
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
VI
G
7
NAPOLI

VENERABILIS

HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI,

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA,

TAM EDITA QUAM INEDITA.

ACCESSERUNT

MARBODI

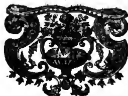
REDONENSIS EPISCOPI,

IPSIUS HILDEBERTI SUPPARIS

OPUSCULA.

Quæ hactenus edita, hac autem auctiora & plura nondum edita prodeunt, omniaque ad Manuscriptos Codices recensita, Notis passim illustrantur.

Labore & studio D. ANTONII BEAUGENDRE, *Presbyteri & Monachi Ordinis sancti Benedicti è Congregatione S. Mauri.*

PARISIIS,

Apud LAURENTIUM LE CONTE, ad Ripam Sequanæ Augustinianam, ad Insigne Urbis Montis-Pessulani.

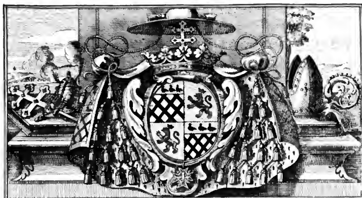
M DCCVIII.

CUM PRIVILEGIO REGIS, ET SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIMO DOMINO D.

CÆSARI D'ESTRÉES

CARDINALI-EPISCOPO ALBANENSI,

DUCI AC PARI FRANCIÆ,

REGIORUM ORDINUM COMMENDATORI,

SANCTI GERMANI A PRATIS ABBATI, &c.

UOD ultimis sæculis accidit, EMINENTISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, *ut, faventibus principibus viris, ad publicam utilitatem, & oblectamentum, è ruderibus eruerentur insignia quædam antiquitatis & perfectioris artis miracula, quæ temporum injuriâ sub ruinis diutissimè jacuerant, hoc mihi feliciter arbi-*

tror contigisse dum Tuis sub felicibus Auspiciis, VENERABILIS HILDEBERTI *primò quidem Cenomanensis Episcopi, deinde Turonensis Archiepiscopi Opera è blattis & tineis educere sum aggressus. Quid verò justius? quid christianæ pietatis professoribus utilius? quid denique litteratis omnibus potuisset esse jucundius, quam publicæ luci reddere scripta percelebris suo tempore Præsulis, quem omnes prope illius ævi scriptores suis celebrarunt encomiis, & quem, unus instar omnium Bernardus, in difficilioribus Ecclesiæ tempestatibus*, MAGNAM ECCLESIÆ COLUMNAM *non dubitavit appellare?*

Epist. 124. Edit. Mabill. In hac relata pag. 150.

Tantum sane laudis elogium viro sanctissimo, nec Regum unquam, nec vel summorum Pontificum assentatore, HILDEBERTUS *jure ac merito reportaverat, non modo propter invictissimum semper in propugnandis sacris Ecclesiæ Juribus animum, non solum propter sanctissimæ vitæ pervolantem ubique famam, sed etiam propter Catholica semper & egregia cujuscunque generis Scripta, quæ* Orderico Vitali, HILDEBERTI *ipsius suppari, teste*, à Romanis Cardinalibus, qui tunc temporis Galliam frequentabant. Romam reportata, dicacium scholis, & ipsis Quiritum Didascalis admiranda censebantur.

Ecl. Hist. Lib. 10. p. 770.

Ubi suprà.

Et certe non immeritò : Tam divinarum enim, *ait idem vetus Author*, quam sæcularium eruditione litterarum incomparabilis floruit, *quippe qui* eleganter simul & sapienter locutus est de Christo & Ecclesia, de corpore & anima, de gestis Sanctorum & virtutibus eorum, de laude virtutum & vituperatione vitiorum.

Hæc sunt illa eximia scripta, quæ per septem fere sæculorum curriculum, iniquorum injuria temporum, ad (magnum utique Christianæ pietatis, & Reipublicæ litterariæ dis-

pendium,) pulvere obruta latuerunt; hæc sunt quæ tot ab annis, ut luci suæ, quâ olim potita fuerant, redderentur, celebriorum vota litteratorum expetierunt; hæc, inquam, quæ, ut tandem è profundioribus latebris eruerentur, manum adjutricem implorare sponte videbantur.

Hanc ipsam tandem apud Te, CARDINALIS EMINENTISSIME, *pro suis his Operibus nactum se esse gratulatur* HILDEBERTUS, *dum manum meam, tremulam licet, sed Illustrissimo tuo Nomine firmatam ausus fuerim illi porrigere.*

Audax profectò, ne quid dissimulem, & ultra vires octogenario mihi seni facinus, ut MAGNI SACERDOTIS ET EXCELSI IN VERBO GLORIÆ *Opera è tenebris ad lucem publicam revocare tentaverim. Sed quid non sub tutissimo* EMINENTIÆ TUÆ *præsidio sibi pollicitus fuisset vel tardioris languor ingenii? Quid non ausa fuisset vel annis confectior ætas? Illud vero eò fidentius Te mihi non denegaturum speravi, quò propensum tuum in omnes litteratos animum nemo est qui non sit feliciter expertus. Fuit ergo satis, ut quibus tot ab annis obedientiam vovi, tuis in nostram Congregationem & in hoc etiam Monasterium beneficiis moti, me jam olim benevolentiæ in me Tuæ signis permotum, de illa Tua benignitate qua nos amplecti dignaris, me certum facerent, ut emortuæ propemodùm vires ad Tuum percelebre totâ Europâ Nomen reviviscerent, & animus de propria quidem diffisus tenuitate, sed de potentissimo* EMINENTIÆ TUÆ *patrocinio confisus quidlibet aggrederetur, dum in evulgandis & suo nitori restituendis* VENERABILIS HILDEBERTI *Operibus non ingratam Tibi fore qualemcumque suam opellam ausus est sperare.*

Sic Bern. Epist. præcitatâ vocat Hildebertum.

Hinc sane nobis ad memoriam recurrerunt fausti illi

quos vidimus, dies, quibus, vel in ipsa juvenilis ætatis lanugine, stupentem jam ad Tuam Eruditionem spectavimus Sorbonam tot titulis celeberrimam, quæ vix secundo post vigesimum tuæ ætatis anno, supremam doctrinæ lauream Capiti Tuo, sibimet applaudens, imponere gloriata est, dum tot jam fructus in floribus vernis gemmare prospexit, præcoces quidem, sed totos jam (si tulisset ætas) sacræ Purpuræ maturos.

Nec ipsa igitur Sorbona, nec tota Gallia, eximium hoc doctrinæ Tuæ singularis insigne, paucis post annis sacris coronatum infulis est demirata. Talis *quippe, ut* HILDEBERTI *ipsius ad sanctum Anselmum Te verbis alloquar.*

Epist. 13. liv. 2 hujus editionis pag. 94.

Pastoralibus excubiis congruebat, cui jam nihil deesset ad plenitudinem justitiæ, nihil ad integritatem doctrinæ. *Nihil enim minus portendebat ille, quem ipsis ab uberibus suxeras, religionis amor; nihil minus impiger ille & ardentissimus quem jam profitebaris, & quo postea tam feliciter usus es, pro domo Dei zelus; nihil denique minus sagacissima, illa & oculatissima in tractandis etiam tum gravissimis quibusque negotiis, quam à sapientissimo æque ac fortissimo Parente acceperas, industria & integritas, quâ pacem & tranquillitatem commisso tibi gregi, immo & Ecclesiæ Gallicanæ toti quandoque redditurus eras.*

Huic porro mirandæ jam supra modum, & adeo multiplici in rebus agendis prudentiæ, nimis angustam se persensit Gallia; Hanc Roma nobis invidit; vidit & obstupuit. Et quem insignis Ecclesia Laudunensis totum in Episcopalibus muniis sedulum, in lustrandis suæ ditionis Ecclesiis indefessum, in efformandis Clericorum ad disciplinam & pietatem moribus; ad hoc extructo etiam suâ munificentiâ seminario, vigilantissimum Præsulem, & tota denique Diœ-

cesis suscipiendis cujuscumque statûs, ætatis ac regionis egenis Xenodochii præcipuum fundatorem, & benignißimum Pastorem venerata fuerat, suspexit Roma, immo & Europa tota, inter dißidentes in Ecclesiastico maximi momenti negotio Præsules Gallicanos, industrium admodum & prudentißimum Caduceatorem.

Nec minorem procul dubio orbi toti movit admirationem ea Tua summa modestia, quâ, cum simul conspirantibus amborum Regum potentissimis officiis, ad purpuram vocareris, vix ingressus Urbem, hunc honorem illico & ultro oblatum, per totum ac solidum unius anni curriculum, & hunc variis motibus agitatum, etiam cum tantæ fortè dignitatis amittendæ periculo, expectare satius habuisti, quàm à Regis & Domini tui mandatis, quæ tamen tuum ad commodum interpretari facilè potuisses, vel latum unguem recedere. Unde factum est, ut quam egregia animi moderatione, Tu Tibi ipsi superior, vel sponte quasi sua Tibi adulantem recusaveras purpuram, gloriosiùs deinde consequereris.

Inde sane summa illa vel apud Summum Pontificem & Purpuratos Patres omnes merita, quæ tibi contigit, existimatio; & inde à REGE OMNIUM MAXIMO *impensa crevit gratia; & inde tandem exquisitissimus ille delectus, quo Te tot Legationibus per Italiam, Germaniam, Hispaniam, Lusitaniam orbi spectaculum fecit, quem devotissimum & perspicacissimum rerum suarum ubique moderatorem, ut olim Parentem tuum fortissimum vindicem, fuerat expertus.*

Talem Te noster hic HILDEBERTUS *quasi redivivus ambit patronum, dum fere ignotus in novum velut resurgit orbem; Illi quid gloriosius? Illi quid tutius? Quid enim inde præsidii adversus obtrectatores quoscumque Præsul hic orbi redditus non speret ab eruditissimo, perspica-*

cissimo, æquissimo Præsule? Quid non subsidii à potentissima ipsa ESTRÆORUM *Gente, totâ sacris infulis pro meritis spectabili, totâ pro partis terra marique victoriis, militaribus, iisque summis honoribus illustri? Quid non tandem speret officii*, TOTIUS REVERENTIÆ PRÆSUL, *(sic iterum* HILDEBERTUM *Bernardus) ab* EMINENTISSIMO CARDINALI, *qui sacra tandem purpura fulgens, Se totum Ecclesiæ, Regi, Patriæ dicavit, & (quod non nisi submissis, sed exultantibus animis prædicamus) Se nobis adeo benevolum præbere dignatus est, statim ut à munificentissimo* REGE, *æquissimo, (si quis unquam,) meritorum arbitro, Illi, vel incogitanti, commendata est Sangermanensis Nostra hæc Regalis Abbatia. Hinc maximè nobis*, EMINENTISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, *gloriari & applaudere per Te liceat, quos tot benevolentiæ signis totos Tibi devincis, quos ad utcumque utilia quandoque forte futura orbi catholico studia, tuis adhortationibus erigis & foves, quos denique ad decorem domus Dei munificentiâ tuâ ditas & solaris.*

Ep. 123. edit. Mabill. hic relata p. 284.

Dum interim aliqua celebrior, & Te dignior observantiæ à nobis Tibi exhibendæ se se offerat occasio, patere, CARDINALIS EMINENTISSIME, *ut grati nostri ergà Te animi vadem se præbeat* HILDEBERTUS *noster.*

Et ne de propositi nostri sinceritate dubites, benigne suscipe supparem ejus & amicissimum illi MARBODUM *Redonensem Episcopum, & ipsum ad hoc redivivum, ut in ore duorum Præsulum, omni exceptione majorum, fixum & firmum stet humillimæ erga Te nostræ reverentiæ verbum.* MARBODUM *dico, Præsulem, illum vita & scriptis olim conspicuum; qui de bonarum litterarum, quibus quondam Andegavi floruerat, cathedra, cathedram Pontificalem conscendere*

cendere meruit, cui tam piè, tam sanctè insedit, ut qui, dum viveret, inter litteratos, sicut suppar suus, & familiaris amicus HILDEBERTUS, *nominatissimus habitus fuerat, post obitum; sicut & ipse, Galliæ Sanctorum fastis meruit inscribi. Et hic etiam,* EMINENTISSIME PRÆSUL, *tantillis curis nostris quasi resurgens è tumulo, quo se sub vitæ finem, abdicato sponte Pontificatu, Christo consepelierat, novus è veteri prodit, ut* EMINENTIÆ TUÆ *sua, quæ recenter è pluribus detegi potuerunt, dicet Opuscula, quæ Tibi eò gratiora fore confidit, quò sinceriorem Tuæ illius venerandæ senectæ, quâ viges, iconem prophetico quasi penicillo depictam supplicabundus offert, dum verbis ejus nobis prædicare licet quod hac ætate etiam nostrâ, & nostris his oculis,*

Martyrologium Gallicanum Tullensis Episcopi.

Re vera Marbodus abdicato Pontificatu, in Monasterio S. Albini Andegavensis Monachus professus sanctissimè obiit an. 1123.

Jucundos clarosque senes florere videmus
Pectore qui memori recitant linguâque disertâ
Res noviter gestas, imitandaque facta priorum.

Marbodus in Lib: 10. Capitulorum Capite de Senectute

Nimirum

Nec vel corporeis te fraudat viribus ætas,
Ingenium Tibi mensque vigent, & tempore crescunt;
Nec Tibi contemptum peperit maturior ætas,
Sed cani capitis crevit reverentia major.

Crevit re verâ, PRÆSUL EMINENTISSIME, *& apud omnes crescet in immensum illa tot titulis debita Tibi reverentia, dum decus illud quod Sedes Apostolica Tibi merito sacrâ suâ purpurâ contulit, tot illi virtutum & gratiarum splendore, centuplo quasi fœnore referes; dum* REX IPSE CHRISTIANISSIMUS (*Et quantus* REX) *Te ut ministrum ad obsequia quæcumque paratissimum, sincereque & ex animo totum Illi devotum ornare, fovere, prædicare non desinet; dum denique illa venerabilis, quâ viges oris & totius personæ dignitas & præstantia, dum illa, quæ in*

oculis micat, officiosa & amabilis comitas omnium Tibi cultum conciliabit, & corda devinciet. Nusquam tamen, audaciùs dicam, apud ullos magis illa reverentia crescet, quàm apud nos, quos ut tuos totos adeò paternè foves, quos ita benignè tueris, quos tot benevolentiæ signis decorare non desistis. Felicem interim me, si hunc qualemcumque ultimum solitudinis mihi sub extremâ vitæ periodo concessæ fructum, non insipidum Tibi fore speravero. Felicem, inquam, me, si hoc quodcumque sincerioris erga Te obsequentiæ meæ monimentum benegnis illis, quibus soles, oculis, inspicere non dedignaris. Hinc ardentiora mea, sed & meorum sodalium vota, ut ad Ecclesiæ suæ decus, ad Regis, Regnique gloriam & profectum, ad bonorum omnium tutelam & solatium DEUS OPT. MAX. *Patriarchales etiam de nostris, Tibi semper incolumi longos & felices addat annos. Ita totius nostræ Congregationis, & suo nomine ex animo vovet*

EMINENTIÆ TUÆ

Addictissimus & obsequentissimus Fr.
ANTONIUS BEAUGENDRE,
Monachus Benedictinus è Congregatione S. Mauri.

E Monasterio Tuo Sangermanensi

PRÆFATIO.

PISTOLAS & alia Venerabilis Hildeberti Opera, quotquot è variis Manuscriptis eruere, quotquot è passim editis & quaquàversus sparsis colligere potuimus, in unum corpus redacta, luci publicæ daturi, operæ pretium duximus Lectori benevolo consilii nostri, & qualiscumque hujus opellæ nostræ rationem reddere. Inprimis autem necessarium censuimus paucis præmittere (plura de Hildeberto in ejus Vita dicturi) quis & quantus fuerit hic Præsul, ut inde pateat quem fructum sperare liceat ex ejus lucubrationibus, quarum non minima pars, magno utique rei litterariæ dispendio, excidit.

Medioctibus quidem, ut antiqua ferunt Cenomanensium Episcoporum Gesta, sed honestis parentibus ortus, à pueritia sub Berengario Magistro humanioribus insistens litteris, deinceps sub sancto Hugone Cluniacensi Abbate sacris, simul & pietati sub monastico schemate dedisse operam fertur. Quibus apprimè instructus, & tandem eloquentiæ sacræ famâ usque procul positos celebris, ab Hoëllo piissimo æque ac prudentissimo Cenomanorum Antistite, ad Scoliarchæ primùm, deinde ad Archidiaconi munus evocatus, ipsius demum è vita decedentis successor Cleri & populi calculis electus est. Quod in fastigium nonnisi virtutum & doctrinæ gradibus evectus, & sanctitatis merito, firmo quasi gratiæ fundamento, stabilitus, ita praeclare se gessit, ut eum non solùm ut *Totius reverentiæ Virum* suspexerit ille (sui quondam sæculi miraculum & oraculum) S. Bernardus, sed etiam ut *Magnam Ecclesiæ columnam*, non dubitaverit appellare. Nec immeritò sane, quippe quem non virtutibus solùm pietatem Christianam, & Sacerdotalem sanctitatem spectantibus & spirantibus celebrem noverat Abbas sanctissimus, sed quem immunitatum Ecclesiæ, tum exemplis, tum scriptis fortissimum acceperat vindicem, & quem nec facultatum omnium jacturâ, nec repetitis exiliis, nec iniquissimis incarcerationibus, nec vel illatis ab Optimatibus quibuslibet corporis vexationibus, à sacro justitiæ proposito dimovendum expertæ fuerant Ecclesia Cenomanensis, & Metropolis Turonica, amplexa fuerat in sui Summi Pontificis Pascalis II. ab Henrico IV. Imperatore cum suo Clero proditoriè detenti defensione, strenuissimum perturbata Roma, & sibi applaudens tota propemodum mirata fuerat Ecclesia. *Analect. To. 3. à Mabill.*

Hinc sane illa, quam apud bonos & litteratos omnes sive variis quibuslibet scriptis, sive sacris concionibus, sive virtutum exemplis, sibi conciliaverat doctrinæ, fortitudinis, eximiæque sanctitatis existimatio; Et inde etiam plurium eruditorum vota, qui pergratum sibi fore sæpe testati sunt, si forte è Bibliothecarum celebriorum scriniis erui contingeret Hildeberti varia, ut ipse vocat, Opuscula, quorum passim in suis Epistolis sæpe meminit. Nec verò parum ad illa perquirenda nos impulêre quorumdam doctiorum virorum conatus, qui quasi antesignani & duces viam nobis ad id operis parare & aperire visi sunt. Id autem apud nos præsertim effecit tot bonarum litterarum monumentis *Clarissimus Stephanus Baluzius,*

qui in Præfatione ad Lupi Servati Ferrariensis Abbatis Opera, quæ anno 1664. edidit, Hildeberti Opera se aliquando spoponderat etiam editurum. Quod quàm egregiè & feliciter præstitisset Vir perspicacissimus, ut nemo ierit inficias, nisi gravioris momenti studiis intentus, hanc alteri provinciam reliquisset; Sic autem illi non displicuit consilium hoc nostrum, ut etiam se, si per otium licuisset, manum nobis porrecturum fuisse professus sit.

Animos nobis addidisse non diffitebimur *R. P. Jacobum Homeyum, Bituricensis*, ut aiunt, *Communitatis Augustinianum*, qui in erudito suo Patrum Supplemento an. 1684. typis Parisiis edito, quædam Opuscula tam prosâ quàm metro à se detecta in lucem protulit; quæ quidem è pluribus Manuscriptis, quàm quos ipsi videre forte licuerat, omninò Hildeberti genuina certò certius comprobavimus. Epistolas autem Venerabilis Hildeberti, eas solùm, quas in editis Patrum Bibliothecis legerat, notis illustravit.

Quin autem hanc in nos assumeremus provinciam, non tam octogenariæ jam tunc imminentis ætatis, nunc Deo dante transactæ, incommoda, quàm ipsum rei tantæ pondus prohibebat. Verùm Dei omnipotentis auxilio suffulti, cujus gloriæ, saltem quod fugientis & visus & vitæ nobis supererat, litare tenebamur & lætabamur, simul & litteratorum amicorum subsidio & indulgentia confisi, opus hoc pro exiguo extra exercitia regularia concesso nobis otio, & pro viribus in diem deficientibus arduum aggressi sumus. Et certè nostrum hunc, audaciorem fortè conatum, Deus Opt. Max. supra spem adjuvit.

Dum enim ex Epistolarum Hildeberti in Bibliotheca Patrum editarum, repetita lectione non minorem pietatis, quàm innoxiæ oblectationis sensum perciperemus, illasque nostræ solitudinis levandæ gratiâ, quasi piis omnibus utriusque sexûs hominibus quandoque fortè profuturas linguâ vernaculâ donaremus, (quod & Deo dante, pro modulo nostro perfecimus, & ipso favente fortè proferemus) in enodandis, quæ nobis occurrerunt, difficultatibus, quandoque hæreremus, ad Manuscriptos Codices, quasi ad originalia recurrere non neglеximus, immo id sæpius necessarium experti sumus. Iis autem evolvendis dum insudamus, in plures incidimus Epistolas, quàm quæ hactenus typis mandatæ fuerant in tribus editionibus Bibliothecæ Patrum, & vel etiam in ultima Lugdunensi, in qua mirum, omissas fuisse illas, quæ cùm in Spicilegio Dacheriano, tum alibi jam publicatæ fuerant.

Cúmque Hildebertus ipse variis Epistolarum locis varia se testetur edidisse Opuscula, non inutile, immo reipublicæ litterariæ profuturum censuimus, si illa quâ maximâ possemus diligentiâ perquireremus, & quæ forte occurrerent publicæ luci redderemus, quâ, ut ex ipsorum Manuscriptorum multitudine liquet, olim potita fuerant. Sic nimirum Hildebertus in Epist. 3. Lib. 3. novi ordinis ad Clarembaldum, testatur se scripsisse *Historiam miraculorum Exoniensis Ecclesiæ*, quam innata sibi modestia ejus correctioni subjicit, & quam recuperare, quâcumque adhibitâ diligentiâ, nusquam potuimus. Sic in Epistola 15. ejusdem Libri *ad Reginoldum Beati Augustini Monachum*, scribit *se libenter amplecti quod aliquas positiones ingenioli sui*, ut ait, *filias, aut suorum particulas versuum suo inseruerit operi*. Sic denique, ne nimii simus, Epistolâ 30. Lib. 3. ad Willelmum Wincestrensem Episcopum, ait sibi pergratum fuisse quod *sua ad eum mitti postularet Opuscula*.

His igitur & aliis quasi propriis Hildeberti vocibus moniti & excitati, ad inquirendas & exquirendas ex insigniorum Bibliothecarum forulis ejus lucubrationes nos accinximus, & amicorum bonis litteris patrocinantium consilio ducti, & eorum auxilio confisi, jam olim editas ad tredecim & amplius Manuscriptorum Codicum optimæ notæ & ferè coævorum fidem, quâ potuimus accuratione recensuimus, & si qua in illis menda reperiremus, ad eorum collationem emendavimus, variantes lectiones observavimus, & nonnullas in illis recenter deprehensas, necdum editas nunc primùm in lucem protulimus.

Ad hoc binos è locupletissima & verè Regia Bibliotheca nobis perhumaniter commodarunt eruditissimi sub Illustrissimo Doctissimoque ABBATE TELLERIO summo illius Præfecto, *D. D. Clemens & Boyvinus* ejus Ministri. Sex alios nobis urbanè admodum præbuit ex instructissima omni Manuscriptorum genere Bibliotheca Colbertina, doctissimus *D. Duchesne* sedulus eorum custos, qui deinde pro sua humanitate plures alios pro metricis Hildeberti Opusculis subministravit. Duos etiam è sancti Victoris celeberrima Bibliotheca præbuit, annuente pro hæreditaria sua ad juvandos litteratos omnes à Clarissimo Parente suscepta propensione, *D. de Vvion d'Herouval* Regalis illius Monasterii Canonico Regulari, Bibliothecario & Doctore Sorbonico, eruditus ejus administer *D. Perruquier*. Alterum è Bibliotheca S. Audoeni Rothomagensis nostræ Congregationis S. Mauri concessit *R. P. D. Dionysius Sammarthanus*, Prior ejusdem Monasterii, & præclari ex editione nova S. Gregorii & aliis lucubrationibus inter litteratos nominis. Sed ex omnibus Manuscriptis quos nobis videre licitum fuit, quique fere omnes aut Hildeberto ipsi coævi, aut saltem ad ipsius tempora propiùs accedebant, vix ullum melioris notæ & ampliorem nacti sumus eo quem amicissimus nobis & bonarum litterarum amantissimus *R. P. D. Gabriel Pouget*, Prior Monasterii S. Taurini Ebroicensis nostræ Congregationis, ad nos transmittere curavit. Qui nimirum manuscriptus Codex unus erat ex iis quibus inter alios bene multos tum manu exaratos, tum excusos, erat olim instructa exquisitissima Bibliotheca domestica Eminentissimi Cardinalis Perronii, tunc Ebroicensis Episcopi & Abbatis S. Taurini, deinde Senonensis Archiepiscopi; quam quidem Bibliothecam, ne post ejus obitum periret, &, (ut sæpe fit,) ad damnum publicum distraheretur, totam pretio, & certè non exiguo, ab hæredibus sibi comparaverant primi ejusdem Monasterii Monachi Congregationis nostræ, statim ut ad illius reformationem eò fuerunt admissi. Quod ideo notandum duximus, ut illi Manuscripto eò major fides habeatur, quò illum prodiisse constat è musæo doctissimi simul & strenuissimi fidei Catholicæ defensoris, qualem Eminentissimum Cardinalem Perronium adeo frequenti suorum aut debellatione, aut conversione, experti sunt heterodoxi, & qualem ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem, repetitis toties ejus victoriis, gloriati sunt Orthodoxi. Vix quippe in aliis MSS. undecumque nobis obvenerint, quidquam reperitur quod in hoc Ebroicensi desit, multa vero continet quæ desiderantur in aliis.

Duos insuper optimæ notæ nobis è Musæo suo commodavit Clariss. in Suprema Curia Patronus D. Logé, quos accepit ab alio ejusdem Curiæ doctissimo Patrono D. Loyauté, qui Epistolas Hildeberti evulgandas susceperat, & jam inchoaverat, cujus etiam eruditas notas in decem & octo ejus Epist. à præfato D. Logé acceptas infra subjiciemus, & quas procul dubio ad

umbilicum perduxisset, nisi præmatura morte decessisset.

Cæterum ex Epistolis Hildeberti à nobis ex præfato Mss. Ebroicensi recenter, ut putabamus, detectis, nostrum claræ & charæ litteratis & bonis omnibus memoriæ *R. P. D. Lucam Dacherium* decem numero deprehendimus inseruisse Spicilegii sui To. 4. quarum tamen altera, quæ sic incipit: *Successisse*, incuria Typographi bis ibi reposita reperitur; altera vero quæ sic incipit: *Jocunditas mihi*, in editionibus omnibus excusa cernitur in fine scilicet Epistolæ * undecimæ Lib. 1. ad Carnotensem Episcopum, sicque octo tantùm non editas ibi evulgavit, quas è ms. Codice supra laudatus D. Dacherius testatur sibi indicatas & transmissas à Clarissimo simul & Doctissimo D. Lanfranco Bigot, litteratis omnibus eruditione & humanitate, dum viveret, spectabili. Verùm cùm religioni duceret Vir venerandæ antiquitatis observantissimus, vel minimum apicem ab Autographo immutare, in quo tamen amanuensis oscitantiâ errores in scribendo permulti, & frequentes hiatus irrepserunt, quibus sensus & intelligentia aut obfuscabatur, aut certè multum confundebatur, menda illa ad collationem castigatioris Ms. Ebroicensis emendare curavimus. Quod, verbi gratiâ, faciendum præcipuè duximus in Epistola 22. Libri 2. Apologeticâ pro Summo Pontifice Pascali II. in qua penè tot lacunæ in Dacheriano Spicilegio quot lineæ, sensus plerumque truncatus vel intricatus, quibus quo meliori modo potuimus, collatione cum præfato Ms. Ebroicensi factâ, lucem & nitorem reddere conati sumus.

* al. 61.

Et quidem nobis utcumque gratulabamur quod præter memoratas octo Epistolas à R. P. Dacherio editas, & in Ms. Ebroicensi repertas, quatuordecim alias ibidem invenissemus; sed cùm diligentiùs ejus Spicilegium excuteremus, ipsasmet sagacissimi Viri diligentiam non effugisse gavisi sumus, quas scilicet velut in Appendicem ad ultimum Tomum quasi postliminio rejecit, erutas utique ex unico Ms. Fulcardi-montis, & quas omnes cum Ms. Ebroicensi, ubi solùm eas inveneramus, conferre potuisse nobis fuit perjucundum. Sic eas nusquam editas, editis in Bibliothecis Patrum superaddidimus cum aliis novem, quas cùm jam prædictarum absoluta esset impressio, è quorumdam eruditorum musæis, & nostrorum Monasteriorum tabulariis recuperatas, in Appendicem remittere compulsi sumus

Ita cùm in omnibus editionibus Bibliothecæ Patrum, & etiam in ultima Lugdunensi octoginta tantùm & tres numeratæ fuerint, nos, triginta & novem additis, centum viginti & unam publici juris facimus, si tamen inter illas numerare libeat Epistolam 45. Lib. 2. quam in nullo è duodecim Mss. quibus usi sumus, reperimus, & quam merum esse Epistolæ S. Hieronymi ad Demetriadem fragmentum deprehendimus, quod tres Bibliothecæ Patrum Editores unus post alium ut Hildebertinam posuerant in editionibus suis septuagesimam nonam. Cæteras autem Hildeberti Epistolas ad fidem tredecim mss. optimæ notæ Codicum, non sine tædioso labore recensuimus, ipsarum varias lectiones observavimus, argumenta plura reteximus, quo tempore dictatæ, quibusve personis directæ fuerint, quantùm ex illorum temporum historia conjicere licuit, annotavimus, & notis ubi necesse visum est, utinam & feliciter; instruximus.

Non dubitamus autem quin longè plures Hildeberti Epistolæ diligentiæ colligentium exciderint. Id quasi certum faciunt longa plurium quandoque annorum intervalla, quibus nullam scimus ipsum Epistolam scrip-

fiſſe, quæ tamen probabile non eſt Præſulem tot per regiones ſanctitatis & prudentiæ, ut ait Baronius, famâ celebrem, tranſegiſſe, quin, prout ſe ſe offerebat occaſio, & ſicut exigere videbantur varia quibus ad ultimum uſque vitæ periculum implicatus eſt negotia, ad varios cujuſcumque ſtatus homines ſcripſerit Epiſtolas. Illorum erit qui nobis ſagaciores, aut fortunatiores, eas, aut partem earum quamlibet fortè detexerint, communi rei litterariæ bono non ſolùm non invidere, ſed ad fidelium ædificationem pro chriſtiana charitate & honeſtate promere.

Interim quod ad nos pertinet, cùm ingenui ſit pudoris, inquit Plinius, fateri per quem profeceris, non diffitebimur commodo nobis fuiſſe laudati *R. P. Jacobi Homeyii* Supplementum Patrum, in quo nonnulla Hildeberti Opera à ſe detecta, tam prosâ, quàm metro, inſeruit. Horum autem præcipuum eſt Liber de Querimonia, ſeu Conflictu Carnis & Spiritûs, quem è ſolo Mſ. S. Victoris Pariſienſis, n. 271. eduxerat; & quem nos, collatione factâ cum MSſ. Regio, n. 4103. & Ebroicenſi, n. 19. quorum probabiliter præfatus Homeyius copiam non habuerat, quemque hi ſoli ex MSſ. quos vidimus habent, & ut Hildeberti genuinum omninò fœtum, eumque emendatiorem damus.

Porro in prædicto Patrum Supplemento ad Epiſtolas, notas adjecit ſupra laudatus Homeyus certè non indoctas; verùm licet aliquam nobis indeluecem affulſiſſe fateamur, illis tamen non ita tenaciter adhæſimus, quin cùm ratio poſtulare viſa eſt, ab illis non aliquando receſſerimus.

Ut autem hujus noſtræ collectionis ſtudioſo Lectori conſpectum, ut par eſt, exhibeamus, quid ad illam concinnandam præſtiterimus, & quo ordine, æquum eſt ut enarremus.

Et quidem noſtri non fuit inſtituti ut ea ſola ederemus Hildeberti Opuſcula, quæ recenter detecta è variis Manuſcriptis eruimus, ſed ut omnia omnino tam olim edita, quàm nondum edita, utpote nuper reperta, in unum corpus collecta, publici juris faceremus; Et edita quidem ad fidem mſ. Codicum recenſita, inedita verò ex ipſis MSſ. quos inter ſe contulimus educta, & ſic omnia quantâ potuimus diligentiâ repurgatiora proferimus, & utraque partim ſoluta, partim ſtricta oratione ab Hildeberto compoſita. Quæ autem ſoluta, ut præſtantiora, primum locum, quæ ſtricta ſecundum obtinebunt.

Porro inter ea, quæ ſoluta oratione ſunt prolata, extant præcipuè ejus Epiſtolæ, *ob inſignem*, ut de his S. Bernardus, *eruditionem*, *ſermonem ſuavem*, *orationem luculentam*, *gratum laudabileque compendium*, à viris doctis ſummis celebratæ. *Epiſt.* 123.

Subſequuntur deinde Sermones Hildeberti, numero centum & quadraginta, cùm antea tres tantùm in variis editionibus Bibliothecæ Patrum, & vel etiam in ultima Lugdunenſi, reperirentur; omnes autem, ut ex ipſa lectione patebit, Theologica & orthodoxa doctrina referti, ſacræ Scripturæ verbis & ſenſibus ſinceram pietatem ſpirantibus & inſpirantibus, & antiquos Eccleſiæ ritus edocentibus, inſignes, quos ex optimis MSſ. eruere, diſcutere & exſcribere nobis non exiguo, quamvis gratiſſimo, labori fuit, quique cum Epiſtolis ampliorem, & præſtantiorem Hildeberti Operum partem conſtituunt.

His deinde ſubtexuimus varia ejus Opuſcula proſâ edita, quorum ad caput extat Vita S. Radegundis Reginæ ab Hildeberto compoſita, quam nobis è ſchedis ſuis amicè commodavit noſter R. P. Mabillonius, & cujus

Præfationem dederat eo consilio Analectorum To. 3. ut si quando occasio se se offerret, integram illam proferret, & quâ tandem ratione hujus nostræ editionis oblatâ, hanc curam, dum gravioribus occuparetur, in nos deposuit. Hæc autem nusquam hucusque edita.

Huic succedit Vita S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, quam, suadente, seu, ut ipse loquitur Hildebertus, jubente Pontio, S. Hugonis in dignitate, (non in sanctitate) successore, concinnaverat; At hæc edita in Bibliotheca Cluniacensi, quæ etiam apud Surium legitur 29. Aprilis, in editione Coloniensi anni 1618.

Accedit huic Liber de *Querimonia, sive de Conflictu Carnis & Spiritus*, de quo suprà, partim prosâ, partim metro, ad imitationem Boëtianæ Consolationis Philosophiæ, quem quidem Tractatum illum fortè eumdem fore suspicarer, quem Doctissimus Dupinius sæculo 12. p. 2. Ecclesiasticæ Historiæ, sub titulo Discursûs inter carnem & spiritum, notavit inter Opera dubia Hugonis du Foliet, seu probabiliùs du Fouloy, non quidem Monachi Corbeiensis, ut ipse opinatus est, sed Canonici Regularis, ut nobis suggessit, & eruditè è Ms. Corbeiensi ipsius Hugonis Operum, probavit noster D. Eligius le Doux, Theologiæ Professor, qui rogatus à nobis Manuscriptum hunc exactissimè revolvit, & in illo ne minimum quidem apicem hujus *Discursûs* reperit.

Hunc autem Tractatum excipit *Moralis Philosophia*, seu Tractatus de Utili & Honesto, quatuor Libris distinctus, nondum editus, quem eruimus è Ms. Colbertino, n. 2662. sexcentorum circiter annorum, & altero Victorino antiquiore, n. 759. qui nonnisi è variis sententiis Senecæ, Ciceronis, Taciti, & aliorum veteris Scolæ Philosophorum & scriptorum adornatus est. Cum hoc verò tantam affinitatem habet, etiam in verbis, Poëma Hildeberti de Quatuor Virtutibus Vitæ Honestæ, quod è Ms. Colbertino ejusdem circiter ætatis, n. 6327. eruimus, ut præcedenti subjungendum duxerimus.

Sequitur deinde Tractatus Theologicus, quem medium inter alia indubitata Hildeberti Opera reperimus in Ms. Monasterii B. Mariæ de Lyra, Ordinis & Congregationis nostræ S. Mauri, sexcentorum circiter annorum, & sic ferè Hildeberto coævum. Ex quo non omninò temerè conjici potest Scholasticos Theologos, ut ad ipsum infrà positum fusiùs explicabimus, utpotè Hildeberto posteriores, ipsumque Robertum Pullum & Petrum Lombardum, & argumentum, & methodum doctrinæ suæ desumpsisse.

Adjecimus huic brevem quidem, sed egregium & doctissimum Tractatum de Sacramento Altaris, qui in Ms. Colbertino, n. 2662. Tractatui de Honesto & Utili nullo intermedio subjiciebatur, ubi sacræ Eucharistiæ doctrina sic legitur, ut hoc solo invictè probari posset, quantùm à Berengarii erroribus Hildebertus fuerit alienus, cui si jungantur subsequens & moralis Expositio *Vestium sacrarum* & Cæremoniarum Missæ, & Liber metricus *de Mysterio Missæ*, & alter *de Sacra Eucharistia*, mirum non erit si vetus Author Gestorum Episcoporum Cenomanensium asseruerit quod *cùm ad Altare sacrosancta mysteria celebraturus accederet Hildebertus, totus compungebatur in lacrymis, sicque in humilitatis spiritu, & in animo contrito salutarem hostiam divinis conspectibus offerebat*. Quem certè devotionis sensum & affectum nulli datur percipere, nisi ei qui firmissima fide & sincera intimaque persuasione credit quod de hoc sacro mysterio Catholica credit & docet Ecclesia. Abs

re

re verò non erit ut quid nos ad investigandos ejus Sermones impulerit, aperiamus.

Et certè mirari satis non poteramus tres tantùm hujus, suo tempore celeberrimi Præsulis & Concionatoris, evulgatos fuisse Sermones, quem Ordericus Vitalis ejus ferè suppar, Ecclesiasticæ Historiæ Lib. 10. p. 770. *bonis semper studiis in docendo & in faciendo testatur instituisse*; & quem prætereа Gesta Cænomanensium Episcoporum ex Analect. *D. Mabillonii*, To. 3. velut *sapientem pigmentarium* repræsentant, *mellifluum ex Scripturæ sacræ floribus potum conficientem, & cum suis auditoribus, aliquando scriptis, aliquando vivis vocibus sedulò propinantem, & cujus verba, cùm in Ecclesia loqueretur, populus quidem devotissimè audiebat, sed studiosiùs Clerici, quoniam latinâ linguâ expeditiùs quodammodo & vivaciùs loquebatur.* Hinc sanè & magnificus ille titulus, quo D. Bernardus Hildebertum decoravit, cùm ad illum scribens Epistolam, inter Bernardinas 124. sic illam ei nuncupat: *Magno Sacerdoti & excelso in verbo gloriæ*, utpotè disertissimo Concionatori, qui nonnisi omninò gloriosè Dei verbum ad ejus honorem & fidelium ædificationem, disseminare consuevetat.

Porrò quod verbo Dei prædicando studiosissimè semper institerit Hildebertus, & ex impositis illi Ecclesiasticis ante Episcopatum Officiis, & ex ipsâ, ad quam assumptus est, Episcopali dignitate, videtur esse manifestum. Et quidem ante Episcopatum, quis credat eum ab Hoëllo sapientissimo Præsule in Ecclesiæ suæ Cænomanensis Scholiarcham, & deinde in Archidiaconum evectum, nisi suadente famâ, quam jam tum, cùm Cluniaci ad pedes S. Hugonis moraretur, pluribus & præclaris concionibus, sive ad Monachos, sive ad populos, sibi conciliaverat? Siccine Episcopus prudentiæ laude clarissimus, qualem Gesta Cænomanensium Episcoporum Hoëllum prædicant, Scholis Ecclesiæ suæ & Clericorum suorum virum præfecisset, quem non comperisset ad verbum Dei prædicandum valde idoneum? Siccine & ipse ad Archidiaconatum eum sublimasset, quem, Episcopalis utique sui ministerii primarium administrum, elinguem & mutum canem agnovisset, non valentem latrare? Siccine tandem, Clerus & populus Cænomanensis illum unanimi consensu ad solium Episcopale promovissent, nisi eum arte concionandi peritissimum, (quod Episcoporum præcipuum & essentiale munus est) usu longo experti fuissent? Multis tandem ex ejus Epistolarum & aliorum Opusculorum locis idipsum certissimè potest evinci; sed id indubitatum efficit ipsemet in Epigrammate ad Mathildem Anglorum Reginam, quam sic alloquitur: * *pag. 1366.

Qui solet ante homines Cicerone disertior esse,
Facundus minùs est, cùm venit ante Deos.
Sic ego cùm mediæ plebi loquar ore diserto,
In vultu potui dicere plura tuo.
Majestate tua stupui, totamque vagantí
Percurrens oculo, &c.

Unde patet non solùm ad plebem promiscuam Hildebertum fuisse concionari solitum, sed eum etiam Christi nomen coram Regibus & Principibus terræ facundè & feliciter portasse; Qui quidem illum eò libentiùs audierint, quò mysticis allegoriis, sacræ Scripturæ testimoniis optimè fultis & elucidatis, moralibus eos & Christianis præceptis, eâ quâ decet Episco-

pum eruditione & libertate, numquam destiterit imbuere.

Quamvis igitur quidam è viris doctis qui Opera Hildeberti ut præclara, alioquin & publicâ luce dignissima censuere, non admodum ejus Sermones laudaverint, id probabiliter ex eo contigit, quod nonnisi paucissimos illis videre licuerat; tres scilicet illos tantummodo qui in Bibliothecis Patrum hucusque sunt editi. Non defuere tamen ex eruditis alii, qui Sermones ejus etiam editos non contemnendos putavere; quippe quos pios, & è sacræ Scripturæ textibus totos ferè contextos, & vigilantissimi Pastoris charitatem & zelum spirantes, deprehenderunt. Inde est quod æquiori fortè judicio, Sermonum Hildeberti jacturâ permoti, quaquâ fortè felicitate recuperari possent, evulgandos optavere. Quorum votis obsecundantes, dum aliis ejus Opusculis hinc & indè detegendis insudavimus, Sermonum ejus curam minimè neglexìmus; ac eandem non modico labore, sed majori, ut putavimus, fidelium commodo, plures, ad centum scilicet & quadraginta, è prænotatis Manuscriptis eruimus.

Et quidem præter tres Sermones editos in Bibliothecis Patrum, quatuor alios in Manuscripto Ebroicensi repereramus, quorum unum eùm invenissemus in Victorino, n. 272. ad mutuam collationem castigavimus.

Alterum etiam è Mſ. S. Remigii Rhemensis misit ad nos perhumaniter *R. P. D. Thomas Blampin*, illius Archimonasterii Prior, novâ S. Augustini editione, cujus fuit auctor præcipuus, invitâ innatâ illi modestiâ celebris. Sic quinque Sermonibus istis repertis, nos desiderium inquirendi cæteros invasit; quod nobis cessit certè non infeliciter. Siquidem in Mſ. Codice nostræ ipsius Bibliothecæ San-Germanensis, qui primus nobis occurrit, plures invenimus, quos Hildebertinos esse indè collegimus, quod inter illos unum deprehendimus, (illum scilicet qui incipit: *Spiritu Sancto Isaias edoctus*) quem tres Mſſ. noster scilicet ille San-Germanensis, n. 381. Ebroicensis, n. 19. & Victorinus, n. 272. similiter Hildeberto tribuunt.

Alios deinde reperimus in Mſ. altero Victorino, n. 468. in quo primus occurrit Sermo, qui incipit: *Dicite pusillanimes*, quem tres Bibliothecæ Patrum editiones, Parisiensis scilicet, Coloniensis, & nova Lugdunensis adscribunt Hildeberto, cum hoc tamen discrimine, quod in hoc Mſ. quartâ ferè parte extat edito prolixior & emendatior. Hoc ergo Sermone, quasi legitimâ tesserâ præeunte, cæteros discussimus, quos ad styli similitudinem & argumentorum rationem, quantùm *ingenioli nostri*, (ut Hildeberti de se ipso loquentis verbis utamur) penetrare potuit acumen, Hildebertinos esse judicavimus.

Cùm itaque nobis hæc perquisitio non omninò infaustè cessisset, ad alios explorandos nos contulimus; & verò non incassùm. Siquidem è Bibliotheca S. Albini Andegavensis nostræ Congregationis *R. P. D. Hervæus Menard*, ejusdem Monasterii Prior, ferventissimus bonarum litterarum amator, misit ad nos Mſ. Codicem optimæ notæ, & ipsi Hildeberto ferè coævum, in quo plures numeravimus, quos legitimos ejus fœtus ad styli collationem esse non dubitavimus.

Advertendum autem in eorum serie nonnullos inveniri, qui etiam inter Petri Comestoris Sermones irrepserunt; sed è plurium eruditorum sententia, probabiliùs judicavimus Sermones Hildeberti Sermonibus Comestoris à variis collectoribus postliminio fuisse insertos, quàm Comestoris ipsius Hildebertinis; siquidem vix infantiæ fines Comestor excesserat, cùm obiit Hildebertus. Hic enim, ut probabilior fert opinio, anno 1134. cessit è vita,

Comestor verò (ut notavere doctissimus *Dupinius* & alii Viri eruditi) nonnisi anno 1198. Probabilius ergo videtur Sermones Hildeberti, quibus tunc magnum sibi nomen comparaverat, à quibusdam ex ejus ore collectos & descriptos, Comestorianis fuisse permixtos, quàm Comestoriani Hildebertinis.

Quod etiam opinandum est de Sermonibus Petri Blesensis, inter quos aliqui reperiuntur qui Comestori tribuuntur, quamvis verè sint Hildebertini. Cùm enim Petrus Blesensis obierit tantùm circa annum 1200. sicque vix è crepundiis exierit, cùm Hildebertus è vivis excessit, anno scilicet, ut suprà notavimus, 1134. æquius videtur ut plures è Sermonibus Petri Blesensis Sermonibus Hildeberti fuisse insertos opinemur, quàm Hildebertinos Blesensibus.

Deinde plerique Sermones & inter Comestorianos, & inter Blesenses reperiuntur, quorum è lectione liquet concionatorem Episcopum fuisse. Hoc autem nec Comestori, nec Blesensi potest convenire, optimè autem Hildeberto, qui se hujus dignitatis pondere oneratum innatâ sibi modestiâ ingemit, Ser. 130. his verbis: *Videte, Fratres, talem fuisse voluntatem Domini nostri, ut me, licet indignum peccatorem, non per merita mea, sed per misericordiam suam, ad regendam Ecclesiam istam constituerit, & mihi custodiam vestram, & aliorum ad hanc Sedem pertinentium commendaverit. Debet enim Episcopus, vel Archiepiscopus populos sibi commissos attentè custodire, &c.* Hac autem Pontificali jurisdictione & auctoritate potitus, Sermones habuit 88. 89. & duodecim sequentes, modò in Synodis ad secundos Pastores, & Parochiarum Rectores, sive Curiones, modò in Ordinatione Clericorum quos ordinaturus erat; quos quidem proferre non decebat, nisi Episcopum, illos ex auctoritate Pontificali, & ex officii sui debito differentem; quod nec Petro Comestori, nec Petto Blesensi competere nemo est qui non consentiat.

His igitur ducti rationibus, Sermones è MS. S. Albini Andegavensis eò potiori jure cum cæteris edendos duximus, quò & ex styli, & sensuum conformitate, cum aliis ejus Operibus collatos, genuinos Hildeberti fœtus esse quasi indubitanter censuimus.

Et hæc quidem de Operibus quæ prosâ scripsit Hildebertus, oportuit exponete; nunc de metricis quæ ipse cecinit præfandum aliquid nobis incumbit.

Mirabitur at fortè quispiam Virum tot tantisque negotiis distentum, qualem nobis exhibent Hildebertum ii qui ejus acta scripsere, tot Poëmata, tot Epigrammata, tot cujuslibet generis cecinisse carmina, ut ad decem aut amplius millium versuum numerum excreverint. Verùm desinet admiratio, si ejus ingenii ab infantia litteris humanioribus diligenter exculti, ratio habeatur; si quantùm à juvenilibus annis omnem semper horruerit otiositatem: si tandem quantum otium illi vel invito protulerint, vel à Cænomanensibus (ut ait) Consulibus, id est primariis Urbis Ædilibus, illatæ vexationes & exilia invecta, vel ab Anglorum Regibus, sive à Rotroci Comite iteratæ, & per annos plurimos productæ (injustè licet) incarcerationes. Primos siquidem ejus annos totos ita bonis studiis impensos testantur exptessè Gesta Cænomanensium Episcoporum, *ut inter omnes Regionis illius Clericos litterarum studiis præcipuus haberetur, ut qui à pueritia sub litterarum studiis sedulus instituisset, & cujus animus bonis artibus eruditus, otiosus esse non posset; & cujus tandem Scripta, tam prosâ, quàm ver-*

sibus, luculentissimè edita, per diversa loca celeberrimè divulgata fuerunt, & cujus fama longè latèque usque ad extremas orbis partes excreverat. Idem asserit Ordericus Vitalis Ecclesiasticæ Historiæ, Lib. 10. pag. 770. his verbis: *Hic sacer Heros (Hildebertus) tam divinarum, quàm sæcularium eruditione litterarum studiosus, temporibus nostris* INCOMPARABILIS VERSIFICATOR *floruit, & multa carmina priscis Poëmatibus aqualia, vel eminentia condidit, quæ fervidus calor Philosophorum subtiliter rimari appetit, ac super aurum & topazion conscîscere diligenter appetit. A Romanis Cardinalibus, qui frequenter Gallias appetunt ...... plurima Hildeberti carmina Romam transferuntur, quæ dicacium Scholis, & Didascalis Quiritum admiranda censentur.*

Hic quippe castigatioribus musis excolendis, dum per adolescentiam Cluniaci ad pedes Sancti Hugonis Abbatis moraretur, se se libens exercuerat; sed illarum officium nonnisi in seria & sacra argumenta plerumque impenderat, & ut credere par est, aut ad solitudinis solatium, aut ad incarcerationis tædium mitigandum, dum teneretur in vinculis, honestum hoc sibi solatii genus adhibuisse probabile videtur.

Ad hoc nimirum imitatus est præcipuæ pietatis, & celebrioris in Ecclesia nominis Antistites, quales in Ecclesia Græca fuere Amphilochius, Theodorus Studita, præsertim verò S. Gregorius Nanzianzenus, & alii plures; & in Latina Paulinus Nolanus, Sidonius Appollinaris Arvernus, Alcimus Avitus Viennensis, Theodulphus Aurelianensis, & alii sexcenti, quos enumerare tædiosum esset, qui vel ipsam etiam sacram Scripturam Commentariis metricis illustrare non dubitaverunt; qui sacra dogmata, & ipsa Evangelica præcepta versibus plebi Christianæ, ad memoriæ faciliorem usum, tradiderunt; qui Sanctorum acta, & Martyrum triumphos carmine celebrarunt.

Hos æmulatus Hildebertus, plures sacros Libros versibus reddidit; diversa sacræ Scripturæ loca metricè moralibus ad fidelium ædificationem expositionibus illustravit; ipsa sacra Eucharistiæ mysteria pluribus in Tractatibus oratione strictâ exposuit, & plurium victorias Martyrum, & illustriorum Beatorum virtutes cecinit.

Tantùm abest autem ut id illi vitio vertendum fuerit, quin è contrario ab æquioribus sui sæculi Judicibus Viris, immensis indè laudibus celebratus fuerit, quod, quâ optimè pollebat, poëticam, ut aiunt venam, totam in sacros usus convertisset.

Porro quod strictam syllabarum mensuram non semper ita scrupulosè sectatus fuerit Hildebertus, ignoscendum illi sanè non denegaverit Lector æquus, qui magis sensuum pondus, & sententiarum gravitatem, pio Præsule dignam, quàm syllabarum quantitatem, mero Grammatico convenientem, attenderit; quippe qui tritum illud sciret:

Grammaticæ leges plerumque Ecclesia spernit.

Quanquam & strictam, immò & ævi nostri carminibus longè strictiorem in plerisque versibus, & integris interdum Poëmatibus, Hildebertus orationem omninò industriè protulerit. Quid enim strictius, quàm in tantas includere versus angustias, prout illius ævi mos invaluerat, ut non solùm quisque versus in eumdem rythmum seu sonum desinat, sed ut in quolibet hemistychio, seu medietate versûs, seu etiam in tertia cujusque versûs

parte idem semper verborum sonus redderetur? Hoc tamen Hildebertus in plerisque suis Poëmatibus, usque prolixioribus, obsérvavit exactissimè; in Vita, v. gratiâ, Beatæ Mariæ Ægyptiacæ millium prope carminum, in Poëmate de S. Vincentio quingentorum ferè versuum; in Panegyri Machabæorum, & aliis plerisque. Cujus methodi quanta sit difficultas, vel peritiores artis poëticæ professores nostri non diffitebuntur, dum quanta ad id variæ latinitatis desideratur ubertas, quanta versandæ & reversandæ ad id phraseos industria, vel cùm idipsum propriis conatibus ipsi nitentur experiri, fatebuntur.

Absit igitur ut propter leviores quosdam quantitatis nævos deformem quis putet Hildeberti nostri musam. Absit ut illi sequioris ævi barbariem nostri politioris sæculi felicitas & facilitas, vitio vertat. Fatebimur quidem illum nonnumquam, ratò tamen, humilioribus usum, seu versificandi modis, seu loquendi formulis. Id nimirum in exponendis metro sacris Scripturis, ad simpliciorum captum quandoque judicavit magis idoneum, ut quas hoc modo memoriæ faciliùs commendandas & tenaciùs retinendas arbitraretur, & sublimiores, quàm quæ ad conciliandam debitam sibi reverentiam vanis poëtices aut eloquentiæ prophanæ phaleris indigerent. Verùm cùm humaniora tractaret argumenta, cùm v. g. Regum ac Procerum cujuscumque status enchomia celebraret, cùm moralia præcepta, sonori rythmi & numeri liber angustiis, enunciaret, optimè sciebat cothurnum erigere, nihilque è fabuloso illo Parnasso floridius prodire potuisse Lector æquus fatebitur. Attendat ad hoc quæ de Operibus sex dierum, quæ de Mundi Ornatu, de Susanna, de Regibus Reginisque Anglorum, de suomet Exilio, de vera Amicitia, de Mathematico, & aliis id genus cecinit, nihil nobilius; nihil ab Helicone suavius emanare potuisse mirabitur.

Quod autem hîc de Hildeberto dicimus, & de Marbodo Redonensi Episcopo, cujus Opuscula Operibus Hildeberti subjungemus, puramus esse jure sentiendum, qui licet usui suo tempore recepto assuetus, rythmicos ut plurimùm, & simili sono cadentes versus ediderit, cùm tamen illi grave hoc jugum excutere licuit, non minùs elegantes versus edidit, quàm quos hujus ævi nostri Poëtæ politiores fortè possent emittere. Unde & ipse quæ sub arctis adeò soni legibus juvenis scripserat, improbasse videtur, cùm initio Libri decem Capitulorum, quem nonnisi sexagenarius cavendum imprimìs monet, ne

neglecto pondere rerum,
Dulcisonos numeros, concinnaque verba sequamur.

Suadetque:

Ut rerum virtus, verborum lege subactâ,
Servetur, verbisque canor sub rebus abundet.
Quod (inquit) *jugi studio tunc affectare videbar:*
Sed mihi nunc melius suadet maturior ætas,
Quam decet ut facili contenta sit utilitate,
Utque supervacuum studeat vitare laborem.

Quod revera feliciter præstitit in Libro supra laudato decem Capitulorum,

in Libro de Gemmis, Lib. de Ornamentis Verborum, Set. de Solitudine, & aliis Epigrammatibus, in quibus nullam sonori illius rythmi rationem habens, quæ tractat argumenta, sententiarum gravitate, elocutionis facilitate, variis & solidioris eloquentiæ figuris insigniter exornavit.

Quibus autem è fontibus tot ignota hucusque Hildeberti Marbodive carmina hausetimus, benevolo Lectori aperire non morabimur. Ii verò sunt Manuscripti Codices, numero septemdecim, variis è locis educti, omnes peritorum judicio, Hildeberto vel coævi, vel ferè coævi, quos nobis commodare dignati sunt Viri Clarissimi Reipublicæ litteratiæ bono nati; qui quidem Codices non omnia quidem carmina omnes habuere, sed modò hæc, modò illa, modò plures eadem nobis exhibuere. At omnes illi expertorum calculo optimæ notæ, & quibus sic integra fides sine scrupulo poterat adhiberi, ut licet unus tantùm quædam haberet Opuscula, illa tamen præ stylo & sensibus Hildebertina esse nequaquam dubitandum videretur; ubi verò plures Codices eadem continerent, ea ad invicem diligenti collatione factâ, repurgatiora & emendatiora redderentur.

Et quidem è Regia Bibliotheca Ms. Codicem, n. 4103. nobis eâdem urbanitate præbuerunt eruditissimi illius custodes *DD. Clemens & Boyvinus*, quâ duos pro Epistolis recensendis nobis subministraverant. Quinque verò è Bibliotheca Colbertina *Cl. D. Duchesne*, vigilantissimus ejus administer, sc. Mss. n. 1050. 1367. 3019. 6101. & 6327. Quædam nobis ope nostri *D. Edmundi Martene*, tot sacris collectionibus notissimi, è Metropoleos S. Gatiani Turonensis optimo Ms. quædam etiam è duobus Majoris-Monasterii Mss. prodierunt. Sed Librum, qui *Floridus Aspectus* inscribitur, & alia plura, quorum maxima pars alibi non inveniebatur, è Musæo suo, Manuscriptis ad curiositatem instructissimo, perhumaniter largitus est Clarissimus simul & Doctissimus Turonensis Medicus *D. Jacobus du Poirier*, Vir juvandis litteratorum studiis semper paratissimus; id verò mediante dicto *R. P. D. Edmundo Martene*, qui quicquid à Turonibus ad nos transmisit, summâ diligentiâ discussit, excussit, & varias lectiones annotavit. Sed qui plura nobis Hildeberti carmina protulere, ii præcipuè fecerunt Mss. Codex S. Taurini Ebroicensis, Peronianus suprà memoratus, & alter Ms. Codex Monasterii S. Mariani Altissiodorensis, Præmonstratensis Ordinis, quem nobis à R. P. Priore Monasterii illius nobis obtinuit doctissimus & *R. P. D. Hubertus Maillard*, Prior S. Germani Altissiodorensis; in quo videlicet tria vel ampliùs millia carminum deteximus, in illo ferè solo reperta, sicut & in Ebroicensi multa invenimus in nullo alio relata, eodem scilicet quo usi sumus ad Epistolas & alia Opuscula prosâ edita. Ac nonnulla tandem expiscati sumus, sed pauca è Gemmeticensi Ms. & altero Beccensi, cæteris quidem recentioribus, sed tamen utrisque annorum circiter quadringentorum, aut ampliùs.

Observandum autem hìc primò ad calcem Operum Philippi Abbatis Bonæ-Spei plura posita fuisse carmina, quæ è Mss. & etiam editis, Hildebertina fuisse probantur. V. G. Passio S. Agnetis, quæ in Ms. S. Mariani Altissiodorensis Hildeberto tribuitur, sicut illam ipsi tribuunt eruditissimi *Rosweydus* S. J. & post ipsum *Barthius*, Adversariorum Commentariorum Lib. 30. Hujusmodi sunt versus de Destructione Romæ, & responsio Romæ, versus de mala fæmina, & de Incarnatione Verbi; qui omnes in Ms. Ebroic. in Regiis & aliis adscribuntur Hildeberto.

Observandum secundò Hildebertum ita orthodoxæ fidei semper tenacem fuisse, ut non solùm hæreses suo tempore emergentes & eorum auctores tota animi contentione reprimere, & pontificali auctoritate è finibus suis studuerit eliminare, verùm & illas quasi prædamnasse, quæ diu postea circa Christi gratiam exortæ sunt. Sic nimirum Ser. 111. ait *Gratiam numquam deesse sperantibus in Deum, nec umquam gratiam auxiliatricem hominem, etsi quotidie cadentem, deserere.* Sic Ser. 39. agens de justificatione hominis, dicit illam esse duplicem, *alteram scilicet quæ facit justum, alteram quam facit justus.* Prima fit per Deum *infusione gratiæ.* Secunda per hominem, *arbitrii cooperatione*, quam asserit totam verè *voluntariam: Non enim*, inquit, *Deo justificanti sumus ut instrumentum mortuum, sicut gladius militi, vel dolabrum fabro;* sed in ea intervenit nostra *voluntaria cooperatio.* Sic denique dicit Epist. 16. Lib. 5. *Officiosissimam esse hominibus gratiam Dei, & quasi in eorum juratam obsequium;* unde concludit Deum velle omnes homines bonos fieri, quoniam *vult omnes homines salvos fieri, quibus præparat gratiam cui innitantur, distribuit instrumenta quæ suffragentur, offert præmia quibus excitentur.* Unde sane legitimè potest elici Hildebertum opinatum revera fuisse sufficientia à Deo nulli homini ad salutem media denegari, cùm expressè dicat Ser. 31. utrique etiam latroni *Christi mortem si voluissent fuisse profuturam.* Hæc & his similia passim & sæpiùs in Hildeberti variis lucubrationibus videre est; unde conjici meritò potest quantùm abfuerit à molestiis illis & ab Ecclesia jure damnatis opinionibus, quæ tot turbas & dissidia, centum abhinc annis excitaverunt.

Si quid ergo in Operibus Hildeberti circa hæc paulò durius occurrerit de difficultate hominis ad bonum, absit ut inde illum credidisse putemus impossibilia umquam esse homini mandata Dei, vel gratiam illi deesse quâ possibilia fiant; sed illud accipiendum esse tantùm de maxima illa ex peccato difficultate, quam se expertum fuisse ingemuit Apostolus ipse, dum ait Rom. 7. cap. *Velle mihi adjacet, perficere autem non invenio.* Et: *Non enim*, inquit, *quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo bonum hoc ago.* Quæ quidem verba sancti Patres & Interpretes orthodoxi numquam de vera impossibilitate, sed de summa difficultate intellexerunt, quam ex prædominanti ex peccato concupiscentia ad bene agendum quotidie experimur.

Observandum tertiò nobis errorem in verbo excidisse in nota ad versus de Fide Sanctæ Trinitatis, pag. 1343. dum illos diximus *inter dubia* reponendos; unde fortè quis inferre posset cætera quæ sequuntur esse dubia Hildeberti Opera; quod nullatenus intendimus, nec intendere debuimus, cùm nihil certius sit Librum de Exilio suo esse verum ejus fœtum, sicut & cætera omnia carmina, sive præcedentia, sive sequentia, quæ ex optimis Manuscriptis eruimus. Loco igitur verborum illorum, *inter dubia*, legendum est, *licet dubiam, eamque solam inter ea quæ damus indubitata Hildeberti carmina.*

His igitur omnibus MSS. instructi, ad hanc novam Operum Hildeberti sive editorum recensionem, sive longè plurium nusquam editorum evulgationem, nos accinximus; quod nonnisi cum tædiosa animi, immò & corporis contentione potuimus efficere. Cùm enim nihil ferè aliud quàm octoginta duas Epistolas Hildeberti & Librum metricum de Mysterio Missæ continenter excusum in Bibliotheca Patrum invenerimus, unde nefas fuisset illas extrahere, nobis non succurrit, ut fit in aliis editionibus adornandis, inde illas extrahendi facultas, nec exemplarium postea, si li-

beret, rescindendorum copia, quibus nostras observationes sive ad marginem, sive ad limbum, notare commodè potuissemus. Sed omnia omnino & edita & inedita nobis solis, & nullius subsidio adjutis, exactè rescribenda incubuerunt, sicut & nova inedita longe plura, quæ è Mss. exspicati sumus; quod sane Lector æquus judicabit non sine improbo labore & pertinaci diligentia nos potuisse perficere: quod tamen, Deo dante, ad honorem ejus & fidelium ædificationem, pro facultate nostra, ex integro (& utinam rectè) peregimus.

Cæterùm cùm processu temporis, & jam excusis Epistolis Hildeberti, Cl. & eruditissimum Virum *D. Loyauté*, celebrem in Suprema Parlamenti Parisiensi Curia Patronum, accepissemus olim in illustrandis Hildeberti Epistolis operam navare cœpisse, ipsius in hoc labore (magno utique rei litterariæ dispendio) ab annis circiter quinquaginta defuncti, amicissimum Cl. *D. Logé*, alterum insignem in eadem Curia Patronum, & Schedarum ejus depositarium, convenimus, obnixéque rogavimus, ut si quid ex illis quod ad publicam utilitatem conducere posset præ manibus haberet, nobis concedere dignaretur. Quod Vir bonarum litterarum subsidio natus, pro humanitate sua libenter exhibuit; unde tres novas Epistolas, sive diplomata nobis contigit eruere cum eruditis notis ad decem & octo Hildeberti Epistolas, quas præfatus *D. Loyauté* morte præventus non potuerat perficere, & aliis insuper notis in Vitam Hildeberti, ab antiquo Gestorum Cenomanensium Episcoporum Authore conscriptam. Illas igitur tres Epistolas nobis postliminio subministratas, cum aliis tribus nobis à Cl. *D. Baluzio* concessis, & tribus denique quæ è S. Vincentii Cenomanensis & Ebronensis Monasterii tabulariis nobis obrigerunt, in Appendicem reservare satius duximus, quàm illas studioso Lectori subtrahere.

Non possumus autem cæterorum Venerabilis Hildeberti Opusculorum, de quibus & ipse sæpiùs in Epistolis meminit, jacturam non deflere, verbi gratiâ Historiæ Miraculorum Exoniensis Ecclesiæ, de qua Epistolâ 3. Lib. 3. ad Clarembaldum, & plurium aliorum, de quibus ipse passim loquitur. Nobis quidem non modica spes affulserat inveniendi quandoque Statura Synodalia ipsius Hildeberti pro Diœcesi Cenomanensi, nec ulli lapidi movendo ad illa detegenda pepercimus, quorum aliqua fragmenta olim Joan. Bapt. Thiersius in suis citaverat Opusculis, quo nobis persuasum erat ipsum vel Autographum, vel saltem illorum transsumptum in manibus habuisse, quod moriens suis reliquisset hæredibus; sed diligentissima perquisitione facta, incassùm laboravimus, nihil aliud inde assecuti, quàm spem quam habuimus fore ut si quis, aut nobis sagacior, aut felicior, sacrum hoc disciplinæ veteris monimentum aliquando detegeret, illud ad publicam utilitatem non moraretur studiosis id ardenter cupientibus exhibere.

Porro prædictis Hildeberti Operibus Viri plerique eruditi stimulum subjecerunt, ut illis MARBODI Redonensis Episcopi, & Hildeberti supparis & amici Opuscula subnecteremus. Cùm enim ipsorum tanta esset raritas, ut vix ac ne vix quidem ex instructioribus Galliæ Bibliothecis unicum exemplar, è celebri scilicet Collegii Mazarinæi Bibliotheca, nancisci potuerimus, illudque Redonis excusum anno 1524. antiquo caractere, quod nunc obsoletum, Lectoris oculos nitidioribus assuetos caracteribus nonnisi posset offendere, nobis persuaserunt studiosi imprimis homines, ut ad detegenda

detegenda quæ numquam apparuerant ; & ad vetera ipsa majori nitore donanda nostram conferremus operam. Quorum votis obsecuti, illud Mazarinæum exemplar, nobis à doctissimo *D. Colau*, illius Collegii Bibliothecario, benignè concessum, discussimus, & ea quæ continebat ad eos, quos nonnisi paucos invenimus, Manuscriptos contulimus; quædam alibi passim sparsa collegimus, & nova etiam nonnulla deteximus, quæ nusquam, quod sciamus, edita fuerunt, de quibus fusiùs differere in Præfatione ad ipsa Marbodi Opuscula distulimus.

Omnibus autem illis tam Venerabilis Hildeberti Operibus, quàm Marbodi Opusculis, ubi necesse visum est, & quantùm è variis sæculi illius historiis & eventibus, aut etiam probabilioribus conjecturis nobis assequi datum est, nostras notas adjecimus, quas, sed præsertim ad Hildeberti Epistolas libentissimè discutiendas, subjecimus amicissimo nobis & eruditissimo nostro *R. P. D. Renato Massuet* è nostra S. Mauri Congregatione, sacræ Theologiæ jamdiu emerito Professori, è cujus eruditione non parum nos profecisse ingenuè profitemur. Nec enim ii sumus qui nostro sensui pertinaciùs adhærere præsumamus. Sed ipsi *in nobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis, non erubescimus*, ut hic noster Hildebertus ad Honorium II. Papam de se modestè scribebat: *Non erubescimus*, inquam, *nostram attendere vel profiteri mensuram.* Illum igitur libentissimè imitabimur, qui quamvis inter ævi sui litteratos celeberrimus, Scripta sua omnia, ut ex plurimis illorum locis probari potest, peritorum amicorum judicio humillimè semper & modestissimè discutienda subjecit. Ita nos longè potiori jure nostra qualiacumque, tenuitatis propriæ conscii, benevolis & peritis amicis obtulimus examinanda & corrigenda. *Veniam* interim, cum Hildeberto nostro in Prologo ad Vitam S. Hugonis, *confitebimur postulandam, quod amplioris litteraturæ Viros* in ejus evulgandis Operibus *ausi simus prævenire.* Quam quidem non denegandam confidimus capulari prope seni, qui quod illi sub ultima vitæ periodo concessum est à suis Superioribus otii, ita conatus est impendere, ut ad plurium eruditorum vota, & ad nonnullam fidelium utilitatem & ædificationem, piissimi æque ac eruditissimi Præsulis lucubrationum detectione & publicatione conferre posset. Quique si quid minus scitè, minus exactè, vel etiam (quod absit) minus Catholicè imprudens protulerit, totum illud non solùm suæ Matris Ecclesiæ Catholicæ ac Romanæ judicio paratus emendare subjicit, sed etiam cujuslibet eruditi Catholici, cujus iterum cum Hildeberto suo *correctionem*, ut ipse ait, *pro munere suscipiet*; probè sciens *quod officiosa res esse debet, & prudenti Scriptori grata*, non invidentium & quaquaversum mordacium censura criticorum, sed fidelium & peritorum amicorum *benevola correctio.*

Epist. 41. Lib. 1.

Monendum autem hîc Lectorem putamus, nequando ad Hildeberti Scripturæ sacræ citationes hæreat, ipsum sæpe sæpius illius verba citasse, non secundum Vulgatam, sed secundum Versionem septuaginta Interpretum, quæ maximè ejus ævo erat in usu, sed ut plurimum ad eumdem sensum, de quo plura specimina potuissemus afferre. Secundò, nos interdum, sed rarissimè, aliqua verba ad faciliorem intelligentiam addidisse vel mutasse, sed nonnisi ubi sensus nos apertè induxit ut crederemus illa ab oscitantibus amanuensibus casu omissa vel mutata fuisse. Ubi autem nos id facere contigit (quod raro admodum) addita vel mutata inter binos uncinos [] inclusimus, ne temeritatis argueremur, si nostra pro ipsiusmet Authoris verba

ō

adderemus. Tertiò, cùm dictionem aliquam Authoris, sensui, ut putavimus, repugnantem invenimus, illam in ipso textu mutare non ausi sumus, sed ad marginem aliam sub asterico & littera f. id est fortè, ut putavimus, aptiorem substituimus, absque Lectoris meliùs opinantis præjudicio. Postremò observabit Lector nos nomen Hildeberti expressisse cum littera H. ad id moti pluralitate Manuscriptorum, qui penè omnes illam præfigunt litteræ I. licet compendii gratiâ illam libentiùs cum Doctissimo Sirmundo in notis ad Gauffridum Vindocinensem, & quibusdam MSS. sed longè paucioribus, omisissemus.

VENERABILIS
HILDEBERTI
PRIMO
CENOMANENSIS EPISCOPI,
DEINDE
TURONENSIS ARCHIEPISCOPI
VITA.

Ex ejus Scriptis & veterum monumentis adornata.

ILDEBERTUS piis etsi mediocris fortunæ parentibus in Castro Lavarzinensi, seu Laverdini, ad Montem-aureum in agro Vindocino natus est anno 1057. non autem 1054. ut quidam opinantur. Cùm enim uno calculo omnes ipsum ad Sedem Cenomanensem anno 1097. cooptatum statuant, Gesta verò Cenomanensium Episcoporum tunc quadragesimum ætatis annum nondum exegisse testificentur, retrò ductâ supputatione, anno 1057. natus sit oportet. *Mabillon. Gesta Cenomanensium Episcop. Anal. To. 3.*

A puero disciplinis bonisque artibus institutum tradunt; humanioribus verò litteris apprimè, ut illo ævo, operam dedisse nemo inficias eat, qui ejus Opera prosâ metrove scripta legerit. Magistro usus est præsertìm Berengario, tunc eruditionis laude insigni; quo præceptore, si quid leporis, salis aut facundiæ sit assecutus, accepisse se gloriatur. Nec incautus, ut puerilis ætas solet, Magistri errorem hausit; nihil quippe ex pestifera ejus circa sacram Eucharistiam doctrina mutuatus, intemeratam sanamque in [a] Scriptis suis de tanto mysterio præfert sententiam. Sed in doctorem tamen suum non ingratus, ubi de sincera ejus, etsi sera pœnitentia, certior factus est, Epicœdium illi cecinit, virumque laudibus exornavit ultra fortè quàm satis erat. a

Primos adolescentiæ annos sic emensus, ad sacrarum litterarum studia se contulit. Tunc fertur ad sacrum Cluniacense Cœnobium, quod S. Hugone Abbate disciplinarum omnium laude florebat, accessisse. Monasticum verò statum amplexum fuisse narrant Scriptores quidam non ignobiles; negant alii. Nos autem utroiumque testimonia sic adferemus, ut ne ad alterutram partem plus æquo perpendere videamur.

Andreas Quercetanus Antiquitatum sagacissimus indagator, Notis in Vitam S. Hugonis, pag. 83. *Hildebertus*, inquit, *Monachus primò Cluniacensis, ejusdemque sancti*

[a] Hoc patet ex ejus eruditissimo Tractatu de sacra Eucharistia, ex ejus Explanatione Missæ, è Pœmate de Sacrificio Missæ, & altero de sacra Eucharistia, ex ejus Sermonibus & aliis passim.

Hugonis discipulus. Eidem sententiæ adstipulantur Galliæ Christianæ Auctores Sammarthani fratres, ubi de Cenomanensibus Episcopis. Recentiores alios mittimus, utpote qui re minùs fortè ponderatâ, priorum sententiam amplexi videantur. Sed quod gravius hac in parte testimonium adfertur, est Chronici Cluniacensis, jussu D. Jacobi de Ambasia, qui anno 1485. Cluniacensis Abbas erat, à D. Francisco de Rivo tunc Cluniacensi Magno Priore concinnati. Hoc autem Chronicon habetur in Bibliotheca Cluniacensi edita an. 1614. Ibi verò sic legitur: *Hildebertus fuit discipulus & Monachus S. Hugonis, qui tandem promotus fuit ad dignitatem Episcopalem Cenomanensis Ecclesiæ, & consequenter translatus ad Ecclesiam Archiepiscopalem Turonensem. Iste fuit vir illustris & doctissimus, specialiter in versibus scribendis, qui & ipse descripsit luculenter Vitam præfati S. Hugonis Domini sui & Abbatis*. Cùm autem hoc Chronicon concinnatum ex vetustioribus, ut æstimare licet, monumentis fuerit, quæ iteratis Monasterii Cluniacensis conflagrationibus, & illatis ei ab heterodoxis devastationibus, adeoque ipsius Bibliothecæ expilationibus exciderunt, hinc certè gravissima omnium de Hildeberti Monachatu conjectura duci posse videtur. His adjicias Hildeberti studium in S. Benedictum, cujus Regulam ita familiarem habuit, ut persæpe clausulas integras quasi è re natâ interserat orationi; in Benedictinos, præcipuè verò Cluniacenses, quos ut fratres sodalesque suos plerumque compellat; in Abbates, quos observantiâ plenus, Patres, & Prælatos suos & Dominos vocat. Sane rem ille sibi familiarem & domesticam tractare videtur, ubicumque de Benedictino Ordine agitur, quem etiam appellat * *Ordinem nostrum & religionem nostram*. Monasterium verò ipsum, in quo se cum aliis Monachis, ad quos loquitur, omnia reliquisse asserit, * *hortum vocat conclusum muro, regula & voto, & fontem signatum sigillo S. Benedicti*. Quis ad hæc Hildebertum Monachum, eumque Benedictinum fuisse non opinetur?

Epist. 14 & 20. L. 1. 25. 50. & 51. Lib. 2.

Ser 70. 119. 120. & aliis suprà viginti.

Ser 64.

* Cogitate, inquit Ser. 121. dignitatem Ordinis nostri .... pensate quid vestis nigra, quid corona suadeat.

* in expositione Missæ Ser. item 121.

Stant nihilominus contra quæ Monachum non fuisse suadeant, rationes & argumenta non levia. Nam si sub S. Hugone Abbate monasticam vitam professus erat, an id in ejus Vita quam scripsit Hildebertus, silentio prætermisisset? An omnes æquales, suppares, & quotquot à duodecimo ad decimum quintum sæculum scripserunt, Monachatum ejus tacuissent, cùm de illo verba facerent? Cùm igitur nemo ante Cluniacensis Chronici Scriptorem, Monachum Hildebertum fuisse dixerit, ex iis saltem, quorum scripta supersunt, hinc suspicio esse possit Scriptorem illum, non ex veterum testimonio, sed ex conjectura & opinione asseruisse Hildebertum fuisse Monachum.

Aliud contra Hildeberti Monachatum adfertur, sed meo quidem judicio, non tanti ponderis; videlicet Decretum à Jacobo de Graphiis, Monacho Cassinensi, allatum, 2. parte Decisionum aurearum, Lib. 3. cap. 12. quo cavetur: *Ne ullus possit promoveri ad dignitates Ecclesiarum qui sit diversæ professionis & habitûs*. Atqui inferunt: Id in Ecclesia Cenomanensi semper servatum deprehenditur, ubi etiam Hildebertus primò *Scoliarcha*, sive Scholarum Magister, deinde Archidiaconus fuit. Verùm hæc omni ex parte labuntur. Nam Decretum illud non tanti usûs fuisse suadent exempla innumera, quæ longum esset afferre, ut Monachos, non ad Sedem modo Episcopalem (quod quid frequentiùs?) translatos videmus, sed etiam ad Archidiaconatum aliasque Cathedralium Ecclesiarum dignitates assumptos. Qua de re adeatur Mabillonius noster Præfat. ad V. sæculum Ordinis S. Benedicti, parag. 6. num. 130. ubi in exemplum adducit *Ausbertum*, ex Attrebatensi Monacho Cameracensem Archidiaconum, *Usuardum* Abbatem simul & Archidiaconum, *Petrum de Monte-lauro* Cellerarium Massiliensem & Aquensem Archidiaconum, & alios quosdam. Quem quidem usum usque ad undecimum sæculum perseverasse probat idem Mabillonius, quod fuit ipsum Hildeberti sæculum, quo ab Hoëllo Cenomanensi Præsule in Scholiarcham Ecclesiæ Cenomanensis, ac deinde in Archidiaconum cooptatus est. Hujus autem usûs non spernendum in insigni Ecclesia Carnotensi extat vestigium, in qua S. Petri in Valle Regalis Abbatia ad nostra usque tempora jure Archidiaconali in plures Diœcesis Ecclesias à pluribus Carnotensibus Episcopis sibi concesso, & à Summis Pontificibus confirmato, ita potitur, ut etiamnum ad Comitia Diœcesana non advocetur, nisi sub titulo Archidiaconatus S. Petri in Valle.

Et hæc quidem de Hildeberti Monachatu paucis dicta sunto. Jam cuivis erudito liberum erit utram malit amplecti partem.

Porro Hildebertus ab Hoëllo Episcopo Cenomanensi, eruditionis ejus famâ permoto, Cenomanensibus Scholis præficitur. Quot autem annis Scoliarcham egerit ignoratur.* Anno autem 1092. ætatis verò trigesimo quinto, ab eodem Hoëllo Præsule in Archidiaconum adlegitur; quo munere, ut ipse ait, Epist. 21. Lib. 3. ad Guillelmum Abbatem S. Vincentii, *per annos quinque* functus est.

Episcopi Carnot. Raynaldus an 1215. Galterus an 1225 Summi Pontif. Honorius III. an. 1221. Innocentius IV. an. 1247.

His gradibus Vir ille præclarus ad Episcopatûs honorem viam sibi paravit. Defuncto quippe Hoëllo dignissimo Episcopo, in ejus locum quadragenarius adlegitur Hildebertus anno 1097. Nec tamen sine quadam partium dissensione in Præsulem ordinatur. Siquidem, ut ait Ordericus Vitalis Ecclef. Hist. Lib. 10. p. 770. *Helias Cenomanensis Comes Gaiffredum Britonem, Decanum ejusdem Ecclesiæ, ad Episcopatum elegit; sed præveniens Clerus Hildebertum de Laverseia Archidiaconum in Cathedra Pontificali residere compulit, & alta vocis cum jubilatione cantavit:* Te Deum laudamus, *& cætera quæ usus in electione Præsulis exposcit Ecclesiasticus. Quod Helias ut comperit, valde iratus resistere voluit. Sed Clericis dicentibus illi: Electionem tuam præferre non debes Ecclesiasticæ electioni, reveritus, quia Deum timebat, siluit; & ne lethale in membris Ecclesiæ schisma fieret, Canonicis consentit.*

Verùm hic gradum sistere cogimur, ut Cardinalem Baronium in Annalibus ad an. 1088. n. 4. in nostrum Præsulem paulò iniquiorem fuisse conqueramur. Is enim, quia Hildebertus Epitaphium Magistri sui Berengarii laudibus & præconiis refertum animadvertit, ut erat sanæ fidei studiosissimus, aliquam ipsi labem adspergere videtur, quod hominem temeratæ fidei reum tot encomiis extulerit. Hinc etiam Ivonis Carnotensis testimonio usus, ipsum post acceptum Archidiaconatûs honorem vitæ solutioris fuisse commemorat. Primam verò maculam vel ipsius Baronii verbis eluere possumus; *nam ipsius amicitiæ poeticè in amici præceptoris gratiam plus æquo lascivientis*, hæc signa sunt. Sane quidpiam affectui concedendum, ac discipuli Magistrum laudantis verba non sunt semper ad literam accipienda.

Quod ad Ivonis Carnotensis Epistolam, quâ Hildebertum etiam post Archidiaconatum solutioris vitæ fuisse dicitur, ea multis argumentis spuria esse comprobatur. Et primò quidem in paucissimis manuscriptis Exemplaribus reperitur. Sex Regii Codices Epistolarum Ivonis Carnotensis habentur, quorum unus tantùm Epistolam illam, & quidem penultimam effert. Ex novem item Codicibus Colbertinis unus Epistolam eamdem, penultimam item exhibet, atque, ut videtur, secundâ manu conscriptam. A nostro San-Germanensi Epistolarum Ivonis Codice ea prorsus abest. In Victorino, sive S. Victoris Codice, non Hildeberto, sed Adalberto inscribitur, ac Ivonis nomen abest; & post alias quidem scribitur, sed paginâ vacuâ intermediâ relictâ; ita ut alia res agi videatur. Cùm igitur à Codicibus penè omnibus exulet, ac in quibus reperitur, in iis non debito ordine jaceat, sed inter postremas ablegetur, quæ secundum argumenti & temporis rationem, inter primas censeri debuerat; cùm itidem nomen variè legatur, jure illam quasi spuriam rejiciendam censent eruditi Viri Juretus, Souchetus, Bondonetus, Joannes de Maan. Hildeberto item patrocinatur V. Cl. Ant. Pagius ad annum 1097.

Etiamsi porro vera germanaque esset illa Ivonis Carnotensis Epistola, ponderatis tamen rationum momentis, non fide dignam æstimabunt quotquot rerum illius temporis conditionem perpendere voluerint. Nam, ut ex serie liquet, tunc temporis data illa fuit, cùm ferventibus factionum partibus, alii Hildebertum à Clero & populo coaptatum, alii Goiffredum Decanum ab Helia Comite adlectum flagitarent in Episcopum Cenomanensem; ac, ut ferè fit in istiusmodi dissidiis, ultrò citróque calumniæ convitiaque jactarentur in alterutrius partis Antistitem. Quapropter ea quæ in Epistola sive Ivonis Carnotensis, sive alterius cujuspiam enuntiantur, pro sparsis ab altera & adversa parte rumoribus & maledictis habenda sunt, ut vel ex ipsis Epistolæ verbis liquidum videtur. *Ultra modum*, sic ibi, Hildebertus *pudicitiæ frænum laxaverat in tantum, ut post acceptum Archidiaconatum, accubante lateribus ejus plebe mulierculaurum, multam genuerit plebem puerorum & puellarum.* Hæc scilicet à Goiffridianis sparsa fuerant, ut Hildebertum in invidiam vocarent: quæ usque adeo atrocia erant, ut ne ipse quidem Epistolæ quisquis fuerit Auctor, iis fidem habere videatur: *Consule*, inquit, *testimonium conscientiæ tuæ, ut vel honestè & castè cœpta perficias, vel saluti tuæ consulens, sponte ipse deficias.* Et verò maledicta ista à quibusdam solùm ex Hildeberti adversariis emanasse subindicat, dum ait quasi sub dubio: *Dicunt enim quidam de Majoribus Cenomanensis Ecclesiæ.* Et: *Quæ si vera sunt:* Et, Quæ omnia *si ita sunt*; nimirum ex iis qui à parte Goiffredi & Heliæ Comitis stabant. Hæc autem conficta fuisse, argumento est ille Cleri populique Cenomanensis in deligendo Hildeberto consensus. Quis credat enim votis tantæ multitudinis expetitum fuisse virum, cujus impudicitia fœditasque tot & tam manifestis indiciis se proderet?

Ut ad Ivonem verò Carnotensem redeamus, longè meliùs sensisse illum de probitate morum Hildeberti suadent multa in Epistolis ejus loca, ubi Hildebertum ut amicum sibi, & *bene moratum ac religiosum* Antistitem compellat: Unde fortasse suspicio oriatur (Bene de religione vestra sentimus. *Ivo Carn. Ep.* 167.)

quemdam ex Goiffridianis partibus talem Epistolam, ut Hildeberti famæ detraheret, ementito Ivonis Carnotensis nomine, scripsisse. Quin & ipse Baronius, ac si maledicorum hominum testimonium parvi faceret, Hildebertum *magnæ sanctitatis virum, & libertatis Ecclesiæ acerrimum defensorem* appellat; ad an. 1088. nimirum Gestis Cenomanensium Episcoporum accinens, quæ sic habent: *Post decessum ipsius* (Hoëlli) *Hildebertus propter scientiæ & honestatis meritum, communi Cleri plebisque assensu in ejus loco substitutus est.* Huic verò nostræ circa Hildeberti probitatem sententiæ adstipulatur D. Loyauté in notis ad Hildebertum, quas à multis jam annis adornatas, in fine subjunximus.

Hoc superato scopulo, jam ad Episcopatûs Hildeberti primordia revertamur. Evectus ad thronum, omnia spinis consita reperit. Factionem Heliæ Comitis, etiam Helia favente, sibi adversantem, factiososque homines turbandi cupidos: nec meliorem ex parte Guillelmi Rufi Angliæ Regis fortunam expertus est. Is enim quod Cenomanensem Comitatum suæ ditionis esse contenderet, indignè tulit Hildebertum, solo Heliæ Comitis nutu, seque inconsulto, collatum munus accepisse. Hinc totis viribus eniti cœpit, ut Hildeberti electionem interturbaret, irritamque redderet. Verùm
1097. frustra cessit conatus; nam anno 1097. ipsâ Natalium Domini die, à Radulpho Archiepiscopo Turonensi solenni ritu consecratus est Hildebertus.

Re compertâ, Guillelmus, itâ commotus in Episcopum & in Comitem, in Cenomanensi agro Antistitis prœdia villasque vastavit, ac Heliæ Comiti bellum intulit. Comes etsi viribus impar, collecto exercitu, Guillelmo obviam processit, collatisque signis, victus ipse, captusque Rotomagum ducitur, & vinculis ferroque onustus, in carcerem truditur.

Fulco autem Comes, qui Heliæ filiam nuper sibi desponderat, ut Guillelmum Cenomani occupandi cupidum anteverteret, ad Urbem cum copiis advolat, faventeque plebe, illâ potitur; filioque cum custodia relicto, ad propria revertitur. Guillelmus Rex, cui pars civium modica hærebat, admotis copiis, Urbem dolo & proditione capere tentavit, eodemque itinere Colonias Episcopi Cenomanensis prædium incendit. Verùm detectâ conspiratione, Oppidani Regem invasuri è mœnibus egressi sunt, qui re cognitâ, noctu dilapsus est.

Interea Comes Helias diuturni carceris pertæsus, veritusque ne Fulco Cenomanum pactione Regi dederet, seque vinculis constrictum relinqueret, à Guillelmo Rege impetravit, ut Hildebertus & Primores Urbis Rotomagum evocarentur, sperans eos sui misertos, ad quasdam, iniquas licet, pacis conditiones venturos. Accedunt illi, & cùm non alia conveniendi ratio superesset, Urbem Guillelmo tradunt, qui compositis rebus, præsidioque relicto, in Angliam trajecit.

Eductus carcere Helias, ad ditionis suæ Castrum, nomine Lid, se recepit. Sed injuriæ memor, vindictæque cupidus, Castra omnia sibi residua munivit. Hinc conscripto milite, evocatisque sociis, copias admovet Urbi, egressos ad pugnam Anglos cum civibus profligat, fugientiumque tergo insistens, Urbem occupat, Arcem obsidet, & machinis tormentisque bellicis impugnat. Obsessi contra strenuè obsistunt, ignita tela mittunt, queis Urbs tota cum Suburbiis conflagravit. Comes nihilominus instat operibus, & Arcem oppugnare non desistit; donec Guillelmus, qui re auditâ, in Nortmanniam iterum transmiserat, cum exercitu adventaret, qui fugato Helia, Urbem recepit, inhiantem prædæ militem donis compescuit, relictoque præsidio, in Angliam iterum migravit.

Inter hos tumultus, quanto mœrore animi Hildebertus fuerit, vix enarrari possit. Videbat quippe incensam Urbem, vastatos Ecclesiæ agros, dissipatum Clerum, gregem in angustiis versantem. Ad hæc verò inimici illi & maledici, qui Episcopatum ineuntem calumniis lacessiverant, nacti, ut putabant, occasionem, novas machinas intentant, & apud Regem quasi turbarum auctorem deferunt; ejus quippe consilio & operâ, Heliam movisse bellum, plebem ad defectionem concitatam esse mentiebantur. Incensus Rex, indignatusque in Hildebertum, has conditiones offert, & utram malit, eligere cogit; ut videlicet aut Ecclesiæ turres Arci imminentes diruat, aut in Angliam proditionis crimen coram Episcopis diluturus se transferat. Episcopus verò periculum adire, quàm Ecclesiæ suæ damni quidpiam inferre præoptans, in Angliam transmittit. Ibi mutatâ rerum facie, jam læsæ Majestatis nulla mentio, nihil de proditione objicitur; ruebat enim per se crimen, nec ulla vel suspicandi occasio suberat. Sed instare Rex cœpit turres ut dirueret, crebris interminationibus constantiam ejus tentare, mala & ærumnas repugnanti proponere. Sed cùm hac via parum procederet, alia rem aggreditur. Dona multa muneraque pollicetur, si morem gerat, tumulo S. Juliani Cenomanensis Apostoli se multa collaturum promittit. Ad hæc Hildebertus, ne Regis animum graviùs exasperaret, obsequiis ipsum delinire studebat, remque

protrahere, ut officiis precibusque frequentibus à proposito deduceret. Tum rogabat ut sibi in Ecclesiam suam reverti liceret, diuturniores moras gregi suo noxias fore dicens; & sic tandem reditum impetrat.

Redux Hildebertus, vasa vestesque sacras, Ecclesiæ exornandæ in Anglia comparatas, in Sacrario reposuit. Tunc illata belli tempore damna sarcire conatur, quamquam res erat ardua, devastatis agris, exhausto ærario, Clericis ultrò citróque dispersis, Ecclesiæ cultu & Officio propè deserto. Dum his vacat Hildebertus, nova graviorque tempestas oritur. Instat Rex denuò, & turres everti imperat, reluctantem Episcopum nullis non malis afficit; mandat quippe subditis ac Diœcesanis ne debitam Præsuli suo obsequentiam præstent: prædia omnia Episcopi iterùm devastari præcipit, domum ipsam Episcopalem expilari, supellectilem auferri, *ne relictis quidem infulis*, ut ait Hildebertus. Nec his contentus, commentitium proditionis crimen renovat, Hildebertum pedibus manibusque constrictum in terrum carcerem deportari jubet. Ne tantis quidem ærumnis fractus Hildebertus, maluit annum integrum in miseria & deterrimo situ jacere, quàm oblatam sibi conditionem, ut per attactum igniti ferri innocentiam probaret, accipere, quia id à sacris Canonibus vetitum erat. Eam quippe consuetudinem, prioribus sæculis usitatam, jure abrogavit Ecclesia; quod viderentur eos qui tale probationis genus usurparent, & Deum tentare, & periclitari ne innocentes opprimerent. Hujusmodi periculum subire renuit Hildebertus, tum suo, tum Ivonis Carnotensis amici consilio, qui in Epistola 74. in carcere degentem Præsulem sic affatur: *Tu itaque viriliter age; & ne de te aliis prabeas exemplum, futuris & præsentibus nociturum. Si enim aliquid contra justitiam pateris, de tribulatione purgaberis & probaberis; deque probatione misericordiam consequeris.*

Inter hæc, Guillelmus Rufus Rex Angliæ, in pœnam fortasse tantæ in servum Dei sævitiæ, miserè periit. In venatu quippe ab aliquo cliente, cui nomen Gualterius Torellus, emissâ imprudenter, ut putatur, sagittâ, in corde vulneratus, exstinctus est. Infaustâ autem Guillelmi Rufi morte compertâ, Comes Helias animos iterùm assumens, Anglos in Arce Cenomanensi positos obsedit; qui cùm nullum ab Henrico I. juniore Guillelmi fratre, qui occiso Roberto altero fratre, Regnum occupaverat, auxilium expectarent, sibi feliciter consultum putarunt, quod ab Helia, *salvis membris & incolumes* ad propria remeare permitterentur.

an. 1099. 2. Aug.

Gesta Episc. Cenoman.

Paulopost infelicem Guillelmi Rufi Regis obitum, ex carcere eductus Hildebertus, non mitiorem Henricum ejus successorem expertus est. Is enim defuncti fratris vestigiis insistens, dirui turres Ecclesiæ jubebat. Episcopum verò jussis non obtemperantem rursum in Angliam transfretare coëgit, ut in Comitiis Episcopalibus sæpiùs oblatum proditionis crimen à se dimoveret. Eò cùm advenisset, exacerbatum Principis animum, omniumque odia in se concitata reperit. Quare bonis iterùm omnibus spoliatus, ad tantam rerum omnium penuriam redactus est, ut cùm ad Pictaviense Concilium inopiæ causâ se conferre non posset, ejusmodi excusationem Apostolicæ Sedis Legatis afferre compulsus sit.

Epist 8 Lib. 2. al 29 ad Joannem & Benedictum Legatos Apostolicos.

Tot tamen inter adversa, bonus Pastor Hildebertus ovibus suis sacræ doctrinæ pabulum providere non neglexit. Cùm enim accepisset quàm gloriosè S. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus, de Græcis processionem Spiritus Sancti à Filio impugnantibus triumphasset, illum obnixè rogavit, ut rationum momenta, quibus in publica disputatione coram Summo Pontifice illorum errores in Concilio Barensi confutarat, scripto tradere dignaretur: quod ad ejus preces egregiè præstitit S. Anselmus. Sic Hildeberti curis & rogatui universa Ecclesia debet eximium illum S. Anselmi Tractatum de Spiritu Sancto. Id verò liquet ex eorum reciprocis Epistolis, 9. scilicet, 11. & 13. Lib. 2. & è Guillelmo Gemmeticensi, Hist. Norman. Lib. 6. cap. 9.

Nec ambotum modò Regum exagitatus odiis, sed etiam Consulum, ut ille vocat, Cenomanensium contumeliis impetitus est; qui ut Henrici gratiam captarent, toto triennio Præsulem lacessere non desistebant. Quare tot oppressus malis, Romam iter capessit, tum ut apud communem parentem solarii quidpiam inveniret; tum ut ejus nutu Episcopatum abdicaret, & Cluniacum se reciperet, ut cum pace reliquum vitæ tempus in Monasticis exercitiis transigeret. *Cujus sinum*, inquit, *quasi reus aram amplexus fuisset, si consultus Papa Pontificis onus amoliri permisisset.* Sed cùm Paschalis II. tunc ad Concilium Trecense II. properans, diverso itinere in Galliam se conferret, rem ignorans Hildebertus, Romam nihilominus pervenit absente Papa. Inde Neapolim profectus, * à Duce Apuliæ, & avunculo ejus Comite Siciliæ Rogerio, & omnibus Episcopis, & Provinciæ Optimatibus honorificentissimè exceptus, & muneribus regiâ magnificentiâ dignis cumulatus est, quæ Cænomanum reversus, partim variis Urbis Ecclesiis distribuit, partim in resarciendis Ecclesiæ Cathedralis & Episcopalium domo-

Epist. 7. L. 3. al. 24.

A Rogerio Siciliæ Comite honorificentissimè excipitur.

Vide infrà ad hoc notas D. Beaugendre.

rum ruinis, pauperibusque reficiendis impendit. Cùm autem Papam Trecas euntem prosequeretur, ad Insulam Lirinensem, sive S. Hnnorati appulit, quo tempore immanes Piratæ ipso sacro Pentecostes die, Monasterio sus deque à fundamentis everso, Mnnachis penè omnibus crudeli strage peremptis, ipse, ut in Epistola suprà laudata narrat, feliciter evasit; ac vento favente usus, Magalnnem, deinde Savinacum contendit. [a] Illic Paschalem, qui ibidem Mnnachus fuerat, offendit, & ipsi suum abdicandi Pnntificatûs, Mnnachatûsque amplectendi consilium aperuit, & exequendi veniam postulavit. Verùm; Paschalis Viri indole, doctrinâ, industriâ, animarum curâ permotus, non modò illum ab hac sententia deterruit, quin & expresso scriptis Apostolico Mandato, ad Ecclesiam suam & curas pastorales remisit; quod ipse, suam sortem amarè deflens, & Summi Pontificis infractum ad hoc animum incusans, exequi compulsus est. Hoc autem anno 1107. Indict. xv. viii. Kal. Junii invenitur in Bibliotheca Cluniacensi datum diploma Paschalis II. in causa inter Abbatem Cluniacensem & S. Petri Carnotensem, ubi inter *venerabiles* Episcopos qui judicio adfuerunt, nominatur expressè Ildebertus Cenomanensis Episcopus.

Lirinum appellit, cujus devastationis testis est oculatus. *Epist. 7. l. 5. al. 24.*

Inhibetur Hildeberto à Paschali Pontificatûs abdicatio, & ad statum Monasticum reditus.

1107.

Cenomanum igitur vel invitus rediit, Civitatemque magna tandem tranquillitate fruentem reperit. Helias enim armis & auxilio Fulconis Richini Andium Comitis, qui filiam ejus Heremburgam sibi desponderat, devicto Anglorum Rege Henrico I. Urbem in suam iterùm ditionem redegerat.

Henricus hæreticus Cenomanenses suis erroribus inficit.

1110.

Sed dum constitutâ pace, Cenomanensis Civitas à pristinis cladibus paulum respiraret, in agro Domini inimicus homo zizania seminavit. Is erat quidam hypocrita, *Henricus* nomine, qui absente Pastore lupum se gerens, ita falsis dogmatibus oves infecerat, ut vel etiam Clerum in suas partes, quâ artibus, quâ innatâ nonnullâ facundiâ, quâ muneribus, hæreticus homo pertraheret. Non diffitendum tamen Hildebertum ipsum minùs cautè aliquam huic malo occasionem præbuisse. Ita enim vaferrimus ille Henricus, ementitâ pietatis specie, Præsulem deluserat, ut Romam profecturus, & nihil in homine quod hæresim vel improbitatem saperet, suspicatus, immò ipsum vero lucrandarum animarum studio permotum reputans, concionandi facultatem in sua Diœcesi concederet, mandaretque Archidiaconis ut cum illo perhumaniter agerent, nec prædicandi munus interturbarent. Inde sane mali labes, & homini hæretico apertior disseminandorum errorum libertas. Hic, cùm nonnullâ dicendi facultate polleret, ita non solùm infimam plebeculam, sed & plures è primoribus civibus, & etiam Clericis, ita facundiâ suâ, dolisque subornaverat, ut eum quasi novum Apostolum suspicerent, & ejus astutiis delusi, Baptismum infantibus crederent inutile, adultis opera bona nihil proficere, Ecclesias non ædificandas, sed jam ædificatas diruendas, Sanctos non colendos nec invocandos, hymnos in Ecclesia non canendos, Sanctorum imagines & eorum reliquias conculcandas, Cruces ubique confringendas, & alia id genus priscorum Vigilantii hæretici asseclarum deliramenta effutirent. Quæ jamdiu penitùs extincta hujus ævi novatores acriter tuentur.

Nec defuere tamen qui nascenti hæresi obsisterent. Sanior enim Cleri pars ad tanta mala ingemiscens, nec expectato Episcopi reditu, Henricum concionandi ministerio interdixerat, à finibus Diœcesis abegerat, & authentico in scriptis mandato hæreticum hominem excommunicaverat, & ita proscripserat, ut tandem veritus accessum Hildeberti, quem sibi infestum fore non dubitabat, ab Urbe recederet, & in Oppidum S. Carilephi se reciperet.

Româ reversus Hildebertus, Henricum hæreticum insectatur, & à Diœcesi pellit.

Redux Hildebertus, multos nefarii hominis fraude deceptos, ejusque impiâ doctrinâ imbutos reperit; quibus novata circa Christianam fidem dogmata usque adeò placerent, ut nec Pastoris vocem audire, nec benedictionem ejus accipere vellent; quin etiam medicam manum admoventem probris insectarentur. Quos ille pro innata mansuetudine patienter ferens, & ad saniorem mentem paulatim revocare satagens, hæreticum hominem aggressus est, quo cum, authoritate, doctrinâ, eloquentiâ ita conflixit, ut ignorantiæ, improbitatis & turpitudinis publicè convictum, è tota Diœcesi ejecerit, & oves errantes ad fidei Catholicæ caulas feliciter reduxerit.

Fugato igitur, & à finibus suis longè abacto pestilente & infensissimo hæretico; pace demum tum suis, tum Comitis Heliæ curis, Urbi redditâ, Dominii Episcopalis r-[illegible]itus aliquot annis percepit: Sed modicæ tranquillitati gravis procella brevi successit. Heliâ enim die 11. Julii anni 1110. è vivis sublato, & Hildeberto ipsi parentante,

[a] Mirum sane quod è tot Scriptoribus qui de percelebris S. Honorati Lirinensis Monasterii rebus scripsere, nullus hujus devastationis meminerit, præter Hildebertum solum, cui tamen indubitata fides est adhibenda, ut adhibuit Baronius ipse ad hunc an. 1107. cùm nihil hîc narret, nisi quod ipse, magno etiam vitæ propriæ periculo viderit, nec nisi quasi miraculo ab ipsis pyratarum cruentis manibus evaserit.

in Basilica S. Petri de Cultura honorificè tumulato, hæreditario jure ipsi successit Fulco Andium Comes, utpote qui Heremburgam Heliæ filiam sibi matrimonio junxisset. Sed cùm Ludovico VI. cognomine Crasso, Francorum Regi, homagium & fidelitatem pro Cenomanensi Comitatu Fulco præstitisset, iratus inde Henricus I. Rex Angliæ, qui id obsequii sibi deberi contendebat, Fulconi bellum indixit; cujus partes cùm suscepisset Robertus Comes Bellesmensis, infensissimus hostis Henrici, hic, quamvis Rotroci Comitis Mauritanensis Generi sui copiis adjutus, tamen Fulconis exercitui impar, victus est, Rotroco ipso capto, & à Fulcone, ipsi Roberto Bellismensi hosti suo, licet adgnato, in arctam custodiam, ad amplissimam, ut sperabat, redemptionem tradito.

1112.

Hic in majore Arcis Cenomanensis turri inclusus, suæ captivitatis authores Hildebertum Episcopum, & Hugonem, tum ejus Cenomanensem Decanum suspicatus, & vindictæ cupidus, utrumque horrenda & inaudita fraude circumvenire aggreditur, ut ipse narrat Hildebertus in Epistola 17. Lib. 2. al. 39. his verbis: [Vivit Deus & Dei Filius, & utriusque Spiritus, quoniam non mentiar. In turre Cenomanensium Rotrocus tenebatur. Ad eum metu mortis trepidum accessi. Deinde mihi confessus est, domui suæ disposuit, testamentum fecit, Ecclesiis distribuit. Quod ut illibatum permaneret, submissis à me precibus impetravit, quatenus ego ipse matrem ejus adirem, de testamento testimonium perhiberem, inhiberem ne quis illud minuere præsumeret, ne quis omnino tentaret annullare. Factum est ut Comes postulavit. Ivi quò utinam pedem non tulissem. Mater Comitis in osculo me suscepit, applaudit testamento, gratias agens, quod gratiâ Comitis accessissem. Rem taliter factam, nec filius, nec mater diffitetur. Eâdem die initum est adversum me consilium. Iteratam diceres Christi traditionem. Quintâ enim feriâ in osculo sum susceptus. Sextâ feriâ, tamquam cum Christo iturus ad crucem, contumeliosè captus sum, & positus in custodia publica. Diviserunt etiam sibi vestimenta mea, equis jam inter eos distributis, qui gratis ad facinus discurrunt, ad honestum nec pretio. Porro in illo castello, in quo hæc acta sunt, Carnotensis erat Episcopus, venerandæ vir auctoritatis; sed apud sceleris auctores, sine auctoritate fuit auctoritas. Is in spiritu contrito Hubertum conveniens (hoc enim Pharisæorum principi nomen est) primò blanditus est illi bestiæ; sed bestia rationem non admittit. Dehinc illum sacrilegii liberè arguit, obsecravit opportunè, importunè increpavit. Postremò tradidit illum Sathanæ in interitum carnis, anathematis vinculo, quo debuit alligatum. *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Religiosi quoque Abbates & consummati Anachoritæ nominis, ad lapidem convenerunt, & invenerunt lapidem, non eum de quo suscitat Deus filios Abrahæ, sed in quo nihil est humoris, in quo non habet radicem semen verbi Dei. *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Missum denique est ad Comitem Rotrocum; relata est ei captio mea & ignominia sua. Is primò in corde & corde locutus, tandem dimitti me, & satisfieri Ecclesiæ nunciavit; ac ne simulatoriè loqui putaretur, abscissos de capite suo capillos matri suæ transmisit, addens Humbertum in me non minorem sibi injuriam intulisse, quàm si reliquos abstulisset. *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Ad vos ergo conversio mea, charissimi fratres mei, Consacerdotes mei, Domini & amici mei. Oro vos orare pro me, curam agere de me, compassione esse juxta me. Nam de redemptione nihil ago.]

circa an. 1110.

Ivo scilicet.

Isa. 5. 25.

Et quidem mirum quâ animi constantiâ vim hanc sibi illatam Hildebertus pertulerit, & quo zelo, ne Ecclesiæ & Cleri jura violarentur, obstitit quominus ullo pretio ipse, & suus Decanus redimerentur. Id enim ab utroque exigere percupiebat Humbertus, Comitis Rotroci Dapifer, sollicitus ille vindictæ ejus minister, & crumenarum improbus adjutor. Cùm enim nec Ivonis percelebris tunc temporis illius Carnotensis Episcopi hortationibus, & precibus, aut minis, nec ipso intentato anathemate potuisset adduci ut captivos relaxaret, illos diris etiam cruciatibus addictos, & ferro semper constrictos & oppressos, in Arcem Mauritanensem Diœcesis Sagiensis transtulit; unde Hildebertus Rabotio, tunc Sagiensi Episcopo, scripsit, auxilium, aut saltem solatium tanquam ab amico Coepiscopo deprecaturus.

Diros cruciatus fortiter in carcere patitur.

Tantus porro luctus Clerum & populum Cenomanensem, ob captivitatem sui Præsulis invasit, ut nihil non tentaverint pro captivorum obtinenda relaxatione. Hinc privatorum gemitus; hinc celebrata publicè jejunia; hinc indictæ solemnes supplicationes: hinc tandem Clerici parati etiam Cruces ipsas & vasa sacra pro redemptione captivi Pastoris impignorare, vendere, frangere. Quod ut Hildebertus rescivit, plus Ecclesiæ honori & libertati, quàm suæ consulens, toto nisu ne fieret prohibuit, ut paret ex Epistola præfata, quæ tota, sed præcipuè versus finem, virum redolet & spirat verè Apostolicum. Sic enim ille: *Semel*, inquit, *Christi Sanguine redemptus, iterum*

Mirus de incarceratione sui Præsulis Cenomanorum luctus & zelus.

si

redimi non requiro. Sanguis ille redemptio mea; Sanguis ille pretium meum. Indignum est, ut sub pretio redigar, cujus pretium sine pretio est. Infamis est redemptio quâ libertas perit Ecclesia ..... Ego certè tanti vitam non facio, ut brevem diligam & redemptam .... Prosit Ecclesia mea mors, cui dum vivens profui, non profui. Pontificis est, si non vivere, mori saltem universis.

Pretio redimi de captivitate, fortitudine Apostolicâ renuit Hildebertus.

Et hæc quidem ille Ecclesiasticæ libertatis etiam inter tormenta strenuissimus vindex. Dum enim Humbertus, vindictæ Rotroci Comitis & avaritiæ sedulus administer, pretium ab incarceratis cupit extorquere; dum Hildebertus & Hugo, jurium Ecclesiæ tenacissimi vindices, quidquam pro libertate, immani sibi sacrilegio sublatâ, solvere renuunt, ambo in tetro carcere per plures annos detenti, & ab Humberto sæpiùs diris cruciatibus torti & incassum vexati sunt, donec tandem pace inter Ludovicum Crassum Francorum Regem, & Henricum I. Anglorum initâ, ac inter eos etiam compositâ qui utrique parti adhæserant, captivi utrinque dimissi. Sicque Comes Rotrocus è carcere Cenomanensi, & Hildebertus Episcopus cum Hugone Decano suo è Mauritanensi restituti sunt.

Post plures annos iterum in carcere diré cruciatus. Ex eo tandem eductus. 1118.

Probabile autem est Hildebertum, sedatis tumultibus, ab Henrico I. Anglorum Rege in gratiam tandem fuisse receptum; siquidem ad illum direxit Epistolam consolatricem, quæ est 12. Libri 1. de infausta filiorum submersione, quæ contigisse fertur die 25. Novembris anni 1120. ac deinceps nonnullas alias in gratiam amicorum suorum, quales sunt Epistolæ 13. & 20. Libri 3. quæ aliquam etiam redolent familiaritatem, sinceræ tesseram reconciliationis.

Vinculis denique solutus Hildebertus, illata tot perturbationibus damna sarcire conatur; dissipatam pravisque moribus imbutam plebem ad saniorem mentem revocare nititur. Quia verò ad institutionem populi multùm conferre solet Clericorum exemplum, Canonicos Ecclesiæ Cenomanensis, qui belli turbarumque tempore, à vera pietatis norma longè deflexerant, quà exemplo, quà monitis suis, ad meliorem frugem reducere satagebat. Hæc ipsi præcipua sollicitudo. Hanc quasi summam rerum inprimis curabat; sed tamen quæ ad exteriorem Ecclesiæ apparatum, ad ædificiorum restaurationem & augmentum spectabant, non negligenda duxit: imò verò tam strenuam iis operam posuit, ut mirum sit virum non semel omnibus fortunis spoliatum, & ad extremam inopiam redactum, ea præstare potuisse quæ in Gestis Cenomanensibus recensentur. Si quis verò sit conjecturæ locus, tantas opes & pecunias, quantas construendis ædificiis, ornandisque Ecclesiis insumpsisse narratur, nonnisi ex liberalitate Regum, Præsulum & Magnatum, quos in variis vitæ casibus adiit, quibusque acceptissimus fuisse traditur, hinc & inde coacervasse potuit. Inde suprà laudatus Author Gestorum Cenomanensium hæc ait: *Quamvis cum Maria ad pedes Domini sedens, contemplationis ejus dulcedini, si fieri posset, vacare jugiter elegisset, tamen cùm ad Marthæ sollicitudinem pastoralis officii cogeretur necessitate transire, dici non potest quantùm studiosè, quàm strenuè exteriorum ministrationibus insistebat, & ea quæ antecessorum suorum negligentiâ, vel destructa fuerant, vel omissa, infatigabili studio restaurare satagebat. Continuò namque domum Capituli, quæ ibi ex multo tempore nulla penitùs habebatur, laudabili opere cœpit à fundamentis construere, eamque decenter & undique vitreis illustravit, & fornicis opere supertegere procuravit; multaque alia facere disponebat, nisi supervenientibus magnis tribulationibus fuisset impeditus.* Pergit idem Author, & enarrans Hildeberti reditum ex Anglia: *Inde*, inquit, *detulit duo pretiosa cymbala, & optimam cappam de pallio, & duas pelves argenteas, cum aliis ornamentis, quibus hucusque nostra ornatur Ecclesia.* Et quibusdam interjectis, ejus per Apuliam transitum describens: *Illo*, inquit, *Apuliam, Siciliamque progresso, sibi universi quasi Angelo Dei honorem exhibebant & reverentiam. Dux enim Apuliæ, & avunculus ejus Comes Siciliæ Rogerius, auditâ famâ scientiæ Præsulis & honestatis, illum cum maximo honore & incredibili reverentia susceperunt. Idem verò Rogerius Dux trecentas libras thuris pretiosi propriis confecit manibus, & per ipsum (Hildebertum) B. Juliano, cum magna balsami quantitate, & cum quinque palliis pretiosis & vinagiis argenteis & deauratis, & acerra argentea, cujus materiam artificium superabat, destinavit. Rogerius etiam Comes Siciliæ, ad faciendum opus B. Juliani centum uncias auri, & ad victum Canonicorum, decem libras Cenomanicæ monetæ delegavit. In eisdem quoque regionibus erat sancta & nobilis matrona, quæ visione Angelicâ sæpenumero inspiratâ, in honore & nomine Patroni nostri piissimi Juliani Cœnobium construxerat; & hæc socios Præsulis, itineris ignaros, & noctis tenebris per quæque devia oberrantes, honestâ hospitalitatis gratiâ donavit, & quoddam nostræ Ecclesiæ pallium transmisit..... Præterea ab Episcopis & cæteris Optimatibus ejusdem Provinciæ, idem Hildebertus multis diversi generis muneribus honoratus, tandem ad Ecclesiam suam cum pace & gaudio remeavit, magnamque partem eorum quæ secum habebat Ecclesiis Civitatis prudenti dispensatione distribuit. Cætera in Ec-*

clesiæ restauratione, & domorum Episcopalium constructione, abundanter expendit. Ipse enim easdem domos de occidentali parte in orientalem partem Ecclesiæ transtulit, easque juxta S. Salvatoris ædem, in loco ubi aula Domni Gervasii Præsulis antiquitùs fuerat, decenti opere collocavit: qui etiam in Villa Episcopii sui, quam Foriacum nominant, tribus fermè milliaribus ab Urbe distante, aulam lapideam cum cubiculis & sallario construxit, eamque terris, vineis, decimis augmentavit.

Addit idem Author magnifica quæ Helias Comes Cenomanensis, ex olim infensissimo Hildeberti tunc amicissimus, ipso suadente, Ecclesiæ B. Juliani, Canonicis ejus, & toti Clero munera contulerat, his verbis: *Ipsius igitur consilio ac diligenti exhortatione, liberalis Comes Helias lectum, in quo B. Juliani sancta membra requiescunt, auro decoravit & argento; concessit etiam nostra Ecclesiæ quicquid antecessores sui Hugo Comes, Herberti filius, & VVillelmus Rex Anglorum, & Hugo Comes, Marchisi filius, suis temporibus eidem contulerant Ecclesiæ; diablagium scilicet, consuetudines, exactiones, & quæcumque in Claustro, in Episcopalibus domibus, & apud Colonias, & in tota terra Canonicorum; quæ infrà Quintam continetur, obtinere dicebatur justè vel injustè, excepto raptu atque incendio. Præter hæc, concessit quicquid ejus socer Gervasius de Castrolidi in terra Episcopi & Canonicorum, quæ ultra Idoneam fluvium est, B. Juliano contulerat. Denuò omnes Sacerdotes & Clericos ab omnibus costumiis & publicis exactionibus immunes esse instituit & quietos. Ad ædificationem verò nostræ Ecclesiæ centum quadraginta septem aureos dedit, & ad componendum thuribulum quotidianarium duas marchas argenti, & Canonicis quinque marchas. Præterea ad unam crucem faciendam quinquaginta uncias puri auri moriens B. Juliano dereliquit, de quo postmodum Hildebertus crucem magnam gemmis & emblematibus illustratam composuit. Ex eo itaque tempore constructioni Ecclesiæ attentiùs insistebat.*

Omnibus autem quæ ad divinum cultum pertinebant ritè & magnificè peractis, ad Ecclesiam quam perfecerat, sub invocatione Beatissimæ Genitricis Dei MARIÆ, sanctorum Martyrum *Gervasii & Protasii*, & *S. Juliani* Martyris solemni ritu dicandam, se comparavit. Invitatis ergo pluribus ex *illius ævi illustrioribus Prælatis*, & ipsis ad Octavas Paschæ anni 1120. congregatis, *cum pluribus Abbatibus & multis vicinarum Ecclesiarum personis*, consummandæ institit Ecclesiæ dedicationi. In illa autem Guillebertus Archiepiscopus Turonensis, utpote Metropolita, consecravit majus altare in * *honore* & nomine Domini Salvatoris, & Beatæ Mariæ ejus Genitricis, & SS. Martyrum Gervasii & Protasii. Gaufridus Archiepiscopus Rothomagensis, olim Cenomanensis Decanus, altare sepulchri B. Juliani in *honore* & nomine ejusdem. Raynaldus de Martiniaco Episcopus Andegavensis, postea Rhemensis Archiepiscopus, altare Crucifixi in honore Salvatoris & Sanctæ Crucis. Hildebertus noster altare quod est in superiori & digniori crypta, in *honore* & nominé gloriosæ semperque Virginis MARIÆ, & omnium Sanctorum, consecravit. Marbodus Redonensis Episcopus senio confectus, *obtutu orbatus oculorum, sed virtute animi & sapientiâ fulciens infirmitatem corporis*, consecravit altare quod est in dextro membro Ecclesiæ, ad memoriam & honorem Sanctorum Petri & Pauli, & omnium Apostolorum.

* *Ita Author Gestorum Cen. Ep.*

Solemni autem huic Ecclesiæ Matris consecrationi idem Author interfuisse tradit Andegavensem Comitem Fulconem * Fulconis, & Arembugim ejus uxorem, qui præsentibus Episcopis, præcipuéque Hildeberto, se promiserunt plura de bonis suis collaturos; quod revera paucis post diebus perfecerunt, cùm ante ipsum altare S. Juliani, Ecclesiæ ejus & Canonicis dederunt *unam Feriam*, in Civitate Cenomanensi per tres dies continuos celebrandam, additis pluribus aliis egregiis juribus ibidem enunciatis. In cujus donationis confirmationem: *Ipse Comes*, ait Author, *assumens filium suum Gaufridum, & de terra elevans inter brachia sua, posuit super altare B. Juliani, offerens ei & ipsum puerum, & per eum, & in ipso præfatum beneficium adjungens, hoc audiente populo: Tibi, Sancte Juliane, filium meum commendo & terram meam; Tu utriusque sis protector & defensor.* Relinquens igitur præfatum puerum super aram, atque uberrimis superfusus lacrymis recessit, brevi intervallo Hierosolymam, sicut disposuerat, profecturus. Quem quidem oblationis ritum omninò singularem specialiter notandum duximus, ut sinceræ Comitis illius & uxoris ejus devotionis insigne monimentum.

* *supp. filium.*

Droit de Foire.

Devotissimus filiorum à parentibus Deo dicandorum ritus.

Idem porro Gestorum Cenomanensium Episcoporum Scriptor narrare pergit magnifica Ecclesiæ S. Juliani munera, à Gaufrido Gaufridi de Meduana filio oblata. Is in Apulia morabatur, ubi immensas propè divitias comparaverat, inter quas præcipuum obtinebant locum ejus Capellaria seu Capellania, multis instructa reliquiis; & pretiosis ditata ad sacrum cultum vestibus, & vasis aureis atque argenteis; quæ omnia S. Juliano se collaturum quandoque voverat, idque Venerabili Hildeberto scriptis epistolis significavit, ut quos ad id judicaret idoneos ad se mitteret, omnia illa Cenomanum reportaturos. Quod ut pius Præsul comperit, nullis pepercit impensis, quò tot sacris

donariis suam ditaret Ecclesiam. Suppeditatis itaque abundè ad tantum iter stipendiis,
præcipuos sui Capituli viros, Gervasium scilicet, Paganellum Archidiaconum & Hu-
„ gonem de Lavardino Archypresbyterum illuc destinavit. [Qui, inquit Auctor, injun-
„ ctum sibi negotium peragentes, & omnia, sicut vir ille (Gaufridus) mandaverat,
„ absque difficultate recipientes, cum ornamentis illis prospero itinere ad Ecclesiam no-
„ stram, divinâ gratiâ comitante, reversi sunt. Episcopus autem, cognito eorum adven-
„ tu, cum Ecclesiastico apparatu, & festiva Cleri & populi processione extra Civitatem
„ eis lætabundus occurrit, & tam sancta & tam pretiosa munera cum qua decuit vene-
„ ratione suscipiens, cum ingenti Cleri populique congratulatione, in Secretario Matris
„ Ecclesiæ collocavit. Erat ibi quædam aurea tabula, in qua erat Iconia Sancti Deme-
„ trii Martyris, miro artificio fabricata, cujus materiam auream mirabilis artificii mira-
„ bili excellentia superabat; ibique thesaorus incomparabilis, thesaurus desiderabilis
„ signatur, scilicet quædam Uncia ejusdem Martyris cum dente S. Joannis Baptistæ, &
„ quidam capillus Dei Genitricis; tabula etiam altaris in itinere deportanda, auri simul
„ & argenti, ex utraque parte laminis vestita aureis ductilibus. Ibi nempe una costarum
„ recluditur Protomartyris Stephani, deinde duo Libri, unus Evangeliorum, alter
„ Missalis, auro & argento purissimo elegantissimè decorati; præterea duo candelabra
„ argentea optimè deaurata, sed meliùs fabricata, cum thuribulo argenteo, cum duobus
„ baculis similiter deauratis, & cruce argentea, auro & gemmis illustrata, & calice ar-
„ genteo, interiùs exteriúsque deaurato, necnon duæ pretiosæ planetæ, optimo aurifi-
„ rico adornatæ, & duo annuli ærei pontificales, cum duabus cappis sericis, & quodam
„ palliolo, & mantili, & alba, & stola, & manipulo.]

Postquam autem hic Author Gaufridi felicem Cenomanum reditum enarravit,
ejusque solemnem & festivam ab Hildeberto & toto Clero receptionem, ita de Hilde-
„ berto loquitur : [Tantis ergo divinæ gratiæ beneficiis Hildebertus animatus, cœpit &
„ ipse divinæ bonitati pro modulo suo cooperator existere, & Ecclesiam libris, palliis,
„ cappis, & sacerdotalibus atque leviticis instrumentis, & pretiosissimis ad chorum dor-
„ saris, sive scamnatibus, laudabiliter cum januis ante chorum adornare. Tabulam
„ quoque altaris SS. Martyrum Gervasii & Protasii, simul & S. Juliani, partim ex
„ argento quod bonæ memoriæ Domnus Hoëllus Episcopus, antecessor ejus, ad hoc
„ opus reliquerat; partim ex eo quod ipse aliunde acquisierat, pro qualitate temporis
„ honorificè restauravit. Fecit etiam ex proprio suo duas capsas, auro & argento pul-
„ cherrimè circumtectas, in quibus Sanctorum Turibii & Victoris, necnon & Sancti
„ Innocentis, & aliorum Ecclesiæ nostræ Episcoporum reliquias, & Sanctæ Tolestinæ &
„ Adæ, & S. Hilarii Presbyteri, solerter consignavit.] Refert deinde idem Auctor quàm
sollicitus pro defunctorum Canonicorum è piacularibus flammis per preces liberatione
„ fuerit, & quanta vivis beneficia contulerit; ac tandem : [Ærarium, inquit, etiam cum
„ revestiario, ad tuitionem & defensionem ornamentorum Ecclesiæ, à novo fundavit;
„ & forniceo opere cooperuit, ne reliquiæ Sanctorum, vel thesaurus Ecclesiæ posset ali-
„ quando incendio populari, seu latrocinio.] Hæc Gestorum Cenomanensium Author de
Ædificiis ab Hildeberto ad decorem Ecclesiæ perfectis, & magnificis ipsimet collatis
muneribus; cujus etiam temporibus asserit Abbatiam S. Georgii de Bosco fuisse re-
stauratam, Monasterium verò de Carnia, Ecclesiam de Fonte S. Martini, Ecclesiam
de Fonte Gihardi, Ecclesiam S. Martini de Lucello, & Ecclesiam S. Mariæ de Bello
Loco à novo fundatas. Quam quidem ultimam excitatam, & illam illustri Augusti-
nianorum Canonicorum Cœnobii institutione decoratam, & ab illo dicatam tradit
anno 1115. Joannes Maam Turonensis Metropoleos Historiographus, ejusdemque
Canonicus & Præcentor.

Nec ornandæ tantùm & ditandæ Ecclesiæ suæ, cæterisque & Urbis, & Diœcesis
Cenomanicæ insudavit Hildebertus, verùm animo semper in suos Benedictinos, præ-
cipuè verò in vicinos S. Vincentii in Suburbio Cenomanensi Monachos propenso,
quos specialiter *fratres suos & filios vocat*; varia illis munera aut procuravit à Regibus
& Optimatibus, aut ipse contulit, & plures concessit Ecclesias; devotissimoque erga
S. Domnolum Cenomanensem Episcopum, & illius Monasterii, rogatu & consilio S.
[Bondonnet. 195.] Germani Parisiensis Episcopi, Fundatorem, pietatis sensu permotus, sacrum ejus tu-
mulum reverenter primus aperuit an. circiter 1124. præsente Fulcone juniore, Ande-
gavensi Comite, magnâque totius regionis & Optimatum ejus frequentiâ, qui omnes
miraculorum in hac Solemnitate, ad invocationem Sancti Domnoli, à Deo patrato-
rum, fuerunt oculati testes.

[Ad Metropolim Turonensem cooptatur Hildebertus an. 1125.] Porro anno sequenti 1125. Gilleberto Turonensi Archiepiscopo è vivis sublato, in
ejus locum Hildebertus, ferè licet septuagenarius & renitens, suffectus est. Cùm
enim, ut Cenomanensis Episcopus, & ob id suæ Sedis privilegio suffraganeorum

Episcoporum [a] primus, vacantem Ecclesiam Metropolitanam administraturus, Turones advenisset, unanimi Cleri populique consensu in Archiepiscopum electus est. Hanc autem electionem probavit & ratam habuit Francorum tunc Rex Ludovicus VI. Crassus dictus, & paulò post illam confirmavit Honorius II. cui Hildeberti sanctitas & præclaræ ad animarum regimen dotes innotuerant. Quod Ordericus Vitalis, Ecclesiasticæ suæ Historiæ Lib. 10. pag. 770. narrat his verbis: *Hildebertus autem, post mortem Gilberti Turonensis Archiepiscopi, à Clero & populo electus est, nutuque Dei de Cenomanico culmine Metropolitanam Sedem adeptus est. Hic mansuetus fuit & religiosus, & tam divinarum, quàm sæcularium eruditione litterarum studiosus fuit, &c. Hunc* quippe, ut in Gestis Episcoporum Cenoman. sæpè laudatis habetur, *nec collati honoris elatio, nec opum affluentia, nec carnalis luxus prostravit titillatio.* Et quidem, sicut dum esset Cenomanensis Episcopus, nihil minuerat, eodem Auctore teste, de cibi & potûs parsimonia, de strati duritia, de cilicii asperitate, de vigiliis & orationibus, quibus fortè dum Monachus viveret, corpus domare didicerat; sic nec in Archiepiscopatu, quamvis senio jam penè confectus, de solitis sibi pœnitentiæ exercitiis remisit. Sic semper sibi parcus, & naturæ necessitatibus paucissima indulgens, erga pauperes rerum suarum profusus, in Ecclesias munificus, omnibus humanus & gratus; sed erga populos curæ suæ commissos Pastor semper extitit vigilantissimus.

Hinc ad Cleri populique mores aut reformandos, aut in melius informandos, provectioris ætatis frigus ardentissimo, & numquam refrigescente fervore superavit; quod & è memoratis antea Gestis palam est, & è variis concionibus, sivè quas ad populum, sive quas in frequentibus Synodis, & Episcopus, & Archiepiscopus, ad suæ Diœceseos secundos Pastores mirâ doctrinâ & pietate refertas habebat. Sic & ovibus docilitatem, & Pastoribus diligentiam inspirabat efficacibus illis & verbis, & rationum momentis, quæ in ejus concionibus passim advertimus.

Ipse interea, ut aliis exemplo præiret, ad evellenda ex agro Domini zizania, quæ totam Armoricam infestabant, animum appulit; & obtemperantibus suffraganeis Episcopis, uno tamen reluctante, Baldrico Dolensi, Ecclesias Metropoli suæ subditas lustrandas, etsi decursa jam ætate suscepit, cumque maximo populorum fructu est executus. Rebus enim Ecclesiasticis & populorum regimini semper advigilans, Nannetense Concilium Provinciale coëgit, quò præter Provinciæ Episcopos, acciti sunt diversis è locis insigniores illarum partium Abbates, præcipuique doctrinâ & pietate viri, ut deformatam penè illius Provinciæ Ecclesiam restauraret, lapsam disciplinam restitueret, Ecclesiasticosque mores à pietate devios ad meliorem frugem auctoritate Ecclesiastica reduceret. Inprimis verò curavit incestas nuptias tollere, fœda Sacerdotum conjugia solvere, maximéque turpem illam inveteratamque consuetudinem amovere, quâ sacrilegarum hujusmodi nuptiarum proles ad Canonicas Præbendas, & ad Sacerdotia ipsa, quasi hæreditario jure accedebat. Hos autem abusus solemni Patrum Decreto indictâ anathematis pœnâ proscripsit. *Epist. 10. Lib. 2. ad Honorium II.*

Nec Ecclesiasticas modò res composuit, sed populorum etiam oneri levando operam navavit. Ipse quippe Conanum tunc Britanniæ Comitem eò deduxit, ut in ipso Concilio, & in manibus Patrum duo usu recepta jura, plebique gravissima, ultrò abdicaret. Cùm primùm enim alteruter ex conjugatis, sive maritus, sive uxor obierat, defuncti mobilia omnia, in grave prolis detrimentum, Comitis fisco cedebant. Nec levior injuria miserè naufragantibus inferebatur, dum quicquid illis, sive ex mercibus, sive ex navalis supellectilis reliquiis supererat, totum id sibi Comitis fiscus vindicabat. Comitis autem animum pro innata facundia ita demulsit Archiepiscopus, ut vel ipse iniquis hujusmodi vectigalibus renuntians, enixè postularet ut anathematis pœnâ in refragantes indiceretur. Hæc autem præclara gesta mirum quàm brevi temporis spatio Præsul noster absolverit; triduò enim hæc quæ ad Concilium spectabant, omnia perfecta completaque fuerunt. Res autem in Concilio gestas ad Summum Pontificem Honorium II. detulit Hildebertus, ut eas ipse auctoritate & decreto suo muniret; quod ille libentissimè concessit, datâ Laterani XII. Kal. Junii ejusdem anni ad omnes Turonensis Metropolis suffraganeos Episcopos Epistolâ, quâ, præmissis Hildeberti laudibus, quicquid in illo Nannetensi Concilio decretum fuerat, *irrefragabiliter observari* mandavit. Has autem Epistolas, sive Hildeberti ad Honorium II. sive Honorii II. ad omnes Episcopos suffraganeos Metropoleos Turonensis, præter quam quod inter Epistolas Hildeberti omnes Bibliothecæ Patrum illas inseruere, omnes etiam Concilio- *Epist. 11. Lib. 2. Honorii II. ad suffraganeos Metropolis Turonensis Episcopos.*

[a] Ita designatur Hildebertus à Goffrido Vindocinensi Epist. 11. Lib. 3. ad quam Sirmundus in notis: *Ut enim, inquit, in Belgica secunda Provincia proxima Metropoli est Civitas Catalaunorum, sic in tertia Lugdunensi, prima post Turonensem Metropolim Civitas Cenomanica. Quare Episcopus Cenomanensis est primus Episcopus illius Provinciæ.*

rum Collectores suis in collectionibus retulerunt; quod & ipse Labbæus in sua, Concilium hoc Nannetense nobiscum assignando anno 1127.

Eodem anno 1127. sub finem Octobris, x. scilicet Kal. Novembris, Hildebertus ad reconciliandam, & quasi de novo consecrandam Ecclesiam Rothonensis Monasterii, Rothonum cum suis Suffraganeis, invitante & obsecrante Hervæo, tunc Rothonensi Abbate, convenit. Huic porro celeberrimæ consecrationi occasionem præbuerat Oliverii de Ponte-castro rebellio adversus Conanum Britanniæ Ducem, qui vaferrimi hominis rapinas & cædes ut reprimeret & ulcisceretur, collectis copiis, ipsum (quem jam olim ob id in vinculis Nannete diu detinuerat) in Ecclesia ipsa Rothonensi profugum obsederat. Hanc autem, ut sceleratis hujusmodi hominibus solitum est, sexcentis sacrilegiis polluerat Oliverius; & qui jam olim plurima Monasterio Rothonensi & rebus ejus damna intulerat, Sanctuarium ejus fecerat *speluncam latronum*. Inde frequentes & repetitæ sæpiùs Hervæi Abbatis & Monachorum apud Episcopos, & apud Ducem ipsum Conanum expostulationes, quibus tandem Dux ipse permotus, quamvis nonnisi justitiæ amore huic loci sancti profanationi occasionem dedisset, facti pœnitens, simul & nonnullorum quæ quandoque ipse Monachis intulerat, damnorum conscius, ab ipso Summo Pontifice veniam deprecaturus, ad eum infimis precibus plenam per Hervæum ipsum Rothonensem Abbatem scripsit Epistolam, quam hic adferri studioso Lectori non ingratum fore speramus, ut inde pateat quantâ olim reverentiâ Britanniæ Principes, dum etiam supremo dominio potirentur, Sedem Apostolicam sint prosecuti. Hanc autem Epistolam, religione & filiali observantia plenam, è Rothonensi Tabulario quondam erutam, sicut & totam rei seriem, è Schedis suis nobis commodare dignatus est Clarissimus D. Baluzius; quas utrasque deinde advertimus non excidisse sagacitati eruditi nostri D. Alexii Lobineau, qui inter probationes præclaræ quam nuper edidit Historiæ Britannicæ, illas refert. Sic autem habet illa Conani Ducis ad Summum Pontificem Epistola :

Hist. Britannica to. 2. pag. 279.

Honorio suo & omnium Christianorum Domino, ultimus filius suus Conanus Dux Britannorum, Salutem. Vestram, Sancte Pater, exoro paternitatem, ut si in aliquo deliqui, vel delinquero, me, ut tenerum filium levi virga corrigatis. Ego namque Vobis semper per omnia parebo. Sed & Abbatiam Rothonensem Sancti Salvatoris, quam diva memoria Ludovicus Pius Imperator quondam in minori Britannia, qua nunc est mea, construxit, & proprio juri Beati Petri sub Sancto Leone Papa sociavit, ego & antecessores mei in fidelitate Vestra hactenus custodivimus; sed, accumulatâ Britannorum perfidiâ, amodo custodire ut deceret eam non possum. Reddo igitur Vobis eam liberam, sicut pius Ludovicus Imperator dedit, & concedo ei omnia jura sua, precorque ut de malefactoribus ejus justitiam faciatis. Vale.

Deinde ex eodem Tabulario Rothonensi totius rei series, quam hic ex integro referimus, cùm ea præcipuè Hildebertum spectet, sic enarratur.

„ Hanc itaque Epistolam misit Conanus Dux Britannorum per Hervæum Venerabilem Abbatem Regidonensem, & Guillelmum Sancti Melanii Priorem, suprà dicto Domino Papæ, anno ab Incarnatione Salvatoris MCXXVI. Quam sanctus Papa suscipiens, coram sancto Senatu Romano & quibusdam nostratibus Episcopis, id est Guidone Cenomanensi, Ulgerio Andegavensi, Guillelmo Pictaviensi, exponi, & in Palatio cum privilegio nostro custodiri jussit; & qui essent malefactores, quodque malefactum, & quâ causâ accidisset, ab Abbate inquisivit. Abbas autem cuncta ei per ordinem retulit. Quibus pius Papa auditis, tantum facinus perhorrescens, mandavit per litteras Girardo Legato Engolismensi, & Hildeberto Archiepiscopo Turonensi, & omnibus Episcopis Britanniæ nominatim, ut episcopali severitate tamdiu malefactores coërcerent, donec Ecclesiæ cuncta damna, & quæ ei malè ablata fuerant, tam possessionum, quàm cæterarum rerum, restituerentur. Abbati verò & Monachis vices suas, sicut specialissimis filiis, in faciendo reis misericordiam, commisit. Confirmatisque cunctis Ecclesiæ privilegiis, suum quoque addidit sigillum. Concessit etiam ut quascumque personas Abbas ad consecrationem altaris, & purificationem Ecclesiæ vocare vellet, vocaret. Vocavit igitur Archiepiscopum Turonensem cum omnibus suffraganeis suis Episcopis & Abbatibus. Qui x. Kal. Novembris apud Rothonum convenerunt, & præsente Conano Principe cum matre sua & omnibus Britanniæ Optimatibus, ac penè omnibus Monachis & Clericis, cum multo populo, altare in honore Salvatoris mundi suæque Genitricis, & Beatorum Petri & Pauli, sanctique Marcellini Papæ & Martyris, atque omnium Sanctorum Dei, cum summa veneratione consecraverunt, Ecclesiamque ab immunditia quam obsessi in ea fecerant, purificaverunt. Sed dum hæc præpararentur, Bricius Nannetensis Episcopus, qui se fingebat Abbatiæ Archidiaconum, partem de offerenda quærere præsumpsit; similiter omnes Venerenses Canonici partem suam & sui Episcopi. Abbas verò consilio Capituli judi-

cium super his coram Archiepiscopo & Episcopis, Abbatibusque ei obtulit. Sed illi Romanam timentes incurrere indignationem, judicium subterfugerunt; & sic victi, atque præsumptione ab Archiepiscopo increpati, tacuerunt.

Celebrata est (*& hoc ex præfato Tabulario Rothonensi*) ista consecratio, & definita hæc iniqua altercatio, anno ab initio mundi VMLXXIX. ab Incarnatione Christi MCXXVII. Epactâ XVII. Indictione I. Lunâ XV. die Dominicâ, X. Kal. Novembris, auctore Deo, exultantibus Angelis, lætantibus omnibus Sanctis, celebrantibus simul ministerium Hildeberto Archiepiscopo Turonensi, & Episcopis Hamelino Redonensi, & Donoalo Alethensi, & Gallo Leonensi, ac Roberto Corisopitensi, suffragantibus Abbatibus Hervæo Rothonensi, & Hervæo Sancti Melanii, Gauterioque Machicolensi, ac Ivone * Sacmeleensi, orantibus sine numero Monachis & Clericis, astante Conano Principe, cum matre sua Ermengarda, & Optimatibus suis multis, id est, Gauffrido & Alano Porroitensibus Proconsulibus, Elveno Elvennensi, Jarnogono filio Rioci, Pagano Malestriti, Guetenocho * Reensi, Oliverio * Portensi, Savarico Dungensi, Garsirio * Radiensi, cum filio suo Harcuido, Guetenocho Aneiniensi, Gauffrido Castellibrientii, Senebruno Bainensi, Haimone Guitchiensi, Radulfo Montfortensi, & aliis multis Nobilibus, cum multo populo promiscui sexûs, omnibus Deum laudantibus, & nefariam Archidiaconi & Canonicorum petitionem execrantibus.

* S. Gildas des Bois. * Rieux. * Pontchastean. * Rais.

Ex præmissis ergo patet Hervæum Rothonensem Abbatem, Epistolæ Conani latorem, an. 1126. Romam profectum esse, ut de gravaminibus seu damnis Ecclesiæ & Monasterio suo illatis, apud Summum Pontificem expostularet: A quo perhumaniter exceptus, impetratisque Privilegiorum Monasterii sui sigillatâ confirmatione, & in rem litteris commendatitiis ad Girardum Episcopum Engolismensem, Legatum tunc Apostolicum, & Hildebertum Metropolitanum, ad Monasterium suum sub finem ejusdem anni reversus est.

Quo elapso, & anno 1127. ineunte, probabile est Hildebertum Concilium Nannetense, de quo suprà, celebrasse; cujus confirmationem ab Honorio II. mense Junio ejusdem anni obtinuit & excepit, quâ per Armoricam universam publicatâ & receptâ, rogatus est à memorato Abbate Hervæo, ut ad Ecclesiam suam, sacrilegiis pollutam, purificandam, reconciliandam, & denuò consecrandam, se conferre dignaretur; quod sub finem ejusdem anni, exeunte scilicet Octobri, accitis suffraganeis suis Episcopis, libentissimè perfecit Hildebertus.

Nonnihil tamen in temporum serie obscuritatis adfert Carta donationis Terræ de Ballac, ab ipso Oliverio de Ponte, tandem resipiscente, Ecclesiæ data, cui assignatur annus 1126. eamque tamen eadem Carta factam fuisse testatur *in crastino* consecrationis *principalis* altaris Ecclesiæ Rothonensis ab Hildeberto Turonensi. Quem nodum non aliter solvi posse putamus, quàm errorem amanuensis arguendo, qui incautâ unius apicis omissione, pro anno MCXXVII. annum posuerit MCXXVI. ut frequenter solet accidere.

Non abs re autem erit, si Cartam illam Oliverii integram referamus, in qua nimirum donationum Ecclesiis ævo illo modum singularem Lector notare poterit; quem & in altera Guegonis ad consecrationem altaris Capellæ S. M. Magdalenæ, pro infirmorum Cella, Rothonensi ab ipsomet Hildeberto quinque post annos solemniter factam, inferiùs observare opus erit. Sic autem habet illa Oliverii Carta.

Anno ab Incarnatione MCXXVI. Epactâ decimâ septimâ, Indictione primâ, jam dictus Oliverius, filius Jarnogoni de Ponte, delicta juventutis suæ vehementer horrescens; erat enim vir miræ ferocitatis, & multum effundens sanguinem, ad consecrationem principalis altaris hujus sanctissimi Rothonensis Monasterii, quæ facta est ab Hildeberto Turonensi Metropolitano, & ab Episcopis suffraganeis, ex præcepto Honorii Papæ, cum cæteris Baronibus venit. Ubi interim cogitans, & de magnitudine peccati sui, & de immanitate tormenti gehennalis, necnon & de gloria æternæ retributionis, reminiscens quoque quod divina miseratio liberaverat eum de carcere Nannetensi, ubi cum aliis Baronibus sub Comite Conano vinctus fuerat; de qua videlicet angustia si eum mundi Salvator eripuisset, locum, qui dicitur *Ballac*, in Parrochia *Pirric*, voverat ejus Salvitoribus se daturum. In quo profectò carcere contigit Hervæum Abbatem, consolationis gratiâ, ad eum descendisse, & donum, sicut voverat, de manu ejus recepisse crastinâ præfatæ consecrationis, cum quibusdam lateralibus suis, Albino scilicet, & Lamberto; quoquo ultrò ad ipsum altare recenter consecratum accessit, vocansque Abbatem Hervæum & Monachos, in præsentia reverendarum personarum hoc donatio ipsum altare & præsentem Ecclesiam propriâ manu hoc modo investivit: *Ego*, inquit, *Oliverius filius Jarnogoni de Ponte, spe & desiderio supernæ benedictionis &*

„ *hæreditatis accensus, pro salute animarum parentum meorum, & pro incolumitate & salute*
„ *mea, & fratrum meorum, dono hodie & firmiter concedo Salvatori totius mundi, in hac sua*
„ *Rothonensi Ecclesia, locum, qui dicitur Ballac, cum tota integritate sua, sicut ab antecessoribus*
„ *meis, & à me jure hæreditario noscitur possessus. De hoc loco, & de omnibus quæ in eodem*
„ *jure mihi competunt, sicut prædixi, facio eleemosynam liberam, & immunem, & quietam,*
„ *super altare istud, per manum meam, Hervæo Abbati posterisque suis, in perpetuum, & in*
„ *pace possidendam.* Factum est hoc Feriâ secundâ, Lunâ decimâ sextâ, nono Kal. No-
„ vemb. Testes hujus rei ipse Hervæus Abbas, & Gauterius Abbas de Machecol, &
„ Simon Abbas de Sacmeel. De Monachis, Robertus medicus, Radulfus, Jacobus,
„ Guillelmus fuit, Hubertus Eremita. De Laicis, Oliverius, Albinus, Lambertus,
„ Guillelmus filius Gaufridi.

Hoc circiter tempore, seu paucis ante annis, contigit exordium celeberrimi & sanctissimi Ordinis Fontis-Ebraldi, cujus Archi-monasterii prima Abbatissa Venerabilis Petronilla de Chamillé, seu de Chamilly, famâ eximiæ sanctitatis, doctrinæ & prudentiæ Ven. Hildeberti, quæ per orbem Christianum percrebuerat, permota, illum à Summo tunc Pontifice Honorio II. pro Defensore & Patrono expetivit & impetravit. Ejus enim egregiæ moderationis & sapientiæ ipsa per se fecerat experimentum, in dissidio quod Petrum Pictaviensem Episcopum inter & Hildebertum intercesserat, de Decimis Condatensium, & quod per Gerardum Engolismensem, tunc Sanctæ Sedis Legatum, amicè compositum fuerat, in quo & ipsa Fontebraldensis Antistita in causa erat. Nec sane sine fructu fuit Fontebraldensis Parthenonis Sanctimonialibus Hildeberti patrocinium & benevolentia, quas & in temporalibus, & in spiritualibus, quamdiu vixit, semper amantissimè fovit. Et quidem in temporalibus, hoc patet ex
* *recenter deleta.* Epistola ejus * 20. Libri 3. ad Henricum I. Regem Angliæ, quò fortè jam Ordo Fontebraldensis suos ramos extenderat, cui supplicat pro quadam Eleemosyna Sanctimonialibus illic jam admissis concessâ; cujus etiam confirmationem, & alterius etiam
al. 69. illis ab ipso Henrico factæ, suppliciter petit ab Honorio II. per Epistolam 42. Lib. 2. ut liquet etiam è diplomatibus, in illarum gratiam aut expresse datis, aut saltem ab Hildeberto subscriptis, quæ, ut nos monuit in eruditis Epistolis R. P. *Soris*, natu major Ordinis Fontebraldensis Visitator, in Tabulario Fontebraldensi supra quadraginta numerantur, & diligenter ac religiosè asservantur. In spiritualibus autem, hoc præcipuè conjicere licet è pluribus ejus Epistolis, solidam, quâ eminebat, pietatem spirantibus & inspirantibus, quas ad illustres genere & pietate Sanctimoniales, quæ se Christo ibidem devoverant, sæpiùs dirigebat; ex officiosis & frequenter susceptis ad eas profectionibus, & repetitis colloquiis, quibus illas in sacro proposito confirmabat, & ad sui status perfectionem accendebat: ac tandem ex intima ac pia necessitudine, quam cum illarum sanctissimo Patre Venerabili Roberto de Arbriscellis usque ad piissimum ejus obitum coluit, & cujus postea egregium se præstitit Encomiasten, ut patet ex ejus, quod è Ms. Elnonensi Regio sexcentorum circiter annorum nuper deteximus, Epitaphio, miris ejus laudibus referto, quodque vel solum, invictæ instar Apologiæ, procaciores piissimi viri venerandæ memoriæ obtrectatores pudore suffundere, ipsisque silentium imponere possit; & cujus nempe, inquit Hildebertus in illo Epicedio

Attrivit lorica latus, sitis arida fauces,
Dura fames stomachum, lumina cura vigil.
Legibus est attrita caro domina rationis;
Nec caro plus alibi destitit esse caro, &c.

quæ hîc ex integro referimus inter Hildeberti Opera metrica, pag. 1310.

Licet verò nonnisi annuente & concedente Francorum Rege Ludovico VI. cognomine Crasso, solium Turonensis Metropoleos conscendisset Hildebertus, brevi tamen (peracto ferè scilicet, ut ipse loquitur Epistolâ 34. Lib. 2. in eadem Metropoli anno) ejus indignationem, quamvis innoxius, incurrit. Rem ipse totam in memorata narrat Epistola. Cùm enim ipso sui Archiepiscopatûs initio Decani & Archidiaconi dignitates, per prædecentium obitum, vacantes invenisset, utramque variis Ecclesiæ Clericis contulit, quos ad ea obeunda munia aptiores putavit; sed alios quàm quos Rex ipse elegerat & nominaverat, quos Hildebertus, utpote ad id officii minùs idoneos, non admisit.

Quamvis autem in hoc toto negotio solam præcipuè Dei gloriam, Ecclesiæ decus, & animarum sibi commissarum salutem attendens, immoto semper animo in consilio perstiterit, mirum tamen est quâ modestiâ, quâ reverentiâ erga Regem, aliundè de Ecclesia optimè meritum, & adversus domesticos per regnum insurgentes tyrannulos strenuissimum

strenuissimum ubique vindicem; at in hoc negotio ministris iniquis, plus æquo fortè credulum, Præsul, etsi læsus, se gesserit. Consulendæ ad id Epistolæ 33. & 34. Lib. 2. in quarum prima sic gemebundus ait: *Apud Serenissimum Regem opus est exhortatione, potius quam increpatione, consilio, quàm præcepto, doctrinâ, quam virgâ. His ille conveniendus fuit, his reverenter instruendus, ne sagittas suas in sene compleret Sacerdote, ne sanctiones canonicas evacuaret, ne persequeretur cineres Ecclesiæ jam sepultæ, cineres, in quibus ego manduco panem doloris, in quibus bibo calicem luctûs, de quibus eripi & evadere, de morte ad vitam transire est.* Et ut in similibus negotiis posteris exemplo esset, & inquietorum hominum, ementito pietatis studio, Regiæ potestati pertinaciter obsistentium, temerarios ausus reprimeret: *Inter has tamen*, inquit, *angustias, nunquam de me sic ira triumphavit, ut aliquando super Christo Domini clamorem deponere vellem, seu pacem ipsius in manu forti & brachio Ecclesiæ adipiscerer. Alia*, prosequitur, *est via, qua compendiosius ad eam* (cum illo pacem) *Christo perducente, pertingam. Jactabo cogitatum meum in Domino, & ipse dabit mihi petitionem cordis mei, &c.* Et revera post exposita & propugnata magna cum integritate, & Apostolica libertate, sed majori cum reverentia, Regi ipsi, coram suo Senatu, Ecclesiæ suæ jura, repulsam licet passus, ipsa tamen precibus adhibitis, tum Henrici I. Regis Anglorum, in cujus gratiam redierat, officiis, tum Legati Summi Pontificis apud Regem suffragiis, tam efficaciter tuitus est, ut Ludovicus tandem annuens, & eos quos Decanatûs & Archidiaconatûs honore promoverat Hildebertus, dignitatibus suis potiri sineret, & Præposituram, quam Ecclesiæ Turonensi abstulerat, onerosis licet conditionibus, illi restitueret.

Interturbata tamen est paulò post, quam sibi tot laboribus Hildebertus conciliaverat in sua Sede & Ecclesia tranquillitas. Cùm enim Radulphus, quem ipse Decanum Ecclesiæ suæ constituerat, quosdam, ut ipse ait Epistolâ 38. Lib. 2. *Canonicos ex officio Decaniæ suæ, Ecclesiasticâ*, ut loquitur, *corrigeret disciplinâ*, adversus eum inexorabili odio ita quidam ex ipsis exarserunt, ut Regis animum, illi jam propter Decaniam, ipso inconsulto, susceptam, infensum, quibus potuerunt delationibus, &, ut ipse loquitur, *dilacerationibus*, exacerbare, modis omnibus tentaverint. Ex quibus præcipuè unus, Nicolaus nomine, qui insuper Decanum quaquaversum calumniis deturpare conatus est. Quod indignissimè ferens quidam Decani frater Laicus, ipsum improvisò interceptum, inscio prorsùs Decano, excæcavit, aut, ut loquitur Hildebertus præfatâ Epistolâ 38. Lib. 2. *abscidit & demembravit.* Qua de re cùm Nicolaus abscissus apud Hildebertum expostulasset, illudque nonnisi Decani consilio & impulsu, simul & alterius Canonici, nomine Herberti, fuisse patratum assereret, nec sufficientem accusationis probationem protulisset, ad tollendum tamen, quod hæc criminatio *inter fideles sparserat scandalum*, Hildebertus, præsente & assidente cum eo *Episcopo Cenomanensi, & pluribus Abbatibus, aliisque religiosis & sapientibus viris*, prolatâ sententiâ, Decanum ad purgationem Canonicam *in septima manu Ordinis sui* addixit. Quod sui securi Radulphus & Herbertus executi sunt, producentes scilicet unusquisque sex incontaminatæ famæ Con-Sacerdotes, qui cum ipsis, adhibito juramento, eorum publicè protestarentur innocentiam. Sed cùm nec Hildeberti sententiæ Nicolaus acquiesceret, nec etiam ipsius Gerardi Episcopi Engolismensis, Summi tunc Pontificis Legati judicio, cui & Papæ authoritate, & rogatu partium, negotii hujus fuerat commissa decisio, ad ipsum Summum Pontificem Nicolaus appellavit. Coram quo dum Radulphus causam dicturus, cum Hildeberti commendatitiis litteris Romam pergeret, in itinere miserè trucidatus obiit, ab adversariis, ut verisimile videbatur, peremptus, licet veri hujus cædis authores clarè deprehendi numquam potuerint.

Gravissima lis inter Radulphum Decanum Turon. & Nicolaum Canonicum oborta. 1129.

Quid sit jurare in septima manu.

Radulphus Romam pergens, in itinere necatur.

Vix enarrari potest quanto dolore sit affectus Hildebertus de nece, suo Decano Radulpho, & crudeliter, ac per insidias, ut videbatur, illata. Vir quippe probitatis erat eximiæ, Ecclesiasticæ disciplinæ studiosus, & acerrimus vitiorum insectator; quæ morum probitas Clericorum odium, ac denique exitium ipsi paravit. Cùm verò huic sceleri præbuisset occasionem *moratoria* præfati Nicolai *demembrati* ad Sedem Apostolicam appellatio, hinc Hildebertus causam arripuit exponendi per 41. Epistolam Libri 2. quanta ex hujusmodi *frustratoriis*, ut vocat, *appellationibus*, & illarum faciliori à Curia Romana susceptione, Ecclesiæ Dei imminerent pericula; *dum*, ut ait, *Pontificalis vigor elanguesceret, & incrementum per impunitatem susciperet ubertas delictorum.* Et id quidem non admodum gratanter accepisse Summum Pontificem Honorium II. nonnulli sunt arbitrati, sed perperam; cùm ei semper honorifica singularis æstimationis & benevolentiæ signa perhibuerit, eumque votis suis morigeratum in omnibus semper expertus fuerit Hildebertus.

Hildeberti expostulatio ad S. Pont. de frivolis & morantibus appellationibus.

Quod vel maxime patuit, cùm Baldrico Dolensi Episcopo, cui usum Pallii *personaliter* Urbanus II. concesserat, è vivis sublato, Goffridus ejus successor eâdem præro-

Disceptatio de jure pallii Dolensi Episcopo personaliter concesso.

gativâ, tanquam Ecclesiæ suæ jure debitâ, frui voluit. Quam è contrario Hildebertus soli Turonensi Ecclesiæ, tamquam totius Armoricæ Metropoli, debitam contendens, per Epistolam 35. Lib. 2. Summum Pontificem convenit, paratus, licet senio confectus, se sistere Romæ coram Summo Pontifice, ut jus Ecclesiæ suæ contra Goffridum Episcopum Dolensem strenuè deffenderet. Hujus tamen dissidii finem non licuit illi, morte prævento, videre; quod non est diffinitum, nisi anno 1144. quo post diuturnas ex utraque parte sub tribus Pontificibus altercâtiones, Lucius II. Papa Hugonem Hildeberti successorem, totius Britanniæ Metropolitanum Decreto suo sancivit, & Dolensem Ecclesiam, sicut Trecorensem & Briocensem, illi subjectas & suffraganeas declarâvit., ipsumque Hugonem Metropolitanâ jurisdictione solemniter investivit, per traditionem baculi lignei, laminâ plumbeâ, quibusdam litteris romanis & caracteribus insculptâ, in linea quasi spirali; cujus figuram singularem eruditus noster D. Alexius Lobineau, in egregia, quam nuper edidit, Britanniæ Historia, To. 2. inter varia illius ævi sigilla, graphicè sculptam repræsentavit, n. 48. sub finem, è Cimeliarchio insignis Ecclesiæ Metropolitanæ Turonensis, ubi etiamnum religiosè asservatur.

Lucius II. Papa Ecclesiam Dolensem, Trecorensem & Briocensem Archiepiscopo Turonensi, ut soli Metropolitano, subjicit.

Quanti autem nominis & authoritatis ævo illo in Ecclesia fuerit Hildebertus, vel id maximè testatur, quod in illo celebri dissidio, quod inter Anacletum Pseudo-Papam & Innocentium II. legitimum Pontificem intercessit de Summo Pontificatu, D. Bernardus, unanimi Cardinalium consensu, summus quasi tantæ quæstionis electus arbiter, tantopere Hildeberti suffragium ambierit. Et quidem initio Hildebertus Petro Leonis, sive Anacleto, utpote pluribus suffragiis electo, faverat; quippe qui unam supra viginti voces sortitus fuerat, Innocentius autem septem tantùm supra decem. Quo comperto, Anacleto, priori pluralitate vocum electo, Hildebertus bonâ fide adhæserat. Id animadvertens S. Bernardus, simul & quanti foret momenti, si Hildebertus, cujus pietatis & doctrinæ fama per universam ferè Ecclesiam pervolarat, quique totius Britanniæ Metropolitanus erat, cum suis suffraganeis Episcopis ab Innocentio deficeret, Epistolam ad ipsum misit omninò patheticam, quâ ipsum ab Anacleto diverteret, & ad Innocentium, ut legitimum Pontificem, revocaret, ut & reipsâ revocavit. A pluribus quippe annis inter se D. Bernardus & Hildebertus sanctæ necessitudinis fœdus inierant, ut liquet ex Epistola 18. Lib. 3. Hildeberti ad S. Bernardum, quâ *intra sacrarium*, ut loquitur, *ejus amicitiæ* enixè petierat admitti, & ex Epistola 19. ejusdem Libri D. Bernardi ad Hildebertum, totâ mellifluâ, & ejus laudibus fulgenti: Unde in præfata Epistola, quam ei de illius percelebris dissidii negotio scribit, ei se tanquam familiari & noto, quod æquum & Ecclesiæ censebat utile, suggerere dicit, *ne tantam*, inquit, *Ecclesiæ Columnam concuti contingeret*. Quibus monitis libenter acquiescens Hildebertus, totam Armoricam, & consiliis, & exemplo, ad partes legitimi Pontificis Innocentii traxit, & ei cum universa ipsa deinceps constanter adhæsit.

Quanti D. Bernardus Hildebertum habuerit.

Ejus consilio, adhærens Innocentio, totam Britanniam ad ejus partes trahit 1130.

Cùm autem vel inter frequentes ægritudinis molestias, quibus sub ultimis Pontificatûs sui temporibus, asperitate vitæ, laboribus, senioque confectus, affictabatur, non deessent effrænati quidam, etiam ex Clero, qui ejus infirmitatibus ad disciplinæ relaxationem abusi, variis se sceleribus, ad Ecclesiæ dedecus & fidelium scandalum, polluerent: nec ipse Hildebertus ut bonus Pastor suo unquam defuit officio, quominus illos opportunè & importunè dignis increpationibus argueret, & in præfractos & rebelles, adhibitis priùs incassùm charitatis evangelicæ repetitis monitionibus, & quibuslibet christianæ prudentiæ remediis, etiam excommunicationis fulmen aliquando vibrare cogeretur. Quo quidam illorum perculsi, eò pervicaciæ devenerunt, ut ad Sedem Apostolicam procaciter appellantes, à Summo ipso Pontifice, aut ab ejus Ministris, variis mendaciis & artibus delusis, censurarum absolutionem, inconsulto Hildeberto, impetrarent.

Hoc liquet ex conquæstoria ejus Epistola 47. Lib. 2. quâ amarè, sed humillimè & amantissimè, *sicut filius*, inquit, *de carissimo patre in aure conqueritur*, quod adversariis suis *totâ die factus fuisset in derisum*, quasi illi Summus Pontifex *corrigendi enormitatem Capellaniæ suæ* (sic per humilitatem vocat suam Diœcesim) *traditam omnibus Episcopis potestatem abstulisset*, ut qui à se nonnisi justè & canonicè excommunicatos Clericos, officiis suis & beneficiis, *sine satisfactione*, *& sine audientia* restituisset. Quibus tamen Christi Vicarii præceptis, quamvis fortè parum æquis, Hildebertus asserit se, licet gravatum, reverenter obsecutum, exorans nihilominus illum, *tamquam Apostolicis pedibus provolutus*, *ne corporis sui infirmitatem mentis anxietate gravaret*, *sed et de Capellania sua canonicè disponendi concederet potestatem*. Quod illi probabile est non fuisse denegatum, cùm quicquid illi vitæ superstitit, nullis deinceps turbis agitatum, ita pacificè constet transegisse, ut *Ætatis*, inquit Auctor Gestorum Episcoporum Cenomanensium, *semper pariter & Ordinis conservaverit dignitatem*; cujus etiam Episcopalibus officiis omnibus ad

Altera Hildeberti expostulatio apud Summum Pontificem.

Capellania pro Diœcesi.

ultimam usque vitæ periodum, dubiâ licet valetudine, strenuè perfunctus est.

Hujus porro strenuitatis Episcopalis argumentum præbet ejus sub vitæ finem Rothonum, ad altaris in infirmorum Cella solemnem consecrationem, an. 1133. profectio, quam accepimus è Charta Guegoni de Blaigno, è Tabulario Rothonensi deprompta, quâ Terram suam de Ballac Monasterio Rothonensi donavit, & quam hic ex integro Lectorem fortè non pigebit videre, quæque nos nonnihil juvabit ad statuendum annum obitûs Hildeberti, à variis Auctoribus variè notatum, & quæ insuper ritum solemnem promissionis locis sacris factæ, & ipsis tandem realiter exhibitæ nos edocebit. Sic autem habet :

Quoniam cum lapsu transeuntis temporis transit & labitur memoria hominum, & quia cuncta quæ fiunt ab homine justè & laudabiliter, digna sunt retineri fixè & stabiliter, dignum duximus tradere litteris, quæ sunt antiquorum gestorum veracissimè recordantes, quod Guegonus de Blaigno, vir valdè illustris, & egregiæ strenuitatis homo, hujus quoque sanctæ Rothonensis Ecclesiæ diutinus & fidelissimus amator, ut erat ei studium omni rei quæ ad utilitatem perpetuam pertineret, assensum libenter præbere, quâdam Dominicâ die, in Ecclesia Sancti Guengari, sita in Parrochia Petric, cum dilectione & reverentia, admonitus est à Guillelmo de Fait, hujus sacri loci Monacho, & ab Heremita Huberto, qui simul in loco, qui dicitur Ballac, habitabant, quatenus ipse Guegonus de rebus, quas temporaliter & transeunter possidebat, aliquod munus memorabiliter Sancto Salvatori in Ecclesia Rothonensi faceret ; qui postquam cuncta transierint, rerum bene dispositarum æternas remunerationes reddit. Intimaverunt etiam ei ut præfatum locum Ballac, qui sub Oliverio de Ponte, de suo jure & propria hæreditate erat, quique per diuturnas guerras in solitudinem & vastitatem redactus erat, & erat transitus & conversatio latronum, ad hoc vertens ut ibi esset conversatio & habitatio Domino Deo Salvatori famulantium. Hic verò foris admonitus in aure corporis, sed multipliciùs sentiens in aure cordis, spopondit hoc se facturum. Verùm quod Deo benè & devotè spoponderat, ne per occasiones aliquas iret in irritum, statim prædictos Monachum & Heremitam ante altare Petricensis Ecclesiæ, vidente Daniele Præposito suo, de prædicto dono investivit, firmiter promittens idem donum in Ecclesia Sancti Salvatoris pleniùs & solemniùs in proximo se impleturum. De qua re *marsupium de pallio* Hervæo Abbati & Conventui in pignus misit. Aliquantis deinde evolutis diebus, contigit Ildebertum Turonensem Archiepiscopum pro quibusdam Ecclesiasticis negotiis in hoc Rothonensi Monasterio cum suffraganeis Episcopis colloquium habere. Quibus peractis, altare præsentis Capellæ infirmorum in honore & memoria Beatæ Mariæ Magdalenæ, adhibitis secum Episcopis, solemniter consecravit. Ad quam profectò consecrationem cum cæteris Baronibus venit jam dictus Guegonus, ductusque in Capitulum, in Conventu plenario donum quod fecerat de Ballac ex ordine replicavit, societatem & beneficium Ecclesiæ, & Abbatis, & Monachorum recepit, seque, si de vita sua disponere posset, hujus sancti Cœnobii fore Monachum promisit. Inde ductus ad altare ad offerendum donum, hæc verba dixit : *Ego Guegonus de Blaigno, pro intentione æterna retributionis, scilicet ut evadere valeam pœnas & tormenta æterni supplicii, necnon pro salute animarum omnium parentum meorum, dono hodie super istud altare tibi, Salvator mundi, Terram meam, quæ vocatur Ballac, in Parrochia Perric, cum omnibus servitiis & redditibus, sive consuetudinibus, quæ mihi debentur in ea, cum toto dominio meo, & jure meo liberam, & quietam, & immunem, dono, inquam, & transfundo tibi, Domine Salvator, in manu Hervæi Abbatis, ab eo, & à Servitoribus hujus sanctissimæ Ecclesiæ usque in finem sæculi in pace possidendam.* Factum est hoc anno ab Incarnatione Domini *millesimo centesimo trigesimo tertio, Nonis Februarii*, Feriâ secundâ, Lunâ vigesimâ primâ, Indictione undecimâ, Epactâ duodecimâ, in die quando altare Sanctæ Mariæ Magdalenæ fuit sacratum ab Ildeberto Archiepiscopo Turonensi. Testes hujus donationis sunt isti. Ipse Archiepiscopus Ildebertus, Hervæus Abbas, Simon Abbas, Gauterius Abbas. De Monachis, Robertus Medicus, Guillelmus de Fait, Radulphus Parta. De Laicis, Riallon, Daniel Præpositus, Geamail, Mauricius.

Marsupium de pallio missum in pignus promissionis.

Formula donationis realis Ecclesiæ solemniter factæ.

In hac porro Guenoni Charta nonnulla sunt observanda. Primò ritus, quo de futura sua donatione Guenonus certum facit Abbatem Rothonensem, in ejus pignus illi mittendo *marsupium de pallio suo* ; quod singulare videtur, sed quod innuit talem esse ævi illius usum, ad firmandas promissiones de futuro. Secundò, notandus etiam ritus, quo Guenonus promissionem suam realiter exequitur, suam donationem *personaliter* ad altare ad offerendam solemniter pronunciando, eodem modo quo suprà notavimus suam donationem Terræ de Ballac ad altare Sancti Salvatoris solemniter pronunciasse. Quod autem intra quinque annorum spatium ejusdem Terræ à diversis

Relata in t. Hist. Britannicæ, p. 183. è Cartulario Rodonensi.

personis facta fuerit donatio, nihil obstat harum Chartarum veritati & sinceritati; cùm optimè fieri potuerit ut ejusdem Terræ fuerint duæ portiones, & duo Domini, cujus unusquisque variis temporibus & occasionibus suam Ecclesiæ Rothonensi concesserit portionem. Tandem notandus annus, quo dicitur in hac Charta Guigonus suam fecisse donationem, annus scilicet MCXXXIII. ex quo dirimi satis probabiliter potest controversia de anno obitûs Hildeberti. Variant enim plures eruditi Authores in illo assignando. D. Robertus in Gallia Christiana, & Fratres Sammarthani asserunt illum obiisse an. 1136. At D. Joan. Maan, & noster D. Jo. Mabillonius dicunt id evenisse an. 1132. Quominus autem primis assentiamur obstat * Charta restitutionis variarum Ecclesiarum insigni Ecclesiæ Nannetensi à Conano Duce Britanniæ factæ, IV. *Nonas Novembris anni* MCXXXV. *in præsentia Hugonis Turonensis* jam tunc Archiepiscopi, successoris immediati Hildeberti. Jam enim tunc, hoc posito, obierat Hildebertus, & ut probabile videtur, pluribus ante mensibus, siquidem Hugonis electionem multùm turbavit Philippus, Gisleberti Archiepiscopi defuncti nepos, & tunc Decanus Turonensis, qui favente Ludovico VI. Francorum Rege, electionem Hugonis, ab electorum numerosiori licet & potiori portione factam, totis nisibus irritare, & ad se trahere conatus est. Sed re ad Sedem Apostolicam delatâ, interveniente præsertim S. Bernardo, ad litem hanc dirimendam cum pluribus Episcopis à Summo Pontifice Innocentio II. constituto Legato, Philippus causâ cecidit, & Hugonis, non solùm non ambientis, sed renitentis, electio sancita & confirmata est; quæ omnia nonnisi pluribus mensibus diffiniri potuerunt. Si igitur Hugo præsens erat restitutioni præfatæ anni MCXXXV. ejus decessor Hildebertus obiisse debuerat saltem primis mensibus ejusdem anni; non igitur anno MCXXXVI. Quod autem, ne annum MCXXXII. credamus esse annum obitûs Hildeberti, vetat Charta Guenoni, quam proximè retulimus, quæ ipsum consecrationi altaris S. M. Magdalenæ pro infirmorum Cella Rothonensi, Non. Februarii anni MCXXXIII. vacasse asserit. Nec igitur obierat ipse an. MCXXXII. Inter has ambages præstet se judicem qui nobis aut sagacior, aut felicior erit. Nos interim mediam putamus amplectendam esse sententiam, ut opinemur Hildebertum è vivis excessisse anno MCXXXIV. medio scilicet inter MCXXXIII. & MCXXXV.

* Relata to. 2. Historiæ Britanniæ, p. 186 ex Archivo Ecclesiæ Nannetensis.

Quolibet autem anno vitâ functus fuerit Venerabilis Hildebertus, levioris longè momenti est aperire, quàm quod pia & sancta morte justorum *in senectute bona*, quod testantur Gesta Cenomanensium Episcoporum, *spiritu latus & alacer, astris animam; artus urna reddidit anno ætatis quasi octogesimo*, posito autem ad supputationem nostram ortûs ejus anno 1057. quia primus ejus Episcopatûs annus fuit 1097. *quo nondum*, bis Gestis testibus, *quadragesimum excesserat*, & anno mortis ejus 1134. anno septuagesimo septimo, qui non longè distat à *quasi octogesimo*.

Sic tandem Venerabilis Antistes tot curarum spinis inoffenso calle superstis, toties repetitâ facultatum omnium jacturâ, tot exiliis, & propriæ etiam personæ identidem vexationibus toleratis, tot calumniarum injuriis, solâ patientiâ & in Deum confidentiâ dilutis; tot denique laboribus pro Ecclesia Dei & Ordinis sui dignitate tuenda susceptis, obdormivit in Domino XV Kal. Januarii, sive decimo octavo mensis Decembris anni 1134. postquam Ecclesiam Cenomanensem per octo & viginti annos, ut ipse testatur Epist. 31. Lib. 3. & Turonensem per sex annos & totidem menses in summa rerum varietate sanctè sapienterque rexisset. Vetus tamen Necrologium Metropoleos Rhemensis sic habet: *XVI. Kal. Januarii O. Dominus Audebertus, prius Cenomanensis Episcopus, postea Turonensis Archiepiscopus*; quod non decimam octavam, sed decimam septimam Decembris indicaret. Sepultus est ad partem altaris dexteram in Ecclesia sua, quam tot ædificiis auxerat, tot pretiosis donariis ditaverat, ubi, teste D. Joanne Maan in sua Metropoli Turonensi, *claruit miraculis*, & ubi Resurrectionem expectat, & sibi repositam, quam, ut de Dei misericordia credere par est, reddet illi justus Judex, justitiæ coronam.

Et certè, sive quæ de eo referunt antiqua (quæ post hæc continuè subjicimus) Cenomanensium Episcoporum Gesta, pensemus, sive quos ex ejus Epistolis, Sermonibus, & aliis Opusculis pietatis sensus haurire licuit, attendamus, sive quâ vigilantiâ & quo zelo pastoralibus muniis institerit, quâve animi fortitudine jurium Ecclesiæ temeratoribus, vel etiam Regibus, restiterit; quâ vitæ austeritate, etiam in Pontificali fastigio, dies suos ad extremam usque senectutem egerit; quo denique temporalis vitæ contemptu futuram suspiraverit, nihil in tanto diuturnioris vitæ decursu videbimus quod non sublimem Christianæ pietatis & Episcopalis sanctitatis testetur perfectionem.

Non igitur nobis inurenda fuisset temeritatis & audacioris novitatis nota, si HILDEBERTUM SANCTI prænomine decorassemus, ut primò mens nobis fuerat. Id

enim fecit Author Gestorum Cenomanensium Episcoorum ; Id Petrus de Natalibus in suo Sanctorum Catalogo ; Id Cardinalis Baronius ipse ad an. 1097. & alibi sæpius ; Id Illustrissimus Tullensis Episcopus D. Andræas du Saussay in suo Gallicano Martyrologio fecerunt. Hoc illo SANCTI titulo publicè donaverat Bibliothecæ Patrum Parisinæ anni 1589. Doctissimus Editor Margarinus de la Bigne, quem, nollo reclamante, novissimè imitatus est R. P. Jacobus Homey in suo Patrum Supplemento ; nec ullam attulere rationem Editores Colonienses, & nuper Lugdunenses, cur illi SANCTI prænomen substraxerint. Verumtamen, quantacumque nostra propensio fuerit ut honorem hunc illi debitum, & olim concessum, restitueremus, plurium virorum in Republica Christiana, & litterariâ pietate, & doctrinâ spectabilium consilio stare maluimus, qui hoc solo quod in ipsis insignioribus Ecclesiis quibus præfuit Venerabilis Hildebertus, Cenomanensi scilicet & Turonensi, nullum de illo publicè festum, nec officium ageretur, nos ab hoc sinceræ nostræ erga ipsum venerationis obsequio satiùs duxerunt abstinendum, donec Ecclesia ipsa, cujus solius est Fideles SANCTI titulo coronare, illum publico suo Decreto pissimo Præsuli, * miraculis licet claro, detulerit. Illius igitur circa hoc judicium venerabundi præstolabimur, cui etiam quicquid in hac nostra Operum Hildeberti & Marbodi collectione, quicquid in notis, quicquid in quibuscumque nostris lucubratiunculis reperiri posset fidei Catholicæ (quod absit) dissonum, aut piis moribus absonum, totum id, emendare parati, sincerè subjicimus, cùm nihil unquam nobis magis in votis fuerit, quàm in Ecclesiæ Catholicæ Romanæ unitate, sinu & obedientia, in qua, Deo favore, hucusque viximus, diem extremum claudere ; quod nos de ejus misericordia confisi, peroptamus, decernimus & speramus. Ut autem iis quæ in hac Vita de Venerabili Hildeberto major fides habeatur, subjiciendum his continuè duximus quod antiquus Auctor Gestorum Episcoporum Cenomanensium, To. 3. Analect. nostri Mabillonii scriptis de Hildeberto tradidit, cum Notis in illum Clariss. D. Loyauté, eruditissimi in Suprema Curia Patroni. Verùm quantamcumque fidem adhibendam putemus veteri & authentico illi Auctori, tantam tamen illi non arbitramur exhibendam, ut nihil de Venerabili Hildeberto credamus, nisi quod retulit, cùm plurima eaque præclarissima illius Gesta certum sit eum prætermisisse. Nihil verbi gratiâ dixit de suffraganearum Ecclesiarum ab Hildeberto susceptis lustrationibus, unico refragante Dolensi Episcopo ; Nihil de gravi illo dissidio quod inter Francorum Regem Ludovicum Crassum intercessit pro Decanatu, & Archidiaconatu Turonensi, quod illi ab ejus ditione peperit exilium ; Nihil de percelebri Concilio Nannetensi ab ipso celebrato an. 1127. & ab Honorio II. confirmato ; Nihil de negotio Nicolai Canonici abscissi contra Radulphum Decanum, tanti momenti, ut nec ab ipso Apostolico Legato ad id deputato sedari potuerit. Sed numquid non ista, & alia hujusmodi bene multa, quia non retulit, gesta non sunt, quæ tamen ex Hildeberti ipsius Epistolis, & illius ævi Scriptoribus, aliisque multis constat evenisse. Retulit igitur Scriptor Gestorum quæ didicerat. Illis adhærendum credimus, & adhæremus ; sed non ita scrupulosè solis illis, ut nihil de Gestis Ven. Hildeberti credamus, nisi quæ ille enarravit.

* D. Ioan. Caan ubi suprà.

Porro hunc illi VENERABILIS titulum præfigendum duximus, quem illi nonnulli manuscripti Codices tribuerunt, eò fortasse quia S. Bernardus Epist. 123. Edit. Mab. hic relatâ, p. 124. Hildebertum *Totius reverentia Virum* appellat, & quia hoc illum titulo decoravit Paschalis II. in Diplomate dato Silviniaci an. 1107. VIII. Kal. Aprilis, in causa inter Abbatem Cluniacensem & Carnotensem pro Prioratu S. Dionysii de Nongento, sicut & Goffridus Vindocinensis Epistolis 13. 22. 23. & 24. Lib. 3. & plures alii non exigui nominis Auctores.

Mſ. D. Loyauté ann. inter ... Cenomanorum. Biblioth. Cluniac. p. 549.

EXCERPTUM

E GESTIS

EPISCOPORUM CENOMANENSIUM.

E Thesauro Insignis Cenomanensis Ecclesiæ deprompti, vulgatis an. 1682. à R. P. D. Joanne Mabillonio, Analectorum To. 3. ubi sic pag. 303. & seqq.

CAPUT XXXV.

DE HILDEBERTO EPISCOPO.

VENERABILIS quoque HILDEBERTUS, non imparis (Hoëllo prædecessori) meriti, actus describere disposui, ne laudabilis ejus memoria inerti silentio tegeretur: & qui multos luculentis scriptorum suorum exhortationibus in lucem veritatis induxerat, ipse scriptoris inopiâ obscurus, & apud posteros incognitus haberetur. Hic itaque ex Lavarzinensi Castro, mediocribus quidem, sed honestis exortus parentibus, à Domno Hoëllo, venerabilis memoriæ Episcopo Cenomanensis Ecclesiæ, Scholarum Magister & Archidiaconus factus, & post decessum ipsius, propter scientiæ *& honestatis suæ* meritum, communi Cleri plebisque assensu, in ejus loco substitutus est. Vir utique moribus placidus, verbo & actione modestus, & inter omnes illius regionis Clericos litterarum studiis præcipuus: qui quamvis à pueritia sub litteratum studiis sedulus institisset, sumpto tamen Episcopatu, sanctarum Scripturarum lectionibus propensiùs incumbebat. Animus enim ejus, bonis artibus eruditus, otiosus esse non poterat. In lege namque Domini, secundum Prophetam, die ac nocte meditabatur, & divinarum Scripturarum libros aut ipse legebat, aut coram se legi faciebat; atque inde, quasi apis prudentissima, multiplicium sententiarum flosculos colligens, dulciores melle sententias excerpebat: ex quibus, tanquam sapiens pigmentarius, potum mellifluum conficiens, suis auditoribus aliquando scriptis, & aliquando vivis vocibus propinabat: utriusque sexûs & diversæ ætatis personis Epistolas exhortatorias dirigens, in quibus tam utiliter ac subtiliter disputabat, ut characterem veterem imitatus, omnium illius temporis Scriptorum ingenia, & sententiarum gravitate, & verborum venustate videatur excedere. Cùm verò in Ecclesia loqueretur, populus quidem verba ejus devotissimè audiebat; sed studiosiùs audiebatur à Clericis, quoniam latinâ linguâ expeditiùs quodam modo atque vivaciùs loquebatur. Cujus Scripta, tam prosâ, quàm versibus, luculentissimè edita, & per diversa loca celeberrimè divulgata, scienter & eloquenter ejus præconium, nobis tacentibus, futuris temporibus propagare sufficiunt. Ipse autem, ni fallor, nondum quadraginta annos ætatis excesserat, cùm ad honorem Episcopatûs electus est. Unde metuens ne caro more suo semper adversus spiritum concupiscens, vigorem spiritûs sui blanditiis emolliret, cœpit corpus suum cibi & potûs parsimoniâ, stratûs duritiâ, ac cilicii asperitate domare, vigiliis & orationibus insistere; & secundum Prophetam, per singulas noctes lectum suum lacrymarum inundatione lavare: & si quæ fuerant juventutis delicta, eleemosynarum largitione redimere. Cùm verò ad altare sacro sancta mysteria celebraturus accederet, totus compungebatur in lacrymis; sicque in spiritu humilitatis, & in animo contrito salutarem hostiam divinis conspectibus offerebat. Mensæ quoque ejus pauperes & peregrini semper fuêre participes: quibus omni Sabbato, humillimo nostri Salvatoris exemplo, ad vesperam pedes lavare consueverat, magnopere satagens, ne bonum ejus propositum, in quantum fieri poterat, cuiquam fieret manifestum. Et quamvis cum Maria ad pedes Domini sedens, contemplationis ejus dulcedini, si fieri posset, vacare jugiter elegisset, tamen cùm ad Marthæ

Hildeberti patria & genus.

Propter honestatis & scientiæ meritum electus Episcopus.

Mira eruditio.

Anno ætatis 40. fit Episcopus.

Ejus in Episcopatu austeritas.

In celebrando devotio.

Charitas in pauperes.

Mariæ & Marthæ officia optime sociat.

sollicitudinem pastoralis officii cogeretur necessitate transire, dici non potest quàm studiosè, quàm strenuè exteriorum ministrationibus insistebat: & ea, quæ antecessorum suorum negligentiâ vel destructa fuerant, vel omissa, infatigabili studio restaurare satagebat. Continuò namque domum Capituli, quæ ibi ex multo tempore nulla penitùs habebatur, laudabili operę cœpit à fundamentis construere, eamque decenter & undique vitreis illustravit; multaque alia facere disponebat, nisi magnis supervenientibus tribulationibus fuisset impeditus.

Capitulum ædificat

Eo namque tempore inter Regem Anglorum & Heliam Comitem bellum gravissimum exortum est, pro eo scilicet quod idem Rex Cenomanensem Episcopatum calumniabatur; ideóque ordinationi Episcopi moliebatur obsistere. Cùm autem eum ordinatum audisset, inimicitiarum, quas dudum mente conceperat, manifestis bellorum incursibus patefecit. Cujus inceptis, licet viribus impar, dum Comes Helias conaretur obsistere, hostesque qui adversus eum venerant, incautiùs sequeretur, ab ipsis, proh dolor! comprehensus est, & Rotomagum usque productus, in Arce ipsius Civitatis in vincula conjectus est; cujus infortunio non solùm Civitas, sed & tota Cenomanensis regio perturbata est. Quo comperto, Fulco Andegavorum Comes protinùs cum filio suo Gaufrido, cui filia Heliæ Comitis jam desponsata fuerat, in Civitatem advenit; & consensu civium in munitionibus Civitatis custodiam posuit, ibique relicto filio, ad alia negotia properavit. Interea Rex Anglorum cernens Civitatem Principis sui præsidio destitutam, quorumdam perfidorum civium assensu, illuc accedere properavit; & circa Colonias Vicum Episcopalem cum magno exercitu consedit, ipsumque Vicum, cum Ecclesia quæ ibidem erat, igne concremavit, & omnia quæ ibi Episcopus habebat, crudeliter devastavit. Oderat enim illum, sicut suprà dictum est, pro eo quod contra calumniam illius Episcopatum acceperat. Cives autem cum bellico apparatu dę Civitate egressi, contra ejus exercitum viriliter obsistere conabantur. Rex autem perfidorum consilio se intelligens deceptum, facto vespere, cùm imminentis noctis profundum silentium advenisset, cum exercitu suo clam discessit, & castra vacua hostibus dereliquit. Cives autem manè surgentes cùm semetipsos ad pugnam præparare cœpissent, comperto Regis abscessu, castra illius invaserunt, & neminem ibi reperientes, ad propria reversi sunt. Quo audito, Helias timens ne Fulco Comes proscriptioni ejus intenderet, mandavit ad se Episcopum, & quosdam ex primoribus Civitatis, ex consensu Regis, & cœpit agere cum eis, eosque suppliciter deprecari, quatenus casibus illius condolentes, modis omnibus niterentur, qualiter Civitatem Regi traderent, ipsumque à vinculis liberarent. Timebat enim quod Fulco Comes, Regis deceptus muneribus, cum eo pacem faceret, atque Civitate traditâ, perpetuo damnaretur exilio. Episcopus autem, & qui cum eo venerant, ejus angustias miserantes, cum Rege de ejus liberatione locuti, cum eo tale pactum fecerunt, ut si eorum consilio atque ingenio sibi Civitas traderetur, ipse Heliam Comitem quietum & liberum abire permitteret. Quod negotium industriâ Præsulis celeriùs quàm sperabatur effectum; eodemque tempore & Regi Civitas, & Consuli abeundi libertas reddita est. Rex ergo receptâ Civitate, & positis in munitionibus ejus copiosis virorum, armorum, escarumque præsidiis, in Angliam transfretavit.

Bellum inter Regem Angliæ & Heliam Comitem Cenoman.

Hildebertus Eliam Comitem de captivitate liberat.

Interea Helias apud Castrum Lid, & in castris circum positis morabatur, atque vires suas quasi taurus in latebris sylvarum, ad nova certamina, in quantum poterat, reparabat, Castella sua vallo atque fossâ muniendo, ac sibi vicinorum amicitias atque auxilia consciscendo. Denique sequenti ætate magno vicinorum atque amicorum exercitu congregato, non longè à Civitate improvisus advenit: cui milites Regis simul cum populo usque ad Pontem Leugæ hostiliter occurrentes, cùm ejus impetum sustinere non possent, in fugam conversi sunt. Ille verò amne transmisso, eos viriliter insecutus, atque eum suo exercitu Civitatem, nullo prohibente, audacter ingressus, eos qui in munitionibus erant, repentinâ obsidione conclusit. At illi qui erant in Arce, facto vespere, ignem maximum incendentes, in subjectas domos ardentes faculas summâ instantiâ jactare cœperunt. Ignis verò, flante Euro, convalescens, totam Civitatem cum magna parte Suburbiorum consumpsit. Quo incendio populus stupefactus, atque in mœstitiam conversus, non satis fidum Comiti præstabat auxilium. Comes verò contra munitiones machinas atque tormenta ad jactandos lapides erigens, eos qui intùs erant, summo conamine expugnare nitebatur. At illi contra machinas ejus, machinas facientes, omnia ejus molimina frustrabant. Cernens igitur quia nihil proficeret, & quod ejus paulatim dilaberetur exercitus, Regisque timore perterritus, qui cum maximo exercitu suis properabat succurrere; propriæ saluti consulens, relictâ obsidione, repentè à Civitate discessit. Quo comperto, quantus timor simul ac stupor animos civium invasisset, & quanta populi multitudo cum mulieribus & parvulis,

Elias apud Lid diversatur.

Elias Cenomanum recuperat.

Cenomanorum incenditur.

Iterum Elias Cenomano expellitur.

relictis omnibus quæ habebant, cum secuta sit; & hi qui in Civitate remanserant, quàm crudeliter & quàm inhumanè ab hostibus sint oppressi, & miserum est audire, & nimis tædiosæ prolixitatis exponere. Nisi enim Regis liberalitas prædonum sævientium rapacitatem compesceret, diebus illis pro certo Civitas nostra ad extremum pervenisset excidium. Denique Rex Civitate pro suo potitus arbitrio, & positis in ea custodiis, iterùm in Angliam reversus est.

& Angliam recuperat.

Quidam autem ex Clericis à principio promotioni Præsulis invidentes, & dolos totâ die contra eum meditantes, illum apud Regem graviter accusabant, nuntiantes eum consilium fuisse proditionis, quando Helias Comes, consentientibus civibus, Civitatem occupavit, & milites Regis in munitionibus obsedit. Unde eum Rex suspectum habens, & contra eum semper occasiones quærens, instanter atque pertinaciter ab eo exigebat, ut aut turres Ecclesiæ, unde sibi damnum illatum fuisse querebatur, dirui præciperet, aut post ipsum, remotâ omni occasione, in Angliam transfretaret. Qui licet invitus, Regis tamen urgente imperio, vellet, nollet, maria pericula subire coactus est; ibique eum Rex iterùm, stimulantibus æmulis, de turrium destructione cœpit vehementer urgere, eique ob hanc causam intolerabilem inferre molestiam. Cæterùm, quò facilem & celerem effectum affectus Regis obtineret, obtulit Pontifici maximum pondus auri & argenti, unde sepulchrum beati Juliani honorificè, immò ad ignominiam sempiternam fieri potuisset; nam talis instabat conditio, ut statim turres Ecclesiæ delerentur. Cujus pactionem toxicatam Hildebertus prudenter respuens, dixit: Nos caremus in partibus nostris artificibus, qui tantum opus congruè noverint operari: exhinc Regiæ congruit dispositioni tam diligens opera & impensa, in cujus Regno & mirabiles refulgent artifices, & mirabilem operantur cælaturam. Verumtamen Hildebertus magnis undique coarctabatur angustiis, quia sibi & de Regis offensione periculum, & de turris destructione sibi & Ecclesiæ suæ imminere grande prævidebat opprobrium; propter quod à Rege dilationem petebat, donec super his consilium accepisset. Quâ vix impetratâ, cernens sibi nequaquam esse utile in illis regionibus diutiùs immorari, breviter ad suam reversus est Ecclesiam. Detulit plane duo pretiosa cimbala, & optimam cappam de pallio, & duas pelves argenteas cum aliis ornamentis, quibus hucusquè nostra ornatur Ecclesia.

Hildebertus apud Augustum accusatur, & ab eo ob turres exagitatur, & in Angliam transfretare cogitur, Sed Regi fortiter restitit. Redit Cenomannum, & Ecclesiam suam muneribus ornat.

Interea Præsul de præcepto Regis vehementer anxius, de Urbis incendio, de domorum & omnium rerum suarum destructione, de civium expulsione; primò tamen de Clericorum, quos violentia Regis ab Urbe eliminaverat, dispersione mœstissimus, Dei omnipotentis clementiam jugiter precabatur, ut ab Ecclesia & populo sibi commisso, iram indignationis suæ dignaretur avertere. Misertus autem Dominus afflictionis illius, indignationem suam ultra quàm sperari poterat, mitigavit: & facies inimicorum ejus ignominiâ & confusione replevit, ut canticum eorum in luctum, & organum eorum in vocem flentium verteretur. Nam Rex ille quondam opulentus, qui in virtute sua confidebat, & in multitudine exercitûs & divitiarum suarum gloriabatur, qui non tantùm domesticis, sed & finitimis circumquaque populis, tamquam leo ferocissimus, terribilis habebatur, repentè contritus, & usque ad terram humiliatus, cum omni gloria sua velut fumus evanuit. Dum enim quadam die in sylvam venandi gratiâ perrexisset, ab uno ex militibus qui secum ierant sagittâ percussus, interiit. Quod cùm Comes Helias comperisset, sine mora cum populo, qui eum secutus fuerat, ad Civitatem venit, & eos qui in munitionibus erant rursùs obsidione concludit. Qui dum novi Regis adjutorium tribus mensibus & eò ampliùs expectassent, & omni auxilio destitutis nullum ex parte aliqua patuisset effugium, tandem coacti de munitionibus egressi sunt; & Consulis liberalitate, membrorum & vitæ impunitate donati, in patriam reversi sunt.

Ejus ad Deum in adversitate recursus. Guill. Rufus occiditur. Elias iterum occupat Cenomannum.

Pacatâ igitur Civitate, & hostibus inde effugatis, Hildebertus Romam proficiscitur: quem Paschalis Papa in notitiam suam attentiùs recepit & familiaritatem. Deinde illo Apuliam Siciliamque progresso, ei universi, quasi Angelo Dei, honorem exhibebant & reverentiam. Dux enim Apuliæ, & avunculus ejus Comes Siciliæ Rogerius, auditâ famâ scientiæ Præsulis & honestatis, illum cum maximo honore & incredibili reverentiâ susceperunt. Inde verò Rogerius Dux ccc libras thuris pretiosi propriis confecit manibus, & per ipsum Sancto Juliano cum maxima balsami quantitate, & cum quinque palliis pretiosis, & vinagiis argenteis & deauratis, & acerra argentea, cujus materiam artificium superabat, destinavit. Rogerius etiam Comes Siciliæ ad faciendum opus Beati Juliani centum uncias auri, ad victum Canonicorum decem libras Cenomanensis monetæ delegavit. In eisdem quoque regionibus erat quædam sancta & nobilis matrona, quæ visione Angelicâ sæpenumero inspirata, in honore & nomine Patroni nostri piissimi Juliani Cœnobium construxerat; & hæc socios Præsulis itineris ignaros,

Hildebertus Romam petit. Redit per Apuliam, honore & muneribus à Comite Siciliæ Rogerio cumulatus,

ignaros, & noctis tenebris per quæque devia oberrantes, honestæ hospitalitatis gratiâ donavit, & quoddam pallium nostræ transmisit Ecclesiæ; & hîc Beatus hospitalis Domini invocantibus se non defuit Julianus. Præterea ab Episcopis & cæteris Optimatibus ejusdem Provinciæ idem Hildebertus multis diversi generis muneribus honoratus, tandem ad Ecclesiam suam cum pace & gaudio remeavit, magnamque partem eorum quæ secum detulerat, Ecclesiis Civitatis prudenti dispensatione distribuit: cætera in Ecclesiæ restauratione & domorum Episcopalium constructione abundanter expendit. Ipse enim easdem domos de occidentali parte in orientalem partem Ecclesiæ transtulit, easque juxta Sancti Salvatoris ædem, in loco ubi aula Domini Gervasii Præsulis antiquitùs fuerat, decenti opere collocavit. Qui etiam in Villa Episcopii sui, quam Viriacum nominant, tribus fermè milliaribus ab Urbe distante, aulam lapideam cum cubiculis & cellario construxit, eamque terris, vineis, decimis augmentavit. Ipsius igitur consilio ac diligenti exhortatione, liberalis Comes Helias lectum, in quo Sancti Juliani beata membra requiescunt, auro decoravit & argento: concessit etiam nostræ Ecclesiæ quidquid antecessores sui Hugo Comes, Herberti filius, & * Willus Rex Anglorum, & Hugo Comes, Marchisi filius, suis temporibus eidem contulerant Ecclesiæ, Diablagiuo videlicet, consuetudines, exactiones, & quæcumque in Claustro, in Episcopalibus domibus, & apud Colonias, & in tota terra Canonicorum, quæ infra quintam continetur, obtinere dicebatur, justè vel injustè, excepto raptu atque incendio. Præter hæc concessit quidquid ejus socer Gervasius de Castro Lid in terra Episcopi & Canonicorum, quæ ultra Idoneam fluvium est, Beato contulerat Juliano. Denuò omnes Sacerdotes & Clericos ab omnibus costumis & publicis exactionibus immunes instituit esse & quietos. Ad ædificationem verò nostræ Ecclesiæ CXLVII. aureos dedit, & ad componendum thuribulum quotidianarium II. marcas argenti, & Canonicis V. marcas. Præterea ad unam crucem faciendam L. uncias puri auri moriens Beato Juliano dereliquit: de quo postmodum Hildebertus crucem magnam, gemmis & emblematibus illustratam composuit. Ex eo itaque tempore constructioni Ecclesiæ attentiùs insistebat.

Quæ referens, Cenomanensibus Ecclesiis distribuit.

Varia ejus ædificia.

Helias Comes lectum seu capsam S. Juliani offert.

* Willus, seu Willelmus.

Diablagium.

Heliæ donaria Ecclesiæ S. Juliani.

Eâ ferè tempestate, dum Comes Rotrocus Perticensis in turri Cenomannica captus teneretur, & idem Episcopus ad eum trepidum mortis accessisset, delicta confitetur, flagitat veniam, sua largitur, disposita confirmat testamento. Rogat ut ipse matrem ejus adiret, & de testamento testimonium perhiberet, ne alicujus ingenio posset annullari. Episcopus vero Comitis precibus permotus, cum Hugone Decano & Fulchardo Cantore Novigentum progreditur. Quibus primo à matre Comitis osculum pacis porrigitur, & coram eis devotè testamentum confirmatur. In crastinum Hubertus Capreolus, Dapifer ejusdem Comitis, existimans Decanum captionis Comitis conscium extitisse, Episcopum cum omnibus suis cepit, eosque carcere mancipavit. Qui verò hujus rei seriem certiùs voluerit cognoscere, in Epistolis ejusdem Pontificis pleniùs inveniet. Sed de his hactenus.

Hildebertus incarceratur à Rotroco Perticensi.

Adam, planè vir honestæ conversationis & vitæ, ex nostra Diœcesi oriundus, & tunc sancti Sepulchri Domini Canonicus, per R. Vicecomitem & G. de Braitello quamdam crucem Ecclesiæ nostræ transmisit, in qua duæ cruces de ligno in quo Dominus Jesus passus est, locantur; supra secundam crucem lapis de monte Oliveti inde quo Dominus cœlos conscendit, positus est; dexterâ lapis de Gethsemani, ubi Dominus cæsus est; subtus lapis de petra Calvariæ quæ in Passione Redemptoris scissa, & ejus cruore superfusa est; lapis de sepulchro Domini in majori continetur foramine. Hanc igitur Hildebertus in canticis & organis, & lacrymarum inundatione, Clero astante & populo, suscepit, eamque in matrem Ecclesiam cum qua decuit reverentia collocavit, anno Domini millesimo CXVII. SII. Feriâ Paschæ.

Adam S. Sepulchri Canonicus mittit Cenomannum sacram Crucem & alias reliquias, quas reverenter collocat Hildebertus anno 1117.

Per idem fere tempus, in adjacentium finibus regionum surrexit quidam hypocrita, quem propria actio, mores perversi, dogma detestabile scorpionibus & parricidalibus dignum protestantur suppliciis. Is enim ovium spoliis lupi rapacis rabiem occultans, vultûs & oculorum incitatione mari conformis naufragoso, comâ succinctus, intonsus barbâ, corpore procerus, pernix incessu, nudis humo, brumâ debacchante, serpens vestigiis, expeditus affatu, terribilis sono, juvenis ætate. Nullus ei nitor in vestitu, victus ejus à publico in promptu dissimilis, hospitium in ædibus burgensium, mansio in porticu, cœna, cubile in cœnaculo; minimè siquidem ad instar Danielis Prophetæ: sed juxta illud: *Mors intravit per fenestras vestras.* Quid multa? Idem namque miræ sanctitatis & scientiæ circumquaque rumore, non merito; falsitate, non vero habitu erat celebrior; non moribus, non religione, sed opinione. Matronæ etiam atque impubes pueri (nam utriusque sexûs utebatur lenocinio) pro varia vice huic accedentes, excessus suos profitentur; sed augmentant, plantas ejus, clunes, inguina tenerâ manu demulcendo. Isti planè tanti viri lasciviâ exhilarari, & adulterii enormitate, publicè

Henricus hypocrita seducit populum illudit.

testabantur numquam se virum atttectasse tantæ rigiditatis, tantæ humanitatis & fortitudinis : cujus affatu cor etiam lapideum facilè ad compunctionem posset provocari. Hujus itaque religionem & cœlibem vitam Monachi, & viri anachoritæ, & universi regulares deberent imitari. Asserebant quoque sibi à Domino Deo antiquam & authenticam Prophetarum collatam fuisse benedictionem, & spiritum, quo mortalium excessus cæteris incognitos, visâ tantùm eorum facie, cognosceret & proderet. Cùm hujusmodi fama nostram afflaret regionem, populus propriâ levitate proprio applaudens detrimento, quotidie & totâ die illius illudi confabulationibus suspirabat & ejus adventum, quò citiùs posset hæresis suæ coosors * *in remotu* fieri & particeps. Solet enim accidere multoties, quod plerisque ea sunt gratiora quæ sibi magis officiunt. Cæterùm hoc volvenda dies en attulit ultrò. Ipse enim nostros compatriotas viperino afflatu suo disponens inficere, eidem Episcopo duos ex discipulis suis, tam vitâ, quàm habitu sibi similes, ad instar Salvatoris ante faciem suam destinavit: qui cùm die cinetis nostræ Suburbia Civitatis attigissent, eos plebs universa malo fervens proposito, tamquam Domini universitatis Angelos susceperunt. Gerebant ex doctoris consuetudine baculos, vexillum crucis, in quorum vertice ferro fabricatum erat infixum, colore & exteriori conversatione speciem prætendentes pœnitentium. Hos idem Pontifex, vir maximæ pietatis, minùs argolici equi formidans insidias, blandè recepit & devotè, eisque hilarem frontis gratiam exhibuit & liberalitatis. Et quamvis Romanum iter assumpsisset, tamen inter cætera suis injunxit Archidiaconis, ut illi Pseudo-Eremitæ Henrico (hoc enim nomine vocabatur hæreticus) pacificum ingressum, & licentiam sermocinandi ad populum permitterent. Quo mœnia Civitatis ingresso, vulgus solito more (ut diximus) applaudebat novitati, & potiùs personam mirabatur incogniti, quàm probati. Quid mirum? Æstimabant illum suam honestate famam excedere, cui rumor præconio, quo frequentiùs utitur, excellebat. Cujus schismate, factionibus, privatis largitionibus, plerique Clericorum excæcati, plebeculæ declamationibus alimenta ministrabant, tribunal præparantes, undè concionator ille turbas alloqueretur obsequentium sibi populorum. Cæterùm, dum orationem haberet ad populum, eisdem Clericis ad pedes ejus residentibus & flentibus, tali resonabat oraculo, ac si dæmonum legiones uno hiatu ejus ore murmur exprimerent. Verumtamen mirum in modum facundus erat : cujus sermo ita mentibus vulgi per aures infusus hærebat, quasi recens venenum interius membris indagatis, circa vitalia totis collectis viribus cum vita inexorabile exercens odium, se inflectit avidiùs, jugiterque degrassatur. Quâ hæresi plebs in Clerum versa est in furorem, adeo quod famulis eorum minarentur cruciatus, nec eis aliquid venderent, vel ab eis emere voluissent; immo habebant eos sicut ethnicos & publicanos. Præterea non tantùm ædes eorum obruere, & bona dissipare, sed illos lapidare, aut affigere patibulo decreverant, nisi Princeps & Optimates ejus, cognitâ illorum nequitiâ, nefandis ausibus suis, vi potiùs, quàm ratione (bellua enim rationem non admittit) restitissent. Quidamque ex Clericis in eadem Urbe manentibus, Hugo scilicet de Osello, & Willus Qui-non-bibit-aquam, & Paganus Aldricus, cùm quâdam die ad eum gratiâ disceptandi accessissent, vehementer verberati, & in buccis, in luto & in cœno contumeliosè obruti & sordidati, vix sine mortis discrimine impetum furiosæ plebis potuerunt sustinere: immo postquam evaserunt periculum, eorum profectio similis fugæ videbatur. Illi enim ab ipsis comprehensi, nullatenus evasissent periculum, nisi Comitis & Optimatum ejus patrocinio latebras subite poruissent: Nam (sicut dictum est) Princeps Civitatis illorum errori resistens, nullatenus à Clericorum tuitione volebat resilire. Clerici verò per quemdam Canonicum eidem hypocritæ litteras, quia vivâ voce cum eo loqui non audebant, in hunc modum transmisere.

** Sic in Originali.*

Illudit etiam ipsi Hildeberto.

Expellitur à Clero Cenomanensi.

„ Ecclesia nostra te & socios tuos in vestimentis ovium venientes, sed intrinsecùs lupi
„ rapacis molientis insidias, cum pace recepit & honore. Ipsa etiam tibi affectum & ef-
„ fectum fraternæ charitatis exhibuit, existimans quod populum de salute animarum
„ fideliter commoneres, & semen verbi Dei in cordibus eorum sinceriter seminares: Sed
„ ut pro pace iram, pro honore opprobrium, pro charitate odium, maledictionem pro
„ benedictione perverso ordino redderes, & Ecclesiam Dei fallaciâ tuâ perturbare præ-
„ sumpsisti; nam inter Clerum & populum discordiam seminasti, ac seditiosæ plebis mul-
„ titudinem cum gladiis & fustibus adversus matrem Ecclesiam traditione decies iteratâ
„ commovisti; nobis osculum Judæ porrexisti, nosque & universum Clerum publicâ in-
„ juriâ hæreticos appellasti : insuper (quod pejus est) multa contra fidem Catholicam,
„ quæ fidelis Christianus terractare exhorrescit, perniciosè & infideliter protulisti. Igi-
„ tur ex auctoritate summæ & individuæ Trinitatis, & totius Orthodoxæ Ecclesiæ, &
„ Sanctæ Dei Genitricis Mariæ, & Sancti Petri Apostolorum Principis, & Vicarii ejus
„ Reverendi Patris nostri Paschalis Papæ, atque Antistitis nostri Hildeberti, tibi sociis-
que tuis malè & damnosè errori tuo blandientibus, penitùs prohibemus, ne in toto

"Cenomannensi Episcopatu ulteriùs, nec privatim, nec publicè prædicationem facere, "
" nec perversorum dogmatum ineptias propagare præsumas. Si verò contra tantam au- "
" ctoritatem usurpaveris nefandis faucibus tuis dehiscentibus denuò virus elicere, eâdem "
" auctoritate ejusque privilegio suffulti, excommunicamus te, omnes complices, fauto- "
" res & adjutores tuos; & ipse, cujus divinitati non desinis contraire, te in die districti "
" judicii æternâ maledictione faciat mancipari. "

Ille verò apices minimè recepit; sed Willus Musca seriem litterarum coram eo retulit. Huic sanè supplicium astantes minabantur; nam in propatulo, ut sibi visum fuerat, Henrico audacter opprobria ingerebat. Henricus planè singulis litterarum distinctionibus caput mutando: *Mentitu*, iterabat. Sanè nisi Dapifer Consulis illic adesset, cujus conductu Willelmus iter illud sumpserat, numquam vivus ad matrem remearet Ecclesiam. His ita gestis, nec minùs apud Sanctum Germanum & Sanctum Vincentium sacrilegos agebat conventus, ubi dogmatizabat novum dogma, quod fœminæ quæ minùs castè vixerant, coram omnibus vestes suas cum crinibus nudæ comburerent; nec quilibet ampliùs aurum, argentum, possessiones, sponsalia cum uxore sumeret, nec illi dotem conferret; sed nudus nudam, debilis ægrotam, pauper duceret egenam, nec curarent sive castè, sive incestè connubium sortirentur. Dum ea, sicut inposterum dixerat, agerentur, ille quid singulæ haberent venustatis mirabatur, quæ cæteris candore excelleret, vel nitore corporis splendidior haberetur. Ex jussu tamen illius plebis actio pendebat universa & affectus. Tantâ auri, tantâ argenti affluentiâ, si vellet, redundaret, ut opes omnium solus videretur possidere. Licet planè multa reciperet, tamen parcebat cupiditati, ne nimis ambitiosus videretur. Verumtamen plurâ sibi retinens, pauca ad restaurationem pannorum, qui (ut dictum est) incensi fuerant, conferebant. Ejus quoque admonitu multi juvenum ducebant venales mulieres, quibus ipse pannos pretio quatuor solidorum emebat, quo nuditatem suam tantummodo supertegerent. At verus Judex opibus quassatis hæretici, cæteris innotuit qualis esset arbor, folia proferens sine fructu: quæ tamen occupat terram, & quæque circumquaque germinantia extinguit, nesciens expectare hiemem, sed æstate arescit & moritur. Juvenes enim qui nequam ejus consilio uxores acceperant, parvo temporis dilapso curriculo, aut fame, aut stupro compulsi mulierum, ad alias partes transvolabant, fœminas relinquentes totius egentes auxilii. Sicque illi aliis in adulterio adhærebant; & ipsæ adhuc maritis suis superstitibus, aliorum connubia illicitè expectabant. Nemo enim ex illis qui ejus exhortatione conjugium inierunt, cùm multi essent, umquam uxori suæ; vel viro conjux fidem exhibuit, vel reverentiam; vel quælibet alia mulier, quæ fornicationi, deliciis vestimentorum, jurejurando abrenunciasset, potuit se continere: sed in dies augmentando facinora, in deteriora delapsa est.

Quot fœminæ à populo delusæ ab Henrico commutantur.

Hæc & multa his similia exactor ille jugiter perficiens, adventu cognito Antistitis, qui (sicut prælibavimus) Romam profectus fuerat, secessit in Castrum Sancti Karilefi, ibique & in locis circumpositis morabatur; nequaquam incœpto desistens, sed quotidie ad quæque pessima innovatus. Nam sacratissimo die Pentecostes, cùm etiam parvuli fideles Officiis soleant divinis devoti interesse, ipse miserrimus omnium, adscito sibi quodam adolescente Clerico, cujus indicio postea tota illius petulantia denudata est, clam secreto noctis silentio ad domum cujusdam militis proficiscitur, ibique cum matrona domûs in thalamo luxuriosè totâ die usque ad meridiem immoratur. Sic nec timore divino; nec pudore hominum lasciviæ suæ voluit temperare, donec enormitatem sui facinoris finitimis & exteris populis innotesceret. His ita pertractatis, & præfato Pontifice, multâ maximâque Clericorum suorum stipante catervâ, Suburbia Civitatis ingresso, & signum Dei vivi paterno affectu; ore & manu pingente in populum, felle cordis & sermonis in injuriam Creatoris commoventur, ejus signaculum & pontificalem respuentes benedictionem: Nolumus, inquiunt; scientiam viarum tuarum, Nolumus benedictionem: Cœnum benedic, cœnum sanctifica; nos habemus patrem, habemus pontificem, habemus advocatum, qui te excedit auctoritate, excedit honestate, excedit scientiâ. Huic Clerici iniqui, Clerici tui adversantur, ejus doctrinæ contradicunt; hunc quasi sacrilegum detestantur & respuunt, verentes quod eorum scelera denudaret prophetico spiritu, & hæresim suam, & corporis incontinentiam privilegio condemnaret litterarum. Sed hæc omnia sine dilatione in eorum capita redundabunt, qui Sancto Dei vocem cœlestis prædicationis, nescimus quâ confisi audaciâ, interdicere præsumpserunt. Episcopus autem misertus erroris eorum & insciientiæ, opprobria ab eis sibi illata clementer sustinuit, Deum Majestatis assiduè exorans, ut plebis errorem admixtum elationi compesceret, ne Ecclesiæ suæ schisma inferre potuissent. Sed juxta vocem Psalmistæ pro salute delinquentium exorantis: *Imple facies eorum ignominiâ, & quærent nomen tuum Domine*; idem Dominus Deus repentino incen-

Secedit in Castrum S. Karilefi.

Hildebertus Henricum insectatur.

A seditiosis populis injuriis afficitur.

Ps. 82. 17.

ẽ ẽ ij

Civitas incendio à Deo immisso mulctatur

dio maximam partem suburbiorum Civitatis permisit comburi, ut saltem temporali jacturâ malum propositum suum deponerent, & nomen sanctificatum, nomen Dei vivi invocarent. Pontifex verò illud Prophetæ recinens: *Quam magna multitudo dulcedinis tua, Domine, quam abscondisti timentibus te*, paucis evolutis diebus seductorem

Ps 30. 20.

adiit, & ejus impietatem divinâ auctoritate contriuit. Cùm verò simul inirent colloquium, Episcopus sciscitatur cujus meriti sortitus esset professionem. At ille ignorans quid esset professio, obmutuit. Denuò requirente Episcopo cujus Ordinis fungeretur officio, ait ille: Diaconus sum. Tunc Episcopus: Profer igitur si hodiernis interfuisti mysteriis? Respondit: Non. Pangamus ergo Domino Deo hymnos matutinales.

Hildebertus Henricum confundit & refutat,

Quibus incœptis, Henricus profitetur se dictam ignorare. Episcopus tamen volens omninò ejus reserare inscientiam, Dei Genitrici solitos psalmos canere cœpit. Horum quoque nec versus noverat, nec seriem. Sicque rubore confusus, vitam suam, genus dogmatizandi, & præsumptionem profitetur. Re verâ lixa erat, nullam adeptus scientiam, sed totus deditus petulantiæ: tamen sermocinandi ad populum, & tesseras jaciendi notitiam prosecutus. Hinc scriptum est: Vera gloria radices agit atque propagatur: ficta omnia celeriter transeunt, & tamquam flos fœni decidunt, nec quicquam

& totaliter expellit

simulatum potest esse diuturnum. Verumtamen Episcopus cognitâ levitate & impietate Henrici, apostulicâ sibi prohibuit auctoritate ne ipse ampliùs in Episcopatu suo permaneret, sed ad alias partes, nostris parcens, gressus dirigeret. Ille verò convictus industriâ Pontificis, clam aufugit, & cæteras regiones, nisi ocior esset fama, simili modo perturbaret, & viperino hiatu suo inficeret. Hæc de Henrico adnotavi, & gestis Hildeberti inserui ad commodum & doctrinam posterorum, ut caveant ne Ecclesia Christi aliquando hujusmodi erroribus valeat perturbari. Denique idem Hildebertus modis omnibus procuravit, qualiter furorem plebis ratione pariter & humilitate mitigaret, quam Henricus contra Clerum seditiosè concitaverat. Eos enim Henricus sic sibi illexerat, quod vix adhuc memoria illius & dilectio à cordibus eorum deleri valeat vel depelli.

Hildebertus autem opus Ecclesiæ, quod per longa tempora protractum fuerat, suo tempore insistens consummare, dedicationem ultra quàm res exposcebat accelerans,

Anno 1120. Ecclesiam matrem dedicari curat à Gilleberto Turon. Archiepiscopo.

multa in ibi necessaria inexpleta prærerit. Anno planè Domini millesimo cxx. in Octavis Paschæ, die scilicet majoris Letaniæ, consecravit eam in honore & nomine Sanctæ & gloriosæ, semperque Virginis Mariæ, & Beatorum Martyrum Gervasii & Protasii, & piissimi Confessoris Juliani. Statuit quoque in Octavis Paschæ ejusdem dedicationis anniversarium per annos singulos solemniter celebrari. Archiepiscopi verò, Episcopi plures cum Abbatibus & multis vicinarum Ecclesiarum personis venerabilibus, in hac consecratione affuerunt. Guillebertus Turonensis Archiepiscopus, vir genere generosus, personâ conspicuus, ætate juvenis, virtute animi & actuum probitate cæteros antecedens, consecravit majus altare in honore & nomine Domini Salvatoris & Beatæ Mariæ ejus Genitricis, & Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii. Gaufridus verò Rotomagensis Archiepiscopus, qui nostræ Decanus fuerat Ecclesiæ, & in quo litterarum scientia, morum maturitas, discreta justitia, ordinata fulgebat liberalitas, festivus consecravit altare Sepulchi Beati Juliani in honore & nomine ejusdem Confessoris. Noster sanè Hildebertus, cujus laudes in præsenti pagina continentur, consecravit altare quod est in superiori & digniori crypta, in honore & nomine

Marbodus unus eâ è Consecratoribus.

Sanctæ & gloriosæ, semperque Virginis Mariæ, & omnium Sanctorum. Marbodus quoque Redonensis Episcopus, senio confectus, obtutu orbatus oculorum, sed virtute animi, subtilitate ingenii, salubri consilio, consummatâ sapientiâ, fulciens infirmitatem corporis, consecravit altare quod est in dextro membro Ecclesiæ, ad nomen &

Ejus laudes.

honorem Sanctorum Petri & Pauli, & omnium Apostolorum. Reginaudus Andegavensis Episcopus, homo versutus, qui postmodum suâ industriâ in tantum Ludovici Regis Gallorum sortitus est familiaritatem, ut ab eo Remensis Archiepiscopus substitueretur, consecravit altare Crucifixi in honore Salvatoris, & in commemorationem Sanctæ Crucis. Hæc autem consecratio eâdem die eâdemque horâ generaliter (ut di-

Fulco Fulconis filius Atemburgis uxor ejus.

ximus) celebrata est. Cujus consecrationi interfuit Comes Andegavensis, scilicet Fulco, Fulconis filius, & venerabilis Comitissa uxor ejus Atemburgis, filia Comitis Heliæ, quam paterno jure Comitatus Cenomannensis contingebat. Qui scilicet Fulco ac præfata Atemburgis cùm à præscriptis rogarentur Episcopis ut de reditibus suis ad honorem Dei & salutem animarum suarum aliquid providerent, quo velut dotalitio

Multis donariis ditatur & dotatur Ecclesia Cenoman.

quodam consecrata donaretur Ecclesia, juxta petitionem eorum se facturos promiserunt.

Deinde paucis diebus evolutis, idem Comes & Comitissa Cenomannis venerunt, & unà cum multis Baronibus matrem ingressi Ecclesiam, ante altare Beatissimi Juliani,

præsentibus Episcopo Hildeberto & ejusdem Ecclesiæ Canonicis, dederunt Beato Juliano unam feriam * in Civitate Cenomannensi in anniversario die consecrationis matris Ecclesiæ, tribus continuis diebus celebrandam, scilicet die Sabbati, & die Dominicâ, & die Lunæ. Dederunt etiam omnes reditus illorum trium dierum quoscumque, vel quocumque modo Comes habebat in Civitate, vel in Burgis, tam in consuetudinibus, quàm in forsfactis, nihil omninò eorum sibi retinentes, præter effusionem sanguinis in illos malefactores, qui censurâ Curiæ premuntur. Quidquid autem pecuniæ apud latrones vel forsfactores invenietur, in pecuniali composito ipsius forsfacti Ecclesiæ erit; effusio autem sanguinis Curiæ Ministris adscribetur. Hujus sanè donationis medietas Episcopalem spectabit mensam, alia verò in usum cedet Canonicorum. Fecit autem hoc donum, sic scriptum est, unà cum Comite, ipsa etiam Comitissa, quod filius eorum Gaufridus concessit. Porro cùm recitatum esset istud donum tam Baronibus, quàm populo, & ab omnibus approbatum, ipse Comes assumens filium suum Gaufridum, & de terra elevans inter brachia sua, posuit super altare Beati Juliani, offerens ei & ipsum puerum, & per eum, & in ipso præfatum beneficium adjungens, hoc audiente populo: *Tibi, Sancte Juliane, meum filium commendo, & terram meam; tu utriusque sis protector & defensor.* Relinquens igitur præfatum puerum super aram, atque uberrimis perfusus lacrymis, recessit, brevi intervallo Jerosolymam, sicut dispofuerat, profecturus.

* une Foire.

Comes in cautionem doni sui filium suum propriâ manu super altare S. Juliani elevat & deponit.

In his diebus erat in Apulia Miles quidam, nomine Gaufridus, filius Gaufridi de Meduana, unus scilicet ex nostræ regionis Primoribus, argento & auro, & magnarum possessionum divitiis, quas in illis partibus adquisierat, opulentus, qui ob amorem & memoriam patriæ suæ, capellariam suam, id est quædam preciosa ornamenta, quæ in Capella sua habebat, Deo & Sanctissimo Patrono nostro Juliano voverat se daturum. Is ergo Jerosolymam profecturus, misit Episcopo nostro litteras suas, in quibus continebatur ut ei aliquos de Clericis suis mitteret, viros fideles & industrios, quibus ornamenta illa tutò possent, & sine aliqua fraudis suspicione committi. Quo nuncio Episcopus lætus & hilaris effectus, misit illuc duos ex Canonicis nostræ Ecclesiæ, Gervasium Archidiaconum Paganellum, & Hugonem de Lavarzino, tunc temporis Archipresbyteri officio functum, tradens eis abundè stipendia, quæ tanto itineri necessaria videbantur. Qui injunctum sibi negotium strenuè peragentes, & omnia, sicut vir ille mandaverat, absque difficultate recipientes, cum ornamentis illis prospero itinere ad Ecclesiam nostram, divinâ gratiâ comitante, reversi sunt. Episcopus autem, cognito eorum adventu, cum Ecclesiastico apparatu & festivâ Cleri & populi processione, extra Civitatem eis lætabundus occurrit, & tam sancta tamque pretiosa munera cum qua decuit veneratione suscipiens, cum ingenti Cleri plebisque gratulatione in Secretario matris Ecclesiæ collocavit. Erat ibi in primis quædam aurea tabula, in qua erat iconia Sancti Demetrii Martyris, miro artificio mirificè fabricata; cujus materiam, licet auream, mirabilis artificii excellentia mirabiliùs superabat. Ibi quoque thesaurus incomparabilis, thesaurus desiderabilis signatur, scilicet quædam uncia * ejusdem Martyris, cum dente Sancti Joannis Baptistæ, & quidam capillus gloriosissimæ Dei Genitricis: tabula etiam altaris in itinere deportanda, auri simul & argenti, ex utraque laminis vestita ductilibus. Ibi nempe una costarum recluditur Protomartyris Stephani. Deinde duo Libri, unus Evangeliorum, alter Missalis, auro & argento purissimo elegantissimè decorati. Præterea duo candelabra argentea optimè deaurata, sed meliùs fabricata, cum thuribulo argenteo, & duobus baculis similiter deauratis, & cruce argentea auro & gemmis illustrata, & calice argenteo interiùs exteriùsque deaurato, necnon duæ preciosæ planetæ optimo aurifrisco adornatæ, & duo annuli aurei Pontificales, cum duabus cappis sericis, & quodam palliolo & mantili, & alba, & stola, & manipulo. Idem verò Gaufridus Jerosolima reversus, ad ostendendum quantam devotionem, quantumque affectum erga Beatum habebat Julianum, causâ peregrinationis Cenomannis advenit. Cujus adventu præcognito, Hildebertus cum personis Ecclesiæ suæ & Primoribus Civitatis illi festinanter occurrerunt, & hilarem frontis gratiam & liberalitatis prætendentes. Interea interiùs quibusque preciosis Ecclesiâ paratâ, & universo lumine accenso, & thesauro prælibato super altare imposito, Gaufridus processione humiliter refutatâ, ad limen sibi dilectæ & diu desideratæ pervenit Ecclesiæ. Ille verò Ecclesiam devotè ingressus, suam orationem (ut credimus) peroravit, & Patrono suo duo vexilla obtulit, utrinque decenter auro interlita. Hildebertus autem & Canonici ejus eum cum summa reverentia & honore in ædibus Episcopalibus susceperunt, sibi & suis ad vota sua hilariter necessaria ministrantes.

Gaufridus de Meduana ingentia dona confert Ecclesiæ S. Juliani Cenoman.

Tantis ergo divinæ gratiæ beneficiis Hildebertus animatus, cœpit & ipse divinæ bonitati pro modo suo cooperator existere, & Ecclesiam libris, palliis, cappis, &

Hildeberti in ornanda Ecclesia Cenomanensi zelus & magnificentia.

sacerdotalibus atque leviticis indumentis, & preciosissimis ad Chorum parandum dorsariis, sive scamnalibus, laudabiliter cum januis ante Chorum adornate. Tabulam quoque Altaris Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, simul & Beatissimi Juliani, partim ex argento, quod bonæ memoriæ Domnus Hoëllus Episcopus antecessor ejus ad hoc opus reliquerat, partim ex eo quod ipse aliunde adquisierat, pro qualitate temporis honorificè restauravit. Fecit etiam ex proprio suo duas capsas, auro & argento pulcherrimè circumtectas, in quibus Sanctorum Turibii atque Victoris, necnon & Sancti Innocentis, & aliorum Ecclesiæ nostræ Episcoporum reliquias, & Sanctæ Tenestinæ & Adæ, & Sancti Hilarii Presbyteris, solerter consignavit. Aliorum quoque Sanctorum corpora, quæ in Secretario Ecclesiæ in quibusdam thecis jam vetustate consumptis invenerat, in sarcophago lapideo retro altare Beatæ Mariæ in superiori sede cryptæ cum debita reverentia collocavit.

Sanè sanâ dispositione Hildebertus, prudens ac diligens sibi & universis suis Canonicis, pennâ contemplationis ad æthera scandens, charitatis jecit seminarium, quod intra & super omnia ejus opera honestatis pariter & religionis emicat splendore, & liberalitatis. Hoc planè beneficium suis præponderat excessibus; & quanto discretionis oculo perpenditur, tantò rationi proximum invenitur. Statuit enim in Capitulo matris Ecclesiæ, cunctis Canonicis assensum præbentibus, quatenus pro anima uniuscujusque Canonici, à die obitûs sui, usque ad anniversarium Præbendæ, quam vivens obtinuerat, ex integro reditus per quinque & quinque sol. distribuerentur Sacerdotibus Ecclesiæ, qui minimè sunt Canonici. Ipsi nempe Missam, horas, vigilias defunctorum singulis diebus totius anni curriculo bini & bini per xxx. dies pro ejusdem fratris anima Domino Deo nostro in nostra matre Ecclesia honestè & regulariter decantarent: & si reditus Præbendæ hujusmodi excederet eleemosynam, illud incrementum pauperibus & ædificationi Cenomannis Ecclesiæ conferatur. Præposituras etiam Ecclesiæ, quæ ex dono Episcopi Canonicis, sicut Archidiaconatus, in camera Pontificali conferebantur, nostro dimisit Capitulo, ita ut ipsæ in obedientias verterentur, nec aliquis eas tenere potuisset, nisi assensu totius Capituli. Præterea dedit ceream, quem Episcopus habet pro censu de Castro Lid, ad XVIII. cereos faciendos, qui sunt super januam Chori. Hujus etiam ope & vigilanti studio, plurimæ Ecclesiæ, quas laicorum violentia de jure Ecclesiæ nostræ olim subtraxerat, ad ejusdem Ecclesiæ dominium revocatæ, & ad victum Canonicorum, ipso disponente atque concedente, deputatæ sunt. Ecclesiam scilicet de Doreta, Ecclesiam de *Jublent*, Ecclesiam Sanctæ Mariæ de Gurzenna, Ecclesiam Sanctæ Mariæ de Nova-Villa, Ecclesiam de Ponciaco, Ecclesiam de Ruilliaco, Ecclesiam de Troo, Capellam Sancti Quintini, Ecclesiam Sancti Georgii de Plano, Ecclesiæ Sancti Joannis de Arceis medietatem, Ecclesiam de Cergiaco, Ecclesiæ de *Colans* medietatem, Ecclesiæ de *Monboldol* medietatem, Ecclesiæ de Novigento medietatem, Ecclesiæ de *Tronches* medietatem, in Parochia de *Brens* tantùm terræ, quantùm duo boves arare possunt. Erant autem in ipsa Parochia quædam aliæ Ecclesiæ, de quibus non poterat eas ex integro in dominium matris Ecclesiæ revocare. Statuit ut inde annis singulis census nostris redderetur Canonicis, scilicet de Ecclesia Audoeni v. sol. de Ecclesia de Assiaco v. sol. de Ecclesia Sancti Vulfacii v. sol. Ad mensam suam Ecclesiam Sancti Symeonis de Passeio, & Ecclesiam de Cellsiaco, quæ sunt Episcopii, retinuit. Nomina vero earumdem Ecclesiarum huic Opusculo inserui, quatenus quicumque hæc legerint, Hildeberti piam memoriam devotiùs studeant celebrare. Oratorium etiam cum revestiario, ad tuitionem & defensionem ornamentorum Ecclesiæ à novo fundavit, & fornicco opere cooperuit, ne reliquiæ Sanctorum, vel thesaurus Ecclesiæ posset aliquando incendio populari, sive latrocinio.

Canonicis defunctis anniversaria providet.

Bona Ecclesiæ à laicis usurpata restitui curat.

Si à nobis Tullianæ torrens eloquentiæ proflueret, vix Hildebertum dignis laudibus possemus extollere, licet nostrâ commendatione non egeat. Hujus enim fama subtilitate carminis longè latèque in tantum noscitur excrevisse, ut in extremis partibus & ignotis frequentior servi notitia, quàm Reginæ, Præsulis, quàm Ecclesiæ, habeatur & potior. Ita per eum titulus sanctitatis Ecclesiæ & antiquitatis exteris gentibus cognitus est, cui ipsa dignitatem contulerat, commiserat Prælaturam. Rexit siquidem eam annis XXIX. & mensibus VI. cui tam honestè præfuit & discretè, ut ad arcem excellentioris dignitatis divinâ assignatione meritò sit vocatus.

Rexit Ecclesiam Cenom. an. 19. mensibus sex.

Eâ quidem tempestate Guillebertus Turonensis Metropolitanus moritur. Cujus Sedis Hildebertus sortitus apicem, concedente Ludovico Rege Francorum, Cenomannensibus & Turonensibus Clericis & populis devotum præbentibus assensum. Hunc tamen nec collati honoris elatio, nec opum affluentia, nec carnalis luxûs prostravit titillatio. Ætatis enim semper pariter & ordinis conservabat dignitatem. Tandem verò XV. Kalendas Januarii in senectute bona, spiritu lætus & alacer, astris animam,

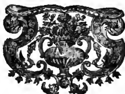
Fit Archiepiscopus Turonensis.

artus urnæ reddidit, & sepultus est Turonis ad honorem nominis Dei in dextro membro Ecclesiæ Sancti Mauricii. Rexit quoque feliciter eamdem Turonensem Ecclesiam vi. annis, & mensibus sex, & fuit vita ejus quasi LXXX. annorum. Cujus animæ clemens & misericors Dominus requiem & lucem tribuat sine fine. Amen.

Ibi sedit 6. annis & mensib. sex. Ætatis 80. obiit

Porro hujus temporibus Abbaria Sancti Georgii de Bosco restaurata est, quæ antiquitùs destructa fuerat. Hæ verò à novo fundatæ sunt: Monasterium de Carnia, & de Fonte Sancti Martini, Ecclesia de Fonte Gihardi, Ecclesia Sancti Martini de Luccelo, Ecclesia Sanctæ Mariæ de Bello-Loco.

Varias ipse fundat & extruit Ecclesias.

DOCTISSIMI D. LOYAUTE' IN SUPREMA PARLAMENTI PARISIENSIS CURIA PATRONI.

NOTÆ

In præcedentia Cenomanensium Episcoporum Gesta.

AD VITAM VENERABILIS HILDEBERTI.

ADMONITIO.

Quamvis in his notis nonnulla occurrant quæ ad Vitam Venerabilis Hildeberti parum, aut nihil conducere videantur, nihil tamen ex iis subtrahendum duximus, cùm ipsa quodammodo extranea, multa authentica exhibeant antiquitatis monumenta, quæ, ut perfectissimam rerum antiquarum, quâ pollebat Author, notitiam probant, ita studioso Lectori non modicam & lucem, & oblectationem parere poterunt.

CENOMANNENSIS ECCLESIÆ SCHOLARUM MAGISTER.] Triplici officio & munere Magistri Scholarum, seu Cancellarii, qui sono tenus differunt, fungebantur. Docebant enim Clericos literas, Deferebatur eis præterea hæreticorum & excommunicatorum præconium: Ac tum demum monumenta scripturarum ad res Ecclesiæ pertinentium conficiebant. Quod Scholas habuerint, vulgò notum est: Inde Grammaticorum nomen alicubi adepti sunt. Abjecto verò docendi onere, titulos non exuisse; immò Scholarum curam retinuisse res ipsa loquitur. De Cancellario Parisiensi habes Epistolam Alexandri III. quæ est 18. editarum Tomo 4. Histor. Franc. quâ mandat Petro Cardinali, Apostolicæ Sedis Legato, ut jam senescentem & evanescentem reipublicæ literariæ disciplinam, in pristinum splendorem, habitâ tamen priùs auctoritatis Petri Cancellarii Parisiensis ratione, reducat, & reformet: *Super regimine Scholarum Parisiensium,* ait Pontifex, *quod tibi visum fuerit, ita quod personam jam dicti Petri non excidat quod exinde feceris, circumspectâ diligentiâ provideas, atque disponas.* Qualia autem fuerint Magistri Scholarum Ecclesiæ Cenomannensis in docendo munia, apertissimè planissiméque explicat Auctor vitæ Guidonis, qui post Ildebertum Cenomannensis fuit Episcopus, atque etiam Scholarum Magister. *Guido idcirco à doctrina Clericorum nolebat abstinere, alumnis & subjectis prodesse desiderans dum poterat. Juxta illud Apostoli: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Circa Divinum Officium sic erat sollicitus, quod semper, nisi causa inevitabilis præpedisset, nocturnis horis devotus adesset, & diurnis. Infantes quoque cum junioribus, qui in Choro deserviunt, docuerat binos & binos singulis hebdomadibus, tam ad Nocturnas, quàm ad Missam Responsoria decantare, canonicè Sacerdotibus ministrare semper sub silentio, demisso vultu, ordinatis vestibus Horis adstare Canonicis. Eos nempe divinis canticis, & cæteris Ecclesiasticis Officiis attentiùs erudivit. Rebelles verò & negligentes modò verbere, modò clementiâ hortabatur, quatenus bonis artibus animum applicarent. Hoc enim sui juris erat. Nam Præcentores cum Magistris Scholarum ad hoc in Ecclesia constituuntur, quò eorum dispositione Canonicum ibidem competenter celebretur Officium. Pueros quoque & adolescentes firmâ coherceant disciplinâ, ut illorum incuriâ, vel procacitate, contemptus ibi possit pullulare, aut scandalum.* Si verò severior coercitio omnium auribus & conscientiæ evulganda esset, Cancellarii & Magistri Scholarum præconio innotescebat; Quod satis indicant vel hæc Galonis Parisiensis Episcopi, Cap. 9. Constitutionum anni 1105. *Quod si fortè non realiter resipiscere voluerint, extunc per Cancellarium, qui pro tempore fuerit, excommunicati denuntientur.* Quæ per manus tradita disciplina, à primis Ecclesiæ temporibus in ea usque perdurasse videtur: Nihil enim aliud [illegible], de qua Eusebius Lib. 5. Historiæ Eccles. cap. 25. quo loci Victor publico præconio abdicatos & alienos à communione sua Orientis Episcopos declarasse dicitur: [illegible]. Ut & Lib. 6. cap. de Novato [illegible]. *Et merito Curionis voce Auctori illius hæreseos Ecclesia Catholica interdiceretur.* Quo fortasse spectant quæ habentur in Encyclica Vigilii Papæ: *Ea qua verbo de memorata excommunicatione cunctis Constantinopolitana Ecclesia voce publicâ diximus.* Quod viderur exequutus Ecclesiæ Romanæ Cancellarius. Id quoque in Oriente obtinuisse conjecto ex Metaphraste in Alexio: *Chartam ipsis tradidit, quam Actio sacrosancta Ecclesia Cancellario legendam dederunt.* Textus quidem græcus desideratur; sed Interpres, ni fallor, vocem [illegible], Græcis barbaris non ignotam, retinuit. Suspicionem auget quod passim legimus in Actis Conciliorum, Primicerium notariorum Patriarchæ, in cujus ditione sacer conventus celebraretur (qui non est alius à Cancellario) habuisse secum chartas omnes & monumenta Concilii; & si quæ monenda & legenda, quasi una omnium voce, enuntiasse. Quid enim spissius occurrit in Actis Concilii Ephesini, cui præfuit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, quàm hæ formulæ: *Petrus Presbyter Alexandriæ, & Primicerius notariorum dixit.* Et: *Chartas præ manibus habemus ad id quod placuerit vestræ Reverentiæ.* Atque: *Si vestra jusserit Sanctitas, legam.* Cæterùm Cancellarius Notarii munus etiam sustinuit. Ejus antiqui moris præclarum testimonium in Libello quodam Ulgerii Episcopi Andegavensis, quem

quem scripsit in gratiam Abbatis Rotæ adversus Abbatem Vindocinensem : *Quod dicunt Andecavensem Episcopum fecisse chartam ejus in testimonium judicii & investitura, magis videtur eis officere, quàm proficere. Quin non sunt composita per eum, qui tunc erat Magister Scholarum : cum in Andecavensi Ecclesia nulla charta de rebus ad Andecavensem Ecclesiam pertinentibus soleat recipi, nisi à Magistro Scholarum dictata & laudata fuerit.* Sed ne quis morem solitarium Ecclesiæ Andecavensis fuisse opinetur, variis evincam exemplis morem consuetudinemque ubique servatam. Chartæ Hugonis Lugdunensis Archiepiscopi anni 1094. quæ extat in Bibliotheca Cluniacensi, hæc imponitur clausula : *Ego Hugo Diviancensis Ecclesiæ Monachus vice Cancellarii scripsi, & subscripsi.* Ut & Tabulis quibusdam Manassæ & Ramaldi Rhemensium Archiepiscoporum, quæ descriptæ sunt in eadem Bibliotheca : *Fulcbradus Cancellarius recognovit, scripsit, & subscripsit.* Protulit nonnullas Auctor Historiæ Sandionysianæ, quæ scriptæ à Cancellariis Ecclesiæ Senonensis : *Girardus Cancellarius & Archidiaconus scripsit. Hato Cancellarius scripsit.* Quo loci etiam reperias chartam Girberti Parisiensis Episcopi anni 11 9. cum hac subscriptione : *Theobaldus Cancellarius scripsit.* Laudunensis Episcopi multas edidit idem Auctor, quæ similiter desinunt : *Rotbertus Cancellarius relegit. Ansellus Cancellarius S. Mariæ relegi. Radulfus S. Mariæ Cancellarius relegi & subscripsi.* Eodem modo Magister Scholarum Ecclesiæ Pictaviensis scripsit & confirmavit instrumenta ecclesiastica. Exemplum vidi in Chartulario Prulliacensi cum hac formula : *Data per manum Raimundi Magistri Scholarum Pictaviensium.* Nec absimilis subscriptio legitur in eodem Chartulario : *Per manum Hervei Cancellarii Ecclesiæ Turonensis.* Scripsit etiam Hugo Tornacensis Ecclesiæ Cancellarius donationem, quæ edita est Lib. 1. donationum piarum Auberti Miræi, cap. 45. Hic Gislebertus quidam, ad vicem Domini Theteridi Metensis Ecclesiæ Cancellarii, subscripsit chartæ 54. ejusdem Libri. Et similiter Raimundus, ad vicem Afonis ejusdem Ecclesiæ Cancellarii, cap. 55. Cancellarius igitur, seu Magister Scholarum, fuit Ecclesiæ tabularius, sive notarius. Innumera penè exempla studiosis & diligentibus, postquam id iis certius feci, sese offerent. Quod verò Primicerii notariorum id fuerit in Ecclesia Romana officium, docet Anastasius Bibliothecarius in Julio : *Hic constituit, ut nullus Clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi in Ecclesia : & notitia, quæ omnibus pro fide ecclesiastica est, per notarios colligeretur : & omnia monumenta in Ecclesiam per Primicerium notariorum confecta celebrarentur.* Et vetustissima quæque Pontificum Decreta manu Primicerii notariorum subnotata, id confirmant. Erat etiam in Oriente notariorum officium ecclesiasticum ; ii verò Episcopis in gravioribus quibusque negotiis aderant. Id testantur Acta Concilii Ephesini, in quibus fit mentio Epaphroditi Lectoris & notarii reverendissimi Episcopi Helanici Rhodiorum, qui non multis interpositis appellatur Lector & notarius civitatis Rhodi. Item Anysii Lectoris & notarii Firmi Episcopi. Et Concilio subscripsit Venantius Episcopus Hierapoleos per notarium Theodoton. Quo verò ministerio officioque in Conciliis functi sint, ex iisdem satis superque liquet. Porrò Cancellarii in consilium adhibebantur, si res aliqua veniret in controversiam ; & si suspecta falsitatis instrumenta litem dubiam facerent, quasi antiquitatis veterumque scripturarum literatè periti, fidem afferebant. En tibi vetus Sententia ex Tabulario S. Albini Andegavensis, quæ rem totam aperiat ; quam ideò integram appingam, quod non contemnenda vestigia venerandæ antiquitatis figget : *Quoniam actus nostri cito oblivioni traduntur, nisi scripto quolibet ad memoriam revocentur, placuit nobis quandam causam, quæ inter Monachos S. Albini & Monachos S. Sergii erat, scriptura commendare, ut per hoc ad notitiam posterorum valeat pervenire. Igitur Abbas S. Sergii nominatus Deibertus, & Monachi ejus calumniabantur Monachis S. Albini curtem & Ecclesiam Campiniaci, & alias quasdam reiculas. Pro hac calumnia finienda Otbrannus Abbas S. Albini, & tota Congregatio ejus dixerunt se libenter ituros in judicium ante Abbates Turonicæ & Andecavensis Provinciæ. Cum verba ista multum placuissent Monachis S. Sergii, pari voluntate & consensu convenerunt in unum supra dicti Abbates & Monachi apud Salmurum in Monasterio S. Florentii. Abbates verò, qui causam Coabbatum suorum erant audituri, fuerunt quinque, quorum nomina sunt hæc, Domnus Guillelmus Abbas ipsius Monasterii, Domnus Bartholomæus Abbas Majoris Monasterii, Domnus Huymo S. Nicolai, Domnus Evanus S. Melanii Redonensis, Domnus Gumbertus Cœnobii Milbecensis. Hi omnes adfuerunt, causam confratrum suorum attentius audituri, & secundum ecclesiasticam censuram definituri, adductis secum idoneis personis de gregibus suis, quas sapientiores & meliores ad hæc discutienda putavere reperirunt. Itaque sedentibus eis in unum, interrogarunt ambos Abbates, & Monachos eorum, quorum causa erat, utrum vellent utrimque cedere judicamento, quod ibi concorditer totus ille conventus judicaret. Ad eorum interrogationem, sicut per ordinem inquisiti fuerunt, tale dederunt responsum : Sciatis nos paratos esse & sequi, & tenere sententiam judicii vestri. Hoc vobis spondemus, quia ob hoc venimus. Postquam ex utraque parte sponsio ista facta fuit, oblatus est locus enarrandi causam suam Abbati S. Sergii, & ejus Monachis, qui dixerunt : Calumniamur S. Albini Monachis Ecclesiam & curtem, quæ vocatur Campiniacus, quæ debet esse juris Monasterii nostri ; requirimus ab eis & alias quasdam reiculas, damnum quarum multò minus est, sed recentius & manifestius. Et cùm voluissent Monachi S. Sergii de minoribus rebus prius placitare, & postea de Campiniaco, visum fuit Judicibus hoc esse injustum, ut causa illa posterior discuteretur, pro qua Abbates vocati fuerant, & in unum convenerant. Dederunt tamen eis locum agendi causam unam, quæ magis eis placeret de minoribus causis, post enim discussionem ad Campiniacum venirent. Igitur finita causâ, quam de minoribus elegerunt, Judices ita ad eos locuti sunt : Quâ ratione clamatis Campiniacum ad jus Monasterii vestri pertinere ? Testibus, an investitura ? an chartâ ? Per chartam, inquiunt. Tum illi : Proferte nobis ut inspiciamus. Et protulerunt duas chartas. Quibus prolatis, à communi conventu receperunt se Judices in secretum locum, ubi diligentiùs possent intueri chartas, quas de manibus Monachorum acceperant. Et assumpserunt secum Reginaldum* Grammaticum *Andecavæ civitatis, qui erat Archidiaconus S. Mauricii, & Robertum Decanum ejusdem Ecclesiæ, in agendis causis magnæ peritiæ viros. Has personas Eusebius Episcopus Andecavensis pro se ad placitum Monachorum miserat, ut ipsi intellectâ rectitudine testimonium perhiberent veritati, ne inter Monachos ultrà pro hac re seminarium discordiæ.*[a] *Scriptura autem, quam Monachi protulerant, erat quoddam præceptum Roberti Regis, non longa antiquitatis, continens ista : Reginaldum Episcopum Andecavensem instaurasse ad Regulam Monastici Ordinis Abbatiam S. Sergii, quæ erat sua, ex Episcopali scilicet jure. Sed eâ tempestate*

[a] supp. superesset.

per antiquam destructionem usque ad hoc dejectam, ut à paucis Clericis, & multum pauperibus coleretur. Inter ea verò quæ illi Ecclesiæ in præcepto illo legebantur attributa, commemorabatur Campiniacus, *talibus verbis: Villa Campiniacus cum appendiciis suis. Lecto igitur præcepto illo, & semel, & iterum, & diligenter inspecto, Judices suprà dicti redierunt ad priorem sedem, & taliter sunt locuti: Duas nobis chartas ostendistis, unam novam, alteram vetustam. Vetustam ad hoc, ut per eam nova credatur. Sed apparet ibi grandis ambiguitas. In priore enim & antiquiore charta habetur nomen cujusdam obedientiæ vestræ, id est* Campaniacus, *quam vos habetis. In nova verò nominatur* Campiniacus, *una ibi litera permutata, hoc est i pro a. Igitur cùm in antiqua charta videamus* Campaniacum, *in nova* Campiniacum, *credere compellimur in nova charta fuisse erratum ex industria, aut per scriptoris ignorantiam. Est & aliud. Omnia quæ charta vestra narrat vobis attributa, aut ex patrimonio Reginaldi Episcopi sunt, aut ex villanabus Episcoporum & Clericorum. Nec Reginaldus Episcopus, qui locum vestrum instaurasse dicitur, potuit vobis dare quod suum non erat. Curtis autem Campiniaci tota pertinet ad jus Comitum Andecavensium, & à Comitibus maximam partem curtis ipsius, & medietatem Ecclesiæ quidam milites semper tenuerunt & tenent. De quorum numero fuit Albericus de Vieriis, qui omnia quæ habebat in prædicta curte pro anima sua dedit S. Albino, & ejus Monachis. Testantur hoc* MAGISTER *Reginaldus, quia numquam fuit* Campiniacus *de jure Episcopali, sicut ille, quem nulla res latet, qua ad Episcopiam Andegavensem pertineat. Nec nominat charta vestra Ecclesiam, quæ est caput totius curtis. Nec loquitur distinctè, & aperti partitur & dividit. Loquitur ista charta vestra: Villa* Campaniacus *cum appendiciis suis. Si in his verbis intellexerimus totam villam, falsum hoc erit; quia in illas partes, quas milites & cæteri homines habent, numquam calumniam misistis, nec adhuc mittitis. Et planum est, quia multi homines de possessionibus illius curtis magnum cutamentum habent sine calumnia quorumlibet hominum, sive Episcoporum, sive Monachorum, sive Clericorum. Postremo, ut breviter ad finem veniamus, hoc solum judicamus sufficere ad depositionem præsentis querelæ. Sed vidimus Monachos S. Albini se offerentes ad probandum secundum instituta Canonum, quod medietatem Ecclesiæ* Campiniaci, *& nonnullam partem curtis, quietè & sine calumnia vestra tenuerunt* XXX. *annis. Propter universa hæc, quæ modò dicta sunt, judicamus, dilectissimi fratres, vos debere ab ista calumnia in perpetuum cessare, & possessionem suam S. Albino & suis absque contradictione dimittere. Tunc Domno Deberto Abbate & quibusdam Monachis suis ad recognoscendum & sequendum judicium inflexit. Memores enim erant sponsionis quam fecerant. Solus Moyses restitit, quia pro hoc volebat ire Romam, sicut postea fecit. Tale placitum factum fuit apud Salmurum in Monasterio S. Florentii, sub testimonio atque judicio virorum excellentissimæ auctoritatis atque sanctitatis, nemine Judicum aliter sentiente, vel de ordine Abbatum, vel Monachorum, sive Clericorum atque Laicorum, anno ab Incarnatione Domini* MLXXIIII. XV. *Kal. Novembris.*

ET ARCHIDIACONUS FACTUS.] Fuisse Archidiaconum Ecclesiæ Cenomanensis constat ex Epistola 277. Ivonis Carnotensis Episcopi, quæ dubio procul ad eum scripta * est, quicquid contra sentiat vir doctissimus Juretus. Vetusti enim * Codices, quorum auctoritate nititur, vitiosi & corrupti sunt. In Ildeberti nomine mendosa quoque inscriptio Poematii Baldrici Burguliensis Abbatis, cujus fragmentum extat Tomo 4. Historiæ Franciæ; scribendum enim erat: *Ildeberto Cenomanensi Archidiacono*, non *Audeberto*. Celebravit Ildebertus laudes Berengarii, ut constat ex ejus elegia. De eo igitur Baldricus: *De Berengario Turonensi pauca loquuntur.*

* *Videris quæ de hac Epistola diximus ad Vitam Hildeberti pag. xix.*

* *Hac Codicum corruptio probationem desideraffet.*

COMMUNI CLERI PLERISQUE ASSENSU.] Primores tamen Cenomannensis Ecclesiæ electionem ejus in crimen vocasse testis Ivo jam laudatâ Epist. 277. quasi nec eorum consilio, nec consensu electus fuisset. Sed paucorum intercessio temeraria levioris momenti erat, quàm ut periculum facesseret ritè electo. Atque adeò falsis criminationibus impetitum, ex eventu conjectare licet: ᵃ Consecratus enim fuit Ildebertus anno MXCVIII. in Ecclesia S. Juliani Turonensis, Decano, Præcentore, & Goffrido Archidiacono Ecclesiæ Cenomannensis præsentibus & faventibus. Id confirmant tabulæ Chartularii Prulliacensis, quas subjicio: *Helias Cenomannensis Comes, pro animarum patris matrisque meæ remedio, illud donum quod à fratre meo Gosberto datum erat Ecclesiæ S. Petri Prulliacensi de Ecclesia Bociaci, necnon etiam de cunctis ipsi pertinentibus, concedo rogatione omni Ottonis Prulliacensis Ecclesiæ Abbatis, in die consecrationis Domni Hiedberti Episcopi nostri in Capitulo S. Juliani Turonensis Ecclesiæ Martyris, Deo Sanctoque Principi Apostolorum Petro, Ottonique Abbati, & Monachis Ecclesiæ servientibus. Hanc concessionem feci coram Domno Ildeberto Episcopo, & Abbate S. Carilephi Eurrardo, & Goffrido Cenomannensis Ecclesiæ Decano, & Fulcbrado Præcentore, & Goffrido Archidiacono, & coram istis meis militibus Guillelmo Tibulo & Ricardo Hartagodo, omnique conventu S. Juliani, tam Clericorum, quam Laicorum.* EGO *Goffridus Vindocinensis Comes, cognomento Jordanus, cuncta meæ progeniei præsenti & futuræ volo notificare, quod donum Ecclesiæ Bociaci, sicuti mei cognati Gosbertus & Helias Cenomannensis Comes dederunt, ita ego & filius Goffridus, qui cognominatus est Grisagonella, pro anima patris mei Goffridi, Almodæque matris meæ, & anima mea, animaque Euphroniæ Comitissæ uxoris meæ, donamus & condonamus. Hæc donatio facta est anno* MXCVIII.

HONESTATIS SUÆ MERITUM.] Manifestæ igitur calumniæ erat, quod objiciebant adversarii de vita in mulierculas infami. Calumniis fidem non habuit Ivo Carnotensis, apud quem de vita ante acta criminabantur. Neque verò toties laudatâ Epistolâ 277. quicquam asseveratione affirmat; nec sibi volebat credi, qui vanis & incertis rumoribus se afflatum propalam profitebatur. Quid enim aliud sibi volunt quæ inculcat: *Audivi enim de te . . . quæ si vera sunt . . . dicunt enim quidam de Majoribus Cenomannensis Ecclesiæ . . . addunt huic calumniæ.* Qui movit controversiam, dirimit. Quid multa? Iniquè injurius fuit Ildeberto eminentissimus Annalium Conditor, qui ad premendam & inquinandam viri sanctissimi famam, infenso infestoque animo (qualem ferè habuit in

Vide quæ de his notavimus in Vita Hildeberti pag. xix.

ᵃ Alii Auctores, & penè omnes, Hildebertum consecratum fuisse asserunt anno 1097 ipso die Natalis Domini, sex scilicet circiter mensibus ab obitu Hoelli antecessoris sui, quem Gesta Episcoporum Cenomanensium ad Hoellum, narrant obiisse IV. Kal. Augusti ejusdem anni 1097. Quod autem attinet ad hanc donationem Prulliacensi Ecclesiæ factam in die consecrationis Domni Ildeberti Episcopi, suspicarer diem illam non esse ipsam ejus consecrationis diem, sed tantùm anniversariam, quam olim Episcopi solemniùs celebrare solebant. Nec enim probabile videtur consecrationem Hildeberti per decem & octo ad minus ab ejus electione fuisse dilatam.

* Videris quæ de hac Epistola docuimus in vitam Hildeberti pag. xxix.

* Hæc Codicum corruptio probationem desideraſſet.

omnes Eccleſiæ Gallicanæ proceres) Ivonis teſtimonio ad annum 1088. abutitur. Non ulla me reprehendendi vel maledicendi libido, ut ea ſcriberem, impulit; ſolius vis veritatis, cujus ſemper cultor fui, adegit. Memoriam viri incomparabilis, ſed ſalvâ veritatis gratiâ, auguſtè, ſanctèque veneror. Auctor hujus vitæ, qui quod ævo ſuo accidit refert, & cui mores Ildeberti ignoti eſſe non potuerunt, tribuit teſtimonium honeſtatis Ildeberto. Inimici ficta crimina inferunt; utri utris anteferendi ſint facilè dijudicari poteſt. Religioſum & oculatum teſtem, judex non obnoxius gratiæ,* procul dubio probabit. Adulationis verò ſuſpicionem omnem amovet, quod nonniſi rebus humanis exempto Ildeberto, vita illius ſcriptis mandata ſit.* Harum porrò calumniarum, quas ne ſuſpicionè quidem refert Ivo, artifices fuerunt quidam è Majoribus Eccleſiæ Cenomannenſis, unus ſcilicet ex Archidiaconis, & pauci admodum Canonici, qui cùm hac viâ nihil eſſent aſſequuti, in diſcrimen capitis tandem optimum Pontificem vocaverunt. *Quidam ex Clericis* (ait Auctor hujus Libelli) *à principio promotionis Præſulis invidiſſime, & dolos totos totâ die meditantes, illum apud Regem graviter accuſabant, & mentientes dicebant eum conſcium fuiſſe proditionis.*

Ex quibus tanquam sapiens pigmentarius potum.] *Pigmentarius* dicitur in veteribus gloſſis latinogræcis μυρεψὸς, φαρμακοπώλης, ut in græcolat. μυροπώλης, *pigmentarius, unguentarius.* Pigmentarius igitur eſt pharmacopola, qui vina medicata vendit, odoribus, ſcilicet melle, manna & ſaccharo temperata, vel aliis ejuſmodi ſpeciebus. Iſidorus in gloſſis: *Tuſpollen, manna, vel genus pigmenti.* Petrus Damiani Lib. 6. Epiſt. 32. *Muſtum melle ſimul, & diverſis pigmentorum generibus.* Sugerius Conſtitutione 3. *Pigmentum habeant fratres de camera & cellario.* Quæ catè cùm vænirent, delicatè & molliter viventium erant pocula. Auctor vitæ Guidonis Cenomannenſis Epiſcopi: *Alternus cibus tam arte conditus, quàm pretio, ventrem pigmenta, & larga diverſitas potionum, & convivam excitans ad potandum, & ſatiant.* De ſola etiam odorum miſtura dicitur. Chriſtianus Druthmarus in cap. 2. Matthæi: *Cum aliquis charus mortuus fuiſſet nobilis vel potens, vacuarētur ab inteſtinis, & condiretur myrrha cum aloe, vel aliis pigmentis.* Et Auctor vetus in Cantica: *Fit primum diſcipulus ingreditur cellam diſciplinæ, in qua mores ejus à magiſtro variis virtutibus, velut à pigmentariis aromata diverſis ſpeciebus componuntur.* Nec abſimile illud Eckehardi c. 30. vitæ B. Notkeri: *Dignè memoria ejus in compoſitione odoris S. Eccleſiæ facti opus pigmentarii.*

qua de ... otavi- ... n Vita ... iberti ... nam.

Epistolas exhortatorias origens.] Non tulit Ildeberti ætas virum, cui, aut ingenium præſtantius, aut oratio concinnior famam conciliarit. Vivo eo & vidente, in ſcholis epiſtolæ adoleſcentibus ad imitandum propoſitæ fuerunt. Petrus Bleſenſis Epiſt. 102. *Profuit mihi quod epiſtolas Ildeberti Cenomannenſis Epiſcopi, ſtyli elegantiâ, & ſuavi urbanitate præcipuas, firmare & corde tenus reddere adoleſcentulus compellebar.* Nec verò ſibi ſolùm, ſed & patriæ, elegantiæ tantam gloriam peperit, ut vulgò elocutio Cenomannica compta & perpolita haberetur. Willelmus Malmeſburienſis Lib. 1. de Geſtis Pontificum Anglorum, ubi de Radulfo Roffenſi Epiſcopo: *Si ſcientiam literarum timeris, totas exhauſit Athenas: Si eloquentiam exigas, multo quodam lapſu ex ejus ore fluit oratio: cui accedit genialis ſoli, id eſt Cenomannici, accuratus, & quaſi depexus ſermo.*

Celeberrime divulgata.] Chronicon Turonenſe ad annum MCXXVII. *in verſificando & dictando ſcientiâ clarus* vocatur. Plenius Chronicon Antiſſiodorenſe ad annum MCVII. *Florebat hoc tempore Ildebertus, prius Cenomanenſis Epiſcopus, deinde Turonis Archiepiſcopus. Vir ſcientiâ perſpicuus, & tam in verſificando, quàm in dictando gratiam peculiarem adeptus. Indicant hoc diverſa ejus opuſcula, quæ metricè edidit, & epiſtolæ, quas ad diverſos direxit. Quæ omnia miro modo commendat & elegantia ſenſuum, & lepos brevitaſque verborum. Unde quidam de eo ſic ait:*

Inclitus & proſâ, verſuque per omnia primus
Ildebertus olet prorſus ubique roſam.

Quod iiſdem penè verbis referunt alii Chronologi Itali, & Germani, tum etiam Angli.

Nonum xl. annos excesserat.] Si benè calculum ponit in fine hujus opuſculi, ætas annorum XLIIII. Ait namque expleto octuageſimo anno abiiſſe ad Dominum, annos XXIX. exegiſſe in Epiſcopatu, & VI. annos cum dimidio in Archiepiſcopatu, ex quibus vix colligas XXXVI. annos, quos ſi detrahas, reliqui erunt XLIIII. anni, & quod excurrit, quos tranſegit in Canonicatu, Magiſterio Scholarum & Archidiaconatu.

Inter Anglorum Regem.] Willelmum II.

Et Heliam Comitem.] Filium Joannis de Fiſſa, cujus memoriam penè intermortuam renovabo; prolatis tabulis ex Chartulario S. Albini Andecavenſis, quæ ſic habent: *Vir nobilis & miles egregius, cui nomen eſt Joannes de Fiſſa, largitus eſt de ſuo honore aliquid Deo & S. Albino, & ejus Monachis. Igitur dedit Eccleſiam S. Audoëni, & Capellam ſuam, quæ in ejus Caſtello ſita eſt. Interfuit Helias filius ejus. Actum apud Fiſſam anno ab Incarnatione Domini* MLXXXVII. *Indictione primâ, ſecundo Idus Februarii. Non longo poſt temporum decurſo volumine, idem ſuprà dictus Joannes de Fiſſa apud caſtrum Gunterii, ægritudinis dolore detentus, monachalem habitum & benedictionem ſtabiliter appetendo, à Monachis S. Albini, Dei gratiâ concedente, ſuſcipere meruit: ubi dedit, &c. Ipſe eâdem die ægritudinis defunctus eſt. Monachi corpus ejus diligenter procuratum ad S. Albinum attulerunt, & diligentius ſepelierunt. Helias verò filius ejus, qui ſepulturæ interfuit, eodem die in Capitulo, ponendo baculum in manum Domini Girardi Abbatis, quod pater prius, quod pater poſterius S. Albino donaverat, libenter donavit & conceſſit. Et receperunt beneficium S. Albini ipſe & frater ejus Gaufridus. Eo tempore, quo iſta facta fuerunt, Gauzbertus filius Joannis de Fiſſa major natu, Cenomannis morabatur. Qui adverſum Monachos vehementer iratus, calumniatur quicquid pater ejus Monachis dederat, & frater conceſſerat. Deinde miſſis à Girardo Abbate tribus Monachis Cenomannis, à calumnia ceſſavit, accipiens ab eis x. libras denariorum Andecavenſium, & omnia ſuprà dicta confirmavit, & beneficium ac ſocietatem Monaſterii S. Albini accepit de manu Epiſcopi Hoelli, juſſu Abbatis.* Quod confirmat Chronicon breve Comitum Andecavenſium his verbis *Helias filius Joannis de Flecca, Sybillam filiam cujuſdam Comitis Longobardiæ neptem, ſcilicet*

Herebterti, quondam Cenomannici Comitis, duxit uxorem, & cum ea Comitatum Cenomanniæ suscepit. Quæ revincunt errorem Auctoris vitæ Hoelli, dum scribit genere paterno Heliam à Comitibus Cenomannensibus oriundum, qui solius affinitatis conjunctione iis devinctus erat, ut hinc constat. Hæc sunt illius verba: *Surrexit quidam nobilis adolescens, qui erat de genere Cenomannensium Consulum, Helias nomine, & cœpit calumniari ipsum Comitatum.* Non longo post mortem Joannis patris interjecto intervallo, dotale bellum suscepit Helias, qui post multos belli eventus, qui hîc enarrantur, compos voti factus, multa in Ecclesiam Cenomannensem contulit beneficia. Martyrologium Eccles. Cenom. *V. Id. Julii obiit venerabilis Cenomannensium Comes Helias, qui in introitu sui Consulatus huic sanctæ matri Ecclesiæ concessit quicquid Hugo Comes ejus antecessor, Marchisi filius, Hoello Episcopo pro damnis & illatis ibi contulerat injuriis, & quicquid ejus socer Gervasius de castro Lit. Ad suggestionem quoque Ildeberti Episcopi, B. Juliani lectum ex argento & auro fecit.* Multa dedit etiam Monachis S. Albini Comes factus, ut ex tabulario constat: *Helias Comes Cenomannensis Fissam adveniens, donum quod pater ejus Monachis S. Albini dederat, & ipse concesserat, adcrevit iterum de quadam parte terræ suæ, quæ est à terra Monachorum, usque ad domum leprosorum.* Et ibidem: *Anno Incarnationis Domini* MCX. XII. *Kal. Novembris, donavit Helias Comes Cenomannis pro remedio animæ suæ ac parentum suorum, medietatem terræ B. Thomæ Apostoli, quam ipse apud castrum Fissa, in festivitate ejusdem Apostoli, cui novam ibidem extruxerat Ecclesiam, per singulos annos instituerat agi. De hac re investivit ipse Archembaldum Abbatem in festivitate suprà dicta apud idem castrum in domo Monachorum.* Eodem anno fatis cessit Helias. Chronicon S. Florentii: MCX. *obiit Helias Comes.* Et Chronicon breve S. Albini ad annum MCX. *Eo tempore v. Kal. Julias, Helias Comes Cenomannorum obiit, honorem suum Fulconi juniori, genero videlicet suo derelinquens, vir ingenio & audacia magnus.* Conveniunt omnes in id unum, quod Helias mortem obiit anno MCX. mensis & dies in controversiam mittuntur; Martyrologium enim v. Id. & Chron. Albinianum v. Kal. Julias. Cæterùm incogitantiâ antiquarii in mendo cubat charta, quam suprà descripsi. Qui enim fieri potuit, ut sic ageret, sic contraheret mense Novembri, qui mense Junio vel Julio anteriori extremum diem morte confecerat.

INTER ANGLORUM REGEM ET HELIAM COMITEM BELLUM.] Causa & origo belli, ut innotescat quem titulum prætenderet Willelmus II. altè & à capite repetenda est. Cenomanniam, quasi Normanniæ appendiculam, cùm sibi jure viciniæ armis vindicare Willelmus I. injuriâ & frustra tentasset, contra renitente Cenomannensi Comite Herberto, ope & auxilio Gaufridi Martelli Andecavensis Comitis, qui ereptum restituerat Comitatum, fracto & debilitato armorum impetu, ad artes, genti suæ valdè notas, divertit. Comitem captavit, & quod vi nequiverat, dolo assequitur; heres, legitimis exheredatis, ex asse scribitur, hereditatemque vivente adhuc, & spirante Herberto crevit. Gesta Comitum Andecavensium: *In diebus illis VVillelmus Dux Normannorum Herbertum Consulem Cenomannicum nimis impugnabat, cui Martellus auxiliator & tutor fuit, & icircò VVillelmus Dux, qui postea Angliâ acquisitâ, Rex Anglorum extitit, multa à Martello mala perpessus est.* Ibidem: *VVillelmus Cenomannum, concedente sibi Herberto, acceperat, & Heliæ, cui hereditario jure eveniebat, violenter auferebat.* Quibus succinit Malmesburiensis Lib. 3. *Terras olim Normanniæ appendices, quæ longo usu insolverant, restituere intendit; Cenomannicum dico Comitatum, & Britanniam. Quorum Cenomannis dudum à Martello succensa, & Domino suo Hugone privata, tunc nuper aliquantulum sub Herberto Hugonis filio respiraverat: qui ut tutior contra Andecavensem esset, VVillelmo se manibus dederat, in ejus fidelitatem sacramento juratus. Præterea filiam ipsius petierat, & desponderat; quæ priusquam nubilibus annis matura conjugio fieret, ille morbo decessit, heredem sibi VVillelmum pronuntians, adjuratis civibus ut alium susciperent, habituri, si vellent, lenem & probum Dominum; si nollent, recti sui exactorem immodicum. Quo defuncto, Cenomannenses magis ad Gualterium Medantium declinantes, cui furor Hugonis nupserat, serò tandem, ut VVillelmum susciperent, resipuere, gravibus sæpè damnis admoniti.* Facere non possum, quin hoc loco obiter moneam, errore lapsum Malmesburiensem, qui appendicem Normanniæ Cenomanniam faciat, quæ partitè semper à suis Comitibus administrata, & tum demum dominata, ut constat ex Pontificali Cenomannensi, & Gestis Comitum Andegavensium, in quibus continuatio seriesque Comitum hæc habetur. Hugo, qui cum Segenfrido Episcopo bellum gessit. Herbertus Evigila-caneni, qui Avesgaudum Episcopum vexavit. Herbertus Bacco superioris avunculus. Hugo, Herberto Baccone expulso, Comitatum recuperavit, & ex Berta Alani Britannorum Comitis vidua, Herbertum, de quo agit Malmesburiensis, sustulit. Pontificale in Gervasio: *Hugone apicem Comitatus adepto, Monachus effectus est Herbertus Bacco. In tantum autem Antistes Gervasius dilexit Hugonem, quem de sacro fonte susceperat, ut quæreret ei uxorem, Bertam videlicet nobilissimam fœminam, Alani Britannorum Comitis olim conjugem. Quæ res Gaufrido valdè displicuit, sicut probavit eventus rei. Hugo cum suis militibus propter uxorem abiit. Gaufridus castellum Lit igne cremavit. Pro talibus enim factis exinde nimis alter alterum odivit, scilicet & Comes Pontificem, & Pontifex Comitem. Videns ergo Gaufridus quod consilio Domni Gervasii Episcopi, ad ruinam & ad suum detrimentum, Hugo Comes uxorem fortissimam duxisset, Judam portans in pectore, mandavit in dolo Gervasium Episcopum, ut traderet eum; quem traditum misit in carcerem, ac tenuit eum in vinculis usque ad septem annos, sperans se pro hoc castrum Lit habiturum. Sed nil ei profecit, quia benè illud custodiebant milites Castellani. Dum hæc ita se haberent, mortuus est Comes Cenomannicus Hugo, Gervasio Præsule adhuc in vinculis constituto. Domnus verò Gervasius de morte Comitis valdè est contristatus, & Gaufridus Andecavensium Comes è contra est gavisus. Comite autem Hugone secundum legem Christianorum sepulto, Gaufridus Comes honorem suscepit usque ad decem annos. Cives verò Cenomannici uxorem Hugonis cum infantibus plorantem per unam portam projecerunt, & Gaufridum Comitem gaudentem intrare fecerunt.* Nomen infantium, qui cum matre fortunis omnibus deturbati, reticuit. In iis fuisse Herbertum III. & ultimum Comitum Cenomannensium, & eum in integrum fuisse restitutum, ex his Chronici Kemperlegiensis ad annum MLXII. verbis facilè collegeris: *Herbertus Cenomanensis Comes moritur, uterinus frater Conani Ducis.* Qu

quidem Conanus filius erat Alani & Bertæ, ut prodit idem Chronicon anno MLXVI. Mortuo igitur Herberto III. Comitatum quatuor annis quietè Willelmus possedit; totidem enim numerantur ab excessu Herberti ad expeditionem Anglicanam: Transfretavit enim anno MLXVI. ut indicat idem Chronicon: MLXVI. *VVillelmus Normannorum Dux in magna classe in Britanniam invasit insulam.* Willelmus ubi absfuit quid sit consequutum docet Auctor vitæ Arnaldi Cenomannensis Episcopi: *Hujus tempore VVillelmus Princeps Normannorum, qui tum Comitatum Cenomannensem, extinctis atque omninò deletis ejusdem Comitatus heredibus, acquisierat, cum maximo Francorum, Normannorum, atque Britannorum exercitu in Angliam transvectus, Anglos bello devicit, & interempto ipsorum Rege Araldo, totius Angliæ Regnum obtinuit. Ubi dum aliquo tempore rerum bellicarum occupationibus teneretur, Cenomannensium Proceres una cum populo ab ipsius Regis fidelitate unanimiter defecerunt, & mittentes in Italiam Athonem quemdam Marchisium, cum uxore & filio qui vocabatur Hugo, inde venire coeperunt, seque & civitatem, & totam simul regionem penitus expellentes, quodam Regis dapifero, Vinfredo nomine, in ipsis munitionibus interempto.* Narrat insuper Marchisium deprehensâ Cenomannensium levitate, uxore & filio in fidem Gaufridi de Meduana (quem perperam Gualterum Medantium appellat Malmesburiensis) viri nobilis & admodum versuti ingenii, deposito, in Italiam remigrasse. Deinde, quomodo (ut multa omittam) plebe in Proceres concitatâ, factâ conspiratione, quam *communitionem* vocabant, Hugo ad patrem amandatus est; mater verò Gersendis, filia Herberti Cenomannensium illustrissimi quondam Comitis, in civitate remansit, & in arcem totius urbis munitissimam exosum populis induxit Gaufridum Meduanensem, à quâ dejectus est duce Fulcone Andecavensium Comite. Sed tandem pacatâ Angliâ, *VVillelmus Rex Anglorum* (Auctoris verbis utor) *innumerabili exercitu congregato, in Cenomannicum pagum advenit, castrum Fraiacum obsedit, agros & vineas, & omnia quæ in circuitu erant, igne ferroque devastans. Sed cum ejus impetum castellani sustinere non possent, pacem cum eo, prout melius potuere, fecerunt. Qui mox recepto castro, & positis in ejusdem castri munitione custodiis, ad civitatem profectus est; circa fluvium Sarta, in loco qui Mantula dicitur castra constituens. Ad quem locum Proceres civitatis egressi, cum eodem Rege de pace colloquium habuerunt, & acceptis ab eo sacramentis, tam de impunitate perfidiæ, quàm de conservandis antiquis ejusdem civitatis consuetudinibus atque institiis, in ipsius ditionem atque imperium se & sua omnia dediderunt.* Willelmi victoriam ægro animo tulisse Fulconem Andecavensem Comitem, satis arguit, quod Hoellum Arnaldi successorem in Metropoli Turonis, urbe dominationis suæ, consecrari noluit. Idem Auctor in Hoëllo: *Quia propter contentionem, quæ inter VVillelmum Regem Anglorum & Fulconem Andecavensem Comitem de eodem Episcopatu exorta erat, Radulphus Turonorum Archiepiscopus Turonis eum ordinare non potuit, ipsius assensu atque præcepto, omniumque suffraganeorum ejus, cum magno honore ordinatus est in Rotomaga civitate à Domno VVillelmo ejusdem urbis Archiepiscopo XI. Kal. Maii, anno ab Incarnatione Domini MLXXX.* Hactenus de Willelmo I. Quæ deinceps sequuntur ad hunc nostrum Willelmum II. devolvuntur. Pergit Auctor paucis interjectis: *Illis diebus VVillelmus Anglorum Rex strenuus mortuus est, ejusque morte tota Cenomannorum regio perturbata; & inter reliqua mala quæ iisdem temporibus contigerunt, surrexit quidam nobilis adolescens, qui erat de genere Cenomannensium Consulum, Helias nomine, & coepit calumniari ipsum Comitatum; ingressusque castrum quod Baledonem nominant, regionem undique devastabat, maximèque adversus civitatis habitatores, qui ei viriliter resistebant, multis insidiis assiduisque deprædationibus grassabatur. Sed cum res parum procederet, putaretque consilio Præsulis, qui in fidelitate Rothberti Comitis inviolabiliter perdurabat, suis conatibus obviari, quorumdam perversorum consilio, in tantam prorupit audaciam, ut in Christum Domini manum mitteret, eumque in castrum patrimonii sui, quod Fixa dicitur, in custodia ponere non timeret, Clericosque suos ita ab ipsius præsentia fecit removeri, ut cum nullo eorum nec familiare, nec publicum posset habere colloquium; rusticumque Presbyterum ejus obsequio deputavit, ne custodum calliditas latina posset confabulatione deludi, &c. Interea Gaufridus [de Meduana] cujus suprà mentionem fecimus, ratus se opportunum tempus invenisse, quo regionem denuò perturbaret, Hugonem filium Athonis, jam adultum, crebris legationibus sollicitans, ut in regionem veniret obtinuit. Cùm ergo esset apud castrum, quod Carcer dicitur, occurrunt ei Proceres civitatis, sacramenta fidelitatis, quæ Rothberto Comiti promiserant, pro nihilo reputarent. Episcopus autem cernens periculum imminere, si levitati ipsorum aliquem præberet assensum, paucis contentus Comitibus, ab urbe cum festinatione discessit, & profectus ad Principem, cuncta ei quæ gesta fuerant enarravit. Ipse autem Rothbertus ultra modum inertia & voluptati deditus, nihil dignum ratione respondens, quæ Cenomannenses fecerant, pro eo quod inepto homini nimis onerosi viderentur, non multum sibi displicuisse monstravit. Non enim curæ videbatur, nisi ut Episcopatus tantùm in ejus dominio remaneret. Unde præcepit Episcopo ut ad Ecclesiam quidem reverteretur, de Episcopatu verò nullatenus Hugoni Marchisio responderet. Interim Hugo communi omnium assensu in civitatem receptus, in domibus Episcopi mansionem recepit.* Addit: *Dum præfatus Comes propter inconstantiam suam bonis omnibus haberetur infestus; omnibus quæ habere poterat in pecuniam redactis, Heliæ cognato suo, cujus suprà mentionem fecimus, ipsam civitatem totumque Comitatum, quantum in ipso erat, vendidit; sicque inhonesta mercatione pretio sarcinatus, in patriam suam cum magno repedavit opprobrio.* Numquam animum inducere potui Rothbertum adeò negligentem, & in re sua dissolutum fuisse, ut afflictas & penè prostratas, amisso Cenomannensi Comitatu, fortunas suas, susque deque habuerit. Verosimilius est bellis civilibus intentum, vindictam in aliud tempus distulisse. Et verò Malmesburiensis in Willelmo II. narrat inter Willelmum & Rothbertum pacem eâ lege conventam, quod *Comiti Rex Cenomannos adquireret.* Addit etiam eodem loci: *Uterque Dux ingentes moliebantur conatus, ut Cenomannos invaderent. Sed obstitit jam paratis bellum quod imminebat à fratre Henrico.* Cætera belli series & progressio hic eleganter describitur, quare verbum non addo.

CENOMANNENSEM EPISCOPATUM CALUMNIABATUR.] Hoc colore, quod fiduciatam à fratre Rothberto Normanniam, quam jure accessionis Cenomannia sequebatur, teneret. Chronicon Turonense ad annum MXCVIII. *Cùm Rothbertus Dux Normanniæ, cruce assumptâ, terram suam invadiasset Villelmo Rufo Regi Am-*

gliæ, fratri suo, pro x. millibus marchis argenti, idemque Rex VVillelmus Cenomannicum accepisset, & post in Angliam reversus esset, dictum est ei quod Cenomannis obsessa erat. Qui statim magè turbatum ingressus, dixit se numquam audisse Regem naufragio perisse. Et sic Cenomannis veniens, Heliam Comitem ibi cœpit.

IDEOQUE ORDINATIONI EPISCOPI MOLIEBATUR.] Quia inconsulto Comite non licebat Episcopum consecrare.

CUM AUTEM ORDINATUM AUDISSET.] Heliæ æmuli consentiente auctoritate, quod durius illi videri potuit. Verum enim vero suprà ex Tabulario Prulliacensi observatum est Ildeberti nostri consecrationi Heliam Comitem interfuisse.

COMPREHENDITUR.] Helias dum hostes acriter insequeretur, ex insidiis captus IV. Kal. Maii, anno MXCVIII. à Roberto de Belisma, qui partes Willelmi II. fovebat, auctore Chronico brevi S. Albini Andecavensis, cujus verba mox describo.

IN ARCE IPSIUS CIVITATIS.] Angli, quibus familiare est, spretâ historiæ majestate, in adulationem labi, despicatum atque adeò contemptum Heliam fuisse aiunt, ut in custodiam traditum negent. Malmesburiensis in Willelmo II. *Venationi in quadam silva intentum nuntius detinuit, ex transmarinis partibus, obsessam esse civitatem Cenomannis, quam nuper frater profectò suæ potestati adjecerat, &c. Ponto transito, obsessores auditâ ejus famâ, diffiliunt. Auctor turbarum quidem Helias capitur: cui ante se adducto Rex ludibundus: Habeo te, Magister, inquit. At ille, cujus alta nobilitas nesciret etiam in tanto periculo sapere humilia loqui: Fortuitò, inquit, me cepisti. si possem evadere, novi quid facerem. Tunc VVillelmus præ furore ferè extra se positus, & obuncans Heliam: Tu, inquit, nebulo, quid faceres? Discede, abi, fuge, concedo tibi, ut facias quicquid poteris: & per vultum de S. Luca, nihil, si me viceris, pro hac venia tecum paciscar. Nec inferius facto verbum fuit, sed continuò dimisit evadere, miratus potiùs quàm insectatus fugientem.* Et ex Malmesburiensis lacunis Joannes Salisberiensis, Policratici Lib. 6. cap. 18. *Rex Anglorum, qui Rufus cognominatus est, armis quidem strenuus, sed parum religiosus, & qui persecutione Sanctorum, & præcipuè S. Anselmi Cantuariensis, speculum invidiæ, quo suffocatus est, in se visus est provocasse: is, inquam, Cenomannum expugnavit, Comitem cœpit, nec dignatus est eum carcerali custodiâ mancipare, totoque operi attestabitur in perpetuum Mons Barbatus, aut si alio nomine censere volueris, dicatur Mons Barbarai, aut Barbarorum.*

FULCO ANDECAVORUM COMES.] Rechin cognominatus. Is erat ex sorore Adela nepos Goffridi Martelli primi Andecavensis Comitis: quæ in matrimonium Frerolo Gastinensi Comiti collocata, Goffridum Barbatum & hunc Fulconem peperit. Gesta Comitum Andecavensium: *Goffridus Martellus filius Fulconis, cùm filios non haberet, Comitatum suum, scilicet Andecaviam & Turoniam, quam conquisierat, nepotibus suis Goffrido Barbato, & Fulconi Rechin reliquit, Andecaviam & Santonas Fulconi, Turoniam cum Landonensi castro Barbato donavit. Isti duo, Barbatus scilicet & Rechin, fuerunt filii Goffridi Ferrolo, illustris viri de Gastinesio & Landonesio, orti ex sorore Martelli prædicti.* Patrem Albericum vocat Auctor Chronici Comitum Andecavensium, & matris nomen propalat, his verbis: *Goffridus Martellus cùm filios non haberet, nepotibus suis Goffrido Barbato & Fulconi Rechin, filiis scilicet Adelæ sororis suæ & Alberici Comitis de Gastinois, bona sua dereliquit.* Eâ forsan ratione passim profitetur se hereditario jure Comitatum Andecavensem possidere, vel fortè ut prædonis notam elueret. Præsto est exemplum ex Tabulario S. Sergii: *Ego Fulco ex hereditario jure Andecavorum Comes, Goffridi egregii Comitis avunculi mei, & præcessorum suorum & meorum memoriam faciens, quorum aliqua pars in cimiterio Beatorum Martyrum Sergii & Bacchi condita, resurrectionem expectant, per filii mei Goffridi & Magnatum meorum consilium.* Et anno MXCV. Fulco majorem natu Goffridum fratrem suum bello captum in custodiam dedit, & Andegavensem atque Turonensem Comitatus sibi asseruit. Quamobrem diris devotus, pœnas sceleri impares rependit; judicio enim Hugonis Lugdunensis Archiepiscopi, & Sedis Apostolicæ Legati, anno MXCIV. fratre à custodia non emisso, nec vinculis levato, ipse anathematis nexu absolutus est; quod testantur acta, quæ sic habent: *Hugo Lugdunensis Archiepiscopus, Apostolicæ Sedis Legatus, dilectissimis in Christo fratribus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, & omnibus S. Dei Ecclesiæ fidelibus, salutem. Communi orthodoxorum omnium notitia tradere dignum judicavimus, qualiter ex præcepto Domni nostri Papæ Urbani, pro causa Fulconis Andecavensium Comitis, usque ad fines Andecavorum veniendi obedientiam suscepimus, ut eum à vinculo anathematis, quo diu tempore innodatus erat pro captione fratris sui Gaufridi, quem in bello publico ceperat, absolveremus. Cum tamen ipse Comes rationem reddere, aut satisfacere, aut judicium subire non subterfugerit, immò semper paratus esset; & ut virorum probabilium Clericorum & Laicorum relatione cognovimus, præfatus frater ejus tempore quo captus fuit, à Stephano Cardinale Romano, Sedis Legato, pro multimoda injuria, quam inferebat Turonensi Ecclesiæ, & Abbati S. Martini Majoris Monasterii, excommunicatus erat, & Fulconi huic Principatus Andecavensis Comitatus ab ipso Legato ex parte S. Petri donatus erat. Quem quidem & ab avunculo suo Gaufrido sibi concessum fuisse, virorum probabilium de nobilibus suis veraci cognovimus relatione. Nos igitur hac susceptâ legatione, ut vigor Apostolicæ obedientiæ majori à nobis tractaretur autoritate, venerabilem fratrem nostrum Bituricensem Archiepiscopum, executionis hujus adhibuimus socium. & sic simul positi, fratrem Comitis, quem captum audiebamus, consulto adivimus: Quem ita desipientem invenimus, ut ferebatur ab omnibus, ut prorsus inutile & vanum videretur regenda ei patria committere Principatum, qui sibi & omnibus stultitia factus fuisset inutilis, usque adeò, ut nec per manus nostras a captione vellet eripi. Venimus itaque usque ad cœnobium S. Florentii, & in die Nativitatis S. Joannis Baptistæ, virorum religiosorum, Episcoporum & Abbatum, qui invitati advenerant, Fulconem Comitem paratum satisfacere, aut rationem reddere, unanimi omnium voto & laude absolvimus: acceptis ab eo securitatibus, ut si frater ejus meliorationem sensus reciperet, ex præcepto Domni nostri Papæ vel nostro, aut concordiam faceret cum eo, aut judicium subire paratus esset, nec uxorem duceret, de quarum numerositate culpabatur, absque nostro consilio. Cujus rei gesta seriem nobis pandere judicavimus. Religiosorum autem qui adfuerunt nomina hæc sunt: Aldebertus venerabilis Bituricensium Archiepiscopus, Hoellus Cenomann. Episcopus, Guillelmus Abbas S. Florentii, Bernardus Abbas Majoris Monasterii,*

Bernardus Abbas S. Sergii & Bacchi, Girardus S. Albini, Hualdus Abbas S. Nicolai, Baldricus Abbas Burguliensis, Gaufridus Abbas Vindocinensis. Actum est anno ab Incarnatione Domini MXCIIII. *apud Abbatiam S. Florentii in Festo S. Joannis Baptistæ.* Nescio an iisdem artibus elicitum ambitiosum istud decretum, quibus pœnas sceleri debitas fregit. Chronicon Turonense: *Anno Henrici Imperatoris* XI. *& Philippi Regis* VII. *dedit Fulco Rechin Comes Andegaviæ, Philippo Regi Franciæ castrum Landonense, fratre suo vivente, quem tenebat in carcere, eâ conditione, quod non cogeret eum fratrem suum à carcere liberare.* Multas autem uxores habuit, & ex iis liberos. Gesta Comitum: *Fulco plures duxit uxores, filiam Lancelini de Baugenciaco, ex qua est orta Comitissa Britanniæ, illa quæ post obitum viri sui, Hierosolymis in Ecclesia S. Annæ vitam monialem exercuit. Post mortem duxit Ermeniardem filiam Archambaldi de Bourbonio, ex qua genuit Goffridum Martellum, admirabilem virum, justitiâ insignem, totius boni cultorem, qui terror omnium inimicorum suorum fuit. Libidinosus Fulco sororem Amalrici de Montesorti adamavit, cujus præter formam nihil unquam bonus laudavit, pro qua matrem Martelli dimisit, affirmans eam de genere suo fuisse. Quam dimissam VVillelmus Jalniacensis, vir ex nobilioribus Arvernorum, uxorem duxit.* Chronicon breve Comitum hæc paululum illustrat: *Fulco plures duxit uxores, filiam Lancelini de Balgentio, ex qua orta est Comitissa Britanniæ. Post mortem filiæ Lancelini, duxit Ermengardim, filiam Alzenbaldi fortis de Borbonio, ex qua genuit Gaufridum Martellum. Quâ dimissâ, ex sorore Amalrici de Monteforti Comitis Ebroicarum Fulco Rechin genuit Fulconem.* Qualis autem quantusque de cætero fuerit Fulco Rechin, Gesta Comitum Andecavensium, quæ brevi, ut spero, prodibunt, auspice . . . . Duchesnio doctissimi parentis Andreæ Duchesnii filio eruditissimo, affatim te docebunt. Hoc unum addo mortuum esse XVIII. Kal. Maii, anno MCIX Chronicon Vindocinense: MCIX. *Hoc anno* XVIII. *Kal. Maii obiit Fulco Comes Andecavorum, vir pietatis & misericordiæ visceribus plenus, frater Comitis Goffridi, qui Barbatus cognominabatur. In Monasterio nostro Andecavensi S. Trinitatis, sicut præcepit, est honorabiliter sepultus.* Quod iisdem penè verbis Kalendarium Ecclesiæ Andecavensis: XVIII. *Kal. Maii obiit Fulco dulcissimus Comes Andecavensis, nepos Goffridi prioris Martelli, anno Domini* MCIX.

CUM FILIO SUO GOFFRIDO.] Cui laudes bellicæ Martelli II. cognomen pepererunt. Pauca de multis, quæ narrant Gesta Comitum, hic depromam; propterea quod nullo in Codice excuso ea conspiciantur, & his lucem fœnerans: *Goffridus Martellus II. jam adultus, juvenis prudens & animosus, videns terram turbatam, & Proceres totius Consulatus contra patrem cornua erigere, iis viriliter resistebat, & quomodo patrem in suos ulcisceretur irrequietus cogitabat; qui omnibus prævaluit, & ab intentione eos revocavit; qui insignis justitia ab omnibus metuebatur, & ei plus quàm patri totius Consulatus homines omnes & nobiles obediebant, patrem propter vitia odio habentes. Qui Fulco, repertâ cognatione, Ermengardim matrem Martelli, eo adhuc puero, dimisit . . . . . . Quæ mulier timens privignum adultum ætate, animus ipsius omnibus infestus, neque quietibus, neque vigiliis sedari poterat, sciscitans quomodo nocumento Martello esse posset. Sæpe color ejus exanguis, incessus citus, modo tardus, prorsus in facie vultuque vecordia inerat, & illis quos multis modis ad se illexerat, mala facinora edocebat. Goffridus Martellus quomodo his resistatur discutiens, sciens quia sine sociis nemo tale quicquam conatur, cogitans quomodo Hugonis amicitiam sibi contrahat & adjungat, in quo animus similis suo inerat; quod cùm contingit, amor exoriatur necesse est. Helisabeth sororem suam ex matre sua Ermeniardi & VVillelmo Jalniacensi ortam, Hugoni in conjugium copulavit. Martellus Hugoni & suæ uxori domicilium, & quicquid Ambasiaco possidebat, post obitum patris sui concessit. Is verò prudenter negotia sua agebat, nec nimis remissè, nec insipienter militabat . . . . . . Martellus insidiis suorum & novercæ, patre, ut fertur, consentiente, Cande castro occisus est, sepultusque in Ecclesia B. Nicolai Andegavensis.* Mihi incredibile videtur patrem in mortem tanti filii consensisse, cùm videlicet senex esset, & filius, si longinquitas vitæ sibi concederetur, quicquid amiserat, recuperasset. Nam & Landonense castrum Philippo Regi calumniabat, & Willelmo Pictavensi Santonicum Consulatum; qui timore ejus, duas turres novas Pictavis constituit, unam in urbis ingressu, & aliam prope aulam. Chronicon Turonense de ejusdem Martelli morte: MCVII. *Anno* I. *Henrici, & Philippi Regis* XLVII. *occisus est Gaufredus Martellus Landé castro, eò quod probus erat, & à noverca sua, Fulcone Comite Andecavense, patre suo, consentiente, & sepultus est in Ecclesia S. Nicolai Andecavis.* Chronicon brevius S. Albini, etsi hac parte mutilatum, rem totam dilucidiùs narrat: *Quo tempore Goffridus Comes Martellus junior exercitum præparabat, Condatum castrum obsidere cupiens. Quo obsesso, & ad deditionem hostibus jam coactis, idem Comes ab eisdem, quasi fidelitatem ei facere cupientibus, ad colloquium evocatus, sagitta est interfectus* XIIII. *Kal. Junii, totusque ejus exercitus cæde & insidiis hostium laceratus & dissipatus, cum ingenti totius populi luctu juxta avunculum patris sui in Ecclesia S. Nicolai Andegavensis sepultus est.* Chronicon Vindocinense refert Martelli mortem ad annum MCVI. *Hoc anno apparuit stella, quæ modica quidem videbatur, sed magnum & prolixum post se trahere candoris vestigium ab omnibus admirabatur. Quæ pluribus diebus ac noctibus tractum suum in Occidentem tendere visa, plurimam desolationem portendebat. Nam in ipso anno Goffridus Martellus juvenis Comes Andecavorum, debellator & expugnator tyrannorum, protector & defensor Ecclesiarum, in qua iam obsidione occisus est.* Optimè quidem. At mendosum videtur Chronicon Turonense, quod rejicit in annum sequentem MCVII. Quod etiam refellitur auctoritate Chronici S. Florentii & alterius Albiniani. Sed scrupulum injicit quod legitur in subscriptionibus veteris instrumenti, quod extat in Tabulario Vindocinensi in hunc modum: *Actum hoc in inferiori camera Episcopi Andecavensis, anno ab Incarnatione* MCV. *Inter Domnum Goffridum Abbatem & Hieremiam filium Fulcherii de Turre concordia facta est, &c. Anno ab Incarnatione Domini* MCV. *In quo etiam anno traditus est & occisus Goffridus Martellus Comes Andecavensis.* Sed tutius erit consentienti conspirantique Chronologorum auctoritati assentiri, quàm exscriptoris inciti dubiam fidem sequi. Cujus inscitia eò magis elucet, quod Kalendarium Ecclesiæ Andecavensis Chronologis suffragatur: XIIII. *Kal. Junii Goffridus Martellus, junior filius Fulconis, interemptus sagittâ in obsidione apud Candetum, anno ab Incarnatione Domini* MCVI.

CUI FILIA HELIÆ COMITIS.] Gesta Comitum Andecavensium in Goffrido Martello II. *Huic Martello Helias Comes unicam filiam suam, non adhuc matrimonio aptam, desponsavit, & Cenomanum cum appendiciis ei tribuit. Sæpe Martellus cum Rege Rufo conflixit, multaque municipia in Normannia vastavit & succendit, dum Rex in Anglia moraretur, & Rothbertus Comes frater Regis in Hierosolymitano cum peregrinis multis maneret. Nam Normanniam Rex Rufus in vadimonio habebat.* Idem, licet obscurè, innuit Chronicon brevius S. Albini his verbis: *Anno* MCIII. *cùm Fulco Rechin Andecavorum Comes, filium suum majorem Goffridum, amore filii sui minoris, multis & magnis consiliis atque molitionibus, exheredare voluisset, prædictus Goffridus, cognomento Martellus, voluntatem patris sui præsentiens, sumptâ amicitiâ cum Helia Comite Cenomannensi, contra eum arma corripuit, ac mox Mazoncm castellum super patrem suum obsedit, primoque impetu cœpit & incendit. Inde contra VVillelmum Comitem Pictavorum, quem prædictus Fulco cum magno exercitu super Andecavos adducebat, audacter præliaturus occurrit. Sed Pictavensibus, antequam ad rem ventum esset, diffugientibus, Gaufridus inde Andecavis veniens, post paucos dies Brioltcum castrum obsedit, & cœpit.*

ADVENIT ET CONSENSU CIVIUM.] Quod contigit anno MXCVIII. eo ipso quo consecratus Ildebertus. Idem Chronicon ad annum MXCVII. *Sequenti anno Helias Comes Cenomannorum captus est à Roberto de Belesma, defectione suorum, IV. Kal. Maii, Feria IV. & redditus VVillelmo II. Regi Anglorum. Fulcoque Andecavorum Comes, Richin cognomento, Cenomannicam urbem, ut suam, sequenti Sabbato recepit. Quam tribus mensibus retentam, Cenomannensibus more suo sibi fraudantibus, & à se deficientibus, reddedit eam in amicitia præfato Regi Anglorum, qui ipsam urbem magis pecuniâ quam viribus impugnabat.* Æstivo tempore id gestum designat Florentius Wigorniensis: *Anno* MXCVIII. *æstatis tempore, Rex Anglorum VVillelmus junior civitatem, quæ Cenomannia vocatur, magnamque partem illius Provinciæ per vim suæ ditioni subegit.*

PRINCIPIS SUI PRÆSIDIO DESTITUTAM.] *Receperat ut suam Fulco*, ait Chronicon brevius. Jure, an injuriâ, incertum. Cenomanni in limite Andecaviæ & Cenomanniæ positi, per opportunitates, nunc Andecavenses, nunc Normannorum Comites, jus usurpaverunt, & penes eum possessio fuit, qui plus armis valeret. Hic repetere licet causas ab ultimo. Suam jure dicere poterant Andecavenses Comites, quam Robertus Rex Goffrido Grisa-gonellæ & successoribus dono dederat, ut scribit Fulco Hierosolymitanus in Gestis Comitum Andecavensium, cujus verba referuntur etiam in Commentario Hugonis de Clericis, de Majoratu & Senescalcia Franciæ: *David Comte Cenomannicus, & Goffridus Comes Corbonìensis, dedignabantur Feodum recipere suum de prædicto Rege, differentes nullo modo se posse subjici generi Burgundionum. Audiens autem Rex eorum superbiam, & videns Regni sui non parvam diminutionem, habito cum Comite Goffrido & cum Primatibus Regni, tempore constituto & die nominato, decrevit obsidere castrum Moritonia. Comes verò Goffridus prænoscens adventum exercitus Regis, movens castra de Vindocino, dans prædicto affultum virtute assuetâ & probitate gentis suæ, Goffridum & oppidanos minùs timentes cœpit, & Domino suo Regi tradidit. David verò dedignans ad alloquium Regis venire, mandavit quod nullo modo ei se subjiceret, eò quod nullo tempore Rex Robertus Cenomannicam suam videre præsumeret. Audiens autem Rex arrogantiam & indignationem prædicti Comitis, ipsum David & Cenomannicam suam Goffredo Comiti & successoribus suis ex dono regio tribuit jure hereditario possidendam in perpetuum.* Sic legenda posteriora verba ex Ms. Ad hæc accedit quod Henricus Rex, id curante Gervasio Cenomannensi Antistite, Comitatum Cenomannicum dedit in beneficium Goffrido Martello. Pontificale Cen. *Domino Gervasio in Sede residente, Herbertus Bacco cœpit eum irritare. Videns verò Præsul suum Episcopatum nec per Regem, nec per seipsum à Baccone posse defendi, petivit quiddam à Rege Henrico, quod utinam non petisset! scilicet ut daret Episcopatum Goffrido Andecavorum Comiti, solummodò dum viveret, ut liberiùs à Comite Cenomannico illum defenderet; illo autem mortuo, in regiam manum rediret. Quod factum versum est in malum. Audiens autem Herbertus Bacco, quod ita Præsul egisset, invidiâ ductus, accusavit eum apud Goffridum Comitem, multum deprecans ut ab Episcopatu & honore paterno privaret eum, si posset.* Nihil miror Malmesburiensem ambage malignâ quodammodo significantem, Fulconem seniorem, Herberto Comiti Cenomannensi dolo capto, Comitatum per vim extorsisse. Sic ait Lib. 3. in Willelmo I. *Fulco senior Herbertum Comitem Cenomannensem Santonas sponsione urbis illectum, in medio colloquio ab apparitoribus arctari, & quibus placuit conditionibus, irretiri fecit.* Et verò de hujusmodi conditionibus nihil omninò fragmentum Historiæ Aquitannicæ, quod extat to. 4. Historiæ Francicæ, in quo malè Arbertus pro Herberto: *Tunc Comes Fulco dolo accersitum secum adduxit Santonas Arbertum nobilissimum Comitem Cenomannis, & primâ Quadragesima Dominica, post cœnam, nocte intempestâ cum traditione cœpit, & in vinculis secum duxit, tenuitque eum in carcere biennio. Unde eripere eum Dominus dignatus est. Sequenti anno, propter ipsum scelus, combusta est ipsa civitas cum Sede Episcopali, & dein mansit deserta Basilica.*

APUD CASTRUM LIT.] Castrum Ledæ vocat Goffridus Vindocinensis Lib. 3. epist. 13. à fluvio non ignobili Leda. Sic enim quoque appellatur in vita Segenfridi Cenom. Episcopi: *Et villam, quam Disiacum nominant, ultra fluvium Ledam.* Qui & Lidus in vita Josephi: *Lipidus supra fluvium Lidum.* Hujus verò loci recessum amœnissimum, eo animo capeaverat Helias, ut in confinio Andecaviæ & Cenomanniæ positus, multos in partes traheret. Erat autem castrum Lidi ditionis Gervasii Heliæ sobrini; quod patet ex verbis Kalendarii Ecclesiæ Cenomannensis superiùs adscriptis.

DENIQUE ÆSTATE SEQUENTI.] Hujus expeditionis meminit Malmesburiensis Historiæ Novellæ Lib. 1. *Venit ei subitò nuntius à Cenomannia, dicens ei familiam suam ibi obsideri. . . . Cenomanniam verò petens, Heliam Consulem fugavit, & sui juris esse jussit, & in Angliam rediit.*

QUIDAM AUTEM EX CLERICIS.] Illi ipsi qui Ivoni dicuntur esse de Majoribus Ecclesiæ Cenomannensis epist. 277. *Dicunt quidam de Majoribus Cenomanensis Ecclesia, qui ante actam vitam tuam se nosse testantur.* Scripsisse etenim hanc epistolam Ildeberto adhuc Electo, certissimis argumentis evicit Jacobus Sirmundus, cui parem nostra ætas haud tulit, ad epist. XIII. Lib. III. Goffridi Vindocinensis.

AUT

AUT TURRES DIRUERET.] Adi epistolam XIX. * Ildeberti, ex qua hæc penè ad verbum, & 74. Ivonis, quæ Ildeberto inscribitur.

* Hic viij. Lib. 2.

MARIS PERICULA.] Eleganter describit tempestatem, quâ actus, cùm in Insulam deportaretur, in versibus de suo exilio:

Inde ratem scando, vitam committo procellis,
Vela tument, geminâ cimba juvatur ope.
Portus erat longè, cùm ventus fortior astum
Movit, & in cumulos Auster aravit aquas.
Crescit hyems, agit aura ratem, furit unda dehiscens,
Imbre madet velum, nox tegit atra diem.
Desperare jubent venti, mare, turbine, fluctus,
Occursu nubes, ignibus ipse polus.
In fragilem pinum totus propè congerit iras
Orbis, & est hostis quicquid obesse potest.
Dum sic sævit hyems, dum pallet & ipse Magister,
Dum stupet, & fieri piscibus esca timet;
Ecce rapax turbo, tollens ad sidera fluctus,
Impulit ad littus jam sine puppe ratem.
Sic miserè felix, quassâ rate, rebus ademptis,
Evasi ventos, æquora, saxa, Jovem.

MISERTUS EST DOMINUS.] *Divinatum est virum divinâ ultione percussum, assumpto veritatis argumento, eò quod pauperum extiterat intolerabilis oppressor, Ecclesiarum crudelis exactor, & si quando Episcopi vel Prælati decederent, irreverentissimus receptor & dissipator*, ait Suger. in vita Ludovici. Idem Saresberiensis ubi suprà.

WILLELMUS FINITIMIS.] Sugerius de vita Ludovici Grossi: *VVillelmus Rex Anglorum, usui militia aptus, laudis avarus, famaque petitor, cum, exhæredato majore natu Roberto, fratre suo, patri VVillelmo feliciter successisset, & post ejusdem fratris sui Hierosolymam profectionem, Ducatum Normanniæ obtinuisset; sicut ejusdem Normanniæ Ducatus se porrigit Marchisi Regni collimitans, quibuscunque poterat modis famosum juvenem nitebatur impugnare. Similiter & dissimiliter inter eos certabatur; similiter, cùm neuter cederet; dissimiliter, cùm ille maturus, iste juvenculus: ille opulentus, & Anglorum thesaurorum profusor, mirabilisque militum mercator & solidator; iste peculii expers, patri, qui beneficiis Regni utebatur, parcendo, solâ bonâ indolis industriâ militiam cogebat: audacter resistebat.* Mortuum Willelmum laudavit versibus Baldricus Abbas Burguliensis, nuper excusis tomo 4. Hist. Franc. p. 157. De ejus morte Ildebertus in Hugone.

QUOD CUM COMES HELIAS.] Tandem Helias Comes, inopinâ morte sublato Willelmo II. sub Henrico Rege rerum potitus est. Quod etiam agnoscit Malmesburiensis Lib. 1. Historiæ Novellæ: *Helias Consul Cenomanniæ, qui eam sub Henrico Rege tenebat, ex vita privatus est.* Et lubet arbitrari haud invitissimo Henrico tenuisse & possedisse: Is enim Heliæ operâ usus ad impugnandos Bajocasses legitur in Chronico brevi S. Albini. MCV. *sequenti anno prædictus Gaufridus Martellus, rogatu Hainrici Regis Anglorum & Heliæ Comitis, in Neustriam cum exercitu perrexit, & Bacuas urbem uno impetu cepit & incendit.*

PACATA IGITUR CIVITATE ROMAM PROFECTUS.] Fallitur ergo eminentissimus Baronius, qui profectionem Ildeberti incidisse in annum * MCVII. conjicit. Qui error graviorem creavit, ut ad epistolam XIX. docebimus.

* Vide Vitam pag. xxvj.

IPSE DUX APULIÆ.] Notiores sunt Rogerius Dux Apuliæ, & Rogerius Comes Siciliæ, quàm ut de iis quicquam dici debeat. Adeundi, præter vulgares rerum Sicularum Scriptores, Gaufridus Monachus, qui Rogerii Comitis precibus adductus, 4. Libros scripsit de acquisitione Siciliæ; & Alexander Abbas, qui totidem Libris res gestas Rogerii scripsit.

AVUNCULUS EJUS COMES SICILIÆ.] Gaufridus Monachus Lib. 4. cap. 17 *Anno 1091. Rogerius Dux contra Consentinos diu rebelles indignatus, exercitu ab omni Apulia coadunato, fratre Boamundo secum accepto, ipsos mense Maio obsessum ire disponens, avunculum Comitem à Sicilia, ut sibi auxilium ferendo illuc occurrere non differat, invitat. Ille amore nepotis, ab omni Sicilia multa Sarracenorum millia excitans, sed & militum copias conducens, quò invitabatur haud segniter accelerat.* Mox: *Dux avunculi sui strenuitate urbe potitur.* Et passim. Sed nescio quam ob rem Rogerius Comes Siciliæ appellatur Homo Ducis Apuliæ ab Edmero Lib. 2. de vita Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi: *Humanitas Anselmi sine personarum acceptione suscipiebat omnes. Et quos omnes? Paganos etiam, ut de Christianis taceam. Siquidem nonnulli taliter; nam eorum multa millia in ipsam expeditionem Homo Ducis Rogerus, Comes de Sicilia.*

MULTAM AURI ET ARGENTI.] Kalendarium Ecclesiæ Cen. XVI. *Kal. Aug. obiit Robertus Guiscardus Dux Apuliæ. Pro cujus animæ remedio, Rogerius filius Dux Apuliæ per Ildebertum Episcopum varia munera de Apulia transmisit.* Porro Rotgerii Ducis Apuliæ liberalitatem miris laudibus prædicat Baldricus Abbas Burguliensis, in Poëmatio de Duce Rotgerio, quod extat tomo 4. Hist. Franciæ, ubi:

Namque tuum nomen totum vulgatur in orbem,
Vel quia militiæ stipendia fundis opima,
Vel quia tractas rem consultus homo popularem,
Quæ stat firma tuis non concutienda diebus;
Sive quod Ecclesias immenso munere ditas,
Sive quod invitas hac tempestate Camænas
Dapsilitate tua, ne possit Apollo tacere.

Nulla ferè in Galliarum tractu celebris Ecclesia, quam non regali munere donarit. Quod contestantur passim Kalendaria, in quibus, ex more, dies obitus eorum, quorum opibus ditatæ Ecclesiæ fuerant, adscribebatur, quò munera annuarum precum muneribus pensarentur. Itane, nec ejus liberalitatis expers terrarum ultima Armorica fuerit. Kalendarium Redonense: *V. Kal. Martii obiit Rogerius Dux Apuliæ.* Munificentia Comitis Siciliæ commendatur similiter præconio S. Bernardi, quem videsis epist. 207. Nihil non sibi ab ipso, jam Rege, sperandum opinatur Petrus Venerabilis epistolâ 3. Lib. 3. Auctor Anonymus vitæ Paschalis I. tomo 12. Annal. Ecclesiast. ad annum MC. numero 18. de eo ipso: *Legati Rogerii Comitis in urbem veniunt, curiam intrant, ex more, parte Comitis officiosissimè Papam salutant & resalutant; atque inclinati ad pedes ejus, posuerunt auri uncias mille. Id tam devotè susceptum est, quàm opportunè mandatum.* De muneribus quæ per Ildebertum Ecclesiæ Cenomannensi destinaverat, Kalendarium Cenom. *X. Kal. Julii obiit Rogerius Comes Siciliæ, qui ad faciendum opus Ecclesiæ B. Juliani C. uncias auri, & Canonicis X. libras Cenomannensis monetæ per manus Ildeberti Pontificis de Sicilia transmisit.*

AULA DOMNI GERVASII.] Gervasius ipse erit interpretis vice. Scribit enim in charta donationis, quæ vitæ ejus subjicitur in Pontificali Cenomannensi: *Concedoque vobis illam aulam patris mei, sitam in ejusdem prædio, in Orientali*

scilicet civitatis angulo, cum omnibus areis indominicatis, infra & extra murum circumquaque adjunctis, cum nemore ad constituendas claustri officinas, ad quod ædificandum elaborare nitor, ut ibi Domino regulariter & canonicè studeatis militare, in qua sacratissimam Dei Ecclesiam S. Salvatoris antiquitùs fundatam reædificavi, atque decoravi, quam devotissimè obsecro venerari.

DOMNI GERVASII.] Cenomannensis Episcopi, Avesgaudi nepotis ex sorore, & successoris. Auctor vitæ Gervasii: *Domnus Gervasius, vir nulli in Regno sapientiâ & honestate secundus, Sedem Avesgaudi avunculi sui gaudenter suscepit. Qui cùm esset benedictionem adeptus, Herbertus Comes, prænomine Bacco, avunculus Herberti, qui fuit temporibus Avesgaudi Episcopi, invidiæ stimulo inflammatus, eo quod rebus ditior, vel melior illo diceretur à multis, simulque causâ invadendi thesaurum S. Juliani, per duos annos aditum intrandi prohibuit ei. Expleto autem duorum annorum spatio, recepit eum in Sede Herbertus Bacco, Haimonis & Hildeburgis filius.* Kalendarium Ecclesiæ Cenomannensis: IV. *Non. Jul. obiit Cenomannensis Antistes Gervasius, Remensium post Archiepiscopus. Qui præter alia quæ Clero suo contulit, dedit illi medietatem thesauri B. Juliani, Haimonis & Hildeburgæ filius.* Ipse Gervasius in charta donationis: *Pro magna mei mole peccaminum indulgenda, sanctique antecessoris & avunculi mei Avesgaudi requie impetranda, cæterorumque antecessorum nostrorum hujus Sedis Episcoporum, necnon genitoris cum genitrice mea, Haimonis & Hildeburga.* Hildeburga autem soror primogenita Avesgaudi erat, ait Auctor vitæ Avesgaudi. Et genus ducebant à Comitibus Belismensibus: *Petivit Præsul (ait idem Auctor) Belismum fratris sui Guillelmi castellum.* Haimo verò Gervasii pater genere Dominorum castri Lidi prognatus videtur. Quod ipse Gervasius profitetur in charta donationis jam laudata: *Universas quoque consuetudines vobis trado, quæ à vestris terris patri meo persolvebantur, pertinentes ad ejusdem castrum Lit vocatum.* Gosfridus Martellus, cujus partes Gervasius tutatus fuerat, animum & sententiam mutantem vinculis coercuit. Auctor vitæ Gervasii: *Videns ergo Gosfridus, quod consilio Domni Gervasii Episcopi, ad ruinam & detrimentum suum, Hugo Comes uxorem fortissimam duxisset, Judam portans in pectore, mandavit in dolo Gervasium Episcopum, ut traderet eum; quem traditum misit in carcerem, ac tenuit eum in vinculis usque ad septem annos.* Tandem liberatus Gervasius, Henrici Regis beneficio altiorem gradum ascendit, Archiepiscopus Remensis renuntiatus. Idem Auctor: *Comes Goffridus Gervasium de carcere exire permisit, tali videlicet sacramento, ut quamdiu ipse Goffridus adviveret, intra civitatem Cenomannicam Gervasius non intraret. Cùm verò videret Præsul, quod neque in urbem, neque in castellum suum posset intrare, abiit ad VVillelmum Normanniæ Comitem, ac quicquid ei Goffridus fecit, vel quomodo eum tradidit, illi mœrens retulit. Quod cùm audisset VVillelmus Comes, misericordiâ motus, dedit ei aurum & argentum, castella fortia, & dona largissima. Dum autem Præsul Gervasius in Normannia apud Comitem moraretur, accidit ut VVido Remensis Ecclesiæ Archipræsul moreretur. Audito autem à Rege Henrico, quod mortuus esset VVido, dedit Archipræsulatum Præsuli Gervasio, qui gaudent suscepit illum, postquam* XX. *annos Cenomannicam rexit Ecclesiam.* Quo verò anno ex Cenomannensi in Remensem translatus fuerit, colligitur ex actis consecrationis Philippi I. ex quibus constat Philippum anno MLIX. anno scilicet IIII. Episcopatus Gervasii, in locum Henrici patris inauguratum. Subductis igitur IV. annis, translatio incidit in annum MLV. Gervasius autem captatâ consecrationis Regis septennis occasione, inter mortua, ut illi videbatur, Ecclesiæ Remensis jura, crepitivit; & obtinuit ut haberetur, eo planè modo quo decessores, summus Franciæ Cancellarius, eaque dignitas Archiepiscopatui attribueretur. Acta consecrationis: *Subscripsit etiam Archiepiscopus. Nam ibi constituit eum summum Cancellarium, sicut antecessores sui antecessores suos fecerant. Et ita consecravit eum in Regem.* Liber de ratione temporum: *His & cæteris astantibus, Gervasius verbum habuit coram Rege, quia esse deberet, sicut sui antecessores fuerant, summus Regis Cancellarius. Quod eodem Rege gratissimè annuente, & cæteris conniventibus, prædictus Pontifex sibi & Ecclesiæ suæ obtinuit. Scilicet quia verum sit quod ab antiquo ita fuerit, legitur in præceptione præcepti, quod Karolus Rex de rebus S. VValburgis fecerat hoc modo: Gosl{e}nus Cancellarius scripsit & subscripsit ad vicem Herivei Archiepiscopi, summique Cancellarii. Gervasius verò octavus fuit Archiepiscopus post Herivenm.* Argumentum sanè frigidum & vanum. Sed hæc non sunt hujus loci. Extant XXII. epistolæ Stephani X. Nicolai II. & Alexandri itidem II. ad Gervasium jam Remensem Archiepiscopum scriptæ, insertæ tomo 4. Historiæ Franciæ, ex quibus, tanquam ex plenioribus commentariis, gesta Gervasii in Archiepiscopatu excerpere licet, si libet. Hâc vitâ defunctus IIII. Nonas Julii, ut habetur in Martyrologio.

COMES HELIAS SEPULCHRUM.] Martyrologium Cenomannense paululùm diversum ab eo, cujus verba protuli superiùs: *V. Idus Jul. obiit Cenomannorum Comes Helias, qui in introitu sui Consulatus, huic sanctæ matri Ecclesiæ concessit quicquid Hugo Comes ejus antecessor, Marchisi filius, Hoello bonæ memoriæ Episcopo, pro damnis & illatis sibi contulerat injuriis, scilicet diablagium, consuetudines, exactiones, & quæcumque in claustro, & in Episcopalibus domibus, & apud Colonias, seu etiam in tota terra Canonicorum quæ infra* QUINTAM *continetur, quæ idem Cenomannensis Consul excepto incendio & rapto justè & injustè obtinere dicebatur. Concessit etiam quicquid ejus socer Gervasius de castro Lit in terra Episcopi & Canonicorum, quæ ultra Idoneam fluvium est, B. contulit Juliano. In reædificatione autem hujus Ecclesiæ, præter alia multa dona* CXLVII. *aureos dedit. Ad suggestionem Ildeberti, B. Juliani* LECTUM, *in quo nunc sanctissima ejus membra requiescunt, ex argento fecit & auro. Id in præterea, viam universæ carnis ingrediens, ad faciendam unam crucem cyphum* XL. & VIII. *unciarum puri auri; & ad componendum thuribulum quotidianarium duas marchas argenti, & Canonicis quinque marchas donans. Cujus anima gaudiis fruatur paradisi.* Cæterùm Martyrologium sepulchrum vocat *lectum*, ut Sugerius Lib. de consecratione Ecclesiæ S. Dionysii, *lecticam: Sacratissimas eorum lecticas, præcipuè Dominorum, ornatum iri votivè animabamur.*

AB OMNIBUS COUSTUMIS.] Confirmavit & comprobavit tantùm quæ Hugo Comes dederat, ait Martyrol. Quid autem dedisset explicat in Hoello: *Et quia idem Comes maxima ei damna intulerat ob restaurationem eorum damnorum, domos ipsius atque cellaria, claustrumque ipsius Ecclesiæ per circuitum, & quamdam villam, quam Colonias nominant, & aliam villam Canonicorum, quæ Mantula dicitur, ab omni publica consuetudine*

atque exactione liberas atque immunes fecit, & diablagium quod inde accipiebatur, & reliqua omnia quæ ad fiscum ejus pertinere videbantur, Procerum suorum consilio atque astipulatione remisit, & B. Juliano futurisque Episcopis perpetualiter reliquit atque concessit. Et ne aliquis successorum suorum institutionem ejus, ipsamque immunitatem de reliquo destruere aut depravare præsumeret, pro corroboratione ejusdem facti, totam Ecclesiam per gyrum simul cum claustro & ædibus Pontificatûs, publicâ processione, & aquâ benedictâ, omni populo prosequente, circumdari, prætaxari fecit. Deinde Ecclesiam cum eodem Episcopo ingressus, remissionem atque immunitatem quam Ecclesiæ fecerat, Clero B. Juliani, utraque S. Petri tam Clericorum, quàm Monachorum congregatione, omnique populo audiente, atque eodem Episcopo recitante, promulgari præcepit, sicut in ejusdem Episcopi descriptionibus habetur insertum.

QUI CANONICI NON ERANT.] Erant Sacerdotes in Ecclesiis Cathedralibus, qui Canonicis vicariam operam impendebant. In Ecclesia Trecensi vocabantur *Canonici Presbyteri*, ut patet ex literis Manassis Episcopi Trecensis, quæ extant in prompt. antiq. Tricassinatum, & *Canonici Sacerdotes* in aliis ejusdem Manassis. Quorum Semipræbendas vacantes Canonicis accrescere Manasses similiter instituit: *Nullus de aliqua Præbendarum illarum poterit investiri, quousque ad Sacerdotium promotus fuerit: Cùm verò aliquam earum vacare contigerit, reliqui Canonici qui superersunt, vacantis fructus Præbendæ, quousque Canonicus substitutus sit, percipient.* E contra statuit Ildebertus, ut majorum Præbendarum vacantium fructus emolumento essent Sacerdotibus, quos Vicarios & Semipræbendatos esse nullus dubito. Annatæ jure vacantibus antea fruebantur Cenomannenses Episcopi, ut vel ex hoc loco satis claret.

PRÆPOSITURAS ECCLESIÆ.] De Præposituris ad epistolam.

IN CAMERA PONTIFICALI.] Quid camera pontificalis ad Hugonis vitam.

SUSTENTABAT SAPIENTIA. PRÆTEREA.] Inserta erant ab imperito Librario inter *sapientia* & *præterea* hæc verba: *Homo versutus, qui postmodum industriâ suâ eo tantum Regis Gallorum fortitus est familiaritatem, ut Remensis Archiepiscopus substitueretur.* Quæ Gervasio magis conveniunt, quàm Ildeberto. Propterea expunxi, & in hunc locum, ne quis desideraret, rejeci.

* *Hinc conjicio D. Loyaus in animum induxisse ut cætera quandoque Hildeberti Opera evulgaret, inter quæ non minimum locum obtinet Vita S. Hugonis; quorsum enim Lectorem ad illam remisisset?*

PER LONGA TEMPORA PROTRACTUM.] Quartus enim fuit à Wulgrino, qui fundamenta matris Ecclesiæ jecerat. Pontificale in Wulgrino: *Qui quamvis pauperior & humilior antecessoribus Episcopis fuerit, tamen majora opera exercere tentavit. Quinto namque ordinationis suæ anno, fundamenta matris Ecclesiæ ampliora quàm fuerant inchoavit; sed morte inopinâ superveniente, perficere non potuit.* In Arnaldo: *Qui cum aliquo tempore in pontificali cathedra resedisset, fabricam novæ Ecclesiæ, quam Præsul Wulgrinus inchoaverat, fundamentorum mobilitate atque lapidum debilitate corruptam, innumerâ crepidine ruinam sui cœpit terribiliter minitari: quam cùm artifices fulcire conantur, repentino fragore nocturno tempore collapsa est. Erat autem ipsius fabricæ arcus maximus super criptam, in qua Beatissimi Juliani corpus quiescebat, extructus, hinc atque inde piramidibus ingenti altitudine collocatis. Ibi itaque sanctissimi Confessoris virtus indubitanter emicuit, dum tanta molis machinâ subitò corruente, ita basilica ipsius tectum, quo Sancti membra tegebantur, integrum atque incolume permaneret, ut ne minima quidem ipsius tecti scintilla ruina tam terribilis ictibus læderetur. Inde jam dictus Episcopus totam cœpti operis fabricam usque ad ima fundamenta destruens, denuò ipsam Ecclesiam fundamento firmiori & solidiori lapide construere cœpit, & parti superiori, quæ vulgò cancellum nominatur, etiam tectum imposuit, membrorum quoque, quæ cruces vocantur, atque turrium solidissima fundamenta, antequam moreretur, instituens.* Et inferius: *Quæ videlicet tantæ sumptum, tantum studium exposcebat, ut sexaginta annorum spatio, nequaquam consummari potuerit.* Quid Hoellus pro sua virili parte præstiterit narrat Auctor vitæ: *Continuò fabricam novæ Ecclesiæ, in qua antecessores ejus multo tempore laboraverant, tanto studio aggressus est consummare, ut cruces atque turres, quarum antecessor ipsius, ut suprà ostensum est, jecerat fundamenta, brevi tempore ad effectum perduxerit, eisque celeriter culmen imponens, exteriores etiam parietes, quos alas vocant, per circuitum consummavit. Sed & cancellum, quod ejus antecessor construxerat, pavimento decoravit & cælo. Vitreas quoque & ipsum cancellum, per quæ cruces circumquaque laudabili, sed sumptuosâ nimium artis varietate disponens.* Subjungit multis interjectis: *Episcopus autem, tranquillitate receptâ, in constructione novæ Ecclesiæ, quæ propter ejus desolationem penitùs intermissa fuerat, summo cœpit studio laborare, & ad transferendas Sanctorum reliquias, superiores partes ejusdem Basilicæ diligenti sollicitudine præparare: oratorium scilicet, quod Chorum vocitant, sedemque Pontificalem: altaria quoque congruâ dimensione disponere, pavimenta substernere, columnas ac laquearia gratissimâ varietate depingere, parietes per circuitum dealbare, nihil omnino prætermittere, quod aut usui fore crederet, aut decori; hoc præcipuè sollicitus, ne quid in tota fabrica adventantium conspectibus displiceret. Omnibus itaque elegantissimè præparatis, ad Sanctorum translationem Archiepiscopum Turonensem, & vicinarum urbium honestiores personas convocare curavit, quatenus eorum præsentiâ, & solemnitas celebrior, & populus efficeretur devotior. Translatum est autem sanctissimum Corpus B. Juliani, & aliorum Sanctorum reliquiæ, in tandem Basilicam XVI. Kal. Nov. anno ab Incarnatione Domini MXCIII. ordinationis autem ejusdem Episcopi VIII. In qua videlicet die, si Deus sibi vitam concederet, ipsam statuerat Basilicam dedicare. Ad hanc vero translationem & solemnitatem tanta non solùm ex nostra regione, sed & ex circumjacentibus Provinciis, populorum multitudo noscitur convenisse, ut nullus nostræ ætatis tantam aliquando se vidisse meminerit.*

CONSECRAVIT ANNO MCXX.] Longè fallitur opinione Ordericus Vitalis, qui Lib. 10. Hist. Eccles. scribit temporibus Guidonis successoris ab Ildeberto, tum Archiepiscopo Turonensi, dedicatam matrem Ecclesiam urbis Cenomannensis; cùm Pontificatum Guido inierit tantùm anno MCXXVI. Hæc illius verba: *Ecclesiam S. Gervasii, ubi Corpus eximii Confessoris Christi Juliani requiescit, multis modis laudabiliter decoravit: quam postmodum tempore Guinnari Britonis successoris sui, qui alio nomine Guido de Stampis appellatur, dedicavit. Verùm, peccatis exigentibus, quam bonorum exercitatio affatim decoravit, variisque ad honorem Dei ornamentis dicavit, post VIII. annos dedicationis, incendium, quo magna pars urbis consumpta est, deturpavit, horribiliqu modo devastavit.* Accidit autem incendium istud anno MCXXXIII. ut ipsemet testatur Lib. 14. & Auctor breviarii vitæ Guidonis. Coarguit errorem Orderici tempus primæ profectionis Hierosolymitanæ Comitis Fulconis, quæ incidit in annum itidem MCXX. Sed argu-

mentis opus non est, cùm Ordericum errorem confitentem, & sibi ipsi adversantem, habeamus. Is igitur Lib. 4. sic ait : *Quo defuncto, egregius versificator Ildebertus successit, & ferè XXX. annis Præsulatum laudabiliter tenuit. Basilicam verò Episcopii, quam prædecessor ejus inchoaverat, consummavit, & cum ingenti populorum tripudio venerantur dedicavit. Qui non multò post, anno scilicet ab Incarnatione MCXXV. Metropolitanam Sedem ascendit.*

GISLEBERTUS.] Archiepiscopatum Turonensem iniit anno MCXIX. Chronicon Turonense ad annum MCXIX. *Tunc obiit Radulphus Turonensis Archiepiscopus, cui successit Gislebertus.* Quo demum mortuo, Ildebertus locum ejus subiit. Idem Chronicon ad annum MCXXVII. *Anno 1. Lotharii obiit Gislebertus Turonensis Archiepiscopus, cui successit Ildebertus.* Ordericus Vitalis Lib. 10. sed sine ulla temporis nota : *Ildebertus post mortem Gisleberti Turonensis Archiepiscopi, à Clero & populo electus est, nutuque Dei de Cenomannico culmine Metropolitanam Sedem adeptus est.* Apertiùs omninò Lib. 4. ubi de Ildeberto : *Qui non multò post, anno scilicet ab Incarnatione MCXXV. indictione IV. ut Gislebertus Turonensis Archiepiscopus cum Callisto Papa Romæ obiit, &c.* De eo plura Historia Dominorum Ambasiæ in notis ad epist. 2. Lib. 5. epistol. Goffr. Vindocinensis. Adi, si ortam ex Gisleberti electione contentionem, & quàm graviter Ecclesia Turonensis indè exagitata fuerit, nosse cupis. De Gisleberto ejus nepote Ivo epist. 201.

TURONENSIS ARCHIEPISCOPUS.] Metropolitanus cum vicinis & sibi subjectis Episcopis Ecclesiæ Cenomannensis consecrationem agitavit. Observandum jam à prima Ecclesiæ adolescentia, magno Episcoporum conventu encæniorum dies festos peragi solere exploratissimum esse. Quantâ enim Episcoporum frequentiâ celebrata Ecclesiæ Hierosolymitanæ consecratio fuerit, constat ex Eusebio Lib. 4. de vita Constantini, cap. 43. Antiochenæ etiam Ecclesiæ dedicationem nonaginta Episcoporum præsentiâ ornatam refert Socrates Lib. 2. cap. 8. Hist. Ecclesiast. Quo loci animadvertit Julium Episcopum Romanum absuisse, sine cujus sententia ait non licuisse [illegible] [illegible]; quod perperam quidam interpretantur de Ecclesiarum dedicatione. Sed prætextu dedicationis, Eusebius, cùm Imperatoris auspiciis, Concilium in Athanasium & Formulam Fidei Nicænam coegisset, id frustra & temerè factum pronuntiat, cùm sine scientia & conscientia Romani Episcopi cuiquam liceat leges Ecclesiasticas condere vel abrogare; quod est [illegible]. Non est quod summam horum solennium potestatem penes Episcopum Romanum quondam fuisse negem. Certè nefas erat, ejus auctoritate non intercedente, Ecclesias dedicare & consecrare. Gelasius can. *de locorum*, de consecrat. dist. 1. *Absque præcepto Sedis Apostolicæ.* Idem can. *præcepta*, ead. dist. *Sine summi Principis auctoritate Ecclesiam noviter conditam non posse dedicari.* Et can. *Basilicas*, ead. *Non petitis ex more præceptionibus.* Sed quæ tandem ista præcepta ? Formatæ, quibus id, petentibus *oblatoribus*, ut ita cum Ennodio dictione 5. loquar, Episcopis in suis Diœcesibus permittebat Summus Pontifex. Quarum exemplum habes in can. *pia mentis* 16. quæst. 7. Exemplar verò subjicio, ex quo suas formatas Pontifices Romani exprimebant, una cum formula *petitoria oblationis*, vel *petitorii*, ut loquitur idem Gelasius can. *certum*, de consecratione, dist. 1.

Vide Marcantum Tr. de Antiq. Ritibus, cap. 19. p. 236.

Petitio dedicationis Oratorii.

DOMINO SANCTISSIMO & beatissimo Patri Patrum Ill. Papæ,

Ille famulus vester.

Ad augmentum Catholicæ Religionis pertinet, quoties in honore Sanctorum loca venerabilia divino cultui consecrantur. In prædio quidem ILL. *juris* *id est illemei* *Basilicam sumptu proprio, me suggero construxisse, quam in honorem Sanctorum* ILL. *vel* ILL. *Martyrum, desidero consecrari. Cui Basilicæ ad luminaria, vel ad alimonias ibidem servientibus offero* ILL. *&* ILL. *Quapropter quæso Apostolatum vestrum, uti datis præceptionibus vestris ad* ILL. *civitatis* ILL. *Antistitem, quatenus suprà memoratam Basilicam debeat sacrosanctis mysteriis consecrare : ut hoc facto Beatitudinis vestræ temporibus, sancta veneratio sumat augmentum. Promitto pariter nihil mihi de eodem loco ulteriùs vindicandum, nisi processionis gratia, quæ Christianis omnibus in commune debetur. Pari prece deposco, ut datis afatibus vestris ad illum* ILL. *civitatis Episcopum, quatenus possit mihi reliquias suprà memoratorum Sanctorum solenniter contradere.*

sive talis.

Responsum Oratorii dedicandi.

ILL. *petitorii nobis insinuatione suggessit quod habetur in subditis, in fundo* ILL. *juris,* ILL. *Oratorium se pro sua devotione fundasse, quod in honore Sancti* ILL. *desiderat consecrari. Et ideò, frater beatissime, si in tua Parochia memorata constructio jure consistit, & nullum corpus ibi constat humatum, perceptâ primitùs donatione legitimâ, id est* ILL. *&* ILL. *vel* III. *præstantes liberos à fiscalibus titulis solidos tot; gestisque municipalibus allegatis, prædictum Oratorium absque missis publicis solenniter consecrabis. Ita ut in eodem loco, nec futuris temporibus, baptisteria construant, nec Presbyterum constituas Cardinalem. Sed & si missas fieri sibi fortasse maluerit, à dilectione tua noverit Presbyterum postulandum. Quatenus nihil tale à quolibet alio Sacerdote nullatenus præsumatur. Sanctuaria verò suscepta sui cum reverentia collocabis.* Cessit in omnibus Ecclesiæ Romanæ majestati Gallicana, & fasces volens submisit; sed Ecclesias consecrandi potestatem, quæ jure Sacerdotii competebat, vix aut ullo modo imminui aut corrumpi passa est. Nec prisci illi moris & instituti Episcopi imminentes in suam disciplinam emissarios ferre potuerunt. Habes exemplum illustre apud Glabrum Rodulphum Historiæ Lib. 2. cap. 4. quod solidum suis commentariis Auctor Gestorum Comitum Andecavensium inseruit; quod illi valde familiare.

GAUFRIDUS ROTHOMAGENSIS.] Gente Brito fuit, frater Episcopi Aletensis Judicail, primùm Decanus Ecclesiæ Cenomannensis, & Ildeberti in Episcopatu competitor. Ordericus Vitalis Lib. 10. *Helias Comes Gaufridum Britonem Decanum ejusdem Ecclesiæ, ad Episcopatum elegit; sed præveniens Clerus, Ildebertum de Lavarcio Archidiaconum, in cathedra Pontificali residere compulit, & altâ voce cum jubilatione tripudians cantavit :* Te Deum laudamus, *& cætera quæ usus in electione Præsulis exposcit Ecclesiasticus. Quod Helias ut comperiit, valdè iratus, resistere voluit. Sed Clericis dicentibus illi : Electionem tuam Ecclesiasticæ præferre non debes electioni, reveritus, quia Deum timebat, siluit : & ne lethale in membris Ecclesiæ schisma fieret, Canonicis consensit. Gaufridus quippe de Præsulatu jam securus erat, jamque copiosa*

dapes ab avidis commessoribus consumptæ sunt. Sed ipsum Cenomanni Episcopum habere penitus recusarunt. Is Judicail Pontificis Altera frater fuit, & post obitum Guillelmi Rothomagensis Archiepiscopi XVII. *annis præfuit.* Gemmeticensis Lib. 8. cap. 17. *Mortuo VVillelmo Rothomagensi Archiepiscopo, eandem Pontificatus Sedem adeptus est Gaufridus Decanus Cenomannensis.* Ad Gaufridum hunc adhuc Cenomannensem Decanum, extat Ivonis Carnotensis epistola 52. Interfuit Ildeberti consecrationi, ut ex Tabulis Chartularii Prulliacensis suprà observavimus. Anno MCXXV. obiisse; diem autem obitus ejus refert Kalendarium Cenomannense ad XV. Kal. Decembris, his verbis: XV. *Kal. Decembris obiit Gaufridus, hujus Ecclesiæ Canonicus, post Rothomagensis Archiepiscopus.* Miror Decanatus nullam mentionem fieri, cùm sit in confesso apud omnes Auctores.

id est ille, sive talis.

MARBODUS.] De Marbodo plura, Deo dante, aliàs, cùm ejus opera edemus: Hanc enim AB ANTIQUISSIMA ET SANCTISSIMA PARENTE PATRIÆ inire gratiam insedit animo. [a]

RAGINAUDUS.] Is ipse Reginaldus, de quo plura ad epistolam . . . . *

* *fortè 9. Lib. 2. aliàs 12.*

ALTARIA CONSECRANDA.] Præcipua & potissima dedicationis solennia, altarium consecrationes fuere. Nulla enim Ecclesia dedicari poterat

[a] Non igitur ego primus nec nuper *antiquissimæ & sanctissimæ familiæ* claritati studui, quam ante annum 1655. quo circiter obiit, numquam sic appellasset Cl. D. Loyauté, vir alioquin æquitatis & veritatis tenacissimus, nisi præ manibus probationes suæ assertionis habuisset. *Antiquissimam* autem jure ac merito vocare potuit, quam constat jam anno 1130. inter præcipuas Armoricæ familias celebratam, in Petro scilicet Marbœuf, Milite, Domino Stagni, sponso Johannæ Chabot, sororis Theobaudi Chabot, Domini de la Rochecerviere, qui illi ex diplomate anni illius 1130. nobis ex Archivis Marbodorum authenticè exhibito, in supplementum dotis & juris nuptialis sororis suæ, ut loquitur, dilectæ, de consensu fratrum suorum Girardi & Sebrehandi Chabot, concedit facultatem succidendorum quorumcumque lignorum in forestâ sua de la Rochecerviere: Cujus porrò concessionis confirmationem à Joanne Marbœuf postulatam ab Herveo de Volvire, sive de Fresnoy & de la Rochecerviere, nisi postquam idem Joannes Marbœuf probavit juridicè se de primogenito in primogenitum in recta linea à prædicto Petro Marbœuf originem duxisse, per Theobaldum scilicet Marbœuf patrem suum, per Richardum avum suum, per Hubertum proavum, filium primogenitum dicti Petri Marbœuf atavi, de quo in illo diplomate anni 1130. Hæc autem concessionis illius confirmatio data est 17. Martii anni 1304. quo vigebat præfatus Joannes Marbœuf, ex quo per avum & proavum ortus est Simon Marbœuf, qui in nova Britanniæ Historia, nuper excusa, undecimus nominatur inter sexaginta aut ampliùs illustriores Britanniæ Proceres ac Duces, seu Capitaneos, ab ipso Britanniæ Duce destinatos ad comitatum honorarium Richardi à Britannia, Ducis ipsius fratris, pro legatione meditata ad Carolum VI. Francorum Regem anno 1419. à quo anno per sequentes avos & proavos usque ad hæc tempora propagatio in recta linea non esset difficilè probanda.

Hist. de Bretagne to. 1. pag. 967. De eodem Simone pag. 965. & 968.

Antiquissimam igitur D. Loyauté meritò potuit dicere Marbodorum familiam, cujus originem septingentorum pene sciebat annorum.

Quod autem illam etiam *Sanctissimam* appellaverit, non est probabile id sine probatione virum æqui & veri observantissimum Patronum asseruisse. Certè negari non potest quin sanctissima fuerit, saltem in radice; siquidem Marbodus, à quo, ut sæpè contigit, utpote tunc celebriori, ejus tota familia, gentilitio *Pelliciariis* nomine relicto, nomen sumpsit, adeò sanctè vixit in Episcopatu, tam sanctè, ipso abdicato, apud S. Albinum Monachus obiit, ut inter Sanctos Galliæ ab Illustrissimo Tullensi Episcopo in suo Gallicano Martyrologio, 3 Idus Septembris sit relatus. Cùm verò & forum ipsum civile sanctimonem etiam suam habeat, quæ in recta justitiæ administratione consistit, nil obstare videtur quominus *Sanctissimam* vocare potuerit familiam illam, quæ per temporum ab origine sua successiones, Supremæ Britanniæ Curiæ Redonensi, sicut & urbi, tot protulit insignes Magistratus, & sibi succedentes Præsides integritate conspicuos, & indè in professione sua sanctos, qui cum multoties pro patria, ad fortunarum & vitæ ipsius periculum, decertaverint, aut laboraverint, non immeritò potuerunt à præfato D. Loyauté Patrono sanè integerrimo, vocari *Patriæ parentes*.

Quod autem hic occasione notarum ejus in Hildeberti Vitam notavimus, nec rogatos nos, sed nec ullo quolibet modo, sive verbo, sive scripto, monitos fuisse profitemur; sed motu proprio, & solum è recordatione benevolentiæ singularis, quâ nos olim, anno scilicet 1664. Remis degentes, prosequi & ornare dignatus est illustrissimus tunc Præses de Marbœuf, dum ibi publicorum causâ negotiorum hospitaretur: à quo tempore usque modò nullum nec personale, nec per unius quidem litterulæ apicem cum ullo ex illa nobili familia contigit sortitos esse commercium; ad hoc solùm moti, quod iterùm asserimus, desiderio testificandæ venerationis, quâ illustrissimi Præsidis memoriam hucusque coluimus, & nobilem ejus familiam perpetuò colemus. Illud etiam indè assecuti, quod nostræ de nobilissima Marbodæorum gente ad Epist. 3. Lib. 2. conjecturæ, non omninò improbabiles fortè videbuntur, sicut nec quod de illa præfati sumus in præmonitione ad Marbodi ipsius Opuscula.

E MARTYROLOGIO GALLICANO ILLUSTRISSIMI D. D. ANDREÆ DU SAUSSAY EPISCOPI TULLENSIS, IN IPSO MARTYROLOGII CONTEXTU.

Tertio Idus Septembris.

Redonis in Armorica SANCTI MARBODI EPISCOPI ET CONFESSORIS. Qui terni hac in cathedra duodecimus, duodecim Apostolorum Agni nomina, tamquam vivus lapis virtutum eorumdem carismata insitione sibi divinitus indita gessit: Unde in suprema Sion erectus, lapidibus pretiosis quibus illa rutilat annumeratus est.

§.

Huic porro D. Loyauté de nobili Marbodorum familia notæ non incongruè subjiciendum duximus transumptum exactissimè ex ipso Originali Apographo, in Tabulario Monasterii B. Mariæ de Vitreio asservato, descriptum à R. P. D. Stephano Deschamps ejus Priore, & ad nos, excusis jam Marbodi Opusculis, transmissum; unde liquet Marbodum tunc Redonensem Episcopum, rogante Andrea & filio ejus, Vitreii Domino, laudante Conano Britanniæ Duce, & ejus matre Ermengarde, aliisque loci Proceribus, ejecisse inde inordinatos, qui ibi degebant, Canonicos, quorum loco Monachos Benedictinos ibidem instituit, Ecclesiam ipsam Vitreiensem Monachis S. Melanii cum pluribus aliis Ecclesiis & possessionibus concedendo. Sic autem se habet ipsum Apographum:

Ego Marbodus, Dei gratiâ Redonensis Episcopus, ad futurorum notitiam scribere dignum duxi quod & Sanctæ Redonensi Sedi & Vitreacensi Ecclesiæ utile sit memoriter retinere. Cum ab antiquo in Ecclesia Vitreacensi instituti essent Canonici, & ille ordo usque ad nostra tempora perseverasset, Canonici qui nostro tempore supererant, incautiùs quàm honestiùs se habentes, ad hoc, peccatis exigentibus, deciderant, ut Principibus terræ odibiles, nobis incorrigibiles haberentur. Hinc ordo confusus, facultates Ecclesiæ dissipatæ, numerus Clericorum adeò imminutus erat, ut tres tantum in Ecclesia remansissent. Ego igitur communicato cum honestis tam ecclesiasticis, quam sæcularibus personis consilio, ne tanta Ecclesia diutiùs suo ministerio fraudaretur, rogatus etiam à Domino Castelli Andrea & filio ejus, & cæteris Baronibus Castri, in eleemosynam sempiternam donavi eandem Ecclesiam cum facultatibus, & terris, & burgis, & possessionibus, & omnes reditus Ecclesiarum quas Canonici tenebant; scilicet Ecclesiam Sancti Petri, & Ecclesiam Sancti Martini in eodem Castro, Ecclesiam de Balazei & de Mecei, & Sancti Desiderii, & Ecclesiam Sancti Simphoriani in villa Redonensi, religiosis & dilectis filiis nostris Monachis Sancti Melanii, salvo per omnia jure & dignitate Sanctæ Redonensis Ecclesiæ. Hoc donum meum laudavit & voluit, & ex parte sua fecit Conanus Dux Britanniæ, filius Alani Fergant, & mater ejus Ermengart Comitissa. Laudaverunt nihilominus & firmaverunt donum meum Archidiaconi nostri Mainus & Rogerius, & unanimis conventus Canonicorum nostrorum, quorum nomina hæc sunt, Mainus Cantor, Joscedus Thesaurarius, duo Radulfi Præpositi, VVizhenocus Capellanus Episcopi, Radulfus Gerraimi, Mainfinitus Hugonis, VVillelmus, Alanus, Petrus. Statuerunt postmodum Monachi cum Domino Andrea, & in præsentia Comitis & mea firmaverunt quod omnia quæ in dominio ejusdem Andreæ, in obedientiis & possessionibus habebant, ad Ecclesiam Sanctæ Mariæ verterentur, ut conventus & ordo ibi teneretur. Actum hoc in Capitulo Beati Petri Redonensis, anno ab Incarnatione Domini MCXVI. Indictione VIIII. Paschali II Papa, * Ludovico Philippi Rege Francorum, Conano suprà dicto Comite.

Locus sigilli.

* *Ludovico scilicet VI Philippi I. filio.*

fine alicujus altaris consecratione, ut docet Anselmus Lib. 3. epist. ult. *Nec Ecclesia consecranda est sine consecratione altaris, aut principalis, aut alicujus alterius in eadem Ecclesia.* Ex moto altari præcipuo, iteratò consecrandam Ecclesiam præcipit can. 5. Concilii Meldensis, quem videsis apud Ivonem epist. 73. & 80. Rationem hanc adducit Anselmus: *Altare non fit propter Ecclesiam, sed Ecclesia propter altare: & ideò violato principali altari, jam non videtur esse Ecclesia, quia non est illud propter quod Ecclesia construitur, & consecratur. Quapropter cum illud fit novum, rectè videtur cum eo consecrari, per quod recepit, ut sit Ecclesia.* Quo autem ritu Ecclesiæ vel altaria, cœcis illis Ecclesiæ temporibus, vel postquam sæva mitioribus cessere, consecrarentur, monet vetus Liber Ritualis Ecclesiæ Gallicanæ, cujus verba, quia ad hæc illustranda maximè pertinent, appingere placuit: *Consecrationes altarium & Ecclesiarum, secundùm ritum quem tenet Ecclesia Romana, Silvester Papa primus instituit. Fuisse tamen ab ipsis Apostolorum temporibus loca Deo dicata, quæ à quibusdam Oratoria, à quibusdam verò Ecclesia appellabantur, ubi collecta fierent per unam Sabbati, & in quibus populus ad audiendum christianum verbum Dei, & ad percipiendum Dominici Corporis & Sanguinis Sacramentum, & sanctorum Apostolorum edocteremur epistolas, & sanctorum Patrum instituceremur gestis. Quæ licet salibus exorcisabantur, tamen non chrismate ungebantur, neque altare stabat lapideum erectum* IN TITULUM, *in figura Domini nostri Jesu Christi chrismate delibutum, id est altare nostrum, & Sacerdos, & hostia. Postquam verò Constantinus, qui monarchiam tenebat Imperii, à B. Silvestro Baptismi meruit purificari Sacramento: tunc primùm lege ab ipso promulgatâ concessum est ab omnibus sub Romano Imperio degentibus licitè Ecclesias fabricare.* Altare, è fonte sacro aspergere mos erat, dein chrismate inungere. Rabanus Maurus de instit. Cleric. 1. cap. 45. *Quod verò altare post aspersionem aquæ chrismate perungitur, ad imitationem Patriarchæ Jacob factum est: qui post visionem illam terribilem, erexit lapidem in titulum, fundens oleum desuper; vocans locum: domus Dei.* Quæ Baptismati æquipacat Ennodius dictione 2. *Veni ergo, piissime Domine, & ad consecrationem operis tui plenus illabere, vice humani per Baptisma corporis purgentur hæc templa.* His ritè peractis, fiebat *de æde, Sacramentum; de terrena habitatione, cælestè collegium*, ait idem dictione 4.

MAJUS ALTARE.] Ex cujus consecratione ferè totius solennitatis consummatio pendet, ut videtur Anselmo, cui dicitur *principale altare*; ut Sugerio Lib. de consecratione Ecclesiæ S. Dionysii, *principalis ara.* In Chartulario Vindocinensi passim *altare dominicum.* Sicut missa publica, *dominica* appellatur à Gervasio Cenomannensi Episcopo: *Ne quis Canonicorum dominicam, aut privatam missam celebrare præsumat, &c.*

Per altare dominicum & missa dominica quid intelligatur.

CRYPTA.] Aliena à proprietate vocabuli notione usurpatur. Est enim subterraneus sacer testudinatus locus, qualis penè ob oculos subjicitur, his Prudentii versibus:

Mersa latebrosis crypta patet foveis.
Hujus in occultum gradibus, via prona, reflexis
Ire per anfractus, luce latente, docet, &c.

Gregorius Toronensis de mirac. c. 33. *Beati Petri Apostoli Basilicam ingressa est. Hujus enim altare, positis in altum pulpitis, locatum habetur: cujus pars inferior in modum cryptæ, ostio clauditur, habens nihilominus & ipsa, cum Sanctorum pignoribus, altare suum. In hanc venerabilis mulier ad accendendum, ut diximus, lumen, devota descendit.* Idem pro ædicula c. 38. *Crypta super eos miro opere fabricata est, quæ in arcuum modo transvoluta, firmissimâ stabilitate subsistit.* Undè sequioribus sæculis Basilicarum capellas appendiculas, paulò depressiores, vel obscuriores, cryptas appellaverunt.

FULCO FULCONIS FILIUS.] Fulco V. Hierosolymitanus vocatus, qui mortuo patre Fulcone Rechin anno MCIX. XVIII. Kal. Maii, Comes Andecavensis, Turonensis & Cenomannensis factus est. Chronicon brevius S. Albini ad annum MCVIII. *Sequenti anno obiit Fulco Rechin Andecavorum Comes, XVIII. Kal. Maii.* Aliud: MCIX. *obiit Fulco Rechin Comes, cujus filius Fulco castrum Doatum, & castrum Insulæ cœpit.* Chronicon Turonense ad eumdem annum: *Obiit Fulco Rechin Comes Andecaviæ, cui successit Fulco filius ejus, qui postea fuit Rex Hierusalem.* Et Chronicon breve S. Florentii: MCIX. *Fulco Comes moritur, & filius ejus Fulco accipit Consulatum.* Fulconem hunc laudibus cumulat conditor Gestorum Comitum Andecavensium: *Mortuo Fulcone Rechin, filius ejus Fulco vias patris & matris suæ deserens, honestam vitam deducens, prudenter terram rexit.* Et pietatis & belli, quibus abundabat, laudibus perscriptis, subjungit: *Cum Andecavensem, Turonicum, Cenomannicumque Consulatum in prosperitate regeret, Rex Hierosolymorum Balduinus nuntios in Franciam misit, qui prudentium consilio, virum idoneum, qui filiam suam cum Hierosolymitano Regno duceret in uxorem, secum adducerent. Eligitur itaque consilio Ludovici Regis, & Episcoporum multorum peritorum, Fulco Andecavensis, qui uxore carebat. Idem autem Fulco Comes iturus Hierusalem, in Festo Pentecostes venit Turonum, ut ei Archiepiscopus sacrum signum Crucis, pro more sanctæ peregrinationis, imponeret.* Post: *Ipse verò cum maximis copiis mare transiens, filia Regis matrimonio copulatus, Rex Hierusalem est effectus.* Addit paulò post: *Mortuo Balduino Rege, Fulco Hierosolymorum Regnum viriliter rexit, Damascenos Ascalonitasque sibi tributarios effecit. Denique, antequam Raymundus filiam Buamundi duceret, Antiochenum Principatum maximo labore contra Turcas, absque ullo damno, manutenuit. Qui ex uxore sua duos filios Balduinum & Amalricum genuit. Ipse verò cùm ad senilem ætatem pervenisset, vir bellicosus obiit, sepultusque est cum aliis Regibus in Golgotha. Cujus filium Balduinum Hierosolymitæ Regem sibi constituunt.* Duxisse primogenitam natarum Balduini, nomine Milisendem, ait; contra Auctor Chronici Comitum Andecavensium unicam, evocatumque à Principibus Regni Hierosolymitani, non à Balduino existimavit. Hæc sunt illius verba: *Regni Principes Hierosolymitani directis nuntiis Fulconem Andecavensium Comitem sollicitaverunt quatenus loca dominicæ passionis adiret, filiam Regis Baldewini, quam unicam & heredem reliquerat, uxorem accepturus. Quibus acquiescens Comes, filio suo Goffrido Plantegenest hereditatem reliquit, Hierosolymam adiit, super Solium David Regis in Hierusalem collocatus est. Christi inimicos attrivit. Quod igitur incœpit viriliter, sui successores suo tempore suppleverunt. Quorum strenuitas ordine successorio gubernacula Regni Hierosolymitani nanciscens, & Idumæorum compescuit ferocitatem, & Babyloniam factam rebellem sub ditione redegit, & Alexandriam reddidit tributariam, & in novissimis sui celebritate totius populos Orientis effecit attonitos.* Sed non ego illi credulus sum. Suffragatur enim Gestis Chronicon breve S. Albini. MCXXVII. *mandat Balduinus Rex Hierusalem Fulconi Comiti, ut fiat gener suus.* Profectus autem anno sequenti,

Idem Chronicon: MCXXIX. *Fulco Comes Hierusalem pergit.* Et anno demum MCXXXI. *Fulco Rex Hierusalem efficitur*, idem Chronicon. Et non sublestæ fidei Willelmus Tyrius, qui tibi adeundus Lib. 13. c. 24. & cap. ult. & Lib. 14. cap. 1. & 2. in quibus de Fulconis profectione pluribus agit. Joannes Monachus Majoris Monasterii eum hoc elogio ornavit: *Iste vias patris & matris deserens, honestam vitam ducens, prudenter terram suam rexit. Vir honestus, armis strenuus, fide catholicus, & erga Dei cultores benevolus, a lepus duobus Consulatibus Andecavensi & Turonensi, tertium cum uxore sibi adjunxit Cenomannicum. Videlicet amicos exaltans, malignos & sibi adversarios opprimens, gloriâ & optimâ famâ impar nulli in brevi effectus est. Cum autem Andecavensem, Turonicum, Cenomannicumque Consulatum in prosperitate regeret, in Regnum Hierosolymitanum eligitur, filiaque Regis Baudoini matrimonio copulatur. Ipse verò quamdiu advixit, Regnum viriliter rexit. Damascos, Ascalonitas sibi tributarios effecit. Diuque antequam Raimundus filiam Boamundi duceret, Antiochenum Principatum maximo labore contra Turcos, absque ullo damno, manutenuit. Ipse verò cùm ad senilem venisset ætatem, vir bellicosus obiit.* Obiit Fulco anno MCXLII. secundum Willelmum Tyrium, Lib. 15. cap. ult. Chronicon verò S. Albini breve ad annum MCXLIII. ejus mortem refert. Et Chronicon S. Florentii ad annum MCXLI. IV. Id. Nov. Kalendarium S. Sergii: IV. *Id. Novembris obiit Fulco Rex Hierusalem, prius Andecavensis Comes. Pro eo fiat sicut pro Abbate.* Quod confirmat Martyrologium Ecclesiæ Andecavensis. De eo sic loquitur Alphonsus Hispanus, ex Judæo Christianus, in Historia Hierosolymitana mss. quæ penes me est, Lib. 3. cap. 93. quod continet catalogum Regum Hierusalem: *Successit in Regno generosus Fulco Comes Andecavensis & Carnotensis* (lege Cenomannensis) *cui prædictus Rex filiam suam primogenitam Milesendem dederat uxorem. Hic cum infinita Turcorum multitudine, qua de sinu Persico ebullierat, circa partes Antiochenas congrediens, tribus millibus interemptis, multis autem captivitate detentis, cæteris fugâ mortem evadentibus, gloriosum triumphum de hostibus reportavit. Regnavit autem undecim annis vel duodecim. Dum autem in territorio Acconensi leporem agitando cum equo suo corrueret, improviso & lamentabili casu in fata decessit, relinquens duos filios Balduinum primogenitum, qui illi in Regno successit, & Almericum.* Qui Amalricus Tyrio Lib. 16. cap. 1.

UXOR EIUS AREMBURGIS.] In ejus nomine variatum. *Guiburgis* vocatur à Tyrio Lib. 14. cap. 1. *Herembergie* in Kal. Andecavensi, *Ermentrudis* in quibusdam Codicibus Chronici brevis S. Albini; & passim ferè *Harembergis*. Sed non ferendus error Auctoris Chronici Comitum Andecavensium, qui *Sybillam* vocat: *Helias filius Joannis de Fleta, Sybillam filiam cujusdam Comitis Longobardiæ, neptem scilicet Herberti, quondam Cenomannensis Comitis, duxit uxorem, & cum ea Comitatum Cenomannensem suscepit. De Sybilla verò genuit Sybillam, quam Fulco filius Fulconis Rechun, postmodum Rex Hierusalolymorum, duxit uxorem, de qua genuit Gaufridum Plantegenest, & Sybillam Flandriæ Comitissam.* Fulconem Hierosolymitanum duxisse Aremburgim post mortem Fulconis Rechin patris, Tyrius Auctor est Lib. 14. cap. 1. *Præfatus verò Fulco, senioris Fulconis filius, patre jam defuncto, uxorem duxit filiam Comitis Cenomannensium Heliæ, Guiburgem nomine, ex qua duos suscepit filios, & filias totidem.* Nuptias conciliante Bertrada matre, ut subjungit Tyrius: *Hujus autem matrimonii causa fuit mater; nam dum idem adolescens in Curia Comitis Pictaviensium Domini sui, Pincernæ fungeretur officio, auditâ fratris primogeniti morte, ab eodem Comite captus est, & vinculis mancipatus, occasione quorumdam Castellorum, quæ ab eo contendebat violenter eripere, quæ pater ejus & frater in finibus prædicti Comitis jure hereditario, sed de feodo prædicti Comitis diu possederant. Quod audiens mater, quæ jam ab ejus patre multò ante diverterat, & ad Dominum Regem Francorum se contulerat, materna mota visceribus, apud Dominum Regem supplex imploravit & obtinuit, quod filius ejus à vinculis absolutus, paternæ restitueretur hereditati: insuper etiam effecit, ut suprà nominati Comitis Heliæ unicam filiam, cum ejus omni hereditate, Dominus Rex ejus filio uxorem concederet.* Celebratæ autem nuptiæ anno MCIX. Chronicon Turon. MCIX. *Fulco Comes Andecavensis duxit uxorem Harenburgim, filiam Heliæ Comitis Cenomannensis, de qua genuit Gaufridum, qui ei successit, & Heliam postea Comitem Cenomannensem, quem Gaufridus frater suus postea usque ad mortem Turonis carcere mancipavit.* Memorandum verò hoc Aremburgi contigit, quod primùm pacta Martello II. Fulconis fratri consanguineo fuerit. Gesta Comitum Andecavensium in Goffrido Mart. II. *Huic Martello Helias Comes unicam filiam suam, non adhuc matrimonio aptam despondit, & Cenomannum cum appendiciis ei tribuit.* Et in Fulcone Rege Hierosolymitano: *Qui ab Helia Cenomannorum Comite unicam filiam suam, quam Martellus, frater suus licet, sibi promissam non nupserat, dari sibi cum Cenomannico Consulatu impetravit. Sicque Cenomannicus & Andecavensis Consulatus conjunctus esse dignoscitur.* Cæterùm fatis concessit Aremburgis anno MCXXVI. Chronicon S. Albini ad eum annum. Mense Januario Martyrol. Eccles. Andec. XVIII. *Kal. Februarias obiit Hermburgis Andecavorum nobilis Comitissa.* Penè oblitus eram dicere Aremburgim & Fulconem unitèr Abbatiam Oratorii fundasse, quod docet Chronicon Turonense ad annum MCXXI. *Fundata est Abbatia Oratorii in Episcopatu Andecavensi à Fulcone Comite Andecavensi & Haremburge uxore ejus.*

PATERNO IURE.] Præter laudatos Auctores Willelmus Gemmeticensis Lib. 8. Hist. Normann. cap. 34. & Odericus Vitalis Lib. 12. Eccles. Hist. *Fulco junior Comes Andecavensis, qui gener & hæres erat Heliæ Cenomannorum Comitis.*

SALUTEM ANIMARUM.] Formula usitata in Occidente, nec Græcis ignota.

Hic desinunt eruditæ Notæ D. Loyanté.

PRÆCLARA VIRORUM ILLUSTRIUM

DE VENERABILI HILDEBERTO

TESTIMONIA.

Sanctus Bernardus.

PRæter quam quod Venerabilem Hildebertum in Epistola 44. *Lib.* 2. *vocat* Magnum Sacerdotem & excelsum in verbo gloriæ, & Magnam Ecclesiæ Columnam, *& in Epistola* 19. *Lib.* 3. Totius reverentiæ Virum, *sic illum in eadem compellat*, Quæ ad me de me tibi scribere placuit, videris tu unde probaveris. Ego laudum tuarum argumentum teneo minimè dubium ipsas mei laudatrices litteras tuas, in quibus alium fortasse delectat eruditionis insigne, sermo suavis & purus, oratio luculenta, gratum laudabileque compendium. Mihi verò præ his illa ducitur humilitas, quâ tantillum tantus prævenire curasti, & obsequio salutandi, & præconio prædicandi, & precandi reverentia...... Verumtamen quod sum tuum est, & si quid melius Dei unquam munere fuero, tuum fore confidito, reverendissime atque amantissime Pater.

In Editione Mabill. 223.

S. Anselmus, Epist. 11. *Lib.* 4. *Editionis Gerberonianæ ad Hildebertum.*

SIcut volo vitare injustitiam, sic vestram desidero amplecti amicitiam. Fateor etiam quia si mihi esset possibile, vos ad duplum quàm me diligatis, deberem diligere, quia vos me prævenistis amore, quod probastis munere. Nam quoniam immeritum dilexistis, non minùs debeo rependere, & sicut datis exemplum, tantumdem gratis debeo impendere. Quoniam si significastis vobis placere hoc quod de opusculis nostris vidistis, præsumimus vobis mittere quædam, quæ, ut puto, nondum vidistis.

Petrus Blesensis, Epist. 101. *ad R. Archidiaconum Nannetensem, de puerorum Institutione.*

SCio mihi plurimum profuisse, quod cùm ...... parvulus erudirer, materiam mihi non de fabulis, sed de historiarum sumebam veritate. Profuit mihi quod Epistolas Hildeberti Cenomanensis Episcopi, styli elegantiâ & suavi urbanitate præcipuas, firmare, & corde tenus reddere adolescentulus compellebar. [a]

Ivo Carnotensis, Epistolâ 167. *ad Hildebertum.*

BEne sentimus de religione vestra, quia ubi eluxerit vobis vera & justa sententia, non declinabitis à via regia.

[a] Inde intulit eruditissimus D. Loyauté in suprà laudatis notis, quod Hildeberto vivente & vidente, in Scholis ejus Epistolæ ad imitandum proponebantur. *Non enim*, inquit, *Hildeberti ætas virum ferebat, cui aut ingenium præstantius, aut oratio concinnior, famam conciliaverit.*

Goffridus

Goffridus Vindocinensis, Epist. 13. Lib. 3. ad Hildebertum, agens de illegitima electione Raynaldi ad Sedem Andegavensem.

BEne quidem incepistis; quoniam pro libertate sanctæ Ecclesiæ contra ejus adversarios viriliter vos erexistis. Unde Deo & Dei amicis, vos magis earum reddidistis, & famam nominis vestri per hoc non mediocriter dilatastis.

Idem Goffridus in Epistola ad præfatum Raynaldum, 11. Lib. 3.

[HInc Hildebertus vir religiosus, qui post Metropolitanum, in Provincia primus erat Episcopus, non tacuit: qui à vestra consecratione, licet à suo Metropolitano vocatus, seipsum absentavit, & execrationem esse potiùs quàm consecrationem, Apostolicâ & Evangelicâ veritate prædicavit].

Licet porro quoddam inter Hildebertum & Goffridum dissidium emerserit, ratione cujusdam Joannis Cæmentarii, Monachi Vindocinensis, quem sibi à Goffrido commodatum Hildebertus, ut suis ædificiis utilem, diutiùs retinuerat quàm speraverat & optaverat Goffridus, illum tamen semper variis honorum titulis ornavit, dum eum sæpiùs in variis Epistolis *bonæ, beatæ ac laudabilis vitæ Episcopum* nuncupat, dum sæpiùs *Venerabilem, Carissimum, Dominum suum, & viscera lem, & præcordialem amicum nominat*, & *prudentem simul & simplicem Episcopum, & Optimum Præsulem*, à cujus consilio se numquam deviarurum spondet, & de cujus dilectione dubitare se non posse, nec debere asserit. *Epistolâ 11. & seqq.* *Epist. 14. L. 1.*

Ordericus Vitalis.

SUpervacaneum esset hîc iterum præclara repetere honoris elogia, quibus Ordericus, Venerabilis Hildeberti suppar, nomen ejus posteritati commendavit, cùm ea ipsa retulerimus, sive in Epistola Dedicatoria, sive in Præfatione nostra ad Hildeberti Opera.

VVillelmus Gemmeticensis, Hist. Normann. Lib. 6. p. 265. agens de Operibus S. Anselmi Cantuar. Archiepiscopi.

DUodecimus [Liber] qui & ultimus illi, Tractatus fuit de Processione Spiritus Sancti. Confutaverat enim Græcos in Barensi Concilio, negantes Spiritum Sanctum à Filio procedere. Unde sumptâ materiâ, rogatu HILDEBERTI CENOMANORUM EPISCOPI, hunc Librum composuit. Quod & liquet ex ipsa ad hoc Hildeberti Epistola ad S. Anselmum, nonâ scilicet Lib. 2. & ex Epistola 11. S. Anselmi ad Hildebertum, eodem Libro à nobis relatâ.

VVillelmus Malmesburiensis, Lib. 1. de Gestis Pontificum Anglorum.

SI scientiam litterarum rimeris, totas Hildebertus exhausit Athenas: Si eloquentiam exigas, melleo quodam lapsu ex ejus ore fluit oratio, cui accedit genialis soli, id est Cenomannici, accuratus & quasi despexus sermo.

Marbodus Episcopus Redonensis, Hildeberti suppar, in laudem ejus, & ejus Operum. E Mss. & Editis in hac p. 1560.

DUm tua scripta legens, oculos ad nostra reduco,
E cœlo terrâ videor spectare jacentes:
Sublimi nubes excedunt illa volatu;
Hæc terris hærent humili reptantia gressu.
Sæpe relecta placent solis sapientibus ista,
Arcanos sensus brevibus stringentia verbis;
Magna velut modico si gemma locetur in auro:
Hæc aditu facili rudibus doctisque patescunt,
Scilicet artificis minus accurata paratu,
Et de communi leviter manantia vena.
Vestra per antithesim flectit se musa frequenter,
Exercens varios sinuoso schemate giros:
Nobis directo satis est procedere calle,
Quamlibet & crassa contexere verba minerva;
Nec cum subtili certare paramus Aragne.

Anonymus antiquus de Hildeberto.

INclytus & prosâ, versuque per omnia primus,
Hildebertus olet, prorsus ubique rosa.

Ex Bellarmino, de Scriptoribus Ecclesiasticis.

HIldebertus Archiepiscopus Turonensis vixit tempore Honorii II. Pontificis, ad quem * Epistolam scripsit. Honorius autem sedere cœpit anno Domini 1125. Scripsit Sermones, Epistolas, & Carmina sacra, quæ extant. Ad eum una Epistola S. Bernardi, quâ eum hortatur ut Innocentium II. ut verum Pontificem agnoscat & veneretur.

* imo plures Epistolas

Illustrissimus Henricus Spondanus, ad ann. 1088. *n.* IV.

HIldebertum vocat post Baronium, ejus verbis usus, Magnæ doctrinæ simul & sanctitatis virum, & libertatis Ecclesiæ acerrimum defensorem.

Ex Tomo I. Dissertationis Historicæ P. Labbe Societatis Jesu in Bellarminum.

HIldebertus de Lavardino..... cujus meminit Guillelmus Malmesburiensis, Lib. 3. de Gestis Anglorum, & Scholæ Magister, post Hoellum electus fuit anno 1097. Cenomanensis Episcopus. Tum Gilleberto Archiepiscopo mortuo, jussu Honorii II. Romani Pontificis, an. 1124. translatus est ad Turonensem Metropolim, ubi obiit die 13. Kal. Januarii anni 1132. De eo in pluribus non consentiunt inter se Cenomanicæ Historiæ Illustratores Corvæserius & Bondonetus, vel cum Vossio, qui morti ejus assignat annum 1136. Lotharii Imperatoris XI. Quos consule, & ex antiquioribus Ivonem Carnotensem, Goffridum Vindocinensem, & S. Bernardum in Epistolis, Willelmum Malmesburiensem, Lib. 5. cap. 9. Henricum Ganda-

venſem, cap. 8. Bernardum Morlacenſem, Congregationis Cluniacenſis Monachum, Lib. de contemptu mundi ad Petrum Venerabilem, Abbatem Cluniacenſem, Vincentium Bellovacenſem, S. Antoninum, Trithemium & alios.

E Martyrologio Gallicano illuſtriſſimi D. D. Andreæ du Sauſſay Tullenſis Epiſcopi. Tertio Kal. Maii.

IN Cluniacenſi Cœnobio depoſitio S. Hugonis Abbatis.... Hic ob eximiam morum puritatem & animi præſtantiam ſuffectus, arduum tanti regiminis munus eâ prudentiæ & ſanctimoniæ laude peregit, ut Monachorum Archangelus eſſe dicique promeruerit. Nam revera magni viri ſub illius ductu & inſtitutione florentes, eam in altitudinem, quæ cœli cedris proxima eſt, excreverunt. Nempe Gregorius VII. & Urbanus II. Pontifices Summi, Albericus Epiſcopus, Cardinalis Hoſtienſis, HILDEBERTUS Archiepiſcopus Turonenſis, qui omnes ex ejus diſciplina & imitationis fonte ſpiritum haurientes religionis, & ſalutaris ſcientiæ, Eccleſiæ magnum decus & fructum uberem felicis opitulationis contulerunt.

Ex eodem Martyrologio. Decimo quarto Kal. Januarii.

BEatus HILDEBERTUS Archiepiſcopus Turonenſis, *magna Eccleſiæ columna, & ſonora Chriſti tuba*, cujus teſtamentum æternum indelebilibus paginis propugnavit, felici ſomno beatæ mortis conſopitus, *ad cæleſtis regni migravit honores.* De hoc quidem uſurpari poteſt inſigne id quod dudum S. Hieronymus de Beato Cypriano elogium publicavit: *Tanti ingenii ſuperfluum eſt indicem texere, cùm ſole clariora ſint ejus ſcripta.* Sed non minus fuit paſtorali zelo, ſacerdotali vigore, puritate vitæ, religionis cultu, juſtitiæ ſtudio, patientiæ merito, atque omnis ſanctimoniæ gratia conſpicuus & nobilis.

Non igitur mirum ſi Petrus de Natalibus in ſuo Sanctorum *Catalogo, inter ipſos Hildebertum ut* Sanctum *annumeraverit; ſi in ſua Bibliothecæ Patrum Editione anni 1589. Margarinus de la Bigne* Sancti *titulo decoraverit, ut & ad imitationem ejus, nullo reclamante, fecit R. P. Homeyus in ſuo Patrum Supplemento an. 1684. Quem etiam Joannes Maan, Author Turonicæ Metropoleos, aſſerit poſt mortem miraculis claruiſſe.*

Quæ asterisco notantur, nondum hucusque edita fuerunt.

VENERABILIS HILDEBERTI OPERUM

CATALOGUS GENERALIS

METRICA

CARMINA MISCELLANEA

Operum Venerabilis Hildeberti Finis.

Catalogus Sermonum Hildeberti, secundum ordinem quo hîc excusi sunt.

SERMONES DE TEMPORE.

SERMONES DE SANCTIS.

SERMONES DE DIVERSIS.

* *aliquatenus varius à Ser. 66. de eodem.*

Marbodi Redonensis Episcopi Opusculorum Catalogus.

Quæ asterisco notantur, nondum hucusque edita fuerunt.

METRICA.

VARIA CARMINA.

INTER ADDENDA POST INDICEM.

* *Tractatus metricus in Cantica Canticorum.*
Sermo in Dominica Palmarum. De infirmitate legis Moysi ad hominis reparationem, & ad tam virtute legis Christi perficiendam.

IN

IN SUBSEQUENTES VENERABILIS HILDEBERTI EPISTOLAS

MONITUM.

CUM jam prolixè satis in nostra Generali ad Venerabilis Hildeberti Opera Præfatione de ejus Epistolarum præstantia & dispositiane prælocuti fuerimus, hoc unum, Lector Benevole, te monitum volumus: quod cum ex tredecim aut amplius Manuscriptis Codicibus quibus ad illarum recensionem usi sumus, nullum invenerimus, in quo non diversimode ab aliis forent ordinatæ, indiscriminatimque collocatæ, nos ad celebriorum in pari casu scriptorum imitationem, illas in varias Classes pro argumentorum varietate è nonnullorum eruditorum consilio duximus redigendas, in hoc præcipuè Doctissimi & numquam satis venerandæ memoriæ R. P. Jacobi Sirmondi vestigia sectati, qui in evulgandis Petri Cellensis Epistolis, quas cum in mss. invenisset permixtim positas, in novem libros ad majus Lectoris commodum, distribuit. Sic & nos Hildeberti Epistolas in tres libros distinguendas esse necessarium duximus. Præibunt igitur in Libro I. quæ pietatem Christianam & vitam Asceticam, sive (ut Hildebertus ipse sæpiùs loquitur) contemplativam spectant: Succedent in Libro II. quæ ad dogmata Catholica, seu Disciplinam Ecclesiasticam pertinent; subsequentur demum in Libro III. quæ meram inter amicos familiaritatem, & honestam urbanitatem exprimunt. Ne vero nobis vitio vertatur hæc illarum veteris ordinis mutatio, quæ nonnullam Lectoribus molestiam posset facescere, præterquam quod ad marginem cujusque Epistolæ veterem ordinem referimus his signis al. 2. alias 3. &c. illarum hic proferimus Indicem, in quo uniuscujusque veterem ordinem, & novum illi à nobis recenter assignatum notavimus. Illas autem omnes ordine Chronologico, quantum è variis illius ævi historiis, eventibus & conjecturis nobio assequi datum est, ad publicam utilitatem disponere curavimus.

ORDO EPISTOLARUM

VENERABILIS HILDEBERTI.

LIBER PRIMUS.

MORALES SEU ASCETICÆ.

Annus cujusque circiter Epistolæ.	*Ordo Novus.*			*Ordo vetus.*	*pag.*
1100.	1.	Willelmo de Campellis.	*De conversatione tua.*	1.	1.
1100.	2.	S. Anselmo Cantuar. Ant.	*Flabellum misi tibi.*	8.	4
1101.	3.	Adelæ Comitissæ.	*Absentia mariti.*	25.	5.
1101.	4.	Adelæ Comitissæ.	*Quoties quæ circa te sunt.*	71.	7.
1102.	5.	Agneti Viduæ.	*Egredienti tibi.*	63.	9.
1104	6.	Adelæ Comitissæ.	*H. A. suæ Dominæ.*	41.	11.
1110.	7.	Mathildi Anglorum Reginæ.	*Gratulor honori tuo.*	15.	16.
1110.	8.	Amico seu Willelmo de Campellis.	*Sanctæ conversationis.*	47.	18.
1111.	9.	Mathildi Reginæ Anglorum.	*Difficile est discretè.*	16.	24.
1111.	10.	Ad Agnetem Viduam.	*Confidimus in Domino.*	31.	26
1115.	11.	Monachis, ut putatur, Vindocinensibus.	*Apostolicis erudimur.*	61.	35.
1111.	12.	Henrico I. Regi Anglorum.	*Cum bene multis imperes.*	56.	38.
1111.	13.	Puellæ conversæ.	*Gaudium mihi exuberat.*	57.	44.
1113.	14.	Adelæ Reginæ Anglorum.	*Cum susceperis hanc Epistolam.*	62.	45.
1113.	15.	Comiti Andegav. Fulconi Richino.	*Ad memoriam B. Jacobi.*	59.	48.
1118.	16.	Diviti cuidam improbo.	*Doleo, frater mi.*	33.	50.
1129.	17.	Ad amicum desolatum consolatoria.	*Quanto desiderio.*	*Nova.*	53.
1130.	18.	Adelæ Reginæ Anglorum.	*Transfretare tibi.*	70.	57.
1131.	19.	Moniali confortatio.	*Celebre solatium est.*	*Nova.*	59.
incerti	20.	Monachis sancti Cuthberti.	*Hildeb. Cenom. b. minister Algaro Priori.*	21.	60.
temporis.		Eadem bis sub eodem numero, sed aliter.			61.
inc. temp.	21.	Athalisæ reclusæ.	*Consideranti mihi votum tuum.*	36.	61.
inc. temp.	22.	Guillelmo Abbati sancti Vincentii.	*Usu pariter & necessitate.*	37.	66.
inc. temp.	23.	Eidem, ut putatur, Abbati.	*Si vera sunt quæ de commisso.*	*Nova.*	71.
inc. temp.	24.	Cuidam amico Ecclesiæ benefactori.	*Salutare est canitiem.*	*Nova.*	75.
inc. temp.	25.	De amore Dei, & amore mundi.	*Inter amorem hujus mundi.*	*Nova.*	76.

LIBER SECUNDUS.

Quæ de Dogmatibus, Disciplina & Ritibus.

Annus Christi.	Ordo Novus.			Ordo Vetus.	pag.
1098.	1.	G. Archidiacono.	*Si fides auctoritati non subtrahitur.*	17.	77
1098.	2.	Sagiensi Episcopo, Serloni.	*Iterare clamorem continuata nos injuria.*	7.	99
1098.	3.	Ad Episcopum M.	*Andegavensem pro te convenimus.*	35.	80
1098.	4.	Turonensi Archiepiscopo Ranulfo.	*Petitio vestra qua vocamur.*	9.	82
1098.	5.	Raynaldo Andegavensi.	*Pauca bene frater habeo adversum te.*	12.	85
1098.	6.	Eidem.	*Fama est Episcopos.*	13.	85
1099.	7.	Sagiensi Episcopo Serloni.	*Audivimus & valde lætati sumus.*	49.	85
1100.	8.	Joanni & Benedicto.	*Sicut frequens tribulationum.*	19.	87
1100.	9.	Anselmo Archiepiscopo.	*Familiare est sapienti tolerare.*	21.	89
1103.	10.	Priori Carnotensi.	*Non potuis ad nos.*	6.	90
1102.	11.	S. Anselmus ad Hildebertum.	*Anselmus servus Ecclesiæ Cantuar.*	addita.	91
1102.	12.	Rogerio Salisberiensi Episcopo.	*Virtuti gratulor cui.*	3.	92
1103.	13.	Hildebertus S. Anselmo.	*Et diti latus & vultus.*	22.	94
1103.	14.	Rothomagensi Archiepiscopo.	*Sicut sanctitatis vestræ pagina.*	34.	95
1110.	15.	Abbati Cluniacensi F. Pontio.	*Promissam Beatitudini tuæ.*	64.	96
1110.	16.	Prænestino Episcopo.	*Zelum Dei habes.*	45.	99
1110.	17.	Omnibus Episcopis. H. Vinctus Christi.	*Feliciter sunt miseri.*	39.	99
1110.	18.	Dei gratia Sagiensi Episcopo. Rabotio.	*Credimus ignorare te.*	40.	101
1112.	19.	Andegavensi Episcopo.	*Sacerdos præsentium lator.*	44.	103
1112.	20.	Abbati Ebronensi.	*Semper fuit opus.*	74.	104
1111.	21.	Apologetica pro Paschali Papa.	*In lacrymis effluant eorum oculi.*	Nova	107
1111.	22.	Pro eodem.	*Numquam felicius.*	Nova	109
1112.	23.	Adversus Hæreticum Henricum.	*In regno quidem nullus.*	51.	114
1112.	24.	Omnibus Archiepiscopis pro Cypr. & Petro.	*Præsentium latores Cyprianus.*	78.	119
1113.	25.	D. G. Engolismensi Episcopo.	*Est apud nos Abbatia. q. d. Ebron.*	38.	120
1113.	26.	R. Andegavensi.	*Ne vel deesse justitia.*	42.	122
1118.	27.	Memoriensi Episcopo.	*Plerumque fit ut ex præscriptis.*	48.	123
1119.	28.	Girardo Episcopo.	*Potestas cedit ad gloriam.*	50.	125
1124	29.	Reverendissimo ac BeatissimoClarom.Ep Aymerico.	*Melius me cucurristis.*	55.	126
1127.	30.	Honorio Summo Pontifici.	*Beatitudini vestræ, Reverendissime Pater.*	65.	132
1127.	31.	Ad Suffraganeos Britanniæ.	*Honorius Ep. servus servorum Dei.*	66.	133
1127.	32.	Honorio II. pro Canonicis S. Martini.	*Non paucis declaratur privilegiis.*	18.	134
1128.	33.	Encyclica, de gravaminibus sibi illatis.	*In adversis nonnullum solatium est.*	75.	135
1128.	34.	Ad Legatum Apostolicum G.	*Ad vestrum, Beatissime Præsul.*	Nova.	137
1128.	35.	Honorio II.	*Justum est tos spem dereliquisse.*	Nova.	138
1128.	36.	Honorio II.	*Non dubitamus contumeliam de.*	Nova.	119
1128	37.	D. G. Sanctissimo Patri Honorio II.	*Factum est, Beatissime Pater, quod à nobis.*	68.	140
1128.	38.	Honorio D. G. Reverendissimo Patri suo.	*Quantis tribulationum turbinibus.*	67.	142
1128.	39.	Amico Romano pro Radulpho Decano.	*Usu pariter & necessitate.*	Nova.	144
1129.	40.	Honorio II. de conjugio H. de Credone.	*Litteras ad nos, Beatissime P. vestras.*	Nova	145
1129.	41.	D. G. Excellentissimo Honorio.	*Philosophus ait : colere officiis.*	82.	146
1130.	42.	Honorio Reverendissimo Patri pro Fontebraldo.	*Et relatione plurimorum.*	69.	148
1130.	43.	Aymerico Clarom. Episcopo.	*Sicut parvitatem meam vestra.*	60.	149
1131	44.	Sancti Bernardi ad Hildebertum.	*Magno Sacerdoti & excelso in verbo.*	addita.	150
	45.	*Quæ vivunt : Fragmentum est Epistolæ sancti Hieronymi ad Demetriadem, ideo explodenda.*		79	152
1131.	46.	D. G. Excellentissimo Regi Anglorum H. I.	*Expectans expectavi misericordiam.*	Nova.	154
1132.	47.	Honorio II. conquestoria.	*Sicut de charissimo Patre filius.*	Nova.	155
inc. temp.	48.	Willelmo Archidiacono.	*Fratrem illum quem Diaconatum.*	14.	156
inc. temp.	49.	Abbati ut misericors sit.	*Pascha Domini est, in eo & Israel.*	54.	157
inc. temp.	50.	G. Abbati.	*Confrater & filius noster. G.*	23.	158
inc. temp.	51.	Superioritatem abdicare volenti.	*Sicut reprimendæ præsumptionis.*	46.	159
inc. temp.	52.	G. Presbytero.	*Reos tormentis afficere.*	30.	160
inc. temp.	53.	Exceptiones Juris.		53.	161

LIBER TERTIUS.

Indifferentes seu urbanæ.

inc. temp.	1.	R. Anulpho Episcopo Dunelmensi.	*Credidi me peccaturum in plures.*	Nova.	169
1101.	2.	Adelæ Comitissæ Blesensi.	*Attrita frontis est egestas.*	10.	170

1102.	3.	Clarembaldo Exonienſi Canonico.	*Timeo, cariſſime Frater, timeo.*	53.	171
1102.	4.	S. Sagienſi Epiſcopo.	*Scimus quidem, Beate Præſul.*	76.	172
1105.	5.	Epiſcopo R.	*Ad nos uſque decurrit.*	29.	173
1107.	6.	Anſelmo Cantuarienſi Arch.	*Commeantium raritas facit ut.*	5.	173
1107	7.	Abbati Cluniacenſi.	*Maximum duco atque habeo.*	24.	174
1107.	8.	Adelæ Comitiſſæ Bleſenſi.	*Abſentia mariti laborioſior.*	26.	175
1107.	9.	Epiſcopo Belvacenſi.	*Ad votorum plenitudinem.*	58.	176
1107.	10.	Ad S. Româ reverſum.	*Et vultum & diem.*	28.	176
1112.	11.	Mathildi Anglorum Reginæ.	*Ad illius ſtare dexteram.*	10.	177
1113.	12.	M. Reginæ.	*Locorum vel temporis incommoda.*	43.	177
1120.	13.	H. Regi Anglorum.	*Benedictus Dominus Deus Iſrael.*	32.	178
1120.	14.	M. Filiæ H. Regis.	*Nova loquor & uſu frequenti.*	73.	179
1122.	15.	Reginaldo B. Auguſtini Monacho.	*Malchum tuum occupatus.*	Nova.	180
1124.	16.	G. Epiſcopo.	*Pro Guillelmo tuo Pater ſancte.*	4.	181
1125.	17.	A. Subdecano.	*Fuere qui dicerent.*	77.	181
1130.	18.	Abbati Clarevallenſi S. ſc. Bernardo.	*Balſamum ex odore ſuo.*	72	182
1130.	19.	Sancti Bernardi ad Hildebertum.	*Bonus homo. De bono theſauro.*	add'ia.	183
1130.	20.	Henrico I. Regi Anglorum.	*Suo benefactori & Domino.*	Nova.	184
1130.	21.	Guillelmo Abbati S. Vincentii.	*Pia & ſancta devotionis eſſe.*	Nova.	185
1131.	22.	Archidiacono Nantonenſi.	*Juſtum eſt ut adverſa.*	2.	186
inc. temp.	23.	F. Decano.	*Præter officium eſt quouſque.*	27.	187
inc. temp.	24.	Officiali cuidam Romanæ Curiæ.	*Succeſſiſſe confitebor.*	Nova.	188
inc. temp.	25.	Amico ſciſcitanti quid.	*Totum te mihi ſignificaſti.*	Nova.	188
inc. temp.	26.	Amico amicitiam.	*Si bene tibi eſt.*	Nova.	190
inc. temp.	27.	Amico gratulatoria.	*Jocunditas mihi & exultatio.*	al in 60	190
inc. temp.	28.	Cuidam Epiſcopo.	*Pueris noſtris.*	Nova.	190
inc. temp.	29.	Luctus pro amico defuncto.	*Plerumque obrepit humanis.*	Nova.	191
inc. temp.	30.	Will. D. G. Winceſtrenſi Epiſcopo.	*In me mihi bene complacuit.*	Nova.	191
inc. temp.	31.	Cuidam Epiſcopo F. S. Anſelmo.	*Etſi quantas debemus.*	Nova.	192
inc. temp.	32.	Fri R. O. Sal.	*Precor te, cariſſime Frater.*	Nova.	193
inc. temp.	33.	Fratri Fr. Fr. O.	*Quando in Feriis Pentecoſtes.*	Nova.	195
1099.	34.	Urbano II.	*Sanctiſſimo Patri ſuo V. Cenom.*	Nova.	198

IN APPENDICE AD EPISTOLAS

VENERABILIS HILDEBERTI.

Epiſtolæ numquam editæ, recenter poſt præcedentes jam excuſas detectæ.

Circa an.				*pag.*
1125.	1.	Hildeberti ad Turſtinum Eborac.	*Non facile de amico diffidere.*	i.
inc. temp.	2.	Marbodo D. G. Vener. Redon. Epiſcopo.	*De muliere quæ decumbenti.*	iij.
inc. temp.	3.	R. Venerabili Magiſtro I.	*Sententiam quam rogaſtis.*	iv.
1098.	4.	Abbati S. Albini pro Eccleſia ſancti Audoëni.	*Quoniam ipſius veritatis.*	v.
1098.	5.	Carta Hildebert. in gratiam majoris Monaſterii pro Eccleſia de Lupiniaco.	*Notum fieri volumus futuris.*	vj.
1120.	6.	Auctoramentum Hildeberti in gratiam majoris Monaſterii, pro donatione Eccleſiæ de Meduana à Roberto Pavone.	*Cum multis hujus ſeculi.*	vij.
1125. *poſt*	7.	Confirmatio jurium & poſſeſſionum Monaſterii Ebronenſis per Hildebertum.	*Quamdiu paſtoralem curam.*	viij.
1125. *poſt*	8.	In gratiam Monaſterii S. Vincentii Cenom. Hildebertus, Guidoni Epiſcopo pro dono Herberti.	*In memoria habemus quod.*	xj.
1125.	9.	In gratiam ejuſdem; Hildebertus Guidoni pro vineis Joſberti Archidiaconi.	*A memoria veſtra non credimus.*	xij.

Ven. Hildebertus ut Britanniae Metropolita Nannetis cogit Concilium, postea ab Honorio II approbatum in quo trium dierum spatio Ecclesiarum utilitati, maxime vero Clericorum honestati providet, et Conon Britanniae Comes urbibus quibusdam Provinciae maxime noxius ipso suadente in manibus Patrum publicè renunciat.

VENERABILIS

HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI;

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

Scripta circa an. 1100.

EPISTOLA PRIMA.*

* aliàs etiam prima.

AD MAGISTRUM VVILLELMUM [a] DE CAMPELLIS.

Gratulatur illi conversionem à sæculari ad Christianam Philosophiam, cujus illi pollicetur perfectionem, si modo nihil metuat, nihil speret; interim, ne Magisterii vel Concionatoris munus obire desinat, hortatur.

DE [b] conversatione, & conversione tua lætatur & exultat anima mea, illum prosequens actione gratiarum, cujus muneris est, quod nunc tandem philosophari decreveris. Nondum enim redolebas philosophum, cùm ex acquisita philosophorum scientia, morum tibi minimè depromeres venustatem. Nunc autem sicut è [c] favo mellis dulcedinem, sic ex ea bene agendi formulam expressisti. Hinc est quod Ecclesiasticis dignitatibus omissis, elegisti [d] *abjectus esse in domo Dei tui, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* (Ps. 83. 11.) Hinc est quod ambitiosam supellectilem inexorabili odio persequeris; quod [e] institoriam abdicas lectionem, quod *magnum quæstum judicas* (1 Timot. 6.)

[a] Is ipse est qui ex Archidiacono & Doctore Paris. factus Catalaunensis Episcopus, S. Bernardum Abbatem ordinavit; cujus etiam in gravi infirmitate curam gessit. Ejus honorificè meminit S. Bern. epist. 3. ad quam vide notas R. P. Mabillonii.

[b] Nulli mss. præter Victor. n. 292. habent particulam *De*, quam Edit. non censuere superfluam.

[c] Edit. Col. & Par. habent *lance*, mss. omnes, & melius *favo*.

[d] Quippe qui abdicato Magistri munere, secesserat in Capellam Sancti Victoris Paris. ibique Monasterium inchoaverat, quod postea Ludov. Crassus magnificè perfecit.

[e] Alludit ad Magisterium Willelmi, qui Parisiis Philosophiam publicè legerat, unde lucrum aliquod, institorum more, forsitan fecerat, & ubi inter cæteros Petrum Abailardum auditorem habuerat.

pietatem cum sufficientia. Hinc denique est quod intra fines virtutis totum te colligis, quod de vita tua cum natura [a] non deliberas, minus attendens quid caro possit, quàm quid spiritus velit. Hoc verè philosophari est; sic vivere, magnum jam cum superis est inire consortium. Nulla hinc ad superos via compendiosior. Eò facilè pervenies, si tamen exoneratus incesseris. Porro animus ipse sibi sarcina est, donec & sperare desinat & timere. Nondum enim beatè vivit, quem vel voti torquet dilatio, vel à voto decidendi, metus excruciat. Diogenes quia nullius speravit favorem, nullius formidavit potentiam; Ille in dolio suo, tam spe vacuus, quàm timoris expers, locupletem transegit paupertatem. Porro quæ sic infidelis Cynicus abhorruit, tantò ampliùs necesse est ut abhorreat Doctor Christianus, quantò fructuosior est professio, quæ per fidem operatur. Morum hæc offendicula sunt, & ad virtutem gradientes remorantur. Eruditus sermo, & cultus abjectior, & severiùs retractata veræ Religionis instituta, religiosum exhibent Christianum. Nunc autem exhibebis, & perfectum exprimes Philosophum, si nec speres aliquid, nec extimescas. Hoc, & verum animi robur, & integrum mundi contemptum denunciat. Fert autem fama, id à quibusdam tibi persuasum, ut ab omni lectione penitùs abstineas. Super hoc attende quid sentiam. Citra profectum proficit quisquis alteri, cùm potest, non prodest. Virtus est, etiam malè usuro, virtutis ministrare materiam. Præterea sub Evangelico te cohibuisti consilio, quo juvenis à Christo audivit: *Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me*. Holocaustum igitur habes offerre, non sacrificium; De eorum quippe differentia apud Gregorium sic legisti: *In sacrificio quidem pars pecudis; in holocausto autem totum offerri consuevit*. Et post pauca: *Cùm quis aliquid suum vovet, sacrificium est; cùm verò omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est*. Offer ergo te totum Domino Deo, quoniam Domino Deo totum te devovisti; alioquin eum promisso defraudas holocausto. Denique *sapientia abscondita, & thesaurus absconditus, quæ utilitas in utrisque?* Aurum meliùs rutilat dispersum, quàm signatum. Nihil à vilibus tophis gemmæ differunt, nisi in medium deducantur. Scientia quoque distributa suscipit incrementum, & avarum dedignata possessorem, nisi publicetur, elabitur. Noli ergo claudere rivos doctrinæ tuæ, sed juxta Salomonem: *Deriventur fontes tui foras, & aquas tuas in plateis divide*.

Animi gravis sarcina spes & timor.

Perfectus Philosophus nihil sperat, nihil timet.

Virtus est, etiam malè usuro, virtutis ministrare materiam.

Marc. 10. 21.

Sacrificium & holocaustum in quo differunt.

In Ezechielem, lib. 2 hom. 8.

Eccli. 20. 32.

Scientia distributa suscipit incrementum.

Prov. 5. 16.

EPISTOLA II. *

* aliàs octava.

A. [b] ARCHIEPISCOPO.

Scripta circa an. 1100.

Amico mittit flabellum, cujus illi sensum mysticum ingeniosè & piè insinuat.

FLabellum [c] tibi misi, congruum scilicet propulsandis muscis instrumentum. Est etiam quod in munusculo nostro interpretari te oporteat. Attende ergo quibus muscis immolantes Domino Sacerdotes graviùs infestentur. Mille sunt occursantium phantasmata cogitationum, mille diaboli suggestiones, mille mortalium tentationes animorum: quæ dum se sacrificantium mentibus [d] inopino ingerunt illapsu, dum eas ad alia atque aliena [e] cogitanda distrahunt, dum hæreticam moliuntur inducere pravitatem, quid aliud faciunt, quàm, velut quædam muscæ, sacrificantes altaris Ministros infestant & impediunt? Talium portenta muscarum Patriarcha noster Abraham propulsanda præsignavit, cùm à sacrificiis aves abegerit incursantes. Scriptum est enim: *Descenderunt volucres super cadavera, & abigebat eas Abraham*. Dum igitur destinato tibi flabello descendentes super sacrificia muscas abegeris, à sacrificantis mente supervenientium incursus tentationum, Catholicæ fidei ventilabro exturbari oportebit. Ita fiet ut quod susceptum est ad usum, tibi mysticum præbeat intellectum. Et quoniam præfatæ volucres super sacrificia tantùm descendisse leguntur, non etiam ipsum interrupisse officium, Sacerdotes Christi tentationes, quas perferunt, ita docentur abigere, ut à Sacramentis Altaris, talis eos lapsus non cogat abstinere. Hic enim defectus infirmitas est quæ virtutem perficiat, non quæ virtutis opera in irritum deducat.

Gen. 15 11.

Distractiones involuntariæ virtutem non minuunt.

---

[a] Nulli mss. habent particulam *non*, quam tamen ad faciliorem intelligentiam conducere censuerunt Editores Paris. & Colonienses.

[b] A. Archiepiscopo. Ita mss. Reg. 4103. Victorinus 172. Rothom. S. Audoëni. Archiepiscopo, sc. S. Anselmo Cantuariensi, inter cujus epistolas hæc ipsi inscripta reperitur quinquagesima Libri tertii.

[c] Flabellum. De usu flabelli in Sacrificio Missæ ad abigendas muscas, qui tam in Orientali, quàm in Occidentali Ecclesia, quin & in ipsa Romana, teste Jacobo Gaëtano Ordinarii, cap. 53. usque ad sæculum XIV. perseveravit, vide D. E. Martene, Lib. 1. de Rit. Ecclesiasticis, cap. 4. art. 8.

[d] Editt. *inopinato*. Mss. Rotom. & Ebr. *inopino*.

[e] Editt. *alia atque alia*. Rotom. & Ebr. *alia atque aliena*.

* al. 23.

EPISTOLA III.*

a

A. [a] COMITISSÆ.

Comitissam (Adelam) ob insignem in regendis sibi ab absente marito commissis populis prudentiam, laudat, eique specialiter in eos clementiam commendat.

Scripta circa an. 1101.

* f. consensus.

Egregium Reginæ exemplum.

Regem maxime decet clementia.

ABsentiâ mariti laboriosior tibi cura Consulatûs incubuit. Eam tamen & fœmina sic administras, & una, ut nec viro, nec precariis consiliis necesse sit adjuvari. Apud te est quicquid ad Regni gubernacula postulatur. Sane tantus bonorum * conventus in fœmina, gratiæ est, non naturæ. Gratia Dei prædicandos tibi titulos cumulavit, quibus & sexui esses ad gloriam, & potestatem temperares. Defers enim fœminæ, dum colis in pulcritudine castitatem; Comitissam teprimis, dum servas in potestate clementiam. Illa tibi virum conciliat; hæc populum. Inde nomen acquiris, hinc favorem. Utrumque bonum per se quidem satis insigne est atque conspicuum, nec linguæ supplicat alienæ. Cæterum clementiæ plurimum laudis accedit, quia pluribus prodest. Quippe formosa pudica sibi providet; mitis autem Principatus Regnum servat incolume. Hujus profectò virtutis locus est apud Potentes, qui jure parentum, vel vi, vel electionis beneficio, cæteris principantur. Apud Populum verò non ita, cui nulla est potestas puniendi. Ipse autem ex alto crudelitatem detestatur, [b] adorat clementiam, quorum alterum feris, alterum hominibus natura docuit assignandum. Ea sanxit oportere homines mansuescere clementiâ, timeri feras crudelitate. Igitur crudelem esse, cum feris est habere commercium, & hominem diffiteri. Præterea suum est hominis ratio, quâ cætera supergreditur animantia, Deo [c] cedit; atqui rationi nullum est penitus cum crudelitate consortium. Illa cum Deo & cum Sapientibus divinam pepigit mansionem; hæc ad infima & sanguine gaudentia demigravit. Quæ igitur societas homini ad crudelitatem, cujus lares ratio tam supernè despicit, tam longè relinquit, tam constanter abjurat, tam penitus ignorat. Aliud habet illa contubernium, atque aliis cohabitatoribus constipatur. Inter quos clementia non ultimum possidet locum, quâ sicut humanitati nihil est affinius, ita nihil gloriosius in Principe. Ea rationem, quasi pedissequa matrem-familias, comitetur oportet, cujus arbitrio severas potestates emolliat, mitiores animos advocet, reis pateat. Omnibus enim virtutibus ratio præsidet, omnibus fines ordinat, omnibus suorum tempora denunciat officiorum. De clementia quoque compendiosa Principibus Capitula [d] Senecæ vigilavit, in quibus ideo brevitatem dilexit non obscuram, ut magnis occupatos legere non tæderet. Ea igitur pro te, & ad te suscepta suscipe, atque recordare quæ dudum didicisti ex te, & pro te. Pauca ea sunt. [Clementiæ, est aliquid ultrici detrahere sententiæ. Quisquis nihil reatûs impunitum relinquit, delinquit. Culpa est totam persequi culpam. Immisericordem profitetur, cui quicquid licet, libet. Item: Gloriosa virtus est in Principe, citra punire quam liceat. Virtus est ad vindictam necessitate trahi, non voluntate venire. Magnum quid est & divinum sapit, offensus clemens. Item: Bonus Princeps neminem sine pœna punit, neminem sine dolore proscribit. Bonus Princeps ita crimen insequitur, ut quem punit, hominem reminiscatur. Item: Bonus Princeps, sibi dominatur, populo servit, nullius sanguinem contemnit; Inimici, sed ejus qui amicus fieri potest; Nocentis, sed hominis. Cujuscumque sit, quia non potuit dare crimen, putat auferre. Ideo quoties funditur, confunditur.] Sufficiunt hæc animo docili, & amanti disciplinam. Ex quibus diligentiores facile percipient quantùm vel crudelitas obsit, vel prosit clementia Potestati. Vale.

Ratio omnibus virtutibus præsidet.

d

Boni & justi Regis officium.

[a] Ista probabiliter esse videtur Adela, Stephani Blesensis Comitis Palatini uxor, cujus meminit Ordericus Vitalis Ecclesiast. Historiæ Lib. 10. pag. 789. quæ, ut ait ipse, mulier erat sagax & animosa, quæ virum ignavum & timidum ad bellum sacrum anno sal. 1101. cum aliis Principibus Viris progredi suasit, & interim in ejus absentia Blesensem Comitatum regendum in se strenuè suscepit, & sapienter administravit.

[b] *Adorat.* Ita Victor. 272. Colb. verò 2662. & Ebr. *adornat.*

[c] Ebr. *credit.* Colb. 2662. Vict. 272. & Rotom. *cedit.*

[d] Capitula vigilavit. Ita Ebr. Colb. 2662. Rot. Sed Victor. 272. habet Capitula *Seneca* vigilavit, ut sit sensus: Sententias Senecæ breves providit. Quod & ipse Hildebertus scripsisse videtur, Lib. de Utili & Honesto, ubi præcipuè Senecæ Sententias ex Lib. de Clementia refert.

* al. 71.

EPISTOLA IV.*

CUIDAM COMITISSÆ.

Hæc Epistola directa videtur Adelæ Comitissæ, uxori Stephani [a] *Comitis Blesensis, quæ post obitum sponsi sui se voto monastico Deo sacravit. Huic Hildebertus applaudens, egregia adversus imminentes undique tentationes monita suggerit, & ut perseverantiæ gratiam in agone suscepto consequi mereatur, humilitatem illi præcipuè commendat, ut quæ cæterarum sit consummatio,* inquit, *clausulaque virtutum.*

Scripta circa an. 1101.

QUoties quæ circa te aguntur [b] audio, lætatur & exultat spiritus meus; audio enim te deduci in semitam mandatorum Dei, & ad terram viventium inoffenso currere vestigio. Audio etiam de locuplete pauperem spiritu, de splendidissima & constipata cuneis obsequentium Comitissa, humilem Monacham, atque ad instar abjectioris ancillulæ, cæteris filiabus Christi, quæ tecum Domino serviunt, & providere quod necessarium est, & officiosissimè famulari. Sane hæc mutatio, mutatio dexteræ Excelsi. In ea necesse est ut illud Sapientis attendas: *Fili accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.* Ad quam profectò servitutem te accessisse non dubito, cum ad Christi servitium per prudentiam accessisti. Prudentia siquidem fuit, [c] quod elegisti *abjecta esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Falleris autem, si inter emersuras tentationes, tutam putas electionem tuam, & eam sine gravi certamine [d] consummandam. In ea siquidem spiritum tuum adversa pulsabunt, prospera concutient, elatio fatigabit. Adversus hujusmodi necesse est ita dimices ut hostes mulierem agressi, virum inveniant. Quod aliter minimè fieri putes posse, nisi bonum, cui te per prudentiam obligasti, per fortitudinem in molestiis obtineas, in secundis per temperantiam, in rectè gestis per humilitatem. [e] Israël adversitatibus in deserto frangitur; ardore sitis & defectu mensæ circa Moysen murmurat; divinis miserationibus Ægyptiacam præfert servitutem. Quia igitur in eis fortitudo periit, à serpentibus ipsi periisse leguntur. Idem quoque populus in terra Madian manducare sedit & bibere; dehinc ut ludat surgit, distentus crapula & ebrietate, fornicatur. Unde factum est, ut viginti tria millia eorum in una die caderent, gladiis in ultionem intemperantiæ devorati. Vides ergo, O! filia Christi Jesu, quanta sollicitudine custodienda sit, & in molestiis fortitudo, & temperantia in secundis. Siquidem utroque mundi contemptus eget, quorum si desit alterum, quicquid per prudentiam eligitur, inanescit. Falleris autem si talia hæc adepta, tutum jam putas propositum tuum; si navigans in hoc magno mari & spatioso, portum te credis attigisse. Restar enim humilitas, quam, ut repositum accipias bravium, reliquis necesse est adjungi. Humilitate cursus ille consummatur, quo de ærumnis ad veram transitur sufficientiam, de luteis domibus ad cœlestes ascenditur mansiones, de incolatu ad patriam remeatur. Si nescis quis iste cursus sit, Augustinum lege, his ad Macedonium scribentem verbis: *Virtus in hac vita, nihil aliud est, quam diligere quod diligendum est; nullis inde averti molestiis, fortitudo est, nullis illecebris, temperantia est, nullâ superbiâ, justitia est.* Humilitas hoc in loco, nomine intelligitur justitiæ, tanquam cæterarum consummatio & clausula virtutum. Unde & discipulis suis Dominus ait: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Jam Petrus & Andreas naviculam & retia dimiserant. Jam Joannes virginitatis obtulerat holocaustum. Jam telonearium Mathæus deposuerat. Jam cæteri dixerant Apostoli: *Domine, ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te; quid ergo erit nobis?* Attende cur ad humilitatem invitantur carnis hostes & mundi. Attende quo egebant ad perfectionis plenitudinem, jam secuti Christum, relictis omnibus præter Christum. Magnus thesaurus, magna eget custodia; fur enim sollicitus est ut effodiat, ut furetur, ut traducat. Erat Apostolis pretiosus & inæstimabilis thesaurus, ipsa Redemptionis gratia, & divinum ejus colloquium. Erat eis thesaurus, nihil ab eo edoceri, nisi odisse vitium, & amplecti virtutem. Erat eis thesaurus, in amorem cœlestium quotidie miraculis ejus proficere & exemplis. Hujus thesauri custodem oportuit esse humilitatem, & ejus excu-

Eccli. 2. 1.

Ps. 83. 11.

Nulla virtus à tentatione tuta.

Exod. 32.

Mundi contemptus non subsistit sine fortitudine & temperantia.

Præcipuè verò sine humilitate.

Epist. 105. n. 2. novæ edit. p. 540. d.

Math. 11. 29.

Math. 19. 27.

Apostolorum & omnium Christianorum thesaurus Hujus custos est humilitas.

[a] Eodem an. 1101. Sthephanus Hierosolymam secundò reversus, in obsidione Romæ, ab Aropasto Babyloniorum Satrapa captus & occisus est, teste Orderico Vit. Lib. 10. Ecclesiast. Historiæ.

[b] Ita mss. Ebr. Rotom. Victorin. solus Colbert. 1168. *sunt.*

[c] Ita Colb. duo. Reg. 4013. *quam.*

[d] Ita Colb. 1168. Reg. verò 4003. & Colb. 4017. *consummandam.*

[e] Hic desinit Epistola hæc in mss. Rot. & Ebroic. sed in sex Colbertinis, & duobus Victorinis continuatur ut hic habetur, & in omnibus Editis.

hiis accessum superbiæ amoveri, quæ ubi ipsa subsistere [a] non potuit, ægrè sustinet aliquem pervenire. Ea siquidem orta signaculo similitudinis Dei, in inferiores partes terræ de cœlesti sublimitate corruit. Patri ejus quædam erat prærogativa beatitudinis, expressiùs esse similem Creatori. Verum quantò fuit conditione sublimior, tantò factus est potentiâ inferior & gloriâ. Gloriam verò quam ex gratia habuit, & quam [b] omnibus invidet, amisit superbiâ; inferos autem, nulli, quos meritis est adeptus. Ad inferos enim qui cum sponte sequuntur, multi sunt, eo quod plures multimodis tentationibus ipse trahit. In illos autem, quorum facies est spectantis ad Civitatem de qua ipse non rediturus exivit, tantâ uritur invidiâ, ut ei parum sit illis inflixisse mortem, quâ corpus, non anima, moritur, nisi infligat & illam, quâ corpus & anima [c] moriuntur. Hinc est quod eis numquam cessat adversari, totus in hoc, ut cum uxore Loth ad sulphur & ignem Sodomæ respiciant, tunicam Joseph non attendant, & hostiæ [d] caudam immolare desistant. Porro super omnia elatione pugnat, quâ solâ sicut se novit superatum, sic universos eâdem solâ credit posse superari. Tu igitur humilitatem amplecti memineris, sciens nihil esse quo gloriosiùs de Sathana triumphetur. Illius jaculis [e] scutum humilitatis oppone, quod si ipse invenerit impenetrabile, confundetur, & te persequi desistet. Unde & Beda super Lucam ait: [f] *Consummata omni tentatione Christi, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* [g] Vides ipsum diabolum in studio pertinacem, [h] ut veræ virtuti Ecclesiæ sobolem invidere non desinat, tamen justa formidat, quia frequentius [i] resurgit [k] triumphari.

Dæmon obstinatius insidiatur perseverantiæ servorum Dei.

EPISTOLA V. *

* al. 63

Illustri [l] *Viduæ gratulatur, quod, omisso peregrinationis ad Sepulcrum Domini consilio, maluerit, omnibus abdicatis, in Monasterio Christi Crucem tollere, quam ejus Sepulcrum invisere.*

Scripta circa an. 1102.

Hildebertus Cenomanorum Episcopus, A. ancillæ & filiæ Christi, suæ quondam dilectæ, nunc autem dilectissimæ; bonum exitum de bono promereri principio. Egredienti tibi de medio nationis pravæ atque perversæ congratulatur & applaudit spiritus meus, laudans Deum & glorificans, quod Ægyptiacam adversans servitutem, ad terram promissionis iter assumpsisti. Confido autem in Domino meo Jesu Christo, quod ipse prosperum faciet desiderium tuum, quod *perficiet gressus tuos in semitis suis, ut non moveantur vestigia tua.* Et quidem ego credidi aliâ viâ filiam Abrahæ de Ægypto egressuram; sed filia Abrahæ compendiosiorem viam elegit. Credidi enim te desiderio desiderare sepulcrum Salvatoris invisere, & nostræ Redemptionis officinas obsequio venerari christiano. Sciebam quod offertes rectè, sed ne rectè etiam divideres dubitabam. Tu autem & rectè obtulisti, & rectè divisisti. Rectè obtulisti, quia pro Christo omnia reliquisti. Rectè etiam divisisti, quia Christum sepultum, quam Christi sepulcrum sequi maluisti. Porro salutaris hæc & plena consilii divisio. Ut enim efficiamur Discipuli Christi, bajulare monemur ipsius Crucem, non quærere sepulturam. Quam scilicet Crucem, ut tu & portare & sequi Christum possis, patientiam amplectere, amplectere & humilitatem, quæ inter cæteras virtutes inveniuntur humanæ Redemptionis obtinuisse principatum. Si diligenter attendis, tota Christi vita nihil aliud in terris quàm exemplum & doctri-

Ps. 16. 5.

Humilitas & patientia præcipuæ Christianorum virtutes.

[a] Ita Colb. 1168. Colb. verò 4017. *sustinere.*

[b] Locus obscurus, quem sic clariùs exprimi posse crederemus: Gloriam verò quam ex gratia *habuit*, (sic Colb. Editi verò *hauserat*,) amisit superbiâ, quâ omnibus invidet; inferorum autem, id est damnatorum nulli, quos meritis est adeptus, id est, quos meritorum malorum seu peccatorum titulo sibi computavit.

[c] Colb. 4017. corpus *pariter* & anima.

[d] Colb. 1168. *hostiam cauda.* Colb. 4017. melius *hostiæ caudam.*

[e] Colb. 1168. *scutum.* Colb. 4017. *factum.*

[f] Colb. 1168. *consumptâ.* Colb. 4017. & melius ad textum *consummatâ.*

[g] Variant hic Codices mss. qui sensum non ita clarum exprimunt. Codex Victorin. 272. videtur habere clariorem; sic enim habet: [Vides ipsum diabolum non esse in studio pertinacem, veræ virtuti solere cedere; & si invidere non desinat, tamen instare formidat, quia frequentiùs refugit triumphari.] Judicium sit penes Lectorem.

[h] Ita Colb. 2662.

[i] *Refugit* Colb. 1168.

[k] Colb. 4017. *resurgat.*

[l] F. Agneti, filiæ Petri Pictavorum Ducis, relictæ primùm Hildephonsi Senioris Galliciæ Regis, ac deinde viduæ Heliæ Comitis Cenomanensis, qui obiit an. 1101. quo defuncto, ipsa Deo se sacravit in Monasterio. Ita Ordericus Vitalis Lib. 10. Hist. Ecclesiasticæ pag. 785. Scripta ergo videtur circa an. 1102.

na earum fuit. In eis igitur dum per serpentes deserti hujus, & innumeros hostes ad promissam tendis Jerusalem, mentis oculos habe, ut illud Salomonis in te
Eccl. 2. 14. compleatur: *Oculi Sapientis in capite ejus. Stultus autem in tenebris ambulat.* Vale.

* al. 42.

EPISTOLA VI. *

a

ADELÆ [a] *COMITISSÆ.*

Scripta videtur circa an. 1104.

Huic Viduæ olim in Aula deliciis enutritæ, cum Christo nuptias, (haud dubium quin monasticâ professione,) gratulatur. Eam perhumaniter hortatur Hildebertus, ne, ob ante actam in sæculo vitam, aliquatenus fortè solutiorem, animo despondeat; nam & pœnitentes ut justos, & viduas ut virgines Deo placere posse asserit: variaque illi contra tentationes imminentes, è Scripturis monita suggerit.

HUmilis Cenomanorum Episcopus H. A. suæ Dominæ, atque dilectæ, bonos eventus ex bono promereri principio. Quod te Dominam appello, noveris esse meriti tui; quod dilectam, debiti mei. Sponsa Domini mei Domina mea
* aliàs & sanctiùs.
est. Hinc est quod te puro & * simplici amore complector, quod æmulor te Dei æmulatione. Vapularem sub Judice Christo, nisi sponsam Christi zelarem & in Christo, & pro Christo. Iterum enim dico: Sponsa Domini Jesu-Christi es. Ad Regis amplexus de cubiculo militis traducta es. Uxor hominis, uxor Dei facta es. Nolo tamen repudium timeas, quia cum virgo esses, hominem Deo, Regi
Osee. 1. militem prætulisti. Osee noster meretri-
Num. 12. cem ducit uxorem; Moyses Æthiopissæ conjugio delectatur. Unde Christus sitim
Jo. 4. extinguit, Samaritana poculum administ-
Luc. 14. 21. trat. In plateis & vicis pauperes & debiles, cæcos & claudos Evangelium quærit, unde domus Patris-familias impleatur. De reptilibus & immundis, in Actibus Apostolorum dictum legisti: *Macta &* Act. 10 13.
manduca. Denique peccatrix fuerat, de qua Joannes in Evangelio ait: *Diligebat* Joan. 11 5.
Jesus Mariam & sororem ejus Martham, & Lazarum. Innumera sunt exempla, quibus etiam peccatrices suo Christus conjugio dignari figuratur. Non enim de justis, sed de talibus quoque dictum est: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Evangelista: *Quidam*, inquit, *ex eis de longe venerunt.* De longe scortator ille filius veniebat, quem pater in symphonia & choro suscipiens, saginatum pro eo vitulum interfecit. De longe venientes zelatur Sponsus tuus, & eis se maritum offerens, quæ numerum perdidere maritorum. Christo itaque multa uxor est. Ejus uxor Agnes, & Anna, & Susanna. Agnes nullius nisi ejus; Anna post alterum, tamen ejus; Susanna simul & alterius, & ejus. Quæ plus eum diligit, parit uberiùs. Quæ plus parit, dotatur ab eo sublimiùs. Nulla tamen indotata, quia nulla infœcunda. Apud sponsas hominum, (si verus est Physicus,) in quinquagesimo anno fœcunditas omnium conquiescit. Quibusdam nulla omnino filiorum benedictio est. Apud Christi conjuges, non sic. Nullam natura, nullam tempus facit infœcundam. Omnis ætas ab eo concipit, ei parit. In ortu quippe sumunt Christi nuptiæ principium. Virgines nascuntur omnes, cui sorti debetur in cœlesti thalamo principatus. Fœmina fœminam generans, ante Dei socrus est quàm hominis. Festivum, tam festivum conjugium! Felix, vix nata, & jam nupta! Verè felix, quæ Regi & Legi nascitur Angelorum! *Angeli* enim *neque* Mat. 12. 25.
nubunt, neque nubentur; quorum conditio sexum ignorat. Nam de cæteris conjugibus Christi quid loquar, quibus exuberat

Peccatrices etiam conjugio suo dignatur Christus.

Zach. 1. 3.

Mar. 8. 3.

Luc. 15.

Mira de virginitate.

[a] Ita habent Editiones. Ita & mss. plures; sed Reg. 4103. & Victorin. 272. hunc titulum præferunt: *Cuidam fœminæ, quæ cum esset uxor militis, fieri voluit uxor Dei.* Hæc autem Adela Comitissa, ipsa est forsitan Comitissa Blesensis, de qua sic loquitur Guill. Gemmet. Hist. Norman. Lib. 8. cap. 39. Mortuo Stephano Comite Blesensi, marito Adelæ, filiæ VVillelmi Regis Anglorum, ipsa aliquandiu rexit Comitatum, quia filii sui adhuc minus habiles erant ad procurandum regimen. Quibus adultis, ipsa sanctimonialis habitum & conversationem tempore Domni Petri Cluniacensis Abbatis, Marciniaci assumens, laudabiliter ibidem usque ad finem in Dei servitio perseveravit. Cum tamen hanc A. Comitissam tam expressè Hildebertus vocet Dominam suam, quia erat sponsa Domini sui, posset etiam intelligi A. Comitissa Agnes, uxor Heliæ Comitis Cenomanensis, cujus ditioni Hildebertus ut Cenomanensis Episcopus subjacebat; quippe quæ sponso, unico post desponsationem anno, è vivis sublato, totam se bonis operibus devoverat, licet aliàs de ejus Monachatu non constet. Nec utrique huic opinioni videtur officere, quod Hildebertus hanc A. Comitissam quasi peccatricem compellat, cum in comparatione perfectioris statûs monastici, ante acta inter Aulæ tumultus & illecebras voluptatum vita, huic *peccatricis* ideæ potuerit suspicionem præbere.. Porrò apud eumdem Guill. Gem. Lib. 8. cap. 34. memoratur una ex filiabus Heliæ Com. Cenom. quæ, ut ait, nupsit VVillelmo filio Henrici Regis Anglorum; quo mortuo, sumpsit Religionis habitum apud Fontem-Ebraldi, cujus Sanctimoniales Hildebertum in Patronum sibi & quasi Directorem, à Summo Pontifice expetierant & impetraverant; quo munere ipsum zelantissimè perfunctum fuisse inter alia probat Epistola ad Honorium Papam pro confirmatione cujusdam Eleemosynæ dicto Monasterio ab Henrico I. Anglorum Rege concessæ.

1. Reg. 2. in senectute fœcunditas? Anna fœcundior
octogenaria, quàm juvencula fuit. Unum
Gen. 24. Sara genuit Abrahæ filium, Domino
Cant. 4. 2. plures. *Omnes*, ficut Salomon ait, *gemellis*
fœtibus, & sterilis non est in eis. Hæ sunt
Is. 26. 18. quæ cum Propheta dicunt: *A timore tuo*
defecimus, & doluimus, & peperimus: Spi-
ritum salvationis fecimus super terram. Ab
hoc & tu, Soror mea, Domina mea, ab
hoc & tu, ni fallor, concepisti. Si autem
concepisti, necesse est ante partum do-
leas; cum dolueris, enitendum tibi est ut
patias. Cum pepereris, tunc veraciter
tandem dictura es: *Spiritum salvationis tua*
fecimus super terram. Scio, charissima mea,
Eccl. 15. 1. quia Salomonem legisti dicentem: *Qui*
timet Dominum, faciet bona. Et in Psalmo:
Ps. 110. 8 *Initium Sapientiæ, timor Domini*. Cæterùm
non illius sapientiæ, quæ apud Deum
stulta est; quâ sapientes sunt homines, ut
faciant mala, sed quam loquitur inter
Luc. 25. perfectos Apostolus; quâ prudentes virgi-
nes oleum in vasis accipiunt, & cum
sponso ad nuptias admittuntur. Hanc à
al. à constantia. timore sapientiam, à* conscientia timorem
concepisti. Rapinis gavisa es? legeras:
1. Cor. 6. 10. *Neque fures, neque rapaces Regnum Dei pos-*
Sap. 1. 11. *sidebunt*. Mentita es? legeras: *Os quod men-*
titur, occidit animam. In damnum pudici-
tiæ, juvenibus placere studuisti? legeras:
Ps. 52. 6. *Qui hominibus placent, confusi sunt, quia*
Deus sprevit eos. Audisti & exaudisti ven-
1. Cor. 6. 13. trem? legeras: *Esca ventri, & venter escis:*
Deus autem & hunc & has destruet. Ætas
melior fluxerat, & nihil adhuc feceras
Luc. 13. 7. boni? legeras: *Ecce anni tres sunt, ex quo*
venio quærens fructum in ficulnea hac, & non
inveni: Succide ergo illam. Hæc mala, vel
nulla bona feceras. Judicium timuisti;
meritò autem timuisti, quia Judicem dic-
Math. 8. 12. turum didicisti: *Ligatis manibus & pedibus,*
mittite eum in tenebras exteriores; ibi erit
fletus & stridor dentium. Timenda sanè at-
que tremenda Sententia. Timor illius,
timor servi, sed utilis. De servo quippe
facit & filium. Quod si filium & hæredem,
hæredem quidem Dei, cohæredem autem
Christi. Hoc timore timere cœpisti, &
concepisti. Ubi, vel quid cœpisti? In agro
mentis, spiritum pœnitentis. Delicatus
profectò conceptus, & excuti facilis ante
Pœnitentiam inchoantibus quantum Dæmon insidiatur. partum. Mille sunt veneficia Dæmonum,
quibus injectis, vel rude semen penitùs
deficere, & enecari jam confirmatum con-
suevit. Unde Ambrosius: *Faciliùs*, inquit,
inveni qui innocentiam servaverint, quàm
Voluptatum præteritarum recordatio pœnitentibus quam periculosa. *qui veram egerint pœnitentiam*. Hanc pro-
fessis, periculosa est præteritarum recorda-
tio voluptatum. Eas enim tenerrimè caro
suspirat; & immemor uxoris Loth, egres-
Gen. 24. sum de Sodomis spiritum frequentiùs res-
picere subhortatur. Multa est in hoc, &
semper sollicita, non tam impetrare,
quàm extorquere consensum. Nec ei labo-
riosum est in tali triumphare negotio,
cùm omnes facilè trahamur illecebris, &
efficacior sit conatus ad crimen, quam
spiritûs ad virtutem. Unde necesse est in-
teriorem dolere hominem, quoniam non
jam hoc vult, quod facit; sed quod non
vult, illud agit. Nolo expavescas, nolo
desperes, si dum incipis fugere te, velut
post tergum muscitet prurigo voluptatum;
si juxta quod Augustinus de se meminit, Confess. Lib. 8. cap. 11 nu. 2.
succutiat carneam vestem tuam, & dicat:
Quo fugis? Quid tibi & vitæ, cui impar est
muliebris infirmitas? Quid tibi & oneri sub
quo defectum sexus muliebris pollicetur?
Quid somnias teneros artus, & exquisitis
educatos deliciis, longum posse ferre marty-
rium? Incipe, sed quod te non pœniteat in-
cœpisse. Quantæ tibi vires, tantus sit & co-
natus, ne non possis quod conaris. Caro & Caro & mulier duplex infirmitas.
mulier, duplex infirmitas, & consortium
vix discens dediscere voluptatem. Apud
neutrum tuta est Religio; donec maturior
ætas utriusque restinguat incendium. Eo
tempore consultiùs incipies, quod modo
periculosè profiteris. Neminem serò pœ-
nitet, quem mors invenit pœnitentem. In
extremo vitæ latro, dum Paradisum me-
ruit, exemplum reliquit. Operarios, qui
circa undecimam horam venerant, pares
illis in præmio legisti, qui portaverant
pondus diei & æstus. Hæc & his similia
sacris obsistunt initiis; hæc sementem vir-
tutis extingunt, & suffocant ante partum.
Talia Syrenes amarissimè dulces, talia
cœli volucres, animæ cantitant inchoanti.
Si Syrenes audis, à portu recedes, in vo-
raginem longiùs abstracta voluptatum. Si
volucres te demulcent, frustra seminas,
quia quod seminas à volucribus comede-
tur. Adversus tam pestilentes cantus si sa-
pis, obsurdesces; & ne eos exaudias, as-
pidis exemplo, mentis aures obturabis. Est
tibi scutum fidei, in quo possis omnia tela
nequissimi & excipere missa, & ignea ex-
tinguere. Sunt etiam parata tibi jacula,
quibus infestantes confodias, & expugnes
inimicos. Si circa te fabulatorii spiritus, &
incantatores carnis motus obstrepuerint,
esto constans, & dic: *Declinate à me ma-* Ps. 118. 115.
ligni, & scrutabor mandata Dei mei. Si re-
calere mulierem senseris, & ad suas revo-
lare velle ineptias, esto constans, & dic:
Domine, confige timore tuo carnes meas; à Ibid. 120.
judiciis enim tuis timui. Si paupertatem
odisse cœperis, & perceperis divitiarum
suscitari desiderium, redi ad te, & dic:
Væ vobis, divites, qui habetis hic consolatio- Luc. 6. 24.
nem vestram. Si te demulceat adulator, &
ad plebeculæ laudem hilarescas, redi ad
te, & dic: *Oleum peccatoris non impinguet* Ps. 140. 5.

caput meum. Si tibi suggeratur in frigidiores annos bonum differre propositum, responde, & dic: *Dies mei sicut fur, ita in nocte venient.* Si gula desæviens lautiores tibi commendaverit apparatus, responde,

Rom 14 17.

& dic: *Non est Regnum Dei esca & potus.* His velut quibusdam increpationibus diffugiunt inimici, dilabitur memoria voluptatum, carnis garrulitas conticescit, sanctæ conversationis initia convalescunt. His formabitur, & in bonum proficiet quicquid bona terra cordis tui concepit à timore Domini Dei tui, cultoris sui; fructum autem hunc intellige fructum spiritûs,

Gal. 5. 22. & 23.

fructum de quo Apostolus ait: *Fructus spiritus, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, adversus quæ non est lex.* In hujusmodi filiis hæreditas acquiritur sempiterna. Felix, si laudat & exultat apud te tam beata progenies; felicior autem si de ea tuus non poterit triumphare inimicus. Fortassis ignoras; sed in masculos hujusmodi superstes adhuc Pharao debacchatur, invidiam, quæ cœpit ante partum, constanter exercens &

Contra pœnitentiam agentes Dæmonis conatus obstinatior.

post partum. Quos enim conceptos doluit, editos mergit in flumine, nesciens cum jam natis in gratiam reverti, quos oderat nascituros. Persequitur ergo illos usque in hodiernum diem, nec pudet congredi superatum, dummodò speret aliquando superare. Sive ergo parturias adhuc, sive jam educes quos peperisti,

Exod. 1.

illum time Pharaonem, quo sicut nihil perversius est, ita nihil astutius. Ejus astutiâ factum est, ut de prima muliere modico triumpharet apparatu. Uno enim pomo superavit, quo dum lacessit personam, vulneravit & naturam. Inde nimirum corrupta est tota progenies, & prostratos invenit hæredes, parentum triumphator. Esto igitur non immemor cum quo hoste bellum inieris, pro quo congressa sis patrimonio, ut non minùs inimici pertinaciâ, quàm præmii magnitudine, saluti tuæ invigiles; in eo & per eum vincere quærens, qui propter te mortuus vicit, sepultus triumphavit Jesus-Christus Dominus noster.

EPISTOLA VII.*

* al. 15.

M.[a] ANGLORUM REGINÆ.

ARGUMENTUM.

Mathildi Principissæ gratulatur de suis cum Anglorum Rege nuptiis, (haud dubium quin Henrico I.) Hortatur ut Deo bonorum omnium largitori sinceram habeat gratiam, bonisque temporalibus eò moderatius utatur, quò districtiorem de illis Judex justus repetiturus est rationem.

Scripta circa an. 1110.

GRatulor honori tuo, atque bonæ opinioni tuæ, quæ mihi melior in dies innotescit. Gratulor, inquam, & Domino Deo gratias ago de bono tuo, quoniam bonum tuum nihil aliud est quam donum suum. *Quid enim habes, quod non accepisti?* Et *nos omnes*, ait Evangelista, *de plenitudine ejus accepimus.* De

1. Cor. 4. 7. Joann. 1. 16.

ejus scilicet plenitudine, de qua tu habes ut sis, habes ut bona sis, habes etiam ut melior esse possis. Attende ergo quid habeas ex tam bono factore tuo, & intende quid debeas ei ex tam magno beneficio suo. Attende, inquam, qualem te laboraverit artifex tuus, & labora ne degeneret labor suus.

A Deo habemus ut simus, ut boni simus, ut meliores esse possimus.

De temporalibus loquor & caducis; sed temporalia etiam & caduca dona sunt Domini Dei tui. Non meruisti nobilis nasci, & regius sanguis nata es; Non laborasti, & dives facta es. De potentia nihil movebaris, & ecce super capita filiorum hominum posita es. Nulli, pro gloria formæ, supplicasti, & usque ad Regis delicias formosa facta es. Hæc opera operatus est Dominus Deus; Deus bonus, opera bona, quoniam ipse summè bonus fecit omnia valde bona. His autem bonis, non sunt homines boni, sed eis bene

Bona etiam temporalia sunt dona Dei.

Bonis temporalibus non sunt homines boni, sed illis bene utendo fiunt boni.

a M. Non videtur hæc littera M. in plerisque mss. sc. Ebroicensi n. 19. Regio 4103. Colbertino 2131. & aliis, titulo Anglorum Reginæ præfixa, aliam designare Reginam, quàm Mathildem seu Mathildam Malcolmi Scotorum Regis filiam, sororem verò S. Margaritæ, & trium sibi succedentium fratrum in Regno Scotiæ, Edgari sc. Alexandri & David. Hæc nupsit Henrico I. Angliæ Regi post Guill. Rufum. Hanc autem consecravit & coronavit S. Anselmus Cant. Archiep. Ita apud Ingulphum rerum Anglicarum Scriptorem, in Chronico de Mailros pag. 162. De hujus porrò Reginæ virtutibus ac pietate, præcipuè autem de ejus ardenti in pauperes, sed heroïca in leprosos charitate, mira refert Ethelredus Ab. Rievall. in Genealogia Regum Angliæ sub finem, seu pag. 368. eamque hoc titulo vocat Excellentissimam atque Christianissimam. Similia item de eadem narrat Henricus Knygthon, Canonicus Lycestriensis, lib. 2. de Eventibus Angliæ, ubi asserit illam à primis pueritiæ annis inter Moniales Wintonenses educatam, peplum sacrum gestasse, ut nuptias à patre non semel oblatas, vitare posset; quas tamen cum Henrico I. Anglorum Rege non licuit recusare, sed quibus D. Anselmus non priùs consensit, quàm ei à testibus legitimis probatum fuisset eam *sine professione*, & non nisi procorum recusandorum prætextu, velum assumpsisse. Obiit autem hæc pia Regina juxta Ingulphum, an. 1118. plena utique operibus bonis, quibus ut insisteret, salutaria & apostolicâ libertate referta Hildeberti nostri monita non immeritò credideris effecisse.

utendo faciunt, ut & ipsi fiant boni. Ut igitur & tu sis bona coram Domino Deo tuo, utere benè bono munere suo. Si benè uteris, & ejus munus est, & tuum bonum; si vero malè, ejus quidem munus est & bonum, sed bono munere Dei malè uten-
a do, facis tuum malum: Nihil est [a] enim
Nihil est homini bonum sine se bono. homini bonum, sine se bono. Bonis autem
& [*] *diligentibus Deum, omnia cooperantur in*
Rom. 8. 28 *bonum* Porro munera Dei damno sunt possessoribus otiosis, quibus nolle negotiari ad lucrum, probè negotiatur ad supplicium. Intellige quæ dico; Dedit enim tibi Dominus intellectum. Magnus fœne-
b rator est hic Deus noster. [b] Coram eo lo-
c quor. Importunè usuras exigit iste [c] creditor noster. Creditor noster est & durus; Cre-
Creditor durus est Deus, qui de gratiis suis gratias exigit. ditor est ille quidam homo, qui peregrè profectus est. [d] Ipse plenilunio revertetur; Cùm redierit, duplum requiret à te. Cùm susceperit, [e] centuplo munerabit te. O! beatum commercium, in quo nec usuras
d
e exigens criminis arguitur, nec solvens in aliquo gravatur. O! felicem negotiationem, in qua creditor est opportunè im-
Et tamen debitor est sibi debentibus. portunus, & debitori, plusquam debeat, debetur. Proinde timendum est, ut ad judicium sine venia venias, si, quod absit, negotiandi negligentiam somnias oblivione fore impunitam. Intellige quæ dico; Magnæ memoriæ est iste creditor noster; Pœnaliter oblita es tui, si eum putas oblitum debiti sui. Nihil obliviscitur tempore, nihil occupatione. Æque recolit, & quod hodie præstat, & quod præstitit heri, quoniam hodie suum est & heri. Abeunt dies & dies, anni & anni, sed mille dies,
Ps. 89. 4. & mille anni ante oculos suos *tanquam dies hesterna quæ præteriit*. Numquid ergo non numerabit, quantum tibi præstiterit,
Eccli 1. 2. qui solus *dinumerat arenam maris, & plu-*
f. sua. *viæ guttas, & dies sæculi*? Numquid non
f dividet usque in minutias talenta [f] tua, qui divisit aquas ab aquis in sapientia sua? Fortassis autem trahes in jus creditorem tuum, dum reperet à te commendatum suum? Intellige quæ dico; Bonus causidicus est, qui tecum rationem positurus est. Coram Angelis referet, veritati deferet, Deus quam severus Judex.
terribilia proferet, horribilia inferet. Sed dicis mihi: Idem offensus clementem [g] se
g h promittit, [h] punire prætermittit, pœnitentem admittit, minas remittit, debita dimittit, ampliora committit. Ita est, inquam. Confiteor. *Misericordia Domini ple-* Ps. 118. 64.
na est terra. Cæterùm plures eam sibi infructuosè aucupantur, qui licet abjurato benè agendi studio, Deum tamen, quem merentur Judicem, sperant misericordem, quasi eum invenire propitium merces sit iniquitatis, quod credimus esse religionis. Verùm non est ita. Neque enim misericordiam Dei lucrantur mali, quam sibi, non nisi timidè, pollicentur etiam boni. In eam sperare saluberrimum est consilium, sed de ea totum pendere, periculosum est refugium. Oportet enim ut Judicem mitigent aliqua bona, si volumus misericorditer judicari multa mala. Proxima est veniæ causa, non tota rea. Virtus quæ cum delicto ad Judicem venit, intervenit. Hi vero Judicem sentiunt expertem misericordiæ, qui se justitiæ. Quis igitur aget pro te, si ille, quod absit, perorabit adversus te, & aversus à te? Judicem mitigent aliqua bona, si cupis misericorditer judicari multa mala.
Grave est incidere in manus Dei viventis. Heb 10 31.
Vale, atque deliciis pro Regina utere, non pro te.

EPISTOLA [i] VIII. *

i
* al. 47.
Scripta circa an. 1110.

Agit cum amico, ut videtur, in aliqua Ecclesiastica dignitate recens constituto, de gravitate & periculis avaritiæ; illique eleganter applaudit, quod oblatum aurum & argentum, & alia munera pro Deo generosè recusando, pergratum illi sacrificium obtulerit.

SAnctæ conversationis vestræ præcedentibus primordiis gratulamur, co-

[a] *enim* deest in Ebr. adest in Colb. 2662. Victor. 272. & Rotom.

[b] Coram *eo*. Ita Colb. Victor. Rotom. Ebr. verò coram *Deo*.

[c] *Creditor*. Sic habent Victor. & Rotom. Colb. & Victor. *conditor*.

[d] Colb. 2662. *Iste in plenilunio*. Victor. *Iste plenilunio*. Rotom. & Ebr. *Ipse plenilunio*.

[e] Ebr. *centuplum*. Colb. 2662. Vict. 272. Rotom. habent *centuplo*.

[f] Solus Vict. habet *sua*. Colb. 2662. Vict. 272. Rot. habent *tua*.

[g] Deest in Rotom. particula *se*.

[h] *Punire prætermittit*, quæ sunt in aliis.

[i] Licet in omnibus quos viderim mss. hæc Epistola sit sine titulo, illam tamen ab Hildeberto directam suspicaremur Guillelmo de Campellis, sub initio conversionis ejus, & secessûs in Sacellum Sancti Victoris, quod deinde in celebre Monasterium evasit, ut eum in eodem sancto proposito firmaret, quod in ipso laudaverat Epistola prima hujus Libri. Conjecturæ nostræ locum præbet sensuum & verborum utriusque similitudo. In illa enim prima Willelmum extollit, quod institoriam abdicaverat lectionem, illi præferens pietatem cum sufficientia ut quæstum magnum; in hac applaudit illi, quod aurum & argentum Deo libaverit, illud religiosè pro Deo recusando. Illi in priori suadet temporalium abdicationem, quibus exoneratus animus faciliùs ad Deum feratur; in hac sequenti, eisdem propè verbis suadet cupiditatum fugam, ut animus desursum veniens, illis exoneratus, sursum liberiùs revertatur. Indè, si conjectura favet, hanc Epistolam scriptam censeremus circa an. 1110.

rum auctorem deprecantes, ut mereamini talarem inducere tunicam, & hostiæ caudam immolare. Quod ita futurum Christo Jesu cooperante confidimus, bonam spem nobiscum reportantes, quia eo duce pervenietis ad bravium, qui movit ad cursum. Quo in proposito, quanta vobis occurrent remoramina, jam, nisi fallimur, experientiâ didicistis. Ad virtutem namque gradientes, quò offendant ubique inveniunt. Eam profiteri pronum quidem est; perseverare difficile. Indè fit, ut cùm propè sit quò curritur, plures tamen brevissima deficiant in via. In Ægypto enim sumus omnes, in qua masculorum vitam superstes adhuc Pharao persequitur. Tot in deserto, vel gladiis, vel serpentum morsibus ceciderunt, ut duo tantùm terram intrarent repromissam. Denique: *Multi vocati, pauci verò electi*. Quid autem sit quo præcipuè retardentur contendentes in hoc agone Sacerdotes, & si vestram non lateat prudentiam, nos tamen illud vobis scribere decrevimus, exhortandi potiùs gratiâ, quàm docendi. Equus, cùm benè cursat, plurimùm tamen clamoribus exhortatoriis adjuvatur. Ociùs [a] juvenci moventur notis vocibus excitati. Sic & virtus stimulos quærit, & exhortatione suscipit incrementum. Ad verum itaque desudanti bonum, nihil æquè noxium est, quàm inter divitias minimè sibi constare, nec animi retinere libertatem. Animus desursum veniens, sursum nititur, difficilè quò aspirat perventurus, nisi exoneratus [b] incesserit. Ille simul atque ad inferiora declinat bona, degenerat, & incipit ex proprio defectu servire, cujus est ex natura, dominari. Grave nimis hanc excutere servitutem, quæ voluntate potiùs, quàm necessitate sustinetur. Imperiosus enim Dominus est amor habendi, faciliùs animos expugnans, quàm corpora, Siculorum [c] immanitas Tyrannorum. Nemo est cui tam diu, tam devotè serviatur. Quocumque jubet, suum ducit servum. Non eripitur sibi fugâ, non alicujus violentiâ potestatis. Vix enim de cupiditate triumphat, de quo semel cupiditas triumphavit. Cupiditas leges oblitterat, jus omne persequitur, divinas abradit sanctiones. Cupiditas in regionem dissimilitudinis hominem abducit, oblitum quam cum Deo, & ex Deo habet dignitatem. Denique, sicut ait Apostolus, *Radix omnium malorum est cupiditas*. Radix hujusmodi, radix lethalis, & ramos proferens toxicatos. Ex ea namque, Osee Prophetâ testante, *maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum inundaverunt, & sanguis sanguinem tetigit*. Sub umbra ramorum istorum animal homo quiescit, eò, cupiditate docilis declinare. Is ad viam difficilè revertitur, torpens, & quasi frigore gelatus Aquilonis. Nimirum, propter hoc frigus, piger arare non potest, & *peccator cùm venerit in profundum iniquitatis contemnit*. Pharao, cùm esset ferventi plagæ proximus, hoc frigore tamen induruit, quia sibi labores manuum Israël indebitè usurpavit. Dici non potest quantas animas hoc frigus adstrinxerit, quorum propè consummatum abrupit cursum, quàm gravem retentis indixerit servitutem. Animi quippe libertatem plures inter tormenta servaverunt; inter opes autem, pauci. Miserabiliùs cupiditas de Saüle ipso, quàm Saül de Amalech triumphavit. Mercede captus Balaam, plenum maledictionis animum gessit, cùm verbis ejus ad benedicendum Dominus uteretur. Ante hostes cedit Israël, donec, sublatis de Anathemate spoliis, lapidibus Achiam puniretur. Et ut rosam de spinis colligamus, Athalanta, secundùm Poëtam, benè currebat, quæ dùm declinaret ad aurum,* Ypponemi victa succubuit. Legimus plures etiam perfectos hâc infestos amurcâ, & conversam esse in divinationem multorum Prophetiam Prophetarum. De his enim, sicut Michæas ait, *Sacerdotes Jerusalem in munere docebant, & Propheta ejus in pecunia divinabant, & super Dominum requiescebant dicentes: Numquid non est Dominus nobiscum? Non venient super nos mala*. Quem locum Beatus exponens Hieronymus: *Sacerdotes*, inquit, *in mercede docebant, nescientes aliud esse Prophetiam, aliud divinationem. Videbantur quidem sibi esse Propheta; sed quia pecuniam accipiebant, Prophetia eorum facta est divinatio*. Quæ dùm minùs attendunt, qui sub pretio redigunt inpretiabilem Spiritûs gratiam, similes fiunt lignis sylvarum, quæ, in Libro Judicum, olivam, & ficum & vitem imperare sibi postulant, nec impetrant. Postulant deindè rhamnum, & eis rhamnus acquiescit. Nostis equidem per sicca & infructuosa sylvarum ligna, Ecclesiæ figurari Pseudo-Ministros, fœcundante gratiâ carentes, nec fructum

Marginalia: Levit. 3. 9. — Virtutem profiteri facile, in ea perseverare difficile. — Exod. 1. — Math. 22. 14. — Animus ut sursum tendat, cupiditatibus exoneratus incedat. — Imperiosus est amor habendi. — Cupiditatis quanta mala. — 1. Timoth. 6. 10. — Osee 4. 2. — Proverb. 18. 3. — Exod. 13. — Inter tormenta plures libertatem animi servaverunt; inter opes pauci. — * seu Hippomeni. — Mich. 3. 11. — Prophetæ Jerusalem in pecunia divinabant, nescientes aliud esse Prophetiam, aliud divinationem. Videbantur quidem, &c. Ita D. Hieron. in cap. 3. Michea, nova Edit. pag. 1520. — Simonia quam grave crimen.

[a] Ebr. habet *inventis*, sed rectiùs Colb. 2662. & Victorin. 272. & Editi *juvenci* moventur.

[b] Idem in Epistola prima lib. 1. ad Willelmum de Campellis.

[c] Colbertinus 2662. *singulorum immanitas*. Ebr. & Victorinus, & Editi *Siculorum immanitas*. Omnes autem *immanitas* in nominativo, quod suspensum habet sensum, nec cum præcedentibus cohærentem; meliùs fortè *Siculorum immanitate* (in ablativo,) Tyrannorum, scil. utriusque Dionysii, qui adulationis cupidus, animos etiam subditorum suppliciis conabatur sibi subjicere, & secum idem sentire cogebat. Reg. 4080. & 4103. Colb. 1168. & 4017. habent *Siculorum immanitas Tyrannorum*.

facientes, quæ Dei sunt malè quærentes,
nec impetrantes. De hujusmodi sic Apos-
Jud. v. 12. tolus Judas ait : *Hi sunt arbores autumnales, eradicatæ, infructuosæ, bis mortuæ.* Nostis
etiam quia unctio illa nomine figuratur
olivæ, quâ diffunditur charitas Dei in cor-
Ps. 44. 8. dibus nostris, quâ Filium Dei Deus *unxit præ consortibus suis*, quâ interiùs delibuti
sunt Discipuli Christi; sed juxta mensu-
ram donationis Christi. De hac unctione
Joël. 2. 28. Deus per Prophetam Joël : *Effundam*, in-
quit, *de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ.*
Porrò per ficum vetus Lex indicatur, quæ
plantata in vinea Domini; [a] vinea de Æ-
Jerem. 24. 3. gypto translata, ficus malas protulit, pro-
tulit & bonas; malas quidem, malas val-
2. Cor. 3. 6. dè; bonas autem, bonas valdè. *Littera enim Legis occidit; Spiritus autem vivificat.*
Hanc ficum in Evangelio innuit, cùm di-
Luc. 13. 6 cit : *Quidam Pater-familias plantavit vineam, & in vinea plantavit ficum.* Nam per
vitem, quis rectiùs quàm Christus expri-
mitur, qui de se ipso Discipulis loquens,
Joan. 15. 1. ait : *Ego sum vitis, vos palmites.* Vitis hu-
jus vinum, Evangelii mustum est, mustum
lætificans cor hominis, & utres eorum re-
cusans animorum, quos fæcibus vetustatis
obsoletos invenerit. Hujusmodi mustum
Math. 9. 17. Evangelista his indicat verbis : *Nemo mittit vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt.* Rhamnus autem, scilicet
spinosum genus rubi & asperum, conve-
nienter ostendit hominem peccati, filium
perditionis, qui adversatur & extollitur
supra omne quod dicitur Deus, aut quod
colitur. Hujus spinas & aculeos Psalmista
Ps. b 10. 9. innuit, cùm dicit : *Cujus maledictione os plenum est, & amaritudine & dolo, sub lingua ejus labor & dolor.* Et post pauca : *Insidiatur quasi leo in spelunca sua.* Cùm itaque,
ligna sylvarum prædictas arbores imperare
sibi postulant, non impetrant, quia eùm
præfatæ perversitatis homines, quæ Dei
sunt malè quærunt, non accipiunt. Scrip-
Ps. 65. 18. tum quippe est : *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Postulant
isti operatricem Spiritûs gratiam; sed Si-
Act. 8. 21. moni Petrus ait : *Non est tibi pars neque sors in sermone isto.* Postulant mystico Legis
intellectu, quasi quibusdam dulcissimis
Isa. 6. 10. fructibus pasci; sed juxta Isaiam : *Excæcat Dominus cor populi hujus, & aures ejus aggravat, & oculos ejus claudit, ne fortè intelligant, & audiant, & videant, & convertantur, & sanentur.* Postulant hærere Chri-
sto, quasi palmites viti, & Evangelicâ
imbui doctrinâ; sed eis nihil esse cum
Christo sic Apostolus ostendit : *Quæ conventio Christi ad Belial?* Et Salomon : *In* *2. Cor 6 15.*
malevolam animam, inquit, *non introibit* *Sap. 1. 4.*
Sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Quia igitur hujusmodi nec spiritu
Dei reguntur, nec legalibus aut Evange-
licis subjiciuntur documentis, rhamnum
Regem sibi postulant, quoniam Antichri-
stum rectorem sibi constituunt, in eis jam
ministerium iniquitatis operantem. Quan-
ta igitur pestis sit cupiditas, quæ virtutis
abjuratio, quàm præceps ad infernum
descensus, nec etiam tardiores credimus
ignorare. Turpe nimis Christum *Dei hoc ** Qualis erat Guilelmus de Campellis.*
inquinari atramento, quo Prophetia in
divinationem degenerat, exinanescit Spi-
ritûs [b] interioris unctio, mysticus Legis
obseratur intellectus, aufertur Evangelicæ
sapor doctrinæ, & qui se jactitant Regnum
Dei, Regnum fiunt Antichristi. Turpe,
inquam, nimis, animum Deo similem,
huic idolo substerni, curvare genua ante
Baal, his hominem [c] amittere maleficiis,
quibus etiam sapientum oculi fascinantur,
ut non videant Cœlum, neque recorden-
tur judiciorum justorum. Scimus autem,
& Domino Deo gratias agimus, vos om-
nimodis ante præfatam fugere tempesta-
tem, nec dissimulanter indignari Christum
Dei, vel aurum odorare munerum, vel
favorem quærere personarum. Sancta hæc
& Deo placens indignatio, quam & lingua
loquitur, & actio attestatur. Audivimus
tamen non defuisse, qui vos urgerent ad *Varii & vani cupiditatis prætextus in sacris Ministris.*
speciosas, & spectantes ad mortem vias;
Qui dicerent rem vestram sumptuosis non
sufficere expensis; habendum præ manibus
quod de manu pauper accipiat; His qui
altari deserviunt, licere de altari vivere;
Saülem desiderium animi sui vaticinio *al. Saulem, sed mendosè.*
quæsiturum, aliquid argenti ad Prophe-
tam tulisse Samuelem. Verba hæc sibili
sunt antiqui serpentis, cui parum est *ab-* *Job. 40. 18.*
sorbere fluvium, nisi & hoc attentet *ut influat Jordanis in os ejus.* Hæc dicentes igno-
rant *melius esse modicum justo super divitias* *Ps. 36. 16.*
peccatorum multas. Et quidem Saül asinas
quæsiturus, quartam partem sicli ad Sa-
muelem gerit; Et uxor Jeroboam cum *3. Reg. 14. 6.*
passis uvis & panibus ad Ahiam virum Dei
ingreditur. Hi profectò, sicut scribit Hie-
ronymus, quia didicerant in mercede va- *ubi suprà.*
ticinari nonnullos, in mercede vaticinari
credebant & istos. Cæterum neuter eorum
legitur delata suscepisse munera, cùm po-
tiùs Samuel satis hospitaliter Saülem pa-
visse, Ahias verò præfatam mulierem

[a] Colb. & Victorin. Vinea Domini *Sabaoth.*
[b] Ebr. spiritûs *interior* unctio, quod in idem recidit ac spiritûs *interioris* unctio.

[c] Ita MSS. Reg. 4080. & 4013. & Colb. 1168. & 4017. non *admittere*, ut Vict. 272.

verbis durioribus increpasse memoretur. Faciamus autem eos accepisse, secundum eumdem Hieronymum; stipes potiùs dicendæ sunt Templi, quàm præmia Prophetæ. Vos igitur agite quod agitis, incœdite sicut cœpistis. Vos ad vocem incantantium & venefici incantantis ad mortem, mentis aures obturate, scientes quoniam aurum & argentum libatis Deo, quod pro Deo recusatis. Aquam etenim periculo militum de Bethlæmitica sumptam cisterna, quia eam David, cùm sitiret, propter Dominum fudit, gratum Deo sacrificium fecit. [a] Quà de aqua, Recaredo Wisigothorum Regi, qui oblatum sibi aurum pro Deo recusaverat, sic Beatus Gregorius ait *: [David Regis factum mihi ad memoriam venit, cui cùm concupita aqua de cisterna Bethlæmitica, quæ inter hostiles cuneos habebatur, ab obsequentibus militibus fuisset [b] allata, protinus dixit: *Absit à me ut sanguinem hominum istorum bibam.* Quam quia fudit, & bibere noluit, scriptum est: *Libavit eam Domino.* Si igitur ab armato Rege in sacrificium Dei versa est aqua contempta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo Rex obtulit, qui pro illius amore, non aquam, sed aurum accipere contempsit.] Hæc sanctitati vestræ scripsimus, ægroto similes bene habentibus antidotum procurantes. Etenim sanis quoque languentium manus aliquando proficiunt, novimusque Poëtam

a. Reg. 23.

* Vide notam.

Fungi vice cotis acutum
Reddere quæ ferrum valet exors ipsa secandi.

Sane dum vobis hæc exaravimus, exoravimus scrutantem renes & corda, ne pateretur hoc defectu vestrum pulsari spiritum quo præsumeretis ea potiùs arrogantiæ quàm charitati deputare. Ignorat imperfectum hoc anima mea, cùm depressam se gravissimis excessibus non audeat diffiteri. Quicquid [c] actum est, charitas docuit, cujus est gaudere cum gaudentibus, & cum infirmantibus infirmari. Vicem mihi rependitis, si diligitis me & oratis pro me.

Hildeberti humilitas.

EPISTOLA IX. *

* al. 16.

M. [d] REGINÆ ANGLORUM.

ARGUMENTUM.

Mathildis Anglorum Regina, (eadem prorsus de qua in Epistola præcedenti,) duo candelabra aurea affabre facta Hildeberto dono miserat. Ejus laudat munificentiam, & ei gratias agens, ingeniosè innuit, & quanti sit meriti divinis pro sua quisque conditione cooperari mysteriis, & quid ipse spiritualis emolumenti ex ejus tam pretioso munere percipiat.

Scripta circa an. 1113.

HUmilis Cenomanorum Sacerdos [e] H. M. Venerabili Anglorum Reginæ gloria & honore dignissimæ, salutem & orationum instantiam. Difficile est discretè semper ac providè beneficia collocari. Nesciunt hanc Excelsæ Potestates providentiam, quas pulchrum est benefacere vel indignis. Talem ego apud te munificentiam expertus, benedictionem tuam gratiarum prosequor actione, stupefactus pariter, & gloria muneris, & affectu tribuentis. Munus enim tuum plurimum commendationis ex se ipso promeretur, utpote ambitiosum materiâ, præclarum cælaturâ. Ejus tamen pretium mittentis majestate cumulatur, minusque est quod ars ei contulit aut natura, quàm quod habet ex Regina. Quod si nec pondere, nec ingenio placeret artificis, non aliter tamen illud amplecterer, quàm vel thura superi, vel pinguium libamina victimarum. Illi siquidem non hostiam, sed affectum considerant, eorumque gratiam devotio, non impensa promeretur. Purus & integer animus eos quocumque vult inclinat, nec minùs quadrante quàm talento, cœlestem mitigat indignationem. Sic & apud me tuum donum tuus animus commendat, sic magnificat, sic illustrat. Ipsum bene quidem rutilat auro suo, sed meliùs animo tuo, animo cui beneficium placuit, cui innata est, non suggesta, voluntas largiendi; Animo, inquam, tuo, qui ex animo voluit, qui citò præstitit, à quo

Excelsis Potestates decet benefacere vel indignis.

Beneficium pretium summit ex benefactoris præstantia.

[a] Variant hic multum mss. Codices. Ebroic. sic habet: *Qua ex aqua Richaredo Guisigothorum Regi*, &c. Victorinus Cod. 272. *Undè Recaredo VVisigothorum Regi*, &c. Colb. [illegible]62. *Qua ex aqua Richaredo*, &c. Editiones Paris. & Colon. *Qua de aqua Berthardo Guisigothorum Regi*, &c. Cùm autem hic Sancti Gregorii locus desumptus sit ex Epist. 122. Registri Lib. 9. Indict. 2. ubi D. Greg. Recaredum ipsum alloquitur, partim mss. Ebroic. Victorino & Colbertino, partim Editionibus Coloniensi & Parisiensi adhærentes, sic restituendum censuimus hunc locum: *Qua de aqua Recaredo VVisigothorum Regi, qui oblatum sibi aurum pro Deo recusaverat.* Sic Beatus Gregorius ait: *Qua in re mihi David Regis factum in memoriam venit, cui cùm ..... contempsit.*

[b] Colb. 2662. *illata*, cæteri *allata*.

[c] Colb. 2662. *auctum*.

[d] Ita ms. Ebr.

[e] Hildebertus Mathildi.

improvidus accepi, non importunus extorsi.

Porro ex hoc etiam manifestum est, quàm devota dominicis interes Sacramentis, quibus quia non potes ministrare fœmina, provides instrumenta. Imitaris, quantùm licet, sanctas mulieres illas, quæ priùs ad crucem cum lacrymis, dehinc ad monumentum cum aromatibus accesserunt. Illæ nimirum pio succensæ desiderio, quibus potuere studiis & crucifixo compassæ sunt, & obsecutæ tumulato. Tu quoque præsens es cùm Christus immolatur, cùm traditur sepulturæ, neutrumque sine tuo celebratur obsequio, cùm ibi luminaria præparas, luminis ubi adesse auctorem & corde credimus, & ore confitemur. Nec refert utrum dissimile fit obsequium, quod simili frequentatur affectu.

Sunt autem duo, quæ, nisi fallor, Episcopo suggerere decrevisti; tui scilicet memoria, debitique recordatio pastoralis. Unde velut quoddam commonitorium candelabra mihi missa intelligo, quibus coram positis, & doctrinæ lumen gerere, & pro te reminiscerer supplicare. Eorum præsentia succutit & excitat spiritum meum, secretis exigens hortatibus, ut dum utor beneficio, proficiam exemplo. Occultè quidem, sed acutè satis, jubeor attendere cujus sim bajulus luminis, quibus divina dicant eloquia: *Vos estis lux mundi.* Et illud: *Non* [a] *accendunt lucernam, nec ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Amplector tuam, filia Christi, exhortationem, quæ si tuæ defuit intentioni, si dedisti simpliciter, sic tamen muneris accipio famulatum, ne contemnam documentum. Licet undecumque proficere ac doceri: omnia ferè mysticos offerunt intellectus, & facile est ex qualibet re motum figurare venustatem. Nihil ita creatum est pro se, nihil ita simplex, cui non sit aliquid unde doceamur vel cavere noxia, vel salutaria providere. De tua verò memoria quid loquar? quæ meum pectus altiùs irrupit, latiùs occupavit, stabilis possidet, viventi convivet. Convivet ea mihi, convivet, inquam ea, de frequentissima futura frequentior, quoties ad Altare Domini peccator adstabo, sed Sacerdos. Ibi pro te, Regina Venerabilis, ibi pro tuis, & candelabra agent obsequio, & Pontifex monimento. Vale.

a Math. 5. 14. & 15.

Nihil ita vile est unde solers Christianus non possit proficere.

EPISTOLA X. *

* al. 11.

AD [b] A. VIDUAM.

Illustri cuidam Viduæ contemptum sæculi gratulatur; Varia illi cùm ad tentationum victoriam, tum ad spiritualem profectum media suggerit, & spe præmiorum æternorum animum ejus ad perseverantiam erigit.

Confidimus in Domino Jesu quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi. Unde etenim deliciatum contemptus in fœmina? Unde luxus oblivio? nisi ex illo qui dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Numquid non ipse eduxit te *de lacu miseriæ, & de luto fæcis, qui eduxit vinctos de lacu in quo non est aqua?* Aut mutatio ista, *nonne mutatio est dexteræ Excelsi?* Filia sæculi, facta es filia Dei, nec cesserunt ad interitum, quæ concessa sunt ad usum. Porro viro, qualem tu ipsa depingeres, lege nupsisti; Susceptа ex eo proles futuræ virtutis auspiciis, universas matrimonii mitigavit angustias. Accesserunt ad hæc solemnes cultus, & blanda servorum obsequia, quibus, vel tu gloriam [c] compatares, vel domestica res ordine tractaretur. Plebis etiam studium sic in te declinavit, ut ea inter successus numeraret, quicquid in tuum transiret obsequium. Præterea nihil eorum tibi defuit, quæcumque jocundiora poterat excogitare fortuna benignior. Hi profectò laquei sunt mortis; hæc animæ retia Christianæ. Virtutum muros arietes hujusmodi concutiunt, arcem dejiciunt rationis. Inde prædonibus infelices exponuntur animulæ, suæque libertatis expertes, in Ægyptum perennis exulant servitutis. His usus Pharao ministris, masculos nostros quotidie interficit; quotidie luto damnat & paleis. Sub ejus jugo diu gemuit anima tua, sed in manu forti & brachio excelso libera facta est, & disrupta sunt omnia vincula sua. Egressa es in libertatem gloriæ filiorum Dei, cui hostiam laudis & spiritum sacrificas contribulatum, cum Psalmista dicens: *Dirupisti*

Scripta circa an. 1112.

Ioan. 15. 5.

Psal. 39. 3.

Zach. 9. 11.

Atridens fortuna Christianis laqueus mortis.

Psal. 115. 17.

[a] Rot. solus habet *abscondunt*, sed mendosè.

[b] A. Viduam. Non incongruè forsan hanc viduam, (quam mss. omnes non aliter indigitant quam per literam A.) *Agnetem* suspiceris, filiam sc. Guillelmi Pictavorum Ducis, relictam verò Hildephonsi Senioris Galliciæ Regis, quam Helias Comes Cenomanensis, defunctâ primâ suâ conjuge Mathildâ, Gervasii Ocharti filiâ, anno 1100. matrimonio sibi copulaverat. Verùm anno sequenti, cùm dictus Comes Helias obiisset, ab Hildeberto nostro in Basilica Sancti Petri de Cultura reverenter sepultus est, & Epitaphio metrico cohonestatus. Ita Ordericus Vitalis Eccl. Histor. lib. 10. pag. 769. & 785. De ingressu tamen Agnetis hujus in Monasterium non habetur alia conjectura, quam ex hac Hildeberti ad ipsam, ut putatur, Epistola.

[c] Ebr. *comparts.* Colb. 2662. *mutuavisti.* Rotom. & Vict. 271. *compararet.*

pisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Sanè prudens & dispositissima electio, quâ transitoriis æterna, vitiis virtutes, exilio patriam prætulisti. De qua electione quid Augustinus ad Macedonium dicat, audiamus. *Virtus*, inquit, *nihil aliud est quàm diligere quod diligendum est. Id eligere prudentia est. Nullis inde averti molestiis, fortitudo est. Nullis illecebris, temperantia est. Nullâ superbiâ, justitia est.* Porro paucis tibi ostensa est vitæ perfectio Christianæ. Hæc ea est quadriga, quâ non habentes hîc manentem civitatem futuram inquirunt. Beatus quidem currus, quo Thesbites Elias erectus in Cœlum, mortem distulit, non evasit; hîc autem multò beatior quem qui ascenderit, mortem non gustabit in æternum. Ad illum quoque igneum, nisi priùs hunc ascenderet Propheta, non veniret. Hujus tam salutaris vehiculi prima tibi præparata est rota, quæ sanctarum testimonio Scripturarum, prudentia nuncupatur. Prudentia fuit, quâ diligenda à non diligendis, quâ à noxiis utilia separasti. Prudentia, inquam, fuit, quâ *elegisti*, juxta Psalmistam, *abjecta esse in domo Dei tui magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Scimus autem plerosque virtutem professos adversitatum incursu defecisse. Sitiebat in deserto Israël, at sitis molestias impatienter sustinebat; unde & adversus Moysen murmurasse legitur, & male locutus de Deo dixisse: *Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Idem quoque inter hostium incursus, inter injurias itineris, ollas carnium desiderat, ad pepones revertitur, Ægyptiacam adoptat servitutem. Sic plerosque frangit adversitas, & sicut scriptum invenies, nisi ad nutum cuncta suppetant minimis quibusque prosternuntur. Quos dum paupertas urit, dum contemptus excruciat, dum splendidos ac sublimes aspiciunt, quos aut electione fecerunt hæredes, aut lege, ad fastiditas revolant divitias, [a] ademptam sibi gloriam conqueruntur, suis invident & quod magnum susceptæ religionis est dispendium, dum modica suspirant quæ relinquunt, quanta pro relictis expectent, non attendunt. Tales profectò, bona quæ diligenda sunt inutiliter eligunt, dum prædictis exteriti procellis, ad non diligenda, mente reducuntur. Adhibenda est igitur prudentiæ fortitudo, ut ad tenendum quod prudenter eligimus, insurgentibus molestiis fortissimè reluctemur. Hâc virtute Paulus stimulo carnis & Angelo Sathanæ resistebat. Hâc in carceribus, hâc in omnibus angustiis, quas ad Corinthios enumerat, armabatur, cùm dicebat: *Quando infirmor tunc fortior sum & potens.* Eâdem quoque David in adversis innocentiam servavit; Eâdem persequenti se Saüli pepercit; Eâdem auditâ morte filii sui consolatus est, & panem comedit. Ad quem tu quoque confugias oportet, si acuatur adversùm te detrahentium stimulus linguarum, si contemplationis livor infestet, si spontaneæ paupertatis incommoda commoveant, si statum mentis contumeliæ perturbent. Adversis enim usque ad victoriam difficilè resistitur, nisi prudentiæ fortitudo copuletur. Quibus invicem conjunctis temperantia necessariò supponitur, virtutem servatura in prosperis, ex fortitudine servatam in adversis. Virtuti nihil æquè noxium est quàm voluptatis admixtio in concessis. Negligenter cavetur hostis, cujus ingressus pacificus expectatur. Sic plerumque bonum corruit propositum, cùm mens minùs illecebras adversatur, cùm prosperitate resolvitur, cùm impensam sibi reverentiam diligit, cùm [b] insolitis insolescit. Hoc luxu & lapsu recessit à Deo, dilectus Dei, dilectus de quo dicitur: *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit; incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* De eodem quoque sic dixisse invenies: *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* Hanc sanè virtutis eversionem Salvator noster ad exemplum declinavit, cùm turbis eum Regem statuere volentibus, oblatæ sibi dignitatis fastigia recusavit. Ne qua igitur oblectamenta fructum tibi religionis extorqueant temperantiæ fines excedere formidabis. Temperantia plerumque infra licitum quiescit, ultra numquam progreditur. Ea si desit, cæteræ virtutes vel decidunt à summo, vel ad summum non ascendunt. Impetus enim est non ratio quicquid sine temperantia profitemur. Temperantia metitur vires, & à medio non recedit Unde & nunc remissa intendit, nunc ardua moderatur. Sic ipsa virtutes perennat, & ad præmium usque perducit. Profectò fabrica hæc in præfato curru tertium sibi locum deffendit, præparata adversùs luxum, & latrociniis occursura voluptatum. Hâc itaque paulatim tibi succidenda est deliciarum consuetudo, rejicienda obsequiorum sedulitas, festivi cultus, & odores peregrini penitus dediscendi, qui dum vel apud alios tibi, vel aliis apud te malè placerent, integritatem vulneraverunt animorum. Usus

Virtus quid sit secundum Augustinum, Epistola 155. ad Macedo. cap. 4. pag. 540. novæ edit.

Præclara ad virtutes quadriga. 4. Reg. 2.

Elias raptus mortem distulit, non evasit.

Ps. 83. 11.

Exod. 17.

Ps. 77.

a Plerique post vota periculosè retro respiciunt.

2. Cor. 12. 13.

2. Cor. 12. 10.

1. Reg. 26.

2. Reg. 19.

Quatuor Virtutum Moralium connexio & praxis ad vincendas tentationes, quam necessaria.

Virtuti noxia voluptas etiam in concessis.

Deut. 32. 15.

Exod. 32. 6.

Joan. 6.

Temperantiæ pulcra descriptio.

Temperantia sæpe infra licitum quiescit, ultra numquam progreditur.

Paulatim succidenda deliciarum consuetudo.

a Vict. 272. *adeptam*. Colb. 1662. Ebr. & Rotom. *ademptam*.

b Ita mss. Ebroic. & Rotom. non *insolutis*, ut Editi.

ægrè dedifcitur; ab eo autem præcipuè difficillimum eft revelli, qui multo nos tempore tenuit, multa placuit voluptate. Ex quo, nifi fallor, bellum te gravius expectat, & hoftis, quod abfit, ad victoriam paratior. Hoftem, fi nefcis, appello frequentatas à cunis delicias, gratiam meriti, caritatem fobolis, obfequiorum diligentiam, cæteraque omnia, quæ tibi lenocinio fexûs, aut licentiâ poteftatis, aut faftu generis, vel cognationis accefferunt. Forfitan hæc relicta fufpirabis, tantò tenerius eorum recolens, quantò ea vel tempore tibi coæva funt, vel experientiâ gratiora. Unde & Temperantiam vix confuefces, ad quam, vel pro confuetudine difficultas eft defcendere, vel pro conditione dedignatio. Cæterum tempore dedifcuntur univerfa. Nihil humano pectori fic inhæret, ut tempore non evanefcat. Tempore, Mater mœroris obliviſcitur, quæ in morte unici filii fui folatia non admifit. Tempore, vulnus in cicatricem cohæret, & quartanis plerumque profuerunt tempora, quibus non profuit medicina. Tu quoque te-ipfam tempore defuefces, & refides concupifcentiæ, quæ fimul expugnari non poffunt, fingillatim meliùs eludentur. Adverfus hujufmodi latrunculos, manumque ficariam fic vigilare neceffe eft filiam Chrifti, ut non dormiat aut dormitet; fic negligere, cùm difcefferint, ut reditum formidet; fic pugnare cùm redierint, ut de victoria non defperet. Fidelis enim Deus eft, *qui non patietur te tentari fuper id quod poffis, fed faciet cum tentatione etiam proventum ut poffis ipfa fuftinere.* A primo heri ufque hodie *refpexit Dominus in orationem humilium, & non fprevit precem eorum.* Parvus erat David, fed in nomine Domini terribilem contrivit Philiftæum. Judith quoque, cùm ufque ad defperationem Sacerdotes trepidarent, in oratione & jejunio Bethuliam liberavit.

Tempore dedifcuntur confuetiora.

Tentatio quomodo vincenda.

1. Cor. 10. 13.

Pf. 101. 18.

1. Reg. 17.

Judith. 13.

Actum fortaffe putas, & plenam jactas victoriam, fi nulla molefta, nulla læta propofitum tibi Religionis extorferint. Cæterùm malè te decipis, & inanem fomnias valetudinem, fi nondum fuperbiæ tumores humilitatis cataplafmate fubfederunt. Superbiâ totum virtutis corpus inficitur, vitale columen emarcefcit, formofa quæque deformantur. Superbia natione cœlefti, fublimes appetit mentes, & velut ad proprios ortus revolans, in gloriam & puritatem irrumpit hominum, quæ à gloria & puritate prorupit Angelorum. Ea priùs in Cœlis, dehinc in terra triumphans, fic Angelis innata eft, ut ab eis non recederet; fic homines infecit, ut à Deo fepararet. Et quafi medicum profecerit, cùm Angelum dejecit & hominem, adjecit tentare Deum pariter & hominem, ut quem videbat fimilis confortem naturæ, confortem faceret & ruinæ. Prima hæc & ultima pernicies ante omnia vitia fuperavit, poft omnia fuperatur; Nam poftquam fidelis anima de abyffo vitiorum emergens, falutare virtutum culmen afcendit, velut ex infidiis profilit & occurfat elatio, totum domûs Domini ædificium concuffura ad ruinam, quod furrexerat ad confummationem. Quid enim perniciofius jufto, quàm quod juftus videri defiderat? quod ad falutationes in foro hilarefcit & exultat? quod adulatorio favore demulcetur? quod penè hominem diffitens, æqualem fe fuperis metitur & mentitur? Qui dum malè gloriatur & præfumit quod non eft, in confufionem profternitur, & amittit quod eft? Tantòque fit à Deo per parietem fuperbiæ remotior, quantò fibi videbatur per virtutum celfitudinem propinquior. Unde & per Pfalmiftam dicitur: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* Vides igitur quanta morum dilapidatio fit fuperbia; quàm neceffaria in bene geftis humilitas. Sine humilitate, per prudentiam eligere quod diligendum eft, erronea difcretio eft. Adverfa per fortitudinem fuperare, jacens victoria. Illecebris per temperantiam refiftere, temulenta fobrietas. Unde & his quartam fcilicet rotam neceffe eft conjugari, quam velut omnium ᵃ complectionem claufulamque virtutum Auguftinus juftitiam nominavit. Eâ cæteris colligatâ totum ftructuræ noftræ corpus confurget in ᵇ currum, tum in Cœlum. Currus ifte, non currus Pharaonis, *quem Dominus projecit in mare*, fed currus quo afcendens montem Sion, montem magnum & excelfum, montem ad quem *profperum iter tunc faciet tibi Deus falutarium noftrorum.* Beatum fanè vehiculum, quo perdita ovis ad gregem refertur; inventa dragma ad thefaurum infertur; Regina Auftri ad Salomonem defertur, & in amplexus David transfertur. Verè, inquam, beatum & omni laude prædicandum, quo poft laborem venies ad decorium, poft ventilationem venies ad horreum, de exilio reverteris in patriam, de fervitute converteris in libertatem. Hæc funt quatuor illa flumina Paradifi, quibus terra cordis tui

Superbia natione cœlestis cœlestes maximè animas impetit.

Prima vincit, ultima vincitur.

Pf. 90. 7.

a

b

Exod. 5.

Pf. 67. 10.

ᵃ Colb. 1662. Vict. 172. habent *completionem.* Rotom. & Ebr. *complexionem.*

ᵇ Colb. 1662. habet *incorruptum in Cœlum.* Rot. *in currum, tu in Cœlum.* Vict. *in currum, tunc in Cœlum.* Ebr. *in currum, tum in Cœlum*; quod rectiùs duximus.

sobriè [a] debriata susceptum semen in spem *f. inebriata.* messis emittit, & fructum affert in patientia. Hos quoque quatuor angulos illa Beati Job domus habuit, in quam ventus irruens *Job. 1.* septem convivantes filios oppressit. Quia etenim juxta Gregorium per domum Job conscientia nostra intelligitur; per quatuor vero angulos, Prudentia, Fortitudo, Temperantia & Justitia designantur, domus illa quatuor angulis subsistit, quia totum bonæ voluntatis ædificium præfato quaternario consurgit. Ventus autem irruit, & domum concutit, quia dum gravis nos tentatio infestat, plerumque purum nostræ conscientiæ domicilium ad ruinam impulsat. Unde & domo concussâ quatuor anguli procumbunt, quia perturbato bonæ mentis diversorio, quatuor præfatæ virtutes nequaquam stare possunt. Porro iidem anguli septem convivantes filios, dum corruunt, obruunt, quia dum principales illæ virtutes opprimuntur, suffocant etiam septem dona Spiritus Sancti, quæ bonæ soboles Dei piis animæ desideriis velut quibusdam ferculis pascuntur, & gaudent; coalescunt & vigent; roborantur & permanent. Vides ergo, filia mea, soror mea, carissima mea, ventum insurgentem & urgentem, ventum ab Aquilone irruentem; ventum quidem interficientem, sed ad spiritum deficientem. Spiritus lenis auræ, spiritus sanctus, spiritus placidus & suavis, obumbrabit domum tuam, si tamen domus tua *Math. 7. 25. Luc. 6.* *fundata est supra firmam petram; petra autem*, ut ait Apostolus, *erat Christus*. *1. Cor. 10.* Super hanc petram Petrus stabat, quia cùm vidisset ventum venientem, mergique cœpisset, *Math. 14. 30.* clamavit, dicens: *Domine salvum me fac.* Ille quia dubitavit, cecidit; quia confirmatus est, surrexit. Ventus validus impulit & mersit; firma petra sustinuit & *Ps. 117. 13.* evexit. Dicat ergo Petrus: *Impulsus eversus sum ut caderem, & Dominus suscepit me.* Dicas & tu vento tentationis, ut mergaris, impulsa; sed ne submergaris, firmâ *Ps. 120. 2.* petrâ sustinenda: *Auxilium meum à Domino qui fecit Cœlum & terram.* Nihil igitur de *Ps. 54. 23.* te præsumens, *jacta cogitatum tuum in Domino.* Nihil de Deo diffidens, confirma cor tuum in salutari suo. Si gloriari oportet, gloriare & exulta in Spiritu Sancto. Hic est ille funiculus de quo Sapientia ait: *Funiculus triplex non citò rumpitur.* Quid *Nil tutius in terris quàm confidentia in Deo. Eccl. 4. 12.* enim certius quàm sperare in Domino Deo, qui fecit & formavit te? Quid firmius quàm confirmari in Christo ejus, qui reformavit & confirmavit sibi te? Quid securius, quàm gloriari in Spiritu Sancto qui illuminavit te? Ad hunc unum triplicemque funiculum manus extendere, surgere est. Huic inhærere, confirmari est. Ad hoc trahi, currere est. Ab hoc astringi, manumitti est. Ad hunc igitur cum Moyse manus extendas, ut Amalech, orante Prophetâ, superatus, superetur orante & fœmina. *Exod. 17. 18. & 13.* Huic firmâ fide inhæreas, ut si quando tentationum procellâ nutaveris cum Petro, confirmeris; cum Petro, stes, & cum Petro clames: *Domine salvum me fac.* *Math. 14. 10.* Ab hoc ad hunc trahi desideres, ut appositi spe bravii cursum spondeas meliorem, juxta illud Salomonis: *Trahe me post te, in odorem curremus unguentorum tuorum.* *Cant. 1. 3.* Ad hoc huic astringi ardeas, ut adepta Saræ libertatem, Rachel pulchritudinem in amplexus patris, non multorum, sed omnium gentium, transitura dicas: *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* *Cant. 8. 3.* De eodem quoque funiculo flagellum memineris faciendum, quo ejiciatur de templo pectoris tui sæcularium strepitus, & turba voluptatum. Ante conspectum ejus, deliciarum prurigo diffugiat, mollities purpuræ contemnatur, varietas desipiat [b] ferculorum, gemmarum fulgor denireat, operosa monilia conculcentur, [c] abhorreatur secreta matrimonii licentia, fastus decidat potestatis; Leges Palatio, cilicium lino, favori contemptus, obsequiis injuriæ præferantur. Talibus oblectata studiis, ad nuptias Agni cum sapientibus intrabis virginibus, *Math. 25.* de cœlibe conjugio fructum susceptura sempiternum. Fructus ille, Deus tuus, Deus in quo omnia bona; fructus ille, Verbum Dei, Verbum de quo sola bona; fructus ille Spiritus, *f. solo.* utriusque Spiritus, cum quo nulla nisi bona. In hoc fructu Regnum sine termino, satietas sine tædio, sublimitas sine descensu, glorificatio sine defectu. *Beatitudo cœlestis qualis futura sit.* Iste fructus tibi sapiat, iste dulcescat, iste diligatur totâ animâ tuâ, recolatur totâ memoriâ tuâ, ut quandoque pascat, & satiet te in perpetua gloria sua. Vale. Memento mei in orationibus tuis.

[a] *Debriata.* Ita omnes mss. præter Victor. 292. qui habet *inebriata.*

[b] Vict. *fæculorum.* Ebr. & Colb. *ferculorum.*

[c] Ebr. *abhorreant.* Colb. & Vict. *abhorreatur.*

EPISTOLA XI.

EPISTOLA XI. *

* al. 61.

a [a] *Monachis qui Carnotensem Episcopum recipere noluerunt.*

Scripta circa an. 1112 aut certè ante an. 1115.

Hos imprimìs docet Hildebertus austeriora etiam vitæ monasticæ exercitia nihil prodesse sine humilitate & misericordia, quibus illos caruisse dolet, cùm Episcopum Carnotensem hospitio renuerunt excipere, quem, non invitare solùm, sed vel sacræ supellectilis impendio, trahere debuissent. Inde exemplis Loth & Abrahæ meritum exagerat hospitalitatis, ad quam sedulius exercendam Monachos illos hortatur.

Quis infirmatur & ego non infirmor? 2. Cor. 11. 19.

APostolicis erudimur exemplis, ut infirmitatem proximi nostram compassione faciamus. Unde & anima mea in amaritudine est, exinanitum dolens oleum nominis vestri; Oleum, cujus odorem suavitatis Dominum quondam credimus odoratum; Nunc autem non sic. Quippe retrorsum conversi estis, & juxta poëtam

Principio clivi vester anhelat equus.

Luc. 9. 62. Attamen legeratis: *Nemo mittens manum ad aratrum aptus est Regno Dei.* Aspicitis autem & vos retrorsum; Aspicitis, inquam, si tamen ad aratrum venistis, si in-
Math. 7. 14. venistis arduam & arctam viam quæ ducit ad vitam. Cæterum pauci sunt qui inveniunt eam. Extra, plures aberrant, cùm in ea se gressum fixisse, & inoffensè cur-
Eccli 25. 15. rere glorientur. Est enim qui cum Propheta eleemosynam in sinu pauperis abscondat, qui frequenter antelucanus Ecclesiam, qui patrociniis invigilet oppres-
b sorum; sed is [b] misericordiæ cultor propriam gloriam quærit, sed populo placere desiderat, sed antea manus ad munus [mittit] quàm promittat advocatum; fallor, si is viam invenit quæ ducit ad vi-
Joan. 8. 54. tam. De se-ipso Veritas ait: *Si ego glorifico me-ipsum, gloria mea nihil est.* Et Psal-
Ps. 52. 6. mista: *Qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.* Et in Proverbiis:
Prov. 15. 27. *Conturbat domum suam, qui sectatur avaritiam; qui autem odit munera, vivet.* Alii vita placet excelsior; jejuniis carnem persequitur, lautiorem declinat apparatum, naturæ vivit, non gulæ. Si quem tu esurire ac sitire justitiam putas, ita facilè turbatur, si cum hypocritis suam ponit portionem, si aliquid adversùs honorem carnis ex sua carne præsumit: fallor si is invenit viam, quæ ducit ad vitam. *Ira* Jac. 1. 20
enim viri justitiam non operatur. Et de hypocritis per Isaiam Dominus dicit: *Popu-* Isaia 29. 13.
lus hic labiis me honorat, cor autem ejus longè est à me. Et Apostolus: *Fornicatores* Hebr. 13.
& adulteros judicabit Deus. Vides hunc eremi solitudine gaudere; necessitati, radicibus & herbis obsequitur, nihil [c] cibo c
ejus & igni. Juxta Prophetam: *In olla* Hypocritarum falsæ sunt virtutes.
mortem esse declamat. Si quem sic in mundo vides, ut expertem mundi credas, si de se præsumit supra se; si Pharisæi jactantiâ cæteros aspernatur; si sibi soli justitiæ arrogat principatum: fallor si is invenit viam quæ ducit ad vitam. *Qui enim* Math. 23. 12.
se exaltat humiliabitur; Et de his qui aliter bona vel mala sua pensant, aliter aliena, Sapiens ait: *Pondus & pondus, statera* Prov. 20. 10.
& statera, utrumque abominabile est apud Deum. Ille, relictis omnibus quæ possidet, evadit ad arcem monastici refugii, deosculatur humilitatis indumenta, quòd ad ea seriùs accesserit conqueritur, universas suscepti agonis difficultates sine querela sustinet, in spe denarii pondus diei portans & æstûs; Sed hæc imago Monachi gradu subliniore torquetur, sed dormire non potest donec pauperem Naboth de sua exturbet vinea, sed subesse detrectat ordinaræ potestati: fallor si is invenit
viam quæ ducit ad vitam. Nimirum his Quàm gravibus boñus Monachus tentationibus impetitur.
modis fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Hanc itaque viam invenire, difficillimum; percurrere autem difficiliùs; plena est offendiculis, & eam latrones obsident, nullum prorsus intentatum transire sustinentes. His voluntas semper iniqua est, his fallendi principatus. Ab his nemo unquam nocendi inducias extorsit. Cum his quotidianus & anceps congressus. Ex his innumerum vulnus, nec ex facili cicatricem promittens.
Sub his, casus frequens &, [d] reparatio dif- d
ficilis. Sub his, cura, & numquam secura victoria. Quis igitur viam invenit? Quis inventam percurrit illæsus? Quis latrones evasit missilibus toxicatis formidandos, astutiâ superiores, exercitatos usu,

[a] Quinam fuerint isti Monachi non constat. Fortè Vindocinenses, qui ne quid Monasterii sui (quod ad Romanam Sedem proximè pertinere, ejusque jurisdictioni nullâ aliâ intermediâ, subdi voluerant Summi Pontifices) Privilegio detraheretur, Carnotensem Episcopum hospitio, paupertatem causantes, excipere renuerant. Quis verò fuerit iste Carnotensis Episcopus, non alius fuisse videtur quàm Ivo, qui de sua repulsa, ut credere fas est, apud Hildebertum conquestus fuerat. Videtur igitur hæc Epistola scripta circa an. 1112. aut certè ante an. 1115. quo secundum Cartul. S. Joan. Carnotensis Ivo mortuus est.

[b] His minimè cultor. Melius sane mss. Ebr. & Rot. *et misericordiæ cultor.*

[c] Ebr. *cibus* ejus.

[d] Colb. & Vict. *respiratio.*

frequenti pertinaces victoriâ, nullis autem morribus aut spoliis satiatos? Quis unquam de sicariis animarum triumphavit? Animus integer, & in omni statu ad solam pronus virtutem, cui nihil adversetur quod amplecti conveniat, nihil amet quod pudeat confiteri. Hujus expers, extra viam est quæ ducit ad vitam. Ut in eo [a] adoretur [b] osseus & exanguis vultus, ut eot eircumcisum clamet altiùs circumcisa cæsaries; ut sermo censorius ei sit, & cultus incultior, extra viam est quæ ducit ad vitam. Cùm vagetur pes laxioribus calceamentis, cùm caput in ampliorem radatur coronam, cùm Monachum loquantur cætera Monachi insignia, extra viam est quæ ducit ad vitam. Extra viam est & foris errat, cujus ira non occidit ante solem occidentem. Foris errat qui cùm falli nolit, fallere non veretur. Foris errat quem forum videris libenter frequentantem. Foris errat qui vaniloquiis affluit, qui pascitur exactione subjectorum, qui lucrum putat, operario litibus extorquere mercedem. Erastis & vos foris, cùm fores vestras Carnotensi Episcopo clausistis, cum exclusistis Christum Jesu-Christi, obliti pariter & bonum hospitalitatis & præmium. Hunc & per vos via transire coegerat, & apud vos temporis articulus hospitari. Nox imminens, & aëris intemperies Pontificem hospitio instare perurgebant. In castello nullus ad quem Præsul honestè declinaret. His anxietatibus homo Dei circumventus ante fores vestras frustra sedit, frustra clamavit. Exclusus est enim, qui ut diverteret ad vos, non invitandus tantùm fuit, sed etiam trahendus. Exclusus est ille qui graviùs doluit vos abjecisse Monachum, quàm exclusisse Pontificem; vobis charitatem quàm sibi hospitium defuisse. Exclusus est ille, in quo si Christum dubitatis exclusum, vel non legistis, vel non intellexistis illud Christi: *Qui vos spernit me spernit*. Quàm bene vobis, si meruissetis dici de vobis: *Et coegerunt illum dicentes: Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies.* Fortassis paupertate repulsam excusatis, sed non modicum auri circum altare rutilabat, sed plurimum splendebat argenti, sed supererant ornamenta, quæ meliùs exponerentur ad usuram, quàm Præsul ad imbrem. Attamen legeratis: *Hospitalitatem nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus.* Legeratis etiam quid Loth ex hospitalitate meruerit, quem Abraham in hospitibus suscepisse memoretur. Non leguntur alia Loth benefacta, nisi quod hospitalitatis prærogativam dilexerit, quod maluerit turpitudini filias exponere, quàm in susceptos hospites turpitudinis aliquid ageretur. Hæc illi hostia fuit; hoc sacrificio sulphur & ignem evasit Sodomorum. Hinc ille, subversionem civitatis edoctus exivit, gaudens ad suos etiam domesticos [c] hospitalitatis pervenisse mercedem. Tota enim servata est familia, & unius meritis actum est de salute plurimorum. Ad Abraham quoque sub specie hominis Angelos descendisse novimus, & Cœlorum incolas vultu eo susceptos, qui testaretur hilarem Abrahæ voluntatem. Idem testata est & Sara, cui sub Patriarcha viro, non hospitalitatis credo defuisse virtutem. Considera patrem-familias, attende pueros; in domo devotionem invenies, in familia disciplinam. Quippe, in domo Patriarchæ, nemo repertus est factis indevotus obsequiis. Ille tres viros videt, ad ostium tabernaculi sedens. Nec expectat quæri hospitium, ne si precibus impetrarent, ægrè præstitum videretur. Occurrit venientibus, & his verbis prævenit accedentes: *Domine, si inveni gratiam in conspectu tuo, ne transeas servum tuum.* Ecce vides quo affectu hospites invitentur. Non extorquent importunitate hospitium, qui precibus ingredi compelluntur. *Domine, si inveni gratiam in conspectu tuo, ne transeas servum tuum.* Rogantur ut intrent, oblatum sponte hospitium gratius accepturi. Lavantur pedes, ut ordine suo singula hospitii debita solverentur. Deinde, viro jubente, tria sata similæ conjux accelerat; Ipse ad armentum currit, vitulus tener occiditur, urget apparatum puer. Tota domus festinat, tota fervet obsequio; nihil negligenter fit in domo justi. Omnes enim contubernales, tanquam si ab eo didicissent, *maledictum esse hominem qui opus Dei *negligenter agit.* Nondum hospites exierant, & ecce datur Saræ fœcunditas. Abrahæ namque dudum facta promissio, interventu hospitalitatis impletur. Prædicitur eodem anno filium eis nasciturum, in quo ipsi plus promissioni deberent, quàm nuptiis; plus gratiæ quàm naturæ. Quæ cùm Dominus Abrahæ prædestinasset, ad suscipiendum tamen repromissum sibi filium, nonnisi præcedentibus meritis Patriarcha pervenit. Quod enim prædestinatur electis, precibus & meritis obtinetur. Si Rebeccæ clausus esset uterus, frustra Dominus in Isaac multiplicandum semen Abrahæ promisisset. Legitur autem precibus Isaac datum Re-

Margin notes: a, b (beside "Ut in eo adoretur osseus & exanguis vultus"); Pseudo-Monachi egregia descriptio. Perceptiui ad hospitium etiam trahendi. Luc. 10. 16. Luc. 24. 29. Hospitalitatis causâ sacra etiam vasa oppignoranda. Beneficentiæ autem & communionis nolite oblivisci. Hebr. 13. 16. Gen. 18. & 19. c (beside "domesticos hospitalitatis"). Hospites prævenirndi etiam precibus. Gen. 18. 3. Ibid. Ierem. 48. 10. * vulg. fraudulenter. Quod à Deo promittitur electis, nonnisi precibus & meritis obtinetur.

[a] Ita Ebr. Rot. *odoretur*. Cæteri *adoretur*.
[b] Ita Ebr. & Rot. Edit. verò etiam *exanguis vultus*.
[c] Ita Ebr. & Rot. al. *hospitis*.

beccæ conceptum, ut generis multiplicatio quæ prædestinata in eo fuerat, precibus monstraretur impleta. De quo sic in dialogo Gregorius ait: *Ipsa perennis Regni prædestinatio ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore orationum perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare.* Idem: *Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua, eò quod esset sterilis, qui exaudivit eum, & dedit conceptum Rebeccæ.* [*Si ergo multiplicatio generis Abrahæ per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat, quod prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit, ut filium habere potuisset.*] Nolumus vos verbis prolixioribus onerare, quos enormitate ac robore delicti credimus oneratos. Finem loquendi omnes pariter audiatis. Nisi conversi fueritis, & efficiamini Monachi, non intrabitis in Regnum Cœlorum.

S. Greg. Dial lib. 1. cap. 8.

Gen. 25. 21.

ubi suprà sub finem.

EPISTOLA XII. *

* al. 56. Scripta an. 1121.

AD HENRICUM REGEM.

Henricum sc. I. Anglorum Regem de miseranda filiorum [a] *submersione consolatur, & egregiâ veri Sapientis descriptione, animum ejus ad constantiam erigit. Porro veram hominis felicitatem, non in iis quæ circa hominem sunt, sed in iis quæ in ipso sunt positam eleganter probat, quibus solis adhærere, Dei in nobis imaginem referre est & revereri.*

CUm benè multis imperes, nulli melius imperas quàm tibi. Majori siquidem laude potestas exemplum promit quàm gladium. Illud enim doctrinâ lenis est, & iniquitatem flagello reprimit incruento. Hic autem odio sæpiùs educitur, quàm judicio; furore, quàm lege. Nostis profectò Regis esse sibi primùm, deinde populo dominari; Nostis Principem, donec de se-ipso triumphet, obscurè de hostibus triumphare. Hinc est, quod in adversis animo crevisti; quod aliquid magnum de illo vultus hilaris & serenus clo-

Rex præstantior est exemplo, quàm gladio.

[a] Vix in quibuslibet Regnorum Historiis, tristior legitur eventus miserando duorum potentissimi Regis filiorum naofragio, cujus omnes penè Rerum Anglicarum Scriptores meminere. Anno quippe 1120. septimo Kal. Decembris, juxta Ordericum Vitalem & alios, Henricus I. Angliæ Rex, à Normannia in Angliam ingenti instructâ classe transfretare paratus, navem unam sibi delegit; alteri verò navi duos filios Willelmum & Ricardum cum nepte sua, frequenti illustriorum Regni sui Procerum, & coævorum primi ordinis adolescentium numero stipatos, sub cujusdam Naucleri Thomæ nomine ductu, commisit. Hic qui, oblato etiam auri pretio, hanc sibi provinciam ambitiosè comparaverat, votis potitus hilarior, & cum sociis Nautis plus æquo pergræcatus, ante Barbaflutum seu Barbaflutum-Fluctum, in Normannia vix se mari dedit, cùm sui præ ebrietate impotens, incautus in occultum & ingentem scopulum impegit; cujus insperato allisu fracta navis, & pacifico licet mari, ventisque secundis, ita submersa est, ut ex trecentis fermè viris, quos inter, duo erant Regis filii cum ejus nepte, & multi Nobiliores, qui cum eis navem honoris causâ conscenderant, vix duo virgæ seu malo adhærentes, & ibi totâ nocte penduli, naufragium evaserint. Quæ fusiùs narrat & luget Ordericus Eccl. Hist. lib. 12. p. 867. & seq. Hac igitur Epistolâ mœstissimum patrem Hildebertus solari nititur. Ex quâ satis innuitur, ipsum, si quando ab Henrici gratia, dissidiorum causâ Cenomanensium, exciderat, in illam rediisse, ac deinceps illi ita acceptum fuisse, ut etiam amicis suis ejus patrocinium conciliaverit, ut patet ex pluribus Epistolis quas illi direxit.

Nec hic attendenda de Mathildis matris execratione fabula, quâ inter nonnullos Mathæus Paris asserit ipsam Henrico contra virginitatis votum, nubere coactam, fructum ventris sui proditurum diris devovisse, indeque filiorum ex Henrico susceptorum submersionem divinitùs emersisse. Cùm Sancto Anselmo per legitimos testes constiterit ipsam numquam vovisse, nec unquam nisi procorum vitandorum prætextu, ut jam suprà notavimus, sacrum in adolescentia peplum gestasse. Quo indubitanter comperto, Præsul SS. & Ecclesiast. Disciplinæ zelator ferventissimus, Mathildis cum Henrico matrimonio consensit, ipsamque benedixit, & in Reginam sacravit, ejusque matrimonium ut omnino legitimum sanxit, & Epist. 57. lib. 1. asseruit. Idipsum testatur Eadmerus, & alii Scriptores coævi, quorum judicium eruditus P. Homeyius jure prætulit opinioni Math. Paris, qui solo populari rumore fretus, post annos centum & viginti scribebat, in dedecus piæ Reginæ, quam moribus castissimis & pietate illustrissimam prædicant Malmesburiensis passim, Ivo Carnot. ep. 107. 141. 174. S. Ansel. lib. 3. epist. 89. 93. & alii. Non igitur illi falsò suppositæ matris execrationi tribuendum infaustum illius filiorum naufragium; sed, ut plures opinati sunt, divinæ justitiæ, quæ hominibus innominandæ etiam, ut rumor erat, libidinis reis, & inde communi fidelium sepulturâ indignis, maris vortices & monstra paraverat. Narrat porro Ordericus ex illa infausta navi, plures frugi viros, lasciviæ juventutis petulantiam horrentes, pedem retraxisse, quos inter notat duos Monachos Tyronenses, ex illis, haud dubiè, quos Simeon Dunelmensis, lib. 1. de Gestis Anglorum, pag. 129. asserit an. 1113. Angliam appulisse, decem sc. annis ante Savinienses, ibique in terra David Regis Scotiæ, apud Seleschirche per annos 15. sedem fixisse. Quin etiam Chronicon de Mailros Rerum Anglicarum, to. 1. pag. 168. asserit an. 1109. Tyronensem Ecclesiam fuisse fundatam.

Vultus est interpres animi.

quitur. Vultus interpres animi est, & quàm [a] liber suus homo sit interior, constantiâ melius quàm voce denunciat. De fortuna, (si quid tamen fortuna est,) celeberrimè triumphasti. Ea nihil in altum tam hostiliter, tam frustrà conata est. De tot missilibus, quæ victoriam illi accelerant, acutissimum elegit, & quo neminem antea recordor vulneratum; Quod ne tamquam laxiùs emissum sine vulnere vulneraret, totis viribus collectis illud intorsit, non minus lacerto confisa quàm telo. Cæterùm nihil ea conatu, nihil acumine profecit; Cutem tantum signavit, nequaquam ad interiora perveniens. O bene munitum pectus, quo se fortuna minorem erubescit! O animum custodem sui, & ignarum, vel sapientem extorqueri sibi, vel Regem! Neuter tibi ablatus est, neuter imminutus; alter libertatem mentis, alter statum Regni servat incolumem. Dubium est quis integriùs apud te suum expleat officium. Quippe nullis verba rumpuntur suspiriis, nullæ tenebræ vultum operiunt. In ore, sua est serenitas, & animi solemnitatem risus indicat moderatus. Denique non pendent Regni negotia, nec subsidium frustra præstolantur oppressi. Curia lege regitur Curiæ; nec ei aliquid est cum rapinis, nisi ultio rapinarum: Magnum hoc [b] Regis, magnum sapientis [c] indicium. Sapientia enim est, nec in prosperis effluere, nec in adversis mœrore sepeliri. Statum quemdam homini natura paravit, quo semper eumdem ad utrumque se præstaret eventum; Illum deponere, & pro habitu variari fortunarum, non natura, sed naturæ defectus est. Omnis enim natura bona, quoniam *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* (Gen. 1. 31.) Esse autem malum, à propria conditione defecisse naturam, nemo qui dubitet. Et quidem priusquam Creatoris edictum lethali solveretur edulio, inerat homini gratia juvans ad bonam arbitrii libertatem; Unde tunc apud eum agebatur, ut quod offenderet nihil esset in anima, nihil in carne quod puderet. Omnis affectus animi anhelans, & pronus ad virtutem. Illicitus & indecens motus longè prorsus à corpore. Totum hominem obedientia sibi vendicabat. Omnia sibi subjecta, quamdiu ipse mulieri subjectus non fuit. Cui postquam morigeratus est, cœpit esse non suus, & tot dominis servire quot vitiis. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.* (Joan. 8. 34.) Hanc servitutem sibi vit uxorius suscitavit, cùm in vetitum Domini sui epulatus, esurire meruit libertatem. O numquam punita satis transgressio! Prolatam in teos parentes sententiam nullus evasit successorum. Hujus inducias nemo vel annis, vel sexu prometuit. In ea concipimur puniendi etiam in sepulcro. Attende miserias hominis; Intuere cineres; vectigalia peccati sunt. Peccatum tot secutæ sunt ultiones, quot ex eo incommoda pullularunt. Quarum scilicet ultionum ea fuit prima, quæ velut inermem & auxilio destitutum hosti transgressorem exposuit. Ex quo enim homo culpam commisit, amisit & gratiam. Quâ ille derelictus, factus est sicut sine furore puer, sicut equus sine fræno. Unde & arbitrii libertas in malum convaluit, projectum à gratia, potentem ad vitia inveniens. Nec pronum fuit, ut is amisso auxilio, multas vinceret illecebras, quem una vicerat & adjutum. Eâ victoriâ (al. quoniam.) victi sumus omnes, & personale delictum proscripsit universos. Eâ venumdati sumus sub peccato, sine argento redimendi. Eâ Sceptrum exactoris est exaltatum, & impositum nobis jugum, *quod nisi à facie olei computrere non potuit.* (Isa. 10. 17.) Tunc primùm subactus carni spiritus, illum adhuc deplorat Principatum, de quo sic Apostolus ait: *Non enim quod volo illud facio, sed quod nolo illud ago.* (Rom. 7. 19.) Tunc etiam indeclinabiles hominis miseriæ, & omnia hæc incommoda, quæ cùm illata sint pro peccato, non tamen ablata sunt cum peccato. Denique tunc homo noster exterior statum immutabilitatis amisit, incipiens cum tempore labi ac præterire, qui nisi peccaret, eo manente, tempora præterirent. Ubi autem peccatum peccavit, licet nongentos & ampliùs vixerit annos, statim tamen amissâ stabilitate cum gratia, de die in diem deficere & mori quodammodo cœpit, operante jam in illo comminatione divinâ, quæ dicit: *Quâ die comederis, morte morieris.* (al. dominicâ. Gen. 2. 17.) Neque is tantùm mutationi præscriptæ succubuit, sed interiorem quoque hominem perturbationes illæ sibi vendicare cœperunt, quas nomine erucæ & locustæ, bruchi & rubiginis, Propheta Joël sic declarat: *Residuum erucæ comedit locusta, residuum locustæ comedit bruchus, residuum bruchi comedit rubigo.* (Joël. 1. 4.) De eis doctissimus Poëtarum his loquitur verbis:

Peccatum originale omnes contrahunt.

In quantam, ex primorum parentum peccato, genus humanum inciderit miseriam.

Hinc metuunt cupiuntque; dolent gaudentque, nec auras
Dispiciunt clausa tenebris, & carcere cæco. (Virgil.)

Quorum duo, gaudium scilicet & dolo-

[a] Ita Ebr. Colb. & *qualis suus homo sit interior.* Victorin. & *quia liber suus homo sit.* Reg. *qualiter suus homo.*

[b] Vict. *legis.*
[c] Reg. *initium.*

tem, varius rerum suscitat eventus, imporens animi constantiam extorquere sapienti. Sapiens enim, adversus eam quam dicitis fortunam, numquam imparatus, numquam inermis invenitur. Secum habet quo præcaveat insidias, quo jacula frustretur inimici. Extra se nullum pugnæ quærit apparatum. In omni casu se ipso tutus est. Pectus ejus pharetra fertilis, & armamentarium copiosum. Semper sagittis exuberat, semper abundat munimentis. Hauriri non potest, cùm tela promere non desistat. Quibus ille munitus, universa fortunæ missilia contemnit, obsequente pariter & persequente superior. Dum ea blanditur, ingratus est; dum intonat aspernatur. Nullis rerum movetur eventibus, insultans universis. Quippe nihil est, unde non triumphet animi triumphator. Forrassis autem quæris quibus armis tam viriliter sapiens dimicet, quâ pugnandi formâ biformi sit hoste potentior? Quod, si nescis, deceptum me confiteor, qui ea nec ignota tibi, nec tibi deesse crediderim. Infelix cui contigerit præfatâ carere armaturâ; Infelicissimus, cui etiam ignorare. Apud hujusmodi Democritus materiam risûs invenit; [a] Demosthenes lacrymarum. Absit autem ut alea rerum te talem efficiat, & sobolis amissionem sequatur amissio sapientis. Gravius naufragium passus es in solo, quàm in salo, filii tui, si fortunæ tempestas sapienti sapientem extorsit. Quod factum non dubito, si te præteriit quibus instrumentis tuetur sapiens, non domum, sed se ipsum, non supellectilem, sed animi libertatem. Quorum scilicet instrumentorum si tibi elapsa est notitia, redi ad te, & quos Reipublicæ debes oculos, scriptis præsentibus admovere non moreris. Quæ cùm nec sententiarum majestate scintillent, nec ordine commendentur, aut arte, fortasse tamen ex eis exprimes aliquid, quo, vel à longè, speculeris illam sapientis armaturam. Non omnia contemnenda sunt, quibus multa reperiri possunt meliora. Ex aqua plures, quàm ex mulso, sitis ardorem extinxisse invenies. Inprimis igitur necesse est attendas quamlibet hominis ætatem, vel extrinsecus accitis tutoribus, vel ingenitâ sibi ratione gubernari. Quippe, *quanto tempore hæres parvulus est*, pædagogus ei providetur, provisurus, ne quid

Sapientem nihil terret. — *f. exhauriri.* — *Prudenti non omnia sunt contemnenda quibus multa reperiri possunt meliora.* — *Gal. 4. 1.*

excidat de summa patrimonii, ne lingua vaniloquiis assuescat, ne turpitudinem teneræ præbibant medullæ, ne tamdiu puerum vivat, donec puer centenarius ad tumulum lætis deferatur [b] exequiis. Reliquæ autem ætates ratione reguntur, nisi perturbatio proprii domicilii, vel aliquid [c] aliunde officium rationis impediat. Quod si contigerit in Republica interioris hujus hominis nostri, & ejus quem circumferimus, nihil ritè fit, nihil ordine, nihil unde doceamur, quid à cæteris animantibus hominem separet, uniat Deo. Cæterum cùm rationi [d] pax est, & ipsa in administratione præfatæ Reipublicæ suam retinet libertatem, totus homo benè regitur, [e] idem est animus, sive pulsetur adversis, seu læta blandiantur. Tunc ea vivendi leges præscribit, decernit immobilia, dispensandis inclinatur. Tunc ad componendum pectus humanum, circumspectis invigilat institutis; Tunc & erigat & educat sapientem. [f] Quæ videlicet instituta cùm ad me traducibus paginis pervenirent, publicis conspectibus exponenda decrevi, veritus invidiam posterorum, si ea posteris inviderem. Hæc igitur illis exaravi, qui nec prosperis reverenter utuntur, nec immoti dura pertranseunt.

[g] Consideranti diligentiùs quid sit homo, nihil probabilius occurrit, quàm ipsum esse animal divinum, & quasi quodam participio [h] *Numinis* insigniri. Ossibus & carne parentem circumfert & sapit terram. Ratione, Deo se propinquum & affinem denuntiat. Hâc sanè prærogativâ eum ad imaginem Dei & similitudinem conditum divinitùs Moyses attestatur. Unde id etiam homini accessit, ut vera bona per [i] eam cognoscat, & diligat. Quæ autem opinione bona sunt, cognoscat quidem, sed nisi sicut oportet, & in quibus oportet, non diligat. Ratione siquidem docemur, ea quæ virtutis sunt, vera esse bona, & hæc esse intra nos. Quæ verò temporaliter possidemus, opinione esse bona, & hæc circa nos. Porro quæ circa nos sunt, non nostri, sed alterius juris sunt. Casus eis principatur. Nesciunt ex nostro vel venire, vel stare arbitrio. Nobiscum tanquam precaria sunt, tanquam servus alienus. Nihil his & illis, quibus vera, vel habetur, vel amittitur felicitas. Quippe nemo felix, nemo miser

al. vivat. — *Ad Moralem Philosophiam de Utili & Honesto.* — *Homo animal divinum.* — *Gen. 4.* — *al. sed non sicut.* — *Sola virtutis bona, verè bona sunt.* — *Felicitas vera in quo consistat.*

[a] Ita omnes mss. sed meliùs Heraclitus.
[b] Ebr. *obsequiis*, at alii mss. habent *exequiis*.
[c] Ita Ebr. & Rot. Quidam alii habent *alienum*.
[d] Ebr. *parem*. Omnes alii *pax est*.
[e] Ebr. *idem animus*, sive. Colb. & Vict. *id est animo*. Rectiùs idem est animus.
[f] Hic probabiliter intelligit Moralem illam Philosophiam, quam ex optimo ms. Colbertino, n. 1661. & Victorino 759. eruimus, quæ & inscribitur De Utili & Honesto. Hanc autem infrà reperies.
[g] Ad hæc verba, *Consideranti*, in aliquibus mss. hæc dividitur Epistola, quæ in pluribus eâdem serie continuatur.
[h] Ebr. *nominis*.
[i] Ebr. habet *per eam*; at omninò rectè. Ita Reg. Colb. Victor. 292.

ex alieno. Suum est hominis quicquid vel bonum facit esse, vel miserum. Evangelii ficulnea ex fœcunditate sua gratiam acquirit, ex defectu succidium. Sicut scribit Philosophus, equum sua facit insignem velocitas, inertior ad molam destinatur. Nullus ei contemptus ex humili, nulla gratia ex ambitioso provenit apparatu. Uterque alienus est. Uterque (ut equo meliùs, non meliore utamur) defectis adjunctus est. Sic & homini alienum est quicquid non in homine, sed circa hominem est. Assignantur ei dignitates; Ascitur uxor, cui nihil deest ad gratiam conjugii; In sobole suam deosculatur imaginem; In cellariis clausa est totius anni fœcunditas; In loculis opes Crœsi, & quocumque circumjectat oculos, nihil nisi suum intuetur. Cæterum hæc aliena esse, fugâ ipsorum denuntiat. Bona vaga, bona sunt pennata hæc omnia. Eorum esse, nusquam esse diutius. Eorum status, nemini statum præfigere certiorem. Præterea dubium est infideliùs-ne morentur nobiscum an hostiliùs. Quippe res in infinitum cedet, si recensere velim discrimina Principum, si turbati querelas conjugii, si mille Menedemos plorantes filios scortatores, si [a] conflatas iniquè, vel attritas turpiter divitias; si possessiones arrogatas armis, erogatas flagitiis, dolo sublatas, translatas præjudicio, & (quibus in hoc tempore nihil est abjectius) jacturâ nominis quæsitas & honesti. Hujusmodi querimoniis fora perstrepunt, resonant auditoria; litigatur in triviis, in conviviis disceptatur. In manibus leges, decreta præ oculis, nec ullum jam tempus est in quo vel Ecclesiæ desint quos eliminet, vel Curiæ quos damnet. Ecce vides quantâ mundus laboret insaniâ. Gaudere nescit, donec adeptus sit quo gaudium in mœrorem, cythara in luctum convertatur. His invigilat acquirendis, quæ si serò veniunt, priùs dilatione cruciant, quàm usu pascant. Si citò, de propinquioribus angustiis faciunt certiores. O insani! quibus celebre est sollicitos esse, ne sibi desit materia sollicitudinum, nec causa tormentorum. Quæ tamen cùm sapiens assequitur, inter varios eventus, variari ipse non novit. Ratione regitur, quam in gubernandis actibus humanis non dubitat obtinere principatum. Huic sapiens assidet, hanc attendit pædagogam. Docet hæc uti submissè prosperis, adversis insultanter & biformes eventus uniformi constantiâ superare. Docet eadem ne discipulus suus ex alterato vultu, res alteratas circa se ostendat; Aliud esse quo gaudere hominem conveniat ac dolere, quod cupere conspicuum sit ac timere. Si ea, inquit, tibi sunt adversùs quæ non est lex, gaude. Si ea propter quæ posita est lex, dole. Illa enim beatum te faciunt, hæc miserum. Illa cùm tibi sunt, & Dei, & tua etiam sunt; hæc autem cùm tibi sunt, non Dei, sed tua solummodò sunt. Porro cùm cognoscis utraque, si ea diligis adversùs quæ non est lex, imago Dei apud te suum explicat & peragit officium. Cùm autem utraque cognoscens ea diligis propter quæ posita est lex, imago Dei apud te quidem est, sed velut obducta sordibus, aut pulvere squallidior à suo excidit & procul est officio. A malis enim bona eligere ac diligere, Deum imaginari est. Quantò autem quisque alteri eorum voluntate est [b] conformior, tantò ei vel in gloria est similior, vel in pœna.

fr. Epictetus apud Arrianum.

Bona temporalia bona sunt vaga & pennata.

Quàm fallaces divitiæ.

Galat. 5. 23.

Imago Dei & imago diaboli, quomodo sit in nobis.

EPISTOLA XIII. * [* al. 171]

[c] *Cuidam Puellæ Conversæ.*

Monialem quamdam sancti propositi tenacem exultabundus monet cavendum à carne & fœmina, tanquam ab infirmitate cumulata, sicut & à quibusdam fœminis, quarum vicinia procax asserit esse lenocinium. *Scripta circa 1121.*

GAudium mihi exuberat & exultatio, quoties audio te incolumem, atque in proposito sanctimoniæ lynceem sequi, quæ prædam sequens respicere post tergum ignorat. Ignoras enim vanitates & insanias falsas, à quibus elongasti fugiens & manes in solitudine. Sanum hoc & providi pectoris consilium. Averti enim & fugere ab illis, omni triumpho celebrius; Hujusmodi fugâ sponso tuo nulla dos est

Voluptatum fuga celebris triumphus.

[a] Ebr. *si conflactas iniquè.* Colb. 2662. *conflatas.* Victor. *confractas iniquè.*

[b] Edit. *confimor.* Mss. Rotom. Ebr. & alii *conformior.*

[c] Hanc Epistolam quidam Authores opinantur directam an. 1121. Mathildi uxori Guillelmi, filii Henrici I. Regis Anglorum, naufragio submersi, quæ post ejus obitum se in Monasterio Fontis Ebraldi Deo sacravit, cujus postmodum electa Abbatissa, obiit an. 1150. Verùm hæc Epistola non conjugatæ, sed virgini, videtur scripta, quod innuit verbum *puellæ* titulo appositum in quibusdam mss. & vocabulum *sponsi*, cui dicit fugam à sæculi pompis omni dote fore accepriorem; Nisi dicamus ipsum Guillelmum ætate juniorem, nondum consummato matrimonio, sponsam intactam & virginem reliquisse. Quæ sic post obitum sponsi, sui juris effecta, voto se monastico mancipaverit, ac deinde processu temporis, in Abbatissam electa fuerit; quod indicare videtur Hildebertus, cùm eam sicut sorores, sic filias habere dicit, quod nulli nisi Abbatissæ, aut Superiori competit. *Filias*, inquit, *& sorores tuas ex nostra parte saluta.*

acceptior. Hæc & eum tibi faciet uxorium, & de cœlibe conjugio progeniem præstabit immortalem. Memineris igitur ab eis longè fieri, quarum vicinia importunum & procax lenocinium est. Sub hoc, virtuti difficilè providetur. Istud attendere frequentiùs, masculæ mentis robur effœminat. Neminem invenies, cum quo sit periculosius ingredi. Hujusmodi hostis meliùs fugâ, quam certamine superatur. * Caro enim & mulier cumulata infirmitas, & inter exempla etiam virtutum, facilis ad ruinam. De omni hoste simul triumphat, cui datur de carne & fœmina triumphare. Confido autem in Domino Deo, quia ipse respiciet humilitatem ancillæ suæ, & diriget gressus tuos in semitis suis, ut non moveantur vestigia tua. Quod futurum non dubito, si in eo perseveres quod cœpisti, si cursum dirigas quò assumpsisti. Vale, soror dilectissima in Christo. Filias & sorores tuas ex nostra parte saluta.

Cato & mulier cumulata infirmitas.

* Idem supra Epistola 4.

* al. 62.

EPISTOLA XIV. *

[a] *Reginæ Anglorum, ut quæ caret liberis pauperes Christi sibi faciat hæredes.* [b]

Scripta circa an. 1115.

Adela uxor Henrici I. Regis Angliæ, ab Hildeberto enixè petierat, ut orationum & piorum operum Ecclesiæ Cenomanensis particeps fieret; Quod illi, ut dictæ Ecclesiæ filiæ, permanenter concessit, monens ut loco liberorum quibus caruerat, Christi pauperes adoptaret, ut cœperat; & Monachos illi in Monasterio Sancti Vincentii dicatos fovere, prout fecerat, non desineret.

CUm susceperitis hanc Epistolam, scito completum apud nos desiderium tuum. Desiderio desiderasti sanctæ Cenomanensis Ecclesiæ te & filiam fieri, & orationum ejus esse [c] consortem. Hujus voti tui, atque petitionis tuæ Venerabilis Abbas Beati Vincentii nobis nuntius fuit. Quod ergo postulasti per oblatam tibi suscipies paginam, inter consorores & filias ejusdem Ecclesiæ deinceps numeranda. Nos quoque cum illis quorum specialiter ad [d] Altare facimus mentionem nomen tuum decrevimus frequentandum. Prætetea ex his quæ dicta sunt mihi de te, lætari noveris spiritum meum & requiescere in te. Audivi totam te sacris occupatam studiis, & viam invenisse quæ ducit ad vitam. In semitis paucorum posuisti vestigia tua, & facies tua, facies spectantis ad civitatem cujus plateæ sonant laudes Dei de die in diem. Illuc transfers substantiam tuam, pro quadrante talentum inventura. Felix & fructuosa translatio hujusmodi: quoniam commissam manibus pauperum, cum centeno recipies incremento. Nemo sibi thesaurizat, nisi loculos suos in eorum manibus evacuet. Nemo bene metit, nisi horrea sua, ventres eorum efficiat. Age ergo quod agis, ô filia Christi! [e] O à Deo edocta Deo! perge quò pergis. Bene pergis, si quò pergis, pertingis. Confidimus autem in Domino Jesu, quia ipse auferet offendicula de via filiæ suæ, & diriget gressus [f] tuos in viam pacis Deus [g] Israël. Habes quasi quoddam pignus gratiæ ipsius cui desuper datum est & abundare divitiis, & carere sarcinâ liberorum. In his duobus, ad currendum feliciter, bonum sortita es apparatum. Divitiis enim viam tibi sternis ad vitam. Liberis carens, exonerata incedis. Divitiis, operibus misericordiæ servitur. Divitiis, ei etiam ministratur, qui *non venit ministrari, sed ministrare & dare animam suam pro multis.* Denique divitiis illud Evangelicum impletur. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Amici hujusmodi, amici certi, & in die calamitatis & miseriæ, nescit suum nescire cultorem. Quàm multo fœnore tunc recipies, quod eis modò committis! Quàm fideliter isti agent pro te, quando antiquus dierum sedebit scrutaturus renes & corda singulorum! In foro, candidatis divitibus rei suam committunt actionem; In Cœlo autem, nulli pro reis meliùs agunt, quàm pauperes advocati. Pauperes ante supremum tribunal, in propulsandis delationibus, obtinent principatum. Unde fit, ut bene speret de Judice, quisquis pauperum meretur interventum. Pro quo eorum vo-

sc. VVillelmus.

[a] Adelæ, sive Adelinæ, sive ut eam vocat Ingulphus, Aalix, quæ ipso teste, defunctâ Mathilde primâ uxore Henrici I. Regis Anglorum, ei nupsit an. 1122. secundo thoro, sed infœcundo.

[b] Ita Victorin. n. 271.

[c] Nota hîc antiquitatem Consociationum precibus mutuis diversarum Ecclesiarum, &

[d] denominationem, seu recitationem nominum personarum sæcularium, vel etiam in ipso Missæ Sacrificio: De quo videsis D. Edm. Martene, lib. 7. de Ritib. Eccles. cap. 4. art. 8. ubi de his fusè.

[e] *Al. O! à Deo edocta, perge*; sed mſ. Ebr. & Rot. habent: *O! à Deo edocta Deo*, ut sit sensus, *edocta tota servire Deo, vel esse Dei.*

[f] *tuos.* Ita mſ. Reg. 4080. & 4103. sed rectiùs Colb. 1661. & Victorin. 271. *ejus.*

[g] In Editis etiam Lugd. habetur sine divisione periodi... *In viam pacis Deus Israël habens quoddam pignus gratiæ ipsius*, &c. obscurè omninò. Rectiùs igitur mſ. Ebroic. & Rotom. post verbum Israël notant punctum; deinde pro alia periodo, sicut hîc posuimus: *Habes quasi quoddam pignus gratiæ ipsius.*

In ultimo judicio pauperes efficaciss. me divitibus eleemosynarius suffragantur.

ces convalescent, sententiam non timet capitalem. Hos ergo tibi compares, hos facias advocatos. Eorum inopiæ, copiæ tuæ subveniant. Illis egentibus, egere Christum crede; Qui te non viderint, in benedictionibus suis tuum videant affectum. Vellera tibi sunt? operi nudum. Sub ostensione vestium, quas Dorcas viduis faciebat, Dorcam legimus orante Petro suscitatam. Noli hospitalitatem oblivisci. Loth & Abraham, quia excipere consueverunt homines, Angelos meruerunt hospitari. Sepeli mortuum, si non manu, vel sumptu. In sepultis vivunt * meritis Tobias & Joseph, quorum alter defunctis fratribus, alter Christo sepulturam providit. Sanctorum cole memorias, & in muneribus, eorum quære suffragium. Matronæ cuidam Processi & Martiniani Oratorium frequentanti, Beatus Gregorius apparuisse refert & in causa animæ suæ promisisse interventum. Nulli desunt exempla misericordiæ, nulli facultas misericordiam promerendi. Tota Petri atque Andreæ relicta possessio, & dimidium bonorum Zachæi, & duo minuta viduæ, & panis fractus esurienti, & calix aquæ frigidæ pariter acceptantur, si sit par affectus offerentis. Deus enim, non quid, sed qualiter offeratur, attendit. Iratus enim non hostiarum numero, sed devotione mitescit animorum. Mitescit autem, si perseveras in eo quod cœpisti. Cœpisti non parcere divitiis tuis, ne non parcatur delictis tuis? bonum & salutare consilium. Hujus nunquam pœnitet, numquam pudet sapientem. Quippe resides & intactas opes [a] inerti & immoto puteo Ambrosius his comparat verbis: Puteus, nisi eum exhaurias, inerti otio & degeneri situ facilè corrumpitur; exercitus nitescit ad potum. Idem de eodem: Aqua stativa citò vermes facit, sic & opulentia rerum usu jucunda est, inutilis otio, & quasi exmulento odore Deo molesta est, vindices avaritiæ, & iniquitatis vermes facit. Porro de tuis opibus id minimè timetur, quibus multiplicandis non urget te successio liberorum. In quo etiam divina gratia tibi officiosè providit, quam maluit fœcundam esse spiritu, quàm carne, Cœlo parere, quàm sepulchro. Carnis enim fœcunditate retrorsum plures abeunt, sollicitæ quid hæredibus derelinquant; quas eis emant possessiones; ubi consultiùs adultas collocent filias; quæ palatia nepotes nondum natos expectent. His, earum vigiliæ serviunt; his labores thesaurizant; afficiuntur etiam inediâ, torpent algoribus, & quod hæres scortator & ventricola dilapidet, spontaneo cruciatu corporis acquirunt. O insani parentes! qui filiis officiosi sibi officiunt. Tu autem felix, cui non sunt, quibus dividas animum, propter quos respicias in vanitates & insanias falsas. Tota igitur adsis gratiæ Dei, sine qua nec bene volumus, nec bene operamur. Nisi ei defueris, credas eam tibi minimè defuturam. Vale, dilectissima in Christo soror, & vice nostrâ maritum saluta, cui etiam idipsum concedimus quod tibi. Utrique autem ex eo agimus gratias, quod Monachos Beati Vincentii filios & fratres nostros manutenetis, in largis benedictionibus, ut audivi, frequenter eos visitantes. Hoc etiam benefecistis, & ut perseveretis vestram rogamus devotionem. Rursus vale.

Margin notes: Act. 9. 39. — Gen. 18 & 19. — * f. mortuis. — Lib. 2 Homiliarum in Evangelia, hom. 32. n. 7. — Deus non quid, sed qualiter sacrificetur attendit. — Eleemosynæ quam utiles. — Quàm insani parentes, qui filiis nimis officiosi, sibi officiunt. — Sine gratia Dei, nec bene volumus, nec bene operamur. — Monachos Sancti Vincentii vocat Hildebertus filios & fratres suos.

EPISTOLA XV. *

* al. 59.

[b] COMITI ANDEGAVENSI.

Non improbat quidem Hildebertus sacras peregrinationes, sed eas quocumque prætextu etiam voto susceptas longè postponit officiis cuique statui divinâ providentiâ impositis. Hinc Comitem hunc abducit à longinqua ad Sanctum Jacobum jam tunc percelebri peregrinatione, longè utilius asserens, ut, illâ postpositâ, subjectis sibi populis secundùm jus regendis se totum impendat. Hoc autem ut munere ritè fungatur, egregia omnino illi suggerit media.

Scripta circa an. 1123.

AD memoriam Beati Jacobi, strenuissime Comes, & prædicandâ virtute sublimis, iter, ut fertur, assumpsisti. Quod nos bonum quidem non negamus, sed quisquis administrationem suscipit, alligatur obedientiæ, quam nisi ad majora vocetur, & utiliora, si relinquit, delinquit. Unde, fili charissime, te culpa inexcusabilis spectat, qui necessaria non necessariis, dispensationi otium, debitis indebita præponis. Inter talenta quæ servis suis pater-familias distribuit, circuire vagum orbem terrarum nullus doctor, nulla omnino scriptura commemorat. Hieronymi testimonio Beatus Hilarion, cùm esset proximus Civitati Jerusalem, semel eam vidit, ne loca Sanctorum contemp-

Margin notes: Status cujusque debita officia, quibuslibet operibus bonis sunt præferenda. — Epist. 49. ad Paulinum, nov. edit. p. 564. — Curiositas reprimenda.

[a] Ebr. inerti. Colb. & Vict. immoto tantùm.

[b] Non alius iste Comes quàm Fulco Richinus, qui licet à plerisque Authoribus libidinis effrenatæ & instabilis incusetur, ut qui sæpiùs de thoro in thorum adulterino æstu convolarit, aliquo tamen, aut pœnitentiæ, aut pietatis sensu ductus, huic ad S. Jacobum peregrinationi, jam tunc toto orbe percelebri, se potuit voto adstrinxisse. Ipse est qui anno 1104. Troantum nobilissimum ditionis tunc Aquitanorum Ducis, quod hîc notat Hildebertus, Castrum expugnavit & incendit. Ita Chronic. S. Albini apud Labbæum.

sisse.

fisse videretur. Porro præter solitum mentis tuæ oculus caligavit, si non vides plenam periculosis casibus, assumptam tibi peregrinationem. Per munitiones Ducis Aquitanorum transiturus es, cujus tibi invidiam suscitasti, factus in expugnatione [a] Toarci superior. Ferè apud omnes diuturnior est injuriarum memoria, quàm beneficiorum. Præterea nescis si non renata sit in filio, paternæ nota perfidiæ. Quippe plures hodie generantur iniquitatis hæredes, quàm virtutis. Tuis itaque timorem relinqueres & tremorem, si te juveni & offenso committis, in quo necesse est verearis ex patre perfidiam, levitatem ex annis, ex injuria ultionem. Audivimus autem Venerabili Regi Anglorum, tuoque avunculo, id quod te facturum significas displicere altiùs, id ferre graviter, id constanter improbare. Sanè eorum aspernari consilium, vicina dementiæ pertinacia est. Hi nimirum tuis providere commodis, & affectu volunt, & [b] sensu possunt. Fortassis autem dicis, Votum vovi Domino; Transgressionis arguar, si irritum facio votum. Agnosce, ô Princeps! quia tu quidem te alligasti voto; sed te Deus officio; Tu viæ, sed Deus obedientiæ. Viæ quâ Sanctorum memoriam videres; Obedientiæ quâ Sanctorum [c] memoriis provideres. Appende ergo si tantus sit fructus itineris, ut supplere possit intermissæ dispendium obedientiæ. Quod si ita est, scutum deponere propera, baculum sume pro gladio, festina egredi, & facundis adhære comitibus, qui juxta Salomonem tibi pro vehiculo in via sint. Si autem bonum administrationis longè majus est, & elegantius, (quod inficiari nemo prorsus audebit), sede in palatio, dispone de suffragiis afflictorum, & ut omnes tibi vivant, omnibus vive. Vive Reipublicæ, noctes illi præstans & dies. Judicium Curiæ tuæ dictet æquitas, non acceptio personarum. Teipsum legibus, amore subjectos rege. Esto tuorum censor, cùm ignoveris excessibus alienis. Insontes minimè pariaris impunè lædi, tu impunè læsus. Iniquitatis ultionem inter splendidiores triumphos enumeres. Sanguinem, nec sine causa, nec libenter effundas. Dole quoties illum effuderis, quem lex judicat effundendum. In omnibus reverenter exerce potestatem. Da Deo gloriam, cùm feceris aliquid gloriosum. Super omnia pauperibus adesse memineris, & Ecclesiis, quibus plerumque Principes boni proprio sanguine quietem emerunt & pacem. Ex his autem ministris necesse est divinam metuas indignationem, qui circa eosdem pauperes, & Sanctuarium Dei, quicquid impiè volunt, iniquè agunt. Pro hujusmodi, bonos Principes, sed pravos habentes ministros * scriptura nunc Scyllam, nunc Harpias appellat. Etenim Scylla facie humanâ, sed caninis capitibus accincta describitur. Harpiæ vultum habent [d] virgineum, ungues autem rapaces. His quidam boni Principes comparantur. Ipsi crudelitatem abhorrentes, de injuriis conquerentes, hominem mansuetudine & misericordiâ exprimentes. Cæterum ministri eorum, odoratu prædæ, canibus, rapacitate, similes sunt unguibus Harpiarum. Tu itaque pro voto rapacitatem atque exactiones tuorum compesce, quas pauperum clamor, & orphanorum gemitus, & lacrymæ comitantur viduarum. His tibi, si [e] nescis, thesaurisatur ira in die iræ, & revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundùm opera sua. Qui enim malum, cùm possit, non corrigit, quia malefactori consors est in culpa, consors erit & in pœna. Sicut igitur præsenti paginâ commonetis, utere tuorum consilio amicorum, utere meo, domi sedens, subsidiis pauperum insistens, loca Sanctorum non desiderans intueri, sed tueri satagens, nec circumferri per memorias lapidum, sed circumferre memoriam virtutum.

Margin notes: *Thouars.* — Diuturnior est injuriarum quàm beneficiorum memoria. — Obedientia etiam voto præferenda. — Christiani & optimi Principis officium. — * *id est historia.* — Ministros rapaces debent punire.

EPISTOLA XVI. *

* *al. 6.*

Diviti cuidam, sed improbo Aulico, acriter exprobrat opum & potestatis abusum, eumque divinæ severitatis intuitu, ad resipiscentiam revocare nititur.

Scripta forlan circa an. 1128.

DOleo [f], frater mi, doleo te sic obnoxium, sic ingratum Creatori. Unus es, qui frustra tot ad virtutem susceperis instrumenta. Invectionem fortassis expec-

[a] Ita MSS. Rot. & Ebr. non *Thoari* ut Editi.

[b] Edit. habent *successu*, & fortè melius; sed Ebr. & Rot. mss. & plures alii *sensu*.

[c] Colbert. *meritis*.

[d] Ebr. *vultum virginem*.

[e] Ebr. *si non reprimantur*.

[f] Nec cui, nec quo tempore scripta sit liquet, nisi fortè Stephano de Garlande, uni ex tribus fratribus ejusdem nominis & familiæ, qui Ludovici Crassi tunc temporis gratiâ abusus, & sive opibus, sive supremis Dignitatibus ultra modum auctus, omnium in Aula sibi paravit invidiam; ac tandem ipsius Adeleïdis Reginæ, uxoris Domini sui, tantum odium, ut Aulâ pulsus, in proprium Dominum insurgens & perduellis, præcipuis Dignitatibus spoliatus, turpiter tandem obierit. Quod contingere potuit circa an. 1128. Hildeberto tunc Turon. Archiepiscopo, qui improbos, potentissimos licet & Primates, non solitus palpare, libertate & zelo verè Pontificali, nefarios ejus ausus, illi non timuit exprobrare. Ipsimet probabiliter secundioris fortunæ culmine prostrato, consolatoriam scripsit Epistolam, quæ hanc immediatè subsequitur.

D

tas, & Philippicam retractari pallidus auspicaris. Talis certè sollicitudo, nec inusitata, flagellat te, nec injusta. Consuetudinis enim ést, reos formidare supplicia, quæ merentur. Hinc est quod linguam meam metuis, qui maledicendi materiam omnibus administras. Verùm non ea est scribentis intentio; Neque ego te urgeo maledictis ad laqueum, sed, ne malefactis ad laqueum trahatis, elaboro. Talis nimirum ingredior ad te, qualis medicus ad ægrum, qualis Menedemus ad filium scortatorem. Tela mea non vitam, sed vitæ turpitudinem prosequuntur. Quæ, si patienter admiseris, putredinem vitiorum elicient, & virtutem tecum in gratiam fœderabunt. Quis igitur finis loquendi clauserit initium diligenter attende. Officiosissima est hominibus gratia Dei, & velut in eorum jurata obsequium, quibus hoc solum tribuit ex quo boni sint, seu per quod boni fieri possint. Quippe quicquid eis tribuit, aut virtus est, aut instrumentum ad virtutem. Ex ipsa autem virtute est, ut sint homines boni. Ex instrumento verò facultas proxima est, quâ fiant homines boni. Porro virtus est fides, modestia, continentia, castitas, mansuetudo, & his similia, quibus manifestum est fieri bonos, fieri etiam beatos. Cæterum divitiæ, potestates & cætera in hunc modum quædam subsidia sunt quibus juvamur ad bonum virtutis, tanquam calamis & atramento ad artem scribendi. Opibus abundas? ad officium liberalitatis impensæ sunt. Potens factus es? subjectorum tibi patrocinia destinantur. De familiaritate Principum glorianti, facultas oblata est, quâ tam multis unus subvenias, quantis obesse decrevit aut potestas sæviens, aut palatinæ licentia clientelæ. Sic omnia mortalibus ad virtutem providentur, & inter tot armamenta justitiæ non esse justum, creaturæ defectus est, non incuria Creatoris. Vult enim bonos fieri homines Deus, quoniam *vult omnes homines salvos fieri* Deus; & ad excludendum periculosæ excusationis refugium, præparat gratiam suam cui invitamur, distribuit instrumenta quæ suffragentur, offert præmia quibus excitentur, intendit arcum suum, quo pigritantes terreantur. Nihil est quod vacet, quod homini sit inutile, nisi homo ipse. Cùm tam diligenter homini procuret omnia Deus, spernitur tamen ab homine tam diligens procurator [a] Deus. [b] Nulla ei mentio de se, nulla cura pro se, nulla reverentia in se. Injuriis in proximum debacchatur, in Deum contemptu, in res abusu. Omnia in suum congregat judicium omnium reus. Unde fit ut tanto districtiorem mereatur judicem, quantò majorem bene agendi habuit facultatem. Copiosè enim plectitur, copiosiùs nequam. Copiosè puniri procurat, cui frustra procurantur opifices ad virtutem. Porro talem tibi damnationis sarcinam pollicetur, qui facit judicium & justitiam in Jacob. Ille multos tibi famulos ad virtutem præparavit, divitias loquor & potestatem, cæteraque in hunc modum, quæ vel vacant ad damnum, vel ad virtutem exercentur. Ad coëmptas enim possessiones, ad avorum thesauros, ad ambitiosa palatia, beatus te natalis invitavit & eduxit. Semen eras informe, nec adhuc ex hac humo materia emerserat, cùm tibi servorum familiæ plebescerent, designarentur honores. Jam te quibusdam blandimentis natura delinibat, gratuitis præveniendum [c] censens officiis, quem in suam prævidebat injuriam nasciturum. Cæterum nihil ei cumulatoria profuerunt obsequia, nihil favor sumptuosus. Hactenus ea, nisi fallor, ignoravit, tam multis criminibus unam posse sufficere personam. Unde & ipsam mirari suspicor, ex quibus involucris universarum prodierit imago furiarum. Quotidie Nero nostris occursat aspectibus; quotidie Tarquinius; quotidie Polymnestor. In dubium venit magis-ne populus in te Thrasonis gloriam fastidiat, an crudelitatem Dionysii detestetur; Denique quisquis vel naturam flagitio, vel leges contemptu fatigavit, hæredem te suæ reliquit ignominiæ. Quicquid moribus, quicquid honesto, quicquid sacris obviat institutis, ita tibi familiare est, ut te puniendum censeas, quoties gravissimè punienda non committis. Quid ergo facturus es, cùm sederit Judex tuus, & exarserit in te zelus ultionis, zelus suus? Numquid non erubesces coram Angelis suis, cùm perhibuerint testimonium flagitiis & iniquitatibus tuis? Aut quibus argutiis, Apostolorum suffugies judicium, quorum tibi relicta doctrina, dum frustra monuit innocentiam, dictavit pœnam. Cæterum quoque patrocinia Sanctorum quâ tibi promittis audaciâ, quorum, dum contemnis exemplum, demereris interventum? Considera cœlestis Curiæ ordines, attende personas; inter tam multos nullum reperies advocatum, quia nullum non offensum. Æquum est, ut infestos omnes invenias, omnibus infestus. Misera quidem, sed immiserabilis ibi erit causa tua, quam Deus & homo plenam conquerentur injuriâ suâ. Restat

Officiosissima est hominibus gratia Dei

Temporalia bona ad virtutem tantùm à Deo concessa.

1. Tim. 2. 4.

Gratiam cui invitamur præparat Deus ad tollendam omnem excusationem. Nihil inutile homini, nisi ipse sibi.

Copiosè plectitur, copiosiùs nequam.

Natura gratuitis sæpe prævenit officiis, quos in suam prævidet injuriam nascituros.

Doctrina Apostolica si frustra monet innocentiam, dictat pœnam.

[a] *Deus* deest in Ebr. & Vict. adest in Colb. 1662.
[b] Vict. *Nulla enim.* Ebr. & Vict. *Nulla ei mentio.*
[c] Ebr. habet *censuit.* Colb. 1662. & Vict. 172. *censens.*

tamen adhuc interpellandi locus, & offert se placandum, qui promittit puniturum. Caeterum non miseretur omnium Deus. Ejus enim misericordiam virtutes non requirunt, facinora non merentur. Ea nec valde bonis necessaria est, nec impetrabilis valde malis. Est inter utrumque, vitae quaedam permixtio non adeo purgatae, ut non egeat placato Judice post mortem, nec sic obstrictae criminibus, ut placatum non mereatur post mortem. Porro talem tibi Judicem polliceri non audeo, donec ipse talem pollicearis peccatorem.

Purgatorii existentia.

EPISTOLA XVII.

CONSOLATORIA.

Nova ex m Codice Colbertino n. 4017. forte an. 1129.

Ad [a] amicum, qui cùm in Aula Regia diu per Regis ipsius gratiam potentissimus evasisset, ejus postea indignatione ad maximas redactus est angustias.

QUanto desiderio & affectu bonum vestrum & salutem vestram desideremus, ille solus veraciter novit qui secreta cordium solus agnoscit. Nunc autem quia * ore ad os praesentialiter loqui non valeo, litteras istas exhortatorias dilectioni vestrae transmitto. Nec scribo vobis causâ nostrae necessitatis, sed solo intuitu charitatis. Adversitas enim quae vobis contigit, etsi mihi abstulit corporalem vestram collocutionem, non tamen, de oratione, vestri memoriam. Ut enim verum fatear, quando Missarum solemnia celebramus, omnipotentis Dei clementiam imploramus, quatenus ipse qui nullius per ignorantiam [obliviscitur] vestri fiat memor per gratiam. Nunc etiam priusquam incipiam exhortationem hanc, praemitto orationem, quatenus gratia Dei admonitionem nostram praeveniat, atque aures vestri cordis aperiat, ut ea quae ad veram salutem pertinent, libenter audiat, memoriter teneat, efficaciter compleat. Quid ergo primum [dicam,] ut exhortationem incipiam? Volo quidem Dominum & amicum meum, ut fidelis servus & verus amicus, ab amore vitae praesentis avellere, atque ejus desiderium ad amorem sui Creatoris, & patriae coelestis erigere. Debeo igitur aliquid de contemptu mundi promere, & postmodùm ea, quae animum ejus ad amorem Dei excitare possunt, subjicere. Sed quia scio vos curis saecularibus incubare, vellem, si possem, admonitionem nostram paucis sermonibus explicare. Salomon igitur sapientissimus primus accedat, & veram sententiam vobis de contemptu mundi exponat, & dicat: *Vanitas vanitatum, vanitas & omnia vanitas.* O Domine mi! numquid intelligis verum esse quod audis? Certè non est quod dubites. Appone aurem & intellige veritatem. Aperi oculos, & considera vanitatem. Rogo ut vitae tuae cursum diligenter consideres, quia, ni fallor, in ipsa vita tua, quàm sint vana omnia perfectè cognosces. Recole quanta in tempore prosperitatis tuae, concessa sit tibi saecularis potentia, quanta divitiarum abundantia, quanta etiam (quod majus est) in dispositione rerum temporalium prudentia. Primus inter aulicos residere solebas; Totum Francorum Regnum pro tuo libitu disponebas. Quin etiam secundùm hoc quod Salomon se fecisse commemorat, magnus effectus, opera tua magnificasti; Turres excelsas & pulcra palatia extruxisti, vineas plantasti, servos & ancillas, multamque familiam habuisti. Coacervasti tibi argentum & aurum, substantias Regum & Provinciarum, repletus es deliciis filiorum hominum. Sed attende paulisper, in istis omnibus quanta sit vanitas, quae instabilitas. Ecce enim ipse Rex, de cujus dilectione plurimum confidebas, & juxta quem familiaritatis causâ & honoris gradu residere solebas, te velut hostem persequitur, & quicquid Parisius cum

** fortè tunc Stephanus exulabat.*

Eccle 1. 2.

[a] Non ineptè forsan haec Epistola directa videtur Stephano de Garlande, * qui, ut nostri referunt Historici, ad Ludovicum Crassum circa an. 1128. tertium scilicet Archiepiscopatus Turonensis Hildeberti annum, ex Archidiacono Parisiensi, nimio abusus Regis favore, ad Cancellarii dignitatem, & post obitum fratris sui Anselmi, ad munus Dapiferi, seu Magni Franciae Senescalli, evectus, tanto ambitionis & insolentiae furore aestuavit, ut ipsi Reginae Adelae, * Regis sponsae, varias injurias intulerit; Quas cùm ipsa ferre impunè non potuisset, Stephanus in suae dignitatis successorem, Amalricum, qui sibi Anselmi Stephani fratris filiam, ipsiusque neptem desponderat, elegit. Cùm verò id omninò Rex improbaret, ausus est Stephanus, armatâ manu, advocato etiam Henrici I. Regis Angliae, & Theobaldi Campaniae Comitis, auxilio, in Regem ipsum insurgere. Verùm cùm Rex ipse Arcem de Livry, quam Stephanus cum auxiliariis copiis occupaverat, expugnasset, & accepto etiam in obsidione gravi vulnere, delevisset, Stephanum Magni Franciae Senescalli dignitate spoliavit. Huic Historiae satis quadrare videtur quod in hac Epistola Hildebertus cum eo, cui scribit de saeculi vanitate, & fortunae instabilitate, disserit, cùm eum à Rege antea impensè dilectum, & divitiis cumulatum, versâ vice, ut hostem odio habitum, Reginae ipsi infensum, cujus imperio, Palatia ejus destructa, aurum & argentum priùs coacervatum, in belli impensas dissipatum, &c. quae omnia nulli convenientiùs aptari videntur, si temporis & Regni circumstantiae expendantur, quàm dicto Stephano. Ad quem & Epistolam praecedentem scribere potuisse probabile duximus. Vide Dupleix ad Ludovicum Crassum an. 1129.

** ad quem Epistola praecedens.*

** seu Adelaide.*

magno labore construxeras, præcepto Reginæ, totum destruitur. Argentum & aurum, & pecuniam, quam in tranquillitatis tempore congregasti, nunc in tempore guerræ te oportet expendere, & ne inimici tui te incautum opprimant, nocte & die sollicitè cogitare. Potes itaque, Domine mi, in vita tua evidenter cognoscere, sententiam, quam Salomon de vanitate protulit, veram esse. Certè iste Salomon regiâ fuit potestate sublimis, sapientiæ dono incomparabilis, divitiarum opulentiâ pinguis; & quamvis ei omnia ista affluenter suppeterent, nullam tamen eis attribuit veritatem, sed quia transeuntia vidit, appellavit propriè vanitatem. Tantò igitur ei melius est credendum, quantò ea quæ dixit, didicit per experimentum. Nisi brevitati studerem, adhuc de contemptu mundi dicere possem, quæ animum vestrum ab ejus appetitu, non solùm rationabiliter revocarent, sed etiam fortiter deterrerent. Quale est illud: *Mundus peribit, & concupiscentia ejus.* Et illud: *Quicumque voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituetur.* Formidolosa Sententia! Quid terribilius dici potest? quandoquidem inimicus Dei esse convincitur, quicumque sæculi hujus amicus efficitur. Est aliud quare rationalis mens debet mundana ista contemnere; quia & labore maximo acquiruntur, & cum sollicitudine custodiuntur, & cum dolore amittuntur. Scriptum enim est: *Potentes potenter tormenta patientur, & qui divitias habent, difficilè Regnum Dei consequentur. Quid autem prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur?* Hæc de contemptu mundi dicta sufficiant.

1 Ioan. 2. 17. — *Iacob. 4. 4.* — *Sap. 6. 7.* — *Luc. 18. 14.* — *Math. 16. 26.*

Quod si dilectio vestra ad amorem Dei cupit mentem erigere, debetis frequenter beneficia Dei vobis collata ad memoriam revocare. Cogitate quanta erga vos ejus extiterit gratia, quanta ejus misericordia. Gratia in hoc, quod bona sua vobis gratuitò contulit. Misericordia in hoc, quod mala vestra æquanimiter pertulit. Certè, si bene vultis attendere, hæc sola causa ad amandum Deum potest vobis sufficere, quod scilicet & per gratiam bona præbuit, ut vos ad amorem suum accenderet; & per misericordiam mala vestra sustinuit, ut vos ad pœnitentiam provocaret. Ad ultimum verò postquam exhibuit pœnitentiam, sicut pius pater dilecto filio adhibuit disciplinam, ut saltem flagellatus ad patrem redeat, qui beneficiis provocatus redire nolebat. Scriptum est enim: *Flagellat Deus omnem filium quem recipit.* Flagellum quippe est guerra ista, quam habetis, & persecutio, quia etsi inimici vestri persequuntur ex odio, tamen, hoc quod faciunt, præcedit occulta & justa Dei dispositio. Nolite ergo de flagello isto contra Deum murmurare, quia durum esset vobis contra stimulum calcitrare. Memento quia, cùm David filii sui Absalom persecutionem fugeret, & Semei quidam pessimus ei malediceret, viri qui erant cum David, Regis injuriam dolebant, & illum Semei interficere voluerunt. Quos tamen David compescuit, dicens: *Dimittite ut maledicat; Dominus enim præcepit ei ut malediceret David, si fortè reddat mihi Dominus benedictionem pro maledictione hac hodierna.* Rogo pro Deo, diligenter attendite; etiam sicut David fecit, sic & vos facite. Ecce maledictionem sustinuit, & tamen de eo, cùm leviter posset, seipsum ulcisci noluit, & maledictionem illam, non Semei, sed Domino imputavit, cùm dixit: Dominus præcepit ut malediceret David. Ipse quippe unus de filiis Dei erat, & à pio patre se flagellari sciebat; nec attendere voluit maledicentis iniquitatem, sed maledictionis utilitatem. Ideoque dicebat, si fortè reddat mihi Dominus benedictionem pro maledictione hac hodierna. Puto etiam, quia peccata sua præterita ad memoriam revocabat. Puto quia pro adulterio & homicidio graviter in corde dolebat, & ideo filii sui persecutionem, & * sui maledictionem patientissimè tolerabat. Hoc exemplum de David ad hoc proposui, ut & vos peccata vestra aperta & occulta, minima & majora sedulè cogitetis, & in persecutione, quam præsentialiter sustinetis, non attendatis inimicorum vestrorum nequissimam voluntatem, sed admonentis Domini misericordissimam pietatem. Audire quid Dominus dicat: *Ego quos amo, arguo & castigo.* Ipse enim idcirco percutit, ut sanet; Ipse idcirco flagellat peccatorem, ut purget. Nolite igitur vocationem Dei, aures obstruendo, respuere. Nolite flagella Dei obdurato corde suscipere. Nolite in limo profundi, in amore mundi tenaciter & pertinaciter inhærere. Permittite Deum vos de lacu miseriæ, & de luto fæcis extrahere. Nolite fieri sicut plaustrum in limo demersum, quod & boves ex anteriore parte fortiter trahunt, & homines ex posteriore parte impellunt, & tamen nec trahendo, nec impellendo illud de luto extrahere possunt. Ecce pius Deus priùs vobis prosperitatem concessit, ut traheret; nunc manum adversitatis apposuit, ut impelleret. Cur igitur in conversione vestra Dominum, ut ita dicam, tantùm laborare facitis? Videte ne ad iracundiam eum provocetis. *Horrendum est enim incidere in manus Dei viventis.* Nam

Hebr. 12. 6. — Cùm nos inimici persequuntur ex odio, præcedit occulta Dei dispositio. — *2. Reg. 16. 10.* — * *f. Semei, Utrumque bonum.* — *Apoc. 3. 19.* — Deus percutit ut sanet, flagellat ut purget. — *Hebr. 10. 31.*

Ps. 145. 2
si commotus fuerit, quis ei resistat? *Nolite*, secundùm Psalmi sententiam, *confidere in principibus, nec in filiis hominum, in quibus non est salus*; sed in eo solo qui potest vos de omni angustia liberare. Sed ut

f. modum ponam exhortationi
modò postponam exhortationem, rogo ut de iis quæ dico vestram consulatis interiùs rationem. Mirum est enim cur ratio vestra, quæ tantum in provisione & dispositione sæcularium viget, mirum est, inquam, cur ad bona cognoscenda & facienda, quasi mortua jacet. Sed forsitan ratio vestra ea quæ bona sunt per discretionem intelligit, & tamen superbiâ re-

Superbia sæpè rationi dominatur.
sistente non perficit. Rationi enim superbia dominatur, & ei lege tyrannicâ reluctatur. Ratio dicit: Si hoc vel illud faceres, Deo acceptabilis esses. Superbia dicit: Si hoc vel illud faceres, in conspectu hominum vilis esses. O servitus nefanda & detestanda! quando videlicet ratio, quæ debet imperare ut Domina, superbiæ obtemperat ut ancilla. Quæso ut ad debitam libertatem ratio redeat. Superbia verò de corde vestro expulsa exeat, & locum ejus ea quæ Deo cara est humilitas possideat.

BREVE MONITUM.

Præcedentibus Epistolis libenter subjecissemus duas alias, quas in uno è mss. Colbertinis post ultimam verè Hildebertinam reperimus; sed cùm nonobstante stylo, ut nobis visum est Hildebertino, prima illarum litteræ aliquem dubitandi locum præbuerint, ne ex una parte dubia pro certis exhiberemus, neve ex altera, illas Lectorum ædificationi subtraheremus, eas quantumvis pietatis sensu præstantes post omnes alias per modum appendicis reponendas censuimus.

* al. 70. Scripta an. circiter 1130.

EPISTOLA XVIII. *

a
Hâc Epistolâ Hildebertus Adelam uxorem Henrici I. [a] *Regis Angliæ à Normannia in Angliam transfretare paratam, salutans, de sterilitate solatur, asserens nullum illi remedium efficacius charitate & beneficentia erga pauperes.*

b
Hildebertus humilis Turonorum Archiepiscopus. [b] A. Excellentissimæ ac Reverendissimæ Anglorum Reginæ, salutem & orationum instantiam. Transfretare tibi, ô Regina illustris! ut fertur, incumbit, & Regno Coronæ tuæ, tuo reditu, jucunditatem restituere & exultationem. Nolumus te de Normannia insalutatam egredi, cujus salutem inter successus, Christi pauperes enumerant. Audivimus enim te de illis curam gerere, & eos frequenti benedictone consolari. Optimum hoc & timoratæ mentis consilium.

c
[c] Acturi sumus omnes coram omnium Redemptore simul & Judice. Illuc necesse est nos præveniant, si volumus ut nobis subveniant advocati. Advocati autem illi sunt de quibus in Evangelio Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Luc. 16. 19. Amici hujusmodi, amici certi, & in die calamitatis & miseriæ nesciunt suum nescire cultorem. Hi profectò pauperes intelliguntur. Pauperes autem, ante supremum tribunal, in propulsandis [d] de- d lationibus, obtinent principatum. Unde fit

Bene sperant de Judice Christo, qui pauperes habent advocatos.
ut bene speret de Judice Christo, quicumque sub Christo pauperum meretur interventum. Pro quo istorum voces convalescunt, sententiam non timet capitalem. Hos itaque tibi compares, hos facias advocatos. Illis egentibus, egere Christum crede. Qui te non viderant, in benedictionibus tuis, tuum videant affectum. Si

Sterilitas liberorum bene compensata adoptione pauperum.
non est tibi datum desuper ut Anglorum Regi parias, in his, absque damno pudicitiæ, Regi paries Angelorum. Fortassis ideo clausit Dominus uterum tuum, ut progeniem adoptares immortalem. Quod si ita est, attende, sterilitatem carnis animæ quæstum esse, non dispendium; gloriam, non confusionem; beneficium, non flagellum. Feliciùs est enim fœcundam esse spiritu, quàm carne; Cælo parere, quàm sepulchro. Fieri etiam potest, ut quam suspiras sobolem, subsidiis egenorum adipisci merearis. Quippe naturam quoque merita mutant, & apud nonnullas invenies abstersum virtute, sterilitatis opprobrium. Abraham, quia homines consueverat, Angelos hospitari promeruit. Eumdem prærogativâ fidei & obedientiæ, Scriptura Domino placuisse commemorat. His, ô Regina! noveris evacuatam Saræ sterilitatem, datumque ei filium, in quo plus egit meritum patris, quàm debitum thori, sanctimonia, quàm natura. Quem videlicet filium cùm Abrahæ prædestinasset, ad eum tamen suscipiendum, nonnisi præcedentibus meritis

Quod à Deo electis promittitur, nonnisi precibus & meritis obtinetur.
Patriarcha pervenit. Quod enim prædestinatur electis, precibus & meritis obtinetur. Unde etiam legitur precibus Isaac datum Rebeccæ conceptum, ut generis multiplicatio, quæ prædestinata in eo fue-

[a] Qui obiisse fertur an. 1135.

[b] Id est Adelæ, scripta probabiliter circa idem tempus ac superior. Porrò de Adelæ sterilitate actum superiùs, ad Epistolam scilicet hujus Libri decimam quartam.

[c] Ita Ebr. & Colb. duo sc. 4017. & 1168. tertium Colb. 2662. *ituri sumus.* Ebr. *acturi sumus*, supp. causam nostram.

[d] Colb. 1168. & 2662. habent *dilationibus*: rectiùs Ebroic. & Colb. 4017. *delationibus.*

tat, precibus impleta monstraretur. De quo sic Gregorius in Dialogo ait: *Ipsa perennis Regni prædestinatio, ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore orationum perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis Deus ante sæcula disposuit donare.* Idem: *Constat quod prædestinatio precibus impletur, quando is, in quo Deus multiplicare semen Abrahæ prædestinaverat, oratione obtinuit, ut filium habere potuisset.* Vale.

D. Greg. Dial. l. 4. cap. 8.

EPISTOLA XIX. *

* Nova ex spicil. & mss Ebr. & Bigotiano.

Moniali confortatio ut in adversis de conscientia glorietur. [a]

Scripta circa an. 1130. vel 1131.

Solatur Monialem ab aliis quibusdam omnino malè moratis, calumniis impetitam, & ut apparet è suo etiam Monasterio ab illis injustè ejectam. Ejus erigit animum ad tolerantiam, & probæ testimonio conscientiæ, & sanctarum mulierum exemplo; se interim ejus innocentiæ patronum spondens apud Summum Pontificem, Innocentium scilicet II.

CElebre solatium est, cùm Christus est in causa, & in ea persecutionem sustinere. Unde nequaquam decet absorberi à tristitia filiam Christi, cui & conscientia cedit ad gloriam, & tribulatio ad coronam; Sic & conscientia, Apostoli gloria est, quâ ipse interiùs confortatus inter ærumnas & persecutiones, inter famis cruciatus & sitis, inter innumeras falsorum fratrum injurias, *bonum certamen certavit, cursum consummavit, fidem servavit.* In hujusmodi conscientia sacræ Virgines & Viduæ calcato sexu & mundo, *corpora sua exhibuerunt hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, suum obsequium rationabile* facientes. Hinc est quod inter ignes Agnes gratias agit; In tortura mammillarum suarum, Agatha Deum laudat, aliæque Virgines sacræ sponsum proprio sanguine quærunt, eligentes potiùs agnum sequi quocumque ierit, quàm hominem quò malè vadit. Tales universis adversitatibus mundi, puram præferunt conscientiam, scientes *non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Earum exemplis assume solatium, gratias Domino Deo agens, quod à filiabus mundi procul es ad tempus, quarum studium est reverentiæ derogare pariter, & votis continentiæ, & instrumentis disciplinæ. Tu tamen confortare & esto robusta in Domino, sciens quod non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Expectamus autem [b] Innocentium Papam, in cujus audientia nos & innocentiam tuam, & querimoniam nostram digesturi, de utraque finem amicum justitiæ expectemus. Tu igitur interim esto memor mei, cæteris filiabus Christi, quæ tecum Domino serviunt, nomine meo suggerens, ut in orationibus suis, vel aliquam Deo mentionem mei faciant. Porro post primam Quadragesimæ septimanam tuum nobis nuntium destinabis, per quem & tuam nos voluntatem, & tu nostrum possis agnoscere responsum. Vale.

• Timoth. 4. 7.

Conscientiæ bonæ testimonium tutissimum in adversis solarium.

Rom. 12. 1

Rom. 8. 18

EPISTOLA XX. *

* incerti temporis.

Monachis Sancti Cuthberti de [c] *Dunelmo gratulatur bonas fieri vias & studia eorum, quorum interim orationes efflagitat, suas illis vicissim offerens ad altare, ubi (ait) Patri Filius immolatur.*

HIldebertus Cenomanorum humilis Minister, Algaro [d] Priori, totique Conventui Fratrum Monasterii Sancti Cuthberti; De bono principio, exitum bonum. Ex quo vestram promerui notitiam, desiderio desideravi rursus videre vos; sed nondum hoc placuit Domino Deo, quia cùm *disponat homo viam suam, Domini tamen est dirigere gressus ejus.* Quia verò audio bonas fieri vias vestras, gratias ago Jesu Christo, in quo vobis reposita est corona justitiæ. Ejus muneris est quod nobis ab Aquilone panditur bonum; quod pro olla succensa, incensa sanctæ conversationis vestræ relatione, adventantium, odoramus. Reficitur inde spiritus meus, Domino Deo gratias agens, & congaudens vobis, quos audit cantare Canticum graduum, & ascensiones in corde dispo-

Proverb 16. 9.

[a] Ita mss. Vict. n. 272.

[b] Scripta est igitur ultimis Hildeberti Turonensis Archiepiscopatûs annis. Siquidem hîc asserit se expectare adventum Innocentii Papæ, qui an. 1130. inauguratus est; ipse verò Hildebertus obiisse creditur an. 1132. vel circiter.

[c] *Dunelmo.* Ita mss. Ebroicense. Porrò Dunelmum, vulgò Anglicè Durham, Sedes est Episcopalis sub Archiepiscopatu Eboracensi, in Anglia, olim à Benedictinis administrata, sub invocatione Sancti Cuthberti, illius Ecclesiæ Titularis & Tutelaris Patroni, cujus etiam corpus ibi asservabatur integrum & flexibile, repertum an. 1069. post annos scilicet depositionis ejus 418. & amplius. Vide Angl. Sacram in Chronico Sanctæ Crucis Edimburgensis ad an. 1069. pag. 159. & Chronicon de Maillros ad an. 1104. pag. 163. Angl. Sac. pag. 2.

[d] *Algaro.* Ita mss. Ebroicense. Is Algarus notatur in successione Priorum Dunelmensium, ordine tertius ab installatione Monach. Vide Angl. Sacram in Hist. Dunelm. p. 786.

nere: Unde & nos tantò confidentiùs vestrarum suffragio inhæremus orationum, quantò novimus vos velut [a] è foribus supernam [b] introspicere Hierusalem, & videre jam Dominum Deum in Sion. Nos si quid peccatoris, sed Sacerdotis potest oratio, ibi pro vobis fratribus nostris agemus, ubi Patri Filius immolatur.

BREVE MONITUM.

Alia reperitur Epistola Hildeberti in mſ. Codice Abbatiæ Fulcardimontis Ordinis Cisterciensis, quæ est decima-quinta earum quas R. P. Dacherius addendas to. 6. sui Spicilegii monuit, in calce to. 13. pag. 272. Hæc autem dirigitur etiam Algaro Priori Sancti Cuthberti eodem prorsus sensu quo hæc vigesima hujus libri primi, & penè eisdem & totidem verbis. Cùm autem pluribus lineis hæc superior prolixior sit in hoc Fulcardimontensi mſ. quam in cæteris, ac etiam in editis, ibique Monachum quemdam Robertum nomine (quem filium & fratrem suum, utpote Monachus ipse, vocat) Dunelmensibus commendet; ne lectori curioso excidat, illam totam prout jacet priori subjiciendam duximus. Sic autem habet:

Algaro Priori Sancti Cuthberti quemdam Robertum commendat.

HIldebertus Cenomanensis humilis Minister, Algaro Priori, totique Conventui Beati Cuthberti, salutem & orationes. Benedictus Dominus Deus Israël, qui secundùm magnam misericordiam suam bonas facit vias vestras & studia vestra. Ex ejus gratia panditur nobis ab Aquilone bonum, & per ollam succensam incensa conversationis vestræ relationibus adventantium odoramus. Reficitur inde spiritus noster, Domino Deo gratias agens, & congaudens eis, quos audit cantare canticum graduum, & ascensiones in corde suo disponere. Unde & nos tantò confidentiùs, vestrarum suffragia deprecamur orationum, quantùm novimus vos, velut à foribus, supernam respicere Jerusalem, & jam videre Dominum Sanctorum in Sion. Nos quoque si quid peccatoris, sed Sacerdotis potest oratio, ibi pro vobis fratribus nostris agemus, ubi Patri Filius immolatur. De cætero fratrem nostrum & filium Robertum sanctitati vestræ commendantes, ut apud vos nostra ei prosit gratia, humiliter imploramus. Valete.

[a] Ebr. è *floribus*. Colb. 2662. Vict. & Fuldic. è *foribus*.
[b] Editt. *interspicere*, Ful. *respicere*, omnes alii mſſ. *introspicere*.
[c] Ita mſſ. Colbert. n. 5133.

EPISTOLA XXI. *

* *al. 16. incerti temporis.*

[c] *ATHALISÆ* [d] *RECLUSÆ.*

Huic virginitatis propositum gratulatur, cujus encomium eleganter prosequitur, & statum statu nuptarum aut viduarum longè præstantiorem asserit, modò humilitate fulciatur.

COnsideranti mihi votum tuum, votum bonum, suborta est de proposito lætitia, de lapsu metus, æmulatio de corona. Lætari oportet animæ Christianæ, quæ mortalis illecebras adversara conjugii, perennem quærit ex virginitate progeniem. *f. aversata.* Placet sanè quampluribus hæredes procreare, dotales tabulas nuptiali debito promereri. Eas, aliquod somniantes ex prole solatium, vel inanis spes decipit, vel diuturnitas cruciat expectantes. Præterea ex nuptiis nulla speratur impunè felicitas, quam primò necesse est quâdam carnis commixtione comparari. *Ex nuptiis nulla speratur impunè felicitas.* Infeliciter ei succedit, quæ successum, virginitatis mercatur impendio. Magnì soboles emitur, cujus conceptus infestatio est pudicitiæ, partus vitæ. Ea in lucem progrediens, auspicium sollicitudinis est, non materia gaudiorum. *Nuptiarum quæ sint incommoda.* Vitiosa quippe progenies odium suscitat. Cùm verò bona est, timor nascitur amittendi. Quis autem animo locus est gaudii, qui vel inflammatur odio, vel timore cruciatur? Fortasse dicetur, emolumento dotis & variæ supellectilis accessu, incommoda [e] præscriptarum suppleri nuptiarum. Cæterum, sicut hujus damni nulla est reformatio, sic omnis compensatio inferior. Impar mercimonium est, brevem quæstum jacturâ perenni comparare; Minus sibi providet, quisquis gratiæ virginitatis aliquid anteponit. Virginitati tamen divitiæ præferuntur; sed eis ærugo suspecta est, sed tinea demolitur, sed insidiantur latrunculi, sed timetur majoris violentia potestatis. *Virginitati nil præponendum.* Earum spe, pudoris abjicere venustatem, seipsum persequi est. Magni quippe boni ruina quæritur, unde viræ nostræ rarus quoque successor invideat. Incomparabili comparatur pretio, quo fur sollicitatur ut asportet, Dominus ut servet. Nescit à quanta hæreditate decidit, quisquis ut hæredes relinquat, similitudinem deponit Angelorum. An nes-

[d] Mſſ. Reg. n. 4103. & Ebroic. n. 19. habent simpliciter *A. Reclusæ*.
[e] Vict. 272. habet *scriptarum*, omnes alii mſſ. *præscriptarum*.

cis quia ii qui *neque nubunt, neque nubentur*, juxta Evangelium *similes sunt Angelis Dei?* An ignoras hujus boni magnitudinem? Numquid non intelligis Sabbatum Virginitatis, Sabbatum esse consilii, non præcepti; Sabbatum quo feriatur ab opere [a] carnis cato, quo sapit quiddam supra carnem cato. Nesciunt virgines quid ex maritali licentia muliebris sustineat infirmitas. Nesciunt, inquam, quibus uxor subjiciatur injuriis; quanta fœcundam sauciet anxietas, quo sterilis mœrore crucietur. Si formosa est, difficilè caret infamiâ; Deformem maritus aspernatur. Numquam lectus est sine rixa, cujus vel pudet vel tædet conjugalem. Porro consequens est, ut ei vir displiceat, quæ viro placere non quærit. Quæ non quærit, sagaciores sollicitat aniculas, maleficiis assidet, &, ut acquirat gratiam, projicit [b] innocentiam. Quæ igitur quies est animæ, cui vel maritus est pro supplicio, vel conscientia pro flagello? His accedunt innumeræ formandi seminis molestiæ, quæ conceptum nuntiant, naturam persequuntur. Vultum pallor inficit, caput vertigine fatigatur, renum dolor assiduus, stomachi frequens indignatio. Esuritur etiam inter delicias, & quibusdam nubeculis circumvolitantibus oculi tenebrascunt. Hæc & alia nuptiarum sunt incommoda, quæ numerare longum ducens Apostolus, *tribulationem*, inquit, *sustinebunt hujusmodi*. Nec tamen nuptiis detraho, sed labori requiem, servituti præfero libertatem. Virginitas enim quædam carnis libertas est, nihil illi debens servituti, de qua dicit Apostolus: *Mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir.* Virginitas maritalis ignara negotii, non labores puerperæ, non novi partûs spurcitias experitur. Virginitas est curarum silentium, pax carnis, vitiorum redemptio, virtutum principatus. Virginitas vigilias nutricis ignorans, quàm multâ supellectile, quibusve sorbitiunculis alumnus indigeat, non [c] requirit. Virginitas contenta parvo, sollicita est pro natura, non ambitiosa pro matrona. Virginitas Angelicam redolens conversationem, cantat canticum novum, canticum felix, canticum quod nemo potest dicere, præter eos qui *cum mulieribus non sunt coinquinati*. Cantat aliquid virgo quod vidua cantare non potest, quod non potest conjugara. Quidquid autem conjugata cantat vel vidua, totum cantare potest & virgo. Porro canticum omnium laudem Creatoris & actiones intellige gratiarum. Laudant ergo Christum virgines, Christum laudant viduæ, laudant etiam conjugatæ. Laudant conjugatæ, quia ex eo habent quod vel nubunt præter culpam, vel operibus misericordiæ redimunt, quam nubendo contrahunt culpam. Laudant viduæ, quia ex eo habent, quod expertæ nuptias secundùm Deum, denuo nubere dedignantur propter Deum. Laudant innuptæ, quia ex eo habent, ut quibus licuit hominibus nubere virginibus, spiritu Deo nubere [d] malint, & carne virgines & spiritu. Ecce sacratum Virginum canticum sacrum, canticum non vetus, sed novum; Non illius scilicet Adæ, in quo & per quem mentis & carnis corrupta est integritas, sed ejus in quo & per quem non solùm sanata, sed etiam super Angelos glorificata est humanitas. Hujus laus & exaltatio virtutis, canticum est quod ignorant viduæ, quod nesciunt conjugatæ. Cæteris nimirum virtutibus exultare possunt, & agere gratias viduæ bonæ, possunt etiam nuptæ, si tamen bonæ. Ex virginitatis autem bono, nec nuptæ possunt, nec viduæ, quamvis bonæ. Solis virginibus virtus ista est à Christo; Solis istius præmium virtutis, & à Christo, & cum Christo. Cum Christo quippe communem quodammodo sortiuntur coronam virgines Christi, quæ solæ juxta Joannem *sequuntur Agnum quocumque ierit*. Hunc Agnum viduitas quidem sequitur, sequitur etiam [e] conjugalitas. Cæterum non quocumque ierit conjugalitas, eum sequitur vel viduitas. Utraque enim, cæterarum virtutum tramite, sequi potest Agnum, quoniam potest imitari Christum. Per virginitatis verò semitam, neutra potest Agnum sequi, quoniam Christum neutra potest imitari. Virginitatis enim restorationem sperare, naturæ oblivio est. Cantant ergo canticum novum solæ virgines Christi, solæ sequuntur Agnum quocumque ierit. Quippe, quibus fuit cum Christo quoddam virginitatis participium, quoddam est, & in præmio consortium. Sub hoc autem Sponso fœcunditatem non impedit integritas, nec famulante concupiscentiâ, filii procreantur. Beatum sanè conjugium, non quotidianis onerosum molestiis, non de crastino sollicitum, non virginitati suspectum. Beata nimirum sponsa, cujus

Marc. 12. 25.

Virginitatis Sabbatum non præcepti, sed consilii.

Nuptiarum incommoda eleganter describuntur.

1. Cor. 7. 28.

1. Cor. 7. 4.

Virginitatis laus.

Apoc. 14. 4.

Virgo cantat Canticum idem quod conjugata & vidua, non autem reciprocè.

f. novum.

Apoc. 14. 4.

[a] Ebr. *carnis, quo.* Reg. verò 4080. & 4103. Colb. 2662. Vict. 272. & Rot. habent *carnis caro, quo.*

[b] Ebr. Reg. 4080. & Vict. habent *innocentem*; sed Vict. 272. Colb. 1168. & 2662. habent *innocentiam.*

[c] Rot. *inquirit*, cæteri *requirit.*

[d] Ebr. & Rot. *mallent*, Colb. 2662. & Vict. 272. *malint.*

[e] Ebr. Reg. 4103. Vict. 272. & 192. & Rot. habent *jugalitas*; sed Reg. 4080. Colb. 1168. & 2662. habent *conjugalitas.*

pudor

Virgo nulla casta, nisi Christo Sponso adhæreat.

pudor dum concipit, non deperit; dum generat, non laborat. Beatissimus autem Sponsus, cui, nisi cohæreat, nulla virgo est; nulla casta, nisi eum diligat; nulla libera, nisi ei serviat. Ejus amore nihil honestius, quo nec regia erubescit sublimitas. Ejus amplexu nihil mirabilius, ex qua parit, nec perit virginitas. Ejus prole nihil vivacius, cum qua nulla propagatur mortalitas. Ejus dote nihil utilius, in quo sufficientiam comitatur æternitas. Is in sponsa sua transitoriam non quærit pulchritudinem, non intexto vestibus auro, non splendore natalium gloriatur. Affectatus decor, & quicquid aliud, quàm quod natum est, oculos fascinat intuentes, odium provocat, non gratiam, repudium

Ps. 44. 3. non favorem. Ille nimirum deformem non
Rom. 10. 12. aspernatur, *speciosus formâ præ filiis hominum.* Pauperi libens copulatur, *dives in omnes*
Luc. 11. 34. *qui invocant illum*; Distortas amplectitur & gibbosas, cui *simplex oculus totum corpus*
Isa. 53. 8. *lucidum faciet.* Generosa non attendit no-
Eccl. 24. 5. mina, *Generationem tamen ejus quis enarrabit?* In decrepitas ardet aniculas *primoge-*
Ps. 112. 9. *nitus ante omnem creaturam.* Nullam sterilitatis arguit, *qui habitare facit sterilem in*
a *domo, matrem filiorum lætantem.* Unum tamen est quo ille sponsam [a] ablaterat, & propriam diffitetur. Hujus etenim ratio dissidii, sola mentis est corruptela. Mentis deformitas offendit virum, sponsalia diripit, abjudicat dotem, eliminat introductam. Mentem tuus amans explorat, & ex

Virginitatem deturpat superbia.

ejus qualitate vel dictat repudium, vel maritum pollicetur. Huic autem suspecta est superbia, nec fieri potest ut cum eo in gratiam revertatur. Diversum est utrique hospitium, nec in eodem cohabitant animo, quibus cohabitare non licuit in Cœlo. In Cœlo nimirum nata est superbia; sed velut immemor quâ inde viâ ceciderit, illuc ultra redire non novit. Ea de supernis corruens, & parentans in terris, omnibus suis apud inferos æternam pepigit mansionem. Ipsa ex purissimis & simplicibus orta substantiis, puros adhuc animos inquietat,

Scripturarum lectio custos pudicitiæ.

ausa victoriam sperare de homine, quæ de Angelo triumphavit. Vale, & in valle humilitatis divinarum stillicidiis Scripturarum, pudicitiæ lilium ne marcescat, irrigare memineris.

EPISTOLA XXII. *

al. 17. incertis temporis.

Ad [b] Guillelmum Abbatem Sancti [c] Vincentii.

Guillelmus in Abbatem assumptus, optimam sibi Contemplationis partem ereptam lugebat. Ipsum ut amicum solatur Hildebertus pluribus è Scripturæ testimoniis, præcipuè verò Rachelis & Liæ exemplis, probans non exiguum esse bonum contemplativæ simul & activæ studia vicissim alternare. Eorum interim desidiam deplorando, qui neutri (quod ipse de se humiliter luget) vacare satagunt.

USu pariter & necessitate didicimus, vel ad amicos ut consulant, vel ad medicos ut curent confugere [d] vulneratos. Eâ profectò ratione contritionem spiritus & mentis angustias ad me, frater carissime, detulisti, quæ vel amici consilio penitus abscederent, vel aliquod invenirent, ex solatio, remedium. Ereptam tibi deploras adoptatæ requiem contemplationis, & activæ sarcinam sollicitudinis invitum sustinere. Ad pedes Domini Jesu cum Maria sedebas; & ecce cum Martha juberis ministrare: Animum tuum Rachelis species illexerat, & nunc subinductæ tibi Liæ morigerari compelleris, cui licèt [e] collatereris ad sobolem, lippam tamen fastidis & deformem. Recordaris quàm delinita fuerit sub Rachele jucunditas, quàm dura sub sorore provincia. Recordaris, inquam, quas tibi Christus, amplectenti pedes ejus, epulas ministraret, quibus deliciis animi propulsaret inediam; Sapidiora confireris fercula, quæ Maria sedens & audiens accipit, quàm quæ Martha satagens præparat & apponit. In his etenim panis hominum, in illis autem panis Angelorum; In illa divitis mensa, nihil est quod fastidiatur oblatum, quod non desideret saturatus. Ad hanc omnes animæ tuæ sensus, velut quidam convivæ recumbentes, spiritualium varietate satiebantur ferculorum, degustantes inde quod congrueret singulis, quod sufficeret universis. Ibi, mentis

Contemplativæ vitæ super activam præstantia.

[a] *ablaterat & diffitetur.* Ita Vict. 272. sed Vict. 292. Ebr. Colb. 1168. & Rotom. *ablaterat & propriam diffitetur.*

[b] Ipsemet est quem Hildebertus in Epistola ad Engolism. Episcopum S. R. E. Legatum, vocat virum consummatæ Religionis, à se missum ad Monasterium Ebronense reformandum.

[c] Monasterii sc. Sancti Vincentii, in Suburbio Urbis Cenomanensis à S. Domnolo Episcopo Cenoman. circa an. 572. fundati, tempore Chilperici Regis, nunc Congregationi Sancti Mauri in Gallia aggregati. Hoc autem S. Domnolus fundavit, suadente, & exemplum præferente S. Germano Parisiensi Episcopo, ut patet ex Charta Fundationis, pridie nonas Martii an. 572. cui subscripsit S. Germanus. Ita Bondonetus fol. 266.

[d] Plures mss. habent *vulnerati*, sed rectiùs Reg. 4080. *vulneratos.*

[e] Ebr. *collateres.* Rectiùs Rot. Colb. 2662. & Vict. 272. & alii *collatereris.*

auditu, cœlestium hauriebas melodiam canticorum, & in plateis supernæ Sion Angelicum tibi [a] relultabat Alleluya. Afflabat ibi nares tuas *odor vitæ ad vitam*, & aura *flores rosarum*, *& lilia* spirans *convallium*, ver æternum nunciabat. Ibi etiam *panem Angelorum manducabas homo*, *qui de Cælo descendit*, *& dat vitam mundo*. Quanta autem gloria mentis tuæ ostenderetur oculis, nemo, nisi qui eam diligit, intelligit. Occurrebat illis dispositissima lex supernæ Reipublicæ, quæ de Regno Dei sic omnia colligit scandala, ut superiori nemo invideat, nemo parem dedignetur. Videre videbaris insignitas pudicitiæ lilio Virgines, Martyres rosis, violis Confessores. Eorum gloriam cognitione divinitatis dissimilem conjectabas, æternitate coæqualem. In omnium tamen sinu mensuram ita bonam videbas & confertam, ita coagitatam & supereffluentem, ut potiùs beneficium gratiæ, quàm virtutis præmium, putaretur. Inter hæc ad administratorios spiritus, quantùm tibi permissum fuerat ascendebas, secretiore considerans intuitu quantâ Deo charitate cohæreant, quâ ei submittantur humilitate, quàm officiosè discurrent, missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis; Et quoniam te legisse non dubito: *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei*, suum unicuique Angelum assignabas, tuo de te beatum illud ingerens gaudium, de quo in Evangelio Dominus ait: *Gaudium est Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*. Præterea ad mirabiles tormentorum officinas, *ubi umbra mortis*, *& nullus ordo*, *sed sempiternus horror inhabitat*, in gemitu recurrebas & luctu, sæpius illud propheticum commemorans: *Quis durare poterit cum ardoribus sempiternis?* Augebant devotionem tuam nunc inspecta damnatorum supplicia, nunc præmia Beatorum. Sic inferioris & superioris irrigui novus possessor effectus, totus in lacrymas quas priùs delictorum conscientiâ profuderas, dilatione gloriæ diffluebas. Hos tibi contemplatio provocabat affectus; his obrutibus per cœlestes deambulabas mansiones, & dolens animam tuam tamtædiusum cum earne pepigisse hospitium, cum Apostolo cantabas: *Cupio dissolvi & esse cum Christo*. Nunc autem conquereris ereptas tibi vitales delicias, discursum ad superos interclusum, sublata Cœli terræque commercia, quibus sic intereras rebus hominum, ut & colloquiis interesses Angelorum. Unde tantò teneriùs amissæ contemplationis & fructum commemoras, & requiem suspiras, quantò in agenda aliorum cura, minus invenis securitatis, plus laboris. Sed si sollicitè consideras, activa vita materia est ad gloriam, non descensus ad ruinam. Quod ne te velut ignotum transeat, paulò altiùs, ne tædeat, inchoabo.

Contemplativam vitam, charissime frater, atque activam, aliquando quidem in eodem, aliquando autem in diversis separatas invenies. Quod ut nobis sacræ ac mysticæ demonstrent historiæ, Jacob deducatur in medium, cui Rachel & Lia, typus scilicet utriusque vitæ, simul nupsisse comprobantur. Christus quoque, nunc docens in campestribus, nunc in montibus orans, suis eos figurabat studiis, in quibus sic invicem præscriptæ consonant professiones, ut nec actio contemplationem, nec contemplatio strangulet actionem. Talis Moyses in tabernaculo cum populo, pro populo in excelsis cum Domino loquebatur. Sic Petrus, intermissu pastoralis providentiæ negotio, speculam contemplationis ascenderat, cùm ei diceretur: *Macta & manduca*. Sic & Paulus, universarum sollicitudinibus Ecclesiarum permixtâ secretæ visionis requie subveniens, *raptus est in Paradisum*, *& audivit arcana verba*, *quæ non licet homini loqui*. Cæteri quoque Prædicatores sancti, nunc ex secreto speculationis ad publicum doctrinæ prodeunt; nunc ex doctrinæ publico secretum speculativæ repetunt libertatis. Hi profectò quod in administratoria dispensatione delinquunt, in sacrario contemplationis deplorant. Quod autem in contemplatione aspiciunt, prout opus est, ad subditos reportant. Quod autem sola in quibusdam sit actio, in quibusdam verò contemplatio tantùm refulgeat, Maria nobis & Martha denunciant, quarum studiis utramque figurari vitam, sacra nos eloquia docuerunt. Maria quippe sedisse tantùm legitur, & audivisse, nec aliquando sorori subvenisse discursanti, licet ejus auxilium, quâdam mentis amaritudine, soror anxia postularet, dicens: *Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare; dic ergo illi ut me adjuvet*. Martha quoque nequaquam memoratur Mariæ partem suo miscuisse obsequio, licèt eam Veritas optimam testaretur, dicens: *Maria optimam partem elegit*, *quæ non auferetur ab ea*. Per Mariam ergo, quæ sedendi requiem nullo administratorio interrupit negotio, soli vacantes contemplationi, sicut opinor, exprimuntur, qui nostro huic publico speculativam præferentes solitudinem, cum Apostolo dicunt: *Nostra autem conversatio in Cælis est*. De talibus Prophe-

Margin notes (left column): f. resonabat [a]; 2. Cor. 2. 16; Cant. 2. 2; Ps. 77. 25; Ioan. 6. 33; Luc. 6. 38; Quisque suum habet Angelum custodem; Math. 18. 10; Luc. 15. 10; Iob. 10. 22; Isaia 33. 14; Philipp. 1. 23.

Margin notes (right column): Vita activa, materia ad gloriam, non descensus ad ruinam; Non repugnat contemplativæ; Gen. 30. per totum; Math. 16; Marc. 6; Luc. 6. & 9; 2. Cor. 12. 4; Utriusque figura Maria & Martha; Luc. 10. 40; Ibid.; Philipp. 3. 20.

[a] *resultabat*. Ita Rot. Ebr. & Editi. Fortè *resonabat*.

Ps. 54. 8.

ta: *Elongavi*, inquit, *fugiens, & mansi in solitudine*. Martha verò, cui sola ministrandi credita est dispensatio, nonnullos nostri maximè [a] temporis indicat Sacerdotes, quibus occursantium turba negotiorum, sacrarium contemplationis occludit, contriti cordis extinguit holocaustum, sacrificium desiccat lacrymarum. * Hos in hoc magno mari & spacioso, dum reptilia, quorum non est numerus, exagitant, quia in mente velut forenses tumultus sentiunt, ad quietem contemplationis non pertingunt. Neque enim fieri potest, ut aliquando loquatur cum Domino, qui etiam silens, cum toto mundo fabulatur. Talem ego miser fabuligerum profiteor, talem circumfero Sacerdotem, qui cùm totam diem [b] conservandis expendo animalibus, neo unum saltem momentum conservandis impendo animabus. Occursant inimica spiritui meo negoria, quæ me sibi totum vendicant, quæ secretum furantur orationum, quæ suis temporibus ecclesiastica defraudant officia, quæ velut modicùm diurnis insæviant aculeis, infestant etiam dormientem; Et quod absque lacrymis vix possum confiteri, subrepens & furtiva causarum recordatio, miserum me ad sacra sequitur Altaria, ubi dum ejus fugam deprecor, assultu circumvallor. Talium nobis occursus infestationum, volucres illas figurasse reperies, de quibus per Moysen dicitur: *Descenderunt volucres super cadavera, & abigebat eas Abraham*. Has infelix ego cum sacrificante Abraham sacrificans, & ipse perfero; sed cum abigente nondum datum est abigere, nondum declinare. Væ mihi! *Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*. Sequuntur autem memoratas captivæ mentis occupationes innumera virtutum dispendia, quibus dum miseri subjacemus, nec etiam cum Martha ministramus. Martha quippe ministravit, sed Christo; discurrit, sed pro Christo. Nos verò quis dicat discurrere cum Martha, cum Martha ministrare, qui dum discurrimus, non pro Christo, ministramus, sed non pro Christo? *Omnes nos*, ut ait Apostolus, *quærimus quæ nostra sunt, non quæ Jesu Christi*. Si ergo ex ipso Marthæ ministerio quæ tua sunt desideras, si plebiculæ rumusculos aucuparis; si occuparis carnalium lenociniis voluptatum, profectò nec Martha es, quod simulas, nec Maria, quam suspiras. Inde tibi, carissime frater, justa est conquerendi ratio, justa flendi. Cæterùm si Martham simpliciter agis, bene agis. Si inter Liam discurris, & Rachelem, meliùs agis. Si cum Maria sedes & audis, optimè agis. Bona enim est actio cujus instantiâ, licet contemplationis facultas depereat, frater tamen aberrans à Christo, revocatur; justus in nomine justi suscipitur; erogatur etiam ille panis qui de Cœlo descendit, & dat vitam mundo. Melius tamen est sedendi vicibus, administratoriam distinguere sollicitudinem, & inter tædiosas Liæ noctes, grato Rachelis amplexu respirare. Fit ex hac permixtione compendiosus ad superos discursus, cum mens eadem, modò de beatitudine satagit hominum, modo beatitudinem participat Angelorum. In illo seminatur, quod metatur; in isto quid ex semine speretur, jam videtur. Illud verò, cursus est ad bravium; istud, calcar est ad cursum. Nam de singulari Mariæ studio quid loquar? cui solum Salvatoris sufficit testimonium dicentis: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Bona ergo est Marthæ sollicitudo, sed optima pars Mariæ. Bona illa, quoniam fratri temporale providet subsidium; hæc optima, quoniam quod jam complectitur, est æternum. Bona illa, quoniam bonum est seminare; hæc optima, quoniam metere melius. Hæc idcirco dixerim, ne vel nullum, vel parvum putes bonum, diversa sic alternare studia, ut nunc requiescere libeat in contemplatione cœlestium, nunc ad proventum laborare proximorum. Una est & eadem scala, quâ Jacob ascendentes Angelos vidit, vidit etiam descendentes. Ejus summitas dum Cœlos tangere describitur, quod ad Cœlos per eam sit transitus demonstratur. Per hanc & tu, frater, ascendisti, vidisti quid agatur in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus. Nunc autem de descensu conquereris, & qui velut è foribus [c] introspiciens, odorabas cœlestis divitias palatii, nunc ad hæc infima devolutus, à longè stas, & licèt opulentus aliis ministres, tamen, quia visis opibus non frueris, inopiam non evadis. Sed facessat, quæso, querimonia tua, facessant suspiria tua, quoniam Lia quoque sortitur hæreditatem in prole sua. Non enim vel Rachel sola, vel tantùm Lia Jacob ad patriam comitata est revertentem. Comitata est Rachel virum virgo grata propter speciem, comitata est eumdem soror ejus, eidem complexata propter prolem. Comitata est Rachel Jacob in filio uteri sui, & filiis ancillæ suæ. Comitata est eumdem Lia in filiis uteri sui, & filiis

Marginal notes: *f. clarius: Hi quos in hoc, &c.* — *Nota humilitatem Hildeberti.* — *Gen. 15. 11.* — *Quàm plangendi Sacerdotes temporalibus implicati.* — *Rom. 7. 24.* — *Phil. 2. 21.* — *Vitæ activæ opera quomodo sanctificanda.* — *Exterioribus negotiis occupatis, recollectio necessaria.* — *Luc. 10. 42.* — *Activæ & contemplativæ alternatio laudabilis est.* — *Gen. 28.*

[a] Ebr. *operis*. Rot. & alii *temporis*.

[b] Colbb. 1168. & 2662. habent *conversandis*. Ebr. Victor. 272. Rot. & alii plures *conservandis*.

[c] Sic supra Epistola vigesima hujus Libri dicebat Monachis Sancti Cuthberti: *Novimus vos velut è foribus supernam introspicere Hierusalem*.

Gen 32. 10. ancillæ fuæ. Sic ille patriam revisens: *In baculo meo*, inquit, *transivi Jordanem, & ecce cum duabus turmis regredior.* Idem quoque, dum comitantibus regreditur uxoribus, Angelum videt, Angelum apprehendit, & factus in luctamine superior, arefacti contactu nervi claudicaturus abscessit. *Hæc autem omnia*, ut ait Apostolus, *in figura contingebant illis*. Unde & eadem *ad nostram doctrinam scripta sunt, in quos fines sæculorum devenerunt.* Factus itaque Jacob, Liam simul amplecteris & Rachelem, si inter pastoralis excubias sollicitudinis, [a] supernæ tibi claritas arrideat visionis. Factus, inquam, Jacob Rachelem diligis specie, Liam prole, si sic speculationis amplecteris gaudium, ut in exteriori dispensatione fructum quæras animarum. Nec impedit iter Patriarchæ laboriusi sarcinâ conjugii, quoniam tenditum ad patriam pastoralium occupatio vigiliarum non abrumpit. Et ne causemur, hâc eâdem occupatione, contemplationis abscedere facultatem, Jacub Angelum videt, dum ad parentes regreditur, quia fidelis servus & prudens, dum terram viventium pio petit desiderio, Deum jam per contemplationem videre, jam complecti promeretur. Hinc est etiam quod nato Domino Pastores supra gregem vigilantes Angelos aspiciunt, quia his qui piè ac sollicitè conservandis gregibus invigilant, sublimia ac divina innotescunt. Cæterum, juxta Apostolum, quamvis sancti, quamvis perfecti, tamen nunc ex parte cognoscimus, nunc ex parte prophetamus. Unde & Jacob, dum revertitur, luctamen iniisse cum Angelo memoratur. Conditione quippe luctaminis, nunc superior est qui luctatur, nunc succumbit. Nos autem in his, quæ de Deo mente comprehendimus, quodammodo superamus. In his verò quæ comprehendere non possumus, indubitanter subjacemus. Ut igitur verbis utar Gregorii, Jacob luctatur, & vincitur Angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus; luctatur & succumbit, quia lumen incircumscriptum dum comprehendere nititur, deficit. Qua in lucta, Jacob superante, nervum femoris Angelus tangit, & arescit, quia dum mens in contemplatione divinas apprehendit delicias, ex earum desiderio carnis affectus emarcescit. Arefacto autem nervo pes unus incolumis manet, alter languet, quia mortificatâ in nobis carnis concupiscentiâ, convalescit pes, quo ad Deum dirigimur, infirmatur

1 Cor. 10. 11.

Curæ pastoralis contemplationem non impediunt.

Præclara de contemplatione allegoria in lucta Jacob cum Angelo

Gen 32. 24. D Greg lib 2. in Ezechielem. homil 2. novæ edit pag. 1326.

[a] Ebr. *fraterna*. Rot. Colb. 2661. Vict. 272. & alii *superna*.

[b] Alludit ad B. Virginem, quæ exaltata est super choros Angelorum.

ille, quo à Deo declinamus. In quo etiam notandum puto, quod percussus in femore Jacob, sano pedi firmiter innititur; infirmus autem nec totus hæret terræ, nec à terra totus elevatur. Post exsiccatas quippe hujus quam circumferimus mortalitatis illecebras, interior homo noster pedi divini amoris, qui in eo prævalet, totus incumbit, totus inhæret. Infirmo autem pede partim Jacob sustentatur, & à terra partim suspenditur, quia languente in nobis rerum dilectione, sæcularium, parti earum innitimur pro natura, suspendimur à reliquis pro corona. In illa, necessitatis est quod appetimus, in his, consilii quod vitamus. *Vanitati enim subjecta est creatura non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe. Et omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Vides ergo, carissime frater, quod etiam Lia, comite Jacob, ad patriam redierit; quod occurrerit Angelus uxorio Patriarchæ, nec abhorruerit cum muliere reverentem, qui [b] mulierem super se confitetur exaltatam. Est autem Cœlum patria tua, patria felix & expetenda gloriâ suâ. Ibi spirituales parentes tui, parentes beati, parentes qui te Christo genuerunt, te præcesserunt ad Christum, pro te supplicant ad Christum. Ad illos tibi, sub Lia quoque, reditus est (ne timeas) præparatus. In via videbis Angelum magni consilii, nec dedignabitur ostendi Filio Virginis Ecclesiæ, qui dignatus est fieri Filius Virginis Mariæ. Ejus visionis dulcedine, carnis tibi lenocinia displicebunt, arescet male-suasa lumborum concupiscentia. Interior homo tuus à terrenis suspensus, pauca indulgebit naturæ, nulla gulæ. Vale.

Rom 8. 20.

1 Cor. 9. 25.

b Cœlum patria Christianorum.

EPISTOLA XXIII. *

** incerti temporis.*

Quidam [c] Archimandrita Hildebertum consuluerat super gravissimam carnis tentationem, quâ Dæmon unum è suis Monachis, præcipuè verò orationis tempore, vexabat. Quid de hac tentatione censeat, & quibus remediis utendum arbitretur, aperit illi hac Epistolâ Hildebertus.

c Nova ex Spicilegii Dacheriani to. 4. & ex mss. Ebroicensi & Rothomagensi.

SI vera sunt quæ de commisso tibi fratre asseris, desuper implorandum est ei auxilium, quærenda quibus dimicet arma, rogandus ab illo triumphus *qui non patietur eum tentari supra id quod potest, sed faciet cum tentatione etiam pro-* 1. Cor. 10. 13.

[c] Fortè Willelmus Abbas Sancti Vincentii, de quo suprà, qui cùm summas in regendis animabus Hildeberti dotes perspectas haberet, illum libenter in dubiis suis consulebat.

ventum, ut possit sustinere. Porro tentationibus fatigari divinum professos obsequium, nemo, vel cùm audit stupeat, vel desperet cùm tentatur. Scriptum est enim: *Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem.* Hinc est, quod exeuntem de Ægypto Israëlem Pharao cum curribus & equis persequitur; quod Sathan egressurus ab eo quem tenuerat in vinculis ab infantia, discerpit eum graviùs, & quasi mortuum derelinquit. Hæc sunt prælia quæ necesse est præliari tyrones Christi; His, velut quibusdam tyrannis, præfocare bonum semen inimicus homo conatur. Ostendens quanto illud odit odio, cui & ortum invidet & profectum. Hoc apud fratrem tuum importunus tentator persequitur; hoc volucres cœli conculcant & comedunt. Hoc eradicare novâ & inauditâ contendit audaciâ; Siquidem præter cæteras tentationes, quibus & alii plerumque pulsantur, in illa fratris tui pugna aliquid esse accepi, quo, sicut illudi viro Dei, sine stupore non audio, sic illusionem sine noxio consensu [a] vix credo sustineri. Dicis enim quod illum orandi gratiâ prostratum spiritus nequam aggreditur, manus ad orantis genitalia mittit, non priùs illa vel attrectare, vel carnem carne confricare desistens, quàm [b] sic agitatum seminis effusione compellat maculari. Nec tamen vel cogitatione, vel in somniis * hoc eum fatigar illudio. Totum hoc circa orantem, quasi vera manus hominis operatur. Quærenti mihi de conversione fratris, respondisti eum virginem esse; Insuper hanc vixisse vitam, ut ignarus parati ignibus edulii, & [c] menti hostem circumferret & carni. De hoc igitur quid sentiam, præsens tibi pagina declarabit. Ex qualitate tentationis & tempore, facile est, nisi fallor, agnosci, quid ab illo minister mortis extorquere desideret, quibus bonis illius invidia torqueatur. Oratione scilicet & virginitate, pro quibus expugnandis tantâ cum mortalibus pertinaciâ congreditur, ut cum sæpius vinci non pudeat, dummodo possit unâ victoriâ gloriari. Ideo igitur in orantem grassatur, ut ei vel orationem omnino auferat, vel orationis horas interrumpat. Scit enim quia Dominus *in orationem respicit humilium, & non spernit preces eorum.* Scit quod immutabilem mutat oratio, quod Judicem convertit in Patrem, quod colligationes nostrarum dissolvit impietatum. Scit quod Moyses, oratione divinam frangit indignationem; quod Josue Solis cursum figit; quod Helias aufert & reddit imbres; quod Ezechiæ quindecim adjiciuntur anni; quod Paulo ducentæ septuaginta-sex animæ condonantur in nave. Audis quanta sit virtus orationis, quæ non solùm de natura, sed & de Domino naturæ triumphat. Hanc excuti servo Dei, sequestrem divinæ pacis amittere est. Porro quâ ratione virginem esse dicam ignoro, quem astruis per attrectationem genitalium, seminis effusione maculari? Siquidem tentari potest aliquis nolens, stimulari potest nolens. Ad hoc autem usque pertrahi nescio quomodo, nisi volens. Si ergo tentationi tentatus consentit, Sathanas habet [d] quo gaudeat, cumque ridet sibi prostratum, quem ad flagitium fornicationis per consensum inclinavit. Quod si frater à consensu immunis est, det gloriam Deo, quia unde hostis victoriam quærit, inde victus ipse succumbit. Est igitur fratris illius propriam perscrutari conscientiam, & si se viriliter pugnasse cognoverit, [e] oret ne cadat. Si autem senserit emersum ex tentatione consensum, multò devotiùs, ut resurgat, est orandum, sacris insistendum jejuniis, per singulas noctes rigandum [f] lacrymis stratum suum, [g] suscipienda frequens & gravis disciplina, castigandum cum Paulo corpus, & in servitutem redigendum; Membra quoque, de quibus hostis præter auditum præsumit, impressione Crucis munienda sunt, & [h] salis benedictionibus aspergenda. Opus est armaturâ multiformi, quâ multiformes ictus adversariorum retundantur. Promissam nobis agnosce colluctationem hujusmodi, cùm Moysi Josue subrogatus, [i] resistentes alienigenas delere niteretur. Noluit enim Dominus hostes omnino deesse Israëli; sed [k] eis adversarios dereliquit, quatenus filii eorum muliebrem declinantes inertiam propulsare alienigenas usu præliandi docerentur. Unde & cum noluisse quasdam nationes delere, nec eas tradere in manibus Josue,

Eccli 2. 1.

Exod. 5.

Marc. 9. 25.

* f. hæc eum fatigat illusio.

Dæmon oratione & virginitate dire torquetur.

Sæpiùs victus non desistit, dum tandem semel vincat.

Psal. 101. 18.

Vide quanta sit virtus orationis.

Solo consensu à dæmone tentati, vincuntur.

Cur Deus populo Israel hostes debellandos post Moysen reliquerit.

[a] Colb. 2661. & Vict. 172. non habent dictionem *vix*, quam habet Ebr. quæque videtur magis ad sensum Authoris.

[b] Colb. 2662. & Vict. 172. nec habent particulam *sic*, quam etiam habet Ebr.

[c] Ebr. *viris*. Omnes alii *menti*, sc. Colb. 4017. 2168. Reg. 4103. & alii.

[d] Sic Colb. & Victorin. Ebr. habet *quod*.

[e] Ebr. *orare*.

[f] Ita Colb. 2662. & Victor. 172. *lacrymis* deest in Ebr.

[g] Non igitur adeò novus est iste spontaneæ flagellationis modus, cùm jam ejus usus, Hildeberti tempore, ad carnis reprimendos motus, à sanctis viris introductus invaluisset.

[h] Sicut nec nova aquæ benedictæ aspersio, quam salis benedictionem appellat, & ad castitatem servandam censet maximè idoneam.

[i] Ebr. *resistens*. Colb. & Victor. meliùs *resistentes*, ut & Reg. 4103.

[k] *eis*. Ita Ebr. Colb. & Victor. *ejus*.

in ptimo libro Judicum his invenitur verbis : *Hæ sunt Gentes quas Dominus dereliquit ut erudiret in eis Israelem, & omnes qui non noverant bella Chananæorum, ut postea discerent filii eorum pugnare cum hostibus, & haberent consuetudinem præliandi.* Ista profectò bella *colluctationem* filiorum Ecclesiæ figurabant, *quæ nobis adversùs principes & potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus* est derelicta. Est enim tamquam arena quædam tota hominis vita, ubi nobis semper [a] imminet continuus & anceps conflictus; ubi casus frequens & resurgere [b] difficilè, ubi vulnus innumerum, nec cicatricem ex facili promittens, ubi rara & numquam secura victoria. Inde est quod in [c] lubrico hujus vitæ nunquam tuta est à lapsu Christiana Religio. Semper præsto est quod [d] semitam perturbet, quod neminem transire permittat intentatum. Semper & importunè super sacrificium Abrahæ volucres descendunt; Semper Pharao mergit in flumine masculos nostros; Semper Balaac illecebrarum materiam transeunti populo disponit; Semper sacra vasa de templo Domini Balthazar asportat. Adversùs talium insidias & impetus bestiarum, [e] tuus frater orationis instantiam multiplicet; lacrymis pugnet & suspiriis; In lapsû, spe confortetur, prætendat humilitatem in victoriâ, post illum clamans toto desiderio, qui suis in Evangelio ait : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.*

Judic. 3. 2. — Ephes. 6. 12. — Nunquam hic tuti sumus à lapsu. — In lapsu non desperandum, in victoria non superbiendum. — Math. 28. 20.

EPISTOLA XXIV. *

* incerti temporis. Nova ex Spicilegio to. 4. & mss. pluribus.

Cuidam Amico Ecclesiæ suæ fortè Benefactori.

Quod ingratos bruta quodammodo animalia accusent. [f]

SAlutare est canitiem, & ætatem sensu pariter & consilio superare. Eos qui obsequiorum sunt immemores, bruta etiam animalia accusant, quæ benefactores suos, & devotiùs sequi manifestum est, & velut in gratiarum actione eis assistere, & blandiri. Quæ profectò te imitari Domino Deo gratias agimus, cujus consilio providisti, ne beneficia vel obsequia illius apud te irremunerata remanerent. Quod ego & laudo, & tibi gratias ago, fidem meeum gerens, quia in futurum ei etiam majora providebis. De quo quid fecerim * ipse pleniùs tibi indicabit, utpote qui preces meas & consilium ad illos vidit in litteris meis, & legit & intellexit.

* f. præsentium lator.

EPISTOLA [g] XXV. *

* incerti temporis. Nova ex Spicil. to. 4. & mss. Rot. Ebroic. & aliis.

Amicum edocet discrimen inter amorem Dei & amorem mundi.

INter amorem hujus mundi & amorem Dei hæc est differentia, quod hujus mundi amor in principio esse dulcis videtur, sed finem habet amarum; Amor verò Dei ab amaritudine incipit, sed ultima ejus dulcedine plena sunt. Quod pulcherrimâ similitudine Evangelicus sermo nobis ostendit, dicens cùm de Sponsi nostri nuptiis decantaret : *Omnis homo primùm bonum vinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.* Omnis homo, id est, carnalis, primùm bonum vinum ponit, quia in sua delectatione, falsam quamdam dulcedinem sentit; sed postquam furor mali desiderii mentem inebriaverit, tunc quod deterius est propinat, quia [h] spina conscientiæ superveniens, mentem, quam priùs delectabat, graviter cruciat. Sed Sponsus noster postremò vinum bonum porrigit, dum mentem, quam sui dulcedine amoris replere disponit, quâdam priùs tribulationis compunctione amaricari sinit, ut post [i] gustum amaritudinis, bibatur suavissimum poculum charitatis. Et hoc est primum signum, quod facit Jesus coram discipulis suis, & credunt in eum; quia peccator & pœnitens primùm de misericordia Dei fiduciam habere incipit, quod post longa mœroris tædia Spiritûs Sancti consolatione cor suum relevari sentit.

Amor mundi initio dulcis, fine amarus. Amor Dei è contra. — Jo. 2. 10.

[a] Ita Ebr. Colb. 2662. *ubi semper nobis & anceps conflictus.* Ita & Colb. 4017. & 1168. Reg. 4103. Victorin. verò 272. *ubi nobis semper est anceps conflictus.*

[b] Ita Colb. & Victorin. Ebr. *difficilis.*

[c] Ebr. *ludicro.* Colb. & Vict. *lubrico.*

[d] Ebr. *semitam.* Colb. & Vict. *quod ad vitam.*

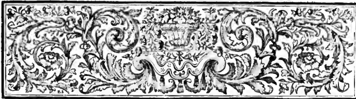
[e] Colbb. 1168. & 2662. Vict. 272. Reg. 4103. *thus super orationis hostiam.* Meliùs Ebr. & Colb. 4017. *tuus frater orationis instantiam.*

[f] Ita mss. Reg. 4103. & Victor. 272.

[g] Hæc Epistola in ms. Ebroic. ponitur sine ulla divisione post ultima verba Epistolæ Hildeberti ad Honorium Papam, ubi agit de frivolis appellationibus; cum quâ cùm nullam omnino connexionem habeat, & in Rotom. & aliis inveniatur singulatim posita, eam hic etiam singulatim ponendam duximus.

[h] Deest in Ebroic. adest in Rotom. & aliis.

[i] Ebr. habet *tergum.* Rot. *gustum.*

VENERABILIS

HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI,

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

* al. 17.
Scripta circa an. 1098.

EPISTOLA PRIMA.*

G. [a] *ARCHIDIACONO.*

Quod nulla possit nubere viro, cujus fratri priùs nupsit, etsi copula carnalis non intercesserit.

SI fides auctoritati non subtrahitur, conjugium fit consensu voluntatis, non commercio permixtionis. Unde Ambrosius ad virginitatis exhortationem: *Non defloratio*, inquit, *virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis.* Idem: *Cùm puella conjungitur viro, conjugium est, non cùm viri admixtione cognoscitur.* Hæc si diligentiùs, ut oportuit, attendisses, profectò non inirer puella cum viro conjugium, cujus fratri solemnes eam nuptiæ copulaverant, atque consensus inierat, quamvis secreta matrimonii mors inopina præciderit. Inter quos enim tale matrimonium contrahitur, nequaquam tolerantur dispensatione Ecclesiæ, sed Justitiæ censurâ puniuntur. De talibus hæc in Concilio Tiburiensi reperies capitulo 10. Quidam desponsavit uxorem, cum qua coire non potuit; Illam frater ejus clam corrupit, & gravidam reddidit. Decretum est, ut quamvis nupta esse non potuerit legitimo

Conjugium non facit defloratio virginitatis, sed pactio conjugalis.

[a] Quem designet littera G. præfixa verbo Archidiacono, non liquet. Probabile verò est Archidiaconum Sagiensem designasse, quem Hildebertus edocere curat quid in causa cujusdam conjugii sit agendum. Cui tamen is Archidiaconus non videtur acquievisse, imò ad illud admittendum, licèt illicitum, paratum fuisse. Unde probabiliter Hildebertus iterare clamorem, ut ait Epistola sequenti, compulsus est apud Serlonem, tunc Episcopum Sagiensem, (ut habent plures mss. non Sergium, ut unus Colbert. n. 5133. cùm nullus hoc nomine reperiatur in serie Episcoporum Sagiensium,) ut tale conjugium prohiberet. Hinc etiam patet hanc Epistolam, quæ in Editis & quibusdam mss. septima ponitur, mendosè antecedere istam, quæ decima septima collocabatur, quod ex argumenti ratione evincitur.

viro, desponsatam tamen fratri, frater habere non possit. Sed mœchus & mœcha fornicationis quidem vindictam sustineant, licita verò eis conjugia non negentur. Ex abundanti itaque fuit, ad contactum calidi ferri præfatam deducere puellam, tanquam tali probaturam examine cum priore viro nulla se coëundi miscuisse consortia. Etenim frustra lex adducitur, quæ ad urgentis causæ decisionem minimè suffragatur. Vale.

EPISTOLA II. *

* al. 7.

a Scripta eodem anno quo præcedens.

Instat Hildebertus apud Sagiensem [a] Episcopum, ne conjugium, de quo in præcedenti Epistola, perfici patiatur.

b

c

ITerare clamorem continuata nos injuria compellit. Ea in promptu est. [b] Galterius de [c] Clincampo duos dicitur filios habuisse. Eorum major, jam virum tedens, puellam sibi desponsavit, imparem viro, atque nuptiarum negotiis immaturam. Convenientibus tamen parentibus, virgo solemniter tradita est; dotata est; Celebrata sunt cætera matrimonii sacramenta, peractum conjugium, consensu voluntatis, non debito commixtionis. Defuncto autem viro, priusquam convenirent, pater defuncti, præfatæ puellæ facultatem remeandi ad parentes intercludit, alteri filio suo eam, sicut fama est, in uxorem traditurus. Cæterum, si auctoritati defertur, taliter tradita viro atque unita consensu, conjux fuit, quamvis conjugalis concubitus non successit. Unde Ambrosius ad virginitatis exhortationem: Desponsata, inquit, viro conjugis nomen accepit. Cùm enim initiatur conjugium, tunc conjugii nomen assumitur; Non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Denique, cùm puella conjungitur, conjugium est, non cùm viri admixtione cognoscitur. Isidorus Etymologiarum libro 9. capitulo 7. Conjuges veriùs appellantur à prima desponsationis fide, quamvis apud eos ignoretur conjugalis concubitus. De eodem Joannes Chrysostomus: Matrimonium non facit coitus, sed voluntas. Attendendum præterea nequaquam satis esse manifestum, utrùm maritus ita puellam reliquerit immaculatam, sicut incorruptam. Quam si quolibet attactu polluerit frater, fratri non ad conjugium succedet, sed ad incestum. Relinquitur igitur sollicitudini tuæ, vel initiandis obviare nuptiis, vel rescindere initiatas. Memineris etiam puellam parentibus remittendam, quatenus & ea nubat in Christo, & patris hæreditas ad filiam, legis beneficio revertatur. Vale, frater, & dilige me diligentem te.

ut in Epistola præcedenti.

EPISTOLA III. *

* al. 15.

AD EPISCOPUM [d] M.

d

Scripta circa an. 1098.

Canonicus quidam officia Hildeberti flagitaverat apud Episcopum Andegavensem, ut ei liceret suo Canonicatui nepotem substituere. Quid pro eo egerit, & quos huic negotio obices invenerit, illi indicat Hildebertus, simul & quibus mediis hanc ab Episcopo & Canonicis sibi adversantibus gratiam obtinere possit, edocet.

ANdegavensem pro te conveni Pontificem, sedulus quidem, sed inutilis intercessor. Relata est ei promotio

---

[a] Hæc Epistola dirigi debuit Serloni, anno primo Episcopatus Hildeberti; siquidem hic inauguratus est an. 1097. Serlo verò inauguratus an. 1091. obiit an. 1098. si fides est D. Rob. in Gall. Christiana.

[b] Ita omnes mss. non *Gauterius*, ut Editiones.

[c] al. *de Dumcampo*, sed meliùs Colb. 2662. Ebroic. Rotomag. & alii *de Clincampo*, vulgò *de Clinchamp*. Quod nomen adhuc in finibus Cadomensibus in Normannia celebratur.

[d] Probabile videtur litteram M. designare Marbodum, qui nondum Episcopus, ut postea factus est, Redonensis, sed tantùm Canonicus & Archidiaconus Andegavensis, suo Canonicatui substitui cupiebat nepotem suum, virum aliunde probum & doctum, & ad hoc Hildeberti officia apud Andegavensem Episcopum, tum Raynaldum de Martigney, cui Hildebertus reconciliatus fuerat, adhiberi postulabat. Porro scripta videtur incunte anno 1098. secundo Episcopatus Hildeberti, Raynaldi verò primo, utpotè qui anno 1099. Episcopatus Raynaldi secundo, ex Cartulario Abbatiæ de Rota Ordinis D. Augustini, fertur illius Ecclesiam dedicasse. Quod autem ad Episcopum M. notatur scriptura, id ab evulgatore, seu amanuensi factum videtur, non ab ipso Hildeberto, qui Marbodo, nonnisi Canonico, eam direxerat. Ex hac verò Epistola liquet Marbodum nobili jam & potenti familiâ oriundum; siquidem Canonicis Andegavensibus *incubuerat* jam timor Marbodi, & suorum, quibus & ejus suspecta erat universitas parentelæ. Nec forsan improbabile videbitur ex antiqua illa stirpe per avos & proavos, illustrissimam nunc apud Redones Marbodorum emanasse familiam, qui etiam nunc Summos in Armorico Parlamento Magistratus exercent, obsequio Regis addictissimi, simul & zelantissimi Patriæ patroni. * vulgò de Marbœuf.

Processu verò temporis, gravissimum inter Raynaldum & Marbodum intercessit dissidium; de quo videnda Epistola conquestoria Marbodi contra Raynaldum, ad calcem hujus Libri relata. Cùm enim Electioni Raynaldi multi viri graves obstitissent, imprimis verò Hildebertus ipse, qui quod nec ætatem à Canonibus Sacris in Episcopo requisitam attigisset, necdum etiam Sacrum Ordinem adeptus fuisset, ejus Ordinationi nec consentire, nec adesse voluit, ut liquet ex Epistola tertia & tua,

[a] sua, labor tuus, & confusio tua. Inculcatum quid ei conruleris, quid pertuleris pro eo, ut dum retractatur meritum, ad præmium doceretur. Excanonicari postulabas, tuumque nepotem tibi substitui, moribus insignem, & ad litteralem scientiam coævis excultum disciplinis. Unde & Episcopo quid consulerem secretiùs exploranti: Ne differas, inquam, quod rogaris, ut si diligis, satisfiat amico, si non diligis, longè fiat inimicus. Approbanda est commutatio, quâ vel augebis devotionem, vel requiem comparabis. Si ergo bene de te meruit, obsequere; si est suspectus, proscribe. Disce vel ingrati cavere nomen, vel insidias amoliri. His ille fractus abscessit, bonam secum reportans voluntatem, quâ tibi, non mercede pacis, sed amicitiæ compendio successor crearetur. Actum putabam, cùm didici spiritum Præsulis immutatum, Canonicos obnitentes; factu difficile, eos tibi morigerari, quos, cùm simules obsequium, injuriis, ut ferunt, exacerbas. Incubuit timor tuus & tuorum super eos; dumque persona arguitur asturiæ, suspecta est universitas parentelæ. Parentare credunt asturiam, & Ulyssis argutiam experti, metuunt Danaos, & dona ferentes. (Æneid. 2.) Unde & vix aliquem suscipient pro te, qui propter te præjudicant universis. Si vis ergo pertingere quò tendis, aliâ eundum est viâ; dediscendæ si quæ præcesserunt injuriæ. Sermo suspendendus, & majorum obsequiis insistendum. Blandiri oportet, non detrahere potestati. His enim temporibus, beneficium non acquirit offensio. Fortunæ gratiâ opus est, ut vel benè promeriri gratiam consequantur. (Ingrati animi vitium ad quid moveat.) Plerique mortales ingrati sunt obsequiis, & ne cultores suos remunerent, offensos conqueruntur. Super quo, nisi fallor, non Andegavensem accusabis Episcopum, si benignum, si filium pacis invenerit.

[b] EPISTOLA IV. * (* al. 9.)

[c] TURONENSI ARCHIEPISCOPO. [d]

Archiepiscopo consulit, ne [e] juvenem non canonicè electum consecret. [f]

(Scripta circa an. 1098.) PEtitio vestra, quâ vocamur ad Electi vestri consecrationem, facilem apud nos inveniret assensum, si eam ratio tueretur. Sed testantur qui adfuerunt, quòd ad Juvenem infrà Sacros Ordines, & annos inventum, nec à Clero electum, seditiosus turbatæ turbæ clamor pontificalem extorserit electionem. Asserit etiam Decanus, Cantorem, Archidiaconos, & majorem Capituli partem, quantùm licuerit, obclamasse, simulque, talibus ausis, assensum substraxisse pro ratione, se ipsum præsentiam, pro timore. Quod si ita est, his qui interfuerunt doleo pro excessu; justitiæ, pro contemptu. Quis enim non doleret canonicum rigorem tanto conculcatum præjudicio? Quis non miraretur religiosarum prudentiam personarum, in assensum novi declinasse piaculi? Pace vestrâ loquar; inexcusabilis esset ille subversor auctoritatis assensus, si eum necessaria dispensatione non putaremus extortum. Nisi enim fallor, timori cessistis, non rationi, nihilque aliud fuit dicere, faveo, quàm Cæsarem appello. Nemo major Paulo, nemo par Christo. Paulus tamen dum custodiretur Damasci, per fenestram in sporra, demissus est per murum. Christus quoque, quia tulerant lapides Judæi, absconditse, & exivit de Templo. Uterque dispensatione subfugit; Neuter tamen suo tempore pro veritate mori recusavit. Paulus enim quando oportuit, passus est pro Christo, Christus pro mundo. Si placuit exemplum fugæ, pla-

quinta hujus Libri. Quam scilicet Ordinationem, ut refert Godeffridus Vindocin. qui etiam illam improbabat, Epistolâ undecima Libri primi, & aliis passim, non consecrationem, sed execrationem vocitabat Hildebertus. Cùm verò Marbodus, Raynaldi partes amplexus, ejus electionem, licèt illegitimam, totâ virtute promovisset, ab ipso Raynaldo, beneficiorum ab illo acceptorum malè memori, dum Romam perrexisset, rebus omnibus spoliatus, & variè vexatus est, ut ex præfata Epistola conquestoria videre licebit.

[a] Ita MSS. Ebr. Rotom. & alii; non *tua*, ut Editi.

[b] Scripta circa an. 1098. Siquidem Raynaldus de Martiniaco, de quo hîc agitur, invenitur ex Cartulario Abbatiæ de Rota Diœcesis Andegavensis, ejus Ecclesiam dedicasse 17. Kal. Maji anni 1099. Ita in Gallia Christiana.

[c] *Turon. Archiepiscopo.* Is fuit Radulphus II. qui teste D. Maan, in sua Metropolitana Turonensi inauguratus an. 1086. obiit anno ineunte 1118.

[d] Ita mss. Ebr.

[e] *Juvenem.* Sc. Raynaldum de Martiniaco, cujus electionem, omni ex parte vitiosam, insectatus est Godeffridus Vindocin. Lib. 3. Ep. 11. ad ipsum Raynaldum, utpote factam *unicâ mulierculâ, tâque publicâ minâ clamante*, acclamante infimâ plebeculâ, reclamante Clero, & populi majori & saniori parte. Unde ibid. testatur Godeffridus, Hildebertum apostolicè & evangelicè locutum, cùm ejus consecrationem, ad quam à Metropolitano vocatus, ire renuit, vocavit *non consecrationem, sed execrationem.*

Ita post Hildebertum locutus est S. Bernardus, Epist. 166. n. 1. ad Innocentium Papam, dum conquestus est quosdam Episcopos, electum subdolè, & contra Canones, Lingonensem Episcopum non consecrasse, sed *exsecrasse*. Et iterum Epist. 235. n. 2. ad Cælestinum Papam, contra Eboracensis Ecclesiæ invasorem, quem & *exsecratum* appellat.

[f] Ita Reg. 4103. & Victor. 272.

Fuga discreta non est vituperanda.

Prov. 17. 6.

ceat exemplum constantiæ. Timoris lapsum veritatis suppleat assertio. Non cadit turpiter, quisquis post casum fortiùs congreditur. Non turbetur præ ira oculus patris in filium; sed attendat, juxta Salomonem, *meliora esse vulnera amici, quàm adulantium oscula.* Ut autem vobis, ut Juveni maturiùs consulatur, manus ei citò non imponatis, ne hoc, vel illi deputetur ad judicium, vel vobis ad lapsum. Quisquis huic negotio ita non providet, invidet. Parcat mihi Pater, quia ego parcam animæ meæ. Frustra, inquam, expectabitis me, quia manus imponetis sine me.

Hildeberti zelus pro disciplina Ecclesiæ.

---

* al. 12.

Scripta circa an. 1098.

EPISTOLA V.*

R. ANDEGAVENSI.

a

[a] *Raynaldum, in Episcopum Andegavensem contra Canones electum, ab Episcopatus susceptione dissuadere conatur.*

PAuca, bone frater, habeo adversùm te, sed tamen omnia pro te. Nihil est in eis fuco livoris infectum; nihil quod odio serviat alieno. Æmulor enim te Dei æmulatione. Assume ergo patientiam, & amplectere commonitorium salutis, quod prodiit ex radice charitatis. Si vera sunt quæ dicuntur, promotionem tuam canonica rejiciunt & dejiciunt instituta. Quippe non elegit te Clerus, sed minæ populares intrusere renitenti. Ordines tibi desunt, quos in promovendis cognovimus inquirendos. Est ætas quam rigor canonicus, quia in consecratis metuit, à consecrandis excludit. Hæc si ita se habent, infinitus labor tibi incumbit, nec facilè bonos exitus invenient, quæ malo sunt inchoata principio. In summis enim Sacerdotibus ætas integra postulatur, unde nec periculum Religio metuat, nec reverentiam Dignitas amittat. Hinc est quod Ezechieli in trigesimo anno Cœli aperiuntur, & videt visiones Dei & prophetat. Priùs ætas Prophetæ describitur, ut quibus annis prædicatio committi debeat ostendatur. Christus quoque Joannem supra Petrum dilexit. Petro tamen, non Joanni, concessa est potestas ligandi atque solvendi. Qui enim per Isaiam dixerat: *Auferte offendicula de via populi mei*, coram discipulis offendicula ponere noluit, nec majoribus anteponere juvenem, quamvis cum prærogativâ castitatis, sibi præ cæteris fecerat familiarem. Detulit igitur ætati, non meritis; non prætulit conjugatum virgini, sed provectiorem juniori. Denique Lucâ docente, didicimus, quod Beatissima Virgo Maria Christum invenerit in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos & interrogantem. Donec annorum defuit integritas, Doctor omnium fines discipuli non excessit. Ubi verò pleni dies accesserunt, factus est Magister pro debito, qui fuerat discipulus pro exemplo. His omnibus impressa est Ecclesiæ forma, quam sequatur, certusque limes ætatis appositus, infra quem fieri Episcopum, facto cedit ad judicium. Præterea, quisquis in sacris non fuerit Ordinibus inventus, ad summum Sacerdotium canonicis accedere prohibetur institutis. Nam de electione quid loquar, in qua populo minimè licet Clerum præcedere, sed assensu persequi eligentem? Scrutare Scripturas, & in hoc ci negotio primum locum reservatum invenies. Unde Cælestinus Papa ad Episcopos in Viennensi Provincia constitutos, sic ait: [Nullus invitis detur Episcopus. Verùm Cleri, plebis & Ordinis consensus & desiderium requiratur.] De eodem in Decretis Leonis Papæ, capitulo quinto: [Cùm de Summi Sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem Cleri, plebisque consensus concorditer postulaverint.] Vides itaque, frater mi, quantus in te conjuret auctoritatum concursus; quàm multa te pulsent Capitula. Proinde timendum est, ut hac temporali promotione, cum illis ab æternitate decidas, de quibus per Psalmistam dicitur: *Dejecisti eos dum allevarentur.* Consule igitur animæ tuæ; Consule dum licet. Non est tibi colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus eum, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est. Pro eo Religiosos Abbates *, & integri personas nominis, audivi stare adversum te, cum quibus tantò periculosius est congredi, quantò eorum fama sincerior, causa justior, dignitas major. Vale, & hoc ultimum tene: Consilium salutis aspernari, seipsum odisse est.

Malè inchoata male desinunt.

Ezech. 1. 1

Ætas provectior, à Deo ipso, juniori præfertur.

Is. 57. 14

Luc. 2. 46.

Christus junior audit & interrogat, nec docet, nisi ætate provectior.

Ætas provectior ad Episcopatum ab Ecclesia præfixa.

Ps. 72. 18.

Quàm periculosa dignitatum Ecclesiasticarum ambitio.

* Goffredus Vindocin.

[a] Variant mss. Codices. Ebroic. n. 19. habet pro titulo *Rart. Andegavensi.* Colb. verò 2131. *R. Andegavensi.* Per quam litteram *R.* non videtur alius designari quàm *Raynaldus de Martiniaco*, de quo in præcedenti Epistola, quod ex ipso hujus Epistolæ contextu conjici, immò probari potest.

* al. 15.

EPISTOLA VI. *

Scripta an. circiter 1098.

Eumdem Raynaldum, Andegavensem electum; jamjam consecrandum, iterum ab unctionis sacra susceptione deterrere pergit.

FAma est Episcopos ad tuam convenisse consecrationem. Ei autem quia auctoritate resistitur, necesse est ut misericordiâ succurratur. Hanc, ut opinor, pronum est impetrari, si oblatam tibi recuses unctionem. Alioqui, ercari Pontificem, augere est discrimen. Homo es sub potestate constitutus. Illam graviùs exasperabis, si quasi per arrogantiam præsumitur, quod inde per misericordiam expectatur. Facilis est Judex ad veniam, cui pauca offeruntur punienda. Eumdem delictorum exasperat multitudo.

Ignoscit facile Judex, cum pauca sunt punienda, non sic cùm multa.

* al. 49.

EPISTOLA VII. *

a
b

* SAGIENSI EPISCOPO. b

Scripta circa an. 1099.

Sagiensem Episcopum laudat ob jus azyli in Ecclesia, ab ipso strenuè propugnatum, quod D. Augustini testimonio, probat inviolatum debere servari.

AUdivimus, & valdè læti fumus fraternitatem vestram pro eorum deliberatione, qui ab Ecclesia violenter abstracti sunt, satis episcopaliter desudasse. Cæterùm, *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Credimus autem vos perseveraturum, quoniam & honorem Ecclesiæ Christi diligitis, & canonicas non ignoratis sanctiones: In his enim novistis contineri: Reum ad Ecclesiam confugientem, nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad pœnam, vel ad mortem, ut honor Ecclesiarum conservetur. Augustinus quoque inter illa quæ fidei adversantur, hanc Ecclesiæ contumeliam ponens, ad Bonifacium Comitem, qui de Ecclesia hominem abstraxerat, sic scribens, ait: c Miror quomodo subitò fidei murum, aries rupit inimici. Novi enim quâ religione semper sis Ecclesiam veneratus. Quo instigante furore, hominem de Ecclesia rapuisti? Idem post pauca. Ecclesiæ igitur illæsum revoca, quem ut irreligiosus rapuisti. Oblatio verò domus tuæ, à Clericis ne suscipiatur, interdixi, communionemque tibi interdico, donec peracto pro ausibus, à me diffinito tibimet pœnitentiæ tempore, contrito corde & humiliato, dignum offeras sacrificium Deo. Porrò dictum est nobis, quod d Gualguenus fidei pollicitatione, promiserit se (nisi eorum licentiâ) de captione nullatenus exiturum. Quod si etiam verum sit, tamen nec usus habet, nec ratio permittit, ut reus de Ecclesia abstrahatur. Qui enim dixit: Reum de Ecclesia abstrahere non audeat, nullum omninò exclusit reum, quem salvâ liceret abstrahi justitiâ. Nos quoque consuetudinem sequentes, quæ nec rationem impugnat, nec legem, his etiam, qui violentâ fidei promissæ reverentiâ, ad sinum Matris Ecclesiæ confugiunt, integram egrediendi vendicamus libertatem, aut raptores ecclesiasticâ punimus disciplinâ. Qui scilicet raptores, si adversus liberatos læsæ fidei causam moverint, neminem omninò liberatorum ecclesiastica respondere justitia compellit. Valete; & quod cœpistis, strenuè peragite.

Matth. 10.

Quam invio antè fuerit olim jus azyli in Ecclesiis, probatur ex D. Augustino.

d

a Sc. Serloni, qui ex Abbate Uticensi, factus est Episcopus Sagiensis an. 1091. & à Guillelmo Metropolitano Rothomagensi sacratus. De eo fit mentio in Dedicatione Ecclesiæ Uticensis, an. 1099. Vide Ordericum Vitalem pag. 777. Sic in Conciliis Normanniæ, à D. Pomerayo nostro collectis, notatur *Serlo*, non verò *Herlo*, nec *Sergius*, ut habet mendosè ms. Colb. 4017.

b Ita Reg. mss. n. 4103.

c Hæc Epistola, ut Sancti Augustini ad Bonifacium Comitem, ab Hildeberto citata, una est ex iis, quam ut suspectam recentes Operum D. Augustini Editores, in Appendicem Tomi 2. rejecerunt. Hanc autem ut legitimam citavit Hildebertus, & ut relatam à Gratiano in Decreto 16. q. 4. c. *Miror*; motus fortè Epistolâ ipsius Bonifacii ad D. Augustinum, quæ Augustinianam immediatè subsequitur, quâ Bonifacius Augustini correptioni, & ab eo injunctæ pœnitentiæ, humiliter acquiescit. Quantùm autem hujusmodi D. Augustini reprehensio, ipsius ferventissimo pro Ecclesiarum immunitate zelo conveniat, conjici potest ex alio D. Augustini insigni loco, scilicet è Cap. 4. Libri primi de Civitate Dei, ubi S. Doctor exprobrans Gentilibus imbecillitatem ipsius Junonis, cujus azylum in Troja neminem ab ignibus, ferroque Græcorum liberaverat: Et ex alia parte, reverentiam enarrans, quam Alaricus Gothorum Rex, in ipsa Romæ devastatione, Sanctorum Apostolorum Basilicæ præstiterat, ejus Sacra Vasa solemni pompâ illuc restituens, Virginique Sacræ, quæ illa in custodiam acceperat, cæterisque Christianis, qui illi adhæserant, tutelam suam exhibens: *Compara nunc*, inquit S. Doctor, *azylum illud, non cujuslibet dei gregalis, vel de turba plebis, sed de Jovis ipsius sororis & conjugis, & regina omnium deorum, cum Memoriis Apostolorum. Illuc, incensis templis & diis, erepta spolia portabantur, non reddenda victis, sed dividenda victoribus: Huc autem, & quod alibi ad ea loca compertum est pertinere, cum honore & obsequio religiose reportatum est. Ibi amissa, hic servata libertas; ibi clausa, hic interdicta captivitas...... Postremò illud Junonis templum sibi elegerat avaritia & superbia levium Græcorum: Istas Christi Basilicas misericordia & humilitas, etiam immanium Barbarorum. Nisi fortè Græci, &c.*

d Ita mss. Victor. 272. Colb. 2662. Ebroic. 19. Colb. 1168. Colb. verò 4017. solus habet *Gualterius*.

* al. 19.

EPISTOLA VIII. *

[a] JOANNI ET BENEDICTO.

Scripta circa an. 1100.

Apud Joannem & Benedictum S. R. E. Cardinales, & Paschalis II. Papæ Legatos, se excusat Hildebertus, quominus ad Concilium ab ipsis Pictavos indictum accedat, nimiis à Cenomanensibus Consulibus calamitatibus oppressus.

SIcut frequens tribulationum concursus sacris nos invitat Conciliis, sic idem revocat & abducit. Adversa enim quæ turbam querimoniarum nobis offerunt, ita nostram contrivere facultatem, ut unicum superesset solarium, usus ipse patiendi. Ea profectò ante peractum cœpere triennium, quod totum continuis evolutum lamentis, recens vulnus in vulnera quotidie fatigavit. Denique tam modico tempore, sex in Urbe sustinuimus Consules, quorum nullus pacificum prætendens ingressum, gladiis & igne curtam sibi vendicavit potestatem. Plebs coacta in favorem, tyrannum suscepit ex necessitate, non Ducem ex lege. In susceptum studia simulavit, non exhibuit. Fidem reperit in ea, qui superior. Consul verò tantò graviùs dominatus est, quantò breviùs. Miles ejus, simulatis usus injuriis, eos scelerum judicavit expertes, quos rerum; Et quia non pareit populis, regnum breve, finem rapinis inopia posuit, non voluntas. Ea clades usque ad Sanctuarium Domini devagata est, & primò quicquid extra muros nostræ fuerat potestatis, vel evanuit in favillas, vel dissipatum est in rapinas. Deinde similibus cecidere præjudiciis episcopales Ecclesiæ domus non paucæ. In reliquis, quibus ignis pepercit, æquè periclitata est & facultas pauperum, & reverentia sacrorum. Omnia confracta sunt, omnia direpta, omnia contaminata. Nihil eorum manus evasit, qui gratis ad flagitia discurrunt, ad honestum nec pretio. Eisdem Clerus affectus injuriis, summam rerum judicat affluentiam, solari naturam; Ad necessaria votum restringit, omnibus indigens. Illius angustiæ super dolorem vulnerum nostrorum addiderunt; graviùsque confundimur, quod eorum relevare non possumus inopiam, quàm quod nemo vult nostram. Præterea longum est enarrare quàm constanti tyrannide Rex Anglorum in nos sævierit, qui temperantiâ Regis abjectâ, decrevit non priùs Pontifici parcendum, quàm Pontificem compelleret in sacrilegium. Quia etenim Turres Ecclesiæ nostræ dejicere nolumus, transmarinis subjiciendi judiciis, coacti sumus injurias pelagi sustinere, singularem scilicet molestiam in terris, atque unicam humanæ compaginis dissolutionem. Tantis igitur agitati turbinibus, ad Apostolorum limina decrevimus proficisci, magnum novæ tribulationis arbitrati remedium, si Romanus Pontifex nobis & consilio subvenit & auxilio. Suscipite igitur nostram benevoli excusationem, diligenter attendentes nostros sumptus itineris expensæ, pariterque Concilii, sufficere non posse, qui de reliquiis incendiorum, tamquam tabulæ de naufragio, extracti, defectum nobis in via pollicentur.

[a] Licet in quibusdam mss. velut Reg. 4103. Colb. 2131. Ebroic. 19. hæc Epistola nuncupetur *Joanni Benedicto*, sine conjunctione *&*, hanc tamen, ut patet ex Epistola Ivonis Carnot. 87. interseri debuisse videtur. Scripta est enim Epistola duobus distinctis Cardinalibus, prout revera illis Ivo scribit, *Joanni & Benedicto*. Hi, teste Baronio, ad an. 1100. in Gallias missi, tanquam Legati apostolici, Pictavos Concilium convocarunt, ubi discussâ præsertim causâ de illegitimo Philippi I. Regis Francorum cum Bertrada pellice matrimonio, varii Canones conditi sunt, quos videre est dicto loco apud Baronium. Ad illud Concilium ire se Hildebertus excusat, propter extremam, ad quam redactus fuerat, inopiam à Rege Angliæ, (haud dubium quin Guillelmo Rufo,) & ejus Assentatoribus, variis intra triennium Cenomanensibus Consulibus, id est, secundum Dominum *Du Cange*, Scabinis, seu plebeiis Civitatis Rectoribus. Cùm autem idem Guillelmus Rufus, fortuitu sagittæ ictu, secundâ die Aug. an. 1099. obierit, videtur hæc Epistola scripta, aut eodem anno exeunte, aut ineunte proximo 1100. quo Pictavense istud Concilium habitum est. Tot igitur exagitatus procellis Hildebertus, Romam, quasi ad portum, ferè mendicans contendit, ad Pascalem II. sc. Summum Pontificem, quem tamen ibi non reperit. De his consule Vitam Hildeberti. De Joanne & Benedicto mentio fit in Chronologia Bernardina, ab Horstio & Mabillonio, ad an. 1100. Vide Cangium ad verbum Consul. Gloss. pag. 1191. qui ibi citat Epistolas 25. & 26. Hildeberti nostri, ubi sic ait: *Consules in Civitatibus, qui in aliis vulgò Scabini vocantur.* Sic Statuta Montispeliensia, art. 125. de forma juramenti Consulum, id est Scabinorum, gallicè *Echevins.*

* al. 11.

EPISTOLA IX. *

a b

ᵃ *ANSELMO ARCHIEPISCOPO.* ᵇ

Scripta circiter 1100.

In Concilio Barensi an. 1098. præsente Urbano II. Summo Pontifice, D. Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus, Græcorum errorem de processione Spiritus Sancti, egregiè confutarat. Rogat ᶜ *eum Hildebertus, ut, quæ in disputatione vivâ voce protulerat argumenta, scripto ad utilitatem Ecclesiæ, mandare non pigeat.*

FAmiliare est sapienti tolerare nescientem. Hinc est quod insicientiam meam aperire non timui, quia erat cum sapiente colloquium. Eam, nisi fallor, & scientia vestra erudiet, & charitas supportabit. Felicem me, inquam, si meruissem vel præsens instrui, vel tanquam familiaris; Epistolam suscipere destinatam. Hoc autem mihi locus invidit, nec aliter salutationis indulsit obsequium, nisi priùs orbis dimidium consultarem. Oportet enim maris & aëris explorare clementiam, si quem judicamus in Anglia salutandum. Cæterùm talis incommoda separationis, charitatis copula supplevit, quæ neminem patitur esse absentem nobis, neminem non familiarem. Eâ nihil est diffusius. Par enim latitudo est, & charitatis, & mundi. Charitas amplectitur quicquid Oceanus. Charitas in sacrario dilectionis, & amicum colligit in Deum, & inimicum propter Deum. Eadem diligere non desinit, cùm diligi desinatur. Omnes habet præsentes, omnes affines. Quibus non potest obsequio, subvenit affectu. Absit igitur ut publicum charitatis beneficium mihi maris fluctibus auferatur, cùm scriptum sit: *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem.* Facile enim est ut diversi cultores littoris charitas uniat, quæ unam Rempublicam Terram fecit & Cœlum. Hujus itaque fiduciâ, invecta est mihi præsumptio inquirendi, atque postulandi; quod impensum non minuit erogantem. Si votorum summa quæritur, sequens illa pagina declarabit. Appulsorum relationibus didici vos in Concilio Barensi sermonem habuisse de Spiritu Sancto, quem calumniosa Græcorum versutia à Filio minimè procedere fabulatur. Quod igitur adversus hanc illorum dementiam in præfato promulgastis Concilio, succincto Tractatu deprecor annotari. Et quia ipsi Latinorum Patrum testimonia non suscipiunt, his auctoritatibus opus flagitatum munire non tædebit, quas Græca calliditas & suas fateatur & nostras. Magna quidem, Beate Pater, postulo, sed quæ pariter & suscipienti proficiant, & danti. Nobilis enim possessio est scientia, quæ distributa suscipit incrementum, & avarum dedignata possessorem, nisi publicetur, elabitur. Conservet nobis Dominus sanctitatem vestram, & videant vos oculi mei, antequam moriar. ᵈ

Charitas longè etiam dissitos nobis præsentes facit, & familiares.

Cant. 8. 7.

Charitas unam Rempublicam fecit Cœlum & Terram. Ita & Salvianus.

Scientia distributa suscipit incrementum.

* al. 8.

EPISTOLA X. *

e f

ᵉ *PRIORI CARNOTENSI.* ᶠ

Scripta circa an. 1103.

Huic gratulatur quod Monachos à primo regularitatis fervore delapsos in meliùs reformaverit, & ut quod probè incœpit sedulò perficiat pathetice exhortatur.

NOn potuit ad nos usque tua non pervenire opinio, quia, juxta Salomonem, *oleum effusum nomen tuum.* Ejus odore tuam, mi frater, edocti devotionem, benediximus Domino Deo Israël, quoniam devotio tua, nihil aliud est quàm gratia sua. Quis enim corruptis moribus, & monastico ordini conculcato subvenire posset, quis consulere, nisi adjutus ab eo

Cant. 1. 2.

ᵃ *A. Archiepiscopo.* Ita Colb. 2131.

ᵇ Ita mſ. Ebr.

ᶜ De Hildeberto sic ait Guill. Gemmeticensis, Hist. Normannorum, Lib. 6. cap. 9. pag. 265. ubi agit de Operibus Sancti Anselmi: *Confutarat*, inquit, *Græcos Anselmus in Concilio Barensi, negantes Spiritum Sanctum à Filio procedere.* Unde, sumpta materia: *Rogatu Hildeberti Cenomanensis Episcopi*, hunc Librum composuit.

Idem asserunt Ordericus Vit. Hist. Normann. Lib. 6. cap. 9. sicut & Robertus de Monte in additione ad Sigebertum.

ᵈ Hic interseri convenit Epistolam D. Anselmi ad Hildebertum, quæ est 12. Lib. 4. ejus Epistolarum, Edit. Gerberonianæ.

ᵉ *Priori Carnotensi.* Cùm plura Carnuti extent Monasteria, duo scilicet Canonicorum Regularium, nempe Sancti Joannis & Sancti Carauni, & duo Monachorum Benedictinorum, Sancti scilicet Petri in Valle, & B. Mariæ de Josaphat, non facilè liquet, cui Priori Carnotensi directa fuerit hæc collaudatoria reformationis Epistola. Cùm tamen inter illa, Monasterium Sancti Petri in Valle, primas semper obtinuerit, probabile videtur hanc Epistolam Priori Sancti Petri scriptam, cujus tamen nomen ignoratur. Nisi dicamus Guillelmo forté directam, quem ex Archivis hujus Monasterii, constat è Monacho Maj. Monasterii, in Abbatem electum an. 1101. decessisse an. 1130. Porro ex iisdem Archivis patet hunc ipsum Guillelmum observantiæ regulari, statim ut fuit assumptus, restituendæ, sedulo dictis & exemplis incubuisse, immo & ipsum temporalium statum in melius reformasse. Per temporis ergo, & rei ipsius circumstantias, licere videtur, ut hæc illi reformatio, & reformationis honor, ab Hildeberto ritè tribuatur.

ᶠ Ita mſſ. Reg. 4103. Victor. 272. Colb. 2131.

Joan. 15. qui dixit : *Sine me nihil potestis facere ?* Grave quidem est in pugna tirones animare, gravius autem revocare fugientes. Majori eget studio reddere, quàm conservare sanitatem. Ita vix est qui dubitet hoc ordine faciliùs ignaros informari, quàm reformari perversos. Unde & te splendidior gloria respicit, cui desursum datum est, & colligere dispersa, & confracta solidare. Sub te cultore sterilis ficus effloruit, & in gratiam cum suo redit domino, cujus minas & securim formidabat. Erit itaque tui studii circa commissam tibi arborem fodere, circa mittere stercora. Talis planta facilè resilvescit, & si desinas colere, ejus virentia brevi tempore reputrescunt. Quotidie flat Aquilo, non floribus tantum, sed & fructui suspectus & foliis. Rogandus est *Auster* ut veniat, *ut perflet hortum suum*, & efficiatur odor ejus, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Fortassis in publica commoda peccem, si longo sermone morer te; si quos debes pluribus oculos prolixiore paginâ teneamus. Hoc tamen unum nec te legere tædeat, nec fidem dictis adhibere. Vicem mihi rependes, si ames me, & ores pro me.

Monachos reformare, quàm informare difficilius.

Cant. 4. 16.

EPISTOLA XI.

D. ANSELMI AD HILDEBERTUM,

Quæ in serie Epistolarum invenitur undecima Libri quarti Editionis Gerberonianæ.

Scripta circa an. 1102.

ANselmus, servus Ecclesiæ Cantuariensis, Hildeberto Domino & Reverendo Coepiscopo Cenomanensi, salutem temporalem & æternam. Litteræ vestræ Sanctitatis valde me vobis debitorem reddunt, non quia me supra me extollunt, sed quoniam immensam dilectionis erga me sinceritatem ostendunt. Si enim propter Deum, ut illi placeamus, inimicos, multò magis, ne illi displiceamus, diligere debemus amicos. Quapropter, si aut nullam, aut minorem dilectionem vobis tribuo, injustum in mea conscientia me judico. Sicut igitur hanc volo vitare injustitiam, sic vestram amplecti desidero amicitiam. Fateor etiam quia si mihi esset possibile vos ad duplum, quàm me diligatis, deberem diligere, quia vos me prævenistis amore, quod probastis [a] *munere. Nam quoniam immeritum dilexistis, non minus debeo rependere, & sicut datis exemplum, tantumdem gratis debeo impendere. Quoniam si significastis vobis placere hoc, quod de opusculis nostris vidistis, præsumimus vobis mittere quædam quæ ut puto nondum vidistis.*

EPISTOLA XII. *

* al. 5.

[b] *Rogerio Salisburiensi Episcopo.* *

* Ita mſ. Reg. 4105. Scripta an. 1102.

Huic recèns, ut videtur, ad Salisburiensem Episcopatum promoto, congratulatur Hildebertus; eique Guidonis (qui ei in Ecclesia Cenomanensi postea successit) eximias ad obsequium Ecclesiæ dotes commendat.

VIrruti gratulor, cui, sub solo Rege nostro, suam video non deesse mercedem. Novit ille Regiam manum dona-

[a] Flabellum fortè de quo Hildebertus, Epistolâ secundâ Libri primi intelligit.

[b] *Rogerio.* Mſ. Ebroic. 190 habet *Rogerus*, non *Rogerius*, & sic nominatur in Anglia Sacra, parte 1. pag. 275. ubi sic de eo: [*Rogerus Episcopus Salisberia, Magnus dictus*, Henrici I. Angliæ Regis à Secretis, Primus post Conquestum Cancellarius, deinde Episcopus, Regni fidelis Administer, zelantissimus Episcopus, honorum spretor, &c.] licet honoribus à Rege abundè cumulatus. Concilio Londinensi à S. Anselmo, anno 1102. ut à Primate convocato, adfuit, teste Eadmero, cum aliis Episcopis & Rogerus, sed tantum *investitus*, sicut & alter Rogerius, etiam *investitus*, Episcopus Herifordiensis. De Salisberiensi Hæpfeldius Sæc. 12. cap. 28. asserit eum eodem tempore fuisse Salisberiensem Canonicum, & Magistrum Scolarum, Lincolnien. Canonicum, Rothomagensem item Canonicum, & Archidiaconum, & Cenoman. Scoliarcham, Archypresbyterum, & Præcentorem. *Numquam tamen*, inquit, *cum sibi tanti honoris surripuit collectio*. Sed quis credat Rogerium tot simul, & vel solo dissitarum regionum situ, secum invicem repugnantia Beneficia possedisse ? Quis autem, si verè tot possedit, tot honores eum sibi ipsi non rapuisse non miretur ? Quis demum existimet Hildebertum, virum vel Summis Pontificibus, vel Regibus adulari nescium, hominem tot Beneficiorum pondere pressum, & oppressum, ad animæ periculum, tot laudibus celebrasse ? Apage igitur mihi hanc tot Beneficiorum simul conservatorum fabulam, nullis aliis argumentis nixam, ad Ecclesiæ scandalum confictam, ut optimi Præsulis, ab aliis Authoribus pietate, & officii pastoralis sedulitate celebris, famæ iniquè detrahentem. Credatur potius Hildeberto, virum virtute eximium hac Epistolâ prædicanti; nec tamen amicum potentem palpanti, quem tandem monet non pluribus stadiis ab Aulâ, quàm à tugurio, mortem distare.

Regia manus splendidior donativo, quàm Sceptro.

Beneficia sponte oblata, gratiora, quàm precibus oblata.

tivo meliùs splendere quàm sceptro; nec satis esse Principi subditos exemplis ad bene agendum provocare, nisi provocentur & præmiis. Hinc est quod defœcati mores tui, Summo donati sunt Sacerdotio, quo nihil convenientius Sanctorum vel remuneratio, vel materia est studiorum. Sanè sana Regis dispositio, quæ Christi Ecclesiæ nihil melius providere potuit quàm te, cujus & scientiâ subjecti proficiunt, & patrocinio virtus exultat. Talem te pro nostro [a] Widone rogare decreveram; sed veritus sum, ne quod per te facturus es, precibus extortum putaretur. Gratiora sunt beneficia, quæ non alieno interventu, sed affectu spontaneo proveniunt. Præfatum tamen fratrem filiumque nostrum eo non debui defraudare testimonio, quod non minùs vitâ, quàm litteraturâ promeruit. Unus ex nostra Ecclesia excerptus est, cui & ad fructum scientia & ad exemplum mores exuberant. Unus ille tibi pro multis erit, quoniam in illo uno multos magistros invenies. Porro diuturnior ejus apud te conversatio, pauca me super eo scripsisse conclamabit. Vale, mortemque non pluribus stadiis ab aula, quàm à tugurio distare memineris.

---

* al. 22. Scripta an. circiter 1103. Hujus lib. nonâ.

EPISTOLA XIII. *

Gratias agit Hildebertus D. Anselmo pro suscepto de Spiritu Sancto Tractatu, quem ab eo superiori postulaverat Epistolâ.

ET dies lætus, & vultus solemnes, cum tuo mihi Tractatu pariter accesserunt. Susceperam priùs benedictionem tuam, servus ego, servus tuus, & egit gratias Deo & tibi devotus affectus, affectus meus; Humanum quidem fuit subvenire proximo per compassionis affectum; sed divinum Fidem Catholicam defendere per inhabitantem in te Spiritum Sanctum. Utrumque autem operatus est unus atque idem Spiritus, volens tibi virtutum exuberare gratiam, quem suæ processionis à Filio reservabat [b] deffensorem. *In malevolam enim animam non poterit introire sapientia, nec habitare in corpore subdito peccatis.* Unde dignum fuit ut Advocatus Veritatis exemplum prætenderet Religionis. Talis præterea pastoralibus excubiis congruebat, cui nihil deesset ad plenitudinem justitiæ, nihil ad integritatem doctrinæ. Beatum sanè pectus, quod virtutum conventus reverendum sibi penetrale consecravit. Inde velut ex abditis divina prodeunt oracula, nihilque aliud sacra verba profitentur, quàm cœlestis interpretem voluntatis. Eorum me sæpiùs recordantem stupor opprimit; & dum singula diligenter intueor, omnia Spiritui Sancto confiteor ascribenda, cum Psalmista dicens: *A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* [c] Vicem mihi, sanctissime Pater, rependes, si tuarum participem me feceris orationum.

Sap. 1. 4.

D. Anselmi elogium.

Ps. 117. 23.

Notandum etiam quod in antiquo Codice ms. Bibliothecæ Sancti Victoris Paris. n. 1041. inter plures Episcoporum diversarum Regionum Catalogos, ann. circiter quingentorum, invenitur Catalogus Episcoporum Saresberiensium, quorum ultimus sic notatur: [Rogerius de Mortuis Vallibus *Magnus* scientiâ, & genere nobilis, de quo reperitur, quia cùm devenisset ad eum.... hæreditas paterna, & amici, causâ prolis, providissent de nobili puella, ut eam duceret uxorem, & more solito, cùm ipse & illa soli colloquium haberent, *Magnus* Rogerius decorem puellæ approbans, dedit ei in consilio, quatenus Dei Filium acciperet sponsum, ipse verò alteram non sumeret sponsam, præter Virginem Mariam. Quod consilium illa amicis retulit, & ita tenuit, quod Sanctimonialis effecta, & ipsa, succedenti tempore, præfuit Abbatissa; & ipse Episcopus factus, in Deo diligens eam, licet à longe distarent, dicebat eam sponsam suam, causâ sanctæ castitatis. Ita suprà citatus Catalogus.]

[a] *VVidone.* Hic Guido non alius esse videtur, quàm Guido de Stampis, (Orderico Guido, & Guiamarus,) qui, ut patet ex hac Epistola, in Ecclesia Cenoman. ab ipso Hildeberto educatus, Rogerio, ut amico, concessus, ut in Ecclesia Salisberiæ Scoliarcham ageret, deinde ab Hildeberto revocatus, cùm idem munus in Ecclesia Cenoman. aliquandiu exercuisset, demum Archypresbyter, & Præcentor effectus; tandem Hildeberto in Turonensem Archiepiscopatum translato, in ejus Cenomanensem Cathedram suffectus est. Analect. to. 3. in Actis Epp. Cenom.

[b] Tractatu scilicet illo de Processione Spiritûs Sancti à Patre & Filio, contra Græcos, de quo supra.

[c] Sic desinit hæc Epistola in plerisque mss. sc. Colbb. 1168. 4017. 2662. Victorin. 272. 292. & in Ebroic. 19. Attamen ipsa hæc Epistola, quæ inter Epistolas Sancti Anselmi bis invenitur, in Editione Gerberoniana diversimodè desinit. Nam prima quidem, quæ habetur pag. 386. post hæc verba, *oculis nostris*, sic habet: [Vale Sanctissime Pater, sciens quia desiderio desideravit anima mea te videre, non ægrè latura ventos aut pelagus, dummodo liceat consilium salutis accipere à te, quod nusquam esse credo, nisi sit apud te.] Altera verò, quæ est pag. 424. post verba, *oculis nostris*, desinit ut superior hîc relata, in hæc verba: Vicem mihi rependes, &c.

* al. 34.

EPISTOLA XIV. *

a * *ARCHIEPISCOPO ROTOMAGENSI.*

Scripta videtur circa an. 1103.

Negat Hildebertus ullum quocumque prætextu conjugium fieri posse legitimum inter consanguineos & affines.

* de Mayenne
* Mortaigne.
* al. metiret.

SIcut Sanctitatis vestræ pagina denunciat, filia Walteri * de Meduana Comitis de * Moritonio sanguine proxima prædicatur. Priùs autem quàm præfatas personas matrimonii vinculum adstringeret, idem Walterius consanguinitatem mihi submurmurans, quid * sentirem cautiùs exploravit, bonum sibi videri, si bellum quo diutiùs Comes in eum desæviebat, interveniens conjugii charitas terminaret. Addidit præterea vos, vestrosque Comprovinciales ei scripto confirmasse, compendio pacis & quietis tolerandum consanguinitatis piaculum. Unde & assensum Cenomanensis Ecclesiæ futuris nuptiis postulavit, ut ejus quoque auctoritate, conjugio filiæ stabilitatem acquireret, si quando ei libellus repudii scriberetur. Mihi autem nec extorqueri assensus, nec persuaderi potuit, prudentiam vestram in eorum simplicitatem descendisse, quos redarguit Apostolus dicentes: Faciamus mala ut veniant bona. Super his ergo quod ad me pertinuit sollicitus fui. Petenti assensum, dissensum nuntiavi, nullius dispensationis intuitu permittens consanguineos aut affines inhibitarum fœdera contrahere nuptiarum. Huic autem connubio usque ad dissidium resistere, illius erit sollicitudinis ad cujus Parochiam nupta demigrasse cognoscitur. Conservet vos Dominus, Pater sancte.

* al. 64.

EPISTOLA XV. *

Scripta circa an. 1110.

Abbatem quemdam elegantioris styli plus æquo studiosum, ad simpliciorem orationis modum revocare conatur, simul & à consuetudine in ejus Monasterio antiquitus recepta, quâ Panis Eucharisticus nonnisi intinctus Communicaturis porrigebatur.

PRomissam [b] Beatitudini tuæ paginam satis & super expectasti. Promisi*, fateor, sed veritus sum ne rudi stylo res le- b

[a] Difficilè divinatur quis ille sit Rothomag. Archiepiscopus, quem ms. Ebr. 19. per litteram *A.* Reg. verò 4103. *S.* designat; Tempore enim Episcopatus Hildeberti, tres tantùm notantur Archiepiscopi Rothom. Primus, Guillelmus, ex Monacho & Abbate Cadomensi, inauguratus circa an. 1079. qui Concilium Provinciale habuit 1107. Secundus, Goffridus, ex Decano Cenom. qui interfuit Concil. Remensi, sub Calixto II. an. 1119. & obiit an. 11 8. Tertius, Hugo, ex Cluniaci Priore, & primo Abbate Radingæ, an. 1130. electus est. Affuit Henrico I. Regi Angliæ morienti, an. 1135. & eodem anno, rogante Suggerio, Oratorium Sancti Romani in Basilica S. Dionysii in Francia dedicavit. Obiit autem an. 1164. Ad quem ex his tribus scripserit hanc Epistolam, incertum. Codex quo usus est D. Mauguin, eam inscribit Ivoni Carnotensi Episcopo; sed nonnisi Archiepiscopo videtur inscripta, cùm hic Comprovinciales nominet; quod solis competit Archiepiscopis.

[b] Probabiliter satis quidam autumaverunt hanc Epistolam directam Pontio, à fundatione, quinto Abbati Cluniacensi, homini utique, ut ex actis ejus liquet, à prædecessorum suorum humilitate & simplicitate jam longiùs alieno, curioso, & ad sæculi vanitates & insanias falsas nimium propenso. Cujus videlicet fastus in Concilio Romano ann. 1116. patuit, cùm præsente Paschali II. Abbatem Abbatum se jactitans, in præjudicium Abbatis Cassinensis, turpiter causâ cecidit, & Titulum illum, judicante Summo Pontifice, Cassinensi Abbati cedere jussus est. Non desunt tamen Authores, qui illi patrocinantur; sed quid in ejus patrocinium? quem Paschalis II. in præfato Romano Concilio, ut ambitiosum damnavit, & Honorius II. in Epistola Decretali, datâ Laterani, ad Petrum Ven. Abbatem Cluniacensem, *ut pertinaciter impœnitentem de malis Cluniaco illatis; honestâ sepulturâ privasset, nisi*, ut ait, *pro reverentia ejusdem Monasterii, cujus Monachus fuerat, eam illi indulsisset?* Nil tamen obstat, quin regiminis sui tempore, tot malis bona quædam instruxerit, quale fuit consilium commendandi posteris eximias prædecessorum suorum virtutes, præcipuè verò Sancti Hugonis, cujus Monachus fuerat, & cujus vitam ab Hildeberto descriptam, percupierat, quamque tandem illi Hildebertus miserat, & quam ipse *promissam, & tandiu expectatam* hac Epistolâ vocat *paginam*.

Hanc occasionem arripuit Hildebertus, improbandi consuetudinem Cluniaci observatam, Eucharistiam scilicet communicaturis, nonnisi intinctam, præbendi, quam Concil. Romanum sub Urbano II. an. 1095. prohibuerat, & Paschalis II. Epistolâ Decretali secundâ ad ipsum Pontium Abbatem Cluniacensem, vetuerat; (Quod non levem præbet conjecturam hanc illi ab Hildeberto Epistolam fuisse directam.) Quomodo autem intelligat hanc intinctionem, vix discerni potest; Duplici quippe modo olim Panis Eucharisticus intinctus præbabatur, scilicet, pane consecrato, aut in vino consecrato, seu Sanguine Christi, aut in vino communi intincto. Primum ritum, ut docet E. Card. Bona, Rerum Liturgicarum Lib. 2. cap. 19. art. 3. servabant Græci, & adhuc traditâ sibi, inquit, ante aliquot sæcula à majoribus consuetudine, servant. Sic populum etiam ipsum sub utraque specie, non seorsum, sed simul Sanguine mixta communicando, singulis singulas particulas intinctas, parvo cochleari ori illato, distribuunt. Viguit & in quibusdam Occidentis partibus hic ritus; sed contradicente Ordine Romano, ait Micrologus cap. 19. Contradixit & Concilium Romanum supra relatum, & Braccarense tertium, ne error eorum, qui intinctionem porrigi pro complemento Communionis, ulteriùs serperet. Erat autem & alter modus intinctionis; panis nimirum consecrati in vino

genti

genti displiceret. Ratio hæc diuturnum mihi silentium imperavit. Cæterum cùm Paulus esset in manibus, & illud ad Philippenses occurreret; *Dum omnimodo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuncietur, in hoc gaudeo, sed & gaudebo:* Debitum solvere disposui, & quo scripto possim improbare, quem approbatis errorem. Periculosè delicatus est, quisquis, nisi eum venustas verborum demulceat, doctrinæ præjudicat salutari. Quis exustus siti oblatam fictilibus aquam projecit? aut quis ægrotare maluit, quàm nigrâ & horrendâ manu Æthiopis præparatam sumere potionem? Inprimìs igitur attendas judicialem esse pertinaciam, consuetudinem præferre veritati, nec liber est usus à culpa, cui vel auctoritatem constat obsistere, vel adversari rationem. Noverat hoc Augustinus in tertio libro de unico [a] Baptismo, his scribens verbis: *Veritate manifestatâ cedat consuetudo rationi: Nemo consuetudinem veritati & rationi præponat, quia consuetudinem ratio semper & veritas excludit.* Item in libro de [b] Baptismo: *Qui contemptâ veritate præsumit consuetudinem sequi, circa fratres invidus est & malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus est, cujus inspiratione ejus Ecclesia instruitur. Nam Dominus in Evangelio: Ego sum, inquit, veritas; Non dixit: Ego sum consuetudo.* Item: *Revelatione factâ cedat error veritati. Quia & Petrus, qui circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti.* De eodem Cyprianus: *Consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati est omnino postponenda; & usus qui veritati est contrarius, abolendus.* His auctoritatibus instructos culpa respicit, si malunt post consuetudinem deviare, quàm sectari veritatem. Quod ideo tibi, carissime frater, exaravi, ut vel excitatus evigiles, & videas, quam traditioni Sacramentorum Altaris, quæ in vestro est celebris Monasterio, nec Evangelica consonant, nec Decreta concordant. In eo enim consuetudinis est, Eucharistiam nulli nisi intinctam dari; quod nec ex Dominica institutione, nec ex sanctionibus authenticis reperitur assumptum. Si Matthæum consulis, si Marcum, si Lucam, seorsum invenies traditum panem, seorsum vinum. Unde & sic Papa Julius ait: Illud quod pro complemento Communionis, quidam intinctam tradunt Eucharistiam populis, non hoc prolatum ex Evangelio testimonium reperiunt, ubi Apostolis Corpus & Sanguinem suum Dominus commendavit. Seorsum enim panis & seorsum calicis commendatio commemoratur. Nam intinctum panem aliis præbuisse Christum non legimus, excepto uno tantùm discipulo, quem intincta buccella Magistri proditorem ostenderet, non quod hujus Sacramenti institutionem significaret. Porro si quis dicat ex intincto pane, quem traditori Christus porrexit, præfatam emersisse consuetudinem, tanquam præscripta in eo fuerit forma, quâ tradi oporteat Communicaturis panem qui de Cœlo descendit, & dat vitam mundo, forsitan illi credendum putarem, si panem illum Christi Corpus fuisse, vel Evangelium, vel plena Fidei reliquisset auctoritas. Cæterum vel tenuiter scienti manifestum est aliud fuisse Corpus Christi, & aliud buccellam panis intinctam, Judamque priùs ad mortem saginatum Corpore quod erat traditurus, quàm buccella panis proderet traditorem. De qua buccella sic Augustinus super Joannem scribens, ait: *Non autem, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi Corpus accepit; Intelligendum est enim, quod ante, eis omnibus distribuerat Dominus Sacramentum Corporis & Sanguinis sui, ubi & ipse Judas erat, sicut Lucas evidentissimè narrat; ac deinde ad hoc ventum, ubi secundùm narrationem Joannis apertissimè Dominus per buccellam tinctam atque porrectam suum exprimit traditorem. Fortassis per panis tinctionem illius significans fictionem.* Hæc tibi, frater carissime, sufficiant, si veritatis compendia sequi, quàm post longiùs relinquendæ consuetudinis circuitus aberrare, malueris.

Philipp. 1. 18.

Consuetudo veritati & rationi numquam præponenda.

Ibid. cap. 6. n. 9.

Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. D. Cyp. Ep. 74.

Seorsum panis, & seorsum calix a Christo Discipulis porrectus.

Panem intinctum, datum pro complemento Communionis, quidam falsò arbitrabantur.

Intincta buccella à Christo Judæ porrecta, non erat Eucharistia.

Tract. 62. in Cap. 13. Evang. Ioan.

non consecrato; & hic etiamnum viget apud Græcos, pro morti proximis, quibus particulas sacras, quas *Meridas*, seu communiori vocabulo, *Margaritas* vocitant. De quo vide E. Card. Bona, ubi agit de Communione sub unica specie, fusiùs hæc enarrantem.

Apud Cluniacum autem, uterque ritus servabatur, ut apparet ex Udalrico, Consuetudinum Cluniacensium Lib. 2. cap. 30. Sic enim ille: *Quotquos ipsum Sacrum Corpus* [Sacerdos] *dederit*, sc. in Missa, *singulis Sanguine prius intingit.* Non igitur tantùm solis Ministris Altaris, sed omnibus, *quotquot* erant communicandi. De infirmis autem, maximè de morti proximis: *Interea*, ut ferunt Consuetudines præfatæ, Lib. 3. cap. 28. *curatur ut infirmi bucca lavetur, recepturi Corpus Domini, quod recipit vino intinctum. Quo potato, &c.*

[a] Cap. sc. 8. pag. 112. & Lib. 4. cap. 5. novæ Edit. scilicet pag. 124. Idem citatur in Conc. Carth. apud Cyprianum, art. 28.

[b] Lib. 3. cap. 5. n. 8.

* al. 45.

EPISTOLA XVI. *

a *C.* [a] *PRÆNESTINO ERISCOPO.*

Scripta circa an. 1110.

Invictam Episcopo Prænestino, Cononi S. Cardinali, & Summi Pontificis per Orientem & Occidentem Legato, in negotiis Ecclesiasticis integritatem gratulatur, & ad perseverantiam hortatur.

ZElum legis habes, quem tamen cathedra non contulit, sed apud te invenit. Id ostendunt commissa tibi Ecclesiæ negotia, quæ pariter & inter minas intrepidus, & integer inter munera, sub capitis discrimine peregisti. Cæterum: Math. 10. 24. *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Perseveres, oro, nec aliquando patiaris ut illud purissimum conscientiæ b tuæ argentum cujuslibet [b muneris] scoria decoloret. Venturus est Sathanas ad Math. 4. te, qui tentet te; qui dicat: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Sed si bene novi te, sic responsurus es tentatori: Vade retro Sathanas.

* al 39. Scripta an. circiter 1110. De hac Hildeberti incarceratione vide ejus Vitam.

EPISTOLA XVII. *

Quamvis illatam Ecclesiæ in proditoria persona sua per Comitem Rotrocum, & ejus Dapiferum Humbertum, detentione injuriam Hildebertus universis Ecclesiæ filiis patheticè repræsentet; libertatem tamen Ecclesiæ, quam pecuniariâ sui redemptione lædendam fore censet, vita propria præferendam, Apostolico vigore protestatur, indignum asserens se semel Christi sanguine redemptum, ullo pretio redimendum.

OMnibus Episcopis, Presbyteris, atque universis Ecclesiæ filiis, Hildebertus Cenomanorum Sacerdos, vinctus Christi Jesu, Salutem. Feliciter sunt Feliciter patiuntur qui injustè. miseri, quos constat non meruisse quæ patiuntur. In adversis siquidem felicitas quædam est, quem reum putas, esse tamen innocentem. Hinc est quod gloriamur in vinculis, quorum causa nobis est pro solatio, non conscientia pro flagello. Gloriamur enim cum Paulo dicentes: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ* 2. Cor. 1. 12. *nostra.* Qualis autem ea sit, vel quæ fuerit nostrorum causa vinculorum, audiant fratres mei, Consacerdotes mei, Domini & amici mei. Credo tantò devotiùs oraturos pro me, quantò noverint in me pati Christum, quoniam me propter Christum. Vivit Deus, & Dei Filius, & utriusque Spiritus, quoniam non mentiar. In turre Cenomanensium Rotrocus in vinculis tenebatur. Ad eum metu mortis trepidum vocatus accessi. Deinde mihi confessus est; domui suæ disposuit, testamentum fecit, Ecclesiis distribuit. Quod ut illibatum permaneret, submissis à me precibus impetravit, quatenus ego ipse matrem ejus adirem, de testamento testimonium perhiberem; inhiberem, ne quis illud minuere præsumeret, ne quis omnino tentaret annullare. Factum est ut Comes postulavit. Ivi quò utinam pedem non tulissem. Mater Comitis in osculo me suscepit, applausit testamento, gratias agens, quod gratiâ Comitis accessissem. Rem taliter factam, nec filius, nec mater diffitetur. Eâdem die initum est adversùm me consilium. In crastinum injectæ sunt manus in me. Iretatam diceres Christi traditionem. Quintâ enim feriâ in osculo sum susceptus. Sextâ feriâ, tanquam cum Christo iturus ad Crucem, contumeliosè captus sum, & positus in custodia publica. Diviserunt etiam sibi vestimenta mea, equis jam inter eos distributis, qui [c] gratis ad facinus discurrunt, ad honestum nec pretio. c Porro in illo castello, in quo hæc acta sunt, Carnotensis erat [d] Episcopus, venerandæ vir auctoritatis, sed apud sceletis auctores, sine auctoritate fuit auctoritas. Is in spiritu contrito Hubertum conveniens, (hoc enim Pharisæorum Principi nomen est) primò blanditus est illi bestiæ, sed bestia rationem non admittit. Dehinc illum sacrilegii liberè arguit, obsecravit opportunè, importunè increpavit. Postremo tradidit illum Sathanæ in interitum carnis, anathematis vinculo quo debuit alligatum. d *In omnibus his non est aversus furor ejus,* Is. 5. 25. *sed adhuc manus ejus extenta.* Religiosi quo-

[a] Ms. Reg. habet litteram *C. Prænestino Episcopo*, per quam haud dubiè designat Cunonem, seu Cononem, tunc revera Episcopum Prænestinum, Cardinalem, & Apostolicum Paschalis II. per Orientem & Occidentem Legatum. Hic subscripsit generali Lateranensi Concilio, ubi rescissa est extorta per vim Henrico V. Imperatori, à Paschale II. Investiturarum concessio; ad cujus damnationem plura per varias Regiones habita sunt Concilia. Vide Baron. ad annos 1111. 1114. qui & ad an. 1119. asserit Cononem oblatum recusasse Summum Pontificatum. Huic, viro sanè magnanimo, Hildebertus ad hoc negotium intrepidè perficiendum, animos addit. Ad hunc extant Ivonis Carnot. Epistolæ 266. 267. & aliæ passim.

[b] Rectè Editores Paris. & Colon. suppleverunt verbum *muneris*, licet in nullo mss. reperiatur.

[c] Sic in Epitaphio Petri Pictaviensis, Lib. 3. *Qui facinus gratis adeunt, bona nemo rogatus.*

[d] Sc. Ivo, tunc Carnotensis Episcopus.

que Abbates, & consummati Anachoritæ nominis ad lapidem convenerunt, & invenerunt lapidem, non eum de quo suscitat Deus filios Abrahæ, sed in quo nihil est humoris, in quo tadieem non habet semen Verbi Dei: *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Missum denique est ad Comitem Rotrocum, relata ei captio a mea, & confusio & ignominia [a] sua. Is primò in corde & corde locutus, tandem dimitti me, & satisfieri Ecclesiæ nunciavit; ac ne simulatoriè loqui putaretur, [b] abscissos de capite suo capillos, b matri suæ transmisit, addens Hubertum in me non minorem sibi injuriam intulisse, quàm si reliquos abstulisset. *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Ad vos ergo conversio mea, charissimi fratres mei, Consacerdotes mei, Domini & amici mei. Oro vos orare pro me, curam agere de me, compassione esse juxta me. Nam de redemptione nihil ago; Semel Christi Sanguine redemptus, iterum redimi non requiro. Sanguis ille redemptio mea. Sanguis ille pretium meum. Indignum est ut sub pretio redimar, cujus pretium sine pretio est. Præterea infamis est redemptio, quà libertas perit Ecclesiæ, quâ servitus comparatur. Necesse est enim ut membra serviant, si caput humilies sub tributo. Necesse est Clericum redimi, si Episcopum censeas redimendum. Necesse est trepidare subjectos, si juxta Comicum, ei opus est patrono, quem paras defensorem. Ego certè tanti vitam non facio, ut brevem diligam & redemptam. Malo periclitari de ea, quàm pro ea communem conculcare libertatem. Profuit Ecclesiæ mea mors, cui dum vivens præfui, non profui. Pontificis est, si non vivere, mori saltem universis.

Quid generosius, & magis apostolicum.

Hildebertus libertatem Ecclesiæ, & propriæ libertati, & vitæ propriæ præfert.

EPISTOLA XVIII. *

[al. 40. Scripta circa an. 1110.]*

Amicè, sed patheticè, apud Sagiensem Episcopum expostulat, quod eum in vinculis sine solatio deserat, hortaturque ut Hubertum Rotroci Comitis Dapiferum ipsum in carcere variè vexantem, anathematis gladio feriat.

c DEi gratiâ [c] Sagiensi Episcopo Hildebertus, vinctus Christi Jesu, Salutem. Credimus ignorare te, quod in [d] vinculis tenemur juxta te. Si nosses, tua d nequaquam nobis solatia defuissent. Episcopus enim es, & illud legis & intelligis: *In carcere eram, & venistis ad me.* Noveris ergo Coepiscopum tuum carceri mancipatum, Christum Dei, militibus iterum traditum, multiplici custodiâ iterum circumseptum; ab eo exigi quod constat non deberi. Amodò, nisi eum visites, non ignorantiæ deputabitur, sed culpæ. Visitet ergo Christus Dei vinctum Jesu Christi. Visitet, non passibus corporis, sed affectu charitatis. Visitet, non rerum exhibitione, sed precum. Bene nos visitabis, si anima tua in amaritudine est propter nos. Bene nos visitabis, si ores ne relinquat Dominus virgam peccatorum super nos. Bene nos visitabis, si, cum Petro, Malchum percutis persequentem Christum apud nos. Non gero docentis personam, sed quærentis. Sicut enim Hieronymus ad Eustochium ait: Stultum est docere, quod novit ille quem doceas. Duos in Cœna fuisse gladios, hoc quoque legis & intelligis. Unum quidem Petrus in Malchum vibravit, dum Malchus in Christum manus extenderet. Alter verò eductus fuisse non legitur. Aptè profectò uterque inventus est apud Discipulos Christi, quia adhuc uterque invenitur in membris Corporis Christi. Membrum enim Christi, Rex; Membrum Christi, Sacerdos. Scienti loquor. Nosti gladium Regis; Nosti gladium Sacerdotis. Gladius Regis, censura Curiæ; Gladius Sacerdotis, Ecclesiasticæ rigor disciplinæ. Hos Evangelistam figurasse legisti dicentem: Domine, ecce gladii duo hic. Si esset qui in gladio Regni liberaret me, non peteretur educi gladius Sacerdotis propter me. Cæterum vides quia jam potestas sine causa gladium portat. In vagina reconditus est. Pellibus animalium mortuorum tectus est. In Christum Malchus; In vasa templi Balthazar impunè manus extendit. Nemo est quem zelus domûs Domini comedat. Nemo est qui cum Moyse minetur, & dicat: *Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus devorabit carnes.* Bonum ergo sperare in Domino, quàm sperare in Principibus. Unde sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Miserebitur autem nostri Deus. Adhuc ille *respicit in orationem humilium, & non sprevit preces eorum.* In Angelis ejus reposita est spes mea, collocata anchora

Math. 25.

Incarceratorum visitatio quomodo debet fieri.

Gladii duo in Cœna Domini, duos gladios, Regis scilicet, & Ecclesiæ, significant.

Deut. 32. 42.

Ps. 117. 9.

Ps. 122. 2.

Ps. 101.

[a] Ita mss. Ebr. Roc. & alii, *sua*, non *mea*, ut Editi.

[b] Hunc locum Hildeberti citat Clarissimus Ducangius, ad probandum morem antiquum fidei faciendæ, per voluntariam propriorum capillorum abscissionem. Gloss. latinum ad verbum *Capilli.*

[c] Sc. Serloni, de quo supra ad Epistolam 14.

[d] De hac incarceratione Hildeberti, vide Vitam ejus, ubi suprà, & Epistolam præcedentem.

mea, ne mergatur procellis fragilis navicula, navicula mea. Scienti loquor. Angeli Domini, Pontifices ejus. Angeli Domini, Sacerdotes ejus. Malachias enim ait : *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, quia Angelus Domini exercituum est.* Si ergo Angelus Domini es, immo quia Angelus ejus es, illum geris gladium, qui apud Joannem de ore Angeli bis acutus exit. Hunc & tu, quod absit, sine causa portabis, nisi seces & tradas Sathanæ filium mortis; nisi claudas & obseres reliquiis Adæ Paradisum Domini Dei tui. Hoc autem non dico tanquam mortem peccatoris desiderans, sed ut ostendas peccatori cauteriatam conscientiam suam; sed ut ei eum Propheta dicas : *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* Porro filius ille perditionis Hubertus Capreolus est. Hubertus consilium malignavit adversum me, manus injecit in me, captum retinet me; de Dapifero Comitis, factus dapes diaboli. Illum enim nihil aliud sapientem quàm terram, serpens ille comedit, qui ventre repit & pectore, cui dictum est : *Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Terra hæc spinas & tribulos germinavit mihi, propinavit vinum quod non lætificaret cor meum, sed quod inebriavit spiritum meum amaritudine. In amaritudine enim scripsi tibi, rogans ut in ea talem inveniam te, qualem me velles inveniri à te.

Malach. 2. 7. — Ps. 49. 21. — Gen. 3. 14.

EPISTOLA XIX.*

* al. 44.

a b

*R. ANDEGAVENSI EPISCOPO.[b]

Scripta circa 1111.

Sacerdotem, qui defectu azymi in pane communi consecraverat, ad Andegavensem, proprium scilicet Episcopum, remittit puniendum pro scandalo potiùs quàm pro delicto.

SAcerdos præsentium lator, dum ministraturus sacris adstaret altaribus, nec in hostiam præparatum panem inveniret, de communi pane Sacrificium se confecisse obtulisse. Qua in re, licèt potiùs [c] consuetudo quàm fides impugnetur, nos tamen nonnullam in eo culpam attendimus, arbitrantes graviùs puniendum esse scandalum, & Sacerdotis incuriam, quàm reatûs qualitatem. Quod quia in vestra Diœcesi factum est, personam quæ peccavit peccatum sub vestro statuimus judicio, quatenus ab eo Pastore transgressio puniatur, cujus gregem sacrificii novitas perturbavit. Erit igitur vestræ deliberationis in Sacerdotem qui malè [d] græcatus est, eam proferre sententiam, quæ plus habeat Patris, quàm Judicis; plus misericordiæ, quàm censuræ. Scriptum est enim : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.*

Habac. 3. 2.

EPISTOLA XX.*

* al. 74.

e

Scripta post an. 1111.

Virum [e] Ecclesiasticum ad mores corrigendos, & officium peragendum leniùs iteratis litteris hortatus, surdo cecinerat; hâc Epistolâ negligentiam ejus, & cordis duritiam illi acriùs exprobrat, minaturque se cum illo, nisi resipiscat, duriùs acturum, ne pulvillum ejus cubito supposuisse ipse incusetur.

SEmper fuit opus bis aut tertiò iteratas ad te litteras dirigere, ut vel crebro monitus ageres, quod exequi spontaneus debuisti. Verùm, nec sic aliquando evigilasti, nec suscitatus es ad explendum tuæ professionis officium. Legeras tamen quantum sit obedientiæ bonum, quod apud Deum sacrificiis præfertur & votis. Legeras quod nolle acquiescere, Samuel idololatriam appellet. Sed neque hoc elapsum tibi credo, quod electus à Domino Saül inobedientiæ piaculo, & ejus gratiam, & Regni solium amisit. Quemdam de filiis Prophetarum, quia prohibitus in

Obedientia victimis Deo gratior. — 1. Reg. 15. 23. — 3. Reg. 13.

[a] *R.* non alium designat, quàm Raynaldum de Martigney, tunc Andegavensem Episcopum.

[b] Ita ms. Reg. 4103.

[c] Azyma apud Latinos sola invexit consuetudo. Qui tamen in fermentato consecrat, ob scandalum est puniendus, sive etiam ob incuriam.

[d] *Græcatus est.* Ita mss. Ebr. & Rotom. non *consecravit*, ut Editi. Alludit ad ritum Græcorum, qui Eucharistiam, nonnisi in fermentato, conficiunt.

[e] *Ecclesiasticum.* Videtur hæc Epistola Abbati tunc Ebronensi directa, quem Hildebertus, Epistola sequenti ad Engolismensem Episcopum, tunc Gerardum, S. R. E. Legatum, asserit sæpiùs & personaliter, & litteris convenisse, ut statum Monasterii sui omninò depravatum, in melius restituere satageret. Quod cùm ei, per improbitatem & imperitiam illius Abbatis, non licuisset, Legati auctoritatem implorare coactus est, quâ fretus, tàm in capite, quàm in membris, illud posset reformare. Quis autem fuerit Abbas ille, non liquet. Liquet tamen Abbatem Sanctæ Mariæ Ebronensis, nomine *Danielem*, subscripsisse Chartæ cujusdam donationis factæ Monasterio Sancti Albini, ab Adelardo Domino Castrigunterii, per manus Raynaldi de Martiniaco, Episcopi Andegavensis, an. 1123. Quod quadrat Pontificatûs Hildeberti, & Legationum Gerardi temporibus. Portò hoc Monasterium Ebronense, sive Haurion antiquitùs dictum, fuisse subjectum olim Monasterio Sancti Petri Carnot. patet ex Charta Restaurationis ejus, quâ Robertus Comes Blesarum, ejus Restaurator, illud subjecit Witberto, Abbati Sancti Petri, & ejus Monasterio, ubi vocatur Monasteriolum, & Cœnobiolum. Ita ex veteri Haganone Carnot. citato in Gall. Christiana ad Abbatias, pag. 346.

Samaria panem sumpsit & aquam, leo missus à Domino percussisse memoratur. Scripta sunt hæc ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Etenim & sapientibus & insipientibus debitor est Apostolus, ut utrisque contexat, & violatæ supplicium, & custoditæ præmium obedientiæ. Porro nulla virtus est, quæ contempta districtiùs à Domino puniatur. Non enim ad innocentes usque pertingit reliquorum pœna delictorum. Ezechielem attende sic dicentem : *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et illud : *Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii.* Inobedientia verò plerumque reis innoxios miscuit, & facti sunt in pœna similes, dissimiles in culpa. Præceperat lex, ut à viginti & supra numerarentur, qui procedere poterant ad bella, vel aliquo fungi ministerio. Quia verò David intra viginti annos & supra generaliter jussit omnes numerari, indignatus est Dominus, & missâ in populo triduanâ pestilentiâ, septuaginta millia virorum, percutiente Angelo ceciderunt. Achan filium Charmi de anathemate Jerico præsumpsisse sacra tradit historia. Inde factum legitur, ut Israël coram filiis urbis Hai gladio caderet, & excessum personalem ruina populi sequeretur. Denique Protoplasti culpam totus usque hodie luit mundus, & unius inobedientia proscripsit universos.

Ezech. 18. 4. — Inobedientia, reis innoxios sæpè in pœna miscuit. — *2. Reg. 24.* — *Josue 7. 1.* — *Gen. 3.*

Hæc te, frater, oportuit attendere, & de contemptu obedientiæ vereri judicium, si de reverentia præmium non curasti. Scio quidem, scio, te abusum patientiâ meâ, & juxta Comicum, lenitatem meam malè multa te docuisse. Verùm patientiæ meæ & lenitatis meæ locus fuit & tempus, quas præire oportuit inobedientiæ ultionem. Exemplo siquidem docemur & verbo, non statim pœnas excessibus irrogandas. Noluit Dominus in principio exuberantis malitiæ humanum genus aquis delere diluvii; sed centum viginti annos præfigens eis ad pœnitentiam, tantò generaliùs iniquitates eorum ultus est, quantò ipsi post carnem carnaliùs evagari, naturæ legem & ordinem rerum, & tempus pœnitentiæ contempserunt. Ad prædicandum Ninivitis Jonam missum accepimus, & juxta verbum Prophetæ, peractâ satisfactione quadragenariâ, super eos divinam quievisse indignationem. De hoc etiam sic Sapientia ait : *Corripe proximum priusquam commineris.* Salvator quoque noster, Instruens Apostolos, Simoni Petro ait : *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum; Si te audierit, lucratus es fratrem tuum; Si autem te non audierit, adhibe tibi unum aut duos, ut in ore duorum, vel trium testium, stet omne verbum. Quod si eos non audierit, dic Ecclesiæ; Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* His edoctus exemplis conveni te, corripui te, sed inter meipsum & solum te. Corripui quidem, sed non sum lucratus fratrem meum. Adhibui mihi unum, adhibui duos, ut in ore duorum vel trium, staret verbum meum; adhibui, sed neque sic lucratus sum fratrem meum. Quid itaque restat, nisi ut Ecclesiam quoque contemnens, sis mihi sicut Ethnicus & Publicanus? Absit autem ut audiar hoc Ecclesiæ; Absit ut revelem pudenda fratris mei. Confundor enim quoties proximus, quod ei ad confusionem cedit, operatur. Siquidem citra profectum Præsul de sua erubescit offensa, nisi ad offensam erubescat alienam. Ejus est eisdem jaculis per compassionem vulnerari, quibus proximum cognoscit vulneratum. Hinc est quod Apostolus ait : *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalisatur, & ego non uror?* Fortassis illud Corinthiorum dices mihi : *Epistolæ tuæ graves sunt & fortes.* Ad quod ego : Vulneratus eras à latronibus in quos incidit homo descendens ab Jerusalem in Jericho. Cùm te igitur semivivum offendissem, vulneribus tuis cum Samaritano, priùs oleum infudi, dehinc vinum. Ut enim vino censoriæ correctionis vulnus inobedientiæ curaretur, quod curari paternæ commonitionis oleo non potuit, epistolas, quas graves dicis, ad te dedi. Væ mihi, qui tamdiu eas dare distulerim. Væ mihi, cui nihil est, quo meam possim purgare tarditatem. Legeram enim : *Væ illis qui ponunt pulvillos sub omni cubito hominum, & faciunt cervicalia ad capiendas animas.* Legeram verba Sapientis : Clavis te in altum confixi. Porro dum blandis & lenibus verbis, quibus te tibi redderem, indulsi, cubito tuo quasi pulvillum supposui; quasi cervical quo capta est anima tua, feci. Tali pulvillo, talique cervicali circa filios delinquentes usus est Heli, cùm diceret : *Non est bona fama, filii mei, quam audio de vobis.* De hujusmodi correctione Gregorius Nazianzenus in libro de Epiphaniis, his loquitur verbis : Heli Sacerdos pro filiorum iniquitate damnatur, quod eos divina sacrificia temerantes, minùs severâ animadversione plectebat; Et quidem coërcuit, & quidem corripuit; sed lenitate & mansuetudine patris, non severitate & auctoritate Pontificis. Ne igitur eodem plectar excessu, clavis Epistolam præsentem confixi, quos in altum confixos ex ulceribus elicere putredinem pauci ignorant. Siquidem in ea patrem exuens, indui Pontificem, blan-

Exemplo Dei, pœna etiam non statim irroganda, nisi adsit contemptus. — *Jona 1. per totum.* — *Eccl. 19. 17.* — *Math. 18. 15.* — Hildeberti in corruptione charitas & discretio. — Boni Pastoris est confundi de confusione subditorum. — *1. Cor. 11.* — *2. Cor. 10.* — *Luc. 10.* — *Ezech. 13. 18.* — *Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per Magistrorum consilium data sunt à Pastore uno Eccle. 12. 11.* — *1 Reg. 2. 24.*

dirias increpationibus mutavi, pro lenibus aspera sum minitatus, ut si contemnis tibi me proximum effici, ego ipse mihi proximus efficiar. *Surge ergo qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Surge cito, surge hodie, quia nimium morti proximum est, crastinam expectare medicinam. Surge, inquam, cito; quia nisi cito surrexeris, nisi cito egeris pœnitentiam, cito veniet, qui movebit candelabrum tuum de loco suo, & episcopatum tuum accipiet alter. Immisericordem sortitur Judicem, diutius expectata, nec aliquando secuta correctio. Forsitan longioris epistolæ tædet animam tuam, & ea quibus parere refugis, legere fastidis. Scio quidem, scio, quia rimotatus animus & correctionis parcimoniam suscipit, & affectat ubertatem. Iniquo verò quicquid loquitur virtutem, cedit ad pœnam.

Ephes. 5. 14.

Quàm periculosa sit pœnitentiæ procrastinatio.

EPISTOLA XXI.

Hâc [a] Epistolâ ad amicum directâ amarè deflet injurias, ab Henrico V. Romanorum Imperatore, Paschali II. Papa, totique Romano Clero & populo per summam vim illatas, dum ab eo cum toto Clero in carcere detento, & immaniter vexato, jus investiturarum iniquè & violenter extorsit.

a Scripta an. 1111. Nova è mss. Bigotiano & Ebroic.

IN lacrymis effluant eorum oculi, mi dilecte, quos dolore capitis caritas vulneravit. Ad laudes iterum te volueram exhortari, sed communis omnium luctus, gaudium impedit singulare. Ecce enim Martyrum purpura senescentem rursus ornat Ecclesiam, & rediviva perfidæ crudelitatis insania, pereuntis mundi reliquias, filiorum Dei pretiosâ morte consummat. Grassatur in plebem Christi funestus satelles, & de pietate pœnas exigit gladius impiorum. Datur in prædam Civitas Romanorum, & Apostolici Sedes fastigii, cruentis * Saxonum direptionibus prophanatur. Adducitur Papa captivus, & iniquorum pedibus Pontificalis infula conculcatur. Desolata mœret Cathedra Sanctitatis, & cui omnes tribus & linguæ servierant, Roma redigitur sub tributo. Polluerunt Ecclesiam Dei canes immundi, & Germanorum cruda barbaries divinæ legis jugulat filios, & captivat ministros. Ita nimirum in Ecclesia Dei Scripturæ sacræ vaticinium adimpletur: *Facti sunt hostes ejus in capite.* Et rursus dicit in Evangelio: *Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.* Non ergo sine periculo Christianæ Religionis id obvenisse crediderim, ut Rector pariter & Magister Ecclesiæ ligaretur. Fortiorem hostis percussit, ut postmodùm ei facilior de subjectis esset triumphus. Præcisum est caput nostrum, & membra cætera non arescunt? Dux exercitus Christi ligatur, & miles imperterritus sustinebit? Jesu bone, ubi est promissionis tuæ veritas, si cum Ecclesia tua non permanseris in æternum? Aut quid prodest oratio tua, si fides Petri deficiat? Confirma, Christe, confirma fidem Ecclesiæ, pro qua tu rogasti; Mane nobiscum sicut dixisti. Porro tu sollicitus esto in oratione, ne etiam ipsi circumveniamur à Sathana. Ecce enim quem heri laudum præconiis extollebas, quem dilectionis prosequebaris officio, duobus in mundo miraculis, si fas est dici, coruscat. Aut, si tibi displicet, duobus alligatur flagitiis, qualia nec in Gentibus sunt audita. Quis enim potest præter eum inveniri, qui patres suos, [b] spiritualem pariter & carnalem, subdolâ ceperit factione? Iste est qui præceptis Dominicis in utraque tabula contradicit. Nam, ut de his quæ actu priora sunt priùs dicam, patrem carnis suæ non honoravit, sed captivavit priùs, & deinceps expulit fraudulenter, & in Deum postmodùm & ejus Ecclesiam insurrexit, & de Sede, Petri Vicarium usque in vincula perturbavit. Felix ergo Papa Paschalis, & omni devotione diligendus, qui sic Apostolicam Sedem rexit, ut & Apostolicæ passionis imitator esse mereretur. Felix vinctus Jesu Christi, cui licèt pedes & manus etiam vinciantur, verbum tamen Domini numquam est alligatum. Qui autem hujus capitis membrum esse voluerit,

* id est Germanorum.

Thren. 1. 5.

Matth. 26. 31.

b

[a] Scripta ann. 1111. quo Paschalis II. ut referunt omnes penè Rerum Ecclesiasticarum illius ævi Scriptores, ab Henrico V. Imperatore, in ipsa Sancti Petri Basilica, cum plurimis Cardinalibus, & Clero iniquè captus, per dies plusquam sexaginta detentus, & dirè cruciatus est, nec relaxatus, quin ei jus Investiturarum invitus concederet; quod deinde, diversis habitis Conciliis, rescidit, ipsumque Imperatorem anathemate percussit. Videndus Baronius ad ann. 1111. & seq. hæc fusè narrans. Hanc autem Hildeberti lamentatricem Epistolam, sicut & apologeticam sequentem, Dacherius noster in Spicil. To. 4. retulit ex ms. Codice, sibi olim à Doctissimo Lanfranco Bigot, Rothomago transmissam: Sed cùm utraque plurimis mendis, sensum ipsum interpolantibus, scateret, easque Dacherius ad scrupulum exactus, & nullum alium mss. præ manibus habens, aliter quàm invenerat eas, luci dare religioni duxisset, nos illas in ms. Ebroicensi, ex Bibliotheca sc. Perroniana, castigatiores feliciùs nacti, ad illius fidem emendatas, ad Lectorum utilitatem evulgandas censuimus. Deest autem utraque in mss. Regiis 4080. 4103. Colb. 2131. 4017. 5135. & Victorin. 172. & 291.

[b] Henricus scilicet hic V. patrem spiritualem, scilicet Papam Paschalem II. & patrem carnalem, scilicet Henricum IV. Imperatorem, prædecessorem suum, in carcerem truserat.

capiti suo debet se æstimare conjunctum. Spectat enim in contumeliam filiorum, si qua patribus irrogetur injuria. Non est hujus capitis membrum; Non est hujus Patris filius; Non est hujus Prælati subditus, qui non sentit, qui non condolet, qui insultat.

EPISTOLA XXII.

Vi ac dolo captus Paschalis II. ab Henrico V. Imperatore, primo quidem intentatis quibuslibet minis, ad etiam vitæ periculum fortiter investiturarum jus exigere conato, restiterat. Verùm Cardinalium, & populi Romani Procerum ab Imperatore detentorum, & immaniter vexatorum, precibus motus, jus illarum ei invitus concessit. Sed statim ac libertate potitus est, quidquid illi violentâ manu fuerat extortum, totum id rescidit. Quod apologeticâ hâc Epistolâ narrat Hildebertus.

Scripta videtur eodem anno XIII. quo præcedens. *Nova ex eisdem mss. quibus præcedens.*

NUmquam feliciùs ad desiderium meum fortis adversæ respondit asperitas, quàm cùm mihi de Papa, de Rege & Romanis lamenta quædam conscripsisti. Adeo namque me, care meus, pagina tua nodis cujusdam necessitatis adstrinxerat, ut si ad ejus primum vellem impetum respondere, apud te est quod non vellem Regem Saxonum accusare, aut contra te, quod non deberem illam domi fortisque gratiam lædere charitatis. Inter has ergo jactatus angustias, cùm nec Dominum tuum ducerem assentari, nec propter amicum honestum, refellere quod dicebas, longiùs mecum quid agerem pertractavi. Ex imminentis tandem occasione tristitiæ materiam nactus, ita domesticis angariatus injuriis, ut de criminibus conqueri non vacaret, interim obtuli tibi pro responsione silentium. Sed ecce cùm veritas aperitur, & erumpit in lucem, Canonum vigor, disciplina justitiæ, scola virtutum: & iniquitatis est, si non respondeo, & livoris, si non collaudo. Cùm ergo fatorum vel paulisper injuriæ siluerunt, & inter angustias licuit respirare, & veritas ipsa suam quoque peragit actionem, & justitiæ simul morem gerimus & Deo; * & te quoque, quem forsitan exacerbavimus, complexemus. Quis fecerit strages, quis Sancta polluerit, quis prophanaverit Testamentum, & cum superbia Sanctuarium sit ingressus, aut si hæc quispiam fecerit, hoc obsecro loco mihi liceat præterire. Quæ singula sanè tam copiosè & tam luculenter explanas, & tam solemnibus vocis tuæ lacrymis complorasti, ut earum me quoque rivulis irrorares, & invitum tecum raperes in querelas. Licet profectò, licet simul Papæ Paschalis tecum præconia non tacere, & non accusare quos amo. Quàm felicem, sicut ais, Papam Paschalem, qui gradùs ac nominis sui sic obtinuit sanctitatem, ut quod & nominis ratio designaret, & ex officii canone mandaretur, usque ad sanguinem, & docere, & facere non timeret. Benedictus Jesus Christus, qui sic nondum Christianæ castra militiæ inter hostium cuneos derelinquit, ut non eis fortem athletam & Ducem optimum provideret. Non scortabitur in Israël amor ejus, & de fortis electæ spoliis pars inimica non gaudebit; Dum Josue nostri pervigilabit instantia, stabit ad ejus nobis fixus in æthere sol indefessus imperium, & nocturnæ caliginis abiget fœditatem, donec de vitiis nobilem referat victrix turma trophæum. Sed quoniam mundus positus est in maligno, & amaritudinis multum est & livoris in plebe, puto non deerit qui audeat in hæc verba prorumpere: Ecce quomodo gloriâ & honore prosequeris, & ad sydera laudibus effers, & virtutibus insignibus amplias, quem nunc vidimus ante congressum in acie trepidantem, tubæ clangorem perferre non posse, deditionem moliri, non sanguinem; fœdus cum hostibus contra leges & jura ferire, & ad extremum signa relinquere, detrectare militiam, arma projicere, fugere & latere; Fortis Athleta, qui neque in acie stare, congredi, vincere consuevit. Et hunc vocas ad præmium & coronam? Hoc persuadere poteras ignoranti mihi, quem viri fortiter facta non fugiunt. De * Achab numquam efficies Machabæum. Angariis talibus, aut longè majoribus Christum Domini non ambigimus impetendum; Et ipse, qui mundo spectaculum factus est & Angelis ejus, fortiter omnia sustinebit. Nos verò, qui nos filios ejus profitemur, (in contumeliam siquidem, sicut ais, respicit filiorum, si qua patribus irrogetur injuria,) in adjutorium ejus, & nos ipsos pro illo periculis exponentes, festinemus assurgere. Et tanquam Herculi clavam de manibus extorquentes, assertionibus suis inimicos justitiæ retundamus, ut propriis scilicet * emolumentis elisi, graviùs confundantur, & reverentiùs erubescant. Utinam autem sic patienter ad audiendum, aures nobis patulas præbeant, sicut ardenter ad pungendum, linguæ stimulos exacuerunt. Si Papa Paschalis pro jure, pro patria, pro testamento Sanctorum, pro Republica Jesu Christi, spontè se manibus obtulit impiorum; si cervicem præbuit ad securim, quid sanctius, quid melius potuit, debuit? Quid utilius pro-

* f. ut te.

* quasi diceres: De ignavo, & timido, numquam facies fortem & intrepidum.

Parentum injuriæ in filios redundant.

* f. machinamentis.

ximo? Quid honestius sibi? Nonne sic oderat animam suam in hoc mundo, ut ad vitam servaret æternam? Numquid ex Canone Legislatoris attenderat, majoris, ad proximum, locum gratiæ non haberi, quàm si pro fratribus animam quis donaret? Quis unquam Tribunum accusavit ignaviæ, qui se primum conjecit in vincula, & pro milite postmodum obtulit feriendum? Quod si postmodum cessit injuriæ, & tanquam fugiens, ut à Sanctorum sanguine, & civium strage, jam jamque vibrantis aciem dexteræ, revocaret, vel ad horam, his quæ rogabantur, asseruit, & tamquam datis induciis, & fœdere * collocato, donec Urbis muros restitueret, machinas collocaret, convocaret exercitum, anticiparet angustias, acies ordinaret, ictus suspendit in aëre, ferientis, quid prudentius, quid cautius Ducis industria facere posset? Quis imprudentiæ condemnabit, qui sic hostium cuneos exarmavit, sic revocavit ad propria, ut ab his quos acceperat, vel minimus non periret?

* f. collato.

2. Reg. 16. Numquid non Rex David, ille sanctissimus & robustissimus præliator, ne Urbis Sanctæ mœnia civium sanguine prophanaret, persequentis filii rabiem fugit, exprobrantium injurias æquanimiter ferens, domo Juda, & fortibus Israël postmodum convocatis, ipsum simul & complices ejus acerbiùs fudit? Impetus sanè properat, at non statim pervenit ad coronam. Impatientia mox prorumpit, at more torrentis, repentè siccatur. Tormenta balistæ quò ampliùs retrahis, fortiùs feriunt. Quod si, ut aiunt, quod ad horam licuit tolerare, cùm voluit, permutavit; si auditum fecit in plebe, & testamentum filiis dereliquit, & quoniam illud, nisi in morte testatoris, non confirmatur, renuncians domo, patriæ, rebus, officio, mortificandus in carne, Pontianam Insulam commigravit? Quid, obsecro, quid habet in hac parte, vel improbus livor, ut obloquatur, ut rodat? Si verò inter exempla nobiscum novus * infrequens rumor obtinuit; populi vocibus, & Cardinalium lacrymis revocatus in Cathedram, apostolici culminis iterum moderatur habenas, vices exercet; si Sanctorum Synodum cogit, Ecclesiam convocat, cœtum facit, & à domo Dei omnium vult assensu, falce judicii scandala resecare; quod bonum & æquum est ex justitia confirmare; quod differens, ex misericordia tolerare, vel mutare; quod confractum est, discretionis fasciis alligare; Si se Cleri plebisque judicio sic committit, ut ex eorum sententia pendeat; an nova capitula cudat, an vetera destruat, aut quæ constituit, roboret, aut temporum ratione sic inconvulsa pertranseat; in Cathedra commoretur aut deportetur exilio, numquam hoc quoque lingua pravorum sermonis aculeis non formidabit incessere, persequi, condemnare. Noli, noli, obsecro, quisquis es, irrumpere temulenter, Patrum instituta discutere, carpere mores, accusare doctrinam. Argue, sed cùm primùm rei exitum comprobaveris; Accusa, sed cùm perpenderis aberrasse. Sed & tunc in spiritu lenitatis, multa ex loco, multa ex tempore, multa ex personis, differentiùs fiunt. Rector Ecclesiæ nonnumquam aut dissimulabit, aut faciet quod accusat; Cùm viderit malum schismatis imminere, Canonum scita mutabit. Debet cessare censura, cùm dissolvitur unitas, charitas læditur, pax vacillat. Audisti quod legitur: *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius.* Delibutus unguentis, cruentum militem formidinis non accuses. Nescit plerumque quid prohibere, aut dissimulare, quid præcipere, quid indulgere debeat dispensator. Servus fidelis & prudens in tempore tritici mensuram conservis præcipitur erogare. Ad mensuram triticum datur, cùm eadem charitas quod rudibus annuit, fortibus negat; cùm pios exercet & tolerat malos; cùm quod nunc ex rigore præceperat, post paululum ex indulgentia relaxabit. Paulus Apostolus, evacuator Legis, & Gratiæ Prædicator, liberè proclamabat: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Idem postmodùm, quod vetat, fecit; Comam nutriebat, ex voto caput totondit in Chencris. Nescis, frater, nescis quàm diligenter, quàm sollicitè Patres faciunt quod mireris, quod arguas, quod condemnes. Desine, inquam, spiritualium persequi sanctiones, secreta rimari, decreta damnare. [a] In Canonibus legitur: Oves Pastorem arguere non præsumant; Quæcumque nescimus quo animo fiant, interpretemur in melius. Universalis Episcopus omnium habet leges & jura rescindere. Ad ipsos venio qui audeant [b] aspirare judicium. Et tu homo, tu cinis, secundùm Deum formica, leonem sollicitare non metuis? Differ, differ in tempus opprobria. Sententiâ Caïn damnantur, qui Patribus injurias irrogarunt. Confitere commissum, pœnitentiam age, concute pectus, offensas luctu & lacrymis lava, & recantatis opprobriis, juxta quod dicitur,

Pro vitando schismate, multa, licet mala, vel dissimulanda, vel etiam toleranda.

Cesset censura, cùm unitas dissolvitur.

Ps. 106. 27.

Luc. 12. 42.

Discreti Rectoris est pro varietate personarum, variare regimen.

Gal. 5. 2.

Act. 18. 18.

[a] Judicium temerarium quàm vitandum. Quanta sit auctoritas Summi Pontificis. [b]

[a] Hæc verba, & ex falsa Decretali, Cornelio Papæ tributa, quæ tamen refert Gratian. C. q. 1. Can. *Oves.*

[b] Ita ms. Ebr. sed fortè *exprobrare*, aut etiam meliùs *aspirare*.

palinodiam

palinodiam canta. Tu-ipse argue, tu-ipse sententiam Judicis anticipare festina. Sed ecce, quid feci? Dum epistolam ordior, historiam texui. Libet igitur, libet hoc loco rei summam paucis & brevibus verbis annotare, ut quod legentis excursus, seu festinans, seu fastiditus pertransiit, tanquam sub verbis duobus arctatum facili valeat etiam mens occupata lectione complecti. Captus est Dux exercitûs Christiani, dum armatus hostibus occurrisset. Quisquis es æmulus veritatis, fortunam argue, non Tribunum; Legem quam tulerat alligatus, absolvit liber factus; quod ante resciderat, resarcivit. Fortis Athleta post vulnera, post cruores surgit acerbior, & cautiùs postmodùm ictus excipere, & fortiùs reddere consuescit. Præformatas leges, & jura & scripta, renuntians omnibus ad secreta migravit. Hæc justitia perfectorum. Reportatur in Cathedram vocibus subditorum. Viri, quæso, mansuetudinem advertamus; Humilitatis & obedientiæ quod docebat primus in se proponebat exemplum. Egregius prædicator gestabat in manibus gratiam, quam vocis officio filiis erogabat universalis Ecclesiæ, vel commendandi, vel commorandi, seu rescindendi quod fecerat, seu confirmandi publicam monet certamque Sententiam, æqui bonique consulit. Satis igitur erit tibi, lingua dolosa, jugi silentio contorpere, quàm viri sancti conscientiam, quam nescis, accusare. Tu autem,
a cor [a] meum, & gloria mea, deliciæ Regum, Principum gratia, decus in Clero, amor in populis, exemplar honesti, speculum gratiæ, fidei forma, & nostrorum Orpheus sæculorum, persona fidibus, & modulos dulces vocis adjunge. Age quod agis, prædica virum constantem, discretum, qui sic fugit, ut vinceret, sic vicit, ut victos absolveret. Ita pro subditis se proturbavit in vincula, ut Reges traheret vinculatos ad palmam. Pollice secretum, coge Pierides, resultantibus organis per varios vocis anfractus ad titulos ejus dulcia laudum cantica moderare. Inter fistulas concrepantes, raucas tibias liceat quæso, & calamos quassatos obstrepere. Deliciosa varietas in unam conveniat symphoniam. Tu esto David, & me de numero facito succentorum. Si te per singula sequi non valeo, vel dum respiras in clausulis, interim plausibus potero personare.

EPISTOLA XXIII. *

* al. 51.

Insectatur hâc Epistolâ quemdam [b] hereticum, qui, sicut olim Vigilantius, Sanctorum invocationem impugnabat; quod tantò acriùs persequitur, quantò impudentiùs hereticus iste Hildebertum ejusdem esse secum sententiæ ausus fuerat asserere.

b Scripta circa finem an. 1112. vel initium an. 1113.

IN regno quidem nullus; In errore autem omnis homo sibi consortem quærit. Quod ideo utique fit, quia cuilibet inventioni hominum, consensu multitudinis auctoritas accedit. In ortu suo Ariana suffocaretur impietas, nisi tutores, qui eam educarent, inveniret. Donati schisma perpetuo premeretur silentio, si personam invenisset, non turbam. Tu quoque tanquam doleas oblivione suppressam Vigilantii perversitatem, suscitare eam perhiberis, & tibi socios adhibere, quorum cultu plantatio, quam non plantavit Pater cœlestis, sicca dudum revirescat. His enim, ut aiunt, quid in ista geratur vita Sanctorum animas ignorare, atque otiosas ideo esse [c] Litanias, quibus oramus ut pro nobis orent Sancti, quia nec audiunt nos, nec novere quid agatur apud nos. Quâ videlicet Sanctorum injuriâ eò graviùs ani- c

Inventioni cuilibet humanæ, multitudinis consensus auctoritatem præbet.

[a] Hîc fortè Marbodum intelligit, & ad laudes Paschalis urget; quippe quem, & carissimum, & poëtices, ut ipse, peritissimum, (quod plurima ejus carmina testantur,) habebat.

[b] Quis fuerit hæreticus ille, prorsus incertum. Libenter in eorum item sententiam, qui non alium esse putant, quàm Henricum, quem Româ reversus Hildebertus, profligavit, & à sua Diœcesi fugavit. Nullum enim alium hæreticum, cum quo decertaverit, notant Gesta Episcoporum Cenomanensium. Quod si hîc solum errorem de Invocatione Sanctorum, & beatarum animarum notitia eorum quæ hîc aguntur, percellat, illum præcipuè insectatur, tanquam caput & fontem, à quo cæteri errores ab hæretico Vigilantio exsuscitati, videbanture manare. Si enim Beati in gloria ea quæ apud nos aguntur ignorant, frustra illos colimus, frustra invocamus, frustra illorum imagines, reliquias, passionum instrumenta, &c. veneratione prosequimur. Hanc autem Epistolam publicam fecisse, ut apologeticam, probabile est, cùm ut Fideles, ab hæretico homine delusos, ad veritatem catholicam revocaret, tùm ut suæ ipsius famæ, ut debebat Episcopus, consuleret, & scandalum inde, per Sycophantæ impudentissimi calumniam, suis ovibus positum, auferret. Scripta videtur circa an. 1111. vel 1112. De hoc Henrico vide Mabillonium nostrum in Præfatione ad S. Bern. §. 6. & quæ de eo diximus in Vita Hildeberti ad an. 1110. & seq.

[c] Eruditè notat R. P. Sammarthanus noster, in suis ad Epist. 11. S. Gregorii ad Joan. Episcopum, Scholiis Reg. Lib. 5. Indict. 13. Solemnes Cleri & populi, ad locum pro statione indictum, Processiones non rarò vocari *Litanias* ab antiquis Auctoribus, eò quod in illis Litaniæ, seu Supplicationes continerentur. Ibi citat L. 30. Cod. Theodos. *de hæreticis*, ubi Arcadius Augustus interdicit *in omnibus ad Litaniam faciendam noctu vel interdiu, profanis coire conventibus*. Sic ipsi Gregorio Processio *Litania* vocatur, Lib. 6. Epist. 54. & 61. Sic nomine *Litaniæ* hic utitur noster Hildebertus, pro Sanctorum invocatione solemni.

ma mea vulneratur, quod quibuſdam dixiſſe diceris, me idipſum ſentire, idipſum tenere & docere. In Cœlo eſt Judex meus, quem nec intuentem fallere, nec evadere poſſum judicantem. Coram eo loquor; Novit ille, quia numquam in tantum evanui defectum, ut id vel dixerim, vel aliquando ſenſerim quod inſenſatè ſentitur, quod periculosè creditur, quod [a] caſualiter docetur. Ego quidem ſilere decreveram, & te, quaſi non viderim, præterire. Legeram enim illud Apoſtoli: *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Legeram & Gregorium ſic ad Palladium ſcribentem: *Inter verba laudantium ſive vituperantium, ad mentem ſemper recurrendum eſt; & ſi in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magna triſtitia generari debet; Et rurſum, ſi in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam proſilire.* Item; *Si nobis teſtis eſt in Cœlo, teſtis in corde*; dimitte ſtultos foris loqui quod volunt. Cæterum quia ſuggeſtum mihi eſt, alios quoque atramento eodem reſperſos, aſſumpſi, & expertum me novitatis hujus oſtendere, & refellere profeſſores. Nondum implet Epiſcopum, qui ſuorum cenſor, ad vitia ſilet aliena. Hujuſmodi profeſſio delicti arguitur, quoties non arguit delinquentem. Sacerdotis enim eſt ſatagere, ne ſolus Deo placeat, ſed ſocius; Unde & peccare convincitur, niſi bonum quod in ſeipſo diligit, in ſuo etiam diligat inimico. Hinc eſt quod ego, frater mi, deſidero bonas fieri vias tuas, & ſtudia, tua nec in eorum reperiri numero, quorum ſermo ſicut cancer ſerpit, qui narrant fabulationes, ſed non ut lex Domini Dei. Quibus profectò fabulationibus, memorata jam perverſitas accedit; cui reſiſtere conſtat Eccleſiæ conſuetudinem, refragari auctoritatem, deeſſe rationem. Quod enim univerſalis Eccleſia Litaniis inſiſtat; Quod in lacrymis & ſpiritu contrito dicere conſueverit: Sancta Maria, ora pro nobis, nec indoctus ignorat, nec doctus, cùm audit, impugnat. Nos tamen veritati nequaquam præponimus conſuetudinem, ſcientes quia conſuetudini nihil debetur, cui veritas adverſatur. Unde & in libro tertio de Baptiſmo parvulorum ſic Auguſtinus ait: [Veritate manifeſtatâ, cedat conſuetudo veritati. Item: Nemo conſuetudinem rationi & veritati præponat, quia conſuetudinem ratio & veritas ſemper excludit. De eodem Cyprianus: Quælibet conſuetudo quantumvis vetuſta, quantumvis vulgata, veritati eſt omnino poſtponenda, & uſus qui veritati eſt contrarius abolendus.] Cæterum, cùm veritati conſuetudo concurrit, exhibendam conſuetudini perhibeo reverentiam, & oportere longiorem uſum immobilem cuſtodiri. De quo ſic Auguſtinus in 4. lib. de Bapt. ait: [Hoc planè verum eſt, quia ratio & veritas conſuetudini præponenda eſt, ſed cùm conſuetudini veritas ſuffragatur, nihil oportet firmiùs retinere.] Fortaſſis revelatum eſt tibi deſuper Eccleſiam Chriſti uſque ad tua deſipuiſſe tempora, atque Apoſtolicum illud in te completum: *Si quid aliter ſapitis, id quoque Deus vobis revelavit*. Felix, qui ſolus Eccleſiæ factus es cœleſtium interpres ſecretorum! Credebam tantummodo Paulum raptum in Paradiſum, & audiſſe arcana verba quæ non licet homini loqui. Sed & tu forſan raptus es illuc, & inde hæc attuliſti verba, quæ non licet homini loqui. Sed quod ſignum oſtendis nobis ut credamus tibi? Quis Sanctorum tuæ huic adſtipulatur doctrinæ? Numquid eſt tibi auctoritas, quâ mihi ſilentium imponas? Sentio enim, ſentio & dico Sanctorum animas jam cum Chriſto regnantes ſcire quid agatur à nobis, & eaſdem, cùm oportet & expedit, orare pro nobis. Non loquor ex ſpiritu meo. Infirmum & debile teſtimonium quiſque ſibi. Habeo mecum plures auctoritatis animas, quas & meritum paſtores animarum fecit, & Spiritus Dei omnem docuit veritatem. Decepit me vigilantia [b] tua, niſi legeris in 12. lib. [c] ſuper Moralia his ſcribentem verbis: *Sicut hi qui adhuc viventes ſunt, mortuorum animas quo loco habeantur ignorant, ita mortui, vitâ in carne viventium poſt eos qualiter diſponantur neſciunt, quia vita ſpiritûs longe eſt à vita carnis. Et ſicut corporea atque incorporea diverſa ſunt genere, ita etiam diſtincta cogitatione. Quod tamen de animabus ſanctis ſentiendum non eſt, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullomodo credendum eſt, quia ſit foris aliquid, quod ignorent.* Item Gregorius in Moral. Sanctorum ſpiritus interiùs exteriùſque ſentiendo diſtenti ſunt, quia ipſum fontem ſcientiæ contemplantur. *Quid enim de his quæ ſcienda ſunt neſciunt, qui ſcientem omnia ſciunt?* Eorum itaque ſcientia, comparatione noſtrâ valde dilatata eſt, ſed tamen comparatione divinæ ſcientiæ, anguſta; Sicut & ſpiritus mortuorum comparatione quidem noſtrorum corporum ſpiritus ſunt; ſed comparatione ſummi & incir-

Marginalia: [a] al. cauſaliter. — 2 Cor. 1.12. — Regiſtri Lib. 11 Epiſt. 2 Indict. 4. — Reus eſt Epiſcopus, ſuorum vitiorum cenſor, alienorum neglector. — Conſuetudo rationi & veritati cedere debet. — Locus ſuprà citatus ad Epiſtolam 20. hujus Libri. — Philip. 3.15. — Sanctorum invocatio probatur. — Dial. l. 4. cap. 33. — Scientia beatorum multò perfectior noſtra.

[a] Mſ. Colb. 4017. & Victor. 292. habent *caſualiter*, id eſt, *caſum*, *ſeu reatum cauſando*.

[b] Mſſ. Reg. 4103. Colb. 1168. Victorin. 272. habent *mea*. Plures habent *tua*. Melius: *Decepit te vigilantia tua, niſi, &c.*

[c] Cap. ſc. 21. novæ Edit. pag. 402. ubi pro *diſtinctâ cogitatione*, habetur *diſtinctâ cognitione*.

Qui Creatoris sui claritatem videnr, nihil in creatura agitur, quod videre non possint. Greg. Lib. 2. homiliarum in Evang. hom. 40. nova Edit. p. 658. to. 1.

cumscripti spiritûs, corpus. Post hanc itaque Gregorii assertionem, quâ temeritate dices spiritus justorum omnino ignorare quid in hac agatur vita, nisi majori dementiâ dixeris, quia spiritibus justorum nulla post hanc omoino sit vita? Quod de illis, & sentire impium, & hæreticum attestari. In haoc enim prolabi insaniam, spem cœlestium evacuat præmiorum, & ei miseriæ addicit, de qua sic Apostolus ait:

1. Cor. 15. 19.

Si tantùm in hac vita sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Porro quod pro interpellantibus eædem animæ interpellent, ad Vigilantium, cujus pedissequam fecisti animam tuam, Hieronymus scribens, his eum redarguit verbis:

tom. 4. nova edit. p. 283.

[Dicis in libello tuo quod dum vivimus mutuò orare possumus; postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio, præsertim cùm Martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare nequiverint. Si Apostoli & Martyres in corpore constituti, adhuc possunt orare pro cæteris, quando adhuc de se debent esse solliciti, quantò magis post coronas, victorias & triumphos?

Exod. 32.

Unus homo Moyses sexcentis millibus hominum impetrat veniam;

Act. 7.

& Stephanus imitator Dei sui, & primus Martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur; & postquam cum Christo esse

Act. 27.

cœperunt, minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta-sex sibi dicit in navi animas condonatas, & postquam resolutus, esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est, & pro his qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit?] Præterea Gregorius in Homilia super: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, &c. inscitiam

D. Greg. To. 1. Edit. nova pag. 1393.

tuam his confutat verbis: *Adsunt defensores nostri Martyres sancti; rogari volunt, atque, ut ita dixerim, quærunt ut quærantur. Hos adjutores vestræ orationi quærite; hos protectores vestri reatûs invenite.* His auctoritatibus consultis, negare non potes, animas bonorum, vel scire quid agatur à vivis, vel cùm oportet & expedit, orare pro vivis. Præterea nimis caligaverunt oculi tui, si non vides rationem quoque Hieronymi atque Gregorii testimonio suffragari. Nulli enim dubium cæ-

Charitatis præstantia.

teris virtutibus eminere charitatem. In charitate nimirum tota Lex pendet & Prophetæ. Cùm juxta Paulum evacuentur Prophetiæ, cùm linguæ cessent, cùm scientia destruatur, charitas numquam excidit. Postremò excidit fides, excidit spes, charitas numquam excidit. Unde cùm præ-

1. Cor. 13. 13.

misisset Apostolus: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc*, subjunxit dicens: *Major autem horum est charitas.* Ideo utique major, quia cùm fides evacuetur & spes, charitas manet in æternum.

Sed in patria præstantior, quam in via.

Manet, inquam, non eo tamen arctata modulo, quo diligitur in hac vita proximus & Deus, sed tantò major, quantò pleniùs post hanc vitam & in Deo cognoscitur proximus, & in seipso Deus. Qui enim plus metent quàm seminaverunt, plus quàm dilexerunt diligent, quia ex debito dilectioni additur, cùm meritum præmio superatur. Hoc incrementum charitatis Isaïas considerabat, cùm dicebat:

Is. 31. 9.

Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem. Nosti, frater mi, Sion speculam, Jerusalem verò visionem pacis interpretari. Et quidem Sanctorum animæ, dum mortalitatis hujus circumferunt corpus, in Sion esse dicuntur; scilicet à longè speculantes, quam sperant & præstolantur mercedem. Sunt autem eædem in Jerusalem, quando, sarcinâ carnis depositâ, facie ad faciem Deum vident, mutantes imperfectum plenitudini, spem muneri, imaginem veritati. In illa Sion erat Apostolus, cùm dicebat:

1. Cor. 13. 12.

Videmus nunc per speculum in ænigmate. Hanc sibi Jerusalem promittebat, cùm submittebat: *Tunc autem facie ad faciem.* Item idem: *Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* Est igitur ignis in Sion; & caminus in Jerusalem, quia fervor charitatis modicus est in hac vita, plurimus in futura. In hac igniculus; in futura caminus. Hîc portio, ibi plenitudo. Veniet enim quod perfectum est, & evacuabitur quod ex parte est. Si id tamen verum est quod asseris, animæ Sanctorum, quos

Rom. 8. 38.

neque Angeli, neque Principatus, neque Potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura aliqua potuit separare à charitate Christi; charitatem simul exuunt & carnem. Et qui propter nomen Domini mortificati sunt totâ die, atque æstimati sicut oves occisionis, tunc desinunt diligere Deum cùm præcipuè cognoscunt, quod diligendus sit etiam inimicus propter Deum. Cùm enim, teste Gregorio, nihil foris sit quod ignorent animæ Sanctorum, quæ scientem omnia sciunt, quis dicet ab eis proximum diligi, qui proximi clamores audiunt, & numquam exaudiunt; pulsari sciunt, & aperire despiciunt, vel nesciunt; angustias vident, & viscera claudunt? Quid charitati, & eis quibus afflictorum gemitus nullam extorquent compunctionem, nullum lacrymæ momentum, quæ, inter cæteras supplicationes, principatum sibi vendicant impetrandi? Quia igitur eis deest dilectio proximi, deest & Dei; Neque enim vel sine proximo Deus, vel sine Deo proximus diligi potest. Testatur

1. Jo. 4. 20. hoc Joannes his scribens verbis: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* 1. Jo. 4. 21. Item: *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Quisquis ergo sanctis animabus alterum subtrahit, neutrum derelinquit. Satis jam, nisi fallor, animadvertis, quò tua evagetur doctrina, quàm lutulentam bibas aquam, ibi charitatem excidere somnians, ubi 1. Cor. 13 charitas numquam excidit, ubi gaudium Luc 15. est pro peccatoribus conversis, ubi sicut pro se, sic laudant Deum omnes pro omnibus; ubi Deus est omnia in omnibus. Resipisce igitur, & si peccatum non invenis apud te, quo necesse sit orare Sanctos ut orent pro te, noli insultare nobis orantibus ut orent Sancti pro nobis.

EPISTOLA XXIV. *

* al. 78. Scripta circa an. 1112.

Cyprianus & Petrus Clerici famoso Hæresiarchæ Henrico imprudenter adhæserant. Hos resipiscentes, & ad saniorem doctrinam Hildeberti suasu reversos, ipse ut sincerè Catholicos toti Clero commendat.

OMnibus Archiepiscopis & Episcopis Hildebertus humilis Cenomanorum Sacerdos, Salutem & orationes in Christo. Præsentium latores, Cyprianus scilicet & Petrus, dum disponerent ascensiones in corde suo, descenderunt in lacum mortis, secuti quemdam pseudoprophetam, quem qui secuti sunt, persecuti sunt semetipsos. [a] Henricus is erat, magnus Diaboli laqueus, & celebris armiger Antichristi. Huic & habitu religionem & verbis litteraturam simulanti tamdiu præscripti fratres adhæserunt, donec eis & turpitudo in vita, & error innotuit in doctrina. Ubi enim cognoverunt vias ejus, vias esse non rectas, priùs ad se reversi sunt, dehinc ad non transierunt, cujus Diœcesim pestis ea sic infecerat, ut renitens ei Clerus vix intra parietes Ecclesiæ suam tueretur libertatem. Post multas autem tribulationes, Deo auxiliante, serpens ille crepuit apud nos, patefactâ pariter & ignominiâ vitæ, & veneno doctrinæ. Ex tunc iidem fratres nostro patentes consilio, ad quod proposuerunt studium tedierunt, vestimento seductionis, & angelo tenebrarum derelicto. Hæc ideo, fratres, fraternitati vestræ scripsimus, ne si contigerit præfatos juvenes vestras ingredi parochias, ex hujusmodi mutatione aliquâ notentur infamiâ, sed potiùs utrique congaudeatis, quia uterque mortuus erat, & revixit, perierat & inventus est. Valete.

EPISTOLA XXV. *

* al. 38 Scripta circa an. 1113.

Monasterii Ebronensis apud Cenomanos depravatum statum, ob Abbatis imperitiam & stupiditatem, S. R. E. Legato [b] Girardo, Engolismensi Episcopo, describit, & quid ad ejus reformationem sub ejus authoritate sit agendum, exposcit.

DEi gratia Engolismensi Episcopo, Sanctæque Ecclesiæ Romanæ Legato, G. [c] I. humilis Cenomanorum Minister; Salutem, & obedientiæ integritatem. Est apud nos [d] Abbatia, quæ dicitur Ebron, possessionibus & re quondam percelebris, vicinisque Cœnobiis sola pauperior honestate. Hanc ea, cæteris invidens, inter locupleres reditus, morum mendicat venustatem. Nulla ibi legum custodia, nullus violati censor ordinis invenitur. Cœnobitæ non minùs Monachum persequuntur, quàm si cum turpitudine fœdera pepigissent. Si quid Fratrum sumptibus, antecessorum devotione collatum est, in mercedem transit iniquitatis, non in subsidium religionis. Claustrales, quibus conventicula plebis, & sermones otii lex arctior interdicit, plateis pro Claustro, scurrilitatibus pro lectione coütuntur. Est eis publica & inexpugnabilis cum mulieribus familiaritas, quibus illæ promissis & præmissis obligatæ munusculis, dies iniquitatis, & noctes infamiæ vendicare comprobantur. Inter tot sacræ professionis injurias, etiam hoc præjudicio Respublica premitur, ut quia Monachi ab infestatione ordinis non abstinent, ab infestatione Monachorum seculares minimè abstineant. (Infestatio temporalium, digna neglectæ regulæ pœna.) Res Sanctuarii rapinis expositæ, dispositæ flagitiis, exteriùs violentiâ, vinolentiâ & petulantiâ interiùs atteruntur. Tanto rerum pariter, ac morum defectionis reo. De quo nihil ampliùs notandum, nisi quod omnes ferè illius ævi sacri Scriptores asseruerunt, ad nauseam recantare continget. Vide Sirmondum ad Epistolam 19. 20. & 21. Goffridi Vindocin. & Mabillonium ad Epistolam S. Bern. 126.

[a] Is ipse est de quo loquitur in Epistola 25. hujus Libri, de quo eam consule, & Vitam Hildeberti.

[b] *Girardo*, seu *Gerardo*, continuis penè in Aquitania, & aliis Regionibus, sub Paschali II. Gelasio II. Callisto II. & Honorio II. Legationibus perfuncto, & octo Conciliis ab ipso congregatis, famoso; sed tandem ob negatam sibi ab Innocentio Legationem, ad Anacletum Antipapam defectionis reo. De quo nihil ampliùs notandum, nisi, quod omnes ferè illius ævi sacri Scriptores asseruerunt, ad nauseam recantare continget. Vide Sirmondum ad Epistolam 19. 20. & 21. Goffridi Vindocin. & Mabillonium ad Epistolam S. Bern. 126.

[c] *I.* Id est Ildebertus, absque H, ut habent quidam mss.

[d] Ipsamet, de qua superiùs in Epistola 20.

fectui, Pastoris negligentia magnum contulit incrementum. Nihil ei cum Abbatis officio, cui nec mores ad exemplum, nec ad doctrinam scientia suffragatur. Primò, quia simplicitate nimiâ, & cognatâ stultitiæ, quid, cui conveniat ignorat. Deindè maturioribus cum personis acquiescere, pertinax & indocilis prohibet improbitas. Ita nec suo sustentatus, nec alieno credens consilio, asininam sibi conformat & exprimit tarditatem. Ille nescius morum revisere officinas, cæteris præsidet ad dispendium sanctimoniæ, non ad judicium culpæ. Neque enim vel occultas explorat offensas, vel manifestis irrogat disciplinam. Quàm rarus & inutilis in Claustro residet, tam negligens, & in Capitulo conticescit. Nam de refectorio quid dicam, de quo sicut ei nulla cura est quid in illo edatur, ita nulla quod [in illo] edatur. Dormitorio quoque tam inexorabile odium indixit, ac si in eo quiescere communiter, materia esset infamiæ, non species doctrinæ. Accedit ad hoc ornamentorum ac possessionum distractio, quâ nihil relictum est ad decorem domûs Domini, nihil ad solatia pauperum, nihil ad conventûs alimentum. Dici non potest quoties eum convenerim, quoties præsentibus religiosis Abbatibus, hominem increpaverim; nec tamen ideò vel motibus exhibita est reverentia, vel vitiis irrogata disciplina. Porrò, ne quid mihi ad ejus correctionem defuisse videretur, sub vestra eum invitavi, & traxi audientia. Ibi cùm negligentiam suam purgare non posset, emendationem promisit, fidem dedit; sed facta sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Ut enim de ordine taceatur, quem penitùs delictorum exinanivit impunitas, eò usque Monachorum substantia declinavit, ut per præfati loci Burgenses, quotidiana stipendia mendicentur. Eò missus [a] Abbas Sancti Vincentii, vir scilicet consummatæ religionis, quàm dilapidatum invenerit ordinem, destinata vobis pagina nunciavit. Super his ergo, quid vobis placuerit, aut quid in præfatam bestiam statui oporteat; filium vestrum sigillatis apicibus instruatis. Dissipatio fructuum, quos malè providus Abbas in herbam prævendere consuevit, responsum desiderat festinatum.

Abbatis pessimi pathetica descriptio.

Nota Hildeberti zelum pro observantia regulari, optimo Monacho dignissimum.

a

EPISTOLA XXVI. *

* al. 41.

[b] *R. ANDEGAVENSI.* [c]

b
c

Monet Episcopum Andegavensem injuste ab illo percussum anathemate quemdam Lisiardum, ob suppositum raptum filiæ Goffridi, cùm raptus ille non sit vel verisimilis; immo probat inter eos legitimum intercessisse matrimonium; cùm liber utrimque intervenerit consensus.

Scripta circa an 1113.

NE vel deesse justitiæ vel adversus justitiam Lisiardo anathematis videremur immeritam inferre sententiam, de sacrilegio & rapina, quorum ipsum arguiris, veritatem diligentiùs inquirere disposuimus. Itaque secundùm tenorem recitari nobis negotii, præfatum Lisiardum nec sacrilegii reum esse manifestum est, nec aliquâ filiam Gaufridi impetisse violentiâ. Quis enim affirmare audeat puellam de Monasterio Sanctimonialium abstractam, quam maturioris doctrinæ causâ sacris admixtam virginibus, ad virum egredi pater dictavit; amita eduxit, mater voluit, ipsa consensit? Consensit, inquam, in nullius nisi Lisiardi, sicut ipsa testatur, eo vivente transitura conjugium. Sanè consilium sapiens, & maturius suis annis, quo sic harmonia sua legitimis est servata nuptiis, ut eligeretur vir, non inferior genere, non conditione abjectior, non minor potestate. Quantum autem consensus obtineat in matrimonio principatum * Nicolaus Papa sic Hincmaro demonstrat Episcopo: Sufficiat secundùm leges solus eorum consensus, quorum de conjunctionibus agitur. Qui consensus si solus in nuptiis defuerit, cætera omnia cum ipso coitu frustrantur. De eodem Joannes Chrysostomus: Matrimonium, inquit, non facit coitus, sed voluntas. Hoc etiam Urbanus Papa non tacuit super Arragonum Regem, qui neptem suam cuidam militi se daturum sub fidei promissione firmaverat, Canonicum proferens in hæc verba capitulum: De neptis tuæ conjugio, quam te cuidam militi daturum, necessitatis instante articulo, sub fidei pollicitatione firmasti, hoc æquitate dictante decernimus, ut si illa virum, ut dicitur, omnino renuit, & in eadem voluntatis auctoritate persistit, ut viro illi prorsus se deneget nuptutam, nequaquam eam invitam & renitentem, ejusdem viri cogas conjugio sociari. Quorum

* sc. Nicolaus I.

Conjugium legitimum facit consensus mutuus.

[a] Sc. Guillelmus, de quo suprà, Epistolâ 10. Libri primi.

[b] Raynaldo de Martigné.
[c] Ita Reg. 4103. & Ebr. Episcopo Andegavensi

enim unum corpus est, debet esse & animus, ne fortè, cùm viro alii invita fuerit copulata, contra Domini Apostolique præceptum, aut reatum diffidii, aut criminis fornicationis incurrat. Cujus videlicet peccati malum in eum redundare consa tet, qui eam conjunxit invitam. [a]

---

* al. 48.

EPISTOLA XXVII. *

b c

[b] *MEMORIENSI EPISCOPO.* [c]

d

Scripta exeunte an. 1118. vel ineunte 1119.

Cuidam Episcopo, ut putatur, Anglo, qui defuncta [d] Reginæ animam Hildeberti precibus commendaverat, promittit huic se & grati animi & charitatis officio non defuturum; simul & illi pollicetur missurum Exceptiones Decretorum, quas inceperat colligere, statim ac illis supremam manum imposuisset.

PLerumque fit ut, ex præteritis, eventum colligamus futurorum. Unde & nos veram amicitiam speramus ex vobis, quæ amico sepulto non sepelitur in vobis. Docet hoc animi vestri circa Reginam sanctus, & superstes affectus, cui pro ea intervenire non sufficit, nisi ei aliorum etiam impetret interventum. Oraris quidem orari pro ea, sed credimus eam plus posse suis nos adjuvare, quàm egere nostris precibus adjuvari. Fateamur enim necesse est eam decessisse Reginam, cui nihil ex opulentioribus deliciis, nihil ex potestatis licentia, nihil ex lenocinio sexûs, ad honestatis periculum subrepsit. In ea præter virtutem, nihil virtus invenit. Quem vitæ modum, licèt interventu post mortem non egere noverimus, vestram tamen præcessimus exhortationem, veriti judicium, nisi orationum sedulitatem, quam à nobis Regina promeruit, spontanei potiùs, quàm rogari solveremus. Ingratum coluit, nisi colatur & ipsa pro se ipsa. Præterea non * solvimur à debito, si interventum nostrum alienus ei comparet interventus. Beneficium namque pro alio remunerare, quàm pro seipso, non solvit, sed obligat debitorem. Sanè prædestinatis nobis scriniis primo paginæ nostræ capitulo gratias ageremus, nisi sicut in animo, sic & in scripto primum sibi locum Regina vendicaret. Serò enim Reginæ meminit, quisquis ejus, post aliquid, recordatur. [e] Exceptiones autem Decre- e

Ingratum coluit, nisi & ipse colatur pro se ipso. al. solamur.

[a] Nonnulli autem in præcedentem Epistolam irrepsisse videntur errores, sive ab amanuensibus, sive ab ipso, (pace tanti viri dixerim,) Hildeberto. Et quidem ab amanuensibus, dùm in mss. Victorino 272. & Ebroicensi, scripserunt *Hicmars*, & in Colbertinis 2662. & 4017. *Hicmaro*; quod emendantes Editionum vulgatores, minùs fortè intenti, posuerunt *Hincmaro*. Ipse verò Hildebertus verba refert Nicolai Papæ, quæ in nulla ex ejus Epistolis ad aliquem particularem Episcopum leguntur, sed quæ desumpta sunt è capite tertio Responsorum dicti Nicolai Papæ ad Consulta Bulgarorum, id est, ad totam Gentem, non ad aliquem personaliter Episcopum; nec igitur ad Hincmarum.

Verba etiam D. Joannis Chrysostomi ab Hildeberto relata, citari potuerunt ut ipsius Chrysostomi, quia fortè Hildeberti ætate, nondum patuerat imperfectum opus in Mathæum, undè desumpta sunt, non esse genuinum sancti Doctoris fœtum.

Denique, quod spectat ad Arragonum Regem, de quo hîc agitur, nil vetat quin credamus illum ipsum fuisse Sanctium, ad quem Gratian. 32. q. 2. Can. *de Neptis*, ait Urbanum II. scripsisse, & cujus verba refert ab Hildeberto citata; siquidem Urbanus Romæ sedit ab anno 1087. ad an. 1099. Sanctius verò, sive, ut loquuntur, Sanchez I. Arragonum Rex, regnavit ab an. 1087. ad an. 1094. Per quod temporis intervallum, Urbanus II. potuit ad Sanctium scripsisse.

[b] Ita inter duodecim mss. Codices solus Reg. n. 4503.

[c] Quis fuerit hic *Memoriensis* Episcopus, valdè videtur obscurum, cùm nullibi apud Geographos, quod sciam, nec apud quosvis Geographiæ peritos, quos accuratè consului, aliqua aut Urbs, aut Provincia, aut Episcopatus sic notetur. Probabile satis videtur hunc Episcopum, Transmarinum, aut Anglum, aut Hibernum fuisse, cui pussimæ Reginæ carissima fuerat memoria. Fortè pro *Memoriensi*, scribendum fuerat *Momoniensi*, seu *Mumoniensi*. In vita quippe sancti Malachiæ, à sancto Bernardo edita, cap. 4. *Mumonia* memoratur Hiberniæ pars australis, ubi Malchus de Monacho Wintonensi, dicitur assumptus in Episcopum, in civitate *Mumonia*, nomine *Lesmor*, quæ nunc fortè *Limerik*, & huic *Mumonia*, cap. 10. dicuntur, ambos Reges imperasse. Forsan etiam is Malchus ipse est Episcopus, ad quem Hildebertus hanc direxit Epistolam; nec enim repugnat ratio temporis. De Momonia consule Dictionarium Geographicum Cl. & eruditissimi D. Antonii Baudran, nuper editum, anno 1700. p. 1.70.

[d] *Regina*. Sc. Mathildis, de qua vide notam ad Epist. 4. Libri primi. Hæc autem, juxta Ingulphum in Anglia Sacra, obiit an. 1118. Quâ defunctâ, scripta est hæc Epistola.

[e] Exceptiones Decretorum, ab Hildeberto inchoatæ, non absolutæ. Mss. Ebr. Rot. & alii habent *Exceptiones*, non *Excerptiones*, ut quidam volunt.

Cùm igitur hîc Hildebertus expressè Exceptionum, vel ut quidam dicunt, Excerptionum Decretorum, meminerit, quas nondum perfecerat, non videntur illi facilè abjudicandæ, utpote quas saltem inchoaverit, ut ipse in hac Epistola testatur, & inter turbas quibus exagitatus est Hildebertus, perficere non potuerit, & quas inchoatas Ivo laboriosus Pontifex & studiosus, ad umbilicum deducere susceperit. Alioquin non cadit in sensum, quod duo Authores, locis longè dissitis, eumdem Librum, iisdem, & totidem verbis, absque ulla mutua collatione, incœperint, & per plures paginas prosecuti sint. Notandum tamen hoc Opus, seu Operis initium, in nullo ex plurimis quos vidi mss. Hildeberti reperiri; nec tamen dubitandum sit, quin ejus Author ipse sit, cùm id in hac Epistola disertè affirmet.

torum, quas in unum volumen ordinare dispositimus, ad suum finem nondum perductæ sunt. Opus enim hoc liberum curis pectus desiderat, cujus nos [a] Episcopus immunes fecit. Horum tamen jam explevimus partem, atque ad id peragendum quod restat, Episcopum deponemus. Peractum vestras veniet in manus, nec opus erit ut pro eo deferendo vester legatus ad nos usque fatigetur. Officii nostri erit, vobis illud per nostrum destinari. Vale.

EPISTOLA XXVIII. *

* al. 50.

GIRARDO [b] EPISCOPO.

Scripta circa an. 1119.

VVillelmus de Longeio, seu de Lonleio cuidam Hugoni à Girardo excommunicato, communicans à Gerardi gratiâ exciderat, in quam tamen, Hildeberto mediante, redierat. Veritus tamen ipse ne injuriæ remissæ non oblitus Girardus, Guillelmum iterum exagitaret, enixè flagitat ab eo indulgentia concessæ confirmationem.

POtestati cedit ad gloriam, injurias ulcisci nolle cùm possit. Quod fraternitas vestra satis episcopaliter attendens [c] Guillelmo de Longeio indulsit, qui pro Hugone, vestro scilicet excommunicato, in Engolimensi [d] Concilio agens, dum ejus quæreret gratiam, amisit vestram. In quam licet intercessione nostrâ redierit, tamen, quia semper suspecta est offensa potestas, adhuc per nos deprecatur sibi in integrum ignosci. Quod cum constabit adeptum, si provectui ejus persona quam offendit non obstat. Abiit autem ut sic ad ultionem remissæ revoleris injuriæ, cujus est, in remittenda ex animo injuria, Solem prævenire occidentem. Bis Deo sacrificat offensus & clemens Præsul. A tyranno parum differt Sacerdos illatæ memor injuriæ. Præterea immeritum persequitur puniens, quàm remisit, offensam. Remisistis autem; Et hoc nobis signum. Guillelmum nobis in præfato commisistis [e] Concilio, præcipientes, ut ex deliberatione nostra super hoc satisfaceret Deo, quod excommunicato vestro communicare præsumpserat. Si quid igitur apud amicum preces amici possunt, sentiat Guillelmus ab animo vestro omnem omnino propulsatum rancorem, quoniam qui potuit offendere, potest & vult offensam devotis redimere obsequiis. Vale.

Potestas offensa semper est suspecta.

Bis Deo sacrificat Præsul offensus & clemens.

---

[f] EPISTOLA XXIX. *

* al. 55.

Scripta circa an. 1124.

Gratulatur Ecclesiæ Claromontensis Episcopo, ob collatum VVillelmo viro præstanti Archidiaconatum, miraturque apud illam substitutiones hæreditarias invaluisse ad Ecclesiasticas Dignitates & Canonicas, quas illi suadet radicitùs extirpare, ut omnino præceptis legis & gratiæ contrarias.

REverendissimo ac * Beatissimo Confratri suo, sanctæque Claromonten-

* Editi Benignissimo. Mss Beatissimo.

[a] Id est *Episcopalis cura.* Ita mss. Ebr. Rot. & alii, non *Episcopatus*, ut Editi; sicut & hic *Episcopum deponemus:* quod majorem habere videtur [illegible].

[b] Utique Engolismensi, & tunc Legato Apostolico. Ita ms. Reg. 4103.

[c] Idem de quo Epistolâ vigesimâ. Mss. Ebr. 19. *de Lonlegio*, alii *de Lonleyo*.

[d] Tempore Gelasii II. habito anno 1118. secundum Labbæum.

[e] Huic igitur interfuit Hildebertus, sed adhuc Cenomanensis Episcopus, qui ad Turonensem Sedem, nonnisi an. 1125. est assumptus.

[f] Porro ex hac Epistola, quæ propriè Dimissoria est, observare poterit Lector, antiquitatis Ecclesiasticæ studiosus, necdum Hildeberti temporibus, veterem exolevisse Dimissoriarum Litterarum usum, pristinamque ab antiquis Canonibus sancitam Clericorum stabilitatem. Prioribus enim undecim sæculis, quisquis Episcopus prior alicui manum imponebat, hunc ita sibi Ecclesiæque suæ vendicabat, ut ab alio Episcopo, nec ad ulteriores Ordines promoveri, nec alteri Ecclesiæ, nisi de expressa Ordinatoris licentia, adscribi posset. *Synodi Sententiâ definitum est*, (inquit Concilium Taurinense, Can. 7.) *ut Clericum alterius, secundum Statuta Canonum, nemo suscipiat, neque Ecclesia sua, licet in alio gradu, audeat ordinare.* Idem statuerat Concilium Sardicense, pluraque alia eam in rem Decreta Conciliorum laudari possent. Nec mirum; quisquis enim Clericum ordinabat, hunc sibi suæque Ecclesiæ optimo jure comparabat, Ordinatioque ipsa velut acquirendi titulus habebatur, adeo ut Episcopo, qui prior ordinaverat, aut invito, aut inscio, quidquam ex iis, quæ ad divina spectant, agere, vel è Diœcesi pedem efferre Clerico nefas; alterique Episcopo deinceps ordinanti, velut alienæ possessionis usurpatio esset. Si quando igitur Episcopus aliquis Dimissorias Clerico suo, ut ab altero Episcopo ordinaretur, concederet, Clericum hunc veluti manumittebat, & quicquid sibi ipse in hunc per Ordinationem pepererat, & auctoritatis & juris, alteri Episcopo transcribebat. Præclarum hujusce disciplinæ suppeditat exemplum præsens Hildeberti Epistola. Guillelmum Clericum suum Hildebertus ad Subdiaconatum promoverat. Hunc sibi cedi cupiebat Aymericus Episcopus Claromontanus, Diaconum ab eo ordinandum, Claromontanæque Ecclesiæ sic adscribendum, ut Archidiaconi munere in ea fungeretur. Claromontani Episcopi votis annuens Hildebertus, hanc ad eum Dimissoriam scribit Epistolam, quâ jus omne quod in Guillelmum per Ordinationem comparaverat, transcribit, eumque ad Diaconi gradum, Archidiaconique munus promovendi potestatem Aymerico facit. Similem Epistolam Hincmari Episcopi Rhemensis ad Eneam Episcopum Parisiensem, reperies To. 1. Concil. Gall.

sis Ecclesiæ Episcopo [a] A. Humilis Cenomanorum Minister, Salutem & orationum munus. Meliùs me cucurrisstis, consecutus bravium ad quod anhelare disponebam. Guillelmo siquidem de [b] Longeio benefacere decreveram, sed aliquid ei meliùs, providente Domino Jesu Christo, à vobis idem Guillelmus audire meruit: *Amice, ascende superiùs.* (Luc. 14.10.) Sanum profectò consilium, quo factum est ut in Ecclesia Claromontensi Archidiaconus ille assignaretur, cui & ad fructum scientia, & ad gratiam mores exuberant. Ortus ejus nec lege [c] reparabilis, nec abjectus parentelâ. Ex eo nulla juveni nota inhæsit, nulla ex obscuritate generis confusio. Qui conversatione hominis familiariùs usi sunt, eam intus mansuetam prædicant, & honestam foris. Integrum & splendidum testimonium. Inde factum est ut ad gradum Subdiaconatûs eum ducerem promovendum, non magis litteraturæ ipsius deferens quàm vitæ. Bonam gero spem quod seipsum exhibebit vas in honorem, vas ad omne bonum in domo Domini præparatum. Gratias igitur Beatitudini vestræ de collato agens beneficio, eumdem Guillelmum vobis, & vestræ concedo Ecclesiæ, ab ea, quam Consecratori suo debet obedientia, liberum omnino & absolutum. Ex abundantia est pro eo intercedere apud vos, quem ultro fecistis non quodlibet membrum corporis Ecclesiæ, sed oculum. Audivimus autem, & ultra quàm credi possit admirati sumus, in vestra Matre Ecclesia hereditario jure Canonicas obtineri. Perniciosa hæc & exheredans hereditas. Canonica namque stipendium gratiæ est, non hæreditatis emolumentum. Perit autem gratia, ubi hereditas principatur. Unde & hereditate Canonicum fieri, exire de Ecclesia est, non in Ecclesiam introire. Qui enim dicunt: Hereditate possideamus Sanctuarium Dei, nec heredes sunt Dei, nec coheredes Jesu Christi. Væ illis quando Judex sedebit cum Senatoribus terræ. Væ, inquam, illis quos tunc non ex altario vixisse, sed ex rapto, verbera docebunt, non verba. Obumbrata enim rapina est, ea quæ electionis sunt hereditata vendicari. Fallitur autem quisquis Episcopos tantùm electione dixerit assumendos. Electio tam sub lege quàm sub gratia, omnem Sanctuarii respicit dignitatem. Deus ipse Moysen, Moyses autem ex præcepto Domini, septuaginta viros de senioribus Israël elegit. Non enim præteriit vos, Dominum Moysi sic locutum; *Congrega mihi septuaginta viros, quos tu nosti quod senes populi sunt ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent onus populi tecum, & non solus tu graveris.* (Num. 11. 16.) Deinde quales & ex qua tribu Sacerdotes assumerentur, aut Levitæ, seu etiam cæteri, qui tabernaculo deservirent, non fuit arbitrii, sed præcepti; non hereditatis, sed legis. Cùm enim solam tribum Levi Dominus (Num 3 17.) hac sorte dignaretur, nulli tamen ex eadem tribu licuit ultro vel indifferenter ad quam vellet, irrumpere dignitatem, sed quæ essent vocatæ descripta est proprietas personarum. *Hæc autem omnia*, sicut scribit Apostolus, *in figuram contingebant illis.* (1. Cor. 10. 11.) Lex enim & præconium gratiæ fuit & exemplum. Inde etiam est quod universæ Dignitates Ecclesiæ suam quærunt electionem. Si Apostolos consideremus, de illis Dominus ait: *Nonne ego duodecim vos elegi.* (Joan. 6. 71.) Si septuaginta-duos illos etiam à Christo fuisse designatos Lucas commemorat. Stephanum & cum eo sex Diaconos nulli dubium est Apostolos elegisse. (Act. 15.) In his & in eorum successoribus præscripta est Ecclesiæ forma, quam in electione vel consecratione summorum & inferiorum Sacerdotum, seu etiam Diaconorum non custodiri, casualis est & vicinus ruinæ provectus. Cæteros quoque gradus ad minimum usque Clericum pro Episcoporum deliberatione sustituendos, & distribuendos; judicandos & reformandos Ca-

Ordinati Ordinatori suo obedientiam spondent, à qua, nonnisi absoluti, alteri Diœcesi debent mancipari.

Archidiaconus vocatur Oculus Episcopi, seu Ecclesiæ.

Successio hæreditaria ad Dignitates Ecclesiæ gravissimum peccatum.

Omnes Ecclesiæ Dignitates suam olim quærebant electionem.

pag. 669. & 70. Bernonem quemdam ordinaverat Hincmarus. *Quoniam*, (inquit Eneas in sua ad Hincmarum Epistola,) *sine vestra licentia, eum nolumus in nostra Ecclesia diutino tempore immorari, petimus ut de illo nobis Canonicas Litteras faciatis, quatenus in nostra Ecclesia possimus eum regulariter ordinare.* Dimissoriam rescribens Hincmarus, Bernonem Eneæ concedit, jusque suum in hunc transfert in Eneam, ut eum in Ecclesia Parisiensi ordinare posset. Ea erat Dimissoriarum illorum temporum forma, hodiernæ procul dissimilis. Cùm enim ab aliquibus sæculis invaluerint vagæ & absolutæ Ordinationes sine titulo Ecclesiastico, nec jam Ordinario Clericum Ordinatori mancipet, non sic à proprio Episcopo ad Ordinationem ab alio recipiendam, dimittitur Clericus, ut hujus potestati ac jurisdictioni subjiciatur, illius verò subtrahatur. Imò nil sibi juris, vi Dimissoriarum, in Ordinatos acquirit Episcopus alienus, qui dimissos Ordinatione factâ, ad proprium Episcopum remittere tenetur.

[a] Aymerico, qui ex Abbate Casæ-Dei, ad Claromontensis Ecclesiæ Sedem promotus est. Vir pius, & B. Virginis devotissimus cultor.

[b] Ita mss. Colb. 4017. & Victorin. 272. Ebr. 19. *de Lonlegio*; alii *de Lonleyo*. Idem de quo suprà Epistolâ 17. hujus Libri.

[c] *Nec lege reparabilis*, id est, *legitimus*: nam natalium defectus in illegitimis, seu spuriis, ut ad Ordines admittantur, indigent lege, id est, Ecclesiasticâ dispensatione reparari.

nonica censent & prædicant Instituta. Perit autem solis Pontificibus collata hæc à Domino potestas, si substituendi Canonicum vel aliquid in Ecclesia disponendi hereditas alicui facultatem acquirit. Quid enim Episcopo in commissa sibi licebit Ecclesia, in qua Clericus arbitrio assignatur alieno? Quid ibi sacræ poterunt sanctiones, ubi nascitur, non fit, Canonicus? Ubi plus nuptiis debetur, quàm meritis; plus geniture, quàm gratiæ; plus foro, quàm Cœlo? Numquid oblaturus est gratum Deo sacrificium, cui altaria cubile destinat, cui Sacerdotium natales spondent, non mores; parentela, non scientia; Laïcus generans, non Præsul adoptans? Quem non moveat, in Ecclesia Christi, Laïcum principari, qui dum in ea substituit Canonicum heredem, Pontificis evacuat libertatem. Attamen quod Laïcis ad disponendas res Ecclesiasticas, nullum paraverit auctoritas accessum, Stephanus Papa & Martyr his ostendit verbis: [a] Laïcis, quamvis religiosi sint, nulli tamen de Ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam attributa facultas, neque deinceps fieri permittimus. Si quis ergo Principum Laïcorum dispositionem seu dominationem rerum sive possessionum Ecclesiasticarum sibi vendicaverit, ut sacrilegus judicetur. Clerici verò seu Monachi, qui eas per illorum potestatem susceperint, excommunicationi subjiciantur. Porro hereditariam illam Canonicorum substitutionem consuetudine tueri velle, vel ignorare vel persequi est sanctatum tenorem regularum. Nolunt illi noxiam abolere consuetudinem, & irritum fieri usum, cui nec auctoritas adest, nec ratio suffragatur. De hoc Augustinus in quarto libro [b] de Baptismo sic ait: *Frustra quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis objiciunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuit à Spiritu Sancto revelatum.* Idem in quarto libro de unico Baptismo: *Veritate manifestatâ, cedat consuetudo veritati. Planè quis dubitet veritati manifestæ consuetudinem cedere?* Idem in libro de Baptismo: *In Evangelio Dominus: Ego sum, inquit, Veritas; Non dixit: Ego sum consuetudo. Revelatione igitur factâ veritatis, cedat error veritati, quia & Petrus qui circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti.* Igitur, cùm Christus Veritas sit, magis veritatem, quàm consuetudinem sequi debemus, quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit. De eodem [c] Cyprianus: *Qualibet consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati omnino est postponenda, & usus qui veritati est contrarius abolendus.* Isidorus in Synonimis libro secundo [d]: *Usus auctoritati cedat; Pravum usum lex & ratio vincat.* Quia igitur noxiæ consuetudini tam multa resistit auctoritas, vobis, Beatissime Præsul, incumbit de Domo Domini hereditarium amovere piaculum; In quod negligenter agere Pontificem, Pontifici cedit ad pœnam. Judicialis enim excessus est, in Ecclesia Christi, vel indebitè aliquid præsumere, vel quod præsumptum reperitur, incorrectum derelinqui. Oza, dum titubanti Arcæ indebito subveniret obsequio, ab Angelo præfocatus expiravit. Nadab & Abiu filios Aaron, ignis egressus à facie Domini ideo devoravit, quoniam thuribulis arreptis ignem alienum offerre præsumpserunt. Oziam, quia summi Sacerdotis prærogativam usurpavit, leprâ percussum sacra tradit historia. Chore, & qui cum eo thuribula schismatis assumpsere, de tribu Levi descendisse memorantur; Eos tamen, quia incensum indebitè obtulerunt, terra vivos absorbuit. Hæreant vestris mentibus, charissimi fratres, sublata de incendio thuribula, quæ Dominus, ne quis in Ecclesia sibi arrogaret aliquid indebitum, altari præcepit affigi ad monimentum. Non enim minùs prodest iniquitatis pœnam, quàm virtu-

Dispositio rerum Ecclesiasticarum Laïcis interdicta.

Consuetudo cedere debet veritati.

Ibid.

Reus est Episcopus, qui aliquid in Ecclesia indebitè præsumit, & reus qui sic præsumptum incorrectum relinquit.

1. Reg. 25
Num. 14.
2. Paral. 2.
Num. 16.

[a] Locus hic intricatissimus, nec facilè enodandus; siquidem Hildebertus citat Decretalem, falsò Stephano Martyri tributam, & ab Isidoro Mercatore fabricatam. Hanc autem, nec etiam accuratè refert Hildebertus, cujus quidem prima verba: *Laïcis*, inveniuntur in suppositiis hujus Papæ Epistolis; sequentia verò: *Si quis*, haud in illis reperiuntur. Et verò Gratianus 16. q. 7. Can. *Si quis Principum*, illas sub Callisti nomine refert, licet nec etiam in hujus Pontificis falsis Decretalibus inveniantur. Indè contigit, quod Hildebertus Decretalium compilatione improbè ab Isidoro fabricatâ, usus fuerit, quod & illi, & penè omnibus illius ævi Scriptoribus, & ipsi etiam Ivoni Carnotensi contigit.

[b] Cap. scilicet 5. novæ Editionis, pag. 124.

[c] Apud D. Cyprianum in Conc. Carthaginensi, de baptizandis hæreticis, in Episcoporum Sententia 63. sic habetur: *In hæreticis, sine Ecclesia Baptismo, admittendis, nemo consuetudinem rationi & veritati præponat; quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit.* Edit. Oxon. pag. 240.

[d] Cap. 16. ubi sic habetur: *Multa sunt consuetudine vitiata, multa pravo usu præsumpta..... Adime consuetudinem, serva legem. Cedat consuetudo auctoritati. Pravum usum lex & ratio vincat.* Indè sanè in Canonem, Dist. 11. à Gratiano invectum: *Usus auctoritati cedat: Pravum usum, &c.*

Cypriani sensum, non ipsa verba hic refert Hildebertus, ex SS. Martyris Epistolis ad P. Pompeium & Jubajanum.

Ut virtutis præmia, sic ad exemplum prodest cunctis pœna proposita.

tis præmia recenseri. Nimirum pœna timotem generat, qui de servo facit & filium; Quod si filium & heredem: heredem quidem Dei, coheredem autem Jesu Christi. Hoc timore timete, fratres, mementote, qui dum facitis forensem de

Rom. 8. 17.

Ecclesia possessionem, debitum de gratia construitis ædificium, cui nullum suppositum est fundamentum. Super arenam,

a ᵃ fratres charissimi, ædificatis. Vestrum hoc ædificium Veritatis testimonio tuinam pollicetur. Testimonio Veritatis pluvia descendet, venient flumina, flabunt venti, & irruent in ædificium, & cadet,

Luc. 6. 49 & erit ruina ejus magna. Nolite filii, nolite ponere partem vestram cum eis qui

Ps. 82. dixerunt: Hereditare possideamus Sanctuarium Dei. Deus ultionum persequetur illos in tempestate sua, & in ira sua turbabit eos. De vestro quoque, Reverendissime Præsul, de vestro, inquam, agitur periculo, nisi explantare satagitis

Math. 15. plantationem quam non plantavit Pater

Ps. 1. 4. noster cœlestis, nec assumpta est de ligno cujus *folium non defluet*, *& omnia quæcumque faciet prosperabuntur*. Plantatio hæc, plantatio lethalis, nec suo plantatori perniciosior, quàm ei cujus negligentiâ jam plantata coaluit. Non enim immunis est à malefacto, quisquis antecessoris sui malefactum, cùm possit, non corrigit. De hoc enim Hilarius Papa sic ait: Quod quis commisit illicitum, aut à decessoribus suis invenit admissum, si proprium vult vitare periculum, damnabit. Item idem: Nos in nullo volumus severitatem exercere, sed qui in causis Dei, vel contumaciâ, vel aliquo excessu deliquerit, aut ipse quod perperam prædecessor ejus fecit, abolere noluerit, in se, quicquid in alio non resecavit, inveniet. Porro si quis eradicantem manum vestram, vel contumaciâ, vel quolibet ausu, quod absit, reprimere tentaverit, ipse debitam sacrilegii experietur ultionem. De hujusmodi namque Papa Stephanus his scribit verbis: Sunt quidam qui vel violentiâ vel favore non permittunt Ecclesias regulariter ordinari. Hos etiam decernimus ut sacrilegos judicandos. Hæc vobis scripsimus, charissimi fratres, exhortandi potiùs gratiâ, quàm docendi. Quæ dum exaravimus, exoravimus scrutantem renes & corda, ne pateretur vos in eam declinare opinionem, ut adscriberetis jactantiæ, quod impensum est charitati. Hoc excessu libera est anima mea, licèt se gravioribus delictis obnoxiam non audeat diffiteri. Vicem mihi rependetis, si diligitis me; & oratis pro me.

Reus est successor, qui antecessoris sui malefacta non corrigit.

Nota hic modestiam Hildeberti.

EPISTOLA XXX. *

* al. 65.

Scripta anno 1127.

Vide Vitam Hildeberti p 36 & seq.

HONORIO SUMMO PONTIFICI.

Hildebertus paulò post suam de Cenomanensi Episcopatu ad Turonensem Archiepiscopatum assumptionem, varios in Armorica sibi, ut Metropolitano, subjectâ detectos abusus extirpare satagens, anno 1127. cum Suffraganeis Episcopis apud Nannetes Concilium cogit. Hujus Statuta ab Honorio Summo Pontifice confirmari enixè postulat.

Beatitudini ᵇ vestræ, Reverendissime Pater, decrevimus exarandum, quod ex suggestione Venerabilis Britannorum Comitis, pariterque Provincialium consilio Episcoporum, in Britanniam descendimus, ubi præter alias multiformes & abhorrendas enormitates, matrimonia quidem, incestus, Sanctuarium autem Domini hereditaria successio polluebat. Quapropter convocatis eisdem Episcopis & Abbatibus, multisque Religiosis & sapientibus viris, in Urbe Nannetensi triduò sedimus in ea Synodum celebrantes, ex qua, largiente Domino, & Ecclesiæ honorem, & populo magnum constat emersisse fructum. Siquidem usque in diem præfati conventûs, hujusmodi consuetudo in terra Comitis extiterat, ut decedente marito vel uxore, universa decedentis mobilia in proprietatem Porestatis transirent. Præterea quicquid evadebat ex naufragio, totum fiscus lege vendicabat patriæ, passósque naufragium miserabiliùs violentia Principis spoliabat, quàm maris rapina, quàm procella. Utramque autem exactionem sub oculis totius Concilii Comes in manu nostra deposuit, postulans in eos excommunicationis gladium extendi, quicumque aliquando vel manumissa repetere, vel manumissionis plenitudinem minuere attentarent. Totus itaque consessus & gratiarum actione beneficium prosequutus est, & persecutus anathemate beneficii distractorem. De incestuosis autem conjugiis hoc universitati confidentium placuit, ut Episcopi quidem in omnibus suis conventibus, reliqui verò Sacerdotes in Ecclesiis suis, talia contrahi matrimonia publicè prohiberent,

b

ᵃ Non igitur soli Aymerico scripta est hæc Epistola, sed toti Ecclesiæ Claromontensis Clero.

ᵇ Habetur hæc Epistola apud Labbæum, Concil. To. 10. sicut & sequens Honorii Confirmatio. Nec aliquid aliud de hoc Nannetensi Concilio, præter duas has Epistolas, in quibusvis Editionibus Conciliorum, invenitur.

eos quoque excommunicationi subjicerent, quicumque post præsentis actionem Synodi scienter inirent incestuosarum fœdera nuptiarum. a Placuit & hoc universis, & ad incutiendum exteris metum, filii ex hujusmodi commixtione deinceps generati, velut spurii habeantur, & ad legitimos heredes jus paternum transiret. Porro in Ordinibus celebrandis, Canonicas Sanctiones & diligenter attendi jussimus, & inoffensè custodiri. Ordinari filios Sacerdotum, nisi priùs Canonici Regulares aut Monachi fierent assensu communi nobiscum Synodus interdixit. His autem, quos jam ordinatos constabat, abolendæ successionis intuitu, in Ecclesiis in quibus Patres eorum ministraverant, ministrandi abstulimus facultatem. Præbendas & quaslibet Ecclesiæ Dignitates rigore quo decuit inhibitum est hereditate obtineri. His addita sunt, & alia in hunc modum, quibus ex Canonicis prodeuntibus Institutis præsens Synodus & assensum præstitit, & servanda decrevit. Hæc igitur vobis, Sancte Pater, significanda censuimus, quatenus acta canonicè vestra confirmare dignetur auctoritas, & datis ad Episcopos litteris, communiter exhortari omnes, ut quæ cum eis facienda sanximus in Christo, & docenda, ipsi quoque cum Christo facere studeant & docere. Illam præterea manumissionem de naufragiis & de substantia morientium, quam Comes in manu nostra deposuit, vos, Beatissime Pater, non gravemini confirmatione Apostolicâ roborare, ac prohibere ne quis omnino eam rescindere, vel aliqua ex parte minuere præsumat. Conservet vos Dominus Ecclesiæ, Pater Sancte.

EPISTOLA XXXI. *

* al. 66. Scripta anno 1117.

Hâc Epistolâ confirmat Honorius II. Summus Pontifex quicquid actum didicerat per præcedentem Epistolam ab Hildeberto & Suffraganeis ejus in Concilio Nannetensi.

Honorius Episcopus, Servus servorum Dei. Venerabilibus fratribus Turonensis Metropolis Suffraganeis Episcopis, Salutem & Apostolicam Benedictionem. Carissimi fratres: Hildebertus Turonensis Archiepiscopus, sicut bonus Pastor pro grege suo vigilans, convocatis fratribus sapientibus, & aliis religiosis viris, quemadmodum ex suarum litterarum inspectione cognovimus, in Nannetensi Civitate de more Metropolico Concilium celebravit, ibique de incestuosis nuptiis, & spuriis Sacerdotum filiis, & de his qui quasi hæreditariâ successione Ecclesiastica peterent Beneficia, pertractans, corrigenda correxit, & statuenda constituit. Universitati ergo vestræ mandamus, quatenus ea quæ ab ipso juxta Sanctorum Patrum Decreta ibi ad honorem Dei & salutem populi statuta esse noscuntur, irrefragabiliter observetis. Sicut enim in humani compage corporis membra famulantur capiti, & obediunt tamquam supremo & provisori, ut sic persona servetur incolumis: ita Fidelium mentes * unius voluntaris pro custodienda unitate fidei & statu Ecclesiæ, suis debent humiliter parere Prælatis. Ad hæc pravas illas consuetudines à Comite Britanniæ in manu præfati Archiepiscopi in conspectu Synodi refutatas, alteram quarum maritis vel uxoribus decedentibus bona eorum mobilia à potestate sæculari diripiebantur, alteram verò qua illi, qui naufragium evaserant, & in portu postmodum spoliabantur, damnamus; & ne quis eas futuris temporibus renovare præsumat, auctoritate Apostolicâ interdicimus. Iniquum enim esse censemus, ut quem divinæ clementiæ magnitudo à sævientis pelagi voracitate diverterit, hominum sæva rapacitas audeat spoliare. Piorum namque Imperatorum emanavit auctoritas, etiam ut earum rerum quæ in tempestate maris, levandæ navis gratiâ emittuntur, non amittatur dominium. Non enim quis eas eo animo abjecit, quod habere nolit, sed quod periculum effugere possit; & qui res ipsas lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Datum Laterani XIII. Kal. Junii.

* unius effecta voluntatis.

EPISTOLA XXXII. *

* al. 18. Scripta circa an. 1127.

Pro Canonicis Sancti Martini apud Honorium II. Papam, in cujus indignationem Ecclesiæ suæ jura propugnantes incurrerant, Hildebertus intercedit.

Non b paucis declaratur privilegiis, quantum Ecclesiæ Beati Martini

a Simile quid in Concilio Pictaviensi statutum fuerat anno 1100. Ut, scilicet filii Presbyterorum, & cæteri in fornicatione nati, ad Sacros Ordines non promoverentur, nisi aut Monachi fierent, aut in Congregatione canonica regulariter viventes, Prælationes verò nullatenus haberent. Cap. 1. de ætate & qualitate ordinandorum. Baron. ad an. 1100.

b Non paucis sanè, quia revera permultis Privilegiis Regalem, & Sancti Martini sepulchro insignem Ecclesiam, plures honestarum Summi Pontifices, dum adhuc Regularis esset, & ibi floreret Monasticus Ordo sub Regula Sancti Benedicti. Cùm autem Monachis Canonici successissent, sum-

Romani detulerunt Pontifices, quantâmque providerint libertatem. Quam dum præfatæ Ecclesiæ Canonici, salvâ Reverentiâ vestrâ, tueri niterentur, fortassis prolapsi sunt, suamque dignitatem quærentes obtinere, derogaverunt alienæ. Eorum transgressionem, Sanctissime Pater, non purgo, non excuso, non minuo, quibus vel levis error ad judicium cedit, si Romam offendit. Cæterum generaliter ex charitate debemus, ut supplicemus ad veniam, si frater declinat ad culpam. Charitas igitùr nos compulit ad ostium pulsare misericordiæ, atque pro fratribus interpellare apud Petrum, cui septuagiessepties dimittere præcipitur, si toties in eum delinquatur. Sicut autem prædicti testantur Canonici, nihil adversùs Apostolicam præsumptum est Majestatem; nihil quod authenticis non purgetur privilegiis. Quæ si vel auctoritate conferentium, vel processu temporis stabilitatem meruerunt, rogamus ne Mater filiæ subtrahat gratiam, quam contulit ad quietem. Neque enim dignitatem minuit Apostoli, libertas impensa Confessori; Nec nos ita Martinum veneratì quærimus, ut Petrum conculcemus. Si verò prædicta minùs se deffendunt Privilegia, parcat filiis Pater, & indulgeat ex misericordia quod admissum est ex ignorantia. Conservet nobis Dominus Sanctitatem vestram, & præparent nobis orationes vestræ viam quâ prospero eventu liminibus Apostolorum præsentati mereamur.

EPISTOLA XXXIII. *

* al. 75.

Scripta circa an 1118.

De qua vide ejus Vitam.

Hâc Epistolâ, quæ videtur quasi encyclica, cùm nulli nominatim dirigatur, queritur Hildebertus se a Rege Francorum variè pro Ecclesiæ juribus exagitatum ab omnibus sine subsidio & sine solatio deseri, maximè verò ab iis quibus ex officio incumbebat secum illa tueri. Regi tamen censet non durè, non pertinaciter, sed placide & cum debita Regiæ dignitati reverentia, quod æquum est insinuandum. Cæterum asserit se in suis ærumnis jactaturum cogitatum suum in Domino, quem sicut & Joseph & David fore sibi subsidio numquam desperabit.

IN adversis nonnullum solatium est, tempora sperare lætiora. Diutiùs spes hæc mihi blandita est, & velut agricolam messis in herba, sic animum meum prosperitaris expectatio confortavit. Cæterum jam nihil est quo serenitatem nimbosi temporis expectem; nihil est quo navis, in cujus puppi sedeo, crebris agitata turbinibus, portum quietis attingat. Silent amici, silent Sacerdotes Jesu Christi; Denique silent & illi quorum suffragio credidi Regem mecum in gratiam rediturum. Credidi quidem, sed super dolorem vulnerum meorum Rex, illis silentibus, adjecit. Eorum tamen erat gravamini Ecclesiæ Canonicis obviare institutis; Eorum erat, si res postulasset, opponere murum pro Domo Israel. Verùm apud Serenissimum Regem opus est exhortatione potiùs quàm increpatione, consilio quàm præcepto, doctrina quàm virgâ. His ille conveniendus fuit, his reverenter instruendus, ne sagittas suas in sene compleret Sacerdote; ne sanctiones Canonicas evacuaret, ne persequeretur cineres Ecclesiæ jam sepultæ, cineres in quibus ego panem doloris manduco, in quibus bibo calicem luctûs; de quibus eripi & evadere, de morte ad vitam transire est. Inter has tamen angustias, numquam de me sic ira triumphavit, ut aliquem super Christo Domini clamorem deponere vellem, seu pacem ipsius in manu forti & brachio Ecclesiæ adipisci. Suspecta est pax ad quam, non amore, sed vi, sublimes veniunt potestates. Ea facilè rescinditur, & fiunt aliquando novissima pejora prioribus. Alia est via quâ compendiosiùs ad eam Christo perducente pertingam. *Jactabo cogitatum meum in Domino, & ipse dabit mihi petitionem cordis mei.* Recordatus est Dominus Joseph, cujus pincerna Pharaonis oblitus, dum prospera succederent, interveniendi pro eo curam abjecit. Recordatus est & David pueri sui, quem à suo etiam filio derelictum, & triumphis extulit, & regni gloriâ sublimavit. Fortassis recordabitur & mei, atque in desiderato littore navem sistet fluctuantem. Ipse enim est qui *respicit in orationem humilium, & non sprevit preces eorum.* Ipse est in cujus manu corda Regum eerea sunt; Quocumque sibi placet, ea solus inclinat, & allevat in quam vult formam. Si invenero gratiam in oculis ejus, gratiam Regis vel facilè consequar, vel utiliter

Quantâ cum reverentia Reges sunt arguendi.

Egregius Reges placandi modus, ab Hildeberto in adversitate adhibitus.

Ps. 54. 23.

Ps. 101. 8.

---

mam curam adhibuerunt, ut à Summis Pontificibus, & Francorum Regibus, Privilegiis Monachis ante concessis, ipsis potiri liceret. Quod & illis ita concessum est, ut usque hodie illis, nemine refragante, liberè fruerentur. De his vide R. P. Badierium in suo Gallico, de Sanctitate Status Monastici, Libro, ubi doctissimè & fusè agit de Privilegiis Basilicæ Sancti Martini Turonensis.

Præcipuum verò Privilegium Immunitatis à Jurisdictione Episcopali, concessum est circa an. 668. à Crothberto Archiepiscopo Turonensi; quod deinde circa an. 679. Summus Pontifex Adeodatus confirmavit, & Ibbo circa an. 720. ratum habuir, & auxit, ut notat Doctissimus noster Mabillonius in sua Diplomatica, Lib. 6. nu. 35. p. 487.

* amittam. Siquidem offendere hominem propter Deum, lucrari est gratiam Dei.

* al. attingam.

EPISTOLA XXXIV. *

* Nova ex Spicil. & mss.

a Legatum Apostolicum obsecrat, ut eum pro juribus Ecclesiæ à Rege Francorum multa passum, ipsi Regi reconciliare satagat.

a Scripta circa an. 1128. Vide Præfat.

AD vestrum, Beatissime Præsul, ingressum, gaudio magno gavisus est spiritus meus, jocunditatem induens & exultationem. In eo siquidem mihi suscitata est spes, indignationem Præcellentissimi Francorum Regis circa me leniri posse, cujus, dum zelor legem Domini, gratiam amisi. Cùm enim ex præcepto Romani Pontificis de Episcopatu Cenomanensi ad Turonicam Metropolim transissem, Archidiaconatum in ea & Decaniam personis vacantes inveni. Deinde peracto ferè in eadem Metropoli anno, Regis litteras accepi, continentes Regem præscriptas dedisse Dignitates, atque mihi præcipere, quod personas, quibus eas ipse dederat, in sedibus earumdem Dignitatum mittere non differrem. Quo audito nolui in causa Dei contra Deum parere potestati; sciens melius esse Deo magis, quàm hominibus, obedire. Attendens tamen oportere conveniri Regem, atque ut ab hujusmodi temperaret admoneri, ad eum profectus sum. Cæterum inexorabilem inveni Christum Domini. Inveni cum plus quàm deceret Christum Domini obduratum; Denique nec bonam spem ab eo reportans, agendi cum eo diem suscepi. Adfui statuto die & loco in audientia eorum qui convenerant, paratus respondere objectis, & Canonicum subire judicium. Dehinc auditâ utriusque partis causâ, cùm ego adhuc debitum expectarem judicium, Rex mihi per seipsum prohibuit, ne quidquam de prædictarum reditibus Dignitatum aut præsumerem aut ordinarem. Frustra preces attuli, frustra protuli plurima, quibus in manifestis etiam injuriis iratam deceret mitescere potestatem. Arguar mendacii, nisi venerabilis Andegavorum Episcopus, nisi non plures cum eo Sacerdotes mihi testimonium perhibuerint, quod paratus fuerim judicium exequi; quod eorum subdidi me judicio, qui de me non habebant judicare. Denique sic egressum à Rege secutus est nuntius, qui diceret, dixisse Regem, ne fructus possessionum Turonensis Ecclesiæ, quos Regis potestas attingit, ad præfatam deffereritur Ecclesiam, sed fisco deinceps adscripti Regiis usibus deservirent, quod ira factum est. Tertia quoque ipsius sic mihi suspecta est, ut eam ingredi non audeam. Nec tamen hoc loquor tamquam vobis clamorem super Christo Domini deponens, tanquam postulans Ecclesiasticæ rigorem disciplinæ. Subveniri Ecclesiæ & mihi per vestrum, deprecor interventum, & Regi ex charitate suggeri ne sagittas suas in sene compleat Sacerdote; ne contra sanctorum Patrum sanctiones insurgat; ne persequatur cineres Ecclesiæ jam sepultæ, cineres in quibus ego panem doloris manduco, in quibus bibo calicem luctûs, de quibus vocari à Domino votis omnibus exopto, precibus Dominum interpello. Et quidem desiderio desideravi vestræ Sanctitati occurrere, sed ira Regis meum impedivit desiderium. Sicut autem mihi significatum est, vobis in Angliam necesse est transfretare, & prudentiæ vestræ injunctam exequi legationem. Quod si ita est, de quibusdam negotiis à Romana mihi impositis Ecclesia vobiscum locuturus in Normannia vobis occurrere disposui, si diem mihi & locum significare dignemini. Ea propter exoro, ut & hoc mihi sigillatis designetis litteris, & Regis indignationem, quam pro tuenda justitia incurri, circa meam innocentiam mitigare satagatis.

Quàm reverenter Hildebertus de Rege sibi offenso conqueritur.

Quàm ardenti desiderio Hildebertus dissolvi cuperet.

EPISTOLA XXXV. *

* Nova ex Spicil. & mss.

Agit Hildebertus apud Summum Pontificem, ne Episcopis Dolensibus, Suffraganeis scilicet suis, Pallium & ejus usum concedat, quippe qui soli Baudrico novissimè mortuo à Papa personaliter concessus fuerat, non pro Dolensi Ecclesia.

Scripta videtur circa an. 1128.

JUstum est eos, spem de reliquis amittere beneficiis, qui gratiarum actione nec primum prosequuti sunt nec secundum. Unde & ego, quia vobis quas debui gratias non egi de præteritis, minus spero de futuris. Ut autem sperare debeam vestra facit benignitas, cui solemne est benefacere vel ingratis. Præterea vestram non latet prudentiam, venialiter eum esse ingratum, qui cùm ex impossibilitate benefactori vicem non reddit, habet plenam reddendi voluntatem. Licèt igitur ingratitudinis vereat argui, tamen adhuc post Christum Domini clamo, post Patrem, Turonensis Ecclesiæ lacrymas sic expono. Baudricus Dolensis Ecclesiæ Episcopus decessit. Eum indebitè Pallium habuisse Occidentalis Ecclesia nequaquam ignorat.

De hoc nocoro vide i. iam.

a Gerardum scilicet Engolismensem, tunc per Galliam Honorii II. Legatum.

Docet hoc etiam Pontificalium Catalogus Ecclesiarum, nullam omnino faciens de Ecclesia Dolensi mentionem. Unde diligentiùs intuenti manifestum est totam Britanniam inter limites Turonensis Ecclesiæ contineri. Nec ego tamen super hac re aliquam discutiendam suscito querelam, quam dudum in Romana decisam Ecclesia religiosæ noverunt & testantur personæ. Testatur hoc ipsum Venerabilis Papæ Urbani privilegium Turonensi Metropolitanæ collatum, cùm totam intelligit Britanniam ei tanquam Metropoli suæ subjectam, Palliumque non Dolensi Ecclesiæ prærogatum, sed personæ. Quapropter ego cum tota Turonensi Ecclesia vos exoro, quatenus ad debitum præfatæ Metropoli respiciatis, eique suam reformare dignemini Dignitatem. In quo bene nos cognosceemus exauditos, si ei qui in præfata Sede est Episcopus eligendus, usum Pallii vel omnino denegetis, vel nobis & illi diem ad agendum statuatis. Præterea, præfatis precibus addendum decrevi, quatenus Andegavensis Episcopus, homo Dei & exemplar Christianæ Religionis in causa sua vos benignum inveniat, in qua credimus eum non aliena quærere, sed Ecclesiæ quod suum est vendicare. De cætero nolumus Sanctitatem vestram ignorare Stephanum de Monte-Sorello præsentem exuisse vitam; Radulphum tamen Decanum, cui ad agendum cum præfato Stephano, vestra Sublimitas diem dederat ad Apostolorum limina fatigandum, nisi misericordiâ vestrâ ei parendum, & laborem transalpinandi relaxandum decreverit. Super hac igitur petitione quid Sanctitati vestræ placuerit, nobis & ei tanquam humillimo filio vestro, vestris litteris significare dignemini.

EPISTOLA XXXVI. *

* Nova à Spicil. & mss.

Scripta an. 1128.

De qua vide Vitam.

Honorium II. Summum Pontificem monet de gravi contumelia Canonico suo crudeliter æquè ac turpiter illata; quid in hoc negotio egerit eum certiorem facit, & quid deinceps ipse Summus Pontifex agendum censeat, ipse ab eo requirit.

NOn dubitamus contumeliam, de abscissione membrorum Canonico nostro illatam, ad aures vestras usque pervenisse. De qua videlicet contumelia,
a cùm ipse [a] demembratus adversùs quosdam nobis querelam deposuisset, dicens præfatam injuriam eorum consilio & machinamento sibi illatam; nos illis diem dedimus. Affuerunt simul utrique, accusator & accusatus. Cæterùm, nolente accusatore judicium suscipere, sed moratoriam quærente dilationem, nos cum accusatis, nisi prius de nostra & totius Ecclesiæ purgarentur contumelia, communicare nolentes, purgationem utriusque sub septima manu legitimarum suscepimus personarum. De cætero vestra noverit Sublimitas, de illis qui in Canonicum manum misere, illumque demembrare præsumpserunt, nos gravissimam exercere justitiam, Comitemque multipliciter * exorare, quatenus de illis rectitudinem suscipiamus; Cui nos respondere distulimus, donec indè vestrum haberemus consilium. Res enim gravissima est, & ut alii à similibus absterreantur, cautissimè providendum. Sunt autem qui dicunt quod ipsi demembrato, adversùs malefactores incumbat probare injuriam. Qui autem ita sentiunt, illi adhærent judicio, quod [b] Carnotense Concilium, auctoritate b
Litterarum Calixti Papæ, de Cenomanensi Vicecomite & Lisiardo promulgavit; quo judicatum est ipsum Vicecomitem, proclamantem quod homines Lisiardi de maceria cujusdam Ecclesiæ, cui ipse Vicecomes, egressus, de captione, consurgens ad Ecclesiam, inhæserat, debere, contactu calidi ferri, probare se violentiâ hominum Lisiardi, à maceria abstractum.

* f. deest decrevisse.

Nota jus asyli, ita proprium Ecclesiæ, ut & ad loca, & ædificia ipsis adjacentia, extenderetur.

EPISTOLA XXXVII. *

* al. 68.

Scripta eodem anno quo superior, de eodem negotio.

Hildebertus Præbendam Bracerio cuidam, qui eam culpa sua enormitate amiserat, ad Summi Pontificis commendationem, pœnitenti restituisse nunciat. Simulque quid iterum ipse in causa Radulphi Decani, & Nicolai Canonici, fecerit, quidve de ea Girardus Episcopus Engolism. & Romanæ Ecclesiæ Legatus, statuerit, monet; rogans ut tandem huic negotio, quod ipsam Ecclesiam Turonensem graviter turbaverat, ultimam auctoritate apostolicâ manum imponat.

DEi gratiâ Sanctissimo Patri suo, Summoque Pontifici Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Honorio, Hildebertus, humilis Turonum Minister; integræ custodiam obedientiæ. Factum est, Beatissime Pater, quod à nobis dignatio vestra

[a] Non genitalium minutione, ut quidam probabile duxerunt; sed, ut asserit Dominus Maan in sua Metropoli Turonen. oculorum effossione; quamvis & in hac, & in Epistola sequenti, *abscissio* expressè notetur, licet non cujus membri.

[b] Habitum an. 1128. juxta Labbæum.

postulavit. Etenim Bracerio Præbendam, quam enormitate delictorum amiserat, Apostolicus restituit interventus. Radulfus quoque Beati Mauricii Decanus, vestræ Sanctitatis iter ad vos assumpsit, conscientiâ securus, non viâ; divino conductu, non humano. Qui, si prosperante Deo, ad vestram evaserit audientiam, scietis eum non suâ fatigari culpâ, sed potiùs odiis & delationibus quorumdam juvenum, de quibus dubium est, an magis attriverint famam suam malefactis, an maledictis alienam. Hinc est quod opinionem Decani gratuitò persequuntur, qui suæ nec rugati parcere voluerunt. Eidem tamen Decano sic data est à nobis in Capitulo Decania, sic ipse substitutus in Sede, ut huic ejus promotioni nemo prorsus aut verbo resisteret, aut opere contraiter. Ad mensam debitæ refectionis æquanimiter sederunt omnes; cum gratiarum actione surrexerunt: Agenti Decano aliquamdiu impensa est & integritas obedientiæ, & facultas disciplinæ. Hanc autem circa eum reverentiam temeritas cujusdam Fulconis fratris ipsius, imminuit. A quo & per quem captus est, abscissusque Nicolaus. De qua scilicet abscissione, quâ Decanum Nicolaus accusaverit, & quod ipse Decanus, adjunctis sibi [a] sex venerabilibus personis, jurejurando declararit innocentiam, jam nostrarum inspectione Litterarum, Beatitudini vestræ veraciter innotuit. Præterea innotuit judicio affuisse venerabilem Cenomanorum Pontificem, Abbates quoque quamplures, aliosque religiosos & sapientes viros, quorum omnium ad hoc prona fuit sedulitas, ut non mollirent ex licentia Judicis sententiam, sed sequerentur canonicæ rigorem disciplinæ. His taliter peractis, non tamen circa Decanum quorumdam quievit invidia, qui cùm apud eum dilationis materiam non inveniunt, ipsi fingunt. Hi siquidem sunt, quibus est elegantius damnari de mendacio, quàm præmium de veritate promereri. Porro cùm ad aures vestras descendisset, præirrogata Nicolao contumelia, gravem inter Canonicos esse discordiam, Ecclesiæ quoque divinum deesse Officium, ob reformandam in ea pacem, Domnum Gerardum, Romanæ Ecclesiæ Legatum, Turonis usque fatigari jussistis. Ubi cùm data esset Nicolao, & amicis Decani audientia, singuli, prout quisque pulsabatur, suam executi sunt actionem. Deinde prolatum, juxta consuetudinem Provinciæ, judicium, conquestus in eo se gravari Nicolaus, Apostolici examinis vigilantiam appellavit. Indè factum, ut tunc inter Nicolaum & eos de quibus appellaverat Nicolaus, res indiscussa remaneret. Adhuc autem sedentibus Episcopis, qui de causa judicaturi convenerant, Legatus, ex auctoritate Sedis Apostolicæ, præcepit, ut si quis Canonicorum, vel adversus Decanum, vel adversus alium aliquam haberet querelam, in medium proferret, super clamore suo, quicquid justitia dictaret, adepturus. Idipsum cùm Legatus de persona Decani specialiter, & Bidonis, iteraret, nullus omnino inventus est, qui sibi aliquid esse adversus eos fateretur. Placuit igitur tam Legato, quàm Cenomanensi & Rhedonensi Episcopis, pariterque paternitati nostræ, in accusationem Decani, sive Bidonis, neminem illorum deinceps admitti, qui si quid adversus eos haberent, jussi proferre, siluerunt. Ita bis jam decisâ Nicolai adversus Decanum & Bidonem querimoniâ, Legatus Canonicos diligenter hortatus est, ad pacis unitatem reverti, singulos singulis in ordine suo debitam exhibere reverentiam, conversari sic in Domo Domini, ut quos dividebat distinctio graduum, uniret æqualitas animorum. Quod ut fieri, Pater Beatissime, possit, necesse est vos ultimam manum præfato imponere negotio. [b]

EPISTOLA XXXVIII. * *al. 67.

Scripta eodem anno quo superior, & de eodem negotio.

Iterum apud Summum Pontificem se queritur à Francorum Rege variè vexatum, eâ vero præcipuè de causâ, quod alium Decanum & alium Archidiaconum, ab iis quos Rex nominaverat, propter ipsorum incapacitatem, Episcopali jure, Ecclesiæ suæ providerit. Enunciat insuper quid egerit in lite inter Radulphum Decanum & Nicolaum Canonicum, à Decani fratre, ut ipse asserebat, & de ipsius consilio turpiter demembratum.

HOnorio Dei gratiâ Reverendissimo Patri suo, Sanctæque Romanæ Sedis Summo Pontifici, Hildebertus, humilis Turonum Archiepiscopus, debitæ integritatem obedientiæ. Quantis tribulationum turbinibus Turonensis agitetur Ecclesia, vestram, Venerande Pater, latere non credo sanctitatem. Adhuc enim Francorum Rex innocentiam meam tanto persequitur studio, ut traducat in grava-

[a] Vide quid sit jurare in septima manu, in nota ad sequentem Epistolam.

[b] Quod non apparet fecisse Pontificem; dum enim Radulphus Decanus causam suam acturus, Romam pergeret, ab adversariis, ut suspicio fuit, trucidatus obiit. Vide Vitam.

men Ecclesiæ odium personæ. Quippe quamdam Beati Mauricii curtem præfatæ abstulit Ecclesiæ; & , quod constat esse Sanctuarii, fisco adscripsit. Tota quoque terra ipsius, mihi, & his qui mecum sunt in domo, suspecta est & clausa, ut nec ego, nec aliquis illorum in ea pedem ponere audeat. His, aliisque premor angustiis, quia zelo zelatus sum legem Domini Dei; quia non sum transgressus terminos, quos patres nostri posuerunt; quia Dignitates Ecclesiasticas, nec ex Regis præcepto disposui, nec ei disponendi facultatem indulsi. Sciens enim quia oportet magis Deo obedire, quàm hominibus, priùs elegi qui in exequendis Ecclesiæ negotiis, pondus diei & æstûs portarent. Alteri igitur Archidiaconatum, alteri Decaniam dedi. Nullus omnino fuit, qui ei, quem in Decanum promovi, quando promotus est, aliquid opponeret, seu quando in sede fuit collocatus. Omnes gratiam ipsius habebant; omnium ipse. Sequenti autem tempore contigit, ut quosdam Canonicorum, qui sub virga erant propter turpia eorum verba, & reprimendorum enormitates operum, Decanus, ex officio Decaniæ, Ecclesiasticâ corrigeret disciplinâ. Quam nimis graviter iidem Canonici ferentes, adversus eum inexorabili odio exarserunt. Cui scilicet odio plurimum è quadam discordia est additum, quæ inter eosdem Canonicos & fratres Decani suscitata, ex verbis ad rixam usque pervenit. Ex occasione hujusmodi, simulque suffugio disciplinæ, præscripti Canonici de sua egressi Ecclesia, ad Regem Francorum, cujus iram circa Decanum noverant implacabilem, transierunt, ipsius indignationem, quibus potuerunt * dilacerationibus, in eum cumulantes. Cùm autem à Rege egressi essent, unus ex eis, nomine Nicolaus, à quodam fratre Decani captus est, & aliorum auxilio, tam fratrum ejusdem Decani, quàm amicorum, demembratus. De quibus cùm mihi frater abscissus, lacrymabilem deponeret clamorem, addidit ut etiam super Decano proclamaret, dicens: Suggestione & consilio ipsius, membrorum se abscissione minurum, cujus violentiâ ipse tentus fuit & abscissus. Alterum quoque Canonicum, Herbertum nomine, simili suspicione Nicolaus de illata sibi pulsavit injuria. Pulsanti utrique, & utrique pulsato, diem dedi competentem, in quo, accitis religiosis & capacibus personis, causam, juvante Domino, canonicè terminarem. Omnes statuto die affuerunt. Omnes hoc modo suam exercuerunt actionem. Qui pro Nicolao est locutus, dixit Nicolaum, suggestione & consilio Decani, demembratum. Ipsum tamen Nicolaum minimè suscepturum judicium. Ad hæc Decanus: Non mea, inquit, suggestione, nec meo consilio, sed nec etiam meâ voluntate actum est ut Nicolaus abscinderetur. Ut autem super illato mihi scelere purgarer, meamque monstrarem innocentiam, vocatus à meo Archiepiscopo, conventum præsentem ingressus sum, libenter executurus, quicquid canonicè fuerit adversum me judicatum. Sive itaque Nicolaus judicium suscipere differat, seu omninò dimittat, ego tamen Ecclesiæ & Archiepiscopo meo, quam Sanctiones Canonicæ dictant, offero purgationem. His dictis, alter simili capitulo pulsatus, simili responsione suum persequutus est negotium. Et quidem quæsitum est si quos testes adversus accusatos Nicolaus haberet. Cæterùm nullus omninò inventus est, nullus nominatus. Quapropter judicatum est, Decanum, si non pro Nicolao, quibusdam moratoriis causis quærente judicium differre, pro Ecclesia tamen eum debere purgari, atque in [a] septima manu ordinis sui, suam jurejurando declarare innocentiam. Quod & ita factum est; Et eodem quoque judicio, Herbertus in ordine suo similem exhibuit purgationem. Hoc idcircò vobis, Pater Sancte, scripsi, quatenus si quis aliud Sanctitati vestræ de præfato retulerit negotio, vos ipsam cognoscatis veritatem.

* al delationibus.

EPISTOLA XXXIX. *

* Nova à Spicil. & quibusdam mss.

Amico suo Hildebertus impensè commendat [b] *Radulphum Turonensem Decanum injustè à quibusdam improbis vexatum.*

Scripta circa an. 1128.

b

USu pariter & necessitate docemur ad amicorum suffragia convolare.

[a] Hoc est, cum sex omni exceptione majoribus Presbyteris, secum ejus innocentiam jurejurando attestantibus. De hoc modo, quo olim deficientibus testibus se purgabant accusati, vide Ivonem Carnot. Epistolâ 206. ad Hildebertum ipsum, & D. du Cange in Gloss. Latino, ad verbum *Manus*, ubi explicat quid sit jurare in tertia, quarta, septima, & vel duodecima manu.

[b] Hic Radulphus, dum Romam contenderet, ut de Nicolai Canonici *demembrati* accusatione, coram Summum Pontificem se purgaret, in itinere trucidatus obiit, non sine suspicione adversus Nicolaum, & ejus asseclas, de ejus internecione; de qua tamen convinci non potuerunt, illam in obvios prædones, ut potuerunt, rejicientes. Qui casus occasionem præbuit Epistolæ, quâ Hildebertus detertet Summum Pontificem ab Appellationibus ad Curiam Romanam, utpote plerumque frivolis, & solùm, ut vocat, remoratoriis, faciliùs admittendis.

Hinc

Hinc est quod ego non solùm in necessitatibus meis ad vos currere compellor, sed etiam in meorum angustiis amicorum. Cùm igitur ad vos Radulphus accesserit, scitote in eo me vobis loqui, vos etiam precari, quatenus in eo mihi subveniatis, scientes me pro eo loqui devotiùs, quàm pro meipso. Quia verò non est meum vos docere, quomodo, vel quàm devotè eum juvetis, hoc tantùm vobis significo, hanc meam esse voluntatem ut impensiori studio ei subvenire satagatis, quàm mihi. Quotquot adversùs eum convenerunt, filii sæculi sunt quærentes ei potiùs incommodare, quàm Ecclesiæ provenire vel justitiæ.

[a] EPISTOLA XL. *

* Nova è ms. Ebr. & aliis

Scripta circa an. 1129.

Apud Honorium II. Summum Pontificem Hildebertus se excusat, quod negotium de conjugio Hugonis de Credone illi impositum, & una parte renitente, & Francorum Rege ipsum ad filii sui coronationem vocante, conficere nequiverit.

HOnorio Dei gratiâ Reverendissimo ac Sanctissimo Patri suo, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Summo Pontifici, Hildebertus humilis Turonorum Minister, integræ perseverantiam obedientiæ. Litteras ad nos, Beatissime Pater, vestra dedit Sublimitas, continentes ut causam quæ de conjugio Hugonis de Credone, & Agnetis uxoris suæ suscitata fuerat, utrâque parte convocatâ satageremus terminare. Quibus cùm diem agendi ex vestro dedissemus præcepto, ipsa Agnes & pro brevitate temporis, & pro loco ad quem suos deducere non poterat advocatos, & maximè Guidonem de Lavalle fratrem suum cum Comite guerram habentem, se non posse ad causam venire prætendit. Præterea contigit, ut ante diem quam posueramus, Francorum Rex ad coronandum filium suum, & in Regem ungendum nos invitaret; & in eadem die, quam utrique dederamus, egredi de nostra Sede nos tempore & conditione cogeremur. Porro non exaudire Regem, cui postulatum debebamus obsequium, & quem vel sic mitigandum speravimus, & in damnum Ecclesiæ cessurum, & in majorem adversùs nos indignationem, nemo est qui dubitet. Cùm igitur & excusatione Agnetis, & vocatione qua vocati sumus à Rege, præscripto die causam non possemus terminare, competentem ei obtulimus diem, quem tamen ipse omnino suscipere recusavit. Quod ideò vobis, Pater Sancte, significandum censuimus, ut si quis vobis aliter id referret, vos & dilationis causam cognosceretis, & rei veritatem. Conservet vos Dominus Ecclesiæ suæ, Pater Sancte.

[b] EPISTOLA XLI. *

* al. 82.

Scripta circa an. 1129.

Libertate verè Episcopali, sed summâ reverentiâ exponit Hildebertus Summo Pontifici, quàm Ecclesiæ & bonis moribus periculosum sit, quaslibet in Curia Romana admitti indifferenter appellationes.

DEi gratiâ Excellentissimo ac Reverendissimo Patri suo, Sanctæque Romanæ Ecclesiæ Summo Pontifici Honorio, humilis Turonorum Minister, debitæ integritatem obedientiæ. Philosophus ait: Colere officiis, non exasperare verbis oportet potestatem. Ideo cumulatis precibus exoro ne vos, Reverende Pater, scriptum præsens exasperet, aut velitis, de necessitate, præsumptionem figurare. Etenim necessitate scripsi, eodem, quo læsus sum jaculo, lædi metuens Ecclesiæ sospitatem. Bonam spem in sinu meo gero, quod scribens pro justitia, gratiam Patris non amittam. Quaslibet igitur appellationes in Romana vigere vel suscipi Ecclesia cis Alpes auditum non est, nec ex sacris traditum institutis. Quod si fortè hujusmodi novitas emerserit, ut placeat indifferenter omnem admittere appellationem, Pontificalis censura peribit, & omnino conteretur Ecclesiasticæ robur disciplinæ. Quis enim raptor ad solam anathematis comminationem non statim appellabit? Quis Clericus aut Presbyter, frustratoriæ appellationis refugio, non putrebit, aut etiam sepelietur in stercore suo? Quis Episcopus habebit in promptu, non omnem dico, sed aliquam ulcisci inobedientiam? Ejus virgam quævis appellatio quassabit, solvet constantiam, severitatem emolliet, adducens illi silentium, & reis impunitatem delictorum. Sic fiet ut sacrilegia & rapinæ, fornicationes & adulteria, pernicioso pullulent incremento. Cùm Præsul ad superfluas appellatio-

Appellationum frivolarum ad Sedem Apostolicam quanta incommoda.

[a] Scripta anno 1129. Quo scilicet Ludovicus Crassus filium Philippum suum primogenitum, qui paulo post infausto casu extinctus est, in Regem ungi Rhemis procuravit; quo Hildebertus cum cæteris Prælatis & Regni Proceribus, à Rege vocatus est. Porro de Regis indignatione, de qua in hac Epistola loquitur Hildebertus, vide quæ in ejus vita retulimus.

[b] Huic Epistolæ occasionem præbuit infausta Radulphi Decani cædes; de qua suprà ad Epistolam 37.

nes clauserit ora, cùm desierit persequi piorum persecutores locorum, cùm punire manifestam Sacerdotum immunditiam, cùm viduarum injurias ulcisci & orphanotum. Dilatione nimirum censuræ facinora fovebuntur, & venient in profundum iniquitatis impunè delinquentes. Præterea quis Evangelicum illud implebit præceptum: *Exi cito in plateas & vicos civitatis, & pauperes ac debiles, cæcos & claudos compelle intrare?* Quis cæcum & claudum intrare compellet, si cæcus vel claudus, qui compelletur, appellet. Denique pro delicto Heli nullus Pontificum punietur, quoniam appellationis excusatione suam quisque deffendet offensam. Non erit qui Saulum sævientem percutiat, qui Moysi animadversionem imitetur, qui gestet gladium Phinees, qui misericordiam & judicium Domino simul cantare prævaleat. Exempla quidem censuræ supervenient; Æmulatores autem ejus qualibet appellatio sepeliet & vivos. Sanè parva mihi est & exilis scientia, quasi juxta Job, inter aquilas in præruptis habitantes cum pullis, earum sanguinem lambit. Satis est, non erubesco meam vel attendere vel profiteri mensuram. Inter cæteros Sacerdotes tamen ad me pervenit quas appellationes hactenus Cisalpina suscepit Ecclesia, quas etiam sine offensione Sedis Apostolicæ renuit & abjecit. Accepi enim, & universitas Ecclesiæ prædicat, quis gravatis judicio subventus appellationis debeatur. Accepi quod suspectos habens Judices, aut infestos, quod formidans vim temerariæ multitudinis, eodem remedio possint & debeant sublevari. Unde & in Decretis Papæ Cornelii, capitulo secundo, taliter Ecclesiæ traditum est: [a] Si quis Judicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari. Item in eodem: Nullus Sacerdotum causam suam alieno committat judicio, nisi ad Sedem Apostolicam fuerit appellatum, sed unusquisque comprovinciales Judices & notos habeat, nisi aliquam vim temerariæ multitudinis illic timuerit, aut infestos vel suspectos sibi judices habuerit, pro quibus causis ad majoris auctoritatis Judices, & ad alias Provincias appellare & venire concessum est. Audivi autem alias appellationes esse, sed moratorias, nec alicui recipiendas, de quibus in sacris legibus his legimus verbis: Quicumque non confidentiâ justæ causæ, sed causâ afferendæ moræ, ne contra eum sententia proferatur, appellaverit, vel si de facto suo confessus, ne addicatur, appellare voluerit, hujusmodi appellationes non recipiuntur; Et quidem mihi plures esse talium species appellationum, quas prudens Judex ita necesse est discernat, ut circa judicandos debitam servet in omnibus æquitatem. Porro ea quæ prærogativam appellationis obtinent, sicut parvitati meæ * monstravit auctoritas, perstrinxi. Quæ si plura sunt, & usque ad [b] ipsius Cathedræ vestræ, sub Apostolica cucurrere vigilantia, confiteor non transgrediendum quidem terminos quos Patres nostri posuerunt. Moratorias autem appellationes & superfluas omnino à vestra elongandas esse audientia. Non sustinendum plantari in horto Domini toxicum mortis, toxicum quo subventus afflictorum morietur, quo Pontificalis vigor elanguebit, quo justitiæ parsimonia in nihilum reverterur, incrementum autem suscipiet ubertas delictorum.

Luc. 14. 24.

Hildeberti modestia.

Appellationes moratoriæ rejiciuntur.

* al. ministravit.

EPISTOLA XLII. *

* al. 69. Scripta circa an. 1130.

Quandam eleemosynam ab Henrico Anglorum Rege Monasterio Fontis-Ebraldi concessam, & quotannis ex Anglia persolvendam, Hildebertus ut ejusdem Monasterii Patronus, ab Honorio II. Summo Pontifice confirmari postulat.

HOnorio [c] Reverendissimo Patri suo, Sanctæque Romanæ Ecclesiæ Summo Pontifici, Hildebertus humilis Turonorum Minister, debitæ perseverantiam obedientiæ. Et relatione plurimorum didicimus, & re sumus experti, quod apud vestram, Sanctissime Pater, vigilantiam, justæ petitiones debitum inveniant effectum. Unde & nos tam devotè quàm fiducialiter id expetimus à vobis, quod & Summum Pontificem erogare deceat, & Ecclesiæ prosit erogatum. Serenissimus siquidem Anglorum Rex * Henricus Monasterio de Fonte-Ebraldi quamdam in

* scilicet I.

[a] Hæ Decretales, Hildeberti tempore, ita pro legitimis habebantur, ut eas & Ivo Carnot. & Burchardus, & ipse postmodum Gratianus, in suis compilationibus inseruerint; sed cùm tandem ex eadem Isidori Mercatoris officina, in jus irrepsisse compertum fuerit, nullius ab eruditis censentur auctoritatis.

[b] Ita mss. Ebr. Rot. & alii habent *tempus*. Editi verò *ipsius*.

[c] In negotio inter Petrum Pictonum Episcopum, & Hildebertum Turonensem, de decimis Condatensium, amicè per Gerardum Episcopum Engolismensem, Honorii Papæ Legatum, composito, ita se gessit Hildebertus, ut Petronilla, prima Fontis-Ebraldi Antistita, quæ & ipsa in causa erat, ipsum à Summo Pontifice postulaverit & impetraverit Patronum & Defensorem; quod officium per hanc Epistolam exequitur, per quam etiam ipsum jamdiu in gratiam Henrici Regis Angliæ rediisse patet.

Anglia providit eleemosynam pro remissione peccatorum suorum eidem loco singulis annis in perpetuum exsolvendam. Quam profectò eleemosynam auctoritate Sedis Apostolicæ confirmari, vestroque muniri sigillo precibus multiplicatis imploramus. Hanc ad vos, beatissime Pater, interventionem pro virginibus Christi suscepimus, quarum sicut exterior, id est, apud homines conversatio; sic apud Deum, prout credimus, puritas innotescit. Eapropter volumus ancillis Christi nostrum non deesse interventum. Quod si non meretur exaudiri à Patre filius, mereatur tamen ex Deo aliquam de pia voluntate mercedem. In sinu tamen nostro spes bona reposita est, à Patre filium exauditum iri, quæ ad promerendam servorum Dei gratiam ipsæ solæ sibi sufficiunt.

* al. 60.

EPISTOLA XLIII. *

Scripta circa an. 1130.

Non censet Hildebertus licere Sacerdoti occidere latronem, ipsum perimere volentem, immo & actu armatâ manu ipsum invadentem: quod tamen ita asserit, ut in pari casu tutiùs arbitretur Summum consulere Pontificem.

Hildebertus humilis Turonorum Episcopus, [a] A. Venerabili Dei gratiâ [b] Claromontensis Ecclesiæ Episcopo, suo charissimo amico, Salutem. Sicut parvitatem meam vestra docuit pagina, cùm latro quidam portitorem præsentium Sacerdotem invaderet, & pannis ejus lanceâ perforatis, cum vellet occidere, Sacerdos latronem lapide percussit, & ictûs occasione latro mortuus à quibusdam putatur. Pro quo scilicet delicto, jam per septennium, ab officio Dominicæ mensæ providentia vestra eumdem suspendit Sacerdotem. Sanè super hoc dignatus estis meum quærere consilium, ni fallor, id ad vestram rescribi desiderantes inquisitionem: Si Sacerdoti liceat ad sacrum redire officium, quod ei medicinaliter abstulistis. Consideranti ergo mihi, quanta in Sacerdote postuletur innocentia, & maximè quàm immunis debet esse à sanguine, non videtur Sacerdotem reum sanguinis oportere deinceps ministrare, quamvis tuendæ salutis necessitate homicidium incurrerit. Quod enim vir Christianus quærere sibi vitam alienâ morte non debeat, Ambrosius his ostendit verbis: *Quærunt aliqui si sapiens in naufragio positus, insipienti naufrago tabulam extorquere possit, utrum debeat. Mihi quidem, etsi præstabilius videatur usui sapientem de naufragio, quam insipientem evadere, non tamen videtur quod vir Christianus & sapiens & justus quærere sibi vitam alienâ morte debeat, utpotè qui etiamsi in latronem armatum inciderit, ferientem referire non possit, ne dum salutem deffendit, pietatem contaminet.* De reformatione igitur Sacerdotis mihi rem intuenti, nihil aliud, quàm quod supra dictum est, videtur; quod si etiam liceat, non tamen expedit, quoniam & exemplo offendit, & ulciscendi securitatem adducit. Si autem simile quid in Parochia mihi commissa contigisset, reum ad Apostolicam misissem audientiam, quatenus ex consilio illius & ego instruerer, & peccator de reformatione sententiam susciperet certiorem. Vale.

Nec in mortis subeundæ periculo, Sacerdos sanguinis alterius effusione se tueri debet.

De Offic. lib. 3. cap. 4.

[a] Aymerico scilicet, ad quem & Epistola 29. hujus secundi Libri.

[b] Ita mss. Ebr. non *Carnotensis*, ut habet Editio Lugdun. post Coloniensem.

* Addita.

EPISTOLA XLIV. *

Scripta circa an. 1131.

Quantì sanctus Bernardus fecerit Hildebertum, & qualis momenti ejus in maximo Ecclesiæ negotio censuerit fuisse suffragium, hæc sanctissimi Abbatis probat epistola, quâ eum ut *magnam Ecclesiæ Columnam*, ad fulciendas Innocentii II. partes contra Anacletum, patheticè & efficaciter vocavit. Hinc autem quàm amicè sanctus Bernardus cum Hildeberto egerit, lector uno quasi intuitu perspiciet.

[c] *Magno [c] Sacerdoti & excelso in verbo gloriæ Hildeberto, Dei gratiâ Turonensium Archiepiscopo, Bernardus Claræ Vallis Abbas dictus, in spiritu ambulare, & spiritualiter omnia examinare. Ut verbis vos propheticis alloquar;* Consolatio abscondita est ab oculis, quia mors dividit inter fratres. Osee 13. 14. *Quidam enim juxta Isaïam videntur* fœdus pepigisse cum morte, Is. 28 15. & cum inferno fecisse pactum. *Ecce namque Christus Domini iste Innocentius positus est in ruinam & in resurre-*

[c] Ex Editione Mabilloniana, hæc inter Epistolas sancti Bernardi repetitur centesima vigesima quarta: Scripta verò circa annum 1131.

ctionem multorum. Nam qui Dei sunt, libenter junguntur ei; qui autem ex adverso stat, aut Antichristi est, aut * Antichristus. Cernitur abominatio stare in loco sancto, quem ut obtineret, incendit Sanctuarium Dei. Persequitur Innocentium, & cum eo omnem innocentiam. Fugit ille nimirum à facie leonis, sicut dicit Propheta: Leo rugiet, quis non timebit? Fugit secundùm præceptum Domini dicentis: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Fugit, & in hoc verè virum se Apostolicum probans, quod Apostolicâ sese formâ insignierit. Nec enim Paulus erubuit in sporta dimitti per murum, & sic effugere manus quærentium animam suam. Subfugit autem non parcens animæ suæ, sed dans locum iræ; non ut mortem evaderet, sed ut vitam acquireret. Meritò Ecclesia Innocentio concedit ipsius vicem, quem per eadem vestigia gradientem cernit.

* s. Girardus Engolismensis, qui à partibus Anacleti stabat.

Amos 3. 8.

Matth. 10. 23.

2. Cor. 11. 33.

Nec sanè otiosa fuga Innocentii. Laborat quidem, sed honestatur in laboribus suis. Pulsus urbe, ab orbe suscipitur. A finibus terræ occurritur cum panibus fugienti, etsi furor Semeï Girardi Engolismensis, nondum quiescat maledicere David. Velit nolit peccator qui videt & irascitur, magnificatur in conspectu Regum portans coronam gloriæ. Numquid non omnes Principes cognoverunt, quia ipse est verus Dei electus? Francorum, Anglorum, Hispanorum, & postremò Romanorum Rex Innocentium in Papam suscipiunt, & recognoscunt singularem Episcopum animarum suarum. Solus adhuc ignorat Achitophel suum jam patefactum consilium. Frustra molitur miser super populum Dei malignare consilium, & cogitare adversus Sanctos, Sancto firmissimè adhærentes, & contemnentes curvare genua ante Baal. Nullâ fraude prævalebit parricidæ suo obtinere regnum super Israël, & super civitatem sanctam, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna fidei & firmamentum veritatis. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Electio meliorum, approbatio plurium, &, quod his efficacius est, morum attestatio Innocentium apud omnes commendant, Summum confirmant Pontificem.

Eccle. 4. 12.

Apud quod sanè & vestra, Pater, expectatur, sicut pluvia in vellus, vel serò sententia. Non improbamus tarditatem, quæ gravitatem redolet, levitatis abolet notam. Nam & Maria non statim respondit Angelo salutanti, priùs cogitans qualis esset ista salutatio. Et Timotheus præcipitur, Nemini cito manum imponere. Dico tamen ego notus Pontifici: Ne quid nimis, dico, ut familiaris & notus: Non plus sapere, quàm oportet sapere. Pudet, fateor, quod serpens vetustissimus, novâ audaciâ, relictis insipientibus mulieribus, etiam robur pectoris vestri visus est attentare, & tantam Ecclesiæ columnam ausus est concutere. Confidimus autem quia etsi concutit, non dejicit, quoniam amicus sponsi stat, & gaudet ad vocem sponsi, vocem exultationis & salutis, vocem unitatis & pacis.

1 Tim. 5. 22.

Rom. 12. 3.

Monitum.

Monitum te velim, candide Lector, mentem primò nobis fuisse sequentem Epistolam è numero Hildebertinarum omninò expungere. Cùm enim attentiùs recensioni ipsarum vacaremus, nec illam in ullo de duodecim Manuscriptis, quos ad id discussimus, invenissemus, primò quidem nobis eo suspectior visa est, quò remotior etiam ab Hildeberti stilo nobis apparuit; ac tandem diligentiùs inspectam & excussam, ipsam nihil aliud esse deprehendimus, quàm fragmentum Epistola vigesima secunda sancti Hieronymi ad Demetriadem, sub finem, de verbo ad verbum. Quod quidem non advertentes Editores Bibliotheca Patrum, Parisienses anni 1589. nec Colonienses an. 1618. nec etiam recentiores Lugdunenses anni 1677. illud ut veram Hildeberti Epistolam, in aliarum serie septuagesimam nonam, bona fide posuere.

Illam igitur libentissimè subticuissemus, nisi eruditis amicis & nobis visum fuisset non omninò improbabile fieri potuisse ut cùm Hildebertus Pastor vigilantissimus Sanctimonialem aliquam ad vagandum extra Monasterium suum plus æquo procliviorem advertisset, illamque ad exactiorem clausuram revocare decrevisset, ipseque forsan Epistolarum sancti Hieronymi lectioni, cui, ut patet ex cæteris ejus Operibus, addictissimus erat, incumberet,

hoc sanctissimi Doctoris Epistola fragmentum, ut suo consilio judicaverit aptissimum, nihilque ad avertendam virginem illam ab inconsiderata sua nimia illa vagandi libertate censuerit efficacius, quàm ipsissima illa tanti viri ad aliam virginem verba, quæ ad illam ideò sine ulla mutatione transmiserit. Aliquid siquidem ad hoc accedens agit in Epistola 3. Lib. 1. ad Adelam Comitissam Blesensem, dum in ejus tota ferè tertia parte ipsamet Senecæ verba exactè recitat, sicut & in Epistola 12. ejusdem Libri ad Henricum I. Regem Anglorum, & alibi sæpiùs.

* al. 79.

EPISTOLA XLV. *

Improbat Hieronymus virginem usquam, præcipuè solam, è Monasterio egredi, maximè verò festivis diebus, quibus ut plurimum frequentior fit populi concursus. Illas autem quæ, ut absque arbitris licentiùs vivant, laïcorum hospitia quærunt, acriter insectatur.

QUæ vivunt in Monasterio, & quarum simul magnus est numerus, numquam solæ, numquam sine matre procedant. De agmine columbarum crebro accipiter unam separat, quam statim invadat, & laceret, & cujus carnibus & cruore saturetur. Morbidæ oves suum relinquunt gregem, & luporum faucibus devorantur. Scio ego sanctas virgines, quæ diebus festis, propter populorum frequentiam, pedem domi cohibent, nec tunc egrediuntur, quoniam major est adhibenda custodia, & publicum penitus devitandum. Ante annos circiter triginta, de virginitate servanda edidi librum, in quo mihi necesse fuit ire contra vitia, & propter instructionem virginis quam monebam, diaboli insidias patefacere; qui sermo offendit plurimos, dum unusquisque in se intelligens quod dicebatur, non quasi monitorem libenter audit, sed quasi criminatorem sui operis adversatus est. Verumtamen quid profuit armasse exercitum criminantium, & vulnus conscientiæ dolore monstrasse. Liber manet, & homines perierunt. Scripsi & ad plerasque virgines, ad viduas, plerosque alios, & quicquid dici poterat in illis opusculis desloratum est, ut aut ex superfluo eadem à nobis repetantur, aut neque prætermissa plurimum noceant. Certè, ut beatus Cyprianus egregium de virginitate volumen edidit, & multi alii, tam latino sermone, quàm græco, omniumque gentium litteris atque linguis, præcipuéque in Ecclesiis, virginis vita laudata est. Sed hoc ad eas pertineat, quæ necdum elegerunt virginitatem, & exhortatione indigent, ut sciant quale sit quod eligere debeant. Nobis electa servanda sunt, & quasi inter scorpiones & colubros incedendum, ut accincti lumbis, calceatique, & apprehensis manibus baculis, iter per insidias sæculi hujus, & inter venena faciamus, possimusque ad dulces Jordanis pervenire aquas, & terram repromissionis intrare, & ad Dominum ascendere, & dicere cum Propheta : Domine dilexi decorem domus Ps. 25. 8.
tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ : *Et illud :* Unam petii à Domino, hanc requi- Ps. 26. 4.
ram, ut inhabitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ. *Felix illa conscientia, & beata virginitas, in cujus corde, præter amorem Christi, qui est sapientia, castitas, patientia, atque justitia, cæteraque virtutes, nullus alius versatur amor, nec ad recordationem hominis aliquando suspirare, nec videre desiderat, quem (cùm viderit) nolit dimittere, secundùm virginum propositum, & cœlestis, Angelorumque familiæ gloriam. Quarumdam non benè scilicet agentium, nomen infamat, quibus apertè dicendum est, ut aut nubant, si non possunt se continere, aut contineant, si nolunt nubere. Digna res risu, imò planctu, incedentibus Dominis, ancilla virgo præcedit ornatior, ut pro nimia consuetudine, quam incomptam videris, Dominam suspiceris. Nonnullæ separatæ, absque arbitris, ut vivant licentiùs, utantur balneis, faciantque quod volunt, & devitent conscientias plurimarum. Hæc videmus & patimur: & si aureus nummus affulserit, inter bona opera reputamus. Finem jungo principio, nec semel monuisse contentus sum. Ama Scripturas Sanctas, & amabit te Sapientia. Dilige eam, & servabit te; honora illam, & amplexabitur te. Hæc monilia in pectore, & in auribus tuis hæreant. Nihil aliud noverit lingua, nisi Christum; nihil possit sonare, nisi quod sanctum est; Aviæ tuæ tibi semper ac matris in ore dulcedo versetur, quarum imitatio forma virtutis est.*

In corde sacræ Virginis, nihil esse debet, nisi amor Christi.

Scripturæ Sanctæ sunt vera virginum monilia.

* EPISTOLA XLVI. *

* Nova è Spicil. & mss. Scripta circa an. 1131.

Anglorum Regi, Henrico scilicet I. familiariter Hildebertus valetudinis suæ statum exponit, illique gratias agit, quod ad ejus commendationem, Rex Francorum quamdam Turonensis Ecclesiæ Præposituram, quam à quatuor annis detinebat, ingenti licet cum gravamine, ei restituerit.

DEi gratia Excellentissimo Regi Anglorum, omnique honore & gloriâ sublimando, Hildebertus, humilis Turonorum Archiepiscopus, suis semper devotus obsequiis, Salutem. Expectans expectavi misericordiam Domini Jesu Christi, si quando dignaretur in lecto ægritudinis suum visitare servum, & usque ad

* Hac Epistolâ luce clarius apparet, Hildebertum non solùm in gratiam Henrici I. Anglorum Regis, rediisse, sed etiam familiaritatem assecutum esse.

hoc meam levare infirmitatem, ut possem videre faciem vestram, & consolari in verbis vestris, & in consilio vestro. Caterùm, nondum ei placuit, ut omninò manus sua super me requiesceret, quam tamen ingenti misericordiâ suâ tantùm retraxit, ut frigus, quod talem comitatur infirmitatem, non sentiam; calor autem & brevis sit, & spem præstet in sanitatem converti. Porro de his, de quibus vobis quid sentirem scripsi, quia finem acceperunt, & ex vestro completa sunt consilio, scribere supersedi. Audivi autem ex relatione quorumdam, quod solùm in infirmitate mea mihi cessit ad gaudium, scilicet vos benè esse cum nostro Comite, eumque se totum vestro commisisse consilio, ita ut in omnibus quæ ad vos & ad vestram respiciunt filiam, vestram sit secuturus voluntatem. Veritatem autem hujus rei per præsentem nuntium, seu per litteras vestras, mihi precor indicari. Nolo autem vestram latere Majestatem, Ecclesiæ nostræ pacem Regis redditam, Clericos invicem pacificatos, nos in gratiam Regis, gravamine ingenti, rediisse, atque Præposituram, quam Ecclesiæ nostræ abstulerat, & per quatuor annos retinuerat, quod etiam meum cruciabat spiritum, non tam redditam nobis, quàm redemptam à nobis. Non enim aliter ea potuit Ecclesiæ nostræ restitui, donec certum & taxatum obsequium nobis Regem benignum exhibuit. In hac igitur necessitate, spes mea, Serenissime Rex, ad vos spectat, clamat post vos totus spiritus meus, ne in præsentibus angustiis, vestrum mihi desit auxilium. Et quidem, cùm non egerem, nec aliquid postularem, nisi diligi à vobis, & meum dignari obsequium, vos tamen servo vestro * gratuitas & uberes impendistis benedictiones.

* *id est* gratuita, & magnifica beneficia.

EPISTOLA XLVII. *

* *Nova è ms. Ebr.*

Scripta circa an. 1131. quo Hildebertus senio confectus, mortem proximam præstolabatur.

Apud Summum Pontificem amarè quidem, sed amanter conqueritur, quod à se justè excommunicatos Clericos, se inconsulto, absolverit, & amissis dignitatibus restituerit. Illum interim obsecrans, ut se jure suo Episcopali liberè potiri & uti in sua Diœcesi sinat.

SIcut de charissimo Patre filius de vobis in aure conqueror; quoniam pro obedientia vestra adversariis meis factus sum totâ die in derisum, & insultationi eorum ita confundor, tamquam qui omninò amiserim disponendi de commissa mihi Ecclesia facultatem. Quod profectò emerserit ex eo quod corrigendi enormitatem Capellaniæ meæ, canonicam, & traditam omnibus Episcopis potestatem abstulistis. Accessit etiam ad hoc quod ego satis stupeo, quod vehementiùs quicumque audierint, admirantur, scilicet vos præcepisse, excommunicatis meis, non solùm Ecclesiæ beneficium, quod pro sua amiserunt culpa, reddi, verùm etiam communionem altaris, & Sacerdotum officium sine satisfactione, sine audientia, sine absolutione, restitui. Ego autem, licèt gravatus, vestris tamen sum obsecutus præceptis; minùs attendens illud Apostolicum: *Quæ conventio Christi ad Belial, aut quis consensus templo Dei cum idolis?* Vestram itaque Paternitatem lacrymis & precibus exoro, & tanquam pedibus Apostolicis provolutus deposco, ne corporis mei infirmitatem mentis anxietate gravetis, sed dignemini nunc præcipere ut disponendi canonicè de Capellania mea integram habeam potestatem.

EPISTOLA XLVIII. *

* al. 14.

VVILLELMO a *ARCHIDIACONO.*

Quo anno scrip a non liquet.

Clericum simoniacè Diaconatum assecutum, ab Ordine malè suscepto suspendit, & à Sacerdotio suscipiendo prohibet.

FRatrem illum, quem Diaconatum pretio comparasse significasti, à Diaconatu & supra submovendum cognovimus, & submovemus. Nullam enim partem, nullam ei sortem concedit Petrus in ordine, quem dum emit, non accepit. Unde & Simoni dictum est: *Pecunia tua tecum sit in perditione. Non enim est tibi pars, neque sors in sermone isto.* A Sacerdotio quoque Canonica eum suspendit auctoritas, quò vel nondum, vel malè factus Diaconus evolavit. Quomodo enim stabit ædificium, cui nullum suppositum est fundamentum. Agitur itaque de periculo tuo, si patiaris præscriptum fratrem, vel in Sacerdotio ministrare, quod revera malè accepit, vel in Diaconatu, quem fortasse non accepit. Nam de ejus reformatione quid loquar, cùm morbus hujusmodi nullum penitus inveniatur invenire remedium? Unde & in Decretis Nicolai capitulo sexto ita reperies: *Nullus Episcopus sacros ordines vendat à majore usque ad minorem, quia simoniacum est. Quod si quis*

Act. 8. 20.

Simonia malum sine medela.

a Archidiacono scilicet Cenomanensi; siquidem in hac Epistola loquitur Hildebertus, quasi propriam Jurisdictionem exercens, his verbis: *Submovendum duximus, & submovemus.*

fecerit, & venditor & emptor omni Ecclesiastico privetur officio. De eodem in Calcedonensi Concilio capitulo secundo. *Si quis Episcoporum acceptâ pecuniâ ordinationem fecerit, & sub pretium deduxerit impretiabilem gratiam, atque ordinaverit per pecunias Episcopum, sive Presbyterum, sive Diaconum, aut quemcumque alium qui connumeratur inter Clericos; quicumque ergo hoc meditatus fuerit, si convictus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum, & qui sic ordinatus fuerit, nullam habeat fructum ex hujusmodi mercimonio, & creatione probrosa, sed sit alienus & dignitatis & sollicitudinis ejus quam per pecunias intravit. Sed & ille qui tam turpibus & illicitis intercessor apparuerit, siquidem Clericus fuerit, de proprio decidat gradu. Si verò laïcus, sive Monachus fuerit, anathema sit.*

Venditor simoniacus & emptor: uterque interdictus.

EPISTOLA XLIX. *

* al. 54.

a b c [a] *Abbati, ut misericors sit in* [b] *fratres qui misericordiam postulabant.* [c] *Quam ut pœnitentibus impetret, arripit occasionem Paschatis mox celebrandi, & exemplum Petri & Magdalenæ, qui reatûs sui gratiam à Domino pœnitentes obtinuerunt.*

PAscha Domini est; In eo & Israël de Ægypto, & animæ justorum de tenebris exierunt. Illuxit nobis hæc dies ad usum, si die utamini ad exemplum. Pascha etenim transitus, ut nostis, interpretatur. Pascha igitur est transire in Patrem de Judice. Pascha est transire in unitatem de conscissione, ad osculum de discordia; ad misericordiam de virga: Fratres qui peccaverunt in vos, in tenebris adhuc sedent, manducantes panem doloris, & aquam tristitiæ bibentes. Percussum satis est quicquid in eis Ægyptum sapiebat. Satis erubuit Sydon in ignominia sua, satis pœnarum dedit. Clamant post vos; Clamant post nos. Si misericordiam ignoramus, humanæ salutis viam perdidimus certiorem. Petrum negantem, quâ horâ flevit, Christus respexit. Nullo se intervallo comitata sunt, & lacrymæ peccatricis, & indulgentia Salvatoris. Doceat itaque nos præsens festivitas ad fratres, qui monasticum suspirant conventum, misericordiæ passu transire, carbones super capita eorum congesturi, si non vincamini à malo, sed vincatis in bono malum.

Veniam concedat, qui veniam sperat.

EPISTOLA L. *

* al. 53.

d [d] *G. ABBATI.*

Quod ovis erratica ad ovile per misericordiam sit revocanda. [e] e

COnfrater & filius [f] noster G. exiit in regionem longinquam, ubi cum f

[a] Fortè Guillelmo, Abbati sancti Vincentii.

[b] Ms. Ebr. habet: *Ad Canonicos suos*, propter quosdam qui erant extra Ecclesiam. Quod non videtur convenire *fratribus*, qui *monasticum*, ut ait in hac Epistola, *suspirabant Conventum.*

[c] Ita ms. Reg. 4103. & Victorin. 272.

[d] Mss. omnes habent litteram *G.* optimè pictam, non *C.* ut ex conjectura reposuit Homeyus, in Notis ad Hildeberti Epistolam 23. pag. 491. quâ quidem litterâ *C.* denotari voluit Cæmentarium Joannem, Monachum Vindocinensem, de quo Goffridus Vindocinensis Abbas, scripsit ad Hildebertum Epistolas 16. 25. 29. & 30. Libri tertii, & ad Paschalem II. Epistolam tertiam Libri primi. Mirum sanè quàm parum sibi constare videatur ipse Goffridus in illis Epistolis circa hunc suum Monachum, quem quidem, ut ipse ibi testatur, *Hildeberti petitioni ad tempus concesserat*, Epist. 25. quem *de sua licentia*, Epist. 29. usque ad illud tempus quo scribebat, *cum illo mansisse*, & Epist. ad Paschalem II. Hildeberto, *pro sua necessitate, commendasse, seu commodasse non diffitetur.* Hunc tamen tanquam pervicacem, inobedientiæ reum, suæ professionis oblitum, & *fugitivum*, ut illum vocat, excommunicat; & Epistolâ 30. quasi encyclicâ, universis Ecclesiæ filiis excommunicatum esse denunciat. Is Joannes, Monachus Vindocinus, erat Artis Cæmentariæ peritus; quem, ut sibi perutilem ad ædificia perficienda, à suis prædecessoribus inchoata, vel nova, à se, ut referunt Gesta Episcoporum Cenomanensium, suscepta, Hildeberto Goffridus amicè concesserat. Sed fortè fuit, ut illum diutiùs, quàm ipse voluisset, ad operis perfectionem retineret Hildebertus. Quod tam ægrè passus est Goffridus, ut indè apud Paschalem II. acriter conquestus sit, Epistolâ tertiâ Libri primi, quod suum Monachum, ipso reclamante, *ob artis suæ utilitatem*, retineret. Sed nihil ad Joannem Cæmentarium attinere hanc Hildeberti Epistolam, solus demonstrat ejus contextus. Hildebertus enim *G.* illum dicit exiisse in regionem longinquam, & inventum sine Monacho, id est, sine habitu monastico. Quis autem credat ipsum hoc intellexisse de Monacho, qui, ut queritur Godeffridus, apud ipsum à tanto tempore, quasi ejus domesticus, immò & commensalis fuerat. Præterea illum asserit suis monitis obsequutum, ad se primò, ac demùm ad Monasterium rediisse. Frustra igitur illum repetisset Godeffridus. Deinde in hac Epistola Hildebertus à Godeffrido gratiam petit pro illo Monacho. Certè si pro illo Joanne Cæmentario deprecatus fuisset, ab ipso præcipuè efflagitasset absolutionem ab excommunicatione; quâ ita seriò Cæmentarium ferierat, ut Epistolâ quasi encyclicâ, ad Fideles omnes eum denunciaverat excommunicatum. Ruit ergo levior Homeyi conjectura, in quam cùm aliquatenus propendisset oculatissimus & doctissimus Sirmundus, ab ea, ut primos apices litteræ *G.* in mss. conspexit, statim descivit.

[e] Ita ms. Reg. 4103.

[f] Ita mss. Colb. 2662. & 1668.

sine Monacho inventum, ad Conventum monui redire Monachorum. Credidit ergo mihi, & priùs ad se, dehinc ad Monasterium reversus est. Unde & te, fili mi, oportet gaudere, quia frater tuus mortuus erat & revixit, perierat & inventus est. Priùs autem quàm recederet à me, deprecatoriam suscepit epistolam ad te. Ad quam cùm oculos inclinaveris, animum quoque ad misericordiam inclines. Misericordia speciosum est humanæ naturæ ornamentum, cujus expers malè degenerat, & hominem differtur. Unde & nescire misereri, cum feris est habere commercium. Sed absit ut renuncies homini, & mansuetudine projectâ in animal sylvestre declines. Totus enim hominem redoles, cumque geris sicut opus naturæ, sic & exemplum doctrinæ. Suscipe igitur filium tuum in pace, quia tuæ sollicitudinis est asperitatem legis, intuitu mollire pietatis.

EPISTOLA LI. *

* al. 46. incerti temporis.

a *Superiorem quemdam Regularem increpat, quod levius inordinationis quorumdam sibi subditorum pertæsus, regimine sibi imposito, in bonorum præjudicium se abdicaverit, & quod his inconsultis, alium minùs aptum vel invitis subrogaverit.*

SIcut reprimendæ præsumptionis est ad animarum regimen accedere non vocatum, sic jam susceptum deponere, nulli, nisi quem sua dejicit culpa, canonicis permittitur institutis. Unde & apud fratres, qui sub datâ tibi professione vitam vivunt communem, gravissimum noveris exortum esse scandalum, quia eos inconsultos relinquens, & invitis ac renitentibus, procuratorem substituere decrevisti. Qui postquam se sic dimitti sicut submitti quorumdam relatione didicerunt, ad nos usque fatigati, gravem nimis & plenam gemitu depromsere querelam. In dubium namque venit, magis-ne tuum accusent abscessum, an accessum illius recusent, quem judicasti subrogandum derelictis. Eum quidem credimus suscepto abrenunciaturum negotio, utpote qui noverit oportere trahi, non ultro ad sarcinam currere pastoralem. Tu autem vehementer arguendus es, & durioribus verbis increpandus, qui sine causa legibus tradita, gregi commisso pastoris præsidium subtraxisti. Quo in grege, si vel unius, vel plurimorum perversitas tibi displicuit, Augustinum tamen tua debuit attendere fraternitas ad Vincentium sic scribentem: b *Propter malos boni non sunt deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt.* Si verò totus grex, quod absit, vias incedit tortuosas, nec in sermone tuo requiescit inquietus eorum spiritus, priùs tamen in auribus nostris eorum ponenda causa, quàm deponenda custodia. Porro de dimissione hujusmodi idem Augustinus in tertio libro contra Donatistam Parmenianum sic ait: c *Qui vult corporaliter quasi manifestos malos deserere, spiritualiter deserit latentes bonos, quos inexpertos, & incognitos cogitur accusare, dum separationem conatur defendere.* De eodem quoque vir vitæ venerabilis gratiâ Benedictus & nomine, amplectendum nobis exemplum proposuit, nequaquam paucas oves deserens, donec nullam omnino cui prodesse posset, invenit. Hinc & Gregorius super Ezechielem sic ait: *Qui animarum custodes sunt, & pascendi gregis curam susceperunt, mutare loca minimè permittuntur.* Memineris igitur summa cum festinatione, ad commissum tibi gregem reverti, sub districto Judice puniendus, si vel parere, vel quæ post discessum tuum perperam facta sunt, corrigere distuleris.

Regimen animarum non licet non vocatos ambire, nec vocatos, sponte licet abjicere.

b Pastores non debent, propter malos, bonos deserere, sed propter bonos, debent etiam malos tolerare.

c

D. Greg. Lib. 2. Dial. cap. 3.

EPISTOLA LII. *

* al. 50. incerti temporis.

G. PRESBYTERO.

Sacerdotem quemdam, quem sacrificem vocat, arguit, quod furti sibi facti suspectum severiori quæstione pro revelatione vexaverit, quod licere dicit Curiæ, non Ecclesiæ.

REos tormentis afficere, vel suppliciis veritatem extorquere, censura Curiæ est, non Ecclesiæ disciplina. Unde & ab ejus animadversione abstinere debuisti, quem pecuniam tuam furto suspicaris asportasse. Neque enim carnifex es, sed * sacrifex, pro reis quidem, sed non reos immolare constitutus. In veris etiam injuriis, decuit hæc mansuetudo Sacerdotem,

* Sacrifex pro Sacerdote.

a Nec cui nominatim, nec quo anno scriptam fuisse liquet. Nec enim Guillelmo Abbati sancti Vincentii, ut suspicatus est Homeyus, cùm ejus tempore, in hoc Monasterio viguerit observantia regularis, sed Abbati probabiliter Benedictino; siquidem illi exemplum sancti Benedicti, qui non priùs malè morigeratorum Monachorum curæ renuntiaverit, quàm certò cognovisset nullum ex eis, monitis suis, ut corrigerentur, obsequuturos. Indè non contemnenda posset erui conjectura de Monachatu Hildeberti Benedictino.

b Ita D. Aug. Epistolâ 93. ad Vincentium Rogatistam, n. 15. Edit. nov. pag. 237.

c Idipsum docet S. Aug. Epistolâ 108. ad Macrobium, pag. 313. n. 16. *Vera, inquit, regula, exemplis propheticis atque apostolicis, probat malos esse potiùs tolerandos, ut deserantur boni, quàm bonos deserendos, ut separentur mali.*

Sacerdoti non licet suppliciis veritatem extorquere, nec bona injustè etiam ablata, tormentis repetere.

dotem, ut habentem malles impunitum abscedere, quàm pro incerto, certis suppliciis debacchari. Unde Augustinus ad Macedonium. [[a] *Aliquando*, inquit, *misericordes, & in ipso dubio, nolunt homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia. Ad hanc etiam misericordiam vos etiam provocare nos & exhortari decet. Melius enim, si habet, amittis, quàm, si non habet, excrucias, aut occidis.*] Abhorreas itaque reum cruciatibus & morti tradere, tu, Christe Dei, pro quo Christus cruci traditus est, & morti. Aut si tam carnaliter pecuniam suspiras amissam, qualiter eam repetere te oporteat, ad eumdem Macedonium sic Augustinus ostendit. [Nolentes reddere quos novimus & malè abstulisse, & unde reddant habere, arguimus, increpamus, detestamur, quosdam clam, quosdam palam, sicut diversitas personarum diversam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad majorem insaniam concitari. [[b] *Aliquando etiam, si res magis curanda non impedit, sacri altaris communione privamus.*]

Ibid. n. 21.

b

Vide quæ de his Exceptionibus notavimus ad Epistolam hujus libri vigesimam-septimam.

EPISTOLA LIII.

SIVE

[c] *S. * Hildeberti Turonensis Archiepiscopi, in suas Regularum Ecclesiasticarum Exceptiones, de multiplici divinorum præceptorum genere,*

c

* Sic in editionibus.

PRÆFATIO.

EXceptiones Ecclesiasticarum Regularum, partim ex epistolis Romanorum Pontificum, partim ex gestis Conciliorum Catholicorum Episcoporum, partim ex tractatibus orthodoxorum Patrum, partim ex institutionibus Catholicorum Regum, nonnullo labore in unum corpus * ordinare curavi, ut qui scripta illa ex quibus ista sunt excepta ad manum habere non poterit, hinc saltem accipiat, quod ad commodum causæ suæ valere perspexerit. A fundamento igitur Christianæ Religionis, id est à fide, inchoantes, sic ea quæ ad Ecclesiastica Sacramenta, sic ea quæ ad instruendos mores, vel corrigendos, sic ea quæ ad quæque negotia discutienda, vel deffinienda pertinent, sub generalibus titulis distincta congessimus, ut non sit necesse quærenti, totum volumen evolvere, sed tantùm titulum generalem suæ quæstioni congruentem notare, & ei subjecta capitula sine * interpolatione transcurrere. In quo prudentem lectorem præmonere congruum duximus, ut si fortè quæ legerit, non ad plenum intellexerit, vel sibi nova & sibi invicem adversari existimaverit, non statim reprehendat; sed quid secundùm rigorem, quid secundùm moderationem, quid secundùm judicium, quid secundùm misericordiam dicatur, diligenter attendat, quæ inter se non dissentire sentiebat qui dicebat: *Misericordiam & judicium cantabo tibi, Domine*; Et alibi: *Universa via Domini, misericordia & veritas.* Habet enim omnis Ecclesiastica disciplina principaliter hanc intentionem, scilicet, omnem ædificationem adversus scientiam Christi se erigentem destruere, vel * ædificationem donorum virtute & morum honestate constantem construere, vel eandem (si contaminata fuerit) pœnitentiæ remediis * emendare. Hujus ædificationis magistra est charitas, quæ saluti proximorum consulens, ad finem sacris institutionibus convenientem id præcipit aliis fieri, quod sibi quisque vult ab aliis impendi. Quicumque ergo Ecclesiasticus Doctor, Ecclesiasticas Regulas ita interpretatur, aut moderatur, ut ad regulam charitatis, cuncta quæ docuerit, vel exposuerit, referat; nec peccat, nec errat, cùm saluti proximorum consulens, ad finem sacris institutionibus debitum pervenire intendat. Unde dicit beatus Augustinus, de disciplina Ecclesiastica tractans: Habe charitatem, & fac quidquid vis; si corripis, corripe cum charitate; si parcis, cum charitate parce. Sed in his adhibenda est summa diligentia, & mundus oculus cordis, quatenus in puniendo vel parcendo, sanandis morbis charitas sincera subveniat, & nemo (venalium medicorum more) quod suum est ibi quærat, ne propheticam illam reprehensionem incurrat: * *Mortificabant animas quæ non vivebant, & vivificabant animas quæ non vivebant.* Sicut enim corporalis medicinæ ratio, vel depellere morbos, vel curare vulnera, salutem servare vel augere intendit, nec medicus contrarius sibi videtur, cùm pro qualitate vel quantitate ægritu-

* Iuretus: adunare.

* al. interpellatione.

Psal. 100. 1.

Psal. 24. 10.

* Iur. ædificationem Dei, fidei veritate, & morum

* Iur emundare.

Disciplinæ Ecclesiasticæ quis sit scopus.

* aliter in Vulgata. *Cum caperent animas populi mei, vivificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum .... ut interficerent animas quæ non moriuntur, & vivificarent animas quæ non vivunt.*

Ezech. 13. v. 18 & 19.

[a] August. Epistolâ 103. ad Macedonium, nov. Edit. nu. 10. pag. 532.

[b] In solis mss. Colbert. 1168. & 1662. post verbum *concitari*, adduntur sequentia: [Aliquando etiam ...... communione privamus,] quæ desunt in aliis mss. & quæ tamen sunt ipsa D. Augustini ibidem consequentia verba.

[c] Ita omnes Editiones Bibliothecæ Patrum. Juretus verò hanc Epistolam ducentesimam octogesimam octavam in serie Epistolarum posuit, cum hoc titulo: *Ivonis Dei gratiâ Carnotensis Ecclesiæ Episcopi, Prologus, de Intelligentia & Dispensatione Ecclesiastica Disciplinæ.*

dinis vel ægrotantis, nunc mordentia, nunc mollientia ægrotanti medicamina apponit, & nunc ferro secat, cui fomento subvenire non poterat; & è converso ei subvenit unguento, quem ferro secare non audebat. Ita spirituales medici (Doctores videlicet Ecclesiæ sanctæ) nec à se, nec inter se dissentiunt, cùm illicita prohibent, cùm necessaria jubent, summa suadent, venialia indulgent; cùm secundùm duritiam cordis delinquentium, pro correctione eorum, vel cautela cæterorum, severas pœnitentiæ leges imponunt, vel cùm secundùm devotionem dolentium, & resurgere volentium, considerata fragilitate vasis quod portant, indulgentiæ malagma superponunt. Nam qui indulgent, majoribus morbis amovendis provident, & qui illicita prohibent, à morte deterrent; qui verò * in necessariis indulgent, salutem cupiunt conservare; qui autem summa suadent, salutem student augere.

*al. necessaria jubent.

Hoc attendens diligens lector intelliget unam faciem esse eloquiorum sacrorum; cùm distinctè considerabit quid sit admonitio, quid sit præceptum, quid prohibitio, quid remissio; & hæc, nec se invicem impugnare, nec à seipsis distare, sed in omnibus sanitatis remedium pro sua moderatione & * dispensatione moderare. Sed singula quid ponderis habeant, quibusve conveniant; quæ sint remissibilia, quæ irremissibilia; & quando, vel quibus de causis sint remittenda, paulò latius distinguendum. Et prima quidem admonitio pœnam non intentat, si quis post eam non eat; sed sibi adquiescentibus præmium pollicetur. Unde Dominus dicit in Evangelio: *Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes; da pauperibus, & habebis thesaurum in Cælo.* Ecce lectio ista evangelica in voluntate hominis perfectionem ponens, non cogit, non minas intentat. Sicut nec illa quæ spadones laudans, *Qui se castraverunt propter regnum Cælorum*, subinfert: *Qui potest capere capiat.* Attamen cùm ad perfectionem voto se quisque astrinxerit, vel gradum quem nullus ascendere absque magna * contentione virtutis potest, ascenderit; jam fit necessarium & pœnale, si non teneatur quod ante hanc ascensionem fuerat voluntarium. Unde & Dominus dicit: *Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei.* Poterat enim fieri ante ascensionem inferior, non tamen deterior; post descensionem verò, inferior & deterior. Hæc de admonitione. Indulgentia verò quantùm nobis videtur; quia meliora non elegit, remedium quidem habet, non præmium; sed ab hoc si quis declinaverit, meretur exitiale judicium. Ut

*al. dispensatione.

Math. 19. 21.

Math. 19. 12.

* Iur. continentiæ virtute.

Luc 9. 62

verbi gratiâ: scimus (sicut ab Apostolo didicimus) humano generi, propter vitandam fornicationem, indultum esse conjugium, cujus violator meretur æternum (eodem Apostolo testante) supplicium; Dicit enim: *Fornicatores & adulteros judicabit Dominus Deus.* Et hic gradus, sicut de admonitione diximus, nullum cogit, nisi eum qui se primitus alligaverit: voluntarius enim est, non necessarius, alioquin transgressor esset quicumque uxorem non duceret. Postquam verò se alligaverit, audiat Apostolum dicentem: *Alligatus es uxori? noli quærere solutionem.* Idemque Apostolus, cùm de nuptiis loqueretur, non dixit, mulier si nupserit, præmium meretur; sed tantùm dixit, *non peccat si nubat.* Ita quoque, si quis ad quotidiana jejunia invitet aliquem; invitat quidem ad rem remuneratione dignam, & acquiescenti & perseveranti; sed qui non acquieverit, non fit seipso melior; sed licet maneat facientibus inferior, non fit seipso pejor. Si verò à voto ceciderit, fit seipso inferior ac deterior; Si verò infra metas sobrietatis & mensæ frugalis se cohibuerit, summotum præmia non assequitur; sed si ad commessationes & ebrietates prolapsus fuerit, rem reprehensione & confusione dignam fecisse perhibetur. Isti itaque duo status, unus superior, alius inferior, qui ante votum sunt voluntarii, post votum verò necessarii, habent modos & institutiones suas; quæ observatæ, (sicut jam supra dictum est) aliis remedium, aliis adquirunt supplicium; observatæ præmium acquirunt, non observatæ verò, æternum merentur supplicium. In his itaque, ante susceptionem deliberandum est; post susceptionem verò, perseverandum. His itaque prælibatis, de præceptione & prohibitione, aliqua nobis dicenda.

Conjugium non est necessitatis, sed voluntatis.

1. Cor. 7 27

Ibid. v. 36.

Præceptiones itaque & prohibitiones, aliæ sunt mobiles, aliæ sunt immobiles. Præceptiones sunt immobiles, quas lex æterna sanxit, quæ observatæ salutem conferunt, non observatæ eandem auferunt: qualia sunt: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua; & proximum tuum sicut teipsum:* Et *Honora patrem tuum, & matrem tuam;* & si qua sunt similia. Mobiles sunt, quas lex æterna non sanxit, sed posteriorum diligentia invenit ratione utilitatis, non ad salutem principaliter obtinendam, sed ad eam tutiùs * inveniendam. Quale est illud Apostoli: *Hæreticum post primam & secundam correptionem devita:* Non quod eorum colloquium, per se, saluti obesset; sed quod frequentatum, ex obliquo quorumdam simplicitatem corrumpere posset. Et multa reperies in Canonicis institutionibus in

Deut. 10 12

* Iur. muniendam.

Tit. 3. 10

hunc modum. Similiter immobiles prohibitiones sunt, quæ adversùs vitia loquuntur: qualia sunt, Non occides, Non mœchaberis, &c. Hæc sunt illa minima mandata, de quibus Dominus dicit, quia [Math 5. 19.] *qui ea solverit, & sic docuerit, in regno Cælorum minimus erit;* qui verò observaverit, non statim dignus erit regno Dei, quia inchoantia sunt hæc, non perficientia. Sunt alia interdicta, quæ si non interdicta fuissent, [* Iur. nec mors operaretur.] * nec in illis operaretur, nec salus periclitaretur. Sed hæc sanctorum Patrum auctoritas reverenda, ita decrevit, ut & præsentibus non obesset, & compescendis majoribus malis, vel cavendis sincera charitas provideret: Quale est illud, ut Clericus post actam de crimine damnabili pœnitentiam, Clericus non maneat, vel ad Clericatum non accedat: quod (ut ait beatus Augustinus) dictum est, rigore disciplinæ, non desperatione indulgentiæ. Alioquin contra claves Ecclesiæ disputaretur, de quibus di- [Math 16. 19.] ctum est; *Quodcumque solveritis super terram, erit solutum & in Cælis.* Sed ne forsitan spe honoris Ecclesiastici animus intumesceret, & superbè ageret pœnitentiam, severissimè placuit, ut post actam pœnitentiam nemo fiat Clericus, vel maneat Clericus. Quæ posteriorum non est putanda supervacua diligentia, qua ut saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutiùs muniretur, experti, credo, aliquorum fictas pœnitentias per affectatas honorum [* f. appetentias.] * potentias. Cogunt enim multas medicinas inveniri multorum experimenta morbo- [Math. 5. 37.] rum. Tale est illud in Evangelio: *Sit sermo vester, est, est, non, non; quod autem his abundantius est, à malo est,* non jurantis, sed jurare cogentis. Non quod malum sit jurare in contractibus humanis, ex necessitate; sed quod longiùs sit à perjurio, qui nunquam jurat, quàm ille qui qualicunque occasione jurat. Nam de Domino [Ps. 109. 4.] dicitur: *Juravit Dominus.* Et Apostolus [Hebr. 6. 16] dicit: *Omnis controversiæ eorum finis, est juramentum.* Et idem Apostolus dicit ita ju- [2. Cor. 11. 10] rans: *Est veritas Christi in me.* Et alibi: [1. Cor. 15. 31.] *Quotidie morior * propter vestram gloriam, fratres.* [* Vulg. per] In his ergo, in quibus observatis salus adquiritur, vel in quibus neglectis mors indubitata consequitur: nulla est admittenda dispensatio, sed ita sunt omnia mandata, vel interdicta servanda, sicut sunt æternâ lege sancita. In his verò quæ propter rigorem disciplinæ, vel propter minuendam salutem, posteriorum [* Iur. diligentia.] sanxit * disciplina, si honesta, vel utilis consequatur compensatio, potest procedere dispensatio auctoritate præsidentium diligenter deliberata. Multa enim talia in Evangelica historia, in Actibus Apostolorum, in gestis Conciliorum, & contigisse legimus, & postmodum Apostolicorum virorum auctoritate roborata cognovimus. Assumamus itaque primum testimonium de Evangelio. Dominus quippe mittens discipulos ad prædicandum, interdixit eis sacculum & peram. Et quia juxta Domini nostri Jesu Christi in terris disciplinam morum, instante tempore Passionis suæ, & peram reddidit eis & sacculum; seipsum primum dans in exemplum, quod in hujusmodi traditionibus necessitati temporis sit cedendum. Similiter Paulus, cùm per Corinthios se transiturum promisisset in Macedoniam, & præsensisset hoc eis minimè profuturum, mutavit dispositionem suam, non tamen sententiam. Unde se ita excusat: *Cùm er-* [2. Cor. 1. 17.] *go hoc voluissem, nunquid levitate usus sum, aut quæ cogito secundùm carnem cogito, ut sit apud me, est, & non?* Non enim sententiam suam se mutasse intelligebat, qui in veniendo ad eos, & non veniendo, salutem eorum quærebat. Unde & in sequentibus dicit: *Ego autem testem Deum invoco* [Ibid. v. 23.] *in animam meam, quod parcens vobis ultra non veni Corinthum.* Secundùm carnem quoque, dispositionem suam se mutasse non posse intelligebat; quoniam qui secundùm * Dominum cogitat, [* Iur. carnem.] tunc non implet quod disponit, quando personis majoribus defert, aut certè lucris aut majoribus apparatibus vincitur. Spiritualis autem tunc propositum implet, quando consultò & communi sententiâ Jerosolymis confirmatum est, & per Paulum & per Barnabam fratribus per Asiam destinatum, ne quisquam ad fidem veniens circuncisioni legis obnoxius haberetur. Ipse etiam Apostolus ad Galatas scribens, ita dicit: *Si circumcidamini,* [Gal. 5. 2.] *Christus nihil vobis proderit.* Et idem Apostolus, cùm Petro restitisset in faciem, quod simulationi quorundam consensisset Judæorum, qui circuncisionem saluti putabant esse necessariam; tamen necessitati temporis cedens, Timotheum Listris circuncidit, ut scandalum Judæorum ibidem commorantium devitaret; ostendens actu, quod alibi ait: *Factus sum Judæis tanquam* [1. Cor. 9. 20.] *Judæus, ut Judæos lucrifacerem.* Quod dixisse intelligendum est, non actu mentientis, sed affectu compatientis, cuique ita cupiens subvenire, quemadmodum sibi subveniri vellet, si ita affectus esset. Multa quoque Principes Ecclesiarum, pro tenore Canonum districtiùs judicant; multa pro temporum necessitate tolerant; multa pro personarum utilitate vel strage populorum vitanda dispensant; multa etiam à sanctis Patribus * imminuta, scri- [* Iur. immutata.]

Sic Nectarius, adhuc Catecumenus, assumptus est ad Sedem Constantinopolitanam. Sozom. Lib. 7. c. 10 Baron ad an. 381.

* *Iur* postquam.

prutarum testimoniis comprobantur. Sicut sanctæ Romanæ Ecclesiæ sanctus Pontifex Leo, neophitos ad summum Sacerdotium permisit accedere, quos Paulus publicâ prædicatione studuit ab hoc negotio removere. Sicut etiam Arianos, * priusquam conversi fuerint, legimus in suis officiis fuisse susceptos. Inde etiam prætaxatus Papa Leo de stabilitate non mutandorum & discretione temporum, ita scribit Rustico Narbonensi Episcopo: Sicut quædam sunt quæ nullâ possunt ratione mutari, ita multa sunt quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oportet temperari. Illâ semper consideratione servatâ, ut in his quæ dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis sit contrarium, nec decretis sanctorum Patrum inveniatur adversum. Unde Augustinus, in epistola ad Bonifacium: In hujusmodi causis nisi per gravis dissensionem scissuræ, aut illius aut hujus hominis est periculum, sed populorum strages subjacent; detrahendum aliquid est severitati, ut majoribus malis sanandis, charitas sincerius subveniat. Idem adversùs hæreticos. Si (inquiunt) oportet ut extra Ecclesiam nos fuisse pœniteat, ut salvi esse possimus; quomodo post istam pœnitentiam, apud vos, Clerici vel etiam Episcopi permaneremus? Hoc non fieret, quoniam revera (quod fatendum est) fieri tamen non deberet, nisi pacis ipsius compassione sanaretur. Sed sibi hoc dicant, & multò maximè humiliter doleant, qui in tanta morte præcisionis jacent, ut isto quodam vulnere matris Catholicæ reviviscant. Cùm enim præcisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi ut vivat, qui sine vita radicis peribat; Sed cùm receptus recipienti coaluerit, & vigor consequitur, & fructus: si autem non coaluerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim tale miserendi genus, ut nullo præciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur; non tamen nullo, sed vel levissimo arboris vulnere. Ita ergo & isti, cùm ad catholicam radicem veniunt, nec eis quamvis post erroris sui pœnitentiam honor Clericatûs aut Episcopatûs auferatur: fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris, contra integritatem severitatis. Verumtamen, *neque qui plantat est, aliquid, neque qui regat, sed qui incrementum dat Deus.* 1. Cor. 3. 7.

VENERABILIS HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI,

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA. *

* Nova è Spicil. & mss. Fulcar-monten.

Scribit [a] Ranulfo, Episcopo Dunelmensi, in gratiam Roberti cujusdam.

Ranulpho Dei gratiâ Dunelmensi Episcopo, omni honore & gratiâ sublimando, Aldebertus humilis Cenomanorum Sacerdos, Salutem & orationes in Christo. Credidi me peccaturum in plures, si quos debes pluribus oculos, prolixiore paginâ detinerem. Ut igitur me totum paucis agnoscas, totum hoc tuum in me * quicquid alterius potest esse de me. Unde & mihi * vice rependes, si & diligas me & ores pro me. Præterea ut præsentium latorem filium vestrum & fratrem Robertum in sacrarium tuæ familiaritatis susciperes, humiliter implorarem, nisi crederem eum * tam tibi notum, sibique sufficere, qui gratiam tuam possit, sine interventu alterius, promereri. Precor tamen, ut cui benefactorum te credo pro se, melius sibi sentiat esse pro me. Vale.

* supp. esse reputa.
* f. vicem.
* f. jam tibi notum.

EPISTOLA II. *

* al. 10.

[b] *Adelam Comitissam de promissa sibi ab ea planeta monet, eamque sibi rogat erogari.*

b Scripta circa an. 1101.

ATtritæ frontis est egestas; Nihil pudet, dummodo juvet. Egestas & ad crimen urget, & intercedit ad veniam. Ignosces igitur si quid, eâ urgente, supra meritum postulabo. Doces me sperare majora meritis, quæ meritis majora largiri non desistis. Si quæris quid, aut quâ fiduciâ postulem: Planetâ indigeo. Eam mihi promisisti. Sicut arbitror, non deseres promissum, quæ etiam non promissa festinas erogare. Vale.

Attritæ frontis est egestas.

[a] De hoc Ranulpho, seu Randulpho, ad Ecclesiam Dunelmensem à Willelmo Rufo, Angliæ Rege, promoto, anno 1099. consule Historiam Episcoporum Dunelmensium, Angliæ Sacræ To. 1. pag. 705.

[b] Eamdem Comitissam Blesensem, ad quam Epistola sexta Libri primi.

EPISTOLA III. *

* al. 55.

Amicum cariùs emere, quod ab amico nonnisi precibus extorquet. Interim quod [a] Exoniensis Ecclesiæ miraculorum [b] historiam tardiùs miserit, excusat se quod primum ejus exemplar fuerit amissum.

† circa an. 1104. post secundum scilicet ex Anglia Hildeberti reditum.

DIlectissimo fratri, atque venerando Exoniensis Ecclesiæ Canonico Clarembaldo, Hildebertus humilis Cenomanorum Sacerdos, plurimam in Domino Salutem. Timeo, charissime frater, timeo, quod negligentiæ arguas me, qui toties rogatus ut miracula quæ in Exoniensi Ecclesia Dominus operari dignatus est, juxta fidem destinati mihi exemplaris annotare non tæderet, satisfacere tibi diutiùs distuli. Unde & opus flagitatum non gratis exarasse me accusabis, quod & diuturnâ expectatione, & innumeris precibus comparasti. Quippe, juxta Philosophum, non tulit gratis, qui, cùm rogaret, accepit. Et quidem scio, quia nullum vendit amicus obsequium; libenter, & gratis, & cito subvenit. Nescit preces expectare, sed velut egentis vaticinetur voluntatem, prævenit rogaturum. Dubitar enim utrùm sit obsequium, quod vis precum elicit, quod non accipit improvidus, sed importunus extorquet. Porro ab eo quod à me postulasti obsequio, procul fuisse noveris, quicquid obsequii minuit * majestatem; Ex quo enim tuum didici desiderium, ex abundanti preces addidisti. Statim statui obsequi, sed exemplar amissum casu, parturientem tenuit voluntatem, quod cùm mihi per multa defuisset tempora, postea repertum meisque redditum manibus, in negotium scribendi sopitum excitavit affectum. Finis erat operi, cùm ingressus ad me nuntius, cartam in tuo nomine protendit, idipsum quod in primo legeram exemplari continentem. Adjecit idem nuntius, idcirco mihi secundum etiam exemplar transmissum, ne prioris amissione, silentium excusarem. Acceptâ igitur & relectâ non semel pagina, movit spiritum relegentis. In ea namque miracula quædam continebantur, quæ in prima; sed in ea aliter, aliter in prima, quæque non sic attendi diversa, ut adversa sibi judicarem. In his quæ juxta primum exemplar edideram, nil addere decrevi, nil demere, nil mutare. Ejusdem namque rei diversa relatio, nihil veræ præjudicat historiæ. Tuo itaque, frater mi, judicio reservavi opus corrigere, vel omnino supprimere vitiosum. Vices amici geres, si removeas ab oculis, quicquid linguas noveris formidare. Hæc ideo tibi, Clarembalde, immo Clare-valde, prælibavi, ne putares voluntate potiùs quàm necessitate dictatum stili obsequium, & me sic tædere amico scribere, tamquam si & amasse pœniteret. Cæterum cùm diverso teneat [c] littore; cùm nec salutare te possim, nisi propitium habeam priùs dimidium mundi; Cùm multis à te separer aquis, aquæ tamen multæ non poterunt extinguere charitatem. Vale.

Non tulit gratis, qui cum rogaret, accepit.

Amicus libenter & gratis, & citò subvenit amico.

* id est, magnitudinem.

Ejusdem rei diversa narratio, nihil veræ præjudicat Historiæ.

Hildeberti modestia circa opuscula sua.

---

[d] EPISTOLA IV. *

* al. 76.

* S. SAGIENSI EPISCOPO. [e]

* f. Serloni.

Scripta an. 1102.

Excusat se apud Episcopum, quod ei destinatum, necessitate detentus, distulerit mittere munusculum, seque interim Romam ad Concilium profecturum ejus commendat orationibus.

SCimus quidem, Beate Præsul, dilatione minui beneficii majestatem. Dubitatur enim an sit beneficium, cùm dilatio cruciat expectantem. Cæterùm nos apud animum ad virtutem compositum, his etiam beneficiis integram credimus esse gratiam, quibus occurrit necessitas differendi. Hinc est quod munusculo nostro, ejus, cui elaboratum est, favorem speramus adfuturum. Neque enim nos vel ultro distulimus beneficium, vel studuimus homini, qui causas ingratitudinis exquirat. Totus is Episcopum vivit, nihil habens odio, quod amare sit melius; nihil amans quod pudeat confiteri. Talem te, frater charissime, loquitur sermo noster, talem credit spiritus noster, eamdem salutem tibi desiderans, quam sibi. Optamus enim te semper in Christo bene valere, & scire quia vicem rependis nobis, si diligis nos & oras pro nobis. Maximè autem hoc tempore orationibus egemus tuis, Romam fatigandi, quò Papa [f] Calixtus, Citramontanis Episcopis & Abbatibus convocatis, generale Concilium in urbe est celebraturus. Nobis illuc

Beneficium dilatione minuitur.

[a] Exoniensis, *Exceſter.* Ita mss. omnes. Non Oxoniensis, *Oxfort*, ut Editi.

[b] Huc usque latet hæc Historia, nec quâcumque adhibitâ diligentiâ, eam detegere potuimus.

[c] E Gallia igitur scribebat in Angliam.

[d] Scripta circa an. 1102. quo Calixtus II. Papa, Concilium Lateranense Romam convocavit, imperante Henrico V.

[e] Ita Rothom. Codex.

[f] Non educitur ex Actis Hildeberti, quod illud iter ad Concilium Lateranense I. aut susceperit, aut unquam expleverit.

profecturis, tempus hyeme suspectum, nivibus Alpes, incrementis aquæ, vinculis Imperator, seditionibus civitas, exactione Palatium. Sanè omnia hæc orationibus evacuari posse credimus, solam verò exactionem nec oratione, nec jejunio temperari.

* al. 19.

EPISTOLA V. *

a b

a EPISCOPO b R.

Scripta circa an. 1105.

Rogat amicum, ut eorum quæ Apostolica, quas recepit, continent litteræ, ipsum participem faciat.

AD nos usque decurrit Apostolicam te Paginam suscepisse. Quæ si tibi mœroris aut lætitiæ calicem ministravit, unus eram cui primò post te fuerat propinandus. In omni fortuna, prudenter ad amicum festinatur. Bonam etenim communicata facit lætitia gratiorem: Adversa verò magnum suscipit ex amici solatio remedium. Hoc sanè vitium meum nec exuere possum, nec fateri erubesco. Omnia tam securè loquor cum amico, quàm mecum. Plenus sum rimarum. Effluit quicquid aut præter, aut propter voluntatem, fortunæ variat audacia. Verùm hæc missa facio. Dissimules c volo scire me quid Apostolica te monimenta docuerunt. Quicquid illud sit, iteratum gratiùs audietur. Redimes igitur accusati culpam silentii, si ea quæ postulo, tuarum mihi recursus ostenderit Litterarum.

In omni fortuna prudenter ad amicum festinatur.

c

* al. 31.

EPISTOLA VI. *

d

d Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo.

Scripta circa an. 1107.

Amicum urget, ut aut frequentiores, aut prolixiores, utpote illi gratiss mas, dirigat Epistolas.

COmmeantium raritas facit, ut rariores inter nos Epistolæ discurrant. Illa nobis & obsequium salutationis invidet, & amica colloquia. Cæterùm Epistolarum raritatem Pagina potest supplere prolixior. Memineris igitur invigilare aliquid, quod & solarium tuæ sit absentiæ, & oculos meos diutiùs remoretur. Odi verba, quæ cùm delectare incipiunt, desinunt. Tuam verò prolixitatem sic amplector, ut Epistolas longiores, & occupatus suscipiam, & invitus deponam. Illæ quidem me e otiosum non inveniunt, sed faciunt. f Vale, atque id potiùs age, ut aliquàndo obliviscaris me, quàm ut aliquando cogites de me.

e f

* al. 24.

EPISTOLA VII. *

g

Scripta circa an. 1107.

g Abbati Cluniacensi gratias agit, quod ejus orationibus Româ rediens, plurima, eaque gravissima evaserit pericula, asserens se in ejus sinum fuisse ruiturum, si per Romanum Pontificem, Pontificalis oneris sarcinam licuisset excutere; commendans interim illi Episcopum Andegavensem, quem tironem sancti Benedicti vocat.

MAximum duco atque habeo, quod mihi vestræ sacrarium familiaritatis aperuistis. In eo susceptus multis & magnis expertus sum periculis, quantum *valet deprecatio justi assidua.* Huic & soli debeo quod insidias mihi Româ redeunti dispositas intactus pertransii, quod urgentes & ingentes maris procellas illæsus evasi; quod non incidi in barbaros Pyratas, larvali formâ deformes, ferinâ crudelitate hominem diffitentes, super omnia autem gaudentes, nulla se cum Christianis habere consortia. Hi Catholicæ Religionis expertes & hostes, in insulam beati Honorati sacratissimo die Pentecostes in multis navibus delati sunt. Ibi à fundamento h Monasterio penitus everso, plurimi Monachorum gladio percussi ceciderunt. Reliquis & latibulis & turre confultum. Eâdem die de præfata insula, felix me ventus expulerat. Ita de ipsis pene leonum faucibus avulsus, auspicato cursu,

Jacobi Cath. cap. 5. 16.

h

Devastatio Lirinensis Monasterii à Barbaris illata.

a Ita Rothom. & Ebr.

b Fortè Raynaldo Andegavensi.

c Ita Ebr. & Rotom. Fortè meliùs ad sensum, sic: *Dissimules volo [velle] scire me quid, &c.*

d Ita ms. Cod. Ebroic. Rothom. habet: *Marbodo.* Sed cùm Marbodus esset Episcopus Rhedonensis, non videtur inter ipsum & Hildebertum, tantam intercessisse commeantium raritatem. Meliùs igitur: *Anselmo Cant. Archiepiscopo.*

e Rothom. *otium*; sed rectiùs Ebr. *otiosum.*

f Fortè clariùs ad mentem Authoris: *Vale, atque id potiùs age, ut [non] aliquando obliviscaris me, quàm ut aliquando tantum cogites de me.*

g *Abbati Cluniacensi.* Sancto scilicet Hugoni, cujus tempore, Hildebertus Româ rediens, tot evasit pericula, anno videlicet 1106. vel 1107. quo Paschali II. Romæ non reperto, ipsum convenit in Gallia, (post Concilium, quod Trecis celebraverat,) apud Silviniacum, ubi olim Paschalis Monachus fuerat. Obiit autem S. Hugo eodem die & anno quo S. Anselmus, anno scilicet 1109. Sicque Hildebertus an. 1107. potuit precibus ejus tribuere miram à tot periculis in itinere suam evasionem.

h Nota devastationem Monasterii Lirinensis, à nullo alio Scriptore, præter Hildebertum, fuisse relatam. Cùm tamen tot illam hic circumstantiis munierit, ipsamque, ut testis, etiam sub vitæ periculo, oculatus enarraverit, non videtur de ea

Magalonam navigavi. Hæc, ideo, Sanctissime Pater, apposui, ne quis ignoret quantis oratione vestrâ periculis ereptum me confitear. Habeo igitur, atque ago vestræ gratias Religioni, cujus sinum, quasi reus atam, jam dudum complexus essem, si consulrus Papa, Pontificis onus amoliri permisisset. Ille dum me remisit ad laborem, invidit gloriam. Non imputet ei Deus. Interim in umbra alarum tuarum sperabo, donec educar de lacu miseriæ & de luto fæcis, atque dicam: Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam, Deus meus. De cætero redundantis operæ est super Andegavensi [a] Episcopo, titone scilicet beati Benedicti, vos rogare, cujus affectus & singularis est in universis, & universus in singulis. Vale.

EPISTOLA VIII. *

* al. 16. Scripta circa an. 1107.

Adelam Blesensem scilicet Comitissam rogat, ut sibi, sicut fecerat Episcopo Carnotensi, ad Concilium profecturo, conductum provideat.

ABsentiâ mariti, laboriosior tibi cura Consulatus incubuit. Ea enim magis animo quàm corpore ad diversa te demigrate compellit. Incertus igitur ubi locorum invenirem te, certus autem quod honestatis obsequia ubique invenirem apud te, domi residens ad Dominam litteras dedi, quarum summa hæc est: Episcopo Carnotensi conductum, sicut fertur, providisti ad [b] Concilium profecturo. Quod si ita est, præfatæ gratiæ beneficium mihi communices exoro. Symmachus dicit: Ex usu venit, ut opem desiderantes ad suffragia probata confugiant. Eapropter ad tuum patrocinium transvolavi, quæ tota super fœminam, & exemplum virtutis es, & instrumentum. Vivunt in te boni sæculi reliquiæ, per quam & sexus respitat ad gloriam, & genus ela-

bentem retinet dignitatem. Argueter mendacii, nisi cujusque optimi mecum in hoc judicium convenitet.

EPISTOLA IX. *

* al. 18.

Episcopo [c] Belvacensi pro exhibitis cuidam familiari suo in civitate sua officiis gratias agit.

c Scripta circa an. 1107.

AD votorum plenitudinem accessisse confiteor, cui gratiæ tuæ limen contigit aperiri. In eo susceptus, etsi teipsum non videam, video tamen affectum tuum in puero meo, cui adventanti Belvacum, defensionis manum quoties oportere attendis, extendis. Splendorem suffragii tui obscurare est, precibus agere, ne desistas. Non vereor huic te proposito defuturum, cui oppressis concurrere & Cathedra facit, ut velis; & Curia ut possis. Interim cumulatas tibi gratias agens, scripto finem pono, dilectioni tuæ finem minimè positurus.

EPISTOLA X. *

* al. 28.

[d] *AD S. ROMA REVERSUM.*

d Scripta circa an. 1109.

Cùm inter amicos omnia debeant esse communia, asserit Hildebertus cum illo amico, de cujus Romà reditu lætatur, omnia itineris incommoda & pericula affectu perpessum.

ET vultum & diem tuus mihi reditus exhilaravit. Fortassis ignoras; Sed tecum fui Romæ, tecum [e] nivium perpessus sum injurias, tecum montes pertuli, vel lubricos glacie, vel scopulis exasperatos. Universa tecum pertuli, quæ dolui dum perferres. Hæc enim est inter amicos animorum concordia, ut nihil ab altero sit alienum, nihil alteri singulare. Omnia facit eis unam rempublicam vo-

jure dubitari posse, sicut nec dubitarunt E. C. Baronius, & ejus illustrissimus Abbreviator Spondanus, qui vel hâc solâ Hildeberti Epistolâ freti, stragem hanc retulerunt ad an. 1107. III.

[a] *Tyroni B. Benedicti.* Gauffrido scilicet de Meduana, qui ordinatus Episcopus Andegavensis anno 1093. circa an. 1098. Pontificatu se abdicans, Cluniaci Monachus effectus est; cui deinde successit in Episcopatu Raynaldus de Martiniaco. De quo vide Notas ad Epistolas 3. & 4. Libri secundi.

[b] Temporibus Hildeberti, tot in Galliis congregata sunt Concilia, ut ab anno 1097. quo electus est Episcopus Cenomanensis, usque ad annum 1132. quo obiit Archiepiscopus Turonensis, excreverint, teste Labbæo Conciliorum To. 10. usque ad quadraginta quatuor, quorum magnam partem congregavit Girardus, Engolismensis Episcopus, tunc Legatus Apostolicus. Quis igitur divinare possit de quo Concilio fiat hîc mentio? Trecense tamen II. libenter suspicarer, anni scilicet 1107. cui adfuit Paschalis II. dùm esset in Galliis; cui post reditum in Gallias, Hildebertus adesse potuit. Porrò Carnotensis Episcopus, de quo & hîc, non alius fuisse videtur, quàm Ivo, qui, ut Hildebertus, tam dura passus fuerat, ut uterque bonis spoliatus omnibus, ad iter agendum, conductum ab Adela postulare fuerit coactus.

[c] Ita Ebr. Cod. & Ror. Fortè *Gualoni*, seu *Valoni*, qui deinde factus Episcopus Parisiensis, obiit an. 1114. Cardinalis.

[d] Ita Rothom. Cod. mss. & Ebroic. Fortè Serlo, Sagiensis Episcopus.

[e] Ita Ebr. Rothom. at Editi quidam, *universas*, sed minùs benè.

Iuntas

luntas una. His amicitiæ legibus actum noveris ut memoriâ reverterer ad te, compassione essem juxta te, orationibus agerem pro te. Audivit igitur & exaudivit Dominus clamorem cordis mei, quoniam & cum salutari obsequio ad Ecclesiam, & cum salute reversus es ad amicos. Vale.

* al. 10.

EPISTOLA XI. *

a Scripta circa an. 1111.

Anglorum [a] *Reginæ, Mathildi scilicet, gratulatur bonam valetudinam, quam & legum observantia necessariam, & Ecclesiæ felicitati perutilem asserit.*

HUmilis Cenomanorum Minister Hildebertus, Mathildi Venerabili Anglorum Reginæ; Ad illius stare dexteram, à cujus dextris astitit Regina in vestitu deaurato circumdata varietate. Auditâ per præsentium latorem, & salute qua incolumis es, & salutatione qua me dignata es, de primo quidem gaudium subortum est, de secundo verò nomen mihi & gloria exuberant. In leges enim & in Ecclesiam peccare convincor, nisi de salute lætetur & exultet spiritus meus, cujus incolumitas & legum reverentiam, & Ecclesiæ statum servat incolumem. Nihil enim est unde magis oporteat lætari animam Christianam, quàm super eorum incolumitate, quibus & legum integritas, & Ecclesiæ status incolumis perseverat. Gaudeo igitur, sed & gaudebo, quoties meas aures aura, quæ te sospitem nunciet, afflaverit, quoties audiam vivere Reginam & valere, cui & potestas collata est ad judicium sceleris, & mores ad exemplar honestatis.

* al 43.

EPISTOLA XII. *

b Scripta circa an. 1115.

[b] *M. REGINÆ.*

Anglorum Reginæ, Mathildi scilicet, inviolabilem charitatis affectum, toto licèt marium spatio diffitus, pollicetur & orationes.

LOcorum vel temporis incommoda sanctus amor ignorat. Affectus in eo principatur, qui semper sui juris est, nec ei vis præjudicat aliena. Omni siquidem tempore licet diligere, etsi, quem diligis, videre non liceat. Hinc est quod mari ac terra separatus à te, in Christo diligo te, illuc mentionem tui deferens, ubi & honesta cogitatio præmium, & illicita supplicium promeretur. Ad altare quippe Domini tua me comitatur memoria, timentem, ne mihi cedat ad judicium, si eo interventu te defraudo, quem beneficiis, Regina, comparasti.

c * al 32.

[c] EPISTOLA XIII. *

d Scripta anno circiter 1120.

[d] *H. REGI ANGLORUM.*

Anglorum Regi, Henrico I. scilicet, quem magnis effert laudibus, juniorem Episcopi Andegavensis fratrem plurimum commendat.

BEnedictus Dominus Deus Israël, qui temporibus vestris, & pauperibus pacem, & Ecclesiis antiquam reformavit dignitatem; Divinum munus, & omnium bonorum votis acclamandum confitemur, vitiis accessisse judicem, moribus fundatorem. Exaltatum est solium justitiæ, rebusque suus ordo sub Rege clementissimo restituitur, qui novit reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Porro candidioris fortunæ fortitus est gratiam, quisquis apud hunc alicui subvenire posse prædicatur. Quod si non potest, magna tamen gloriæ materia est, quia hoc eum posse arbitrantur. Neque enim cuilibet concessum est, Regis illius extorquere favorem, qui diem malè perditum judicat, in quo pro perditis moribus * agere non contingit. Magni animi est, & de virtute gloriantis ad votum suum severas inclinare potestares. Hoc autem posse me plurimi somniant; hanc in oculis vestris gratiam consecutum fabulantur. Arbitratur hoc & Andegavensis Episcopus, vir nullo genere virtutum vacans, si non crederet plus posse me, quàm possum ipse credere de me. Visum est huic eligere servum tuum, & apud te interprete uti, quo fratrem suum militaribus informandum disciplinis, Regiæ Majestati commendaret. Puero quidem sublimium patebat aditus Curiarum, sed sublimiori consilio fratet fratri eam providit, in qua sic militiam disceret, ut non dedisceret honestatem. Missus est igitur ad columen morum; Missus est ad militum gloriam; Missus est ad Serenissimum Regem, cui castris, nec

Egregiè laudat Henricum.

* deest fortè corrigendis.

In cujus gratiam, immò & familiaritatem redierat.

[a] Eadem scilicet, ad quam direxit Epistolam 4. Libri primi.

[b] Ita Rothom. Cod. & Ebr.

[c] Scripta saltem post annum 1120. quo probabile est Hildebertum ab Henrico I. in gratiam receptum; quod liquet ex Epistola quam ad illum scripsit consolatoriam, de submersione filii, quæ contigit anno 1120. Episcopus autem hic Andegavensis non videtur alius, quàm Raynaldus, qui ad Remensem Ecclesiam non transiit, nisi post Radulphum Viridem, qui obiit, teste Orderico, Li. 12. anno 1124.

[d] Ita Rothom. Cod. & Ebr.

obsequium præmio, nec virtus reverentiâ defraudatur. Vestræ Majestati interest Episcopi gratiâ puerum suscipere destinatum, atque utrumque in alteto promereri. Ego quidem, si quam mihi merita mea præstant fiduciam, pro eodem decrevi supplicandum. Sed novi Regem non attendere merita, cujus est antecedere meritis universos. At si meritum requiritur, ibi de Rege bene mereor, ubi Patri filius immolatur. Vale.

EPISTOLA XIV. *

* al. 73.

[a] *M. FILIÆ H. REGIS.*[b]

Scripta circa an. 1110.

Matildem Henrici I. Anglorum Regis filiam rogat ut per seipsam illum certiorem facere dignetur, quid in Anglia agatur, præcipuè verò, quis sit Patris affectus, circa contumeliam ipsius filiæ illatam.

NOta loquor & usu frequenti comprobata. Sitienti satiùs est de fonte, quàm de rivo sitis ardorem extinguere. Vina quoque de primo sumpta dolio, nativum saporem prætendunt. Eadem de alio in aliud transfusa, degenerant. Sic uberiùs meum implent desiderium, quæ circa vos aguntur agnoscere paginâ vestrâ, quàm relatione alienâ. Quicquid enim à vobis accipiam de vobis, certius mihi futurum est, quàm si ad aures meas idipsum vulgi rumor protulerit. Ex quo igitur comperi ventos in vestrum obsequium aspirare, statim litteras ad vos dedi, ratus advectum de Anglia, qui voluntatem Regis nobis aperiret, quive declararet quem affectum de contumelia filiæ, patris pectus induerit. Hæc ut merear scire per vos, clamo post vos. Clamo quidem, sed sicut vester amicus in Domino, sicut vester servus in Christo, sicut qui honorem vestrum in principio lætitiæ meæ pono. Quæ igitur tam de Rege, quàm de vobis, amico significanda noveritis, mihi precor aperiri.

EPISTOLA XV. *

* al. 17.

[c] *Reginoldo D. Augustini Monacho gratias agit quod illi historiam Malchi Monachi ab ipso metricè scriptam miserit. Hinc cum ipso strictiorem & nusquam desituram inire pollicetur amicitiam, quam mutuis ingenii fœtibus fovere cupit; quosdam autem hic à se editos indigitat.*

Nova à mss. Ebr. Rot. & aliis.

Scripta circa an. 1111.

HUmilis Cenomanorum Sacerdos Hildebertus, Reginoldo *Beati Augustini Monacho*, quicquid sibi. Malchum tuum occupatus quidem suscepi, sed invitus dereliqui. Quem licèt Ecclesiasticis impeditus negotiis ad finem tamen usque perlegi, in eo & venustatem ordinis admiratus & virtutem. In quo satis competenter poëticâ evagatus licentiâ, rei gestæ non solùm figmentis subvenisti fabulatum, sed & naturæ pariter & veri officia succincto sunt sermone demonstrata. Silvestris oleaster, & olea naturalis ita in unum stipitem cohæserunt, ut cùm neuter sit idem qui alter, tamen effectu sit unus alter. Unde factum est ut operi tuo laudes debeam, quia dignissimo legi, & auctori gratias, quia dignum me, cui legenda mitterentur judicavit. Habebis ergo me alium Piladem, nisi tu mihi alter Orestes fieri dedigneris. Socium tamen profiteri non audeo, sed amicum promitto. Ad æqualitatem quippe quam notat societas, ascendere mihi non licet; licet autem ad benevolentiam, quæ amicitiæ fructus est, pervenire, quæ incœpta temporaliter, in æternum permanet. Oremus igitur pro invicem, ut salvemur. Ut augeatur quotidie, scriptis frequentioribus colloquamur. Interjecta maria charitatis officium non impediant; Quod terrarum spatio aliquamdiu dilatum, manus amica gratiùs accipiet. Hoc autem me non solùm non reprehendere noveris, sed venerari pariter & amplecti, quod aliquas positiones ingenioli mei filias, aut nostro-

Hildeberti modestia.

Vera amicitia temporaliter incœpta, in æternum permanet.

[a] *Mathildi.* De qua Homeyus in Suppl. p. 541. Matildi: [Henrico Quinto Imperatori locata, ex Math. Paris. an. 1110. & solemniter nupta an. 1114. Quo defuncto, data est Gaufrido Andegavensi Comiti, (dicto Plantegenest,) ex qua suscepit ipse Henricum secundum, Angliæ Regem. Desiit vivere anno 1167. cui sequens Epitaphium inscriptum est:

Ortu magna, viro major, sed maxima prole,
Hic jacet Henrici filia, sponsa, parens.]

[b] Ita mss. Cod. Rothomagensis & Ebr.

rum particulas versuum tuo te operi inseruisse norasti. Tunc enim placere mihi incipio, cùm video scripta mea, majoribus minimè displicere. Vale, frater, & dilige diligentem te; Scribe scripturo ad te.

---

* al. 4.

EPISTOLA XVI. *

a

[a] G. EPISCOPO.

Scripta circa an. 1124.

Episcopum quemdam rogat ut erga Clericum nomine Guillelmum, se beneficum præstet.

PRo Guillelmo tuo, Pater sancte, supplicandum putarem, nisi ad promerendum favorem tuum tibi solus ipse sufficeret. Præterea superfluum duxi ad beneficium excitare Pontificem, qui ante Pontificem vel immeritis benefacere consuevit. Hoc secum dignitas non attulit, sed invenit. Non itaque vereor ut Præsul beneficentiæ renuncies, cui ante privatus te obligasti. Credo etiam præscriptum fratrem non indignum, cui gratiæ tuæ limen ultroneus aperias.

---

* al. 77.

EPISTOLA XVII. *

b

[b] A. SUBDECANO.

Scripta ante an. 1125.

Postquam hospitalitatis virtutem laudibus Hildebertus extulit, amico gratias agit ob eam quam, nec ab ipso rogatus, tribus suis Clericis exhibuit; non probans tamen, quod vanitatis vitandæ prætextu bonum hoc opus occultare seu dissimulare tentaverit.

Hospitalitas sex operibus misericordiæ præfertur.

FUere qui dicerent inter sex opera misericordiæ, nihil eorum hospitalitati præferendum. Hos attendisse arbitror nonnulla in hospitio reperiri, quibus diversa susceptorum incommoda propulsari noscuntur. Idcirco splendidissimam [prædicaverunt] hospitalitatis gratiam, quâ Loth & Abraham, quia consueverant homines, Angelos etiam hospitari meruerunt. Præterea velut in ampliorem hujus gratiæ mercedem, alter Sodomæ subversionem evasit, alter filium de sterili conjuge meruit obtinere. Tibi quoque desuper, ni fallor, accessit, ut dum præfatam frequentas beneficentiam, tres Christos Christi colligeres, & hospitalitaris hostiam, quam apparatu gratissimam feceras, hilaritate faceres gratiorem. Sanè dum collecti tui transitum Turonis haberent, planè mihi gratias egerunt, in nomine meo præstitum sibi beneficium asserentes. Recordari tamen non potui, quid egerim tibi, vel alicui propter te, quo ministrare mihi deberes, aut alicui propter me. Fieri autem potuit, ut evitandæ causâ jactantiæ, diceres collatum pro me beneficium, quod eis pro Domino, & in Domino contulisti. Verùm minimè oportuit piam occultari devotionem, si transitoriæ laudis cupidus ipse non fuisti. Siquidem laudis hujus contemptores gravis offensa respicit, si quod bene agunt latere quàm videri malunt. Unde & sic Gregorius ait: [c] *Quisquis humanam laudem calcare jam sufficit, pænaliter peccat, si bona quæ agit occultat.* c

---

[d] EPISTOLA XVIII. * * al. 73. d

[e] ABBATI CLAREVALL. e

Sancti Bernardi diffusâ per orbem sanctitatis & doctrinæ famâ permotus Hildebertus, in ejus amicitiæ & familiaritatis sacrarium admitti eleganter & enixè postulat; Illi interim [f] Gebuinum Archidiaconum Trecensem, ut virum moribus & litteris eximium commendans. f

BAlsamum ex odore suo, & arborem ex fructu cognosci, paucos credimus ignorare. Sic & nobis ex opinione tua, charissime frater, innotuit, quàm sis & ad sanctimoniam compositus, & integer ad doctrinam. Cùm enim locorum inter-

[a] Ita Reg. Codex ms. & Rothomagensis. Fortè *Girardo Engolismensi.*

[b] Subdecano scilicet Turonensi, Anselmo nomine. Ita Rothom. Cod.

[c] Paulo aliter habetur in Editione nova D. Gregorii Pastorâlis, cap. 35. Sic autem ibi: *Quisquis enim laudis concupiscentiam calcare jam sufficit, ædificationis fraudem perpetrat, si bona quæ agit, occultat.*

[d] In Editione Operum sancti Bernardi Mabilloniana, invenitur hæc Epistola centesima vigesima secunda, ubi notatur scripta circa an. 1130.

[e] Ita Cod. Rothomag. Ebr. & alii.

[f] De Gebuino loquitur D. Bernardus Epistola 17. ad Petrum Diaconum, Cardinalem: [Aliqui, inquit, Fratres, nonnulla ex his quæ me coram audiere loquentem, stilo suo excepere .... Quorum unus vobis præsto est, Præcentor videlicet Trecensis, & Archidiaconus Gebuinus, & facilè potestis habere, si qua placent, quæ ab illo excerpta sunt.] Ad quam Epistolam sic scribit noster Mabillonius: [Gebuinum *moribus & litteraturâ conspicuum* vocat Hildebertus in Epist. * 53. Ejusdem eloquentiam & sapientiam prædicat Nicolaus Claravallensis in Epist. 5. ubi ejus Sermonem memorat in illud Evangelii: *Si Filius vos liberaverit, &c.*] Sermonum ipsius volumen extat in Bibliotheca Victorina. Hic est ille Cantor Trecensis, cujus flores petit Joannes Saresberiensis, Epist. 76. Confer Petrum Venerabilem in Libro 2. Epistolis 34. & 35. * immò veteris ordinis 72.

ſticio longiùs à te ſeparemur, ad nos tamen uſque pervenit, quàm jocundas noctes cum tua Rachele ducas; quæ progenies ex Lia tibi exuberet; quàm totum te exhibeas, & cultorem virtutis, & hoſtem carnis. Non alium loquuntur te, quicumque loquuntur nobis de te. Talis eſt odor olei effuſi nominis tui; talia jam tuorum præmia meritorum. Has ex agro tuo ſpicas ante ſupremam colligis meſſionem. In hac enim vita quædam merces virtutis eſt, conſpicuum & immortale teſtimonium. Hoc ipſa ſibi comparat; hoc ipſa ſibi cuſtodit. Hujus ſplendor non minuitur invidiâ; non exterioribus ſtudiis adjuvatur. Quippe bona exiſtimatio, ſicut falſis delationibus auferri non poteſt, ita nec adulatoriis favoribus acquiri. Penes ipſos eſt eam vel uberrate virtutum proficere, vel defectu minorari. Sanè de celeberrima opinione tua, ſpes in ſinu Eccleſiæ repoſita eſt, eam minimè caſuram, quoniam fundata creditur ſupra firmam petram. Ex ea nos tuam edocti devotionem, deſiderio deſideramus in ſacrarium tuæ familiaritatis recipi, ibique recordatione tecum eſſe, ubi teipſum furatus colloquiis mortalium, pro mortalibus loqueris cum Rege Angelorum. Porro huic deſiderio noſtro Gebuinus Trecenſis Archidiaconus plurimum adjecit, vir moribus & litteraturâ conſpicuus. Eum tibi cenſeremus commendandum, niſi conſtaret illos quos tuâ dignaris gratiâ, commendatione aliâ non egere. Si neſcis, illius etiam atteſtatione didicimus, te in Eccleſia eum eſſe, qui ad eruditionem virtutis, & exemplo ſufficias & verbo. Cæterùm ne litteris prolixioribus onereris, ſcripto ponimus finem, ſupradictæ petitioni, (donec exaudiri mereamur), finem minimè poſituri. Quid autem ex hoc animi geras, doceri deprecamur tuarum recurſu litterarum.

In hac vita virtutis præmium, nomen bonum.

ᵃ EPISTOLA XIX. *

* Addita.

a Scripta circa an. 1130.

Reſponſio eſt ſancti Bernardi ad Epiſtolam præcedentem Hildeberti, cui reponit laudum vices, nihil interim de oblatis laudibus ſibi tribuens.

BOnus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum. Scripta gloriæ tuæ, immo & meæ ſatis libenter accepi, Vir Totius Reverentiæ, *tenens in illis unde te non immeritò glorificem, & ipſe non immeritò glorier. Siquidem gloria noſtra hæc eſt, tuæ ſublimitatis dignatio; tua, noſtræ reputatio parvitatis. Nempe in alto non altum ſapere, ſed humilibus conſentire, nil Deo charius, nil rarius apud homines. Quis ſapiens, niſi qui ſapientiæ conſiliis acquieſcit? Ait autem:* Quantò major es, tantò humilia te in omnibus. *Hoc tu mihi exhibuiſti, minori major, ſenior juniori. Poſſim proinde & ego tuam probatam ſapientiam non indebitis efferre laudibus, & fortè juſtioribus his, quibus me dignata eſt ipſa. Quippe intereſt ad dandam rerum certitudinem, quid incerta jactet opinio, quidque opus evidens reddat indubitatum. Quod autem certius probamus, hoc & prædicamus ſecuriùs. Quæ ergo ad me de me tibi ſcribere placuit, videris tu unde probaveris; Ego laudum tuarum argumentum teneo minimè dubium, ipſas mei laudatrices litteras tuas, in quibus alium fortaſſe delectat eruditionis inſigne, ſermo ſuavis & purus, oratio luculenta, gratum laudabileque compendium. Mihi verò præ his illa ducitur humilitas, quâ tantillum tantus prævenire curaſti, & obſequio ſalutandi, & præconio prædicandi, & precandi reverentiâ. Sanè quod ad me attinet, lego de me in litteris tuis, non quod ſum, ſed quod eſſe vellem, & quod non eſſe pudet. Verumtamen quod ſum tuum eſt, & ſi quid melius Dei unquam munere fuero, tuum fore confidito, Reverendiſſime atque Amantiſſime Pater.*

Eccli. 3. 20.

ᵇ EPISTOLA XX. *

b

* Nova à Spicil. & Ebr.

Scripta circa an. 1130.

Henricum I. Anglorum Regem, obſecrat ut quoddam Monaſterium Monialium, ejuſque Abbatiſſam, ſuâ protectione tueri & decorare dignetur.

SUo benefactori & Domino. Quantùm liberalitati veſtræ ſimus obnoxii, quantaſve beneficiis veſtris debeamus gratias,

ᵃ Hæc inter Epiſtolas ſancti Bernardi, invenitur centeſima vigeſima tertia, in Editione Mabilloniana.

ᵇ Hâc Epiſtolâ liquet Hildebertum in gratiam, ab Henrico I. Anglorum Rege, non ſolùm receptum, ſed & illi quaſi ita familiarem redditum, ut apud ipſum pro amicis intercedere liberè poſſet. Hanc autem ſcripſiſſe videtur Turonis Archiepiſ.

nec explicare linguâ sufficimus, nec opere promereri. In quantum nobis tamen desuper datum est, æquè pro vestra incolumitate & salute orationes Deo multiplicabimus, quemadmodum & pro nobis. Quia verò fortassis (quod sine lacrymis dicere non possumus) faciem vestram ulteriùs visuri non sumus, quod ad salutem vestram pertinet vestræ providentiæ duximus suggerendum. Est Obedientia quædam in terra vestra, ubi Sanctimoniales boni testimonii & probati, Domino servire noscuntur. Unde & vestram rogamus Sublimitatem, quatenus pro salute animæ vestræ, parentumque vestrorum Obedientiam illam manutenere dignemini. Præfati quoque loci Abbatissam, quæ sibi nomen bonum religione & vitâ promeruit, & pro tuitione memoratæ Obedientiæ fatigatam usque ad vos, exaudire velitis, Christum in illa, sicut credimus, suscepturi. Denique transfretaturum vos audivimus, & à nobis longè recessurum. Sed hoc certum habeatis; quod aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem quâ vos amplectimur, quâ Dominum deprecamur ut Angelus pacis iter vestrum comitetur.

---

[a] EPISTOLA XXI.*

[a] * Nova.

GUILLELMO ABBATI S. VINCENTII.

Scripta anno 1129. vel 1130.

In dissidio inter Monasterium Gemmeticense, seu, ut loquitur, Gemegense, pro Ecclesiis de Seona & Cortegaem, testatur Hildebertus sui Episcopatûs tempore Gemmeticenses nullam litem movisse, seu clamorem deposuisse.

TUronorum humilis Archiepiscopus Guillelmo Abbati sancti Vincentii Cenomanensis, Salutem & benedictionem. Piæ & sanctæ devotionis esse cognovimus, & nostræ professioni convenire, sacris desideriis assensum debere non negari. Hinc est, ô Willelme frater & Abbas sancti Vincentii: quod nos postulationes tuas assensu prosequendas duximus, quibus ea quæ Monasterii tui sunt, ab infestationibus injustis ita defendi & liberari postulas, ut quod alterius juris est, aggredi non attentes. Unde ad præsens & auxilium nostrum postulasti, & consilium, super novo quodam & irrationabili clamore Abbatis & Monachorum Gemegensis Monasterii, dicentium Ecclesiam de Seona, & Ecclesiam de Cortegaem cum omnibus ad eam pertinentibus de jure sui esse Monasterii. Cujus rei clamorem post nostrum è Cenomanensi Ecclesia egressum quatuor annis, modò tandem suscitaverunt, & sub monitione venerabilis fratris nostri Guidonis Episcopi diem agendi nobiscum susceperunt; sed eos desecisse quidam religiosi etiam nominis omnino affirmant. Quod autem nos de illa debemus & possumus attestari causa, illud & dicimus & testamur. In Cenomanensi Ecclesia, Domino permittente, viginti & octo sedimus annis: verùm in tanto temporis spatio, nos nec à Monachis Gemegensis Monasterii, nec à suo Abbate synodalem habuimus de præfatis Ecclesiis clamorem, sed nec inde clamor nobis audientibus in aliquo factus est Concilio. Abbas quoque, vel Monachi sancti Vincentii, quamdiu in præfata sedimus Ecclesia, nec vocati ad justitiam defuisse inveniuntur, nec ullum omnino subfugisse judicium. Recordor prætereà, quod per quinque annos Archidiaconus fuerim antequam Præsul. Motam autem de præfatis Ecclesiis synodalem querimoniam nec recordor nec scio.

Hildebertus sedit Cenom. viginti & octo annis.

Ante quos per quinque annos fuit ibid Archidiaconus.

EPISTOLA XXII.*

* al. 1.

[b] ARCHIDIACONO NANTONENSI. R.

[b]

Scripta circa an. 1132.

Amico charissimo fidem & officia numquam desitura, mox mè verò exuli pollicetur; gratulatur interim quod ipse in exilio, & ipsa etiam inter arma literis incumbat, præsertim poeticis, & illum in armis Cæsarem obstupescit, & in carmine Virgilium.

JUstum est ut * adversa communicent, qui prosperis coütuntur. Hinc est quod

* forte adversis.

---

copus, & extremis vitæ suæ temporibus, postquam à Summo Pontifice Monasterii Fontebraldensis Patronus, Monialibus ipsis efflagitantibus, institutus est. Cùm verò hic Ordo ab ipso initio longè, latèque se diffunderet, probabile videtur jam usque in Angliam penetrasse, & Hildebertum, pro aliquo Fontebraldensis Ordinis Monasterio, illic jam constructo, apud Henricum I. ejus jam Benefactorem, hac Epistolâ intercessisse. Sic autem hic loquitur in prima persona, ut sibi ipsi ascribat quicquid beneficii Rex Henricus Sanctimonialibus irrogaret; quod nonnisi optimi illarum Patroni erat officium.

[a] Eruta est hæc Epistola ex Archivo sancti Vincentii Cenomanensis, ubi sic habet superscriptio: *De lite inter nos, & Monachos Gemegenses.* Notaturque numero LXXXII. Citatur à D. Bondoneto, sub hac nota.

Scripta anno 1129. quatuor scilicet annis, ut hic loquitur Hildebertus, post egressum ejus ab Ecclesia Cenomanensi.

[b] *Archidiacono Nantonensi. R.* Ita habet Codex

eisdem confodior jaculis quibus te didici vulneratum. Quiequid enim est quo læderis, non unum te persequitur, sed alterum. Omnia tecum sustineo, quæ te doleo sustinere. Porro amicum me, dum serenus esset aër, elegisti, dum nubilus erit, invenies. Infamis quæstus est, proximum colere dum succedit, dum malè est, ignorare. Si quid igitur habeo, si quid possum, malo exuli serviat, quàm civi. Exul enim verum probabis amicum, quem civis forsitan ignorares. Hujus autem desolationis tuæ nonnullum mihi remedium est, quod etiam inter arma poëtam in integrum proficeris. Liberum curis existimo, cui & sensu locuples, & ordine venustum carmen exuberat. Fieri enim non potest ut idem pectus, & tantarum sollicitudinum, & talium sit officina studiorum. In armis audio te Cæsarem, in carmine Virgilium obstupesco. Donec ira Virgilium exprimes, nec Cæsaris negotia, nec militiæ labores, vel curare eredam te, vel sentire. Alioquin majorem mortalibus animum geris, qui tam dissidentibus studiis integer præparatur.

Verus amicus, amici dolorem suum facit, & in adversis, sicut in prosperis, amicus est.

EPISTOLA XXIII. *

* al. 17. incerti temporis.

a *F. DECANO.*

Veri amici officium est benefactis, amicorum prævenire preces; quod egisse se asserit, & acturum pollicetur, erga incarceratum, ejus ad quem scribit amicum.

PRæter officium est, quousque rogemur, oppressis differre subsidium. Hac enim celeritate præstanda sunt beneficia, ut ea potiùs accipiat improvidus, quàm importunus extorqueat. Unde & expectaras preces anteire decrevi, ne si rogatus subvenirem, serò subvenisse judicarer. Vestet hoc vinculatus non tacebit, cui spontaneus & hilaris ad omnem me obtuli humanitatem. Illum sæpius in benedictionibus visitavi, diligenter omnia persecutus, quibus vel carcerales angustiæ, vel inopia relevati potuerunt. Sed ne nihil pro eo vestræ preces efficiant, eadem frequentiùs iterabo. Valete.

EPISTOLA XXIV. *

* Nova è Spicil. & mss. incerti temporis.

Officiali cuidam Romanæ Curiæ amicum suum nomine Simonem commendat, & ut eum Ecclesiæ Romanæ familiarem fieri procuret, obsecrat.

SUccessisse confitebor, si gratiæ vestræ limen mihi contingat aperiri. Ad quod, ni fallor, compendiosam inveni viam, cùm Simonem vestrum & colere decreverim & amare. Usus enim habet, ut qui filium diligit, à patre diligatur. Diligo autem præfatum juvenem, cujus indoles & multæ mores gratiæ satis expetunt diligi, plus extolli. Quod ut fiat dilatari vellem ejus notitiam, cumque fieri Romanæ familiarem Ecclesiæ, in qua mores hujusmodi, & gratiam inveniunt & mercedem acquirunt. Multis enim eam frequentasse profuit, qui promotionem quæ pro conditione subtrahitur, pro vita consequuntur.

Romam qui honestè frequentarat, secundior brevi excepit fortuna.

EPISTOLA XXV. *

* Nova ex Spicil. & mss.

b *Amico sciscitanti quidnam scripsisset in terra Dominus Jesus, dum ei offerretur mulier adultera, quid circa hoc ex D. Ambrosio didicerit, edisserit.*

TOtum c te mihi significasti, cùm à me doceri voluisti unde haberum quod Dominus noster, dum illi à Judæis adultera præsentaretur judicanda, digito in terra scripserit: *Terra, terra, scribe hos viros abdicatos.* Rogasti etiam, quod Salvator bis idem scripserit, aut etiam aliud quod ad meam pervenisset notitiam, tibi, dulcissime frater, scribere non gravarer. Ego sanè nihil aliud inde didici, quàm quod de epistolis Ambrosii diligens lector facilè potest eliquare. Quid ergo de his parvitati meæ innotuit, tibi perstringere curavi. Manifestum est, ad accusationem

mss. S. Audoëni Rothom. Fortè *Nannetensi.* Regius verò 4103. & Victorinus 292. habent *Roberto.* Quis autem fuerit hic Robertus Archidiaconus Nantonensis, seu Nannetensis, vix constat. Homeyus illum esse suspicatur, (sed, ut ait, non sine scrupulo,) de quo Robertus de Monte, ad annum 1170. ait: *Ad Natale fuit Rex Henricus, (I. scilicet Angliæ,) in Britannia, scilicet Minori. Apud Nannetas Robertus Archidiaconus, consensu Regis, factus est Episcopus.* Et ad an. 1184. *Obiit Robertus Episcopus Nannetensis, vir magnæ honestatis, & amicus noster, cùm rediret de Hierosolyma.* Quod tamen satis quadrat cum annis Hildeberti, qui obiit anno 1132. Quo tempore Robertus, utpote annorum ad minus viginti quinque fuerit, & Archidiaconus, nec plusquam septuaginta annorum, obiisse potuerit.

a Ita Rothomag. Codex & Ebroic.

b Non liquet quis ille sit amicus, nec quo tempore scripta sit hæc Epistola.

c Ita mss. Reg. 4103. Colb. 4017. 1168. & 2662. Ms. verò Fulcardimontis, Ordinis Cisterciensis, habet: *Notum te mihi significasti, &c.*

adulteræ, Dominum caput inclinasse, & in terra scripsisse. Quid autem scripserit, aut si idem scripserit *, seu quid primò scripserit, aut secundò, nihil certum nobis Evangelista dereliquit. [a] Ambrosius autem ad Studiosum scribens, ait : *Cùm adulteram reperissent Judæi, obtulerunt eam Salvatori, captantes, ut si absolveret eam, videretur legem solvere, qui dixerat :* Non veni solvere legem, sed adimplere. *Si damnaret, videretur adversùm finem venisse propositi sui. Hoc igitur prævidens Dominus Jesus, inclinato capite scribebat in terra. Quid scribebat? nisi illud Propheticum :* Terra, terra, scribe hos viros abdicatos. *Quod de Jechonia legitur in Jeremia Propheta.* Idem ad Irenæum scribens, de eadem muliere ait : *Oblata erat à Scribis & Pharisæis Domino Jesu adulterii rea, & hâc oblatâ fraude, ut si eam absolveret, legem solvere videretur; Si verò damnaret, propositum sui mutaret adventûs, quia peccata omnium remissurus advenit. Denique supra ait :* Ego non judico quemquam. *Offerentes ergo eam dixerant :* Hanc mulierem invenimus publicè mœchantem. Scriptum est autem in lege Moysi, omnem mœcham lapidari. Tu ergo quid dicis de ea. *Quæ cùm dicerent, Jesus inclinato capite scribebat in terra. Et cùm expectarent ut audirent eum, erigens caput dixit :* Qui sine peccato est, prior lapidet eam. *Quid tam divinum, quàm ista sententia, ut is peccata puniat qui expers peccati sit? Quomodò enim feras alieni ultorem, & proprii criminis defensorem? Nonne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat, quod ipse committit? Hoc dixit, & scribebat in terra; Quid utique dicens, nisi :* Festucam, quæ in oculo fratris tui est, vides; trabem autem, quæ in oculo tuo est, non vides. *Libido enim velut festuca, & citò accenditur, & properè consumitur.* Porro sicut Evangelistæ testimonio prudentia tua didicit, peractâ scriptione primâ, cùm Christus erexisset caput, Judæis expectantibus responsum illius, dixit : *Qui sine peccato est vestrùm, primus in illam lapidem mittat.* Post secundam verò scriptionem, elevato iterum capite, mulieri legitur dixisse : *Mulier, ubi sunt qui te accusabant?* Quâ respondente : *Nemo, Domine*, ipse subtexit : *Nec ego te condemnabo. Vade, & ampliùs noli peccare.* Sanè cùm Joannes hoc digessisset, quid tamen scripserit Dominus, scribere supersedit. Ex verbis etiam Ambrosii, quid ipse scripserit, habemus; quid tamen primò scripserit, aut secundò, non habemus. Vale, frater, & si de his alius aliquid autenticum invenerit, doceri quæso tuarum obsequio litterarum.

Fortè deest aut aliud.

Matth. 5. 18.

Jerem. 22.

Epistolâ 26. Cl. 1. ad Irenæum.

Luc. 6. 41.

Libido sicut festuca, citò accenditur, & citò consumitur.

Jo. 8.

EPISTOLA XXVI. *

* Nova è Spicil. & mss. incerti temporis.

[b] *Amico promittit inviolabilem amicitia perseverantiam.*

SI bene tibi est, congratulor; si secus, quod absit, compatior. Quippe litteraturâ es simul & conversatione amplectendus, & in pectore meo perennem meruisti mansionem. Unde licèt remotus à me, memoriâ tamen totus es apud me. Scias autem quia à festivitate sancti Laurentii febribus quartanis afflictus, omnino curas deposui, sustinens quod placet Domino meo me sustinere. Noveris autem me tuæ voluntati devotum & obsequiis.

EPISTOLA XXVII. *

* incerti temporis.

[c] *Amico de ejus prosperitate & incolumitate congaudet, illi interim quicquid suum est ex animo offerens.*

JOcunditas mihi & exultatio exuberat, quoties obsequio famæ bene vos valere cognosco. Etenim solemne est mihi vos colere, vos amplecti, vestramque promotionem inter meos assignare successus. Inde est, ut mihi ad plenitudinem gaudii cedant quæ circa vos prospera sunt; ad cumulum verò vos esse incolumem. Mendacii arguar, si frustra postulatis à me, quod possit amico, & expediat erogari. Interim rogo ut ad me vestra transfretet salutis pagina, quâ mysterium vestræ voluntatis agnoscam.

EPISTOLA XXVIII. *

* Nova è ms Fulcardimontes, & aliis, & Spicil, & aliis. incerti temporis.

Gratias agit Hildebertus cuidam Episcopo [a] amico suo, pro officiis perhumaniter & ultro exhibitis quibusdam è domesticis suis tempestate in itinere jactatis.

PUeris nostris, quibus navigaturis tempestas mare clauserat, cùm ventorum

[a] Vide Epistolam sancti Ambrosii 25. Classis primæ, ad Studium, sive, ut habet ms. Gemmelic. Studiosum, & 26. ejusdem Classis, ultimæ Editionis. Indè enim quod refert circa hoc dubium, desumpsit Hildebertus. Porrò hæc verba : *Terra, terra, terra*, non inveniuntur expressè, nisi in Septuag. Æquivalenter autem in Vulgata de Jechonia, Jerem. 22. v. 29. & 30. sic : *Terra, terra, terra, audi sermonem Domini. Hæc dicit Dominus : Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur.*

[b] Fortè *Marbodo Redonensi Episcopo.*

[c] Fortè *Anglo.* Siquidem rogat ut ad eum *transfretet* ejus responsio.

gratia deesset, vestra non defuit. Qui tandem ingressi navem, cùm jam prope cursum peregissent, à portu jam proximo temporis perfidiâ retrorsum jactati, portum in pectore Pontificis invenerunt. Ibi quies fatigatis, ibi supplementum earum, quæ defecerant, expensarum. Attriverat eos diuturnior serenitatis expectatio, sed vos rarem ad utendum ventis, & ad expectandum ventos, eis necessaria providistis. Pulchrum sanè atque prædicandum beneficium. Nullis redditum est meritis, nullâ collatum tristitiâ, nullis supplicationibus comparatum. Nihil in eo fuit, quod beneficii minuerit majestatem. Ad nomen amici, non ad preces venit.

EPISTOLA XXIX. *

* Nova è Spicil. & msf Fulcardimontis & aliis. incerti temporis.

Afflictus Hildebertus luget mortem cujusdam sibi ex inimico amicissimi.

PLerumque humanis obrepit mentibus, ut aliquâ perstricti levi * assensione, si non illis cedant pro studio voluntaria, officio destituant. Quod in alio genere hominum tolerabile, in his verò qui rei divinæ intendunt, plenum doloris est. Silentium meum rumpit sermo clementiæ tuæ. Doleo, fateor, dolore acerbo, qui hucusque latueram super illius obitu, qui tantam devotionem erga Dominum induerat, atque tanto in me incubuerat affectu, ut quem antea persequebatur, nunc diligeret; quem ante ut adversarium repellebat, nunc ut parentem putaret.

* forte offensione.

EPISTOLA XXX. *

* Nova è Spicil & Ebr. incerti temporis.

VVillelmo Episcopo VVincestrensi ingemuè fatetur sibi gratissimum fuisse, quod ab ipso sua opuscula transmitti petiisset, qua se ad illum missurum modestissimè pollicetur.

WIllelmo, Dei gratiâ Venerabili Wincestrensi Episcopo, Hildebertus Cenomanorum Sacerdos, Salutem & obsequiorum instantiam. In me bene mihi complacuit, si quid egi quod tuæ voluntati possit placere. Unde & spiritus meus magno gavisus est gaudio, cùm didici transferare tuum nuntium ad me, per quem postulares aliquid ex me. Postulasti enim exarari tibi opuscula mea, & exarata transmitti. Quo audiro hæsi diutiùs, vel amicum offendere metuens, vel risum legentibus suscitare. Si enim tibi non parco, delinquo. Si præsumo quod exigis, ridiculus invenior. Cùm autem necesse esset incidere in alterutrum, malui legentes [movere] in me, quàm in amicum delinquere me. Illud siquidem incommodum est, hoc vitium. Ibi persona læditur, hic natura. Docente autem Philosopho didici, miserabiliorem esse qui facit, quàm qui patitur injuriam. Ex eo est, quod sapiens æquanimiter injurias sustinet, inferre autem vel offensus ignorat. Hanc ergo pro te, Beatissime Præsul, indui sapientiam, ut dummodò morigeror amico, nihil lætitiæ meæ detrahant linguæ gratuitò detrahentes. Successum confiteor, si gratiam tuam vel his vel aliis promerear obsequiis. Hoc autem certum habeas, quod vicem mihi rependis, si diligis me & ores pro me. Vale.

Opuscula Hildeberti.

Ejus modestia.

Miserior qui facit, quàm qui patitur injuriam.

EPISTOLA XXXI. *

* Nova ex Spicil. Ebr. & Rot.

Cuidam a Episcopo sibi amicissimo pro missis ad se Pontificalibus sandaliis gratias agit, illorumque formam in Ecclesia Gallicana observatam, & rationem aperit, simul & quare textus Evangelicus Episcopo apertus, cæteris clausus offertur, ostendit.

a incerti temporis.

ETsi quantas debemus non possumus, quas tamen possumus vobis gratias agimus, quia calciastis vestros pedes in præparatione Evangelii pacis. Optima enim misistis sandalia, in quibus & ostensa est amicitia, & oblata doctrina. Ea namque torporem nostrum secretis excitant stimulis, & quasi quadam manu pulsant ut evigilemus, & assumamus nobis pedes evangelizantium bona. Placet nobis exhortatio hujusmodi, & ex ea fortiuntur sandalia gratiam, licèt sandaliorum non servent formam. Nimirum consuetudinis est & rationis pertusa desuper esse sandalia, ut totus appareat pes, nec totus sit coopertus. Prædicator enim nec abscondere omnibus, nec omnibus Evangelica debet aperire sacramenta. Hinc est quod Apostolis Dominus ait: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; cæteris autem in parabolis: ut videntes non videant, & audientes non intelligant.* Et alibi: *Nolite margaritas ponere ante porcos.* Inde etiam est quod manus ad Ezechielem mittitur, in qua erat involutus liber, qui & expansus coram eo legitur, & scriptus intùs & foris.

Luca 8. 10.

Matth. 7. 6.

a Fortè sancto Anselmo, cui aliquando flabellum miserat, de quo Hildebertus, Epistolâ 2. Libri primi, & quod sanctus ipse Anselmus notare videtur in Epistola ad Hildebertum, hic 11. Libri secundi, his verbis: *Vos me prævenistis amore, quod probastis munere.*

Ex eo quoque traxit hanc Ecclesia consuetudinem, ut textus quidem Pontifici apertus, cæteris autem clausus ad osculandum deferatur. Nec nos, velut vos doceamus, hæc loquimur, sed ut pariter & amico significemus & Episcopo, cujusmodi formæ sandaliis Ecclesia utatur Gallicana. [a] Quod si apud te non integram ..... sperem nihilominus in integris, scilicet exprimimus quâ ratione utamur.

Brevè Monitum.

Quamvis hæc Epistola, sicut & sequens, non videatur ab Hildeberti stylo aliena, easque ambas invenerimus in manuscripto Colbertino, numero 4017. immediatè post ultimam Hildeberti Epistolam, prima tamen illarum cujusque littera, ita nos in dubium induxerunt, utrum essent verè Hildebertina, ut eas penè subticendas censeremus. Cùm tamen eximia ad vitam spiritualem contineant consilia, fierique potuisse crediderimus, ut eas Hildebertus, dum esset adhuc Cluniaci, alicujus Archimandrita nomine, & rogatu, composuerit, & ad Monachos, in aliqua Obedientia positos, direxerit, eas hîc minutiori caractere exaratas, ne perirent, ad pii Lectoris utilitatem, duximus inserendas.

EPISTOLA XXXII. *

Nova è mss. Colb. n. 4017.

FRi. R. O. Sal. Precor te, Carissime Frater, quatenus in Obedientia tibi commissa, sic te contineas, ut & in vita tua Deus laudetur, & honoretur, & per bonam famam tuam nostra Ecclesia exaltetur. Vide ut deforis coram hominibus bonum testimonium habeas, & intùs coram Deo de bona conscientia gaudeas. Tunc autem conscientia erit bona, si nullum malum feceris ex deliberatione, & quodcumque bonum potueris, feceris simplici intentione. Alioquin, nisi intentio tua fuerit simplex & recta, nec fama quæ foris est, erit vera, nec conscientia quæ intùs est, erit bona. Intentionis autem simplicitas tunc rectissima esse comprobatur, quando ex bono opere penitùs laus humana respuitur, & solummodò laus Dei & utilitas proximi quæritur. Itaque ista duo, recta scilicet operatio, & simplex intentio, dum faciunt bona; quia simplex intentio, per conscientiam bonum operantis, mentem intùs lætificat, & recta operatio quæ foris ostenditur, ad laudem Dei alios invitans, eos ad benè operandum informat. Dicamus cum Apostolo, (si tamen in veritate dicere possumus:) *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Ille enim solummodò gloriari justissimè valet, cui conscientia bona intùs testimonium perhibet. Certè, ut mihi videtur, facillimè homo decipitur; sed Deus nullatenus irridetur. Homo enim videt in facie; Deus autem in corde. Deo igitur, qui intùs videt, conscientia nostra pura & simplex appareat; & hominibus qui vident faciem, ut glorificetur Deus, nostrum opus bonum reluceat. Sit itaque nostra operatio recta, sit intentio simplex & pura, quia incassùm ante oculos operatio nostra procedit, si eam bona intentio non præcedit; nec conscientia intùs requiem habet, quam vel perpetrata culpa deterret, vel de bono opere laus humana quæsita remordet. Tamen si de conscientia bona veram volumus habere notitiam, necesse est ut præcedat scientia conscientiam. Ubi enim non est scientia, nulla potest esse vel bona, vel mala conscientia. Ubi verò scientia præcedit, mox conscientia, utrùm bona, vel mala sit, innotescit. Sunt autem quidam boni, qui propter vitæ munditiam, malam non habent conscientiam, semetipsos diligenter per scientiam inquirunt. Sed qui puri sunt & mundi, nullius mali sibi conscii sunt; In istis præcedit scientia, & sequitur bona conscientia. Sunt verò alii, qui mali quidem sunt; sed per scientiam, suam malitiam recognoscunt. Isti cognoscendo semetipsos, malam quidem habent conscientiam; sed tamen dolentes, & gementes, quandoque convertuntur ad pœnitentiam. Horum scientiam mala conscientia loquitur; sed conscientia per scientiam illustrata, in bonum per pœnitentiam commutatur. Sunt etiam alii pejores, & suprà dictis multò deteriores, qui propter stultitiam suam, suam non attendunt malitiam. Et quia seipsos per scientiam discutere, aut nolunt, aut nesciunt, lucem scientiæ non habentes, in peccatis suis, quasi in teterrima nocte, periculosissimè dormiunt; & tales ad pœnitentiam aut vix, aut numquam redeunt, quia pœnitentiam, id est, scientiam perdiderunt. Scriptum quippe est: *Qui addit scientiam, addit & dolorem.* Undè liquidò patet, quia qui nullam scientiam habet, de peccatis suis dolere non valet. Videmus plerosque justos, pro levissimis delictis amarissimè flere; & è contrario pessimos, pro horrendis sceleribus nullum dolorem sentire, immò etiam, quod valdè dolendum est, lætari & exultare; de quibus scriptum est: *Qui lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.* Sed ut quid hoc? nisi quia & justi luce scientiæ illuminati, de minimis quæ in se cognoscunt, semetipsos graviter reprehendunt, & mali, scientiæ lucem non habentes, & semetipsos penitùs ignorantes, etiam horrenda scelera quæ faciunt, pœnitendo plangere nesciunt. Si igitur conscientias nostras, quales sunt, veraciter scire desideramus, necesse est ut scientiæ operam demus, & ad hanc habendam, non de nostra præsumamus industria, sed de sola Dei misericordia, & superabundanti ejus gratia. Rogemus itaque Dei misericordiam, & imploremus ejus gratiam, ut det nobis scientiam & bonam conscientiam, quatenus & per scientiam nosmetipsos veraciter agnoscamus, & de bona conscientia in conspectu ejus ineffabiliter gaudeamus. Sed væ mihi misero, qui conscientiam bonam non habeo, & tamen de bona conscientia loqui præsumo. Quomodo enim conscientia mea poterit esse bona, qui & multa mala commisi, quæ dignè per pœnitentiam non delevi, & bona quæ facere debui, torpens & negligens facere nolui. Aliter enim conscientia bona esse non potest, nisi & mala quæ fecimus, dignè per pœnitentiam defleamus, & præveniente nos gratiâ Dei, bona quæ possumus, faciamus. O! conscientia bona, quantùm es amabilis & jucunda! O! thesaurus magnus, nullis divitiis terrenis comparandus. C[illegible] nihil in hac vita felicius, nihil jucundius. Sed forsitan dicis: Quomodo scis, quod nihil sit felicius, nihil jucundius? Aliquando dicimus cibum esse bonum, quia hoc per experientiam scimus; Tu verò, sicut dixisti, conscientiam bonam non habes: & quomodo quod nihil sit felicius scire

Marginalia: Intentionis simplicitas, in quo consistat. — 2. Cor. 1. 12. — Cognitio sui, via ad pœnitentiam. — Excæcatio mentis, quomodo accidit, & quam timenda. — Eccle. 1. 18. — Scientiæ defectus, bonis scrupulum, malis induratonem inducit. — Prov. 2. 14. — Hildeberti humilitas. — Conscientiâ bona, nihil felicius, nihil jucundius.

[a] Ita è ms. Bigotiano Spicilegium; sed mendosè. Ebroic. verò & Rot. propiùs ad sensum: *Quæ si apud vos integram gerunt speciem, nihil opponimus; sed exprimimus quâ ratione utamur pertinaciter.*

potes? Hoc forsitan dicis. Ego autem quid dicam? Non in veritate dicere possum, quod Apostolus ait: Nihil enim mihi conscius sum, immò multùm conscius sum. Audi tamen similitudinem, & intellige rationem. Certè per oculos multa videmus, quæ tamen non habemus; sic per rationem multa esse bona cognoscimus, quæ tamen non facimus. Et per eamdem rationem de virtutibus multa differimus, à quibus vacui sumus. Ecce enim ego de bona conscientia loquens, & per rationem multa differens, quasi per oculum bonum video, quod tamen in memetipso non habeo. Audi & aliud. Plerumque dum gustamus amaritudinem fellis, mellis dulcedinem approbamus. Sic & in paupertate natus, & totus in miseriis enutritus, cùm sæculi potentes, & divitias obtinentes considerat, illos beatos, se miserum clamat, cùm tamen solam miseriam sentiens, eorum beatitudo qualis sit, per experientiam nesciat. Sic plerumque esurientes, laudamus satietatem; infirmantes, bonam esse dicimus sanitatem. Sic & ego ex infelicitate conscientiæ malæ quam sentio, quanta sit felicitas conscientiæ bonæ penso: Et quia per experientiam scio, conscientiâ malâ nihil esse tristius, ex ipsa tristitia judico, conscientiâ bonâ nihil esse jucundius. Certè mihi si daretur optio, mallem omnes miserias cum bona conscientia tolerare, quàm omnes divitias cum mala conscientia possidere. Sed quia hi, qui foris sunt, conscientias nostras videre non possunt, saltem fama nostra, quæ ad eos potest pervenire, in eorum naribus debet non patere. * *Si enim de conscientia nostra confidentes, famam nostram negligimus*, sicut ait Beatus Augustinus, *crudeles sumus*. Immò, ut ego puto, nec conscientiam bonam habemus, si per nostram negligentiam incurramus infamiam. Quod si nos è contrario fama hominum laudat, & conscientia intùs vituperat, similes sumus his qui in publico divites prædicantur, & in privato suo, paupertatis angustiâ cruciantur. Tu igitur, mi Frater, appone diligentiam, inquire conscientiam. Testimonium ejus, quale sit, diligenter attende, quid de operibus, quid de verbis, quid etiam de cogitationibus tibi veraciter testetur, intende. Attende, inquam, utrùm sit in opere sanctitas, in verbo veritas, in cogitatione puritas, in intentione simplicitas. Si conscientia tua, horum testimonio, sibimetipsi conscia fuerit, illud Apostoli, quod suprà dictum est, rectissimè dicere poterit: *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ*. Si autem exemplo mali operis, aliquem destruxisti, verbo tuo alicui maledictum, seu convitium intulisti, cogitatione illicitâ cordis munditiam polluisti; si hoc fecisti, & nondum pœnitendo satisfecisti, puto quod de istis non solùm in conscientia non gloriaris, verùm & confusione intimâ cruciaris. Sunt etiam quædam alia, de quibus plerumque nostra confunditur conscientia, id est, superbia, ira, tristitia. Quæ omnia pius Deus à nobis auferat, & puram conscientiam conferat. Vale, & ora pro me.

Aliud est de virtutibus loqui, aliud illas exercere.

Comparatio.

* Totidem fere verbis hac ait D. Augustinus, Lib. de Bono Viduitatis, cap. 22. To. 6 nov. Edit. pag. 385. a & hoc fusius. Qui famam suam præ socordia negligit, secundùm D. Augustinum, crudelis est.

2 Cor. 1. 12.

EPISTOLA XXXIII. *

* Nova ex Colb. Cod. 4017.

FRatri Fr. Fr. O. Salutem. Quando in [illegible] Pentecostes ad nos, Carissime Frater, veniebas, vocasti me secretò, atque increpando dixisti: Vos de me nullam curam habetis, sed me quasi aliquid vile & inutile projecistis. Cùmque diligenter inquirerem quare hoc diceres, respondisti: Cæteris Fratribus litteras vestras consolatorias frequenter dirigitis; mihi verò, qui plus omnibus indigeo, qui tentationes multas sustineo, nullam consolationem penitùs exhibetis. Quod ego audiens, increpationem tuam gratanter accepi, & si mihi vacaret imposterùm, aliquam consolationem me facturum esse promisi. Verumtamen scire debes me frequenter tantis occupationibus implicari, tantis curis, quamvis minutis, intùs & foris exagitari, quod secundùm desiderium meum, non mihi vacat aut lectioni intendere, aut aliquid scribere, aut, quod melius est, orationi vacare. Sed quia per nuntium tuum, ut promissionis meæ memor essem, iterùm admonuisti, quamvis, sicut dixi, multis impediar, charitate urgente, faciam breviter quod promisi. Nolo igitur, Frater, mireris si varias tentationes pateris. Tentatio est enim vita hominis super terram. Hinc etiam scriptum est: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara cor tuum ad tentationem.* Ecce evidenter habes in hac sententia, quid debeas facere. Jam enim ad Dei servitium accessisti, jam Deo servire, jam religiosè vivere promisisti. Stare debes in justitia & timore, & animam tuam ad tentationem, non ad requiem, præparare. Plerique enim, cùm ad servitium Dei accedunt, quia pro acquirendis virtutibus laborare refugiunt, Deo permittente, ad priora peccata redeunt. Si ergo tentationum laqueos cupis evadere, oportet te multos labores & cordis, & corporis sustinere. Quis enim potest sine labore, cor suum ad lamenta compungere, proprias voluntates abjicere, & aliorum voluntates bonas in omnibus adimplere? Quis, inquam, potest sine labore magno, studioque continuo, multiplices insidias diaboli plenè cognoscere, & cognitas devitare? Magnus est certè labor tentationum, & non contemnendus; sed tamen pro amore Dei, patientissimè tolerandus. At ne per tentationem cadas in desperationem, audi quid Beatus Jacobus Apostolus dicat: *Omne gaudium existimate, Fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Magna est, Frater Carissime, tentationum utilitas, quia per tentationem vera possidetur humilitas. Multùm enim, ut credo, superbia nostra se in altum erigeret, nisi, Deo permittente, eamdem superbiam nostram tentationum pondus deprimeret. Plerumque dum nullas foris tentationes patimur, graviùs in corde per elationem periclitamur; & quia iniquitatem nostram considerare negligimus, magna quædam & incomparabilia de nobismetipsis sentimus, & cæteros quosque in comparatione nostra despicimus. Sed pius Dominus aliquando cùm nostram misericorditer respicit elationem, ad correptionem nostram, super nos venire permittit carnis tentationem. Vult enim ut tentatio carnis deprimat elationem cordis. Vult ut infirmitatis nostræ conscii, de nobis abjecta & vilia sentiamus, quatenus minores quosque, nobis per humilitatem præponamus. Bonum est etiam, ut, quando tentationem aliquam sustines, professionem quam fecisti, ad memoriam revoces. Professus es castitatem, * communionem, obedientiam. Quando professionem istam fecisti, diabolum graviter offendisti. Hanc professionem vidit & invidit. Et ideò contra singulas professiones, singulas adhibet tentationes. Contra professionem castitatis, suggerit luxuriam carnis. Contra communionis professionem, alicujus rei accendit cupiditatem. Contra virtutem obedientiæ, opponit vitium inobedientiæ. Sed tu, Frater mi, tene fortiter professionem, & devita cautè tentationem. Si diabolus te impugnat, cave ne expugnet, cave ne superet; Resiste fortiter, pugna viriliter. Si intorserit concupiscentiæ jaculum, castitatis oppone clypeum. Si ad memoriam reduxerit præteritas actiones, præteritas delecta-

Eccli. 2. 1.

Perfectio religiosa sine multo labore non acquiritur.

Jacobi 1. 2.

Magnus tentationum fructus, humilitas.

Præcipuè à tentatione carnis.

* Id est, paupertatem, seu proprii abdicationem.

Recordatio monasticæ professionis tutum contra tentationes refugium.

Monacho quam periculosa præ-

tericarum voluptatum recordatio.

tiones, tu è contra cogita inferni dolores, & pœnas horribiles. Si enim ignem gehennæ diligenter attenderis, ignem luxuriæ citò extingues. Oportet etiam ut & intùs conserves cordis affectum, & exteriùs, * oculorum. * Oculorum enim corruptus affectus, oculorum aciem ad illicita dirigit, & aspectus illicitus intùs affectum corrumpit; Atque ideò debes & intùs affectum purificare, & foris aspectum per disciplinam restringere. Cogita frequenter quanta sit munditia castitatis, quàm grata sit Deo & acceptabilis. Hinc in Evangelio Veritas dicit: *Sint lumbi vestri precincti.* Quid enim lumbos præcingere, nisi fluxum luxuriæ castitatis cingulo cohibere? O! munda castitas, quantùm in alto resides! O! immunda luxuria, quantùm in imo jaces! Ecce castitas hominem Deo jungit, Templum Dei incorruptum custodit. Luxuria verò hominem à Deo separat, diabolo sociat, Templum Dei violat. Castitatis ergo virtutem amplectere, luxuriæ vitium perhorresce. Istius ama pulchritudinem, illius fuge turpitudinem. Magna est certè & pulcherrima virtus castitas; si tamen cum castitate teneatur humilitas: Alioqui de sola castitate Deo placere non possumus, nisi etiam cum castitate humilitatem veraciter habeamus. Immò plerumque magnos tentationum assultus castitas patitur, idcircò quia superbia de corde non expellitur. Si igitur de castitate vis esse securus, esto in humilitate fundatus. Denique diabolus, quia per virtutem castitatis nos Deo placere considerat, etsi eam auferre non prævalet, tamen hanc inquietare non cessat. Hinc est quod vigilantibus nobis turpes cogitationes, si potest, immittit. Dormientibus verò, ad illusionem * nostram, diversarum specierum formas assumit. Tanta est ejus nequitia, tanta invidia, ut non attendat quid de se faciat, quàm vilium rerum formas accipiat; tantùm ut nos alliciat, ut nos decipiat. At nos, seu vigilantes, seu dormientes, Domini existentes, & ad Dominum tendentes, turpes cogitationes bonis cogitationibus repellamus, & nocturnas illusiones, Signo Sanctæ Crucis muniti, nullatenus timeamus. Bonum est etiam ei qui castitatem custodire desiderat, ut in cibo & potu sobrietatem teneat, & orationi frequenter insistat. Postquam enim diabolus naturalis concupiscentiæ ignem ciborum adjectione paulùlùm ardere conspicit, continuò in semetipso spiritum nequitiæ colligit, & ad accendendum concupiscentiæ ignem, toto conatu flatum tentationis emittit. Et ideò bonum est ut ignis concupiscentiæ aquâ parsimoniæ extinguatur, & diaboli flatus orationis spiritu repellatur. Multa sunt quæ ad conservandam castitatem plurimùm juvant; sed hæc tibi, Frater Carissime, sufficiant. Si autem de professione communionis & obedientiæ, adhuc vellem disserere, jam Epistola modum excederet, & prolixior sermo lectori fastidium generaret. Hoc tantùm breviter dico. Scire te volo, quia quicumque post professionem communionis, aut equum, aut vestimentum; aut, quod minus est, obolum in sua proprietate retinet, nullam cum Deo partem, nullam cum Sanctis ejus communionem, nisi dignè pœnituerit, habere valet. Similiter qui post promissam obedientiam Prælati sui imperio, contumaci superbiâ renuit obedire, nullatenus Jesu Christi, qui factus est obediens usque ad mortem, cohæres potest existere. Et ideò bonum est *ut nullam penitùs habeamus proprietatem, ne Sanctorum perdamus amabilem societatem, & obedientiam cum Jesu Christo Domino, usque ad mortem teneamus*, ut post mortem, obedientiæ fructum ab eodem Domino recipere valeamus. Vale, & ora pro me.

* supp. aspectum.
* fortè Cordis enim corruptus affectus.
Oculorum mortificatio quam ad castitatem necessaria sit.
Luc. 12. 35.
Castitas sine humilitate, Deo non placet.
* f. nocturnam.
Signum Sanctæ Crucis contra illusiones nocturnas; quod & suadet Hildebertus Epistolâ 20. Libri primi.
Hildebertus hic loquitur, quasi verus esset Monachus.

* EPISTOLA XXXIV. [a]

Hildeberti Episcopi Cenomanensis, ad Urbanum II. de Cœmeterio Sancti Vincentii.

Scripta an. 1099.

SAnctissimo Patri suo U. Cenomanensis Episcopus. Universis Fidelibus, per spatiosum orbem longè latèque diffusis, clarescit, antiquos Patres, ad vitandam Urbium frequentiam, quædam solitaria loca elegisse, ubi ad honorem Dei, corpora Fidelium honestè potuissent sepeliri; ad quorum imitationem, pia & discreta sanctorum antecessorum nostrorum sollicitudo, in Suburbio nostræ Civitatis, ex possessionibus Cenomanensis Ecclesiæ, quamdam Abbatiam de sancto Vincentio [b] fundaverunt, ubi ipsi & successores sui, & Canonici, & illi qui consistunt in ea parte Civitatis quæ ad feodum Episcopi noscitur pertinere, per succedentia tempora sepelirentur, seorsum regulariter parte Cœmeterii retentâ, ubi Clerici ab aliis, sicut ordine, ita sepulturæ differrent dignitate: propter quod Monachis illius Monasterii, inter alia Beneficia in Ecclesia nostra, quædam ab antiquo Præbenda collata est, ut illi qui pro nostris animabus Domino Deo sacrificia specialiùs offerebant, firmo charitatis & familiaritatis vinculo nobiscum adstringerentur. In eodem itaque Cœmeterio, sine controversia, tam Episcopi nostri, quàm Canonici, à priscis temporibus, usque in præsentem, consecuti sunt sepulturam. Cæterùm noviter accidit, quod me absente, quidam Canonicus noster moreretur; undè effectum est, ut dum Canonici nostri ei debitum fraternitatis obsequium in Ecclesia nostra, ut mos exigebat, persolverent, pauci eorum, semper peste discordiæ laborantes, illum adhuc viventem asserebant præcepisse, quatenus in Cœmeterio

a Hanc Epistolam suo loco non potuimus collocare, cùm nobis tunc solùm obtigerit, cùm ultima hujus Libri Epistola actu typis mandaretur. Ipsam autem nobis humaniter ministravit R. P. D. Theodoricus Ruinartius noster, utpotè unam ex Epistolis, quas prælo proximè commissurus erat, ad Urbanum II. directis, & quam non alterius Episcopi Cenomanensis esse censuit, quàm Hildeberti, cùm nullus alius præter ipsum, Cathedram Cenomanensem occupaverit, ab anno 1097. ad an. 1099. quo hanc Epistolam scriptam arbitratus est, & quam novissimè ex Cartulario Abbatiæ sancti Vincentii Cenomanensis accepit.

b Celebris etiam nunc Abbatia Benedictina, sub Congregatione sancti Mauri, Abbate Regulari gaudens.

de Belloloco sepelitetur. Cæteri verò Fideles, qui confessioni ejus & unctioni interfuerant, testabantur illum inter fratres & patres nostros, apud sanctum Vincentium sepulturam requisivisse; licet aliàs minimè debuisset tumulari, nisi Monachus, vel Regularis efficeretur. Illi autem qui seditionem concitaverant, corpus defuncti, sancti & religiosi viri, ad instar sacrilegorum, in nostra Urbe extra Cœmeterium, in terra minimè consecrata, sacra usurpantes obsequia, sepulturæ tradiderunt. Monachi verò, nostro adventu cognito, nostram humilitatem suppliciter multoties rogaverunt, ut eis, juxta consuetudinem Ecclesiæ nostræ, corpus Canonici nostri redderemus. Super hoc igitur Capitulum nostrum frequentiùs & diligenter misimus, ne nostræ scandalum inferretur Ecclesiæ, fratri suo, contra antiquum morem, solitam denegantes sepulturam. Maxima quidem pars Capituli nostro consilio pariter favebat, & præcepto; sed paucorum arrogantia, ut dictum est, rationi resistebat; & omnibus, me tantùm excluso, qui corpus defuncti deferrent ad tumulum, minabatur supplicium. Sanè Monachi se sentientes prægravati, cùm suam nec jure, nec prece, possent investituram obtinere, ad sinum misericordiæ vestræ, super his qui eos spoliaverant, appellàverunt. Ideircò, dulcissime Pater, hujus rei seriem veraciter vestræ Beatitudini intimamus, humiliter exorantes, quatenùs paupertati Monachorum jus suum conservare dignemini, & perversorum pertinaciam vestrâ auctoritate conterere.

Epistolarum Venerabilis Hildeberti

FINIS.

APPENDIX

AD VENERABILIS HILDEBERTI EPISTOLAS.

BREVE MONITUM.

Licèt, antequam Venerabilis Hildeberti Epistolas prælo committeremus, nihil omiserimus ut omnes ordine quasque suo donaremus, fieri non potuit quin earum aliquæ sive in Manuscriptis non relatæ, sive in Editionibus omissæ nostram diligentiam effugerent. Has tamen, paucas licèt, processu temporis, & diu post cæterarum absolutam impressionem amicorum auxilio satis feliciter recuperavimus, quas minùs quidem ordinatè cæteris maluimus attexere, quàm studiosorum desiderio & utilitati subtrahere. Cùm autem earum quædam Diplomatum potiùs quàm Epistolarum stylum sapiant, veras & sinceras Epistolas primo loco, Diplomata verò seu Chartas posteriori collocandas curavimus, quibus eruditas in quasdam Cl. D. Loyauté notas subjecimus.

[a] EPISTOLA PRIMA.

Turstinum Eboracensem Archiepiscopum de sua in eum amicitia certum facit, seque nihil unquam egisse, nec acturum quo illi ullatenus adversetur in ejus dissidio cum Rodulpho Archiepiscopo Cantuariensi.

TURSTINO Dei gratiâ venerabili Eboracensi Electo, suo carissimo amico Ildebertus humilis Cenomannorum Sacerdos. Non facilè de amico diffidere. Sicur Seneca testatur, & omni & nulli credere vitium est; unde & nonnulla vos respicit culpa, si apposuistis animo vestro sinistrum aliquid de amico priùs credere, quàm probare; priùs diffidere de eo, quàm in eo diffidendi invenire rationem. Mihi siquidem scripsistis in ore multorum esse, quod legationem Cantuariensis ad Domnum Papam susceperim, ut quem flectere ipse non potuit, meâ, quæ vel nulla vel modica est, auctoritate flecteretur. Quâ relatione vos vel leviter esse motum, me non leviter movit. Sic enim significastis quod vel numquam fuerim quem credebatis amicum, vel turpiter esse destiterim. Cæterum nondum ego hanc assumpsi audaciam, nondum decrevi justitiæ sic adversari, nondum ira persequi me ipsum, ut humeros illi supponam oneri, quod portare nec facile est, quia apostolica resistit auctoritas; nec honestum, quia impedit ratio; nec utile, quia imminet periculi magnitudo. Quod si nihil horum obstaret, Apostoli tamen memor sum sic dicentis: *Si ea quæ destruxi reædifico, prævaricatorem me constituo.* Gal. 2. 18. Nolite itaque credere, nolite opinari me esse mutatum, me, ab eo qui fuerim, dissentire. Veritatem loquor, animum meum loquor. Vivit Deus, & Dei Filius, & utriusque Spiritus, quia nec Domnus Cantuariensis, nec pro eo aliquis à me postulavit, ut adversùs Eboracensem Ecclesiam, causam ejus vel litteris commenda-

Omni & nulli credere vitium est.

[a] Hanc Epistolam è schedis Cl. D. Loyauté, nobis à Cl. D. Logé commodatis, eruimus, quam ipse fortè eruerat è Notis Jureti ad Epist. 274. Ivonis Carnotensis, quam ipse ab Ant. Oisello Jurisconsulto habuerat, & qui eam in vetustis membranis repererat. Variè autem in variis Exemplaribus scribitur *Turstini* nomen; modò enim *Turstinus*, modò *Turstanus*, vel *Turstiannus*. *Turstino* adhæsimus cum Jureto in Notis ad præfatam Ivonis Epistolam. Huic porrò Epistolæ occasionem præbuit grave dissidium inter Ecclesiam Cantuariensem & Eboracensem, quam Ecclesiæ suæ Rodulphus Cantuariensis sibi per omnia subjectam contendebat; Eboracensis verò Turstinus, ut Archiepiscopus, ab eo liberam suam prætendebat Ecclesiam; qui tandem ita causâ cecidit, ut ipse cum suis suffraganeis Episcopis, & eorum Cleris, omnem subjectionem exhibere coactus sit Cantuariensi Archiepiscopo, tamquam totius Angliæ Primati. De quo vide fusiùs Matthæum Paris in Willelmo Conquæstore, & Juretum loco citato.

rem, vel pro ea legationem susciperem. Sunt quæ ipse nobis indicavit, unde nostrum quæsivit consilium: sed quæ nihil omnino vestram vel spectant vel impediunt causam. De legatione quam antecessor ejus *, sermo mihi & illi fuit, & de aliis quæ à vestro procul sunt negotio. Apostolorum limina nequaquam ad præsens visitare disposui. Vicem mihi rependetis, si in nostra perseveratis amicitia. Ego enim numquam amici immemor, numquam desertor esse sustinebo. Vale. Epistolas meas mihi mittere nolite differre.

* *supp. forte exercuit.*

EPISTOLA II.

E veteri Codice ms. S. Albini Andegavensis, & Schedis Baluzianis.

Quod conjugatis qui simul voluntariè continentiam voverunt, à voto non liceat resilire.

a [a] M. Dei gratiâ venerabili Redonensi Episcopo, atque W. Andecavensi Archidiacono, I. Cenomanensis Episcopus, Salutem. De muliere quæ decumbenti viro, atque postulanti habitum Monachi, non solùm præstitit assensum, sed etiam voto continentiæ oblato, ipsa eum tradidit tonsurandum, nunc autem facti pœnitens, eundem ad debitum thori postulat reverti, nihil aliud nobis videtur quàm quod Augustinus sic ad Ediciam scribens ait: *Quod Domino pari consensu ambo voveratis, perseverantes usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si lapsus ille est, tu saltem constantissimè persevera. Quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipsum consenserat. Nam si nunquam tenuisses ejus assensum, numerus te nullus defendisset annorum.* Sanè id quod mulier suam tuetur causam, scilicet quod per ministros Ecclesiæ nec assensum viro dedit, nec promiserit castitatem, ei ad rescindendum continentiæ votum non intelligo suffragari, licèt, si per eos fieret, ordinatiùs factum diceretur. Et hoc Beatitudini vestræ scripsi, in eorum sententiam sine disceptatione transiturus quibus id quod melius est Dominus revelabit. Valete.

Ep. 262. nova Edit. al. 199.

EPISTOLA III.

E schedis Cl. D. Loyauté.

Quomodo intelligatur quod Deus quandoque punit peccatum in quartam & quintam generationem.

b [b] R. Venerabili Magistro I. Salutem. Sententiam quam rogastis, sicut à diversis diversa sumpsi, ita vobis intimare disposui, quid melius sit vestræ relinquens rationi. Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, videlicet in septima generatione. Septem enim generationes à Cain usque Lamech, qui occidit eum, fuerunt, qui in septima generatione mortuus est. Sunt & quidam qui hoc activè legere volunt, dicentes: * Septimum punietur, quia aut pro septem suis peccatis aliquis occisurus erat Cain, aut in septima generatione, ut dictum est. Est & alia sententia. Dixit enim Cain ad Dominum: Omnis qui invenerit me, occidet me. Cui Dominus: Non sic; id est, non tam citò vitam finies, nec tam subitò pœnas quas meruisti evades; sed omnis qui te invenerit, sciet quod Cain qui occiderit, scilicet, qui fratricidium fecerit, qui tale ac tantum facinus peregerit, septuplum punietur, id est, per septem generationes pœnas patietur. Posuitque Dominus in Cain signum, ne occideretur; vixit enim usque in septimam generationem. Tunc à Lamech, ut dictum est, interfectus est. Potest quoque & alio modo intelligi; quod Cain scilicet, & in anima, & in corpore pœnas esset passurus; per tria namque anima, per quatuor verò Corpus, sicuti alibi benè designatur. Est & adhoc alia. Cain septem dicitur peregisse peccata. Primum, quod non rectè diviserit. Secundum, quod fratri inviderit. Tertium, quod dolosè egerit, dicens: Transeamus in Campum. Quartum, quod interfecerit. Quintum, quod procaciter negaverit, dicens: Numquid custos fratris mei sum. Sextum, quod seipsum damnaverit, dum dixit: Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear. Septimum, quod

* *f. Septuplum.*

[a] Marbodo.

[b] Licet hanc Epistolam in Manuscriptis supra quindecim, quibus usi sumus, diligentissimè perquisierimus, nec invenerimus, quia tamen illam inter Epistolas, quas sagacissimus Antiquitatum indagator Doctiss. D. Loyauté ut Hildebertinas collegit, & sicut cæteras suâ manu descripsit, illam non omittendam duximus, maximè cùm aliquid ad hanc sententiam accedens ex S. Hieronymo referat Hildebertus in suo Tractatu Theologico, cap. 34. pag. 1190. ubi explicat quomodo Deus quædam peccata puniat in tertiam & quartam generationem. Quin & ipse etiam pœnas inferni describens, Lib. de Ordine mundi, versu 358. pag. 1185. sic ait:

Est ibi caligo meruit quam patris origo,
Quinque per ætates condemnans posteritates.

Undè jure licet inferre hanc Epistolam verè esse Hildebertinam. Quem autem designet litera R. initio præfixa, non alium esse putamus quàm Ranulphum Dunelmensem Episcopum, ad quem Epistola 1. Lib. 3. qui fortè, cùm Hildebertus illi scribebat hanc Epistolam, nondum erat Episcopus; quam Dignitatem non est assecutus, nisi anno 1099. Undè hîc vocat eum simpliciter Magistrum. Vide Notas ad Epistolam 1. Libri 3.

nec damnatus, egerit pœnitentiam. Undè rectè dictum est: Septupliim punietur, quasi pro unoquoque peccato pœnam luiturus. Septem enim pœnas, dum vixit, solvit. Prima, fuit maledictio in eum super terram. Secunda, quod terra ei operanti non reddidit fructus suos. Tertia, quia vagus. Quarta, quia profugus. Quinta, absconsio à facie Domini. Sexta, quia in luctu. Septima, quia in timore fuit. Hæc vobis summatim scripsi, gavisurus si quid tibi placuerit. Vale.

Ex Tabulario S. Albini Andegavensis, an. 1098.

In gratiam Monasterii sancti Albini Andegavensis pro Ecclesia sancti Audoeni prope Cenomanos.

HIldebertus sanctæ Cenomanensis Ecclesiæ devotus Sacerdos, dilectis Fratribus Girardo Abbati sancti Albini & universæ Congregationi sub ejus cura Christo Domino famulanti, Salutem & pacem. Quoniam ipsius Veritatis voce proximum omnem tanquam nos ipsos diligere præcipimur, pias vestræ Dilectionis petitiones charitativo suscipimus affectu. Cùm enim alio anno Miles quidam nomine Fulcoius de Mottereis conversationis vestræ propositum eligeret, addidit etiam dare vobis Ecclesiam sancti Audoeni, quæ mœnibus pene contigua est Cenomanicis, quam ipse & præcessores ejus innumeris annis hæreditario jure possederant. Qua in re cùm pro ipso Religionis incremento omnibus congratulandum sit fidelibus, exoratis tamen nos & supplices obsecratis ut ipsam laicalem donationem etiam nostræ consensus authoritatis corroboret. Bene facitis, & quod debetis facitis, dantes honorem Deo & nobis, ne ad commissa nostro Pastoratui ovilia rigidis vos cervicibus significetis ingressos, præsertim cùm ipsa eadem Ecclesia à majoribus nostris Cenomanensibus Episcopis fundata, & Monachorum usibus deputata indubitanter credatur. Unde nostris temporibus benè actum lætamur, dum quod mortalium varietate Monachis ereptum fuerat, nunc Monachorum religioni restitutum videmus. Vestræ igitur bonæ voluntatis paterno animo suscipientes intuitum, concedimus vobis & universæ posteritati vestræ jam dictam Ecclesiam cum omnibus decimis & oblationibus & cæteris ad eam pertinentibus, eâ tamen conditione ut Canonicis ipsius nostræ Matris Ecclesiæ, quorum communis assensus nobiscum pariter in hac re concordat, quinque solidos annui censûs in signum debitæ subjectionis exsolvatis. Qui solidi si ad constitutum terminum, qui est Idibus Decembris, aliquâ intercedente occasione redditi aliquando non fuerint, infra diem octavum sine causatione recipientur. Hujus autem concessionis nostræ præsentem scripturam testem relinquimus, ut sit memoriale sempiternum omnibus nostris universisque successoribus, & ut hoc nostræ authoritatis argumentum inviolabilem obtineat vigorem, sigillo Ecclesiæ nostræ illud fecimus consignari. Quod si aliqua fortè persona cujuscumque conditionis, cujuscumque authoritatis post cognitum hoc nostræ constitutionis præceptum contra illud venire tentaverit, secundò tertióve commonita si non dignâ satisfactione emendaverit, honoris proprii seu potestatis amissionem incurrat, & à sacratissimo corpore & sanguine Dei ac Domini nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in examine ultimo cum sinistra parte damnationi subjaceat; defendentibus autem & conservantibus sit pax & portio cum capite nostro Jesu Christo, cui est honor cum Patre & Spiritu Sancto in sæcula sempiterna. Amen,* AHHY, Amen. Legimus Amen, firmavimus Amen, salvis Justitiis & redditibus ecclesiasticis, & duobus solidis Synodi, & xviii. denariis Circatæ. *f. AMHN.

Signum HILDEBERTI Episcopi.	Signum GAUFRIDI Decani.
Signum FULCRADI Cantoris.	Signum GAUFRIDI Archidiaconi.
Signum HUGONIS Archidiaconi.	Signum GRADULFI Archidiaconi.

Datum Cenomanis per manum Gradulfi Cancellarii xvii. Kal. Januarii anno Incarnationis dominicæ MXCVIII. Indictione VI. Episcopatûs Domni Hildeberti anno ii.

Hac exscripta sunt ex tabulario Monasterii sancti Albini Andegavensis, ex armario Prioratûs sancti Audoeni Cenomanensis, & ex ea collatione factâ cum apographo deprompta à R. P. D. Roberto Hardy tunc Monasterii sancti Albini è Congregatione sancti Mauri Priore, ut patuit ex originali ejus scriptione huic transsumpto apposita.

In gratiam Majoris-Monasterii, pro Ecclesia de Lupiniaco.

Ex Archivo Majoris-Monasterii Turonensis, & Schedis Baluzianis, an. 1118.

NOtum fieri volumus futuris quibusque, sive præsentibus, quod ego

Hildebertus, Cenomanorum Dei grariâ Episcopus; ad petitionem Confratris nostri Domni Willelmi, Majoris-Monasterii Abbatis, seu cæterorum ejusdem Monasterii Fratrum, dedi atque concessi ejusdem Majoris-Monasterii Ecclesiæ Monachis Ecclesiam de Lupiniaco, cum omnibus ad eam pertinentibus, vel quæ in ea Fulco de Marboëto possederat, & eis, quantùm videlicet ad se pertinere videbatur, donare decreverat, atque concesserar. Salvo utique jure Cenomanensis Ecclesiæ. Actum in Capitulo Sanctæ Mariæ Ebroonensis Cœnobii, anno ab Incarnatione Domini M C X V I I I. præsente, & concedente Fulcherio Archidiacono nostro, necnon & ipso Fulcone de Marboëto, qui Ecclesiam ipsam, quam tenuerat, vel potiùs ejusdem Ecclesiæ Beneficia, in manu nostra ibidem reddidit, & eadem Majoris-Monasterii Monachis dari rogavit, atque concessit. Cujus nostræ concessionis præsentem Chartulam, ut firma in perpetuum maneat, sigillo proprio, ut cernitur, jussi signate.

Ex Archivo Majoris-Monasterii, & Schedis Baluzianis, an. 1120.

A U C T O R A M E N T U M *Hildeberti Cenomanensis Episcopi, de Ecclesia Sanctæ Mariæ de Meduana, & donum Roberti Pavonis.*

CUm multis hujus sæculi voluptatibus diligenti studio curam impendimus, & ea quæ sunt utilia corporeis usibus nobis obnoxiè suggerimus, non utilitatis animæ immemores esse debemus. Utilitas quippe animæ est, ubi poteftas valet & auctoritas, justis assentire petitionibus, & Beneficia pro redemptione animarum, religiosis locis & Fratribus Deo servientibus collata, concessionis & auctoramenti munire præsidiis. Quapropter ego H I L D E B E R T U S, Dei gratiâ Cenomannorum Episcopus, cujusdam Clerici nostri Roberti, scilicet cognomento Pavonis, petitionem, quia justa erat & animæ utilis, dignam impetratione decrevi. Iste quidem Robertus habebat & possidebat Ecclesiam Sanctæ Mariæ Parrochialem in Burgo Castri, Meduanæ sitam, pro qua timens periculum animarum, tam suæ, quàm sibi succedentium, si post suum decessum ad Laicalem reverteretur; undè Deo auxiliante, & justitiâ exigente, exemta fuerat. Secum igitur aliquandiu volvens quomodo, ut & periculum vitaretur, & Ecclesia illa religiosis locis & Fratribus locaretur, tandem decrevit & vovit, ut eam Majori-Monasterio B. Martini, & Fratribus ibidem Deo servientibus condonaretur, ut per eorum suffragia orationum, mereretur suorum adipisci redemptionem peccatorum. Recognoscens autem hujusmodi donum non deberi fieri, nisi per concessionem Pontificalem & auctoritatem, nostram adiit præsentiam humiliter, comitante sibi Herveo Monachorum Capellano, assistentibus etiam nobis duabus Ecclesiæ nostræ personis, Domno scilicet Pagano Decano, de cujus Archidiaconatu illa Ecclesia erat, & Domno Fulcherio Archidiacono, petens & multum rogans, ut Ecclesiam illam prædictis Fratribus & loco concederem & confirmarem, simul & ea quæ habebat in Ecclesia de Partiniaco. Tradens igitur ipse eam per quemdam cultellum in manu mea, & dimittens cum cæteris de Partiniaco concedentibus, & auctorisantibus ipso eodem Roberto & prædictis personis F. Archid. & P. Decano; ego quidem Hildebertus, tum pro reverentia loci & dilectione Fratrum, tum pro salute & utilitate animæ ipsius Clerici Roberti & meæ, dedi & concessi eam Beati Martini Majori-Monasterio, & Fratribus ejusdem loci, revestiens eos per prædictum [a] cultellum, quem in manu Domni Fromundi Prioris posui, salvo quidem jure nostræ Cenomanensis Ecclesiæ. Quod donum nostri sigilli munitione firmare decrevi, ut ratum in perpetuum servaretur, interdicens sub anathemate, ne alicujus præsumptione vel violentiâ solveretur. Acta sunt hæc anno ab Incarnatione Domini M C X X. Indictione X I I I. Epacta X V I I I. Anno Episcopatûs Domni Hildeberti X X I I I I. testibus istis, ipso Domno Hildeberto Episcopo, Pagano Decano, Fulcherio Archidiacono, Herveo Capellano. De Monachis, Fromundo Priore, Petro Laidez, Joanne Vivenaji Priore, Guillelmo Arbenii Priore, Gualterio Compendiensi, Guillelmo Meduanæ Priore.

Ex Archivo Monasterii Ebronensis, relata in historia ejusdem Monasterii nuper scripta.

[b] C O N F I R M A T I O J U R I U M *omnium & possessionum Monasterii Ebronensis ab Hildeberto Cenomanensi Episcopo concessa.*

I. Cenomanorum Episcopus dilecto Fratri Danieli Abbati Ebronensi, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Quamdiu pastora-

[a] Nota donationem olim authenticè fieri per cultelli traditionem.

[b] Plura circa hoc diploma videntur observanda. Primò, Ex illo inferri satis probabiliter potest ad meliorem frugem reversum Danielem Abbatem Ebronensem, quem Epistolâ 29. Lib. 2. adeò sui officii malè memorem & stolidum apud Gerardum Sedis Apostolicæ Legatum describit Hilde-

lem curam gerimus, tuitioni & quieti Ecclesiam attentiùs providere nos convenit. Eapropter, Frater Daniel in Christo carissime, tuis justis petitionibus clementiùs annuentes, omnia quæ sunt juris Monasterii Ebronensis in honorem beatæ Mariæ constructi, cui Deo authore præsides, tibi tuisque successoribus, in perpetuum quietè possidenda concedimus, salvo jure episcopali & Matricis Ecclesiæ Cenomanensis, eorum sustentationi & gubernationi, pro quibus oblata sunt modis omnibus profutura, in quibus hæc nominatim duximus exprimenda. Primùm, Abbatiam sanctæ Mariæ cum adjacenti burgo. Ecclesiam sancti Martini in ipso burgo sitam cum omnibus suis pertinentiis. Aliam quoque Ecclesiam sancti Martini, quæ dicitur in Campis, in eodem burgo sitam. Ecclesiam sancti Petri de Torliaco. Ecclesiam sancti Leodegarii de Vivariis. Ecclesiam sancti Petri de Vulceriaco. Ecclesiam sanctæ Susannæ. Ecclesiam sancti Dionysii de Orcis. Ecclesiam sancti Martini de Castris. Ecclesiam sancti Vigoris de Nael. Ecclesiam sancti Martini de Montescuro. Ecclesiam sancti Petri de Chualon. Ecclesiam sancti Venerati. Ecclesiam de la Bazogia de Monte Pinsonis. Ecclesiam de Campo Aionis. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Bedizio. Ecclesiam sancti Gervasii de Campo-Gonestolo. Ecclesiam sancti Nicolai de Tranlis. Capellam de Tilliaco. Ecclesiam sancti Petri de Izziaco. Ecclesiam sancti Martini de Curis. Ecclesiam sancti Sulpitii de Vegia. Ecclesiam sancti Leodegarii. Ecclesiam sancti Sixti de Capella. Ecclesiam sancti Gervasii de Buziaco. Ecclesiam sancti Padulni de Campis. Ecclesiam sancti Martini de Lunago. Ecclesiam sanctæ Gemmæ. Ecclesiam sancti Martini de Annone. Ecclesiam sancti Georgii de Gesna. Ecclesiam sancti Frontonis de Megeziaco. Ecclesiam sancti Christophori. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Cambiaco. Ecclesiam sancti Petri in eadem villa sitam. Ecclesiam sancti Germani de la Harevalla. Capellam sancti Audoeni. Capellam sancti Tudisii. Capellam sancti Gerardi. Capellam sanctæ Mariæ de Barbis. Ecclesiam sancti Cypriani de Bacondria. Ecclesiam de Andoliaco. Ecclesiam de Intramis. Ecclesiam de Valliaca. Ecclesiam de Frumentiis. Ecclesiam sancti Symphoriani de Martiniaco. Capellam sancti Nicolai de Cadurcis. Ecclesiam sancti Vigoris de Mengniaco. Ecclesiam de duabus Avallis. Ecclesiam sancti Audoeni. Ecclesiam sanctæ Mariæ de Capella. Capellam sanctæ Mariæ de Lynesio. Ecclesiam de Moulan. Ecclesiam sancti Petri de Chama. Ecclesiam sancti Stephani de Thorigniaco. Tertiam partem de Ecclesia de nova Villula. In supradictis quoque Ecclesiis Circades, & de Synodis episcopalem partem. In Parochia sancti Georgii de Faschal illam Decimæ partem quam Radulphus Rufus dedit Ebronensi Cœnobio cum filio suo Giraldo. Decimam quoque de Massa quam Monachi Ebronenses possident in Parochia de Lovernay, & Decimam quam habent in Parochia de Parendio, & Decimam quam habent in Parochia de Ameneio, & Decimam quam habent in Parochia de Tanneia, & Decimam quam habent in Parochia de Courcité, & Decimam quam habent in Parochia de Parenzis, & Decimam quam habent in Parochia de Cyneio, & Decimam quam habent in Parochia sancti Joannis super Arnam. Ecclesias itaque prænominatas cum omnibus illis pertinentiis quas Ebronenses Monachi usque hodie legitimè possederunt, Ebronensi Cœnobio & Fratribus ibi Deo servientibus deinceps quietè & pacificè in perpetuum possidendas decrevimus. Præterea quascumque possessiones, quæcumque prædia Fratres Ebronenses legitimâ possessione hactenus obtinuerunt, vel in futurum canonicâ concessione Pontificum acquirere poterunt, eodem tenore Fratribus prædictis concedimus. Et ut fir-

bertus, ut eum *bestiam* nominare non dubitaverit; quod & de Monachis Ebronensibus præsumendum videtur, quos adeò depravatos in eadem Epistola descripserat, ut *nullâ apud eos legum servatâ custodiâ*, *Cœnobita*, inquit, *non minus Monachum persequerentur, quàm si cum turpitudine fœdera pepigissent.* Hos, dum tales essent, bonus & zelantissimus Pastor Hildebertus ab Ordine & Regula, & à seipsis aberrantes, voce & virgâ ad gregem, & ad seipsos reducere tentavit, quos postea curâ suâ reductos, ut amantissimus Pater, & amplexus est, & fovit; & hâc Confirmationis Chartâ, quorum ruinam, etiam in temporalibus, morum dissolutione partam planxerat, horum bona & possessiones, (ut & mores,) in melius reformata, totâ suâ Pontificali auctoritate confirmat.

Secundò, Hîc etiam Chartâ firmatur nostra conjectura Epistolæ 20. Lib. 2. in Notis apposita, quâ Virum Ecclesiasticum, quem ibi Hildebertus tam acriter corripit, non alium suspicari sumus, quàm Danielem, quem hîc expresse nominat, & post emendationem, carissimum in Christo fratrem appellat.

Tertiò, Quamvis Hildebertus in Epistola 21. Lib. 3. se in Cenomanensi Ecclesia viginti & octo annis sedisse asserat, nil obstat quin dicere potuerit hanc se Confirmationis Chartam concessisse anno Pontificatûs sui 29°., anno scilicet ineunte proximè sequenti vigesimum octavum, quo Cenomanis præfuerat; immò indè sequitur annum, quo asserebat se ibi præfuisse per viginti & octo annos, esse necessariò vigesimum nonum sui Pontificatûs annum.

ma & inconcussa permaneant, decernimus. Statuimus quoque ut nulli unquam hominum idem Monasterium liceat perturbare, vel temerariis vexationibus fatigare, vel ipsius possessiones ejusdem minuere, vel ablatas retinere. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona contra hanc nostram institutionem temerè contraire voluerit, secundò tertióve commonita tandiu canonicæ ultioni subjaceat, & à sacratissimo corpore & sanguine Domini nostri Jesu Christi aliena fiat, donec de perpetrata iniquitate dignè satisfaciat. Cunctis eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi. Amen. Et ut hæc nostra confirmatio firmior & certior habeatur, sigillo nostro muniri fecimus. Actum est hoc Cenomanis anno ab Incarnatione MCXXV. Pontificatûs nostri anno XXIX. Regnante Ludovico Rege Francorum.

E Cartulario Abbatiæ S. Vincentii Cenomanensis.

Pro Monasterio sancti Vincentii Cenomanensis.

[a] H. Turonensis humilis Minister, venerabili & dilecto Fratri [b] G. Dei gratiâ Cenomanensi Episcopo, totiusque Ecclesiæ ipsius Capitulo, Salutem & [c] Benedictionem. In memoria habemus quod Herbertus Framgerii, dum [d] Cenomanensi præessemus Ecclesiæ, aliquando à nobis excommunicatus fuerit pro Primitiis & pro Tertiaria quæ Presbyteris pertinet, quæ capiebat in Ecclesiis de * Piaccio & de * Juilliaco quæ juris Monasterii sancti Vincentii sunt. Porro infirmitate coactus prædicta Ecclesiæ beati Vincentii reddidit, scilicet primitias illas & Tertiariam illam, & insuper duas partes Decimarionis utriusque Parochiæ Monachis præfatæ donavit Ecclesiæ, exceptis iis quæ ab eodem Monachis Majoris-Monasterii collata esse dignoscuntur. Nos itaque & redditionem illam, & donum Decimarum, quod fecit Herbertus Beato Vincentio, memoriter recordamur, nosque eadem diligenter Fratribus illis concessisse memoriter tenemus. Valete.

* Piacé
* Juillé.

E Cartulario Abbatiæ S. Vincentii Cenoman.

Pro Monasterio S. Vincentii Cenomanensis.

DEi gratiâ Turonorum Archiepiscopus, [e] G. Venerabili Cenomanorum Episcopo, & toti Capitulo Beati Juliani; Salutem & Benedictionem. A memoriâ vestrâ non credimus excidisse, quod Josbertus Archidiaconus quasdam Vineas Ecclesiæ Beati Vincentii, & Monachis ibidem Deo servientibus moriens donavit, ac dimisit. Porrò frater ipsius Drogo post mortem ejus Vineas ipsas prædictæ Ecclesiæ abstulit. Nos verò ipsum & Monachos ante nos convocavimus, & utriusque partis rationibus diligenter auditis, Monachis sancti Vincentii Vineas illas adjudicavimus; & quia Drogo quod à nobis judicatum fuerat exequi noluit, eum cum omni familia sua à liminibus sanctæ Dei Ecclesiæ separavimus. Hæredes verò sui, prout accepimus, in eadem rapina perseverant. Undè dilectionem vestram rogamus, & rogando monemus, ut jam dictæ Ecclesiæ & prædictis Fratribus super hac te plenam & firmam justitiam faciatis. Valete.

[a] Hildebertus.

[b] Guidoni, qui Hildeberto in Episcopatu Cenomanensi immediatè successit.

[c] Benedictionem cum salute impertit Guidoni, utpotè Metropolitanus Suffraganeo suo.

[d] Hanc igitur Chartam concessit post an. 1125. quo ad Turonicam Sedem est translatus.

[e] Eidem Guidoni, suo in Ecclesia Cenomanensi successori, proindeque post an. 1125.

Adde notæ in primam hujus Appendicis Epistolam quod sequitur : In Chronica tamen Mailros apud Ingulphum rerum Anglicarum scriptorem, pag. 164. sic habetur : An. 1121. Callixtus Papa literis suis Regem Anglorum coegit *Turstinum* Archiepiscopum suscipere, & sine exactione professionis in suum mox recipitur Archiepiscopatum. De hoc autem *Turstino* apud Henr. Knigthon, lib. 2. de Eventibus Angliæ p. 2385. sic habetur : *Thurstinus* Eboracensis Archiepiscopus eximius fundator Monasteriorum Hagustadensis & Fontium, aliorumque octo, susceptoque habitu Monachico apud Pontem fractum in bona senectute obiit, cujus corpus post duos annos repertum est odoriferum & incorruptum.

AD NOTAS CL. VIRI D. LOYAUTE' in Suprema Parlamenti Curia doctissimi Patroni, in decem & octo Epistolas, antiqui scilicet ordinis, V. Hildeberti Cenomanensis Episcopi, deinde Turonensis Archiepiscopi,

BREVE MONITUM.

Cum nulli labori parcere decreverimus quominus pro facultate nostra Epistolis Hildeberti qualibet lux accederet, non mediocrem illis è doctissimis D. Loyauté observationibus in ejus Epistolas eventuram speravimus. Has quippe è benevolentia Cl. D. Logé celebris in Suprema Parisiensi Curia Patroni feliciter nacti, incompositas licèt, & multis ubique rasuris propemodum oblitas, (quamvis tardiùs & diu post absolutam nostram harum Epistolarum impressionem nobis concessas) sed eruditas ad nitorem quo ab Aucthore naris emunctæ viro, donatæ fuissent, si vixisset, restituere quantùm potuimus ad ejus mentem conati sumus, ne ad reipublicæ litteraria dispendium in tenebris jacerent, & infeliciter omnino deperirent. Nec ultra quidem decimam-octavam Epistolam illæ notæ productæ luce clariùs demonstrant, quantum ex Aucthoris ipsius doctrina & eruditione Lectores profectum eruissent, si omnes, prout decreverat, per vitam diuturniorem illi datum fuisset illustrare. Hæc tamen notarum paucitas ab illis evulgandis nos non deterruit, cùm, ut aiebat antiquus scriptor, Etiam Analecta deorum venerationi sint; *nec nobis pudori futurum speremus, si versatissimi in antiquis rebus Aucthoris notæ nostras quantulascumque sint, obfuscare videantur. His igitur, benigne Lector, fruere, & nostros conatus æquibonique consule.*

AD PRIMAM EPISTOLAM.

VVillelmo de Campellis.

TANDEM *philosophari decreveris. Bene agendi formulam expressisti.* Hoc Seneca Philosophorum elegantissimus pene ad verbum expressit. *Ex acquisita Philosophorum sententia, morum tibi minimè depromens vetustatem.* Oportet enim τὸν βίον τοῦ φιλοσόφου τῷ λόγῳ σύμφωνον εἶναι. ὁ γὰρ λόγος τοῦ φιλοσόφου νόμος αὐθαίρετος καὶ ἴδιός ἐστιν, ait Philosophorum elegantissimus Plat. de contr. Stoic. Et è veteribus, religiosus, pro casto atque observantissimo & sese cohibenti certis legibus finibusque.. Valerius 4. cap. 9. Seneca, Ipse sibi sit formula.

Ecclesiasticis dignitatibus omissis ..... institoriam abdicas lectionem. Sirmondus ad Ep. 11. lib. 2. Goffridi Vindocin. interpretatur hunc [a] locum. Eâdem metaphorâ utitur Ulgerius Ep. Andeg. apud Joannem Salisberiensem lib. 2. metalog. cap. 20. Nam, ut ait Ulgerius..... venalitio disciplinarum gratiosum ad invicem debet esse verbi commercium, nam in philosophantium foro exulerat comitas, & verba distrahuntur ad gratiam.

Si tamen exoneratus incesseris. Perstringit Guillelmum pleniùs & planiùs Abailardus in historia calamitatum suarum. Præceptor meus ille Guillelmus Parisiensis Archidiaconus habitu pristino commutato ad Regularium Clericorum Ordinem se convertit; eâ, ut ferebatur, intentione, ut quò religiosior videretur ad majorem Prælationis gradum promoveretur. Id ei in proximo contigit, eq. Catalaunensi Episcopo facto.

Ut Christianus Doctor abhorreas. Magister dicebatur. Abaelardus passim sc. Magister noster Guillelmus. Auctor anonymus apud Duchesnium in notis ad Abaelardum, Magister Guillelmus de Campellis. (Neque tamen erat adhuc Universitas, neque Doctoratus.) *Fert autem fama id tibi persuasum à quibusdam ut ab omni lectione penitus abstineas.* Nec tamen hic suæ conversionis habitus aut ab urbe Parisiaca, aut à consueto Philosophiæ studio eum evocavit, sed in ipso quoque Monasterio, ad quod se religionis causâ contulerat, statim more solito publicas exercuit scholas, ut ait Abælardus in Commentariis suarum calamitatum. Hâc forte Ildeberti Epistolâ

[a] Ad verbum *Navicularium benedictionem*, id est, mercenariam, ait Institoriam lectionem, dixit Hildebertus Ep. 1. cui sordidus & illiberalis quæstus est propositus ut lucrum institori.

persuasus, cœpto operi institit Willelmus.

Nihil à vilibus tophis gemmæ differunt. Glossæ veteres πῶρος ὁ λίθος, tofus, tofum, ἀσβεστώδης tofum. Glossæ mss. *Tofus lapis caudonatus, mollis & mobilis.* V. Salmasium ad historiam Augustam. Virg. Juven. Videndus Scoliastes.

Ad Epistolam II.

Archidiacono Nannetensi.

a ª De eo non satis liquet. Quid si is fuerit Rivallonus, cujus Epigrammata sacra videre aliquando contigit in veteri codice manuario Clariss. Menardi: Rivallono Archidiacono equidem Nannetensi disertè adscribuntur hæc Poëmaria. Sirmondus ᵇ in notis ad Goffridum refert Epitaphium Marbodi. Is ad quem hanc dedit Epistolam Ildebertus, Poëta erat suo sæculo summus. *Inter arma Poetam profiteri* ait. Deinde: *In carmine Virgilium obstupescit.* Eædem membranæ hâc notâ nomen præferunt R. neque aliter scriptum reperitur in omnibus pene Codicibus mss. Ildeberti quos mecum habeo, uno Incomp. Sirmondi asserente *Rualunco*, ex cujus fide lemma hujus Epistolæ in integrum etiam post multa sæcula restituimus. b

Malo exuli serviat quàm civi. Quo tandem facto patriâ exactus sit Rualuncus, seu Rivallo, nec suspicione assequi valeo.

Militiæ labores. In aliquo fortè bello Britannico seu Armorico.

ª Ad marginem hujus notæ sic habetur manu ipsius D. Loyauté: *Sed, inquit, Archidiaconum Redonensis. Id fortè ex conjectura, non certis indiciis, nec ex professo asserit Ecclesiæ Redonensis Rivallonem, quem certo certiùs fuisse Archidiaconum Nan. & amicum Ildeberti.*

ᵇ Immo Sirmondus ad Epistolam 11. lib. 3. Goffridi sic habet: *Ulgerii opus est Epitaphium quod tricenis versibus elegit; incisum est in tumulo Marbodi Redonensis Episcopi Juliomagi apud sanctum Albinum.*

Ad Epistolam III.

Rogero Salisberiensi.

V. Malmesb. p. 571. Eadmerus. Auctor Antiquitatum Ecclesi. Britanniæ in Anselmo: Anselmus Cantuariæ 4. Idus Augusti Willelmum Wintoniensem, Rogerum Salisberiensem Episcopos consecravit præsentibus Gerardo Eboracensi Archiepiscopo, & aliis Ecclesiæ Cantuariensis Præsulibus.

Sub solo Rege vestro. Rogerus Hoedonenus Annalium parte priore in Guillelmo Juniore de Ranulfo multa refert quæ huic Epistolæ lucem fœnerabunt: Ranulfus contra jus ecclesiasticum & sui gradûs ordinem (Presbyter enim erat) ad censum primitus Abbatiam*, dehine Episcopatus quorum Patres è vita discesserant, noviter accepit à Rege, & in singulis annis persolvit ei non modicam summam pecuniæ. Et hoc usque ad Regis ejusdem obitum. Nam eo die quo occisus periit, Cantuariensem Archipræsulatum, Wintoniensem & Salisberiensem Præsulatum in sua manu tenuit. Fatis verò concesso Guillelmo Henricus III. repudiatis fraternis vitiis crevit, nec est passus diutius Ecclesias Præsulibus carere; Salisberiensi quidem præfecit Rogerum virum, si Ildeberto fides est, maximum. Sed præstat audire Ordericum testem oculatum, nec suspectæ fidei. Hic lib. 4. de Gestis Reg. Anglorum, ubi de Willelmo II. Hoc auctore (Ranulfo) sacri Ecclesiarum honores mortuis Pastoribus venùm locari sunt. Auditâ namque morte cujuslibet Episcopi vel Abbatis, qui omnia inventa scripto acciperet, omnesque in posterum reditus fisco regio inferret. Interea quærebatur quis idoneus in loco defuncti substitueretur, non pro motum, sed pro nummorum experimento. Dabaturque tandem honor, ut ita dicam, nudus, magno tamen emptus. Hæc eò indigniora videbantur, quia tempore Patris, post decessum Episcopi vel Abbatis omnes reditus custodiebantur substituendo Pastori resignandi, eligebanturque personæ religione & merito laudabiles.

Novit ille Regiam manum. Atqui suos etiàm manes passus est Henricus. Quippe mortuo Anselmo, Cantuariensis Archiepiscopatûs fructus, more majorum, solido quinquennio suos fecit; quod narrat Eadmerus Lib... Et Willelmus Malmesburiensis, Lib.1. de Gestis Pontificum Anglorum: *Postquam*, inquit, venerandæ memoriæ Anselmus lutei corporis nodos evadens, huic vitæ valefecit, vacavit Archiepiscopatus pleno quinquennio. Hoc toto spatio eùm Rex admoneretur ut Matris suæ Ecclesiæ viduitati consuleret, à miti responso differebat.

Donativo. Propriè Glossæ veteres.

Meliùs splendere quàm sceptro.

Cujus & scientia. Qualis tandem fuerit (Guido) quem ut amicum commendabat Ildebertus, docet Ordericus loco à nobis descripto, ut hinc liquidò appareat Rogerum non ex ànimi sententia .... ὡς ἔοικε δεινοὶ δικάσαι τὰς ψήφους.

Pro Guidone nostro. Non mediocriter hanc Epistolam illustrabit Historia Vitæ Guidonis, quàm subjicio ex Gestis Pontificum Cenomanensium Mss. quorum particulam habet penes se Doctiss. & Clariss.

riss. Menardus, cui invidenda non est gloria servatorum tam illustrium cinerum, cujus hodie nusquam comparet autographum injuria tan....

Ad Epistolam IV.

G. Episcopo. Mſ. Cod. hic præfert tantùm : *Episcopo.* Sed quis ille G. quem hic inferunt alii Codices manu exarati, incertum. Labor ut Goffridum Andegavensem Episcopum esse credam, ad quem alter Goffridus Vindocin. Abbas scripsit Epistolam Lib. 3. De quo multa Chronicum S. Albini Andeg. cujus verba descripsit in Notis doctissimus Interpres. Sed quod Ordinationem ejus ad annum MXCIII. falsum esse convincunt Tabulæ quædam Cartophylacii Ecclesiæ Andegavensis, quarum subscriptio ita se habet : *Actum apud S. Quintinum in virgulto juxta Ecclesiam de parte Orientali*, XVII. KL. *Aug. anno Domini* MXCV. *Ind.* IIII. *Epactâ* XII. *Philippo Francorum Rege, Fulcone Juniore Andegavorum Comite, Goffrido de Meduana electo in Episcopum.* Ordinatus ergo perperam dicitur an. MXCIII. qui electus tantùm appellatur an. MXCV. In Charta Donationis Radulphi Vicecomitis de Ecclesia S. Nicolai, subscriptio Doni Fulconis Comitis de Insula Colonnæ Episcopo Andegavensi pleniùs & probè : *Actum Andecavis in camera Episcopi*, IX. KL. *Julii, Vigiliâ S. Joannis Baptistæ, anno Domini* MXCVI. *Indictione* IIII. *Epactâ* .c.. *anno* II. *quo Urbanus Papa Andegaviam visitavit, Philippo regnante super Francos, Fulcone Juniore dominante super Andecavinos, anno Dominationis ipsius* XXIX. *sub Goffrido de Meduana Andecavorum Episcopo, anno* I. *Ordinationis ipsius.* Accedat auctoritas alterius Chronici Mſ. S. Albini Andegavensis, quod fert similiter Ordinationem Goffridi ad annum MXCVI. MXCVI. *Goffridus de Meduana ordinatur Episcopus.* Electus fortè anno MXCIII. quo desiit vivere alter Gauffridus. Idem Chronicon: MXCIII. *obiit Gaufridus Episcopus* VI. *Id. Octobris.* Quod confirmat Necrologium sancti Sergii Andegav. iisdem penè verbis, sed in annum MXCVI. dilata ordinatio. Egregiè errat pro more suo malefidus Annalium Andegavensium conditor Bourdignæus, qui duos hosce Goffridos an Gaufrioles in unum compegit, & res gestas eorum confudit.

Qui ante Pontificem. Auctor anonymus vitæ Guidonis Episcopi Cenomanensis : Quamvis Guido ante Pontificem adinstar Pontificis doctrinâ, conversatione, liberalitate degeret & expensis.

Pro Guillelmo tuo. Hujus nominis plures eo tempore extitere Andegavensis Ecclesiæ alumni, ut dubitari possit quis hic Guillelmus quem G. Episcopo commendat Ildebertus. An Guillelmus Musca ? an Guillelmus de Martiniaco ? quos Canonicos fuisse constat referentibus tabulis Majoris Ecclesiæ an. 1103. & 1106. fortè beneficio Goffridi. Certè quisquis illorum fuerit, Archidiaconatum Transligeriensem adeptus in eadem Ecclesia, adversùs Rainaldum Electum Andegavensem Goffridi successorem stetit, ut pluribus ad Epist. 12. Cujus tamen suffragio melior & placatior factus, unà cum Archidiaconatu Decanatum Andegavensem mortuo Stephano obtinuit; quod testaotur tabulæ præfatæ Ecclesiæ, in quibus dicitur Decanus & [a] Archidiaconus Transligeriensis ad an. 1115. & 1116. Eò fortè spectat conquestio Marbodi in Epist. ad Rainaldum. a

[a] *Guill. Musca mentio fit in vita Hild. qui fol. 75. verso dicitur ab Il. Canonicus Cenom. in Epist. quadam. In ista describit hist. H..... Non is ergo Archidiaconus.*

Ad Epistolam V.

Variant Mſſ. in inscriptione hujus Epistolæ. Codex etenim .. Cord. vindicat eidem G. cui superior data est, contra Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo, asserente Mſ. Sirmondi, cui adstipulatur in Anselmi historia ejus discipulus Eadmerus ... Libris V. à clarissimo Seldeno nuper editis & doctissimis notis illustratis. Descripsit Edinerus lib. iii. qui præfixi illius asservantur in Bibliotheca nobilissimi Thuani. Auctor nondum excusus vitæ Anselmi.

Tuam verò prolixitatem. Extant inter Epistolas Anselmi nonnulla ad Ildebertum.

Ad Epistolam VI.

Est vetus exemplar quod præfert hanc inscriptionem O. [a] Abba. Alii nullam agnoscunt. Quid autem sibi velit capitalis littera non liquet. [b] Odilo quidem eo tempore..... Reformatio. b

Quis enim corruptis moribus. Aristoteles in Eth. de prodigo. Justinianus No. de Monachis.

[b] *An Odilo de quo Chesnaeus ad Abaelardum. An Osbertus de quo Gemet. cujus Epistolas profert ad Anselm. Guill. An Odo Abbas Majoris Monasterii.*

Ad Epistolam VII.

Duplex inſcriptio hujus Epiſtolæ in libris manuſcriptis. Goed. habet *De inceſto conjugio*. Alii inſcriptionem tantùm quam excudi & Epiſtolæ præfigi curavimus.

Epiſcopo Sagienſi.

Gualterius de Clincampo. Extat in ſcriniis Gemmeticenſis Eccleſiæ ſententia à Roberto Belliſmenſi. Odo de Clincampo & Gualterius filius Gualterii. Is eſt Gualterius de Clincampo, ni fallor, de quo fit hic mentio. Id ſatis arguit annus milleſimus

Clincamp. octuageſimus-ſextus. Eum enim vixiſſe oportet Gualterium prætet annum milleſimum centeſimum, quo Ildebertum ſcripſiſſe hanc Epiſtolam conjicio, qui domum ſuam inceſtis nuptiis adeoque infamiâ opplevit. Ex hoc ſaltem loco conſtabit claram illâ ætate fuiſſe hanc familiam, clarumque Gualterium non ſolis pacis muniis, ſed etiam belli, cujus nomen retinuit munitiſſimum caſtrum Sagienſis Provinciæ, Orderio Vitali celebre, dictum Mous ſeu Motta Gualterii de Clincampo.

Convenientibus tamen parentibus virgo ſolemniter tradita.

Solemnis traditionis exemplum. Arnulphus de S. Emmerammo cap. 3. adprehenſam mulieris manum involvit panno, &, ut moris eſt nuptiarum, ſeni ſub teſtibus eam in matrimonium conceſſit.

Dotata eſt. Celebrata ſunt catera matrimonii ſacramenta. Mirum non eſt dotem cenſeri inter matrimonii ſactamenta, quæ more eccleſiaſtico dabatur à viris pro foribus Eccleſiæ. Charta Libertatis Joannis Angliæ Regis: *Aſſignetur vidua pro dote tertia pars totius terra mariti ſui, qua ſua fuit in vita, niſi de minori dotata ſit ad oſtium Eccleſia.* Unde *ſecundùm Eccleſia morem* aſſignari dicitur in veteri Charta Ludovici Junioris, quam publici juris fecit Andreas Du-cheſnius, vir ſuo merito clariſſimus, in Appendice Stemmatis Domûs Drocenſis, cujus verba, quæ ad rem faciunt, & rem penè ignotam illuſtrant, ſubjicio: *Notum ſit univerſis præſentibus & futuris fratrem meum Robertum in uxorem accepiſſe Agnetem Brenenſem Comitiſſam, & ſecundùm Eccleſia morem, ei dotem aſſignaſſe.*

In titulo dotis & donationis Bertrandi Comitis Toloſani apud Entellum: Ob amorem tui atque decorem filiorum nobis procreatorum, dono tibi in tuo ſponſalitio vi donatione Civitatem Ruteni cum Comitatu & Epiſcopio, ſicut... mea eſt: Et inſuper dono in dotalitio Viverium Civitatem cum Comitatu, quæ de noſtra *Romana* eſt. Hæc omnia ſuperiùs nominata tibi uxori meæ ad integrum dono quomodo illa habeo vel habere debeo, per ullas voces: In tali pacto deliberationis, ut dum vivi fuerimus, inſimul habeamus, teneamus atque poſſideamus, & ſi infantes habueris, qui de me Bertrando fuerint procreati, & de te Electa nati, poſt obitum noſtrum ad illos revertatur præſcriptus honor: Si verò infantes de me non habueris, & mihi ſupervixeris, habeas & teneas, & poſt obitum tuum habeant illi quibus tu dare vel dimittere volueris omni tempore.

Sine libello dotis filii naturales tantùm dicebantur formulâ 54. Inter veteris incerti honoris. Hanc Epiſtolam, quam ipſe.... in prædictos filios ſuos, & quos in bene ingenua fœmina illa ipſos generavit; & tamen Chartulam dotis ei ſecundùm legem non adfirmavit.... jam dicti filii ſecundùm legem naturales appellabantur.

Ivo Ep. 16. Papa Evariſtus contubernia non conjugia dicit eſſe illarum mulierum quæ non ſunt à parentibus traditæ, & legibus ditatæ, & à Sacerdotibus ſolemniter benedictæ. Falluntur & fallunt qui Evariſto.....

Auctor Vitæ Ildeberti de Henrico hæretico: Sacrilegos agebat conventus, ubi novum dogma dogmatizabat, quod fœminæ quæ minùs caſtè viverent, cotam omnibus veſtimenta ſua cum conjugibus nudæ exiſtentes temanerent, nec aliquis ampliùs aurum, argentum, vel cæteras poſſeſſiones cum uxore acciperet, nec ei dotem tribueret, ſed nudus nudam, & pauper duceret pauperem.

Alteri filio ſuo. Roberto de Clincampo, Clincamp. qui ſubſcripſit Sententiæ Rottoci Concilio una cum aliis Proceribus poſt annum 1126. quod tibi liquidò conſtabit, ſi integrum ejuſdem exemplum videre vacat Lib. 3. c. 6. Hiſtoriæ Perticenſis Clariſſ. Ægidii Bry.

In uxorem traditurus. Similis argumenti eſt Epiſt. 17. Ivo Carnot. Ep. 148. ad Ildebertum, camdem penè quæſtionem exagitat, cujus ſcrinia expilare cùm non dubitarit Ildebertus de poſteritate mulierum...... tranſcripſit in hanc Epiſtolam dicta Patrum Ambr. Chryſoſt. & Iſidor. ab Ivone laudatorum; quod patebit vel mediocriter intelligenti. Cæterùm, non abſre fuerit hic obſervare Juris-conſultos Græcos.

Cùm initiatur conjugium. Synodalis Joannis Xiphilini τῆς νομίμου μνηστείας τὴν νόμου πρᾶξίν τε καὶ κατάστασιν ἐχούσης. Cùm legitima ſponſalia matrimonii locum & conditionem obtineant; * quod ſolemne non ſolùm ſacris, ſed & prophanis Auctoribus, uno aut altero excepto, palam fiet. Vide Balſam. in Reſponſis 6. p. 365.

* Ivo. Ep. 167. tient qu'une fiancée ne peut eſtre mariée à un autre, & qu'il faut reſoudre le mariage ſuivant.

Immaculatam, sicut incorruptam. Vide Hincm. de divortio Bosonis, de hujusmodi maculis.

Chrysostomus. Hom. 16. in Matth.

Et Patris hæreditas ad filiam.

AD EPISTOLAM VIII.

Variant Codices mss. Sirm. Eidem scilicet *Serloni* inscribit Cod. optimæ notæ; aliique nonnulli *Radulpho Archiepiscopo.* Consensum omnium penè Codicum sequi malui, nominatim Radulpho attribuendam, de quo plura ad Epist. seq.

Flabellum tibi misi. Glossæ Sirmundi manu exaratæ: *Flabellum muscarium.*

Immolantes Domino Sacerdotes graviùs infestantur. Ad hanc rem Jamblicus apud Eusebium de Præparatione Evangelica.

Mentibus inopino ingerunt. Alii *inopinato.*

Ad alia atque alia. Ms. *atque aliena.*

AD EPISTOLAM IX.

Radulpho. De Radulpho Turonensi Doctiss. & Clariss. Sirm. ad Ep. 30. Lib. 1. Goffridi Vindoc. ... Incertus in addendis ad Ep. 108. Ivonis Carnotensis. Libellus restaurationis Majoris-Monasterii à Laurentio Bochello editus, testatur eum interfuisse Synodo Claromontanæ. Urbanus II. Papa gloriosus ab Urbe Roma veniens, & solâ charitatis gratiâ Gallias invisens, eùm in Claromontano Concilio in præsentia quingentorum fermè Patrum, Archiepiscoporum scilicet, Pontificum & Abbatum, ipsis universis una cum Radulpho Turonensi Archiepiscopo acclamantibus, & authorizantibus Privilegia libertatis & immunitatis, quæ ipse Papa nobis & ab Urbe miserat.

Goffridus Vindocin. Abbas Ep. 20. Lib. 3. *formatam & formosam* appellat litteram hanc Epistolam, ni fallor.

Rainaldum.

Goffridus Vindoc. ab Ep. 11. Lib. 3. *Ildebertus vir Religiosus*, qui post Metropolitanum in Provincia primus erat Episcopus, non tacuit, inquit, à vestra consecratione, licet à suo Metropolitano vocatus, seipsum absentavit, & execrationem esse potiùs quàm consecrationem apostolicâ & evangelicâ veritate prædicavit. *Synesius Episcopus Cenoman. primus.*

Petitio vestra qua vocamur. Canon Antiochenus Ecclesiæ Universæ 61. Fulbertus Epist. 28. 61. *Gesta Syn. ... episc.*

Seditiosus turbata turba clamor. De eadem electione Raynaldi laudata Epist. 11. Rainaldo, ad verbum: *Arreptus tristis à vulgo; & quod ibi factum est, hoc præsumptuosa & perniciosa fecit seditio.* Et mox: *In illa siquidem actione, immò vulgi conspiratione, quam pro electione reputatis, lex inter arma siluit, vox divina locum non habuit. Totum sibi levitas vendicavit & vanitas, ubi mima quadam & mulier publica, quæ vel garruliter acclamabat, ampliùs potuit, quàm plebis maturitas, vel Clericalis honestas potuerit.* Ildebertus Ep. 12.

Asserit & Decanus. Stephanus. Goff. Ep. 11. Mihi soli, sicut arbitror, pro crimine non debet ascribi, quod Stephano Decano vestro, & personis quæ affuerunt potest potiùs imputari. Omnes utique contradixerunt illam quam vestram fecisse dicitis electionem, & exprobraverunt. Nec immeritò; nam illis invitis & non petentibus accipi fecistis à vulgo. Adi Marbodi Epistolam.

Cantorem, Archidiaconos, & majorem Capituli partem.

Timori cessistis, non rationi. [a] Contra interdicta Canonum Comes Andegavensis ad hoc eos coegit. Synodus Aurelianensis, Can. XI. Nullus invitis detur Episcopus; sed nec per oppressionem potentium personarum ad consensum faciendum cives aut Clerici inclinentur.

[a] Hic de Investituris laicis agendum. *Goffr. p. 117. & 175. de Regalia Comitum, hoc violenter ab ipso extortum. Fulb. Ep. 39. Vita Guidonis p. 80.*

AD EPISTOLAM X.

Matildi. V. G. Matillidi, ad quam Ivo Carnotensis Epist. 107. 142. & 174. quibus liberalitatem illius celebrat, cui succinit Ildebertus Ep. 16.

In leges & in Ecclesiam Christi peccare convinceretur, nisi de salute illius lætetur & legum reverentiam, & Ecclesiæ statum incolumem.

AD EPISTOLAM XI.

S. Cuthberti. Codex Cord. legit *Guiberti.*

Meliùs *Cuthberti.* Cœnobium est.

Quo nobis ab Aquilone panditur omne bonum. In simili argumento sui dissimilis & penè contrarius videtur Ildebertus. Ep. 6. *Quotidie flat Aquilo*, inquit; *non floribus tantùm, sed & fructui suspectus & foliis; rogandus est Auster ut veniat & perflet hortum suum.* Utrobique enim de reformandis Monachis, & à turpi & propudiosâ vitâ ad meliorem frugem conversis agitur: Tamen nihil à se discrepat; hic enim Aquilo plagam Australem cui subjacet designat.

Ad Epistolam XII.

Commonitoriam salutis. Fulbertus Epist. 7. Precamur vos illi *commonitorium* scribere ut jam dicto Episcopo sua reddat, & eum in pace vivere sinat. Et 63. Expectandum & *commonitoriis* utendum esse reor, donec illos aut pœnitentia corrigat, aut summa Judicis sententia mulctet. Ordericus Vitalis lib. 10. p. 781. Venerandus Setlo Abbas commonitorios apices edidit.

Non elegit te Clerus, sed mina populares intrusere. Improbatur electio Reginaldi multiplici ratione. Prima, quod intrusus diceretur à populo, cujus suffragium quanti faciendum in electione Episcoporum docent Canones Romanorum ad Gallos Episcopos, his verbis: *Meritis & observatione legis ad istiusmodi dignitatis acumen accedunt; non Simoniâ, pecuniâ, vel gratiâ quis poterit pervenire, aut favore populari. Non enim quid populus velit, sed quid evangelica disciplina perquiritur. Plebs tunc habet testimoniam, quoties ad digni alicujus meritum reprehendens (quid si legas perpendens) auram favoris impertit.* Aurea Ecclesiæ sæcula populo jus suffragii liberum in electione Pontificum non imminuere voluit, quod vel pueris notum, sed ambitiosas vilis plebeculæ preces compressit & pretio comparatas. Acta Conciliorum. Can. 13. Syn. Laodicenæ περὶ τοῦ μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον. Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere qui in sacerdotio constituendi sunt.

Electionis legitimæ quænam olim fuerint conditione.

In Summis Sacerdotibus ætas integra. Annorum integritas, id est, pleni dies. Canon 17. Concilii Agath. Antequam ad viri perfecti ætatem perveniant, seu ante trigesimum. 2. Justell. ad Can. Siricius ad Himerium Turon. Episcopum. c. 9. *Longinus Presbyterium consequetur, & exinde post deceaniam Episcopi cathedram poterit adipisci.* In Trullo c. 14. Agathensis ca. 17. *Presbyterum vel Episcopum ante trigesimum annum, id est, antequam ad viri perfecti ætatem pervenerit, nullus ordinare præsumat.* Goffridus Ep. 153. Eliminetur ergo de Luxoviensi Ecclesia Rannulfus Dunelmensis Episcopus, ut digammia non admittatur. Eliminetur .... ejus, ut *Neophytorum hæresis* extirpetur. Ep. 157. quam jam per plures annos Rannulfus cognomine Flammardus Dunelmensis Episcopus inaudito invasionis genere occupavit, qui *duos filios suos vix duodennes*, accepto pastorali baculo à Comite Normannorum, prædictæ Ecclesiæ intrudi fecit eâ conditione, ut si primogenitus moreretur, Judaico more in Episcopatum alter alteri subrogaretur.

Nec reverentiam dignitas amittat. Virtutibus Episcoporum σεμνότητα annumerat Paulus ad Titum c. 2. 2. ad Timoth. c. 3. v. 8.

Detulit ætati, non meritis. Quibus annis prædicatio committi debeat. Prædicatores & Doctores Episcopi. Bonifacius Epist. 3. ad Fulradum: *Almitatis vestræ prudentiam diligenter in Dei nomine deprecor ut filiolum meum Lucium & Coepiscopum, si Deus voluerit, & sic clementia vestra placeat, in hoc ministerium populorum & Ecclesiarum componere & constituere faciatis Prædicatorem & Doctorem populorum.* Synes. Ep. 105. Episcopus νομοδιδάσκαλος ὢν καὶ νομιμώτατα φθεγγόμενος sit legis doctor, atque legi consentanea eloquatur. V. Procopium Gazæum.

Quisquis in sacris non fuerit Ordinibus inventus, ad Summum Sacerdotium canonicis prohibetur accedere institutis. Synodus Arvernensis à Sirm. ad Goffr. ad hanc rem, ita a. 5. Ut nullus Laicus, Clericus, vel *tantùm Subdiaconum* in Episcopatum eligatur.

Episcopi primitùs nonnisi de familia & alumni Ecclesiæ, sed ordine, qui primi nomen dedissent, & gradatim ad Archidiaconatum & Archipresbyteratum procedente tempore pervenissent, eligebantur. Undè Syn. Ep. 67. ἀπότροφος ἐκκλησίας ἀγωγῆς ἑτέρου ἠγμένος θυσιαστηρίων ἥψατο Θεοῦ. Extra Ecclesiam educatus, alio disciplinæ genere *institutus*, ad Altare Dei accedere non dubitaverim.

Quod multis displicuit, undè & electio introducta. Auctor Commentariorum in Ep. Pauli ad Timoth. inter Opera Ambrosii: Quod acceperint sequentes Presbyteri indigni judicati ad Primatus tenendos, inventa est electio ...... Concilii, ut non ordo, sed meritum crearet Episcopum multorum Sacerdotum judicio constitutum, ne temerè indignus usurparet, & esset multis scandalum. Cælestinus in Mſ. Stellæ.

De promotis per saltum. Zosimus.

Zosimus d. 5. Vetum etiam in Ordinatores ejus, ut carerent eo ordine quem sine ordine, & contra præscripta Patrum crediderunt præsumendum. Concilium Italiæ Theodos. inter Epistolas quas juris publici fecit nuper incomp. Sirm. cujus ordinario quem ordinem habuerit non videmus. Goffr. Ep. 10. Lib. 3. ad Reginaldum ipsum: Omnes postmodum ordines, sed sine ordine, quia in octo diebus, & non certis temporibus accepistis, propter Episcopatus ambitionem.

De electione quid loquar, in quo minimè licet populo Clerum præcedere. S. Romanorum Synodus.

Cælestinus Papa. Notavit quis ad oram mſ. Codicis, non esse in impressis.

Concorditer postulaverit. Ea maximè lau-

data electio, quæ uno ac, &c. Ruricius Ep. 30. Lib. 2. Benefacitis, ut hominem, quem communis consensus elegit, ordinetis: sed admonete eum ut veritati studeat, non falsitati; paci, non perturbationi, &c. Eucherius hom: de ordinatione Sacerdotis: *Stupeo ergo beatissimum Antistitem vestrum unam fuisse in tot vocibus vocem, unamque in tot pectoribus voluntatem.* Et mox: Sed nimirum cunctationem abstulit voluntatum privilegium singulare meritorum. Ubi enim se virtutum non potest ingerere comparatio, studiorum non laborat electio. Longæ deliberationis cessat necessitas, ubi non componat æqualitas; pati multa discretio moras nescit, ubi inter plures optimus unus excellit. Quò spectat etiam illud Synesii Epist. 76. καὶ συνήσθην μὲν ἀνθρώποις ἐκ πολλῶν καὶ πάντων ἀγαθῶν πεποιημένοις τὴν αἵρεσιν. πολὺ δὲ πλέον Ἀντωνίῳ συνήσθην τῆς καλοκαγαθίας ὅτι καὶ καλῶν ἔδοξεν εἶναι κάλλιον. οὐ γὰρ τοῦτο ἡ πάνδημος ψῆφος ἐπέσχεν. προστεθέντων δὲ καὶ δυοῖν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων τῇ γνώμῃ τοῦ πλήθους, &c. Atque ego sum quidem hominibus gratulatus, quod è multis iisque bonis omnibus electionem facere, sed multò magis Antonio de sua probitate atque integritate sum gratulatus, quod bonis melior judicatus esset. Etenim in eum commune omnium suffragium collatum est; cúmque se multitudinis sententiæ duo religiosissimi Episcopi adjunxissent, &c. calculum suum addidit, atque electioni consensit. Hunc verò consensum divinæ gratiæ acceptum fert idem Synesius Ep. 67. Quod pluribus explicuit doctiss. Justellus ad Canonem Ecclesiæ universæ cap. 2. Conc. Nicæni. Si fortè dissentiendo Patres & populus scinderentur in contraria, tum *sorte* controversia omnis dirimebatur. Hujus moris vestigia extant in Gestis Mss. S. Euvertii Episcopi Aurelianensis.

Religiosos Abbates. Goffridus Abbas Vindocinensis, qui infestis signis irruit in Reginaldum, duxque partium factus pluribus Epistolis in electionem impegit, quas operæ pretium est videre lib. 3. & 4. Guillelmus item Abbas S. Florentii Salmuriensis. In his etiam Bernardus Abbas S. Sergii in suburbio urbis Andeavæ, ad quos Goffridus scripsit Epistolam 8. lib. 4. qui tesseram conspirationis statim ab ipso limine erigens sic ait: *Si vera caritatis vinculo in invicem alligati sumus, & si fervore Spiritûs S. accensi contra tortuosum & subdolum illum Reginaldum, quem nostis, ne anima nostra cum populo Dei pereant, pugnare decrevimus.* Addit Beruetium Bonævallis Abbatem. Sirm. Ep. 16. lib. 4. ad Bernerium, cui libenter assentior. Verumenim vero licèt nomini Reginaldi parcet, solitis tamen eum coloribus depingit & prodit.

Integri personas nominis. Stephanus Decanus, Guamerius, Guillelmus Archidiaconi, & Hubertus Archidiaconus & Præcantor Ecclesiæ Andegavensis, de quibus ad Epist. 10. Quos tempestatem hanc excitasse constabit ex Epist. mss. quam * transcribere placuit ex Chartulario Vindocinensi. Ipsa siquidem adeo Goffridum illustrat, ad quem scripta est à Stephano & Guillelmo.

* quam tamen hic non exhibuit D. Lojauté.

Ad Epistolam XIII.

Homo es sub potestate constitutus. Supremam potestatem Summi Pontificis Reginaldo ostentat, de ordinaria Metropolitani sui securo. Incassum enim favit Pontifex electo. Goffridus Epistolâ sæpius laudatâ, quam scripsit rebus jam pacatis: *Hæc pauca de multis, quæ forsitan oblivioni tradidistis*, vestræ Sublimitati dignum duxi ad memoriam revocare: ut unde & quomodo sumpsistis Episcopi nomen, vobis ulterius non liceat ignorare. Illa verò sileo quæ Dominus Papa novit, & *indulsit*, quia meum non est retractare quod ipse fecit. Vitam enim vestram nullo genere religionis approbatam noverat, & vos infra annos esse, & nullum penitus ordinem habere fortasse audierat. Perstringit hîc modestiùs nimiam Pontificum Romanorum in convellendis Conciliorum Patrumque decretis facilitatem.

Ad Epistolam XIV.

Willelmo Archidiacono. Consentiunt omnes mss. Codices in hac inscriptione. Cujus Ecclesiæ Archidiaconus fuerit non ita proclive est dicere. Difficultatem patimur ad formalia exauthorationis verba, quibus Diaconum simoniacum se gradu *summovere* dicit, à Diaconatu & supra summovendum cognovimus & summovemus. Unde elicias Censorem & Judicem, non * Consultum agere Ildebertum. Nullus porro Archidiaconus Cenomanensis hujus nominis occurrit. Existimaverim aliquando illum ipsum esse Guillelmum Archidiaconum Andegavensem, de quo supra; nihil tamen decerno.

* f. Consilium.

A Sacerdotio quoque canonica cum suspendit auctoritas. Impropriè.

Vel nondum, vel malè. Ait Tertull: contra Marcionem: Eâ ratione Pacianus de Novatiani consecratione, Ep. 2. ad Simpronianum Novatianum *sine consecratione legitima Episcopum factum, ideoque non factum.*

Agitur de tuo periculo, si patiaris præscriptum fratrem. Archidiaconos spectabat eà maximè cura.

De Simonia. Non absimile illud Salisberiensis in Polierat. lib. 5. c. 11. Æquitas alienatur à venditore, licèt ad emptorem non transeat; & empta iniquitas sic ad emptorem transit, ut nequaquam à venditore recedat; &, quod in aliis contractibus non experitur, solus ille justitiam vendit qui non habet.

Malo hujusmodi nullum penitus inveniatur remedium. Segnior ætas mollior extraordinaria remedia reperit, quorum usum frequentiorem indulgentia fecit. Et plenior potestas ad disciplinæ publicæ emendationem data nimium sceleribus * ..... aureorum retro sæculorum politiam pessumdedit. Condonatum fuit aliquando scelus multitudini peccantium. Discimus ex Epist. Zachariæ Papæ ms.

*f. parcens

Ad Epistolam XV.

Matildem. Idem argumentum Epistolæ Goffridi & consequentium.

Oportet Judicem mitigent aliqua bona. Mos Persarum à Mureto observatur.

Ad Epistolam XVI. Nihil notavit Auctor.

Ad Epistolam XVII.

G. Archidiacono. Is fortè Gervasius Paganellus Archidiaconus Ecclesiæ Cenomanensis, cujus mentio fit in vita Ildeberti his verbis: In his diebus erat in Apulia Miles quidam nomine Gaufridus, filius Gaufridi de Meduana, unus scilicet è nostræ regionis Primoribus, argento & auro, & magnarum possessionum divitiis, quas in illis partibus acquisierat, opulentus, qui ob amorem & memoriam patriæ suæ Capellatiam suam, id est, quædam pretiosa ornamenta quæ in Capella sua habebat, Deo & sanctissimo patrono nostro Juliano voverat se daturum. Is ergo Jerusalem profecturus misit Episcopo nostro litteras suas, in quibus continebatur ut aliquos ei de Clericis suis mitteret, viros fideles & industrios, quibus ornamenta illa possent & sine aliqua fraudis suspicione committi. Quo Episcopus lætus & hilaris effectus, misit illuc duos ex Canonicis Ecclesiæ nostræ, *Gervasium* Paganellum Archidiaconum, & * Hugonem de Lavarzino, tunc temporis Archipresbyteri officio functum, tradens eis abundè stipendia quæ tanto itineri necessaria videbantur. Qui injunctum sibi negotium strenuè peragentes, & omnia sicut ille eis mandaverat absque difficultate recipientes, cum ornamentis illis prosperò itinere ad Ecclesiam nostram, divinâ gratiâ comitante, reversi sunt.

* Hic fortè nepos Ildeberti.

Nequaquam tolerantur dispensatione Ecclesiæ, sed Justitiæ censurâ puniuntur. Concilium Epaunense, Can. 30. *Incestis conjunctionibus nihil prorsus venia reservamus, nisi cùm adulterium separatione sanaverint. Incestos verò, nec ullo conjugii nomine prævelandos, præter illos quos vel nominare funestum est, hos esse censemus.* Si quis relictam fratris, quæ ejus priùs soror extiterat, carnali conjunctione violaverit, excommunicabantur, nec aliter ad pœnitentiam admittebantur, quàm si matrimonium dirimerent. Διὰ τὸ φιλάνθρωπον ἔξω τῆς μετανοίας, propter humanitatem pœnitentiam habebant. Can. 20. Conc. Neocæsariensis.

Concilium Epaunense.

* *Triburiensi Concilio.* Idem Canon in hanc tem laudatur ab Ivone Ep. 22.

Desponsatam tamen fratris frater habere non posset. Canon 54. Conc. Illiberitani grave crimen vocat sponsalia fingere, quem additâ negatione corrupit Gratianus c. Is qui 31. q. 3. & excommunicationem indicit.

Licita verò conjugia eis non negentur. Incestuosis aliquando secunda matrimonia interdicta. Canon 4. Concilii Vermeriensis. V. ean. Quædam cum fratre 32. q. 7. &, Hi verò, ibid. Burchardus 17. c. 52. cum quibus mitiùs agit Concilium Tributiense.

Ad contactum ferri calidi. Alexander II. Rainaldo Cuniano Episcopo vulgarem legem ac nullâ canonicâ sanctione fultam, ferventis scilicet, sive frigidæ aquæ, ignitique ferri contactum.

Etenim lex frustra adducitur. Puellam cogere ad probationem virginitatis ferri candentis contactu eâ ratione improbat Ildebertus, quod per eam nequidem matrimonium liquido constaret. Frustra ergo periculum subiret in probanda virginitate quam contendit talem probationem nil juvare. Quod L. de probationibus Juris Romani regulam maximè obtinuisse in Judiciis igniti ferri. Author veteris fragmenti quod inseruit suis notis Juretus ad Ivonis Ep. 74. *Simoniaci non admittantur ad judicium, si probabiles personæ etiam laicorum vel fœminarum pretium se ab eis recepisse testantur; nec aliud est venire ad judicium pro manifestis nisi tentare Dominum; Unde & multoties in talibus [erratur,] quia Deus longè est ab his qui tentant illum.*

Ad Epistolam XVIII.

Viam quâ prospero eventu liminibus Apostolorum præsentari mereamur. Sic Epist. seq. [Tantis agitati turbinibus ad Apostolorum limina decernimus proficisci, magnùm novæ tribulationis arbitrati remedium, si

Romanus Pontifex nobis ex consilio subvenerit & auxilio.]

Hic desinunt eruditissimæ clarissimi & doctissimi Jurisconsulti ad Epistolas Ildeberti Notæ.

Cùm tamen nobis à superiùs laudato Cl. D. Logé perhumaniter concessum fuerit, ut quæ præfatus D. Loyauté ad Epistolas Ildeberti paraverat scrutari liceret, occurrerunt nobis duo MSS. Epistolarum Ildeberti ipsi circiter quasi coævi, ad quorum alterius marginem suâ ipse manu notulas quasdam, ut credere par est, aliquando, prout ei in animo erat, excudendas exscripserat; quas cùm litteraris non ingratas fore censuerimus, illas litteris licèt minutissimis, & visum penè fugientibus exaratas hic etiam adjecimus.

Sic nimirum ad Epistolam secundam Ildeberti scribebat: *Rivalloni* scripta hæc Ep. linguâ Aremoricâ, quæ Gallica vetus est. Rivallo dicitur rebellis & protervus. Auctor historiæ S. Turiani Episcopi Dolensis: Presbyter quidam de Primatibus Britanniæ procaci nominis sui usus vocabulo, nam Rivallo dicebatur (quod rebellem significat & protervum) sagittâ diaboli ictus est. Inde idiotismus noster retinuit: *Rivaus* qui adversas partes fovent, tuenturque pertinaciter.

Undè veniat vocabulum Rival, seu in plur. Rivaux.

Plures eodem tempore ejusdem nominis Archidiaconi & diversi videntur mihi. Sic legimus Rivallonem Nannetensem Archidiaconum dignitate suâ cassum in Ecclesia Nannetensi, in Macloviensi suppatem ad Petrum.

Ad Epistolam tertiam. Adde versus Baudrici de natione Andeg. quibus evinces magno semper in pretio fuisse litteratos apud Anglos.

Unus è nostra Ecclesia excerptus, sc. surculus; filii surculi dicebantur. Abbas Callensis Epist. 5. Cujus filius fuerit ex Primoribus, nec ramusculus ipse à radicis pinguedine paternæ degenerat. Corippus lib. 2. Arboris ut matris quæ de radice propago nascitur.

Clinchamp. Ad septimam. *Gualterius de Clincampo.* Vulgò *de Clinchamp. Imparem.* Pares vir & uxor.

Tradita est. Acta Albercii: Inter eos [Marcum & Verum] convenerat, ut stato die Lucius quidem ab Oriente, Antoninus autem Româ venirent Ephesum, & in templo quod ibi erat Dianæ, Antoninus, Deâ teste, traderet puellam, Lucius verò acciperet.

Ad octavam. *Flabellum.* Anselmus Lib. 3. Ep. 136. Tutiùs & diligentiùs puro, ut calix, (ne aut muscæ, aut aliquid indecens in illum cadat, quod sæpè contigisse cognovimus,) tam opertus quàm discoopertus contingentibus immunditiis exponatur.

Ad nonam. *Petitio vestra.* MS. Pureanorum miniatis litteris. In hac se excusat ad Andegavenses, qui eum invitaverant ad consecrationem electi sui.

Glossæ Isidori. Rogaterius competitor.

Religiosarum personarum. Abbates. Quando autem primùm in electionibus Episcoporum suffragii jus habuerint, incertum, & pari jure in electionibus Summorum Pontificum.

Necessaria dispensatione. Bernaldus Presbyter Constantiensis de vitanda excommunicatorum communione, & reconciliatione lapsorum. Leo Magnus scribens ad Episcopos Mauritaniæ, etiam Neophytos, utpote de laicis in Episcopatum maturatos, in Episcopatu legitur tolerasse. Nusquam tamen Sancti Patres ita tempori morem gessisse leguntur, nisi ubi plus Ecclesiæ lenitas, quàm canonica severitas proficere videbatur.

Ad judicium. Appellaverunt Sedem Apostolicam Canonici Andegavenses, undè minatur Metropolitano suo Ildeberto.

Ad duodecimam. *Commonitorium.* Sigefridus Ep. 6. Gregorio VII. Quod in *commonitorio* vestro posuistis me vestræ paternitati secretum, imò salutis meæ commisisse consilium, & alia quædam, quasi correctionis limam addidistis, ad castigationem vitæ & morum. Quod ad commonitorium, Justellus ad Canones Africanos.

Sed mina populares. Non conveniunt Viti docti de usu Can. Conc. Nicæni. Negat Sirm. post Conc. Nicænum jus fuisse populo suffragii, eamque potestatem penes Episcopos solos fuisse asserit, evincitque quo poller ingenii acumine ex Basilio & Amphilochio.

Nullum timetis. Hincmarus Episcopus ad Clerum & plebem Cameracensem ex Decretis Leonis, c. 35. Nullus invitis & non petentibus ordinetur, ne civibus Episcopum non optatum contemnant, aut oderint, & fiat minùs religiosa quàm convenit*; necnon...: habere quem noluit. Et in Decreto Cleri Laudunensis de Hedenulfo electo: Quia cui debet ab omnibus obediri, utique ab omnibus debet eligi.

* supp. electio.

Ad decimam quintam. *Ad Regii delicias formosa facta es.* Chron. Turon. an. ImperatorisHenrici 47. & Philippi 43. Henricus Rex Angliæ duxit in uxorem Matildem sororem Davidis Regis Scotiæ, filiam Molcomi, seu Malcolmi Regis, quam suscepit ex S. Margarita Regina; & postea genuit Rex Henricus ex ea Guillelmum, & duas filias Mathildem & Notbam.

VENERABILIS HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI,

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

SERMONES.

MONITUM.

Quos è veterum Manuscriptorum latebris Venerabilis Hildeberti Sermones in lucem primùm (tribus tantùm exceptis in Bibliothecis Patrum excusis) proferimus, genuinos ipsius fœtus nobiscum benevolus lector esse fatebitur, si eos cum Epistolis & Sermonibus præfatis, & aliis ejusdem Auctoris indubitatis operibus jam vulgatis, attentè conferre curaverit. In utrisque enim eumdem stilum, lusum eumdem in verbis, similes phrases, easdem verborum derivatorum à simplicibus sub simili sono repetitiones advertat, ita ut nonnisi fontis ejusdem rivuli varii esse comprobentur. Quod ut clariùs pateat, pauca quædam è multis, è scilicet ejus Epistolis & Sermonibus per modum speciminis breviter hîc exponere operæ pretium esse duximus.

Sic quippe cùm in Epistolis, tum in Sermonibus ludit in verbis, dum quasi per gradationem, verbis utitur derivatis à simplici, ut verbi gratiâ in Epistola 7. Lib. 1. agens de ultimo Dei judicio : Coram Angelis, *inquit*, referet, veritati deferet, terribilia proferet, horribilia inferet. *Et ibidem post pauca :* Idem offensus clementiam promittit, punire prætermittit, pœnitentiam admittit, delicta dimittit, ampliora committit. *Ita in Sermone* Sancti quiescunt, requiescunt, conquiescunt. Primò quidem quiescunt in sexta ætate, quæ est in carne viventium; secundò requiescunt, & quasi iterùm quiescunt in septima dormientium; tertiò conquiescunt in octava resurgentium. *Et Sermone 50.* Dæmones recenter conversum ideò pertinaciùs tentant, ut tironem Dei deji-

ciant, vinctum transjiciant, in carcerem projiciant. *Et sic innumera in Sermonibus, ut in Epistolis.*

In Epistola verò 2. Lib. 1. ad S. Anselmum, volucres quas à victimis abigebat Abraham, dicit figuram esse distractionum nobis vel invitis contingentium, quas & nos ab oratione, & præsertim à S. Sacrificio debemus abigere, quod Ser. 20. pag. 306. Ser. 69. p. 576 & aliis sæpè docet.

In utrisque verò sæpius superbia dicitur: Natione cœlestis, sublimiora semper appetens, ut illuc revertatur unde decidit. *Hoc sicut in Epistola 10. Lib. 1. & aliis, ita in Ser. 27. Ser. 68. & alibi passim.*

Eodem modo in utrisque peccantium casus & errores vocat Regionem dissimilitudinis, ad quam criminaliter declinant peccatores, *dum per peccata sua delent in se imaginem & similitudinem Dei. Sic Epist. 4. & 8. Lib. 1. Ser. 12. 13. & aliis sæpiùs.*

Sic tandem in utrisque phrases & modos loquendi sibi peculiares impendit, verbi gratiâ, verbum exuberat pro crescit & abundat, *ut in Epist. 13. Lib. 1. Gaudium mihi* exuberat. *Epist 12. Lib. 2. Ei & ad fructum scientia, & ad exemplum mores* exuberant. *Et Epist. sequenti. Volens tibi virtutum* exuberare *gratiam. Ita Sermone 13. & 14 Gaudium* exuberat *Angelorum. Sic verbum* Sacrifex *pro Sacerdos, ut in Epistola 52. Lib. 2. in Poëmate de Sacramento Altaris, & in Poëmate dicto* Mathematicus, *& passim in Sermonibus, & alibi tam in prosa, quàm in metricis usurpat.*

Nimii sanè fuerimus, si phrases omnes, & loquendi formulas omninò similes, & pares sententias ab Hildeberto tam in Epistolis, quàm in Sermonibus, & aliis suis operibus adhibitas, referre velimus. Quibus quasi tesseris ex Epistolarum indubitanter Hildebertinarum stylo Sermones ejus discrevimus, & aliis atque aliis Auctoribus minùs considerate tributos, Hildeberto, ut legitimo parenti restituendos censuimus.

Nec parum nos ad hoc æquitatis judicium movit congeries ipsa Sermonum, quos in variis Mss deprehendimus, in quorum serie Sermones advertimus indubitanter Hildebertinos. Sic in Ms. S. Victoris, n. 468. ubi plures Sermones sine nomine Auctoris, primus omnium occurrit Sermo, qui incipit: Dicite pusillanimes, *quem omnes editores, ut verè Hildebertinum, sub ejus nomine vulgarunt. Quidni igitur & cæteri, si stylus & sententiarum conformitas suffragentur, ut probare facile possemus, ejusdem dicantur? Sic in Ms. nostro Sangermanensi, n. 381. legitur Sermo, qui incipit:* Spiritu sancto Isaias edoctus, *quem tres optimæ notæ Ms. coævi, aut penè coævi, noster scilicet Sangermanensis præfatus, Ebroicensis, n. 19 & Victorinus 468. uniformiter Hildeberto tribuunt.*

Sed de his satis ad hujus discussionis nostræ probationem nos prælocutos arbitramur in Præfatione nostra generali, ad quam, brevitatis causâ, lectorem studiosum invitamus, gratiùs illi fore sperantes, si quid utilitatis, vel etiam piæ oblectationis ex Hildeberti nostri Sermonibus percipere possit, breviter indicemus; & ea quæ sive ad Ecclesiæ Catholicæ dogmata, sive ad antiquos Ecclesiæ ritus & disciplinam, sive tandem quæ ad dirigendos in quocumque statu Fidelium mores attinet, in synopsin quasi redacta ob oculos ei ponamus. Unde etiam patebit quàm meritò Hildebertum, velut piissimum simul & eruditissimum Theologum, ut Antistitem Ecclesiasticæ disciplinæ Zelantissimum vindicem, & ut Christianæ, & etiam Asceticæ vitæ perspicacissimum magistrum, & tutissimum ducem asseruerimus. Nec nostri tamen fuerit consilii omnia & singula ad id in hoc Monitum inferre, cùm satis superque futurum sit, si Sermones ipsos, unde sol erui poterit, indicemus, quos solers lector pro libito consulere poterit. Sit itaque.

§. I.

De iis quæ Theologiam & sacra Dogmata spectant.

§. II.

De iis quæ ad Disciplinam Ecclesiasticam, & ad varios Ecclesiæ Ritus pertinent.

bus autem, cuilibet, non per viam auctoritatis, ut Sacerdotibus, sed tantùm deprecationis, Ser. 30. p. 366.

Prudentissima Pœnitentiæ disciplina, Ser. 34. p. 392.

Peccatorum Confessio præcedebat olim Jejunium Quadragesimale, Ser. 18. p. 301.

In diebus Jejunii tempore Hildeberti refectio ad Vesperam, Ser. 85. p. 650.

Rogationum origo à Vienna, Ser. 47. *Instituta ad arcendos lupos,* Ser. 45. *Et ad pestem sedan m, ibid. Mira Fidelium in iis austeritas à Patribus indicta, & eadem quæ publicè pœnitentibus, etiam pro gravissimis peccatis injungebatur,* Ser. 45 & seq. p. 461. & seq.

Feria quinta cujuslibet hebdomadæ tempore Silvestri Papæ, ob memoriam Ascensionis Dominicæ solemniùs celebrata, Ser. 49. p. 475.

Indulgentiarum concessio in Dedicatione Ecclesiæ, Ser. 87. p. 658.

Tractus in Septuagesima, deposito Alleluya, unde sic dictus, & ritus deponendi Alleluya in quibusdam Ecclesiis, Ser. 111. p. 774.

Hebdomada quæ incipit à Dominica Palmarum, Hildeberti tempore dicta pœnosa, *Ser. 42. pag. 439. Quàm diabolo pœnosa,* ibid. p. 444.

Sanctorum Invocatio, Ser. 86. p. 655.

In Processione Palmarum deferebantur flores, qui cum palmis benedicebantur. Horum usus ad mores referuntur, Ser. 33. p. 386.

Cereorum gestatio in Processione Purificationis à Patribus sancita. Hæc autem erat tota pœnitentialis. Ritus ejus qualis erat, Ser. 57. p. 518.

Ad nomen Beatæ Mariæ tempore Hildeberti, ac etiam antea, genuflectebatur, Ser. 59. p. 528.

Oratio propria de Assumptione B. Mariæ notatur, Ser. 59. p. 527.

Hoc Festum solemnius celebrandum suasis Hildebertus Guidoni successori suo in Sede Cenomanensi, Ser. 59. p. 524.

Generalis Commemoratio defunctorum post Festum omnium Sanctorum, tempore Hildeberti celebrata, & in illa jejunium à Fidelibus observatum, Ser. 85. p. 650.

Cereus cur ordinanti Papæ ab Ordinatis utraque manu offerebatur, Ser. 90. p. 677.

Tonsura & Tunica talaris Clericorum propria, Ser. 90. p. 674 677.

Sacrorum Ministrorum, præcipuè verò Sacerdotum, obligatio ad continentiam & cœlibatum, Ser. 76. p. 615. & alibi sæpe.

Missa olim quotidie à Sacerdotibus, etiam infulatis, id est Episcopis, tempore Hildeberti celebrata, Ser. 97 p 706.

Simoniæ & Investiturarum laïcalium insectatio, Ser. 92. p. 682.

Pro Sepulturis & Missis pretium non est exigendum, Ser. 96. p. 6 7. & 98.

Deffensio Paschalis II. Papæ contra Henricum V. Imperatorem, Investiturarum violensum usurpatorem, sive etiam Innocentii II. contra Anacletum Antipapam, tempore schismatis, Ser. 98. p. 707. & seq.

Scolæ olim in Monasteriis institutæ, præcipuè verò Cluniaci, Ser. 5. p. 233. Ser. 15. p. 285.

Lectiones Monasticæ olim in Claustro communiter factæ, Ser. 65. p. 556.

Psalmodia olim à Monachis stando persoluta, undè variæ ipsorum ad meritum infirmitates; quod & à laicis olim observabatur, Ser. 68. p. 570.

Monachatus Hildeberti è Sermonibus supra viginti educitur.

§. *III.*

De iis quæ ad mores, & ad vitam asceticam pertinent.

Vitæ interioris seu asceticæ Monacho præcipuè convenientis egregia præcepta, Ser. 112. p. 778. & ubique.

Vitæ

Vitæ Monasticæ laudes, tentationes & defectus graphicè depinguntur, & ibidem abstinentia à carnibus notatur, Ser 39. p. 430. Ser. 78 p. 570. Ser. 87 p. 660.

Vita Christiana & interior continua est militia, Ser. 114 p 791.

In illa sensuum exteriorum & interiorum severa custodia & mortificatio continua, quàm sit necessaria, Ser. 8. p 249. Ser. 20. p. 305 & alibi.

Duæ Civitates, Dei scilicet & Diaboli, in hoc mundo sibi continuò adversantes, Ser. 22. p. 307. Ser. 32 p 380.

Vitæ activæ & contemplativæ descriptio egregia, Ser. 64 p 550.

Contemplativorum dotes & præstantia, Ser. 12. p. 268.

Contemplativorum duæ species secundum opera contemplationis propria, Ser. 14. p. 285. Ser. 64. p. 550 Ser. 118. p. 805. Ser 120. p. 814.

Scolaribus solitudo, ut studiis utilissima, suadetur, Ser. 5. p 233.

Noë, Daniel & Job, figura Prælatorum, Conjugatorum & Contemplantium, seu Pœnitentium, Ser. 61. p. 542.

Intentionis directio in omnibus actionibus necessaria, Ser. 25. p. 341. Ser. 72. p. 599.

Volucres quas Abraham à victimis abigebat, figura distractionum nobis vel invitis supervenientium, quas ut Abraham volucres, sic nos à sacrificio & oratione fugare tenemur, Ser. 69. p. 576. Ser. 116. p. 800. & sæpius.

Mortalitas popularis, bestiarum infestatio, ægritudines post Pascha, jam Hildeberti tempore frequentiores immissæ ut plurimum in pœnam indignarum Communionum, Ser. 38. p. 413.

Superbia natione cœlestis illuc reverti conatur unde decidit, Ser. 27. p. 349 Ser. 68. p. 572. & alibi sæpè.

Per peccatum disceditur ad regionem dissimilitudinis, quia per illud amittimus imaginem & similitudinem Dei, Ser. 12. p. 268. Ser. 13 p. 277. & alibi sæpius.

Hujus Regionis princeps diabolus est. Ser. 21. p. 309.

Diæta trium dierum necessaria ut ad Deum revertamur, Ser. 7 p. 241. Ser. 36. p. 416 & alibi.

Dialogus elegans inter hominem sæcularem avertare volentem virum Religiosum à statu suo, & ipsum in eo perseverare decernentem, Ser. 73. p. 605.

Perseverantia in Ordine Monastico summè commendata, ibidem.

Christus ipse fundator Ordinis Benedictini, Ser. 117. p. 804. Ser. 118. p 806.

Nigra vestis & corona monachalis quid suadeant, Ser. 120. p. 818.

Silentium monasticum, & assiduitas ad exercitia communia commendantur, Ser. 119 p. 812. Ser. 122. p. 823.

Quàm exacta debet esse Monachorum obedientia, Ser. 50. p. 421.

Loca regularia, seu claustralia, & eorum singulorum ad pietatem usus & moralis applicatio, Ser. 63. p. 549.

Observantiæ regularis pathetica commendatio; Ser 70. p. 385. & alibi sæpe.

Plura hic adtexere supersedemus, quæ ex Indice sedulus lector deprehendere poterit. Hæc autem compendiosè retulimus, quibus notum fieret ex horum lectione Sermonum non modicam utilitatem percepturos, vitæ verè Christianæ, immò & Asceticæ studiosos, necnon curiosos & avidos ipsos antiquitatis sacræ scrutatores, qui nunc inter litteratos quemdam quasi principatum sibi vendicare videntur.

Nec modicum etiam inde percipient oblectamentum & fructum ævi hujus sacri verbi præcones, qui conciones suas, quantùm possunt, ex ipsis sacræ Scripturæ verbis concinnare student, cùm industriæ illius suæ numquam satis laudandæ, quasi prodromum & exemplar cum S. Bernardo amico & suppare suo animadvertent Venerabilem Hildebertum. Hæc autem omnia ad calcem cujusque Sermonis, prout se se offeret occasio indicare, lectori non morabimur.

SERMONES DE TEMPORE.

IN·ADVENTU DOMINI.

SERMO PRIMUS.

Ex Editis & ms Victorino 600. circiter annorum, n. 68.

De utilitatibus Adventûs Domini.

Isaia 35. 4. & seqq.

ICITE, pusillanimes, confortamini, & nolite timere; Ecce Deus vester veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.

Ante Adventum Domini, Fratres carissimi, in tanta caligine genus humanum volvebatur, quod nec Deum cognoscebant, neque verba ejus audire volebant, neque bene operabantur, neque peccata sua confitebantur. Cúmque multis animæ infirmitatibus detinerentur, placuit summo medico eos visitare, & suis medicinis eos relevare. Sed notat Isaias Propheta in quatuor languoribus eos specialiter laborare. Cœci enim erant, & surdi, & muti, & claudi. Cùm [verò] ægritudines eorum sanare vellet, ne miseri desperarent, voluit eis adventum suum prænuntiare; voluit consulationibus suis eos confortare. Vultis audire qui sunt legati? Isaias, & alii Prophetæ. Audite quam consolationem legatis injunxit: Vos, ministri mei dicite miseris qui jacent in doloribus, qui desperant in infirmitatibus: O pusillanimes! confortamini, quia ecce Deus vester veniet. Ecce medicina vestra; Ecce salus vestra veniet, & salvabit vos. Eas infirmitates, quibus subjacetis, sanabit. Quia *tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Cœci erant, quia Deum ignorabant; Surdi, quia verba ejus negligebant; Claudi, quia rectè per bona opera non incedebant; Muti, quia peccata sua tacebant. Hæc surditas, & cæcitas, & alia quæ sequuntur, à primo homine initium sumpserant. Adam enim in primo præcepto sibi à Deo injuncto surdus effectus est. Cùm enim dictum sit ei: *In quacumque die de ligno scientia boni & mali comederitis, morte moriemini*, non audisse visus est: *morte moriemini*: cùm non fuerit observator mandati. Cœcus fuit, cùm verba dæmonis intellexit, dicentis: *Et eritis sicut Dii.* Cùm enim putaret se fieri Deum, excœcatum jam gerebat animum; quod [ei] deinceps Dominus improperavit, dicens: *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis.* Quod deridendo dixit. Qui putavit se futurum Deum, modò invenit se miserum. *Factus est quasi unus ex nobis*, id est, similis Patri, & Filio, & Spiritui sancto; id est, factus est Deus. Quod sub * ironia dictum est, quia se aliter invenit quàm putavit. Claudicavit Adam, quia dum cœpit incedere, id est, operari, pravo gressu incessit. Vulneratus est enim aculeo mortis & venenosi serpentis, & malè operando claudicavit. Primum quod legitur fecisse, peccatum est. Duos pedes debet habere homo, * delectationem Dei & proximi. Qui altero eorum caret, claudus est. Adam verò claudicavit, quia nimium uxorem dilexit, sed ab amore Dei se retraxit. Deum non dilexit, cujus mandatum neglexit. Uxoris amorem Dei amori prætulit, cùm libentiùs uxoris persuasioni, quàm Dei obedivit voluntati. Itaque claudicavit. Mutus verò fuit in confessione peccati, quia non solùm non confessus est peccatum, sed excusare cœpit malefactum, dicens: *Mulier, quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi.* Cùm enim ait: *Mulier quam dedisti mihi*, in mulierem culpam convertit, & Deum etiam infamare voluit, in hoc verbo quod dedit. Audistis, fratres, quomodo Adam surdus, cæcus, claudus & mutus effectus est. In hæc eadem vitia genus humanum devolutum erat, antequam Christus in mundum venisset. Adeo homines excœcati erant, quod idola colerent. Unde Apostolus: *Evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum; Et quia non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Surdi erant juxta hoc quod Isaias ait: *Incrassatum est cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt, nequando oculis videant, & auribus audiant.* Et iterum: *Domine, quis credidit auditui nostro?* Et Psalmista: *Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas.* Et iterum: *Et non audivit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi.* Claudicaverunt malè

Adventus Domini quatuor humani generis languoribus medetur.

Gen. 2. & 3.

Gen. 3. 22.

* sub ironia dixit Deus: Ecce Adam factus, &c.

Primum quod legitur Adam fecisse, peccatum est.

* forte dilectionem.

Gen. 3. 12. 13.

Rom. 1. 21.

Matt. 13. 15. Is. 6. 9.

Rom. 10. 16.

Ps. 57. 5.

Ps. 80. 12.

Ps. 13. 3. operando, juxta illud : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt ; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Et iterum :
Ps. 17. 46. *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, & claudicaverunt à semitis suis.* Muti facti sunt, tacendo peccata,
Ps. 31. 3. juxta hoc quod de se ait David : *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea.* Hæc omnia, fratres carissimi, sanavit medicus cœlestis. Cœcos illuminavit, cùm aperuit sensus hominum ut intelligerent Scripturas, & cùm Patrem suum annuntiavit
Ioan. 17. 6. mundo, juxta hoc quod ipse ait : *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus*, quia primus erat in mundo, & mundus eum non cognovit. Hæc est illuminatio, quam po-
Ps. 12. 4. stulat David, dicens : *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.*
Matt. 7. 16. Aures aperuit, cùm clamabat : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et Gentilis populus habuit aures apertas, cùm prædicationem ejus libenter suscepit, juxta hoc
Ps. 17. 45. quod ipse ait per David : *Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.* Et hæc sunt quæ promisit Propheta, cùm ait : *Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.* Sequitur : *Tunc saliet sicut cervus claudus.* Claudi erant, ut diximus, quia rectè non incedebant, bonis operibus non vacantes : sed gressus hominum direxit, cùm corda eorum ad viam cœlestis patriæ direxit.
Cor benè directum quodnam est. Corda directa sunt, cùm neque ad dexteram, neque ad sinistram divertunt. Dextera est misericordia Dei. Sinistra autem
Is. 30. 21. est desperatio. Unde ait Isaïas : *Hæc est via, ambulate in ea*, neque ad dexteram, neque ad sinistram divertentes. Judas & diabolus, qui desperaverunt, ad sinistram
Origenis error. diverterunt. Origenes verò, qui nimium confidendo in misericordia Dei, prædicavit diabolum salvandum esse, idque post mille annos, nimis ad dexteram exorbitavit. Itaque medius callis sequendus est, ut neque desperent homines, neque confidentes in misericordia, licenter peccent.
1. Reg. 6. 10. Hujus rei figura est, quod Arca fœderis, cùm è Regno Philistinorum reduceretur in locum suum, vaccæ duæ divertentes ducebant in plaustro, per directam viam, ita quod non declinabant, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Arca est Ecclesia. Duæ vaccæ sunt prædicatores Judæorum & Gentilium, qui altos lacte pascunt, & Ecclesiam ducunt. Ideo David
Ps. 146. 4. ait : *Beneplacitum est Deo super timentes eum, & in eis qui sperant in misericordia ejus.* Utrumque posuit, spem & timorem. Spes sine timore præsumptio est ; Timor sine spe, desperatio est. Timor aufert nimiam securitatem, ne nimis adhæreat dexteræ.

De hac via rectè ait Joannes : *Parate viam Domino ; rectas facite vias Dei nostri.* Sed in hac recta via saliendum est, unde dicitur : *Et saliet sicut cervus claudus.* Cùm venerit ad loca spinosa & * luctuosa, transiliet. Via recta ad Deum, spes & timor. Luc. 3. 4. Is. 40. 3. * f. lutosa.
Similiter, peccator ; si occurrerit tibi amor divitiarum, quæ pungunt sollicitudine, si tactus amore luxuriæ, vel alicujus voluptatis fœtidæ, transiliendo dimitte. Cervus deserit valles, & ascendit montes. Tu desere terrena, & pete cœlestia. Inde ait
Dominus per David : *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, & super excelsa statuens me.* Ps. 17. 34.
Cervus senescens devorat serpentem, & tum nimio ardore currit ad fontem, post cujus potum deponit veterem pellem, & cornua, & rejuvenescit. Sic, peccator, occide serpentem, & curre ad fontem, id est, ad Christum, & depone veterem hominem, id est, superbiam, ut dicas cum David : *Quemadmo-* Ps. 41. 1.
dum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sequitur : *Et aperta erit lingua mutorum.* Cùm enim clamaret Christus : Agite pœnitentiam, priùs erubescebant confiteri peccata sua, tunc pœnituerunt ; confessione peccata sua detexerunt. Clamavit veniam Maria, quæ priùs muta erat. Clamavit veniam latro in cruce, qui priùs tacebat. Ecce muta locuta est ; Ecce mutus locutus est. Ostendimus quid utilitatis Adventus summi medici mundo intulit. Completa est Prophetia ; venit medicus ; ægrotos curavit. Sed quæ utilitas nobis salus aliorum, nisi nobis hæc curatio profuerit. Timendum ne aliquis inter nos adhuc in infirmitate jaceat. Omnium tamen nostrûm oculi sunt aperti, quia Fideles estis, Deum cognovistis, cœcitas infidelitatis recessit. Sed aliquando surdi estis, quia verbum Dei audire fugitis, aut auditum contemnitis.
Cavete ne vobis dicatur : *Propterea vos non* Ioan. 7. 47.
auditis, quia ex Deo non estis. Aliqui enim vestrûm claudicant, quia malè operantur ; Aliqui etiam obmurescunt, quia peccata confiteri erubescunt. Sed modò est tempus confessionis & satisfactionis, quia imminent jejunia. Quid autem est jejunium, nisi satisfactio ? Quid autem valet satisfactio, nisi præcedat confessio ? Priùs dimitte culpam, & recognosce eam, antequam quæras veniam, & sustineas satisfactionis pœnam. Non valet satisfactio, nisi præcedat confessio.
Parate ergo vos Domino venienti, & præcinite Domino in confessione peccatorum, ut in die Nativitatis ejus psallatis ei in confessione laudum. Dies enim Adventûs non sunt nisi præparatio quædam, ut faciamus quod clama-
bat Joannes : *Parate viam Domini, rectas* Luc. 3. 4.
facite semitas ejus, ut videlicet digni simus futurâ solemnitate, & gaudio Nativitatis

(* id est, propè.) nostri Regis. Antiqui Patres * contra Adventum Christi se præparabant, ut digni essent redemptione futurâ. Illius temporis figuram gerunt isti dies. Christus quasi nasciturus est. Nativitatem ejus sumus nos repræsentaturi, ut novâ nativitate novum (Rom. 13. 12.) gaudium nobis gignetur. Ergo *hora est jam nos de somno surgere. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. Non in comessationibus & ebrietatibus.* Vitate ebrietates, abstinete à carne. (Abstinentia à carne tempore Adventûs, etiam Laïcis.) Gula vos non inquinet. Amator enim munditiæ & sobrietatis est Dominus quem expectamus. Nonne domus vestras egregiè ornaretis, si ad vos venturus esset Imperator temporalis? Ornate corda vestra virtutibus, ut dignè recipiatis Regem Angelorum. Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

IN ADVENTU DOMINI.

SERMO SECUNDUS.

(*Ex mss. S. Albini Andegavensis. an. circiter 400.*)

De duobus Christi Adventibus.

(a Job 31. v. 35. & 36.) *QUis mihi tribuat* [a] *auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribat ipse qui judicat, ut in humere meo portem illum, & circumdem illum, quasi coronam mihi.*

In hac brevitate verborum, si diligenter discutiantur, Fratres mei, multa reperiuntur mysteria. Quatuor nimirùm ad Christum pertinentia; duos scilicet ejus adventus, & utriusque effectus. Item quatuor ad hominem spectantia, scilicet pressura malorum, defectus bonorum, meritum hominis, & præmium; quæ duo ultima per duos adventus Christi, & eorum effectus complentur; & alia duo, scilicet pressura malorum, & defectus bonorum removentur, ut quatuor contra quatuor respondeant, quæ, secundùm expositionis seriem, manifestiùs patebunt. Demonstrat autem Spiritus Sanctus, per Beatum Job loquens, quantum desiderium habuerint antiqui Patres videndi Salvatorem, & quantùm adventum ejus in carne optaverint, in quo generis humani liberationem, redemptionem & salutem expectabant. Dicebant enim: O Sapientia! O Adonaï! Et: Putas videbo? Quando nascetur? & hujusmodi. (Ps. 79. 3.) Et David: *Excita potentiam tuam, & veni*, &: (Ps. 84. 8.) *Ostende nobis Domine misericordiam tuam.* Et de dilatione gemendo: (Ps. 88. 39.) *Tu verè repulisti .... distulisti Christum tuum.* (Is. 64. 1.) Et Isaias: *Utinam dirumperes Cœlos, & venires.* Idem & cæteri Patres aliis verbis postulabant, videntes & sentientes humani generis ærumnam, quæ in hoc capitulo sub duobus concluditur: Aderant mala; deerant bona. Pro malis removendis postulat * adjutorem. (* f. auditorem.) Pro bonis quæ deerant conferendis, desiderii petit exauditorem. Aderant mala à nobis & à diabolo. Unde: (Ps. 18. 13.) *Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce servo tuo.* Et Apostolus: (Rom. 7. 24.) *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quis magnus aliquis hoc poterit? Non vires propriæ, sed Dei gratia tantùm per Jesum Christum. David idem optat, dicens: (Ps. 40. 4.) *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus. Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Opus est adjutore in certamine contra diabolum, contra carnem, per quam maximè [nos] inquietat. Est enim lectus doloris viro justo, qui in eo gemit, cùm impius gaudeat. Versatum est stratum quod ante peccatum optimè fuerat dispositum. Erat enim in ratione perspicax judicium discernendi; (Hominis felicitas ante peccatum, miseria post peccatum.) in voluntate rectitudo appetendi; in sensualitate pia severitas obediendi; quod ratio discernebat, voluntas appetebat, sensualitas non contradicebat. Erat intelligentia sine errore, appetitus boni sine difficultate, obedientia in sensualitate, velut si in strato ad suaviter quiescendum. Lectisternium supponebatur; post illud, linteamen delicatum; tertiò, coopertorium pretiosum. Nunc autem è contra per peccatum, in ratione ignorantia boni, in voluntate concupiscentia mali, impotentia in carne, vel torpor benè agendi. Sic multipliciter turbatur, & ei quandoque in uno, quandoque in duobus obviatur. Quod ipsa bonum & appetendum judicat, voluntas repudiat, carnalitas impugnat. Quod in alio loco plangebat David, dicens: (Ps. 30. 10.) *Miserere mei quoniam tribulor, conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & venter meus;* oculus meus interior, id est, ratio, in ira præsenti, quam porto; futurâ, quam timeo; anima mea, id est, voluntas mea; & venter meus, id est, caro mea. Undè & Jeremias: (Thren. 3. 15.) *Inebriavit me absynthio*, quia genus humanum & amara multa recipit; & ut ebrius, non intelligit quod patitur; sed gaudet in terrenis, quasi veris bonis; & exultat in rebus pessimis. Undè Osee: (Os. 10. 11.) *Ephraim vitula docta diligere trituram;* quoniam etsi liceret vacare laboribus mundi, ex usu se subtrahit, nec cessat à jugo mundanæ servitutis. Et Beatus Job: (Job. 30. 11.) *Pharetram suam aperuit, & afflixit me, & fra-*

[a] Ex iis quæ sequuntur, videtur Hildebertus legisse *adjutorem*, non *auditorem*. Omnia tamen Bibliorum exemplaria habent *auditorem*, non *adjutorem*.

num posuit in os meum. Per pharettam, occultum Dei judicium intelligitur. Cùm ergò peccata Dominus videt, & tamen manum ad vindictam non commovet,

Non abutendum patientia Dei.

quia clausam pharetram tenet; sed feriendo judicat, quantùm ei displicuit in nobis, quod diù videndo toleravit; & frænum imposuit, quando jactantiam meritorum, & elationem verborum compressit. Contra mala humana propagata adjutorem petiit, sibi & omnibus necessarium, illum qui est adjutor in opportunitatibus.

Ps. 69. 1.

Undè: *Deus in adjutorium meum intende.* Dicit ergò, vel admirando: *Quis tribuat?* quasi nullius, nisi ejus benignitas hoc conferat; vel optando: *Utinam quis*, id est, aliquis magnus & potens, id est, Deus Pater hoc tribuat, id est, Filium mittat, ut per eum, tamquam mediatorem, *Omnipotens audiat desiderium meum.*

Oratio bona quænam est.

Apud Deum orationes faciunt, non verba, sed vota; Et verè orare est,

Oratio est amans cum compunctione gemitus.

amans in compunctione gemitus, non composita verba resonare. Undè: Apud te desiderium meum. Numquam desinit orare, qui numquam desinit amare.

Numquam desinit orare, qui numquam desinit amare.

Crescit autem desiderium in dolorem, dum differtur res optata; sed tantò pleniùs Deus exaudit, quantò ex dilatione vehementiùs accendit. Sequitur: *Et librum scribat.*

Liber in Scripturis quadripartitus.

Quadripartitus in Scripturis liber invenitur. Liber primus, prædestinatio; secundus, liber doctrinæ, vel inspirationis occultæ per Christum, qui est forma vitæ credentibus in eum; tertius, liber Scripturæ, corporalis scilicet; quartus liber, conscientiæ, qui facilè locis suis distinguitur. Liber ergò à Job desideratur; sed quando sibi eum scribi postulat, qui tamen se eum non visurum in carne sciebat? Verumtamen jam in eo spiritu prophetiæ legebat, non pro se corporaliter, sed pro nobis eum scribi rogabat. Hic est liber monimenti, id est, memorialis. Undè Isaïas: *Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram.* Hoc est scriptum, non atra-

Ezech. 2. 9.

mento, sed Spiritu Dei vivi. Vidit Ezechias volumen scriptum intùs & foris, quantùm ad moralia & mystica, & ad cohibenda carnalia & spiritualia vitia; in quo libro erat carmen, lamentatio & væ.

Zach. 5. 1.

Et Zacharias videt *volumen volans*, quia Scriptura dum superioribus loquitur, ad superiora mentis nostræ intentionem levat. In quo omnium peccata erant scripta.

Dan. 7. 10.

In Daniele, *Judicium sedit, & libri aperti sunt.* Sequitur: *Qui judicat* in secundo adventu. Primò enim veniet vaginâ * humilitatis tectus; secundò coruscabit lumine piis, terrore impiis; primò in infirmitate, secundò in virtute; primò in nostra parvitate, secundò in sua majestate;

* forsè humanitatis.

primò in mansuetudine, secundò in districtione. Tunc venit ut redimeret; secundò, ut remuneret, & tantò severiùs puniet, quantò hîc longanimiter sustinet. Hîc talenta prærogat quæ ibi cum * censuris requirat. Qui hîc mandata commisit, ibi commissorum rationem exiget.

* f. usuris.

Sumus autem de tribus reddituri Deo rationem.

De tribus in Judicio exigetur ratio.

Primò, quia homines, id est, rationabiles facti [sumus] ad imaginem & similitudinem Dei; secundò, quia redempti, id est, Christiani; tertiò, quia in partem sortis Sanctorum recepti, id est, Diaconi, Presbyteri, & cætera hujusmodi. Cui plus committitur, plus ab eo exigitur; quantò gradus altior, tantò casus periculosior. Timendum quippe est, ut ait Gregorius, ne nos qui præ cæteris accepisse aliquid cernimur, ab Auctore mundi graviùs indè judicemur. Cùm enim dona crescunt, rationes etiam crescunt donorum. Ad quid, Beate Job, librum scribi postulas? ut in humero portes illum. Ideò ordinandi Episcopi humeris liber imponitur, ut ei portando, per ordinationem mancipetur.

Cur humeris Episcopi liber imponitur.

Quod Crux in baptizandi scapulis facta significat. Crux enim in * peccatore, fidem in corde; Crux in fronte, confessionem in ore; Crux in scapulis, exhibitionem operis demonstrat.

* forsè in pectore

Quid significet Crux in variis membris baptizati imposita.

Undè in benedictionibus Genesis Jacob dicit: *Issachar asinus fortis, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum.*

Gen. 49. 14.

Qui enim ad promissam requiem desiderat [pervenire,] mandatorum onera libenter portet. Item Moyses de Benjamin in Deuteronomio: *Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo .... inter humeros illius requiescet.*

Deut. 33. 12.

Per humeros, bona opera cum patientia accipiuntur; in quibus Christus tantò libentiùs requiescet, quantò quis pro illo durissimos labores toleraverit. Ad quod invitans, ait: *Jugum meum suave est, & onus meum leve.*

Matt. 11. 30.

Sequitur: *Et circumdem illum quasi coronam mihi.* David dicit: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.*

Ps. 5. 13.

In Exodo: Mensæ Domini jubetur fieri *corona super labium, interrasilis, alta quatuor digitis.*

Exod. 25. 25.

Mensa, divina Scriptura est. Undè: Parasti in conspectu meo mensam: Et *catuli edunt de mensa Dominorum suorum.*

Matt. 15. 27.

Labium autem fit mensæ per circuitum, quia sacra Scriptura cùm rectè intelligitur, ex omni parte suæ locutionis, claritatem cœlestis Sapientiæ sonat; alta quatuor digitis, id est, quatuor Evangelii libris; interrasilis, pro varietate meritorum; & super illam coronam altera aureola fieri jubetur, in qua significatur eorum remuneratio, qui doctrinâ excellunt.

Scriptura sacra, mensa coronata.

Corona promittitur cùm dicitur: *Si vis ad*

Matth. 19. 27

vitam ingredi, serva mandata. Aureola superponitur cùm dicitur: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & veni, sequere me.* (Matth. 19. 21.) Item corona prima est, cum Domino, animas egredientes de corpore, æterna præmia recipere. Aureola, quia sublimior gloria servatur in corporum resurrectione. Liber iste observatur non solùm in futuro, sed etiam in præsenti nos undique vallat, ne leo, qui circuit quærens quem devoret, urbem bonæ conscientiæ aliquatenus irrumpere possit. Nec dicit coronam circumdatam capiti, sed *mibi*, quia toti; totum enim hominem decor * vetustatis in alio sæculo vestit, & in isto ornat & protegit. (* *forsè novitatis.*) Nec circumdet, dicit, sed *circumdem.* Undè: *Cum timore & tremore salutem vestram operamini.* (2. Cor. 7. 15.) Et: *Anima mea in manibus meis semper.* (Ps. 118.) Quamvis enim gratia nos moveat & protegat, nonnihil tamen in homine constat, quia Regnum Cœlorum non est dantis, sed accipientis. Ecce jam manifesta credimus, quæ ab initio proposuimus. Priùs enim adventus ostenditur ubi adjutor desideratur, & desiderii audientia ejus effectus, libri scriptura. Secundus adventus, & ejus effectus, ubi judicare dicitur, pressura malorum, defectus bonorum, ex præmissis satis patent. Meritum hominis in libro portando consistit, & hoc in primo adventu. Præmium, id est corona, in secundo expectatur. Rogemus ergò libri Scriptorem, ut eum nostris inscriptum humeris superimponat, ut pro eo benè portato coronam retribuat, Qui vivit & regnat.... Amen.

IN ADVENTU DOMINI.

SERMO TERTIUS.

E mſ Andegav. 600. circiter annorum.

De Christi variis in mundum Adventibus.

Videns vidi afflictionem populi mei ..: & descendi liberare eos. (Exod. 3. 7. & Act. 7. 34.)

Verba Domini, non mea sunt, quæ audistis modò de ore meo. Verba enim Domini grana sunt, non paleæ, ideoque masticanda, postea transglutienda, demum incorporanda. (Verbum Dei masticandum, transglutiendum, incorporandum.) Masticantur, quando historia bene intelligitur; transglutiuntur, quando spiritualiter intelliguntur; incorporantur, quando fide per dilectionem operante adimplentur. Ergo est sensus: *Videns vidi afflictionem populi mei.* Videns miserando, vidi compatiendo afflictionem populi mei. Populus Dei animæ fidelium sunt in terra Ægypti, id est, in humanis corporibus. Ægyptus, mundus est; terra, corpora humana, in quibus quotidie affliguntur concupiscentiis & cæteris hujusmodi. Ad has verò liberandas venit Dominus in primo adventu in carne, quem Ecclesia per primam Dominicam designat. Sed quia tunc à Judæis tantùm, nunc verò ab utroque populo Gentili scilicet & Judæo in ea fide collecto, duo Domini dies celebrantur. Præter hos sunt alii adventus, quos Ecclesia non celebrat; sacra tamen Scriptura eos non tacet, quorum primus fuit in homines, id est, corda Prophetarum; alius per homines in uterum Virginis; Alius in infernum,* infra homines; (Sex sunt adventus Christi in mundum.) (* *f. contra.*) Alius ad homines, in fide credentium; Alius supra homines, in intellectu Scripturarum; Alius contra homines, in pœna damnatorum. Primus in umbra & fumo fuit; quantum ad Prophetas, qui in quodam nubilo & umbra Christi adventum cognoverunt. Secundus in purpura divinitatis, & sacco humanitatis. Purpura vestis est regia, in qua deitas; Saccus pœnitentium vestis est, in qua humanitas intelligitur. Tertius in virga & baculo. In virga, potestas, quâ claustra fregit inferni. In baculo, justitia, quâ diabolum debellavit. Quartus in vino & oleo. In vino, cordis contritio; In oleo, misericordia designatur, quia relaxat pœnitentibus peccata. Unde in Evangelio: *Cùm jejunas, unge caput tuum*, id est, mentem tuam, oleo, id est, misericordia. (Matth. 6. 17.) In quinto: venit in carta & calamo, id est, in intelligentia veteris Testamenti, quod per cartam intelligitur, quia in tabulis fuit scriptum, & traditum in intelligentia novi Testamenti, quod per calamum intelligitur. Ideo scilicet Spiritus Sanctus in corde fidelium illud scripsit, unde: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* (Ps. 44. 2.) In sexto adventu veniet Dominus in igne, quia ignis præcedet faciem ejus, & veniet in gladio verbi, quo malos percutiet, dicendo: *Ite maledicti in ignem æternum.* Primus adventus fuit misericordiæ; secundus, patientiæ; tertius, potentiæ; quartus, gratiæ; quintus, intelligentiæ; sextus erit justitiæ, ad quem nos gaudere & lætari faciat, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

IN ADVENTU DOMINI.

SERMO QUARTUS.

E mſ Sangermani à Pratis, n. 383. 600. circiter an.

De excellentia Hominis-Dei, seu Christi.

Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem, in diademate quo coronavit eum mater sua. (Cant 3. 11.)

Sicut nemo novit, testante Apostolo,

quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est; ita & quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Spiritus ergo Dei est, qui per Salomonem hic loquitur
1. Cor. 2. 6. de sapientia Dei, quam *nemo principum hujus sæculi cognovit*. Si enim cognovissent, numquam eam crucifixissent. Sed qui sunt
Quinam sunt hostes Ecclesiæ. hi principes? Hostes utique Ecclesiæ, scilicet philosophi, hæretici, Judæi, spiritus maligni, qui animarum salutem promittebant, de beatitudine ac justitia præcepta dabant, quam non conferebant, sed auferebant. Imposturis enim ac deceptoriis veritatis imaginibus homines seducebant, veritatis ignari, * sapientiâ vacui, & * sapientiâ pleni, immo stultitiâ. *Sapientia enim hujus mundi*, secundùm Apostolum, *stultitia est apud Deum*, quam nisi quis abjecerit, sapientiam, quæ desursum est, non apprehendit. Sapientia enim hujus mundi terrena est, & inimica sapientiæ Dei. Hæc enim sapientia *terrena & animalis est diabolica*, ut ait Jacobus. *Quæ autem desursum est, pudica est, pacifica & modesta*; de cujus adeptione ne quis diffidat, fructumque ipsius exiguum reputet, audiat ipsam: *Clara est*, inquit, *& numquam marcescet sapientia, & facilè videtur ab his qui diligunt eam, & invenitur ab his qui quærunt eam*. Item: *Cogitare de illa, sensus est consummatus, & qui vigilaverit propter illam, cito erit securus*. Hâc autem sapientiâ est ille Salomon coronatus. Quanto enim præconio hæc sapientia petenda & quærenda prædicatur, tantâ ibi diligentiâ ad visionem intrati Salomonis filiæ vocantur. Sed cùm facilè inveniatur sapientia à quærentibus, videatur Salomon à diligentibus, cur nullus principum sæculi sapientiam cognovit, & Salomonem vidit? Quia nec verè diligitur, nec verè quæritur, id est, non egrediuntur, ut videant cum filiabus Jerusalem. Nolunt egredi de tenebris cæcitatis & ignorantiæ ad lucem fidei & veritatis. Nolunt relinquere mundum, ut habeant Cœlum; filii tenebrarum permanere disponunt, ut prudentes sint in generatione ista. Nolunt esse filii lucis, ut sapientes [sint] in generatione altera.* Nolunt fieri stulti apud se, ut sapientiores sint apud Deum. Unde Apostolus: *Si quis inter vos sapiens esse videtur in hoc sæculo, stultus fiat*, apud se scilicet: *ut sit sapiens*, apud Deum scilicet. Ideo igitur ignorant sapientiam Dei, ut non videant verum Salomonem in diademate, quia de tenebris egredi nolunt, ubi sunt filiæ Jerusalem, quibus proponitur salutaris illa exhortatio: *Egredimini*, inquit, *filiæ Jerusalem, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua*. Nobis hoc dicitur,

* supp. spirituali.
* supp. carnali.
1. Cor. 1. 18
Jacob. 3. 15. 17.
Sap. 6. 13
Sap. 6. 16.
Ideò Deus non videtur à nobis, quia nec verè diligitur, nec verè quæritur.
* f. volunt.
1. Cor. 3. 18.

qui per fidem, etsi nondum per speciem ambulamus, qui ad visionem supernæ pacis totis desideriis tendere debemus. Egrediamur igitur tamquam veri Hebræi de Ægypto tenebrarum, & fornace tribulationum, id est, de vana & perversa ac perniciosa conversatione, quæ mentis oculos claudit, ne plenè valeat intelligere mysterium salutis. Pede animæ * vincit, ne jam ad terram promissionis mente ac desiderio redire queat. Circumvallata enim vitiorum turba, populi sui ac domûs patris sui non obliviscitur, id est, diaboli. Cujus domus est superbia, propter vitia & peccata. Habet ipse duces in exercitu suo, satellites ac plebem. Quatuor sunt duces, quatuor latera in exercitu suo custodientes. Quatuor scilicet illæ corruptelæ, de quibus dicit Johel: *Residuum erucæ comedit locusta; residuum locustæ comedit bruchus; residuum bruci comedit rubigo*: quibus significantur quatuor vitia humanam naturam captivam tenentia, scilicet libido, inanis gloria, gastrimargia, & iracundia, præcedunt quasi duces. Hæ quatuor pestes. Qui effugerit unam, aliquando incidit in aliam. Multi enim domant libidinem, sed inde eriguntur in superbiam; de superbia ruunt in gastrimargiam, quæ est ingluvies ventris; inde in iram & furorem. Duces isti crudeles & violenti, noxii & perniciosi, licèt quibusdam videantur suaves & blandi, eos tamen captivant more suæ violentiæ, & & lege malitiæ, & illorum imbecillitate, secundùm illud Apostoli: *Condelector legi Dei secundùm interiorem hominem, video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati & mortis*. Multi igitur per hos principes, de pusillo dominico grege præciduntur; alii trahuntur inviti; alii trahuntur illecti; alii abeunt seducti; alii recedunt spontanei. Ecce qui, & quàm potentes sunt principes regis Assur, id est, diaboli elati ac deprimentis, quia quod potest in Babylonia confusionis tenet, & in interitum æternæ damnationis deprimit; quia, sicut diximus, non modò duces habet, sed & satellites. Qui sunt hi satellites? Septem animi corruptiones. Peccantes enim, id est, recedentes à Deo in regione dissimilitudinis septem corruptelæ excipiunt. Prima, negligentia sui, quâ incipiunt declinare à via; vitio enim negligentiæ rectitudo viæ deseritur. Deinde curiositas rerum externarum, & ad se non pertinentium, quâ quis, omissis propriis, aliena negotia tractat, vel curat. Ex primo vitio, fit piger ad bonum; ex secundo, inquietus, & ad sua non sollicitus. De pigro & negligenti dicit Salomon: *Dicit pi-*

* f. venit.
Diaboli quadratus exercitus.
Joel. 1. 4.
Ejus quatuor duces.
Rom. 7. 22.
Septem diaboli satellites.
Regio dissimilitudinis.
Prov. 22. 13. & seq.

ger: leo est in via, & leæna in itineribus. Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lecto suo. De curioso verò dicit idem: *Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perveniunt in cordis intima.* (Prov.26.22.) Tertius satelles est concupiscentia carnis; quartus, consensus; quintus, consuetudo; sextus, contemptus; septimus, malitia, id est, peccati dilectio. Negligentia tardat, curiositas impedit, concupiscentia ligat; consensus constringit, & obdurat; consuetudo trahit, quia difficile est consueta repellere; contemptus præcipitat; dilectio iniquitatis incarcerat carcere desperationis. His igitur septem corruptelis, quasi septem præcipitiis descendit & cadit peccator in profundum, & contemnit. Ut enim testatur Scriptura; *Peccator, cùm venerit in profundum malorum, contemnit,* (Prov 18. 3.) & desperat, à quo velut à mortuo perit confessio. Pessimi sunt, & ideo fugiendi illi satellites, qui abeuntibus in consilium impiorum occurrunt obviam, eosque in barathrum perditionis conducunt. Difficillimum est effugere hos quatuor prædictos duces, & hos septem satellites, sed multò difficiliùs illos expugnare, atque de terra humanæ mentis penitus delere. Sed quid dicemus de turba plebis infinita, quæ post duces & satellites Regem sequitur Assur. De hac enim ait Joël: *Gens ascendit super terram meam, fortis & innumerabilis: dentes ejus, ut dentes leonis;* (Joel. 1. 6.) Gens innumerabilis Regis Assur, infinita est vitiorum multitudo. Illic enim reptilia, quorum non est numerus, quæ ascendit super terram Dei, id est, super humanam animam, quia omnis anima Dei est secundùm illud: Sicut anima patris, ita & anima filii mea est. Hæc habet dentes quasi leonis, quia adversarius noster, id est, diabolus, qui tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, suggestor & * incensor est omnium malorum, (* f. incentor.) de quo Propheta: *Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adjutorium filiis Loth.* (Ps. 82. 9.) Filii Regum sunt filii declinationis. Loth enim *declinans* interpretatur; id est, Angeli à potestate, quia à veritate declinando, in qua non steterunt, in satellitium diaboli discesserunt. Ergo & Assur venit cum illis spiritualibus nequitiis quas suggerit & accendit, & ipsi sunt ei in adjutorium, & suis, quia eis tanquam armis ad nostram utitur expugnationem. Hic est enim Rex Babylonis, ut legitur in Isaia. *Occurrunt sibi dæmonia, & ululæ & pilosi saltant ibi.* (Vulgata. *Pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi ululæ.* Is. 13. v. 21. & 22.) Ecce audistis quanta impedimenta, & cujusmodi obstacula oporteat filias Jerusalem pertransire, ut videant Regem Salomonem, quia nisi de difficultatibus egressæ fuerint, nisi de corpore mortis hujus liberatæ, Salomonem coronatum non vident, nec eum loquentem intelligunt. Sic enim Dominus ait Ezechieli: *Surge, egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et surgens egressus sum in campum, & ecce ibi gloria Domini stabat.* (Ezech 3. 22.) Non valuit vir Deo plenus videre gloriam Domini, nisi egressus de angustiis vitiorum, quibus mali angustiantur in visceribus suis, in campum, id est in dilatatione charitatis & virtutis. Charitas enim dilationem generat gaudiorum. Angustias verò patitur omnis malus secundùm illud Apostoli: *Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malum. Gloria verò & pax omni operanti bonum.* (Rom. 2. 9.) Sed animæ captivæ & miseræ, quis præstabit egressum ut respiret ab hac morte ad vitam? Audi Apostolum: *Gratia Dei per Jesum Christum.* (Rom. 7. 25.) Hic est Rex Salomon, qui gratiâ liberat, non meritis. (Gratiâ Christus liberat, non meritis.) Ut enim Rex ille iniquus receptacula præparat, quibus peccantes capiat, & captos occidat, ita Rex pacificus instrumenta disponit virtutum, divisiones ordinat gratiarum, quibus illius vires enervat, & machinamenta evertit. Nunc * cut quatuor præfatos vitiorum duces, (* f. contra;) scilicet erucam, locustam, brucum, & rubiginem, id est, libidinem, inanem gloriam, gastrimargiam, & iram, quatuor præcipuas, & quasi cardinales posuit virtutes, scilicet, justitiam, fortitudinem, prudentiam, temperantiam, quibus defensantur & retinentur illi, quos præmissi vitiorum duces de corpore Christi præcidere moliuntur. (Virtutes Cardinales quatuor principes contra quatuor duces diaboli.) Illis enim qui inviti trahuntur, necessaria est fortitudo; illectis temperantia, seductis prudentia, spontaneis * prudentia. (* f. justitia.) Eximii sunt & invicti principes isti; Adversarios fugant, suos coronant, qui ministri sunt Regis pacifici contra satellites Regis Assur, in septem mulieribus quasi in septem pedissequis expugnant. (Id enim spontanei omninò æquum existimant, ut Deo potiùs quàm dæmoni serviant.) De quibus Isaias: *Apprehendent septem mulieres virum unum, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* (Is. 4. 1.) Ac si dicat: Sufficientia nobis est atque potestas satellites Regis Assur expugnandi, atque de triumpho coronam asportandi, si tu [sis] auxiliator. Quæ autem sunt hæ mulieres idem Isaias aperit, dicens: *Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* (Is. 11. 2.) Hæ septem sanctificationes rectè dicuntur mulieres, quia sicut carnalis generatio non fit nisi per mulierem, ita spiritualis, nonnisi per spiritum septiformem. Per has igitur septem mulieres devincuntur illæ septem spirituales

spirituales nequitiæ. Hæ sunt septem columnæ, in quibus sapientia ædificavit sibi domum. His autem * muneribus, & quatuor præfatis principibus additur multitudo magna carismatum, de qua Apostolus ait: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus; & divisiones ministrationum sunt, idem verò Dominus; & divisiones operationum sunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus.* Ecce acies Regis pacifici, quæ præparatur in occursum filiabus Jerusalem, ut liberum habeant egressum ad videndum eum. Bonus est Rex iste & sapiens, qui viam pacatam reddit, & securam facit venientibus ad se. Egrediamur igitur confidenter ad eum, etsi videamus insequentes Ægyptios. Qui enim Israëlitas ab exterminatore liberavit in sanguine, & ab Ægyptiis in aqua, ipse ad se egredientes liberabit ab Angelis iræ, & spiritualibus nequitiis in sanguine testamenti, & aqua baptismi. Ipse enim, ut ait Joannes, venit per aquam & sanguinem liberare nos, per sanguinem scilicet redemptionis, & per aquam ablutionis. Sanguine redimimur à pœnis; aquâ abluimur à culpis. Perfecta est liberatio, quia incomprehensibilis est liberator. Hic enim est qui in Evangelio ait: *Si filius vos liberaverit, verè liberi estis.* Libertas triplex est, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Libertas naturæ est libertas à necessitate, quia ante peccatum nulla necessitas, nulla difficultas homini incumbebat. Libertas gratiæ dicitur libertas à peccato, quia per ipsam consequimur remissionem peccatorum, sub quorum jugo quasi servi tenebamur. Libertas gloriæ est illa quæ ab omni liberat corruptione, quæ habebitur in cœlesti beatitudine. Libertas naturæ, naturam hominis nobilitat; Libertas gratiæ reconciliat; Libertas gloriæ sublimat. Satis audistis qualiter Rex Salomon egressum nobis expediat, quam libertatem præbeat ad videndam Dei gloriam. Libertas gratiæ libertatem reparat naturæ, & libertatem acquirit gloriæ. Hoc modo prosperum iter facit nobis Deus salutarium nostrorum, scilicet verus Salomon Rex pacis, qui fecit utraque unum; qui nos penitus non destruit, sed frequenter per nos transit: De quo mulier Sunamitis ad virum suum: *Bonus est vir iste qui frequenter per nos transitum facit. Faciamus igitur ei cænaculum parvum, & ponamus ei in eo lectulum, & mensam, & sellam, & candelabrum.* Et inde quid meruit? Cùm sterilis esset, concepit & peperit. Mulierem istam & virum, catenem intelligimus & spiritum sibi * confitentes ad bonum, secundùm illud: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Vel per virum intelligitur superior portio rationis, quæ est imago & gloria Dei. Mulier autem inferior portio est, quæ est gloria viri, quæ vocatur scientia, & ad temporalium actionem & dispositionem intendit; sicut superior portio, quæ dicitur sapientia, contemplationi cœlestium invigilat. Sapientia consulit veritatem, cujus perceptione delectatur, cujus amplexu gloriatur. Scientia tanquam Martha temporalia administrat, de temporalibus rectè agendis sedulè cogitat, quæ utique rectè gubernat, cùm viro suo se humiliter subjicit regendam. Ideoque hæc mulier humilis & devota, ad virum suum tanquam ad caput, consilium & causam refert, dicens: *Vir iste bonus, &c.* quia Dominus est spiritus noster. Anima tanquam domina, corpus velut servus. Hi tres in domo una cooperantur, & si conveniunt in bono, virum bonum intelligunt. Apostolus orat ut unitatem servent in vinculo pacis, dicens: *Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester conservetur, & anima & corpus sine querela in die Christi.* Si igitur in integritatem & sinceritatem servantur, cognoscitur vir bonus, scilicet spiritualis Elizæus, id est, Christus, cujus bonitatis non est finis, qui in Evangelio dicit: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus.* Non refugit testimonium bonitatis, sed magisterii nomen sine deitatis professione non recipit, & errantem legisperitum ad intelligendam veritatem provocat, quod eum fatetur bonum & non Deum, cùm sit idem bonum esse & Deum esse, cujus bonitas non est qualitas, sed natura; non accidens, sed substantia; qui sine initio & bonus & Deus extitit, sed non magister. Magister esse cœpit, sed non bonus vel Deus. Hic est vir de quo Zacharias: *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Ipse est Oriens, quia ortus sine initio, ortus, ineffabiliter ortus. Iste frequenter per nos transitum facit. Accedit enim, & recedit; assumit & definit, quia *cujus vult miseretur, & quem vult indurat.* Accedit ergo gratiam apponendo, recedit subtrahendo. Accessit ad Judam vocando, gratiam dando; sed quia mentem stabilem non invenit, eum deseruit, ut totus & plenè esset diaboli. Beatus autem ille est, ad quem mansurus accedit, id est, quem non deserit, sed apud eum cum Patre & Spiritu Sancto mansionem facit. Ut ergo apud nos indesinenter maneat, faciamus ei cœnaculum. Cœnaculum ei præparatur, cùm religionis altitudo in mente ad honorem Dei fabricatur. Cœnaculum enim in alto est. In Cœnaculo celebravit Jesus Pascha cum discipulis suis, quia in alto mentis

Marginal notes: * f. mulieribus. — 1. Cor. 12. 4. — Joan. 8. 36. — Libertas hominis triplex, naturæ, gratiæ, gloriæ. — 4. Reg. 4. 10. — * f. confidentes. — Ps. 83. 3. — Differentia inter sapientiam & scientiam. — Animadverte quod vir Dei sanctus est, ille qui transit per nos frequenter. — Ibid. — 1. Thess. 5. 23. — Luc. 18. 19. — Idem est esse bonum & Deum. — Christus magister esse cœpit, sed non bonus, vel Deus, cum utrumque fuerit ab æterno. — Zach. 6. 12. — Rom. 9. 18. — In alto, non in imo præparandum Pascha Domino.

solio virtutum exuberantium varietate, tamquam convivatum * consensu spiritualium quiescitur & reficitur. [* *f.* consessu.] Multi in imo parant Pascha Domino, quia mentes non elevant ad ea quæ sursum sunt, sed cupiditate damnabili in ea quæ sunt super terram inclinantur. [*Jac.* 1. 27.] *Religio* verò *munda & immaculata hac est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.* [Religio vera in duo consistit, miseratione & innocentia.] In duo igitur consistit vera religio, miseratione scilicet & innocentia, ut miserando aliis subveniamus, & innocenter vivendo, nec nobis, nec aliis obsimus. Tale hospitium libenter intrat vir bonus, & inhabitat, si tamen lectulum pacis adhibeat; [*Math.* 5. 9] *Beati enim pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et à filiis suis justificatur sapientia, in quibus quasi in lectulo quiescit, quia factus est in pace locus ejus; Sed quia pacem turbat elatio, addenda est humilitatis sella, quia non requiescit spiritus ejus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones ejus. Hanc virtutem præcipuè vir bonus nobis commendat, dicens: [*Math.* 11. 29.] *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Contraria est hæc sella sellæ [1. *Reg.* 1. 4.] Heli Sacerdotis, de qua retrorsum corruens fractis cervicibus interiit, quia filios non correxit. Ideo facta est ejus sedes sella iniquitatis. Sed quia nemo perfectè quid facit, nisi quomodo fieri debeat, noverit, addenda est mensa, id est, Scripturæ intelligentia, [Scriptura Sacra opipara mensa animarum.] ut sapienter & discretè Domino psallamus, secundùm illud: *Psallite sapienter, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* In hac mensa plura spiritualia inveniuntur fercula ad refectionem interioris hominis necessaria; sed quia non venit lucerna ut ponatur sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo Ecclesiæ sunt, adducitur candelabrum. [*Eccli.* 41. 17.] *Sapientia enim occulta, & thesaurus absconditus, quæ utilitas in utroque?* Nulla. Arguitur & damnatur piger servus, qui acceptum talentum abscondit in sudario, & non dedit ad usuram, ut lucrum referret Domino. In mensa discimus quid, & quomodo, & quando loqui oporteat. In candelabro quod in mensa * auximus, aliis eructamus; [* *f* hausimus.] In mensa docemur, in candelabro docemus. Addatur igitur mensæ candelabrum, ut fiat in excelso prædicationis verbum. His ita peractis, anima, quæ priùs erat sterilis, concepit & peperit. Concepit volendo; peperit operando. Magnus est & verè bonus vir iste. Immo Salomon, ad quem videndum tanto præconio filiæ Jerusalem invitantur. Hic est Samson ille fortissimus, qui mandibulâ asini catervas hostium stravit, in cujus figura dictus Issachar asinus fortis ad portandum. Christus enim mirâ fortitudine peccata nostra portavit in corpore suo super lignum. Ad cujus vocem persequentes corruerunt. Cùm enim venissent ut caperent eum, & quæsisset ab eis: [*Io.* 18. 4.] *Quem quæritis?* Et cùm respondissent: *Jesum Nazarenum*, continuò respondit: *Ego sum.* Et ceciderunt retrorsum virtute vocis, de qua dicitur: [*Ps.* 67. 34.] *Et dabit voci suæ vocem virtutis*, quasi mandibulâ asini, turbas, gladios & fustes tenentes stravit. De quo in libro Judicum legitur, [*Iudic.* 16. 1.] quod cùm Gazam urbem Philistinorum fuisset ingressus, hoc noscentes, urbem obsidione circumdederunt, & Samson fortissimum comprehendisse gavisi sunt. Sed ille quid fecit? Nocte portas civitatis abstulit, & verticem montis conscendit. In Philistæis Judæi monstrantur, quia Philistæi, *cadentes potione* interpretantur, & Judæi potione sæcularis cupiditatis & invidiæ, & diabolicæ suggestionis calice potati, in æternam corruerunt damnationem. In Gaza, infernus; In Samsone Christus designatur. Samson enim interpretatur, *Sol eorum*, & Christus est Sol justitiæ, qui est sol, non omnium, sed eorum quibus illucescit. Non enim omnem hominem ipse illuminat, sed omnem hominem venientem in hunc mundum; non in hunc inferiorem in maligno positum, sed in hunc superiorem in quo Joannes erat, qui hoc dicebat. Hunc ergo cùm vidissent Judæi mortuum, ejusque corpus in sepulcro positum, custodes illico deputaverunt, & eum qui auctor vitæ claruerat, inferni claustris retentum, quasi Samson in Gaza, deprehendisse lætati sunt. Sed sicut Samson nocte exivit, & portas tulit, ita Christus ante lucem surgens, non solùm liber de inferno exivit, sed etiam ipsa inferni claustra destruxit, portas tulit, & verticem montis subiit, quia & resurgendo inferni portas abstulit, & ascendendo Cœlorum regna penetravit. De quo ex persona Angelorum admirantium & lætantium dicit Isaïas: [*Is.* 63. 1.] *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Quis est *iste formosus in stola sua*, id est, in habitu humanitatis, *gradiens, in multitudine virtutis suæ*, id est, divinitatis. Angelis tacentibus ipse respondit: *Ego sum qui loquor justitiam*, unicuique reddens secundùm merita, *& propugnator sum* * dæmonum, *ad salvandum* genus humanum. [* id est, contra dæmones.] Iterum quærunt Angeli: Si talis es, *quare rubrum est vestimentum tuum*, id est, corpus, *& vestimenta tua*, id est, membra, *sicut calcantium in torculari.* Illis respondit Christus tam plenè, ut non sit necesse amplius quærere, dicens: *Torcular calcavi*

solus, & de Gentibus non est vir mecum, cùm pressuras crucis sustinui solus sine peccato; Nec ait: Sustinui, sed calcavi, quia sustinendo crucem ipse * claruit, id est, destruxit mortem. Iste ergo venit de Edom & de Bosra tinctis vestibus. Edom, qui interpretatur *terrenus & sanguineus*, mundum significat. Bosra, qui interpretatur *munita vel firma*, infernum designat, ubi firmiter quasi sub multis custodibus animæ tenebantur. Venit ergo Christus tinctis vestibus, id est, corporeis membris, de Edom, id est, de *mundo terreno & sanguineo*. Venit & de Bosra, quia de inferno expoliato victor cum fidelibus suis ascendit, ut speciosus atque formosus apparuit, qui ante sine specie & decore deputatus est à malis. Et *nos* igitur qui dicimur filiæ Sion, imitantes vestigia Christi, & quasi crucem post eum ferentes, egrediamur de Edom, id est, de mundo terreno & sanguineo, non amantes ipsum, neque ea quæ in mundo sunt. De hoc ergo egrediamur, ut Regem Salomonem in diademate videre mereamur, id est, Christum. Et est triplex visio, quâ ipse videtur. Prima, in exilio; secunda erit in judicio; tertia erit in regno. De prima dicitur Thomæ: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: Beati qui non viderunt & crediderunt*. De secunda dicitur: *Videbit omnis caro salutare Dei*. De tertia: *Non videbit me homo, & vivet*. Et item: *Tollatur impius ne videat gloriam Dei*. In prima apparuit mansuetus; in secunda, justus; in tertia, gloriosus. In prima, solvit; in secunda, absolvet; in tertia, perficiet. In prima apparuit amabilis; in secunda apparebit terribilis; in tertia, admirabilis, quia in eum & Angeli desiderant prospicere. In prima seminavit fidem; in secunda incutiet terrorem; in tertia dilatabit charitatem. Secundùm has tres visiones, tria sortitus est [a] vocabula. Salomon, Ecclesiastes, Idida. Salomon pacificus, quod verè fuit in prima visione, quando cum his qui oderunt eum pacificus fuit. Ecclesiastes Concionator, quando inspicietur in secunda visione, quoniam *advocabit Cælum desursum, & terram, discernere populum suum*. Idida dilectus: quod erit in tertia visione, quando non ex parte, sed ex toto diligetur, quia ex toto videbitur; tantùm enim amabitur, quantùm videbitur. In prima visione, viderunt eum boni & mali, non omnes. In secunda videbunt tam mali, quàm boni, & omnes. In tertia soli boni, & omnes. Ad visionem istam triplicem, sed præcipuè ad tertiam hortantur filiæ Sion. Visio exilii. Illâ designatur visione quâ apparuit duobus discipulis in via euntibus in castellum Emmaüs, in specie peregrini; Peregrinus eis videbatur, quia quod erat, eis non revelabatur. Ita & nos hic per speculum contuemur in imagine. In futuro, facie ad faciem videbimus veritatem. Ibi contemplativâ * visione regnat. Secunda hîc fide laborat, nondum habens quod desiderat. Sic ergo eum in hac speculari visione videamus, ut eum in visione speciei noscere valeamus. Et sicut est triplex visio, ita triforme est diadema, novercæ, matris, & patris. Coronavit eum namque noverca; Coronavit mater; Coronavit pater: Sed noverca, coronâ miseriæ; Mater, coronâ justitiæ; Pater, coronâ gloriæ. Ejus noverca, est infidelis Synagoga, quæ eum spineo diademate coronavit, & intus & extra eum * planxit. Extra, spinâ corporali, intrinsecus, spirituali. Extra, spinâ passionis, intus spinâ compassionis & compunctionis. Compatiebatur enim nobis, & compungebatur pro nobis, & ut spinas vitiorum nostrorum sicut ignis exardescens consumeret, spineam suscepit coronam. In spinis enim vitia & peccata significantur. Unde homini in maledictione dictum est: *Terra germinabit tibi spinas & tribulos*. Et alibi: *Spinæ & tribuli nascuntur in manibus temulenti*. Spinis verò pro nobis voluit pungi, ut nos propter ipsum similiter spinis nostris interioribus aculeo pœnitentiæ compungamur. Mater Salomonis, est Virgo beata, quæ eum coronavit coronâ justitiæ. Corona ista quasi ex quatuor lapidibus pretiosis constat, scilicet, quatuor mentis affectionibus, quæ sunt gaudium, amor, tristitia, & timor. Has affectiones Christus de matre suscepit, & ordinatas habuit. Unde & Dominus: Coronavit me corona justitiæ, quia justitia est affectio ordinata; Gaudium habuit, secundùm illud: *Lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea*. Amorem habuit, quia cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos. Timorem, quia cœpit pavere & tædere. Tristitiam, quia tristis ejus anima fuit usque ad mortem. In hac tristitia considerantes tria, scilicet, voluntas Patris, voluntas Spiritûs, voluntas carnis. Voluntas Patris erat dispensationem implere, scilicet, per mortem Christi humanum genus redimere; Voluntas Spiritûs, Patri obedire; Voluntas carnis, mortem vitare, quia caro naturaliter mortem horret. Voluntas Patris honorabat; Voluntas Spiritûs corona-

Marginal notes (left): * *f.* calcavit. — Hoc maximè Monachis convenit; quidni & ipsi Hildeberto, ut Monacho, & Monachis loquenti? — Visio Christi triplex est. — *Joan.* 20. 29. — Triplex in dè ejus nomen. — a 4. *Reg.* 12. 8. — *Ps.* 49 4. — Idida dilectus Domini. *Ita Hieron. ubi infrà.* — Deus à beatis tantùm amabitur, quantùm videbitur.

Marginal notes (right): * *supp* vita. — Mystici Salomonis, seu Christi triplex corona. — * *f.* cinxit. — *Gen.* 3. 18. — *Prov.* 26. 9. — De B. Maria, quæ Christum coronavit corona justitiæ, & quomodo. — *Ps.* 15. 9. — In tristitia Christi, tres erant voluntates, Patris, Spiritus, & carnis.

[a] Hoc Hildebertus sumpsit ex Commentario sancti Hieronymi in Ecclesiasten, cap. 1. in hæc verba: *Verba Ecclesiastæ, filii David, Regis Jerusalem*, to. 2. novæ Edit. pag. 715.

bat; Voluntas carnis diligebat. Unde cùm [Math. 26. 39.] Christus dixisset : *Transeat à me calix iste*, humanam exprimens voluntatem, continuò corrigens & diligens subdit : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis*. Ecce corona justitiæ quâ Salomonem mater coronavit. Pater verò coronavit eum coronâ gloriæ, non modò gloriæ immortalis, & impassibilis carnis ac spiritûs, sed illius quam habuit apud Patrem antequam mundus fieret, quâ gloriâ utique coronavit eum, * cùm tamen ab æterno nascendo acceperit, cùm sic super terram eum clarificavit, *ut omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. [* f. quam tamen ab æterno nascendo acceperat. Philipp. 2. 11.] In primo igitur diademate fuit contemptibilis; in secundo mirabilis; in tertio ineffabilis. Monemur ergo nos qui sumus ex Sion, qui sumus filiæ Jerusalem, ut eum in diademate matris videamus imitando, & ad instar ejus, affectiones mentis dirigendo, quatenus ad diadema Patris pervenire valeamus. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

IN ADVENTU DOMINI.

SERMO QUINTUS.

[F. ms. Andegavensi.]

De Incarnatione Verbi.

[Cant. 3. 11.] *EGredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua.*

Gloriosa dicta sunt sæpè de gloriosa Matre Dei. Et ego forte, si linguis hominum loquar & Angelorum, tamen in irritum cedet labor meus, quia *puteus altus est, & in quo hauriam non habeo*. [Joan. 4. 11.] Verumtamen obmutescere non possum, undè omnis terra loquitur. Utinam jucundum sit ei eloquium meum, & non erit infructuosum. Quid gloriosius inter nos, quàm videre Regem in decore suo incedere purpuratum, coronatum in diademate? Longè gloriosiùs coronatus est Rex noster hodie, [in] thalamo Matris suæ. Hodie siquidem impletum est illud Jeremiæ : [Jerem. 31. 22.] *Novum faciet Dominus super terram : Mulier circumdabit virum*. Post Annuntiationem verò Angelicam, *Concipies & paries*, & [Luc. 1. 31. & 38.] verecundam Virginis concessionem : *Fiat mihi secundum verbum tuum*, conceptus est Dei Filius, vel, ut veriùs dicam, inceptus est. [Christus non tam conceptus, quàm inceptus est. Cur hoc?] Non enim ex diversis seminibus similiter captis conceptus est, sed ex sola Virginis carne formatus; non per intervalla temporum ut cæteri, sed statim homo in omnibus membris suis, statim animatus, ejusdem scientiæ, ejusdem potentiæ, cujus erat, dum tricenarius prædicater; undè & Viri nomine censetur in Propheta. [Undè & Vir ab initio dictus est.] Quomodo autem hodie ibidem coronatus fuerit, nos hortatur ad intuendum Salomon, dicens : *Egredimini filiæ Sion, & videte*. Ad nos præcipuè dirigitur sermo; ad litteratos *, inquam, quibus datum est nosse Mysteria Regni Dei, cæteris autem in parabolis, & his maximè, qui Ecclesiasticæ dant operam disciplinæ, qui postpositâ facundiâ & infœcundâ loquacitate Philosophorum, veniunt ut hauriant aquas de fontibus Salvatoris, qui non immeritò per filias Sion intelliguntur. [* f. Scholares, ut ipse, Cluniacenses, sub S. Hugone Abb.] Per Jerusalem enim & Sion intelligitur Ecclesia. Filiæ itaque Jerusalem, & filiæ Sion, sunt filiæ Ecclesiæ. Jerusalem ad litteram interpretatur, visio pacis; juxta Sion sita est, cujus municipium, quod Mello dicebatur, in Sion positum fuit. Per filias ergo Jerusalem, Laicos, tamquam minùs peritos, & custodiâ municipii egentes, intelligimus. Per filias Sion, litteratos, tum propter scientiæ eminentiam, tum propter aliorum custodiam & instructionem, tum quia Sion speculatio interpretatur. Prophericè enim dictum est, & nobis in Propheta : *Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel*. [Ezech. 3. 17.] Ipsi enim sunt tamquam nani super humeros gigantium, sicut * ebriciones, super aquilarum alas, id est, expositores sacræ Scripturæ. [* f. ibiciones, seu ibiculi, aut parvæ ibides.] His, inquam, dicitur : Filiæ Sion, quibus Dominus aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas. Egredimini. Idipsum dictum est Abrahæ homini Dei. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui*. [Gen. 12. 1.] Tria sunt quæ nos peccare compellunt. [Tria nos peccare compellunt.] Suggestio propriæ carnis, suggestio proximi, suggestio diaboli, vel mundi. Egrediamur itaque de terra nostra, id est, Evam nostram reprimamus, & de cognatione, id est, proximo malè suadenti aures claudamus, *sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones*; [Ps. 37. 15.] & de domo patris, id est, mundum, & principem ejus diabolum, suis nos * allidentem oblectamentis, fugiamus, [* f. allicientem.] confugientes ad Altissimum, ubi scapulis suis obumbret nobis, ut sub pennis ejus speremus. Quod etiamsi Scriptura non moneret nos egredi, ipsius tamen loci importunitas, nos egredi compellit. Quis nostrûm, si jaceret in luto, non mallet egredi, quàm manere? Quid est mundus iste & concupiscentia ejus, nisi lutum, & fæces ejus? [Mundus iste verum sterquilinium.] Audi quid dicatur de amatoribus mundi : *Computruerunt tamquam jumenta in stercore suo*. [Joel. 1. 7.] Audi Apostolum, qui reputat ea tamquam stercora. Quantis autem sordibus sterquilinium hoc cumuletur, in eviden-

Ex originali peccato quantæ sordes.

tia eſt. Adam primus & maximus omnium gigas, ſordes inobedientiæ ſuper nos evomuit, cujus tanta fuit labes, ut univerſam poſteritatem miſerabiliter macularet. Secundus Caïn ſtercus fratricidii injecit; Lamech fœtorem digamiæ ſuperfudit; Enam ante diluvium mulieres ſupergreſſæ viros, & viri muliebria ſui corporis patientes, fæces fæcibus cumularunt. Penſet qui poteſt, quantis uſque in hodiernum diem ſordibus, hæc vallis uſque ad fœtorem intolerabilem repleatur. Quocirca egredimini filiæ Sion, ut qui pro croceis amplexabamini ſtercora, [recordemini quod] homines eſtis, non ſues. Vos quidem qui [a] ſtudere veniſtis de terra, & de cognatione veſtra, venientes cum Regina Saba audire ſapientiam Salomonis; ſed egrediendum eſt potiùs mentis affectu, quàm corporis inceſſu. Vobis etiam plurimùm expedit exire, quia [qui] comedit uvam acerbam, dentes ejus obſtupeſcunt, & frangere non poteſt panem. Sed quid eſt in cauſa? Numquid dentes priſtinum robur amittentes, mollificati ſunt? Numquid panis cæteris cibis ſuavior, jocunditate ſuâ privatus eſt? Nequaquam. Stupor eſt in cauſa. Ita qui ſtudio militat, ſi ſæcularibus ſe negotiis implicat, conſuetudine obſtupeſcit. Sufficit nobis natura ad ſtudendum; ſuavis eſt diſciplina; ſtupor conſuetudinis frangere panem perhorreſcit. Egredimini ergo, & videte Regem Salomonem. Salomon trinomius fuit; dictus eſt enim Idida, Salomon, Eccleſiaſtes. Idida Benedictus Domini, vel à Domino dilectus. Hic eſt Chriſtus. Chriſtus quidem eſt in principio apud Patrem; alius apud alium, & fit * homouſion cum Patre; [ſed] non videbit [eum] homo, & vivet. Credere poteſtis, videre non poteſtis. Neque dico: Videte Eccleſiaſtem, id eſt, Concionatorem; hoc enim adhuc futurum, cùm videbit omnis caro Salutare Dei, & mutatâ concione, quibuſdam intonabit aſpero verbo, dicens: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis ejus.* Aliis blando ſubridebit alloquio, dicens: *Venite benedicti, percipite Regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Intelligite itaque Ididam, quia eſt incomprehenſibilis; expectate Eccleſiaſtem, quia erit terribilis. Nunc videte Salomonem, quia nunc eſt placabilis & deſiderabilis aſpectu. Salomon enim pacificus. Hic eſt Chriſtus Homo, qui eſt pax noſtra, qui *fecit utraque unum, parietem inimicitiarum ſolvens inter nos & Deum.* Hunc videte; hic nobis omnibus viſus eſt. Viderunt oculi noſtri Salutare Dei; & licet abjectum & opprobriis ſaturatum, tamen videte Regem, quia ſimul eſt in unum dives & pauper. Hodie videte eum in diademate ſuo. Aliud eſt diadema, & aliud corona. Corona ſimplex eſt circuitus aureus, quo utuntur Reges in minoribus ſolemnitatibus; Diadema eſt quaſi duplex corona, cùm ipſi coronæ, quaſi alius circuitus, gemmis ſuperpoſitis, ſuperadditur. Ea ipſa enim, interpretatione nominis græci, duplicitatem ſonat. Coronæ itaque animæ, ſunt bona naturalia; gemmæ verò ſuperpoſitæ ut faciant diadema, bona ſunt gratuita: Cùm enim naturales animæ affectiones ordinatæ ſunt in ea, coronant eam & ornant. Inordinatæ enim ſunt ei ludibrium: Unde Salomon: *Mulier pulchra & fatua, circulus aureus eſt in naribus ſuis.* Quatuor ſanè ſunt naturales affectiones; timor, ſpes, gaudium, dolor. Undè Poëta:

Scolæ Cluniaci ſub S. Hugone.

Studia animum curis liberum quærunt.

Chriſtus eſt Salomon trinomius.

* ὁμοούσιον.

Math. 25. 41.

Ibid. v. 34.

Eph. 2. 14.

In quo differunt diadema & corona.

Prov. 11 22.

[b] *Hinc cupiunt, metuunt, gaudentque, dolentque.* Virgil.

Hæ autem ſic ordinari debent, ut caput animæ ornent; Timor eſt in fronte, initium enim ſapientiæ, timor Domini. Spes eſt in occipite, quia de futuris eſt tantùm, & de his quæ non videntur; Gaudium eſt à dextris, ut omne gaudium ſit in Domino, qui ponet nos ad dexteram [ſuam.] Dolor ſit à ſiniſtris; pro exceſſibus enim nobis dolendum eſt, qui cauſa ſunt poſitionis hædorum ad ſiniſtram. His autem, ubi ſuperponuntur quatuor virtutes ordinatè, diadema fit animæ. Et hæ quidem ſunt juſtitia, prudentia, temperantia, fortitudo. Timori ſuperponenda eſt juſtitia, quia, qui timet Deum, faciet bona, & Deo reddit quod ſuum eſt & proximo. *Juſtitia enim eſt conſtans, & perpetua voluntas jus ſuum unicuique tribuens.* Spei ſuperponenda eſt prudentia. Spes enim duo habet ſibi collateralia plurimum timenda; abyſſus ſcilicet deſperationis, & [c] *Ceraunia præſumptionis.* Sperandum eſt itaque prudenter, ne quis ni-

Juſtitiæ definitio.

[a] Illos forſan alloquitur litteratos, (de quibus & ſuprà,) qui, ut ipſe, Cluniacum appulerant, ut ſacris litteris ſub ſancto Hugone Abbate, darent operam; cujus quidem ſapientiam, & ſcientiam pietati conjunctam, ſuſpiciebant, ut Regina Saba ſapientiam Salomonis.

[b] Eumdem verſum citat, & eodem ſenſu, in Epiſtola 12. Libri primi, ad Henricum Regem; quod ideò notamus, ut hunc Sermonem Hildeberti genuinum eſſe fœtum, indè nobis conjicere liceat.

[c] Montes Epiri fulminibus obnoxii; de quibus Ovid. 2. de Ponto, Eleg. 6.

Quam poteram recto tranſire Ceraunia velo.
Ut fera vitarem ſaxa, monendus eram.

mium Dei justitiam attendens, cum Caïn
Gen. 4. 13. dicat : *Major est iniquitas mea, quàm ut veniam merear* ; Vel nimis attendens Dei
Is. 49. 15. misericordiam, præsumens dicat : *Etsi oblivisc atur mater filii sui, Deus tamen non obliviscetur nostri*. Gaudio superponenda est temperantia ; Semper enim exultandum est in timore, quod planè innuit Apo-
Phil. 4. 5. stolus, qui cùm dixisset : *Gaudebo in Domino semper*, statim addit : *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Dolori superponenda est fortitudo, ne absorbeat nos profundum doloris, ne puteus urgeat super nos os suum ; Et sic ornatur anima per arma justitiæ à dextris & à sinistris. In hac ergo die Dominicæ Conceptionis, Christus homo hoc diademate coronatus est in utero Matris, quia & naturalia & gratuita in eo fuerunt ordinatissima. Per hoc autem quod dicitur eum mater sua coronasse, intelligitur quod alius, & alius coronaverit eum. Siquidem coronavit eum noverca sua Synagoga, cùm in caput Angelis tremendum coronam spineam & ignominiosam tulit ; Sed in die Resurrectionis ejus coronavit eum Pater suus coronâ immortalitatis & gloriæ. In die ventilationis extremæ coronabit eum familia sua ; Veniet enim cum Senatoribus terræ, quia veniet Dominus & omnes Sancti ejus cum eo ; In medio autem Deus dijudicabit in corona matris suæ, corona misericordiæ ; Miseratione enim solâ suæ voluntatis humanatus est.* Corona novercæ, corona fuit miseriæ ; Corona autem Patris, fuit corona gloriæ ; Ultima erit corona potentiæ, vel justitiæ, unde Apo-
2. Tim. 4. 8. stolus : *Reposita est mihi corona justitiæ* ; Ve-
Ps. 77. 65. niet enim *tamquam potens crapulatus à vino*. In corona matris mutabilis ; in corona novercæ, contemptibilis ; in corona Patris, admirabilis ; in corona familiæ, horribilis. Videant ergo eum filiæ Sion in corona misericordiæ, & compungantur, vel imitentur. Videbunt ergo eum impii in corona potentiæ, & peribunt ; Videbunt eum justi in corona gloriæ, & gaudebunt. Agite ergo ne pereamus & nos cum pereuntibus ; Properemus & nos ad adventum Judicis cuncta cernentis. Si enim nos imparatos invenerit, quis poterit nos excusare ? Excusabit nos pœnitentia ? Sed eam * in carne contemnimus. Excusabunt nos bona opera ? Sed ea in tempore agenda non agimus. Excusabit nos fragilitas carnis ? Sed ex adverso stabunt virgines, quæ in carne carnis fragilitatem vicerunt. Meritò dicet nobis : Ite maledicti in ignem æternum, ubi ignis non extinguetur, & ubi vermis non morietur ; ubi continuus gemitus, ubi dolor pœnalis sensûs erit sempiternus. Ponamus ante oculos quantum malum est cœlestis patriæ extorres fieri, coronis Sanctorum privari, mori beatæ vitæ, morti vivere sempiternæ, à qua liberet nos Jesus Christus Dominus noster, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

In Christo & naturalia, & gratuita fuerunt ordinatissima, etiam ab utero.

* Idem dixit Sermone præcedenti, pag. 230.

* supp. agere.

IN ADVENTU DOMINI.

Sermo sextus.

E ms. S. Germani à Pratis.

De Incarnatione.

Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua, in die desponsationis ejus, & in die lætitiæ cordis ejus. Cant. 3. 11.

Qui verba tantùm sectatur, Salomone Prov. 19. 8.
teste, *nihil inveniet, custos autem prudentiæ inveniet bona*. In verbis istis, fratres carissimi, videmus [quod] qui tantùm carnalia cogitat, nil nisi mortem [inveniet.] Verba enim sola inquirit, & ideo nil invenit nisi litteram occidentem. Nos ergo, fratres, super litteram in verbis istis aliquid spirituale intelligamus. Immo spiritum ipsum qui vivificat, qui alibi dicit
per Salomonem : *Qui fortiter premit ubera, butyrum exprimit*. Ubera sunt duo te- Prov. 30. 33.
stamenta, quæ si quis, non pueriliter litteram sequens, expresserit, inveniet butyrum pingue, & delectabilem cibum. Ad hujusmodi butyrum exprimendum suspendamus intelligentias ad hæc verba Salomonis intelligenda. Dicitur : *Egredimini Filiæ Sion, &c.* Est bonus egressus, & est malus. Malus fuit egressus Judæ, de quo dicitur : *Egressus foras .... erat autem* Joan. 13. 30.
nox. De malo quoque egressu dicitur :
Egrediebatur foras, & loquebatur in idip- Ps. 40. 7.
sum. Malus etiam fuit egressus Dinæ, quæ Gen. 34. 1.
exivit ut videret mulieres regionis illius ; & adamavit eam Sichem filius Emor, & corrupit eam. Fuit igitur dolor patris, ignominia gentis, & contumelia fratrum. Hæc est anima vitio curiositatis corrupta. Egreditur, & videt mulieres regionis Emor, scilicet delectationes pravas quas diabolus suggerit, & relicto duce pubertatis suæ, diabolo copulatur, existens in terra peregrinationis, terra scilicet aliena, ubi non potest cantare canticum Domini. Bonus egressus quærendus, est is quo Moyses vult cum Dei populo egredi de Ægypto, ubi populus Dei in luto & latere à Pharaone affligitur ; & cùm duris laboribus famulatur, lateres ex luto facti, postea per ignem in duritiam solidantur. Ita peccata priùs facilia ad solvendum, postea per consuetudinem quasi durescunt ; difficile est enim consueta repellere. Sed vi-

Duplex egressus, bonus & malus.

Curiositas quàm periculosa.

Consuetudo peccati cordis duritiam parit.

videte qualiter Moyses vult educere populum. Dicit enim : *Ibimus viam trium dierum, ut sacrificemus Deo nostro.* Vult [quippe Deus] ut recedas à tenebris peccatorum per tres dies, id est, cogitatione, locutione, & opere, eodemque trinario [ad servitutem] Pharaonis nos trahunt, qui triplicem viam malè agendi nobis ministrat, & eâdem triplici viâ ad servitium Pharaonis * recurrant. Isaac etiam bene egressus est, ut meditaretur in agro; Egreditur enim à mundanis, qui vult meditari in agro cœlesti. Ad hunc bonum egressum hortatur nos Salomon dicens : *Egredimini, filiæ Sion, & videte.* Videtur Christus tribus modis. Videtur in mundo, videbitur in judicio, videbitur in regno. Prima visio est gratiæ, secunda justitiæ, tertia gloriæ. De prima dicitur : In terris visus est, & cum hominibus conversatus est. De secunda dicitur : Et videbit omnis caro salutare Dei. De tertia dicitur : Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Primâ visione visus est & à bonis & à malis, tertiâ à solis bonis. Unde & congruè in figura horum trium Salomon tribus nominibus appellatus est, * Edila, & Ecclesiastes, & Salomon. Quod enim dicitur Edila, primæ visioni concordat. Ex eo enim metuit à nobis diligi. Quod verò dicitur Ecclesiastes, id est, Concionator, congruit secundæ, quando sedebit ut judicet. Tertiæ verò congruit nomen Salomonis, qui pacificus dicitur, quia tunc dabit pacem. Ad hunc igitur videndum egrediuntur filiæ Sion, id est, animæ sanctæ per fidem speculantes eum. Tribus quoque nominibus vocata est civitas illa, priùs Jebus, postea Salem, tertiò Jerusalem. Nunc enim Ecclesia, quam tegit Salomon verus, est Jebus; priùs, dum conculcat vitia, & postea Salem, dum ex parte vitia sunt purgata; tandem Jerusalem, id est, visio pacis perfectæ. In hanc civitatem tantùm Dominus intrat, non in civitatem Caïn. Unde : *Ego Dominus, & civitatem non ingredior.* Exeundum est ergo, si vis videre Regem Salomonem, extra castra, extra civitatem diaboli. Obliviscere ergo populum tuum & domum patris tui, & concupiscet Rex speciem tuam. Unde : Exite de medio Babylonis, popule meus. Congruè & temperanter dictum est, de medio. Omne namque medium duobus vallatur extremis. Prima extremitas Babylonis est peccatum originale, per quod intramus Babylonem. Ultima est veniale peccatum, sine quo non vivimus. Medium est criminale peccatum, per quod vitam perdimus. Si ergo totas extremitates Babylonis fugere non vales, saltem medium ejus declinare poteris. Sequitur in quo debeant videre : *In diademate quo coronavit eum mater sua.* Scilicet, caro enim Christi multis nominibus significatur. Dicitur enim tabernaculum, arca & mensa, & hîc dicitur, Diadema. Hoc autem diadema non dicitur mater ejus eum induisse, sed coronasse, quia Deus de pura carnis substantia Virginis sacræ, id est, sine virili semine, Verbo Dei * comparatione Spiritûs Sancti carnem purissimam præbuit. Hoc enim est illud novum quod Propheta dicit : *Novum fecit Dominus super terram; Mulier circumdabit virum gremio uteri sui.* Hæc est porta de qua in Ezechiele dicitur : *Vir non transibit per eam.* Christus enim abscissus est mons de monte sine manibus. Bene ergo dicitur hâc carne coronatus, quia in carne de diabolo triumphavit, nisi enim carnem habuisset, non eum diabolus aggressus fuisset. Sed occultavit divinitatem exponens ei humanitatem, & dum appeteret escam humanitatis, transfixus est aculeo divinitatis. Coronatus est autem *in die desponsationis ejus, & in die lætitiæ cordis ejus.* Dies desponsationis & lætitiæ est dies Incarnationis, quando humana natura Verbo Dei copulata est; quando Virgo lætata est se intactam concepisse Filium Dei, & Spiritum Sanctum sibi obumbrasse, qui est omnium nostrûm communis lætitia, commune gaudium. Egrediamur ergo à curis mundi, & per fidem contemplemur verum Salomonem, ut in futuro videamus eum per speciem. Hæc est enim vita æterna, videre Patrem, & quem misit Jesum Christum. Quod ipse præstare dignetur, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Margin notes (left column): Exod. 5. 1. — Diætâ trium dierum ad Deum reditur. — * fortè retrahant. — Triplex Christi visio, ut in præcedenti Sermone. — * sive Idida. Idem in præcedenti Sermone. — Jebus, quæ est Jerusalem. Josue 15. 25. — Transivit que in Salem, Urbem Sichimorum. Gen. 33. v. 25. — Ascenditque per convallem filii Ennom, ex latere Jebusæi ad meridiem: hæc est Jerusalem. Josue 15. v. 8. — Triplex est peccatum; originale, veniale, mortale.

Margin notes (right column): * f. operatione. — Jerem. 31. 22. — Ezech. 44. 2.

IN ADVENTU DOMINI.

Sermo septimus.

E ms. Sangermani à Pratis, n. 151.

De Mysterio Incarnationis.

Aspiciebam ego in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum : Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum. . . . . Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur. Daniel. 7. v. 13 & 14.

Cœlestibus desideriis flagrans Daniel, (unde ab Angelo ejus intelligentiæ ministro Vir desideriorum vocari meruit) accepto divinitus per Angelum intellectu, effudit super se animam suam, ut pertranseat in admirabile contemplationis

secretum, & inæstimabiles divitias Sacramenti à sæculis absconditi in Deo percipiat. Hoc est mysterium Incatnationis Verbi, quod erat in principio apud Patrem; De quo Jeremias ait: *Ierem. 31. 22.* *Novum faciet Dominus super terram; Mulier circumdabit virum*, in gremio scilicet uteri sui. Hæc est Virgo sancta, quæ, operante Spiritu Sancto, sine viri accessu, Filium Patri homousion, id est, consubstantialem de substantia sua concepit & peperit; ut qui erat in divinitate Dei Filius, fieret in humanitate * hominis Filius, non duo filii, sed unus homo Christus Jesus. ** f. Virginis.* Quod inauditum & ineffabile. Rectè igitur vir desideriorum ait non simpliciter Filius hominis, quia non tantùm hominis, sed & Dei Filius; servatâ namque utriusque naturæ veritate & proprietate, lumini divinitatis, accessit testa humanæ infirmitatis, ut esset lumen in testa, Verbum in carne, Deus in homine. Hic est lapillus ille parvus de monte sine manibus abscissus, qui crevit in montem magnum, teste Daniele, & occupavit faciem universæ terræ. Hic est lapis adjutorii super quem levatis manibus Moyses orasse dicitur & legitur; De quo Zacharias: *Zach. 4. 7.* *Educet Dominus lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ ejus.* Ipse enim mediator Dei & hominum lapis dicitur propter firmitatem & soliditatem. Ipse enim est fundamentum, quod positum est, ut ait Apostolus, & nemo mutare potest. De quo Dominus per Isaïam ait: *Is. 28. 16.* *Mittam in fundamentum Sion lapidem angularem pretiosum, probatum.* Et alibi: *Is. 8. 14.* *Ponam in Sion lapidem offensionis & scandali.* Sed aliis est, offensionis & scandali, & aliis adjutorii. Aliis enim præradiat sol justitiæ præveniente gratiâ, & adjuvante gratiâ. Aliis quasi obumbrat, à tenebris cæcitatis eos non liberans. Unde ipse ait: *Ioan. 9. 39.* *Ego in judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant.* Meritò igitur lapis adjutorii dicitur & offensionis, in quo alii & confoventur & illuminantur, alii colliduntur & excæcantur. *Est quippe positus*, ut ait Simeon, *in ruinam & resurrectionem multorum in Israel.* Hic etiam lapis primarius exæquans gratiam gratiæ, verè primarius, quia primogenitus in multis fratribus, honore scilicet primogeniti præditus inter multos, quos non confunditur vocare fratres. *Adoptionis fraternitas quomodo nobis conferatur.* Fratres enim sunt, *quos præscivit Deus conformes fieri imaginis Filii sui*, id est, qui conformantur Filio, qui est Patris genitura, non creatura. Hæc autem conformitas in gemina participatione consistit, quia ipse nobis, & nos ipsi communicamus. Accepit enim de nostro, & dedit nobis de suo; De nostro quidem accepit naturam & infirmitatem; De suo dedit gratiam & gloriam. Hâc igitur commutatione contracta est adoptionis fraternitas, non * formarum facta æqualitas. ** id est, naturarum.* Rectè ergo dicitur, in multis fratribus primogenitus, eminentiam honoris ac potestatis inter alios habens, & aliis pro voluntate distribuens. Ipse etiam dicitur primogenitus omnis creaturæ, quia de Patre genitus ante omnem creaturam. Meritò igitur lapis primarius dictus est, cui Spiritus sine mensura datus est, in quo divinitatis omnis quoque *plenitudo corporaliter* *Col. 2. 9.* *habitavit, & de ejus plenitudine nos omnes accepimus & gratiam pro gratia.* Accepimus scilicet gratiam glorificationis pro gratia justificationis; gratiam patriæ pro gratia viæ; & huic illa æquatur, quia qui in præsenti donatur majori gratiâ, in futuro [* majori] coruscabit gloriâ. ** f. add. majori.* Pretiosus igitur est & probatus lapis iste, super quem *oculi septem sunt*, ut ait Zacharias, *Zach. 4. 10.* quia in eo septiformis gratiæ plenitudo requievit, secundum illud Isaiæ: *Is. 11. 2.* *Et requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectûs, &c.* Hæ sunt septem mulieres, quæ apprehendunt virum unum, id est, Christum. Septem dona, quæ mulierum speciem tenent, dum eorum infusione filii adoptionis Deo generantur; hæ autem dicuntur apprehendere Christum, ut scilicet firmiter teneant, & non dimittant. Omnes alios quasi transeunt usque ad Christum, & nullum apprehendunt Patriarcharum & Prophetarum. Non enim homo alius qui non peccat. In omnibus aliis spiritus tribulationis habet hospitium, non mansionem quietis. Fuit enim in Prophetis & in aliis justis; Sed quia puri erant homines & peccatores, in eis fuit, sed non mansit; eos inhabitavit, sed non replevit. Ideoque de solo Christo [dicitur] in Evangelio: *Ioan. 1. 33.* *Super quem videris Spiritum descendentem & manentem [super eum,] hic est qui baptisat [in Spiritu Sancto.]* Hic est lapis angularis, qui licèt ab ædificatoribus, id est, Scribis & Pharisæis suam justitiam constituere volentibus, sit reprobatus, factus est tamen in caput anguli, duos parietes, scilicet Judæorum & Gentium in se angulari lapide jungens: Quod bene facere potuit qui est præcisus de monte sine manibus, id est, de Gente Judæorum natus, non cupidine, sed solo Dei munere. Judaïcus enim populus ab antiquo adoptionis prærogativâ, quasi populus peculiaris, & primogenitus appellatus est, & comparatur monti. Crevitque hic lapillus in montem magnum, & occupavit faciem terræ: De quo Isaias: *Is. 2. 2.* *Et erit in*

novissimis

novissimis diebus præparatus mons domûs Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Ut enim Christus dicitur Rex Regum, & Sanctus Sanctorum, ita & mons montium, omnes consortes suæ gratiæ sapientiâ & virtute superans, qui de fornace Ægypti ferrea, ubi tribulatione & dolore vexabantur, educere in sanctam solitudinem venit. * *Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Domino Deo nostro, ne fortè accidat nobis pestis aut gladius.* Filius hominis est Deus Hebræorum, qui & ipse Hebræus, id est, *transitor*, pro nobis fieri voluit. Exultavit enim ut gigas ad currendam viam. Meritò ergo Deus Hebræorum, id est, transitor eorum scilicet qui non hærent in via, sed posteriorum obliti in anteriora cum Apostolo se extendunt, qui de Ægypto hujus mundi nos vocavit, ut eamus [viam] trium dierum in solitudinem. Triduo itinere de Ægypto proficiscimur, si dicta, facta, cogitationes purificantes, efficiamur mundi corde, ut possimus Deum videre. Princeps verò Ægypti videns se urgeri, ut dimittat populum Dei, cupit hoc saltem impetrare, ut non longè abeat, dicens: At non abeatis. Vult enim si non in facto, vel in sermone; si non in sermone, vel in cogitatione. Non vult [ut] à se toto triduo proficiscamur. Vult enim in nobis, vel unum diem habere. In aliis totum triduum possidet. Sed beati qui toto triduo ab eo recedunt. Via etiam trium dierum fides est Trinitatis; vel Christus ipse mortuus, sepultus, resurgens. Vocavit nos ut hâc viâ eamus in solitudinem, & sacrificemus Deo nostro. Non vult nos Filius Dei in carnis ac tenebrarum actibus permanere, sed exire ad eremum, ad locum scilicet perturbationibus & fluctibus sæculi vacuum, & ad quietem silentii. Verba enim sapientiæ in quiete & silentio discuntur: Hic possumus immolare Deo sacrificium, & reddere Altissimo vota nostra. Ne igitur accidat nobis pestis peccaminis, aut gladius æternæ mortis, vocanti nos Deo pareamus, de fluctibus negotiorum, & strepitu vitiorum, & de Ægypto, id est, de tenebris ignorantiæ, in solitudinem virtutum exeuntes, ut sic lucem scientiæ capiamus. Vir igitur desideriorum, vultus in diversa non mutans, mentis obtutus in hunc quasi hominis Filium dirigebat, ejus in mundum adventum admirans, & toto corde desiderans. Aspiciebat autem in visione noctis, non diei vel lucis. Est enim triplex visio, scilicet visio noctis, visio diei, visio lucis. Visio autem nocturna, ante gratiam; Visio diurna sub gratia; Visio lucis in gloria. In visione noctis, vel nocturna, aspiciebant Patriarchæ & Prophetæ. De quo Propheta: *Locutus es in visione Sanctis tuis, & dixisti: Posui adjutorium in potente.* Viderunt siquidem sancti Prophetæ & Patriarchæ adjutorium hominum in potente, id est, in brachio Domini positum. De quo: *Et brachium Domini cui revelatum est.* Sed hi viderunt in visione noctis, id est, ænigmatica & nubilosa mentis intelligentia. Apostolis verò concessa est Dei visio, sed non lucis, quia eis veritas, sed calceata; divinitas, sed nube operta apparuit, & ignito eloquio cordibus eorum insonuit, atque digito suo in mentibus eorum novam legem superscripsit, à quibus visus est in terris Emmanuel, & cum eis conversatus est, id est, nobiscum Deus, nobiscum conversatione, nobiscum conformatione, nobiscum participatione carnis, peccati similitudine. Qui per * Ezechielem ait: *Inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* In futuro autem erit visio lucis, & quasi solutâ calceamenti corrigiâ veritas in specie videbitur sua. Tunc *erit dies una*, teste Zacharia, *quæ nota est Domino, non dies, neque nox, & in tempore vesperi erit lux.* Cùm enim tradiderit Christus regnum Deo & Patri, & fuerit vespera, scilicet finis & consummatio omnium, non erit dies, neque nox, sed tantùm lux, quia sicut nec diei, nec noctis erit vicissitudo, sed lucis continuatio, ita nocturna ac diurna cessabit visio. Cessabit enim Prophetia, & scientia destruetur, & succedet visio lucis. Hanc distinctionem nocturnæ ac diurnæ visionis, Veritas in Evangelio distinguit. *Abraham*, inquit, *exultavit ut videret diem meum, vidit & gavisus est.* Alibi verò ait: *Multi enim Prophetæ & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt;* ac si patenter dicat: Viderunt quidem Abraham & Prophetæ fidei oculo diem nativitatis meæ, sed non viderunt quomodo videtis; & cupierunt videre, nec eis datum. Viderunt autem in nocte, vos in die. Hoc enim Sacramentum, ut ait Apostolus, non est agnitum aliis generationibus, sicut nec revelatum est sanctis Apostolis. Unde in Numeris: *Dixit auditor sermonum Dei .... Videbo eum, sed non modò: intuebor eum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, & consurget virga ex Israël, & percutiet Dominus Moab.* Attendite diligenter, qui sermones Dei auditis, ut fidei mysterium mente percipiatis, atque operibus condignis exequamini. *Omnis enim auditor verbi, & non factor*, ut ait Jacobus, *comparabitur viro conside-*

*addendum forte est: Unde Moyses Pharaoni dicebat. Exod. 5. 3.

Diæta trium dierum, quâ ad Deum redimus.

Ite & sacrificate Deo vestro in terra hac. Ex. c. 8. v. 25. Verumtamen longiùs ne abeatis. v. 28.

Laus solitudinis, Monachorum propria.

Triplex Dei visio, noctis, diei, lucis, ante gratiam, sub gratia, in gloria.

Ps. 88. 19.

Is. 53. 1.

*Ita citatur à D. Paulo. 2. Cor. 6. 16.

Zach. 14. 7.

Nox enim non erit illic. Apocal. 21. 25.

Joan. 8. 56.

Luc. 10. 24.

Num. 24. v. 16. 17.

Jac. 1. 23.

ranti vultum nativitatis suæ in speculo ; consideravit enim se , & abiit , & statim oblitus est qualis fuerit. Tales sunt veloces ad audiendum , tardi ad operandum , qui scire volunt & non facere.

Speculum nostrum sacra Scriptura.

Speculum nostrum eruditio est sacræ paginæ , ubi primordialis institutionis nostræ dignitas, & ruinæ post secutæ infelicitas , & reparationis per gratiam factæ bonitas , & glorificationis futuræ securitas intimatur. Verùm nonnulli hæc considerantes , in malis humiliari , & in bonis gratias agere obliviscuntur, nec merentur, quia *in malevolam animam non introibit sapientia* , quæ dicit : Quærent me mali , & non invenient. Oderunt enim sapientiam , quia nisi per obedientiam mandatorum , non venitur ad * sapientiam occultorum. Unde : *Concupisti sapientiam , serva mandata , & Dominus præbebit illam tibi.* Aliquando tibi dicitur : *Altiora te ne quæsieris , & fortiora te ne scrutatus fueris , sed quæ præcipit tibi Dominus , illa cogita semper* , scilicet & antequam percipiatur sapientia ejus , & post perceptam , cujus non erat expers ille Dei sermonis auditor , qui ait : *Videbo eum , sed non modò , intuebor eum , sed non prope* ; ac si dicat : Videbo illum in luce , sed non modò. Quem enim video in nocte , intuebor illum in die , sed non prope. Unde Isaïas : *Ecce nomen Domini venit de longinquo , ardens ut ignis furor ejus & gravis ad portandum.* Si autem de longinquo, non de propinquo venit nomen Domini , id est , Filius , in nomine Patris , qui est Deus. Adventu quippe suo , se Deum esse innotuit. Hic stella est & virga ex Jacob orta , & de Israël consurgens. Stella , quia illuminat ; Virga , quia percutit, dirigit & sanat. Illuminat quippe cæcos , dirigit claudos , sanat surdos & mutos ; percutit Duces Moab , id est , principes & potestates tenebrarum. Unde Isaïas : *Ecce oculi cæcorum & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus , & aperientur linguæ mutorum.* Multis languoribus premebatur genus humanum , quos relevare dignatus est cœlestis medicus ad nos veniens. Cœci utique erant qui duobus oculis carebant , morali scilicet & mystico. Moralis dulcior , mysticus acutior. Unde Sponsus ad Sponsam ait : * Non cœpisti uno ex oculis tuis , quia magis capitur Deus mystico oculo quàm morali. Surdi erant , quia aures audiendi non habebant , secundùm illud Isaïæ : *Locutus sum , & non audistis , & faciebatis malum in oculis meis , & quæ nolui elegistis.* Et alibi : Aure audietis , & non intelligetis. Claudi erant , gressus fidei & operis boni non tenentes , vel utriusque testamenti doctrinâ carentes. Titubanti namque vestigio fidei & doctrinæ , ante adventum Salvatoris , mundus claudicabat. Omnem namque substantiam suam in medicis non proficientibus erogaverat mulier illa Evangelica. Tunc enim incisam ungulam non habens , nec ruminans , immundus erat. Mutus quoque erat , cujus ora Sathanas clauserat , ut in laudem Dei non personaret. Cujus amore & memoriâ non confovebatur , ideoque linguâ mundi ardens canticum novum , scilicet carmen Deo nostro cantare non valebat. Mutus est enim Deo , qui non est ejus memor. Ut quid enim clamat ? ut quid loquitur ? qui canticum Sion , id est , canticum novum non sonat.

Canticum novum quid sit ?

Canticum novum non sonabat , sed canticum sæculi , quando canticum Cœli ignorabat. Sed veniens Emmanuel , & nebulam peccati & ignorantiæ totam terram tegentem , sicut cinerem spargens , oculos cœcorum , & aures surdorum utrasque aperuit , & claudos in saltum spiritualem , ut saliant scilicet de vitiis ad virtutes , de mundo ad Cœlum direxit , & linguam mutorum ad personandas laudes Dei solvit ; Venit in nubibus Cœli , & usque ad Antiquum dierum pervenit , & in conspectu ejus obtulerunt eum. Nubes Cœli caro est cœlestis , quam non secum de Cœlo attulit ; sed in utero Virginis sine peccati contagio suscepit.

Conceptio immaculata Beatæ Virginis.

Prævenit enim Spiritus Sanctus Virginem , eam etiam totam sanctificans , & igne charitatis replens , ut ex decima sanctificata decimam partem Summus Sacerdos acciperet. Accepit enim primitias nostræ carnis. Unde Isaias : *Ascendet Dominus super nubem levem , & ingredietur Ægyptum , & commovebuntur simulacra Ægypti.* Nubes enim levis caro est , in qua apparuit. Nubes , quia nobis præbet refrigerium contra æstum vitiorum ; levis , quia sine corruptione iniquitatis , quæ in Zacharia legitur *sedere super talentum plumbi.* In hac igitur nube ingressus est Ægyptum hujus mundi , & simulacra ejus corruerunt , id est , principalia vitiorum vitia hujus mundi defecerunt in cordibus Fidelium. Pervenit autem usque ad Antiquum dierum , quia licèt in nube minor Patre fuerit cognitus ei æqualis in deitate , cujus voluntate sicut in utero Virginis est natus , ita in Cruce à Judæis est oblatus. *Qui dedit ei potestatem & Regnum & honorem* , dum mundo innotuit eum genuisse omnipotentem & Regem , & ideo honorandum sicut Patrem. *Qui enim non honorificat Filium , non honorificat Patrem qui misit illum. Potestas ejus , potestas æterna , & Regnum ejus quod non corrumpetur.* Regni ejus non erit finis , quia Regnum ejus non est de hoc mundo , quod nobis præstare dignetur qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Marginal references: Sap. 1. 4. — * f. scientiam — Eccli. 1. 33. — Eccli 3. 22. — Num. 24. 17. — Is. 30. 27. — Is. 35. 6. — * Vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum. Cant 4. 9. — Is. 65. 12. — Luc. 8. 43. — Is. 19. 1. — Zach 5. 7. — Ioan. 5. 23. — Dan. 7. 14.

IN ADVENTU DOMINI.

Et vulg. Sangerm. 381.

SERMO OCTAVUS.

De Mysterio Incarnationis.

Gen. 49. 10. **N**On auferetur Sceptrum de Juda, nec Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium.

Jacob benedictiones daturus filiis, præsciens in spiritu de semine suo nasciturum illum in quo fieret benedictio omnium *Gen. 49. 1.* gentium, vocavit filios, & ait eis: *Congregamini filii Jacob, ut annuntiem vobis quæ futura sunt diebus novissimis; Congregamini, & audite Israël patrem vestrum.* Inde adjecit: *Non auferetur Sceptrum de Juda, nec Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Patriarcha Israël mutatione nominis, ampliationem assecutus est virtutis, reprobato nomine suo, eodemque odioso, à Deo electus, ac matri dilectus, illo mente capto cujus nomen est viventis & videntis, factus cum Jeremia quasi puer nesciens loqui, & cum Moyse tardioris & impeditioris linguæ, & ob sermonis gracilitatem ad modicum sonans, cujus infirma venerando miratur, cujus magnitudinis non est finis, illius humilitatis amplectitur pedes, cujus Majestatis caput attingere non valet. Caput enim Christi Deus est, & Deus absconditus ipse est. Illius ineffabilis est majestas, cujus tacito præconio extollitur humanitas. Relinquens igitur Deitatis sublimia, quæ præteritum, vel futurum non novit, quod futurum [erat] quodam verborum involucro edidit, benedicendis filiis eum venturum annuntians, cui occurrentes turbæ clamaverunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini. Non auferetur Sceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Tribus Juda Regni privilegium habere meruit, quando cæteris Tribubus trepidantibus & desperantibus, sola illa, ex præcepto Dei, fiducialiter mare rubrum introivit cum sanctis fidelibus Moy- *Osee 11. v. 12.* se & Aaron. Unde Osee: *Judas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis fidelis.* Rectè igitur Sceptrum, regiæ dignitatis administratio intelligitur, quæ non est ablata, nec Dux de femore Judæ defecit, donec veniat qui mittendus est, id est Christus, qui mittendus erat, quia promissus; promissus, quia ad hoc electus ante mundi originem. Licet enim in Sedecia, vel Godolia defecerint Reges de Juda, non tamen defecerunt Sacerdotes, vel Duces, Regium officium procurantes, donec venit Christus. Sed unde venit Christus, & ad quid venit, & quò venit? *Ego*, inquit, *exivi à Patre, & veni in hunc* *Joan. 16. 28.* *mundum.* Ecce unde & quò venit. Unde Propheta: *A summo Cælo egressio ejus*, id *Psal. 18. 7.* est, ab æqualitate Patris æternaliter est egressus, à quo in orbem terræ temporaliter est introductus. De illo enim Evangelista ait: *In mundo erat, & mundus per* *Joan. 1. 11.* *ipsum factus est, & mundus eum non cognovit.* Et addit: *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Si autem in hunc mundum venit, & in mundo erat, illuc ergo venit ubi erat; illuc missus est, ubi non deerat, quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus absens est, quoniam Deus est. Si autem Deus est, non loco clauditur, nec locali capacitate determinatur, sed ubique & semper, essentialiter & totus est qui ait: *Cælum &* *Jerem. 23. 24.* *terram ego impleo.* Hic est enim Sapientia, quæ *attingit à fine usque ad finem fortiter,* *Sap. 8. 1.* *& disponit omnia suaviter*, qui ab initio * usque ad Incarnationis tempus, mirifica opera, & scientifica testimonia per vetus Testamentum fortiter edidit; ab Incarnatione usque ad finem mundi, suavitatem Evangelii exponit. Attingit autem à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter, quia ab æterno usque in æternum immutabiliter manens, ubique perfectè cuncta agit & disponit. De quo dicitur: *Omnibus mobilibus, mobilior est Sa-* *Sap. 7. 24.* *pientia, quæ attingit ubique per suam munditiam.* Hæc non dicitur mobilior mobilibus, eò quod in se moveatur, cùm in Propheta scriptum sit: Ego Dominus, & non mutor; sed quia cætera movet, regit & ordinat, quia cùm sit una, omnia potest, & permanens, omnia innovat, ut in Libro Sapientiæ legitur. Hujusmodi semper incommutabili voluntate, eàdemque æternitate, movet per tempus creaturam spiritualem; movet etiam per tempus & locum creaturam corporalem, ut eo motu naturas quas condidit administret. Cùmque tale quid agit, non debemus opinari ejus substantiam, quæ Deus est, corporibus locisve mobiliorem, cùm sit ipsa & interior omni rei, quia in ipsa sunt omnia; & exterior omni rei, quia ipsa super omnia est, & antiquior omnibus, quia est ante omnia, & novior omnibus, quia est post omnia. Intelligimus ergo illam sine tempore sempiternam, sine loco ubique totam, sine sui mutatione omnia mutabilia facientem. Hæc autem mittenda & futura in Prophetis dicitur, & venisse in Evangelio legitur. Quomodo ergo intelligenda est hæc missio omnia continentis Sapientiæ, id est, Christi? Quomodo missum in mundum, vel venisse intelligemus?

Quomodo Deus, qui ubique est, in propria venit.

Immensitas Dei.

* supp. mundi

Loci immensitas explicata egregie.

Missio Verbi in mundum explicata. Debemus de illo sobriè [loqui,] quia de illo opinari digna [non] sufficimus, quia ex illo incomprehensibili, inenarrabilique secreto divinæ Majestatis, dedit se comprehendendum & videndum hominibus, cùm se exinanivit, formam servi accipiens. Baruch. 3. 38. Unde: *In terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Non igitur venit in mundum mutando locum, quia in mundo erat, sed induendo carnem, ut congruenter carnalibus appareret sine sui mutatione. Venit ergo Sermo Patris à regalibus sedibus in mundum, formâ servi indutus. Sed ad quid venit? Curare vulnera, suscitare mortuum, sanare semivivum. Hic est ille Samaritanus, qui apparuit vulneratò qui incidit in latrones, descendens de Jerusalem in Jericho, atque vulnera ejus alligavit, quem Sacerdos & Levita pertransierant, nullum ei porrigentes subsidium, id est, Lex vetus & Sacerdotium, quæ hominem à latronibus vulneratum, id est, à dæmonibus percussum, liberare non valuerant. Ideoque Samaritanus eâdem viâ descendens, ad eum accessit curandum, quem ille semivivus audierat expectandum. Samaritanus, id est custos, est Christus, qui non dormitans, neque dormiens, Isaia 21. 11. custodit Israël, qui per Isaïam ait: *Ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte, Custos quis de nocte? Dixit custos: Venit mane & nox; si quæritis, quærite, convertimini, atque venite.* Seir interpretatur *hispidus & pilosus.* Quo humani languoris ærumna significatur, qui vulneratus à latronibus, angebatur, qui nullum adeptus remedium per Sacerdotem & Levitam de Seir, de loco scilicet horroris & vastæ solitudinis, ubi suppliciis hispidus, & vitiis pilosus jacebat, clamabat ad Samaritanum, quasi Rom 7. 24 cum Apostolo dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum*, quia non est qui liberet, nisi Samaritanus, id est, custos verus. Ad hunc ergo, quem eâdem viâ descendentem, id est, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato, clamat, dicens: Custos quid de nocte? vitiorum scilicet & ignorantiæ; qui de nocte suppliciorum & miseriæ, liberare potes pauperem, cui non est adjutor. Respice agmina noctis. * Eripe me à latronibus captum, & semivivum relictum. Perdidi enim vitam gratiæ, sed non vitam naturæ. Vita optima est perdita, quâ vivit anima Deum laudans. Vita bona est corrupta, quâ natura in integritate vivebat. Vita peccati est invecta. Triplex enim est vita, naturæ, gratiæ, vitii. Vitam ergo perditam redde, corruptam restitue, invectam amove. Tempus quod dicitur faciendi, non jam jubendi, quia

* f. supp contra me insurgentia.

Triplex vita, naturæ, gratiæ, vitii.

jussa legum prodesse non potuerunt. Est enim tempus tacendi, & est tempus loquendi. Tempus enim loquendi fuit in Eccle. 3. 7. lege, ubi erat vox verborum sine operatione gratiæ, & multiplicitas promissorum, sine exhibitione rerum. Sed nunc tempus est tacendi illa legalia, & implendi spiritualia, scilicet ut venias ad liberandum nos, & in palma Crucis ascendas, & fructus ejus comedas, peccatum & mortem tollas, & vitam repares. Et dixit custos: *Venit mane & nox*, quod dicitur cum Apostolo: *Nox præcessit, dies autem* Rom. 13. 12. *appropinquavit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, in quo exaudiam & juvabo vos, nisi gratiam in vacuum recipiatis. Surgite ergo de somno torporis & ignorantiæ, & abjicite opera tenebrarum, id est, mala opera, quæ ex tenebris veniunt, & ad tenebras ducunt exteriores, & induimini arma lucis. Ornamini scilicet, & armamini virtutibus, contra jacula inimici ignita, ut digni sitis recipere Salvatorem, quem expectatis, & induimini Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis vestræ configuratum corpori claritatis suæ; cujus sicut via est impolluta, & mansio incontaminata, qui non habitat in corpore subdito peccatis, nec requiescit nisi super humilem & quietum, & trementem sermones suos. Projicite ergo lapides de plateis vestrorum cordium; frangite idola mentium; redite prævaricatores ad cor; invocate eum in veritate, & invenietis illum. Hoc est ergo quod dicit Samaritanus: *Venit mane & nox.* Nox scilicet infidelitatis & ignorantiæ. Nox cæcitatis & vitiorum venit olim, sed modo non est, quia venit mane, quando sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Si ergo quæritis me, quærite toto corde; non verbo & linguâ, sed opere & veritate. Convertimini declinantes à malis, & venite ad me facientes bona; nunc enim propior est vestra salus, quàm cùm credidistis, id est, credere incœpistis. Accepistis responsionum oracula, sicut per Isaïam ait: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator* Is. 51. 5. *meus.* Et item: *Non elongabitur: & salus* Is. 46. 13. *mea non morabitur; Dabo in Sion salutem, & in Jerusalem gloriam meam.* Quàm dulcis & amanda promissio! Quàm dulcis & suavis sermo, & omni acceptione dignus! Justus enim ac Salvator * Patris est Jesus Christus, non utique Patrem justificans vel salvans. A Patre habet quod justificato & salvare potest, qui in Patris nomine venit in hunc mundum peccatores salvos facere; peccatores quidem peccata confitentes, non justos, id est, de sua justitia præsumentes, secundùm illud: *Non veni* Luc. 5. 32. *vocare justos, sed peccatores ad pænitentiam.*

* hoc est, à Patre missus.

* f. Quid enim est apud Deum comparandum dono sanitatis, vel promulgationi salutis.

Is. 46. 13.

* Custodia sui quam necessaria.

Hoc quoque fidelium mentes plurimùm attollit. [* Quid enim est apud Deum comparandi donaro sanitatis, vel prolongatio salutis?] Unde Pater ait: *Non elongabitur salus mea, & non morabitur*, ultra horam scilicet ab æterno præfixam; immò, *Dabo in Sion salutem, & in Jerusalem gloriam meam.* Sion, speculatio; Jerusalem, visio pacis interpretatur. Sion ergo præsens est Ecclesia, quæ assultus hostium de longinquo præcavet, in speculo Scripturæ speculatur vultum nativitatis suæ servans cor suum omni custodiâ, ostium continentiæ labiis apponens, & vestimenta sua, ne in via nuda ambulet, custodiens secundùm

Habacuc. 2. 1.

illud Habacuc: *Super custodiam meam stabo, & super munitionem figam gradum, & contemplabor, ut quid dicatur mihi videam, & quid respondeam ad arguentem me.* Jerusalem, cœlestis est Ecclesia, quæ visione pacis fruitur, ubi est plena & perfecta pax, sine perturbatione inquietudinis, secundùm

Ps. 147. 15.

Levit. 26. 6.

illud: *Qui posuit fines tuos pacem.* Et alibi: *Dabo pacem in finibus vestris.* Samaritanus ergo, id est custos noster, in Sion est salus, & in Jerusalem gloria, quia hic justificando servat, ibi in dextera collocando glorificat. Hic est ille Helisæus, qui baculum misit ad suscitandum filium Sunamitis, qui cùm ipse surgere non valeret, tandem venit ipse Helisæus, & contraxit se, & coaptavit mortuo puero, & surrexit mortuus. Helisæus calvus à pueris irrisus est, cùm ascenderet in Bethel, clamantibus:

Lex vetus, baculus missus, sed impotens; Christus Helisæus, ipse omnipotens ad salutem.

Tolle, tolle, crucifige eum, qui misit baculum ad suscitandum filium Sunamitis, cùm per Moysen dedit legem flagellantem, non juvantem; commonentem, non curantem. Magno enim & profundo judicio legem dedit, priusquam Filium mitteret Deus, ut hominum superbiam domaret, & insufficientiam humanam convinceret, ne sibi justitiam arrogaret, & frustra Christum venisse judicaret. Misso igitur per servum baculo, id est, lege per Moysen datâ, non est justificatus mortuus, quia lege subintrante habitavit delictum. Per legem enim cognitio, non consumptio peccati venit. Igitur Helisæus ipse contraxit se, quia semetipsum exinanivit, formam servi accipiens. Non enim exinanitus est evacuatione, vel mutatione formæ divinæ; sed assumptio formæ servi accessit, non forma Dei discessit. Quasi enim dignitate se exuit, cùm formâ Dei se vestivit forma hominis, & coaptavit se mortuo puero, quia *in similitudinem hominum factus, & habitu inventus est ut homo.* Similitudo hîc veritatem exprimit. In similitudinem

Phil. 2. 7.

ergo hominis factus est, quia in unitate personæ accessit Verbo anima rationalis & caro. Cùm autem esset unicus Dei Filius, non gratiâ, sed naturâ, ut etiam esset gratiâ plenus, factus est hominis Filius Deus & homo, non duo Filii Dei sine initio: homo accepto initio minor Patre in * forma, æqualis Patri in forma Dei. Qui etiam suo habitu, id est conversatione suâ, inventus eum volentibus experiri, ut alius homo bibit, comedit, sedit, & alia humanitatis officia explevit. Hac igitur conjunctione & coaptatione surrexit mortuus.

* supp. humana.

Joan. 5. 2.

In Evangelio quoque legitur, quod Angelo Domini in piscinam, quæ dicitur probatica, semel in anno descendente, movebatur aqua, & sanabatur unus qui prior descendebat in piscinam. Hic est Angelus Magni Consilii, [in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi,] qui descendit in piscinam probaticam, id est, pœnalem, cùm venit ad Synagogam carnalem, terrena amantem, & carnalia offerentem. Hæc habebat quinque porticus, in quibus erat multitudo languentium expectantium aquæ motum, id est quinque Libros Mosaicos, quibus languores prodebantur, non sanabantur. Hic est puer portans quinque panes hordeacos, quibus onerabatur, non alebatur. Sed veniente Angelo, mota est aqua, id est, populus ad crucifigendum, dans super eum vocem quasi leo in sylva, & ita sanatus est unus per unum. Nemo est inventus qui posset aperire librum, & solvere signacula ejus, nisi Leo de Tribu Juda. Per hunc non sanatur nisi unus, quia nemo meretur sanari, nisi qui per charitatem Christo compaginatur, tamquam membrum capiti, quia nec filii Jacob hoc mysterium audire meruerunt, nisi congregati in nomine Domini, qui ait: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Illis enim congregatis prædixit quod futurum erat novissimis diebus, id est novissimâ ætate. Nos enim sumus in quos fines sæculorum devenerunt, ut ait Apostolus Joannes: *Filioli, novissima hora est.* Unde [a] *& in vespera carnem Eliæ corvus afferebat, & mane panes*, quia in vespera mundi, adest Salvator Incarnatus ad justi-

Math. 18. 20.

a 3 Reg. 17. 6.

[a] Ista allusio non videretur admittenda, si ad Vulgatam referretur, cùm 3. Reg. cap. 17. v. 6. sic habeatur: *Corvi quoque deferebant ei, (* scilicet Eliæ, *) panem & carnes mane, similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente.* Sed optimè consonat Versioni septuaginta Interpretum, quâ ut plurimum usus erat Hildeberti tempore, ubi sic habetur: *Corvi ferebant ei panes mane, & carnes vesperi, & de torrente bibebat aquam.* Hinc innuitur Hildebertum, si quando Scripturam citat aliter quàm in Vulgata reperitur, hoc indè contigisse, quod sæpè sæpiùs Versione septuaginta Interpretum, quasi sibi familiari, uteretur.

tiam, & mane tertii diei Panis Cœleſtis, qui viram dat mundo, paſſionis clibano excoctus, in gloria reſurrexit. Unde Moyſes ait filiis Iſraël. Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus. Hac igitur horâ, Magni Conſilii Angelus, de conſeſſu Patris, ad ſanandum unum deſcendit. Deſcendit & Samaritanus ad alligandum vulneratum. Appropiavit Heliſæus ad ſuſcitandum mortuum: Acceſſit qui matri ſuæ Eccleſiæ vivificatum reddidit. Unde ei honor & gloria per infinita ſæcula ſæculorum. Amen.

IN NATIVITATE DOMINI.

E Sangerman. 381.

Sermo primus.

De Nativitate Domini.

Pſ. 88. v. 19. *Domini eſt aſſumptio noſtra, & Sancti Iſraël Regis noſtri.*

Dominus Dominantium, Rex Regum, cui nomen eſt Omnipotens, humanæ infirmitatis conſortium non aſpernatus, nec dedignatus, *ſemen Abraham, non Angelos apprehendit*, ut ait Apoſtolus. *Hebr. 2. 16.* Non enim Angelicæ naturæ data eſt hæc dignitas, ut Deus ei in unam perſonam jungeretur, ſed carnem de Abraham ſuſcepit, ut filios ejus ſalvaret. Unde Iſaias: *Iſ. 65. 9.* *Educam de Jacob ſemen, & de Juda poſſidentem montes ſummos, & hæreditabunt hæreditatem mei electi; ibi ſervi mei habitabunt.* Hoc eſt ſemen Abrahæ promiſſum, cui eſt à Domino dictum: *Gen. 22. 18.* *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Hic eſt Chriſtus ſemen dictus Abrahæ, quia ſemen Abrahæ apprehendit. Non enim ſecum de Cœlo carnem tulit, nec aliunde novam carnem reformavit. Sed de maſſa humanæ conſpetſionis aſſumpſit nubem ſanctificationis, ut eſſet gigas geminæ ſubſtantiæ, biformiſque naturæ, in quo humanæ naturæ dignitas, & Dei miſericordia & gratia, quâ hoc facere dignatus eſt, & cura quam de nobis habuit inſinuatur; fugientem quippe ante ipſum humanam naturam, & longè fugientem, longè quidem eminùs, quia longè à peccatoribus eſt ſalus, inſecutus apprehendit; quod quia eſt magnum & mirabile, & ſtupore plenum, infirmitatem noſtræ carnis ſic exaltavit, ut Verbo Patris in unitate perſonæ ſocietur. Hæc eſt mulier, quæ, ut Evangelica tradit parabola, accendit lucernam, & dragmam quæ perdita fuerat, everſâ domo reperit. Perdito enim homine in Protoplaſto, qui fuit origo perditionis, nos autem propago patris, ſapientia ut dragmam perditam reperiret, id eſt, hominem nomine Regis & imagine inſcriptum reperiret, accendit lucernam, id eſt, lumen poſuit in teſta; quia lumine divinitatis accendit teſtam humanæ infirmitatis, & everſâ domo, id eſt, mundo in malignitate poſito, dexterâ Excelſi in melius murato, reperta eſt dragma, & prodigus ille filius, qui perierat, ad patrem de longinqua peregrinatione regrediens, eſt inventus. *Verbum in carne, lumen in teſta.* Naturæ jura ſolvuntur ubi Deus humanatur, & * hic deificatur, ubi natus in matre generatur ſine patre. ** f. & homo.* Lætentur ergo Cœli, & exultet terra, quia Verbo ſociata eſt noſtra natura, & quæ in terris ſunt, & quæ in Cœlis reſtaurata, & pace hominibus in terra datâ, facta eſt Deo in excelſis gloria, dum Angelicæ ruinæ reparantur diſpendia. Unde ab Angelis canitur Gloria in excelſis Deo; Glorificant enim Deum de ſuæ diminutionis reparatione. *Cur Angeli cecinerunt: Gloria in Excelſis Deo.* Laudant Deum de naturæ reconciliatione, quâ cuncta ſunt peracta, quia apparuit benignitas & humanitas Salvatoris noſtri Dei, id eſt, Deus benignus & humanatus apparuit, cùm venit quærere & ſalvum facere quod perierat. Solus Patris Filius, non Pater ipſe, vel Spiritus Sanctus, carnem aſſumpſit, ut Deus qui in ſapientia ſua mundum condiderat, ſecundùm illud: *Incarnatio Verbi theologicè deſcripta.* *Pſ. 103. 24.* *Omnia in ſapientia feciſti*, Domine, ut eadem quæ in Cœlis ſunt & in terris, ſalvaret, miſſus eidem * Filius, non Pater, vel Spiritus Sanctus, ut * alius in divinitate eſſet Filius, alius in humanitate; ** ſupp. mundo.* ** ut non alius.* Et ne idem eſſet Pater qui Filius, ſi Deus Pater de homine naſceretur, in magno Dei conſilio & ineffabili ſapientia, non Pater carnem aſſumpſit, vel Spiritus Sanctus, ſed Filius tantùm, ut qui erat in divinitate Filius Dei, ipſe fieret in homine, hominis Filius; natus pro veritate, naſceretur ex homine hominis Filius, ut veritas geniti, non adoptione, vel appellatione, ſed in utraque nativitate naſcendo filii nomen haberet. Hujus utramque nativitatem Iſaias admirans, ultra * profunditatis horrore percuſſus, & ultra abyſſi altitudinem attonitus, ait: ** ſupp. quam dici poteſt.* *Iſ. 66. 7. & 8.* *Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit maſculum. Quis audivit unquam tale, & quis vidit unquam huic ſimile?* Mens deficit, vox ſilet. Idem alibi ait: *Iſ. 53.* *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod non de æterna generatione tantùm, ſed etiam de temporali intelligendum eſt. Nam & Joannes ab utero ſanctificatus, quo inter natos mulierum non ſurrexit major, ſe & infirmum oſtendit incomparabilis generationis explicatione, dicens: *Joan. 1. 27.* *Veniet fortior me poſt me, cujus non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamentorum*, id eſt, ligaturam

**f. nodum.* mysterii Incarnationis, * modum secreti aperire non sufficio. Et rectè caro dicitur calceamentum, quia eâ quasi calceata ad nos divinitas venit. Sed quod ait: *Antequam parturiret, peperit, &c.* Hoc involucrum interpres veritatis, quasi excutiens, ait: Antequam parturiret Virgo, Deus Pater peperit, id est, Filium genuit antequam veniret partus ejus, scilicet Mariæ, Deus Pater peperit masculum, id est, Filium fortem, per quem omnia facta sunt & subsistunt; Unde masculus dicitur, non propter sexuum discretionem, sed ob virtutis magnitudinem, sicut & *Is. 53. 1.* brachium, de quo: *Et brachium Domini cui revelatum est.* Quis autem unquam vel vidit simile, ut idem hic sit natus, & primò de patre sine matre, & secundò de matre sine patre. Ne [igitur] admireris, cùm & Patrem peperisse fateamur, cùm *Is. 66. 9.* ipse dicat: *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam?* Peperit ergo Deus Pater, & parturiit Virgo, non duos, sed unum eumdemque Dei Filium. De quo: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Magnus est & excelsus puer iste, cujus ineffabilis est nativitas, de quo Ecclesiasti- *Eccle. 4. 13. & 14.* cus ait: *Melior est puer pauper & sapiens Rege sene & stulto, qui nescit providere in posterum; cùm de carcere catenisque egrediatur quis ad regnum, & alius natus in regno inopiâ consumatur.* Hic est puer electus è

Pueritiæ Christi elogium, simul & Christianæ.

millibus, de quo Pater ait: [Ecce puer meus quem elegi.] Hic puer licet pauper plures habet pueros sibi obtemperantes, propter quos & ipse factus est puer. Cùm enim esset dives Deus apud Deum Patrem, per quem omnia facta sunt, factus est pro nobis pauper, ut nostram assumendo paupertatem, nobis suas communicaret divitias. Ut enim se pauperavit, membra cœlestibus donis ditavit. Repletus est enim in quantum homo Spiritu Sancto, qui datus est ei sine mensura, & de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Sicut humilis factus est ut nos exaltaret, & pauper, ut nobis pauperibus spiritu Regnum Cœlorum daret, ita & puer ut suos *Is. 8. 18.* faceret pueros, de quibus Isaïas ait: *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Sæpè quidem in Prophetis dicitur puer propter puritatis privilegium, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in *Ps. 1.* ore ejus, *qui non abiit in via peccatorum, & in consilio impiorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Unde omnes qui volunt esse sui discipuli, pueros *Marci 9. 35.* fieri oportet, quia *puerum assumens, statuit [eum] in medio, dicens: Qui non se humiliaverit sicut parvulus iste, non intrabit in Regnum Cœlorum.* Inde est etiam quod puerorum Innocentium primitiæ dedicatæ sunt, qui non loquendo, sed moriendo confessi sunt ipsum, ut his in puritate vitæ conformari studeant, quicumque Deo hostiam offerre volunt. Propter hujuscemodi pueros, ut eos liberaret de manu perditoris, factus est puer, animam & carnem participans, similis eis in pœna, sed non in culpa. Unde Apostolus: *Quia* *Hebr. 2. 14. 15.* *pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem suam destrueret eum qui habebat mortis imperium*, id est, diabolum, *& liberaret eos qui timore mortis obnoxii erant servituti.* Fuit quidem alius modus nostræ liberationis Deo possibilis, sed nullus nostræ miseriæ sanandæ fuit convenientior, ut homo qui per superbiam corruerat, per humilitatem resurgeret, & qui hominem

Incarnatio modus redemptionis aliis omnibus convenientior.

per astutiam atque fallaciam sibi subjugaverat, ab homine per sapientiam & justitiam vinceretur, ut sicut homo hominem perdidit, ita homo hominem de manu diaboli liberaret. Nisi enim homo esset qui diabolum vinceret, non justè, sed violenter homo extolli videretur, qui se illi sponte subjecit; sed si homo vicit, iterum diabolus hominem perdidit, & ut homo vincat, necesse est ut Deus sit homo, ne peccare valeat. Si enim per * se **f. purè.* homo esset, vel Angelus, in homine facilè peccaret, cùm utramque naturam per se constet cecidisse. Quia ergo pueri *communicaverunt carni & sanguini*, id est, homines erant corruptibiles constantes ex corpore & anima, quæ per sanguinem accipitur, sed Christus participavit eisdem, id est, carni & animæ; & hic similiter, quia fuit passibilis, mortalis, [tentatus per omnia pro similitudine absque peccato,] ut per mortem suam destrueret diabolum, & eos qui illi erant obnoxii liberaret, deletis peccatis, per quæ sub illo captivi eramus. Incideramus enim in principem hujus sæculi, qui * eduxit Adam, eumque **f. seduxit.* fecit suum, & cœpit nos quasi vernaculos possidere. Sed venit Redemptor, & victus est deceptor; Et quid facit Redemptor captivatori nostro? Tetendit ei muscipulam, & posuit ibi quasi escam sanguinem suum. Ille autem fudit sanguinem innocentem, & tunc jussus est recedere à nocentibus. Quia enim manum extendit in eum, in quo nihil juris habuit, meritò illos perdidit, in quibus aliquid juris habere videbatur. Non enim tenebat nos nisi vinculis peccatorum nostrorum. Istæ erant catenæ captivorum. Sed venit puer pauper & sapiens, & alligavit fortem vinculis passionis suæ. Intravit in domum ejus, id est, in corda eorum, ubi ipse habitabat, & vasa ejus diripuit, qui illa amaritudine suâ impleverat. Puer autem

ea eripiens, & sua faciens, fudit amaritudinem, & replevit ea dulcedine. Sapiens ergo est puer natus & bonus. Melior est utique Rege [sene] & stulto. Iste revera bonus, cujus bonitatis non est numerus, cui non aliud est esse bonum, & esse Deum, quia ejus bonitas divina est natura, cujus sapientia divina est essentia. Ipse enim est sapientia quæ ex Altissimi ore prodiit, & primogenita quædam emanatio claritatis omnipotentis sincera, candor lucis æternæ & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius.

Non aliud est esse bonum, & esse Deum.

Hic est puer, non faciem, sed posteriora [*ostendens,] cujus facies nimio fulgore splendens, invisibilis est mortali oculo, posteriora autem videre possunt. Unde Moysi quærenti faciem ejus videre, respondit: *Non videbit homo faciem meam; & vivet;* & addidit: *Sta in foramine petræ, & posteriora mea videbis, cùm pertransiero.* Qui ergo non potest videre faciem veri pueri, videat saltem posteriora, sed in transitu. Facies est divinitatis claritas, posteriora humanæ susceptionis humilitas. Facies est: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum;* Posteriora, *Verbum caro factum est.* Nemo igitur vivens in his sensibus carnis mortalis, quantumcumque provectus, etiam sicut Moyses, potest videre faciem hujus pueri, id est, unitatis & trinitatis mysterium mentis intuitu penetrare. Hoc enim Sanctis in futuro reservatur ad gloriam, secundùm illud: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, & quem misisti Jesum Christum* esse unum solum ac verum Deum.

* supp. ostendens

Exod 33. 20. & seqq

Joan. 1. 1.

Joan. 17. 3.

Hæc est magna multitudo dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se. Si autem non potes videre faciem, videas posteriora stans in foramine petræ cùm transierit, id est, Verbi Incarnationem sic intelligas, ut credas eum postea resurrexisse in gloria. Ipse enim per mortem transiit ad vitam, de terra ad Cœlum, de mundo ad Patrem. Non enim sufficit mortuum credere, quod & iniqui fatentur. Sed respondendum est eis in via veritatis, ut in virtute resurrexisse credatur, quod facit ille qui stat fixus in foramine petræ, id est, in fide passionis Christi. *Petra enim erat Christus*, ut ait Apostolus. Stat ergo in foramine petræ, qui Deum credit esse hominem, qui passus est. Non enim inde fides erat credentibus passionem, quia homo credebatur pati sicut videbatur, sed quia Deus homo credebatur, qui moriebatur. Nec Thomas, cui dictum est: *Quia vidisti me, credidisti*, illud credidit quod vidit; Vidit hominem, & Deum confessus est, dicens: *Dominus meus & Deus meus.* Humanitatem ergo cernebat, & divinitatem credebat. Qui sic credit, stat in foramine petræ, & videt posteriora pueri in transitu, à quibus usque ad contemplationem faciei ascendit; Etsi enim facies posteriora præcesserit, non tamen à facie ad posteriora, sed ab ipsis ad faciem pervenitur, ut à minoribus ad altiora sit progressus.

Beatitudo in visione Dei consistit.

1. Cor. 10. 4

Thomas vidit hominem, & Deum credidit

Joan. 20. 28. & 29.

Hæc sunt vetustissima & nova, quæ projectis veteribus sunt edenda, sicut ait Moyses: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera novis supervenientibus projicietis.* Tria hîc sunt. Vetustissima, vetera & nova. Vetustissima semper habuit puer iste, nova incepit, suscepit vetera, id est, signa novorum præmisit; vetustissima sunt immutabilia, non facta, sed facienda; nova fecit, vetera dixit. Vetustissima ergo sunt Geniti cum Gignente æqualitas, coæternitas, & consubstantialitas; Nova, temporalis de Virgine Nativitas; Vetera, venturi Emmanuel in lege & Prophetis signa & præconia. Vetustissima igitur comedenda sunt, quia eorum intelligentiâ, qui esuriunt & sitiunt justitiam, satiabuntur, secundùm illud: *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua*, vel misericordia. Nova quoque sunt edenda, ut dum hic parvuli sumus, pane Angelorum, id est, * lacte infantium converso nutriamur. Panem namque Angelorum manducavit homo, etsi non in speciei sinceritate quâ fruuntur Angeli, in nube tamen quâ voluit videri. Novis ergo supervenientibus vetera sunt projicienda, quia luce veritatis coruscante, cujus signacula sunt tollenda, quæ erant quasi verba promittentia, tamdiu exstitit nobis promissor Deus, donec factus est solutor. Ubi implevit pollicitum, mutavit verbum, sustulit lignum. Non ait: Dabo, sed dedi. Non autem dicitur: Lux fulgebit, sed puer natus est nobis. Cessat promissio, quia [fit] veritatis exhibitio. Transeunt vetera, quia succedunt nova, secundùm illud Apostoli: *Si qua ergo nova in Christo creatura est, vetera transierunt, ecce facta sunt ei omnia nova.* Vetus enim error abiit, quia veritas de terra prodiit; Dedit enim terra fructum [suum,] cùm Maria genuit verbum bonum.

Levit. 26. 10.

Ps. 16. 15.

* f. in lac infantium converso.

2. Cor. 5. 17.

Bonus est puer iste pauper & sapiens, & utique melior *Rege sene & stulto, qui nescit providere sibi imposterum.* Quis est iste Rex senex & stultus? Ille utique intelligitur, qui merito suæ perversitatis Princeps mundi dicitur, de quo puer sapiens ait: *Venit Princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.* Et item: *Nunc judicium est mundi, nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras.* Princeps autem mundi dicitur, non quia mundialis creaturæ Dominus & auctor exstiterit, sed quia Princeps atque Dux mundana amantium.

Joan. 14. 30.

Joan. 12. 31.

Angeli statim à creatione in Empyreo collocati. tium. Iste ergo Rex senex stultus est. Rex quia in regno conditus, in empyreo cœlo, scilicet igneo. Rabanus [ait] quod cœlum nomen habet à splendore, non à calore, quia à mundi volubilitate secretum, mox ut est creatum, sanctis Angelis est repletum, inter quos Lucifer erat, &
Job. 38. 7. eminebat. Unde Dominus ait: *Ubi eras, cùm me laudabant astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?* Astra matutina vocat Angelos in primordio humanæ conditionis. Meritò ergo & Rex dicitur & senex.
Ezech. 28. 13. Rex, quia, ut ait Ezechiel; *perfectione plenus & decorus in deliciis Dei fuit, & signaculum similitudinis ejus.* Senex quia, te-
Job 40. 14. stante Job, *ipse principium viarum Dei*, quia inter prima Dei opera conditus est; sed stultus quia non providit sibi in posterum. Conditus enim in eminentia & sublimitate veræ scientiæ, altitudine tantùm intumuit, ut Altissimo æquari posse præsumpserit. Dixit enim in corde suo,
Is. 14. 13. 14. & seqq. ut Isaias ait: *In cælum conscendam*, id est, ad æqualitatem Dei, *super astra cæli exaltabo solium meum*, id est, super alios Angelos, & *similis ero Altissimo*. Sed quantò magis præsumpsit, tantò magis corruit.
Ibid. Unde Isaias: *Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, & usque ad infernum detraheris; in profundum laci.* Veritas in Evangelio ait:
Luc. 10. 18. *Videbam Sathanam tanquam fulgur de cælo cadentem.* Stultus ergo Rex iste, licèt senex, in posterum non sibi providens, suis non contentus, aliena usurpare fuit ausus. Unde suis est spoliatus, quia aliis Angelis splendidior conditus, & ob hoc Lucifer appellatus, suo vitio cadens factus est hesperus; De Empyreo in caliginem hujus aëris præcipitatus, ad illudendum ei puer pauper & sapiens, de carcere & catenis egressus est ad regnum, cùm ille natus in regno inopiâ consumatur. Mirare pueri pauperis sapientiam, & Regis senis stultitiam. Ille enim in regno natus inopiâ consumitur; Ambulat enim per loca inaquosa & arida, quærens requiem, & non invenit, quia veram requiem deseruit;
Job 40. 16. *Dormit sub umbra calami, & in humentibus locis*, teste Job, qui inter cedros paradisi gloriosus florebat, sed puer pauper & sapiens de carcere catenisque ad requiem venit & regnum. Captus est enim injustè à Judæis, captus atque ligatus; sed patienter hæc omnia secundùm voluntatem Patris passus clavis cruci affixus est, sed per hanc obedientiam regnum est adeptus. Factus est enim principatus ejus super humerum
Phil. 2. 9. ejus; propter hoc enim *exaltavit illum Deus, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.* Qui enim patiendo apparuit infirmus, resurgendo innotuit Deus. Jubilemus ergo, & sapienter psallamus, quia talis puer natus est nobis, de quo ait Angelus pastoribus: *Ecce evangelizo vobis gau-* Luc. 2. 10.
dium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David, scilicet; Bethleem, quæ interpretatur *Domus panis*, quia ibi natus est panis qui de cœlo descendit, qui dat vitam mundo. Ibi reclinatus est in præsepio, ubi pascebatur bos cum asino, quia propter hoc dignatus est nasci, ut duos populos Deo reconciliaret, ac cœlesti pane reficeret. Jubilate ergo scienter, & psallite sapienter. Beatus enim populus, qui scit jubilationem, id est, qui intelligit rationem & modum jubilationis & psalmi. Est enim jubilus gaudium ineffabile, quod nec verbis explicari potest, nec reticeri valet. Psalmus, operatio bona. Jubilemus ergo mente, & Jubilus quid sit, & quid psalmus.
psallamus opere, præparantes Regi nostro habitacula pectoris, & lavantes inter innocentes manus nostras, quia *Domini est assumptio nostra, & Sancti Israel Regis nostri*; id est, nostram suscepit naturam Dominus & Rex noster, qui nos hîc sanctificat, ut in futuro Israël faciat, id est, Deum videntes, qui velociter spolia prædoni nostro detraxit; qui infirmis salutem, captivis libertatem, exulibus hæreditatem donavit, atque inimicis destructis pacem nobis dedit, unde sit ei honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN NATIVITATE DOMINI.

SERMO SECUNDUS. È ms. sancti Victoris Paris. & Lyrano.

De Nativitate Domini.

Sanctam ac venerabilem; gloriosam & singularem solemnitatem, hoc est, Nativitatem Domini nostri Jesu Christi, Fratres charissimi, devotione fidelissimâ suscepturi, totis viribus nos debemus cum ipsius adjutorio præparare, & omnes animæ nostræ latebras diligenter inspicere, ne fortè aliquod peccatum sit absconditum, quod & conscientiam nostram confundat, & oculos divinæ majestatis offendat. Nam licèt Christus Dominus noster post passionem suam resurrexerit, & in cœlum ascenderit, considerat tamen, ut credimus, & diligenter attendit qualiter se unusquisque servorum ejus sine avaritia & ira; & sine superbia & luxuria, ad celebrandam ejus Nativitatem studeat præparare & componere. Secundùm [enim] quod unumquemque bonis moribus viderit, ita illi gratiam suæ misericordiæ dispensabit. Si enim viderit cum charitate

luce vestitum, justitiæ vel misericordiæ margaritis ornatum, castum, humilem, misericordem, benignum & sobrium; Si talem agnoverit, Corpus & sanguinem suum ei non ad judicium, sed ad remedium per Sacerdotum suorum ministerium dispensabit. Si verò viderit aliquem ebriosum, cupidum, suspiciosum, timeo ne illi hoc dicatur quod Dominus in Evangelio ait: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Et (quod Dominus avertat) fiat illi quod sequitur, *Ligatis manibus & pedibus projicite eum in tenebras exteriores; ibi erit fletus, & stridor dentium.* Ecce sententiam qualem in die judicii suscipiet, qui sine remedio pœnitentiæ, ad festivitatem Domini, vitiorum sordibus inquinatus accesserit. In Natale enim Domini, quasi in nuptiis spiritualibus, sponsæ suæ, id est, Ecclesiæ Christus adjunctus est. Tunc enim *Veritas de terra orta est; tunc justitia de Cælo prospexit;* tunc processit sponsus de thalamo suo, hoc est, Verbum Dei Patris de utero virginali; processit enim cum sponsa sua, id est, Ecclesia, [cùm] humanam carnem assumpsit. Ad istas ergo tam sanctas nuptias invitati, & ad convivium Patris & Filii & Spiritûs sancti intraturi, videte quibus indumentis debeamus ornari. Ideo debemus, quantùm possumus cum adjutorio Dei, corda simul & corpora nostra præparare, ut cœlestis ille invitator nihil in nobis sordidum, nihil fœdum, nihil obscurum, nihil oculis suis deprehendat indignum. Hoc igitur, Fratres charissimi, non transitoriè, sed cum ingenti tremore debemus attendere. Invitati enim sumus ad dominicas nuptias, ut nos ipsi, si bene agamus, sponso adhæreamus. Cogitemus ad quales nuptias, ad qualem sponsum, ad quale conjugium invitati sumus. Invitati enim sumus ad mensam, ubi non invenitur cibus hominum, sed panis Angelorum. Et ideo videamus, ne fortè in anima, ubi debemus bonorum operum margaritis ornari, ibi appareamus pannis veteribus involuti, & [ne] quando eos qui boni sunt in oculis Dei, & quos castitas reddidit candidos, tunc eos qui mali sunt, luxuria reddat sordidos. Et ideo quotiescumque aut diebus Natalis Domini, aut festivitatibus reliquis advenientibus, sicut frequenter admonui, non solùm ab infelici concubinarum consortio, sed ab ipsis uxoribus abstinere, & ab omni iracundia alienos nos facere debemus; ut præterita peccata per eleemosynas & pœnitentias redimantur. Contra nullum hominem odium in corde teneatur. Quod solebat vanitas per * gulam, incipiat justitia per misericordiam erogare pauperibus; quod luxuria vel gula * dispensavit in mundo, pietas reponat in cœlo. Et licèt expediat ut semper eleemosynas facere debeamus, præcipuè tamen in sanctis solemnitatibus secundùm vires nostras abundantiùs erogare debemus; pauperes autem ante omnia frequentiùs ad convivium revocemus. Non est enim justum ut in sancta solemnitate, in populo Christiano ad unum Deum pertinente, alii inebrientur, alii fame & [vitæ] periculo crucientur. Et nos [enim] & omnis populus unius Dei servi sumus, & si bene agimus ad unam beatitudinem pariter perveniemus. Ergo, Fratres, Natalem Domini suscepturi ab omni conscientiæ fæce mundemur. Occurramus [ei] non in sericis vestibus, sed in operibus pretiosis. Vestimenta enim nuda membra operire possunt, conscientiam ornare non possunt; nisi quod majoris verecundiæ est, nitidum membris incedere, & pollutum sensibus ambulare. Interioris igitur hominis priùs ornemus affectum, ut exterioris hominis amictus sit ornatior. Spirituales maculas abluamus, ut non carnalia in nobis fulgeant vestimenta; sed hæc quæ suggessimus, vestræ charitatis sensibus tenatis inhæreant, quæ breviter dicta sunt, & quæ breviùs iteramus. Hæc enim admonemus, Fratres charissimi, quia Natale Domini imminet. [Igitur] tanquam ad nuptiale & cœleste conjugium ab omni luxuria alieni, & bonis operibus adornati, nos per Christi adjutorium præparemus; eleemosynas pauperibus erogemus; iracundiam vel odium, sicut venenum de cordibus nostris respuamus; castitatem fideliter teneamus. Ad convivium nostrum pauperes frequentiùs revocemus. Ad vigilias matutinas surgite; *In Ecclesia stantes adorate vel psallite.* Verba otiosa aut sæcularia, nec ipsi ex ore proferte, & eos qui proferre voluerint castigate; Pacem cum omnibus custodite, & quos discordes agnoscitis, ad concordiam revocate. Hæc si fideliter Christo adjuvante volueritis implere, & in [hoc] sæculo Dominicum ad Altare securâ conscientiâ poteritis accedere, & in futuro ad æternam beatitudinem fideliter pervenire, præstante Domino nostro Jesu Christo.

Math. 22. 12.

Ibid.

Christi Natale Ecclesia nuptiæ

* f. superbiam.

* f. dissipavit.

Psalmodia stando peracta, etiam à Laicis.

IN NATIVITATE DOMINI.

SERMO TERTIUS.

E ms. Villerino.

De Nativitate Domini.

Apparuit benignitas & humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus ju- Tit. 3. 4.

ſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundùm miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit.

Acquiſierat ſibi, Fratres, genus humanum aſtutia diabolicæ fraudis; Subdiderat [illud] ſuæ * dilectioni per peccatum primi parentis. Dominus verò, juſtus Judex, qui nec adverſario aliquid injuſtum vult irrogare, ſed omnia ſive per miſericordiam, ſive per juſtitiam facere, ſic voluit genus humanum per gratiam redimere, ut nec diabolo injuriam videretur inferre. Cùm ergo Sathanas contra hominem aſtutè egiſſet per fallaciam, voluit Dominus contra Sathanam propter hominem prudenter agere per ſapientiam. Tali igitur conſilio egit Dominus de humana reparatione. Neceſſarium erat, ut contra diabolum pugnaturus talis mitteretur, qui nec ſuccumberet, & rationabiliter ageret, & cum ſapientia omnia tractaret. Adam purus homo fuit, & ideo ex humana fragilitate tentationibus diabolicis ſuccubuit; & propterea purus homo ad redemptionem mittendus non foret, qui vel per ſe, vel cùm tentaretur, peccare potuiſſet. Angelus tamen non erat mittendus in hac militia, quia peccare poterat, qui priùs peccavit in ſuperbia. Neceſſariò igitur mittendus erat qui peccare non poterat. Sed nulla creatura eſt rationabilis quæ peccare non poſſit, niſi ſolus Deus. Quare ergo non eſt miſſus Pater, non eſt miſſus Spiritus Sanctus, ſed ſolus Filius? Quia, ut ſuperiùs dictum eſt, contra [hoſtem] aſtutum agendum erat per ſapientiam. Sapientia autem & prudentia Patris eſt Filius, per quem omnia facta ſunt & proviſa. Quia prudentia eſt, egit rationabiliter; Quia ſapientia eſt, egit ſapienter; Et quia Deus extitit, peccare non potuit. Miſſus eſt ergo Filius, qui cùm eſſet prudentia, omnia rationabiliter egit; cùm eſſet ſapientia, ſapienter omnia pertractavit; cùm eſſet Deus, peccare non potuit. Sed rationi congruum erat, ut ſicut homo ſuperatus * captus erat, ſic homo ſuperando [dæmonem] naturam humanam liberaret. Non ergo purus homo miſſus eſt, ſed Deus & homo; homo qui pugnaret, Deus qui pugnantem ſuſtentaret. Eſt & alia ratio. Magna diſcordia erat inter Deum & homines per veterem hominem; facta eſt concordia per novum mediatorem. Sed cùm mediator eſſet, dignum erat ut cum utroque affinitatem haberet. Itaque cùm hominem Deo reconciliaturus erat, qui erat inter utrumque, Deus & homo eſſe debuit. *Apparuit ergo benignitas & humanitas Salvatoris noſtri Dei*, id eſt, Deus & homo. Non tamen *ex operibus juſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundùm miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit.* Bene autem apparuit. Revelata eſt enim * Dei nativitas multis modis. Revelata eſt per Angelos paſtoribus; revelata eſt per ſtellam Regibus. Audivimus enim in Evangelio, quod *paſtores erant in regione eadem vigilantes, & cuſtodientes vigilias noctis ſuper gregem ſuum. Et ecce Angelus Domini ſtetit juxta illos; & timuerunt timore magno. Et dixit eis Angelus: Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus.* Et ubi eſt natus? *In civitate David*, id eſt, Bethleem. *Et hoc vobis ſignum: Invenietis infantem pannis involutum & poſitum in præſepio. Et ſubitò facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cæleſtis exercitûs laudantium Deum, & dicentium: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hoc audientes paſtores venerunt uſque Bethleem, & viderunt ſicut dictum fuerat ad illos per Angelum. Merito hoc Angelus nuntiavit, quia Rex Angelorum natus erat. Et dignum erat ut cum magna luce appariſſet Angelus, quia ſolem juſtitiæ, lumen in tenebris declaravit exortum. Paſtoribus nunciatum eſt, quia natus eſt ille qui ait: *Ego ſum Paſtor bonus.* Per ſtellam apparuit Regibus, quia ortus erat Rex & ſtella. Rex, unde ſcriptum eſt: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo;* Stella, unde ſcriptum eſt: *Orietur ſtella ex Jacob.* Meritò itaque apparuit Paſtoribus & Regibus, quia ipſe erat Rex & Sacerdos natus de regali & ſacerdotali genere. De regali ſemine; quia de ſemine David. De ſacerdotali, quia Maria cognata Elizabeth erat. Satis commendabilis fuit nuntius, quia Angelus, & cum magna voce, de qua legitur in Evangelio: *Et erat uxor Zachariæ de filiabus Aaron, & nomen ejus Elizabeth;* Sed audite quid attulit: *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis hodie Salvator.* Verè gaudium magnum. Captivi eramus in carcere, jacebamus in infirmitate. Natus eſt medicus. Ecce gaudium magnum. Multò magis gaudium erat hominibus, cùm Angeli gauderent, & dicerent: *Gloria in excelſis Deo.* Gaudium erat apud Angelos de reſtauratione diminuti ordinis. Laudabant Dominum de reparatione hominum, ad reſtaurationem Angelorum. Et hominibus eſt pax, quia diſcordiam cum Deo & cum Angelis habuimus; ſed per mediatorem reconciliati ſumus; Quia peccando extranei eramus, ideo & extraneos nos à ſuo conſortio deputabant Angeli. Adeo Angeli vilipendebant homines, quod ſe ab eis adorari permittebant. Hinc eſt enim, quod Loth & Abraham Angelos adorabant, nec ipſi

[Marginal notes: * f. ditioni. — Quare nec Pater, nec Spiritus Sanctus, ſed Filius miſſus eſt. — * f. captivus. — * f. Chriſti. — Luc. 2. per totum. — Matth. 2. — Pſ. 2. 6. — Num. 24. 17. — Luc. 1. 5. — Per homines reſtauratio Angelorum. — Ante ortum Chriſti Angeli patiuntur ſe adorari, non poſtea.]

prohibentur ante adventum Christi. Sed nato Domino, cùm Joannes voluit adorare Angelum in Apocalypsi, idem Angelus ne se debeat adorare compescit, dicens : *Vide ne feceris, conservuus tuus sum, & fratrum tuorum.* Priùs naturam humanam despiciebant Angeli, ut inferiorem; sed postquam eam assumptam super se conspiciunt, prostratam sibi videre pertimescunt, nec dedignantur hominem socium, qui super se adorant hominem Deum. Pax nunciatur hominibus, sed non omnibus, immo hominibus bonæ voluntatis; ac si diceret : Illi reconciliabuntur, qui habent bonam voluntatem reconciliandi; Illi verò habent voluntatem reconciliandi qui vovent se creatori, nec faciunt contrarium voluntati ejus. Notandum est quare dixit, bonæ voluntatis, & non actionis; quia voluntas bona sufficit, si facultas operationis desit. Itaque bona voluntas valet aliquando, sine operatione bona; operatio verò numquam sine bona voluntate. Maluit ergo dicere, bonæ voluntatis, quod commune est omnibus salvatis. Ostendimus, Fratres charissimi, quomodò apparuit benignitas & humanitas Salvatoris, sed non est silendus ordo gloriosæ ejus Nativitatis. Prædictus est Adventus ejus, multis & ante temporibus à Prophetis præsignatus erat, multis etiam figuris; ait enim Isaias : *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini.* Hoc etiam ostensum est priùs in figura Aaron. Dominus enim præcepit de singulis tribubus virgas afferri. Allatæ sunt virgæ duodecim, inter quas etiam erat una quæ fuerat Aaron Sacerdotis; positæ sunt à Moysi in tabernaculo testimonii; virga autem Aaron post alterum diem invenitur produxisse flores & frondes, & peperisse nuces. Ecce prophetia & figura. Jesse fuit pater David; Radix Jesse familia Judæorum; Virga est Maria, flos filius ejus, super quem descendit Spiritus Sanctus in specie columbæ. Similiter virga Aaron, quæ sine semine produxit * nuces, signat Mariam, quæ sine semine genuit Christum. In nuce, quæ signat Corpus Dominicum, tria sunt; cortex, testa, nucleus. Cortex amarus designat carnem, quæ habuit passionis amaritudinem. Testa significat ossa. Nucleus interior animam virtutibus candidam. Cùm his, & his similibus esset hæc nativitas Domini prænunciata, & præmonstrata, voluit Dominus implere promissa. Missus est itaque Gabriël Angelus ad Mariam in Nazareth, & nunciavit descensum Domini in uterum ejus. Dignum erat ut Gabriel, qui fortitudo Dei interpretatur, annunciaret nasciturum Dominum, qui forti manu contra principem hujus mundi pugnaturus erat; Et valde conveniens erat, ut Christus qui per florem supradictum præsignatus erat, in Nazareth conciperetur, *qui flos* vel *virgultum* interpretatur. Egregium præcursorem habuit egregius Imperator Joannem Baptistam, qui ab utero matris Dominum recognovit, qui per eumdem Gabrielem scilicet nunciatus est, & * contratius naturæ de sterili Elizabeth, videlicet cognata Mariæ, natus est. In sexto mense à conceptione Joannis conceptus est Christus; quo concepto abiit Maria in montana cum festinatione, & intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elizabeth. Et auditâ salutatione, exultatione exultavit infans in utero Elizabeth. Cœpit Joannes esse Prophera, antequam nasceretur, & recognovit servus Dominum, conceptus conceptum; & per gratiam pueri repleta est mater spiritu prophetico, & ait : Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me; & mansit ibi Maria tribus mensibus, & reversa est in domum suam. Postea contigit Joseph ire in Bethleem cum uxore sua prægnante; cúmque impleti essent dies ut pareret, diverterunt in stabulum, & peperit sine dolore, & pannis eum involvit. Sic divinâ potentiâ operante, de Virgine natus est Christus, non apertâ portâ Virginis, quæ virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum. De hac porta Virginis dixit Dominus ad Ezechielem : *Porta hæc quam vides, clausa erit, & non aperietur, & vir non intrabit per eam*, quam ingressus est Dominus Deus Israël, & semper erit clausa. Magnum meritum, magnum donum, magna gratia : Ancilla peperit Dominum; creatura, Creatorem; filia, * matrem; filia divinitatis, mater humanitatis. Duas nativitates Domini accepimus, unam divinam, alteram humanam. Illam sine matre, istam sine patre. Hodie, Fratres charissimi, celebramus temporalem Nativitatem propter nos acceptam. Gaudeamus propter reparationem nostram : Hodie suscepit infirmus sanitatem, hodie captivus libertatem, hodie recuperavit exul hæreditatem. Suscipiamus ergo hodie Regem venientem, præparemus ei habitacula pectorum contra talem Imperatorem, ut nos dignetur suscipere, in cœlesti Jerusalem, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Marginalia:

Apoc. 19. 10.

Ad meritum sufficit bona voluntas, sed si desit operandi facultas.

Is. 11. 1.

Num. 17. per totum

Maria est virga, flos Filius ejus

* Vulgata habet non nuces, sed amygdalas Num 17. 8.

Luc. 1. 26.

* f. contra jus naturæ.

Luc. 1. & seqq.

Ezech. 44. 2.

* f. patrem.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS DOMINI.

Sermo unicus.

E Sangerman n. 381.

Abd 1.v.17.

IN monte Sion erit salvatio, & erit Sanctus, & possidebit domus Jacob eos qui se possederant, & erit domus Jacob ignis, & domus Joseph flamma.

Suavis & mitis promissionis buccina cordibus fidelium insonuit per Prophetam Abdiam, qui velut musica Salvatoris, & harmonia cœlestis, fidelium mentes spirituali exultatione, atque perfecta dilectione dilataret. *Erit*, inquit, *in monte Sion salvatio, & erit Sanctus.* Ideo, scilicet, salvatio erit, quia Sanctus. Hic est enim Sanctus Sanctorum, quo veniente, cessat unctio Judæorum; qui, antequam conciperetur, vocatus est Jesus, id est, Salvator. Quare Evangelista docet: *Ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.*

Math. 2. 21.

Meritò igitur divinitùs Jesus appellatus est, qui suo opere implet rationem vocationis suæ. De quo Joannes ait: *Vidi Angelum fortem descendentem de Cælo amictum nube, & Iris in capite ejus, & facies ejus erat ut sol, & pedes ejus tamquam columna ignis, & habebat in manu sua libellum apertum.*

Apoc. 10. 1 & 2.

Scriptura Sacra Apotheca gratiæ, quam ad rimandam duplex oculus.

Multa congerit apotheca gratiæ, scilicet sacra pagina, quod mirari valet, sed non rimari uterque oculus sponsæ, mysticus scilicet & moralis. Ecce enim quem supra Sanctum, atque alibi Puerum, & alibi Prophetam, hic Angelum vocat & fortem. Est ergo Puer & innocentiæ, & puritatis prærogativâ, & Sanctus sanctificationis gratiâ, & Propheta, futura prædicando, & Angelus, præsentia nunciando. Angelus enim nuntius dicitur; & quis tam verè paternæ voluntatis nuntius extitit, quàm Magni Consilii Angelus? Rectè autem ipse Magni Consilii Angelus dicitur, qui solus in dispositione rerum Patris, ab æterno fuit Consiliarius, & consilium ab æternis temporibus tacitum nobis nuntiavit; in quo etiam omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt reconditi. Ipse enim Sapientia, quæ ait: *Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, antequam terra fieret; nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant, ante colles ego parturiebar .... quando præparabat Cælos aderam, cum eo cuncta compo ens ..... & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore.* Secretorum ergo Patris cognitor est hic Angelus; fortis quoque, licet puer, quia fortem alligavit, aërias potestates debellavit; propter quod & descendit, non utique locum mutando, sed assumendo servilis formæ habitum. Unde amictus nube dicitur, quia carne amictus mundo apparuit, qui per Prophetam ait: *Posuit me sicut sagittam electam; in pharetra sua abscondit me.* Hæc pharetra est nubes carnis, in qua latebat virtus deitatis. Caro autem Christi rectè nubi comparatur, quia nobis præstat refrigerium contra incendia vitiorum, contra æstus peccatorum, à quibus vir Propheticus refrigerari & * verberari petit, dicens: *Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, & ampliùs non ero.* Dum enim remiseris ut refrigeret à calore variæ concupiscentiæ, à fervore mundialis illecebræ, ibo quidem de hac vita, sed ampliùs non ero, in vero scilicet esse. Nubes ergo ista Angelica traducit conscientias, vel obtenebrat intelligentias; sed refrigerium præbet absolutionis animabus nostris, & lumen veræ cognitionis. Extinguit enim venena vitiorum, & tenebras ignorantiæ pellit. Hic est Angelus ille, qui filios Israël commeantes præcedebat in columna nubis in die, & columna ignis in nocte; qui, cùm ante ibat, ipsi sequebantur, & cùm stabat, in castris morabantur. Quid sunt istæ columnæ, nisi duæ Angeli formæ; una Dei, altera hominis; una Domini, altera servi. Columna namque nubis, quæ in die præcedebat, forma est humanæ assumptionis, quæ in die, id est, in tempore gratiæ nos præcedit in terram promissionis ducens. Mediator autem Dei & hominum Homo Christus Jesus, nos quasi in die præcessit, cùm in seipso nobis exemplum tradidit, ut sequamur vestigia ejus. Cujus omnis actio, nostra est instructio; qui tanquam Princeps noster legem eundi & ad patriam currendi nobis opere & sermone præscripsit, ne recedamus à signis ejus, declinantes ad dexteram, vel ad sinistram, sed ut curramus post eum in odorem unguentorum ejus; qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut Gigas ad currendam viam. Ipse sponsus rectè dicitur, quia à Prophetis multoties promissus, & quia habet sponsam, sponsus est. Sicut ergo à sponsione prophetica ipse nominatur sponsus, ita & ejus sponsa dicitur Ecclesia, ei sæpenumero promissa, ut ibi: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Hujus & sponsi & sponsæ thalamus extitit virginalis uterus, ubi Angelus Magni Consilii humanæ naturæ, ut sponsus sponsæ copulatus est, virginalis incorruptionis integritate servatâ. Descendit quidem sicut pluvia in vellus; aperta comparatio, & congrua similitudo. Lana enim

Christus nascens est Puer, Sanctus, Propheta & Angelus.

Prov. 8. 22. & seqq.

Is. 49. 2.

* liberari.

Ps. 38. 14.

Exod. 13. 21.

Ps. 2. 8.

accipiendo, vel reddendo aquam, non rumpitur, sed integra manet. Sic integritas in Virgine & ante partum, & in partu, & post partum, [servata est.] Hæc est enim porta quæ respicit ad Orientem, in Ezechiele clausa fuisse legitur, Domino dicente ad eum: *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Princeps enim per viam portæ ingredietur, & per viam ejus egredietur. Hic est Princeps de quo Isaias ait: *Princeps quæ digna sunt Principe cogitabit, & ipse super Duces stabit.* Hic ergo Princeps, quem nullus posset sustinere, si vellet manifestâ potestate cognosci, voluit in summa lenitate in uterum Virginis, sine aliquo strepitu, sicut pluvia in vellus descendere. Hic ergo *exultavit ut Gigas ad currendam viam.* Gigas benè ipse dicitur, quia imperturbabilis, irrevocabilis, incomparabili virtute omnes homines superans, ipse cucurrit viam. Non habitavit vel stetit in ea, quia non tenuit eum sæculi illecebra. Quam viam? Ecce *à summo Cælo egressio ejus, & occursus ejus usque ad summum ejus.* Hæc est ergo via quam cucurrit Gigas fortis geminæ substantiæ, biformisque naturæ; quia ab æqualitate Patris ab æterno egrediens, venit in mundum, carnis nube amictus, & usque ad visibilitatem hominibus cognoscibilis factus; & iterum relinquens mundum, ascendit ad Patrem, non relicto mundo, tanquam in mundo esse desierit. Nec ascendit ad Patrem, tanquam apud eum semper non fuerit. Sed sicut antequam vestiretur nube in mundo erat, & mundus per ipsum factus est; & cùm dicitur venisse in mundum cum nube carnis, visibilis apparuit mundo: ita dicitur reliquisse mundum, non propter sui absentiam, sed ob visibilitatis substractionem; & ascendisse ad Patrem, quia ascendendo in Cœlum, innotuit Patri æqualis. Sic ergo Angelus fortis in columna nubis nos præcessit, quia in tempore gratiæ, velut in nube carnis, nos erudivit, ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè quantùm ad nos, & justè quantùm ad proximum, & piè quantùm ad Deum, vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & adventum Domini nostri Jesu Christi. In nocte verò nos præcessit in columna ignis. Columna ignis forma est deitatis. *Deus enim noster ignis consumens est*, quia tamquam ignis lignum, fœnum, stipulam consumit in nobis, qui in fornace tribulationis electos probat, tamquam figulus vasa. De quo Malachias: *Ipse quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans, & emundans quasi argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum.* Deus enim noster quasi ignis conflans est illis qui gravia peccata committunt, graviorum suppliciorum verberibus visitans excessus. His verò qui levia peccata & parva delicta admittunt, est quasi herba fullonum, ut lotis restituat munditiam, & lavet sordes filiarum Sion. Per filios autem Levi Sacerdotalis dignitas intelligitur. At si Sacerdotes Domini colandi sunt & purgandi, quid de cæteris dicendum est, cùm judicium incipiat à Domo Dei? *A Sanctis meis*, inquit Dominus per Ezechielem ad Angelos ministros vindictæ, *incipite.* Si ergo judicium incipit hic à filiis, quid facient servi nequissimi? Si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt? Meritò ergo qui peccatores ita conflat & colat, in columna ignis nos præcedere dicitur, & hoc in nocte peccatorum & vitiorum. Ut enim per diem gratiæ ortus, ita per noctem peccaminum obtenebratio intelligitur, quæ ante adventum Salvatoris præcipuè mundum involvit, quia nondum sedentibus in regione umbræ mortis lux orta fuerat. Secunda mors hìc intelligitur quæ erit in inferno, cujus umbra sunt vitia & peccata. Regio ergo umbræ mortis, regnum peccati, regio dissimilitudinis intelligitur. Qui ergo à peccatis resurgunt, qui animas mortificant, in secundam [mortem] non cadunt. Unde Joannes: *Beati qui habent partem in prima Resurrectione; in his secunda mors non habet potestatem.* Prima resurrectio est animæ à vitiis, secunda erit corporis à morte resurgentis. De prima ait Apostolus: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Et Salomon: Usquequò piger dormis? Usquequò de somno consurges, de hoc somno, id est, de corpore carnalium voluptatum? De nocte vitiorum & ignorantiæ nemo surgit, nisi Domino per gratiam suam eum excitantem & illuminantem. Nam de via iniquitatis dicitur: Multi ingrediuntur per eam, & non revertentur. Ingrediuntur quidem per se, at non revertentur per se; immò Dei gratiâ præveniente, & adducente eos. Meritò ergo Angelus fortis in columna ignis filios Israël in nocte præcessisse dicitur, quia virtute divinitatis, vincula peccatorum in electis disrupit. *Erat Iris in capite ejus*, id est, deitas in Homine. Deus enim erat in Christo mundum reconcilians sibi, & *facies ejus erat sicut sol, & pedes ejus tamquam columna ignis.* Facies Angeli intelliguntur illi quibus relucet Dei imago & similitudo, ut in contemplativis, qui sunt ut sol, quia eorum consideratio est in cœlis; qui lucent in medio hujus pravæ & perversæ nationis, tamquam luminaria

Ezech. 44. 3.
Is. 32. 8.
Ps. 18. 6.
Christus Gigas biformis.
Deut. 4. 24.
Mal. 3. 2. & 3.
Peccata mortalia & venialia variè puniuntur.
Ezech. 9. 6.
Regio dissimilitudinis.
Apoc. 20. 6.
Eph. 5. 14.
Apoc. 10. 1.
Contemplativi sunt sicut Sol, in mundo.

fixa in firmamento cœli; qui effundentes super animam suam, transeunt per locum tabernaculi admirabilis usque ad Domum Dei, in voce exultationis & confessionis, sono epulantis. Pedes verò dicti sunt firmi in fide, aliorum necessitati ministrantes, fœnum jucunditatis & benignitatis suæ procurantes; qui cum Martha solliciti sunt circa ministerium, & turbantur circa plurima, volentes quod non valent, & ideò voluntas, deficiente facultate, pro facto eis computatur. Hi sunt quasi columna ignis, quia Spiritu Sancto accensi, aliorum indigentiam relevant, & ad idem alios exemplo suo accendunt. Habebat etiam Angelus in manu sua *librum apertum*, quia sacram Scripturam operatione sua complevit, partim prædicando, partim quæ de se erant dicta, consummando; & tandem sensus ejus aperiendo. Hic omnipotens sermo Patris, qui dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, à regalibus sedibus venit.

Tria silentia, ante legem, sub lege, in gloria.

Tria sunt silentia. Primum fuit ante legem, secundum sub lege, tertium in gloria erit. Primum fuit ignorantia langoris, secundum desperatio rationis, tertium adeptio sanitatis. Ante legem enim homo non agnoscebat morbum suum, ideoque silebat, non quærens remedium. Ut autem lex subintravit, per quam est cognitio peccati, & ostendit languidis vulnera sua, mox ruptum est silentium, quia cœperunt ægri salutis poscere remedium, sed per opera legis, ubi non est salus; sanari enim volentes, quod quærebant invenire nequibant. Tandem igitur considerans homo neminem per legem justificari posse, quasi diurnis clamoribus fatigatus, rursum loqui cessavit, de salute desperans, & subsequutum est secundum silentium. Tunc ergo omnipotens sermo Patris in carne veniens, rupit silentium, locutus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam; & cœperunt ægri accelerare ad medicum, & puritate fidei, veritatisque confessione, quasi magnis clamoribus flagitare remedium. * Hoc itaque, invitâque præsentiâ, agit homo, ut per Dei gratiam sanitatem recipiat.

* f. Hâc itaque invitatus præsentia, agit homo.

Sed cùm plena venerit sanitas, & venturæ immortalitatis dabitur felicitas, non erit ampliùs quod petat, secundùm illud:

Joan 16. 23.

In illa die non rogabitis Patrem quidquam. Et erit tunc tertium consummationis silentium nunquam finiendum. Inter primum & tertium silentium multa verba legis per Moysen data sonuerunt, in qua erat nox verborum, ut ait Apostolus; Inter medium verò & ultimum sonat unum verbum, una gratia, Salvatoris, scilicet, benignitas & humanitas. Moyses famulus Dei multa verba & multos sermones protulit. Deus Pater unum verbum, unum sermonem misit. Sermones Moysi multi impotentes fuerunt, quia quod dicebant, efficere non valebant. Unus verò Patris omnipotens fuit, qui non solùm dixit, immo quæcumque voluit, fecit. De quo per Isaiam Pater ait: *Verbum meum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.*

Is. 55. 11.

Hoc verbum adhuc loquitur, dum promissa in suis paulatim operatur; Cùm autem omnes promissiones in illo fuerint completæ, quia nihil ultra deerit, felix in sempiternum silentium erit. *Dum* ergo * *medium* silentium tenerent omnia.

Sap. 18. 14.

* Vulgata habet: Cum quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet.

Benè dicit, omnia; quia non solùm illi desperabant qui sub lege erant, sed illa deficiebant quæ promissa fuerant. *Et nox in suo cursu medium iter teneret, à regalibus sedibus venit.* Triplex nox intelligitur, scilicet, diabolus, vita præsens, & peccatum.

Triplex nox, scilicet diabolus, vita præsens, & peccatum.

Nox ergo, id est, diabolus in suo cursu medium iter habebat; Iter, quia pene universum genus humanum tamquam gregem post se trahebat in barathrum perditionis. Præsens vita nox est; vita futura, dies. Nox ista vesperam, dies illa habet auroram. Vespera hujus diei cœpit, cùm Adam peccavit. Aurora illius diei fuit, ex quo Christus resurrexit, secundùm illud: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.*

Ps. 29. 6.

Vita ergo ista nox est; Sed quis est cursus hujus noctis? Vita mortalis deorsum currit, sicut vita immortalis sursum; Illius iter sursum est in cœlis; Istius iter deorsum est in inferis. Iter medium est stadium vitæ præsentis, quod nascendo intravimus, vivendo percurrimus, moriendo eximus. Nox ergo ista in suo cursu hoc medium habet iter, cùm mors universos quos reperit in stadio vitæ præsentis ad inferos traxit.

Vita præsens nox est.

Nemo enim mortalium adhuc ad vitam immortalem ascendere poterat. Tertia nox est peccati, quæ ab originali peccato incipiens, per actualia currebat. Quando ergo post originalem culpam, interdicti interminatione, naturalis ac scriptæ legis prævaricatione succedente, peccatum ad summum incrementum venerat, tunc nox quasi medium in suo cursu iter habebat. Unde Apostolus: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ.*

Rom. 5. 14.

Nox autem hæc multiplex; Apparente enim luce, mox in occasum cœpit vergere atque decrescere. Videte igitur ordinatissimum divinæ dispensationis consilium. Cùm enim omnis recuperandæ * spes perierat, & nox omnia secum rapiebat, tunc omni-

* f. spes salutis.

* *supp.* hominem. * *f.* manus.

potens sermo ad liberandum * mittitur, ut ampliùs divinæ gratiæ * animus commendetur. Venit, inquit, unde, & quo? Sermo Altissimi, unicus Patris filius Regis à regalibus sedibus venit, scilicet, de consessu Patris, de æqualitate majestatis, de sede regali ad carnem, ad crucem, ad mortem; de lumine cœli usque ad tenebras inferni. Super hoc cœlum stupet, terra miratur, homo contremiscit, Angelica reveretur celsitudo. Hoc est enim opus sine exemplo, humilitas sine modo, gratia sine merito, donum sine pretio. Ille enim, cujus magnitudinis non est finis, in tantum pro nobis humiliari dignatus est, ut non solùm pro nobis fieret de muliere, sed etiam sub lege fieret, circumcisionis signaculum suscipiens, ut spiritualem in nobis circumcisionem perficeret, & ab onere legis sicut ab aliis pœnis nos solveret. Unde Apostolus: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, & adoptionem filiorum reciperemus.* Octavâ die ab ortu omnis infans Hebræus circumcidebatur secundùm legem; & Jesus puer, qui non venit legem solvere, sed implere, sui Natalis die octavo, quem hodie celebramus, à parentibus suæ carnis carnale circumcisionis suscepit sacramentum. Factus est ergo sub lege, qui circumcisus est die octavo, & legalis hostia oblata est pro eo die quadragesimo. Qui legalia illa suscepit, non ut ab eis expiaretur, sed ut ex eis liberaret nos, qui eis serviliter tenebamur, sicut mortem sustinuit, ut ab ea nos liberaret, secundùm illud: *Ero mors tua, ô mors! morsus tuus ero, inferne!* Suscepit ergo circumcisionis sacramentum, ut carnalem circumcisionem finiret, & spiritualem nobis * consummaret, & filius Abrahæ appareret, qui primò præceptum circumcisionis accepit. Fiebat autem circumcisio die octavo nativitatis, & petrino cultello, qui per Christum petram, de quo: *Petra autem erat Christus*, qui tertio die resurrexit. In præsenti circumcidimur à vitiis, & in octava ætate, quæ erit perfectè resurgentium, circumcidemur ab omni corruptione pœnæ & culpæ, quando renovabitur ut aquilæ juventus nostra. Illam generalem futuri temporis circumcisionem spiritualis & interior circumcisio, quæ non modò in exteriori, sed etiam in interiori homine servanda est; nec in una tantùm parte corporis, ut illa circumcisio carnalis, sed in singulis membris est exhibenda, ut membra nostra, non arma iniquitatis peccato, sed arma justitiæ Deo exhibeamus. Circumcidamus ergo corda nostra, ne noxia & maligna cogitemus, & oculos, ne vanitatem videamus; aures, ne voces sanguinum audiamus; nares, ne immunditiæ sordibus delectemur; linguam ac labia, ne in verba malitiæ prorumpamus, nec os & linguam ponamus super terram. Circumcidamus & pedes, ne ad effundendum sanguinem sint veloces, & manus, ne ad vetitorum tactum sint porrectæ. Hæc est vera & salubris circumcisio, quâ vivificatur homo interior, quâ non cutem carnis petrinis cultris abscindimus, sed veterem hominem cum actibus suis exspoliamus, & novum induimus, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis, quam commendat Apostolus, dicens: *Neque qua in manifesto, in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non littera.* Cessat ergo figura, veritate per Christum impletâ, qui factus est sub lege, ut eos, qui sub lege erant pressi & rei, redimeret. Unde? à diabolo, à peccatis, à perditione, à lege importabili. Unde Petrus ait: Hoc est onus *quod nec nos, nec parentes nostri portare* potuerunt. Factus est etiam ex muliere, ut adoptionem filiorum reciperemus, id est, bona gratiæ, per quam filii Dei fiunt. Hinc enim adoptionem recipimus, quia ille unicus Filius Dei non dedignatus est participationem nostræ naturæ; factus ex muliere, ut non solùm unigenitus esset, & fratres haberet, sed etiam primogenitus in multis fratribus fieret. Unicum Filium Deus habet, quem de sua substantia genuit; non autem nos de sua substantia genuit. Creatura enim sumus, quam non genuit, sed fecit; & ideò ut Christi fratres secundùm nostrum modum faceret, adoptavit. Ille naturâ est Filius, qui est quem genuit Pater. Nos verò beneficio & dignatione filii Dei sumus. Iste igitur modus, quo nos Deus, cùm jam essemus ab ipso non nati, sed conditi, & instituti verbo suo, & quia fecit ut filii ejus essemus, adoptio vocatur. Unde, *dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Qui ergo infectus est secundùm deitatem, *factus est ex muliere secundùm carnem, ut per eum adoptionem filiorum reciperemus.* Non ait acciperemus, sed reciperemus, ut significaret nos commisisse in Adam, ex quo mortales sumus. Hic est ergo factus per quem salvandus erat in monte Sion, id est, in illis, qui in eminentia virtutum constituti, revelatâ facie, gloriam Domini speculantur. Sion enim speculatio interpretatur, sive specula. Et per hoc possidebit domus Jacob eos qui se possederunt. Sicut enim diebus Josue, filii Israel in terram promissionis ingressi, septem populos de terra sancta ejecerunt, sic Verbo Dei veniente,

Margin notes (left column): Gal. 4. 5. — Festum Circumcisionis — Christus legalia suscepit, ut nos ab eis liberaret. — Osee. 13. 14. — * *f.* commendaret — Quis fuerit ritus, & quod tempus Circumcisionis. — 1. Cor. 10. 3. — Circumcisio Christiana sit generalis membrorum omnium.

Margin notes (right column): Rom. 2. 28. & 29. — Act. 15. 10. — Adoptio Christiana consistit in bonis gratiæ. — Joan. 1. 12. — Gal. 4. 5.

veniente, suisque ducatum præbente, domus Jacob, id est, fideles vitiorum supplantatores, possederunt eos qui se possederant Christianos effectos. Signum quippe cœlestis Regis sequentes, atque gladium spiritûs accipientes, & in manibus gestantes, mundum vicerunt, secundùm illud : 1. Joan. 5. 4. *Hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra.* Miraculis enim crebrescentibus, * f. eruerunt. * terruerunt in tenebris sedentem, ac de tenebris ad lucem, de algore vitiorum ad calorem fidei & ignem charitatis, quem venit Dominus mittere in terram, eos vocaverunt. Unde sequitur : *Et erit domus Jacob ignis, & domus Joseph flamma.* Una eademque est domus Jacob & Joseph, id est, sancta utraque Ecclesia, cujus pars militat in terris, pars [altera] triumphat in Cœlis. Ecclesia, quomodo est domus Jacob, & domus Joseph. Sed domus Jacob dicitur secundùm partem militantium, & vitia supplantantium ; domus Joseph secundùm partem triumphantium, & in beatitudine quiescentium. Jacob enim supplantator, Joseph augmentum dicitur. Hic ergo ignis, ibi flamma erit, quia hic fervet charitas ; sed ibi ardebit, ubi ex toto corde, ex tota mente diligetur Deus, secundùm illud Is. 31. 9. Isaiæ : *Vivit Dominus, cujus ignis in Sion, & caminus in Jerusalem.* In Sion enim, id est, in speculatione præsentis Ecclesiæ, charitas est tamquam ignis. In Jerusalem * f. æterna verò * fraterna, id est, in visione pacis, Cor. 13. 10 erit tamquam caminus & flamma. *Nunc enim ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus : Cùm autem venerit quod perfectum est, tunc evacuabitur quod ex parte est. Nunc videmus per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, cùm ad regales sedes, ad cœlestem aulam elevati per Angelum Magni Consilii, perfectè adhærebimus paci Dei, quæ exuperat omnem sensum, gloriâ & honore cum Rege Salomone decorati. Quod nobis præstare dignetur qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

XIII. IN EPIPHANIA DOMINI.

SERMO PRIMUS.

E Sangerman. 0. ; 81.

Osee 1. 11. *Congregabuntur filii Juda & filii Israel pariter, & ponent sibimet caput unum, & ascendent de terra, quia magnus dies Jezrael.*

Hujus diei solemnitas à Prophetis in spiritu prævisa, propheticâ attentione insignis, cordibus fidelium exultationis & fidei præcipuum ingerit incrementum. Hoc etenim die paries Gentium & parietem Judæorum * cucurrit. *f. occurrit. Oves ex alio ovili ad Pastorem convenerunt, ut lapis reprobatus fieret in caput anguli, duos in se parietes conjungens Judæorum & Gentium, & ovibus è * diverso ad oves accedentibus, fieret utrumque unum ovile & unus Pastor. * f. ex adverso. Exultat ergo & lætatur sulitudo Gentium, quæ hodie facta est sicut lilium inter spinas, & amica inter filias. Hodie namque Ecclesia Gentium olim sterilis cœpit parere plurimos, quando suas primitias in tribus Magis Regem Regum adorare misit, & quæ plures habebat filios, id est, Synagoga, cœpit infirmari, quæ per vaticinium legis & Prophetarum edocta hunc esse Christum, quem Magi adorant in Bethleem natum, non regium honorem ei exhibere, sed hostilem sævitiam in eum exercere ex parte cogitavit. *Audiens enim Herodes Rex novum Regem natum, turbatus est, & omnis Jerusalem cum illo.* Matth. 2. 3. Verumtamen & de illo populo Dominus convallem tabernaculorum dimetiens, reliquias salvavit, secundùm illud : *Reliquiæ salvæ fient.* Rom. 9. 27. Hodie igitur clarificatus est Filius hominis, atque manifestatus. Unde Epiphaniæ dicitur iste dies, id est manifestationis vel apparitionis, quia manifestatus est Dei Filius, & in stella Gentibus revelatus est. Epiphania unde dicta? In aquis baptismi Patris voce & cœli apertione declaratus est. In nuptiis, aquæ in vinum conversione. His virtutum præconiis diem istum coruscantem sancti Patres solemnem haberi sanxerunt. Cujus tamen celebrationis atque venerationis prima extitit causa, quod novâ stellâ ortum veri luminis indicante, tres Magi uno itinere eâdem præviâ Christum venerunt adorare, & mystica munera offerre, aurum, thus & myrrham, ut impleretur illud Isaiæ : *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes* ; Is. 60. 6. Et Propheta [David] ait : *Reges Tharsis & Insulæ munera offerent, Reges Arabum & Sabba dona adducent.* Ps. 71. 10. Hæc singula verba, cœlestia spirant mysteria. Attendite ergo diligenter, Fratres, & conferte in unum Prophetici & Evangelici oraculi verba. Attendite ergo diligenter, qui venerint, & quot, quo duce, necnon unde, & quò venerint, & quid obtulerint. Reges venerunt, Magi venerunt, & tres, plures tamen habentes in comitatu. Magi non malefici, sed Philosophi. Fuerunt autem Magi, non utique nigromantici, vel malefici, ut quidam dicunt, sed Philosophi Chaldæorum, de singulis philosophantes, qui ex [eis] significata perpendere didicerant, & ex circumstantiis rerum, futuros eventûs agnoscere ; Et dicuntur fuisse de genere Balaam, & successores doctrinæ ipsius qui prædixerat : *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel, & percutiet* Num. 24. 17.

Duces Moab; Et venisse de terra Persarum, ubi est Sabba fluvius, à quo regio nominatur; quæ omnia allegoricæ serviunt significationi, spiritualemque sensum efflagitant. Spirituales igitur Reges, quales & ipsi erant, in eis significati sunt, qui se & alios in virtutibus regunt, qui cor suum muniunt omni custodiâ, qui corda * supponunt in virtute, id est, in charitate, ut non solùm speciem virtutis habeant, sed etiam virtutem [ipsam,] de quibus ait Scriptura. *Cor Regis in manu Domini, & quocumque voluerit vertet illud.* Ut enim Jeremias ait: *Non est hominis via ejus, nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos.* Reges ergo cœlestes & spirituales meritò dicuntur, qui Regi Regum, quem stella demonstrat, adhærent, quibus Propheta dicit: *Et nunc, Reges, intelligite; erudimini, qui judicatis terram.* Ac si dicat: viri cœlestes, qui jam regnatis in spe, & regnaturi estis in re futura, quando fulgebitis ut sol in regno Patris, qui judicatis terram, id est, accusatis & damnatis in nobis terrena, intelligite illum, scilicet quem stella declarat, qui Magi estis & Philosophi, non utique secundùm terrenam Philosophiam quæ decipit, unde ait Apostolus: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam*; sed per cœlestem Theologiam quâ cognoscitis mysterium Regni Dei. Qui ergo Reges sunt, bene regant, & rectè judicent; Et qui Magi sunt, id est, Theologi, intelligant quomodo veniant, & unde ad Regem novum, & quot veniant. Veniunt quippe, ut dictum est, Reges & Magi, & tres veniunt, quia in Christo illa [summa] Trinitas fuerat ab eis adoranda, & in eis gentes ex tribus Filiis Noë disseminatæ, ad Christum venturæ præsignatæ sunt. Sed quomodo veniunt? Stellâ duce. Hæc stella est illuminatio fidei, quæ est prima * rerum suppositarum, *& argumentum non apparentium*, ut ait Apostolus, & initium substantiæ, quæ est ipsa initium bonorum, per quam in nobis existit Deus, per quam deificamur * ex divinæ substantiæ participatione. Hæc est fundamentum positum in cordibus Fidelium, quod nemo mutare potest, fides operans per dilectionem, posita in fundamento [quæ] neminem sinit perire. Non lucet stella, nec ducit, si non operatur fides per dilectionem. *Fides enim sine operibus mortua est.* Stella ergò sine luce, fides sine operatione. Nova autem stella novæ nativitatis nuntia, inter alias miro fulgore splendebat, quia fides quæ operatur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, mentes Fidelium, pulsis tenebris vitiorum, mirabili claritate illustrat, ostendens eis viam quâ, & patriam ad quam eant, id est, Christum qui est via quâ itur, & veritas & vita ad quam itur. Hæc est via regia, de qua præceptum est filiis Israël ut incedant regiâ viâ, non declinantes ad dexteram, vel ad sinistram, quia illi quibus datum est nosse Deum, debent sequi Christum, ut ab itinere rectitudinis non moveat dextera prosperitatis, vel sinistra adversitatis, sed per ignem urentis tribulationis, & per aquam dissolventis dilectionis transeant in refrigerium. Optima est hæc via quam stella insinuat. Hæc est via de qua ait Jeremias: *State in viis, & interrogate vias Domini æternales, & quærite quæ sit via bona.* Multæ viæ sunt, quibus bona via quæritur & invenitur. Multæ sunt margaritæ, quibus venitur ad unam pretiosam margaritam. Viæ igitur æternales sunt Apostoli & Prophetæ, quorum formâ & doctrinâ invenitur via bona, & margarita pretiosa, scilicet, Christus, qui est via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio; Via secundùm humanitatis humilitatem; Veritas & Vita secundùm divinitatis celsitudinem. Hæc mysteria revelavit Magis illa stella, quâ illuminati, quâ irent & quò, intellexerunt. Unde & Isaias ad Jerusalem spiritualem loquens, ait: *Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortûs tui.* Ecce stella quæ Reges antecedebat; Ecce lucerna quæ non venit ut ponatur sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Scilicet fides, in qua tamquam in lumine gentes ambulant ad Christum, habentes duos pedes charitatis, & duorum Testamentorum doctrinam servantes, in medio quorum cognoscitur veritas, secundùm illud: In medio duorum animalium cognosceris. Hos pedes operatur in gentibus fides, quos gemino pede dilectionis proficere facit, & duorum Testamentorum intelligentiam parit. Per fidem namque mandatorum assumitur scientia eorum. Unde Isaias: Nisi credideris, non intelliges. Per fidem namque mandatorum mundantur corda, atque servantur oculi interiores. Hæc est lucerna quæ in testa mentis humanæ tamquam lux fulget, quæ non est ponenda sub modio humani timoris, sed super candelabrum sanctæ confessionis, quia sicut corde creditur ad justitiam, ita ore confessio fit ad salutem. Hic est splendor ortûs in quo Reges ambulaverunt, quia ortum ineffabilem novi Regis declaravit eis, quibus insinuavit utramque Verbi generationem, de qua Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Hic est splendor, de quo Propheta ait: *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos.* Et

Marginal notes:

* ſ disponunt.
Prov. 21. 1.
Jerem. 10. 23.
Ps. 2. 10.
Coloss. 2. 8.
Cur Magi tres veniunt, nec plures.
* ſ. sperandarum substantia rerum.
Heb. 11. 1
* ſ ad divinæ substantiæ participationem.
Jacob. 2. 26
Stella sine luce, fides est sine operatione.
Jer. 6. 16.
Christus est via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.
Is. 60. 3.
Ps. 89. 17.

Ps. 4. 7. alibi : *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Illius enim vultum, id est, speciem declarat, cujus ortum demonstrat, quia sicut facies illius est invisibilis, ita illius ortus est ineffabilis. In hoc igitur lumine, in hoc splendore, Reges Tharsis & Insulæ, id est Gentium Ecclesiæ, quæ in salo hujus mundi sitæ, fluctibus tribulationum tunduntur, sed non franguntur, ambulant ad Christum. De Saba venientes, aurum, thus & myrrham Deo, & Filio Dei afferunt. Sabba, *captivitas vel conversatio* interpretatur. Per Saba igitur spiritualis captivitas intelligitur, quia sub diabolo mundus captivus tenebatur, &

Luc. 15. 13. Regio dissimilitudinis. vanæ conversationis vetustas, quâ filius prodigus in regione dissimilitudinis dissipavit substantiam suam, vivendo luxuriosè, & cupiens saturari de reliquiis porcorum, adhæsit uni civium regionis illius, id est, diabolo, & pascebat porcos, quia immundis & lutulentis actibus oblectabatur. Sed stellâ matutinâ illucescente, revocato in memoriam Patre spirituum, quem reliquit, cœpit exire de Saba, id est, de miseria diabolicæ captivitatis, & vanæ conversationis, & properare ad Patrem quem reliquerat, id est, ad Christum. Iste enim filius prodigus Ecclesia est Gentium, filia summi Regis, quæ oblitâ priori ignominiâ, de Babylonia confusionum migravit in Jerusalem, id est, in visionem

Ps. 44. 11 pacis, ad quam Propheta : *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & concupiscet Rex decorem*

Is. 60. 1. *tuum, & speciem tuam.* Item Isaias : *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est.* Ac si dicat : O Ecclesia, quæ cecidisti in Judæis, surge in Gentibus ; quæ cecidisti per negationem & vitia, surge per confessionem & virtutes ; quæ cecidisti per infidelitatem, surge per fidem ! Tu ergo quæ taces, quæ dormis, surge & vigila, & sic illuminare, secundùm illud Apostoli :

Ephes. 5. 14 *Surge qui dormis, & exurge à mortuis*, id est, à peccatis, *& illuminabit te Christus.* Hic est enim lumen qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Surge* ergo, *& illuminare, quia venit lumen tuum*, id est, Dei Filius in hoc mundo

Is. 60. 1. apparuit ; *& gloria Domini super te orta est*,

* f. stella id est, * gloriosi Regis nuntia, ac fidei significativa, quâ coruscante, Reges Tharsis,

* f. exploratores. id est, * exemploratores veri gaudii, cum sancta Jerusalem de Saba surgunt, venientes cum muneribus adorare Dominum Regem Cœli, mystica munera offerunt, quibus suam fidem profitentur, scilicet aurum, thus, & myrrham, [quæ] mysticâ oblatione significant ipsum cui offerunt [esse] Regem ; Deum, mortalem. In auro enim quod Regibus in tributa dari solet, regia nati infantis potentia insinuatur. In thure quod in Dei sacrificio adoletur, divina ejusdem essentia monstratur. In myrrha, quâ corpora mortuorum condiuntur, ejusdem mortalis natura significatur. Hæc munera Sacramento sunt congrua. His enim tribus intimatur Regia potestas, Divina majestas, humana mortalitas, quæ in Christi persona fuisse credit & prædicat Mater Ecclesia Catholica, & ipsum jam in Cœlo regnantem, non mysticis vel figurativis muneribus, non inanibus donis porrectis, sed auro, thuro, myrrhâ de cordis nostri apotheca prolatis honorat, atque adorat. Aurum enim Deo offerimus, cùm sapientiæ luce resplendemus, & per patientiam, pulsi tribulationibus, non deficimus. Sicut enim aurum excellit inter metalla, ita sapientia inter dona. Aurum quoque mallei tunsione producitur ; sic fidelis anima tribulationis patientiâ ad meliora provehitur, & est tribulatio tunsio, profectus, productio. Unde Apostolus : *Tribulatio patientiam operatur ;* Rom. 5. 3. *patientia verò probationem, probatio verò spem, spes autem non confundit ; quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.* Thus quoque Christo offerimus, cùm ejus amore flagrantes per studium devotæ ac sinceræ orationis ei placere contendimus ; de quo dicitur : *Dirigatur oratio mea sicut* Ps. 140. 2. *incensum in conspectu tuo.* Myrrham autem de cordis arcano proferimus, cùm Christi amore corpus nostrum à vitiis & concupiscentiis mortificantes, carnis petulantiam districtè viventes, reprimimus. Hæc est myrrha de qua in Canticis dicit sponsa : *Digiti mei distillaverunt myrrham* Cant. 5. 13 *primam.* Myrrha utique prima est castigario carnis pro cœlesti gloria. Est autem myrrha nec prima, nec vera, mortificatio carnis pro inani gloria. Qui enim laudem Austeritatis vanæ temporalem venando, carnem affligit, in sugillatio. angaria portat crucem. Cogitur enim cupidine inanis gloriæ, crucem gestare, myrrhæ quidem tenens speciem, sed non virtutem. Et ideo inter virgines fatuas reputabitur, lampasque ejus, quia oleum, id est, spiritum non habet, extinguetur. Habet quidem lumbos præcinctos, sed lucernas ardentes non gestat in manibus ; ideoque in tenebras mittetur exteriores. Offeramus ergo myrrham primam cum Apostolo, qui ait : *Castigo corpus meum, &* 1. Cor. 9. *in servitutem redigo, ne cùm aliis prædica-* 27. *vero, ipse reprobus efficiar.* Offeramus & thus sanctæ orationis, & aurum apertis thesauris cordium, sapientiæ & confessionis. Hæc enim munera in thesauro animi condita proferuntur, cùm corde creditur ad justitiam ; ore autem confessio fit ad sa-

lucem. Veniamus igitur in his muneribus, sed cum myrrha mortificationis vitiorum, thure orationis, auro cœlestis cogitationis, stellâ fidei prævià, cum Regibus Arabum & Saba adorare Salvatorem in Bethleem Judæ. Ecce quà venerunt in Bethleem natum Regem inveniunt, quæ antiquitùs dicta est Ephrata. Ephrata, *speculum*; Bethleem, *domus panis* interpretatur. Meritò domus panis, in qua dignatus est nasci panis cœlestis, panis Angelorum, qui virtutes reficit Angelicas, qui non tantùm de David in Bethleem natus est, quia egressus ejus est ab initio, à diebus æternitatis. Egressus est enim à Patre initiali, sed non initialiter, immo æternaliter, quia *à p. e. u. & u. e. a. d. &c.* Non est ergo minima Bethleem, etsi comparata civitatibus Judæ, ubi multa hominum millia sunt, parvulus vicus videatur, quia Dominicæ Nativitatis prærogativa omnibus præstat. Hoc autem Dominicæ gloriæ speculum miro extulit præconio, qui rectè Ecclesiæ typum gerit, in qua veritas invenitur, si dignè quæratur. Meritò ergo eo in loco Christus nasci voluit, qui totius Ecclesiæ typum gerit, & ex nomine innuit Christum pabulum vitæ cunctis [Fidelibus.] Ipsa est enim civitas Domini virtutum, in qua sicut audivimus veritatem, sic vidimus, quam extra hanc nemo videt vel audit, nemo verè credit, vel laudat. Non est enim locus veri sacrificii extra Catholicam Ecclesiam, nec speciosa laus in ore peccatoris; immo, ut ait Salomon, *Circulus aureus in naribus suis, mulier speciosa & fatua.* Ut ergo jucunda decoraque sit laudatio, ascendamus cum Magis de Saba in Bethleem, munera deferentes, & sic laudem Domini dignè annuntiantes. Qui enim mystica munera offert Domino, sacrificium laudis jam valet offerre, de quo per Prophetam Dominus ait: *Sacrificium laudis honorificabit me.* Illic est iter, quo ascendens meretur videre salutare Dei. Ideoque sancti Magi munera deferentes, & laudem Domino annuntiantes, eum invenire meruerunt, ut sic impleretur illud Osee, quod supra positum est: *Congregabuntur filii Juda & filii Israel pariter, &c.* Per filios Judæ, Judæi, per filios Israël Gentiles significantur pariter, quia unus eis Dominus, una fides, unum baptisma, [unum] corpus facti sunt, quia unus erat spiritus quem perceperunt; unum corpus facti sunt propter societatem, quam fecit Spiritus, scilicet, cum Patre & Filio, * quam cum Trinitas faciat, ad Spiritum Sanctum pertinere intelligitur. Ipse enim est Spiritus adoptionis filiorum. Ipse est Patris & Filii

Ita in ms. fortè pro a debuit poni ò, & sic explicare: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.

Extra Ecclesiam Catholicam nullum est verum sacrificium.

Prov. 11. 22.

Ps. 49. 23.

amor & connexio. Ad ipsum ergo pertinet societas, quâ filii Judæ & filii Israël congregantur pariter, ut fiat unum corpus unici Filii Dei. Sicut enim unum corpus hominis multis constat membris, & vegetat omnia membra una anima faciens in oculo ut videat, in aure ut audiat, & sic in cæteris, ita Spiritus Sanctus membra Corporis Christi, quod est Ecclesia, continet & vegetat: & sicut humani corporis membrum præcisum, formam quidem, quà cognoscitur, retinet, sed non sequitur, quia Spiritus præter unitatem [non] juvat, sic quicumque à prædictæ pacis unitate divisus est, sacramentum quod tamquam formam retinet, sed spiritu præter unitatem non vivit. Frustra igitur foris de forma gloriatur, nisi intùs spiritus vegeter, qui in cordibus diffunditur. Unguentum est quo fratres habitant verè in unum; sine hac unctione in unum esse nolunt; & si non corpore, tamen mente sunt in unum. * Et illi sunt tanquam junctum jumentum inquietum, quod non trahit, sed portat. De quibus in libro Jesu filii Sirach: *Præcordia fatui rota carri, fœnum portat & semper murmurat.* Tales in nomine Jesu non sunt congregati, sed qui habent unctionem à Spiritu. De quibus ait Veritas: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Magnum est quod eis præstatur, dum in medio [eorum] habitat Altissimus, quia congregati sunt in nomine ejus. Nec solùm congregari, sed ambulare nos oportet in nomine ejus, secundùm illud Amos: *Numquid ambulabunt duo pariter, nisi eis convenerit?* Non autem conveniet, nisi in nomine ejus per quem datur spiritus pacis, sine quo non est junctura, sed scissura cordium. Itaque in nomine ejus & congregamur pariter incipiendo, & ambulamus pariter proficiendo, donec perveniamus amplectendo. Hoc modo congregantur filii Juda & filii Israël, non corpore scilicet, tantùm, sed fide ac mente. Unde Dominus per Michæam ait: *Congregatione congregabo Jacob totum te & in unum conducam Israel reliquias, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum.* Non simpliciter ait: congregabo; sed congregatione congregabo, ut geminatione vocis monstretur junctuta cordis & operis; per quid autem conjungitur, declaratur, cùm subditur: *Et ponent sibi caput unum.* Omnes, scilicet, ponent sibi Christum caput. Unde per Ezechielem Dominus ait: *Et * Princeps unus in medio eorum* David servus meus, id est, Christus secundùm carnem de David natus. Ipse est enim, ut ait Apostolus, Corporis, scilicet Ecclesiæ

Spiritus Sanctus anima Ecclesiæ.

* *f.* At alii.

Eccli. 33. 5.

Math. 18. 20.

Amos 3. 3.

Congregari in nomine Jesu, quid sit.

Mich. 2. 12.

Ezech. 46. 10.

* Vulgata habet: *Princeps autem in medio, non Princeps unus.*

Coloss. 1. 18.

principium, primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum tenens, caput utrique est Ecclesiæ; quia unita est illi Ecclesia gratiâ & naturâ, ut capiti corpus. Quia itaque se habet ad Ecclesiam ut caput ad corpus, provider enim Ecclesiæ, & regit eam, & in eo sunt omnes sensus spirituales Ecclesiæ, ut in capite omnes sensus corporis. Sicut enim anima totum corpus nostrum animat & vivificat, sed in capite omnibus sensibus sentit, ideoque capiti sunt omnia subjecta ad operandum; illud autem super locatum est ad consulendum, quia ipsius animæ quæ consulit corpori quodammodo partem gerit caput, in quo omnis sensus apparet, sic universo populo Sanctorum tanquam uni corpori caput est homo Christus, quos omnes usque ad ultimum justum, sapientia Dei illuminat, quæ plenius in Christo fuit. Aliter enim cæteri homines sapientes sunt, aliter homo Christus, qui ipsius sapientiæ, quâ fiunt sapientes quicumque homines, non solùm beneficium habet, sed etiam partes ipsius gerit veritate & gratiâ plenus, & idcirco omnium qui de plenitudine ejus accipiunt, caput est. Hoc igitur *caput unum sibi ponentes* filii Juda & filii Israël ascendent de terra, id est, de terrenis & carnalibus desideriis, ascensiones in cordibus suis disponentes, scilicet gradus virtutum, quibus ascendunt proficiendo de virtute in virtutem usque ad videndum Deum Deorum in Sion. Et hæc omnia facta sunt per Jezraël, cujus dies magnus est. Magnus, inquit, est dies Jezraël, id est, seminis Dei; Jezraël quippe *semen Dei* interpretatur. Hic est Dei Filius Patri omousion, qui de Patre æternaliter egressus, assumptione carnis semen Abrahæ factus est, in quo benedicentur omnes gentes, quarum ipse fuit expectatio. Dies ergo ejus non immeritò dicitur, non solùm quo de Virgine nasci, sed etiam quo stellâ duce tertio-decimo die suæ Nativitatis Gentibus voluit revelari. Magnus est itaque dies iste Jezraël, quo Gentes venerunt adorare Dominum. Summâ igitur devotione dies ista celebranda tot prædicta mysteriis. Sanctificatus est [enim] iste dies, ut prædicimus, triplici virtutum prærogativâ. Sic enim tertio-decimo die suæ Nativitatis per stellam Magis innotuit; sic & trigesimo suæ ætatis anno, ut omnem justitiam impleret, dignatus est à Joanne in Jordane baptizari, eodemque die anno revoluto ad nuptias invitatus, quibus interfuit architriclinus, aquam in vinum mutavit, mysticè in nuptiis sponsi & sponsæ copulam significans, & in conversione aquæ in vinum, mutationem legalis observantiæ in spiritualem Evangelii intelligentiam insinuans. Ipse enim ad Joannis baptismum venit, non peccatis mundandis indigens, sed vim regenerativam aquis conferens, non ut servus purgatione indigens, cùm à servo Dominus non dedignetur baptizari. Magister à discipulo baptismum recepit, per quem non fiebat peccatorum remissio, sed hominum ad baptismum Christi assuefactio & præparatio. Ibi aperti sunt Cœli super eum, & vox Patris intonuit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite.* Ibi in specie columbæ Spiritus Sanctus apparuit; quia baptizatis in spiritu janua cœlestis aperitur. Ibi mysterium Trinitatis est insinuatum. Pater in voce, Filius in homine, Spiritus in columba; quia quisquis fidem Trinitatis, quam in baptismo profitetur, dignis operibus prosequitur, eandem Trinitatem in futuro facie ad faciem contemplari merebitur. Ad quam visionem nos perducat Dominus, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Christus caput Ecclesiæ, & quomodo.

Diversis annis, sed eodem die recurrente, Christus manifestatus est.

Baptismus Joannis præparatio fuit ad baptismum Christi, & assertio Trinitatis. Matth. 3. 17.

IN EPIPHANIA DOMINI. XIV.

SERMO SECUNDUS.

E ms Andegavensi.

*Qui sedes super Cherubim * appare coram Ephraim, Benjamin & Manasse.* Ps. 79. 2. * vulg manifestare.

Frequenter scripserant nobis Prophetæ promissiones de Adventu Salvatoris, quasi calamo scribæ velociter scribentis, quasi dicerent: expecta, reexpecta. Multi venerant præcones, sed promissis tantùm quilibet dives erat. Alius quidem dicebat: *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Alius verò sic: *Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet.* Ambo pari consilio de secretario Dei exierant, nil tamen inde nisi promissionem reportantes. Etiam citharista noster, tanquam jam expectatione fatigatus, quâdam obliquatione culpam in Deum referebat, dicens: *Tu verò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum.* Isaias vir nobilis, & urbanæ eloquentiæ, tanquam indignando dixit: *Utinam dirumperes Cœlos, & venires.* David jam de optatu prosilierat in imperatutam, dicens: *Inclina Cœlos tuos, & descende.* In hunc modum totus ille Prophetarum conventus, tanquam diutiùs expectando pertæsus, nunc optando; nunc imperando, nunc conquerendo, nunc indignando, sermones suos variabat. Tandem venit expectatus, & clausit ora Prophetarum. Datum est promissum, & impositum est promittentibus silentium. Si-

Ps. 26. 14.
Habac. 2. 3.
Ps. 88. 39.
Is. 64. 1.
Ps. 143. 5.

leat ergo Legislator, quia linguæ impeditioris est apud Deum. Sileat Isaias, quia polluta se fatetur habere labia. Sileat Jeremias, quia puer est, & nescit loqui. Sileat Ezechiel, quia polluto pane vescitur. Sileat Daniel, quia post visionem graviter iofirmatus est. Sileat Osee, quia fornicariam duxit uxorem. Sileat Amos, quia Propheta non est, sed pastor vellicans sicomoros. Erumpat vox Ecclesiæ, & dicat: Apparuit humanitas, & deitas Salvatoris nostri; venit enim non tantùm cum vino & oleo, sed etiam cum purpura & sacco. Christus quidem Deus & homo modò quædam agebat, in quibus apparebat verus homo; modò quædam, in quibus apparebat verus Deus, quia modò histrionum ludens, in varias species se alternatim transformabat; De quo ludo dicit Sapientia: *Delectabar per singulos dies, ludens coram illo in orbe terrarum*; Die siquidem Nativitatis, apparuit homo Deus. Dicat ergo Ecclesia: Domine Jesu in Natali tuo inventus es habitus ut homo, paulò minor ab Angelis effectus. Hodie verò tu *qui sedes super Cherubim*, Dominus Angelorum & hominum, *appare coram Ephraim, Benjamin & Manasse*. Ac si dicat: Domine Jesu, jam te vidimus reclinatum in præsepio, pannis involutum, vagientem inter animalia. Vidit te Maria, vidit te Joseph, viderunt te pastores; & nunc tertia-decima dies est quod hæc facta sunt. Appare ergo hodie secundùm quod sedes etiam super Cherubim, & sic factum est. Tripliciter ergo apparuit ut Deus: non quidem in eadem [specie] nisi per temporum revolutionem. Tertiâ-decimâ die à Nativitate apparuit Regibus gentium, stellâ stante super [ubi] erat puer. Nam & ipsi thus offerendo Domino [Deum] munere confessi sunt. Tricesimo anno eâdem die apparuit Joanni-Baptistæ & turbis quæ convenerant ad eum, per testimonium Patris. Sequenti anno eâdem die apparuit ut Deus coram matre & discipulis & convivis per mutationem aquæ in vinum. Et has tres apparitiones innuunt tria oomina quæ sequuntur Ephraïm, Benjamin & Manasse. Sed si ordine retrogrado proferantur, ordinem sequentur historiæ. Dicamus ergo: Appare coram Manasse, Benjamin & Ephraim. Manasses *oblivio* dicitur, hi sunt Gentiles obliti unius Dei, de quibus ut oblitis dicitur: *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universa familia gentium*. Et alibi: *Intelligite qui obliviscimini Deum*. Coram his apparuit per stellam. Benjamin, *filius dexteræ*, qui primus amatus dictus est * Benjamin, id est, filius doloris, quia præ labore partùs est mortua mater ejus: Hic est Joannes-Baptista, Synagogæ vel legis filius, quo recenter nato mortua est, quia *usque ad Joannem lex & Propheta*. Sed pater vocavit Benjamin, id est, filium dexteræ, id est, potentiæ divinæ. Non enim vis humana fuit, quod natus est de senibus & sterilibus, sed divina coram eo apparuit in baptismo. Ephtaim, *fructificatio*. Hi sunt discipuli, quibus ipse dixit: *Non me elegistis, sed ego elegi vos*. Coram illis apparuit in convivio. Possunt etiam hæc verba non indecenter aptari Ecclesiæ triumphaoti, id est, spiritibus Beatorum, qui sub throno Dei clamant: Domine Jesu Christe, qui justus, injustè judicatus es coram iniquo judice; qui tanquam ovis coram tondente non aperuisti os tuum; qui visus es vilis, & non habens speciem, tanquam vir leprosus, nunc tandem * manifestè, ut alia littera, coram Ephraïm, Benjamin & Manasse, & sic veniet. Deus enim manifestè veniet, & non silebit, potens tanquam crapulatus à vino, tanquam judex sine misericordia. Sanè in judicio erunt tres ordines hominum; judicandi scilicet, judicantes, judicati. Mediocres judicabuntur, quorum fructus, id est, opera discutientur, angelis dicentibus: Ecce homo, & opera ejus cum eo; & hi significantur per Ephraïm, quia à fructibus suis judicabuntur. Relinquentes omnia & sequentes * David, judicabunt, quibus dictum est: *Sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim Tribus Israel*. Hi intelliguntur per *Benjamin*, quia dextera, id est, potentia judicandi collata est eis. Jam judicati sunt infideles, quorum judicium jam Ecclesiæ notum est, de quibus tanquam de hostibus manifestis * non fertur sententia. Hi per *Manassem* intelliguntur, quibus oblivioni datus est Deus tanquam mortuus à corde. Dicunt ergo animæ beatorum desiderantes diem Domini, ut recipiant duplicia: Domine * manifestum coram Ephraim, id est, judicandis; & *Benjamin*, id est, judicantibus; & Manasse, id est, judicatis. Possunt nihilominus hæc verba esse Ecclesiæ militantis, ac si diceret: Domine Jesu, Verbum Patris in tempore ante legem innotuisti quidem, sed paucis, & parum. *Invisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta sunt*. Sub lege enim innotuisti, & sub velamine figurarum, sub umbra litteræ occidentis aquosæ, quæ in foliis, non in fructu copiosa facta est, juxta illud: [a] *Vitis à scopulis frondosa, vel cujus arbusta cooperuerunt cedros multiplicavit altaria*.

[Margin, left column:]
Prov. 8. 30.
Tripliciter Christus apparuit ut Deus.
Ps. 21. 28.
Vulg. universi fines terræ.
* f. Benoni

[Margin, right column:]
Luc. 16. 16.
Joan. 15. 16.
* f. manifesta te.
Tres hominum ordines in judicio.
* f. Christum
Matth. 19. 28.
* f. nunc.
* f. manifesta te, seu manifestate.
Rom. 1. 20.
Osee 10. 1.
a

[a] Vulgata: *Vitis frondosa Israël, fructus adæquatus est ei, secundum multitudinem fructus sui,*

Dei. Nunc autem tempore opportuno manifestare coram Ephraim, Benjamin & Manasse. Sub lege nunciatum tantùm, nobis autem manifestum, id est, eructatum. *Eructavit* enim *cor* Patris *verbum bonum*, & sic eructatum est de corde Patris in uterum Virginis; de utero Mariæ, in gremium Ecclesiæ. Eructatum verò dicitur manifestum, quia quod eructatur saporem secum trahit, scilicet misericordiæ suæ gratiam, tanquam quiddam interius & secretius cæteris. Miserationes enim Domini sunt super omnia opera ejus, & propitiatorium superpositum est arcæ, quia misericordia est super vitas. Venit enim Samaritanus ad vulneratum cum vino correptionis & oleo miserationis. Tu ergo qui sedes super Cherubim, id est, *plenitudinem scientiæ*, manifestare nobis dando singulis, dando universis de illa plenitudine scientiæ; manifestare nobis dando * in barbam, & à barba usque in oram vestimenti. Appare ergo coram tribû. Hi sunt tres viri quos videt Ezechiel salvandos, *Noe*, *Daniel*, *& Job*. Conjugati scilicet vel activi per Ephraïm intelliguntur, qui fructus, id est, opera misericordiæ faciunt. Prælati per Benjamin. Potentia enim divina, non humana est, non tantùm in se vitia extinguere, sed ab aliis extirpare. Contemplativi per Manassem, qui quandoque obliviscuntur etiam sui, id est, eorum quæ exigit eorum natura, quia ad vocem puellæ cantantis grex obliviscitur esûs. Sed nota quod Tribus Manasse divisa fuit; pars altera quia abundavit in pecudibus, in terra pascuali circa Jordanem remanere prælegit. Hi sunt qui spem ponunt in incerto divitiarum; & exilium obliti petere, tanquam manentem incolunt civitatem. Pars altera subitò transivit Jordanem, ut acciperet sortem sanctificationis sub funiculo distributionis. Hi sunt Contemplativi, qui cum Apostolo posteriorum obliti, in anteriora se extendunt. Ergo dicit: Appare coram Ephraïm, id est, Activis; & Benjamin, id est, Prælatis; & Manassem, id est, Contemplativis. Sed secundùm duo opera Contemplationis, sunt duæ species Contemplantium. Duo enim sunt opera ejus exteriora. Sola meditatio interior est. Exteriora, oratio & lectio; & sic contemplantes sunt Claustrales, & [a] Scolares. Claustrales ergo qui sine * communibus viventes, communem vitam eligunt, dicant: Domine, doce nos orare. Scolares verò in fame & siti, in frigore & nuditate vitam tenuem agentes, dicant: Domine, doce nos lectioni vacare, quoniam suavis est sapientia; non tamen invenitur in terra suaviter [viventium,] sed in terra * viventium. Nec ergo vos huc venisse arbitror ut affluatis deliciis, & voluptatibus effluatis, * obstinatione pereffluatis; sed ut excitati, studeatis in labore & ærumna. Laboris verò merces in præsenti est cordis illuminatio; in futuro utriusque hominis glorificatio; quam reddat nobis justus Judex, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Ps. 44. 1.
* supple oleum.
Ezech. 14. 14.
Noe, Daniel & Job. Conjugati
Prælati, Contemplativi.
Josue 14.
Contemplantium duæ species, Claustrale & Scolares
a
* id est, sine propriis.
Scolarium Cluniaci degentium austeritas.
* f. laborantium
* Ita ms. forte dissolutione.

IN EPIPHANIA DOMINI. XV.

SERMO TERTIUS.

E ms. Victorino.

Cum natus esset Jesus in Bethleem Juda in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, & venimus adorare eum. Math. 2. 1.

Cùm Creator omnium, Fratres carissimi, formam servi accipiens pro servis, latenter in mundum venisset, voluit se tribus indiciis hominibus demonstrare. Hodie enim à Magis in Bethleem adoratus est. Hodie in Jordane à Joanne baptizatus est. Hodie in nuptiis immutatione aquæ in vinum glorificatus est. Prima manifestatio facta est in primo anno Nativitatis suæ; Secunda in tricesimo; Tertia in sequenti anno post tricesimum, & tamen divinâ dispensatione hæ tres manifestationes eodem die diversis annis contigerunt. Sed modò de prima agamus. Voluit Dominus ostensione novæ stellæ tribus Magis in Chaldæa positis, Nativitatem suam ostendere. Cùm enim essent periti astrorum, & novam stellam apparere viderent, experientiâ artis novum Regem intellexerunt. Sed quia quidam Propheta multis ante temporibus, scilicet Balaam, apud eos prædixerat: *Orietur stella ex Jacob, & surget virga ex Israël*, cùm mirabilem stellam, & nulli comparabilem conspicerent, illum de quo Balaam prænuntiaverat natum fuisse crediderunt. Veniunt ergo divinâ inspiratione in Jerusalem, quæ Metropolis erat Judææ; Divertunt ad Regem Herodem, quærunt de puero, cúmque diverterent ad eum, disparuit eis stella. Herodes vocat Scribas, interrogat ubi Messias, qui promissus erat in lege, nasciturus esset. Dicunt: In Beth-

Diversis annis, sed eodem die recurrente, Christus manifestatus est.
Hoc ipsum in primo de Epiphania Sermone dixerat.
Num. 24. 17.

[a] Nota hîc Scolares jungi Claustralibus, sive Monachis; Illos scilicet qui cum ipso, (ut par est credere,) Cluniaci, sub sancti Hugonis Abbatis disciplina & magisterio, sacris litteris multo cum labore & austeritate monasticæ proximâ, licet non Monachi, dabant operam.

leem; cúmque Herodes alienigena esset, & regnum Judæorum in Romanorum injuriam injustè possideret, cogitavit quomodo puerum posset occidere, timens ne regnum amitteret. Non est igitur ausus cum Magis ire ad quærendum puerum, ne parentes puerum occultarent, cùm adventum ejus audirent. Præcepit igitur Magis diligenter puerum inquirere, & sibi renuntiare, & ait se velle adorare eum. Discedunt ergo Magi, & videntes stellam iterum lætantur, & eâ præviâ veniunt in Bethleem. Stella vero non erat fixa in cœlo, sed in aëre pendebat, & ostendebat manifestè domum ubi erat puer. More Persarum offerunt munera, sacramento tamen congrua, aurum, thus, & myrrham; Auro Regem; Thure Deum & Sacerdotem; Myrrhâ mortalem significantes. Ecce prima apparitio. In t[illegible]mo verò anno venit ad Joannem, qui baptizabat, non in remissionem peccatorum, sed in * reparatione Baptismatis Christi; cúmque aquæ prius corpora abluerent, tamen voluit eas sanctificare, ut potestatem mundandi animas haberent. Venit ergo immunis à peccato; baptizari petit ut aquas sanctificaret, ut omnibus [humilitatis] exemplum donaret. Eo baptizato aperti sunt cœli; & vidit Spiritum in specie columbæ descendentem super se, & vox Patris audita est: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Ecce secunda demonstratio. In sequenti verò anno invitatus est ad nuptias; vinum defecit, impleri fecit sex hidrias aquâ, & mutavit in vinum; Et hoc fuit initium signorum. His tribus indiciis, Fratres charissimi, manifestavit se Christus mundo, & in omnibus Deus esse apparuit. In primo enim adoratur à Magis ut Deus; In secundo Patris filius asseritur; In tertio divina potentia per primum miraculum declaratur. Vocatur etiam Theophania, quod *divina apparitio* interpretatur, quia in his omnibus apparuit esse Deus. Audivistis veritatem historiæ, causam etiam nominis didicistis hujus festivitatis. Videamus præterea si quid mysterii in supradictis lateat. Ideo, Fratres, stella apparuit, quia lumen esse in tenebris exortum populis significavit. De quo dicitur: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ideo gentibus apparuit, quia gentem prænuntiabat lucem fidei recepturam, juxta illud: *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.* In Bethleem verò voluit nasci, quia Bethleem *domus panis* interpretatur, & in ea natus est; At in Jerusalem, quæ erat populosa, mortem subiit, quia non quærebat gloriam mundi, sed magister humilitatis, de pauperibus parentibus, in humili loco, in vili præsepio dignatus est nasci. Moriturus elegit populosam urbem, ut in conspectu tot hominum, qui convenerant ad festivitatem, cum majori probro pro nobis susciperet mortem. Dum divertunt ad Herodem, stellam amiserunt præeuntem, quia Herodes est diabolus, ad quem qui divertit, amisso lumine excæcatur, quem cùm dimiserit, statim verum lumen, quod amiserat, recipit. Domus enim ubi puer erat, significat Ecclesiam; Quicumque enim Christum quærunt, eum in Ecclesia inveniunt. Ibi eum adorant, & credunt, & colunt. Invento autem Christo quid offerre debeamus in muneribus didicimus. Myrrham scilicet, quæ competit mortuis, quia inde corpora mortuorum solent inungi, ne vermes ibi oriantur, quia amaritudine ejus vermes extinguuntur. Homo autem accedens ad Ecclesiam, mortificare debet carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, ne vermes peccatorum nascantur. Extinctis vitiis necessaria est oratio, quæ per thus significatur, quæ impetrat veniam, de qua dicitur: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* In eodem frequenter sequuntur opera charitatis, quæ per aurum designantur. Sicut enim aurum metallis cæteris prævalet, sic inter cæteras virtutes charitas præcellit. Ipsa enim plenitudo legis [est.] Hæc tria ergo necessaria sunt; Pœnitentia, quæ per myrrham; Oratio quæ per thus; Charitas, quæ per aurum significatur. In secunda autem manifestatione ostensa sunt sacramenta nostræ salutis; Voluit enim in se ostendere quid baptizatis conferretur. Quando aliquis in Baptismo regeneratur, ibi tota Trinitas operatur: unde tota Trinitas ostensa est, ubi Christus baptizatus est. Filius in Christo; Spiritus Sanctus in columba; Pater in voce se revelavit. Spiritus in columba ideo apparuit, quia columba est avis simplicitatis *; per hanc avem innocentiam voluit significare, quam confert regeneratis. Quod Pater dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, significat quod baptizati, sunt filii Dei, & qui prius displicebant, incipiunt ei placere. Quod aperti sunt cœli, significat reserari baptizatis quod prius per peccatum erat obseratum. Nuptiæ verò, in quibus se tertiò manifestavit, significant copulationem Christi & Ecclesiæ, in quibus aqua mutatur in vinum, quia vetus lex conversa est in Evangelium. Lex antiqua comparatur aquæ, quia subjectos sibi ad amorem Dei non inflammavit. Evangelium est vinum, quia Fideles in Dei amore per inspiratio-nem

Stella Magorum non erat fixa, sed in aëre pendens.

* f. in præparationem Baptismatis.

Math. 3. 17.

Quare Epiphania vocatur etiam Theophania.

Joan. 1. 9.

If. 9. 2.

Christus cur nasci voluit in Bethleem, & mori in Jerusalem?

Ps. 140. 2.

Myrrhâ pœnitentiam, thure orationem, aurum charitatem designat.

In Baptismate tota Trinitas operatur.

* supp. symbolum.

Math. 3. 17.

nem Spiritus Sancti facit fervere. Tantis & talibus sacramentis hæc dies, Fratres Festum Epiphaniæ majus, quàm Nativitatis Christi. carissimi, consecrata est; Et quodammodo major est festivitas, quam Nativitatis solemnitas. Major est enim, ut ait Augustinus, secunda, quàm prima Nativitas. In hac enim habuit initium Baptismus, qui est regeneratio animarum. In hac aqua [Ecclesia] effecta est mater multorum populorum. Prima Nativitas est carnalis, hæc autem spiritualis. Sicut ergo dignior est anima, quàm caro, sic Nativitas animæ dignior est quàm carnis. In prima ingressus est in mundum; in secunda ingressus est in cœlum. Quàm opportunè hæc tria die uno convenerunt: Stella ducens ad Christum, Baptismatis sacramentum, mutatio aquæ in vinum. In hoc ordine instructio vitæ nostræ apparet. Cùm enim aliquis convertitur ad fidem, stella, id est, lux fidei ducit eum ad Christum; deinde postquam in fide instructus est, ad Baptismatis sacramentum accedit; postea potat, & perfectus est per Evangelicæ doctrinæ poculum, quoniam ne deficiat siti in via, paratur quotidie potus prædicationis peregrinanti. Ergo, dilectissimi, hæc solemnitas tot mysteriis plena summâ devotione est celebranda, quoniam Baptismus Christi, Nativitas Christiani. hodie gaudetis de nativitate vestra, quæ hodie in baptismo [Christi] sumpsit exordium. Hodie gaudetis de conversione Gentium, quarum primitiæ hodie accesserunt ad Christum. Suscipite ad mensas Ut hodie Christus Gentes, sic suscipiat Christianus pauperes. vestras Christum, qui hodie suscepit Gentes venientes ad eum. In paupere, Christus suscipitur; In paupere pascitur; In paupere vestitur. Ipse enim ait: *Quod uni* Math. 25. 40. *ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Si eos recipitis in hoc mundo, recipient vos in cœlo. Unde Dominus dicit: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Pauper enim fuit in mundo, & pauperes diligit, & pauperibus Regnum suum tribuit. Unde: *Beati pauperes, quoniam ipsorum est Regnum cœlorum.* Dominus autem Jesus Christus, qui pro nobis voluit de cœlo descendere, det nobis per incrementum ad cœlestem curiam ascendere. Qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

XVI. IN EVANGELIUM DOMINICÆ TERTIÆ POST EPIPHANIAM.

Ex mf. Victorino.

SERMO UNICUS.

Math. 8. 1. *CUm descendisset Jesus de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare: Et extendens manum Jesus, tetigit eum, & dixit: Volo, mundare, & confestim mundata est lepra ejus.*

Quando Christus voluit inter homines habitare, & miraculis potentiam suæ virtutis ostendit, & in factis suis nostram credulitatem mysteriis informavit. Paucis discipulis in monte Dominus prædicavit, nec tunc turbæ multæ ad eum ascenderant. Descendit Jesus de monte, & secutæ sunt eum turbæ multæ: Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: *Domine, si vis, potes me mundare.* O quanta est fides hujus leprosi! Audierat ille quod de Deo dictum fuerat: *Omnia quæcumque voluit, fecit in cœlo & in terra.* Ps. 134. 6. Audierat quod per Elisæum Prophetam, Naaman Principem Syriæ in Jordane tingens, à lepra 4. Reg. 5. Deus mundaverat; & quia solâ voluntate omnia Deus fecit. Ait enim: *Domine, si vis, potes me mundare.* Non oportet te jubere, sed velle, quia voluntatem tuam sequitur potestas. Ergo si vis, potes me mundare. Videns itaque vocantis fidem, voluntatem deprecantis, ait: Cùm ergo petas voluntatem, & ores eam, volo, jubeo, manum appono. Cùm ait: *Volo*, se velle ostendit; cùm ait: *Mundare*, præcipit. Cùm legitur: *Extendens manum, tetigit eum*, ostendit quia manum apposuit. Cur Christus tetigit leprosum, cum esset immundus. Sed quare tetigit leprosum, cùm immundus esset, & cùm solâ voce potuisset mundare? Volebat enim superbiam nostram obrundere; & ideò non abhorruit carnem leprosi, ut prodesset, tractare. Quislibet dives, quislibet superbus, cum infirmum suæ turpitudine corruptionis horridum abhorret tangere, dedignatur videre, nec vult per commiserationem ad eum accedere. Sed hunc Dominus, & dicto, & facto objurgat. Ecce Creator cœli, Rex Angelorum, descendit in mundum, ut tangeret leprosum; ac si diceret: Ecce tangere veni per humilitatem, quod vobis sordet per superbiam. Non sit vile servo, quod facit Imperator. Ait enim Salomon: *Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus*, Prov. 14. 31. quia ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc tali dicto increpat nos, & increpabit superbos, quando dicet: *Infirmus fui, & non visitastis me. Et confestim mundata est lepra ejus.* Math. 25. 36. Fecit & aliud miraculum in Evangelio eodem, ubi magnum [apparet] signum humilitatis. Post leprosi mundationem, venit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: *Domine, puer meus jacet in domo paralyticus. Et ait Jesus: Ego veniam, & curabo eum.* Math. 8. 7. Et respondit Centurio, & ait: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Gentilis erat iste Centurio; multos milites in potestate sua habebat. Nullam legem habebat, quæ ei condolere

proximo præciperet; & tamen dolet noo de filio, non de milite, sed de servo. Christiani Principes, si videant servos suos infirmari, despiciunt, vilipenduot, nullam de eis curam habeot. Gentilis autem iste curam de servo magnam habens, misit seniores Judæorum ad cœlestem medicum, rogans eum ut veniret, & sanaret servum ejus. Quia Gentilis alienigena erat, non est ausus ad eum accedere corporaliter, ut ait Lucas, sed misit seniores Judæorum quasi domesticos, quasi indigenas, qui securiùs rogarent; & qui præscotiâ non est ausus apparere, accessit tamen fide, & ideo dicitur in hoc Evangelio: Accessit ad eum Centurio, si non corpore, saltem fide, rogans per internuntios. Jesus autem ibat cum illis; & cùm jam noo esset longè, misit ad eum Centurio amicos, dicens: *Noli vexari, non enim sum dignus ut intres sub tectum meum.* Rogaverat eum ut veniret, sed non dicebat hoc de adventu corporis, sed de accessu commiserationis. Remotus erat à * Gentilibus per idololatriam; Rogat ut accedat, non per justitiam, sed per misericordiam. Legati verò intellexerunt eum dixisse de adventu corporis. *Rogaverunt itaque Judæi ut veniret, dicentes: Quia dignus est, ut hoc illi præstes; diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse ædificavit nobis.* Quibus ait Dominus: *Ego veniam, & curabo eum.* Itaque ibat cum illis. Audiens autem Centurio quia veniebat, misit iterum amicos, dicens: *Noli vexari, quia non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Notate verba fidelis Gentilis. Mandat enim tres passiones servi sui; Quia jacet, quia paralyticus est, quia malè torquetur, ut animæ suæ angustiam demonstraret, & Dominum ad misericordiam commoveret. *Puer*, inquit, *meus jacet in domo.* Si aliquis quærat, quare huc non attulisti [eum,] sicut & alii illi, qui paralyticum in lecto attulerunt, respondet, quia non est opus illum in conspectum videntis afferre, cujus potentia est ubique præsens. Itaque mandat ei: Puer in domo jacet; ac si diceret: Non oportet ut [eum] ante te afferam. Cur ergo Dominus ait: *Ego veniam, & curabo eum*, cùm non petierit adventum ejus? *Erat quidam Regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaüm; rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium ejus.* Cui ait Dominus Jesus: *Vade, filius tuus vivit.* Ad servum non petentis voluit venire, & ad filium Regis persuadentis noluit descendere. Quare hoc fratres? Quia *non est personarum acceptio apud Deum.* Nos * oramus divitias, & ad divites infirmos currimus; ad pauperes autem ire abhorremus. Ecce Rex Regum ad servum non differt ire, & ad filium Regis ire contemnit. Pauper fuit Christus, quia pauperes dilexit, ut pauperes divitiis suis ditaret. Dominus itaque voluit ire ad servum; sed Centurio mandat ei: Non sum dignus, quia alienigena sum. Miles sum gladio accinctus, sanguinem fundens. Non sum dignus conspectu tuo. Hoc reveretur Gentilis ille, Fratres carissimi, quod nullus Christianus, licet immundus, hodie reveretur. Nemo nostrûm, cùm accedit ad corpus Domini, dicit: Non sum dignus ut intres sub tectum meum; immò præparat ei sordidum hospitium, & in eo recipit eum. Iste verò: *Non sum dignus*, ait, *sed tantùm dic verbo*, & credo quod salvabitur puer meus. Comparemus utrumque insimul, leprosum & Centurionem. Videamus, cùm utriusque fides magna esset, quæ major fuisset. Dicit leprosus: Si vis, potes me mundare. Ait Centurio: Dic tantùm verbo. Iste orat voluntatem, ille jussionem; sed subtiliùs considerat divinam potentiam, qui solâ voluntate credit esse potentiam. Majorem fidem habet, qui non solùm confidit in jussione, sed in sola voluntate. Et tamen magna est fides Centurionis, & mirabilis. Ait enim: Ideo credo quod verbo tuo poteris sanare. Ego enim sum solummodò homo; & tu es Deus. Ego sum habens sub potestate milites; & tu Angelos, qui faciunt mirabilia. Si ergo huic dico: Vade, & vadit; & alio: Veni, & venit; hoc est: Etiam mihi homini parent homines, multo magis tibi Deo Angeli parebunt, & tota natura, quia omnia potes. Miratus est Christus fidem illius adeo, quod sequentibus se dixit: *Non inveni tantam fidem in Israel.* Judaicus enim populus, quamvis habuisset Prophetas, eum tamen non cognovit, sed dicebant eum omnia miracula facere in Beelzebub. Laïcus Israëlites Princeps, pro filia sua rogans Dominum, non dixit: Dic verbo, sed veni velociter, antequam filia mea moriatur. Nicodemus Doctor Israël, de fidei Sacramento audiens, ait: *Quomodo hoc fieri poterit?* Maria & Martha dixerunt: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus*; quasi non absens potuisset eum salvare. Itaque: *Non inveni tantam fidem in Israël.* Ait ergo: *Sicut credidisti, fiat tibi, & sanatus est puer in illa hora.* Discite, Fratres mei, in istis aliquod exemplum vitæ nostræ. Descendit Christus de monte, quia descendit de cœlo; & postquam inter homines voluit conversari, secutæ sunt eum turbæ multæ, quia vestigia ejus imitanda sunt. Veniat ergo contra eum, si aliquis leprosus est. Lepra, Fratres, criminalia peccata sunt, quibus anima com-

Margin notes:

Luc. 7. 3.

Centurio ad Jesum accedit fide, non corpore.

* immò à Judæis.

Luc. 7.

Joan. 4. 46.

Eph. 6. 9.

* f. curamus.

Centurionis humilitas.

Ingeniosa comparatio Centurionis & Leprosi sanati.

Fides utriusque superat fidem etiam sororum Lazari.

maculata est. Si ergo aliquis vestrûm, illis irretitus est, accurrat vero medico, & dicat: *Si vis, potes me mundare.* Præceptum enim erat in veteri lege, ut si aliquis leprosus esset, extra castra ejiceretur, & sanus factus, ostenderet se Sacerdoti. Similiter criminalibus reus, extra Ecclesiam debet esse, & per Sacerdotem *sanus* in Ecclesia recipi. Invitat nos Dominus ad humilitatem, cùm servum visitare cupit. Non [igitur] pauper despiciatur, quia in paupere Dominus honoratur. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut in futuro recipiant vos in æterna tabernacula, juvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Absolutionis dilatio in criminalibus.

XVII. IN SEPTUAGESIMA.

SERMO UNICUS.

E mss Sangerm n. 183.

1. Cor. 9. 24. *NEscitis quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium: sic currite ut comprehendatis.*

Ad cursum spiritualis stadii hodiernâ die provocati, qualiter currendum, & à quibus abstinendum sit, Fratres dilectissimi, mente sollicitâ considerare debemus. Stadium namque juxta litteram quarta pars milliaris dicitur, quod primùm Hercules uno halitu cucurrisse fertur, in cujus fine ponebatur antiquitùs palus superpositâ coronâ de floribus texta, ibique propter hanc capiendam expedita juvenum cohors currere solebat, ut aliquis eorum primus, si posset velociùs currere, bravium, quod nos coronam vocamus, caperet, ac per hoc Regis, & intuentium laudem, deinde multa donorum præmia specialiter haberet. Multi enim ad hoc communi animo tendebant, sed ab uno cuncti superati erant, qui quia erat cursu velocior, rerum collectione cæteris videbatur dignior. Et quantò gaudebat victor regiis muneribus ditatus, tantò victi dolebant, non solùm donis privati, sed etiam tarditatis suæ verecundiâ dehonestati. Abstinebant se quidem à cibis, qui cursui nocent, sed non æqualiter, quia illius abstinentia fuerat major, qui in cursu erat velocior. Ne miremini, Fratres, quod ex pagana superstitione pro tuendis animabus Apostolus imitabile dedit exemplum, ut putet aliquis vestrûm in nullo Gentilium cultus esse sequendos, à quibus Christiana religio, Christo cogente nos fecit extraneos. Primùm cognoscat charitas vestra, quoniam ex eorum ritu quædam sibi sancta usurpavit Ecclesia, quæ non carnaliter, sed spiritualiter sunt exequenda. Ex quibus est istud exemplum, quod hodierna * nobis protulit utilissimum. Stadii siquidem situs, qui illis ad currendum metitus erat, præsentis vitæ terminum significat, qui ad cursum salvationis nostræ nobis datus est, dicente & monente Domino: Curre, miser, curre, festina, dum tempus habes, ne incidas in mortem. Currebant enim illi pro temporali & corruptibili bravio capiendo, ut à Rege mortali terrena munera caperent. Curramus nos meliùs pro spirituali & incorruptibili bravio capiendo, ut à Rege Regum, qui æternus & immortalis est, æterna & indeficientia munera capiamus, audientes exoptabilem vocem illius dicentis: *Venite qui laboratis, & onerati estis.* Illi abstinebant se à pinguibus cibis, ut expeditiores in cursu redderentur. Abstineamus & nos meliùs, non tantùm à cibis, quantùm à vitiis, ut ad currendum veloces existamus. Quod autem ex magna juvenum frequentia unus bravium capiebat, cæteris incassùm currentibus, quantùm ad nos pertinet, Fratres carissimi, valde timendum est scilicet, ne ab uno omnes superemur, qui pro corona currere disposuimus. Unde monet Apostolus: *Sic currite ut comprehendatis.* Et quomodo illa comprehendere poterimus, qui currere nolumus? & si quando currere inchoamus, heu! crassitudine vitiorum fatigati, turpiter in cursu deficimus. Nam cùm omnis Ecclesia in Clericali & Laïcali ordine sit divisa, nemo eorum est qui pro corona gloriæ currat, sed quidam insaturata cupiditate solliciti, quidam infrænata voluptate polluti, quidam elatione sæcularis pompæ tumidi, non solùm currere nolunt, sed etiam ipsos oculos ad capiendam coronam aperire nesciunt. Unde Psalmista: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Et Propheta: *Sicut populus, sic Sacerdos.* Adeo enim cæcati & in quodam oblivionis puteo detrusi sumus, ut nihil de futuro cogitantes, & præter hanc vitam, in qua voluntates nostras exequimur, aliam non putemus. Et ut ampliùs dicam, multi insanientes dum cupidos animos voluptuosis desideriis pascunt, & in sibi subjectos more luporum sæviunt, aliam se numquam velle habere dicunt; hi enim tales naturam hominis perdunt, & naturam quadrupedis sequuntur, qui irrationabiliter & inverecundè veneri & libidini semper insistunt. Hominem namque ita Conditor rerum terrenis præposuit creaturis, ut bene utens temporalibus, post mortem frueretur æternis. Quid ex hoc agendum est, Fratres? Omnes enim su-

Stadium quid sit, & ejus origo

E pagana etiam superstitione Christianus potest proficere.

* supp. lectio.

Matth. 11. 28.

Ps. 52. 4.

Is. 24. 2.

Bonis temporalibus utendum, æternis fruendum.

mus perditi, nisi divinâ fuerimus misericordiâ sublevati. Ipsa namque ad currendum nos provocat, dicens: *Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant.* (Joan. 12. 35.) Quâ vocante, si cursum iterum repetere volueritis, non uni tantùm, sed plurimis fas erit coronam contingere, & sicut non semper idem in omni cursu vincebat, sed qui modò victus erat, modò renovatis viribus victor existebat; ita nos, si hucusque victi sumus, amodo victores esse curemus. Via enim currendi ante oculos posita est, in qua quantum sumus tardiores, tantò possumus esse (si volumus) velociores. Quomodo enim torpentes & pigri in cursu cessare possumus, qui non solùm Apostolum ad coronam, sed etiam Salvatorem nostrum ad denarium capiendum monitorem habemus. Ipse namque summus Pater-familias, qui plantavit vineam, id est, sanctam Ecclesiam, nobis qui serò, id est, in fine mundi, in vineam laboraturi intravimus, cœlestis remunerationis denarium se daturum promittit, assimilans nos primis colonis, qui à mane usque ad vesperam portaverunt pondus diei & æstus. Audistis siquidem illum propositâ verâ & congruenti similitudine Evangelii, manè, horâ tertiâ, sextâ, nonâ & undecimâ ad vineæ suæ culturam operarios invitantem, & æqualem denarium cunctis finito opere reddentem. Et si horarum quas audistis, significationes cupitis, discite quia mane fuit ab Adam usque ad Noë; hora tertia à Noë usque ad Abraham; sexta verò ab Abraham usque ad Moysen; nona siquidem à Moyse usque ad Domini & Salvatoris nostri adventum; undecima fuit ab adventu Domini usque ad finem mundi, in qua nos ultimi operarii in vineam intravimus, sed quia desides & tardi in opere sumus, certi de denario esse non possumus. Studeamus igitur velociùs operari, ut de denario securi esse possimus; & quia hodie à summo Patre-familias vocamur, vocationem ejus non despicientes, in vineam laboraturi intrare studeamus. Ipse namque præsens jejunium ad hoc congruè instituit, ut peccata nostra ionumera, quæ carnis delectatione cæteris anni diebus commisimus, in hoc tempore per pœnitentiam & carnis mortificationem tergere possimus. Insuper etiam dies ista, quæ veluti *janua jejuniorum* existit, & canticum lætitiæ, id *Alleluya*, nobis subtrahit per omnem continuationem sui officii, pœnitentes & plangentes exprimit, docens nos ab immoderata lætitia debere cessare, & in fletu & lacrymis pœnitentiæ manere. Hac igitur voce sæpius repetito nomine, ipsum *Alleluya* affati sumus, quodammodo illud recitentes quasi hospitem cupientes, dicendo illi: Mane apud nos hodie, & cætera; cui etiam ultimum vale fecimus, dicentes: Angelus Domini bonus comitetur te, ut iterum revertaris ad nos, ut sciamus non antea nos perfectè gavisuros, quousque corpore & sanguine Redemptoris nostri renovati, ipsum canticum gaudentes recipiamus. Antiphona siquidem Missæ, quæ vulgò *Introitus* vocatur, cum pœnitentibus plangit, dicens: *Circumdederunt me dolores mortis.* Collecta siquidem cum Responso afflictionem pœnitentiæ sonant. Ille denique cantus, quem pro *Alleluya* commutamus, qui [b] *Tractus* ideo dicitur, quod longos cantus habeat, pœnitentes profundo gemitu ad Dominum clamare docet; & sic cætera verba officii ordinatim digesta, non lætitiam gaudentium, sed luctum & mœrorem videntur exprimere peccatorum. De nomine nempe dici, quæ *Septuagesima* vocatur, si quæritis, sciatis quia non tam à numero dierum, ut æstimant qui ab ea usque ad Pascalem festivitatem tot dies computant, quàm à numeri perfectione nomen accepit, à quo isdem numerus initium sumpsit. Constat autem isdem numerus ex denario septies ducto, quorum septenarius ad septem Spiritûs Sancti dona, denarius verò pertinet ad decem legis præcepta, quæ ita junguntur, ut neque dona Spiritûs Sancti sine legis præcepto, neque præcepta legis sine Spiritûs Sancti dono custodiri ab aliquo possint, & qui alterum servaverit, alterum sine dubio habebit. Qui numerus rectè pœnitentibus congruit, ut gratiam Sancti Spiritûs, quam

Horæ diversæ, ab Adam, usque ad finem mundi.

Septuagesima, janua jejuniorum, & initium pœnitentiæ. [a]

Modus singularis deponendi Canticum Domini Alleluya.

[b] Tractus unde dictus.

Septuagesimæ nomen, unde ortum, & ejus mystica significatio.

[a] E modo isto deponendi Canticum Domini *Alleluya*, videntur antiqui, nonnisi ægrè, illud deposuisse. Hinc sanè in ultimis Officii divini periodis Dominicam Septuagesimæ præcedentis mira quarumdam præcipuarum Ecclesiarum *Alleluya* repetitio, in quarum quibusdam fiebat, non solùm ad singulos cujusque Psalmi versus, verùm etiam ad cujusque versus medietatem. Quod in Ecclesiis insignioribus quibusdam, veluti Rhemensi & Silvanectensi, ex eorum Ordinariis observavit eruditus noster Martenius, Tract. de Divinis Officiis, cap. 16. de Septuagesima; specialiter autem & aptè ad nostrum institutum de Cenomanensi, cui Hildebertus præerat Episcopus; in cujus Ordinario sic habetur: *In medio cujuslibet versûs dicitur semel Alleluya, & in fine cujuslibet versûs ter Alleluya, & in fine Psalmi dicitur Alleluya; & ita includitur Alleluya.*

[b] Quod autem hîc refert de Tractu, quem ideò sic vocatum asserit, quod *longos haberet cantus*, id eò probabilius videtur, quò per hebdomadam Septuagesimæ, Lectiones Matutinorum ita protrahebantur, ut in pluribus Ecclesiis per illam hebdomadam totum Pentatheucum in Choro legeretur. Cujus consuetudinis plura refert exempla præfatus Martenius loco suprà citato.

peccando perdiderunt, decem legis præcepta maximè in hoc tempore custodiendo recuperare valeant. Aliter secundùm quosdam ad litteram *Septuagesima* dicitur, eò quod Israëliticus populus in Babylonia tot annis fuerit captivatus, à quo longo tempore post rediens, eodem numero in commemorationem ejusdem liberationis jejunium Deo consecraverit. Sed quia & secundùm historiam, & secundùm allegoriam pœnitentibus congruit, studeamus nos in hoc tempore peccata nostra deflere, ut animæ nostræ post hanc vitam, quæ septem diebus volvitur, à Babylonia, id est, infernali captivitate liberatæ, & donis Spiritûs Sancti ditatæ, & coronam immarcescibilem pro cursu, & denarium pro diurno labore vineæ à Rege Regum possint gaudentes percipere. Amen.

XVIII. IN CAPITE QUADRAGESIMÆ.

E Villorino.

SERMO UNICUS.

De Pœnitentia.

a Non sunt ipsa Scripturæ verba, sed Historia summariò desumpta ex Cap. 12. v. 1. & seqq. Lib. Num.

MAria [a] *soror Moysi peccavit murmurando contra eum, & percussa est leprâ. Clamavit itaque Moyses ad Dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam. Cui respondit Dominus: Separetur septem diebus extra castra, & postea revocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus, quibus peractis, revocata est.*

Ultiones, Fratres carissimi, veteris testamenti ad correptionem hominum illius temporis factæ sunt, sed ad nostram castigationem scriptæ. Videamus igitur præter historiam quid Ecclesia Dei in sorore Moysi utilitatis sibi assumat, & quàm informationem vitæ nobis illa attribuat. Maria illa quæ peccavit, contra fratrem & Ducem suum Moysen murmurando, significat animam cujuslibet, qui murmurat contra Prælatum, cui dedignatur obedire, & præcepta salutis non vult suscipere, sed cùm sibi graviora videantur, murmurat, & ideo ea facere recusat. Relinquendo igitur præcepta Domini, leprâ peccatorum fœdatur, & apparet, dum culpa ejus publicatur. Sed bonus Prælatus quærens salutem proximi, compatitur peccanti, & auxilium divinæ medicinæ precibus postulat infirmanti, & clamat quotidie ad Dominum, dicens: *Deus, obsecro, sana eam.* Multum autem valent preces fidelium in Ecclesia, quia eis commotus Dominus revocat peccatorem à via sua mala. Audivit Dominus Stephani orationem, & convertit ad pœnitentiam Saulum persecutorem. Respondet igitur Dominus, dum facit quod postulatur, dum commovet intus mentem peccatoris, dum facit accedere ad medelam confessionis. Et ut extra castra ejiciatur septem diebus, hoc est, ut peccator dum pœnitet, *extra domum suam ejectus*, humiliter veniam de peccatis postulet, & peractâ pœnitentiâ sibi injunctâ mundus à lepra criminum reconcilietur, & revocetur. Septem dies tempus pœnitentiæ designant. Septenarius enim competit pœnitenti, quia veniam à septiformi Spiritu expectat. Unde & sæpe septem anni in pœnitentia dantur. Vos igitur, Fratres carissimi, significatum hujus rei complestis. Vos enim peccastis, nolendo dominicis obedire præceptis. Murmurastis vos, & à lepra & immunditia percussi estis. Vos à domo Domini ejici promeruistis. Nos autem, *quorum* [*est*] *officium*, rogavimus pro vobis, & Dominus præcepit nobis ut extra castra, id est, extra Ecclesiæ communionem vos ejiciamus. Sed hæc ejectio est ad salutem, non ad perniciem; ad correptionem, non ad perditionem. Hoc modo ejectus est Adam de paradiso, ut in hoc exilio miseriæ corrigeretur, ut hâc pœnâ temporali, æterna devitaretur. Quamvis homo peccasset, non deseruit eum Deus, qui ad pœnitentiam eum semper invitat. Post peccatum enim cùm Adam propter erubescentiam latuisset, quod jam quasi magnum signum & spes pœnitentiæ erat, cùm scilicet peccator de culpa incipit erubescere, visitare eum dignatus est Dominus, apparens ei post meridiem, & eum vocavit: *Adam, ubi es?* id est, in qua miseria positus es? Per hoc quod nomine vocat, signum dat, quod ad pœnitentiam revocat. Per hoc quod requirit: *Ubi es?*

Intercessio Ecclesiæ pro peccatoribus, quam sit efficax.

Pœnitentes à propria domo exules.

Cur numerus septem annorum in pœnitentia.

Gen. 3. 9.

Erubescentia pro peccatis, initium conversionis.

[a] Ex ipso hujus Sermonis contextu liquet Hildebertum illum habuisse in Capite Quadragesimæ ad pœnitentes, dum illos solemni ritu ejiceret ex Ecclesia; quod proprium erat Episcopi officium, & nonnisi ex eorum mandato vel licentiâ, Archidiaconorum. Qui quidem ritus adhuc variis in Ecclesiis viget. De hac ejectione vide nostrum D. Edm. Martene, fusè disserentem, Tractatu de Divinis Officiis, Cap. 17. de Feria tertia, in Capite Jejunii pag. 130. & seqq. Plura tamen hinc ad disciplinam licet observare. Primò, Pœnitentes non solùm ab Ecclesia ejectos, sed quasi à propria domo exules, pœnitentiam sibi injunctam exolvisse, licet hoc nonnisi ex voluntario fervore, egisse appareat. Secundò, Usum pœnitentiæ plurium annorum Hildeberti ætate, fuisse frequentatum. Tertiò, Confessionem peccatorum præcessisse jejunium Quadragesimale. Quo tepiditas plurium hujus ævi fidelium arguitur, qui nonnisi extremis Quadragesimæ, vel etiam Paschatis desinentis diebus, vix ac ne vix quidem ad pœnitentiam accedunt.

ostendit quia viam peccatoris ignorat. *Gen. 3 per totum.* Suum enim ignorare, reprobare est. In meridie ostendens quod ab amore peccatoris refrigescit Dominus. Cùm in homine extinguitur *, refrigescit fervor charitatis. *[* deest forte lumen gratiæ.]* Cui Adam respondit: *Vocem tuam audivi in paradiso, & timui eo quod nudus essem, & abscondi me.* Ejecit itaque Adam de paradiso, & fecit ei & suæ uxori tunicas pelliceas, & induit eos. Hæc omnia, Fratres carissimi, hodie in vobis complentur. Vos eratis in paradiso, quia in Ecclesia Dei. Dedit præcepta vobis, & transgressi estis. Audivistis vocem ejus, cùm prædicationem Vicarii [ejus] intellexistis. Clamat quotidie ad vos: *Adam, ubi es?* cùm dicit: *Joel 2. 12.* *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu & planctu.* Vos erubescitis in conspectu ejus, cùm vocem corrigentis in prædicatione audistis. Visitat vos Dominus, cùm corda vestra commovet ad pœnitentiam. Et quisquis nostrûm, dum pœnitet, dicat: *Ps. 30. 18* *Domine, audivi vocem tuam*, id est, prædicationis tuæ, *in paradiso*, id est, in Ecclesia, & audivi minas tuas, id est, sententiam, quâ peccatoribus minatis, dicendo: *Math. 25. 28.* *Erubescant impii, & deducantur in infernum.* Et iterum: *Ite maledicti in ignem æternum.* Timui igitur, eò quod nudus essem virtutibus, *& abscondi me*, id est, erubui, non audens apparere in conspectu tuo, juxta filii pœnitentis vocem, qui ait: *Luc. 15. 18.* *Pater, peccavi in Cœlum & coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.* Ejiciuntur itaque peccatores de paradiso, dum Ecclesia ad horam eis subtrahitur; Induti sunt tunicis pelliceis, id est, * peccatis, *[* f. ciliciis.]* quia peccatorum * obliti designantur; *[* f. peccatis onusti.]* Significant enim pelles mortuorum animalium mortua opera peccatorum. Nolite ergo dolere de hac ejectione, sed eam cum humilitate suscipite; meliùs est enim ut ab hac domo præsciti expellamini ad vestram emendationem, quàm à cœlesti regno ad perpetuam damnationem. O quam terribilis est sententia! cùm peccatores audient: Nescio vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. *Math. 25. 41.* *Ite maledicti in ignem æternum.* Iratus veniet, quia Dominus manifestè veniet, & non silebit. Audite quid minatur videns peccata hominum: *Deut 32. 34 & seqq.* *Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? Mea est ultio, & ego retribuam in tempore. Reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam.* Et quia tanta est severitas Judicis, placandus est antequam veniat; Et quomodo placandus est ait Psalmus: *Ps. 94. 2.* *Praeoccupemus eum in confessione*, quod dicitur antequam facies ejus appareat in judicio, prævehiamus eum, damnando quæ fecimus, ut quando veniet, non inveniat ipse quod damnet. Peccata enim nostra, *[Aut à Deo in judicio, aut à nobis in hac vita, judicanda sumus.]* aut ipse judicabit, aut nos. Meliùs est ergo ut nos judicemus, quia horrendum est incidere in manus Dei viventis. Nostrum judicium pœnam brevem donat; Judicium ejus æternam. *Introite* igitur *portas ejus in confessione. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.* *Ps. 135. 1.* Vult ut confiteamur, non quod ipse peccata nostra ignoret, sed ut diabolus audiat quod pœnituimus, & ita non habeat unde accuset. Diabolus igitur vult ut taceamus; Deus vult ut confiteamur. Talis ordo est. Prohibitus est primus homo ante peccatum ne peccaret, & dictum est ei; Confitere peccatum, quia [antea] non habebat quod confiteretur. *[Confessio peccatorum est vexatio dæmonum.]* Secundo homini, id est, Cain, qui in fratrem peccavit, dictum est: Peccasti, quiesce. Et nobis per Isaiam; Quiescite agere perversè. Nec sufficit cessare à malo, nisi præterita peccata confiteamur. Et ideo per David admonemur: Confitemini Domino quoniam bonus. Exemplum posuit & dixit: *Confitebor adversùm me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* *Ps. 31. 5.* His omnibus peractis necessaria est ultima medicina, id est, satisfactio, ne peccatum nostrum maneat impunitum. *[Necessitas satisfactionis in pœnitentia.]* Unde nos instruit Joannes Baptista, qui verè fuit pœnitentiæ forma, dicens: *Agite fructus pœnitentiæ dignos.* *Luc. 3. 8.* Hæc omnia cognoscens diabolus, & sciens quia confessio humiliatio est, ipse qui per superbiam cecidit, vult ne humiliemur, quia reditum nostrum impedire desiderat. Sic ergo laboravit, ut primus homo non servaret quod injunctum est ei, id est, non peccare sic omnibus modis conatur, modò ut homo non servet quod sibi dicitur. Inde pœnitet David non confiteri; ait enim: *Quoniam tandiu tacui, inveteraverunt ossa mea*; *Ps. 31. 3.* quia taciturnitas in his magis ac magis corrumpit hominem. Vult diabolus ne dicatis: Peccavi; & cùm homo ad id conatur, ipse os ejus conatur & laborat claudere; vel si detegit peccatum, cum majori peccato facit * confiteri; *[* f. comparari.]* facit enim peccatorem se excusare. Duplicatum est igitur peccatum, quia peccavit, & peccatum excusavit. *[Excusatio peccati, duplicatum est peccatum.]* Cùm enim castigantur aliqui, & dicitur eis: Quare hoc fecistis? Respondent: Quia diabolus fecit. Sed numquid coëgit? Suadere potuit, cogere non potuit. Si solus diabolus daret consilium, & Deus taceret, haberet homo quod excusare posset. Sed Deus per rationem, per scripturas, per prædicatores clamat: Nolite peccare. Deus à dextris, diabolus à sinistris; homo in medio constitutus est. Deus qui persuadet fa-

cere bonum, adversarius dissuadet; homo autem diabolo consentit. Hoc operatus est in primo homine. Adam enim cùm accusaretur à Domino, ipse se excusavit per mulierem, [mulier] per serpentem. Hoc devitans periculum, David ait: *Ego dixi: Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi.* Audistis modum & ordinem pœnitendi, audite tempus. Ait Salomon: *Non tardes converti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira Dei in tempore vindictæ, & * destruet te.* Ecce, Fratres carissimi, ecce nunc tempus acceptabile; ecce nunc dies salutis. Quod in aliis diebus peccastis, in tempore pœnitentiæ luite. Ne ergo differatis, sed quàm citiùs poteritis, pœnitemini. Tunc, quia nescitis diem, neque horam quando veniet. Tunc, *quia non debetis jejunare ante confessionem.* Quis est ordo ut peccata puniatis antequam confiteamini? Priùs sunt confitenda [peccata,] postea punienda. Qui usque ad ultimum diem Quadragesimæ differt confiteri, dat signum quod coactus id facit, quia in peccato delectatur. Promisit Deus veniam pœnitenti, sed non promisit crastinum diem differenti. Cùm accesseris ad confessionem, noli ridere, sed peccasse te humiliter profitendo accede. Si potes, ploret oculus, si non, saltem doleat animus. Lacryma enim exterior signum est interioris doloris, & lavat maculam peccati. Voluit enim Deus ut totum corpus operetur in pœnitentia, quia totum corpus reatui subditum erat; præcepit enim ut cor, oculus, os, & totum corpus luerent peccatum. Ait enim Propheta: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu & planctu.* Cùm præponit: in toto corde, docet quod ibi est fons pœnitentiæ. Fletus ad oculum, planctus ad os vel animum, jejunium ad totum corpus refertur: Oculus vidit vanitatem; os locutum est mendacium, aures audierunt vana, manus fecerunt homicidia, pedes fuerunt veloces ad effundendum sanguinem, cor mala cogitavit: Ergo cor pœniteat, oculus fleat, os oret, auris audiat prædicationes, manus det eleemosynam, pedes veniant ad Ecclesiam. Unde Apostolus: *Sicut exhibuistis membra vestra servire munditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.* Dederat membra hominibus Creator ad sibi serviendum, & fecistis ea servire ejus inimico. Proh dolor! homines laborant ut bonam vineam habeant, & non laborant ut bonam vitam ducant; Laborant ut res eorum sint bonæ, & non laborant ut ipsi sint boni. Plus ergo diligunt res suas quàm seipsos, cùm res habeant propter seipsos, & pluris est [eis] vinea quàm anima. Vineam tamen amittent, at non amittent animam. Illam ergo excolite; spinas vitiorum eradicate, ut palmites vitiorum fructificent in vobis. Veniet enim Dominus vineæ reddere cultoribus secundùm merita eorum. Et tunc boni *venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Et qui sunt illi qui venient cum exultatione? *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.* * Sumite ergo in lacrymis pœnitentes, ut mereamini in domum Domini intrare gaudentes, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Ps. 40. 5

Eccli. 5. 8. & 9.

* Vulg. disperdet te.

Olim confessio præcedebat jejunium quadragesimale.

Totus homo pœniteat, quia totus homo peccavit.

Joel. 2. 12.

Rom 6. 19.

Peccatori pluris facit rem suam, quàm se.

Ps. 125. 5.

* f. seminate.

IN DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMÆ.

XIX.

SERMO UNICUS,

E Sangerman 503.

Sive potiùs initium Sermonis imperfecti.

TRibus modis tentavit diabolus Christum. Per gulam, ubi dixit: Dic ut lapides isti panes fiant; per avaritiam, ubi ostendens ei omnia Regna mundi, ait: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me; per vanam gloriam, ubi ait: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. His tribus modis vicerat primum hominem; & ideò his tribus appetiit Christum, quem mirabatur esse sine peccato; & ideò machinabatur, ut aliquo istorum modorum caperet eum. Nam ex his alia vitia prodeunt, & qui in istis capitur, facile ad pejora ducitur. Qui enim delectatur suavitate ciborum & potûs, comedit aliquando & bibit ad saturitatem. Ex saturitate, caro ad libidinem inflammatur. Qui verò stimulis libidinis agitatur, facilè corruit in fornicationem & adulterium. Qui autem adulter est, marito adulteræ invidet, odit, interficit, si potest, vel simulat falsam amicitiam; & cùm se amicum vultu & verbis exhibet, corde & opere inimicus est. Ecce quomodo ex intemperantia gulæ multa peccata & mala procedunt; & hoc videns callidus hostis, priùs tentavit Christum per gulam, cogitans quod si eum in appetitu cibi caperet, facilè ad graviora deduceret. Similiter ex vana gloria & ex avaritia. Ergo ut exaltentur illi, ut dicetur, non recusant committere sacrilegia, homicidia, perjuria, fraudes, proditiones, falsa testimonia; furta etiam & rapinas exercent, & quamlibet turpitudinem subeunt, ut possint adimplere quod optant. Ideò solerter vigilandum est fidelibus contra insidias callidi hostis, ut qui

Gula multorum radix peccatorum.

Christiani sunt, more Christi repellant tentatorem. Cùm obtulerit honores sæculi, vel laudem humanam, cogitetur ruina ipsius, qui per superbiam corruit. Cùm verò per avaritiam tentaverit, quasi de acquirendis necessariis, respondeat ratio, quia naturæ pauca sufficiunt, avaritiæ nihil. Nam si isti tres aditus claudantur diabolo, facilè alios ejus laqueos evade-
Eccli. 19 1. mus. *Qui autem minuta contemnit*, testante Salomone, *paulatim in majora decidet*. Tribus autem modis committitur omne peccatum, cogitatione, verbo & opere. Sunt enim quædam vitia quæ sunt tantùm in anima; quædam sunt quæ in anima priùs concipiuntur, & postea per corpus exercentur. In anima est infidelitas, invidia, odium, iracundia, indignatio, credulitas, seu prava suspicio, arrogantia, ambitio, avaritia. Hæc continentur in mente, & versantur in cogitatione; sed aliquando per quædam indicia foris apparent, sicut invidia per detractionem, iracundia per contumeliam; & sic cætera, quamvis interiùs corrumpant animam, per aliqua signa foris prorumpunt; verbo enim committitur peccatum in perjuriis, in mendaciis, in falsis testimoniis, in deceptionibus, in maledictionibus, in derisionibus, in contumeliis, in verbis luxuriæ, in scurrilitatibus, in cunctis sermonibus qui pertinent ad persuasionem malorum, vel ad dissuasionem bonorum, in adulationibus, in turpiloquio, in omni verbo otioso, quia
Matth. 12. 36. dicit Dominus in Evangelio: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, de eo reddent rationem in die Judicii*. Opere committitur peccatum, in furtis, in rapinis, in homicidiis, in ebrietatibus, in comessationibus, in fornicatione, in adulterio, in oppressione pauperum, in superflua acquisitione rerum temporalium, in his quæ sunt ad voluptatem carnis, & his quæ sunt ad nocendum aliis, & in omnibus quæ pravâ intentione geruntur; his omnibus modis moritur anima in peccato . . . . .] *Hic desinit hic Sermo in ms.*

XX. IN QUADRAGESIMA.

E ms. Andegav.

SERMO PRIMUS.

De Pœnitentia.

* vulg. Præcipe. DIspone domui tuæ, *quia morieris tu, & non vives.*

4. Reg. 20. 1. Cùm Ezechias post incredibiles triumphos elatus fuisset in superbiam, nec dignas Domino gratias egisset, ægrotavit usque ad mortem, & venit Isaias in spiritu, & ait: *Dispone domui tuæ*, id est, provide qui succedat tibi in Regem; nisi enim de superbia tua pœnitentiam egeris, morte morieris. Familiaris fuit hæc admonitio, & semel facta per spiritum ad Ezechiam, qui regnabat super Judam & Jerusalem. Generalis est etiam & quotidiana ad quamlibet fidelem animam. Generaliter enim ad unumquemque nostrûm de die in diem clamat Spiritus Sanctus: *Dispone domui tuæ*, quia nisi disposueris, morte animæ morieris, & postmodum morte æterna. Et non credas Origeni dogmatisanti quod non in æternum irascetur Dominus, immo etiam dæmonum miserebitur; quia non vives, id est, numquam deinceps revocaberis ad vitam. Spiritualis vero & annua in hoc quadragesimali tempore est, in quo certus & brevis numerus ad *corrigendas* [a] *aliorum temporum negligentias* nobis constitutus est. Sed videndum est cui patrifamilias loquitur Spiritus Sanctus, & de qua domo præcipiat disponenda. Sanè quatuor domus leguntur in Theologia. Domus dæmonis, ubi sunt filii diffidentiæ, vasa iniquitatis; de quibus ipse ait: *Revertar in domum meam, unde exivi*. Sed quia pater ille familias induratus est tamquam lapis, ad eum non dirigitur hæc admonitio. Proinde de tribus aliis considerandum est. Domus itaque hominis est manufacta & visibilis; domus animi creata & rationalis. Domus Domini regnatura & spiritualis. Domum suam homo inhabitat, animus dispensat, Dominus illuminat. Homo per necessitatem, animus per naturam, Dominus per gratiam. De domo hominis dictum est à villico iniquitatis: *Ut cùm amotus fuero à villicatione mea, recipiant me in domos suas.* Luc. 16. 4. De dispositione hujus domûs non creditur esse facta præsens admonitio, cùm potius contemnenda præcipiatur quàm diligenda, cùm Abrahæ dictum sit: *Exi de terra tua & de cognatione tua.* Gen. 12. 1. Et Sponsæ præceptum est: *Obliviscere populum tuum & domum patris tui.* Ps. 44. 11. Siquidem domus animi est homo ipse, & animum vocat rationem, cui, tanquam patrifamilias, carnis & animæ nostræ credita est custodia, & mandata dispositio. De hac domo legitur: Tria ejiciunt hominem de domo; fumus, stillicidium, & mala uxor, id est, peccatum ignorantiæ, peccatum suggestionis, peccatum propriæ concupiscentiæ, quæ non tantùm rationem in domo sua dominari non permittunt, verùm & ancillari

Error Origenis.

a à Reg. S. Ben. cap. 49 de Quadragesima observatione.

Quatuor domorum disponendarum sunt species.

Tria hominem ejiciunt de domo propria.

a Ex his Regulæ sancti Benedictini terminis, non levis elici potest conjectura de Monachatu, & quidem Benedictino Hildeberti, quos quasi sibi connaturales, ad suum citat Institutum.

cogunt.

cogunt. Domus autem Domini est animus ipse, & ita mirum in modum animus Dominus est hominis, & domûs Dei. Unde Apostolus : *Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi Deus.* De hac domo legitur : [Sapientia ædificavit sibi domum,] & cùm tantum patremfamilias admonere de dispositione suæ domûs insipidum esset & vanum, [Quis enim adjuvit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ?] patet quia animo dictum est : *Dispone domui tuæ.* Dispositio autem hæc plurimum difficilis est, & multâ indiget diligentiâ. Ipsi enim per quos fit, indigent dispositione. Sicut enim difficile est invenire custodiam, si custodiendi sunt ipsi custodes; sic disponere, si disponendi sunt ipsi disponentes. Sanè virtutes sunt per quas disponit animus domui suæ, ne supramodum silvescant. Potens est autem iste paterfamilias; clientelam habet multam nimis; clientes habet exteriores, & ad exteriora discurrentes. Habet & interiores, qui vultui ejus semper assistunt. Exteriores sunt quinque sensus corporis, & membra sensibus deputata, quorum dispositio crebro & de facili legitur in Scriptura. Legitur enim : *Averte oculos meos ne videant vanitatem. Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua non loquantur dolum.* Obtura aures tuas, ne acceptum habeant opprobrium adversùs proximum tuum. Comprime nares, ne peregrinis odoribus quærant delectari. Claude manum tuam, ne accipiat munera super innocentem. Injice pedes tuos in compedes sapientiæ, ne currant ad effundendum sanguinem; Et multa sunt in hunc modum quæ spectant ad eorum dispositionem. Interiores verò clientes præcipuè sunt quatuor affectus animi, quorum meminit Virgilius, dicens :

1 Cor. 11. 3.

Quinque sensus exteriores sunt diligentissimè custodiendi.

Ps. 118. 37.

Ps. 33. 14.

Sicut & interiores.

a *[a] Hinc cupiunt, metuunt, gaudentque, dolentque vicissim.*

Hi, inquam, sunt gaudium & dolor, spes & timor. Quia sicut Paterfamiliâs carere non potest janitore, dapifero, pincernâ, cubiculario, ita hi velut in modum eorum ministrantes, assistunt nobis. Etenim timor pro janitore, dolor pro dapifero, gaudium pro pincerna, spes est pro cubiculario. Legitur enim de timore : Timor supplicii, janua Regni. Et alibi : *Initium sapientiæ, timor Domini.* Iste habet portas, & ostium in medio valvarum, quæ objicere & claudere debet, si fortè perversæ cogitationes ad animum velint irruere, quæ abjiciendæ sunt tanquam muscæ morientes, ne perdant suavitatem unguenti, sicut & *volucres quas abigebat Abraham.* Altera portarum est carere visione Dei; altera est ignis qui non extinguetur; ostiolum item vermis conscientiæ qui non morietur. Irruentibus ergo hostibus objiciat ista timor, & dicat : Nequaquam intrabitis, ne fortè propter vos Dominus meus careat visione Dei, igne crucietur æterno, & conscientiâ propriâ teste & accusante, pereat. De duabus portis meminit Sophonias. *A prima*, inquit, *porta erit clamor, & à secunda ululatus.* Clamabunt enim impii, cùm sua conscientia eos accusabit; ululabunt, cùm audient verbum asperum : [Ite maledicti in ignem æternum.] Dicat ergo animus janitori ut vigilet, ne sicut Isboseth, ancillâ ostiariâ dormiente, à latronibus percutiatur in inguine. Vigilante siquidem janitore, timor sedens & tranquillus vocet dapiferum, & dicat : Pone mensam, præcinge te, & ministra mihi. Acceleret dolor, & primò panes apponat, scilicet lacrymas pro delictis. Hic est panis quotidianus quem pro quotidianis manducare debemus excessibus. Hoc pane vescebatur qui dicebat : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Et iterum : *Cibabis nos pane lacrymarum.* Dicat autem animus dolori : Puer numquid pulmentarium habes ? Non in solo pane vivit homo; appone coctionem. Alioquin arida sedebit anima mea. Apponat itaque dolor tria fercula coctionum. Primò memoriam nostrarum miseriarum; secundò recordationem exilii, & patriæ dilationem; tertiò difficultatem redeundi. Apponens ergo primum, dicat : Memento quia cinis es, & in cinerem reverteris. Et hoc : *Fili recordare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Apponens secundum, dicat : Heu tibi quia incolatus tuus prolongatus est, habitas enim cum habitantibus Cedar; multùm incola fuit anima tua. Et iterum : Super flumina Babylonis illic sedes, & debes flere dum recordaris Sion. Apponatur tertium, & dicat : *Vix justus salvabitur, & tu miser ubi parebis ?* Quid faciet virgula deserti, ubi cedrus Libani concutietur ? Durus est dapifer iste & infrunitus, sed fidelis. Asper est cibus, sed salutaris; amarus est gustu, sed cùm deglutitus fuerit, dulcorabitur super mel & favum. Condimentum ejus est humilitas, quia ipsa est primogenita filia Regis summi, sal & condimentum reliquarum virtutum. Refectus autem animus tali cibo, vocet pincernam, & dicat :

Ps. 110. 10.

Volucres à sacrificio Abraham abactæ.

Gen. 15. 11.

Soph. 1. 10.

2 Reg. 4. 5. & seqq.

Ps. 41. 4.

Ps. 79. 6.

Eccli. 7. 40.

1 Pet. 4. 18.

Humilitas est condimentum virtutum omnium.

[a] Nec è versu Virgilii ab ipso in hoc Sermone citato, minùs probabiliter conjici potest hunc Sermonem verè Hildebertinum esse, cùm eum, & eumdem, & ad eumdem sensum sæpiùs citet in aliis Sermonibus, & in Epistola præcipuè duodecima Libri primi ad Henricum I. Angliæ Regem.

Nota & ad hoc volucres à sacrificio Abrahæ abactas. De quibus & in Epistola secunda Libri primi.

Sitio. Misce potum quo exhilaretur facies mea, quia cibus cor meum confortavit, quia scriptum est : *Exultate justi in Domino.* Acceleret ergo gaudium, & tria genera potionum propinet. Primum est infusio gratiæ operantis; secundum cooperatio gratiæ subsequentis; tertium perseverantia finalis. Primum apponens, dicat : *Signatum est super te lumen vultûs Domini, & ideò dedit lætitiam in corde tuo.* Secundum apponens, dicat : [Cantabiles tibi sunt justificationes Dei, in loco peregrinationis tuæ.] * Apparens tertium, dicat : Habe charitatem, & fac quod vis. Omnia * difficilia sunt amanti. Gutta cavat lapidem. *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum.* Hilaris est iste pincerna, & amplectendus. Felix est hæc ebrietas, quæ sobrios reddit. Suspectus est aureus calix Babylonis Malo sitire. Accedat quartus eliens, spes scilicet, quæ cubiculum struat, & dicat : Edisti, bibistique satis, veni, cuba, quiesce. Ego etiam tria tibi lectisternia paravi, carnis resurrectionem, Sanctorum communionem, vitam æternam indubitanter spera : quia hoc mortale induet immortalitatem, hoc corruptibile incorruptionem. Præter hoc gaudium erit singulorum ; Non minùs gaudebis de bono alieno, quàm de tuo : Super hæc vitâ vives beatâ & immutabili. Audiendus est iste cubicularius, quia * stanter quod versaverat homo in infirmitate sua, iste ad debitum ordinem convertit. Felix est animus, si hoc modo disponat domui suæ. Satagamus ergo singuli, satagamus universi, ut de mensa doloris transeamus ad mensam communionis, ut de utraque postmodum transferamur ad mensam Patris, hæredes facti Dei, cohæredes autem Christi, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Ps. 2. 1. — Gratia triplex, operans, subsequens, finalis. — Ps. 4. 7. — * f. apponens — * immò facilia — Ps. 26. 14. — Beati non minùs gaudent de bono alieno, quàm de suo. — * f. stratum.

XXI. IN QUADRAGESIMA.

SERMO SECUNDUS.

X ms. Andegav.

De vera Conversione peccatoris, & Unitate Christiana.

Jerem. 3. 14. *Convertimini filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester; & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.*

Non est hoc hominis, sed Spiritûs Sancti consilium, qui per Prophetam Jeremiam nos admonet ad conversionem, nobisque spondet assumptionem, & in Sion introductionem. Verumtamen difficile est valde quod proponit; grave est quod suadet, scilicet ut convertamur ad Dominum revertentes. Multa enim conversionem nostram impediunt; plurima impedimenta nobis occurrunt, quæ mentem peccatis obligatam in libertate respirare non sinunt; Sed omnes franguntur difficultates, si Spiritum ducem habemus, qui suâ septiformi gratiâ septem propulsat obstacula nostrem à conversione dehortantia; à quibus egredi, eorumque occupationes defugere, non est humanæ virtutis, sed cœlestis gratiæ Illi sunt septem spiritus nequiores, quos immundus spiritus ab homine egressus ambulans per loca arida & inaquosa, & requiem non habens, assumit, ut eorum auxiliis, domum sibi vendicet, de qua exierat. Hi sunt septem dæmonia à Domino de Maria Magdalena ejecta, & septem populi terram Israëlitis promissam possidentes. Habet enim immundus spiritus soboles plurimas. Prima enim ejus soboles, sunt septem principalia vitia, cæteris nequiora, scilicet, inanis gloria, ira, invidia, acedia, philargiria, gastrimargia, luxuria. Inanis gloria inflat, ira conturbat, invidia dissipat, acedia sternit, phylargiria pungit & sollicitat, gastrymargia curvat & dehonestat, luxuria decolorat & inquinat. Hæ septem passiones, hi septem nequam spiritus in homines, id est, in animas mansiones suas vendicant, in quibus virtutes eum eis nequeunt commorari, quia nulla conventio luci ad tenebras. Non potest anima tot vitiis occupata ab immundo recedere spiritu, & ab iis septem spiritibus cæteris nequioribus erui, nisi ad spiritualem liberationem Spiritus Domini bonus suâ septiformi gratiâ adjuvet : Ita ut septem spiritualibus nequitiis, quasi septem populis inimicis, à septem virtutibus quasi veris Israëlitis fugatis & superatis, atque de terra humanæ mentis expulsis, eorum loca virtutes sanctæ possideant. Non igitur diffidamus, non desperemus, quia Spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nobis enim ipse per Prophetas loquitur, quia jam filii sumus & amici, quia ejus gratiâ regenerati, non servi, quia teste Apostolo jam non sumus servi, sed filii. Christus enim ait : *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos; quia servus nescit quid faciat Dominus ejus : Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis,* omnia autem nobis notificanda. Non enim omnia ipsi capere possent. Filii sumus, non servi, si Spiritu Dei ducimur. *Qui enim Spiritu Dei aguntur*, ut ait Apostolus, *hi sunt filii Dei.* Nec parum est esse filios Dei, quia *si filii & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Sed ista non assequimur, nisi *convertamur* & *revertamur* ad Domi-

Matth. 12. 45. — Luc. 8. 2. — Septem peccata capitalia, quæ sint, & eorum effectus. — Joan 15. 15. — Rom. 8. 14.

num. Convertamur corde, revertamur opere; Convertamur declinando à malo; revertamur faciendo bonum. Sed unde monet nós ut revertamur, & ad quid? Utique à * *dissimilitudine ad similitudinem;* à transmigratione ad honorem. Transmigravit homo infeliciter. Unde Jeremias:

* Phrasis Hildeberto familiaris.

Jerem. 31. 18. & 20.

Audiens audivi Ephraïm transmigrantem. Filius honorabilis mihi Ephraïm, puer delicatus; Diligenter attendenda est hæc transmigratio, quam tanto Propheta commendat studio, dicens: Audiens audivi Ephraïm transmigrantem. Auribus audiendi audivit Propheta; Audivit intus à veritate; & intellexit, & ideo ingeminat: Audiens audivi. Audivit de transmigratione Ephraïm, & causam percepit, quam ex ipso nomine innuit. Ephraïm enim interpretatur *ubertas*. Homo enim in ubertate conditus transmigravit, id est, in deliciis positus recalcitravit, secundùm illud Moysi: *Impinguatus, incrassatus, dilatatus est dilectus & recalcitravit.* Impinguatus propter * amœnitatis locum; Incrassatus ob conditionis beneficium; Dilatatus propter gratiæ donum. Ideo recalcitravit propter inobedientiæ vitium; Ex cujus persona, inquit Propheta: *Ego dixi in abundantia mea non movebor in æternum.* Hoc dixit Ephraïm, id est, homo *exuberans* omnibus datis & donis perfectis à Patre luminum descendentibus, quibus homo in paradiso erat præditus; sed cùm esset ei abundantia, ex ubertate crassitudinis eructante super terram dixit: *Non movebor in æternum* ab hoc bono, sed credidit diabolo dicenti: *Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dii scientes bonum & malum.* Credidit igitur homo diabolo, & ad malum transmigravit à bono. A quo bono? Ad quod malum? A justitia ad iniquitatem, à quiete ad miseriam, à beatitudine in mortem; ab accepta portione substantiæ, quæ eum contingebat, ad *regionem* longinquam abiit, scilicet *dissimilitudinis*, quâ elongatur à Deo, non loco, quia ubique totus ipse & æternaliter, adhærens uni civium regionis illius, id est, diabolo, qui est princeps regionis dissimilitudinis, quâ elongatur à Deo. Cœpit pascere porcos, id est, contaminationis actibus delectari, non abdicans occulta dedecoris; Nec solùm abiit, sed & stetit & sedit; abiit consentiendo, stetit deffendendo, sedit docendo. In abeunte levitas; in stante pertinacia; in sedente superbia; Pietatem deseruit, quæ est cultus Dei, constans ex tribus, fide, spe, & charitate, quam impietas impugnat per tria, vanitatem, curiositatem, voluntatem. Hi tres sunt impii, per quos eam impugnat; diabolus, caro, & spiritus, tria

Deut. 32. 15.

* f. amœnitatem loci.

Ps. 29. 7.

Gen. 3. v. 4. & 5.

Regio dissimilitudinis.

Variè modi à Deo recedendi.

Pietas in quo consistit, & quæ illi adversantur.

sunt impietatis arma, & tres sunt ejus ministri, qui convenientes in unum adversùs Dominum, & adversùs Christum ejus, dicentes: Venite, opprimamus virum justum, quia gravis est nobis [etiam] ad videndum; quasi symbolum faciunt, & mortis antidotum conficiunt, ubi singuli aliquid ponunt; diabolus, suggestionem; caro, delectationem; spiritus, consensum: & sic transmigravit homo, de beato factus miser. Infelix transmigratio! Pessima & abominabilis Galilæa! Non est hæc illa Galilæa, in qua Jesus præcessit Apostolos. Præcedet vos, inquit, in Galilæam, ibi eum videbitis. In hac Deus videtur, in illa Dei visio perditur; quia illic tenebræ & caligo, in hac lux & claritudo. Illâ transmigratur à bonis ad mala; hâc à malis ad bona. Transmigrare voluit natus in veritate, ut nos in eo ad vitam transmigremus, quia transmigravit factus in figura, in quo nos mortui sumus. *Factus est Ephraïm quasi columba seducta, non habens cor,* ut ait Osee, cùm per gratiam assumpsit eum quem species columbæ *virum nostrum*, id est, caput & Dominum declaravit. Qui per Prophetam ait: *Ego vir vester, & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione.* Ipse est *vir noster*, quia caput nostrum. Et caput quidem nostrum est, quia ei tamquam capiti membra uniuntur gratiâ & naturâ, [de cujus plenitudine accepimus gratiam,] & ipse de nostra infirmitate accepit naturam, & in quo sunt omnes sensus nostri spirituales, sicut in capite corporales. Assumpsit itaque nos per gratiam, ut honorem quem perdidimus, & gloriam quam amisimus, restauraret. Deseruit quippe honorem suum, & factus est inglorius, quia *cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Sed quis ille est honor, quæ gloria illa? Fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Ecce quantus honor & dignitas hominis. Pretiosum est Dei opus; vilem eum demonstrat terra, sed gloriosum virtus; pretiosum facit imago, quam tenens jure vocatur homo. Cùm verò eâ neglectâ cadit in vitia, hominis nomen amittit, comparatur jumentis insipientibus, secundùm illud: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Exutus enim cœlestis imaginis ornamento, hominis etiam perdit nomen, quia gratiam hominis non tenuit. Ideo in Ezechiele geminato nomine dicitur: *Homo, homo;* ut qui exteriùs hominis præfert formam, etiam intus teneat imaginem, scilicet [gratiam,] quæ est imago Dei in homine & in mente rationali, ubi est memoria, intellectus, &

Transmigratio bona & mala.

Osee 7. 11.

Ubi suprà.

Christus vir noster, & caput nostrum.

Ps. 48. 13. & 21.

Homo peccando perdit nomen hominis.

Ps. 31. 9.

Ezech. 14. 4.

Factus est homo ad imaginem Trinitatis.

Gen. 1. 26.

dilectio, secundùm quàm factus est homo ad imaginem Dei, non Patris tantùm, vel Filii, vel Spiritûs Sancti, sed horum trium simul. Unde: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Non ait: *faciam*, & *meam*, sed, faciamus, ad *nostram*, professionem consortii ostendens, auferens intellectum singularitatis. Secundùm tria ergo est homo imago

1. Joan. 5. 8.

trium. *Tres enim sunt qui testimonium dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.* Tres sunt hypostases suis proprietatibus distinctæ, sed unum sunt, quia unius essentiæ sunt. Tres res sunt unà semper beatissimæ, semper vivæ, * *quibus fruendum est*, & sunt una quædam summa res, communisque omnibus *fruentibus*: eâ in quibus est prima similitudo ut prima æqualitas, ita in mente tres proprietates sunt, memoria, intellectus, dilectio, & hæc tria in una substantia sunt, cui substantialiter insunt, id est, in mente.

* Ita loquitur Pet. Lombard initio Libri primi Sententiarum.

Mysterium Trinitatis theologicè explicatum.

Rectè igitur ad ineffabilis Trinitatis imaginem & similitudinem conditus homo dicitur; Ad imaginem, scilicet memoriam, intellectum; dilectionem; ad similitudinem, scilicet immortalitatem & animæ innocentiam. Homo ergo conditus in honore, memoriâ adhæsit Patri; intellectu Filio; dilectione Spiritui Sancto. Increata enim Trinitas homini indidit trinitatem creatam; sed transmigrans à Trinitate beata & summa, incidit in trinitatem horrendam & fœdam, quam non fecit ineffabilis Trinitas, sed versipellis Sathanas, scilicet in concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, superbiam vitæ. Cui trinitati obnoxia sunt omnia mala, sicut summæ Trinitati omnia bona. Hæc trinitas...... est regio dissimilitudinis, ubi memoria dissipatur, intellectus cœcatur, voluntas fœdatur.

Regio dissimilitudinis.

Verumtamen de hac enormi trinitate per aliam trinitatem à summa Trinitate nobis promissam resurgimus. Increata enim Trinitas, trinitatem creationis erigit, infundens trinitatem sanctificationis, scilicet, fidei, spei, & charitatis. Hæc enim tria sunt, sed major horum est charitas. Ad illam igitur Trinitatem summam, quæ trinitatem de trinitate liberat, per Trinitatem nos reverti monet Propheta, dicens: *Convertimini filii revertentes.* Per fidem enim illuminato intellectu, ad Patrem; per spem ad sapientiam, id est, Filium, memoriâ solidatâ; per charitatem, voluntate pacificatâ, ad Spiritum redire incipimus. *Convertimini*, inquit, & causam subdit, *quia ego vir vester, & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & inducam vos in Sion.* Ecce Trinitas tres assumit; unum & duos, sed unum de civitate, & duos de cognatione. Est civitas bona, & est civitas mala. Civitas mala, mundus in malignitate positus, de quâ dicit Dominus per Osee: Ego Dominus, & *civitatem non ingrediar.*

Osee 11. 9.

Jerem. 21. 8 & 9.

Et per Jeremiam: *Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis*; Omnis qui habitaverit in urbe hac, morte morietur; & qui egressus fuerit, vivet. Civitas bona, sancta est Ecclesia. Hæc est civitas justi, urbs fidelis, civitas supra montem posita, quæ non potest abscondi. De urbe mala, nullus assumitur, immo omnes ibi habitantes moriuntur. De urbe fideli assumitur quidam, sed non nisi unus, qui scilicet pertinet ad unitatem hujus urbis, cujus est unus Deus, una fides, unum baptisma.

Unitas commendatur.

Unus, inquam, Deus, quia etsi sunt multi qui dicuntur dii, & domini multi, nobis tamen si de hac unitate sumus, unus est Deus in sæcula benedictus. Ita etsi [*tres sint qui testimonium dant in Cælo, scilicet, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*,] tamen hi tres cùm sint *tres res quibus fruendum*, non fidem nostram extendunt ad triplicem Deum, sed unum.

1. Joan. 5. 7.

Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, sunt tres res quibus fruendum.

Tres quidem sunt hypostases coæternæ & conbeatæ, proprietatibus suis distinctæ, & hæ unum, sive unus Deus sunt genere essentiæ. Non autem unus ut in fide nostra Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, testante Hilario, [a] *tria sunt per substantiam, unus verò per consonantiam*, sicut nec triplicitas, sed Trinitas. Una quoque dicitur fides, non numero & genere; alia est enim numero fides, quæ est in me, & in te, vel in illo; una verò similitudine, quia simul in omnibus, sicut duorum idem intelligentium dicitur voluntas una, vel simillimorum facies una, una fides Catholica, quia idem jubemur omnes credere, eodemque modo operari. Unde fides Catholica dicitur, id est, universalis.

Unde Fides dicitur Catholica, seu Universalis.

Unum etiam dicitur Baptisma, quia iterari non valet, quia æquè bonum est à quocumque detur. Qui ergo hanc unitatem servat, ex eo non immeritò unus, ab uno non repellitur, sed assumitur. Nec solùm unus de civitate assumitur, sed etiam duo de cognatione; & ita tres assumuntur, quia trinus est qui assumit. Cognatio autem ista non est carnalis, sed spiritualis, quâ

a Verba hæc apud D. Hilarium sic inveniuntur, Lib. de Synodis, n. 29. & 31. *Ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam verò unum.* Verùm non sunt ipsius Hilarii verba, sed Concilii Antiocheni in Encæniis. Horum tantùm interpres est Hilarius. Immò propter ea ipsa verba, fidem hujus Concilii suspectam haberi meritò posse, num. 31. fatetur, licet eam subindè, num. 32. benevolè excuset.

non corpora, ſed corda junguntur, & multò eſt ſanctior & dignior copula cordium, quàm corporum. Hâc enim cognatione intelligibili & cœleſti, non ſolùm inter ſe conſortium ad invicem & vinculum charitatis habent fideles, verùm etiam capiti membra uniuntur, ut ſit unus in omnibus & per omnia Chriſtus. Sicut enim de fratrum unione, quæ fit hâc co-

Pſ. 132. 1. gnatione, Propheta dicit : *Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum.* Ita de conjunctione capitis & mem-

Math. 12. 50. brorum Dominus ait : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt*; Et de utroque ſimul in Actibus Apoſtolorum

Act. 4. 32. legitur : *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una, & erant illis omnia communia.* Hæc igitur cognatio ſancta geminam facit unionem, quia membra capiti indiſſolubili nexu copulat, & inter ſe piâ charitate ſociat, ut ſervet unitatem in vinculo pacis. Divina eſt iſta cognatio, quâ Regnum Chriſti, quod non eſt de hoc mundo, compaginatur atque conſtringitur, ut nihil poſſit ipſum ſeparare à charitate Dei. De hac cognatione duo aſſumuntur, quia qui de ea verè ſunt, datum eſt eis duo mandata perficere charitatis, aliorumque onera portare tanquam ſua, ut impleant legem Dei. Merito ergo & ideo duo dicuntur, quia non quærunt tantùm quæ ſua ſunt, ſed quæ aliorum, bona eis in uſum venientia, non ut propria poſſidentes, ſed tanquam communia cunctis, maximè autem domeſticis fidei exponentes. Hi ſunt qui ædificant argentum, aurum, lapides pretioſos; Iidem qui cogitant quæ Dei ſunt, quomodo pla-

Quidam tepidi ſalvantur, ſed merito fundamenti. ceant Deo, non mundo. Sicut in uno ſignificantur qui ædificant ligna, fœnum, ſtipulam, iidem qui cogitant quæ ſunt mundi, quomodo placeant mundo, qui non propria relinquere, ſed multiplicare quærunt, qui non æternis rebus attendentes, ſed terrenis operibus incumbunt, ſed terrena fundamenta non præferunt, immo alterutrâ conditione propoſitâ, mallent eis carere quàm Chriſto, ſalvi erunt *merito fundamenti*; ſed quaſi per ignem. Iſti ergo rectè ſignificantur in uno, quia quod in uſum venit, quaſi ſuum, id eſt, ſibi, uxorique, filiiſque proprium retinent. Verumtamen quia imperfectum noſtrum non ſpreverunt, ſed viderunt oculi Altiſſimi, & ipſi aſſumentur, & non relinquentur. Tres ergo aſſumuntur, & à Trino aſſumuntur, & Trino trina offerunt. Hi enim ſunt tres illi, de quibus

1. Reg. 10. 3. Samuël ait ad Saül : *Cùm veneris ad quercum Thabor, ibi te invenient tres viri aſcendentes ad Deum in Bethel; unus portans tres hædos; alius portans tres tortas panis; alius lagenam vini; Et hoc ſignum quod unxerit te Dominus in Principem populi.* Princeps unctus, qui à tribus aſcendentibus in Bethel invenitur, Chriſtus eſt, [*unctus*] *oleo præ participibus ſuis, cui Spiritus non eſt* Pſ. 44. 8.
datus ad menſuram, & in quo habitavit ple- Coloſ. 2. 9.
nitudo divinitatis corporaliter. Iſte ergo invenitur, ſed nonniſi à tribus, qui & aſcendunt in Bethel, nec niſi apud quercum Thabor. Digniſſima & ſpiritualis eſt iſta quercus, apud quam tantus Princeps invenitur; Non eſt ſtaturæ proceræ, ſed virtutis immenſæ. Humilis eſt arbor, ſed inuncto robore ſublimis. Hæc eſt ſycomorus illa, in quam aſcendit Zachæus ille ſtaturâ puſillus, ut tranſeuntem Jeſum cerneret; niſi enim quis in hanc arborem aſcenderet, Jeſum in tranſitu rectè cernere non valeret. Unde ipſe ad Moyſen ait : *Sta in foramine petræ*, quæ Chriſtus Exod. 33. 22.
eſt : *Petra autem erat Chriſtus*, quod eſt aſ- 1. Cor. 10. 1.
cendere in arborem ſycomorum. Foramen enim petræ eſt paſſio Chriſti. Sycomorus

Crux Chriſti ſycomorus & ficus fatua. arbor crucis; interpretatur enim ſycomorus ficus fatua; Ficus rectè dicitur, quia nobis præbet cibum delectabilem, panem cœleſtem refectione interiori; Fatua autem, opinione omnium infidelium de Judæis & Græcis. Unde Apoſtolus : *Prædi-* 1. Cor. 1. 23.
camus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus verò ſtultitiam. Quod enim de cruce Chriſti & paſſione prædicatur, ſcandalum eſt Judæis, ob ruborem ſui ſceleris; Et ſtultitia eſt Gentibus, humanâ ratione, & ſapientiâ carnis tumentibus, qui nihil æſtimant poſſibile, niſi quod in naturis cernitur; apud quos plus valet ſeries naturæ, quàm virtus potentiæ divinæ. Et tamen per *iſtam ſtultitiam pla-* 1. Cor. 1. 21.
cuit Deo ſalvos facere credentes, ut ait Apoſtolus. Non enim verè eſt ſtultitia, ſicut videtur incredulis, ſed virtus magna, & ſapientia, quod revelatur fidelibus. Unde idem Apoſtolus : *Vocatis autem Judæis, at-* Ibid. v. 23.
que Græcis prædicamus Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam, id eſt, Chriſti paſſionem, in qua eis apparet Dei virtus, & Dei ſapientia, quod vocati ſunt ad vitam eâ *vocatione* quâ vocati ſunt, *quæ eſt ſine* Rom. 11. 29.
pœnitentia, id eſt, ſine mutatione divini conſilii; ſecundùm propoſitum : *Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei*, ut ait Apoſtolus. Illis ergo non eſt ſycomorus fatua, nec infirma, ſed ſapiens & fortiſſima; fortis quidem, quia diabolum expugnavit, de morte triumphavit, Judæos diſſipavit; ſapiens, quia humilitatem ſuperbo oppoſuit, ut humilitatis juſtitia vinceret, quam fortitudinem potentiæ dicere poterat. Fortius ergo ac ſapientius eſt hominibus, quod ſtultum & infirmum Dei

videtur, id est, plusquam homines possint esse, vel sapere. Non est ergo fatuitas vel stultitia sycomorus ista, sicut impiis videtur, sed virtus & gloria. Unde Apostolus: *Verbum Crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem qui salvi fiunt, id est, nobis, virtus Dei est.* Fortis ergo est hæc arbor, licet sit humilis. Hæc est domus * fulicæ, de qua Propheta ait: *Domus * fulica dux est eorum*; fulica enim avis est stagnensis, vel marina. Nidificat in petra in mari sita: Humilis est hæc petra, sed fortis, quæ tunsa fluctibus non * tangitur, sed frangit eos. Sic & Crux Christi suppliciorum quæstionibus, atque argumentorum contradictionibus pulsata, non est mota, vel curvata, sed ampliùs exaltata. In quam nisi quis fidei & humilitatis passibus ascenderit, veritatem videre nequit. Quia nisi quis crediderit non intelliget, & qui se ut parvulus non humiliat, in Regnum cœlorum non intrat. Unde rectè dicitur quercus illa Thabor, quæ *veniens lumen* interpretatur, quia est quercus venientis luminis. Ab ea namque venit lumen fidelibus. Hac enim fatuitate atque stultitiâ illuminamur sapientiâ & prudentiâ; decoramur virtute & gratiâ. In hanc ergo sycomorum cum Zachæo ascendamus, ut Jesum cernere valeamus. Ad hanc quercum Thabor cum tribus viris ascendentibus in Bethel veniamus, ut Regem Regum invenire possimus, qui ab aliis non invenitur, nisi ab his qui ascendunt in Bethel. Bethel quippe *Domus Dei* interpretatur, & significat Ecclesiam, in qua verè habitat Deus, qui ait: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Domus ista locus est, de quo evigilans Jacob, ait: *Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Non est hic aliud nisi Domus Dei, & porta cæli*, id est, per quam ascenditur in cœlum. Ibi Jacob erigit lapidem in titulum, fundens oleum desuper. Et hic dicitur: Hoc tibi signum, quod unxit te Deus in Principem populi. Idem est ergo lapis in titulum erectus, & oleo delibutus, & vir in Principem populi unctus. Sed quid dicit esse in signum unctionis & principatus, quod invenitur à tribus viris, ad quercum Thabor? Per Crucem enim innotuit Deus, qui ante Deus erat, sed absconditus? Per Crucem meruit exaltari, & nomen Dei in eo manifestari, quia Dominus regnavit à ligno, & factus est principatus super humerum ejus, qui de se ait: *Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Et item: *Singulariter sum ego, donec transeam.* Ante passionem ergo singularis fuit, & ideo Princeps populi non apparuit; sed post transitum passionis, in Resurrectione floruit gloriâ immortalitatis. Unde converso planctu in gaudium, ipsum de Jericho egressum, id est, de mutabilitate & defectibus hujus miseriæ . . . .

1.Cor. 1.18. — * seu filicæ — Ps. 103.17. — * Vulgata: Herodii domus dux est eorum. — * f. frangitur. — Triumphus Crucis Christi. — Crux Christi quercus Thabor. — Math. 28. 20. — Gen. 28.16. — Joan. 12.32. — Ps. 140.10.

Hic desinit in ms. Codice, hic mutilo.

IN QUADRAGESIMA. XXII.

SERMO TERTIUS.

E Victorino.

De Pœnitentia.

*AUdi Israël mandata vitæ, auribus percipe, ut scias prudentiam . . . . inveterasti in terra aliena; coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum * his qui in inferno sunt: dereliquisti fontem * aquæ vivæ.*

Admonet vos Dominus, Fratres Charissimi, per Baruch Prophetam, ut audiatis mandata ejus. Increpat vos, quia mortui estis in peccatis vestris, quia eum deseruistis, vocando vos cum honesto vocabulo, ut ad memoriam reducat quid esse debetis, dicens: O Israël! O gens mea, Ecclesia! quæ deberes esse Israël, id est, videns Deum, & intelligens secreta ejus, quia peculiaris populus ejus es; Qui usque nunc audisti præcepta mortis, at modo audi præcepta vitæ, scilicet quæ ducant te ad vitam; & qui justitiam hujus mundi discebas, auribus percipe, ut scias prudentiam. Vide quid sis, & ad quantam miseriam redactus es, qui priùs beatus eras. Miser, inveterasti, qui priùs renovatus eras in Baptismate per novum hominem, scilicet per Christum. Duo siquidem homines dicuntur esse. Primus Adam, qui dicitur vetus, quia corruptus in peccato. De quo Apostolus: *Deponite veterem hominem, qui corrumpitur secundùm desideria erroris.* Secundus Adam, scilicet Christus, qui dicitur novus, quia sine peccato, & etiam alios virtutibus renovat. De quo Apostolus: *Induite novum hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.* Qui autem peccat, inveterari dicitur, hoc est, veterem hominem imitari. Secundùm hoc dicitur: *Inveterasti in peccatis, in terra*, id est, in terrenis, sequendo terrena. Quia primus homo de terra terrenus est, & desiderat quæ terrena sunt. Secundus homo de cœlo cœlestis, quæ cœlestia sunt dispensando. *In terra aliena.* Non enim hic est patria nostra, sed cœlestis Jerusalem, quæ est civitas nostra, de qua per peccatum primi parentis exulamus. Quomodo autem inveteravit evidentiùs subjungit: *Coinquinatus es cum mortuis*, id est, cum peccatoribus, qui mortui sunt quantùm ad Deum, id est, ad mortem æternam tendunt. De quibus dicitur: *Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Deputatus es cum his qui in in-*

Baruch. 3. v. 9.10.11. — * Vulgata habet: Cum descendentibus in infernum. — * fontem sapientiæ. — Homines duo, vetus & novus. — Ephes. 4.22. — Ephes. 4.24. — Math. 8.22.

Duæ Civitates, & ipsarum Cives.

ferno sunt. Duæ civitates sunt, diaboli & Dei; infernus scilicet & paradisus: & duæ familiæ, justi & injusti. Milites Dei in libro viventium scribuntur. Milites diaboli cum his qui in inferno sunt deputantur.

Ps. 68. 29.

De quibus dicitur: *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* Et

Baruch. 3. 11.

quare? *Coinquinatus es, & cum mortuis deputatus.* Quia dereliquisti fontem aquæ vivæ, id est, Christum, qui est fons æterni boni, de quo aliquis potatus non sitiet in æternum; qui abluit peccata mundi; unde fluit aqua viva, id est, copia æternæ vitæ. Audistis, Fratres carissimi, quàm terribilis sententia super nos est data. Quia peccavistis, in inferno deputati estis. Heu! quàm malum meritum, quàm grave præmium. De malo opere fructus malus; de

Rom. 6. 23.

turpi militia, turpis corona. *Stipendia enim peccati*, ut ait Apostolus, *mors*, non hæreditaria, non transitoria, sed æterna. Quid ergo, miseri, agetis? Quò fugietis? Gens cæca! Vitam deseritis, & in mortem itis.

In inferno confessio inutilis.

In inferno nulla est redemptio; In inferno nulla est confessio utilis. Unde David:

Ps. 6. 6.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi? Utiliter debemus intelligere. Dives enim in inferno peccatum Abrahæ confitebatur, sed inutiliter, quia ibi tantùm locus est pœnitentiæ, ubi est locus confessionis.

Gal. 6. 10.

Unde Apostolus: *Operemur bonum dum tempus habemus.* Dicit enim Dominus per Isaïam: Tempore accepto exaudivi te; & in die salutis adjuvi te. Sed quantò est tempus illud exauditionis idoneum? Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; id est, in præsenti est tempus acceptabile ad pœnitendum, ad confitendum, ad orandum, ad bene operandum, in quo Dominus exaudiet, & in quo salutem promereri potestis. Dies duo sunt;

In hac vita dies sunt hominum; post hanc vitam, dies sunt Domini.

dies hominum; dies Domini. Quandiu vivitur, quia tunc homines in potestate sua sunt, ut ad vitam tendant si velint, vel in mortem se præcipitent. Dies hominum sunt, quia homines in manu hominum sunt, id est, Sacerdotum, ut modò eos solvant, modò eos ligent. Ultra verò potestas eorum non porrigitur. Unde dicitur: [Deus, cui soli competit medicinam præstare post mortem.] Itaque post mortem eorum dies Domini est, quia tunc homines in manu ejus sunt, ut non secundùm velle eorum, vel ad mortem, vel ad vitam ducantur, sed secundùm gratiam, vel justitiam Domini omnia agantur. Dies Domini est, quia tunc Dominus apparet sicuti est. Non videtur in ænigmate per speculum, vel in obscuritate sicut in præ-

Pet. 3. 10.

senti. Unde dicitur: *Veniet dies Domini sicut fur.* Quid ergo expectamus hic ubi positi sumus ut operemur, ut mereamur in patria Christi esse cohæredes. In præsenti, militia exercetur; in futuro, munus reddetur. In præsenti seritur; in futuro colligetur. Tempus verò breve est, ut ait Apostolus, præterit enim figura hujus mundi. Expectat nos Dominus, qui dicit: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat. Expectat ut pœniteamus. Sed nisi pœnituerimus, expectatio illa nobis iram generat, dicente Apostolo: *Ignoras quod bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam cordis tui & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, vel judicii.* Surge igitur qui dormis, ut ait Apostolus, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Dormimus, quia obliti sumus cœlestis patriæ.

Rom. 2. 4. 5.

* Ibi veras divitias per somnum videmur invenisse, sed in morte excitati nihil inveniemus, quia nudi discedemus, dicente Psalmistâ: *Dives, cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Excitemur ergo in præsenti, comperientes hic non esse veras divitias, quia hora est jam nos de somno surgere, scilicet de somno oblivionis. Sed sunt quidam qui tot & tantis vitiis sunt occupati, quod se veniam habere diffidunt. Hi sunt similes diabolo, qui fastu superbiæ dedignatur pœnitere. Hi sunt conformes Judæ proditori, qui desperans præ magnitudine sceleris, laqueo se suspendit. Contra hos Apostolus: Venit ira Dei super eos qui diffidunt. Diffidens dicitur peccare in Spiritum Sanctum. Non ergo remittetur ei, neque in præsenti, neque in futuro. Qui ergo desperat, resipiscat, & audiat quid Dominus dicat per Ezechielem: *Si impius pœnitentiam egerit ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit universa præcepta mea, vitâ vivet, & non morietur. Omnium iniquitatum ejus non recordabor. Num voluntatis meæ est mors impii, & non ut convertatur à viis suis, & vivat?* Exemplum do de Ninivitis. Unde scriptum est: Verte impios, & non erunt. Non diffisus est latro in cruce; sed pœnitens in ipso [mortis] articulo, vertit meriti sui supplicium in martyrium. O res digna! pœnitentia exhæredatum à Regno facit in Regno regnare; & qui peccando longè fuerat, pœnitendo appropinquat. Sed, Fratres, non omnis pœnitentia salvat, sed digna tantùm justificat. Quæ est ergo digna pœnitentia? Dignè pœnitere est mala ante facta deflere, & deflenda non committere. Non est digna pœnitentia, pœnitere de præteritis peccatis, nisi de cæteris cessetur peccatis. Unde scriptum est: Peccasti, quiesce. Et Propheta: *Quiescite agere perversè.* Sed vos, Fratres charissimi, negli-

* f. Hic. Divitiæ hic possidentur quasi per somnium.

Ps. 48. 18.

Ezech. 18. 21.

Latro in Cruce vertit supplicium in martyrium.

Pœnitentia digna quæ sit.

Is. 1. 16.

gentes in pœnitentia estis, quia venientes ad confessionem, non defletis peccata [vestra.] Et tamen plus valent lacrymæ in pœnitentia, quàm multi temporis cum gaudio & risu jejunia. Petrus ter negans Dominum, flevit amarè. Unde quidam dixit: Lacrymas legi Petri, satisfactionem non legi. Maria mulier peccatrix accessit ad Christum, pedes ejus rigavit lacrymis; & pius medicus vulnera ejus sanavit. Hunc modum pœnitentiæ præcipit Dominus per Joelem Prophetam, dicens: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* David enim pœnitens ait: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et alibi: *Exaudivit Dominus vocem fletus mei.* Hæc secunda ablutio est, prima præcessit in Baptismate. Vita etiam præsens pro lacrymis fuit extenta; velut cùm dictum esset Ezechiæ: Morieris tu, & non vives, & conversus ad parietem flevit, & adjuncti sunt ei quindecim anni. Si fletus præsentem vitam tribuit, multò magis cœlestem impertit. Flete ergo peccata vestra in præsenti spontanei, ne defleatis in futuro coacti. Unde scriptum est: *Ibi erit fletus & stridor dentium*, & ibi est ubi puniuntur peccata; sed hic puniuntur ad salutem, ibi ad pœnam. Addendum tamen est jejunium lacrymis, ut cùm anima particeps peccati cruciatur, caro quæ peccavit, per abstinentiam puniatur. Sed jejunium sine eleemosyna nihil plus valet quàm eleemosyna sine jejunio. Jejunium cum eleemosyna duplex bonum. Jejunium sine eleemosyna nullum bonum est. Et iterum nihil valet abstinere à cibis, nisi abstineatur à peccatis. *Frange esurienti panem tuum, & . . . carnem tuam ne despexeris.* Cùm Dominus prohibeat in jejuniis peccare, postea ostendit quid è contrario faciamus. Scilicet ut solvamus peccata pœnitendo, confitendo, lacrymando, jejunando, eleemosynam dando, ut purificati à peccatis in his sanctis jejuniis, mereamur Dominum recipere corde [puro] in die Resurrectionis, & gaudere cum eo per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Lacrymæ Petri locum habuere satisfactionis. — *Quanta sit lacrymarum virtus.* — *Joel. 2. 12.* — *Ps. 6. 7. 9* — *4 Reg. 13.* — *Math. 8. 12.* — *Jejunium sine eleemosyna, bonum non est.* — *Is. 58. 7.*

XXIII. IN QUADRAGESIMA.

SERMO QUARTUS.

De Pœnitentia.

E Sangerman. 181.

Osee 14. v. 3.

CONvertere, Israël, ad Dominum Deum tuum; quoniam corruisti iniquitate tuâ. Tollite vobiscum verba, & convertimini ad Dominum; & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.

Hoc est cœleste & salubre consilium, quod Spiritus veritatis qui procedit per Osee Prophetam, insinuat, dicens: *Convertere, Israël, ad Dominum, &c.* His verbis aperit Spiritus Sanctus unde & ad quod converti debeat Israël, scilicet ab iniquitate ad Dominum Deum. Quatuor sunt aversiones, quibus infelix & miserabilis anima à Deo se elongat, exulans in regione tenebrarum, & umbra mortis, scilicet mundialis lætitia de prosperitate hujus sæculi veniens, cunctis ad votum succedentibus in divitiis & honoribus, aliisque consimilibus, in quibus non dexteræ, sed sinistræ consistit felicitas, quæ est transitoria & mortalis. Bona quidem sunt illa & à Deo sunt, hisque plures sanctos abundasse inveniuntur. Mortalium rerum possessores culpantur, [non] ob rerum vitium, sed [ob nimium] talibus perfruendi desiderium, & quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Non ergo quia hæc habent, accusantur; sed quia talibus rebus præterfluentibus suum affectum interiùs subjiciunt, & in illis mentem figunt. Alibi quippe dicit Propheta: *Divitiæ, si affluant, nolite cor apponere.* Non damnat Propheta divitias, vel earum dominos, sed servos, qui eis corda apponunt, recondentes, non expendentes, qui in talibus lætantur, & exultant cùm malè fecerint. Hujus gaudii extrema luctus occupabit, & risus ille dolore miscebitur, quia ante ruinam exaltatur cor. Lætitia igitur mundialis, quæ duobus modis concipitur, videlicet cùm temporalium affluentia arridet, vel pessimatum rerum desideria explentur: una est & maxima [via] recedendi à Deo. Altera verò est immoderata tristitia, quæ item ex duobus contrahitur, scilicet ex defectu rerum temporalium, & ex peccatorum incremento, vitiorumque immoderato cumulo; scilicet cùm aliquis angitur vehementer & dolet de eo quod non succedunt ei temporalia, quibus alios abundare videt. Unde Propheta ex persona cujusdam infirmi ait: *Pene moti sunt pedes mei, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*, utique temporalem, carnalem, animalem, non spiritualem. Talem ergo pacem videns habere peccatores, in tantum zelavit, id est, * ineidit & doluit, quod pene moti sunt pedes mentis [ejus] à rectitudine, & gressus operis ab * æqualitate. Illa verò tristitia, quæ de peccati universitate oritur, est cùm aliquis perpendit peccata sua, putans multitudinem divinæ miserationis & misericordiæ vinci atque excedi

Divitiæ bonæ in se, malæ per abusum. — *Ps. 61. 11.* — *Vitiosa ut plurimum divitum tristitia.* — *Ps. 72. 2.* — * *supp.* in tantam tristitiam. — * *f.* ab inæqualitate.

excedi peccati sui magnitudine, sicque absorbetur à barathro desperationis, quod est peccatum irremissibile & blasphemia in Spiritum Sanctum, de quo scilicet, dicit Joannes: *Est peccatum ad mortem; non pro eo dico ut oret quis.* (1. Joan. 5. 16.) Ecce secunda aversionis causa. Tertia autem est hypocrisis, quæ aliud foris ostendit, aliud intus tenet, quâ quis non vult esse vel * fieri, qualis appetit videri; (* id est, æstimari.) osseum & exanguem vultum præfert, decolorem & obductam faciem ostendit; lupum sub ove contegit, serpentem sub columba abscondit; Similes sunt hypocritæ sepulchris dealbatis, (Matth. 23. 27.) quæ aforis hominibus lucent, intus plena sunt spurcitiis & ossibus mortuorum, fœtorem mortiferum exhalantia. Ipsi sunt quasi catina foris lota, intus vitiorum sordibus immunda. Hypocrisis est tamquam paries dealbatus, de quo dicitur: (Similitudo.) In pariete non conjuncto aliis, sed singulariter erecto, si ostium facias, quisquis intrabit foris est; paries lucens in superficie, sed intrinsecus luteus hypocrita est, (Hypocrisis quàm detestanda.) qui non aliis glutino charitatis jungitur, sed singulariter erigitur, id est, extollitur, suam quærens gloriam, non Jesu Christi, utique fecerit ostium imitando, foris est à charitate. De talibus enim ait Apostolus: *Formam quidem pietatis habentes, virtutem verò [ejus] abnegantes.* (2. Timoth. 3. 5.) Hic est calamus, sub cujus umbra requiescit spiritus immundus. Ut enim ait beatus Job: *Requiescit spiritus immundus sub umbra calami, & in locis humentibus.* (Job. 40. 16.) Calamus intus vacuus, foris nitidus hypocrita est, qui specie sanctitatis exteriùs nitet, intus autem vacuus est virtutibus, cujus umbra est simulatio fallax. Unde Propheta: *Mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi in vanitate in idipsum*, (Ps. 61. 10.) id est, in libra justitiæ, quia falso testimonio, intuentium oculos fallunt, cùm se justitiæ ministros ostendunt, cùm sint operarii subdoli; Humentia autem loca sunt corda carnalium labe concupiscentiarum fluida. Sub umbra igitur calami, id est, in mente simulationis specie adumbratâ, & hypocrisis vitio cauteriata, atque in cordibus carnalium illecebrarum fluxu humentibus requiescit immundus spiritus, qui in locis inaquosis & aridis requiem non invenit, id est, in cordibus sanctorum ab omni noxiæ voluptatis labe castigatis. Ecce tertia aversionis labes, scilicet hypocrisis. Quarta verò, cæteris difficilior, est superbia, quæ item duobus modis consideratur, in mentis elatione, & exteriori gloriatione. Aliud enim est intus intumescere. Aliud exteriùs inaniter se jactare. Superbia est amor (Superbiæ malum triplex.) propriæ excellentiæ, quæ mentem hominis tripliciter percutit. Videlicet cùm quis bonum quod habet, non Deo, sed sibi tribuit, vel si à Deo se accepisse dicit, meritis suis obtinuisse jactat; aut si gratis accepisse fatetur, super alios se extollit, & non habentibus insultat. Superbia natione cœlestis sublimia semper appetit, sub (Superbia natione cœlestis.) cinere latitans & cilicio. Hæc est initium peccati, hæc per omnia sævit vitia, postrema vincitur, quæ etiam in benefactis subrepit. Hæc est bestiola, quæ plus consumpsit de exercitu Absalonis, quàm gladius. Hæc igitur cum cæteris præmissis pestibus est perimenda, veniens de se & super se præsumens, plus videri quàm esse * aspectat, ne sibi arroget quod Dei est, (* f. affectat.) nec suis meritis tribuat quod gratia Dei donat. Intellexisti breviter nostræ aversationis atque elongationis incentiva, & quemadmodum his quatuor modis itur in regionem dissimilitudinis. Ita aliis quatuor (Regio dissimilitudinis.) modis reditur ad Dei similitudinem, & pervenitur ad terram viventium. Unde in Canticis dicitur ad Synagogam, quæ in Christi passione aberravit: *Sub arbore malo corrupta*, (Cant. 8. 5.) id est, sub arbore crucis cœcata, et voce sponsi dicitur: *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.* Sunamitis interpretatur, *dissona*, vel *aliena*, vel *captiva*, ideoque per eam peccatrix & infelix anima intelligitur, quæ dissonæ religionis causâ à Deo alienata, laqueis venantium est capta. Unde Sapientia eam reverti monet eisdem pene verbis quibus Propheta Israël ad Deum converti hortatur. Sapientia enim per Salomonem ait: Revertere, Sunamitis, &c. & Spiritus Sanctus per Prophetam: *Convertere, Israël, ad Dominum Deum tuum*, ac si utriusque voce diceretur: O anima infelix! à diabolo captivata, ab homine despecta, & à Deo derelicta, post tot & tantas aversiones & violationes, quibus Salvatoris tui oblita, sermones ejus retrorsum projecisti, convertere, & revertere, inquam, ab infelice & noxia lætitia, & convertere ad spirituale & cœleste gaudium, ut in Domino gaudeas, sicut nos hortatur Apostolus, dicens: *Gaudete in Domino semper, iterum dico, Gaudete*: (Phil. 4. 4.) In Domino, inquit, non in mundo. Nemo enim potest gaudere in Domino, & in sæculo, sicut non potest duobus Dominis servire. *Amicus enim hujus mundi*, ut ait Jacobus, *inimicus Dei constituitur.* (Jacob. 4. 4.) Multùm inter se hæc duo gaudia differunt, suntque omnino contraria, nec simul in eodem esse possunt. Vincat ergo gaudium in Domino, finiatur gaudium in sæculo. Illud semper augeatur, hoc semper minuatur, donec finiatur. Quid est sæculi gaudium? *nequitia impunita, scilicet, luxuriari, ebrietati ingur-* (Gaudium sæculi nequitia impunita.)

Ex Augustino, Ser. 171. de verbis Apost. ad Phil. 4.

gitari, turpitudine fœtere, & nihil mali pati, hujusmodi [mala] facere, nec castigari aliqua adversitate, sed omnia in pace carnis, in securitate mala mentis agere, sæculi lætitia est. Magnæ ergo misericordiæ [Dei] est nequitiam impunitam non relinquere, ne gaudium sit in sæculo. Bonum est nobis ut subveniat castigando, flagellando, ne in futuro damnet gehennæ incendio. Convertatur ergo Israel à peremptorio gaudio ad salubrem lætitiam, quæ est oleum bonæ conscientiæ, & gloria filiæ Regis, quæ est intrinsecus; de qua Apostolus: Gloria nostra hæc est, testimonium bonæ conscientiæ. Revertere etiam Sunamitis à damnabili tristitia, & convertere ad fructuosam compunctionem, ut in cubile mentis tuæ de tuis & aliorum peccatis compungaris, & de cœlestis patriæ dilatione. Beati enim qui sic lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Revertere quoque à simulatione superstitionis, à figmento hypocrisis, & convertere ad veritatem pietatis, ut non modo os, sed & cor ponas in virtute charitatis; ut non laudem humanam, vel favorem popularem venèris, sed cum Apostolo in Christi Cruce glorieris. Revertere etiam à ventosa superbia, ab elationis inflatione; & convertere ad humilitatis plenitudinem, quia: *Super quem requiescit Spiritus Domini, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones ejus?* Ecce his quatuor modis fit reversio à malo, & ad Deum conversio; vel fortè quater dixit: Revertere, Revértere, propter quatuor principales virtutes, ut anima quæ per quatuor vitia aberravit, per quatuor virtutes illis oppositas, scilicet justitiam, temperantiam, fortitudinem & prudentiam, convertatur ad Dominum. Aliud quoque his verbis notari potest. Forma enim sanctæ vitæ duobus exprimitur verbis in Propheta, scilicet: *Declina à malo, & fac bonum.* Declinatur autem à malo duobus modis, scilicet voluntate & opere; Et bonum similiter geritur voluntate & opere, ideoque distinctim bis geminavit: Revertere, Revertere. Ideo ergo pariter conclamat Spiritus Sanctus in Propheta: *Convertere Israel;* Et Sapientia Patris in Rege: Revertere Sunamitis, ut quæ divinis obtutibus indigna eras, dum exulares, jam dignè revertentem, tanquam nobis placentem, intueamur. Qualiter autem converti debeat ostendit, subdens: *Et corruisti in iniquitate tua.* Iniquitatibus, Fratres, corruimus, quia in iniquitatibus concepti sumus; In iniquitatibus quidem originalibus vitio parentali concepti sumus, sed in actualibus proprio vitio corruimus. Sed ut ab his absolvamur, faciamus quod subdit: *Tollite vobiscum verba, & convertimini ad Dominum, & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Modus absolutionis nostræ his verbis exprimitur, qui nobis præstatur in pœnitentiæ perfectionem. Perfecta autem pœnitentia in tribus consistit: In cordis compunctione, in oris confessione, in operis satisfactione. De cordis gemitu ait Propheta: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, Deus, non despicies.* De oris confessione alibi etiam dicit Propheta: *Dixi: Confitebor Domino; & tu remisisti impietatem peccati mei.* De operis satisfactione ipse idem alibi ait: *Laboravi in gemitu meo.* Memorans enim gemitum, & laboris plenitudinem per gemitum, operis satisfactionem nomine laboris significavit. Satisfactio autem maximè in tribus consistit, scilicet, jejunio, oratione & eleemosyna. Jejunium verò duplex est; corporale & spirituale. Corporale est, quo nos contemperamus à cibis; spirituale, quo abstinemus à vitiis. Non sufficit, nec valet carnem macerare corporali parcimoniâ, nisi intùs castificet mentem spirituali abstinentiâ, quâ vitia caveamus, delicta vitemus. Similiter est & oratio oris, & oratio cordis. Non valet clamor labiorum, sine labore animorum. Clamor autem cordis, etiam silente exteriùs voce corporis, à Deo semper auditur. De hoc clamore Dominus ad Moysen tacentem ait: *Quid clamas ad me de terra?* Tacebat Moyses, sicut ibidem legitur, & Dominus dicit: Clamas. Sed tacebat ore, clamabat corde. Qualiter Susanna de falso crimine à Presbyteris accusata, clamabat ad Dominum. Non igitur verbo tenùs oremus ad Dominum; sed ex intimo cordis affectu, tamquam ex ara sancta, dirigatur oratio nostra sicut incensum in conspectu Domini. De illis enim qui orant solis labiis, veritas ait: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in Regnum Cœlorum.* Et per Isaiam: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longè est à me. Clamori igitur oris affectus consonet cordis, ut holocausta medullata ei offeramus. Eleemosynæ quoque gemina est; corporalis, & spiritualis. Corporalis manum aperit, egentibus subvenit; spiritualis autem errantem corrigit, & delinquentem absolvit. Spiritualis enim eleemosyna est aberrantem fratrem revocare. Qui enim fratrem delinquentem ab errore viæ suæ converterit, ut ait Jacobus, animam ejus & suam salvabit. Qui verò fratri in se peccanti dimittit, non solùm septies, sed & septuagies septies, ut sibi dimittatur à Domino promeretur. Alioquin Pater cœ-

Misericorditer sævit quandoque in electos Dei justitia

Bona tristitia triplex.

Is. 66. 2.

Quot modis à Deo avertimur, tot modis ad Deum revertimur.

Ps. 36. 27.

Peccatum originale & actuale.

Tres sunt pœnitentiæ partes.

Ps. 50. 19.

Ps. 31. 5.

Ps. 6. 7.

Satisfactio in tribus consistit.

Exod. 14. 15

Math. 7. 21.

* *f.* cautione, seu conditione.

lestis non dimittet nobis peccata, nisi nos aliis dimittamus; quâ * captione adstringimur in Dominica oratione, cùm dicimus: [Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.] Omnis igitur eleemosyna duobus expletur modis, dando scilicet aliis bona nostra, & dimittendo eis mala sua. Unde veritas in Evangelio: [Date, & dabitur vobis; dimittite, & dimittetur vobis.] Hæc enim sunt duo officia misericordiæ, scilicet, maleficiis ignoscere, & beneficia erogare; & in nullo ita vincitur inimicus, quemadmodum de misericordia, quæ superexaltat judicium, quia in quocumque repertum fuerit opus misericordiæ, in judicio, etiam si quid cremabile portat, totum quasi undâ misericordiæ delebitur. Qui ita agunt, jejunium sanctificant, sicut Dominus per Joël ait: *Sanctificate jejunium*; quasi sanctum facite jejunium vestrum, si scilicet non modò à cibis, sed à vitiis nos contineamus, in nos delinquentibus dimittamus, indigentibus bona impendamus. Hunc jejunii modum per Isaiam Dominus insinuat, dicens: *In die jejunii vestri, invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis; Ecce ad lites jejunatis, & contentiones, & percutitis pugno impiè. Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem.* Numquid tale jejunium elegi? Numquid istud vocavi jejunium? *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. . . . . Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur, & anteibit faciem tuam justitia tua, & gloria Domini colliget te.* Sacra est & salutifera hæc doctrina. Tria genera peccatorum includit, quæ dissolvere præcipit; colligationes impietatis iniquarum cogitationum ac voluntatum compages intelliguntur, quæ invicem colligantur, dum pravæ cogitationi alia mala adjunguntur. Fasciculi autem deprimentes inutilium verborum fluxus, quibus quasi gravi sarcinâ deprimimur, quia mors & vita in manibus linguæ, [a] omne peccatum operis intelligitur. Hæc est triplex via peccandi, scilicet, corde, ore, & opere. Hi sunt tres mortui, quos suscitavit Dominus, quia his tribus peccatorum generibus pressi, quasi mortui jacemus. Ut igitur ad vitam resurgamus, pœnitentiâ ac jejunio colligationes impiarum cogitationum, & fasciculos malignorum verborum, & onus pravorum operum

Eleemosyna duplex.

Jejunium quomodo sanctificatur.

Joel. 2. 15.

Isaia 58. v. 3. & seqq.

dissolvamus, & disrumpamus, & eos qui confracti sunt, delinquendo in nos, dimittamus liberos, eis ex corde condonando; frangamus esurientibus panem nostrum, non alienum, non de rapina acquisitum. Qui enim de rapina offert Deo sacrificium, idem facit ac si filium victimet in conspectu patris. Egenos vagosque inducamus in domum nostram, ut hospitales invicem simus, sicut ait Apostolus: *Hospitalitatis & beneficentiæ nolite oblivisci.* Simus ergo benefici frangendo panem, hospitales præbendo tectum, ut accipiamus cœlum. Non autem sine causa illa tria posita sunt verba, scilicet, solve, dissolve, disrumpe. His enim tribus perfectæ pœnitentiæ formam præscriptam insinuat, quæ agitur gemitu cordis, confessione oris, satisfactione operis; quæ tria & illis verbis Osee notantur: *Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Hi verè pœnitentes, qui Deo dicere debent: *Omnem aufer iniquitatem*, ut nihil languoris, nihil pristinæ ruinæ relinquas, ne mali seminis pullulet rediviva plantario; quod fit per contritionem & lamentum cordis, quâ præcedente quasi fundamento misso in lapide, & per eam ablato malo, id est, reatu peccati soluto, poterimus offerre bonum. Unde addit: *Et accipe bonum*, scilicet confessionem peccatorum præter gratiarum actiones; *Et reddemus vitulos labiorum nostrorum*, per confessionem scilicet bona opera exhibebimus tibi, opera novæ vitæ, & per sacrificium contritionis, & macerationem confessionis. Sacrificium justitiæ offeramus jejunando, eleemosynas faciendo, orando. * Inutilis enim, opera, in labiis, ora significantur, quia nec jejunium sine eleemosyna valet, nec oratio cœlum penetrat, nisi duas habeat alas, jejunii, scilicet, & eleemosynæ. Jejunio carnis desideria in nobis mortificantur; eleemosynâ aliorum indigentias relevamus. Quid enim proficit jejunio tibi aliquid subtrahere, nisi quod [tibi] subtrahis, alii non habenti impenderis? Alioquin, jejunas, ut augeas marsupium, ut majorem facias [pecuniæ] cumulum, non ut reficias esurientem pauperem. Frustra expandis in oratione manus ad Deum, testante Sapientiâ, si eas pro posse ad rogantem pauperem non extendis. Sunt autem nonnulli alii qui in jejuniis affluentiam ciborum potuumque non vitent, sed diutiùs solito gulositatis suæ impetum non sustinentes, horam prandii solummodo variant, consueti mane sur-

Heb. 13. 1.

* *f.* In vitulis.

Jejunium pauperi debet prodesse.

[a] Hic aliquid videtur deesse ad denotandum tertium genus peccatorum; quod fortè referri potest ad illa verba: *Omne onus dirumpe*; per quod posset intelligi peccatum operis, de quo ait: *Quod omne peccatum operis intelligitur.*

gere ad ebrietatem satiandam. Sicut eis Is. 5. 11. improperat Isaïas: *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis.* Mutant

Perstringuntur qui ideo jejunant ut lautiùs cœnent

ergo isti in jejunio tempus, sed non mutant vitium; mutant horam, sed non vitant culpam; reservant enim ventrem suum ad luxuriosam cœnam. Et hoc eorum vitium alibi redarguit Isaïas dicens: [Væ qui potentes estis ad bibendum vi- Is. 5. 22. num, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.] Supra in eis redarguit duo; scilicet quod tempus præveniunt mane surgendo, & quod ebrietatem sectentur. Hic autem non de temporis anticipatione, eos accusat, sed de vitio crapulæ & ebrietatis, quia tempore jejunii luxum commessationis non vitantes, distantiam habent in tempore, non in crimine. Tale

Jejunium olim usque ad vesperam

jejunium non est continentiæ, sed luxuriæ. Faciamus igitur duas alas orationi, quibus volet ad Dominum, jejunii scilicet & eleemosynæ; quia sicut aqua ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum; Quæ debet desudare in manu tua, donec invenias pauperem cui des illam. Cùm enim debeamus operari bonum ad omnes, sicut hortatur Apostolus, maximè tamen ad domesticos fidei, id est, ad illos qui nobis in fide fratres sunt, præcipuè verò bobus triturantibus, id est prædicatoribus & doctoribus veritatis. Aliter enim faciendum est bovi trituranti, aliter mendico transeunti.* Illi, id est, mendico, das, quia scriptum est: Omni petenti te tribue; Illi verò, scilicet bovi trituranti, dare debes etiam non petenti, quia scri- Ps. 40. 1. ptum est: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Et alibi: *Beatus qui præ-* Sap 6 14 *occupat vocem petituri.* Omnibus igitur in

Eleemosyna præcipuè prædicatoribus facienda.

communi misericordiam conferamus, sed præcipuè consortibus nostræ professionis, & inter illos maximè prædicatoribus, qui pro Christo facti sunt servi hominum, verbo veritatis, & formâ sanctæ conversationis alios instruentes. Scriptum est 1 Cor. 9. 9. enim in lege: *Non alligabis os bovi tritu-* Luc. 10. 7. *ranti;* Et in Evangelio: *Dignus est operarius mercede suâ.* Utroque gladio Aposto- 1 Cor. 9. 11. lus accinctus ait: Si spiritualia vobis seminavimus, magnum est si carnalia vestra metamus? Ecce cautela eleemosynæ, ordo misericordiæ insinuatus est. Muniatur ergo * oratio nostra oratione & jejunio, & jejunium ipsum sanctificetur oratione & misericordiâ, ut sic digna agatur pœnitentia. Quæ est digna pœnitentia? Illa quæ peccatum abolet, quæ scelus corrigit. Illa verò scelus corrigit, quæ odium

* f. eleemosyna.

commissi criminis & committendi cum desiderio satisfaciendi affert. Pœnitentia enim est commissa mala plangere, & plangenda nolle ulteriùs committere. Non est enim digna pœnitentia, de peccatis dolere, nisi à futuris caveatur peccatis. Unde in Genesi: Peccasti? Quiesce. Et Isaïas ait: Quiescite agere perversè, discite benefacere. Et Dominus in Evangelio: *Vade, & ampliùs noli peccare.* Non dicit: Ioan. 8. 11. non pecces, sed, noli, id est, non sit tibi peccandi voluntas. Faciamus igitur dignos pœnitentiæ fructus, ut nos hortatur veritas Evangelica: ut secundùm qualitatem & quantitatem commissi, sit qualitas & quantitas pœnitudinis & satisfactionis, & pro his omnibus, quid tibi sperandum sit relinquetur. Vide quod subditur: *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum,* Is. 58. 8. quia sicut matutina lux solvit tenebras, ita timentibus nomen Domini, & verè pœnitentibus, oritur sol justitiæ, errorum tenebras fugans, & mentem gratiæ infusione illuminans. *Et sanitas tua citiùs orietur,* Ioan. 12. 26. scilicet omnium peccatorum ablutio, & usque in finem bonæ vitæ observatio; Et tandem *gloria Domini colliget te,* id est, Christus, qui est gloria Patris, secundùm illud: Exurge gloria mea, suscipiet te ad scipsum, secundùm illud: *Ubi sum ego,* Ioan. 12. 26. *illic & minister meus erit,* ut cum facie ad faciem videas. Quod ipse præstare dignetur qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Noli peccare, id est, non sit ampliùs tibi peccandi voluntas.

IN QUADRAGESIMA. XXIV.

[a] SERMO QUINTUS.

E ms. Sangerm. n. 183.

De Pœnitentia.

USquequo, piger, dormies? Quando consurges è somno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus, ut dormias, & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Prov. 6. 9.

Sicut vigilantibus promittitur Regnum, ita dormientibus Sapientia minatur æternum interitum. Perversa est ista dormitatio, & ideo, Fratres, vehementer est fugienda. Non est iste somnus corporis, sed mentis; nec mentis præstat quietem, sed ingerit oppressionem. Ab hoc somno alibi dehortatur Sapientia, dicens: *Ne dederis somnum oculis tuis, neque dormitent* Prov. 6. 4. *palpebra tua.* Somnum quippe dat oculis suis, qui sui vel aliorum curam negligen-

[a] Et hunc etiam Sermonem habuisse videtur Hildebertus in Capite Jejunii, dum solemni ritu pœnitentes de Ecclesia ejiceret.

ter agit; Dormitat autem qui utique reprehensibilia in se vel in aliis cognoscit, quæ propter mentis tædium digna invectione non corrigit. Talis somnus negligentia est, & dormitatio ista, pigritia vel acedia non incongruè dicitur. Avertat Deus ab oculis nostris hujusmodi somnum, talemque dormitationem. Somnus iste atque dormitatio de nocte oritur, non de die, & ideo mentis tenebrat oculos, non illustrat. Unde Apostolus: *Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt.* Detestabilis est nox ista, quæ tales parit propagines. Non est ista nox confessionis, in qua surgit sanctus ad confitendum Domino, sed confusionis, in qua bestiæ silvæ & catuli leonum pertranseunt rugientes, ut rapiant. In hac nocte Judas fuit quando tradidit Dominum. De hac nocte quasi de Babylone fugiendum est, quia nox ista verè est Babylon, id est, confusio vitiorum ac peccatorum. Qui ergo dormiunt, id est, qui in his temporalibus torpent, & quiescunt obliti æternæ vitæ; & nocte dormiunt, id est, confusio peccatorum & vitiorum attraxit eos. Et qui ebrii sunt, his temporalibus immoderatè utendo, ex nocte peccati id agunt. Fugiamus ergo hanc noctem, quæ talem parit dormitationem, quod est fugere de medio Babylonis. Ideoque sicut Jeremias hortatur nos, dicens: *Fugite de medio Babylonis*, ut unusquisque salvet animam suam: Ita & Apostolus hujusmodi dormitationem cavere monet, dicens: *Ut non dormiamus sicut cæteri, sed vigilemus & sobrii simus. Vigilemus* * cernentes hæc caduca & transitoria; *Sobrii simus*, moderatè his utendo & rectè. Cæterum sicuti est somnus malus, ita & bonus. Et sicuti est vigilatio bona, ita & mala. Dormire bonum est mundo, & vigilare Deo. Unde sponsa dixit: *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Dormiebat enim mundo, non in mundo, & vigilabat Deo, non mundo. Primum est enim vigilare mundo, & dormire Deo. Qui enim dormit Deo in mundo dormit, & non vigilat in mundo, sed mundo. Sicut aliud est vigilare mundo, quàm in mundo. Vigilare mundo sapientia carnis est, quæ inimica est Deo. Vigilare in mundo prudentia spiritûs est, quæ desursum est. Dormire mundo continentia est, quia à mundi hujus tumultibus atque operibus secernimur, ut spirituale sabbatum in corde agamus. Dormire autem in mundo negligentia est & corporis tarditas: unde provenit maledictio, quia *maledictus est*, ut ait Scriptura, *omnis qui facit opus Dei* * *negligenter.* Si autem maledictus est qui negligenter facit, non caret ille maledictione qui

1. Thess. 5. 7.

Dormitio & vigilia quænam bona, quænam mala.

Jerem. 50. 8.

1. Thess. 5. 6.

* f. spernentes.

Cant. 5. 2.

Jerem. 48. 10.

* Vulg. fraudulenter.

non facit. Sicut *piger* qui *est lapidandus stercore* bovis, id est, pro contemptu & abjectione prædicationis, cujus doctrinâ & exemplo non incitatur ad malum [vitandum,] nec movetur ad bonum [faciendum,] sed humi prostratus tamquam totus terrenus terrena sapit, & quærit, non quæ sursum sunt excitantium à somno. Et quia celsitudinem æternitatis non penetrat, formicæ paradigma, ut vel sic excitetur, proposuit Sapientia, dicens: *Vade piger ad formicam, & considera viam ejus, & disce sapientiam, quæ cùm non habeat ducem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat;* quasi diceret: Si te non moveant verba doctoris, disce à formica sapientiam operandi. Si enim tantillum animal principe carens, rationis expers, naturâ duce sibi providet in posterum, multò magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam gloriam ejus vocatus, Doctorum magisterio adjutus, ipsum conditorem habens ducem debes in præsenti fructus bonorum operum congregare, quibus in futuro vivas in æternum. Vita præsens messi comparatur & æstati, quia tunc inter ardores tentationum tempus est colligendi futurorum merita præmiorum. Dies autem judicii comparatur hyemi, quia nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, sed tantùm cogetur quisquis de horreo prisæ actionis proferre quod recondidit. Surge igitur piger de somno corporis; Vigila negligens, & omni custodiâ serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit & mors. Sunt enim nonnulli qui opera faciunt quæ videntur bona, sed non omni diligentiâ servant corda, negligentiâ, vel intentione pravâ vitiantes ea. Malè dormiunt isti in mundo, sed deteriùs vigilant mundo. Sicut horum somnum redarguit sapientia, ita & * vigilandi, dicens: *Ne delecteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via ..... non enim dormiunt, nisi malefecerint, & rapitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.* O quàm detestabiles vigiliæ! Ad hoc enim vigilant, ut alios lædant. Nolite igitur sic vigilare, Fratres; potiùs vigilate Deo, & ipsum * mare, ne intretis in tentationem. Excutite quoque somnum ab oculis vestris, frontes cordium fricantes manibus bonorum operum. Surgite qui jacetis, sicut ait Apostolus: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.* Hactenus, Fratres, satis obdormistis, hucusque pigritati estis, hucusque in voluptatibus vitiorum versati estis. Unde Apostolus quemque nostrûm vocat, dicens: * O tu qui dormis in [lecto] vitiorum, & negligentiâ obvolutus, & Dei oblivione confusus, surge per pœniten-

Quid est pigrum lapidari de stercore bovis Eccli. 22. 2.

Prov. 6. 6.

Vita præsens est æstas, quâ messis fit ad recondendum pro hyeme vitæ futuræ.

* f. ita & vigilantiam Prov. 4. 14. & 16.

* f. amate, seu orate.

Eph. 5. 14.

* Hæc verba non inveniuntur in Apostolo, nisi interpretative.

tiam, ut in anteriora te extendens, terrena contemnas, vitia odias, & exurge per oris confessionem, & operis exhibitionem, ut veterem hominem in teipso mactes, & novum induas, sicut Apostolus hortatur, dicens: *Deponite veterem hominem cum actibus suis, & induite novum, qui secundùm Deum creatus est*; id est, Exuite formam terreni ac veteris hominis, & induite novum hominem, id est, imaginem cœlestis, ut sicut ad instar terreni hucusque terreni fuistis, & terrenam vitam duxistis, secundùm carnem ambulantes, sic de cætero studeatis fieri per cœlestem cœlestes. Per ipsum namque jam vobis hora est, id est, opportunitas, & facultas surgendi de somno. Abjicite ergo opera tenebrarum, id est, opera veteris hominis, quæ in tenebris fiunt, & ad tenebras æternas ducunt; & carnis curam ne feceritis in desideriis. Si enim formam Christi indueritis, non cogemini servire carni in desideriis, etsi in necessariis. Exurge igitur à mortuis, id est, à peccatis, qui quasi mortuus inter mortuos jaces, & illuminabit te Christus, ut ipsum videas in præsenti per speculum, & in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem. Temporales istæ felicitates quasi somnia sunt dormientium. Amici mundi hujus sunt quasi somniantes thesaurum invenisse. Quidam enim in somniis divitias se habere putant, & evigilantes, se deceptos falsa imagine reperiunt. Ita mundi amatores, temporalia bona amplectentes, * verba bona se accepisse opinantur; sed per mortem evigilantes, falsa bona fuisse intelligunt, dum quæ priùs tenebantur, evanescunt. Unde Prophera: *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* Et alibi: *Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua * ad nihilum rediges.* Quod autem hæc evanescant evidentissimè ipse idem Prophera aperit, dicens: *Homo cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Surgite ergo, Fratres, de tam periculoso & mortifero somno. Redite prævaricatores ad cor, & sequimini illud Propheræ Ezechielis, immò Spiritûs Sancti consilium, quo nos hortatur, dicens: *Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & facite vobis cor novum, & spiritum novum, & non moriemini*, dicit Dominus, quia nolo mortem morientis, id est, peccatoris. Revertimini igitur, & vivite. Attendite, Fratres, quantæ misericordiæ, quantæ patientiæ est Redemptor noster, qui nos quotidie cadentes incessanter admonet ut surgamus, aberrantes revocat ad * vitam. Nos [ipsum] deserimus, sed ipse nos non deserit, quos redemit. Nos suos milites fecit, & in signum * justitiæ, nobis nomen de suo nomine dedit. Nos autem quid fecimus? Et si tacere velimus, Moyses clamat: *Incrassatus est populus dilectus, & recalcitravit, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Cùm enim dedisset ei omnia bona, incrassatus bonis Dei, & petulans factus, recalcitravit contra Deum, deseruit illum qui eum fecerat, & salvaverat. Violavit pactum cum Creatore initum, cui in Baptismo promisit renuntiare sathanæ & omnibus pompis ejus. Sed ecce, opera sathanæ fecistis, & ei adhæsistis, derelicto Deo. Idcoque Mater Ecclesia nos & alios filios suos, in quibus detrimentum se sensisse cognoscit, paternâ hodie corripit severitate, ut possit eos medicinali parsimoniâ reformatos, maternâ pietate colligere. Invitat saucios ad ostendenda vulnera sua, ne non ostensa & incurata putrescant. Indicit ostendentibus diversa genera curationum, ut juxta qualitatem & quantitatem vulnerum, adhibeantur congrua fomenta medicaminum. Inde est quod Mater Ecclesia lethalibus vulneribus sauciatos, & gravibus criminibus irretitos, medelam tamen pœnitentiæ humiliter implorantes, ad tempus separat à gremio suo, cilicio vestitos, & cinere capita aspersos. Cinis enim humilitatem pœnitentiæ demonstrat; cilicium asperam pungentis peccati conscientiam. Hujus rei documentum habetur ex testimoniis veteris Testamenti in æternum fundati. Ex illis ergo in initio cognovit [Ecclesia] quod in mysterio hodie facit. In Genesi enim legitur quod propter peccatum prævaricationis & apostasiæ emisit Deus Adam de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est. In Numeris quoque legitur quod Maria soror Moysi peccavit murmurando contra eum, & percussa est leprâ. Clamavit quoque Moyses ad Deum, dicens: *Deus, obsecro, sana eam. Cui respondit Dominus: Separetur septem diebus extra castra, & postea revocabitur. Exclusa est igitur septem diebus*, quibus peractis, revocata est. Sed hæc & alia in figuris contingebant illis. Maria enim ista quæ peccavit murmurando contra Moysen fratrem suum, & Ducem populi, animam significat, quæ murmurat contra Deum, vel doctorem à Deo sibi datum, cui contemnit obedire, & præcepta salutis ab eo recipere, quæ cùm sibi gravia videantur, murmurat, & facere recusat, & sic leprâ vitiorum fœdatur, & apparet leprosa dum ejus publicatur culpa. Sed pius pastor quærens salutem ejus, & compatiens peccanti, & auxilium medicinæ postulans infirmanti, clamat quotidie ad Dominum,

Coloss. 3. 9.

Temporalis felicitas somnium est.

* *f.* vera bona.

Ps. 75. 6.

Ps. 72. 20.

* supp. imaginem ipsorum.

Ps. 48. 19.

Ezech. 18. 30.

* *f.* viam.

* *f.* militiæ.

Deut. 32. 15.

Usus cilicii & cineris pœnitentibus olim injunctus.

Gen. 3. 19.

Num. 12. 10.

dicens: *Obsecro, sana eam.* Multùm itaque valent preces fidelium apud Deum, sicut ait Jacobus: *Multùm valet apud Deum deprecatio justi assidua.* Et quidem audivit Deus Stephani orationem, & convertit ad pœnitentiam Saulum persecutorem. Respondens ergo Dominus postulanti, jussit eam separari septem diebus extra castra, & postea revocari. Respondet Dominus deprecanti, dum peccatricem animam compungit ad pœnitentiam, sed jubet ut extra castra ejiciatur septem diebus. Ejectio extra castra ad confessionem pertinet. Ejicitur ergo extra castra, qui admonetur ad confitenda peccata, secundùm illud: Effundite coram Domino corda vestra, ut venena peccatorum, quæ intùs clausa tenebatis, per confessionem foras ejiciatis, ut evacuatâ vitiorum amaritudine, repleantur gratiarum dulcedine. Quod fit septem diebus. Septenarius enim dierum [numerus] septiformem gratiam significat, quæ verè pœnitentibus præstatur. Unde & septem anni pœnitentiæ dantur. Petrus etiam exivit foras, & flevit amarè, sed nonnisi respectus à Domino. Deus igitur patiens, & multùm misericors, volens sanare contritos corde, & alligare contritiones eorum per suos pastores, quibus dedit potestatem ligandi atque solvendi in gentibus, inquinatos à peccatis, quasi leprosos, à castris Ecclesiasticis ad tempus ejici decrevit, ut rubore sequestrationis, & asperitate satisfactionis, velut quibusdam medicaminibus foti, capiti suo queant reconciliari, & per ipsum & in ipso glorificari. Non ergo videatur vobis indignum, Fratres, quod circa vos agit Ecclesia, sed humilitatis & dilectionis ulnis amplectamini salutis vestræ medelam. Ut enim patienter tolerat ægrotus, cùm ejus putridas carnes urit vel secat medicus, sic etiam sunt vobis hæc pœnitentiæ tolerанda remedia, quibus etiam in cinere & cilicio extra Ecclesiam positi dignè Deo satisfaciatis, ut spiritus vester salvus sit in die resurrectionis. Surge igitur, piger, & de somno evigila, quia velis nolis, paululùm dormies & modicùm dormitabis. Repentè enim venit Judex, qui tua facta trutinet, & repentinus super te veniet interitus. Ideo ne differas de die in diem, neque tardes converti ad Dominum, qui ait: *Convertimini*, & agite pœnitentiam, & facite vobis cor novum & spiritum novum. Revertimini & vivite. Si enim præcedit pœnitentia & innovatio spiritûs, sequitur vita. Veræ autem confessionis modum ac pœnitentiæ per Joël Prophetam Dominus insinuat, dicens: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Quibus verbis illa tria distinguuntur; id est, compunctio mentis, confessionis, exhibitio operis, quibus perfecta fit confessio, ac vera expletur pœnitentia. Innovatio verò spiritûs quomodo fiat Isaïas insinuat, dicens: [Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perversè, discite bene facere.] Non enim sufficit lavari, nisi in munditia perseveremus usque in finem. Si verò hoc feceritis, quid inde consequamini attendite. *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, [sunt] lana alba erunt.* In coccino & in vermiculo graviora peccata significantur, sicut est homicidium, adulterium, & hujusmodi. Non solùm ergo minora, sed etiam graviora & detestabiliora crimina, pro quibus & pœnitentes *hodie* ab Ecclesia ejiciuntur, per confessionem & pœnitentiam delebuntur: ita ut vos qui heri infecti atque polluti eratis, jam purgati & quasi nix, & velut lana alba dealbati reperiamini, de qua fiat vestis Christi sine macula & ruga. Ipse autem dixit: Sine me nihil potestis facere. [Orate igitur] ut operetur in vobis velle & perficere bonum, & confirmet vos in omni opere bono, ut ei reconciliari, & cum eo regnare valeatis, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sempiterna. Amen.

Jacob. 5.16

Usus sequestrationis, seu ejectionis, ab Ecclesia in pœnitentibus, & pœnitentiæ septennis.

Usus publicæ pœnitentiæ sub Hildeberto.

Joel. 2.12.

Is. 1.16.

Is. 1.18.

Nota.

IN QUADRAGESIMA. XXV.

SERMO SEXTUS.

E Sangerman n 381.

De bonis Operibus.

Seminate vobis justitiam in veritate, & metite in ore misericordia. Innovate vobis novale, tempus enim requirendi Dominum.

Quoniam illi sunt dies, quos observate summâ diligentiâ debemus, ut ad futurum Domini Pascha purificatis mentibus digni perveniamus, salubriter nos monet Deus per Osee Prophetam *seminare in veritate justitiam, & metere in ore misericordia*, & sic *innovare nobis novale*, & causam subdit: quia *tempus est revertendi ad Dominum.* Duo nobis promittit, & * spiritualiter Spiritus Dei commendat; scilicet, veritatem & misericordiam, quæ sunt universæ viæ Domini. *Universa via Domini*, testante Prophetâ, *sunt misericordia & veritas.* Ipse enim bis iter ad nos faciens, id est, in mundum veniens; primò apertam exhibuit misericordiam erogando gratiam; & ostendit veritatem dis-

Osee 10. v. 12.

In Vulgata sic habetur: *Seminate vobis in justitia, & metite in ore misericordia: Innovate vobis novale: tempus autem requirendi Dominum.*

* f. specialiter.

Ps. 24. 10.

quirendo merita, & reddendo singulis juxta ea. Ipse est enim ille evangelicus *homo, qui peregrè proficiscens, vocavit [servos] suos, & tradidit illis bona sua, & uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii verò unum*; Et qui quinque accepit, lucratus est alia quinque; & qui duo accepit, lucratus est alia duo. Qui autem unum, fodit in terram, & abscondit. Ipse verò rediens, positâ cum eis ratione, quos in lucro profecisse reperit, amplissimâ gloriâ remuneravit, introducens in gaudium Domini; malo autem & pigro servo talentum tulit, & in tenebras exteriores, ubi est fletus & stridor dentium, ejici præcepit. Cavete vobis, Fratres; Ad vos enim hoc spectat, quia propter vos scripta sunt. Pro talento enim nobis imputatur quicquid à Deo nobis creditum valet ad capessendum Dei regnum. Attendite ergo Dei misericordiam & veritatem. Intelligite Dei bonitatem & severitatem in donatione talenti; Pensate misericordiam in exactione lucri. Cernite justitiam ipsius; Peregrè profectus est per carnem quam pro nobis accepit. Locus enim carnis propriè terra est, quia ipsa de terra est, secundùm illud: Terra es, & in terram ibis. Quàm vilis res est homo! Per carnem; terrenus enim est, & non cœlestis; pretiosus quidem per animam, ubi est imago & similitudo Dei; vilem ipsum atque abjectum terra demonstrat, id est, caro; magnum atque sublimem imaginis signaculum declarat; Verumtamen homo infelix, hebes ac stultus carnem præponit spiritui. Quanta abusio! quanta perversio! quanta hebetudo! hic quasi præferre terram cœlo. Duo enim hic in singulis nostrûm sunt, caro & spiritus; & concupivit caro, testante Apostolo, adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Caro autem dicta est concupiscere, quia secundùm ipsam agit anima, sicut auris dicitur audire, & oculus videre, cùm potiùs anima per aurem audiat, & per oculum videat. Caro enim nihil nisi per animam concupiscit, sed concupiscere dicitur, cùm anima carnali concupiscentiâ spiritui reluctatur. Carnem igitur concupiscentem dicit delectationem carnalem, quam de carne & à carne spiritus habet adversùs delectationem, *quam solus habet*. Cùm ergo hæc sibi invicem adversantur, pene cuncti, inferiori in hac lucta, consentiunt, id est, carni, quod dolendum est & lugendum. Potiùs enim digniori, id est, spiritui consentire deberetur. Debitores enim sumus spiritui, non carni, ut ait Apostolus, ut secundùm carnem vivamus, etsi ei necessariâ ministrare debeamus. *Nemo enim carnem suam odio habuit, sed nutrit eam cibo, & fovet indumento.* Caro enim res bona est, creatura Dei est ut anima; nec ista est pars Dei, nec illa, sed caro minimum bonum est, maximum verò, spiritus. Summum verò bonum est Deus. Animæ igitur viventi inter summum & parvum bonum, id est, inter Deum & carnem, debitores sumus, quia licèt inferior sit Deo, superior est carne. Attende enim opera carnis & spiritûs, quæ Apostolus enumerat, & videbis quia spiritui, non carni obtemperare debes. [Opera enim carnis sunt fornicatio, immunditia, spurcitia, & hujusmodi.... Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia,] & hujusmodi, quæ sicut propter se amanda sunt, & appetenda, quia in illis est custodia recti; ita opera carnis propter se sunt fugienda & odienda, quia in illis est ignominia & passio mali, secundùm illud Apostoli: *Tradidit Deus illos in passiones ignominiæ.* Secundùm hanc scilicet carnem peregrè profectus est Christus, ut diximus, sicut carnem nostram quasi ad peregrina duxit, quando eam in cœlo levavit. Ipse ergo peregrè proficiscens, id est, in cœlum ascendens, servis tradidit bona sua, quando dedit dona hominibus, & uni dedit quinque talenta, id est, hæc temporalia & exteriora quinque sensibus subjecta, eorumque scientiam. Alii verò duo, scilicet intellectum mysticorum, & operationem virtutum; alii unum, scilicet intellectum. Et qui quinque acceperat, operatus est in eis, & lucratus est alia quinque, dum se à visibilium voluptate custodiens, ab his etiam alios admonendo compescuit; Et qui duo acceperat, lucratus est alia duo, dum prædicando & mira operando tales instruxit, qui inde florent scientiâ & virtutum operatione. Qui verò unum accepit, abscondit in terram, quia terrenis actibus [se] implicans, lucrum spirituale non quæsivit. Post multum verò temporis, quod est ab ascensione Domini usque ad secundum adventum, venit Dominus illorum, & posuit rationem cum eis, quia singulorum actus discutiens, innocentiam singulorum produxit, accusante singulorum conscientiâ eorum, vel defendente, & bene * multos super multa constituens, coronâ ineffabilium gaudiorum remuneravit; malè meritos verò tenebris & luctui subdidit. Considerate igitur, Fratres, vias Domini, quibus ad nos venire dignatus est; primò, in misericordia, largiendo nobis dona gratiæ, secundò, in justitia, exigendo à nobis debita: & per hoc discite timere cum ut Dominum, & diligete ut patrem. Ipse enim nobis est ut pater, misericorditer providendo,

Margin notes: Math. 25. 14. — Ps. 24. 10. — Lucta carnis, & spiritus explicata. — Spiritus solus, non caro, sentit carnalem delectationem. — Ephes. 5. 29 — Opera carnis. — Galat. 5. 18. & seqq. — Rom. 1. — * f. bene vel fos, aut bene meritos.

2. Cor. 1. 3. providendo. Unde Apostolus ait: *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis*; Et est nobis ut Dominus, omnes adinventiones nostras ulciscendo. Unde Ps. 98. 8. Propheta: *Propitius est, & ulciscens in omnes adinventiones eorum.* Amandus est igitur, quia Pater, & timendus quia Do- Malach. 1. 6. minus, sicut per Malachiam ait: *Filius honorat patrem, & servus dominum suum; Si ergo Pater ego sum, ubi est amor meus? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Timeamus ergo illum ut Dominum, & diligamus eum ut Patrem; Sed dilectio probatur in observantia mandatorum. Unde vir sapiens nobis consulit, dicens: Eccle. 12. 13. *Deum time, & mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo*, id est, ad hoc omnis homo intendere debet. In his enim duobus consistit perfectio justitiæ. Hoc est salubre & cœleste sensati viri consilium, ut Dilectionem sola probat actio. scilicet Deum timeamus, & ex corde eum diligamus. Hæc est enim scala ascendendi ad vitam. Nec tamen dixit: Deum Joan. 14. 23 time & dilige, sed: mandata ejus observa, sciens quod probatio dilectionis, exhibitio est operis. Unde Veritas in Evan- Joan. 1. 17. gelio ait: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Probatur ergo dilectio vera, in mandatorum custodia. Nam & Petro * f. dilectionis confessione. in terna * confessionis dilectione, committitur tertiò gregis custodia. Domino enim tertiò interrogante: *Simon Joannis, diligis me plus his?* & eo tertiò * sedente: * f. reddente, seu respondente *Tu scis quia amo te*, tertiò ei commendatur custodia pastoralis à Domino dicente: *Pasce oves meas.* Unde evidenter ostenditur, Diligens cura gregis probat charitatem pastoris. quia sicut nullus debet curam pastoralem suscipere nisi ex Dei dilectione, ita diligens executio operis veritatem & sanctitatem declarat amoris. Nam Joanne 1. Joan 2. 4. in Epistola Canonica attestante: *Qui dicit se Deum diligere, & mandata ejus non custodit, mendax est.* Sed nec Deum quis diligere potest, nisi & proximum diligat. 1. Joan. 4. 20. Unde Sanctus Joannes ait: *Qui non diligit proximum quem videt, Deum, quem non videt, quomodò potest diligere?* Et iterum: Ibid. c. 3. 17. *Si quis viderit proximum suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodò charitas Dei manet in eo?* Nemo igitur sibi blandiatur, dicens se Deum diligere, si non diligit & proximum; nec proximum se diligere fateatur, quem tamquam seipsum diligere debet, nisi se- Galat. 6. 10. cundùm consilium apostolicum *operetur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei*, id est, ad eos qui sunt de familia nostra per fidem, id est, ad Christianos. Et quidem omnibus, dilectione, vita æterna est optanda, etsi omnibus non eadem possint exhiberi dilectionis officia, quæ fratribus maximè sunt impendenda, quia faciliores & propensiores in bono aliquo circa fratres esse debemus, cùm simus invicem membra. Si enim in cunctos * libertatis fræna laxantur, maximè in * f. liberalitatis. domesticos, id est, in Christianos laxari debent, qui habent eumdem Patrem, & ejusdem magistri appellatione censentur. Operemur igitur bonum, dum tempus habemus. Tempus seminandi est vita præsens, quam cernimus. In hac licet nobis quod volumus seminare, cùm verò transierit, seminandi tempus auferetur. Unde Veritas in Evangelio ait: *Operamini dum* Joan. 9. 4. *dies est, veniet nox quando nemo poterit operari.* Sed quod præmium operis? Quæ veræ merces dilectionis? Audi & vide. *Qui* Galat. 6. 8. *seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam; sicut qui seminat in carne, de carne metet corruptionem.* Et iterum: *Qui par-* 2. Cor. 9. 6. *cè seminat, parcè & metet; qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Audistis seminationis spiritualis præmium; Dilectionis autem merces in Epistola Canonica Joannis insinuatur. *Deus* 1. Joan. 4. 16. *charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Et quantum est manere in Deo, & Deum habere in se manentem, Veritas quoque in Evangelio ait: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo,* Merces veræ dilectionis est inhabitatio Dei nobis reciproca *& ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ecce ineffabile bonum & merces sublimis, scilicet, ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Joan. 14. 23. Sed de quibus dicit, veniemus? Non de uno solo loquitur; alioquin dixisset: veniam. Sed de tribus. *Tres enim sunt*, ut 1. Joan. 5. 7. ait Joannes in Epistola Canonica, *qui testimonium perhibent in cœlo; Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus.* Isti ergo tres ad eum veniunt, non sicut hospites, qui mox ab eo discedunt, sed mansionem apud eum faciunt. Ad quosdam enim veniunt, apud quos mansionem non faciunt, quia eos postea deserunt. Sunt enim nonnulli qui in vanum gratiam Dei recipiunt. Unde Apostolus: *Hortamur vos,* 2. Cor. 6. 1. *fratres, ne in vacuùm gratiam Dei recipiatis.* Qui autem in vacuum gratiam Dei recipiunt, idem alibi determinans inquit: *Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei;* Eph. 4. 30. Non quia Spiritus in Trinitate Deus aliquâ tristitiâ vel molestiâ affici valeat, quia immutabilis est; sed sub metaphora hospitantis loquitur. Spiritum Sanctum contristari quomodo intelligatur. Qui enim habitatorem de domo sua pellit, ipsum contristat. Quâ similitudine dicuntur contristare Spiritum Dei, qui eum de templo suo, quod nos sumus, immunditiâ vitæ ac morum enormitate fugant. Cùm enim bene agimus, gaudet in nobis Spiritus Sanctus datus nobis, videns monita sua proficere utilitatibus nostris. Si ergo de eo profici-

mus, gaudet, id est, habitator manet in nobis; Aliter tristatur, id est, deserit nos. Non enim, ut dictum est, sic tristatur ut patiatur. Cùm enim sit impassibilis, tropicâ locutione dicitur contristari, cùm à nobis recedit. Sicut enim contristatur homo, cùm de propria domo expellitur, quam sibi ædificavit, ita Spiritus Sanctus contristari dicitur, cùm de homine quem sibi mundavit in Baptismo, per prava opera ejicitur. Non ergo frustra, cùm dixit, veniemus, addidit Veritas: *Et mansionem apud eum faciemus*, ut, non temporalem, sed sempiternam notet mansionem, quâ nos tota inhabitat Trinitas in præsenti per fidem, in futuro per speciem. Nunc enim per fidem invisibilium ambulamus, id est, ad Deum tendimus, & non per speciem, id est, per visionis præsentiam, quia *dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino.* Sed quomodo peregrinamur, cùm ubique sit totus & præsens; & cùm alibi scriptum sit: In ipso vivimus, movemur, & sumus? Sine dubio ubique est, & in ipso sunt omnia; & tamen dicimur hic peregrinari ab eo, quia etsi ubique Deus est, non tamen hic videtur sicut in Cœlis. Peregrinamur ergo hîc, non fide, sed specie. Et sciendum est, quod alius peregrinatur in via, alius peregrinatur extra viam. Qui enim peregrinatur, & per fidem ambulat, nondum est in patria, sed jam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Sic ergo ambulemus tamquam in via, quia ipse Rex patriæ est factus via. Rex patriæ Christus, est & sibi veritas; hic autem [nobis] via est, quia imus ad Christum, quia imus per Christum. Ipse enim ait: Ego sum via, veritas & vita. Via est illuminatio per fidem, est illuminatio per speciem. Modo per fidem tantùm illuminamur, non per speciem; homini enim vitam mortalem agenti, non potest contingere, ut dimoto & discusso omnium phantasiatum corporalium nubilo, serenissimâ incommutabilis veritatis luce potiatur, & mente penitùs à consuetudine hujus vitæ alienatâ, constanter & indeclinabiliter illi inhæreat. Expositis igitur, licet ex parte, ac sinceræ dilectionis spiritualis seminationis præmiis, diligite, Fratres, toto corde Deum, non mundum, & proximos sicut vosmetipsos, & seminate non in carne, sed in spiritu, non parcè, sed in benedictionibus; non deficientes, sed perseverantes, ut tempore suo de benedictionibus metatis supereminentem gloriæ magnitudinem. Sed quid seminandum est, & quomodo, audite: *Seminate vobis in veritate justitiam*; Vobis, inquit Dominus, non mihi, quoniam bonorum

2 Cor 5. 6.

Quomodo peregrinamur a Domino.

Veritati adhæsio clara & continua non potest haberi in hac vita.

vestrorum non egeo. Unde cùm omnia benefecerimus, dicamus: Quia *servi inutiles sumus*, quia *quæ debuimus facere fecimus*; Inutiles, quidem non nobis, qui benefaciendo proficimus, sed Deo cui nihil intulimus; qui ex bonis nostris non proficit, nec ex profectu nostro melior fit, vel beatior. Vobis igitur, non illi, seminate justitiam, non iniquitatem, quia dicit Isaïas: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum.* Trahunt iniquitatem in funiculis vanitatis, qui peccata peccatis addentes, quasi restem longam conjiciunt, unde ligatis manibus & pedibus eorum, mittantur in rete, de quo: *Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Et iterum: *Funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* Unde meritò Achitofel & Judas, quorum alter David, alter Christum prodidit, quasi longo fune trahentes peccata, suspendio interiere. *Vacca autem rufa* quæ carnem Salvatoris significabat, de cujus cinere fiebat aqua aspersionis talis assumebatur, quæ jugum non traxerat, nec funiculis alligata fuerat, quia funiculis comparatur iniquitas, cui opposita est justitia. Ideo non incongruè ait: *Seminate justitiam.* Spiritualis est ista seminatio, quæ semper fit in lacrymis. Unde: Beati qui lugent; Messis autem fiet in gaudio, secundùm illud: *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent*; Qui verò seminant in carne, in lætitia seminant; sed postea sequitur luctus, quia *extrema gaudii luctus occupat*, ut ait Salomon, & *risus dolore miscebitur.* Mala est ista seminatio; illa vero est salubris, quâ seminatur justitia, non rapina, ut de tua * justitia, non de alterius injuria Deo oblationem offeras, quia *oblatio impiorum*, ut ait Scriptura, *abominabilis est Deo*, & qui de rapina offert Deo sacrificium, ita facit, quasi qui in conspectu patris immolat filium, & sicut ille qui * carnem offert Deo in sacrificium. Non igitur rapinam, non iniquitatem, sed justitiam seminate, id est, opera bona, opera charitatis, opera pacis; ut detis indigentibus, subveniatis oppressis, judicetis pupillis, deffendatis viduas, dimittatis in vos delinquentibus, ut impleatur illud: Date, & dabitur vobis. In his sacrificet voluntas, si desit facultas. Noli ergo esse tristis, si est tibi bona voluntas, unde metitur pax. Non enim datur pax in terra divitibus, sed hominibus bonæ voluntatis. Hanc habuit Zachæus. In hac seminavit non minùs quàm in opere, qui Dominum in hospitio cum gaudio suscipiens, dimidium patrimonii sui dedit pauperibus, & de reliquo his quos fraudaverat quadruplum reddidit. Magna voluntas multùm dedit,

Bona opera nostra nobis solis prosunt, non Deo.

Luc. 17. 10.

Is. 5. 18.

Prov. 5. 22.

Num. 19. 2.

Ps. 125. 5.

Prov. 14. 13.

* f. substantiâ.

Prov. 15. 8.

* f. suillam.

Sufficit voluntas, si desit facultas.

multùm seminavit. Et in hac etiam voluntate paupercula illa vidua in gazophylacium duo mittens minuta, non parum seminavit, immo quantùm Zachæus; Minorem quidem facultatem mittebat, sed parem voluntatem habebat. Est & aliud vilius, quo seminato metitur messis æterna; scilicet, calix aquæ frigidæ. Unde Dominus: *Qui dederit calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam.* Si ergo habens det illi qui non habet, tantùm dedit, si de plena charitate dedit, quantùm vidua illa in duobus minutis, & Zachæus in dimidio patrimonii sui. Si verò nec hoc habet aliquis, securus sit, cùm si adsit voluntas tantùm; illud timeat, ne habeat, & non tribuat. Si enim habet, & non tribuit, intus gelavit, quia voluntas ejus friguit. Nec seminat iste *in veritate*, nec *in ore misericordiæ*. Multi enim seminant, sed non in [veritate,] quia faciunt opera, sed non rectâ intentione. Intentionem namque charitas dirigit, & * intentio sequens opus informat. Sed sicut sunt nonnulli, qui non veritate, sed occasione terrenæ rei prædicant, ita sunt qui seminant opera quæ videntur justitiæ, non in veritate, sed in simulatione, de quibus Veritas admonet: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et per Isaïam ait: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et alibi: *Prope est Deus ori eorum, & longè à renibus eorum*, quia prætendunt in verbis columbæ simplicitatem, & sub labiis habent serpentinam amaritudinem, ac lupinam ferocitatem; qui sunt inter bonos, nomine, non munere; corpore, non mente; numero, non merito; habitu, non affectu. In multis quidem sunt nobiscum, sed non in uno, id est, in charitate. Et ideo nihil eis prodest quicquid faciunt, quia, inquit Apostolus, *Si distribuero facultates meas in cibos pauperum, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Seminate ergo justitiam in veritate, id est, in charitate non ficta, amore misericordiæ, ut ex misericordia alios ad idem invitetis, ut sit virtus justitiæ infixa radici mentis, & pronuncietur voce justitiæ loquentis, quatenus occulto inspectori placeant arcana intentionis, & proximos juvent officia locutionis, & ita per misericordiam & veritatem, quasi quibusdam viis ascendamus ad Dominum, qui ad nos eisdem descendere voluit, sicut supra dictum est, ut nos ei misericordiam & judicium cantemus, ejusque formâ instituti, hæc eadem ei reddamus. Hoc autem ut dignè efficiatis: *Innovate vobis novale*, id est, novum cor facite vobis, vomere compunctionis arbusta criminum conscindentes, ac spinas & tribulos pungentium tricarum avellentes, quia *nunc est tempus requirendi Dominum*, qui utiquè non est requirendus verbo tantùm & linguâ, quia non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in Regnum cœlorum; sed opere & veritate, quia omnis qui quærit, invenit, & qui petit, accipit, & pulsanti aperietur. Quærite ergo faciem Domini; *Innovate vobis novale*; Ab omni specie mali abstinete vos. Seminate justitiam in veritate & in ore misericordiæ, & sic metetis quando venientes venietis cum exultatione portantes manipulos vestros, id est, fructus seminis, scilicet coronam præmiorum & exultationis. Quod nobis præstet misericors Dominus. Amen.

Par viduæ meritum, ac Zachæi, quia par voluntas.

Math. 10. 42.

* f. actio.

In omnibus intentionem dirigat charitas.

Math. 7. 15.

Math. 15. 8

Ierem. 12. 3

1. Cor. 13. 3.

IN QUADRAGESIMA. XXVI.

SERMO SEPTIMUS.

E Victorino.

De Pœnitentia.

EXcutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem, solve vincula colli tui, captiva filia Sion; quia hæc dicit Dominus: Gratis venumdati estis, & sine argento redimemini.

Isaia 52. v. 2. & 3.

Audite, Fratres carissimi, quàm dulciter, quàm affectuosè cœlestis Sponsus vult sibi reconciliare Ecclesiam. Pius pater ad salutem hortatur filiam. Illa in pulvere jacuit, & in captivitate ligata diu excubavit. Modò admonet ut de pulvere surgat, vincula solvat, de captivitate exeat. Pulvis est humana carnalitas, fragilis, nullâ solidata virtute, de qua ait David: *Humiliata est in pulvere anima mea, adhæsit in terra venter meus.* Pulvis etiam sunt temporales divitiæ, quæ leviter transeunt, & quasi à facie venti fugiunt. In hoc pulvere quærunt homines beatitudinem, nec inveniunt; sufflant ibi laborando, & pulvis * aufert oculos, quia cupiditas temporalium mentes excæcat. Quod corripit Apostolus, dum ait: *Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram*; ac si diceret: Quid quæritis, miseri, in pulvere. Sursum est quod quæritis, non in terra; pulverem concitatis, & prosilit vobis in oculos. Quæ supra terram sunt, sunt vanitas vanitatum, ut ait Salomon, & omnia vanitas. Hos ergo David arguit, cùm dicit: *Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Propterea dicit Dominus per Isaïam: *Excutere, Jerusalem*, id est, visio pacis, Ecclesia mea, de pulvere, id est, de * cordibus carnalitatis tuæ. Do

Ps. 43. 25.

Dives beatitudinem in pulvere quærit

* f. inficit.

Coloss. 3. 1.

Ps. 4. 3.

* f. sordibus.

Rom. 8. 8.

temporalium carnalitate. *Qua in carne sunt*, ait Apostolus, *Deo placere non possunt*.

Math. 6. 24.

Divitiæ pulvis vento dissipandus.

Et de divitiis ait Dominus : *Non potestis Deo servire & mammonæ*, id est, divitiis. Excute ergo à te pulverem mundanarum vanitatum, & postea consurge ; ac si dicat : Priùs non poteris surgere, dum eris gravis in pulvere. Gravant enim animam peccata, gravant & temporalia. Quod autem gravatur, demergitur, & dum oneratum est, frustra surgere conatur. Projiciat ergo onus ut surgat.

Peccatores rectè dicuntur lapis & plumbum.

Unde lapis & plumbum vocantur peccatores, quia dum vivunt in hoc mari, quasi plumbum & quasi lapis tendunt in profundum. Hinc ait Zacharias Propheta : *Super talentum plumbi sedet iniquitas*.

Zach. 5. 7. & 8.

Moyses verò ait de peccatoribus : *Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis*.

Exod. 5. 10.

Et iterum : *Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus*. Inde David peccator : Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave gravatæ sunt super me. Habebat aliquid plumbi

Math. 14. 13.

Petrus in se plumbeus.

Petrus in se, dum vocavit eum ad se Dominus super aquas. Mergi enim cœpit, quia gravitas dubitationis erat in [ejus] fide. Unde audivit à Domino : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Item Dominus ait

Math. 11. 28.

in Evangelio : *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*. Ideo Dominus ait in hoc loco : *Excutere, Jerusalem, de onere pulveris* ; & postea, *surge & sede*. Sedere debemus, non per superbiam, non jacentes, juxta illud Can-

Ps. 136. 1.

ticum : *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus*, scilicet, super temporalia hujus mundi ; quia Babylonia confusio dicitur, non eis commixti, sed ea conculcantes, debemus sedere pœnitentes & flentes peccata nostra. Sequitur : *Solve vincula colli tui*. In prima creatione, liber factus est homo, sed postea vendidit se diabolo ; & quanti se vendidit ? Audite quanti. Ait Dominus postea per Isaiam :

Is. 52. 3.

Gratis venumdati estis. Moneta diaboli sunt peccata, quam emunt homines [peccando.] Tradidit homo se ei pro tali moneta. Unde Apostolus in personâ peccatoris :

Rom. 7. 14.

Ego carnalis sum venumdatus sub peccato. Decepit autem diabolus hominem, pro-

Gen. 3. 5.

mittendo quod non solvit, dicens : *Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum*. Obedivit homo, comedit fructum, nec tamen aliud recepit præmium, nisi peccatum. Itaque gratis venumdatus est. Postquam autem diabolo se tradidit homo, diabolus emptor tradidit ejus collo vincula. Vultis scire quæ vincula ? Agamus ergo de vinculis : Cùm homo peccat, addit unum peccatum alteri peccato, & in eodem aliud & aliud : sicut ille qui ut faciat furtum, nocte interficit hominem.

Peccator sibi de peccatis catenam nectit & vincula.

Deinde si aliquis est conscius sceleris, timens eum, aliquando veneno illum perimit. De furata autem pecunia, commessationes, ebrietates, libidines exercet. Postquam autem tantorum scelerum fit mens malè conscia, ad omnia scelera deinceps promptior redditur, & ita peccata alia aliis concatenando, maximum [sibi] funem facit, & post se magnam [scelerum] caudam trahit. Unde Isaias : *Væ qui trahitis*

Is. 5. 18.

iniquitates in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. De istis funibus ait David : *Funes peccatorum circumplexi sunt me*.

Ps. 118. 61.

Hi sunt illi funes unde homines in fine sæculi ligabuntur. Unde dicitur in Evangelio de eo qui intraverat ad nuptias sine veste nuptiali : *Rex præcepit ministris, ut ligatis manibus & pedibus mitterent eum in tenebras exteriores*.

Math. 22. 13.

Non enim utetur Dominus aliis funibus ad homines ligandos, nisi quos ipsi fecerint. Ipsi enim sibi vincula præparaverunt & catenas. Unde scriptum est : *Funibus peccatorum suorum unusquisque constringitur*.

Prov. 5. 22.

De his funiculis faciunt diaboli laqueos ad homines capiendos juxta Psalmistam, qui ait : *Et funes extenderunt in laqueum ; juxta iter scandalum posuerunt mihi*.

Ps. 139. 6.

Est enim nobis iter ad cœlestem patriam, sed mali aucupes ponunt laqueos juxta viam, ut retrahant quos possunt à via vitæ, & ducant in errorem mortis.

Joan. 2. 15.

Propterea Dominus cum funiculo peccatores ejecit de templo, ut ostenderet funiculum peccatorum, esse damnationem eorum. Hæc sunt vincula quæ injecta sunt collo Jerusalem, & quibus est in captivitate ligata. Sed Dominus qui eam redemit, qui pro ea pretium dedit, quo eam à captivitate, si voluerit exire, liberavit. Clamat igitur ei : *Solve vincula colli tui, captiva filia Sion*. Solve per pœnitentiam, rumpe per satisfactionem, excute collum à jugo diaboli, & submitte jugo Christi, cujus jugum leve, cujus onus ferre suave est. Exi de carcere, de fœtore ; & bene exire potes. Datum est enim pretium ; non ampliùs poterit te retinere inimicus tuus, si exire volueris ; Rumpe funem qui sequitur te, ne habeat diabolus quo te trahat. Vide plaustrum oneratum peccatis ; vel quid est quod modò trahis, misera, quid quod te gravat, ne ascendas ad alta. Justi habent pennas quibus volant ad cœlum, & possunt dicere : Volabo & requiescam ; Impii autem plaustrum trahunt, & descendunt ad ima. Unde dictum est superiùs : Væ qui trahitis quasi vinculum mortis, plaustrum peccati. Sequitur, Hæc dicit Dominus : *Gratis venumdati estis, & sine pretio redimemini* ; Quasi dicat Dominus : Vos

non merueratis, ut ego vos redimerem, quia pro nihilo vos venumdederatis, & tamen redimemini; Sed quomodo? Argento vestro? Non. Sed sine argento. Argentum enim totius mundi non posset vos redimere, sed pretium sanguinis mei. Quod ait
1. Pet. 1. 18. Petrus apertiùs id exponens. *Non corruptilibus auro & argento redempti estis de vana vestra conversatione*, id est, de vana gloria, *sed sanguine agni immaculati*. Audistis, Fratres carissimi, quomodo Dominus ad salutem sponsam suam invitat. Vos estis illa sponsa redempta; vos estis illi jacentes in pulvere. Vobis dicitur: *Surgite*. Vos estis captivi quibus præcipitur exire. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; ligati estis vinculis peccatorum, excæcati estis pulvere divitiarum. Convertimini ad Dominum, quia Dominus solvit compeditos, Dominus illuminat cæcos. Ecce tempus pœnitentium, venite ad medicum, quia præparata est medicina. Vultis scire quæ est medicina?
Is. 1. 16. *Quiescite agere perversè, discite benefacere.* Hæc duo sufficiunt ad salutem; Qui vult sanari, has duas poriones sumat. Verus medicus tempus, curationi hoc tempus statuit. Quadraginta dies enim pertinent semper pœnitentibus. Illud est spatium quod statuit Dominus Ninivitis peccanti-
Jona 3. 4. bus ut pœniterent. Ait enim: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur*; ac si diceret: Volo eos subvertere exigentibus meritis eorum; sed tamen adhuc dabo inducias quadraginta dierum, & nisi jejunio pœnituerint, subvertetur. Constitutus enim est iste numerus dierum jejunio & orationi. Jejunavit enim Elias quadraginta diebus; Jejunavit Moyses totidem diebus. Consecravit quoque hunc numerum jejunio suo Christus. Cùm enim ipse, qui est verus Jonas, nobis excidium prædicaret futurum, quod verè, nisi pœniteremus, venisset, voluit pius pater ad comprimendam superbiam nostram dare satisfactionis exemplum. Quasi pater pius dixit: Nolite, filii, dedignari pro peccatis vestris satisfacere, quia ego qui peccatum non feci, nec inventus est dolus in ore meo, primus pro peccatis jejunavi, & quadraginta dies satisfeci. Quia igitur, Fratres carissimi, in aliis temporibus dormivistis, ecce in hoc expergiscimini, satis jacuistis in vitiis vestris. Ecce hora est jam nos de somno surgere. Somnus vester est caligo vitiorum. Quamdiu sumus in vitiis, in tenebris moramur, nec nostram turpitudinem videmus. Veniamus jam ad lucem; jam de turpitudine nostra erubescamus. Quid enim luxuria? Quid ebrietas? Quid scurrilitas? Quid mendacium? Quid perjurium? Quid homicidium? Quid furtum? Quid Dominum prodere? Quid usura? Quid falsa judicia? Quid detractiones? Quid æmulationes? Nisi turpitudo & crudelitas. Unde Apostolus: *Quem fructum habuistis in illis, in* Rom 11 21.
quibus nunc erubescitis? Abjiciamus ergo Rom 13 13.
opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus. In die sumus, quia credidimus; quia Christum suscepimus. Qui autem in die est, & nudus incedit, inhonestè vadit. Assumite ergo indumenta virtutum, ne nudi appareatis in conspectu Domini. *Veniet enim dies Domi-* 1. Thess. 5.
ni sicut fur in nocte. Er vos igitur estote 2.
parati, quia quâ horâ non putatis Filius hominis veniet. *Dies enim Domini, mors est uniuscujusque.* Dies ista vocatur & dies salutis, & dies perditionis pro diversitate meritorum. Scitote quia utraque dies appropinquat. Ait enim Apostolus: *Nunc* Rom. 13 13.
enim propior est nostra salus, quam cùm credidimus. Et Moyses: *Juxta est dies perdi-* Deut. 32 15.
tionis, & adesse festinant tempora; quasi dicat: Nolite confidere in vita, quia dies perditionis proxima est. Et si aliquis longo tempore vivat, non tamen in longitudinem dierum confidat, quia omnia tempora quantumcumque longa sint, adesse festinant, id est, ad hoc sunt ut transeant. Unde David: *Homo vanitati similis factus* Ps. 143 4.
est; dies ejus sicut umbra transeunt. Audite ergo quid Deus in illa die minetur: *Red-* Deut. 32.
dam ultionem hostibus meis, & iis qui ode- 41.
runt me retribuam. Quærite ergo Deum, dum inveniri potest; invocate eum, quia velox est ad ignoscendum. In futuro paratus est ad judicandum. *Discite exemplo quantùm velox sit ad ignoscendum, & dabo * exemplum.* Discite hoc exemplo, Fratres carissimi, instigari festinatè pœnitentiæ, & converti ad Dominum; Fletibus pravas conscientias lavare; Eleemosynis peccata redimite. Excutite pulverem vitiorum, surgite, vincula rumpite * malorum, ut mereamini Dominum videre in terra viventium, qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Dies Domini mors est uniuscujusque

Tempus quadraginta dierum, tempus remissionis per jejunium & orationem.

* f. vitiorum.

* Hinc patet non omninò exactè, prout pronunciati sunt, transcriptos quosdam ex his Sermonibus; siquidem suadet ut suppleatur exemplum facilitatis, seu velocitatis Dei ad ignoscendum ejus pœnitentibus, in ipso Sermone enarrandum.

XXVII. IN QUADRAGESIMA.

E Victorino.

SERMO OCTAVUS.

De Pœnitentia.

1. Joan. 2. 16. & seq

NOlite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt ...... quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.... Et mundus transit & concupiscentia ejus; qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

Est quidam inimicus spiritualis, Fratres carissimi, qui genus humanum excæcat, & falsis bonis allicit, & voluptatibus suis à Regni cœlestis amore retrahit. Mundus appellatur, & indignè dicitur mundus, quia mundos non facit, sed immundos. Beatas enim animas, quibus imago Dei impressa est, deturpat, & filios diffidentiæ, quibus dominatur, captivat, & miseros æternâ morte damnat, quia quibus dominatur, inimici Dei efficiuntur, dicente Jacobo: *Quicumque voluerit esse amicus hujus mundi, inimicus Dei constituitur.* Ipse est causa quare diabolo serviunt homines. Nemo enim diabolo servit, quin mundum diligat; sed ideo, quia mundum, cujus est Princeps, diligit. Sicut enim si aliquis ancillam iniqui Principis ardenter dilexerit, sed eam non posset habere, nisi Domino iniquo vellet se subdere, potiùs pateretur illius dominium, quàm ancillæ vitaret consortium; sic amatores mundi Principi ejus se subjiciunt, non quia eum, sed quia mundum diligunt. Si quis enim ab amatore mundi quæreret: Diligis diabolum? continuò quamvis ei serviret, responderet: Non diligo. Mundus ergo est quem diligunt, & ideo causâ mundi diabolo serviunt. Unde cùm in Evangelio Dominus dixisset: *Nemo potest duobus Dominis servire; aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut unum sustinebit, & alterum contemnet;* quasi diceret: Aut diabolum odio habebit, & Deum diliget; aut diabolum sustinebit, & Deum contemnet. Dixit enim diabolum sustineri, non diligi, & Deum contemni, non odio haberi. Dominium enim diaboli sustinet causâ mundi, non diligit; Et Deus odio non habetur, sed contemnitur. Et quia mundus inimicos Dei efficit, & dominio diaboli subjicit, propterea nos, Fratres carissimi, Joannes Evangelista in Epistola sua ab amore mundi revocat, & ait: *Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt;* & quot modis mundus homines alliciat, & in profundum demergat, idem Joannes subposuit: *Quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Agamus ergo de singulis. Voluptates carnis dicuntur, quas per morum illicitum caro appetit; ut gulositas, ebrietas, luxuria, nimia dormitio, vanus risus, &c. Et quia caro nobis vicinior est, per vitia ejus primùm nos aggreditur mundus. Quantò familiarior est, tantò perniciosior est hostis, & multi per vitia ejus corruerunt. Adam per gulam, Loth per ebrietatem, Salomon per luxuriam. Gulositati semper per abstinentiam occurrere debemus, quia ipsa fuit nostræ captivitatis initium; Ipsa fomentum aliarum voluptatum, quia inde libido, & inde somnolentia. Ipsa est multoties causa magnarum voluptatum. Ipsa est consumptio magnarum pecuniarum; Ipsa generat in mente opprobrium. De ebrietate quid dicam? Ebrietas sensum aufert, corpus debilitat. De hac scriptum est: *Vinum multum irritationem, iram & ruinas multas facit.* Et alibi: *Ebriosus non locupletabitur. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes.* Et de hac Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Sed non est aliquod vitium carnis turpius, & perniciosius luxuriâ. Luxuriosi jumentis putrescentibus in stercore suo comparantur. Unde Propheta: *Jumenta putruerunt in stercore suo.* Et Salomon: *Mulier fornicaria quasi stercus conculcabitur.* Luxuria corpus & animam coinquinat, & perdit. Unde Salomon: *Non des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te & hæreditatem tuam;* Nec solùm pecuniam fornicator amittit, sed animam, quæ carior est pecuniâ. Pigritia & dormitio voluptas iterum carnis est, quam reprehendit Salomon, dicens: *Usquequo, piger, dormies, usquequo de somno non consurgis? parum dormies, parum dormitabis, & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus.* De risu verò ait: *Risum reputavi errorem, & gaudio dixi: Quid frustra deciperis?* Et iterum: *Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupabit.* Et Dominus: *Væ qui ridetis, quia plorabitis.* Dominus non legitur risisse, flevisse vero super Lazarum & civitatem Jerusalem reperitur. In miseriis sumus, & in miseriis potiùs plorandum est, quàm ridendum. Cùm nascitur puer, quid facit? Plorat. Et quare plorat? Quia confitetur se in miseriam natum esse; Nascuntur enim filii Adam ad dolorem & ad laborem, juxta quod scriptum est: *Jugum grave supra filios Adam à die exitûs de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ eorum in matrem omnium.* Egimus bene, Fratres, de concupiscentia carnis, quæ est primus laqueus

Marginal notes (left column): Jac. 4. 4. — Math. 6. 24. — Diabolus non diligitur, sed sustinetur amore mundi, non diaboli.

Marginal notes (right column): Caro quantò familiarior, tantò perniciosior. — Eccli. 31. 38. — Eccli. 19. 1. 2. — Ephes. 5. 18. — Impudicitiæ insectatio, & somnolentiæ. — Joel. 1. 17. — Eccli. 9. 10. — Eccli. 9. 6. — Prov. 6. 10. — Eccle. 2. 2. — Prov. 14. 13. — Luc. 6. 25. — Legitur Christus pluries flevisse, risisse numquam. — Eccli. 40. 1.

mundi. Secundus laqueus à Joanne dictus est, *concupiscentia oculorum.* Dicamus ergo quæ sit concupiscentia oculorum; concupiscentia scilicet rerum exteriorum, videlicet, auri & argenti, vel cujuslibet possessionis. Concupiscentia oculorum dicitur, quia per oculos desideria illorum animæ intrinsecus intimantur. Multi sunt

** f. cupiditatem.*

quos diabolus per * voluntatem carnis non imperit, & tamen per cupiditatem exteriorum, oculos eorum allicit. Pecunia creatura Dei est. Non ergo irascitur Deus quia creatura diligitur, sed quia sibi præponitur. Miraris pulchritudinem creaturæ? Pulchrior est Creator. Si diligis creaturam quia pulchra est, magis debes diligere Creatorem, quia pulchrior est; Pretiosa est creatura, pretiosior est Creator. Indignatur, quia plùs diligitur minùs pretiosum, quàm ipse, qui est pretiosior, & qui creaturam fecit. *Divitiæ*, ut ait Salomon, *non proderunt in die ultionis; Justitia liberabit à morte.* Diem ultionis vocat, quando in fine contemptum suum, quo scilicet, vilior habitus est hominibus quàm creatura sua, ulciscetur; quando divitem *videbunt justi*, ut ait David, *& timebunt, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum.* Non dicent: quia habuit divitias, sed quia speravit in eis, & non in Domino. Quid enim vanius est, quàm plus sperare in mundo, quàm in Deo. Tertius laqueus est *superbia vitæ.* Cùm aliquem justum, nec communi concupiscentiâ carnis, nec exteriorum cupiditate potuerit subjugare diabolus, post omnem religionis perfectionem jaculo superbiæ percutit. Quod vitium proprium est ejus. (*Superbiâ enim corruit à cœlo.*) De quo solùm puniendus est diabolus. Non enim imputabitur ei adulterium, non * violentia, non fornicatio, non rapina. Sed tamen invidia comes est superbiæ; unde invidet homini stanti, & eum seducere cupit, & ad id dat operam per superbiam, quod primum ejus vitium est, sicut scriptum est: *Initium omnis peccati est superbia.* Exposuimus, Fratres, tres mundi laqueos. His tribus voluit Dominus tentari, ut vincens doceret [nos] vincere. Ergo jejunandum est contra gulam, quæ est initium nostræ captivitatis, & fomentum aliarum carnalium voluptatum; Jejunium autem quadraginta dierum fuit, quod spatium significat præsentem vitam, ut significaret omni tempore vitæ nostræ abstinendum, ad domandam carnem. Jejunavit Christus in deserto, ut doceret volentes abstinere fugere tumultum sæculi. Unde David: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine.* Non tamen David petiit localiter desertum, sed vacans ab amore sæculi, desertum sibi inter homines fecit. Cùm ergo jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & esuriisset, accessit ad eum tentator. Potuisset eum * abjicere, si voluisset; sed voluit tentari & vincere, ut tentationes nos doceret superare. Aggressus est eum diabolus priùs per concupiscentiam carnis, incipiendo à gula, ubi dixit: *Dic ut lapides isti panes fiant.* Contra jaculum hostis opposuit clypeum auctoritatis, dicens: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Postea, ut refert Lucas, tentavit concupiscentiâ exteriorum, ostendens ei omnia regna mundi in monte, & ait: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Ipse cum gladio verbi Dei fregit telum inimici, cum ait: *Scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* Tandem invasit eum per superbiam, cùm assumpsit eum supra pinnaculum templi, & suasit ut mitteret se deorsum. Cui scripturâ obviavit, dicens: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et sic hoste devicto accesserunt Angeli, & ministrabant ei. Hoc docens, Fratres carissimi, hoc tempus abstinentiæ nobis statutum esse, ut exemplo Domini pugnetis, & auctoritatibus scripturarum vincatis. Nullo tempore [pertinaciùs] tentat hostis, quàm tempore abstinentiæ. Tunc plus facit gula, cùm domatur. Tunc ardet libido, cùm ei resistitur. Tunc cupiditas plus instigat, cùm ei obviatur. Unde Propheta Isaias: *Ecce in die jejunii vestri inveniuntur voluntates vestræ, & debitores vestros repetitis.* In hoc ergo tempore, qui sanus est, caveat ne vulneretur. Qui saucius est, studeat ut sanetur. Tu qui peccator es, audi Prophetam: Converte te ad Dominum, & relinque peccata tua, & quando * supponit, vivus & sanus confiteberis. Qui enim [nonnisi] in infirmitate pœnitet & moritur, non securus exit [ex hac vita,] ut ait scriptura: *Cùm consummaverit homo, tunc incipit.* Laborate ergo dum tempus habetis. Punite peccata, ne Christus puniat, ne habeat adversarius vester quod in vobis accuset. Dominus autem qui venit vocare peccatores ad pœnitentiam, & non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat, ipse nobis gratiam pœnitentiæ inspiret, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Margin notes:

Prov. 11. 4.

Divitiæ bonæ modo in eis non speretur.

Ps. 51. 9.

Superbia natione cœlestis.

* *f.* non violentia.

Eccli. 10. 15.

Ps. 54. 8.

David etiam in aula solitarius.

* *seu* abigere.

Math. 4. 1.

Luc. 4. 4. & seq.

Jejunii tempore tentat dæmon pertinacius.

Is. 58. 3.

* *f.* & dum suppetit vivus & sanus.

Eccli. 18. 6.

XXVIII. [a] IN QUADRAGESIMA.

a

E ms. Victorino.

Sermo nonus.

De Pœnitentia.

Ioan. 14. 23. *SI quis diligit me, sermones meos servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat.*

Ps. 57. 5. Unde Psalmus: *Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.* Et ecce sermones ejus dicentis
Is. 5. 1 & seqq. per Isaiam in persona Patris: *Vinea facta est dilecto meo, & sepivit eam. Et lapides elegit ex ea, & plantavit eam electam, & ædificavit turrim in medio ejus, & torcular fodit in ea, & expectavit ut faceret uvas,*
* & fecit labruscas. *& * non fecit...... Viri Juda, judicate inter me & vineam meam. Ecce ostendam vineæ meæ quid faciam ei. Auferam sepem ejus,*
** direptionem. *& erit in * damnatione, & ponam eam desertam, & non putabitur, & non fodietur, & ascendent super eam vepres & spinæ, & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Vinea Domini Sabaoth, Domus *Israel est.* Hæc sunt verba Patris quærentis de Ecclesia. Vinea enim facta est Ecclesia dilecto, id est, ad honorem Filii sui, qui erat dilectus. Unde Pater ipse:
Math. 17. 5. *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* Sepivit eam, id est, Angelica munimina posuit [circa eam,] & lapides, id est eos qui habebant corda lapidea, id est infideles, removit ab ea, & illam à massa perditorum plantavit per fidem; Et posuit turrim in medio ejus, id est Christum, qui est etiam refugium omnium; Et torcular fodit in ea, id est pœnitentiam, quæ torquendo per carnis mortificationem, purificat vinum, id est fideles, qui alios, prædicando & faciendo terrena oblivisci, inebriant, ut ait in Canticis amicus: *Bibi vinum meum cum lacte meo.* Cant. 5. 1.
Opera enim bona fidelium Deum delectant & potant; Vel torcular significat Martyres, qui patiendo dant aliis exemplum; Vel notat passionem Christi. Unde scriptum est: *Torcular calcavi solus, & de* Is. 63. 3.
gentibus non est vir mecum. Per uvas, bona opera; per labruscas, occidua & mala; *& erit in direptionem* hominibus & dæmonibus, & diripient eam. Per *maceriam* accipit munimentum Scripturarum, quæ diversis Sententiis factæ, cæmento ejusdem fidei muniuntur. Non putabuntur superflua divitiarum, nec fodientur abjectis spinis vitiorum. Nubes sunt Apostoli, & alii Prælati, qui deffendentes ab æstu vitiorum, compluunt gratiam divinam peccatoribus. Unde Isaias: *Qui sunt isti qui ut* Is. 60. 8.
nubes volant ad cœlestia? Meritò Deus de vinea conqueritur, quia corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Et sicut ait Isaias: *Sicut populus,* Is. 14. 2.
sic Sacerdos; sicut servus, sic Dominus; sicut ancilla, sic Domina. In Monachis etiam non est perfecta Religio, sed sunt similes Simoni Cyrenæo, quem angariaverunt ut portaret Crucem Domini. Portat crucem, & non moritur, at vivit mundo; Portat crucem, sed coactus. Sic Monachi macerant corpus suum; sed coacti aliquando, & ideo sine fructu. Unde Gregorius: [b] *Crucem Christi in angaria Simon portat, qui cùm ad opus bonum ex bona voluntate non ducitur, rem justi sine fructu peccator operatur.*

Monachi plures Crucem portant, sed angariati, & ideo sine fructu.
b

Quid de Sacerdotibus? Dicunt, & non faciunt; & ideo secundùm opera eorum nolite facere. De quibus & aliis Principibus, ait Isaïas in persona Domini: *Prin-* Is. 1. 23.
cipes mei impii, & socii furum; Omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones; ubique venditur Dominus. Quid de falsis judicibus? De illis ait Dominus per Isaiam: *Væ qui dicitis bonum malum, &* Is. 5. 20.
malum bonum, ponentes amarum dulce, & dulce amarum...... Væ qui justificatis impium pro muneribus, & justitiam justi aufertis ab eo. Similes sunt Judæ, qui vendunt

[a] Hic autem Sermo unus forsan est ex iis in quibus, attentâ locorum Sacræ Scripturæ repetitâ citatione, quibus notandis vix margines fuissent satis, videtur potiùs ministrari indigesta materia Sermonis ordinariùs concinnandi, quàm ipse Sermo, ut revera enunciatus est; cujusmodi nonnullos in hac Sermonum serie Lector perspicax poterit advertere.

[b] Non ipsa quidem sancti Gregorii verba citat Hildebertus, quanquam & ab ejus sensu non videatur multùm aberrare, cùm dicit eum, *qui cùm ad opus bonum ex bona voluntate non ducitur, crucem Christi, sicut Simon, in angaria portare, & rem justi sine fructu peccatorum operari.* Sanctus enim Pontifex arguens hypocritas, qui affectatâ nimiâ corporis maceratione, vanas hominum laudes captant, illos comparat Simoni Cyrenæo, Christi crucem in angaria portanti, qui non ideò in ea moritur, sed vivere non desinit; & sic sine fructu crucem portat. Sic autem ait Lib. 8. Moral. cap. 44. in caput 8. B. Job: *Crucem ergo Jesu in angaria portare est, afflictionem abstinentia pro alia quàm necesse est intentione tolerare. An non Jesu crucem in angaria portat, qui quasi ad præceptum Domini carnem domat, sed tamen spiritalem patriam non amat? Unde & Simon isdem crucem portat, sed nequaquam moritur: quia omnis hypocrita corpus quidem per abstinentiam * afficit, sed tamen per amorem gloriæ,* * f. affligit. *mundo vivit.*

veritatem;

veritatem; veritas autem est Deus. Unde ait: *Ego sum via, veritas & vita.* Quid de divitibus? De illis ait Dominus per
Is. 5. 8. Isaïam: *Væ vobis qui conjungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis.* Et David:
Ps. 38. 11. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.* Vel: *Ne timueris cùm dives factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus ejus, quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Item: *Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.* Sed sicut ait Aposto-
1. Cor. 7. 29. lus: *Tempus breve est, reliquum est ut ..... & qui emunt tanquam non possidentes, & qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur; præterit enim figura hujus mundi.* Quid de
Ps. 32. 16. Regibus & Principibus? David dicit: *Non salvatur Rex per multam virtutem, & gigas non salvabitur in multitudine fortitudinis*
Ps. 36. 35. *suæ.* Item: *Vidi impium superexaltatum & elevatum sicut cedros Libani, & transivi, & ecce non erat, & non est inventus amplius locus ejus.* Quid de raptoribus? Similes sunt baculo, unde Dominus servum corrigit, & postea dejicitur in ignem. Confidunt in virtutibus suis, sed fallax equus ad salutem: In abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. Ibi: Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Sed quid de habentibus odium Do-
Math. 5. 44. minus dicit? *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos .... Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Item Dominus: [Si non dimiseritis hominibus, nec Pater meus dimittet vobis peccata vestra. Iterum: Si offers munus tuum ante altare, vade priùs reconciliari fratri tuo, & vade prius, recognosce fratrem tuum, & tunc veniens, offeres munus tuum.] Sed ut ait Gregorius: Arrogantia facit nos esse in odio. Dicit enim: Si jurgium fortè contingit cum proximo, erubescimus priores satisfacere; Sed Deus humilis priùs nos inimicos suos ad reconciliationem invitavit per se, & mittendo nobis legatos, sicut Paulum, qui dicit: Obsecro per Christum, reconciliamini Deo. Sed contra hos Do-
Luc. 9. 26. minus dicit: *Qui erubuerit me, & sermones meos, hunc erubescet Filius Hominis*
1. Joan. 4. 20. *in majestate sua.* Joannes dicit: *Qui odit fratrem suum, homicida est. Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Odium contrarium est charitati, in qua fundari debent omnes virtutes. Quid de fornicatori-
1. Cor. 6. 15 & 16. bus Paulus dicit? *An nescitis quoniam qui adhærent meretrici, unum corpus efficitur. Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis.* Absit. Item: Neque fornicator, neque avarus habebunt hæreditatem Christi. Quid de adulteris inquit Paulus Apo-

stolus: *Viri, diligite uxores vestras.* Qui Eph. 5. 25
enim fornicatur, contra corpus suum peccat; Erunt enim duo in carne una, inquit, & ideo qui uxorem diligit, diligit seipsum. Quid de proditoribus? *Loquuntur pacem* Ps. 27. 3.
cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. De quibus Salomon ait: *Vir* Prov. 16. 29.
iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Et quid per singula? *Omnes declinaverunt; omnes inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Omnes inhiant terrenis; De illis meritò inquit David: *Anni nostri sicut ara-* Ps. 89. 9.
nea meditabuntur, quæ faciendo telas; viscera consumit ut capiat vilem prædam, id est, muscas. Sic homines se laborando consumunt ut capiant temporalia. Unde Salomon: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas; & quod ultimum crimen est & pejus, non potestis ferre correptionem. *Non amat pestilens eum qui se corrigit.* Sed Prov 15 12.
melior correptio aperta, quàm amor absconditus, & *Meliora sunt vulnera diligen-* Prov 27 6.
tis, quàm fraudulenta oscula odientis. Si enim aliquis facit prædicationem, non audiunt. Unde David comparat eos serpenti aspidi, dicens: *Furor illis secundùm* Ps. 57. 5.
similitudinem serpentis; sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Propter hæc & his similia conqueritur Deus de vinea sua. Sed omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Jam securis ad radicem posita est. Tria sunt genera (Tres arborum malarum species.) malarum arborum. Sunt siccæ, foliatæ sine fructu, foliatæ cum amaro fructu. Siccæ significant siccos ab omni gratiâ Dei, & apertè malos. Foliatæ designant hypocritas, de quibus Dominus: *Væ vobis* Math. 23. 27.
hypocritæ. Similes estis sepulchris dealbatis mortuorum, quæ foris apparent hominibus speciosa, intùs verò plena sunt ossibus mortuorum. Terriæ significant pseudo-prophetas, & hæreticos, de quibus Dominus dicit: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad* Math 7 15.
vos in vestimentis ovium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces. Securis est Christus, qui secat divinitate, & parcit humanitate. Quiescite igitur agere perversè; discite benefacere, & sequimini Deum dicentem: Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Sed quomodo aliquis possit abnegare se, ita exponit Gregorius: *Relinquamus nosmetipsos, quales nos peccando fecimus, & maneamus quales per gratiam facti sumus*; ipsi quidem per naturam, sed non ipsi per malitiam. Unde Apostolus: Qui furabatur, jam non furetur. Scriptum est (Abnegatio sui in quo consistat. Homilia 32. in Luca cap 9.) enim alibi: *Verte impios, & non erunt.* Prov 12. 7.
Gregorius ait: * [Duobus modis crux tol- (* ibi 'om.)
litur, cùm aut per abstinentiam * afficitur (* f. affligitur.)

corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus;] Quos duos modos præsignat Apostolus, cùm dicit: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Et iterum: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror? Debemus autem scire significationem Crucis. Unde Apostolus: *Ut possitis comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum* Crucis. Si nosmetipsos abnegamus, & multò magis nostra abnegare debemus. [Malignus enim spiritus, ut ait Gregorius, nihil in hoc mundo proprium possidet. Nudi ergo cum nudo luctari debemus. Nam si indutus cum nudo luctetur, citiùs ad terram dejicitur, quia habet unde teneatur.] Et si non potestis adeo macerare corpus, & vestra omnino abnegare, pauperibus [saltem] adhæreatis; quia *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum cælorum.* Tria sunt genera pauperum. Coacti, qui vellent multa habere. Alii qui omnia relinquunt. Unde ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Alii qui ex voluntate sunt pauperes, ut ait David: [Divitiæ si affluant, nolite cor apponere;] & illorum est Regnum cœlorum, quia sunt pauperes spiritu. Unde David: Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum salvas faciet. De illis ait Dominus: *Qui vos recipit, me recipit, & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; Et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Et quicumque dederit uni ex minimis meis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine Discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Et Salomon ait: Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi: Et Christus: [Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.] Quia nihil vilius *, nihil carius Regno cœlorum, cùm possidetur. Tantum est, quantum habes. *Thesaurizate ergo vobis thesauros in cælo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur, & ubi fures nec effodiunt, nec furantur.* Sed nolite facere eleemosynam propter humanum favorem. Te enim faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Nesciat favor humanus quid faciat divinorum præceptorum executio. Et nolite despicere paupertatem, quia Dominus ait: Qui vos spernit, me spernit. Et Salomon: *Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus.* Pensate, Fratres, quia vita brevis, & [cito] homines moriuntur. Quis est homo qui non videbit mortem? Sed magis est timenda mors animæ, quàm corporis. Mortes animæ sunt tres. Cogitatione, opere, perseverantiâ, quæ per tres mortuos suscitatos à

Margin: 1 Cor. 9. 17. — Eph. 3. 18. — Hom. 32. in Evang. — Math. 5. 3. — Pauperum tria sunt genera; coacti, sponta-nei, voluntarii. — Ps. 61. 11. — Math. 10. 41. & 42. — * supp. eleemosinâ pauperi factâ. — Math. 6. 19. — Prov. 17. 5. — Tres sunt animæ mortes.

Christo designantur. De cogitatione dicit David: *Filia Babylonis misera ..... beatus qui tenebit, & allidet parvulos suos ad petram.* Sed beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. In hac autem Quadragesima præcipuè parate viam Domino venienti ad vos, ut dignè eum recipere possitis, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum.

Margin: Ps. 136. 8.

IN DOMINICA PALMARUM. XXIX.

SERMO PRIMUS.

Ex Andegavensi.

Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur: tantummodo invocetur nomen tuum super nos.

Margin: Isaia 4. 1.

Ad litteram Propheta desolationem Judææ, & paucitatem virorum futuram in spiritu minabatur, sed nondum impletum legitur. Nusquam enim ad tantam raritatem leguntur redacti viri de Israel, mulieribus superstitibus, quòd septem mulieres nuberent uni viro. Maledicta enim erat, quæ non faciebat semen in Israël, nec absque viro facere licebat, quia non erat scortum in Israël. Est itaque sensus, quod adeo pauci erant viri, quod necessariò septem mulieres erant unius viri; & cùm viri debeant uxoribus vestes providere & alimenta, ne vir illas fugeret expensas, dicitur ei: Sint tua tibi, *panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantùm invocetur nomen tuum super nos*, in nomine tuo agnominemur, ut dicitur Sara Abrahæ, & Martia Catonis. In nobis autem impleta est prophetia hæc. Non enim tantùm quæ in eis fiebant, sed quæ eis dicebantur in figura nostra contingebant illis. Jam enim in Ecclesia septem viri apprehendunt virum unum, & adhuc in die illa apprehendent. Sed in die ista apprehendit vir unus, Christus scilicet, vir unus hominem. Unde dictum est: *Mulier circumdabit virum*, unus scilicet Deum, qui est invariabilis. In cæteris enim omnibus diversum est esse, & id quod est. Tu autem, Domine, semper idem es, & in eodem statu permanes. Unde: *Audi, Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Inde est quod unitatem diligit Deus, pacem scilicet & concordiam, & maximè inter carnem & spiritum; Dissensiones verò, schismata & hæreses odivit anima ejus, nec est qui faciat bonum, non est, usque dum veniat ad unum, quia unus Dominus, una fides, unum baptisma. *Omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium.* Sicut enim sponsus unus est, sic

Margin: Ierem. 31. 22. — Deut. 6. 4. — Unitatem Deus amat, quia unus est. — Cor. 9. 24.

& sponsa unica unici, cum quo qui non colligit plura in unum, dispergit. Ejus sanè est dispersa congregare. *Deus enim noster ignis consumens est.* Ignis autem à Philosopho describitur congregatio homogenea. * Unde sanè apprehendere non possumus, nisi per unitates procedamus. Octo enim sunt unitates, quas sacra scriptura distinguit, quatum septem apprehendunt unam. Unde vigilanter dixit Psalmista: *Unam petii à Domino*, & non dixit: *unum*, quia septem unitates festinant ad unam. Sunt autem unitates octo. Prima, carnalis; secunda, naturalis; tertia, moralis; quarta, virtualis; quinta, personalis; sexta, socialis; septima, spiritualis; suprema, substantialis, vel supersubstantialis. Prima est in conjugio; secunda in utero; tertia in domo; quarta in mundo; quinta in Christo; sexta in cœlo; septima in anima; octava in regno. De prima sumus descendentes; In secunda, incipientes; In tertia, sociales; In quarta, fratres; In quinta, fideles; In sexta, cives; In septima, cœlestes; In ultima, hæredes. De prima dicitur: Erunt duo in carne una, ex qua originem trahimus; Secunda est, cùm anima infunditur corpori, & dicitur naturalis, quia tunc primò nascitur in utero, secundo nascitur de utero, de qua legitur: Anima & caro unus est homo. Tertia est, cùm jure consuetudinis [& amicitiæ] congregamur ad simul vivendum; de qua legitur: *Qui habitare facit unius moris in domo.* Quarta est, cùm charitate unimur propter Deum, de qua legitur: *Ecce quam bonum & quam jucundum habitare fratres in unum*; Et in Apostolo: *Servantes unitatem spiritûs in vinculo pacis.* Hæc dicitur virtualis, non quia charitas virtus sit, sed quia est forma virtutum. Quinta est in Christo, de qua legitur: Deus & homo, unus est Christus, sine qua fide impossibile est placere Deo. Sextam fecit Christus; ipse enim fecit utraque unum. Ante Christi adventum, Angeli non cognoscebant nos, sed detestabantur nos tanquam cives Babylonis; sed Christus pax nostra *solvit parietem inimicitiarum inter nos* & ipsos, & ita jam nostra conversatio in cœlis est. Jam non permittit Angelus se adorari à nobis, quia nos concives ejus & conservi Christi. Septima est, cùm totâ mente, pro modulo vitæ nostræ, Deo adhæremus. De qua legitur: *Qui adhæret Deo, unus spiritus est* cum eo. Octava est trium personarum in una essentia, quam apprehendet in regno quisquis per prædictas unitates transibit in exilio. Sic & filii Israel primò egressi sunt de Ramesse, quæ interpretatur, *commotio*, quod congruit unitati carnali; Deinde profecti sunt in Socoth, quod interpretatur, *tabernacula*, cùm scilicet anima includitur in corporis tabernaculo. Septima fuit in Assur, quod interpretatur, *cipressus*, qui crevitis est & sine ..... qui septimæ consonat unitati. Has septem unitates designaverunt septem sublimitates in candelabro uni hastili adhærentes. In candelabro enim quatuor erant septena circa unum hastile, septem scilicet summitates, & septem lampades superpositæ, & septem infusoria, & septem calami procedentes ex hastili cum pede septimo portante ipsum hastile. Per septem summitates, ut diximus, designantur septem prætaxatæ unitates, quibus superponuntur septem dona Spiritûs Sancti, tamquam lampades ut luceant in domo Dei. Ex adverso primæ unitati superponitur primum donum, scilicet, spiritus timoris. Libido enim [primorum] parentum peccatum transfudit in parvulum, & ex illa habitat peccatum in carne nostra mortali. Pro solo autem peccato timemus, quod si non adesset, nec timor. Secundæ unitati superponitur spiritus pietatis. Pietas enim est Dei cultus, quæ græcè dicitur * theosebia, ac si tunc diceretur homini: Cæteris animantibus dantur animæ minores sine ratione, tibi autem datur anima ad imaginem & similitudinem Dei; Tibi ergo incumbit Deum cognoscere, agnitum diligere, & dilectum adorare. Et hæc est pietas, id est, divinus cultus, qui ei imponitur. Spiritus autem scientiæ superponitur unitati mortali. Scientia enim est pars inferior rationis, per quam homo res terrenas & negotia sæculi rectè dispensat, & administrat, ut rectè vivat in medio hujus nationis pravæ, quod mortale esse nullus ignorat. Huc usque processerunt Philosophi Gentium, quorum ingenia usque ad sudorem in his tribus sunt exhausta; sed quia hic steterunt, cùm adhuc restent plura, non dimidiaverunt dies suos. Fidelis verò procedit donec ei ostendatur fons unius, & audiat: Hic Deum adora. Procedamus ergo & nos qui super senes illos intelleximus. Unitati virtuali superponitur spiritus fortitudinis. *Fortis enim est ut mors dilectio.* Quid enim fortius est, quàm odio habere patrem & matrem, uxores & filios, immo & animam suam propter Deum. Hoc est illud ferventissimum gluten, quo tincta est arca Noë intus & extra. Unitati spiritali superponitur spiritus consilii. Alto enim consilio Verbum caro factum est. Hoc est mysterium absconditum à sæculis; Pro tempore suo innotuit hominibus & Angelis. In hoc enim nullus ejus consiliarius fuit, nec aliquis docuit eum prudentiam. Unitati spi-

Deut. 4. 24.
Ignis est congregatio homogenea.
* f. Quod.
Ps. 26. 4.
Unitates septem, per quas ad unitatem octavam, seu perfectam proceditur.
Ps. 67. 7.
Ps. 132. 1.
Eph. 4. 3.
Charitas non est virtus, sed forma virtutum.
Ephes. 2. 14. & 16.
1. Cor. 6. 17.
Pietas vera in quo consistit
* Θεοσέβεια
Scientia quid sit
Hanc non sunt assecuti antiqui Philosophi.
Cant. 8. 6.

titali superponitur spiritus intelligentiæ. Intellectus enim est vis animæ, quâ ipsa percipit invisibilia. Non enim sensus, non imaginatio, non ratio percipit quomodo libera mater nostra, quæ sursum est, genuit nos ad supplementum ruinæ angelicæ. Unitati spirituali superponitur spiritus sapientiæ, illius scilicet sapientiæ quæ dicitur à sapore, de qua dicitur: *In malevolam animam non introibit sapientia;* Quæ enim à sapiendo dicitur, malos etiam sapientes facit. Si enim in amore carnali jucunditas est, longè ineffabilior sapor & dulcedo est in spirituali, cùm spiritus creatus agglutinatur spiritui increato. Sequitur de septem infusoriis. Hæc est hebdomadarum septuagesima, quam repræsentat Ecclesia, ad designandum septem unitates prædictas, ut earum memoria mentibus nostris infundatur per eam. Propter eos enim qui non legunt, aut non intelligunt scripturas, quædam in officiis suis visibiliter dispensat Ecclesia, per quæ mens ad invisibilia scienda provehatur. Est enim Septuagesima dierum, quæ protenditur à *Circumdederunt me*, usque ad Sabbatum in Albis, quæ repræsentat captivitatem filiorum Israel sub Chaldæis factam. Est etiam Septuagesima hebdomadarum, id est, sunt septem hebdomadæ, quarum prima est, *Circumdederunt me*, ultima, *Lætare*, secundùm quas prima Dominica intitulatur Septuagesima secunda, Sexagesima tertia, Quinquagesima quarta, Quadragesima, quæ secundùm dierum numerum congruit. Et hæ septem in Ecclesia designantur unitates. Unde & prima carnalis unitatis miserias deplorat, dicens: *Circumdederunt me gemitus mortis;* Ultima verò spiritualis unitatis jocunditatem exultando admiratur, dicens: *Lætare, Jerusalem.* Idipsum Papa noster, rosam auream circumferendo, repræsentat. Possunt & mediæ suis unitatibus adaptari. Sed ad sequentia festinemus. Ex his liquet quia jam septem mulieres apprehenderunt virum unum, quia cùm hæ septem hebdomadæ, etiam his quæ legimus & canimus, statum vitæ hujus repræsentent, in duabus quæ sequuntur usque ad Pascha, de solo Christo agit Ecclesia, & de * miseriis illius lacrymabilis auditur memoria. Nihilominus septem primæ lampades hastili fuerunt, id est, Christo, tanquam mulieres apprehendentes virum unum. Ipse enim unctus est præ participibus suis, non habens spiritum ad mensuram. Sed in die illa, de qua dicitur: Dies illa, dies iræ, apprehendent septem unitatum participes virum unum, id est, cognoscent virùm illum unum esse cum Patre & Spiritu Sancto. Sed hodie in processione solemni apprehendunt septem mulieres virum unum. In processione enim dominica, quam hodie repræsentamus, quidam præibant, & quidam sequebantur, & utrique clamabant: *Hosanna filio David.* Erat & ibi jumentum portans Dominum; Et hic est septenarius in candelabro calamorum [numerus] cum pede. Prætereuntes enim signabant ad ipsum [eos pertinere,] quia tres calami à sinistris, id est, veteris testamenti membra pereuntia; quæ autem à capite prodierunt ad ortum. Sequentes verò idem significabant, quia tres calami à dextris, id est, Patres novi testamenti præter Apostolos. Et hi quidem & illi clamabant: [*Hosanna filio David;*] Fides enim eadem est, licèt tempora sint variata. Et hi & illi sunt tres viri, quos vidit Ezechiel salvandos, Noë, Daniel, & Job. Noë quidem, id est, Prælati cædunt ramos de arboribus, id est, doctrinam utriusque testamenti [populis explicant.] Job, id est, activi vestimenta sua sternunt in via, id est, de substantia sua sustentant pauperes, sicut Job, qui de velleribus ovium suarum calefecit latera pauperum. Daniel, id est, contemplativi clamant: *Hosanna filio David.* Apostoli verò & discipuli, qui cum Domino fuerunt, jumento comparantur, glorificantes & portantes Deum in cordibus suis à mari ad mare, & usque ad terminos orbis terrarum. Hos circumdantes Christum hodie repræsentat Ecclesia, tamquam si in ista die septem mulieres apprehendant virum unum. Cùm autem in die ista apprehendemus, dicemus: *Panem nostrum comedemus.* Nunc enim comedimus panem alienum. In terra enim aliena panes nobis comparamus alienos; sed in terra nostra panem nostrum comedemus. Panis alienus panis est doloris. In valle enim plorationis cibat nos Deus pane lacrymarum, ut quandoque dicatur nobis: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Quatuor enim sunt panes isti, secundùm quatuor causas fletûs, pro quibus dictum est: Beati qui nunc fletis. Flere enim debemus pro peccatis nostris, quomodo flebat David, dicens: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Debemus & flere pro peccatis aliorum, sicut & Dominus flevit Lazarum, & videns civitatem flevit super illam, dicens: Si cognovisses & tu peccata tua, fleres & tu sicut & ego. Flendum etiam est pro exilio in quo sumus, sicut & David flebat, dicens: *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea.* Et Apostolus etiam conqueritur, dicens: Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Quartò

Sap. 1. 4.

Rosa aurea Papæ.

* f. mysteriis.

Processio in die Palmarum.

Noe, Daniel & Job quomodo huic assistunt processioni.

Ps. 126. 5.

Ps. 6. 7.

Lacrymarum origo quadruplex, peccata nostra, peccata aliena, exilium nostrum à patria, & desiderium ejus.

Ps. 119. 5.

flendum est pro desiderio cœlestis patriæ. Sic & ille flebat qui dicebat : *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Hi sunt panes doloris quatuor qui offerebantur in lege. Panis coctus in craticula, panis coctus in sartagine, panis coctus in aqua, panis coctus in clibano. Craticula multis est oculata foraminibus, ad instar retis, per quæ ignis subministratus superposita adurit. Ad hunc modum dolor pro nostris excessibus quotquot recordationem habet delictorum, quia tot foraminibus urit & cauteriat conscientiam quam pungit. Panis verò qui frangitur in sartagine non utitur ascendentibus flammis. Ita cùm dolemus pro peccatis proximorum, fit frixorium Sanctorum. Dolor sanè pro exilii dilatione, panis est coctus in aqua, quia amore fluentis aquæ in voragine hujus exilii, pereunt mortalia quæque. Irriguum verò superius pro desiderio patriæ, panis est coctus in clibano, id est in fervore illius [ignis] quem Dominus venit mittere in terram, qui veniens de cœlo, inflammavit munera Abel justi. His vescentes panibus panem nostrum sursum comedemus. Panem enim Angelorum manducabit homo. Et vestimentis nostris cooperiemur. Duæ sunt partes hominis. Anima & caro; Utramque induit Deus veste propriâ. Immortalitas est vestis corporis; innocentia animæ: Utrâque exutus est homo post & propter peccatum. In die illa reddentur nobis; sed quia providus est Pater noster, forte quia induеramus ea, aliquatenus erant fuliginata; reddet autem lota & candidiora. Candidum fuit vestimentum, posse non mori; Candidum fuit vestimentum; posse non peccare. Longè candidius erit, non posse peccare, & sic induti fulgebimus sicut sol in Regno Patris nostri. Tantummodo invocetur nomen Christi super nos. Est nomen ejus primum, quod est Christus, & nomen ejus denominativè sumptum, quod est Christianus. Nomen hoc sic sumptum in via invocatur super nos; sed in patria, nomine primo vocabimur. Quicumque enim ascendet, dicetur Christus. Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo; sed solus Christus descendit. Itaque nonnisi Christus ascendet. Membra enim necesse est sequi quò caput jam præcessit, ut sic totus in omnibus membris suis ibi sit Christus. Non enim os comminuetis ex eo. Ipse solus dum in homine habitaret, cum hominibus Christus fuit, id est, in plenitudine unctus; & de capitis unguento, quædam stillæ desudaverunt in barbam, & usque in oram vestimenti ejus. Omnes enim de plenitudine ejus accepimus, sed tunc plenitudinem accipientes, verè Christi erimus. *Mensuram enim bonam & confertam, & coagitatam, & supereffluentem reddent in sinum nostrum.* Hanc autem supremam & integram unctionem infundat super nos Dominus Jesus, unctus noster, in die illa, quando apprehendent septem mulieres virum unum; in die, inquam, illa, quando cœli movendi sunt & terra, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Ps. 136. 1.

Panum variè coctorum, quatuor genera in lege offerebantur. Quid significarent.

In primo statu innocentiæ homo potuit non peccare. In statu beato non potest peccare.

Quisque beatus in patria dicetur Christus.

Joan 1 16.

Luc. 6. 38.

IN DOMINICA PALMARUM. XXX.

Sermo secundus.

E Vulturino.

Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus; Det tibi Deus de rore cœli & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini. Gen 27. v. 27. & 28.

Adgratulatur vobis, Fratres carissimi, Pater cœlestis, quia sibi ut filii dilectissimi cum tanto gaudio, cum tot floribus, cum tot palmis, cum tanta fragrantia virtutis occurristis, & sentiens vim odoris suavitatis populi sui, ex nimia exultatione acclamavit : Ecce odor filii mei, [[a] quia dicit Apostolus, revera filius meus est. Hujus operâ sentio quasi suavissimum odorem, & cui odori possit iste comparari postea supponit. Sicut odor agri pleni, ubi sunt multi flores] & diversi. Meritò odori agri comparavit. Ager enim mundus est, in quo semina sua sparsit Deus, in quo varii virtutum flores relucent. Sed alii sunt flores qui eligunt mundissimam carnis integritatem. Hi sunt lilium in agro Dei. Sunt qui pro Christo sanguinem suum fuderunt; hi sunt rosa in agro Domini. Spina enim floret in agro Domini. Qui enim spinis peccatorum priùs horridus erat, per opera charitatis floret, dum pauperes pascit, vestit, hospitatur, visitat, consolatur, spinas suas operit, quia, juxta Apostolum, *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Adgratulando ergo meritò ait de populo suo Dominus : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni.* Sed ne aliquis ex se illas virtutes se habere, dicere præsumat, addit : *Cui benedixit Dominus.* Hæc adgratulatio de vobis, Fratres carissimi, in antiquo tempore præfigurata est, in Isaac videlicet, & filiis suis; Cujus hi-

a

1. Pet. 4. 8.

[a] Hunc locum intricatissimum, & vix, prout jacet, intelligibilem, sic posse restitui censemus. *Ecce odor filii mei : Hujus operâ sentio quasi suavissimum odorem. Unde Apostolus: Christi bonus odor sumus Deo. Et cui odori possit odor iste comparari postea subponit : Sicut odor agri pleni, ubi multi flores, &c.*

storia licèt sit multis cognita, tamen est
Gen. 25. nobis breviter tangenda, ut cùm invene-
ritis mysterium ejus, quod ad vos perti-
net explicetur. Isaac legitur de Rebecca
duos filios habuisse, Esaü scilicet primo-
genitum, & Jacob. Et cùm Isaac plenus
esset annis, & caligassent oculi ejus, vo-
Gen. 27. 4. cavit Esaü, & dixit ei: *Affer mihi de ve-
natione tua, & fac inde cibos, ut comedam,
& benedicam tibi.* Eo dicente, mater per-
suasit Jacob ut sibi duos hædos afferret,
ut ipse faceret exinde escas patri suo, &
eas sub specie Esaü, ipse Jacob patri suo
præsentaret, & benedictionem fratris
subriperet. Paratis itaque cibis, mater in-
duit Jacob vestibus Esaü, quas habebat
apud se domi, ut ipse patri suo Jacob præ-
sentaret, & benedictionem fratris subri-
peret. Sed quia pilosus erat Esaü, pelli-
bus hædorum manus & colli nuda prote-
xit. Cùmque cibos obtulisset patri, mira-
tus ait: Quomodo tam cito invenire po-
tuisti, fili mi? Voluntas Dei fuit, inquit
Jacob, ut cito mihi occurreret quod vo-
lebam. Attrectavit igitur eum pater, &
invenit pilosas manus, & putavit eum
esse Esaü. Oblatos itaque cibos comedit,
& vinum bibit. Satiatus igitur osculatus
est eum, & fragrantia vestimenta sentiens,
ait: Ecce odor filii mei sicut odor agri
pleni, cui benedixit Dominus; Det tibi
Deus de rore cœli & de pinguedine terræ
abundantiam. In hac historia, Fratres ca-
rissimi, magna exultatio nostra figuratur.
Deus, qui per Isaac exprimitur, ab initio
mundi tantùm duos populos in fide sua
generavit, Judaicum & Gentilem. Pri-
mogenitus filius fuit Judaicus, quia prior
cultum unius Dei habuit. Antiquus est
Deus, quia æternus; Oculi ejus caligave-
rant, quia in mundo cognitio ejus fidei
multùm deperierat. De majoris filii vena-
tione satiari cupivit, cùm Judaici populi
bonâ operatione pasci desideravit. Sed il-
lo negligente, & in exterioribus bonis,
& figuris legis, quasi in venationibus oc-
cupato, Rebecca, id est, gratia spiritua-
lis, quasi mater nostra, quæ nos gene-
ravit & instruxit, & nos, qui gentiles
eramus, [facti] sumus filii, posteriùs
generati, ut cibos boni operis Deo no-
stro offerremus, & benedictionem ma-
joris fratris subriperemus, præcepit ut
duos hædos occideremus, id est, ut pec-
cata nostra mortificaremus, & originalia
& actualia. Vestes majoris filii induimus,
quia vitiis mortificatis, præcepta legis,
quæ data erant populo antiquo, complen-
do, bonis operibus ornati sumus; & pel-
les hædorum, quibus manus & collum
protecta sunt, est memoria peccatorum,
quâ, quamvis peccata in nobis mundata
sint, tamen per humilitatem recognosci-
mus nos colla peccatis submisisse, & ma-
nus ad mala direxisse. Quia autem Isaac
non recognovit eum, & tamen benedixit
eum, est quod ait Psalmista: *Populus,* Ps. 17. 45.
*quem non cognovi, servivit mihi, in auditu
auris obedivit mihi.* Non vidit eum, quia
non est missus nisi ad oves quæ perierunt
domûs Israël. Pater miratus est quod tam
cito venationem invenit filius, quia mi-
rabilis fuit tam repentina Gentilium con-
versio. Et voluntas Dei fuit, quod tam
cito filius invenit venationem, id est,
quod tam citò fides Christi mundum re-
plevit. Oblatos sibi cibos Pater comedit,
& vino refectus est, quia mortificatione
vitiorum nostrorum, & fervore bonorum
operum Deus delectatus est. Osculatus est
pater filium, quando Deus sibi reconci-
liavit gentilem populum. Unde in Canti-
cis: *Osculetur me osculo oris sui.* Et sentiens Cant. 1. 1.
odorem vestimentorum, id est, bonorum
operum, quibus anima est ornata, ad-
gratulatus est pater filio, in hac voce:
*Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui
benedixit Dominus.* Hæc, Fratres, adgra-
tulatio in nobis complenda est. Gaudet
Pater nostris [bonis] operibus. In hac
enim Quadragesima quasi hædos vestros,
peccata vestra mactavistis, & quomodo
patri vestro cibos virtutum offerentes ob-
viam existis, & odore virtutum, quem
mente gerebatis odorem filiorum repræ-
sentavistis. Clamat ergo: Ecce odor filii
mei sicut odor agri pleni. Sed quam pro
istis muneribus vobis pater vester benedi-
ctionem tribuat, audite. *Det tibi Deus de
rore cœli & de pinguedine terræ abundan-
tiam.* Et diversa vobis, & duo optat, quia
& diversi, & duo [a] genera hominum in
Ecclesia Dei estis. Alii sunt temporalia
possidentes, alii mundum pro Deo con-
temnentes, & hi utrique congregati estis.
Hinc pauperes Dei, id est, Monachi;
hinc divites mundi, ut Laïci. Contem-
plativis orat rorem cœli dari, sæcularibus

[a] Ex his Sermonis hujus verbis non levis potest elici conjectura, ipsum ab Hildeberto Cluniaci fuisse habitum, dum ibi ante suam ad munus Scolarchæ Cenomanensis assumptionem moraretur. Ibi enim erant revera duo hominum genera, Laïcorum scilicet illuc undique confluentium, & Monachorum, qui sub Sancto Hugone Abbate, solidiori pietati simul & sacris litteris operam dabant; quos inter Hildebertus & pietate, & concionibus, è jussu sanctissimi Abbatis, coram ipsis habitis, ita eminebat, ut famâ ejus percrebrescente, illum indè ad Ecclesiæ suæ Scoliarcham piissimus æquè ac zelantissimus Hoëllus Antistes Cenomanensis avocaverit, quem paucis post annis ad Archidiaconatum promovit, ut in ejus vita retulimus.

verò pinguedinem terræ. Ros cœli, qui dulcis & subtilis est, spiritualis gratia est, quæ mentibus dulcedinem & subtilitatem supernæ contemplationis infundit. Pinguedo terræ est fructificatio bonæ gratiæ, quæ abundat in terrenis bonis. Unde David : *Sicut adipe & pinguedine terra repleatur anima mea.* Hanc benedictionem agro suo, id est, populo, qui floribus suis eum oblectavit, Dominus exoptat. Sed cavendum est, Fratres carissimi, ne in agro Domini spina nuda sine floribus inveniatur. Si eam inveniet in agro suo Dominus, falce ejus abscindetur, & in ignem mittetur. Spina nuda floribus, est peccator nudus ab operatione bona. Proh dolor! jam plures sunt spinæ in Ecclesia Dei quàm rosæ. Una rosa, spinæ multæ, & rosa inter spinas spinis læditur. Unde in Canticis : * *Sicut rosa inter spinas, sic amica mea inter filias.* Ecce animæ quæ deberent esse filiæ Dei, dicuntur spinæ. Illæ bonas animas vexant & pungunt, & lacerant. Mali enim cùm vident bonos, detrahunt illis, & nec boni esse volunt, nec bonos diligunt; Et licet pacificè in præsentia loquantur, tamen absentibus detrahunt. De quibus David : *Circumdederunt me sicut apes.* Apes in ore mel habent, in aculeo caudæ, vulnus; Ita & omnes qui linguâ blandiuntur, sed latenter ex malitia * serviunt, apes sunt, quia loquendo dulcedinem mellis proponunt; sed occultè feriendo vulnus inferunt. Sunt alii homines, qui manifestè vexant bonos, sicut illi qui bona Ecclesiæ rapiunt prædantes. De quibus Dominus per Isaiam Prophetam dicit : *Vos depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra.* Vineam depascunt qui bona Ecclesiæ devorant. Lædunt & alio modo rosas Domini spinæ. Si videant mali pauperem aut advenam, viduam aut pupillum in judicio, eos præ divitem opprimunt, & munera super innocentem accipiunt. Sed ait David : *Cognovi quia faciet Dominus judicium inopis, & vindictam pauperum. Dominus custodit advenas, pupillum & viduam suscipiet, & vias peccatorum disperdet.* Quid de fornicationibus, de homicidiis, de usuris, & de perjuriis, de odiis, & de consentientibus? De quibus David ait : *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Cum eis currit, & portionem ponit, qui eis consentit. Multis spinis plenus est ager Domini : Propter istas spinas Dominus coronam spineam portavit, quia, ut ait Isaïas : *Ipse vulneratus est propter peccata nostra, & attritus est propter scelera nostra.* Spinæ nostræ punxerunt eum, quia pœnam peccatorum nostrorum, quæ non fecerat, suscepit, juxta illud : *Quæ non rapui tunc exolvebam.* Luite meritò, Fratres, quæ luit Dominus immeritò. Vertite spinam vestram in rosam. Rubor rosæ verecundiam significat. Erubescite propter peccata vestra, & rosæ Dei efficiemini. Duæ sunt erubescentiæ, de quibus scriptum est : *Est confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam.* Unde increpat Dominus peccatorem per Prophetam : *Frons mulieris meretricis facta est tibi; noluisti erubescere.* Erubescite ergo peccata vestra, & confitemini ea Sacerdoti. Sunt quidam qui dicunt se posse pœnitere sine ministro Ecclesiæ; sed hoc nullus audet præsumere. Non omnibus data est potestas solvendi, sed solis Apostolis & vicariis eorum, quibus dictum est : *Quodcumque ligaveritis super terram, erit ligatum & in cælis; Et quodcumque solveritis super terram, erit solutum & in cælis.* Ibi : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt.* Cùm Dominus suscitasset Lazarum, dixit Discipulis suis : *Ite, & solvite eum.* Lazarus portat personam omnium pœnitentium; Apostoli personam ministrorum. Lazarus quamvis viveret, non poterat incedere, donec solveretur. Similiter pœnitens, nisi necessitate mortis cogatur, * solvendus est à ministro Ecclesiæ. Ideo leprosis sanatis in veteri lege præcipiebatur : Ite, ostendite vos Sacerdotibus. Jacobus Apostolus ait : *Confitemini alterutrum peccata vestra, ut salvemini.* Et David : *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & * confitebor pro peccato meo.* Ideo voluit Dominus quod homo ab alio solveretur, ut alius alio egeret, & ita unitas charitatis servaretur, & ne homo in se confideret, & sibi parceret. Ideo hominibus nos sanandos tradere voluit, non Angelis, ut fragiles fragilibus condescenderent, juxta Apostolum : *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi suscipite in spiritu lenitatis.* Securè igitur accedite ad Prælatos vestros; Medicis confitemini peccata vestra, ut possitis florere in agro Domini, & reddere Deo Patri vestro odorem suavitatis, ut vobis dicat : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni.* Deus autem qui venit vocare peccatores ad pœnitentiam, & non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur & vivat, [hanc gratiam] vobis condonare dignetur. Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Marginalia (left column): *Ps. 62. 6.* — Rosa inter spinas à spinis læditur, dum justi inter malos ab illis vexantur. — In Vulgata est : *Sicut lilium inter.* *Cant. 2. 2.* — *Ps. 117. 12.* — * *f. fœdant* — Detrahentes secretò, sunt sicut apes. — *Isaia 3. 14.* — *Ps. 139. 13.* — *Ps. 49. 18.* — *Is. 53. 5.*

Marginalia (right column): *Ps. 68. 5.* — *Eccli. 5. 25.* — *Ierem. 3. 3.* — Soli Sacerdotes, ut ministri Christi possunt absolvere. — *Math. 16. 19.* — *Ioan. 11. 44.* — * supp. non. — *Iac. 5. 16.* — *Ps. 37. 19.* — * al. cogitabo. — Quare Christus non Angelis, sed hominibus dedit absolvendi potestatem. — *Gal. 6. 1.*

XXXI. IN DOMINICA PALMARUM.

E Vossorino.

SERMO TERTIUS.

Math. 21. 5. *Dicite filiæ Sion : Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus , sedens super asinam & pullum filium subjugalis.*

Mandat nobis Rex cœlestis , Fratres carissimi , per Prophetam Zachariam gaudium sui adventûs. Venit ad reconciliationem Dominus. Qui primi peccato parentis fuerat alienus , antequam veniret, præmisit legatos Prophetas & Patriarchas , dicens eis : *Dicite filiæ Sion* , id est, annunciare Ecclesiæ meæ ; quam filiam Sion ideo vocat , quia filia speculationis & dilectionis debet esse. Sion enim , *speculatio* interpretatur ; Quia à spiritualibus hostibus debet sibi providere ; Et quid dicant , subjungit : *Ecce Rex tuus veniet tibi*. Recesserat Dominus per peccatum ab humano genere , qui proximus fuerat ei rationabiliter viventi. Apparet enim Dominum iratum fuisse contra Adam , dum legitur Dominum post peccatum primi hominis deambulasse in paradiso ad auram (Gen 3. 8.) post meridiem , nisi ut hoc gestu homini misero significaret , quia qui pius & propitius ei fuerat , jam ab eo per culpæ alienationem remotus [esset ,] deambulat condolens & dicens : Adam , ubi es ? Id est , in quanta miseria positus es ? Aura verò ad quam deambulat , refrigerationem charitatis in mente hominis esse significabat , & quod ipse ab amore hominis refrigerabat. Quæ refrigeratio fuit post meridiem , id est , post calorem charitatis à mente hominis discedentem. Sed qui recesserat per justitiam , venit per misericordiam , per viscera scilicet misericordiæ Dei nostri , in quibus visitavit nos Oriens ex alto. (Ps. 17. 10.) *Inclinavit cœlos & descendit , & caligo sub pedibus ejus.* Inclinavit cœlos , id est , cœlestia , etiam deitatem & ipsos Angelos per commiserationem quam habuit de reparatione generis humani ; & ipse descendit , uniendo sibi humanam naturam. (Matth. 4. 7.) Inclinati sunt Angeli , cum descendentes ad Dominum , ministrabant ei. Sed quamvis humilis , quamvis particeps nostræ fragilitatis , tamen caligo & obcæcatio mundanorum fuit sub pedibus ejus , id est , [mundus fuit ei] plenariè subjectus. Et (Ps. 18. 6.) cùm fortis miles ad pugnam venisset , *in sole posuit tabernaculum suum.* Tabernaculum verò Christi illud intelligitur , in quo militavit Deo Patri. Illud posuit , id est , constituit in sole , id est , in Virgine , quæ (Cant. 6. 9.) fuit *pulchra ut luna , electa ut sol* ; Luna , quæ illuminat tenebras noctis ; Sol , quæ præ cæteris solo calore Spiritûs Sancti exarsit. Parato itaque tabernaculo suo , procedens tamquam sponsus Ecclesiæ factus est per carnis conjunctionem , procedens quasi de thalamo suo , id est , de utero Virginis. *Exultavit ut gigas ad currendam viam* (Ibid.) , id est , ut fortis , ut invincibilis ad currendam viam militiæ suæ. Venit ad bellum contra principem hujus mundi , dicens : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (Ioan. 12. 31.) , scilicet , à mentibus hominum , in quibus priùs regnabat. Elegit pauperes secum ac pauperes , sicut ait Apostolus : *Elegit quæ stulta sunt mundi , ut confundat sapientes , & infirma mundi , ut confundat fortia.* (1. Cor. 1. 27.) Quid enim Petrus ? Quid Andræas ? Nisi insipientes & ignobiles ; & tamen de illis paucis unus succubuit , id est , Judas qui eum tradidit. Judas enim iste cupidus erat & fur , & loculos habens , ea quæ mittebantur portabat. Iste videns Mariam pretiosum unguentum super caput Domini fudisse , ait : *Ut quid perditio hæc ? Potuit enim venumdari multò , & dari pauperibus.* (Marci 14. 5.) Itaque abiit ad summos Sacerdotes , ut proderet eum illis. Infelix Judas ! Damnum quod credebat * infusione unguenti , voluit recompensari pretio magistri. (* f. effusione.) Et cùm misericordiâ magister discipulum errantem vellet corrigere , ait : *Qui intingit mecum manum in paropside , hic me traditurus est* (Math. 26. 23.) , ut cùm sciret eum cognoscere cogitationes suas , pœniteret. Aliis autem manum retrahentibus , Judas impudentiâ suâ , quâ proditurus erat , manum cum magistro in catino misit , ut audaciâ suâ bonam conscientiam mentiretur. (Judæ proditoris impudentia.) Et cùm diceret : Unus ex vobis me tradet ; & alii dicerent : Numquid ego sum , Domine ? Numquid ego sum , Rabbi ? Hi vocabant Dominum , ille Magistrum , quo volebat peccatum , quod conceperat , diminuere. Minùs enim videbatur tradere Magistrum , quàm Dominum. Sed & hunc Dominus patientiâ superavit , quâ eum pertulit ; & quamvis noverat eum proditorem , tamen ei lavare pedes non abnuit. Traditus est itaque Judæis Dominus : quæ traditio in Joseph fuit præsignata. (Joseph figura Christi.) Jacob autem habuit duodecim filios ; sed super alios unum dilexit , scilicet , Joseph , cui alii omnes invidebant. (Gen. 37.) Quem cùm mitteret pater ad visitandos fratres , & greges , & venisset in Dothaim , dixerunt alii invicem in eum inflammati : Ecce somniator venit , venite occidamus eum , & videamus quid illi prosint sua somnia. Somniaverat enim quod esset in agro , & manipuli fratrum adorabant manipulum suum ; Et iterum , quod sol & luna , & stellæ undecim adoraverant eum. Consilio igitur Judæ venditus est Ismaëlitis ,

tis, qui portaverunt eum in Ægyptum. Hæc omnia, carissimi Fratres, mysticè de Christo intellecta sunt. Jacob significabat Deum, qui misit filium suum, id est, Christum in Dothaim, id est, in mundum, ad visitandos fratres suos, id est, Judæos, ut videret quid agerent ipsi, & greges ipsis commissi. Joseph enim *augmentum* interpretatur, & Dothaim, *defectio*. Potest igitur Dominus per Joseph significari, qui facit quotidie Ecclesiam virtutibus augmentari. Et meritò mundus Dothaim comparatur, quia per defectum virtutum quotidie minuitur. Fratres Joseph erant in Dothaim, & pascebant ibi greges suos. Judæi enim erant sæcularibus intenti, & alios sæcularibus instruebant. Somniantem enim vocabant, quia cùm invisibilia & inaudita prædicaret, quasi somnia esse videbantur; quæ tamen somnia habent aliquam figuram. Manipulus

Joan. 12. 24.

Joseph designat Christum, qui ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*. Manipuli aliorum quosque fideles fructificantes, & adorantes Deum significant. Sol iterum Christum adorat, & luna, & stellæ, & claritas Angelorum, quia eum contremiscunt; & Ecclesia, id est fideles, ei supplicant & venerantur. Venditus est Ismaelitis, id est Judæis, à Juda proditore. Et figurans, & figuratus eodem nomine sunt vocati. Ismaelitæ *auditores* interpretantur. Judæi verò fuerunt auditores legis, non factores,

Jacob. 1. 22.

contra quos Apostolus: *Estote factores verbi, & non auditores tantùm*. Qui duxerunt eum in Ægyptum, id est in tenebras mortis. Ægyptus enim *tenebræ* interpretantur,

Ps. 106. 10.

dicente David: *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in umbra mortis*. Quam mortem expressiùs postea designavit per Joseph, de quo legitur, quod cùm eum adamasset domina sua, & eum allicere sibi vellet ut sibi consentiret, relicto pallio quo eum volebat tenere, aufugit. Ipsa verò eum accusavit apud Dominum suum, quod eam vi voluerat comprimere & violare. Quapropter missus est in carcerem tenebrosum cum aliis duobus, scilicet pincernâ Regis & pistore, quorum alter, scilicet pincerna, prædicente Joseph, salvatus est, & liberatus è carcere; alter verò, scilicet pistor, ligno suspensus est. Joseph etiam tandem è carcere solutus, meruit esse Dominus Ægypti. Sub qua figura mors Domini & resurrectio evidentius demonstrantur. Domina enim illa quæ volebat Joseph sibi allicere, Synagoga intelligitur, quæ sibi Christum allicere voluit, dum sibi similem in legis intelligentia facere studuit: Amassent enim eum Judæi, si carnaliter vivere & legem intelligere Christus voluisset. Sed rejecto velamine, id est carnali & litterali intelligentiâ legis, aufugit à consensu Synagogæ. Ipsa autem apud Dominum, id est Pilatum, eum accusavit, quasi cupientem solvere legem, & fecit eum damnari cum duobus latronibus, quorum alter salvatus est, qui ait:

Luc. 23. 42. 43.

Memento mei Domine, dum veneris in Regnum tuum, prædicente & promittente ipso Christo: *Hodie mecum eris in paradiso*. Alter verò persistens in nequitia, mortuus est in ligno, non salvatus. O quàm dissimilia merita Christus in medio discernit! Uterque significat futurum judicium, in quo per Crucem quosdam damnaturus, quosdam salvaturus erit. O quàm diversæ viæ! Alius ascendit in cœlum, alius descendit in infernum. Pœna consimilis, sed dissimile præmium. Iste est exemplum peccatoribus, ne desperent, qui in ipso [mortis] articulo, quodam verbo paradisum promeruit. Ille terror desperantibus, & non pœnitentibus, qui nolentes pœnitere, in peccatis suis sunt mortui; & tunc mors Christi utrisque erit finitima, & utrisque, *si vellent*, profutura; mors enim Christi nullum cogit.

Utrique latroni mors Christi, si voluissent, erat profutura.

Hac in hora exiit Adam de paradiso, in qua latro petiit paradisum.

Latro petiit paradisum ipsâ horâ quâ Adam exivit de paradiso.

Solutio verò Joseph à carcere liberationem resurgentis Christi à morte significat. Dominus verò postea fuit Ægypti, quia gentilem populum qui erat in tenebris, post resurrectionem illuminavit & convertit. Unde scriptum est:

Is. 9. 2.

Populus [Gentium] qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Nec solùm Gentilium Dominus effectus est, sed etiam Judæorum. Sunt enim duo parietes in Ecclesia; unus Judæorum, alter Gentilium. Hic ergo, Fratres carissimi, adventus Christi, hæc salvatio utriusque populi in supradicto nuntio continetur. Inquit enim:

Matth. 21. 5.

Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super pullum asinæ, filium subjugalis. Rex enim cœli non alienus, sed tuus venit, per assumptam, ut diximus, humanitatem. Et tibi, id est ad salvationem tuam: venit enim non sibi, qui non indiget servo, sed * quo servus indiget; sed tibi, quæ egena & exul eras:

* supp. ipse est.

Ps. 112. 7.

Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Suscitans scilicet sopitos in peccatis, à terra, id est à terrenis delectationibus, inopes [verarum] divitiarum, & erigens de stercore vitiorum pauperes virtutum. Unde scriptum est:

Joel. 1. 17.

Computruerunt jumenta in stercore suo, id est stulti in stercore vitiorum. Venit non iratus, non terribilis, sed mansuetus & humilis. Humiliavit autem se usque ad mortem, mortem autem Crucis. Adeo autem fuit humiliatus, quod dicebat:

Ps. 21. 7.

Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium homi-

num, & abjectio plebis. Unde dicebat: *Deus, Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti? Longè à salute mea verba delictorum meorum.* Et item: *Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad insipientiam mihi.* Sed videndum est quomodo Filius Dei dicit se derelictum à Patre, qui est ei coæqualis, & consubstantialis. Deus antiquis Patribus temporalia tantùm conferebat, id est copiam frumenti & olei, & victoriam de inimicis. Deus autem in mundum veniens, alia bona prædicans & promittens, quæ genus humanum suâ culpâ amiserat, & ut ostenderet verbo & exemplo ista temporalia non esse vera bona, voluit in mundo esse adeo pauper, quod non habuit Filius hominis ubi caput suum reclinaret, & quod petiit aquam à puella juxta puteum. Ecce Homo iste ab hominibus derelictus adeo videbatur, quod egere & tribulari patiebatur; & ideo ait: *Deus, Deus meus, respice in me.* Corrobora me, ne ego deficiam in hac tribulatione iniqua, derelictus à te. Ideo respice in me; & quare me dereliquisti, id est visus es dereliquisse? ac si diceret: Alii nesciunt, sed ego cognovi. Ideo me dereliquisti in temporalibus, ut dares æterna. Ipsi nesciunt quare me dereliquisti, sed ego exponam. Ideo scilicet me dereliquisti, quia hoc exigebant peccata populi mei, quæ redimere veni; & hoc est propter verba delictorum meorum, scilicet hominum, longè à salute mea, quia peccata eorum * donant, ut ego pro eis interficiar. Ego sum vermis, & non homo, id est conculcatus & vilis sicut vermis, & non reputatus ut homo, sed ut insanus habens dæmonium; opprobrium hominum, in quem homines projiciebant opprobria, & abjectio plebis, de quo dicebatur: Numquam erit iste mundus liber, nisi iste abjiciatur. Quorum alter ait: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies;* & quod dicitur hoc modo intelligendum est:

Quomodo Christus à Patre se derelictum dixerit, & quare.

* id est, exigunt.

Ps. 21. 3.

Duplex voluntas est, una naturalis, & altera spiritualis. Naturalis voluntas est vitam præsentem diligere, mortem abhorrere, prospera amare, quæ tamen voluntas non est peccatum, si spirituali consentiat. Spiritualis est cœlestia amare, & mortem sive adversitatem non timere. Utramque voluntatem Christus habere voluit, ut doceret quomodo utraque habenda erat. Timuit enim ex natura carnis, ubi dixit: *Tristis est anima mea usque ad mortem;* sed naturalem superavit per spiritualem, & hæc, cùm oraret prosperitatem, non est exaudita. Cùm illa adversitatem, id est mundi redemptionem [rogaret,] exaudita est; & hoc est: *Deus meus clamabo per diem, & non exaudies.* Per diem, id est per prosperitatem, & non exaudies. In prosperitatem clamavit, quando satiavit quinque millia hominum quinque panibus & duobus piscibus, & voluit cum populus propterea constituere in Regem. Vellet hoc caro, sed voluntas animæ superavit, quia cùm vidisset Dominus voluntatem populi, fugit in montem ipse solus divertens à populo. Voluit itaque cum, & non est exaudita. Iterum: *Clamabo in nocte, & non exaudies.* In nocte clamavit, id est in adversitate passionis, cùm ait: *Pater, transeat à me calix iste,* id est passio ista. Hoc oravit caro abhorrens mortem, & non exaudita est. Iterum clamabo: Sed quid spiritus oravit? *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Ecce pugnabat caro cum spiritu, sed voluntas Dei prælata est humanæ voluntati, & exaudita est. Ideo timuit caput Martyrum, ne desperarent Martyres, cùm ex natura passiones timerent. Nisi enim caput timeret, dicerent membra: Non sum de * capite. Caput unum non timuit. Ecce timet caput, & docet membra non esse peccatum timere; sed tamen timor superatur. Sed videamus quid sequitur. *Sedens super asinam, & pullum filium subjugalis.* Mysticè hoc totum dictum est. Non enim realiter potuit hoc impleri, quod super utrumque sederet. Misit quidem, passioni suæ Dominus accedens, ad Jerusalem veniens, duos Discipulos in castellum, ubi erat foris in bivio ante januam asina alligata cum pullo suo, & dixit eis: *Solvite, & adducite mihi.* Asina subjugalis significat Judæos, qui erant sub jugo legis, ligati multis prævaricationibus, & multis peccatis. Pullus asinæ, populus Gentilis; novellus, quia noviter in fide conversus, & pullus asinæ, quia per primitivam Ecclesiam Judæorum & populorum fuerunt conversi. Duo ante januam erant in bivio, quia Christus est janua, sicut ipse ait: *Ego sum ostium.* Extra hanc januam uterque erat, dum uterque ligatus peccatis manebat. In bivio erant positi, quia multas errorum vias sectabantur. Missi sunt duo Discipuli, quia sunt duo genera Prædicatorum, qui directi sunt ad duas gentes; Paulus & Barnabas missi sunt ad Gentes; Petrus & alii prædicaverunt in Judæa. Solvit eos. Super illos solutos Dominus sedet, quia per inhabitantem gratiam in cordibus illorum requiem habuit. Similiter, Fratres, quotidie sedens super asinam Dominus, & super pullum Jerusalem tendit, quando uniuscujusque fidelis animam regens, jumentum videlicet suum ad visionem pacis perducit. Super jumentum sedet, cùm sanctæ Ecclesiæ universali præsidet, eamque in supernæ pacis desiderium accendit. Exeamus ergo

Duplex est voluntas, naturalis & spiritualis.

Naturalis per se non est mala.

Utramque Christus habuit.

Math. 26. 38.

Ps. 21. 3.

Math. 26. 39.

Ideo timuit Christus caput Martyrum, ne desperarent Martyres.

* melius de corpore.

Math. 21. 18.

Joan. 10. 7.

ei obviam cum palmis, id est, victoriis habitis super diabolo, & operibus ejus, & cum floribus virtutum. Offerat alius florem dilectionis, quæ principalis est radix omnium virtutum. De qua ait Gregorius : Homil. 27. in Evang. *Sicut multi rami ex una radice prodeunt, sic multæ virtutes ex sola charitate generantur.* Offerat alius florem virginitatis, & lilium castitatis. Hæc est illa virtus quam Jesus commendabat in Joanne quem diligebat ; Quam ipse [Joannes] Apoc. 14. 4. laudat in Apocalypsi. *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt.* Sit alius flore humilitatis præditus, Matth. 11. 29. imitetur eum qui ait : *Discite a me quia mitis sum & humilis corde.* Alium decoret flos Matth. 5. 7. misericordiæ, quia *beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Alius * f. patientiæ. tamum * pœnitentiæ teneat, quia *beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Alius concremet thura, id est, orationes, dicendo : Ps. 140. 2. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Alius Christum in paupere recipiat, comminiscens illud Evangelii : Matth. 25. 40. *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Et ita nullus accedat vacuus ante Dominum, ut mereamur omnes à Domino equitari, & ut sedens super nos, ducere nos & regere in supremam Jerusalem dignetur. Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

XXXII IN DOMINICA PALMARUM.

SERMO QUARTUS.

E Sangermanensi. n. 481.

* Vulg. Confortamini.

Jerem. 4. 6. & seqq.

*IN Sion levate signum. . . . * Congregamini. . . . Ascendit leo de cubili suo, prædo Gentium se levavit . . . . ut ponat terram . . . . in solitudinem. . . . Super hoc accingite vos ciliciis, plangite & ululate.*

Verba ista, quibus congregari & levare signum adversùs leonem de cubili ascendentem per Jeremiam nos monet Dominus, spiritus & vita sunt, quia spiritualiter intellecta corda vivificant, genua soluta roborant, manus remissas erigunt. Spiritualiter igitur intelligenda sunt, quia spiritualis non corporalis est leo, spirituale est signum, spiritualis est Sion. Hic 1. Pet. 5. 8. est enim leo, de quo Petrus ait : *Adversarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret.* Circuit, quia insidiis circumferendo, multiplici fallaciâ Habac. 1. 17. seducendo. Unde Habacuc : *Expandit sagenam suam, & semper interficere gentes non cessat.* Non est ista sagena apostolica ex duplici textura novi & veteris testamenti contexta, quæ à piscatoribus evangelicis, id est, Apostolis missa in mari mundi hujus congregat ex omni genere piscium, id est, hominum : sed foras malos mittunt ; bonos verò retinent & nutriunt Christi piscatores. Sagena autem diabolica non congregat, sed dispergit, sicut de ipso Veritas ait in Evangelio : *Qui non colligit mecum, dispergit* ; non nutrit, sed suffocat ; non vivificat, sed mortificat. Hic est Pharao Rex Ægypti, qui masculos Ex. 1. 16. Hebræos necabat, fœminas vivificabat, quia diabolus rex tenebrarum, ac tribulationis auctor, virtutes Sanctorum, ac virilia opera eorum, qui tamquam veri Hebræi transeunt ac prætereunt viam mundi hujus sine hæsione carnalis illecebræ, ad patriam currentes, suffocare nititur, & extinguere. Fœminas verò, id est, infirmorum & carnalium opera auget & conservat. Hæc sagena est contexta, non de rectis, sed de tortuosis filis, id est, variis & multiplicibus fallaciis, quia mendax est ipse & pater ejus, id est, mendacii author ; mendacium primus adinvenit, cùm superbiâ tumens, dixit : Ero similis Altissimo. Et iterum primis parentibus : Quanta, & quam varia sint dæmonis ad perdendos homines artificia. Gen. 3. 5. *Quâcumque horâ comederitis, eritis sicut dii scientes bonum & malum.* Hanc sagenam expandit, cùm omnes insidiarum dolos ad seducendum hominem & capiendum exercuit, quod in paradiso hâc sagenâ cœpit, cùm fallaci suggestione eum seduxit, & postea interficere non cessat. Sicut enim feræ sylvarum semel gustatum sanguinem hominis semper sitiunt, ita & hic leo rugiens & prædo Gentium electo cibo & crassâ dape illectus, totis nisibus studet, ut semper plures mactet & manducet. Unde Habacuc : Hab. 1. 16. *Incrassata est pars ejus, ut cibus ejus electus* ; pretiosas enim & electas quærit iste leo escas, cujus major est arrogantia, quàm virtus ; & major ejus indignatio, quàm fortitudo ; qui in tantùm *se levavit*, ut etiam in verticem humani generis, id est, in Christum manum extenderet, qui in ejus passione etiam discipulos tentavit, secundùm illud : Luc. 22. 31. *Ecce Sathanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum* ; & quosdam quidem, qui magni videbantur, dejecit. Judam utique loculos portantem in crimen traxit perditionis, & exivit in barathrum desperationis, & sic eum mactavit & manducavit, recondidit sagenâ, & clausum tenuit, puteo os suum urgente super eum. Petrum quoque Apostolorum Principem in negationis reatum præcipitavit, & ita eum mactavit, sed non manducavit, quia non eum in profundum absorbuit. Respexit enim eum Dominus, qui ei dixerat : Ibid. *Et ego rogabo pro te ut non deficiat fides tua*, & exiens foras, flevit amarè. Deinde trinæ negationis culpam, trinæ dilectionis

* f. expiavit.

confessione funditùs * extirpavit. Attendite autem diligenter virtutem & ordinem gratiæ in illius relevatione, quem, cùm esset primus Apostolorum, permisit Deus cadere, ut suâ culpâ disceret qualiter in aliorum culpis misereri deberet; Et à casu relevavit, ut in eo peccatores discerent causam & ordinem suæ à lapsu resurrectionis. Professio enim secuta est fletum, fletus egressum, egressus respectum, quia non exisset foras, nisi flevisset, a nisi Dominus respexisset [eum] qui verè dicere poterat cum Propheta : *Impulsus*, scilicet à leone, *eversus sum* de * quo virtutum, sed *Dominus suscepit me*, [me] respiciendo. Bonus est iste respectus, quo peccator adjuvatur, non opprimitur; illustratur, non cæcatur; sanatur, non damnatur. Iste respectus auxilium est, & lux, non infensi, sed propitii; non irascentis, sed miserentis. Non sic vidit Dominus peccatum Sodomorum & Gomorrhæorum. *Descendam*, inquit, *& videbo utrùm clamorem qui venit ad me, opere compleverint, vel non*; More irascentis & minantis loquitur Deus, non dubitantis, cujus ira sine perturbatione, quia ipse immutabilis est; sed humanæ locutioni se coaptat Deus, ut hominem instruat; Ut enim à præcipitatione judicii hominem compesceret, mala Sodomæ priùs voluit probare, quàm judicare. Illos igitur peccatores videt Deus, sed quasi de longinquo, non de vicino; iratus, non placatus; ad peremptionem, non ad cautionem. Unde Propheta : *Excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit*. De vicino autem respexit Petrum, & fecit illum timere, secundùm illud : *Qui respicit terram, & facit eam tremere*. Terra est mens humana, quam respiciens, id est, gratiâ suâ tangens & illuminans, facit eam tremere * fortitudine peccatorum, dum eam respiciens perturbat & pavet. Respexit ergo Petrum, ut ille respiceret suum reatum, & inspectione borreret, horrore erubesceret, & erubescendo corrigeret. Salubris est iste respectus, quo peccator statuitur contra faciem suam, ut quod post tergum negligens postposuerat, ante faciem sollicitus ferat; quod utique non faceret, nisi Dominus respiceret, id est, gratia præveniret & juvaret. De via enim iniquitatis scriptum est in Proverbiis : *Omnes qui ingrediuntur per eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ*. Quod non ideo dicitur, quin multi post lapsum resurgant, & ab iniquitate redeant, & vitæ semitas teneant, sed non hoc per se faciunt; per se enim quidem possunt ingredi ad iniquitatem, per se valent cadere, sed non redire, & in via recta ambulare : Unde Jeremias : *Scio, Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est ut ambulet & dirigat gressus meos*. Hinc & Apostolus ait : *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*. Imploremus igitur, Fratres, taliter respici à Domino, ut ejus gratiâ illustrati cum Petro foras exeamus. Sed quid est foras exire? Vulnus peccati absconditi detegere, morbum occultum prodere; accusare, non deffendere. Unde Propheta : *Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi*. Et alibi : *Effundite coram illo corda vestra*. Et quid est foras exire? Veterem hominem cum suis actibus exuere, & novum hominem induere, ut cum Apostolo dicere valeat : *Vivo ego, jam non ego; vivit verò in me Christus*. Nisi enim quemque pœniteat veteris vitæ, novam inchoare non potest; quia non assuitur pannus novus vestimento veteri, ne major fiat scissura; nec vinum novum mittitur in utres veteres, ne rumpantur; nec sponso placet vestis discolor. Sed iterum quæso, quid est foras exire? Hoc est, à turbulentis tumultibus malarum cogitationum vacare, quibus peccator * vigilans verbum Dei audire non valet, neque visionem cernere. In mentis enim quiete, ac tumultuum sæcularium * sollicitudine Moyses vocem Domini audivit, & visum vidit, qui immixtus Ægyptiis, vocem Domini non audiebat, sed * extincto Ægypto postquam in desertum fugit, & illic quadraginta annis deguit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus obdormivit, & sic divinam vocem percipere meruit, quia per supernam gratiam, quantò magis ab appetitu terrenorum quis corruit, tantò veriùs ad cognitionem interiorum vigilat. Tunc enim verba Dei mens veraciùs penetrat, cùm se ab externis actionibus & tumultibus separat. Malè verò homo vigilat, cùm eum sæcularium curarum æstus insolenter inquietat. Aurem enim cordis cogitationum turba perstrepens claudit, quarum sonus quantò magis compescitur, tantò præsidentis judicis vox minùs auditur. Non enim perfectè homo sufficit ad utraque divisus, quia dum exterius implicatur, interiùs obdurescit. Exeat ergo peccator foras à vetustate, novum hominem induendo; à silentio, peccatum confitendo; à strepenti tumultuositate, quieti solitudinis vacando : & sic flebit amarè pro suis & aliorum peccatis quasi ab irriguo inferiori, & pro cœlestis desiderio patriæ tamquam ab irriguo superio-

Margin notes: Ordo gratiæ in casu Petri, & cur à Deo permissus. — Psal. 117. 13. — * f. de fastigio virtutum. — Gen. 18. 21. — Malui Deus peccatum Sodomitarum probare, quàm judicare. — Psal. 137. 6. — Psal. 103. 32. — * f. formidine. — Gratia præveniens & juvans. — Prov. 2. 19. — Homo per se cadere, non per se resurgere potest. — Rom. 9. 16. — Psal. 31. 5. — Gal. 2. 20. — * f. negligens. — * f. sollicitudine. — * id est derelicto. — Verè pœnitentes cor suum à cogitationibus perversis præcipuè custodiant. — Solitudo pœnitentiæ aptissima.

a Hic videtur aliquid deesse, v. g. *non flevisset, nisi cum Dominus respexisset*.

ri, & inde sequetur trina dilectionis professio, ut quia Deus trinus est, tertio se amare profiteatur ipsum, non ipsos, quia etsi trinus, non est tamen nisi unus Deus.

Deus etsi trinus, non est tamen nisi unus.

Et hæc confessio laudis, quâ Deum alacriter laudamus, sicut illa quæ est in egressu peccati, quâ peccata nostra humiliter plangimus. Præmissis exemplis jam liquet quàm splendidas epulas quærat leo fortis, qui quasi anceps insidiatur, laqueos ponit & pedicas ad capiendos viros, quorum alios mactat & manducat, quos scilicet post lapsum ne resurgant, quasi vinculis plaustri coarctat; Alios mactat, sed non manducat, quos scilicet quasi triticum cribrat, & conterendo præcipitat, sed gratia adjuvans relevat. Unde in Canticis: * *Dicam Aquiloni: Da; & Austro: Noli prohibere.* Aquilo immundus spiritus est, durus & frigidus. Auster, spiritus scilicet mitis & placidus igne charitatis algidas mentes calefaciens. Unde: *Surge, Aquilo, & veni, Auster, & perfla hortum sponsa, ut fluant aromata*; quasi diceret: Discede, immunde spiritus, & tu, Sancte Spiritus, recrea. Dicam ergo Aquiloni: Da, quia diabolum cohibeo, ne captos tenere valeat; & Austro, id est, Spiritui Sancto: Noli prohibere, id est, gratiam subtrahere, sine qua non valent redire. Illum ergo compescam, ut desistat; hunc mittam ut adsistat & reducat. Alios nec mactat, nec manducat, quia in criminali macula eorum * sinceritatem non labefactat, qui cum Propheta dicere possunt: *Circumdantes circumdederunt me sicut ignis in spinis, & in nomine Domini, quia ultus sum in eos*; quia eorum in me insurgentia castra non timui, sed ipsi infirmati sunt, & ceciderunt. Isti sunt qui cantant carmen, illi verò lamentum, & alii væ. Vidit enim Ezechiel volumen, ubi scripta erant hæc intus & foris, tria, scilicet, *carmen, lamentum, & væ*; & dictum est ei: *Accipe volumen, & devora illud.* Hoc volumen facta est scriptura, quæ spiritualiter intelligentibus intus & foris, id est, ante Christi adventum, & post, triplicem vitam hominis depingit. Alia enim habet carmen; Alia, lamentum; Alia, væ. Carmen cantant illi qui à prima hora, gratiâ præveniente, damnabiles corruptelas criminum devitaverunt, nullis mortalium peccaminum fæcibus polluti, nec arenarum acervis obruti, ut Joannes-Baptista, Mater Domini. Alii cantant lamentum, qui etsi mortaliter peccaverint, per gratiam tamen excitati revixerunt, ut Petrus. Alii, væ, qui crimina lacrymis non diluerunt, sed in profundum venientes contempserunt, secundùm illud: *Peccator, cùm in profundum venerit, contemnit.* Et illud: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Quàm horrenda sunt ista & tremenda, Fratres! Horrendum est enim incidere in profundum, ubi væ cantatur. Hoc est enim perire in Ægypto. Nam & filiorum Israel alii in Ægypto perierunt, hi scilicet qui cantant væ. Alii qui in deserto obierunt, scilicet, qui cantant lamentum. Alii in terra sancta, qui scilicet carmen decantant. Ut igitur in Ægypto non pereatis; ut væ perpetuum evadatis, accingite vos ciliciis, & ululate, id est, in vehementi cordis compunctione facite dignos pœnitentiæ fructus. Cinis quidem & cilicium sunt arma pœnitentium. Ideo vos accingite, quia *prædo gentium se levavit*, ut ponat terminum in solitudinem. Hæc est terra sancta, civitas justi, urbs fidelis, quam prædo gentium contaminare & in solitudinem conatur redigere; sed non valet. Unde Ecclesiastes: *Est civitas parva, & pauci in ea viri; venit contra eam Rex magnus, & vallavit eam, extruxitque munitionem per gyrum, & perfecta est obsidio. Inventus est autem in ea vir pauper & sapiens, qui liberavit urbem per sapientiam suam.* Civitas parva, sancta est Ecclesia, quæ numero, non merito parva est comparatione majoris numeri reproborum. Unde dicitur in Evangelio: *Nolite timere, pusillus grex.* Et alibi: *Multi vocati, pauci verò electi.* Parva est per exiguitatem electorum, non ob multitudinem vocatorum. Licèt autem sit parva, inexpugnabilis tamen est, & invincibilis, quia firmamentis est munita; fundamentum enim tenet in petra, id est, in Christo; *Petra enim erat Christus.* Unde ad Petrum Dominus ait: *Et ego dico tibi quia tu es Petrus*, à me petrâ ita dictus, & super hanc petram, à qua tu diceris Petrus, & super me, non super te, ædificabo Ecclesiam meam. Hæc est parva civitas illa, ideo parva, quia pauci in ea viri. Multi quidem in ea carnales & imperiti, ut aliquando videatur obscura luna, id est, Ecclesia, sed pauci in ea viri & viriliter agentes. Unde Isaïas: *Vidit Dominus quia non est vir, & aporiatus est, quia non est qui occurrat ei*, scilicet interveniens pro aliis, sicut Moyses in deserto, pro fratribus dicens: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro vitæ.* Pauci sunt in hac civitate tales viri, qui se opponant murum pro domo Israel. Sunt tamen in ea nonnulli. Hæc est enim civitas Jerusalem, ad quam Dominus ait: *Et erunt Reges nutritii tui*, scilicet Apostoli & apostolici viri, quorum corda in manu Dei sunt, qui se & alios spiritualiter regunt. Unde Abrahæ dicit Abimelech Rex: Ad Deum

Marginal notes (left column): * In Vulgata sic habetur: *Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.* — Cant. 4. 16. — * f. sanctitatem. — Ps. 117. 12. — Ezech. 2. 9 — Ezech. 3. 1. — Triplex hominum genus cantantium, carmen, lamentum & væ. — Prov. 18. 3.

Marginal notes (right column): Ps. 113. 17. — Eccle. 9. 14. & 15. — Luc. 12. 32. — Math. 22. 14. — Ecclesia civitas inexpugnabilis. — 1 Cor. 10. 4. — Math. 16. 18. — Is. 59. 16. — Exod. 32. 32. — Is. 49. 23.

tu nobis es. De talibus alibi Isaias ait:
Is. 40 31. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient.* Rectè utique dicit: *Sperant in Domino*, non in se, quia *maledictus*, ut
Ierem. 17. 5. Jeremias ait, *qui ponit carnem brachium suum*; mutabunt fortitudinem, quia sicut debiles in mundo, ut fiant fortes in Deo; sicut stulti apud sæculum, ut sint sapientes apud Deum, secundùm illud Aposto-
1 Cor. 3. 19. li: *Si quis videtur inter vos sapiens in hoc sæculo, stultus fit ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum.* Hi ergo mutabunt fortitudinem, & hic secundum qualitatem morum, & post mortem, cùm fient immortales; Et assument pennas virtutum, quibus volent ad Deum, & requiescant. Unde Propheta:
Ps. 54 7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam.* Has pennas hi sument sicut aquilæ, id est, innovati. Aquila enim, ut fertur, alliso ad silicem rostro vetustate nimiâ adunco renovatur; sic qui vetustatem peccati, per petram Christum innovati, mortificant, mortui mun-
Ps. 102. 5. do innovantur Deo. Unde *renovabitur ut aquilæ juventus tua.* Hi tales currunt ad Deum pedibus geminæ charitatis; Et non laborabunt, quia omnia facilia sunt amanti. Ambulabunt proficiendo de virtute in virtutem. Et non deficient, donec videant Deum Deorum in Sion. Tales sunt viri hujus civitatis, sed pauci sunt. Insuperabiles habent bellatores, qui occidi possunt, flecti nequeunt, quia ducem habent invictum, scilicet domûs fulicæ. Unde Propheta: * *Fulicæ domûs dux est eorum.* Domus fulicæ, quæ est avis marina, vel stagnensis; Petra est in aqua, quæ tunsa fluctibus frangit eos, sed non frangitur. Fortis est hæc domus, sed non est in excelsis. Hæc est nostra petra, id est, Christus, qui tanta passus à Judæis integer mansit, quo nihil fortius, nihil humilius. Elisi sunt in illum Judæi, fracti sunt; ille integer mansit. Ille ergo meritò Dux est hujus urbis civium. Dignissima est hæc civitas, quæ tali duce tegitur, & talibus civibus inhabitatur, quæ fundamentum habet in petra, humili quidem, sed invincibili. Quatuor habet latera; Est enim quadrangula, scilicet quatuor principalium virtutum, quæ sunt justitia, fortitudo, prudentia, temperantia. Unde in
Apocal. 21. 16. Apocalypsi: *Civitas in quadro posita est. Longitudo ejus tanta est quanta & latitudo*, quia in quocumque sunt virtutes, pares sunt. Quatuor habet portas, quatuor Evangelistas; & duodecim turres, duo-
Ps. 47. 13. decim Apostolos, de quibus: *Narrate Domino in turribus ejus*, id est: Prædicate in

Fulicæ domus dux est eorum.

* Vulgata: Herodii domus dux est eorum. Ps. 103.

Ecclesia humilis quidem, sed invincibilis.

concordia Apostolorum. In superioribus autem Spiritûs Sancti tegmen habet. Tecta enim domorum hujus civitatis, charismata sunt Spiritûs Sancti, secundùm illud: *Qui tegit aquis superiora ejus.* Hæ sunt aquæ de quibus Veritas ait: *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*; Quod exponens Evangelista subjungit: Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum, qui & ipsi domus sunt hujus civitatis, in qua agnoscitur Deus, secundùm illud: *Deus in domibus ejus cognoscetur, cùm suscipiet eam.* Sed per quid cognoscitur in illis domibus? Per regmen scilicet, id est, per gratiam Spiritûs Sancti, ut ait Apostolus: *Unicuique datur manifestatio Spiritûs ad utilitatem*, id est, gratia Spiritûs Sancti, per quam apparet Deus in eo. Gloriosa igitur est hæc civitas; unde David: *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Inexpugnabilis, licèt terrena, contra quam venit Rex magnus. Hic est Rex Babylonis, id est, confusionis, quem non sua virtus magnum fecit & fortem, sed infirmitas nostra. Hic multis stipatus spiritualibus nequitiis venit contra civitatem Dei, ut poneret eam in solitudinem. Sed unde venit? De Babylone, cujus Rex est. Unde Veritas ait: *Venit enim Princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam.* Quasi duæ civitates sunt, Jerusalem & Babylonia, permixtæ corpore, sed divisæ mente. Una bonorum, scilicet, nostra Jerusalem, cujus Princeps Christus est, quæ incipit à primo justo: altera malorum, cujus Princeps diabolus est, à qua requiritur omnis sanguis injustè fusus. Et hæc dicitur Babylonia. Hujus cives, cives Jerusalem affligunt & persequuntur. Duo ista regna contraria sunt, & valde adversa. Duæ istæ familiæ sunt plurimum inimicæ & discordantes, justorum scilicet & injustorum. Alia enim tendit in vitam, alia in mortem. Cives Jerusalem in libro viventium scripti sunt. Cives Babylonis, cum his qui in inferno sunt, deputantur: de quibus dicitur: *Deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.* Acquiescite ergo, Fratres mei, consilio Jeremiæ dicentis: *Fugite de medio Babylonis*, id est vitiorum & confusionis, ut salvet unusquisque animam suam. Qui enim non recesserit de medio ejus, morietur. In hac enim urbe non est vita, quia in ea non habitat Deus, sed in Jerusalem, id est in Civitate justorum, sicut per Prophetam Osee ait: *Ego Deus, & non homo, in medio tui Sanctus, & non ingredior civitatem*, scilicet malorum, seu Babylonem. In medio ergo Jerusalem, id est Civitatis Sanctorum, Deus sanctus est & fortis; sed malo-

Joan. 7. 38.

Ps. 47. 4.

Ecclesiæ elogium.

1 Cor. 12. 7.

Diabolum fortem facit non sua virtus, sed nostra infirmitas.

Joan. 14. 30.

Duæ Urbes Jerusalem & Babylon; justi & injusti.

Ps. 68. 29.

Osee 11. 9.

rum non ingreditur civitatem, quia odit
Ecclesiam malignantium. Illa est igitur
civitas morientium; hæc autem viven-
tium. Unde per Jeremiam Dominus ait:
Jerem. 21. 9. *Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam
mortis; qui habitaverit in urbe hac morietur,
qui verò egressus fuerit vivet.* Illa est enim
civitas supra quam non venit ros, neque
pluvia, sed super Jerusalem urbem fidei;
nec ipsa tamen Jerusalem ex toto complui-
tur, quia in ea sunt Babyloniæ cives, quos
imber gratiæ non irrorat. Unde per Amos
Amos 4. 7. Prophetam Dominus ait: *Plui super unam
civitatem, & super alteram civitatem non
plui: pars una compluta est, & pars super
quam non plui, aruit.* Civitas Babylonis est
quæ imbre divino non compluitur, quia
civitas justi Jerusalem irrigatur; sed ex
parte scilicet granorum, non ex parte pa-
Ibid. learum. Hæc est de qua Amos ait: *Vene-
runt duæ vel tres civitates ad unam civitatem,
ut biberent aquam, & non sunt satiatæ.* Isti
sunt fideles de Gentibus & Judæis, vel de
tribus filiis Noe orti, qui veniunt ad civi-
tatem unam, scilicet sanctam Ecclesiam,
ut bibant aquam vivam salientem in vi-
tam æternam, & non satiantur; hîc scili-
cet, quia qui esuriunt & sitiunt justitiam,
Aquam gratiæ quò quis plus bibit, plus illam sitit. non hîc, sed in futuro satiabuntur. Quan-
tò enim quis hîc amplius bibit, tantò avi-
diùs sitit; quantò perfectiùs gustat, tantò
vehementiùs desiderat. Contra hanc venit
Rex magnus, scilicet diabolus, prædo
Gentium, & posuit obsidionem in gyro,
vallans eam septem vitiorum muris, sep-
tem spiritibus Domini oppositorum, &
extruens munitiones blandientis prosperi-
tatis, ac sævientis adversitatis. Hæ muni-
tiones sunt portæ inferni, de quibus Do-
minus, hanc civitatem Petro commen-
Marci 16. 18. dans, ait: *Et portæ inferi non prævalebunt
adversus eam.* Portæ sunt peccata; minæ,
blandimenta hæreseos, quibus infirmi
ruunt in mortem; qui non supra petram,
sed super arenam domum professionis suæ
ædificaverunt, quia non simplici & verâ
intentione Christum sequuntur. Qui enim
intimo cordis amore, fidem percepit,
* f. ingruit. omne quod * ingerit, facilè vincit. Talis
longè fit à portis mortis, & locatur in
portis vitæ, ut annuntiet Dei laudationes.
Ps. 9. 15. Unde Propheta: *Qui exaltas me de portis
mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas
in portis filiæ Sion.* Ecce portæ contra por-
tas; portæ Sion contra portas Babylonis;
portæ paradisi contra portas inferi. Hæ
enim portæ sunt virtutes, & quæque opti-
ma studia, per quæ ad visionem pacis per-
venitur. Has nisi Propheticus sibi aperiri
Ps. 119. 19. cupit, dicens: *Aperite mihi portas justitiæ.*
Ad quid? *Ingressus in eas, confitebor Domi-
no*, id est laudem Domini annuntiabo.

State ergo in his portis, Fratres, & non
prævalebunt apud vos portæ inferi, neque
capiet vos Rex magnus, scilicet leo ascen-
dens de cubili; immò de cubilibus leonis
coronas vobis comparabitis. Unde ad
sponsam sponsus ait in Canticis: *Veni de* Cant. 4. 8
*Libano sponsa mea, veni coronaberis, de cubili-
bus leonum, de montibus pardorum.* Unde su-
pra memorabatur leo; hic jam plures non
modò leones, sed & pardi nominantur,
quibus dæmonum multitudo significatur,
qui leonibus ob superbiam vel violentiam;
pardis verò propter crudelitatem, vel in-
sidiarum variationem, comparantur. Leo-
ni singulariter comparatur Lucifer, inter
alios beneficio conditionis gloriosior; sed
initio * electionis deformior. De quo * f. defe-ctionis.
Isaias: *Quomodo cecidisti Lucifer, qui manè* Is. 14. 12.
*oriebaris? Omnis lapis pretiosus operimentum
tuum.* Et Job: Ipse est initium viarum Do-
mini. Et de eodem: Draco iste quem for- Ps. 103. 26
masti ad illudendum ei. Hic est enim Dra- Apoc 8. 12.
co ille qui de cœlo cadens, traxit secum,
ut ait Joannes, tertiam partem stellarum,
id est Angelorum. Talium leonum & par-
dorum sunt cubilia montes, id est superba
hominum corda: Sed coronatur sponsa de
cubilibus eorum, dum ejus prædicatione
& industriâ, illi convertuntur ad Chri-
stum, in quibus ante regnabat diabolus,
ut eo de cordibus eorum expulso & expu-
gnato, & vero Rege Christo ingresso, vi-
ctoriæ coronam obtineant. Unde Aposto-
lus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem* Ephes. 6. 12.
*& sanguinem, sed adversus principes & po-
testates tenebrarum harum, contra spiritualia
nequitiæ in cælestibus.* Hoc non hortatur
Apostolus, ut non contra hominem, im-
mò pro illo, sed contra diabolum, qui cum
illo operatur, & in illo. Oremus, & quic-
quid possumus faciamus, ut diabolus ex-
pellatur cum Angelis suis, & homines li-
berentur; Ipsi enim dæmones quasi equites
pugnant in equis [cum] hominibus. Equi-
tes igitur occidamus, & equos possideà-
mus, ut simus equitatus salutis. Unde &
equitatus ejus salus. Et alibi: *Qui ascendis* Hab. 3. 8.
super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio.
Habentes igitur equitem Christum, &
Ascensorem, Ducem & Rectorem, ste-
mus in acie. Non cedamus, quia dicit sa-
pientia tibi: *Si spiritus potestatem habentis* Eccle. 10. 4.
super te ascenderit, locum tuum ne deseras,
& ei ne dimiseris; Quod utique potes, au-
xiliante tibi paupere, qui de manu forti li-
beravit civitatem, de qua subdit: *Inventus* Eccle. 9. 15.
*est in ea vir pauper & sapiens, qui liberavit
urbem per sapientiam suam.* Sed quis est vir
iste? Iste de quo Zacharias: *Ecce vir Oriens* Zach. 6. 12.
nomen ejus. Hic est enim unigenitus Patris
Filius, ante tempora de eo ineffabiliter
ortus, qui cùm esset dives, Deus apud

Deum Patrem, per quem omnia facta sunt, dignatus est fieri pro nobis homo, pauper adeo, ut non haberet ubi caput reclinaret; sed licet pauper, erat tamen sapiens, immò Sapientia ipsa, quæ ex ore Altissimi prodiit, primogenita, quæ attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter. Hic est pauper ille de quo Zacharias ait: *Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem. Ecce Rex tuus venit tibi, justus & Salvator, ipse pauper ascendens super asinam & pullum asinæ; loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare.* Filia Sion & Jerusalem Ecclesia est, quæ nunc per fidem speculatur & videt pacem, quam in futuro videbit. In specie enim dicitur exultatio & jubilus pro hoc solemnitatis mysterio, quia Salvator noster super asinam ascendens, & Jerusalem veniens, tamquam pauper & mansuetus, à turbis cum ingenti gaudio & gloria est exceptus. Soluto enim à discipulis in castellum missis asino, eoque ad Dominum adducto, eorumque vestibus super eum positis, eoque desuper sedente, plurima occurrit turba, quæ stravit vestimenta sua in via. Alii cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Qui autem præcedebant, & qui sequebantur, clamabant: *Hosanna filio David; Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis.* Verba Christi & opera quæ corporali exhibuit præsentiâ, religiosè & summa cum veneratione sunt accipienda. Qui enim audit ea aure audiendi, non negligenti, ex Deo natus est. Qui autem contemnit, non ex Deo, sed ex patre diabolo est. Unde Veritas ad Judæos loquens ait: *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, id est, intelligendo opera quæ facit. *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Dominus igitur & Salvator noster, spiritualiter Jerusalem, quæ est visio pacis, appropinquavit, & ad Bethphage, quæ interpretatur, *domus buccæ*, venit, quando incarnatus sanctam Ecclesiam, in qua est visio pacis, visitavit, eamque per confessionem sibi reconciliavit. Et misit duos discipulos, id est, duos prædicatorum ordines, alterum in gentes, alterum in circumcisionem. Duo autem missi sunt propter scientiam veritatis, & munditiam operis, vel in Sacramento geminæ dilectionis, quibus bene fulgere debent Ecclesiæ Doctores, & dixit eis: Ite in castellum quod contra vos est, id est, penetrate barbara & indocta mundi loca, quasi contrapositi castelli mœnia. Erat enim mundus * prophetica ratione, & pharisaicâ traditione adversùs Christum armatus. Et invenieris asinam & pullum cum ea. In asina significantur Judæi jugo legis domiti, sed tamen peccatis irretiti. In pullo populus gentium liber & lascivus, cui nullus rationabilium doctorum frænum doctrinæ & correctionis imposuerat. Ideoque vinculis peccatorum irretitus erat, sed Apostoli solverunt, peccatorum vincula diffipantes, secundùm illud: *Quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Et adduxerunt eum ad Jesum, & imposuerunt vestimenta sua super eum, ut desuper sederet; quia divinis præceptis & gratiâ spirituali utriusque populi corda priùs virtutibus nuda, ac vitiorum squallore aspera ornaverunt, ut Christum * ... Minor autem turba ponit vestimenta in via. Hi sunt qui corpora sua domant, mortificantes carnem cum vitiis & concupiscentiis, ut Christo iter ad mentem pateat, quia non habitat sapientia in terra suaviter viventium, nec in corpore subdito peccatis. Alii cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. Hi sunt qui à sanctis Patribus bona sumentes exempla, aliis etiam normam [bene] vivendi proponunt. Omnes, & qui præcedebant, & qui sequebantur, clamabant: Hosanna filio David. Hosanna, id est, salus; & præcedentes igitur Patres, & qui moderni fideliter credunt salutem omnibus præstitam in filio David. Nemo enim sine fide Mediatoris Dei & hominum, vel ante Incarnationem, vel post, salvus esse potuit. Ipse enim est benedictus, qui à peccato singulariter immunis, & gratiâ ac veritate plenus, qui venit in nomine Domini, id est, Patris, quia non suam singularem, sed Patris gloriam quæsivit. Huic ergo omnes dicunt: *Hosanna*, id est, *salva obsecro*, in excelsis, ut scilicet nos ab inferis ad cœlestia perducat, & angelicæ ruinæ dispendium restituat, terrena conjungens cœlestibus. Jubilet igitur filia Sion, & exultent mentes fidelium, quoniam talem habemus Regem, in cujus nomine flectitur omne genu cœlestium, terrestrium & infernorum; qui præcinctus humilitate venit ad nos *pauper*, sed tamen *sapiens*, qui *per sapientiam liberavit urbem*. Hic enim fortior ille evangelicus, qui fortem armatum, id est, diabolum alligavit, id est, à seductione compescuit, & vasa ejus diripuit, quia captivam ducens captivitatem cum triumpho, spolia ejus detraxit, secundùm illud: *Lætabor ego sicut qui invenit spolia multa.* Ad hoc autem magis usus est sapientiâ & justitiâ, quàm potentiâ. Qui enim æquissimo jure, virtute poterat diabolum religare & vincere, postposuit quod potuit, ut ageret quod oportuit. Temperavit potentiam, & exhibuit justitiam per suam sapientiam.

Sapientiâ

[Marginal notes: Zach. 9. 9. — Festum Palmarum. — Joan. 7. 37. — Verba Christi & opera quàm religiosè audienda, & perpendenda. — Evangelii prædicatores fulgere debent duplici dilectione. — * f. philosophicâ. — Matth. 16. 19. — * f. suscipientes. — Nemo neq ante, nec post salvatus est sine fide in Christum. — Ps. 118. — Diabolus à Christo justitiâ & sapientiâ, potiùs quàm potentiâ victus est.]

Sapientiâ igitur fecit, ut justitiâ vinceretur Rex magnus, non potentiâ. Diabolus enim vitio suæ perversititatis amator est potentiæ, & desertor oppugnatorque justitiæ, in quo homines magni cum imitantur. Ideo non potentiâ, sed justitiâ vincere voluit, ut in hoc homo eum imitari disceret. Sed quâ justitiâ vicit superbum? Ecce. Apparuit Christus infirmus & humilis, in quo cùm nihil morte dignum superbus invenerit, eum tamen occidit. Ideoque debitores quos tenebat, justè perdidit, liberosque dimisit in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. Sapienter itaque & callidè tyrannum ac *prædonem gentium* expugnavit, & hominem liberavit. Unde & præsago spiritu, ei diaboli & mortis triumphatori, ac vitæ largitori, lactentes infantes, id est, simplices & innocentes, ad locum passionis suæ venienti cum palmis occurrentes, imperiales eccinerunt laudes, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël. Cujus triumphi gloriam hodie sancta recolens Ecclesia, in signo Crucis & vexillo celebrat solemnem processionem, virentes arborum ramos ac flores cum palmis post vexillum sanctæ Crucis in manibus gestans, ut quæ in figura repræsentat, secundo opere spiritualiter impleat. Habemus igitur virorem immarcescibilis fidei, & flores fulgentium virtutum, & * frondes bonorum operum; & sic in simplicitate & innocentia velut pueri, triumphalem Christi passionem efficaci memoriâ recolentes *in Sion levemus signum*, passionis Christi vestigia imitantes. Hoc est signum, cujus meminit Ezechiel, dicens: *Signum Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus.* Thau interpretatur, *consummavit*, & habet figuram crucis, ideoque per Thau intelligitur signum Crucis, in qua est consummatio nostra. Hoc ergo signum levetur, non abscondatur, quia *non venit lucerna ut ponatur sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Et levetur, inquam, in Sion, id est, in anima Deum speculante, quæ gemit & dolet super suis & aliorum abominationibus, ut sicut frontibus signum Crucis exteriùs imprimitur, sic intra animam insinuetur fides passionis, ac studium imitationis; & per hoc consummabitur & perficietur, hic in justitia, in futuro verò in gloria æterna, quam nobis præstet Rex gloriæ. Amen.

Nota usum vexilli in processionibus, sed præcipuè in processione Palmarum.

* f. fructus

Ezech. 9. 4.

Marc. 4. 21.

IN DOMINICA PALMARUM. XXXIII.

a Sermo quintus.

E mss. Sangerman. 5, n. 385.

E Lectione præsentis diei, Fratres carissimi, mysteria, quibus fulget, debetis agnoscere, sollicitè ut unde oriuntur lætitiæ gaudia, quæ celebramus exteriùs, docta mens discutiat interiùs. Sed ne superfluitas verborum animis vestris gignat tædium, maximè cùm hujus diei officium in longissimis protrahatur cantibus, & gratissimis de Deo nostro jubilationibus, de ejusdem nomine, quod diversis vocabulis distinguitur, pauca vobis primùm prælibare studebo. Dicitur enim dies Palmarum, sive florum & ramorum, necnon & *Osanna*, *Pascha petitum*, *seu Competentium*, *& Capitalavantium*, quæ licèt vulgari more ita nominentur, omnia tamen certam & convenientem retinent significationem. Dies itaque Palmarum ideo vocatur, quia in eo Dominus noster in asello sedens, pro salute generis humani passurus, Jerosolymam perrexit; cui occurrit plurima turba gaudentis populi cum ramis palmarum & diversarum arborum, clamando: *Osanna, Benedictus qui venit in nomine Domini.* Dies etiam *Florum* ideo dicitur, eò quod Sancta Mater Ecclesia, in commemorationem tanti gaudii, hac die præ cæteris, annuâ revolutione flores benedictos & consecratos cantando portare voluit, ut Redemptori suo gaudens occurrere possit. Necnon etiam *Dies Ramorum* dicitur, quia ob eamdem causam non solùm palmæ, sed etiam virentes rami ab Ecclesiæ filiis hodie portantur. *Osanna* siquidem hodie vocatur, quia plebs He-

Varia Dominicæ Palmarum nomina.

Dicitur Osanna. Pascha petitum. Competentium. Capitalavantium.

Matth. 21. 9.

Dies florum.

Dies ramorum.

a Quicquid in hoc Sermone disserit Hildebertus de variis Dominicæ Palmarum nominibus, & de diversis ritibus in ea servatis, hoc totum desumpsisse videtur ex Alcuino, Libro de Officiis divinis, ubi agit de Dominica Palmarum. Quod ipsum transcripsit incertus Author, à Wolfango Lazio editus Antuerpiæ anno 1560. sub hoc titulo: *Fragmentum incerti Authoris de Ritibus & Ceremoniis Ecclesiæ Romanæ, in antiquo Codice repertum.* Hoc autem Fragmentum in eodem Volumine subnectit alteri Fragmento, quod Carolo Magno tribuit, tamquam supplementum eorum quæ desunt in illo Carolino, de iisdem Ritibus, & quod extat etiam inter Alcuini Opera. Porro de his omnibus fusè & eruditè admodum egit noster Martenius in Tract. de Divinis Officiis, Cap. 20. de Dominica Palmarum, p. 188. ubi, ni fallor, Typographi error irrepsit, cùm scripsit hoc Pascha vocari *Capitularium*, pro fortè *Capitilavium*, quæ vox magis accedit ad vocem *Capitalavantium*, quâ utitur hîc Alcuinus, & post ipsum Hildebertus. Hoc autem dicebatur etiam Pascha *Petitum*, & *Competentium*, id est à simul competentibus requisitum, eò quod tunc Cathecumeni simul petebant de fidei articulis per Symbolum edoceri, quod illis concedebatur; *Ut qui*, inquit hîc Hildebertus, *ad gratiam Dei percipiendam in Paschali festivitate festinabant, fidem quam confiteri deberent, agnoscerent.*

bræorum præcedentium & sequentium Dominum, *Osanna*, quod interpretatur *Salvifica*, eidem Domino cantare videbatur. *Pascha Petitum, sive Competentium* dicitur, quia hodie symbolum, sive fidei sanctæ credulitas competentibus Neophytis tradebatur; ut qui ad Dei gratiam percipiendam in Paschali solemnitate festinabant, fidem quam confiteri debebent, agnoscerent. *Competentes* enim dicuntur, quasi simul petentes, id est gratiam Dei petentes. *Capitalavantium* hunc diem appellat vulgus, quia hodie mos erat lavandi capita infantium, qui ungendi erant Sabbato Sancto, *ne fortè Quadragesima observatione sordidati, accederent ad unctionem.* Hæc hebdomada ideò *Major* dicitur, vel quia major sobrietas in ea servatur, vel quia majus quàm in cæteris hebdomadibus Officium celebratur.

Ergo & infantes quadragesimam observabant.

Cur dicitur Hebdomada Major.

Hæc de nominibus hujusce diei breviter dicta sufficiant, quorum quædam, ut ad litteram intellecta sunt, ita permanent, quædam aliud allegoricè significant. In omni enim scriptura veteris & novi Testamenti, palma semper victoriam significat. Per ramos igitur palmarum, illa victoria designatur, quâ Dominus noster per mortem suam, mortem animæ nostræ destruxit, & per trophæum crucis principem mortis diabolum superavit. Per flores odor virtutis exprimitur, quo captæ fideles animæ, Regem suum ad Jerusalem, id est Sanctam Ecclesiam tendentem comitantur, ut cum eo Pascha, id est transitum celebrantes, cum eo ad cœlestia resurgere mereantur. Per ramos arborum dicta significantur veterum Prophetarum, quos ille collectos in via sternit, qui simplicia corda fratrum, & minùs erudita, exemplis instruit, ne in via veritatis oberrent. Illud *Osanna* toties à plebe repetitum & ingeminatum, fidei nostræ unitatem, quâ vivere debemus, significat, quia licèt sit in plebe fidelium tam ordinis, quàm sexûs & ætatis diversitas, uno tamen ore, & una confessionis laude, Salvatorem nostrum clamare debemus, dicendo: *Osanna*, id est *Salvifica*. Etenim hebræum verbum, latinè expressum, sonat, *Salvifica*, sive salvum fac populum tuum, sive totum mundum. Quia verò huic diei talia nomina ex convenientibus * ministrorum nostrorum significationibus aptantur, quamlibet breviloquio demonstrandum vobis est quibus operibus nostri Salvatoris illustratur. Etenim sicut sanctus Evangelista refert: Ante sex dies veteris Paschæ, qui ab hesterna die computantur, venit Jesus Bethaniam in domo Simonis leprosi, ubi Lazarum suscitaverat, & fecerunt ei cœnam ibi, quò etiam Maria accipiens libram unguenti, unxit pedes Domini, & capillis suis tersit; pro qua re indignante Juda proditore, Jesus in laudem mulieris ita respondit: *Opus bonum operata est in me*, & cætera quæ in passione Domini de hujusmodi causa prosequuntur. Quam boni operis consuetudinem sequens vir Sanctus Gregorius, hac ipsâ die hesternâ videlicet se totum dandis eleemosynis, pedibusque pauperum lavandis, occupabat; ut quod devotissima mulier capiti, id est Christo, iste membris ejus, id est pauperibus, faceret. Unde dies eadem absque Officio proprio manens, ita intitulatur in Sacramentario: *Sabbatum vacat à statione publica, quando Dominus Papa eleemosynam facit.* De quo facto si florem allegoriarum capere vultis, scitote quia unguentum justitiam significat, ideoque libra fuisse perhibetur. Qui enim justitiam perfectè servat, pedes Domini sine dubio lavat, & qui misericordiam benè vivendo diligit, pedes illius unguento perungit, & qui abundanter pauperibus tribuunt, capillis suis pedes Domini tergunt. Domus ergo repleta est ex odore unguenti, id est omnis mundus famâ tam devotissimæ mulieris, & virtute fidelium illam in talibus imitantium. Nam quod ante sex dies Paschæ Dominus Bethaniam venit, significat quod hominem, quem sextâ feriâ conditum serpentina fraus perdiderat, per Bethaniam, id est *domum obedientia* transiens, eâdem sextâ feriâ proprio sanguine redimere properabat. A quâ prædictâ civitate Bethaniâ exiens crastinâ die, quinto videlicet die ante Pascha, quæ est hodie, [misit duos Discipulos in Jerusalem, dicens eis: Ite in castellum quod contra vos est, & invenietis asinam & pullum; solvite, & adducite mihi. Qui solventes adduxerunt illum ad Jesum, & posuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt. Cùm audisset [autem] turba quæ venerat ad diem festum, quod Jesus pergeret Jerusalem, acceperunt ramos palmarum, & venerunt obviam ei, & clamabant, Osanna, Benedictus qui venit in nomine Domini.] Sed quia hæc facta Domini verbis Evangelistæ commemorata, ad litteram satis patent, quoniam ita fuerunt, ut sonant, mysticus sensus pro brevitate pandendus est. Duo namque Discipuli duos ordines prædicatorum, unum in Circumcisione, alterum in Gentibus, significant; vel Petrum & Philippum, quos misit Jesus Jerusalem, id est in Sanctam Ecclesiam, quorum alter, id est Philippus, Samariam quasi asinam, alter, id est Petrus, Cornelium ex Gentibus quasi pullum ad fidem Christi perduxit. Item per duo animalia, duo populi, Judaicus

Palma victoriæ symbolum.

* *f. magistrorum.*

Joan. 12. 1. & seqq.

Quare Sabbatum Sanctum olim à statione vacabat.

Homo feriâ sextâ conditus & deceptus feriâ: ex à reconciliatus est per Christum.

Math. 21. 24 & seqq.

scilicet & Gentilis, figurantur; quæ in adventu discipulorum ligari erant, quia uterque populus vinculis peccatorum suorum constrictus erat. Vestimenta Apostolorum, vel doctrinæ sunt virtutum, vel
Ps. 131. 9. opera justitiæ; Unde Psalmista: *Sacerdotes tui induantur justitiam.* Turba autem plurima, quæ vestimenta sua in via stravit, innumerabilem multitudinem Martyrum significat, qui se proprio exuentes vestimento, simplicioribus viam faciunt, quâ ad visionem pacis pervenire valeant. Per asellum in quo sedebat Dominus, simplicia gentilitatis corda figurantur, quæ velut indomita, nullis disciplinæ retinaculis ligata manebat, ad simulacra muta, prout ducebatur, incedens; quam Dominus præsidendo & regendo, perducebat ad visionem pacis æternæ. Denique non absque magni causâ sacramenti factum esse creditur, quod hac die specialiter Dominus Jerosolymam tendens, ministeria jumentorum sibi adhibuerit, palmarum quoque & ramorum, seu florum varia ornamenta circa se portari, Regemque & Dominum se appellari voluerit; quæ omnia sæpe Jerusalem veniens, antea fieri recusabat. Ideo namque cum tanta gloria est ingressus, ut quia tempus passionis suæ jam instare sciebat, Judæorum animos contra se excitari cogeret, ut per mortem corporis sui mortem animarum nostrarum destrueret. Ergo, Fratres dilectissimi, quia passionem illius recolimus; & si pro illo mori non possumus, quia pacificatis Ecclesiæ calumniatoribus, bellum cum eis non habemus, vitia tamen membrorum nostrorum mortificare curemus, ut post luctum passionis, gaudia resurrectionis capientes, cum eo de vitiis ad virtutum celsitudinem resurgere queamus. Amen.

(Cur Christus hac solâ vice apparatum, quem aliàs recusaverat, toleraverit.)

XXXIV. IN COENA DOMINI.

E Victorino. SERMO PRIMUS.

Psal. 33. v. 11. *Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos.*

Audistis, Fratres carissimi, quàm dulci voce, quasi affectu revocat vos mitissimus pater; non vos alienat, non exterritat vos, sed patriâ voce vos ad emendationem invitat. Dum promittit spem veniæ, dat locum pœnitentiæ; * hostes provocati estis, & tamen vos filios vocat, dicens: Venite, filii, audite me. Dum vos vocat filios, vult ut patrem recognoscatis. Dulcis enim Dominus, [etiam] inimicantibus humiliter loquitur. Judæ enim proditori, cum turba contra Dominum venienti, ait: *Amice, ad quid venisti?* Si-
Math. 25. 50.

(* id est, ut hostes ejus vos peccando gessistis.)

mili modo nobis ait: Filii, qui hucusque peccando à me recessistis, bene operando venite. Discedit enim peccator dum peccat, sicut ipse dicturus est in fine mundi: Nescio vos; *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.* Et sicut Psalmista ait: Ps. 6. 9.
Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos. Et si Ps. 5. 6.
nescitis viam, audire me, quia ego sum via & veritas, & ego docebo vos timorem Domini. Quomodo? Si scilicet timeatis Dominum, quia sicut ait Salomon: *Initium sapientiæ, timor Domini: Et qui timet* Eccli. 15. 1.
Dominum, faciet bona. Ad quem timorem invitat nos Psalmista, cùm dicit: *Timete* Ps. 33. 10.
Dominum omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum? Venite, inquit, & quare venire oportet, subjungit: *Quis est homo qui vult vitam, diliget dies videre bonos?* Vitam promittit, si veniatis; dies bonos videbitis, si eum timeatis. Non est aliquis vestrûm qui totam pecuniam non expenderet, si per aliquot annos vitam suam augmentari posse cognosceret. Si ergo pro vita præsenti, quæ tam fragilis est & tam misera, vestra expenderte vultis, quare pro vita æterna vos & vestra non dabitis? Dies vocat bonos, claritatem suam continuam, cui nullæ succedunt tenebræ, de qua ait Psalmista: *Melior est dies unus*, id est, continua, *in atriis* Ps. 83. 11.
tuis supra millia dierum præsentium. Quomodo enim potest nox esse, ubi justi Deum videbunt in terra viventium? Terra quippe viventium est cœlestis patria. Terræ enim tres sunt. Terra viventium est paradisus; Terra mortuorum, ubi mors perpetua, id est, infernus; Terra & mortuorum & viventium, scilicet hic mundus, ubi commixti sunt boni & mali. Quomodo autem ad vitam illam, seu ad terram venire possitis, docet, cùm ait: Divertite à malo, & facite bonum. Duo quippe sunt necessaria ad perfectionem salutis, vitiorum eradicatio, & virtutum ædificatio. Non sufficit enim mundum esse [à vitiis,] nisi operationis bonæ addatur meritum. Quod utrumque posuit Psalmista, cùm quærit: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto* Ps. 14. 1.
tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam. Unde Gregorius: Nec bona accepta Deo sunt, quæ ante oculos Dei malorum admixtione maculantur; Idemque per Salomonem dicitur: *Qui in uno offendit, multa bona perdet.* Hinc Jacobus attestatur, dicens: *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, fa-* Jac. 2. 10.
ctus est omnium reus. Hinc Paulus ait: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* 1. Cor. 5. 6.
Declinate ergo à malis, ne illa imposterum faciatis. Declinate à malis, de præ-

(Triplex est terra, paradisus, infernus, mundus.)

teritis suspitando, gemendo, & confessione & pœnitentiâ diluendo. Sed alii faciliùs pro varietate culparum surgunt; alii vix aut numquam surgere volunt. De quorum numero sunt qui adulantibus acquiescunt. Linguæ enim adulantium, ut ait Augustinus, alligant animas in peccatis. Unde bene per Salomonem dicitur: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, non acquiescas eis.* Peccatores enim lactant, vel cùm * perpetrata mala blandimentis inferunt, vel cùm perpetrata mala favoribus extollunt, sicut ait Psalmista: *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur.* Unde Dominus, qui tres mortuos suscitavit, cùm unus ex discipulis ei diceret: *Domine, permitte me primum ire & sepelire patrem meum,* respondit ei: *Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Tres mortuos suscitavit Dominus; Quartum nuntiantibus discipulis agnovit, nec tamen resuscitare curavit. Iste mortuus significat illos qui per linguas adulantium in usum pravæ consuetudinis deprimuntur. Quod autem non suscitavit eum, significat quod illi vix à vitiis surgere possunt. Unde bene dicitur: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Mortui mortuos sepeliunt, cùm peccatores peccatorem favoribus extollunt. Sed qui peccatorem laudibus persequuntur, extinctum subter verborum suorum aggere abscondunt. Alii verò sunt suscitati diversis locis. Redemptor enim puellam in domo, juvenem extra portam civitatis, Lazarum autem in sepulchro resuscitavit. Similiter mortuus jacet in domo, qui latet in peccato, cujus scilicet peccatum non est probatum. Extra portam mortuus educitur, cujus iniquitas usque ad verecundiam publicæ perpetrationis aperitur. Sepulturæ aggere premitur, qui per * interpretationem suæ consuetudinis pressus gravatur. Sed homo miserator ad vitam revocat [mortuos,] qui divinâ gratiâ, non solùm in occultis, sed & in apertis iniquitatibus mortuos, & mole consuetudinis pressos, respectu sui luminis illustrat. Et hic evidenter datur intelligere, quia qui in abscondito peccat, absconsè per privatam confessionem, sicut puella in domo, resuscitandus est; Et qui peccatum publicavit, publicè pœnitere debet, sicut adolescens in publico ad vitam restitutus est. Et in resurrectione puellæ jubetur turba exire, exceptis paucis arbitris, scilicet patre & matre, quibus præcipitur ne alicui manifestarent. Similiter de levioribus absconsis peccatis, privata pœnitentia danda est, & tacenda culpa, & quia levior fuit ejus resuscitatio, comparavit dormitioni mortem ejus, dicens: *Non enim est mortua puella, sed dormit;* Et facili voce resuscitata est, cùm dixit: *Puella, surge;* Sed juvenis in publico, magnâ turbâ comitante, resuscitatus a; Lazarus quatriduanus & jacens in sepulchro à Domino ploratur, lapis removetur, magnâ voce clamatur: *Lazare, veni foras.* Non enim facili voce vocandus erat, qui tam longâ morte tenebatur. De gravitate peccati dolere nos docet Dominus, cùm proximum in consuetudine prava jam fœtentem, & alios exempli fœtore corrumpentem, videmus mortuum esse. Vocandus est altâ voce, quia publicè coram Ecclesia redarguendus est, si à consuetudine prava, privatæ vocis correptione non possit revocari. Unde Dominus: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. Si te non audierit, adhibe tecum unum vel duos testes: Quod si non audierit, dic Ecclesiæ.* Hi sunt illi leprosi, qui debent ejici extra castra, donec mundati sint. Lepra est morbus occupans, & * videns; huic comparatur publicum peccatum, quod alios corrumpit, & omnibus innotescit. Unde Dominus in Evangelio præcepit leprosis: *Ite, ostendite vos Sacerdotibus.* Hæc ostensio publicam ostensionem toti Ecclesiæ factam significat. Ideo [publicè peccantes] publicè debent pœnitere, ut qui alios peccati exemplo contaminaverunt, eosdem publicè [pœnitendo] ad pœnitentiam invitent. Non pudeat vos igitur, Fratres, quosdam vestrûm extra Ecclesiam pœnitere, hoc fit dispensatoriè, [ut resurgant.] Quod fieri voluit Dominus, vestræ & aliorum utilitati providens. Recognoscentes igitur peccata, cum gemitu veniam postulent. Lex enim iniquitatis est peccare, & peccata excusare, sicut Adam, qui non solùm peccavit, sed in alium peccatum transferens excusare se voluit, dicens: *Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi de ligno, & comedi.* Voluit igitur in mulierem culpam vel torquere, vel vertere, & etiam in Deum. Cùm enim dicit: *Mulier dedit mihi de ligno,* ad mulierem vult refundere culpam; cùm subjungit, *quam dedisti mihi,* quasi Deum infamare cupit. Mulier verò in serpentem culpam reflectit, dicens: *Serpens decepit me.* Hanc eamdem excusationem prætenditis, cùm dicitis: Diabolus coëgit me. Quid aliud est, diabolus me coëgit, nisi, serpens decepit

Marginalia (left column): To. 4. in Ps. 9. p. 54. nov. edit. — Adulatio quàm perniciosa. — Prov. 1. 10. — * f. perpetranda. — Ps. 10. 3. — Math. 8. 22. — Quomodo mortui mortuos suos sepeliunt. — Math. 8. 22. — Tres variè mortuos, & variis in locis resuscitavit Christus, ut figuraret tria genera spiritualiter mortuorum. — * f. increpationem.

Marginalia (right column): Prudentissima pœnitentiæ disciplina. — Math. 9. 24. — Math. 18. 15. — * f. nitens. — Luc. 17. 14. — Pœnitentes ejecti ex Ecclesia tempore Hildeberti. — Gen. 3. — Adam Deum ipsum peccati sui reum voluit facere, se scilicet excusando.

a Hic videtur aliquid deesse, quod sic fortè posset suppleri. *Juvenis in publico, magnâ turbâ comitante, resuscitatus, peccatorem publicum designat, ad cujus resuscitationem Christus coram omnibus tangit loculum, id est salubri verecundiâ percussum, ex iniquitatis loculo retrahit. Lazarus, &c.*

me? Ecce illa quæ in peccatum nos submersit, & mortis maculam excusatione suâ nobis dimisit. Itaque non humiliter iniquitatem vestram cognoscitis, cùm eam aliquantulum à vobis excusationis fastu sublevatis. Non dicitis cum Psalmista:

Ps. 50. 5.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Scindite potius corda vestra, & non vestimenta vestra; humiliati prosternite vos quotidie in terram, cadite ante faciem vestram. Duobus modis fit casus; ante scilicet & retro. Retro cadere improborum est, & electorum est in faciem cadere, id est, de perpetratis malis erubescere. Qui retro cadit, ibi cadit, ubi non videt, sic improbi ruunt in æternam damnationem, nec casum suum provident. Sic Judæi volentes capere Christum, ceciderunt retrorsum, juxta Psalmistam: *Avertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.* Sed qui in faciem cadit, videt ubi cadit. Ita Job, auditis multiplicibus adversitatibus suis, corruit in faciem, & adoravit Dominum. Pensate ergo, Fratres carissimi, peccata vestra * simpliciter lucre, quia omne peccatum aut in præsenti, aut in futuro punietur. Meliùs est ergo hîc temporaliter puniri, quàm in futuro sempiternè cruciari. Meliùs est ergo hîc extra Ecclesiam ad tempus, quàm extra Jerusalem cœlestem exulari tunc tempore. Pœnitentia est medicina animæ, quâ puniuntur peccata, proinde vocata pœnitentia quasi punitiva, eò quod homo in se puniat quod malè commiserat. Hac de causa qui pœnitentiam agunt, capillos nutriunt & barbam, ut demonstrent abundantiam criminum, quibus caput, id est, mens seu anima peccatoris gravatur. Cùm enim dicat Apostolus: *Vir si comam nutriat, ignominia est illi*, illam ignominiam suscipiunt pœnitentes propter merita peccatorum. In cilicio, quod de capris fit, pœnitentes se cruciant, ut peccatorum memoriam, quæ per capras intelliguntur, habeant. Cinere asperguntur, ut sint memores quia cinis sunt, & in cinerem ibunt. Hodie, Fratres carissimi, pœnitentes reconciliantur, ut ad percipiendum Corpus Dominicum in Dominica Resurrectione præparentur; Et fuit ideo in hac die à sanctis Patribus reconciliatio constituta pœnitentibus, quia Dominus hodie in Cœna sacramentum sui corporis primùm confert, ac discipulis suis ad percipiendum tradidit. Cùm ergo perceptio Dominici Sacramenti usque in diem Paschæ propter gaudium Dominicæ Resurrectionis differatur, dignum visum est ut in eo die, quo primùm consecratum est Corpus Domini, & traditum Judæis, præparentur peccatores ad perceptionem, qui reconciliantur ad redemptionem. Sicut ergo estis parati in exterioribus, ita mentis habitaculum mundum ad Dominum vestrum suscipiendum præparetis, ut vos membra Christi cum capite jungi possitis, & cum eo in aula cœlesti vitæ æternæ participes fieri. [a Sed qui reconciliantur, alii finitâ pœnitentiâ parati ad Corpus Domini percipiendum; alii nondum digni sunt sacramentum, quia nondum pœnitentiam finierunt, sed ad gaudium tantæ festivitatis communicandi ex indulgentia ad tempus in Ecclesia vel recipiuntur, ut integrum corpus esse gaudeant, & de peccatis resurrectione hujus festivitatis ad superna gaudia pervenire, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.]

Duplex casus; retrò malorum, ante bonorum.

Ps. 24. 5.

* f. humiliter.

Pœnitentes olim intonsi.

1. Cor. 11. 14.

Pœnitentium reconciliatio in Cœna Domini, ut ad perceptionem Corporis Christi die Paschæ præparentur, pœnitentiâ etiam nondum absolutâ.

a

IN COENA DOMINI. XXXV.

SERMO SECUNDUS.

E ms. Sancti Albini Andegav.

Pone mensam, contemplare in specula comedentes, & bibentes; Surgite, Principes, accipite clypeum.

Isaia 21. 5.

Hujus diei sacramentum ingenti cordis devotione, ac corporis moderatione esse celebrandum, utriusque pagina testamenti contestatur. Isaias namque in spiritu sapientiæ Cœnæ Dominicæ providens mysterium, exactissimâ diligentiâ ad illius observantiam hortatur, nihilominus accedenti modum insinuans, cùm ait: *Pone mensam, contemplare in specula comedentes & bibentes; Surgite, Principes, accipite clypeum.* Sacra est ista & salubris exhortatio, quâ nobis custodienda quatuor indicantur, ut ad tanta sacramenta digni com-

a Cùm hæc ultima periodus amanuensis, ut videtur oscitantiâ, sit valde intricata, & vix intelligibilis, ita tamen, ut Authoris sensus diligentiùs perscrutanti patere videatur, & indè etiam erui possit ex Ecclesiæ indulgentia ad tempus, ob Paschæ reverentiam, eos qui pœnitentiam nondum finierant, ad communionem nonnunquam admissos. Ideo eam periodum sic ordinari posse censuimus, & sic emendatiori connexione restitui; scilicet: [Sed quia ex his qui reconciliantur, alii finitâ pœnitentiâ, parati sunt ad Corpus Domini percipiendum, alii non sunt digni, quia nondum pœnitentiam finierunt; tamen ad gaudium tantæ Festivitatis complendum, & ut fideles Ecclesiæ corpus integrum esse gaudeant, isti ex indulgentia ad tempus in Ecclesia communicandi recipiuntur, ut de peccatis resurgentes, ab hujus Festivitatis gaudiis, ad gaudia superna pervenire mereantur, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre, &c.]

municare inveniamur. Scilicet, mensæ positiò, speculæ contemplario, surrectio, & clypei acceptio; ut his insigniti, non in judicium, sed in vitam edamus & bibamus. Hic ordo mirabilis, plenus doctrinæ & gratiæ clucescit. Priùs enim jubemur ponere mensam, inde, contemplari in specula, deinde surgere, & accipere gladium, & tandem comedere & bibere. Sed quænam est hæc mensa, & quomodo ponitur? Hæc mensa non est carnalis, sed spiritualis; intellectualis magis quàm visibilis. Fidei hæc mensa, nondum speì; non figuralis, non umbratilis; sed vitalis & sanctificabilis. Triplex siquidem mensa nobis commendatur in scriptura, una in lege, secunda in Evangelio, tertia in cœlo; Prima Moysi, secunda Christi, tertia Dei. Prima fuit in figura, secunda in veritate, tertia erit in claritate. Prima enim docet, secunda perficit, tertia glorificat. Prima in littera, secunda in spiritu, tertia erit in requie. De mensa prima scripsit Moyses, Domino ad eum dicente: *Facies & mensam de lignis Setim, & inaurabis eam auro purissimo.* De secunda ait Apostolus: *Non potestis participari mensa Christi & dæmoniorum.* De tertia loquitur Veritas in Evangelio, dicens: *Ut edatis & bibatis super mensam meam in regno meo*, vel Dei. Mensa igitur quam hic Propheta commemorat, Dominica Cœna est, ad quam non licet accedere schismaticis, susurronibus, detractoribus, omnibusque tabernaculo carnis deservientibus. De quo Apostolus: *Habemus*, inquit, *altare, de quo non habent potestatem edere, qui tabernaculo deserviunt, sed quorum corpora cremantur extra castra.* Veteris legis consuetudinem tangens hìc Apostolus, mysterium sacræ intelligentiæ insinuat. Secundùm legem enim in festo propitiationis, seu expiationis, inter castra Jerusalem vitulus & hircus immolabantur, quorum carnes extra castra cremabantur, nec erat licitum alicui tabernaculo deservienti ex illis edere. Ecce umbra, ecce figura veritatis. Christus enim vitulus est & hircus. Vitulus, quia in virtute & potestate docens, mugitum prædicationis toti mundo edidit, ac gemino cornu crucis & charitatis, vitiorum obstacula propulsavit, duorumque testamentorum fastigiis, quasi duplici furcâ rationis hæreticas importunitates, & omnis scientiæ adversus veritatem catholicam se extollentis, blasphemiam conquassavit. Ipse idem est hircus [*in*] *similitudinem carnis peccati.* Non enim carnem peccati suscepit, sed similitudinem ejus. Hic ergo in mysterio vitulus & hircus intra castra Jerusalem est immolatus vocibus & judicio Judæorum mortem

Triplex mensa in Scriptura sacra, lex, Evangelium, cœlum.

Exod. 25. 23. & 24.

1. Cor. 10. 21.

Luc 22 30

Hebr. 13. 10.

Levit 16. 27.

ejus inclamantium. Unde Marcus cum crucifixum horâ tertiâ dicit, quem alii Evangelistæ horâ sextâ passum nuntiant, quia horâ tertiâ linguis Judæorum intra Jerusalem scilicet, horâ sextâ manibus gentilium militum, extra castra in Calvariæ loco crucifixus est. Ejus itaque carnes igne passionis extra castra in cruce concrematæ sunt. Altare, ubi cremabantur carnes, altare est Ecclesiæ, ubi consecratur quotidie corpus Christi & Sanguis. Habemus igitur altare cœleste, scilicet, sacrificium corporis & sanguinis in altari consecratum, de quo non habent potestatem, id est, licentiam edere, qui tabernaculo, id est, corporis voluptatibus ac deliciis deserviunt, id est, plenè sentiunt facientes curam carnis etiam in desideriis, ut sunt fornicatores, adulteri, ebriosi, cunctique concupiscentiis carnis, terrenisque opinionibus Deo inimicis inservientes. *Qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit.* Sed his licet edere de hoc altari, quorum corpora cremantur extra castra, id est, qui extra * conversionem sæcularium carnaliumque hominum, fervore Spiritûs Sancti accensi, consumunt quicquid in ipsis carnale est atque fluidum, & libidinosum, maccerando carnem, & mortificando membra sua, pugnantes cum vitiis & concupiscentiis. Nam & Jesus, ut sui exempli formâ nos instrueret, extra castra, id est, corporis voluntates ac desideria, inde verò extra portam passus est. Porta enim civitatis est sensus corporis, in quo nullo peccavit Christus. Et nos igitur ejus exemplo, ostio sensuum intus clauso, extra carnis desideria patiamur, exeuntes ad eum imitandum extra castra corporum, & patienter portantes ejus crucis improperium, id est, passionis, quæ incredulis improperium est & irrisio, nobis autem sanctificatio & redemptio. Claudamus igitur exterioribus illecebris ostia sensuum, extra castra, id est, corporis delicias, exeuntes; hæ sunt enim fenestræ usque ad quas descendit terra, & per quas mors descendit, nisi eis apponatur custodia, quâ repellantur noxia. Unde vir propheticus orat: *Pone, Domine, custodiam ori meo*, vel ad litteram, *cordi meo*, & ostium circumstantiæ, vel continentiæ labiis meis. Si enim labiis & oculis, aliisque sensibus apponantur ostia, id est, custodia, obicesque repagulum, non avolat cor hominis ab eo, videns in desideriis tumultuosis vanitatem; sed in unum colligitur, ut ad precandum Deum inveniatur, & inventum apud se, Dei veritatem inveniat in se. Sic enim David: * *Inveni cor meum ut orarem ad te, Domine.* Vix enim aliquando valet homo cor suum in-

Marci 15. 25.

Quomodo intelligatur quod Marcus ait Christum horâ tertiâ crucifixum, cum alii Evangelistæ affirment horâ sextâ crucifixum.

1. Cor. 11. 29.

* f. conversationem.

Solâ sensuum custodiâ homo cor suum potest invenire.

Ps. 140. 3.

* Vulg. Invenit servus tuus cor suum ut oraret te. 2. Reg. 7. 27.

venire variis avolationibus in diversos ambitus tendens, cui cuncta vana placent, quod insatiabili concupiscentiâ in plurima fertur, & circa plurima turbatur, non inveniens requiem, quæ non est vera in [terra] morientium, sed in viventium regione. Igitur corporis ad fenestras imponamus ostium continentiæ atque constantiæ, ut Dei custodiâ servemus corda
2. Reg 4. 5 & 6. nostra. Ostiariâ enim non bene custodiente ostium, Isboseth occisus est ab hostibus.
Gen. 34. 1. Dina quoque filia Jacob egressa ut videret mulieres regionis Chananæorum, corrupta est à Sichem filio Hemor Hevæi, Principe illius terræ, eamque tristem delinivit blanditiis. Egreditur autem
Quàm periculosa sit solitario curiositas, & effusio ad exteriora. Dina, ut mulieres externæ regionis videat, cùm mens humana honestæ conversationis ac divinæ contemplationis studia negligens, vanitatis negotia curans, atque curiositatis actibus se implicans, extra ordinis rectitudinem evagatur; quam Sichem Princeps terræ opprimit, quia inventam in curis exterioribus ac vagis occupationibus diabolus corrumpit, ac per iniquitatem sibi jungit; Et quia mens à culpa resipiscens, dolore afficitur, & admissum [scelus] flere conatur, corruptor
* f. deceptorque. * inceprorque diabolus tristem delinire nititur blanditiis, dum spem vacuam ac securitatem falsam ante oculos replicat, quatenus utilitatem tristitiæ tollat. Modò enim aliorum graviora facta proponit; modò nihil esse quod factum est [suadet.] Modò Deum esse misericordem loquitur, & tempus ad pœnitentiam pollicetur, ut dum per hæc mens decepta ducitur, pœnitentia differatur, ut in futuro nulla bona percipiat, quem nunc nulla mala contristant, & tunc pleniùs absorbeatur suppliciis, qui nunc exultat in rebus pessimis. Caveamus, Fratres, ne seducamur his portis atque fenestris, quibus in exteriora duci-
* f. prædæ patemus. mur, & in interioribus * prædam parimur. Quod sanctus Jeremias deplorat, dicens:
Thren. 3. 49. *Oculus meus deprædatus est animam meam.* Alii sunt oculi carnis, qui aperiuntur ad
Oculus duplex, carnis & mentis malum; Alii mentis, qui transeunt in unum, ut una mens in unum exultet Deum. Iste autem oculus qui animam deprædatur, oculus est carnis, cujus officium est quæ foris viderit, intùs nunciare; oculus tentationis, quia per eum tentamur.
Math. 5. 26. Unde: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Mortis oculus est, quia ex eo mala generatio. Hic ergo oculus deprædatur animam, dum per eum, quæ oculis exteriùs cernimus, ab interiorum & cœlestium
Egregia ad vitam interiorem præcepta. amore, in ea quæ foris sunt concupiscenda egreditur. Maneat igitur Dina nostra, id est anima, apud patrem domi; non egre-

diatur curiosè tracta de domo mentis videre mulieres alterius regionis, ut omissis virtutibus & [bonis] studiis, mundanis serviat lenociniis. Commendatur namque Jacob in Scriptura, eô quod domi habitabat, Esaü fratre venationi vacante. *Factus est*, inquit, *Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Jacob autem vir simplex, habitabat in tabernaculis.* Quid in Esaü venatione, nisi eorum vitia figurantur, qui in exterioribus voluptatibus fusi, carnem sequuntur? Qui & agricola esse dicitur, quia amatores hujus sæculi tantò magis exteriora incolunt, quantò interiora sua inculta relinquunt. Jacob verò simplex domi habitare dicitur, quia omnes qui curis exterioribus spargi refugiunt, simplices in cogitatione & conscientiæ habitatione consistunt. Domi enim habitare, est intra mentis claustra se restringere, & non exteriùs per desideria [se] dispergere, ne dum ad multa foris inhiat, à se ipsis alienatis cogitationibus recedat. Sic ergo extra castra carnis exeamus, & igne spiritus concrememur, ut à cordis claustris, id est à mentis secretis, non recedamus, ibique nos probantes mensam ponamus. Sed quomodo ponenda est hæc mensa cœlestis, & ubi? In corde utique poni debet. Quomodo? Per fidem, ut corde credamus aliud esse quàm videatur. Videtur quidem panis & vinum, sed Caro Christi est, qui pro nobis pependit in cruce, & sanguis, qui pro nobis fusus est in peccatorum remissionem. Apertè enim veritas ait: *Accipite; hoc est Corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Math. 26. 26.
Et iterum: *Hic est Sanguis Novi Testamenti, qui pro multis effundetur.* Quasi Sacramentum aliquod * commodavi vobis, ubi aliud videtur, aliud significatur & continetur. Verba ergo quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt, id est spiritualiter intellecta, vivificant. Non enim sic Sacramentum Corporis & Sanguinis tribuit in escam, ut naturæ suæ * patiatur sectionem, ut morsibus in frusta dilaceretur velut caro quæ in macello venditur, sicut rati sunt carnales, & illi ignari discipuli, qui veritatem audientes dicentem: *Nisi manducaveritis Carnem, & biberitis Sanguinem, non habebitis vitam in vobis*; & dixerunt: *Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Quis potest eum audire? Durus est hic sermo*; Et abierunt retrò. Sermo itaque de tam ineffabili Sacramento durus est, sed infidelibus & incredulis, qui mensam Dominicam in cordium penetralibus ponere non potuerunt, dicentes secundùm Jeremiam: *Mittamus lignum in panem ejus.* Ipse est enim panis qui de cœlo descendit, qui vitam dat mundo, in quem mittunt lignum, qui ejus *veritati*, atque suavitati,

Eucharistiæ doctrina hic explicatur.
* f. commendavi.
* f. patiatur.
Joan. 6. 61.
Jerem. 11. 19.

auditu fidei non obſequuntur, ſed pertinaci mentis duritiâ recalcitrant. His durus ſermo bonus, quia eſt eis odor mortis in mortem; Credentibus verò & acquieſcentibus, eſt odor vitæ in vitam; quemadmodum nun dijudicantibus Corpus Domini, & ad ipſum ſine probatione accedentibus judicium eſt & mors. Ait enim Apoſtolus: *Qui manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat & bibit.* Indignus eſt qui in crimine eſt, qui in voluntate peccandi manet, qui irreverenter tractat, & indevotâ mente accedit; ille reus eſt, teſte Apoſtolo, corporis & ſanguinis Domini, quia de bono malè ſumpto maculam trahit, quia & quæ ſancta ſunt, malis obſunt; & bonis ſunt ad ſalutem, malis ad judicium. Sanctum enim eſt quod in hac menſa accipimus. Nec ideo reus eſt qui accipit, quòd illa res mala ſit, quam accipit; ſed quia * malè malus accipit, quod accipit. In * prandio igitur cavendum eſt malè accipere bonum, quia malè acceptum obeſt malis, ſicut è converſo mala patienter ſupportata proſunt bonis. *Ponat* ergo unuſquiſque *menſam*, id eſt, probet ſeipſum, amando fidei rectitudinem, purgando ſe lamento pœnitentiæ, ut ſi peccata ſunt quotidiana, ſaltem non ſint mortifera; & dimittat confratri acceſſurus ad altare, [dicens:] Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Alioquin judicium damnationis manducat, ſcilicet ſibi, non tibi, ſi bonus es. Securus ergo tolera malum bonus, ut venias ad præmium bonorum, quia non te valet inquinare malus. Nam & Judas cum Petro converſari potuit, ſed eum inquinare non valuit, & ad ipſam Cœnam Dominicam pariter acceſſit; ſed Petrus acceſſit ad vitam, & Judas ad mortem, quam meretur omnis qui non dijudicat corpus Domini, ab aliis non diſcernens cibis. Quidam ſingulari veneratione ac devotionis prærogativâ, ſed indiſcretè ſumunt & negligenter. *Pone* igitur *menſam*, fide ac gemino pede charitatis accedendo, ut illuminetis. Ait enim Propheta: *Accedite ad eum, & illuminamini;* & hîc poſt menſam ſubdit: *Contemplare in ſpecula.* Niſi enim quis per fidem menſam in corde poſuerit, non meretur contemplari in ſpecula, id eſt, in ſcriptura. Ait enim Iſaïas: *Niſi * credideris, non intelliges.* Fides enim inviſibilium & occultorum aperit intelligentiam myſteriorum. Unde vir propheticus: *Bonitatem, & diſciplinam & ſcientiam doce me, quia mandatis tuis credidi.* Et alibi: *A mandatis tuis intellexi.* Non dicit: mandata, ſed: à mandatis: quia mandatorum cuſtodia parit intelligentiam arcanorum. Unde: *Concupiſti ſapientiam? Serva mandata, & Dominus præbebit illam tibi.* Alioquin tibi dicetur: *Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, ſed quæ præcipit tibi Dominus cogita ſemper.* Scilicet, ante perceptam, & poſt perceptam ſapientiam. Ante, ut percipias; poſt pleniùs percipias. Speculæ autem comparantur ſcripturæ, quia ſicut de ſpecula longè proſpicimus, hoſtiumque incurſus & aſſultus prævidemus, ita ſcripturæ intelligentiâ, & longè poſt futura cernimus, & abdita myſteriorum allegoriarumque opacitates, quaſi è longinquo adhuc videmus, quia per ſpeculam & in ænigmate, non ſpeciei revelatione intuemur, hoſtiumque inſidias qui noſtras anticipant vigilias, ſcripturæ inſpectu declinamus. Eademque ſcriptura etiam ſpeculum dicitur, in quo imago cernitur, quia per ſcripturæ ſacræ eruditionem, totius noſtri ſtatûs imago, quaſi ante oculos noſtros verſatur. Sed quantæ dignitatis fuerit hominis prima conditio; quantæ calamitatis hominis prævaricatio; quanti honoris legis promulgatio; quantæ gloriæ gratiæ coruſcatio; quid dederit ac permiſerit Deus; quid abſtulerit diabolus; quid oſtenderit Decalogus; quid reddiderit Chriſtus *? Ideoque ſanctus Jacobus in ſpeculo ſcripturatum inſinuans, ait: *Omnis auditor verbi, & non factor, comparabitur viro conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo; conſideravit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.* Ut igitur in hac ſpecula contemplemur, jugiter ſuper eam ſtemus, ut non intelligenti, qui audit, & non facit; ſed diligenti, [qui] audit, & facit, aſſimilemur; quia *factores legis, & non auditores*, juxta Apoſtolum, *juſtificabuntur apud Deum.* Qualiter verò ſuper hanc ſpeculam ſtandum ſit, ut profunda contemplemur, Iſaïas inſinuat, dicens: *Super ſpeculam Domini ego ſum, ſtans jugiter per diem; Et ſuper cuſtodiam meam ego ſum, ſtans totis noctibus.* Digniſſima eſt hæc ſpecula, ſuper quam jugiter ſtat Propheta, quia in ea cuſtodienda eſt retributio multa, quæ non ſolùm ſpecula, ſed & cuſtodia & menſa meruit vocari; Specula, quia docet & illuminat; cuſtodia, quia cuſtodientes ſe cuſtodit, & protegit; menſa, quia reficit & confortat. De qua dicit Habacuc: *Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor quid dicatur mihi, & quid reſpondeam ad arguentem me.* Super hanc ergo ſtare debemus, cùm Propheta per diem contemplationis, & noctem actionis; ſeu per diem proſperitatis, & noctem adverſitatis, ut ſic contemplari valeamus ea quæ in menſa nobis propoſita ſunt. Non eſt enim

---

Marginalia:

1 Cor. 11. 29.

* ſ. in ſumendo.

* Phraſis Hildebertina Vide Epiſtolam 7. Lib. 1.

Verè boni ſocietate malorum, non fiunt mali.

Pſ. 33. 6.

* Si non credidetis, non permanebitis.

Iſaia cap 7. v. 9

Fides inviſibilium aperit intelligentiam myſteriorum, modo mandata cuſtodias.

Pſ. 118 66.

Eccli. 1. 33.

Eccli. 3. 22.

Scriptura Sacra ſpecula dicitur.

& ſpeculum.

* ſupple: Quis verbis poſſet explicare?

Jacob. 1. 23.

Rom. 2. 13.

Iſ. 21. 8.

Scriptura Sacra eſt ſpecula, cuſtodia, menſa.

Hab. 2. 1.

enim cœlestis illa mensa vacua & inanis, sed pretiosissimis est referta epulis. In hac sunt epulatoria & refectoria fercula, quibus adjuti à spiritualis inediæ fame liberamur, ne oculi mentis præ inopia languëant. Unde Salomon: *Cum sederis ad* Prov 23. 1
mensam divitis, vide quæ tibi apponuntur, & scito te similia debere et præparare. Hoc enim exigit æterni dator convivii. In his verbis verè sumit spiritus consilii voce suavi & terribili. Vox suavitatis erit obedientibus, terroris contemnentibus. Vivent qui recipiunt, peribunt qui rejiciunt: Recipientibus præmia; rejicientibus æterna dabuntur supplicia: Obedientes scribentur; inobedientes proscribentur. Sed quis est hic tantus dives? Hic est puer pauper & sapiens, qui cùm sit dives Deus apud Deum Patrem, voluit pro nobis pauper fieri, ut suâ paupertate nobis divitias cœlestes congereret. Pauper est ergo in nostra infirmitate, dives in sua deitate, Dominus virtutum, Rex gloriæ, qui aufert spiritum Principum, terribilis apud Reges terræ. Cùm igitur ad hujus tam divitis accesseris mensam, non pedum gressibus, sed fidei & charitatis affectibus, diligenter attende mensæ eminentiam, & appositorum gratiam. Mensa quippe hæc tripliciter intelligitur, sacramentum scilicet Eucharistiæ, Incarnationis mysterium, Scripturæ Sacræ doctrina. In his quidem homo interior opulentâ cœlestique refectione saginatur, secundùm illud: *Replebi-* Ps. 64. 5.
mur in bonis domûs tuæ. Hæc est apotheca gratiæ, cellarium Spiritûs Sancti, paradisus omnium pomorum, ubi quæque anima reperit quod sibi expedit. In hac igitur mensa dives ille, cujus inestimabiles divitias Apostolus evangelizat, regia & delicata nobis proposuit fercula super mel & favum, fidelium palatis dulcia fercula, scilicet humilitatis & pacis, dilectionis, obedientiæ, perseverantiæ, prima bonæ comessationis dapes humilitas, tribus contexta * funiculis. Prima enim species, quâ subjicitur quis majori, nec præfertur æquali, quæ vocatur sufficiens; secunda, quâ subjicitur quis æquali, nec se præferr minori, quæ dicitur abundans; tertia, quâ subditur quis minori, quæ dicitur consummans atque perfecta. Hanc dives ille implevit, qui non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis, ad humilitatis virtutem nos provocans verbo & exemplo, ut illius præcipuus magister, cùm ait: *Discite à me,* Math. 11. 29.
non quod Filius Dei sum, vel quod Rex Regum; non quod Patri coæternus & cooperans, *sed quia mitis sum & humilis corde.* Rectè utique apposuit corde; quia perfectio & veritas humilitatis, non in habitu

Eucharistiæ magnificum convivium, ibi triplex mensa.

* f. ferculis.

Tres sunt gradus humilitatis, subjici majori, æquali, minori.

exteriori, vel in verbo consistit, sed in cordis affectu, sanctæque actionis usu, qualiter eamdem dives ille implevit, non solùm quando se exinanivit, sed cùm linteo præcinxit se, pedesque Discipulorum lavit, dicens: *Scitis quid fecerim vobis, ego* Ioan 13.
Dominus & Magister: Lavi pedes vestros, & vos alter alterius lavetis pedes; quasi ut non dedignarentur servi id exhibere conservis, quod Magister Discipulis, Dominus servis impendit. Non est enim Discipulus super Magistrum, nec servus super Dominum. Sufficit Discipulo ut sit sicut Magister suus, & servo sicut Dominus suus. Hoc igitur cœleste ferculum in mensa divitis sic edamus, ut abjectâ cordis oculorumque elatione, in humilitatis statura Christi teneamus formam, retribuentes diviti quod de mensa ejus accepimus. Vera autem humilitas duobus expletur modis; Despectione rerum exteriorum; abjectione, sive abdicatione propriæ voluntatis. Nisi enim quis exteriora contemnat, sentiens in eis non esse veram felicitatem; nisi etiam se ipsum abjiciat, considerans opus suum, non alterius, magis in oculo suo trabem, quàm in alterius oculo festucam attendens; non præsumens ambulare in mirabilibus super se, ut voluit Simon Magus, ambiens virtutem apostolicam, non vitam, gloriam quærens, non gratiam; nisi etiam propriam voluntatem abneget, * vim faciens propriæ perditioni, virtute humilitatis caret. Secundum est ferculum quod dives ille duobus modis in terris, verbo scilicet doctrinæ, & exempli formâ, nobis commendavit. Verbo, cùm ait: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Math 5. 9.
Et alibi: *Sal habete in vobis, & pacem habete inter vos.* Apostolus quoque ait: *Pacem* Marci 9. 49.
habete cum omnibus, si fieri potest, quod ex vobis est. Exemplo, quia ipse pacificavit cœlestia & terrestria. Unde Apostolus: *Pacificans ea quæ in cœlis & quæ in terris per* Coloss. 1. 20.
sanguinem suum, qui etiam in se populos duos conjunxit, evangelizans pacem his qui longè sunt, id est Gentilibus; Et his qui propè, id est Judæis. Unde Apostolus: *Ipse est pax nostra, quia ipse pacificavit cœ-* Ephes 2. 14.
lestia & terrestria. Unde Apostolus: *Ipse est qui fecit utraque unum.* Ideoque in ejus Nativitate primo canticum legitur pacis decantatum ab Angelis: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis;* per restaurationem scilicet cœlestium ac terrestrium. Gloria est Deo in excelsis, ubi ab Angelis laudatur, quia ruina Angelica de hominibus reparatur. Et in terra: Facta est pax hominibus, non aliis, sed his qui sunt bonæ voluntatis. Vel Deo: Gloria in excelsis, & in terra, id est ab Angelis, quorum numerum rein-

Humilitas in duobus consistit, contemptu rerum, contemptu sui.

* f. viam.

Angelorum ruina per homines reparatur.

regravit, & hominibus quos redemit. Et facta est pax hominibus bonæ voluntatis; Vel Deo, id est per Deum, gloria est in excelsis; Et in terra pax hominibus, id est gloriantur Angeli in cœlis, & pacem habent homines in terris, sed cùm sunt bonæ

Ps. 71. 7. voluntatis. Unde Propheta: *Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis.* Et alibi

Is. 27. 5. Isaias ait: *Dabis pacem super pacem.* Et item: *Pacem facies nobis*, pacem scilicet immortalitatis & glorificationis, [quæ] sequitur pacem reconciliationis, sicut ait

Joan. 14. 27. [Christus] Apostolis: *Pacem meam do vobis; pacem relinquo vobis.* Do pervenientibus, relinquo peregrinantibus; id est dabo triumphantibus, relinquo militantibus;

Judæ Christus nec consortium, nec osculum denegavit. Matth. 26. 50. qui etiam proditori Discipulo tantam pacem exhibuit, ut in convivio & in osculo, & in aliis eum non vitaret, sed amicum eum vocaret, dicens: *Amice, ad quid venisti?* Cui similes [non] sunt hodie, qui verbo tenùs aliis pacem offerunt, venenum aspidum sub labiis suis habentes, sub prætextu pacis magis nocentes. In Judam tunc introivit sathanas, ut proderet Magistrum, & quotidie illi similes multos replet, qui fratr● rodunt quos conveniunt, & seducunt proximum; fraudibus, non opitulationibus studentes, qui non dormiunt, nisi malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Horum igitur malignissimam tergiversationem declinantes, ferculo pacis de mensa pacifici divitis, qui cùm malediceretur, non maledicebat, vescamur, tripliciter pacem custodientes, ad nos, ad Deum, ad proximum; sic enim

Pax triplex, ad nos, ad Deum, ad proximum. virtus pacis expletur in nobis, si pacem ad nos habemus, misericordes animæ nostræ. Qui enim sibi nequam, cui bonus? Qui sibi hostis, cui amicus? Incipiat ergo pax à nobis. Hostes interiores, id est motus carnis, ipsamque carnem reluctantem lascivientemque dominio rationis coërcentes, ut in area cordis nostri, animalia munda cum immundis quiescant, & Daniel inter leones intrepidus cubet. Ad Deum quoque pacem habeamus. Offendiculis [a] peccavimus, ipsam naturam dulcem, non amaricantem habeamus. Et ad proximum: Quod nobis fieri nolumus, aliis non facientes; potiùs quæcumque volumus ut faciant nobis homines, eadem illis faciamus, & cùm omnia bene fecerimus, dicamus

Luc. 17. 10. quia: *Servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus.* Tertium succedit ferculum, scilicet dilectionis, quam dives ille convivis proposuit, eam nobis commendans

Rom. 5. 8. opere virtutis, & gratiâ doctrinæ. *Commendat enim Deus charitatem suam in nobis*, ut ait Apostolus, *quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*; Quô nihil majus, nil excellentius nobis exhibere valuit. Hæc est enim gratia sine merito, opus sine exemplo. *Majorem enim hac* Joan. 15. 13.
dilectionem, teste veritate, *nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Veritas dicit *pro amicis*, discipulis veritatis; Paulus dicit pro inimicis, quia ad hoc Christus pro inimicis posuit animam, ut eos faceret amicos. Posuit ergo animam, non tantùm pro amicis, qui tunc erant, sed pro inimicis, ut verteret inimicos in amicos, ut tantum dilectionis exemplum nostros gressus perficeret in semitis suis. Unde Petrus: *Christo igitur* 1. Pet. 4. 1.
in carne passo, & vos eâdem cogitatione & 2. 21.
armamini. Et alibi: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*, ut scilicet Christo tanquam præceptori Chorus fidelium consonando respondeat imitatione, vel gratiarum actione. Quod mysterium illo psalmi titulo insinuatur, ubi dicitur: Pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman * Israëlitæ. Maheleth interpretatur, *chorus*, quo intelligitur concordia charitatis; Eman interpretatur, *frater ejus*, scilicet, Christus. Fratres autem ejus hi sunt qui cum Apostolo in cruce Domini gloriantur, qui sunt veri Israëlitæ, id est, Deum videntes. Illi ergo intelligunt passionis mysterium à divite celebratum, nobisque propositum ad respondendum, id est, ut ei respondeamus imitando, & gratias agendo; Sed hoc non valet, nisi fiat in Maheleth, id est, in choro, sive in concordia charitatis, secundùm illud Apostoli: *Si* 1. Cor. 13. 3.
tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Sic igitur respondeamus diviti, cujus odor nos excitat & commulcet sicut odore agri pleni; de quo Sapientia: *Vidisti virum* Prov. 22. 29.
velocem in operibus suis, coram Regibus stabit, nec erit ante ignobiles. Quantus est vir iste! Qualis est hic dives, qui velox in opere stat coram Regibus tantùm, non coram ignobilibus; quia non videtur nisi à sapiente, cujus oculi in capite ejus? Justificabitur enim sapientia à filiis suis. Si ergo tu es filius sapientiæ, vidisti virum de quo Zacharias: *Ecce vir, Oriens nomen* Zach. 6. 12.
ejus; id est, intellexisti sapientiam quæ ex patre prodiit, primogenita, contra quam non est sapientia, nec prudentia, nec consilium. Hic est vir velox in opere suo. Alii magis sunt veloces in lingua, quàm in opere, qui dicunt & non faciunt;

* Ps. 87. habetur Ezrahitæ, non Israëlitæ.

[a] Hic aliquid supplendum videtur, hoc scilicet modo: *Peccavimus, ergo pœniteamus; ipsam naturam non dulcem, sed amaricantem etiam in pœnitendo habeamus.*

Sed vir iste, id est, Christus, priùs operis velocitatem ostendit, quàm verbi, quia cœpit priùs facere, quàm docere. Hic ergo velox est & strenuus in opere bono, qui ut gigas inperturbabiliter, irrevocabiliter exultavit ad currendam viam, qui coram Regibus stetit, non ante ignobiles, id est, coram Apostolis, cæterisque fidelibus, de quibus Scriptura : *Cor Regis in manu Dei est, & quocumque voluerit * vertet illud.* Et alibi : *Et nunc, Reges, intelligite, erudimini qui judicatis terram.* Et Isaïas : [a] *Erunt Reges nutricii tui : & Reginæ nutrices tuæ.* Et in Habræo dicitur : Rex, ad Deum tuum tu nobis es. Coram talibus stetit, quia eis aperuit aurem, & linguam eruditam, ut sciant lapsum sustentare verbo. Et iterum : Aperuit mihi aurem, ut audiam. Quasi magistrum dicitur coram eis meritò stetisse, quibus mysterium regni noscere, & opera principe digna facere dedit. Ante ignobiles verò non stetit, id est, vitiorum immunditiâ degeneres, qui non ex Deo nati sunt, sed ex patre diabolo, ut illi quibus Christus dicit : *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri facere vultis.* Magnus est ergo vir velox, qui coram Regibus, non coram ignobilibus stetit, quia per eum oculi Regum illuminantur, & ignobilium obscurantur. Reges surgunt, & ignobiles ruunt. Positus est enim hic in ruinam & in resurrectionem multorum. De quo Isaias : *Princeps quæ digna sunt Principe cogitabit, & ipse super Duces stabit.* Hic ergo Princeps Principum, & Dux Ducum, sicut opere charitatis eminentiam nobis commendavit, ita & verbo quasi idem ferculum iterans, nobis in mensa apposuit, dicens : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Quàm salubris jussio, & pietatis plena, quâ præcipit ut nos invicem diligamus, *sicut dilexit nos*, id est, *ad quod dilexit nos.* scilicet, ut filii simus, ut vitam habeamus. Omnis quippe homo diligendus est in Deo, vel propter Deum, id est, quia justus est, vel ut justus sit. In quantum peccator est, non est diligendus, sed persequendus. In quantum homo est, diligendus est propter Deum. Quatuor enim diligenda nobis commendat Catholica doctrina. Unum scilicet quod super nos est, id est, Deum. Alterum, quod nos sumus, id est, nos ipsos; Tertium, quod juxta nos est, id est, proximos; Quartum, quod infra nos est, id est, corpus nostrum diligere debemus; magisque animam proximi, quàm corpus nostrum; quia supernæ ac summæ beatitudinis animus capax est, non corpus. *Vita namque æterna est*, ut Veritas ait, *cognoscere Patrem, & quem misit Jesum Christum esse unum & solum verum Deum.* Sed quia amor carnalis & vitiosus, abominabilis est & tartareus, quo se invicem malè diligunt [homines,] inter illum & verum amorem distinguens, Veritas ait : non simpliciter, *diligatis*; sed adjecit : *sicut dilexi vos*, modum diligendi insinuans. Quod verò *novum* dicit *mandatum* charitatis, non est hæc novitas referenda ad temporis instantiam, sed ad charitatis efficientiam. Nam vel in veteri lege idem mandatum continetur. Legitur enim in Deuteronomio : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua.* Et in Levitico : *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Non igitur novum dicetur conditione novitatis, sed vetustatis consumptione, & Dei imaginis * revocatione, quæ filios iræ facit filios gratiæ; filios diaboli, filios Christi; filios tenebrarum, filios lucis. Unde Sapientia : [b] *Sit tibi fons aquæ vivæ, priùs cui non communicet alienus.* Hic est fons charitatis, quam habere & malus esse nemo potest. Fidem quidem, & scientiam, & prophetiam, & alia dona ac sacramenta potest quis felle malitiæ imbutus habere, sed non charitatem. Hæc est vestis nuptialis, quâ induti securè discumbunt convivæ. Hâc carens pellitur foras; hæc est vestis inconsutilis desuper contexta per totum, quæ à militibus non est scissa, sed uni * fortè attributa. Hâc veste pellitur frigus, quo frigebat Petrus se calefaciens ad prunas Caiphæ. De hac Salomon ait : *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.* Sicut enim mors separat animam à corpore, sic amor Dei à temporalium amore; & sicut* infernus nullus miserorum cruciatus mitigatur, nec à pœnæ severitate reflectitur, ita charitas nullius hostilitatis tentamentis revocari potest à cura nostræ salutis. Hanc speciali laude commendans Apostolus, & cæteris præferens, ait : Major horum est charitas. Et item : Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro : *Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.* Et Veritas ait : *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si diligitis me, & sermonem meum servabitis.* Probatio enim dilectionis exhibitio est operis. Attendite igitur, Fratres, quàm pre-

Margin notes: Prov. 21. 1. — * Volg. Inclinabit. — Ps. 2. 10. — a Isaia 50. v. 4. — Joan. 8. 44. — Isaia 32. 8. — Joan. 13. 34. — Quatuor sunt à nobis diligenda. — Proximi anima plus diligenda quam corpus nostrum. — Mandatum charitatis quomodo est novum. — Deut. 6. 5. — Levit. 19. 18. — * f. renovatione. — b Prov. 5. 16. & 17. — * forte. — Cant. 8. 6. — * f. in inferno. — Charitatis elogium. — 1. Cor. 13. 1. — Joan. 13. 35.

[a] In Isaïa sic legitur : *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est verbo: erigit manè, manè erigit mihi aurem, ut audiam quasi Magistrum.*

[b] Sic habet textus : *Deriventur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas divide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui.*

tiosum, quámque necessarium sit charitatis ferculum, quæ si desit, frustra habentur cætera; si verò adsit, habentur omnia. Hæc est sola quæ dividit inter filios regni & filios perditionis; & sicut corpus sine anima mortuum est, sic anima sine charitate mortua deputabitur. Hoc est ergo novum ferculum in mensa evangelica, quod appositum in legali mensa veteri, apposita fiunt fercula, non reficientia, sed famis incentivum generantia. Unde legis homines canticum vetus cantabant, oculum scilicet pro oculo, dentem pro dente. Christi verò Ecclesia novo exultat *[Ps. 39. 4.]* cantico, dicens: *Immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro;* Canticum scilicet pacis, dilectionis, redemptionis, glorificationis. Sumamus igitur de mensa divitis hoc ferculum novitatis, quod, sicut panis, cor hominis confirmat, in cujus fortitudine ambulavit Elias quadraginta dierum itinere, nullam passus lassitudinem. Quintum sequitur ferculum, scilicet, obedientiæ, quam nobis per Apo- *[Hebr. 13. 17.]* stolum commendat, dicens: *Obedite præ- [Rom. 13. 1.] positis vestris.* Item: *Omnis anima potestati [1. Reg. 15. 23.] subdita sit.* Et per Samuelem: *Tamquam genus ariolandi est, repugnare; & quasi scelus idololatriæ, nolle custodire, & nolle acquiescere.* Ex opposito inobedientiæ malo, *[Quantum sit bonum obedientia.]* intelligitur obedientiæ bonum, quam ut diligentiùs nobis servandam intimaret, *[Philipp. 2. 8.]* *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem*, non quamlibet, *sed crucis*, quæ ignominiosior. Grande malum inobedientiæ, & magnum bonum obedientiæ. Per inobedientiam Angelus de cœlo corruit, & homo de paradiso exiit. Per obedientiam enim [bomo] ad consortium ascen- *[Ps. 112. 7.]* dit angelicum, secundùm illud: *Suscitans à terra inopem .... ut collocet eum cum Principibus populi sui*, id est, cum Angelis. E *[Ps. 100. 7.]* contra verò dicitur: *Non habitabit in medio domûs meæ qui facit superbiam.* Restat ultimum in enumeratione ferculum, in fine, quia ad finem ducit, à divite nobis propositum, feilicet, perseverantiæ, quam *[Joan. 13. 1.]* dives actu nobis proposuit; quia *cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos;* & verbo *[Math. 24. 13.]* per Christum ipsum dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Et alibi: *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Qui legitimè certaverit, coronabitur. Hæc est vestis polymita & talaris, quam Jacob fecit Joseph *[Gen. 37. 3.]* filio suo præ cæteris dilecto. Joseph interpretatur, *accrescens*, id est, quilibet fidelis gratiæ muneribus accrescens; sed per hoc non coronabitur sine talari tunica, id est, perseverantia, quam habet quicumque bonum incipit, nec desistit. Audisti quæ in triplici mensa divitis tibi proposita [sunt fercula.] Ad hanc igitur cùm sederis te humilia ad credendum, ut exalteris ad intelligendum. Est enim sessio humilitatis, & exaltationis. *Contemplare in specula.* Pensa scilicet jugiter, *repone* fideliter, amplectere fide suaviter *quæ tibi ap- [Prov. 23. 2.] ponuntur, ut similia prœpares. Statue cultrum in gutture tuo*, sicut Sapientia te docet, dicens: *Cùm sederis cum Principe ut comedas, diligenter attende quæ sunt apposita ante faciem tuam, & statue cultrum in gutture tuo.* Guttur pro locutione posuit, quia in gutture vox; cultrum pro discretione, quia eo secamus. Sedens ergo ad mensam scripturæ ut comedat, cultrum in gutture statuit, [a] *cum his qui sapientia eloquia sedulus meditatur, discreta ex ore verba depromit, non alia sæpius in lingua, quàm cœlestis oraculi verba volutat.* Hoc autem facit qui in potestate habet animam suam, id est, qui nobilem sapientis animi statum inter errores fallentium & noxia suggerentium eligit & conservat. Si ergo sederis cum Principe Christo, ut cœlestis verbi pane reficiaris, diligenter attende quæ scripta sunt, & discretionem sacræ lectionis in tua locutione Deo conserva. Si tamen talis es & tam eruditus, quod in potestate habeas animam tuam. Ut autem hoc dignè faciatis, *surgite Principes, arripite clypeum, comedentes & bibentes.* Principes sunt electi viri spirituales, Deum timentes; hi priùs surgunt, deinde clypeum arripiunt, ut sic comedant & bibant. Surgunt autem de tenebris & umbra mortis, deponentes imaginem terreni, assumentes imaginem cœlestis, secundùm illud Apostoli: *Sicut portawimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. [1. Cor. 15. 49.]* Ita ergo surgentes clypeum arripiamus armaturæ apostolicæ, quo ignea diaboli tela restinguamus. Unde ait: *Accipite armaturam Dei, [Eph. 6. 13.] ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Quæ autem & qualis sit illa armatura, consequenter exponit sex vir- *[Armatura Dei quibus constet virtutibus.]* tutum titulis milites Christi muniri ac præarmari describens; scilicet, cinctorio continentiæ, quâ lumborum, ubi est virtus diaboli, luxuriam refrænamus; Loricâ justitiæ, quâ unicuique quod suum est reddimus, & calceamentis geminæ dilectionis, quâ pedes muniuntur nostrorum affectuum, ne terram tangant, ne spinis vitiorum, tribulisque hæreticorum dogmatum lacerentur, ut fiducialiter super scorpiones ambulemus. Addit quoque fidem

[a] Aliter: *Cùm eorum qui sapientia eloquia protulerunt, dicta meditatur, & discreta ex ore suo verba depromit, nec aliâ sæpiùs linguâ, quàm cœlestis oraculi verba volutat.*

pro scuto, quo velut unico fundamento, aliarumque virtutum munimine, in hoc bello firmiter subsistamus, assultuumque jacula repellamus, ne viscerum nostrorum vitalia confodiant. Tribuit etiam pro galea spem salutis. Hæc caput mentis nostræ obvolvit; Eâ enim mens nostra sursum erigitur, ad invisibilia sublevatur, Salvatorem Dominum expectans in præmium. Talibus armis splendidis & insuperabilibus armati, hosti non cedimus. Ad ipsum verò feriendum fugandumque additur gladius spiritûs, id est, quem spiritus tribuit; scilicet verbum Dei. Hic est gladius bis acutus, de temporalibus docens, & de æternis illorum consolationem in ve-
* f. possessionem. teri, istorum * perfectionem in novo testamento promittens. Promissio enim temporalium ad unam partem gladii, promissio sempiternarum ad alteram partem gladii pertinet. De hoc gladio Dominus ait: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Cùm igitur surrexerimus, atque Davidicæ turris armaturam assumpserimus, *comedamus & bibamus.* Talibus enim suavis est & vitalis cibus potus ac Salvatoris. Unde in Canti-
Cant. 7. 9 co: *Guttur tuum sicut vinum optimum dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum.* In gutture, carnis esus Dominicæ; In vino, pretiosi sanguinis potus declarantur. Hunc autem panem vitæ & intellectûs; hunc calicem Salvatoris dignum dari dilecto ad potandum, ruminandumque labiis & dentibus. Non est dignum rem tam sacram, vel possibile dari, nisi dilecto, de quo Pater: Hic est Filius meus dilectus, à quo solo est præparatio ejus. In cujus verbo, scilicet: *Hoc est corpus meum;* &: *Hic est sanguis meus,* naturæ convertuntur genera, nec ab aliis dignè sumitur, nisi à labiis & à dentibus illius, id est, *contemplantibus in specula,* qui cordis orisque labiis confitentur ac
* f. investigatores. dentibus, fideles * investigationis, veritatem repertam in memoriæ alvum traji-
Cant. 5. 1. ciunt. Talibus dicit sponsus: *Comedite, amici, & bibite, & inebriamini, charissimi;* Jucundus & liberalis Dominus convivas suos ad epulandum invitat. Attende tibi ipsi, qui hæc audis, & quem ad epulas invitat, qui esuriens ac sitiens à te pasci desiderat. Cùm jejunasset, inquit Evange-
Math. 4. 2. lista, esuriit, & Samaritanæ dixit: *Da mihi bibere;* & pendens in cruce, dixit: *Sitio.* Jam diu esurientem & sitientem Dominum nostram salutem, jejunum impudenter reliquimus, cibum desiderabilem ei negavimus, quia in malis obstinati ac pertinaces, pœnitentiæ remedio errata corrigere neglesimus. Tempus est jam nos de somno surgere; nunc enim propior est nostra salus, quàm cùm credidimus. Jam enim instat dies nostræ redemptionis; Jam incipit solutio nostræ captivitatis. Jam tempus est ut Jacob speciem in nos transfigurantes, de cibis domesticis atque sapidis Isaac nostrum, id est, Christum, in cujus Nativitate Deus fecit risum Saræ, reficiamus, ne, quod absit, judicemur arguendi de ingratitudine. Offeramus igitur magno Patrifamilias, cujus convivæ existimus, cibum fidei & justitiæ, humilitatis escam & munificentiæ, quia cum superbo oculo & insatiabili corde non edit. Qui autem sic comedunt & bibunt in mensa divitis, amici sunt jam in præsenti, sed carissimi erunt in futuro, ubi de Jacob fient Israël, id est, de luctatoribus Deum videntes; de fide pervenient ad cognitionem, de via ad patriam, de cursu ad requiem; ubi inebriabuntur ab ubertate domûs Dei, ac torrente divinæ voluptatis potabuntur. Quod nobis præstare dignetur qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN COENA DOMINI. XXXVI.

SERMO TERTIUS. *Ex Andegavensi.*

*Convertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus inquinamentis vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas; Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, & facite vobis cor novum, & spiritum novum; Et quare moriemini, Domus Israel? Nolo mortem * peccatoris, dicit Dominus. Revertimini, & vivite.* Ezech. 18. 30. * Vulg. habet morientis.

Attendite, Fratres, quàm dulci voce, quàm paterno affectu, revocat nos Pater mitissimus, Pater misericordiarum, Deus totius consolationis, qui alibi per Prophetam dicit: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Fidelis ac divinus Ps. 33. 12. sermo, alacri devotione suscipiendus! Non vos alienat, non vos exterritat, sed paternali voce ad emendationem invitat; Dat locum pœnitentiæ, dum promittit spem veniæ. Hostes per peccatum fuistis, & tamen vos filios vocat, dicens: Venite, filii. Dum filios vocat, vult ut Patrem recognoscaris. Fuistis [filii] Belial, Sathanæ habitaculum; & vos tamen Domum Israël vocat, dicens: Quare moriemini, Domus Israël? Qui scilicet debetis esse filii Israël, Abraham, & Jacob, de quibus dicitur: *Non est Deus morientium, sed viventium.* Inveterastis in terra aliena; cum mortuis deputati estis, & clementissimus Pater novitatem monet, inquiens: *Facite vobis cor novum & spiritum novum.* Ecce quantis titulis suæ in nos dilectionis nos consolatur & erigit. Suavis enim Do-

minus omnibus invocantibus eum, sed invocantibus eum in veritate, id est, propter ipsum, qui est veritas. Non enim eum in veritate invocant, qui ob aliud, non propter ipsum eum quærunt. Mendaces sunt illi * instantis & vani; sed istis in regione umbræ mortis [sedentibus,] ipse tamen vitam promittit dicens: *Revertimini, & venite.* Quod fit per pœnitentiam, sicut mortui fuistis per peccatum. Est enim pœnitentia secunda post naufragium tabula. Vos ergo, filii, qui hucusque peccando recessistis, pœnitendo, bene operando redite. Descendit enim à Deo qui peccat; elongat se à Deo, non loco, (quia ubique est Deus totus) sed dissimilitudine. Unde in fine talibus dicturus est: *Nescio vos, discedite à me, operarii iniquitatis.* Et Propheta ait: *Non habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Venite ergo, filii, & si nesciatis viam, & modum ascendendi, audite me qui sum via, & ego docebo vos timorem Domini, ut rem utilem, scilicet, quomodo Deum timeatis; quia, ut ait Salomon: *Timor Domini, principium sapientiæ. Sapientiam & doctrinam stulti despiciunt*, scilicet, rectitudinem divini dogmatis, & puritatem sanctæ conversationis. Qui ergo ad sapientiam, spiritualium deliciarum matrem, ascendere cupit, basim divini timoris in corde suo statuat, quia timor Domini initium est sapientiæ. Bonus est scilicet intellectus, sed si intelligatur, sed si intelligibiliter habeatur, ut scilicet sapientiæ sale, ac dilectionis igne condiatur, quatenus victima, Dei altaribus digna efficiamur. *Omnis victima*, inquit Veritas, *igne salietur, & omnis victima sale salietur.* Ut enim sale à carnibus vermis arcetur, ita sale sapientiæ, ac condimento continentiæ in nobis cohibentur incentiva vitiorum; & sicut igne consumebatur holocaustum in altari, ita flammâ charitatis absumitur quicquid in nobis est noxium. Fortis est enim ut mors dilectio; quia sicut morti nihil resistit, cùm venerit, quin etiam quod ante fuerat, in alium statum convertat; ita charitati, cùm venerit, nihil obviare valet, quæ etiam, quod ante fuerat, immutat; quod vetus fuerat, innovat. De qua Veritas ait: *Ignem veni mittere in terram*, id est, charitatem in corda hominum, *& quid volo, nisi ut accendatur*, intus in affectum, & exteriùs in effectum. His enim duobus modis ardet ignis dilectionis. Unde sponsus ad sponsam ait: *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* In corde enim cogitatio, & in brachio notatur operatio. Ponimus ergo Christum ut signaculum super cor nostrum, cùm ipsius jugem retinemus memoriam, tanquam amore nominis ejus sigillatum sit cor nostrum, ne pravæ suggestionis phantasma subrepat, sicut solet signum aliquod digito vel brachio alligatum circumferri ob frequentiorem alicujus rei memoriam; Ponimus eumdem ut signum super brachium, cùm ea quæ fecit & docuit, ita opere implere studemus, quasi vera sint exempla virtutis. Ad hoc autem faciendum quasi janua est timor Domini. Janua enim conversionis metus est ultionis. *Timete ergo Dominum, quoniam non est inopia timentibus eum.* Inopia scilicet primùm spiritualis boni, quia quærentibus primùm regnum Dei, Veritatis testimonio, omnia adjiciuntur. Unde & sponsa ait: *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Dextera enim vita æterna intelligitur; Læva, præsentis vitæ subsidia. Læva ergo ejus est sub capite, cùm corda fidelium per participationem sacramentorum, per pignus spiritûs, per scripturarum solatia confortantur. Dextera amplexabitur, cùm post hanc vitam cœlestia præmia recipientur. *Timete igitur Dominum, quoniam non est inopia timentibus eum.* Non mundum timendo convertimini, non à quibusdam, sed ab omnibus iniquitatibus vestris; quia, ut ait Jacobus: *Si quis totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus;* quia cætera servata ei ad salutem non prosunt. Agite ergo pœnitentiam, quod est verè converti ab omnibus iniquitatibus vestris, *& non erit vobis iniquitas in ruinam;* quia ingemiscente peccatore in toto corde suo, omnium iniquitatum ejus non recordatur Deus ad ultionem æternam. Projicite ergo à vobis pœnitendo, confitendo omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis opere, sermone, cogitatione, ut à triplici morbo resurgatis. Unde Dominus tres mortuos resuscitasse legitur tribus locis diversis, ac differentem in eorum resuscitatione impendisse operam, ut peccantium juxta suæ discessionis ordinem, facilior aut difficilior ostenderetur * nominatio. Puellam namque Archisynagogi filiam, in domo; Juvenem viduæ unicum, extra portam; In sepulchro autem Lazarum resuscitatum; quibus tribus, omnium mortaliter peccantium species designantur. Omnis enim damnabiliter delinquens aut in domo jacet mortuus, aut in porta, aut in sepulchro. In domo moritur, qui peccato voluptatis occultæ perimitur. In porta, qui delicto oris vel operis publicè peccato gravatur. Sepulturæ verò aggere premitur, qui usu noxiæ consuetudinis pressus gravatur, atque suarum patentium cicatricum fœtore circumjectos corrum-

Marginal notes: * f. inconstantes. — A Deo se elongat qui peccat. — Math. 25. 41. — Ps. 5. 6. — Prov. 1. 7. — Marc. 9. 48. — Luc. 12. 49. — Charitatis duo fructus, affectus, & effectus. — Cant. 8. 6. — Ps. 33. 10. — Cant. 2. 6. — Ps. 33. 10. — Jac. 2. 10. — Tres mortui variè à Christo, & variis in locis resuscitati. — * f. resurrectio, seu etiam appellatio. — Idem dicit Ser. 31.

pit. Sed hos misericors & miserator Dominus ad vitam revocat, quia divina gratia, non solùm occultis, verùm & apertis iniquitatibus mortuos, & mole pravæ consuetudinis depressos sui respectu luminis illustrat. Hinc evidenter datur intelligi, quia publica noxa publico eget remedio, levis autem & secreta, facili & occultâ possunt deleri pœnitentiâ, quia puella in domo jacens paucis arbitris surgit, & eis præcipitur ut nemini dicant. Juvenis extra portam, multâ turbâ comitante & vidente. Lazarus de monumento in tantùm vocatus intonuit, ut propter hoc multi abirent ex Judæis, & in illum [Jesum] crederent, & turbæ cum palmis Domino occurrerent. Et quia faciliùs suscitatur qui leviùs delinquit, puellam paucis alloquitur, qui eam non mortuam, sed dormientem asserit, in quo animam similem cito suscitari demonstrat. Juvenem pluribus corroborat, dicens: *Tibi dico: Surge*; quia tales animæ aliquando difficiliùs reviviscunt. Ad monumentum Lazari fremens turbatur, lacrymatur, magnâ voce clamat: *Lazare, veni foras*; Similiter longâ peccandi consuetudine pressus, vix, & quasi cum multo labore suscitatur. Quartum mortuum nuntiante discipulo Dominus agnovit, nec resuscitare voluit; quo illi significantur qui labiis iniquis ac linguis dolosis libenter acquiescunt, qui vix aut numquam à vitiis resurgunt, quia oleo peccatorum impinguatis capitibus eorum, consilium sapientiæ contemnunt, dicentis: *Convertimini ad correctionem meam; En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea*. Contra adulationis quippe atque dolositatis vitium Sapientia proponit remedium, inquiens: *Vobis proferam spiritum meum, & ostendam verba mea*. Unctio enim Spiritûs Sancti, quæ docet nos de omnibus, ac Dei verba in remedium esse contra linguas dolosas, vir propheticus erat expertus, cùm dicebat: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagitta potentis acuta, cum carbonibus desolatoriis*. Sagittæ namque potentis verba sunt Salomonis, quæ cordi humano infixa faciunt in eo vulnus, non livoris, sed amoris, quæ naturaliter virtutis potentiâ, adulantium superat linguas, si addantur carbones desolatorii, id est, exempla Sanctorum de iniquitate conversorum, qui rectè carbones & desolatorii dicuntur. Ut enim carbones de mortuis carbonibus reviviscunt, & adhibitis aliis alios incendunt; ita Sancti priùs mortui, igne charitatis calefacti revixerunt, quorum exemplis aliis propositis accenduntur & ipsi, regnumque peccati in eis destruitur, ac desolatur. Opponamus igitur labiis iniquis, ac linguis dolosis cœlestium eloquiorum sagittas, atque Sanctorum paradigmata, ut unctio Spiritûs in nos abundet, & oleum peccatoris exsiccet, ne [cum] quarto mortuo, mortis detenti nexibus sepeliamur. De quo sic respondet Veritas: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*. Sepeliunt enim mortui mortuum, cùm peccatores adulando indignis falsisque laudibus peccantem deliniunt, dumque extinctum quasi sub verborum suorum aggere abscondunt. Contra quos consulens tibi Sapientia, ait: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint: Veni nobiscum, ne ambules cum eis; pedes enim eorum ad malum currunt*. Vide quàm materno affectu nos alloquitur Sapientia, monens non acquiescere malis, si nos lactaverint adulando, vel ad non facienda impellendo, vel commissa indignis favoribus extollendo. Tales igitur fugiatis, quorum colloquia perversa bonos mores corrumpunt. Aliter enim agentes tanquam parvulos & stultos arguit Sapientia, dicens: *Usquequo, parvuli, diligitis infantiam, & stulti, quæ noxia sunt, cupitis*. Arguit vos qui hactenus dilexistis infantiam. Sapientia corripit vos, & vir justus increpat in misericordia, id est, Christus, qui quos amat arguit & castigat, qui post iram miseretur, & post flagella coronat; post passionem sanat, post ejectionem recipit. Ejecit nos extra Ecclesiæ castra, quasi peccati leprâ respersos, paternam exercens severitatem; *hodie* nos recipit; *hodie* intra castra nos reducit in tabernaculo; Nos recipit quasi à lepræ contagione curatos. Operatur enim ipse in ministris suis, in quibus & loquitur. *Non enim*, inquit, *vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*. Et Apostolus ait: *An experimentum ejus quæritis qui in me loquitur Christus?* Quod ergo ejus ministri faciunt, non incongruè ipse agere dicitur, qui in eis operatur. Ut ergo olim in testamento veteri, per Sacerdotes Leviticos, contaminatos lepra discernebat, & eos à tabernaculo & castris separabat, donec mundati ostenderent se Sacerdotibus, ut per eos in tabernaculum introducerentur, offerentes munus secundùm legem; ita nunc per evangelicos ministros, eos qui leprâ peccati vitiati sunt, ac per eos extra Ecclesiam ad pœnitendum missi, per eosdem in Ecclesiam introduci pœnitentiâ mundatos decrevit; ita ut vicariis ejus se ostendant, offerentes pro emundatione munus, non hircorum, aut vitulorum, sed justitiæ sacrificium, hostiam vivam, sanctam, Deo placentem; ut scilicet faciant sibi cor novum, & spiritum novum qui spiritum veterem habuerunt; & portent

Marginal notes:

Quartum mortuum cur Christus noluit suscitare.

Adulatio quàm periculosa.

Prov. 1. 23.

Pf. 119. 3.

Verba sapientum sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. Eccle. 12. 10.

Math. 8. 22.

Prov. 1. 10.

Quomodo mortui mortuos suos sepeliunt.

Prov. 1. 22.

Receptio pœnitentium in Ecclesiam in Cœna Domini.

Math. 10. 20.

2. Cor. 13. 3.

imaginem novi hominis, qui portaverunt imaginem terreni, ut reconcilientur Altissimo. Ad quod vas electionis hortatur, dicens: *Sicut portavimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cœlestis.* Hæc est pia & salutaris exhortatio; hoc utile consilium & salubre remedium, quod nobis Apostolus, immo in eo Spiritus Sanctus proponit. Terrenus fuit primus Adam, quia de terra * cœlestis; Secundus Adam, id est, Christus, quia de sursum venit, secundùm illud: *Qui de sursum venit, super omnes est.* Imago terreni est vetustas; Imago cœlestis est novitas. Vetustas autem triplex est, cordis scilicet, oris & operis. Vetustas cordis gemina est; consistit enim in carnalibus & sæcularibus desideriis. Carnalia desideria sunt, quibus ea operantur quæ ad carnis voluptates pertinent, ut luxuriari, commessari, & hujusmodi. Sæcularia sunt, quibus ambimus quæ mundi fastum & elationem persovent, ut dignitates, potentias, & similia. De carnalibus inquit Petrus: *Carnalia desideria abjicite, quæ militant adversùs animam.* Et Paulus: *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.* De sæcularibus etiam ait idem: *Apparuit gratia Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & desideria sæcularia, sobriè & justè & piè vivamus in hoc sæculo.* Sobriè in nobis, justè ad proximum, piè ad Deum. Hanc cordis vetustatem in se consumpserat vir propheticus, qui ait: *Factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus;* Uter fit de pelle mortui * alis frigoris, vel caloris sensum non habens. Pruina, vitia sunt & peccata, quibus refrigescit charitas, & succenditur iniquitas. Hæc est enim olla succensa à facie aquilonis. Fit ergo sicut uter in pruina, qui in se mortificatâ carnis sæculique cupidine, algore vitiorum in charitate non frigescit, sed igneis carbonibus magis ac magis ignescit. Vetustas oris item duplex est. Consistit enim in arrogatione, & derogatione, id est in arrogantia & detractione dolosâ. Arrogatione in nos peccavimus, derogatione in proximum deliquimus. Arrogatione namque nos extollimus, & jactanter de nobis loquimur; Derogatione fratribus detrahimus, eorum benè gesta invertimus. Arrogatione fiunt aliqui susurrones, id est inter fratres discordiam seminantes. Derogatione fiunt aliqui detractores, qui aliorum bona negant vel invertunt, quos Apostulus dicit Deo odibiles, eosdemque Propheta condemnans, ait: *Disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam.* Labia dolosa retulit ad derogationem; linguam magniloquam ad arrogationem. Unde & in Cantico Annæ legitur: *Recedant vetera de ore vestro.* Et item: *Nolite multiplicare, loqui sublimia gloriantes.* Vetera ad derogationem, sublimia ad arrogationem pertinent. Vetustasque operis duplex est: flagitia scilicet & facinora. Flagitia sunt quæ habet homo in corpore proprio, ut luxuries, & hujusmodi; facinora, mala quæ infert proximo. Flagitia ergo sunt, quæ nos maculant; facinora quæ proximos excruciant. Ecce triplex vetustas, quæ est imago terreni. Hoc est iter tridui quo Moyses filios Israël elongare volebat à Pharaone, & educere in solitudinem ad sacrificandum Deo nostro; significans nos tribus modis, quasi tribus diætis, à spirituali Pharaone, id est diabolo, debere recedere, ut nec unu die nos retineat. Et sicut triplex est vetustas, quæ est imago terreni, ita triplex est novitas, quæ est imago cœlestis; cordis scilicet, oris & operis. Novitas cordis, dilectio est gemina, Dei scilicet & proximi, quæ cordis eliminat vetustatem, quia carnalia ac sæcularia desideria evacuat. Ubi est enim dilectio Dei & proximi, carnalis vanique amoris, ac sæcularis excluditur regnum. Novitas oris item gemina est, confessio peccatorum & laudis. Confessio peccatorum nos accusat; coufessio laudis Deum glorificat. Confessio peccati exterminat arrogationem; confessio laudis perimit derogationem. Novitas operis item gemina est; continentia scilicet & justitia. Continentia stat contra flagitia; justitia contra facinora. Illa facit declinare à malo; hæc agere bonum. Ad utrumque nos hortatur Apostolus, dicens: *Nolite conformari huic sæculo,* quod pertinet ad continentiam; sed *reformamini in novitate mentis vestræ*, quod pertinet ad justitiam. Continentiâ expoliamur vetustate; justitiâ induimur novitate. Hoc ergo modo *facite vobis*, Domus Israël, *cor novum & spiritum novum, & non moriemini*; secundâ scilicet morte, dicit Dominus, *quia nolo mortem peccatoris*, sed reconciliationem. Audite, Fratres, quantæ misericordiæ & patientiæ est Redemptor noster, qui non vult nos in peccato cadere; & si ceciderimus, instanter hortatur surgere. Nos deserimus eum, sed ipse non deserit nos, immò aberrantes revocat ad viam, ac redeuntibus promittit vitam, dicens: *Revertimini, & vivite.* Unde revertimur, & ad quid? A morte ad vitam, à vitiis ad virtutes, à terra ad cœlum; à perditore ad salvatorem. Hæc est enim dies reconciliationis à sanctis Patribus statuta pœnitentibus, ut præparentur ad percipiendum Sacri Corporis mysterium in Dominica Resurrectione. Ideò autem hæc dies reconciliationi pœnitentium est assignata, quia Dominus hoc

Marginal notes:

1 Cor. 15. 49

* f. terrestris.

Vetustas triplex, oris, cordis & operis.

1. Pet. 2. 11.

Tit. 2. 12.

Vita justi sobria ad se, justa ad proximum, pia ad Deum.

Ps. 118. 80

* f. algorem frigoris.

Vetustas oris duplex; arrogatio & derogatio.

Ps. 11. 4.

1. Reg. 2. 3.

Flagitia & facinora quomodo different.

Iter trium dierum, ut ad Deum à Pharaone redeamus,

Triplex novitas cordis, oris & operis.

Rom. 12. 2.

* Vulg. sensus vestri.

Dies Cœnæ Domini, dies reconciliationis pœnitentium à Patribus designatus.

hoc die primum Sacri Corporis & Sanguinis sui mysterium consecravit in Cœna, & discipulis percipiendum tradidit. Cùm ergo Sacramenti Dominici perceptio usque in diem Paschæ, ob gaudium Resurrectionis differatur, non incongruè sancitum est, & traditum [ab] Apostolis, [ut] præparentur peccatores ad perceptionem spiritualem, reconcilienturque ad beatam redemptionem. Qui ergo exteriùs præparari videmini, intùs mentis habitaculum adornate, ut Regem Regum dignè mereamini percipere, & cum eo in aula cœlesti perpetuò regnare; quod ipse vobis præstare dignetur. Amen.

XXXVII. IN COENA DOMINI.

E Villerino. SERMO QUARTUS.

Ioan. 13. v. 27. & seqq. *Cum intinxisset Dominus Jesus panem, dedit Judæ Simonis Iscariotis, & post buccellam introivit in eum Sathanas; & dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. Cùm ergo accepisset ille buccellam, exivit continuò. Erat autem nox. Cùm ergo exisset, dixit Dominus Jesus discipulis suis: Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.*

Satis novit charitas vestra, Fratres carissimi, quod tota perfectio vitæ nostræ & ædificationis, ex Evangelio accipitur, cujus verba, quæ à summo Magistro nobis data, pretiosa sunt, & satis vos hortantur & ædificant quotidie. Ea modò vobis repræsentamus, non quod non benè ea intelligatis, sed ut intellecta ad memoriam reducatis; non ut doceamus, sed ut monita Domini nostri vobis offeramus, & nos ipsos vobiscum moveamus. In Evangelio, quod ad præsentem diem pertinet, de patientia, de dilectione, de humilitate instruimur, & quantam damnationem incurrat qui non vult corrigi, docemur. Cùm enim Judam multimodis notificationibus, minis, sacramentis, exemplis & planctu, ad correctionem invitasset, ad ultimum eum manifestavit, & in damnationem ejus & ruinam paratum, quasi jubendo intulit. Cùm enim Judas pravam voluntatem suam nulli patere putasset, notificavit eum sine nomine multoties ante passionem. Velut cùm dixit: *Nonne duodecim vos elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Et in Cœna, cùm dixit: *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.* Et post Cœnam inquit: *Vos mundi estis, sed non omnes.* Hoc autem dixit, ut ille à prava cogitatione resipisceret, cùm eam manifestatam audiret. Minis etiam perterruit, quando ait: *Væ homini illi, per quem Filius hominis tradetur. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.* Sacramentis ad dilectionem invitavit, cùm ipsi proditori Carnem suam & Sanguinem suum tradidit. Sacramentum enim illud ideò hominibus datur, ut corpus Ecclesiæ Capiti coadunetur, & in ipsa specie Sacramenti unitas possit evidenter notari. Sicut enim grana multa faciunt unum panem, & sicut ex multis racemis vinum extrahitur, sic ex multis hominibus Corpus Christi construitur. Obtulit ergo Dominus Judæ Sacramentum unitatis, ut eum invitaret ad * humilitatem dilectionis. Hortatur etiam ad humilitatem exemplo. Quamvis enim propter alios discipulos illud humilitatis exemplum præbuerit, tamen ideò dicitur causâ inimici ab iniquitate revocandi, tantam condescensionem fecisse specialiter; quod notat in ipso initio. Ait enim Evangelista: *Et Cœnâ factâ, cùm diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Iscariotes, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit, surgit à Cœna, & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum, præcinxit se; deinde misit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum suorum.* Ideò factâ Cœnâ, fecit mentionem de prava voluntate proditoris, ut ejus gratiâ se lavare pedes discipulorum innueret. In hoc facto magnum humilitatis exemplum Dominus ostendit, quod bonus exhorruit Petrus. Tantam enim Majestatem ante pedes suos inclinari expavit, & ad pedes suos Christum humilem non vult videre, non potest sustinere. Inquit ergo: *Non lavabis mihi pedes in æternum.* Sed notandum est cur inquit *Cœnâ factâ*, cùm post ablutionem pedum legatur Dominus panis buccellam Judæ porrexisse. Non debemus intelligere *Cœnam finitam*, cùm adhuc panis esset super mensam; adhuc enim cœnabatur, cùm Dominus surrexit. *Cœnâ* ergo *factâ* dictum est, id est jam paratâ, & ad mensæ communis usum perductâ. Et quanta humilitas fuerit, Christum lavare pedes discipulorum, voluit ostendere Joannes. Priùs enim celsitudinem ejus voluit commendare, cùm ait: *Sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exivit, & ad Deum vadit.* Magna enim potentia ejus exprimitur, cùm ei omnia dedisse [Pater] affirmatur. Magna celsitudo ejus prædicatur, cùm à Deo exiisse asseritur. Quod cognoscens ille qui dixit: *Tu es Christus, Filius Dei vivi;* expavit pedes suos ab eo lavari. Quid autem mirum si posuit vestimenta sua pro discipulis, qui exuit carnem pro inimicis? Et quid mirum si more famuli præcinxit se linteo, qui formam servi accipiens, habi-

Hildeberti modestia.

Quanta pro indurati Judæ conversione Christus fecerit.

Ioan. 6. 70.

Matth. 26. 23.

Matth. 26. 24.

Ideo proditori ipsi Corpus suum tradidit, ut eos ad dilectionem invitaret.

* f. unitatem

Ioan. 13. 5.

Ioan. 13. 8.

Cœnâ factâ, id est paratâ, non perfectâ.

Ioan. 13.

tu inventus est ut homo? Quid mirum si fudit aquam in pelvim, ut lavaret pedes discipulorum, qui fudit sanguinem propter immunditiam peccatorum? Sed quæritur quare cùm dixisset, *cæpit lavare pedes discipulorum*, addidit postea: *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Videtur [enim hinc] aliis antea pedes discipulorum lavasse. Sed sic intelligendum est, [quod] cùm summam rei benè transcripsisset, dicendo: *Cæpit lavare pedes, & linteo tergere*, redit ergo ad ordinem postea rei ostendendum, dicens: *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Dignum etiam inquisitu quicquid postea dicit:

Ibid.

Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Si enim est mundus totus, quare necessarium est ei ut lavet pedes?

Quarè qui lotus est indiget ut pedes lavet.

Hic quippe fit mentio Baptismatis. Qui ergo lotus est in Baptismate, totus per Baptismum est lotus. Sed cùm necessarium sit ei transire per hunc mundum, & pedibus pulvis adhæreat, id est venialia peccata [committat,] de quibus Apostolus Joannes:

1. Joan 1.8

Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus; sic indiget [quisque] ut pedes, id est transitum hujus mundi à venialibus purget, vel affectus mentis.

Nemo venialium expers, ideo nemo qui non indigeat lavari

Hospitibus cur pedes lavandi.

Unde consuetudo fuit pedes Sanctorum hospitio receptorum abluere, ut si quid madidum in via contraxerint, communicatio dilectionis fratrum purificet. Peracto autem humilitatis officio, docuit [Christus] quare hoc fecisset.

Ibid. v. 13.

Scitis, inquit, *quid fecerim vobis. Vos vocatis me, Magister & Domine, & benè dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros Dominus & Magister, quantò magis & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Quod dicitur: Si sum Magister, discite à Magistro; si Dominus, non erubescat facere servus quod facit Dominus. *Non est servus major Domino suo.* Audistis, Fratres carissimi, quomodo Dominus discipulum iniquum notificationibus, minis, Sacramentis, exemplis revocare voluerit; restat ut audiatis quomodo super eum doluit. Sequitur enim infrà:

v. 21.

Cùm hoc dixisset, turbatus est spiritu Jesus, & protestatus est, dicens: Amen, Amen dico vobis, quia unus vestrûm me tradet. Doluit, quia non potuit discipulum corrigere; Doluit, quia obstinatum aliis ostensurus erat, & super eum sententiam daturus.

Doluit Christus super Judam, quia ejus obstinationem aliis erat ostensurus.

Undè omnibus quærentibus quis esset ille, ait: *Ille est cui intinctum panem porrexero; Et cùm intinxisset panem,*

Ibid. v. 26.

dedit Judæ Simoni Iscarioti. Non, ut quidam putant, tunc Judas Christi Corpus accepit. Intelligendum est enim, quod jam omnibus tribuerat Dominus Sacramentum Corporis & Sanguinis sui, ubi ipse erat, sicut Lucas evidenter ostendit. Panem intinctum voluit porrigere, ut cor intinctum

Buccella à Christo Judæ tradita, non fuit Corpus Christi.

significaret; & post buccellam, tunc introivit in eum sathanas. Quare cùm superiùs dixisset: *Cùm diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotis*, Joan. 13. 2.

quare modò post buccellam, dicit *in illum sathanam intrasse?* v. 27.

Sed superiùs affectum misit, modò immisit effectum. Nota & quia bona obsunt, & quod mala quandoque prosunt.

Bona quandoque obsunt, & mala quandoque prosunt.

Corpus enim Domini, quod bonum est, nocet, si indignè sumatur; Stimulus sathanæ datus Paulo, quod est malum, illi profuit. Similiter & panis iste à Christo porrectus, indignè à Juda sumptus, hoc fecit ex merito, ut major esset licentia diabolo super eum, & gravem in eum vindictam fecit. Substractâ enim gratiâ eum ad malè agendum dimisit, juxta hoc quod Dominus dicit per David: *Et dimisit eos secundùm desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.* Ps. 80 13.

Similiter permittendo dicit: *Quod facis, fac citiùs;* Joan. 13.

quod dicit: Cùm te non possim revocare à malo, do potestatem ut peragas malum. Nullam in me potestatem posses habere, nisi tibi datum esset desuper. *Cùm ergo accepisset ille buccellam, exivit continuò.* Ibid. v. 30.

Exivit, quia à Deo, & consortio bonorum discessit. *Erat autem nox.* Meritò hoc tempus datur ei, quia cœcitas mentem ejus caligaverat. Adhibito studio incassùm in revocatione pravi discipuli, & purgatâ quæ residua erat [turbâ] à consortio impiis, in purgationem justorum suos electos confirmat, & priùs dilectione eos informat, dicens: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos.* Ibid. v. 34.

Novum erat ideò, quia quatuor modis generantur homines; aut sine matre, ut Eva, aut sine patre & matre, ut Adam, aut ex patre & matre, ut cæteri homines; quarto modo solus genitus est Christus ex matre sine patre.

Quatuor modi nascendi.

Novus erat homo qui secundùm Deum creatus est, quia Deus & Homo est. Novum Regnum prædicare venerat, quia dicebat: *Agite pœnitentiam, appropinquat enim Regnum cælorum;* Math 4.17.

de quo ait: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Joan. 18.36.

Et de mundana conversatione [inter] omnes concives quærebat, qui temporalia contemnerent, & cœlestibus inhiarent; quibus dicitur: *Renovamini spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem.* Ephes. 4.23.

Talibus novum mandatum dabat. Sed quare dicitur novum mandatum dilectio proximi, cùm in veteri lege dictum sit: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum?* Ideo novum est, quia usque ad inimicos dilatum est; In veteri enim lege dictum est: *Et odio habebis inimicum tuum.* Et quare de sola dilectione admonuit, & postea subponit: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem?* Joan. 13.35.

Mandatum Christi ideo novum, quia extenditur ad inimicorum dilectionem.

Cæteræ

enim virtutes, fides scilicet, oratio, eleemosyna, virginitas, & aliæ virtutes, possunt esse communes bonorum & malorum. Sola dilectio est tantùm bonorum; & ideò hoc signo cauteriatæ sunt oves Domini, quia hoc signo tantùm cognoscetur utrùm sint de grege Domini Jesu Christi. Diligamus ergo nos invicem, quia charitas ex Deo est, & qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, & Deum videt. Non erubescat alterius pacem alter prior postulare, quia non erubuit Christus nos inimicos suos ad reconciliationem revocare. Ergo ne erubescet facere Christianus, quod fecit pro Christianis Christus? Reconciliamini igitur, Fratres, si aliqua dissensio inter vos est. Deus autem qui facit habitare unius moris in domo, qui est vera pax, qui fecit utraque unum, vos ad pacem, & ad [ejus] custodiam adducat, & in ea usque in finem perseverare faciat. Qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Sola charitas est tantùm bonorum.

Non erubescat Christianus pacem prior à fratre postulare.

XXXVIII. IN COENA DOMINI.

SERMO QUINTUS.

E Vict-… & Lyrano.

1 Cor. 13. & seqq.

DOminus noster Jesus Christus, *in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Accipite & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. Quotiescumque enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.*

Imminente, Fratres carissimi, Dominicæ passionis articulo, quando jam penè erat in traditione Dominus, qui priùs legales observantias & sacrificia renuerat, quæ omnia fuerant figura Incarnationis & passionis Christi, veniente veritate, voluit umbram dimittere. Agnus immaculatus in antiqua lege, & aliæ hostiæ verum agnum immolandum in cruce præfigurabant. Voluit igitur agnum figurativum comedere, & immolare, & umbram rei figuratæ tamdiu servare, donec immolatio veri agni fieret. Itaque ante tempus passionis suæ, voluit Pascha vetus cum discipulis suis celebrare, & agnum comedere; Deinde veteribus figuris finem dare. Post cœnam igitur agni, novum Pascha finito veteri substituit, & discipulis corpus & sanguinem suum distribuit. Si enim priùs dedisset corpus suum, & deinde agnum, non videretur vetus Pascha finivisse per novum. Accepit itaque panem, & benedixit; & dedit illis postea calicem. Et sciendum quod tota natura humana in anima & corpore erat corrupta. Oportuit ergo ut Dominus, qui veniebat utrumque liberare, uniretur utrique, ut anima per animam, corpus per corpus liberaretur. Ideo in altari ad utrumque repræsentandum panem & vinum apponimus, ut per panem corpus factum, & à nobis dignè acceptum, nostrum corpus corpori Christi immortalitate & impassibilitate * quemque conformandum credamus; Et similiter per vinum in sanguinem conversum, à nobis acceptum, animas nostras animæ Christi conformes futuras in mundo, dum vivimus, & in gloria, dum resurgemus. Et cùm anima per aliquod corporeum, sicut corpus per panem, repræsentanda esset, nihil inventum est in omnibus creaturis per quod viciniùs repræsentaretur, quàm per sanguinem, qui sedes ipsius animæ dicitur; Sed quia per sanguinem sumere quid horribile naturæ humanæ videbatur, ideo vinum pro sanguine positum est, ad * significationem animæ. Nec tamen intelligendum est quod in sanguinis acceptione solam animam, & non corpus, vel in acceptione corporis solummodo corpus & non animam accipiamus; sed in acceptione sanguinis totum Christum verum Deum & hominem; & in acceptione corporis similiter totum [sumimus.] Et quia bis separatim corpus, & separatim sanguinem, non tamen bis, sed semel Christum accipimus. Sed iste mos ita separatim accipiendi inde in Ecclesia inolevit, quia Christus in Cœna discipulis separatim dedit, ut per hoc intelligerent se animæ & corpori Christi debere conformari. Porro aqua in sacramento ideo ponitur cum vino, ut aqua quæ cum sanguine de latere Christi fluxit, repræsentetur. Quæ aqua significat vel populum, vel baptismum, in quo populus per effusionem sanguinis Christi mundatur. *Nec dubitare debemus quin panis per sacra verba benedictionis Sacerdotis, in verum Domini corpus immutetur, ita ut panis substantia non remaneat, sed colorem & saporem panis voluit [Christus] remanere, & sub illa specie veram corporis Christi substantiam latere*, ne si in ea qualitate, in qua reverâ est, appareret, verum hominem animus hominis sumere abhorreret. Unde cùm Dominus diceret: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, hæc audientes quidam abierunt retrorsum, abhorrentes, & putantes eum sub ea specie quæ eis apparebat, jubere comedi. Debet autem necessariò

Cur panem & vinum elegit Christus ad conficiendam Eucharistiam.

* *f.* quandoque

Eucharistiæ doctrina

* *f.* ad solamen, seu sustentationem.

Cur Corpus & Sanguis fidelibus separatim administrantur.

Transsubstantiatio Eucharistica asseritur.

Ioan 6. 54.

credere Christianus, manibus Sacerdotis cujuslibet tantummodo Sacerdotii ordinem habentis, sive boni, sive mali, æqualiter per verba potestativa benedictionis, corpus Domini posse consecrari, & tunc Spiritum Sanctum in consecratione illa adesse. In specie verò panis jam Christus voluit corpus suum ostendere, quia ipse est panis vivus, qui de cœlo descendit, & unionem corporis cum capite in specie panis voluit designare, sicut ait Apostolus: *Unus panis, unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane participamus.* Sicut enim ex diversis granis panis fit, sic ex diversis membris unum corpus Christi in unione spei, fidei, & charitatis efficimur. Itaque qui corpori Christi sicut membrum vult uniri, pani cœli cum aliis participet. Fregit enim Dominus panem, & * dedit; quia quod unum est, ab omnibus voluit participari, dicens: Accipite per conformitatem, & comedite ipsum Sacramentum. *Hoc facite in meam commemorationem*, ut accipiendo corpus & sanguinem, habeamus passionis ejus commemorationem; & accipiendo corpus, sicut pro nobis mortuus est, ita pro eo, si necesse sit, moriamur. Et de calice similiter, quem vocavit novum testamentum, id est, novam promissionem, quia per illum sanguinem non temporalia promittebat, sed æterna. Hæc commemoratio debet fieri donec veniat, id est, usque in finem sæculi, quando veniet ad judicium. Sed videte quid sequitur: *Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini; Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Indignus ergo est criminali peccato irretitus, id est, in voluntate criminalium faciendorum remanens. Probat autem seipsum homo, non comparatione aliorum, sed per se solum qualis fuerit considerans. *Quia qui manducat & bibit indignè, judicium sibi*, id est, damnationem *manducat & bibit.* Ideo inter vos multi infirmi sunt & imbecilles; & quos Deus, propter corpus suum indignè assumptum, in hac vita febribus & aliis infirmitatibus punit, & qui, quod pejus est, dormiunt multi in mortem, sicut nos adhuc videmus quod post Pascha sæpius accidit mortalitas. Itaque, Fratres carissimi, cùm ad unitatem custodiendam voluit Dominus corpus suum à nobis assumi & participari, si aliquis ab unitate discedit per iram, per discordiam, vel odium, indignè accipiet corpus Domini, nec participatione ejus poterit cum Christo uniri. Sicut enim charitatis vinculum plures unit, ita discordia & odium, quod unum est dividit. Videre ergo, Fratres, ne venenum discordiæ inter vos odium generet, & ne dilectionem charitatis in vobis corrumpat. Respicite caput vestrum, respicite causam redemptionis vestræ. Ex sola enim dilectione salvavit nos Christus, dicente Apostolo: *Deus qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem, quâ dilexit nos, & cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratiâ salvati estis. Itaque cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus.* Majorem hâc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Christus tamen majorem habuit, quia, ut ait Apostolus: *Cùm adhuc * impii essemus, pro impiis mortuus est.* Hanc dilectionem nemo alius habuit, ut pro inimicis moriatur. Unde Apostolus: *Pro bono quis audeat mori?* Antequam igitur dilectionem prædicaret, dilectionem ostendit. Sæpius discipulos ad dilectionem invitavit; In ultimo autem sermone dilectionem in animis discipulorum firmans, exemplo, & dictis * seminavit. Inquit enim Joannes, sicut modò audivistis: *Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos.* Discessurus enim à discipulis ad tempus, qui erant in mundo, ne turbarentur, ne ab unitate dividerentur, in fine ostendit eis signum amoris, ne cum derelinquerent causâ terroris. Inmutavit & * *cocrozavit* eos in concordiam, ne eos discinderet discordia. Ecce signum amoris. *Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum; præcinxit se; deinde mittit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum suorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.* Quam humanitatem cùm Petrus expavesceret, dixit ei: *Quod ego facio, tu nescis modò; scies autem postea.* Sic prædicavit in factis suis; Quid autem in factis vellet intelligere, postea exposuit. Nam postquam lavit pedes eorum, accipiens vestimenta sua, recubuit, & dixit: *Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, magister, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros ego Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Ecce per facta sua ad dilectionem & humilitatem invitavit, ne amplius aliquis erubescat facere quod Dominus fecit. Unde [si] vile videtur personæ potenti fœdos alicujus lavare pedes; Sed modò authenticum est & decorum facere quod Dominus fecit. Itaque illis [suo] corroboratis exemplo, videns figuram mysticam de passione sua in eis [completam,] cœpit in hæc verba consolari, & ad dile-

Margin notes:

Verba Sacerdotis ad consecrationem sunt potestativa.

1 Cor. 10. 17.

* supp omnibus.

Luc. 22. 19.

1 Cor. 11. 27.

Mortalitas etiam corporalis ex indigna Eucharistiæ sumptione.

Charitas mutua ad perceptionem Eucharistiæ maximè necessaria.

Ephes. 2. 4. 5.

Rom. 5. 6.

* Vulg. infirmi.

v. 7.

Christus antequam dilectionem prædicaret, dilectionem ostendit.

* f. roboravit.

Joan. 13. 1.

* id est conjunxit, vel corroboravit, vel cordialiter univit.

Ibi suprà.

v. 36. v. 34. 35.

ctionis vinculum exhortari : *Quò ego vado, non potestis me modò sequi. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem;* ac si diceret : Discessurus sum à vobis ad tempus, & vado ad Patrem meum, donec murum, qui est inter Deum & hominem diruam, non potestis venire. Vado in aliam regionem ; desero ad præsens familiam meam, & ideo rogo ne iterum inter vos sit ulla dissensio. Nec solùm rogo, sed etiam *mandatum* facio, ne ullus audeat transgredi, & *novum* voco, ne vobis inveterescat, sed semper in vobis renovetur. Ideo specialiùs hoc mandatum vobis impono, quia in hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Cæteræ virtutes tam bonis quàm malis possunt esse communes; sed vera dilectio veris Christianis solis debita est. Posui signum meum in eis, quo possunt discerni ab aliis. In hoc signo cognoscent omnes quia estis mei discipuli. Quam autem dilectionem debeant habere, quâ differant à cæteris, exponit ipse, dum ait : *Sicut dilexi vos.* Non eam scilicet quâ homines diligunt iniquitatem. Sed qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Homines diligunt propter iniquitatem suam, sed non diligunt sicut dilexit Deus, quia Deus non propter utilitatem suam dilexit nos, sed propter nostram. Diligendus est itaque amicus in Deo, & inimicus propter Deum, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Charitas vera est tantum bonorum.

Ipse diligit amicum in Deo, & inimicum propter Deum.

XXXIX. IN COENA DOMINI.

E ms. Andegavensi.

SERMO SEXTUS.

Joan. 13. 1.

Cum dilexisset Jesus suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

Ambigi potest quos vocet Joannes Evangelista *suos Christi*, cùm suus sit orbis terrarum, & universi qui habitant in eo. Consuevit tamen sacra scriptura vocare spiritualiter *suos Christi*, quos elegit cum Patre à diebus æternitatis fieri conformes claritati suæ. Unde scriptum est : * *Novit Dominus qui sunt ejus.* Et alibi : * *Novit paterfamilias numerum jumentorum suorum.* Quandoque singulariter vocat *suos Christi* quos de electis prælegit in diebus carnis suæ sub Patre, ut essent ei testes in omni Judæa, Jerusalem & Samaria, &c. De quibus ipse ait : *Pater Sancte, serva eos quos dedisti mihi : tui erant, & mihi eos dedisti.* Etiam tertio modo vocat *suos Christi* omnes qui idiomate caracteris sui, id est, signo sanctæ Crucis in Baptismo sunt insigniti, & nomine ejus agnominati, id est, à Christo Christiani, quibus ipse ait : *Audi, popule meus, & loquar tibi;* qui tamen adhuc simul sunt in area, cum paleis grana, in torculari oleum cum amurca. Sanè de his tribus, scilicet, electis, prælectis, Christianis, quod prædictum est, non indecenter exponitur de electis, sic : *Cùm dilexisset Jesus* ab æterno *suos qui erant in mundo*, & adhuc multi eorum de mundo, *in finem dilexit eos*, id est, usque in finem temporum, & maximè in fine, id est, in hoc tempore gratiæ, in quos fines sæculorum devenerunt. Attende verò quantitatem amoris, sic : Audi quis dilexerit, & quomodo, & quos, & quantùm. Quis? Deus. Unde Propheta : *Deus meus es tu.* Quomodo? Gratis. Unde & subdit : *Quoniam bonorum meorum non eges.* Quos? Inimicos. Unde Apostolus : *Cùm inimici essemus*, dilexit nos. Quantum? Usque ad mortem. Unde : Christus *factus est pro nobis obediens usque ad mortem.* De discipulis verò sic potest exponi : Cùm dilexisset Jesus *suos*, id est, etiam quâdam domesticâ familiaritate socialis affectionis, qui erant in mundo, sed non jam de mundo, ut ipse testatur, dicens : *Propterea odit vos mundus, quia de mundo non estis;* in finem dilexit eos, usque in finem vitæ suæ, & maximè in fine. Sed attende quis, quomodo, quos, quantùm. O quis? Dominus & magister. Quomodo? Tamquam fratres. Unde extendens manus in discipulos suos, ait : *Hi sunt fratres mei.* Quos? Piscatores, idiotas, infirma & ignobilia mundi, & quasi peripsema mundi; quibus dignus non erat mundus. Quantùm? Venit eis ministrare; & præcipuè hodie dilexit. Sciens enim Jesus, quia transiret de mundo ad Patrem, & quod ituri essent post eum, sicut & ipse dixerat : *Ubi sum ego, illic & minister meus erit;*, recedens ab eis, & iter sequendi ostendit eis, & cibum quo vescerentur in itinere, reliquit, id est, viam dedit & viaticum. Sub forma enim panis & vini corpus suum & sanguinem ad edendum dedit, & conficiendum reliquit. Unde & ipse ait : *Hoc facite in meam commemorationem.* Christus enim in cruce fuit pretium; In deserto est viaticum; In cælo erit præmium. Hic est cibus grandium, qui munit contra adversa, & confert bona, servat collata. Hic est cibus Eliæ, cui dictum est : *Surge, comede, grandis enim tibi restat via.* Qui dormiens comedit cibum hunc, judicium sibi manducat & bibit. Si evigilans comedit, in fortitudine cibi illius ambulabit quadraginta diebus & quadraginta noctibus; id est, toto tempore hujus vitæ suæ usque ad montem Dei. De quo scriptum

Manè, inquit, *notum faciet Dominus qui ad se pertinent.* Num. 16. 5. * Vulg. *Novit justus jumentorum suorum animam.* Prov. 12. 10. Joan. 17. 11. Tres sunt *sui* Christi, electi, prælecti, Christiani.

Quantus fuerit in homines amor Christi.

Ps. 15. 2. Rom. 5. 10. Phil. 2. 8. Joan 15. 19. Luc. 22. 19.

Christus pretium, viaticum, præmium.

3 Reg. 19. 7.

est : Quis ascendet in montem Domini, &c. Viam verò ostendit eis in ablutione pedum : Hæc via est humilitas. Primi parentes, qui sexu impari, sed pari fastu peccaverunt per superbiam, abierunt in regionem dissimilitudinis ; Sed nos per aliam, id est, oppositam viam oportet redire in regionem nostram. Quod autem hæc via sit humilitas, audi. Antonius Abbas, cùm omnes laqueos inimici vidisset in spiritu quasi coram se jactatos, ingemiscens ait : Quis transibit istos ? Et vox audita est : Humilitas. Sanè in ablutione pedum humilitatem expressit Jesus Dominus Sabaoth, cui ministrant Angeli, linteo præcinctus, & totus in modum ministrantium expeditus ; solo fixis genibus, inclinavit se ad abluendos pedes hominum ; manus quæ creaverunt stellas, contractæ sunt ad tergendas pauperum plantas. Ad tria enim valuit eis hæc ablutio. Fuit eis exemplum, sacramentum, argumentum. Exemplum humilitatis, sacramentum remissionis venialium, argumentum mutuæ dilectionis. De exemplo Jesus sic ait : *Si ego Dominus & Magister vester lavi vobis pedes, & vos debetis alterutrum lavare pedes ; Exemplum enim dedi vobis, ut & vos ita faciatis.* Quod fuerit sacramentum sic accipite : Videns Petrus plastem suum plasmatis sui lutei opificem inclinari ad pedes suos, expavit, & abnuens se lavari audivit : *Si non lavero te, non habebis partem mecum ;* quod de extrinseca ablutione pedum nequaquam intelligi potest, sed est sensus : Nisi etiam manus & caput ; id est, priùs mortalia non lavero ; pedes, id est, venialia, non regnabis. Ingredi enim necesse est sine macula etiam veniali. Quod autem argumentum fuerit dilectionis, patet. Signum enim magnæ dilectionis est ad aliquem etiam usque ad abluendos pedes ministrare, ut quod exteriùs manu, interiùs fiat veriùs in affectu. Unde & Dominus terminatâ ablutione, ait : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos*, ac si diceret : Mandatum hoc per Moysen redegi in scriptis, sæpe verbis iteravi, sed nunc do illud vobis, id est, manuali opere repræsento. Superest ut de Christianis exponatur : Verumtamen inveniemus verba, sic : Cùm diligat Jesus suos, in finem maximè diligit eos. Probatio dilectionis exhibitio est operis. Videamus in quantis diligat nos Deus noster, in quantis nobiscum misericorditer agat. Miserationes enim ejus super omnia opera ejus. Quot exhibet miserationes, tot sunt dilectionis probationes. Noverat hoc qui dicebat : *Miserere mei, Deus, secundùm magnam misericordiam tuam.* Attende magnam misericordiam ; attende miserationes, tamquam numerum filiarum magnæ misericordiæ. *Misericordiâ enim Domini plena est terrâ.* Non incongruè verò dicitur magna misericordia, quia est & parva. Parva, est benedictio sinistræ ; magna, benedictio dexteræ : Parva, est læva sub capite ; magna, dextera totum amplexans. Parva, necessaria quæ adduntur ; magna ; regnum quod quæritur. Parvam sitit caro, magnam spiritus. Unde : *Sitivit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Clamet ergo caro, & dicat : Miserere mei, Deus, secundùm parvam misericordiam tuam. Clamet spiritus, & dicat : Miserere mei, Deus, secundùm magnam misericordiam tuam. Illa enim quæ dicitur parva, magna est in se. Magnum est enim immeritis beneficia præstare ; ingratis gratis dare ; bona pro malis retribuere ; sed parva dicitur respectu magnæ. Etiam parva est quantùm ad id pro quo datur, videlicet ad necessitatem. Audi quàm modicum sufficit necessitati. * Victum & vestitum habentes, his contenti sitis. Et alibi : *Divitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantùm victui meo præbe necessaria.* Philosophus etiam ait : Necessitati modicum sat est, superfluitati nihil. Verumtamen hæc parva magna & magni meriti gignit opera. Filiæ enim hujus misericordiæ sunt opera septem misericordiæ, quorum sex in Evangelio, septimum in Tobia legi. Per beneficium enim ipsius reficimus esurientem, potamus sitientem, colligimus hospitem, operimus nudum, visitamus infirmum, consolamur vinctum, sepelimus mortuos. Multò plures autem & penè innumerabiles sunt filiæ magnæ misericordiæ, sed has de multis pauca * excipiamus. Sanè est misericordia magna, est major, est maxima. Magna est patientia, major disciplina, maxima justificatio. Vide quàm magna sit Dei patientia. Angelum peccantem non expectavit ad pœnitentiam ; dejecit eum de regione vivorum in regionem umbræ mortis. Unde : *Vidi Sathanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Primos parentes non expectavit, etsi cognosceret figmentum eorum, sed sententiâ maledictionis eos percussit, cujus robur in universam posteritatem quasi hæreditario jure transfusum est. Nos autem non solùm expectat per diem, mensem & annum, sed usque in senectam & senium patientia ejus expectat ad pœnitentiam, disciplina examinat ad justitiam ; justificatio illuminat ad vitam. Prima est quasi manus extensa & comminans ; secunda, quasi manus impressa & colaphisans ; tertia, quasi manus supposita, sursum tollens. Prima est ad cautelam, secunda ad medelam, tertia ad tutelam,

Via ad Deum humilitas.

Regio dissimilitudinis.

Ablutio pedum à Christo, fuit exemplum, sacramentum, argumentum

Ubi suprà.

Ibid.

Ps. 51. 1.

Ps. 118.

Misericordia Dei magna & parva.

* *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.*

1. Tim 6. 8.

Prov. 30. 8.

Septem opera corporalia misericordiæ.

* *f. accipiamus.*

Misericordia magna, major, maxima.

Luc. 10. 18.

Primam implorabant Sacerdotes inter vestibulum & altare, clamantes: Parce, Domine, parce populo tuo. Secundam Prophera, dicens: *Proba me, Deus, & tenta me, ure renes meos, & * carnem meam, &c.* Tertiam idem alibi dicens: *Amplius lava me ab iniquitate mea.* Sunt autem primæ quasi tres filiæ. Dum enim sustinet nos, monet nos per beneficia, monet per dicta, monet per exempla; per beneficia, ut largitorem diligamus; per dicta, ut ultorem timeamus; per exempla, ut bonos patres imitemur. Diligamus ergo, sed sine præsumptione; timeamus, sed sine desperatione; imitemur, sed sine dissimulatione. Secunda verò, quæ dicitur major, nihilominus tres filias habet: Cùm enim flagellat pater filium quem diligit, flagellat aut ad correctionem, aut ad conservationem, aut ad consummationem. Ad correctionem, incipientes; ad conservationem, proficientes; ad consummationem pervenientes. Secundùm primum modum corripuit Mariam sororem Moysi & Aaron, leprâ perfundens eam. Secundùm alterum servavit Paulum per stimulum carnis suæ, ne magnitudo revelationum extolleret eum. Secundùm tertium consummavit universitatem Martyrum. Tertia quidem, quæ maxima dicta est, in duo dividitur. Est enim justificatio prima, & secunda; prima, quæ justum facit; secunda, quam justus facit; non enim sumus tanquam mortuum instrumentum Deo justificanti nos, sicut gladius militi, & dolabrum fabro. Prima verò tres quasi filias habet, quarum prima est gratiæ infusio; secunda arbitrii cooperatio; tertia delicti delerio. Infusio gratuita, cooperatio voluntaria, deletio deifica. Infusio tenebras fugat; Cooperatio evellit spinas; Delerio extendit rugas. Porro secunda justificatio, & ipsa tres parit. Prima est continuatio in bono; secunda, promotio in meliori; tertia, consummatio in optimo. Ait enim Hieronymus super duodecim Prophetas; quia sicut reprobus tollitur è vita in cumulo vitiorum, ita electus in cumulo meritorum, id est, in tali articulo, quo si fieri posset quod diutiùs viverent, nec ille tamen deinceps deterior fieret, nec iste melior; Et hic est finis in quem Deus præcipuè diligit suos, cùm per curriculum vitæ, in his quæ prædiximus, diligit eos. Sunt inter hos quidam * familiarii sui, tanquam secretarii ejus, quos diligit tanquam pupillam oculi sui. Hi sunt viri [a] Claustrales, qui contempserunt vitam mundi, qui elegerunt abjecti esse in domo Domini magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum; qui facti sunt abjectio plebis, & opprobrium hominum, quibus servat Deus judiciariam potestatem in alios, sicut ipse ait: *Vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me .... cùm sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes, judicantes duodecim tribus Israel.* Hi sunt filius ille major, qui est in agro, cui pater dixit: Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt; Sed summoperè caveat iste filius ne velit accipere hœdum ad privatè cum amicis epulandum. Hœdus petulcum animal est & olidum, qui in lege offerebatur pro * declinatione peccati. Hœdum itaque comedere cum amicis est cum quadam delectatione peccare. Comedit autem hœdum vir Claustralis quandoque cum amicis, quandoque in amicis, quandoque pro amicis. Cum amicis, si mente redeat ad cohabitationem & conversationem eorum quos reliquit; vel, quod absit, si etiam in opere redierit ut canis ad vomitum, tanquam sus ad volutabrum suum. In amicis verò, si saltem mala illorum cognita defenderit, si foverit commendando; si non fleverit, pro eis intercedendo. Pro amicis verò, si etiam manum auxilii apposuerit; si quæ deberet pauperibus, caris suis erogavit; si spoliavit cellam ut vestiat nepotem, quia caro ejus & sanguis est. Verumtamen & propter amicos solitarius hœdum edere potest in ipsa vilitate olerum, in ariditate leguminum, in tenuitate piscium potest invenire ollas carnium; Si supra facultatem loci sui, eadem velit sibi ministrari *; si præter usum eorum cum quibus vivit, peregrinis salsamentis illa condiat, & à nativa asperitate, in adulterinam suavitatem eam degenerare cogat; si horam communem sine causa præveniat; si supra modum sumat; & in summa in claustro vescitur carnibus hœdinis; qui quasi Monachus privilegiatus inter alios, vult lautioribus uti cibis, cultioribus uti vestimen-

Ps. 25. 2.
* Vulg. cor meum.
Ps. 51. 5.

Tripliciter Deus quos diligit flagellat.

Justificatio duplex, prima facit justum, secundam facit justus.

Moritur impius in cumulo vitiorum, justus in cumulo meritorum.

* f. familiares.

[a] Elogium status Monastici.

Math. 19 27.

* f. deletione.

Monasticorum verò defectuum pathetica infectatio.

* supple, quæ habuisset in sæculo.

[a] Ex hoc Monastici statûs elogio, simul & Monasticorum defectuum insectatione adeò patheticâ, non levis elici potest conjectura Hildebertum hunc habuisse Sermonem, dum adhuc Cluniaci moraretur, primis Pontii ambitiosi Pseudo-Abbatis temporibus, quibus periclitari cœpit observantia regularis; quæ fortè tota deperiisset, nisi, divinâ favente gratiâ, Petrus Venerabilis ejus post Hugonem II. (qui tantùm tribus mensibus Cluniaco præfuit,) successor, primitivum tot sanctorum Abbatum & Monachorum fervorem in pristinum statum restituisset. Indè etiam educi potest Hildebertum verè fuisse Monachum, & quidem Benedictinum, cùm tantopere monasticam abstinentiam à Regula Sancti Benedicti impositam commendet, & tanto zelo defectus in illam contingentes, sollicitè vitare suadeat.

tis, mollioribus incubare stratis, brevioribus & rarioribus interesse vigiliis, * *vereor ne* iste excludatur ab esu vituli saginati, quem pater filio pœnitenti impertitur. Sed ut & nos digni inveniamur introduci ad esum illius vituli, qui seipsum obtulit pro nobis, diligamus Jesum diligentem nos, diligamus eum, quoniam bonus est nobis, sed maximè quoniam bonus est, ut & ipse diligat nos in finem, & maximè in fine, cùm venerit judicare vivos & mortuos & sæculum per ignem.

* *Phrasis Hildebertina.*

XL.

IN COENA DOMINI.

E V. Sorino & Lyrano.

SERMO SEPTIMUS.

Ephes. 5. v. 1 & 2.

Estote imitatores Dei sicut filii carissimi, & ambulate in dilectione sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.

Admonet vos, Fratres carissimi, Apostolus, ut sicut filii Dei estis, à tanto Patre non degeneretis. Ille enim filius dignus est patre, qui bono patri assimilatur. [a] Undè quisque autem recognoscet se * Christianum, si se [exhibeat] Christianum, & Christi filium, à quo etiam Christiani dicuntur. Si autem Christi filius est, & Dei filius est. Cùm autem Christiani omnes, & Dei filii sitis: *Estote ergo imitatores Dei*, sicut illi qui filii ejus sunt. Unde Joannes, *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, & simus.* In quo debeatis eum imitari subponit. Unde Joannes: *Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.* Numquam Christus in mundo cessavit; semper ambulavit; nulla eum carnalis voluptas detinuit. Numquam in vitiis obdormivit. Non jubet nos imitari Patrem in divinitate, quia revera Dii non potestis esse naturâ, nec participatione deitatis. Non jubet imitari miraculis, sed tantùm ambulatione jubet ire; sed quibus pedibus? Non pedibus, sed manibus; non gressibus corporis, sed gressibus mentis. Ascensuri estis altum montem, qui usque ad cœlum erigitur. Scitis quantùm moratur quisque in ascensione illius montis. Alius centum annos, quantùm scilicet vivit, alius sexaginta, alius quadraginta, alius viginti, alius decem, alius per unum diem. Sed quia forsitan viam nescitis, viam docet Apostolus, cùm subdit: *Ambulate in dilectione*; habeatis dilectionem, & in cœlum ascendetis.

* se filium.

Omnes Christiani sunt filii Dei.

1. Joan 3. 1.

Ibid. 2. 6.

Ipsa enim habet duas alas quibus homines vehuntur. Diligite enim Deum & proximum. Ecce duæ alæ quæ nos portant in cœlum. His duabus alis ascendit Pater noster. Dilexit enim Deum & proximum. Deum dilexit ut Patrem. Quicquid enim in mundo faciebat, non sibi, sed Patri suo adscribebat. Dicebat enim: *Et sermonem quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris.* Et in oratione Passionis cùm rogaret, ut transiret ab eo calix: *Fiat*, inquit, *voluntas tua.* Itaque præposuit voluntatem Patris voluntati suæ. De dilectione proximi quid dicam? Illa admirabilis est, quia, ut ait Apostolus, *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis.* O quanta dilectio? Deus immortalis, sicut aliquis agnus, sicut aries immolatus est pro nobis. *Majorem hâc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Saltem, Fratres carissimi, Patrem imitemur, qui prior nos dilexit, prior viam nobis monstravit, relinquens nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Diligamus invicem, quia charitas ex Deo est, & qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, & videt Deum. Charitas enim est regina virtutum. Omnes serviunt charitati. Si aliqua virtus est quæ non sit sub charitate, desinit esse virtus. *Charitas*, ut ait Apostolus, *operit multitudinem peccatorum*; & quia charitas est sublimior omnibus virtutibus, sola, pereuntibus aliis, in futuro remanebit. *Charitas numquam excidit.* Hæc sola virtus inter Angelos & homines erit in futuro, quia & Deum, & se invicem, ut concives, & filii ejusdem Patris, ardore nimio diligent. Igitur diabolus plus laborat odium miscere inter fratres, quàm aliud vitium. Quantò enim plures videt colligatos & confœderatos ad bellum, tantò minùs contra eos potest; sed si ponat intestina bella, cùm foris sit hostis, intùs faciliùs vincit. Nam [b] nascente [discordiâ,] sequitur indè detractio, invidia, contentio, & alia mala. Unde Joannes: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quoniam tenebræ obscuraverunt oculos ejus.* Exposuimus, Fratres carissimi, viam quâ ascendebatur in cœlum; modò videndum est quomodo ambulemus in ea. Ait enim: *Ambulate*, dum lucem habetis, *in dilectione.* Primus gressus [c] hominum accedentium ad Deum, est pœnitentia, & per eam veniam postulare. Veniam autem postulare non potestis, nisi dilectionem

Joan. 14. 24.

Luc 22. 42.

Eph. 5. 2.

Joan. 15. 13.

Charitas regina virtutum.

1. Pet. 4. 8.

Sola pereuntibus cæteris virtutibus in cœlo remanet.

Rom. 13. 8.

1. Joan. 2. 11.

[a] Lyranus habet: *Unusquisque recognoscit se Christianum, & Dei filium. A Christo enim Christiani dicuntur. Si autem Christi filius est, & Dei filius est. Cum ergo omnes Christiani & filii Dei estis, estote imitatores, &c.*

[b] Lyranus. *Nam nascente radice illa sequitur.*

[c] Lyranus. *homini accedenti.*

proximi

proximi habeatis; & [a] sicut veniam postularetis, proximo contra vos peccanti priùs
Matth. 6. 14. & 15. concedatis. Ait enim Dominus: *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.* Ecce necessaria est dilectio inimici, si vobis peccata vestra vultis dimitti. Sed dicetis: Ipse aufert res meas; Ipse intulit mihi contumelias. Ecce, Fratres, amisistis per peccatum cœlestem hæreditatem; vis illam recuperare? perde rem tuam temporalem, ut recuperes cœlestem. Vis utramque habere? indulges tibi nimium. Contumelias condona: [b] Imitare Christum, qui dixit dum occideretur: *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.* Et iterum: *Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est.* Post pœnitentiam, necessarium est virare viria. In hoc dilectio multùm utilis est; Dilectio enim malum
1. Cor. 13. 4. non operatur. *Charitas* enim *non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non gaudet super iniquitate.* Qui fratrem suum diligit, non poterit facere homicidium, non adulterium, non furtum, non perjurium, non falsum testimonium, non rapinam, non invidere, non litigare, nullum malum proximo facere. Post remotionem vitiorum, sequitur virtutis operatio. Ibi satis apparet quantùm dilectio valet. Bona
Vita, alia contemplativa, alia activa. enim vita, alia contemplativa, alia activa. Contemplativus est, qui in Deo cogitando & amando immoratur, & studet; sed sine dilectione Dei & proximi esse non po-
1. Joan. 2. 4. test, juxta Joannem, qui ait: *Si quis dixerit quoniam diligit Deum, & fratrem suum odit, mendax est.* Activa verò vita in dilectione proximi tota est, pauperes pascendo, vestiendo, hospitio receptando, in infirmitate, sive in carcere visitando. Itaque, Fratres carissimi, omnis vita bona est in dilectione fundata. Sed quoddam
Detractio framea & flamma diaboli. vitium est inter homines, quod valde dilectionem extinguit, detractio scilicet. Hoc vitium est abominandum inter fratres; [c] tales sunr seminatores discordiarum. Hoc est [d] framea diaboli, incendium odii, mots, & sæva perditio animæ. De quibus
Ps. 27. 3. David: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Et Salo-
Eccli. 28. 15. & 16. mon ait: *Susurro, & bilinguis maledictus, turbavit enim pacem habentes; lingua tertia multos commovit.* Tertius enim est loquens proximo secretò, alium apud eum accusat, & multa fingit quæ non audivit, intimans illi hæc & illa mala illum dixisse de eo, quem veneno linguæ suæ commovens, & sic quem priùs diligebat, inimicum reddit; & tamen cùm eum videt quem modò accusabat, [e] ei arridet, & eum quasi multùm diligeret, amplectitur. Facile peccat lingua, & quia est in [f] udo, facilè labitur.
Iac. 3. 5. & seqq. De ea loquitur Jacobus, dicens: *Lingua modicum membrum est, & magna exaltat.* Iterum ait: *Ecce quàm parvus ignis, quàm magnam sylvam accendit, & lingua est ignis, & universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus.... Linguam nullus hominum potest [g] refrenare. Inquietum malum, plena veneno mortifero. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.* Hæc omnia dicit de lingua Jacobus. Ideo, Fra-
Lingua quàm so[…]ite refrænanda. tres carissimi, ponendum est linguæ frænum, ne detrahat, ne accuset, ne malè
Ps. 140. 3. dicar, juxta David: *Posui ori meo custodiam;* Nec solùm reticendum est os, sed aures obturandæ sunt, ne audiant accusa-
Eccli. 28. 28. tionem. Unde Salomon: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam, & ori tuo fac ostia & seras,* cùm præsertim magnum malum sit mentiri. Unde Da-
Ps. 11. 4. vid: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium; disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam maguiloquam.* Timete, Fratres,
1. Cor. 6. 10. sententiam Apostoli, qui dicit: *Neque rapaces, neque maledici Regnum Dei poss debunt.* Respicite ad Patrem vestrum, qui cùm malediceretur, non maledicebat. Quare juvat [h] viventes, etiam lacessitos,
Iacob. 4. 11. non maledicere. *Nolite ergo,* ut ait Jacobus, *detrahere invicem.* Nonne plus dilectio valet, & servitus vicaria, quàm latens corrosio? Quid est ergo quod dicit
Ps. 132. 1. David? *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum.* Bonum est, quia utile est servire [i] alterum alteri. Jucundum est, quia nulla res suavior est quàm dilectio, ad quam nos invitans Christus, dedit exemplum humilitatis, quia voluit ministrare, non ministrari, quando lavit pedes discipulorum suorum,
Ioan. 13. & ait: *Scitis quid fecerim vobis;* quod dicitur: Dedi exemplum humilitatis, quia *si ego Dominus & Magister vester, lavi pedes vestros, quantò magis vos debetis alter alterius lavare pedes?* Surgite ergo, Fratres carissimi; Exemplum tanti Patris sequamini, auferendo malum de cogitationibus vestris, & de toto corde vestro condonantes alterutrum, si jacet latens in cordibus

[a] Victorin. *Sicut qui veniam postulatis proximo contra vos.* Lyran. *Et sicut veniam postulatis, veniam proximo contra vos.*
[b] Lyr. *Imitare Petrum.*
[c] Lyr. *Hoc est seminatorium.*
[d] Lyr. *flamma.*

[e] Lyr. *sibi assurgit, sibi arridet.*
[f] Lyr. *in humido.*
[g] Lyr. & Vulg. *domare.*
[h] Lyr. *juvat nos etiam.*
[i] Lyr. *alterutrum.*

vestris odium. Deus autem pacis & dilectionis maneat cum omnibus vobis, & pacem det vobis veram, ut per eam consequi possitis [a] vitam æternam. Amen.

XLI. IN PASSIONE DOMINI.

E Villermo. SERMO PRIMUS.

Hebr. 13. v. 12 & 13.

DOminus noster Jesus Christus, Fratres carissimi, *Ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est: Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.*

Satis, Fratres carissimi, audivistis ordinem redemprionis nostræ; sed dignum est ramen multoties hoc beneficium commemorare. Quantò enim sæpius beneficium memoratur; tanrò plus in amore benefactoris animus inflammatur. Recordari igitur debemus quantum improperium pro nobis passus est Dominus; quia scilicet, cùm ad turpem mortem duceretur, quasi vilis & contemptibilis extra civitatem ejectus est, & crucem suam portavit, & inter larrones crucifixus est in loco Calvariæ, & ubi rei decollabantur interfectus est. Videbatur enim opprobrium hominum, ut ait David, & abjectio plebis. (Ps. 22.) Sed cùm pravâ intentione Judæi ita hæc fecissent, pius Dominus magnâ dispensatione hoc fieri voluit. (Cur Christus crucem potius elegit mori quam alio supplicio.) Non enim solùm hoc genere mortis voluit redemptionem dare hominibus, sed etiam vitam nostram informare. Non enim sine causâ voluit potiùs crucifigi, quàm lapidari, vel alio genere supplicii; sed quod aliquid debeat in ejectione & crucifixione intelligi, docet Apostolus, cùm dicit: *Exeamus ad eum extra castra, improperium ejus portantes.* Videamus ergo quomodo debeamus exire, & è quibus castris, & improperium portare. Quamdiu in hoc mortali corpore vivimus, à Domino peregrinamur. Sumus in hoc corpore quasi in castris bellantes contra spiritualem inimicum: Sed in his castris delectandum non est, quia, ut ait (Rom. 8. 12.) Apostolus: *Debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus. Si enim secundùm carnem vixeritis, moriemini.* Exeundum est ergo ab his castris, ut non subjiciamur [quasi] domino, carni. Debet enim servire, non imperare. Unde Apo- (1 Cor. 9. 27.) stolus: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo*, id est, ut serviat animæ. Hoc exire est illud quod ait Dominus in Evangelio: (Matth. 16. 24.) *Qui vult venire post me, abneget semetipsum.* Abnegare quippe debemus, non quod ibi Dominus fecit, sed quod nos ipsi fecimus. Quodcumque bonum habemus, ex Deo est; Quod malum, ex homine. Ergo qui furabatur, jam non furetur. Audivistis quid est exire extra castra; Modò videamus quid est *improperium Christi portare.* Hoc idem est quod per aliud dominicum dicitur: *Et tollat crucem suam.* (Ibid.) Dominus voluit hoc genus tormentorum eligere, ut inde sumamus formam vitæ. Sicut enim aliquis crucifixus non potest membra sua ad aliquas actiones dirigere, eodem modo veterem hominem cum vitiis & concupiscentiis debemus crucifigere, ut neque pes, neque manus, neque aliud membrum possit aliquam nequitiam peragere, nec cogitare. Unde Apostolus: *Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* (Gal. 6. 14.) Tollamus ergo crucem, & in nobis crucifigamus vitia. Duobus autem modis crux tollitur, vel cùm caro propter vitia maceratur, vel cùm proximo patienti condoletur. Sed non sufficit tollere crucem, nisi sequamur eum. Unde postea subjecit in Evangelio: *Et sequatur me.* Non omnes qui portant crucem sequuntur Dominum. Ille sequendo Dominum portat crucem, qui se macerat spontaneâ voluntate, & moritur vitiis. Non enim [similiter] portatores fuerunt crucis Christus & Simon Cyrenæus. (Variè crucem portarunt Christus & Simon Cyrenæus.) Christus sponte portavit, & mortuus est in ea. Simon in angaria, nec mortuus est in ea. Simon significat eos qui non sponte jejunant, nec sponte carnem suam macerant, sed coacti, nec moriuntur vitiis. Christus è contrario. Audivistis impropetium Christi propter vos susceptum. Hoc à mulris Patribus fuit præfiguratum. Legitur enim de (4. Reg. 2. 23.) Elisæo Propheta, quod cùm ascenderet in monrem, sequebantur eum quidam pueri malè garrienres, & clamabanr: *Ascende calve.* Oratione autem justi viri, venerunt duo ursi de silva, & devoraverunt quadraginta-duos pueros. Elisæus verò Christum significar, qui fuir calvus, id est, sine vitiis superfluis; Capilli enim; quia sunt sine sensu, superflua significant; pueri, Judæos qui deridebant Christum exalratum in cruce. Duo ursi de silva, Titum & Vespasianum de gentilirare venientes, qui dissipaverunt Judæos qui nutriti fuerunt* per quadraginta-duos annos. (* supp. in deserto.) Hoc enim fuir spatium à passione Domini ad destructionem Jerusalem. Sed quamvis dicatur improperium Christi, non quantùm ad nos, sed quantùm ad Judæos, sic est vocandum. Putaverunt enim maximam esse debilitatem, Christi mortem; Nos autem dicimus esse maximam virtutem Christi, & maximum exemplum pa-

[a] Lyr. & æternam.

tientiæ, & humilitatis, & misericordiæ.

1. Cor. 1. 18.

Unde ait Apostolus: *Verbum crucis pereuntibus stultitia est, credentibus autem, virtus Dei*. Nos autem virtutem Dei hoc esse credamus, ne maledictionem subeamus.

Gen. 9. 21.

Legitur enim quod Noë habuit tres filios, Sem, Cham, & Japhet. Iste plantavit vineam, & de vino illius inebriatus est, & obdormivit in tabernaculo detectis pudendis. Videns autem Cham filius ejus patrem sic detectum derisit, & illud nuntiavit fratribus suis. Duo autem fratres hoc audientes protexerunt pallio patrem suum, non considerantes nuditatem. Pater autem, ut hoc didicit, maledixit, non Cham, sed Chanaan filium ejus. Ait enim: *Maledictus sit Chanaan, sit servus Sem & fratrum suorum*. Noë, qui interpretatur, *requies*, Christum significat; Vinea, Judæos, qui dederunt ei vinum passionis, quo obdormivit in cruce, & apparuit nuda & quasi impotens humanitas ejus. Cham significat Judæos, qui deriserunt Christum nudum in cruce, & mortuum. Duo fratres sunt credentes de utroque populo, qui excusant infirmitatem Christi. Vindicavit Dominus, non solùm in patres, sed etiam in filios, modò faciens eos servos nostros. Egimus, Fratres carissimi, vobiscum de improperio Christi; Egimus & de exitu castrorum, & de cruce portanda. Hujus autem mysterii in hac festivitate quamdam speciem repræsentamus.

a Crux in processione delata extra Civitatem.

Etenim extra [a] civitatem eximus, crucem materialem portamus. Sicut ergo figuram gerimus, ita rem opere compleamus. Sed quidam nostrûm sunt qui nimis in castris pigritantur, quia scilicet carnalibus delectantur. Alii enim sunt sollieiti circa divitias, alii vacant libidini, alii gulositati, alii inani gloriæ, & alii aliis vitiis. Sed modò agamus de divitibus. Divites hujus sæculi sunt qui superbiunt, qui extollunt se, & putant se beatos esse; Sed, ut ait Augustinus, *Nihil est infelicius felicitate peccantium*; & dum de nimia prosperitate lætantur, non prævidentes sempiternam ruinam, excœcantur. (Nil infelicius felicitate peccantium.) Audite quomodo sunt cœci. David enim ait de hujusmodi excœcatis: *Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc; Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.* (Ps. 91. 7 & 8.) Ut, id est, qualiter intereant in sæculum sæculi. Exoriri dicuntur peccatores, quando in magnas divitias provehuntur; vel potentiam apperere dicuntur, qui indumentis insignibus fulgent; sed hæc sicut fœnum, quod modò floret, & statim arescit. Sicut ipse alibi dicit: *Homo, sicut fœnum dies ejus, sicut flos agri, sic * præteribit.* (* Vulg. efflorebit.) Similes sunt hominibus quærentibus argentum, qui invenientes plumbum, reversi sunt in patriam suam. Similes sunt somnianti reperire divitias, & habere eas, qui, cùm evigilat, invenit se deceptum, ut ait David: *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt viri divitiarum in manibus suis.* (Ps. 75. 6.) O vos, Fratres! timete, quia tempus est, & utramque beatitudinem non potestis habere. Audite quod dictum est diviti ardenti in flamma. *Recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala; Nunc verò hic consolatur, tu verò cruciaris*, (Luc. 16. 25.) quia regnum cœlorum datum est pauperibus. Unde ait Dominus: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et David: *Parcet pauperi & inopi, & animas pauperum salvas faciet. Facite* (Luc. 6. 20.) igitur *vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Est aliud genus hominum, qui cùm non sint divites, divites esse cupiunt, & bonis aliorum invident; sicut sunt raptores, qui semper miseri, & in futuro miseriores erunt, quia utraque bona amittunt. Sed quid promittit eis Dominus: [b] *Væ qui prædaris, quia tu ipse prædaberis.* (Is. 33. 1. 6.) b

[a] Probabile videtur Hildebertum hunc habuisse Sermonem, cùm esset Episcopus Cenomanensis, feriâ sextâ præcedente Dominicam Ramorum; quâ scilicet, ut notavit noster Martenius, Tract. de Divinis Officiis, Cap. 19. nu. 26. imaginem Crucifixi, quam feriâ sextâ Parasceves, solet Clerus & populus adorare, solemni pioque ritu deferunt Canonici Cenomanenses ad Monasterium S. Vincentii, sequenti Dominicâ ad matricem Ecclesiam cum pompa indè reportandam. Hanc autem, ut refert præfatus Martenius, ita describit ejusdem Ecclesiæ Ordinarium: [Feriâ sextâ ante Ramos Palmarum, cùm deportatur imago Crucifixi ad S. Vincentium, cooperta pallio, debent esse quatuor Sacerdotes, in albis, & stolis revestiti, euntes nudis pedibus cum aliis revestitis usque ad S. Vincentium, ita ut Capellanus nostræ Ecclesiæ sit ad caput, Capellanus de Gordana ad pedes, Capellanus S. Michaëlis ad dextrum brachium, & Capellanus de S. Audoëno ad sinistram, & quatuor pueri cum Subdiacono, similiter discalceati; & cùm venerint ad dictam Ecclesiam, cantetur Responsorium de S. Vincentio; quo finito, cum oratione & precibus, dimittant ibi Crucifixum usque ad Ramos Palmarum.] Aptissimè igitur ad hunc ritum videtur Hildebertus accommodasse ad concionis argumentum verba Apostoli: *Exeamus ad eum extra castra, improperium ejus, Christi scilicet, portantes*, ut auditorum devotionem vivaciùs excitaret, dum illis hujus ritûs mysterium explicans, *Extra civitatem*, inquit, *eximus, Crucem materialem portantes. Sicut ergo figuram gerimus, ita rem opere compleamus, &c.*

[b] Quod autem sub hujus Sermonis finem, tam acriter in Ecclesiarum deprædatores invehitur, id cadere fortè potest in Consules, seu, ut vocant, Scabinos Cenomanenses, qui quo tempore Guillelmus Rufus, Angliæ Rex, & ejus postea successor, Henricus I. ad id Hildebertum adigere tentabant, ut Matricis Ecclesiæ suæ turres, quasi Arci suæ, ut putabant infestas, dirui sineret, quod ab

Qui in præsenti factus est lupus, in futuro erit esca lupo. Isti lupi non solùm homines, sed etiam Deum & Domini res aggrediuntur. Domum enim Domino consecratam, ubi corpus & sanguis Domini offertur, ubi orationes effunduntur, violant & incendunt. Sed, ut ait Apostolus: 1. Cor. 3. 17. *Qui violaverit templum Dei, disperdet eum Deus.* Res verò ecclesiasticas pro redemptione peccatorum Deo attributas, eripiunt, & peccata populi comedunt. Illos sacrilegos raptores, istos lupos, Pastores debent abjicere ab Ecclesia, quia inter oves lupi esse non debent. Si Dominus in futuro damnaturus est illos qui sua non tribuunt, quid ergo facturus est illis qui rapiunt aliena? Quid amplius dicerem? Diabolica instrumenta sunt, quibus diabolus Ecclesiam * assilit, innocentes opprimit. Sunt quasi leo quærens quem devoret, surgit mane cupiens saturare famem suam, nec habet quod comedat, nisi rapiat. Quid de libidine? Illa, omnia contaminat, omnia commiscet. Illa David & adulterum & homicidam fecit, Salomonem corrupit, Samsonem interfecit. Hæc coinquinat corpus & animam. Alia scelera sunt horrida, sed ista est fœtida. Hæc vertit homines in reprobum sensum; Hæc libido adulteria generat, & incestus parit. Non cavent homines sibi à parentibus, non à commixtis, non à commatte, non à filia spirituali, quod, ut ait Gregorius, magnum est peccatum.

* f. affligit

XLII. IN PASSIONE DOMINI.

Sermo secundus.

E ms. Colbertino n. 4097.

Ps. 22. 17. *FOderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.*

Septimana præsens, Fratres carissimi, ex re nomen habens, vocatur laboriosa, vel ut vulgò loquuntur, à pœna verbo rustico, *pœnosa*. Quod si quæritis causam hujus impositionis, mementote Dominicæ Passionis. In hac siquidem septimana Passiones Domini tecitantur, & pœnæ, quas non pro suis, sed aliorum peccatis pertulit, populo denuntiantur. Quod si vultis scire quam pœnam passus est Christus, attendite ipsum in Cruce pendentem, & attendite eum de ipsa Cruce hujuscemodi querimonias proferentem: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Ps. 21. 17. Istæ tamen querimoniæ non sunt impatientiæ, sed potiùs misericordiæ. Non enim dolebat pro se, qui patiebatur. Quis verò passionem & pœnam Domini dignè considerare, dignè enuntiare sufficiat? Ipsemet quod pertulit dicat, ipse de pœna [sua] testimonium perhibeat. Ipse qui passus est, dicat quid passus est. *Foderunt* [inquit] *manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Ps. 68. 22. Et iterum: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Attendite, quæso, quæ pœna fuerit, manus & pedes clavis configi, & sic in ipsa Cruce extendi, ut omnia ossa extensa, præ nimia extensione possent dinumerari. Nolite, Fratres, oculos vestros à Cruce Christi divertere; nolite aures vestras à verbis ejus deflectere: Ecce de Cruce loquitur, & vobis loquitur. Pro quibus patitur, ipsis loquitur. Obsecro vos ergo, exhibete affectum compassionis, & * affectum imitationis. Hoc etenim sitit, hoc esurit. Auferte à vobis fel iniquitatis, & acetum pessimæ cogitationis. Sit operatio justa, sit cogitatio munda. Ecce audistis ex parte, sed tantùm minimâ, quam pœnam Christus passus sit; Videte postmodùm à qualibus, & qualiter, & quàm patienter passus sit. Audite Psalmistam in persona Christi dicentem: *Amici mei & proximi mei adversum me appropinquaverunt, & steterunt, & qui juxta me erant, de longe steterunt.* Ps. 37. 12. O Domine Jesu Christe! quid tibi facient inimici, quandoquidem tibi adversantur amici? Malè de inimico confidere potest, cui & amicus contrarius est. Tu tamen Domine Jesu, non certè impotens, sed prorsus omnipotens. Tu qui à talibus pateris, quid talibus facis? quid talibus dicis? Scio, Domine, scio quid mihi respondeas. Nihil omninò facio, nihil omninò dico. Gratanter sustineo passionem, & nullam prorsus nec verbo, nec facto, rependo ultionem. *Ego enim tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Ps. 37. 14. Ego sum illa ovis patiens & mitis, de qua scriptum est: *Tamquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se non aperuit os suum.* Is. 53. 7. O exemplum patientiæ imitabile, & admirabile, dignum prorsus admiratione & dilectione, dignum imitatione:

Hebdomada pœnosa.

* f. effectum.

Quàm patienter Christus tulerit Crucem.

ipso numquam obtinere potuerunt. Undè præfati Consules, pravi Regiæ potestatis assentatores, tantam vim ipsi Domini Sanctuario, ut ait Hildebertus ipse Epistolâ octavâ Libri primi, intulerunt, ut omnibus Urbis Ecclesiis temeratis & spoliatis, *quicquid esset potestatis Episcopalis, ait ipse, vel dissipatum fuerit in rapinas, vel in favillas evanuerit.* Hinc Hildebertus ad tantam rerum omnium inopiam redactus est, ut Infulis etiam Episcopalibus direptis, ad Concilium Trecense, præ nimia egestate, nequiverit accedere, & Romam, nonnisi penè emendicando, ad Summum Pontificem confugere compulsus fuerit. Vide suprà Gesta Episcoporum Cenomanensium, & quæ de hoc in Hildeberti Vita retulimus.

Hoc exemplum attendant, & erubescant impatientes, & impotentes, qui & per impatientiam pati nolunt, & tamen cùm patiuntur, propter impotentiam se vindicare non possunt. Miseri prorsus isti, qui & * patienter quod volunt ad vindictam, exercere non possunt, quam volunt. E contrariò Christus beatus, qui pœnam libenter sustinuit, & persecutoribus suis ultionem inferre noluit, quam potuit. Pœna itaque quam Dominus pertulit, huic septimanæ, sicut dictum est, *pœnosa*, nomen imposuit. Quod si sit qui diligenter inquirat, inveniet alias pœnas, pro quibus hoc vocabulum huic septimanæ non injustè conveniat. Sunt enim duo genera hominum, qui hoc tempore graviter affliguntur, & pœnam maximam patiuntur; qui idcircò valdè laborant, quia onus maximum portant, & illud quidem onus aliquando deponere volunt, nec tamen possunt. O quàm execranda, & numquam collo imponenda sarcina, quam qui sibi imponit, portare cogitur, & eam cùm deponere voluerit, aliquâ occasione impediente, non finitur! Onera ista, carissimi Fratres, sunt peccata. Sub isto onere laborabat qui in Psalmo dicebat: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Attendite igitur duo genera hominum, ista onera deponere volentium, non tamen valentium. Quid est autem onus deponere, nisi peccatum dimittere? Sed qui vult peccatum dimittere, necesse habet illud Sacerdoti confitendo revelare, sicut scriptum est: *Revela Domino viam tuam, & spera in eo.* Sed multoties, cùm peccator magnitudinem, & multitudinem sui reatûs attendit, erubescit confiteri quod fecit, & quamvis pro peccatis suis graviter doleat, ipsa tamen intra sinum conscientiæ insipienter contegens, cui deberet, præ pudore nimio, non revelat. O stulte! cur erubescis homini dicere, quod non erubuisti in conspectu Domini facere? Remove à te pudorem; curre ad Sacerdotem; revela secretum, & confitere peccatum. Alioquin nihil proderit tibi cordis contritio, si cùm possis, non sequitur oris confessio. Non possum, inquit, hoc facere. Ego quidem libenter peccatum desererem, & pro peccato pœnam maximam mihi ipsi imponerem, si hoc sine confessione utiliter facere possem. Sed quia hoc fieri non potest, malo peccatum celare, & in peccato vitam finire, quàm pro tanto reatu verecundiam sustinere. Et plerumque ita evenit sicut dicit, quia superveniente alicujus infirmitatis occasione, moritur sine confessione. Hujusmodi verò peccator, qui præ pudore peccatum non confitetur, ideò plerumque sine fructu pœnitentiæ moritur. Per filium Judæ Patriarchæ, Her nomine, aliquatenùs figuratur. Her enim, sicut scriptum est, Thamar duxit uxorem; sed quia in conspectu Domini nequam fuit, mortuus est sine liberis. Her quippe * *pellicitus*, Thamar *amaritudo* interpretatur. Quid igitur pellicitus significat, nisi peccatorem? Quid Thamar, nisi peccati amaritudinem? Quod enim per pellem peccatum significatur, in Genesi patenter ostenditur, cùm Dominus Adam & Evæ post peccatum tunicas pelliceas fecisse legitur, ac si eis postquam peccaverant, Dominus manifestè dixisset: Videte induti pellibus, quàm pilosi estis exteriùs, & per hoc solerter perpendite quales peccando facti estis interiùs. Sicut enim pilus de superfluis humoribus nascitur, sic peccatum, non de ipsa natura, quæ bona est, sed de vitio pravæ voluntatis exoritur. Tunc ergo Her, qui interpretatur * pellicitus, Thamar ducit uxorem, quando peccator reatum suæ iniquitatis considerans, & semetipsum dijudicans, maximam in corde suo pro eodem reatu suscipit amaritudinem; sed quia præ verecundia peccatum non confitetur, quasi Her acceptâ Thamar, sine liberis moritur, quia etsi pro peccato suo magnam suscipiat amaritudinem, tamen de eadem amaritudine, pro eo quod non confitetur [peccatum,] nullum pœnitentiæ fructum, quasi filium, generat. Est aliud hominum genus, cujus cor in consideratione culpæ suæ, amaritudine magnâ conficitur, & tamen à confessione ejusdem, non tam pro pudore, quàm pro peccati amore compescitur. Sed forsitan quærat aliquis quomodo amaritudo cum delectatione conveniat. Ad hoc breviter respondemus, quia in corde peccatoris diversi sunt affectus, & diversi sunt respectus. Aliquando enim etiam ille qui peccatum diligit, ratione cogente, ad Deum respicit, & dum judicium ejus tremendum considerat, horrescit ei protinùs quod delectat, & ipse horror timorem incutit, timor amaritudinem gignit, sicque fit ut eamdem mentem nunc amaritudo pœnalis * efficiat, nunc delectatio peccati malè blandientis inficiat. Isti itaque qui tantam in se sentiunt peccati delectationem, pro nihilo computant si irent ad confessionem. Dicunt enim apud se: Quid mihi prodest peccata confitendo dicere, quod scio me præ nimio amore non posse deserere? Hunc itaque qui pro amore peccati ad confessionem non vadit, secundus filius Judæ, videlicet Onan, per significationem exprimit, qui post mortem fratris sui Thamar uxorem accepit.

Margin notes (left column):
* f. qui quod impatienter volunt, exercere non possunt ad vindictam quam volunt.
Peccatum quàm grave sit onus.
Ps. 37. 5.
Ps. 36. 5.
Detestanda peccatoris ad confessionem verecundia.

Margin notes (right column):
Gen. 38. v. 3. & seqq.
* f. pellitus.
Gen. 3.
* pellitus.
Quomodo in corde peccatoris amaritudo & delectatio peccati conveniant.
* f. afficiat.

Sed, quia semen in terra fundebat, sine liberis mortuus fuit. Quid est enim semen in terram fundere, nisi delectationem suam in terrenis & carnalibus desideriis figere? Tunc enim semen de quo filius procreari posset, in terram funditur, quando affectus cordis, de quo bona opera emergere possent, in terrenis concupiscentiis spargitur. Sed peccatot hujusmodi, etsi de peccato aliquando compungitur, & quasi facto connubio Thamar, id est, amaritudini jungitur, tamen sine liberis moritur, quia pro amore peccati deserens confessionem, nullum boni operis fructum consequitur. Ecce distinximus duo peccantium genera, quibus hebdomada præsens valde pœnalis est, quia & grandem peccatorum sarcinam ferunt, & tamen partim pro peccati pudore, partim pro peccati amore non confitentes, seipsos alleviare contemnunt. Est adhuc tertium peccantium genus supradictis deterius, quod scilicet & peccatis consentit, & tamen de peccatis nullam amaritudinem sentit. Adeo hujusmodi peccatores ipsa peccandi consuetudine sunt excæcati, ut peccata gravia faciant, & peccare se nesciant, & sunt quasi stupidum membrum in corpore, quod etsi valde infirmum sit, præ nimia tamen infirmitate sentiendi vim amittens, dolorem infirmitatis non sentit. De istis verò qui pro suis peccatis non dolent, sed, quod deterius est, cùm malefecerint, gaudent, scriptum est: *Qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis.* Hoc tertium peccantium genus, tertius [est] Judæ filius, id est, *Sala* convenienter figuratur, qui Thamar in conjugium non accepit. Sala quippe interpretatur *dimissus*. Tunc ergo Sala, id est, dimissus, Thamar, id est, amaritudinem uxorem non ducit, quando peccator Deo deserente cœcatus, & sibi ipsi dimissus, pro peccatis quæ non intelligit, in corde suo nullatenus amarescit. De talibus, qui à Deo dimittuntur, in Psalmo dicitur: *Dimisit eos secundùm desideria cordis eorum.* Et iterum: *Quorum non es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt.* Isti peccatores, qui se ipsos nesciunt, quia non plorant, plorandi sunt; quia non gemunt, gemendi sunt. Et sciendum quia hujusmodi peccatores supradictis sunt deteriores, quia etsi illi peccatum pro aliqua occasione non deserunt, tamen peccatores se intelligunt, & pro peccatis suis aliquando intimè gemunt, & saluti tantò magis appropinquant, quantò infirmitatis suæ magnitudinem non ignorant. Utiliùs ergo istis esset se ipsos cognoscere, & cognoscendo deflere, quàm se nescire, & quasi qui bonam conscientiam habeant,

Peccatores alii præ pudore, alii amore peccati, manent in peccato.

Indurati peccatoris descriptio.

Prov. 2. 14.

Ps. 80. 13.

Ps. 87. 5.

lætari & exultare. Propter ista tria genera hominum, qui vel peccata sua corde cœcati nesciunt, vel etiamsi sciunt, tum pro humana verecundia, tum pro delectatione peccati, nec confitentur, nec deserunt, tria in passione Domini miracula facta sunt. Sic enim legitur: *Et terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt.* Tunc etenim terra movetur, quando cor peccatoris, cui dictum est: Terra es, & in terram ibis, terroris sui consideratione concutitur. Tunc petra scinditur, & monumentum aperitur, quando per Dei gratiam duritia cordis resolvitur, & os quod priùs clausum fuerat ad peccati occultationem, postea reseratur ad ejusdem peccati confessionem. Sed quid prodest, si monumentum apertum fuerit, & mortuus non resurgit. Et notandum quia qui resurgit, de morte ad vitam transit. Et quid est mors, nisi peccatum? Et quid est vita, nisi opus bonum? Quia & per peccatum anima moritur, & per opus bonum vivificatur. Necesse est igitur ut aperto monumento mortuus surgat, & de morte ad vitam transeat, quia oportet ut peccator post confessionem, & peccatum, quod confessus est, deserat, & bonis operibus vigilanter insistat. Ecce tria genera peccatorum discussimus, & duorum pœnam aliqua ex parte descripsimus; Nunc de ipsius diaboli pœna, quam in hac septimana patitur, breviter aliquid dicamus. Quid enim putatis, Fratres carissimi, quâ pœnâ idem diabolus crucietur, quo livore torqueatur, cùm eos quos usque modo tamquam suos servos possedit, de servitute peccati, Christi misericordia ad justitiæ libertatem educit. Magna siquidem pœna est illi, cùm videt peccatorem peccatum suum cognoscere, cognoscendo gemere, gemendo deflere, deflendo revelare, & post revelationem prorsùs deserere. Magnâ etiam torquetur invidiâ, cùm videt Christum exaltatum in cruce omnia trahere ad seipsum. Inæstimabili pœnâ afficitur, cùm ipse fortis armatus, à fortiore superveniente Judice Christo vincitur, & universa arma ejus confringuntur, & etiam ipsius spolia de manu ejus ab ipso Christo potenter diripiuntur. Ecce de pœna Domini, & de pœna quorumdam peccatorum, & de pœna diaboli mentionem fecimus, ut sic septimana præsens, quare *pœnosa* dicta sit, ostenderemus. Nos igitur, Fratres carissimi, peccantium pœnam, quam supra diximus, infructuosam judicantes, diaboli pœnam, sicut dignum est, execrantes, pœnam Domini, ejusque potentiam attendamus, & videamus non so-

Tria Passionis miracula propter tria peccatorum genera.

Math. 27. 51. 52.

Hebdomada Passionis quàm sit ipsi diabolo pœnosa.

lùm quàm patienter pœnam sustinuit, sed etiam quantam charitatem in ipsa passione habuit; & quod ejus charitas, non tantummodò patiens, sed & benigna fuit. Persecutores quippe suos qui eum crucifixerunt, & toleravit & amavit, & pro ipsis in cruce pendens oravit, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Christi igitur patientiam, Fratres carissimi, imitemur, & ab ejus tanta charitate, nec tribulatione, nec angustiâ separemur. Quod ipse præstare dignetur, cujus regnum & imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

Charitas Christi in Cruce non tantùm patiens fuit, sed & benignissima, & benefica.

Luc. 23. 34.

XLIII. IN DIE SANCTO PASCHÆ.

I. Sangerm. 381.

SERMO PRIMUS.

Gen. 49. 22.

Filius accrescens Joseph, filius accrescens & decorus aspectu: filia discurrerunt super murum.

Israël filiis congregatis benedicens, ac novissimis temporibus futura prædicens, Joseph inter alios sicut eximiâ dilectione, ita solemni & mysticâ benedictione in præconium Salvatoris concelebravit, dicens: *Filius accrescens Joseph, &c.* Joseph enim nominis actionisque ratione, Salvatoris figuravit personam, qui à fratribus triginta argenteorum pretio Ismaelitis venditus, pro justitia in Ægypto est sublimatus. Ita & Christus à fratribus suis, Juda scilicet, aliisque Judæis, eodemque pretio est venditus spiritualibus Ismaëlitis, id est, Judæis, Ismaëlitarum nomen interpretatione mysticâ tenentibus. Ismaëlitæ enim interpretantur, *obedientes sibi*, quasi non Deo, quia pravas cogitationes suas sequuntur, nec bonas Dei vias incedunt. Sed hâc venditione de vultu Dei prodeunte, ipsius judicio non est extinctum nomen ejus, immo super omnem terram magnificatâ gloriâ ejus, impleta est illa postulatio, quam ipse per Prophetam ad Patrem interpellat evidenter, dicens: *De vultu tuo judicium meum prodeat, oculi tui videant æquitatem.* Salvator quippe noster, æquitatis ratione magis quàm virtutis ostensione, cum Judæis agens, sub Patris judicio quasi se constituit, atque pro sua parte allegans, suamque causam exponens, adversus populum per Michæam loquens, ait: *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo servitutis liberavi te.* Diu malitiam Judæorum Dominus toleraverat; diu eorumdem conversionem exspectaverat, sicut ipse per Prophetam ait: Laboravi sustinens; Sed eos incorrigibiles cernens, ne

Ps. 16. 2.

Mich. 6. 3.

videretur ab ipso procedere quod non convertuntur ad veritatem intelligendam, ostendit se potius exhibuisse beneficia omni amore & obedientiâ digna, quia non fuit eis molestus, nihil intulit mali, nisi fortè ad correctionem, non ad perniciem; quasi diceret: Mala tibi nulla, multa sed bona tibi feci, quia eduxi de terra Ægypti, & de domo servitutis. Quod autem eis juxta litteram dicitur, ad nos spiritualiter refertur. Nos enim sumus spirituales Judæi, si Christum confitemur, quos eduxit de terra Ægypti, id est, tenebrarum, & tribulationis, & de domo servitutis, diaboli, vel peccati. *Qui enim facit peccatum, servus est peccati.* Non ergo * blandiantur nobis, tanquam ad nos de Judæis specialiter dicta non pertineant, cùm propter nos, ut ait Apostolus, scripta sint, in quos fines sæculorum devenerunt. Nos igitur in illis arguit, & adversùm nos quasi causam agens, bona sine meritis plurima contulisse insinuat; quasi diceret: Quid ultra debui facere vineæ meæ, & non feci? Cur me non sequimini? Cur mihi non obedistis? Quibus in respondendo deficientibus, ad Judicem Deum verba convertit, dicens: *De vultu tuo judicium meum prodeat, oculi tui videant æquitatem;* Quasi diceret: Judicium quo fui injustè accusatus à Pilato & à Judæis, & quotidie judicor à blasphemis, non de illorum iniquitate, sed de tuo vultu, id est, de tuo aspectu, scilicet, puritate quâ nos aspicis, proveniat, ut illud judicium non sit mihi in extinctionem, sicut intendunt, sed in glorificationem, sicut innocentia mea meruit, quod ejus pia devotio impetravit. Ipse enim contemptus & repulsus à Judæis transiit in Apostolis ad Gentes, ubi sicut Joseph in Ægypto ejus magnificentia super cœlos est exaltata. Ecce venit Joseph à fratribus venditus in Ægypto hujus mundi, * exaltatus, postea spretus & contemptus. Unde verè dicit: *Filius accrescens*, utique accrescens in se, & accrescens in suis. Hic est Joseph quem Israël diligebat super omnes filios suos, quia in senectute genuisset eum. Israël est Deus Pater, qui multos habet gratiæ filios, unum solum naturæ, quem super omnes diligit tanquam naturalem, tamquam unigenitum; Alios verò tamquam adoptivos; Alios propter istum, istum propter se diligit, qui secundùm Apostolum est primogenitus in multis fratribus, quia ante omnes genitus, etsi in senectute natus, hæreditatem paternam habens, more primogeniti in sua ditione & aliis pro sua voluntate dispertiens, quia Pater genuit in senectute, & in fine sæculorum incarnari fecit; In senectute mundi natus est de

* *f.* blandiamur.

Ps. 16. 2.

Gen. 37.

* *f.* spretus & contemptus, postea exaltatus.

Deus Pater Christum diligit propter se, electos propter Christum.

Virgine, qui ante mundum genitus est de Patte. Hunc Pater præ cæterrs diligit, sicut ipse ait: *Math 17 5.* *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit.* Hic est ergo Filius Patris dilectus, & *filius accrescens.* Accrescens, incrementi verbum geminar, ut multiplex vocet augmentum. Joseph autem *augmentum* interpretatur; unde rationi nominis alludens, & Joseph nominans adjunxit: *Accrescens*, & augmenti perfectionem designans geminavit: *Filius accrescens Joseph: filius accrescens*, repetens filii nomen, sicur accrescentis vocabulum; sicut enim bis natus est secundùm duas nativitates, alteram de patre, alteram de marre, ita & dupliciter auctus est, in se ipso scilicet, & in membris; & in scipso duobus modis, scilicet & in anima & in catne. In animæ bono accrevit, quia tristitia conversa est in lætitiam, sicut per Prophetam ait: *Ps. 29. 11.* *Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia.* Planctum, id est, tristitiam Passionis, de qua Christus ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem*, convertit Deus in gaudium beatæ Resurrectionis; conscisso quoque sacco circumdatus est lætitiâ, id est, immortalitaris gloriâ. Saccum enim prius ferebat, cilicio induebatur, juxta illud: *Ps. 34. 13.* *Cùm mihi molesti essent, induebar cilicio.* Saccum ergo cilicinum habuit, sed non meritum sacci. Saccus enim est mortalitas, passibiliras, humanique defectus. Infelicitas hujus sacci, meritum est peccati, à quo penitus immunis fuit, in quo peccatum non fuit, nec inventus est dolus in ore ejus. Hæc est enim petra super quam impossibile est reperiri serpentis vestigia. *1 Cor. 10. 4.* *Petra autem erat Christus*, sicut ait Apostolus. Super hanc igitur petram, à qua dicitur Petrus, quia à Christo dicitur Christianus, impossibile est reperiri colubri vestigia, id est diaboli arma, diabolicæ militiæ signa, viria scilicet & peccata, quibus tamquam armis utitur hostis noster ad seducendum & debellandum fideles. Hæc autem non habuit, sed in habentibus delevit spiritualis Joseph. De quo per Isaiam Pater ait: *Is. 53. 11.* *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* Ecce justus dicitur & servus, sed justus non solùm quia sine peccato, & quia gratiâ plenus, secundùm quod homo, sed quia alios justificat ut Deus. Ipse ergo justus, quia justitiâ & veritate plenus, & ipse est justificans, sed non justificatus, quia non à peccatis mundatus, sed mundans. Ipse servus secundùm quod homo, quia Patri obediens usque ad mortem. Hic ergo justificabit multos, non omnes, quia *multi vocati, pauci verò electi*, in scientia sua, id est, in doctrina veritatis, quæ ignorantiæ tenebras excussit, ac divinæ lucis radiis electos illustravit, atque longè positos in disciplina sua Patri reconciliavit, secundùm illud Isaïæ: *Is. 53. 5.* *Disciplina pacis nostræ super eum.* Verè ejus disciplina pacis est, quia ipse mediator noster est; mediator autem unius non est, sed duorum; quia autem mediator, discordes ad pacem revocat. Nos autem discordes eramus, nobis, proximo, & Deo. Nobis, quia quod nolebamus, agebamus, secundùm illud: *Quod nolo, facio, & odi quod facio.* In proximos quoque inimicitiam exercebamus, quia non in viam salutis, sed in barathrum perditionis trahere curabamus, cæci cæcos; In Deum quoque, quia non eum sicut Dominum glorificabamus, servientes creaturæ [potius] quàm Creatori. Sed auditâ disciplinâ pacis per eum qui est pax nostra, tamquam oves errabundæ, ad eruditum pastorem redimus, qui per Isaiam ait: *Is. 50. 4.* *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo.* Hic ergo justus & eruditus multos in scientia sua justificavit, & in fortitudine sua infirmis qui non sunt robur multiplicavit, quando conscisso mortalitatis sacco, perennis lætitiæ, atque immortalitatis gloriosæ diadema accepit; quando * eminuit quod saccus integer ante celavit; quando caro deformata refloruit, sicut per Prophetam Dominus ait: *Ps. 27. 7.* *Et refloruit caro mea.* Non ait simpliciter *floruit*, sed *refloruit*. Caro enim humana quam Dei Filius assumpsit, in primo parente florem suæ conditionis amisit, immunitatem * namque culpæ & pœnæ. Prima refulsit * hominis conditio, qui flos decidit in casu prævaricationis, sed est recuperatus in Resurrectione Salvatoris, qui præventus est benedictionibus dulcedinis in conceptu, qui immunis extitit ab omni labe & reatu, ac resurgens à mortuis, absorptâ morte in victoria, atque aculeo mortis attrito, nostra in capite caro refloruit, ut ubi apparuerat nostra infirmitas, nostra emineret claritas. Per eum ergo recuperatus est flos fœni. Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni. *Is. 40. 8.* *Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos.* Ipse se fœno induit, ut lignum, fœnum, stipulam in nobis consumeret, ac vestimentis salutis & gloriæ nos indueret, ut per eum deformitas nostra reflореret. Hæc est Virga Aaron quæ frondui, & amygdalus quæ floruit, de qua Ecclesiastes ait: *Eccle. 12. 5.* *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, dissipabitur capparis, quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ.* Quæ est amygdalus ista quæ floruit, & quando floruit? Hæc amygdalus est *filius accrescens*, scilicet Joseph, id est Christus.

Saccum Christus habuit, licet non sacci meritum.

Christus justus & justificans, non justificatus.

* f. emicuit.

* f. quippe.

* f. homine condito.

Caro in Christo non floruit, sed refloruit.

Chriſtus. Amygdalus namque tria habet, corticem, teſtam, nucleum; Et Chriſtus in tribus verè ſubſiſtit ſubſtantiis. In eo quippe eſt cortex carnis, teſta * mentis, nucleus deitatis. Cortex habet amaritudinem, teſta fortitudinem, nucleus dulcedinem; Et ipſe ex carne infirma ſenſit amaritudinem, ſicut per Prophetam ait: *Increpuerunt me renes mei.* Affectu carnis detrectavit diſpenſationem Patris implere ut voluit, ſpiritu verò non hæſitavit, non recuſavit, ſed promptè voluntatem Patris effecit. Unde ipſe dixit: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Rectè igitur in teſta figuratur Chriſti anima, quæ nullo modo revocari, ſive retrahi à propoſito humanæ redemptionis valuit. Nucleus verò qui ſuavis eſt ad guſtum, qui pellit eſuriem, & procurat refectionem, rectè Chriſti deitas intelligitur, quæ infinitæ dulcedinis eſt ſitientibus, quos & ſic ſatiat, ut guſtandi deſideria repleat. Ipſe in quem deſiderant Angeli proſpicere; quod ſemper faciunt, id indeſinenter facere cupiunt. Ibi ergo ſatietas ſine faſtidio, & deſiderium ſine ſuſpirio; Nec ſatietas tædium, nec deſiderium ingerit cruciatum, quia ibi dulcedo ſine modo, ſecundùm illud: *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus.* Et alibi: *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Ecce ſatietas; Ecce ſuavitas. Bonus eſt iſte nucleus, ſed abſconditus, quia ſecundùm Iſaiam: Ipſe eſt Deus. Invenitur tamen à quærentibus, & accipitur à petentibus, & aperitur pulſantibus, ſi * mihi id piè & perſeveranter faciant. Sed non eminuit hic nucleus, non reſplenduit hic Deus, niſi cortice fracto, & à teſta detracto. Non eſt inventum mel in ore leonis vivi, ſed mortui. [a Detractus eſt ergo cortex teſtæ, non nucleo vel teſta cortex.] Et ſic mortuo leone, in ejus ore eſt repertum mel, quia diſcedente animâ à corpore, ſed neutrum à Verbo Dei. Mortuus eſt verò leo, ſed effuſâ frameâ apud inferos, & eductis inde captivis, die tertiâ cortice ſanato leo mel effudit. Cùm verò Joſeph, volens agnoſci à ſuis fratribus, ait: *Ego ſum Joſeph frater veſter, quem vendidiſtis. Adhuc vivit pater meus?* Quaſi diceret: Nondum vivit in vobis, quia nondum aſcendi in corde veſtro ad Patrem meum poſtquam venditus, poſtquam traditus. Sed cognoſcite me; Ego ſum verus Joſeph, Patri æqualis, etſi venditus & occiſus. Ecce mel, ſcilicet, multitudo dulcedinis, declaratio veritatis; ſic nucleus ante occultus effulſit, & amygdalus velut arida & ſicca floruit. Flos fœni,

Chriſtus amygdalus, habens corticem, teſtam, nucleum.
* id eſt animæ.
Pſ. 15. 7.
Math. 26. 41.
Quanta Beatorum in Dei poſſeſſione felicitas.
Pſ. 33. 9.
Pſ. 16. 15.
* f. ſi tamen.
Gen. 45. 3.

qui deciderat, repullulavit, & amygdalo florente impinguata eſt locuſta, & diſſipata capparis. In locuſta Gentiles; In cappari Judaïcus populus intelligitur. Locuſta enim ſaltu movetur, nec ambulat niſi ſaliendo; & inordinatè fertur. Hæc eſt gentilitas, quæ olim non pedetentim, ſed quaſi ſaltu raptabatur per vitia, & nimis inordinatè ferebatur, quia mutavit gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis. Ecce magnus & inconſideratus, & majori hebetitudine ſaliens in deteriora præcipitia mutavit; poſtea in ſimilitudinem volucrum, & inde quadrupedum, deinde ſerpentium. Ecce ſaltus locuſtæ. Quàm amari ſunt iſti ſaltus, mortiferi ſibi; bis lethalibus telis ſe incidebat locuſta, quouſque binnulus, id eſt, Patris Filius ſaliens in montibus, & tranſiliens colles, ſaltus dedit de cœlo in uterum Virginis, de utero in * carcerem, de carcere in infernum, de inferno in palmam, ſecundùm illud: *Aſcendam in palmam, * & comedam fructus ejus.* Hi ſunt ſaltus ſalutis, non perditionis. Salire voluit ſaltibus vitæ, ut locuſtam retraheret à ſaltibus gehennæ; Salivit ſaltibus hominis, ut locuſtam retraheret à ſaltibus pravis; Salivit ipſe, ut ſaliret locuſta, id eſt, aſcenſiones atque gradus virtutum in corde ſuo diſponat, quibus ad videndum hinnulum cervorum aſcendat, id eſt, Chriſtum à Patriarchis & Prophetis præconiſatum, qui fuerunt cervi deſiderantes ad fontes aquarum viventium, id eſt, Chriſtum. Hæc igitur locuſta, cùm priùs eſſet exanimis & macilenta, * ſolida & fœcunda, florente amygdalo eſt impinguata, quia poſt Chriſti reſurrectionem ab Apoſtolis eſt viſitata. In eis Samſon noſter, id eſt, Chriſtus ivit ducere uxorem de alienigenis; Aſcendit ſuper equos apoſtolicos, & quadrigas quatuor Evangeliſtarum direxit ad Gentes. Unde Habacuc: *Qui aſcendis ſuper equos tuos, & quadriga tua ſalvatio.* His quadrigis venientibus, impinguata eſt locuſta; Accepto ſpiritu vitæ, & redditâ fœcunditate, facta eſt fœcunda in filiis, quæ ante [fuerat] ſterilis; ditata eſt ſeptiformis gratiæ muneribus, quæ ante ſeptem ſubjacebat dæmonibus; pro maledictione gratiam, pro * Uri accepit indulgentiam; ſed impinguatâ locuſtâ, capparis eſt diſſipata, quia dum ſterilis peperit plurimos, quæ multos habebat filios, infirmata eſt, id eſt Synagoga, quæ per capparim rectè deſignatur. Capparis enim petræ hærere dicitur, & renibus * valere. Per eam intelligitur Iſraël, qui olim Deo

Rom. 1.
Varii Chriſti ſaltus ad ſalutem hominum.
* f. in carnem, de carne.
Cant. 7. 8.
* al. apprehendam.
* f. ſolida.
Hab. 3. 8.
* f. pro vindicta.
* id eſt forte mederi.

a Hoc vix intelligibile. Fortè verò: *Detractus eſt ergo cortex à teſta, id eſt corpus ab anima; ſed neuter à nucleo, id eſt à Deitate, ſeu Verbo.* Quod patebit ex ſequentibus.

hærebat, cui amicitiâ junctus erat. Dissipata est ergo capparis, impinguata locustâ, quia cæcitas ex parte contigit in Israël, ut plenitudo gentium intraret. Unde Judæis Dominus ait: *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus.* Et iterum: *Ego in judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant*, scilicet Gentes, *& qui vident, cæci fiant*, scilicet Judæi. Fractis ramis sterilibus, & inserto oleastro * sterili, impinguata est locusta, & dissipata capparis, quia exclusis filiis & domesticis, peregrini assumuntur. Unde per Isaiam Dominus alloquens Ecclesiam, ait: *Adducam filios tuos de longè, & ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi.* Quod ad litteram, & spiritualiter cernimus. Principes enim Gentium per orbem Ecclesias ædificaverunt, sicut Constantinus, qui duodecim Ecclesias Romæ in honorem duodecim Apostolorum construxit, & alii plures, qui multas construxerunt Ecclesias, & necessaria [eis] præbuerunt. Allegoricè filii peregrinorum sunt Martyres, & Doctores Gentium, quorum fide & virtutibus Sancta fundatur Ecclesia. Pro hac ubertate & impinguatione populi virtutum, ad lætitiam provocatur locusta per Isaiam dicentem: * *Lætare sterilis, quæ non paris; exulta & lauda quæ non pariebas, quoniam multi filii desertæ, magis quàm ejus quæ habet virum*, id est Gentilitatis, quàm Synagogæ, scilicet locustæ, quàm capparis. Ipse locustæ fœcunditatem populi significans, Isaias ait: *Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende.* Valdè ergo impinguata est locusta, quæ locum tentorii, id est Ecclesiæ, per tabernaculum Moysi significatæ, per totum mundum dilatavit, & pelles tabernaculorum rubricatas & hiacynthinas, id est prædicatores, virtute martyrii, & contemplationis gratiâ sublimes, orbe toto extendit. Sed hoc totum indè est, quoniam *ivit homo in domum æternitatis suæ.* Homo iste Christus est, de quo Isaias: *Quiescite ab homine, cujus spiritus est in naribus ejus, quia excelsus reputatus est.* Et Jeremias: *Homo est, & quis cognoscet eum?* Vix invenitur qui cognoscat eum, quia licet sicut homo spiret & vivat, excelsus tamen est. Hic ergo ivit in domum æternitatis, quia de hoc mundo transivit ad Patrem, id est ad invisibilia paternæ majestatis; qui transitus hebraicè Pascha dicitur. Unde in Exodo de Agno Paschali: *Et comedetis festinanter; Est enim Pascha, id est transitus Domini.* Videte umbram, attendite figuram veritatis quam gustamus. Ibi Pascha, id est Agnus, immolabatur in vespera; hic Pascha nostrum Christus, in vespera mundi oblaturus. Ibi transivit Dominus per Ægyptum, in subjecta creatura; hic transivit Christus in cœlum, in sua forma. Transivit ante, ut nos transeamus. Quò? In Bethleem cum pastoribus; Et ad quid? Ut videamus Verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Bonus est ille transitus atque salubris, à quo Pascha nominatur. Ob id enim immolatus est Christus, ut ipse iret *in domum æternitatis*, & nos transiremus in Bethleem, id est in domum panis. Eadem quippe est domus panis, & æternitatis. Qui hic manducatur ut caro agni, ibi sumitur ut panis Angelorum. Panem quippe Angelorum ibi manducat homo; hic carnes assas igni, quia panis ille clibano passionis est excoctus; Undè & Caro Salvatoris, sub specie panis, hodie à cunctis sumitur fidelibus, ut qui hujus panis * veritatis cum Angelis attingere non valemus, saltem speciem teneamus, sacramentum gustemus, ad quod nemo nisi dignè accedere debet. Qui enim indignè accedit, sibi mortem manducat & bibit. Accingamus igitur cingulo continentiæ renes nostros, id est carnis oblectamenta; & calceamenta, id est exempla Sanctorum Patrum, habeamus in pedibus, id est in operibus, & baculos spiritualis custodiæ teneamus in manibus, ut anima nostra semper sit in manibus nostris, & sic comedamus festinanter. Nescimus enim quamdiu liceat. Ignoramus enim quid futura dies pariat. Ideò non differamus, ne simus de illis de quibus per Aggæum Dominus ait: Populus iste dicit: *Nondum venit tempus Domûs Domini ædificandæ.* Qui ergo solemnitatem Resurrectionis dignè celebrare desiderat, præcepta vitæ festinanter studeat implere, Passionem Christi imitari non negligat. Nemo in hujus vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Hic est enim dies in aliis primatum tenens, de quo Propheta ait: *Hæc est dies quam fecit Dominus; exultemus & lætemur in ea.* Exultemus mente, lætemur opere, quia liniti sumus sanguine Agni immaculati in utroque poste. Hæc est dies tertia, quâ suscitamur & vivimus, sicut dicit Osee Propheta: *Venite, & revertamur ad Dominum, quia ipse cæpit, & sanabit nos ..... vivificavit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus; sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum.* Celebris est nobis ista dies tertia, quâ nobis promittitur Resurrectio & vita. Sed quæ est prima? quæ est secunda? Prima, dies Passionis; secunda, Sepulturæ; tertia Resurrectionis. In prima * redimus; in secunda, sanamur; in tertia, consummamur. Hoc erat triduum ad quod festinabant Moyses & Aaron, dicentes Pha-

Marginal notes (left column): Matth 21. 41. — Joan. 9 39. — * f. sterili. — Is 60. 10. — * Vulg. Lauda. Is. 54 1. — Is. 54. 2. — Is. 2 22. — Jerem. 17. 16. sec. 70. — Exod. 12 11.

Marginal notes (right column): Eccle. 12. 5. — Cur Caro Christi in specie panis fidelibus datur — * melius veritatem. — Aggæus 1 2. — Festivitas Resurrectionis Domini. — Ps. 117. 24. — Osee 6. 2. — * f. redimimur.

Exod. 5. 3. taoni: *Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in desertum, ut*
Iter trium dierum. *sacrificemus Deo nostro.* Et contradicebat Pharao, dicens: Non eatis longiùs. Nolebat eos pervenire Pharao, id est diabolus, ad mysteria tertiæ diei, tertiæque mansionis, quæ fuit in Ethan, quæ interpretatur: *Signa eis*, quia ibi audierunt quod Deus antecederet eos per diem in columna nubis, per noctem in columna ignis. Non hoc in Ramesse, quæ fuit prima mansio; nec in Socchoth, quæ fuit secunda; sed in tertia, id est in Ethan. Ramesse interpretatur *commotio tineæ*. Socchoth, *tabernacula*. Si ergo cupis proficisci de Ægypto, id est obscuros mundi actus, & errorum tenebras relinquere, exi simul de Ramesse, ne thesaurizes ubi tinea exterminat, & fures effodiunt & furantur. Egredere quoque de Socchoth, id est de tabernaculo corporis, cupiens dissolvi, & esse cum Christo, & veni in *Ethan, id est ad locum signorum*, ubi tertiæ diei mysteriis possis perfrui, ubi te præcedet columna nubis secundùm humanitatem; ignis, secundùm divinitatem. In nube apparuit, in die præsentis vitæ; in igne apparebit, in nocte futuri judicii, quando erit lumen
* f. consumptionis. piis, & * assumptionis ardor impiis. Modò per nubem carnis refrigerat credentes; Tunc per ignem divinitatis bonos illuminabit, impios cremabit. Hos tres dies in Evangelio Dominus commemorat, di-
Luc. 13. 32. cens: *Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio, hodie & cras, & tertiâ die consummor.* Primâ die ejicit dæmonia, quia die Passionis ejecit foras principem mundi. Secundâ die sanitates perficit, quando in infernum descendens, justos qui ibi residebant eduxit, eisque aditum æternæ beatitudinis te-
Christus quomodo tertiâ die consummatur. ceravit. Die tertiâ consummatur, quia die Resurrectionis novissimâ, inimica mors destruitur, & beatæ immortalitatis gloria Dei donata à cunctis fidelibus certissimè speratur, atque expectatur. *Hæc est* igitur vera *dies quam fecit Dominus*, qui tamen & omnes dies creavit, sed hanc eximiis gratiæ laudisque titulis decoravit. Venite igitur, Fratres, duobus pedibus charitatis, & revertamur ad Dominum corde, ore & opere, quia ipse cepit semen Abrahæ, non Angelos, & curavit nos à vulneribus
Osee 6. 3. peccatorum. *Vivificavit nos post duos dies* passionis & sepulturæ, quia *die tertiâ* resurgens à mortuis, *suscitavit nos* secum jam in spe, & quosdam in re, & *vivemus* & nunc, & in futuro, *in conspectu ejus.* Quàm jocundum est in conspectu ejus vivere! Ipse est enim decorus aspectu, speciosus formâ præ filiis hominum; cujus pulchritudinem sol & luna mirantur, id est cœlestes & terrestres venerantur: cujus intuendi amore ac desiderio, *filiæ super* Gen. 49. 22.
murum discurrerunt. Audi quia discurrunt, & super murum. Non valet quicquid facis, nisi super murum stent pedes tui. Murus enim fides est, sine qua impossibile est quemquam placere Deo. Ipsa est Fides murus fundamentalis omnium bonorum.
fundamentum omnium bonorum, quod positum est, & nemo potest mutare. Super hunc murum ambulet quisque, non lento gressu, nec tardo pede, & non in distortum currat, sed in directum cum Apostolo,
qui ait: *Ego sic curro, non quasi in incertum, sic pugno, non quasi aerem verberans.* In incertum namque currit, qui talia facit, ut ex quibusdam speraret, ex aliis possit desperare. Aërem verberat in pugna, qui verbis contendit, non rebus; qui linguâ se justificat, vitâ condemnat. Curramus ergo super hunc murum cum filiabus Sion. Non hæreamus mundo, nec capiat nos illecebra sæcularis, nec nos delectet vanitas mundialis, sed cum prætereuntibus, 1 Cor 9 26.
de quibus Propheta ait: *Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos.* Ps. 128 8.
Hujus mundi viam transeamus, cum sequentes qui exultavit ut gigas ad currendam viam. Addamus opera fidei; quia fides sine operibus mortua est, ut sic impleamus quod sequitur in Propheta: *Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum.* Osee 6. 3.
Oportet enim nos priùs scire Dominum fide, & sequi operis imitatione, ut sic tandem valeamus illum cognoscere in specie, id est facie ad faciem. Quod nobis ipse præstare dignetur, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

IN DIE SANCTO PASCHÆ. XLIV.

SERMO SECUNDUS. *E Vict.* ms.

Pascha nostrum immolatus est Christus. Ita Paulus Apostolus. 1. Cor. 5. 7.

Si ergo Pascha Christus, pensandum nobis est quid de Pascha lex loquitur, ut videamus subtiliùs quæ ante de Christo dicta videantur. Moyses quippe ait: *Sument de sanguine agni, ac ponent super utrumque postem & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum, & edent carnes nocte illâ assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aquâ, sed assum igni; Caput cum pedibus ejus & intestinis vorabitis, nec remanebit ex eo quidquam usque mane; & si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Ubi & additur: *Sic autem comedetis illum; Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus vestris, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter.* Exod 12. 7. & seqq.

Quæ videlicet cuncta magnam ædificationem pariunt, si fuerint mysticâ interpretatione discussa. Quis namque sit sanguis agni, jam non audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solùm ore corporis, sed ore cordis hauritur. In utroque enim poste agni sanguis ponitur, quando sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, vel ad imitationem quoque in tota mente coquitur. Nam qui redemptoris sui sanguinem [ita] accipit, ut imitari passionem illius necdum velit, uno poste sanguinem potat, cùm etiam in superliminaribus domorum ponendus [sit.] Quid enim spiritualiter domus, nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cognitionem habitamus? Qui igitur intentionem suæ cogitationis ad imitationem Dominicæ passionis dirigit, in superliminari domûs agni sanguinem ponit; Vel certè domus nostræ ipsa sunt corpora, in quibus, dum vivimus, habitamus, & in superliminare domûs agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo agno adhuc subditur: *Et edent carnes nocte illâ assas igni*. In nocte quippe agnum comedimus, qui modò in Sacramento Dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad invicem nostras conscientias non videmus; quæ tamen carnes igne assandæ sunt, quia nimium dissolvit quas coxerat aqua, quas modò excoquit ignis, quia cum ipsa vis passionis illius ad resurrectionem valentiorem reddit, atque ad incorruptionem in mente [inducendam] valent, cùm videlicet carnes illius obduruerunt. Unde etiam Psalmista dicit: *Aruit tanquam testa virtus mea*. Quid namque est testa ante ignem, nisi molle lutum? Sed ex igne agitur, ut solidetur. Virtus ergo humanitatis velut testa exaruit, quia ab igne passionis ad virtutem incorruptionis crevit. Sed sola Redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram solemnitatem mentis non sufficiunt, nisi quoque etiam bona opera junguntur. Quid enim prodest corpus & sanguinem illius ore percipere, & eis perversis modis contraire? Unde adhuc bene ad comedendum subditur: *Et azymos panes cum lactucis agrestibus*. Panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercet, qui mandata misericordiæ suæ sine admixtione peccati exhibet, ne perversè diripiat, quod quasi rectè dispensat. Fermentum quoque peccati bonæ actioni suæ miscuerunt, quibus Prophetæ voce Dominus per increpationem dicebat *Venite ad Bethel, & impiè agite*; & post pauca: *Et sacrificate de fermentato laudem*. De fermentato namque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactucæ verò agrestes valde amaræ; Carnes autem agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, ut cùm corpus [Domini] accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus. Ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat à mentis stomacho perversæ humorem vitæ. Ubi & subditur: *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aquâ*. Ecce jam verba ista historiæ ipsius nos ab intellectu historico repellunt. Numquid enim, Fratres carissimi, Israëliticus ille populus in Ægypto constitutus comedere consueverat agnum crudum, ut ei lex dicat: *Non comedetis ex eo crudum quid*; uti & additur: *Nec coctum aquâ?* Sed quid aqua, nisi humanam scientiam designat? Juxta hoc quod sub hæreticorum voce dicitur: *Aquæ furtivæ dulciores sunt*. Quid crudæ agni carnes, nisi inconsiderata, & sine reverentia cogitatio? Omne quod cogitamus, subtiliter quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec in aqua cocta; quia Redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanam sapientiam, qualiter Deus incarnari potuit cogitandum. Omnis enim qui Redemptorem purum hominem credit, quid iste * coquere per divinitatis intelligentiam voluit? Omnis qui Incarnationem ejus juxta humanam sapientiam discutere conatur, carnes agni aquâ vult coquere, id est, dispensationis ejus mysterium per * soluta scientiam vult penetrare. Qui igitur Pascha, id est, gaudii solemnitatem celebrare desiderat, agnum nec aquâ coquat, nec crudum comedat, ut neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neque in eum, tanquam in hominem purum, credat, sed omnia dispensari per Sancti Spiritus potentiam sciat. De quo adhuc rectè subjungitur: *Caput cum pedibus & intestinis vorabitis*, quia Redemptor noster Alpha & Omega, Deus videlicet ante sæcula, & homo in fine sæculorum. Caput ergo agni vorare, est divinitatem illius fide percipere; Pedes verò agni vorare, est vestigia ejus humanitatis amando & imitando perquirere. Quid verò intestina sunt, nisi verborum illius occulta & mystica mandata, quæ tunc voramus, cùm verba vitæ avidè sumimus? In quo devorationis verbo, quid aliud quàm pigritiæ nostræ reprehendendæ sunt, quia ejus verba & mysteria per nosmetipsos non requirimus, & dicta ab aliis audimus inviti. *Non remanebit ex eo quidquam usque manè*, quia ejus dicta, magna sollicitudine discutienda [sunt,] quatenus priusquam dies Resurrectionis appareat, in hac præsentis vitæ nocte, mandata omnia ip-

Marginal notes:
Antiquus ritus Paschalis cum Paschate Christiano collatus.
Ps. 21. 16.
Amos 4. 4. & 5.
Ad Eucharistiam ritè sumendam, pœnitentia est necessaria.
Prov. 9. 17.
* f. suppl. nisi in aqua.
* f. meliùs per solam.
Verbum Dei quomodo devorandum.

ſius intelligendo & operando penetrent. Sed quia difficile eſt ut omne ſacrum eloquium poſſit intelligi, & omne myſterium ejus penetretur, ſubjungitur rectè : *Si quid autem remanſerit, igne comburetis*. Quod ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc quod de myſterio Incarnationis ejus intelligere & penetrare non poſſumus, potentiæ Sancti Spiritûs humiliter reſervamus. Unde enim ſuperbè quis audeat vel contendere poteſtati, vel denuntiare hoc [* *ſ.* quod non intelligit.] quod * intelligit. Sed hoc igni tradit, cùm Sancto Spiritui reſervat. Quia igitur, qualiter edendum ſit Paſcha, cognovimus, nunc à quibuſlibet debeat comedi videamus. Sequitur : *Sic autem comedetis illum ; Renes veſtros accingetis*. Quid in renibus, niſi caro accipitur ? Unde & Pſalmiſta [*Pſ.* 25. 7.] poſtulat, dicens : *Ure renes meos & cor meum*. [* *ſ.* voluptatem.] Si enim * volunratem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos uri minimè petiiſſet. Unde quia poreſtas diaboli in humano genere maximè per luxuriam prævaluit, de illa [* Vulg. Fortitudo. *Job* 40. 11.] voce dominica dicitur : * *Poteſtas ejus in lumbis ejus*. Qui ergo Paſcha comedit, debet renes habere præcinctos, ut qui Reſurrectionis & incorruptionis ſolemnitatem agit, corruptioni jam per nulla vitia ſubjaceat, voluptatem domet, carnem à luxuria reſtringat ; Neque enim agnovit quæ ſit ſolemnitas incorruptionis, qui adhue per incontinentiam corruptioni ſubjacet. Hæc quibuſdam dura ſunt, ſed anguſta eſt via quæ ducit ad vitam. Habemus jam multa exempla continentium. Unde & bene adhuc ſubditur : *Calceamenta habebitis in pedibus*. Quid ſunt enim pedes noſtri, niſi opera ? Quid verò calceamenta, quæ ſunt ex pellibus animalium mortuorum, ex quibus pedes noſtri muniuntur, niſi antiqui Patres qui nos ad æternam patriam invitaverunt, quorum dum exemplum conſpicimus, noſtri corporis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere, eſt mortuorum vitam conſpicere, & noſtra veſtigia à peccati vulnere cuſtodire. *Tenentes baculos in manibus*. Quid lex per baculum, niſi paſtoralem cuſtodiam deſignat ? Et eſt notandum, quod primùm præcipimur renes accingere ; poſtea baculos tenere, [Paſtores maximè continentia decet.] quia illi debent curam paſtoralem ſuſcipere, qui jam in corpore ſciunt fluxus luxuriæ edomare, ut cùm aliis fortia prædicant, ipſi mollibus deſideriis non ſuccumbant. Bene autem ſubditur : *Et comedetis feſtinanter*. Mandata Dei, myſteria Redemptoris, cœleſtis patriæ gaudia cum feſtinatione cognoſcite, & præcepta vitæ cum feſtinatione implere curate, quia adhuc hodie bene agere licere ſcimus, utrum cras liceat ignoramus. Feſtinantes ergo Paſcha comedite, id eſt, ad ſolemnitatem patriæ cœleſtis vel ambulate, vel anhelate. Nemo in hoc vitæ itinere tepeat, ne in patria locum perdat. Nemo moram ad petenda ſtudia innectat, ſed cœpta perficiat. Nemini liceat implere quod malè inchoavit ; ſed ut ad amorem Dei pigri non ſimus adjuvet nos ipſe amantiſſimus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

IN ROGATIONIBUS. XLV.

SERMO PRIMUS.

[E mſ. Andegavenſi.]

[*Thren.* 3. 25. & 26.] *Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei.*

Cùm faciem Dei noſtri ſemper quærere debeamus, ſecundùm illud Prophetæ : [*Pſ.* 104. 4.] *Quærite faciem ejus ſemper ;* ſunt tamen quidam dies ſpecialiter ad Deum quærendum nobis propoſiti, qui dies Litaniarum dicuntur, id eſt, Rogationum, in quibus peccata confiteri, & jejuniis & eleemoſynis præcipuè inſtare debemus, ut ſine obſtaculo cœlum penetrare valeat oratio noſtra. Ait enim Jeremias : [*Thren.* 3. 44.] *Oppoſuiſti nubem ne tranſeat oratio*. Non eſt iſta nubes lucida, quâ impeditur oratio, ſed tenebroſa ; non eſt nubes levis, ſed ponderoſa. [*Zach.* 5. 7.] *Talentum plumbi*, ſuper quod ſedet iniquitas preſſa ; Ut ergo iniquitatis facies diſſolvatur, juxta conſilium Jacobi faciamus, [*Jacob.* 5. 16.] dicentis : *Confitemini alterutrum peccata veſtra, & orate pro invicem, ut ſalvemini. Si quis autem ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum ab errore viæ ſuæ, ſcire debet quoniam ſalvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum*. Oratio ergo neceſſaria, ſed præmittenda confeſſio. In qua diſtinctio eſt attendenda. Eſt confeſſio venialium, & eſt confeſſio mortalium peccatorum. [Aſſeritur diſtinctio peccatorum.] Sunt peccata occulta, ſunt & manifeſta. Majora peccata ſeu delicta illis confiteri debemus qui claves acceperunt, quibus dictum eſt : [*Joan.* 20. 23.] *Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis ; quorum retinueritis, retenta ſunt*. Hi ſunt Prælati atque Doctores ſanctæ Eccleſiæ, quibus graviora delicta ſunt detegenda, ſicut in veteri lege Sacerdotibus lepra oſtendebatur, juxta quorum arbitrium de ejus mundatione agebatur. Eorum enim erat de lepra mundanda conſulere, vel de mundata judicare. Sunt autem quædam levia & venialia peccata, quæ coæqualibus confiteri licet, de quibus Jacobus : *Confitemini alterutrum peccata veſtra*. Poſt confeſſionem ſubdit de oratione ; *Et orate pro invicem, ut ſalve-*

Orationi præmittenda confessio. mini. Non enim pura est oratio sine confessione cordis, vel oris, si habeatur tempus. Unde Sponsus myrrham & thus conjungit, dicens: *Ibo ad montem myrrhæ & ad collem thuris, & ibi loquar dilectæ meæ: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Non vadit sponsus ad sponsam, nec loquitur dilectæ, nisi in monte myrrhæ & thuris; ibi pulchritudinem ejus commendat. Habuit quidem uxorem sponsam, quæ erat pulchra ut luna, electa ut sol, & concupierunt eam alieni, & violenter ablatam diu tenuerunt. Tandem post longam nunciorum seriem, quos præmiserat, venit ipse, & de manu hostium liberavit eam. Hic est Christus, de quo Joannes: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Et Apostolus: *Despondi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Christus est sponsus; sponsa Ecclesia, quam sibi desponsavit tertiò, sicut per Osee ait: *Sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in justitia & misericordia, & sponsabo te mihi in fide.* Ter dicit: Sponsabit, quia ter eam desponsavit; primò in Patriarchis, qui annulum suum inviolatè habuerunt; & dotem legis naturalis & quorumdam cœlestium præceptorum perceperunt, ut Noë de Arca, Abrâham de Circumcisione. Secundò, tempore Prophetarum, dans eis pro sponsalibus justificationes & judicia legis Mosaicæ, quibus addidit misericordiam, monens ad pœnitentiam, ut captivitatis evaderent miseriam. Tertiò sponsavit eam in Adventu Filii, cùm per Evangelium fidem declaravit Trinitatis; ubi in dotem accepit evangelica præcepta ac sacramenta: & tunc liberavit eam de manu hostium, id est, dæmonum, qui eam totam constupraverant, id est, idololatriæ reatu polluerant; sed ipse veniens, & tertiò sponsans eam, mundavit eam à peccatorum sanguine, & immaculatam exhibuit, sicut per Ezechielem ait: *Lavi te aquâ, & emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, & calceavi te ianthino, & cinxi te bysso, & ornavi te ornamento, & coronam dedi in capite tuo, & facta es mihi uxor.* Ecce quibus ornamentis decoratur sponsa, priùs cum multis amatoribus polluta, ut uni ac vero placeat sponso, qui ejus jam concupiscit decorem, cujus ante abominabatur fœtorem. Sed præmittitur aqua, quâ sanguis mundetur ex ea. Hæc aqua Baptismi, aqua compunctionis, quâ sanguis, id est, peccata abluuntur, ut sic oleum, id est, unctio gratiæ spiritualis infundatur. Lavatur ergo sponsa aquâ vivifica, ut veteris prævaricationis aboleatur error; Ungitur oleo, ut virtutum infundatur candor; Calceatur iacinthino, id est, spe cœlestium, quia iacynthus habet speciem similem Dei throno. Cingitur bysso, id est, castitate restringente lumbos continentiæ vinculo; Ornatur ornamento charitatis; Coronatur diademate æterni decoris, & ita facta est sponso amabilis. Ornamenta hæc sponsus dilectæ contulit in tertia desponsatione, ubi locutus est ad cor ejus, & hoc in monte myrrhæ & thuris. In myrrha amaritudo pœnitentiæ; in thure, oratio designatur, secundùm illud: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Et sic dirigitur oratio nostra ad Deum velut incensum, si ei addatur amaritudinis myrrha, id est, pœnitentia, quæ sine jejunio & eleemosyna non est vera. Addatur ergo orationi jejunium & eleemosyna. Hæc est enim justitia hominis in hac vita, jejunium, eleemosyna & oratio, *Non ejicitur genus dæmoniorum nisi in oratione & jejunio*, sicut Veritas dicit in Evangelio; nec vincuntur peccata, nisi per eleemosynam; quia sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Vis orationem tuam volare ad cœlum, & ad Dominum? fac illi duas alas, jejunii & eleemosynæ, quibus volet ad Deum. Jejunium [carnem] castigat, eleemosyna proximum reficit. Aliis ergo da [quod] tibi jejunio denegasti, ne tuo jejunio marsupium augeas, sed fratrem reficias. Ita ergo jejuna, ut alio manducante quod tu pranderes, gaudeas; hilarem enim datorem diligit Deus. Si panem dederis tristis, tunc & meritum perdidisti. Ergo ex animo fac; hilariter da, & insta orationibus, quia celeriter audiuntur à Deo orationes bene operantium, quibus adhuc loquentibus dicit: Ecce adsum. Quanta jocunditas & exultatio, de bono nostro, Domino Deo nostro; qui ante adest ad exaudiendum, quàm perficiatur vox ad precandum. *Oculi enim Domini super justos, & aures ejus in preces eorum*, ut quod petunt det, scilicet, gratiam pro gratia; gratiam glorificationis pro gratia justificationis; Non autem ad preces, sed in preces, ut velocitas audiendi notetur. Verè ergo bonus est Dominus sperantibus in eum, & animæ quærenti illum; Sed videndum quem quærant, & quando quærere debeant, & quâ justitiâ, & quem petere. Quærunt qui adorant; adorare, quærere; Sic ergo quærunt, quando adorant, si quando adorare debeant. Veritas docet: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Et David ait: *Prope est omnibus invocantibus eum;* & determinans subdit: *Omnibus invocantibus eum in veritate.* Veris ergo adoratoribus prope est Dominus, qui eum adorant in spiritu, id est, puro affectu ac mundâ intentione: & veritate, quia verum bonum quærunt, id

Marginalia: Cant. 6. & 7. — Joan. 3. 29 — 2 Cor. 11. 2. — Osee 2. 20. — Triplex Ecclesiæ, seu etiam animæ desponsatio. — Ezech. 16 9. 10. — Ps. 140. 2. — Oratio sine jejunio & eleemosynâ non est vera: sunt enim duæ ejus alæ ad cœlum. — Matth 17. 20. — Jejunium nostrum ditet egenum. — Eleemosyna detur hilariter. — Ps. 33. 16. — Joan. 4. 23. — Ps. 144. 18.

est, æternum, non temporale & transitorium. Regnum quærunt cœleste, & quæ ad ipsum ducunt, sicut Veritas in Evan- [Luc 12. 31.] gelio loquitur: *Primùm quærite regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*. Non dicit: & post quærire ista, sed, adjicientur, apertè ostendens ista non esse petenda tanquam bona nostra, etsi necessaria sint in via. Regnum verò petendum est, & in eo finis noster ponendus. Primùm ergo quærire regnum Dei, id est, regnum Dei, quod est cæteris omnibus pretiosius, solum quærite: Et justitiam ejus, id est, ea quæ ad regnum perducunt, [Tria à Deo petenda, panis, piscis, ovum.] quorum tria, trinâ similitudine Dominus in Evangelio designat, scilicet, panem, piscem, ovum, dicens. [Luc. 11. 11] *Quis ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem, numquid serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum, numquid porriget illi scorpionem?* Tria ponit quæ Pater cœlestis porrigit filiis, quibus è contrario alia tria objicit quæ ipse dare non novit. Panis Christus est, quia sicut absque pane inops est mensa, ita sine charitate nihil sunt cætera. Cui opponitur lapis, id est, duritia cordis, rigor scilicet odiorum. Piscis, fides invisibilium; sicut enim piscis sub tegumento aquarum nascitur & alitur, & maris fluctibus tunsus non frangitur, ita fides de invisibilibus locis rapitur, & tunsa hujus mundi fluctibus non vincitur. Cui contrarius est serpens, id est, infidelitatis venenum. In ovo spes accipitur, quia in eo non perfectus fœtus cernitur, sed fovendo speratur. Spei opponitur scorpio, cujus aculeus retro timendus. Spei igitur contrarium est, retro respicere, cùm spes in anteriora se debeat extendere. Satis audistis qui Deum quærant, scilicet veri adoratores, & quid petere debeant, scilicet Regnum Dei, & justitiam ejus, id est panem, piscem & ovum; & quomodo, scilicet in spiritu & veritate. Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare, ut spiritum spiritualiter spirituales, veritatem veri verè adorent: Sed quâ instantiâ Apostolus docet: [Iac. 5. 16.] *Sine intermissione orate*. Et Jacobus: *Multùm valet oratio justi assidua*. Dominus quoque in parabola de Judice iniquitatis, & de [Luc. 18. 1.] Vidua, apertè docet, quoniam *oportet semper orare, & non deficere*. Similiter in illa, ubi amicus amico commodat tres panes, si non propter amicitiam, tamen propter improbitatem ejus. Hic tres exprimuntur panes; suprà unus, quia unus in tres dividitur, dum charitas, quæ una est in Deum, & in amicum, & in inimicum, dilatatur. Oremus ergo assiduè & sine intermissione, intùs vel extrà, ore vel opere. [Triplex est oratio, cordis, oris, operis.] Est enim oratio cordis, oratio oris, oratio operis. Moyses tacens in Exodo legitur clamasse ad Deum, [Exod. 14.] quia licet ore silerer, corde tamen clamabat. Ita & Susanna, [Dan 13. 43.] dum accusaretur à duobus iniquis Presbyteris. Cordis clamor, etiam silente corporis voce, ab eo auditur. Clamor iste [Cordis clamor quomodo fit.] est magna cogitationis intentio, quæ fit cogitationis sublimitate, concentuque virtutum. Clamor autem vocis non semper auditur; quia: *Non omnis qui dicit mihi*, [Math 7 21.] *Domine, Domine, intrabit in Regnum Cælorum*; quia non est magnum diligere verbo & linguâ, sed opere & veritate. [Exod. 17. 12.] Moyses opere orabat, qui manus graves, sustentantibus Hur & Aaron, ad Deum levabat. Levatio cordium & manuum, vocem facit audibilem apud Deum. Ideò Jeremias corda cum manibus monet levare, dicens: *Scrutemur vias nostras, &* [Thren 3 40. 41] *quæramus, & revertamur ad Dominum, & levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælos*. Qui ergo vult audiri à Deo, cujus sedes cœlum est, magis enitatur levare ad Deum cordis intentionem, & manûs operationem, quàm vocis clamorem. His ergo tribus modis clamemus ad Dominum, [Instanter & cum perseverantia petendum.] quia trinus est ad quem clamamus, & trina sunt quæ postulantur. Iterùm ad instantissimam petitionem tertiò nos hortatur, dicens: *Petite & accipietis; quærite & invenietis; pulsate & aperietur vobis*. [Math 7. 7.] Omnis enim qui sic petit, accipit, quia in nomine Jesu petit. De quo & veritas dicit: *Quicquid petieritis in nomine meo, fiet vobis*. [Ioan 16 23.] Sed in hoc infirmamur, & sæpè erramus, nisi spiritus adjuvet infirmitatem nostram, quia teste Apostolo, nec *quid oramus sciemus, nisi spiritus nos adjuvet, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. [Rom 8 26] Ipso ergo pro nobis postulante, id est nos postulare faciente, sine intermissione oremus. Non enim desinit orare, qui non desinit [Non desinit orare, qui non desinit benefacere.] benefacere, & justus esse, & præcipuè ubi communis pestis mortalitatis, vel alicujus mali, sive gladius hostium irruit, ad orationis auxilium confugiamus, sicut Ezechias & alii sancti Patres fecisse leguntur. Unde & [a] Letaniæ istæ à Patribus institutæ fuerunt, [a Ratio institutionis Rogationum.] cùm luporum rabie, exigentibus peccatis, Dei populus acriter interimeretur, ut per hoc triduanum jejunium, & triduanas Rogationes, & illi qui tunc erant, à morsibus luporum visibilium, id est dæmonum, liberarentur, & nos à spiritualium luporum, id est dæmonum, dentibus eruamur. Unde & hi dies in con-

[a] Vide quæ de Letaniis notavimus ad Epistolam vigesimam tertiam Libri secundi, & hic nota abstinentiam carnis jam tunc institutam diebus Rogationum.

ſuetudinem celebritatis venerunt. Agamus igitur hos dies & nos, juxta Patrum inſtituta, cum reverentia & devotione, *in carnis abſtinentia*, & cordis humilitate, ut ſpiritualium luporum tentamenta vincere, & ſalutare Dei, quod præſtolamur, invenire valeamus. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui vivit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum.

A carnibus abſtinentia in Rogationibus.

XLVI. IN ROGATIONIBUS.

SERMO SECUNDUS.

E Victorino & Lyrano.

Divina Scriptura, Fratres cariſſimi, aliquando nos ad lacrymas, aliquando ad gaudium invitat. Dicit enim Chriſtus: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Idem ad ultimum ſubjunxit: *Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa eſt in cœlis.* Sed ordo in his duobus habendus eſt. Priùs dolendum, poſtea gaudendum eſt; Priùs dixit: *Beati qui lugent*; poſtea: *Gaudete & exultate.* Propterea ait Dominus diſcipulis ſuis: *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos verò contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium.* Dixit itaque præcedere fletum, poſtea gaudium ſequi. Debet enim peccator priùs conſcientiam lacrymis mundare; in jejunio, & fletu, & planctu Domino ſatisfacere, ut veniam mereatur, ut poſt veniam in familia Domini lætetur. Cùm igitur munda erit conſcientia, cùm factus fidelis ſervus dignè Deo ſervierit, tunc poſtea & de conſcientia gaudeat, juxta Apoſtolum: *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Et de ſpe retributionis, juxta Dominum: *Gaudete & exultate, quia merces veſtra multa eſt in cœlo.* Secundùm hæc duo, Fratres, diviſa ſunt nobis duo tempora; Alia mœroris, alia gaudii. In jejuniis Quadrageſimæ ploramus, in die Reſurrectionis gaudemus. Hanc in ſe diviſionem temporum Dominus oſtendit. Quadraginta diebus ante Reſurrectionem abſtinuit ſe à * cibis; Quadraginta diebus poſt Reſurrectionem confortavit diſcipulos multis modis. Et qui in priori Quadrageſima nullum cibum attigit, in ſecunda cum diſcipulis aliquando comedit. Peccator ergo in vitiis mortuus, cùm nondum per virtutes ad animæ reſurrectionem venerit, doleat, & abſtineat * ab illicitis; Poſtquam autem ab operibus mortuis reſurrexerit, licet ei gaudere, & poſtea ad licita redire. Sed tamen tempore gaudii, nemo ſecurus eſſe præſumat, ſed qui ſtat, videat ne cadat. Diabolus enim cùm videt hominem ſecurum,

Math. 5. 5.
Ibid. 12.
Joan. 16. 20.
In hac vita luctus debet gaudium præcedere.
2. Cor. 1. 12.
Math. 5. 12.
* quando ſcilicet in deſerto jejunavit.
* *f.* etiam à licitis.

& de ſecuritate factum improvidentem, [illum] aggreditur, improviſa tela ingerit; & qui priùs reſurrexerat, moritur, & Chriſtum reſurgentem non imitatur; de quo legitur: *Chriſtus reſurgens ex mortuis, jam non moritur.* Sicut enim Chriſtus reſurrexit ſemel, & amplius non moritur; ſic fidelis anima poſtquam ſemel à vitiis reſurrexerit, ad mortem vitiorum non revertetur, ne meritò canis rediens ad vomitum dicatur. Ne ergo homines tempore gaudii ſuperbirent, & de ſecuritate præſumerent, flagellavit Dominus Romanam Eccleſiam matrem noſtram peſtilentiâ mortalitatis, ut his temporibus membra timerent. Conſtituta eſt igitur Letania major congruè his temporibus per omnes Eccleſias, ut homines gaudio non evagarentur, ſed ſemper in humilitate conſiſterent. Sic igitur meritò temporibus lætitiæ dies mœroris commixtus eſt, qui nos ad timorem invitaret. Eſt & alia cauſa. Solent aliquando contingere his diebus mortalitates hominibus, quia corpus Domini accipiunt indignè. Unde Apoſtolus: *Ideo inter vos multi infirmi, & dormiunt multi.* Maximè enim Iram Dei incitat, qui corpus Domini in ſordido hoſpitio recipit. Graviùs offendit Regem qui præſumit eum hoſpitari in immunda domo, quàm ille qui in irreverentia ait: Non ſum dignus ut intres ſub tectum meum. Utrumque periculoſum eſt, & non accipere, & accipere indignè. Qui non accipit, audit: *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Qui indignè accipit, audit: *Qui manducat corpus Domini indignè, & bibit ejus ſanguinem, reus erit corporis & ſanguinis Domini, & judicium ſibi manducat & bibit.* Judicium ſibi damnationis in futuro, & aliquando in præſenti temporalem vel corporalem pœnam incurrit. Unde Apoſtolus: *Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.* Jejunia verò his temporibus facienda ſunt & orationes, ut Dominus offenſus populo ſuo parcat. Multùm enim neceſſariæ ſunt orationes. Placatur ira Dei oratione. Adoraverat populus Judaicus vitulum conflatilem, & ait Dominus Moyſi: *Dimitte me, ut iraſcatur contra eos furor meus.* Cui Moyſes: *Quæſumus, Domine, quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper malitiam populi tui;* & placatus eſt Dominus. Oratione vincuntur inimici. Cùm Moyſes oraret in monte, Joſue vincebat Amaleeh. Oratione acquiritur ſalus juxta Apoſtolum. Unde: *Orate pro invicem, ut ſalvemini.* Oratione Ezechias meruit & ſanitatem, & vitæ augmentum. Oratione datur pax: *Rogate quæ ad pacem ſunt Jeruſalem.*

De ſe ſecuros dæmon pertinaciùs aggreditur.
Rom. 6. 9.
Origo Litaniæ Majoris.
Mortalitas ex indigna perceptione Corporis Chriſti.
1. Cor. 11. 30.
Periculoſum eſt non communicare, periculoſius indignè communicare.
Joan. 6. 54.
1. Cor. 11. 27. & 29.
Ubi ſuprà.
Exod. 32. 10. & ſeqq.
Jacob. 5. 16.
Pſ. 121. 6.

Quatuor orationis species quomodo distinguuntur. 1. Tim. 2.

salem. Quatuor sunt orationis species, quas notat Apostolus, cùm ait : *Deprecor primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones*. Obsecrationes sunt, cùm per adjurationes nos à malis liberati petimus. Orationes sunt, cùm nobis aliqua bona dari oramus, ut cùm dicimus : Ut pacem nobis dones, te rogamus, audi nos. Postulationes sunt, cùm pro aliis rogamus, ut : Ut omnibus fidelibus defunctis requiem æternam donare digneris. Gratiarum actiones sunt de collatis beneficiis. Orate ergo, Fratres, pro pace, pro unitate, pro Regibus, pro fructibus, pro Prælatis, pro defunctis. [a] Ideo enim Rogationes dicuntur, quia in eis rogandus est Dominus, qui ait : *Petite, & accipietis; quærite, & invenietis; date, & dabitur vobis*. Ipse orationes vestras exaudiat, & ab omni adversitate deffendat. Qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

XLVII. IN ROGATIONIBUS.

E Victorino.

SERMO TERTIUS.

Luc. 11. v. 5. & seqq.

QUis vestrûm habebit amicum, & ibit ad illum mediâ nocte, & dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum? Et ille deintus respondens, dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi. Et si perseveraverit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eò quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego dico vobis : Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulsate & aperietur vobis.

Modò, Fratres carissimi, sunt dies Rogationum & Orationum, & ideo dignum ducimus, ut aliquid vobis de oratione annuntiemus. Videmus, Fratres carissimi, in omnibus adversitatibus & necessitatibus valde necessariam esse orationem. Docet [Evangelium] per quamdam similitudinem, quod nulla adeo utilis est, nulla adeo valens [ad auxilium nostrum] sicut assidua oratio. Unde Jacobus ait in Epistola sua : *Multum enim valet deprecatio justi assidua*. Dominus igitur loquens hominibus, ut magis per cognita ad incognita perveniant, proponit similitudinem de amico importunè orante, dicens : *Quis vestrûm habebit amicum, & ibit ad illum, &c.* Quæ omnia, quamvis simpliciter intellecta, assiduam orationem imitando, prodesse possunt, tamen magis spiritualiter accepta animam pascere possunt. Amicus enim qui venit de via, noster animus est, qui toties à nobis recedit, quoties ad appetenda temporalia, foris vagatur. Redit ergo de via, cœlestique alimoniâ refici desiderat, cùm in se reversus, superna ac spiritualia incipit meditari. Sed ille cujus animus semper in * interioribus vagatur, non habet quod apponat amico suo refici desideranti, quia in divinis eloquiis multùm hactenùs non studuerat. Vadit ergo in nocte illius ignorantiæ ad amicum suum, id est ad Dominum, qui amicus noster est, sicut ipse ait : *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos*. Orat porrò commodari sibi tres panes, id est intelligentiam fidei Sanctæ Trinitatis, in cujus cogitatione anima reficitur, & per quam in præsentis vitæ labore consolatur. Amicus amicum orat, at ille non vult surgere, quia Deus orantis animæ instantiam vult expectare. Respondet igitur : *Noli mihi molestus esse; jam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili; non possum surgere, & dare tibi*. Ostium amici est intelligentia divini sermonis, quod ostium videtur clausum, cùm prædicatio cessat. Pueri sui sunt Apostoli, & alii prædicatores, quos pane suæ prædicationis pavit; panem illum alii dum vixerunt, congregaverunt, sed jam mortui sunt, & in lecto cœlestis quietis cum Deo requiescunt. Cùm ergo desit prædicator, non est qui animæ quærenti, intellectum divinorum mysteriorum aperiat; quod videtur dicere Dominus, dum ait : *Ostium clausum est; & pueri*, id est prædicatores animæ, *mortui sunt*, & in lecto cum Deo requiescunt. Si tamen perseveraverit ille in oratione, Dominus, orationibus sine intermissione factis, commotus surget, & mentem ignorantis aperiet, & panes verbi cœlestis, quotquot habet necessarios ad salutem, tribuet. Sed videte quid ex similitudine concludit. *Petite*, inquit, *& dabitur vobis; quærite & invenietis; pulsate & aperietur vobis*. Tria in hac petitione, Fratres carissimi, notare debetis, sine quibus ad sanitatem venire non potestis. Petere enim debetis, orando; quærere, rectè vivendo; pulsare, perseverando. Non enim sufficit verbis tantummodò Dominum rogare, si non etiam quæsierimus diligentiùs, qualiter nobis sit vivendum, ut digni simus impetrare quæ poscimus, ipso attestante, qui ait : *Non omnis qui dicit mihi : Domine, Domine, intrabit in Regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in Regnum cælorum*. Non valet autem alicui bona in-

Jac. 5. 16.

Animus in exterioribus vagari solitus, ad se dilatæ redit.

* f. exterioribus.

Joan 15 15.

Nostram in oratione Deus requirit instantiam.

Ut impetret oratio, tria debet habere.

Matth. 7 21.

[a] Vide quæ de Letaniis notavimus ad Epist. 23. Lib. 2.

choate, nisi ad finem inchoata perduxerit; unde dictum est: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Math. 10. 22.

Sed quærendum est illud, quod ait: *Petite, & dabitur vobis*, quia non omnis qui petit, accipit. Multi enim petunt, qui non accipiunt. Sed quomodo hæc petitio debeat fieri docet alibi, dicens: *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

Joan. 14. 14.

Promittit ergo, quod si quæratur aliquid in nomine Jesu, qui est Salvator, dabitur ei. Ille enim in nomine Salvatoris petit, qui illud petit quod ad salutem veram pertinet. Unde Dominus Apostolis adhuc infirmantibus ait: *Usque modò non petistis quidquam in nomine meo*;

Ibid.

Malè petit qui petit quæ non sunt ad salutem.

ac si apertè dicat: Non potestis in nomine Salvatoris petere, qui nescitis quærere æternam salutem. Sed, Fratres carissimi, multa sunt quæ in nomine Salvatoris petimus. Petimus temporalia bona, & terrenas prosperitates; non ut Deo diutiùs serviamus, sed ut delectationibus carnalibus * vocari licentiùs possimus.

* vacare.

Alius petit uxorem, alius petit villam, alius petit vestem, alius victum. Et ista quidem petenda sunt, sed tamen non nimium petenda. Cœlestia verò petere debemus continuè, & etiam importunè. Temporalia verò in necessitate [petenda sunt,] sed non continuè. Unde Dominus in Evangelio: *Quærite primùm Regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.*

Math. 6. 33.

Inimici mortem petere insana oratio.

Sed adhuc aliquid gravius est, cùm aliquis postulat mortem inimici, & quem cum gladio non potest persequi, persequitur oratione. Alius est qui maledicit in mortem, & sic de morte illius cui maledicit, reus tenetur. Jubet Deus ut diligatur inimicus, & rogatur Deus ut occidat inimicum. Alius autem pro peccatis [suis] orat, qui ipse [aliena] minimè dimittit. De quibus per Isaiam Dominus ait: *Cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos, & cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Is. 1. 15.

Itaque qui benè loquuntur, & malè vivunt, in nomine Christi * pereunt.

* f. non petunt.

Quibus Deus ait: *Quid vocatis me Magister & Domine, & non facitis quæ dico?* De quibus Salomon in Proverbiis: *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.*

Prov. 28. 9.

Item si aliquis habet aliquid adversùs proximum sibi, nisi, cùm orat, dimittit, malè petit. Unde præcipit Dominus in Evangelio: *Cùm stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversùs aliquem, ut Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.*

Math. 6. 12. & seqq.

Injuriarum remissio præcipua orationis conditio.

Intuendum est ergo, quia non omnis qui orare videtur coram hominibus, in conspectu æterni Judicis petere probatur, ut exaudiatur. Neque enim Propheta diceret: *Propè est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate*, nisi nos cognosceret aliquando non in veritate invocare Dominum. Si autem Dominus in dandis muneribus discretionem habet, quid mirum est, cùm homines filiis suis bona dare cognoscant. Unde ait: *Quis ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem; numquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ovum, numquid porriget ei scorpionem?*

Luc. 11. 11.

Similiter Deus, cùm aliquis orat quæ oranda non sunt, non tribuit quæ non danda sunt.

Panis charitatem, piscis fidem, ovum spem designant.

Panis significat charitatem, quia sicut ille est principalis cibus, ita quod sine eo mensa inops videatur, similiter hæc principalis est virtus, cui aliæ virtutes in radice infiguntur. Si ergo aliquis panem, id est dilectionis virtutem à Deo petit, numquid lapidem, id est odii duritiam, ei tribuet? Piscis autem designat fidem, quia sicut piscis p[…]tibus crebris tunditur, nec perimitur, ita fides inter tribulationes firma versatur. Si quis autem piscem, id est fidem, à Deo postulat, non serpentem venenosum infidelitatis ei porriget. Ovo spes comparatur, quia in ovo fœtus nondum cernitur, sed futuræ avis fœtus spectatur; & fideles in præsenti spe, nondum æternam gloriam intuentur, sed sperando futuram præstolantur. Scorpioni verò spes terrenorum, & cupiditas, & reversio ad terrena, comparatur, quia venenum in cauda, quæ retrò est, gerit. Qui autem tendebat ad cœlestia, & postea ad terrena redit, [scorpionem imitatur.] Itaque qui à Deo ovum, id est spem cœlestium, quæsit, non scorpionem reversum ad terrena dabit. Nolite ergo, Fratres carissimi, petere à Deo quæ petenda non sunt, sed terrena * in necessitate, & cœlestia assiduè.

* supp. tantummodo.

Cùm enim ingruit necessitas mortalitatis, vel alicujus pestis, ad auxilium Dei recurrendum est, sicut in his Rogationibus, quæ pro maxima necessitate inventæ sunt.

Origo Rogationum in Galliis, ex statuto Episcoporum Viennæ congregatorum.

Cùm enim, exigentibus peccatis, Galliarum populi luporum rabie interimerentur, nec hujus * flagitii aliquod remedium inveniri posset, congregati Episcopi in Urbem Viennam, in commune statuerunt, ut triduanum jejunium facerent. Cùmque Dominus pestem misericorditer * intulisset, hi dies in consuetudinem annuæ celebritatis venerunt, ut per Galliarum Provincias ante Ascensionem Domini celebrarentur.

* f. flagelli.
* f. abstulisset.

Agamus igitur & nos hos dies, sicut statutum est in Conciliis, cum summa reverentia & devotione, [a] cum abstinentia carnis,

a

[a] Nota hîc eamdem in habitu modestiam, & victûs austeritatem, fidelibus in Rogationibus celebrandis indictam, quæ publicè pœnitentibus pro gravioribus etiam peccatis, imponebatur; cum hoc tamen discrimine quod pœnitentibus imponebatur de necessitate, cæteris autem fidelibus suadebatur tantùm ex devotione.

& humilitate cordis, ut visibilium rabiem luporum evadamus, & invisibilium, id est spirituum immundorum * testamenta, vincere valeamus. *Nullus autem his diebus pretiosis vestibus induatur, sed in sacco & cinere lugere à Patribus statutum est. Prohibentur ebrietates, & comessationes. Nemo ibi quis equitare præsumat; sed discalceatis pedibus omnes incedant*, & cum contritione cordis misericordiam exorent pro peccatis, pro conservatione fructuum, & pro necessitatibus cæteris, ut lacrymis nostris & orationibus, Dei pietas commoveatur. Qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

* *f.* tentamenta.

XLVIII. IN ROGATIONIBUS.

SERMO QUARTUS.

E Victorino & Lyrano.

Iacob. 5. v. 16. 19. & 20.

Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem, ut salvemini..... Si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum, scire debet quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Cùm in aliis diebus, Fratres carissimi, ad confessionem & pœnitentiam debeatis invitari, in jejuniis præcipuè, quæ [pro] peccatorum piamine inventa sunt, admonemur culpas confiteri. Dicit ergo Jacobus Apostolus, qui frater Domini dictus est, quia cognatus ejus erat, (Domini enim mater, & * ejus mater sorores Mariæ fuerunt:) *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem, ut salvemini.* Sed est discretio adhibenda quæ sint peccata, & cui sint confitenda; Non enim cuilibet confitenda, quia non cuilibet data est potestas remittendi peccata, sed illis tantùm data est, quibus dictum est: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*; sicut Apostolis, & vicem eorum obtinentibus, id est, Episcopis & Sacerdotibus. Si tamen sunt levia peccata, quæ quotidie facimus, illa coæqualibus nostris invicem confiteri possumus, quia orationibus proximorum purgantur. Unde Clerici quotidie inter se in Ecclesia, Confiteor dicunt, & factâ confessione orationes pro se invicem impendunt. De hac confessione ait Apostolus [Jacobus:] *Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem, ut salvemini.* Sed si graviora sunt peccata, Sacerdotibus sunt ostendenda, & juxta arbitrium eorum, jejuniis, orationibus, & eleemosynis punienda, & purificanda. Ista autem graviora peccata, quæ per lepram sunt in antiqua lege designata, ostendi Sacerdotibus præcipiebantur. Unde Dominus in Evangelio præcepit leprosis: *Ite, ostendite vos Sacerdotibus.* Nec solùm, Fratres carissimi, confiteri debetis levia inter vos, & graviora Sacerdotibus; sed etiam si noluerit quis confiteri, & ab errore converti, debetis alter alterum à via sua mala reducere, *quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus*, immo & suam. Si enim magnum est eripere carnem, id est, proximum à morte temporali, multò magis est liberare animam ejus à morte gehennali. Unusquisque ergo potest esse prædicator proximo suo; unusquisque debet admonere fratrem suum in via, in Ecclesia, in domo, sive verbo, sive exemplo. Admonet enim fratrem converti, cum in conspectu ejus bene agit. Hortatur eleemosynam facere, cùm pauperi aliquid tribuit proximo vidente. Cùm hospitem recipit, ad hospitalitatem invitat. Nemo solus velit salvari, ne videatur aliorum invidere saluti. Alius alium secum trahat, dum de hoc sterquilinio ad superna festinat. Sicut enim unusquisque vestrûm proficisci volens Jerusalem, secum fratrem suum studiosè venire invitat & hortatur, ita & desiderabiliùs vobiscum ad cœlestem Jerusalem, ubi non est angustia, ubi non est timor; sed vera pax & gloria, modis omnibus fratres vestros * consepelite debetis. Est enim ad illam Jerusalem parata via per eum qui dicit: *Vado parare vobis locum.* Non enim [antea] locus erat homini in cœlo; sed Jesus Redemptor noster paravit ei locum pretioso sanguine suo. Positus erat peccatorum murus inter Deum & hominem, & ideo non poterat transire ad Deum. Unde ait ante passionem discipulis suis: *Quò ego vado vos non potestis venire modò*; Quod dicitur: Ideo dico, *modò*, quia quando fractus erit murus, venire quò ego vado poteritis. Quod prævideral * Spiritus, cùm dicit: *Et in Deo meo transgrediar murum.* Murum destruxit, cùm duas nostras mortes sua simplici morte delevit. Mortem enim peccati, quæ erat in anima, & mortem inferni, quæ erat peccati pœna, utramque suâ simplici corporali morte extinxit. Unde Gregorius: Unam ad nos suam mortem detulit, & duas nostras, quas reperit, solvit. Simplicem suam duplici nostræ contulit, & duplicem nostram moriens subegit; unde non immeritò in sepulchro uno die & duabus noctibus jacuit, id est, tenebras duplicis nostræ mortis extinxit; Et cùm post duas noctes & unum diem quo mortuus erat, ad vitam resurgendo redisset; ostendit effectum suæ mortis, quæ duas mortes nostras destruendo, vitam à nobis amissam restauravit, & sic amaritu-

* Jacobi scilicet.

Ioan. 20. 22.

Soli Episcopi & Sacerdotes possunt gravia peccata remittere; coæquales vero levia per orationes mutuas.

Luc 17 14.

Unusquisque proximi sui prædicator esse debet per bona saltem exempla.

Tunc nimirum frequentius erat in Jerusalem peregrinatio.

* *f.* conducere.

Ioan. 14. 3.

Ioan 13 38.

* *f.* David *Ps. 17 30.*

Christus unicâ suâ morte duas nostras mortes solvit.

Lib. 4 Moral. in Iob. c. 17.

Christus cur una die, & duabus noctibus jacuit in sepulchro.

do mortis suæ conversa est in gaudium vitæ. Quod prædixerat Apostolis, dum dicebat: *Tristitia implevit cor vestrum, sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, quia prospera tristitia majoris gaudii vicem recompensavit. Jacuit enim mortuus per quadraginta horas, qui in nona sextæ feriæ emisit spiritum, & in prima Dominicæ diei resumpsit corpus suum. Itaque fuit mortuus per quatuor horas in feria sexta, per duodecim horas sequentis noctis, per duodecim horas Sabbati, & per duodecim horas secundæ noctis, quæ omnes faciunt quadraginta. Sed quantùm Dominus vicem gaudii recompensavit, propter hoc spatium tristitiæ videamus. Qui fecit per quadraginta horas discipulos contristari moriendo, fecit & eosdem quadraginta diebus resurgendo lætari, vitam mort, diem horæ recompensando; Et quia per hos quadraginta dies in mundo moratus est, gaudio Resurrectionis suæ, Apostolos exhilaravit; Ideo adhuc hos dies cum magno gaudio remotâ abstinentiâ Catholica celebrari constituit Ecclesia. Nec in illis quadraginta diebus, quibus cum discipulis legitur conversari, nec oportet jejunare, nec lugere, quia tempus est lætitiæ, non abstinentiæ. Authoritas enim hæc accepit à Christo testimonium, de quo legitur in Evangelio, quod cùm Judæi quærerent, quare discipuli non jejunarent, respondit eis: *Numquid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus. Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt*. Itaque ante Ascensionem voluerunt sancti Patres jejuniorum abstinentiam non indicare, sed quibusdam causis cogentibus Letania major in Romana Ecclesia constituta est. Pestis maxima eo tempore homines affligebat, exigente peccatorum magnitudine. Propter impetrandam igitur misericordiam Dei, hoc tempore sancto jejunium stabilitum est, & per universum orbem singulis Ecclesiis fieri illud sancti Patres constituerunt, *non equitando, sed nudis pedibus incedendo, non eo die vestes pretiosas induendo, sed cilicia assumendo, & cinerem capiti aspergendo*. Hæc Letania Græco nomine Rogatio interpretatur, quia eo die misericordiam Dei, & suffragia Sanctorum implorare debemus, ut à morte æterna liberet nos divina pietas, exorando pro pace, pro peste, & conservatione frugum, & pro cæteris necessitatibus, ut Dominus, qui nobis flagella sua, sive ad vindictam, sive ad correctionem aliquando incutit, non secundùm peccata nostra retribuat nobis, sed secundùm misericordiam suam nobis parcat. Jejunando etiam debemus à Ninivitis exemplum accipere, quia cùm secundùm divinam * scientiam, ejus civitatis subversio immineret, abjectis copiosis epulis, ad jejunia se verterunt, facientes secum jejunare pecudes & pueros. Cùm animalia jejunarent, quibus natura preces denegavit, mugitibus suis tamen pœnitentium lacrymas adjuvabant; Pueri ab uberibus matrum separabantur, ut fierent in pœnitentia consortes, qui non fuerant in peccato participes. Debent igitur Christiani pro salute sua facere, quod leguntur pecudes pro salute hominum fecisse. Sed nihil valet carnem abstinere à cibis, nisi anima abstineat à peccatis; nec valet abstinentia, nisi concedatur eleemosyna. Unde Dominus per Prophetam: Nonne hoc est majus jejunium quod elegi: *Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc in domum tuam*. Date igitur pauperi de substantia vestra, ut de beneficiis vobis collatis Deo gratiarum actionem reddatis, & de frugum conservatione spem habeatis; quia qui in benedictionibus seminat, de benedictionibus & metet, concedente Domino, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum.

Marginal notes: *Joan 16. 6.* — Christus per quadraginta horas jacuit in sepulchro. — Quare jejunium temporè Paschali prohibitum. — *Marc 2. 19.* — Habitus pœnitentiæ in Rogationibus indictus. — *Idem dixit Sermone præcedenti.* — *Jona 3. 5.* — * *f. sententiam.* — *Is. 58. 7.*

IN ASCENSIONE DOMINI. XLIX.

SERMO PRIMUS.

X Victorino & Lyrano.

ELevatus [a] *est sol; & luna stetit in ordine suo.* *Habac. 3. 11.*

Hodie, Fratres carissimi, Ascensionis Domini jocunda est festivitas; hodie destructa est humani generis captivitas. Quam Ascensionem Habacuc Propheta prævidens ait: *Elevatus est sol, & luna stetit in ordine suo*. Cùm enim Dominus in mundo cum Apostolis moraretur, Apostoli in præsentia Domini sui confidentes, ad cœlestia non aspiciebant; sed postquam Dominus se ab oculis eorum absentavit, & in cœlum ascendit, quò Dominus ascendit, & milites ascendere inhiando cupiunt. Hæc enim consuetudo inter nos est, ut familia Regem præcedentem sequi desideret. Unde Ecclesia in Canticis ait: *Trahe me post te*. Trahi enim desiderabat ad Regem ascendentem, postquam caruit consolatione præsenti. Ideo elevatus est sol justitiæ, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, per ascensionem ejus ad cœlestia. Luna verò dicitur Ecclesia; sed sicut luna recipit lu-

Marginal notes: Ideò Christus discipulos ascendendo deseruit, ut ad cœlum eorum cogitationes erigeret. — *Cant. 1. 3.*

[a] Ita secundùm Septuaginta Interpretes; sed secundùm Vulgatam: *Sol & luna steterunt in habitaculo suo.*

men à sole, ita Ecclesia illuminara est à Christo; & sicur luna aliquando defectus patitur, sic in suis Ecclesia quandoque defectus tolerat. Sed post Ascensionem hæc luna stetit in ordine suo, quia rune per prædicationem excrevit, & ad tribularionem exivit. Tunc Petrus qui voce ostiariæ succubuit, à voce Neronis resistentis non recessit. Hæc Ascensio est unus de saltibus, de quibus Salomon in Canticis:

Cant. 2. 8. Christi saltus varii in hoc mundo.

Ecce iste venit saliens in montibus. Saliens venit, quia veniendo ad redemptionem nostram, quosdam saltus dedit. A cœlo quippe venit in uterum Virginis, de utero in præsepium, de præsepio venit ad crucem, de cruce in sepulchrum, de sepulchro ad inferos, de inferis rediit in cœlum. Unde ait Psalmista:

Ps. 18. 6.

Exultavit ut gigas ad currendam viam, à summo cœlo egressio ejus. Hanc exultationem alibi denotavit ipse, dum ait:

Ps. 109. 7.

De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. In mundo erat torrens mortis, fluens à peccato primi parentis. De hoc in via bibit, quia mortem in transitu gustavit; atque ideo exultavit, quia moriendo corpus posuit in sepulchro, quod resurgendo super Angelos levavit. Levavit super Angelos per Resurrectionem humanam naturam, quæ priùs erat minor Angelis. Unde scriptum est:

Ps. 8. 6.

Minuisti eum paulò minùs ab Angelis. Quamdiu enim fuit passibilis & mortalis, angelicâ naturâ, quæ est immortalis, minor fuit; sed postquam Deus Pater gloriâ resurrectionis & honore immortalitaris coronavit eum, qui priùs minor erat, super Angelos factus est.

Homines post incarnationem Angelis quandoque prælati, ideoque ampliùs adorari se ab hominibus non patiuntur Angeli.

Cùm igitur Angeli humanam naturam sibi esse prælaram viderunr, qui priùs se prælatos viderant, qui priùs se ab hominibus adorari patiebantur, ab humano genere ita exaltato, se adorari timuerunt. Adoravit Angelum Abraham. Tres vidit & unum adoravit, nec adorate prohibuit Angelus. Voluit Joannes adorare Angelum post Resurrectionem, sed ab Angelo non est permissus. Respiciebant hominem

Gen. 18. 2. Apoc. 19. 10.

[per gratiam] exaltatum, quem culpâ suâ priùs viderant humiliatum. Honorabant naturam hominis, quam videbant super se exaltatam. Sciebant quidem hominem esse factum ante peccatum ad restaurarionem angelicæ legionis, quæ ceciderat, sed redemptionem ejus per Filium Dei ignorabant. In principio enim mundi fecit Deus [a] Angelum quemdam præcellentem aliis, valde speciosum & sapientem, de quo dicitur per Prophetam: a

Ezech. 28. 12.

Tu signaculum similitudinis Dei, plenus sapientiâ, & perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. In eo enim erat subtilior natura; In illo, imago Dei similior insinuatur, dum dicitur postea per Prophetam:

Ibid.

Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Quia novem Ordinibus ille primus Angelus, ideo ornatus & opertus fuit, dum omnibus agminibus Angelorum prælatus est, & ex eorum comparatione clarior fuit; Sed ille versus in superbiam ex nimia claritate, dixit:

Is. 14. 14.

Ascendam in cœlum, ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo. Fuerunt enim consentientes multi ex Angelis aliis, qui dum Deo similes volebant fieri, * Angelis minores effecti sunt; & primus ille Angelus, & ejus compares, de cœlo, aliis bonis spiritibus remanentibus, ceciderunt, ita quod de singulis novem Ordinibus pars cecidisse creditur, quorum loco supplendo, factus est homo. Nisi [enim] peccassent homines, * salvi fuissent similes Angelis, & immortales.

* f. hominibus.

* f. facti.

Si homo non peccasset, post certum terminum in cœlum vivus translatus fuisset.

Nam si Adam non peccasset, vixisset in paradiso de fructibus arborum, & filios sine concupiscentia generasset, & in terra tamen unusquisque permansisset usque ad terminum constitutum, & tunc accepto fructu de ligno vitæ, & gustato, quod erat in medio paradisi, vivus in cœlo translatus fuisset. Sed peccante homine, ingressa est mors in mundum, periit immortalitas, periit ascensus in cœlum. Sed Deus summæ misericordiæ, hominem homo factus redemit, & per mortem suam mortem nostram de-

[a] In hoc Sermone Hildebertus agens de creatione Angelorum, opinari videtur inter ipsos Angelum quemdam primò fuisse creatum, & cæteris Ordinibus præ excellentiori perfectione ita prælatum, ut quasi se solo particularem constituerit Ordinem, cæteris Ordinibus *præcellentem, cujus quippe subtilior erat natura, & imago Dei similior,* cujus *operimentum omnis lapis pretiosus* fuit, dum omnibus agminibus Angelorum prælatus est, ut ex eorum comparatione clarior extiterit; undè præ nimia claritate in superbiam versus, ait: *In cœlum ascendam, similis ero Altissimo.* Undè & ipse: *Et plures de singulis Ordinibus* illi consentientes, ceciderunt, & damnati sunt.

Hæc autem sententia conformis omninò videtur assertioni quam protulit Hildebertus in suo, quem è ms. Lyrano recenter deteximus, & infrà subjungemus, Tractatu Theologico, ubi Cap. 20. agens de Excellentia Luciferi ante lapsum, sic ait: *Ante eos qui ceciderunt, unus fuit excellentior omnibus aliis; & non solùm his qui ciciderunt, sed & omnibus eum fuisse excellentiorem videtur auctoritas velle.* Quod ut probet, iisdem Sacræ Scripturæ verbis utitur, quibus in hoc Sermone usus est, scilicet: *Omnis lapis pretiosus, &c.* Et ad hoc insuper citat D. Gregorium & Isidorum.

Hinc verò videtur educi posse probatio reciproca, & quod hic Sermo, quem è ms. Victorino, & insuper ex eodem ms. Lyrano, ubi præfatum Tractatum Theologicum reperimus, eruimus, sit verè Hildebertinus, & quod illius Tractatûs Author verè fuerit Hildebertus, quem proindè ut ejus legitimum fœtum publicâ luce donandum censuimus.

struxit ; per resurrectionem inmortalitatem reparavit ; per ascensionem Dominus aditum in cœlum nobis fecit, & ipse *Dominicus homo* locum summi Angeli supplevit. Alii verò inferiores homines, inferiorum ordinum ruinam restauraverunt. Itaque Christus secundùm humanitatem, super omnes creaturas est. Unde Psalmista : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Sed Deus major est & superior eo homine ; Pater scilicet, & Filius [ipse] secundùm divinitatem, sicut & Spiritus Sanctus. Unde ait Apostolus : Tunc & ipse Filius *subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia.* Hominum autem illorum alii pro meritis superiores, sunt cum Angelis positi ; Unde in Evangelio : *In domo Patris mei, mansiones multa sunt.* Et alibi dicitur : *Erunt homines æquales Angelis.* Si quæriris quot salvi erunt, audite Gregorium dicentem : *Illuc ascensura creditur tanta multitudo hominum, quanta multitudo Angelorum in cœlo remansit*, sicut scriptum est per Prophetam : *Statuit terminos gentium secundùm numerum filiorum Israël.* Hæc est ergo illa dies, Fratres carissimi, in qua Angelorum militia de consortio hominum lætata est. Hæc est illa festivitas, quæ est finis omnium aliarum festivitatum, sine qua utilitas hominum periret ; Nisi enim in cœlum esset ascensurus, cassa passio, inutilis resurrectio esset. Hæc est tanta, quod tempore Sylvestri Papæ, in honorem Ascensionis erat ita quinta [feria] per singulas hebdomadas celebrata, sicut & Dominica dies in memoriam resurrectionis. Congratulemur igitur Angelis, qui hodiernâ die cum magno gaudio occurrentes regali Filio ascendenti ad Patrem, quærunt : *Quis est iste Rex gloriæ?* Et alii invitantes, dixerunt : *Dominus fortis & potens ; Dominus potens in prælio.* Et verè extitit potens in prælio, quia ascendens in altum, captivam duxit captivitatem. Liberatio enim militis, victoria extitit Regis. Sed quid nobis valet liberatio sociorum, nisi efficiamur socii eorum? Laboremus ergo, Fratres, carissimi, ut sicut sumus eodem sanguine redempti, ita eodem præmio ascensionis simus remunerati, juvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

[Margin: Christus homo Dominicus. — Ps. 8. 8. — 1. Cor. 15. 28. — Homines æquantur Angelis. — Joan. 14. 2. — Homil. 14. in Evang. — Deut. 32. 8. — Feria quinta ob memoriam Ascensionis festiata. — Ps. 23. 6.]

IN ASCENSIONE DOMINI. L.

[a] SERMO SECUNDUS.

VEnite, ascendamus in montem Domini.

Jeroboam statuit vitulos aureos in Dan & in Bethel, & aras erexit eis, & implevit ibi manus Sacerdotum, & obtulit hostias, ut sic revocaret filios Israël, scilicet, decem tribus, ne ascenderent in Jerusalem ad immolandum Domino. Prophetæ tamen, quos comedebat zelus domûs Domini, assiduè revocabant eos, dicentes : *Venite, ascendamus ad montem Domini, &c.* Vox hæc non exhortatio tantùm erat, sed dehortatio ; ac si diceret : Nolite ascendere in Dan & in Bethel, sed venite nobiscum ad montem Domini. Pereuntium enim est dicere : Venite [b] *ad ignominiam quoque loci. Bethel vocaverunt Bethaven.* Mons autem Domini est mons Moria, super quem ædificatum est templum & altare Domino, quem elevans oculos procul vidit Abraham, ut ibi filium immolaret. Ibidem vidit David Angelum in area Ornan Jebusæi recondentem gladium in vagina, post plagam factam à Domino in Israël. Verumtamen licèt propria fuerit illius temporis exhortatio prædicta, nihilominus est quotidie, & in diebus nostris magis necessaria. Plutes verò modò sequntur vias Jeroboam, quàm in diebus ipsius. Omnes ferè relictâ, vel potiùs neglectâ Jerusalem in Dan ascendimus, vel in Bethaven, nec recens error est iste ; scissum est regnum Israël. Inchoatus est in principio nascentis mundi, scilicet, cùm creata est illa nobilis creatura, cùm * nubilarent astra matutina. Angelos loquor ; Lucifer, qui manè oriebatur, cujus operimentum erat omnis lapis pretiosus, in abundantia virtutis suæ intumuit, & prodiit ex adipe iniquitas ip-

[Margin: a E ms. Andegavensi. — Isaia 2. 3. — 3. Reg. 12. 8. — b — Gen. 22. — 1. Paral. 21. — * f. jubilarent.]

---

[a] Ex hoc etiam Sermone confirmari potest probatio reciproca, quod & hic Sermo verè sit Hildebertinus, sicut & Tractatus Theologicus, de quo ad præcedentem Sermonem egimus. In utroque nimirùm, & ferè totidem verbis, & iisdem Sacræ Scripturæ testimoniis, Angelis prævaricatoribus *aerem caliginosum* pro carcere assignat. Hic quippe ait : *Primus enim apostata ex Angelo factus est diabolus, de cœlo empyreo lapsus est in hunc aerem caliginosum, qui tamquam carcer deputatus est ei usque, &c.* ut suprà in hoc Sermone. In Tractatu verò Theologico, eodem vigesimo Capite præcitato, sic ait : [Quia contra Creatorem suum in tantum superbiit, dejectus est in istum aerem caliginosum cum omnibus illis qui ei consenserant .... Non est enim illis concessum habitare in cœlo, quod est clara patria ; nec in terra, ne homines nimis infestarent, sed *in aere caliginoso*, qui est eis quasi carcer, usque ad tempus Judicii. Tunc enim detrudentur in barathrum inferni, secundùm illud : Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus.] Quis non advertat perfectam & Sententiarum, & vel ipsorum verborum conformitatem, & in hoc Sermone, & in illo Theologico Tractatu, & hinc non subodoretur saltem utrumque ejusdem fuisse Authoris?

[b] Ita ms. Fortè meliùs ad sensum, *ad ignominiam loci Bethel, quem vocaverunt Bethaven.*

sius; & ait *Ascendam in cælum, ponam sedem meam ad Aquilonem, & similis ero Altissimo.* Iste ascendit in Bethaven, quod

Is. 14. 14.

sonat, *domus Idoli*, vel *domus inutilis*, vel *vanitas*, per viam superbiæ in montem potentiæ & * dominationis.

f. * damnationis.

Adam similiter, pater noster, radix apostatica, ascendit in Dan, quod sonat, *judicium*, id est, *discretionem*, credens alii apostatæ, qui ait: *Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum*, per viam avaritiæ ascendit in montem scientiæ inflantis.

Gen. 3. 5.

Superbia quàm Angelo & primo homini noxia.

Sed quia scriptum est: *Ante ruinam exaltabitur cor*, utriusque exaltationem sequitur ruina.

Prov. 16. 18.

Primus enim apostata de Angelo factus est diabolus; De cælo empyreo lapsus est in hunc aerem caliginosum, qui tanquam carcer deputatus est ei usque in finem temporum, quando mittetur in ignem æternum, qui præparatus est ipsi & angelis ejus.

Diaboli carcer, hic caliginosus aer.

De casu ipsius legitur: *Videbam Sathanam sicut fulgur de cælo cadentem.*

Luc. 10. 18

Secundus apostata, *cùm in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Ps. 48. 13.

De horto deliciarum ejectus est in sterquilinium mortalitatis nostræ, tanquam in locum tenebrosum scopulis plenum, confractus est in naturalibus, in gratuitis cœcatus, sordibus criminum involutus. In hunc modum, qui libidine accenduntur dominandi, post Sathanam ascendunt in Bethaven; Quicumque scientiam appetunt inflantem, Adam sequuntur in Dan. Quia ergo multitudo palearum Ecclesiæ tales sequitur præambulos, gemunt inter eos grana, & clamant: *Venite, ascendamus in montem Domini;*

Inter paleas in Ecclesia grana gemunt.

ac si dicerent: Non sequimur te, Sathan, ascendis ad Aquilonem, qui frigidus est & malus, [* nomine tamen dexteræ,] à quo panditur omne malum, à cujus facie *vidit* Jeremias *ollam succensam.*

* *Hæc tria verba videntur superflua ad sensum.*

Non etiam te sequimur, Adam; Nolumus enim sapere plusquam oportet sapere, nec, si te ruperis, illi parrieris; sed ascendemus ad montem Domini; Et vos, prævaricatores, redite ad cor, & venite nobiscum.

Jerem. 1. 13.

Si fortè dicant paleæ: Quomodo ibimus vobiscum? Nec quò eundum sit, nec viam * sciris.

* *f.* scimus.

Quis enim venit qui annunciet nobis quod oculus non vidit, nec auris audivit? Unde ex desperatione videtur dixisse Propheta: *Quis ascendet in montem Domini?* Sed non est desperandum, Fratres, ducem habemus in via Jesum Christum, qui cùm exultasset ut gigas ad currendam viam, hodie ad montem Domini ascendit, & sedit à dextris virtutis Dei, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Sed quia ipse ascendit saliens in montibus, transiliens colles, & nos gradatim per viam collium ascendamus ad montem. Si enim in corde nostro ascensiones disposuerimus de valle lacrymarum, in domum Domini ibimus, euntes de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion. Abscondita est quidem via Domini, sed tu, Domine, vias tuas demonstra nobis, & semitas tuas edoce nos. Primò itaque videamus ascensus Christi Jesu, ut per eosdem sciamus eum imitari. Ex serie Evangelii perpendimus septem fuisse ascensus Domini; Et satis est, quia septenarius numerus est universitatis, & ita per septem universi ejus ascensus intelligi possunt.

Septem notantur ascensus Christi.

Ascendit de aqua in desertum; Ascendit in montem Thabor, & transfiguratus est; Ascendit in montem solus orare; Ascendit in montem, cùm Apostolos elegit, & tradidit eis legem Evangelii in sermone; Ascendit super asinam; Ascendit in crucem; Ascendit in cœlum. Nec multùm attendimus utrum hoc ordine ascenderit, sed potiùs nostrum ordinemus ascensum. Primò itaque ascendit, ut tentaretur à diabolo; secundò, ut transfiguraretur; tertiò, ut clarificaretur; orabat enim ut clarificaretur à Patre; quartò, ut intelligeretur; quintò, ut Rex mansuetus nosceretur. Unde: *Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, &c.* Sextò, ut exaltaretur. Unde ipse ait: *Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Septimò, ut elevaretur. Unde: *Videntibus illis elevatus est.* In primo vicit; in secundo resplenduit; in tertio supplicavit; in quarto docuit; in quinto disposuit; in sexto redemit; in septimo intercedit. Hæc omnia fecit propter nos; non enim suâ interfuit, sed nostrâ. Primus ejus ascensus fuit nobis ad exemplum; secundus ad solatium; tertius ad refugium; quartus ad documentum; quintus ad subsidium; sextus ad pretium; septimus ad præmium. In hunc modum post Christum ascendere oportet Christianum; ascendere, inquam, per colles ad montem Domini. Colles siquidem dicuntur, quia coli possunt; tempus enim colendi, id est, merendi est, dum ascendimus, [a] tempus vero recipiendi in montem.

Ad montem Christum per colles ascendendum, id est, per virtute.

Superest attendere colles qui ducunt ad montem. Primus collis est probationis; secundus, spei; tertius, orationis; quartus, veritatis; quintus, mortificationis; sextus, perfectionis; septimus, glorificationis. Hi septem ascensus vias habent proprias, & colles distinctos, de quibus dicit Jeremias: *State in viis vestris.* Et

Jerem. 6. 16

[a] Hîc deest aliquid quod sic non longè ad sensum Authoris potest suppleri, *tempus verò requiescendi, cùm in montem fuerimus recepti.*

Ps. 18. 9.

alibi : *Via Domini*, id est, *ad Dominum recta lætificantes corda.* Per viam patientiæ ascendimus ad primum collem; per viam timoris, ad secundum; per viam devotionis, ad tertium; per viam meditationis, ad quartum; per viam temperantiæ, ad quintum; per viam obedientiæ, ad sextum; per viam perseverantiæ, ad montem supremum. Ascendens autem per hos ascensus oratione Dominicâ tanquam comite muniatur.

Oratio dulce in via vehiculum.

Dulce enim vehiculum est in via oratio, fidelis præcursor ad Dominum, prænuntians ei adventum ascendentis.

Septem colles, septem petitiones orationis Dominicæ.

Unicuique ascensui propriam poterit adaptare petitionem, ut tanquam septem cantica, septem gradibus computetur. Fidelis itaque post Christum ascendens de aqua baptismi, præparet se ad perferendas tentationes, quia statim occurrent Amalecitæ in deserto, id est, dæmones; statim serpentes igniti, id est, carnis incentiva; statim Sehon Rex Amorrhæorum, & Og Rex Basan; id est, occasiones mundi, ut tironem Dei ejiciant, victum trajiciant, in carcerem projiciant. Sed attendat Christianus primum Christi ascensum, qui ei propositus est in exemplum, ingrediens viam patientiæ, secundùm illud :

Prov. 2. 1. * al. accesseris.

*Fili, cùm * ascenderis ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara te ad tentationem.*

Vicit Christus tentatorem, & per eum vincit Christianus dæmonem.

Vicit Christus, & per eum vincet Christianus, & sic ad primum collem evadet, id est, ad probationem; tribulatio enim patientiam operatur; patientia verò probationem; Quod enim fornax auro, quod tinea ferro, flagellum grano, id confert tribulatio justo. Ergo in hoc ascensu dicat : Pater, sanctificetur nomen tuum in me; In baptismo nomen sumptum est à nomine tuo; sortitus sum à Christo Christianus. Sanctiatur hoc nomen in me immobiliter, firmetur in me, ut sic semper participet te sicut nomine semper. Sed ne putet luctam interminabilem, vel inutilem, attendat

Christi Transfiguratio, nostra spes & consolatio.

Christi Transfigurationem, quæ facta est nobis in solamen, ut eamdem gloriam spe certâ expectemus. Configurati enim claritati corporis ejus hæredes Dei erimus, cohæredes autem Christi. Ipse enim ait :

Joan. 12. 28

Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit & minister meus. Sed quia spes ista parit multitudinem gaudiorum, deambulatoria scilicet Sacerdotum, quibus in tribulatione dilatatur, ne secura & torpens sit lætitia, ascendat per viam timoris. Exultandum enim est Domino cum tremore, secundùm illud :

Prov 28. 14.

Beatus homo qui semper est pavidus;

Hic lætandum, sed semper inter spem & timorem.

adjunctæ sunt eis molæ spes & timor, inter quas semper molatur Christianus, quas loco pignoris accipi perhibet Moyses. Stans autem in colle spei, oret sibi fieri quod sperat, & dicat : Adveniat Regnum tuum, cùm tradideris Regnum Deo & Patri, ut sit Regnum in Regno, de servitute exilii, trahe me ad libertatem Regni. Sed ne longâ fessus expectatione dormitet aut dormiat, fugiat ad orationem. Unde dormientibus dictum est :

Math 26. 41.

Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem. Si enim oraverit pro vino, pro frumento & oleo, & familia, tot sunt pro quibus orat, quot sunt comites in orando. Sed ad hunc collem per viam devotionis ascendendum est. Indevotus enim, si postulat, judicium sibi postulat, & oratio ejus fiet in peccatum. Et cùm oraverit : dicat : Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.

Dei voluntas sit semper regula nostræ voluntatis. * f. non possumus.

Hæc est synaxis omnium nostrarum orationum; * possumus enim piè velle quicquid, quod non vult Deus. Sed quia voluntas nostra habet quasi Dei voluntatem, ut juxta eam dirigatur cùm oraverit Christianus, & coram Deo effuderit animam suam & cor suum, subdat ut in Christo subdidit : *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis;* sicut fiet à me voluntas tua in cœlo, sic interim fiat in terra. Verùm quia orandum est in spiritu & veritate, ascendere restat in collem veritatis, quam & Christus docuit in quarto ascensu, ut sciat Christianus quærere veritatem novi testamenti, quæ latebat sub umbra veteris. Sed ascendendum est per viam meditationis. Unde & illud :

Ps. 1. 2.

In lege Domini voluntas ejus, meditabitur die ac nocte. Et alibi :

Ps. 118.

Beati qui scrutantur testimonia ejus. Et iterum : *Os justi meditabitur sapientiam;* & tunc dicat : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Scriptura Sacra panis est animæ.

Sacra enim Scriptura panis est quo satiatur anima. Cognitâ verò veritate dandum est talentum Domini ad usuram, & ut abyssus abyssum invocet, derivandi sunt fontes nostri foras, ut cortina cortinam trahat.

Ejus sermo contemnitur, cujus vita contemptibilis est.

Sed cujus vita contemnitur, restat ut ejus sermo contemnatur. Consequens est ergo ut carnem suam mortificet Christianus. Sic ascendebat Apostolus, qui ait :

1. Cor. 9. 27.

Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Ascendendum est autem per viam temperantiæ, ut sicut servierunt membra nostra immunditiæ ad iniquitatem, ita temperentur ad serviendum munditiæ ad justitiam.

Carnis mortificatio quam necessaria Christiano.

Quæ temperantia apertè traditur, cùm dicitur Christiano : *Averte oculos tuos, ne videant vanitatem.* Et alibi :

Ps. 33. 14.

Cohibe linguam tuam à malo, & labia tua, ne loquantur dolum. In hoc modo, quæ ad coercitionem membrorum pertinent, quam orabat Propheta, dicens :

Ps. 118.

Confige timore tuo carnes meas, à judiciis enim tuis timui; & sic spiritus liber premens carnem suam tanquam asinam

asinam subjugalem, disposità domo suâ, per Dei subsidium, ut jure præsit mulieri, *Math 6.12.* dicat : *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Debita autem sunt peccata, sed præcipuè illa quæ a è carne sunt. [[a] Quia enim quodam vectigali naturæ tenemur obligati, dum in carne vivimus, sequi motus carnis, primos ammotus, qui in potestate oostra sunt, penitùs carni debent, etiam nolentes. Hoc debitum solvebat Apostolus, non volens, *Rom. 7. 19.* cùm ait : *Quod nolo, hoc ago.* Hinc : *Vani- Rom. 8. 20. tati subjecta est natura non-volens.* Promissione talium securè orare potest, qui in matutino interficit eos, tanquam peccatores terræ, qui parvulos suos occidit ad petram.] Sanè sufficiunt hi ascensus ad ascendendum in montem Domini. Sunt quidam volentes supererogare, non tantùm volentes regnare, sed etiam cum Domino judicare. Hi sunt qui omnia relinquentes, sequuntur Dominum, quibus mundus crucifixus est, & ipsi mundo. Hi sunt Senatores terræ, cum quibus veniet ad judicium, & sedebit super sedes duodecim, judicantes duodecim Tribus Israël; *Math. 19. 21.* & quia audierunt à Domino : *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Ascendunt autem per *Obedientia est via brevior ad perfectionem.* collem obedientiæ ad montem perfectionis. Hæc verò obedientiæ via facilior est, & compendiosior, extra quam vix, aut raro fiunt perfecti : Obedientia enim, tan- *Crucifixio est totius hominis.* quam Crucis patibulum, omnia membra hominis immobiliter affigit. Non enim potest ambulare cùm velit, & posita sit custodia ori ejus. Sic coarctata sunt mem- ** f. indebita.* bra, ne liceat eis * debita explere. Vi- *Monasticæ obedientiæ descriptio.* ctum, habitum, incessum, gustum, sonum, orationem, exhortationem, lectionem, non in suo, sed alterius arbitrio constituit. Tunc in hoc colle positus, incessanter dicat : *Ne nos inducas in tentationem*, id *Math. 6. 13.* est, induci sinas in tentationem. Contra tales enim adversarius totum se effundit ad tentandum ; omnia artis suæ experitur molimina, nihil quo tentare possit relinquit intactum. Quos enim io mundo quietè possidet, qui tanquam pulvis rapiuntur à facie terræ, non multùm impellere laborat ad lapsum. Ipsi enim per se in præci- *Dæmon perfectos præcipuè impugnat.* pitium currunt ; Sed nititur in vetitum semper, & optimos quosdam persequitur, ut comedat bona terræ, & secundùm illud : *Cibus ejus, cibus electus.* Et alibi : *Fœnum sicut bos comedet*, & fœnum tenuissimum. *Incrassata est portio ejus, & cibus ejus electus. Habac. 1. 16.* Si aliter nequiverit, saltem ad cumulum virtutum non sinit eum sine impedimento ascendere. Extollit in populo gloriam nominis ejus, ut bono odore nominis sui sal- *Dan. 4. 22.* tem delectetur. Transcensis his collibus, intret viam perseverantiæ, & ascendat in montem Domini. Hæc est via ; justi incedunt per eam ; incircumcisus & immundus non sic. Sed Abrahæ filii per eam veniunt cum exultatione, portantes manipulos suos. Ibi videtur Deus Deorum in Sion, non per speculum, sed ad oculum ; non in ænigmate, sed in facie. Ad quam visionem recipiat nos Judex & Advocatus noster, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

IN DIE PENTECOSTES. LI.

SERMO PRIMUS. *E Victorino.*

VErbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus, omnis virtus eorum. *Ps. 32. 6.*

Scire debetis, Fratres carissimi, quæ & quanta sit solemnitas ista, & quare per omnes Ecclesias universaliter sit celebrata. Hodie in discipulos Spiritus Sanctus descendit. Hodie corda eorum inflammando roboravit. Quales namque Doctores sanctæ Ecclesiæ ante adventum Spiritûs Sancti fuerint scimus, & post adventum illius cujus fortitudinis facti sunt cognovimus. Certè ipse Pastor Ecclesiæ, cui traditæ sunt claves regni cœlorum, cui commissa erat custodia ovium, cui datus erat principatus Apostolorum, quantæ debilitatis, vel quantæ fortitudinis ante adventum Spiritûs Sancti fuerit, in passione Christi non ignoramus. Nam cùm dixit Petro ancilla ostiaria : *Numquid ex discipulis es hominis istius?* *Math. 26. 69.* Dixit ille : *Non sum.* Ecce unâ voce mulieris percussus, dum mori timuit, vitam negavit. Tunc Petrus negavit in terra, quem in eadem passione latro in cruce confessus est. Itaque fortior fuit latro, quàm signifer, fortior seditiosus, quàm Apostolus. *Ante passionem Christi latro fortior fuit Petro.* Sed post Resurrectionem, ut ait Psalmista : *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* *Ps. 32. 6.* Verbum Domini Filius est Patris, sicut scriptum est : *In principio erat Verbum,* *Joan. 1. 1.*

[a] Hæc periodus tota descripta est exactè, prout est in ms. Andegav. sed amanuensis vitio ita corrupta est, ut vix intelligi queat. Hanc autem proximè ad sensum Authoris reposuimus, ut sequitur ; videat Lector an congruè. [Quia enim quodam vectigali naturæ tenemur, dum in carne vivimus, sequi, etiam nolentes, primos carnis motus qui in potestate nostra non sunt, compellimur ; illorum tamen tanquam naturæ corruptæ debitorum, remissionem petere debemus. Hoc debitum solvebat Apostolus, cùm dicebat : *Quod nolo, hoc ago.* Et : *Vanitati subjecta est creatura non volens.* Pro remissione talium securè orare potest, qui in matutino interficit eos tanquam peccatores terræ, & sicut parvulos allidit ad petram.] Sanè sufficiunt, &c.

& Verbum erat apud Deum, & Deus erat Cur Verbum dicitur verbum. *Verbum*; quod ideo dicitur Verbum, quia sicut verbum est manifestatio intellectûs latentis, ita Christus in mundum veniens, fuit ostensio Patris, quem hominibus ignorantibus manifestavit, ut ipse loquens Ps. 21. 23. ad Patrem ait per Psalmistam: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et rursus in Joan. 17. 6. Evangelio: *Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo.* Cœli autem dicuntur Apostoli, quia sicut cœli compluunt terram ut fructificet, sic Apostoli irrigabant mentes aridas infidelium rore prædicationis. Et sicut Deus dicitur in cœlis habitare, ita in mentibus Apostolorum per gratiam spiritualem inhabitare dicitur, vel creditur, sicut scriptum est: Dies justorum, sedes sapientiæ; et autem Math. 28. 20. Christus sapientia Patris. Et alibi: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Hujusmodi cœli Verbo Domini, id est, post resurrectionem, Verbo Domini firmati sunt, id est, corroborati, cùm priùs in fide debiles essent. Corroboravit increpando, corroboravit juvando. Increpan- Ubi suprà. do, sicut scriptum est in Evangelio: *Novissimè recumbentibus undecim discipulis, apparuit illis Jesus, & exprobravit incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderant.* Corroboravit juvando, quia insuffla- Ibid. vit, & dixit eis: *Accipite Spiritum Sanctum; Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Corroboravit & promittendo auxilia, cùm Joan. 14. 18. diceret: *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos. Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia* Joan. 14. 1. *quæcumque dixero vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Audistis, Fratres carissimi, quomodo Verbo Domini cœli firmati sunt; Placeat etiam audire quomodo *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Christus os Patris. Os Patris iterum Christus dicitur, quia per eum incarnatum mundo locutus est, Joan. 14. 24. sicut ipse ait in Evangelio: *Et sermonem quem audistis, non est meus, sed ejus qui misit me Patris.* Spiritus autem Sanctus dicitur esse Patris & Filii, quia ab utroque procedit, & [eum] uterque mittit. Mittit Ib. v. 26. Pater, sicut scriptum est: *Spiritus Sanctus* Missio Spiritus Sancti à Patre & Filio. *quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*; Et mittit Filius, ut ipse ait: *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Iste Paraclitus, id est, Consolator, adveniens hodie, secundùm promissionem filii in specie ignis, inflammavit corda eorum discipulorum, ut cùm priùs potestatibus hujus mundi contraire non auderent, inspiratione Spiritûs Sancti severè omnibus resisterent. Et hæc est *omnis virtus eorum*, id est, fortitudo Apostolorum; Spiritu oris ejus, id est, per Spiritum Filii Patris. Videte fortitudinem Petri, postquam repletus est Spiritu Sancto, cùm prædicarent Act. 4. 17. & seqq. Apostoli Verbum Dei in Jerusalem. Post adventum Spiritûs Sancti Princeps Sacerdotum, & omnes qui eum illo erant, repleti sunt zelo, & injecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in carcerem. Angelus autem Domini per noctem aperiens januas, eduxit eos. Exeuntes discipuli iterum in templo prædicaverunt. Princeps verò Sacerdotum evocato concilio miserunt ad carcerem, ut adducerentur. Reversi autem nuntii dixerunt: Carcerem clausum diligenter invenimus, & custodes stantes ad januas; aspicientes autem neminem vidimus intus. Quidam verò nuntiaverunt quia prædicabant in templo. Illi autem adducti sine vi, quia populum quem jam converterant, timebant. Tunc præcepit eis Magistratus ne ulterius prædicarent in nomine Christi. Respondit autem Petrus: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ecce Petrus, qui vocem muliercula ante adventum Spiritûs Sancti expavit, post adventum ejus ipsi Principi resistere non timuit. Sed considerandum est, Fratres carissimi, quod Spiritus in specie co- Quare Spiritus Sanctus super Christum ut columba, super Apostolos ut ignis apparuit. lumbæ super Christum apparuit, & super Apostolos in specie ignis descendit. Ideo in specie columbæ [super Christum] apparuit, quia quamvis sit Judex humani generis, tamen in mundum veniens, noluit se severum, sed mitem omnibus præbere. Noluit priùs peccatores ferire, sed cum mansuetudine attrahere, quia mansuetudo per columbinam simplicitatem designatur. In igne venit in * omnibus, quia pec- * f. in hominibus. cara nostra, quæ Dominus priùs per mansuetudinem toleravit, nos per zelum rectitudinis, ardore pœnitentiæ debemus cremare. Est alia ratio quare aliquando in columba, aliquando in igne se monstravit, quia quos repleverit, simplices & ardentes facit. Simplices, malitiâ; ardentes, virtute & doctrinâ. Unde Dominus in Evangelio: *Estote prudentes sicut serpentes, &* Math. 10. 16. *simplices sicut columbæ.* Serpens enim astutum est animal, ut legitur de aspide, qui sapiens, & aspiciens incantatorem venientem, affigit unam aurem terræ, & aliam Nec columba sine serpente, nec sit serpens sine columba. cauda sua obturat, ne vocem incantantis audiat. Itaque nec serpens sine columba, nec columba sine serpente in hominibus esse debent, quatenùs & columbæ simplicitatem astutia serpentis attendat, & serpentis astutiam simplicitas columbæ reparet. Septem etiam virtutes in columba esse Septem columbæ proprietates Christianis convenientes. leguntur, quas spiritus in fidelibus generat. Columba enim super fluenta habitat, ut

viso accipitte mergat se ut evadat; meliora grana eligit; in * vico alienos pullos nutrit; rostro non lacerat; felle caret; in cavernis nidificat; gemitum pro cantu habet. Ita sancti viri divinæ scripturæ fluenta, quibus eorum corda rigantur, inhabitant, ut eorum * monimentis incursus diaboli evadant. Meliora grana, id est, meliores sententias, non hæreticas, quibus pascantur, eligunt. Alienos pullos, id est, homines à Deo priùs alienos, ut filios doctrinâ suâ nutriunt & exemplo. Non lacerant rostro, id est, bonas [scripturarum] sententias errore hæreticorum lacerando non pervertunt. In cavernis petræ nidificant, id est, in plagis Christi, qui firma petra est, nidum ponunt, id est, fidem & refugium. Gemitum habent pro cantu, quia sicut alii in cantu delectantur, ita in gemitu & tribulatione sancti delectantur. Tali ergo consolatori cordii hospitia præparemus, à vitiis mundemus, virtutibus ornemus, ut eum suscipere mereamur, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

* f. in nido.

* seu monitis.

LII. IN DIE PENTECOSTES.

[a] SERMO SECUNDUS.

a E Victorino.

Act. 2. 1.

DUm complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco: Et factum est repente de cælo sonus, tanquam advenientis Spiritûs vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes; & apparuerunt illis dispertita lingua tamquam ignis, seditque super singulos eorum Spiritus Sanctus.

Congruum est satis, Fratres carissimi, ut in omnibus his diebus conventum in domo Dei faciatis, quoniam in his sancti discipuli Jerusalem in eadem domo convenerunt, & Spiritum Sanctum cum multis gratiis, quæ ad officium nostrum pertinent, receperunt. Videamus ergo quid datum est illis, ut in eis discatis quid datum sit nobis. Dederat Dominus Apostolis potestatem expellendi dæmones, sanandi infirmitates; Dederat etiam potestatem dimittendi peccata, quando insufflavit, & dixit: *Accipite Spiritum Sanctum; Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*; Sed quia ituri erant ad omnes gentes, & prædicaturi per multas persecutiones, juxta hoc quod jussum fuerat: *Euntes in universum mundum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, priùs instruendi & corroborandi erant, & linguæ omnium [eis] conferendæ. Instruendi, ut scirent quid prædicarent; corroborandi, ut prædicare auderent. Linguæ [eis] dandæ, ut variis gentibus linguis eorum prædicare valerent. Hæc enim tria necessaria erant in totius mundi prædicatione, scientia, audacia, & lingua. Si scientiam habuissent, & timuissent, defecissent. Si scientiam habuissent, & audaces fuissent, & * genere locutionis caruissent, iterum defecissent. Datus est ergo eis Spiritus Sanctus in specie ignearum linguarum. Ignis lucem & ardorem habet. In luce illuminatio doctrinæ; In ardore fervor audaciæ designantur; In forma verò ignis, quæ collata est Apostolis, Spiritus linguarum significatur. In hac illuminatione datum est perfectè [scire] Evangelium, quod perfectè discere non poterant ante Spiritûs adventum, juxta id quod ait illis Dominus: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.* Alibi autem dicit: *Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia.* Nova itaque lex in adventu Spiritûs Sancti in mentibus Apostolorum formata est & inscripta. Inflammati ad audaciam Apostoli, quia Petrus, qui priùs timuit ad vocem mulieris, post adventum Spiritûs Sancti, vocem non timuit Neronis, quia *Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Notandum, Fratres carissimi, quia cum sono venit Spiritus; quod significat quòd ad sonum prædicationis eos mutaret. Notandum etiam quod esse debebant in cœnaculo congregati. Sedere magistrorum est & judicantium; Et ipsi magistri & judices Ecclesiæ futuri erant. Sublimitas cœnaculi, sublimitatem præceptorum & donorum indicat cœlestium; Quod congregati erant, unitatem Ecclesiæ significat. Audivistis, Fratres carissimi, quæ in his diebus Apostolis data sunt, & quare illis data sunt. Modò ista nobis, (*qui licèt indigni Vicarii eorum sumus*,) ad ædificationem data sunt. Sed quia ista in testamento veteri ex magna parte præfigurata sunt, addamus priùs aliquid de veteri lege, ut eadem res ex utroque testamento confirmetur, & tunc à nobis meliùs scietur. Legitur in Exodo quod quinquagesimo die post exitum de Ægypto, post immolationem agni in Ægypto data est lex in monte Sinaï, hoc modo: Descendit Dominus per ignem fumantem in Sinaï, & cœperunt audiri tonitrua, &

Joan. 20. 22.

Marci 16. 15.

Tria ad prædicationem Evangelii necessaria, scientia, audacia, lingua.

* f. gratia.

Joan. 15.

Joan. 14. 26.

Psal. 32. 6.

Author iste tunc erat Episcopus.

Exod. 19.

[a] Videtur hic Sermo habitus ab Hildeberto, ut Episcopo, ad secundos Pastores, seu Curiones, fortè ad Synodum congregatos, quæ ut plurimùm circa hos dies ab Episcopis convocari solent. Totus enim est in commendandis Consacerdotibus suis quos alloquitur, pastoralibus officiis.

buccina, & machinare fulmina, & nubes operire montem, & prohibitus est populus accedere ad montem, ne videret Dominum, & transiret terminos constitutos. Ascendit autem Moyses & Aaron in montem, & data sunt à Domino omnia præcepta legis. Et ecce quantùm conveniunt vetus & novum testamentum. Post immolationem agni, post exitum filiorum Israël de Ægypto, quinquagesimo die data est lex. Similiter post passionem Christi, post liberationem filiorum Dei de inferno, data est quinquagesimo die Apostolis perfecta novæ legis cognitio. Sicut ibi descendit Dominus in igne, sic ibi apparuit Spiritus Apostolis in ignis specie: sicut ibi sonitus, sic ibi sonus. Buccina significat prædicationem; tonitrua, * communicationem; fulgura, coruscationem miraculorum; nubes, legis obscuritatem; Apostoli enim veritatem prædicaverunt, pœnam gehennæ comminati sunt. Utraque lex data est in alto. Illa in monte, ista in cœnaculo. Moyses & Aaron sunt in monte, & populus in imo separatus à monte, quia Doctores Ecclesiæ ad sublimitatem ascendunt mysteriorum, sed populus altiora scrutari prohibetur. Hæc omnia, Fratres carissimi, de utroque testamento sumpta, nobis etsi per culpam nostram non conveniunt, nihilominus tamen ex officio convenire debent. Nos Sacerdotes sumus collocati in cœnaculo, nos positi in monte, quia sumus promoti in tanti ordinis sublimitatem, ut gregi Dei quasi speculatores provideamus contra versuti hostis calliditatem. Nos in cœnaculo domûs Dei sedemus, quia magistri & Judices in domo Dei sumus. Tunc nobis subjectos docere debemus; sed qui docere debet, scientiam quam docet, habere oportet. Eum ergo igne doctrinæ necessarium est esse illuminatum, qui docendi assumit officium. Magnæ itaque temeritatis est, si accipit Sacerdotium, si non habet scientiæ donum. Hi debent in cœnaculo pro Apostolis sedere, qui non meruerunt repelli cognitionis lumine. Si judices sumus, justè & audacter judicare debemus. Justè, ne opprimamus pauperem; audacter ne timeamus potestatem. Qui ergo in cœnaculo Dei sedet, ignem & fervorem audaciæ accipiat contra rebelles, obediendo ei qui dicit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c.* Sic ergo erit in nobis ignis Spiritûs Sancti, ut lumine scientiæ, & fervore audaciæ repleti inveniamur. Repletus erat Moyses zelo justitiæ, quando in populum Dei, qui peccavit, insurrexit. Legitur enim in Exodo, quia cùm multos dies moraretur, post multos dies in * montibus mandata legis & figuram à Domino accipiendo, peccavit populus, & adoravit vitulum conflatilem, locutus est Dominus ad Moysen, dicens: *Vade & descende; peccavit populus meus, & adoravit vitulum conflatilem.* Venitque Moyses, & destruxit vitulum conflatilem, * tribuitque usque ad pulverem, quem sparsit, & dedit ex eo potum filiis Israël, & stans ait: Si quis est Domini, jungatur mihi; & adhæserunt ei filii Levi, & ait: Ponat vir gladium super femur suum. Ite per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem suum, amicum & proximum suum. Quod sic fecerunt. Iste in fervore justitiæ imitandus est, Fratres carissimi: Si peccat populus Domini, accipiant Sacerdotes gladios correctionis; & priùs super femur suum potentissimè ponit Sacerdos gladium, cùm à se priùs cupiditatum illecebras abscindit; deinde eat per medium castrorum. Ille per medium castrorum incedit, qui ita judicat, quod numquam frangatur amore. Et hoc gladio neque fratri, neque amico parcendum est. Frangere etiam prædicator debet corpus idoli, & redigere usque ad pulverem, & deponere in aqua, & dare potum filiis Israël. Corpus idoli, id est, diaboli, sive impii. Hi frangendi sunt à superbia, & in pulverem humilitatis redigendi verbo prædicationis, & in aqua baptismatis abluendi, & corpori fidelium per Confirmationem incorporandi. Audivistis quomodo potestis ignem Sancti Spiritûs habere; quomodo * genere linguarum via aptanda est. Cùm prædicamus, non est prædicationis unus modus habendus. Cùm corrigimus, non uno modo corrigere debemus. Aliis enim simplicia, aliis mediocria prædicanda sunt. Similiter alius acriùs redarguendus; alius blanditiis alliciendus est. Sunt quasi variæ linguæ. Gratiam linguæ habet, qui locutionis modos observare cognovit. Digni ergo eritis, Fratres carissimi, residere in cœnaculo Dei, si in corde scientiam & fervorem, si in ore moderationis discretionem habueritis. Qui sine scientia vult regere populum Domini, est quasi cœcus qui cœcum ducit. Cogitate, Fratres, quantum onus suscepistis, de quo rationem reddere debetis. Vobis commissa sunt duo talenta, id est, unum *intelligentiæ*, & aliud *operationis*. Servate quod habetis, & multiplicate quod servatis. Non enim sufficit commissa servare, nisi servata studeatis multiplicare. Deus autem, qui thesaurum suum nobis commisit, quod commisit, in nobis custodiat, & custodita multiplicet, ut nos in æterno suo regno, de labore nostro remuneret. Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Ut lex vetus Judæis, sic lex nova Apostolis data est.

* f. comminationem.

Loquitur ut Episcopus ad Consacerdotes, & secundos Pastores.

Ministris Sacris necessaria est scientia.

Math. 10. 28.

* f. in monte.

Exod 32. 7. & seqq.

* f. contrivitque.

Per Confirmationis Sacramentum corpori fidelium incorporamur

* f. gratiâ.

Pro varietate auditorum & peccantium, varianda prædicatio & correptio.

LIII. IN FESTO SANCTISSIMÆ TRINITATIS.

E mſ. Andegavenſi.

Sermo unicus.

Gen. 2. 10. *FLuvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandam omnem ſuperficiem terræ, & qui inde dividebatur in quatuor capita.*

Verbum Domini eſt quod audiſtis per os meum. Cibus grandium eſt verbum hoc; cibus ſolidus & frangi neceſſe habet, & maſticari, ut * tranſigatur. (* tranſglutiatur.) Per Moyſen fecit Dominus verbum hoc, verbum abbreviatum ſuper terram, id eſt, quantùm ad litteræ ſuperficiem; ſed grave eſt & fœcundum quantum ad ſententiæ medullam. Agitur enim hic de Trinitate principali, de Trinitate primitiva, de Trinitate generali, de Trinitate quam fecit Dominus ſuper terram, quæ quanti ponderis ſint, ipſo auditu perpenditis. Sanè de Trinitate principali eloqui dignè non poſſumus, quia rebus de quibus loquimur cognatos licèt vulgatos non habemus ſermones. Extremæ etiam dementiæ eſt hominem velle loqui de ineffabili, quia, ut ait Salomon, (Prov. 25. 27.) ſicut qui nimium mel comedit, evomit illud, ſic qui ſcrutator eſt majeſtatis, opprimetur à gloria; nec hujus ignorantiæ pudeat nos, ſed pigeat. Scio enim quia caro & ſanguis non poteſt illam revelare; (Math. 11. 27.) Filius autem poteſt, quia nemo novit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Quæramus ergo à Filio ut revelet nobis Patrem, & ſe, & Spiritum Sanctum; ſed & dicamus ei: Rabbi, ubi habitas? Veni, inquit, & vide; (Jo. 10. 11.) neſcis quia ego in Patre, & Pater in me eſt; quod alibi planiùs dicitur: *Ego & Pater unum ſumus.* (Quid ſit conſubſtantialitas.) Conſubſtantialitas enim utriuſque eſt alterum in altero eſſe. De Trinitate verò perſonarum audi quid dicat inter cæteros magis dilectus: (1. Joan. 5. 7.) *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum ſunt.* In veteri etiam teſtamento eoſdem duos de Trinitate articulos revelavit patribus noſtris, licèt paucis, ſed longè aliter quàm nobis. Illum enim articulum de unitate eſſentiæ apertè indicavit; alium verò de Trinitate perſonarum ſub velamento rerum & verborum propoſuit, magis involvens quàm evolvens. Gratias ergo agimus tibi, Domine Jeſu, quia abſcondiſti hæc à prudentibus & ſapientibus, & revelaſti ea parvulis. Tamen velationis illius cauſa fuit hæc. (Cur Trinitas Judæis olim non apertè revelata.) Judæi ſoli in cultu unius Dei in medio nationum habitabant, quæ plurium Deorum raptabantur errore. Si ergo audiſſent & legiſſent tres perſonas in divinitate, inſultaſſent Judæis de numero Deorum. Immò & plures ex Judæis craſſæ cervicis, eâdem charybdi de facili abſorpti fuiſſent. Indè fuit quod Septuaginta, qui eorum Canonem veteris teſtamenti Regi gentili tranſtulerunt, ubi de Trinitate occurrit authoritas, aut eam inextricabiliter obnubilaverunt, aut aliud inſerendo mutaverunt, aut penitùs prætermiſerunt, ne Ægyptii plures Deos coli ab Hebræis arbitrarentur. Indè eſt quod eorum Legiſlator apertè de unitate deitatis dixerit: *Audi Iſrael, Deus tuus Deus unus eſt.* (Deut. 6. 4.) De Trinitate involvit, dicens: *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis.* Ita quod Præceptor Academiæ, Platonem loquor, qui totius Philoſophiæ ſuæ ſublimitatem ad inquiſitionem deitatis inclinavit, cùm libros Moyſi attentiùs relegiſſet, gloriatus eſt ſe ex hoc maximè loco inveniſſe unum quod operabatur omnia, & alterum per quod illud operabatur, tertium autem ſe invenire non poſſe non diffitetur. Sed eodem ſpiritu quo ſcriptum eſt, revelatum eſt mihi myſterium Trinitatis. *Fluvius* quippe *egrediens*, Filius eſt genitus, de quo Propheta: *Deus noſter fluvius eſt glorioſus, exiliens in terram ſitientem*, qui & fons dicitur apud Salomonem: *Fons Sapientiæ Verbum Dei in excelſis*; (Eccli. 1. 5.) de quo & Pſalmiſta: *Fluminis impetus*, id eſt Filii Spiritus, *lætificat civitatem Dei*. Et iterùm: *Domine*, ſcilicet Pater, *apud te eſt fons vitæ*; apud ſcilicet vitam vita, ſicut alius apud alium; & hic fluvius egreditur de loco, id eſt de principio ſuo, id eſt à Patre, qui eſt ejus principium. Loca enim principia rerum dicimus, undè & tranſlatè principia argumentorum locos vocamus. Sed idem Pater eſt locus, id eſt principium voluptatis, id eſt amoris, ſcilicet Spiritûs Sancti. Pater enim, ut ait Auguſtinus, (D. Auguſtinus, de Trin. Lib. 4. cap. 17. & 4.) principium eſt totius Trinitatis; & eſt ſenſus: Fluvius egreditur de loco, qui locus etiam eſt voluptatis, id eſt Filius eſt à Patre principio ſuo, principio etiam Spiritûs Sancti. In hoc itaque modicè cancillavit Plato, qui locum voluptatis, in imo terram intellexerit, Spiritu Sancto id agente, qui priùs voluit infundi, quàm etiam revelari.

Ecce de Trinitate principali agitur his verbis; de aliis verò Trinitatibus ſequentibus verbis explicatur. Et hic fluvius irrigat omnem ſuperficiem terræ, non dico terræ ſupereminentiam tantùm, quod etiam ad litteram de fluvio paradiſi minùs planè intelligeretur; ſed eſt ſenſus: Irrigat omnem terram, etiam quicquid eſt ſuper faciem terræ; ſuperficiem enim quandoque, quod ſuper aliquid eſt, appellamus, ut in bifaria diviſione domûs, cùm dicimus, alia pars domûs eſt ſuperficies, alia

fundamentum. Per terram ergo accipe in hoc loco mundum cum omnibus utensilibus suis, id est cœlum, terram, mare, & omnia quæ in eis sunt; Per superficiem, Angelos, qui in cœlo empyreo super faciem mundi sensibilis locum sortiti sunt habitationis. In his duobus omnis creatura colligitur. Irrigat ergo fluvius, id est regit & fœcundat Filius orbem immensum, & Angelos. Angeli enim sunt Trinitas primitiva. In orbe verò Trinitas generalis consideratur, quod ut faciliùs elucescat,
Gen. 1. 1. altiùs oriendum est. In principio creavit Deus cœlum & terram; Ad huoc modum duas voluit esse Deus Trinitates. Est enim Trinitas in cœlo; Est etiam Trinitas in terra; sed quælibet istarum Trinitatum est trina; id est Trinitas Trinitatum. Sunt enim tres in cœlo Trinitates, & sunt tres in terra. In cœlo est Trinitas principalis, vel operans, Deus scilicet Trinitas, quæ
*f creatrix. dicitur operans, quia * creatis principalis, quia ante omnem creaturam. Est in cœlo alia Trinitas, quæ dicitur operata, id est creata, vel primitiva, quia cœpit cum tempore, scilicet Angelica natura. Est tertia ibidem Trinitas, quæ dicitur operum, eorum scilicet, quæ operatur Deus à sæculo in sæculum, quæ dicitur generalis, quia omnibus generationibus admiscetur. Similiter est in terra Trinitas trina, de qua infrà explicabitur. Cùm autem, ut dictum est, tres Trinitates sint in cœlo, nihilominùs singula earum Trinitas est trina, id est in una, quia earum tres sunt Trinitates. Sanè in Trinitate principali, est Trinitas in unitate, est Trinitas Trinitatis, est Trinitas Trinitatisque unitas. Verba, quia minùs vulgata sunt, sicut sanum, ita pium desiderant auditorem. Trinitas in unitate, Trinitas est personarum in unitate essentiæ. Trinitas unitatis est triplex consideratio etiam quo tria sunt unum. Trinitas Trinitatis triplex considetario in quo unum sunt tria. Tota enim consideratio Theologorum de Trinitate, in his duobus versatur: Aperite in quibus tria sint unum, & in quibus hoc unum tria. Videntes enim philosophicam considerationem non sufficere, quâ dicitur: Quæcumque sunt idem esse, idem sunt numero, aut specie, aut genere, altiùs consideraverunt, dicentes unitatem trium personarum in tribus considerari, scilicet in identitate essentiæ, in coæqualitate, in coæternitate. Undè illud Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti: Una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas. Cùm enim aliqua sint ejusdem naturæ, ut pater quilibet & filius ejus, non tamen sunt coævi & coæquales. Item cùm sint aliqua coæva, ut ignis & splendor, non sunt tamen ejusdem naturæ, aut coæquales. Ergo super omnem creaturam est unitas illa, in tribus, ut dictum est, considerata; & hoc est Trinitas unitatis, id est consideratio trium, ut ita dicam, naturæ, æqualitatis, & æternitatis, in quibus sunt unum tres personæ. In æqualitate verò intelligimus sapientiam, potentiam, justitiam, & cætera. Hinc Trinitati quasi ex regione respondet Trinitas trinitans triplex, sed consideratio in quo una essentia sit tria; quod consideraverunt similiter Theologi posse assignari in tribus; in alteritate, in proprietate, in assignatione. Alter enim non est qui alter, immò alia persona Patris, alia Filii, alia Spiritûs Sancti. Item alia est proprietas Patris, alia Filii, alia Spiritûs Sancti. Item aliud est nomen Patris, & Filii nomen; Alia assignatio, id est prædicatio Patris, alia Filii, alia Spiritûs Sancti; Et hæc est Trinitas trinitans, id est consideratio, quod in tribus potest assignari illud unum esse tria.

Sequitur de Trinitate primitiva, id est de Angelis; sed hæc Trinitas similiter est trina; sunt enim tres ordines Angelorum; superior, medius, & inferior, quorum quilibet iterùm in se habet tres ordines, quod in Hierarchia Dionysii plenè & planè potest inveniri.

Sequitur de Trinitate operum Dei. Tria sunt Dei opera, creatio, reformatio, confirmatio, quæ suis temporibus ordinantur. Est enim mundus iste quasi quidam hortus, & est ipse [Deus] quasi hortulanus. Sicut ergo tria sunt tempora hortulandi, tempus scilicet plantationis, tempus rigationis, tempus maturatis & collectionis, sic in mundo priùs fuit tempus creationis, de quo legitur: *In principio creavit Deus cœlum & terram, &c.* Secutum est tempus reformationis, de quo legitur: *Cùm venerit plenitudo temporis, &c.* Sequitur tempus confirmationis, de quo dicitur: *Ecce ego creabo cœlum novum, & terram novam.* Sed Trinitas operum trina est. Quodlibet enim opus in tribus perficitur. In opere quidem creationis creavit, disposuit, ordinavit. Creavit primâ die, disposuit secundâ, & tertiâ ornavit tribus reliquis diebus, quod quia in Genesi planum est, prætermisimus. Similiter in reformando tria fecit. Lavit nos, solidavit, illuminavit. Per peccatum enim corruit homo in lacum fæcis, & quasi super acervum lapidum, & sic fordidus, & confractus est, & etiam in tenebris positus. Sed Christus lavit nos à peccatis in sanguine suo, solidavit nos, cùm potentiam pugnandi & resistendi tyranno carnis nostræ nobis dedit. Statuit enim super petram pedes nostros, & à tenebris infidelitatis nos eripuit; quià qui sequitur

Gen. 1. 1. Gal. 4. 4. Is. 65. 17.

Joan. 8. 12. cum, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. In confirmando similiter tria nobis confert; Nihil deerit, nihil latebit, nihil terrebit; Nihil deerit de plenitudine beatitudinis, nihil latebit de mutua conscientiarum cognitione, nihil terrebit de beatitudinis fine: Et hoc est Trinitas operum triplicata.

Trinitas in terra triplex, unionis, testimonii, officii.

Sequitur de Trinitate quæ est in terra, quæ nihilominùs trina est. Est enim in Trinitate Trinitas; Trinitas scilicet unionis, Trinitas testimonii, Trinitas officii. Fecerat siquidem Deus hominem ad similitudinem suam; sed cùm vidisset imaginem suam in nobis deformatam à nobis, factus est ipse ad imaginem & similitudinem nostram, neque nostram dedignatus est assumere, qui vereri non sumus suam illius contemnere. Assumpsit itaque nostram, ut imago reparatrix esset imaginis, & similitudo similitudinis. *Ps. 18. 5.* *Fluvius itaque egressus de loco voluptatis, divisus est in quatuor capita*, id est visibilis ex invisibili factus, per quatuor mundi partes divisus est. In omnem enim terram exivit sonus Apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum; scilicet veniens Apostolus [ad] nos, quod viderat, quod quasi in cœlo consueverat, operatus est. Grave enim est consueta repellere. Quia ergo Trinitatem Trinitatum ibi noverat, similiter tres Trinitates operatus est in terra; & hi sunt tres panes quos commodat nobis amicus; hi fuerunt tria sata farinæ, quæ commiscet mulier donec totum fermentetur; Trinitatem scilicet unionis, tanquam ex opposito respondentem Trinitati principali. Cùm enim in illa sint tres personæ, & una essentia; in unione Verbi & hominis, sont tres essentiæ & una persona; sed Deus, anima & caro, unus tamen est Christus; & hoc est Trinitas unionis.

Trinitas unionis.

Trinitas testimonii. *1. Joannis 5.*

Sequitur de Trinitate testimonii, de qua dicit Joannes: Tres sunt qui testimonium perhibent in terra; Spiritus, Aqua & Sanguis, id est Charitas, Baptismus & Martyrium. Omnes enim adstabimus ante tribunal Judicis; Ibi apparebit omnis homo, & omnia opera ejus cum eo. Sed væ soli, quia ori unius non credetur, sed in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Beatus ille qui prædictos testes secum adduxerit; cui Charitas habita attestabitur; cujus fides se nutritam in aquis Baptismi allegabit, & vox sanguinis clamabit pro eo ad Judicem de terra. Verumtamen beatus cui attestabuntur duo ex his, ita dumtaxat quod unus ex duobus sit Spiritus; sufficiet enim Spiritus & Aqua; sufficiet Spiritus & Sanguis, si aquam non exclusit contemptus Religionis, sed articulus necessitatis. Sufficiet etiam Spiritus solus, quia testimonium ipsius pondus habet [sufficiens.]

Spiritus & Sanguis in necessitate sufficiunt ad Baptismum.

Trinitas officii.

Restat de Trinitate Officii. Sacerdos noster secundùm ordinem Melchisedech in Ecclesia sua tres ordines salvandorum ordinavit. Conjugatos, continentes, Prælatos. Tres scilicet viros quos vidit in spiritu Ezechiel salvandos, Noë, Daniel, & Job, qui nihilominus præcesserunt * caput, priusquam prodiret ad ortum. Ex hastili enim candelabri tres hinc progrediebantur calami, & tres inde; & hi tres sunt in domo summi Patrisfamilias ministrantes secundùm ordinem vicis suæ; Primus in mola, secundus in lecto, tertius in agro. Ecce quomodo Deus per Trinitates omnia dispensat in cœlo & in terra, ut non minùs verè quàm eleganter dictum sit: *Numero Deus impare gaudet*; & subaudiendum est primo. Primus enim numerus impar, est numerus trinarius propter has sex Trinitates omnia complectentes. Senarius primus perfectus dicitur, ut verè dictum esse per Genesim appareat non ideo senarium perfectum esse quod in eo Deus opera sua perfecerit; sed potiùs ideo perfecta esse, quia Deus ea in perfecto numero complevit.

Noë, Daniel & Job. *Ezech. 14. 14*

* l. exactè inf.

Exod 25. 32.

Sed quid nostrâ interest de tot Trinitatibus? Planè omnes nobis necessariæ, & sine omnibus his nemini est salus. Sumus quidem in inferiori trinitate officii; nullus enim fidelium est, qui, si velit salvus fieri, non sit vel in arca cum Noë, vel in continentia cum Daniele, vel in conjugio cum Job. Sed à postrema Trinitate transeundum est ad supremam & ad principalem scilicet Trinitatem, cujus cognitio vita est æterna. Per quatuor verò medias ascendendum est quasi quibusdam gradibus insigniùs à practica marginali in * vestibus Philosophiæ, usque ad theoricam supereminentem. Ad modum siquidem boni viatoris transimus per eremum vitæ præsentis, qui cùm de loco transeat ad locum, cum aliquo transit, cum viatico scilicet aliquo transit, & aëris temperie vel intemperie non retardatur, & justa aliqua transit. Sic & nos à prima Trinitate egredimur, cum secunda progredimur. Nisi quis enim aliquos restium secum attulerit, non perveniet quò tendit. Per tertiam ingredimur; Christus enim est via, & sine fide incarnati Verbi ambulans, in invio est, & non in via. Sed quarta transimus. Quicquid enim accidat in operibus Dei, sive * foveant nos prospera, sive tentent adversa, humiliato capite sub manu Dei transeundum est, ne lingua blasphemans transeat in terra. Juxta quintam incedimus: Fac, inquit Dominus Moysi, omnia juxta exemplar quod tibi ostensum est in

Salus nostra a voluntate nostra.

* f. in vestibulo

Nemo salvatur, nisi in fide Incarnati Verbi.

* f. faveant.

Exod. 25. 40.

monte. Angelicam enim vitam oportet ducere in terris, si affectamus cum eis regnare in cœlis. Ad sextam verò & ultimam festinamus. Procedimus ergo à prima cum secunda per tertiam, sub quarta juxta quintam, ad sextam videlicet, ut hac, cum hac, per hanc, sub hac, juxta hanc, ad hanc; & eæ sunt viæ Domini pulchræ, & semitæ ejus pacificæ, pro quibus oremus singuli, oremus universi, &
Ps. 24. 4. dicamus: *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Orantes autem exaudiat nos Deus Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

LIV. IN FESTO SANCTISSIMI EUCHARISTIÆ SACRAMENTI.

SERMO UNICUS.

Ems Elect. n. 19.

APposita nobis ad manducandum caro Christi, & sanguis ejus ad bibendum non est hominis apparatus, sed Dei; Non facinoris, sed mysterii; Non temporalis alimenti, sed æterni. Pridie namque quàm pateretur Dei Filius, discipulis suis hujus sacramenti formam præscripsit, efficaciam explicuit, idem fieri præcepit. Plenitudo temporis advenerat, in qua secundùm dispensationem divini consilii lex Evangelio cedit, & umbra corpori, figura veritati. Erat etiam inclinata jam ad vesperum dies, exhibitura fidelibus & finem legalis observantiæ, & initium gratiæ. Ecce Redemptor noster, cùm jam mysticum Pascha fecisset, accipiens panem, benedixit, fregit, deditque discipulis suis, di-
1 Cor. 11. 24. cens: *Accipite & manducate ex hoc omnes; Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem.* Dehinc accipiens & calicem, simili modo benedixit, deditque discipulis suis, & ait;
v. 25. *Accipite & bibite ex eo omnes; Hic est enim calix sanguinis mei novi & æterni testamenti, qui pro vobis effundetur. Hoc facite in meam commemorationem.* Ecce, Fratres mei, Christiani sacrificii traditio. Ecce forma. De mensa panis tollitur, & benedicitur, sed panis purus, sed refectio carnis, sed alimonia temporalis. Inter *manus autem & verba Christi, fit panis caro Christi*, fit cibus animæ, fit æternæ salutis reparatio. Sanè mutatio hæc, benedictionis opus est, non originis; obsequium gratiæ, non debitum naturæ; victus, non usus. Nolite, Fratres, nolite quærere qualiter hoc fiat; Nolite dubitare utrum fiat. Nolite irreverenter accedere, ne vobis ad mortem fiat. Deus enim est per quem panis mysterialiter mutatur in carnem; Deus & homo est qui testatur panem *veraciter* fieri suam carnem. Vas electionis est qui minatur judicium non dijudicanti tam sanctam carnem. Idipsum, ô Christiane: de vino sentias, id honores in vino. Creator vini est, qui vinum provehit in sanguinem Christi; Christus ipse est, cujus testimonio bibens hoc vinum, bibit sanguinem Christi. Doctor Gentium est, cujus assertione mortem bibit, bibens indignè sanguinem Christi. De quibus, ut amplius aliquid loquamur, considerate, Fratres, quo ordine Christus discipulis hoc sacramentum tradiderit; quid debeatur dignè, quid indignè accedenti. Salvator noster, sicut Evangelista testatur, *non venit legem solvere, sed adimplere.* Quapropter ut ipse Pascha faceret, ut agnum legis manducaret, agnus Evangelii paratâ cœnâ recubuit. Nec morâ, sed adhuc cùm cœnaretur, à mensa surrexit, discipulorum pedes lavit universitatis Dominus. Dehinc ad mensam Dominus regressus, ordinavit sacramentum corporis & sanguinis sui, seorsum panem, seorsum tradens & vinum, atque inter tradendum in sui commemorationem idipsum fieri præcipiens. Sanè frequenter in divina reperitur pagina, per pedes mentis affectus designari. Propheta zelans super iniquos, & pacem peccatorum videns, clamat; *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.* Et illud; *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi, quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu.* Ecclesia quoque sponso suo desideranti aperiri sibi, atque dicenti; *Aperi mihi, soror mea sponsa, proxima mea, columba mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium*; in Canticis Canticorum respondens, ait: *Exui me tunicâ meâ, quomodo induar illâ? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Sic per pedes designantur mentis affectus, quia illis vel accedimus ad Dominum, vel à Deo elongamur. Priùs itaque discipulorum pedes lavantur, quia [oportet ut] ipsi [priùs] panem vitæ manducent, quàm vinum immortalitatis bibant. Priùs enim emundandus erat animus, quàm de illo præsumeret cibo, de quo jam à Domino audierant: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Et illi qui jam ab operibus mortuis mundi erant, jam in corpore suo Christum glorificabant, Christum portabant; Interius autem suscitato pulvere cogitationum squallebant, & lavari egebant. Unde & Petro sic Dominus ait; *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.* Prælavantur itaque pedes, ut hoc sacramentum suscepturi, cogitationes quoque prælavandas esse doceren-tur.

Realis mutatio panis in carnem Christi asseritur.

Panis veraciter fit Caro Christi.

Et vinum Sanguis.

Math 5. 17.

Christus seorsum panem, seorsum vinum tradidit.

Ps. 72. 2.

Ps. 114. 7.

Cant. 5. 2.

Per pedes designantur animæ affectus.

Ioan. 6. 56.

Ioan 13. 10. Eucharistiam sumens, etiam cogitationes lavare, seu mundare tenetur.

tur. Et hoc etiam est in quo justitia nostra plusquam Scribarum & Pharisæorum abundet necesse est. Abundet, inquam, non circa proximum tantùm, sed etiam circa Deum. Eorum circa proximum justitia diligi proximum jubet, inimicum autem odisse permittit. Sic enim lex dicit: *Diliges proximum tuum, sed & odio habebis inimicum tuum.* Abundat autem nostra, quam usque ad diligendos extendendam
Math. 5. 44.
inimicos his verbis ipse ostendit: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Ex eorum quoque justitia, quæ circa Deum est, agnum legis immolans, accingit renes suos; Abundat autem nostra, quæ Crucis agnum manducans, & renes simul præcinxit, & pectus. Veritatem at-
Luc. 12. 35.
tendite discipulis dicentem: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus*
Apoc. 1.
vestris. Joannes quoque Filium hominis vestitum podere vidit, & præcinctum ad mammillas zonâ aureâ. Jubentur præcingi renes, ut carnis petulantiam reprimere doceantur. Ostenditur discipulu Filius hominis præcinctus ad mammillas zonâ aureâ, ut varias cogitationes coercendas esse cognoscamus. Secundùm hanc itaque justitiam justificati discipuli cum Christo redeunt ad cœnam Christi. Tales redeunt, tales accipiunt Corpus & Sanguinem Christi. Redeunt abluti pedes, & recumbunt ad salutem. Sacramentum accipiunt reverenter, & vitam epulantur. Temporaliter manducant, sed in æternum robur proficiunt. Pascuntur corpore, sed animâ saginantur. Dentibus atterunt, sed quod ad mentem integrum perveniat. Et vos ergo quibus in illis dictum est: *Hoc facite in meam commemorationem*, lavamini mente, si nihil est quod lavandum sit præter pedes.
* exteriùs
Si * jam lota sunt corpora vestra, laventur
1.Cor 11 29.
corda vestra. Apostolus ait: *Qui manducat Carnem Domini, & bibit Sanguinem ejus indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans Corpus Domini.* Durus est hic sermo. Qui manducat & bibit, judicium sibi manducat & bibit. Durus, inquam, est hic sermo. Durus auditu, sed experientiâ durior. Durus quidem, sed indignè manducanti, sed indignè bibenti. Quis autem manducet indignè, & indignè bibat, osten-
Ibid.
dit idem Apostolus, cùm subjungit: *Non dijudicans Corpus Domini.* Ne igitur manduces indignè, dijudica. Ne bibas indignè, dijudica. Dijudicas autem, si Sacramentum hoc à communibus cibis dignitate,
Dignitas Eucharistiæ veritas Carnis Christi.
fructu, reverentiâ diversum attendis. Dignitas ejus *veritas Carnis ipsius Christi*; fructus ejus, vita æterna. Reverentia ejus, ab eo elongari criminosum. Attendenda sunt sensibus mentis, non humanâ ratione pensanda. Undè sic Moyses in Levitico ait:
Levit. 22. 14.
Qui manducaverit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo, & offeret Sacerdoti. Porrò sicut Catholici Patres senserunt, de * sanctificatis ignoranter
* sanctificatis, id est, Corpore & Sanguine Christi.
manducare, est dignitatem non attendere Sacramenti; nescire fructum, debitâ illud reverentiâ defraudare. Undè quisquis hoc exterioribus attrectat sensibus, addat necesse est etiam interiores. Etenim decet convivis ut hujusmodi cibus in altari præparetur. Eorum quidem alii corporaliter, alii autem spiritualiter manducant. Alii experiuntur quod in pane & in vino natura reservat; alii quod in utroque gratia subministrat. Ad hanc quippe mensam, quinque
Ad Eucharistiam quinque sensus sunt quasi forinseci convivæ.
sensus corporis, tanquam forinseci convivæ recumbunt, & speciem panis attrectant; De specie profitentur, circa eam temporaliter occupati. Rerum qualitates discernunt; nihil ultra possunt, transitoria sentientes: reliquiis naturæ pascuntur, & quod gratiæ est, quinque sensibus mentis derelinquunt. Gratiæ autem est *substantiam panis in carnem converti*, secretos adhiberi effectus, viaticum præparari ad patriam, cum
Eucharistia Viaticum ad patriam.
Angelis hominem convivari, perenne robur acquirere, uniri creaturam Creatori, fœderari advocatum, quo jam pro dignè manducantibus agente, mereamur inter agnos inveniri, cum bonis piscibus eligi, cum frumentis in horreo Domini reponi. Spiritualia sunt hæc, & experientiam eorum sibi solus * spiritus deffendit. Solus
* id est, solus spiritualis homo concilitat.
hæc intuitu quodam contemplatur; audit sine strepitu vocis, de longè odorans, leniter tangens, avidè gustans. Hujusmodi quinarium sanctificatis, quæ per ignorantiam manducantur, lex jubet addi. Jubet, inquam, addi, jubet adverti, quatenùs dum specie panis homo tenetur exterior, & interior *veritatem carnis attendat*, & fructu terræ saginetur. Deinde quod additur, Sacerdoti jubetur offerri. Cui autem Sacer-
Ps. 109 4.
doti? Illi de quo dicitur in Psalmo: *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Huic habemus offerre, huic adscribere quicquid in Sacramento divinum sapit, quicquid salutiferum, quicquid reverendum. Audis panem converti in [a] vinum; summus hæc Sacerdos operatur. Audis in Christo manere manducantem, & in manducante Christum. Quis testatur hoc? Ignorat mentiri Veritas. Audis hinc etiam æternam pervenire vitam. Quis testatur
Accessurus ad Eucharistiam, à se ipso judicetur, ne judicetur à Christo.
hoc? Ignorat mentiri Veritas. Audis hoc, & credis hoc, sed ad hoc irreverenter accedis; Judicatus abscedis. Etenim venturus ad altare, necesse est à te ipso judiceris,

[a] Hic manifestus error amanuensis, *vinum* ponendo pro Corpus Christi.

1. Cor. 11. 28 31. aut à Christo. Ideò sic Apostolus ad Corinthios ait: *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Et post pauca: *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur.* Væ tibi si in Christi judicio præveniris. Væ tibi si Christum tangas dicentem: Noli me tangere. Præsumptio hæc peccato peccatum addit, & dictat supplicium. Judas fuit reus & homicida voluntate, cum discipulis accessit, adhuc inter Apostolos tolerabatur familiaris & conviva Christi. Ubi autem bonum malè suscipiens, non dedit gloriam Deo, executione operis cumulata est culpa voluntatis. Tunc traditor ille diabolo traditus est, tunc expositus, tunc derelictus; tunc incrementum suscepit catena peccatorum, cujus prima causa fuit furti flagitium, secunda parricidii voluntas, tertia sacri cibi contemptus, quarta negotiatio sanguinis, osculum quinta, sexta desperatio, postrema suspendium. Hujusmodi catenâ miser ad mortem tractus est; hâc suspensus, crepuit medius.

Gradatio peccatorum affictu commissorum in Juda.

Heli quoque Sacerdos de peccato sacrificii filios arguens, ait: *Non est bona fama, filii, quam audio de vobis. Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem peccaverit in Deum, quis orabit pro eo?* Et quidem filios suos increpavit, sed sicut auctoritas testatur, lenitate potiùs patris, quàm severitate Pontificis. Undè factum est ut Ophni & Phinees gladio percussi perirent, Arca Dei raperetur, Israël à facie Philisthiim fugeret, & paucorum crimen populus lueret universus. Heli quoque de sella corruens, expiravit, ostendens quantâ animadversione contemptus sacrificii puniatur. Supersunt alia quibus manifestè docemur in Sacramento dominicæ mensæ scelerosis nihil esse & saluti. Cæterùm, ne quem vestrûm sermo gravet prolixior, ea in crastinum differemus. Forsitan aliqui delicatas aures attulerunt, quas quia utili non possumus, brevi necesse est sermone teneamus. 1 Reg 2. 24. & 25.

VENERABILIS HILDEBERTI PRIMO CENOMANENSIS EPISCOPI, DEINDE TURONENSIS ARCHIEPISCOPI SERMONES DE SANCTIS.

IN FESTO ANNUNTIATIONIS BEATÆ MARIÆ.

LV. SERMO UNICUS.

De Incarnatione.

E Sangermanensi & Victorino.

Audita feci tibi nova ex tunc, & conservata sunt quæ nescis. Is. 48, 6.

UDITA *feci tibi nova, & signata sunt quæ nescis.* Verba sunt ista Spiritûs Sancti in visione sancto Isaïæ loquenti, ac mysterium à sæculo absconditum revelanti. De quo Jeremias: *Novum fecit Dominus super terram: fœmina circumdabit virum gremio uteri sui.* Hæc mulier Virgo Maria, de qua Isaias: *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur: Nobiscum Deus;* quia cùm filius Vir- Ierem. 31. 22. Is. 7. 14.

ginis sit verus Deus, de Patre natus ante tempora, nobiscum etiam est naturæ assumptione, & in terris cum hominibus verâ conversatione, secundùm illud Baruch: *In terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Et Apostolus ait: *Habitu inventus est ut homo.* Hoc est igitur novum quod Dominus fecit super terram, scilicet, quod Virgo concepit & peperit sine commixtione virilis seminis; Ipsa enim *circumdedit virum gremio uteri sui*, quia de solius Virginis carne sanctificata, Spiritûs Sancti operatione, Dei Filius conceptus est in utero Virginis. Dei igitur Filius in thalamo virginali, hominis factus est filius; sponsus sponsæ unitus, natus secundùm veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, & secundùm veritatem naturæ ex homine hominis Filius, ut non adoptione, vel appellatione, sed verè in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, & esset verus Deus, & verus homo unus filius, unus Christus; & non duos Christos, vel duos filios, sed Deum & hominem unum filium confiteremur quia & propterea unigenitum dicimus manentem in duabus naturis, sive substantiis non confusis, neque immixtis, & beatam Virginem, non hominis tantum, sed & Dei genitricem profitemur; quia quem Pater genuit ex æternitate, ipsum Virgo conceptum protulit ex tempore: cujus duas nativitates veneramur, unam ex Patre ante sæculum super carnem, & tempus, & naturam, & unam in ultimis factam * propter nos & secundùm nos, quia propter nostram salutem; secundùm nos, quia natus est ex muliere homo, tempore conceptionis servato; super nos, quia non ex semine, sed ex Spiritu Sancto & sancta Virgine conceptus est supra legem conceptionis. Unus igitur atque idem est Dei Filius natus ante sæcula, & natus in sæculo; Et utraque nativitas unius est, scilicet, Filii Dei, divina scilicet, & humana, cujus utriusque ineffabilitatem Isaias admirans, ait: *Antequam parturiret*, scilicet, Virgo Mariâ, *peperit. Quis audivit unquam tale, & quis vidit huic simile?* Hæc sunt quæ nova & in abditis arcanorum Dei signata [sunt;] Quæ Spiritus Dei Prophetæ ac per Prophetam revelavit, & insuper sanctæ Virgini per Gabrielem Angelum apertâ revelatione nunciavit, sicut evangelica Veritas ait: *Missus est Gabriel Angelus ad Mariam Virginem* ex Davidica tribu productam, cùm evangelizans ait: *Ave gratiâ plena, Dominus tecum.* Eâ verò in sermone [ejus] turbatâ, dixit ei Angelus: *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum; ecce concipies & paries filium, & vocabis nomen ejus Jesum.* Ipsâ verò dubitante quomodo fieret hoc, quoniam virum non cognosceret, iterum dixit ad eam Angelus: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque & quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei. Dixit autem Maria ad Angelum: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum.* Post * concessum autem sanctæ Virginis, Spiritus Sanctus supervenit in ipsam secundùm verbum Angeli, purgans eam, & potentiam Deitatis Verbi præparans, similiter autem & * generativam, & tunc obumbravit eam Dei Altissimi sapientia, & virtus semper existens, id est, Filius Dei Patris homousion, id est, consubstantialis, & copulavit sibi ex sanctissimis & purissimis Virginis sanguinibus carnem animatam animâ rationali & intellectivâ, non seminans, sed per seipsum creans. [Sic] fit hodie porta cœli Virginis uterus, per quam Deus ad homines descendit, ut eis ascensum præberet ad cœlum. Audit beatissima Virgo, miraturque se parituram filium, quæ virilis complexûs nescit consortium; sed confortatur, & instruitur ab Angelo, quâ virtute possit in ea compleri, quod in aliis fœminis non patitur natura fieri. *Ne timeas*, inquit, *Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum*; ac si diceret: Quod tibi prænuntio non habet vis naturæ, sed donum est incomparabilis gratiæ; Undè subdit: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Non est arbitrandum, secundùm quosdam hæreticos, Spiritum Sanctum in Virgine seminis vicem exhibuisse; sed mentem ipsius ita à sorde vitiorum castificavit, & divini amoris dulcedine replevit, ut cœlesti digna fieret partu, & de ejus immaculata carne sibi virtus Altissimi hospitium cœleste in virginali thalamo fabricaret. Undè additur: *Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Oportebat esse Sanctum [eum] qui pro sanctificatione peccatorum erat offerendus. Decebat ut vitio careret ejus origo, per quem purganda erat filiorum Evæ vitiosa generatio. Tria enim mala sequacibus suis incussit Eva, scilicet viri in fœminam dominium, in delicto conceptum, & in dolore partum. In Virginis verò conceptu nulla carnalis concupiscentia se immiscuit, nulla concipienti tristitia, nulla parienti difficultas adfuit. Qui enim lætificare venerat sæculum, contristare non debuit ventris hospitium. Sicut ergo omni corruptione caret iste conceptus, ita, etsi hæretici aliter garriant, in conceptu & partu integer extitit & intemeratus Virginis uterus. Hæc est enim porta clausa quam Filius hominis, id est Ezechiel, vidit. *Convertit me*, inquit, *Dominus ad viam*

Margin notes:

Baruch. 3. 38.

Philipp. 2. 7.

Ierem. 31. 22.

Mysterium Incarnationis orthodoxe expositum.

* *f. super nos, ut patet ex consequentibus.*

Isai. 66. 7. & 8.

Luc. 1. 26 & seqq.

* *f. consensum.*

* *deest forte humanitatis generativam.*

Ubi suprà.

Quomodo intelligatur: Spiritus Sanctus obumbrabit tibi.

B. Mariæ in partu integritas.

Ezech. 44. 1. 2.

porta, quæ respiciebat ad Orientem, & erat clausa, & dixit ad me: Fili hominis, porta hac clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quia Dominus Deus Israël ingressus est per eam, eritque clausa. Audite, Fratres, & gaudete. Hæc est enim Prophetia magnifica de incorruptione Sanctissimæ Virginis, quæ fuit Virgo ante partum, in partu, & post partum.

Virgo ante partum, in partu, post partum.

Hic est rubus incombustus, in quo Moysi loquens Deus apparuit, quia Virgo enixa Regem loquentem, visa est pluribus carnaliter [opinantibus,] Joseph nupsisse; sed ab omni viri amplexu verè immunis extitit & aliena. Porta igitur clausa, Virgo est immaculata, quæ nec similem visa est, nec habere sequentem. Via portæ Spiritus Sanctus est, qui hanc portam clausit, nobisque revelavit. Oriens ad quem respicit, Christus est, quem Virgo se concepisse cognovit; ideóque via portæ dicitur, quia ipsa ad eam ducit. Ipse enim Spiritus Sanctus est illa Prophetissa, ad quam accessit Isaïas, id est dignum accedendi se exhibuit, ita inquiens:

Is. 8. 3.

Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium: & dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus: * a *Accelera, spolia detrahe, festina prædari.* Hæc igitur Prophetissa Spiritus Sanctus est, à quo omnis Prophetia, qui apud Græcos dicitur * *Neuma* neutraliter, apud Hebræos *Ruha* fœmininæ appellationis, apud Latinos Spiritus Sanctus masculinè.

πνεῦμα.

Ad hanc igitur Prophetissam mente accessit Isaias, & ipsa concepit & peperit, id est, concipere fecit Virginem & parere filium, secundùm illud: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus, &c.* Et alibi: * *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine.* Vocatumque est nomen ejus * *Ecclesia*, quia usque in velocitatem currit sermo Dei; Et *spolia detrahe*, quia *ascendens Christus in altum, captivam duxit captivitatem;* Et *festina prædari*, quia Principes & Potestates in semetipso triumphans, infernum expoliavit.

* in symbolo.

* f. Accelera.

Ephes. 4. 8.

Miranda est igitur & adoranda Virginis conceptio & generatio, quam Dei sapientia commendans, ait:

Sap. 4. 1.

O quàm pulchra & casta generatio cum claritate; immortalis est enim memoria illius, quoniam apud Deum nota est & apud homines! Casta est itaque, & ideo pulcherrima Virginis generatio & conceptio, quæ sine seminum celebrata est coagulo, & absque corruptionis consummata est experimento; Quod non impossibile vel improbabile videbitur, sicut sapientia hujus mundi, quam Deus infatuavit, arbitrarur, si quis de Dei potentia vel operibus, non humano sensu disputat, sed invisibilia Dei intellectu mentis per ea quæ facta sunt, intelligenda conspiciat. Attende enim quia si solis b radius crystallum penetrans, nec ingrediendo perforat, nec egrediendo dissipat, quantò magis igitur ad ingressum veri & æterni solis, Virginis uterus integer mansit & clausus, in cujus rei præsagium rubus ille ardens & incombustus, quem suprà memoravimus, sancto Moysi legitur esse monstratus, & Virga Aaron summi Sacerdotis, nec radice animata, nec humore fœcundata, quem natura habuit, fructus floresque produxit.

Sol, crystallus, aqua.

Cur igitur negat infidelitas Deum, hominem non posse sine viro facere de fœmina, qui primum hominem nec de viro, nec de fœmina fecit? Nimirùm veram nascentis humanitatem conceptio * produit & generatio, ejusdemque veram deitatem novitas probat, & incorruptio * continetur. In hoc conceptu magnum & mirabile Sacramentum, conjunctionis scilicet Christi & Ecclesiæ, seu Verbi & animæ.

* f. prodidit.

* f. confitetur.

Qualibet fidelis anima virgo est

Virgo enim Maria facta est Ecclesia, vel quælibet anima fidelis, quæ incorruptione voluntatis casta, & sinceritate fidei virgo est. Undè Apostolus:

2. Cor. 11. 2.

Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Angelo quoque nunciante quod Maria concepit, prædicator est veritatis, quo evangelizante, mens fidelis concipit Verbum Dei, deinde parit. Concipit quidem credendo, parit, in lucem boni operis producendo. Fides enim sine operibus mortua est. Et sicut Virgo post Angeli affatum, & Salvatoris conceptum, abiit in montana cum festinatione, sic fidelis anima, concepto Dei Verbo, posteriorum oblita, in anteriora se extendit, ut ad bravium supernæ vocationis pervenire possit. Gaudete igitur, dilectissimi, iterùm dico gaudete, quia novum Virginis conceptum nobis hodierna commendat festivitas, quâ nostræ reparationis celebratur exordium, & nobis proponitur divinæ pietatis, ac potestatis indicium. Si enim rerum Dominus fugitivos servos requirens, judicium exercere, & non pietatem exhibere veniret, nequaquam vasis lutei fragilitatem, quâ nobis compati, & pro nobis pati posset, indueret; Et licet hoc stultum & infirmum, attestante Apostolo, videatur Gentibus,

a In Victorino habetur: *Accelera spolia detrahere, festina prædari.*

b Hanc comparationem solis crystallum penetrantis, nec infringentis, Hildebertus ipse versibus his infrà ponendis expressit.

Sol, crystallus, aqua dant qualemcumque figuram
Virginei partûs, ædificantque fidem.
Si tingatur aquis, & soli subjiciatur,
Scintillas profert integer ille lapis.
Si bene cuncta notes, aqua, sol, crystallus & ignis,
Sunt Flamen, Verbum, Virgo Deusque pater. &c.

terrenæ inanisque Philosophiæ argutiis nitentibus, & secundùm leges creaturæ de Creatore judicantibus, quid tamen potentius, quàm contra jura naturæ, Virgini conceptum dare, & per mortem carnis assumptæ, mortales ad immortalitatem gloriæ revocare? Undè est illud Apostoli: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, & quod stultum est Dei, sapientius est hominibus.* (1. Cor. 1. 25.) Sapientes quidem dicuntur corporalium passionum medici, qui noverunt pro qualitate morborum similia similibus apponere, & contraria contrariis appetenter opponere. Sic medicina cœlestis sapientiæ nostris est accommodata vulneribus carnis ac spiritûs de quibusdam contrariis, & de quibusdam similibus curavit nos. Venit enim in similitudinem carnis peccati Salvator, per omnia tentatus pro similitudine absque peccato, quatenùs in quo tentaretur & vinceret, vincendi gratiam tentatio de cætero tribueret. * Apposuit etiam novitatem suam vetustati nostræ, justitiam suam injustitiæ nostræ, humilitatem superbiæ, ut qui superbiendo à florigera sede beatorum decideramus, per ejus humilitatem reformati, ad paradisi gaudia redeamus. Serpentis sapientiâ, id est astutiâ, decepti sumus, Dei sapientiâ liberamur; Et sicut illa sapientia vocabatur, cùm esset stultitia, sic ista quæ vocatur stultitia, sapientia est adeò magna & incomprehensibilis, quoniam vitæ perditæ reparatrix, nobis extitit medicina. Ecce contraria. Similia verò sunt, quod per fœminam decepti, per fœminam natus liberavit, homo homines, mortalis mortales. Potuit quidem lapsibus humanis aliter subvenire divina sapientia. Sed nullus fuit convenientior modus sanandæ nostræ miseriæ. Sic enim & nostram erga se plurimùm excitavit dilectionem, & suam nobis commendavit charitatem. Advertite enim, Fratres, & interrogate corda vestra, si vobis terrenâ hæreditate privatis, & in tenebricoso carcere positis, Rex, vel quilibet præpotens, regio decore posthabito, vobiscum descenderet, ut quasi unus ex vobis vestræ captivitatis ærumnas toleraret, quatenùs opportunitate inventâ, vos ab ipsa captivitate liberaret, quomodo posset meliùs etiam suam vobis dilectionem intimare, & vestram circa se incitare? Veritas enim ait: *Majorem hâc dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* (Joan. 15. 13.) Sicut ergo Dominus noster, & medicus, & liberator, descendit ad servos suos, ægrotos suos, captivos suos, humilis & sublimis; humilis, compatiendo; sublimis, sed à servitute diaboli nos liberando, factusque est, per humilitatem nostræ humanitatis, quasi lac parvulorum, qui in sublimitate suæ deitatis, panis est Angelorum; per carnem enim suximus majestatem: voluit enim in regione dissimilitudinis nos alere lacte suæ Incarnationis, quo crescere nos faceret ad suavissimum & inæstimabilem gustum suæ divinitatis, quem tamen, quamdiu per fidem ambulamus, & non per speciem, nulli, quantumlibet corde mundo, plenè conceditur, sed perfectè satietati in justorum retributione conservatur, cùm Domini gloria manifestabitur, quia nullus viatorum potest possidere in peregrinatione, quod ei promittitur in perventione. Quicumque ergo in Christo vocati sumus, nostræ liberationis admiranda nuntia præsenti festivitate nobis ad memoriam reducta, toto corde veneremur, ac debitis obsequiis honoremus, considerantes quanta nobis promittuntur in cœlis, ne ab inuto supernæ vocationis, cursum nostrum revocent ea quæ cæcis & cupidis mentibus appetenda videntur in terris. Diligamus misericordiam quâ redempti sumus; conservemus castitatem, cujus se amatorem ostendit, qui de Sanctæ Virginis sanguinibus immaculatum sibi corpus adaptavit. Conformemur ei, qui vitam suam posuit in terris regulam Christianæ conversationis; qui primo adventu suam in nobis reformavit imaginem, in se reformaturus corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ Jesus Christus Dominus noster, qui vivit & regnat per infinita sæcula. Amen.

Margin notes: * f. Opportuit. — Verbi Incarnatio convenientior salutis modus. — Regio dissimilitudinis. — Visio Dei intuitiva, nulli concessa, nisi in patria.

IN FESTO PURIFICATIONIS BEATÆ MARIÆ. LVI.

SERMO PRIMUS. (E Vellerino.)

Postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ, secundùm legem Moysi, tulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino.... & ut darent hostiam, secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. (Luc. 2. 22.)

Consuetudo erat, Fratres carissimi, in veteri lege, ut si mulier masculum peperisset, ipsa ab ingressu templi per quadraginta dies abstineret; postea veniens ad templum offerebat cum hostiis filium. Præceperat autem Dominus in lege offerre pro filio agnum, si posset, simul & turturem, vel columbam. Qui verò non sufficeret ad offerendum agnum, duos turtures, aut duos pullos columbarum offerret. (Levit. 12. 2.) Dominus igitur, qui non venerat legem solvere, sed implere, & in omnibus actionibus suis aliquo modo vitam nostram informans, voluit octavo die circumcidi, & in quadragesimo in templo cum

hostiis præsentari. Sed quia de paupertate nos instructurus erat, ubique exemplum paupertatis proponebat; & ideo maluit par turturum, aut duos pullos columbarum, quæ erat hostia pauperum, pro se offerri, quàm agnum, qui erat hostia divitum. Pauper enim Filius Virginis, in humili loco natus, vilibus pannis involutus, in vili præsepio repositus, in mundo non habens ubi caput suum reclinaret, multa opprobria passus, & in famoso loco turpi morte occisus, per omnia documentum paupertatis & humilitatis, & contemptûs omnium præsentium tribuit. Et erat quidam beatus senex, qui desiderans videre diem Domini, *responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini.* Veniens itaque hodie in templum in spiritu, promissionem suam accepturus, vidit quem desideraverat, recepit, portavit, & ait: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundùm verbum tuum in pace*, quem ut te videret, retinebas in vita. *Secundùm verbum tuum*, id est, promissionem tuam dimittis in pace, quia video pacem. Quare ergo dimittis in pace? *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Hæc est hodie, Fratres carissimi, festivitas, quam tanto gaudio celebratis, si non in re, saltem in specie. Lumen in candela Christum de Virgine natum designat. Christus enim exortus est lumen rectis corde. Cera virginitatem Mariæ designat. Virgo est apicula, quæ ceram fabricat, & sine coitu procreavit. De melle enim apes nascuntur. Eamdem speciem virginitatis habet cera, sed sicut gestatis * eum in specie, ita in mente portate; sed si vultis eum ita portare, etiam turturem & columbam offerte. Columba enim simplicitatem, turtur indicat castitatem. Castitatis enim ità turtur amator est, ut si conjugem casu perdidit, non aliam ultra quærere curet. Ille igitur columbam offert, qui se innocentem custodit, neminem lædit, nullius odii fel in mente gerit. Turturem verò offert, qui castè vivens cum uxore, ab altera [se ab * mente gerit & abstinet.] Vel si uxore caret, ab omni inquinamento luxuriæ se removet. Nec solus justus, sed & peccator turturem vel columbam offert. Utraque avis, quæ gemitum pro cantu edere solet, in hoc sæculo ploratum designat pœnitentium. Tunc ergo peccator columbæ vel turturi comparatur, cum peccatorem se recognoscendo, pro nequitiis suis lamentatur. Sed sunt duo genera pœnitentium. Alii enim publicè, alii in occulto, pro diversitate criminum pœnitentiam agunt. Qui enim publicè peccant, & malo exemplo alios corrumpunt, publicè debent pœnitere; & sicut fuerunt exemplum corruptionis, ita sint exemplum correctionis. Cæteri autem privatim puniuntur. Hæ autem duæ aves utrumque genus pœnitentium designant. Nam turtur solivagus gemere consuevit. Columba verò in grege aliarum gemitus suos edit. Turtur itaque eos qui in occulto, columba verò designat publicè pœnitentes. Hæ ergo aviculæ, Fratres carissimi, sunt vobis forma vitæ. Qui libros ignoratis, & in eis quid facere debeatis legite. Creaturæ enim Dei, non solùm vobis ad cibum sunt, sed etiam ad exemplum. Doctor enim cœlestis quotidie per creaturas hoc insinuat. In his avibus reperit justus quid imitari debeat; hæ aves docent peccatorem quid faciat. Sed spiritualiter columba nos informans, septem virtutum nobis est exemplum. Felle caret; non vivit de cadavere, nec de vermibus; semine pascitur; meliora germina eligit; gemitum pro cantu habet; alienos sæpè nutrit pullos; super aquas sedet, ut cùm viderit umbram venientis accipitris, illum devitet; in foramine petræ, vel in caverna nidificat. In his omnibus, Fratres, hæc avis est miranda. Omnis enim fellis amaritudo debet abesse à cordibus nostris: nullum adeo pessimum vitium est sicut odium; nullum martyrium valet, si odium in corde habitet, juxta Apostolum: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Nulla oblatio à Deo accipitur, si odium in corde habetur, juxta illud: *Si offers munus tuum ante altare, & recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversùm te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Nulla remissio peccatorum datur, si odium à corde non expellitur, juxta dominicam sententiam: *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.* Deum expellit odium à mente, juxta illud: *In malevolam animam non introibit sapientia.* In hoc igitur columbam imitari debetis, ut omni felle odii careatis. Rursùm columba nec cadavera, nec vermes comedit. Sic homo mortuis operibus non debet delectari; Vermes, id est, pravas conscientias, quæ animum corrodunt, curet devitare. Cadavera enim sunt peccata; vermis, prava conscientia, quæ oritur de peccatis, quæ semper hominem damnat & accusat. Non auderet homo in conspectu hominum apparere, si dicerent sibi homines quod sibi conscientia objicit quotidie. Vitanda igitur sunt peccata, ne puniant cum prava conscientia. Vitanda sunt peccata, quia homo est servus tot dominorum, quot vitiorum. Vitanda sunt peccata, quia *stipendium peccati, mors æter-*

Quantùm Christus in omnibus suis actionibus pauper tatem adamavit.

Luc. 2. 25. & seqq.

Lumen in cera, Christus in Maria.

* *scilicet cereum*

* *f. ab altera tam mente, quàm corpore, abstinentiam se gerit.*

Nota usum pœnitentiæ publicæ in illo sæculo duodecimo.

Septem columbæ proprietates justis adaptatæ.

Nec Martyrium valet si oderis fratrem.

1. Cor 13. 3.

Math. 5. 23.

Math. 6. 14.

Sap. 1. 4.

Rom. 6. 23.

na, ut ait Apoſtolus ; Et, ut ait David, *Longè à peccatoribus ſalus*. Vitanda ſunt peccata, quia fœtor ſunt, & erubeſcentiam generant. Fœtor ſunt juxta illud : *Computruerunt jumenta in ſtercore ſuo*. Erubeſcentiam generant juxta illud David : *Erubeſcant impii, & deducantur in infernum*. Item columba ſemine paſcitur, & meliora grana eligit. Sic juſtus dominicis verbis debet ſatiari. Ait enim Moyſes : *Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Sicut enim in homine duæ ſunt ſubſtantiæ, id eſt, corpus & anima, ſic duo cibi ſunt neceſſarii, id eſt, corporalis, qui corpus paſcit, & verbum Dei, quod animam reficit. Sumus in peregrinatione, & ideo viatico indigemus. Hunc panem petimus in Dominica oratione, dum dicimus : *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie ; Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*, id eſt, in præſenti vita ; quem Dominus donat omnibus, dicens : *Nolo eos dimittere jejunos, ne deficiant in via*. In via deficit, ſi peccatori cibus prædicationis ſubtrahitur, vel oblatum tempus Dei officii, faſtidio habeatur. A Deo enim non eſt qui verbum ſuum renuit. *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit ; propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis*. Et meliora grana eligere debetis, quia ad potiora præcepta animus eſt ſemper intendendus. Eſt alia virtus columbarum, quæ multùm imitanda eſt. Nutrit enim alienos pullos. In hoc virtus miſericordiæ deſignatur, quâ etiam alienos amare præcipitur, dum dicitur : *Omni * præſto te tribue*. Quod & alibi : *Eſtote miſericordes, ſicut & Pater veſter miſericors eſt*. Et alibi : *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis ?* Ergo alieni ſunt diligendi propter Dominum. Et parentes ſunt diligendi, ſed propter utilitatem [ipſorum] ſunt amandi, quia qui dicit : *Diligite inimicos veſtros*, dixit etiam : *Honora patrem tuum & matrem tuam*. In omni enim homine naturam ſuam homo debet cognoſcere, & cùm viderit eum pati, ex compaſſione debet ſuſpirare. Unde Apoſtolus : *Quis infirmatur, & ego non infirmor ?* Et iterum Propheta : *Cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris*. Debet homo cogitare, quia ejuſdem Domini, qui non eſt acceptor perſonarum, conſervus eſt ; Et ſi ipſe non eſt cauſa quare ei benefacias, ſit Dominus promittens & * jubens quare ei manum extendas. *Fœneratur enim Domino, qui pauperi tribuit*. Quinta virtus admirabilis columbæ, eſt quòd juxta fluenta habitat, ut videns umbram venientis accipitris, illum devitet ; quod melius in columba ſequendum eſt. Habemus enim quemdam hoſtem ſpiritualem per ª aëra volitantem, qui ſemper circuit quærens quem devoret. Nec omnino inter nos habitat, nec multùm à nobis remotus eſt. Si ſemper in terra habitaret, vix poſſet aliquis ejus inſidias devitare ; Nec tamen debet aliquis ſecurus eſſe, quia bella movet de proximo. (Unde dæmones aëris poteſtates nominantur.) Et quantò inviſibilior, tantò formidabilior eſt. Sed umbram ejus videmus in aqua, quia ſimilitudinem aſtutiarum ejus diſcimus in ſcriptura. Fugiamus ergo ad ſcripturam, quoties ſentimus tentationem ejus callidam. Si ait nobis : Exerce adulterium, parata eſt ſcriptura, quæ docet : *Non mœchaberis*. Si dicat : Furtum exerce, ſcriptura ſe objicit, quæ prohibet : *Non furtum facies*. Cùm iraſci dicat, ſcriptura minatur : *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus eſt judicio*. Cùm mentiri ſuadet, ſcriptura minatur : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Perſuadet ſcriptura ; pœnam minatur. Juxta hujuſmodi fluenta ſedeat fidelis anima, ut notet adventum inſidiantis inimici. Gemitum pro cantu habet columba. In hoc aviculam peccator imitari debet. Vertat gaudium in lacrymas. *Beati enim*, ait Dominus, *qui nunc fletis, quia ridebitis*. Et è contrario : *Væ vobis qui ridetis, quia plorabitis*. Lacrymis peccata lavit Maria. Petrus poſt peccatum amarè flevit, & meruit veniam ; Lacrymæ ſecundo loco lavant [peccata] poſt Baptiſmum. Nec ſolùm pro nobis, ſed & pro miſeris proximis ſunt lacrymæ fundendæ. Cùm Chriſtus non haberet quod [pro ſe] fleret, pro Lazaro flevit ; *Infremuit enim in ſe, & lacrymatus eſt*. Jeſus flevit pro Jeruſalem. Si ergo pro omnibus doluit Dominus, quare aliis non compatimini ? Quare vos ipſos non plangitis ? ut ait Propheta : *Lavabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies*. Noctes vocat peccata ; lectum, conſcientiam, in qua requieſcit homo, ſi bona eſt ; ſi mala eſt, cruciatur. Lectus requies ſanis eſt, & labor ægris. Sequitur ultima virtus. In foraminibus petræ, vel in cavernis maceriæ nidificat. Petra Chriſtus eſt, ſupra quam Eccleſia debet nidificare. Nil valet alicui bene operari, ſi ſibi, non gratiæ Dei adſcribat, id

Marginal notes (left column): Pſ. 118. — Ioel. 1. 7. — Pſ. 30. 18 — Math. 4. 4 — Homo duplicis naturæ, duplici cibo indiget ; pane pro corpore ; verbo Dei pro anima. — Math 6. 11. & 12. — Negligentia ad divinum Officium quam periculoſa. — Ioan. 7. 37. — * ſ. petenti te da. — Luc. 6. 30 — Math 5. 44. — Parentes ſunt amandi & ſovendo honorandi. — 2. Cor. 11. 29. — Iſ 58. 7. — Prov. 19. 17.

Marginal notes (right column): Dæmones aëris poteſtates dicti, qui in aëre caliginoſo quaſi in carcere detinentur. — Exod. 20 13. & ſeqq — Pſ 5. 7. — Luc. 6 21. — Lacrymæ ſecundum Baptiſma. — Ioan. 11 35 — Pſ. 6 7. — Pſ. 50 19. — Conſcientia, lectus aut mollis, aut durus.

ª Idem aſſerit Hildebertus in Sermone primo de Aſcenſione, & in Theologico Tractatu, Cap. 20. dum in utroque aërem caliginoſum dæmonibus dicit aſſignatum pro carcere, ubi detinentur uſque in finem temporum, ſeu, ut explicat, in diem judicii, quo detrudentur *in ignem æternum*, qui, ut ait Chriſtus ipſe, *paratus eſt diabolo, & Angelis ejus*.

est, si in se glorietur, & non in Domino.
Ps. 117. 8
Bonum quippe est confidere in Domino, quàm confidere in homine. Itaque qui salutem habemus per mediatorem, gratias agamus mediatori, cujus sanguineis vulneribus redempti sumus. Foramina petræ sunt vulnera Christi, unde sanguis profluit, pretium redemptionis nostræ. Caverna est latus apertum, unde sacramenta nostræ salutis, scilicet, sanguis & aqua exierunt; alterum ad redemptionem, alterum ad regenerationem.

Vulnera Christi sunt foramina petræ, & caverna maceriæ, unde Sacramenta.

In omnibus his, Fratres carissimi, imitemur columbam. Sic nos in templo columbam offeramus. Quod factum est figuraliter antiquo tempore, modò spiritualiter impleamus. Sequamur vestigia beatæ Mariæ Virginis, quæ se talem exhibuit in mente, qualis erat in præsentatione figuræ. Rogemus beatissimam Reginam, quæ mundi est medicina, & cœli porta, spes miserorum, consolatio peccatorum, ut Filium quem hodie præsentavit in templo, faciat nobis placabilem, & tribuat nobis illam pacem quam senex beatus intellexit, cùm ait: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundùm verbum tuum in pace*, ut mereamur videre salutare Dei, de quo ait idem: Et *viderunt oculi mei salutare tuum* Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Luc. 2. 29 & 30.

LVII. IN FESTO PURIFICATIONIS BEATÆ MARIÆ.

E Sangerman.

SERMO SECUNDUS.

Deut. 33. v. 2.

Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex.

Exod. 19 & 5. 33.

Amantissimus Dei famulus Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loqui tamquam homo cum amico suo meruit, hujus solemnitatis mysterium spiritu revelante intelligens, quasi in quodam verborum ænigmate nobis denuntiavit, dicens: *Dominus de Sina, &c.* Sina interpretatur, *mandatum*, vel *tentatio*. Seir, *hispidus*, vel *pilosus*. Pharan, *frugifer*. Per Sina igitur lex Mosaica; Per Seir, prophetia; Per Pharan Evangelium significatur. In lege quidem vox verborum erat, quâ tentati sunt à Domino filii Israël. Ipsi enim qui priùs dixerant: *Omnia quæcumque dixeris nobis Dominus, faciemus & audiemus*, vocem verborum in Sina audientes, perterriti sunt, non valentes portare quod dicebatur. Unde Apostolus evangelicam suavitatem legali asperitati præferens, ait: *Non accessistis ad caligicem & vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne fieret eis verbum. Non enim portabant quod dicebatur; Ideoque dicebant Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus; non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.*

Heb. 12. 18.

Sicut enim ad litteram exercitati sunt, auditâ voce Domini loquentis in Angelo, non valentes perferre vocem Angeli præ timore, ita severitatem legis experti, omnes etiam majores & perfecti stupefacti sunt, quia ibi erat præceptum & mandatum sine adjutrice gratia; ibi erat cognitio peccati, sed non consumptio; per eam cognoscebat homo morbum suum, sed ex ea non habebat remedium. Unde Apostolus: *Lex subintravit ut abundaret delictum.* Vetustas enim litteræ, si desit novitas spiritûs, reos homines potiùs facit cognitione peccati, quàm liberet à peccato. Unde Salomon: *Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.* Non quod lex ipsa malum sit, sed quia mandatum bonum habet tantùm in littera demonstrante, non in spiritu adjuvante.

Lex vetus bona, sed infirma, utpotè sine adjutrice gratiâ.
Rom. 5. 20.
Eccle. 1. 18.

De ipsa tamen lege, id est, de Sinai Dominus venit, quia non solùm Salvatoris adventum præconiali testimonio annuntiavit, inquiens: *Prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris sicut me, ipsum audietis*; sed etiam pluribus signis ac sacramentis Christum venturum præsignavit, atque in sui sufficientia quodammodo ad datorem gratiæ direxit. Cùm enim sit virtus peccati, quæ non justificat impium, jubens quod sine gratia impleri non valet, satis indicat homini suam infirmitatem, ut eâ notâ quærat gratiam justificantem. Cùm ergo languidum nequit de prævaricatione convictum *, mittit eum ad justificantem Christum, atque ita perhibet testimonium Domino Salvatori, dum jubendo & minando, & neminem justificando & juvando * indueat gratiam Christi, & non aliter hominem justificari.

Quàm à solo Christo sperare potuit.
Deut. 18. 15. 18.
* supp. sanare.
* f. indicat gratiâ Christi indigere.

Rectè ergo dicitur Dominus *de Sina venisse*, id est de lege, quia etiam legalia Sacramenta suscipere non recusavit, ut vetustatem litteræ finiens, spiritûs novitatem in lucem produceret. Ecce enim celebratâ Domini Circumcisione die octavo, secundùm ritum legis, ejusdem Nativitatis die quadragesimo, oblatus est à parentibus cum hostiis in templum, sicut Evangelica refert lectio. *Postquam*, inquit, *impleti sunt dies purgationis ejus*, scilicet Mariæ, vel Christi, *secundùm legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, & ut darent hostiam, secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos*

Luc. 2. 22.

a Optimè hic per totum explicatur quomodo nova lex veteri successit.

pullos

Levit. 12. 6. *pullos columbarum*. Scriptum erat in lege, ut mulier, quæ suscepto semine, masculum peperisset, ab ingressu templi per quadraginta dies abstineret, postea verò ad templum veniens, filium cum hostiis offerebat. Offerebat autem agnum, si poterat, simul & turturem, & columbam. Qui verò non sufficiebat agnum offerre, duos turtures, aut duos pullos columbarum offerebat. Christus ergo qui non venit legem solvere, sed implere, sicut octavo die voluit circumcidi, ita & quadragesimo die in templum cum hostiis voluit offerri, non pro sua, vel matris necessitate, sed pro nostra utilitate, quia nec mater, nec filius hostiis purgari indigebat. Sicut ergo ad baptismum Joannis venit, non ut indè referret, sed ut nobis conferret; non ut sibi proficeret, sed ut nobis consuleret: ita cum hostiis præsentatus in templum, vitam nostram informavit. Humilitatis enim simul & paupertatis formam nobis proponens, non divitum, sed pauperum hostiam pro se offerri voluit, scilicet par turturum, aut duos pullos columbarum, in figura nostri. Filius enim summi Regis, dives, Deus apud Deum Patrem, per quem omnia facta sunt, de pauperibus parentibus [natus,] & humilitatis documentum, & sæculi contemptum per omnia docuit. Pro eo ergo consultè utraque avis oblata est, scilicet turtur & columba, ut conversationis nostræ speciem, modumque insinuaret. Turtur enim, quæ perdito sodali, alium non quærit, castitatem significat. Columba significat simplicitatem, quia casta & simplex debet esse justorum conversatio, ut gratum sacrificium offerant Deo. Ille enim columbam offert, qui innocentiam custodit usque in finem, ut nec sibi, nec aliis noceat. Turturem offert qui curam carnis in desideriis non facit; Et quia utraque avis gemitum habet pro cantu, meritò lacrymosa compunctio significatur. Sunt & duo genera compunctionis, pro irriguo scilicet superiori & inferiori, dum vel malorum recolentes supplicia, timemus; vel desiderio cœlestium ferventes, de dilatione gemimus. Ideóque duo pulli offerri jubentur, unus in holocaustum, quando amore cœlestium inflammamur; alter pro peccato, cùm de malis perpetratis gemimus. Haud ergo sine causa, sine ratione celebris mysterii, voluit Dominus venire *de Sina*, id est de lege, de qua multipliciter cum venisse supra assignatum est; quia eum venturum lex prædixit verbo, præfiguravit sacramento, suique imbecillitate, homines ad eum misit, qui legalia in se suscipiens, legem implevit, vitamque nostram figuris mysticis instituit. De *Seir* quoque ortus est nobis, id est de Prophetia, quæ rectè per

Christus ad exemplum nostrum, pauperum hostiâ voluit redimi.

Christus legalia suscepit, ut ipsis consummatis, subsisteret Evangelium.

Seir intelligitur, qui *hispidus* vel *pilosus* interpretatur, quia Prophetæ delinquentem populum asperâ increpatione redarguebant, & quæ ventura erant, quasi in ænigmare prædicebant. Sacramenta enim Christi & Ecclesiæ sub velamine denuntiabant, secundùm illud: *Tenebrosa * in nubibus aëris*, id est obscura doctrina in Prophetis. Ps. 17. 12. *supp aqua. Et iterùm: *Operuit montes umbra ejus*, id Ps. 79. 11. est Prophetas, doctores veteris testamenti priùs luce doctrinæ illuminatos, texit caligo & obscuritas, quia nubibus figurarum, atque integumentorum verborum erant involuta vaticinia eorum, secundùm illud Moysi: *Cœli caligabunt rore*; quia in rore Deut. 33. 28. calor, id est in doctrina Prophetarum caligo est, & cùm de caligine hujus roris, id est de *Seir*, ex Prophetico vaticinio ortus est nobis Dominus, quia perhibuerunt Prophetæ testimonium Domino, id prænuntiando quod Christi implevit adventus, prænuntiaverunt nobis Christum, *qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, &* 1. Cor. 1. 30. *sanctificatio, & redemptio*. Denuntiaverunt quoque hujus solemnitatis Sacramentum, scilicet repræsentationem Domini in templo, non tamquam in ænigmare, sed evidenti atque expressâ attestatione, sicut Malachias, per quem Deus Pater de lumine ac lucernâ, id est de verbo ejus præcone, id est Christo & Joanne, ait: *Ecce ego* Malach. 3. 1. *mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum sanctum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis.* Facies Patris Filius est, quia imago Patris Filius est, prima similitudo est, & prima æqualitas; Undè ipse ait: *Qui videt me,* Joan. 14. 9. *videt & Patrem meum.* Ante hanc ergo faciem, id est ante ostensionem Filii, misit Dominus Angelum præparare viam faciei, id est Joannem Baptistam, qui dicitur Angelus, non naturæ societate, ut quidam autumaverunt, sed officii participatione. Angelus enim græcè dicitur nuntius. Benè ergo Joannes Angelus dicitur, qui non solùm Christum prænuntiavit, dicens: *Veniet fortior me post me, cujus non sum dignus* Marc. 1. 7. *corrigiam calceamenti solvere*, sed etiam præsentem ostendit, dicens: *Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.* Et iterùm: *Medius vestrûm stetit, quem vos nescitis.* Un- Joan. 1. 29. dè etiam consequenter dicitur: *Et statim* Joan. 1. 26. *veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis.* Modico enim tempore præcucurrit sponsus paranymphus; paululùm præcessit vox verbum, id est Joannes Christum. Joannes enim est vox verbi clamantis in deserto: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Qui statim venit ad templum Dominator quem vos desideratis, scilicet Christus Salvator, qui est om-

Joannes missus ante faciem Patris, qui Christus est, quia Filius Patris.

Joannes Baptista Angelus, & vox Verbi.

nium creator, qui sicut hodiernâ die præsentatus est in templo sancto, secundùm legem, ita quotidie ad templum spirituale, de quo ait Apostolus: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Spiritualiter venit, dando gratiam, vel augendo, qui fidelibus suis ait: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Et alibi: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Expurgemus ergo templum mentis nostræ, ubi venientem Dominatorem nostrum recipiamus. Præparemus viam Domino, pœnitendo, credendo, prava abjiciendo, & faciamus rectas semitas ejus, operando bonum ad omnes, & hoc pro æternis, & non pro terrenis, ut manus in sancta extollamus, & non ad terrena curvemus; quia levante Moyse manus super lapidem adjutorii, vincebat Amalech populus Dei; cùm verò deponebat, vincebatur. Levemus ergo corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlum, & superabimus Amalech, id est dæmones, sanguinem mortis nostræ sitientes. Paremus nos ipsos templum, & domum Domino, ne nobis dicatur quod per Aggæum Prophetam Dominus improperat delinquenti populo: Populus iste dicit: *Nondum venit tempus domûs Domini ædificandæ*; Et quod eis Dominus comminatur per eumdem, dicens: *Respexisti ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domum, & exsufflasti illud, quam ob causam dicit Dominus, quia domus mea deserta est, & vos festinatis unusquisque in domum suam.* Attendite, Fratres, diligenter quàm graviter percelluntur à Domino, qui domum suam desertam faciunt, festinantes in proprias domos. Domos suas ædificant, qui tumore mentis inflati, de suis meritis præsumunt, gratiam abjicientes, per quod fiunt alieni à domo Dei; Deseruntur enim à Deo mens & conscientia eorum, ut jam non templum Dei, non orationis domus, sed spelunca latronum nominetur; Ubi non habet locum Dominator Dominus, qui per Isaiam ait: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos.* Humilia enim respicit Deus, & in humilibus habitat; alta verò de longè cognoscit, id est superbos, quos videt per notitiam, sed non respicit per gratiam. Superbi igitur & arrogantes, qui [illam] non meruerunt, ad amplius respiciunt, ambulantes in magnis & mirabilibus super se; sed Deo exsufflante, minus fit illud, & quia sibi temerariè spoponderunt, minimè assequuntur. Caveamus igitur ne ad instar talium, domum Dei desertam faciamus in nobis, contristantes Spiritum Sanctum Dei, qui tanquam inhabitator veri tem-

1. Cor. 3. 16. — Math. 28. 20. — Exod 17. 11. — Aggæi 1. v. 6. & seqq. — Superbi templum sibi, non Deo ædificantes, arguuntur. — Is. 66. 2. — Superbos Deus non respicit, nisi à longè, ut puniat.

pli, ab Apostolo contristari dicitur, cùm ob fœditatem conscientiæ atque operis nostri, à nobis recedit. Sed adornemus thalamum mentis cortinis piarum cogitationum & palliis sanctorum actuum, coram hominibus refulgentium, ut glorificent Patrem [nostrum,] qui in cœlis est, ut in mentis nostræ cubiculo, tamquam in decore domûs, & in loco habitationis gloriæ Dei, mansionem faciat Dominator Dominus, & Angelus magni consilii, de quo Joannes ait: *Vidi Angelum descendentem de cœlo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est a gloria ejus, & exclamavit in fortitudine, dicens: Cecidit Babylon magna.* Hic est Angelus utriusque testamenti * actor, qui de æqualitate & invisibilitate paternæ Majestatis descendit, se ipsum exinaniendo assumptione servilis formæ. Verùmtamen potestatem magnam, quam Patri æqualem habebat, non * adiment in terra, id est in Ecclesia, quæ recepto semine, facit fructum tricesimum, sexagesimum, centesimum. Illuminata est, pulsis tenebris vitiorum & ignorantiæ, à gloria ejus, id est à doctrina ejus, & gratiâ, & exemplo. Hic est enim Dominus ille, quem Isaias vidit sedentem, & regnantem, non modò in omnibus, sed etiam super se exaltatum & elevatum, scilicet in Angelis, in quibus sedet, & per quos judicia sua decernit, qui multò celsiores sunt hominibus, super eos elevati eminentiâ dignitatis. Et plena erat domus ejus, id est Ecclesia. Hæc est domus quam sapiens mulier ædificat, insipiens dissipat à majestate ejus, id est lumine gratiæ ejus. Ipse enim est lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; de qua Simeon ille senex ait: *Lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Simeon ille homo justus & timoratus, qui cupiens videre diem Domini, *responsum acceperat à Spiritu Sancto non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini.* Veniens itaque in templum in spiritu, promissum accepturus, vidit quod desiderabat, accepit eum in ulnas suas, atque portavit quem amabat, dicens: *Nunc* (scilicet viso Redemptore) *dimittis servum tuum, Domine*, ad mortem carnis, quem ut te viderem, retinebas in vita; & hoc *secundùm verbum tuum*, id est, promissionem tuam, dimittis ut non videam mortem perpetuam, quia video vitam æternam. *In pace* ergo *dimittis, quia viderunt oculi mei salutare tuum*, *quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem Gentium.* Ecce Angelus Consilii, id est, Christus, & salutare est & lumen: Ipse enim Dominus salvans, & lux illuminans. Hoc lumen grandævus ille

Apoc. 18. 1. — * f. auctor. — * f. non amisit. — Luc. 2. 32 — Ibid. — Ibid.

Simeon in ulnis suis gestavit. [a] Unde hanc consuetudinem sancti Patres sanxerunt, ut [ad] festivitatem hodiernam lumen manibus deportet sancta Ecclesia, in cera illud verum lumen significans, *quod paravit Deus ad revelationem Gentium, & ad gloriam plebis suæ Israël*, id est, ut reveletur cœcis oculis Gentilium ille Spiritus Dominici adventûs erector, & ut Israël glorietur suum excipiens promissum & desideratum. Nos igitur justum Simeonem imitantes, suscipiamus lumen de lumine, & portemus in ulnis, in duobus scilicet brachiis charitatis, diligentes scilicet Deum propter se, & proximum propter Deum, ut quod vir ille sanctus & timoratus in signo fecit, & in figura operatus est, & nos etiam in spiritu impleamus. Portemus manibus fidei & charitatis candelam, lumen scilicet in cera, id est, verbum in carne, Deum in homine, qui in simplicitate suæ divinitatis, in forma Dei lumen est, habitu verò [humano] lucerna est, vel candela, scilicet, lumen in testa, sive in cera, id est, in servili forma, secundùm illud: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Cera admoto igne lucem generat, & tenebras fugat, ita & humana natura Verbo Dei unita, qui est ignis consumens; *Deus enim noster*, ut ait Apostolus, *ignis consumens est*, cœcitatis nostræ & vitiorum tenebras fugavit, ac veræ cognitionis lumen cordibus nostris infudit. Unde: *Exortum est in tenebris lumen rectis corde.* Ad hoc enim ortus est Christus, qui est lumen verum, ut tenebras amôveat, & rectos [gressus] faciat. Hoc igitur lumen levatis manibus gestemus, quia non venit lucerna ut ponatur sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Repleamus templum sedentis super thronum, nos qui sub eo sumus virtutibus, operibus, exemplis, miraculis, ut omnia quæ intra nos sunt, benedicant sedenti super solium excelsum; Et qui erumpunt ad ejus laudes, provocent alios, ut in nobis & in aliis faciamus domum tabernaculi admirabilis, quod utique ex eo possumus, quia domus Ecclesiæ plena est à majestate ejus, & *terra illuminata est à gloria Angeli exclamantis in fortitudine: Cecidit Babylon*, quia in virtute sua civitatem confusionis evertit, quando intravit in domum fortis, id est, diaboli, quem non sua virtus, sed peccata nostra fortem fecerunt; & alligavit eum, compescendo à seductione fidelium, & diripuit vasa ejus, quia quos ille iniquus possidebat, eos retrorsum conversos sibi adjunxit, ut qui priùs erant vasa iniquitatis, filii iræ, filii diffidentiæ, facti sunt vasa justitiæ in sanctificationem vitæ, filii gratiæ, filii Dei. Mutata sunt nomina, quia variata sunt merita, secundùm illud: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Sed quis hoc fecit? Dominus fortis & potens in prælio, quem Principes mundi hujus contremiscens, admiratur, dicens: *Quis est iste Rex gloriæ?* Hæc igitur omnia peregit Dominator Dominus, qui de Sina venit, & de Seir ortus est nobis, de monte Pharan apparuit, quia Pharan interpretatur *frugifer*; rectè per montem Pharan evangelicæ doctrinæ gratia intelligitur, quam in monte Dominus discipulis tradidit, quando aperiens os suum tamquam thesaurum desiderabilem, quasi puteum aquarum viventium, quasi paradisum omnium pomorum, ait: *Beati pauperes spiritu, &c.* Bene in monte tradita est tam excellens doctrina, quæ altitudinem justitiæ, eminentiam gratiæ, consummationem gloriæ continet; ubi est spiritus vivificans, non littera occidens, unde in cordibus fidelium multipliciter fructificet. Hoc est illud verbum, de quo per Isaïam Dominus ait: *Verbum meum quod egredietur de ore meo, non erit vacuum, sed prosperabitur, quia per illud in lætitia egrediemini, & in pace deducemini.* Ex hoc

Delatio cereorum pro Processione in die Purificationis.

Psal. 118.

Deut. 4. 24. Heb. 12. 29

Psal. 111. 4

Apoc. 18. 1.

Psal. 15. 4.

Math. 5. 3

Is. 55. 11.

[a] Cereorum in manibus delationem perantiquam fuisse pluribus liceret probare, quod hîc inserit Hildebertus, qui sæculo undecimo degens, hanc jam à *Patribus sancitam* fuisse asserit, dum ejus mysterium explicat. Hæc porrò Processio, quam Justinianus Imperator, non in Ecclesia primus, ut quidam opinati sunt, sed primùm Constantinopoli fieri decrevit; licet nonnihil habeat pii illius gaudii quo beatus senex Simeon in sacris pueri Jesu amplexibus affectus est, tamen *pœnitentialis* aliquatenùs fuisse videtur. Hanc enim luis, seu mortalitatis, quæ Urbem vastabat, sedandæ causâ, celebrari decrevit pius ille Imperator; quæ gratia à Deo solis humilis pœnitentiæ operibus impetrari posse videbatur. Id etiam innuit ritus quo olim Romæ celebrabatur hæc supplicatio, ad quam ipsi Summi Pontifices, Cardinales & Prælati, adeòque Clerus & Populus, nonnisi nudis pedibus procedebant. Non effugit hic nudipedalis ritus nostrum Martenium, qui eum in Tractatu de Divinis Officiis, Cap. 15. ubi agit de Festo Purificationis Beatæ Mariæ, ex Ordine Romano, Cencio Auctore, Cap. 5. & ex Jacobo Gaëtano, Cap. 78. refert & probat. Idem educi potest è ritu quo olim in insigni Ecclesia Arelatensi celebrabatur hæc Processio. E Pontificali enim ejusdem Ecclesiæ anni circiter 500. manuscripto, liquet quod in illa, exceptis duobus pueris sericis cappis indutis, ante Crucem præcedentibus, totus Clerus, & ipse Archiepiscopus cum assistentibus sibi Ministris majoribus, laneis tantùm cappis indui jubebantur, quas nonnisi post regressum in Ecclesiam deponebant, ut Archiepiscopus Pontificalibus, cæteri pretiosioribus ad Majorem Missam vestibus induerentur. Ipse tandem color violaceus, quem ad hanc Processionem adhibet generaliter Ecclesia, & quo maximè tempore Quadragesimæ utitur, innuit in spiritu compunctionis & pœnitentiæ hanc Processionem peragendam esse.

Origo Processionis in die Purificationis, quæ erat pœnitentialis.

igitur verbo veritatis, tamquam de monre Pharan apparuit Dominus, qui eis in lege & in Prophetis velatus fuit. In Evangelio enim est revelatus, qui in majestate cum Moyse & Elia apparens in monte, tribus discipulis gloriam suæ & nostræ Resurrectionis ostendit. Ipse etiam cœnantibus discipulis in nube lucida elevatus est
Hab. 3. 11. in cœlum, secundùm illud Abacuc: *Elevatus est sol in cœlum, & luna stetit in ordine.* Ex his apparet quæ in evidentibus & mirabilibus indiciis in Evangelio revelata est gloria Domini, quæ evacuavit gloriam vultûs Moysi, ut Apostolus ait: *Nam qua claruit in Moyse, nunc clarificata propter excellentem gloriam*, id est in comparatione excellentis gloriæ, quæ est in novo testamento, ubi purè & perspicuè videtur gloria Dei, ubi ascendens super occasum Domini, nomen verè habere cognoscitur. De monte igitur Pharan non immeritò apparuisse dicitur, *& cum eo Sanctorum millia*, quia propalatâ per Evangelium veritate, confortatus est principatus Apostolorum, & semen Abrahæ multiplicatum est sicut stellæ cœli & sicut arena maris. Tot enim turbæ populorum per angustam portam intraverunt, Evangelii jacto semine, ut eorum numerositatem & facilitatem Isaias admirans, in spiritu di-
Is. 66. 8. cat: *Numquid parturiet terra in die uno, aut parietur gens tota, simulque parturivit & peperit Sion filios suos. Cum eo ergo Sanctorum millia*, scilicet, multitudo
Dan. 7. 10. innumerabilis. Unde Daniel: *Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.* Et per Isaïam Domi-
Is. 49. 20. nus ad primitivam Ecclesiam ait: *Adhuc dicent in auribus tuis, filiis sterilitatis tuæ angustus est locus mihi, fac spatium mihi, ut habitem, & dicas in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis & non pariens, transmigrata, & captiva: Et istos quis enutrivit? Ego destituta & sola: Et isti ubi erant?* His verbis miratur Ecclesia, quæ ante sterilitatis subjacebat opprobrio, quomodo & tam cito, & tales & tot genuit, qui apparuerunt cum Domino. *In cujus dextera ignea lex*, qui de Sina venit, & de Seir ortus est nobis, & in dextera ejus ignea lex. Habet ipse dexteram & sinistram.
** f. æterna.* Dextera, spiritualia sunt & * terrena bona; Sinistra, temporalia. Unde in Canti-
Cant. 8. 3. cis sponsa ait: *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et alibi: *In dextera ejus, anni vitæ:* In sinistra, divitiæ & honor; Sed multi hæc alternant, ponentes dexteram pro sinistra, & sinistram pro dextera, ut illi qui dixerunt: Beatus populus cui hæc sunt. In sinistra ergo lex mortis, lex carnis, lex membrorum; In dextera, lex spiritûs, lex vitæ,

Peccator sinistram dexteræ præferens, perit.

lex nativitatis. In sinistra statuentur hœdi peccatores, & reprobi in discrimine futuri judicii. In dextera, oves & agni, id est, simplices & boni, qui secundùm propositum vocati sunt sancti, in qua sicut Deum sine fine laudabunt, id est, cum toto corde amabunt. In qua nos sedere faciat misericors Deus. Amen.

IN FESTO PURIFICATIONIS BEATÆ MARIÆ. LVIII.

SERMO TERTIUS.

E Sangermanensi.

Ezech. 40. v. 2. & 3. *ADduxit me Dominus in terram Israël, & dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum, & introduxit me illuc: Et ecce vir cujus erat species, quasi species æris, & funiculus lineus in manu ejus, & calamus mensuræ in manu ejus: Stabat autem in porta.*

Sicut non satiatur oculus visu, nec auris auditu, sic animus noster satiari non potest admirans investigabiles divitias sapientiæ Dei, & sacramenta inscrutabilia Mysterii absconditi ab æternis temporibus, quæ Dominus per Prophetas suos, licèt occultè, aliquibus tamen sacramentis expressit. Hinc est quod filius hominis, Propheta videlicet Ezechiel, *in montem ducitur excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium civitatis, &c.* Bene ductus quidèm dicitur in montem, ad quem per se non valebat accedere, quia nemo venit ad Filium, nisi Pater traxerit ad eum. Nam mons iste tam altus & excelsus nimis, lapillus est parvulus, qui de monte abscissus sine manibus, crevit in montem magnum, & occupavit superficiem terræ. Hic est mons positus in vertice montium. Solus iste mons est, à quo nobis futurum expectamus auxilium. Sunt enim multi montes ad quos levamus oculos, dicentes cum
Ps. 120. 1. Propheta: *Levavi oculos meos in montes*, in unum tamen intendentes, *unde veniat auxilium nobis.* Ad hunc verò specialiter le-
Ps. 122. 1. vat oculos Propheta, dicens: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.* De isto monte variè opinati sunt multi; Alii putantes hunc esse Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis. Sed Petrus hunc veraciter confessus est esse Filium Dei. Non est igitur iste ut alii montes, in quibus est spiritus ad mensuram. In nullo enim, sicut in isto, habitavit plenitudo divinitatis corporaliter. Rectè ergo dicitur iste mons altus nimis, quia in cœlis habitat. Redarguens igitur David varios errores de isto monte, errantes increpat, dicens: *Ut quid suspicamini montes*

Christus solus mons à quo nobis auxilium.

** supp. praeter.*

alios esse * *hunc montem, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* Ad hunc autem montem ascendere quoquo modo poterimus, si manus nostras non ad terrena opera deprimamus, sed cum Moyse erigamus ad cœlum; quod quidem aliter non valemus, nisi ipsas manus elevent Hur & Aaron, id est, Christus per Spiritum Sanctum. Per Hur enim intelligitur Spiritus Sanctus, quia Hur interpretatur, *ignis*; per Aaron, Christus, qui dicitur, *habitaculum fortitudinis.* Si ergo vultis ad montem istum ascendere, *ponite corda vestra super vias vestras*, sicut dicit Propheta.

Aggaeus 1. 7. & 8.

Ascendite montem, portate ligna, ædificate domum. Viarum aliæ sunt à quibus declinamus, aliæ ad quas imus, aliæ per quas

Ps. 118.

imus. Dicit enim Propheta: *Cogitavi vias meas, & converti pedes meos in testimonia tua.* Viæ à quibus declinamus, peccata sunt, viæ scilicet perversæ; quæ à sinistris

Prov. 4. 17

sunt. Ut enim ait Salomon: *Viæ perversæ sunt, quæ à sinistris sunt.* Viæ ad quas imus viæ justitiæ sunt, quæ à dextris sunt, quas novit Dominus. Viæ per quas imus, sunt viæ innocentiæ. Prius est ut dimittamus mala, ut sic perveniamus ad justititiæ operationem. Unde dicitur: *Declina à malo, & fac*

Viæ sunt tres ad Christum, à quibus, ad quas, per quas, & per octo gradus.

Ps. 36. 11

bonum. Si ergo volumus ad montem istum ascendere, per octo tantùm gradus ascendendum est, quos Dominus in Evangelio

Math. 5. 3.

distinxit, dicens: *Beati pauperes spiritu; Beati mites; Beati qui lugent; Beati misericordes; Beati mundo corde; Beati pacifici; Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam; Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, quæ dicitur octava virtus. His ergo gradibus ad montem excelsum nimis ascendere possumus; sed non, nisi portemus lignum, de quo domus Domini sive civitas ædificetur. Hoc lignum est crux Christi, cujus latitudinem & longitudinem, profundum & sublimitatem imitari debemus. Latitudinem, in amplitudine charitatis, ut sicut ipse in cruce positus, pro inimicis oravit, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt;* ita nos quoque ipsum imitando, [proximum] diligamus. Omnis enim ejus actio nostra fuit institutio. Longitudinem verò in longanimitate charitatis, ut usque ad mortem Deum ex toto corde, & velut nos, proximos diligamus. Sublimitatem verò, ut in spe omnium quæ agimus, sola cœlestia meditemur. Profundum verò, ut super Christi fundamentum omne bonum nostrum constituamus. Ipse enim est fundamentum quod nemo mutare potest. Hoc ergo lignum oportet nos portare, si volumus ascendere istum montem, & ædificare tabernaculum Domino, juxta quod Moysi in monte monstratum est. Ad similitudinem enim

Crucis dimensiones variæ explicantur.

hujus montis agendum est volentibus ædificare domum Domino, ut ad ejus similitudinem patiamur. Ait enim Dominus: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.*

Math. 16. 24.

Sic ergo per lignum istud poterimus in montem ascendere, super quem est ædificium quasi civitatis, id est, Ecclesiæ, quæ non dicitur civitas, sed quasi civitas. Hæc est Jerusalem quæ ædificatur ut civitas. Ut civitas, dixit David, sicut Ezechiel; quasi civitatis ædificium, quia non est civitas Ecclesia, sed civitati similis, sicut nec domus est, licèt dicatur domus. Dicitur enim Ecclesia, & domus, & civitas; sed civitas propter multitudinem vocatorum; Domus verò pro parvo numero electorum.

Ecclesia est Civitas & domus, quare.

Parva est civitas ista, & pauci in ea viri, sicut dixit Salomon, *contra quam venit Rex magnus, & vallavit eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio. Inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam.* Rex ille magnus, qui ad obsidionem venit parvulæ civitatis, diabolus est, qui se magnum & fortem [jactat,] quem non suæ vires, sed nostra peccata fortem fecerunt. Iste cum suis principibus & innumerabili iniquorum & vitiorum multitudine impugnavit Ecclesiam. Principes intelligas majora vitia, affectiones illas videlicet, quas metaphoricè prosequitur Joël Propheta, dicens: *Residuum erucæ comedit bruchus; residuum bruchi comedit locusta, residuum locustæ voravit rubigo.* Hæc sunt vitia quatuor summis virtutibus adversantia, & cum istis veniunt reptilia, quorum non est numerus, ad expugnationem parvæ civitatis; sed invenitur in ea vir quidem, sed fortis & pauper, de quo Propheta: *Aspexi, & intravit vir; consideravi, nec fuit qui occurreret.* Fortis est iste vir. Alligavit enim fortem, & vasa ejus diripuit; Et pauper, quia cùm dives esset apud Deum, pro nobis egenus & pauper factus est, [ita] ut non haberet etiam ubi caput reclinaret. Cùm pro nobis hodie in templum oblatus est, noluit pro se nisi pauperum oblationem offerri, par [scilicet] turturum, aut duos pullos columbarum. Fuit etiam sapiens, quia sapientiâ fundavit terram, & stabilivit cœlos prudentiâ suâ. Hic pauper liberavit civitatem, non per potentiam; Non enim violenter oppressit diabolum, sed per sapientiam, quia dum eum ausus est aggredi, in quem nihil juris habuit, perdidit id potestatis, quam, licèt injustè, super omnes exercebat. Hic *est cujus species, quasi species æris, & calamus mensuræ in manu ejus;* potestas scilicet, quâ suis electis de sua immensa gratia, dona men-

Eccle. 9. 14. & seq.

Diabolus fortis non viribus [illegible], sed peccatis nostris.

Joel 1. 4.

Is. [illegible] 16.

Christus vicit diabolum non potentiâ, sed sapientiâ.

ſutata largitur, congruè dividens ſpolia ſpeciei domûs. *Stabat autem in porta.* Qui ſtar in porta, partim videtur, partim non videtur: Sic Chriſtus viſus eſt ex humanitate, inviſibilis manens ex divinitate. In cujus rei ſignificationem conſtituit hæc Eccleſia, ut in præſenti ſolemnitate pueri hujus & ſuæ matris Purificationem cereis luminibus repræſentat. In cera enim, quæ videtur, humanitas; in igne, qui naturæ inviſibilis eſt, intelligitur divinitas. *In porta ergo ſtabat civitatis vergentis ad Auſtrum.* Hæc porta beata Virgo Maria eſt, quæ vergit, ſcilicet, reſpicit & ducit ad Auſtrum, ubi ſcilicet plenum eſt juſtitiæ lumen; ad gratiam ſcilicet Spiritûs Sancti. Hæc porta, ſicut ait Propheta, ſemper erit clauſa, & vir non tranſibit per eam, quia virgo fuit ante partum, virgo in partu, virgo poſt partum. Per hanc ergo portam Chriſtus intravit, quæ vergit ad Auſtrum. Unde: *Per * partum ſecretiorem, quæ reſpicit ad Aquilonem, per cujus portæ viam vidit Propheta Ezechiel venientes ſex viros, & uniuſcujuſque vas interitûs in manu ejus: Vir quoque unus veſtitus lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes ejus, & dixit Dominus ad eum: Tranſi per mediam civitatem, & ſigna Thau ſuper frontes gementium & dolentium.* Sex iſti viri ſunt quilibet homines. Senarius enim eſt numerus univerſitatis, & generalitatis, quia ſex diebus omnia operatus eſt Deus, ſeptimo requievit. Hi viri ergo deſcendentes per portam ſuperiorem, id eſt, antiquiorem, ſive priorem, ſcilicet, per Evam, quæ reſpicit ad Aquilonem, unde exardeſcunt mali, id eſt, qui conſentiunt diabolo, habent ſinguli vas interitûs in manu ſua, quia ab ea porta traxerunt ſinguli, unde ſunt digni morte. Sed vir qui in medio eorum ſtetit, Chriſtus ſcilicet, de quo: *Medius veſtrûm ſtetit quem vos neſcitis*, liberavit iſtos ſex viros per myſterium litteræ Thau, id eſt, per paſſionem crucis ſuæ. Hic vir veſtitus erat lineis, & ſpeciem æris habebat. Idem ſignificatur per æs & linea veſtimenta, ſcilicet, humanitatis, quâ Verbum indutum eſt, ſed ſecundùm diverſos ſtatus; Lineis enim dicitur indutus fuiſſe ante paſſionem propter immunitatem peccati, & labores paſſionis. Æris autem ſpeciem dicitur habuiſſe per gloriam immortalitatis; nullum enim metallum ære durabilius eſt, & Chriſtus * mortuus jam non moritur. Hic autem ſecundùm vocem ſibi à Domino Patre factam ſignat Thau ſuper vultus tantùm dolentium & lugentium; Alios autem omnes in matutino generalis reſurrectio occidet, ſecundùm illud Prophetæ: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Atramentarium ſcriptoris ad renes ejus.* Renes in corpore firmiores partes, & retro ſunt quaſi ſequentes faciem præcedentem. Sic Sancti perfectiores Chriſtum ſuam faciem * imitantur, non præcedunt, ne illud audiant quod Petro dictum eſt: *Vade retro, Sathana, non enim ſapis quæ Dei ſunt.* Sequuntur ergo omnes Sancti Chriſtum, non præcedunt contumaciter, & ideo Salvatoris renes non irrationabiliter dicuntur. Ad iſtos renes atramentarium ſcriptoris eſt, quia iſti ſunt lugentes & gementes, quorum frontes inſignivit Chriſtus litterâ Thau, & per quos fideles cæteros eodem ſigno diſcernit ab aliis, quos omnes tranſiens vir iſte per medium civitatis, vir ille qui & in porta ſteterat, diſperſit de ipſa civitate Domini omnes operantes iniquitates. Calamus etiam in manu ipſius eſt, id eſt, Spiritus Sanctus, qui ſcribit & dictat præmia Sanctorum non viſa, incognita & inaudita, ſecundùm illud ſcilicet: *Quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* Quod nobis ipſe præſtare dignetur qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

B Maria Virgo ante partum, in partu, poſt partum.

* ſ. per portam ſuperiorem. Ezech. 9. 2. & ſeqq.

* immò reſurgens.

Pſ. 100. 8.

* ſ. ſequuntur.

Matth. 16. 23.

Sancti Chriſtum ſequuntur, non præcedunt.

1. Cor. 2. 9.

IN FESTO ASSUMPTIONIS BEATÆ MARIÆ, ET DE LAUDIBUS EJUS. LIX.

[a] SERMO PRIMUS.

[a] E mſ. Andegavenſi.

Hildeberti modeſtia & humilitas.

PUlvis ſum ego & cinis, qui loquor vobis. Propterea erubeſco & vereor vobis loqui verbum Dei. Erubeſco, inquam, quia converſatio veſtra in cœlis

[a] Probabile eſt Hildebertum hunc Sermonem habuiſſe non ſimpliciter ad populum, ſed ad viros eximiâ pietate inſigniores, *quorum*, ut ait, *converſatio erat in cœlis*; quales erant Monachi Cluniacenſes, ſub Sancto Hugone cum ipſo degentes, & quibus coram ſæpiùs ex ejus imperio concionabatur, & qui, ut hîc aſſerit, tot & toties eventilatos ab eo audierunt Sermones, & in quorum comparatione, Hildebertus ſe *pulverem & cinerem* humiliter profitebatur. Ex hoc autem Sermone liquet primò, ipſum credidiſſe Aſſumptionem Beatæ Mariæ in cœlum in corpore & anima, quam hic probare conatur. Secundò, Eccleſiam aliâ quàm nunc oratione propriâ uſam fuiſſe. Tertiò, Jam tunc tantam erga Beatiſſimam Virginem viguiſſe reverentiam & devotionem, ut *audito ejus nomine, fideles genua terræ affigerent.* Mirum tamen eſt quod ipſo Hildeberto ad Epiſcopatum Cenomanenſem promoto, licet in ejus Eccleſia Feſtum Aſſumptionis celebraretur, ut teſtantur antiqua Geſta Epiſcoporum Cenomanenſium, à noſtro Mabillonio, To. 3. Analectorum, edita, minùs tamen ſolemniter id ageretur, &, ut ferunt eadem Acta, *uno tantùm Duplice & thure ad Laudes Canonici uterentur.* Quem ritum non legitur Hildebertus, variis forſan & tam adverſis Eccleſiæ ſuæ oneribus obſtantibus, immutaſſe. Id enim

est; ego autem tanquam jumentum computrui in stercoribus meis. Vereor autem, ne fortè à me homine muto & elingui fragrantiam sermonis expetatis, qui tot & toties eventilatos audistis sermones. Magis autem vereor ne mihi dicatur à Domino: *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Verumtamen quia sæpenumero pulchrum hominem depingit pictor fœdus, sub specie vobis loquar, quia fortè cedet vobis ad sapientiam, cùm ad insipientiam mihi. Tu autem Domine Sabaoth aperi os meum, ut impleas illud. Porro sulemnitas præsens de laude beatæ Mariæ Virginis offert nobis materiam loquendi; Cujus laudem indicibilem licèt explanare non sufficiam, etiam si linguis hominum loquar & Angelorum, tamen cum Isaïa aliquid dicere possumus

Is. 35. 2.

in hunc modum: *Data est ei gloria Libani, decor Carmeli & Saron.* Salvâ pace Prophetæ, addamus aliquid verbis ejus. Quod enim prænuntiavit implendum, nos definiemus impletum. Dicamus ergo: Data est ei hodie gloria Libani, decor Carmeli & Saron. Ad litteram Libanus, Carmelus & Saron montes sunt, qui pro sui commoditate, tum in pascuis, tum in arboribus, tum in feris in sacra scriptura sæpe commendantur. In figura tamen excellentiæ virtutum, quæ in Sanctis est, hic autem ad designationem triplicis coronæ

Triplex est Beatæ Mariæ corona, Virgo, Mater, & Mater Dei.

trahi potest, quæ beatæ Virgini reposita dum esset in terris, hodie reddita est ei in cœlis. Tria enim habuit Beata Virgo, quæ singula sicut digna sunt admiratione, ita & singulari retributione. Fuit enim Virgo, Mater, * Dei. Magnum quidem est & laudabile fuisse Virginem, sed majus per omnem modum, & mirabilius in virginitate fuisse fœcundam, & post evacuationem uteri, uterum habere sigillatum. Magnum est & ineffabile fuisse Matrem Dei. In memoria horum trium, sapientia Græcorum instituit, ut in Iconiis Beatæ Virginis, quas ad imaginem depingit, superscriptio trium nominum poneretur in hunc modum: Virgo Dei Mater. Tamen apud eos una dictio Theotócos, sed apud nos duæ. Quia ergo Virgo fuit, data est ei gloria Libani; quia Mater, datus est ei decor Carmeli; quia Mater Dei, datus est ei decor Saron. Libanus *candidatio* interpretatur; Distat

* supp. & Mater Dei

Theotocos apud Græcos una dictio, apud Latinos duæ dictiones.

autem inter candorem & candidationem quantùm inter genus & speciem. Candor enim propriè dicitur albedo vel naturaliter * creata rei candidæ manens. Dum res manet, ut in nive & lilio, vel etiam accidentaliter adveniens, vel ex artificio. Candidatio verò propriè dicitur solus candor nativus & manens. Nomine autem candidationis intelligimus candorem nationis, id est, nativitatis æternæ. Per candorem ergo & candidationem, puritas carnis nostræ designatur. Sed est quædam puritas carnis nostræ post lapsum, cùm quis corruptæ carni quasi debitum vectigal exolvens, post amplexus etiam legitimos carnem suam frænare & continere instituit, & puritatem carnis quam polluit, deinceps observare. Et hæc puritas meritò continentia dicitur, quia fræna quæ carni laxaverat, continere laborat. Est alia puritas quasi naturalis & manens cum integritate carnis, quam qui habet beneficio ætatis, semper servat incolumem beneficio virtutis. Et hæc propriè dicitur virginitas, quasi viror genitus. Hanc verò distinctionem sacra nobis scriptura insinuat; comparat enim virginitatem lilio, cujus candor nativitatis est manens; Continentiam verò comparat bysso. Byssus enim de terra viridi & grationei coloris oritur, sed cruda siccatur, tunditur, coquitur, torquetur, & magno longoque exercitio ad colorem candidum perducitur. Byssinæ enim sunt justificationes Sanctorum. Qui enim lapsi sunt priùs, non propriè justi, sed justificati; non propriè sancti, sed sanctificati dicuntur. Data est ergo beatæ Virgini non gloria candoris, sed candidationis, id est, virginitatis. Sanè gloria virginum, quantùm ex diversis locis sacræ scripturæ conjicimus, in tribus est, quibus quasi quibusdam prærogativis inter alios illustrantur. Nec ideo dicimus, quin gloria virginum reliquorum quasi excellens sit & excelsa. Quidam enim conjugati præferuntur virginibus etiam gloriâ & merito, sed quia in Virgine * minoris est gloriæ, quia quasi triumphi [sunt] insignia, prædicantur singulariter. Virginibus nempe fructus centesimus assignatur. Canticum etiam novum solæ virgines dicuntur decantare. Postremò sequuntur Agnum quocumque ierit, virgines enim

* f. catura.

Continentia in quo consistat, & in quo Virginitas.

* f. majoris.

agendum reliquit, & fortè suasit successori suo Guidoni, cùm ad Turonensem Sedem translatus est. Hic verò, ut eadem Gesta referunt, *Omnibus Canonicis adstantibus, & assensum prebentibus, in suo consistens Capitulo, Assumptionem Beatæ Mariæ, quæ ab antiquo usque ad sua tempora, apud nos minùs quàm deberet, solemniter colebatur, eodem modo, eodemque honore, sed majori amodo celebrari, quo Solemnitas Sancti Gervasii æstivalis in nostra servatur Ecclesia, & octavas Assumptionis, sicut Festum Sancti Laurentii. Concessitque idem Pontifex de censu proprio, unde duplices fieri, & thus valeat præparari in eadem Assumptione ad Nocturnos.* Porrò de Festi hujus institutione consule quæ de illa eruditè notavit noster Martenius, Tractatu de Divinis Officiis, nuper edit. Cap. 33. nu. 25. quæ hîc brevitatis causâ non repetimus.

Virginum tres prærogativæ. Variæ prærogativæ, Noe, Daniel & Job.

sunt. In tribus itaque est excellentia virginum; in manipulorum numero, in cantico novo, in itinere cum agno. Tres siquidem bonæ terræ fructus adnumerat Veritas in Evangelio juxta numerum salvandorum; Tricesimum in Job, sexagesimum in Noë, centesimum in Daniele. Cur autem superior virgini ascribatur, non negligendum est inquirere, quia ad sciendum est utile. Secundùm Compotum Bedæ naturalem, omnes numeri infra centum inveniuntur in læva, quorum quemlibet quando velis designare necesse habes, in læva digitum pro calculo ponere. Si verò centum numerabis, & deinceps de læva transibis ad dexteram. Iraque fructus tricesimus & sexagesimus sunt sinistræ, centesimus [verò] dextræ, & sic fructum dextræ habent virgines. Læva in nobis naturaliter tarda est, & non est * omnibus apta ferendis, immo ad suscipiendas plagas & percussiones, cùm imminent, naturaliter aliis corporis partibus anteponitur, tanquam aptior ictibus suscipiendis & sustinendis. Dextra verò agilior, & ideo magis apta ictibus inferendis. Dextræ ergo non immeritò comparatur virginum status, habilior scilicet ad serviendum Deo; lævæ verò status reliquarum, ponderosior scilicet ad merendum. Sequitur de decore Carmeli & Saron. Carmelus interpretatur, *vera circumcisio*; dicitur autem vera, id est, integra, & hæc est circumcisio octavæ quam expectamus, [cùm] circumciderur spiritus & caro ab omni culpa & pœna. Est itaque integra circumcisio in utroque Sabbatismo, quod & duo Carmeli non indecenter exprimunt, quorum alter, in quo Nabal stultus habitavit, fuit in medio Judææ; Alter verò, in quo Hebal altare Domino ædificavit, & ignem de sublimi habuit in finibus Israël. Ad hunc enim modum, sabbatismus animæ, etiamnunc in medio temporis hujus, id est, in septima ætate, quæ nunc agitur, datur spiritibus Beatorum. Corporis verò sabbatismum in fine sæculorum expectamus. Hodie autem beata Virgo, & animæ beatitudinem & glorificationem corporis est adepta, quod ne cui veniat in dubium authoritatibus astruamus. Hodierna clamat oratio: *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit, &c.* Eamdem etiam ad invitationem Angelorum in Ascensione Domini dicentium: *Quis est iste qui ascendit de Edom? &c.* Fuit etiam prophetice prædicta de Ascensu Virginis: *Quæ est ista quæ ascendit velut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* Non solet in scriptura pulchritudo solis & lunæ nisi corpo-

* *f.* oneribus.

1 *Reg.* 25. 2.

Deut. 27. 4.

Olim Ecclesia utebatur aliâ oratione quàm nunc.

Is. 63. 1.

Beata Maria assumpta est in Cœlum corpore & animâ, quod probatur.

Cant. 6. 9.

tibus propriè aptari. Inde etiam scriptum est: Fœcundæ virginis cœlum amplectitur * præsentia, cùm mater * me. ve. Et illud: *Elevatus est sol, & luna stetit in ordine suo.* Illud autem Davidicum quomodo implebitur: *Adducentur Regi virgines post eam,* si usque ad communem * adductionem dilata est adduci? Quando autem priùs adducentur, nisi hodie, invenire non possumus. Adhuc probabili inductione exempli idipsum probari potest: Vir & uxor duo sunt in carne una. Expressiùs autem mater & filius una sunt caro. Sanè sunt sancti Patres, qui Spiritu Sancto dictante decreta promulgarunt, jus in conjugibus sanxerunt, quod si alter deserens sæculum adhæreat Deo, alter non remaneat in sæculo. Unius enim carnes tam violenter distrahi jus non esse visum est eis. Sic & in cæteris videri debet, si pars altera carnis virgineæ sit in cœlo, & pars altera reddatur solo; parti alteri datum sit non videre corruptionem, & altera solvatur in cinerem. Sicut enim beata Virgo à maledictione mulieris, cui dictum est: *In dolore paries*, facta est immunis, quia peperit sine dolore, sic & à communi viri & mulieris maledictione, cui dictum est: In cinerem ibis, facta est immunis. Unde & ab Angelo benedicta esse dicitur, quia à primordiali maledicto liberata est. Et sic decor Carmeli, id est, integræ circumcisionis, datus est hodie Virgini. Nihilominus etiam & decor Saron. Saron sonat *principatus*. Est itaque decor Saron, decor principatuum, id est, Angelorum. Non enim adjuncta est Angelis, sed in decore suo exaltata est hodie super Choros Angelorum, tamquam confidens filio. Si enim Salomon matri ad se venienti pro petitione Adoniæ, thronum sibi collateralem stravit, probabilius est [Christum] matrem statuisse ad dexteram, secundùm illud: *Astitit Regina à dextris tuis.* Et sicut in die Ascensionis Domini: *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Et illud Isaïæ impletum est: Stabit *juvenis cum virgine.* Nec frustra consuevit Ecclesia intercessionem beatæ Virginis affectuosiùs cæteris implorare, ita quod audiro ejus nomine genua terræ affigat, immo pro nominis reverentia, quasi mare confragosum sonant vota populorum. Quod quare fiat, quia in alio sermone dictum est, hic prætermittimus. Prosternemur ergo singuli, prosternemur universi ad pedes beatæ Virginis, quæ hodie facta est splendidior astris, celsior Angelis, ut ejus intercessione videamus matrem cum prole, Filium & Patrem, qui est benedictus in sæcula. Amen.

* *l.* præsentiam.

* *f.* mater mediatoris venit.

Habacuc 3. 11.

Ps. 44. 15.

* *f.* resurrectionem.

Gen. 3. 16.

3 *Reg.* 2. 19.

Ps. 109. 1.

Is. 62. 5.

Ad nomen Mariæ olim genuflectebatur.

IN

LX. IN FESTO ASSUMPTIONIS BEATÆ MARIÆ, ET DE LAUDIBUS EIUS.

Ex Andegavensi. SERMO SECUNDUS.

Ezech. 44. v. 1. & seqq. *Converti me ad viam portæ Sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad Orientem, & erat clausa, & dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israël ingressus est per eam, eritque clausa Principi. Princeps ipse sedebit in ea, ut comedat panem coram Domino.*

Sustinet hic Ezechiel personam generis humani, de lacu miseriæ, & de luto fæcis evadere cupientis; ac si diceret: Ego extorris à patria beatitudinis, & dejectus in hac convalle plorationis, per omnes retro ætates oculos circumferens, quæsivi viam salutis, & non inveni. Non potuit me liberare cœlum, non terra, non mundus, cum omni supellectili sua, non homo. Omnes enim sumus coafflicti & coægrotantes. [Et non reperi ullum] qui [non] potiùs meum aspernetur, quàm relevet defectum. Sed tandem *converti me ad viam portæ* [Sanctuarii] *exterioris*, ad partum beatæ Virginis. Porro nemo sapiens sane ignorat Dominum Jesum ex duabus, & in duabus naturis esse. Divina natura Sanctuarium interius est. Hanc * qui sunt intus, Angelos loquor, & spiritus Beatorum, qui jam in patria, jam in palatio, immo jam in cubiculo quiescunt, torrente voluptatis suæ eos potante. Humana * Sanctuarium est exterius, quia Ecclesiam militantem, quæ adhuc in sole habet tabernaculum suum, * reficit participatione corporis & sanguinis sui. Vel potiùs illa Sanctuarium habuit interius, quia latet ista; exterius, quia patet. Trinitatem personarum nempe in unitate essentiæ non videt, sed Trinitatem substantiarum in personis, & scimus & loquimur, & explicamus. Veniens enim Deus ad nos novam fecit super terram Trinitatem, scilicet, temporalem, quæ Trinitati æternæ tamquam è contrario responderet. Sanctuarium itaque interius est Verbum in principio apud Patrem, portans omnia verbo virtutis suæ. Sanctuarium exterius Verbum caro factum in tempore, purgationem faciens infirmitatis nostræ. Interioris porta est Deus Pater, dicente [Filio:] *Ego exivi à Patre, & veni in mundum*; Unde Psalmista: *A summo cælo egressio ejus.* Exterioris porta fuit Beata Virgo, per quam in nostram Deus humanatus ingressus est civitatem, de qua ipse ait: *Non potest abscondi Civitas suprà montem posita*, cujus fundamenta in montibus sanctis, quam impetus fluminis Spiritûs Sancti lætificat. Hæc est Sancta Ecclesia, Civitas Regis magni, & hæc respicit ad Orientem. Omnes qui ex complexu, non sine concupiscentia gravidantur, etsi in lucem partus suos efferant, tamen quia saccum, & meritum fæcei secum ipsi trahunt, caligine peccati fuliginantur, & sedent in tenebris & regione umbræ mortis. Solus Filius Virginis sic editus est in lucem, ut non solùm sit ipse lux, sed illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum. *Et hæc clausa erat*, licet de integritate Virginis nulli veniat in dubium, tamen ut certum fiat, & certo certius, auctoritatem Domini in assertionem subdit Propheta, dicens: *Et dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit, vir non intrabit per eam.* Id est quod tertiò inculcatur. Sanè vir hic accipitur, non pro sexu, sed pro conjuge, ut aliquid expressiùs intimetur, quasi diceret, nec etiam vir ejus, id est Joseph, cognoscet eam. Congruè autem clausa tertiò memoratur, quia & ante partum, & in partu, & post partum fuisse Virgo non dubitatur. Sequitur: *Et erit clausa Principi*; Illi nimirum, de quo Dominus ait: *Nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et iterùm: *Venit enim Princeps hujus mundi, & in me non habet quidquam.* Verùm sicut per id [quod] dictum est: *Non transibit vir per eam*, notatur integritas carnis, ita per id quod dicitur: *Non aperietur Principi*, notatur integritas mentis, cùm omnem malæ suggestionis consensum eliminavit à mente. Quod verò suprà [additur:] *Princeps sedebit in ea*, de prænominato Principe non est intelligendum. Qui enim nec intrare permittitur, quomodo in ea sedere * prohibetur? Hic autem ille est de quo dicitur: Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Dei Filius, Princeps pacis. Sessio quidem pro humilitate ponitur, ut abi: *Tu cognovisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* Et iterùm: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris*, id est post humilitatem, exaltationem sperate. Non modica quidem fuit Verbi humiliatio, formæ servilis assumptio. Sequitur: *Ut comedat panem coram Domino.* Ipse siquidem ait: *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei.* Obediens ergo Patri, reconciliavit nos Deo. In hunc modum comedit panem coram Domino, voluntate ejus nobis restituens libertatem. Ecce audistis hæc exposita de partu Virginis, de integritate ejusdem, de fructu nostræ salutis. Possunt tamen hæc eadem nobis non indecenter aptari, qui *lectioni & studio Sacræ Scripturæ*

Margin notes (left column): * supp. interiorem. — * supp. natura. — * supp. Christus. — Ioan. 16. 28. — Psal. 18. 7. — Matth. 5. 14.

Margin notes (right column): S. Joseph B. Mariam nunquam carnaliter cognovit. — Ioan. 12. 31. — Ioan. 14. 30. — * f. perhibetur. — Ps. 138. 1. — Ps. 126. 6. — Ioan. 4. 34.

Ll

a *operam damus.* [a] Nos enim jam ex maxima parte figmenta Poëtarum, qui ranis loquacibus comparantur, prætermisimus. Præterea navigavimus pallida Sophistarum argumenta, qui Deo odibiles dicuntur. Valescecimus pomposis Philosophorum opinionibus, qui dum adhuc essent apud nos, conati sunt attollere oculos super cœlos; quorum peritiores, Academicos loquor, confessi sunt, veritatem tamquam in puteo abyssi latere. Dimisimus linguam magniloquam, sequentes linguam veriloquam. Quæsivimus enim sapientiam; sed ecce non erat in terra suaviter loquentium, seu viventium. Audivimus eam in Ephrata, id est in speculo, vel specula, id est imagine latentem; sed ecce invenimus eam in campis sylvæ, id est in manifestatione & obscuritate novi & veteris Testamenti. Unusquisque, inquam, nostrûm jam verè dicere potest: *Converti me ad viam portæ Sanctuarii exterioris, quæ respicit ad Orientem.* Sicut duæ sunt partes Ecclesiæ, militans & triumphans, illa in via, hæc in patria, ita alia est sanctitudo illius, alia hujus. Sanctuarium ergo exterius, id est sanctitas præsentis Ecclesiæ, quæ adhuc extrà est, justificatio est per fidem, & opera bona. Hujus porta est Sacra Scriptura, quæ docet nos rectè conversari in medio hujus pravæ nationis, per quam quicumque ingredietur & egredietur, pascua inveniet. Via hujus portæ est charitas. Homo quidem in quadrivio hujus mundi positus, & quasi in umbilico terræ stans, convertere [se] potest ad Orientem, ad Occidentem, ad Austrum, ad Aquilonem.

Quatuor sunt hominum viæ — Quatuor enim sunt viæ hominis, via infirmitatis, via necessitatis, via vanitatis, via veritatis. Via infirmitatis humanæ, via Adæ; Jericho, via per quam transit homo in imaginem Dei, more fluentis aquæ, per successiones temporum transiens, donec in pulverem suum revertatur, hæc vergit ad Austrum qui calidus est.

* f. calore. — Quodam enim * solare vivimus, quo extincto, aliam viam ingredi necesse est, viam scilicet necessitatis. Hæc est via universæ carnis, per quam transit spiritus vadens, & non rediens. Hæc vergit ad Occasum. Via verò vanitatis, est via in peccatis, quæ aptiùs præcipitium dici potest, per quam ruimus de sanguine in sanguinem, trahentes longam restem. Hæc est via lata quæ ducit ad mortem, cùm per campos licentiæ debacchamur, de qua dicitur: *Via illorum tenebræ & lubricum.* Et Ps. 34. 6.
iterum: *Via illorum scandalum ipsis.* Hæc Ps. 48. 14.
vergit ad Aquilonem, ad illum scilicet qui ait: *Ponam sedem meam in Aquilone.* De Is. 14. 13.
quo Salomon: *Aquilo frigidus & durus,* Eccli. 43. 22.
nomine tantùm dexter, aquas ligans, id est fluenta gratiæ congelans. Via veritatis est charitas, de qua dicit Apostolus: *Adhuc* 1 Cor. 12.
excellentiorem viam vobis demonstro. 31.
Hæc vergit ad Orientem, quia via hæc est arcta via, quæ ducit ad vitam; contendendum est igitur intrare per eam. Per hanc ad Sacram Scripturam eundum est. Nec tamen dissimulare possumus [quin] per aliam viam multi incedamus. Quidam, ut multùm scientes, alios * excellant, alii ut laudentur, alii ut lucrentur, alii ut se ipsos ædificent, alii ut etiam proximos. Sed audi quid super his dixit quidam: Velle scire ut sciamur, superbia est; velle scire ut lucremur, simonia est; velle scire ut ædificemur, prudentia est; velle scire ut ædificemus, charitas est. Sacra verò Scriptura non indecenter portæ comparatur. Sunt enim quatuor in porta; limen super quod transimus. Duo sunt liminaria hinc & indè superposita. Supremus est limes, utrique superliminari supernitens. Ad hunc

* f. contemnunt.

Quatuor in Sacra Scriptura sunt observanda, ut intelligatur. — modum quatuor sunt in Sacra Scriptura, [sicut] sunt quatuor pedes in mensa Domini, Historia, Allegoria, Moralitas, Anagoge. Historia limen est, quia aliis substernitur, quæ quasi ex tribus lapidibus constans, in tribus operibus Dei continetur. Est enim opus creationis, opus reconciliationis, opus confirmationis. Pater creavit, Filius reconciliavit, Spiritus Sanctus confirmavit, unumquodque in tem-

[a] Ex his Hildeberti in hoc Sermone verbis, duo conjici posse videntur. Et quidem primò hunc illum habuisse, sicut plures alios in hac collectione relatos, dum Cluniaci cum multis ejusdem instituti viris, lectioni & Sacræ Scripturæ studio daret operam, prætermissis jam, ut hic ait, ex maxima parte figmentis Poëtarum, quos ranis loquacibus comparat. Secundò, cùm ait se pallida *Sophistarum* Deo odibilium argumenta navigasse, & pomposis Philosophorum opinionibus valescecisse, qui dum adhuc essent *apud nos*, inquit, *in prima persona*, conati sunt oculos super cœlos attollere, nil obstare videtur quin id de Berengario intelligatur, cujus antea in humanioribus litteris & Philosophia, assiduus fuerat auditor, & cujus magisterium abdicaverat Hildebertus, statim ut ipsum in cœlum os suum ponere animadvertit, cùm circa Sacram Eucharistiam proprios sensus generali & orthodoxo Ecclesiæ sensui præponere ausus est, & suam hæresim linguâ magniloquâ & vaniloquâ, suisque sophismatibus fidelium animis instillare conatus est. Quod quidem in gratiam Hildeberti jure notandum duximus, cujus circa Sacram Eucharistiam orthodoxam, & à prava Berengarii opinione alienam semper fuisse sententiam, tot ejus & Sermones, Tractatus peculiares, & Opuscula testantur, & quem primum, Transubstantiationis verbo ab Ecclesia deindè adoptato, & quasi consecrato, constat usum fuisse. De conjectura nostra judicium sit penes Lectorem.

pore suo. De tempore creationis scriptum est: *In principio creavit Deus cælum & terram, &c.* De tempore reconciliationis dicitur: *Cum venit plenitudo temporu, misit Deus filium suum;* quando scilicet torantibus cœlis desuper, & nubibus pluentibus Justum, aperta est terra, & germinavit Salvatorem. *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum*, pacificans in sanguine suo, quæ in cœlo, & quæ in terra. Tempus confirmationis futurum est, quando faciet Deus cœlum novum, & terram novam, & colligentur boni de medio malorum, quibus separatis, apparebit Deus mirabilis in Sanctis suis. Adhuc enim versantur amurca cum oleo, zizania cum tritico, acinum cum vino, palea cum grano. Tempore reconciliationis, dicit Filius: *Pater meus hucusque operatur, & ego operor.* Tempore confirmationis, verè potuit dicere Spiritus Sanctus, scilicet: Pater hucusque operatur, & ex hoc jam operor ego. Cùm scilicet faciet corpora nostra spiritualia, & caro adhæserit spiritui, & spiritus Deo. Moralitas nimirùm similiter quasi ex tribus lapidibus est. In tribus enim informantur mores nostri. Est enim scola disciplinæ, scola naturæ, scola gratiæ. In prima discimus esse inferiores, in secunda pares, in tertia superiores; hoc est sub alio, cum alio, super alium, vel subesse, coesse, præesse, hoc est discipuli, socii, magistri. In prima sunt qui Prælatis humiliter subjiciuntur; In secunda, qui mores sociorum incompositos patienter ferre consueverunt; In tertia, qui subjectis verbo & opere sapienter præesse noscuntur. Et quamvis naturaliter prior sit scola naturæ, tamen juxta naturam Ethicæ, prior est scola disciplinæ; siquidem natura omnes homines genuit æquales; sed quod alius alii præponitur, vel supponitur, à Domino Deo est, à quo omnis potestas est, qui imposuit homines super capita nostra. Porrò bono, nec per superbiam depravato, facti sunt homines æqualitatis impatientes, contendentes invicem superiores constitui, atque alterutrum supergredi cupientes, invicem provocantes. Et ideò primò omnium morum insolentia domanda est, donec duris & divinis legibus attrita, cervicosa humilietur voluntas. Sanè tertiam scolam gratiæ potissimam nominamus, quæ nomen, quod est aliis commune, sibi vendicat spirituale, quia ipsa deliciis affluit, & * doctoribus charitatis, quia plerosque vides sub præceptore quietè vivere, multos etiam sine querela inter pares conversari, & bonâ mediocritate contentos; rarissimos * antiquos, si à jugo disciplinæ & societatis absolvas, humiliter & utiliter vides præesse, qui sui obliviscantur, qui non quærant quæ sua sunt, qui non velint dominari in Clero. Allegoria est aliud superliminare, quod similiter in tribus consideratur, in Sanctis scilicet trium temporum; ante legem, sub lege, sub gratia. Factâ enim horum temporum mutuâ significatione, mysticè se se figurant, sicut ejectio pœnitentium in capite Jejunii, significat ejectionem primorum hominum e paradiso, & cætera in hunc modum. Anagoge, quæ superior lapis est, tamquam unus & integer lapis est; agit enim de Deo, & super-cœlestibus. Cæterùm porta hæc respicit ad Deum. *Quicumque enim dederit de semine suo Idolo Moloch, morte morietur, & lapidabit eum populus terra.* Semen est Verbum Dei, Idolum verò Moloch diabolus est, qui non verè, sed quasi dominatur in mundo. Qui ergo verbum Dei pro aliquo emolumento mundano vel addiscit, vel docet, de semine suo dat Idolo Moloch, & hic talis morte animæ morietur. Sicut enim anima vita est corporis, ita vita animæ Deus, quo discedente, morietur anima. Non enim societas est Deo cum Idolo. Angustus est lectus, breve est pallium, utrumque operire non potest; nec benè conveniunt, nec in una sede morantur Majestas Dei, & amor mundi. Amicus enim hujus mundi, inimicus Dei efficitur. Durum est quod Dominus [jubet,] & difficile ad implendum; sed vobis dictum reputate: *Issachar asinus fortis, accubans inter terminos*, (doctrinam scilicet utriusque Testamenti,) *vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum ad portandum.* Vos itaque, quia jam estis in via, quærite & invenietis; Et quia jam accessistis ad portam, pulsate, & aperietur vobis. Aperiat autem nobis sensum ad intelligendum Scripturas, qui aperuit oculos cœci nati Jesus Christus, Dominus & Magister noster, qui est Deus benedictus in sæcula. Amen.

Gen 1. 1.
Galat. 4. 4.
Ephes 2. 14.
Coloss 1. 20
Ioan. 5. 17.
Tres sunt vitæ nostræ scolæ; disciplinæ, naturæ, gratiæ.
Scola disciplinæ prior est scola naturæ.
* f. doctibus.
* f. altos.
Ejectio pœnitentium ab Ecclesia.
Levit 20. 2.
Non benè conveniunt Majestas Dei & amor mundi.
Gen 49. 14.

IN FESTO ASSUMPTIONIS BEATÆ MARIÆ, ET DE LAUDIBUS EJUS. LXI.

* SERMO TERTIUS.

Ex Andegavensi.

EGredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua. Cant. 3. 11.

* Sermo iste magnam habet affinitatem cum Sermone sexto de Incarnatione, qui incipit per eadem verba: *Egredimini*. Est tamen & alter, & prolixior sexto illo; quod observandum. Ille porro est ex manuscripto Sangermanensi; iste verò ex Andegavensi.

Qui tantùm verba sectatur, nihil inveniet, teste Salomone, & custos prudentiæ inveniet bona, & *qui fortiter premit ubera ut lac inveniat; exprimet butyrum.* [Prov 30.33.] Verba ex quibus nostra alitur infantia, sunt duo testamenta, quæ fortiter premimus, quando spiritualem intelligentiam salientem & impinguantem, in eis perscrutamur. Hoc ideo dicimus, quia proposita verba Judæos carnaliter sapientes ad Salomonem referre novimus, sed nos meliorem in illo præsignatum scripturæ auctoritate requirimus. Sermo ergo * diriorum [* f. dirigitur.] ad filias Sion, id est, animas Deum speculantes, ut egrediantur ad videndum Regem Salomonem. Exitus autem duplex est, malus, & bonus. Exiit Judas à veritate & periit. [a] Unde egrediebatur foras, &c. Exiit Dina filia Jacob, ut videret mulieres regionis, [Gen. 39. 2.] & delinita est & corrupta est ab Hemor; Dum enim anima ad sæculi * voluntates [* f. voluptates.] & concupiscentias egreditur, diabolo corrumpenda substernitur. Ecce malus exitus. Bonus autem [est,] quo filii Israël exierunt de Ægypto Moyse duce, immo Deo, ubi gravi servitute premebantur. Unde in tertia mansione, nubem, id est, Spiritûs Sancti ducatum accipiunt. Abraham etiam exivit de terra, & de cognatione sua, ut hæreditatem obtineret, & semen sicut stellas cœli. Plurima de tali exitu scripturarum occurrunt testimonia. Unde autem exeundum sit Jeremias ostendit, dicens: *Exi de medio Babylonis.* [Jerem. 50. 5.] Babylon est mundi confusio, quæ habet principium, medium, & extremum. Prima extremitas est cùm qua nascimur, id est, peccatum originale; Altera, sine qua non vivimus, id est, veniale medium; Criminale, cum quo malè vivimus, immo vitam, id est, Deum amittimus, quia *ab eo recedere qui vita est, non esse est.* Sine ipso quippe non est verum esse. [Esse sine Deo, est non esse.] Unde: *Transivi, & ecce non erat.* [Ps. 36. 36.] Utique illi melius erat non esse, quàm sic esse. Exeamus ergo de medio Babylonis. Originale peccatum per Baptismum evasimus; In multis minutis offendimus omnes; Criminalia saltem caveamus. Et Zacharias ait: *O ó fugite de terra Aquilonis*, id est, de regno diaboli, qui frigidis, id est, iniquis dominatur. Non enim cantatur canticum Domini in terra aliena. Et in Canticis: *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum*, [Cant. 1. 7.] id est, stultorum, & pasce hœdos tuos, id est, motus illicitos & immundos. Non imperat, sed ne egredienti contingat, prædicit; Ignorans enim egredi, ad prava desideria concipienda, & perficienda protrahitur. Hæc est confusio de qua in Psalmo dicitur: *Ex Basan*, [Ps. 67. 23.] id est, confusione *convertam* in profundo mari existentes, in medio Babylonis. Propter hunc exitum ostendendum, extra portam passus est Dominus. Et nos egrediamur ad eum extra castra. Isaac etiam egressus est ad meditandum in agro cœlesti, scilicet per contemplationem, inclinatâ die, id est, peccati fervore. Sic egressi videre poterimus Regem Salomonem. Triplex est autem ejus visio. [Triplex est visio Dei, gratiæ, justitiæ, gloriæ] Visus est in sæculo, videbitur in judicio, tertiò in regno. Prima, visio gratiæ; secunda, justitiæ; tertia * ab omnibus bonis, [* f. addendum gloriæ.] à qua tolletur impius. In prima Idida, id est, dilectus per carnem nobis * simul [* f. similis.] factus; In secunda, concionator, id est, in concione omnium locuturus. In tertia, Salomon Princeps pacis, pastor veræ pacis videtur hîc à nobis per fidem, in judicio per carnem, in regno per * spem. [* f. speciem.] Qui per fidem videbit, in concione judicii non timebit, in regno gaudebit. *Beati pacifici, quoniam ipsi Deum videbunt.* [Math. 5. 9.] Hæc visio tertia, vita æterna est. Vident autem eum Regem, qui ab eo regi volunt, & ab ejus regimine discedere non præsumunt, dicentes: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit;* [Ps. 22. 1.] Quos ipse regit in virga ferrea, id est, inflexibili justitiâ, ut motibus carnis contradicant, & virtutum gradibus tanquam mansionibus proficiant, ut Salomonem, qui per eum hîc habeor reconciliationem, & mentis tranquillitatem, in futuro habituri omnimodam quietem, quæ non potest esse quamdiu lucta est justo cum carne; [Justo tranquillitas non potest esse quamdiu est ei lucta cum carne.] sed ibi placato utetur Regno, quod expectant filiæ Sion, id est, animæ fideles, gloriam Domini speculantes. Videmus per speculum in ænigmate, filiæ per gratiam adoptionis, ut spiritualem sobolem gignant Deo, *cujus ignis in Sion; & caminus in Jerusalem*, [Is. 31. 9.] ubi regnat Salomon; sed priùs conculcata per pœnitentiam, tamen Salem per justitiam; postea Jerusalem per coronam. Et pulchra collatio, ut tres visiones tribus nominibus Salomonis, & tribus statibus civitatis operentur. Item bona connexio. Egrediuntur filiæ Sion videre Regem Salomonem, ut singulæ singulis conferantur, dictum est qui viderant, id est, filiæ Sion, & per quid, si egrediantur, & quem. Nunc autem restat in quo, & qui videndus sit. *Videte*, inquam, *in diademate*, id est, Incarnationem credite, & ejus beneficium attendite. Caro Christi in divina scriptura diversis exprimitur similitudinibus, modò [Caro Christi dicitur arca, tabernaculum, nubes, diadema.]

a De Juda sic ait, Joan. Evan. cap. 13. v. 30. *Cùm ergo accepisset ille buccellam, exivit continuò. Erat autem nox.*

per arcam, ubi manna & virga, & tabulæ, quia in carne anima paternorum secretorum conscia; Modò per tabernaculum in quo militat: *In sole posuit tabernaculum suum.* Item in nube; unde Propheta: *Ascendet Dominus super nubem levem.* Hic autem per diadema quo mater sua Maria eum coronavit. Et bene dicitur coronasse, quia *non de arbore libidinis concepit, nec peccato originali, sicut aliæ solent, deturpavit eum, aut dehonestavit, sed immaculata, & intacta, & immunis ab omni peccato Sanctum Sanctorum edidit*, munditiæ florem, omnium Redemptorem. Veritas enim de terra inculta orta est, unde ergo flos campi, & lilium convallium, id est, humilium coronavit; & quasi circumdedit, juxta illud: *Mulier circumdabit virum*, non aliunde, sed ex suâ mundissima carne materiam ministrabit, sine manibus complectentium. Ecce porta Ezechielis in domo Domini *clausa, & vir non ingredietur per eam.* Hic est panis in Levitico * *clausus in clibano*, id est, panis vitæ igne Spiritûs Sancti & opere coctus, in utero virginali formatus. Hæc caro etiam diadema, quia causa victoriæ; Nisi enim [Verbum] incarnaretur, [dæmon] non aggrederetur; sed dum [ipse] in ea escam carnis quam videbat, appetiit, transfixus est aculeo divinitatis, quam non prævidit. Unde Dominus ad Job: *Numquid extrahere poteris Leviathan homo.* Leviathan *additamentum eorum* dicitur, id est, hominum, quibus semel culpam prævaricationis intulit, & hanc quotidie usque ad mortem pessimis suggestionibus extendit, & commisit vitium suggestionis, ut traheret ad consensum delectationis, quam Dominus homo extraxit, quia de semine diaboli hamum fecit, assumendo corpus, in quo ille escam suam mortem carnis appeteret; sed ibi erat divinitas, quæ faciem raptoris perforaret. Sequitur: *In die desponsationis suæ.* Duplex hic desponsatio accipitur, vel matris vel filii Salomonis, scilicet, activè vel passivè. Mater in die conceptionis, id est, quâ concepit, Deo desponsata. Unde scriptum est in sermone quodam: Desponsata sum homini in Deo, & placui summo Deo. Divinâ quippe virtute est fœcundata, non humano more gravidata. Unde: *Ideo & quod nascetur in te Sanctum vocabitur Filius Dei.* Eâdem die Salomon noster Jesus Christus desponsavit Ecclesiam, copulando sibi eam per naturam & gratiam. Deus enim humanæ naturæ conjunctus est in utero virginali, unde processit [ut sponsus] de thalamo suo. *Coronavit eum etiam mater sua*, id est, honestavit *in die lætitiæ cordis*, id est, nativitatis, sicut in die conceptionis; Quæ enim sine libidine & viri opere concepit, conceptum etiam sine labore & dolore edidit, virgo in concipiendo, virgo in pariendo, quæ *lætitia* non carnis dicitur, sed *cordis*, id est, discretionis. Quæ & quanta lætitia fuit matri edere in lucem omnium lucem! Lucem [veram,] quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum in suam & omnium salutem; suum & omnium Conditorem, Genitorem & Salvatorem. Si Magi de invento gavisi sunt gaudio magno valde, nonne multò magis ipsa videns in se, & per se, completa prophetarum oracula, quæ longè ante noverat prædicta? Unde ipsa ait: *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Hujus desponsationis omnes nos consortes esse debemus, quia fideles animæ legitimum habent sponsum Christum; juxta illud: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo;* & participes lætitiæ, quia *Gloria in ex. D. & in t. p. h. b. v.* * Audivimus diadema præstitum à matre; Est & aliud datum à Patre. Unde: *Gloriâ & honore coronasti eum.* Sicut unitus est naturâ cum matre, ita unius est majestatis cum Patre & à Patre. Egrediamur ergo ut Regem Salomonem videre possimus in decore, ipso præstante, qui vivit & regnat, &c.

Ps. 18. 6. — Is. 19. 1. — B. V. Maria immunis ab omni peccato, etiam originali. — Ezech. 44. 2. — * f. coctus. Levit. 24. 5. — Diabolus Christi humanitate deceptus, deitate victus est. — Job 40. 20. — Duplex desponsatio, Matris scilicet & Filii, humanitatis & Ecclesiæ. — Luc. 1. 35. — B. Maria Christum edidit sine dolore. — Maxima B. Mariæ in edendo Christum lætitia. — Luc. 1. 47. — 2 Cor. 11. 2. — * in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

IN FESTO SANCTÆ GENOVEFÆ. LXII.

ª SERMO UNICUS.

E ms. Andegav.

DUm transiret Elizæus per Sunam civitatem, tenuit eum mulier Sunamitis, ut comederet panem cum ea; Et preparavit mensam, & sellam, & lectum, & tabernaculum. 4 Reg. 4. 8.

ª Hunc Sermonem protulisse videtur Hildebertus in ipso Regali Sanctæ Genovefæ Parisiensis Monasterio, coram ipsis ejusdem percelebris Ecclesiæ Canonicis Regularibus. Vix enim alios assignare meritò possis, quos *hæredes Beatæ Virginis Genovefæ*, (ut auditores suos vocat) præter viros Deo sub ejusdem Sacræ Virginis patrocinio dicatos, eosque tunc forsan temporalium, ut ait, tribulatione, & amicorum amissione, vexatos. Quâ autem occasione, vel quo tempore Hildebertus Parisios accesserit, non apertè liquet. Nihil tamen obstat quin hunc, dum Cluniaci per plures annos degeret, venisse Parisios aliquando opinemur, ubi cùm apud Regale Monasterium Sancti Martini de Campis, nobilissimum Sacri Ordinis Cluniacensis Asceterium, per aliquod tempus, & ipse jam Monachus, & concionibus celebris, ad hunc Sermonem erogandum à piissimis Canonicis fuerit invitatus. Quod etiam de duobus subsequentibus Sermonibus de Sanctis Jacobo, Christophoro & Germano Sene Parisiensi Episcopo, suspicari non putamus absurdum. Conjecturas nostras Lector benignus æqui bonique consulat.

Ex superficie verborum, vel historiæ, tria commendantur in hac muliere. Virtus hospitalitatis, opus virtutis, merces operis. Virtus hospitalitatis commendatur, cùm eum secum sedere coëgit. Opus virtutis, cùm Elisæo prædicta præparavit, mensam, &c. Merces operis, cùm ejus filium suscitavit. Commendabilis est virtus hospitalitatis, cùm quivis hospitio suscipitur; sed commendabilior & gratiosior, cùm ad suscipiendum cogitur. Commendatur in Loth virtus hospitalitatis, de quo legitur quod Angelos oppidò ad susceptionem hospitii coëgit. Commendatur & in discipulis, qui cùm irent in Emmaüs, cogebant Dominum manere cum eis. Cur ergo non commendaretur in hospitalitate mulier magna Sunamitis? Magna utique dicitur pro virtute hospitalitatis, vel magna dicitur ad differentiam. Est enim Sunamitis modica, sicut Sunamitis magna. Legitur enim quod David, cùm senuisset, & non posset calefieri, quæsita est ei mulier Sunamitis, puella modica duodennis, & inventa est, & in lectum ejus introducta, ut eum calefaceret. Eam ergo suscepit, nec tamen eam cognovit. Ad litteram ergo, ut ita dicam, duas invenimus Sunamites. Hanc modicam quæ David calefecit, & illam magnam quæ Elisæum suscepit. Tertiam verò legimus à Salomone in Cantico, ubi dicitur: *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.* Sed ista est tantùm figuralis & non Sunamitis. Tres igitur legimus Sunamites. Prima est Sunamitis modica; secunda, magna; tertia in figura. Hæc tertia gentilitatem significat, quam noster pacificus Salomon ad fidem vocat; licet ergo nobis & possumus reliquas duas Sunamites in figuram accipere. Omnia enim in figuram Judæis contingebant. Prima ergo Sunamitis est Virgo gloriosa. Secunda Virgo Genovefa. Tertia, Gentilitas conversa, quæ etiam virgo dicitur juxta Apostolum: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Ex his ergo tribus sermonem nostrum contexemus. Dispositione enim Spiritûs Sancti, quamvis secretâ, * intrinsecus est [a] transitus Genovefæ Virginis post partum beatæ Virginis Genitricis Dei, & consequitur necessariò vocatio Gentilitatis in Epiphania. Hoc ordine has solemnitates observamus. Sed quid est quod puero adhuc vagiente in cunabulis interseritur exitus Genovefæ Virginis? Quid est quod adhuc transverberatur tenera caro Salvatoris duro cultello circumcisionis, & tamen solemnizamus in honorem Genovefæ Virginis? Adhuc defluit sanguis vulnerum, & tertiâ die celebramus Virginis festum. Ut tradunt illi qui agunt de naturis rerum ad minuendos dolores vulnerum, tertiâ die adhibendum est medicamentum. Sed numquid indiget Dominus noster, qui summus est medicus, medicamine mortalium? Habuit ipse dolores, causas doloris. * Certè Christum legi doluisse, sed numquàm risisse. Fuit enim vir doloris, non cachinnosus. Vultis audire quàm fuit plenus doloribus. Sui doloris causa sunt nostra peccata. Eum ergo medicat, qui causam doloris ejus * elevavit. Hanc causam minuit beata Genovefa. Sed quid est quod dicis? Sua peccata non legi, jejunium legi, suas lacrymas, suas orationes. Cùm ergo causa doloris sint peccata, & Virgo ista ea non habuerit, & eam causam in se & in aliis minuerit, medicamenta eis adhibuit. Prima ergo Sunamitis, Virgo singularis; secunda, Virgo generalis; tertia, Virgo spiritualis. Prima fuit Mater Dei & filia; secunda, meretrix & sponsa; tertia, pauper & ancilla. Prima David calefecit, secunda ad Deum rediit, tertia Elisæum suscepit. Primam non cognovit David calefacientem se; secunda rediit ad Salomonem vocantem se; tertia suscepit Elisæum hospitem apud se. Prima fuit quæsita; secunda, inventa; tertia, ut David Regem calefaceret, in lecto ejus introducta. Hæc fuit Virgo Maria, quæ fuit Virgo modica, id est, humilis; legimus enim eam super omnes humilitatem habuisse. Unde & ipsa de humilitate se commendavit, non de alia virtute, dicens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Sed quinam eam quæsierunt? Certè tot eam quæsierunt, quot eam desideraverunt. Audite Isaiam dicentem: Surge *paupercula* mulier *de Anathoth.* Et alibi: *Egredietur virga de radice Jesse.* Et Jeremias ait: *Novum faciet Dominus super terram; mulier circumdabit virum.* Et David: *Substantia mea apud te est.* A quibus inventa? Ab Angelo Gabriel in Nazareth, à quo sicut præter solitum mulierum inventa, sic præter solitum salutata. *Ave*, inquit, *gratiâ plena.* Et *à Joseph inventa est habens in utero de Spiritu Sancto.* Inventa ad David est adducta, qui præ senectute non poterat calefieri, quamvis tegeretur pellibus animalium mortuorum. David indicatur, *manu fortis.* Hic est Dei Filius. Sed numquam est quod dicatur senuisse, cùm sit æternus & incommutabilis, & ordinator temporum, & nunquam per tempora varietur.

Marginal notes: Hospites ad hospitalitatem etiam cogendi. — Gen. 19. 3. — Luc. 24. 29 — 3 Reg. 1. 3 — Cant 6. 12. — * Vulg. Salamitis. — * f. secutus — * supp. non habuit. — Christus sæpè doluit, numquam risit. — * f. levavit. — Sanctæ Genovefæ non leguntur saltem gravia peccata, sed legitur pœnitentia. — B. Maria se commendat humilitate, non aliis virtutibus. — Luc. 1. 48. — Is. 10. 30. — Jerem. 31. 22. — Ps. 38. 8. — Luc. 1. 28. — Math. 1. 18.

[a] Quippe qui tertiâ die Januarii, die scilicet decimo post Sacram Christi Nativitatem, & tribus ante Epiphaniam diebus celebratur.

Dicitur autem ideo senuisse, quia cùm sint sex ætates hominum, sicut sex ætates temporum, in sexta * nos salus nostra visitavit, & populum in malitia senescentem ad se revocavit. Vel ideo dicitur senuisse, quod per quinque ætates in cordibus hominum senuerat, & ab eis exciderat, qui venerantes idola numquam unius Dei recordabantur. Sed quid est quod dicitur pellibus tectus fuisse, nec calefieri potuisse? Pelles enim sunt legalia sacramenta, quibus sicut caro pelle tegitur, sic veritas Incarnationis illis tegebatur. Et meritò sacramenta legis pelles dicuntur, quia pelles sunt de animalibus mortuis; similiter & sacramenta erant de mortali, id est, de lege, quæ potius mortem conferebat, quàm vitam, quia lex mortem minabatur. Et dum sacramenta legis operirent veritatem carnis, Christus David noster non poterat calefieri, id est, nos incendere ad amorem suum, quia nihil est aliud illum calefieri, quàm nos qui sumus ejus membra, ad ipsum amandum incitari. Quæsita est ergo, & inventa Virgo Sunamitis, quæ cubavit in eodem lecto cum eo, quia Filius Dei Regis mei, qui est in Sancto, in unitate personæ, *de natura matris * unitum, nec divinitatis*, eum calefecit. Sed de quo igne? Igne utique charitatis calefactus est, de quo ipse ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut ardeat?* Et alibi: *Deus noster ignis consumens est.* Hoc igne calefecit eum Virgo. Ante Incarnationem oblitus erat generis humani, quia tunc non exercebat opera misericordiæ; sed postquam in eodem lecto dormivit cum Virgine, exercuit opera misericordiæ; magna enim tunc fuit Domini misericordia, ut Creator hominum pro salute hominum descenderet, & in sterquilinium de sinu Patris, & in ventrem Virginis de throno cœlorum, in vallem lacrymarum, ubi factus est homo vilis & abjectus, & adeo pauper, [ut non haberet] ubi caput reclinaret. Quis enim de humilitate ejus sufficienter loqui sciat? Quanta fuit humilitas, quod caput Regibus tremendum, ad pedes discipulorum lavandos se humiliavit: Mirum & admirandum quod se usque ad mortem humiliaverit, per omnia factus obediens Patri. Sic ergo in beata Virgine calefactus est, id est, nos in peccato senescentes ad amorem divinum accendit. Sed quia propter hoc venerat, non adhuc quievit, ne sibi imputaretur quod solet homini imputari, quod opus quod incepit, non consummavit. Ut magis calefieret quædam alia fecit, per quæ magis ad fervorem charitatis nos excitaret, prædicavit, mortem passus est, & multa in hunc modum [fecit,]

* f. nos ad salutem visitavit.

Deus quomodo senuisse intelligatur.

Sacramenta legis veteris nil erant, nisi pelles mortuorum animalium.

* f. de natura matris & divinitatis.

Luc 14 19.

Mira Christi humilitas, & in hominem charitas.

& Ecclesiam Sunamitem mysticam vocavit. Noster enim David, *manu fortis* Christus, quem calefecit Virgo Maria, ipse, id est, verus Salomon pacificus, qui vocat Sunamitem in figuram, id est, Ecclesiam, dicens: *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.* Notate quia quater vocat Salomon Sunamitem, dicens: *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere;* nec incongruè. Gentilitas enim recesserat à Deo quatuor modis quibus debet omnis fidelis Deo adhærere, quibus scriptura præcipit ut quisquis Deum diligat plusquam se, & se ipsum diligat, & carnem suam, & proximum suum sicut se ipsum. Gentilitas his quatuor modis à Deo recesserat; quia Gentiles magis venerabantur creaturas, quàm Creatorem; serviebant creaturæ, & non Creatori. Se ipsos odibant, quia qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Primum non diligebant, quia transgrediebantur quod præceptum est; scilicet: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Carnem suam odio habebant, quia se ipsos interficiebant. Ideo Salomon, id est, Christus quater vocavit, quando dixit: Revertere ad dilectionem proximi; Revertere ad dilectionem tuæ carnis. Tertia verò Sunamitis, id est, magna suscepit Elisæum. Hæc est beata Dei Genitrix, vel aliqua ei similis, quæ recepit Elisæum, id est, Christum, quia idem est Elisæus & Salomon. Et David Christo similis, qui in Calvaria est crucifixus, vel qui in calvo Elisæo est præsignatus. Sed quomodo Sunamitis illa suscepit Elisæum? Paravit & in cœnaculo sellam & lectum, & insuper candelabrum. Per mensam verò & sellam, & lectum, intelliguntur tres virorum ordines, qui sunt in Ecclesia; scilicet, Prælati, activi, & contemplativi. Hi sunt viri quos vidit Ezechiel Sacerdos, Noë, Daniel, & Job. Per mensam itaque intelliguntur Prælati, qui reficiunt & pascunt alios pabulo divinæ scripturæ, qui aperiunt thesauros Dei. Per sellam verò intelliguntur activi, qui partim sedent, partim quiescunt, partim laborant. Tales sunt conjugati, qui partim laborant mundo, id est, curam habent de liberis, de conjuge, &c. & in illis quiescunt, & parùm inhiant cœlestibus. Unde Apostolus: *Qui habet uxorem & liberos divisus est.* Per lectum verò intelliguntur contemplativi, qui jam sabbato mentis fruuntur, & omnem intentionem suam ponunt in cœlestibus. Beata ergo Genovefa & ei consimilis sic paravit Elisæo mensam, & sellam, & lectum, quia alios reficiebat pane divinæ doctrinæ; Et sellam paravit ei, quia pauperes proprio labore manuum suarum sustentabat, &

Cant. 6.12.

Cur Christus quater in figura, revocat sponsam, id est Ecclesiam.

4. Reg. 4. 10.

Noë, Daniel & Job figura Prælatorum, continentium & conjugatorum.

D. Genovefa pauperes labore manuum sustentabat.

curam divinorum non prætermittebat. Lectum verò ei paravit, quia quamvis quandoque temporalibus vacaret, ut pasceret pauperes, anima tamen ejus à Dei contemplatione non recedebat, sed sabbato mentis semper fruebatur. Et insuper candelabrum ei paravit, id est, virtutem & auctoritatem miraculorum, quibus ipsa innotuit & fulsit in mundo. Unde dicitur: *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Hæc itaque fecit beata Genovefa, vel facit ei consimilis Elisæo. Sed Elisæus, id est, Jesus Christus, quid fecit ei? Filium ejus resuscitavit, id est, spiritum ejus, quando post separationem mortuorum membrorum ad vitam æternam suscepit eum. Bene enim per separationem mortuorum membrorum, quia membra nostra ante mortem possunt dici mortalia, sed post mortem tantùm mortua. Notate tamen quia Elisæus Sunamiti miserat baculum ad suscitandum filium ejus, quia beata Dei Genitrix, vel ei consimilis, à Domino fuit baculata, & castificara, id est, per tribulationem probata, antequam suscitaretur spiritus ejus. Vos autem estis *hæredes beatæ Virginis Genovefæ*, quia vos reliquit imitatores sui. Cavete ergo ne ab imitatione ejus excidatis. Imitetur eam unusquisque prout poterit. Qui potuerit, & noluerit, adhibeat curam temporalibus, ut inde sustentet pauperes. Qui potuerit, & voluerit, vacet psalmodiis & orationibus. Non turbemini temporalium tribulatione, non amicorum amissione. Sed Virginem imitamini, quæ seipsum exemplar bene vivendi proposuit. Ad quod adjuvet nos Christus Dominus noster, qui regit nos, qui reficit nos, qui quiescit in nobis, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

Miraculis claruit.

Loquebatur ergo viris Deo sub patrocinio B. Genovefæ dicatis.

IN FESTO SANCTI JACOBI APOSTOLI, SANCTI CHRISTOPHORI MARTYRIS, ET SANCTI GERMANI SENIS EPISCOPI PARISIENSIS. LXIII.

*SERMO PRIMUS. I mss. Andegav.

Vitulus, leo, & Agnus morabuntur simul, & puer parvulus minabit eos. Isaiæ 11. 6.

Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Ipse fundavit & posuit eam Altissimus. Noë munda & immunda, invia & innumera animantia collegit in arca, ut servaret ea in cataclysmo aquarum. Isaïas prophetavit vitulum, leonem & agnum sub ducatu pueri simul moraturos. Petrus etiam vidit in disco reptilia, & non esibilia homini, & audivit: *Surge, Petre, macta & manduca.* Quod ergo Noë figuravit in opere, quod Isaias prophetavit in sermone, quod Petrus concepit in visione, impletum videmus in temporis plenitudine. Collecta est Ecclesia Dei à finibus terræ ex omni tribu, & lingua, & natione quæ sub cœlo est. Vitulus, leo, & agnus morantur simul, & puer parvulus minat eos. Verumtamen possunt hæc tria * firtica esse; possunt enim exponi de generali collectione fidelium in Ecclesiam, de personali trium Sanctorum in unum solemnitate, de spirituali virorum Claustralium in * unam cohabitationem. Ita unicuique

Gen. 7. 2.

Act. 10. 13.

* f mystica.

* f in unam cohabitatione.

* Nonnulla in hoc Sermone, sicut & in subsequenti, nobis visa sunt notatu digna. Et primò quidem ipsos ab Hildeberto prolatos fuisse oon improbabile videtur in ipso Sancti Germani à Pratis Monasterio, coram Monachis, ibidem Deo sub Sancti Benedicti Regula famulantibus, eâdem forsan occasione, quâ præcedentem de Sancta Genovefa in ejus Monasterio disseruerat, cùm scilicet è Cluniaco identidem Parisios accederet. Observandum secundò Hildebertum, ut verè Monachom, Monachos allocutum; quod ex eo patet, quod illos compellans, & Divum Benedictum nominatim laudans, in prima persona sic ait: *Non immeritò Prælati nostri Abbates dicuntur à Beato Benedicto..... Patres utique nostri sunt, provident enim nobis non solùm administratione temporalium, sed quotidie generant nos per doctrinam spiritualium, &c.* Quæ quidem verba, pluraque subsequentia, & his similia, nulli alii nisi Monacho, & quidem Benedictino, convenire videntur. Id evincit etiam Monasticorum Exercitiorum, sive Officiorum, sive etiam locorum claustralium tam accurata descriptio, & etiam moralis eorum applicatio. In qua tamen apparet manifestus amanuensis error, dum scripsit *Cancellarii* pro *Cellarii*; quod luce clariùs ex præcedentibus & sequentibus patet. Ad quid enim in Monasterio non *Cancellarius*, sed *Cancellarius*, qui, ut eruditè omninò observavit sagacissimus antiquitatis indagator noster Montfalconius, & ex vetustissimo Schemate probavit in Diarii sui Italici octavo Cap. pag. 114. is erat qui locum jocis (quales erant olim joci campi Boarii) destinatum, cancellis munire curabat. Hoc tamen verbum in ms. optimè pictum, cancellare, seu expungere, nobis religio fuit, cujus loco nomen Cellerarii apponendum cordatus quilibet Lector non dubitaverit.

Nec omninò negligenda nobis videtur quæ hîc legitur *Sancti Germani Senis* specialis denominatio, quo epitheto ipsum nullibi decoratum legimus; cujus tamen aliquod suspicari vestigium possemus in Ecclesia Parochiali Parisiis sita, & ubi primùm S. Germanum habitasse quidam opinantur, & quam volgus Gallicè vocat *Saint Germain le Vieil.*

Advertendum tandem jam Hildeberti tempore, sæcolo scilicet undecimo exeunte, Sancti Germani Festum ita celebratum, ut *ab opere servili*, quod ait, sabbatizaretur; quod etsi in honorem Sancti Jacobi eodem die occurrentis, sub præcepto servaretur, celebriori fortè cultu, ob reverentiam Sancti Germani Urbis ipsius Patroni, sicut & Suburbii, decorabatur, in memoriam miraculosæ corporis ejus Translationis, cujus in sequenti Sermone Hildebertus sub finem expressè meminit.

proprium

proprium verbum assignetur. Primo morabuntur, secundo requiescent, tertio habitabunt. De generali scilicet, vitulus, leo, & agnus; id est, Judæus, Gentilis,
Judæi & Gentiles per Christum mediatorem uniti. & amborum mediator Christus Jesus morabuntur simul; scilicet, paries veniens ex circumcisione, & alter veniens ex præputio in lapide angulari uniuntur, qui facit utraque unum. Sanè Judæus similatur vitulo ratione similitudinis, tum propter exercitium operis, tum propter lasciviam ætatis. Vitulus enim ruricola est animal jugo assuetum; & de Judæo dictum est:
Osee 10. 11. *Ephraim vitula docta trituram diligere; transivi super pulchritudinem colli ejus; arabit ..... Judas, & confringet sibi sulcos Jacob.* Ipse enim ab adolescentia sua, id est, ab exitu Israël de Ægypto, jugum legis portavit. Sed & ipse quandoque lasciviens tanquam vitulus novellus cornua producens & ungulas, ivit post Deos alienos,
Osee 7. 16. sicut scriptum est: *Reversi sunt ut essent absque jugo, facti sunt ut arcus dolosus.* Et
Deut. 32. 15. alibi: *Incrassatus est dilectus, impinguatus, dilatatus, & recalcitravit.* Leoni similatur
[a] Gentilis,[a] λέων enim græcè Regem sonat. Apud autem Gentiles, non apud Judæos semper monarchia fuit. Fuerunt & sanguinarii, humanum sanguinem sitientes.
Amos 3. 4. Unde: *Numquid leo in saltu rugiet, si non invenerit prædam?* Et de Rege Babylo-
Nahum. 2. 12. nis scriptum est: *Leo cœpit sufficienter catulis suis, & necavit leænis suis, implevit prædâ speluncas suas, & cubile suum rapinâ.* Tamen quantùm ad hunc locum spectat, expressa similitudo leonis ad Gentilem potest exprimi leo potentissimus animalium, cùm ad nullius paveat occursum, tamen ignem timet & gallum, maximè si albus fuerit. Nesciebat Gentilis peccata punienda æternaliter, nec Deum futurum Judicem, & ultorem iniquitatum. Audivit gallum, id est, Evangelistam, qui jacentes excitat, & increpat somnolentos, do-
Math. 3. 10. centem: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur,* &
Nahum. 1. 5. expavit. Unde: *Commoti sunt montes ab eo, contremuit à facie ejus terra & orbis.* Et alibi: *Turbata sunt, & commota sunt omnia funda-*
Ps. 75. 13. *menta terræ.* Et: *Terribili & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud Reges terræ.* Gallus verò quem timuit, albus fuit, id
Dies per lapillos ab antiquis numerati. est, bona nuntians. Unde & antiqui qui numerabant dies suos ex lapillis candidis in prosperitate, in adversitate, nigris, &
Is. 11. 7. ad ejus admonitionem: *Leo quasi bos come-*
3. Reg. 13. 24. *dit paleas.* Hic est leo qui occidit Prophetam missum ad Jeroboam in Bethel. Agno similatur Christus, sed propter passionem
tantùm. Unde: *Agnus qui occisus est ab ori-* Is. 53. 7.
gine mundi: Et alibi: *Sicut Agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum.* Joan. 1. 29. & 36.
Et cùm Joannes dixisset: *Ecce Agnus Dei,* addidit: *qui tollit peccata mundi.* Per passionem enim ea tulit à nobis & delevit. Ipse ergo in passione fuit agnus, præcipuè secundùm latinam interpretationem. Dicitur enim ab agnoscendo. Tradunt enim qui de naturis rerum agunt, quantacumque fuerit pecorum multitudo, agnum matrem suam solo balatu agnoscere. Attende ergo in Christi crucifixione non minima multitudo circumstabat Crucifixum; alii irridebant, moventes capita sua, & Math. 27. 40.
dicentes: *Vah qui destruis templum Dei!* Alii flebant super innocentem condemnatum. Alii percutiebant pectora sua, mirantes signa quæ videbant. In tanta tamen multitudine matrem agnovit, quam virginem virgini commendavit. Hi, inquam, morantur simul. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus, & peregrini sumus, sicut omnes patres nostri. Omnis etiam velocitas festinanti animo mora videtur. Moramur ergo in via, qui ad patriam suspiramus. Moram enim facere, est alicubi manere supra debitum. Unde mora secum trahit periculum, vel manere extra voluntatem expectantis. Unde: *Domine, ne moreris;* Et alibi: *Si moram fecerit, expecta eum;* Et: *Moram autem faciente sponso.* Morari sibi videbatur qui aiebat: *Cupio dissolvi & esse cum Christo;* Et: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Mora quid sit, & quid sit morari. Phil. 1. 23.

Sequitur de personali collectione Sanctorum in unam solemnitatem. Sanè die hodiernâ trium Sanctorum solemnitas observatur, Apostoli Jacobi, Martyris Christophori, Confessoris Germani Senis, & si specialiter in honorem beati Germani convenimus, arbitror tamen eum nolle sui memoriam fieri, & alios silentio præteriri. Hodie itaque leo, agnus, vitulus requiescunt simul; id est, Apostolus, Martyr, & Confessor. Per leonem Apostolum intelligimus. Sicut enim Apostoli à Christo monte, montes; à fundamento, fundamenta; ita & à Leone de tribu Juda, leones, secundùm illud: *Erunt reliquiæ Jacob in medio populorum quasi leo in jumentis silvarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum;* Et illud: *Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum.* Et ipsi primos impetus mundi sustinuerunt. Isti sunt[b] septem leunculi in throno Salomonis: *Fecit & Salomon thronum grandem de ebore. Non fuit opus tale in universis Regnis,* in quem Festum Sancti Germani Senis. Michæas 5. 8. Prov. 30. 30. [b] 3 Reg. 10.

[a] Duo hîc amanuensis errores obrepserunt; primus, dum λέων pro βασιλεὺς posuit, ubi Author asserit λέων græcè significare Regem.

[b] Alter, dum septem leunculos, & septem gradus in throno Salomonis posuit, ubi expressus Scripturæ textus sex tantùm notavit.

ſeptem gradibus aſcendebatur, in quorum ſummitatibus altrinſecus ſeptem leunculi excubabant, fabrefacti tanquam graduum cuſtodes. Ad hunc modum inter medium Apoſtolorum tranſeundum eſt, ſi volumus aſcendere de virtute in virtutem ad videndum Deum Deorum in Sion, id eſt, per eorum doctrinam, & imitationem, & Pſ. 103. 10 interventum. Verùm ſcriptum eſt: *Inter medium montium pertranſibunt aquæ.* Verumtamen ratione quâdam ſimilitudinis Apoſtoli ſimilantur leonibus; Leo cùm infirmatur, ſimiam devorat, & convaleſcit. Grandis Apoſtolorum fuit infirmitas, cùm tranſirent ad Gentes, quæ omnigenum Deorum monſtra coli ab eis invenerunt. Peccata proximorum, frixorium juſtorum. Peccata enim proximorum, frixorium eſt, ſcilicet juſtorum. Undè: 2. Cor. 11. 29. *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* Idola verò, vel veriùs ipſi idololatræ ſimiis comparantur. Simia enim, cùm homo non ſit, tamen imagini plurimorum hominum alludit. Sic & idola viventium lineamenta rantùm habent, & non ſenſum. Undè: Pſ. 113. 5 *Os habent & non loquuntur; oculos habent & non vident. Similes ſiunt eis qui colunt ea.* Mutum enim eſt quod laudes Dei non ſonat. Sunt ergo quaſi ſimiæ animantium idola, idololatræ quaſi ſimiæ; idolorum hujuſmodi ſimias incorporaverunt Apoſtoli, & convaluerunt.

Per vitulum Martyr exprimitur. Vitulus enim principalis fuit hoſtia in lege, quam ſcilicet Sacerdos & Princeps Synagogæ pro declaratione peccati ſui offerebant. Sanè quiſque fidelis offert ſe hoſtiam vivam, ſanctam, Deo placentem. Glorioſior verò eſt hoſtia, quæ per calicem paſſionis conſummatur. Pſ. 50. 21. De quibus ſcriptum eſt: *Et imponent ſuper altare tuum vitulos.* Eſt & alia ratio ſimilitudinis vituli ad Martyrem. Vitulus non tantùm utilis eſt in ruricolando dum vivit, ſed & mortuus valet, quia caro ejus eſibilis eſt, corium verò, cùm ad multa ſit utile, tria hæc ſufficere poſſunt. Ex eo fiunt calceamenta, & utres quibus feruntur liquores per arida & inaquoſa, ad refocillandas animas ſitientium. Fiunt & quædam vaſa aquaria apud Æthiopes, quæ cùm impleverint aquâ, deſcendunt in cavernas draconum in ipſis viſceribus terræ latentium, & percutientes * hydraulia cum virgis corallinis, terribilem ſonum efficiunt, quo excitati, dracones aſcendunt, & per aëra ducunt in Ægyptum, ut eorum carnes edant. Turpe eſt enim eis nuptias Regum celebrari ſine carnibus draconis. Sanè de utilitate Martyrum dum viverent, in legendis eorum actibus, ſatis exaratum eſt. Cùm verò paterentur, carnes ſuas quaſi ad edendum, tradiderunt præſentibus, cùm exemplum patiendi pro Chriſto eis præſentabant. Poſteris autem quaſi convivium utile reliquerunt, memoriam ſcilicet ſui & reliquias patrocinantes. Exemplis quidem eorum calceati, ſuper ſerpentes & ſcorpiones illæſi calcamus; ſitientibus exemplum vitæ ſalutaris ex eis propinamus; meritis & precibus eorum, dæmones de obſeſſis corporibus, ut dracones ex abditis, evocamus.

* Hydraulica.

Per agnum Confeſſorem intelligimus, ſecundum græcam interpretationem; *ἁγνὸς* enim græcè ſonat * *pium.* Confeſſores verò ſunt viri Dei, qui aſſiſtunt Dominatori univerſæ terræ. Qui primò miſerentes ſui, & nobiſcum fecerunt miſericordiam verbo & exemplo. Qui placentes Deo, in tempore iracundiæ facti ſunt reconciliatio. Eſt & aliud cur agno Confeſſor ſimilatur. In lege, jugè fiebat ſacrificium de agno, Num. 28. nec poterat fieri de alio animali, cùm aliæ oblationes poterant immutari, ſecundùm quod manus offerentis poterat invenire. Illud autem ſacrificium Confeſſionem Eccleſiæ figuravit. Sed eſt confeſſio peccati, ſecundùm quam dicitur confitens. Eſt & laudis, ſecundùm quam Confeſſor dicitur. Hanc verò jugiter obtulerunt Confeſſores in via & patria, tanquam manè & veſperè Deo confitentes. Hi tres hodie ſimul requieſcunt, id eſt requiei ſuæ memoriam nobis reliquerunt. *Cùm enim hodie ab opere ſervili ſabbatizamus*, requiem eorum repræſentamus interminabilem. Pulchrè verò dictum eſt: Requieſcent. Sancti enim quieſcunt, requieſcunt, conquieſcunt. Primò quieſcunt in ſexta ætate, quæ eſt in carne viventium; ſecundò, requieſcunt, quaſi iterùm quieſcunt in ſeptima dormientium; tertiò, conquieſcunt in octava reſurgentium. Sancti enim in tribulationibus ſpe gaudentes, inter preſſuras ſabbatum pectoris habent, & in ipſis quieſcunt operibus, gaudentes quod digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati; ſed cùm de carceribus corporum evolant, ab operibus requieſcunt, juxta illud: Apoc 14. 13. *Amodo jam dicit ſpiritus ut requieſcant à laboribus ſuis.* Cùm verò mortale hoc induet immortalitatem, in utroque ſabbatiſmo conquieſcunt, induti diploide glorificationis.

* ſive caſtum.

Feſtum Sancti Germani olim erat ex præcepto feriatum.

Sequitur de tertia collectione Clauſtralium in unam cohabitationem. In Cœnobiis leo, vitulus & agnus habitant ſimul; Pſ. 132. 1. Undè: *Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum;* videlicet Paſtor, quem hebraicè Abbatem, latinè Patrem dicunt; Diſpenſator, qui Apothicarius dici poteſt, qui tantùm particularia bona fratrum colligit & reponit, ut dividat eis neceſſaria in tempore opportuno conventus; qui in his quæ ad Deum ſunt invigilans, meditationi, lectioni, & orationi vacat. Per leonem Paſtor intelligitur, ſecundùm illud: Nobilis ira leonis; Abbatis enim

quasi proprium est parcere subjectis, & debellare superbos. Per vitulum Dispensator similatur, cujus labore, cibaria Conventui comparantur. Est & aliud, si dissimulare nolumus, cur vitulo Dispensator similatur. Cùm enim vitulus granum & paleam labore suo conferat, solâ contentus est paleâ, [Boni Dispensatoris officium,] granum Domino suo relinquens. Ita in hunc modum bonus est Dispensator, qui modica & vilia sibi apponens, meliora quæque Conventui subministrat, secundùm illud Gregorii: Optimus Dispensator [& mali defectus.] est qui nihil sibi reservat. Si verò, quod absit, ex sibi creditis peculium sibi compilare voluerit, non sine grandi peccato hoc facere potest, & de vitulo factus est hericius, qui, si invenerit poma in terram prostrata, involvit se super ea, & beneficio aculeorum onustus, regreditur in speluncam. Spinæ hominis sunt peccata, secun- [Gen. 3. 18.] dùm illud: Terra tua *spinas & tribulos germinabit tibi.* Non ergo sine hujusmodi spinis Dispensator bona fratrum inspeluncare potest, ut verè de eo dici possit: Attendite à falsis Ministris, qui veniunt ad vos in [* f. ovium.] vestimentis * vitulorum, intrinsecùs verò sunt hericii rapaces. Per ovem non incongruè Conventus signatur, qui contempto mundo, quasi lanâ depositâ, nudus grex tonsarum, nudum sequitur Christum.

Præterea quatuor sunt ovium genera. Infirmæ, fœtæ, validæ, vagæ. Attende similia in Conventu, in quo sunt incipientes, proficientes, pervenientes, errantes. Primi indigent eruditione; secundi exhortatione; tertii congratulatione; quarti revocatione, ut incipientes proficiant, proficientes perveniant, pervenientes perseverent, errantes redeant. Indè est quod in Claustris Conventuum quatuor loca quasi [Ingeniosa locorum Monasterii partitio, & moralis applicatio.] propriis deputantur officiis. In latere Claustri Occidentali est subjectio scolaris; In eo quod contingit Ecclesiam, lectio moralis; In ipsa Ecclesia, meditatio spiritualis; Ad Orientem in Capitulo, correctio materialis. Per subjectionem comparatur humilitas; per lectionem tenetur veritas; per meditationem gustatur Dei suavitas; per correctionem reparatur integritas. Hinc satis elucet quomodo loca hæc quatuor distinctionibus fratrum respondeant. Habitant itaque fideles simul, modò in Ecclesiis, Claustrales in Cœnobiis, & puer parvulus minat eos; ille scilicet de quo scrip- [Is. 9. 6.] tum est: *Puer natus est nobis*, qui à puritate puer dici potest, vel ab officio obedientiæ. [Christus quovis humili humilior fuit.] Undè Pater de eo inquit: *Ecce Puer meus electus.* Parvulus verò dicitur ob humilitatem, quia quovis humili humilior fuit Christus. Erit autem nunc puer parvulus; veniet Judex maximus, tanquam potens crapulatus à vino, nemini parcens. Veniet autem ut separet simul modò habitantes, quia *tunc erunt duo in agro, unus assumetur,* [Lu. 17. 34.] *alter relinquetur, &c.* Tunc veniet plenus dierum, cujus capilli similes albæ lanæ, *& pedes similes aurichalco*, & tenebit venti- [Apoc. 1. 18.] labrum in manu sua, & separabit grana à paleis, pisces grandes à minimis, oves ab hœdis. In qua ventilatione statuat nos cum ovibus à dextris Jesus Christus, Dominus noster, Judex noster, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem.

IN FESTO SANCTI JACOBI APOSTOLI, SANCTI CHRISTOPHORI MARTYRIS, ET SANCTI GERMANI SENIS EPISCOPI PARISIENSIS. LXIV.

SERMO SECUNDUS. [E ms. Andegav.]

Fili, [a] sedisti ad mensam divitis, vide quæ tibi apponuntur, & scito debere te præparare similia. [Prov. 23. 1.]

In hac verborum superficie manifestè ostenditur quod pater ad filium loquitur. Sunt duo patres, scilicet, carnalis & spiritualis. Sicut enim à carnali patre per carnalem generationem sunt filii * contracti, [* f. procreati.] sic per Spiritum Sanctum Baptismi regeneratione filii sunt innovati. Quis pater ergo hic loquitur? Carnalis, an spiritualis? Certè non sic alloquitur filium pater carnalis; immo diceret: Fili, si sederis ad mensam divitis, vide ut supponas pulvinaria cubito suo; adulare ei; ride cùm ridebit; lauda eum cùm malefecerit, ut tibi recompenset. Talis ergo pater hic non loquitur, sed pater spiritualis, quod ex sequentibus potuit perpendi. Sed habet pa- [Vitæ activæ & contemplativæ descriptio.] ter iste (Christum loquor) duos filios, unum minorem, alterum majorem. Minor est activus; Major est contemplativus. Minor est vagus, discurrens huc illuc; In partes est divisus; partim cogitat quæ Dei sunt; partim quæ sunt mundi. Nunc providet liberis, nunc fratri, nunc uxori. Ecce divisus est iste & vagus. Sed alius est stationarius; hic soli divinæ contemplationi est deditus; hic figit pedem; hic non movetur. Primus ergo turbatur & satagit; Major pascitur & quiescit. Minor est Martha, quæ turbatur & satagit circa plurima. Major est Maria, quæ sedens ad pedes Domini, pascitur lectione divinâ, & quiescit in contemplatione suprema. Ad

[a] Vulg. *Quando sederis ut comedas cum Principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam.* Prov. 23. 1.

Ps. 127. 2. minorem dicitur : *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.*
Ps. 54. 7. sed Major audet dicere : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? Et volabo & requiescam.*
Ps. 72. 24. Item primus dicit : *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.* Sed
Habac. 3. 19. major dicit : *Posuisti pedes meos tanquam*
Ps. 17. 34. *cervorum, & super excelsa statues me.* Quamvis autem uterque sit filius patris, contemplativus tamen filius hic loquitur. Vobis ergo loquor, Fratres; Non enim estis per particulas divisi, sed solà contemplatione contenti. Dicit ergo, *Fili, sedisti ad mensam divitis, &c.* Revera vos sedetis ad mensam divitis, quia in obedientia estis;
a *Fratres, non* [a] *immeritò Prælati nostri Abbates dicuntur à beato Benedicto, quod interpretatur Patres;* unde clamamus, Abba, Pater. Patres utique nostri sunt; provident enim nobis non solum in administratione temporalium, sed quotidie generant nos per doctrinam spiritualium, & per instructionem moralium. Audito ergo nomine Abbatis, statim nominis filii recordari deberis, ut ejus filii sitis, id est, verè obedientes. Rectè ergo quia filii estis vobis pater loquitur. Sed quid per mensam hic significetur sancti Doctores nobis exponunt, quorum expositionem mutare non possumus. Mensa ergo ista est Eucharistia nobis in mensa altaris proposita, id est, corpus & sanguis Dominicus, qui in cruce pro nobis effusus est. Vos ergo ad hanc mensam sedere debetis, id est, parati esse debetis suscipere dignè quod in mensa altaris vobis proponitur, & debetis ei similia præparare, ut sicut suum sanguinem pro vobis effudit, sic & vos pro nomine ejus
b parati sitis [vestrum] effundere, [[b] etsi tantummodo non sit locus Deo gratias effundendi, tamen sitis corde & animo parati hanc habere.] Quàm durus est hic sermo! Revera durus. Quis enim vestrûm adeo perfectus, quod si venerit spiculator gladio evaginato super cervicem, & dicat, non dico negandum [Deum] (quod inauditum est) sed : Pecca criminaliter, (quod certè idem est) vel : Ingredere ad hanc mulierem; vel : Profer mendacium. Quis, inquam, est qui respondeat ei, & dicat : Percute, spiculator; numquam faciam membrum Christi, membrum meretricis, quia qui adhæret meretrici unum corpus efficitur cum ea; Numquam polluam os meum proferendo mendacium. Quis, inquam, hoc dicat? Nullus; Ergo nullus ei præparat similia. Nullus ergo videtur sedere ad mensam divitis, cùm nullus videatur esse paratus subire martyrium pro nomine Christi. Quid ergo dicemus ad hæc? Nolite, Fratres timere. Priùs enim pater vester vobis fecit remedium. Cùm enim ob multiplices causas sanguis & aqua de ejus latere dicantur exivisse, hæc tamen una fuit causa, ut qui non poterant pro nomine ejus pati, & sanguinem fundere, saltem haberent aquam, quam significavit aqua exiens cum sanguine de ejus latere, quæ possit martyrio æquivalere. Sed aquæ tria sunt genera; Aqua lacrymarum, aqua sudoris, aqua fontis. Prima est contritionis; secunda, mortificationis, vel laboris; tertia, refectionis. De prima dicitur : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et alibi : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* De secunda dicitur : *In sudore vultûs tui vesceris pane tuo.* De tertia dicitur : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Aquam verò lacrymarum habere potestis, quæ, si venerit de contritione, valet martyrium, quod non potestis subire. Hoc etiam possumus perpendere ex verbis quæ dicit Dominus in Evangelio. Cùm enim mater filiorum Zebedæi Dominum rogaret, ut filiorum suorum unus ad dexteram, alter ad sinistram sederet, dixit ei Dominus : *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Qui responderunt : Possumus; Et ait : Calicem quidem meum bibetis. Et de Jacobo quidem verum est, qui ab Herode interfectus est; Joannes verò in quiete vitam finivit. Quid est ergo quod dictum est eis à Domino : Calicem quidem meum bibetis, nisi quod aqua lacrymarum & voluntas Joannis æquipollet, sive reputatur pro martyrio? Hinc etiam est quod, cùm Dominus etiam unum iota in Ecclesia fieri non sinat sine ratione, quod cùm festivitas Jacobi & Christophori celebretur, non immeritò & festivitas Confessoris, scilicet, beati Germani celebretur, ut quasi diceretur ei à Jacobo : Ne timeas, Germane, quamvis enim sanguis tuus non sit martyrio effusus, tamen aliquam voluntatem habuisti, per quam æquipolles martyrio, quod inde patet quod tuam festitivitatem cum nostra voluit celebrari. Ergo, Fratres, etsi quidem martyrium subire non potestis, saltem aquam lacrymarum habere potestis, ut sic ad mensam divitis sedeatis, & per aquam contritionis ei similia præparetis; id est, sicut aquam [è latere] pro vobis effudit, sic & vos pro eo aquam lacrymarum habeatis. Sed tamen, Fra-

Marginal notes: Ad martyrium saltem animo omnes, sed præsertim Monachi parati esse debent. — Cur è latere Christi exierit Sanguis & aqua. — Aquarum tria sunt genera. — Ps. 6. 7. — Ps. 41. 4. — Gen. 3. 19. — Is. 12. 3. — Lacrymarum effusio Martyrio æquivalet. — Math. 20. 22. — Festivitas Sancti Germani Paris. qui Martyr voluntate fuit.

[a] Nonnisi ut verus Monachus hic loquitur Hildebertus, sicut & in seqq. at præcipuè sub finem.

[b] Locus omninò intricatus, qui sic posset restitui; *Et si autem non sit locus illius effundendi, sitis tamen corde & animo ad illum pro Deo fundendum parati. Quàm durus, &c.*

ttes, quamvis locus iste sic exponatur, sine hujus expositionis præjudicio, non derogantes Sanctorum auctoritatibus, aliter præsumimus exponere, nec tamen mutabitur quin sit sermo patris ad filium. Sed quæ sequuntur aliter exponemus. Quantùm ergo ex sacris locis sacræ scripturæ

Quinque mensarum species in Scriptura.

possumus perpendere, mensa quinque modis accipitur. Est itaque prima mensa, pauperis; secunda, orbis; tertia, dæmonis; quarta, divitis; quinta, patris. Item: prima est necessitatis; secunda, vanitatis; tertia, iniquitatis; quarta, veritatis; quinta, consummationis. Videte eorum differentias. Primam ponit natura; secundam, avaritia; tertiam perfidia; quartam, gratia; quintam, vita. Item, prima refocillat; secunda irritat; tertia suffocat; quarta satiat, quinta consummat. Item, ad primam sedent pecudes; ad secundam, serpentes; ad tertiam, canes; ad quartam, volucres, ad quintam hæredes. De prima

Marci 7. 28.

habes in Evangelio: Nonne *catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum?* De secunda in [a] Isaia: *Mensa Babylonis, calix autem est in illa.* De tertia ha-

1. Cor. 10. 21.

bes in Apostolo: *Non potestis participare mensæ dæmoniorum.* De quarta habes hic: *Fili, sedisti ad mensam divitis.* De quinta

Luc. 22.39.

in Evangelio: *Cùm sederitis ad mensam Patris.* Pauperes, quorum est mensa prima, genus est humanum, quia pauper & inops, quia sibi non sufficit, & alieno indiget auxilio. In illa tria fercula ponuntur; panis, sal, & aqua, vel panis, pulmentum, & potus. Nomine enim salis, pulmentum intelligimus, nomine aquæ potum. Quod autem nomine salis, pulmentum intelligatur, habes in Esdra, ubi legitur quod cùm Principes Israelitarum reædificarent muros civitatis Jerusalem, nunciatum est à vicinis Artaxerxi Regi Persarum & Medorum, quod ita filii Israël reædificarent muros, à quibus subjungitur: [b] *Putas tu*

1. Esdr. 4. 14.

quod immemores simus salis quod comedimus in aula tua? Ecce quod nomine salis accipitur pulmentum. Quod per aquam potus,

Gen.21.14

habes ubi Abraham Agar vas aquæ impo-

Deut. 2. 6.

suit. Et Moyses: *Cùm transiremus desertum, emimus aquam in auro & argento.* Hæc ergo tria ad refocillandum, quia naturalia sunt, & bene hæc tria primæ mensæ congruunt; Mensa enim à mensura dici-

Dædalus inventor mensæ.

tur. Dædalus enim adinventor mensæ & sellæ fuit. Mensam enim fecit tripodem ad mensuram. Vidit enim inter homines quosdam infirmos, quosdam sanos; Et qui infirmi erant, non poterant convivari cum aliis, & propter hoc fecit mensam tripodem ad mensuram hominis unius, ut qui more aliorum non poterat convivari, sic refocillaretur. Sic priùs extensa est in superfluitatem, quæ tantùm facta fuit ad necessitatem, & pluribus quàm tribus pedibus sustentatur. Et certè modò quibusdam non sufficiunt tria fercula prædicta;

Luxûs in mensa delectatio.

Modò enim rogatur pistor ut omnem industriam & attentionem ponat ad faciendum panem inauditum; Pisces maris, volatilia cœli non sufficiunt cum bestiis terræ. Vinum diversis speciebus confusum, pristinum mutat colorem. Ubi talia ponuntur, potiùs est immensa, quàm mensa; superfluitatis, quàm necessitatis; gulæ, quam naturæ. Ad primam, ut dictum est, sederunt pecudes, homines scilicet in sensualitate pecudibus similes, secundùm carnem sicut pecudes insatiabiles, non * secundùm spiritum, cujus cibus est divina contemplatio. Sed hanc mensam vos attenuatis; minùs enim accipitis quàm ibi positum sit, ut pauperibus erogetur. In secunda, quæ est vanitatis & orbis, quinque apponuntur, quæ semper suadent vana, ad quam sedent serpentes. Illa enim Boëtius enumerat in libro de Consolatione. Ea enim sunt favor humanus, opes, dignitates, gloria, potentia. Sed hæc irritant, non satiant, sed potiùs famem provocant; quod ex simili posito patebit. Sint enim quinque homines, & ponatur unus supra pinnaculum, & habeat in manu flabellum, & ut refocilletur auram trahat, quid de isto dices? Certè plus esurit quàm priùs. Talis ergo est deridendus. Item ponatur alter in arena, & ut famem restinguat, arenam masticet & evomat; & iste potiùs famem irritat, quàm reficiat. Ponatur tertius in ardentem fornacem, & scintillas transglutire cupiat, & iste animo inardescit. Quartus lambat gemmas, putans humorem attrahere; nec famem expellet: potiùs obest, quàm prosit. Lambat quintus singula membra, non ideo * coarctatur. Per auram ergo humanum intelligit favorem; per arenam, cupiditatem opum; per scintillas potestatum * optionem, ad quam ardent qui deprimunt alios; per gemmas, gloriam divitiarum; per membra, voluptatem luxuriæ & vitiorum. Videte ergo si hæc satiant; immo * irritant. Ad hæc sedent serpentes, id est, qui serpunt, qui captant ut ad gradum altiorem ascendant, divitiis abundent, & hujusmodi. In tertia apponuntur tria, quæ est dæmonis, & suffocat, ut senecia, fili-

* f. Non ita qui secundùm spiritum ambulant, quibus cibus, &c.

* f. satiatur.

* f. ambitionem.

* supp. fi... on.

[a] Non invenitur in Isaïa, sed in Jeremia, cap. 17. *Calix aureus Babylonis in manu Domini, inebrians omnem terram.*

[b] Sic apud Septuaginta. In Vulgata autem sic habetur: *Nos autem memores salis quod in palatio tuo comedimus.*

quæ, quisquiliæ. Senc est animal immundum; inde seneciæ, quilibet eibi immundi. Nec vos moveat illud quod in prologo in Ezechiel à quibusdam corrigitur dicentibus debere ibi esse sinantias, non senecias; Aliud enim sinantia, aliud senecia est. Sinantia namque est quædam pellicula in ore, quam solent semper Indi manducare. Senecia verò dictus est quilibet eibus immundus, ut idolotitum. Siliquæ verò est quoddam genus leguminum laros habens folliculos, sed intus vacuos. Quisquiliæ verò sunt purgamenta canabi & lini. Seneciæ ergo sunt cibi Gentilium idolotita comedentium. Siliquæ, Judæorum cortici litteræ adhærentium, nihil spiritualis sensûs habentium. Quisquiliæ, hæreticorum, qui veras sententias dimittunt, quæ sunt verum lumen animatum, & quisquilias, id est, pravas sententias ad suum errorem eligunt. Seneciæ ergo sunt, [a] siliquæ sunt superficies litteræ [Judæorum.] Quisquiliæ hæreticorum errores. Ad hanc mensam sedent canes immundi, id est, Gentiles, Judæi, & hæretici, qui suffocantur, qui meritò istorum tendunt in infernum. In quinta, quæ est mensa divitis tria apponuntur; vitulus saginatus, bona terræ, medulla tritiei. Vitulus saginatus est corpus & sanguis Dominicus. Hic est ille vitulus saginatus, quem interfecit pater pro filio redeunte de longinqua regione. Bona terræ sunt lectio. Unde Moyses: *Vetustissima veterum comedetis, & novis supervenientibus, vetera projicietis.* Vetustissima veterum, naturalia & moralia sunt præcepta, quæ servando manducamus. Vetera, id est, legalia projicietis venientibus novis, id est, gratiâ Evangelii. Ecce bona terræ. Medulla tritiei est illa purgatissima farina, quæ in sacrificiis ponebatur. Hæc autem est oratio. Hæc autem tria apponit Dominus nobis contra alia tria; contra carnem, contra mundum, contra diabolum. Contra carnis incentiva dat Dominus vitulum saginatum, id est, corpus & sanguinem Domini. Debemus igitur esse parati suscipere divinum corpus in quolibet [tempore.] Si Sacerdores estis, ita carnem vestram domare debetis, ut nihil impediat quin semper & in omni tempore possitis dignè suscipere. Similiter & aliis inferioris ordinis. Aliter non sedebitis ad mensam divitis. Deinde apponit lectionem contra mundum. Sæpe enim dicit nobis mundus: Vah! totâ die es in claustro, ubi aër est inclusus: bonum esset tibi ut foràs exires, & ires ad aliquam obedientiam, ubi haberes aërem * secretum, & hujusmodi. Responde, Frater, Vade retro, Sathana, non exeam, melius est enim in claustro legere, quàm foràs exire. Contra dæmonem appone rationem. Multoties enim aggreditur diabolus tentare nos, cùm non potest nos extrahere ab oratione, & præcipuè Prælatum, & alios qui habent curam Fratrum. Cùm enim videt eos diabolus orare, suggillat eos: Quid facis hîc, & quare oras? Quid manducabunt hodie Fratres? Surge, vade, tu Prælate, & tu * Cancellare; tibi commissum est, compara quod manducent. Non. Vade retro, Sathana. Est tempus orandi, est tempus administrandi. Similiter aggreditur simplicem claustralem. Cùm enim videt eum prolixè orantem, suggerit ei: Quid valet hæc ruminatio psalmorum; totâ die psalmos ruminas. Brevis oratio penetrat cœlos. Nonne debes orare sicut Dominus docuit in illa oratione brevi & compendiosa. Non exibo certè (dices;) quia tu mihi semper insidiaris, & me tentas; & ideo quia non desistis à tentatione, non cessabo ab oratione. Ad hanc mensam divitis sedent volucres, id est, sancti homines sperantes se volare ab hac quarta ad quintam. Dives iste Christus, qui simul in unum dives & pauper. Dives, quia Deus; Pauper, quia homo. Vos estis qui ad hanc mensam sedetis, qui * primam attenuatis, carnem propriam domatis, mundo abrenunciatis, cum diabolo pugnatis. In ultima, quæ est Patris, ad quam sedent hæredes, unum tantùm apponitur, non plus, visio Dei. Unde & Marthæ dictum est: *Porro unum est necessarium*, non plus; Et David: *Unam petii à Domino*, non plus. Vos ergo qui nobiscum ad primam mensam communiter estis, & præcipuè ad quartam sedetis expectantes sedere ut hæredes ad quintam, orate ut meritis *beati Germani, cujus Translationem hodie celebramus, mereamini sedere* ut hæredes ad mensam Patris, cujus est regnum & imperium in sæcula sæculorum.

Seneciæ.

Sinantiæ, quid.

Levit. 26. 10.

Ad quotidianam celebrationem quàm necessaria sit Sacerdotibus conscientiæ puritas.

* f. serenum.

Lectiones olim conventualiter in Claustro fiebant.

* Cellerarie.

* f. primam mensam per jejunia vestra.

Festum Translationis Sancti Germani.

IN FESTO NATIVITATIS SANCTI JOANNIS-BAPTISTÆ. LXV.

SERMO UNICUS.

E Lyranoco Victorino.

*UBi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum * natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.* Galat. 4. v. 4.

* Vulg. factum.

Fratres carissimi, magnâ dispensatione voluit Dominus humanum genus redime-

[a] Hic esse videtur sensûs aliquis hiatus, qui sic, attentis prædictis, suppleri posse videtur: *Senecia sunt deliramenta idola colentium. Siliqua, &c.*

re, & quodam mirabili exemplo humilitatis Filium suum ad nostram liberationem mittere providit. Diligenti consilio idonea missio fuit, postquam homines essent convicti [quod] nihil salutis ex se possent habere, neque per naturalem legem, neque per legem scriptam. Permisit enim duo tempora transire, scilicet ante legem, & sub lege. Et in tempore gratiæ ante scriptam legem lex naturalis, & ducatus rationis, quo nequaquam potuit genus humanum salvari, quia pro fragilitate hominum cœpit excœcari, & ad idololatriam converti. Lex verò scripta postea data, ipsa potiùs cœpit nocere, quàm juvare. Nam prohibendo peccata: Non occides; Non mœchaberis, [&c.] magis animos hominum ad ea peccata inflammabat. Ubi verò venit plenitudo temporis, seu adimpletio temporis, quod Deus providerat, misit Filium suum, ut quod neutra lex facere poterat, gratia Christi suppleret, id est, humanum genus liberaret; Et cùm multis temporibus expectatus & prænunciatus esset, tandem venturus, præmissus est Joannes præcursor tanti Imperatoris adventum nuntiaturus. Audite ordinem, audite dispositionem. Filius Dei veniebat contra diabolum & mundum * sibi pugnaturus. Præmisit fortem militem, qui mundum invaderet, & denuntiando adventum ejus, Regis inimicos deterreret, & quoscumque posset * Domino alliceret suo. Fortis Princeps, fortis miles, & per fortem militem uterque prænuntiatus est. Angelus enim Gabriel, qui fortitudo Dei interpretatur, adventum utriusque prænunciavit. Fortes erant, & fortia facere veniebant, & fortitudinem Dei, id est, Gabrielem nuntium habebant. Natus est miles, & multi in nativitate ejus gavisi sunt. Sed ô quantum gaudium futurum erat in nativitate Imperatoris, cùm tantùm præmittebatur in nativitate præcursoris! Audivistis gaudium nascentis, audite gaudium præcurrentis. Venit Joannes in desertum Judææ, prædicans, & dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Ideo in desertum venire dicitur, quia deserti erant à Deo quos hortatur. Dum pœnitentiam agere præcipit, non deterret eos, sed Domino suo allicit; allicit [autem] modum reconciliationis promittendo, cùm dicit: *Appropinquabit enim regnum cœlorum;* ac si diceret: Appropinquabit enim regnum vitæ. Ita quosdam alliciebat. Audite quomodo inimicos deterrebat. Videns Pharisæos, dixit eis: *Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere à ventura ira?* Ecce quomodo Domino suo viam præparabat, alios deterrendo, alios attrahendo. De hoc dictum est per Prophetam. *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* Via est lata, semita stricta. Via significat latiora præcepta scientiæ, ubi consilio vel conjugio, & mundanis rebus licitè utuntur sæculares; Semita designat strictiorem viam, ut est Monachorum & Eremitarum; utramque jubet parari Domino, & viam & semitam, quia & per activam & per contemplativam itur ad Dominum. Jam hortatur prædicatione homines, & prædicationem suam decorabat operibus bonis & vitâ. Ecce qualia opera habebat: *Vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos.* Zona pellicea erat de pelle animalis mortui. *Esca autem erant ei locustæ & mel silvestre;* Asperis vestibus induebatur, quia asperis carnem domabat, & asperis correctionibus impios * refragabat. Lumbos cingebat, quia luxuriam, quæ in lumbis morabatur, castitatis continentiâ confringebat. Locustæ sunt muta animalia per agros silentia, quorum alacer volatus, & cito deciduus. Mel comedebat, quia prædicatio auditoribus sapuit dulciter; Locustas edebat, quia dum prædicabat, Christus putabatur esse. Quærebant enim: *Es ne tu Christus?* Ecce volando exaltabatur sicut locusta; Sed respondens: *Non sum ego Christus,* ab illa exaltatione cito decidebat sicut locusta, quæ volando cito decidit. Itaque in tanto prædicatore exemplum vitæ nostræ possumus reperire. Cùm asperis induitur, ad domandam carnem laboribus informat. Cùm lumbos zonâ cingit, ad castitatem invitat. Cùm se Christum non recognoscit, & inferiorem se prædicat, dicens: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus,* humiliare nos insinuat. Cùm aliis prædicando laborat, ad salutem fratrum acquirendam nos invitat. Cùm fugit in desertum, hinc nos exuere mundum invitat. Et quis est perfectior Joanne, testante Domino, qui ait: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptistâ.* Christus enim natus mulieris non est, sed virginis. Et ideo non asseritur Christus minor vel par fuisse, sed major. Unde dicitur in Evangelio: *Qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.* Christus enim fuit in præsenti Ecclesia, quæ est regnum cœlorum, quia in eo regnat Deus per humilitatem, quia ipse venerat, non ministrari, sed ministrare. Major verò fuit Joanne potentiâ, & virtutis Dei dignitate. Gaudeamus igitur in nativitate tanti præcursoris, ut dictum est; Et multi in nativitate ejus gaudebunt, ut Joannes, qui *gratia Dei* interpretatur, gratiam Dei suis meritis nobis conferat, morbos repellat, tempestates dimoveat, & fructuum co-

Neque lex naturalis, neque lex scripta potuit homines salvare.

Sola Christi gratia potuit salvare.

* f. in se pugnaturum.

* f. dominio.

Fortis Princeps Christus, fortis miles Joannes à forti Gabriele debuit nuntiari.

Luc. 1. 11.

Math. 3. 2.

Ibid. v. 7.

Is. 40. 3.

Via lata sæcularium est, stricta semita Monachorum; utraque ducit ad Deum.

Math. 3. 4.

* f. insectabatur.

Ioan. 1. 20.

Marci 1. 7.

Math. 11. 11.

Ibid.

piam tribuat, auxiliante Domino Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat.

LXVI. IN FESTO SS. PETRI ET PAULI.

a ms. Andegav.

a SERMO PRIMUS.

Zacharia cap. 4. per totum.

Vidi & ecce candelabrum totum aureum, & duæ olivæ erant super illud; una à dextris, & altera à sinistris; Et dixit mihi Angelus qui loquebatur ad me: Scis quid sunt hæc? Et dixi: Nescio. Et ait: Hi sunt duo filii olei, assistentes Dominatori universæ terræ.

Zacharias Propheta hanc visionem vidit, cujus partem exposuit Angelus. Dominum vidit. Magnus ergo fuit qui vidit, major qui ostendit, maximus quem vidit. Scilicet Christus homo: Quod ergo Angelus exposuit, ne exponas. In parabolis enim quas Dominus exposuit, in jussionibus Angelus explanavit. Nullus sanctorum Patrum aliter ausus est exponere, neque addere, immutare, vel minuere. Quod autem relinquitur intactum, prælatis est ad exponendum reservatum. Dixit ergo Angelus. Candelabrum totum aureum est Dominator universæ terræ. Duæ olivæ sunt duo viri, vel filii olei, assistentes ei, Petrus scilicet, & Paulus. Dominator siquidem universæ terræ Christus est. Postquam enim surrexit, discipulis apparens, ait: *Nolite timere, ego vici mundum. Tradita est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* Quod meritò candelabrum dicitur. Candelabrum enim duo in se habet; materiam, & formam; aurum scilicet, & figuram sibi impressam. Sic & Christo in duabus naturis. Per aurum humana divinitas significatur. Per formam, humana natura designatur, sub qua latuit divinitas. Calceata enim venit ad nos divinitas, & habitu inventus ut homo. Hoc candelabrum totum aureum est. Aurum tria significat divinitatem, sapientiam, & charitatem. Si per aurum divinitas intelligatur, totum aureum est. Plenitudo enim divinitatis in eo habitavit corporaliter. Si etiam per aurum sapientiam intelligas, totum aureum est. Ipse siquidem plenus est sapientiâ, super quem scilicet requievit Spiritus sapientiæ & intellectûs. Ipse nimirum est sapientia Patris. Demum si per aurum sapientiam significes, & sic totus aureus est, quia plenus fuit charitate. Solâ enim charitate, de secreto Deitatis, de sinu Patris egressus, in mundum venit, & humanum genus redemit. Huic Dominatori dixit Angelus, duos filios olei assistere, cujus rei quia causam non docuit Angelus, moveri possumus cur hos ei dixit assistere, & silentio præteriit decies centena millia ei assistentia. Hoc est discutiendum & priùs, quia & ab Angelo hoc fuit intactum. Filii olei, vel viri misericordiæ dicti sunt Petrus & Paulus, ad notandum plenitudinem, id est, plenitudinem misericordiæ, sicut solemus dicere: alabastrum unguenti, lagenas vini, cadum olei. Ad quod intelligendum, sciendum est quod in generalitate hoc nomen oleum designat unitatem gratiarum, ut ibi: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* *Inveni*, dicit Pater, *David servum meum*, id est Christum, usque ad mortem obedientem, *oleo*, id est Spiritu Sancto subdit, *meo*, id est à me procedente, *unxi eum*; super ipsum namque requievit Spiritus Sanctus. Plenitudinem quippe donorum in se habuit. In specialitate verò hoc nomen *oleum*, quantùm ex Sacris Scripturis colligi potest, sex designat gratias; duas secundum sui naturam, & quatuor secundùm efficientiam & usum. Naturaliter oleum lævitatem habet, & pinguedinem. Per lævitatem, misericordiam intelligimus; per pinguedinem, charitas significatur. Quod autem per oleum misericordia intelligatur, habetur in illa parabola stabularii, qui vulneraro vinum & oleum apposuit. Stabularius, id est Christus, humanum genus vulneratum sanavit *, id est misericordiâ, & vino, id est veritate. Veritas enim de terra orta est, id est Christus de Virgine Maria, & misericordia, & veritas obviaverunt sibi. Quod verò per pinguedinem charitas significetur, habetur ibi: *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum.* Et præcipitur: *Omnis adeps Domini erit.* Tria sunt genera adipis. Est adeps intestinorum, jecoris & renum; secundum duplicem charitatem, est charitas ad Deum, est charitas ad nos ipsos, est

Quod in scriptura per scripturam non est expositum, Prælatis exponendum reservatur.

Joan. 16.33.

Christus solâ charitate ductus, venit in mundum.

Ps. 44. 8.

Ps. 88. 21.

Per oleum sex gratiæ designantur; duæ secundùm naturam; quatuor secundùm efficientiam.

Luc. 10. 34.

* supp. oleo.

Ps. 88. 21.

Levit. 3. 16.

a Hic Sermo ex illis videtur esse, in quibus materia potiùs Sermonis continetur, quàm ipse Sermo, prout ab Authore prolatus est; licet enim fortè Hildebertus ipse non aliter illum scripserit, fieri potuit, ut cùm, sive naturâ, sive arte, disertissimus esset, paratam priùs à se concionis materiam, ex tempore exactiùs enarrandam reservaret. Cæterùm ad Benedictinos Monachos ab ipsomet Monacho Benedictino habitum, ex Sermonis ipsius fine, nemo est qui non concludat, idque, ut probabile videtur, Cluniaci, cujus celeberrimum Monasterium & stupendâ arte Basilica, sub invocatione & patrocinio Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, ab initio dicata fuerant. Indè Cluniacenses quos alloquitur, gloriari asserit, à quibus nimirùm sacri sui Ordinis *Seminarium*, & ortum asserit accepisse, sicut & progressum, qui tantus ab exordio ipso fuit, ut sub quinque primis Abbatibus, per universas penè Europæ Provincias, hic arbor vitæ suos palmites extenderit, sub quibus innumeri propè Monachi primævam Benedictinæ Regulæ observantiam aut hauserunt, aut collapsam reparaverunt.

charitas

Charitas ad proximum. Omnis ergo adeps
Domini tantùm est, quia nulla eleemosy-
na, nulla operatio fructuosa est sine cha-
ritate. Videndum est quare dicantur hi
viri pleni misericordiæ. An non ideo hoc
dictum est quia misericorditer actum est
cum eis? Hoc quidem verum est. Aposto-
1. Tim. 1. 13. lus enim ait: *Blasphemus fui & persecutor,*
SS. Petrus & Paulus duobus modis fuit filii misericordiæ. *nunc autem misericordiam consecutus sum.* Si-
militer & cum Petro misericorditer actum
est, qui licèt fidem negaverit, tamen ve-
niam meruit. Maximè tamen misericor-
diæ viri dicti sunt, quia misericorditer
egerunt nobiscum, instruendo, prædican-
do, ad fidem nos trahendo. Inquiramus
ergo si pleni fuerint charitate. Produca-
mus Apostolum; Ætatem habet, pro se
Rom. 8. 35. loquatur. Ipse de se dicit, quia *neque mors,*
neque vita separabunt me à charitate Christi.
Sed quia sæpe particularia proferebat, quæ
Math. 26. 35. minùs utilia, sicut: *Domine, si oportue-*
rit me mori tecum, non te negabo; audiamus
Christum ei testimonium perhibentem:
Ioan. 21. 15. 16. *Simon, diligis me plus his?* Secundùm ef-
* f. officia. Quatuor utilitates olei. fectum quatuor * genera designantur in
oleo. Oleum enim valet nautis, cum in
abysso aliquid perscrutari volunt; Valet
& ad cibos condiendos; Utile est ad lucer-
nam, & ad medicinam. Primum est in
aquis, secundum in lagena, tertium in lu-
cerna, quartum in medicina. Primum ef-
funditur, secundum reservatur, tertium
accenditur, quartum conficitur. Primum
exilit, secundum reficit, tertium illumi-
nat, quartum medelam præstat. Primum
est confessionis, secundum prædicationis,
tertium virtutis, quartum intercessionis.
Eccle. 9. 8. De oleo confessionis dicit Salomon: *Non*
deficiat oleum de capite tuo, id est, non ab-
sit confessio cordi tuo. Si bonus es, confi-
tere laudes; Si malus es, confitere pecca-
ta. Et hoc oleum contrarium est oleo adu-
Ps. 140. 5. lationis, de quo dicitur: *Oleum peccatoris*
non impinguet caput meum. De oleo prædica-
Cant. 1. 2. tionis dicitur in Canticis: *Oleum effusum*
nomen tuum. In omnem terram exivit so-
nus eorum. De oleo virtutis, id est, ope-
rationis miraculorum, legitur in veteri te-
Levit. 8. 24. stamento: *Oleo enim ungebantur manus Sa-*
cerdotis in dextro pollice, simul cum sanguine
arietis consecrationis. In manibus autem in-
telliguntur operationes miraculorum. De
oleo intercessionis dicitur in Evangelio:
Math 25. 8. *Date nobis de oleo vestro, quia lampades no-*
stræ extinguuntur, id est, intercedite pro
nobis. Videamus si Petrus & Paulus ha-
buerint oleum confessionis. Audiamus ita-
que Apostolum confitentem quando Do-
minus apparuit ei in via, & dicentem:
Act. 9. 6. *Domine, quid me vis facere?* Ecce qui priùs
notaverat Christum blasphemiis, & qui
persecutus fuerat ipsum, jam vocat ipsum,
Dominum; promittit se non amodo se-
cundùm propriam voluntatem vivere, di-
cens: *Domine, quid me vis facere?* Audi &
Petrum confitentem & dicentem: *Ecce nos* Math. 19. 27.
reliquimus omnia, & secuti sumus te. Non
est cursim prætereundum de confessione
Petri & Pauli & Ecclesiæ. Si Petrus fer-
vore dilectionis minùs circonspectæ, soli-
tus fuit dicere: *Ecce nos reliquimus omnia;*
quæ sunt hæc omnia quæ dicit se reliquis-
se? Legitur quod *charitas omnia credit.* Sine 1. Cor 13. 7.
his quæ creduntur non potest esse salus;
hæc non reliquit. Legitur & de aliis: *In* 2. Cor. 6. 4.
omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei mi-
nistros. Numquid illa reliquit? Sunt &
omnia de quibus dicitur: *Primùm quærite* Math. 6 33.
regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia
adjicientur vobis. Sed sine his non potest
vita humana subsistere. Sed ecce jam in-
veniemus quæ omnia reliquit. Illa scilicet
de quibus dicitur in Ecclesiaste: *Vanitas* Eccle. 1. 2.
vanitatum, & omnia vanitas. Hæc omnia
reliquerat, scilicet, amorem mundi, con-
cupiscentias sæculi. Item cùm Petrus so-
lus loqueretur, quare dixit: *Ecce nos reli-*
quimus omnia? Quoniam duo sunt in ho-
mine; Caro & anima. Aliquando caro
[dicit:] Omnia relinquo, sed non ani-
ma. At è Gregorio: Non est sufficiens hæc
relictio. Dicit ergo: Reliquimus omnia, Ut verè relinquantur omnia, id dicere debet simul homo interior, & homo exterior.
homo interior & exterior, quasi unus eo-
rum loqueretur. Ego exterior simul cum
interiore omnia reliquimus. Quod verò
oleo prædicationis pleni fuerint manife-
stum est. Nonne Paulus dicit: *Transivi à*
Jerusalem in Illyricum mare, prædicando: Et 1. Cor. 15. 10.
verè plus omnibus laboravi. De Petro legi-
tur in Actibus Apostolorum quod ad præ-
dicationem ejus unâ die * *ciciderunt tria* * crediderunt.
millia, & in alia die quinque millia. De oleo Act. 2. 41. & 44.
virtutis, id est, operationis miraculorum
quibus eminuerunt, quid attinet dicere?
Nonne legitur quod ad umbram Petri sa- Act. 5 15.
nabantur infirmi? Non legitur hoc de
Christo. Salvâ reverentiâ Christi majora Mirabiliora fecit Petrus quàm Christus.
fecit Petrus quàm Christus. In Petro ad-
impletum est quod Christus dixit: Et hoc
quod facio facietis, & *majora horum fa-* Ioan. 14. 12.
cietis. De Paulo, ut reliqua quibus fulge-
bat nunc omittamus, ex scripturis certum
habemus, quod quoscumque excommuni-
cabat, diabolus illico eos vexabat. Quod
autem gratia intercessionis specialiter at-
tribuebatur eis, mirum est in oculis no-
stris; cùm & mediator Dei & hominum
sit noster ibi advocatus, & gloriosa Virgo, Qui Sancti Petrus & Paulus graviùs peccaverunt, eò ardentius pro peccatoribus intercedunt.
necnon & beatus Joannes, quo major non
surrexit, ut scriptum est, inter natos mu-
lierum, pro nobis intercedant. Tamen Pe-
trus & Paulus teneriùs pro nobis & arctiùs
supplicant, quia & ipsi gravissimè pecca-
verunt. Nonne Paulus fuit blasphemus,

& persecutor Ecclesiæ manifestus? Petrus quoque factus est coram Domino [noster intercessor,] sed fidem suam negavit. Nullus ergo graviùs peccavit. Quantò fortiùs experti sunt nostros excessus, tantò exactiùs implorant Dominum pro nobis. Sicut legitur Dido Æneæ inter cætera dixisse:

Virg. Æne. *Non ignara mali, miseris succurrere disco.*

Inde est quod specialiter dicuntur hîc ei assistere, licèt multa millia Angelorum & Spirituum sanctorum assistent ei. Christus enim tamquam Imperator, unum habet Judicem, scilicet, Petrum, & alterum Doctorem, scilicet, Paulum. Petro quidem traditæ sunt claves regni cœlorum. Petrus aperit eos, & claudit eos. Sententiam Petri sequitur sententia Christi. Dictum est enim ei: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis*. Non est dictum: Quodcumque ligaverit Christus, [sed: Quodcumque] ligaverit Petrus. Hos igitur habet assessores, hos habemus fidelissimos intercessores. Sed si pro omnibus preces Domino fundunt; tamen pro Claustralibus, pro viris Religiosis, *pro vobis ad quos loquor* propensiùs intercedunt. Vos quidem de Benedicto & aliis gloriamini, à quibus Ordinis vestri suscepistis Religionem. Sed de his maximè potestis & debetis gloriari & confidere, à quibus accepistis Ordinis vestri seminarium & ordinem. Tria enim sunt in Ordine vestro: Ortus, progressus, & finis. Ortus, est mundi contemptus: progressus, obedientia; finis ad Dominum præsentia usque in finem. A Paulo habetis progressum, ubi dicitur: *Domine, quid me vis facere?* A Petro habetis ortum, ubi dicitur: *Ecce nos reliquimus omnia*; Finem, ubi dicitur: *Et secuti sumus te*; scilicet, usque in finem perseverantiam habuimus. Quod ipse præstare dignetur, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(Petrus ut Judex, Paulus ut Doctor, assistunt Imperatori Christo.)
(Math. 16. 19.)
(De Sancto Benedicto, forè ad Cluniacenses, qui sub patronatu Apostolorum fundati sunt.)
(Act. 9. 6.)
(Math. 19. 27.)

LXVII. IN FESTO SS. PETRI ET PAULI.

Ex ms Andegav.

SERMO SECUNDUS.

Num. 10. 2. *Fac tibi duas tubas ductiles argenteas ad convocandum populum.*

Magna est, Domini mei & Fratres, diei hujus solemnitas; Magna est hodierna celebritas, in qua Petri & Pauli passionem recolit Ecclesia. Post Domini nostri solemnitatem & beatæ Virginis jure præfertur aliis hæc solemnitas quam nobis facit Petri Apostolorum Principis in cruce extensio, & Pauli; qui vas electionis est, decollatio. Alii claves regni cœlorum leguntur commisse, qui propter fidei constantiam à Domino audire meruit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et iterùm: *Petre amas me? pasce oves meas*. Alteri post gloriosam Domini Ascensionem, revelata est gloria Domini, quæ ipsum sic totum illustravit, quod eum strenuum Domûs Domini speculatorem ordinavit. Hic idem ait: *Novissimè autem tanquam abortivo visus est & mihi Dominus*. Petro commissum est Evangelium Circumcisionis; Paulo præputium. Petrus factus est prædicator Judæorum; Paulus errantis Gentilitatis pius ad vitam exiuit revocator. Hi sunt fidei nostræ fundamentum, sanctæ Ecclesiæ sustentamentum. Horum eruditionibus in structura firma consistit Ecclesia. Horum sonus tanquam tubæ clangor exivit in omnem terram; Horum doctrinâ fulget Ecclesia ut sole luna. Fides crevit Petro Doctore. Judæa etiam in parte Christum cognovit; Paulo docente, Gentilitas à squallore infidelitatis in lucem veritatis prodiit. Undè idem ait: *Qui operatus est Petro in Apostolatum, operatus est & mihi inter gentes*. Benè istis convenit, quod in Libro Numeri Moysi dictum est: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles ad convocandum populum*. Considerandum ergo à quo tubæ istæ factæ sunt, & quomodo, & ad quem usum. Ad populum Dei scilicet convocandum. Tubæ istæ significant sanctos prædicatores, eos siquidem quorum est hodierna festivitas, & hi non meritis propriis ad prædicationem sunt electi, sed virtute ex alto induti, à Moyse, id est à Domino Jesu Prædicatores sunt constituti. Undè benè dicitur: *Fac tibi duas tubas*. Has tubas Moyses, id est Christus, facit, & sibi, id est ad suum honorem, ut eis longè latèque clangentibus hæredes habeat, quibus æternæ jucunditatis largiatur benedictionem. Et cùm in multis Moyses Dominum designet, spiritualiter ipsius nominis interpretatione, ipsum potest designare. Interpretatur enim Moyses, *ab aquâ sumptus*. Et noster Moyses, id est Christus, ab aqua sumitur, dum à Sacræ Scripturæ intelligentia ad ipsum cognoscendum homo sublimatur. Nec incongruè Scripturam aquæ comparamus, quæ tanquam aqua lavat, reficit & refrigerat nos. Lavat dum ea quibus animi sordes absterguntur, jugiter nobis insinuat; nos etiam lavat, dum ne quid in nobis intersum remaneat, clamat: *Pœnitentiam agite, appropinquat enim Regnum Cœlorum*. Et iterùm: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*. Nos reficit, dum quod præmii in cœlestibus expectamus, nos oblivisci non finit. Nos sustentat in via, dum

(Math. 16. 18.)
(Joan. 21. 17.)
(1. Cor. 15. 8.)
(SS. Petrus & Paulus fidei & Ecclesiæ fundamentum.)
(Galat. 2. 8.)
(Sacra Scriptura est aqua salutaris, quæ lavat, reficit & refrigerat.)
(Math. 3. 2.)
(Eccli. 4. 33.)

mentibus nostris imprimit quibus donariis donandi simus in patria, ut est illud: *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* (Sap. 3. 7.) Nos refrigerat, dum exemplis Sanctorum nos in nobis extinguere monet vitiorum incitamenta. Moyses ab aquis assumptus, à filia Pharaonis est nutritus. Sic Jesus Christus, dum à fideli anima suscipitur, ipsam nutrit, & in ea nutritur. Hæc priùs infidelitati subjecta, tali suscepto habitatore, exultat ad fidem intrans, infidelitate abjectâ. In hac Deus crescit, dum de die in diem magis ac magis in ejus amorem omnis anima inardescit. Qui enim immensus, & ubique totus non in se potest crescere, sed in nobis major potest esse. (Deus immensus in se, crescere potest in nobis.) Ad clangorem tubarum ceciderunt muri Jericho. Jericho enim interpretatur *luna*, & significat hunc mundum, qui semper est in defectu, nunquam in eodem statu permanet. *Præterit enim figura hujus mundi.* (1. Cor. 7.) In aliis oritur, & in aliis moritur. Septem muri Jericho septem sunt principalia vitia, quæ clangentibus tubis, id est prædicatoribus sanctis, in pluribus sunt extincta. Hi muri septimo clangore penitùs concident. In mundi enim fine, sive in extremo examine, sic tollentur vitia, quod de cætero nullum movebunt. (Iud. 7. 16.) De his tubis etiam legitur, quod Gedeon Madianitas expugnaturus, tubas accepit, cum tubis lagunculas, in lagunculis laternas. Mirabilis hic modus pugnandi cum hostibus. Pugna indicitur, & neglectis armis bellicis, tubæ, lagunculæ & lampades accipiuntur. Mirabilis hæc pugna, mirabilior quæ hanc pugnam sequitur victoria. (Mirabilis pugna, mirabilior victoria.) Nulla coruscant arma, & hostes fugantur, sine armis armati subjugantur inermibus, Gedeon contra Madianitas contrivit. Gedeon interpretatur, *Circuiens munitio*, & significat Christum, qui in utero virginali consistens, cœlum & terram circuivit. Sic in Virgine fuit, quod in cœlo non defuit. [ᵃ Madianita interpretatur circuiens munitio, & significat Christum, qui in utero virginali consistens, in desperationem decidunt, & dum de salute diffidunt, à malo in pejus.] Tales Gedeon, id est Deus, insequitur & vincit tubarum clangore, lagenarum confractione, & lampadarum expositione. Sancti enim Prædicatores dum lagenas confringunt, id est dum corpora cruciatibus exponunt, exerunt lampades, quibus resistentes vincunt. Gloriosa enim mirabilia [quæ] in eorum sequuntur passione, multos converti faciunt, ad fidem vocant, &, ut in fide firmi sint, corroborant. Istæ sunt tubæ ductiles argenteæ, quæ per crebras mundi tunsiones, per multas passionum amaritudines, quò plus tunduntur, eò magis in Dei dilectionem extenduntur. Hæ tubæ argenteæ sunt; Doctores enim in divinis eloquiis debent esse instructi, ne ad docendum quod fieri volunt, inveniantur indocti. Undè illud: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* (Ps. 11. 7.) Tales tubæ ductiles & argenteæ ad hunc usum sunt ut convocent populum Dei. Sancti enim Prædicatores ad hoc studere debent, ut ad fidei unitatem convocent dispersos. (Prædicatorum est dispersos in unitatem fidei revocare.) Et notandum quod in lege veteri, tubæ illæ, quæ spiritualium tubarum figuræ erant, ad hæc quatuor constitutæ sunt; Ut populum ad bellum, ad progrediendum, ad epulum, & ad festum convocarent. (Tubarum usus ad quatuor.) Similiter & nostræ tubæ ad bellum nos vocant, dum monent ᵇ ut in virtutibus progrediamur; Ad epulum nos vocant, dum quâ religione, quâ mentis puritate ad mensam Domini sit accedendum, verbo docent, monstrant exemplo. Ad festum nos vocant, dum qualiter festivitatibus temporalibus interesse debemus, docent, quibus ita devotè interesse debemus, ut festivitatibus Angelorum adesse mereamur. Quod nobis præstare dignetur qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

IN FESTO S. PETRI APOSTOLI. LXVIII

ᶜ SERMO TERTIUS.

(E ms. Andegav.)

NUnc scio verè quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Judæorum. (Act. 12. 11.)

Legitur in annalibus quod Caius Cæsar

ᵃ Locus apertè ab amanuensi vitiatus, qui sic restitui posset: *Madian interpretatur judicium, seu litigans. Significat autem criminum reos, qui dum de extremo judicio & salute sua diffidunt, à malo in pejus ruentes in desperationem decidunt.*

ᵇ Hic aliquid deesse videtur, quod sic suppleri potest: *Ad bellum nos vocant, cùm ad pugnam contra tentationes nos accendunt. Ad progrediendum, dum monent ut in virtutibus progrediamur. Ad epulum, &c.*

ᶜ Hic Sermo fuisse videtur aliqua potiùs familiaris exhortatio, intra Claustrum habita coram Canonicis Regularibus, quos expressè nominat, aut coram Monachis, quorum notat victûs austeritatem, quàm concio publicè coram plebe Christiana pronuntiata. Ad quid enim plebi Christianæ defectuum Claustralium ad minutias usque, tam exacta descriptio. Cùm autem adeò expressè Canonicum Regularem hic appellat, probabilius est Hildebertum hanc habuisse coram Canonicis Regularibus, quorum olim vita nec minùs arctata votis obedientiæ & abdicationis proprii, nec multò minùs victu & labore austera, quàm Monachorum erat.

Joseph. Antiq. Lib. 18. c. 9.

Herodem Tettareham, qui Joannem decollavit, cum uxore Herodiade relegavit in exilium Lugduni; Herodem verò Agrippam fratrem Herodiadis non solùm Tetrarchiâ Galilææ donavit, immo & Regem Jerosolymorum instituit. Hic volens sibi conciliare animos Judæorum Jacobum Zebedæi occidit; Petrum in diebus azymorum misit in carcerem, ut post Pascha ad populi arbitrium vitam ejus suppliciis terminaret. Petrus verò solutus per Angelum in actionem gratiarum prorupit, dicens: *Nunc scio verè, &c.* Historia hæc sæpè repetitur in Ecclesia, quia dupliciter nos ædificat. Primò ex superficie litteræ nos instruit; secundò, spirituali intelligentiâ tanquam medullâ tritici nos pascit. Item secundùm litteram dupliciter nos informat: Primò, ut omnem spem in Domino ponentes bona nostra sibi attribuamus; secundò, ut juxta Sapientem in principio sermonis unusquisque sit accusator sui.

In tribulatione in Deum sperandum, & ad eum clamandum est.

Petrus, quia speravit in Domino, liberatus est, nec tamen elatus est, sed Deum prosecutus est gratiarum actione. In hunc modum & nos cùm tribulamur, ad ipsum clamemus, & exaudiet nos, & in tribulatione nostra liberabit nos. *Filii Israël cùm tribularentur, de necessitatibus suis clamaverunt ad Dominum, & sanavit eos.* (*Ps. 106. 13.*) Clamavit Jonas de ventre ceti, & evomitus est. (*Jonas 2. 1*) Clamavit Daniel, & clausa sunt ora leonum. (*Dan. 14. 37.*) Clamaverunt pueri, & sublatus est ignis de fornace. Clamavit Petrus de carcere, & ceciderunt catenæ de manibus ejus. (*Act. 12.*) Sed quomodo in hac gratiarum actione Petrus accusavit se non elucet, nisi fortè tacitè se accusaverit in principio sermonis sui, cùm dixit: *Nunc scio verè*, quasi aliquid inculeando. Singula pondus habent ac si diceret: Dum mihi videbar sciolus, deprehensus sum in insipientia mea; quædam quasi vera asserui, & inventus sum mendax; sed nunc scio verè quæ dico, hic non inveniet quid in me reprehendat Dominus & Magister meus; Sed unde hoc mihi quod clavicularium cœli, Judicem mundi, Vicarium Christi, Principem cœtûs apostolici, insipientem & mendacem audeam profiteri. Securè hoc audeo ego, nam hæc de eo scripta sunt. Ne quis pro immanitate peccati desperet; temerariè locutus est iste Petrus, scilicet, cùm ait: *Exi à me, Domine, quia homo peccator sum ego*, (*Luc. 5. 8.*) non differt à voce phrenetici qui ait: Exi à me, medice, quia homo infirmus sum. Insipienter locutus est, cùm ait: *Bonum est nos hic esse, &c.* Unde Evangelista: Siquidem *nesciebat quid diceret.* (*Luc. 9. 37.*) A pusillanimitate locutus est cùm ait: *Absit à te, Domine, non fiet istud;* (*Math. 10. 23.*) Unde redargutus à Domino audivit: *Vade retro, Sathana.* Ex consuetudine hominum locutus est: Domine, *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis?*

Præsumptio Petri humilitate compensata

Familiare enim est filiis Adæ quærere commoda sua. Quid verò attinet dicere, quàm præsumptuosè locutus est, cùm ait: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo.* (*Math. 16. 15.*) Ecce in quo cortex litteræ nos instruit. Copiosiùs verò nos spiritualis nucleus dat intelligere; sub uno scilicet cortice triplex nucleus invenitur. Scrutemur ergo litteræ parietem, & inveniemus thesaurum intelligentiæ desiderabilem. Latet quidem hic intelligentia generalis, specialis, finalis, id est, de Ecclesia, de viro contemplativo, de spiritu humano. Sanè Ecclesia lavacro regenerationis lota, fonte baptismatis aspersa, quasi stans in littore maris, inde videns Pharaonem & Ægyptios submersos, sicut Moyses in Canticum eorum, ita & ipsa in laudem Dei prorumpit, dicens: *Nunc* scio verè quia misit Dominus, &c. *Nunc* enim pro tempore gratiæ solet poni, ut ibi: Ecce nunc tempus acceptabile. De Angelo verò quem misit Dominus videamus.

Quatuor sunt Angelorum species.

Legitur in Theologia de quatuor generibus Angelorum. Est enim Angelus Sathanæ, Angelus pacis, Angelus mysterii, Angelus consilii. Primus colaphisat, secundus ædificat, tertius confortat, quartus liberat, id est, dæmones, homines, supernæ virtutes, Emmanuel. De primo dicit Apostolus: *Datus est mihi stimulus carnis meæ Angelus Sathanæ, qui me colaphizet.* (*2. Cor. 12. 7.*) De secundo ibi: *Angeli pacis amarè flebunt.* (*Is. 33. 7.*) De tertio ibi; *Qui facit Angelos suos Spiritus;* (*Ps. 103. 4.*) Et ibi: *Omnes sunt administratorii Spiritus in ministerium missi.* (*Heb. 1. 14.*) De quarto ibi: *Et vocabitur magni consilii Angelus.* (*Is. 9. 7.*) Hic solus liberat; unde in Evangelio: *Si filius vos liberaverit, verè liberi eritis.* (*Joan. 8. 36.*) De hoc dicit Ecclesia: Misit Dominus Pater Angelum suum, id est, sibi consubstantialem, & eripuit me de manu Herodis. Herodes *pellicius* interpretatur à pellicio, quod est decipio. Hic est Leviathan qui sedet in insidiis, ut interficiat innocentes, serpens callidior cunctis animantibus, malleus universæ terræ, ventus validus quo cœperat mergi Petrus. Hanc ereptionem planè ostendimus, cùm cathechizando * dicimus: Exi ab eo, spiritus immunde; & modum liberationis cùm dicimus: Abrenuncias Sathanæ & operibus ejus? Sed nota quia dicit Ecclesia se ereptam de manu, non de manibus.

* *se ad baptismum.*

Christus eripit justum de manu ad inferenum trahente, non de manu ad probationem flagellante.

Diabolus enim sinistram habet & dexteram, & sicut victor captivum hostem cum sinistra trahit, cum dextra colaphisat, ut expeditiùs eat, sic ante adventum Christi diabolus genus humanum captivum trahebat, & ad libitum suum flagellabat, quia etiam

quosdam vivos legitur rapuisse in infernum. Eripuit autem nos Christus de manu trahente, non de flagellante; adhuc enim super dorsum Ecclesiæ fabricant, vel flagellant peccatores; adhuc justus inter malleum [sentit] & incudem; adhuc impugnant dæmones Ecclesiam, sicut & expugnaverunt à juventute sua; sed hæc manus dextera est, non sibi, sed nobis; flagellat enim filium quem vult recipere; operatur enim in nobis patientiam, probationem, spem. Subditur: *Et de omni expectatione plebis Judæorum.* Judæi confitentes. Qui ergo confitentur Herodem Regem? Non senatus, non populus, non cives, sed plebs dicuntur, juxta illud: *Lepusculus plebs invalida.* [a] Hæc sunt omnia crimina, quæ tamen Epistola Canonica sub tribus includit. Periculosum est esse cum plebe hac. Lutum enim inquinat, limus ligat, profundum devorat. Concupiscentiam enim oculorum quasi * armamentarium scriptoris fert secum plenum vanitatibus, quia quot vanitatibus hominem afficit, tot maculis denigrantibus eum inficit. Concupiscentia verò carnis limus est, id est, lutum viscosum; Quem enim arripit, quasi inseparabiliter eum sibi conglutinat. Inde est quod caro potiùs dicta est facta de limo, quàm de luto, vel de terra, ut in hoc fervens ipsius insinuaretur gluten. Adeò enim glutinosa est caro nostra, quod spiritus noster ad imaginem Dei factus in summa puritate, conglutinatus est ei, ut, si fieri posset, numquam vellet ab ea separari, sed superindui. Superbia verò vitæ profundum est in quod traxit secum Lucifer tertiam partem Angelorum, vel stellarum. De luto gratulabatur Propheta se ereptum, dicens: *Eripuit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.* Adhuc se esse in limo carnis conquerebatur Propheta, dicens. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* Ne autem profundo superbiæ absorberetur, clamabat: *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum.* Ecclesia ergo erepta est de luto, limo, & profundo; Erepta est de omni expectatione plebis Judæorum. Est eadem vox, ut diximus, viri speculantis * claustra, qui assumptis pennis columbæ fugit in solitudinem, potiùs animi, quàm eremi; qui inter homines vivit super homines, quia Angelum vivit in terris; Nec tamen cujuslibet Claustralis hæc vox est, nec enim semper Petri fuit;

Prov. 30. 26. a

* f. atramentarium.

Dicitur caro facta de limo, non de luto, quia nil tenacius luxuriâ, habituali scilicet.

Ps. 39. 3.

Ps. 68. 3.

Ibid.

* f. in claustro,

sed cùm jam trinomius esset, nominatus est Simon, cognominatus Barjona, id est, filius Joannis, agnominatus est Petrus, & donec transiit primam & secundam custodiam, & portam ferream, non se exaltavit. In hunc modum verò spiritualiter transit primam custodiam, si fuerit Simon, id est, obediens; jam si fuerit Barjona, id est, filius columbæ, portam ferream; si fuerit Petrus, id est, firmus. Est enim prima custodia vinculum consuetudinis; secunda, porta ferrea, species vanitatis. Prima ligat, secunda cruciat, tertia necat. Prima est pellenda, quia quamvis

Naturam expellas furcâ, tamen usque recurret;

Secunda sustinenda, tertia fugienda. Quàm durus sit transitus primæ custodiæ novit ille qui in libro experientiæ dicit: Scimus & nos quia difficile est consueta repellere; Dura est ista transitio, & alicujus probitatis transire de commessationibus ad jejunia, de carnalibus ad olera, de sericis ad cilicia, de pulvinaribus ad stramenta, de impunitate ad verbera, & ut in summa dicam, de propria voluntate ad jugum obedientiæ. Verè hæc mutatio dexteræ excelsi. Quid enim mirabilius, quid dignius hâc immutatione? Immutatur enim homo de amurca in oleum, de fæce in vinum, de palea in granum, & ut usitatiùs dicam, de trunco in vitulum. Qui enim olim truncus erat, scilicet, inutile lignum, factus est vitulus novellus, cornua producens & ungulas, positus super altare Domini in holocaustum suavissimi odoris. Hanc custodiam transit vir Claustralis duce & comite obedientiâ. Ad omnes enim insultus consuetudinis objicit votum Religionis, & dicit: Non sequar te, consuetudo; Votum vovi Domino. Illum sequar quocumque ierit. Edomitâ verò consuetudine sequitur impetus tentationis, torrens, id est, inundans, leo impetu iræ suæ. Aggrediuntur enim eum morbi inusitati; frequens oculis dolor ex vigiliis, tussis ex frigore, tremor tibiarum ex longinqua * statione in choro, * rhubam genuum ex crebra genuum inflexione, coarctatio arteriarum ex ciborum ariditate, &c. in hunc modum. At quod difficilius est, * detractio fratrum, qui cùm vident prolixiùs orantem, crebriùs vigilantem, arctiùs & tatiùs edentem, aiunt: Hic frater noster

Petrus trinomius, Petrus scilicet. Simon, Barjona; ita & bonus Monachus.

Elogium vitæ monasticæ.

Variæ ægritudines Monachis ex eorum exercitiis.

* Statio longinqua in Choro.

* f. tubera, g. enflures, ou loupes.

* Murmur Monachorum in invicem

[a] Hic aliquid deesse videtur. Non enim notantur crimina illa, quæ tamen dicit Author esse omnia crimina, quæ Canonicâ Epistolâ, ut ait, sub tribus includit. Hæc libenter esse censerem, quæ Joannes Evang. Epistolâ primâ, Cap. 2. v. 16. recenset, nimirùm concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ, quibus invalida plebs inficitur; & quibus notatis, ritè subditur ab Authore, (quod probabiliter oscitans amanuensis omisit.) *Hæc sunt omnia crimina, &c.* Hoc autem ex sequentibus elucidari & probari videtur.

somniavit mortem Abbatis; ideo faciem suam demolitur, ut oculos intuentium illudat; & cùm transit coram eis, insultant ei, & dicunt: Ecce somniator venit: erit Abbas noster; vel fortè aliis ipse invidebit, vel æmulabitur perfectionem aliorum, &** conabitur supra vires. Difficilior est transitus hujus custodiæ; hæc enim posito homine in via, supplantavit gressus ejus. Hæc omne fundamentum, quod jecerat homo, concutit, & sæpe evertit. Hic est ventus qui obruit domum super filios Job convivantes. Non transibit homo hanc, nisi fuerit patiens & humilis Barjona. Unde legitur de Antonio quod cùm vidisset in spiritu omnes laqueos tentatioonum dæmonis, in stupore & ejulatu magno clamavit: Quis transibit istos? Facta est ei vox de cœlo, dicens: Humilitas. Saoè restat adhuc porta ferrea; transitus tertiæ irremediabilis, species scilicet veritatis. Videns enim diabolus per duo prædicta se nihil profecisse, aggreditur eum sub specie recti tanquam consiliarius salutis, tanquam fidelis à secretis, & circumvallat eum quasi quatuor quaternionibus militum, unum collocans ad caput, unum ad pedes, alium ante, alium retro. Iosferior ergo quaternio est cura carnis; superior, superbia ex virtutibus; posterior, memoria relictorum; anterior, instantia tribulationum. Primus enim ligat, secundus inflat, tertius sublimat, quartus suffocat. Accedit ergo primus incessu modesto, capite demisso, & ait: Pax vobis. Cui ille: Estne pacificus ingressus tuus? Pacificus est, ait. Ab hoc maximè cavendum est; Non enim de facili hostis cavetur, cùm ingressus pacificus expectatur. Tandem sic incipit: Curam carnis agere debes; nemo enim carnem suam odio habuit. Hoc enim quartum quod diligere debes ex charitate. Hoc jumentum commissum est tibi; & sicut onus & virga, sic cibarium jumento debetur. Caro tua est quasi chorda in cythara. Psallentes enim in choro admodum cytharæ dulce melos resonantis in aure cantoris. Tendere ergo debes chordam tuam, non rumpere, quia si ruperis eam, nonne injurius eris cytharæ fratrum & cui cytharizas? Legitur quoque: Alatur civis ut expellatur hostis. Et illud: Ecce dedi vobis in cibos herbam terræ, & animam viventem super terram. Cibi enim regulares, quibus uteris, potiùs obruunt te quàm nutriant. Caseus enim datus, pessimus est; ova contemptibilia, leguioina inflantia; aqua stomachum stringit; de piscibus dicerem, sed raro tibi apponatur. Cave & vide quàm subdolus est iste mundus. Ergo esto Petrus, & constanter responde: Vade, Sathana, non in solo pane vivit homo. Ego cibum habeo manducare quem tu nescis; non vivo intus ut comedam, imo comedo ut vivam; tantùm apponitur cibatū jumento meo, quod de reliquiis ipsis potest satiari; Panis & aqua vita beata. In fortitudine cibi hujus ambulavit Elias quadraginta diebus usque ad montem Dei Oreb; Et cùm dixeris hæc, ora ad Dominum, & dic: *Confige, Domine, timore tuo carnes meas.* Hoc effugato accedit quaternio superior, non minùs versipellis, & ait: Nobilis es, litteratus, longo usus studio novisti omnes ordinis tui articulos; Sciolus es in exterioribus. Quid ergo sedes hîc totâ die otiosus? Cur abscondis talentum Domini in sudario? Nonne meliùs quovis Prælato tuo servares rigorem ordinis incolumem? Faciliorem haberes * ascensum ad Principes per amicos tuos; faciliùs impetrares. Vade, fac tibi amicos de fratribus; sollicitè scrutare secreta Abbatis, unde possis eum pulsare & expulsare; discurre ad caros tuos, ut pro te discurrant. Fac te omnia in omnibus, ut * baculum tibi lucrifacias. Cave vir bone. Vide quàm pessimus est iste. Non vult te esse discipulum Christi, qui ait: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde;* sed illius qui ait: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo.* Hæc est illa quæ ut imprudenti * invenitur, unam de decem virtutibus interfecit. Hæc est turris quæ cecidit super decem & octo viros qui eam ædificabant. Hæc est *superbia natione cœlestis*, quæ sublimium mentes inhabitat, & quia ad proprios ortus revolans ad dignitatem irrumpit hominum, * in qua ad dignitatem prorumpit Angelorum. Esto & hîc Petrus, & dic: Ex ore tuo te judico, serve nequam. Tu promittis me fieri sublimem, sed in Prælatione facerem me contemptibilem. Undè Apostolus: *Si sæcularia habetis judicia, contemptibiles qui sunt inter vos eligite.* Sic, novi ordinem, ergo secundùm ordinem, quantò sum altior, tantò debeo me in omnibus humiliare. Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos, & cùm hoc dixeris, ora ad Dominum: Domine, non veniat mihi pes superbiæ, non sit exaltatum cor meum, neque elati sint oculi mei. Hoc autem in fugam converso, posterior accedit quaternio, qui ait: Lunaticus * tempestivè egressus es de mundo, cognitis vanitatibus quæ sunt sub sole, tutiùs esses in religione, cognita enim meliùs caventur. Etiam scire debes quæ circa caros tuos aguntur. Qui enim, ut ait Apostolus, curam suorum non habet, deterior est infideli. Vade ad tuos, & de proprio largas facies eleemosynas, quod hîc non potes. Quod si rumusculos populi times, etiam manens in habitu tuo, poteris

* f. onerabitur.

Laqueos diaboli non evadit, nisi humilitas.

Variæ tentationes Monachorum.

Nota abstinentiam à carnibus, totam benedictinam.

3. Reg. 19. 8.

Ps. 118

* f. accessum.

* sc. pedum pastorale.

Variæ Religiosorum tentationes, quomodo repellendæ.

* f. invehitur.

Superbia natione cœlestis.

* f. ut ad dignitatem prorumpat Angelorum.

1. Cor. 6. 4.

* f. ad sensum Authoris intempestivè.

Jerosolymam ire, visitare loca sancta, ubi steterunt pedes Domini, visitare * summa Apostolorum Petri & Pauli. In diebus senectutis tuæ, redibis ad Claustra; finis enim, non pugna coronat; & Dominus judicat fines terræ. Cave, vir bone, vult te esse * circumcessorem, non Canonicum Regularem. Vult te mutare in statuam salis. Vult ut sis opprobrium hominum, & abjectio plebis, ut dicatur de te: Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Esto Petrus, & dic ei: Non sum canis ut redeam ad vomitum: Posteriora oblitus cum Apostolo, ad anteriora me extendo. Dominus meus Jesus Christus non descendit de Cruce, cùm diceretur ei: Descende, & credimus tibi. Mortuus est in cruce propter me, & ego moriar in cruce obedientiæ propter ipsum, & propter me. Et cùm hæc dixeris, ora ad Dominum, & dic: Confirma hoc Deus quod operatus es in me. Hoc facto, accedit anterior quaternio, & ait: Ecce omnia bona Cœnobii hujus ferè perierunt, vineæ grandinatæ sunt, spem mentita seges, bos est enectus arando. Undè vives? Quò indueris? Nihil est promissio Domini. Quærite primùm Regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis. In contrarium res lapsa est, fodere non vales, mendicare erubescis. Si sapias, curam tui habe. Sanè, vir bone, esto Petrus, & dic: *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Et: Timentibus Deum nihil deest; Novit Deus medicus cui me commisi, quando danda, quando subtrahenda sunt hæc. Dominus dedit, Dominus abstulit; sit nomen Domini benedictum. Non negabit pater filio viaticum, qui dat jumentis escam ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum. Et cùm hæc dixeris, ora, dicens: *Divitias & paupertatem ne dederis mihi, sed tantùm victui meo tribue necessaria.* Itaque cùm transieris hanc portam ferream, licebit exclamare: *Nunc scio verè quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu * pellicii*, id est mundi, & de omni expectatione plebis Judæorum. Expectatio plebis dicitur per simile, quia sicut qui obsidet castrum, multa facit inutiliter, & dicit: Adhuc unum addam, & expectabo ut videam si prosit. Sic & isti, quasi post primam & secundam custodiam, extremæ sunt expectationes Herodis, quibus frustratis, desinit obsidere. Est vox eadem, ut dixi, spiritûs humani in die obitûs sui, quando scilicet evolat de corpore mortis hujus, tanquam liber de carcere, & clamat: Nunc scio verè, &c. & eripuit me de manu Herodis, id est pellicii, id est corporis; pellicius enim dicitur à pelle, & de omni expectatione plebis Judæorum, id est membrorum, quibus ministris militat caro adversus me; eripuit enim oculos meos à lacrymis, pedes meos à lapsu, aures à fabulis, linguam à mendacio, manus à rapina. Primam sanè ereptionem à peccatis hujusmodi in Baptismo; secundam à tentationibus paulatim agimus in eremo; tertiam ab omni corruptela expectamus in cœlo. Qui ergo primo eripuit, secundo eripiet, tertio eripiat Jesus Christus, Dominus noster, Angelus noster, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem.

[margin: * limina. — * f. circumcursorem. Loquitur ad Canonicum Regularem. — Ps. 36. 25. — Prov. 30. 8 — * Herodis, qui interpretatur pellicius.]

IN FESTO STÆ. MAGDALENÆ. LXIX.

SERMO UNICUS.

[margin: Ems Andegav.]

Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non convertam eum, eò quod incenderit ossa Regis Idumea usque ad cinerem. Amos 2. 1.

Amos Thecuites vir Propheta fuit, sed sermonis absconditi. Ipse quidem se non esse Prophetam testatur, id est, nec de genere, nec de officio & doctrina fuisse Prophetarum; Sed cùm esset Pastor vellicans sycomoros, misit eum Dominus in Israël tanquam virum elinguem & incompotem sui sermonis, ut adversùm vaccas pingues Samariæ prophetaret. Inde est quod veritatem quam accepit à spiritu, adeo incompositis sermonibus, & quasi nolentibus intelligi edidit, ac si non edidisset in verbis suis quæ prædiximus ad litteram; irrevocabilem Domini vindictam adversùs Moab prophetavit, pro eo quod Regem Idumææ, quem persecutus fuerat vivum, non cessavit persequi mortuum, tumulum ejus evertit, ossa combussit, cineres ventilavit. Potest tamen hæc prophetica comminatio trahi ad consequentiam prohibitionis, quam fecit Deus Mariæ Magdalenæ, & ad consequentiam exhortationis, quam Doctor Gentium scriptam nobis reliquit, scilicet: *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Rom. 12. 3. Cùm enim Dominus resurrexisset à mortuis, & apparuisset Magdalenæ, more solito pedes ejus deosculari voluit & tangere; sed prohibita est ab eo in hunc modum: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem.* Joan. 20. 17. Sed movere potest nos hæc prohibitio, quare mulier tam dilecta & diligens prohibita sit à contactu diligentis & dilecti. Possumus enim cum Domino prohibente conferre in hoc modo: Memento, Domine Jesu, quia hæc mulier quam diligebas, illa quam cùm vidisses flentem, & tu flevisti. Hæc est illa cui testimonium attentionis discretæ dederas, dicens: *Maria optimam partem elegit, quæ* Luc. 10. 42.

[margin: Egregia prosopopœia ad Christum de Magdalena.]

non auferetur ab ea. Hæc est illa quæ Petrn negante, qui dixerat: *Etsi oportet me mori tecum, non te negabo;* Thomâ lnngò factn, qui aiebat: *Eamus commori ei.* Ipsa minas Judæorum nnn muliebriter timens usque ad tumulum apertn planctu & gemitu miserabili tuam persecuta est passinnem. Hæc est illa quæ nnn invento corpore tuo tanto tabescebat dolore, quod inclinans & reinclinans se uberioribus lacrymis rigavit monumentum, quàm rigaverat pedes tuos. Quid est, Dnmine Jesu, quod discipulos stultns & tardos corde ad credendum, ad contactum manuum & lateris compellis, & hanc tam affectuosè quærentem te, à contactu longè facis? Si dicturus eras: *Noli me tangere*, cur dixisti: Maria, *noli flere?* Cur, inquam, prnhibita est à fletu, si prnhibenda fuit à contactu? Quid factum tibi fuit apud inferos, ut rediens ad nos fons pietatis aresceres? Unde hæc tam repentina mutatio? Qui inter alapas, flagella, clavns, & lanceam misereri hnstium non es nblitus, sed nrasti Patrem ignoscere illis, quia nesciebant, nunc resurgens & impassibilis abjicis quærentem te? An de nnvo consilin judices acquiescendum Pharisæis, & execrari incipis contactum peccatricis? Quid est, inquam, Domine Jesu? Aperi nobis. Huic nnn indebitæ hæsitationi nnstræ Dnminus satisfaciens, inquit: *Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non convertam eam;* ac si diceret: Convertam eam à tribus & quatuor sceleribus, sed sententiam veniæ quam dederam, revocabo, omnium * miseriarum, quas ei feceram, non recordabor, si in corde ejus *non ascendero ad Patrem*, si *ossa Regis Idumeæ accenderit usque ad cineres.* Moab siquidem interpretatur, *ex patre*, & congruit publicè peccanti, qui nnn solùm peccare nnn erubescit, sed etiam exultat cùm malè fecerit, & glnriatur in rebus pessimis. Condictum est hoc ad usum forensium instrumentorum, quæ quosdam filios dicunt sine patre, qunsdam ex patre. Filius scorti dicitur *sine patre*, quia pater ejus incertus est, quia etiamsi certus sit, lex tamen ignorat, unde ad hæreditatem non vocatur. Legitimus autem *ex patre* est, quia certi hæreditatem patris expectat. Et in hunc modum Magdalena *ex patre* erat, patrem suum in ore omnium circumferens, cujus npera publicè faciebat; patrem, inquam, illum de qun & Dominus Judæis dixit: *Vos ex patre diabclo estis.* Hæc est enim mulier illa, quæ erat in civitate peccatrix, adeo quod publicè prostituta, vili contenta pretin, mnllia sui corporis patiebatur, à qua Dominus septem dæmnnia, id est, quatuor & tria scelera. Sanctuarium enim Domini dæmnnes nbtinebant, & futurum templum Virginis filio, jam factum erat templum Veneris, ut de ea posset conqueti Prnpheta, dicens: Omnes venerunt dæmones in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum; posuerunt mnrticinia in pomnrum custodiam. Nec nns pudeat ejus ignominiam dicere, nec vos pudeat audire, quia hæc ignominia est ei ad gloriam, & nobis ad doctrinam. Ipsa enim nigredinem flagitiorum ita nperuit pulchritudine virtutum, ut Angelis respondere queat: *Nigra sum, sed formosa.* Ab hac itaque ejecit patrem ejus, cùm oblita est populum suum, id est, septem vitia quæ in Prophcta distincta sunt per tria & quatuor. Ideo quia præcedunt tria genera scelerum, sub quibus includitur nmne peccatum. Subsequenter autem quandoque quatunr quasi comitantia, & his adjuncta. Sunt autem tria hæc, cogitatin mala, locutin perversa, operatio prava, quorum facilis, & quasi in unum redacta est enumeratin. Sed plurimum nostrâ interest, si distinxerimus quot modis peccatur corde, & quot modis convertimur à scelere cordis; Et similiter de aliis duobus modis. Itaque peccamus corde, abjiciendn cogitatinnes descendentes, & recipiendo ascendentes. Quia ergn non sufficimus cogitare aliquid boni ex nobis quasi ex nobis, descendunt ad nos bonæ cogitatinnes à Deo, quia *Omne donum optimum, & omne donum perfectum est descendens à patre luminum.* Malæ autem à nobis surgunt; Unde Dominus euntibus in Emmaüs ait: *Cur ascendunt cogitationes in corda vestra?* Quàm multiplices & improbæ ex abundanti est dicere: Novit enim quisque nnstrum, & in libro experientiæ didicit quod veneniferas potiones ingerat in alveolo mentis nnstræ spiritus nequam. Quot varias & inutiles rerum imagines in thalamo cordis nostri depingat, quæ tanquam minutissimi bibones in ipsns oculns mentis * involvant, & super ministros Dei usque ad altare Domini virtutum prosequantur, ut brevem ibi memoriam Christi in cruce pendentis abripiant vel conturbent. Hæ sunt muscæ morientes, quæ perdunt suavitatem unguenti; Hæ sunt *volucres quas abigebat Abraham usque ad occasum solis.* Helias quoque, qui cœlum verbo clausetat, his animum non clausit, cùm cogitaret se solum relictum; unde redargutus est à Dominn, faciliúsque invenit claudere cœlum quàm animum, ab his cogitationibus quæ malè à nobis surgunt. Ab hoc scelere cordis convertit nos Deus tribus modis. Prima conversio est redire ad cor; secunda, ascendere in cor; tertia, excedere scilicet de corde. In prima est cor humile;

Marginal notes:
Luc. 7. 13.
* f. misericordiarum.
Filii legitimi dicuntur filii *ex Patre*, spurii filii *sine Patre*.
Joan. 8. 44.
Magdalena ipsa est à qua Christus ejecit septem dæmonia.
Cant. 1. 4.
Quot modis peccatur corde, & quot corde convertimur.
Jac. 1. 17.
Luc. 24. 38.
* f. involant.
Quàm molestæ sint distractiones etiam involuntariæ.
Gen. 15. 11.
Facilius Elias clausit cœlum, quàm animum à cogitationibus perversis.

humile ; in ſecunda mediocrè ; in tertia

Tripliciter fit converſio cordis.

cor altum. De prima dicit Propheta : *Redite prævaricatores ad cor* ; nec eſt contemnenda ſententia, quia de cœlo deſcendit : *Noſce te ipſum homo.* Quod eſt quando cognoſcit homo quid ſibi debeat, quid Creatori, quid proximo, quid corpori ſuo. Secundò aſcendit ſpiritualiter de virtute in virtutem, donec videatur Deus Deorum in Sion, id eſt in ſpecula contemplationis.

Pſ. 83. 6.

De hac dicit Propheta : *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* In tertia excedimus quandoque ad videndum Deum ; Undè Apoſto-

2. Cor. 5.13

lus : *Sive mente excedimus Deo,* & Pſalmiſta : *Accedet homo ad cor altum.* Ad primam trahitur ſervus per ſpiritum timoris ; Ad ſecundam vocatur mercenarius per ſpiritum conſilii ; Ad tertiam levatur filius per ſpiritum ſapientiæ ; & ſic meretur aſcendere quandoque ſuper cor, id eſt ad id quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in

Varia linguæ peccata.

cor aſcendit. Ore ſimiliter peccamus duobus modis, loquendo mala, & ſilendo à bonis ; loquimur autem mala ſex modis. Eſt enim verbum falſum, de quo dicitur :

Pſ. 5. 7.

Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Eſt

Pſ. 11. 3.

verbum vanum, de quo ſcriptum eſt : *Vana locuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum.* Et eſt verbum impudicum, de quo

Eph. 4. 29.

dictum eſt : *Turpis ſermo de ore veſtro non procedat.* Eſt verbum excuſatorium, de quo

Pſ. 140. 4.

Pſalmiſta : *Non declinet cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Eſt verbum doloſum, de quo idem :

Pſ. 11. 4.

Diſperdat Dominus univerſa labia doloſa. Eſt verbum otioſum, de quo ipſe Dominus :

Math. 12. 36.

De omni verbo otioſo quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die judicii. Et ſi qua alia ſunt genera ſceleris hujus. Lingua eſt membrum inquietum, mortiferum ; ad loquendum facilis, ad obloquendum proclivis. Ab hac convertimur, ſi poſuerimus ori noſtro cuſtodiam, ſi à prædictis compeſcimus labellum. Bona autem tribus modis loquimur. Loquimur enim de nobis, loquimur de proximo, loquimur de Deo. Sermo de nobis fit in accuſatione, de proximo in ædificatione, de Deo in laude. Sapiens enim in principio ſermonis, accuſator eſt ſui ; Undè Dominus per Iſaïam :

Iſa. 43. 26.

Dic tu iniquitates tuas ut juſtificeris. Sic lo-

Pſ. 50.

quebatur de ſe David : *In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea : Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci.* Ad proximum fit ſermo ædificans &

2. Timoth. 4. 2.

indeſinens ; Undè Apoſtolus : *Inſta, opportunè, importunè, argue, obſecra.* De Deo in laude, ad quam hortatur animam ſuam

Pſ. 145. 1.

Propheta : *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu fuero.* Opere ſimiliter peccamus duobus modis, declinando à bono, & faciendo malum. Fit autem malum tribus

Quid ſit contumelia, quid blaſphemia, quid iniquitas.

modis ; contumeliâ, blaſphemiâ, iniquitate. Et eſt contumelia quando peccamus in nos ipſos, contumeliis afficientes corpora noſtra per paſſiones ignominiæ. Blaſphemia, cùm peccamus in ipſum Deum, ſeu in religione fidei ; Undè dicitur : *Nomen Dei blaſphematur per vos inter gentes.*

Iſ. 52. 5.

Iniquitas eſt in proximum ; æquitas enim debetur proximo. Peccatum ergo in eum eſt iniquitas, id eſt non æquitas, ſive contra æquitatem. Ab hoc ſcelere convertimur, ſi cum Martha ſatagamus ſolliciti eſſe circa frequens miniſterium, vel cum Maria ſedentes, guſtamus & videmus quoniam ſuavis eſt Dominus. Cum Martha operamur, agentes opera miſericordiæ, quorum ſex numerat Dominus in Evan-

Math. 25. 34. Tob. 12. Opera miſericordiæ ſeptem.

gelio, ſeptem leguntur in Tobia, quæ ſunt hæc. Eſurientem cibare, ſitientem potare, nudum operire, hoſpitem colligere, infirmum viſitare, in carcere poſitum conſolari, mortuum ſepelire. Cum Maria quieſcimus, vacantes operibus contemplationis, quæ ſunt quatuor, meditatio, lectio,

Quatuor opera contemplativæ vitæ.

oratio, gratiarum actio, quod planiùs erit in futuro. Ab his ſceleribus converſa eſt Magdalena, quod oſtenſum eſt ſignis, & teſtimonio Domini confirmatum. Signum converſionis à corde perverſo, fuit ubertas lacrymarum ; ab ore, frequens deoſculatio pedum ; ab opere, unctio pedum & capitis. Sequitur de quatuor ſceleribus, quæ ſequuntur. Primum eſt extenuatio peccati ; ſecundum, exultatio poſt peccatum ; tertium, diffuſio per exemplum ; quartum, continuatio per contemptum. Extenuant

Inſulſè quidam peccatum rejiciunt in fatum.

enim quidam, vel deffendunt ſua peccata per fatum, vel per conſtellationem ; per modum complexionis ſuæ. Quod quàm deteſtabile ſit advertamus. Hoc enim eſt quaſi cum Domino guerram movere. Quod enim Deus deteſtatur & odit, hic approbat & diligit, & hoſtem Dei recipit, & munitionem ei præſtat ; immò in ipſum authorem fati & ſtellarum, & complexionis humanæ, crimen quâdam obligatione refundit, nec attendit illud comminatorium Iſaïæ : *Væ his qui dicunt bonum malum, amarum dulce, lucem tenebras.*

Iſ. 5. 20.

Sunt & qui exultant cùm malè fecerint ; Undè dicitur : Nihil ſic offendit Deum, quàm poſt peccata erecta cervix. Quatuor enim ſunt

Quatuor vitioſæ ſunt exultationes.

exultationes, quas deteſtatur ſacra Scriptura. Exultationem ſcilicet in mundo, in corpore proprio, in ſpiritu maligno, in ſpiritu humano. In mundo, cùm nobis arrident proſpera ; in corpore, cùm libenter implentur carnis deſideria ; in ſpiritu noſtro, cùm nos inflat ſine charitate ſcientia ; in ſpiritu maligno, cùm applaudimus nobis quod voluntatem dæmonis implevi-

mus, vel cùm de malis proximorum exultamus. Una verò laudabilis est exultatio in Spiritu Sancto, de qua dicitur: *Exultate justi in Domino.* Sunt etiam qui verbo, vel exemplo alios in peccatum trahunt. Hæc est sanè cathedra pestilentiæ, quam non novit qui docet hominem scientiam; quibus comminatur Propheta: *Væ eis qui trahunt peccata tamquam restem longam.* Hi sunt qui sanguini sanguinem commiscent; nec sufficit eis ut intereant in sæculum sæculi, nisi alios secum trahant in interitum sempiternum. Sunt etiam qui in omnibus his perseverant. Hic peccator absorptus est, & clausit super eum puteus os suum; non levat oculos suos ad cœlum, non recordatur judiciorum Dei, vinctus est in sepulcro, & ideò tanquam à mortuo perit confessio. *Cùm enim venerit in profundum, contemnit.* Ecce quomodo convertat Dominus Moab à tribus & quatuor sceleribus; sed factum est, cùm vidisset hæc mulier Dominum morientem & mortuum, purum hominem reputans, desiit credere esse Deum; vel fortè sic diligebat eum humanitùs, quod ejus præsentiâ carere nollet, & mallet homini ministrare in terris, quàm Deum adstare in cœlis. De quo & Apostolis dictum est: *Expedit vobis ut ego vadam;* etsi ista totum affectum suum habens erga hominem Christum, ossa Regis Idumeæ redigebat in cinerem. Idumæa enim *terrena* interpretatur. Christus ergo est Rex Idumeæ, qui dominabatur omnium finium terræ, & in mari longè. Dicitur etiam Idumæa *sanguinea*, quod nihilominus Christo convenit, quia regnavit à ligno, cujus vestimentum in cruce factum est tanquam vestimentum in torculari, & sic tanquam Rex Idumeæ, ascendit de Edom tinctis vestibus. Ossa ejus divinitas est; sicut enim ossa sunt robur carnis, sic divinitas robur humanitatis. Quid est ergo aliud ossa in cinerem redigere, quàm divinam naturam in humanam confundere? quàm, qui Deus est, hominem tantùm reputare? Non ergo desineret hominem purum credere, nisi Christus ad æqualitatem Patris in corde ejus ascenderet, nec ei conversio præstita sibi prodesset. Et hoc est super sceleribus non convertam eam, id est, conversio mea sibi non proderit, eo quod succenderit ossa Regis Idumeæ usque ad cinerem, id est, dum accensa amore meæ humanitatis, immemor fuit meæ divinitatis.

Ps 31. 1.

* Vulg. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum. Is. 5. 18.

Prov 18. 3.

Dubitavit Magdalena de divinitate Christi.

Hic Hildebertus opinatus videtur à Magdalena Christum dilectum ut hominem, non ut Deum.

Sequitur ut assignemus quomodo congruat & nobis qui sacræ scripturæ lectioni operam damus. Hortatur nos Propheta ne de articulis fidei impudenter disputemus. Quidam enim in philosophicis facultatibus quandam subtilitatem inutilem, vel inutilitatem subtilem quærentes, quibusdam minutiis verborum in cavillatione respondentes utuntur, quibus in disputatione uti, ossa Christi est incinerare. Quod ne fiat Apostolus monet, dicens: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Etsi enim Deus * convertit nos artium liberalium phantasmatibus uti, si in hac scriptura voluerimus similiter sophisticè incedere, odibiles Deo erimus, strepitum ranarum Ægypti in terram Gersen traducere molientes. Rogemus ergo beatam illam pœnitentem, cujus hodie solemnis dies est, & suavis recordatio, quæ dignè in memoriam vertitur hominum, quia ad gaudium transiit Angelorum, ut interpellet pro nobis ad Dominum, ut det nobis in Spiritu Sancto recta sapere. Nec parvipendendum est patrocinium hujus pœnitentis, quæ sicut æquivocatur beatæ Virgini in vocabulo, sic etiam quodammodo confertur ei in exemplo; Nec dedignatur ancillæ Domina, adolescentulæ Regina, Dei Genitrix, ei quæ fuerat peccatrix, æquivocari. Utraque siquidem Maria vocatur, quod sonat maris stella, quod propter earum exemplum eis congruit. In hoc enim mari magno & spatioso, utraque nobis ducatum luminis prævium præstat. Illa nobis est exemplum pudicitiæ, ista pœnitentiæ. Illa vitæ immaculatæ, ista post maculam dealbatæ. Et licèt illa sit luminare majus, & hæc minus, tamen (salvâ pace Virginis loquor) difficilius est exemplum hujus, quàm illius. Plures enim sunt in Ecclesia qui errata correxerunt, quàm qui errare non noverunt; plures, inquam, justificati, quàm justi. Plures ergo proficiunt exemplo hujus. De auxilio verò utriusque eloquar, an sileam? Indubitanter verum est quia singulare est beatæ Virginis auxilium, quia plus omnibus mater potest apud filium; sed *quia non novit peccatum, non sensit in se fomitem extinctum*, non experimento novit vel scivit quàm intolerabile certamen est, quo accingitur homo contra seipsum, quàm difficilis victoria, ubi idem vincit & vincitur, quasi è quodam sublimi fastigio pro nobis intercedit. Hæc verò quæ novit figmentum nostrum, totam se effundit in preces, tota provolvitur ad pedes Domini, nec pudet eam vel improbè petere, donec obtinuerit. Interpellet ergo pro nobis ad Dominum, ut det nobis auxilium de tribulatione, intellectum in lectione, præmium pro labore Jesus Christus Dominus & magister noster, qui est Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

De articulis fidei non est philosophicè disputandum.

Rom. 12. 3.

* f. consentit.

B. Maria Virgo, & Maria Magdalena sunt nobis maris stella.

Quàm efficax sit Magdalenæ pœnitentis pro peccatoribus intercessio.

Plures in Ecclesia justificati, quàm justi.

Ad Mariæ Conceptionem immaculatam.

LXX. IN FESTO SANCTI PETRI AD VINCULA.

a Sermo unicus.

a E mſ. Andegav.

Act. 12. 5. *Petrus quidem ſervabatur in carcere. Oratio autem fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad Deum pro eo.*

Act. 12. 1. Herodes Agrippa, qui ſeptimo anno regni ſui miſerabiliter percuſſus eſt ab Angelo, cùm occidiſſet Jacobum fratrem Joannis gladio, videns quia placeret Judæis, appoſuit ut apprehenderet & Petrum in diebus Azymorum, & poſuit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum vinctum catenis duabus, quem Angelus, percuſſo latere ejus, liberavit. Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Doctrina verò panis legentium eſt; panis, quia conſortat cor hominis. Itaque ſcriptura vinculorum Petri panis noſter eſt, nec eſt quilibet panis; non eſt cruſtulum, quod tantùm cruſta eſt; non eſt laganum, quod tantùm mica eſt, ſed ſolidus panis, cruſtum habens & micam, id eſt, hiſtoriæ ſuperficiem & intelligentiam ſpiritualem, & cibat nos utrâque cruſtâ; In duobus nos reficit, in diligentia ſuffragii, & in certitudine ſpei. Leguntur enim duæ collationes. Prima eſt Petri & Eccleſiæ. Petrus enim in carcere, & Eccleſia in aſſidua oratione. Secunda, plebs Judæorum & Angeli; Plebs Judæorum, in ſanguinis expectatione; Angelus ſatagens in ejus liberatione. Itaque ſi contingat Eccleſiam pati, & maximè Paſtorem ipſius vinculari, omnibus modis ſatagamus ut liberentur, & præcipuè orando ſpecialiter pro eo. Non enim debemus eſſe quaſi mortuum inſtrumentum Deo, nihil agentes, nec divinum ſolummodo implorantes auxilium, cùm non deſit humanum, cùm ſcriptum ſit: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Verumtamen tota ſpes liberationis in Deo poſita eſt, non in homine, quia Angelus liberavit, quia ſecundum Jeremiam, *Maledictus homo qui ſpem ponit in homine, & qui ponit carnem brachium ſuum.* Poſt cruſtæ refectionem videamus in quo & mica reficiat nos, quod nec curſim tranſeundum eſt. Mica enim ſuavior eſt & plenior. Unde Sponſus ad Sponſam: *Vulneraſti me in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.* Superficies enim hiſtoriæ corda penetrat audientium & movet, ſed longè penetrabilior eſt ſpiritualis intelligentia; Magis movet & ad unaquæque deſcendit. Tunc enim ſermo vivus eſt & efficax, & penetrabilior omni gladio. Quæramus ergo carcerem ſpiritualem, quaterniones & catenas ſpirituales, & latus Petri ſpirituale, quo percuſſo liberatur. Sanè tres ſunt carceres, legalis, naturalis, regularis. Primus publica cuſtodia eſt, in qua ſecundùm legis inſtituta recluduntur rei. Secundus eſt corpus humanum, quod aggravat animam, & deprimit ſenſum multa cogitantem. Tertius eſt clauſtralis, quo ſepium vias [fugiens] vir contemplativus nectit pedes ſuos in compedes ejus. Primus eſt ad ſupplicium; ſecundus ad exercitium; tertius ad otium. Per ſupplicium cohibemur à malo; Per exercitium proficimus in bono; Per otium quieſcimus in optimo. De primo ſcriptum eſt: *Elevavit Evilmerodach Joachim de carcere.* Et Joſeph in carcerem poſitus legitur, & inveniſſe gratiam apud Dominum carceris. De ſecundo legitur: Hi ſunt qui de corporibus, tanquam de carceribus evolarunt. Et alibi: *Intrent in conſpectu tuo gemitus compeditorum.* De tertio dicitur ad incarceratum: Sede, quieſce. Aperuiſti os tuum, ne pertranſeas. Et ipſe incarceratus dicit: *Confige timore tuo carnes meas, Domine, à judiciis enim tuis timui.* De his carceribus proſequamur. Et quia Petrus diverſis modis legitur à Domino vocatus, quinque ſcilicet Petrus græcè vel latinè; quinque Cephas hebraicè & ſyriacè; quinque paraphraſticôs Simon Joannis, utamur & nos his nominibus in hunc modum: Petrus ſervabatur in carcere; Cephas humiliabatur in carcere; Simon Joannis philoſophabatur in carcere. De cuſtodia Petri in carcere legali ſupra dictum eſt. Videamus de naturali. Cephas Petrum, id eſt, firmum ſonat. Hic eſt ſpiritus humanus, qui immortalis, indiſſolubilis, comparatione carnis firmus dicitur, ut verè dici poſſit: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Vel ſecundùm alluſionem græci nominis Cephalon [κεφαλη] Cephas caput dicitur, quia ſpiritus caput carnis eſt & dicitur, juxta illud: *Caput mulieris eſt vir.* Cephas iſte humiliatur in carcere, unde & dicitur: *Humiliatus eſt in terra ſpiritus meus, anima mea & venter meus.* Humiliatus eſt enim ibi à Domino, qui ait: *Omnem flatum ego feci, propter iniquitatem ſuam modicùm contriſtavi eum.* Sed qui ſunt quatuor quaterniones cuſtodientes ſpiritum humanum, & quæ ſunt catenæ

Marginalia: Doctrina ſacra panis eſt animæ. — In adverſis Deo confidendum eſt, ſed agendum, nec Deus tentandus. — Ierem. 17. 5. — Cant. 4. 9. — Tres ſunt carceres, legalis, naturalis, regularis. — Ierem. 52. 31. — Gen. 39. 20. — Pſ. 78. 11. — Pſ. 118. 120. — Petrus quinques tribus nominibus à Chriſto vocatus eſt. — Matth. 26. 41. — Pſ. 10. 10. — Iſ. 57. 16. 17.

a Et hic Sermo videtur habitus fuiſſe coram Monachis, iiſque Benedictinis, à Benedictino Monacho. In exercitiorum quippe monaſticorum deſcriptione ipſis Regulæ ſancti Benedicti cap. 35. utitur, dum *hebdomadarium coquinæ* nominat. Inde etiam colligi poteſt tunc Abbates fuiſſe perpetuos, dum illorum occupationem aſſerit eſſe continuam, & inde verè diſtinctam à cæteris, quas ſolùm temporarias, & ad Abbatis arbitrium mutandas aſſerit.

duæ ipsum vincientes. Quaternio dicitur miles habens sub se quatuor milites, sicut cenrutio qui centum, Decurio qui decem. Quatuor itaque elementa in eorpore humano dum vigilant, id est, dum proportionales & * phisitales eorum nodi vigent, quasi fidi custodes depositum servant spiritum, quorum quilibet quatuor quasi milites habet. Ut enim tradunt, quos agitat mundi labor, quatuor sunt hominis ætates, quatuor ejusdem humores, & quatuor horum qualitates. Quodlibet autem, elementum & propriam habet qualitatem, & proprium humorem, & ætatem & tempus. Sanè catenæ duæ sunt naturalis dilectio, & Creatoris præceptio. De dilectione dicitur : *Nemo carnem suam odio habuit.* Et Apostolus de eodem. Quamvis *gravati* corpore, *nolumus expoliari, sed supervestiri*, si fieri potest etiam ibidem est spiritus ex præcepto ipsius qui creavit eum. Cùm enim quatuor sint homini ex præcepto diligenda, quartum & ultimum est caro. Antea quoque ait : Præceptum est homini : Non occides, ubi & ei præcipitur ne injiciat sibi manus. Injurius enim esset domino carceris, si egrederetur præter nutum ejus qui inclusit eum. Percusso latere Petri, sopitis custodibus, evolat spiritus. Latus conjunctionem notare solet ; nam & complices potentum bona latera, vel prava dici solent. Etiam mulier de latere viri facta est, ad significandam conjunctionem quæ futura erat : *Et erunt duo in carne una.* Latus itaque hominis conjunctio animæ ad carnem, quâ solutâ sopiuntur custodes, id est, pondere suo ad suum principium revertuntur, secundùm illud : *Terra es, & in terram ibis.* Spiritus verò, ut legitur in Sapientia, redit ad eum qui creavit eum. Cadunt enim catenæ de manibus ejus, liber est à præcepto, nec jam ei ad vitam placet corporis habitatio ; quod probatur ex responsione capitis inventi à viro Eremita, qui cùm à mortuo multa didicisset de pœnis infernalibus, addidit utrùm vellet precibus ei impetrari à Domino quod resurgeret, & baptizaretur, & salvus fieri posset. At ille : Oportet me mori denuo ? Cui Sanctus : Utique. Nolo, inquit, suscitari. Non tamen inficiendum est quin spiritus triumphantes adhuc diligant carnem suam. Unde sub throno Dei dicuntur clamare : *Judica, Domine, sanguinem Sanctorum tuorum, qui effusus est ;* sed non talem recipere volunt, qualem reliquerunt ; supplicatur tamen pro ea, ac si dicerent : Hospitiolum quod habui in terra, mecum fecit misericordiam ; utinam retribuat ei Dominus pro me. Et sic liberatus est Cephas à carcere. Pro qua liberatione quotidie orat Ecclesia ad Deum pro eo. Finaliter enim in oratione dominica clamamus : Libera nos à malo, id est, à corruptela & mole corporis, pro qua & Apostolus clamabat : *Quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* Superest de carcere regulari. Simon Joannis philosophatur in hoc carcere. Simon interpretatur *Obediens*, Joannes, *Dei gratia*, vel in quo est gratia. Verùm cùm omnes teneamur obedire Deo, quia melior est obedientia quàm victimæ ; antonomasticè tamen vir Claustralis obediens dicitur, quia aperuit os suum ad votum, & dixit : *Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam.* Et : *Juravi & statui custodire judicia justitia tuæ.* Et philosophatur contemplando, secundùm quod de Moyse dictum est, quod philosophatus est cum Domino quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Quaterniones sunt quatuor occupationes, circa quas jugiter occupari debet. Evagari enim sibi fas non est, ne cum Dina vagus inventus opprimatur. Sunt autem hæ occupationes lectio, oratio, meditatio, regularis exercitatio. Attende quoque sub singula istorum quatuor. Lectio enim sacra est sicut mensa quadrupes in domo Domini. Historiam habet, allegoriam, tropologiam, & anagogen. De Jerusalem historicè legitur : *Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt.* Allegoricè : *Surge, & illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est.* Tropologicè : *Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Anagogicè ; *Jerusalem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra.* Oratio similiter habet quatuor : Debet esse verecunda, ut illius, qui non audens oculos tollere ad Deum, dicebat : *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Pura, scilicet, pro his tantùm quæ ad nomen Domini Jesu pertinent, id est, pro æternis ; Unde : *Primùm quærite regnum Dei ;* & etiam solum, quia hæc omnia adjicientur vobis ; Et cùm Deus spiritus sit, orandum est in spiritu & veritate, id est, pro spiritualibus & æternis bonis. Unde Apostolus : *Levantes puras manus* in oratione. Ampla quoque, quia usque ad inimicos porrigenda. Unde : *Orate pro persequentibus vos.* Sic oravit in cruce Christus : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Et primicerius Martyr flexis genibus oravit : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Devota quoque si non fuerit, victima est sine adipe, nec offertur in odorem suavissimum Domino. Scriptum est enim : *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum.* Meditatio etiam ejusdem nihilominus quadruplex est, ut meditetur scilicet quid fuit, quid est, quid erit, quid esset ; Quid fuit, ut speret ; quid est, ut doleat ; quid erit,

Marginal notes (left column): * f. physici seu naturales. — Eph. 6. 29. — 2. Cor. 5. 4. — Injurius est Deo, qui sibi ipsi manus infert. — Latus significat conjunctionem carnis & animæ. — Gen. 3. — Animæ separatæ & beatæ carnem suam diligunt. — Apoc. 6. 10.

Marginal notes (right column): Libera nos à malo, id est, à corruptela & mole corporis. — Rom. 7. 24. — Ps. 118. — Moyses philosophatus est cum Deo. — Quatuor occupationes Monachi. — Quatuor Scripturæ sensus. — Math. 23. 37. — Is. 60. 1. — Ps. 121. 3. — Gal. 4. 26. — Oratio debet esse verecunda, pura, ampla, devota. — Luc. 18. 13. — Math. 6. 33. — 1. Tim. 2. 9. — Math. 5. 44. — Ps. 65. 15. — Subjectum meditationis est quadruplex.

ur gaudeat; quid esset, ut timeat. De prima
Is. 76. 6. scriptum est: *Cogitavi dies antiquos, & annos æternos in mente habui*; De secunda
Is. 38. 15. autem: *Recogitabo omnes annos meos in ama-*
Ps. 136. 1. *ritudine animæ meæ*; De tertia: *Super flumina Babylonis illic sedimus, & flevimus, dum recordaremur tui Sion*; De quarta:
Ps. 123. 1. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, cùm irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.* Regularis quoque exercitatio quadripartita est: alia ephemerina, id est, diurna; alia hebdomadaria, alia interpolata, alia continua. Diurnam dico quâ certis diebus & horis ad aliquem laborem manuum Regula eum mittit; Hebdomadaria est, quæ * hebdomadarium coquinæ facit, vel lectoris in mensa, & hujusmodi. Interpolata, ut est officium Sacristæ, Apothecarii, & hujusmodi, quibus, quem vult, & quando vult Abbas ligat, vel solvens cum eis misericordiam facit. Continua est quam habet Dux gregis, Abbatem loquor, & pro his dicitur ei: Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Præterea duabus vinctus est catenis. Prima est professio obeditionis. Secunda, amor sui ordinis. Aperuit os suum ad votum, & obligavit se. Jumenta enim funibus, homines verbis ligantur. Verùm si ordinem suum non amaverit, jam non est Simon Joannis. Simon est Cyreneus, quem angariaverunt ut tolleret crucem Jesu. Rota carri est quæ fœnum portat, & semper murmurat. Sanè latus ejus omnis consuetudo vivendi in propria voluntate, quod quidem maximum vinculum est. In vita enim difficile est consueta relinquere, quæ si percussa fuerint, id est, si stupor dentium, qui ex comestione uvæ acerbæ obvenerat, solutus fuerit, cadunt catenæ de manibus ejus; non dico, non sunt, sed jam cum non premunt; jam versa sunt vincula in ornamenta. Unde de Sapientia
Eccli. 6. 25. dictum est: *Injice pedes tuos in compedes ejus, & fient tibi ornamenta*; Jam carcer
Ps. 131. 14. versus est ei in domum, ubi dicat: *Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam.* Si quis evocet eum, dicet: Non sequor te; lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? Mavult sedere in claustro, quam deambulare in foro; legere sub silentio, quàm defabulari in cachinno; orare vel meditari in Ecclesia, quàm spectatum iri in platea; Et sic quodammodo solutus est à carcere & catenis. Tamen adhuc est in carcere naturali. Dum enim peregrinamur à Domino, exilium sustinemus, insuper & vincula & carceres. Expectare verò debet spiritus, viriliter agere, & confortari, donec veniat qui inclusit eum, qui stans ad ostium carceris, pulset & dicat: Lazare, veni foras; Amice, ascende superiùs. Et cùm ingressus fuerit, audiet à Domino: *Euge, serve* Matth. 25. 21.
bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Ad quod gaudium introducat nos vobiscum Jesus Christus Dominus noster, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem.

Regularis exercitatio est quadruplex.

* De hebdomadariis coquinæ, Reg. S. Bened. cap 35.

Monachus ligatur duabus catenis, professione, amore Ordinis sui.

IN FESTO EXALTATIONIS SANCTÆ CRUCIS. LXXI.

SERMO UNICUS. E Victorino.

VErbum Crucis pereuntibus quidem stultitia 1 Cor. 1. v. 18.
est; iis autem qui salvi fiunt, id est, nobis, Dei virtus est.

Quia fidelibus, Fratres carissimi, de mysterio Crucis locuturi sumus, ideo non credimus vos stultitiam judicaturos, Deum vobis crucifixum prædicare; Infidelibus autem, quibus Deus consilii sui arcana non revelavit, iis quidem pereuntibus, ut ait Apostolus, stultitia est, Deum omnium creatorem & immortalem, mortuum esse prædicare, & in tam vili supplicio, sicut crux erat eo tempore, suspensum fuisse affirmare. Sed his qui salvi fiunt, id est, fidelibus, quibus per Spiritum Sanctum Deus misericordiæ suæ majestatem cognoscere præbuit, non solùm non dedecus, sed etiam maxima virtus Dei, verbum Crucis esse videtur. Quod autem dedecus, & scandalum, & stultitia infidelibus videbatur Crux Domini, audite iterum Apostolum dicentem: *Nos* quidem *prædicamus* 1. Cor. 1. 23.
Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Judæis scandalum erat, quoniam Dominum suum crucifixisse dicebantur, cùm à Gentibus deridebantur. Gentibus autem stultitia reputabatur, quia eis impossibile videbatur Deum mori. Quanta autem virtus Dei fuisset, tantùm se pro nobis humiliasse, & quàm necessarium, audiamus. Facta erat quædam mutatio inter Deum & homines, peccato primi hominis; quia cùm homo priùs similis esset Deo vivendo innocuè, factus est dissimilis à crimine; & quia vetus homo postea malus fuit, jumentis similis factus est, dicente Psalmistâ: *Homo, cùm in* Ps. 48. 13.
honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis. In honore erat homo, cùm esset similis Deo. Non intellexit, quando peccavit. Similis igitur factus est jumentis, quando peccando factus est irrationalis. Duæ creaturæ peccaverant, scilicet, diabolus & homo; sed alius per se, alius per alterum. Quia igi-

Diabolus per se peccavit, homo per alterum; & ideo homo redimi potuit, non diabolus.

tur per se diabolus peccavit, reparari non meruit, præsertim cùm tam subtilis & spiritualis essentiæ persisteret; homo, quia de limo factus est, cùm à tam callido tentatore deceptus [fuerit,] spem veniæ non amisit. Cùm igitur ita essent Deus & homo contrarii, nec spes veniæ ac redemptionis à tam justo Judice deberet negari, consideravit divina providentia æquissimum modum reconciliationis. Ratio enim exigebat, ut qui duo contraria vult conjungere, tale medium ponat, quod affinitatem habeat cum utroque. Cùm autem ex una parte tantus Deus esset, ex altera parte tam parvus homo, ita erant reconciliandi, & per talem mediatorem, qui esset Deus & homo. Itaque justo judicio Deus volens genus humanum reconciliare, factus est homo. Si voluisset Angelos redimere, angelicam naturam assumpsisset, sed quia solos homines dignos redemptione judicavit, humanam naturam, servilem personam rationabiliter assumpsit. Hæc autem divinâ dispensatione ordinavit; priùs enim multis præfiguravit adventum suum [symbolis,] in multis prophetiis prænunciavit, ut auctorabilis esset tantis temporibus præsignatus. Sed de multis aliis dicamus, & fidem nobis majorem

Num. 21. 8.

per vetera augeamus. Cùm filii Israël propter peccata sua in deserto ab igneis serpentibus urgerentur, & interimerentur, jussit Dominus serpentem æneum fieri, & in virga exaltari ante filios Israël, quem qui respiciebant ab aliis serpentibus vulnerati, auxilio illius restituebantur sanitati. Quod autem per hanc figuram Dominus voluisset intelligi, se manifestat,

Joan. 3. 14.

cùm dicit in Evangelio: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Serpens duplicem significationem continet. Venenosum est animal & astutum. Caput enim abscondit, cùm percutitur, & ne venefici vocem audiat, unam aurem terræ affigit, alteram caudâ obturat. In bona significatione accipitur, cùm dicitur: *Estote prudentes sicut serpentes;* & in mala, cùm dicitur Judæis: *Genimina viperarum, quis demonstravit vobis fugere à ventura ira?* Itaque serpens Dominum significat in quantum prudens est, quia ipse est sapientia Patris. Diabolum significat, in quantum venenosus est. Voluit enim Dominus per serpentem designari, quia contra serpentes spirituales erat pugnaturus. Per æris materiam fortitudo Christi describitur. Serpens æneus fuit, quia duo sunt necessaria in bello, fortitudo & prudentia. Cùm ergo ipse esset verus David, id est, *manu fortis*, qui pugnaturus erat contra Goliam, id est, diabolum, meritò æneus ut fortis, meritò

Serpens in bonam & in malam partem accipitur.

Math. 10. 16.

Luc. 3. 7.

dicitur serpens, ut prudens describitur. In summitate virgæ ponitur, [illegible]est, in altitudine crucis suspenditur. Vulnerati ab aliis serpentibus, id est, dæmonibus, peccando, respiciunt ad verum serpentem, id est, prudentem, credendo & bene operando salvantur liberati à peccatorum venenis. Audite etiam figuram evidentiùs mysterium Incarnationis *designantem. Unicus filius erat Abrahæ, id est, Isaac, quem Dominus tentans præcepit immolare in monte quem monstraret ei. Abraham stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, & Isaac collegit ligna, & tandem tertiâ die pervenit ad locum. Tunc dixit ad pueros suos: Expectate hîc cum asino, & postquam adoraverimus, revertemur ad vos. Tulit itaque ligna, & posuit super filium suum, ipse verò portabat ignem & gladium. Cúmque paravisset filium suum, posuit super struem lignorum, & ei volenti filium suum immolare, ait Angelus: *Non extendas manum tuam super puerum.* Tunc Abraham respiciens vidit arietem inter vepres hærentem cornibus, quem immolavit pro filio suo. Abraham Deum Patrem significat, qui immolavit filium suum, mittendo [eum] & tradendo. Unde Apostolus: *Qui filio suo non pepercit, sed morti tradidit illum.* Abraham *multarum gentium* [*Pater*] interpretatur. Isaac Christum significat, qui interpretatur *gaudium*. Christus verò est gaudium hominum & Angelorum. Duo juvenes qui secum ibant, sunt populus Judæorum, qui ideo duo dicuntur, quia post mortem Salomonis divisus est in duo regna; in decem videlicet tribus Israël, quibus Jeroboam imperavit; & in duas alias tribus, scilicet, Benjamin & Juda, super quas Roboam filius Salomonis regnavit. Asinus verò designat stultitiam Judæorum; Ligna, Crucem; Tertia dies, venturum eum ad locum, quia in tertio tempore mundi sub gratia immolatus est Christus. Isaac tulit ligna; & [Christus] crucem suam gestavit. Judæi adhuc expectant cum asino, quia manentes in stultitia sua non potuerunt accedere ad Sanctæ Trinitatis intelligentiam. Nec immolatus est Isaac, quia non est immolata divinitas, id est, * Filius Dei, sed aries, id est, caro Christi, quæ hærebat veptibus, id est, tribulationibus, cornibus, id est, brachiis extensis in Cruce. Hæc crux tot temporalibus [figuris] præsignata, tandem salus mundi effecta est; & est ratio quare voluit Dominus hoc genus supplicii potiùs quàm aliud: hinc quadrifaria est, quasi amplectens quatuor mundi partes; & hinc etiam alia significatio in partibus ejus continetur. Altitudo spem salutis, quam habemus in cœlestibus, si-

Gen. 22. 10. & seqq.

Rom. 8. 32.

Isaac figura Christi.

* seu Verbum æternum.

Dimensiones Crucis explicantur.

gnificat; Latitudo, charitatem, quæ extensa est usque ad inimicos; Longitudo, perseverantiam bonorum operum; Profunditas, id est, illa pars quæ latet, profunda mysteria judiciorum Dei. Unde Apostolus: *Incomprehensibilia sunt judicia tua, Domine.* Hoc mysterium innuit Apostolus (Ephes. 3. 18.) cùm dicit: *Ut possitis intelligere cum omnibus Sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, & sublimitas, & profundum.* Hanc igitur Crucem debemus omnes venerari, in qua pependit pretium mundi. Datum est pretium pro omnibus nobis, si volumus exire à vitiis. Hodie exaltata est in Jerusalem. Nos similiter exaltemus eam in singulis Ecclesiis, ut nobis sit communiter salus, juvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

LXXII. DE LAUDIBUS SANCTÆ CRUCIS.

Ex Andegavensi.

SERMO UNICUS.

(Joan. 12. 32.) *SI ego exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum.*

Humilis & mansuetus David, *manu fortis*, & aspectu desiderabilis, & à fratribus ante exaltationem contemptus, scilicet, Christus Dominus à Judæis spretus hoc dicit, significans quâ morte esset moriturus, morte scilicet Crucis; Qui alibi ait: (Joan. 3. 14.) *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis;* legalis historiæ umbram tangens, mysterium, sensumque insinuat spiritualem. Refert enim Moyses in Numeris, (Num. 21. 9.) quod cùm filii Israël ab ignitis serpentibus percuterentur in deserto, sibi à Domino consultum erigere serpentem æneum in ligno; quem intuentes à morsibus serpentum sanarentur. Serpens in ligno suspensus, hic est Christus; Serpens, quia mortalis; æneus, quia immortalis; sed mortalis secundùm hominem, immortalis secundùm Deum. Persuasione quippe serpentis homo in damnationem mortis * exeidit. (* f. cecidit.) Convenienter ergo ad significationem ipsius mortis serpens exaltatus est in ligno. Quid ergo ibi pependit, nisi mors Domini. (Exod. 4. 3.) Hic est serpens Moysi, qui devoravit serpentes magorum Pharaonis. Hic est serpens quem expavit Moyses, & fugit. (Elegans allegoria de serpente & Christo.) Domino enim jubente projecit virgam in terram, quâ conversâ in colubrum fugit; sed iterum præcipiente Domino tenuit caudam ejus, quæ reversa est in virgam. Virga, divinitatis est potestas, serpens Christi mortalitas. Quia enim per serpentem mors intravit, per eumdem rectè mortalitas significatur. Virga ergo in serpente, Christus est in morte. Expavit Moyses, & fugit, quia mortuo Christo expaverunt discipuli, à spe, in qua fuerant, recedentes, secundùm illud: *Defecerunt oculi mei à * sperando in Deo meo.* (Ps. 68. 4. * Secundum Septuaginta.) Et iterum: *Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me.* (Ps. 141. 5.) Et Isaias: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum.* (Is. 63. 3.) Sed apprehensâ caudâ, redit serpens in virgam, quia qui primò occisus, postea patratis omnibus, ad id quod priùs fuerat, resurgendo reversus est; quia per resurrectionem innotuit Deus, ubi per vitam morte consumptâ, nihil in eo serpentis apparuit. Unde post resurrectionem ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* (Math. 28. 18.) Et Apostolus ob humilitatem passionis eum exaltatum dicens: *Et donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* (Phil. 2. 9.) Nomen, non quia ante & ante [non] habuerit nomen, omnemque potestatem; sed hoc quod ante habebat in occulto, post resurrectionem positum est in evidenti. Et sic serpens rediit in virgam, quia mortuus innotuit Deus. Ergo serpens erat mortalitate, & æneus, vel virga deitatis, incommutabilitate. Hæc virga projecta in terra, & serpens facta devoravit serpentes magorum Ægyptiorum, quia Dei Filius caro factus, post gloriæ dignitatem factus obediens usque ad mortem, per ipsam carnis mortem * serpentem diri vulneris evacuavit, (* f. dirum serpentis vulnus evacuavit.) & mortem, mortisque aculeum consumpsit, secundùm illud: *Ero mors tua, ô mors! Morsus tuus ero, ô inferne!* (Osee 13. 14.) Potest & virgâ Moysi, quâ Ægyptus subjicitur, & Pharao superatur, Crux Christi intelligi, (Virga Moysi, Crux Christi.) quâ mundus vincitur, & princeps mundi cum principatibus & potestatibus expugnatur. Serpens enim pro sapientia & prudentia poni solet. Unde: *Estote prudentes sicut serpentes.* Et alibi: *Serpens erat * prudentior cunctis animantibus.* (Gen. 3. 1. * Vulg. callidior.) Virga igitur projecta fit serpens, & devorat magorum Ægyptiorum serpentes, quia Crux Christi, cujus prædicatio stulta videbatur, quam Moyses, id est, lex continet, secundùm illud: *De me enim ille scripsit,* (Joan. 5. 46.) conversa est in sapientiam, & tantam, quod omnem sapientiam Ægyptiorum, id est, hujus mundi, devorat. Intuemini eam, quoniam stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi, postquam manifestavit Christum crucifixum Dei virtutem, & Dei sapientiam, qui dixit: *Comprehendam sapientes in astutia eorum. * Ubi est litteratus? Ubi verba legis præponderans? Ubi Doctor parvulorum?* (1. Cor. 1. 19. * Sensum Apostoli, non verba refert.) Stulti facti sunt principes Taneos; consiliarii Pharaonis infatuati sunt. Bona fuit talis conversio, quâ virga in serpentem transiit, & serpens in virgam redit, quam tamen perfidi non intelligentes, in opprobria proruperunt, secundùm illud: *Exprobraverunt inimici* (Ps. 88. 52.)

tui, Domine; Exprobraverunt commutationem Christi. Exprobraverunt scilicet, quod mortuus est Christus, quod tamen non est exprobrandum, sed venerandum. Hoc est enim mutari à temporali vita ad æternam vitam, à terra ad cœlum, à Judæis ad Gentes. Hæc est mutatio dexteræ excelsi.

* *f.* virgam.

Oportebat ergo * vitam converti in serpentem, & postea redire in virgam, quia oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis; pati propter peccata nostra, & resurgere à mortuis; pati propter peccata nostra delenda, & resurgere propter justificationem nostram complendam, sicut

Is. 53. 5.

dicit Isaias: *Vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra.* Et iterum: *Livore ejus sanati sumus.* Ecce verus Isaac cum lignis, & Abraham cum ariete inter vepres hærente. Isaac enim deitas est; Abraham, Deus Pater; Aries, humanitas; Ligna, Crux; Virga, vepres Judaicæ malitiæ; Spinæ, de quibus Propheta:

Ps 117. 12.

Exarserunt sicut ignis in spinis, quia invidiæ facibus accensi, & malitiæ errore cœcati æstuaverunt in Christum. Aries verò inter vepres hærens pro Isaac. Isaac non est oblatus, quia non divinitas, sed humanitas voluntate Dei est oblata inter vepres Judaicæ malitiæ laborans. Christus ergo serpens est & aries secundùm carnem; Serpens autem, quia mortalis; Aries, quia oblatus, & quia in cornibus Crucis aëreas potestates debellavit, de

Hab. 3. 4

quibus: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus.* In cornibus quippe Crucis non defecit fortitudo ejus, sed abscondita fuit. Latenter enim vicit, qui foris victus apparuit. Unde Ambrosius ait: *Clamat caro peritura separatione divinitatis.* Nam mors ibi esse non poterat, nisi vita abscederet. Non autem dicitur separata inde divinitas, quantùm ad *naturalem* unionem quæ erat inter Deum & hominem, sed quantùm ad divinæ potentiæ ostensionem. Ibi enim divinam potentiam non ostendit, sed abscondit, quia testante

Is. 53. 7.

Isaiâ: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, & quasi agnus coram tondente se obmutuit; & non aperuit os suum.* Non exercuit ibi fortitudinem, sed occultavit, opponens eis carnem, in quam sævirent, mortalem. *Si*

1. *Cor.* 2. 8.

enim cognovissent, ut ait Apostolus, *numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Cognoverunt tamen aliqui Judæorum de eo,

Dæmones & Judæi Christum fuisse Messiam noverunt, sed non noverunt ipsum esse Deum, & Filium Dei.

sicut quidam dæmones de eo quædam non ignoraverunt. Noverunt quidem tam dæmones, quàm sapientes Judæorum ipsum esse Messiam in lege & in Prophetis prænunciatum, sed nescierunt ipsum esse Deum, vel Dei Filium. Non præscierunt dæmones per ejus mortem se amissuros potestatem, nec Judæi locum & gentem; Non animadverterunt se vinci, ubi putaverunt se vincere. Minores verò nec ipsum esse Messiam noverunt. Cœcati sunt omnes, quia veritatem oderunt, nec ipsam veritatem intellexerunt, ut novissima providerent. Meruit hoc superbia voluntatis eorum, quorum voluntas sic superba erat, ut sibi negarent necessarium divinum auxilium. Sed de illa cœcitate quidam sunt

Superbia origo cœcitatis spiritualis.

illuminati; de illa gentium perditionis massa aliqui sunt liberati, & à Domino misericorditer respecti; Illi scilicet pro quibus oravit in Cruce, dicens: *Pater,*

Luc. 23. 34.

ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Minores hi erant de illo populo, qui non ex invidia, sed ex zelo Dominum persequebantur, zelum Dei habentes, sed non secundùm scientiam. Arbitrabantur enim obsequium se præstare Deo, de quibus ait Petrus: *Scio quia per ignorantiam hoc egistis,*

Act. 3. 17.

Fratres; Hi ergo de illa pessima generalitate discreti sunt, cùm pro eis Dominus orare dignatus est, implens quod tradiderat: *Orate*, inquit, *pro persequentibus &*

Matth. 5: 44.

calumniantibus vos. Ecce magna charitas, ingens pietas, bona pro malis retribuere, benedictionem pro malectione. Cùm enim sint differentiæ sex in reddendis bonis pro malis, inter omnes alias duæ excellunt, & inter omnes una. Duæ nimirum sunt, reddere bona pro bonis, & mala pro malis.

Sex modi reddendi bona pro malis.

Item aliæ duæ sunt, non reddere bona pro bonis, & reddere mala pro bonis. Item aliæ duæ sunt, non reddere mala pro malis, & reddere bona pro malis, quæ inter alias eminent; Sed inter omnes illa eminet, quâ redditur bonum pro malo, quod

In eo emicuit summa Christi charitas, quod reddidit bona pro malis.

Christus fecit. Pro persecutoribus in Cruce deprecatus est, cum sceleratis deputatus, pro peccatoribus crucifixus. Quod per Prophetam ait: *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi inimici mei; ego autem orabam.*

Ps. 107, 4.

Non immeritò igitur dicitur separata divinitas, quia ibi suæ fortitudinis brachium, divinitatisque lumen non declaravit. Ibi apparuit quod assumpsit de matre, & abscondit quod assumpsit de Patre. In hujus rei figuram præceptum est in Le-

Levit 16 5. & *seqq.*

vitico summo Sacerdoti, assumere duos hircos, unum immolaticium, & alterum apopompeium, id est, emissarium, quem statuat vivum coram Domino, ut * fun-

* *seu* facta,

darâ prece super eum, emittat eum in solitudinem. In duobus hircis utraque Christi natura insinuatur. In hirco immolaticio, humana; In apopompeio, divina. Ille hircus immolaticius; hic cum peccatis populi, fusis precibus super eum, in desertum mittitur, quia Christus secundùm alteram naturam crucifigitur, secundùm alteram precibus exoratur ut iniquitatibus nostris propitietur, & in solitudinem graditur,

ditur, id est, in sinu Patris, quò nullus accedit, nisi ipse & Spiritus Sanctus. Abiit ergo in solitudinem, id est, operandi virtutem cohibuit, & abscondit, & nostras iniquitates portavit, non ut haberet, sed
Deut. 4. 24. ut consumeret. *Deus enim noster ignis consumens est.* In solitudinem igitur, id est, in cœlum divinitas tempore passionis abiisse dicitur, non locum mutans, sed quodammodo virtutem cohibens, ut possent impii consummare passionem. Visi sunt ergo Judæi temporaliter prævaluisse, sed verè
Ps. 62. 21. victi sunt. *Introierunt enim in inferiora terræ*, ut ait Propheta, & *partes vulpium facti sunt*; quia intus cœcati sunt, & foris captivati sunt; Intus terrenæ cupiditatis voragine absorpti sunt; foris principibus sæculi, qui vulpibus comparantur, secun-
Luc. 13. 32. dùm illud: *Dicite vulpi illi*, miserâ servitute subacti sunt. Crucis igitur absconditâ fortitudine percussi sunt Judæi, qui se vi-
Gen. 32. 24. cisse gratulabantur, sicut Jacob luctatus cum Angelo, adversus eum prævaluit, sed ab eodem in femore percussus claudicavit, emarcuit enim femoris ejus nervus, quia populus Judaicus de Jacob ortus, adversus Christum videtur prævaluisse corporaliter, sed percusso nervo claudicavit, quia excœcatis mentibus rectos fidei & veritatis gressus amisit. Victi ergo Judæi sunt in
Habac. 34. *cornibus* Crucis; mors enim ibi destructa, & diabolus est expugnatus. Unde in eodem Cantico sequitur: *Ante faciem ejus ibit mors*. Et item: *Egredietur diabolus ante pedes ejus.* Attendite victoriam Redemptoris, quam absconditâ virtute Crucis
* f. procuravit. * procreavit. Uno enim congressu tria hostium genera debellavit, secundùm illud:
Ibid. *Percussisti caput de domo impii.* Mortem destruxit, juxta illud: *Ero mors tua, ô mors!* qui contra superbum Goliath, id est, diabolum dimicaturus non expavit, sed ad luctam quasi gratulabundus properans, & velut castra adversus fortem procedendo movens, à summo cœlo egressus, & in sole posuit tabernaculum suum, quia ab æqualitate Patris ante tempora ineffabili-
Quomodo Deus qui ubique est, venit in mundum. ter egressus, in mundum venit, cum forti præliaturus à Patre exiit, ipsum non deserens venit in mundum, non mutans lo-
Joan. 16. 28. cum. Quod ait: *Ego exivi à Patre, & veni in mundum.* Venit ubi erat, quia in mundo erat, & mundus per ipsum factus est; sed visibilis apparuit, ubi ante non apparebat. Veniens autem locum sibi pro-
Ps. 18. 6. vidit ad pugnandum accommodum. *Posuit* enim *in sole tabernaculum suum*, scili-
Christus quomodo posuit in sole tabernaculum suum. cet, carnis dispensationem, in qua venit expugnare errores hujus mundi, & belligerare adversus principem mundi. Tabernaculum enim est habitaculum militare, & Dei Filius in carne militans adversus principem tenebrarum, non in tenebris, sed in sole posuit tabernaculum suum. Sol tria facit; urit, lucet, tempora distinguit. In ustione labor, id est, anxietas passionis; in luce manifestatio; in distinctione temporum temporalis alteratio insinuatur. Posuit igitur Christus tabernaculum suæ carnis in sole, id est, in labore, in manifesto, sub temporali vicissitudine, secundùm illud: *Laboravi sustinens.* Et iterum: Labo- Jerem. 6. 11.
ravi clamans; In manifesto, quia non venit lucerna ut abscondatur sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sub temporali varietate, quia per ætatum incrementa profecit, secundùm illud: *Proficiebat Jesus* Luc. 2. 52.
ætate & sapientiâ. Sic igitur in sole posuit tabernaculum suum pugnaturus contra Goliath superbum, id est, diabolum, cum quo certamen iniit, ut liberaret pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor, id est, humanum genus erueret de manu diaboli, quem non sua virtus, sed peccata nostra fortem fecerant, qui dominium super nos usurpavit, non suâ virtute, sed ex nostra infirmitate, id est, ex nostri desiderii pravitate, secundùm illud: Diabolum non sua virtus, sed peccata nostra fortem faciunt.
Ne tradas me, Domine, à desiderio meo peccatori; ab illo potente in Cruce liberavit Ps. 139. 9.
pauperem, cui non erat adjutor, quia nec Angelus, nec Patriarcha, nec aliquis hominum pauperem à potente liberare valuit, nisi ex millibus electus, scilicet, Leo de tribu Juda, qui in ara Crucis Regis simul & Sacerdotis officium explevit; Re- Jesus in Cruce Rex & Sacerdos.
gis, quia expugnavit, & vicit; Sacerdotis, quia obtulit, & placavit, nec aliam à se hostiam obtulit, nec alium à se Deum placavit; Offerendo pugnavit, pugnando se obtulit; & se offerendo, inopem, egenum, & pauperem de manu fortiorum ejus, id est, diabolicarum potestatum eripuit, scilicet, humanum genus, quod est quasi, unus homo inops, quia moraliter egenus, quia in labore & sudore panem suum quærit; Pauper, quia de puritate sapientiæ ejectus, inanem & umbratilem habuit sapientiam. Oportuit ergo Filium hominis exaltari in ligno, non solùm ut diabolum vinceret, sed ut omnia ad se traheret, ad se utique diligendum, imitandum, secumque regnandum; Diligendum, quia ipse prior dilexit nos, ut nos diligamus eum; Dilexit nos ante mundi constitutionem suæ charitatis dulcedine, Christus in Cruce omnia traxit ad se, se diligendum, imitandum, & secum regnandum.
quique in tempore præcipuum exhibuit charitatis affectum, ponens animam pro multorum redemptione. *Majorem enim hac* Joan. 15. 13.
dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ponendo ergo animam tanquam saluberrimam exempli formam, nos in sui amorem traxit.

Ad se quoque imitandum suæ mortis genere nos instituit. Qui enim mortuus est quia voluit, & quando voluit, mortuus quoque est quomodo voluit. Hoc enim genus mortis non frustra Salvator elegit, cui alio modo de vita exire licuit. In cujus enim potestate erat mori, vel non mori, & sic vel sic mori, Crucem non frustra elegit, ut nos huic mundo crucifigeret, qui dixit: Tolle crucem tuam, & sequere me. Quamdiu enim evacuatur corpus peccati, tamdiu exterior homo corrumpitur, ut interior renovetur, nobis est tempus Crucis. Semper igitur in hac vita pendere debet Christianus in Cruce, non corpore, sed spiritu; non carne, sed mente; ut spiritualibus præceptorum Dei clavis membra confixa habeamus, ne ad mala moveantur, à quibus ita perfectè quiescere demus, ut nec eorum visio, nec memoria mentes nostras contingat. Quicquid ergo gestum est in Cruce, in sepultura ita gestum est, ut his rebus configuretur vita christiana. Caligaverunt in Cruce oculi Christi, ut avertantur oculi nostri ne videant vanitatem; Blasphemiis & conviciis patuerunt ejus aures, ut ad clamores pauperum aures nostræ pateant. Gustavit Christus in Cruce acetum & fel, ut amaritudinem passionis fortes simus ad ferendum, malosque nobiscum patienter toleremus, nec eis conformemur, quia & Christus, cùm gustasset, noluit bibere, insinuans tales, scilicet, veteres & malos esse ferendos, sed non imitandos. In hoc quoque significavit * fortitudine tribulationis non esse obmutescendum à verbo prædicationis. In Cruce manus Christi sunt expansæ, [* ut sua egenis largiri & inimicis addiscerent manus contractæ, manus nostræ.] Pedes in Cruce clavis sunt affixi, ut in via Dei dirigerentur pedes extorti, pedes nostri. Exaltari ergo voluit in Cruce, non frustra, sed ut juxta quatuor Crucis distinctiones, quibus quatuor mundi significantur partes, omnia traheret ad se diligendum, imitandum, & conregnandum. Omnia, non utique lapides & ligna, sed omnia hominum genera, omnium ætatum populos. Omnes enim & qui præcedebant, & qui sequebantur, clamabant: *Hosanna in excelsis*, quia nemo præcedentium vel sequentium Incarnationem, sine fide Mediatoris Dei & hominum salvari potuit. Ipse enim est vir qui in Ezechiele signat Tau in frontibus virorum omnium qui salvi fiunt. [Veniebant, inquit, sex viri de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem, & unusquisque vas interitûs in sua manu habebat. Vir quoque unus de medio eorum vestitus lineis, & atramentarium scriptoris ad renes ejus, cui Dominus dixit: Transi per mediam civitatem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus; & dixit sequentibus: Transite per mediam civitatem, & percutite. Omnem autem super quem videritis Thau, ne occidatis.] Attendite diligenter, Fratres, quantus sit vir iste, qui alios signat, & qui sint illi sex viri, qui ad eum veniunt. Sex viri sunt sex ætatum populi, qui veniunt de via portæ superioris. Porta est lex Domini, quâ homo dirigitur, atque docetur semitas justitiæ, ut intret ad vitam. Unde Propheta: *Aperite mihi portas justitiæ: Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.* Est autem porta inferior, & est porta superior. Porta superior, id est, anterior, est lex naturalis; Porta inferior, id est, posterior, est lex scripta, quæ respicit ad Aquilonem, quæ ab Aquilone non liberat. Legis naturalis transgressor primus parens extitit. Lex autem scripta omnes sub maledicto conclusit. Cúmque primus parens, sibi omnium primo peccando nocuit per inobedientiam & prævaricationem, universam etiam posteritatem damnavit, mortique usque ad adventum * subjecit. *Regnavit enim mors*, ut ait Apostolus, *ab Adam usque ad Moysen*, id est, usque ad legem, id est, etiam sub lege, quia nec lex naturalis, nec lex scripta mortis valuit auferre dominium. Venerunt ergo sex viri de via portæ superioris, id est, sex ætatum populi, de via legis naturalis, non solùm scriptæ, quærentes salutem quam in neutra lege invenerant; Et habebat unusquisque in manu sua vas interitûs, idest, mœroris, quia non patebat introitus ad cœlum; Et peccati, quia non modò in apostatica radice vitiati erant, verùm etiam propria addiderant delicta. *Omnes enim peccaverunt*, ut ait Apostolus, *& egent gloriâ Dei*. Unde Jacob canos suos deducendos cum dolore ad inferos plangit. Venit autem unus inter eos vir vestitus lineis usque ad talos, id est, Christus, qui sextâ ætate venit ad mundi redemptionem, qui quâdam singulari virtute à cæteris discernitur; de quo Propheta: *Numquid Sion dicet: Homo, & homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus*. Non est homo qui possit dicere, id est, persuadere Sion, id est, Synagogæ, scilicet, quod homo sit in ea natus, & ipse fundaverit eam Altissimus. Non hoc recipit perfida Synagoga. Hic tamen est ille unus, de quo inquit Moyses: *Audi, Israel, Dominus Deus, Deus unus est*. Et Apostolus: *Unus Deus, una fides, unum baptisma*. Hic unus erat vestitus lineis usque ad talos, in quo munditia humanitatis ac perfectio designatur. Talus quippe

Crucis supplicium cur Christus elegit.

Christianus in hac vita debet semper in Cruce pendere.

Membra Christi crucifixi nos docent sanctum nostrorum membrorum usum.

* f. formidine.

* f. ut sua egenis largiri addiscerent manus nostræ, nec illis unquam esse contractæ, vel etiam inimicis.

Vult Deus omnes salvos fieri.

Nemo antiquorum salvus factus est, nisi in fide in Christum.

Ezech. 9. 2. & seqq. Non ipsa verba, sed sensum.

Ps. 117. 19.

* sc. Christi.

Rom. 5. 14.

Nec lex naturalis, nec lex scripta potuit hominem liberare.

Rom. 3. 23.

Sed sola Christi gratia.

Ps. 86. v. 5.

Deut. 6. 4.

Ephes. 4. 5.

est extrema pars hominis; finis est corporis. Talaris igitur linea Christi est humanitas perfecta, quæ ab omni vitio immunis, veritatis & gratiæ plena extitit, quæque ad hominis redemptionem sufficiens

Num. 19. 2. * seu vacca.

hostia fuit. Unde Propheta ait: *Corpus autem perfecisti mihi.* Hæc est * *vitula rufa*, in qua nulla macula erat, quæ jugum non traxerat, quæ cremabatur extra castra, de cujus cinere fiebat aqua aspersionis in emundationem immundorum. Vitula rufa, caro Christi est infirma, sanguine pas-

Is. 63. 2. & 3.

sionis rubricata. Unde: *Quare rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* Interrogantibus sic Angelis respondet Christus: *Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum.* Torcular est pressio passionis, quam hominis Filius, non sustinuisse, sed calcasse dicitur. In calcationis verbo duo insinuans, sustinentiam scilicet, & victoriam. Sie enim ipse mortem sustinuit, quod sustinendo, eam vicit & destruxit. Unde in

Thren. 1. v. 15.

Threnis: *Torcular calcavit Dominus virgini filiæ Juda.* Meritò igitur juvenca erat rufa, quia sanguine passionis tincta. Unde in benedictione Judæ in figura Christi Ja-

Gen. 49. 11.

cob ait: *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum.* Hæc extra castra combusta est, quia extra portam civitatis in loco calvariæ crucifixa. De hujus cinere fiebat aqua aspersionis, per quam significabatur baptisma, quâ mundabantur homines à contactu mortuorum, quia ab iniquitate hujus moribundæ vitæ ac morticinæ per baptismum Christi mundamur, & hyssopo, quæ humilitatem passionis Christi significabat, aspergebatur illa aqua, quia ex fide passionis, & aquâ ablutionis completur Redemptio nostra. Unde Joannes in Epistola canonica ait:

1. Joan. 5. 6

Ipse est qui venit per aquam & sanguinem Jesus Christus. Sicut enim per sanguinem agni, & transitum maris rubri, liberati sunt Israëlitæ ab exterminatore Angelo, ita his sacramentis præcipuè sanguinis &

Joan. 19 34

Cur è latere Christi exierit sanguis & aqua.

aquæ salvatur Ecclesia. Unde in passione de latere Christi in Cruce dormientis profluxerunt sanguis & aqua, sanguis redemptionis, & aqua ablutionis, quæ sunt mysteria nostræ salutis. Aqua igitur aspersionis, quæ sortitur virtutem de sanguine redemptionis, fit purificatio contaminationis. Hæc est aqua torrentis quæ in Ezechiele sanat aquas mortui maris, & vivificat omnia ad quæ pervenit. Ait enim:

Ezech. 47. 1. & seqq.

Aquæ descendebant in latus templi dextrum, ad meridiem altaris. Aquæ istæ intrabant mare mortuum, & exibant, & sanabantur aquæ, & vivent omnia ad quæ veniet torrens, & erunt pisces multi; post ipsa venerunt istæ aquæ illuc. Miro modo aquis evangelicis, atque vivis, aquæ sanantur mortuæ atque intolerabiles, aquæ sine substantia, in quibus nihil potest vivere, quia non noverunt eum qui dicit: *Ego sum vita*, cujus torrente aquæ creatæ atque mortuæ multos habent pisces, & vivunt omnia ad quæ pervenerint, quia salit ille torrens in vitam æternam, de quo Zacharias: [* In die illa egredietur aqua de Jerusalem, & medium ejus in mare primum, hoc est mare mortuum.] Et Ezechiel: *Aqua ejus egredientur de Sanctuario, & erit fructus ejus in cibum, & folia ejus in medicinam.* Miræ virtutis est aqua aspersionis quæ sanat, cibat, vivificat, quia fit de cinere vitulæ rufæ, id est, carnis dominicæ pretioso sanguine rubricatæ. Ecce vestis talaris, quâ vestitus erat ille vir unus, qui habebat ad renes atramentarium scriptoris. Renes posteriùs sunt homines, [qui] tamquam sequi videntur.

Apud Zachariam, cap 14 v 8. sic habetur: *Et erit in die illa: Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem, medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare novissimum.* Ezech. 47. v. 12.

Unde & ipsi meritò sequaces veritatis significantur, quos ab æterno Deus elegit, præsciens illos futuros conformes imagini Filii sui. Atramentarium ergo scriptoris, doctrina est Dei Patris, quam Christus portavit ad renes, quia eam officio humanitatis exhibuit universo populo, cui per Prophetam dicitur: *Accingere gla-*

Ps 44. 4.

dio tuo super femur tuum, potentissimè. Et ipse in Evangelio ait: *Non veni mittere*

Math. 10. 14.

pacem, sed gladium. Doctrina ergo veritatis gladius dicitur, quia secat carnalia à spiritualibus; & atramentarium, quia spiritualiter scribitur in cordibus fidelium, & scriptoris, id est, Dei Patris. Unde

Joan. 7 16.

ipse ait: *Doctrina mea, non est mea, sed ejus qui misit me Patris.* Et alibi: *Ego à meipso non loquor:* Qui enim non est à se, non operatur à se, sed ab eo loquitur, à quo est. Quod domino ad eum dicente: Transivit per civitatem, & signavit Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus: Ipse enim juxta voluntatem Patris omnia fecit. Ideoque Patre dicente per civitatem: Signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus. Ipse signavit qui signatus est à

Joan. 6. 17

Patre, secundùm illud: *Hunc enim signavit Deus Pater*, ut alios signaret. Signavit autem Thau, qui speciem Crucis tenet, unde in Thau salutare signum Crucis intelligitur. Quod signum [ponit] super frontes virorum gementium, &c. super frontes scilicet corporis & cordis, ut signum Crucis super frontes radiet tam corporis, quàm mentis, ut foris appareat, operis exhibitione, & intus resplendeat fidei veritate. Hi sunt duo postes, qui sanguine paschalis agni in Exodo liniuntur, ut ab exterminatore Angelo salventur. *Sa-*

Crucis signum super f onrem corporis & cordis imprimendum.

Exod. 12. 7.

mes, inquit, *de sanguine agni, ac pones super utrumque postem, & in superliminaribus domorum.* Sanguis super utrumque postem ponitur, cùm non solùm ore corporis, sed & ore mentis hauritur, & ad * intentionem intentâ mente cogitatur. Qui enim sic Redemptoris sanguinem accipit, ut imitari passionem ejus necdum velit, in uno poste sanguinem ponit, qui & in superliminaribus domorum ponendus est. Domus mentes nostræ sunt, in quibus per cogitationem habitamus. Superliminare verò intentio est, quæ præeminet cogitationi & actioni. Qui ergo intentionem cogitationis, ad imitationem dirigit passionis, in superliminari domûs agni sanguinem ponit. Idem ergo mysterium tenet sanguis agni super postes Israelitarum positus, quod Thau signatum super frontes virorum gementium; Et sicut illi per sanguinem, ab exterminatore, ita hi per Thau à transeuntium percussione salvati sunt. Ait enim; *Omnem super quem videritis Thau, ne occidatis.* Qui hoc signum non recipiunt, æternâ morte pereunt. Qui autem recipiunt, ab exterminatore liberati perpetuò vivere merentur. Hoc est signum, de quo Propheta ait: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Sed qui hoc lumine signantur? Qui signantis accipiunt testimonium, qui ejus fide sua signant, id est, insigniunt corda, secundùm illud: *Qui desursum [venit,] super omnes est; Qui accipit testimonium ejus, signavit quia Deus verax est.* Posuit enim in corde suo quasi speciale signum, hoc est verum Deum, qui desursum venit ad salutem hominum: Quos ergo signat qui de cælo venit, illius charactere mentem suam signant quo fugent inimicos. Isti sunt duodecim millia in Apocalypsi de tribubus singulis signati. Hos ad se traxit serpens æneus in ligno exaltatus. Hoc est lignum in quo *botrus de terra sancta portatur a duobus.* Hoc est lignum quod misit Elisæus in aquam ad quærendam securim de * mensa, quod natavit ad lignum. Hoc est lignum vitæ, lignum dulce, quod * siccavit lignum mortis. In hoc igitur ligno exaltatus est Deus homo, ut qui super omnes est, omnia traheret ad semetipsum, diligendum scilicet, imitandum & videndum, non qualis apparuit in forma servi, sed qualis est in forma Dei, quam visionem latroni confitenti concessit, dicens: *Hodie mecum eris in paradiso*, per * speciem cùm me ipsum tibi manifestabo, quod est esse in paradiso. Esse enim cum eo qui est vita, hoc esse verè in paradiso. Unde pro magno munere suis spondet esse secum, dicens: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi sint mecum.* Non dicit

* *f.* ad instructionem, vel imitationem.

Ad omnes actiones suo stras intentio præmittenda.

Ezech. ut supra.

Ps. 4. 7.

Joan. 3. 31. 33

Num. 13. 25. 4. Reg. 6. 5.

* *f.* de manubrio.

* *f.* siccavit

* f. id est: Ex quem tantùm per speciem, hoc est me ipsum facie ad faciem manifestabo tibi; quod est, &c.

Esse cum Deo, est esse in paradiso.

Joan. 17. 24.

simpliciter: Ubi ego sum, & illi sint, quia ipse ubique est; sed addidit mecum, quia & miseri possunt esse, ubi ille est, qui nusquam deest, sed non cum illo, quia non fruuntur eo: Soli enim beati sunt cum illo, qui soli fruuntur illo; vident illum sicuti est, quia non sunt beati, nisi ex eo qui est beatitudo, & vita æterna; Quam ipse nobis præstare dignetur. Amen.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM. LXXIII.

SERMO PRIMUS.

Ex Audegavensi.

Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Ps. 120. 1.

Non dormit qui oculos levat; laborat qui auxilium expectat. Vigilantis igitur & laborantis est ista vox, quam audistis per os meum. Canticum enim graduum est, id est, Canticum ascendentis. Sed quis est qui ascendit, & unde ascendit? Quare ascendit, & quò ascendit? De valle lacrymarum ascendit, de loco quem posuit ei Dominus. Ascendit de virtute in virtutem; has enim ascensiones in corde suo disposuit. Ad triumphalem Ecclesiam ascendet, * filia ad liberam matrem quæ est in cœlis, donec videat cum illa Deum Deorum in Sion. Nomine quippe graduum, significatur ascensus. Qui enim ascendit ad eum, qui omnia fecit in pondere, numero, & mensura, cujus ordinatione perseverat dies; necesse est ut gradatim, & ordinatè ascendat. Qui verò descendit ab illo, ruinam invenit, & præcipitium, & non gradus. Unde & legio dæmonum missa in porcos, præceps ruit in mare. Sanè lamentum descendentis esse potest. Inclinavi oculos meos in stercora, unde veniet judicium mihi. Stercora dicuntur superflua temporalium. Necessaria enim sunt benedictiones dexteræ Domini, quibus pascit homines & jumenta. Hæc sunt læva ejus sub capite meo. De superfluis autem dicit Apostolus: *Arbitratus sum ea, ut stercora.* Et Propheta: *Et quid amplexamini stercora pro croceis.* Hæc enim inquinant & gravant, etiam cùm sumas cibum, ut naturaliter ventrem reficias. Si quid superfluum infuderis, aut injocundum erit, aut noxium. De superfluis dictum est à sapiente: Acquiruntur cum labore, possidentur cum tremore, amittuntur cum dolore. Cæterum canticum quidem ascendentis promisimus, [quod] proprium esse potest hodiernæ solemnitatis, ac si diceret Ecclesia: Per totum anni circulum certis & determinatis diebus levo oculos meos ad aliquem, vel aliquos mon-

* *supp.* militans.

Math. 8. 30.

Bona temporalia superflua stercora sunt.

Philipp. 3. 8.

Thren. 4. 5.

tium, unde veniet tefugium intercessionis mihi. Hodie levavi oculos meos ad omnes montes, unde tandem veniet auxilium mihi. Dulce quidem auxilium in tribulatione. Cùm ergo venerit dies illa, dies iræ, dies calamitatis & miseriæ, liberabunt me ab auditione mala, & à verbo aspero. Quos hæres enim mundi cœlestis nunc patres habere gaudet, in fine expectat judices, ut judicent pupillo & humili, ne apponat homo ultra magnificate se super terram. Notandum autem est, quod multi montes circumstant Ecclesiam ascendentem; Quidam sunt boni, quidam mali. Ad quosdam fugiendum, & fugiendum est à quibusdam. Quod ut manifestiùs fiat, de multis montibus, qui in sacra scriptura leguntur, quatuor tantùm excipimus, qui quasi circumstant Ecclesiam militantem ab Oriente & Occidente; ab Austro & Aquilone. Et quia prius est quod carnale est, & postea quod spirituale, ab Aquilone inchoëmus. Sit itaque mons Gelboë ab Aquilone; Mons Samariæ ab Occidente; Mons Armeniæ ab Austro; Mons Israël ab Oriente. Mons Gelboë sunt aëriæ porestates; Mons Samariæ, hypocritæ tristes; Mons Armeniæ, veri Pastores; Mons Israël sancti intercessores. Primus est mundus frigidus; secundus, tepidus; tertius, calidus; quartus, lucidus. Primus est lupus; secundus, mercenarius; tertius, Pastor bonus; quartus, Judex propitius. Primus enim rapit, ut mactet; secundus ducit, ut comedat; tertius satagit, ut custodiat; quartus intercedit, ut ad se trahat. Primus igitur est fugiendus; secundus, tolerandus; tertius, audiendus; quartus, implorandus. Fugiendus est [primus,] quia dicit Zacharias: *O, ô fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus*; [Secundus] tolerandus est, quia dicit Veritas: *Quæ dicunt, facite; & quæ faciunt, nolite facere*; [Tertius] audiendus, quia Moyses dicit: *Interroga patres tuos, & dicent tibi; majores tuos, & annuntiabunt tibi*; Implorandus [quartus,] quia dicit Propheta: *Laudate Deum in Sanctis ejus.* Sed quia Angelus Sathanæ sæpenumero transfigurat se in Angelum lucis, ut paries dealbatus oculos fallit intuentium, magna diligentia adhibenda est in eorum cognitione. Sed audivimus Veritatem docentem nos, & dicentem: *A fructibus eorum cognoscetis eos*, id est, ab eventibus transactis, & operibus quotidianis. De eventibus legimus in historiis, sed de operibus in libro experientiæ legimus quod in montibus Gelboë Philistæi prævaluerunt adversus populum Dei, & Saül & Jonathas amabiles valde ceciderunt in illo, & fortes Israël & inclyti pariter interfecti sunt. Hic labor est dæmonum, ut dejiciant populum Dei, cùm primi parentes adhuc dicere poterant: Nos duo turba sumus, invasit eos terror ab Aquilone, ita ut facere sibi perizomata cogerentur. Regum maximè & Sacerdotum sanguinem quærit, ut percusso pastore dissipet oves de facili; hausto enim fonte, spem habet ut influat Jordanis in os ejus; *Cibus enim ejus, cibus electus, fœnum tenuissimum quasi bos comedit.* De montibus Samariæ legitur quod vaccæ pingues Samariæ pascebantur super eos, qui vitulos aureos fabricaverunt in Dan & Bethel, qui averterunt cor populi ut iret post Deos alienos. Hi sunt qui super cathedram Moysi sederunt, alligantes populo onera importabilia, ipsi autem digito suo nolunt ea movere, qui de grege Domini lac quærunt & lanam, sed de salute animarum est in eorum pectore cura minor. Quod infirmum est non visitant, quod fractum non consolidant, quod erroneum non revocant. Si quid autem validum, mactant. De quibus Dominus per Amos Prophetam ait: *Væ vobis qui opulenti estis in Sion, qui confiditis in montem Samariæ, optimates, capita populorum, ingredientes pompaticè domum Israël.* Super montes Armeniæ requievit arca Noë, dum adhuc aquæ diluvii inundarent super terram. Hi sunt Pastores veri, parati ponere animas suas pro ovibus suis; qui objiciunt se murum pro domo Israël; Arca Noë in quo sunt adhuc munda cum immundis mixta communibus, in mediis fluctibus portant, donec cessante omni inundatione egrediantur octo animæ, quæ cum eo salvantur, id est, quotquot ad octavam benedictionis præordinati sunt. In vertice montium Israël est mons Moria, in quo fabricatum est Templum, ubi est Altare, Sanctuarium, & * Sanctuarii Sanctuarium, Arca fœderis, Propitiatorium & Cherubim, Rex & Sacerdos, Ephod & Diadema, & universum Sanctum sæculare. Hi sunt Spiritus beati, qui cum Domino regnant, Templum scilicet admirabile, quod fecit ille qui fabricavit auroram & solem, quorum exemplari, & umbræ, Levitici serviebant & Sacerdotes. Consideratis autem eventibus montium antiquis, opera eorum quotidiana licet intueri, quæ visis eorum sessoribus innotescunt. Super enim primum montem sederunt quatuor fabri periculosi; Super secundum, quatuor viri ridiculosi; Super tertium, quatuor viri gloriosi; Super quartum, Rex gloriæ, non jam pedibus & facie velatis, sicut vidit eum Isaias, sed revelatâ facie vident eum qui in eum crediderunt. Vidit equidem Zacharias quatuor cornua, quæ venerant

Quatuor montes circumdant Ecclesiam.

Zach. 2. 6.

Matth. 23. 3.

Deut. 32. 7.

Ps. 150. 1.

Matth. 7. 20.

1. Reg. 31. 1.

Dæmon præcipuè Reges & Sacerdotes impugnat, ut populos disperdat.

Iob 40. 10.

Osee 10. 5.

Amos 6. 1.

* f. Sancta sanctorum.

Zach. 1. 1.

ut ventilarent Judam & Jerusalem, & quatuor fabros ad comminuenda cornua. Nos autem, salvâ pace Prophetæ, fabros ventilantes Judam & Jerusalem interpretamur, de quibus Ecclesia dicit: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam.* A principio enim latentis Ecclesiæ, posita est inter malleum & incudem, & à sanguine Abel justi, usque ad finem mundi, non defuit, aut deerit iniquitas premens, & justitia patiens; Quàm periculosi sint fabri isti, à flatibus eorum perpendimus. Primus enim emittit spiritum ignis; secundus, spiritum sulphuris; tertius, spiritum caliginis; quartus, spiritum procellarum, qui omnes etsi numquam spirare intermiserint, præcipuè tamen tempore Martyrum, spiritus ignis nocuit terræ & mari, cùm viri fideles proscribebantur in exiliis, vexabantur tormentis, occidebantur mortibus exquisitis. Hæreticorum verò tempore desævit spiritus sulphuris, quia hæretici pessimis exhalationibus totum aëra ferè infecerunt, de quibus scriptum est: *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.* Tempore verò falsorum fratrum, quod nunc agitur, dominatur spiritus caliginis, dum genimina viperarum latrant in visceribus, latera matris concutiunt, speciem quidem pietatis habentes, operibus impietatis vacant; nomen Christianum confitentes, vel profitentes, sed unitatem Christianitatis, quantùm in ipsis est, abrumpunt; putrida membra in Ecclesia, pro quorum putredine timendum est ne pars sincera trahatur. In diebus verò Antichristi flabit spiritus procellarum, id est persecutio ex omnibus istis composita, in qua, si fieri posset, movebuntur etiam electi. Quatuor viros sedentes super montes Samariæ vidit quidam patrum in spiritu: Vidi, inquit, spiritum, qui buccis tumentibus maritimam masticabat arenam. Secundus, fornaci accensæ incubans, scintillas ex ea volantes faucibus suis influebat. Tertius super pinnaculum templi sedens, spiritum lenis auræ patulo ore suscipere lætabatur, & ut magis influeret, manu & flabello aëra concitabat. Quartus ridebat singulos, non minùs ab aliis deridendus; Carnes enim membrorum suorum fugere laborabat, nunc manum, nunc brachium, nunc pedem, nunc tibiam ori applicans; accedensque propiùs, facies eorum terribiles aspectu, propter eorum maciem incomparabilem, contemplabar, & sciscitabar cur hoc agerent. Fame indicibili accepi eos laborare, & occurrit mihi illud Prophetæ: *Aruit tamquam testa virtus mea*, quia oblitus sum comedere panem meum. Fames istorum indicibilis est cupiditas quadripartita, opum, honorum, inanis gloriæ, voluptatum. Naturalis fames multùm per cibum refocillari potest, licet non extingui. Sed ista semper pandit novos hiatus. Avidus opum numquam dicit: Sufficit. Hic est qui arenam masticat. Tyrannus potens tanquam sanguisuga invincibiliter semper sanguinem sitit; Et hic scintillas sibi influit cupidus inanis gloriæ, ut totum sorbeat aëra, nullum sustinebat remedium. Voluptati deditum etiam * Philosophus Gentium contemptibilem prædicavit, & suibus comparandum. Amatores talium in montibus Samariæ etiam sub cinere & cilicio inveniuntur. Sunt de curribus, qui super montes Armeniæ requiescunt, scilicet currus * Helpe, currus Aminadab, plaustrum novum, super quem relata est Arca Domini de terra Philistinorum; *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis, in Sina, in Sancto.* Hi sunt virgines continentes post lapsum, Prælati, Conjugati. Virgineus enim currus igneus est sursùm ferens, quia vehit igneum, id est sydereum; immò Angelicum est vivere in carne supra carnem; esse in carne, non agere quæ carnis sunt, ubi homo sibi injuriam facit, ubi natura patitur repulsam. Currus autem Aminadab, quod sonat, *spontaneus Domini*, sunt qui post lapsum voto se astringunt continentiæ, pro quibus dicit sponsam animam suam turbari timore; sed de his primùm timendum est ne * revocent ad consueta. Grave enim est relinquere consueta, & ferè est impossibile triumphare de carne, si de nobis ipsa priùs triumphaverit. Plaustrum novum, quod traxerunt vaccæ mugientes usque ad agrum Josue Bethleemites, Doctores sunt Ecclesiastici, qui mugitibus suis replent cardines terræ, donec Ecclesiam quam vehunt, non declinantes ad dextram vel ad sinistram, in agrum Josue introducant; scilicet donec fideles fiant hæredes Dei, cohæredes autem Christi, sicut ipse ait: *Volo Pater ut ubi ego sum, illic sit & minister meus.* Currus autem Dei decem millibus multiplex, sunt Conjugati, quorum copiosa multitudo in Ecclesia Dei, qui etiam multiplicationi hominum student, juxta id quod dictum est à principio: *Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Super montes Israël sedet noster * irrigans, irrigans eos de superioribus suis, & mittens ex eis quædam stillicidia stillantia super terram, quibus quasi leviter irrorata Ecclesia ascendens, quid de circumstantibus montibus sentiat, inter medium montium exclamat, dicens: Averti oculos meos à montibus Gelboë, undè venit naufragium mihi. Inclinavi

Ps. 128. 3.

In Ecclesia numquam defuit, & numquam deerit iniquitas premens, & justitia patiens.

Ps. 5. 11.

Hæresis venenum aspidum.

Falsi fratres genimina viperarum.

Ps. 21. 16.

* f. Seneca.

* f. Heliæ.

Ps. 67. 18.

Angelicum est in carne vivere supra carnem.

* f. revocentur, vel revolent.

Quàm difficile sit de carne triumphare, si de nobis ipsa priùs triumphaverit.

1. Reg. 6. 12.

Joan. 12. 26.

Gen. 1. 28.

* supp. Salvator, seu fons.

oculos meos ad montes Armeniæ, undè venit quandoque auxilium mihi. Intendi oculos meos ad montes Armeniæ, undè venit solatium mihi. *Levavi oculos meos ad montes Israel, undè veniet auxilium mihi.* Potest etiam canticum istud esse spirituale. Responsio Contemplativi viri & Claustralis contra irrisores alicujus degentis in sæculo, & insultantis ei de abjectione sua, quâ elegit esse in domo Domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Ego enim spem ponens in incerto divitiarum, cujus Deus venter, & gloria in confusione, pauperem Monachum insultationibus non ferendis aggredior, dicens: Ut quid contemnis divitias hujus mundi? Nescis Job gregibus & armentis abundantem, singulariter à Domino commendatum in hunc modum? *Considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra?* Excedit-ne à memoria tua David Rex & Propheta, qui super omnes temporis illius opibus abundavit; de quo dixit Dominus: *Inveni virum secundùm cor meum?* Ignoras opes esse materiam eleemosynarum, quas Dominus præceptis affectans, ait: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis?* Audi Præcursorem Domini, cùm ad ipsum baptizantem peccantium conflueret multitudo, quærentium quid igitur facto opus esset, non ait: Jejunate, vigilate, orate, elongate fugientes, & manere in solitudine, sed ait: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*, & de escis similiter faciat. Præterea, quid in conjugio damnas, frater? Ut quid abhorres conjugium, Adæ tanquam primitias omnium Sacramentorum recenter facto commendatum? Videtur Sathanas quasi latenter introduxisse continentiam, ut Pentapolim sibi viscera restauraret. Senex fidelis persona, Abraham loquitur, in conjugio placuit Deo, adeò ut filium susciperet contra spem, in spem futuræ benedictionis. Per ipsum Jacob de multiplicatione liberorum commendatur, in septuaginta animabus ingressus Ægyptum. Christus etiam de Virgine nasci noluit, nisi conjugatâ. Ab his cur fugis communem hominum cohabitationem? Si militaveris Deo, luceant bona opera tua coram hominibus, ut glorificent Patrem tuum, qui in cœlis est. Adversùs hæc, vir Claustralis, noli contendere verbis, sed modestè, ut decet, subjunge: Frater, vera proponis; multiplices viæ sunt ad Deum, sed aliæ aliis tutiores. Valles sunt & colles per quos longo itinere ire doces; compendia quæro, & idcircò *levavi oculos meos in montes, undè veniet auxilium mihi.* Duos enim montes ostendit primipilus meus Christus cæteris eminentiores, humilitatem scilicet & obedientiam. Audi eminentiam humilitatis: *Qui vult esse major inter vos, sit omnium minister.* Et alibi: *Quantò minor eris in oculis tuis, tantò major eris in oculis meis*, dicit Dominus. Adverte de obedientia, quia *factus est Dominus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod & Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen.* Per hos montes præcelsos exultavit Christus ad currendam viam; expeditiùs volo sequi currentem. Bonæ sunt opes, sed onerosæ. Alexander Macedo, ut expeditiùs hostem insequeretur, opes onerosas dejecit in eremo. In conjugio sanè, sicut & in parva Segor, possum salvari, sed attendo Loth potiùs ascendere montes ut salvaret animam suam. Adhuc tamen ego insulto viro Claustrali: Bona sunt quæ dicis, nisi quod in futuro tantùm spem pones tibi, cùm dicis: Undè veniet auxilium mihi? Veniet, vox dilatoria est, vox corvina. Bonum est etiam præsentium participatione lætari, quia in usus nostros cavet Deus. Et tu, vir Claustralis, ad hoc responde: Nolo in his gaudere, cùm audiam: *Væ vobis qui ridetis: Beati qui nunc fletis.* Christum quem nunc sequor, flevisse lego, risisse nunquam lego. Dilatio verò auget desiderium, quia quantò crescit, tantò crescit & meritum. Undè: *Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.* Si ego tecum modo non oneror opibus, non vehor equis & curribus, non operior pellibus, non saginor pinguibus, non foveor amplexibus, non delector confabulationibus; scio cui credidi, reposita est mihi corona justitiæ; induar duplicibus, cùm apparuerit gloria Domini. Si sic locutus fueris mihi, vir bone, opilabis os meum, & ego apponam digitum ori meo, & pro modulo meo tentabo tecum levare oculos meos ad montes. Verùmtamen quia ardua est via quæ ducit ad vitam, levemus singuli, levemus universi oculos ad montes, unde veniet auxilium nobis, quorum meritis & precibus levet nos ab infimis ad dexteram Patris Jesus Christus Dominus noster, Judex noster, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Dialogus elegans inter Sæcularem avertentem à Religione, & Monachum in ea persistentem.

Job 1. 8.

Luc. 11, 41.

Luc. 3. 11.

Math. 20. 26.

Phil. 2. 8.

Dilatio gloriæ auget desiderium, & indè meritum

Ps. 26. 14.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM. LXXIV.

SERMO SECUNDUS.

E ms. Andegav.

OMnia vasa quæ fecit Hiram Regi Salomoni de aurichalco erant. In campestri regione Jordanis fudit ea Rex in argillosa terra.

3 Reg. 45 & 46.

Spiritu Sancto docente per Salomonem, Fratres mei, didicimus quod: *Mala aurea*

Prov. 25 11.

in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. Verbum Dei tempore competenti in omnium Sanctorum honorem dicere proposuimus. Lectos argenteos, id est, auditores divinis eloquiis eruditos & capaces adesse conspicimus, in quibus tamquam lectis argenteis doctrina veritatis requiescat; & in spiritu exhibendæ operationis se suscipi gaudeat. Tempus competit, capacitas non deest, locus non discrepat. Mala aurea, id est, perfectas sapientiæ sententias nobis deesse profitemur; sed utinam aliquid vel modicum auditu vestro nou indignum, & tempori congruum proferre valeamus. Horum verò verborum quæ proposuimus brevitate, si subtiliùs inquirantur, Sanctorum præsens & futura excellentia demonstratur, & multiplex gratia, ipsorum profectu, & præmio declaratur. Dicitur quippe ad litteram, quod Hiram fecit Regi Salomoni vasa templi ex * ære mundissimo in ornatum domûs Domini. Salomon interpretatur *pacificus*, & nostrum pacificum significat, id est, Dominum Jesum, qui soluto pariete inimicitiarum, pacem fecit & his qui prope, & his qui longè, id est, Judæis & Gentibus, qui super pacem reconciliationis, dabit pacem immortalitatis. Qui etiam Idida, id est, *dilectus* dicitur Dei Patris. Unde: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Et Ecclesiastes, id est, *Concionator*, qui ex dilectione & gratia concionem fidelium colligit & alloquitur, & per carnis nostræ susceptionem visibilis mundo apparens de cœtu fidelium per se & per ministros suos domum Domino construere studuit, quam in futuro præsentiâ suæ visionis & habitationis illustrabit. Qui fideles bene dicuntur vasa in honorem, non in contumeliam, fortia, non fictilia, & ideo ex ære mundissimo perhibentur facta. Æs quippe fortissimum est metallum & durabile, quod nullâ consumitur rubigine, & sonorum valde. Sancti autem & hîc peccatorum, sive laudis confessionem resonant, ut hymnos cœlestes in futuro pleniùs cantabunt, & tunc secundùm corpus fortissimi erunt, nullâ vetustate rubiginis consumendi. Hi etiam student pro viribus, & carne, & spiritu mundari, & nullâ tribulationis tempestate ab amore Dei valent separari. Occidi possunt, sed flecti nequeunt. Undè Apostolus: *Neque mors, neque vita, neque aliud separabit nos à charitate Christi.* Hæc vasa in auxilium Regis Salomonis Hiram fudit Artifex egregius & admirabilis. Hiram interpretatur, *Excelsè vivens*, & figurat Spiritum Sanctum, qui sicut postulat, id est postulantes facit, ita excelsè viventes reddit, quorum scilicet conversatio in cœlis est. Ita facit vasa ex ære, immò elegantiùs dicitur fundere, quia Deus noster ignis consumens est. *Lapis enim solutus calore*, dicit Job, *in æs vertitur*, dum qui frigidus erat per infidelitatem, & durus per insensibilitatem, igne Dei liquefactus, in veram mutatur fortitudinem; & qui priùs fortis erat in malo, insuperabilis fit in bono. Ecce vas pretiosum in donaria Dei separatum. Talis fuit Paulus vas electionis appellatus. Mirabilis artifex iste implet Cytaristam puerum, & Psalmistam reddidit; Implet continentem puerum, id est Danielem, & facit judicem senum [incontinentium.] Implet opilionem Sicomoros vellicantem, id est * Amos, ac prophetantem dirigit. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, id est, excelsè viventis, scilicet, Hiram. Fundit autem in terra fornacem, id est, tribulationis laborem. Unde: *Da nobis auxilium de tribulatione*, id est, tribulationem in * perfectum convertit, quoniam *vas figuli probat fornax, & homines justos probat tentatio tribulationis; tribulatio patientiam operatur; patientia, probationem; probatio verò spem; spes autem non confundit*, quia per tribulationem patientia exercetur, exercitio probatur, ut spes proximi cumuletur. Vas ita formatum ad modum æris elatiorem reddit sonum, quem ad Deum beatus Job orbitate filiorum, & damno rerum percussus, non in blasphemias, sed in divinæ laudis professionem prorumpit, dicens: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sit nomen Domini benedictum.* Hæc autem vasa per nostri artificis industriam formantur in terra argillosa, de qua factæ sunt formæ ad fundenda vasa, sed ipsas formas Hiram facit. Per has formas divina scriptura Sanctorum continens exempla demonstratur, qui secundùm corpora fuerunt terra, & terra fructuosa, faciens fructum trigesimum, sexagesimum, & centesimum; Unde in Job dicitur: *Terra de qua * egrediebatur panis*, id est, doctrina refectionis. Hæc autem dicitur argillosa; Argilla quippe mollis, & formis quibuslibet imprimendis vel faciendis est idonea; Per quod Sanctorum mandatis divinis exequendi promptior monstratur obedientia. De quorum exemplis formula, id est, regula bene vivendi nobis præparatur, donec formetur Christus in nobis. Dicitur ergo [quod] Hiram, id est, Spiritus Sanctus condidit terram & argillosam, & de ipsa formam ad alia vasa formanda, quia tales ab initio mundi instituit Sanctos priores, ad quorum similitudinem per ejus gratiam informarentur sequentes. Ipsæ autem formæ inter quas formantur vasa, igne postea formatæ fuerunt, quia sancti Patres invincibiles in tribulationibus perstiterunt.

Modestia Hildeberti.

* seu aurichalco.

Math. 12. 18.

Sancti Fideles occidi possunt, flecti nequeunt.

Rom. 8. 39

Job. 28. 2.

* Pastorem de Thecue.

Ps. 59. 13.

* f. profectum.

Eccli. 27. 6.

Rom. 5. 3.

Quanta utilitas tribulationis.

Job. 1. 21.

* Vulg. oriebatur.

Job. 28. 5.

runt. Æs autem igne liquefactum argillæ formas ingreditur, ut possit vas aptum ministeriis cœlestibus effici, cùm ipsi salubriter humiliati, & flammâ divinæ charitatis, vel humanæ ad versitatis emolliti, viam Patrum bene operando intrant, ut ad eorum præmia bene currendo perveniant. Sicut enim non semper vasa in formis argillæ tenebantur inclusa, ita Sanctos regulis bene operandi non semper necesse est arctari, sed completâ operatione bonâ, palmâ beatæ retributionis debet * separari. Quemadmodum postquam vasa ad perfectionem venerunt, fractis formarum claustris producuntur in lucem, * & bene in opere facili latens, & secreta, & efficax ostenditur gratia Spiritûs Sancti, quam sapientia artificis in metallo fluenti pene sine adminiculo interiùs dignoscitur operari; ut * quia subitò vas speciosum de latenti artificio profertur in medio. Unde: *Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, & nescis unde veniat, aut quò vadat; Sic est omnis qui natus est ex spiritu*, qui quando vult, & ubi vult, & prout vult spirat, & erudit, replet, & instruit. Invisibilis enim invisibiliter operatur. *Spiritus enim Deus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare*. Hic est ignis quem Dominus misit in terram,, & voluit vehementer accendi, ad formanda vasa domûs Domini. Hinc alii construuntur Apostoli, alii Pastores & Doctores, Diaconi, Presbyteri, Episcopi, & cæteri, quos distinguit Spiritus Sanctus speciei domûs, dividens singulis prout vult. Et hæc quidem opera Sanctorum tanquam formæ confractæ finem habent quantum ad laborem, quia ubi coronam justitiæ acceperint, cessabunt officia laboriosæ operationis, sed nihilo minus, immo perfectiùs Spiritus Sanctus per charitatem in electis regnabit. Nec tacendum est quod & in formis minùs argillosis formantur solidiora, id est, ærea, juxta illud: *Aruit tanquam testa virtus mea*. Cùmque Sancti novi testamenti perfectiores fuerint Sanctis veteris testamenti, juxta illud: *Nos primitias Spiritûs habentes*. Et: *Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, & non viderunt; audire, & non audierunt*. Tamen quia multò major erit Sanctorum in futuro soliditas, quàm in præsenti, sicut æs multò solidius terrâ esse constat, formantur hæc omnia in regione Jordanis. Jordanis interpretatur *descensus*, in quo celebratus est Baptismus. Baptizatos autem à tumore superbiæ oportet humiliari; & antiqui Baptismum futurum crediderunt. Nos vidimus exhibitum & exhiberi. In illis præcessit figura [eorum] qui in Moysi & in mari baptizati sunt: Nobis autem data est veritas quæ salvat; & ideo illi *quasi ultra Jordanem*, nos verò *citra Jordanem* subsistimus. Quod bene significatum est in duabus tribubus & dimidia, quæ ultra Jordanem terræ portionem acceperunt, & in reliquis quæ citra Jordanem hæreditatem habuerunt. Et illi habebant pecora multa, isti pauca, quia illi plus intendebant temporalibus, isti autem relictis omnibus nudi nudum sequuntur Christum. Dicitur etiam *regio campestris*, quia populus fidelis colligitur ex Gentibus, non solùm ex Judæis in mundi latitudine conversis. Unde: *Audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvæ*. Nec vacat mysterio quod in constructione Templi Salomoniaci, David pater Salomonis [in] sumptus & impensas copiam auri & argenti dicitur præparasse. Et Hiram eidem Salomoni in artificio & aliis quibusdam auxilium præbuisse. David enim in hoc loco figuram Dei Patris tenet, qui Pater est nostri Salomonis; Et *manu fortis*, quia per manum, id est, Filium potenter operatur, qui ad Ecclesiæ constructionem quæque necessaria ab æterno præparavit, & electorum numerum & meritum æternâ dispositione & electione prævenit, quatenus ita fieret in tempore, sicut erat ante tempora in ejus voluntate. Hiram, ut præmissum est, significat Spiritum Sanctum; Salomon, Christum. Et hi tres unum sunt, & sibi cooperantur, quia individua sunt opera Trinitatis. Quæcumque Pater facit, hoc & Filius, hoc & Spiritus Sanctus. Unde: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Dicitur autem David necessaria præparasse Salomoni; Hiram fudisse vasa Salomoni; Omnia enim spectant ad honorem Christi, per quem gloriosus in carne apparuit, & sponsam, id est, Ecclesiam naturâ & gratiâ sibi copulavit. Unde Isaïas: *Omnibus his tanquam vestimento vestieris*. Item Hiram amicus David & Salomonis exivit, quia Spiritus Sanctus amor est Patris & Filii, amborum vinculum & connexio. Item Rex David memoratur, & Salomon & Hiram similiter. Hi tres, non tres Reges, sed unus Rex qui nos hic regit ad justitiam, in futuro ducturus ad gloriam. Unde: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit*. Ecce audivimus qualiter & per quem Sanctis, quorum hodie solemnia celebramus, tanta præstita [fuerit] gloria. Ad quorum consortium, eorumdem suffragantibus meritis, perducat nos qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Marginalia (left): * f. præmiari. — * f. ita. — * f. quasi. — Joan. 3. 8. — Joan. 4. 24. — In patria charitas erit perfectior quàm in via. — Ps. 21. 16. — Sancti Novi Testamenti sunt perfectiores Sanctis Veteris Testamenti. — Rom. 8. 23 — Luc. 10. 24.

Marginalia (right): Num. 32. — Ps. 131. 6. — Prædestinatio. — Individua sunt opera Trinitatis. — Ps. 32. 6. — Spiritus Sanctus vinculum Patris & Filii. — Ps. 22. 1.

LXXV. IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

SERMO TERTIUS.

Ex ms. Andegavensi.

Cant. 6. 10. *DEscendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruisset vinea & germinassent mala punica.*

Dignum valde est, Fratres mei, in festivitate omnium Sanctorum pro parvitate nostra aliquid nos loqui ad eorum gloriam & ædificationem nostram. Justum quippe est quantum possumus eos attollere præconiis, quorum jugiter fulciri postulamus suffragiis; Et si cuilibet Sancto debitum honorem nos convenit impendere, omnibus sub una celebritate collectis, quid dignum possumus exhibere? Quantò enim erga nos cumulantur beneficia, tantò erga ipsos propensior debet esse affectio nostra. Ita demum nobilis fiet eorum memoria, si ipsorum exemplis & meritis augeantur bona nostra. Nec dubitandum est hanc solemnitatem divinâ inspiratione institutam, ut qui per anni circulos singulorum Sanctorum natales, vel propter desidiam, vel propter ignorantiam, vel rei sæcularis occupationem, seu ex aliis causis minùs honoramus, quod in illis minùs & malè factum est, in hac pro posse compensare satagamus. Sicut autem in veteri testamento, in aliis festivitatibus de diversis fructibus, vel frugibus, vel animalibus competentia sacrificia offerebantur; verbi gratiâ, in Pascha agnus cum lactucis agrestibus, & spicæ coctæ; In Pentecoste, panes primitiarum, & sic in cæteris juxta legis decretum quædam propria sumebantur, & Deo offerebantur; In Scenopegia verò, de omnibus fructibus terræ vel anni: Ita in aliis festis, modò unius Apostoli, aut Martyris, aut Confessoris, aut Virginis, vel plurium virtutes recolimus; In ista autem omnium communiter festa memoramus. Constat ergo si numerus, vel nubes peccatorum non obstat, non solùm Angelorum frequentiam, sed & divinam Majestatem nostræ interesse devotioni, sicut Spiritus Sanctus per Salomonem in Cantico Canticorum testatur, dicens: *Descendi in hortum nucum.* Sed quomodo descendit qui ubique est, aut quò ascendit qui nusquam deest, juxta illud: *Si ascendero in cælum, tu illic es; Si descendero in infernum, ades.* Et: *Neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à desertis montibus?* Descendere tamen dicitur quatuor modis. Est descensus animadversionis, ut ad Sodomam puniendam. Est & protectionis, ut ad Hebræos de terra Ægypti liberandos. Est & Incarnationis. Unde: *Inclinavit cælos, & descendit.* Et demum visitationis, ut hic. Hoc ultimum etiam quatuor modis fit descensionis genus. Descendit enim errantes corrigendo, infirmos sublevando, bene agentes confirmando, maturos in requiem collocando. Sic descendit in hortum, id est, Ecclesiam, qui cùm alibi aliis figuris, ut in * aëra, domo, tabernaculo, templo exprimatur, multò elegantiùs totiûs universitatis decor in horto intelligitur. In quo quatuor maximè considerantur. Fons irrigans, id est, Baptismus, vel doctrina salutaris; deinde herbæ unde unguenta parantur, id est, dona Spiritûs Sancti, quæ sunt prima virtutum fomenta. Inde arbores, id est, fideles in altum proficientes; postea fructus, id est, manna, unde spiritus reficitur. Hæc autem quatuor, quatuor præcedentibus convenienter aptantur; fons, id est, doctrina corrigendi datur; unguentis infirmi sublevantur; arbores, id est, proficientes * confortmantur; fructus in requie collocantur. Hortus iste * unicum præcipuè est. Nux quatuor habet; tres cortices, & nucleum, qui cum illis aut non comeditur, aut minùs dulciter sumitur. Est cortex exterior nativus terrestris, amarus, cum quo nucleus non comeditur, à corrigente peccatum, cum quo nemo salvatur, aut Christo incorporatur. Secundus cortex, ligneus & durus, cum quo idem nucleus non comeditur, id est, criminale peccatum, quod nisi tollatur, nemo ad salutem admittitur. Tertius cortex interior tenuis, id est, veniale peccatum, quod nisi auferatur, nucleus minùs sapidè manducatur. Ut ergo in sua dulcedine nucleus sumatur, diligenter ab his tribus emundetur. Sequitur: *Ut viderem poma convallium.* Duplex vallis duplicem humilitatem significat, id est, cordis & corporis. Poma Confessores designant, fidei, spei & charitatis, & cæterarum virtutum odore Deo placentes. Qui enim virtutes sine humilitate congregat, in ventum pulverem portat. *Et inspicerem si floruisset vinea.* Per floris candorem, munditiam, & odorem, decor virginitatis decenter exprimitur. Floribus enim Ecclesiæ, nec rosæ, nec lilia desunt. Flos iste vineæ vel vitis est, id est, de gratia Christi & ejus imitatione procedit. Per *mala punica* Martyres denotantur propter rubeum corticem, multa grana interiùs continentem. Nullus enim sine multarum virtutum merito ad palmam martyrii pertingit. Et notanda est verborum proprietas. Poma videntur; flores & mala punica tanquam diligentiùs inspiciuntur. Istæ sunt pelles rubricatæ & hyacintinæ tabernaculo * suppositæ. Saga & cortinæ, & cætera

Marginal notes:

Ps. 138. 8. — *Ps. 74. 7.*

Quatuor modis dicitur descendere Deus.

Ps. 17. 10.

Quatuor modis homines visitat.

* *f.* arce, *seu* arca.

Ecclesia est hortus.

* *f.* confortantur.

* *f.* nucum.

Nullus sine multarum virtutum merito Martyr efficitur.

Exod. 25. 3. & *seqq.*

* *f.* superpositæ.

hujusmodi terram, vel prope terram tangunt, quod non ista duo. Nam martyr in tormentis positus omnia mundana relinquere, & ad videndum [Dominum] mundi desiderat pervenire, id est, ad Christum, qui est flos virginum, corona Martyrum, gratia continentium. Virgines verò dum carnalem copulam intuitu majoris præmii transcendunt, altiorem cæteris fidelibus sibi sedem eligunt. Profectò, ut dicit Hieronymus : In carne præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cœlestis. Hi sequuntur [Agnum] quocumque ierit. Ecce quanta & qualis est præsentis diei solemnitas, quæ tantis & talibus patronis constat honestata ; & sicut olim per scenopegiam præfigurata videtur, ita futuræ vitæ statum pleniùs festivitatibus cæteris depingit. Aderunt enim collecti de omnibus mundi partibus Sancti, quotquot fuerunt, aut futuri sunt, & venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos, cùm absterget Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum, & abstulerit sordes filiarum Sion, & conferet eis quod nec oculus vidit, nec auris audivit, ut qui * interim dispersi fuerant, & miseriis experiti, tunc in unum collecti, recumbant cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno cœlorum. Quanta gloria, qualis venustas, cujusmodi decor, cùm singulorum facies fulgebit sicut sol ? Et hæc modica gloria ad comparationem divinitatis, quæ est vita æterna. Habebit utraque natura jocunditatem suam. Oculi corporei, Christi & omnium Sanctorum glorificatam carnem ad videndum, oculi interiores adipem frumenti, id est ipsam Deitatem ad fruendum. De qua cùm nulla lingua dicere sufficiat, nec meditatio cordis humani plenè possit intelligere priusquam videat, ne temeritatis arguamur, divino potiùs hoc consilio relinquemus. Quia verò non prodest interesse festis hominum, si deesse contingat festis Angelorum, ad ipsos vota & orationes convertamus, ut ad eos, de quibus loquimur, pervenire mereamur, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Christus flos Virginum, corona Martyrum, gratia continentium.

* f. olim.

In patria utraque natura, sive corpus & anima, propriam sibi habebit jucunditatem.

LXXVI. IN FESTO SANCTI NICOLAI.

Ex ms. Andegav.

SERMO UNICUS.

De Continentia.

Luc 12. 35. *SInt lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.*

Omnia quæ dicuntur, Fratres mei, non solùm ex sermone qui dicitur, consideranda sunt, sed etiam ex persona dicentis. Verbi gratiâ : Si puer loquitur, animos nostros ad auditum puerilis eloquii aptamus. Si autem loquitur vir, pensamus si viro digna sunt quæ dicuntur. Similiter si idiota loquitur, vel eruditus, distinguimus. Hæc autem quæ proposuimus, non quilibet sapiens, id est, Angelus, vel Propheta, vel Sacerdos, sed ipsa Dei sapientia de Patre genita, nobiscum in carne morata locuta est. Cujus verba tantò studiosiùs pensanda sunt, quantò sine periculo contemni non possunt. Verbum Moysi contemnens lapidatur. Qui verbum Dei conculcaverit, deteriora supplicia meretur, præsertim cùm in his verbis forma & ordo sanctitatis contineatur. Scire enim quid agendum sit, & non quo ordine, non est perfecta scientia ; cùm etiam bona, si præter ordinem gerantur, reprehensione non careant. Unde in Canticis : *Ordinavit in me charitatem.* Et : *Psallite sapienter.* Primò ergo carnis & mentis munditia, id est, castitas per Salvatorem proponitur, ut eam postmodum utilis operum perseverantia comitetur. Unde Paulus : *Pacem sectamini & sanctimoniam*, id est, continentiam, *sine qua nemo videbit Deum.* Attendamus ergo Veritatem dicentem : *Sint lumbi vestri præcincti* ; Quod vasa libidinis viris sint in lumbis, mulieribus in umbilico, non solùm sæculares, sed etiam divinæ scripturæ testantur. Ut Job : *Virtus ejus*, id est, Behemoth, *in lumbis ejus, & in umbilico ventris ejus.* Cùm præmisisset : *Fœnum quasi bos comedet*, id est, carnales, quia omnis caro fœnum, & eos maximè qui mundi videntur, de sordibus enim non multùm curat. Sic bos fœnum immundum avidiùs manducat, quia escæ ejus electæ, qualiter talibus prævaleat, innotescit, ut quo apertiùs hostis cognoscitur, faciliùs superetur. Uterque enim sexus ei valde ex infirmitate luxuriæ * substruitur, & hoc maximè peccato, à diabolo superatur. Sed hoc Dominus à digniori sexu utrumque significavit. Behemoth, *animal* bene interpretatur. Bestialibus siquidem & brutis tanquam pecoribus dominatur hoc modo. Coitus enim nobis cum pecoribus communis est ; Unde quinto præcepto : *Non mœchaberis.* Quinta plaga, id est, mors pecorum ipsis præparatur, & qui libidini, more pecorum, fræna laxaverit, mortem æternam procul dubio incurrit. Tenes vel contines tu, homo, quod pecus non potest, & speras quod pecus non potest. Laboras in continendo, non pecus. Gaudebis in æternum, non pecus ; Si opus fatigat, merces consolatur. Sed fortè eligis liberâ libidine vagari ; nullâ lege frænari ; Non times cul-

Etiam bona ipsa, si præter ordinem gerantur, reprehendenda sunt.

Cant. 2. 4. Ps. 46. 8.

Heb. 12. 14.

Job 40. 11.

Ibid. 10

* f. substernitur.

Luxuria vitium bestiale.

pam: Cave plagam, si pecus es, mori time. Unde: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Manducaturis Pascha dicitur: Renes vestros accingetis. In renibus, carnis delectatio. Unde: *Ure renes meos & cor meum.* Inde Gregorius: [Qui Pascha celebrat, renes accingat, ut qui solemnitatem incorruptionis celebrat, corruptioni libidinis nequaquam subjaceat.] Sed è contra, ut dicit Job: *Oculus adulteri observat caliginem, dicens: Non me videbit oculus; & operiet vultum suum.*] Tantò securiùs rem illicitam facit, quantò videri non timuit. Et iterum: *Balteum Regum dissolvit*, id est, continentiam superbientium Dominus solvi permittit, *& præcingit fune renes eorum*, id est, peccati obligatione; unde ligatis manibus & pedibus mittuntur in tenebras exteriores. Inde etiam est quod in Exodo primo Sacerdoti feminalia linea proponuntur, quæ nulli inviro imponuntur, sed voluntariè Deo debent offerri, quia non omnes capiunt hoc verbum, nisi fortè qui spontè fecerit votum, qui quandoque cogendus est ad solvendum. Est autem quasi votum facere Ordines sacros, quibus hoc debetur, suscipere, sine quo ad sacerdotium, vel ad altaris ministerium [nemo] dignus est accedere. Quæ bene linea dicuntur; linum enim multo labore & attritione vix tandem terrestrem & nativum deponit colorem, & recipit candorem. Propter idem tunica linea est, quæ totius corporis, id est, generalem significat continentiam, sicut feminalia genitalium propriè partium repressionem, quæ astiguntur balteo de quatuor coloribus facto, &c. tunica * poderis, id est, talaris, usque ad pedes descendens, id est, usque ad finem permanens. Nobis in sacris Ordinibus constitutis indicta est necessitas continendi. Nihil medium; Aut in monte, aut in Sodomis erimus. Loth de Sodomis egressum in montem Angeli deducere volebant. Angeli convenienter ad angelicam vitam invitabant, dicentes: *In monte salvum te fac.* Et ille: *Non possum*, inquit, *in monte salvari. Est autem civitas parva Segor*, id est, vita conjugalis, quæ indulgetur laicis. In Sodomis esse, est incendio libidinis perire. In monte, est sublimitatem continentiæ servare. Ardentem Sodomam fugere, est incendia criminalia devitare. Fugienda est fornicatio cum cæteris vitiis. Grave est in igne esse, & non comburi. Qui autem fornicatur, in suum corpus peccat, quia etiam corpus maculat. E contra est quod Paulus: *Nescitis quia corpora vestra templa sunt Spiritûs Sancti.* Ei debemus servitium, cujus est templum, & periculosum est talem hospitem de templo suo fugare. Si non vis

Ps. 31. 9. Exod. 12. 11. Ps. 25. 7. Job. 24. 15.

Continentiam superborum Deus solvi permittit. Job. 12. 18.

Exod. 28. 42.

Ministri sacri quasi voto tenentur ad continentiam.

Ad eumdem sensum Hildebertus in Tractatu de sacris vestibus, loquutus de alba, seu veste talari Sacerdotis Exod. 39. 5. * f. podaris

Continentiæ necessitas in Ministris sacris.

Gen. 19. 20.

1 Cor. 6. 19.

tibi parcere, debes illi. Ideo ad cæteros instruendos, in pœna Sodomorum Deus maculam criminis demonstravit, dum sulphure & igne perire fecit. Sulphur fœtet, ignis ardet, ut qui ad perversa desideria carnis fœtore arserunt, sulphur & ignem paterentur, & ex ista pœna discerent, quid injusto desiderio fecissent. Item limbus cum cauda Sacerdoti deputatur, ut castitas usque ad finem roboretur. Beatus Job à crimine luxuriæ deterrere volens; & ob hoc illud propriè definiens ait: *Ignis est usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina*, id est, animæ operationes bonas, quia si huic malo non resistitur, illa etiam pereunt quæ bona videbantur. Et notandum quod non dicit Veritas, lumbus, sed lumbi pluraliter; ut mentis & corporis munditiam intimaret. Serpenti dicitur: Pectore & ventre repes. Ventre repit quando per humana membra luxuriam opere exercet; pectore, quando polluit in cogitatione; Et quia per cogitationem venitur ad opus, priùs ponitur pectore; Unde quia Job cogitationem munivit, una custodia pectus & ventrem superavit, dicens: *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Ut enim cogitationem castè servare potuisset, fœdus cum oculis pepigit, ne priùs incautè aspiceret quod postmodum invitus amaret, quia mors per fenestras sensuum intrat; Eos extra custodit, ne per eos anima exteriora cupiat. Non debet intueri, quod non licet concupisci, unde dicit: *Si secutus est oculus meus cor meum.* Sicut enim tentatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus, compellit sibi extrinsecus oculos deservire. Ac si dicat: Nec videre volui quod concupiscerem, nec videndo secutus sum quæ concupivi. *Quam enim partem haberet Deus desuper in me*, quia [ei] cætera bona sine munditia non placent. Unde: *Omnes bestiæ agri ludunt ibi, & sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus.* Dormire in cordibus Sanctorum non potest, quia si quando in eis ad breve momentum se collocat, cum cœlestium desideriorum æstus fatigat, & quasi toties ut recordat pungitur, quoties ab eis amore intimo ad æterna suspiratur. *Loca humentia* sunt membra genitalia, per quæ luxuria perpetratur. Per *calamum* gloria superbiæ. Hæc duo nimis in homine dominantur, unum spiritûs, alterum carnis. Ibi quasi quietus dormit; sic absorbet fluvium, & non miratur, id est, humani generis multitudinem; in laicis quidem pro parvo reputat, sed habet fiduciam quod Jordanis influat in os ejus, qui interpretatur, *descensus*, scilicet, qui vias veritatis per humilitatis habitum, &

Cur Sodoma igne sulphureo incensa.

Job. 31. 12.

Ad pudicitiam servandam cogitationibus invigilandum, & oculorum curiositati resistendum.

Job. 31. 1.

Non licet aspicere quod non licet concupiscere. Ib. v. 7.

Ib. v. 2.

Humilitas & studium à luxuria præservat.

litterarum scientiam profitetur, influat in os ejus. Animal est diabolus, dum per luxuriam tentat; serpens dum per malitiam; avis, dum per superbiam. Unde Deus ad

Iob. 40. 24. Job: *Illudes ei quasi avi*. Propter hanc continentiam commendandam Ezechiel vidit hominem cinctum ad renes. Joannes,

In veteri lege opus, in nova animus castigatur. circa mammillas, quia in veteri testamento opus, in novo etiam animus castigatur. Unde: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.*

Math. 5. 28 Et indumenta sacerdotalia fiunt de bysso retorta. Byssus retorquetur, quando castitas geminatur. Et Rex Sodomorum ad

Gen. 14. Abraham ait: *Da mihi animas, cætera tolle tibi*. Dæmones enim præcipuè animas capere quærunt. Non enim mundus est, cujus immunda est conscientia. Si triplici funiculo diabolus potest illaqueare, id est, cogitatione, locutione, & opere, gaudet. Sin autem, ad minus vel uno tenere conatur. De corde exeunt cogitationes malæ, quæ coinquinant hominem. Hostis

Dæmon cum opus suadere nequit, cogitationem polluere nititur. enim cùm ab effectu operis excluditur, secreta cogitationis polluere molitur; sed *toto triduo* recedendum est ab eo. Propter speciem mulierum multi perierunt. Vidit David Bersabee lavantem se, & concupivit. Salomon, quia alienigenis mulieribus latera inclinavit, per hoc ad idololatriam

Ad pudicitiam multùm valet abstinentia. corruit. Ad hanc pudicitiam servandam plurimum valet abstinentia. Unde Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxu-*

Eph. 5. 19 Eccli. 19. a. Eccli. 31. 23 *ria*. Et Salomon: *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes*. Idem: *Vigilia, & tortura, & colera viro infrunito. Somnus sa-*

Prov. 6. 17 *nitatis in homine parco*. Et: *Scortum vix est unius panis*. Panis enim diurnam expellit famem; frequentia magis accendit libidinem. Noë ebrietate femora nudavit. Loth ebrietate incestum commisit. Peccatum

Exod. 32. 6. Sodomorum, saturitas panis. Et: *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere*. Quia, ut dicit Hieronymus, [venter & genitalia sunt vicina; venter mero æstuans despumat in libidines.] Hoe faciebat Balaam, cujus consilio ornatæ mulie-

Quàm periculosus sit mulierum aspectus. res immissæ sunt Israëlitis. Vicit libido quos arma non poterant. Ferrum virorum pulchritudo mulierum captivavit. Vincebat antea populus, non viribus propriis, sed pudicitiam conservando. Victus est, non virtute militum, sed decore fœminarum. Phinees laudari & remunerari meruit, quia coëuntes pugione per loca genitalia transfixit. Sit ergo, ut dicit Salomon, uniuscujusque ensis super femur, id est, carnis petulantiam [coerceat.] Item

Cant. 6. 4. in Cantico: *Averte oculos tuos*, id est, lasciviæ & petulantiæ; *quia ipsi me avolare*

Thren. 3. 5. *fecerunt*. Et Jeremias: *Oculus meus deprædatus est animam meam*. Qui enim delectationem carnis in occulto celat, facilè in culpam pravæ actionis exorbitat. Qui his exemplis & monitis instructus assiduè continenter vivit, juge sacrificium Deo reddit, quod non offerunt qui conjugio serviunt, sed illi qui perpetuæ devoti sunt castitati. Hac primâ & quotidianâ festivitate secundùm legem, id est, jugi delectatur Deus. Hoc præmisso quasi fundamento, lucernæ ardentes sunt in manibus vestris. Lucernæ, id est, bona opera coram proximo debent lucere, ut videntes glorificent Patrem qui in cœlis est, qui dat nobis & bonum velle & perficere. Et hæc fuit in manibus, id est, continuo operis exercitio. Hac, quam satis commendavimus, carnis & mentis munditiâ, & operum sanctitate Beatus Nicolaus, sicut vitæ ejus gesta continent, gloriosus emicuit, & tam hominibus, quàm Deo cordis inspectori placuit. Ad cujus conformitatem & gloriæ participationem desideratum nostrum dirigat Dominus Jesus Christus.

IN FESTO SANCTI ANDRÆÆ APOSTOLI. LXXVII.

SERMO UNICUS.

Eus. Andegav.

Num. 10. a. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra.*

Deut. 22. 6. Dicit Dominus in Deuteronomio: *Si ambulans per viam in arbore, vel in terra nidum avis inveneris, & matrem pullis vel ovis desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captivos tenens filios.*] Per viam imus, quando divinam scripturam, quæ via salutis est, percurrimus; Sacra Scriptura via salutis.

Nidum invenimus, id est, sententiam aliquam; in terra, id est, pertinentem ad activam; in arbore, ad contemplativam. Matrem dicit, historiam; Ova, sensus est occultus; Pullus vel fœtus, sensus manifestus, unde refici valemus. Matrem ergo, id est, historiam abjiciamus; sensum spiritualem & moralem teneamus, ut eum exequendo, in æternum vivamus. Juxta litteram præcipitur Moysi in libro Numerorum, ut *faciat duas tubas argenteas* ad convocandum populum. Judæi sibi habeant litteram; Nos quæramus spiritualem intellectum. Moyses ergo gerit hic personam Christi, quem filia Pharaonis, id est, Ecclesia, vel anima fidelis, prius diaboli filia, in aquis vel de aquis Baptismi, vel doctrinæ spiritualis, suscipit, & in aula, id est, latitudine cordis nutrit. Crescit enim non in se; sed in nobis Christus. Fides Christi, Christus est in corde Fide Christus in corde crescit.

suo, quem semper crescere decet. Iste liberat populum ab Ægypto, id est, fideles à diabolo, & mundo. Ad quod complendum, ex Dei Patris mandato, & æterno consilio facit tubas, id est, prædicatores, quos mittit binos, ut prædicent duo mandata charitatis. Quæ & argenteæ, ut prædicatorum verba eloquii nitore refulgeant, & auditorum mentem, nullâ sui obscuritate confundant. Ductiles; quia necesse est ut qui venturam iram prædicant, per tribulationum tunsiones crescant, & tantò dulciorem Deo sonum reddant, quantò sub malleo universæ terræ duriora perferunt. Unde: *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati.* Item in Actibus Apostolorum prohibiti ne prædicarent in nomine Jesu, audi quid dicunt: *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus.* Et Paulus: *Cùm infirmor, tunc potens sum.* Et: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Apostolo enim testante: *Hoc leve & momentaneum tribulationis æterna gloria pondus operatur.* Hic dolantur ligna. Hîc poliuntur lapides in ædificio Dei reponendi. Plano ferro, non erit opus limâ. Sancti ergo feriendo producuntur. Mali sicut & diabolus ampliùs stringuntur. Unde in Job: *Indurabitur cor ejus tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus.* Idem de eodem: *Stringet caudam suam quasi cedrus.* Tales tubæ divino eloquio lucidæ, vitâ & sanctitate probatæ valent ad convocandum populum. Possunt enim clangore suo mœnia Jericho destruere. His verius noster Josue septem principalia vitia, id est, superbiam, & cætera diruit septimo die, id est, septem dierum peractâ revolutione omnino cadent. Tubarum istarum usus erat in Jubilæo, quia Sancti omnia repromissione & æternâ quiete * faciunt. Gedeon etiam, qui interpretatur *circuiens * munitio*, id est, Dominus Jesus, talibus tubis armatus, & laguncullis cum lampadibus, Madianitas fugavit. Tubæ sonuerunt; Lagenæ, id est, corpora fracta sunt pro veritate, unde lampades, id est, miracula coruscaverunt. *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus.* Per mortem enim ad vitam transeunt. Unde Salomon in Proverbiis: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, sed cùm recesserit, gloriatur*, qui æterna præmia in cœlo comparare desiderat. Malum est amarum, quod in præsenti sustinere debuerat, ut cùm per mortem de mundo recesserit, glorietur, apertè conspiciens quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Hâc spe sustinet dura: *Disciplina enim quando est amara*, ut ait Apostolus, *in fine fructum habet pacatissimum; videtur enim omnis disciplina non esse gaudii, sed mœroris.* Item: *Si recusatis disciplinam Patris, adulteri estis.* Vocant tales tubæ populum, modò ad bellum contra hostes, modò ad epulum, sive convivium, modò ad festum. Ad bellum vocant [contra] diabolum, & contra spiritualia nequitiæ. Sic: *Resistite diabolo, & fugiet à vobis;* & in fine ad dæmones judicandos vocabunt. Unde: *Nescitis quia Angelos judicabimus.* Et: *Sancti tanquam scintillæ in arundineto discurrent.* Vocant etiam ad bellum contra hostem domesticum, id est, carnem, quæ concupiscit adversùs spiritum, hoc modo: *Carnis curam ne feceritis in desideriis.* Et: *Fugite fornicationem, ut resistatis concupiscentiis ejus.* Invitant etiam hæ tubæ populum ad epulum divinæ lectionis, ut nutriamur de verbo Dei, & de pane Angelorum in præsenti. Beatus enim qui audit verba Dei, & facit ea, ut per hoc convivium levemur ad æternam satietatem, ubi torrente voluptatis potabimur. Vocant similiter ad festum præsens, ut reliquiæ cogitationis diem festum agant Deo, & tunc veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Magna festivitas, habere Deum in cordis hospitio. Bene celebrat Sabbatum qui bonis operibus intendit. Unde in Exodo: Observa diem Sabbati, & cæteras festivitates quæ servandæ sunt à nobis, non carnaliter, sed spiritualiter. Per has venitur ad æternam solemnitatem, ubi *in voce exultationis & confessionis erit sonus epulantis.* Ibi erunt æterna solemnitas, cœtus, atque collectæ, ubi Deum in sæcula sæculorum laudemus, & veriùs jubilemus. Vocant præterea ad castra movenda, & faciendas mansiones, quæ gradus & profectus justorum significant, quales ostendit Paulus, dicens: *Eorum quæ retro sunt, oblitus, ad anteriora me extendo.* Et Psalmista: *Ascensiones in corde suo disposuit*, ubi gratia pro gratia cumuletur. Et notanda sacramentorum convenientia. Moyses de aquis sumptus facit tubas argenteas ad convocandum populum. Dominus ambulans juxta mare Galilææ duos fratres facit piscatores hominum, qui retibus Evangelii de mari hujus mundi educant homines ad salutis portum. Primò tamen hæc tuba nostra, id est, beatus Andreas, cujus festum hodie colimus, vocat fratrem suum Simonem, dicens: *Invenimus Messiam.* Ecce bene sonans tuba; Abyssus abyssum invocat. Cortina cortinam ducit; & qui audit, dicit: Veni. Vera in isto fraternitas, vera charitas; thesaurum inventum ostendit fratri. Vera in illo humilitas; minorem * posteriorem non dedignatur sequi. Sequuntur autem

Viri Apostolici sunt ductiles tubæ per tolerantiam.

Act. 5. 41

Ibid. v. 29

2. Cor. 12. 10.

Math. 5. 10.

2. Cor. 4. 17.

Job. 41. 15

Ibid.

* *supp.* dignam

* *mutatio.*

Jud. 7. 16 & seqq.

Ps. 115. 15

Prov. 20. 14.

Martyr spe dura sustinet.

Heb. 12. 5. & seqq.

Tubarum triplex usus, ad bellum, ad epulum, ad festum.

Jac. 4. 7.

Rom. 13. 14.

1. Cor. 6. 18.

Ps. 41. 5.

Phil. 3. 13.

Ps. 83. 15.

Joan. 1. 41.

Vera charitas & humilitas Sancti Andreæ erga Petrum, natu minorem

* *f.* posterius.

passibus corporis & mentis, relictis retibus & navi. Sed quantum uterque reliquit, qui pene nihil habuit? Multum reliquit, qui hoc tantillum quod habebat, totum deseruit, qui voluntatem habendi priùs posuit. Tanta à sequente dimissa sunt, quanta antea à * sequente concupisci potuerunt.

** f. à non sequente. In sacrificio non sacculus, sed voluntas Deo placet.*

Deus enim non pensat quantum, sed ex quanto offeras, in cujus sacrificio faciliùs contemnitur sacculus, quàm voluntas. Multum reliquit, qui cum amore mundi curam corporis abjecit. Unde: *Qui non odit patrem & matrem, adhuc autem & animam suam, non est me dignus.*

Ioan. 12. 25.

Sequuti sunt autem non solùm ut alii, calicem Domini bibendo, id est, pro eo moriendo, sed etiam idem genus mortis, id est, Crucem sustinendo. Vera in istis germanitas, quos eadem fides & passio verè fecit esse germanos.

Vera Andreæ & Petri germanitas à Cruce procedens. Cant. 8. 11

Inde in Cantico: *Vir affert pro fructu ejus, id est, vinea mille argenteos*, id est, perfectum pretium, quicquid illud sit. Regnum cœlorum tantum valet, quantum habes; Re minimâ ut maximâ emitur, quia quod minimum est in quantitate, maximum est in devotione, etiam calix aquæ frigidæ. Nemo se excuset de pretio; Tanti est quanti & tu; te da, & accipe illud. Quicquid aliud dederis, si te subtrahis, nihil egisti. Unde: *In me sunt vota tua.*

Non tua, sed te Deus quærit à te. Ps. 55. 12.

Cain rectè obtulit, sed non ritè divisit, quia quod carius erat subtraxit. Quid, ô homo! causaris de paupertate? Voluntas sola perfectio reputatur. Videant pauperes, & lætentur. Et: *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.*

Osee 14. 3

Vidua in duobus minutis plus omnibus obtulit. Nos verò si nondum horum Apostolorum exemplo volumus vel possumus animam pro Domino dare, saltem discamus nostra dimittere. Si nondum volumus omnia, saltem aliqua, vel superflua pauperibus debemus erogare. Sed quomodo dabit seipsum, qui non vult dare nummum? Sed *Regnum cœlorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.*

Math. 11. 12.

Vim ergo nobis faciamus. Andræas, qui *virilis* interpretatur, per prædicationem viriliter animæ suæ fecit vim; Et ideo hic centuplum, in alio sæculo vitam æternam accepit, quam etiam ejus interventu nobis conferat qui vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

LXXVIII. IN FESTO SANCTI STEPHANI PROTOMARTYRIS.

SERMO PRIMUS.

Ex Sangermanensi.

Abd. 1. 1.

AUditum audivimus à Domino, & legatum misit ad Gentes. Surgite, & consurgamus adversùm Edom in prælium.

Sicut non satiatur oculus visu, nec auris auditu, ita nec nos satiari possumus, audiendo quæ scripta sunt de Domino, considerando quibus modis nos ædificet & instruat, & contra noxia erigat. Audistis enim hic verba Spiritûs Sancti in Abdia Propheta loquentis de Duce & Rege nostro, cujus sermonibus ut major fides addatur, & reverentia adhibeatur; Jungens enim se aliis Prophetis, qui de abditis consiliorum Dei hauserunt, auditum à Domino se audivisse dicit; Qui oculos aperit interiores, & aures reserat ad percipiendum secreta consilii sui, aperit etiam os, ut loquatur verbum bonum. Unde Apostolus: *Ut detur mihi*, inquit, *sermo in apertione oris mei.*

Eph. 6. 19.

Elisæus quoque oculorum apertionem in libro Regum à Domino postulat, dicens: *Aperi, Domine, oculos pueri tui; ut videat quia plures nobiscum sunt, [quam cum ipsis.]*

4. Reg 6 17.

Item in eodem libro, aurium & oculorum apertio à Domino dari perhibetur, ut legitur: Dominus aperiet mihi aures, ut *aperuit oculos Agar, & vidit puteum aquæ vivæ.*

Gen. 21. 19.

Verborum Dei ab ipso solo intelligentia.

Constat ergo quia nec aures aperiuntur ad audienda bona, nec ad intelligenda salubria, nec os ad loquendum cœlestia, nisi à Deo. Nam & Propheta ait: *Inclina cor meum, Deus, in testimonia tua, & non in avaritiam.*

Ps. 118. 36.

Eorum verò qui iniqua cogitant, & loquuntur, oculos, auresque & ora laxat diabolus, sicut oculos & aures Judæ aperuit Sathanas, quando intravit in illum, & immisit in cor ejus, ut traderet Dominum. Os etiam aperuit, ut loqueretur cum Pharisæis quomodo eum traderet, acceptâ pecuniâ. Eorum ergo qui verba Dei loquuntur, Deus os aperit. Eorum verò qui non Dei verba loquuntur, sed scurrilitates & turpitudines, diabolus os aperit.

Bonorum Deus, malorum diabolus os aperit & aures.

Item eorum qui vana audientes, recipiunt ea contra legem quæ dicit: Non recipies auditum vanum, & qui auditum à veritate avertunt, ad fabulas autem convertuntur, aures aperit diabolus. Tales à Domino audiri nequeunt, secundùm illud: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.*

Ioan. 8. 47.

De talibus dicit Isaïas: *Incrassatum est cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt, ne quando oculis suis videant, & auribus audiant.*

Math 13 15

Et Psalmista: *Furor illis secundùm similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas.*

Ps. 57. 5.

Et item: *Et non audivit populus meus vocem meam, & Israël non intendit mihi.*

Ps 80. 12.

Eorum qui avertunt aures, ne vocem sanguinis audiant, & eorum qui arcana Dei audiunt cum Apostolo qui raptus est usque ad tertium * polum, & audiunt arcana verba, quæ non licet homini loqui, aures aperit, sicut servi sui Ab-

** f. cœlum.*

dix *aperuit aures, ut auditum audiret à Domino*, ut cùm David dicere possit: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Quid verò audierit à Domino, consequenter aperit; Rem utique grandem audivit, scilicet, quod: *Legatum misit Dominus ad gentes.* Hic est legatus qui per Jeremiam ait: *Auditum audivi à Domino, & legatus missus sum. Congregamini, & venite contra Idumaam, & consurgamus in prælium.* Ecce & ipse legatus auditum audivit à Domino; Aliter enim non venisset, nisi in voluntate Patris ita præfixum cognovisset, cujus cum eo est una voluntas, sicut una est majestas & potestas. Audisse autem ab eo se dicit, quia non Pater à Filio, sed Filius à Patre est, & ab eo habet quicquid habet. Auditum ergo audivit à Patre, cujus consiliarius est. *Nemo enim novit Patrem nisi Filius, & cui Filius voluerit revelare; & nemo novit Filium nisi Pater, & cui Pater voluerit revelare.* Filius namque & se & Patrem revelat. Unde & splendor gloriæ dicitur, quia homo factus Patrem declaravit, ut radius solem, juxta illud: *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus.* Et iterùm: *Ego te clarificavi super terram.* Dignissimus atque mirabilis est iste legatus; Pulchritudine namque præcellit, sapientiâ præeminet, virtute præstat universis. Est enim speciosus præ filiis hominum, quia à peccato *, & gratiarum venustate specialiter insignis; Sed quia non sufficit pulcritudo ad consummationem sine sapientia & eloquentia, de eo legitur, quia diffusa est gratia in labiis ejus; Eo enim loquente gratiam reconciliationis accepir. Sed item quia species & eloquentia perfectum non faciunt legatum sine bellandi strenuitate, ad bella quoque doctissimus ostenditur, cùm subditur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.* Et iterum: *Sagitta tua acuta, populi sub te cadent in corda inimicorum Regis.* Gladium iste legatus habet & sagittas, ut de vicino & de longinquo hostes feriat. Sagittas enim eminùs in adversarios jaculatur, gladio de prope eos occidit. Inde est enim gladius & sagitta. Hic est gladius bis acutus, utroque testamento incidens; hinc carnalia, inde spiritualia amputat vitia. Legatus iste potentissimus est homo Christus Jesus, qui à Patre missus est ad gentes, qui etiam suâ præsentiâ priùs venit ad oves quæ perierunt domûs Israël; deinde in Apostolis transivit ad gentes. Sed ibi sensit aquam contradictionis, eò quod suos hortatur milites ad pugnam, dicens: *Surgite, congregamini, & venite contra Idumaam, & consurgamus in prælium adversus eam.* Sapiens & potens legatos suos alloquitur, & hortatur Duces itineris sui equitatûs. Habet enim equitatum & equos; Unde: *Equitatus tuus salus.* Et item: *Qui ascendes super equos tuos.* Hortatur ergo suos, luctam eis imminere videns. Surgite, quasi, qui dormitis in pace. Surgite ad pressuras, ne timeatis inire gravem pugnam, & ne solliciti sitis, me primum habebitis in aciem. Ego qui apparui Josue tenens gladium, cui dixi; Non te deseram, neque derelinquam. Et qui Amalech in Crucis meæ vexillo, Moyse pugnante, superavi, ero vobiscum, pro vobis ego pugnabo. Ecce fortis & invincibilis Samson, qui mandibulâ asini catervas hominum stravit, id est, gladio spiritûs, quod est verbum Dei, corda Apostolorum percussit, ut sub eo caderent humiliati. Samson quippe *sol eorum* interpretatur. Hic est Christus sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus, de quo mali in libro Sapientiæ: *Erravimus à via veritatis, & sol justitiæ non illuxit nobis.* Hic est Samson ille, qui cùm iret uxorem ducere de alienigenis, occurrit leo superveniens; sed dissipavit eum ut hœdum caprarum, eùmque reditet, invenit favum mellis in ore leonis mortui, & dixit quasi in proverbium: *De comedente exivit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Samson noster, id est, Christus ivit uxorem ducere de alienigenis, cùm relictâ domo suâ, & hæreditate dimissâ in Apostolis transivit ad gentes, sicut per Jeremiam ait: *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam*; Cui occurrit leo fremens, id est, populus gentium contradicens, & subsananndo inquiens: Qui sunt isti annunciatores novorum dæmoniorum? Quænam sunt portenta quæ nobis commendant? Nescio quem mortuum prædicant nobis Deum. Sed dissipavit eum Samson noster ut hœdum caprarum, id est, in quantum erat hœdus caprarum, id est, languidus peccator. Hœdus enim, quia in lege pro peccato offerebatur, populum gentium deliciis languidum significat. Dissipatus est ergo leo sicut hœdus cum fœditate vitiorum, ac sævitiâ contradicentium depositâ peccator ille populus justificatus est, secundùm illud: Converte impium, & non erit; Et in ore illius leonis jam mortui peccato, viventis autem Deo, dulcedo vel favus invenitur, id est, divinorum dulcedo eloquiorum, quæ fidei palato sunt super mel & favum. Talem enim decebat summi Regis legatum, cujus mira species, inæstimabilis virtus, ineffabilis sapientia, qui non inconsideratè ac dissolutè ad bellum procedit, sed suos in unum colligit, ut hostium cuneos faciliùs dirumpat, dicens suis: Congregamini, & venite contra Idumæam in prælium; Cum suis congregatis in prælium vadit, de quibus in Evangelio

Pf. 84. 9. · Ierem. 49. 14. · Luc. 10. 22. · Ioan. 17. 6. · * supp. immunis. · Pf. 44. 4. · Ibid. · Pf. 44. 6. · Ierem. 49. 14. · Hab. 3. 8. · Sap. 5. 6. · Iud. 14. 5. & seqq. · Ierem. 12. 7.

Math. 18. 20.

Evangelio ait : *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Si enim Deus pro nobis, quis contra nos stare potest ? Caput ergo cum membris ad certamen properat ; Totus Christus pugnat velut Dux aciei ; Sequuntur membra, imitantes ejus vestigia, ad quem homo vel exercitus sciens non posse persistere in certamine sine ejus auxilio, clamat : *Apprehende arma & scutum, & exurge in adjutorium mihi.* In scuto, protectio bonæ ejus voluntatis intelligitur ; Arma autem ejus nos sumus, quia ut nos ab eo, ita ipse armatur de nobis, nobis utens velut armis ad * bellandum hostes. Gravis est igitur congressus, quem tantâ deliberatione, tam diligenti provisione init totus Christus. Consurgit enim in prælium adversùs Edom. Trinomius fuit. Exauditus est Seir & Edom, qui interpretatur *sanguineus*, vel *terrenus*, per quem omnis contradicentium conspiratio intelligitur. Est enim nobis rebellio à carne, ab hoste visibili & invisibili. Unde Apostolus ait : *Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem tantùm*, id est, contra homines, qui visibiles sunt & fragiles, vel contra vitia, quæ ex carne oriuntur, *sed adversùs principes & potestates, rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ.* Adversùs tales nobis est lucta, contra quos habemus perpetuam inimicitiam, quia etiam quos patimur homines importunos quos Apostolus vocat, illi faciunt ; Instigant enim & inflammant eos, & tamquam vasa sua movent, & velut organa tangunt ; Sicut enim [eos,] qui lux sunt, Christus gubernat & regit, sic eos, qui tenebræ sunt, ad omne malum diabolus præcipitat & instigat. Non ergo contra hominem malum, immo pro illo, sed contra diabolum, qui cum illo operatur, & in illo. Oremus, & quicquid possumus faciamus, ut diabolus expellatur, & angeli ejus, & homines [ab eis] liberentur. Ipsi enim dæmones pugnant quasi equites in equis & hominibus. Equites ergo occidamus, ut equos possideamus. Davidicam ergo armaturam pugnaturi non omittamus, ut sicut ille triumphalem gloriam victo superbo Goliath est adeptus, ita & contra hos expugnaris principibus & potestatibus, puerum David, id est, Christum, qui est manu fortis, & visu desiderabilis, in quem etiam desiderant Angeli prospicere, gloriam triumphi, tamquam legitimè certantes obtineamus. David enim in libro Regum, humilis ac pusillus staturâ, contra magnum & superbum Goliam dimicavit, rejectis Saül armis, quia nimis gravia erant. Assumpsit verò quinque lapides de torrente ; quos posuit in peram pastoralem, ubi lac mulgere solebat, tulitque fundam in manu sua, & sic armatus processit adversùs Philistæum. Tres lapides adversùs eum projecit, uno eum percussit & dejecit, & currens super eum proprio gladio caput ejus abscidit. David iste totus Christus est ; Goliath superbus diabolus est ; superbus, quia magnus in oculis suis, adversùs quem Martyres sancti congressuri arma Saül abjiciunt, dum omnia carnalia, atque terrena contemnunt, ipsamque carnalem velut fundam in manibus impiorum tradunt, non timentes eos qui occidunt corpus, sed eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Assumunt autem fundam in manu, id est, fidem in opere, quia fides sine operibus mortua est, & quinque lapides de torrente mittunt in peram, & in vas pastorale, ubi lac mulgebatur ; lapides quinque, lex [enim] est in quinque libris Moysi disposita. Torrens eos insinuat qui mundum labentem ac transeuntem insequuntur & amant, quibus lex est inutilis & supervacua, quia eâ, per quam lex impletur, carent gratiâ. Plenitudo ergo legis est charitas, quæ in vase pastorali intelligitur, quâ Deum toto corde & proximum sicut nos diligimus. Tres lapides misit, & uno stravit, quia fide Trinitatis & unitatis hostes superantur. In fronte percussit, quia videlicet in ea signum Christi, id est, Tau in fronte non habuit, quo super frontem virorum, ut ait Ezechiel, gementium & dolentium signatò liberantur ipsi ab Angelo vindictæ ministro, à quo occiduntur qui carent hoc signo. Talibus armis Sancti Dei muniri adversùs hostes agonizant, eosque expugnant, sicut iste Protomartyr Stephanus, cujus triumphalis passionis festivitas hodie celebratur. Habuit quidem fundam in manu, id est, fidem per dilectionem operantem ; qui cum aliis septem Diaconis ab Apostolis fuit electus mensis ministrare. Habuit pastoralem [peram,] id est, Dei & proximi charitatem, qui in ipsa passione pro persequentibus orabat, dicens : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Habuit ergo latitudinem charitatis, quam usque ad inimicos diligendos extendit. Habuit & altitudinem, quia Deum in præmium postulavit, dicens : *Suscipe, Domine, spiritum meum.* Habuit & longitudinem in charitate, quia in ea perseveravit usque in finem, unde meruit cœlos apertos videre & Jesum stantem à dextris virtutis Dei. Quod alibi legitur sedere [Christum] ad dexteram Patris, non hâc diversitate verborum localis passionis insinuatur varietas, sed dum sedere legitur cujus quies & tegnum intimatur ; Cùm verò stare ejus pa-

Marginalia: Totus Christus in Ecclesia & pro Ecclesia pugnat. — Psal. 34. 2. — * f. debellandos. — Ephes. 6. 12. — Quàm molesta Christiani lucta cum diabolo. — 1. Reg. 17. per totum. — Signum Crucis in fronte. — De Sancto Stephano — Act. 7. 59. — Ibid.

Christus sedere videtur ut Rex in throno, & stare ut adjutor.

trocinium commendatur. Vidit ergo eum stantem, quia in passione eum habuit adjutorem. Si igitur hostes expugnare volumus, si cœlos apertos & Jesum stantem à dextris virtutis Dei, præscriptas teneamus armaturas, habentes fundam in manu, id est, fidem in operibus, & quinque lapides in pera pastorali, omnia ad regnum charitatis referentes, nihil propter gloriam mundialem, vel intuitu terrenæ rei facientes, dilatemus charitatem usque ad inimicos [diligendos,] plus eorum dolentes flagitia, quàm nostra flagella; plus de eorum tabescentes impietate, quàm de nostra passione ac morte, atque ita adversùs rectores tenebrarum procedamus legitimè certantes. Hoc est unum prælium; Alterum cuique in semetipso [est] ubi pugnat contra carnem, & hoc grave bellum est & molestius, in quo quisquis extiterit, invisibiles inimicos, id est, principes mundi separabit, quibus victis, [eos] qui sunt principes malitiæ tunc facilè poterimus superare, id est, omnes eorum ministros. Superato enim principe, exer-

Judith 15.

citus facilè fugatur. Holoferno Principe militiæ interempto multitudinem exercituum in fugam versam, & à Judæis superatam legimus. Exemplo hujus agonistæ, hujus fortis Dei Athletæ, nos præeunte forti legato surgamus in prælium adversùs Edom, scilicet, adversùs carnem, adversùs principes tenebrarum. Tres lapides de pera pastorali contra furorem lapidantium cum bono Prothomartyre mittentes, ut congregationem malorum, à qua requiretur omnis sanguis justus, qui effusus est à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ occisi inter templum & altare, cum Jeremia dispergamus, & evellamus, & plantemus, atque ædificemus, ut sic eradicatâ plantatione, quam non plantavit Pater cœlestis, generatio rectorum ædificetur, quâ ad domum cœlestem, in qua

* f. æterna.

sunt divitiæ & gloria * expugnata, cum Deo pervenire mereamur. Quod nobis præstet Deus qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

LXXIX. IN FESTO SANCTI STEPHANI PROTOMARTYRIS.

E Victorino.

SERMO SECUNDUS.

Math. 5. 44.

DIligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est.

Dominus ac Redemptor noster, Fratres carissimi, venerat in mundum ex sola dilectione; & ideo voluit suos in dilectione confirmare. In veteri testamento pro fragilitate rudis populi præcipiebatur: *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* Ecce jam dilatatur [præceptum illud.] Jam inimici sub dilectione includuntur; Nec solùm verò præcepit, sed quod præcepit, implevit; Ductus est ad passionem; fuit derisus, & flagellatus. In ipsa tamen passione oravit pro persequentibus, dicens: Domine *Pater, ignosce eis,* Luc. 23. 34.

quia nesciunt quid faciunt. Sed dicet aliquis: Grandis est labor inimicos diligere, pro persequentibus supplicare. Nec nos negamus. Non est parvus labor in hoc sæculo; sed grande præmium in futuro. Audi quantum præmium. Stephanus, cujus hodie festivitas celebratur, unus de septem diaconibus ab Apostolis ordinatus intravit in Synagogam, & cœpit cum Judæis disputare, & nullus spiritui, qui loquebatur, poterat resistere. Ejecerunt autem eum extra civitatem, & lapidabant eum. Ipse verò aspiciens in cœlum, ait: *Video cœlos apertos, & Jesum stantem à* Act. 7.

Durus labor inimicorum dilectio, sed inde grande præmium.

dextris Dei. Et unde hoc præmium? Quia positis genibus clamabat, dicens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Vidit cœlos Ibid. 59.

apertos, quia via erat parata, & Christus erat paratus ad recipiendum, ad auxiliandum, unde ei assurrexerit, quia vidit eum stantem. Sedere est judicantis & regnantis; stare verò, auxiliantis. Cùm ergo clamemus quotidie: Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis. Modò Stephanus videt eum stantem, quia honorem Martyri suo volebat deferre, & ad auxiliandum se paratum esse ostendere. Stephanus primus Martyr fuit post Ascensionem suam, & primus secutus est eum orando pro inimicis cum imitatione. Oravit Dominus in passione pro persequentibus; Oravit Stephanus pro lapidantibus. In illa ruina lapidum, quando alius oblivisci poterat carissimos, ille Domino commendabat inimicos. Voluit Dominus primo Martyri cœlos patenter aperire, ut sequaces ejus securi essent de remuneratione. Voluit stans videri, ut omnes posteri crederent se similiter à Domino adjuvari; Nec fuit ejus inaudita oratio, quia quidam de persequentibus, conversi sunt ad Dominum. Saulus enim, qui & modò Paulus dicitur, pessimus persecutor custodiebat vestimenta omnium, ut participaret sceleribus omnium ferientium: Quia postea conversus est, & de lupo factus est agnus, de inimico amicus, de persecutore pessimo prædicator fidelissimus. Ecce Paulus cum Stephano Christi claritate perfruitur; cum Stephano exultat, & cum eo regnat. Iste dat exemplum orandi pro persecutoribus; Ille dat exemplum veniæ convertentibus. Hujus, Fratres carissimi, celebranda so-

Christus sedet ut Rex & Judex, stat ut adjutor.

Quare Stephanus vidit cœlos apertos, & Jesum stantem.

lemnitas, præcellit meritis, magnâ devotione Martyris, quia præcellit in exemplis. Cui Sancto legitur unquam datum fuiſſe ſex mortuos poſt mortem reſuſcitaſſe? Suſcitavit enim beatus Stephanus poſt mortem in Africa, ſicut beato Auguſtino referente didicimus, ſex mortuos; primò quemdam Preſbyterum, deinde puerum, poſtea quandam ſanctimonialem, dehinc quandam puellam, poſtea juvenem, ac denique quemdam infantulum. Eucharius etiam Preſbyter, veteri morbo calculi laborabat; per memoriam verò hujus Martyris ſalvus factus eſt; Ipſe verò poſtea morbo alio prævaleſcente, mortuus eſt, ſed tunica hujus Preſbyteri poſtquam ad memoriam ejuſdem Martyris delata eſt & reportata, & ſuper mortui jacentis corpus poſita eſt, meritis Beati Martyris reſuſcitatus eſt. De puero verò legimus, quia cùm in area luderet, exorbitantes boves qui vehiculum trahebant, rotis eum obtriverunt, & confeſtim palpitans expiravit. Hunc mater arreptum ad eamdem memoriam poſuit, & non ſolùm revixit, verùm etiam illæſus apparuit. Sanctimonialis verò cùm ægritudine laboraret, ad eam memoriam tunica ſanctimonialis allata eſt; ſed antequam tunica reportaretur, illa defuncta eſt. Hâc tamen tunicâ operuerunt parentes cadaver ejus, & recepto ſpiritu, ſalva facta eſt. Quâdam autem die, cùm Banus quidam Syrus ad memoriam ejuſdem Martyris pro filia ægrotante oraret, & veſtem puellæ huc detuliſſet, ecce duo pueri de domo accurrerunt ei, qui mortuam nunciaverunt; ſed amici qui erant cum eo, prohibuerunt pueros illi dicere, ne per publicum plangeret; qui cùm domum rediiſſet, nimio dolore commotus, mortuæ filiæ puellæ veſtem quam ferebat, ſuper eam projecit, & vitæ reddita eſt. Filius iterùm cujuſdam extinctus erat, cujus corpus amici oleo perunxerunt Martyris, & ſtatim revixit. Sextus verò qui ſupereſt, hoc modo ſuſcitatus eſt. Eleuſius vir Tribunicius, habens infantulum infirmitate mortuum, [illum] ſuper memoriam Martyris poſuit, & poſt multam orationem cum lacrymis fuſam, juvenem levavit. Hæc & alia ſimilia Dominus per Martyrem operatus eſt. Sed de multis iſta legimus, quia majora eſſe videntur. In hac ergo tanti Patroni Feſtivitate, Fratres, gaudeamus. Oremus eum, ut ſicut oravit pro inimicis, ita pro nobis oret amicis. Imitemur charitatem ejus, ut virtutis conſortes ſimus, & præmii participes. Imitemur eum, qui plus dolebat perſequentium peccata, quàm vulnera ſua, plus illorum impietatem, quàm ſuam mortem. Et rectè plus. In illorum quippe iniquitate multa erant quæ poterant plangi. In illius morte nil erat quod debuiſſet doleri. Illorum impietatem mors ſequebatur æterna; hujus autem mortem vita perpetua. Imitemur ergo ſaltem in aliquo hujus tam præclari magiſtri dilectionem. Diligamus in Eccleſia hoc animo fratres noſtros, quo ille tunc dilexit inimicos ſuos. Scitis enim quia ſine dilectione nulla virtus valet. Ait enim Joannes: *Omnis qui non diligit fratrem ſuum, manet in morte.* Et verùm: *Qui oderit fratrem ſuum, homicida eſt.* Charitas eſt radix omnium virtutum. Pereunte itaque radice, pereunt & rami.... Nihil martyrium valet ſine dilectione, nihil eleemoſyna ſine ea. Undè Apoſtolus: *Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, & ſi diſtribuero facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* Deus autem qui prior dilexit nos, ipſe inſpiret eam in cordibus noſtris. Amen.

S. Stephanus ſuſcitavit ſex mortuos.

Hæc ipſa, ſed fuſius narrat D. Auguſtinus Lib. 22. de Civitate Dei, cap. 28 edit. nova, pag. 668.

1. Joan. 3. 14.

Sine charitate martyrium nihil eſt.

1. Cor. 13. 1.

IN FESTO SANCTI JOANNIS EVANGELISTÆ. LXXX.

SERMO PRIMUS.

E mſ. Sangermanenſi

SEcundùm dies ligni erunt dies populi mei.... quia ſemen benedictorum Domini eſt, & nepotes eorum cum eis, eritque, antequam clament ego exaudiam.

Iſaia 65. v. 22. & ſeqq.

His verbis Spiritus Sanctus per Iſaïam humilium corda erigit, ſuperborum ora obſtruit, pauperibus ſpiritu magnam ſpem exhibuit, amicorum mundi hujus præſumptionem retundit, dum ligni vitæ ſimilitudinem, & ante clamoris vocem deſiderii exauditionem pollicetur, dicens: *Secundùm dies ligni erunt dies populi mei, & antequam clament, ego exaudiam.* O quàm grata, quàm dulcis, quàm magna eſt iſta promiſſio, quâ ſemini benedictorum & nepotibus eorum ſimilitudo ligni promittitur. Non eſt hoc lignum ſcientiæ boni & mali, in quo cecidimus, ſed lignum vitæ in medio paradiſi plantatum. Lignum ſcientiæ boni & mali quaſi inſtrumentum fuit diaboli, ut hominem dejiceret, dum homini interdictum temerariè conſuluit, adjectione falſæ pollicitationis. Occaſione quippe acceptâ per lignum operatus eſt ſerpens callidus in homine concupiſcentiæ vitium. Miſit enim hamum, ſagenam, & rete, & univerſum cœpit genus humanum; ſed in uno homine radicabiliter conſtitutum. Unde in Habacuc: *Totum in hamo ſublevavit, traxit illum in ſagena ſua, & congregavit in rete ſuum; ſuper hoc lætabitur & exultabit;* Sed *veniens veniet, & non tardabit, & qui incredulus eſt, non erit recta anima ejus in ſemetipſo.* Attendite di-

Gen. 3.

Dæmon ad capiendum hominem, expandit hamum, ſagenam & rete.

Habac. 1. v. 15.

Habac. 2. v. 3. & 4.

ligenter quantâ [industriâ] atque sagacitate diabolus hominem circumvenit. Nam quasi hamum misit, cùm fraudulenter ad
Gen. 3. mulierem accedens, interrogavit: *Cur præcepit vobis Dominus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum paradisi vescimur; de ligno verò quod est in medio paradisi præcepit nobis*
Morales ligni allegoriæ. *ne comederemus, ne fortè moriamur.* Explorato igitur per hamum versutæ interrogationis, quid mulier timeret, & illud per falsæ negationis sagenam removit, addens: *Nequaquam moriemini;* & ut faciliùs quod intendebat persuaderet, fraudulentæ pollicitationis addidit rete, [dicens:] *Quocumque die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dii scientes bonum & malum. Tulit igitur mulier de fructu ejus, & comedit.*] Satis perspicuum est qualiter commentator fraudis hominem per lignum præcipitavit; unde lætatus est, & exultavit; Sed qui ligni occasione hominem vicit, ligni virtute succubuit; & homo qui per lignum sublimitatis corruit, per lignum humilitatis resurrexit. De quo ad-
Habac. 2. v. 3. & 4. dit: *Veniens veniet, & non tardabit, & qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso.* Quis est iste, cujus adventum tanto præconio, tantoque tripudio Pro-
Prov. 3. 18. pheta annunciat? Hic est lignum vitæ. *Sapientia enim* [Patris,] ut ait Salomon, *lignum vitæ est omnibus amplexantibus eam, & qui tenuerit eam beatus.* Hoc ergo ligno confracta est astuti hostis sævitia; Hoc eodem restituta nobis bona, fallacia diaboli detecta. Hoc lignum per humilitatem exaltatum est; lignum mortis per superbiam est humiliatum; hoc lignum priùs sterilitate aruit, sed post ubertate fructuum mirabiliter fronduit, siccato viridi ligno. Un-
Ezech. 17. 24. de Dominus per Ezechielem: *Ego Dominus humiliavi lignum sublime, & siccavi lignum viride, & frondere feci lignum aridum.* Hoc est lignum quod Elizæus misit in aquam ad quærendam securim, & natavit ferrum ad lignum. Filiis namque Prophetarum ligna cædentibus secus aquam, ferrum securis de manubrio in aquam ce-
4. Reg. 6. 6. cidit; Ideoque vocaverunt Elizæum, qui veniens manubrium super aquam retendit, & mox de aqua ferrum in manubrium resiliit. Ferrum quod à manubrio in aquam decidit, genus humanum intelligitur, quod à Deo recedens per delictum primæ prævaricationis decidit in fluxum atque decursum hujus miseriæ atque labilitatis. Hoc est flumen Chobar, juxta quod mœ-
* *f. dolet.* rens * sedebat Ezechiel inter captivos. Hoc est de fluminibus Babylonis, de qui-
Ps. 136. 1. bus Propheta ait: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus.* Hoc est mare mortuum, unde non profluit aqua vivens in vitam æternam salutis, de qua bibens non sitiet in æternum. Aqua illa sitim generat, hæc extinguit. In illam verò aquam turbulentum & amarum ferrum humani generis decidit per peccatum primi hominis, & venit noster Elizæus, id est, Christus, precibus Prophetarum vocatus, lignumque in aquam misit, ad quod ferrum rediit, quia se ipsum, quod est lignum, in similitudine carnis peccati exhibens mundo, de torrente in via bibit, quia amaritudinem passionis & mortis gustavit, aceto ei cum felle in potum à Judæis propinato; & sic ferrum enatavit ad lignum, id est homo rediit ad Deum, servus ad Dominum, ovis ad pastorem, natus prodigus ad patrem, & sic lignum humile fronduit arefacto ligno sublimi, id est *percusso capite de* *Hab. 3. 13. 14.*
domo impii, sceptrisque ejus maledictis. Domus impii, id est impietatis, caput suum habet, id est diabolum, & sceptra ejus sunt, qui in malitia pejores sunt, & qui *veniunt ut turbo ad dispergendum Dei domum*, sed non potest moveri, quia fundamentum habet in petra, & caput in cœlo, quod est caput omnis principatûs & potestatis. Hoc est igitur caput, [quod Christus] percussit de domo impii, cùm malè congregata ei detraxit, & [illam ipse] ad se reduxit. Undè Habacuc: * *Væ ei qui congregat non sua, & repente consurget qui mordeat eum.* Et Jeremias clamat: *Perdix * congregavit quæ non peperit; fecit divitias, non cum judicio, & in dimidio dierum suorum derelinquet eas, & in novissimis suis erit insipiens.* Perdici stultæ aviculæ comparatur diabolus, qui fecit divitias non cum judicio, cùm alienum servum sibi subdidit in mendacio; sed in dimidio dierum suorum derelictus est, cùm percusso capite infirmantur impii, eoque relicto, ad caput rediit de domo Dei; sed in novissimis suis reperietur insipiens, cùm evacuato ejus principatu, in ignem sibi, suisque paratum mittetur. Arefecit ergo lignum sublime Dominus, & exsiccavit cùm fronduit lignum humile, scilicet cùm virga Aaron fronduit, & peperit amygdala. Cùm lignum plantatum secùs decursus aquarum, dedit fructum suum in tempore suo. Hoc est lignum vitæ, id est Sapientia Patris, quæ plantata est secùs decursus aquarum, & in medio paradisi plantata est; secùs decursus aquarum, quia humanatus est Dei Filius secundùm operationem Spiritûs Sancti, cujus gratiâ æstus peccati extinguitur, sicut sitis aquâ, & in medio paradisi, quia Christus in medio Ecclesiæ tanquam caput & Princeps. Hic hastile candelabri in tabernaculo Domini, habens tria brachia hinc, & tria indè. In Christo enim, quasi in vite palmites, tres ordines fidelium, qui fuerunt

* *Væ ei qui congregat avaritiam malam domui suæ, ut sit in excelso nidus ejus, & liberari se putat de manu mali.* Sic habet Vulgata. *Habac. cap. 2. v. 9.*

* Vulgata habet *fovit. Jerem. 17. v. 11.*

ante gratiam, & qui tunc sub gratia fundati sunt. Hi sunt tres viri quos Ezechiel salvandos vidit, Noe scilicet, Daniel & Job, id est Conjugati, Continentes, Rectores, [seu Prælati.] Hunc ergo fructum protulit lignum vitæ in tempore suo, [dum] duodenos fructus gratiæ dedit, scilicet Apostolos, *benedictos, & semen benedictorum, & nepotes eorum*. Tripartita est hic distinctio, scilicet benedictio, & semen benedictorum, & nepotes eorum. Ecce fructus ligni vitæ, de quo sanctus Job ait:

Noë, Daniel & Job.

Job. 14. 7. *Lignum si præcisum fuerit, rursùs virescit, & pullulant rami ejus*. Hoc est lignum vitæ, scilicet Christus Dominus, quo morte præciso, pullulaverunt rami ejus, sicut in

Joan. 8. 28. Evangelio ait: *Cùm exaltatus fuero à terra,*

Joan. 12. 24. *omnia traham ad me ipsum*. Et iterùm: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert*. Et per

Ps. 140. 10. Prophetam: *Singulariter sum ego donec transeam*. Quasi enim singularis fuerit Christus Dominus, per mortem transivit de terra ad cœlum, de mundo ad Patrem. Sed eo transeunte, atque de Jericho descendente, duodecim secuti sunt eum clamantes, id est duo populi Judæorum & Gentium, credendo, ad Dominum clamaverunt, & sobriè, & piè, & justè vivendo, secuti sunt vestigia ejus. Tunc mulier hemoroissa stans retrò, fimbriam vestimenti ejus tetigit. Tunc denique tanta multitudo credidit, ut Isaias, quasi stupore plenus, admiretur, dicens: *Numquid parturiet terra in die una, aut parietur gens similis*.

Osee 14. 6. 7. Et Osee: *Israël germinabit sicut lilium, & erumpet radix ejus ut Libani; ibunt rami ejus, & erit quasi oliva gloria ejus*. Pretiosum est ergo hoc lignum, cujus præcisione tantâ pullulaverunt dilatatione rami, cujus talis ac tantus est fructus, sicut per Osee ait: *Ego sicut juniperus condensa, ex me fructus inventus est*. Qualis autem sit ille fructus præmissis Isaiæ verbis Dominus ostendit. *Secundùm dies ligni, erunt dies populi mei*. Deinde ipsum populum distinguit in tres ordines præfatos, scilicet benedictos, semen eorum, ac nepotes eorum: *Antequam clament exaudiam eos*. Benedicti ergo meritò intelliguntur Apostoli, qui benedictionis atque gratiæ primitias perceperunt. Semen eorum sunt ei quos in fide genuerunt. Nepotes verò eorum, qui ab eorum filiis in fide geniti sunt. Undè in parabolis:

Prov. 13. 22. *Bonus reliquit hæredes filios atque nepotes, & custoditur justo substantia peccatoris*. Bonus iste ipse est, qui & lignum vitæ intelligitur, scilicet Christus, comparatione cujus nemo bonus. Hic habet hæredes filios, & nepotes. Qui enim ab ipso, vel ab Apostolis sunt geniti, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi erunt. Hi sunt quos præscivit Deus conformes fieri imaginis Filii sui. Inter autem [filios,] scilicet benedictos Domini, eminet sanctissimus Evangelista Joannes, cujus hodie Festivitas celebratur, virginitatis gratiâ, dilectionis singularis privilegio, immensæ sapientiæ dono.

De S. Joanne Evangelista.

Hic est enim Discipulus ille, quem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit, ut virgo virginem sequeretur, cui etiam de Cruce Matrem Virginem commendavit, dicens Matri de Discipulo: *Ecce Filius tuus*; ad Discipulum autem de Matre: *Ecce Mater tua*.

V[idetur] hic [illegible] sponsum nuptiarum Cana.

Joan 19. 26.

Hic est Discipulus ille quem diligebat Jesus valdè, non fortè ferventiùs cæteris, sed familiariùs, quia ei sicut affinitate, ita carnis integritate propinquus; qui imminente suæ recessionis die, convocatis fratribus, in defossum sepulturæ locum descendit, valeque eis dicens, obdormivit in Domino. Tàm extraneus à mortis dolore, quàm alienus à carnis corruptione erat. Hic est Discipulus ille, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, qui de fonte Dominici pectoris, spiritualis sapientiæ plenitudinem hausit, quâ inebriatus, in vocem theologam tanti ponderis plenam erupit, ut ipso Paulo altiùs intonuisset, ac totus mundus eum capere non potuisset, cùm ait:

S. Joannes, ut à carnis corruptione, sic à mortis dolore fuit immunis.

Joan. 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum*. Undè & aquilæ volanti meritò comparatur, qui irreverberatis luminibus, aciem solis intuitus est. Sic Joannes, inconcussâ mentis acie, verum lumen, id est Christi divinitatem, æternitatem, cum Patre æqualitatem contemplatus est, cujus tamquam personante buccinâ, vulva hæreticorum sine liberis est facta, & verba eorum facta sunt arentia. Joanne enim, id est gratiâ Dei, evangelizante veritatem, oppilata sunt ora contra veritatem obstrepentium, & revelata est malitia magistrorum mendacium * inobscurato rectos corde sagittantium, qui non dormiunt, nisi cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. De quibus Osee ait:

* f. obscurato corde in rectos sagittantium.

Osee 9. 14. *Da eis Domine; Quid dabis eis? vulvam sine liberis, & ubera arentia*. Hujus optationis impletio facta est in Joanne Apostolo, qui exaltans vocem suam tamquam tuba, peccantium mentes perterruit, eorum qui bella volunt hæreticorum linguas præcipitavit & dissipavit, atque iniquorum linguas oppilavit, perditos liberavit. De qua tuba Isaias ait:

Isa. 27. 13. *Clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & de terra Ægypti; & adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusalem*. Optima est hæc tuba, non tantùm cornea, sed argentea & aurea. Cornea quidem est, quia sicut cornu carnem excedit, & eam supe-

B. Joannis castitas laudatur. rar, ira Discipulus dilectus à Domino affectus carnis superavit, & libidines, quæ fursùm sunt sapiens, non quæ super terram, in carne ambulans, sed non secundùm carnem militans, ut corou carni inhæret, & eam excedit. Argentea quoque est & aurea hæc tuba, quia eloquii venustate resplenduit, & * sensum profunditatis eminuit. In auro enim sapientia intelligitur, in argento eloquentia. Ductilis quoque est hæc tuba, quia tundendo non frangitur, sed producitur. Malleis sive enim tribulationum non defecit examinatus, sed profecit, in ferventis olei dolio missus, sicut corpore, ita menre exivit illæsus. Hâc igitur tubâ clangente, qui perditi fuerant, venerunt de terra Assyriorum, & de terra Ægypti, id est ab elatione hæreticorum, à tribulatione malorum, & dolore. Assyrium enim *dirigentes*, Ægyptus *tribulatio vel tenebra* interpretatur. Tales fructus profert lignum vitæ, per quod triumphant de adversariis suis, qui antequam clament ore, exaudiuntur, clamantes corde, *quorum dies erunt sicut dies ligni vitæ*. Quia sicut Christus jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, sed in æterum cum Patre regnat; sic *Benedicti Domini, & semen eorum, & nepotes eorum cum eis in æternum gaudebunt*, fulgentes sicut sol in Regno Patris. Quod nobis præstare dignetur qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

* f. sensum profunditates.

LXXXI. IN FESTO SANCTI JOANNIS EVANGELISTÆ.

E Victorino.

SERMO SECUNDUS.

Math. 8. 20. *Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.*

De impietate hominum Dominus & Redemptor noster, Fratres, querimoniam facienti. Nobiscum hospitari quærit, nec ullum habitaculum invenit. Nolunt homines hospitari eum; Maluor recipere adversarios Dei. Et qui sunt adversarii Dei? Vulpes & volucres cœli. Ait enim: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos*. Vulpes enim fraudulentum est animal, & ideo fraudulentiam significat. Volucres superbiæ & elationis significationem gerunt. Superbus enim volat alis jactantiæ se sublimando ad astra. Foveas vocat pectora hominum, in quibus pravæ cogitationes parant aliis præcipitium. Nidi volucrum sunt similiter in eorum animis, quia pulli, id est, opera superbiæ ibi nutriuntur & elationes. Aliud autem est superbia, aliud elatio. Superbia est quando aliquis super omnes desiderat esse; Elatio est quando aliquis superioribus laborat se parificare. Superbus Pompeius, qui nolebat habere priorem. Inveniunt itaque in nobis receptacula fraus & superbia. Filius autem hominis, id est, virginis, non habet ubi, id est, non invenit ubi se, qui est caput nostrum, reclinet, quia *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*. Agamus ergo nunc de fraude, & videamus si in aliquo hominum locum inveniatur habere. Fraus est cùm aliud agitur, & aliud simulatur. Unde ergo fraudulenter agunt homines, de quibus Psalmista ait: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum*. Et iterum: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde & corde locuti sunt*. Gemina corda videntur habere, qui aliud promittunt, aliud faciunt. Et iterum dicit: *Non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est*. Nonne, Fratres charissimi, hoc genus odii usitatum est inter homines, ut quantò magis odio [quis] fratrem habet, tantò magis in reconciliationem festinet, non ut eum diligat, sed ut astutiùs decipiendo opprimat? Uberiùs enim potest ei nocere, cùm ejus consilii conscius factus est. Est & aliud genus fraudis. Juramenta securè faciunt, quod fidem servent amicis, & tunc meliùs nocent & fœdiùs improvisis. Juramento se negant habere quod acceperunt, nec sufficit semel perjurare, sed bis, & perjuri redduntur de eadem re. Omnia faciunt libenter illis quos volunt decipere, ut sibi Dominus ab homine suo non præcaveat, & homo suo Domino maleficium faciliùs irroget. Itaque perit fides, perit reverentia. Nec patri filius, nec pater filio servat fidem, & cùm omnia mala amici amicis attulerunt, sub juramento se innoxios asserere parati sunt. *Narraverunt* itaque *ut absconderent laqueos, dixerunt: Quis videbit eos?* Est iterum aliud genus fraudis, quod vocatur hypocrisis. Quidam sunt qui jejunant, & affligunt se coram hominibus, ut boni videantur, & hoc nomine gaudent, cùm ab eo omnino devient. Hæc breviter de fraude perstrinximus. Nunc ad superbiam transeamus. Superbia est origo omnium vitiorum. Hæc enim de cœlo Angelum præcipitavit, cùm se æqualem Deo facere voluit. Hæc facit hominem suæ fragilitatis oblivisci. Hæc facit eum ultro se extendere. Hæc facit omnia ad laudes fieri; Hæc vult omnia videri. Hæc in omnibus manum ponit. Si sapiens est, gloriatur, contra quos Propheta: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vo-*

Superbia & elatio in quo differunt.

Ps. 13. 2.

Ps. 27. 3.

Ps. 11. 3.

Ps. 5. 10.

Quàm latè fraus regnet inter homines.

Ps. 63. 6.

Is. 5. 21.

bisinetipsis prudentes; sed potentiam vestram malefaciendi habere gloriamini. Ps. 51. Contra quos Psalmista: *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Hi gloriantur in factis [pessimis,] & de magnis majora loquuntur, quos arguit scriptura, 1. Reg. 2. 3. dicens: *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Audet & superbia contra Deum & servos ejus. Negligunt enim intrare Ecclesiam, & parvipendunt divinum officium. Sacerdotes Domini viles deputant. Omnis habitus Religionis à superbis con- 1. Cor. 4. culcatur; &, ut ait Apostolus, *tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus.* Sed Joan. 15. 18. consolatur nos Deus qui dixit: *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem odio habuit. Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Luc. 10. 2. Sed sciatis quia *qui vos spernit, & me spernit.* Non est curandus contemptus iste patientibus, sed facientibus, quia Dominus vindictam faciet de contumelia sua & suorum. Refert Lucas Dominum dixisse quandam parabolam de vindicta suorum. Ait Luc. 18. 2. enim: [Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem erat in civitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo; & nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit Judex intra se. Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia * violenta est mihi hæc vidua, vindicabo illam. Hæc fecit Judex iniquitatis, & Deus non faciet vindictam electorum suorum? Dico vobis quia cito faciet vindictam suorum.] Hæc est parabola quam Dominus ait de ultione suorum. Ipse enim deponet potentes de sede, & exaltabit humiles. Exaltavit enim David humilem, & deposuit Saül superbum. Non est aliquod vitium adeo odiosum Deo & hominibus, ut superbia. Frangit enim Deus omnem superbum. Est & aliud vitium, quod valde omnes Christianos occupat & polluit: Libido scilicet, quæ utrumque sexum invadit, & florem illum virginitatis aufert, quo omnis anima Deo placet, quo iste Joannes, de quo hodie festivitas celebratur, à Deo dilectus est. Hunc enim, quia virgo erat, Dominus præ cæteris familiarem habebat. Ex quadam enim familiaritate super pectus Domini in cœna recubuit. Commendavit etiam ei matrem, quasi virginem virgini. Adeò dilexit eum, & charum habuit Discipulum incorruptum, quod cùm omnes alii Apostoli occumberent martyrio, solus Joannes ad Dominum migravit suaviter, & sine sanguine, sicut Dominus in Evangelio promiserat ei. Cùm enim ait Petro: Sequere me, id est imitare me moriendo in Cruce, conversus Petrus vidit illum Discipulum sequentem se, & ait: *Domine, hic autem quid?* id est quid faciet, quâ morte morietur? Dicit ei Jesus: *Sic eum volo manere donec veniam*, & vivum & integrum volo eum esse donec ei cum aliis fratribus appaream. Profert enim historia quod cùm Joannes nonaginta septem annorum esset, apparuit ei Dominus cum Discipulis suis, & dixit ei: Veni ad me, quia jam tempus est ut epuleris mecum in convivio cum fratribus tuis. Surgens autem Joannes, cœpit ire. Sed Dominus dixit ei: Dominica die post septem dies, quæ est futura, ita venies ad me, & cùm hoc dixisset, receptus est in cœlum. Veniente itaque Dominicâ die, convenit universa multitudo in Ecclesiam, & à primo gallorum cantu agens mysteria Domini, omnem populum usque ad horam tertiam allocutus est, & confortavit, & instruxit eum. Finito Sermone, oravit pro populo suo, & cùm omnia complesset, fecit sibi dari panem, & respiciens in cœlum, benedixit eum, & fractum erogavit omnibus, dicens: Pars mea sit vobiscum, & vestra mecum, & tunc fecit parari foveam tumuli sui, & stravit vestimenta sua ibi. Tunc apparuit lux tanta super populum per unam ferè horam, ut nullus posset eam ferre, & signans se totum astitit, & ait: Tu mecum, Domine Jesu, solus; & projecit se super tumulum, & benedicens omnes, se deposuit in sepulchro suo, & jussit se operiri, & statim reddidit spiritum. Et protinùs manna exiens de sepulchro apparuit, quod usque hodie [a] glunit locus ille. Hunc igitur, Fratres, studete imitari, ut possitis cum aliis virginibus canticum novum psallere, & agnum sequi quocumque ierit. Hic est ille cujus caro nullâ pollutione contaminata est. Et in juventute cùm vellet nubere, dixit ei Dominus: Necessarius es mihi, Joannes, operam tuam quæro. Et iterum, cùm aliâ vice nubere vellet, intulit ei infirmitatem quâ eum revocavit. Hunc ergo habete Patronum vestrum, ut cum eo in cœlo regnare possitis, juvante Domino nostro Jesu Christo. Amen.

Marginal notes: * al. molesta. — S. Joannes ob virginitatem Christo familiaris. — Ob hanc moritur sine sanguine. — Joan. 21. 22. — Mortis ejus circumstantiæ.

[a] Hanc vocem ut obsoletam, in nullo quem viderimus Authore, seu in nullo Dictionario reperire potuimus; Quid autem hic significet, nihil aliud nobis è conjecturis occurrit, nisi quod locus ille, de quo loquitur Hildebertus, in quo erat sepulchrum D. Joannis Evangelistæ, servabat adhuc hoc manna de sepulchro ejus exiens, vel fortè quod ex illo loco manabat adhuc illud pretiosum manna. Judicium sit penes Lectorem.

LXXXII. IN DEDICATION E ECCLESIÆ.

a E Victorino & Lyrano.

a SERMO PRIMUS.

Joan. 10. v. 22. & seqq.

Facta sunt encænia in Jerosolymis, & hiems erat, & ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis, & circumdederunt eum Judæi .... & dixit eis: Vos non creditis, quia non estis de ovibus meis. Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.

Fratres carissimi, ædificavit Salomon templum Domini in Jerusalem, quod multùm aureo opere ditavit, multis gemmis pretiosis decoravit, & constructum magnâ solemnitate dedicavit, & dedicationes suas, quæ græcè encænia vocantur, per singulos annos celebravit, & per successiones celebrari præcepit. Hæc encænia, dum quâdam vice in Jerusalem agerentur, voluit Christus festivitatem illam suâ præsentiâ honorare, voluit etiam ad populum sermonem habere. Si ergo templum illud, in quo tantùm sanguis animalium effundebatur, erat tantâ reverentiâ dignum, multò majorem exigit venerationem præsens Ecclesia, ubi quotidie vera consecratur hostia; Et si illi festivitati divina voluit esse præsentia, non est dubitandum dedicationem Ecclesiæ suæ divinâ visitari gratiâ. Et quia in die dedicationis voluit Dominus sermonem habere ad populum, dignum visum est, ut nos * Vicarii ejus, Capitis nostri sequeremur exemplum, quod de verbis Domini comprehendere debemus. Sed videre quid Dominus dixerit in prædicatione sua, ut de doctrina verborum suorum nostra informetur vita. Adversarios * comprehendit, & suos laudavit [discipulos.] Adversariis enim ait: *Vos mihi non creditis, quia non estis de ovibus meis.* De suis autem dixit: *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.* Ecce, Fratres carissimi, convenistis ad dedicationem Ecclesiæ. Cogitate an sitis de adversariis, vel de ovibus Domini. Cognoscit enim Dominus suos, sicut ibidem dicit: *Cognosco eas.* Docuit ergo nos per distinctionem ovium eas cognoscere, [si vocem ejus audiant,] dum dicit: *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sed quia non sufficit vocem [ejus] audire, nisi auditor velit eam opere complere, juxta Apostolum Jacobum dicentem: *Estote factores verbi, & non auditores tantùm*, ait: *Et sequuntur me.* Sequitur autem Dominum, qui sicut Dominus ambulavit, ita & ipse ambulat. Non præcepit Dominus præire, sed sequi. Primus enim vadum pertentavit, primus viam præmonstravit, primus baptizatus fuit, primus jejunavit, primus pauper fuit, primus prædicavit, primus contumelias suscepit, primus pro inimicis oravit, primus pro ovibus suis animam suam posuit. Qui enim ad contemptum mundi nos invitavit, dicens: *Omnis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Jam in deserto jejunans, omnia regna mundi contempserat, cùm sibi diabolus diceret: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me;* cui ait Dominus: Vade, & fuge, Sathanas, id est, adversarius es, qui terrena diligere doces. Similiter & Dominus, cùm de quinque panibus & duobus piscibus homines pavisset, voluerunt *eum rapere, ut eum Regem facerent;* Ipse verò *fugit in montem ipse solus.* Adeo etiam pauper fuit, ut Filius hominis non haberet ubi reclinaret caput suum; De quo ait Apostolus: *Scitis quoniam Dominus propter nos pauper factus est, ut cùm esset dives, vos illius inopiâ divites essetis.* Fatigatus etiam ex itinere, sitiens quæsivit aquam de Samaritana muliere. Comedebat etiam in via aliquando. Ibi enim ei ad puteum obtulerunt discipuli cibum quem emerant in civitate. Scriptum est enim: *Discipuli ejus abierunt in civitatem, ut cibos emerent;* Et postea in eodem Evangelio dicitur: *Rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca.* Ecce Dominus non vinum quærebat ad sitim extinguendam; non domum ad cibos edendos semper postulabat. Discipuli etiam Domini adeo pauperes erant, quod præ fame spicas de satis vellebant, & manducabant. Scriptum est enim: *Discipuli autem ejus esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare.* Noluit Dominus in præsenti habere divitias, nec hic [quidquam] possidere, ne ad amorem divitiarum alios invitaret. Voluit quod divitiæ tantùm nobis essent in viaticum, quia in peregrinatione sumus, & ad patriam tendimus; quia hic civitatem manentem non habemus, & quia dum vivimus, à Deo peregrinamur. Non deferamus itaque pondus divitiarum in dorso nostro, ne pondus

Marginal notes: Ecclesias Christianas Templo Salomonis longè digniores efficit Corporis Christi præsentia. — * quod Episcoporum proprius est titulus. — * f. reprehendit. — Joan. 10. 27. — Jac. 1. 22. — Non præcepit Christus eum præire, sed sequi eum utpotè qui ad omnia primus fuit. — Luc 14. 33. — Math. 4. 9. — Joan. 6. 15. — 2. Cor. 8. 9. — Joan. 4. 8. — Quàm pauper Christus, & ejus discipuli in omnibus. — Math. 12. 1. — Divitiæ solùm nobis ad viaticum concessæ.

a Videtur hic sermo non fuisse absolutus, aut saltem ab amanuensi non ex integro descriptus. Habitum autem conjicio ab Ipso Hildeberto, cùm jam esset Episcopus; cùm hic se Christi Vicarium profiteatur. Idque in percelebri illa dedicatione Cenomanensis Ecclesiæ, quam suis curis & expensis magnificè perfecerat, præsentibus illustrioribus provinciæ Turonensis Prælatis: De qua vide vitam ejus ad an. 1120. Potuit autem hunc etiam sermonem protulisse in anniversario ejusdem dedicationis, sicut & subsequentes.

opprimat

opprimat nos in via. Restat angusta via, per quam non potest camelus intrare. Camelus gibbosus est dives, cui onus pecuniæ dorsum inflat. Exonerate vos dando pauperibus, quia tenacitas avaritiæ non erit impunita. Cumulus pecuniæ non dat vitam æternam; unde Dominus ait: *Videte & cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusque erit vita ejus ex his quæ possidet.* Cúmque eos Dominus ita increpasset ab avaritia, dixit similitudinem cujusdam hominis divitis, [qui dicebat:] Quid faciam, quia non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & majora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos. Requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te; quæ autem parasti, cujus erunt?*Damnatus est iste, non pro rapina, sed pro tenacitate.....

Dives est camelus gibbosus.

Luc. 12. 15.

Ibid.

Damnatur dives non pro rapina, sed pro tenacitate.

LXXXIII. IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

E Villerino.

SERMO SECUNDUS.

De cœlesti ædificio, & qui ad illud apti sint.

Ps. 86. 1.

FUndamenta ejus in montibus sanctis. Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob; Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Gloriosam super omnia tabernacula Jacob, Fratres carissimi, civitatem cœpit ab initio mundi ædificare Dominus, necdum tamen consummata est. Voluit namque habere, in qua habitaret; voluit etiam familiam habere quæ ei serviret; non quia ipse indigeret, sed ut sibi servientibus causam benefaciendi inveniret. Sed quia Rex dirior & sublimior omnibus dominantibus erat, quia per Sapientiam ipse ait: *Per me Reges regnant*, voluit mirabiliorem & sublimiorem domum habere, ut qui æternus erat, æternam sibi civitatem ædificaret; Ut autem esset æterna, stabile ejus ædificium esse voluit, & ideo *fundamenta ejus in montibus sanctis*; portæ etiam illius civitatis, meliores quàm omnia tabernacula Judæorum, quia huic domui non potest templum Salomonis comparari. De hac civitate Dei multa gloriosa dicta sunt, & dicuntur, quæ multi Prophetæ & Apostoli dixerunt. Hæc est civitas multis nominibus nuncupata, Sion, Jerusalem, Regnum cœlorum, Ecclesia, & aliis nominibus appellatur. Hæc in cœlo ædificatur, sed in terra lapides quadrantur, & postea ad cœlum sublevantur. Laborant omnes Angeli in ædificatione ejus, quia hoc ministerium usque in finem sæculi eis est injunctum, ut eâ perfectâ in æternum ibi Deum glorificent. Cœmentarii multi, & operarii hujusmodi in mundo*locati sunt; & qui bene operantur, non pecuniam, sed regnum sibi acquirunt; qui verò malè, in carcere æterno religantur. Archiepiscopi, Episcopi, & Sacerdotes, hujus ædificii artifices constituti sunt; Ab Angelis quotidie visitantur, & quos lapides præparant, ad alta præcepta deferunt. Dominus dedit [eos] in terra, quibus operarii instruantur. Et qui aliter operatur, à summo Judice vel in præsenti corripitur, vel in futuro damnatur. Non fuit conventio cum operariis, ut laborarent una die, sed spatio unius diei præsentis. Tota enim vita est una dies. Ferramentum quo fit operatio, numquam frangitur, sed operarius desidia sæpè fatigatur. Sed summus Rex, qui tot operarios habet, qui tot Angelos laborare facit, qui artifices suos tot præceptis instruit, multos adversarios habet, qui illud ædificium conantur destruere; & præparatores student omnibus modis impedire, & multoties ipsos majores artifices captivos ducunt, & lapides quos præparabant destruunt. Nec tamen potest adversarius aliquem capere, sed insidiatur ut rapiat pauperem, dum attrahit eum. Allicit enim blandè dum falsa bona promittit; & ita ab opere Dei removet, & secum miserum ducit, & deceptum morte perpetua occidit. Quotidie inter artifices & adversarios Dei est conflictatio, & aliquando adversarii fugiunt, aliquando artifices succumbunt. Nec tamen ideò desistunt, quin aliquos lapides præparent; & ita quotidie ædificatio crescit. Civitas hæc, Fratres carissimi, de qua locuti sumus, nihil aliud est quàm collectio beatorum, quæ Jerusalem vocatur, quia ibi in cœlo veram pacem, id est Deum contemplantur. De hac Civitate ait David: *Jerusalem quæ ædificatur ut Civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Ædificatur Civitas, dum ad cœlum animæ beatæ transferuntur, & numerus beatorum augmentatur. Fundamenta ejus ideò dicuntur sancti montes esse, quia Apostoli & Prophetæ sunt fundamenta Ecclesiæ, quia eorum fide, & prædicatione, & scripturis fundata est tota Ecclesia; undè Apostolus: *Superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Portæ illius Civitatis sunt Fides & Baptismus, quia post Baptismum relapsis est Pœnitentia, & confessio, & satisfactio, quæ sunt meliores quàm omnia tabernacula Jacob, id est quàm omnia legalia Judaici populi instituta. Lapides hujus Civitatis sunt singuli fi-

Civitas Dei multis nominibus appellata.

* *f.* locati

Tota vita nostra unus dies est.

Invito dæmone, quotidie ædificatur & crescit ædificium Ecclesiæ Dei.

Ps. 121. 3.

Apostoli sunt fundamenta Ecclesiæ.

Ephes. 2. 20.

deles, qui hic præparantur bonis operibus, ut postea in collectionem Sanctorum super cœlos collocentur. Artifices sunt prædicatores, qui quasi ferramento prædicationis, mentes hominum molliunt, superflua rescindendo: Sicut autem ait Apo-
1 Cor. 3. 9. stolus Paulus: *Dei adjutores sumus; Dei ædificatio estis; secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus funda-*
Angeli custodes. *mentum posui.* Angeli ministri sunt hujus civitatis, quia deputati sunt ad custodiam nostram, & animas Beatorum ad cœlos
Heb. 1. 14. deferunt. Unde ait Apostolus: *Nonne sunt omnes administratorii Spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?* Adversarii sunt dæmones qui impediunt Prælatos Ecclesiæ, ne aliquos ad regnum cœlorum præpareot, & ipsos etiam ducunt captivos, & ipsos lapides destruunt, ne in ædificationem ponantur. Sed priùs agamus de impedimento adversariorum, & postea de civitate Dei, de qua incœpimus, revertemur. Scitis, dilectissimi, quia quando ad Dominum accessistis, & fidem ejus suscepistis, quæsitum
* Abrenunciatio baptismalis quanti facienda. est à vobis: Abrenuntias Sathanæ, & omnibus operibus ejus? Et vestra responsio fuit: Abrenuntio. Quæ fuit hæc promissio? Nonne omnia peccata vos devitare promisistis? Nonne dæmoni abrenuntiavistis, & Christo adhærere ulteriùs spopondistis? Sed diabolus qui de cœlo repulsus, redeuntibus ad cœlum invidet, promissum vestrum conatur violare, aut promissionis vestræ facit vos oblivisci. Cùm enim videat se à cordibus vestris pulsum, Deum ibi regnare, juxta illum qui
Ps. 7. 7. ait: *Exaltare, Deus, in finibus inimicorum meorum*, id est, in cordibus impiorum, qui erant fines, & habitacula dæmonum, in-
Math. 12. 44. quit: *Revertar in domum meam, unde exivi, & veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam*, id est, mundatam à vitiis, & ornatam virtutibus; Tunc assumpsit septem spiritus nequiores se, id est, criminalia vitia contra septem principales virtutes, & venientes habitant ibi, & fiunt novissima hominis illius pejora
Lapsus de peccato in peccatum quomodo accidit, & tandem cor induret. prioribus. Melius est enim veritatem non agnoscere, quàm post agnitam retro abire; quia tunc facit labi in unum peccatum, deinde in aliud, & sic vertit in consuetudinem. Accidit ergo illud quod ait
Prov. 18. 3. Salomon: *Peccator, cùm in profundum vitiorum venit, contemnit*, quia tunc non erubescit pro peccatis, nec pariter correctionem, & sic induratur cor ejus, quod non curat pœnitere, sed vertitur in desperationem. Iste lapis non poterit poliri, nec poni in ædificio Domini. Est aliud genus hominum, quos adeo amor sæcularium amplectitur, ut auditâ quidem prædicatione emollescant; sed * fumus consue- * f. funis.
tudinis eos retrahit, & collectam pecuniam non possunt negligere. Unde Dominus: *Difficile est divitem intrare in regnum* Math. 19.
cœlorum, & propterea camelo compara- 24.
tur; quia sicut camelus non potest deponere gibbum naturalem, sic dives vix potest relinquere amorem collectæ pecuniæ; sicut nec camelus per acûs foramen transire, nec dives per arctum viæ tramitem. De quo dicitur: *Arcta est via, quæ ducit ad vi-* Math. 7.
tam. Multum autem relinquit, qui amorem 14.
pecuniæ relinquit. Unde Petrus: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Multum reliquit, qui sibi nihil retinuit. Non vituperat Apostolus illos qui sunt divites, sed illos qui volunt esse divites, id est, qui amant divitias. Unde ait: *Qui volunt* 1. Timoth.
fieri divites, incidunt in tentationem, & 6. 9.
desideria multa & noxia, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem, quia Divitem
cupiditas est radix omnium malorum. Per- non divitiæ, sed cupiditas damnat.
juria enim, usuræ, adulationes, deceptiones, simoniæ, furta, homicidia, superbia, sacrilegia, adulteria pro pecunia fiunt. Propterea ait David: *Divitiæ si affluant*; Ps. 61. 11.
nolite cor apponere. Illi vix possunt poliri ad hoc, ut possint poni in templo Dei. Sunt alii quos retinet aliqua voluptas carnis; hi nec curant pecuniam, sed adeo fragiles sunt, quod tentationi gulæ & luxuriæ vix Quàm difficilè luxuriæ victoria.
possunt resistere; immo totâ die, vel in comessationibus & ebrietatibus delectantur, vel in lupanaribus cum meretricibus demorantur, vel domum suam faciunt lupanar. Hi multoties pœnitent, & tamen ad eadem revolvuntur, & sic augmentant peccatum, cùm ad vomitum redeunt. Hi jumentis comparantur, quia quasi jumenta computruerunt in stercore suo. De quibus Apostolus: *Non in commessationibus & im-* Rom. 13. 13.
pudicitiis. Et iterùm: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* De meretricibus ait: *Qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur.* 1. Cor. 6. 16.
Indè incestus, adulteria & abominabilia genera luxuriæ. Tales sunt qui nec divites sunt, nec luxuriæ dediti, sed pleni sunt iniquitate, & quasi sub spiritu probitatis, homicidiis student. De quibus David: *Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies* Ps. 54. 24.
suos. His cibus est effusio sanguinis. De quibus David: *Quid gloriaris in malitia*, Ps. 51. 1.
qui potens es in iniquitate? Tales vix possunt retrahi ab homicidiis. Sunt alii homines qui non possunt nocere manifeste, nec possunt esse divites, sed divitibus invident & detrahunt, & tacitè accusant, & semper illis mala machinantur, cùm tamen de illis coram benè loquantur. De quibus David: *Qui loquuntur pacem cum* Ps. 27. 3.
proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

LXXXIV. IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

E Victorino.

SERMO TERTIUS.

De reverentia Ecclesiis exhibenda.

Ephes. cap 5. v. 25. & seqq.

INquit Apostolus Paulus : *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ ; ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

Audite, Fratres carissimi, Paulum Apostolum, nuntium vestræ exaltationis, præconem vestræ dignitatis. Audite quanto vel quali amore Christus conjunctus sit Ecclesiæ, quantam gratiam ostendat suæ misericordiæ. Ait enim Apostolus : *Christus dilexit Ecclesiam* ex gratuita bonitate, non ex meritorum præcessione, quia prior dilexit nos ; Et quantùm dilexit ? Audite quantùm. *Seipsum tradidit pro nobis*, id est, pro redemptione nostra. Non misit Prophetam, non Angelum, non Archangelum, sed, ut bonus Pastor, animam suam posuit pro ovibus suis, ut se humiliando, ad humilitatem suos invitaret. Humiliavit enim se usque ad mortem, mortem autem Crucis, id est, mortem latronis. Ideo priùs se tradidit, ut postea [eam] sanctificaret lavacro, aquâ scilicet Baptismatis. Nihil enim potest accipere unda Baptismalis, nisi ex * confusione sanguinis aqua sanctificetur in officium purgationis. Dicitur ergo natam esse Ecclesiam ex latere Christi. Quod mysterium ab initio mundi fuit in Adam præfiguratum. *Immisit quippe Dominus soporem in Adam, & tulit unam de costis ejus, & fecit mulierem.* Dormitio Adæ mortem Christi in Cruce significabat, quo in Cruce pendente sanguis & aqua de latere ejus fluxerunt. Quæ duo sunt ortus Ecclesiæ sacramentorum. Noë faciens arcam in diluvio, in latere ostium fabricavit, quia arca, id est, Ecclesia, ostium fidei & salutis de latere Christi habuit ; unde Dominus ad Ecclesiam in Canticis ait : *Surge, amica mea, & veni, columba mea, in foraminibus petræ.* Surge à corpore vitiorum, & veni per bonam operationem, confidens in foraminibus. Foramina petræ sunt vulnera Christi, qui est petra, id est, firmitas Ecclesiæ ; unde Apostolus : *Petra autem erat Christus.* Ideo igitur præmisit Apostolus, quod Dominus tradidit se, & postea subjunxit : *Ut sanctificaret lavacro*, undâ Baptismatis. Sequitur : *In verbo vitæ*, quia nobis redemptis Baptismate, verbum vitæ, id est, præcepta Domini necessaria sunt ; quæ sunt vitæ, quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei. Ideo ad ostium tabernaculi posita erat mensa propositionis, super quam erant septem panes ; quia ingredientibus Ecclesiam necessaria erat sacra doctrina, & mensa * divitum scripturarum, in quibus sententiæ duodecim Apostolorum continentur, qui per duodecim panes significantur ; & ideo * significavit : *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam* per immortalitatem ; Non habentem maculam : magni peccati ; Aut rugam alicujus levioris, *sed ut sit sancta* in virtutibus, *& immaculata* à vitiis. Vult enim Dominus habitare in aula munda, decore virtutum ornata. Unde per Psalmistam : *Dilexi decorem domûs tuæ.* Et alibi ait David ad Ecclesiam : *Et concupiscet Rex decorem tuum.* Habuit autem Ecclesia dilecta, ut Domino desponsante thalamum & domum constitueret [illi] Deus, in qua sponsa sua delectaretur propter prædicationis doctrinam, & lapsa reconciliaretur per confessionem & pœnitentiam. Hic est ille locus, Fratres carissimi, in quo modò convenistis, qui vocatur Ecclesia, seu Basilica. Ecclesia, *convocatio* interpretatur, quia hic omnes convocantur, ut designetur quia omnes in eadem fide & dilectione uniti, unum corpus sunt. Basilica, quia regalis domus est. Basilicus enim græcè Rex [dicitur.] Hic est autem inhabitatio veri Regis. Ipsa verò compositio domûs [mentes] vestras ad vestram instructionem commonet recordandam. Sunt enim in ædificiu hujus materialis domûs, Ecclesiæ diversa membra, quæ aliquid in nobis notare videntur. Est enim in hac Ecclesia turris cum campanis, * columnis sustentatæ, fenestræ, ostium, duo parietes, singuli lapides colligati cum cæmento ; quæ omnia mysticè aliquid in nobis designant. * Caput enim Christum significat, quia est Caput Ecclesiæ, ut ait Apostolus, in quo thesaurus divinorum secretorum reconditur. Caput ideò humilius est corpore, quia Christus humiliavit se, carnem servi accipiens, adeò quod minor esset Angelis secundùm humanitatem, quamdiu fuit passibilis effectus. Sed post Resurrectionem elevatus est super omnes Angelos: Quod utrumque designat David, dicens : *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis.* Quia natura humana passibilis, corruptibilis & mortalis, angelicâ naturâ minor erat. Sed post Resurrectionem, *gloriâ immortalitatis, & honore coronasti eum, & constituisti eum super omnia opera manuum tuarum*, id est Angelos, & super omnes qui propriè opera Dei * induuntur propter dignitatem suam, quia rationabiles sunt ; quasi Deus propriis manibus eos creasset.

Margin notes: Aqua Baptismi non habet virtutem nisi ex effusione Sanguinis Christi. — * f. ex effusione. — Gen. 2. 21. — Sanguis & aqua è latere Christi, origo Ecclesiæ Sacramentorum. — Cant 2.14. — * f. divinarum. — * f. subjunxit. — Ps 25. 8. — Ps 44 12. — Cur Ecclesia vocatur & Ecclesia & Basilica. — * f. columnæ sustentantes. — * f. ea pars, quæ gallicè vocatur le chevet. — Ps. 8. 6. — * f. dicuntur.

Turris est confessio & pœnitentia, ad quam captivi refugium habent. Cimbala sunt Sacerdotes, qui sunt præcunes Ecclesiæ, qui ad confessionem homines invitant; Undè Dominus per Isaiam admonet: *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Et iterùm: *Audies verba mea ab eis.* Columnæ Ecclesiæ sunt Pastores, qui prædicatione suâ & correctione suâ Domum Dei sustentant; Undè in Canticis: *Columnas ejus fecit argenteas.* Argentum est metallum nitidum & sonorum; sic Pastores sono prædicationis Domum Dei * retinent, dicente David: *Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum.* Fenestræ, divinæ Scripturæ accipiuntur, per quas sol justitiæ, id est Christus, nobis lucet, nec tamen in præsenti apertè videmus; Undè Apostolus: *Nunc videmus per speculum & in ænigmate*, id est in obscuritate; Undè Ecclesia in Canticis: Dilectus meus respiciens me per fenestras, id est * apertas sententias. Ostium est fides, quia per eam ingrediuntur homines ad Ecclesiam. Duo parietes sunt duo populi, id est Judaïcus & Gentilis, de quibus conversis constituta est Ecclesia; Undè Apostolus: *Servantes unitatem fidei in vinculo pacis.* Itaque non solùm valet locus iste ad sacra peragenda, sed utilis est ad ædificationem, & præterea valdè venerabilis est, quia Corpus & Sanguis Domini ibi ad salutem nostram sanctificantur. Ibi *pueri baptizantur.* Ibi peccatores reconciliantur. Ibi animæ pascuntur. Ibi orationes funduntur; Undè scriptum est: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Quid in ea faciendum sit David præmisit, dicens: *Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo, Domine.* Adcò enim venerabilis est, quod Dominus ingrediens Jerusalem, semper divertebat ad templum, dans nobis exemplum, quia quando ingredimur Civitatem, priùs Ecclesia petenda est; Undè dicitur in Evangelio: Cùm introisset Jesus Jerusalem, introivit in Templum, & vindicavit domum suam in officium orationis, & vendentes & ementes de Templo ejecit, dicens: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Quâ occasione à Judæis tentus, & crucifixus est. Cùm enim Judæi vidissent eum tantam habuisse potestatem in omnes, quod funiculo ejecisset eos de Templo, conspiraverunt in eum; Undè David: *Zelus domus tuæ comedit me*, scilicet, amor Ecclesiæ meæ quam deffendi, comedit me, id est fuit causa mortis meæ. Sic diabolus per filios suos, & per membra sua, Ecclesiam omnibus modis infestat; filios etiam Ecclesiæ, quos [ipsa] generavit, quos nutrivit, contra matrem suam incitat; Undè conqueritur Mater in Canticis, dicens: *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Et alibi scriptum est: Filios enutrivi & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Quæ major despectio? quæ major violatio? quæ major temeritas, quàm in loco sancto & in aula Dei, id est in Ecclesia Dei, in templo Spiritus Sancti, ministris Ecclesiæ insidiari? Eis clamat Apostolus: *Qui violaverit templum Dei, disperdet illum Deus.* Amen.

Marginalia: *Ps.* 58. 1. — *Cant* 3. 10. — * *f.* sustinent. — *Ps.* 11. 7. — 1. *Cor.* 13. 12. — * *f.* non apertas, *si attendatur ad proxime posita.* — *Eph.* 4 3. — Usus antiquus Baptismi parvulorum. — *Ps.* 5. 8. — Piam itinerantium praxim docuit Christus exemplo suo, petens templum statim ad introitum Civitatis. — *Math.* 21. 12. — *Ps.* 68. 10. — *Cant.* 1. 5. — 1. *Cor.* 3. 17.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ. LXXXV.

[a] SERMO QUARTUS.

Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.

In sacra scriptura Jerusalem denominatur ad tria. Dicitur enim Jerusalem, sanguinaria illa civitas, de qua dictum est: *Non capit Prophetam perire extra Jerusalem.* Cui & Dominus ait: *Jerusalem, quæ occidis Prophetas qui ad te missi sunt.* Dicitur etiam quandoque Jerusalem, militans Ecclesia, quæ adhuc habet tabernaculum suum sub

Marginalia: a *Ex Andegavensi.* — *Ps.* 121. 3. — Jerusalem tres sunt species. — *Luc.* 13. 33.

[a] Probabile est V. Hildebertum hunc Sermonem habuisse ad Monachos Ordinis Sancti Benedicti, cujus hîc nomen exprimit, & specialem gloriam illis commendat. Cluniacenses autem Cluniacensis ipse videtur alloqui, divitum terræ liberalitate adeò ditatos, ut etiam *Reges Gentium* quasi tributarios habuerint, qualis fuit Alphonsi Regis Hispaniæ parens, qui facto Cluniacensi Monasterio censum annuum assignaverat, quem ipse Alphonsus, insignis officii sibi à Sancto Hugone Abbate in gravissimo negotio exhibiti memor, duplicari jussit. Hinc Hildebertus occasionem sumit Monachis benefactores suos commendandi, asserendique ipsos, ut divitibus terræ ob singularem beneficentiam obnoxios, non tantùm sibi, sed & suis benefactoribus mereri debere, ut iis quorum temporalibus foventur, spiritualia sua ad salutem proficere curarent.

Plura autem in hoc Sermone notatu digna occurrunt. Verbi gratiâ, quod adhuc Hildeberti tempore, ut etiam pluribus post annis, jejunia usque ad vesperam protraherentur, cùm eos hîc redarguat, qui idcircò per diem jejunabant, ut *ad vespertinam cœnam* lautiùs epularentur, quod nunc ut plurimùm faciunt nostri temporis heterodoxi. Ibi etiam Hildebertus utitur verbo composito *cœnophagizandi*, cùm describit *superplenitudinem gaudii* quo potientur simul in futura vita Beati, ubi, inquit, cum Domino cœnophagizabunt, cùm videlicet, ut ait B. Joannes Evangelista, Apoc. cap. 19. v. 17. *congregabuntur ad cœnam magnam Dei*, ubi se cum illis cœnaturum, & illos secum cœnaturos spondet, Apoc. cap. 3. v. 20.

Ibi denique videtur innuere jejunium à fidelibus observatum die commemorationis defunctorum, ad subsidium animarum expiatorio igne purgandarum; quam commemorationem Sanctus Odo in suis Monasteriis nuper agendam instituerat, & quam postea universalis Ecclesia recepit, & piè celebravit,

sole, quæ modò sub Domino militat in terris, ut quandoque cum Domino regnet
Is. 66. 1. in excelsis, ut ibi : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est.* Dicitur etiam Jerusalem, Ecclesia triumphans, quæ constat ex Angelis & Spiritibus Beatorum,
Galat. 4. 26. de qua dicit Apostolus : *Jerusalem, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra.*
Ps. 147. 1 Et Propheta ad eam : *Lauda, Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion.* Solum enim & totum officium ejus est, Domi-
Ps. 83. 5. num laudare. Unde alibi : *Beati qui habitant in Domo tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te.* Sanè de Ecclesia triumphanti loquitur hic Propheta, quod ex duobus quæ sequuntur concipi poteſt. Addidit enim : *Ut civitas.* Ipsa quidem civitas non est ratione nominis, sed est ut civitas ratione similitudinis. Propriè enim civitas
* id est, sub una lege & eodem jure viventium congregatio est hominum * jure viventium. Ipsa verò non tantùm hominum, sed & hominum congregatio est & Ange-
Quid est Civitas. lorum. Quid verò sit : *Cujus participatio erit in idipsum*, ipsi soli convenire habet. Ecclesiæ enim militantis, & uniuscujusque civitatis participatio, id est, habitatio est in eo quod est in idipsum, id est, invariabile, & in eodem statu permanens. Superest videre quâ ratione similitudinis *ædificetur ut civitas.* In ædificatione civitatis tria
Tria necessaria ad ædificationem Civitatis, seu domûs, separatio, politio, positio. concurrunt; Primò, violenter extrahuntur lapides de lapidicina, malleis & vectibus ferreis, in multo labore hominum & sudore; Secundo, cum celte, bipenni & regula poliuntur, eruderantur, quadrantur. Tertiò, per manus artificis in locis suis disponuntur. Ad hunc modum in ædificatione cœlestis Jerusalem tria considerantur, separatio, politio, positio. Separatio est violenta; politio, purgatoria; positio, æterna. Primum est in angustia & afflictione; secundum, in patientia & expectatione; tertium, in gloria & exulta-
* f. cribratur. tione. Per primum * sciebatur homo sicut triticum; In secundo examinatur homo sicut argentum; In tertio reponitur in thesaurum. Siquidem vivi lapides sunt, de quibus ædificatur, spiritus scilicet illorum quos prævidit Deus conformes fieri imaginis claritatis suæ. Hi dum sunt in corporibus, adhuc sunt in lapidicina. Moles enim corporis tenacissimè eos premit, &
Sap. 9. 15. arctat. Unde dictum est : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Ab hac extrahi desiderabat, qui dicebat :
Rom. 7. 24. *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Multis autem concussionibus necesse est nos agitari, ut inde extrahamur idonei.

Per multas enim tribulationes oportet nos introire regnum Dei. De quibus experto credite dicenti : *In vigiliis multis, in laboribus supra modum, in fame & siti, in frigore & nuditate, &c.* De molestia verò separationis, audite Prophetam : *Circumdederunt me gemitus mortis, dolores inferni circumdederunt me.* Quàm intolerabilis etiam sit illa separatio, quando scilicet nodi * finales solvuntur, proportionalia rumpuntur. In libro experientiæ legant de illo, qui ab Antonio resuscitari noluit, ne iterum oporteret eum mori. Post hanc separationem, si qui statim inveniuntur idonei, quod rarum est, sublevantur. Sicut Domnus Benedictus, cujus via ad cœlos etiam à quibusdam tendere visa est. Nos verò secundùm * minorem partem loquimur, qui cum ligno, fœno, & stipula transeunt, & in purgatorio poliuntur. De quo dicit Apostolus : *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse verò salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Post politionem autem sustolluntur, suisque aptantur locis per manum artificis, disponuntur permansuri sacris ædificiis. Sanè tria hæc singulis annis repræsentat Ecclesia; In vigilia omnium Sanctorum, separationem; In solemnitate eorumdem, positionem; In memoria mortuorum, politionem. Dies enim jejuniorum, dies afflictionis est. Unde Dominus ait : * Primâ die septimi mensis affligetis animas vestras. Non enim verum habet jejunium, qui ad luxuriosam cœnam servat ventrem suum, qui non parciùs solito comedit & ariditis, qui jejunio alit suas non facit eleemosynas & orationes. Dies verò solemnis, quæ superplenitudinem gaudii significat, in quo Sancti cum Domino cenophagizant. Tertiò, memoria mortuorum agitur, ut hi qui in purgatorio poliuntur, plenam consequantur absolutionem, vel pœnæ mitigationem. Et sic tria hæc repræsentat Ecclesia circa Spiritus Beatorum, unde transeunt, quò transeunt, [quà transeunt.] Verumtamen in hac expositione videor injuriosus esse Angelis, qui primatum tenent in ædificio spirituali, Quocirca possumus aliter hanc ædificationem assignare, ne Angelorum immemores esse videamur. In sacra scriptura sæpenumero hoc nomen prolatum, civitas, simpliciter terrenam Jerusalem antonomasticè significat, ut ibi : *Videns Dominus civitatem, flevit super eam:* Luc. 19 41. Et in Michæa Dominus clamat ad civitatem. Jerusalem ergo cœlestis ædificatur, sicut Jerusalem reædificata fuit. Post Babylonicam enim destructionem sub Jesu magno Sacerdote & Zorobabel Duce cœ-

Right margin notes: 1. Cor. 11. 27. — Ps. 17. 5. — * f. finales, id est illi nodi corporis & animæ finaliter per mortem solvuntur. — S. Benedictus. — * f. majorem. — 1. Cor. 3. 15. — Festivitas omnium Sanctorum. — Levit. 16. 29. — Vitiosum jejunium, quale sit. — Commemoratio omnium fidelium defunctorum. — Cenophagizare.

* In Vulgata sic habetur : *Mense septimo, decimâ die mensis, affligetis animas vestras.*

pit reædificari, & sub Nehemia reædificata est in hunc modum. Primò septem portæ locatæ sunt, deinde intercapedines muri à porta usque ad portam extensæ. Nec moveat nos quod in Esdra plures his portæ leguntur. Sic enim in civitatibus minores portæ sub principalibus inveniuntur. Nomina verò portarum sunt hæc: Porta vetus, porta fontis, porta equorum, porta gregis, porta sterquilinii, porta piscium, porta vallis. Ad hunc modum faber ille, qui fabricatus est auroram & solem, in sua spirituali civitate jam fundavit septem portas quas Mathæus prosequitur, dicens: *Beati pauperes, beati mites, &c.* Octava est quasi intercapedo inter portas mutorum, cùm subditur: *Beati eritis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, &c.* In ordine verò quædam pleniùs explicantur, ubi dicitur cœlestium Virtutum, & beatorum Patrum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, & Virginum. Quod autem sequitur, omnium electorum, ad intercapedinem muri pertinet. Prima ergo porta sunt Angeli; secunda, Patriarchæ; tertia, Prophetæ; quarta, Apostoli; quinta, Martyres; sexta, Confessores; septima, Virgines. Prima, cœlestis; secunda, fidelis; tertia, umbratilis; quarta, judicialis; quinta, terribilis; sexta, exemplaris; septima, admirabilis. Ad litteram porta vetus dicta est, quæ in principio nascentis Jerusalem fundata est, cùm adhuc Salem vel Solyma vocaretur, in diebus Abrahæ, vel Melchisedech Regis æterni. Ad hunc modum Deus Pater per Filium *in principio creavit cœlum & terram*, id est, Angelos & omnem corpoream materiam. Unde quia Angeli sunt creatura primordialis, non immeritò dicuntur porta vetus & cœlestis. Unde Jacob visis Angelis evigilans ait: *Hic domus Dei est, & porta cœli.* Dicta est etiam civitas Salem, quæ interpretatur *pax*. Dejecto enim Lucifero cum sequacibus, consummata est pax in reliquis, cùm accusator fratrum suorum ejectus est. Ad litteram porta fontis erat, per quam transitus erat ad fontem Gihon, super quam unctus est Salomon in Regem. Per hanc significantur Patriarchæ; Ab his [enim] fides & cultus Dei habuit originem, & ad nos tanquam à fonte per rivulos derivata est. Primus enim Abraham nomen unius Dei publicè prædicavit; De quo dictum est: Senex fidelis, prima credendi via est. Cujus temporibus Dominus, Circumcisione, quasi quodam caractere, gregem suum ab aliis separavit Nationibus. Ad litteram porta gregis juxta templum erat, per quam introducebantur animalia ad offerendum destinata, super quam erat turris Opher, id est nebulosa, propter altitudinem suam sic vocata. Per hanc figurati sunt Prophetæ. Primus enim Samuel habitare fecit homines unius moris in domo, quibus omnia communia erant ad modum Cœnobitarum, qui diu noctuque hymnis & canticis divinis invigilabant, & hunc quasi gregem Dominicum Prophetarum Samuel appellavit. Hæc autem porta umbratilis dicitur, quia sub figuris operum, & in tegumentis verborum prophetaverunt. Ad litteram porta equorum dicta est, in qua dimittebant equos qui ascendebant ad Templum, ultra quod equitando procedere non licebat. Per hanc figurati sunt Apostoli. Frequenter tamen in sacra Scriptura equus in malo solet accipi, * indignatione superbiæ, quia erectâ cervice incedit; Unde dictum est: *Fallax equus ad salutem.* Propter hoc etiam prohibitum est filiis Israël ne multiplicarent sibi equos. Legitur tamen quandoque equus in bono, ut ibi; *Equitatus tuus salus.* Et sic legitur Zacharias vidisse de medio montium egredientes currus, & equos rubeos & nigros, ita similiter & albos. Non incongruè ergo Apostoli equis comparantur pro sua velocitate. Dictum est [enim] eis à Domino: Ite in universum terrarum orbem; Illi autem abeuntes, prædicaverunt ubique, & inæstimabili celeritate in omnem terram exivit sonus eorum, ut tanquam equi, Christum equitem celeriter circumferrent. Hæc porta dicitur judicialis, quia sunt Judices a Domino [constituti,] cùm ait: *Sedebitis super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Undè & aggratulando, dicit eis Ecclesia: Vos sæcli justi Judices, & vera mundi lumina. Ad litteram porta sterquilinii erat, per quam sordes Civitatis undecumque collectæ effluebant. Per hanc figurati sunt Martyres, quorum corpora reputata sunt tanquam stercora, quorum sanguis ita viliter, & abundè tanquam aqua effusus est; Undè scriptum est: *Effuderunt sanguinem servorum tuorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem. Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ.* Hæc porta dicitur terribilis. Ipsi enim lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, pro Christo succensi flammis, extensi in eculeis, suspensi in patibulis, * asiscati ungulis. Quæ tormentorum * unanimitas non solùm terribilis fuit ad videndum, verùm etiam recordatio eorum horribilis est ad audiendum. Porta piscium erat, quæ respiciebat Mare Mediterraneum, per quam mercimonia piscium deferebantur in Urbem. Per hanc figurati sunt Confessores, qui in media vitiorum voragine vivunt, qui contra flu-

2. Esd. cap. 4 & seqq.

Portæ septem Civitatis Jerusalem.

Math. 5. 3.

Descriptio Civitatis spiritualis, & portarum ejus.

Gen. 14. 15

Creavit cœlum & terram, id est Angelos & materiam.

Gen. 28. 19

Abraham primus nomen unius Dei publicè prædicavit

Samuel primus Cœnobitarum Patriarcha.

* f. in designatione.

Ps. 32. 17.

Zach. 6. 3. & 4.

Math. 19. 28.

Ps. 78. 3.

* f. dissecati.

* f. universitas.

ctuum impetus feruntur, qui procellis circumsonantibus feriuntur, sed non dejiciuntur. Hæc porta dicitur exemplaris, quia cum verbo doctrinæ, ministrant nobis exemplum vitæ. Porta vallis erat quæ ducebat ad vallem Josaphat. Per hanc figurantur Virgines. Per vallem enim figuratur humilitas. Collactaneæ enim virtutes sunt virginitas & humilitas; Undè Beata Virgo solam humilitatem memoravit, dicens: Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Hæc porta dicitur admirabilis. Quid enim admirabilius est, quàm Angelicam vitam ducere in terris, in carne non solùm præter carnem vivere, sed etiam contra carnem? Cæterùm, cùm audio Virgines dici portam Josaphat, totus horrore contremisco. Josaphat enim ex interpretatione *judicium* sonat. Timeo autem ne fortè viri à Virginibus judicentur, comparatione, non auctoritate, quia per duo, scilicet per fragilitatem carnis & ignorantiam mentis, putabam nos invenire solatium excusationis ante tribunal Judicis. Vereor autem ne objiciat nobis Virgines, quarum sexus fragilior, & animus naturaliter minùs sensatus, ut in prædictis duobus nullum habeamus excusationis refugium. Hæ septem portæ quas diximus, in cœlesti Jerusalem jam immobiliter fundatæ sunt, undè ad consummationem usque sæculi murorum intercapedines ædificabuntur. Muri verò planities ex duobus conficitur. In utraque namque superficie muri, lapides quadrati ponuntur & prominentes. In meditullio verò, lapidum fragmenta vilia & inordinata reconduntur. Per hæc duo figurantur Activi & Contemplativi. Activi enim, ut ait Ambrosius, non habent merita sibi sufficientia ad vitam; undè necesse babent ut faciant sibi spirituales amicos de mammona iniquitatis, qui recipiant eos secum in æterna tabernacula, sicut lapides * litterales medullium secum sursùm ferunt. Considerate ergo vos quibus loquor, quanta vobis incumbat sollicitudo. Non enim sufficit vobis babere merita tantùm sufficientia vobis ad vitam, nisi babeatis & abundantiam meritorum ad eos qui vos fecerunt sibi obnoxios. Huic enim Cœnobio, sicut & cæteris, Reges Gentium, divites terrarum prædia sua & possessiones contulerunt, quibus sustentarentur pauperes Christi, qui divino manciparentur servitio. Duplex itaque vobis incumbit sollicitudo, sufficientiæ meritorum in vos, & abundantiam in illos. Deus autem qui dat semen serenti, & panem comedenti in abundantia, det vobis & nobis sufficientiam hanc & abundantiam, & nos, & illos quos vobiscum trahitis, recipiat in æterna tabernacula Jesus Christus, Dominus noster, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Virginitas & humilitas virtutes collactaneæ.

Virgines in carne contra carnem vivunt.

Virgines judicabunt viros non auctoritate, sed comparatione.

* f. laterales.

Monachi non solùm sibi, sed & aliis, præcipuè verò fundatoribus, debent mereri.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ. LXXXVI.

SERMO QUINTUS.

E ms Andegav.

VErè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Gen. 28.16.

In templi dedicatione, Fratres mei, Ecclesia propositum verbum frequentare consuevit. Idcirco diligentiùs ejus perquirenda est intelligentia, ut ex ea reficiatur intus devotio vestra. Videndum est ergo quis hæc verba dixerit, & ubi, & quando, & quare. Quis? Jacob Patriarcha legitur in Genesi hæc protulisse. Ubi? In Bethel. Quando? Cùm exiret de Bersabee, & pergeret in * Aram. Quare? Ostensa sunt angelicà visione. Cùm enim egressus de Bersabee pergeret in Aram, volens nocte quiescere in quodam loco, supposuit lapidem capiti suo, & vidit in somnis scalam, & Angelos ascendentes & descendentes, & Dominum innixum scalæ. Cúmque evigilasset, ait: *Verè Dominus est in loco isto.* [Unde pater] quatenus angelicam societatem quis possit ingredi, egrediendum est primò à corporis voluptatibus, & carnis corruptibilis affectibus, juxta illud dictum à Domino Abrahæ: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua.* Et Moyses inquit in Exodo: * *Transibo, & videbo visionem hanc magnam.* Transeundum quippe est, ut videri valeat visio magna. Et David: *Effudi animam meam; * Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis usque ad Domum Dei.* Jacob *supplantator* interpretatur; Bersabee, *puteus.* In hoc autem itinere Jaçob, vita Christiani exprimitur, scilicet, unde incipere, qualiter proficere, & quò debeat pervenire. Ibidem fidelium principium, & progressus, & finis demonstrantur. Est autem puteus bonus, & puteus malus; Puteus bonus satietatis, profunditatis, & ubertatis, de quo salientes aquæ in vitam æternam, & hic puteus altus est, de cujus aqua qui biberit, non sitiet iterum. Hæc est gratia Spiritûs septiformis, vel scriptura Spiritu septiformi edita. Quem puteum foderunt Principes, & * excluderunt Duces, ut legitur in libro Numeri. Est & puteus diaboli, puteus voraginis, & iniquitatis, & desperationis. De quo justus orat: *Non urgeat super me puteus os suum.* Puteus etiam cupiditatis est, de quo qui biberit, sitiet iterum. Cupiditas enim non satiatur habitu, sed magis inhiat ad quærendum. Per hunc puteum venitur in puteum interitûs, & est iste contrarius præ-

Gen. 28 16

* Vulg. Haran.

Gen. 12. 1.

Exod 3. 3.

* Vulg Vadam & videbo, &c.

Ps. 41. 5.

* Vulg. Transibo.

Jacob exemplar vitæ Christianæ.

* Vulg. paraverunt Duces

Num. 21. 18.

Ps. 68 16.

cedenti ; puteus contra puteum, id est, septem spiritus nequiores, virtutes septem à Deo datas inipugnantes. De hoc pureo egreditur, & recedit, quicumque virrutum passibus spirituale iter ingredi proponit. Ita egressus est Abrabam avus nostri mediaroris de Ur Chaldæorum, id est, de porestate dæmonum, & incendio vitiorum. Profectus itaque de Bersabee pergebat Aram, quod interpretatur *sublimus*, & vitam cœlestem significat, ad quam bonus viator pervenire desiderat. Sed laborans inter eundum, pausat, & dormit in loco qui dicitur Bethel, id est, domus Dei, quæ significat Ecclesiam præsentem, id est, militantem, de qua venirur ad futuram, id est, triumphantem. In itinere autem dormire est, in præsentis vitæ transitu, à rerum temporalium amore quiescere, & in dierum labentium cursu, ab appetitu visibilium claudere mentis oculos, quos ante peccatum bene clausos, primis parentibus seductor aperuit. Culpa enim concupiscentiæ reseravit oculos, quos innocentia tenebat clausos.

Sanctorum invocatio.

Angelos ascendenres & descendentes cernere est, supernæ patriæ cives conremplari, quanto amore auctori suo inhæreant, vel quantâ compassione charitatis, nostris infirmitatibus condescendant. Ex quorum similitudine debemus formam nostram [sumere] & pro posse [proximorum] sublevare miseriam. Notandum autem quod Angelos ille dormiens conspicit, qui in lapide caput ponit, quia ab exterioribus cessans, interiora penetrat is, qui inteotâ mente imitationem Redemptoris observar. Capur ponit in lapide, qui Christo inhæret mente. Qui enim à præsentis vitæ actione remoti sunt, & ad superna non intendunt, dormire possunt, sed videre Angelos nequeunt, quia caput, non in lapide, sed in terra posuerunt. Plerumque enim quantò securiùs ab exterioribus cessant, tantò latiùs immundæ sibi cogitationis strepitum * cumulant. Unde verè de Synagoga: *Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata ejus.* Hostes, id est, dæmones quorumdam derident sabbata, cùm ipsas vacationes pertrahunt ad illicita.

* f. tumulant, seu comptimunt.

Thren. 1. 7.

Vigilantia quam Sanctis necessaria.

Sancti autem laboriosiùs dormiunt, quàm vigilant, quia in eo quod actiones sæculi deserentes superant, quotidie contra seipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat ; ne sub arcto otio ad desideria superna frigescar ; ne ipsis plùs justò deserviat ; ne sub discretionis specie sibi parcendo, à perfectione languescat. Unde in Canrico Canticorum : *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Et : *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.* Videt etiam Dominum innixum scalæ, quia qualibet contemplatio in errorem tendit, nisi eam Dominus moderetur & regar.

Cant. 5. 2.

Ps. 131. 4.

Contemplatio, nisi Deus eam regat, periculosa.

Illud quoque iter designat exitus Hebræi populi ex Ægypro. Hebræus enim *transitor* interpretatur ; Ægyptus, *tenebra*. De Ægypto venir in desertum, ubi fabricatur tabernaculum. Bonus viator, excussis tenebris erroris & peccati, mente petens cœlum, mundum istum sibi reputat desertum ; non thalamum, sed stabulum, tanquam non habens hic manentem civitatem, sed futuram inquirens. Habet hic tabernaculum quod frequentat, id est, Ecclesiam, ubi Deo militat, extra quam non est locus veri sacrificii ; ubi Trinitas dignè & purè colitur, & per fidem mundato corde videtur.

Extra Ecclesiam non est locus veri sacrificii.

Hoc est desertum Idumeæ, sicur in titulo Psalmi legitur, id est, terrenæ, sæculi videlicet, ubi sititur & esuritur, sed protectione & umbraculo rabernaculi transitur. Fit tabernaculum de lignis sethim, similibus albæ spinæ, dolatis & planaris, id est, sanctis, in præsenti ab omni asperitate & enormitate peccati mundatis, tabulis erectis, vectibus & aliis modis contextis, cortinis, sagis, & pellibus * suppositis, quæ præter diversitatem & virtutum decorem significat, & erat mutabile & portabile.

* f. superpositis.

Sumus enim advenæ & peregrini, ubi auditur sonitus mallei & securis, dum tanquam mare confragosum sonant diversa vota populorum. Inde sub Josue venerunt in terram promissionis, ubi templum ædificatum est de lapidibus quadratis, politis, clavis & cœmento conjunctis, ubi nec securis, nec malleus audita sunt ; & hoc immobile. Sanctis enim in resurrectione plenè mundatis, & in æternum victuris, sine labore & sine miseria, omnia pacifica erunt & tranquilla, & nullâ deinceps inquietudine perturbanda ; Utrumque ædificium, domus Dei, & utrumque consecratum & inunctum.

Qualis futura sit Beatorum fœlicitas.

Facta sunt hæc duo ad litteram ab antiquo populo. Fiunt etiam hodie templa materialia à Christiano [populo,] & consecrantur & dedicantur, in quibus Deo serviant sicut in illis, licèt excellentiori modo. In ipsa autem dedicatione multa mysticè aguntur, litteratum scilicet inscriptionibus, aspersionibus, & aliis multis. Sed tam ista quàm illa facta sunt propter homines. *Non enim homines propter Sabbatum, sed Sabbatum propter homines* ; & ideò & illa destructa sunt, & hæc destruentur, ut alia, id est spiritualia construantur. De his Apostolus : *Templum Dei sanctum est.* Et alibi : Dei ædificatio est. Et : Anima justi sedes est sapientiæ ; hæc est verè domus Dei, & locus Dei, in quo verè est Dominus. Undè in Psalmista : *Dominus in templo sancto suo.* Et : *Magnus Dominus & laudabilis nimis, in Civitate Dei nostri, in* loco

Templa Deo dicata propter homines.

Marci 2. 27.

1. Cor. 3. 9.

Anima justi verè est domus Dei.

Ps. 47. 2.

* Vulg. mente.

Quomodo Deus qui essentialiter est ubique, in justi anima vere esse dicitur.

Joan 14. 23.

* *loco sancto ejus*. Sed qui ubique est essentialiter & veraciter, quare hîc verè dicitur esse? Hic est gratuiter; hîc est salubriter; hîc est perseveranter, juxta illud: *Mansionem apud eum faciemus*; quod non in his qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Ideò hi verè Dominus; Ille enim verè est Dominus qui ejus est servus; alii, non. Undè in Malachia: Si ego Dominus, ubi est timor meus? Undè:

Ps. 32. 12.

Beata gens, cujus Dominus Deus ejus. Beatus populus de ejus dominio; Beatus nihilominus de ejus servitio, cui servire, regnare est. Nec est pertranseundum quod iste viator de Jacob fit Israël. Per quid? Quia prævaluit Angelo in lucta. Angelus est sermo angelicus, id est divinus, id est Lex Dei, quæ voluptatibus carnis contradicit, cui prævalet in lucta, quia convalescit ad implenda mandata, ut pro eis postpositis nihil furmidet de pœna. Qui etiam victori benedicit, quia ei benedictionem æternam acquirit. Sed tacto femore claudicat, quia dum ad dexteram, id est ad superna ardenter anhelat, de sinistro, id est temporalibus minùs curat. Indè etiam fit Israël in futuro, id est videns Deum per speciem, quia hîc intuebatur per fidem. In Aram vel Jerusalem est Israël, qui hîc fuit Jacob dum pugnaret, ut ibi dicat: *Verè Dominus est in loco isto*, quando Deus erit omnia in omnibus in abscondito faciei suæ à contradictione, vel conturbatione hominum. Undè addi convenienter potest, quia evigilans hoc dicit, quoniam qui in hac vita à strepitu mundi dormivit, in resurrectione vel morte evigilans, quàm jucundum fit Deum videre, & ab eo inhabitari perfectè cognoscit. Undè:

Ps. 16. 15.

Satiabor cùm apparuerit gloria tua, Dominus autem templi sui ædificator, consecrator & inhabitator, sine quo nihil sumus aut possumus, talem in præsenti de nobis & in nobis sibi faciat domum, quam ad gloriam suæ visionis & æternæ mansionis perducat qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

LXXXVII

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ SANCTI NICOLAI.

E Victorino.

SERMO SEXTUS.

Non textum ipsum exprimit, sed ex textu historiam.

2. Paralip. cap. 6. 7. & seqq.

SAlomon ædificavit domum Domini in Jerusalem septem annis, & dedicaverunt eam in octavo Rex & filii Israël. Fecit ergo Salomon in die illo festivitatem celebrem, & omnis Israël constituta est multitudo magna, & oravit Rex ad Dominum, dicens: Exaudi, Domine, vocem orationis, quam orat ad te servus tuus in loco isto, ut exaudias orationem populi tui Israël, quodcumque oraverit in loco isto. Et cùm exaudieris, propitius eris. Quod si peccaverint tibi, (non enim est homo qui non peccet) & egerint pœnitentiam, & adoraverint te, propitiaberis populo tuo, qui peccavit tibi. Dixitque Dominus ad eum: Exaudivi orationem tuam, quam deprecatus es coram me.

Omnia, Fratres carissimi, facta antiquæ legis, sunt figura novæ, & propter nos memoriæ commendata. Templum autem Domini antiquitùs factum figura fuit Ecclesiæ, & dedicatio ejus, nostræ dedicationis exemplum. Si domus Domini vocata est ubi sacrificia & hostiæ offerebantur, multò magis orationis domus, in qua carnis & sanguinis ejus celebrantur sacramenta, [domus] Domini vocanda est;

Ecclesiæ Christianæ templo Salomonis potiori jure domus Domini vocandæ.

Et si Dominus orationem populi sui in illa se promisit audire, quantò magis preces nostræ recipientur in ista, ubi sunt veri * oratores Passionis dominicæ? Et si festivitas in dedicatione ejus templi, quod erat umbratile & figurativum, celebrata est, quantum gaudium in nostræ matris [Ecclesiæ] consecratione agendum est? Quod autem septem annis ædificasse, & in octavo dedicationem celebrasse dicitur, non sine figura credondum est. Septem enim annis, id est, per totum tempus hujus vitæ, quod septem diebus agitur, structura Ecclesiæ, id est, fidelium, qui templum Domini sunt, [consurgere] non desinit, dicente Apostolo:

* f. adoratores.

1. Cor. 3. 16.

Nescitis quia templum Domini estis, & inhabitatio Spiritûs Sancti. Et iterum scriptum est: *Anima justi sedes est sapientiæ*. In octavo autem anno facta est festivitas, quia in die Resurrectionis, quæ dicitur octava, quæ est post tempus hujus vitæ, quod per septem annos designatur. Hæc autem festivitas nostræ dedicationis gaudium significat tantæ * festivitatis, ut animo teneamus memoriam futuræ resurrectionis, & in gaudio nostræ matris, omnes filii ejus debent convenire, lætari, & sanctificationi matris suæ gratulari.

f. * celebritatis.

Cur in dedicatione Ecclesiarum concedantur Indulgentiæ.

Sed quia de multis partibus veniunt filii, & multo labore occurrunt matri, de tanta festivitate discedere non debent irremunerati: statutum est à sanctis Patribus quod in dedicatione sanctæ Ecclesiæ fiat venia peccatorum, ut cùm in aliis temporibus fit in ea * ablutio criminum, in festivitate ejus potiùs matris sentiant auxilium.

* f. abolitio.

Quod autem hæc festivitas veneranda sit, ipse Dominus ostendit, qui dignatus est festivitati dedicationis interesse, sicut scriptum est in Evangelio:

Joan. 10. 22.

Facta sunt encænia in Jerosolymis, & ambulabat Jesus in porticu Salomonis. Encænia autem vocantur solemnia dedicationis. Hæc etiam dedicatio præfigurata est temporibus

Jacob. Cùm enim Jacob, relicto patre, & fugiens fratrem suum Esaü, iret ad Laban petiturus uxorem, in itinere tulit de lapidibus, qui in terra jacebant, & supponens capiti suo, dormivit in eodem loco, & vidit in somnis scalam usque ad cælum directam, & Angelos ascendentes & descendentes, surgensque tulit lapidem, & erexit in titulum, & fundens oleum desuper, [Gen. 28. 17.] fecit altare Domino, dicens: *Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cæli.* Ecce iste antiquus, sine lege, sine scriptura, sanctificavit Domino altare, & domum Dei vocavit, quia per Spiritum Sanctum tabernaculum Dei ibi futurum præsciebat. Hæc omnia tantùm figura fuerunt. Jacob Christum significat, qui quasi relicto Patre, dum carnem assumpsit, cœlum deseruit, parentibus relictis, id est, Judæis, de quibus carnem assumpserat; & relictâ patriâ, id est, Judæâ, pertexit ad Gentes, ducturus sponsam. Dormitio Jacob in itinere mortem Christi significat in cruce. Lapis quem capiti suo supposuit, humanitatem Christi junctam divinitati designat. Divinitas autem caput Christi est, sicut ait Apostolus: Caput Christi, Deus. Scala directa ad cœlum, est via & ascensio graduum virtutum. Ascenditur enim ad cœlum, id est, ad cœlestem vitam gradibus diversarum virtutum. Angeli descendentes & ascendentes, sunt prædicatores qui nuntiant nobis regnum Dei, qui ascendunt & descendunt, cùm aliquando sublimiora, aliquando humiliora prædicant. Ascendit [Joan. 1. 1.] Joannes, cùm dicit: *In principio erat Ver-* [1 Cor. 2. 2.] *bum.* Descendit Paulus, cùm dicit: *Nos prædicamus Christum, & hunc crucifixum.* Et idem qui descendit, aliquando ascendit; & qui ascendit, aliquando descendit. De- [Joan 1.] scendit Joannes, dicens: *Verbum caro fa-* [1 Cor. 1. 24] *ctum est;* Ascendit Paulus, cùm ait: *Nos prædicamus Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.* Domum Dei vocat [Jacob] lapidem, quia Christus spiritualiter fuit inhabitatio Spiritûs Sancti; Unde scriptum [Luc. 4. 1.] est: *Plenus Spiritu Sancto rediit à Jordane.* Propterea etiam dictum est Jacob fudisse oleum super lapidem, quia Christus unctus est oleo Spiritûs Sancti in Regem & Sacerdotem. In Regem, sicut scriptum [Ps. 2. 6.] est: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus;* In Sacerdo- [Ps. 109. 4.] tem, sicut scriptum est: *Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.* De unctione ejus testatus est David, di- [Ps. 44. 8.] cens: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Porta cœli, quia Christus est ostium paradisi, sicut ipse [Joan. 10. 7.] ait: *Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur.* Sed cùm vobis venia ex labore, Fratres carissimi, & congratulatio festivitatis hujus debeatur, scire tamen debetis, quia non quælibet peccata vobis relaxantur hìc, sed illa de quibus pœnituistis, & confessi fuistis. Si enim vult peccator sibi relaxari peccatum; Si vult [sua] vulnera sanari, ea medico celare non debet. Priùs debet peccator culpam recognoscere; postea ostendere, & postea sibi medicinam rogare. [Sine pœnitentia Indulgentiæ non prosunt.] Priùs dicat: *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper;* [Ps. 50. 5.] Deinde subjungat: *Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi;* [Ps. 31. 5.] Ad ultimum dicat: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* [Ps. 6. 2.] Sicut diversæ herbæ multis infirmitatibus conveniunt, sic diversæ medicinæ morbis peccatorum. Alius in conjugio salvatur, alius in virginitate, alius in viduitate. Alius in tumultu mundi, contra mundum & diabolum pugnat. Alius extra mundi strepitum fugiens, ho- [Laus vitæ monasticæ.] stem spiritualem debellat; Sed super alias est vita contemplativa, id est, vita monacalis, vita heremitalis. Hi mundum exuerunt; hi vilibus induendo se, spreverunt; hi obedientiam sectantes dilectionem ostenderunt. Tres virtutes specialiter in eum [mundum] * regnant: Charitas, humilitas, obedientia, in quorum habitatione fraternitas ostenditur. Sic juxta Psalmistam: *Ecce quàm bonum & quàm jucundum, habitare fratres in unum.* [Ps. 132. 1.] Humilitas in vilitate vestimentorum præmonstratur. Obedientia, in libenti servitute, dum parent voluntati fratrum, declaratur. Hi sunt illi qui spoliant Ægyptum. Cùm vellet Dominus filios Israël de Ægy- [Exod. 12. 36.] pto educere, præcepit omnibus accipere mutuò à vicinis vasa aurea & argentea, & omnia quæcumque possent, latenter * effugere, & sic spoliare Ægyptum. Filii Israël sunt Monachi qui fugiunt Ægyptum, id est, tenebras hujus mundi. Ægyptus enim *tenebræ* interpretatur; A vicinis [Monasteria in urbibus sita ad utilitatem non Monachorum, sed sæcularium.] vasa subripiunt, dum à mundanis, inter quos habitant, aliquos secum attrahunt, & Ægyptum, id est, mundum spoliant. Et quia semper cupiunt Ægyptum spoliare Deo, Monasterium suum inter mundanos ædificant, *non sua, sed publicæ utilitati providentes.* Collocare malunt domum suam juxta mare, ut aliquos pisces extrahant de locis servitutis, id est, peccatores de profundo maris, ut alios salvent, quàm in montibus habitare, & nullum secum salvare. Sed, Fratres carissimi, cùm omnis Ecclesia veneranda sit, quia mater est, sunt specialiter illæ Ecclesiæ frequentandæ, ubi pignora Sanctorum, ubi Sanctorum habentur reliquiæ. Hæc ergo Ecclesia ab omnibus fidelibus veneranda est, ubi tam pretiosi Confessoris memoria ha-

* f. expugnant.

* f. auferre.

betur, videlicet Beati & Venerabilis Sancti [a] Nicolai, qui ab infantia Deo servire cœpit, qui in papilla repugnans legi naturæ, jejunia observavit. Præterea est quædam prærogativa hujus Ecclesiæ, quare reverentiam & honorem ei præcipuè debeatis, & ei servire, quia Beatus Petrus per suum scilicet Vicarium Papam Romanæ Ecclesiæ eam visitavit, eam sanctificavit, eam dedicavit, & perpetuam veniam per singulos annos hujus benedictionis festivitatem colentibus * indixit. Pensate, Fratres carissimi, pensate, Fideles, Sanctos Dei intercessores habere, & præcipuè pretiosum Confessorem Nicolaum, ut ejus meritis æternam patriam mereri possitis, juvante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen. *f. indulsit.

VENERABILIS HILDEBERTI

PRIMO CENOMANENSIS EPISCOPI, DEINDE TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

SERMONES DE DIVERSIS.

LXXXVIII. b

Ex Editis, sed ad ms. Ebr. recensitus & emendatus.

[b] SERMO PRIMUS.

Synodicus ad Pastores.

In illud Lucæ 12. *Cui multum datum est, multum quæretur ab eo.*

QUANTAS commissis vobis ovibus debeatis excubias, evangelica vos docet assertio, dicens: Cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Ab
Iac. 1. 17. illo autem tria vobis commissa sunt, *à quo omne datum optimum, & omne donum perfe-*
Rom. 4. 7. *ctum est; Quid enim habes quod non accepisti?* Et: *Nos omnes* (ut ait Evangelista), *de plenitudine ejus accepimus*. De ejus (inquam) plenitudine, de quo haberis & vos, quod Christiani estis; quod Sacerdotes estis; quod pastores estis. Quod Christiani estis, propter vos est; quod Sacerdotes estis, propter Deum est; quod pastores estis, propter oves est. Ex eo enim quod Chri- Ioan. 1 16.

[a] Probabile est hìc designari Ecclesiam Sancti Nicolai Andegavensis, quæ ab Urbano secundo, tunc in Gallias agente, traditur fuisse consecrata, anno scilicet 1096. ut habetur in Gallia Christiana D. Roberti ad Episcopos Andegavenses, pagina 229. ad Gaufridum juniorem; & in cujus dedicatione hæc concio videtur habita.

[b] Hunc Sermonem in omnibus Editionibus invenimus, sed parum absuit quin illum inter Epistolas exhiberemus, cùm illum in optimo Ebroicensi, seu Peroniano manuscripto Codice in ipsa Epistolarum serie deprehenderimus; & id nobis suadere videntur ipsius Sermonis textus, etiam in Editis, cùm ibidem *præsens pagina* vocatur. Cùm tamen ut *Sermo Synodicus* fuerit evulgatus, fieri potuit ut ab Hildeberto revera fuerit in Synodo pronunciatus, ac deinde in gratiam absentium descriptus, & ad illos postea quasi Epistola encyclica transmissus. Illum porrò è præfato manuscripto, plusquam triginta locis emendatum, exhibemus.

De tribus sibi commissis Pastores reddent Deo rationem, de sua fide, de ministerio, de officio.

stum profitemini, fidem debetis custodire; ex officio Sacerdotis, Deum placare; ex cura pastoris, gregem pascere. Denique, ex primo nomen geritis Christi; ex secundo & tertio vices agitis Christi: De quibus, ut (juvante Domino) aliquid ad nostram protrahamus eruditionem, pleniùs singula persequamur. Meminisse vos oportet vestram (Fratres) quam fecistis in Baptismate promissionem; cui, & sub quo vos obligastis testimonio. Promissio vestra fides catholica est; cui fidem pepigistis, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus est; testis pacti, Ecclesia est. Testatur autem

Iacob. 2. 26. *Fides sine operibus inutilis.*

Apostolus, *quod fides sine operibus mortua est*; Ideo mortua, quia non vivit in ea vegetatio actionis; ideo mortua, quia non mover aut regit animam ad gaudia patriæ cœlestis. Fide hujusmodi dæmones insigniti sunt, & tamen à consortio bonorum spirituum separantur. Credunt, & nihilominus eis æternum incendium præparatur. Quippe fides sine opere, flos est sine fructu, manipulus sine grano, moneta sine argento. Ex hoc manipulo nihil excutitur undè anima pascatur. Ex hac moneta panis emi non potest, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Cùm in domo Domini multæ mansiones sint, nulla prorsùs hujusmodi moneta comparatur. Alia profectò moneta est, quæ in civitate Domini nostri in pretio est. Per hanc mortalibus quoddam cum superis commercium est; Per hanc fit una respublica, conventus hominum, & conventus Angelorum. In hac moneta Rex imagini suæ applaudit; Pro hac regnum cœli cuilibet venale exponit. Vultis eo pane refici, post quem nullus esurit? Proferte hanc monetam, & satiabit vos. Vultis invenire Judicem placatum, quando sedebit cum senatoribus terræ? Proferte hanc monetam, & à dextris ordinabit vos. Vultis ad cœnam nuptiarum Agni suscipi? Proferte hanc monetam, & intromittet vos. Vultis videre bona Domini in terra viventium? Proferte hanc monetam, & non latebunt vos. Porro tam accepta & tam fulgens moneta, fides Christiana est; Cæterum non ea fides, quæ operum expers est, sed cui operis structura superposita est. Vult & exigit à nobis Dominus hujusmodi fidem, sicut ab emptore venditor monetam puram, monetam pretiosam. Hanc ei fidem (si benè recolitis) promisistis: Hac fide cum eo fœdus percussistis: Hujus fidei vos Trinitati debitores fecistis. Cùm enim interrogaremini: Credis in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ? & respponderitis: Credo, Patri vos obligastis. Cùm à vobis quæreretur: Credis & in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum

Fides operans moneta quâ cœlum emitur.

nostrum? & subjiceretis: Credo, Filio vos obligastis. Cùm vobis diceretur: Credis & in Spiritum Sanctum? & superponeretis: Credo, Spiritui Sancto vos obligastis. Grave nimis est à pactione hujusmodi resilire. Si enim Patri mentimini, nihil vobis & ea proderit, quæ promittitur filiis hæreditas; Si Filio, non proderit vobis assumpta pro vobis humanitas: Si Spiritui Sancto, extinguetur quæ diffusa est in cordibus vestris charitas. Quia igitur fidei hujus promissio facta est, quia fundamentum positum est, superædificate lapides rutilos, lapides pretiosos. Eorum structura nihil parietur periculi, quando *Deus manifestè veniet*; nihil exustionis, cùm *ignis in conspectu ejus exardescet*; nihil commotionis, cùm *in circuitu ejus tempestas valida* desæviet. His itaque decursis, quæ ex Christiana fide vestra debet fraternitas, id quod ex Sacerdote debetis, *sequens pagina* vos docebit. Offensus primò Deus transgressione originali, frequenter offenditur actuali. Illa semel commissa, deleta est Christo semel in Cruce passo. Hæc acta, quotidie deletur Christo quotidie in Altari immolato. Ut illa evacuaretur, missus est in mundum Christus, Deus & homo, hostia & Sacerdos: Ut evacuaretur ista, ordinatur in Ecclesia Minister Altaris, non Deus, sed homo; non hostia, sed Sacerdos. Itaque professionis vestræ est cœlestem sacrificiis placare indignationem; Vestrum spectat ministerium per mysterium Dominici corporis peccatores in divinam revocare gratiam. Non omnes tamen apud Deum impetrant, quicumque pro aliis interpellant, neque enim omnes Deum placant qui Deo immolant. Immolat facinorosus; sed per Isaiam Dominus sic ait: *Facinorosus qui mihi sacrificat, tanquam qui canem occidat.* Immolat iniquus; sed, teste Sapientia, non respicit Altissimus in oblationes iniquorum, nec in multitudine sacrificiorum propitiabitur peccatis eorum. Et Propheta: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Credite mihi, credite (Fratres) credite Consacerdotes, non placatur talibus votis Deus. Eo teste loquor; ampliùs aliquid loquor. Exacerbatur hostiis impiorum Deus. Si mihi non creditis, majori credite authoritati. Gregorius enim dicit: [Cùm is qui displicet, ad intercedendum mittitur, Judicis animus ad iracundiam provocatur.] Exacerbant itaque Dominum sacrificia vestra, si displicet illi vita vestra; placabitur autem ipse & aliis pro vobis. Si priùs viam trium dierum feceritis, sacrificetur ei à vobis. Quam scilicet viam Moyses ad Phataonem loquens, his ostendit verbis: *Ibimus viam trium dierum in solitudinem, ut*

Ps. 49. 3.

Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. Is. 66. 3.

Ps. 65. 18.

Non placatur Deus oblatione mali Sacerdotis.

Via trium dierum; familiaris Hildeberto sententia. Exod. 8. 27.

sacrificemus Domino Deo nostro. Quænam est hæc via, carissimi Fratres, quam priusquam sacrificet, jubetur fatigari Populus Domini? Quæ sunt istæ tres dietæ, quibus peractis, offertur beneplacitum Deo sacrificium? Prima sanè dieta à malo declinare est. Secunda, benè agere est. Tertia, ascensiones in corde disponere est. De prima Apostolus sic ait: *Qui furabatur, jam non furetur.* De secunda idem dicit: *Induite vos * armamenta Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.* Tertiam Salomon in Canticis Canticorum admirans, ait: *Quæ est illa quæ progreditur sicut aurora consurgens?* Si ergo secundum Apostolum, carnis renuntiatis operibus, primam fecistis dietam. Si juxta eumdem, novum induitis hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate verus, secundam fecistis dietam. Si Prophetam secuti, ascensiones in corde vestro disposuistis, tertiam fecistis dietam. His igitur expletis, placebunt Domino sacrificia vestra. His Dominus exercituum exaudiet vota vestra. In his enim fit Judæa sanctificatio ejus. In his Israël fit potestas ejus. Ista triplex dieta, quia præ cæteris vobis incumbit, præ cæteris exigitur à vobis. Hinc est quod sacrificantes Domino Sacerdotes, hujusmodi dietarum mentionem faciunt, dicentes: Unde & memores nos tui servi, sed & plebs tua sancta ejusdem Domini nostri Jesu Christi tam beatæ Passionis, necnon & ab inferis Resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ Ascensionis, offerimus præclaræ Majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram & certam. Sic enim reminisci debent Mortis & Crucis Jesu Christi, ut ejus gratiâ mortificent & crucifigant carnem suam cum vitiis & concupiscentiis suis; sic recolere renovationem Resurrectionis, ut ejus exemplo aspirent ad animæ resurrectionem; sic recordari gloriosæ ad cœlos Ascensionis, ut illum imitantes, scalam quam vidit Jacob, ascendere laborent. Hæc profectò sunt quæ respicit professio Sacerdotum. Ex eo autem quod Pastores estis, oves pascere debetis. Hinc est quod Ezechieli Dominus dicit: *Fili hominis, Propheta super Pastores Israël, numquid non oves pascunt Pastores?* Ecce testimonio Domini non se pascunt Pastores, sed oves. Pastoris enim est quærere non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi; non commoda temporalium rerum, sed salutem animarum. De his autem qui se ipsos pascunt, & oves negligunt, quid Spiritus Sanctus per eumdem Prophetam dicat, audiamus: *Lac, inquit, consumitis, & lanis vos tegitis, & quod infirmum est, non confortatis; quod ægrotum, non corroborastis; quod perierat, non requisistis; quod forte fuit, confregistis, & dispersæ sunt oves meæ, eò quod non sit Pastor.* Arguuntur his verbis Pastores, qui se pascunt, & non oves. Qui sunt qui se ipsos pascunt? De quibus ait Apostolus: *Omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi.* Qui sunt qui sua quærunt? Qui lac ovium comedunt, qui lanis se induunt. Qui sunt isti qui non quærunt ea quæ sunt Jesu Christi? Qui quod infirmum est, non confortant; quod ægrotum est, non corroborant; quod perit, non quærunt; quod forte est & pingue, confringunt. Lac omnium ovium est, quicquid ad sustentandam temporalem necessitatem Prælatis exhibent subjecti. Exhibent decimas & primitias: Decimæ & primitiæ lac ovium sunt. Exhibent oblationes Altarium, & eleemosynas defunctorum: Oblationes & eleemosynæ lac ovium sunt. Et cùm diximus quid sit lac ovium, dicemus & quid sit lana. Qui lac præbet, potum præbet; qui lanam præbet, honorem præbet: Lana enim est honori corpori. Tegitur inde nuditas ejus, tegitur infirmitas & confusio ejus. Est itaque lana quicquid honoris à subjectis Prælatis impenditur. Cùm ergo exhibentur primi recubitus in cœnis, cùm primæ cathedræ in synagogis, lana præbetur. Cùm salutantur in foro, & eis dicitur: Ave Rabbi, lana præbetur. Hæc sunt quæ Pastores quærunt, qui se ipsos pascunt, & oves negligunt. Commodum scilicet supplendæ necessitatis, & aura favoris & laudis. Sed fortassis ad hæc dicitis: Numquid non de altario vivunt, qui altario deserviunt? *Quis plantavit vineam, & de fructu ejus non comedit? Quis alligavit os bovi trituranti? Ita, inquit, dignus est operarius mercede sua.* Licet vobis ovium lacte vesci, licet lacte ovium potari, licet & indui lanâ, cùm lanam quærere nec liceat, nec expediat. Cæterùm his tantùm licet, qui cùm lacte & lana temporalem sustentent necessitatem, ovium non negligunt infirmitatem. Si enim non confortatis ovem infirmam, si non roboratis ægrotam, si non requiritis erroneam, perniciosè lac consumitis ovium, quia vos ipsos pascitis, & oves contemnitis. Quæ autem sunt oves, quæ ægrotæ, quæ erroneæ, quæ infirmæ? Si nescitis, discite: Si scitis, scire vos operibus ostendite. Oves sunt, sed infirmæ, quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt: Oves sunt, sed infirmæ, qui cùm intelligant super egenum & pauperem, cùm bonas faciant vias suas & studia sua, cedunt tamen imminentibus adversis, cedunt amissione sobolis, cedunt damno rei temporalis. Petrus ovis infirma fuit, cùm in Caiphæ atrio, ad vocem ostiariæ Christum negavit. Ovis infirma fuit Marcellinus Papa, qui tempore persecu-

Margin notes: Tres dietæ Sacerdoti ad salutem necessariæ. — Ephes. 4. 28. — Eph. 6. 11. — * armaturam. — Cant. 6. 9. — Quæ sit professio Sacerdotum ut Sacerdotum, quæ ut Pastorum. — Ezech. 34. 2. & seqq. — Philipp. 2. 21. — Ovis lana est reverentia Pastori exhibita. — 1 Cor 9. 7. — Luc. 10. 7. — Pastor honorem non debet ambire. — Petrus negans ovis infirma fuit; sic & Marcellinus Papa.

tionis, thus idolis adolevit. Cùm igitur ovem Pastor senserit infirmam, cùm flagella timentem, debitum confortationis adhibens solatium, dicat: Fili, præpara animam tuam ad tentationes. Cùm temporalis tribulatio aderit, proferat:

Eccli. 2. 1.

Diligit pater filium quem corrigit. Habet & hoc quod subjungat: *Oportet vos per multas tribulationes intrare in regnum Dei.* Et illud:

1. Cor. 10. 13.

Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Sed hæc & his similia infirmæ ovi dicere, ovem confortare est infirmam. Adsit igitur infirmis ovibus præscriptum confortationis auxilium. Adsit & corroboratio

Ps. 143. 5.

ægrotis. Oves ægrotæ sunt, *viri sanguinum & dolosi, quorum os loquitur vanitatem, & dextra eorum dextra est iniquitatis.* Oves ægrotæ sunt filii tenebrarum, impliciti carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam. Denique miserabili ægritudine laborant, de quibus Apostolus ait:

Galat. 6. 7.

Nolite errare, Deus non irridetur; neque adulteri, neque fornicatores, neque masculorum concubitores, neque avari, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Omnes hujusmodi velut ægroti jacent, velut quadam paralysi torpentes languent. Unde & animas has paralysi resolutas, ille paralyticus figurasse legitur, qui delatus ad Christum per apertum tectum demissus est ante Christum. Anima siquidem, quæ diversis aggravata vitiis, enitendi ad meliora vires amisit, quid aliud est, quàm malè torpens paralyticus, & omnino viribus corporis destitutus? Porro vestrûm est hujusmodi paralyticum quasi quibusdam scapulis deferre; tectum ei domûs aperire, medico eum præsentare. Animæ enim hujusmodi ægritudine decumbenti, compassionis humerum supponere vos convenit; eâ infirmante, infirmari; eâ scandalisante uri, ut

2. Cor. 11. 29.

cum Apostolo dicatis: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalisatur, & ego non uror?* Sed fortassis tantus desperat ægrotus; fortassis suum nescit medicum; Nescit quo manum dante surgat; nescit quo curante convalescat. Necesse est ei tectum domûs aperiri: Nisi aperiatur tectum, non demittetur paralyticus ante Christum. Tectum domûs scripturarum est intellectus. Latet ibi gratia medici, latet benignitas, latet potestas. Cùm igitur ægrota ovis desperat, aperite Prophetam

Pastores Christum imitentur curantem Paralyticum ante se per tectum demissum.

Ps. 36. 3.

sic dicentem: *Spera in Domino, & fac bonum, & inhabitabis terram, & pasceris in divitiis ejus.* Cùm de benignitate medici diffidit, discat quid medicus dicat: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, & vivat.* Cùm medici potestatem ignorat, à

Ps. 134. 6.

pastore audiat: *Omnia quæcumque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.* Hæc & alia hujusmodi dicere, tectum est aperire. Tecti autem apertione * dimittetur paralyticus ante medicum, peccator ante Christum. Si hanc curam omnibus ægrotis impenditis, oves ægrotas roboratis. Incumbit & vobis oves requirere pereuntes. Ovis errat, & periit, quæ perversitatibus hæreticorum fallitur; quæ ab unitate Ecclesiæ separatur. In his ab errore revocandis, estote vos pastores solliciti, estote importuni. Audite Apostolum dicentem: *Prædica verbum; insta opportunè & importunè.* Quibus opportunè, & quibus importunè? Opportunè quidem volentibus, importunè autem nolentibus. Sunt enim oves, quæ revocatæ redeunt; sunt & quæ redire nolunt; quæ perire diligunt. Has præcipuè pastor bonus requirit. Bonus pastor pro his animam ponit, cùm inquirentem vepres damnorum pungant, cùm spinæ persecutionum fatigent, cùm terreat insania principum, cùm laniet varietas tormentorum. Pastor tunc bonus revocat errantem, requirit pereuntem; sic revocat errantem, sic requirit pereuntem. Si post Arium ovis aberrat, si cum Ario Filium à Patre separat, ovis à pastore audit illud Filii: *Ego & Pater unum sumus.* Si decepta ovis fabulatur cum Eutyche duas in Christo personas, reprimitur Athanasii auctoritate, sic de Christo dicentis: *Licèt Deus sit & homo, non tamen duo, sed unus est Christus.* Item: *Unus omnino, unus non confusione substantiæ, sed unitate personæ.* Si gestat ovis notam Sabellii, si caracterem Donati, si cæterorum cauterium hæreticorum: afferat pastor Prophetas, innitatur Evangelio, pugnet cum Apostolo. His atque aliis authenticis paginis revocet errantem, requirat pereuntem. Cui & hæc ratio est, quâ revocet errantem, quâ requirat pereuntem; quia timet & negligit revocare errantem, & requirere pereuntem. Hoc quod forte est, confringat; quod crassum est, occidat. Hoc enim quod sequitur: *Et quod forte fuit confregistis.* Ovis ea fortis est, quæ in catholica fide permanet, quæ ab unitate fidei non recedit; quæ Petri retia non rumpit. Hanc tamen pastor confringit, hanc occidit, si non revocat errantem, si non requirit pereuntem. Quæ enim fortis non est, nullum credit periculum in errando, nullum in pereundo, cùm videt pastorem silentem, cùm videt negligentem, cùm remissum circa errantes, circa pereuntes. Unde fit ut & ipsa non vereatur errare, non vereatur perire. Dicit enim apud se: Si malum esset in hæresim labi; si sequi Arium, si imitari Donatum, pastores contra loquerentur, revocarent er-

* f. demittetur.

Opportunè volentibus, importunè nolentibus debet providere, sub periculo temporalium etiam & vitæ.

Joan. 10. 30.

in Symbolo.

rantes, requirerent pereuntes. Quia itaque silent, post illos ire, cum illis errare, suo me docent silentio. Cùm igitur pastor silet, non revocans errantem, non requirens pereuntem, pastoris negligentiâ ovis quæ est fortis, confringitur; quia qui catholicus est, hæreticorum perfidiæ sociatur. Ecce pater, charissimi Fratres, solius silentii culpam esse, non exempli; quod non confortatur ovis infirma, quod non roboratur ægrota, quod aberrans non revocatur, quod fortis confringitur. Sed fortassis pastor nitetur tam noxium purgare silentium; fortassis deferet ad Dominum pellem ovis, mortuæ ovis. Increpatus enim, quia ad ovem errantem siluerit, quod silens confregerit, fortem & occiderit: excusationem de morte ovis quasi quandam pellem patrisfamilias sic assignabit: Monui ne aberraret, & non audivit vocem meam; Docui ne fornicaretur abs te, & contempsit doctrinam meam; Urebar gelu & æstu, nec somnum capiebant oculi mei. Si res ita se habet, de mortua ove, pastor, bonam reddidisti rationem. Si arguisti, si increpasti, animam tuam redemisti. Si autem mentiris, scrutator cordium falli non potest; pellis excusationis liberare te non potest. Si, inquam, mentiris, væ tibi, quia siluisti; quia quod erraverat, non revocasti; quod perierat, non requisisti. Audi quid Spiritus per Ezechielem loquitur: *Si me dicente ad impium: Impie, morte morieris: si non fueris locutus ut se custodiat impius à via sua, ipse impius in impietate sua morietur; sanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Silentium si ergo tam gravem damnationem meretur, quid mereatur exemplum? Si sic punitur taciturnitas vestra, quâ indignatione punienda est publica iniquitas vestra? Hanc, Fratres, indignationem in confessione & pœnitentia prævenite. Versetur vestris in cordibus futuri forma judicii. Hæreat ibi tremendi tempestas & terror diei. Venturus est paterfamilias, ut oves ab hœdis separet, ut ad littus trahat sagenam suam, ut emundet à paleis aream suam. Væ pastoribus ovium tunc inter hœdos numerandis. Væ piscatoribus animarum tunc inter malos pisces foras projiciendis. Væ operariis dominicæ messis tunc igne perpetuo cum palea sine consumptione consumendis. Rogate, Fratres, rogate Dominum messis, ut in die ventilationis ex misericordia recondat vos in horrea sua. Quod neminem credimus assequi ex merito suo. Dominus noster Jesus dignetur Christus hanc vobiscum facere misericordiam. Dignetur vos agnoscere & amplecti familiam suam, cùm venerit judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem.

Quàm reus sit Pastor silens in causa Dei & gregis sui.

Quænam sit legitima Pastoris excusatio.

SERMO II. LXXXIX.

E mſ. Sangermanensi, n. 183.

Synodicus ad Pastores.

De bonorum Pastorum officiis.

Ego sum pastor bonus; bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis; Mercenarius autem pastor, & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ ..... fugit, &c. Joan. 10. 11. & seqq.

Dominus Jesus Christus, Pastor bonus & verus, demonstrat exemplo quod docuerat verbo; Animam suam posuit pro ovibus suis; sustinuit ipse mortem, ut oves suas liberaret à morte; præbuit exemplum humilitatis, ut superbiam condemnaret; pertulit patienter illatas injurias, crucem, clavos, lanceam, sputa, alapas, & irrisiones, contumelias, ut virtutem patientiæ commendaret. Insinuavit pastoribus quàm humiliter, quàm diligenter debeant providere gregibus suis. Condemnavit mercenarios, qui ex pastorali officio lucra terrena sectantur; qui simulant se esse pastores, sed in necessitatibus ovium deteguntur. Invadunt regimen Ecclesiarum, quasi debeant oves dominicas custodire; sed postquam vident lupum venientem, dimittunt oves, & fugiunt, quia non curant de salute ovium, quærentes quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. Volunt præesse, non ut velint prodesse, sed ut possint consequi gloriam sæculi, & lucrum. Ubi major incumbit necessitas, ubi magis opus est curâ pastorali, obliviscuntur se esse pastores; irruentibus lupis solatium subtrahunt; non opponunt sese pro deffensione ovium; non opponunt murum pro domo Israël, non accenduntur zelo rectitudinis, non exercent rigorem severitatis; formidant minas Principum, timent inimicitias tyrannorum, metuunt amittere temporalia commoda, verentur audire verba contumeliosa, damna fugiunt, opprobria perhorrescunt, nescientes quidquam pro justitia pati, nec sequentes vestigia Christi, qui passus est pro ovibus suis, relinquens pastoribus exempla patiendi. Habete, Fratres, in memoria quod dicit Dominus per Isaïam Prophetam: *Audite me qui scitis justum..... Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum ne timueritis; quia sicut vestimentum, sic comedet eos vermis, & sicut lanam sic comedet eos tinea, salus autem mea in æternum erit.* His verbis Dominus confortat nos ad toleranda æquanimiter opprobria, quæ pro justitia inferuntur, ut non curemus de contumeliis reproborum, sed constanter annuntiemus veritatem, & vi-

Is. 51. 7.

tiliter deffendamus justitiam. Quicumque increpet, quicumque contumelias vel irrisiones inferat. De contumeliis sibi illatis gloriabatur Psalmista, dicens ad Dominum: *Opprobrium insipients dedisti me.* Et de Apostolis dictum est: *Ibant à conspectu consilii gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Debetis attendere, Fratres, quod sicut luna aliquando clara est, aliquando obscura, ita sancta Ecclesia, quæ gerit similitudinem lunæ, quæ illuminata à sole justitiæ, illuminat noctem hujus sæculi, aliquando clara est, & resplendet tranquillitate & luce prosperitatis, aliquando adversitatum turbinibus obfuscatur; sed obfuscata adversis, non tamen vilior est, nec deformior in conspectu rectè viventium, vel rectè intuentium, quæ etiam dicit: *Nigra sum, sed formosa; filia Jerusalem, nolite me considerare quod fusca sim.* Similiter boni pastores & boni prælati Ecclesiarum nullatenus vilescunt apud Deum, vel apud illos qui rectè considerant, quando pro justitia despiciuntur ab improbis hominibus, vel etiam conculcantur, & indignè tractantur; Sed æquè jocundum debet eis esse, ac si honorentur, atque laudentur. Tanta enim constantia, & tanta fortitudo debet inesse bonis pastoribus, ut neque pro laudibus hominum atque blanditiis à veritate flectantur, nec pro conviciis moveantur. Quod ostendit Dominus, dicens ad Prophetam: *Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam.* Utriusque lapidis scilicet, & silicis duritia magna est; sed unus, id est, adamas in pretio habetur; alter, scilicet, silex, frequenter pedibus conculcatur. Est ergo sicut adamas bonus pastor Ecclesiæ, quando honoratur ab hominibus, & laudatur, nec tamen laude humanâ, vel adulatione deflectitur. Est etiam facies boni pastoris sicut duritia silicis, quando pro justitia despicitur ab improbis, vel etiam conculcatur, & indignè tractatur; nec tamen lassatur, aut * difficit, sed invictâ virtute resistit, & in defensione justitiæ immobiliter perseverat. Horum nihil habent mercenarii, nihil scientes sustinere pro nomine Christi, contendentes aliquando & irascentes, non pro periculo dominicarum ovium, sed pro amissione temporalium commodorum. Videte, Fratres, ne sitis in Ecclesia Dei sicut mercenarii, cùm serviatis Domino. Videte ne sicut mercenarii serviatis ei, cùm exercetis ecclesiastica officia. Videte ne sit in vestra intentione merces terrena. Videte ne sit in desiderio vestro temporalis recompensatio, sed æterna; Nec desperetis de necessariis vitæ, quia si purâ simplicitate quæsieritis regnum Dei & justitiam ejus, sine dubio cætera adjicientur vobis ea quibus indigeris. Excubate securè super greges vestros; resistite fortiter lupis visibilibus & invisibilibus; Defendite subditos vestros quantum potueritis, & à temporalibus damnis, & à spiritualibus detrimentis. Visibiles lupi sunt raptores, qui inferunt hominibus temporalia damna. Invisibiles lupi sunt dæmones, qui machinantur animabus spiritualia detrimenta, suggerentes adulteria, fornicationes, homicidia, furta, rapinas, fraudes, usuras, perjuria, scurrilitates, lenocinia; Boni pastores contra utrosque lupos vigilanter obsistunt, sed mercenarii nec istis, nec illis defensionem opponunt. Vos autem, Fratres, nitimini ut resistatis utrisque. Removete quantùm potestis damna temporalia, sed maximè cavete detrimenta spiritualia. Gravius enim est amittere æterna, quàm transitoria; cœlestia, quàm terrena, ut defendatis oves vestras à violentia luporum visibilium, à malitia & crudelitate tyrannorum. Ne sitis timidi & torpentes in facienda justitia, in exercenda severitate ecclesiastica, ut eruatis oves vestras à morsibus luporum invisibilium. Insistite prædicationi, exhortationi, correctioni. Corripite delinquentes, ut à malis desistant; Exhortamini bene agentes, ut in bonis proficiant, ut de bonis ad meliora se extendant, & semper de virtute ad virtutem ascendant. Componite mores vestros, ut omnes videntes vos & audientes, accipiant à vobis exemplum sanctitatis, & formam bonæ conversationis. Si demonstratis opere quod docetis sermone, sic erit prædicatio vestra utilis audientibus & grata & dulcis. Quod ostendit Ezechiel Propheta, dicens: *Et comedi, & factum est in ore meo sicut mel dulce.* De ore eorum dulcis est prædicatio, quorum vita non est contraria prædicationi, quia sicut dicebat beatus Gregorius: *Sermo illius dulcedinem non habet, quem pro vita reproba conscientia remordet.* Ideo & beatus Paulus, prædicator egregius, prædicatores instruens, & quod bonis prædicatoribus conveniret insinuans, dicebat: *Sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædico, ipse reprobus efficiar.* Et vos, Fratres, castigate corpora vestra, & in servitutem redigite. Date operam ut resplendeant opera vestra coram Domino, ut luceant opera vestra coram hominibus, ut utilis, & grata, & dulcis sit prædicatio vestra, ut oves vestræ libenter audiant vocem vestram, & vos præcedentes per semitam justitiæ alacriùs subsequentur. Ad hoc vigilare, ad hoc attendite, ad hoc laborate, Fratres, quatenus pro labore pastoralis officii mercedem recipiatis

Ps. 18. 9. Act. 5. 41. Ecclesia ut Luna, modò prosperitate clara, modò adversitate obscura. Cant. 1. 4. & 5. Boni Pastores contumeliis & injuriis gloriosiores. Ezech. 3. 9 * f. deficit. Mercenarius laboris impatiens. Boni Pastores discretæ severitati studere debent. Ezech. 3. 3. 1. Cor. 16. 19.

cipiatis æternam, largiente æterno Pastore Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & gloria per omnia sæcula sæculorum. Amen.

XC. *Ex Victorino & Andegavensi.*

SERMO III.

Synodicus ad Pastores.

Joan. 15. v. 16. *NOn vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.*

Et à quo dictum est hoc scitis; & quibus dictum est scitis. A Domino dictum est, & Discipulis ejus dictum est. Verumtamen non tantùm illis, sed & vobis quos vocavit in partem potestatis, & sollicitudinis eorum. Sicut enim potestatis, sic voluit nos esse participes exhortationis. Justum est enim ut quem delectat dignitas potestatis, laborem officii non subterfugiat. Delicatus est qui potestate uti vult, & administratione potestatis dissimulat exerceri. Immo meritò se privat honore, qui honorem affectat sine onere. Vobis enim, qui Pastores estis animarum, loquitur Pastor bonus, & Dominus Pastorum, dicens: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* In his, quatuor vobis attendenda reliquit, scilicet Dignitatem vestram, Officium, Cautelam, Constantiam. Dignitatem, ubi dicit: Elegi vos; Officium, ubi dicit: Ut eatis; Cautelam, cùm subjungit: Ut fructum afferatis; Constantiam, cùm addit: Et fructus vester maneat. Dignitas est in electione; Officium est in munere; Cautela in fructificatione; Constantia in continuatione. Magnum enim est quod elegit vos, qui non fallitur dum eligit. Majus est quod electum opus est ad quod elegit; Maximum, quia inter cæteros præelegit. Est enim sensus talis: Non vos me elegistis, id est nullo genere electionis elegistis, sed ego omni modo eligendi elegi vos. Sunt enim tres modi eligendi; electio, subelectio, præelectio. Electio est, quando de multitudine bonorum & malorum eliguntur boni, & acervo granum, de torculari oleum separatur. Subelectio est, quando de bonis electis, eliguntur meliores. Præelectio est, quando de melioribus eliguntur optimi. In hunc ordinem electus est Aaron, & filii ejus, ut Sacerdotio fungerentur coram Domino. Primò enim Dominus ex omni Natione quæ sub cœlo erat, filios Israël elegit in populum peculiarem sibi: De his autem subelegit filios Levi, qui tanquam ministri spirituales, in Tabernaculo Domino deserviunt ritu perpetuo. De quibus nihilominus præelegit Aaron & filios ejus in Sacerdotes, qui precibus & oblationibus suis, indignationem Domini in populum placarent. Ad hunc modum sanè elegit nos, cùm per aquam & Spiritum Sanctum ab uberibus infidelitatis separavit nos. Subelegit autem, cùm in sortem Sanctorum vocavit nos, & in ordinem Clericatûs promovens characteristicâ quâdam capitis tonsurâ, à communi grege fidelium segregavit. Præelegit autem, cùm posuit vos super capita hominum dispensatores familiæ suæ, ut detis illi cibum in tempore opportuno. Magnum est utique quod elegit, majus quod subelegit, maximum quod præelegit. Quantum enim est quod ad elevationem manuum nostrarum inclinantur capita Regum. Quod si benefici, & majores inter homines Reges hominum & Regna sunt, munera vobis offerunt; omnis enim Ecclesia Patres vos confitetur, & expectat intercessores. In præmium privilegiati amoris, datum est Petro, & dictum est: *Pasce oves meas.* In singularitatem potestatis datum est Apostolis, & dictum est: *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælis, & quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælis.* Pensate quantùm est hoc maximum, etiamsi ad * ligationem Angelorum, ascensus est hominum. Quantùm ergo est, si ad arbitrium hominum ascensus inclinatur Angelorum? Sed væ illis (quod Deus avertat) qui, cùm fuerint in capite, relabuntur in caudam, cùm sint primi, fiunt novissimi. Qui cùm fuerint lapides Sanctuarii, dispersi sunt in capite omnium platearum. Væ, inquam, piscatoribus animarum, si inter malos pisces, in mare projiciendi sunt. Væ Pastoribus ovium, si inter hædos numerandi sunt. Væ operariis divinæ messis, si sicut palea sunt arsuri. Sequitur de officio. Posui vos ut eatis. Hac positione volo vos spiritualiter uti sicut & ambulatione. Quatuor, inquam, sunt hominum positiones. Accubitus, sessio, statio, ambulatio. Omnis enim [homo] sic in loco positus est, quod aut jacet, aut sedet, aut stat, aut incedit. Hæc autem inter se differunt in hunc modum. Cùm jacet, omnes corporis ejus partes quiescunt; Cùm verò sedet, inferiores quidem partes quiescunt, superiores verò in sui erectione laborant; Cùm autem stat, totus laborat homo, erigens se, quia naturaliter pondere suo ad ima * refertur; Cùm ambulat, additur labor gravis ex motu, & fatigatio. Ad hunc modum, quatuor sunt hominum status in Ecclesia Dei. Fidelium enim alii boni, alii mali. Numerum malorum non distingui-

Quatuor in vero Pastore attendenda.

Tres sunt modi eligendi. Electio, subelectio, præelectio.

Levit. 8.

Characteristica Clericorum tonsura.

Sacerdotum mira dignitas.

Joan. 21. 17

Math. 16. 19.

* *f.* legationem.

Mirum periculum.

Quatuor Christianorum status, quatuor corporis positionibus respondent.

* *f.* defertur.

mus, quia multiplicati sunt super numerum, quorum confusio distinctionem non admittit. Bonorum [verò] status, sicut ordinem, sic etiam recipit distinctionem. Sanè bonorum alii sunt Activi, alii Contemplativi, alii utrisque Prælati; & sic unum est malorum genus, & tria sunt bonorum genera fidelium. Mali ergo sunt jacentes, id est in mundo quiescentes, qui totam spem & jocunditatem ponunt in mundo divitiarum; quorum Deus venter est, nec posuerunt Deum adjutorem suum;

Luc 12.19.

qui dicunt: *Anima, habes bona reposita in annos plurimos, epulare, bibe, quiesce.* Bonum castrum servat qui se ipsum servat. Hi tales prostrati jacent, nocte dormiunt, nocte ebrii sunt. Inter bonos verò sunt boni conjugati, qui bene utuntur licitis; sed tales divisi sunt; partim mundo, partim serviunt Deo, ut ait Apostolus. Honorant enim Deum de sua substantia, operibus misericordiæ intenti, faciunt sibi amicos de mammona iniquitatis; sed tamen solliciti sunt de uxoribus & liberis, de agris, vineis, olivetis, & hujusmodi. Interim etiam in hac sollicitudine quandoque transeunt, portantes secum lignum, fœnum, stipulam; & quia isti partim delectantur in mundo, quia partim in bonis operibus exercentur, ideo sedere dicuntur, quia in superioribus laboribus & infimis quiescunt. Sunt alii Contemplativi, quorum conversatio in cœlis est, quia pacem in Deo ponunt, in mundo autem pressuras [babent,] quibus vivere in mundo mors est, & mori lucrum, dicentes cum Apostolo:

Rom. 7.24.

Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Hi dicuntur stare; militant enim & laborant super terram, ut ita dicam, super ipsos pedum articulos innitentes, & quasi superioris auræ * levitate reficiuntur.

*f. lenitate

Alii autem sunt Prælati; Istis incumbit ambulare, id est inter prædicta hominum genera discurrere, nunc his, nunc illis, nunc aliis, increpationem, exhortationem, consolationem, tanquam annonam verbi Dei irrogare.

Math. 4.18.

Ambulans siquidem Jesus juxta mare Galilea, vocavit Discipulos, quibus postea dixit: *Ite in universum orbem, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Electi ergo estis ut eatis, ergo periculosum est tantum stare, perniciosum est sedere. Ite ergo, excitate jacentes, & dicite:

Ephes. 5.14.

Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Hora est jam te de somno surgere, ne fur veniat, tentet & perfodiat domum tuam.

Boni Pastoris quanta in arduis debet esse diligentia.

Si autem gravi somno oppressus, ad vocem tangentis non evigilaverit, clama, ne cesses, exalta vocem tuam, quia Dominus magna voce clamavit, suscitans quatriduanum. Adhibe & minas, & terrores judicii, quorum purgationibus lethargus excitetur. Dura punctio est dicere quomodo transibunt de aquis in ignem, quod ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Ibi erit fletus & stridor dentium. Ab his transite ad sedentes, exhortantes eos ut ad meliora proficiant, & dicite: Super flumina Babylonis * sedete, flete dum recordamini Sion:

*f. sedentes.

Porrigite manum pauperi, ut oblivioni detur dextera vestra. Frustra enim manus ad Dominum tendit, qui pro posse suo, eas ad pauperem non extendit.

Frustra ad Deum manus tendit, qui ad pauperem manum non extendit.

Si verò qui seder, aliquando stare voluerit, apponite manum innitenti, & dicite: Surge postquam sedetis, qui manducasti panem doloris. Stantibus enim promissum est sedere super sedes duodecim, judicantes duodecim Tribus Israël. Ab his transeundum est ad stantes. His necessaria est consolatio in labore. Istis dicendum est: State in viis vestris, viriliter agite, & confortetur cor vestrum, & sustinete Dominum. Modicum enim, & videbitis eum. Et illud:

Math. 11. 12.

*Regnum cælorum vim patitur, & violenti * possident illud.*

* Vulg. rapiunt.

Hic est labor officii vestri. Non enim incongruè Ecclesia Dei, quam, ipso Authore tegitis, naviculæ comparatur, quæ fluctibus concutitur, sed non submergitur. Hic mundus est mare magnum & spatiosum. Illic reptilia, quorum non est numerus. Per aquam enim multiplex est transitus. Quidam enim transeunt vado, quidam navigio, quidam ponte; alii submersi latent in fluctibus. Hi sunt illi status quatuor, quos supra notavimus. Jacentes enim, viam civitatis non invenientes, voragine fluctuum submersi sunt. Conjugati vada transeunt, in mediis fluctibus sunt, vestes suas * conspirantibus, vel nodis, humidas fecerunt; pedes autem habent calculis incisos, cœno verò involutos.

*f. conspirantibus nothis, vel undis.

Qui cùm transierint, quod humidum erit in eis, *igne purgatorio* siccabitur, & salvi erunt quasi per ignem.

Purgatorium.

Contemplativi ponte transeunt, arctam & eminentiorem viam eligentes, quibus mundus mortuus est, & ipsi mundo, à longè mundi turbinem expectantes, qui sicco flumine transeunt in fame & siti, in frigore & nuditate, in vigiliis multis, in laboribus plurimis. Vos autem navigio transitis, in mediis fluctibus sicci permanentes; Vobis ergo incumbit subvenire cæteris, ne quis de ponte corruat, quin elevetis eum; ne quis in vado titubet, aut aberret, quin dextram auxilii porrigatis, & submersos undis validioribus extrahatis. Sequitur de Cautela. Videte ergo qualiter ambuletis; Cautè enim ambulandum, scilicet ut fructum afferatis. Tres memorantur fructus

Math. 13. 8. in Evangelio. Tricesimus, sexagesimus, centesimus. Centesimus Virginum est, *de quo alibi* [a] *diximus.* Tricesimus subditorum. Tricenarius enim surgit ex denario, & ternario in se ductis. In fide Trinitatis, & observatione Decalogi subditi salvantur. Sexagenarius est *, id est fructus duplicatus. Non enim sufficit Prælato se ipsum immaculatum custodire ab hoc sæculo, nisi & ad ipsum [vitandum,] & subditos instruat. Non sufficit si bonus est in se, nisi & alios, quantùm in se est, bonos faciat. Serta enim ter denis alios coronant aucta crementis, sed duplicata Prælatos, nec sine causa, de * in reor: *Sint lucernæ ardentes in manibus vestris.* Sufficit subditis lucerna in manibus, quia pro se tantùm reddituri sunt rationem Judici, cuncta cernenti. Prælatis verò non sufficit, nisi utrâque manu ferant. Indè est quod Dominus Papa, [cùm] aliquem ordinat in Sacerdotem, qui ordinatur, in utraque manu cereum ardentem offert ordinatori suo, designans quod cura sui & suorum Summo Pastori præsentabit. Manipulum ferebat Paulus in una manu, dicens: *Nihil mihi conscius sum;* Manipulum in altera, dicens: [b] *Circuivi ab Illyrico mari usque in Jerusalem.* Sequitur de Constantia. Finis enim pugnam coronat, & Dominus judicat fines terræ. *Fructus ergo vester maneat*, id est permaneat. Præceptum est enim vobis hostiæ caudam offerre Domino suo in odorem suavitatis. Ad hoc significandum, data est vobis tunica talaris, ut in * præcepto perseveretis, ne forte dicatur de vobis: *Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Ecce quanta præ aliis sublimitas major vobis in honore *, tantò major in administrationis onere difficultas, quia quot graduum culmen ascenditis, tot rationum vinculis alligati estis. Quis enim tot vinculis alligatur, quot Sacerdos vestibus induitur ministraturus? Primò amictu circumdante ligatur, deinde vittis circumdatis sub ascellis pectus stringit; tertiò, renes arctat succinctorio, ac si dicatur ei: Stringe fauces, & pone custodiam ori tuo; stringe, id est, crucifige carnem tuam cum vitiis & concupiscentiis. Hoc facite, & viveris; beati eritis, & bene vobis erit. Veruntamen orate illum, sine quo nihil potestis facere, ut sicut elegit vos, sic juvet vos, ut eatis, & fructum afferatis, Jesus Christus, qui est benedictus in sæcula. Amen.

[Marginalia: a — * supp. Prælatorum. — Prælato non sufficit esse bonum, nisi alios bonos efficiat. — * f. dici reor. — Luc. 12. 35. — Cui cereus utraque manu ordinanti Papæ offertur. — 1. Cor. 4. 4. — Rom. 15. 19 — b — Tunica talaris propria Clericorum. — * f. proposito. — Luc. 14. 13.]

SERMO IV.

XCI. E Villerino.

Synodicus ad Sacerdotes.

Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Sacerdos qui habuerit maculam, non offerat hostias Deo, nec accedet ad ministerium ejus. Si cæcus fuerit, si claudus, si parvo & grandi & torto naso, si fracto pede .... Si fuerit gibbosus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si scabiem in unguem ..... Omnis qui habuerit maculam, non accedat offerre hostias Domino ..... Homo qui fuerit leprosus, non vescetur de his quæ sanctificata sunt Domino.

[Marginalia: Paulò aliter habetur in Vulgata, sed tamen ad eumdem sensum. — Levit. cap. 21 v. 17 & seqq & 22. 4.]

Omnia, Fratres carissimi, quæ in veteri lege de Sacerdotio jubentur, ad nostrum Sacerdotium spiritualiter intellecta pertinere videntur. Ibi vitiosias carnis in Sacerdote damnatur. Hic vitiositas mentis per vitia significata indicatur. Videamus per singula quomodo vitiositas mentis à Sacerdotio removeri præcipiente Domino cogit. Imprimis jubet quod Sacerdos *cæcus* non offerat hostias Domino. Cœcus Sacerdos est qui scripturæ scientiam non intelligit, & quò se gressus doctrinæ, vel operis extendat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: *Speculatores Jerusalem cæci omnes*, scilicet, qui deberent Ecclesiæ Dei providere, & cæteros ducere, cœci sunt, id est, ignorantes Domini præcepta. Quàm dignè isti à Sacerdotio removentur, qui populum Dei regere nesciunt, nec quid docere debeant cognoscunt? Ait enim Dominus: *Si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadunt.* In præcipitium peccati ambo cadunt, quia ambo viam veritatis ignorant. Quare de Pastoribus Dominus in Evangelio ait: *Vos estis cæci & duces cæcorum.* Sacerdotes Dei debent esse prudentes in scripturis, unde gregem Domini pascant, & unde contra lupum spiritualem se muniant. Inde Salomon in Canticis laudando oculos Ecclesiæ dicit: *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum.* Oculi, sunt Pastores, qui debent excubare circa gregem Domini. Columbæ debent esse, quia innocentes & simplices debent esse in consideratione scri-

[Marginalia: Scientia sacra quàm sit Sacerdotibus necessaria. — Is. 56. 10. — Math. 15. 14. — Cant. 5. 12.]

[a] Hic innuere videtur Hildebertus Librum de Virginitate, quem inter plura alia Opuscula edidisse se asserit, Ep. 45. Lib. 2. quem quâcumque diligentiâ adhibitâ, nullibi reperire potuimus. Vide notas nostras ad illam Epistolam, pag. 151. Quod autem hic sub finem notat de vestibus sacris, quibus Sacerdos Altari ministraturus induitur, ferè totidem verbis explicat in Tractatu de vestibus sacris, quem infrà inter Opuscula referemus; undè probationem reciprocam sumimus quod & hic Sermo, & Tractatus ille verè sint Hildebertini.

[b] Vulg. habet: *Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque in Illyricum repleverim Evangelium Christi.*

Et ab omni errore aliena.

pturarum, ne sanum intellectum aliquâ hæreticâ sententiâ corrumpant. Super *rivos aquarum* esse describitur. Per rivulos aquarum exuberans scientia scripturarum intelligitur. Diversi rivuli, diversæ sententiæ sunt. Natura columbæ est juxta fluenta habitare, ut veniente accipitre, se in unda mergendo insidias ejus possit evadere. Eodem modo Pastores ad munitionem scripturarum contra diaboli insidias debent recurrere. Sequitur: *Si claudus fuerit*, non offeret Deo hostias. Claudus unum pedem habet rectum, & alio claudicat. Huic claudo Pastores illi comparantur, qui partim rectè scripturas intelligunt, partim intelligendo rectè pergunt, sed in parte malè prædicant, & in fide aliqua malè sentiendo claudicant.

Et sincera.

Hanc autem claudicationem mentis, Jacob in corpore claudus præfiguravit, quia populus Israël veniente Christo in mundum, claudicavit mente. Sentiebant enim bene de Christo, cùm hominem putarent, sed malè, cùm Deum non intelligerent. Qui autem claudicant in fide, sunt à Sacerdotio removendi, ne alios quos regere debent, claudicare faciant in eodem vitio. Sequitur: *Si parvo naso* sint, hostias Deo non offerant. Nasus in divina pagina discretionem significat.

Discernens.

Naso enim bonus odor & malus discernitur. Unde Salomon in Canticis describens Ecclesiam: *Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.*

Cant. 7. 4.

Nasus Ecclesiæ sunt Doctores sancti, qui noverunt redolentem catholicæ fidei doctrinam discutere ab hæreticæ pravitatis fœtore. Sicut *turris Libani*. Libanus mons est qui interpretatur *candidatio*. Libanus Ecclesiam significat, quia in virtutibus candidata est. Turris Libani significat Doctores Ecclesiæ, quia deffensio & refugium sunt fidelibus. Quæ respicit contra Damascum. Damascus interpretatur, *Potus sanguinis*. Sanguis voluntates corporis designat. Damascus igitur mundum designat vel figurat, qui sanguine, id est, voluptatibus corporis delectantur; Turris verò illa, id est, sancti Doctores mundo contrarii sunt, & ideo contra Damascum dicuntur respicere. Sed redeamus ad propositum. Si aliquis *parvo naso*, id est, parvâ discretione fuerit, scilicet, ut non bene discernat in ministerio quid faciendum, & quid non faciendum, & non bene discernat quo spiritu unumquodque agatur, sive bono, sive malo, non est dignus Sacerdotio. Putabit quædam bona esse, quæ mala sunt, si verâ discretione caruerit. De hac discretione dicit Apostolus: *Alii datur discretio spirituum.*

1. Cor 12. 10.

Si grandi & torto naso fuerit, non offerat hostias Deo. Grandem nasum habet qui non moderatâ discretione evagatur. Sunt enim quidam, qui ultra modum singula perscrutaurur, quibus ait Apostolus: *Non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.*

Zelus nimius vitandus.

Rom. 12. 3.

Dum enim aliquis ultra modum divina arcana scrutatur, incidit in errorem, dum non potest adipisci intellectu, quod investigabat. Sed, ut ait Dominus, *si quid residuum fuerit, igne comburetur*; scilicet, illud quod sciri non poterit, Spiritui Sancto tradetur.

Quod non intelligitur in Scriptura, Spiritui Sancto relinquendum est.

Si *fracto pede vel manu fuerit*, non offerat hostias Deo. Duobus pedibus dicitur incedere fidelis, & in via Domini ambulare, dum quod docet ore, studet opere perficere. Habet autem fractam manum, qui vel prædicat, & opere non complet; vel opere complet, & aliis non prædicat. Uterque enim à Sacerdotio removendus est, cujus vita discernitur à dictis, qui bene prædicant, & malè vivunt. Hos notat Dominus in Evangelio, cùm dicit: *Dicunt, & non faciunt.* Sacerdoti autem qui prædicare cessat, ita Dominus per Ezechielem minatur: *Fili hominis, dedi te speculatorem domui Israël. Audies de ore meo verba mea, & annuntiabis eis de me. Si dicente me ad impium: Morte morieris, non annuntiaveris ei, ut avertatur à via sua pessima, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium ut à viis suis convertatur, non fuerit conversus à via suâ, ipse in iniquitate sua morietur. Porro tu animam tuam liberasti.*

Ezech. 33. 9.

Idem significat manus quod pes. Manus enim operari, pes ambulare designat. Ambulare enim & operari in divina pagina idem est. Sequitur: Si *gibbosus* erit, hostias non offerat. Gibbosus est Sacerdos, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardiùs ad superna intendit. Dum enim ad infima inhiat incurvus, gravitatem sollicitudinis quasi pondus sustinet. Quod verò dives, & inhians terrenis gibbosus est; ideo divitem * auro comparavit, dicens: *Facilius est camelum per foramen acûs transire, quàm divitem intrare in regnum cælorum.*

* f. camelo.

Marc. 10. 25.

Quod verò omnes Sacerdotes studeant avaritiæ, dicit Jeremias: *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student, & à Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum.*

Jerem. 6. 13.

Sequitur: Si *lippus* fuerit, non offerat hostias Deo. Lippus est ingenium, quod quidem ad agnitionem veritatis emicat, sed carnaliter vivendo obscurat. Sunt enim quidam, qui bene possent studere divinæ paginæ, & bene intelligere si vellent, sed intenti voluptatibus ingenium obscurant, & vivendo in sordibus, lumen, id est, ingenium deturpant. *Albuginem* ha-

Voluptates intelligentiam Scripturarum impediunt.

bent in oculò, qui cùm sapiens sit, arrogantiâ sapientiæ vel justitiæ nebulam ante oculum ingenii ponit, & computat videri cœcus & insipiens, ascribendo sibi quod nondum novit. Vel ille habet *maculam in oculo*, qui intentus est terrenæ sapientiæ, non divinæ, & putat se sapientem esse, 1. Cor. 3. 19. cùm sit insipiens. Unde scriptum est: *Sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Jugem scabiem* habet; qui de criminalibus non pœnitet, & inde fœdatus est. Omnes istos, Fratres carissimi, ab officio Sacerdotii jubet Dominus removeri: Vos autem qui Sacerdotii nomen habetis, cavete ne omnibus istis dignitatibus & officiis inveniamini indigni.

XCII.
E Victorino.

SERMO V.

Ad Clerum in Synodo fortè habitus.

2. Cor. cap. 6. 4.

IN omnibus, fratres carissimi, exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulatione, in necessitate, in castitate, in scientia, in suavitate, in charitate non ficta, in verbo veritatis: Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum.

Dominus & Redemptor noster per gratiam suam, Fratres carissimi & dilectissimi, ministros suos in palatio suo, in domo sua elegit; Ipse enim ait: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Unde & Clerici, id est, divinâ sorte electi vocamini. Clerus enim græcè *sors* interpretatur, quia sorte, id est, divinâ electione ab aliis segregati estis. Propterea sorte Mathias electus fuit. Unde hoc vocabulum habuit initium. Nos ita per misericordiam suam voluit Dominus electos esse suos ministros.

Ioan 15. 16.
Clericus, id est Electus.

1. Cor. 4. 1. Sicut ait Apostolus: *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei.* Cùm ergo ministri simus, ministrare debemus. Sed cùm ministri simus, in omnibus sicut Dei ministros nosmetipsos [exhibere debemus.] Sic enim Christus fuit minister noster, sicut ipse ait: *Non veni ministrari, sed ministrare.* Multò magis nos, qui servi sumus, servire debemus. Servi Domini dicuntur, qui non ad oculum serviunt, sed qui voluntati Domini in omnibus fideliter obediunt, & tunc in tantam familiaritatem Dei [a] promoventur, terreno commodo, non pro hominum salute, & cùm judicantur specialiùs servire, Deo serviunt nummo. Hi jam receperunt mercedem suam, quia duobus dominis non possumus servire, Deo & mammonæ. Sed objiciunt fortè quidam nobis: Gratis non accepimus, nec gratis [igitur] dare debemus, quia Ordines quidam pretio accipiunt, & per pecuniam in Ecclesiæ prælationes & in promotiones introeunt. Malus introitus, mala excusatio; Quia malè introeunt, & malè vendunt, duplicem damnationem incurrunt. Qui emit, cum Simone mago damnatus est, cui Petrus dixit: *Pecunia tua tecum sit in perditione;* Qui pretium exigit, Giezita est, & lepram Giezi suscipit. Cùm enim Elisæus mundasset Naaman 4. Reg. 5. 15. Principem Syriæ in Jordane à lepra, rediens Naaman obtulit Prophetæ multa munera. Sed ille noluit recipere. Qui cùm discessisset, secutus est eum Giezi discipulus ejus, exigens ab eo munera; quibus acceptis, Propheta omnia per Spiritum videns eum redarguit, & leprâ eum percussit. Itaque Simoniacus & Giezita est, qui emit Spiritûs Sancti dona, & postea vendit. Cùmque tanquam fur in domum Domini sit ingressus, tamquam fur à domo Domini repellendus est. *Qui* enim *non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.* Aliunde [autem] intrat, qui non Christum, sed nummum facit ostium. Repellendus est, quia ementes & vendentes ejecit Dominus de templo. Repellendus est, quia leprosi à castris ejici jubentur. Omnes verò Giezitæ, Giezi leprâ percussi sunt. Iterum, non intrat per ostium qui per laicalem manum intrat. Non enim laicis spiritualia tradita sunt, sed Vicariis Domini. Vicarii verò Domini sunt, qui Apostolorum vicem tenent. Castella sua & villas suas laici dispensent, non castra Domini. Temporalia, non Ecclesiastica. Qui ergo per alium, quàm per Vicarium Domini intrat, per ostium non intrat. Canonici itaque non emant, neque vendant præbendas, neque Sacerdotibus introitum Ecclesiarum; Nec à manu laicali recipiant, neque laicum altaris participem esse permittant; Ait enim Apostolus: *Qui altari serviunt, de altari participent.* Sed redeamus ad propositum. Præcipitur, ut dictum est, per Apostolum, ut *in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.* Sequitur: *In multa patientia, in tribulatione, in necessitate, in castitate, in suavitate, in charitate non ficta, in verbo veritatis.* Docet nos Apostolus, quomodo poterimus nos exhibere sicut Dei ministros. Si persecutiones veniant, non deficiamus, sed patiamur. Si necessitates paupertatis

Math. 20. 28.

Simoniacus fur est invadens domum Domini.

Joan 10. 1.

Contrà Simoniacos, & laicales investituras.

1. Cor 9. 13.

Ubi suprà.

[a] Hic manifestus est hiatus in sensu, quem sic posse suppleri censemus: *Promoventur, ut nihil nisi propter eum agant. Alii verò non fideles servi, sed mercenarii, pro terreno commodo, non pro hominum salute laborant; & cùm &c.*

contingant, non desperemus, sed in Domino confidamus. Ait enim ministris suis: *Si me persecuti sunt, & vos persequentur; Non est servus major Domino suo;* sed *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.*

Ioan 15.20. Math 5.10.

Audite ergo quomodo Dominus indigentiam patientis consolatur, dicens: *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, & quid bibemus, aut quo operiemur? Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primùm regnum Dei, & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* Sequitur: *In castitate* exhibeamus nosmetipsos. Hæc est illa virtus, Fratres carissimi, quæ valde necessaria est in ordine nostro. Hæc est illa quæ nos commendat, quæ destructa mundo nos vilificat. Nos sumus vas electionis; Nos sumus *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Nos deferimus vasa Domini; Nobis clamat scriptura: *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Nos corrigit Apostolus, dicens: *Fornicatio & omnis immunditia nec nominetur in vobis.* Non dicit; Non sit; sed: Nec nominetur. Non solùm à vobis removenda est fornicatio & immunditia, sed & utriusque suspectio falsa. Non enim debemus habitare cum mulieribus, nisi sint lineâ sanguinis proximâ conjunctæ. Non enim debemus loqui cum eis, nisi coram testibus legitimis, ut omnino * suspectio removeatur. *Vos estis lux mundi; Luceat lux vestra coram hominibus.* Duo posuit Apostolus, fornicationem, & immunditiam. Sed priùs de fornicatione, postea de immunditia. Fornicatio naturalis est concubitus, sed illicitus. Fornicatio est cum meretrice; Mulier verò sive adultera, sive concubina, meretrix vocatur. Fornicatio, Fratres carissimi; ideo nobis interdicitur, quia cùm simus ministri Domini, membra ejus sumus; *Qui verò*, ut ait Apostolus, *adhæret meretrici, unum corpus efficitur. Tollam ergo membra Christi, & faciam membra meretricis? Absit.* Quàm turpe est Clericum duci à meretrice captivum, ut efficiatur meretricis membrum. Si enim conjugium nobis prohibetur, quantum crimen in nobis fornicationis judicabitur. Quia, cùm laicis conjugatis ad tempus abstinere præcipiatur, ut vacent orationi; Et cùm gradibus inferioribus continentia præcipiatur, quantò magis Sacerdotibus mundiria custodienda, qui corpus Domini tractant & consecrant. Quibus Apostolus præcipit, *ut unusquisque sciat vas suum possidere in sanctificatione.* Venit quâdam die David ad Abimelech Sacerdotem, esuriens, & ait: Da mihi aliquid cibi. At ille: Non habeo, inquit, panes laicales ad manum, sed tantùm panem sanctum. Dic mihi, sunt mundi pueri

Math. 6.31. & seqq. 1. Pet. 2. 9. Is. 52. 11. Ephes. 5. 3.

Sacerdoti impudicitiæ suspectio etiam falsa vitanda; ideò & cum mulieribus quibusvis habitatio vitanda

* f. suspicio. Math. 5.14.

1. Cor 6 15.

Sacerdotum cœlibatus, indictus & ministris inferioribus.

1 Thessal. 4. 4

1. Reg. 4.

tui à mulieribus? Sunt, [inquit David] ab heri & nudiustertiùs, & fuerunt vasa puerorum munda & sancta. Dedit ergo ei Sacerdos sanctificatum panem. Si igitur Sacerdos interrogavit utrum mundi essent à mulieribus in die illo propter panem propositionis accipiendum, quid Sacerdotes facere debent assiduè propter corpus Christi accipiendum? Audivistis de fornicatione quantum peccatum sit; Audite modò de immunditia. Immunditia est illa turpitudo quam masculi in masculos faciunt, quæ meritò immunditia vocatur, quia est nimia mentis & corporis spurcitia; & hæc immunditia non solùm est peccatum, sed & pœna peccati. Cùm enim Dominus videat se mutuò contemnentes, & mandata ejus conculcantes, vertit eos in reprobum sensum, ut illam abominabilem turpitudinem exerceant, * & intelligant, & animadvertunt. Ait enim Apostolus: *Qui non probaverunt Dominum habere in notitia, tradidit eos in reprobum sensum, & tradidit eos in passiones ignominiæ. Nam masculi relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis, masculi in masculos turpitudinem operantes.* O quàm abominabile, quod membrum Christi non solùm fornicetur, sed & meretrix efficiatur; Hæc est illa immundiria quam acriter Dominus in duabus civitatibus vindicavit. Ait enim scriptura: *Erant homines Sodomitæ pessimi, & peccatores coram Domino.* Dicitur ille peccator *coram Domino*, cujus peccatum Deus non dimittit impunitum, & tamen diu differens pœnam, tandem ait: *Clamor Sodomorum & Gomorrhæorum multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis.* Clamor dicitur peccatum, quando non solùm cogitatur, & ad actum perducitur, sed in consuetudine multiplicatur. Et tunc pluit ignis & sulphur de cœlo, & combustæ & subversæ sunt civitates. Meritò per sulphureum ignem destructæ sunt, quia ferventi luxuriâ ardebant. Similiter omnes Sodomitæ sequaces eorum, si non in præsenti, saltem in futuro, igne peribunt, propter ignominiam quam in præsenti patiuntur. Sequitur: *Exhibeamus nosmetipsos in scientia, & suavitate*, ut studentes simus in Scripturis, & suaves, id est affabiles & mites; Undè dicitur: *Beati mites. In charitate non ficta.* Hæc est virtus, quæ est consummatio & perfectio virtutum. Si enim essetis unanimes in dilectione, membra numquam laborarent. Sicut odium dissipat Ecclesiam, ita vinculum dilectionis ædificat eam. Odium generat detractionem & invidiam, quæ sunt pestilentia & pernicies Ecclesiæ. Per odium amittitur utilitas & jocunditas illa, de qua ait David: *Ecce quàm bonum*,

Immunditia quid sit.

Immunditia non solùm peccatum est, sed etiam pœna peccati.

* f. nec intelligunt, nec animadvertunt.

Rom. 1. 4 & seqq.

Quis sit peccator coram Domino.

Gen 18 20.

Peccatum dicitur clamor, & quomodo.

Charitas consummatio virtutum.

Odium pestis Ecclesiæ

Ps 132. 1.

& quàm jucundum habitare fratres in unum.
Per illud expellitur Christus, qui est vera
Sapientia, quia in malevolam animam
non introibit Spiritus, vel Sapientia. No-
tate quod dicit: *In charitate non ficta*, prop-
* al. loquuntur. ter illos dictum est, qui * habent pacem
cum proximo suo, mala autem in cordibus
eorum. Sequitur: *In verbo veritatis*. Ver-
bum veritatis amate, Fratres, propter
Eph. 4. 25 quod dicit Apostolus: *Deponentes malitiam*
Filii diaboli, omnes filii mendacii. *& mendacium, loquimini veritatem.* Nam
filii diaboli, omnes filii mendacii, sicut ait
Dominus in Evangelio: *Cùm loquitur men-*
Joan. 8. 44. *dacium, de propriis loquitur, quia mendax*
Ps. 5. 7. *est & pater ejus.* Et: Dominus *perdet omnes*
qui loquuntur mendacium. In omnibus istis,
Fratres carissimi, Ministros Dei vos exhi-
bete, ut non vituperetur ministerium no-
Tit. 2. 5. strum. *Per nos* enim, ut ait Apostolus,
Rom. 2. 24. *blasphematur Verbum Dei inter Gentes.* Acci-
piunt quippe Laici à nobis exemplum; Et
qui deberemus esse [illis] odor vitæ, su-
mus odor mortis. De cætero, Fratres ca-
rissimi, corrigite viam vestram; Sit sermo
pudicus, incessus honestus, vultus humi-
lis, lingua affabilis, mens plena dilectione,
& manus operatione. Juvante Domino
Jesu Christo, sine quo nihil potestis face-
re. Qui vivit & regnat in sæcula sæculo-
rum. Amen.

XCIII.

SERMO VI.

E Victorino & Andegav.

Synodicus ad Sacerdotes.

V. In manu. *IN manibus Prophetarum assimilatus sum,*
Osee 12. 10. *dicit Dominus.*

Quis Dominus? Dominus Propheta-
rum, ac si diceret: In manibus Prophera-
rum meorum assimilatus sum. Quis putas
est Dominus Prophetarum? Pater, Filius,
& Spiritus Sanctus. Prophetæ sui sunt Pa-
tres, quia ab eo missi sunt, secundùm il-
Rom. 1. 2. lud: *Qui locutus est per Prophetas suos de fi-*
lio suo; Sui sunt filii, quia de eo locuti
Luc. 24. 44. sunt, secundùm illud: *Ut impleantur quæ*
scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psal-
mis de me. Sui sunt Spiritus Sanctus, quia
eo inspirante locuti sunt, immo ipse in eis
Math. 10. 19. locutus est, juxta illud: *Non enim vos estis*
qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri,
Omnes Prophetæ Christi sunt. *qui loquitur in vobis.* Verumtamen ibi spi-
ritualiter Dominus Prophetarum dictus
est filius, sui enim sunt secundùm utram-
que sui naturam. Secundùm Deum sui
sunt, tanquam creatura creatoris, mini-
stri, præceptoris. Secundùm hominem sui
sunt tamquam contribuli & proximi ejus.
Factus est enim Deo Patri ex semine Da-
vid secundùm carnem. Et si vera est He-
bræorum traditio, quod Manasses filiam
Isaïæ duxerit uxorem, & ex ea suscepit
Ammon, de femore Isaiæ egressus est Christus fuit de progenie Isaiæ.
Christus. Itaque in manibus Prophe-
tarum suorum assimilatus est Christus,
quia est non solùm verbis eorum præ-
nunciatus, verùm etiam in operibus
* temporum quâdam ratione similitudinis * f. ipsorum
præfiguratus est. Ut enim pauca de pluri-
bus excipiamus, quando David inter Zi- 1 Reg. 23.
phæos latuit, adventum Christi in carne
latentis, ad oves [domûs] Israël quæ pe-
rierant, præsignavit; Cùm tympanisavit
ad ostia civitatis, extensionem Christi in
Cruce, ubi dinumerabilia facta sunt ossa
ejus. Cùm latuit in spelunca, quietem se-
pulturæ, quia post secundam unctionem
hostes non habuit, hoc est quod Christus
resurgens ex mortuis, jam non moritur,
mors illi ultra non dominabitur. Prophe- Sacerdotes, seu Concionatores, sunt Evangelici Prophetæ.
tæ verò evangelici sunt Sacerdotes, quo-
rum labia custodiunt sapientiam, & de
ore eorum requirent alii scientiam; quo-
rum oculi in capite eorum, id est, in Chri-
sto absondita scripturarum vident; qui
eruderantes patrum suorum puteos, inve-
niunt aquam salientem in vitam æternam;
qui vident res Sacramentorum sub vela-
mine imaginum latentes. Putasne num-
quid non lynceos habeat oculos, qui vi-
det sub folio fructum, sub testa nucleum,
sub cortice medullam, thesaurum trans
parietem, id est, sub littera occidente spi-
ritum vivificantem, rotam in medio ro-
tæ, Angelos ascendentes [& descenden-
tes] per scalam. Quocirca cùm tanta, &
tantum videant, non incongruè Prophe-
tæ, id est, providentes dici possunt. Unde Cur textus Evangelicus apertus offeratur Sacerdoti, cæteris verò clausus.
& lecto Evangelio codex evangelicus aper-
tus datur Sacerdoti osculandus, cæteris
verò clausus. Ac si ipso tempore dicatur
ei: Tibi datum est nosse mysterium regni
Dei, cæteris verò in parabolis. Porro in
manibus Sacerdotum assimilatur Christus.
Assimilatur autem duobus modis, sacra-
mento, & operis vestigio. Cùm enim in
altari verbis Sacerdotum, ex creaturis ca-
ro & sanguis Creatoris conficitur, mani-
bus eorum contrectatur, ore sumitur, aliis
dispensatur, in manibus eorum assimila-
tur, id est, sub similitudine panis & vini
tractatur. Cæterum in manibus, id est, in
operibus eorum nihilominus assimilari de-
bet. Vicarii Christi similitudinem Chri- Vicarii Christi ipsum in se per imitationem debent effigiare.
sti circumferre debent. Non enim soli
Apostoli, principes, sed principes Zabu-
lon, principes Nephtali, Vicarii Christi
dicendi sunt; immo sicut sagittæ in manu
potentis, ita sunt filii excussorum; Sicut
omnipotens discipulos direxit in orbem
universum, ita pro Patribus mittuntur fi-
lii nati, ubi in se imaginent Christum.
Unde: *Imitatores mei estote, sicut & ego* Phil. 3. 17.

Christi. Sanè in multis effigiatur in eis. Si Christus mons, & ipsi montes. Si Christus fundamentum, & ipsi fundamenta; Si Christus pastor, & ipsi pastores. Revera, quod ipse est ostium, nulli contradicit. Tamen (brevitatis studio [dicam]) quatuor opera Christi definire possumus, à quorum vestigio Sacerdoti non licet exorbitare. Prædicavit Christus, sicut ipse ait: *Constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus; prædicans præceptum ejus*. [Hinc] etiam infatigabiliter prædicavit; Unde: *Rauca facta sunt fauces meæ*. In hunc modum, officium est Sacerdotis, prædicare, quia dictum est ei: *Clama, ne cesses*. Et alibi: *Deriventur fontes tui foras, & aquas tuas in plateis divide*. Præterea Christus pro peccatoribus intercessit, *dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*. Similiter Sacerdotis est, precibus placare Dei indignationem. Ob hoc enim peccata populi comedunt; Unde & scriptum est: *Si anima de populo peccaverit, offerat pro declinatione peccati, & orabit pro ea Sacerdos, & propitius erit ei Dominus*. Ad hoc corpus suum & sanguinem discipulis dedit, & Sacerdotibus dispensandum injunxit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*. Postremò Christus nobis reliquit exemplum, ut sequamini vestigia ejus. In quem modum debet Sacerdos præcedere alios, tamquam dux ad exemplum, quia scriptum est: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est*. Attende ergo in manibus Sacerdotis quatuor Christi assimilationes: prædicationem, intercessionem, sacram communionem, exemplarem conversationem. Et ex his, Sacerdotis nomine censetur, quia in quolibet istorum sacrum dat. In prædicando, sacrum de Deo dat nobis. In intercedendo, sacrum dat Deo pro nobis. In communicando, sacrum dat, dum Deum habitare facit in nobis. In præcedendo, & alios post se trahendo, sacrificium Deo dat de nobis. Pro his quatuor ter dictum est Petro: *Pasce oves meas*; pasce verbo, pasce communicando, pasce exemplo. Verbum enim prædicationem & intercessionem comprehendit. Cæterùm, quia Leviticus Sacerdos non sine libamentis suis offerebat, debet & Evangelicus Sacerdos unicuique horum sacrificiorum sua servare libamenta. Offerebat autem prædicationem cum vino & oleo; intercessionem cum rosa & lilio; sacram communionem cum igne & gladio; exemplatem conversationem cum pondere & mensura, & numero. Prædicatio quiddam vini habet in comminatione suppliciorum, lenitatem olei in pollicitatione præmiorum; austeritatem in increpatione, lenitatem in charitare. Ex radice enim charitatis procedere debet sarculus correctionis. Audi de vino apud Apostolum: *Corripite inquietos*. Audi & subsequentem de oleo: *in spiritu lenitatis*, & mansuetudinis. Intercessio rosam habet in compassione. Non enim sola sanguinis effusio pro Christo, rosæ operatio, sed & carnis mortificatio, & proximi compassio. Offerebat rosam Apostolus, cùm dicebat: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Lilium habet intercessio in munditia intercedentis; Munda debet esse manus, si vas sordidum mundare desiderat; Sine offensa vivat, qui pro offensis Judicem interpellat, ne si * offensus intercedat, potiùs iram provocet, quàm compescat; ne cùm dixerit: Ave Rex Judæorum, caput ejus arundine percutiat. In communicando, necessarius est ignis & gladius; gladius in carne, ignis in spiritu. Circumcidat Sacerdos omne præputium carnis suæ à singulis membris suis, amputet opprobria Ægypti; Avertat oculos suos, ne videat vanitatem; aures, ne audiant judicium sanguinis. Cohibeat linguam suam à malo; & labia sua, ne loquantur dolum. Excutiat manus suas ab omni munere; *nec ad brevem contactum cuticula aliena infelix animus hilarescat*. Pedes, ne, si viderit furem, currat cum eo, & cum adulteris portionem suam ponat. Super hæc ignis necessarius est, sed non quicumque, immo ignis de cœlo, ignis ad cœlum, ignis pro cœlo; videlicet, ignis Dominus, ignis Domini, ignis Domino; id est, Spiritûs Sancti illustratio, hostiæ sursum missio, cordis contribulati humiliatio. Spiritus quidem ignis est, juxta illud: *Deus noster ignis consumens est*; Et est de cœlo, juxta illud: *Ignem veni mittere in terram*. Ministerium verò mittendi hostiam per manus Angeli, in sublime Altare Domini, ignis Domini est, secundùm illud: *Qui facit ministros suos flammam ignis*, id est, ad cœlum intuentes. Natura enim ignis est sursum ferri, & quod cremat, secum sursum ferre. In hunc modum Sacerdos hostiam sursum mittit, quam cùm miserit, infert: Ite Missa est. Ignis Domino hic est de quo scriptum est: *Sacrificium Deo; spiritus contribulatus*. Præterea opera Sacerdotis, quæ aliis sunt ad exemplum, agenda sunt cum pondere dispensationis, ut si quando fiat ab eo dispensatio, ad minus respondeat ei æqui-librata recompensatio, & cum mensura propriæ facultatis, quia metiri se quemque suo modulo [justum est,] & cum numero circumspectæ discretionis. His libaminibus circa hostiam Euchatistiæ placatur Deus. Sine

Marginalia (left column): Ps. 2. 5. — Sacerdotis officium est prædicare, & intercedere. — Is. 58. 1. — Prov. 5. 16 — Levit 4. 14. & seqq. passim. — Luc. 22. 19 — Math 5. 16. — In Sacerdotibus quatuor debent esse Christi assimilationes. — Etymologia Sacerdotis.

Marginalia (right column): Correctio non fiat nisi ex charitate. — 1 Thessal. 5. 14. — Galat. 6. 1. — 2. Cor. 11. 29. — * f. offendens. — Quàm castitatis & munditiæ debeant esse manus Sacerdotum. — Deut 4. 24. — Math. 12. 49. — Ps. 103. 4. — Cur in fine Missæ Sacerdos dicit: Ite, Missa est. — Ps. 50.

Sine his oblata hostia non aperit ostium, sed hostem facit. Sed ad hæc dicetur: Quid est quod jugum ferè importabile prædicas, cùm Dominus dixerit, onus suum leve, & jugum suave? Ad quod dici potest, quod omnia difficilia, facillima sunt amanti. Attendamus, quod in diebus vicis suæ impositum fuerit Levitico Sacerdoti munditia carnis, abstinere à vino & sicera, & omni potu qui inebriare potest, & ad publica hominum colloquia non exire. Primum Sacerdoti evangelico injungitur; reliqua duo indulgentur. Sed fortè dicent mihi: Medice, cura teipsum. Onera gravia & importabilia nobis imponis, digito autem tuo non vis ea movere? Ad quod ego: Grave quidem videtur quod dico, sed verum, & dissimulare non licet. Cùm intro ad altare Dei, spectaculum factus sum Deo, & Angelis, & hominibus; si pollutus sto carne & spiritu, quàm abominabilis sum! Attendamus. Antiochus Epiphanes idolum posuit in templo Domini, ob quam abominationem non licuit sacrificare in templo donec initiatum fuerit. In hunc modum, si fuero vas incontinentiæ & libidinis, in altari juxta filium Virginis statuo filium Veneris. Cùm profero verba Canonis, & verbum TRANSUBSTANTIATIONIS, & os meum plenum est contradictione, & amaritudine, & dolo, quamvis eum honorem labiis, tamen spuo in faciem Salvatoris. Cùm præsumo sumere Dominum meum, & panem in os meum sic pollutum, levius esset si projicerem eum in lutum platearum. Itaque mundamini qui fertis vasa Domini; mundamini qui refertis verba Domini; mundamini qui offertis hostiam Domini; mundamini qui defertis aliis corpus Domini, ut mundari, quod nunc similitudine geritis, quandoque rerum veritate capiatis. Per Christum Dominum nostrum, id est, Judicem nostrum, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Quàm circumspectè Sacerdos ad Altare Dei bet accedere.

Pathetica insectatio Sacerdotis indignè celebrantis.

Nota verbum *Transubstantiationis*.

XLIV. *E Vallerino.*

SERMO VII.

Synodicus ad Sacerdotes, seu Pastores.

Exod. 38. 8. & seqq.

Posuit Moyses in tabernaculo labrum æneum, in quo lavarentur Aaron & filii ejus, cùm ingrederentur in Sancta Sanctorum, quod fecit de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.

Hujus rei figura, ô vos Sacerdotes! ad vos pertinet, docens quomodo in domo Domini purgari debeatis. Quicquid enim sub lege antiqua in templo efficiebatur, aliquid futurum præsignabat, quod in Ecclesia Dei sub figura tegebatur. Moyses, ut dictum est, posuit labrum, secundùm quosdam de ære factum, in tabernaculum Domini, in quo lavabat se Aaron, qui erat summus Sacerdos, & filii ejus, qui erant inferioris gradus, quod fecit de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi. Non enim intrabant mulieres in tabernaculum, sed stabant ante ostium tabernaculi. Aaron ille summus Sacerdos, summos Sacerdotes Ecclesiæ præfiguravit, & filii ejus alios Sacerdotes minores. Per labrum æneum lex Christi intelligitur, in qua tam Sacerdotes, quàm Episcopi, studendo & legendo, & opere complendo, in munditiam cordis per compunctionem mundari debent, ut ad Sancta Sanctorum, id est, ad secreta Dei penetranda, per purificationem digni inveniantur. Specula verò mulierum sunt præcepta Dei. Mulieres verò, animæ Sanctorum. Speculis ideo præcepta Domini comparantur, quia sicut mulieres per speculum pulchritudinem & fœditatem faciei deprehendunt, ita sanctæ animæ in Dei præceptis intelligunt si quid in actibus earum reprehensibile, vel si quid fecerint dignum laude, quamdiu in hac vita sunt. Æternum tabernaculum, id est, æternam gloriam ingredi nequeunt, sed * tamen ad ostia tabernaculi mulieres excubant, quia sanctæ animæ cùm infirmitate adhuc carnis gravantur, amore continuo ingressum æterni tabernaculi observant. Ecce, Fratres carissimi, habetis vas paratum, in quo oportet vos fœditatem mentis abluere, & abstractione vitiorum munditiam animæ & nitorem * temperare. Lex enim Domini exposita est omnibus, quæ doccat vos à vitiis mundari, & virtutibus decorari. Legite ergo scripturas, vacate lectioni, & ut vobis ædificationem inveniatis, & pascua copiosa gregi vestro suggeratis: *Quæcumque enim*, ut ait Apostolus, *scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Non enim tantopere antiqui Patres præterita voluissent scriptis memoriæ commendare; nisi laborassent posteros per exemplum ædificare. Aliter, sicut ait Dominus, eritis cœci duces cœcorum, nisi viam cognoscatis, quà fiat ducatus ovium. Et valde periculosum est, ut ait Gregorius, ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ, judex fiat alienæ. Cœcitate enim * in viis, multitudo cœcorum peribit. Nam *si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadunt.* Ecce fovea, ecce præcipitium ante faciem vestram. Ecce inimicus spiritualis quotidie vobis ruinam machinatur, & vos tenebras erroris vestri discendo, legendo non curatis expellere. Proh dolor! cùm deberetis esse exemplum bonitatis, estis exempla erroris. Nam si Sacerdos cadit, quantò

Lex Christi speculum est christianorum.

* f. tandem

* f. comparate.

Rom. 15. 4.

* f. unius.

Math. 15. 14.

magis populus peribit? Unde in Job legitur: Job 4. 19. Si Deus *in Angelis suis reperit pravitatem, quantò magis hi, qui habitant domus luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea?* Hic per Angelos Dei intelliguntur Sacerdotes, qui salutem hominibus nuntiant: Angelus enim *nuntius* interpretatur. Quod Sacerdos Angelus dicatur, audite Malachiam Malach. 2. v. 7. dicentem: *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.* Sæculares autem homines domos luteas habitare dicuntur, quia corpora eorum luto vitiorum omnino fœdantur; Et si Dominus in Angelis suis reperit pravitatem, quantò magis hi qui habitant domos luteas, videlicet sæculares homines, consumentur Caro vestis tineæ vitiorum obnoxia. velut à tinea vitiorum. Tinea de veste nascitur, & eamdem vestem de qua nascitur rodendo corrumpit. Eodem modo, caro vestis est animæ. Sed hæc vestis habet tineam suam, quia de ipsa vitium nascitur, quo caro jugiter laniatur. Itaque oportet ut Sacerdotes bene vivendo sibi caveant, ne malè vivendo sibi & aliis noceant. Nam si negligenti providentiâ eorum, vel malâ exhortatione oves Domini pereant, di- Quomodo Sacerdotes negligentes oculum pro oculo reddant. gnum est ut oculum pro oculo amittant, ut præceptum est in lege. Quomodo autem in Ecclesia oculus pro oculo datur, scire deberis. Sacerdos oculus est & provisor commissæ Ecclesiæ, ne lupus, subitis morsibus, oves Domini dilaniet; sed cùm oculum intelligentiæ alicujus simplicis & idiotæ, vel falsa prædicando, vel * *f. per-vertit.* malè vivendo * prævertit, debet & suum oculum amittere, id est, provisionis officium, nec oculus Ecclesiæ esse permittitur ulteriùs. Itaque desinat esse oculus aliorum, qui extinxit oculos subjectorum. Si enim est aliquis ignarus & idiota, non debet falsâ prædicatione perturbari, sed debet ad meliora converti, vel instrui. Unde scriptum est in lege: Levit. 19. 14. *Non maledicas surdo, nec coram cæco pones offendiculum.* Surdo maledicit, qui absenti detrahit; Cœco offendiculum ponit, qui aliquem ignorantem & ignarum falsa prædicando offen- Levit. 19. 19. dit. Unde alibi Moyses ait: *Non seres agrum diverso semine.* Ager est Ecclesia Dei, quem prædicatores semine verbi reficiunt, ut ait Apostolus ad subjectos Dei. Agrum autem Dei serit diverso semine, qui falsa commiscet veritati in prædicatione. Quales autem Sacerdotes esse convenit, quàm fortes, quàm audaces circa agrum Domini custodiendum describit Sa- Cant. 3. 7. lomon in Canticis suis, dicens: *Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.* Verus Salomon Christus esse intelligitur, quia revera pacificus est, qui Patrem suum cum omnibus * pacificavit, ut ait Apostolus: * *supp. hominibus.* Rom. 5. 10. *Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii sui.* Salomon autem interpretatur *pacificus*. Lectulus Salomonis congregatio fidelium est, in qua Dominus habitat & requiescit. Lectulum verò ambiunt sexaginta fortes, scilicet, Prælati Ecclesiæ & Sacerdotes, qui deffendendo circumeunt civitatem Domini, & nituntur contra vitia & contra spirituales inimicos, qui ideo sexaginta dicuntur esse, quia perfecti veniunt in præceptorum Domini observatione. Sexaginta ex senario & denario conficiuntur. Senarius verò perfectionem designat, quia sex diebus opera sua perfecit Deus, & septimo requievit. Denarius verò decem præcepta legis significat. Itaque per sexagenarium numerum, perfecti in præsenti intelliguntur. Illi accepti sunt de fortissimis Israël. Omnes fideles Israël appellantur tanquam Deum videntes. Israel autem, *vir videns Deum* interpretatur. Fortissimi Israël Ecclesiam tuentur prædicando, & ab incursu dæmonum, & ab impugnatione hæreticorum deffendere noverunt. Sequitur: *Omnes gladios tenentes*, id est, spirituale verbum Dei. Verbum Dei ideo gladius vocatur, Verbum Dei anceps gladius. quia sicut gladius hostes impugnat, & ex utraque parte secat, sic & verbum Dei spiritualibus inimicis objicitur, & vitia prædicantis pariter secat & audientis. Ad bella sunt fortissimi, quia necesse est ut spiritualis prælii arte sint instructi, qui adversùs spirituales hostes sunt pugnaturi. Sequitur: *Uniuscujusque ensis super femur suum.* Per femur, carnales voluptates intelliguntur. Sacerdotes enim super femur enses tenent, quia non solùm verbo Dei subjectos debent deffendere, sed etiam voluptates, quæ in eis dominantur, eodem modo opprimere; Et hæc omnia sunt propter timores nocturnos, id est, propter occultas insidias maligni spiritûs, qui nocte hujus sæculi sanctis, maximè qui in Ecclesia præeminent, insidiantur, ut illis deceptis, lectulum Salomonis, id est, requiem sanctorum fœdare possint.

SERMO VIII. XCV.

E Victorino & Lyrano. fortè in Synodo.

Synodicus ad Pastores Diœcesanos.

Math. 25. 14 & seqq. *HOmo quidam peregrè proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua; & uni dedit quinque talenta, alii duo, alii unum. Hic verò qui quinque talenta acceperat, lucratus est alia quinque; & qui duo,*

alia duo; sed is qui unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam Domini sui.

Hæc parabola, Fratres carissimi, dicta à Domino discipulis, non solùm pertinet ad priores, sed & ad posteros. Homo quippe ille, qui peregrè profectus est, Redemptor noster est, qui assumptâ carne in mundo, relictis hic servis suis, id est, Apostolis, peregrè profectus est, quando ascendit ad Patrem. Cœlum enim erat ei quasi peregrinum quantùm ad carnem, cujus naturaliter terra patria est; sed abiens noluit servos suos esse otiosos, sed tradidit eis thesaurum, quem lucrando multiplicarent. Thesaurus autem ille sunt spiritualia dona, de quo ait Apostolus: *Habemus thesaurum absconditum in vasis fictilibus;* Et tradidit illis quinque talenta. Per quinque talenta designatur exteriorum scientia; Per quinque enim sensus exteriora comprehenduntur; & hoc donum maximè activis pertinet, atque iste multiplicavit quod acceperat. Sunt enim nonnulli, qui etsi non possunt mystica intelligere, tamen per exteriorum scientiam, alios Deo, ut possunt, acquirunt, & quantitatem * promissæ pecuniæ sibi & aliis proficiendo congeminant. Duo verò significant intellectum & operationem. Nonnulli enim subtilitatem scripturarum intelligunt, & quod comprehendunt, aliis verbo & exemplo insinuant, & ita duplicatum lucrum de negotio reportant. Duplicatum verò dicitur esse, vel quia sibi & aliis proficiunt, vel quia utrumque servum ad Dominum convertunt. Ille verò qui solum talentum in terra abscondit, non lucrando duplicavit: Formam illius gerit qui acceptum à Deo ingenium in terrenis expendit & implicat, nec lucrum spirituale quærit, nec cor à terrenis cogitationibus levat. De quibus per Prophetam dicitur: *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nesciunt.* Vos estis, Fratres carissimi, illi Domini servi, quibus thesaurum sapientiæ tradens, ait: Negotiamini dum venio, ut usuram commissæ pecuniæ persolvatis. Ecce traditæ sunt vobis oves Domini, thesaurus prædicationis, quem in eis multiplicetis. Noluit enim Dominus oves suas in deserto hujus mundi sine pascuis esse, ne deficerent in via; Unde ait in Evangelio: *Nolo dimittere eos jejunos, ne deficiant in via.* Deficient enim homines in hac via vitæ præsentis, nisi reficiantur cœlesti pane. Unde Ecclesia gratulatur, dicens: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascua ibi me collocavit.* In loco pascuæ, id est, in scripturis sanctis, quæ pastum animæ continent, me collocavit. Hæc pascua tradidit vobis Dominus, ut oves suas indè pascatis. Sed audite quomodo Dominus de contemptibili Pastorum scientia conqueritur per Prophetam, dicens: *Cùm vos Pastores purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbabatis: & oves meæ, his quæ conculcata fuerant pedibus vestris, pascebantur, & quæ pedes vestri turbaverant, hæc bibebant.* Aquam purissimam bibunt, cùm fluenta veritatis rectè intelligentes hauriunt; sed tamen aquam pedibus perturbare est, sanctæ meditationis studia malè vivendo corrumpere. Aquam turbatam pedibus eorum, oves bibunt, cùm subjecti quique non sectantur verba quæ audiunt, sed sola quæ concupiscunt exempla pravitatis imitantur. Qui cùm dicta [non] faciunt, quæ per opera pervertuntur, quasi corruptis fontibus, in pedibus, lutum sumunt. Debet autem Pastor priùs prædicare opere, quàm voce. Unde dicitur ei per Prophetam: *Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion.* Ascende in eminentiam virtutum, antequam Sion, id est Ecclesiæ, aliquid evangelizes. Voluit Dominus alios alios prælatos esse, quamvis unius essent naturæ: Cùm enim omnes homines natura genuisset æquales, variante ordine meritorum, culpa hominum alios aliis præposuit; ipsa autem * adversitas, quæ accessit ex vitio, divino judicio dispensatur; ut quia omnis homo æquè stare non valet, alter ab altero regatur; unde cuncti qui præsunt, non in se debent potestatem ordinis pensare, sed æqualitate conditionis non præesse gaudeant, sed prodesse. Antiqui enim Patres nostri, non Reges hominum, sed pastores pecorum memorantur; Et cùm Noë filiisque ejus diceret Dominus: *Crescite & multiplicamini, & replete terram,* protinùs adjunxit: *Et terror vester, & tremor sit super animalia terræ.* Et tamen necesse est ut rectores à subditis timeantur, quando ab eis minimè timeri Deum deprehenduntur, ut humanâ saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Ideò enim qui metum sibi à perversè viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur. Cùm ergo bonus erit, sis ei æqualis; eùm peccaverit, velis dominari. Petrus namque Princeps Ecclesiæ, à Cornelio benè agente immoderatiùs venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, & ego ipse homo sum.* Sed cùm Ananiæ & Saphiræ crimen * repetiit, quantâ potentiâ super cæteros eminuisset, ostendit. Hinc namque est, quod docente veritate, per Samaritani studium semivivus in stabulum ducitur, & vinum atque oleum vulneribus ejus adhibetur, ut per vinum scilicet mordeantur vulnera, & per

Marginalia (left column): 1. Cor. 4. 7. — * f. commissæ. — Jerem. 4. 22. — Pastores sunt Dei thesaurarii. — Marci 8. 3. — Ps. 22. 1. — Scripturæ sacræ pascua sacra.

Marginalia (right column): Ezech. 34. 18. & 19. — Is. 40. 9. — Non natura, sed culpa homines hominibus præposuit. — * f. diversitas. — Prælati gaudeant prodesse, non præesse. — Gen. 9. 1. & 2. — Pastores non amore timeri, nisi à non timentibus Deum. — Bonis sint æquales, malis dominentur. — Act. 10. 26. — * f. reprehendit. — Act. 5.

Pastori n.i ceda lenitas severitati, lenitati severitas.

oleum foveantur. Necesse est enim Pastori, ut in vino aliquando morsum doloris adhibeat, & in oleo mollitiem pietatis. Sed timeo quod dicitur de vobis, quod non solùm non reprehenditis vitia, sed etiam applauditis eis linguâ vestrâ adulterinâ; Nec consideratis quod dicitur per

Ezech. 13. 18.

Prophetam: *Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas.* Pulvillos sub omni cubito manus consuere est, cadentes à sua rectitudine animas, atque in hujus mundi dilectionem reclinantes, blandâ adulatione refovere. Quasi enim pulvillo cubitus, & cervicalibus caput excipitur, cùm correctionis duritia peccanti subtrahitur. Dicit ergo Paulus:

a [*a Insta opportunè*, præmisit importunè, quia scilicet apud auditoris mentem ipsâ sui vilitate se destruit, ubi habere importunus opportunitatem nescit.] Contra nolentes enim redarguere ait Propheta:

Is. 56. 10.

Canes muti, non valentes latrare. Canes sunt, quia debent vigilare circa gregem Domini; sed non valent latrare, quia veniente lupo fugiunt, vel obmutescunt.

Ezech. 13. 5.

Propterea dicit: *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israël, ut staretis in prælio in die Domini.* Ex adverso ascendere, est pro deffensione gregis voce liberâ hujus mundi potestatibus contraire; Et in die Domini, in prælio stare, est pravis decertantibus, ex amore justitiæ, resistere. Propterea etiam cùm deberes pravum tibi incorporare, ipse potiùs te vitæ suæ applicat; Vox est omnium communis: Corruptus est mundus, ubi pecuniosus. Contra hos homines Psalmista ait:

Ps. 36. 1. 2.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem, quoniam tamquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident. Audite

Ibid.

etiam quid illis gravius minatur: *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur; sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.* Et: *Adhuc pusillum, & non erit peccator.* Conquerimini de divitiis, sed audite quid

Ibid.

dicat: *Melius est modicum justo, super divi-*

2 Tim. 2. 4.

tias peccatorum multas. Et Paulus: *Nemo militans Deo, implicat se sæcularibus negotiis.* Quantò enim intolerabilius est, si dux aliorum decidat, quàm si [erret] ovis infirma? Cogitate quantæ nobilitatis sitis,

1. Pet. 2. 9.

de quibus ait Petrus: *Vos autem genus electum, regale Sacerdotium.* Si regales estis, regere debetis. Si Sacerdotes, vos facere placabiles hostias Domino, & pro peccatis populi orare, non ea augmentare debe-

Quanta sit dignitas Sacerdotii.

tis. Vobis quidem data sunt duo talenta, ut diximus; sed audite quid Dominus servis dicat, rediens de peregrinatione. Ait enim servo reddenti quinque talenta duplicata, & reddenti duo geminata similiter: *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium Domini tui.* Servus autem qui operari de talento noluit, ad Dominum cum verbis excusationis redit, dicens: *Domine, scio quia durus es; metis ubi non seminasti, congregas ubi non sparsisti, & timens abii, & abscondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum est.* Notandum est quod inutilis servus Dominum suum durum vocat, cui tamen ad lucrum deservire dissimulat, & timuisse se dicit in lucrum talentum expendere, qui hoc solum timere debuerat, ne hoc sine lucro ad Dominum reportaret. Sunt plerique inter Sanctæ Ecclesiæ Ministros, quorum iste servus imaginem tenet, qui melioris vitæ vias aggredi metuunt, & tamen jacere in sui corporis ignavia non pertimescunt. Dicit ergo Dominus: *Serve nequam & piger, sciebas quia meto ubi non seminavi, & congrego ubi non sparsi. Oportuit ergo te dare pecuniam meam nummulariis; & ego veniens, recepissem utique quod meum est cum usura.* Durus est Dominus, quia dura præcipit. Metit ubi non seminat, quia vindictam accipit de gentibus, in quibus Deus non seminavit Legem. Congregat etiam quosdam de illis gentibus, ubi non sparsit semina Legis, & ex verbis suis constringuntur, ac si dicat: Si juxta sententiam tuam, illud exquiro quod non dedi, quantò magis, ait, quod ad erogandum dedi. Pecuniam verò nummulariis dare, est eis scientiam prædicationis impendere, qui valeant hanc operibus exercere. De hoc ergo servo Dominus hanc ultionem accepit. Ait enim: *Tollite ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.*. Dignius esse videtur, quod talentum ablatum daretur illi qui minus habebat, quàm [illi] qui plus, id est habenti duo. Non habenti decem dari deberet. Sed subtiliter consideranti, plus est habere duo, id est intellectum & operationem, quàm quinque, seu exteriorum scientiam. Dignum est igitur, ut qui unum talentum habet, id est intellectum Scripturarum, & eum negligit, dum in sæcularibus desipit, divinâ ultione [illud] amittat. Et sæpiùs evenit, ut qui fideliter in scientia exteriorum servit, intellectum mysticorum mereatur. Sequitur: *Omni enim habenti dabitur, & abundabit: Ei autem qui non habet,*

Math. 25. 24. & seqq.

Quàm rea sit Pastorum negligentia, & excusatio vana.

Math. 25. 26.

Prædestinatio gratuita.

Ibid. v. 28.

Math. 25. 29.

a Forrè clariùs: *Insta opportunè importunè. Opportunè præmisit, subjunxit importunè, quia scilicet apud auditoris mentem, ipsa, suâ severitate, correctio se destruit, ubi importunus opportunitatem habere, seu adhibere nescit.*

& quod videtur habere, auferetur ab eo. Habenti namque charitatem, dantur alia spiritualia dona; qui autem non habet charitatem, & quod percepisse videbatur, amittit. Multi enim sapientes & naturaliter acuti, si sunt desides, perdunt bonum naturæ, & præmium quod eis erat promissum. Videtur autem transire ad illos, qui quod minus habent per naturam, acquirunt per industriam. Vel qui habet fidem & bonam voluntatem, si minus habet in opere, dabitur à bono Judice. Sed qui fidem non habet, sine qua non sunt virtutes, etiam virtutes quas habet naturaliter, perdit. Vel qui habet amorem verbi, datur ei sensus intelligendi; qui verò non habet charitatem, amittit omne bonum quod habet. Sequitur gravior sententia. *Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores; ibi erit fletus & stridor dentium.* Considerate ergo, Fratres carissimi, si talentum commissum aliqois vestrûm fodit in terra. Timete Judicem venturum, & vobiscum rationem de commissa pecunia positurum. Videte quia damnabilis est servus piger, quia in præsenti damnatur, & in futuro in tenebras exteriores * destruitur. Ante adventum ejus, de ponenda ratione vigilemus, ut servos in commissa pecunia fideles, in cœlo cum * aliis remuneret Dominus noster Jesus Christus, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Desidia bonum naturæ perdit; diligentia malum naturæ reparat.

Virtutes sine fide nullæ sunt.

Ibid. v. 30.

* f. detruditur.

* f. Angelis.

XCVI. E Villorino.

SERMO IX.

Contra Simoniacos.

Levit. 22. 4.

Levit. cap. 13. v. 44. & seqq.

LOcutus est Dominus ad Moysen, dicens: Homo de semine Aaron, qui fuerit leprosus ..... non vescetur de his quæ sanctificata sunt. Quicumque maculatus fuerit leprâ, & separatus est ad arbitrium Sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit, omni tempore quo leprosus erit, & immundus, solus habitabit extra castra.

Timeo, Fratres carissimi, ne quosdam nostrûm tangat hæc sententia. Timeo ne aliquem nostrûm contaminet hæc lepra. Præcipiuntur leprosi à sanctificatis Domino se continere. Præcipiuntur à castris exire. Qui ergo sunt illi quos lepra contaminat, [nisi] hæretici, qui variis coloribus hæreticæ pravitatis notantur? Sunt etiam quidam in Ecclesia, quos simoniaca occupat lepra. Simoniaci illi omnes dicti sunt à Simone Mago, qui dona Spiritûs Sancti pecuniâ conabatur comparare. Nondum enim est mortuus Simon ille Magus, quia multos complices & imitatores in Ecclesia Dei adhuc retinet. Alii enim emunt gradus Ordinum; alii curam animarum, per pecuniam facti Pastores Ecclesiarum; alii consortium Canonicorum. Quod genus hominum omnino ab his qui sanctificantur Domino, id est, à corpore & sanguine Domini, & etiam extra castra, id est, extra Ecclesiam sunt removendi. Si ergo sunt removendi à sacramentis, quomodo sacramenta audent celebrare? Si à castris debent exire, quomodo audent inter castra habitare? Sunt tamen quidam præsumptuosi, qui hujus sceleris sibi sunt conscii; Ostendunt quod non sunt, quia videri Sacerdotes volunt. Sed ait Gregorius: Si non ante humanos oculos, ante Dei oculos Sacerdorio privantur. Ecce, Fratres, non estis Sacerdores, si hâc leprâ fueritis interiùs turpes. Nec solùm illi qui emunt, ejiciendi sunt ab Ecclesia, sed multò magis illi Prælati qui vendunt, quibus dictum est à Domino: *Gratis sumpsistis; gratis impendite.* Qui emunt, non ex ea voluntate emunt, sed quia aliter habere non possunt. Qui vendunt, emptores simoniacos, gratis dare nolentes, faciunt. Omnes [verò] ab Ecclesia ejiciendos, non verbo, sed facto docuit Dominus. Ingressus enim templum, flagello funiculario facto, vendentes columbas, priùs cathedras prævertendo, ejecit. Qui sunt qui columbas vendunt, nisi qui de manuum impositione pecuniam accipiunt, & qui dona Spiritûs Sancti, quæ per columbas significantur, vendunt? Priùs cathedras eorum evertit, & postea de templo ejecit; quia priùs eos à cathedra honoris sui deponendos præcipit, & postea à numero Catholicorum separandos: Nec solùm ejecit, sed & flagellavit; quia Dominus non solùm in præsenti damnat, removendo ab aliorum consortio, sed etiam in futuro cruciat, damnando æterno supplicio. Sed notandum quod dicit: *Habebit vestimenta dissuta; caput nudum, os veste contectum.* Dissutis debet esse tunicis, quia omnium consilia de errore ejus debent esse manifesta, & ut omnes quare ejiciuntur sciant, & ultionem videntes, timorem habeant. Caput ejus mens est & voluntas, quæ tegit hominem, sicut corpus caput, denudatum sit omnibus. Os verò sit contectum, ne ulteriùs impia doceat, & alios in eumdem errorem inducat. Est etiam aliud genus simoniæ, quia complures sacramenta vendunt, & dimissis baptisteriis, confessionibus, prædicationibus, de sepulturis pretium exigunt. Qui autem Missam vendunt, corpus Domini venale faciunt, & comparabiles Judæ se faciunt. Ille pro triginta nummis [Christum] tradidit; hi pro uno vendunt. *Gens absque consilio est*, ut ait

Act. 8.

Simoniaci sunt qui emunt, aut vendunt Dignitates Ecclesiæ.

Non quod in simoniaco Sacerdotii caracter deleatur, sed quod per illum, crimine deturpetur.

Gratis accepistis, gratis date Math. 10. 8.

Math. 21. 12.

Simoniaci sunt qui Sacramenta, vel sacramentalia vendunt.

Pro sepulturis, & pro Missa non est accipiendum pretium.

Deut. 32. 28. 29. Moyses, *& sine prudentia; Utinam saperent & intelligerent, ac novissima providerent.* Novissima vestra novissimè videte, quia quos eadem culpa alligat, eadem etiam culpa constringit. Quia de baptisterio & confessione pretium exigunt, Giezi discipulo Elisæi comparabiles sunt. Cùm enim 4. Reg. 5. 21. Elisæus Naaman Principem Syriæ à lepra in amnem Jordanis septies demersum mundasset, & Princeps ei munera obtulisset, renuit Propheta; Giezi verò discipulus ejus, currens nesciente Domino post Principem discedentem, munus ab eo quasi sub specie Domini postulavit; quem reversum, & de scelere quod fecerat convi- 4. Reg. 5. 26. & 27. ctum, ait Propheta: *Quia accepisti argentum à Naaman, lepra Naaman adhærebit tibi & semini tuo, & egressus est ab eo leprosus.* Naaman leprosus mundatus in Jordane per septenariam mersionem significat peccatorem baptizatum & mundatum à lepra hæreticæ pravitatis per septiformem gratiam. Giezi verò significat Sacerdotes hæreticós, qui de sacramento Baptismatis munera exigunt, & ideo damnantur ad lepram, quia damnatus est Giezi & semen ejus, id est, sequaces ejus, qui dicuntur Giezitæ. * Hinc potestis dicere. * Hoc potestis dicere quàm grave est de sacramentis baptisterii pretium exigere. De confessione verò nullatenus dubitandum est, quia remuneratio non est quærenda. Præcepit enim Dominus in lege: Levit. 25. 35. *Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & susceperis eum quasi advenam & peregrinum, & vixerit tecum, non accipias ab eo usuras;* id est: Si attenuatus in bono opere aliquis peccator, & infirmus manu, id est, in operatione peccando, & susceperis eum in domum tuam, id est, in defensionem tuam, prædicando, hortando, pœnitentiam dando, non exigas usuras pecuniæ in remunerationem. Quicumque autem, ut ait Gregorius, ideo prædicat, ut hîc vel laudis, vel muneris mercedem recipiat, æternâ sine dubio mercede se privat; & hujusmodi pseudo-prædicator * f. concubina. * columbina Domini in Canticis vocatur, cùm dicitur: *Salomonis sunt sexaginta Reginæ, & octoginta concubinæ.* Cant. 6. v. 7. & 8. Reginæ sunt Doctores Ecclesiæ, qui merito fidei & scientiæ, thoro Regis æterni appropinquant, & spirituales filios Dei pariunt. Sexaginta verò sunt, quia numerus iste ex denario & senario multiplicato conficitur, quod significat eos qui in præceptis legis perfecti sunt. Senarius enim perfectionem significat, quia sex diebus Dominus omnia complevit. Concubinæ verò sunt falsi prædicatores, qui non sincerè ipsum prædicant, sed propter lucra temporalia. Non sunt uxores, quia licèt Deo aliquando prædicando pariant filios, tamen non ex voluntate, sed ex utilitate terrenæ commoditatis; Qui meritò sunt octoginta, quia octogenarius ex decem & octo multiplicatus constat, & ex quatuor primus quaternarius quatuor elementa significat, ex quibus omnia terrena facta sunt. Sacerdotes avari nomine suo sunt indigni. Secundus, quatuor tempora anni. Itaque terrena temporalia per octo intelliguntur. Nunc de scriptura. Cùm Sara uxor Abrahæ mortua esset, [a] Abraham rogavit Gen. 23. 16. Ephron, ut acceptâ pecuniâ, locum sepulturæ ad mortuam uxorem tumulandam, sibi venderet. Ephron verò noluit indè pecuniam accipere, sed terram gratis dare; coactus tamen accepit, & vocatus est postea Ephran, qui priùs dicebatur Ephron. Ephron autem interpretatur *confirmatus, vel perfectus;* Ephran verò *infirmus, vel imperfectus.* Si ergo ille, qui licèt invitus, tamen quodammodo adduci potuit, ut pretium de sepultura acciperet, nominis immutatione damnatus est, & dictus Ephran, id est imperfectus, quid de istis dicetur, qui non coguntur, sed ipsi sponte exigunt? Nonne magis damnabuntur, & inter imperfectos * annunciabuntur? * f. annumerabuntur. Omnia ista, Fratres carissimi, vos admonent, ut ab hac lepra abstineatis, ne similes suprà dictis, eamdem damnationem incurratis. Quod ille avertere dignetur, qui vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

[a] Hoc sumpsit è D. Hieronymi Libro Quæstionum Hebraicarum in Genesim, cap. 23. vers. 16. Sic autem habet: *Et audivit Abraam Ephron, & appendit Abraam Ephron argentum, quod locutum est in auribus filiorum Heth.* In Hebræo, sicut hîc posuimus, primum nomen ejus scribitur *Ephron*, secundum *Ephran.* Postquam enim pretio victus est, ut sepulchrum venderet argento, licet cogente Abraam, *vav* littera, quæ apud illos o legitur, ablata de ejus nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran; significante Scriptura non eum fuisse consummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur qui sepulchra venditant, & non coguntur ut accipiant pretium, sed à nolentibus quoque extorquent, immutari nomen suum, & perire quid de merito eorum, cùm etiam ille reprehendatur occultè, qui invitus acceperit. Ita D. Hieron. Lib. Quæstionum Hebraicarum in Genesim. Quo loco notat Martianæus noster, quod eodem modo nunc legitur Ephron, עפרון, & Ephran, עפרן, sine littera *vav*, ut erat in Hebræis Exemplaribus Sancti Hieronymi.

XCVII. *I mss. Ebr. seu Peroniano 19. Victor. 171. Germ. 351.*

SERMO X.

De excellentia Ecclesiæ & Sacerdotii Christiani.

Isaiæ 6. 1. SPiritu Sancto Isaïas edoctus, *In anno*, inquit, *quo mortuus est Rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum, & plena erat omnis terra majestate ejus, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum.*

2. Paralip. 26. 19. Oziam Regem Juda, quoniam de sacerdotio præsumens, indebitum obtulit incensum, leprâ percussum in fronte sacra docet historia. Is cæremonias legis evacuans, templum Domini scelerum contagione polluit, iniquitatem malignantium potiùs exemplis augens, quàm lege damnans. Ideo vivente leproso Rege illo, super solium excelsum Dominus sedisse legitur, quoniam Dominus ab eis [se] elongat, in quibus peccatum regnat. *2. Cor. 6. 15.* *Quæ enim conventio Christi ad Belial? Aut quis consensus templo Dei cum idolis?* Veritas quoque dicit: *Matth. 6. 24.* *Non potestis servire Deo & mammonæ.* Hinc est etiam quod cùm Judæa verbum vitæ repellit, ad Gentes discipuli convertuntur, scientes apud illos non esse Christum, qui jam circumferebant Antichristum. Mortuo autem Rege nequam, Dominus super solium sedet, quoniam ex quo in nobis peccatum moritur, Dominus in nobis regnat, in nobis principatur. Unde mortuo Pharaone, & egresso populo *Ps. 113. 2.* de Ægypto, fit *Judæa sanctificatio ejus*, fit *Israel potestas ejus.* Porro solium super quod per Prophetam Dominus sedens ostenditur, Ecclesia est Christi Jesu Salvatoris nostri, fidelium corda sunt. Quippe sedes Domini est anima justi. In anima justi Dominus habitat, Dominus requiescit, Dominus regnat. Attendite Prophetam sic *Ps. 131. 3.* dicentem: *Elegit Dominus Sion, elegit eam* *Is. 66. 2.* *in habitationem sibi.* Et Dominus ipse: *Super quem*, inquit, *requiescet spiritus meus, nisi super quietum & humilem, & trementem verba mea?* Hanc profectò sedem Rex Ozias multis diebus obtinuit. Multo tempore super hanc in magna superbia sedit. Per *Oziam* namque, qui interpretatur *Domini fortitudo*, princeps tenebrarum intelligitur convenienter, & diabolus aptè figuratur. Ipse namque ad expugnandas infelices animas fortis est. Ipsum per hominem ab homine vinci difficile est. Quod autem fortis est, non ipsius, sed Domini est. *Diabolus nihil prævalet ex se.* Nil enim prævalet ex se, qui hoc ipsum quod spiritus est, ex Deo habet, non ex se. De fortitudine autem ejus, sic legi- *Luc. 11. 21.* tur in Evangelio: *Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet.* Iste igitur fortis armatus super solium Domini fraudulenter ascendit, superbè sedit, exactoriè regnavit. Siquidem primos patres nostros astutiâ circumvenit, dolo vicit, non vi, consilium simulans, non arma promens. *Fraude, non vi, primum hominem prostravit.* Quos itaque violentiâ non potuit, fraude sibi substravit, gloriosum ratus triumphum, filios in parentibus quocumque modo superare. Sedit autem in magna superbia, quoniam tantò factus est ex victoria elatior, quantò non de qualibet creatura, sed de imagine & similitudine Creatoris triumphavit. Exactoriè principatus est, quia cùm sibi duas tantùm personas substravit, universis eorum filiis extorsit libertatem. Regnavit autem à ligno usque ad lignum; à ligno scientiæ boni & mali, usque ad lignum Crucis; A gustu pomi, quod erat pulchrum visu, & ad vescendum suave, usque ad amaritudinem passionis. *Diabolus regnavit à ligno, ad lignum; à ligno vetito, ad Crucem, exclusivè.* At ubi venit plenitudo temporis, in quo misit Deus filium suum in mundum, in quo visitavit nos Oriens ex alto, mortuus est leprosus Ozias, attritæ sunt vires ejus, debilitata fortitudo ipsius. Tunc autem caput antiqui serpentis contritum est; Tunc malleus universæ terræ confractus est; Tunc fortis armatus, qui custodiebat atrium suum, superveniento illo fortiore, victus est. Tunc ablata ei arma sua. Tunc distributa spolia sua. Testatur hoc ipse Redemptor, qui instante articulo suæ passionis, dixit: *Nunc judicium est mundi; Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* *Joan. 12. 31.* Ejecto itaque foras hoc principe, & expulso de solio Domini exactore mundi, videt Propheta Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum; videt plenam majestate ejus omnem terrâm, & videt ex his quæ sub ipso erant templum repleri. Diligenter attendite, Fratres, Ecclesiam Dei *solium* dici. *Ecclesia solium Dei excellum & elevatum.* Verùm non absolutè solium, sed cum adjectione, solium *excelsum*; Nec solùm solium excelsum, sed etiam solium *elevatum.* In quo sicut exiguitati nostræ videtur, triplex altitudo Ecclesiæ declaratur. Tota siquidem solium est, id est sublimis & eminens, dignitate fundamenti. *Triplici ratione.* Eadem solium excelsum est, unctione Sacerdotum; Solium elevatum est, prærogativâ meritorum. Attendite Paulum dicentem: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* *1. Cor. 3 11.* Fundamentum igitur Ecclesiæ nullum aliud est, nisi Christus Jesus. Hujus fundamenti positio est baptizari Baptismo Christi. Cùm autem baptizamur Baptismo Christi, surgimus in solium Christi; nec solùm in solium Christi, sed etiam in templum Christi. *Baptismus efficit nos solium & templum Christi * & in nobis.* Tunc enim Christus * & nobis

præsidere incipit, & apud nos facere mansionem. Amplius aliquid loquemur. Tunc nos cum Abraham tres Angelos recipimus hospitio, qui spiritui nostro de subacla veteri carne & sterili, promittunt Isaac nasciturum, scilicet risum, non qui dolore miscetur, sed de quo sic Apostolus ait: *Fructus autem spiritus, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, & cætera, adversus quæ non est lex.* O verè præclara, verè sublimis Ecclesia, quam fidei fundamentum sic extollit, ut ipsa & solium Domini fiat, & templum! Nec absolutè solium, sed sicut dictum meminimus, & solium excelsum. Porrò hujusmodi celsitudo, Sacerdotalis est unctionis. Eminet hæc in Ecclesia Christi, lux & sal Ecclesiæ, testimonio ipsius Christi. Eminet, inquam, & administratione Sacramentorum, & excubiis animarum. O novam & divinam potestatem, cujus ministerio Panis Angelorum mortalibus quotidie præparatur! O gradum cum timore & tremore profitendum, quem non filius hominum, sed Filius hominis ovium suarum curâ dignatur! O præcelsum & insigne solium, in quo Propheta, sicut in excelso throno, videt sedere virum, quem adorat multitudo Angelorum! Videt, inquam, sedere virum, quoniam videt sedere Christum, videt Christum principari, videt Christum jam regnantis speciem gerere, jam vices agere judicantis. In his enim Ministris Ecclesiæ suæ Christus ante judicium judicat, ante supremam ventilationem ventilat, ante impletionem sagenæ bonos pisces colligit, malos autem foras mittit. Judicat enim non judicio Curiæ, sed Ecclesiæ; non forenses causas, sed cœlestes; non corpora, sed animas. Ventilat idem, ventilat, inquam, quia per eosdem Ministros paleas iniquorum projicit ab * aëta Ecclesiæ ventilabro disciplinæ. Bonos pisces colligit, malos autem foras mittit. Nemo est nisi Christus, qui pisces colligat, qui pisces foras mittat. Nondum sagena Petri plena est. Nondum ad littus educta est. Implebitur, & ad littus educetur. Quando autem futura sint ista, Filius hominis se nescire confitetur; unde & ipse dicit: *De die autem illa & hora nemo scit, neque Angelus, neque Filius hominis, nisi solus Pater.* Ipse tamen interim bonos pisces colligit, malos foras mittit. Verùm nihil horum per se ipsum, sed per ministros altaris quotidie utrumque facit. Ex hoc enim magno mari & spatioso, ubi reptilia, quorum non est numerus, educit bonos pisces, qui colligantur & serventur. Educit & malos, qui projiciantur, & bestiis conculcentur. Vocat enim justos, & colligit ad gloriam; Vocat injustos, & destinat ad gehennam.

Galat 5. 22.

Ecclesiæ celsitudo ab unctione Sacerdotali.

Christus in Ministris Ecclesiæ ante judicium judicat judicio non Curiæ, sed Ecclesiæ.

* f. area.

Marc. 13. 32.

O præcelsa, & omni potestate sæculari sublimior dignitas, per quam Dominus jam omnia hæc operatur! Quibus enim Regibus à Domino dicitur: *Vos estis lux mundi?* Quibus, inquam, dicitur: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei?* Non Imperatorum linguæ, sed Sacerdotum, claves cœli facti sunt. Soli Sacerdotes cum Christo aperiunt, & nemo claudit; Claudunt, & nemo aperit. Sacerdotum consilio subvenitur infirmis animabus, franguntur compedes, via patet ad superos, uniuntur terrena cœlestibus, homines Angelis, creatura Creatori. Honor igitur ingens, honor Sacerdotii. Sed grave periculum honoris istius. Quippe gradus iste, gradus * causalis est, nisi illustretur meritis digni tas unctionis. Tunc enim Sacerdos efficax est intercessor, cùm pro reis ex officio sic agit, ut gratiam Judicis & merito vitæ provocet, & verbo doctrinæ. Hæc * tria Sacerdotem perfectum creant. Ex his * tribus Sacerdoti præstatur potestas; præstatur & gratia. Siquidem ex unctione sortitur persona potestatem consecrandi substantias consecrandas. Sortitur efficaciam benedicendi substantias benedicendas. Ex vita autem & doctrina promeretur Sacerdos gratiam Domini sui; consequitur dilectionem Christi salutaris sui. Etenim pro exemplo sobriè, & justè, & piè vivendi, & pro studio seminandi semen verbi Dei, bono & fideli servo Dominus dicit: *Euge, serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Jam, dilectissimi Fratres, jam vobis, nisi fallimur, innotuit, cur solium Domini, quod Propheta dixerat excelsum, subsequenter dicat etiam *elevatum.* Videlicet, propter vitam, propter doctrinam; Vitam, quam sanctimonia illustret; Doctrinam, quam charitas exornet. Hæc enim sunt, quibus ad cœlum Sacerdos elevatur, quibus ex luteis domibus ad æthereas subsidit mansiones. Hæc universis præferuntur votis. Hæc Domino sunt omnibus hostiis gratiora. Hæc si fortè defuerint, Sacerdotis excelsum quidem solium est, sed adhuc elevatum solium non est. Quippe Sacerdotem sine sanctimonia Deus nescit. Sacerdotem sine doctrina lex occidit. Apostoli testimonio: *Sine sanctimonia nemo unquam videbit Deum.* Censurâ legis moritur Sacerdos ad Sancta Sanctorum sine tintinnabulis accedens. Sanctimonia Deo vim facit, efficacior omni sacrificio cœlestem frangere indignationem. Ad vocem sacerdotalium tubarum muri Jericho ceciderunt, ut ostenderetur ad prædicationem Ecclesiæ, altitudinem superbiæ sæcularis inclinandam. Deinde ad eminentiam sanctimoniæ credimus

Math. 5. 14.
Zach. 2. 8.

Honor ingens, honor Sacerdotii. Sed ingens periculum. * f. casualis.

* f. hæc duo.
* & his duobus.

Et eximia merces. Math. 25. 21. 23.

Sanctitas & doctrina Sacerdoti necessaria.

Heb 12. 14.

Sanctitatis virtus quàm efficax.

dimus per Prophetam vocati Sacerdotem, cùm dicit: *Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion.* (Is. 40. 9.) Super montem, inquit, ascende. Moyses, ut legem Domini acciperet, ascendit in montem. Mariam, concepto Dei Filio, statim ad montana transisse Lucas commemorat. Christus & orandi consuetudinem fecisse in montibus, & transfiguratus in monte reperitur. Idem quoque, cùm ad redimendum genus humanum, sicut Leo Papa testatur, multa ei suppeterent, ad nostram tamen reparationem, Crucis ascensum elegit. Quibus profectò monstratur, quod sublimis debeat esse vita Sacerdotis, qui populo Domini factus est legislator, qui prædicat imitatione gestandum, quem Maria carne gestavit; qui suscipit orationem pro reis agere; qui transfigurandus est in omnes, propter omnes, ut omnibus omnia fiat; qui non bajulantes Crucem Christi, denunciat non posse fieri discipulos Christi. Judiciale est terrenis inhærere talis negotii professorem. Vult enim Dominus ut Altaris Minister professioni suæ sit similis, & sublime prætendat meritum, sublimibus officiis consectatus. Vult illum spiritu ambulare; cui etiam spiritus immundos ipse subjecit. Vult denique eumdem fieri vas purum, vas mundum, quoniam de Sacerdotibus per Prophetam dicitur: *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* (Is. 52. 11.) Sacerdotes sunt, qui vasa Domini ferunt, qui scilicet sacerdotalis ministrationis executione, in cœleste gazophylacium fideles animas introducunt. Unde necesse est, ut qui vasa Domini portant, vasa Domini fiant; verùm non vasa fictilia, sed aurea; Non vasa in contumeliam, sed in honorem; Non in quibus bibat Balthazar cum concubinis suis, sed in quibus bibat Redemptor de genimine vitis cum discipulis suis in regno Patris sui; Videlicet non vasa in quibus delectatur diabolus cum his quos ipse sibi ad omnia subjecit flagitia, quibus ad omnem utitur iniquitatem; sed vasa in quibus is qui discipulis ait: Ego sum vitis, vos palmites, cum eisdem bibat de genimine vitis, id est gaudeat & exultet de effusione sanguinis sui, per quem sibi tam pretiosa vasa comparaverit, per quem eadem jura diaboli in propriam redegerit potestatem. Ut autem Sacerdotes in hujusmodi vasa proficiant, tribus agi diebus sacra docet historia. In ea siquidem Moyses, ex præcepto Domini, ad Pharaonem loquens, ait: *Ibimus viam trium dierum in solitudine, ut sacrificemus Domino Deo nostro.* (Exod. 5. 3.) Non potest Moyses, non potest populus sacrificare Domino in solitudine, nisi priùs trium dierum via peragatur. Via autem illa, fides est, quâ corde creditur ad justitiam. Confessio, quam credentes faciunt ad salutem. Sola fides ista via est, quà de terris itur ad cœlum, quà de Ægypto ad terram promissionis transitur, qua Regina Austri à finibus terræ venit audire sapientiam Salomonis. Cæterùm diætæ tres in ista faciendæ sunt via, quibus peractis, offeretur beneplacitum Deo sacrificium. Porrò desinere à malo, prima diæta est; facere bonum, secunda diæta est; ascensiones in corde suo disponere, tertia diæta est. Quisquis igitur credens in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, carnis abrenunciat operibus, in via est, & facit primam diætam. Quisquis credens in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, induit armaturam Dei, ut possit stare adversus insidias diaboli, in via est, & facit secundam diætam. Quisquis credens in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, sequitur beatam animam illam, de qua in Canticis Canticorum Salomon ait: *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris?* (Cant. 3. 6.) in via est, & tertiam facit diætam. Talium profectò diætarum Sacerdos *quotidie* mentionem facit, quoties Domino sacrificans, dicit: [Undè & memores nos servi tui, sed & plebs tua sancta ejusdem Domini nostri Jesu Christi tam beatæ Passionis, necnon & ab inferis Resurrectionis, sed & in cœlos gloriosæ Ascensionis, offerimus præclaræ Majestati tuæ, de tuis donis ac datis hostiam puram, &c.] Nulli dubium in præsenti capitulo Mortis Christi, & Resurrectionis, atque etiam Ascensionis, * *Infulatum* recordari *Sacerdotem*. Recordatio ista, recordatio salutaris, si cum Christo moriente Sacerdos commoritur peccato, carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigens, quod est in * Catholica primam facere diætam. Verè recordatio salutaris, si cum Christo à morte carnis resurgente, Sacerdos à morte spiritûs resurgat, induens novum hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis; quod est in Catholica secundam facere diætam. Recordatio, inquam, salutaris, si cum Christo ascendente ad Patrem, Sacerdos per scalam Jacob ascendat; si cantet Canticum graduum cum Propheta; quod est in Catholica tertiam facere diætam. Ecce, Fratres, ecce viam, extra quam esse, evagari procul à patria est. Esse tamen in ea, non statim est ad patriam proficisci. Fides enim sine operibus mortua est. Unde & in Sacerdote fides sine opere, via sine diætis est. Hanc ingressos viam, adversarius noster diabolus ita plerumque retardat, ut in prima etiam diæta deficiant. Ipse siquidem hostis, ille est, quem nec Filius Virginis

Sacerdotis vita non repens in vitiis, sed virtutibus sublimis esse debet.

Qui vasa Domini portant, vasa Domini per sanctitatem fiant.

Tres diætæ ad salutem necessariæ.

Antiqua Missarum quotidianarum praxis, etiam ab Episcopis.

* id est Episcopum.

* supp. Ecclesia.

Nec Christus à diabolo intentatus transiit.

intentatus transivit. Ipse hostis ille est, cujus pharetra numquam * hauritur, cùm tela promere non desistat. Ipse hostis ille est, qui cùm semper lædere non possit, semper velit. Ipse hostis ille est, de quo rara, & numquam secura victoria. Si confisi viribus nostris, cum eo congredimur, sub eo * credimus, quoniam leo ovibus fortior est. Si speramus in fuga, facilè nos consequitur, quoniam aquilis velocior est. Si quærimus eum fallere, fallimur, quoniam serpentibus astutior est. Immò ipse serpens ille est, qui ventre repit & pectore, qui terram comedit omnibus diebus vitæ suæ, qui mulieris calcaneo insidiari non desistit. Ipse serpens ille est, qui veneno suo tabificavit omnes, præter eum qui sub ficu vidit omnes. Habemus autem advocatum in cœlis Dominum nostrum Jesum Christum, in quo promittitur nobis de serpente victoria, de ejus infestatione quies, de vulneribus medicina. Ad eum igitur totâ mentis intentione festinemus, quoniam ipse refugium nostrum & virtus est; ipse adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis. Humiliemus ei animas nostras, quoniam respexit in orationem humilium, & non sprevit precem eorum. Imploremus lacrymis & gemitu, ut ipse conterat sathanam sub pedibus nostris, ne prævaleat nobis in via, ne usque ad victoriam salutaribus diætis adversetur, ne vasa in honorem minister vetustæ sordis incrustet, ne super solium Domini leprosus Ozias rursus obrepat. In eo Christus Christos suos exaudire dignetur, in eo ministrare auxilium gratiæ suæ. Qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

* f. exhauritur.

* f. cedimus

XCVIII.

SERMO XI.

E Victorina & Lyrano.

De pace in Ecclesia sub summo Pontifice in persecutione constanter servanda.

Rom. 13. v. 1. & 2.

NOn est potestas nisi à Deo. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Audite, Fratres carissimi, quid Apostolus Domini clamat nobis. Non sunt, inquit, contemnendæ potestates, sive mundi, sive Ecclesiæ, quia omnes ordinatæ sunt à Deo, & qui ordinatis à Deo contradicit & resistit, ordinatori contumeliam facit. Oportet igitur nos Dominum Papam Prælatum nostrum, consiliatorem nostrum visitare, quia consiliator est; venerari, quia pastor est. Sunt enim Episcopi Ecclesiæ venerandi sicut magistri, sicut Vicarii Domini. Tantâ reverentiâ voluit Dominus Sacerdotes suos venerari & timeri, quod in Deuteronomio minatus est, dicens: *Homo quicumque fecerit in superbia, ut non exaudiat Sacerdotem, aut Judicem, morietur.* Idem ad Samuelem, cùm à Judæis sperneretur, Deus dicit: Non te spreverunt, sed me. Et Dominus quoque in Evangelio: *Qui vos*, inquit, *audit, me audit, & eum qui me misit; & qui vos sperxit, me sperxit.* Et cùm leprosum mundasset; *Vade*, inquit, *ostende te Sacerdoti.* Et cùm postea tempore Passionis alapam accepisset à servo Sacerdotis, cúmque ei dixisset: Sic respondes adversùs Pontificem? Dominus nihil contumeliosè dixit, nec quicquam de Sacerdotis honore detraxit. Sed innocentiam suam magis asserens & ostendens: *Si malè*, inquit, *locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis?* Item, in Actibus Apostolorum, beatus Apostolus Paulus, cùm ei dictum esset: Summum Sacerdotem Dei maledicis? Quamvis eorum tempore sacerdotium Judæorum crucifixo Domino destructum esset, quod deinde ad Christianos tantùm [devolutum esset,] ipsum [tamen,] quamvis inane nomen, Paulus venerans, ait: *Nesciebam, Fratres, quia Pontifex esset. Scriptum est enim; Principi plebis tuæ non maledices.* Cùm igitur antiquum sacerdotium legis veteris in tanta auctoritate haberetur, ut [ei] resistentibus Dominus minaretur mortem, quales putabis eos, qui contra sacerdotium novæ legis hostes, & contra Ecclesiam Dei rebelles sunt, nec * præeminentis Domini comminatione, nec futuri judicii ultione terrentur. Chore, Dathan, & Abiron, qui contra legem, Moysen, & Sacerdotem, sacrificandi licentiam sibi vendicare conati sunt, pœnas statim pro suis conatibus impenderunt. Terra enim compagibus profundum sinum aperuit, stantes atque viventes recedentis soli hiatus absorbuit, nec tamen eos qui authores fuerant, Dei indignantis ira percussit, sed cæteros ducentos * participes ejus * furoris exiens à Domino ignis, comprobatâ ultione consumpsit. Admonens scilicet, & ostendens contra Deum fieri, quod fecerant ad * eruendam ordinationem Deo humanâ voluntate conati. Sed & Ozias Rex, cùm thuribulum ferens, & contra legem Dei sacrificium violenter assumens, resistente Zachariâ Sacerdote obedire nollet Ecclesiæ, divinâ indignatione confusus, & lepræ varietate maculatus est in fronte, eâ parte notatus offenso Domino, ubi signantur qui Deum promerentur. Cavendum est igitur, Fratres carissimi, ne contra Sacerdotes Dei aliquis audeat insurgere, ne Dominus illos, qui vice suâ funguntur, velit asperè vindicare. Hi autem positi

Quanta Summo Pontifici sit exhibenda reverentia.

Deut. 17. 12.

Non sunt verba, sed sensus.

Luc. 10. 16.

Math. 8. 4.

Sacerdotem etiam malum Christus veneratus est, sicut & Paulus.

Act. cap. 23. 4 & 5.

* f. nec præsentis, seu præsenti Domini comminatione, nec futuri judicii ultione terrentur.

Num. 16. 32. habet ducentos quinquaginta.

* f. sceleris.

* f. evertendam.

2. Paral. 26. 17.

Ozias percutitur leprâ, cur in fronte?

f utilitatem. sunt in Ecclesia ad * humilitatem nostram, ut nobis provideant, & Deo rationem pro salute nostra reddant, & unitatem Ecclesiæ custodiant. [a] De qua unitate voluit nos Deus esse sollicitos, ne de via recedentes, aut schismata facientes, per diversos errores ab unitate fidei divisi essemus. Sicut

Unum ovile & unus Pastor. enim unus Dominus est & unus pastor, sic voluit unam familiam & unum esse gregem. Unde Dominus dicit in Evangelio:

Ioan. 10. 16. *Et erit unus grex, & unus Dominus.* Et ad

Deut. 6. 4. Israël in veteri lege ait: *Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Quod unus Deus sit, evidentiùs ostendit in Evangelio, dicens:

Ioan. 17. 22. *Ego & Pater unum sumus.* Et iterùm de Patre, Filio, & Spiritu Sancto scriptum est:

1. Ioan. 5. 7. *Et hi tres unum sunt.* Voluit ergo Dominus

Voluit Deus unam esse Ecclesiam, sicut & ipse unus est. suos similes sibi existere, ut sicut unus erat, ita Ecclesia una esset. Unde Dominus in Canticis ad Ecclesiam ait: *Una est columba*

Cant. 6. 8. *mea, una est perfecta mea.* Hoc unitatis sacramentum tunica Domini inconsutilis figurat, de qua scriptum est in Evangelio, quia milites qui crucifixerunt eum, eo quod de superiori parte non consutilis, sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad

Ioan. 19. 24. invicem: *Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit.* Indumentum Christi de superiori parte erat integrum, quia Ecclesia Christi unitatem de cœlo, id est, à Patre & Filio venientem, & solidam firmitatem fidei inseparabiliter obtinet. Noluit Dominus scindi vestem suam inconsutilem, quia non patitur Ecclesiæ violari unitatem. Præcepit igitur Paulus de hac

1. Cor. 1. 10. unitate. *Obsecro vos*, inquit, *fratres, propter nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata.* Et iterum: *Servate unitatem spiritûs in vinculo pacis.* Quomodo enim multi sunt solis radii, sed lumen unum; Rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum; & cùm de eodem fonte rivi plurimi defluunt, numerositas licèt diffusa videatur exundantis copiæ largitate, unitas tamen servatur in origine. Divelle radium solis, divisionem lucis unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non potest. De fonte præscinde rivum, præcisus arescit. Sic Ecclesia Dei luce perfusa per totum orbem, radices suos porrigit; unum tamen lumen, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos per universam terram copia ubertatis ostendit, profluentes largiter rivos latiùs expandit. Unum caput est & origo una, & unanimiter deitatis successibus copiosa propter hanc unitatem servandam. Agamus nunc de veteri lege. Qui in figura Christi occiditur, in domo una editur. Dominus in veteri lege præcepit, dicens: *In una domo* Exod. 12. 46.

comedetur; Non ejicietur de carnibus ejus foras. Carnem Christi & Sanctum Domini ejicere non potestis foras, nec ulla alia credentibus, præter unam Ecclesiam, domus est. Hanc domum, hoc unitatis hospitium designat, & denunciat Spiritus Sanctus in Psalmis, dicens: *Deus qui in-* Ps. 67. 7.

habitare facit unius moris in domo, id est, unanimi moris in domo. In domo Dei, id est, in Ecclesia unanimes habitant, qui concordes & simplices perseverant. Hujus igitur unitatis observatione, Fratres carissimi, voluit Dominus super unum ædificare Ecclesiam suam; Super illum scilicet, de quo ait: *Tu es Petrus, & super hanc* Math. 16. 18.

petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni cælorum; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Petrus ergo est fundamentum, cui unitur Ecclesia; Fide enim illius omnia membra Ecclesiæ adhærent. Magister enim & Princeps Apostolorum idem factus est, & Pastor fidelium, quia in fide prævaluit. Cùm enim Dominus de fide suorum investigaret, dicens: *Vos autem quem me esse dicitis?* respondit Petrus sicut robustior in fide: *Tu es Christus Filius Dei vivi;* Ubi suprà.

& auditâ fidei ejus fortitudine, Dominus dedit ei ut esset fundamentum ejus [Ec-

[a] Hunc Sermonem ab Hildeberto suspicarer habitum, cùm jam esset Archiepiscopus Turonensis, occasione Schismatis, Ecclesiam tunc varias in partes scindentis, ob vitiosam electionem Petri Leonis, seu Anacleti, cui maximè favebat Gerardus ille Engolismensis nequam Episcopus, tot Legationibus, & in Galliis Conciliis celebris, & misero tandem genere mortis ex ultione divina mulctatus. Et quidem Anacleti partibus initio adhæserat Hildebertus ipse, utpote cui plura suffragia favisse acceperat; sed à D. Bernardo amicè de re monitus, statim transiit ad Innocentium II. ad cujus partes Hildebertus, ut Metropolitanus Turonensis, totam Armoricam cum suis suffraganeis & primoribus amicis fœliciter traxit.

Non absurdè tamen referri posset hic Sermo ad annum circiter MCXI. dum adhuc Hildebertus esset Cenomanensis Episcopus; quo circiter anno scripsit amico cuidam suo, (fortè Marbodo Episcopo Redonensi,) Epistolam 22. Lib. 2. quâ defles summam vim Summo Pontifici Paschali II. ab Henrico V. Imperatore, ad extorquendum Investiturarum laicalium jus, ei & toti Romano Clero crudeliter illatam, excusando interim Epistolâ sequenti, (23. scilicet ejusdem Libri 2.) quicquid idem Paschalis, illis in angustiis positus, precibus ipsius Cleri Romani, adeò turpiter incarcerati, & vexati, gesserat. Quas Epistolas consulas velim cum notis paginis 107. & 109. Vide & Baronium ad annum MCXI. ubi hæc omnia fusè narrat, & rescissionem ejusdem Paschalis illius extortæ concessionis in proximo coacto ad id Concilio, ubi & Henricum ipsum anathemate percussit.

clesiæ,] & ad cœlos aspirare potens. Oportet ergo ut aliquando conversus ad nos, cùm periclitabimur, [nos] confirmet. Pro eo enim rogavit Dominus ne deficeret fides ejus. Quia igitur, Fratres, magister noster est Petrus, Dominus noster est Vicarius ejus, ideo nos oportet * audire luminaria Apostolorum, & Dominum nostrum Papam visitare, [& ab eo] consilium quærere, quomodo Ecclesiam Domini in tot & tantis fluctibus hujus mundi possimus sine periculo gubernare. Insurgunt enim quotidie tempestates in Ecclesia Dei, quia vellent [quidam] ejus unitatem dissipare, & discordias seminando, unionem pacis extinguere. * Aggrediuntur Pastores Ecclesiæ, ut caput ferientes, membra terrore commoveantur. Nec solùm enim ab extraneis patitur Ecclesia, sed etiam à domesticis & fratribus suis; & pejora sunt bella intestina, à quibus non cavetur, quàm forinseca, quæ prævidentur. Inter mundi * invia Abel justum occidit frater. Jacob fugientem persecutus est Esaü frater ejus. Joseph venumdatus est à fratribus, & à discipulo traditus est Dominus. Sed nobis non est ignominia pati à fratribus, quod passus est Christus, nec illis gloria est facere quod fecit Judas. Convitia eorum, quibus se * & vitam suam quotidie lacerant, non timemus; fustes, & lapides, & gladios, quos verbis parricidalibus jactant, non perhorrescimus. Quid de illis [dicemus?] Homicidæ sunt apud Deum; Necare tamen non possunt, nisi eos Dominus necare permiserit; & cùm nobis semel moriendum sit, illi tamen odio & verbis, & delictis suis nos quotidie perimunt; Nec ideo nos à proposito justitiæ movebimur; quia propter timorem ecclesiastica disciplina non est relinquenda, nec sacerdotali censurâ solvenda. Similes sunt patri suo, qui statim postquam creatus est, in Creatorem suum * creatus, ait: *In cœlum ascendam, super astra Dei ponam sedem meam; sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, & ero similis Altissimo.* Illi enim qui Sacerdotes Dei inquietant, in cœlum ascendunt, super astra Dei volunt ascendere, super montem testamenti sedem ponere, qui super Episcopos volunt regnare. Episcopi enim sunt cœli, astra Dei, mons testamenti, nubes, latera Aquilonis. Cœli, quia continent arcana Dei; Unde David: *Cœli enarrant gloriam Dei.* Astra, quia Dominus de his ait: *Vos estis lux mundi.* Nubes, quia prædicationis rore * nubes fidelium compluunt, de quibus dicitur: Qui sunt isti qui ut nubes volant? Latera sunt Aquilonis, quia finitimi sunt peccatoribus, qui frigidi in peccatis perseverant, vel latera præbent ad patiendum Aquiloni, id est, diabolo, qui frigus peccati hominibus infert. De quo in Canticis: *Surge, Aquilo, perfla hortum meum*, id est, tenta Ecclesiam meam, ut ex victoria de te habita accipiat gloriam. Mons testamenti sunt, quia in eis est altitudo scientiæ utriusque testamenti. Sed vos qui filii estis Ecclesiæ, deffendite Ecclesiam. Nemò seducat vos inanibus verbis. Adulterari non potest Ecclesia Christi. Incorrupta, pudica est. Non * pertinet ad præmia Christi, qui relinquit sponsam Christi. Habere jam non potest Deum patrem, qui non habet Ecclesiam matrem. Ecclesiam qui vult dividere, vestem Christi vult discindere. Nemo bonus Ecclesiam Dei deserit, nec à familia Dei discedit. Veræ, ut ait Dominus, cognoscunt eum oves, omnibusque clamat: *Qui non est mecum, contra me est; & qui non colligit mecum, dispergit.* Triticum non reperit ventus, nec arborem securâ radice fundatam procella subvertit. Inanes paleæ tempestate jactantur; Invalidæ arbores turbinis incursione evertuntur. Appareant filii Dei, ut eos stantes in fide cœlestis Pater remuneret, ut in cœlis, ubi unus Dominus, [a] una Ecclesia efficiantur in sæcula sæculorum. Amen.

* f. adire limina

* Forte hoc ad tumultus ab Imperatoribus Henrico IV. & V contra Paschalem II. excitatos

* f. inicia.

* id est Paschalem II. & vitam ejus

Nota Hildeberti zelum pro Ecclesiastica disciplina.

* f. erectus

Is. 13 14.

Episcopalis dignitatis elogium.

* f. mentes.

Cant. 4 16.

* f. pervenire.

Habere non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem.

Luc. 11. 23.

a

SERMO XII.

XCIX. *Ex Andegavensi.*

De præclaris in nos Christi beneficiis.

Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in Gentibus. Thren. cap. 4. v. 20.

Hæc sunt verba Jeremiæ in Threnis, immo Spiritûs Sancti in Propheta loquentis, quibus utriusque naturæ veritas in Christo exprimitur, & divinæ charitatis eminentia nobis commendatur. Cùm enim Dominus & Salvator noster spiritus dicitur, Deus esse indubitanter monstratur. Spiritus quippe Deus est, sicut & * charitas, *& eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. In spiritu*, ut sincero affectu, & immaculatâ mente ipsum adorent; *Et veritate*, ut non vana & transitoria, sed vera & indeficientia bona ab eo poscant. Cùm verò additur *Christus*, verus homo ostenditur; atque dum subditur: *Captus est pro peccatis nostris*, ejusdem erga nos eximia & ineffabilis declaratur dilectio. Christus enim *unctus* dicitur, *Messias* quidem hebraicè, Christus græcè, la-

* f. veritas.

Ioan. 4. 24.

[a] Lyranus, *una Ecclesia, unum corpus efficiamur.*

tinè unctus à chrismate, qui dicitur Christus, id est, ab unctione unctus. Chrisma enim græcè, latinè dicitur unctio. In hujus uncti, id est, Christi signum ungebantur in veteri testamento Reges & Sacerdotes. [His verò figurabatur] verus ac spiritualis [Rex & Sacerdos,] qui fuit unctus, non visibili vel corporali oleo, [sed] spirituali & intelligibili Spiritûs Sancti plenitudine, qui datus est ei sine mensura. Aliis quidem ad mensuram datur; Illi autem non est datus ad mensuram, *in quo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitavit*, id est, solidè & perfectè, non umbratiliter, sed verè, juxta illud: *Plenum gratiâ & veritatis, de cujus plenitudine omnes nos accepimus*, quod est, *gratiam pro gratia*, gratiam utique justificationis, & pro ea gratiam glorificationis; Gratiam reconciliationis, & pro ea gratiam æternæ visionis. Coronat enim Deus in nobis dona sua, suamque gratiam in nostrum convertit meritum; Unde vita æterna; non solùm merces est pro justitia, sed & gratia pro gratia dicitur, & ab illo igitur sine mensura unctio tamquam à capite, unctionis gratia in membra effluxit, secundùm illud: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus.* Aaron, qui interpretatur *habitaculum fortitudinis*, Christus Dominus, qui in brachio suæ fortitudinis superbum debellavit, principem mundi expugnavit adversùs eum usus virtute, non æreis telis, quibus inimici jacula extingueret. Hoc præcipuè humilitatis pugione superbi hostis confodit viralia, qui ut omnem impleret humilitatem, in tantum nos dilexit, quod non solùm pro nobis temporalem suscepit nativitatem, sed etiam passionis acetum, ac mortis fel gustavit. Cùm enim in forma Dei esset, ut ait Apostolus, *exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis.* O quantæ dilectionis indicium! Quantæ charitatis experimentum! Per hoc enim *commendat Deus charitatem suam in nobis*, ut ait Apostolus, *quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, cujus sanguine justificati, salvi erimus ab ira per ipsum.* Id superiùs propheticus sermo continet. *Captus est*, inquit, *in peccatis nostris*, id est, pro peccatis: non quod nostra peccata ejus meruerint mortem, ad quod etiam bona nostra non sufficiunt, sed postulabant nostra peccata & delicta ejus sanctissimam mortem, nostra scilicet maledictio suam benedictionem, ut mors benedicti maledictorum solveret mortem, secundùm illud Osee: *Ero mors tua, ô mors! Morsus tuus ero, ô inferne!* ejusque gratia nostra tolleret delicta, qui solvit quæ non rapuit. Rapuit enim Adam, usurpando lignum vetitum, prævaricando mandatum, declinando ad impiorum consilium, ambiendo fieri Dominum. Solus autem Christus, pro lapsu reparationem, pretium pro rei justificatione, obtulit seipsum. Unde Apostolus: *Et vos cùm essetis mortui in delictis, vivificavit Christo, scilicet, donans vobis omnia delicta, delens chirographum decreti quod erat contrarium nobis, affigens illud cruci, expolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans eos in semetipso.* Ecce quantus nobis de morte Christi fructus; peccata nostra donavit, & convivificavit; fide nos justificans, spe dirigens, charitate accendens, ne qua vitiorum macula nostra pollueret corda, ut jam in novitate vitæ ambulemus, chyrographum decreti tulit. Decretum fuit, lex homini in paradiso indicta, ne comederet scilicet de ligno scientiæ boni & mali. Hoc decretum dedit Deus homini, ut ejus probaretur obedientia, exhibitâque æternitatis coronâ remuneraretur. Homo verò cùm esset in abundantia divitiarum, * libratis arbitrii divitiis exuberans, diabolicæ persuasioni elatione superbâ acquiescens, à Deo *in regione dissimilitudinis* abiit, à bono declinans, malo adhæsit. Illius decreti violati chirographum erat memoria illius prævaricationis, quâ * scientia nostra & antiquus hostis in nostri accusationem & condemnationem consurgebant. Sed hoc per Crucem delevit Christus, ac de medio tulit, ut jam nec conscientia nostra timeat, nec diabolus inveniat quod objiciat. Vetus quippe noster homo, secundùm Apostolum, cum illo crucifixus est; id est, peccatum, quo veteres eramus, per ipsius Crucem deletum est; ita ut destruatur corpus peccati, id est, congeries peccatorum, ut jam non dominetur peccatum in nostro mortali corpore; & si ibi sit, dominium tamen per Crucis mysterium perdidit, ne per liberi arbitrii consensum in suum revertatur dominatum. Caveamus ergo, ne hosti inermi, in Crucis trophæo expugnato, vires reddamus, sponte * à malo declinando. Ipse idem etiam Christus expoliavit principatus & potestates, infernales scilicet, quando fortior descendit in domum fortis, & alligavit eum, & diripuit vasa ejus, Christus scilicet, qui est super omnes fortis & potens, in domum diaboli, id est, in infernum, ubi est domus principis tenebratum, quem non sua virtus, sed peccata hominum fortem fecerunt; sed [quem] homo fortior superveniens alligavit, ejus minuens virtutem, confiden-

Margin notes (left column): In veteri lege Reges & Sacerdotes ungebantur in figura Christi. — Col. 2. 9. — Joan. 1. 14 — Vita æterna est gratia pro gratia. — Ps. 132. 2. — Philipp. 2. 8. — Rom 5. 8. & 9. — Osee 13. 14.

Margin notes (right column): Colos. 2. 14. — * f. libertatis. — Regio dissimilitudinis. Quid sit chirographum Decreti. — * f. conscientia. — Mirus liberatoris ... Christi Crucem processus. — * f. ad malum. — Diabolum fortem non sua virtus facit, sed peccata nostra.

tet & palam triumphans eum in semetipso, id est, in præsentia suæ majestatis; & diripuit vasa ejus, id est, justos, qui Dei sententiâ usquequo solutâ ad inferos descendebant, inde eduxit eos, eversâ domo, expoliato scilicet inferno, cujus ad inferos descendentis cum angelicis legionibus virtutem potestatemque sentientes principes tenebrarum declamaverunt: Quis est iste Rex gloriæ? Quibus respondentes Virtutes Christum præeuntes, dixerunt: Dominus fortis in rebus, & potens omnia quæ vult, potens in prælio, ubi contra principem vestrum certavit, in Crucis vexillo eum expugnans. Fuso enim sanguine sine culpa, omnium culparum chirographa deleta sunt, de quibus debitores, qui [in] eum credunt, à diabolo ante tenebantur. Unde illud Evangelii: *Qui pro multis effundetur.* Expolians igitur principatus & potestates infernales, alios quos ante tenebat, traduxit, suos scilicet longè ab illo regno ad alterum duxit, id est, ad cœlum; *Ascendens enim in altum*, ut ait Propheta, *captivam duxit captivitatem*, ut quos diabolus miserè captivaverat, & inferni captivos fecerat, Christus feliciter captivaret. Hæc sunt spolia triumphi, quæ victor Christus debellans, principibus tenebrarum detraxit. Unde per Prophetam ait: *Lætabor ego sicut qui invenit spolia multa.* Ecce in his Dei charitas nobis commendatur, qui nos tantì fecit, ut pro nobis Filium suum unigenitum daret in mortem; qui cùm in forma Dei esset, id est, in plena essentia, & ex æqualitate Patris, exinanivit semetipsum: Quomodo? Non substantiam evacuans, non formam Dei mutans, sed formam servi accipiens; Forma servi accessit, non forma Dei discessit. Ad majorem humilitatis commendationem humiliavit semetipsum, causâ aliorum factus obediens Patri, non solùm sustinendo convitia & opprobria, alapas & sputa, sed etiam usque ad mortem. Quanta humilitas! Humiliavit se Deus gloriæ usque ad incarnationem, usque ad mortalitatis participationem, usque ad populi irrisionem, usque ad sputa, & vincula, & alapas, & flagella, usque ad mortem; & si parum est hoc genere mortis addendum est, non quamlibet mortem, sed mortem crucis, quæ ignominiosior est. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum. Ecce perfecta obedientia, summa charitas, grandis humilitas. Hæc alto consilio suscipere voluit Altissimus pro nostra utilitate, non pro sua necessitate. Duo sunt miranda; Exinanitionis, scilicet, modus & ejusdem fructus, qui non fuit simplex & modicus, sed multiplex & maximus. Modus enim exinanitionis triplex; Filius Dei descendit ad carnem, ad crucem, ad mortem. Super hoc stupet cœlum, terra miratur, homo contremiscit, angelica reveretur celsitudo. Opus sine exemplo, humilitas sine modo, donum sine pretio, gratia sine merito. Et voluit nobis Altissimus cooptari, ut ditaremur; humiliari, ut sublimaremur, cujus omnis actio nostra est * locutio; Vita Christi, nobis regula vivendi; Mors Christi, nostra est à morte redemptio & liberatio. Vita Christi nostram instruxit; Mors Christi nostram destruxit. Propter nos dignatus est Christus esse aquâ sitiens, panis qui pro nobis via, veritas, & vita [factus est.] * Illa in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Vos ergo qui auditis, attendite diligenter, amplectimini suaviter, reponite fideliter quæ reponuntur de * hærili Filio, de summi Patris unigenito. In tali enim relatu non desunt quæ corda moveant, quæ mentes penetrent, quæ animos leniant, quæ ad diligendum Salvatorem accendant. Non enim sine ratione tantâ difficultate redimere voluit, qui omnia verbo portans virtutis suæ, solo poterat imperio liberare? Sed vidit Dominus humanæ malitiæ magnitudinem, attendit hominis ingratitudinem; Ideoque ne homo qui primæ conditionis ingratus extiterat, Redemptionem quoque parvipenderet, eam sapientia in multa difficultare & amaritudine * procreavit. Non dedignatus est enim ipse, qui est sapientia Patris, qui est beatitudo ac vita cœlestium Spirituum, super nostrum defectum & malitiæ incrementum, aporiantis suscipere personam, sicut Isaïâs ait: *Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis ejus, & vidit quia non est vir; & aporiatus est, quia non est qui occurrat.* Attendite, Fratres, modum visionis, ac rationem aporiationis. Dicitur enim vidisse malum nostrum, cujus oculis omnia nuda sunt & aperta; Dicitur aporiatus, in quo nullus mutationis cadit motus, apud quem, teste Jacobo, non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. In illius enim ineffabili simplicitate essentiæ incircumspectæ, & totius ubique, non est localis transmutatio, quia attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter; Inter omnia non inclusa, extra omnia non exclusa; sed nec temporalis permutationis alteratio. Sicut enim locali motu non variatur, ita nec affectuum vicissitudine alteratur, tamquam gaudio succedat in eo tristitia, vel iracundiæ tranquillitas, & hujusmodi, qui per Prophetam Osee ait: *Ego Deus, & non mutor, & civitatem non ingrediar.* Vel non est apud eum transmutatio in essentia, sed

Crucis vexillum victoris Christi trophæum.

Ps. 67. 19.

Ps. 118.

Christo forma servi accessit, non forma Dei discessit.

Humilitatis Christi exemplum, est nostræ superbiæ medicamentum.

Exinanitio Christi triplex; ad carnem, ad Crucem, ad mortem.

* *f.* instructio.

* *f.* via in

* *f.* hærede.

* *f.* procuravit.

Is. 59. 15. & 16.

Docta & elegans immutabilitatis divinæ descriptio.

Idem dicit in Prosa.

Ego Deus, & non homo: in medio tui sanctus, & non ingrediar civitatem. Osee 11. 9

nec vicissitudinis obumbratio in operibus, ut quædam bene, alia malè faciat. Unde enim ipse semper est bonus, & numquam malus; ita bona semper, & numquam mala operatur. Eum tamen aporiatum Propheta ait, & videre malum. Nostra enim omnia sunt ei pervia, de quo Apostolus:

Hebr. 4. 12. *Vivus est Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem animæ & spiritûs, & non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus.*

Egregia horum verborum, & docta explicatio.

Sermo iste non est vocalis, sed substantialis, manens, non transiens. Hoc est verbum in principio apud Deum Patrem, splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, qui à Patre est et coæternus, ut splendor ab igne, & * coæquus, Patrem glorificans atque notificans, ut radius solem, à quo tamen alius est in persona, sicut figura ab eo * differt, cujus est figura. Hic ergo sermo est verè vivus, quia ipse est vita & omnia vivificans; ipse vita, cujus non est aliud esse, aliud vivere, & aliud bene vivere; sed quod illi est essentia, hoc illi vita, hoc idem beatitudo. Totum quod in eo est, unum est, vita est, lux est. Ipse ergo qui est, vita est omnia vivificans, quia per ipsum facta sunt, & omne quod per ipsum factum est, in ipso vita erat. Vivus est ergo iste sermo & efficax, scilicet, potens facere quod vult, & ideo potest damnare vel salvare, si vult. Et enim sit potens, est etiam sapiens, quia est penetrabilior, & acutior, & perspicacior omni gladio ancipiti, id est omni ingenio carnali, vel spirituali. Anceps enim gladius est hominis animus; De quo Propheta: * *Profundum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscet illud?* Et est pertingens cognitione ineffabili, usque ad divisionem animæ ac spiritûs, id est sensualitatis & rationis. Scit enim quomodo dividatur sensualitas à ratione, & ipsa à se, dum pluribus dedita, infimis rebus inferior, vel ab his revocata, dignior est. Videt etiam quomodo à se ipsa ratio dividatur, dum vel in Deum inhiat, vel inferiùs cœlestia considerat, vel in terra de mundanis rectè agendis pertractat. Videt etiam quomodo à sensualitate discernatur, dum quod se inferius est superat, quod in illa altius est * .... Videt ergo sermo Dei ubi terminetur in anima sensualitas, & ubi incipiat ratio, &, ut generaliter dicam, nulla creatura est ei invisibilis; omnia enim videt, quia omnia condidit. Unde per Jeremiam ait:

Jerem. 23 v. 23. & 24. *Putasne? Deus è vicino ego sum, & non Deus de longè. Si occultabitur vir in absconditis, & ego non videbo eum? Numquid non cœlum & terram ego impleo*, dicit Dominus? Hic est puteus aquarum viventium, habens nomen videntis & viventis. Unde in Genesi:

* s. coæqualis.
* seu distinguitur.
Quod Deo est essentia, hoc illi vita & beatitudo.
Deus ut omnia potens, potest damnare, & salvare, si vult.
* Vulg. Pravum est. Jerem. 17. 9.
Sensualitas quomodo à ratione dividatur, vel ipsa a se.
* Hic aliquid deesse videtur, v. g. suspicit, aut miratur.

Gen. 24. 62. *Deambulabat Isaac per viam quæ ducit ad puteum, cujus nomen est videntis & viventis; habitabat enim in Australi terra.* Cui datur habitare in hac terra, in qua flat ventus calidus, id est spiritus veritatis, viam habet eminentiorem, quæ ducit ad puteum, cui nomen visus, id est charitatem, quæ ducit ad visionem videntis & viventis. De quo per Jeremiam ait: *Duo mala peccavit populus iste. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas veteres, quæ continere non valent aquas vivas.* Dominus ergo vivens & videns, omnia videt, & malum apparuit in oculis ejus. Videre dicitur Deus multipliciter. Videt enim cognoscendo, quomodo omnia videt; videt approbando, qualiter respicit humilia; videt ad puniendum, ut respexit Sodomam; videt ad miserandum, ut respexit afflictionem populi sui, qui erat in Ægypto. Videt ergo malum nostrum, non approbando, nec noviter cognoscendo, sed puniendo, vel miserando. Qui enim * percutit, ipse medetur, sicut ipse ait: *Ego occidam, & ego vivere faciam; percutiam, & ego sanabo.* Priùs ergo percussit in justitia; deinde sanavit per misericordiam; Præcessit justitia ulciscentis, secuta est pietas miserentis, juxta illud: *Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Vidit igitur misericorditer malum nostrum, non ut damnaret, sed ut ab eo expiaret; Et *vidit, quia non est vir*; scilicet qui non indigeat gloria sua. *Omnes enim peccaverunt*, ut ait Apostolus, *& egent gloriâ Dei*, id est misericordiâ, per quam gloriosus apparet Deus. Videt ergo, quia non est vir sibi sufficiens ad justitiam [vel] ad salutem, quia nemo potest dare placationem pro se, vel pro alio, nisi Christus. Unde Propheta: *Frater non redimit, redimet homo*: quia si frater, id est Christus, qui est primogenitus in multis fratribus, non redimit, * redimet alius homo, quia alius *non dabit placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* Tantum enim erat peccatum humani generis, ut per aliam hostiam non posset dimitti, nisi unigenitus Dei Filius moreretur pro nobis debitoribus mortis. *Aporiatus* est igitur Dei sermo, id est contristatus est, quia *non est qui occurrat*, id est tristitiam assumpsit, non in Deitate, sed in humanitate; non necessitate suæ conditionis, sed voluntate suæ miserationis; quia non est Angelus, vel homo qui occurrat Deo Patri, placationem dando, id est pretium redemptionis offerendo. Ideò Leo de Tribu Juda aporiatus est; tristitiam enim nostram assumpsit, quomodo carnem nostram. Tristis enim fuit, qui in Evangelio ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Qui naturam hominis veram suscepit, ejus *idiomata*

Jer. 2. 13.
Variè Deus videt quæ videt.
* f. patientibus
Deut. 32. 39.
Habac. 3. 2.
Rom. 3. 23.
Christus solus potuit placare Patrem.
Ps. 48. 8.
* f. non redimet alius.

Id est infirmitatis. suscipere non dedignatus fuit. Verè est igitur apostatus, scilicet juxta hominis naturam, cui ait Jeremias: *Quasi colonus futurus est in terra, & quasi viator declinans ad manendum.* *Ierem 14. v. 8.* In terris enim visus est, & cum hominibus conversatus est, ubi tamen non velut civis habitavit, sed ut viator pertransivit tendens ad civitatem habitationis, quia in via peccatorum non stetit, sed exultavit ut gigas ad currendam viam; Qui prospera declinavit, adversis se exposuit; Regnum etiam hujus mundi fugit, morti occurrit, quia regnum ejus non est de hoc mundo. Factus est quasi homo vagus, qui non possit salvare, tanquam non habens certitudinem loci, seu verbi. Instabilis enim locali mansione videbatur, qui non habuit ubi caput reclinaret; Inconstans etiam verbo putabatur, dum contraria tradere videretur. Qui enim dixerat: *Nisi manducaveritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis,* *Ioan. 6. 54.* ipse idem ait: [a] *Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis; nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent.* Quæ tamen sanè intellecta nullatenus sibi contradicunt. Ut enim ait: Nisi manducaveritis carnem, &c. de spirituali carne ait; quam nemo sumit injustè, nemo sumit ad mortem, nemo manducat nisi bonus; De qua ait: Quid *paras dentem & ventrem? Crede, & manducasti.* *Ipsa D. Augustini verba. Tract. 25. in Ioan.* Hoc igitur carnem spiritualiter manducare, in ipso manere, in ipsum credere, sicut ipse ait: *v. 57.* *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, ipse in me manet, & ego in eo.* Spiritualiter enim manducat, qui in unitate Christi & Ecclesiæ, quam ipsum sacramentum significat, manet. Qui autem discordat à Christo, non carnem Christi manducat mysticam, nec sanguinem bibit,

[a] Ad hæc verba hærebit fortasse Catholicos Lector, mirabiturque Hildebertum adeò Catholicum, & sacræ Scripturæ peritum, verba referre quasi ipsius Christi, quæ revera ejus esse non apparet ex Evangelico textu, & ex quibus heterodoxi novissimi, suos errores de sacra Eucharistia propugnandi ansam sumere posse prima fronte viderentur. Verùm si considerentur attentiùs, ut ea ipsa verba retulit S. Augustinus, & ut illa ipse explicavit in Ps. 98. nullomodò derogare videntur doctrinæ tori orthodoxæ de reali Corporis & Sanguinis Christi in sacra Eucharistia præsentia, quam semper tenuit, & quasi pro aris & focis, totis viribus asseruit & propugnavit Hildebertus. Quod quidem ex innumeris propemodum, seu Sermonum, seu aliorum ejus Opusculorum locis probari potest. Verbi gratiâ ex Ser. 55. secundo in Cœna Domini, ubi sic loquitur: *Videtur quidem panis & vinum, sed Caro Christi est, qui pro nobis pependit in Cruce, & Sanguis qui pro nobis effusus est in remissionem peccatorum.* Ibidem redarguit stupiditatem & infidelitatem Capharnaitarum, qui putantes quod Christus præcisurus esset particulas quasdam de Corpore suo, & illis daturus, abierunt retrò, dicentes: *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Idem etiam asserit Sermone 38. quinto in Cœna Domini, pag. 412. ubi fusè doctrinam suam proferens de sacra Eucharistia, sic concludit: *Nec dubitare debemus quin panis per sacra verba benedictionis Sacerdotis, in* VERUM *Domini Corpus immutetur, ita ut panis* SUBSTANTIA *non remaneat; sed colorem & saporem panis voluit Christus remanere, & sub illa specie* VERAM CORPORIS SUI SUBSTANTIAM *latere, ne si in ea qualitate,* IN QUA REVERA EST, *appareret,* VERUM *hominem animus hominis sumere abhorreret.* Idem, Ser. 54. in Festo Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti, pag. 495. *Inter manus & verba Christi, fit panis Caro Christi, fit cibus animæ: .... Nolite, Fratres, nolite quærere qualiter hoc fiat; Nolite dubitare utrum fiat.... Deus & homo est, qui testatur panem veraciter fieri suam Carnem.... Idipsum, ô Christiane, de vino sentias, id honores in vino. Creator vini est, qui vinum provehit in Sanguinem.*

Pauca de pluribus, immò paucissima de penè innumeris Hildeberti de reali existentia Corporis & Sanguinis Christi, testimonia proferimus, quibus vel minimam heterodoxiæ labem, de Lectoris animo abstergamus à viro doctissimo, qui ut illam assereret, Tractatus integros, & prosâ, & metro edidit, quos inferiùs Lector æquus reperiet, & qui primus, ad statuendam divinam illam & realem panis & vini mutationem in verum Corpus & Sanguinem Christi, usus est verbo TRANSUBSTANTIATIONIS, quo nonnisi post eum, quippe qui uno ferè sæculo posteriores, Petrus Blesensis, & Stephanus Augustodunensis, quos nonnulli viri eruditi ejus primos authores censuere, sunt usi. *Ser. 84. & alibi.*

Qui verò inter plures Tractatus quos edidit, attentiùs legerit Tractatum eximium, quem expressè edidit de Sacramento Altaris, nobiscum certè consentiet nil efficacius, nil expressius, vel doctius ad excludendum ex sacra Eucharistia figuræ commentum, & statuendam in ea realitatem Corporis & Sanguinis Christi, inter Orthodoxorum Opera legi posse. Ibi enim utitur ubique verbis id evincentibus, qualia sunt hæc: *Nec homo solum in spiritu suo, sed & in carne sua.* Item: *Corpus quod apud nos est, & in cælis est, apud nos quoque diversis locis, in Altaribus diversis, non diverso tempore.* Ibidem: *Nec phantasticum corpus est, sed verum, nec solum in Sacramento, sed & in semetipso.* Ibidem: *Est igitur ibi corporaliter propter veram Corporis naturam.* Sic cùm agit in eodem Tractatu de existentia Corporis Christi diversis in locis, ait sub qualibet particula remanere *Corpus integrum & immensum*; & ideò Sacramento in partes diviso, *non tamen Corpus in partes scindi.* Denique in hoc Tractatu tam lucidè exponit quicquid ad realitatis Corporis Christi circumstantias attinet, ut licet hunc tantùm edidisset, id ad abstergendam ab eo cujuscumque erroris labem, plus æquo sufficeret.

Absit ergo ab æqui Lectoris mente vel levissima de Hildeberti fide suspicio, qui verba prædicta retulit, ut objectionem sibi ipsi suscitet, quam statim Augustiniano sensu, & ipsissimis quasi sancti Doctoris verbis, dissolvat; nec magis ex illis verbis nostri novatores quidquam in erroris sui deffensionem assumant, quàm ex ipsa sancti Augustini doctrina, quâ semper incassùm abuti hucusque conati sunt.

bit, & si tantæ rei sacramentum quotidie accipit ad judicium. Ubi verò ait: *Non hoc corpus quod videtis, &c.* de sacramentali manducatione ait, quia boni & mali corpus Christi sumunt & sanguinem; sed illi bene, isti malè; boni in vitam, mali in judicium. Qui enim corpus Domini sumit indignè, judicium sibi manducat & bibit; quia non est dijudicans corpus Domini, id est, non discernit ab aliis cibis, sed indiscretè & negligenter sumit, venerationem singulariter debitam non exhibens, ad cujus communionem devotissimè accedendum est. Hoc enim manna cœleste, panis Angelorum [est,] quo grandi cibo vescuntur Angeli, satiantur Archangeli, in quem desiderant prospicere sublimes Virtutes. Purificatis ergo mentibus, nosmetipsos dijudicantes, de illo pane edamus, & calice bibamus; quia si absque nostri dijudicatione accedere præsumamus, à Domino dijudicabimur.
Indignè communicans, reus est mortis Christi. Qui enim indignè sumit, reus erit corporis & sanguinis Domini. Terribilis sententia! Mortis enim Christi pœnas dabit, quia punietur ac si ipse occidisset [eum] qui pro nobis factus est quasi vir vagus, *qui non possit salvare*; Quia enim à Cruce non est ereptus, à perfidis reputatus est non posse salvare. Unde in ejus derisionem di-
Math. 27. 42. cebant: *Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere.* Unde reputaverunt eum virorum novissimum, & quasi leprosum, id est peccatis pollutum, & à Deo percussum pro peccatis suis; sed ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra, pro nobis factus est maledictum, ut nos à maledicto liberaret. Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrûm, id est pœnas iniquitatum nostrarum, & ipse peccata multorum tulit, ut ait Isaïas, & pro transgressoribus rogavit,
Isaia 53. 6. dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Ad quam vocem, secundùm
Nota Evangelium Nazaraeorum. *Evangelium Nazaraeorum*, multa millia Judæorum, circa Crucem astantium, crediderunt. Non enim impotens fuit salvare se ipsum, qui alios salvos fecit. Non ei fuit insipientia, vel verecundia, quod ipse non est exauditus, cùm pro aliis auditus sit. Vos autem non moveamini, si eum dicimus pro se non exauditum, cùm ipse per
Ps. 21. 2. Prophetam dixerit: *Clamabo per diem & noctem, & non exaudies.* Per diem clamavit Christus, id est in luce virtutum, quia in eo nullæ tenebræ vitiorum [erant.] Et nocte, id est in angustia Passionis, dicens:
Math. 26. 39. *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste*; id est, si est alia hostia per quam fieri redemptio possit, transeat à me Passio, quæ dicitur calix, quia placita hostia potio
Is. 53. [est.] *Oblatus est enim*, ut ait Isaias, *quia ipse voluit.* Si verò non est alia hostia per quam homo redimi possit, fiat voluntas tua, non mea, id est voluntas nostræ Divinitatis impleatur, non voluntas meæ humanitatis; Voluntas meæ rationis fiat, non voluntas meæ sensualitatis. Cùm ergo sic orasset, non est exauditus, ad corporalem scilicet salutem. Ipse enim ait: *Et non exaudies*, sed Apostolus dicit quod *exauditus est pro sua reverentia.* Numquid Heb 5 7.
ergo Magistro Discipulus contradicit? Ille inquit: Non exaudies, hic, exauditus est. Sed Veritas verum loquitur, & Veritatis Discipulus non mentitur. Non est enim exauditus ut non moreretur, sed est exauditus ut resurgeret. In hoc est exauditus, & non in illo; Et quod non in illo, non est illi ad insipientiam. Videtur quidem insipientia, videtur nimis alienum Deo. Stultitia reputatur à Gentibus, scandalum est Judæis. Unde Isaias: *Alienum est opus* Isaia 28 vs 21.
ejus, ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo. Alienum enim videtur ut Deus patiatur, & nimis peregrinum ut Deus moriatur. Ipse quidem venit ut faciat opus suum, id est redimat genus humanum; sed ab ipso alienum est opus, quia non convenit Deitati flagellari, conspui, crucifigi. Hoc non est ei ad insipientiam, quod non est exauditus, sed crucifixus, atque sepultus, immò ad sapientiam, ut sic sapienter redimeret genus humanum. Sic victus est hostis callidus & superbus, & liberatus est mundus; Dato pretio, captivi redempti sunt, Judæi ac Gentiles. Immensum fuit pretium, sed grandis acquisitio. Unde Isaias: *Dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua.* Impios, id est Is 53 9.
Gentiles, qui erant sine theosebia, id est sine pietate divini cultûs; Et divites, id est Judæos, divitias legis & Prophetarum glorlantes, dabit Patri suo pro morte sua, & sepultura, id est per mortem & sepulturam. Ecce quis modus aporiationis, id est exanimationis, & quantus fructus, captivorum scilicet solutio, & Regni præparatio, id est gratia & gloria in angustia & difficultate multa homini à Deo præparata, ut quem fecit ingratum facilitas primæ conditionis, redderet ubnoxium difficultas inauditæ restaurationis. *Spiritus enim oris vestri Christus Dominus captus est in peccatis.* Spiritus dicitur & Christus, & utriusque naturæ veritas in eo monstratur. Ipse est enim Gigas geminæ substantiæ, biformisque naturæ ex æterna generatione. Spiritus ex temporali spiritus. Christus verò simpliciter dicitur Spiritus, sed additur oris nostri, quia in eum credere, eumque confiteri debemus. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem. Cui diximus: *In um-*

Quomodo Christus exauditus sit pro sua reverentia.

bra tua vivemus, Umbra Christi, gratia est, per quam nobis fit umbraculum & refrigerium intùs contra legem membrorum; & foris contra æstus tribulationum, secundùm illud: Pf. 119. 8. *Obumbrasti super caput meum in die belli*. Er alibi: Pf. 16. 8. *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Hæc est umbra juniperi, sub qua sponsus requiescit cum sponsa. De qua ad Mariam Angelus: Luc. 1. 35. *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Hâc umbrâ cupiebat refoveri vir propheticus, dicens: Pf. 38. 14 *Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, & ampliùs non ero*; ac si diceret: Æstus patior, incentivis peccaminum uror, sed remittendo, refrigera priusquam de hac vita abeam, quia si non remiseris, abibo quidem, sed ampliùs non ero in vero esse. Bona est & salubris hæc umbra, quia, depulsis noxiis, verum esse præstat. Hâc igitur refrigerati ac recreati, vivemus non vitâ mortali vel temporali, sed immortali atque perenni, quam nobis tribuat misericors Dominus. Amen.

C. E ms. Ebr. 19.

SERMO XIII.

De Christo ut humanæ salutis post lapsum Adæ Reparatore.

Psal. 97. 1. *CAntate Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit.*

Hortatur nos Propheta canticum Domino cantare laudis, canticum non verus, sed novum; non quo per Moysen dictum est Israël: Math. 5. 43. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*; sed quo Christus iis nos instruit verbis: Ibid. 44. *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos*. Hujusmodi canticum postulat à nobis, qui fecit mirabilia pro nobis. Mirabilis Deus in sanctis suis, quia mirabilis in omnibus operibus suis. Idem mirabilior in seipso, quia mirabiliora fecit de seipso. Ipse enim cùm Deus esset, homo factus est. Morte Domini servus vivificatus est; Princeps hujus mundi foras ejectus est. Ecce mirabilia Domini Dei. Ecce beneficia salutaris sui. Cedunt his cætera mirabilia ejus, quoniam miserationes ejus super omnia opera ejus. De quibus ut aliquid pleniùs loquamur, loquimini oratione ad Dominum singuli, loquimini universi. Fortassis dabitur nobis, ut de Domino, & in Domino loquamur, quo proficiat aliquis, etsi non proficiant universi. Attendat igitur omnis homo, quia pro nobis factus est Deus homo. O magnum & inenarrabile sacramentum! O gratia, quam, sicut Leo testatur, S. Leo, Ser. 1 de Nat. Domini. sanctus propinquat ad palmam, peccator invitatur ad veniam, gentilis vocatur ad vitam! Hâc uniuntur terrena cœlestibus, temporalia sempiternis, humana divinis. Hac accensâ mulier lucernâ dragmam quam perdiderat quæsivit; quæsitam invenit; quâ inventâ convocavit amicas & vicinas, dicens illis: *Congratulamini mihi omnes, quia inveni dragmam, quam perdideram*. Luc. 15. 9. Ex gratia enim justitiæ sol ex laterna carnis nostræ resplenduit, quo creatrix omnium sapientia diligenter, & velut accensâ lucernâ quæreret dragmam suam, naturam nostram ab illo & cum illo deductam in exterminium, cui consenserat ad peccatum. In ipsius autem inventione congratulatæ sunt Virtutes cœlorum, atque angelicæ Potestates, juxta illud quod Veritatis ore dicitur: *Gaudium est in cælo coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*. Luc. 7. 10. O unicum hominis provectum, cui Deus Deum non invidit! O cumulatè felicem, de cujus formatione gaudium exuberat Angelorum! Gaudeat hinc homo cum Angelis, immo & præ Angelis. Cùm enim Deus paulominùs ab Angelis minoratus est, homo super Angelos exaltatus est. Gaudeat, inquam, & cantet canticum novum, de homine veteri provectus in hominem novum. Ecce, Fratres nostri, ecce perstricta est prima propositi nostri partitio. Deversa est Dei & hominis incommixta & indivisa counio. Nisi fallor secundam assumptæ propositionis particulam expectatis. Ex silentio vestrum perpendimus affectum. Ea utique, si bene recolitis, hæc est. Quippe cuidam patrifamilias unicus erat servus, sed contumax, & nequam servus. Is in languorem decidit, medicum quæsivit, non invenit. Erat in parentibus causa, quæ tanquam jus hæreditarium valetudinem filio reliquerat. Valetudo coæva servo, nata cum servo, incrementum suscipit cum servo. Unde & curari tantò difficilior fuit, quantò ei propinquior origine, diuturnior tempore, numerosior qualitate. Sanè, quanta fuerit hæc infirmitas, ipse etiam decumbentis lectus ostendit. Lectus ita sordidus squallebat, ut eum videre vel ipse servus abhorreret; ita putrefactus egestionibus, ut vix jacentem sustineret. Quippe de illo egredi cùm urgeret necessitas, impossibile; Inter spurcitias & vermes jacere diutiùs, importabile. Dura lecti conditio, qui suas injurias suis vindicabat injuriis! Miserabiles decumbentis angustiæ, cujus vita, sine exequiis, exequiæ! Abiere dies & dies, anni & anni, nec fuit qui curam ejus ageret. Medicus nullus, qui ei profuturus assideret. O mirandam circa servum Domini charitatem! Dominus ejus misericordiæ recordatus est. Intravit domum, sed in domo nullus angulus expers fœtoris inventus est. Servus putrebat in sordibus,

Miseriæ primi hominis post peccatum ingeniosâ & eleganti parabolâ describitur.

sed nec sic eum Dominus aspernatus est. Ut enim cum [servo] suo familiariùs loqueretur, ingredi lectum non abhorruit; dehinc amplexatus cum leniùs, cognosci se postulavit. Proh dolor! Non cognovit servus Dominum, cùm propiùs accederet. Non intellexit, cùm in eodem lecto jacentem videret. Cùm diceret: Tuus sum Dominus, in faciem conspuit; cùm subjiceret: Novi medicinam, irrisit; Avertit auditum, cùm ei * describeret diætam salutatem; Exhorruit obsequium, cùm detegeret saniem defluentem. Denique nullas egit gratias, cùm promitteret se facturum incolumem, de infirmo sanum, de extraneo cohæredem, de servo liberum. Dominus tamen, nec injuriis indignatus est, nec aversantem aversatus est. Et quidem lectus illi molestus, sed lecti molestiam sine molestia toleravit. Squalor gravis & fœtor, sed voluntariè, sed gratis utrumque sustinuit. Tam dura tamen fuerunt hæc & alia lecti incommoda, ut eorum difficultate Dominus spiritum exhalaret. Tam suavis anhelitus, & tam dulcis, comitatus est spiritum egredientem, ut odor ejus ægro salutem reformaret. O infirmitatis, ô medicinæ genus mirabile! Dominus charitate compatitur & moritur; Servus moriensis anhelitu perfunditur & sanatur. Accessit ad cumulum beneficii, non solùm confirmata morte Domini * libertas, sed etiam communicata est filiis hæreditas. Attendite, Fratres, attendite quid mysticum gerat hæc propositio nostra. Noveritis itaque totam Protoplasti successionem nomine servi designari. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati. Nos autem si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos-ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Quia itaque cum peccato est omnis homo, peccati servus est omnis homo. Hujusmodi servus in hæreditarium languorem decidit, quia successioni suæ primus parens mortis vulnus infixit. Vulnus illud, vulnus animæ; vulnus quo ei suâ excussa est incolumitas, ingesta mortalitas, ablata libertas. Hæc anima moriens non moritur, imminuta non minuitur, consumpta non consumitur. Latuit in ficu, descendit ex ficu, pertransivit in omnes, præter eum qui sub ficu vidit omnes. Audite Apostolum dicentem: *Per hominem in hunc mundum intravit peccatum, & per peccatum mors.* Unus ille homo Adam, qui mortem traduxit in omnes per peccatum. Si peccarum ignoratis, transgressio fuit obedientiæ; Si mortem, amissio gratiæ. Susceperat mandatum homo ne lignum tangeret commeodatum; tetigit, & prævaricator mandati remansit; Comedit & gratiâ Dei privatus est. Quem enim Creator præcepti contemptorem reperit, indignum gratiâ judicavit. Animæ autem deesse gratiam, est deesse & vitam. Hæc est ea infirmitas, quâ diutiùs omnis anima decubuit, quâ lectum suum multiplici sorde perfudit. Lectus ejus, habitaculum carnis ejus. De hoc lecto Joannes, cùm in Apocalypsi figuratè de Jezabel loqueretur, ait: *Ecce dimittam eam in lectum, & qui mæchantur cum ea.* O infelicem lectum, in quem prævaricationis adhuc pœna descivit! Etenim gratiam pariter amiserunt, & spiritus consentiens, & caro manducans. Unde & in eam data est sententia, cui nec finis finem imponit. Sub ea nascimur omnes, puniendi etiam in sepulchro. Considerate miserias carnis; attendite cineres, vectigalia sunt peccati. Vectigal peccati est quod inediâ & siti deficimus, quod in incommodum morborum decidimus, quod ad mortem mortibus innumeris pervenimus. Parva loquor, lectum quoque sordes inficiunt; earum fœtor latiùs diffunditur & longiùs. Sordes lecti, peccata carnis; Peccata autem carnis, fornicatio & immunditia, crapula & ebrietas, cæteraque in hunc modum. De quibus per Prophetam dicitur: *Putruerunt jumenta in stercore suo.* Et Dominus in Evangelio: *De corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemia.* Talium fœtor longè latèque diffusus est, quia totus mundus in maligno positus est. Totus exemplis iniquitatis fœtet, totus cum Lazaro quatriduanus est. Sanè hæc omnia primi hominis excessum secuta sunt. Omnia enim peccata quæ peccamus, sordes ex sorde sunt. Ex qua autem sorde, nisi ex ea quam dicit scriptura: *Nemo mundus à sorde, nec infans, cujus est vita diei unius super terram.* Hâc infectum genus humanum neminem qui lavatet invenit. Hâc accensam Creatoris indignationem, non meritis homo, non administratione Angelus, non sacrificiis lex extinxit. Unde & in Apocalypsi Joannes ait: *Nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum.* Et per Isaïam his Dominus loquitur verbis: *Quò mihi multitudo victimarum vestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & hircorum nolui.* Per Psalmistam quoque Filius ad Patrem: *Sacrificium*, inquit, *& oblationem noluisti*; Ac deinde subjungens ait: *Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi: Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui.* Voluntas autem ejus [erat,] ut moreretur pro servo Filius ejus. Declinavit itaque Dominus in domum servi, quià descendit in mundum factor mundi; quia

Marginalia: * *f. præscriberet.* — Christi expirantis anhelitus vitæ spiritum nobis exhalavit. — * *supp. servi.* — *Joan. 8. 34.* — *1 Joan. 1. 8.* — *Rom. 5. 12.* — Peccatum Adæ transgressio fuit obedientiæ pœna, amissio gratiæ. — *Apoc. 2. 22.* — Cineres vectigal peccati. — *Joel 1. 17.* — *Matth. 15. 19.* — Omnia peccata sordes ex sorde sunt. — *Job. 14. 4. Ita fere citatur à D. Cypriano, Testimoniorum lib. 1. n. 54.* — *Apoc. 5. 3.* — *Isa. 1. 11.* — *Ps. 49. 7.*

quod perierat venit salvum facere salutare Dei nostri. Declinavit, inquam, Dominus, quia qui non fecit peccatum, factus est pro nobis peccatum Sanctus ille Sanctorum. Declinavit, quia minoratus est pauloministus ab Angelis Creator Angelorum. Hoc enim impendendum congruebat remediis, ut videndus ab infirmo medicus, infirmo visibilis appareret. Congruebat hoc ut infirmo compassurus, infirmo se passibilem exhiberet. Ideo lectum servi Dominus ingressus est, quia veram hominis carnem Rex Regum & Dominus Dominantium indutus est. Ut enim Deus invisibilis à nobis videretur, ut immortalis moreretur * à nobis, Verbum caro factum est, & habitavit in nobis. Hoc Verbum obumbratum carne, quam assumpsit ex nobis, in assumpta sustinuit incommoda nostra, sine peccato carnis portans in carne peccata nostra. In ea siquidem laboravit requies, eguit sufficientia, lux caligavit, infirmata est incolumitas, puniti mores, inclinata celsitudo. Denique in ea completum est quod de hoc Verbo Isaïas ait: *Verbum Deus misit in Jacob, & cecidit in Israël*. Missum est Verbum in Jacob, quia incarnatum est Verbum ex domo Jacob proter domum * Jacob. Unde & sic ipsa Veritas ait: *Non veni nisi ad oves quæ perierant domûs Israël*. Et Paulus cæcitatem Judæorum increpans: *Vobis*, inquit, *oportuit primùm prædicari verbum Dei, sed quia repulistis illud, ecce convertimur ad Gentes*. Repulerunt enim. Quippe verbum missum in Jacob cecidit in Israël, quia viluit, quia tanquam nihilum & inane reputatum est ab Israël. Cùm dico Israël, Pharisæos & Scribas loquor. Doctores legis & summos Sacerdotes attendo. Jactabant isti se scientiam legis habere, colloquiis assuetos Angelorum, veros esse Israëlitas, & videre Deum Deorum in Sion. Etenim graviores tenebræ operuerunt eos, quàm Ægyptum propter eos. *Non enim crediderunt in Deum, nec speraverunt in salutare ejus*. Excæcavit eos malitia sua, palpantes in meridie, atque abalienantes Sanctum Israël, qui eos de lacu miseriæ, & de luto fæcis educere satagebat. Viluit apud eos pretium totius mundi, descivit à Creatore creatura, magistrum discipulus erubuit, æger medicum detestatus est, reus pulsavit advocatum, vas figulum increpavit, panem fastidivit esuriens, fontem lutulentus exhorruit, abjectus gloriam, sepultus resurrectionem. Curabat hic infirmos, & operanti bona opera dictum est: *Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit*. Imperabat dæmonibus, & in ejus blasphemiam clamatum est: *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia*. Mortuos suscitabat, & inter ipsa divinitatis insignia ei sic patibulum * peractum est: *Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium*. Dehinc * oblatus sputis, & spectaculo Crucis addictus, inter contumelias, quas pro servo pertulit, expiravit. Ex habitu autem morientis languentem servum tam lenis odor afflavit, ut ejus perfusione salus ei redderetur. O beatum & medicinalem halitum, cujus attractu servo reparata est * via, collata libertas, communicata cum filiis hæreditas! Hoc halitu divinitatem Christi scitore figurari. Unde & sic locutus Job ait: *Halitum meum exhorruit uxor mea*. Exhorruit enim Judæa divinitatem in Christo, detestata * precem cum Deo Christo. Hinc ea benefactori suo detraxit. Hinc in illum lapides tulit. Hinc etiam clamavit: *Nos legem habemus, & secundùm legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*. Hàc profectò divinitate factum est, ut esset accepta Deo Patri hostia Filii, ne frustra mediator Dei & hominum supplicaret pro culpa, in quo Dei & hominis erat natura sine culpa. His duabus naturis excessus tuus, ô homo! chirographum de indulgentia suscepit, de gloria confusio, de libertate servitus, eliminium de patria, mors de vita. His personaliter unitis confectum est collyrium, quod cæci nati tenebras abstersit. His exortum illud oleum, à cujus facie jugum exactoris computruit. His scala Jacob erecta, quâ jam possis ad consortium conscendere Angelorum. His amotus à paradiso gladius, ut ad paradisum, vel sero, redeas, & comedas, & vivas in æternum. His denique princeps hujus mundi foras ejectus est, in filios adoptionis nullam deinceps accepturus potestatem, nisi si quis ei se ipsum sponte subdiderit. Agat igitur homo gratias Homini-Deo, quia ipse est qui eum divinitatis participio donavit, qui servitutis ejus jugum contrivit, qui clausos ejus aperuit oculos, Jesus Christus, Dominus noster, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[Margin notes: * pro nobis. — Is. 9. 8. — * propter domum Israël. — Math. 15. 24. — Act. 13. 46. — Ps. 77. 22. — Luc. 11. 15. — * f. paratum est. — Jerem. 11. 19. — * f. obrutus. — * f. vita. — Job. 19. 17. — * f. pacem. — Joan. 19. 7.]

SERMO XIV.

CI. Ex mss. Ebroic. n. 19.

Contra Judæos.

De Incarnatione.

Sentio, Fratres carissimi, sentio cum Sapiente illo, qui ait: *Gratior est fructus, quem spes productior edit*. Unde & fructus divini cum hominibus colloquii, tantò nobis debet esse jocundior, quantò fuit expectatio ipsius diuturnior, exhibitio mi-

rabilior, experientia dulcior, usus major. Præmissi sunt autem nuntii, qui sacrosanctum edicerent colloquium, homines ad illud invitarent, venturis quidem præmia, nolentibus autem venire, pœnam pollicerentur æternam. Hi Prophetæ fuerunt, qui colloquium illud non solùm verbis prædocuisse, sed etiam actibus præfigurasse noscuntur. Sic enim Moyses ait: *Prophetam suscitabit Dominus de medio vestri, tamquam me, ipsum audite.* Et Isaias: *Ecce*, inquit, *Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Fuerunt, in quorum actibus præfati colloquii Prophetiam fuisse Scriptura commemorat. Hinc est quod Jeremias cùm nudatur prophetat, David eùm se ipsum propriis manibus * gerit, Daniel cùm in lacu leonum mittitur, Osee cùm fornicariam ducit uxorem, Jonas cùm tribus diebus & tribus noctibus in ventre ceti tenetur. Has Apostolus Prophetias & præcessisse perstringens, & ostendens completum in Christo colloquium, sic ad Hebræos scribens, ait: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissimè diebus istis locutus est nobis in Filio. Locutus est*, inquit, *nobis in Filio*, quia locutus est nobis in Christo. Quomodo Deus locutus est nobis, invisibilis & incognitus nobis? Ut videri posset & cognosci à nobis, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Verbum Dei, Filius Dei nobis in carne visus est; In carne nobiscum de nobis locutus est. Locutus autem de pacificando homine cum Angelis, de collocando inter Angelos, de provehendo super Angelos. Locutus est, inquam, de commutanda dissimilitudine nostra in similitudinem suam, de confusione nostra in gloriam suam, de morte nostra in vitam suam. De his omnibus omnium Creator ante omnia tempora secum habuit consilium, cum homine colloquium in tempore. Ut autem secretum illud consilium aperiretur, missi sunt duo Angeli in mundum; unus qui consilium detegeret, alter qui detectum adimpleret. Unus qui Mariæ Virgini nuntiaret nasciturum de Maria Virgine Sequestrem nostrum. Alter qui in carne sumpta de Virgine, profiteretur Advocatum nostrum. Porrò Sequester ille & Advocatus noster, hodie natus est nobis, quem sic Isaias promisit nobis: * *Puer*, inquit, *natus est nobis, & filius datus est nobis.* Puer, inquit, natus est; Puer autem iste Deus & homo est. Deus & homo, præfati consilii negotium executus est. Nulli fides desit cùm denuntiatur in Matre Virginitas. Gestum quidem utrumque contra naturam, sed propter naturam; Utrumque enim opus gratiæ, sed officium naturæ. Utrumque novum, sed oraculum repromissum. Utrumque beneficium, sed usum diversum. Siquidem pudor Matris gloria est Personæ; Divinitas Filii, provectus est naturæ. Pudor in Matre servatus est, testificaturus Filium ejus Hominem-Deum. Divinitas unita est homini, unitura Deo credentes in Hominem-Deum. Erubescat Judæus infelix; Confundatur infelicior Helvidius. Derogat Judæus Divinitati Christi; Uterque perpetuæ Virginitati Matris Christi. Debacchatur Judæus, cùm dicitur: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.* Idem quoque aurem avertit, cùm advertit: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*; Et in Ezechiele: *Porta hæc quam vides, non aperietur, & homo non transiet per eam, sed clausa erit in æternum.* Porta ista, Virgo nostra, sed clausa porta in æternum. Hæc ideò porta, quia per eam Christus ingressus est in mundum, sed per clausam in æternum. Bene clausam in æternum, quoniam clausam ante partum, clausam in partu, clausam post partum. Facessat perfidia Judæi, fabulantis ex Joseph conceptum Christum. Facessat Helvidii spurcitia, garrientis filios Virgini natos post natum Christum. Sed nobis ad te adhuc, ô Judæe, sermo est. Adhuc enim apud te facies Moysi velata est, nondum tibi tuæ legis splendor illuxit, nondum mysteria Prophetarum. Densiores tenebræ operiunt te, quàm Ægyptios propter te. Opes tibi exuberant, & egestate torqueris. Appositus est esculentior apparatus, & fame deficis. In spica frumentum portas, & quàm suave sit nondum prægustasti, nondum sensisti. Pueri David per sata transeuntes, spicas fricabant, & manducabant; Sacerdotes Templi panes propositionis frangebant & comedebant; frica & tu spicam legis, frange hordeum legis, & invenies siliginem legis. Invenies enim sub palea præfocante medullam satiantem, sub occidente littera spiritum vivificantem. Aperi cisternas, Prophetarum puteos, ô Judæe, & occurret tibi fons David salientis aquam in vitam æternam. Sed tu, miser, venas aquæ limpidioris obturas, tu cum Allophylis imples puteos, quos fodiunt pueri Isaac. Opponis enim fumum, cùm tibi fulgor legis exprimitur. Insultas gratiæ Dei, cùm Maria Virgo concepisse, Virgo peperisse perhibetur. In Patriarchis & filiis eorum opera gratiæ audis, & credis, veneraris, & extollis; in Creatore autem Prophetarum, cur ita naturam amplecteris, ut gratiam persequaris? Abrahæ Sara filium peperit, cùm eis sterilitas & senium spem prolis abstulissent. Inficiari, ô Judæe, non potes Saram in Isaac plus debuisse promissioni, quàm nuptiis, & gra-

Deut. 18. 15.

Is. 7. 14.

* f. ferit.

Heb. 1. 1.

Regio dissimilitudinis.

* Parvulus. Is. 9. 6.

Incarnatio Verbi ex Virgine contra naturam fuit, sed propter naturam.

Ioan. 1.

Ezech. 44.

Porta in æternum clausa, B. Virgo Maria.

Gen. 17.

Exod. 3. tiæ, quàm naturæ. Ante Moysen visus ardere rubus, nullum patiebatur ex igne dispendium. Inficiari, Judææ, non potes opus hoc signi potiùs fuisse, quàm rubi, gratiæ, quàm naturæ. Sitiebat in deserto Israël, & sitis angustias impatienter sustinebat; Accessit Moyses ad petram, & eâ bis percussâ, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet, & jumenta. Inficiari non potes, ô Judææ, hoc opus signi potiùs fuisse, quàm lapidis, gratiæ, quàm naturæ. Rem loquar manifestam. Paucos esse credo, qui lapidem crystallum ignorent. Lapis iste, lapis splendidissimi coloris, & candidi. Hunc aquâ perfusum, ac deinde ferventi suppositum soli, scintillas emittere celebre est. Nulla tamen ex his scissura lapidis, nulla sui exitûs vestigia scintillæ relinquunt. In crystallo eadem integritas, idem splendor perseverat. Egreditur inde quod humanis usibus prosit, ut quod lapidis interpollet claritatem; Idem tamen, si sol ei aut aqua defuerit, non invenitur emittendo igni idoneus. Ubi autem ambo concurrunt, ex utroque simul in crystallo conficitur, quod competenter, conceptum Virginis imaginetur, & partum. Cui enim sacratissima Virgo rectiùs quàm crystallo comparatur, in qua, velut ad cumulandam cæterarum plenitudinem virtutum, perpetuæ Virginitatis candor effulsit. Ea divinis præparanda mysteriis, velut aqua perfunditur, ampliorem susceptura gratiam, quâ mirabiliter quidem admitteret Filium Dei Deum, mirabilius autem emitteret eumdem Hominem-Deum. A natura siquidem minùs alienum videtur, cœlesti virtute Virginem impleri, quàm de Virgine veram hominis exire substantiam. Fortassis autem, Judææ, moveris, quànam aquâ Virginem præscripsi perfusam. Aquæ nomine, Sanctum intellige Spiritum. De hujusmodi aqua Dominus per Joëlem sic locutus, ait: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ.* Et per Ezechielem: *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Hâc profectò aquâ dum Virgo perfunditur, ad admittendum Solem justitiæ invisibiliter præparatur. Præparatur, inquam, quia Spiritus Sanctus ab omni æstu carnalis concupiscentiæ obumbrando eam protexit. Unde ad incrementum & plenitudinem gratiæ, Virgini nostræ accessit, ut ingressurus eam Dei Filius, & *purgatam inveniret à reatu alieno*, & immunem à proprio. *In malevolam enim animam non poterat introire Sapientia, nec habitare in corpore subdito peccatis.*

Virginitas Beatæ Mariæ per crystallum explicata.

Sol, crystallus, aqua, figura partûs virginalis.

Joel 2. 28.

Ezech. 36. 25.

Immaculata Beatæ Mariæ Conceptio.

Sap. 1. 4.

SERMO XV.

CII. Ex Andegavensi & Victorino.

De Libro Vitæ.

Audi Israël præcepta vitæ, & scribe ea in corde tuo, & dabo tibi terram fluentem lac & mel. Deut. 4. 1.

Diligenter attendere deberis, Fratres, verba ista. Quæ enim proposui, non sunt mea, sed Domini verba. Non vobis ea inventor offero, sed tanquam nuntius refero, in serie quorum tria proponuntur nobis à Domino, scilicet, quo nomine vocemur, & quid facere teneamur; tertio, quid * primum consequamur. Primò enim debemus inspicere cujus nominis sortiamur honorem. Vocamur enim Christiani. Quid autem pulchrius, quid honorabilius homini, quàm nomine sui Creatoris censeri? Cujus si participamus nomine, participemus & re. Qui enim dicit se Christianum esse, debet quemadmodum Christus ambulavit, & ipse ambulare, & sic erimus Israël verè. Israël enim interpretatur *videns Deum*, quod absque dubio consequemur, qui Christum imitabimur. Sed quomodo hoc poterit esse, ut Deum mereamur videre, quibus nec animas, nec Angelos contingit perspicere, & cùm dicat scriptura: *Deum nemo vidit nuquam;* Et Dominus ad Moysen: *Non videbit me homo, & vivet.* Propter quod sciendum est quoniam homo habet oculos exteriores, qui sunt corporis; & oculos interiores, qui sunt mentis, quibus spiritualibus oculis vero Christiano contingit Deum videre. Hic, dum sumus in via, per fidem, in patria verò facie ad faciem. Hic considerator procul in ænigmate; ibi cognoscetur prout est in re, quod est vita æterna. *Hæc est enim vita æterna, ut cognoscant te, & quem misisti Jesum Christum.* Qualiter autem ipsum sequi debeamus, ipsemet nobis declarat, dicens: *Audi Israël præcepta vitæ;* ac si dicat: O Christiane, qui es videns Deum per fidem, audi præcepta vitæ, quorum observatione tu servaris æternitati! Sed quoniam ea quæ audiuntur facilè mens humana obliviscitur, illa verò quæ scripturæ commendantur, ipsâ revocante ad memoriam, diutiùs conservantur, addit Dominus: *Et scribe ea.* Ad quod forsan dicetis: Nos qui litteras non didicimus, nec scribere scimus, quomodo scribere poterimus? Aures * advertite; pandam & quomodo sciatis librum scribere, & qualiter in illo legere; quem librum semper poteritis habere vobiscum absque aliquo onere, & per ejus doctrinam sapientes eritis, quantùm cito habere pore-

* f. quod præmium.

Christiano nomine nihil nobilius.

Joan. 1. 18.

Oculus, alius interior, alius exterior.

Joan. 17. 3.

* f. aperite.

Quomodo ignari discant scribere.

ritis. Hic est pretiosior auro, quem potestis habere absque nummo & obolo. Scitis quid scriptor solet facere. Primò, cum rasorio [incipit] pergamenum purgare de pinguedine, & sordes magnas auferre; deinde cum pumice pilos & nervos omnino abstergere; Quod si non faceret, littera imposita nec valeret, nec diu durare posset. Postea regulam apponit, ut ordinem in scribendo servare possit. Quæ omnia & vos facere debetis, si librum quem vobis proposui habere vultis. Hujus libri pergamenum erit cor vestrum, quod ex verbis Domini habetis, si sequentia prospiciatis. Postquam enim dixit: Scribe ea, addidit: *In corde tuo*, per hoc declarans manifestè cor nostrum ad suscipienda præcepta Dei fore pergamenum, quod priùs est purgandum, & sordes cum acumine scindentis rasorii removendæ. Unde Dominus dicit in Evangelio: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quod & Propheta petit, dicens: *Cor mundum crea in me, Deus.* Rasorium cordis est pœnitentia, per quam removentur crimina, quæ consistit in tribus, scilicet, in contritione cordis, in confessione oris, in satisfactione operis; quæ quidem incipientibus est gravis & operosa, sed diligentibus suavis, & non onerosa. Unde: *Jugum meum suave est, & onus meum leve.* Quidam verò vestrûm, utpote non cupientes cor mundum habere, cùm aliqua satisfactio eis injungitur, semper excusationem volunt prætendere, dicentes: Quomodo possum jejunare aliis comedentibus? Et tamen possit peccare forsan, aliis cessantibus; Vel si alicui præcipitur pro satisfactione pauperibus dare, dicunt sua ad tot eleemosynas non sibi sufficere, quibus tamen ad perpetranda mala nihil videtur deesse; Et talibus non est jugum Domini leve, quia non diligunt, nec desiderant cor mundum habere. Unde nullum bonum in talibus potest diu durare. Post mundationem illam cum pumice orationum & eleemosynarum, pili, id est, venialia peccata sunt removenda, quæ sunt in nimietate risûs, sive in superfluitate cibi, vel in delectatione fabularum, vel rumorum, quæ omnia, si in usum vertantur, criminalia sunt. Præter hoc regulam cordi nostro oportet apponere, & sic ordinem in scribendo possumus servare. Quidam enim nostrûm cor habent distortum. Cùm enim sunt in prosperitate, laudant Deum, de quibus dicitur: *Confitebitur tibi cùm benefeceris ei.* Cùm verò aliqua contingit adversitas, blasphemant, dicentes, Deum non esse æquum, & non est æqua via Domini, nec benignum, cùm è contra valde bonus videatur rectis; Unde Propheta: *Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt corde.* Ut itaque Deus nobis semper, sive in adversitate, sive in prosperitate sit rectus, regulam cordi nostro, id est, vitas sanctorum Patrum, quibus nos regamus, eos imitando apponere debemus, ut illius athletæ, boni scilicet Job, & multorum aliorum, ut Pauli, Martini, & Laurentii. Consideremus quia pater filium, quem diligit, corrigit. Habe ergo cor rectum, in omnibus benedicens Dominum, sciens quia si immisit tibi adversitatem, ad correctionem est pro peccato. Si prosperitatem, ut alii tribuas, [& opera misericordiæ facias.] Dic ergo semper cum Propheta: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Lætamini in Domino, & exultate justi, & gloriamini omnes recti corde.* Cùm ergo cor paratum habueris, nil restat nisi ut te doceam quid scribas. In primo folio & prima regula scribe: *Deus tuus, Deus unus est*, id est, Crede Patrem omnipotentem, & dilige eum. In secunda regula ejusdem folii scribe: *Non accipies nomen Dei tui in vanum*, id est, Crede Filium in nullo minorem esse Patre secundùm divinitatem, sed æqualem Patri, & dilige eum. Inhonorat enim Patrem qui credit eum habere Filium minorem se, tanquam invidum, vel impotentem gignere Filium sibi æqualem; unde etiam prohibet credere de Filio quæ de seipso non sunt credenda, & pejerare, vel inaniter jurare, quod magnum peccatum est. In tertia regula ejusdem folii scribe: *Serva diem sabbati*, id est, Crede in Spiritum Sanctum, quoniam ipse est requies & consolatio nostra, & in præsenti, ut in via; & in futuro, ut in patria. Sabbatum enim interpretatur *requies*, per quod intelligimus Spiritum Sanctum. Illum verò dicitur observare, qui eum non offendit. Ecce in hoc folio primo scribuntur ea quæ pertinent ad dilectionem Dei propriè, & exprimitur hic Trinitas. In secundo folio scribes ea quæ pertinent ad dilectionem proximi. Quorum primum est: *Honora patrem & matrem*, non solùm verbis deferendo, sed eis necessaria tribuendo, vel ministrando. Nos autem non exhibemus quantam debemus reverentiam, vel necessaria tribuimus, sed rebus propriis spoliamus, dum

Filius ante diem patrios inquirit in annos;

Attamen subnectitur fructus, cùm dicitur: *Ut sis longævus super terram*, non tamen in terra morientium, ubi diligentibus parentes suos, multa bona conferri apertè videmus, sed etiam in terra viventium, ubi nullus finis expectabitur, & æternis bonis remunerabuntur. Morien-

Marginal notes:

Math. 5. 8

Ps. 51.

Pœnitentiæ opera, contritio, confessio, satisfactio.

Math. 11. 30.

Venialia si in usum vertantur, evadunt criminalia.

Ps. 48. 19.

Ps. 72. 1.

Vitæ Sanctorum, regula Christianorum.

Ps. 33. 1.

Deut 6. 4.

Exod 20. 7.

Parentes honorandi non solùm officiis, sed & subsidiis.

tium dicitur terra ista, ubi nullus venit qui non moriatur, vel mortuus sit. Sed quomodo alienos diligunt, qui suos contemnunt, quorum, ut alia omittam, caro & sanguis est. Sequitur: *Non occides*, quo prohibetur humicidium tam corporis, quàm animæ. Possunt enim esse homicidia hominis actu & voluntate etiam viventis & mecum ambulantis, & animæ solâ exempli corruptione, cùm proximum in errorem mali deducimus. Sextum est Dei mandatum: *Non mœchaberis*, ubi prohibetur omnis illicitus concubitus. Illicitus enim, & peccatum criminale est, omnis concubitus, præter eum qui est cum legitima uxore, in quo etiam potest esse excessus & peccatum. Septimum est: *Non furaberis*, in quo prohibetur omnis rapina, omne furtum, & omne genus usuræ: Quis enim magis fur & raptor debet appellari, quàm ille qui me dormiente, & me vigilante, latenter, non nunc tantum, sed assiduè mihi * me subtrahit & aufert? Octavum est: *Non falsum testimonium dices*. Hic prohibetur mendacium & perjurium. Nonum est: *Non concupisces uxorem proximi tui*, ubi prohibetur concupiscentia alienæ uxoris. Sed nonne hoc superiùs dixerat, cùm Dominus prohibuit mœchari? Sed quia ibi prohibetur actus, hic verò voluntas. *Si quis enim viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Sequitur decimum mandatum, id est: *Non concupisces rem proximi tui, non servum, non ancillam, nec omnia quæ illius sunt*; In quo prohibetur non tantùm rapina & furtum, sed etiam cupiditas & voluntas habendi aliena. Ecce * Deus, quid oporteat scribere, quæ omnia postquam erunt in corde tuo scripta, necesse est hunc librum servare, ne alicui hosti liceat inspicere, vel sordes injiciendo delere, vel alia his contraria, loco eorum * subscribere. Adversarius enim noster diabolus nobis semper insidiatur, & quantumcumque potest delet ista, & scribit opposita, scilicet, criminalia peccata. Est enim unicuique istorum aliud contrarium. Primo præcepto contraria est subreptio; subripitur enim animus vanis cogitationibus, ut veritatem deserat, & falsitati adhæreat, idolorum falsitatem sectans. Secundo, error; Tertio, amor sæculi; Quarto, impietas; Quinto, crudelitas; Sexto, fornicatio; Septimo, rapacitas; Octavo, falsitas; Nono, adulterium; Decimo, cupiditas; Et ista sunt diaboli. Unde pro certo sciatis, si aliquid istorum in vestro corde inveneritis, illud non Dei fore præceptum, sed potiùs diaboli. Huic itaque libro ferrarium debemus apponere, scilicet, Dei gratiam contra inimici astutiam, quæ præsto est omnibus sese illi * sperantibus. Hàc adeptâ firmaturâ procul fugit impostura, quæ se statim ingerit, cùm gratia deserit. Hunc librum habebitis; In eo legere poteritis ubique etiam clausis oculis. Si quæritis præmium quo remunerabuntur illi qui hunc in corde scribent, & qui his Domini præceptis obsequuntur, audite Dominum, qui neminem fallit, nec fallet, & cujus omnia dicta vera sunt: *Dabo tibi terram fluentem lac & mel.* Optima est terra ista, in qua rivos invenies lacte & melle manantes; Sed quid est quod dicitur, *lacte & melle manantem?* Per lac, quod est de carne & sanguine animalis, & est candidum & nutritium corporis, intelligitur claritas & glorificatio nostræ carnis. Tunc enim erunt nostra corpora sicut sol fulgentia. Per mel verò, quod est dulce gustantibus, & est confectum ex rore cœlitùs misso & floribus, beatitudo cœlestium nostrarum intelligitur animarum. Est igitur terra ista cœlestis patria, ubi plenariè erimus beati, corpore simul & animâ, accipientes geminam stolam, scilicet, corporis agilitatem, immortalitatem, fulgorem, & impassibilitatem, & plenam * Dei cognitionem, quam repromisit Deus diligentibus se. Ad quam ipse nos ducere dignetur Dominus noster Jesus Christus, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Exemplum malum est homicidium.

Usura gravę & juge furtum.

* f. mea.

Math. 5. 28.

* f. vides.

* f. superscribere.

* f. præpa-rantibus.

Nulli deest gratia Dei.

Corpora Beatorum in patria erunt sicut sol fulgentia, quorum hic notantur gloriolæ dotes.

* supp. in animâ.

SERMO XVI.

CIII. Ex ms. Sangermanensi, n. 111.

Ad Pastores.

De prædicatione verbi divini.

Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ.

Prov. 30. 17.

Invenietis, [Fratres carissimi, in scripturis sacris] flores varios & mirabiles, quibus pascantur oves dominicæ, quibus reficiantur fideles animæ jucundâ & spirituali refectione, & habebitis sufficienter unde oves morbidæ curentur, & unde famelicæ saturentur. Hinc agnoscetis historiarum simplicitatem, & intelligetis allegoriarum mysteria; hinc percipietis dulcedinem moralitatis, unde colligetis præcepta modestiæ, documenta veræ & mundæ religionis, exempla sanctæ & piæ conversationis; Videbitis unde doceatis veritatem catholicæ fidei, unde persuadeatis integritatem morum, & ostendatis ordinem rectè vivendi; Perpendetis quid conveniat diversis personis, quid diversis locis,

Scriptura sacra thesaurus Pastorum, & Concionatorum.

cis, quid diversis temporibus, ut pro diversitate personarum, pro necessitate temporum, pro opportunitate locorum, universis proficere valeatis, & singulis quæ sunt utilia & necessaria ministretis, triturantes in area Domini, sicut boves ruminantes, & ungulam findentes. Vos enim debetis exercere ruminationem, hoc est assiduam meditationem Scripturæ Sacræ, cum * fixura ungulæ, id est cum discretione, ut diligenter discernatis quæ quibus dicenda sint in prædicatione, quia non omnia dicenda sunt omnibus; & sicut dicit Moyses, *non arandum in bove & asino*; ita non est eadem prædicatio facienda doctis & indoctis; sed juxta diversitatem personarum, juxta capacitatem auditorum, modificandus est & mutandus sermo rectorum. Unde & de quatuor fluviis, quibus significantur quatuor virtutes Ecclesiæ, quartus dicitur Phison, & interpretatur *oris mutatio*, quia una de quatuor principalibus virtutibus, hoc est prudentia mutari facit ora Pastorum, juxta capacitatem auditorum, ut in pastu divini sermonis, illud recipiat unusquisque, quo maximè indiget; minùs docti recipiant ædificationem fidei & morum; mœsti recipiant gaudium consolationis; negligentes correptionem; tepidi exhortationem; discordantes unanimitatem, & amorem fraternitatis; errantes revocentur; delinquentes redarguantur; pœnitentes & supplices misericordiam consequantur; persistentes in malitia sua, acriter confutentur; insurgentes contra doctrinam Christi, & auctoritatem Matris Ecclesiæ, & quasi suæ subtilitatis oculum ostentantes, confundantur, & confodiantur, sicut admonet Propheta, dicens: *Oculum qui subsannat patrem, & despicit partum matris suæ, effodiant illum corvi de torrentibus.* Corvi de torrentibus venientes, sunt boni Pastores, boni Presbyteri, fluentis sacrarum scripturarum imbuti, qui appellantur corvi, id est, nigri & despicabiles in conspectu hominum, quamvis sint decori & venerabiles ante conspectum Dei, sicut dicitur in Canticis Canticorum in persona Ecclesiæ: *Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem. Corvi de torrentibus* debent *effodere oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ*, quia boni Sacerdotes, boni Prælati auctoritatibus sacrarum scripturarum, jaculis, id est, sagittis sententiarum debent confodere, convincere & confutare non solùm Judæos & infideles, verùm etiam [a] schismaticos, & falsos Christianos, qui in sua astutia confidentes, & de suæ subtilitatis oculo gloriantes subsannant patrem suum, deridendo simplicitatem mandatorum Christi, qui eos in fide genuit, & despiciunt partum matris suæ, contemnentes auctoritatem, & fœcunditatem matris Ecclesiæ, quæ novos quotidie filios, & in Catechismo concipit, & in Baptismo parit. Ad hæc omnia observanda opus est magnâ scientiâ, magnâ diligentiâ, magnâ cautelâ, his qui sortiuntur magisterium animarum, quia valde difficile est non offendere in verbo doctrinæ; & sicut dicit beatus Jacobus: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* In verbo enim offenditur, non solùm quando turpia, & noxia, & malitiosa, vel contumeliosa dicuntur, sed etiam quotiens otiosa & inania verba proferuntur. In verbo offenditur, quando datur Sanctum canibus, & margaritæ ante porcos projiciuntur. In verbo offenditur, quando talentum verbi Dei, quod debet erogari pauperibus, absconditur in terra, & mensura spiritualis tritici subtrahitur familiæ Christi. Unde Psalmista in persona Idithun, hoc est, *transilientis*, qui ad cœlestia tendendo, jam mundana transilierat, & tamen offendere, & in loquendo, & in tacendo metuebat, quasi in anxietate positus, & undique periculum conspiciens, custodiebat os suum, dicens: *Dixi custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea, posui ori meo custodiam, cùm consisteret peccator adversùm me; Obmutui, & silui à bonis, & dolor meus renovatus est.* Videns peccatorem adversùm se consistentem, & quærentem calumniam in verbis, ut posset redarguere, & insultare, tacuit & obmutuit, ne daret Sanctum canibus, ne margaritas projiceret porcis. Rursum videns quod loquendo verbum Dei, potuisset aliquibus profuisse, dolebat quod siluisset à bonis annunciandis. Ecce videtis, Fratres, quanta perfectio est non offendere in verbo, in quo offenditur, & quando dicuntur quæ dici non oportet, & quando non dicuntur quæ dici oportet. Nam cui commendatur thesaurus verbi Dei, nec debet esse prodigus, ut incautè expendat; nec debet esse avarus, ut cùm prodesse possit, abscondat. Quod si tantopere cavendum est magistris Ecclesiarum, ut non offendant in verbo, quanto studio providendum est ut non offendant suæ conversationis exemplo. Si quis Presbyter aut Prælatus subditos suos malè vivendo offendit, præbens eis exemplum avaritiæ, & superbiæ, vel luxuriæ, vel lasciviæ, vel scurrilitatis, vel gulositatis, vel superfluitatis, vel ambitionis, vel elationis, vel contentionis, vel detractionis, vel discor-

Margin notes: * f. fissura. — Deut. 22. 10. — Sermo variandus pro varietate auditorum. — Verba etiam otiosa reos faciant. — Ps. 38. 1. & seqq. — In verbo offenditur, & loquendo, & tacendo.

[a] Non videtur hic Sermo habitus, nisi ab Episcopo, & hoc in Synodo.

Aaa

diæ, vel iracundiæ, vel otii; Si quis, inquam, in his vel in aliis vitiis subditos suos malæ conversationis suæ exemplo corrumpit, quid prodest pascere verbo quos occidit exemplo? Ideo dicebat Dominus Scribis & Pharisæis: *Væ vobis qui neque intratis, neque alios intrare permittitis*, quia ipsi malè viventes, doctrinam suam contemptibilem faciebant; Quos debebant introducere ad vitam bene docendo, retrahebant malè vivendo.

Math. 23. 13.

Propterea monebat B. Jacobus Apostolus, non plures magistros fieri, quia difficillimum est non offendere, periculosum est offendere, & maximè magistris, quorum offensiones graviùs accipiuntur.

Quàm perniciosa Superiorum mala exempla.

Cogitate, Fratres, officium vestrum; Cogitate quod facti estis magistri animarum. Cogitate quia grave periculum sit suscepisse officium, & non intendere, nec cogitare, nec laborare ad illud implendum. Evigilate, & nolite torpescere; gerite curam vobis injunctam; Studere & laborate, ut impleatis officium vestrum, ut sit in vobis scientia, diligentia, cautela, circumspectio, castitas, humilitas, continentia, modestia, & omnis temperantia, ut bene viventes, & bene docentes, & in neutro offendentes, perducatis greges vobis commissos ad supernum ovile, ad caulas regni cœlorum, ubi luporum rabies sævitiam non exercet, ubi plenum est gaudium, & secura tranquillitas, ad quam nos perducere dignetur Pastor bonus Jesus Christus Dominus noster, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

CIV.
E Victorino.

SERMO XVII.

De verbo Dei sedulè audiendo.

Math. 11. 28.

VEnite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.

Audite, Fratres carissimi, quantum affectum dilectionis ostendit nobis Dominus, qui nos laborantes in mundanis negotiis, qui nos oneratos multorum peccatorum oneribus, revocat sicut pastor amissas oves, & vos in deserto hujus mundi sitientes & esurientes reficere promittit, dicens: Vos *qui laboratis* in tumultu rerum sæcularium, *venite ad me* per fidem & bonam operationem, & ego ponam vos in requiem sempiternam; Et qui *onerati estis* ponderibus peccatorum, venite ad me, & ego alleviabo vos, dimittendo peccata, & insuper *reficiam vos* virtutibus, & bonâ prædicatione, juxta illud: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Hanc refectionem facit Deus per prædicatores suos.

Math. 4. 4.

Quando enim prædicant, [auditores] Deus reficit. Unde dicitur in Evangelio: *Qui accipit quem misero, me accipit.* Et iterum: *Qui vos spernit, me spernit.*

Math. 10. 16

Ecce, Fratres carissimi, affero vobis refectionem illam; Vos autem toto corde accipite illam.

Sermo Dei cibus animæ.

Dominus dicit in Evangelio: *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Inimicis autem dicit: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Et iterum: *Qui audit mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me, & ego diligam eum, & manifestabo illi meipsum.*

Ioan. 7. 17.

Qui habet mandata, &c. Ioan. 14. 21.

Videte, Fratres, quantum sit [bonum] audire mandata Dei, & servare illa, quia per mandatorum Dei observationem Deus nobis manifestatur. Non enim potestis habere de Deo cognitionem, nisi audiendo mandata ejus sæpius. Sed non sufficit audire, nisi servemus. Unde ait Apostolus [Jacobus:] *Estote ergo factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes vosmetipsos.*

Iacob 1. 22.

Sed satis scio, quod inimicus vester diabolus semper vobis insidiatur, ut auferat verbum Dei de corde vestro, ne audita possitis opere complere; Et estis forsan illi de quibus Dominus in Evangelio: *Alius semen cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud.*

Luc. 8. 5.

Semen est verbum Dei; quod autem cadit secus viam, significat illos qui audiunt verbum Dei; deinde venit diabolus, qui significatur per volucres cœli, id est, aëris, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. Ergo contra talem insidiatorem arma sunt accipienda, ut ait Apostolus: *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

Rom 13. 12.

Opera tenebrarum sunt criminalia peccata, quæ ducunt homines in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium, ubi ignis inextinguibilis, ubi vermis immortalis, ubi sitis perpetua, ubi fames insatiabilis; ubi dolor [insanabilis;] [Ubi] creatura Dei, quæ ad imaginem & similitudinem Dei facta est, pro qua Creator dignatus est fieri creatura, & tantam contumeliam pati, quod, sicut ait Apostolus, *humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis*, Creatorem suum amittat, & in æternum supplicium detrudatur.

Phil. 2. 8.

Nolite igitur errare, scitote quia neque fornicarii, neque adulteri, neque avari, neque fures, neque rapaces, neque maledici regnum Dei possidebunt.

Mancus videtur hic Sermo.

CV. **SERMO XVIII.**

E Remigiano, in quo inscribitur, Aldeberto Cinomanensi Episcopo.

Allegoricus de Isaac & Rebecca, ut figurâ Christi & Ecclesiæ.

DUm de mysteriis sacramenti ad Abraham per puerum & requirendæ uxoris Isaac filio tractaretur, adjunctum est: *Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum cæli & terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito, sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem filio meo Isaac.* Libet perstrictim quædam de Abrahæ & Isaac historia ad medium deducere, ut possimus in ipsis quæ secundùm allegoriam sunt, aptiùs demonstrare. Abraham quippe puerum vocat, & ut subter femur ejus manum ponere debeat, præcipit, &, sicut habet vetusta translatio, per Dominum Deum cœli jusjurandum præbere. Cui statim ne Isaac filio suo uxorem de filiabus Chananæorum accipiat jubet, sed ut ad ejus cognationem pergat, atque inde ei uxorem deducat. Qui ita ut præceptum est, manum sub femore Abrahæ posuit, & juravit; atque ex bonis omnibus Domini sui tulit, & Mesopotamiam perrexit: atque stans juxta fontem aquæ, orando proposuit, quod puella cui diceret: Inclina hydriam tuam, ut bibam; & illa responderet: Bibe, quin & camelis tuis dabo potum; ipsa esset uxor domini sui Isaac. Protinus Rebecca egreditur, quæ puero aquam petenti respondit: Bibe, domine mi; & celeriter hydriam suam super ulnam deposuit, potum dedit, quin etiam camelis aquam haurivit & præbuit. Cui puer protulit inaures aureas appendentes siclos duos, & armillas pondo siclorum decem. Quæ requisita, & genus dixit, & quia in domo patris ejus esset locus spatiosus ad manendum, & quod paleatum ac fœni plurimum haberet, indicavit. Cui Rebeccæ frater erat nomine Laban, qui festivus egressus est, & inaures atque armillas sororis videns, intùs puerum vocavit, eique paleas & fœnum dedit, aquam ad lavandos pedes camelorum, & virorum qui cum eo erant, præbuit, panem in conspectu ejus apposuit. Sed puer comedere recusat, nisi priùs causam conjugii filio domini sui obtineat. Qui mox ut causam obtinuit, prolatis vasis aureis & argenteis; ac vestibus, Rebeccæ munera auxit; Fratribus autem & matri dona obtulit. Rebecca autem, & puellæ illius ascensis camelis, virum secutæ sunt. Qui festinus ad domum suam reversus est. Eo autem tempore Isaac ambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cujus nomen est Viventis & Videntis: Habitabat verò in terra australi, egressusque fuerat ad meditandum in agro, inclinatâ jam die. Sed mox ut Rebecca Isaac vidit, de camelo descendit, puerumque requirit quis ille homo esset, qui per agrum veniret. Cui ille respondit: Ipse est dominus meus. At illa citò pallium tulit, se se operuit. Quam Isaac in tabernaculum Saræ matris introduxit, & accepit uxorem; & in tantum dilexit, ut dolorem qui ex morte matris acceſſerat, temperaret. Quid est quod Abraham puerum jubet sub femore suo manum ponere, & per cœli Dominum jurare, nisi quod illius caro per illud membrum descensura erat, qui & Abrahæ filius esset ex humanitate, & Dominus ex Divinitate? Sic itaque puero dicitur: Pone manum sub femore meo, & jura per Deum cœli; ac si apertè diceretur: Tange filium meum, & jura per Deum meum. Unde nec super femur, sed sub femore manum ponere jubetur; quia ex illo femore ille descensurus erat, qui homo quidem, sed super omnes homines veniret. Unde dignum non fuit, ut manum super femur poneret, quia nulla caro super illam carnem est, quam in redemptione nostra sibi Patris unigenitus univit. Quid est quod Isaac dilecto filio uxor de filiabus Chananæorum duci prohibetur, nisi quod illi, de quo scriptum est: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, nullæ reprobæ animæ conjunguntur? De cognatione autem uxorem filio deducere servus præcipitur, quia sola sancta electorum Ecclesia unigenito filio copulanda erat, quam ipse unigenitus ex prædestinatione jam & præscientia, extraneam non habebat. Quis verò est puer, qui ad ducendum uxorem mittitur, nisi Prophetarum ordo, atque Apostolorum, omniumque Doctorum, qui dum verbum prædicationis bonis mentibus faciunt, ad unamquamque animam unigenito filio conjungendam, quasi provisores fiunt? Qui pergens, secum de bonis omnibus domini sui detulit, quia in his quæ de Domino loquuntur, in semetipsis virtutum divitias ostendunt; ut tantò citiùs ad sequendum Deum pertrahant, quantò auditoribus suis in semetipsis monstrant quæ narrant. Atque idem puer juxta fontem stetit, atque ex præfixa sententia, quæ puella eligenda esset, proposuit: quia Prædicatores sancti sacri eloquii fluenta considerant, atque ex ipsis colligunt quæ, vel quibus prædicationis suæ verba committant, ex quibus auditoribus fiduciam certitudinis assumant. Potum verò petit, quia Prædicator omnis ani-

Gen. 24.

Math. 3. 17.

mam sui auditoris sitit. Sed Rebecca potum præbuit, quia sancta electorum Ecclesia Prædicatorum suorum desiderio ex virtute suæ fidei satisfecit: quæ enim Deum quem audivit confessa est, Prædicatori suo aquam refectionis obtulit, ejusque animum refrigeravit. Et notandum quod hydriam ab humero in ulnas posuit, quia illa est placita confessio, quæ à bono opere procedit. Vel certè aquam præbuit, quia in eo quod credidit, vacua non remansit: nam mox prædicare studuit quod audivit, & docendo multos, ex se prædicatores protulit. Aqua quippe in hydria, est scientia prædicationis in mensura: quia sancta Ecclesia studet (Rom. 12. 3.) *non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*. Et hydria aquæ in ulnas, est doctrina prædicationis in opere. Quæ non solùm ejus comitibus, sed potum etiam camelis præbuit, quia verbum vitæ non solùm prudentibus, sed etiam stultis prædicat, juxta Pauli vocem dicentis (Rom. 12. 3): *Sapientibus & insipientibus debitor sum*. Vel certè aqua etiam jumentis datur, quando cura carnis quomodo sit habenda disponitur; ut ex voluntate impendi non debeat, & tamen in necessitatibus non vagetur, sicut scriptum est (Rom 13 14.): *Carnis curam ne feceritis in desideriis*. Qui enim hanc in desideriis fieri prohibet, procul dubio in necessitate concedit, juxta quod rursum dicitur (Ephes 5. 29.): *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam*. Puer autem Rebeccæ inaures & armillas dedit; quia Prædicator quisque, & auditum sanctæ Ecclesiæ per obedientiam, & manus per bonæ operationis meritum exornat. Sed inaures duorum siclorum sunt, armillæ autem siclorum decem; quia prima virtus obedientiæ in charitate est, quæ videlicet charitas in duobus præceptis distinguitur, ut Deus & proximus diligatur; & recta operatio ex Decalogi completione perficitur, ut cùm bona agi cœperint, mala jam nulla perpetrentur. Rebecca autem esse in domo patris sui locum spatiosum ad manendum perhibuit, quia à priori jam populo naturæ legem sancta Ecclesia se scisse monstravit, & prædicationis verba in amplo charitatis gremio suscepit. Doctori enim spatiosus ad manendum locus est in auditoris corde latitudo bonitatis. Unde & quibusdam dicitur (2. Cor 7 2.): *Capite nos, neminem læsimus, neminem corrupimus*: (Ibid. 6. 12.) *Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris*. Ac si eis apertè diceretur: Ad suscipiendam doctrinam spatiosum locum mentis facite; sed ad cogitanda carnalia angusti remanete. Quod palearum & fœni plurimum haberet, indicavit; quia sancta Ecclesia verba vitæ audiens, terrena stipendia Prædicatoribus reddidit. Quæ dum Paulus quasi pro nihilo acciperet, dixit (1. Cor 9 11.): *Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum non est, si a vobis carnalia metamus*. Frater autem Rebeccæ erat Laban, qui concitè egressus, inaures & armillas sororis aspiciens, intùs puerum vocavit; quia sunt carnales * (* f. quidam.) qui fidelibus conjuncti, qui dum spiritalium dona conspiciunt, in admiratione suspensi, etsi non usque ad opera, tamen in animam usque ad suscipiendam fidem verbum prædicationis admittunt. Quia enim bonos sæpe * (* f. fulgere.) fulci miraculis considerant, & * (* f. ea.) quæ de æternitate * (* f. audiunt.) audiant, non recusant, quamvis sanctam electorum Ecclesiam moribus non sequentes, in carnali operatione remaneant. Qui Laban paleas, fœnum, aquam, panem obtulit; sed puer, nisi causam priùs conjugii obtineret, accepturum se esse recusavit: quia sunt plerique qui Doctores suos ex temporalibus stipendiis continere parati sunt; sed Prædicatores sancti percipere nolunt temporalia, nisi priùs obtineant æterna: (Prædicatores sancti percipere recusant temporalia, nisi priùs obtineant æterna.) Si enim in animabus fructum non inveniunt, sumere stipendia corporibus contemnunt. Nec pedes aquâ lavant, quia laborem sui desiderii nullâ consolatione relevant. Mox verò ut causam conjugii domini sui puer obtinuit, vasa aurea atque argentea, ac vestes protulit, quas Rebeccæ dedit: quia Doctores sui sanctæ Ecclesiæ tot ornamenta præbent, quot virtutum bona docuerint. Quæ enim priùs inaures & armillas acceperat, jam nunc vasa aurea & argentea, ac vestes accepit, excrescens postmodùm ad spiritalia dona convalescit, ut prophetiæ spiritu, & virtutum gratiâ repleta, ampliaris jam muneribus ditescat. Puer verò matri ejus & fratribus dona obtulit; quia gentilitas ex quo Ecclesia ad fidem venit, post conversionem ejus, in gloria temporali convaluit: sicut & nunc cernimus, quia ubique Christiani afflictionem sentiunt, & gentiles quique in terrena virtute gloriantur. Sed & fratres ejus dona percipiunt; quia hi qui in ea fidem verbo tenùs tenent, sed tamen professionem suam moribus non sequentes, carnaliter vivunt, benignè à fidelibus honorati solent, pro eo quod esse fideles videntur. Mater ergo & fratres dona percipiunt, à sorte tamen hereditatis alieni; quia sive infideles, sive carnales, qui intra fidei professionem tenentur, ad hereditatis æternæ sortem non veniunt, sed supernæ largitatis gloriam temporaliter consequuntur. Rebecca autem eum puellis suis virum secuta est; quia sancta Ecclesia habet secum minoris meriti animas sodales suas, tametsi in quibusdam per ascensus mentis in thoro contemplationis non habet: quæ videlicet tales animæ, quasi puellæ Rebeccæ

sunt, quia sequuntur moribus; sed tamen ad contemplationis thorum minimè ascendunt. Nam & iisdem puer quosdam habuit in comitatu; quia & cum sanctis Prophetis fuerunt quidam qui bene viverent, & prophetiæ spiritum non haberent; & cum beatis Apostolis atque Doctoribus fuere plerique, qui vitam moribus tenerent, sed prædicationis verba non promerent. Festinus autem puer ad dominum redit; quia Prædicatores sancti cùm prædicando vitam audientium obtinent, illi mox gratias reddunt, de cujus munere *præceperunt, ut sibi in ea operatione nil tribuant, sed auctori. Eo autem tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cujus nomen est Viventis & Videntis. Quis est vivens & videns, nisi omnipotens Deus? De quo scriptum est: *Vivo ego in æternum, dicit Dominus*. De quo rursùm dicitur: *Omnia nuda & aperta sunt oculis ejus*. Puteus verò viventis & videntis, est sacræ Scripturæ profunditas, quam nobis ad irrigationem mentis præbuit omnipotens Deus. Quæ est autem via quæ ducit ad puteum Viventis & Videntis, nisi humilitas passionis unigeniti, per quam nobis apertum est hoc quod priùs latenter Scripturæ sacræ fluenta loquebantur? Nisi enim unigenitus Dei Filius incarnatus, tentatus, apprehensus, colaphis cæsus, sputis illitus, crucifixus ac mortuus fuisset, nobis hujus fidei, id est Scripturæ sacræ profunditas non pateret. Quid ergo fidelibus humilitas passionis ejus facta est, nisi clavis apertionis, per quam *ministeriorum Dei puteum invenimus, ut aquam scientiæ de profundo libemus? Incarnationem quippe, passionem, mortem, resurrectionem, atque ascensionem illius sacræ paginæ eloquuntur; quæ quia facta cognovimus, jam nunc intelligimus audita. Hæc autem priùs legi poterant; sed quia necdum evenerant, intelligi non valebant. Unde & per Joannem dicitur: *Vicit leo de Tribu Juda aperire librum, & solvere signacula ejus*. Signacula illius solvit, qui nascendo, moriendo, resurgendo, atque ad cœlos ascendendo, Scripturæ sacræ nobis arcana patefecit. Et notandum quod non dicitur, ambulabat per viam quæ ducit ad puteum; sed deambulabat: deambulabat quippe per viam per quam ambulat, qui eam eundo & redeundo conculcat. In humilitate autem passionis Dominus deambulavit, quia modò à Judæis verborum contumelias, modò contra se falsum testimonium, modò alapas, modò sputa, modò spineam coronam, modò crucem tolerando sustinuit. Deambulasse ergo in humilitate passionis est, tot adversitates, & probra diversis modis iterando pertulisse. Isaac autem Rebeccâ veniente in terra Australi habitat; quia unigenitus Dominus ac Redemptor noster, veniente ad se Ecclesiâ, in illorum mentibus mansit. Ex illo quippe populo Anna Prophetissa, ex illa Simeon extitit, qui in ulnas Dominum accepit. Egressus autem fuerat ad meditandum in agro. Quod ager mundus capitur, ipse per se Dominus exponit, dicens: Ager autem est mundus, qui in hoc egressus est, quod visibilis apparere dignatus est, sicut scriptum est: Existi in salutem tui populi, ut salvos facias Christos tuos. Solent *exerti juvenes in armorum usum meditari: Isaac ergo ad meditandum in agro exiit; quia Redemptor noster se sequentibus formam humilitatis præbens, per *exercitum longanimitatis suæ passionis in se & patientiæ exemplum monstravit. Meditatio quippe armorum est frequentatio passionum. Qui enim *verba, manum, lanceam, crucem pertulit, passionem suam usque ad mortem in se frequentari permisit. Passionis verò arma didicimus, quia per ipsa ab adversario occultè liberamur; sicut per semetipsum Dominus dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. Qui ad meditandum in agro inclinatâ jam die exiit, quia per passionum exercitia juxta finem mundi suscepit, sicut Psalmista de crucifixionis suæ expositione loquitur, dicens: *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum*. Quid est autem quod Rebecca ad Isaac dorso cameli deducitur, nisi quod per Rebeccam, sicut præfati sumus, Ecclesiam, & per camelum, cui præsidet, tortus moribus, atque onustus idolorum cultibus gentilis populus designatur? Qui enim ex semetipsis sibi invenerunt deos quos colerent, quasi à semetipsis *ei onus in dorso excreverat, quod portarent. Rebecca ergo ad Isaac veniens, dorso cameli deducitur; quia ad Christum ex gentilitate Ecclesia properans, in tortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ ut Isaac vidit, de camelo descendit; quia sancta Ecclesia, quantò Redemptorem suum subtiliùs agnoscit, tantò carnalis vitæ studia humiliùs deserit, atque in semetipsa tortitudini vitiosæ contradicit. Isaac ergo viso descendit, quia Domino cognito vitia sua gentilitas deseruit, & ab elato celsitudinis, ima humilitatis petiit. Quid est autem quod Isaac in camelo sedens Rebecca conspexit, nisi quod Redemptorem suum Ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitiis esset innixa, & necdum spiritalibus moribus adhæreret, attendit? Nec movere debet quod puer quoque cum camelis venerat, in quibus sui domini divitias ferebat; quia ipsi quo-

Marginal notes (left column): * *f.* percepertunt. — Deut. 32. 40. — Hebr. 4. 13. — Humilitas passionum Christi clavis est apertionis scripturæ. — * *f.* mysteriorum. — Apoc. 5. 5. — Ambulare & deambulare, quomodo differunt.

Marginal notes (right column): * *f.* electi, vel exercitandi. — * *f.* exercitium. — * *f.* verbera. — Luc. 21. 19. — * *f.* eis onus.

quæ prædicatores sancti, quamvis jam ad superiora intelligenda atque proferenda & intellectu & vitâ emicent, adhuc tamen in semetipsis contradictionem carnis sentiunt. Nam *videne aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captivos se ducentem in lege peccati;* Et divitias in camelis portant, quia *ne magnitudo revelationum extollat eos, datur eis stimulus carnis suæ;* habent enim *thesaurum istum in vasis fictilibus*, ut sublimitas sit * virtutis Dei, & non ex eis. Qui ergo per carnem sublimia loquuntur, & tamen adhuc in carne contradictionem de vitio sentiunt, quid aliud quàm super tortuosa camelorum dorsa divitias ferunt? Rebecca verò Isaac viso, quis ille homo sit requisito puero cognoscit, quia quotidie sancta Ecclesia adhuc per Prophetarum atque Apostolorum dicta, quid de suo Redemptore credere debet, intelligit. Quæ sese mox pallio operuit; quia quanto subtiliùs Salvatoris sui mysteria penetrat, tantò altiùs de ante actâ vita confunditur; & quia perversè egerit, verecundatur. Pallio se operire curavit, quia viso Domino infirmitatem suæ actionis erubuit; & illa quæ priùs in camelo liberè gestabatur, descendens postmodum verecundiâ tegitur. Unde eidem Ecclesiæ à priore elatione conversæ, per apostolicam vocem, quasi Rebeccæ de camelo descendenti, sibique pallium superducenti, dicitur: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* Quam Isaac in tabernaculo suæ matris introduxit, atque uxorem accepit; quia loco Synagogæ Dominus, ex qua per carnem natus est, sanctam Ecclesiam diligit, eamque sibi in amore & contemplatione conjungit; ut quæ priùs proxima ex cognatione, id est, cognata per prædestinationem fuerat, postmodum jam conjuncta in amore, continuò uxor fiat. Quam in tantum dilexit, ut dolorem, qui ex morte matris accesserat, temperaret; quia ex luctu sanctæ Ecclesiæ Redemptor noster eam, quæ ex perditione Synagogæ accidere potuit, tristitiam detersit. Dum enim Rebecca conjungitur, dolor de matris morte amputatur; quia dum sancta Ecclesia ex gentilitate veniens usque ad thorum contemplationis perducitur, Judæa pro nihilo habetur. Quod si interpretari ipsa eorum nomina curamus, Isaac *risus*, Rebecca autem *patientia* dicitur; Risus verò de lætitia est, patientia autem de tribulatione. Et quamvis sancta Ecclesia jam in cœlestis sit gaudii contemplatione suspensa, habet tamen adhuc quod triste de mortalis carnis pondere toleret. Isaac verò & Rebecca jungitur, id est, risus & patientia permiscetur; quia sit in sancta Ecclesia

Rom. 7. 23. | 2. Cor. 12. 7 | Ibid. 4. 7. | * f. virtutis. | Rom. 6. 21.

quod scriptum est: *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*, ut hanc & prospera de contemplatione lætificent, & adhuc adversa de tribulatione perturbent.

Rom. 12. 12. Hic desinit hic Sermo forsan non ex integro absolutus.

CVI. E Vossiano & Lyrano.

SERMO. XIX.

De gratitudine erga Deum, & vera ad ipsum conversione.

Mich. 6. v. 3.

Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo servientium liberavi te.

Reduc me in memoriam, ut non judicemur simul. Narra, si quid habes, ut justificeris. Pater tuus primus peccavit, & interpretes tui prævaricati sunt in me. Diu, Fratres carissimi, toleravit nos Dominus; diu distulit pœnam, invitans nos ad pœnitentiam. Cùm autem videat se frustra expectare, nec suos corrigi velle, invitat nos ad causam, quærens per Prophetam Michæam: Pupule meus, quid feci tibi? Cur me derelinquis? Cur mihi non obedis? Responde causam, quare negligis meam obedientiam? Nihil mali feci tibi, nec etiam molestus fui; & si aliquid feci, ad correctionem, non ad perniciem feci. Mala nulla sunt, bona verò multa, quæ feci. Quia eduxi te de terra Ægypti, id est, de terra tenebrarum; Liberavi te de terra servitutis diaboli, qui te à patria tua captivaverat. Reduc in memoriam, si quid habes quod justè respondeas. Libenter reciperam ut judicemur simul, & arguas me non fecisse quod facere debui. Narra ergo si quid habes ut justificeris, quod dicitur: Ego non loquor prior contra te, ne oppressum te dicas multiplicatione sermonum. Sed tu, si quid habes pro te, ipse loquere, quia si quid antea boni feci tibi, non ob meritum tuum, neque parentum tuorum id feci; quia pater tuus primus peccavit, & interpretes tui, id est, Doctores tui, ipsi etiam prævaricati sunt in me. Audistis, Fratres carissimi, quod Dominus justè iratus contra vos dixit. Sed tamen, quamvis magnus sit Dominus, quamvis omnipotens, tamen iram temperat; & ne nos de eo conqueramur, cùm ultionem de nobis acceperit, priùs voluit nos, si quid haberemus, respondere. Cogitet ergo unusquisque quomodo respondeat; Ego verò non video quid tanto benefactori respondere possimus. Si placeat, audiamus beneficia, saltem parcè, quia non omnia possumus memorare. *Numquid non*, ait Moyses, *ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te?* David similiter: *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Ecce primùm,

Quàm rea sit hominum erga Deum ingratitudo.

Deut. 32. 6.

quomodo nobis attulit esse nostrum. Quid
referam de temporalibus beneficiis quæ
Math 5.45 quotidie facit. *Ipse solem suum oriri facit*
super bonos & malos, & pluit super justos &
Ps. 23. 1. *injustos. Domini est terra, & plenitudo ejus,*
orbis terrarum, & qui habitant in eo. Ipse
est qui dat nobis escas in tempore oppor-
tuno. Sed quia ista sunt temporalia, aliud
insigne videamus, & spirituale beneficium.
2. Cor. 8 9. *Scitis enim*, ut ait Apostolus, *gratiam Do-*
mini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos
egenus factus est, cùm esset dives, ut illius
Christus bonus pastor quantum pro ovibus passus sit.
inopiâ vos divites essetis. Venit pastor per
desertum hujus mundi ovem perditam,
raptam à lupis quærere; quam inventam,
propriis humeris reportavit ad gregem, &
per multas tribulationes eam liberavit.
Ipse enim propter ovem, ut ait Isaias,
If. 53. 7. *tanquam ovis ad occisionem ductus est, & non*
aperuit os suum, quoniam quando vellus
suæ carnis Judæi ad interficiendum abstu-
lerunt, non rebellabat coram eis, non cla-
Luc. 23. 34. mabat; In monte orabat pro eis: *Pater,*
ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Et
Luc. 22. 64. quando percutiebant eum, dicentes: *Pro-*
phetiza, quis est qui te percussit? At ipse ta-
If. 53. 7. cebat. Itaque, ut ait Isaïas, *oblatus est,*
quia ipse voluit, & non aperuit os suum;
non contradixit, sed patienter tulit; Et
quando clamabat in Cruce: *Sitio*, non
tam corporalem potum, quàm salutem
eorum, ut ait ipse Christus per David:
Ps. 68. 22 *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea*
potaverunt me aceto. Cùm enim quæreret
ab eis quasi cibum, cibos ei amaros præ-
buerunt ut fel, & inveteratos, & vetusta-
te vitiorum acidos ut acetum. Quâ autem
causâ, quo crimine hoc passus est, audire
If. 53. 5. & 6. quod ait Isaïas. *Ipse vulneratus est propter*
peccata nostra, attritus est propter iniquitates
nostras; Et posuit in eo omnes iniquitates om-
nium nostrûm, & livore ejus sanati sumus.
Ps. 68. 5. De eo iterùm inquit David: *Quæ non ra-*
pui, tunc exolvebam. Luit enim quod non
commiserat. Itaque pœnam peccati sustu-
lit, qui peccatum non fecit, nec inventus
est dolus in ore ejus. Quin & dolores no-
stros ipse portavit. Ipse enim, ut ait Moy-
ses, expandit alas, & assumpsit eos, atque
portavit in humeris suis. His omnibus tri-
* supp naturalis. bulationibus, cùm solus esset Filius * Dei,
voluit & nos fieri filios Dei adoptivos, ut
Joan. 1, 12. essemus ejus fratres. Unde Joannes: *Quot-*
quot autem receperunt eum, dedit eis potesta-
tem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine
ejus. Et Dominus per Prophetam: *Narra-*
Rom. 8. 17. *bo nomen tuum fratribus meis.* Et Paulus: *Ut*
essemus hæredes Dei, cohæredes autem Christi.
Joan. 12. 26. Et Christus ipse in Evangelio: *Ubi sum*
ego, & minister meus eris. Et volens nos
Angelico honore nobilitare, ait: *Erunt*
homines similes Angelis. Ecce, Fratres ca-
rissimi, particulam tantorum beneficiorum
Dei tanquam notatam, quæ tamen innu-
merabilia sunt, retulimus. Dicat ergo
unusquisque cum David: *Quid retribuam* Ps. 115. 12.
Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?
Scitis satis, quia pro tantis beneficiis sibi
obnoxii, obedientes esse debetis. Si non
solvitis, audite quid dicat Dominus: *Fi-* If. 1. 2.
lios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreve-
runt me. Et iterùm per David: *Non audi-* Ps. 86. 13.
vit populus meus vocem meam, & Israël non
intendit mihi. Et dimisi eos secundùm deside-
ria cordis eorum, ibunt in adinventionibus
suis. Magna enim grandisque pœna, cùm
Ingratitudo beneficiorum Dei gratiæ substractione punita
Dominus subtrahit gratiam; & dimittit
miserum in * vita præcipitari. Unde per
Moysen Dominus ait: *Abscondam faciem*
meam ab eis, & considerabo novissima eorum. * f. in vitia.
Quod dicitur: Videbo, & transferam Deut. 32. 20.
præsentiam meam ab eis, & nuntiabo eis
novissima eorum, id est ad quem exitum
eos opera sua ducent. Ecce Dominus nos
contemptores suos vocat; sed revera,
nonne eum contemnitis, cùm audita ver-
ba repudiatis? *Servus sciens*, ut dicit Do- Luc 12. 47.
minus in Evangelio, *voluntatem Domini*
sui, & non faciens eam, plagis vapulabit
multis. Videmus plura præcepta Domini,
videamus utrùm illa compleamus. Præci-
pit Deus non occidere; sed quot sunt no-
strûm, quorum, dum mente quos ode-
runt interficiunt, manus sanguine plenæ
sunt, quorum pedes veloces sunt ad effun-
dendum sanguinem; siquidem, ut ait Apo-
stolus Joannes: *Qui odit fratrem suum, ho-* 1. Joan 3 15.
micida est. Præcipitur: *Non mœchaberis:* Et
Apostolus: *Viri diligite uxores vestras.* Sed
nonne aliqui vestrûm diligunt uxores alio-
rum plusquam suas? quare dupliciter pec-
cant, & in proximum, & in uxorem
suam. Dominus præcipit per David: *Ra-*
pinas nolite concupiscere. Quod autem con-
tra hoc præceptum faciatis, ipse Dominus
per Isaïam ait [principibus populi sui:]
Vos depasti estis vineam, & rapina pauperis Isaie 3. 14.
in domo vestra: Quare atteritis populum
meum, & facies pauperum commolitis? In
hac auctoritate * duplex natura, simplex * f. simplex natura, duplex sacrilegium.
sacrilegium. Cùm dicit: Depasti estis vi-
neam, id est Ecclesiam meam, tangit illos
qui Ecclesiæ opibus abutuntur in deliciis
Opum Ecclesiasticarum abusus, sacrilegium est.
corporis, quæ ad sustentationem paupe-
rum datæ sunt, vel sibi reservant, vel pro-
pinquis distribuunt, & aliorum inopiam,
suas suorumque faciunt esse divitias; &
hoc sacrilegium. Cùm dicit: Rapina pau-
perum est in domo vestra, notat rapinam
illam, quando quibus jubentur dare sua,
auferunt aliena; [& hoc sacrilegium
aliud.] Quod verò subposuit: Quare at-
teritis populum meum, refert ad Princi-
pes, qui substantiam plebis injustè atte-

runt, & opprimunt. Quod de usuris, de falsis judiciis, de adulatione, de dolis, de perjuriis, de transgressionibus fidei, & de aliis peccatis. Omnia ista sunt retributiones, quas pro beneficiis Deo solvitis. Vos igitur increpet Moyses, cùm dicit:
Deut 32. 6. *Generatio prava, atque perversa; Haccine reddis Domino, popule stulte & insipiens?* Cùm ergo Dominus tot beneficia, Fratres carissimi, vobis fecerit, & vos ita ingrati fueritis, & mala pro bonis resolveritis, quid dicetis? Venietis cum eo ad causam? Certè non est justum, quia Apostolus ait: *O homo! tu quis es qui respondeas Deo?* Cùm ergo venire ad judicium non audeatis, accipite consilium quid faciatis. Ait
v. 40. 40. enim Moyses [in persona Dei :] *Levabo ad cœlos manum meam, & dicam: Vivo ego in æternum. Si acuero ut fulgur gladium meum, & arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis; & his qui oderunt me, retribuam.* Quod dicitur per simile. Juraturus [ait :] Levabo ad cœlum manum meam, & dicam: Sicut verum est quod ego vivo in æternum; sic verum illud erit: Si acuero, sicut revera faciam, gladium meum, qui huc usque visus est
* f. visus est obtutus. * hostis, quandiu differebam ultionem. Quod autem accipiat gladium, subponit, id est: Si manus mea, seu Filius meus arripuerit judicium, quod per gladium significatur, reddam ultionem hostibus meis. Mysticè levare manum ad cœlum, est exaltari Filium hominis in die Ascensionis, ut tandem ad judicium veniat, & ultionem faciat. Dabo igitur, Fratres carissimi, sanum consilium, per quod minas istas evadere possitis, nec cogat vos ut ad causam cum eo veniatis. Nec tamen consilium hoc meum est, sed David Prophetæ, qui ex-
Ps 99. 4. pertus est illud. Ait enim: *Introite portas ejus in confessione;* quasi diceret: Vos qui extra domum Dei per peccata vestra estis, nolite stare foris, ubi maligni spiritus sunt,
* f. accusate vos. ubi lupus excubat, sed * excusate & intrate ad Dominum. Scitis quomodo? *In Confessione.* Confitemini, & agite pœnitentiam, & dimittet vobis Dominus peccata vestra, & ne dubitetis; Ait enim Da-
Ps. 31. 5. vid: Accipite à me exemplum: *Dixi, confitebor adversùm me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Scitis quàm commendabilis est
Confessio pœnitentia, etiam Sanctis necessaria. confessio. Non est adeo sanctus qui non peccat, & ideo omnes quærunt confessionem. Etiam & sancti in hoc mundo indigent eâ. Hæc est ultima medicina, hoc ultimum peccatoribus remedium. Hæc est turris, ad quam omnes oppressi fugiunt, in qua vulnerati fugitivi sanantur. Per hanc Maria Magdalena salvata est. Per hanc Petrus post negationem, Apostolatum recuperavit. Per hanc latro sub ipso murtis articulo in cruce meruit audire: *Hodie mecum eris in paradiso.* Unde autem ista utilitas? Ex sola Dei bonitate, ut ait David: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Ps. 105. 1. Securè igitur veniam postulare possumus, quia ipse patiens est, & multum misericors. Suavis Dominus universis, & miserationes ejus super omnia opera ejus. Unde Propheta ait: *Convertimini, filii revertentes, & ego sanabo contritiones vestras.* Osee 14. 5. Et David: *Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat.* Præcinite ergo Domino in confessione, quia *prope est Dominus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate.* Ps. 144. 18. Ipse qui miseretur verè pœnitenti. Hoc est illud consilium, de quo diximus vobis. Aliter Deo reconciliari non potestis, & ideo non est differenda pœnitentia, quia non est diu promissa præsens vita. Currite unusquisque ad Prælatum suum, & facite cum Deo pacem, non cras, sed hodie, quia, ut ait Joannes-Baptista: Jam securis posita est ad radicem arboris, ut vos feriat, nisi vos properetis emendare. Non desperet aliquis propter turpissimam vitam, quando possit adipisci veniam. [a Da nunc exemplum de aliquo peccatore ad fidem converso, atque salvato, & dato exemplum ad hoc, & aliorum multorum, qui desperantes, ad salutis tamen viam regressi sunt, & conversi ad Dominum.] Et vos similiter, Fratres carissimi, non ducat in desperationem aliquod horribile peccatum, quia non est aliqua tam gravis culpa, quæ non habeat veniam. Pensate ergo, Fratres carissimi, pensate extremum vitæ diem; præparate vos, quia veniet, & non tardabit. Quid estis dicturi, cùm stabitis ante tribunal Christi? Vix justus & per multas tribulationes & tentationes salvabitur, id est, cum magna difficultate, quia hinc dæmones, hinc caro, hinc mundus cum expugnant, & eum [tamen] oportet tot hostibus resistere. Impii qui diligunt prospera, qui hos labores vitant, qui vitiis non resistunt, ubi parebunt? Cæci estis, ebrii estis, dormitis qui hæc non cognoscitis. O miseri, miseri! divitiæ sæculi vos excæcant. In hoc apparet quod peccatores estis, quia divitias amatis. Quod ait David: *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.* Ps. 72. 12. Sed *Relinquent alienis divitias suas, & sepulchra illorum, domus illorum in æternum.* Ps. 48. 11. Thesaurizate ergo vobis, Fra-

a Nota indè Sermones quosdam non exactè descriptos, sed tantùm illorum materiam indigestam.

tres,

tres, thesauros in cœlo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur, ubi in æternum floreatis, ubi in æternum gaudeatis, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CVII. E Vetterino.

SERMO XX.

De dilectione proximi.

Joan. 13. 1. *Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut transeat de hoc mundo ad Patrem, cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

Vos autem, Fratres carissimi, gratiâ Dei intelligitis quæ à Domino nobis præcipiuntur, quia quotidie in audientia vestra legitur. Non oportet vos doceri, sed admoneri. Tamen officium est nostrum, ut quod intelligitis, in memoriam reducamus vobis. Scitis quanta discordia erat culpâ nostrâ inter nos & Deum; sed pius & misericors Dominus voluit Patri suo reconciliare genus humanum. Dilexit creaturam, non per meritum [ejus,] sed per misericordiam suam. Missus itaque à Patre, implevit obedientiam usque ad mortem, & cùm accederet ad mortem, voluit invitare nos ad dilectionem. Mors enim ejus erat reconciliatio Dei & hominum. Homines autem non poterant cum Deo reconciliari, nisi priùs inter se reconciliarentur. Itaque pridie quàm pateretur, verbo & facto suos in amore colligavit. Modò videamus factum, & postea verbum. Videbat Dominus quod servitium & humilitas sint fomes & forma dilectionis. Voluit ergo Dominus per exemplum priùs nos invitare ad serviendum, ut post * fomitem verbi faciliùs seminaret in eis dilectionis amorem. Hoc autem servitium humilitatis fuit, quo Dominus assumpsit personam servientis. Ait enim Evangelista de Domino: *Surgit à cœna, & ponit vestimenta sua; & cùm accepisset linteum, præcinxit se; deinde misit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum suorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.* Peractâ autem ablutione pedum ostendit quare hoc fecisset. *Scitis*, inquit, *quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros, ego Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Ecce paret quia pro se non abluebat, sed quod sic alios ad exemplum [humilitatis] invitabat, ut non erubescerent facere quod Dominus in se voluit monstrare. Præmisso fomite dilectionis, secutus aggreditur, dicens: *Quò ego vado vos non potestis venire modò*; & ideo dico modò, quia *mandatum novum do vobis*. Discessurus erat Dominus, & paraturus locum, sicut alibi dicit: *Vado parare vobis locum.* Nondum via aperta erat, nondum murus fractus, de quo scriptum est: *Et in Deo meo transgrediar murum.* Sed postquam mortem morte suâ peremit, & captivam ducens captivitatem, infernum spoliavit, sicut de eo scriptum erat: *O mors! ero mors tua; Morsus tuus ero, ô inferne!* Tunc fuit completum quod de eo prædictum ante mortem fuit: *Iterum veniam, & accipiam vos ad meipsum, ut ubi ego sum, & vos sitis.* Sed iterum Dominus discedens, voluit pacem & concordiam in familia sua ponere, ut ex dilectione se consolarentur, qui de absentia diu desolarentur; & quare hoc mandatum eis specialiter injungit, ostendit. *In hoc*, inquit, *cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Ac si diceret: Meæ oves sunt in præsenti cum ovibus diaboli commixtæ. Pono signum; pono cauterium, quo aliæ ab aliis discernantur. Cæteræ virtutes communes sunt tam bonis, quàm malis; sed dilectio vera solis bonis [competit.] Vera quippe dilectio habet duos ramos, scilicet, dilectionem Dei & proximi. Hæc virtus, radix omnium virtutum. Aliæ virtutes sine dilectione nihil valent, ut ait Apostolus. *Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Qui habet dilectionem, habet cæteras virtutes, quia in hoc pendent lex & Prophetæ. Hæc est illa virtus quæ dirigit palmites suos usque ad inimicos; Unde præcipitur: *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos.* Et propterea vocatur latum mandatum; Unde ait David: *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis*, quia dilectio est terminus totius perfectionis. In veteri enim lege præcipiebatur odio haberi inimicos: Diliges, inquit, proximum tuum sicut teipsum. Multa autem commoda ex dilectione proveniunt, velut remissio peccatorum, prælatio in Ecclesia, vita æterna. Quod enim dictum est de Maria: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Quod dictum est Petro: Petre, *amas me? Etiam Domine: Pasce oves meas, pasce agnos meos. Quod de discipulo quem diligebat Jesus: Veni, dilecte mi, ad me, quia tempus est ut epuleris in convivio meo cum fratribus tuis. Itaque, Fratres carissimi, amplectamini dilectionem, diligite concordiam, pacem servate, si vultis cum Deo pacem habere;

Marginal notes: Non poterant homines Deo reconciliari, quin inter se priùs reconciliarentur. — * f. fomentum. — Joan. 13. — Ibid. — Joan. 13. 33. — Joan. 14. 2. — Ps. 17. 30. — Osee 13. 14. — Joan. 14. 3. — Ecclesia Christi familia. — Joan. 13. 35. — Dilectio multa vera tessera discipulorum Christi. — 1. Cor. 13. 3. — Charitas omnibus virtutibus supereminet. — Ps. 118. 96.

Pacis mutuæ inter Christianos præstantia. Pax enim custodia omnis virtutis dicitur. Pacem nuntiavit Angelus, cùm dixit: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*; (*Luc. 2. 14.*) Pacem & Apostolus, cùm ait: *Cum omnibus, quod ex vobis est, pacem habete*; (*Rom 12. 18*) Christus, cùm ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*; (*Joan. 14. 27.*) Et quando ingrediebatur ad discipulos, dicebat: Pax vobis; Et præcepit Apostolis: *In quamcumque domum intraveritis, primùm dicite: Pax huic domui.* (*Luc 10. 5.*) Cùm ergo & angelicâ, & apostolicâ, & dominicâ prædicatione nobis pax injungitur, tam authenticis præceptis obtemperandum est. Non enim minima præsumptio est tam commendabile præceptum transgredi. Verumtamen scimus quia à quibusdam nostrûm grave est diligere inimicos, sed necessarium est emendare hoc solum in dilectione, quod non est malis commune, & non aliter ex dilectione præmium accipietis, nisi inimicos dilexeritis; (*Inimici diligendi*) quia, ut ait Dominus: *Si amicos diligitis, quam mercedem habebitis?* (*Math. 5. 46.*) Hoc similiter faciunt Ethnici & publicani. Adjicite ergo animum, ut veniam inimicis præbeatis, quia, ut ait Dominus: *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* (*Math 6. 15.*) Concludi igitur poterit, quia pro nihilo à Domino veniam expectatis, nisi proximo condonetis; Et sic de nullis peccatis pœnitere poteritis, quia de nullis venia daretur vobis, nisi veniam daretis inimicis vestris. Pensate ergo, Fratres carissimi, hoc inevitabile præceptum custodire. Pellite à vobis, si est in vobis, venenum odii. Pacem inter vos habete, quia fratres estis, quia veniam vobis à Domino quæritis. Reducite in memoriam, quia hodie Dominus * inimicum osculatus est, & vocavit Judam proditorem, amicum, dicens: *Amice, ad quid venisti?* (* *scil.* Judam.) Date igitur reconciliationis osculum, non proditionis figmentum. Qui fictè osculatur inimicum, socius erit Judæ. Deus autem pacis & dilectionis, pacem vobis tribuat, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CVIII. *E Victorino.*

SERMO XXI.

De operibus misericordiæ.

Ps. 36. 1. *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem; quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.*

Multi in mundo sunt, Fratres carissimi, qui cùm videant homines hujus sæculi florere, & omnibus bonis temporalibus abundare, quantumlibet peccatores, quantumlibet scelerosos, bonos autem videant à sæculo esse despectos, omnibus malis subjectos indignantur, & credunt malos esse beatos, bonos verò miseros. Unde etiam multi mali efficiuntur, & malos imitantur, ut cum malis in hoc sæculo prosperentur. De talibus loquitur David Psalmista, & eos consolatur, dicens: O tu fidelis! qui vides indignos prosperari, *noli æmulari*, id est, indignari *in malignantibus*, id est, de malè agentibus, si prosperentur; neque zelaveris, id est, amaveris, neque imitatus fueris propterea facientes iniquitatem, ut quasi faciendo iniquitatem possis prosperari. Ne cures si videas illos florentes, potentes, alios contemnentes, gloriosos, magni nominis, præ cæteros veneratos, ab omnibus honoratos, quia certè tanquam fœnum arescent; quia hodie floret fœnum, & cras in clibanum mittitur. Similiter potens, qui modò floret, in momento defloresciit, quia aut totum amittit, aut morte à bonis privatur, & quemadmodum olera herbarum citò decidit. Olera herbarum vilia sunt, & non habent altam radicem, quia in hyeme virent, in æstate arescunt. Hyems est præsens sæculum, ubi frigescit peccatis genus humanum. Æstas est dies judicii, ubi fulgebunt justi sicut sol; Et cùm videas temporalia citò labentia, & ipsos possidentes citò perituros, noli sperare in præsentibus bonis, sed *spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceris in divitiis ejus.* (*Ps. 36. 3.*) Quid dicit: *Spera in Domino*, quod dabit vera bona; & ut illa possis sperare, *fac bonitatem*, quia frustra sperat qui bene non agit; & ut possis bene operari, *inhabita terram.* (*Frustra vestra bona sperat, qui bene non agit.*) Terra hominis quam debes excolere, est corpus. In hoc mortali corpore peregrinamur, & tamen quamdiu sumus in ea, eam excolere debemus. In hoc mortali corpore, dum vacat, peregrinemur, spinas vitiorum avellendo, ut postea bonitatem Dei seminare possimus; & sic, ut possis bene operari, & vitia extirpare, *pasceris in divitiis ejus*, id est in Scripturis ejus, ubi est thesaurus sapientiæ. Insuper necessaria est perseverantia, quam ut habeas, *delectare in Domino*, & spretâ jucunditate mundi, eum solum ames, eum amplectaris. Et ita tandem *dabit tibi petitiones*, non carnis, quæ amat præsentia, sed cordis tui, quod diligit æterna. Si autem peccator es, modò dabo tibi bonum consilium. *Revela Domino viam tuam*, id est pravam viam, & spera in eo, & ipse faciet; quasi dicat: Judica per pœnitentiam peccata tua, & spera quod Deus ea tibi dimittat, & ipse revera faciet. Quasi in eodem diceret ille: Citò morientur, quia forsitan in futuro

similiter prosperabuntur. Ad hoc autem respondet : *Qui malignantur , extermina-buntur* à Regno Dei. *Sustinentes autem , ipsi hæredes erunt in terra viventium.* Ergo *expecta Dominum , viriliter age , & confortetur cor tuum , & sustine Dominum.* Parum durabit iste , qui modò te despicit , quoniam *adhuc pusillum , & non erit peccator , quæres locum ejus , & non invenies.* Modò habet locum in præsenti , ut purget justos flagellis & opprobriis ; sed tunc , nullum usum habebit , postquam ab hoc mundo remotus erit. Propterea non respicias ad magnitudinem divitiarum ejus , quoniam *melius est* Ps. 36. 16. *modicum justo , super divitias peccatorum multas.* Est fortis ? ne cura , quoniam *brachia peccatorum conterentur.* Portant gladium ? noli timere , quia *gladius eorum intrabit in corda ipsorum , & arcus eorum confringetur.* Patiuntur justi confusionem & opprobria ? nè cures , quia *non confundentur in tempore malo , & in diebus famis saturabuntur , quia peccatores peribunt.* Peccatores verò confundentur , & erubescent , cùm dicetur eis : Ite maledicti in ignem æternum ; sed justus ab auditione mala non timebit , quia non audiet maledictionem illam. Stulti tamen qui non intelligunt vera bona , judi-

Ps. 143. Quàm vana hujus mundi prosperitas.

cant illos beatos , *quorum os locutum est vanitatem , & dextera eorum , dextera iniquitatis , quorum filii* ita sunt pulchri & teneri , *sicut novella plantationes in juventute sua , filia eorum composita ut similitudo templi* , quia pannis ornatæ sunt tamquam aliquod templum ; *promptuaria eorum plena , eructantia ex hoc vase in aliud vas ; Oves eorum fœtosa , abundantes in egressibus suis ; boves eorum crassa.* Quando enim egrediuntur de ovilibus suis , muti fœtus sequuntur eas. Non est ruina maceriæ , quia fortes & marmoreæ sunt domus eorum , neque transitus , neque clamor in plateis eorum , quando dormiunt. Tantæ sunt divitiæ eorum , & ideò stulti *beatum dixerunt populum , cui hac sunt.* Sed certè non sunt beati , immò : *Beatus populus , cujus Dominus Deus ejus.* His modis disserit , Fratres carissimi , David de divitiis hujus sæculi , probans vanas esse , nec facere beatos , [[a] quæ ideò non prohibentur , ut non valeant adjuvare eum ; sed ut non faciant homines eas sibi dominari.] Unde avaritia vocatur *idolorum servitus.* Idolum enim colit , qui aurum , qui argentum sibi summum bonum facit , qui propter eas superbit , & spem suam in eis

1. Timoth 6. 17.

ponit. Unde Paulus ait Timotheo : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere , non sperare in incerto divitiarum , sed in Deo vero , qui præstat omnia abundè ad fruendum.* Sunt enim multi homines , qui eas ita diligunt , qui etiam possent vocari * custodes earum , plusquàm Dei. Gaudent contemplari nummos in arca. Propterea voluit Dominus pauper esse in mundo , ut divitias contemptibiles redderet , & alias quærendas esse doceret. Unde ait : *Regnum meum non est de hoc mundo ;* Et discipulis ait : *Vos de hoc mundo non estis ; Si de hoc mundo fuissetis , mundus quod suum erat diligeret ;* & ideò nolite mirari si odit vos mundus. Ut autem pretiosa vestimenta sibi non placere ostenderet , ait : *Qui mollibus vestiuntur , in domibus Regum sunt ;* quasi dicat : Mollibus induti , sunt , non de curia summi Regis , sed de curia terrenorum Regum. Ut autem pauperes beatos ostenderet , non divites , ait : *Beati pauperes spiritu , quoniam ipsorum est Regnum cælorum ;* Illis scilicet aperui Regnum meum ; Illos feci consiliarios domesticos meos. Sed tamen , ne divites desperarent , dedit eis consilium , ut cùm eorum non esset Regnum cœlorum , jussit ut sibi facerent amicos de mammona iniquitatis , ut eos recipiant in æterna tabernacula. Et iterùm : *Qui recipit justum in nomine justi , mercedem justi accipiet.* Qui enim justum sustentat , erit particeps retributionis justi. Iterùm dicit Isaïas : *Beatus qui habet in Sion semen suum , & domesticos in Jerusalem.* Seminate ergo , Fratres carissimi , in Sion , id est in cœlo , ubi de omnibus quæ ibi seminaveritis , centuplum promittitur ; ibi multiplicate pecuniam vestram. Tradite eam in manibus Domini ; Qui enim pauperibus tribuit , Domino tribuit , qui dixit : Quod uni ex minimis meis fecistis , mihi fecistis. Si enim posueritis ibi thesaurum vestrum , ibi habitabit cor vestrum. *Ubi enim est thesaurus vester , ibi est & cor vestrum.* Ne dubitetis rem vestram tali Domino committere , qui nescit , nec potest fallere , quia verax est in promissis. Discite in Martino , quàm bonum est pauperem vestire ; Cùm enim pallium medium egeno partitus fuisset , apparuit ei Christus in nocte , eâdem veste indutus , dicens : Martinus adhuc Catechumenus , hac me veste contexit. Quidam etiam paterfamilias solitus singulis diebus pauperes hospitio recipere , quâdam die inter alios etiam Christum recepit. Volebat enim Dominus ostendere ei , quia quod membris suis , hoc sibi faciebat. Cùm ergo inter alios aquam manibus ejus quis infundere vellet , disparuit. Nocte verò illâ apparuit ei Christus , & ait : Cæteris diebus me recepisti in membris meis ; hodie me recepisti in persona mea propria. Ergo Christum in do-

* cultores. Eph. 5. 5. Ioan 18. 36. Ioan. 15. 19. Math. 11. 8. Math. 5. 3. Math. 10. 41. Regnum cœlorum , quod est pauperum , quomodò fieri possit Regnum divitum. Math. 6. 21. S. Martinus. S. Gregorius.

[a] Sic videtur restituenda hæc periodus : *Quæ non ita prohibentur , ut non valeant amari ; sed ita ut non sinant homines eas sibi dominari.*

mibus vestris recipite; Christum ad mensas vestras ponite. Christum induite; & hoc

Is. 58. 7. est jejunium quod Dominus elegit. *Frange esurienti panem tuum, & egenos, vagosque induc in domum tuam; cùm videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.*

Caro pauperis, Christiani caro est.

Ecce, Fratres, ecce caro pauperis, caro nostra est. Eadem enim est natura. Quomodo ergo potestis sine compassione videre eam nudam? Vis à Deo habere misericordiam? fac huic misericordiam. Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Luc. 6. 36. *Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est.*

Quàm efficax sit ad remissionem peccatorum eleemosyna.

Non neglexeris ignem peccati. Vis hunc ignem extinguere? Geris aquam, quâ illum extinguas. Eleemosyna est aqua; Sicut enim aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Vis mundare cor tuum? Fac eleemosynam. Audi quod ait Dominus

Luc. 11. 41 Pharisæis: *Facite eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Hoc consilium dedit

Dan. 4. 24. Daniel Nabuchodonosor Regi. *Redime*, inquit, *Rex, peccata tua eleemosynis.* Ergo, Fratres carissimi, si verè divites esse cupitis, veras divitias amate. Per pecuniam Deum amisistis, per pecuniam ei reconciliamini, ut vobis locum inter suos pauperes præparet. Deus autem pacis, qui nos à morte redemit, aptet vos in omni opere bono, ut faciatis ejus voluntatem, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

CIX.
X *Villerino.*

SERMO XXII.

De operibus misericordiæ.

DOminus noster nolens aliquem nostrûm perire, & in Ecclesia sua, velut in agro suo, quærens fructum de arboribus suis, antequam tempus putationis veniat, cui necesse erit infructuosas arbores amputare, non cessat admonere nos, ut cùm tempus est, & cum Dei adjutorio in nostra potestate consistit, bona opera faciamus. Cùm enim transeat tempus bene operandi, non restat nisi recipiendi. Nemo tibi dicturus est tunc: Vesti nudum, ubi omnium tunica erit immortalitas. Nemo tibi dicturus est: Suscipe peregrinum, ubi omnes in patria sua vivunt;

In patria, nullus operibus misericordiæ locus.

Nam modò sumus in eodem [mundo] peregrini. Nemo dicet: Visita ægrum, ubi sanitas sempiterna est; Nemo dicet: Sepeli mortuum, ubi mors non est. Ista omnia misericordiæ officia in vita æterna necessaria non erunt, ubi sola pax erit, & lætitia sempiterna. Istu autem tempore non * quærimus quantùm nobis Deus commendat opera misericordiæ, & ipsos

* *i. l. est*, scimus.

suos sanctos facit * amare, ut faciamus [nobis] hîc amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defecerimus, recipiant nos in æterna tabernacula; quia cùm servi Dei, dum jugiter invocant Deum, aliquoties indigent illis qui habent mundi divitias, & eleemosynas largiuntur, quomodo Principes faciunt de terrena substantia, ut cum illis partem habere mereantur in remuneratione. Hoc dixi propter lætitiam regnorum, quam primò audivimus. Numquid non Deus fecit * servum suum pascere Heliam? Nonne illi, cùm deerant homines, alites ministrabant? Nonne illi afferebat panes mane corvus, & ad vesperam carnes. Ostendit ergo Deus, quia unde voluerit, & quomodo voluerit, potest pascere servos suos, & tamen, ut pascere possit eum religiosa vidua, fecit eum egere. Egestas igitur [Eliæ] in abundantiam versa est animæ religiosæ, & quæ non poterat Elias [de suo] viduæ dare, de misericordia Dei in longum dedit ei. Hinc quippe manifestum est quod aliquando servi Dei non habent, ut probentur qui habent. Vidua illa nihil habebat; Quod ei reliquerat vir suus, finitum erat, & cum filiis suis moritura erat. Processit ergo colligere duo ligna ut faceret sibi panem, & tunc eam vidit Elias; tunc eam homo Dei videbat, quando illa duo ligna quærebat. Mulier illa typum gerebat Ecclesiæ; duo ligna Crucem faciunt; quærebat moritura, unde semper esset victura. Adumbrato igitur mysterio, Elias currit ad eam quam audivit egere. Narrat illa dispositionem suam; morituram se dicit, cùm consummaverit quod remansit. Ubi est ergo quod dixit Dominus Eliæ: Vade in Sarepta Sidoniorum; ibi enim mandavi viduæ ut pascat te. Videtis quemadmodum mandat Deus non in aure, sed in corde. Numquid legitur missus aliquis Propheta ad illam mulierem, & dictum est ei: Ecce, dicit Dominus, venturus est ad te servus meus esuriens; Ex eo quod habes ministra illi. Inopiam noli timere, ego supplebo quod dederis; hoc ei dictum esse non legimus. Nec legimus quod in somnis missus ei fuerit Angelus, & prænuntiaverit Eliam esse venturum, aut [quod] de illo pascendo aliquis mulierem admonuerit; sed mandat Deus miris modis: quibus loquitur in cogitatione Dominus, mandasse dicitur loquendo, in corde suggerendo, quod opus erat pro anima viduæ. Sic etiam in Prophetia [Jonæ] legimus quod Dominus mandavit vermi, ut roderet radicem cucurbitæ. Quid est mandavit? nisi quod cor præparavit. Inspiratione itaque Dei vidua illa mulier cor præparatum habebat ad

* *id est* pauperes adjuvare.

* *f.* corvum, 3. *Reg.* 17.

3. *Reg* 17. 9.

Permittit aliquando Deus servos suos egere, ut probentur qui possunt dare.

Duo ligna Viduæ, figura Crucis.

Deus præcipit non in aure, sed in corde.

Jonæ 4. 7.

obediendum. Talis venerat; talis cum Elia vocabatur; Qui erat in Elia ut præciperet, ipse erat in vidua ut obediret. Vade, inquit, mihi fac prius de egestate tua; non deficient divitiæ tuæ. Patrimonium enim viduæ erat modicum farinæ, & modicum olei, & non defecit. Quis habet talem villam? Latenter vidua servum Dei pascebat, cujus patrimonium in clavo pendebat. Quid felicius hâc paupertate? Sibi talia accepit, qualia in finem speravit. Ideo hoc dixi ut seminationis nostræ mercedem non isto tempore speremus, quo seminaverimus. Hic enim bonorum operum messem cum labore serimus, sed in futuro fructus illius colligemus, secundùm illud quod dictum est: *Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* Illud enim pro signo factum est, non pro domo. Nam vidua illa, quæ pavit hominem Dei, hoc recepit. Non magnum est quod seminavit, * nec magnam segetem messuit. Temporale est quod non defecit farina, nec diminutum est oleum, quousque daret Dominus pluviam in faciem terræ; at sic tunc cœpit magis egere, quando dignatus est Dominus pluere. Tunc laboratura erat, non expectatura, sed agri fructus collectura; quando autem non pluebat, victus ejus de facili * *non* veniebat. Signum hoc quod Deus illi non ad paucos dies præstiterat; signum erat futuræ vitæ, ubi merces nostra nescit deficere. Farina nostra Deus est. Quomodo illa per annos illos non defecerat, sic ille non deficiet in æternum. Talem mercedem speremus, quando facimus [eleemosynam.] Nec fortè aliquis temoretur tali cogitatione, & dicat: Pascam aliquem servum Dei esurientem, & lagena mea non deficiet; oleum in cuppa mea semper plenum inveniam. Noli hoc inquirere. Seminasecurus; messis tua, sive serius, sive tardiùs veniet; sed cùm venerit, finem non habebit.

Qui pro Deo seminat, mercedem certò metet. Ps. 125. 6.

* f. &.

*f particula non videtur superflua ad legitimum sensum.

CX. E Vittorina.

SERMO XXIII.

De quinque sensuum mortificatione.

Rom. 6. v. 6. Scitote, Fratres carissimi, *quia vetus homo noster crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.*

Lætum nuntium nobis Apostolus affert, carissimi; & quia commune bonum est, omnes communiter invitat ad audiendum. Hostem pessimum animæ habebatis; totum orbem subvertit, & cùm esset ancilla, dominam tamen sibi servire cogebat. Et quæ erat ancilla illa? Caro scilicet, de qua ait Apostolus: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem;* adversantur enim sibi hæc duo; adeò omnes corrumpunt, quod vix aliqui voluntati ejus resistere poterant; immò omnes sathanæ vendiderat. Unde in persona carnali loquitur Apostolus: *Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato.* Nulla pugna gravior illâ, scilicet, quando inimicum suum pascit, quando de domo ejus [est] qui impugnat eum, quando omnia bona ei facit, & ipse ei mala retribuit. Talis est caro, quæ quantò magis nutritur, tantò magis gloriatur, tantò magis in animam insurgit. Quinque ministros habet, scilicet quinque sensus corporis, quibus animam captivam ducebat. Quando enim aliquis peccat, vel videndo decipitur, vel audiendo attrahitur, vel odorando illicita allicit, vel comedendo delectatur, vel manibus malè operatur. His quinque viribus caro superavit primum hominem, & homo succubuit, quamvis positus in paradiso. Sed priùs aggressa est mulierem, ut debiliorem partem. Audite de muliere quomodo quinque sensibus corporis peccavit. Auribus persuasionem diaboli percepit, & consensit, cùm ille talia intimavit, dicens: *In quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Ecce quomodo mulier per auditum succubuit. Modò attendite quomodo odoratu & visu decepta est, ut ait Scriptura. *Vidit mulier quod bonum esset lignum, & ad vescendum suave, & pulchrum oculis, & aspectu delectabile.* Cùm dicit suave, capta est odoratu; Cùm ait pulchrum oculis, illa est capta visu. Adhuc sunt duo ministri, qui totum scelus perpetraverunt, tactus & gustus. Vide ergo quomodo per illos caro inceptum suum consummavit. Scriptum est autem: *Et tulit de fructu ejus, & comedit.* Tactus ergo ministravit, gustus peccatum consummavit. Prostratâ igitur origine omnium hominum, mundum deinceps illi ministri subjugaverunt. Videns ergo Dominus, ac Redemptor noster, quod caro mundum ita expugnabat, quia ancilla dominam suam sibi subjugaverat, habuit cum misericordia sua consilium, quod ab hac captivitate liberaret mundum. Inimicam nostram induit, ut eam expugnaret, & eam comprimeret, & suos ministros debilitaret, ut deinceps sui ei possent resistere, & domina suam familiam gubernaret. Elegit itaque competentem pœnam, id est Crucem, in qua hostem nostrum crucifigeret, & sensus nostros puniret. Oculi turpitudinem pœnæ, & insultantes viderunt, & tenebras mortis senserunt; Aures opprobria turpissima audierunt; Os: St-

Gal 5.17

Rom. 7 14.

Quàm gravis carnis lucta contra spiritum per quinque sensus corporeos.

Gen 3 5.

Ibid.

Ibid

Christus, ut carnem domaret, carnem induit, & crucifixit per quinque sensus.

tio, ait, & fellis & aceti amaritudinem gustavit; Manus crucifixæ sunt, & tota caro ibi perpessa est, ut tota nobis subjaceret, & amplius animæ obediret. Hoc est nuntium quod asserit Apostolus, dicens: *Scitote*, Fratres carissimi, *quia vetus homo noster crucifixus est*, id est caro debilitata in Cruce. Vos igitur non habetis ampliùs excusationem pugnandi cum ea. Ecce enim subjacet victa; Ecce ancilla flagellata est. Nolite ampliùs eam nutrire, ne iterùm superbiat, iterùm vos in peccatis alliciat, quia ideo Dominus eam crucifixit, *ut destruatur corpus peccati, & ut ultra non serviamus peccato*. Hæc est victoria, hæc est crucifixio, quæ designata est per Josue. Legitur enim in veteri Testamento, quod quando, mortuo Moyse, Josue in terram promissionis populum Israël introduxit, Gentes illius regionis alias * distribuebat, alias sibi timore avertebat. Contigit autem quod Dominus cujusdam magnæ Civitatis, quæ Gabaon vocabatur, cum Josue fœderatus esset; Audientes autem quinque Reges illius regionis, quia Gabaonitæ cum Josue fœdus iniissent, ascenderunt ut pugnarent contra Gabaon. Miserunt ergo Gabaonitæ ad Josue, ut ferret eis præsidium. Aggressus est igitur Josue quinque Reges, & conturbavit eos à facie Israel, misitque super eos lapides magnos de cœlo, & plures mortui sunt lapidibus grandinis. Oravit autem Josue Dominum ut sol contra Gabaon staret, & luna, & non moverentur, donec filii Israël plenariè de hostibus suis se ulciscerentur. Stetit itaque sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Nec fuit ante, nec fuit postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis. Fugerunt itaque quinque Reges, & absconderunt se in spelunca. Nuntiatum est autem Josue quod in spelunca latuerant. Devictis ergo cæteris fugientibus, præcepit extrahi Reges de spelunca, & ait ad Principes exercitus sui: Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum; quo facto, suspendit eos in quinque stipitibus, & interfecit eos, fueruntque suspensi usque ad vesperam. Cùmque occumberet sol, præcepit sociis ut deponerent eos de patibulis, & projicerent eos in spelunca in qua latuerant, & posuerunt super eos saxa ingentia. Hæc est figura pugnæ nostræ, Fratres carissimi; Josue est Christus, quia & ipse Josue vocatur Jesus, ut qui cum significabat, nominis etiam particeps esset; Populum verò Israël, id est fideles, in terram viventium Jesus noster introduxit, quando venit in mundum, ut nos vocaret, & inimicos nostros debellaret, & ad regnum cœlorum nos liberatos reduceret. Gabaonitæ significant peccatores, qui per fidem & bona opera Christo associantur. Quinque Reges sunt quinque sensus corporis, qui animas fideles subjugare conantur; Qui Christo per fidem & bona opera conciliantur, pugnam sentiunt, & ut fideles ad auxilium Christi confugiunt. Christus verò, & sui Prædicatores quinque Reges aggressi sunt, Christus resistendo, & auxilium dando, Doctores verò admonendo; Lapides verò qui de cœlo veniebant, sunt flagella quibus homines corrigit, carnem domat, & voluptates sensuum comprimendo debilitat. Sol & luna steterunt spatio unius diei, quia antequam Christus in mundum veniret, luna, id est Ecclesia, deficiebat, & ad occasum tendebat, quia pauci erant fideles Christi. Sol, id est Christus, transibat, quia peccaverant, & in omnibus ferè occidebat. Sed in tempore gratiæ stetit, dum mentes hominum ardore fidei suæ inflammavit; & status ille erit unius diei, id est toto tempore gratiæ. Quinque Reges latuerunt in spelunca, quia quinque sensus semper in terrenis demerguntur, & actibus corporis, non servitio Dei innituntur. Sed eos extrahit Deus à terrenis, dum animæ servire cogit, & bonæ operationi studere. Præcepit Ducibus ut colla Regum pedibus subponant, quando Prædicatoribus & Doctoribus injungit, ut carnales voluptates, & in se, & in aliis refrænent, & non ampliùs caro tantam potestatem in nobis exerceat. Suspendit Reges in stipitibus, quia veterem hominem secum crucifixit; Circa vesperam depositi sunt Reges de patibulis, & conclusi sunt in spelunca, quia in vespere membra Christi sunt deposita, & in sepulchro, immisso lapide ad ostium monumenti, reposita. Audivistis, Fratres carissimi, qualiter virtus hostium nostrorum per Crucem est infirmata. Unde Apostolus: *Absit mihi gloriari nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Parate igitur vos ad prædam, securi de victoria, ad quam nos invitat Salomon, cùm ait: *Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem*. Claude ostia corporis, si vis erui à laqueo tentationis. Audi quid dicat Dominus in Evangelio: *Cùm oraveris, intra in cubiculum tuum*. Intret in cubiculum, qui exterioribus delectari desinit, & ad mentem refugiat, & ostia quinque sensuum claudat. Si vis desideria carnis despicere, memorare cineris; memorare qualis futurus sis, & quò iturus sis. Recordare quod dictum est homini: Cinis es, & in cinerem reverteris. Habe in memoria quod Job ait: *Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur a tinea*. Iste Job

In Christo tota caro passa est, ut tota nobis subjaceret.

* f. disturbabat.

Josue 9. & 10.

Josue idem nomine quod Jesus.

Quinque Reges - Josue victi, figura quinque sensuum corporalium mortificatorum.

Galat. 6.14.

Eccli. 2.1.

Matth. 6.6.

Recordatio cineris futuri, optimum contra carnem amuletum.

Job. 13. 28.

egregiè miseriam hominis, & brevitatem
Iob. 14. 1. [vitæ ejus] describit, cùm ait: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Qui enim timet de morte, [illi] semper timendum est de ma-
Eccli. 7. 40. la operatione. Unde Salomon: *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.* Quid expectas in hac militia? Quia militia est vita hominis super terram. Expectate bona æterna, & non horaria. Expectate resurgere cum Christo in gloria. Di-
Iob. 14. 14. cite cum beato Job: *Cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea; Vocabis me, & ego respondebo tibi.* Cùm oculus, auris, manus, & naris aliquid [vetitum] persuadebunt, nolite eis acquiescere; sed cogitate quia erunt esca vermium, & in pulverem redigentur; & quia de cinere sunt, & in cinerem revertentur. Si aliquando peccator in cinere pœ-
Iob. 42. 6. nitere deberet, juxta Job qui ait: *Me reprehendo, & ago pœnitentiam in favilla &*
Congruum est ut cinis in cinere pœniteat. *cinere*, congruum est ut cinis in cinere pœniteat. Si ergo cinis est, si putredo est homo; quid superbit terra & cinis? *Quid*
Ps. 51. 1. *gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* Florebunt miseri in divitiis. Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias. Sed hoc cùm pauperes Christi vident, & super eos rident. Et ut
Ps. 51. 6. David ait: *Videbunt eum justi, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua.* Sed quia promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud, ideo beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed falsum est, inquit David,
Ps. 143. quod ideo sint beati; immo: *Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.* Docuimus, Fratres, quomodo carni & membris ejus resistatis, memoranda unde sint, & in quibus redigantur. *Sed super omnia est quædam spiritualis clavis, quâ & omnia debent observari, scilicet, vexillum Cru-
Crucis signum, & Passionis Christi memoria, optimum contra carnem præsidium. cis, memoria Passionis Christi. Signum Crucis, quoties tentationes mundi occurrunt, fac in membra tua, ut per quam sunt debilitata, signo ejus adhuc refrænentur. Qua in re Moyses præcepit in
Exod. 12. 23. Ægypto sanguine liniri duos postes & superliminare, ne Angelus exterminator intraret. Duo postes sunt corpus & anima,
Communio spiritualis. quæ sunt sanguine Christi munienda. Corpus per Sacramenti sumptionem; Anima per conformitatem. Superliminare est, Fratres, quod semper signo Crucis debet
* f. observentur. muniri. Sed si corporis ostia * observentur, Angelus exterminator non admittetur. Ad hanc Crucem, Fratres, ad passionem suscipiendam, quia ita de hostibus nostris triumphavit, & vexillo suo nos custodit, venit hodie Dominus in Jerusalem. Exeamus ergo, & crucifigamus carnem nostram, cum vitiis & concupiscentiis; Suscipiamus improperium ejus, moriamur pro eo peccatis, ut sicut pro nobis mortem accepit, ita pro eo mortem accipiamus; quia Ecclesiæ * aliter non comparabimur, nisi priùs peccatis moriamur. * f. deest viæ administrandæ.
Unde præceptum est Petro in visione, quando vas plenum immundis animalibus sibi est oblatum: Macta & manduca quod sunt, & fac tibi similes. Ut autem nos mactemus cohortatur nos Apostolus, dicens: *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut* Rom. 12. 1.
exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem. Deo ergo nos sacrificemus, gemendo, plorando. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.* Duo genera sacrificii, seu Martyrii, occultum & manifestum. Ps. 50. 19.
Duo sunt genera sacrificii; unum occultum, alterum manifestum. Unde dictum est filiis Zebedæi Jacobo & Joanni: Calicem quidem meum bibetis; Cùm tamen Jacobus * gladio mortuus sit, quod est * deest solus
manifestum martyrium; Alter autem vitam finivit sine effusione sanguinis, sed tum jejunando, tum laborando, occultum martyrium perpessus est. Quo modo præcepit Dominus portare Crucem, cùm ait: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat Crucem suam, & sequatur me.* Hic est calix Passionis, de quo Da- Math. 16. 24.
vid: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo;* Calicem scilicet Passionis. Christus autem, qui, cùm peccatores essemus, pro nobis mortuus est, per gratiam suam nos efficiat peccato mortuos, ut anima nostra in virtutibus resurgat. Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen. Ps. 115. 13.

SERMO XXIV.

CXI. E Sangerman.

De Adæ peccato, nostraque inde captivitate.

IN Ægyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi, & Assur absque causa calumniatus est eum.... Ablatus est populus meus gratis; Dominatores ejus iniquè agunt, dicit Dominus. Isaiæ 52. v. 4. & 5.

Dolendum est primi hominis casum, totiusque in eo posteritatis ruinam prophetico ejulatu Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis more plangentis & conquerentis insinuat, dicens: *In Ægyptum descendit populus meus, &c.* Hoc dicit ille, qui *videns civitatem, flevit super illam, dicens: Quia si cognovisses & tu quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Jerusalem, Jerusalem.... quo-* Luc. 19. 41. Math. 23. 37.

ties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Quàm multitudo dulcedinis clementissimi Patris his verbis insinuatur, quibus Omnipotentis voluntas beneplacens & perfecta, non inanis & inexplera perhibetur; dicens namque: Volui congregare filios tuos, & noluisti, nequaquam fuie infectum quod voluit Omnipotens, qui omnia quæcumque voluit, fecit in cœlo & in terra, sed effectui mancipatur, terrenâ licèt Jerusalem nolente & contradicente, ostendit. Volui ergo, inquit, congregare filios tuos, & noluisti; id est, quocquot congregavi voluntate tuâ semper affici obstinatè feci. Hæc est enim carnalis illa civitas, à qua requiritur omnis sanguis justus, qui effusus est à sanguine Abel justi, usque ad sanguinem filii Barachiæ. Hæc est aqua contradictionis, id est, populus contradicens, qui in principio *in Ægyptum descendit*, quia in primis parentibus in profundum corruit, quia non cognovit. Quid non cognovit? Dolum tentatoris non animadvertit, tentari casum non prævidit. Si enim cognovisset hostis fraudem, suamque cladem, interdicta nullatenus removisset; non fuit præscius sui casus, non discretor insidiarum hostilium; & ideo de Jerusalem descendit in Jericho, in Ægyptum de paradiso, in mortem prævaricationis, de vita contemplationis, in miseriam gehennæ, de beatitudine gloriæ angelicæ. Descendit autem tribus modis. Prima descensio fuit contactus ligni vetiti, legem præscriptam violare contemnendo. Secunda, quando de paradiso est ejectus, in locum, quem sibi peccando posuit, id est, in hanc vallem lacrymarum & plorationis. Tertia, quando post mortem ad inferna descendit. Prima ergo descensio est in transgressione; secunda in dissolutione; tertia in damnatione. Prima à justitia ad iniquitatem, secunda à quiete ad miseriam, tertia à miseria in carcerem infernalem. In prima ligata est anima, in secunda soluta est caro, in tertia utraque mulctatur. Tribus his modis cecidit in Ægyptum *in principio*, id est, in primis parentibus populus Dei, à Deo scilicet sine omni vitio conditus, in ubertate boni, in plenitudine divitiarum locatus. Tulit enim Deus hominem quem formaverat, & posuit in paradiso voluptatis, ut operaretur & custodiret illum; Positus est homo in deliciis, sed ut operaretur & custodiret; scilicet, ut * perficeret, & non deficeret. Operatur enim qui proficit; custodit qui non deficit; Operatur qui agit bonum quod præcipitur; custodit qui cavet malum quod prohibetur. Quia ergo bona quæ jubentur prodesse nequeunt, nisi mala caveantur quæ inhibentur, magnâ dispensatione dictum est, ut operaretur & custodiret; perit enim omne quod agitur, nisi sollicitè custodiatur. Nun custodit bonum quod operatur, nisi subrepat malum quod prohibetur. Vestis namque discolor cœlesti sponso non placet. Oportet igitur nos semper bona agere, & in ipsis nos cautè custodire, quia in bonis mala subrepunt, cùm eadem bona quæ agimus, sic mentem elevant, ut non * actori, sed elationi militent. Quod significatur in libro Machabæorum, ubi legitur, quod Eleazar in prælio elephantem feriens, stravit [quidem,] sub ipso verò occubuit, qui sunt nonnulli qui bona quidem agunt, sed in ipsis superbiendo deficiunt; quia & in benefactis subrepit superbia. Hæc est bestiola quæ plus consumpsit exercitum Absalonis, quàm gladius. Hæc est maximum delictum, id est, *cœleste vitium*, primum * recedentibus & ultimum * redeuntibus. Hoc igitur primus homo, cùm esset in deliciis paradisi locatus, de bono elatus ad malum transmigravit, de quo Jeremias: *Audiens audivi Ephraim transmigrantem; Filius honorabilis mihi Ephraim, puer delicatus;* Ephraim, *fructificatio* vel *ubertas* interpretatur. Hic est primus homo sine peccato conditus; nam per conditionem naturæ in eo omnes homines exciterunt, sicut in eo omnes peccaverunt. Ipse rectè Ephraim, quia abundantiâ & ubertate plenitudinis & scientiæ, virtutis & gratiæ eminuit, & ideo *filius honorabilis, & puer delicatus* extitit. Honore quippe similitudinis Dei, & signaculo imaginis ejus præditus, in deliciis paradisi enutritus quidem fuit, & ideo *delicatus puer* dicitur. Sed cùm in honore esset & in abundantia, non intellexit. Dixit enim: Non movebor in æternum; & ideo comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis. Filius ergo honorabilis Ephraim, puer delicatus, transmigravit ab imagine & similitudine Dei, in qua conditus erat, *in dissimilitudinis regionem*, quasi de Jerusalem, quæ est *visio pacis*, in Babyloniam confusionis, & in Ægyptum tenebrarum, & tribulationis. Interpretatur enim Babylonia, *confusio;* Ægyptus verò *tenebræ*, vel *tribulatio*. Ex adipe igitur Protoplasti prodiit iniquitas, unde sicut crassitudo terræ erupta est super terram; quia sicut crassa terra ob pinguedinis ubertatem luxurians, spinas & tribulos germinat: ita Adam præditus libero arbitrio, & abundantiâ boni spinas prævaricationis, & tribulos maledictionis germinavit, quibus universam posteritatem obligavit. Grave enim onus super filios Adam, & per hoc factus est tamquam ariolus

Velit, nolit creatura, quod Deus voluit, semper ad effectum reducitur.

Gen 3.

Per originale peccatum Adam triplici modo descendit.

* f. proficeret.

In virtutum exercitiis perit omne quod agitur, nisi cautè custodiatur.

* f. actioni

1. Machab. 6. 46.

S perbia cœleste vitium.

* f incipientibus, & ultimum desinentibus.

Jerem. 31. 8. & 10.

Regio dissimilitudinis.

Adam Ariolus peccando fuit, & Idololatra.

ariolus idololatra. Teste enim Samuele, quasi ariolandi genus est repugnare, & quasi scelus idololatriæ est nolle acquiescere. Contradixit Adam, & non acquievit Deo dicenti: *De omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.* (Gen. 3.) Duo præcepit, unum in opere, alterum in custodia. Ad opus pertinebat, ut de omnibus aliis vesceretur: Ad custodiam, ne lignum scientiæ boni & mali tangeret. Sed quia prætermisit, atque neglexit id consequi ad quod in paradiso positus fuit, id est, quia oblitus fuit comedere panem suum; inde transmigravit, & factus est captivus. Mala est ista transmigratio & horrenda; hæc transmigratio non est revelatio, sed obtenebratio. Non est Galilæa, ad quam præcessit Christus discipulos, dicens: *Præcedam vos in Galilæam;* sed est Galilæa, id est *volutabrum*, ad quod Adam præcessit posteros. Ipse enim est origo, nos miseriæ propago sumus. Hujus noxiæ transmigrationis modum per Isaiam exprimit Dominus, dicens: *In Ægyptum descendit populus meus, ut esset colonus ibi.* Hâc enim transmigratione factus est colonus Ægypti habitator mundi, civis Babylonis, qui fuerat incola paradisi, socius Angeli, speculator Dei. Hujus autem transmigrationis causa fuit verbum primis parentibus dictum in paradiso: *Quácumque* scilicet *die comederitis, eritis scientes bonum & malum*, (Gen. 3.) sicut verbum dictum in aula Nabuchodonosor, exterminii Judæorum causa fuit, ubi cùm diceretur quod omnes Gentes deberent ei subjici, adjectum est, quod soli Judæi rebellarent. Unde commotus * Assur, collecto exercitu, contra Jerusalem venit, eâque eversâ, populum Dei captivavit. Sicut ergo illius captivitatis figuralis causa fuit prædictum verbum in aula Nabuchodonosor prolatum, ita spiritualis nostræ captivitatis causa fuit verbum serpentis primis parentibus in paradiso dictum; scilicet: *Quácumque horâ comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Huic seductoriæ pollicitationi acquievit homo; unde periit *in Ægyptum descendens.* Triplici deceptione hominem serpens seduxit, eumque tamquam triplici fune alligavit, & omnia quæ in mundo sunt fallaciter ei promisit; quibus homo illectus, [terrenis] cœlestia postposuit. In mundo enim tria sunt non amanda, sicut ait Joannes: *Filioli, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt,* quia *nihil est in mundo, nisi concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ;* quæ sunt tria principalia, & quasi capitalia vitia, scilicet voluptas, & * concupiscentia, & inanis gloria. His

* sive Assyrius.

Tria in mundo odio habenda.

1. Joan. 2. 16.

* s avaritia.

tribus traxit diabolus hominem in *regionem dissimilitudinis*, qui Dei similitudinem, in qua conditus fuerat, tribus aliis tenebat, scilicet memoriâ, intellectu, dilectione. Tria ergo tentator proposuit, ut hominem, qui tribus virtutibus Deo adhærebat, tribus à Deo elongaret, ut qui per Trinitatem Trinitati erat similis, per trinitatem fieret ei dissimilis. Hæc est trinitas vitiorum, quæ tribus verbis illis notatur, *comederitis, eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* De gula siquidem tentavit, dicens: *Quacumque die comederitis*; de superbia, *eritis sicut dii;* de avaritia, vel concupiscentia, *scientes bonum & malum.* Hâc mendaci, hâc fraudulentâ promissione, quasi triformi jaculo, humanum genus in Prothoplaste vulneravit, in quo omnes peccaverunt, ut ait Apostolus. Hanc triplicem decipulam virulenti serpentis Habacuc Propheta non sine dolore ac gemitu notat, [dum ait:] *Totum in hamo sublevavit; traxit illud in sagena sua, & congregavit in rete suum; super hoc lætabitur, & exultabit.* (Habac. 1. 15.) Lætatur enim, & exultat diabolus hostis sævus, & leo rugiens, qui circuit quærens quem devoret, cùm hominem comprehendit, & in terram conculcat vitam ejus. Ingenti igitur gaudio exultavit, cùm in apostatica radice cunctos ramos vitiavit, vilique pretio noxiæ voluptatis sibi hominem obligavit. Adæ quippe prævaricatione, atque damnosâ negotiatione, fraudulentâque comestione vendiri sumus; Omnem prolem suam, serpentis persuasione, unus ille seductus illicitâ perceptione perpetuæ servituti addixit. Solet hic mos inter vendentes ementesque servari, ut qui alieno se mancipat dominio, primò pretium pro jactura propriæ libertatis, & addictione propriæ servitutis perpetuæ, ab emptore accipiat. Quod inter Adam & serpentem utique intercessit. Ille enim pretium libertatis noxiæ à mortifero serpente accepit, à naturali libertate discedens, illius servituti se dedit, à quo lethale pomi pretium accepit. Unde omnem progeniem potestatis ejus subdidit famulatui, cujus effectus est servus. Creatus erat rectus, sine culpa, sine vitio; sed ipse non rectum se fecit, quia deseruit Imperatorem, & divertit ad desertorem, cadensque à manu figuli, vas [testaceum] fractum est; Quod Deus permisit, ut miseriâ suâ probaret quod sine Deo boni nihil potest. Vendere enim se potuit, sed redimere non valuit. Vendidit se per liberum arbitrium sub dominante iniquitate, & accepit pro pretio exiguam de arbore vetita voluptatem, & sic factus captivus, dicit: *Ego autem carnalis sum, & venundatus sub peccato.* Rom. 7. 14.

Regio dissimilitudinis.

Trinitas vitiorum, opposita Trinitati virtutum, Dei imaginem, in homine primo delevit.

Quod recolens atque deflens in eo vitiata propago, per Prophetam ait: *Cogitavi dies antiquos, & annos æternos in mente habui.* (Pſ. 76. 6.) Uſurpans enim lignum vetitum boni & mali, diſcretionem miſeriæ, ac beatitudinis differentiam habuit, novitque homo per experientiam * malum, quod ante non noverat, nec per prudentiam, nec per experientiam boni. (* ſ. mali.) Hæc enim duo aliter ſciuntur per prudentiam boni, aliter per experientiam mali. Per prudentiam boni bonum ſcitur, & ſentitur malum; per experientiam mali malum ſcitur & ſentitur bonum, ſcitur & amittitur; quod enim amiſerit, ſentit, cui amiſſo bono malè erit. Homo igitur lapſus cogitavit dies antiquos, & annos æternos in mente habuit, quia per experientiam deprehendit bona quæ perdidit, & mala quæ invenit, quantùm diſtarent dies antiqui, id eſt, antiquati ſcilicet, & veteres, & menſurabiles, qui meritò peccati ſunt ei poſiti, ſecundùm illud: Veteres & menſurabiles poſuiſti dies meos ab annis æternis, quorum dulcedinem jam prælibaverat, pleniùs ſi ſtaret fruiturus intellexit, ab animali vita in ſpiritualem transferendus. Unde non immeritò dicta eſt illa arbor ſcientiæ boni & mali, quia homo tangendo vetitum, diſcreturus erat bonum à malo per experimentum. Ex contrariis enim contraria noſcuntur, ut ex plenitudine inanitas, & ex ſilentio auditus; Ita ex vita, quæ primis parentibus inerat, cognoſci potuit ejuſdem vitæ privatio, quæ nunc mors vocatur. Vita autem illa dulcis erat, quam amittere devitabant. Unde peccatum ejus non perſuaderetur, niſi ex illo non eſſent morituri, & quod amabant amiſſuri. Sed fefellit eos diabolus per mandatum, & per illud occidit, quando hamum voluptatis, ſagenam elationis, rete cupiditatis miſit, quibus homo irretitus in Ægyptum deſcendit, ibique *inveteravit, factus ibi colonus*, ſecundùm illud Baruch: (Baruch 3. 5. & ſeqq.) *Audi, Iſraël, mandata vitæ, auribus percipe prudentiam, inveteraſti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus cum his qui in inferno ſunt, dereliquiſti fontem aquæ vivæ.* His verbis admonet nos Dominus per Baruch Prophetam, & arguit mandata quidem, mandata vitæ audite auribus audiendi, quibus audiamus quid Spiritus dicat. Unde Joannes in Apocalypſi: (Apocal 2. 7. & paſſim.) *Qui habet aures audiendi, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.* His auribus interioribus audiebat Propheta, qui ait: (Pſ. 24. 9.) *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* His auribus verba vitæ audiuntur, quæ qui audiunt interiùs vivunt, qui verò non audiunt, vel aure corporis tantùm audiunt, *inveteraverunt in terra aliena.* Hæc eſt terra maledictionis, cui maledixit Dominus propter peccatum Adæ, dicens: *Maledicta terra in opere tuo, ſpinas & tribulos germinabit tibi.* (Gen. 3.) Hæc eſt terra carnis humanæ, quæ ante peccatum ſpiritum non impediebat ad bonum, nec impellebat ad malum, ſed poſt peccatum verſus eſt ſtatus hominis infirmi, ea tne concupiſcente adversùs ſpiritum, & ſpiritu adversùs carnem, ut non quæcumque volumus illa faciamus; Ideoque Spiritus propheticus hominem, qui in terram alienam, id eſt, *in regionem diſſimilitudinis* abſceſſerat, honoratâ appellatione revocat ad prudentiam, dicens: *O Iſraël*, ſcilicet, conditione meâ, gratiæ largitione, mea ſcilicet Eccleſia, quæ debet Iſraël eſſe, id eſt, videns Deum, quæ hactenus audiſti verba mortis, modò *audi mandata vitæ*, ſcilicet, quæ te ducant ad vitam, quia modò ſunt dies vitæ, dies ſalutis, nemini dantes ullam offenſionem. Tu ergo quæ erraveras ſicut ovis quæ periit, revertere de terra aliena, cui maledixit Dominus, ad terram benedictionis, de qua eſt: *Benedixiſti, Domine terram tuam.* Hæc eſt terra ſancta, in qua nemo ſtat, *niſi tollat cum Moyſe calceamenta de pedibus ſuis*, (Exod. 3. 5.) id eſt, exempla mortuorum operum de affectibus ſuis: & qui olim reſpexiſti ad inſanias falſas, nunc percipe prudentiam, ut ſcias unde cecideris, & in quid; ſcilicet, à quanto bono ad quam miſeriam ſis redactus. Tu enim, qui priùs in bono conditus, in beatitudine locatus, inveteraſti miſeriâ, inveteraſti culpâ, factus membrum veteris hominis, & poſtea gratiâ novi hominis reparatus, ac reconciliatus, quotidie cadis, nec ſic tamen gratia auxiliatrix te deſerit. (Gratia auxiliatrix, hominem, etſi quotidie cadentem, non deſerit.) *Inveteraſti* ergo *in terra aliena*, id eſt, in peccatis & in terrenis, amando terrena quæ tranſeunt. Hæc eſt terra aliena, quia non eſt hic patria noſtra in his, ſed in cœleſtibus, unde peccato primi hominis *. (* ſupp expulſi ſumus.) Quomodo autem inveteravit in terra aliena, oſtenditur per id quod dicitur: *Coinquinatus es cum mortuis*, id eſt, cum peccatoribus, qui per peccatum mortui ſunt in anima. Sicut enim anima vita corporis eſt, ita animæ vita Deus eſt, & ſine Deo anima quaſi cadaver eſt. Fides enim ut ſpes vitæ immortalis, eſt vita vitæ mortalis. (Fides & ſpes vitæ immortalis, eſt vita vitæ mortalis.) Sicut è converſo mors eſt infidelitas, & quælibet noxia ſuperſtitio. Unde [Chriſtus:] *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos;* (Matth 8 22.) Et alibi: Qui crediderit in me, tranſibit de morte ad vitam, à morte ſcilicet infidelitatis ad vitam fidei. Qui ergo cum mortuis coinquinatur, *cum his qui in inferno ſunt deputatur;* de quibus Propheta ait: *Deleantur de libro viventium, & cum juſtis* (Pſ. 68 29.)

non scribantur. Terribilis ac tremenda sententia in peccantes data, quia nisi per pœnitentiam surgant, in inferno deputantur. Ecce quis finis pravi operis, quæ temporalis militiæ merces. *Stipendia enim peccati,* testante Apostolo, *mors est*, non temporalis, non transitoria, sed æterna; In inferno enim nulla est redemptio, & nulla utilis confessio, secundùm illud: *Non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?* Horrenda est ista comminatio; Non est ibi locus pœnitentiæ, vel confessionis utilis, sed recompensationis meritorum. Post hanc vitam recipimus quod hîc promeremur, quia nemo meretur, nisi dum est in corpore. Unde Apostolus: Nos omnes oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum; secundùm verò ea judicabitur, in quibus in fine reperietur, secundùm illud: *Judicabit Dominus fines terræ.* Qualis enim quisque de hac vita exierit, talis in judicio judicabitur. Ideoque serpens insidiatur calcaneo, id est, fini, ut in æternum interitum dejiciat in fine iniquitatum. Sed quare inquinatus es, & *cum mortuis deputatus?* Quia dereliquisti fontem aquæ vivæ, scilicet, Christum, qui est fons aquarum viventium salientium in vitam æternam, de quibus qui bibit, non sitiet in æternum. Hoc fonte abluuntur sordes, rigantur montes, labuntur hostes. Quid ergo, miseri, agitis? Quò fugitis, cœci! Vitam deseritis, & in mortem tenditis; fontem vivum relinquitis, & cisternas veteres foditis, non continentes aquas vivas. *Ideo inveteravit populus meus in terra aliena*, quando *in Ægyptum descendit, ut colonus esset ibi; & Assur absque ulla causa calumniatus est eum.* Assur enim *dirigens*, vel *elatus* interpretatur. Hic est diabolus, qui super astra cœli voluit exaltare solium suum, ut fieret similis Altissimo; qui Dei populum calumniatus est in Adam, cùm eum fallaci promissione seduxit, sed *absque ulla causa*, quia homo ei nihil nocuerat, quare [eum] in peccatum traheret. *Ablatus est ergo populus meus gratis*, quia non metuit seductionis fraudem. Ideoque *dominatores ejus iniquè agunt*, dum simplicem & innocentem pervertentes, in servitutem peccati trahunt, atque de paradisi patria in hujus peregrinationis incolatum ducunt toto tempore vitæ præsentis, quæ septem dierum repetitione agitur, & tamquam septuaginta annis exulare faciunt. Unde Salomon: *Grave jugum super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, usque in diem reversionis eorum in matrem omnium.* Sic Rex Assyriorum in Babylonem filios Israël captivos duxit, calumniam eis

Rom. 6. 23

Ps. 6. 6.

Nemo meretur, nisi dum est in corpore.

2. Cor 5.10.

Qualis quisque in morte reperietur, talis judicabitur.

Eccli. 40.1.

faciens; quorum captivitas * actualis figura fuit nostræ spiritualis captivitatis, & utriusque nostræ Septuagesimæ est repræsentativa, quæ septuaginta diebus observatur, scilicet, à [Dominica] *Circumdederunt me*, usque ad Sabbatum in albis; quia & filii Israel septuaginta annis detenti sunt in captivitate Babylonica: & nos in hujus sæculi exilio, quasi in aliena terra captivi tenemur toto septenario hujus vitæ sedentes, & flentes super flumina Babylonis, non cantantes ibi canticum novum. Unde in hac Septuagesima, quam observat Ecclesia, lætitiæ & exultationis cantica subticentur, & *Alleluia*, & *Gloria in excelsis Deo*; & quoniam à Deo filiis Israël ante septuaginta annos indulta est licentia revertendi, ex quo cœperunt redire; completis verò septuaginta annis sub Jesu Sacerdote magno, pleniter de Babylonia in Jerusalem redierunt: ita & nobis ante finem Septuagesimæ nostræ, id est, hujus septenarii, per Jesum Christum Sacerdotem magnum novissimâ ætate venientem, parata est nobis facultas de Babylonia hujus sæculi ad cœlestem Jerusalem revertendi. Redemit enim nos Sacerdos noster pretio sanguinis immaculati, de potestate Assyrii. Unde Habacuc: *Veniens veniet, & non tardabit;* qui mordet eum, & *qui incredulus est, non erit recta anima ejus* cum ipso. Et Isaias: *Numquid tolletur à forti præda, & quod captum fuerit à robusto, salvum esse poterit? Quia hæc dicit Dominus: Equidem & captivitas à forti tolletur.* Quia fortior Christus superveniens fortem diabolum alligavit, & fuso ejus sanguine in remissionem peccatorum, de manu robusti liberata est captivitas; sed in mente, non carne, expectamus redemptionem corporis nostri, nec in anima ex toto facta est liberatio, quia est peccatum, etsi non in nobis. Cœpimus ergo jam redire sub Jesu Duce nostro, quia cœpimus [eum] diligere. Incipit enim de Babylonia proficisci, qui incipit Deum amare. Ad exeundum enim charitas pedem movet, quæ reversio consummabitur peracto hujus vitæ septenario, quod Ecclesia in hac Septuagesima satis aptè insinuat, dum prope hujus finem, id est, in Sabbato Paschali, ubi nostræ redemptionis sacramenta geruntur, decantat Alleluia, quia ex parte redempta est, & ideo læta est; sed quia adhuc longa restat via, longinqui tractus laboris superest. Sed quare Tractus, id est, Laudate, ac totâ sequenti septimanâ cum Graduali cantatur Alleluia? Quia in via hujus vitæ gradientes [sumus,] & ideo laborantes, variaque discrimina metuentes, ex parte lætamur, ex parte tristamur partim redempti, partim redimendi. Gau-

* f. corporalis.

Cur in Septuagesima subticetur Alleluia & Gloria in excelsis.

Habac. 2. 3.

Is. 49. 24.

Tractus unde he dictus.

Quare in hebdomada Paschali cantatur non duplex Alleluya, sed Graduale, sive Tractus cum Alleluia.

Rom. 8. 22. demus in spe, gemimus in te. *Omnis* enim *creatura*, ut ait Apostolus, *ingemiscit*, *&* *parturit usque adhuc*. Sabbato verò in albis, ubi hæc Septuagesima determinatur, cantatur duplex Alleluia, quo geminæ glorificationis nostræ gaudium exprimitur. Completo etenim hujus exilii septenario, quo quamdiu sumus in corpore, peregrinamur à Domino, utrâque nostrâ naturâ glorificatâ, quasi gemino sabbatismo potiti, in dextra Dei locabimur, eumque pro gemina stola sine fine gaudentes laudabimus. Quod ipse præstare dignetur, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CXII. E Sangermanensi.

SERMO XXV.

De variis animæ egressibus, ut ad Deum perveniat.

Genes. 12. v. 1. & 2. *EGredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrabo tibi ..... erisque benedictus.*

Magnum quidem est & difficile, ad quod nos Dominus hortatur sub figura Abrahæ, sed utile observantibus & salubre. Quod enim patri multarum gentium, id est, Abrahæ, secundùm historiam dicitur, hoc in mysterio filiis ejus prædicatur, id est, nobis, qui sumus filii ejus, non carne, sed fide. Non enim reputantur in semine Abrahæ, qui ex carne, sed qui ex fide sunt. Quisque ergo nostrûm, Fratres, in Abraham monetur de spirituali Ægypto exire, & manna absconditum esurire, totisque studiis quærere, quia omnis qui quærit, invenit; & qui petit, accipit: si tamen quærit & petit in nomine Jesu, sicut ille evangelicus negotiator, qui quærens bonas margaritas, & inventâ unâ pretiosâ, vendidit omnia quæ habebat, & emit eam. Ecce omnes profitemini eam quærere. Quis est enim homo qui [non] vult vitam, & [non] diligit dies videre bonos? Omnes quidem fatentur se [velle] vitam, & diligere videre dies bonos; sed non verè diligunt, & margaritam pretiosam, ac manna absconditum non inveniunt, quia non sic quærunt, ut illi qui inveniunt. Optimam quidem rem quærunt & cupiunt, sed non in sua regione quærunt eam; ideoque non inveniunt, nec accipiunt. Ipsa enim pretiosa margarita, id est, sapientia, quæ in altissimis habitat, non in terra suaviter viventium, de se ait: Quærent me mali, & non invenient, quia quærunt verbis, non operibus. Multi, ut ait Apostolus, verbis *fatentur se nosse Deum, factis autem negant*. Quomodo igitur quæ-

Vera sapientia non verbis quærenda, sed operibus.

Tit. 1. 16.

renda est illa pretiosa margarita, illud absconditum manna, ipsa te docet Sapientia, sic dicens: *Concupisti sapientiam? serva mandata, & Dominus præbebit illam tibi.* Alioquin alibi dicitur: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit Dominus, illa cogita semper.* Quærite ergo, Fratres, pretiosam margaritam, sicut ipsa docet, scilicet observando mandata, & invenietis eam. Nam & Veritas in Evangelio ait: *Si quis diligit me, sermones meos servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*; Ego scilicet cum Patre ac Spiritu Sancto; Ac si diceret: Pretiosam margaritam inveniet, & manna absconditum accipiet, si me dilexerit, & sermones meos servaverit. Diligite igitur, Fratres, Dominum, & custodire verba ejus, ut sic perveniatis ad unum verbum, quod est manna absconditum, scilicet Verbum in principio apud Deum, quod semel locutus est Deus, id est æternaliter & immutabiliter de se ipso suum genuit Verbum, sibi coæquale, coæternum & consubstantiale; Non præcedit genitor genitum æternitate, nec excedit magnitudine, nec excellit potestate; Filium genuit quem non præcessit. Non enim ante fuit Pater, quàm Filius; Nascendo tamen, à Patre accepit non solùm ut Filius esset, sed etiam ut esset, & Deus esset. Sed fortè subrepet tibi: Si nascendo accepit ut Filius esset, & esset in Nativitate, ergo non erat, nec Filius erat. Pater verò qui generabat, erat; ergo Pater sine Filio erat, vel ante Filium; Hoc autem pia fides repudiat. In illa enim generatione, sicut in Spiritûs Sancti processione, nulla cogitanda sunt tempora; Non est ibi ante & post; Non ibi quærenda est permutatio præteriti & futuri, nec vicissitudinis obumbratio, sed primæ æqualitatis, atque similitudinis veritas est credenda. Filius enim nascendo accepit à Patre esse, & Filium esse, & Spiritus Sanctus procedendo ab utroque. Tamen nec Filius nascendo esse cœpit, nec Spiritus Sanctus procedendo; sed Filius, semper Filius; & Spiritus Sanctus, semper Spiritus Sanctus. Scilicet, sicut Filii generatio est inenarrabilis, sic Spiritûs Sancti processio est ineffabilis. Hoc est ergo manna absconditum, & pretiosa margarita, quam oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quam, ut prætaxatum est, plurimi quærere ac diligere profitentur, qui tamen non inveniunt, quia si invenirent, & emerent, nec videretur nimis cara, nec aliquod pretium negaretur pro ipsa comparanda. O quàm parum profecit, qui multiplici labore distractus, nondum in-

Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, & Deus præbebit illam tibi.

Eccli. 1. 33.

Eccli. 3. 22.

Joan. 14. 23.

Doctrina præclara de æterna Verbi generatione.

Ubi Deus sit quærendus, sc. in nobis ipsis.

venit quod quærit, nondum novit quod profitetur, nondum habet quod desideratur, quia ibi quæritur ubi inveniri non potest: Ubi? in exterioribus, cùm Dominus

Luc. 17. 21.

dicat: *Regnum Dei intra vos est.* Cur ergo extra vos quæritis, quod extra vos invenire non potestis? Cùm igitur intra vos est quod quæritis, prope vos est. Sed quàm

Rom. 10. 8

prope Apostolus docet: *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Audistis ubi sit margarita quam quæritis? Venite itaque, & emite illam. Venite, emite & comedite

If. 55. 1.

manna absconditum, sicut Isaias ait: *Omnes sitientes, venite ad aquas*, vivas, scilicet veteris ac novæ legis, *& qui non habetis argentum*, Tullianæ scilicet eloquentiæ, & Philosophicæ industriæ, properate fide, absque argento terrenæ Philosophiæ, at-

Ibid.

que inanis fallaciæ. *Quare appenditis argentum, & non in panibus; & laborem vestrum, & non in saturitate?*

Scientiæ humanæ quàm vanæ sint.

Quare industriam ingenii vestri, & studium laboris expenditis, non in spiritualibus panibus, ubi refectio est & vita, sed in foliis verborum, & in versutiis inanium quæstionum, quæ animum prætervolant, & animam non satiant. Usquequò diligitis, id est voto amplexamini, & quæritis cum labore vanitatem & mendacium, id est felicitatem in his temporalibus quæ vana sunt & mendacia, quæ transeunt, nec efficiunt quod promittunt. Potiùs quærite, & emite manna absconditum pretio fidei & boni operis. Per fidem enim creditur quod non videtur, & per patientiam expectatur quod

1. Cor. 13. 12.

non habetur. *Videmus enim nunc per speculum, & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem;* & ita est in nobis quodammodo illud manna absconditum, & quâdam ratione non est in nobis. Est utique in nobis

Heb. 11. 1.

per fidem & spem, quia *fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium;* sed non est in nobis per speciem. Per fidem enim ambulamus, inquit Apo-

2. Cor. 5. 6

stolus, & non per speciem, quia *dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino*, cùm ipse sit totus ubique & præsens; nam etsi præsens sit, non capimus ejus præsentiam, nec ejus cernimus speciem. Ideóque in Evangelio ait Dominus de discipulis & aliis electis: *Ut ubi sum ego, & illi sint mecum.* Non simpliciter ait: *Ubi sum ego, & illi sint*, quia & mali sunt ubi præsens est qui numquam deest; sed mali non sunt ubi ipse est, quia ei non adhærent. Boni verò illic [* non] sunt ubi ipse est, & cum eo, quia ei cohærent in præsenti fide, ac * mendacia vitæ; In futuro autem specie, cùm fidei veritas, & spei res succedet, ubi manna absconditum revelabitur, quod erit in terra viventium, in terra desiderabili, ad quam nos vocat spiritus Dei, dicens: *Egredere de terra, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Spirituales enim Hebræi nos sumus, quibus triplicis generis egressus de terra maledictionis indicitur, sicut filiis Israel de Ægypto, Moyse dicente: *Dominus Deus Hebræorum vocavit nos de Ægypto, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Deo nostro.* Via trium dierum intelligitur Christus; qui per trium dierum sacramenta, id est passionis, sepulturæ & resurrectionis, populi sui procuravit salutem. Via quoque trium dierum fides Trinitatis intelligitur, per quam de Ægypto vitiorum eximus. Via etiam trium dierum triplex deficiendi via, ac triplex proficiendi forma intelligitur. Sicut enim tribus modis à Deo receditur *in regionem dissimilitudinis*, scilicet cogitatu, verbo & opere malo, ita tribus modis in contrarium versis proficitur, & ad Dei similitudinem revertitur, scilicet cogitando bonum, loquendo & operando. Ideóque sicut triplex est differentia terræ malæ super quam cadit semen; aliud enim cadit secus viam, aliud super petrosa, aliud inter spinas, sic tripartita est distinctio fructus terræ bonæ, quia semen cadens in terram, aliud protulit trigesimum, aliud sexagesimum, & aliud centesimum. Eamus igitur iter trium dierum in solitudine, id est in fide passionis, sepulturæ & resurrectionis Christi; in fide Sanctæ Trinitatis; & triplici formâ insigniri, de Ægypto, id est de tenebris vitiorum & ignorantiæ, Deo nos interiùs vocante, exeamus in solitudinem, ubi non duobus Dominis, sed uni serviamus, ut nesciat sinistra quid faciat dextera, ut muscæ morientes non exterminent suavitatem unguenti, id est puræ orationis. Bona est ista solitudo, in qua sacrificium justitiæ & laudis offertur Deo. Non est enim speciosa laus in ore peccatoris, cujus actus sunt in multis [vitiosi.] Prava est & perniciosa illa solitudo, de qua dicitur: Væ soli, id est charitatem non habenti. Solus enim est qui à Deo derelictus est. Hâc igitur viâ gradiamur, & perveniamus ad terram desiderabilem, ubi edemus manna absconditum. Egrediamur ergo de terra, & de cognatione nostra, & de domo patris nostri. Fugienda sunt hæc tria, ut per alia tria ad Trinitatis veniamus margaritam, & quasi [per] aliam viam cum Magis redeamus in regionem nostram. Primùm igitur egredere de terra tua. Terra hominis est voluntas carnis, quia de terra & in terram it, cùm terrenis subjicitur voluptatibus, & carnalibus servit desideriis. Exuat ergo homo voluptates carnis, & spiritu ambulans, carnalia amputet desideria, si ad terram desiderabilem voluerit pertingere. Unde Apostolo-

* Hæc negatio videtur superflua, & contra sensum.
* similitudine vitæ.

Viâ trium dierum ad Deum reditur.

Solitudo bona quænam sit, & quæ mala.

Laudabiles egressus animæ ad Deum inveniendum.

Gal. 5. 16. lus: *Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis*. Et Petrus: *Abstinete carnalia desideria, quæ militant adversus animam*. Mala est hæc terra, quæ talia parit germina. De hac dictum est: *Maledicta terra in*
Gen. 3. *opere tuo, spinas & tribulos germinabit tibi*. Hæc est carnis voluptas, ex primæ prævaricationis maledictione inflicta, vitiorum incentiva, passionum ignominiam tamquam spinas & tribulos animæ germinans. Hæc terra non nutrit, sed dissolvit. Hæc
Voluptas carnis aqua sine substantia. est aqua sine substantia; unde Propheta: *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*. Aqua sine substantia, est dulce-
Psal. 123. 5. do hujus vitæ, vitiis & peccatis infecta. Hæc inopiam habet, non substantiam; egestatem, non subsistentiam, quia non verè sunt quæ talem pariunt dulcedinem, sed transeunt omnia sine fructu; Ut verbi gratiâ qui peccando lucrantur aurum, & hujusmodi. Sine substantia est, quia & hic fidem amittit, & in infernum des-
Psal. 48. 19 cendens hæc secum non portat. *Homo enim, cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus*. Majus ergo
Quàm miser est dives qui de arca gaudet, de corde non plangit. amisit, ut minus lucraretur; pecuniam auxit, & fidem minuit, vel extinxit; abundat nescio quid in arca, sed quiddam multò majus diminutum est in corde. De arca gaudes, de corde non plangis. In hac
Luc. 15. 16 aqua sine substantia perdidit ille prodigus filius substantiam suam, quam à Patre acceperat, & uni civium regionis adhæsit,
Regio dissimilitudinis. scilicet, *regionis dissimilitudinis*, id est, diabolo, pascens porcos, id est, terrenis & immundis actibus delectatus, & desiderans siliquas porcorum, quæ ventrem implent, & non satiant; Ita voluptatis carnalis dulcedo perniciosa, etsi ad horam delectat, tamen satietatem non præstat, sed totius boni indigentiam ingerit. Hæc etiam in errorem ovem invexit centesimam, quam pius pastor in Evangelio lætatur quæsisse, relictis nonaginta novem in deserto; Sed antequam reduceret, quasi à longè comminatus est baculo legis Mosaicæ, & virgâ prophetici oraculi, ut ovi-
*f. errasse. cula se * exivisse cognoscens pertimesceret, & sic redire volens, sed per se non valens, reductorem humiliter quæreret, qui eam vivificâ Baptismi aquâ lotam, consortio unde ceciderat angelico redderet, prodigumque filium longâ necessitate confectum, diu exulem & peregrinum patri reconciliaret. Maledicta ergo terra illa, & ideo fugienda, quæ tali rigatur aquâ.
Joan. 4. 10. Non est hæc *aqua viva, quam Dominus Samaritanæ promisit, de qua bibens non sitiet in æternum*. Illa est de fluminibus aquæ salientis in vitam æternam; hæc autem de fluminibus Babylonis, super quæ sancti viri sedent & flent, non habentes hîc manentem civitatem, sed futuram inquirentes, redemptionem corporis expectantes. Super illa igitur flumina sancti sedent, non se illis immiscent, quia posteriora obliti, quæ velut stercora arbitrantur, in anteriora se extendunt, conversantes in cœlestibus, * habentes & in carne viventes, *f. habitantes.
sed non secundùm carnem ambulantes. Egredere ergo de terra maledictionis, ut pertingas ad terram benedictionis, cui benedixit Dominus. Exi de terra morientium, quæ est deserta, quia ibi nullus sanctorum habitat; & invia, quia non est ibi Christus, qui est via, veritas, & vita; & inaquosa, quia eam fluminis impetus non lætificat, ut pervenias ad terram viventium. Egredere & de cognatione tua. Cognatio hominis est curiositas, quæ post Curiositas vitanda.
voluptatem rectè ponitur; quia quisquis dat operam voluptatibus carnis, & desideriis carnalibus inservit, necesse est ut curiositati per multa subjiciatur: ut verbi gratiâ, si quis libidini vacet, nonne curiosè sollicitatur quomodo placeat mulieri, & quomodo alliciat eam? Si ingluviei, nonne undique rapit & extorquet, ut gulæ satisfaciat? Hoc vitium curiositatis, humanæ infirmitati vicinum est & cognatum, contra quod nos vigilare monet Dominus in Evangelio, dicens: *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque* Math. 6. 31 & seqq.
corpori vestro quid induamini. Et alibi: *Nolite solliciti esse de crastino, sufficit enim diei malitia sua*. Mala est ergo cognatio ista, quæ non præstat solatium, sed parit tristitiam. Porro tristitia viti mortem operatur. Hæc cognatio in plura distrahit animam, ut ad unam petendam non dirigatur cum Propheta, sed per multos sæculorum rerum amores dividatur, atque Unam petiit à Domino, hanc requiram.
multiplici rerum mundanarum curâ infideliter occupetur. Nihil enim laboriosius est, quàm terrenis desideriis æstuare. Nihil est majoris anxietatis, atque calamitatis, quàm terrenorum cupiditate, relictis superioribus, ad exteriora rapi. At nihil quietius, nihil divinius, quàm in sæculo nihil appetere. Ideo Israëliticus populus custodiam Sabbati accipit in munere. Sollicitudo temporalium animam divitiis, & ideò vitio spirituali vitanda.
Ægyptus verò percussa est muscarum multitudine. Qui enim Deum sequitur, accipit Sabbatum, id est, requiem mentis, ut non fatigetur appetitu desiderii carnalis; Ægyptus verò, id est, mundus muscis percutitur, id est, desideriorum curis insolentibus. Unde Salomon: *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti*; quia cogitationes superfluæ, quæ in animo carnali cogitante nascuntur, & * deficiunt suavitatem, quâ quisquis intus per Spiritum unctus est; perdunt, quia integritate ejus frui non sinunt. Unde in Evangelio legi- Eccle. 10. 1. *f. destruunt.

Marci 5.39. & seqq. tur, quod cùm turba ejecta esset de domo Archisynagogi, intravit Jesus domum, & tenuit manum puellæ, & surrexit. Foras ergo turba ejicitur, ut puella suscitetur, quia priùs à secretis cordium expellitur multitudo curarum & sollicitudinum, & sic anima quæ intrinsecus jacet mortua, surgit vivificata. Dum enim se quisque per innumeras desideriorum cogitationes spargit, ad cogitationes sui nullatenus se colligit, nec sapientiam, quæ Deus est, plenè recipit, ut qui ab omni se carnalium cogitationum fluctuatione plenè retrahit. Unde Salomon: [a] *Sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu, sapientiam percipiet.* Et alibi: *Ne sint in multis actus.* Et per Prophetam Dominus ait: *Vacate & videte, quoniam ego sum Deus;* quia nisi à tumultibus sæculi quis vacaverit, & terrenorum amorem velut pulverem ab oculo mentis excusserit, incircumscriptam deitatis simplicitatem intueri non sufficit. Fugienda est igitur tam pessima curiositatis cognatio, ne amittatur suavissima Spiritûs amplexatio. *Melior est enim*, ut ait Salomon, *sapientia cunctis opibus pretiosissimis, & omne desiderabile non potest ei comparari*, quæ dicit: *Ego sapientia inhabito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus. Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt justitiam.* Reges sunt Apostoli, & alii sancti, qui seipsos primò, deinde Ecclesiam sibi subditam bene regere sciunt. Legum conditores sunt utriusque testamenti * actores, & sequentes Ecclesiæ scriptores; Principes & potentes, cæteri fidelium doctores ac rectores, qui utique nisi per sapientiam aliquid boni non habent. Ipsa enim ait: *Sine me nihil potestis facere.* Et Apostolus ait: *Neque volentis, neque currentis, sed miserentis Dei.* Egrediamur ergo de illa pessima cognatione, ubi sapientia non habitat, nec dat vocem suam; Cujus fructus melior est auro & lapide pretioso, & genimina ejus meliora argento electo. Accipite igitur, Fratres, ut docet Salomon, disciplinam sapientiæ, & non pecuniam; doctrinam magis quàm thesaurum eligite; quod ut facias, de cognatione tua egredere, id est, ab occupationibus & implicationibus sæculi te retrahe, quia *nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis.* Egredere etiam de domo patris tui. Pater malorum diabolus est, secundùm illud: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri facitis.* Pater autem malorum dicitur diabolus, non per naturam, (quam

[Marginal notes: Abnegatio rerum terrenarum solitario quam necessaria. — a Eccli. 38. v. 25. — Ps. 45. 11. — Prov. 8. 11. & 10. 15. — * f. Doctores. — Joan. 15. 5. — Rom. 9. 16. — 2. Timoth. 2. 4. — Joan. 8 44.]

non malam Deus creavit, ut Manichæus credidit) sed quam Deus in omnibus bonam condidit, immo per imitationem; quod Veritas in verbis præmissis apertè declarat: *Et desideria patris vestri facitis.* Ac si diceret: In hoc dico vos esse ex patre diabolo, quia desideria ejus facitis. Fiunt autem filii diaboli duobus modis, lege conceptionis, lege imitationis. Concipiuntur enim in peccatis & iniquitatibus. Unde Propheta: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Quia enim parentum concubitus non est sine libidine, ideo filiorum ex eorum carne nascentium non potest sine peccato fieri conceptus, ubi peccatum in parvulos non transmittit propago, sed libido; nec fœcunditas humanæ naturæ facit homines cum peccato nasci, sed fœditas libidinis, quam homines habent, ex primi justissima condemnatione peccati. Ideo David, quamvis de legitimo & justo conjugio natus, in quo scilicet, nec infidelitatis culpa, nec macula poterat inveniri, tamen propter originale peccatum, quo naturaliter filii obstricti sunt iræ, non modò impiorum filii, sed omnes etiam qui de justorum sanctificata carne nascuntur, exclamat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Sanctus etiam Job dicit mundum à sorde non esse hominem, *nec si unius diei sit ejus vita super terram.* Ideo Apostolus ait: *Eramus & nos naturâ filii iræ*, quia merito peccati originalis à patribus vitiosâ lege conceptionis nostræ traducti, debitores nascimur * vitæ æternæ, & filii diaboli. Per imitationem quoque filii diaboli efficiuntur aliqui, scilicet, filii diffidentiæ, qui ejus desideria faciunt. Unde in libro sapientiæ: *Invidiâ diaboli mors intravit in orbem terrarum;* Et quia vult intelligi hoc esse factum imitatione, non propagatione, adjungit: *Imitantur autem eum, qui sunt ex parte ipsius.* Quatuor autem modis fiunt aliqui filii Dei, scilicet, prædestinatione, vocatione, justificatione, magnificatione. Unde Apostolus: *Quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. Quos autem prædestinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & justificavit; quos autem justificavit, illos & * magnificavit.* Et est prædestinatio non existentium, vocatio aversantium, justificatio peccantium, magnificatio pervenientium. Et cùm sint hic quatuor commemorata, unum est in Deo, & tria in nobis. Prædestinatio enim nostra non est in nobis, sed in occulto apud Deum. Tria verò reliqua in nobis sunt,

[Marginal notes: Ibid. — Filii diaboli duplicter fiunt, conceptione & imitatione. — Ps. 50. 7. — Peccatum originale non transmittit propago, sed libido. — Ps. 50 7. — Ephes. 2. 3. — * f. pœnæ. — Sap. 2. 24. & 25. — Filii Dei quatuor modis fiunt, prædestinatione, vocatione, justificatione, & magnificatione. — Rom. 8 29. 30. — * glorificavit.]

a In originali manuscripto Sangermanensi sic habebatur per errorem amanuensis: *Sapientia autem Scriba interpretatur otii, & qui minoratur actu, actu percipiet eam.* Quod restituimus ut in Vulgata.

Ordo prædestinationis, & ejus definitio & effectus.

scilicet vocatio, justificatio & magnificatio, quæ sunt effectus prædestinationis, non causa. Prædestinatio namque est gratiæ præparatio, cujus effectus est appositio gratiæ. Magnum est fieri filium tanti, ac tam benigni Patris, qui omnia dat gratis, qui dedit potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus. Extremum autem miseriæ est, fieri filium iniquitatis, id est diaboli. Sicut enim qui ex Deo nascitur, nascitur ad justitiam & vitam, ita qui ex diabolo nascitur, ad iniquitatem nascitur, & mortem. Audi Apostolum

Rom. 6. 19.

utrumque contemplantem. *Sicut*, inquit, *exhibuistis membra vestra ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitia in sanctificationem.* Filii diaboli generantur ex patre diabolo, & matre Babylonia, sicut filii [Dei] ex Patre Christo, & matre Jerusalem, id est Ecclesia. Sed: Filia Babylonis misera, ut ait Propheta, quidnam potest præstare misera, nisi miseriam? Miseri ergo sunt filii ejus, qui eam amant, qui eam sequuntur. Sed beatus qui retribuit ei retributionem, quam ipsa retribuit. Ipsa enim filium Ecclesiæ, quem tamquam mulier in tristitia filios parit, ex Deo natum subtrahit matri suæ, & quasi proprium apponit uberibus suis, & suarum lenociniis voluptatum, lactat ad opus diaboli; sed beatus qui retribuit ei retributionem suam, id est qui parvulos ejus, antequam in robur malitiæ crescant, tapit, & ablactat, alliditque ad petram Christum; & beatus ille qui de tali domo in domum Domini migrat. Ad quod hortatur Propheta humanam animam, dicens:

Ps. 44. 11.

Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui, & * ritus Babyloniæ postpone, & domum diaboli fuge. Habet enim diabolus domum quasi propriam, scilicet, superbiam. In hac conversatur. In hac elegit sibi sedem, cùm superbiâ mentis intu-

* f. risûs.

Is. 14. 14.

mescens, dixit: *Exaltabo solium meum à lateribus Aquilonis, & ero similis Altissimo.*

Superbia natione cœlestis, sub cinere & cilicio latet.

Superbia à Dei cœpit injuria, quæ natione cœlestis sublimium mentes inhabitat, sub cinere & cilicio latitans. Hæc bene dicitur diaboli domus, quia sicut requiescit Spiritus Domini super humilem & quietum, ita spiritus malignus super contumacem & superbum. Si igitur ad terram desiderabilem pertingere vultis, si ad manna absconditum pervenire, egredimini de terra voluptatis, & de cognatione inquietæ curiositatis, & de domo impia superbi patris. Sed fortè diciris: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Quibus respondet Veritas: *Tollite jugum meum super vos* ... quia *jugum meum suave est, & onus meum leve*, sed amantibus & gustantibus. Quæ enim gravia sunt & importabilia, facilia ac prope nulla facit charitas, & experientia dulcedinis. Durum igitur fortè videbitur vobis, quia nondum gustastis dulcedinem verbi Dei, quam abscondit timentibus se. Gustate igitur & videte, quoniam suavis est Dominus, qui ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Refectio autem non est defectûs, sed consolationis & profectûs. Redi ergo, prævaricator, ad cor tuum. Etiam ratio te docet quod dico; ratio naturalis te vincit. Vide quia delectaris in carne meretricis, sed nonne delectabilior est caro Christi? Ingluviem sequeris quasi tem dulcem, sed nonne multò dulcior est sobrietas? Superbia te erigit, sed multò potior est humilitas. Absit ut indumentum diaboli sanguine concretum melius Christi veste reputes, quæ est sine macula aut ruga. Ut autem vestimentum diaboli deponas, præmissa tria devita. In illis enim tribus, velut in suis capitibus, omnia vitia conjuncta sunt & confœderata. Unde Joannes dicit: *Filioli, nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt, quia nihil est in mundo, nisi concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ; Et transit mundus, & concupiscentia ejus*, id est, concupiscentia carnis, id est, voluptas, concupiscentia oculorum, id est, curiositas. Labentem igitur mundum, atque desideria ejus declinemus, ne cum labente pariter cadamus; & sicut illa tria abdicanda sunt, & declinanda, ita de illis exeunti tria proponuntur, quibus ad terram desiderabilem ducitur, scilicet hortum, cellarium, cubiculum. Inducit enim nos Dominus, primò in hortum, inde in cellarium, postremò in cubiculum, ubi requiescentes de fructu terræ desiderabilis satiabimur. Hæc tria in Canticis commemorantur. De horto enim sponsa ait: *Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis, & lilia colligat.* De cellario sponsa dicit: *Introduxit me Rex in cellaria sua, ordinavit in me charitatem.* Et de lecto ait: *Lectus noster floridus.* Hortus autem intelligitur Ecclesia, quæ est hortus conclusus, fons signatus, scilicet, activâ vitâ, ubi tamquam in horto redolent flores virtutum, & pullulant germina bonorum operum, ut videntes ea, glorificent Patrem qui in cœlis est. Unde Apostolus: *Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salvi fiunt, & in iis qui pereunt.* Hic est odor de quo Isaac ait: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Flores igitur arborum hujus horti odorem suavissimum emittunt, & fructus pretiosos pariunt, in præsenti fiduciam, & in futu-

Matth. 11. 28.

1. Joan. 2. 16.

Cant. 6. 1.

Cant. 1. 3. 2. 4.

2. Cor. 2. 15.

Gen. 27. 27.

ro

ro vitam. Qui ergo primo diei itinere in hortum introducti sumus, superest ut secundâ die introducamur in cellam vinariam. Celleratium autem intelligitur divina scriptura, vel contemplatio divina, ubi dulcedine gratiæ recreamur inebriati tamquam vini meri odore, & poculo referti, ab amore terrenorum transferimur in contemplationem cœlestium & supernorum; Et grata talis ebrietas, quæ sic inebriat, ut sobrios reddat; quæ non gravat, sed relevat, & usque ad domum Dei elevat. *In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.* De cœlesti namque domo insonat animæ cœlestia contemplanti quidam canor, & dulce [melos] unde mulceatur, & sicut cervus desideret ad fontes aquarum, id est ipsum Deum, qui est fons aquarum viventium in vitam æternam salientium. Ipsa quoque Scriprura rectè cellæ vinatiæ comparatur, ubi multiplicis intelligentiæ gustu recreamur, ac refovemur. Si enim morum doctrinam, si allegoriarum intelligentiam, si historiarum veritatem, si Anagoges revelationem requirimus, totum ibi reperimus. Ipsa est apotheca Spiritus Sancti, paradisus pomorum omnium, ubi quæque anima invenit quod sibi expedit. Jam nunc restat ut tertio diei itinere introducat nos in cubiculum Rex noster; sed hucusque quasi sobrii fuimus, & tamquam humanum propter infirmitatem vestram diximus. De lectulo verò non sine excessu mentis, qui fit à Deo, loqui valemus. Unde Apostolus: *Sive excedimus, Deo; sive sobrii simus, vobis.* Magnum & inscrutabile mysterium, ad quod vestræ mentis acies nec aliquatenus aspirat. Lectulus namque iste locum habet inter lævam Dei & dexteram; habet enim Deus dexteram & lævam, secundùm illud Salomonis: *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et alibi: *In dextera ipsius anni vitæ, & in sinistra divitiæ & honor.* Hi sunt duo cleri inter quos dormiunt pennæ columbæ, id est Doctores Ecclesiæ, secundùm illud Propheticum: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ.* Columba dicitur Ecclesia propter simplicitatem, secundùm illud: *Una est columba mea, una est amica mea*, & ipsa dicitur deargentata, quia divinis eloquiis est erudita; pennæ autem columbæ sunt Doctores & Prælati Ecclesiæ, quorum prædicatio in cœlum fertur; gloria Ecclesiæ * Cleri sortes sunt. Clerus enim græcè, latinè dicitur sors; unde Cleronomia, id est hæreditas, quæ etiam sors dicitur, quia sorte datur, id est divinâ electione. Dormiunt ergo pennæ columbæ inter medios Cleros; id est quiescunt in medio hæreditatum, scilicet inter lævam Dei & dexteram. Per lævam enim intelligitur Christi humilitas; per dextram Divinitas. Humilitas humanitatis capiti nostro supponitur in præsenti, per quam consolamur, spe erigimur, & ad eum ascensum habemus. Divinitas verò in futuro nos amplexabitur. Hæc est gemina refectio nostra, quâ de fructu virginalis uteri reficimur in terris, & de fructu paterni uteri satiabimur in cœlis, ubi utriusque formæ visio atque perfruitio, divinæ scilicet & humanæ, nos lætificabit & glorificabit. Ipse est enim *in quem desiderant Angeli prospicere.* Prospiciunt quidem in eum, & cum desiderio, quia quæ habent desiderant, & quæ desiderant habent: Si enim desiderarent, & illud non obtinerent, esset in desiderio anxietas, & ita pœna. Si autem haberent, & non cuperent, videretur fastidium sequi satietatem. Ne autem sit in desiderio anxietas, vel in satietate fastidium, desiderantes satiantur, & satiati desiderant. Desiderant ergo sine labore, quia desiderium satietas comitatur, & satiantur sine fastidio, quia satietas semper est in desiderio. Suavissimus & amœnissimus lectulus iste, & desiderabilis valde, inter medios Cleros positus, ubi geminæ gloriæ visione satiabimur. Quid enim desiderabilius, quid securius, quid suavius, quàm inter lævam Dei & dexteram quiescere? Ecce posita sunt tria, de quibus egrediendum, & alia tria, quibus ad terram desiderabilem est ascendendum. Conferantur ergo singula singulis, ut clavus clavum expellat. Hortus etenim Domini terram tuam evacuat. Sic & Domini Cellarium omnem terræ cognationem, id est quæ te angit curiositatem, exterminat. Nec minùs lectulus inter dexteram & lævam Dei locatus, domum impii subvertit: Ideóque justâ attentione dæmon & Spiritus Dei inquirunt. *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui*, & veni gressibus mentis, pedibus geminæ charitatis *in terram quam monstrabo tibi.* Nemo enim videre poterit, nisi Spiritu Sancto revelante, quod nec carnalis oculus vidit, nec auris audivit quæ præparavit Deus diligentibus se, id est terram viventium: Ibique *benedicam tibi* in anima glorificata, *erisque benedictus* in corpore glorificato. Item benedicam tibi contemplatione Divinitatis, erisque benedictus visione humanitatis; ad quam benedictionem perducat nos Deus omnipotens. Amen.

Ps. 41. 5.

Contemplatio & Scriptura sacra, cella vinaria unde spiritualiter inebriamur.

De præstantia sacræ Scripturæ, ejusdemque variis sensibus.

Lectulus piæ animæ inter dexteram & lævam Dei.

Cant. 7. 6.

Longitudo dierum in dextera ejus, & in sinistra illius divitiæ & gloria. Prov. 3. 16.

Ps. 67. 14.

Cant. 6. 8.

* f. Clerici.

1. Pet. 1. 12.

Quomodo Angeli & beati desiderant in Deum prospicere, cùm illum videant.

Geminæ gloriæ visio, divinitatis se & humanitatis, beatos facit in patria.

CXIII.
E Victorino.

SERMO XXVI.

De duabus civitatibus Dei & diaboli.

Apoc. 18. 4.

EXite, populo meus, de Babylonia, ut ne participes sitis delictorum ejus, & de plagis ejus non accipiatis: quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad cælum, & recordatus est Dominus iniquitatum ejus.

In hoc mundo duæ Civitates & duo Regna sibi adversantia.

Sunt ergo, Fratres carissimi, in mundo duo regna, duo principes, & duæ familiæ. Alterum enim regnum Dei est; alterum diaboli. Familiæ utriusque regni sibi semper adversantur, ab initio mundi. Regnum diaboli Babylonia nuncupatur. Regnum Dei; Jerusalem dicitur. Babylonia enim *confusio* interpretatur, Jerusalem autem, *visio pacis*. Sed de civitate Dei priùs agamus: In hac civitate est fortis murus, de quo ait

Isaia 26. 1.

Propheta: *Urbs fortitudinis [nostra] Sion, Salvator ponetur in ea murus;* & duodecim portæ, sicut ostensum est Joanni in visione.

Apoc. 21. 12.

Ait enim: *Et ostendit mihi Angelus civitatem sanctam Jerusalem, quæ habebat murum magnum, habentem portas duodecim.* Fundata est hæc civitas supra montes. Unde David:

Ps. 86. 1.

Fundamenta ejus in montibus sanctis. Turris est ibi maxima, ad quam omnes habent refugium. De qua Salomon ait:

Cant. 4. 4.

Turris David ædificata est cum propugnaculis; Mille clypei pendent in ea. Turris illa tangit cœlos. Sunt & aliæ multæ turres, sed inferiores, de quibus ait David:

Ps. 121.

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis, Jerusalem. Numquam est ibi nox, sed semper dies. Ait enim Joannes:

Apoc. 21. 25.

Non erit in ea nox, sed semper sunt ibi vigiles speculatores, de quibus Ecclesia in Canticis:

Cant. 3. 3.

Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem. Ipse etiam Dominus facit civitatem, & facit excubias, quia:

Ps. 126. 1.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Civitatis Dei præstantia.

Nullæ sordes in ea. Omnia munda & lucida; omnia florent, omnia redolent. Nulla ira, nulla discordia, nulla probra, sed quædam communio dilectionis. Tam bene cives illius civitatis curant aliena, sicut & sua. Invicem sibi provident, invicem admonent; Aliorum damna sunt sua; Aliorum dolorem sentiunt & relevant. Sunt ibi assidui præcones, qui eos sibi providere assiduè hortantur. Nullum tenuunt qui ad eos fugiat, sed tuentur. Omnes sibi alliciunt quos possunt. Nesciunt aliena vel accipere, vel concupiscere, sed sua passim tribuere. Nihil patiuntur nisi à civibus Babylonis, [cum quibus] semper est pugna. Inter eos cum quibus habitant, semper est pax Dei. Cibus eorum est, voluntati Domini sui obedire, & quæ sit voluntas ejus quærere. Fercula eorum sunt Domini præcepta, desiderabilia eis super aurum & topazion; Et memores mandatorum ejus ad faciendum ea. Ardent in absentes, & eos diligunt. Imitari boni virtutem, & non invidere desiderant.

In Civitate Dei nullus non miles, quia pugna continua.

Nullus moratur in ea nisi miles, quia militia est vita hominis super terram. Omnes semper armati, quia semper necesse est pugnare, cùm hostes nesciant cessare, sed semper aut insidientur aut pugnent. Audivistis, Fratres, descriptionem civitatis, audivistis mores civium; Sed ad majorem intelligentiam ejus est exponenda descriptio.

Angeli custodes.

Murus civitatis est custodia Angelorum, quæ nobis deputata est ad tutelam. Ipsa civitas est Ecclesia; Duodecim portæ sunt duodecim Apostoli, qui prædicatione, vel scripto, credentibus aditum ad Deum dederunt. Fundata est super montes, quia fundata est super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Turris est refugii [Deus ipse,] de quo David:

Ps. 30. 3.

Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugii in locum munitum. Aliæ turres sunt quilibet sancti virtutibus eminentes, & alios verbo & exemplo moventes. Non est ibi nox infidelitatis, de qua ait Apostolus.

Rom. 13. 12.

Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Vigiles sunt Episcopi, Sacerdotes, & alii Prælati, qui circa oves Domini vigilant. Præcones sunt Prædicatores, quibus dicitur:

Is. 58. 1.

Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum. Babylonia verò habet murum, legionem scilicet Angelorum, id est, malignorum spirituum; & quinque portas, id est, quinque sensus corporis, quibus intratur ad confusionem. De quibus dicit David:

Ps. 9. 15.

Qui exaltas me de portis mortis.

Civitatis diaboli miseriæ.

Non habet turrem, sed foveam tenebrosam, quæ est desperatio, de qua cives Jerusalem neminem possunt eripere, & de qua scriptum est:

Prov. 18. 3.

Peccator, cùm venerit in profundum peccatorum, contemnit. In hoc profundum cecidit prior diabolus. In hoc cecidit Judas & Judæi, qui sunt omnino excæcati & obstinati. In Babylonia semper est nox, id est, cœcitas cordis. Mores civium hujusmodi sunt: Amant & acquirunt divitias hujus mundi omnibus modis, furto, rapinâ, usurâ, sanguine, dolo. Student commessationibus, ebrietatibus, luxuriis. Nulla fides inter eos. Gaudent decipere non solùm cives Jerusalem, sed etiam suos, & seipsos. Omnibus ditioribus se invident. Gaudent damnis aliorum; nesciunt misereri. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Mutuatur peccator, & non solvit. Non est in ore eorum veritas; cor eorum vanum est. Jurant proximo suo malum, & decipiunt, & munera super inno-

centem accipiunt. Hi in curribus, & hi in equis. Omnes declinaverunt; simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. In hac Babylonia omnes impii demorantur. Hi semper laborant, ut Cives Jerusalem capiant, & multos ad se rapiunt. His clamat Dominus, dicens: *Exite populus meus de Babylonia.* Sed quia in ea duæ familiæ permixtæ sunt; quia boni & mali in mundo corporaliter versantur, * determinati [manent] quomodo exibunt, non corpore, sed mentis dissimilitudine. Et hoc est quod ait: *Et ne participes sitis delictorum ejus*, quoniam si vitaveritis peccata, vitabitis & peccatorum tormenta. Et hoc est: *Et de plagis ejus ne accipiatis*, quia multa sunt flagella peccatoris, si non in præsenti, tamen in futuro. Sed alia sunt ad correctionem, alia sunt ad vindictam. Infirmitates corporales, damna rerum, sunt ad correctionem. Mors verò æterna, ad vindictam. *Stipendium enim peccati*, ut ait Apostolus, *mors* æterna. Cùm autem ait: *De plagis ejus non accipietis*, de pœnis infernalibus intelligendum est, quia temporales communes sunt. Hæc autem Babylonia revera plagas recipit, quia pervenerunt peccata ejus usque ad cœlum, id est usque ad notitiam Dei. Dicitur Deus ignorare peccata, quando non punit ea. Dicitur recordari, quando pro culpis datur pœna. Propterea ait: *Recordatus est Deus iniquitatum ejus.* Vos ergo, Fratres carissimi, qui à Principibus Babyloniæ & à Civibus ejus decepti estis, & in captivitatem ibi redacti, exite per pœnitentiam. Rumpe vincula colli tui captiva filia Sion, & quare, domus Israël, moriemini? Datum est pretium redemptionis tuæ, effusus est Sanguis Christi, & tu in carcere demoraris. Ostendunt tibi Babylonii falsas divitias, ut [eas] diligas, & Creatorem tuum deseras. Audi quomodo increpet te Moyses: *Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini Creatoris tui.* Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus. Recordare, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus sicut flos agri. Et quomodo caro sit fœnum, determinat David, cùm ait: *Manè floreat, & transeat; vespere decidat, induret & arescat.* Quod dicitur: Homo manè, id est in pueritia, & in juventute floret; sed in vespere decidit. Indurat in cadavere, * adhæret in pulvere; quia post hominem cadaver, post cadaver vermis, post vermem cinis efficitur. Hoc ad hominem dicitur. Quid autem de labore quem exercemus in temporalibus? *Anni* [nostri] *sicut aranea meditabuntur*; id est, nos viventes annis araneæ comparamur. Quid facit aranea? Viscera sua consumit ut faciat telam, & in ea tantùm laborat, ut capiat vilem prædam, scilicet muscas. Similiter homines hujus mundi corpora consumunt, laborando, eundo per multa pericula, & vilem mercedem acquirendo, id est transeuntia. O miseri! Relinquent alienis divitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum; quoniam cùm dives interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. Ostendimus, Fratres, quia homo, & res humanæ transitoriæ sunt; & ideò à Babyloniis per falsas divitias nolite decipi, sed [ab eis] exite per pœnitentiam, nec de uno solo peccato pœniteamini, sed de omnibus. Qui plura peccata habet, nisi omnia præter unum dimittit, similis est ei qui ligatus multis catenis, omnes præter unam rumpit; & tamen illa sola ad illum ligandum sufficit. Similis est etiam naviganti, qui habet multa foramina in navi, nisi omnia præter unum obturet, per illud aqua submittitur, & ad ima deducit. Similis est & illi qui habet multas sagittas in corde; si aliis extractis, una remaneat, illa sola erit causa mortis. Sic qui habet multa criminalia peccata, nisi omnia dimittat præter unum, illud solum est causa damnationis. Valet quidem quædam dimittere, ut leviorem pœnam in inferno recipiat, sed non valet ut ad salutem veniat. Ita qui quædam dimittit, & non omnia, non exit de Babylonia, sed tamen portæ quasi vicinus est, & [ad egrediendum] paratior. Multa peccaverat Maria, & multùm flevit, & dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. In uno peccavit Petrus, quia Dominum negavit, & unum flevit. Tantùm ergo plora quantùm deliquisti. Si unum, unum; si multa, multa. Vis solvi? rumpe catenas. Redime te postea eleemosynis. Voluit enim Dominus, ut alii divites, alii pauperes essent. Si omnes divites essent, in quibus peccata sua redimerent homines non haberent. Positus est Lazarus ante januam divitis, ut videat in quo peccata redimat. Manet ergo inexcusabilis, cùm nihil pauperi tribuit. Lavabis te in flumine misericordiæ, ut qui exis de Babylonia, in Jerusalem merearis recipi. Dominus autem qui habitat in Jerusalem, mittat nobis auxilium de Sancto, & de Sion tueatur nos. Qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Margin notes:

* *f.* indeterminati, seu dubii.

Flagella peccatorum multa, sed alia ad correctionem, alia ad vindictam.

Rom. 6. 23.

Quomodo Deus dicitur ignorare & scire peccata.

Deut 32. 18.

Ps. 89. 6.

* *f.* arescit.

Ps. 89. 10.

Labor peccatorum araneæ tela.

Pœnitentia non prodest nisi integra.

Tantùm pœniteamus quantùm peccavimus.

Ideircò Deus alios divites facit, ut habeant quo peccata sua redimant, scilicet eleemosynis.

CXIV. E ms. Andegav.

SERMO XXVII.

De militia Christiana.

Job. 7. 1. *Militia est vita hominis super terram.*

Oportet, Fratres carissimi, strenuum Christi militem fortissimam in se civitatem Ninivem subvertere, & ejus superbum regem; id est, diabolum superare, qui quàm fortissimus est. Idcirco magno labore, magno conatu insistendum est ei, ut ipse dejiciatur, & ejus civitas subvertatur. Vincit enim omnia labor improbus, & conscendit ad ardua virtus. Hujus militiæ formam beatus Job in se ostendit & docet, qui hujus hostis graves tentationes & rebelliones, damno rerum amissarum, filiorum orbitate, propriæ carnis maceratione expertus est. Experto igitur credendum est, qui tam exteriorem, quàm interiorem cum eo habuit pugnam. Instigavit enim in eum diabolus interiorem & domesticum hostem, scilicet, uxorem suam, qui eum verbis suis in desperationem duceret, cùm dicebat: Benedic Deo, & morere, cùm verba solatoria, & dolorem viri sui mitigantia potiùs proferre debuisset. Sed miles Christi asperitate verborum non movetur, nec in desperationem trahitur, quod ex ejus tali apparet responsione: Job. 2. 10. *Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus?* Cap. 1. 21. *Et quia dedit, & quia abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Item cùm per conjugem diabolus eum superare non posset, alios interiores & familiares incitavit hostes, scilicet, amicos suos, qui ad eum venientes ut consolarentur eum, ad increpandum proruperunt. Cap. 6. 26. Unde idem vir dixit illis: *Ad increpandum verba componitis, & subvertere nitimini amicum vestrum.* Amicus falsus peste deterior. Et quæ pestis efficacior quàm falsus amicus? Licèt autem tot certamina intus & extra sustinuerit, nulla tamen eum à sanctitatis proposito movere potuerunt, quoniam *in omnibus his non peccavit Job labiis suis.* Sed talem militem quicumque in Christi militia vult exerceri, satagat imitari; & ut expeditiùs militet, mole terrenorum non impediatur negotiorum, 1. Cor. 9. 25. quia juxta illud Apostoli: *Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Et alibi: 2. Tim. 2. 4. *Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis.* Quatuor necessaria christianè militanti contra carnem & diabolum. Ut autem perfecta sequatur victoria, quatuor oportet eum habere, scilicet, hostem contra quem decertet, arma quibus se muniat, & quibus hostem dejiciat, stipendia quibus se sustentet, donaria pro quibus dimicet. Hostis autem alius interior, ut caro ipsa; alius exterior, ut ipse diabolus. Hostis iste, ut dicit Petrus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret. Hostis iste antiquus est, & diu in tali exercitatus certamine, ab initio nos impugnavit, ab initio nos occidere quærit, unde scriptum est: *Ille homicida erat ab initio.* Joan. 8. 44. Et quoniam, sicut dictum est, antiquus est, & ideo magis exercitatus, verè majori vigilantiâ opus est in resistendo. Item invisibilis & occultus est nobis, quoniam spiritualis. Unde Paulus: *Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principatus & potestates, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.* Eph. 6. 12. Item hostis iste de prope nos impugnat, non est à nobis remotus. Habemus enim semper calcaneum à latere; [a] *habitat quidem in hoc caliginoso aere.* a Diabolus in hoc caliginoso aëre. Unde cùm dixisset Paulus: contra spiritalia nequitiæ, addidit: *in cœlestibus*, id est, in aëre, & ideo nobis vicinus. Et quoniam, sicut dictum est, antiquus est hostis iste, ideo magis exercitatus. Et quoniam occultus, ideo gravior ejus pugna, & idcirco magis cavendus. Item habet miles iste interiorem hostem, carnem videlicet suam, quæ adversùs spiritum concupiscit, de qua dicitur in * Osee: *Ab ea qua dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui.* * Mich. 7. 5. Hunc hostem semper habemus; cum hoc nobis est juge & indefinens certamen. Unde Gregorius: [Ex carnis vitio propagati, in nobis ipsis gerimus unde certamina habeamus.] Oportet ergo eum habere arma quibus se muniat, & quibus hostem dejiciat. Oportet enim primùm habere scutum fidei, in quo possit omnia tela nequissimi ignea extinguere, id est, vitiorum incentiva. Quia, ut dicit Prudentius:

Prima petit campum, dubiâ si sorte duelli
Pugnatura fides.

De hoc scuto fidei dicit David: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Ps. 5. 15. Et quoniam ipsius certaminis prolixitas & gravitas, & etiam regni dilatio posset eum in desperationem ducere, oportet *eum galeam salutis*, id est, spiritûs, quæ totum caput, id est, mentem obnubilat & tutatur, ne prædictis periculis in desperationem ducatur. Quænam sint arma militis Christiani. Item oportet eum habere *loricam justitiæ*, id est, charitatem, quæ hinc & inde totum corpus tegat & muniat. Unde Paulus: *Per arma justitiæ à dextris & à sinistris.* Ephes. 6. 11. & seqq. Cha-

[a] Nota Hildebertum hìc asserere dæmones habitare in hoc caliginoso aëre; quod & asserit in Tractatu Theologico, cap. 2. & in Sermone secundo de Ascensione, & in primo de Nativitate Domini, & aliis. Indè probatio reciproca desumi potest, & quod hi Sermones, & quod ille Tractatus sint genuini Hildeberti fœtus.

ritas dicitur *lorica justitiæ*, quia per charitatem facimus unicuique quod suum est. Hami hujus loricæ sunt opera misericordiæ, sicut vestire nudum, pascere egenos, & similia. Hæc lorica circa renes, & circa lumbos debet esse. Hinc & mens, ne sua fides vel spes in aliquo titubet. Per loricam charitatis vitalia nostra obvoluta & munita, illæsa servenrur, ne per illam irrumpenti hosti detur locus. Hujus loricæ hami perplexi sunt & continui, quando opera charitatis perplexa sunt & connexa. Habet itaque miles Christi hæc arma ad se muniendum, scilicet, scutum fidei, & galeam salutis, scilicet, spem; & loricam justitiæ, scilicet, charitatem. Ad dejiciendum ergo hostem oportet eum habere *gladium*, quo de prope feriat, & lanceam quâ de longè percutiat. Gladius est verbum Evangelii, de quo Apostolus: *Et gladium*

Eph. 6. 17. *spiritus, quod est verbum Dei*. Habeat hastam, quâ de longè percutiat, scilicet, legis testimonium. Hasta enim habet lignum & ferrum; lignum quo teneatur, ferrum quo incidat. Similiter lex habet litteram, juxta quam teneatur; habet spiritualem intelligentiam, quâ secet & dividat. Hunc gladium quidam habent in ore, sed nolunt eo accingi.

Prælatus non aliter vivat quàm docet.

Student enim aliena peccata cohibere, sua verò nolunt mactare, immo fovere; cùm tamen priùs in se quisque debeat boni operis exemplum proponere, & postea alios docere, ne fortè, ut dicit Paulus, cùm aliis prædicaverint, ipsi reprobi efficiantur. Accingatur ergo miles Christi tali gladio, pravos in se [motus]

Ps. 44. 4. cohibendo. Unde David: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Et in

Luc. 12. 35 Evangelio: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris*. Et in lege

Exod 12. 11. præcipitur: *Renes vestros accingetis*. Et Da-

Ps. 25. 7. vid: *Ure renes meos & cor meum*. Per renes carnalia vitia intelliguntur, ut luxuria, ebrietas, & hujusmodi. Per cor, spiritalia, ut invidia, superbia. Item oportet hunc militem habere calceamenta, id est, quibus pedes muniat, ne à spinis peccatorum, & scorpionibus quos calcaturus est, lædatur. Unde Apostolus: *Calceati pedes in*

Eph. 6. 16. *præparatione Evangelii pacis*. Calceamenta quippe fiunt ex pellibus mortuorum animalium. Sicut enim ex pelle una fiunt calceamenta pluribus, & non uni tantùm, ita plures partis exemplo muniti & erudiri possunt. Hæc autem calceamenta ad terram deorsùm convenit esse tecta, desuper aperta, *qualia leguntur hujus fuisse Apostoli*, per quæ datur intelligi, quod prædicatio nostra terram tangere non debet, id est, propter aliquid terrenum facienda non est; sed [quod] solus Deus tam operis, quàm prædicationis finis constituatur. Hujus militis

Calceamenta Apostoli tecta deorsum, sursum aperta. *Idem notat & eodem sensu Hildebertus, Epist. 32. lib. 1.*

Solus Deus finis esse debet prædicationis, non lucrum temporale.

equus est corpus nostrum, quoniam spiritualis est miles, quem depingimus. Equus iste domandus est, ne nimis lasciviat, & superbiat, & sic dominum suum præcipiter. Equum suum bonus iste miles domabat qui dicebat: *Castigo corpus meum, & in* 1. Cor. 9. 27.
servitutem redigo, id est, retro ago ne extollatur, sed imperantis Domini voluntati obtemperet. Hunc equum frænare & arguere continentiæ fræno docebat David, dicens: *In chamo & fræno maxillas eorum constringe*. Ps. 31. 9.

Corpus nostrum equus domandus.

Sed ne iste equus retro abeat, vel stet, quia stare quodammodo est recedere, necessaria sunt ei calcaria, id est, monita Patrum, quibus equus urgeatur, & boni operis gressibus proficiendo, ad anteriora se extendat; quia, ut dicit Salomon, *Verba sapientium sunt quasi stimuli in* Eccle. 12. 11
altum defixi. Ecce quibus armis miles iste se muniat, & quibus hostem dejiciat. Oportet autem eum habere stipendia, quibus sustentetur in hac militia, quæ tamen debet habere, non ad superfluitatem, sed ad necessitatem, juxta illud: *Habentes ali-* 1. Tim. 6. 8.
menta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Unde Joannes militibus quærentibus: Quid faciemus? Respondit: *Estote contenti* Luc. 3. 14.
stipendiis vestris. Neque etiam quærendis necessariis debet esse sollicitus miles Christi, cùm noverit Dominum suum scire quia his omnibus indigeat. Unde Dominus: *Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus?* Non debet sollicitus esse de cibo, qui militat pro regno. Non autem tollimus providentiam, sed sollicitudinem removemus.

Pro temporalibus non tollenda providentia, sed sollicitudo vitanda.

Iterum oportet hunc militem esse certum de donativo pro quo certat. Certitudo enim considerantis præmii laborem militiæ minuit, quoniam dura libens tolerat, quisquis sublimia sperat. Hoc autem donativum quantum sit, nullus planè cognoscit in via, sed cognoscet in patria. Plus enim perveniens inveniet, quàm veniens possit æstimare. Hoc munus, ut breviter dicam, est perfecta Dei cognitio, quod habebimus cùm Deum sicut est videbimus. Unde: *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua*. Pro hoc Ps. 16. 15.
acquirendo, militia est vita hominis super terram. Sicut autem homo temporaliter accipitur, sic & vita. Dicitur autem homo per naturam, ut hic: Quid est homo quod memor es ejus? Homo per culpam, ut, Homo natus de muliere, brevi vivit tempore. Homo per gratiam, ut ill. o. h. v. î. h. m. Vita naturæ est quâ spirat homo. Vita culpæ quâ vivit peccatum in nobis. Vita gratiæ quâ vivit Christus in corde. Duæ sunt à Deo; tertia ab homine. De his omnibus dicit David: *Deus, vitam meam* Ps. 55. 9.
annunciavi tibi. Nam & illas quæ sunt naturæ vel gratiæ, Deo annunciat, quia à

Hominis est vita triplex, naturæ, culpæ, gratiæ.

Deo tas se confitetur habere. Tertiam, quæ est peccati, confitetur * aliqualiter Apostolus, qui dicebat: *Qui fui blasphemus.* Vita gratiæ est super terram; Vita naturæ in terra; Vita culpæ subtus terram. Unde Paulus, [de vita gratiæ:] *Nostra autem conversatio in cælis est.* Vita naturæ in terra est, ubi nascitur homo ad laborem. Unde Job: *Homo nascitur ad laborem, & avis ad volatum.* Vita culpæ subtus terram; Cujus autem vita fuit in culpa, meritò in futuro mors erit in pœna. Oportet igitur nos milites esse Christi, ut cum eo vivamus in gloria, quoniam equitatus ejus nostra salvatio, & tota vita ejus in militia fuit super terram. Unde: *Contristatus sum in exercitatione mea.* Et ejus vita, nostra debet esse disciplina; passus est enim pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. Qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

*f. humiliter.

Vita triplex, gratiæ, naturæ, culpæ.

Phil. 3. 20.

Job 5. 7.

Ps. 54. 3.

CXV.

E Sangerman. 181.

SERMO XXVIII.

De Vigilantia Christiana.

Jerem. 31. 21.

STatue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam.

Pia & salutaris est ista exhortatio, quâ nos monet Spiritus Dei per Jeremiam Prophetam, *statuere nobis speculam, & ponere nobis amaritudines, & dirigere cor in viam rectam.* Quandiu enim sumus in corpore, secundùm Apostolum, peregrinamur à Domino, ambulantes per fidem, & nondum per speciem. In exilio sumus, & in agone. Militia enim est & tentatio vita hominis super terram, sicut ait Scriptura. Unde Sapientia ait: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Disponentes enim se divinæ virtuti subjicere, multiplex excipit tentatio. Tentantur blandis, tentantur duris. Nam & filios Israël egredientes de Ægypto olim cum Ægyptiis consecutus est Pharao. Ita diabolus cùm deseritur, solito asperiores immittit tentationes, qui rugiens circuit, quærens quem devoret. Necessaria igitur nobis est specula, undè hostium insidias declinare possimus. In specula enim eminentiores stamus, & inde longiùs prospicimus hostium assultus, & amicorum succursus prævidemus. De specula fructus custodiuntur, aliis verba diriguntur. Bona est hæc specula, & ideò in penetrali mentis statuenda, quæ tam multiplicem tenet usum. Hæc est specula contemplationis & discretionis. Contemplatio nos munit, discretio nos custodit. Specula ergo ista gemina est; custodia scilicet & munitio.

Eccli. 2. 1.

Tentatio duplex, à blandis, à duris.

Exod. 15.

Tuta specula contra tentationes, contemplatio & discretio.

Unde Habacuc: *Super custodiam meam stabo, & super munitionem figam gradum, & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me.* Nisi enim esset eruditus discretione quæ custodit, & munitus arce contemplationis, non posset contemplari quæ ei dicuntur à Domino, nec respondere arguenti; obtunderetur intellectus ejus in contemplationis radio, deficeret sermo; in reddendo responso mens obstupesceret, labia contremiscerent. Moyses ille Legislator, ex quo verba Dei audire cœpit, humanâ infirmitate se gravatum novit, ut non modò ad respondendum Domino, sed ad loquendum cum eo se profiteretur imbecillem. *Obsecro,* inquit, *Domine, non sum eloquens ab heri, & nudiustertius; & ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris & tardioris sum linguæ.* Cùm enim omni sapientiâ Ægyptiorum eruditus esset, tamen ubi vocem Domini audivit, & eloquia suscepit, sentiit vocem suam exilem & gracilem, tardamque & impeditam linguam, & mutum se pronunciat, cùm Verbum quod est in principio apud Deum, considerat. Digna est ergo specula, quam sibi statuens custoditur & custodit, & munitur & munit, & quid sibi dicatur, & quid respondeat contemplatur. Non ignorat quid sibi dicat Deus, quid homo suadeat, quid diabolus consulat. Deus, sancta; homo, duplicia; unde: Corde & corde locuti sunt; caro, blanda; diabolus, magniloqua. Soli ergo Deo credamus, & in eo solo spem ponamus; non homini, non carni, non diabolo acquiescamus. Unde Michæas: *Nolite credere amico, nolite confidere in duce; Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui, quia filius patri contumeliam facit,* & inimici hominis, domestici ejus. Stemus ergo super speculam discretionis & contemplationis, fructus bonorum operum, & vestimenta virtutum custodientes, ne nudi & vacui in via ambulemus. Caveamus à versutiis hostium spiritualium, qui anticipant vigilias nostras, & supra iter scandala ponunt nobis. Contemplemur quo animo ad nos veniant, qui fratrum speciem obtendunt, & amicorum faciem ostendunt. Et nunc enim falsi fratres subintrant sub habitu pacis & religionis, volentes explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu; sub ovina pelle lupinum gestantes animum, mel portantes in ore, aculeum in dorso. Simus ergo semper in specula. Circumspiciamus nobis undique, quia undique scandala, undique insidiæ; pertranseunt & bestiæ sylvæ rugientes, & catuli leonum, ut rapiant & quærant escam sibi; quorum esca terra est, id est, vita est pe-

Habacuc 2. 1.

Exod. 4. 10.

Obmutescit eloquentia humana, cum loquitur divina.

Mich. 7. 5.

Fortè hoc dixit adversus Henricum hæreticum versipellem, quem e Diœcesi Cenomanensi expulit.

Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Gen 3. 14.

coris, quia dictum est serpenti in maledictione: *Ventre & pectore repes, & cunctis diebus terram comedes.* Caveamus igitur ne in nobis escam inveniant bestiæ, & catuli leonum, scilicet dæmones, id est vitam malam, vitam peccatoris, quâ delectantur & pascuntur; quorum alii comparantur leonibus, scilicet majores; alii catulis, scilicet minores. Sunt enim inter eos principatus, & potestates, & virtutes, adversus quos est nobis certamen, non modò adversus carnem. Unde Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*, tantùm scilicet, *sed adversus principatus & potestates tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus.* Valde igitur necessaria est nobis specula, quibus tam difficilis & multiplex imminet lucta. Certamen enim suscepimus, cùm ad serviendum Deo accessimus adversùs carnem nostram, & adversus sanguinem, id est homines, qui proximi nostri sunt, sed legem non servant, quia [non] prodesse proximo, sed nocere laborant; Et adversus spiritualia nequitiæ, scilicet dæmones invisibiles, & nequam, & ideò vehementer timendi sunt & cavendi. Et præter hæc omnia hostium genera, est quidam spiritualis inimicus, qui populos excœcat, falsisque allicit bonis, & suis voluptatibus & oblectamentis ab amore retrahit Regni cœlestis.....

Eph. 6. 12

Sic desinit hic Sermo, qui ideo imperfectus videtur esse.

CXVI.

SERMO. XXIX.

E Victorino & Lyrano. Habitus fortè dum Cluniaci moraretur.

Ad Monachos.

Psal. 132. 1.

Ecce quàm bonum & quàm jucundum habitare fratres in unum.

Sic * gratulatur, Dilectissimi, David fraternitati vestræ, [sicque] *Conventus nostros*, quos de longinquo per spiritum prævidebat, magnâ exultatione collaudat, dicens: Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum. Duo posuit, bonum, & jucundum. Non enim bonum est omne quod jucundum est. Nec jucundum omne quod bonum est. Bonum est martyrium, sed non est jucundum. Jucunda est * voluntas, sed non est bona. Sed communio fratrum bona est, & jucunditatem præstat. Sed quorum fratrum laudat cohabitationem? Spiritualium, non carnalium. Jacob & Esaü carnales fratres fuerunt, & ideo eorum cohabitatio jucunda non fuit. Spiritualium autem fratrum communis cohabitatio jucunda est, [quia] tendit in unum. Habent enim unum propositum, unum animum, unum cibum, unum summum bonum quærunt. Unusquisque eorum unam rem petit, scilicet, in cœlesti Jerusalem habitare in æternum cum reliquis fidelibus, & cum Angelis, dicendo cum Propheta: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, scilicet, diebus æternitatis, quæ propriè vita debet vocari. Vita enim præsens mors est, quia plena miseriis, quia non est in patria, sed in exilio, unde suspirat Propheta, dicens: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea.* Cedar, id est, tenebræ, scilicet, cum impiis omnis incola fuit anima mea. Et Apostolus ait: *Omnis creatura ingemiscit & parturit*, sed inter gemitus, tamen fructus bonæ operationis parit. Sed quænam est consolatio inter gemitus? Priùs videamus causas gemitus, deinde ad consolationem redeamus. Quatuor sunt causæ nostri doloris. Flemus propter peccata, propter miserias hujus sæculi, propter compassionem proximi, propter * dilectionem præmii; Propter peccata flebat qui dicebat: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Idem de miseriis gemuit, cùm dicit: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, multùm incola fuit anima mea.* Apostolus, qui præcipit flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus, per compassionem dolebat, dicens: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Et Dominus super Lazarum flevit, & videns civitatem, flevit super illam. De dilatione præmii flent justi, dicentes: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Quasi dicat: Nos existentes nunc in fluminibus, id est, in fluxu confusionis, sed super, quia omnia in mundo vel mundana superavimus. Illic sedimus, quia nec erecti per superbiam, nec jacentes per ruinam; Et flevimus: sed quare? Quia non sumus in patria; & hoc est dum recordaremur tui, Sion cœlestis. Ecce causæ gemitûs. Quæ ergo consolatio? Quod superiùs diximus. *Ecce quàm bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum.* Spirituales enim fratres supernæ Jerusalem sunt cives, & exilio eodem participant; invicèm consolantur, de patria sua colloquentes, & de spe recuperandæ hæreditatis congaudentes, juxta illud: *Exultate, justi, in Domino; rectos decet collaudatio.* Ideo autem habitare fratres in unum bonum est, quia Christus dilexit unitatem. Quod ait in Canticis: *Una est columba mea, una immaculata mea.* Item in Evangelio: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* De unitate suorum oravit Patrem: *Non pro his tantùm rogo, sed pro his qui credituri sunt per verbum eorum*

Margin notes:

* Lyranus: Aggratulatur, scilicet Monasticos & suos.

* supp. propria, seu voluptas.

Quanta sit jam in hac vita Cœnobitarum fœlicitas.

Ps. 26. 4.

Ps. 119. 5.

Rom 8. 22.

Quatuor sunt causæ gemitus justi.

* f. dilationem.

Ps. 6. 7.

Ps. 119. 5.

2. Cor. 11. 29.

Ps. 136. 1.

Ps. 32. 1.

Cant. 6. 8.

Ioan. 17. 11. & 21.

Ioan. 19. 24.

in me, ut unum sint, sicut & nos unum sumus. Hanc unitatem in corpore suo tunicâ suâ designavit. Cùm enim milites fregissent crura latronum, venientes ad Jesum, non fregerunt ejus crura, ut impleretur quod scriptum est: *Os non comminuetis ex eo.* Corpus Christi figurat Ecclesiam. Integritatem corporis voluit servare, ut unitatem Ecclesiæ figuraret. Eodem modo de tunica, quæ erat inconsutilis, desuper contexta per totum. Hæc non est divisa, sed sortita. Noluit eam dividi, quia tunica est Ecclesia, quâ Christus quasi ornamento vestitur; quæ integra est & sortita, id est, divinâ sorte electa. Hanc unitatem statim post Ascensionem primitiva Ecclesia servavit. Legimus enim in actibus Apostolorum, quia *Multitudinis credentium erat cor unum & anima una.* Hæc unitas, Fratres carissimi, nisi solâ dilectione & pacis vinculo haberi non potest. Dilectio est spiritualis & propria virtus Sanctorum. Unde Dominus: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem; Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et Apostolus: *Pacem sequimini cum omnibus, sine qua nemo videbit Deum.* Et Dominus: *Beati pacifici, quoniam ipsi Deum videbunt.* Debent esse justi sicut [de se] ait David: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Domini.* Oliva est arbor pacis, virens hyeme & æstate. Si ergo justus stare vult in domo Domini, sit oliva; sit pacificus & fructificans prosperitate & adversitate, ne incipiat esse oleaster. Nulla graviora bella quàm intestina. Ibi periculum grave est, cùm foris & intus sunt pugnæ. Sed qui justus est, fortis perseveret, ne per scandala possit dissipari. Simplices quidem conturbantur; Seminatores verò discordiarum damnantur. Unde Dominus: *Væ illi per quem scandalum venit.* Quod autem perfecti per scandalum non dissipentur, ait per Salomonem Dominus: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Filiæ enim Jerusalem, id est, fideles multoties nolunt turbare Ecclesiam, id est, in perfecto candore virtutum perseverant, inter tribulationes earum. Quod in sacrificio Abrahæ præfiguratum est. Præcepit Dominus Abrahæ: *Sume vaccam, & capram, & arietem trium annorum, turturem quoque & columbam. Qui accipiens universa hæc, divisit quadrupedes per medium, & partes extrinsecus posuit; aves autem non divisit: descenderuntque volucres super cadavera, & abigebat eas Abraham. Cúmque occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit lampas ignis, transiens inter divisiones illas.* Per quadrupedes, carnales homines designantur. [a] Sive Principes sæculi sunt qui per arietem notantur, sive Prælati Ecclesiæ, qui alios sanctæ prædicationis, alii quos capta significat. Omnes trium annorum, quia omnes in fide sanctæ Trinitatis oportet permanere; Turturem & columbam, quia aves sunt quæ castitate & simplicitate perfectos justos exprimunt. Carnales itaque per lites & scandala dividuntur, & alii in alios insurgunt; Justi verò incorrupti perseverant, & constantes non dividuntur. Volucres descendentes super cadavera, sunt dæmones, quorum cibus est discordia carnalium. Abraham abigens volucres, significat aliquam correctionem, quâ justus ab eis dæmones abigit manu sanctæ increpationis. Occubitus solis significat, quod litigantibus occidit sol justitiæ. Unde Apostolus: *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Et recedente sole sequitur caligo, & cæcitas mentis in præsenti. Turbatur enim à furore oculus mentis, & in futuro tempore ignis gehennalis. Audivistis, Fratres, constantiam bonorum, & audistis pœnam discordantium. Timenda est cæcitas mentis; Timenda est pœna gehennalis. Nihil turpius quàm lis inter Religiosos, qui deberent lucere quasi luminaria in mundo. Hæ autem contentiones ex invidia & detractione solent oriri. Sed si detractio est in claustro, ubi taciturnitas regularis? Quid ait Apostolus? *Si quis putat se religiosum esse, & non refrenat linguam suam, hujus vana est religio.* Prohibe ergo, ut ait David, linguam tuam à malo, & labia tua, ne loquantur dolum. Videte unde venistis, & ad quid venistis. De mundo existis, & ad castra Dei fugistis. Divitias temporales * possedistis, qui ad cœlestes promerendas venistis; Et ideo paupertatem elegistis, ut dicat unusquisque vestrûm: *Elegi abjectus esse in domo Domini, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Loth & uxor ejus exierunt de Sodomis. Loth non respexit; Uxor ejus negligens respexit, & mutata est [in statuam salis.] Hi duo genera fugientium mundum intelliguntur. Qui virilis est animi, non respicit ad posteriora. Qui effæminatus est, ut canis redit ad vomitum, & animus ejus indurescit. Oblivioni ergo tradenda sunt quæ deseruistis, & spe cœlestium desiderio inebriati esse debetis. Est in Ecclesia potus inebrians; Sed quàm præclarus est! Etenim inebriabuntur ab

Marginal notes: Integritas Corporis Christi, & ejus tunicæ, integritatem & unitatem Ecclesiæ figurabat. — Act. 4. 32. — Charitas propria Sanctorum virtus. — Joan. 13. 35. — Math. 5. 9. — Justus super omnia debet esse pacificus. — Math. 18. 7. — Cant. 2. 2. — Gen. 15. 29. — Jacobi 1. 26. — Ephes. 4. 26. — Nil turpius quàm lis inter Religiosos. — Taciturnitas regularis. — Jac. 1. 26. — * f. reliquistis. — Ps. 83. 11. — Gen. 16. 19. — Monachi terrena debent oblivisci, & ad cœlestia suspirare.

[a] Hic locus intricatissimus ab amanuensi, sic ad authoris mentem reduci posse censemus: [Sive Principes sæculi sint qui per arietem notantur, sive Prælati, qui per vaccam, cùm alios sanctæ prædicationis lacte pascunt, sive Sacerdotes, qui per capram signantur, quippe qui alios virtutibus præcedunt, & exemplo suo, quasi carne propria nutriunt.]

ubertate

ubertate domûs tuæ homines considerantes ubertatem cœlestis Jerusalem. Inebriantur, id est, ex desiderio [ejus] parentes, filios, uxores, agros, divitias oblivifcuntur & honores. Nolite alii aliis præferri, sed qui major est vestrûm, fiat minister vester. Dimittite conventicula conspirationis & detractionis. Audite quid
Ps. 25. 4. & 5. dicit perfectus in Psalmo: *Non sedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo.* Nec tamen prohibetur si quid est in Ecclesia quod vobis scandalum faciat, quod pacem Ecclesiæ
id est Prælato. turbet, quin à * Domino discutiatur, & sicut dignum est, emendetur. Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu Domino nostro, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CXVII. E mss. Andegav.

SERMO XXX.

Ad Monachos Benedictinos.

Zachar. 11. 1. *Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.*

Zacharias, undecimus Prophetarum, post destructionem civitatis sanctæ jam factam, aliam per Romanos prædicit futuram. Inter reædificationis Templi cunabula, prophetiæ spiritu vindictam dominicæ passionis prænunciat, plebis destructionem, civitatis eversionem, templi dejectionem. Idem etiam prophetans Dominum ipsam civitatem in mansuetudine vi-
Zach. 9. 9. situraturum ait: *Exulta satis, filia Sion; Ecce Rex tuus venit tibi, justus & Salvator, sedens super asinum pullum, filium asinæ.* Potest etiam de Spiritûs Sancti missione accipi hoc Zachariæ quod præmisimus testimonium, qui in die Pentecostes super discipulos in cœnaculo congregatos descendit, corda eorum ignis sui fervore ac-
* *f.* Tetrasticon Tetrasyricon, id est quadrupliciter hoc verbum explicari potest. cendens. * Tetrasyricon verbum hoc Zachariæ est trahi idoneum secundùm historiam ad templi eversionem; Ad eam quæ die Pentecostes facta est Spiritûs Sancti missionem; Ad eam quæ fit quotidie ejusdem Spiritûs Sancti inspirationem; & ad perfectam quæ in perfectioribus elucet supernæ gratiæ infusionem. Primo modo expositum pertinet ad comminationem; secundo ad exhortationem; tertio ad congratulationem; quarto ad perfectionem. Prima expositio est singularis; secunda, particularis; tertia, generalis; quarta, specialis. Comminans ergo secundùm historiæ superficiem, Propheta ait: *Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.* Libanus est in Judæa mons Pheniciæ, præ omnibus altus, cedris altissimis fecundus. Rectè ergo per ipsum templum accipitur, structurâ excelsum, ornatu fulgens in oculos hominum; unde Michæas vocat ipsum turrim nebulosam, vel quia universa quæ in templo lignea inveniebantur, de lignis erant cedrinis, sicut tabulata & trabes, & hujusmodi. Rectè per Libanum templum accipitur. Dirigens ergo ad templum vocem Propheta ait: *Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.* Ignis scilicet Romanorum, per quem ad terram prosterneris in vindictam Salvatoris. Romanus exercitus civitati circumfusus, Domino permittente, victoriam obtinuit, & victorum consuetudine, universa quæ oculos suâ tangebant plenitudine, violenter rapuit, cæsis & in captivitatem redactis hostibus, argentum & aurum, quod tabulis erat affixum clavis aureis & argenteis in modum digiti ipsissum abraserunt, ipsas tabulas, ut Joseph refert, incenderunt, ut ligno incinerato rivuli de argento effluerent, clavis in liquidum resolutis. Secundùm historiam exponitur, ut audistis, quod præmisimus. Nunc quomodo primitivæ Ecclesiæ adaptari queat videamus: *Aperi*, inquit, *Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.* Tum in bona, tum in mala significatione ponitur, & hoc propter duas quas habet interpretationes. Interpretatur enim [Libanus] *candor*, vel *candidatio*. Candor est naturalis; Candidatio quandoque latenti turpitudini falsò solet superduci, ut extra appareat pulchrum quod intus est sordidum. Unde Dominus in Evangelio quosdam comparat sepulchris foris dealbatis, intus omni spurcitia plenis. Per Libanum intelligitur Christus propter virtutum decorem, propter incomparabilem vitæ perfectionem. Unde David: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Et illud in Cantico amoris: *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.* Hic est *gradiens in stola sua*, cujus *oculi vino pulchriores, dentes lacte candidiores.* Huic Propheta loquens ait: *Aperi, Libane, portas tuas.* Per portas Apostoli accipiuntur, quorum corda Deus aperuit, cùm ea rore suæ gratiæ perfudit. Hæ sunt portæ de quibus legitur in Psalmo: * *Aperite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis, confitemini illi.* De his portis Joannes in sua Apocalypsi ait: Duodecim erant portæ; tres ad Orientem, tres ad Occidentem, tres ad Austrum, tres ad Septentrionem. Vel ut nominis etymologiæ attendamus, congruè Apostoli per portas accipiuntur. Dicitur enim porta à portando, & apostolicâ doctrinâ nos portante in via, sustentamur à via, ad

Margin notes (right column): *Et tu turris gregis nebulosa filiæ Sion.* Mich. 4. 8. — Quanta fuerit templi Salomonis magnificentia, & quanta rapina. — Matth. 23. 27. — Ps. 44. 3. — Cant. 5. 10. — * *Introite.* Ps. 99. 4. — Apoc. 21. 13.

Civitatis construendæ mos antiquus, & unde porta sit dicta.

patriam sublevamur. Mos antiquorum erat sulco aratri construendæ civitati locum præsignare, & ubi ventum erat ad locum ubi portæ debebant fieri, aratrum sublevare, unde dicta est porta. Sequitur: *Et comburat ignis cedros tuas.* Per cedros idem quod & per portas intelligi datur, scilicet, Apostoli, de quibus dici possit quod eos comedit Dominus, dum per Spiritum Sanctum incorporavit. Unde dictum est Petro: Macta & manduca. Dicimus autem has cedros Dominum decorasse, id est, in ipsis aliquos. Ignorantiam enim priùs habebant & timorem. Dato Paraclito timor cessit constantiæ; Exclusit scientia tenebras ignorantiæ. Aperta sunt corda eorum ad intelligendas scripturas. Animata est ad prædicandum timiditas. Timebant quia dictum audierant:

Math. 10. 16. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Nec mirum si timebant pauci infinitos, inermes armatos, simplices astutos; idiotæ peritos, plebeii tyrannos. Potest & sic exponi, ut universali conveniat Ecclesiæ ex circumcisione & præputio in unum angularem lapidem collectæ. Non incongruè nomine Libani vocatur Ecclesia, de cujus pulchritudine in Cantico amoris di-

Cant. 4. 7. cit sponsus: *Tota pulchra es, amica mea, & macula non est in te.* Hinc per Prophetam à Domino dicitur: *Aperi, Libane, portas tuas, &c.* Tres sunt portæ, quibus Domino aperitur, & per quas ad ipsum itur. Ad quod significandum tria circa templum erant atria. Hæ tres portæ sunt *tres timores, servilis, initialis, filialis.* Primâ portâ exit servus, secundâ discipulus, tertiâ filius. Servus trahitur timore supplicii; discipulus sequitur amore magistri; filius occurrit desiderio patris sui. Has portas aperit Ecclesia pro varietate filiorum, quosdam excitans ad cor humile, quosdam ad cor mediocre, quosdam ad cor

Tres portæ ad Deum, tres timores, servilis, initialis, filialis.

Is. 46. 8. sublime. Ad cor humile, sicut ibi: *Redite, prævaricatores, ad cor;* Ad cor mediocre,

Ps. 33. 8. ut ibi: *Timete Dominum, omnes sancti ejus.*

Ps. 83. 6. Et: *Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum;* Ad cor sublime, ut ubi dici-

Math. 5. 48. tur: *Estote perfecti sicut & Pater vester cæ-*

Ps. 63. 7. *lestis perfectus est.* Et: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* Et comedet ignis cedros tuas, id est, Spiritus Sanctus ampliori dono gratiæ suæ perfectos sublimabit. Quos enim commendat singularis obedientia, hos extollit privilegiata donorum gratia. Quarta expositio ad perfectos pertinet, Prælatos scilicet Claustrales, qui quantò perfectiores, tantò inveniuntur pauciores. Sed dicet aliquis: Quomodo potes congruè Libani nomine censere virum Claustralem, quem ostendunt vestes incultum, jejunia macilentum, vigiliæ pal-

Prælati quantò perfectiores, tantò pauciores.

lidum? Sic quærenti sic potest responderi. Nescis considerare; Non enim * susficis quæ intus lateat jocunditas, quæ & quanta mentem exhilaret spiritualium donorum fœcunditas; Stercora ficulneæ apposita attendis; ficulneæ fœcunditatem non respicis. Judicare non potes oculo exteriori de pulchritudine interiori. Talium animæ bonis Dei saginantur in via, satiabuntur in patria. Tales legimus fuisse Macharios, Paulos, Antonios, quorum conversatio in cœlis erat, tantò Deo proxima, quantò à tumultu sæculi remota. Ad hanc perfectionem * sancti significandam, Summus Pontifex mantum fert rubeum, ut in ipso & per ipsum perfectionis elucescat exemplum. Sic perfectis & perfectorum cuilibet [dicitur:] Aperi, Libane, portas tuas latenti & teneræ adhuc Ecclesiæ. Tria Deus instituit, per quæ perfectionis summa in vobis, Fratres, consistit. Ne putetis divum BENEDICTUM vestræ conversationis jecisse fundamentum; Dominus Jesus vitæ vestræ sanctitatem, quando Ecclesiam fundavit, in tribus præordinavit; scilicet, in dilectione fraterna, in communi substantia, in humili obedientia. De dilectione fraterna scriptum legitur: *Credentium erat cor unum & anima una.* De communi substantia dictum invenitur: *Et nullus eorum aliquid dicebat suum, sed omnia erant eis communia.* De humilitate obedientium dicitur: *Qui major est inter vos, erit minister vester.* Verum est beatum BENEDICTUM beatæ vitæ principium non primò invenisse, sed quædam appendentia addidisse, sicut in siccitate ciborum, in asperitate vestium, in partibus jejuniorum, in horis orationum. In prima porta Judas periit, qui factus apostata, à fraterna dilectione decidit. In secunda Ananias & Saphira, qui aliquod proprium servare voluerunt. In tertia Simon Magus, qui obedire noluit, & ideo cum reatu mortis decessit. *Et comedet ignis cedros tuas.* In hac lectione, cedri in mala significatione accipiuntur, & apponuntur cedri malæ portis hominis; fraternæ scilicet dilectioni invidentia, communi substantiæ proprietas, indebita obedientiæ inobedientia. Aperite, Fratres, portas Domino, invicem diligendo, nihil proprium possidendo, & ignis, id est, Spiritus Sanctus comedet vestras cedros, id est, omnem mentis absterget lacrymam. Ecce illud Zachariæ quod promisimus pro modulo nostro quatuor exponendi modis executi sumus. Rogemus ergo singuli, ut Spiritus Sanctus quod in nobis est luteum emundet, quod tenebrosum illustret, quod imperfectum consummet; & quia ignis est natura sursum ferri, & secum incensa trahere, oremus ut nos rapiat obviam Do-

** f. conspicis, seu inspicis.*

Sæculares stercora ficulneæ apposita attendunt, non fœcunditatem.

** f. sanctitatis.*

Cur Papa mantum fert rubeum.

De Beato Benedicto.

Christus ipse est Fundator Ordinis Benedictini.

In tribus consistit vita Benedictina.

Act. 4. 32. ibid.

Marci 10. 43.

Omnia quæ losuit Hildebertus sibi ipsi applicat.

mino nostro, Judiei nostro, qui vivit & regnat in sæcula sæeulorum. Amen.

CXVIII. E Villerinei

SERMO XXXI.

De perfectione monastica.

CUm egrederetur Loth de Sodomis, locuti sunt ad eum Angeli, dicendo: Gen 19 17. *Salva animam tuam; ne respicias post tergum. Quibus ait Loth: Est civitas parva, ad quam possim fugere, qua vocata est Segor. Cui Angeli: In monte salvum te fac.*

Novistis, Fratres earissimi, quia Loth * seu frater. * nepos Abrahæ inter pessimos in Sodoma & Gomorrha moratus est; Quas eivitates volens subvertere Dominus, misit Angelos, qui eum, & uxorem ejus, & filias exire facerent de locis impiorum, ne cum impiis perirent. Qui cùm exirent, dixerunt Angeli ad eum: *Salva animam tuam; noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione.* Uxor verò mutata est in statuam salis, quia retrò post tergum respexit. In Loth & uxore ejus duo genera hominum designantur, mundum relinquentium, quorum aliud deserit mundum, aliud respiciendo [retrò] venit ad mortem. Per Sodomam verò & Gomorrham mundus intelligitur, quia Sudoma *muta cæcitas*, Gomorrha *asperitas* interpreratur. Mundus enim mutus est, id est irrationabilis, & mutis animalibus comparabilis. Ps. 48. 13. Unde Psalmista: *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Asperi sunt homines & feroces, quia se ipsos, & justos persequuntur. Mittantur ergo multoties Angeli, id est nuntii, seilicet Prædicatores, qui extrahant quosdam de mundo, quibus præeipiunt salvare animas suas, & fugere incendium Gomorrhæ, id est libidinis, & cupiditatibus sæculi abrenuntiare. Quibus præcipitur, ne post tergum respieiant, quia omnes post perceptam gratiam vias vitæ ingressi, non debent ad ea, quæ deseruerunt, redire. Melius est enim non agnovisse veritatem, quàm post agnitam retroire. Alii respiciunt, & mutantur; Alii nec respieiunt, nec mutantur. Fæmina respicit, & mutatur in statuam salis, quia effæminati, & non virilis animi est, ad sæculi fœtorem redire; & redeuntes fiunt sal, quia condimentum aliis ne talia faciant, & talia patiantur, edocendo [faciunt.] Loth verò præcipiunt Angeli, ut *in monte se salvum faciat.* Mons iste est vita contemplativa, ad quam aceedere, relictis omnibus sæcularibus curis, exiens de mundo præcipitur. Hæc est illa contemplativa vita, de qua legitur in Evangelio: Quidam adolescens Math 19. 20. dixit Domino: Magister, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? Qui dixit: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Dixit illi: Quæ? Jesus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum & matrem tuam, & diliges proximum tuum sicut te ipsum. Hæc omnia ad vitam activam pertinent. Postea dixit adolescens: Omnia hæc custodivi, quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus: *Si vis perfectus esse, vade, &* Ibid. *vende omnia qua habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me.* Sed Loth videns non posse se ascendere ad hunc montem, ait: Est civitas parva, ad quam possum ascendere, quæ est Segor. Civitas illa parva, activam vitam significat, ad quam fugit qui non potest ascendere montem. Segor enim interpretatur *parvula.* Melius est enim ut in Segor, id est in parvula vita, laicali * conversione, * f. conversatione. conjugio sit contentus, quàm post arreptum montem virtutum, ad humilia, id est ad sæcularia redeat. Tamen in sequentibus legitur: *Ascendit Loth de Segor, &* Gen. 19 30. *mansit in monte.* Est scilicet illi conveniens ascensus, ut de * hac vita, ascendatur ad * f. de activa vita. contemplativam. Dicit enim Dominus in Evangelio: *Qui reliquerit patrem, aut ma-* Math. 19. 29. *trem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet.* Fratres carissimi, quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Vos Sodo- Monachos alloquitur. mam & Gomorrham deseruistis; Vos incendium libidinis, & curam sæcularium voluptatum effugistis; Vos in monte jam ascendistis. Cavete, dilectissimi, ne post Monacho professo non licet retroire. tergum respieiatis. Vilescant postposita, quæ sunt fallacia bona, & transitoria. Amate cœlestia, quæ sunt vera & perpetua bona. Vos estis veri pauperes, quia omnia exuistis, ut veræ beatitudinis participes esseris. De vobis dictum est: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est Regnum cælorum.* Spiritu dicit, quia pauperes coactione, non Beati non sunt pauperes coactione, non mente. mente, nequaquam beati sunt. Vos estis Christum secuti, dicentes: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Vos emistis thesaurum Domini, de quo scriptum Math. 19. 28 est: *Simile est Regnum cælorum thesauro ab-* Math. 13. 44. *scondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, & pra gaudio illius vadit, & vendit universa qua habet, & emit agrum illum.* Thesaurus iste est Regnum cœlorum; Ager verò iste est divina disciplina, id est scientia evangelica & divina. Thesaurus absconditus est, quia per doctrinam divinam Regnum cœlorum addiscitur, & acquiritur. Quem qui invenit homo, abscondit. Ideo abscondit bonus [homo,]

ut fervetur à malignis fpiritibus, & hominum laudibus. Dum enim jactat fe effe bonum, (quia qui publicè oftendit thefaurum, deprædari defiderat,) vadit, & vendit quæ habet. Tunc incipit ire, cùm incipit diligere; Vendit omnia quæ habet, cùm poftponit quæ retinet; Emit agrum illum, cùm venit ad cœleftis difciplinæ ftudium. Regnum cœlorum venale omnibus exponitur, quia nihil vilius, inquit Gregorius, cùm emitur; nihil carius, cùm poffiderur, quia tanti eft, quantùm habes. Qui ergo pro illu omnia vendidiftis, laborate ut quod optatis habeatis. Non enim coronabitur, nifi qui legitimè certaverit. *Qui perfeveraverit ufque in finem, hic falvus erit.* In mundo in libera poteftate fuiftis. Eece pro Deo jugo Dei fubmiffi eftis, ut fublatâ fcientiâ peccandi, catenâ obedientiæ in bono propofito poffitis retineri. Sed cùm nihil proficiat benè operari ex coactione, nihil faciatis nifi ex voluntate. Qui enim coacti benè faciunt, Simoni Cyrenæu, quem Judæi angariaverunt, ut portaret Crucem Jefu, comparantur. Crucem Cyrenæus portat, & non moritur; Angariatur, fed fine fructu. Similiter Monachi cruciant corpus vigiliis, jejuniis & laboribus, fed multoties coacti. Unde Gregorius: [Crucem Chrifti in angaria portat, qui cùm ad bonum opus ex voluntate non ducitur, rem jufti fine fructu peccator operatur.] Crucem portat, & non moritur, qui corpus macerat, & mundo vivit. Eftote ergo ex voluntate fubjecti; Obedite Magiftris veftris in Domino. Nihil enim eft majus obedientiâ. Sicut enim inobedientia nocet, ita obedientia valet. Adam periit, quia inobediens fuit. Chriftus refurrexit, quia ufque ad mortem Patri obedivit. Unde Apoftolus: *Sicut per inobedientiam unius hominis, peccatores conftituti funt multi, ita per obedientiam unius, jufti conftituentur multi.* Jonas fuit inobediens, & à ceto abforbtus eft. Saul fuit inobediens, & à dæmone correptus eft. Legitur in vitis Patrum, quod quidam ex Patribus in extafi pofitus, vidit quatuor ordines ante Deum. Primus ordo erat hominum infirmantium, & gratias agentium Deo. Secundus verò erat eorum qui hofpitalitatem fectantur, & in hoc miniftrant. Tertius erat illorum qui folitudinem fectantur. Quartus verò eorum qui propter Deum in obedientia fubjecti funt Patribus. Erat ergo illis tribus ordinibus hic ordo fuperior, qui obedientiam exhibebat, & habebat torquem auream, & majorem gloriam præ cæteris poffidebat. Dixit autem fenex ei qui in extafi fibi hoc demonftrabat: Quia alii omnes habebant aliquam requiem, ad adimplendas proprias voluntates, hi verò qui obedientiam exercent, omnes voluntates relinquunt. Totus [hic ordo] Patris jubentis pendet in voluntate, & ideo majorem gloriam præ cæteris fortitus eft.

Math. 10. 22.

Monachi coacti, funt Cyrenæi, qui in angaria Crucem portant.

Obedientiâ voluntariâ nihil majus.

Rom. 5. 19.

SERMO XXXII. CXIX.

E mf. Andegav.

Ad Monachos-Benedictinos.

Tulit Ifai afinum plenum panibus .... & hædum de capris, & per manum filii fui David mifit Saüli.

1. Reg. cap. 16. 20.

Cùm agitaretur Saül à fpiritu maligno, inventus eft David fciens pfallere in cythara, & requifitus à * Patre, & mifit eum eum muneribus pater ad mitigandam iram Regis. Hiftoria nota eft; fed quoniam omnia contingebant illis in figura, fub velatione iftorum verborum, ut eredo, conceptio Salvatoris à Samuele eft prophetata; ab aliis tamen fatis planè eft prænunciata. Sed ex quibus, vel in quibus fuerit, non planè fuit præcognita. Satis planè prophetata fuerat ab Ifaia, dicente: *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, &c.* Et Jeremias: *Novum faciet Dominus fuper terram, mulier circumdabit virum.* Et Ifaias: *Antequam parturiret, peperit mafculum.* Et clamabant antiqui: *Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ.* Nec prædixerunt tamen illi ex quibus fieret illa conceptio. Quædam fupplevit Samuel verbis prætaxatis. Illis enim planè oftendit ex quibus habeat effe conceptio Salvatoris, ad cujus intelligentiam nos mittit, quando dicit *afinum plenum panibus*, & non onuftum. Si enim aliquid myfticum non intellexiffet, ridiculus hæc dicendo videretur. Prædicit ergo conceptionem Salvatoris, quia ficut eft * ineffabilis, ita ejus conceptio eft ineffabilis, immò innaturalis. Quia igitur ejus conceptionem prædicit, falvâ pace hiftoriæ, poffumus addere hodie, & dicere: Hodie tulit Ifai afinum plenum panibus, quos per manum filii mifit Saüli. Hæc Salvatoris conceptio longè alia eft ab humana conceptione. Nam humana ex duobus tantùm haber fubfiftere. Salvatoris verò conceptio ex tribus. Illa fit ex duobus fanguinibus in carne, fcilicet animâ & corpore. Poftea in homine quadraginta dierum revolutione, exiftit caro fine anima, lineamenta corporis fufcipiens. Hæc fine virili femine fit ex tribus, animâ, carne & verbo. Quæ ficut nova & inaudita, ita novo genere verborum & inaudito prænunciata. Quis enim audierat alicujus conceptionem ex afino, & hædo, & verbo fieri? Nullus. Hæc conceptio facta eft miro & ineffabili modo. Sicut enim rivulus

* f. à Rege Saül.

If. 7. 14.

Ierem. 31. 22.

If. 66. 7.

If. 16. 1.

Conceptio Chrifti innaturalis, & ideo ineffabilis.

* f. inenarrabilis ejus generatio.

Conceptio Chrifti ex tribus, animâ, carne & verbo.

per canalem fistulantem, ita descendit Filius Dei in Virginis uterum, ut de ipsa sumeret rivulum fistularum. Per asinum ergo animam Christi intellige. Asinus enim est jumentum imbelle & mansuetum. Unde pro sua mansuetudine huic jumento homo primùm legitur insedisse; unde asinus à sedendo dictus est. Humile est, inquam, hoc jumentum præ cæteris; dentibus enim non vorat, cornibus non ventilat, unguibus non laniat, pedibus non conculcat. Hic est humilis Christi spiritus, cui plenitudo divinitatis corporaliter, id est, solidè insedit; humilis & mansuetus, quia sicut ovis coram tondente se obmutuit, & humiliatus est usque ad mortem. Talis dignus est plenâ Dei habitatione. Super quem enim habitat Deus, nisi super humilem & quietum, & trementem verba sua? Asinus iste plenus fuit panibus. Mira res! De quibus panibus loquatur vix intelligo. Si singulariter plenus pane dixisset, satis esset facilis interpretatio. Nam panis ille qui de cœlo descendit, plenè animam Christi reficit, quàm plenè inhabitat, & quam ineffabiliter sibi univit; sed particulariter dicit: panibus. Removet ergo nos ab intelligentia divini panis. Mira res! Legi Pharaonem panes arte pistoriâ compositos comedisse, qui sunt peccata argumentosis deceptionibus illata. Sed numquam panibus istis plenus fuit asinus Dei. Etiam panes offertorios, quorum quidam excoquebantur in clibano, quidam in sartagine, quidam in craticula, quidam in aqua. Panes isti sunt memoria & recordatio peccatorum, qui in mentis nostræ clibano decoquuntur. Sed numquid ipse habuit recordationem peccatorum? Absit. Ipse enim est *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Legimus etiam septem panes evangelicos, quibus ipse satiavit septem millia hominum, & replevit, qui sunt septiformes gratiæ Spiritûs Sancti. Sic panibus istis ejus animam Dominus esse repletam [voluit,] quoniam ipsi dedit scientiæ plenitudinem. Sed hanc scientiam habuit ipse antequam animam assumeret, quod notum est omnibus. Oportet ergo ut aliorum panum quæramus plenitudinem. Sicut enim, secundùm quod Deus plenitudinem habuit scientiæ *, secundùm hominem habuit plenitudinem scientiæ creatæ, alterius non est secundùm quod Deus, & alterius [secundùm quod] apparuit incarnatus. Unde & aliis panibus quàm evangelicis in anima fuit plenus. Hi sunt panes laboris, panes doloris, panes propositionis, panes fortitudinis. Legimus enim eum laborasse prædicando. Unde dicitur: *Laboravi * sustinens, rauca facta sunt fauces mea.* Legimus doluisse; flevit enim super Lazarum, flevit super civitatem, & super mulieres. Isaias etiam: *Vidimus eum plenum doloribus, non habentem speciem, neque decorem.* De panibus propositionis, in Levitico, de quibus non licebat comedere, nisi Sacerdotibus solis; De quarto legimus quod Elias in fortitudine panis unius, jejunavit quadraginta diebus. Laboravit igitur in prædicatione, doluit in compassione, exemplum dedit in operatione, passus est in fortitudine. Prædicavit ut instrueret, compassus est ut prodesset, operatus est ut exemplum daret, passus est ut redimeret; sed quarto pane, scilicet passionis, potiùs plenus fuit, quàm aliis, & nobis fuit utilior. Nam panis passionis non solùm nobis fuit redemptio, sed perfectio. Nam in ara Crucis fuit pretium; in altari ferculum, sive poculum, in morte viaticum, in cœlo præmium. Ecce quibus panibus plenus fuit noster sanctus Asinus. Similiter & hædus de capris; Hædo solet comparari Corpus Christi, quia per hædum solet peccatum figurari, & ipse carnem similem peccati assumpsit. Et sicut duo sunt in nobis, culpa & pœna, & in uno illorum nobis assimilatur, & non in altero, videlicet in pœna, & non in culpa, ita fuit quædam in hædo, & in quibusdam illorum illi assimilatur, & non in aliis. Est enim hædus animal olidum, & petulcum, & asperum; Et per hæc tria genera designantur vitiorum consuetudo, lascivia & instabilitas. Fœtor est in consuetudine, petulantia in instabilitate, asperitas in corruptione. De fœtore dicitur; *Putruerunt, vel putuerunt cicatrices meæ.* Et alibi: *Computruerunt sicut jumenta in stercore suo.* De instabilitate dicitur: *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ.* Ascendunt & descendunt campi in locum quem fundasti eis. De * ariditate dicitur: *Terra spinas & tribulos germinabit tibi.* In his non assimilatur caro Christi hædo, sed in aliis. Hædus amaris pascitur, pascendo in altum erigitur. Alta &, invia ab eo transcenduntur. Et amaris pastus est Christus. Nam in horto fuit tentus, indè ad Caipham tractus, flagella expertus, opprobriis saturatus, in Cruce mortuus, post mortem lanceatus. Christus in altum se erexit. Quamvis enim de natura sensualitatis horreret mortem, tamen, ratione duce, suam voluntatem voluntati divinæ supposuit, dicens: *Non sicut ego volo, sed sicut tu.* Ima & alta transcendit, cùm nubes clara eum, videntibus discipulis, in cœlum levavit. Unde dicitur: *Videntibus illis elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Similiter de capris, id est de media perversitate

Marginal notes (left): Cur Christus asino insedit. — 1. Pet. 2. 22. — Matth. 15. 36. — * supp. increatæ. — Quatuor panum genera, quibus Christus plenus fuit. — Ps. 68. 4. — * al. clamans.

Marginal notes (right): Ps. 37. 6 — Joel 1. 17. — Ps. 1. 4. — * f. asperitate. — Gen. 3. — Matth. 26. 39. — Act. 1. 9.

Judæorum, quæ per capras solet figurari. Boni Judæi fuerunt in Patriarchis & Prophetis; mali in Scribis & Pharisæis. Boni fuerunt in primitivâ Ecclesia., id est in Apostolis. Boni erunt in fine mundi, quando corda filiorum convertentur ad patres. De capris natus est Christus, quia tempore perversorum incarnatus est. Tulit ergo Isai, id est Deus Pater, creavit asinum & hædum, id est animam & carnem Christi, per manum filii sui, id est per Filium suum, qui manus ejus dicitur. Unde: Et manus Dei confortant me. Sicut enim per Filium omnia fecit, sic per Christum animam & carnem creavit, & creando sibi univit. Sed mirum est, inquies, quod tu dicis, per asinum animam Christi significari. In conceptione enim hominis, solet corpus animam præcedere. Ergo si ordinem hunc Propheta sequi vellet, hædus asino præponi debuisset. Sed mirâ Dei dispositione, & alto Dei consilio, ita ordinavit Propheta, ne tu intelligeres esse in conceptione Christi sicut & in aliis. In sua enim conceptione, nec corpus animam, nec anima corpus præcessit. Hunc igitur Filium sic conceptum misit Pater suus Saüli, id est morti. Per Saülem enim mortem solemus intelligere. Sed mirum est quod dicis: Ipse enim conceptus est in vitam, non in mortem; tamen eâdem die quâ conceptus est, revolutione triginta duorum annorum & dimidii, mortuus est; & indè est quod eùm in carnem missus est, in mortem mitti dictus est. Quod prævidens Moyses, ait: *Non coques hædum in lacte matris suæ*, id est non interficies Christum eâdem die quâ conceptus est, cujus præcepti transgressores tenentur Judæi. Quamvis ista sic possint exponi de conceptione Salvatoris, sicut prædiximus, tamen si acutiùs, si subtiliùs verba illa attendere volumus, vobis ad quos loquor, sunt proposita. Dicitur ergo de vobis: Tulit Isaï per manum filii sui asinum, quia & vos tradidit morti. *Filium enim Benedicti appello dispositionem, id est consilium, sive deliberationem, quâ ipse deliberavit Regulam, & conversationis vestræ ordinem.* Manus enim filii est illius scriptura, in qua vobis tradidit quod in mente conceperat, & illa scripta est manu filii, per quem vos morti tradidit. Si enim observatores illius fueritis, quia mortui eritis mundo, sicut mortuus non videt quæ in mundo aguntur, nec audit homines cùm fabulantur, sic omnia promittentem reliquit. Et vos mundum reliquistis, nec homines videritis, nec eorum fabulas audire debetis, quia sicut mortuus sepelitur, ne visibus pateat humanis, sic & vos inter terminos claustrales quasi sepulti, ne visibus hominum,

In conceptione Christi, nec corpus animam, nec anima corpus præcessit.

Christus eâdem die quâ conceptus est, post revolutionem triginta duorum annorum & dimidii, mortuus est.

Exod 34. 26.

Regula Sancti Benedicti.

Quàm mundo mortui debeant esse Monachi Benedictini.

quorum colloquia fugere debetis, appareatis. Sicut etiam mortuus circumvolvitur sudario, & ligatur institis, & sic sepelitur, *sic & vos circumvoluti colobio, & ligati cingulo, etiam dormire debetis.* Id in tribus fratribus potestis perpendere, quorum alius erat dives in sæculo, alius pauper in eremo, alius migraverat è mundo. Venit ergo qui dives fuerat ad pauperem ut eum juvaret; qui ait: Vade ad fratrem meum ut te adjuvet. Et ille: Cur derides me? nonne ipse mortuus est? Quomodo ergo potest me juvare? Similiter, inquit, & ego mortuus sum, & te juvare non possum. Sic & vos mortui estis mundo. *Vos estis asinus & hædus Benedicti. Sed ne pigeat vos, quod asinum vos voco;* vobis enim præcipuè Dominus insidet, vobiscum semper est, & vos cum illo. Unde Propheta. *Ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.* Ps. 72. 23. Vos estis asinus ille, cui dixit Jacob: *Izachar asinus fortis, accubans inter terminos,* Gen. 49 14. super humeros onera portans. *Pater enim vester terminos vobis imposuit, quos non debetis transgredi* in manducando, legendo, dormiendo, loquendo. *Etsi enim estis fastiditi, non licet vobis cum aliis non ire ad mensam.* Si vultis vigilare, cum aliis tamen oportet vos dormitorium intrare; & si dormire, oportet vos cum aliis vigilare; si loqui, cum aliis tacere; si legere, cum aliis cessare, & verba mutua quandoque dare; & sic accubatis in terminis, & humeros vestros supposuistis oneribus ferendis. Sed quàm sint bona illa unusquisque vestrûm novit in libro experientiæ, & ideo melius novit quod, ut scimus, præ cæteris humeros vestros onerat, *Votum scilicet. Dixistis enim: Juravi, & statui custodire judicia justitiæ tuæ.* Sed quibus panibus plenus est asinus talis? scilicet, Monachum non decet, nisi lamenta, Si Monachus est, totus debet esse in orationibus & lacrymis, non in exultationibus & cachinnis. Monachus siquidem custos unius dicitur. Qui custos est sui, repletus est panibus. Qui sunt panes isti? Lacrymæ pro peccatis propriis. Unde illud: *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Et ibi: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et ibi: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Pro peccatis proximorum, ut Dominus super Lazarum, & super civitatem: *Quia si cognovisses, & tu, &c.* Peccata enim proximorum sunt frixoria justorum. Pro longitudine exilii, ut David: *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est.* Pro desiderio Regni. Unde dicitur: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus.* His panibus debetis esse pleni. Vos estis hædus sumptus de capris, id est de domo hujus pravæ

Non se dispensent à regularibus exercitiis.

Quæ sint veri Monachi continua exercitia.

Monasticarum lacrymarum tres origines; peccata propria, peccata proximorum, desiderium patriæ cœlestis.

& perversæ nationis. Hædus enim asperitatem habet in pilis. Sic vos debetis habere asperitatem, id est vilitatem in vestibus. Vestis enim vestra debet esse hædina, sive monastica, id est sordidas & viles vestes debetis habere, & asperas, quæ significantur per pilos hædorum, qui asperi sunt & viles. Vultis breviter audire quæ debeat esse conversatio Monachi. Vultus ejus debet esse perfusus lacrymis, pectus taucum suspiriis, victus tenuis, lectus difficilis, somnus brevis, oratio jugis, lectio moralis, incessus humilis. Hæ sunt sordes quas debet habere Monachus. Qui has sordes negligit, fœcunditatem non habebit. Hæc sunt stercora & sordes, quæ ponebat Pater vester BENEDICTUS infusione ficulneæ, ut eam fœcundaret. De eodem alibi dicitur: De stercore boum lapidabitur piger, id est, qui piger est in his, non consequetur fructum. Ecce vos estis asinus plenus panibus, & hædus sumptus de capris, quos tulit Isai, id est Pater vester BENEDICTUS, & per manum filii sui misit Saüli. Filius ejus consiliarius est ejus, & deliberans. Prius enim deliberavit Regulam & rigorem ordinis vestri, & post in scripto redegit; Quod scriptum est, manus est filii, & per hanc manum filii sui, vos Saüli, id est morti, misit, quia non licet vobis transgredi quæ in scripto reliquit. Vos igitur qui jam mortui estis mundo, commoriamini Christo, quem misit Pater ad moriendum pro populo, [a] ut tandem *occurramus* ei obviam in aëra, *accepturi* benedictionem æternam ab eo, quando venerit ipse Judex, Dominus noster Jesus Christus judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Austeritas in omnibus.

Regula Sancti Benedicti.

Hæc omnia sibi ipsi applicat Hildebertus.

CXX. E Victorino.

SERMO XXXIII.

Ad Monachos Benedictinos.

De Perfectione.

Gen. 29.

LEgitur, Fratres carissimi, quod Jacob habuit duas uxores, Liam videlicet & Rachel; Alteram lippis oculis, alteram clarè videntem; Alteram in filiis fœcundam, alteram vix habentem duos filios. Et septem annis servivit pro Lia, septem pro Rachel. Hæc sunt figura veteris testamenti. Novum testamentum diligit veritatem, quamvis involutam, quam sub umbra sua latentem obtinuit, & cùm ipsa nobis præsentatur, mens intelligentis interiora perscrutantis, & sapore spirituali intellectus satiatur. Jacob iste, quem audivistis, Deum Patrem cœlestem figurat, qui sibi per adoptionem quotidie filios generat. Duæ uxores, duæ vitæ, quibus homines degunt, intelliguntur, activa scilicet, & contemplativa. Lia activam, Rachel contemplativam significat. Lia enim *laborans* interpretatur, quia activa vita in labore hujus mundi, Deo tamen serviendo, sudat. Deo quippe servit dum pauperes recipit, visitat, consolatur, sepelit, & eis cætera opera misericordiæ exhibet. Sudat dum sibi & filiis, & uxori acquirit unde vivat, & unde pauperes Christi pascantur. Lippa est Lia, quia quamdiu in sæcularibus sumus, clarè videre Deum non possumus; Est tamen fœcunda filiis, quia plures activi, pauci contemplativi inveniuntur. Rachel verò *ovis*, vel *videns principium* interpretatur, quia contemplativi simplices & innocentes sunt ut oves, & à tumultu sæculi expediti, ut soli divinæ contemplationi vacantes, videant clariùs illum qui ait: *Ego sum principium, qui & loquor vobis.* Unde non lippa, sed formosa, & clarè videns describitur. Duos filios habet, quia duo sunt genera contemplantium. Alii enim vivunt in communi. Alii solitarii, ab hominibus segregati. Unde duorum alter Joseph vocatur, alter Benjamin appellatur. Joseph enim, qui *augmentum* interpretatur, similitudinem simul viventium exprimit; Benjamin autem, id est, *filius dexteræ*, solum Deum viventem, & solatium dexteræ Dei habentem, non hominis, significat. Septem anni septem vitas, quæ septem diebus volvuntur, designant, in quibus homo activam vel contemplativam acquirit, sed magis beatorum & perfectorum est contemplativa, quàm activa. Unde Dominus in Evangelio: *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Et de Maria ait: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Sed notandum est quod ait: *Quæ non auferetur ab ea.* Activa enim auferetur, sed contemplativa semper perseverat. Activa tantùm in præsenti est; Contemplativa hic incipit, sed in cœlo perficietur, quia ibi Deum videbimus facie ad faciem. Quem enim hic per speculum & in ænigmate consideramus, ibi in Dei laudibus perdurabimus, juxta Psalmistam: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te.* Sed

Duæ vitæ, scilicet activa & contemplativa.

Joan. 8. 25.

Matth. 19. 21.

Luc. 10. 42.

Vita contemplativa hic incipit, ut in cœlo perficiatur.

Ps. 83. 5.

[a] Non spernendam, immò quasi indubitatam ex hoc Sermone Monachatûs Hildeberti probationem desumi posse videtur, in quo toties, aut Sancti Benedicti, aut ejus sanctæ Regulæ, & Monasticorum exercitiorum facit mentionem; licet enim Monachos coram quibus loquebatur, in secunda persona ad virtutes monasticas adhortetur, quæ dicit sibi ipsi applicat, dum ita in prima & propria persona concludit: *Ut tandem occurramus ei obviam in aëra accepturi benedictionem æternam ab eo, &c.*

quæ est illa domus? Domus regni cœlestis, de qua David, cùm consilium nostræ redemptionis ei revelatum fuisset, exultans ait:
Ps. 121. 1. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus;* quasi aliquis, quid audivisset, quid sibi revelatum fuisset, nobis consilium divinum detexit, dicens: *In domum Domini ibimus;* Et quæ esset domus Dei postea describit, dicens:
Ibid. v. 3. *Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Non enim superna Jerusalem est civitas, sed quasi civitas ædificatur, dum fideles, qui sunt lapides vivi, & cœmento dilectionis colligati, in ædificationem illius ponuntur, & semper usque ad ultimum justum augmentabitur. Sed activa non [illuc] usque extenditur, quia ibi opera misericordiæ non
* f. non impenduntur. * impediuntur. Quomodo enim misericordia exhibetur, ubi nullus miser invenitur? Quomodo pauperem pascet, ubi nullus esurit, ubi panis
* f. vivus. * intus omnes reficit? Cui potum dabit, ubi nullus sitit, sed foris æternus
* f. rivus. * vivus omnium sitim extinguit? Vos autem, Fratres carissimi, optimam partem elegistis, dum contemnere mundum disposuistis. Maluistis terrena despicere, quàm cœlestia, pro brevi & fugitiva gloria, amittere. Cumque duplex vita sit, sicut diximus, Deo vacantium, saniori consilio, vitam tutiorem aggressi estis, jucunditatem communicationis intelligentes illius de qua humilis Propheta ait:
Ps. 132. 1. *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum.*
Vita cœnobitica tutior.
Tutior quidem hæc vita, & dulcior, ubi alius alium tuetur ne cadat, vel si corruit, sublevat; Ubi alius alium cohortatur, ubi alter alterius exemplo inflammatur. Hoc non ignorabat sapientissimus Salomon, qui ait:
Eccle. 4. 10. *Væ soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem se.* Unde vita pœnitentium, Vita contra mundum pugnantium, Vita ad Deum fugientium, Vita filiorum, qui erraverant, ad patrem redeuntium. Hæc est domus ubi reconciliatur patri filius, qui portionem substantiæ contempserat, vivendo luxuriosè. In illo filio, ut novit Charitas vestra, conveniens parabola peccatoris
Luc. 15. continetur. Sicut enim filius ille peregrè profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit luxuriosè vivendo substantiam suam: sic peccator, dum carnales voluptates diligit, à Domino peregrinatur, & quantò peccando fit dissimilior, tantò magis à Domino elongatur.
Vide hic totum gratiæ in conversione peccatoris progressum in reditu prodigi.
Substantia hominis est omne quod vivus cogitat, sapit, loquitur, quam Deus æquè dividit omnibus; quam substantiam peccator consumit, dum & scientiam, & vitam, & cogitationes, & verba sua in temporalibus actionibus impendit. De filio dicitur, quia cœpit egere, & adhæsit uni civium regionis illius, & misit illum in villam suam, ut pasceret porcos, & cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant, & nemo illi dabat. Eget enim peccator * verbo bono, & virtutum cibo.
* f. vero bono.
Unde dicitur in David:
Ps. 33. 11. *Divites eguerunt, & esurierunt; inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono,* id est, vero bono, quod est omne bonum. Adhæsit uni civium, quia adhæsit uni de principibus hujus mundi, id est, diabolo, juxta Apostolum:
Ephes. 9. 3. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates, & adversùs mundi rectores.* Et Dominus vocat principes hujus mundi, dicens:
Joan. 12. 31. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Porcus est immundum animal, quod sordibus delectatur, & ideo porcis dæmones comparantur, quia sordibus peccatorum satiantur. Illos pascit peccator sordibus criminum suorum, & ipse fit cibus eorum. Siliquæ sunt cibus porcorum; fornicatio & ebrietas, gulositas, & hujusmodi, cibus [sunt] dæmonum. De siliquis cupit peccator impleri, & nemo dat ad satietatem, quia * voluntas semper habet famem sui; Et diabolus multoties non dat homini desiderium & facultatem sui, cùm suum eum facit jam esse mortuum. * Sed visitans Deum Patrem peccator miser ait:
* f. voluptas
Dæmon numquam satiat suos captivos.
* f. melius: Sed pœnitens peccator, visitans Deum Patrem, ait: Surgam, &c.
Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam illi: Pater, peccavi in cœlum, & coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus. Surgit qui in peccatis jacuit, dum peccata recognoscit, & dicit:
Ps. 31. 5. *Delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi.* Sed Pater quid fecit? Misericordiâ motus super eum, occurrit ei, & cecidit super collum ejus, & osculatus est eum, dixitque ad servos suos: *Cito proferte stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum ejus, & calceamenta in pedibus ejus, & adducite vitulum saginatum, & occidite eum, ut manducemus, quia hic filius meus mortuus erat, & revixit; perierat, & inventus est.* Tunc Pater cœlestis videt errantem, cùm ad pœnitentiam movet; unde dicitur in Evangelio, quod cùm Pe-
Math. 26. 75. trus ter Dominum negasset, conversus Dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi Domini, & *egressus foras, flevit amarè.* Cùm eum respiceret, mentem illius visitavit, & statim amarè flevit. Occurrit, quia peccator non potest per se ad Deum accedere, nisi sibi Deus subveniat; unde dicitur:
Ps. 22. 6. *Et misericordia tua subsequetur me.* Et iterum: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Injecit se super collum [ejus,] quia onus suum * sibi imponit, de quo ait:
* f. ei.
Math. 11. 29. & 30. *Tollite jugum meum super vos .... Jugum enim meum suave est, & onus*

nuus meum leve. Osculatur eum, quando uberiori dulcedine suâ delectat peccatorem, juxta illud verbum Ecclesiæ: *Osculetur me osculo oris sui.* Hæc est domus, Fratres carissimi, ubi peccatori onus suum [Dominus] imposuit, quando juxta regulàm sanctorum Patrum eum vivere facit. Hic osculatur eum, quando quotidie verbis prædicationis, per nos eum reficit. Vos estis illi servi, quibus præcipit Dominus: *Proferte stolam primam, & induite eum.* Duæ stolæ sunt. Una videlicet, quando in præsenti anima iodumento virtutum vestitur. Alia verò stola immortalitatis, quando corpus in fine sæculi resuscirabitur. Hæ duæ stolæ duæ sunt resurrectiones. Altera animæ, quando à vitiis in quibus mortua jacebat, resuscitatur. Altera corporis, quando corpus nostrum configuratum corpori claritatis Christi, in die judicii reformabitur. Prima stola est induere Christum per conformitatem, & immutationem. Unde Apostolus: *Induite novum hominem, qui secundùm Deum creatus est.* Et iterum: *Nolite conformari huic saculo, sed reformamini in * spiritu sensûs vestri.* Hâc veste peccatorem induitis, quando admonitionibus & exemplo, conformem Christo redditis. Vel aliter, ut distinguatur vestis ab annulo, per stolam Spiritum Sanctum (cujus obumbratione peccator tegitur) accipiamus, & recens vestis illa munditia data per Spiritum dicitur. Annulus verò, conformitas Christi. Annulum verò Christi in manum ejus datis, quando signaculum similitudinis Christi in ejus operibus * comprimitis. In annulo enim est imago regia, quæ designat similitudinem Christi, quam debemus portare in operibus nostris, quæ per manum designantur. Ille ergo annulum io manu portat, qui in nullo opere à Christo deviat. Vos iterum datis calceamenta in pedibus ejus, quia exemplis sanctorum Patrum, qui à mundo discesserunt [vitiosas] affectiones, ejus minuitis. Calceamenta enim, quæ de pellibus mortuorum fiunt animalium, exempla sanctorum, qui jam mortui sunt, significant Patrum: Pedes designant affectiones, quibus sive ad bona, sive ad mala itur. His ergo calceamentis sunt pedes affectionum immittendi, ne terram sentiant, vel serpens juxta viam insidians, eos aliquo modo nudos inveniat. Vobis rursum præcipitur adducere vitulum saginatum, & occidere eum. Quis est vitulus [iste] nisi Christus, qui pro nobis immolatus est in ara Crucis? Qui saginatus est, quia gratiâ Spiritûs Sancti repletus. Hunc adducitis, hunc iterum immolatis, cùm quotidie in Sacramento altaris passionem ejus repræsentatis. Peccator enim pœnitens, stolâ virtutum indutus, ad altare debet accedere, & corpore & sanguine [ejus] refectus, se capiti suo * convenire. Sequitur postea: *Et manducemus.* Manducat vobiscum Deus, quando in operibus vestris delectatur. Cibus enim ejus est, ut faciatis voluntatem Patris sui. Convivium pro peccatore est gaudium, qnod in cœlo [de] cooversione ejus habetur. De quo gaudio ait in Evangelio: *Majus est gaudium in cælo super uno peccatore pænitentiam agente, quam supra nonaginta novem justis, qui non indigent pænitentiâ.* Quotidie, Fratres carissimi, iorer nos hujusmodi convivium celebratur. Quotidie adest frequentia Angelorum, qui gaudent de conversione peccatorum. Cogitate igitur *dignitatem Ordinis nostri.* Cogitate ad quid venistis. Locus non facit sanctum, sed operatio. Peccavit Angelus in cœlo; peccavit Adam in paradiso: ramen nullus locus sanctorum illis [profuit.] Si loca habitatorem tueri possent, nec homo, nec Angelus à dignitate sua corruissent. Peosate quid *vestis nigra, quid corona fuadeant.* Vilitas vestis cootemptum mundi denuntiat; capilli rasi de vertice, superfluitatem criminum ablatam de mente significant. O quàm admirabile est, & reprehensibile, & dolore dignum, si sub tali habitu lateat superbia; si vilis vili invideat; si despectis sæcularibus iterum mens ad cupiditatem recurrat; si futuram eum præsenti vitam amittat! Necessaria igitur nobis est humilitas, quæ designatur per vestem; & charitas, quæ designatur per * communiearionem; & obedientia, quæ iotelligitur per subjectionem; & disciplina, quæ intelligitur per baculi acutionem. Deus autem, qui facit habitare unius moris in domo, * constituat, & corroboret vos in omni opere bono, ut vos secum collocare dignetur in cœlo. Qui vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Cant. 1. 1. — Luc. 15. 22. — Animæ duæ sunt stolæ, gratia conversionis, gloria beatitudinis. — Eph. 4. 24. — Rom. 12. 2. — * al. novitate. — * f. imprimitis. — * f. unire. — Luc. 7. 10. — Locus non facit sanctum, sed operatio. — Monachos igitur nigros allocquebatur, sed quos tunc, nisi Benedictinos? — * id est, communem bonorum temporalium usum. — * f. constituat.

SERMO XXXIV. CXXI.

E mss. Andegav.

Ad Monachos.

Surge, Aquilo, & veni, Auster, & perfla hortum, & fluent aromata illius. Hortus conclusus, fons signatus.

Cant. 4. 16. — Ibid. v. 12.

Videndum est quis loquitur, & quibus loquitur, & de quo loquatur. Quis loquitur? Christus. Quibus? Aquiloni & Austro. De quo? De horto. Propter quid? Ut fluant aromata. Qui ergo hic loquitur, hortulanus est. Ipse enim est qui hortum voluptatis, id est, paradisum plantavit à principio. Unde non longè erat à veritate

mulier, cùm eum hortulanum dixit, inquiens: *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum.* Et revera hortulanus est, quia in horto natus, in horto detentus, in horto sepultus. Ipse hortum plantavit, hortum disponit, & hortum regit. Iste talis hic loquitur ad Aquilonem & ad Austrum. Aquilo ventus est septentrionalis; Auster, meridionalis. Aquilo nomine tantùm dexter dicitur; nubibus enim ne pluant, occurrit, & eas impedit, unde Aquilo quasi ligans aquas dicitur. Auster verò calidus est ventus, ad nutriendum germina hortorum aptus, & ideo dicitur hortulanus. Surge, Aquilo, id est, recede, & veni, Auster, & persla hortum, & fluent aromata. Ecce quatuor sunt hîc posita. Primum, imperium; secundum, consabulatio; tertium, cooperatio; quartum, consummatio. Imperat enim Aquiloni, ut recedat; Austro, id est, Spiritui Sancto consabulatur, quasi monens & persuadens ut veniat in horto, & cooperetur ei, ut fructum afferat. Præter hæc attendendum est quod in sacra scriptura quinque horti leguntur. Primus est principalis; secundus, particularis; tertius, generalis; quartus, singularis; quintus, spiritualis. Item primus est ad inserendum; secundus ad testificandum; tertius ad cognoscendum; quartus ad quiescendum; quintus ad deambulandum. Hortus igitur principalis est uterus beatæ Virginis, de quo processit ille flos regalis. Unde Isaïas: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Hunc elegit Dominus ad inserendum; De radice enim horti truncus processit, cujus Dominus surculum nobilioris generis inseruit, id est, in utero Virginis carnem assumpsit. Secundus hortus, quem particularem diximus, & quem Dominus ad testificandum elegit, est primitiva Ecclesia discipulorum Domini, super quos descendit Spiritus Sanctus in lingua & igne, qui particularis erat, quia nondum erat erectus alter paries Gentilium, qui eorum prædicatione erectus est. De hoc habetis in Evangelio: *Pater meus agricola est, & vos palmites,* qui invitat vos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Ad testificandum elegit eos, sicut ipse dicit: *Eritis mihi testes in Judæam & in Jerusalem.* Tertius, qui generalis dicitur ad cognoscendum, generalis est Ecclesia de utroque populo collecta. De quo Isaïas: Scitis quid fecerim. Feci mihi hortum in Judæa & Gentibus, & hunc hortum fecit ad cognoscendum, ubi ipsum & Patrem & Spiritum Sanctum cognoscemus unum Deum. Quartus, qui singularis est, est anima cujuslibet justi, quem singularem fecit Dominus ad quiescendum. Unde dicitur: *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem Deum?* Quintus, qui est spiritualis, & ad deambulandum fit, Cœnobitæ sunt quos Deus specialiter sibi elegit, & in illis quasi deambulat & spatiatur, ad quem significandum dicitur: *Deambulabat Deus in paradiso.* Hos itaque hortos facit Dominus, colit, & regit, & idcirco dicit: *Surge, Aquilo,* id est, recede impedimentum ab hortis, & veni, Auster, id est, Spiritus Sanctus, cujus gratia etiam dulcior est australi dulcedine, & *persla hortum,* ut sicut per magnum venti flatum paleæ excutiuntur à granis, sic omne impedimentum recedat ab his hortis, veniente gratiâ Spiritûs Sancti. Respondet namque * istorum numerus eorumdem impedimentis. Habet enim unusquisque hortus suum impedimentum. Primus hortus habet suum impedimentum, videlicet originale peccatum, cui Dominus dicit: Surge, Aquilo, id est, ô tu concupiscentia! recede de hoc horto. *A Deo enim mundata fuit caro Virginis, quod nec etiam primos motus sensit. Et veni, Auster,* id est, Spiritus Sancte. Non enim est imperium, sed collocutio. Non enim præcipit Filius Spiritui Sancto, sed sic solent colloqui ad invicem. Unde in Genesi: *Faciamus hominem ad similitudinem nostram,* & hic veni, Auster, & persla hortum, ut nec etiam primos motus sentiat, & fluant aromata. Hortus particularis suum similiter habet Aquilonem, scilicet, imperitiam & timorem. Idiotæ enim electi sunt in prædicatores. Unde dicitur: *Infirma mundi elegit Deus.* Timorem quoque habebant. Dixerat enim eis Dominus: *Ecce ego mitto vos in medio luporum.* Valde ergo timendum erat eis, quia ipsi mittendi erant ut prædicarent coram Regibus & Principibus; quasi dicerent: Quomodo ergo ibimus, quia imperiti sumus & indocti coram audientibus nos? Propter hoc dicit Dominus: *Surge, Aquilo,* id est, recede, omnis ignorantia & timor. Et veni, Auster, id est, Spiritus Sancte, & persla hortum, dando plenam scientiam & perfectam charitatem, quæ repellit timorem, & fluent aromata. Tertius hortus habet suum Aquilonem, id est, diabolum, qui dicit: *Ponam sedem meam ad Aquilonem, & ero similis Altissimo.* Aquilo enim iste impedimento erat primitivæ Ecclesiæ ante ejus mortem. Huic ergo Aquiloni dicit Dominus: *Surge, Aquilo,* id est, recede, diabole, ne sis impedimento horto meo, & ejus perfectioni; *Et veni, Auster,* id est, Spiritus Sancte, & persla hortum, id est, reple gratiâ tuâ. Quarti horti impedimentum est imperfectio. Nemo enim adeo est per-

Joan 20.15. — Aquilo dicitur quasi aquas ligans. — Quinque horti in Scriptura leguntur. — B. Maria hortus principalis. — Is. 11.1. — Joan. 15.1. — Act. 1.8. — Is. 66.2. — Monasteria sunt horti Dei. — Gen. 3.8. — * f. justorum. — Originale peccatum, à quo fuit expers B. Virgo in conceptione sua. — Gen. 1.26. — 1. Cor. 1.27. — Math. 10.16. — Is. 14.14.

fectus, qui Deum nisi per speculum, & in ænigmate cognoscat. In futuro autem facie ad faciem videbimus, ut etsi hic possit dici: Surge, Aquilo, tamen in futuro veriùs dicetur, quia *cùm venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Quintum impedimentum est tentatio. Plus enim sentiunt tentationes Cœnobitæ quàm alii; quantò enim plus dissentit à tentatione, tantò plus sentit tentationem, qui se talem præparat, ut ei non consentiat. Immo antequam veniat, facit id propter quod venire debuerat. *Nos ergo qui omnia reliquimus*, patrem & matrem, & mundum, immo carnem nostram odio habuimus, aggreditur diabolus ut tentet: Ad quem Dominus: *Surge, Aquilo*, id est, recede, tentator, nec quietum tentes, ne hortus meus tibi succumbat, & ideo *veni, Auster, & persla hortum*, id est, fac ne tentationibus succumbat. His itaque recedentibus, & veniente Spiritu Sancto, * flant à singulis hortis singula aromata. Aroma enim dicitur quasi aërioma ab aëre odorato, unde pigmentum aroma dicitur. A primo igitur horto aroma profluit, id est, Christo, cujus odore omnes replemur. Hunc namque odorem sentiens Isaac, cùm benediceret Jacob, dixit: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni.* Secundum aroma est prædicatio. Suis enim Apostolis præcepit Dominus: *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Tertii horti aroma sunt virtutes, quibus odorata sancta Ecclesia Deo est accepta. Quartum aroma est perfectio utriusque partis in futuro. Quintum, Regularium ministeria, devotiones, sacræ orationes. Præter hæc, unusquisque hortus est, hortus conclusus, fons signatus. Conclusus est itaque primus, quia nulli hominum patuit ingressui. Hæc enim est illa porta, quam vidit Ezechiel, quæ semper erat clausa, & nemo eam aperiebat; fons signatus Crucis signaculo. Tertius erat conclusus Angelorum tegmine, signatus in fide. Quartus in corpore signatur Dei imagine. Unde Propheta: *Signatum est super nos lumen vultûs tui, Domine.* Quintus conclusus domibus & muro, & tegulâ & voto; fons signatus, alter *sancti Benedicti sigillo*, alter verò beati Augustini signaculo. Clamemus ergo unanimiter, & dicamus: Surge, Aquilo, & veni, Auster, & persla hortum, & fluent aromata. Quod facere dignetur qui venturus est in Spiritu Sancto judicare vivos & mortuos, & sæculum per ignem. Amen.

Quò plus à tentatione dissentitur, eò plus tentationes sentimus.

Sic loquitur ut Monachus.

* *f.* fluunt.

Aroma dictus quasi Aërioma ab aëre odorato.

Gen. 27. 27.

Marc. 16. 15.

Ps. 4. 7.

SERMO XXXV.

CXXII. *E ms. Andegav.*

Ad Monachos.

SI quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.

Math. 16. 24.

Præcedentis atque hortantis est vox ista; Nisi enim præcederet, pro nihilo diceret: Qui vult post me venire, &c. Qui enim sequitur, dicit: Expecta me; qui verò cum aliis vadit, dicit: Eamus; qui præcedit alios, dicit: Sequimini. Sed videndum est quis est iste qui dicit: *Qui vult venire post me*, & quibus dicat, & quò eat, & quâ viâ eat. Christus quidem est qui hoc dixit; Et quibus? Volentibus & piè iter salutis amplexantibus. Non enim diligit coacta servitia, sed spontanea. Quò eat? Ad Christum, qui est via, veritas, & vita. Quâ viâ? Per charitatem, quâ quisque potest sequi Christum Dominum. Non enim aliâ viâ incedendum. Notandum verò est quatuor esse vias per quas incedit homo. Alia ad Austrum, alia ad Occidentem, alia ad Aquilonem, alia ad Orientem. Quatuor enim sunt partes mundi. Via quæ incedit ad Austrum, infirmitas est humanæ naturæ. Auster enim calidus est ventus, & nostra infirmitas ex calore est, scilicet, & ex sanguine. Via ad Occidentem, mortis est necessitas, de qua dicitur: *Memento, homo, quia cinis es, & in cinerem reverteris.* Et Psalmista: Homo est *spiritus vadens & non rediens.* Alia via est ad Aquilonem. Aquilo ventus est frigidus, & significat diabolum, qui est incentor peccati. Peccatum enim via est eundi ad Aquilonem, id est, diaboli ad gehennam; ubi mors sine fine, & dolor continuus. Unde: In inferno nulla est redemptio. Via ad Orientem est Charitas, quâ itur ad Deum. Hâc viâ quisque Christianus debet incedere, in cujus designatione, quando oramus, manus & vultum ad Orientem vertimus, significantes quia illuc ire & tendere volumus. Quando etiam sepelimus mortuos, ita sepelimus eos, ut pedes versùs Orientem, & caput versùs Occidentem sint; illinc scilicet ad Orientem caput tendere *. Nota quod duo sunt quæ onerant & impediunt gradientes ad Christum. Peccata scilicet, & divitiæ. De peccatis inquit Propheta: *Multiplicata sunt iniquitates meæ, supergressæ sunt caput meum*, id est, mentem, *& sicut onus grave gravatæ sunt super me.* De divitiis ait Dominus: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Has siquidem divitias Philosophi contempserunt, & velut

Quatuor sunt viæ, per quas incedit homo.

Gen. 3. 19.

Ps. 77. 37.

Cur orantes ad Orientem convertimur, siens & pedes defunctorum.

* *deest forte*, debere significantes

Peccata & divitiæ, onus grave.

Ps. 37. 7.

Math. 11. 28.

onera importabilia deputaverunt. Quidam enim Philosophus omnem suam vendidit hæreditatem, & acceptâ pecuniâ intravit mare, & quando fuit in profundo maris, projecit pecunias vel divitias in mare, dicens: Ite pessum, opes pessimæ. Ego vos mergo, ne mergaris me. Item in hoc quod dicitur: *Qui vult post me venire*, duo debetis attendere; scilicet, quod quidam sequuntur Christum de longè, quidam verò de prope sequuntur. De longè sequuntur, qui nondum temporalia ex toto dimiserunt. Illi autem de prope sequuntur, qui mente & corpore mundo renuntiaverunt, & seipsos abnegaverunt, quibus convenit quod Dominus ait: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & sequatur me.* Ille qui est in Cruce, ita membra habet affixa Cruci, quod illis uti non valet ad illicita. Similiter ille qui se Cruci affixit, ea non extendit ad illicita & inhonesta, immò sui potestatem non habet; quod maximè vobis Religiosis viris convenit, qui & *linguam Cruci affixam habetis, quod Christus non habuit.* In Cruce enim positus & elevatus, loquebatur & orabat, quod non audet Monachus. Nota quod quatuor Crucem portaverunt. Christus, & duo latrones, & Simon Cyrenæus, quem Judæi angariaverunt, ut tolleret Crucem Jesu. Sed dissimiliter. Christus enim portavit Crucem obedientiæ. Fuit enim Patri obediens usque ad mortem. Alius Crucem pœnitentiæ, scilicet latro, quem pœnituit de peccatis, dicens: Memento mei dum veneris in Regnum tuum. Alius portavit Crucem coactionis, scilicet latro qui noluit converti, sed in perfidia permansit. Alius Crucem simulationis, sicut Simon Cyrenæus. Similiter in Claustris & locis religiosis, sunt quidam qui Crucem obedientiæ portant, ad similitudinem Christi, obedientes Deo & suis Prælatis. Alii Crucem pœnitentiæ portant. Pœnitent enim de peccatis suis sicut latro, rogando Dominum de venia. Alii coactè Crucem portant. Contingit enim eis verberari, flagellari, & diffamari, * & non sinat esse irreligiosos. Alii simulatoriè portant Crucem. Simulant enim se religiosus esse, ut ita promoveantur in Abbates, & hujusmodi. Isti duo non benè portant Crucem; Alii verò duo benè portant. Sed nota quod Christo dicunt Judæi: Si Filius Dei es, descende de Cruce. Similiter vitis Religiosis dicit diabolus: Descende de Cruce, ô juvenis! & fac voluntatem carnis, satis jejunabis, &c. hujusmodi. Aliis verò qui sunt perfectæ ætatis, dicit: Aggrega pecuniam, ut quando senueris, habeas undè te possis procurare, quia ita non eris ingratus Abbati. Et aliis multis modis dicit: Descende, cui contra dicere debetis: Non descendam. Hic stabo in Cruce, donec Christus veniat, & dicat spiritui vestro: Exi foras, veni ad me, remunerabo te; quod ipse præstare dignetur, qui vivit & regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Silentium monasticum.

Habet Monachus linguam Cruci affixam: quod Christus non habuit.

Quatuor modis Crux portatur.

* f. ita ut non sinantur esse irreligiosi.

SERMO XXXVI. CXXIII.

E Vitterino.

Ad Monachos.

QUæsivi dilectum meum, & non inveni; Invenerunt me custodes, qui circuibant civitatem, percusserunt me, & vulneraverunt me; Tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

Cant. 5. v. 6 & 7.

Hæc verba, Fratres carissimi, sunt * Ecclesiæ contemplativæ, à terrenis exutæ; Cujus vestigia, Dei gratiâ juvante, secuti estis, ejus verba audire debetis, ut quos instruxit exemplo, doceat & verbo. Audite quomodo, & quo auxilio ad contemplativam vitam pervenit, ut eodem opere & vos perveniatis. Ait in Canticis, quia quandiu erat in mundanis, quærens amicum suum, id est Christum, implicata sæcularibus [curis,] non potuit eum invenire, non potuit ejus desiderio vacare. Sed fortè audivit Doctores Ecclesiæ prædicantes contemptum mundi, quia scilicet nemo potest duobus Dominis servire, Deo & mammonæ, id est divitiis. Non eos quærebat; sed cùm fortasse audisset, vel scripta eorum legisset, id est Augustini, Gregorii, Hieronymi, & cæterorum, ipsi invenerunt eam, non illa eos. Cùmque talia prædicarent, percusserunt eam timore, ne propter mundum amitteret cœlestem Sponsum, & vulneraverunt cor ejus amore & desiderio amici sui, id est Christi; Et ita custodes murorum, id est Doctores, qui deffendunt muros Ecclesiæ, & dant illi munimenta prædicatione sua, ne possit à * spiritualibus hominibus vel hæreticis quassari, *tulerunt*, id est abstulerunt ei pallium suum, id est ornamentum terrenorum, quo implicata erat; postposuit enim omnia sæcularia, & soli divinæ contemplationi nuda à terrenis vacavit. Hanc viam, Fratres carissimi, prælegistis, & pallium vestrum exuistis, ut cœlesti Sponso cum Petro dicatis: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* Si multi vestrûm multas divitias non deseruerunt, quia inutiles non habuerunt, tamen multum reliquerunt, quia amorem omnium sæcularium postposuerunt. Petrus piscator erat, cibos arte quærebat, & tamen dicit: Nos reliquimus omnia. Multum relinquit qui nihil sibi retinet; sed quia hoc idem fecit

* f. animæ.

* f. immò, carnalibus.

Math. 19. 27.

Non qui multum reliquit, sed qui affectum, Christum sequitur.

Socrates & Diogenes, & alii Philosophi, terrena vilipendentes, ait: Et secuti sumus te, imitando pro facultate *nostra*. Si quid possumus assequi, parificari non possumus. Sed cùm sequimur, alii sunt propinquiores, alii remotiores; Propinquior Maria quàm Martha. Hæc ministrabat; divinis verbis illa vacabat: * Nec tamen malè agebat, immò benè Martha; sed Maria meliùs; scriptum est enim: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Cùm dicit: Optimam partem, ostendit & Marthæ partem esse bonam. Ideo optima est, quia perfectum facit, sicut ait Dominus: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Et iterùm: *Omnis qui reliquerit patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Vos complevistis, & voluntate, & actione, quod Dominus dixerat: *Omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Alii renuntiant voluntate, sicut ait David: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Vos autem ipsis renuntiavistis. Cùm ergo exuti sitis, & expediti à pondere, paratiores estis ad cursum peragendum, sicut ait Apostolus: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Vos autem estis in agone. Certè non coronabitur, nisi qui legitimè certaverit. Est enim multiplex colluctatio fidelibus in hoc mundo; Pugnat enim fidelis contra carnem, ut dictum est: *Caro concupiscit adversùs spiritum.* Et iterùm: *Video legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati.* Pugnat item fidelis contra impios. De quibus ait Dominus: *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Et David: *Considerat peccator justum, & quærit mortificare eum.* Habet tertium inimicum asperiorem & callidiorem, de quo ait Apostolus: *Non est nobis colluctatio adversùs carnem & sanguinem, sed adversùs principes & potestates, adversùs rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, id est contra spirituales nequitias in cœlo, id est * in aëre conversantes. Primus hostis caro nocet, illicitos motus incitando. Secundus tyrannus *, tribulationem inferendo. Tertius, id est diabolus, tentationes suggerendo. Primus vincendus est jejuniis, vigiliis & laboribus domando, sicut de se ait Apostolus: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo.* Et alibi: Mortificate membra vestra quæ sunt super ter-

[Margin: Loquitur hic in prima persona ut verè Monachus. — * f. Neutra tamen. — Math. 10. 42. — Ibid. — Math. 19. — Ps. 61. 11. — 1. Cor. 19. — Gal. 5. 17. — Rom. 7. 23. — Math. 10. 22. — Ps. 36. 32. — Eph. 6. 12. — a Dæmones in aëre conversantes. — * supp. mundus. — Tres hostes animæ. — 1. Cor. 9. 27.]

ram, quia sumus debitores non carni, ut secundùm carnem vivamus. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Et si secundùm carnem vixeritis, moriemini. Secundus verò vincendus est patiendo. Unde Dominus: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Et alibi: *Diligite inimicos vestros; benè facite iis qui oderunt vos.* Et Apostolus: *Non vosmetipsos deffendentes, carissimi; Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus.* Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi. Et Dominus: *Si quis percusserit te in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Tertius repellendus est, suggestionibus [ejus] non consentiendo; unde Apostolus: *Nolite locum dare diabolo*, sed gladio Spiritûs Sancti, id est verbo Dei, & auctoritatibus Scripturarum, destruire jacula ejus. Cùm enim hostis dixerit: Exerce adulterium, respondeas è contrario, quia scriptum est: *Non mœchaberis: Non furtum facies, &c.* Ita singulis vitiis singula præcepta, auctoritate [scripturæ] opponite. Quod & Dominus in sua tentatione nos docuit, qui singulis admonitionibus diaboli aliquid de Scripturæ auctoritatibus objecit: Diabolo enim præcipienti ut de lapidibus panes faceret, ait: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Iterùm admonenti ut daret se præcipitem de pinnaculo templi, respondit: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Rursum suadenti ut se pronus adoret, objecit: *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.* His igitur armis instruit nos Dominus, ut quoties insistunt tentationes, quæramus à divinis sententiis deffensiones, & quando tentatio diabolica incipiet oriri in mente, statim opprimamus illam, ne vertatur in delectationem; [Nam] si in delectationem vertatur, peccatum est; si obruatur statim, victoria est. Unde dictum est ad serpentem: *Mulier conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo ejus.* Caput serpentis, id est diaboli suggestio dicitur, quia est origo peccati. Calcaneus finem significat, quia ultima pars hominis est. Mulier conterit caput serpentis, quando fidelis anima orientem suggestionem extinguit. Ipse insidiatur calcaneo, quando fini hominum tendit insidias; & si in fine potest hominem decipere, ducit ad perditionem. Nec solùm Christus in deffensione & remotione vitiorum sequendus est, sed etiam in executione virtutum. Nulla enim virtus est quæ non præcesserit in eo. Ait quippe:

[Margin: Rom. 8. 8. — Math. 10. 28. — Rom. 12. 19. — Ephes. 4. 27. — Tentationes virtute Scripturæ repellendæ sunt: quod fecit Christus. — Math. 4. — Tentationes in ipso initio sunt reprimendæ. — Gen. 3. 15. — Fini hominum præcipuè dæmon insidiatur. — Nullum est virtutum exercitium in quo Christus non præcesserit.]

* Eamdem de dæmonum in aëre habitatione sententiam asserit Hildebertus, Sermone primo de Ascensione Domini, Sermone de Purificatione Beatæ Mariæ, Sermone de Militia Christiana, & infrà in Tractatu Theologico, capite vigesimo.

Beati pauperes; Ipse autem pauper factus est, cùm esset dives. Ait: *Beati mites*; Ipse verò mitis est, qui de se ait: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Beati qui lugent*; Ipse verò flevit super Jerusalem, & super Lazarum. Ait: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam*; Ipse verò de se ait: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me. Beati misericordes*; Ipse verò super latronem & Mariam peccatricem ductus est misericordiâ. Ait: *Beati mundo corde*; Ipse verò ille est *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*. Ait: *Beati pacifici*; Ipse verò pro persecutoribus oravit, dicens: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*; & tanquam ovis ad occisionem ductus est. Ait: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*; Ipse verò passus est pro nobis, *nobis relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus*. Itaque septem beatitudines completæ sunt in eum. In istis omnibus potestis eum sequi, ut dicatis: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.*

Quatuor virtutes ordini monastico necessariæ.

Sed super omnia quatuor virtutes necessariæ sunt huic Ordini. Charitas, humilitas, obedientia, disciplina. Communicatio cibi charitatem designat. Vilitas vestimentorum humilitatem significat. Quod etiam invicem Prælatis paretis, obedientiam. Quod Magistrum habuistis, disciplinam.

Charitas radix omnium virtutum.

Charitas radix est omnium virtutum. Colligatio omnium fratrum, ubi est charitas & dilectio, ibi est Sanctorum aggregatio. Ps. 132. 1. *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum.* Unde est jucunditas, nisi ex charitate? Hæc est illa virtus quæ dabit Christum cohabitatorem, sicut ipse ait: Math. 18. 20. *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum ego in medio eorum.* Christus semper diligit unitatem suorum; unde ad Patrem oravit: Ioan. 17. 11. *Pater, serva eos in nomine meo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos.*

Humilitas virtutum servatrix, superbia dissipatrix.

Humilitas est servatrix omnium virtutum; superbia dissipatrix. Hæc est illa virtus, quam Dominus exemplo ostendit, & verbo, jugiter prædicando. Exemplo, cùm pedes lavaret; verbo, cùm ait: Math. 11. 29. *Discite à me*, non mundum fabricare, aut mortuos suscitare, sed *quia mitis sum, & humilis corde.* O salutarem doctrinam! O fidelem Magistrum! Noluit jubere quod ipse non faceret. Mors fuit de poculo superbiæ propinata; vita de humilitate orta. Excelsus Dominus humilia respicit, diligendo; Excelsa à longe cognoscit, reprobando, quia qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur. Exaltatus est humilis publicanus; humiliatus est superbus Pharisæus. Hæc est illa virtus, quæ commendavit Centurionem, dicentem: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Obedientia est incitatrix virtutis. Vicaria enim servitus ardorem dilectionis incendit; humilitate subserviendo, generat obedientiam. Sicut inobedientia primi hominis generavit mortem, ita obedientia secundi Adæ generavit vitam; Fuit enim obediens Patri usque ad mortem. De hac ait Samüel: 1. Reg. 15. 22. *Melior est obedientia quam victimæ.* Disciplina est emendatrix, quæ non est vilipendenda. Ait enim David: Ps. 2. 12. *Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Iterùm scriptum est: Sap. 3. 11. *Disciplinam qui abjicit, infelix est.* Et Salomon: Prov. 3. 11. *Fili, non neglexeris disciplinam Domini; ne defeceris, cùm ab eo argueris; quem enim diligit Deus corrigit.* Itaque necessariæ sunt hæ quatuor virtutes, charitas radix, humilitas servatrix, obedientia incitatrix, disciplina emendatrix. Deus autem qui facit habitare unius moris in domo, confirmet & corroboret vos in omni virtute, & patientia, ut peracto cursu, gaudeatis perpetim cum eo, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO XXXVII.

CXXIV. E Villorino & Lyrano. a

Ad Sanctimoniales. [a]

Ps. 44. 14. *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietate. Adducentur Regi virgines post eam; Proximæ ejus afferentur tibi.*

In hoc versu prophetico, Filiæ dilectissimæ, gloria Domini nostri describitur, & meritum vestrum non silebitur. Hæc filia Regis & mater est. Mater humanitatis, & filia divinitatis. Rex enim cœlorum de filia sua natus est. Creavit enim sibi matrem in qua conciperetur, & de qua nasceretur. Sicut enim civitatem sibi fundavit, de qua ait: Ps. 86. 5. *Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus*, id est, in ea natus est homo, & eam fundavit ut Deus Altissimus. Sic enim ibi matrem creavit, de qua nasceretur ut homo, & eam creavit ut Deus. Vocat itaque David filiam Regis, cujus gloriam ita describit. Cæteræ mulieres, & filiæ regales in exteriori pulchritudine gloriantur, sed gloria istius filiæ est ab intus, de qua ait Apostolus: 2. Cor. 1. 12. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Maluit enim in conscientia habere pulchritudinem mentis, quàm fragilem, & transitoriam, & * imam corporis formam, quæ est tentatio oculorum. Et illa

* f. inanem.

[a] Fortè Fontebraldenses, quarum Hildebertus erat Patronus, & Director à Summo Pontifice designatus.

gloria fuit *in fimbriis aureis*, in perseverantia bonorum operum. Fimbriæ enim, quæ sunt in fine vestimenti, perseverantiam designant. Aurum, bona opera, & luce * claritatis decorata; & quamvis in occulto latebat gloria innocentiæ, tamen ipsa erat circumamicta varietatibus multarum virtutum. Quod enim gerebat in corde, ostendebat in corporis exhibitione. Dominus quidem præcepit: *Cavete ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videntes opera vestra, glorificent vos.* Prohibetur enim, non operum apparitio, sed inanis gloriæ intentio. Cujus autem fuit mens purior, vultus humilior, sermo dulcior*? Quæ virgo castior? Hæc fuit exemplum totius bonitatis. Hæc se semper ancillam vocabat. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum.* Et iterum: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Pulchra fuit ut luna, electa ut sol. Quid per singula? Nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Hæc in primo loco adducta est Domino, quia hanc præ aliis elegit, quam Spiritus Sanctus obumbravit, ne ignem alicujus malæ voluntatis sentiret. Adducentur Regi virgines [a], obtinet, quia nulla sibi parificari potest. Certè sequi possunt, assequi non possunt. Sequentes, non comites esse possunt. Itaque adducentur, scilicet, post eam virgines. Sed quæ virgines? Non quælibet, sed quæ erunt proximæ, consanguineæ, id est, imitatrices illius singulares. Sunt enim quædam virgines casti corporis, sed corruptæ mentis. Istæ non sunt proximæ; Istæ non sequuntur. Istæ non adducentur tibi, ô Domine! Nihil enim valet integritas carnis, sine integritate mentis. Sunt aliæ virgines, quæ gloriam continentiæ non quærunt, sed laudem humanam, pretium virginitatis suæ concupiscunt; Sed quia harum gloria non est ab intus, & hoc modo non adducentur. Sequuntur filiæ superiùs descriptæ. Hæ sunt fatuæ virgines, quæ non habent oleum in vasis suis. Lampades in manibus sunt opera. Vasa verò, uniuscujusque conscientia. Oleum est operum gloria. Prudentes virgines habent oleum in vasis, & gloriam habent in conscientiis; Fatuæ verò quærunt gloriam ab humano favore, & ideo secum non habent quod quærunt aliunde. Sed veniente sponso istæ habebunt lucentes lampades. Illarum verò lampades extinguuntur, quia tunc apparebit non esse clara opera, quæ inanis gloriæ fuerunt. Sunt autem virgines, quæ etsi castæ sint, & immunes ab immunda * voluntate, tamen aliis vitiis sunt occupatæ. Elevat enim quarumdam

* f. charitatis.

Math. 6. 1.

Prohibetur à Christo, non operum apparitio, sed inanis gloriæ appetitio.

* supp quàm Mariæ.

Luc. 1. 38. & 48.

B. Mariæ elogium.

a

Nil valet integritas carnis sine integritate mentis.

* f. voluptate.

mentes superbia, vel quia sunt doctiores, vel quia nobiliores, vel quia prudentiores. Istæ non imitantur illam, quæ se potiùs ancillam dicit, quàm Dominam. At quæ non imitantur illam, non adducentur [Regi] post eam. Quamvis enim Regina cœli Regem cœli genuerat, quamvis Creatorem suum portaverat, tamen semper cogitabat illud Salomonis: *Quantò major es, humilia te in omnibus.* Humilis enim Filius, qui non venit ministrari, sed ministrare, dixit: *Discite à me quia mitis sum & humilis corde;* voluit habere humilem matrem, vult & habere humiles filias. Qui non est humilis, non est filius Patris, qui in cœlis est. Ipsa etiam ait in cantico suo: *Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.* Sunt virgines quæ libenter foris vagantur & demorantur, & si corpus in claustro demoretur, animus tamen foris vagatur. Istæ sunt dissimiles illi quæ abiit in montana cum festinatione, non demorando in eis, non curiosa de visis, non detenta colloquiis; Sed in quibus detenta? In mysteriis quæ videbat & audiebat. Ait enim in scriptura: *Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Sunt aliæ virgines, quæ delectantur confabulationibus vanis, detractionibus, & risibus; Non student in divinis laudibus. Hæ non sunt proximæ ejus, quæ quando cum cognata sua locuta est, non de inanibus agens, sed de cœli secretis laudans & magnificans Deum, in his verbis erumpebat: *Magnificat anima mea Dominum.* Si ergo, Filiæ carissimæ, Regina vestra, Domina vestra, nec solùm vestra, sed & nostra & Angelorum, exemplum & forma omnibus nobis, mundum fugit, ut Deo soli vacare contingat, [illam imitari satagite.] Qui diligunt ea quæ in mundo sunt, sollicitudinem mundi habent. Vobis clamat Apostolus: *Præterit figura hujus mundi. Volo vos sine sollicitudine esse. Quæ sine viro est, sollicita est quomodo placeat Deo. Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu; Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Vos habetis summum Regem in sponsum, cujus pulchritudinem sol & luna mirantur. Cavete ne spiritualis adulter vobis suggerat aliquid in aure cordis, quod commoveat vobis sponsum vestrum in iram. Audite comminationem [ejus] per Prophetam suum: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Docet ergo ipse quid unaquæque vestrûm debeat confiteri: *Mihi adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Adhærete ergo ei, totam spem vestram, non in parenti-

B. Maria quò excelsior, eo humilior.

Eccli. 3. 20.

Math. 11. 29.

Luc. 1. 52.

B. Maria sanctarum virginum exemplar.

Luc. 2. 19.

Luc. 1. 46.

1. Cor. 7. 31.

Ps. 72. 27.

Ps. 72. 28.

a Hic hiatus, qui sic suppleri potest: *Virgines post eam, quia ipsa primum locum obtinet, quia nulla, &c.*

bus, ſed in eo tantùm ponentes. Cogitate quæ ſit voluntas ejus; Bona ſponſa ſerutatur voluntatem mariti ſui, ut poſſit ſervire voluntati ejus. Hæc eſt [autem] illa voluntas ejus, ut ſitis caſtæ & animo & corpore, & ut ſitis humiles & ejus * collatæ ancillæ juxta profeſſionem veſtram, quâ dixiſtis in conſecratione veſtra: *Ancilla Chriſti ſum, ideo me oſtendo ſervilem perſonam.* Hæc eſt voluntas Dei, ut prava colloquia devitetis. *Corrumpunt enim*, juxta Apoſtolum, *bonos mores colloquia mala.* Iniqui collocutores ſunt legati, & prolocutores, & nuntii ſpiritualis adulteri, ſcilicet, dæmonis, qui per eos vult templum Spiritûs Sancti, quod eſtis vos, violare. Ideo ergo in clauſtro eſtis, ut clauſæ ſitis, ne nuntius intret diaboli, qui vos tentet decipere. Claudite ergo non ſolùm clauſtra, ſed & corda. Cavere à tentatione oculorum, dicente David: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem.* Rurſus hæc eſt voluntas ſponſi veſtri, ut ſi aliqua impudenter ſe egerit, non gravetur diſciplinæ ſubjici. Ait enim David: *Apprehendite diſciplinam, nequando iraſcatur Dominus.* Ideo enim *à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Melius eſt enim vobis flagellari in præſenti manu Abbatiſſæ præſidentis, quàm damnari in futuro voce Dei judicantis. Hæc eſt voluntas Dei, ut ſi paupertas vos coarctet, communiter patiamini. Non enim ille qui pauper factus eſt, in divitiis vos vocavit, ſed in paupertate, quia pauper ſponſus voluit habere pauperem ſponſam in præſenti, quia habitabit vobiſcum in futuro, [ubi] illo vero bono, quod eſt omne bonum, & quod edent pauperes, ſaturabuntur. Hoc eſt illud bonum de quo ait David: *Timentes Dominum non minuentur omni bono.* Hæc eſt voluntas Dei, quod nulla invidia, nulla detractio ſit inter vos, ſed ſola dilectio. Tunc erit Deus in medio veſtrûm. Nolite contriſtari ſi abjectæ eſtis, quia Reginæ cum Rege veſtro regnabitis. Ergo filiæ Sion exultent in Rege ſuo. Audite quid ait David: *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum.* Nigredo veſtis vilitatem & humilitatem deſignat. Quàm turpe eſt & abominabile, ſi ſub hac veſte ſuperbia lateat. Penſate ergo cui ſponſo ſerviatis, qui omnium conſcientias novit, & omnium peccata damnat. Amate miſericordem, timete Judicem. Sit mens pudica, vultus humilis, ſermo mitis, inceſſus honeſtus, vita per omnia irreprehenſibilis, ut cum ſponſo veſtro in cœlo regneris, cooperante Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen.

*f. recollectæ.

Pontif. Rom. de Conſecrat. Virginum.

1. Cor. 15. 33.

Non ſolùm clauſtra, ſed corda virginum à curioſitate ſunt claudenda.

Pſ. 118. 37.

Pſ. 2. 12.

1. Cor. 11. 32.

Pauper ſponſus voluit habere pauperes ſponſas.

Pſ. 33. 11.

Pſ. 83. 11.

Nigra veſtis.

Quàm turpe ſub veſte humili latere ſuperbiam.

ª SERMO XXXVIII.

CXXV. E mſ. Andegav.

Ad Sanctimoniales. *

* f. Fontebraldenſes.

De verbo Dei ritè audiendo.

AUdi, filia, & vide, inclina aurem tuam, & obliviſcere populum tuum, & domum patris tui, & concupiſcet Rex decorem tuum. Pſ. 44. 11.

Tres legimus divini verbi auditores; pigros, activos, contemplativos. Pigri audiunt, & audita contemnunt. Activi audiunt, & auditis obediunt. Contemplativi audiunt, & in amplexu obdormiunt. Pigri torpent; Activi laborant; Contemplativi quieſcunt. De pigro ſcriptum eſt: *Abſcondit piger manum ſub aſcella.* Activo dicitur: *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.* De contemplativo legitur: *Quis dabit mihi pennas ſicut columba, & volabo, & requieſcam?* Pigri ſunt debiles; Activi, fortes; Contemplativi, vacantes. Et eſt triplex pigrorum debilitas, quia ſunt oculis cæci; in manibus contracti, quia congregant, & non diſtribuunt; in pedibus claudi, quia ad vicina erroris latera declinantes, rectam ſalutis viam non arripiunt. Pigri torpent Deo, ſed non ſæculo. In multis enim laboribus theſaurizant ſibi divitias ſæculi, & iram Dei in die iræ. Activi verò torpent ſæculo, non Deo. Iſti theſaurizant ſibi divitias ſæculi, & miſericordiam Dei. Contemplativi torpent ſæculo, ſed non Deo. Iſti theſaurizant ſibi divitias æterni ſæculi, & beatitudinem æterni Dei, memoriter tenentes quod Veritas jubet: *Theſaurizate vobis theſauros in cœlis, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur.* Audi ergo, filia, & vide; ſic audias ut videas, quia tenebroſa ſunt corda, ubi doctrinam non ſequitur vita. Melius eſt enim veritatem non agnoſcere, quàm poſt agnitam retroire, quia non audientium & minor eſt culpa, & tolerabilior pœna. Audientium & non facientium & major eſt culpa, & gravis pœna. Audientium & facientium & remittitur culpa, & lætantur in gloria. Væ ergo illis qui audiunt, & non faciunt, audientes in do-

Prov. 26. 15.

Pſ. 127. 2.

Pſ. 54. 7.

Math. 6. 19.

Tenebroſa ſunt corda, ubi doctrinam non ſequitur vita.

ª Hic Sermo videtur potiùs materia Sermonis præmeditata, quàm Sermo revera, ut hîc jacet, pronunciatus. Hoc evincunt tot diviſiones & ſubdiviſiones, quibus ferè totus contextus eſt, quas probabile non eſt Concionatorem ſic in globo ſine prolixiori explicatione protuliſſe. Hunc autem Sermonem coram Sanctimonialibus Fontebraldenſibus prolatum ab Hildeberto, ſicut & præcedentem, ſatis probabile videtur; quo tempore, ipſum pro Patrono & Directore à Summo Pontifice obtinuerunt.

ctrina,

Iacob. 1. 23. ctrina, destruentes in vita. *Comparantur enim viro insipienti, consideranti vultum nativitatis suæ in speculo*; Considerat qui, qualiter, & ad quid sit natus ad memoriam revocat. Speculum in quo considerat, est mens, ex qua est ut contracta discernat, quia sicut imago in speculo, est cognitio in animo; & sicut speculum figuram omnium repræsentat, sic in animo cogitantis omnis imago [cogitari] resultat. Præterit figura in speculo, cùm nulla est rei repræsentatio; & perit imago in animo, cùm nulla est rei recordatio. Vultum ergo nativitatis suæ considerat in speculo, qui, qualiter, & ad quid natus sit, recordatur in animo. Et tunc nihil aliud esse considerat, nisi terram, quam terra subportat, & sic ad æterna mentem erigit, quia terrena nihil esse suâ ratione deprehendit, & ad horam compungitur, quamdiu suæ miseriæ recordatur. Sed vir insipiens, cùm transierit, obliviscitur qualis fuerit. Vir insipiens transit, cùm stultè ad transitoria redit, & qualis fuerit obliviscitur, cùm terrenis curis immergitur, vel per gaudia terrena irretitur. Sic est omnis qui audit verbum divinum, & non facit, quia cùm doctrinam verbi audit, se nihil esse recognoscit, & sic terrena * germinare incipit. Sed cùm vox docentis transit, lacrimantis animi compunctio perit, & sic germen ad fructûs maturitatem non pervenit. Hoc est enim semen quod cecidit inter spinas, & spinæ crescentes suffocaverunt illud. Spinæ sunt punctiones, seu delectationes sæculi, quæ sæpe impediunt semen verbi cœlestis, ne fructum faciat in animo auditoris. Sed quid in diversa

* f. contemnere.

Luc. 10. 42. distrahimur? *Unum est necessarium.* Unde dicitur: Martha, Martha, sollicita es. Bis Marthæ nomen ponitur, ut attentiùs à sollicitudine revocetur. Porro est unum ei necessarium. In multis est sollicitudo, & in uno consummatio; unde & peccatrici dimissa sunt multa, quia dilexit multùm. Non multa multum dilexit, sed unum multum dilexit. Si multa multum dilexisset, nihil ei esset dimissum. Sic ergo filia, id est, fidelis anima multa audiat, ut per multa unum custodiat. Filiam vocat, cujus se patrem esse commemorat. Tres siquidem sunt status animæ fidelis. Sub primo est captiva, sub secundo est libera, sub tertio beata. Captiva sub servitute peccati opprimitur; Libera sub duce justitiæ præliatur; Beata in plenitudine gaudii gloriatur. Captivæ dicitur: Revertere, revertere, Sunamitis, ut de captiva fias libera. Liberæ dicitur: Viriliter age, & confortetur cor tuum, ut de libera fias beata. Beatæ dicitur: Canite Deo in Sion, jubilate Deo in voce exultationis. Sub primo statu est ancilla; sub secundo est filia; sub tertio est amica. Ancilla timet, filia diligit, amica amplectitur. Ancillæ dicitur: *Revertere ad Dominam tuam, & humiliare sub manu ejus*, ut de ancilla fias filia. Gen. 16. 9.

Magdalena non multa multùm dilexit, sed unum multùm dilexit, ideo multa illi fuere dimissa.

Tres sunt status animæ fidelis, captiva est, libera, beata.

Filiæ dicitur, filia mea libera: *Beatus qui retribuet tibi*, ut de filia fias amica. Amicæ dicitur: *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es! oculi tui columbarum.* Tu ergo, filia, si summi Regis amplexus desideras, priùs audias; & ut amicum tuum postea videas, obliviscere populum tuum. Hæc sunt verba, quæ pater [filiam] audire desiderat, & filiam custodire oportet. Sed populum istum difficilè obliviscimur, qui quantò magis repellitur, tantò duriùs obsistere conatur, & quantò se nobis frequentiùs ingerit, tantù nos intra acriùs lædit. Et sunt tres populi, qui fideli animæ minitantur. Primus est sæcularis, secundus carnalis, tertius spiritualis. Primus populus, homines sunt mali, qui à bono retrahunt; secundus, desideria carnis, quæ mala suggerunt; tertius, cogitationes mentis, quæ peccare cogunt. De primo populo scriptum est: Si d. m. t. s. t. a. esse pro De secundo: *Abstinete vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversùs animam.* De tertio legitur: *Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum.* Primus populus est amicus sæculi, & inimicus Dei constituitur. Secundus est amicus carnis, & inimicus hominis, juxta illud: *Et inimici hominis domestici ejus.* Tertius amicus mentis, & inimicus quietis, juxta illud: *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.* Primus populus est malus, secundus est malum, tertius peccatum. Est autem quartus, quod peccatis inimicatur, quem filia oblivisci præcipitur; unde subdit: *Et obliviscere domum patris tui.* Longè alius est iste pater, qui vitari præcipitur, ab illo qui præcipit ut vitetur. Sunt enim tres patres hominis. Primus hominem gignit, secundus capit, tertius requirit. Primus gignit ad vitam carnis, secundus capit ad pœnam mentis, tertius requirit ad gaudium æternitatis. Primus pater est homo, secundus diabolus, tertius est Deus. Primus notatur ibi: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Secundus ibi: *Vos ex patre diabolo estis.* Tertius ibi: *Pater noster qui es in cælis.* Sub primo sumus, sub secundo malè sumus, sub tertio beatè sumus. Sub primo carnaliter vivimus, sub secundo mortaliter delinquimus, sub tertio feliciter regnamus. Ideò manet Pater tertius, ut deseratur primus, & non imitetur secundus. Ut filia totum impleat quod audit, obliviscatur populum suum, & domum patris sui; & ita quatuor superat,

Ps. 36. 8.

Cant. 1. 14.

1 Pet. 2. 11.

Iob. 17. 11.

Gen. 1. 28.

Ioan. 8. 44.

Math. 6. 9.

mundum, carnem, mentem & diabulum. Bella mundi sunt forinseca, bella carnis sunt domestica, bella mentis sunt fraudulenta; difficilè acquiritur victoria, ubi tanta est resistentium turba, ubi non vincit homo, nisi se priùs vincat. Domesticum est bellum, & non * plus metuendum. Confidat ergo ancilla in Domino, filia in patre, amica in dilecto, qui potens est de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ; & si terrent bellorum certamina, alliciant vincentis præmia. Grave quidem bellum indicitur, sed gloriosum est quod vincenti promittitur: *Et concupiscet Rex decorem tuum.* Et est triplex decor. Decor est in voce, decor in facie, decor in corde. Decor in voce, quia pulchra loquitur; decor in facie, quia bona operatur; decor in corde, quia sancta meditatur. Unde dilectus, tanto dilectæ suæ labori compatiens, & amore tactus, ultra non sustinens, in amoris verba prorumpit: *Vulnerasti cor meum, soror mea, vulnerasti cor meum. Tota enim pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Exurge à labore in requiem; à miseria ad gloriam; à victoria ad coronam, & veni in thalamum nuptialem, ubi erit sine fine amicus in amplexu, & amico in lecto, in quo requiem nobis tribuat, qui sine fine vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

In bello spirituali non vincit homo, nisi se primum vincat.

* f. ideo plus.

Sacræ sponsæ triplex decor, in voce, in facie, in corde.

Cant. 4. 9

CXXVI. E Victorin.

SERMO XXXIX.

De verbo Dei piè audiendo, & fiducia in Deum habenda.

Luc. 5. v. 37.

NEmo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt; sed vinum novum in utres novos mitti debet.

Dominus Jesus Christus, Fratres carissimi, loquens hominibus, aliquando per similitudinem, aliquando per figuras, aliquando apertè verbum vitæ seminavit. Hanc autem similitudinem contra illos protulit qui in immundis vasis prædicationis verbum recipiunt, & dulcedinem supernæ gratiæ effundunt. Vos enim, dilectissimi, cùm verbum spirituale auditis, mundo corde recipere debetis. Audite enim quid Dominus in Evangelio ait: *Nemo mittit*, id est, mittere debet vinum novum, id est, novæ legis gratiam in utres veteres, id est, in vasa peccati, quia si corruptione inveterata fuerint, vinum novum effunditur; quia *qui ex Deo est, verba Dei audit*; Et Apostolus ait: * *Homo malignus non percipit ea quæ Dei sunt.* Sed audite quæ pernicies, quæ pœna sit non recipientibus verbum Dei. Sequitur enim:

Joan. 8. 37.

* Vulg. animalis homo. 1 Cor. 2. 14.

Et utres peribunt; Negligentibus enim verbum prædicationis, est ipsum verbum damnationis; unde Dominus in Evangelio: *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Sed, ut ait Apostolus: *Illis qui non acquiescunt veritati, ira & indignatio, & in omnem animam operantis malum.* Quare ergo, Fratres, non apparet in vobis aliquod seminarium correctionis? Turba verò cogitationum sæcularium vos impedit venire ad Christum. Vos estis similes paralytico, de quo dicitur in Evangelio: [Venerunt ad Jesum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur; & cùm non possent eum offerre Jesu præ turba, nudaverunt tectum ubi erat, & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat; Et cùm vidisset Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata. Deinde subjunxit: Tolle grabatum tuum, & ambula.] Curatio hæc paralytici salvationem designat animæ, post diuturnas illecebras carnalis inertiæ ad Christum suspirantis. Ministri verò qui portabant, Doctores sunt Ecclesiæ, qui prædicando, corrigendo, orando, peccatorem Deo offerunt, & attrahunt. Qui bene quatuor fuisse leguntur, quia quatuor Evangelii libris omnis prædicationis virtus & sermo firmatur. Vel quatuor sunt virtutes, quibus ad promerendam sospitatem fiducia mentis erigitur, quæ sunt prudentia, temperantia, justitia *, quæ desiderant paralyticum Christo offerre; sed turba cogitationum impediens aciem mentis, ne Christus videatur impedit; prava enim consuetudo mundi retardat. Sed cùm ministri laborant ad salutem ducere, sæcularia negotia conantur impedire. Sed quid faciunt portantes? Non in infimis exteriùs morantur, quia turbæ tumultuantur; sed tectum domûs, in qua Christus docet, ascendunt. Tectum illud sublimitatem scripturæ significat. Illam infirmo patefaciunt Doctores, dum velamen obscuritatis exponendo subtrahunt. Nullus * tam sicut per documenta scripturarum corrigi potest; unde Psalmista quærens: *In quo corrigit [adolescentior] viam suam?* subjungit: *In custodiendo sermones tuos.* Resecato itaque tecto æger ante Jesum submittitur, quia ad notitiam Christi cum humilitate per scripturæ revelationem pervenitur. Quod autem cum grabato deponitur infirmus, significat quod ab homine in ista adhuc carne constituto Christus debet cognosci. Postquam verò ad Dei cognitionem perventum est, primò peccatorum vincula dissolvit, ut ostenderet animam non posse salvari, vel sanari, &

Verbum prædicationis negligentibus est verbum damnationis.

Joan. 15. 22.

Rom. 2. 8.

Marc. 2. 4.

* fortitudo,

* f. Nullus tamen, nisi per, &c.

Ps. 118.

Scriptura sacra tectum est, quo resecato, æger peccator Christo sanandus offertur.

mundari à paralyfi peccatorum, nifi Deus ex gratia mifericordiæ fuæ homini peccata dimittat. Intuendum fanè quantùm propria fides cujufque apud Deum valeat, ubi tantùm valuit aliena. Ideò verò curaturus hominem à paralyfi Dominus, priùs peccata dimifit, quàm corpus fanaret, ut oftenderet eum, ob nexum peccati, à tali diffolutione damnatum. Quandoque verò

Variæ tribulationum à Deo immiffarum caufæ.

funt caufæ, quare Dominus hominibus moleftias ingerit; Aliquando enim Dominus fuos tribulari permittit, ut per patientiam, majorem coronam mereantur, ut Job. Aliquando ad cuftodiam virtutum, ne boni in fuperbiam extollantur, ficut Apoftolus de fe ait: *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus eft mihi ftimulus carnis meæ, angelus fathanæ, qui me colaphifet.*

2. Cor. 12. 7.

Aliquando propter peccata fua homines patiuntur mala ad correctionem, ficut ifte paralyticus, vel ficut David, qui propter uxorem Uriæ perfecutionem paffus eft à filio. Aliquando datur morbus alicui, ut per fanationem ejus, five per Deum, five per famulos ejus collatam, Deus glorificetur. Sicut ille qui natus eft cæcus, de quo dicitur in Evangelio: *Neque ipfe peccavit, neque parentes ejus, fed ut manifeftentur opera Dei in illo.*

Joan. 9. 3.

Aliquando ad inchoationem damnationis æternæ, * ut in hac vita mala recipiunt, ut jam in præfenti pœna eorum incipiat, & in futuro perduret. Hoc [pertulit] Herodes, qui omnibus membris diffolutus eft, & ita mortuus eft.

* f. ut qui in hac vita, mala perpetraverunt, jam in præfenti, &c.

Sequitur: *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula, & vade in domum tuam.* Surgere de grabato, eft animam à carnalibus defideriis levare. Grabatum tollere, eft ipfam carnem per continentiæ fræna, à terra, id eft à terrenis fublevare. Domum ire, eft ad paradifum intrare, feu redire. Ideo, dilectiffimi, hoc incœpi, ut turbam fæcularium vanitatum, & impedientium cogitationum fciatis vobis obftare, ne ad Dominum poffitis pervenire. Et ficut ifti paralytico, ex infirmitate vitiorum, diffolutio membrorum contigit, ita propter peccata veftra adverfitates contingunt.

Bellorum caufa peccatum eft.

Pacem cupitis, nec pacem tenetis, quia inteftina difcordia generat vobis bella exteriora. Mentes vitiis turbatæ, turbationes congerunt terræ. Sed ficut ait Dominus per Pfalmiftam: *Si populus meus audiffet me, Ifrael fi in viis meis ambulaffet, pro nihilo forfitan inimicos eorum humiliaffem.*

Pf. 80. 14.

Non enim poteft haberi vera pax, nifi ab illo qui dixit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.*

Joan. 14. 27.

Orate igitur Dominum ut mittat auxilium de Sancto, quia qui ad eum confugit, ab hoftibus cum defendit. Audite quantam mifericordiam Dominus filiis Ifraël in Samaria obfeffis contulit, tempore Elifæi, & Joram Regis Ifraël. Congregavit Benadad Rex Syriæ exercitum contra Joram Regem Ifraël, & obfedit eum in Samaria.

4 Reg. 6. & 7.

Facta eft autem tanta fames in Samaria, quod cauda afini venderetur octoginta argenteis. Cùmque Rex tranfiret quâdam die per murum, mulier quædam exclamavit, dicens: Salva me Domine Rex; Qui ait: Non te falvat Dominus; unde te poffum falvare? de area, vel de torculari? Quid tibi vis? Quæ refpondit: Ego & altera mulier fecimus pactum, ut hodie comederemus filium meum, & cras fuum. Comedimus ergo meum, ipfa verò abfcondit fuum. Scidit ergo veftimenta fua Rex, & iratus contra Elifæum Prophetam, quia non rogabat Dominum ut eos falvaret, & minatus, & machinatus eft ei necem, præmittens ei nuntium. Elifæus verò fedebat in domo fua cum fenibus aliis, & cognofcens, ut Propheta, machinationem Regis, fecit obferari oftium. Rex autem veniens ait Prophetæ: Ecce tantum malum à Domino; quid amplius expectabo à Domino? Dixit autem Elifæus: Audite verbum Domini: hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras, modius fimilæ uno ftatere erit, & duo modii hordei ftatere uno in porta Samariæ. Refpondens autem unus de Ducibus, fuper cujus manum Rex incumbebat: Si Dominus etiam fecerit cataractas in cœlo, numquid poterit effe quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Hoc prædicto, quatuor leprofi Samariæ, fame morientes, qui erant juxta introitum Civitatis, dixerunt: Quid hic ftamus? Eamus in caftra hoftium. Si pepercerint nobis, vivemus; fi nos occiderint, quæ cura, fi morituri fumus hic? Surgentes igitur nocte venerunt ad caftra Syriæ, &, ut Dominus volebat, * malum invenerunt, quia Dominus audiri quemdam fonum fecerat in caftris Syriæ circuitûs equorum, & innumerabilium hominum, & putaverunt quod Rex Ifraël * adduxiffet Ægyptios, & alios mercede conductos. Relinquentes igitur afinos, equos & divitias in caftris, * cupientes falvare animas tantùm.

* m. nullum.

* f. adduxiffet.

* fupp. fugerunt.

Ingreffi funt itaque leprofi caftra, & comederunt, & biberunt, & multas divitias abfconderunt tapientes. Venientes autem cum gaudio, nuntiaverunt civibus fuis quæ invenerant. Portarii verò currentes ad Regem, retulerunt quæ audierant. Rex verò timens fraudulentiam eorum, ne fugam fimulantes, laterent in foveis, mifit quinque viros fuper equos quinque, qui tantùm fupererant, ad explorandum. Quibus certificatis, diripuerunt caftra Syriæ, invenientes innumerabilem pecuniam, & copiam tantæ

Ggg ij

annonæ, quod modius similæ fuit uno statere, & duo modii hordei similiter, juxta verbum Prophetæ. Porrò Rex Ducem, de quo prophetaverat Elisæus, constituit ad portam, & conculcavit eum turba; & impletum est quod dixerat Propheta: Videbit oculus tuus, & indè non comedes. Ecce, Fratres carissimi, quanta fiducia, *Ps. 117. 8.* quanta spes ponenda est in Domino. *Bonum est enim confidere in Domino.* Et iterum: *Ps. 127. 1.* *Beati qui timent Dominum.* Sperate ergo in *Ps. 7. 2.* Domino, ut dicatis cum Psalmista: *Domine Deus meus, in te speravi, salvum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.* Cui honor in sæcula sæculorum. Amen.

Breve Monitum.

Ne mireris, benevole Lector, si quidam è Sermonibus qui sequuntur, non fuerint in ordine debito collocati. Casu quippe nobis non obtigerunt, nisi postquam præcedentes jam fuerant excusi; Nec eos ideo, utpote verè Hildebertinos, censuimus omittendos, in quibus nonnulla ad veteres illius ævi ritus pertinentia, & alia deprehendimus utilitati Lectorum profutura.

CXXVII. *E Lyrano.*

SERMO XL.

In solemnitate Paschali.

1. Cor. 5. 7. PAulus Apostolus ait: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* Si ergo Pascha Christus, pensandum nobis est quid de Pascha lex loquitur, ut videamus subtiliùs, an de Christo dicta videantur. *Exod 12. 7. & seqq.* Moyses quippe ait: *Sument de sanguine agni, & ponent super utrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum, & edent carnes nocte illâ assas igni; & azymos panes cum lactucis agrestibus; Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aquâ, sed tantùm assum igni; Caput cum pedibus ejus & intestinis vorabitis, nec remanebit ex eo quidquam usque mane; Quicquid reliquum fuerit, igne comburetis.* Et additur: *Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter.* Quæ videlicet cuncta magnam nobis ædificationem pariunt, si fuerint mysticâ interpretatione discussa. Quis namque sit sanguis agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis; qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solùm ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In utroque etenim poste agni sanguis est positus, quia sacramentum passionis illius cùm ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque in tota mente cogitatur. Nam qui sic Redemptoris sui sanguinem accipit, ut imitari passionem illius necdum velit, super uno tantùm poste sanguinem posuit, qui etiam in superliminaribus domorum est ponendus. Quid enim spiritualiter domûs, nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitationem habitemus. Cujus domûs superliminare est ipsa intentio, quæ præeminet actioni. Qui igitur intentionem cogitationis suæ ad imitationem dominicæ passionis dirigit, in superliminari domûs agni sanguinem ponit. Vel certè domus nostræ ipsa sunt corpora, in quibus, quousque vivimus habitamus; Et in superliminari domûs agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo adhuc agno subditur: *Et edent carnes illas assas igni.* In nocte quippe agnum comedimus, qui in sacramento modò dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad invicem nostras conscientias non videmus: quæ tamen carnes agni assandæ sunt, quia nimirum dissolvit * carnes, quas aqua coxerit; quas verò ignis sine aqua excoquit, & roborat. ** supp. ignis.* Carnes itaque agni nostri ignis excoxit, quia etiam ipsa vis passionis illius [hominem] ad resurrectionem valentiorem reddidit, atque ad incorruptionem, ex morte convaluit, videlicet, cùm carnes illius ab igne duruerunt. Unde etiam Psalmista dicit: *Exaruit velut testa virtus mea.* Quid enim *Ps. 21. 16.* est testa ante ignem nisi molle lutum, sed igne agitur, ut solidetur. Virtus ergo humanitatis ejus velut testa exaruit, quia ab igne passionis ad virtutem incorruptionis crevit. Sed sola Redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram soliditatem mentis non sufficiunt, nisi etiam bona opera jungantur. Quid enim prodest corpus & sanguinem illius ore percipere, & ei perversis moribus contraire? Unde bene adhuc ad comedendum subditur: *Et azymos panes cum lactucis agrestibus.* Panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercet, qui mandata misericordiæ sine peccati admixtione exhibet, ne perversè diripiat quod quasi rectè dispensat. Hoc quoque peccati fermentum bonæ suæ actioni miscuerant, quibus voce Prophetæ per increpationem Dominus dicebat: *Venite ad Bethel, & impie agite;* *Amos 4. 4. & 6.* atque post pauca: *Et sacrificate de fermentato laudem.* De fermentato namque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactucæ verò agrestes valde amaræ sunt. Carnes ergo agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, ut cùm corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ ab-

ſtergat à noſtro ſtomacho perverſæ humorem vitæ : Ubi & ſubditur : *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua.* Ecce jam nos ipſa verba hiſtoriæ ab intellectu hiſtoriæ repellunt. Sed quid, Fratres cariſſimi, Iſraëliticus ille populus, & in Ægypto conſtitutus comedere agnum crudum conſueverat, ut ei lex dicat : *Non comedetis ex eo crudum quid*, ubi additur : *nec coctum aquâ?* Sed quid aqua, niſi humanam ſcientiam deſignat, juxta hoc quod per Salomonem ſub voce hæreticorum dicitur : *Aquæ furtivæ dulciores ſunt?* (Prov. 9. 17) Quid crudæ agni carnes, niſi inconſideratæ & ſine reverentia cogitationes, relictâ illius humilitate? Omne enim quod ſubtiliter cogitamus, quaſi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda eſt, nec cocta aquâ, quia Redemptor noſter, nec purus homo æſtimandus, neque per humanam ſapientiam qualiter incarnari Deus potuit cogitandus. (Vitanda curioſitas in diſcutiendo Incarnationis Chriſti myſterio.) Omnis enim qui Redemptorem noſtrum purum hominem credit, quid iſte aliud quàm agni carnes crudas comedit, quas videlicet coquere per divinitatis intelligentiam noluit. Omnis verò qui Incarnationis myſteria juxta humanam ſapientiam diſcutere conatur, carnes agni aquâ vult coquere, id eſt, diſpenſationis ejus myſterium per diſſolutam vult ſcientiam penetrare. Qui igitur Paſchalis gaudii ſolemnitatem celebrare deſiderat, agnum nec aquâ coquat, nec crudum comedat, ut neque per humanam ſapientiam profunditatem illius Incarnationis penetrare appetat, neque in eum tamquam in purum hominem credat. Aſſas igni carnes comedat, ut diſpenſati omnia per Sancti Spiritûs potentiam ſciat. De quo adhuc rectè ſubjungitur : *Caput cum pedibus & inteſtinis vorabitis;* (Chriſtus eſt α, & ω.) quia Redemptor noſter eſt Alpha & Omega, Deus videlicet ante ſæcula, & homo in fine ſæculorum. Caput ergo agni eſt devorare, divinitatem illius in fide percipere. Pedes verò agni vorare, eſt veſtigia ejus humanitatis amando & imitando perquirere. Quid verò ſunt inteſtina, niſi verborum illius occulta & myſtica mandata, quæ tunc voramus, cùm verba vitæ cum aviditate ſumimus? In quo devorationis verbo, quid aliud quàm noſtræ pigritiæ torpor reprehenditur, quia ejus verba & myſteria per noſmetipſos non requirimus, & dicta ab aliis audimus inviti. *Non remanebit ex eo quidquam uſque mane;* quia ejus dicta magnâ ſunt ſollicitudine diſcutienda, quatenus priuſquam dies Reſurrectionis appareat, in hac præſentis vitæ nocte, omnia mandata illius intelligendo & operando penetrentur. Sed quia valdè eſt difficile, ut omne ſacrum eloquium poſſit intelligi, & omne ejus myſterium poſſit penetrari, rectè ſubjungitur : *Si quid autem remanſerit, igne comburetis*, quia quod ex agno remanet igne comburimus, quando hoc quod de myſterio Incarnationis ejus intelligere & penetrare non poſſumus, poteſtati Sancti Spiritûs humiliter reſervamus : ut non ſuperbè quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod * intelligit, ſed hoc igni tradat, cùm Spiritui Sancto reſervat. (* ſ. quod non intelligit.) Quia igitur qualiter edendum ſit Paſcha cognovimus, nunc qualiter edi debeat agnoſcamus. Sequitur : *Sic autem comedetis illum : renes veſtros accingetis.* Quid in renibus, niſi delectatio carnis accipitur? Unde & Pſalmiſta poſtulat, dicens : *Ure renes meos :* (Pſ. 25. 2.) Si enim voluptatem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos minimè uri petiiſſet. Unde quia poteſtas diaboli in humano genere maximè per luxuriam prævaluit, de illa voce dominicâ dicitur : * *Poteſtas in lumbis ejus.* (* Vulg. fortitudo. Iob 40. 11.) Qui ergo Paſcha comedit, habere renes accinctos debet, ut qui ſolemnitatem reſurrectionis & incorruptionis agit, corruptioni jam per nulla vitia ſubjaceat, voluptates edomet, & carnem à luxuria reſtringat. Neque enim cognovit quæ ſit ſolemnitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni ſubjacet. Hæc quibuſdam dura, ſed *anguſta eſt porta quæ ducit ad vitam.* (Math. 7. 14.) Et hactenus jam multa exempla continentium. Unde & bene adhuc ſubditur : *Calceamenta habebitis in pedibus veſtris.* Quid ſunt enim pedes noſtri, niſi bona opera? Quid verò calceamenta, niſi pelles mortuorum animalium? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ ſunt mortua animalia, ex quorum pellibus pedes noſtri muniuntur, niſi antiqui Patres, qui nos ad æternam patriam præceſſerunt, quorum dum exempla conſpicimus, noſtri operis munimus pedes? Calceamenta ergo in pedibus habere, eſt mortuorum vitam conſpicere, & noſtra veſtigia à peccati vulnere cuſtodire. *Tenentes baculos in manibus.* Quid lex per baculum, niſi paſtoralem cuſtodiam deſignat? Et notandum quod prius præcipimur renes accingere, poſtmodum baculos tenere, quia illi [ſoli] debent paſtoralem curam ſuſcipere, qui jam in ſuo corpore ſciunt fluxa luxuriæ edomare, ut cùm aliis fortia prædicant, ipſi deſideriis mollibus enerventur & ſuccumbant. Bene autem ſubditur : *Et comedetis feſtinanter.* Notate, Fratres, notate quod dicitur : *feſtinanter.* Mandata Dei, myſteria Redemptoris, cœleſtis patriæ gaudia cum feſtinatione cognoſcite, & præcepta vitæ cum feſtinatione implere curate. Quia enim adhuc hodie licet, bene agere ſcimus; utrum cras liceat, ignoramus. Feſtinanter ergo Paſcha comedite,

id est, ad solemnitatem patriæ cœlestis anhelate. Nemo in hujus vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat; Nemo moras ad appetenda studia innectat, sed cœpta perficiat, ne minimè liceat implere quod malè inchoat. Si ad amorem Dei pigri non sumus, adjuvat ipse quem amamus Jesus Christus Dominus noster, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

CXXVIII. *Ex Lyrano.*

SERMO LXI.

Synodicus ad Pastores.

Ezech. 34. 1. & seqq.

FActum est verbum Domini ad Ezechielem, dicens: Fili hominis, Propheta de Pastoribus Israel, & dices eis: Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini; & quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis; quod infirmum erat, non consolidabatis, &c. Sed cum austeritate imperabatis eis & cum potentia, & dispersæ sunt oves meæ. Sed ego super pastores requiram gregem meum de manu eorum.

Vos, Fratres, estis pastores Israël, & fideles in Ecclesia Christi pascere debetis; De vobis conqueritur Dominus per Prophetam suum, & væ maximum, id est, destructionem & perniciem comminatur; quia cùm Pastores sitis, pascere gregem suum non vultis verbo, nec exemplo, immo vos ipsos pascitis. Sed sicut dicit Dominus in Evangelio: *Clauditis regnum cælorum ante homines; vos non intratis, nec introeuntes sinitis introire.* Non estis similes Job, qui ait: *Oculus fui cæco, & pes claudo.* Oculus est cœco, qui tenebras aufert ignorantiæ, & infundit virtutis prædicationem. Pes est claudo, qui vias non omnino ignorantes confirmat, & dubitantes auctoritatibus roborat. Sed quomodo fidem aliorum corroboratis, qui fidem vestram corroborare nescitis? Audite quod ait Psalmista: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum .... sed in lege Domini meditatur die ac nocte.* Ecce quomodo David describit virum beatum. Primùm ostendit bonum in persona sua, postea studentem in divinis scripturis, ut doceat alios. Tres in beato dicit beatitudines, contra tres mortes quæ sunt in misero. Peccat miser in cogitatione, & actione, & consuetudine; sed beatus qui non abiit in consilio, quia non mala cogitat; nec stat in via peccatorum, quia non in actione moratur, nec in cathedra pestilentiæ sedet, nec alios docet peccare. Itaque qui tales non estis, non pascitis oves Domini. Mercenarii

Math. 23. 13. — *Job. 29. 15.* — *Ps. 1. 1.* — Tres beatitudines justi contra tres mortes injusti.

sunt, non pastores, qui quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu Christi; Amant gloriam hujus mundi, non supernam; Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. *Nonne humilitatem vertitis in superbiam*, ait Dominus per Isaïam? *Principes mei impii, & socii furum; omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones.* Quomodo pascunt semetipsos subjungit: *Lac comedebatis, & lanis operiebamini; & quod crassum erat, occidebatis.* Per lac victum, per lanam vestitum intelligit. Habent itaque ex ovibus victum & vestitum, & tamen non faciunt quod debent. Sed pejus est quod sequitur: *Et quod crassum erat, occidebatis.* Crassum divitem hic vocat. Divitem quidem interimitis, dum pro ejus peccatis condonandis pecuniam accipitis. *Quod infirmum erat, non consolidabatis*; id est, quod ægrotum erat, non sanastis. Infirmum vocat illum de quo Apostolus ait: *Infirmum in fide * accipite*, & eum dilectione ejus fidem solidate. Nullus vestrûm est qui multoties non audierit fidem esse multorum laicorum, quod Dominus descendens ad inferos, omnes * adduxit, tam fideles, quàm infideles, & infernum evacuavit. Quæ antiquitus hæresis multùm inter hæreticos pullulavit, & adhuc inter multos errorem generat. In hunc errorem adducti sunt hæretici, quod dicitur in Evangelio: *Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Unde Gregorius: Sunt hæretici qui dicunt Dominum in infernum descendisse, & omnibus post mortem se nunciasse & convertisse, & confessos salvatos esse, cùm hoc sit contrarium, dicente Prophetâ David: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Et Apostolus: *Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt.* Et Propheta: *O mors, ero mors tua! Morsus tuus ero, inferne.* Si morsus fuit, particulam sumpsit, & plus dimisit. Quod autem scriptum est: Omnia traham, * electa intelligendum est, ut ait Gregorius. Et præterea multi in fide aliarum rerum debilitati sunt, nec tamen solidantur prædicatione vestrâ. Non estis similes Domino nostro Jesu Christo, de quo scriptum est per Isaiam: *Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.* Arundinem quassatam confringit, qui peccanti non porrigit manum, nec portat onus fratris; Et linum fumigans extinguit, qui scintillam fidei jam fumigantem, jam signum ignis in se crescentis & latentis ostendentem, in parvulis contemnit. *Et quod ægrotum, non sanastis.* Non sanat ægrotum, qui proximi sanitatem non curat. Contra quos ait Job de se: *Oculus videns testimonium reddebat*

Is. 1. 23. — Lac & lana ovium victus, & vestitus pastorum. — * Vulg. *assumite.* — * *f. eduxit.* — *Joan. 12. 32.* — *Ps. 6. 6.* — *Rom. 2. 12.* — Solos electos Christus ex inferno eduxit. — * *f. de electis.* — *Math. 12. 20.* — *Job. 29. & seqq.*

mihi quod liberassem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non erat adjutor. Benedictio perituri veniebat super me, & cor viduæ consolatus sum..... Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam. Quomodo ægrotum sanabunt, qui vivum mortificant? ut ait Propheta: *Mortificabant animas quæ non moriuntur, & vivificabant animas quæ non vivunt.* (Ezech. 13. 19.) Non morientem mortificat, qui justum damnat, & non victurum vivificare nititur, qui reum à supplicio absolvere conatur. Videndum est quæ culpa sit, aut quæ pœnitentia post culpam. Nam sæpè agitur ut Sacerdos damnet immeritos, ut ligatos dignè, indignè solvat. Unde ait Gregorius: *Absolvendi & ligandi potestate se privat, qui hanc pro suis voluntatibus, non pro subditorum moribus exercet. Sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.* Contra hos austeros ait Apostolus: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite illum in spiritu lenitatis.* (Gal. 6. 1.) Sequi debent discipuli Magistrum, qui ait: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Non enim sunt peccatores cum austeritate * tentandi, sed vocandi & alliciendi quærendo opportunitates, sicut ait Apostolus: *Redimentes tempus.* (* f. terrendi.) (Coloss. 4. 5.) Redimere tempus est, quando aliquis quærendo opportunitatem temporis, quo possit peccatorem redarguere, convenienter admonere, sive comedendo cum eo, sive eundo cum eo, sive cum visitando, frangit aliquod propositum suum, sive * jejunandi, sive Missam cantandi, quod postea redimit orationibus & eleemosynis. (* f. non.) Apostolus: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.* (2. Tim. 4. 2.) Argue rebelles publicè, obsecra obedientes, increpa minus obedientes. *Seniores obsecra ut patres, juvenes ut fratres. Anus ut matres, juvenculas ut sorores, viduas honora.* (1. Tim. 5 2.) Invitandi sunt peccatores dulcibus verbis ad lacrymas. Duo sunt genera compunctionis; unum quo æternas pœnas metuit; aliud quod cœlestibus præmiis inspirat, quia Deum sentiens anima, priùs timore compungitur, postea amore. (Duo genera compunctionis, pro peccatis commissis, pro dilatis præmiis.) Itaque plorat pro timore supplicii, plorat pro dilatione præmii; quæ duo genera designantur in quadam historia. Legitur enim quia Axa filia Chaleb sedebat super asinam, suspirans. (Jos. 15. 18. & seq.) Cui dixit pater suus: *Quid habes? At illa respondit: Da mihi benedictionem: Terram australem & arentem dedisti mihi, junge & irriguam, & dedit illi pater suus irriguum superius, & irriguum inferius.* Axa igitur significat animam, quæ super asinam sedet, id est super irrationabiles motus carnis suæ, quæ suspirans, à patre terram irriguam petit, quia à creatore nostro quærenda est gratia lacrymarum. Sunt namque nonnulli; qui jam in dono percipiunt liberè pro justitia eloqui, oppressos tueri, egenis propria tribuere, ardorem fidei habere; sed & adhuc lacrymarum gratiam non habent. (Donum lacrymarum a Deo postulandum.) Oportet ergo ut vel amore cœlestis regni, vel timore supplicii, peccata, sine quibus vivere non possumus, quotidie plorare [conentur.] Irriguum verò superius accipit anima, cùm pro amore superioris regni plorat. Inferius verò habet quæ pro timore inferni deflet. Hanc tantam gratiam amittunt ex austeritate Doctorum. Propterea etiam vertuntur in desperationem ex nimia duritia regentium, dum scientiam suam moderari nesciunt; & ita illi qui alliciendi sunt, pereunt. Quod notatur in filiis Jacob. Dinam filiam Jacob egressam de domo patris sui amavit Sichem Princeps, & rapuit; dormivit cum illa, & vi oppressit. (Gen. 34 1.) Quo audito, filii Jacob vehementer irati sunt. Fecerunt verò pacem Sichem, & filii Jacob, è pacto sororem concedentes, ut ille & omnes mares circumciderentur. Circumcisis autem omnibus maribus, non suffecit filios Jacob; sed Simeon & Levi, arreptis gladiis, ingressi sunt Urbem; interfectis omnibus masculis, interfecerunt Sichem, & abstulerunt sororem suam. Dina filia Jacob significat animam filiam Christi, quam vagantem in exterioribus, id est in vitiis, corrumpit Sichem, id est diabolus, princeps hujus mundi, vel aliquis tyrannus. Contra quem sæviunt Doctores Ecclesiæ, qui per filios Jacob significantur, ut non dimittant eum, nec coadjutores ejus, donec circumcidantur, id est donec culpam suam à se abscindant, & voluntatem carnis in dolorem vertant. Sed Ministri Ecclesiæ, dum zelum suum moderari nesciunt, post vitia resecata, adhuc sæviunt; & duriores existunt; & dum nimis in asperitate disciplinæ persistunt; miseros in desperationem vertentes, gladio justitiæ intolerabilius interimunt. (Quàm periculosus sit Prælatis zelus indiscretus.) His & aliis similibus ait Dominus: *Et dispersæ sunt oves meæ, sed ego requiram eas de manu Pastorum.* Pensate ergo, Fratres carissimi, quâ diligentiâ servandus & regendus est populus Domini, & quantum periculum vestrum est; mortem enim eorum qui sic pereunt, requiret Dominus de manu vestra, & peribitis non pro solis vestris, sed * omnium peccatis. (* f. ovium.) Sed Dominus qui est verus Pastor, qui animam suam posuit pro ovibus suis, ipse tribuat vobis virtutem & fortitudinem contra lupos spirituales, & prudentiam circa plebem suam custodiendam, ut putam offeratis ei in die judicii; Qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

a CXXIX. E mf. Sangerm n 383.

* SERMO XLII.

De regno Dei desiderando & quærendo.

Math.6.33 Q*Uærite primùm regnum Dei, & justitiam ejus.*

Magnum quid & difficile est nostrum propositum, Fratres; Ostendere enim volumus manna absconditum, quod præsto est, sed videri non potest, nisi oculis mentium. Hæc est illa pretiosa margarita, quam negotiator ille evangelicus invenit, & venditis omnibus quæ habebat, emit eam. Ecce vos omnes eam profitemini quærere, sed nondum eam invenistis, quia si invenissetis, emeretis eam, nec videretur nimis cara, nec aliquod pretium negaretur pro ea comparanda. O quàm parum adhuc profecit ille tantus, ille diuturnus, ille multiplex labor vester, qui non invenistis quod quæritis, nondum novistis quod profitcamini, nondum habetis quod desideratis! Absconditum est, non dico omnibus, sed illud quærentibus ubi invenire non possunt. Ubinam? In exte-
Luc 17.21. rioribus, cùm Dominus dicat: *Regnum Dei intra vos est.* Si ergo intra vos est, cur illud extra quæritis, quod extra invenire non potestis? Erratis. Quod recognovit
Ps. 118. 176. ille qui ait: *Erravi sicut ovis quæ periit.* Errat homo, errat; sed Jesu bone, quære servum tuum, ne pereat. Cùm igitur intra vos est quod quæritis, propè vos est; sed prope est, quia prope vos ipsi estis.
Rom. 10.8. Unde Apostolus: *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Non enim loquimur de eo quod oculus non vidit, nec in cor hominis ascendit, sed de eo quod in hac vita haberi potest. Audistis ubi sit margarita quam quæritis? Venite itaque, &
Prov. 20. 14. emite illam. *Malum, malum, dicit omnis emptor, sed cùm abierit, tunc gloriabitur.*
Pretium Regni Dei, fides. Hoc verò commercium contrahi impossibile est sine pretio fidei. Fides autem ex auditu. Vos auditis; quid restat nisi ut obediatis? Quod si feceritis, sapientia, quam quæritis, obviabit vobis, sicut mater honorificata. Honorificatur enim, cùm in auditu auris obeditur ei, quia fides non est [ejus] quod videtur, & fides non habet meritum ubi humana ratio præbet experimentum. Qui credere incipit, non dicam, desiderat, sed desiderare concu-
Ps. 118.20. piscit cum Propheta, qui ait: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas.* Quis ergo est qui credit? Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos, non solùm futuræ, sed etiam præsentis vitæ? Sunt enim tabernacula Domini, sunt & mansiones Domini. Sunt autem tabernacula militantium; Vita verò hominis militia est super terram. Unde: *Quàm di-* Ps. 83. 2.
lecta tabernacula tua, Domine virtutum. Non enim solùm domus Domini æterna, sed etiam tabernacula in præsenti sunt diligenda, ac desideranda. Unde Propheta: *Concupiscit & deficit spiritus meus in atria* Ibid.
tua. Atria dicit, non domum. In præsenti enim in atriis sumus; In futuro autem aulam ingrediemur. Sed qui dicebat: Deficit spiritus meus in atria tua, amore quodam & desiderio languebat. Unde in Canticis: *Fulcite me floribus, stipate me malis,* Cant. 2. 5.
quia amore langueo. Nec mirum, si desiderantur atria Domini, quia *melior est dies una in atriis tuis super millia.* Si autem quæritis viam ad atria illa, audite quid Dominus dicat ad Abraham: *Exi de terra* Gen. 12. 1.
tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrabo tibi. Terra hominis, voluptas suæ carnis. Exeat ergo homo de voluptatibus carnis suæ, si voluerit ad terram desiderabilem venire. Sequitur: *Et de cognatione tua.* Cognatio ista curiositas est. Quisquis enim dat operam voluptatibus carnis, necesse est ut curiosus sit in multis. Verbi gratiâ: Si quis servit libidini, nonne curiosus est quomodo placeat mulieri, & quomodo eam alliciat? Si ingluviei, nonne undequaque extorquet, ut gulæ suæ satisfaciat? Additur: *Et de domo patris tui.* Pater malorum est diabolus; Unde in Evangelio: *Vos ex pa-* Joan 8. 44.
tre diabolo estis, & opera patris vestri facitis. Sicut enim qui à Deo nascitur, ad justitiam nascitur, & ad vitam; ita qui ex diabolo nascitur, ad iniquitatem nascitur, & ad mortem. Sed filia Babylonis misera. Quid autem potest præstare misera, nisi miseriam? Miseri ergo sunt qui sequuntur eam; At beatus qui retribuit retributionem, quam ipsa retribuit; Ipsa enim filium matris Ecclesiæ, quem ipsa Deo peperit, subtrahit matri suæ, & tamquam proprium apponit uberibus suis, & lactat eum ad opus diaboli. Hoc autem non semel & bis, sed sæpe sæpius Babylonia matri nostræ, sanctæ videlicet Ecclesiæ retribuit; Sed beatus qui retribuit ei retributionem quam ipsa retribuit, id est, qui parvulos ejus, antequam evadant in robur malitiæ, rapit, & ablactat, & allidit ad petram, id est, ad Christum. Pater hujus civitatis diabolus domum habet propriam, videlicet, voluptatem. In hac conversatur diabolus. In hac elegit sibi sedem; In hac invenit quod suum est. Qui enim postpositâ voluntate Dei, propriam sequitur

Hæc vita tabernaculum est, non mansio.

Terra hominis voluptas suæ carnis.

* In hoc Sermone Monachos Monachus ipse videtur allocutus.

voluntatem;

Confidentia propria sui mater est superbiæ. voluntatem, inde incidit in confidentiam; confidentia generat superbiam, & hoc vanitas est. Qui ergo ad rerram, ad quam nos [vocat,] venire voluerit, exeat de voluntate carnis, exeat de curiositate, exeat de * nativitate. Sed dicitis: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Durus quidem videtur vobis, quia nondum gustastis dulcedinem ejus, quam abscondit Dominus timentibus se. Gustate ergo, & videte quoniam suavis est Dominus. Nonne fidelis Dominus in omnibus verbis suis, qui ait: *Jugum meum suave est, & onus meum leve?* Nonne idem fidelis est in omnibus promissis suis, qui ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos?* Refectio enim est, nón defectus, quod non ego dico, sed Dominus, sed ei dico qui non gustavit, nec sapit quod dico. Quid ergo faciam? Quò me vertam? Quomodo ei manna absconditum ostendam, ut sic saltem te convincam? Video te delectari in carne meretricis; sed nonne delectabilior est caro Christi? Ingluviem sequeris tamquam rem dulcem; sed nonne multò dulcior est sobrietas? Superbiâ tamquam aliquo bono erigeris; sed nonne multò melior humilitas? Absit ut vestis diaboli melior sit veste Christi. Nec enim ratio hoc suggerit. A contrariis argumentor, quia à contrariis melius cognosco. Redite ergo ad cor, redite qui aberrastis. Iter trium dierum ibimus, ut ostendatur nobis terra desiderabilis. Tria enim sunt quæ in terram desiderabilem nos inducunt. Induxit enim nos Dominus in hortum suum, deinde in cellarium suum, ad extremum in cubiculum suum, ubi cùm requieverimus, terram desiderabilem videbimus, fructum ejus comedemus, & ipsam possidebimus. Prima ergo diæta nostra est in hortum introire, id est, virtutes amare; hortus enim Domini, amor virtutum est. Qui bene hortus dicitur. Sicut enim in horto diversæ sunt arbores fructiferæ, & herbæ odoriferæ, ita hic diversæ virtutes suum proferunt fructum & odorem suavissimum. Quis enim major fructus quàm qui provenit è virtutibus; securitas videlicet in præsenti, in futuro vita æterna? Quis odor suavior? Unde bonus odor sumus Deo. Qui ergo primo diei itinere in hortum intraturi sumus, superest ut secundâ die in cellarium introducamur. Est autem cellarium, ubi optima quæ nascuntur in agro, reconduntur. Cellarium Domini, divina scriptura; Ibi enim quicquid natum est in horto virtutum, ad opus vestrum invenietis repositum, sed....

*f. vanitate.

Matth. 11. 30.

Ibid.

Iter trium dierum.

Hic desinit hic Sermo.

SERMO XLIII. CXXX.

E mſ. Sangerm n 385.

Ad populum

Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Ezech 33. 7.

Videtis, Fratres, talem fuisse voluntatem Domini nostri, ut me, licèt indignum peccatorem, non per merita mea, sed per misericordiam suam, ad regendam Ecclesiam istam constituerit; & mihi custodiam vestram, & aliorum ad hanc sedem pertinentium commendaverit. Debet enim quisque Episcopus, vel Archiepiscopus, populos sibi commissos attentè custodire, in mandatis Domini erudire, actiones singulorum, quantum possibile est, diligenter inspicere, & cognoscere, ut benè agentes approbet, & confortet, malè agentes ad viam veritatis & justitiæ revocet. Ideo dicit Dominus per Prophetam: *Speculatorem dedi te domui Israel.* Quasi diceret: Tu qui inter alios sublimiorem locum es sortitus, quasi in specula positus, ut in altiori loco collocatus, inferiorum vitam consideres, saluti eorum provideas, mala quæ egerint reprehendas, ignorantibus semitam æquitatis, & lucernam veritatis ostendas. *Audies verbum de ore meo, & annuntiabis eis ex me*, quia leges meas leges, & cognosces in Scripturis voluntatem meam; & non tua præcepta, sed mea loqueris ad eos. Itaque præcipit Dominus Episcopis servare subditos suos. Si autem neglexerit Episcopus curam subditorum, luet pœnas pro peccatis suis, & pro peccatis aliorum, secundùm sententiam Domini dicentis per eumdem Prophetam: *Si dicente me ad impium: Morte morieris, & non annuntiaveris ei, neque fueris locutus, ut avertatur à via sua impia; ipse quidem in iniquitate sua morietur; animam autem ejus de manu tua requiram.* Si autem tu *annuntiaveris impio, & ille non fuerit conversus ab iniquitate sua, ipse quidem in iniquitate sua morietur; tu autem liberasti animam tuam.*

Quantum Prælati de negligentia periculum incurrant, & quantum subditi.

Ibid. v. 8 & 9.

Ecce potestis intelligere quantum periculum imminet nobis, nisi pro salute * laboremus & vigilemus, nisi ad benè vivendum vos admoneamus & instruamus; vestra autem damnatio erit, si non custodiatis quæ dixerimus vobis. Nostrum est mandata Dei annuntiare, vos oportet implere annuntiata. Nostrum est providere quæ vobis sunt necessaria & salutaria; vos oportet nostris, immò dominicis obedire mandatis. Nos debemus timere quod dicit Apostolus: *Væ mihi si non evangelizavero*, & quod legitur in veteri Testamento: *Au-*

* supp. vestra.

1. Cor 9. 16.

Exod. 28. 33.

diatur sonitus, quando ingreditur Sacerdos Sanctuarium in conspectu Domini, ut non moriatur. Sacerdos namque moritur, si de eo sonitus non audiatur, quia iram Dei in se excitat, si in prædicatione per negligentiam cessat. Vos debetis respicere quod

Math. 23. 2.

Dominus dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; quæcumque ergo dixerint vobis servate & facite;* quæcumque dico quæ ad cathedram pertinent. Nam si contra justitiam jusserint vobis, non debetis implere. Et iterum dicit Dominus:

Luc 10. 16.

Qui vos spernit, me spernit, & qui vos recipit, me recipit. Benè debetis perpendere cum quanto honore & gaudio doctrinam Episcoporum aut Sacerdotum suscipere debeatis, cùm in ipsis ipsum Dominum aut suscipiatis, aut spernatis. Est autem Christiana doctrina maximè in fide & vita. In fide, ut sciatis quid vos oporteat credere; nam sine fide impossibile est quemquam placere Deo. In vita, ut sciatis qualiter secundùm Christianam fidem vivere debeatis.

Doctrina Christiana tota in fide & vita consistit.

De fide verè omnes scitis quia oportet credere Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum esse tres Personas, unum Deum omnipotentem, sine initio, sine fine, factorem omnium creaturarum, Dominatorem omnium potestatum, omnia videntem, omnia judicantem. Præterea creditis, & credere debetis Filium Dei carnem nostram de Virgine suscepisse, & in hac vita per annos triginta tres conversatum fuisse, & quod interim discipulos collegit, & docuit quid prædicarent, & quomodo docerent populos, & prædicatione divini verbi, & exemplo benè vivendi; tandem discipulis cœlesti doctrinâ instructis, permisit se capi à Judæis, & crucifigi; sepultus tertiâ die resurrexit, ascendit in cœlum, videntibus discipulis, die quadragesimo post resurrectionem. In die Pentecostes misit Spiritum Sanctum, quo confirmati Apostoli, non timuerunt Reges & tyrannos, sed ubique nomen Christi constanter prædicaverunt, & ubique terrarum Ecclesias constituerunt. Item oportet credere in Baptismo omnia peccata dimitti, in Altari verum Corpus & Sanguinem Christi à Sacerdotibus offerri. Item oportet credere secundum adventum Domini nostri Jesu Christi ad judicium, & resurrectionem omnium hominum in eadem carne in qua ante vixerunt, ut justi in corpore & anima beatificentur, mali in corpore & anima crucientur. Hæc sunt prima documenta fidei Christianæ. Hæc est tenera doctrina, quam possunt capere etiam parvuli. In hac fide suos Parochianos Presbyteri debent instruere, & patres filios suos. Hæc fides sufficit ad salutem, his qui non habent spatium benè operandi.

Doctrinæ Christianæ compendium.

Sed qui spatium habet, oportet eum cum sana fide mundam & rectam vitam deducere; nam *fides sine operibus mortua est.* Ideo diximus fideles instruendos esse, & ad rectè credendum, & ad benè vivendum.

Jacobi 2. 26.

Benè vivit qui mandata Dei custodit. Mandata Dei sunt, diligere Deum ut Patrem, timere ut Dominum; non facere alicui quod non vult fieri sibi, servare castitatem mentis & corporis, vel in virginitate, vel in conjugio, vel in viduitate. Ut possit castitas servari, adhibenda est mediocritas cibi & potûs. Nam venter vino æstuans facilè libidinem generat, propter quod dicit Scriptura: *Attendite ne graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Quæ verò per mediocritatem non expenduntur in cibo & potu, non sunt avidè reservanda, sed [indè] largiendæ sunt eleemosynæ, colligendi hospites, nudi vestiendi, visitandi infirmi, in quibus hæc omnia suscipit Christus. Unde dicitur: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Judicium enim sine misericordia fiet illi qui non facit misericordiam. Quod si illi judicantur & damnantur, qui sua pro Christo non tribuunt, quid fiet illis qui aliena diripiunt? Ideo, Fratres, fugite avaritiam, ne superflua congregetis, ne injustè etiam necessaria acquiratis, scilicet per fraudem, per furtum, per usuram, per mendacium, per rapinam. *Radix [enim] omnium malorum cupiditas est.* Per cupiditatem geruntur bella, perpetrantur homicidia, exercentur latrocinia, fiunt fraudes atque perjuria, appetuntur rapinæ, violatur pax. Pax autem placet Deo, ita ut amatores pacis filii Dei reputentur. Unde dictum est: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Unde & Apostolus: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Nam de rapinis dicit Propheta: *Qui offert Deo de rapinis pauperis, quasi qui mactat filium in conspectu patris.* Diligite ergo pacem & mansuetudinem; nam si perfecti essetis, nec contra inimicos vindicaretis, cùm Dominus dicat: *Diligite inimicos vestros. Benefacite iis qui oderunt vos.* Et Apostolus: *Nolite locum dare diabolo, sed date locum iræ.* Locum diabolo in se dat, qui commotus ad iracundiam, vindicat. Ideo debemus dare *locum iræ*, id est iratos adversùm nos tolerare. Unde Apostolus: *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* A malo vincitur, qui læsus, ad nocendum alii commovetur; Vincit in bono malum, qui per patientiam sustinens, non sequitur diabolum provocantem se ad iram. Si autem prædictas virtutes habueritis, oportet ut superbiam devitetis, ne pro aliqua virtute extollatur animus, ne vos aliis præferatis,

Bene vivit, qui Dei mandata custodit.

Sobrietas ad castitatem quàm necessaria.

Luc. 21. 34.

Math. 5. 7.

1. Tim. 6. 10.

Math. 5. 9.

Rom. 12. 18.

Eccli. 34. 24.

Math. 5. 44.

Ephes. 4. 27.

Rom. 12. 19.

Quid sit dare locum iræ.

Rom. 12. 21.

ne bona vestra vobis, sed Domino reservatis. Superbia enim est primum virium recedentibus à Deo, ultimum verò redeuntibus ad Dominum. Si de bonis operibus superbiatis, quicquid acquisitum erat amittitis. Unde Apostolus: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Et Propheta: *Qui congregavit mercedes, misit eas in saccum pertusum.* De pertuso quippe sacco aliundè exit quod aliundè infunditur, quia indiscretæ mentes mercedem quæ ex bono opere acquiritur, non aspiciunt, quomodo ex malo opere perdatur. Hoc retinete, Fratres, & versate in cordibus vestris. Hæc est enim via, quæ ducit ad vitam æternam, ipso præstante virtutem, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Superbia primum & ultimum vitium.

1. Cor. 5. 6.

CXXXI. *E Lyrano.*

SERMO XLIV.

Synodicus ad Pastores.

Gen. 1. v. 16. 17. & 18.

FEcit Deus duo luminaria magna: luminare majus, ut praeesset diei; & luminare minus, ut praeesset nocti; & stellas; Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, & praeessent diei ac nocti, & dividerent lucem & tenebras..... Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram, sub firmamento cœli.

v. 20.

Sic voluit Deus, Fratres carissimi, facere creaturas mundi, ut in modo creationis aliquid nobis significaret mysterii. Videamus quid in luminaribus, quid in die ac nocte, quid in firmamento, quid in terra nobis præfiguratum est, & imitemur si quid in eis imitandum est. Ad nos enim, Fratres, pertinet hæc figura, quia nos sumus illa firmamenti luminaria. Quid firmamentum, nisi scriptura, super quam firmata est Ecclesia? Quid luminaria firmamenti, nisi Pastores Ecclesiæ, qui eam illuminant, exponendo eam aliis? Cùm Evangelium Dei exponitis, quid aliud faciris, nisi firmamentum cœli, id est, scripturam dilucidatis? Et duo sunt luminaria, id est, majus & minus, videlicet sapientes figurat *, & nox insipientes. Potest majus lumen dici, quia sapientes Doctores * magis capaces instruunt. Quid Augustinus, nisi sol in Ecclesia? Et quibus loquitur, nisi sapientibus? Vos autem Sacerdotes minùs scientes, minus lumen estis; Vos præestis nocti, id est, laicis, qui nesciunt scripturas; sed qualecumque lumen sitis, lumen tamen estis; Vobis dicitur: Vos estis lux mundi; Vos in medio nationis pravæ lucetis quasi luminaria. Cæteri Clerici, qui prælationem super populum Dei non habent, stellæ dicuntur; quia quamvis non præsint, cum doctrina & opere lucent super terram, id est, Ecclesiam; ut luminaria dividunt *, quia capacitatem singulorum discernunt; ut carnalibus humilia, spiritualibus profunda prædicent.

Pastores sunt Ecclesiæ luminaria.

Inter eos est luminare majus, & luminare minus.

* f. supp. dies

* f. minus.

* supp. diem & noctem.

Dixit etiam Deus: *Producant aquæ reptile animæ viventis, & volatile super terram.* Cùm Pastores Ecclesiæ præfigurasset, sequenti die officium eorum demonstravit. Creavit enim pisces & aves de aquis. Per aquas Baptismum intelligit. Per pisces & aves, duo genera fidelium Baptismate regeneratorum designavit. Alii enim sunt amantes sæcularia, & lata itinera hujus mundi sectantes, qui pisces dicuntur, de quibus David: *Volucres cœli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Mare est mundus; semitæ maris sunt lata itinera hujus mundi. Alii sunt volucres, id est, ad cœlestia volantes pennis virtutum. De utroque genere hominum inveniuntur Baptismate regenerati; unde vobis regenerationis officium commissum est. Vos filios Dei generatis. In hac generatione Spiritus Sanctus est pater, & aqua mater. Unde ait Nicodemo Dominus: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire regnum Dei.* Prima generatio ex patre carnali carnales facit; secunda ex spiritu spirituales reddit. Unde ait Nicodemo: *Quod natum est ex carne, caro est; & quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Sicut carnaliter nascuntur homines in mundo, sic nascuntur spiritualiter, ut intrent in cœlum; Vos autem estis ministri hujus introitûs; vos facitis filios diaboli filios Dei. Ecce porta cœli vobis credita est; sed cavete ne sitis similes aquæ Baptismatis. Aqua abluit peccata, & postea descendit in loca fœtida. Pravus similiter Sacerdos per officium homines solvit, & per pravitatem meretur ut ad inferna corruat. Vobis dicitur quod Apostolis dicitur: *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlis.* Duæ sunt claves, altera claudendi, altera aperiendi. Una pœnitentibus aperit, altera non pœnitentes repellit. Non est officium ex merito, nec meritum ex officio. Multi intrant qui non habent claves, & multi habent claves qui non intrant. Oves intrant, & pastores ejiciuntur. Dominus autem cùm vendentes & ementes ejecisset de templo, accesserunt ad eum cœci & claudi, & sanavit eos, quia indignos Sacerdotes de domo sua ejecit, & cœcos in scientia, & claudos in operatione, id est, peccatores, plerosque legis ignaros accedentes per pœnitentiam in templo recipit, dum populum laicum inspiravit, & sapientes litteros excæcavit. Pastores columbis com-

Ps. 8. 9.

Ioan. 3. 5.

Ibid. 6.

Pravus Sacerdos similis est aquæ baptismatis.

Matth. 18. 18.

Sacerdoti non est officium ex merito, nec meritum ex officio.

parantur, quia simpliciter & innocenter aliis providere debent; Volare debent ad cœlestia, ut viam ostendant exemplo. Fenestræ sunt scripturæ, per quas vident

Matth. 5. 16.

Deum, aliisque provident. *Luceat lux vestra coram hominibus.* Sal ut condiatis prædicatione vestrâ, ut vermes, id est, peccatores extinguatis. Hæc tria vobis necessaria sunt: Lux bonæ operationis, oculus discretionis, sal prædicationis.

Tria Sacerdoti necessaria, operatio, discretio, prædicatio.

Qui bene prædicant & malè vivunt, sunt quidem sal, sed non sunt lux. Dominus per Ezechielem ait:

Ezech. 22. 26.

Sacerdotes contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea; Inter sanctum & prophanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum & immundum non intellexerunt. Sunt alii qui nesciunt prædicare, quibus dicitur: Canes muti, non valentes latrare. Si oculum discretionis non habet, indignè solvit & ligat. Si non est sal, canis est circa gregem Domini, sed lupum latratu prædicationis non fugat. Si non est lux, alios introducit, sed non intrat. Hæc ergo tria vobis necessaria sunt, si unum eorum deest, populum Domini periculosè servatis. Considerate ergo onus vestrum. Clamat vobis Propheta

Osee 5. 1.

Osee: *Audite hoc, Sacerdotes, & attendite, domus Israel, quia vobis judicium est;* & unde judicium expectent, supponit: *Quoniam laqueus facti estis Sion*, & rete expansum, quod dicitur: Vos qui alios expedire debetis, malo exemplo vestro alios illaqueatis. Pensate ergo quid estis. Vobis tradidit Deus pecuniam suam, dicens:

Luc 19. 13. Joan. 11. 14.

Negotiamini dum venio. Dominus autem qui dixit: *Ego sum pastor bonus*, pastores suos & greges conservet eos, ut in cœlestem Jerusalem, ubi est pax, & gaudium, & vita, perducat. Qui vivit & regnat, &c.

CXXXII. E Lyrano.

SERMO XLV.

In ordinatione Clericorum.

Luc. 10. 1.

DEsignavit Dominus Jesus, & alios septuaginta-duos, & misit illos ante faciem suam in omnem civitatem, & locum quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci.

Elegit, Fratres carissimi, in primitiva Ecclesia duodecim Apostolos, qui alios converterent, & alios gubernarent. Sed cùm Ecclesia cœpisset multiplicari, voluit & pastores augeri, & alios septuagintaduos addidit. Locum duodecim Apostolorum tenent in Ecclesia hodie Episcopi & Archiepiscopi. Locum autem septuagintaduorum alii Sacerdotes funguntur. Similiter in antiqua lege fuit diversus gradus Sacerdotum; alii superiores, alii inferiores, & ordo Presbyterorum exordium sumpsit à filiis Aaron; Qui enim Sacerdo-

Levit. 8. & seqq.

tes in veteri testamento vocabantur, hi sunt qui nunc appellantur Presbyteri; Et qui tunc Princeps Sacerdotum, nunc Episcopus vocatur. Presbyter enim græcè senior appellatur, non pro ætate, sed propter honorem, & dignitatem, & doctrinam sapientiæ, quam qui accipiunt, Presbyteri nominantur. Sacerdotes autem vocantur, quia sacrum dant in confectione divini corporis, & in Baptismate, & in officio prædicandi. Summum locum Sacerdotii tenuit Aaron in veteri [lege.] Filii autem ipsius in inferiori gradum sacerdotii tenebant. Eodem modo superiores sunt Episcopi Sacerdotibus, & quamvis omnes in Sacerdotio conveniant, tamen majora sacramenta Episcopi habent quàm Presbyteri.

Discrimen quod est inter Episcopos & Sacerdotes.

Episcopi frontem Chrismate signant, dedicant, ordinant, vasa ecclesiastica & altaria consecrant. Alii tantùm corpus & sanguinem [Christi] consecrant, baptisant, & absolvunt, & conjugium benedicunt. Sed nunc de dignitate vestri ordinis aliquid dicemus, ut sciatis quid potestàtis recipiatis, & quomodo *intrare* debeatis. [a] Sancitum est in sanctis Canonibus, ut Presbyter ante tricesimum ætatis suæ annum non ordinetur, licèt valde sit dignus. Nam Dominus noster tricesimo ætatis suæ anno baptizatus est, & sic cœpit prædicare. Nullus ex laicis, nullus bigamus, nullus qui sit viduæ maritus ordinetur, sed irreprehensibilis, sicut ait Apostolus:

1. Tim. 3. 2.

Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, suæ domui bene præpositum. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt. Consuetudo est Apostoli vocare Presbyterum Episcopum, sicut in Epistola Philippensium Paulus scribit Episcopis, qui sunt Philippis, & Diaconibus. Per Episcopos voluit intelligere Presbyteros,

Solet D. Paulus Presbyteros vocare Episcopos.

[a] Hinc probatur quod Martenius noster asseruit Lib. 1. de antiquis Ecclesiæ Ritibus, cap. 8. art. 3. nu. 4. nimirum Decreta Conciliorum, quibus sancitum erat, ne Presbyter, etiamsi, ut ait hîc Hildebertus, dignus, ante tricesimum ætatis annum ordinaretur, adhuc sæculo XI. viguisse; Cujus rei insigne refert exemplum in sancto Bennone, qui postea Misnensis fuit Episcopus, quique leviticam benedictionem, nonnisi anno ætatis suæ vicesimo quinto, presbyteralem verò, nonnisi trigesimo suscepisse traditur, in ejus vita apud Surium, 16. Junii. Multa autem ad id Decreta fusè refert præfatus Martenius loco suprà citato.

cùm in una civirate non possent plures Episcopi esse. Bigamos prohibuit esse, cùm dicit, unius uxoris virum. Maritus viduæ ab hoc ordine removetur, quia præceptum erat in lege *quod virginem accipiat Sacerdos* uxorem. Rursus prospiciendum est, ut litteras noscat, aut non careat aliquâ parte, vel etiam ex pœnitentibus publiee * pro vilitate misterium; Et nihil vitiosum prorsus offerre Deo legalia præcepta sanxerunt. In antiquo vero sacerdotio licitum erat Sacerdoti habere uxorem virginem, & unam propter sobolis successionem, quia non de alia tribu assumebatur Sacerdos. In novo sacerdorio non sic, sed genus * . . . . sed munda electio requiritur, & conjugium abnegatur. Etenim antiqui Sacerdotes cessabant à conjuge anno vicis suæ, & à templo non discedebant, sicut de Zacharia legimus. Si ergo vereres cessabant ab uxoribus suis, quando sacerdotio vacabant, quantò magis hi Sacerdotes & Levitæ pudicitiam ex debito ordinationis suæ servare debent? Nam si Paulus ad Corinthios scribit, dicens: *Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi*; & hoc ad laicos, multò magis Sacerdotes, quibus orandi & sacrificandi juge officium est. Ideo tantâ diligentiâ & tantâ munditiâ huic ministerio congruit. Præcepit Dominus, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*. Datur ergo Sacerdoti corpus facere Christi. Baptismus priùs pura aqua; sed per benedictionem vertitur in sacramentum; & cùm priùs aqua tantùm corpus potest mundare, modò per benedictionem Sacerdotis potest & animam lavare. Benedictio etiam Sacerdotis unit in conjugio duas personas nubentium. Datur & postea à Domino Sacerdotibus quoddam divinum dominium, quod soli Deo erat proprium. Dixit enim: *Accipite Spiritum Sanctum: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*. Quantum meritum! Quantum donum! Homo homines potest absolvere. Homo hominum peccata potest remittere; & quia quamdam prærogativam potestatem super alios recipit, is consecrationem digniorem præ aliis habet. Unctio enim sancta in manibus eorum infunditur, ut Sanctus Spiritus, qui per oleum designatur, in operibus consecrationis eorum descendit. Alba eorum, quâ induti sunt, quæ de lino est, munditiam continentiæ designat, quæ cincta debet esse; quia propositum suum firmum debet retinere. Unde Dominus: *Sint lumbi vestri præcincti*. Mappulam defert, quia unus de conviviis dominicis, ut superiùs dictum est, & principalis conviva ostenditur. Orarium defert, id est stolam, quia jugum orandi & prædicandi recipit. Orarium collum & pectus tangit, quia jugum orationis & prædicationis ex * ratione pectoris exerceri debet, ut quod ore profert, mente obtineat, ut ait Apostolus: *Orabo spiritu, orabo & mente; Psallam spiritu, psallam & mente*. Casula verò charitatem designat, quia sicut casula aliis vestimentis supereminet, & [illa] continet, eodem modo omnes virtutes in charitate continentur. Magnum est, Fratres, ministerium vestrum, magnum donum, magna gratia. Oportet ergo ut vasa sint munda, ubi talia reponuntur. Oportet ergo ut quasi candelabra luceatis in domo Domini. Vobis enim dicitur: *Vos estis lux mundi*. Lucere ergo in mundo debetis, & errores fugare. Iterum vobis dicitur: *Vos estis sal terræ*. Condire debetis sale doctrinæ. Et vobis dicit Dominus: *Negotiamini dum venio*.

Levit. 21. 13.
* f. pro dignitate ministrantium.
* f. purum.
Luc. cap. 1.
Eximia debet esse Sacerdotis mundicia.
Cujus quippe dominium divinum est.
Quid significent sacerdotalia vestimenta.
Luc. 12. 35
* f. ex intimo.
1. Cor. 14. 15.
Math. 5. 14.
v. 13.
Luc. 19. 13.

SERMO XLVI.

CXXXIII.
E Sangerman.

Ad Pastores.

VEnite filii, audite me; timorem Domini docebo vos.

Timor Domini, testante Propherâ, est initium, & primus gradus quo venitur ad sapientiam. Timor autem & spes ad invicem se se comitantur, nec debet esse in aliquo timor sine spe, nec spes sine timore. Hæ enim sunt duæ molæ, inter quas in præsenti molitur Christianus, ut panis Christi efficiatur. In quo Christi Sacerdotes & cæteros Prælatos, quibus animarum causa committitur, valdè sibi providere oportet, ne alterum sine altero doceant. De hoc enim in lege scriptum est: *Ne accipias pro pignore superiorem, vel inferiorem molam* ab aliquo. Qui sic Deum prædicat districtum Judicem, ut faciat * eum desperare de venia. Ille verò accipit inferiorem molam, qui sic Deum prædicat misericordem, ut justi Judicis auferat timorem. De talibus dicitur: *Mortificant animas quæ non moriuntur, & vivificant animas quæ non vivunt*; cùm ipsi potius imitari deberent Elisæum, coaptantes se super mortuum, id est super peccatorem, ad resuscitandum. Oportet enim unumquemque Prælatum gregi sibi commisso se coaptare, ut scilicet os super os, & oculos super oculos, aures super aures, & cætera membra super membra gregis sibi commissi imponat, quatenus suâ prædicatione, & bonorum operum attestatione, gregem sibi commissum possit custodire. Paulus Apostolus, prædicator egregius, os super os gregis sibi commissi posuit, cùm dixit: *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii, cor nostrum dilatatum est*. Oculos super oculos gregis

Deut. 24. 6.
* f. peccatorem.
Ezech. 13. 19.
Reg. 4. 35.
2 Cor. 6. 11.

sui imposuit Propheta, cùm dixit: *Oculi nostri semper ad Dominum.* Manus super manus imposuit, cùm sua prædicatione, & suo exemplo manus subditorum coarctavit, ne ad sanguinis effusionem diffluerent. Ut igitur, Fratres, mortuo puero, id est alicui in peccatis irretito, vos coaptare possitis, audite Prophetam dicentem: *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ*; hoc est, non solùm vobis, sed etiam aliis nunciate multâ & sonorâ prædicatione; & hoc in *Neomenia tuba*, id est in nova luna, per quam nova vita designatur, in qua, & ad quam Deo est buccinandum. Sed quomodo buccinabunt illi Sacerdotes, qui Evangelia & Epistolas, symbolum & dominicam orationem exponere nesciunt. Unde, sicut Apostolus præcepit Timotheo, dicens: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ*; sic & nos vestram dilectionem rogamus, ut divinæ Scripturæ operam detis, ut in vobis abundet sermo divinus, unde alios ædificetis. Scimus enim, Fratres, quia docendo, monendo, increpando aliquando leniter, aliquando, severè, bonus Pastor & studiosus Sacerdos teneros nutrit & lactat, aversos revocat, pigros * expectat, præcipitatos ut redeant castigat, ne diabolus extra castra aliquem errantem inveniat. Scitis præterea, Fratres, præceptum esse Sacerdoti in lege, ut munda habeat vestimenta, & in ejusdem vestibus habeat tintinnabula cum malis punicis, & sic aptatus, inferat sanguinem in Sancta Sanctorum. Aliter præsumens, morietur. Per tintinnabula debemus intelligere sonum & vocem orationis, quam Deus exposcit ab anima Sacerdotis, dicens: *Fac me audire vocem tuam.* Et: *Vox tua dulcis sonet in auribus meis.* Nam, ut Apostolus dicit, Sacerdos qui circumdatus est infirmitate, necesse habet primùm pro se orare, deinde pro populo. Hoc enim præcipuum est, & pro quo Sacerdos constituitur. Sed quia inutilis est vox, quam bona devotio non comitatur, meritò tintinnabulis mala punica interseruntur, quia vox illa libentiùs à Deo exauditur, quam pietas, fraternus amor, & Crucis Christi compassio comitatur. Illis qui sic orant dicit Dominus per Isaiam: *Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum.* Ascendamus itaque, Fratres, ad domum sapientiæ, quæ subnixa est septem columnis, à timore incipientes, qui est initium sapientiæ, ut per spiritum timoris simus pauperes spiritu, per spiritum pietatis simus mites, per spiritum scientiæ simus lugentes nostra peccata, per spiritum fortitudinis esuriamus justitiam, per spiritum consilii simus misericordes, per spiritum intellectûs mundi, per spiritum sapientiæ pacifici; & ita sapientia vincet malitiam, & pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiet corda vestra & intelligentias vestras in Christo Jesu, Domino nostro, qui vivit, &c.

Ps. 80. 4

Lectio sacra Sacerdotibus quam necessaria

1. Tim. 4. 13

** f. excitat.*

Exod. 29. 24.

Cant. 2. 14.

Is. 58. 9.

Philipp. 4. 7.

SERMO XLVII.

CXXXIV. E Sangerm.

Ad Pastores.

Contra Simoniacos.

Audite hoc, Sacerdotes; attendite, domus Israël; auscultate, domus Regis, quia judicium Domini est; quoniam laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor, & declinastis victimas in profundum.

Osee 5. 1. & 2.

His verbis Osee Propheta, cùm redarguat omnes malè viventes, maximè increpat domum Regis, id est, familiam Christi, scilicet, Clericos, Sacerdotes, & Monachos, qui sunt specialis familia Christi, qui debent Christo Regi specialiùs in sancta Ecclesia militare, quia sunt ecclesiasticis officiis deputati. His præcipuè Propheta judicium Domini comminatur, supponens causam judicii & damnationis eorum, dum dicit: *Quoniam laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor, & declinastis victimas in profundum.* Sacerdotes malè viventes, & splendorem sacerdotalis ordinis obfuscantes, immo gloriam & dignitatem suam in ignominiam & opprobrium convertentes, facti sunt laqueus speculationi, quia cùm sint dati speculatores domui Israël, & provisores sanctæ Ecclesiæ, subditos suos quibus debent ad salutem providere, quos debent verbo & exemplo à peccatis retrahere; ipsi invitant eos, & illaqueant ad peccandum; dando exempla peccandi; & dum in conspectu eorum malè vivunt, faciunt eos in immunditiam flagitiorum, & crudelitatem facinorum corruere, & sic in laqueos diaboli devenire. Nam quomodo quilibet laicus, vel quilibet illiteratus mandata Dei revereatur, quem viderit à Sacerdote contemni? Quomodo peccata horrescet, quæ agnoverit à Sacerdotibus & Clericis irreverenter perpetrari? Quomodo laici abhorreant immunditiam carnis, cùm audiant quosdam Clericos, vel quosdam Sacerdotes infamiâ fornicationis respersos? Quomodo laici servent humilitatem mentis, vel prætendant in habitu suo signa humilitatis, cùm in Clericis & Sacerdotibus notaverint signa elationis & superbiæ in indumentis, in calceamentis, in tonsura, in juramentis, in jocis alearum, in scurrilitatibus, in superfluitati-

Quàm grave scandalum sit Laicis à pravitate Clericorum & Monachorum.

bus, in lascivis & jocosis sermonibus, in vultu, in gestu, in incessu, in habitu, & inanis gloriæ appetitu? Quomodo laici declinent avaritiam, *vel terrena contemnant, cùm videant Clericos, Sacerdotes, & Monachos, & Abbates terrenis commodis inhiantes, temporalia lucra sectantes, & quasi neglectis cœlestibus, quibus debent intendere, cupiditati terrenarum rerum modis omnibus incumbentes? His & aliis similibus malè viventes quidam Clerici, quidam Monachi, quidam Sacerdotes facti sunt laqueus speculationi, id est, laicis, qui vitam illorum speculantes corrumpuntur exemplo, & illaqueantur illecebris vitiorum, & quasi exhortationem & doctrinam malè vivendi accipiunt ab illis à quibus oportuerat eos ad bene vivendum verbis & operibus informari, & eos qui januas regni cœlestis deberent suis precibus aperire, claudunt eas & sibi & aliis, dum nec ipsi intrant, nec alios sinunt introire, sicut dicit Dominus in Evangelio: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui neque intratis, neque alios intrare permittitis.* Alteram causam judicii & damnationis subdit Propheta, cùm dicit: *Et rete expansum super Thabor.* Thabor est mons Galilææ, in quo venationes frequenter exercentur, & ad capiendas aves retia expanduntur. Thabor interpretatur *veniens lumen.* Per Thabor intelligitur Ecclesia, quæ illuminatur à sole justitiæ, & hujus sæculi noctem illuminat. Unde in Psalmo: *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt, tuum brachium cum potentia.* Super Thabor, id est, sanctam Ecclesiam rete expanditur, dum hi qui in sancta Ecclesia præsident, ad decipiendos simplices, ad opprimendos pauperes machinantur, dolosa verba componunt, fallacias excogitant, fraudes innectunt, quibus aliorum jura subripiant; vel etiam simulant sanctitatem, ut ad ecclesiasticas dignitates ascendant. Hæc omnia, Fratres, in sancta Ecclesia (unde maximè dolendum est) videtis abundare. Jam fere omnes quasi venatores & aucupes, alii aliis laqueos deceptionis intendunt. Tertia causa est quam adjecit Propheta, dicens: *Et declinastis victimas in profundum.* Victimæ sunt sacra Missarum solemnia, vel sacræ orationes, vel quælibet ecclesiastica officia, vel etiam eleemosynæ, jejunia, vigiliæ, & quæcumque in sancta Ecclesia Domino offeruntur. Hæc omnia declinant in profundum, qui exercent ea non pro cœlestibus, quæ sursum sunt, sed pro his quæ habentur in imo, scilicet, in terra, quæ est infima elementorum; Victimas in profundum declinant, qui de spiritualibus officiis temporalia commoda appetunt, vel laudes hominum, vel favores, vel qui de gratia divinitus sibi collata, non Deo, sed hominibus placere desiderant; Quorum ossa dissipantur, id est, virtutes, quæ debent esse ossa animæ, destruuntur, quia vitiorum impugnationibus resistere non valent, & quicquid boni videntur habere amittunt; & dum quærunt placere hominibus, Deo contemptibiles fiunt, sicut in Psalmo dicitur: *Dissipavit Dominus ossa eorum qui hominibus placent; confusi sunt quoniam Deus sprevit eos.* Purâ enim intentione colendus est Deus. Serviendum est Deo propter ipsum. Ipse Deus magnum & incompatabile præmium est * servitus sui. Ideóque, Fratres, servire ipsi propter ipsum, non propter temporale lucrum, vel gloriam sæculi. Hæc fuit intentio Simonis Magi, qui voluit emere donum Spiritus Sancti, ut indè consequeretur lucrum, & gloriam sæculi. Bonum esset si desideraret Spiritum Sanctum, ut sanctificaretur per eum, sed ab Apostolis quærebat Spiritum Sanctum, non propter amorem Spiritus Sancti, non propter studium sanctificationis, sed ut imponens manus ægrotis, majorem pecuniam lucraretur, & sic consequeretur lucrum, & gloriam. Itaque videtis, Fratres, ut hi qui sacros Ordines accipiunt, vel qui Ecclesiastica officia faciunt, ut lucrum & gloriam consequantur, accedunt ad imitationem Simonis, nec omnino liberi sunt à radicibus simoniacæ pravitatis. Hæ enim sunt radices simoniæ velle temporalia lucra, & velle ab hominibus glorificari. Hæc duo Simon Magus per dona spiritualia intendebat acquirere, & ideo non fuit dignus gratiam spiritualem, quam credebat venalem, percipere. Sed cum muneribus suis quæ offerebat, reprobatus est, & æternaliter damnatus, dicente Petro: *Pecunia tua tecum sit in perditione.* Vos autem perpendite quàm detestabilis est simonia, quàm turpe, & quàm abominabile est simoniacum esse, & inter hæreticos deputari. Mementote quia vendentes & ementes ejecit Dominus de templo, illos scilicet qui domum orationis faciebant domum negotiationis. Hodie, Fratres, domum Dei faciunt domum negotiationis, non solum qui pro sacris Ordinibus largiuntur dona, vel accipiunt, sed & omnis qui commissa sibi Ecclesiastica officia pro temporalibus exercet, & quicumque in Ecclesia Dei quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. Omnes hi damnantur à Domino, & ejiciuntur de templo. Non dicimus [tamen] quod debeatis recusare temporalia beneficia, si offerantur; sed dicimus quod non deberis celebrare divina officia, eâ intentione ut temporalia expetantur, quia serviendum est Deo pro-

Matth. 23. 13.

Ps. 88. 13.

Ps. 52. 6.

Serviendum est Deo propter ipsum, non propter quodcumque temporale lucrum.

* f. servitutis suæ.

Act. 8. 20.

Joan. 2. 15.

Pro divinis officiis temporalia oblata recipi possunt, numquam exigi.

pter ipsum Deum. Exercenda sunt divina servitia, non propter temporalium commodorum, sed propter expectationem cœlestium præmiorum, sicut dicit Dominus in Evangelio: *Primum quærite regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis.* Itaque, Fratres, terrena contemnite; mentes vestras ad cœlestia sublevate, à scurrilitatibus, & vanitatibus, à lasciviis, & fallaciis, ab immunditia, & inani gloria abstinete. Bona gerenda coram Deo & hominibus providete. Subditis vestris lucis exempla monstrate; Præbete exemplum continentiæ & castitatis, patientiæ & humilitatis, misericordiæ & mansuetudinis, ne efficiamini *laqueus speculationi*, mala exempla præbendo, ne *expandatis rete super Thabor*, minùs cautos circumveniendo; ne *declinetis victimas in profundum*, de spiritualibus temporalia appetendo, ne judicium quod Propheta minatus est, incurratis; sed potiùs bene viventes, & rectè docentes subditos vestros pro vestris, & pro ipsorum meritis in summo judicio remunerationem æternam, ut immarcessibilem coronam percipiatis; quam ipse præstare dignetur qui vivit & regnat trinus & unus Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Math. 6. 33.

CXXXV. E Sangerm.

SERMO XLVIII.

Ad Pastores.

Contra Simoniacos.

HEri, Fratres, aliquantulum diximus de radicibus simoniacæ hæreseos, ad quam extirpandam, & ab agro, cui benedixit Dominus, evellendam sancti Patres multo studio laboraverunt, pullulantes ramos asperis increpationibus, gehennæ comminationibus, ac reorum depositionibus, quasi quibusdam falcibus & sarculis succidentes, ipsasque radices subtilitate doctrinæ, & auctoritate sacrarum scripturarum, quasi vivacibus ignibus persequentes. Sed cùm in exordio primitivæ Ecclesiæ pestis hæc exorta fuisset, & inchoata in Simone Mago, ac statim damnata & execrata à Simone Petro, quamvis tempore Apostolorum vel Martyrum non multùm creverit, nec & tempore Confessorum Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Gregorii, Eusebii, Hilarii, & aliorum sapientum, qui in sancta Ecclesia Doctores egregii floruerunt, qui contra hæreticorum importunitates pro defensione veritatis Catholicæ studiosè & viriliter decertarunt, quamvis eorum tempore non multùm potuerit simonia ramos suos extendere, tamen semper remanserunt radices, ex quibus jam in istis temporibus multi rami procedunt, & longè latéque diffunduntur propagines, quæ totam fere vineam Domini occupant, & bonorum palmitum opprimunt fructus. Videtis quod fere in omnibus est terreni lucri, gloriæque sæcularis intentio; fere omnes delectantur in favore hominum, & veneratione sibi impensa. Propterea qui divites sunt Clerici, vel potentes, ecclesiasticos honores vel per pecuniam appetunt, vel per violentiam invadunt. Qui verò sunt in paupertate, sacris Ordinibus desiderant ampliari, non ex desiderio ut Deo serviant, sed eâ intentione ut per sacra officia divites fiant, & per acquisitas divitias ad potentiam & bonorum sublimitatem ascendant. Quidam sentientes se ordinatione indignos, vel non habentes honestatem generis, vel non adornati moribus vel scientiâ, vel etiam respersi infamiâ, tamen impudenter se ingerunt, & per pecuniam, vel privatam amicitiam, vel per aliquod temporale servitium, vel per favorem indebitum recipiuntur ad Clerum, vel etiam sacris Ordinibus provehuntur. Quidam ordinatione susceptâ * canonicè divina officia * pactione pecuniæ exercent. Quidam Presbyteros canonicè ordinatos, honestè viventes, ab Ecclesiis, quibus assignati sunt & adtitulati, per pecuniam & invasionem expellunt. Quidam dedignantes ordinari, beneficia Capellarum, quæ nonnisi Sacerdotibus competunt, sibi usurpant. Alii de sepultura, vel de aliis ecclesiasticis officiis pretium impudenter requirunt, & violenter extorquent. Alii contemptis minoribus Ecclesiis, in quibus ordinati sunt, ad majores & ditiores Ecclesias, non per canonicam vocationem, sed per simoniacam ambitionem transiliunt. Alii præbendas Ecclesiarum, quæ *Canonicæ* vocantur, vel Præposituras factâ pactione mercantur, & dicunt se non spiritualia beneficia, sed temporalia sola mercari, cùm in præsenti Ecclesia conjuncta sint temporalia & spiritualia beneficia, sicut in homine conjunguntur corpus & anima, & qui unum emit, alterum inemptum non relinquit, sicut in canonicis Decretis planè demonstratur his verbis: Si quis objecerit non ipsas consecrationes emi, sed res quæ ex consecratione proveniunt, planè desipere probatur. Nam corporalis Ecclesia, aut Episcopus, aut Abbas, aut tale aliquid sine rebus corporalibus & exterioribus in nullo proficiet, sicut nec anima sine corpore corporaliter vivit; qui unum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum vendere dereliquit. Sed & terribile valde est quod post pauca

Act. 8.

Quàm rarò qui purâ intentione divino se cultui mancipant.

Pathetica abusuum illius ævi in beneficiis adipiscendis; utinam non nostri descriptio.

* f. Canonicæ, id est, ut infrà & alibi loquitur Hildebertus, Canonicæ dignitatis.

* sic jam ferè in Cathedralibus omnibus & Collegiatis divitibus.

Nonnisi impudenter de sepulturis & officiis Ecclesiasticis pretium exigitur.

Simoniacorum futilis excusatio.

Orationes Simoniacorum Deum non placant, sed exasperant.

pauca subjicitur: Quis non videat quod hujusmodi Sacerdotum, vel Clericorum Missæ, vel orationes Deum ad iracundiam provocent, quem placari talibus credunt? Cogitate igitur, Fratres, quàm pessimum est simoniæ flagellum, quàm horribile scelus, quàm detestabile malum, quod fidem corrumpit, & inter hæreses computatur. Cavete à suprà dictis ramis, qui ab illa iniquitate procedunt. Evellite ipsas radices, contemnendo luctum & gloriam sæculi. Custodite vosmetipsos, ne hoc veneno inficiamini. Custodite commissas vobis Ecclesias, ne corrumpantur hac peste. Extirpate & alia vitia, ut per sinceritatem & munditiam digna Deo reddantur obsequia. Constituti estis cultores vineæ Domini; videte ne inculta remaneat. Videte ne per incuriam vestram, producat labruscas pro uvis, ne proferat amaritudinem pro dulcedine, ne reddatur asperitas tormentorum pro jocunditate cœlestium præmiorum. Insistite prædicationi, correctioni, admonitioni. Corrigite mala quæ superabundant. Ubique fraudes & perjuria; ubique rapinæ & furta; ubique usura & cupiditates; ubique luxuriæ & ebrietates; ubique homicidia & adulteria; ubique fornicationes; ubique invidia & detractiones. Dicite subditis vestris cum Osee Pro-

Osee 4. 1.

pheta: *Quia judicium Domino cum habitatoribus terræ; Non est enim veritas, non est scientia Dei in terra, non est misericordia; maledictum, mendacium, furtum, adulterium, homicidium inundaverunt, & sanguis sanguinem tetigit.* Annunciate populo scelera eorum, ne requirat Deus de manibus vestris, pro taciturnitate vestra, peccata eorum. Admonete ut bona bono animo faciant, ut justa justè exequantur, scilicet non pro humana laude, non pro terrena mercede, sed pro cœlesti retributione, quam ipse vobis præstare dignetur, Qui vivit & regnat trinus & unus Deus in sæcula sæculorum. Amen.

Bonum benè, justum justè faciendum.

CXXXVI. E Sangerm.

SERMO XLIX.

In Dominica prima Quadragesimæ.

STudete, Fratres carissimi, qui vestras animas à peccato mundare cupitis, ne ab hac via jejuniorum & emendationis, quam tenendam suscepistis, aliquo turpitudinis diverticulo recedatis. [a] Est enim quibusdam vestrûm, ex deceptione antiqui hostis, in hac die quædam invecta consuetudo, non tantùm sequenda, quantùm despicienda, quod pro solo carnis cibo, qui vobis hodie non tollitur, putatis vos omnem corporis delectationem, & quæque turpia posse licentiùs operari. Hac inventâ occasione, ut quia licitum est vobis carnibus vesci, licitum sit etiam carnis voluptatibus uti. Hæc enim opera Christianorum non sunt, sed Paganorum. Pagani enim, qui & Gentiles vocantur, deorum suorum, id est Jovis, Saturni, Minervæ & Veneris, festivitatem colentes, post immensam cibi & potûs voracitatem, turpesque commessationes, ad theatrum, quod & lupanar vocatur, foras civitatem conveniebant, ibique primùm jocis universi generis, ad ultimum cum meretricibus, quæ in cavernis ejusdem theatri latebant, luxuriando corpora fatigabant. Ad hanc igitur turpitudinis immunditiam, ut Paulus Orosius narrat, ideò diabolus quem colebant, illos provocabat, ut cui solvebant sacrificium de victimis animalium, solverent etiam sacrificium de vitibus propriorum corporum. Diabolus enim pollutus & immundus, pollutum & immundum sibi requirit sacrificium: Unde pollens, id est, *pellis gloria*, interpretatur, quia multùm luxuriâ delectatur, quæ pellis pulchritudine excitatur. Sed quantùm distat inter servitutem Dei & diaboli, tantùm distat inter vitam illorum qui à Christo Christiani dicuntur, & eorum qui diabolo subditi, ei in omnibus famulantur. Propter hoc cessandum est, Fratres, ab hac, & ab omni mala consuetudine præsenti die, quoniam hæc dies non solùm caput est jejuniorum, sed etiam sæculorum. Est itaque magno cultu & religione veneranda, & non libidinosis voluptatibus polluenda, quia & nomine, & mysterio præ cæteris videtur esse sacrata. Vocatur autem specialiter dies Dominica, quod eam in ordine dierum primam posuit, & quod superatâ morte, quam pro nobis indignus suscepit, victoque inimico, de cujus potestate nos rapuit, in ea potenter à mortuis resurrexit, & in honorem suæ Resurrectionis, nobis illam colendam constituit. Quomodo igitur cupimus à morte animæ

[a] Nonnulla videntur in hoc Sermone observanda. Primò, zelus Hildeberti ad avertendos populos sibi commissos à prophanis illis solemnitatibus, à quibus sacrum ipsum Quadragesimale tempus ordiebantur, ipso sacro die primæ Dominicæ Quadragesimæ. Hujus porrò mali, quâcumque diligentiâ sint usi Pastores Ecclesiæ, non omninò videntur evulsæ radices, cùm etiamnum pluribus in orbis Christiani regionibus, scurrilitatibus deturpetur illa prima Quadragesimæ Dominica, quam ob festivas faces quas accendunt, vulgò vocant *le Dimanche des brandons*; quæ, licet in illa usus carnium non concedatur, ut olim, adeò prophanis gaudiis insignitur, ut etiam in antiquis Contractibus civilibus pro solemni termino solutionum assignetur, & ut in quibusdam locis ab infima plebe

resurgere, si diem Resurrectionis nolumus hoonorare? Et quâ tatione putamus oientes nostras per jejunia purgare, si per portam jejunii polluti volumus intrare. Fortasse mortalia castiganti, & mea peccata cum aliorum iniquitatibus reprehendenti, respondebit aliquis effrænatus, plus voluptatibus corporis, quàm legi Dei obediens: Tu qui naturalem masculi & fœminæ conjunctionem, & amoris vinculum à principio constitutum prædicas diligendum, quomodo impossibilia & inutilia rogas? ut aliquo jejunio à muliere, quæ mea caro est, tamquam à cibis, abstineam. Cui ego, quamvis peccator, facili dictu respondebo: Quia Deus bona sæculi non dedit, ut iis abutantur, sed ut justè illis utantur. Conjugium etenim, sicut & cæteræ divitiæ mundi, dum rectè tenetur, bonum est; si verò injustè, vertitur in peccatum. Unde Gregorius: *Quicquid ad usum vitæ accipimus, ad usum vitiorum reflectimus.* Nec ego prædico tam sacræ societatis separationem, sed ad breve tempus triginta sex dierum indico abstinentiam. Nam quid prodest abstinere à carnibus, & carnalia opera non deponere? Qui enim toto anno in his & aliis deliciis vixisti, saltem in hoc parvo spatio pro Deo cessare debes. Cur enim vir, à virtute corporis, vocaris, si hanc virtutem in animo non habueris, ut pro Deo qui tibi cuncta dedit, & à quo quotidie majora petis, *decima parte annumerare non possis? Nam quisquis subtiliter intuetur, non amplius quàm triginta sex dies, qui sunt decimæ anni, in eadem abstinentia reperientur. Cùm enim annus integer trecentis sexaginta sex diebus constet, si subtrahantur de trecentis triginta, & de sexaginta sex, totidem quot dixi dies jejunio consecrantur. Horum ergo sex dierum, qui etiam cum suis noctibus centum quinquaginta horis constant, decima pars quindecim horæ sunt. Sed quia ex ipsis integram diem cum sequenti nocte colligere non valemus, quam præfato numero addentes, jejunio mancipemus; usus Ecclesiasticus statuit, ut quod in illa non redditur, in diebus Dominicis ejusdem temporis, à carne & à carnalibus voluptatibus jejunando, adimpleatur. In his enim, quia ipso Dei nomini sacrati sunt, refrigerium cibi impenditur, & licentia peccandi subtrahitur. Datur nobis quod vitam affert, & melius est; subtrahitur nobis quod mortem affert, & pejus est. Quod si de vitiis & carnalibus inquinamentis nos non pollueremus, profectò ex his integri anni plenas decimas restauramus. Sed quoniam nobis sacro fonte regeneratis, & non jam figurarum, sed veri agni carnes degustantibus, dictum est ab ipso Domino: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in Regnum cælorum;* statuit Christiana Religio, ut non solùm triginta sex dies, propter anni decimas, sed etiam cum his quatuor, qui à capite jejunii inchoant, propter tanti mysterii perfectionem, quadraginta dies in jejunium mutaret. Hoc etenim quadragesimale jejunium magnam auctoritatem habet, & à lege, & à Prophetis, & ab Evangelio. Nam Legislator Moyses, ut legem acciperet, quadraginta diebus jejunavit. Elias maximus Prophetarum, qui curru igneo rapi meruit in cœlum, quem persequebatur Jezabel, angelico primùm pastus ci-

Vicina esse superbia potentibus solet, & pene semper rebus affluentibus elatio sociatur.

D. Greg. 26 Iob. 19

** f. decimam partem, seu decima parte carere non possis.*

Math. 5. 20.

hic abusus usque ad tertiam Quadragesimæ Dominicam protrahatur.

Notandum etiam ex hoc Sermone jejunium Quadragesimale olim non ultra triginta sex dies observatum; quem dierum numerum, ut decimam anni partem, Deo, quasi pro decimis, fideles offerebant. Cujus observantiæ discussionem hic ab Hildeberto relatam, ipse probabiliter ex homilia 16. sancti Gregorii Papæ in Evangelium desumpserat. Ibi enim sic ait sanctissimus Pontifex: [A præsenti die, (id est à prima Dominica Quadragesimæ) usque ad Paschalis festivitatis gaudia, sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta & duo fiunt. Ex quibus, dum sex dies Dominici ab abstinentia subtrahuntur, non plus in abstinentia quàm dies sex & triginta remanent. Dum verò per trecentos & sexaginta dies annus ducitur, nos autem per triginta & sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus; ut qui nobismetipsis per acceptum annum viximus, Auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus.]

Observandum etiam quatuor dies præcedentes primam Quadragesimæ Dominicam, ut scilicet sacratus ab ipso Christo quadraginta dierum in jejunio numerus adimpleatur, aliis triginta sex, nonnisi diu post S. Gregorium adjunctos, & ut plures censent eruditi, nonnisi sæculo circiter octavo, vel nono, nec etiam hoc ipsum in omnibus generaliter Ecclesiis observatum, cùm hanc quatuor dierum additionem nec adhuc receperit Ecclesia Mediolanensis, quæ etiam hodie Quadragesimam incipit à Dominica sexta ante Pascha, triginta sex diebus tantùm jejunare contenta, id approbante S. Carolo in Concilio I. Provinciali.

Ex hoc etiam Sermone liquet non solam in Quadragesima à carnibus indictam abstinentiam, sed etiam à debito conjugii, & quibuscumque deliciarum generibus, velut à vino, à vehiculis, à venatione, à litibus, & vel etiam ab armis, quæ ita strictè prohibebantur, ut inter causas exauctorationis Ludovici Pii Imperatoris, illi præcipuè fuerit exprobratum, quod, [contra Christianam Religionem & votum suum, sine utilitate ulla publica, aut certa necessitate, ut habent Acta ejusdem exauctorationis, cap. 3. pravorum consilio delusus, *in diebus Quadragesimæ* expeditionem fieri jussisset.] De quibus omnibus fusè & eruditè admodum egit noster Martenius in Tractatu de antiqua Ecclesiæ Disciplina in Divinis Officiis, nuper edito, cap. 8.

bo, postea totidem ab omni esca abstinuit.

Non aliter desinit iste Sermo, qui mutilus ideo videtur.

CXXXVII. SERMO L.

E Lyrano.

In Nativitate sancti Joannis-Baptistæ.

Gal. 4. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.*

Magnâ dispensatione, Fratres carissimi, voluit Deus hominem redimere & mirabili exemplo humilitatis Filium proprium ad nostram liberationem mittere. Providerat diligenti consilio idoneum tempus missionis, per quod homines essent convicti, nihil salutis ex se habere posse, neque per legem naturalem, neque per legem scriptam. Permisit enim duo tempora transire, scilicet, ante legem & sub lege, ut veniret in tempore gratiæ. Ante legem scriptam lex naturalis erat, id est, ducatus rationis, quæ non fuit saluti. Lex verò scripta postea data, ipsa potiùs cœpit nocere, quàm juvare. Nam prohibendo peccata: *Non occides; Non mœchaberis*, magis animos hominum ad eadem peccata inflammabat. Ubi verò venit plenitudo temporis quod Deus providerat, misit Filium suum, ut quod neutra lex facere poterat, gratia Christi suppleret; Et cùm multis temporibus expectatus & prænunciatus esset, tandem venturo præmissus est Joannes præcursor, tanti Imperatoris adventum nunciaturus. Audite ordinem: Filius veniebat contra diabolum; præmisit fortem militem, qui mundum invaderet, & inimicos Regis deterreret, & quoscumque posset Domino suo alliceret. Fortis Princeps, fortis miles, & * fortem militem uterque prænunciatus est. Angelus enim Gabriel, qui *fortitudo Dei* interpretatur, adventum utriusque prænunciavit. Fortes erant, & fortia facere veniebant. Natus est miles, & multi in nativitate ejus gavisi sunt. O quantum gaudium futurum erat in nativitate Imperatoris, cùm tantum præmittebatur in nativitate præcursoris! Audistis gaudium nascentis; Audite officium præcurrentis. Venit Joannes in desertum, prædicans, & dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Ideo in desertum venire dicitur, quia deserti erant à Deo quos hortabatur. Nam pœnitentiam agere præcipiebat. Non deterret eos, sed Domino suo allicit, fructum promittendo, cùm dicit: Appropinquavit enim regnum cœlorum. Ita quosdam alliciebat. Audite quomodo inimicos deterrebat. Videns Pharisæos dicit eis: *Progenies viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Ecce quomodo viam Domini præparabat, alios attrahendo, alios deterrendo. De his dictum est per Prophetam: *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* Via est lata, semita stricta. Via significat latiora præcepta, sicut & uti conjugio, & mundanis rebus licitè. Semita strictiorem vitam, id est, Monachorum & Eremitarum. Utraque videtur parati Domino. Ideo hortabatur prædicatione homines, & prædicationem suam decorabat operibus vitæ. Ecce opera. Habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos. Esca verò ejus erant locustæ & mel silvestre. Asperis induebatur, & asperis correptionibus impios refrangebat. Lumbos stringebat, quia luxuriam constringebat. Locustæ sunt minuta animalia per agros salientia, quorum alacer volatus, sed cito deciduus. Mel comedebat, quia prædicatio ejus auditoribus sapiebat dulce. Locustas edebat, quia dum prædicabat Christus putabatur. Quærebant enim: *Es tu Christus?* Ecce volando exaltabatur sicut locusta, sed respondens: *Non sum ego Christus*, ab illa exaltatione decidebat cito sicut locusta, quæ volando cito decidit. Itaque in tanto prædicatore exemplum vitæ nostræ possumus reperire. Cùm asperis induitur, ad domandam carnem laboribus nos informat. Cùm lumbos zonâ cingit, ad castitatem invitat. Cùm se Christum non recognoscit, sed inferiorem se prædicat, dicens: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*, humiliare nos insinuat. Cùm aliis prædicando laborat, ad salutem fructum acquirendam nos invitat. Cùm fugit in desertum, his nos exuere suadet mundum. Et quis perfectior Joanne? Testante Domino *inter natos mulierum non surrexit major Joanne-Baptistâ.* Christus enim non fuit natus mulieris, sed virginis; Non enim asseritur Christo minor, ut par fuisse *, sed ut major *. Unde dicitur in Evangelio: *Qui autem minor est in regno cœlorum, major est illo.* Christus enim fuit in præsenti Ecclesia, quæ est regnum cœlorum, quia in ea regnat Deus minor per humanitatem, quia non venit ministrari, sed ministrare. Major verò fuit Joanne potentiâ & virtutis dignitate. Gaudeamus ergo in nativitate tanti præcursoris, de quo dictum est: *In Nativitate ejus multi gaudebunt*, ut Joannes, qui *gratia Dei* interpretatur, gratiam Dei suis meritis nobis conferat, morbos repellat, tempestates removeat, frugum copiam tribuat, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Margin notes: * supp. per. — Luc. cap. 3. — Math. 3. 2. — Math. 3. 7. — Is. 40. 3. — Joan. 1. 20. — Luc. 3. 16. — Math. 11. 11. — * supp. creditur. — * supp. Angelis. — Ibid. — Luc. 1. 14.

CXXXVIII.
I. Sangerm

SERMO LI.

De perfecta anima conversione.

Josue cap. 5. v. 8 & seqq.

DOminus eduxit filios Israël de Ægypto, & transierunt illi per mare rubrum, & peragrantes desertum, comederunt manna. Post longos autem labores, tandem pervenerunt ad Jordanem; & cùm transissent fluvium, secundò se circumciderunt, & dictum est illis: Hodie abstulit à vobis Dominus opprobrium Ægypti. Manserunt autem in castris, donec sanarentur; & vocatum est nomen loci illius Galgata. Egressi tandem de castris, comederunt de fructibus terræ, & defecit eis manna.

Res hæc gesta, Fratres carissimi, magnum nostri profectûs insinuat sacramentum. Ægyptus enim, de quo Dominus populum suum eduxit, peccatum est, quod bene interpretatur *tenebræ*. Nam peccata tenebræ sunt interiores, quæ ducunt ad exteriores, infernum videlicet. Nec legitur Dominus duxisse filios Israel in Ægyptum, sed eduxisse. Vestrûm enim est in peccatum induci, Dei liberare. Populus Dei egressus de Ægypto transit mare. In mari duo sunt, aqua scilicet & amaritudo. Per aquam lacrymas pœnitentiæ, per amaritudinem, cordis contritionem intelligimus, quia non sufficit peccatum dimittere, nisi cor contritum habeamus, & dignos fructus pœnitentiæ agamus. Sed nec in mari remanere debemus, sed transire, & in desertum venire. Non enim semper lugendum est pro peccatis, sed peractâ pœnitentiâ veniendum est ad sanctam & religiosam, quæ est Christianorum, vitam. Quæ bene per desertum significatur. Illa enim à multis deseritur. Unde dictum est à Domino: *Arcta est via quæ ducit ad vitam, & pauci ingrediuntur per eam.* Via illa arcta est & solitaria, arida, quia aridis, & verè solitaria, quia in Ægypto habet magnos comitatus, in deserto verò paucos habebit socios, aut nullos. Unde Psalmista: *Singulariter sum ego, donec transeam*, quia ex quo transierit, multos habebit socios, angelicos videlicet cœtus, & universos Sanctos. Est etiam Ægyptus terra plana, pulchra aspectu, sed plena paludibus. Ita & illa quæ ducit ad mortem, non est ardua, sed delectabilis, & plena paludibus, id est, immunditiis. In deserto pasti sunt filii Israël manna, quæ pluit illis de cœlo; & populus Christianus, dum tendit ad sibi promissam hæreditatem, sustentatur verbo Dei. Et hic est panis qui de cœlo descendit, de quo ait Dominus: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Tribus autem modis reficit hic panis populum Dei. Deterret à vitiis minitando pœnas inferni; blanditur promissis, quæ dum differuntur, reserat quædam arcana, ne deficiant in via. Sed quia verbum Dei, sacra scilicet scriptura Tulliano non quærit fulciri ornatu, suâ satis firma veritate, sunt qui fastidio hujus panis affecti dicunt: *Revertamur in Ægyptum ad ollas carnium*, id est, ad sæculares scripturas nostrum applicemus studium. Qui autem non deficiunt, proficiscuntur, & tandem ad Jordanem perveniunt, qui est prope terram promissam. Audistis, Fratres carissimi, quia egredientes de Ægypto mare transierunt filii Israël. Iidem appropinquantes terræ promissæ veniunt ad Jordanem, quem & transeunt. Desertum enim illud per quod transeunt illi qui tendunt ad terram promissam, ager est quem filia Chaleb petiit à patre suo habentem irriguum superius, & irriguum inferius. Qui enim tendit ad promissa sibi vitæ æternæ gaudia, in principio itineris sui compungitur, & flet de peccatis suis ab his rebus inferioribus contractis. Post peractam autem pœnitentiam, justè & piè conversatur in hoc sæculo, quod est transire desertum cum multo labore, sed multis vexatus laboribus, considerans etiam res hujus mundi caducas & transitorias, his carere cupit, & habere æterna. Unde Apostolus: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo;* sed quia differuntur, prorumpit in fletum. Situs etiam loci huic mysterio congruit, quia mare rubrum secundum situm Ægypti inferius est, Jordanis verò per situm terræ pro superiore est. Jordane transito, secundò se circumciderunt. Circumcisio, quæ octavo die petrino cultello fiebat, significabat sordium depositionem per Christum fieri, pro æterna beatitudine quam consecuturi sumus in octavo die resurrectionis. Sed sordium depositio ordinem quemdam requirit. Nemo enim repentè fit pulcherrimus. Primò igitur, id est, in egressu de Ægypto, turpes actus deponimus. Motus enim illiciti adhuc vigent in carne nostra fragili. Visu enim mulierum, dulcedine ciborum, gloriâ mundi, etsi ab his [se] contineant, solent moveri sancti, donec tantùm profecerint, ut cœlestium dulcedine capti, nihil terrenum curent, nec moveantur ad aspectum vel contactum rerum mundanarum. Sed morantur in castris donec sanentur. Dum enim motus illos sentiunt sancti, continent se ab aspectu mulierum, & comestione delectabilium ciborum, à mollitie vestium, à quibus tandem per diuturnam abstinentiam desueti egrediuntur ad visum

Nostrûm est peccare, Dei ignoscere.

Non semper de peccatis lugendum, sed luctu peracto, benè operandum.

Math. 7. 14.

Ps. 140. 10.

Math. 4. 4.

Exod. 16. 3.

Phil. 1. 23.

Assiduâ sensuum mortificatione Sancti sensuum delectationibus tandem non moventur.

mulierum, dulces cibos comedunt, vestibus quibuslibet induuntur, nec delectatione eorum capiuntur. Quod cùm fecissent, *abstulit Dominus ab eis opprobrium Ægypti.* In Ægypto enim opprobrium susceptum est, quod comitatur sanctos per hujus vitæ desertum, scilicet, concupiscentia, quæ est mater omnium malorum. Qui verò superatis carnis illecebris cœlestia tantùm desiderat, visitatur à Deo; & intellectum ab eo accipit, arcana cœli revelantur ei, secundùm illud Psalmistæ:
Ps. 100. 2. *Psallam & intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Unde & locus secundæ circumcisionis Galgata dictus est, id est, *revelatio.* Deinde comeditur de fructibus terræ. Qui enim tantam adeptus est perfectionem, ut pro amore cœlestium nihil pendat terrena, quantum ad præsentis vitæ statum de fructu terræ, id est, Ecclesiæ potest comedere, quia corpori & sanguini Christi securè potest communicare. Nec comederunt solummodo de fructu palmarum, sed de aliarum fructibus arborum. Quod innuit nos non solùm accepturos à Domino quod meremur, sed
Rom. 8. 18. multò plus. *Non enim condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam; quæ revelabitur in nobis.* Quod autem manna defecit postquam comederunt de fructibus terræ, significat scripturas, quæ sunt nostra refectio, in via cessaturas, postquam
Complicabuntur sicut liber cœli. Is. 34. 4. erimus in patria. Unde alibi: *Plicabitur cœlum sicut liber.* Hoc cœlum, id est, divina scriptura fit de pellibus mortuorum animalium, quæ modò extenduntur, & postea plicabuntur. Animalia ista mortua sunt Patres veteris testamenti & novi, quorum fides & justitia proposita est nobis in scripturis, ut sint nobis quasi exemplaria credendi & bene operandi. Unde dictum est: *In medio duorum animalium cognosceris.*

CXXXIX. E Sangerm.

SERMO LII.

De vera animæ Christianæ libertate.

Joan. 8. 36. *SI filius vos liberaverit, verè liberi eritis.*
a [a]Triplex invenitur libertas in sacra scriptura. Una est naturæ, altera gratiæ, tertia gloriæ. Prima liberat à necessitate, secunda à peccato, tertia ab omni pœnalitate & miseria. Primam contulit creatio, qua conditi sumus immunes ab omni necessitate, nobilis in Deo creatura. In secunda regeneramur per gratiam & baptisma, nova in Christo creatura; In tertia coronabimur ad salutem, gloriosa in spiritu creatura. A prima incœpimus, per secundam procedimus, in tertia consummabimur. Per primam subjecti sumus Deo, lege creationis, per secundam subjecimus nobis carnem lege recreationis, per tertiam superabimus mortem virtute glorificationis. Post primam necessaria fuit secunda ad justitiam, quoniam jam prima erat obsoleta per culpam; nec ad tertiam nisi per secundam possemus pertingere, quia nemo venit ad Patrem nisi per Filium. De hac secunda & tertia liberatione Veritas ait: *Si Filius vos liberaverit, verè liberi eritis.* Quomodo autem facta est hæc liberatio per Filium? *Exinanivit se Filius, formam servi* Phil. 2. 7.
accipiens, & fecit primum gradum humilitatis in carnem, secundum in crucem, tertium in mortem. Ejus tota vita doctrina nostra est, & omnis actio est nostra lectio. Nec solùm ejus dicta vel facta, sed singula membra illius viam salutis & libe- Singula Christi membra nos de virtutibus instruunt.
rationis nostræ nobis loquuntur & ostendunt, veluti pedes, manus, pectus, caput. Pedes verò sunt misericordia & judicium, quia unum non valet sine altero. Nam misericordia per se faceret negligentes, judicium per se desperantes. Si quis enim solam misericordiam attendit, quia suavis est & multùm misericors, & misericordiâ Domini plena est terra, & non justitiam, quâ debitâ vicissitudine, præmia meritis respondent, securè deinceps peccavit, promittendo sibi impunitatem omnium peccatorum suorum. Si verò justitiam solam pensaret, dicens: *Terribilis apud om-* Ps. 75. 13.
nes Reges terræ, Qui aufert spiritum Principum, qui tangit montes, & fumigant, facilè in periculum desperationis labetur. Nunc autem hæc duo junguntur, ut misericordia spem consolidet, & judicium timorem incutiat. Ad hos pedes, pœnitentes per humilitatem cum Maria peccatrice procumbunt, qui lacrymis pœnitentiæ peccata sua abstergunt, & debitâ satisfactione veniam exposcunt; deinde morbo peccatorum curato, decet naturam cibo & potu confortari; nec habet languidus quo se reficiat, qui nihil sibi præter peccata corrogaverat. Esurit ergo virtutes, quibus possit & de cætero sibi meliùs cavere, & bonis

[a] Adverte Hildebertum idem de triplici libertate naturæ, gratiæ & gloriæ, & eodem sensu disseruisse in Ser. 4. de Adventu Domini, pag. 225. & ferè totidem verbis, qui, ut indubitanter est Hildeberti, hunc etiam ejusdem Authoris esse censemus; quod etiam evinci posse videtur ex allegoria certaminis Jacob cum Angelo, hîc contemplativis applicatâ, quam eodem modo & sensu attulit Hildebertus Epistolâ 22. Lib. 1. ad Guillelmum Abbatem sancti Vincentii Cenomanensis, & quam sæpiùs in Sermonibus usurpat, dum de contemplatione loquitur. Si igitur indè concludi potest hunc Sermonem verè Hildebertinum esse, cur non & cæteri in eodem manuscripto collecti?

Matth 5. 6 operibus liberiùs insistere. *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Necesse est ut esurienti populo, quem Dominus pavit in deserto, ad manus Domini mendicus, tamquam eleemo-
Ps 118. 73 synam accepturus, accedat, dicens: *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmaverunt me*; Opera manuum tuarum ne despi-
Duæ manus Dei, altera munifica, altera benevola. cias. Hæ manus duæ sunt munificentia & benevolentia, quarum altera sine altera non sufficeret. Est aliquis munificus, sed non benevolus, & è converso. Sed Deus qui habet omne quod est, & vult omne quod bonum est, manu munificâ & benignâ nos reficit, dum proprium Corpus & Sanguinem suum nobis communicat. Christus dedit pro nobis Sanguinem suum, in cruce pretium, in altari poculum, in peregrinatione viaticum, in exitu de Ægypto conductum, in patria advocatum. Hic Sanguis cum aqua ex latere Domini profluxit, ex quibus sacramentis confectum est collyrium, quod oculos cœci nati abstergeret; paratum est lixorium, quod maculam peccaminum emundaret; extortum est illud sacratissimum oleum, per quod jugum diabolicæ potestatis penitùs computresceret. Hæc manus captivam Hester ingredientem ad Regem, aureâ virgâ protexit, ingressam in amplexus recepit, & in solio Regni Reginam constituit. Hester anima justa est, quæ peregrinatur à patria; captiva est, circumquaque habet hostes viriorum. His armis vitia debellamus, virtutes corrogamus. Sic muniti, apti efficimur ut cum Joanne super pectus Domini recumbamus, ut nobis effundatur quod aliis effundamus; hoc est sacrarium cœlestis armarii, in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt absconditi. Penitùs nihil habet, qui de hac plenitudine aliquid non habet. Indè ad caput Domini cum Maria justificata per contemplationem ascendimus, dum mens virtutibus pennata, erigit se super se, & terrenam habitationem exosa, vel penitùs
Exod 33. 13. oblita, dicit cum Moyse: *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ostende mihi te ipsum.* Ascendit & hæc anima in montem
Gen. 22. 5. contemplationis cum Abraham & puero, relictis in valle servis cum asino. Abraham est ratio, puer intellectus, vel innocentia, quæ cum ratione montem contemplationis ascendit; famulis, id est curis & desideriis carnis in valle hac miseriæ & mortalitatis, cum asino, id est carne tarda, re-
Eximia deliciarum animæ contemplantis, è terrenis factæ, descriptio. lictis. Hic est mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, in quo Dominus habuit consilium cum Moyse & Elia. Tunc dicemus cum Petro: *Bonum est nos hic esse*; tunc audiemus cum Paulo arcana verba, & dicemus cum Isaia: *Secretum meum mihi, Secretum meum mihi.* Tunc accipiemus benedictionem cum Jacob, superiores effecti in certamine, nec erit ampliùs nomen nostrum Jacob, sed appellabitur Israël, postquam in femore percussi, ubi notatur lasciviæ carnalis excessus, uno pede tantùm incedemus, id est uno affectu postponentes carnalia, uno pede sequentes cœlestia, ubi ingens desiderium nostrum, pia devotio, prædulcis affectus terrena respuit, & dicit: Mihi adhærere Deo bonum est. Adhæretur autem Deo tribus modis; per imitationem, per contemplationem, per fruitionem. Prima adhæsio laboriosa est, secunda affectuosa, tertia deliciosa. Prima & secunda in hac vita; hic enim labor actionis, & affectus contemplationis: Tertia erit in futuro. Ibi videbimus facie ad faciem, quod nunc in speculo & in ænigmate. Quod ipse nobis præstare dignetur, &c.

SERMO LIII.

CXL. E Sangerm.

In Dominica Passionis.

Recedente jam Quadragesimæ tempore, & appropinquantibus sacratissimæ Resurrectionis gaudiis, mentio dominicæ Passionis nobis, dilectissimi Fratres, annuatim occurrit, quæ universalem Ecclesiam hodie lacrymoso relatu percellit. Et quamvis plurimi dies supersint ab hac usque ad illam, quæ auctorem suum crucifixum specialiter videre meruit, tamen à sanctis Patribus per hos dies qui sequuntur recitanda nobis eadem Passio committitur; Maximè autem à beato Gregorio, qui in omnibus ecclesiasticis officiis, diurnis scilicet & nocturnis, hinc usque ad pascbale festum verba & luctum Passionis inducit, insinuans nos pro illo debere flere, sine quo nullam perfectè lætitiam possumus habere. Quicumque ergo membra Redemptoris nostri fore confidimus, dolorem & injuriam tanti capitis sentiamus. Unde Propheta: *Omne caput* Is. 1. 5 *languidum, & omne cor mærens: A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Et Apostolus: *Si patitur unum membrum,* 1. Cor. 12. 26. *compatiantur & cætera membra.* Quia verò altius & honorabilius membrum, Christum videlicet, qui caput & vertex noster est, passum fuisse agnoscimos, nos membra inferiora cum eo patiamur. Maximè cùm non quilibet commissi sui culpâ, sed etiam pro nostra redemptione pati voluerit, ut nos ab antiqua diaboli servitute redimeret, & patriæ cœlestis, à qua captivi excludebamur, perpetuos incolas faceret. Ipse namque ineffabiliter misericors, non

auro, seu cujusslibet metalli genere, vel pulchræ varietatis spoliis, nec etiam cæsorum animalium victimis, sed proprio corpore in ara Crucis immolato, & pretiosissimo sanguine fuso, peccata nostra atque iniqnitates nostras purgare voluit. *Is. 53. 4.* *Verè langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*; Et ipse mediator noster ad Patrem dixit: *Ps. 49. 7.* *Holocaustum & pro peccato non postulasti; tunc dixi: Ecce venio.* Et est sensus: O Deus Pater! quia pro humani generis redemptione non vidi re holocaultum animalium * captare, statim dixi: Ecce venio, ut immoler pro populi mei salute. Ecce, Fratres carissimi, Christum pro nobis immolatum audivimus. Unde admodum gaudere & tristari debemus. Gaudere, quia felix culpa quæ talem habere meruit Redemptorem; Tristari, quia nullum videmus tantæ passionis imitatorem. Ipse namque corporaliter mortuus, non solùm de corporis nostri motte, si necesse est, sed de vitæ emendatione & spiritùs humiliatione sacrificium requirit, scilicet, ut spiritus noster ex tam magna & ineffabili conditoris sui humilitate admirans contremiscat, & carnis illecebras superans cum ipso passo quandam compassionem habeat. Unde: *Ps. 50. 19.* *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus*; & licèt impossibile sit nostram corporalem fragilitatem sequi immensam illius deitatem, bene tamen pro modulo humanitatis sequimur, si vitia corporis per jejunium & vigilias mactemus, si mundi & nitidi coram ejus oculos manere gaudemus. Unde Propheta: *Is. 1. 16.* *Lavamini, mundi estote, &c.* Sed quomodo imminente rabie persecutionis vitam pro eo posituri sumus, qui pro ejus passione, saltem parvo tempore, à vitiis, & à quibuslibet cibis jejunare non possumus? In quo ergo passionem ejus imitamur, qui à nullis spurcitiis corpora prohibemus? Insuper etiam, quod pejus est, præceptis illius fortiter repugnantes, quasi inimico contrarii sumus. Nam clamante eo in veteri testamento: *Non occides; Non furtum facies*, & cætera legis præcepta, veluti iram illius contra nos provocantes, insani & amentes mœchamur, & occidimus, & furtum facimus; insuper & omnia vitia, quò magis nobis prohibita sunt, eò ampliùs sequi & amare curamus. Similiter, minitante eo in novo Evangelii testamento: *Matth. 5. 22.* *Omnis qui dixerit fratri suo: Racha; & qui dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis*, nos è contra zelo invidiæ tacti, omnia improperiorum conviria fratribus nostris superbè & contumaciter ingerimus. Unde à talibus, & ab his similibus mentem cohibere debemus, si redemptionis illius participes esse speramus. Ipse enim verus Sacerdos, & Pontifex futurorum bonorum, qui Deo Patri suo, non sanguinem hircorum & taurorum, sed semetipsum, agnum videlicet immaculatum obtulit, mundans conscientiam nostram ab operibus mortuis, id est, peccatis, & per hoc introivit semel in sancta, ut appareat vultui Dei pro nobis. Alii namque Sacerdotes, mactatis animalium carnibus, juxta morem veteris legis, singulis annis semel introibant in Sancta; Iste Sacerdos in æternum, qui non venit legem solvere, sed adimplere, non singulis, sed ultimo vitæ suæ anno, mactato se ipso, in ara Crucis semel iotroivit in Sancta, id est in cœlum, ut famulis sequutibus se per fidem, arcana Patris reseraret, quæ post finem ipsis possidenda conferat. Alii Sacerdotes, expleto sacrificii tempore, ad templum sequenti anno reversuri, ad propria reverti curabant; Iste, peracto Passionis & Resurrectionis suæ mysterio, ad propria cœli palatia ascendens, reversurus est, non sequenti anno, sed in fine sæculi, ut bonorum & malorum merita recto examine discutiat, & bonis præmia, & malis supplicia reddat. Quid in illa die acturi sumus, Fratres, in qua non solùm de operibus malis, sed insuper etiam de otiosis sermonibus, rationem reddituri sumus? Et si omnes linguæ culpas, quæ pro nihilo ducuntur, senserimus, quid de cæteris membris timendum est? manibus scilicet & pedibus, aliisque, quæ sine dubio multa illicita fecisse cognoscimus. Nam si de omnibus culpis quas fecimus, pœnas solvetimus, æternaliter damnati & perditi sumus. Ergo modò unusquisque nostrûm, quantò animam suam diligit, tantò peccata præterita per pœnitentiam deleat, & curet ne ipsa reiteret, & quod semel per gratiam Dei extinxit, ampliùs non accendat. Qui enim quod jam ingemuit, reiterat, Deum sibi ad iram provocat, ut eum vocatus non audiat. Unde per Salomonem dicit: *Prov. 1. 24. & seqq.* *Vocavi, & renuistis, despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis; Ego autem in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cùm vobis quod timebatis evenerit.* Quàm formidanda vox, Fratres dilectissimi, quâ Redemptor noster de interitu nostro se risurum minatur. Quamobrem autes mentis nostræ præceptis illius assiduè pandamus, ut eum non terribilem, sed blandum videamus. Et quomodo illum terribilem & iratum contra nos ferre poterimus, qui in præsenti vita coruscationem, aut tonitruum illius vix præ pavore tolerare possumus? Et si motu creaturæ unius ad tempus terremur, quâ fortitudine Creatorem cum igne ad judicandum venientem, & non solùm terras, sed &

Margin notes: * *f. cupere.* — Quale de nobis Christus sacrificium requirat, ut ejus passionem imitemur. — Sacerdotium Christi quantum vetera Sacerdotia excellit. — *Hebr. 9. 11.*

cœlos concutientem, expectare poterimus? Nam, ut Psalmista dicit: *Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.* Et ipse Judex per Prophetam dicit: *Adhuc semel & ego movebo non solùm terram, sed & cælum.* Pertimescite, Fratres, illius adventum Judicis, in cujus determinato judicio non erit spatium redemptionis. Cessate à pravis moribus, & malâ consuetudine præsentis vitæ, & compati Redemptori vestro studete, ut cum illo de tumulis vitiorum possitis ad cœlestia regna post judicium fœliciter ascendere. Amen.

Ps. 49. 3. * Vulg. *Adhuc unum modicum est, & commovebo cælum & terram.* Aggæus 2. 8.

Sermonum Venerabilis Hildeberti Finis.

VENERABILIS

VENERABILIS
HILDEBERTI
PRIMO
CENOMANENSIS EPISCOPI,
DEINDE
TURONENSIS ARCHIEPISCOPI,
OPUSCULA.

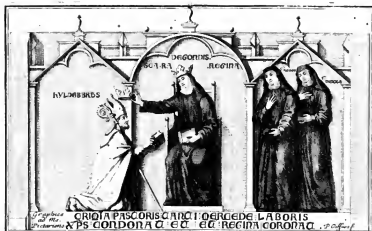
Kkk

MONITUM.

QUÆ de variis Venerabilis Hildeberti Opuſculis in noſtra generali præfatione notavimus, hîc iterum retractare ſupervacaneum eſſet. Hoc ſolum te, benevole Lector, monitum velimus ita frequenter Hildebertum in Epiſtolis de ſuis Opuſculis ſermonem habuiſſe, ut nullum relinquat dubium, quin longè plura ſcripſerit, quàm quæ hucuſque juris publici facta ſunt, quæve hîc noſtro ſtudio recenter comparata illi proveniunt. Sic nimirum in Epiſtolâ 2. lib. 3. ad Clarembaldum Exonienſis Eccleſiæ Canonicum, diſertè aſſerit ſe Hiſtoriam miraculorum ejuſdem Eccleſiæ *ſcripſiſſe, quam ad ſecundum exemplar ei ab hoc Canonico tranſmiſſum ſe ſpondet alio ſtilo retractaturum; quam Hiſtoriam ex Anglia detegere, per hodiernas turbas nobis non licuit. Præterea Epiſtolâ 15. ejuſdem libri 3. Reginaldum divi Auguſtini Monachum ſic affatur ſub finem:* Noveris me venerari pariter & amplecti quod aliquas poſitiones ingenioli mei filias, aut noſtrorum particulas verſuum tuo te operi inſeruiſſe notaſti. Tunc enim placere mihi incipio, cùm video ſcripta mea majoribus minimè diſplicere. *Quod indicat jam tunc Hildeberti lucubrationes apud litteratos non modico fuiſſe in pretio. Epiſtolâ etiam 30. ejuſdem libri 3. ad VVillelmum VVinceſtrenſem Epiſcopum, ſic ad ipſum:* Poſtulaſti enim exarari tibi Opuſcula mea, & exarata tranſmitti. Quo audito hæſi diutius, vel amicum offendere metuens, vel riſum legentibus ſuſcitare. *Ita humillimus author opera propria vilipendit, quæ doctiores tanti pendebant, ut eorum fragmentis ornare ſua ſcripta non dubitarent.*

Porro, utrum Exceptiones, ſeu Excerptiones Juris, quas huc uſque Editores omnes Bibliothecæ Patrum noſtro tribuerunt Hildeberto, & quas hîc pro Epiſtola 53. lib. 2. damus, eæ ipſæ ſint quæ totidem verbis Præfationem Ivonis in ſuum Decretum inchoant, perſpicacior judicet Lector. Nos interea compertum habemus ex ejuſdem Hildeberti Epiſtola 27. lib. 2 ipſum Exceptiones Decretorum, quas in unum volumen, *ut ait*, ordinare diſpoſuerat, & quarum jam partem expleverat, *inchoaſſe; quas quidem per curas epiſcopales non illi licuit abſolvere, ſed quas iis, quantocius poſſet, excuſſis, ibidem ſe ſpondet ad umbilicum deducturum.*

Quæ autem Opuſcula hîc damus, è manuſcriptis Codicibus optimæ notæ, iiſque pro majori parte coævis, aut ferè coævis, quâ potuimus ſagacitate & diligentiâ eruimus, & quos ad cujuſque Opuſculi caput indicare curavimus. His fruere, benevole Lector, & ſi quid minùs exactè diſcretum fortè deprehenderis, cùm idipſum, quodcumque ſit illud, nihil niſi orthodoxum, & bonis moribus conſonum offerat, noſtros ſaltem conatus tua, obſecro, benignitas excuſet.

VENERABILIS

HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI;

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI

IN VITAM

SANCTÆ RADEGUNDIS

FRANCORUM REGINÆ.

E duobus mſſ Regalis Eccleſiæ Collegiatæ S: Radegundis Pictavienſis.

PROLOGUS.

SApientis eſt metiri vires, nec aliquid ultra profiteri. Hanc mihi providentiam dilectio tua, cariſſime Seimane, excuſſit, quia malui ridiculus ſcriptor, quàm tibi inobediens inveniri. Tuis nimirum exhortationibus Vitam beatiſſimæ Radegundis auſus ſum deſcribere, cùm dare operam ſtudio non magis tarditas ingenii, quàm pontificalis adminiſtrationis occupatio prohiberent. De ejus tamen gratia præſumens, qui linguas infantium facit diſertas, ad *Fortunati* ſimul & *Baudonivia* Sanctimonialis ſcripta recurri, quorum uterque præfatam proſecutus vitam, de pretioſo apparatu pretioſa patum, ſicut tibi videtur, fercula confecerunt. Eorum ſcriptis diligenter

Kkk ij

in corde suo disponenti sola ætatis infirmitas obsistebat. Inter illos tamen temporis & sexûs aculeos inexorabiliter abhorrebat pudoris dispendia, solam morum suspicans venustatem. Unde & inter cæteros virtutum provectus, quibus tenera

' Etiam infans pauperibus misericors.

fervebat infantia, subvenire pauperibus, Ecclesias frequentare, ac divinis satagebat interesse officiis. Erat etiam ejus consuetudinis aliquid semper de quotidiano sibi subtrahere edulio, & egenis largiores reliquias providere. Has diligenter coadunatas, abjecto fastu regio, puella collectis, pauperibus erogabat. Commendabatur humilitate sedulitas, præmium devotione cumulabatur, cùm ingenua virgo, lotis priùs singulorum capitibus, eorum manibus aquam funderet, ipsa administraret cibaria, ne quid deesset alicui lumina circumferret. Dehinc Ecclesiam senili reverentiâ cum suis adibat coætaneis, in qua & hymnum fulveret, & suam Deo commendaret castitatem. Ac ne illius Evange-

Luc. 14. 27.

lii, *Qui non bajulat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus*, aliquando surriperet oblivio, signum crucis jubebat ante ferri, quod suus ei Clericus

Clericus ei addictus ad crucem præferendam.

ex lignis in hos usus compingere consueverat, & ipse deferre. Factâ autem oratione, veste quidem emundabat pavimentum, facitergio autem jacentem circa Sacraria pulverem, reverenter excutiebat; evehens quidquid ibi sordis aut pulveris habitantium incuria reliquisset. Hæc fuere ludicra virginis; hos mores tenera illius induit infantia; benignus ei circa pauperes affectus, circa afflictos mira compassio. Procul ab ea mutabilis mulieris inconstantia, procul decor mutuatus.

Illi nil artis in vultu.

Nihil artis in vultu, nihil in sermone vanitatis. Incessus non industriæ fuit, sed naturæ. Rarò mensæ, raro cultui ejus aliquid supra necessitatem accessit; quod si quando contigit, conditioni delatum est, non satisfactum voluptati. Sic in deliciis delicias ignorans, nihil fuit honestati suspectum, nihil quod moribus defectum minaretur. Ea profectò, cùm necdum nubiles annos attigisset, modicum jam putabat virginitatis præmium, nisi illud martyrii

Ad Martyrium suspirat.

gloria cumularet. Quo dum pertingere tenerrima virgo desiderat, multa præter, & propter justitiam à domesticis pertulisse memoratur. Imminente autem tempore, quo eam prædictus Rex Clotarius conjugio sibi sociare disposuerat, nocte cum

* Athiës en Vermandois.

paucis ab * Atteïas aufugit, illam generis successionem alto declinans consilio, cujus conceptus, infestatio est pudicitiæ, partus vitæ. Tandem virgo reperta Suessionis deducitur, ibi quidem mortali nuptura Regi, sed gratiam non amissura sempiterni. Igitur sociata specie tenùs terreno

Clotario Regi nupta.

Principi, nobilis Regina cœlestis cœpit effici, plusquàm terrena. Nuptiis enim in Domino celebratis, animus ejus non humanâ extollitur gloriâ, non voluptate frangitur, non illecebris inclinatur. Idem sæculi contemptus, eadem in Regina permansit humilitas. De moribus ejus nihil sibi secreta conjugii, nihil imperium, nihil opes vendicarunt. Usus istorum Reginæ citrà libuit, quàm licuit. Denique hæc tria instrumenta virtutum convertit, cùm impatientiam vini castitatis exemplo temperaret, reis adesset potentiâ, pauperibus divitiis subveniret. Sic offendicula

Virtuti & regno, non voluptati vixit.

morum sine offensione fœmina prætetiens, non sibi, sed Regno, non voluptati vixit, sed virtuti. Fuit autem prima ejus à virginitate sua dispositio, ut quidquid sibi à tributis accessisset, quidquid lege donationis, totum necessitati deserviret egenorum. Eorum verò quæ supererant partem quidem Ecclesiæ, partem sibi cultus corporis vendicabat. Is etiam, si Reginæ conditionem attendas, usui potiùs famulatus est, quàm decori. Perscrutabatur sollicitè quo in loco infirmi decumberent, quibus,

'Ejus erga quoscumque pauperes charitas.

aut quid deesset Cœnobitis, quam incolerent Heremitæ solitudinem. Quos istorum non potuit præsentiâ, multimodis benedictionibus visitavit. Aliis vestes ipsa consuit, aliis largiora transmisit alimenta. Quibus afflictis Regina non affuit? Quis inhorruit frigore, nec Reginæ velleribus est calefactus? Quis clamavit post Reginam, nec exauditus abscessit? Quid à Regina pauperi potiùs extortum est, quàm libenter oblatum? Quem diem non judicavit perditum, quo pro perditis moribus non egerit? Quando cultu detenta est corporis, ne causis interesset orphanorum? Et quoniam legerat: *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, quia Angelus Domini exercituum est*, Sacerdotum doctrinis adesse,

Malach. 7. 7.

Sacerdotum se orationibus commendare

Sacerdotes præcipuè veneratur.

satagebat. Eorum nullus exactione gravabatur, nullus Regiæ licentia potestatis; nullus inops, nisi cujus inopiam Regina misericors ignorasset. Nimirum cedere sibi credebat ad judicium, si Reginâ divite, Angeli Domini mendicarent. Porrò inter tanta virtutum præconia, Atteïam domum instituens, hospitio eam pauperum dicavit fœminarum; disposuit & mini-

Xenodochium Atteiis instituit, ubi ipsa pauperibus ministrat.

stros, quorum diligentia, ne quid deesset pauperibus, procuraret. Innumera ibi vestimentorum mutatoria, & aptus tam vivis, quàm defunctis apparatus. Aliquid opibus misericordiæ Regina deesse credebat, nisi quorum famulabatur vitæ, famularetur etiam sepulturæ. Ad præfatam domum sæpiùs ingressa, ministrare discum-

bentibus, decumbentibus assidere, scaturientem ex ulceribus infirmorum saniem linteis abstergere, & ipsa lavare ulcera consueverat. Inclinabarut etiam ad abluenda debilium capita salutiferis decoctionibus, & unguentis ea demulcens, quæ & horrenda visu, & tactu formidanda judicares. Quibus autem necessarium erat diligentius obsequium, balnea eis Regina pedissequa præparabat, multa patienter ex infirmo sustinens incommoda, quæ nauseam cuilibet ancillulæ suscitarent. Egressis indè, pocula ex consuetudine, offerebat quos solutos balneis sumpta potio confortaret. His Regina instans officiis, malebat in obsoleta domo servire pauperibus, quàm in Palatio dominari. Quod si ea quæ cura maritum gerebant nosse desideras, ira morigerata est conjugi, ne displiceret Creatori. Thalami ejus officinæ pudoris, & ignarum turpitudinis ac flagitii domicilium. Ibi non conventus juvenum, non infesta virtuti colloquia. Famulæ castimoniam potiùs exemplis docebantur, quàm flagellis. Earum vita, tamquam sinu illius mores suos Regina peperisset. Sudabat in manu Reginæ psalterium, & quousque illud in lacrymis & gemitu decantasset, cibum Regina sumere differebat. Ad mensam verò accedens, exaudire naturam consueverat, non exaudire voluptatem. Nam quia deliciarum experientiam delictorum noverat esse confinium, aquam vino, legumina regiis dapibus præferebat. Legumina fidelis famulus ei præsentabat occultiùs, quibus præsumptis, jejunium potiùs solvere videbatur, quàm propulsare inediam. Dici non potest quoriens à mensis jejuna surrexerit, arbitrata Christo fieri injuriam, si Christi pauperibus nondum pransis, prandere Regina præsumeret. Occasione quoque acceptâ, post buccellam panis, mensam sæpiùs deseruit, vel hymnum Deo, vel debitum pauperibus exhibitura famulatum. Nam de consortio thori quid loquar? Ad quod ipsa semper ideò accessit, ut maritum lucrifaceret, non ut lenocinantem expleret voluptatem. Quippe ne sathanas maritum tentaret, marito debitum solvit, non exegit. In quo si quicquam, vel ejus gratiâ, vel voluptatis admixtione peccarum est, statim non lacrymis tantùm, sed & multo corporis cruciatu delere properavit. Fingens enim causam quâ surgeret, hispidum pavimento superponebat cilicium, cui nuda tamdiu inhærebat, quousque percussis frigore medullis, penè spiritum exhalaret. Sic Regina pariter & conjugio deferens, & pudorem conservans, nec maritum reverentiâ defraudavit, nec libidine bonum minuit nuptiarum. Fuere qui dicerent

Quàm piè & castè in conjugio & curia diversatur.

Voluptatem licitam voluntario cruciatu Regina compesci t

Monacham potiùs asciram Regi uxorem, quàm laicam. Ipse etiam Rex propositum pietatis ægro ferens animo, uxorem simulatæ religionis arguebat, adjiciens illam nuptiis minime convenire severitatem, molliùs & uxorem viro, & vitum uxori licere morigerari. Quibus Christi filia, nequaquam à facto revocata proposito, Regis amaritudinem blandis sermonibus indulcabat. Porrò quadragesimali tempore, duriùs sactis insistens vigiliis, tormenta tormentis cumulabat, quibus erudita caro, spiritui servire cogeretur. Pallebant ora jejuniis, & artus hispido vulnerati cilicio, requiem inter tormenta nesciebant. Erat illi quædam Monacha familiaris, devotione pariter & nomine Pia, quæ ei occultè præfatum mittere indumentum consueverat, quo semper interiùs inhærente desuper amictu regio, Christi filia tegebatur. Fuit autem ejus consuetudinis, eo præcipuè tempore, vicinas Sanctorum circumire memorias, providere diligenter, ne vel ornamentis Ecclesiæ, vel Ecclesiarum ministri sumptibus indigerent. Satagebat etiam singulis Altaribus proferre luminaria, quæ propriis ipsa manibus recuperate ferebatur. Horâ verò quâ sacrificia Sacerdos immolabat, dominicæ passionis memoriam quâdam mentis passione pertransiens, contriti spiritûs gratum Deo cremabat holocaustum. Tantis enim cœlum pulsabat suspiriis, tanto lacrymarum torrente rigabatur, ac si Judæorum manibus Christum rursus teneri, rursùs videretur crucifigi. Expleto autem salutari officio, non priùs ad Palatium revertebatur, quàm piâ curiositate circum circa jacentes infirmos, paucis comitata, visitaret. Illa non temporis importunitatem causari noverat, non pluviis, aut nivibus detineri. Nullis omninò movebatur incommodis, dummodo commodis pauperum deserviret. Aliis Regina, sed humilis, abluit capita, nonnullis balnea temperavit. Quibus aut nullus, aut durior lectus aderat, his apposito stramine vel plumis, mollior parabatur. Talibus diem claudebat studiis, serâ nocte reditura. Porrò dum ea, tam beatis occupata negotiis, prolixiores moras innecteret, missis à Rege nuntiis, qui promptiùs eam reverti commonerent, Regem sedere ad mensam, Proceres expectare, regiæ jussioni pauperum prætulit famulatum, nolens ante regredi, quàm quod cœperat explevisset. Quod Rex audiens, & graviter tulisse memoratur, & ultra quàm decuit, increpasse Reginam tardiùs revertentem. Idem tamen postea pœnitens, veniam supplex exoravit, se ipsum constanter accusans, quod Spiritum Sanctum contristaverit, & ejus templum

Quàm austerè Quadragesimam transigeret.

Sacris altaribus magnificè providet, mysteriis piissimè assistit.

Regem motum pietate placat, & sibi conciliat.

contristare præsumpsisset. Addidit etiam largiora precibus munera, quæ velut in redemptionem maritalis excessûs, fidelis & devota Deo uxor pauperibus erogaret. Quo facto, ita Regis indignatio quievit, ut ipse de tanta devotione conjugis, & Deo gratias ageret, & quò abundantiùs necessitati subveniret egenorum, largiores expensas ei juberet præparari. Adventantibus autem ad Palatium Christi Sacerdotibus, & prout exigebat imminens causa, regium implorantibus auxilium, tanto exultabat gaudio, ac si ipsam Christi constaret adesse præsentiam. Hos honore quo decuit susceptos, & loquentes audivit devotiùs, & discumbentibus humiliter ministravit. Nec erat promptum discerni utrùm *Martham* potiùs exhiberet, quàm *Mariam*. Omnium causis aderat, omnium gravaminibus gravari se querebatur; nulli ejus benedictio, nulli postulatum defuit auxilium. Hoc solum quod in eorum transibat obsequium, propriis usibus assignatum fatebatur. Ejus circa eos sedulitati nihil domûs dispensatio, nihil Regni negotia detrahebant. Discedentes vero flens prosequebatur, & orans ut ibi sui memores fieri dignarentur, * ubi Patri Filius immolatur. Nec minor ei circa reos affuit sollicitudo, qui propriis sceleribus, vel in carcerem, vel ad supplicium trahebantur. Pro eorum salute cursitabat, per singulos universis supplicabat, frequenter commemorans rei sanguinis oportere misereri, cùm pro reis etiam sanguis fuerit effusus Redemptoris. Ac ne pietatis conatus in irritum duceretur, non ante cessabat blandimentis animum mulcere Principis, quàm qui sententiam protulerat justitiæ, proferret misericordiæ. In hac autem damnatorum solutione, tantam Christus ei gratiam contulit, ut ad nomen ejus obserati paterent carceres, ferri vincula solverentur, exirent illæsi, quibus censura Curiæ mortem dictaverat, aut tormenta. Cùm enim in villa quæ Perona nominatur, maturâ securitate perambularet, rei qui in proximo carcere damnatione tenebantur addicti, clamare cœperunt ut eis Regina subvenire dignaretur. Quo audito, quidnam esset, & quare clamaretur, Christi filia diligenter inquirit. Mentiuntur custodes carceris adesse pauperum multitudinem, & eos alimoniam postulare. Credidit Regina ministris, & quam peti simulant, clamantibus eleemosyna destinatur; quâ rei acceptâ, ne ulterius clamarent, minis & verberibus custodum coerciti, siluerunt. Meruere tamen exaudiri, devotiùs animo clamantes, quàm verbo. Sequenti enim nocte, dum Regina solitis insisteret orationibus, nutu divino, reserarus carcer patuit, disrupta sunt vincula, egrediuntur incolumes, qui pœnis servabantur & morti. Et ne tanto viderentur ingrati beneficio, beatæ mulieris genibus advoluti, gratias agunt, sacris ejus meritis ereptos de vinculis se publicè prædicantes. Divulgato autem miraculo, filia Christi non illâ erigitur gloriâ, sed ad ejus relationem, profusis rubore vultibus, indignam se testabatur, pro qua Dominus suis servis præfatum dignatus esset impendere beneficium. In humilitate ergo persistens, teneros artus multiplicatis atterebat * disciplinis, circa pauperes & Ecclesias Christi tantò facta diffusior, quantò jam de mercede securior. Unde cùm in festis diebus, prout Reginæ conditio merebatur, auratis uteretur indumentis, & à circumstantibus puellis laudaretur, ex alto suspirans, indignam se tali veste deplorabat, eamque statim exuens, cujuslibet Ecclesiæ cultui dedicabat & honori. Præterea si quid ei gemmarum accessisset, si quid purpuræ, si quid cultûs pretiosi, totum sacris altaribus, aut ecclesiasticis assignabat ornamentis. Ascendit autem eo usque Reginæ propositum, ut abjectis insignibus potestatis, & conculcatâ mundi gloriâ pauperem Christum pauper sequi peroptaret. Quod ut implere mereretur, ad beatum profecta *Medardum*, Sanctimonialis ab eo & vestem expetiit & benedictionem. Cujus petitioni nequaquam Pontifex acquiescens, Non patitur, inquit, sacra lex conjugii, ut uxore simul & marito superstite legitimarum solvantur fœdera nuptiarum. Instat beata mulier, & largiore fletu verecundam perfusa faciem velari se deprecatur. Fit tumultus in Ecclesia, votisque Reginæ concordi sententiâ Clerus resistit & populus. Eam sacris altaribus se ingerentem Proceres retrahunt, Pontifici ne Reginæ manus præsumeret imponere constanter inhibentes. Quæ cùm videret tam Primates, quàm plebem suis obniti consiliis, sacrarium ingreditur, & animo in novum confirmato propositum capiti suo religionis habitum impofuit. Dehinc ad Pontificem regressa: Requirat, inquit, Dominus Deus animam meam de manu tua, si magis Regem hominum, quàm Regem timueris Angelorum. His auditis ei manus imposuit, non magis ejus obsecratione perterritus, quàm constantiâ superatus. Beata itaque Radegundis, arduam ingressa viam, divitias & regios apparatus, qui illi ex hoc mari magno & spatioso feliciter egressæ remanserant, pauperibus & Ecclesiis largâ manu distribuit. Mox enim ubi Reginam penitus abjecit, indumenta, quibus coronara utebatur, dominicæ mensæ supposuit, sci-

Quanto honore Episcopos prosequebatur.

* Phrasis Hildeberto familiaris.

Reos incarceratos miraculosè liberat.

* Modus loquendi.

Velari se enixè postulat, & ipsa se velat.

Ornamentum regium altaribus faciat.

licet, acceptum Deo & plenum gratiæ holocaustum. Zonam quoque auream, & armillas & inaures, omnia pretiosis insignita margaririis confregisse, & paupetibus distribuisse memoratur. Inde progressa & ingressæ cujusdam Sancti cellulam, tapetibus, vittis, fibulis, & manicis intexto gravidis auro sacra oneravit & honoravit altaria. Deinde non minora diversis distribuit Cœnobiis, quorum opinio sub reverendis patribus, scilicet, *Dadone* venerabili, sanctoque *Gundulfo* consummata & insignis habebatur.

Turonis S. Martini sepulchrum veneratur.

Inde Turonum felici navigio delata, quantùm se officiosam circa beati Martini sepulchrum præstiterit, quanta lacrymarum obtulerit holocausta, quibus suspiriis cœlum pulsaverit, vix animus comprehendere, vix lingua sufficit explicare. Testata sunt ejus devotionem, non magis oblata singulis altaribus ornamenta, quàm profundi gemitus, & humidum lacrymis pavimentum. Factâ autem oratione * *Candatam* pervenit, ibi quoque dominicæ mensæ locupletes offerens apparatus, ubi gloriosissimus Christi Confessor & Pontifex Martinus beatum cœlo reddidit spiritum.

* Cande.

Erat haud procul inde villa quædam *Suedas* nomine, quæ ei lege donationis accesserat, ad quam cùm beata Sanctimonialis declinasset, & aliquot diebus in ea moraretur, delatum est ad aures ejus Regem velle eam revocare ad palatium, graviter conqueri tantæ mulieris consilio & sapientiâ desolatam esse regni majestatem.

V. Saix.

His auditis Deo devota mulier intremuit, totaque ad Deum conversa, ne sæcularibus illecebris rursus eam pateretur involvi, nocte ac die fletu profusa deprecatur. Disposuit etiam teneros artus gravioribus atteri suppliciis, ut si parum prece proficeret, cruciatu saltem votorum mereretur effectum. Erat tunc temporis in castro *Cainone* vir justus & timoratus, nomine [a] *Johannes*, quem gravissimo reclusum ergastulo conspicuum religio fecerat & famosum. Huic non modicè pretiosum felte aureum, gemmis & margaritis mirabiliter ornatum, in quo erant aureorum mille solidi. Quod adhuc illi supererat ex regalibus ornamentis, beata * Radegundis per fideles nuntios transmisit, orans & orari pro se, & incunctanter sibi aperiri, si quid de præfata Regis dispositione vel certo disceret nuntio, vel spiritu prævideret.

V. Chinon.

a Joannes reclusus apud Cainonem.

felte.

* f. supp. quæ.

Quibus auditis vir Dei proximam noctem in vigiliis & orationibus expendit. Mane autem facto, quæ sibi divinâ innotuere clementiâ illi properè nunciavit, scilicet Regi minimè permissum, ut rursus eam suo assignaret conjugio, licèt hoc multiplici nisu perficere conaretur. Vestem quoque cilicinam, quâ rebellis caro graviori disciplinâ frangeretur, Christi filiæ, sicut ipsa postulaverat, destinavit. Suscepto igitur & munere & nuntio, beata Sanctimonialis Deo gratias agens Pictaviis læta discessit. Nec mora litteris ad Regem destinatis, juxta præfatæ mœnia civitatis fieri sibi oratorium postulavit; Exauditum est ejus votum, & jubente Rege [b] *Pientius* eo tempore Pictavensis Episcopus, & Dux *Ostrapius* monasterium brevi tempore consummarunt, suscepta in eo virginum multitudo centesimi fructûs præmium doctrinis beatissimæ Sanctimonialis adepta est & exemplis.

b Pientius & Ostropius.

Sub præfati quippe loci [c] Abbatissa, quæ ex ejus electione gubernaculum suscepit animarum, sic illa vivere studuit, ut humilior omnibus, omnibus abjectior haberetur. Omnibus obsequio quidem subesse, sanctimoniâ verò præesse decertabat.

c Sancta scilicet Agnete.

Sed quoniam piè vivere volentes persecutionem necesse est patiantur, ad desideratum susceptæ navigationis portum beatæ mulieri quietè non licuit pervenire. Quod enim ipsa dudum formidaverat, Rex quorundam consiliis facturum se disposuit, scilicet, ut à sacris illam abstraheret officinis, & vinculum renodaret nuptiarum.

Rex Radegundem ad Palatium revocare nititur.

Ut igitur impiè perageret quod sacrilegâ mente conceperat, assumpto secum filio suo Sigeberto, sanctoque Germano Parisiensi Episcopo, Pictavium proficisci decrevit. Cùm autem jam Turonum pervenisset, & hujusmodi rumor totam peragrasset provinciam, Sanctimonialis illa præfato Pontifici plenos * ...... apices destinavit, orans ne pateretur susceptæ contemplationis requiem molestiis aliquibus infestari; fieri non posse ut ipsa Regem hominum Regi præferret Angelo-

* f. supp. doloris.

[a] *Joannes*. Is erat Presbyter, natione Brito, inquit Gregorius Turonensis, Lib. de Gloria Confess. cap. 23. in summa religione degens, qui se arctiùs in cellula quadam recluserat, prope Oratorium sive Capellam, quæ postea sub titulo sanctæ Radegundis erecta est, & in qua etiamnum visitur tumulus præfati Joannis, sanctitate etiam post mortem, & miraculis clari, sed vacuus ab anno 1565. quo Calviniani corpus ejus exhumatum profano consumpserunt incendio. Ita Ruinartius noster in notis ad hoc capitulum.

[b] *Pientius*. Cujus ut sancti Episcopi Festum Pictavi celebratur 13. Maii. De quo & de Ostropio sive Austropio Duce, Greg. Turon. Lib. 4. Hist. Francorum, cap. 18.

[c] *Abbatissa*. Sanctâ scilicet Agnete, de qua suprà, quam ipsa S. Radegundis elegerat, & institui curaverat, ut patet ex ejus ad Episcopos Epistola, à Greg. Turon. relata, Hist. Franc. Lib. 9. nu. 42. & cui ipsa, ut Superiori suæ, se subdidit, & humiliter obedivit.

rum. Decursis Episcopus litteris, pedibus Regis advolvitur, implorat ut à suo desistat proposito, manus à consecrata Christo abstineat; impendat Spiritui Sancto reverentiam, qui in vase fragili propriam fecerat mansionem. Exauditur Pontifex interpellans, & quia vim paverat, non erubuit delictum confiteri. Supplicat ad veniam potestas, & cujus conjugium non meruit, ejus precibus adjuvari deprecatur. Ne quis autem deinceps in eosdem conatus Regem præviis excitaret consiliis, gravis illos depopulata est ultio, quorum persuasionibus eam Rex ad nuptiale debitum disposuerat revocare. Qualem enim blasphemus & infelix Arrius proprii furoris exitum invenit, talem illi visceribus egestis divinam experti sunt indignationem. Exinde sanctissima mulier omnem metum projiciens, cursum feliciter consummavit, fidem servavit, repositam sibi à Domino Deo coronam justitiæ expectans. Fuit autem ejus intentio seipsam constanter affligere, pauperibus indefessè famulari, legem conventûs inoffensè custodire. In tot affectus una & mulier divisa, sic in singulis tota fuit, ut videretur unicuique curam præstare singularem. Ex eo enim die quo palatii gloriam penitus abdicavit, de parcissimo quò sustentrabatur edulio bonam sibi studuit adimere portionem. Ex tunc nullam coquorum peritiam, nullum gulæ novit irritamentum. Ex tunc etiam communes aspernata delicias, necessitati legumine consuluit & herbis; talibus quoque mensis nullum olei, nullum salis accessit condimentum. Affuit ei & panis, sed hordaceus, sed quem coxit. Hic in die semel sumptus jejunium solvit, non removit esuriem. Sitim, quam nimia panis accendit ariditas, vel aquæ mulsæ, vel piratii haustu mitigavit. Nam vini, seu cervisiæ nullam fecit omnino mentionem. Pectus ejus induratum cineribus, & injecto desuper cilicio, crucem spondebat non quietem. Sanè & cùm tot & tam gravibus suppliciis vix tenera mulieris membra sufficerent, diebus tamen Quadragesimæ mulier addidit ad pœnam, Dominus ad coronam. Toto siquidem tempore illo, præter dominicam diem, ab omni pane penitùs abstinuit. Toto tempore illo, tenui refectione radicum sustentata est & herbarum. Earum austeritatem nulla salis aut olei temperavit adjectio. Per idem tempus, ardorem sitis tactu simplicis aquæ mitigavit. Ea enim solis diebus præfatæ refectionis, & tam parcè sumebatur, ut laceratis ariditate labiis, pristinam cantandi psalmos amitteret facultatem; ab illorum tamen modulatione, nullo desistens incommodo, cursum, prout poterat explere, non cessabat. Inter hæc præjudicia carnis & tortores cruciatus, continuatâ oratione noctem sæpè duxit insomnem. Comes ejus vigiliis uber fletus, & cœlestium meditatio gaudiorum. Ad hæc illa quodam volatu mentis ascendens, ita rebus intererat hominum, ut & rebus interesset Angelorum; gustabat & videbat quàm suavis sit Dominus, suspirabat, & dicebat: *Misericordiæ ejus non est numerus.* Et quoniam spiritu quoque docebatur, quia qui plus laborat, plus mercedis accipiet, jejuniorum atque vigiliarum laboribus, novum carnis addidit cruciatum. Facta enim ad pœnas ingeniosa, laminam de auricalco sibi fabricari præcepit. Hanc ignibus calefactam teneris membris altiùs imprimere consuevit, * ne, si quid voluptate deliquisset, cruciatu sequente purgaretur. Hoc tormentum carni sæpiùs infixit, hostiliter persecuta se ipsam, quia, fortasse cùm nollet, placuerat ad culpam. Una quoque Quadragesimarum, cùm ad promerendam Domini gratiam, prædicti labores minùs sibi sufficere viderentur, brachia simul & collum ferreis astrinxit circulis, reliquum corpus triplici catena circumcingens. Solum ferri pondus grave supplicium, sed gravius altior carnis incisio. Ea ferro superducta, secretum tulit & sine teste martyrium. Transierat jam Quadragesimalis observatio, cùm ferrum profundiùs inclusum suprema coegit educi necessitas. Hoc igitur vix educto, tantum sanguinis ex lacero corpore defluxit, ut exhaustis vitali substantiâ præcordiis, penè spiritum exhalaret. Sic illa se ipsam de die in diem persequens, sibi vixit ad supplicium, reliquis ad exemplum. Aliâ deinde Quadragesimâ, aliud adversum fatigata totiens membra tormenti genus innovavit. Æneum quippe vas ardenti pleoum carbone, sibi præcipiens apponi, familiares egredi jubet, obserat cellulam, cilicio exuitur, & fœmina supra fœminam fortis, armatur ad pœnam. Parum sibi videbatur cor contritum quotidie Deo offerre, nisi & carnem in spontaneum cremaret holocaustum. Præparato ergo ad crucem animo, in ignem se projicit; carbo quæritur ardentior, & versatis desuper artubus, cutem & carnem, quæsitum rumpit, & penetrat incendium. Mora in igne longior, tenerum corpus altiori vulnere persequitur. Candens æs advolvitur membris, intima fervore consumuntur. Agitur ne quid incombustum remaneat, tamquam si ipsa partibus incombustis invideret. Adjicitur cruciatui, velut alter cruciatus, ipsa combustæ carnis incuria. Latere credidit gloriosam fœmina victoriam, sed putrefacta caro secretum fœtore prodidit marty-

Sed exorante S. Germano Parisiensi Episcopo, deficit à cœptis, & Radegundem in Monasterio dimittit.

Mira Sanctæ Radegundis austeritas.

Vulg. *sapientiæ* Ps. 146. 5.

Laminam ardentem membris imprimit.

* *f.* ut.

Ignibus variè corpus totum horribiliter cruciat.

tium; sanguis quoque toto defluens corpore, quod lingua tacuit indicavit. Quis audeat Radegundi præmium derogare martyrii? Quis gladium, quis percussorem defuisse fabuletur? Quis ibi martyrium neget, ubi tortor est fæmina, instrumentum flamma, Christus causa? Si percussorem quæras, nemo alteri crudelior quàm ipsa sibi. Si gladium, quot carbones, tot gladios invenies. Si causam, Christum lucrari conabatur. Sentiant alii quod voluerint, ego affirmare non verebor, Radegundim hispido vulneratam cilicio, continuis afflictam jejuniis, ferri pondere maceratam, carbonibus & candenti ustulatam ære, præmium martyris & meruisse in terris, & in cœlis obtinere. Putabit fortasse aliquis illam mirabilem fæminam, tot fatigatam cruciatibus, ad opera misericordiæ tardius accessisse. Cujus profectò in hac virtute devotionem si quis nosse desiderat, paginam decurrat subsequentem.

Cruciatibus voluntariis Martyr efficitur.

Ex quo illa Reginam exuit, & humilem induit Monacham, omni tempore, quintâ feriâ & sabbato, collectis pauperibus, & balnea, & communem præparavit refectionem. His in diversorio susceptis, suis ipsa manibus capita lavit, unguibus abrasit scabiem, putredines abstersit, eduxit vermes ulceribus, admovit oleum; & quibuslibet ancillulis humilior, nullis eorum necessitatibus erubuit famulari. Infirmas etiam mulieres, quas hujusmodi curâ egere sentiebat, balneis deponere, squalentes confricare humeros, & singulis membris congruum studebat exhibere obsequium. Perscrutabatur diligenter quæ quibus essent necessaria, pannos & sotulares, prout indigebant, omnibus administrans. Illis taliter non * ponere sedilia, nec mappas afferre, nec offerre aquam manibus abluendis gravabatur. Apponebat & fercula, cibos lautiores providens infirmis, & dispensans. Si quis gravioribus incommodis urgeretur, huic ipsa panem, ipsa carnes incidebat. Nonnullos suis ipsa manibus pavit. Pendebat ab humero linteum, quo vel ab ore debilium, vel à cochlearibus cadentia tergebantur. Aderant puellæ comites, sed earum nulla famulantis vices excepit. Radegundis curam quâ tempus egebat, agebat; sicut necessitas occurrebat, discurrebat. Radegundis ante jacentes inclinata est, ante sedentes stetit, jejunavit ante comedentes. Nullus ibi tumultus, Radegundi monasticum quodammodo indicente silentium. Peracto denique convivio, in cellulam festinabat, orans ut cuncta ejus operatio, & à Deo semper inciperet, & per Deum cœpta finiretur. Omni quoque Dominicâ, sicut in præfatis diebus, egenis convivium procuravit. Cæterùm, quia eo die celebratior instabat Missarum solemnitas, post distributa prima fercula, per oblatum semel omnibus poculum, festinantiùs ad Monasterium revertebatur, relictis ante pauperes puellis, quæ cœptum sollicitè peragerent servitium.

* f. sua.

Erat ei etiam circa leprosos tam devota sedulitas, ac si ipsum adesse Christum minimè dubitaret, quibus benignè susceptis, ipsa eorum manus aquâ repentè lavabat, suspenso tactu laceram cutem fovere non abhorrens. Mulieres autem, quarum vultus præfata valitudo terribilis vulneraverat, non amplexari verebatur, non arctiùs osculari. Appositâ deinde mensâ, ne vel duriùs, vel pede pendulo sederent, stratis mollioribus & scabellis agebatur. Quis neget Radegundem susceptis ministrasse leprosis? Quis dicere audeat commissum alii plenum copiosa mercede negotium? Numquid abhorruit offerre poculum, quàm conferre osculum minimè fastidivit? Nemo credat Radegundim tam tepidè coronam dilexisse, ut oblatam verita sit promereri. Imperfectè sollicita esset de præmio, nam hujus obsequium præmium aliis invidet. Invidit autem quæ succincta fastidiosum sine fastidio explebat officium. Cùm autem jam pransi surgerent, necessaria eis largiebatur indumenta, discedentium manibus & osculum porrigens, & argentum. Ubicumque autem vel febribus, vel quibuslibet morbis afflictos decumbere noverat, quæ illis salutaria essent, quæ manducarent libentiùs, quas appeterent delicias curiosiùs inquirebat. Nullius votis defuit, dummodo tempori concordarent. Plerumque accidit ut quos diutiùs languisse constabat, ejus eulogiis amissam reciperent sanitatem. Stupebant omnes ejus munificentiam, mirabantur unde tot divitiæ, nescientes jam solvi dominicum illud promissum: *Date & dabitur vobis.*

Non horret, immò curat ferventissimè leprosos, & leprosas deosculatur.

Hinc illa pauperibus locuples seipsam sub gravi paupertate coercuit. Mollem cultum inexorabili persecuta est odio, quibus cilicium tegeretur, vestes induta grossiores. His etiam, cùm posset pretiosis abundare, sæpius eguit, inter virtutes sciens esse paupertatem, quam necessitas non adducit, sed voluntas. Unde cùm ei tempore quodam manicæ defuissent, unam de caligis suis in operimentum divisit brachiorum. Beata mulier, quæ sic abundare noluit, ut nullam sentiret egestatem. Nondum sibi verus pauper videretur, nisi cum paupertate spiritûs rerum quoque penuriam sustineret. Porro inter has circa pauperes curas & quotidianos carnis cruciatus, ad Matutinas surgere prima; prima statutis adesse horis; prima, quæ fortè jubebantur, implere festinabat.

Voluntaria Reginæ in abundantia paupertas.

Quod si cæteris tardiùs vel inchoasset, aliquod bonum vel egisset, statim se negligentiæ arguebat, tamquam si pœnaliter deliquisset, veniam postulare non differens. In iis autem administrandis, quæ unicuique legibus Ordinis imponuntur, aliis ipsa plerumque * successit, nulla sibi otiosè diem transactum credidit, nisi labore suo labores aliarum relevaret. Factura coquinam, nullum eausata est incommodum, nullam prætendit excusationem. Hanc ingressa, sordes non erubuit ejicere, quas videre quælibet ancilla fastidiret. Dehinc ipsa de puteo aquam hausit, ipsa tulit, ipsa focum accendit, scutellas mundavit, incidit olera, curam leguminibus adhibens, & coquendi sufficienter, & congruè dispensandi. Sic illa monasticis obsecuta legibus, cœptam sine querela septimanam complevit. Totum præterea monasterii pavimentum, atque officinas, seu etiam penetralia tam submissè mundare consuevit, ut nec plenos sordibus cophinos efferre, nec fœtorem sustinere recusaret. Dummodo paterent pro Christo, paupertas illi divitiæ, labor quies, opprobrium gloria videbatur. Porro ad communem sedenti mensam ponebantur eadem quæ cæteris, sed non eadem sumebantur, superpositam quippe secundo pani similam, velut commessura labiis admovebat, cùm saporem palato penitus sentire fastidiret. Ne tamen omnino deficeret ex hordaceo pane, sumpta est prope jejuna refectio. Denique surgens à mensis, hymnum Deo solvebat reliquo tempore vel lectioni deputato, vel psalmis. Cùm enim à psalmorum modulatione desisteret, aliqua Monacharum aderat, quæ divinarum recitaret oracula scripturarum, quas illa studiosiùs audiens aliis persuadebat, ut legentem diligenter attenderent, & de interiori habitu speculum consulerent animarum. Quotiens obscurum offendebat locum, nescientibus exponebat, increpat negligentes. Dietâ igitur tam beatis transactâ negotiis, cùm jam cæteræ dormirent, ipsa singularum sotulares tergebat & ungebat, diligentiùs intuens quæ novis indigerent. Dehine accedebat ad lectum, quo sicut nihil humilius, ita nihil minùs aptum voluptati. Eo quoque tempore lectrix aderat, ut beata Sanctimonialis etiam à somno evigilans, spiritualibus delitiis aleretur. Si quando illa sileret, opinata quiescere fatigatam, ac dormire, statim audiebat: Quid taces? Lege, ne cesses. Præterea, ne cor ejus vigilasse dubitetur, cùm membra modico sopore quiescerent, psalmos etiam dormiens cantitabat, dictura veraciter cum Propheta: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Surgebat autem mediâ nocte, & quousque congregatio Monasterium adiret, in lacrymis & gemitu psalmis instans & contemplationi. Contemplatio quippe sibi sic ejus animum vendicavit, ut, licèt absens corpore, spiritu tamen illam tantùm civitatem frequentaret, cujus plateæ sonant laudes de die in diem. Tota illius deliciis tenebatur, nec aliud cor eructare poterat, quàm cœlestium nectar, & gratiam gaudiorum. Unde, cùm quâdam die prætereuntem juxta se posticariam nominare vellet, & ei aliquid imponere negotii, pro ejus nomine protulit Alleluya. Idem sæpius felix error incurrit. Ubi erat thesaurus suus, ibi erat & cor suum. Quid autem loquar de ægrotis Sanctimonialibus, quibus omni die visitatis, delicatiores cibos jejuna Radegundis præparabat? Ipsa nullum vel infirmitatis, vel sexûs abhorrens incommodum, languentes levabat & lavabat, efferebat & referebat. Ipsa eis sorbiciunculas, ipsa decoctiones procurabat, nihil eorum prætermittens quæ decumbentium valetudo postulasset. In colligendis quoque hospitibus non minor sedulitas, non minor & devotio fuit. Iis in Christo susceptis ipsa pedes lavit, ipsa pransuris aquam porrexit. Denique ipsa ministravit omnia quibus hospitium necessitati subvenitur. Quod si contigisset Religiosam suscipi personam, de moribus hominis, de studio, de vita secretiùs inquirebat; si eum sub arctioribus disciplinis vivere didicisset, ejusdem se subdebat institutis, ejus exemplis ad virtutum utebatur incrementum. Infra perfectum se credebat profecisse, nisi in actibus suis actus omnium refulgerent perfectorum. Hos ejus opera loquebantur, hos ipsa Christi virginibus commendabat, hos prædicabat imitandos. Nihil tamen suggerebat aliis quod non magis exemplo doceret quàm verbo. Tota ejus vita loquebatur sanctimoniam. Tota Christum redolebat. Præter odium nihil illi cum vitiis fuit. Zelus legis, & jugis in lege meditatio virtutum introduxit conventum. De his nihil sinister, nihil felix eventus imminuit. In omni statu secura fuit apud mulierem justitia. Ea nullam de splendore natalium, nullam fecit de gloria conjugii mentionem. Regis amplexus, quibus nec etiam captiva capta est, admissos potiùs doluit quàm dimissos. Hos experta, dispendium pudoris prærogativa supplevit meritorum. Attende mores, actus considera, jugem inspice pœnitentiam, fatearis necesse nullam Sanctimoniali defuisse virtutem. Nisi enim ei esset prudentia, nec salutaria noxiis, nec fugiendis appetenda prætulisset. Fortitudine autem atque temperantiâ semper sibi constans facta est & æqualis.

* f. suggessit.

Exercitiorum Regularium ferventissima zelatrix.

Ps. 18. 15.

Inter hæc verò principatum quendam obtinuit servata usque in finem humilitas. Humilitatem quoque nemo patet pauperi defuisse, quæ sceptra tenens superbiam ignoravit. Si de abstinentia quæritur, pauca indulsit naturæ, nulla gulæ. Nemo illâ mansuetior, quæ Regina, & offensa, nullam quæsivit ultionem. In omni actione & verbo, modum discretione posuit, attendit tempora, rerum terminos observavit. In suis quidem gratias egit, alterius verò flevit injuriis. Læsa, promptior fuit offerre veniam, quàm qui læsisset, postulare. Irasci Christum timuit, si irata solem videret occidentem. Ante illam nemo alteri impunè detraxit. Deficiam necesse est, si singulas ejus virtutes explicare temptavero. Reclusa est hæc in cellula, donec Deo spiritum redderet. Corporis sui pia carnifex & sacrifex fuit; ibi usque ad injuriam naturæ, longis instans jejuniis, cilicio vulnerata, secretis afflicta cruciatibus, ad Deum pro universis Ecclesiæ gradibus intercessit. Ejus sanctissimis precibus & litteris, inter discordantes Principes, pro concordia destinatis, parta est Ecclesiæ requies, pax patriæ restituta. Tantam præterea à Deo consecuta est gratiam, ut ad ejus nomen sanarentur infirmi, quiescerent maria, vita defunctis redderetur. Plerumque siquidem contigit longævo decumbentes incommodo, susceptis ejus eulogiis, in pristinam convalescere sanitatem. Nonnulli quoque, gustatis arborum foliis, quibus ea sacras manus admoverat, quartanas, atque alias infirmitates evaserunt. Erat eo tempore matrona quædam in Francia, cujus oculi diuturnâ cæcitate caligaverant. Hæc audita sanctæ mulieris opinione Pictavim manibus suorum deducta est servulorum. Rogata Sanctimonialis, ut signum Crucis illius oculis imprimeret, indignam se proclamavit, cujus tactus morborum remedia sperarentur. Tandem exaudiuntur qui devotè pro misera supplicabant. Sed quia illorum quæ per eam divina operabatur gratia, testem malebat esse nullum, quàm populum, serâ nocte mulier adduci jubetur, adducta genibus sanctimonialis advolvitur, signum Crucis imprimitur oculis, & fugatâ cæcitate visus illius reformatur. Puella, nomine Fraifledis, à dæmonio mirabiliter torquebatur, quæ inter beatas manus Deo devotæ fæminæ, & liberari & quiescere promeruit. Aliam quoque gravissima vexabat infirmitas, verme interiora scapularum corrodente. Pro qua dum devotius Christum Christi filia precaretur, suprà cute vermis exiliit, intra paucos dies integrâ ei sanitate restitutâ. Monacharum quædam tantâ vi febrium tenebatur, ut nunc, igne consumpta nunc frigore de vita penitus desperaret. Hanc sex mensibus in lecto decubantem præsentari sibi Christi sponsa præcepit; præcepit etiam calefieri aquas, & calefactas in cellulam deportari. Complentur sine mora quæ beata Sanctimonialis præceperat; deinde remotis omnibus ipsa febricitantem deponit in balneum, pio membra contrectat obsequio, cœlum pariter & gemitu pulsans & fletu. Ecce salus desperata subsequitur, & tanquam si tactum formidaret infirmitas, eodem momento sub beatis manibus abscessit. Sed illa in pristinam reformata salutem, dum remedium suscepit, meritum declaravit. Inderedi cujusdam uxor sterilem sortita fœcunditatem, sepulchro parere consueverat, non marito; Concepta in utero progenies ad exequias potiùs quàm ad cunas parentes invitabat. Ex quo illa mater ex tunc ille funeris procurator venter malè fœcundus, cùm hominem promitteret, non hominem exhibebat. Quid ultra? Pariendi tempus advenerat, & ecce mater in lucem sine luce protulit infantem defunctum priusquam genitum. Accusans pater naturam, occurrit ad gratiam; Fide quidem plenus, & in sola Radegundi spem sibi reponens hæredis, cilicio ejus cadaver involvit exanime. Beata præsumptio felicem exitum promeruit; Tactâ etenim veste, puer oculos aperit, lætalem exuit colorem, vitæque redditus ad maternum refertur gremium, qui de gremio prodierat ad sepulchrum. Susceptus infans & partus angustias, & mortis mœrorem mitigavit. Monacharum famulus, nomine Floreius, jussu beatæ Radegundis navem piscaturus ascenderat. Is cùm in altum duceret, oborta cœpit tempestate periclitari. Insurgens undique ventus & unda, cacumen altiùs erigens, in naufragium jurasse videbantur. Perterritus his Floreius ad nomen Radegundis frequentiùs recurrit; Radegundim invocat, sæpius iterans: Subveni, Sanctissima, nobis, dum tuo paremus imperio. Ad ejus nomen vis ventorum resedit, quievere maria, Floreius ad portum votis potitus pervenit. Magna sunt quæ præcedunt, sed nequaquam minora quæ sequuntur: Evelli speciosam laurum, & ante suam plantari cellulam filia Christi præceperat; quo facto, radix recusans humum degenerem, transplantata protinùs exaruit. Quod ubi Abbatissa comperit, jocando beatæ locuta fæminæ: Donec, inquit, hoc impetres à Deo, ut terræ sicca laurus inhæreat, à cibo te suspendo. Quod etsi jlocaliter Abbatissa protulerit, illa tamen quasi seria loquenti, plenam exhibuit Abbatissæ obedientiam. Factâ siquidem oratione, con-

Sui ipsa sacrifex, sub vitæ finem, arctiori se clausuræ mancipat.

Miraculis claret.

tinuò lautus virore induitur, novis operitur foliis, & altiùs actis radicibus, fœcunditatem quam violentia perdidit, gratia adquisivit. Pro cujusdam quoque Carpentarii uxore, quam malignus invaserat spiritus, Abbatissa jocosè potiùs quàm seriò, beatæ sic locuta est Radegundi: Excommunico te, Mater, nisi obsessa à dæmonio muliercula infrà triduum liberata quieverit. Sed & hoc non inaniter dictum, felix effectus est indilatè subsecutus. Sequenti enim die, dum Sanctimonialis interventu prolixiore pro misera precaretur, per aurem dæmon egrediens, vasculum reliquit liberum, quod diutiùs solitâ præsumptione fatigarat. Offertur ei & alia quædam miserrima, cui simili præjudicio vexatæ, nequam spiritus quietem mentis extorserat & catus. Putares inimicum præsentiam beatæ mulieris formidare, cui nisi summa vi, non potuit exhiberi. Præsentata tamen muliercula pavimento jubetur prosterni, non indè priùs amovenda, quàm & ipsi salus, & amicis ipsa redderetur. Hanc enim sacræ preces habuerunt efficaciam, ut cùm super atreptitiæ cervicem sanctissima mulier pedem poneret, per meatus immundos immundus egrediens spiritus, mulierem deseteret incolumem. Quædam prætérea Monialium, beatæ familiaris fœminæ, oculo superficies, contectum visum deplorabat amissum. Sed & hæc sanitatem promeruit absynthium, quod, prout lenius haberet, pectori suo sancta mulier admoverat, oculo superponens. Apposita siquidem herba statim dolorem fugavit, & sanguinem, mulieri gaudio pariter & visu restitutis.

Omnimodis claret miraculis.

Quâdam autem die, dum Sanctimonialis oraret in cellula, quasi dolentis populi voces audivit. Sciscitanti quidnam esset, unam obiisse Monacharum respondetur, ejusque funeri reliquas humanitatis affectu exhibere officium. His auditis, exanime corpus deferri præcipitur, & ei in cellula præsentari. Nulla in medium mora, & ecce præsentato cadavere, qui defunctum intulerant, longiùs abscedere compelluntur. Remotis igitur arbitris, oratura mulier, cellulam obserat. Humi * genita deponitur, precibus cœlum pulsat & gemitu, lacrymis invitat vitam, præsumens id ex gratia, quod non sperabat ex natura.

* f. genuflexa, seu prostrata.

Prece mortuam suscitat.

Imperiosa res vera religio, quæ leges & statuta rerum immutat. Religione actum est, ut nihil inaniter à Christo Christi filia postularet. Sed neque in hoc piis illa frustrata desideriis, tantam invenit apud Deum gratiam, ut ejus meritis redderetur vitæ destinata sepulturæ. Stupentibus iis qui cadaver intulerant, Monacha incolumis egreditur, comitata sorores ad Conventum, quæ illam præcedebant ad sepulchrum. Quædam Monacharum, nomine Animiam, lethalis tumuerat hydrops, & vocati frustra medici, nihil aliud quàm vicinas promittebant exequias. Quæ dum penè spiritum exhalaret, visum ei est in somnis, quod decumbentem Beata Radegundis cum sua visitaret Abbatissa, visitatam demitteret in balneis, oleo membra perungeret, ac postremò candidis operiret indumentis. Excitata à somno Monacha, mitigatum sensit incommodum. Deindè cùm dies plenior illuxisset, aquis lethalibus exsiccans, tumefactus recedit uterus, eodem die sic in suum regressus modulum, ut morbi nulla penitùs vestigia remanerent. Magnum Radegundis meritum, quæ hoc etiam obtinuit à Domino, ut opera manuum suarum quamdam præ cæteris sortirentur dignitatem. Glomus quippe, quem beati neverant digiti, dum morsu sorex vellet atterere, præfocatus expiravit. Nulli dubium meritis hoc accidisse mulieris, cujus labores, dum vermis appetit, gratia conservavit. Puellam prætereà, nomine Godam, tantum febris urgebat incendium, ut nihil aliud quàm mortem diuturna promitteret anxietas. Hæc inaniter erogata in medicos substantia, sicut à nullo eorum sanari, sic à nullo Sanctorum exaudiri prometuit. Compulsa igitur ad probatum recurrere auxilium, candelam ad modum corporis sui factam, In honore ac nomine beatæ mulieris accendi præcepit. Quo facto; tamquam si ignis morbi materiam consumpsisset, eodem tempore consumpta est infirmitas, quo candela. Surrexit mulier incolumis, & sanctissimæ debens fœminæ, quo sanitati restituta, non priùs hujus mundi procellas evasit, quàm professa Monacham, mores in melius commutaret. Porrò beata Radegundis inter cætera gratiarum præconia, quibus Christi Ecclesiam illustravit, puro affectu veram amplexata est paupertatem, ut de rebus quas ipsa Monasterio delegaverat, nihil proprium duxerit, nihil omninò alieni dederit absque suæ licentia Abbatissæ.

Mira ejus paupertas & humilitas miraculo compensata.

Quapropter vinarium vas octo ferme modiorum usui ejus Abbatissa destinavit, unde quibus vellet larga dispensatrix ministraret. Huic autem vasi tantam Dominus infudit abundantiam, ut exhaustum non minueretur, non deficeret erogatum. Certamen iniisse videbantur & evacuando mulier, & gratia refundendo. Conatus inanis conatus meus, si singula quæ per illam Dominus operari dignatus est, memoriæ studeam commendare. Supersunt enim plurima, quibus oon solùm vivens, sed & dormiens in Christo latiùs claruisse memoratur. Ea sanè, dum dilatione præmii

longa traheret suspiria, totaque desiderio cœlestium tabesceret gaudiorum, juvenis ei apparuit, staturâ eminens, & in vultu divinam præferens venustatem; quem propius accedentem dum mulier sanctissima formidaret, ejusque blanditiem vereretur, Quid, inquit, tantis me gemitibus interpellas? Quid mei desiderio sic tabescis? Ignoras quæ reposita tibi sint apud me præmia. In diademate capitis mei noveris te primam esse gemmam. Is dictis juvenis evanuit, in extasi pariter & gaudio beatâ muliere derelictâ. Quam profectò visionem duabus tantùm sibi familiaribus indicavit, adjurans ne secretum Domini Dei sui revelare præsumerent, quamdiu fragilis mundi legibus obnoxia teneretur.

Revelatione divinâ suam mortem præscit & prædicit.

Accedente autem diu suspirato, diu expectato vocationis suæ articulo, beata mulier hujus maris magni & spatiosi tempestates illæsa pertransiens, fatigatos artus & naturam profitentes cineri & cilicio commendavit. Conturbata subito casu virginum multitudo, cellulam querulis gemitibus implet, pulsat & lamentis. Fluunt lacrymæ, nulla penitus invenientes solatia. Tandem beatissima mulier, erectis in cælum luminibus, exilium patriæ, laborem quieti felici transitu commutavit. Obiit autem primo Idus Augusti, relicto gregi sacro profutura patrocinio, cui præfuerat & doctrinis & exemplo. Neque enim credi fas est apud Christum Christi filiam pro suis inaniter supplicare, cujus meritis suscitatos constat mortuos, expulsos dæmones, turbata quievisse maria, variis oppressos languoribus, in pristinam revocatos sanitatem, operante per eam sponso suo Domino Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen. a

Huic autem de Vita sanctæ Radegundis Opusculo ex altero manuscriptorum Pictaviensium desumpto, non abs re fore censuimus, si illi attexeremus Præfationem, quæ legitur in altero, nobis amicè transmisso à nostro D. Leonardo Senemaud Monasterii sancti Cypriani Pictaviensis nostræ Congregationis Monacho, à quo & iconem sanctæ Radegundis in initio positam, & ejus curâ graphicè descriptam habuimus, quique post Stephanotium præfatos manuscriptos iterum exactissimè recensuit. Hæc autem Præfatio favere videtur celebri apud Pictavos traditioni de miraculo avenarum, quæ, ut tradunt, & ut hîc narratur, ita subitò miraculosè excreverunt, ut inter eas abdita fuerit sancta Radegundis, dum Regem Chlotocarium, sive Clotarium, illam è Monasterio ad Palatium & pristinum conjugium revocare cupientem fugeret. Cùm tamen hujus circumstantiæ neque Gregorius Turonensis meminerit, neque Fortunatus sanctæ Reginæ amicissimus, neque Baudonivia ipsi æqualis & familiaris Monacha, qui ad minutias usque vitam ejus descripserunt, sed neque post ipsos noster Hildebertus, videat Lector quid de hujusmodi traditione judicet. Sic autem se habet ista

PRÆFATIO.

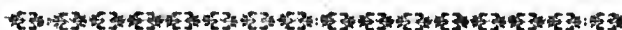
QUia Sanctorum miracula fidelibus ad ædificationem habentur recolenda, non debent esse oneri recitata, cùm imitata exonerationem faciant à peccatis, neque temeritati aut præsumptioni debet imputari, si neglecta, vel per inertiam prætermissa, dum tamen obediendo fiat, conscribantur. Igitur operæ pretium est minimè reticere qualiter beatissima Radegundis Regina, assumpto velamine à beato Medardo Noviomensi Episcopo, transitum fecerit Turonis unà cum charissimis & familiaribus suis Agnete & Disciola; ibique limina beati Martini Turonorum Archiepiscopi cum summa devotione, & ex residuo vestium regalium, quas antea in palatio ferre solebat, perlustraverit. Dehinc Condalensem veniens, omnique nisu locum videre anhelans, in quo (b) Christi Confessor Martinus sublatus est de medio. Postremò, cùm in villa Suedas in

a Hîc occurrunt nonnullæ voces exoticæ, quæ Lectorem fortè minùs eruditum remorari possent, & quarum hîc explicationem, è notis Mabillonii nostri in vitam S. Radegundis, To. 1. Actorum Ord. S. Benedicti desumptam, hîc transcribendam esse duximus, ut sunt, v. g. felte, posticaria, piratium. Felte autem, seu feltrum, filtrum, pannus est, seu vestis ex lana, & pilis coacta, non texta, ad cujus similitudinem vestis auro ac gemmis fusa, felis dici videtur. Mabill. post eruditiss. D. Ducangium. Posticaria, seu Posticiaria, dicitur à Postico, quod est, inquit Papeas in Vocabul. *latens ostium, sic dictum, quod remotum sit à publico*. Posticiaria autem est quæ curam habet recipiendi ea quæ in Monasterium deportantur, & transmittendi quæ transmittuntur, quæ vulgò apud Moniales dicitur *la Touriere*, ut probat Menardus noster in Concord. Regul. cap. 61. §. 14. Piratium, liquor è piris expressus, quem Normanni vulgò vocant *du Poiré*. Ita Ducangius.

Cùm autem dicit Hildebertus Sanctam hanc Reginam carnem suam multiplicatis attrivisse disciplinis, non inferendum indè voluntariam per disciplinas flagellationem, jam tunc ævo S. Radegundis in usu fuisse, quæ pro certo, nonnisi undecimo sæculo, à Dominico Loricato & Petro Damiani, ortum accepit. Hoc igitur verbo utitur, ut suadeat beatam Reginam nullam artem prætermisisse, quâ carnem rebellem attereret; sed nec etiam *disciplinam*, quam ipse Epistolâ 23. Lib. 1. frequentem & gravem suadet adhibendam ad refrænandos effrænos concupiscentiæ motus.

territorio Pictavienſi ſita accederet, nunciatum eſt ei, quod Rex eam vellet ſuo revocare conjugio. Et, ſicut ex antiquorum relatu compertum eſt, ipſa Beata confeſtim iter arripiens, obvium quemdam habuit agricultorem, avenam ſerentem, quem his verbis ita affata eſt: Si à quoquam interrogatus fueris, an nudiuſtertius ibi aliquem tranſitum facientem perſpexeris, firmiter reſponde, quod nemo ab hora illa in hujuſmodi pertranſierit itinere, cùm hanc ſeminares avenam. Et nutu divino ipſa avena ſubitò eſt aucta, ut præfatam Reginam in eamdem liceret abſcondere. Moxque Rex prælibatus, cùm ad prædictum perveniſſet locum, eumdem interrogavit agricolam, qui ſerie tenus cuncta quæ à beata Regina audierat, ſagaciter enarravit. Tunc Rex accepto ab agricultore reſponſo, intuenſque miraculi ſeriem, terga verſus eſt, malens uxorem dimittere propriam, quàm Dei offendere clementiam. Nam non multis interpoſitis diebus, beata Regina Pictavium ingreſſa eſt. Cujus talem conſtat fuiſſe vitam, ut nemo qui geſta de ea noverit compoſita, hæſitare debeat, quin ei exeunti de hac vita cœleſtis patriæ patuerit ingreſſus.

Cætera omnino ut in altero manuſcripto.

VITA
SANCTISSIMI PATRIS HUGONIS
ABBATIS CLUNIACENSIS,
Ab Hildeberto Cenomanenſi Epiſcopo conſcripta, M. S. ex Bibliotheca Cluniacenſi.

a Surio 29. Aprilis, & ex Bibliotheca Cluniacenſi, ad mſ Cluniacenſem recenſita.

An. 1060. 29 Aprilis. Pontius hic fuit Hugonis in Cœnobio Cluniacenſi ſucceſſor, & Hildebertus priùs Monachus ejuſdem Monaſterii, diſcipulus memorati Hugonis, poſt Cenomanenſis Epiſcopus, tandem Archiepiſcopus Turonenſis, ut notat Quercetanus ad hanc vitam.

DEI gratiâ Venerabili atque Reverendiſſimo Abbati Pontio, Hildebertus profeſſione Sacerdos, vitâ peccator. Spem adipiſci communem, congruum humanis actionibus exitum pollicetur, nihil ſupra vires profiteri, quas profectò quiſquis attendere negligit, aut in vitium labitur, aut omnino deficiens, triſtis & confuſus audit: Hic homo incœpit ædificare, & conſummare non potuit. Quorum ego neutrum incurrere veritus ſum, dum tuæ petitionis authoritate compulſus, qualicumque ſtylo Vitam beati Hugonis memoriæ commendare diſpoſui. Cui ſanè labori licet impar meum ſenſerim ingenium, malui tamen ridiculus ſcriptor, quàm tibi inobediens inveniri. Speravi quod ex obedientia præmium, ruborem verò ex defectu credidi tuâ correctione præveniri. Quod adhuc etiam credo, poſtulo, precor, pro munere ſuſcepturus, ſi removeas ab oculis quicquid linguas ſenſeris formidare. Officioſa res eſt, & prudenti grata ſcriptori correctio. Ea quidem mihi placet, ſed cùm perſona corrigit, non turba. Serò enim reprimitur vitium, cùm jam populus inſultat vitioſo. Ex hoc autem præcipuè veniam confiteor

a Cùm noſtri non fuerit instituti, ut V. Hildeberti Opuſcula commentariis oneraremus, ſed ut tantùm identidem notulas quaſdam, ubi neceſſitas, aut propoſitum noſtrum exigeret, adjiceremus, ſtudioſiorem Lectorem ad eruditas omninò notas doctiſſimi Andreæ Quercetani remittimus, quibus quicquid obſcuritatis in hac V. Hildeberti lucubratione poteſt occurrere illuſtravit, in Bibliotheca Cluniacenſi, quam cum D. Martino Marrier Cluniacenſi, S. Martini de Campis Monacho, collegit. De hac autem Vita in Chronico Cluniacenſi, ante annos ducentos à Franciſco de Rivo, Clun. Majore Priore, juſſu D. Jacobi de Ambaſia, tunc Abbate Clun. concinnata, pag. 1641. ſic habetur: Hildebertus fuit *diſcipulus & Monachus* Sancti Hugonis, qui tandem fuit promotus ad dignitatem Epiſcopalem Cenomanenſem, & conſequenter tranſlatus ad Archiepiſcopatum Turonenſem. Iſte fuit Vir illuſtris & doctiſſimus, ſpecialiter in verſibus ſcribendis. *Qui & ipſe luculenter deſcripſit Vitam præfati S. Hugonis Domini ſui, & Abbatis.*

Hanc autem Vitam V. Hildebertum ſcripſiſſe liquet, cùm jam eſſet Cenomanenſis Epiſcopus; ſiquidem in ejus ſerie, num. ſc. XVII. vocat Hoellum, cui ſucceſſerat, Anteceſſorem ſuum. Quod autem initio verbis utitur fortè humilioribus, & Monachum obedientem ſapientibus, nullatenus Epiſcopali id derogat dignitati, quâ plurimi, iique illuſtriſſimi Antiſtites, & vel etiam Summi Pontifices, poſt profeſſionem monaſticam potiti, ſuis olim Abbatibus reverentiam exhibere non indignum cenſuere. Quod hîc agit Hildebertus erga Pontium, quem tunc ut Abbatem, nondum depravatum, ſed pietate, licet fortè ſimulatâ, conſpicuum venerabatur. Notandum interim hîc Hildebertum disertè vocari *Monachum S. Hugonis*, prout vocatur in mſ. Codice Cluniacenſi undecimi, aut ſaltem duodecimi ſæculi, nobis deſignato à R. P. D. Placido Delporte, ſacri Monaſterii Cluniacenſis ſtrictioris obſervantiæ Magno Priore. Idem ſentit Quercetanus in notis.

postulandam, quod post amplioris litteraturæ viros, * Ezelonem loquor, atque Giloocm, qui de beatissimo Hugone illo vigilantes seriptisse leguntur, ausus sim pertractandam aggredi materiam, quos velut à longè secutus, pro homine simiam pinxisse, & finxisse pro amphora urceum inveniar. Cæterum præsumptionis hujus author est Poorius, acumen ingenii spectans in me, cujus ego non sum conscius apud me. Lingua Pontii causam movit, auctoritas egit, religio peroravit. Resistere Pontio difficile, qui ad impetrandum quâdam prærogativâ gratiæ, vel silens adjuvatur. His itaque victus retractare conatus sum quæ jam seripta legeram, oon de illis tamquam de visis aliquid attestari. Nemo autem miretur, cùm in præseoti opere viderit additum aliquid, eùm suppressuio, tum immuratum, quod ooo apposuerunt, quod noo tacuerunt, quod aliter scripserunt, qui de Hugone scripserunt ante me. Addidi, fateor, sed quod vidi, sed quod audivi, cui testimonium perhibeo, & verum est testimonium meum. Sanè quod omnino suppressi, ideo factum est, ne id quod lectum calumniam movere poterat, auctoritati derogaret eorum, quæ sine fidei periculo & scribi potuerant, & eredi. Mutatum autem hoc solum opinor, quod Andegavensis Comes * Gaufredus, cognomine Martellus, in Abbatem præsumpsisse memoratur Hugonem, cujus quia præfatis seriptoribus veridici defuere relatores, falsitaris notam incurrerunt. Quiequid itaque, prout desuper mihi datum est, exaravi; vel in manus ex tuo veniat judicio, vel si supprimendum censueris, opinioo delitescat. Minùs tameo mihi placet approbatum producere, quàm occultare vitiosum. Turpior enim jactura est, nomen amittere comparatum, quàm minimè comparasse. Conservet te Dominus Deus filius adoptionis suæ, Pater sancte. Noveris autem, quia vicem mihi rependis, si diligis me, & oras pro me.

* Essilo, qui & Hezelo, fuit Canonicus Leodiensis, post factus Monachus Cluniacensis.

* Imo non Martellus, sed Martelli filius Barbatus, inquit Quercetanus in notis.

Sancti Hugonis Patria ejusque parentes.

Beatus itaque Hugo natione Eduensis, generosis parentibus illustris, prærogativâ vitæ pariter & virtutum titulis illustrior fuit. Is eùm infirmitatem evasisset infantiæ, Dalmatius pater ejus, vir scilicet consularis, materque Aremborgis nomine, circa eruditionem pueri diversum gerebant affectum. Devota siquidem Deo fœmina, litterarum studiis idcò censebat eum mancipandum, quia nondum nato promissam divinitus asserebat Sacerdotii dignitatem. Cùm enim ipsa in utero habens, puerperii labores & periculum formidaret, Religiosus quidam, sanctæque opinionis Sacerdos, ad altare Domini sacrificium pro ea oblaturus accessit. Deinde sa-

Dalmatius hic fuit ex illustri Burgundionum genere, si memini Dominus, ut notat Quercetanus.

Diversum parentum studium in educatione ejus.

ctum celebranti mysterium, velut cujusdam pueri species in calice apparuit, inæstimabilem præferens claritatem. Relata matri visio Sacerdotis auctoritate fidem promeruit. Ideo dignum esse, ut mysterio dicaretur calicis, qui promissus in calice videbatur. At pater hæredem transitoriæ possessioois desiderans, sæcularis militiæ insigoia puero destinabat. Unde cùm jam pupillares annos attigisset, eum cum coævis urgebat equitare juvenibus, equum flectere in gyrum, vibrare hastam, facilè clypeum circumferre, &, quod ille altiùs abhorrebat, spoliis instare, & rapinis. Cæterum ille alii oatus professioni, corporis iocommoditate militem detrahebat & mente; Ad arma minùs habilis, indocilis ad rapinam, totus jam ad Christum & naturâ trahebatur & gratiâ. Unde cùm præfati juvenes die quâdam pauperi vaccam auferreot, tyro Christi vehementer indoluit, nulli consors in culpa, quia nulli eòneors in rapina. Ipse tamen recompensatiooe annuâ jacturam proximo restituens, ejus querelam suppressit, repressit egestatem. Ita Dei famulus & officiosam pauperi injuriam, & damnum fecit esse fructuosum. In pupillari adhuc ille constitutus ætate, morosam verbis & actu præferebat seoecturem. Jam tunc inexorabiliter lasciviam persecutus, humilitatem pudicitiæ assumpsit custodem. Jam tunc mollioris cultûs & deliciarum contemptor, in illecebris illecebras ignoravit. Cum juvenibus oihil juveni præter ætatem fuit. Magna illi cum raptoribus discordia, super afflictos mira compassio. Verbum Dei tenaci commendabat memoriæ; Frequens Ecclesiæ visitator, sed furtivus; timebat coim patrem suum, otio & inertiæ virtutum primitias assignantem. Eo tempore Aotissiodorensis Episcopus, Hugo nomine, Cabilonensem quoque Coosulatum strenuè gubernabat. Hujus causâ beatus Hugo ejus pronepos, vix à patre proficiscendi Cabilonum licentiam extorsit. Prælibata in hac urbe Grammatica, quò introduceretur ad divinarum altitudinem scripturarum juveoi quoddam velut ostium aperuit. Ibi tandem diruptis sæcularibus indumentis, elegit abjectus esse in domo Dei sui, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. Illud igitur Evangelicum secutus: *Qui non bajulat crucem suam, & sequitur me, non est me dignus*, patre nesciente, qui suspiranti ad patriam, & verbis obsistebat & exemplis, Cluniacum venit; B. Odiloni quo tunc temporis Abbate præfatum gloriabatur Cœnobium, quid animi gereret, indicavit; Dehinc ex more Capitulum iogressus, cùm in conventu adoptionis suæ edisceret petitionem, qui-

dam

Pater eum militaribus applicat studiis.

Nota miram ejus probitatem.

S. Hugonis morum maturitas, & virtutes in juventute.

Licentiam impetrat concedendi Cabilonum.

Luc. 14. 27.

Cluniaci fit Monachus.

dam Fratrum Spiritu Sancto edoctus: O felicem, inquit, Cluniacum, qui pretiosiorem omni thesauro thesaurum hodie suscepit! Mutatâ igitur cum habitu vitâ, monastici ordinis primos gradus devotè conscendit, obedientiam loquor & humilitatem, quæ in Christiana religione morum obtinent principatum. His ille cæteris præeminens sine querela tulit quicquid difficultatis assumpta gerit professio; Ac velut si ad perfectionem minùs sufficeret monasticarum observantia regularum, Dei servus addidit ad pœnam, Dominus ad coronam. Cibus enim citra legem Monachi sumptus, ita jejunium solvit, ut esuriem minimè removeret. Sacris præterea insistens vigiliis, continuatâ oratione noctem sæpe duxit insomnem. Felices aderant comites, uber fletus, & jugis cœlestium meditatio gaudiorum. De Monacho nihil ambitio furata est, nihil sibi voluptas vendicavit. In ore nihil arrogantiæ, nihil in sermone vanitatis; Totus sanctimoniam, totus Monachum loquebatur. Ex habitu quoque Monachi, tanta servo Dei gratia accessit, ut & pater, qui * minùs ægrè tulerat sacrum filii propositum, eum solitò diceret pulchriorem. Prælucebat in eo pastoralis plenitudo sollicitudinis, cui non minùs suppetebat sensus ad consilium, quàm religio ad exemplum. His celebrem præconiis, ex consensu Fratrum, B. Odilo constituit *Priorem*, profuturum pariter & possessioni providentiâ, & ordini disciplinâ. Suscepit senum curam juvenis, susceptâ sic executus est negotia, ut nec administratio religionem minueret, nec religio administrationem impediret. Juveni siquidem ex promotione non subrepsit elatio, non ordinis fervor intepuit; imposita ei dignitas virtutum materia, non dispendium fuit. Hâc enim mansuetudine patrem exhibuit, hâc severitate doctorem, ut adversùm delinquentes, nec remissâ uteretur misericordiâ, nec excedente disciplinâ. Diffuso itaque bono odore nominis illius, plebis & Principum favorem, quem minimè quæsivit, acquisivit. Unde & ad Teuronicos directus, Paterniacensi Cœnobio gratiam Regis, à qua exciderat, reformavit. Cognito ibi transitu B. Odilonis, in amaritudine spiritûs ad Monasterium revertitur, larga secum deferens munera, quæ præfatus Rex per eum ad decorem Domus Domini Cluniacum delegavit. Susceptus eâ quâ debuit reverentiâ, plenum lacrymis Conventum invenit; hortatur ut temperent à fletu, cùm nec ipse posset à fletu temperare. Consolatur mœrentes, qui nullius admittebat solatium. Ab omnibus omnium pater ploratur, & siccatas revocabat lacrymas paternæ pietatis recordatio. Ipse quidem magister sepultus est, sed in mentibus discipulorum merita magistri insepulta vivebant. Deficiam necesse est, si tentem virtutes Odilonis explicare, qui doctrinâ pariter & exemplo, conventum hominum, conventum fecit esse virtutum.

Quomodo in Monachatu se gesserit.

* f. nimis.

Prior Cluniacensis instituitur.

Paterniacensi Cœnobio gratiam Regis priùs amissam conciliat.

Transitus B. Odilonis.

Aderat tempus, quo desolato consuleretur ovili, præmissisque jejuniis & orationibus, à Summo Pastore Pastor quæreretur. Conveniunt filii adoptionis, de salute tantùm satagentes animarum. Denique dum solliciti secum quærerent quem Dominus pastorali sollicitudine dignaretur, Adalmannus quidam, cui religione simul & ætate major erat auctoritas, Hugonem nominavit Priorem; Conventus assensu consono prosequitur nominantem. Dehinc illum renitentem, & se proclamantem indignum, quo die B. Petri Cathedram sancta celebrabat Ecclesia, Crysopolitanus Archiepiscopus Abbatis benedictione sublimavit. Susceptis itaque pastoralibus exubiis, Dei servus ex promotione nullam traxit insolentiam, nullum vitiis accessum indulsit. Sub eo quippe animarum custode, nec delicto judicium, nec religioni defuit incrementum. Totam ejus vitam, vel Maria sibi, vel Martha vendicavit. Lectione insatiabilis, orationibus insistens, omni tempore profuit aut profecit. Prudentior ne esset, an simplicior, difficilè judicares. Sicut in verbis nihil otiosum, sic in opere nihil suspectum honestati. Irasci, nisi adversus vitia, non novit. Doctrina ejus, quæ congrueret singulis, sufficeret universis. Ea plus patris habebat, quàm judicis, plus misericordiæ, quàm censuræ. Ipse formâ conspicuus, staturâ eminens, corporis dotes titulis virtutum cumulavit. Silens quidem semper cum Domino, loquens autem semper in Domino, vel de Domino loquebatur. Intentum pluribus, ad singula minorem nullus invenit. Totus enim his tenebatur, quæ priùs agenda susceperat. Deum supra se, proximum tamquam se, res infra se ordinatâ charitate diligebat. Idem mansuetus & patiens, in suis quidem gratias egit, pauperum verò flevit injurias; Et quia legerat Christum dicentem: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*; eorum necessitatibus tantâ constituit instantiâ, ac si ipsam Christi constaret adesse personam. Quapropter maxima eum multitudo constipabat egenorum, quibus dispensator fidelis & prudens cibaria præparabat, comparabat indumenta. Nulla misericordiæ opera, nullam * subvenienti speciem declinavit. Omnium votis affuit, dummodo votis tempora concordarent. Iter agenti, pauperum cohortes occurrebant, quocumque

Anno 1048. Abbas consecratur.

Ejus virtutes.

Math. 25. 40.

* f. subveniendi.

Misericordia ejus in pauperes

audiebant transiturum. Eis aureos quoque manu largâ dispensabat, illud libentiùs erogans, quod erogatum merces major sequeretur. Deficientibus autem cibis, quibus in usus egentium summarios onerare consueverat, huc & illuc nuntii dirigebantur, ea comparaturi, quæ & multitudini sufficerent, & desiderium explerent infirmorum. Porro quoscumque vel ætas, vel gravior affecerat ægritudo, propiùs jubebat admoveri, blandiùs eorum scrutabatur angustias, quibus egerent, aut quid vellent officiosissimè inquirens. Nullius abhorrebat colloquium, nullius incommoda verebatur. Circa senes querulos, & sanie defluentes, compassione moveri, multiplicare beneficia, plenum mercedis urgere famulatum solebat. Parva loquor, horrendis aspectu leprosis frequenter fastidiosum sine fastidio exhibebat obsequium. Videres circa lectum ejus immensam diversarum vestium congeriem, quæ paucis familiarium adhibitis, ipse incidere, ipse sarcire consueverat. Videres etiam panes, videres & carnes, ad manum scilicet omnia præparata, ne dilatio muneris pauperem cruciaret expectantem. Pauperibus quoque Cœnobitis largiores destinabat benedictiones, ne vel à Monasterio, vel à Monacho penuria rei familiaris eos cogeret evagari. Hâc enim Massiliensibus, hâc Monasteriis pluribus benignitate subvenit. Præterea Tyrannidem Principum, quâ incessanter adversus Christi pauperes grassabantur, cùm minus exhortatione proficeret, muneribus mitigabat. His animum studiis, his usibus, & argentum consecrabat, & aurum. Ea meliùs impensa, quàm servata rurilare prædicabat; & juxta Ambrosii testimonium, tunc verè calicem Ecclesiæ, cùm calix à fame vel ab hoste redimit, quos sanguis calicis à morte liberavit.

Egentibus Monasteriis larga manu subvenit, præcipuè verò Massiliensi.

Lib. 2. de Officiis, cap. 28. num. 138

His igitur, aliisque virtutum præconiis, B. Hugo magnus apud magnos habebatur, ex ejus consilio, saluti suarum providentes animarum. Augebatur sub eo de die in diem Cluniacensis religio Cœnobii, & erat odor nominis illius, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Unde & Imperator Teutonicorum secundus, scilicet Henricus, ejus faciem videre, & familiaritatem adipisci desiderans, ut venire dignaretur ad se, supplici voce postulavit. Postulantem pius Pater exaudivit, intrat Saxoniam, summo pariter & honore suscipitur, & gaudio. Paucis ibi diebus peractis, ex petitione Regis, filium ejus sacro de fonte levavit, puero nomen patris imponens. Celebravit autem Pascha cum Imperatore in Agrippina Coloniæ, Teutonicis mirantibus in juvenili adhuc ætate caniciem morum, conversationis mansuetudinem, vultûs gratiam, verborum lenitatem; quibus profectò virtutum indiciis, ita cum eo, & cum Cluniacensi Monasterio Regis est anima colligata, ac si Rex ipse perpetuam cum eis amicitiam pepigisset. Tandem, vix impetratâ redeundi licentiâ, Pastor pius ad ovile revertitur, dona deferens ampliora, quæ velut quoddam dilectionis pignus, à præfato Rege transmissa sunt. Sic regressus Dei famulus, filios in orationibus patrem expectantes, & de vocatione Regis, & suo exhilaravit adventu.

Henricus II. Imperator, desiderio videndi S. Hugonem accensus, eum evocat.

Henricum III. anno 1031. natum de sacro fonte suscipit. Vide Baron. anno prædicto.

Idem postmodum Romani jussu Pontificis, in Hungariam profectus, de reformatione Pacis curam gerit, suscepta prudenter insistit, & explet negotia, ad laudem Dei & gloriam quæ sibi commissa fuerant executus. Unde cùm pariter & gratiâ Regis, & multo donatus munere, revertetetur, à quodam Tyranno regionis illius captus est, his omnibus diteprius quæcumque apud suos inventa sunt pretiosa. Quâ videlicet injuriâ turbatus Dei servus, ad auxilium recurrit orationum, pro suis malefactoribus intercedit, minùs de rerum jacturâ, quàm de periculo sollicitus animarum. Et ne velut de suis meritis confisus, vel transgressori veniam, vel sibi substantiæ restitutionem postulare videretur, B. Majolo utrumque committit negotium; Majoli precibus & meritis sibi postulabat subveniri. Nec mora; compunctus auctor injuriæ, genibus Abbatis provolvitur, contrito corde & humiliato veniam rogat, omnibus his quæ ablata fuerant in integrum restitutis. Et ut offensus obsequio etiam placaretur, Abbati conductum providit, qui fecerat & rapinam. In aliis etiam quàm pluribus negotiis, Romano Pontifici postulata B. Hugonis sedulitas, & ab eo laudem, & à Domino mercedem meruit sempiternam. Ille siquidem, cùm Papa Stephanus in Civitate Florentia supremo teneretur incommodo, ex voto decumbentis illuc accessit, comitantibus eum Monachis consummatæ sanctitatis, quibus, juxta Pauli vocem, vivere Christus erat, & mori lucrum. Testatus est autem præfatus Antistes, ad introitum quidem servi Dei, malignum discessisse spiritum, ad egressum verò remeasse. Beatum profectò virum, cujus & vitam sathanas abhorruit, & præsentiam expavit. Denique, cùm præfatus Pontifex ad ultima jam deductus, fessos artus & naturam profitentes cilicio & cineri commendasset, susceptis vitalibus Sacramentis, inter sacras Abbatis manus spiritum exhalavit.

Legatus à Pontifice in Hungariam mittitur.

A prædone capitur, & rebus spoliatur.

Intercessione S. Majoli restituitur libertati.

Stephano Papæ II. morienti succurrit, & dæmonem infestum fugat.

Cùm autem Leo IX. translatus B. Remigii corpus Remis usque pervenisset, & ibi Synodum celebraret generalem, vi

Anno 1049 Remensi interest Concilio, strenuus oppugnator simoniacorum. De hoc Concil. vide Bar. 1049. V.

beatus affuit plenus auctoritatis & reverentiæ, suâque præsentiâ præfati Concilii plurimum conferens instituris. Ubi cùm adversùs simoniacos ageretur, & nonnulli Pontifices, quibus vel coosciencia coofusionem, vel imperitia silentium adduxecat, in præfatam hæresim remissiùs discepeptarent, ipse zelo succeosus justitiæ, negotiationem Simonis constanter abolere curavit. Ex adverso eoum ascendens & opponens murum pro domo Israël, nec numero reoireorium, nec acceptione motus est personarum. Quo in Concilio dum ille de sua intertogaretur promotione: Caro, inquir, voluir, spiritus repugnavit. Sanè sana responsio, quia *Justus imprimis accusator sui*, & tentatione catnis pulsatus ut cadetet, & oe caderet virtute spiritûs restitisse moostratur. Erar autem illi tanta in exhortarione gratia, ut ad expectationem sermonis illius illustrium suspendereotur animi personarum; Unde & jussu Papæ sanctam & plenam habuit gratiæ orarionem, quâ & simoniaci de male comparatis expulsi sunt dignitaribus, & de sacrario Domini focnicatoces inhibiti Sacerdotes.

Prov. 6. 18.

Hildebrandus S. Hugoni asside re Christum videt.

Est autem hic Hildebrandus qui postea ad Pontificium apicem conscendit: Gregorius septimus.

Aliud quoque sanctitaris ipsius, arque meritorum secutum est indicium. Hildebrandus etenim Romanæ Diacoous Ecclesiæ, qui postea Sedis ejusdem fortitus est majestatem, directus in Gallias, Cluniaceose Capitulum intravit; ubi cum aliquaodiu sedisset, collateratum B. Hugoni Christum vidit, monastici regulas ordinis ac decreta suggerentem. Egressus inde, oonnullis quæ viderat, indicavit. Ex tunc ille & familiaritatem servi Christi devotiùs amplexatus est, & sanctitatem prædicavit. * Hildephonsus Hispaoiarum Rex à * Santulo fratre suo captus io vinculis teoebatut. Quo audito misericordiæ Abbas, orationi præcepit instare, memot dilectionis patris ejus * Fredeleidi, qui Cluniacense Monasterium invito sibi astinxerat beneficio. Cùm itaque pto eo placabiles offerrentur hostiæ, cùm preces multiplicarentur, per Episcopum queodam deliberationis suæ diem esse proximum beatus ei Petrus indicavit, obtinente Cluniacensis Abbatis & Conventûs intercessione, ut liber à vioculis amissum reciperet imperium. Nec morâ idem Apostolus dormienti Santulo apparuit, gravia comminatur, nisi fratri educto de carcere, malè ablatam testitueret dignitatem. Expergefactus visiooe Santulus, quidquid Apostolus præceperat festinanter implevit. Sic Hildefonsus & sibi pariter * in regno restitutus, ut liberatorem suum videre, & colloquio ejus donari mereretur, destioatis apicibus imploravit. Impletur votum

* f. Alphonsus.

* Sancio Sanche.

* Fredelandi, seu Ferdinandi.

* f. &.

Ab Hildephonso muneribus donatus revertitur.

*potestatum, & Pyreneis montibus transcensis, Dei servus solemoiter & apparatu festivo suscipitur. Exultat Rex raoti adventu hospitis, nihil in actu, oihil in verbo, nihil in habitu præter doctrinam morum reperiens. Qui ne intercessoribus suis iogratus aliquando videretur, duplicato censu paterno, ducentas auri uncias Cluniacensi Cœnobio quotannis disposuit assignari, dicoi utriusque exitûs & de carcere scilicet, & de corpore, celebrem habere desiderans. Ita vir Dei cum prædicta remeans pecunia, quendam secum adducebat Maurum, recens quidem baptizatum, sed adhuc mente nigriorem, quàm pelle. Cui, cùm pro Christiaoæ fidei susceptione majorem pius Abbas exhiberet reverentiam, vestes pretiosas providisset, ille dealbato similis sepulchro, sacrilegas manus in petforatas Abbatis manticas injecit, extrahens inde quidquid auri repertum est in eis, aut argenti. Quo tamen in fuga capto, atque ad Abbatem cum asportata reducto pecunia, Dei famulo coоatus non nocuit fraudulentus. Magna quidem sunt hæc, sed majora quæ sequuntur.

Apud Castrum * Bliterium, quidam perversæ mentis homines, teverendum Patrem illatis exacerbaverunt injuriis, quibus veniam petentibus licèt pius Abbas ad ignoscendum pronus indulsisset, graviter tamen à Domino punita est eórum præsumptio; Statim namque depopulantibus flammis Castrum combustum est iniquorum; * Quod ne divioâ potiùs ultione gestum esse, & casu contigisse crederetur, quibusdam incolis ejusdem Castelli ad aliqua egressis negotia, atque ignaris injuriarum & incendii, duo milites defuncti dudum apparuerunt. Quos cùm bene præfati cognovissent incolæ, ac turbati ad eorum stupereot occursum: Redite, inquiunt, quantocius combustum inventuri Bliterium; quò dum beatus Hugo ingressus, oec ejus religioni delatum est, nec ordini. Stupefacti incolæ, ac perterriti, magna cum festinatione redeuntes, rem, sicut didicerant, iovenerunt.

Calumniatores sancti viri à Deo puniti.

* f. Bletterum, gall. *Bletterans*, Comitatûs Burgundiæ, in confiniibus Ducatûs Baudran.

* f. Quod ne non.

Nemo autem putet virum Dei tamquam pecuniæ cupidum, vel quæsivisse, vel oblatas suscepisse divitias. Earum copia non avaritiæ servivit, sed misericordiæ; non ipsi, sed egenis. Ille cum Propheta dicens: *Domine, dilexi decorem domûs tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ*, quicquid ei fidelium devotio contulit, totum vel ornamentis Ecclesiæ, vel expensis pauperum consecravit. Animam ejus nec tetum extulit affluentia, nec dejecit amissio. In omni statu terrena cœlestibus, æternis transitoria postposuit.

Psal. 25.

Omnes divitias, vel Ecclesiæ, vel pauperibus dicat, ibi semper parcus.

Idem præterea non solùm de salute sollicitus virorum, mulieres etiam de naufragio hujus magni maris & spatiosi ad salutis portum educere curavit, eis viam vitæ & doctrinis insinuans, & sumptibus sternens. In suo namque patrimonio, quod Marciniacus dicitur, quoddam Monasterium, & idoneas religioni construxit officinas, ubi fœminæ provectiores, & maritalem fastidientes licentiam, veteres decoquerent errores, & Christi complexibus astringi mererentur. Hunc locum personæ nobiles elegerunt, quæ cum nuptiis & jam deliciis expertæ, tantò patientiùs utrisque carerent, quantò didicissent in eis, & brevem, & plenam doloris esse voluptatem. Has profectò sub regulis hujusmodi vivere constituit, ut earum nulla, vel rei necessitate familiaris, vel quolibet negotio, conspectibus virorum offerretur, ne quibus votum indixerat continentiam, intuitus sollicitaret ad culpam. Procuratores earum, procuratores religiosi atque prudentes, sub quorum custodia nec possessio distractionem, nec honestas dispendium formidabat. Nulla ibi, vel rara juvencula, ne lascivientis adhuc fervor ætatis, vel loco infamiam contraheret, vel inter sorores scandalum generaret. Harum eruditioni senem quemdam deputavit, Renchonem nomine, consummati Monachum testimonii, qui noverat & devotionem provocare misericordiâ, & excessus arcere disciplinâ. Præterea ne in ancillis Christi, vel victûs, vel vestimentorum defectu, sacrum deficeret propositum, uberes eis reditus providit, comparavit prædia, sic earum necessitati consuleos, ne vel culpam superfluitas induceret, vel egestas querelam extorqueret. Monasterium quoque plurimis decorans ornamentis, præter cætera Sanctorum pignora, beatæ virginis ac martyris Agnetis in eo brachium collocavit, argento vestitum & auro. Alia quoque sub eo & per eum constructa sunt Monasteria; Cellæ quamplures ædificatæ; veteres Abbatiæ, quas inhabitantium negligentia penitus attriverat, ad antiquam tam ordinis, quàm possessionum revocatæ dignitatem. In tantùm enim sub præfato Patre Cluniacensis Religio effloruit, ut inde Abbates desolaris quererentur Monasteriis, assumerentur pariter & exempla sanctimoniæ, & qualitas disciplinæ. Felix Ecclesia, quæ de sancto Conventu illo summum sibi mereretur Sacerdotem! Quantæ autem discretionis & misericordiæ fuerit, junioribus Cœnobitis impensa demonstrat benignitas, quibus cùm minor libra panis & potus ex consuetudine traderetur, ipse tamen eis parem dari constituit, æquum judicans, ut quos idem diei pondus affligebat & æstus, ideo quasi jam denarius solveretur. Sanè sana dispositio, quæ præfatam ætatem, & à murmure compescuit, & ad laborem susceptæ roboravit obedientiæ.

Marciniaci Monasterium mulierum construit.

De hujus Monasterii fundatione vide Bibl. Cluniacensem, & Quercetanum in notis ad vitam S. Hugonis.

Renecho Monachus Procurator Marciniaci.

B. Agnetis brachium, & alias Reliquias Marciniaco procurat.

Multa Monasteria disciplinam Cluniacensem amplectuntur.

Monachis victûs æqualitatem instituit.

Ad declarandum autem quàm gratum Deo in omnibus exhibebat obsequium, B. Hugoni cum spirituum discretione data esse dicitur gratia prophetiæ. In his enim qui monasticum profitebantur ascensum, quo quisque animo ad eum accederet, liberâ mente discernebat, intuebatur quis in sagena B. Benedicti bonus piscis futurus esset, quis Angelum lucis, quis Angelum gereret tenebrarum. Quam profectò gratiam, ne potiùs ei conferre, quàm à Deo collatam referre videamur, ejus testimonio subposita serviunt, & suffragantur exempla.

Prophetiæ gratiam habet.

Dominus quidam nomine Maingodus, dilatione susceptionis, quam providus pater probandi gratiâ aliquandiu suspenderat, vulneratum gerens animum, egredi ac fugere constituit. Quo, spiritu revelante, comperto, piissimus Abbas præscriptum fratrem verbis durioribus increpavit, ei pariter & vulnera mentis indicans, & vulneribus paternæ consolationis adhibens medicinam. Sic ille reversus ad se, susceptionem quam dilatam doluit, patienter expectavit.

Cognoscit cogitationes Maingodi.

Mortem quoque Guillelmi junioris, qui magno ac triumphatori Anglorum Guillelmo patri suo successerat, evidenti vaticinio indicavit. Erat ille Dei servus Marciniaci, simulque cum eo vir gloriosæ opinionis Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus, magna duo luminaria Anglorum, devotio vicariis exhortationibus & exemplis in amorem proficiebat præmiorum. Erant & alii tres Monachi, Balduinus scilicet, & * Emerus, atque Eustachius, omnes filii lucis, & incedentes in mandatis & in justificationibus Domini sine querela. Ad quos beatus Hugo conversus: Ex abundanti, inquit, est, Archiepiscopo divina reserare judicia, quibus Judex justus deponit potentes de sede, & exaltat humiles. Vobis autem dicimus in Regem Anglorum nocte transactâ datam esse præscriptionis sententiam, eumque brevi regnaturum. Pauci dies fluxerant, & ecce beati viri vaticinium, qui promissus fuerat, secutus est eventus. Præscriptus siquidem Rex, dum venationis insisteret studio, sagittâ cujusdam militis in eor percussus est, statimque morte præventus subitâ expiravit. Sic igitur vitâ Regis terminatâ, & Abbati prophetiæ gratiam inesse claruit, & Cantuariensi Archiepiscopo, qui persequenti se Regi cesserat, redeundi facultas ad Sedem accessit.

Guillelmi Rufi Angliæ Regis mortem prædicit.

Edmerus in Ansel. Libr. 2. April 22. Guill. Neubrigens. Matth. Paris. & alii Anglor. Historiographi. Vide Baron. an. 1100 & Matt. Paris. eodem anno.

* f. Edinerus.

Item Dei servus, dum esset in Aquitania, ad Ecclesiam B. Viviani, sanctorum locorum sollicitus visitator accessit. Ubi cùm præfati Confessoris diligenter actus & vitam legeret, cujusdam boni viri nomine Amandi factam in ea reperit mentionem; de quo ipse pleniùs edoceri desiderans, opinionem ejus & patriam, propositum & finem, atque sepulturam à Clericis præsens inquirit. Respondetur sciscitanti B. Amandum magistrum fuisse S. Viviani, meritis insignem, doctrinâ conspicuum, exemplis clarum. Corpus ejus, prout famâ ferebatur, in Galliis habere sepulturam. Sequenti autem die Decanus Canonicorum, in eodem loco Xenodochium constructurus, à B. Hugone suscepti operis postulat fundamentum designari. At ille Spiritu Sancto edoctus: Hic, ait, fundamenta jacite, & minimè pœnitebit. Ad ejus itaque suggestionem pueri altiùs fodientes, Mausoleum prædicandæ pulchritudinis inveniunt, B. Amandi nomine insignitum, quo reperto Clerus exultat, populus glorificat Deum, qui mirabilis est in Sanctis suis, nil jam de merito dubitantes Abbatis, quod in inventione claruerat Confessoris.

Corpus S. Amandi detegit.

Stupendis stupenda succedunt. Consolationis gratiâ pius Pater loca visitare consueverat, quæ Monasterium Cluniacense contingunt. Ingressus itaque Cellam B. Mariæ, quæ dicitur de Charitate, dum congregatos ibi Fratres susciperet osculo, cujusdam eorum & occursum abhorruit, & osculum declinavit. Nimirum spiritu docente didicerat os hominis plenum blasphemiæ & spurcitiarum, nec idoneum quod pacis osculo servus Dei dignaretur. Mirantibus his qui aderant, & rei novitate suspensis, quam miser ille duxisset vitam, quid gereret devotionis, familiari colloquio idem Abbas inquirit. Respondentem se mechanicum esse, & Nieromantiæ præstigiis inquinatum de ovili pastor abegit, utpote nulla in verbis, nulla in gestu habituque conversionis indicia nunciantem. Sic in una eademque re, & lupi fraus, & pastoris providentia innotuit.

Charitas agri Nivernensis Oppidum est ad Ligerim

Occulta novit.

Susceptus idem Dei famulus in Monasterio Angeriacensi, sepultis paulisper sensibus carnis, puriore mentis intuitu, vidit quoddam fulgur de sublimi veniens, Monasterii Cluniacensis auditorium irrumpere, magnamque secum trahere ruinam. Qua ex visione vir Dei collegit, commissam apud Cluniacum offensam, quæ nisi celerrimâ correctione purgaretur, superni Judicis indignationem in eundem locum provocaret. Nec mora, Cluniacum regreditur, instantibus negotiis quæ agenda susceperat, lucrum præferens animarum. Dehinc ingressus Capitulum, eodem spiritu quo jam reatum cognoverat, rei quoque personam cognovit. Quem ex nomine conveniens: Erubesce, inquit, Perte, & age pœnitentiam dum licet, ne tunc incipias pœnitere, cùm pœnitentia nulli prorsus est fructuosa. Totum te priori pande, tedoperi vulnus mentis, ut pro qualitate vulneris curam sentias medicantis. Infelix, excute jugum diaboli, & amplectere jugum Christi, quoniam jugum ejus suave est, & onus ejus leve. Quod quià sæpius jam commonitus, detrectare tamen non desinis, reatum quem comittatur pertinacia, districtior puniat disciplina; tuis enim parcere delictis, ad periculum militat aliorum. His verbis verberibus adjectis, Frater contumax, & sibi redditus est, & Ordini, bonumque obedientiæ, quod exhortario non contulit, censura provocavit.

Visios Hugonis.
Angeriacense Monasterium est in Pago Sanctonico, à Pipino Aquitaniæ Rege, & ejus filio Ludovico pio constructum, ut notat Auth. Libr. 2. Vitæ S. Genulf. 6.

Math. 11.

Alio quoque tempore, similis ei visio apparuit. Dormientem quippe quædam persona conveniens, oportere dicit cum Cabilonem usque fatigari; commissum esse in Cœnobio S. Marcelli, quod catenus obductum silentio, monasticâ succidendum esset disciplinâ. Excitatus his Dei servus, iter arripit, & ingressus Monasterium, quemadmodum visione didicerat, rem sic habere cognovit. Adhibitâ itaque vulneri medicinâ, inveteratam atque difficilem sanari, propulsat corruptelam.

Alia ejusdem visio.

Quâdam autem nocte, dum fatigatis artubus, modico sopore vir Dei consuleret, videre visus est decubantium sub capite suo serpentium multitudinem, cæteraque diversi generis reptilia; quibus ille perturbatus, somnum continuare non poterat. Dehinc amoto pulvinari, Librum Maronis reperit, eoque projecto, somnum duxit tranquillum. Apta rei visio, cùm nihil aliud, quàm quædam venena, sint fabulæ Poëtarum.

Alia.

Operæ pretium est ea relatis apponere, quæ & auditu didicimus, & visu. * Antecessor noster Hoëllus, prædicandæ Præsul memoriæ, Romam proficiscens, gratiâ videndi Sanctum Dei, Cluniacum divertit; qui postquam loquendi cum eo fortitus est facultatem, cum quodam suo Archidiacono ad eum in parvam deductus est cameram, sacris dicatam colloquiis, & celebrem potiùs cultore, quàm cultu. Cùm autem convenissent filii adoptionis, & invicem beneficia suarum sibi communicarent orationum, B. Hugo frequentiùs præfatum intuitus Archidiaconum: Tantùm, inquit, ne desis gratiæ Dei, quoniam provisum est te in eo, in quo nunc administras ordine, nullatenus remansurum.

* In Episcopatu scilicet Cenomanensi.

Hoëlli Episcopi Cenomanensis Archidiacono, ipsi fortè Hildeberto (quod per modestiam reticuit) quid prædixerit.

Parum temporis fluxerat, & eventus eſt vaticinium ſubſecutus. Archidiaconus etenim ſequenti anno Pontificalem ſortitus eſt dignitatem. Nos hoc audivimus, nos præſentes vidimus; Nos beati illius hominis orationum participes in eo facti ſumus colloquio. Nos quidem, famâ revelante, nonnulla de ejus ſanctitate didiceramus, nonnulla de manſuetudine, nonnulla etiam de his, quibus & vitio judicium, & virtuti prærogatur incrementum; invenimus autem ampliora ex gregis converſatione, Paſtoris vigilantiam perpendentes.

Hildebertus, quæ ipſe vidit ſcripſit.

Superſunt autem & alia, quibus patenter indicatur illum juris Patronum inter inſignia ſanctimoniæ, gratiâ claruiſſe prophetiæ. Quidam namque Monachus, nomine Durannus, moventia riſum verba proferre conſueverat, indocilis judicialem deponere levitatem. Idem tamen in cæteris adverſus quæ non eſt lex, ita ſibi conſuluerat, ut priùs in Abbatem, dehinc in Epiſcopum, vitâ provehi mereretur & doctrinâ. Qui cùm Abbatem minùs audiret increpantem: Frater, inquit ei Abbas, niſi dignam egeris pœnitentiam, poſt tranſitum; ſpumantibus labiis ad ſuperos rediens apparebis. Factum eſt autem ut nec ab otioſis verbis ille deſiſteret, nec Abbatis vaticinio promiſſus deeſſet effectus. Præfatus namque Durannus naturæ debitum ſolvens, in promiſſo ſibi habitu cuidam Siguino, Sacerdoti ſcilicet religioſo, apparuit, miſerabiliter juvamen ejus poſtulans, cui vivens obedire contempſerat. Quod cùm pius Pater, Siguino referente, didiciſſet, electis ſeptem Fratribus, ſilentium unâ indixit ſeptimanâ, quatenus oris exceſſus, oris obedientiâ purgaretur. Obedientibus aliis, unus eorum præcepti violator, ſilentium interrupit. Rurſus Pontifex, eumdem quem priùs habitum gerens, Sacerdoti præſcripto apparuit, inobedientiam Fratris accuſans, qui, dum fregit mandatum, ſuffragia excluſit aliorum. Quo audito, clementiſſimus Pater, iterato ſeptem dierum ſilentio defectum violatæ ſupplevit obedientiæ. Unde factum eſt, ut oſtenſus tertiò Præſul, ſed jam nihil ſordidum gerens, Abbati gratias ageret, ejus interventu abſterſum oris opprobrium, ſententiam Judicis immutatam. Hoc relatum, & Patris meritum declaravit, & apud Fratres reverentiam ſuſceptæ juvit obedientiæ.

Duranno, poſtea Epiſcopo Tholoſano, jocis dedito, quid præſagerit.

Siguinus Sacerdos religioſus.

Duranni pœnam S. Hugo abolet.

Collata ſic viro Dei ſpirituum diſcretio, efficaci eum magiſterio docuit, quid correctione proficeret, quid tolerandum eſſet miſericordiâ, quid cenſurâ puniendum. Nemo autem putet Abbatem propheticis tantùm claruiſſe vaticiniis, cui, cum diſcretione ſpirituum, collata eſt etiam gratia ſanitatum. Conſtat enim nonnullos variis oppreſſos languoribus, ſumptis ex ejus menſa convaluiſſe reliquiis.

Acardus quidam, vi febrium laborans, reſtitutam ſibi ſanitatem præfatæ debuit medicinæ. Tres præterea Fratres eodem decumbentes incommodo, beati viri meritum in antiquam reformavit ſoſpitatem. Eorum duobus quidem deſtinata eulogiarum gratia, ſaluris integritatem reſignavit. Tertius autem, cùm Borboni per ſex menſes quartana ſuſtinuiſſet incendia, à ſancto Patre, qui illuc ex tempore acceſſerat, ſacris jubetur intereſſe myſteriis. Adeſt febricitans, & ex Abbatis juſſu, epoto poſt Miſſam vino, in quo lota fuerant Sanctorum pignora, febris incendium abſceſſit. O prædicanda Patris humilitas, qui quod ejus poſſet aſcribi meritis, maluit Sanctorum pignoribus aſſignari!

S. Hugonis orationum gratiâ febricitantes ſanat.

Acardus & tres alii febricitantes curantur.

Jarento quoque felicis Monachus teſtimonii, poſt diuturnas febrium convaluit injurias, hauſto vino quo ſacri ejus digiti, poſt oblatum Deo perfuſi fuerant Sacramentum. Beatus quoque medicus, qui cum ſalute corporum, de ſalute ſatagebat animarum! Beata, inquam, anima, cujus & meritis acquirebatur temporale remedium, & exhortatione ſempiternum! Eidem namque Criſpeium proficiſcenti, febricitans miles occurrit, ſanctiſſimo ejus adjuvari deprecans interventu. Dehinc oneroſiùs inſtanti: Abſtine, inquit Abbas, Frater, à rapinis, amiſſam ſic adepturus ſanitatem. Rapinas miles abdicat, eodemque momento ad preces Abbatis, & votum factum eſt, & extinctum febris incendium. Nemo autem miretur Abbatis merito collatam corporibus ſalutem, cui etiam id gratiæ acceſſit, ut exutæ de ergaſtulo carnis animæ, ipſius interventu Judicem placatum invenirent. Fratrum quidam, ſoluto naturæ debito, nec adhuc tamen humatus, perſonis duabus, quæ ſibi nomen religione comparaverant, apparuit, dicens: Duos ſolidos præter licentiam Sacriſtæ, ſub quo ipſe militabat, ſe ſuſtuliſſe, ac proprio expendiſſe arbitrio. Hoc exceſſu dilatam ſibi requiem, quæ tamen Abbatis interceſſione poſſet prærogari. Mane autem facto, cùm alter id de altero ignoraret, eodem tamen ordine ſub ſancti viri prææſentiâ, præfatam in Capitulo retulere viſionem. Diſcuſſâ itaque diligenter tranſgreſſio, & venialis inventa, ſuffragiis orationum, quas devotiùs fieri clementiſſimus Pater indixit, & propenſiori eleemoſynarum largitione, ſolvi promeruit.

Jarento Monachus.

Criſpeium Valeſii Oppidum, in quo Prioratus Ordinis Cluniacenſis, vulgo Crepy.

Defunctis Indulgentiam promeretur.

In Civitate Pariſiorum vir erat illuſtris, Robertus nomine, profeſſione miles, ita

Robertum militem paralyticum reſtituit ſanitati.

paralysi torpens, ut in eodem homine partem vivere, partem diceres jam sepultam. Diuturna hæc & lethalis pernicies dudum spem salutis abstulerat decumbenti. Contigit autem eodem tempore servum Dei Parisios ingredi, atque ad Ecclesiam ascendere, quæ beatissimæ Genovefæ virginis, & nomine celebris est, & corpore. Quo audito, perscriptus æger illuc alieno defertur auxilio, genibus Abbatis advolvitur, suspiriis interpellat & lacrymis, ut ejus apud Deum mereretur interventum. Movetur Pater anxietate supplicantis, & inter sacra Missarum solemnia, flagitatum paralytico procurat subventum. Nihil tamen de suis præsumens meritis, totus ad Apostolorum Principem convertitur, cujus & umbrâ salus infirmis, & oratione vita est defunctis restituta. Sumptam ergo ipsius Planetam, quæ veterum relatione, in præfata creditur esse Ecclesia, super prostratum elevat ægrum, illud clamans: Petrus Apostolus dixit paralytico: Sanet te Dominus Jesus Christus. Ad hæc verba confestim Robertus ita convaluit, ac si ipse Petrus preces pro eo declamasset. Regreditur incolumis, qui semivivus accesserat, his qui aderant, attestantibus beneplacitam esse Deo vitam, cujus apud Deum tam efficacem viderant esse postulationem.

Corpus S. Genovefæ in ejus Ecclesia Parisiis asservatum.

Planeta S. Petri apud S. Genovefam asservata.

Act. 9.

Fortassis hæc apostolicis adscriberentur meritis; & cujus umbrâ malè habentibus restitutam constat esse sanitatem, ejus utique vestimento Robertus coovaluisse assereretur. Cæterum non minora meritis acta leguntur Hugonis, quibus Hugoni nullo fidei periculo præstitum possit assignari beneficium. Idem namque, dum in Vasconia, sicut de Cluniacensi Cœnobio, subditas visitaret * Cellulas, haud procul ab itinere parvum conspexit tugurium, cujus inhabitator egenus erat & leprosus. Hic ex divite pauper, abjectus ex splendido, leprosus ex incolumi, vitam morte graviorem ducebat. Lætatur Dei servus adeptum se tempus oportunum, quo Christum in paupere visitaret. Præeuntibus itaque cæteris, ipse uno tantùm comite Monacho tegetem ingreditur, consolationi totus insistit; laceram demulcet cutem, ingeminat felicem in felicitate sua, cui esset datum flagellis corporalibus, & paupertatis igne purgari. Denique dum discessurus homo Dei, quid erogaret pauperi non haberet, agninam, qua indutus erat, exuit vestem, vestit pauperem. Vestimentum sequitur gratia insperata. Ex quo enim pauper indutus est, cutis deformitas abscessit, & absterso lepræ contagio, membris omnibus incolumitas est & species restituta. Egreditur Christi famulus, relictâ pauperi benedictione, quæ & amplius spe suscipienti profuit, & amplius voto, dantis meritum patefecit. Leguntur & alii tam ex veste, quàm ex lympha, quæ ex ejus stillaverat manibus, expetiram suscepisse salutem.

** id est, Monasteria.*

Vestimentum S. Hugonis leprosum mundat.

Wigo Monachus, vir venerandæ opinionis, & utile vas in domo Domini, vocis usum amiserat, admodum tristis, eò quòd imminenti natalitio persolvere non posset debitum cantandi obsequium. Qui dum juxta suppedaneum Abbatis quiesceret, & vocis reformationem ex sacris ejus speraret meritis, corrigiam pilei ejus latenter assumpti, collo circumdedit, statimque soluto, quod arteriis obstabat incommodo, priscæ modulationis usus est ei in integrum reformatus.

Wigo beneficium vocis recipit.

Articulum pedis cujusdam Theodorici, magnæ quidem militis potentiæ, sed majoris apud Deum devotionis, cancer (infirmitas lethalis) exederat, quod quia studium vicerat medicinæ, auferebat & spem vitæ. Abbatis tamen meritis, hoc ordine extinctum est horrendæ pestis incendium. Abbas Missam cantaverat, & aquam ex ejus stillatam manibus infirmo præsenti atque postulanti eam, servientes, Abbate deferebant ignorante; Quâ excisis partibus infusâ, suus articulo restitutus est status, suppletum depastæ carnis dispendium, & agente lymphâ vices medicinæ, Abbas nesciens restituit sanitatem. Quippe durum erat, & intolerabile homini Dei, ex his quæ circa ipsum erant, aut ex ejus remanebant meola, contemplatione salutis acquirendæ aliquid absportari. Homo veræ virtutis, ad virtutum derivabat excidium, linguas affectare alienas. Laudis enim nulla omnino cupiditas, nisi cujus & materia est in animo, & testis in cœlo. Quam cùm sibi pariter opera compararent & verba, aliam tamen suspiranti mercedem, nulla ex præconio miraculorum subrepsit elario. Aliis quoque nesciens Dei servus profuit, quos etsi non omnes, aliquos tamen eorum, paginæ duximus imprimendos.

Theodoricum miribo tem à morbo cancri liberat.

Hugo laudis impatiens, miraculis non efferebatur.

Erat in quadam * Obedientia Monachus nomine Guillelmus, qui diuturnâ cruris infirmitate decumbens, injuncta sibi exequi non poterat officia. Hoc enim in tantum tumorem excesserat, ut amissâ naturali formâ, globus quidam videretur. Cùm autem morbus excrescens, nihil aliud quàm mortem loqueretur, ille totus ad Abbatis meritum spe convertus & fide, manibus admotis tumenti cruri: Præcipio, inquit, tibi, passio, in nomine Jesu Christi, & ex parte patris, cujus præceptis huc veni, ut recedens permittas injunctam mihi explere obedientiam. Sequenti

Divina Guillelmi curatio.

** id est, Prioratu.*

nocte, dormienti duo in albis apparuere Monachi, qui dicerent se à beato Hugone directos: Dehine unus quidem eruri manus apposuit, infudit oleum; Alter verò leniori, & velut suspenso contactu, partes infirmas perungere visus est; Quo peracto, cum recedentibus Monachis ipsa recessit infirmitas, & incolumitatem, quam medicina non potuit, gratia reduxit. Evigilans Monachus, cùm sentiret exterminatas infirmitatis angustias, beato Patri suo restitutam adscripsit sanitatem.

Mulier linguæ & manus officio destituta, restituitur. Ex difficultate partûs quædam mulier amisso linguæ pariter & manûs officio, cæterarum quoque partium detrimenta formidabat. In hujusmodi angustia decumbenti, suggestum in somnis est oportere eam Laisiacum proficisci, ubi meritis beati Hugonis utroque levaretur incommodo. Paruit mulier, eòque delata, dum præscriptus Pater in Oratorio sancti Sulpicii, ipsâ præsente divina celebraret mysteria, meritis ejus, utriusque morbi plenum meruit obtinere remedium. Credatur in sedandis humanorum corporum passionibus, filio adoptionis collatam desuper fuisse gratiam, quæ illi etiam in perturbaro aëre perhibetur extitisse. Ludovicus enim Comes, & Sophia uxor sua, prædicandæ scilicet vir & mulier devotionis, eum apud Aldechiarcum hospitio susceperant. Deindè positâ in viridario mensâ commotus aër, tempestatis signa præmisit; turbati discurrant ministri, quid fieret ex appositis jam dapibus ignorantes.

In gratiam Ludovici Comitis & Sophiæ ejus uxoris tempesta tem signo Crucis compescit. Cæterum Dei famulus elevans manum, Crucis signum opposuit, & imminentem sic abegit tempestatem. Quæ ne casu potiùs quàm meritis Abbatis abscessisse videretur, circumquaque pluviis desævientibus & tonitruis, locus ille tempestatis expers, & serenus remansisse perhibetur.

Paredi contritum filium sanat. Paredi, puerum quemdam monastieæ consecratum militiæ, decidens è culmine campanarii tabula prostravit. Eo tempore beatus Abbas Fratres visitaturus Paredum accesserat. Puer in quo * consultæ pollicis venæ proximum nunciabat interitum, semivivus ad eum defertur. Fratres velut extinctum deflent puerum, qui vix in castris spiritualibus militiæ vivere inchoasset. Denique pius Abbas mente compunctus contritum contrectat puerum; Pro exequiis obsequiis insistit, & ad ostium divinæ pietatis procurrit Christi veteranus tantâ precum instantiâ, ut & puero salus, & puer conventui redderetur.

* f. consutæ vel contritæ.

Invitati complures hujusmodi miraculorum præconiis, eum videre peroptabant, ei adhærere, & sanctissimis ejus erudiri documentis. Quippe tota ejus vita, sacris pat institutis. Tota ejus conversatio beatè vivendi magisterium fuit. Nulla vel pauca fuere Monasteria, quæ non profecerint ejus, circumspectis institutionibus, aut exemplis. Convenientes autem ad se Monachos vel Abbates, quàm paterno complecteretur affectu, quàm sufficienter quærentibus responderet, quàm piè aperiret pulsantibus, difficile est explicare. Inter quos Vecionensis Abbas ad primatem monasticæ perfectionis accedens, Presbyterum quendam Petrum nomine, itineris comitem habuit, dudum B. Hugonis familiaritatem assecutum. Qua ex familiaritate securiùs eum Presbyter allocutus: Scimus, inquit, te, sanctissime Pater, curam gerere miserorum, & juxta vocem Apostoli, *cum infirmantibus infirmari*. Unde & pro quodam Fratre meo ad ostium tuæ pulsans misericordiæ, sacris orationibus tuis misero subveniri deploro, quem putridum vulnus, & latiùs incolumes occupans partes, in desperationis discrimen adduxit. Tandem pius Pater miserabilibus cedens obsecrationibus, panem qui de mensa ipsius superfuerat, afferri præcepit, allatum benedixit, dedit benedictum Sacerdoti; dedit ei & partem baculi, quem manu gestare ac eo sustentari consueverat; Quibus ille acceptis, in spe simul & fide regreditur; quantùm priùs de fraterna turbatus angustia, tantùm postea de salute gavisurus. Ex quo enim superpositum est ulceri lignum, & panem benedictionis infirmus comedit, ita explosum est putridæ carnis incommodum, ut nullus dolor, nulla illic infirmitatis indicia remanerent.

1. Corinth. 11.

Ad Petri Presbyteri preces putridum vulnus curat.

Quâdam præterea die, dum paulisper Abbas obdormiens, ex urgente causâ duo eum Monachi excitaverunt; Abbas interrogans: Ut quid huc, ait, istum adduxistis puerum? Responderunt Monachi se neminem adduxisse. Subdit Abbas, dicens: Numquid non videtis illum elegantis formæ puerum? Rursus cùm Monachi mirarentur, attestantes se neminem prorsus videre, animadvertens Abbas ostensum sibi divinum aliquid, sermonem transtulit ad alia; nullam ulteriùs faciens de puero mentionem. Credo ei apparuisse custodem corporis sui Angelum Dei, cujus excubiis & aëriarum tentamenta potestatum, & imminentia corporis pericula declinabat.

Apparet ei Angelus ejus custos.

Unde cùm apud Berziacum se sopori dedisset, angelicâ protectus custodiâ, multiplex mortis discrimen evasit. Repentè namque turbato aëre consurgentes venti, velut conflictum quendam inire cœperunt, frequentior desævire coruscatio, lapidibus & grandine concuti domus, volare fulmina, quibus nec dormitorium patris, adhærens Ecclesiæ, intactum remansit.

Berziacum est Matisconensis Pagi Villa, Prioratus Cluniacensis nobilis, ut notat Quercetanus.

sit. Illud enim vis irrumpens fulminis, tam vaganti discursu perscrutata est domicilium (ut par miraculum dicam, tres in fornace pueros) & inter flammas sævientes, Sanctum Dei conservatum. Augebat discrimen cæmentum simul, & lapides undique corruentes, quos fulminis ictu ruptâ macerie circa dormientem diffundebat Abbatem. Discurrebant famuli, Monachi querebantur, vel obrutum ruinâ, lapidibus, vel igne consumptum Abbatem opinantes. Ille autem divinis protectus excubiis, nec strepitu soporem, nec populantibus flammis, sospitatem amisit. Ita Dei servus horrendo circumseptus incendio virtute promeruit liberari, & illæsus exivit.

Ab incendio incolumis evadit.

Legitur idem Pater in aliis etiam conservatus periculis, ejusque sacer transitus, qui gravissimâ infirmitate videbatur imminere, Conventûs intercessione, & sumptuosis eleemosynarum expensis, in sanctam dilatus senectutem. Quodam namque tempore, B. Hugo tantâ corporis afflictus est molestiâ, ut ad imminens incommodum vitæ, desperatio sequeretur. De medio montis, qui Cluniaco adjacet, quasi Fratribus ultimam daturus benedictionem, ad Capitulum delatus est. Flet Conventus, & eget solatio quisquis alium nititur consolari. Acclamant filii Patrem, Magistrum discipuli circumeunt, retractat grex indefessas Pastoris excubias, & quæ lacrymas provocent, undique pietatis ejus insignia prædicantur. Dehinc ipso innuente, Sanctorum imaginibus præsentatur Apostolorum, sperans eorum meritis imploratam se adipisci sanitatem. Quæ confestim impetrata, pupillis tutorem restituit, filiis patrem, pauperibus provisorem.

Æger sanitati pristinæ restituitur.

Nec minùs stilo commendandum credimus, quod Romam proficiscenti, vita pariter & incolumitas in morte conservatur. Ille siquidem dum propter Civitatem Vapingum, per abrupta montium, & ancipites anfractus incederet, altiori cuidam præcipitio incircumspectis accessibus occurrit. Declinans mula in vallem, cui prima innirerentur vestigia, nihil solidum invenit. Pallent Monachi, diffidentes periculum præsens aliquo posse declinari consilio. Dominus autem plenum beatæ spei & gloriæ finem servo suo providens, mirabiliter eum de patenti abysso eduxit, mulâ divinitùs in eam innitente partem, in qua solidum iter, & obstaculis liberum invenit. Porrò de simili periculo Clericus quidam, de Hispaniis cum Abbate regrediens, dum comites ad hospitium præcederet, & improvidus in horrendum delaberetur præcipitium, ad invocatum nomen Abbatis, ramusculo retentus, liberari promeruit.

A præsentissimo periculo liberatur.

Vide Baron. ad annum 1074.

Vapingum, Gall. Gap. est Narbonensis secundæ, sive, ut Isidorus, Viennensis tertiæ civitas, ut notat Quercetanus.

Clericus ad nominis ejus invocationem liberatus.

Prætetea Geraldo cuidam per Ligerim temerè remigranti, sæpiùs Abbas invocatus affuisse perhibetur. Submersâ quippe naviculâ, cùm res ad vitæ periculum cederet, ipse nomen ejus acclamans, incolumis ad ripam enatavit. Qua in persona, eò ampliùs Abbatis meritum claruit, quò ille dudum turbatus cerebrum, imperitiâ quidem naviculam ascendit, sed gratiâ mortem evasit. Magna sanè hujus viri merita, cujus nec amici apud Deum irremunerati fuerunt, nec impuniti contemptores. Non quod ipse vellet mortem peccatoris, aut pro inimicis orare desisteret, qui noverat neminem verè diligere Christum, donec & inimicum diligeret propter Christum. Cæterùm, vult aliquando Deus in hac etiam vita contemptum puniri Sanctorum, ne *justus zelet super inimicos, pacem peccatorum videns*, & dicat: *Ergo sine causa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas?* Sunt fortassis & aliæ occultiores causæ, quibus Judex justus hîc & benefactorum præmia rependit, & injurias punit. Porrò irrogatas huic servo suo contumelias, quàm districto judicio, succinctè nos non tædebit explicare. Is itaque totus prorogandi monasticam religionem studiis occupatus, dum eam in Monasterio * Maudiacensi reformare contendit, nonnullorum pertulit invidiam, convitia sustinuit, seductor & hypocrita, tyrannus & invasor acclamatus. Inter quos quidam Clericus in hanc usque prorupit insaniam, ut diceret effossurum se oculos Abbati, si in hoc opus optata sibi copia donaretur. Arguunt eum puniendæ præsumptionis, illi etiam, qui * temperantiùs Abbati detrahebant, dicentes non exasperandam contumeliis, sed obsequiis colendam potiùs & ordinis, & personæ dignitatem. Ac ne dubitaretur in servo suo Dominum graviter offensum, juxta illud Evangelii: *Qui vos spernit, me spernit*, venenosæ linguæ præsumptionem, tam digna est ultio subsecuta, ut vix octo diebus evolutis, exigente culpâ, ei effoderentur oculi, qui in oculos Abbatis sacrilegam affectaverat facultatem.

Geraldus item à naufragio

Ps. 72.

* Moysiacensi.

Contemptores ejus, divinitus puniti.

* *f.* intemperantius.

Luc. 10.

Pontius de Burgeto, vir accusandæ voluntatis in servum Dei, audiens Abbatem Arverniæ partes, in quibus ipse morabatur, aditurum, cùm eum nec videre vellet, nec videri declinasse contemptu, morbum simulans, in lectum decidit. Factum est autem, ut illuc Abbate profecto, vera fieret quæ fingebatur infirmitas, quæ profectò in tantum excrevit, ut amissâ loquendi facultate, deductus ad extrema putaretur. Quem itaque priùs videre noluit,

Aliud exemplum.

coactus postea vidit, per internuntios omnimodis exorans, ut ab eo visitari mereretur. Visitatus æger, in lacrymis & gemitu culpam confitetur, cui & contritio cordis veniam, & interventus Abbatis sanitatem acquisivit.

Gaufredus Comes Andegavensis, quem Hist. Comitum Andegavens. Turonicum Comitem appellat, Cluniacenses affligit. *Vide eamdem Hist. quam recitat Quercet. in notis ad hanc vitam Sancti Hugonis, de Gaufredo Prophetia. Vide Bar. an. 1062.* Vide hic humilitatem B. Hugonis.

Cœnobium B. Martini, quod majus Monasterium dicitur, Comitis Andegavensis, videlicet Gaufridi, cognomine Barbati, tyrannica præsumptio vehementer affligebat. Rogatus Dei servus à præfati Abbate Cœnobii, ut & consilio, & orationum interventu, oppressæ subveniret Abbatiæ, Turonis usque fatigari non distulit, eò libentiùs difficultatem viæ assumens, quò idem locus à Cluniacensi disciplina, monasticæ religionis fundamenta susceperit. Veniens autem ad Comitem, cùm nihil proficeret verbis, nec amplecti genua, nec advolvi pedibus erubuit. Assumpta est omnis forma supplicandi, quâ mansuetudo etiam apud crudeles provocatur potestates. Ille tamen animum gerens obduratum, Abbatem aversatus est supplicantem, qui ad hanc quoque prorupit insaniam, ut diceret se beati Martini Conventum ad obsequium unius asini redacturum. Surgens tandem Dei servus à pulvere, cùm assumptum clamyde tyrannum, salutiferis emollire niteretur eloquiis, ille ruptâ, quâ clamys astringebatur, fibulâ, contemptis exhortationibus, abscessit. Abscedenti, vir prophetico tactus spiritu, illud Samuelis dixisse memoratur: *Scissum est Regnum tuum a te hodie.* Quod profectò vaticinium rei exitus declaravit. Expulsus est enim à Consulatu tamdiu contemptor ille, à fratre suo Fulcone detentus est in carcere, ut non priùs à custodia corpus, quàm spiritus à corpore solveretur. Cui ad cumulum ultionis hoc etiam accessit, ut amisso sensu, in pueriles ineptias ad mortem usque deliraret.

1. Reg. 15. 28.

Berardi pœna, injustis exactionibus Cavati cum onerantis. Retortorium Castrum est ad Ararim fluvium.

Berardus quoque de Castro * Retortorio in villam Cavaricum, quæ juris est Monasterii Cluniacensis, exactionibus insolitis debacchatus, similem pœnæ sustinuit ultionem. Hic aliquandiu patienter toleratus, deinde per Principes & Ecclesiasticas admonitus personas, ut à tyrannicis desisteret injuriis, cùm omnes æquè sperneret, totum hujus rei negotium B. Hugo Joanni-Baptistæ commisit. Ad quem ille conversus, adversus præfatum Sathanam lachrymis & gemitu, promptissimum ejus postulat auxilium. Nec mora, preces Abbatis exauditas rei eventus ostendit. Ille nimirum sensu pariter amisso & visu, suorum manibus ad domum defertur, confusa loquens omnia, & suscitatam adversum se justi Judicis indignationem, aliis quoque demonstrans indiciis. Ejus enim lectus in nocte bis accensus illum pene debito consumpsit incendio, quâ Sanctuarii possessionem exactionibus indebitis consumebat, & rapinis. Quibus ille flagellis coactus, ad se tandem revertitur, abjurat exactiones, damna restituit, pollicitus in Sanctuarium Domini se nihil deinceps præsumpturum. Unde factum est, ut qui servum Dei contemnendo duplex traxerat incommodum, resipiscendo divinâ ultione repressâ plenam reciperet sanitatem.

Perpende, Lector, quo affectu commissarum sibi salutem quæsierit animarum, qui etiam circa interfectores fratris ac patris sui Davidicam expressit & æmulatus est lenitatem. Is enim, secundùm illud evangelicum: *Dimittite, & dimittemini*, collatâ utrique reo patrati homicidii veniâ, confugienti ad se fratris interfectori, cui ad declinandos interfecti proximos nullum patebat refugium, sanctæ protectionis suæ sinum aperuit. In quo ille susceptus & temporalis vitæ discrimen evasit, & viam invenit sempiternæ. Ad Abbatis namque suggestionem compunctus homicida, supremum pœnitentiæ habitum sumpsit, in quo ille peractâ feliciter causali peregrinatione hujus mundi, dum vivere desiit, vivere inchoavit.

Math. 6. Interfectoribus patris & fratris sui parcit.

Pro patre occiso pœnitet & satisfacit.

Defuncto autem patre suo, quem Dux Burgundiæ gener ejus propriâ manu peremerat, hoc apud Deum interventu subvenire studuit, ut delictorum ejus satisfactionem, quam gladius hostilis prævenerat, in seipsum transferret, continuatis afficeretur jejuniis, frequentiores hostias immolaret. Gestandam quoque suscepit loricam, propriis cruciatibus peccata quærens expiare aliena. Sed & pro ejus interfectore, ne de eo antiquus triumpharet inimicus, oblatis Deo victimis & precibus intercessit. Cujus igitur charitas usque ad diligendos excrevit inimicos, non mirum ejus etiam eleemosynas inter manus erogantium, quod nonnulli asserunt, suscepisse incrementum. Contigit hoc Ademaro dispensatori benedictionum servi Dei, qui post in Abbatem & scientiâ promoveri meruit & vitâ. Is quos egenis ex Abbatis præcepto distribueret, seorsum decem solidos ponens, cùm per totum mensem potiùs eos effundere pauperibus, quàm dare videretur, dispendium tamen in distributo non sensit argento. Ecce Sareptani olei incrementum pariter & statum, gratiam & gratiæ finem. Donec enim viduæ vas affuit, oleum fluxit. Stetit autem postquam defuit vas postulanti. Sic & Ademaro, quod daret pauperibus, dum fides affuit, non defuit. Defuit autem, cùm simul & dare gloriam Deo, & infirmati fide cœpit.

Erogatum in eleemosynas argentum non minuitur.

3. Reg. 17. 9.

Immò crescit.

Idem prætereà, cùm sibi novem tantùm essent denarii, eosque dedisset mulieri pauperculæ, inventos apud se quindecim aureos obtulit Abbati, quos magnanimus Abbas statim in sinu pauperum reponere festinavit, sciens nullum agrum cultori suo feraciùs, quàm sinum pauperum respoosurum. Probavit hoc ejus Camerarius, Jarento, Valentiam cum B. Patre proficiscens. Ipse nimirum exhaustis in usus egenorum marsupiis, cùm decem solidos (quos in expensas Fratrum reservaverat) Abbatis jussu tristis & amaro erogaret animo: Noli, inquit Abbas, noli, fili, metuere, non intrabimus portam civitatis, donec ager, cui semina commisimus, fructificet, reddens ampliùs quàm receperit. Quod profectò vaticinium statim promissus implevit eventus. Priùs enim quàm portam civitatis intrarent, affuit qui pro paucis denariis auri pondus non modicum ei largiretur; Admiratus dispensator, Deo gloriam dedit, tantò circa pauperes factus benignior, quantò de mercede securior.

Aliud exemplum liberalitatis ejus in pauperes.

Talibus, tantisque virtutum præconiis, homo Dei maximus inter magnos habebatur, ambulans viam immaculatam, & filiis sanctæ imitationis suæ monastica suscitans & exaltans instituta. Extensi sunt palmites hujus vitis usque ad mare, & usque ad flumen propagines ejus. Ex his Abbates nonnulli exemplo pariter, & verbo collatas extulere dignitates. Alii verò virtute tantùm conspicui, sic in carne præter carnem vivebant, ut cùm necessitate rebus interessent hominum, voluntate rebus Angelorum interessent. Hos enumerare, vitamque eorum præsenti negotio prosequi, extra meram cutrum agere est; nisi quia laus discipuli gloria est & magistri. Sed & devotionem filiorum prædicare, ut merita Patris extollas, nihil aliud est, quàm si solis splendorem facibus admotis adjuvare coneris. Supersunt enim tanta adhuc virtutum ejus atque operum insignia, ut ad eorum relationem, assumptâ paululum requie, velut anhelantem equum occesse sit respitare. Quapropter ad horam stilum deponimus, Dei servo, cui ille famulatur, adjuvante, fiducialiùs quæ restant, aggressuri.

Ps. 70.

Instituta Cluniacensia plura suscipiunt Monasteria

Jam lubricæ juventutis offendicula vir sanctus inoffensis gressibus evaserat, à nativitate quidem sexaginta quinque, à susceptione autem regiminis, annos gerens quadraginta. Calefaciebat eum virgo sapientia, quam beatus senex velut David amplexus est, cùm corpore deficeret, maturitate sensûs, & consilii prærogativâ sibimet eminebat. Ex incommodis, quibus ætas hujusmodi circumvenitur, nullus apud eum religionis defectus accessit. Eàdem ille, quâ priùs devotione, Monachi leges & sacra docuit, ac servavit instituta. Sed & uberior apparatus, quo filiorum dilectio fatiscentem corpore patrem in divinum reparare quærebat obsequium, nihil aliud quàm virtutum ei materia fuit. Nonnulli namque deliciis facilè carent, ab appositis autem pauci possent facilè abstinere. Quod tamen sic beatus Hugo consuevit, ut cùm multa pransuro ponerentur, ex his modicum indulgeret naturæ, nihil gulæ. Quidquid ultra necessaria refectioni ejus accessit, turbæ servivit, non personæ; egenis, non Abbati. Qua in refectione mirum valde fuit, vinum numquam sibi appositum, sed siccâ dape solutâ sic jejunia, velut si cæmentum facturus, calcem tantùm misceas & arenam. Sic ille debilem non debilis ætatem percurrens, religioni quotidie aliquid adjecit: quantò viciniorem sentiebat finem commissæ sibi militiæ, tantò ampliùs castra Domini & verbis erudiens, & exemplis antecedens. Statuit etiam Monasterii Cluniacensis ampliora ponere fundamenta, impatiens Fratres quotidie & merito crescentes & numero, angustiis admodum gravari officinis. Sanum sanè Patris propositum, quod pariter & revelatio, & felix eventus ostendit. Cuidam namque Fratrum, nomine Gunzoni, prædicandæ quidem & illustris memoriæ viro, sed eo tempore corporis molestiâ decumbenti Petrus apparuit Apostolus, infulato constipatus consortio, & alterius cujusdam conditionis præferens majestatem. Qui nomen suum, & adventûs causam jacenti declarans: Frater, inquit, ad Abbatem festina Hugonem, relaturus ei gravem mihi esse meatum pressuram ovium, quas intra septa Cluniacensis illius ovilis inclusas, locus urit angustior; tempus esse quo ille materialem eis præparaet, qui in eis jam spiritualem Deo præparaverat mansionem. Huic autem legationi præ cæteris electus es, ut ex collata tibi sanitate, fides verbis accedat. Adjecit etiam addendos ei septem annos, si fideliter impositam sibi peragerer obedientiam. Beatum verò Hugonem, si parere differret, incommodum, quod relator evaserat subiturum. His dictis, ipse funiculos tendere visus est, ipse longitudinis atque latitudinis metiri quantitatem. Ostendit ei etiam Basilicæ qualitatem fabricandæ, menti ejus, & dimensionis, & schematis memoriam tenaciùs hærere præcipiens.

S. Hugonis in ultima senectute strictior observantia

Mira ejus temperantia.

Cluniacensis Monasterium dilatare statuit.

Gunzoni sanctus Petrus apparet, curatque sanctum Hugonem edoceri de constructione Monasterii.

Cluniacensis Monasterii dilatatio, simul & Basilicæ constructio, illi per revelationem Gunzoni factam, à S. Petro imperatur.

3. Reg. 1.

Expergefactus Frater Abbati se sospes obtulit, cui morbus interitum minabatur. Referuntur ex ordine quæcumque Monacho dicta fuerant, vel ostensa. Credidit Ab-

Stupendam S. Hugo Eccleſiæ ſtructuram aggreditur.

bas, & divinis animatus monitis, habitationi gloriæ Dei tantam ac talem Baſilicam conſtruxit, ut capaciorne ſit magnitudine, an arte mirabilior, difficilè judicetur: Hæc ejus decoris & gloriæ eſt, quam ſi liceat credi, cœleſtibus incolis in hujuſmodi uſus humana placere domicilia, quoddam deambulatorium dicas Angelorum. In hac velut eductos de carcere Monachos refovet quædam libera planicies, ita ſe monaſticis accommodans inſtitutis, ut anguſtiâ chori neceſſe non ſit permiſceri ordines, non ſtationes confundi, vel foras quomodolibet evagari. Superſunt plurima, quibus dicendis occuparemur, niſi loca divinis aſcripta obſequiis, plus laudis ex habitantium merito, quàm ex manu artificum ſortirentur. Quod profectò huic de qua loquimur ſtructuræ acceſſit, quæ cùm ſplendidiſſima ſit ingenio opificis, multò eſt ex ſuo habitatore ſplendidior. Utriuſque autem gloriæ, gregis ſcilicet & loci, beatus Hugo ſollicitus inſtitit procurator, coram Deo & ejus Angelis purâ dicturus conſcientiâ: *Domine, dilexi decorem domûs tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ*. Ejus enim ſanctiſſimo ducatu, egreſſa de Ægypto multa animarum millia, ſacrificium contribulati ſpiritûs, & hoſtiam laudis Deo exercituum in hoc obtulere deſerto, facti ſanctificatio Domini, & funiculus hæreditatis ejus. Quippe ſicut in captura piſcium, piſcator diverſis utitur inſtrumentis, ſic ad ſalutem animarum filius prudentiæ diverſis incedens viis, omnibus omnia factus eſt, ut omnes lucrifaceret. Et ſemper hamus pependit, ſed ſemper miſſa in mari retia, ſemper ad littus quietis & vitæ, parvi piſces & magni educti ſunt; Semper enim ſub eo & per eum, juxta illud Iſaiæ: *Lupus habitavit cum agno, & pardus cum hædo confidenter accubuit*. Cùm his nimirum qui de populo acceſſerant, tam patienter jugum Domini ſublimes pertulere poteſtates, ut eos nec faſtus generis, nec inſolentia premerent poteſtatis. Quantò quiſque major fuerat, tantò in omnibus humilior. His autem qui timore defectûs Monachum profiteri verebantur, providus Pater ita monaſticam temperabat diſciplinam, ut etiam deliciis aſſueti, eam ſine querela ſuſtinerent.

Pſ. 25. 8.

Ejus cura in lucrandis animabus.

Iſa. 11. 6.

Hujus rei Guigo Comes teſtis & exemplum fuit, vir ſcilicet indulgentiùs à puero educatus, & frequentatas à cunis delicias indocilis abdicare. Quem cùm etiam veſtes agninæ ulcerarent, nihilque præter advenarum murium pelliculas, aut ſericos cultus ad nudum pateretur, ad tolerandum tamen quorumlibet amictuum aſperitates, B. Hugo circumſpectis eum diſpenſationibus informavit. Quippe ne calamum quaſſatum contereret, facto Monacho, mollium indumentorum uſus eſt permiſſus, qui deſuper habitu regulari tegebatur. Sanum profectò conſilium, quo præviderat ſapiens Abbas tyronem Chriſti, pudore cultum molliorem poſiturum, & ægrè laturum quandoque ſolum in ſpirituali militia inertiæ argui, qui in ſæculari ſemper cum melioribus certaſſe dicebatur. Quod ita contigiſſe, Comitis converſatio indicavit. Repentè namque mutatus, abjecto diſpenſationis indumento, novas carni cruces indixit, certanſque bonum certamen, beato fine donativum meruit ſempiternum.

Delicatiorem è ſæculo Monachum ad auſteriora ſua diſcretione allicit.

Porro emergere cupientibus ex hoc magno mari & ſpatioſo, quantum eſſet ſub beato Hugone refugium, divina etiam indicia docuerunt. Quidam namque Romam ex voto profectus, ante ſepulchrum proſtratus Apoſtolorum, quâ ad Deum incederet viâ, lachrymis uberioribus doceri precabatur. Hanc agenti curam, cœli claviger Petrus apparuit; ſuggerit Cluniacum proficiſci. Cluniaci eſſe lavacrum animarum, illic ſalutem inveniri, ſi Abbatem loci illius propitium mereatur. Sic orator edoctus gaudens revertitur, Cluniacum feſtinat, Abbatem verbis & voce requirit; Invento ſacrum pandit deſiderium, divinæ viſionis hiſtoriam aperit, ordine texens quidquid ſibi ab Apoſtolo fuerat imperatum. Flectitur Abbas, non cunctatus ſatisfacere poſtulanti. Hinc ille receptus eò ſtudioſiùs aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit, quò divinâ revelatione didicerat ex hoc hominum conſortio, ad conſortium provehi Angelorum.

Peregrinus ex apparente ſibi S. Petro, vi[?] ſanctitatem cognoſcit.

Didicerat & hoc Monachus ille Goderannus, qui relicto beati Remigii Monaſterio, cùm arctioris diſciplinæ gratiâ Cluniacum demigraſſet, meritorum titulis & prærogativâ ſcientiæ à Domino audire meruit: *Amice, aſcende ſuperiùs*. Priùs enim Malliacenſis Abbas effectus, poſtea Santonenſis Eccleſiæ adeptus eſt dignitatem. Accidit autem ut eo præſente lebroſo cuidam per manus beati Hugonis Euchariſtia traderetur. Qui dum ſuſceptâ ſacri panis portione uti non poſſet, diuque luctatus in vacuum niteretur, ſacramento cum ſalivis & ſcreatibus horrendis viſu, ex ore lacerato decidenti, Godcrannus utramque manum ſuppoſuit, & glorioſiùs de ſe, quàm de quolibet hoſte triumphans, adhibitum ori totum abſorbuit. Quo viſo beatus Abbas obſtupuit, craticulam Laurentii hoc animi tormento dicens eſſe meliorem. His aliiſque perſonis, velut quibuſdam luminaribus, illuſtratum Cluniacenſe Monaſterium, quoddam vir-

Luc. 14.

Malliacenſe cœnobium eſt in territorio Pictavienſi, ut notat Quercet.

Goderanni factum non minùs laudabile, quàm ſtupendum.

tutis gymnasium fuit. In eorum moribus & vita plurimus pater erat, & cujus esset pastoris, ipsâ conversatione suâ totus grex loquebatur. De quibus loqui plura supersedimus, ad agnitionem devotionis eorum sufficere judicantes, quod ante nos de eis Ezelo & Gilo, clarissimi scilicet viri, vigilantiùs scripsisse traduntur.

Annus ab ordinatione beati Hugonis unde-sexagesimus ad exitum trahebatur, & Nativitatis dominicæ solemnia revolutum tempus adduxerat, quo videlicet die veteranus ille Christi miles à Fratribus in Capitulum deductus, sanctissimâ exhortatione suâ, flentes in divinum confortat obsequium, confirmat labantes animo, qui labanre gressu consistere non * valebant. Inculcat illis quidem esse colluctationem adversùs principes tenebrarum, sed hostes hujusmodi faciè cessuros, si constantem invenerint pugnatorem. Propositum Monachi, quamuam esse munitionem, nec alibi spem fore refugii, si remissiùs illis agentibus, insidiator irrumpeodi locum invenerit. Præsentis quoque occasione diei, aliam, sed non alienam aggressus est narrationem. Novi, inquit, novi quemdam, cui misericordiæ Mater in oratorio sub hac specie dignata est apparere. In sinu ejus elegans puer, & divinam præferens venustatem; ipsa blando lenis aspectu, ipsa miris & exorabilis ad impertandum pro peccatoribus interventum: Cui applaudens divinus infans: Ora, inquit, ista nox mea Nativirate insignis, gloriam Angelis, pacem hominibus advenisse denunciat. Nox ista meæ conscia gratiæ, legis obscuritates aperuit, vaticinium solvit Propherarum. In hac ego natus ex te, ô Mater præclara, serpentis caput contrivi, quâ grassabatur in humanum genus, antiquam ejus evacuans potestatem. Ubi virulenti illius anguis astutia? Ubi spicula, quibus ante Nativitatem meam, animas in mortem vulnerabat? His dictis nequam se spiritus immiscuit, quem cùm puer asperiùs increpasset, prohibitus ne laudes & obsequia, quibus fidelium devotio suam persequebatur Nativitatem, solitâ perturbaret invidiâ, tristis & confusus abscessit. Quo longiùs effugato, Christum cum Genitrice sua scitote vestris interesse obsequiis, & ex animorum qualitate, vel supplicium dictate, vel præmium. Quapropter sincerâ devotione mentis suscipite eum, in eo quem sibi benè placentem invenerit, peronem facturum mansionem. Hæc eo eum lacrymis referente, Conventus attendit, non alii quàm sibi ipsi quam retulerat ostensam esse visionem. Cæterùm idcircò nomen personæ siluisse, ne potiùs gloriam sibi quærere, quàm veritatem referre videretur.

S. Hugo exhortatur Fratres.

* f. valebat

Visionem quam habuit, Fratribus, suppresso nomine, exponit. Vide Petrum Venerabilem, Lib 1. miracul. cap. 15.

Sequenti autem Quadragesimâ, cùm depositionis ejus diem imminere defectus virium testaretur, fatigatus Pater addidit ad laborem, Dominus ad coronam. Multiplicatis enim jejuniis, fessos artus sacrâ persecutus est injuriâ; indictæ carni eruces, & continuatæ gemitibus lachrymæ, desiderio conversationis alterius occupatum loquebantur; Vigiliæ ejus, vigiliæ longiores, & quæ naturam debito sopore defraudabant, reliquum tempus oratio sibi, vel lectio vendicavit. Parum erat homini Dei, spiritum naturâ urgeri ad egressum, nisi & cruciatibus adhibitis urgeretur. Quippe desiderans anima Creatorem, pro exquisito habebat supplicio, eatnis ergastulo diutius immorari. Sub hac igitur observatione transacta usque ad Ramis Palmarum Quadragesima, ad celebrandam ejusdem diei solemnitatem, Cluniacum tam populi, quàm Monachorum turba major convenerat. Hinc assumptis in processionem Ecclesiæ ornamentis, Conventus in albis egreditur. Cum quibus dum beatus Abbas exire desiderat, ad alium vocatus exitum, quod voluit, non valuit. Optabat candidatis interesse choris, & in laudes Christi milites ejus suâ exhortari præsentiâ; qua in re cùm vires sibi deesse sentiret, quos comitari corpore non potuit, orationibus & benedictione prosequitur. Inerat jam vultui ejus quædam futuræ portio gloriæ; cui diceres aliquid collatum de similitudine Angelorum.

Sub finem vitæ magis se jejuniis, vigiliis & lacrymis dat impensiùs.

In ramis Palmarum Processio in albis.

Porrò dum hæc agerentur, * obscuri quidam nominis ad beatum Hugonem festinus irrumpere nititur, clamans se magnam ad eum suscepisse legationem. Hic ingressus: Ne contemnas me, inquit, Pater sancte, quem rebus exilem, ignotum genere, sola mittentis commendat auctoritas. Novellabam nuper in agro, cùm repentè mihi quædam apparuerunt personæ venerabilis cujusdam dignitatis, & ultra temporis hujus, nostræque conditionis homines honore & gloria dignissimi. Præibat Domina quædam, cujus vultum veloci transitu intueri non potui; visu dorsum tantummodò prosecutus; sequebatur autem senex, nivea canitie venerandus, qui reductis in me oculis: Heus tu, inquit, ô agricola, cujus est hic ager quem colis? Cui ego: Beati, inquam, Patris est & Domini Hugonis Abbatis. Tunc ille: Meus est, inquit, ager, meus est & possessor. Ego enim Petrus sum Apostolus; quæ autem præcedit, beata Dei Genitrix est Maria, sanctarum consortio constipata animarum. Tu igitur ad Abbatem festines

* Bertinum hunc vocat Hugo Monachus Cluniacensis, in vita S. Hugonis.

Ejus visio de S Hugonis obitu.

Nnn iij

Hugonem, dictus ei: Dispone domui tuæ, viam universæ carnis ad præsens ingressurus. Jubenti tasia parere distuli, metuens ne vaniloquus, & interpres falsitatis appellarer. Cæterùm denuò commonitus, & quia præfatæ visionis relationem distulerim, gravioribus verbis increpatus, suspensam dudum legationem exequi festinavi. His dictis, alii quidem falsitatis eum arguebant. B. autem Abbas certum suæ depositionis asserebat indicium. Ex tunc in lacrymis promissam expectavit vocationem, cum Apostolo dicens: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.*

Philipp. 1. 23

Associatio externorum bonis operibus Monachorum.

Aderat sacratissimæ Cœnæ dies, & ecce Dei servus, non tam lege temporis, quàm charitatis affectu, Capitulum ingreditur, ubi cùm pro his quos Cluniacense Cœnobium sacra sibi familiaritate astrinxerat, affluentem jussisset fieri eleemosynam, rogatus absolvere Conventum, flevit uberrimè. Tandem singultu fatigatum promens responsum: Ego ne, inquit, vos absolvam, quem propria ligat conscientia? Ego vestram levabo sarcinam, multiplici prostratus & jacens excessu? Quomodo jugum solvet peccatorum, subjugata peccatis oratio? Nos tamen, licet indigni, debitum prosequemur officium. Dominus autem qui solvit compeditos, & elisos erigit, quod suæ pietatis est, in vobis interiùs dignetur operari. Dehinc elevatis in cœlum oculis, perfusus ora fletibus, commissum sibi gregem absolvit. Addidit & solatium benedictionis, Christum secutus Magistrum, qui transiturus ad Patrem, discipulos in pressura mundi relictos benedixit, semper eis affuturus gratiâ, quos corpore deserebat. Dehinc expleto pauperum obsequio, ad imitationem Dominicæ humilitatis exemplum, beatus senex horâ Mandati in Capitulum redit, lavat Fratrum vestigia, de evangelica lectione sermonem sanctum subnectens, tivum provocantem lacrymarum. Sequenti quoque sabbato sacris interfuit Officiis, columnam novæ lucis salutans, & crebris exorans suspiriis, ut ad terram promissionis, quam velut è confinio jam intuebatur, inoffenso gressu pervenire mereretur.

Fratribus absolutionem & benedictionem impertitur.

Horâ mandati eorum pedes lavat.

Supererant adhuc tantulæ vires in fragili corpore, ut in Ecclesia Paschalem celebraret Solemnitatem, festivis insignitus ornamentis, quæ pariter & diei gloriam, & sanctæ illius animæ puritatem quodam modo nuntiabant. Refectus illic alimentis spiritualibus, ad domum, in qua morari consueverat, divertit. Vespere autem facto, decidit in lectum, nihil aliud quàm laborum suorum finem & præmium expectans. Tertiâ verò feriâ, cùm jam caligantes oculi, lingua deficiens, & cætera sensuum officia præsentem transitum acclamarent, interrogatus si vivificatricem Domini Carnem cognosceret: Cognosco, inquit, & adoro. Oblatum quoque salutiferæ Crucis signum, christianissimâ studuit devotione venerari. Qui ut moriens ostenderet quàm vigil & sollicitus fuerit circa commissarum sibi vigilias ovium, quibus potuit sermonibus, anniversarium Archiepiscopi Gaufridi, & Guidonis Abbaris adesse nuntiavit, significans oportere defunctis Fratribus debita solvi beneficia. Beata profectò anima, quæ nec eo tempore potuit suorum salutem oblivisci, quo nonnullis de sua etiam salute succedere solet oblivio.

Decumbit morbo gravatus.

Porrò exiturus ex hac Ægypto Dei famulus, B. Marcelli Capsam sibi jubet præsentari, pium lacrymis interpellans advocatum, ut ejus conductu, post exilium, patriæ redderetur. Flent filii assidentes, nec alius alium consolatur, ubi par omnibus, & inconsolabilis erat causa lamentandi. Quibus ille suum significans excessum, cùm Benedicite protulisset, loquendi facultatem amisit. Deinde cùm inclinata esset ad vesperam dies, delatus in Ecclesiam beatissimæ Dei Genitricis Mariæ, fessos artus, & naturam proficientes, cilicio & cineri commendavit. Sole dehinc occumbente, sol occubuit, & exoneratus sarcinâ carnis spiritus, incolatum patriæ, temporalia sempiternis feliciter commutavit. Exoritur præsentium clamor filiorum, qui percussâ excitati tabulâ, prout mos est, ad commendationem beatæ illius animæ convenerant. Habebat quisque velut specialem, quâ doleret, causam, & quot fuerant ora, tot virtutum ejus insignia promebantur. Alii namque pertinax Abbatis odium in vitia referebant. Alii circa pœnitentes paternum ejus recensebant affectum. Lamentabantur nonnulli, pauperes amisisse patrem, viduas advocatum, pupillos defensorem. Memorabant aliqui collatam Patri prophetiæ gratiam; plures spirituum discretione desuper insignitum. Fuerunt etiam qui deplorarent Hugonem timuisse Christum irasci, si iratus solem videret occidentem. Exuberabat unicuique quod in laudes ejus declamaret, & linguæ referendis deerant meritis, non linguis merita quæ referrent. Inter hos lamentantium cuneos, & frequentiam decumbentium super artus exanimes, vix evavit corpus ablui, vix obvolvi sacerdotalibus indumentis. Cui dum à Fratribus præfata solveretur humanitas, modicum balsami (quod minimè videbatur ungendo capiti sufficere) tantum dicitur suscepisse incrementum, ut ad liniendas quasdam reliqui partes corporis abundaret.

Moritur anno 1108 ut Auctor est Hugo Monachus Cluniacensis, in vita sancti Hugonis. *Baronius ex Sigiberti Chronico, habet eum anno 1109. obiisse, quem vide.*

His ritè peractis, populus irruens admittitur, quantùm sub suo profecerit patrocinio, lachrymis indicans & expensis. Ejus clamore vicini colles resultant, sumptuosis luminaribus exequiæ celebrantur. Recenset quisque quàm vera fuerit sub eo libertas, quantus rerum provectus, quæ morum gloria sub sacris ejus disciplinis. Curritur inter hæc ad amplectenda Patris vestigia, fletu vestes irrigantur, & credit quisque parum sibi provisum, nisi pedes ejus vel osculo, vel oblatione veneretur. Sic transacto in lachrymis triduo, procuratâ quo debuit honore sepulturâ, sabbato felix depositum suscepit. Transivit autem beatus Abbas tertiò Calendas Maii, plenus auctoritatis & gratiæ, relinquens filiis gaudium de corona, exemplum de vita, gloriam de corpore, spem de intercessione. Qui profectò quantæ foret apud Deum gratiæ, post transitum quoque ipsius, multis innotuit argumentis. Erat Cluniaci Bernardus quidam, justus, sanctus vir & timoratus; cui religio reverentiam comparaverat & nomen. Is dum beatus Hugo migraret ad superos, gravatus sopore, nec strepitu discurrentium, nec immoderatis clamoribus potuit excitari. Nec multò post in lectum decidit, humanæ reipublicæ supremo cessurus incommodo. Quo dum urgeretur ad exitum, convocatis quibusdam Monachis: Vobis, inquit, Fratres, vobis aperire necessarium duxi, quam mihi Dominus ostenderit visionem. Vos referentem nolite falsitatis arguere, qui si non amore virtutis, saltem metu judicii, quo dubius vocor, mentiri formidarem. Nostis quidem me nuper obedientiam Nogenti spontaneum dimisisse, sed quâ eam ratione dimiserim forsitan ignoratis. Dormienti mihi quædam venerabilis persona apparuit, Dionysium Areopagitam se nominans, & ut Cluniacum reverterer, his urgens verbis: Oportet, frater, oportet te Cluniacum quantocius redire, & Abbatem salutare Hugonem, communis iter ingressurum peregrinationis. Videbis ejus etiam successorem, cui de Romanis finibus divinâ misso gratiâ, Principes Apostolorum pastorales excubias commiserunt. Hâc ego suggestione compulsus, regredi Cluniacum festinavi. Væ mihi misero! Pater quidem recessit; sed non merui salutare recedentem. Accusem-ne soporem qui me tenuit, an gratias agam? Incertus sum. Invidit & providit. Tenuit carnis oculos ne viderem cùm recederet; sed quò recesserit, interioribus oculis ostendit. Vidi, &, teste Deo, vidi permixtos mortalibus superos, & beatissimam Dei Genitricem Mariam. Astabant eminus sagittarii quidam, qui sacratissimâ Virgine cognitâ, velut perterriti abcesserunt & confugi. Visa est illic Martyrum simul & Confessorum multitudo, quorum quosdam desuper mihi cognoscere datum est, & inter eorum discernere qualitates. Beatum ibi Martialem cognovi, & Martinum, & Abbatum gloriam Benedictum. Visi sunt hi duo spiritum beati Hugonis in fertilissimam deducere vineam, cumque ibi collocare, tamquam pausaturum post laborem. Quo in loco, dum pariter & gloriam Sanctorum, & quæ agebantur admirarer, ille reductis blandiùs in me oculis: Sta, inquit, Frater, & comede nobiscum de candidis, qui nobis abundant, racemis. Ego hic modicum requiescam, donec pedum tumor subsidat, & pulvis excutiatur, quem multiplici viarum circuitu contraxi. Dehinc ad aliam transibo mansionem, quam mihi Dominus præparavit in æternum. Dices autem Pontio successori meo, ut ab humilitate nullatenus declinare sustineat, operibus instet misericordiæ, suarum immemor, injuriis moveatur alienis. Super omnia zelo legis ferveat; circa delinquentes nec remissus sit indulgentiâ, nec immoderatus disciplinâ. Adhuc ille loquebatur, cùm demulcente animum visione somnus abscessit. Vos autem scitote me vera locutum, si cursum vitæ præsens terminet infirmitas; sinminùs, in caput meum provocavi Judicem, quia commentatus falsitatem. Hæc relata moverunt auditores, ipsius edoctos obitu, Fratrem Bernardum nihil protulisse mendacii. Die siquidem tertio hominem egressus, & testimonium gloriæ Abbatis, & spem propriæ salutis Fratribus reliquit.

Bernardi visio de transitu S. Hugonis.

Ipsâ etiam nocte quâ beatus Hugo migravit ad superos, Noviomensi Abbati non dissimilem ferunt apparuisse visionem. Visum ei est lectulos duos ab Angelis in cœlum deferri, qui molliori cultu, sollicitudinis oblivionem & somnum provocarent. Angeli autem, qui lectulos deferebant, hujusmodi clamabant verbis: Duos illustres viros in his collocabimus lectis, Anselmum scilicet Cantuariensem Archiepiscopum, atque Hugonem Cluniacensis Abbatem Monasterii, qui post terras cœlum, post labores requiem, gaudium post lacrhymas meruerunt. Post hæc Abbas evigilans, nonnullis quæ viderat, retulit, ad utriusque transitum personæ, præfatam derivans visionem. Nec ejus frustratus est intellectus, cùm ambo sub eodem ferè tempore corporis hujus angustias evasisse memorentur. Alia quoque meritorum beati viri claruerunt insignia, quæ circa ... centos variis languoribus post mortem quoque perpetrata leguntur. Hic-

Alia Abbatis Noviomensis.

Hicmaro à S. Hugone visus restituitur.

maro cuidam superexcrescens albugo pupillas oculorum obtexerat, eumque in miserabilem damnaverat cœcitatem. Cui cùm recuperandæ salutis spes ex meritis & interventu penderet Abbatis, memoratur Christi famulum ei apparuisse in somnis, & monuisse non illuminationem corporis quærere, sed mentis. Tandem tamen super deprecantis lumina signo Crucis impresso, recessisse Dei famulum, & abstersam oculis cœcitatem.

Quidam quoque Fratrum nomine Guido, cùm tranquillitatem mentis simul & corporis nova ei excussisset amentia, deductus ad sepulchrum beati viri, depulso quievit incommodo, sibi pariter & Conventui sacris ejus meritis restitutus: præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat per infinita sæcula. Amen.

F. Guido mentis compos redditur.

VENERABILIS HILDEBERTI

LIBER

DE QUERIMONIA ET CONFLICTU CARNIS ET SPIRITUS, SEU ANIMÆ.

Nondum editus, nisi in Suppl. R. P. Homeyi.

E mss Regio 1043. San-Victorino 272. & Peroniano Ebroicensi 19.

MONITUM.

Librum hunc de Querimonia & Conflictu carnis & spiritûs, seu animæ, primus, quem sciam, typis commendatum publici juris fecit an. 1684. R. P. Jac. Homeyus Augustinianus Communitatis, ut aiunt, Bituricensis. Hunc autem eruerat è ms. Codice Regio, num. 223. quem nobis videre non licuit; licuit autem alterum ex eadem Bibliotheca Regia, num. 4103. quem cum San-Victorino, numero 272. & Peroniano Bibliotheca Monasterii sancti Taurini Ebroicensis, num. 19. diligenter contulimus, & cujus varias lectiones infra referimus. Quin verò Liber iste sit verè Hildebertinus dubitaverit nemo, qui in aliorum ejus operum, sive sint Epistolæ, sive sint Sermones, vel mediocriter fuerit lectione versatus. Id enim & phrases, & modi loquendi, & ipsi sensus pene iidem ubique, & eamdem Hildeberti facundiam sapientes, indubitanter evincunt. Hunc autem inter Opuscula dubia Hugonis Dufoliet recensuit eruditissimus Dupinius in Indice Authorum Ecclesiasticorum sæculi XII. suæ Historiæ part. 2. pag. 951. Quod sanè vir perspicacissimus non fecisset, si copiam habuisset Manuscripti nostri Corbeiensis, satis ampli, in fol. sexcentorum od minus annorum, ubi continentur Opera istius Hugonis, inter quæ nullum omnino reperitur, quod, nec vel titulo, ad Conflictum hunc carnis & spiritûs accedat. Porro tantum abest ut fuerit Monachus Corbeiensis, ut nec unquam Monachum fuisse, nec Benedictinum ipsa ejus Opuscula clament, sed ubique Canonicum Regularem sancti Augustini, cujus *capite de Temperantia sibi & suis* regulam tenendam *asserit. Quod verò ad hunc Librum attinet, primum illi locum assignavit Homeyus inter fragmenta Opusculorum Hildeberti, cujus nullum in supplemento suo Patrum evulgavit, quod non in Manuscriptis Hildeberti, & quidem bene multis & optimis non invenerimus. Illum autem sub titulo* Conflictûs carnis & animæ, *potiùs quàm* spiritûs, *censuimus evulgandum, cùm illam in fœminino genere, non illum in masculino semper interloquentem introducat. Hoc autem fortè Opusculum edidit Hildebertus post devastationem Ecclesiæ Cenomanensi, domibusque & prædiis episcopalibus à Consulibus Cenomanensibus Guillelmi Rufi assentatoribus,* gladiis, *ut loquitur,* & igne *illatam, & dum præfati jussu Regis in teterrimo carcere pedes manusque ferro constrictus teneretur. Unde Librum hunc ad solatium suum partim prosâ, partim metro composuit, sicut Boëtius in angustiis positus suum de Consolatione Philosophiæ Librum olim ediderat. Hinc Hildebertus Librum hunc sic incipit.*

INCENDIO domus mea corruerat, & reficiendi studio sollicitus anhelabam; ligna cædi præceperam, quadrari, & expensas operi provideri; totus eram in hoc, & omissis pontificalibus negotiis, quo in loco ponerem fundamenta, quantùm Palatia extenderem, nunc intuitu, nunc arundine metiebar. Quæ dum curiosus geometer insisterem, quædam ante meos oculos, lugentis habitum gerens, & velut præter votum aliquid accidisset, similis conquerenti. Forma ejus inenarrabilis, incognita magnitudo, mira ei vivacitas, & quam crederes immortalitatem

Ingeniosa & elegans animæ sub fictione descriptio.

tem polliceri. Vultus non semper idem; terram tristis, cœlum intuebatur hilarior; cœlos ea teneriùs respicere, cælos desiderare, & invita mecum morari videbatur. Ipsa quidem primò nive candidior apparuit, & Regiis apta complexibus, inæstimabilem, sed precariam, sed aliundè, sicut opinor, acquisitam præferebat venustatem; dehinc autem quibusdam visa est squallere sordibus, quibus abluendis aquas esse necessarias minimè dubitares. In manu ejus libellum, in libello autem poëticum illud scriptum fuisse reminiscor:

Gaudeas, an doleas, cupias, metuasvè, quid ad rem?

Obstupui, fateor, & quid diceret, quid ageret, sub silentio præstolari disposui. Tum illa: Miror, inquit, te sic oblitum mei, sic longævæ sodalitatis immemorem, nullum mihi domicilium providere; hospitam tamen esse me noveras, & quod Apostolico didiceras testimonio, *manentem hic non habere civitatem.* Hæc enim domus, in qua tædiosas & carcerales patior angustias, quod solvenda sit, novi; quando autem, non novi: Ex luto compacta est, & materiæ privilegio ruinam profitetur. Casu pendet ancipiti quidquid ex hujusmodi constituitur apparatu. Ego quidem luteum ingressa tentorium, non statim leges ejus intellexi, non attendi ruinas imminentes. Ignoravi enim quàm servili conditione domina premeretur, quæ continuos incursus illorum sustineret hostium, quos evadere, gloriosè triumphare est. Tandem autem, more hospitis, quæ secreta domini diuturnior edocet conversatio, magis magisque singula patuerunt, displicuerunt universa, confusas ibi leges, & præposteros animadverti principatus, servire scilicet matremfamilias, pedissequamque dominari. Pedissequa malè potens, tam imperiosis incantationibus meam fascinaverat libertatem, ut obedirem quælibet imperanti, sequerer ad omnia præcedentem. Ea nimirum procax, & sincero suspecta præposito, suis à * me lenociniis infames admisit amatores, & dum substernor flagitio quod suggessit, ipsa quoque flagitium non evasit. Ex quo itaque tam probrosum mihi fœdus innotuit, pudere cœpit illusionis, hospitii tædere; nec tamen legendi fas erat, & admissos evadere corruptores. Indolui, fateor, & tristissimum exosa dominium, tibi, cui neminem æquè familiarem habeo, duras relegi meæ confusionis historias. Numquid non recolis quàm lachrymabili querimonia dudum te flagitaverim? Quibus anxia gemitibus malè perditam deploraverim libertatem? Fortasse tibi tua quoque suspiria exciderunt, nec recordaris quàm largo fletu sepultam amiseris hilaritatem, quoties inter cætera cubiculi tui secreta miserabilem tibi servitutem retractabam. Attende, quæso, quid supplicanti promiseris, quâ spe lacrymarum siccaveris ubertatem; cùm remotis procul arbitris, quid paterer, aut quid in futurum metuerem, talibus tibi questibus indicabam:

Hebr. 13. 14.

Corpus humanum luteum est tentorium.

Deplorat anima dominam ancillam carnem sibi dominari.

* id est præter me.

Angustæ fragilisque domûs, jam jamque ruentis,
Hospita, servili conditione premor:
Et tanquam gravibus vinclis, seu carcere clausæ,
Spem libertatis vix superesse licet.
Triste jugum cervice gero, gravibusque catenis,
Proh dolor! ad mortem non moritura trahor.
Magna satis, reminiscor enim, sperare solebam,
Dum non alter amans, Christe, sed unus eras.
Integritas, species, vestis nova, digna fuere
Sublimis sponsi dote, favore, thoro.
Dos celebris, favor æternus, thorus immaculatus,
Fructus in his, & honor, paxque perennis erat.
Tota placens, quia tota recens, quia candida cultu,
Sperabam cœlos pacta pudore Deum,
Ad superos iter arripui, via multa patebat,
Qui comitaretur, quique præiret, erat.
Hei mihi! quàm docilis falli, quàm prompta subire
Turpia, quàm velox ad mea damna fui!
Hospitium sponsus mirâ fabricaverat arte,
Quo suscepta, brevi tempore casta fui.
Nam mihi versutus, sed origine clarus adulter.
Illusit; famulâ subreserante fores.
Illius lenocinio periisse pudorem,
Flagitiisque ream succubuisse fleo.
Si male contemptum sponsi suspiro favorem,
Ad primumque gemens mente recurro virum,
Mussitat, obloquitur, præsentibus imperat uti
Deliciis, opibus, nomine lactat heram.
His perversa modis, cœptum pervertit honestum,
Et miseram, quò vult, imperiosa trahit.
Hospitii lex ista mei est, his exul ad horam
Obligor; hoc fœdus solvet amara dies.
Egrediar, sed nescio quò, sed nescio quando;
Et fortasse dies iste supremus erit.
Est igitur ponenda domus, quâ libera tristi
Carcere, perpetuo jure manere queam.
Talia deflenti te respondisse recordor,
Singultu voces impediente tuas.
Chara comes, depone metum, desiste querelis,
Ecce quod affectas, quæque precaris agam.
Quos igitur quadres lapides? Quæ ligna secari
Præcipis? In manibus virga quid ista facit?
Quam suspiro domum non sculpto marmore surgit,
Nec mixtâ sabulo calce levatur opus.
Non abies trabibus, non sunt ea saxa columnis
Apta, nihil prorsus quod veterescat habet.
Omnis enim .... sed vana cano, sed inania ventis
Verba, precesque ferunt, vivit in æde lapis.
Ut video monitus, mens curis plena refundit:
Non satis hoc tempus, ad mea vota facit.

Carnis in animam tyrannis.

His deploratis obmutuit, aliquid ampliùs, ut opinor, locutura, nisi me susceptis occupatum negotiis circumjectu comperisset oculorum. Occupatus enim eram, nec à cœptis præsentibus accusatrix oratio totum revocabat affectum. Quænam tamen foret hæc, admirari tacitus cœpi,

quæ meâ se jactaret familiaritate, quæ fastidiret carcerem, quæ palatia somniaret. Tandem reductis ad eam luminibus, tali mœstam percunctor alloquio. Multa mihi quæsitu digna tuus offert habitus, multa vultôs mœstitudo; nihil horum negligenter, opinor, transeundum: si tamen quæ sis, aut quod nomen tibi sit, priùs te monstrante didicero. Hæc abs te doceri desiderans, vigilantissimum paciscor auditorem; Arrectæ aures, & defixus in te oculus animum disciplinam suscepisse nuntiabunt; & ne supersint aliqua distractæ mentis indicia, virgam hanc projicio, diffusum recolligo spiritum, clientibus edico diuturnarum libertatem feriarum; quidquid est id quo sollicitus detinebar, in crastinum differtur. Age ergo, & dum vacat, priùs quæ sis, deinde quidquid malè te habet, explicare non differas. Ad hæc illa velut indignata, quia eam non statim cognoverim, & oculis & voce meam sic increpavit tarditatem: Querebat equidem quod hospitæ mihi, jàmjamque tabernaculum peregrinationis hujus egressuræ, nullam prorsus domum præparares, nullum provideres refugium. Cæterum gravior querela restabat & justior, quia tibi sic elapsa est coætanea familiaritatis memoria, tanquam si, juxta poëtarum deliramenta, supernorum recordationem infernalis tibi lethes extorsit. Quæris etiam quæ sim, velut oblivio meritorum parva tibi videatur injuria, nisi & ipse fatearis tuum te ignorare cultorem. Hei mihi! Quò abierunt tara tecum obsequia? Quò illa declinavit sodalitas, quæ humano, nec incœpta, nec solvenda est arbitrio? Quorsum fœdus evanuit, quod dictavit natura, quod secretissima lex ordinavit, quod ante ortum percussimus, quod matri priùs innotuit, quàm filiis? Quis apud instabiles amicos, & fortunam explorantes, tam infidam expertus est fidem? Denique non nosse me, quæ nunquam fuerim sine te, quid est aliud quàm vivere bestiam, & hominem diffiteri? Ostende, si potes, quid egeris sine me, quid disposueris ignorante me; novi cogitationis tui, novi secreta cubiculi tui; si scribis, articulos moveo; si loqueris, os aperio; Statuta domûs & expensæ, pariterque delinquentium leges famulorum inveniuntur penes me, promulgantur ex me. Quod si diligentiùs tua tibi obsequitur familia, meæ noveris esse reverentiæ, non fidei clientelæ; fides ejus me recedente recedet; & qui sepeliendus veram inde somniabas amicitiam, nec simulatam sepultus invenies; Nihil eorum manus evadet, qui nunc tibi blandiuntur, nunc assident ægrotanti. Attamen ne nullum ab eis spe-

Quàm stricta sit animæ cum carne unio.

res obsequium, hi te sepelient ad ostendendum quoque vacui contemptum cadaveris; æquè recedent & à pectore memoriâ, & ab oculo sepulturâ. Fortassis autem flebunt, non quia tam citò, sed quia tam serò abs te discesserim; Flebunt quidem; cæterum non tam propter te, quàm quia quæ diripiant, non invenient circa te; Flebunt, inquam; sed si eos populus aspexerit, si viderit ille quem putabunt successorem. Nec mireris eos quibus fortasse durus fuisti dominus, marcidâ & languente sollicitudine tuis ministraturos exequiis; ex quo egredior, veris etiam amicis afferes tædium, vermibus alimentum. Nemo tibi tam proximus est, quem non tædeat aspecti post triduum cadaveris. Offensionis materia est tam infelicis amici reliquias intueri. Agnoscis igitur me, qui numquam domum, numquam cubiculum ingrederis sine me? Agnoscis, inquam, tam præsentem tibi socium, tam amicum, tam unitum? Agnoscis eam quæ totum te implet, totum regit & possidet? Agnosce, sodes, agnosce me, cujus est quod nondum in famem contabescis. Inhumanus es, si tot ac tanta diffiteris obsequia; supra bestiam desipis, si tam proximè proximum ignoras. Quod si ratio sic extincta est apud te, sic strangulata benignitas, quid aliud restat, nisi ut & virtutis funus debitis prosequamur exequiis?

Falsorum amicorum quàm falsus luctus in amicorum morte.

Heu! quàm turpe nefas, quàm reprimendum,
Quàm discors animæ, quàmque pudendum!
Mundi cura, movens pectoris æstum,
Infestare docet jus & honestum.
Res abjecta nimis, parque pudori
Virtus est homini, crimen honori,
Virtus vilis apex, dos sine fructu,
Vix impunè places, vix sine luctu.
Tu venale bonum, iners, onerosa
Merx, tantùm superis ambitiosa,
Disponi facilis, dura resumi,
Vanescis veluti virgula fumi.
Non est cui placeas simplice voto,
Qui læsam doleat teste remoto,
Qui te gratis amet, vel tueatur,
Qui patrocinium polliceatur.
Laus sublimis, opes, crimen egestas,
Præpollet facinus, sordet honestas.
Hà! nunc innocuis jura minantur,
Ausi flagitium, sceptra lucrantur.
Hà! quàm sollicito quisque labore,
Occursat medico, carnis amore.
De morbis animæ nulla querela;
Ægrotam sequitur tarda medela.
Quò tam fida comes sim reditura,
Quàm tristem calicem tunc bibitura,
Non attendis homo; quodque fateris,
Nec nosti sociam, nec revereris.
Sic nunc, sic etiam sunt tibi nota,
Nec prosunt animæ tot sua vota,
Esto præmonitus, ædibus istis
Succedet properè mansio tristis.

Quàm injustè mali virtutem contemnunt.

Quàm malè cura carnis animæ curæ præfertur.

Et egregiè, inquam, novi te, pudet-

que tarditatis meæ, quâ ad cognoscendum * unicam meam familiaribus indiciis oportuit excitari, ex quibus & hoc agnovi, quid tibi serenitatem vultûs excusserit, quam desideras mansionem. Novi enim quod interior homo noster in amaritudine est, &, sicut ait Apostolus: *Ingemiscens parturit, donec liberetur à servitute corruptionis, & transeat in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Idem quoque, quia terrestris domus ista corrumpitur, domum quærit incorruptibilem, *domum non manufactam, sed æternam in excelsis*; quæ scilicet, quàm beata sit, & quàm festivo refulget gaudio, nec præsentis est temporis, nec nostræ facultatis est evolvere. Porro illud edisseras velim, cur istum quem circumfers humunculum tam graviter accuses, cujusve pedissequæ lenociniis, & delusam te doleas, & corruptam. Nec modò id percunctor, quare tibi vetus hoc & ruinosum displiceat ergastulum, vel cur ab his excarcerari desideres angustiis. Scio enim, & bene scio, quod amplissimam speres mansionem, quod promissa tibi sit civitas spatiosissima & speciosissima, latissima & lætissima, sacratissima & secretissima, ordinatissima & pacatissima, firmissima & tutissima, opulentissima & luminosissima; Ejus suspensa desiderio, carnales fastidis officinas; Demum suspiras in diem, mihi submurmurans: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*; cum Christo esse multò melius. Hinc autem specialiter moveor, quia totam corruptionis tuæ causam exteriori adscribis homini, visa sic ex carnis familiaritate conqueri ac dolere, quemadmodum Hercules ex toxicato novercæ indumento. Sed aliter ille mortem, aliter tu carnali tegimine sortita es corruptelam; ille nimirum nullam viam nocendi, nullam veneni originem vestimento ministravit; Quod Alcidem prosterneret, aliunde accessit, non processit ab Alcide. Tu autem ad ea quæ tibi ipsi sunt noxia, ita ministro uteris corpore, sicut servo dominus, sicut artifex instrumento. Numquid non ipsa professa es hunc asseclam tuum vivificari ex te, moveri ad omnia per te, saniem esse ac cinerem sine te? An non tuum est, ratione quæ potiora sunt eligere, velle ac nolle, amare & odisse, atque pro his affectibus ad ea quæ sunt bona seu mala movere ac circumferre fidelem servum tuum? Quis tam desperatè delirat, ut januas domûs aut facinoris arguat, aut flagitii, quia per eas dominus egreditur ad sacrilegium, egreditur ad furtum? Cur itaque tui fuco criminis alienam inficis innocentiam? Quid est quod præsentis tam malè de malo meo, tuum autem tam paternè dissimulas, tam tristè commemoras, tam misericorditer excusas? Attamen Salomonem legisti, de his quæ bona sua, seu mala aliter pensant, aliter aliena, sic dicentem: *Pondus & pondus, Statera & statera, utrumque abominabile est ante Deum.* Quænam itaque sit adversùm me querimonia, vel quomodo carneum hoc hospitium spiritualem inquinet puritatem, sollicitus audire desidero. Plurima sunt quæ tibi de me meliùs innotescunt; ea quæcumque sunt discere malo atque corrigere, quàm mihi de falsa blanditi atque applaudere justitia. Ego enim meum errorem libenter audio, sed ab eo qui errorem recitat non libenter; Amicus ille est, & quærit abolere vitium, non insultare vitioso. Si quæ ergo tibi ratio suffragatur, in medium veniat, nec dilatio cruciet expectantem; longa enim omnis mora, quâ doctrina differtur honestatis. Tunc illa velut ad patientiam me provocans, tali sollicitum demulsit cantilena.

Multa Duces Latii pro libertate tulere,
Exilio sobolem, gladio caput exposuere.
Fœlices, si triste jugum sic excuteretur,
Nec miseros quicquam miserabilius sequeretur.
Sed grave servitium male libera colla premebat,
Et dominos centum sua crimina quisque ferebat.
Vivere sub verâ si libertate placeret,
Non homini, sed peccato servire puderet.
Illud enim transit, & saltem morte levatur,
Hoc est æternum, nec finem fine lucratur.
Quid dices igitur non æquâ mente ferendum,
Dummodo detractet Dominum, jugumque tremendum?
Hunc Dominum ne quando feras, me ferre memento,
Sitque tibi Petri patientia pro documento.
Contulerat Petro petra summum Pontificatum,
Et gregis excubias, & cœli clavigeratum.
Petrus Apostolico jam sublimatus honore,
Clarebat merito, signis, virtutibus, ore,
Reddita jam Claudo vestigia, vita Thabitæ:
Saphira jam luerat crimen discrimine vitæ:
Jam morbos vestis, jam morbos umbra fugarat,
Jamque Paralyticos oratio sacra levarat.
Huic tamen, huic Petro placuit correctio Pauli,
Nec Paulo Petrus objecit crimina Sauli.
Ergo dum doceo quæ corruptela trahatur,
Quæ mihi mors ex te; patienter utrumque feratur.
Moribus alludit non ægre ferre docentem,
Hunc aspernari fœcundat crimine mentem.

Sicut video, minùs ægrè decantatam sustinuisti querimoniam, idque tibi rugam traxit, quod carnali huic hospitio tot calamitates meas adscripserim, quod illud turpium arguerim voluptatum, quod ejus attramento oblitam illachrymaverim libertatem. Quorum te authorem dici ideo stomacaris & obstupescis; quia videor tibi non aliter ad ea ministro uti corpore, quàm vel dominus servo, vel artifex instrumento. Cæterum longè alia sen-

* vel amicam.

Rom. 8. 21.

2. Cor. 5. 1.

Phil. 1. 23.

Quàm graviter cruciatur homo interior dilatione beatitudinis.

Non caro, sed anima rea est.

Vulg. mensur & mensura. Prov. 20. 10.

Verus ille amicus est, qui corripiendo quærit abolere vitium, non insultare vitioso.

Quàm patienter Petrus tulerit Pauli reprehensionem.

ferunt & sanxerunt Christianæ fidei splendidissimi fundatores. Facilè disces consideratis eorum testimoniis, quis in culpa prior sit, quantum reatûs alteri singulariter, quantum utrique conveniat imputandum; & ne talium te primordia calamitatum velut ignota prætereant, & paulò altiùs, nisi tædeat, inchoabo. Antequam vitalis edictum jejunii mortifero solveretur edulio, cultores paradisi nullam in paradiso pertulere molestiam, nihilque erat ex carne quod animam infestaret, nihil ex anima quod offenderet Creatorem; nihil, inquam, nihil omnino, quo vel eorum minuerentur deliciæ, vel innocentia frangeretur. De quorum profectu & gloria, pariter & justitia Augustinus de Civitate Dei: Vivebat, inquit, homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat quod Deus jusserat; vivebat fruens Deo, ex quo bono erat bonus; vivebat sine ulla egestate, ita semper vivere habens in potestate. Idem quoque contra Julianum: Absit, ait, ut credamus aliquid fuisse unde sensum nostrum, sive intrinsecùs, sive extrinsecùs, aut dolor pungeret, aut labor fatigaret, aut pudor confunderet, aut ardor ureret, aut algor stringeret, aut horror offenderet. Ecce vides illis habitatoribus Paradisi nihil intrinsecùs innatum, nihil oblatum extrinsecùs, quod vel à gloria creaturæ, vel à reverentia declinaret Creatoris. Cæterùm adversùs istam carnis ac spiritus concordiam, adversùs confluentes undique beatitudines, forinsecæ quædam insurrexerunt illecebræ; serpens scilicet callidior omnibus animantibus, pomumque pulchrum visu, & ad vescendum suave. His hostibus & fragilior natura tentata est, & sexus ad resistendum debilior; tentata est enim caro nostra, tentata est mulier, & in eadem persona explorata est conditio, quæ vel fame cederet, vel simplicitate falleretur. Laboriosum fuit tot persuasionibus unam circumveniri & fæminam, cùm adversus eam & cibus ageret, & astutia peroraret. Caro itaque novis delectata, & excitata consiliis, novam sibi ascivit audaciam; qua ipsa jam provocata ad edendum, spiritum provocavit ad consensum. Indè factum catholica testatur authoritas, ut ex subigente carne, & subacto spiritu, velut ex marito & conjuge, primum illud gigneretur delictum, quo nec infans mundus asseritur, cujus est unius diei vita super terram. Ex eo igitur tempore, perennem cum carne familiaritatem carnales illecebræ pepigerunt. Verùs hæc, & in Paradiso cœpta societas, stabilis & tam firma cohæsit, ut adhuc ejus vinculis tota astricta teneatur posteritas. Vix de voluptate triumphat, de quo semel voluptas triumphavit; undè ei difficilè resistitur, quoniam facta est in primo conflictû superior: hostes enim ex successibus animantur, aliamque trahit victoriam fuisse victorem. Præterea si quid usu jocundum est, ad id sanè gratuitò declinatur; hinc est quod caro carnalia suspirat oblectamenta, quorum quantò experientia gratior est, tantò intemperantior appetitus. Hanc membrorum legem nec Baptismus obliterat, nec tempus destruit, nec voluntas abradit: Indissolubili [a] scripta est attramento, ejusque decretum filii non spontè perferunt, cui parentes spontè se subdiderunt. Illius quidem reatui sacra medetur ablutio; sed quod ipsa permaneat, gemitus & querimoniæ sanctarum testantur animarum. *Raptus usque ad tertium cœlum, & audiens arcana verba, quæ non licet homini loqui, sentire se tamen conqueritur hanc legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, & captivum eum trahentem sub lege peccati.* De hac eadem lege [b] *familiaris ille tuus Augustinus* contra hæreticum Julianum sic loquitur: Lex ista peccati, quæ in membris est corporis mortis hujus, & remissa est generatione spiritali, & manet in carne mortali; remissa scilicet, quia reatus ejus solutus est sacramento, quo renascuntur infideles; manet autem, quia operantur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Ut igitur Aristotelem sophismatibus, argutiis Ulyssem, [c] Simonem fallaciis antecedas, frustra tamen persuadere conaberis hoc te liberam lenocinio, cujus veneres, & naturæ debito sustinentur, & refrænantur auxilio gratiæ. De ejus tamen reatu nulla mihi adversùm te querimonia; de morbo etenim conqueri, cui plenum in sacro fonte provisum est remedium, salutiferæ est derogare medicinæ. De quotidianis autem infestationibus tuis, de dissoluta pudentia tua si dolere me negavero, secreti gemitus, & trahentia fletum suspiria, quorum melior testis nullus est quàm populus, mendacem me conclamabunt. Queror enim, tuoque gravis onere, non quod volo faciens, sed quod nolo illud agens, cum Paulo quotidie deploro:

Paratissimus Adæ innocentis status.

Lib. 14. c. 26 & alibi fuse.

Quàm miser homo post peccatum.

Vix de voluptate triumphat, de quo semel voluptas triumphavit.

Secundam trahit victoriam primò fuisse victorem.

a

2. Cor. 12. 4.

Rom. 7. 23.

b

Hildeberto familiaris Augustinus.

c

[a] Homeyus in notis: Alludit, inquit, ad illud Job 13. *Scribis enim contra me amaritudines.* In quæ verba D. Greg. Mor. c. 23. *Quod loquimur transit*, quod scribimus manet.

[b] *Familiaris ille tuus Augustinus.* Sic Hildebertus sibi familiarem fuisse gratulatur D. Augustinum; quod præcipuè probant frequentissimæ ejus citationes in Tractatu Theologico infrà subjiciendo, quibus totam ferè suam fulcire gestit doctrinam.

[c] *Simonem.* Ad hoc suspicatur Homeyus fieri mentionem Simonis Sophistæ, de quo Aristophanes: *Ut Simonem evaserint, lupi confestim evadunt.*

Rom. 7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Hanc profectò eâ ætate penitus ignoravi, quia pariter & stimulus peccati, & usus delituit rationis. Virgo sponsa de sponso virgine gloriabat, qui quando vellet ad illas me vocaret nuptias, ubi sedet paranymphus Apostolorum chorus, ubi psaltes est David, ubi organa resonant Angelorum. Parabatur, & sperabatur mihi quietus ille custosque pudoris thalamus, ubi casta proles est, nec mariti gratiam furatur ignium multitudo, ubi nullus repudii libellus, ubi tam pudicè sponsam sibi sponsus astringit, ut ignoret & amplexûs concupiscentiam, & contactûs corruptelam. Me miseram! Dum talis ad solemnia talium succingerer nuptiarum, factus es mihi tu, tu, inquam, mihi factus es lapis offensionis, & petra scandali: *Factus es coluber in via, & cerastes in semita.* Ex quo enim consopitum evigilavit arbitrium, sicut sues volutabro, sic se tibi libidinum contemptus obtulit, sic involvit; Eis te nimis hospitalem, nimis officiosum præstitisti; Totus earum congratulatus es adventui; Diffusè morigeratus priscæ illi amicitiæ, quam cum ipsis & sub ficu pepigeras, & decreto firmaveras inconcusso. Hujus fœderatæ tuæ memores, sicut ad sentinam stillicidia, sic undique ad hanc infimam & infirmam carnis lasciviam concurrere didicerunt; unde & aliæ quidem per corporeos sensus, aliæ verò per occursantes cogitationum imagines irregressibiles ad te fecerunt irruptionem; Turbatum inde carnale hoc luteumque diversorium, quendam versati cœni fœtorem in me, proh pudor! exhalavit; nec potui non sentire pestilentem auram exagitati volutabri, communem mihi cum spurcis porcis inhabitans mansionem. Præterea carcer iste ex ea compactus est materia, cui facilè inhæreat admotarum flamma voluptatum. Quis igitur ejus incarceratum calefieri dubitet, in quem cineres & favillas vicinum jaculatur incendium? Vides igitur quæ concupiscentia, quasi masculam moveat carnem, quâ improbitate consensum spiritus talis sibi maritus extorqueat, quæ progenies ab utroque generetur. Vides, inquam, quomodo me fœtor afflet alienus, quos vapores ex admoto sustineam incendio. Vides hoc, & indignaris si de frixorio carnis conqueror, in quo pinguedinis meæ vigor exsiccatus est, & *ossa mea sicut cremium aruerunt.* Quid mirum, si de lascivia tua, in qua cum lutulentis suibus ingredi vereor, egredi volo? *Volo enim, cupioque dissolvi, & esse cum Christo;* quia cum Christo esse, multò melius. Porro meliores animas id affectasse reperies, easque testimonium meis assertionibus, & experimento perhibuisse, & verbo. Quid enim David aliud petebat, cùm diceret: *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt, de necessitatibus meis erue me,* nisi ut naturaliter concupiscentem adversùs spiritum carnem, quia voluntas non poterat, gratia refrænaret? Quid apertius eo quod dicit Apostolus: *Caro concupiscit adversùs spiritum, spiritus adversùs carnem?* Hic itaque tuus adversùm me conflictus, quot & quantùm beatos actus meos evacuet, aut quæ gaudia frequentibus molestiis interrumpat, supradictis addere non tædebit. Ac ne malè deliciosus prosam fastidias longiorem, promissa mea metrico persolvam compendio. Illud autem quod dicis meum esse ratione quæ sunt potiora eligere, velle ac nolle, amare & odisse, atque propriis affectibus ad ea quæ bona sunt, seu mala, movere, ac circumferre fidelem servum meum; si vigilantiùs attendas, ingratitudinis & impatientiæ arguit te, cui totum illud non aliter ad salutem operatur aut famulatur, quàm vel ægrè dicta, vel superbæ conjugi severior & morosa mariti correctio. Indè etenim adversùs occursantium venena voluptatum, quædam tibi mandata præveniunt, describuntur noxia, salutaria nuntiantur. Si ergo inter hujus vitæ limites, appetitum coërceas, bona & convertibilis valetudo perennem promittit & jurat apud te mansionem. Si verò vel concessa recuses, vel immineas interdictis, neque te corruptibile hoc *induet incorruptionem, neque immortale hoc immortalitatem;* de quo si nondum tibi satisfactum est, alio tempore pleniùs respondebo sciscitanti.

Per Baptismum remittitur peccatum, non tollitur fomes peccati concupiscentia.

Gen. 49. 17.

Quanta ex carnis petulantia animæ accidunt detrimenta.

Quàm turpes ex carne cogitationes.

Iuxta Septuag. Ps. 101. 4.

Phil. 1. 23.

Ps. 24. 17.

Galat. 5. 17.

1 Cor. 15.

Vis animæ humanæ septem tibi vendicat actus.
Vivificat, sentit, varias amplectitur artes,
Corrigit excessus, virtutibus instat, in ipsam
Dirigit intuitum Deitatem, gaudet in illa.
Seminibus quoque primus inest, animalia bruta
Participant alium, duo, nostræ proprietatis
Tres sunt, *& superum, superi tamen ante feruntur.
Ex actu primo vegetantur corpora, crescunt,
Provenit inde vigor, nexus, complexio, motus
Et status, & species, & convenientia quædam.
Ex alio tangit, videt, audit, gustat, odorat,
Odit, amat, petit apta sibi, contraria vitat,
Solvitur in somnos, in somnia mente vagatur,
Præteriti meminit, venturis instat, agitque
Plurima, quæ non sensu, sed ratione geruntur.
Tertius ingenuas, aliasque perambulat artes,
Quæque vel ingenium, vel disciplina ministrat,
Colligit, & vario provectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis, necnon quoscumque reatus
Abjurare docet; ex tunc agnoscere se se
Incipit, inque novum niti, ac transire decorem.
Discimus ex quinto naturæ lege teneri,
Res inconcessas virtutis amore cavere,
Concessis aliquor, & sine teste carere.
Sextus in aspectum solis, lucisque supremæ,
Pene patem superis animam rapit immaculatam.

Actuum animæ elegans descriptio.

* f. ad.

Septimus astringit, stabilique subarctat amore,
Collataque Deo, quam dotem jam speculetur,
Quos thalamos, quis cultus eam, quæ festa serenent.
Quis dicat: Speciosa veni; dixere beatæ
Majoresque animæ, nec eis tamen aut ea virtus,
Aut ea lingua fuit, quibus hoc aperire liceret,
Excedit sensum, meritumque recondita merces.

Aut pecus, aut supra hominem est, qui motus concupiscentiæ non sentit. Hos actus si negas carnis impediri desideriis, profectò vel penitus infra hominem defecisti, vel supra hominem profecisti, qui solus tam liberè beatus es, ut eam nescias concupiscentiam, quæ adversùs præfatos actus, & numeroso militat exercitu, & diverso triumphat affectu; Neque enim in omnes animas par licentia est ei, sed unaquæque sicut occursantibus aut resistit, aut favet illecebris, ita suam vel conservat, vel amittit libertatem. Ipsi quoque actus non eodem tempore omnes, nec omni infestantur molestia; alii quippe in ortu quasi seges in gramine præfocantur; alii verò jam provecti, velut in spicis grana, quæ fervor nimius exurit, marcescunt. Est etiam quod illos impugnet intrinsecùs, quod extrinsecùs illos evacuet, quæ ut tibi manifestiùs innotescant, infestationes ac ruinas singulorum, prout mihi desursum dabitur, aperire non rædebit. Primus itaque noster actus vivificatio est; secundus, sensus; tertius, ars; quartus, correctio; quintus, virtus; sextus, contemplatio; septimus, quies. Hæc illis nomina indidit vim singulorum perscrutata diligentiùs antiquitas. Eorum primus, quantò carni gratior est, tantò à carnis inquietudine securior; Caro enim vivificationis amat officium, tantamque cum eo pepigit pacem, ut si quid ei contrarium noverit, & implacabili abhorreat odio, & curiosâ sollicitudine adversetur. (Omne vivens mortem horret.) Hinc est quod illi quoque qui cum Paulo clamant: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*, (Phil. 1. 23.) mortem tamen ideo formidant, quia caro naturaliter hoc animæ lætatur officio. (Etiam Sancti mortem timent, & ipse Christus timuit.) Christus mori venerat, & tamen dicebat: *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste*. Idem quoque, cùm remotus à discipulis prolixiùs oraret, usque ad sudorem sanguinis anxietate passionis commovit semetipsum; In cujus profectò verbo, nihil aliud intelligendum reverenda tradidit auctoritas, nisi quandam carnis convivificationem, quæ sic inerat lege naturæ, ut tamen bonum non impediret obedientiæ. Quæ cùm ita sint, tantum tuum amorem, tamque germanum fœdus plerumque supervenientes irrumpunt molestiæ, quibus caro excitata ad vivificationis odium, spiritum sollicitat ad consensum; Ea quippe sicut illecebrarum desiderio, sic anxietate sollicitudinum perniciosè commovetur, quibus dum venatrix illa deliciarum diu subesse, diuque fatigari formidat, paulatim tædere incipit vitæ, placetque vivificationis abjurare gratiam, cujus obsequia permixtis amarescunt incommodis. (Quandoque tamen caro molestiarum impatiens, mortem optat.) Inde fit ut ea vitæ odiis accensa, quasdam velut faculas in hospitem vaporet animam, quibus ipsa quoque eodem concaleat, & coæstuet incendio. Sentinæ fœtorem vix aut nunquam navis gubernator evadet; minus & affectum, quo summè plena est corporis navicula, ad rectum spiritum minimè pervenire, quo perfusus ipse tam carnaliter carnis morigeratur imperiis, ut per eam vivificationem impugnare magnum putet obsequium, cui vivere magnum putet supplicium. Nascitur inde turpis ac ridiculosus mortis appetitus, ac nequam progenies, quæ more viperæ suos plerumque suffocat, & extinguit genitores. Nonnullos tua quoque tempora habuerunt, quos vel in aquas, vel ad laqueum amissæ dolor egit pecuniæ. Nam de veteribus quid loquar, quorum simili provocati insaniâ, veridicis assertionibus poëtæ nequaquam tacuerunt? Numquid non recolis idem te attestatum, cùm affectæ mortis originem suppositis decantares versiculis?

Cùm placeat carni quod vivificatur, ametque
Hoc animæ obsequium, tamen evenit ut diuturnis
Fracta malis, vitam fastidiat, abdicet annos,
Malit obire semel, quàm sæpius, atque supremâ
Morte rapi, quàm tot pereuntibus esse superstes.
Sed licèt his instet, non est homicida voluntas,
Donec decliner faveatque uxorius illi
Spiritus, hoc stimulis, & blanda lite subacto,
Gignitur excessus, quia dum caro clamat, eamque
Spiritus exaudit, consensu culpa creatur,
Inque creando nefas, caro fit vir, spiritus uxor.

Libri de Conflictu carnis & spiritus, seu animæ, variæ Lectiones.

Editio Homeyana.	*Ms. Codex Pennianus Taurinensis.*
Hospitam esse me noveras.	Hospitam *tamen* esse.
Et *quæ* Apostolico.	Et *quod* Apostolico.
Quod fit.	Quod *solvenda* fit.
Quam *servili* conditione.	Quam *servi* conditione.

Hospitis *quâ* secreta.	Hospitis *quem* secreta.
Meam *fuscinaverat.*	Meam *fascinavit.*
Et suspecta *praposito.*	Et *sincero* suspecta *proposito.*
Duras *relegi* meæ.	Duras *elegi* meæ.
Calce *locatur* opus.	Calce *ligatur* opus.
Mens *curis* plena.	Mens *virtum* plena.
His deplorans.	His *illa* deplorans.
Circumjecturis competisset.	*Circumjectu* competisset.
Mentis *indicia.*	Mentis *judicio.*
Diurnam libertatem feriarum.	*Diurnarum* libertatem feriarum.
Ministraturos *obsequiis.*	Ministraturos *exequiis.*
Nondum *infamia* contabescis.	Nondum *in famem* contabescis.
Virtus est *homini*, crimen honori.	Hic versus per lacnuam deest in Ebroicensi.
Villor. 272 Virtus est *omnis* crimen honori.	
Ægrotam sequitur.	*Egressam* sequitur.
Si *nunc* sic etiam.	Si *nec* sic etiam.
Ædibus istis.	*Sedibus* istis.
Et egregie inquam.	Egregie inquam.
Quam *desideras.*	Quam *desideret.*
Sed aliter ille *mortem*, aliter tu *carnato* tegmine sortita es.	Sed aliter ille *immò* tu aliter *carnali* tegmine sortita es.
Qua Alcidem.	*Quod* Alcidem.
Autem ad *ista* ea quæ.	Autem ad ea quæ.
Tui *fuco* criminis.	Tui *succo* criminis.
Vivere *sub* vera *si* libertate.	Vivere *si* vera *pro* libertate.
Non *equâ* mente.	Non *equè* mente.
Dummodo *detractes dominum jugumque.*	Dummodo *detrectes dominumque jugum.*
Morbos umbra *fugarant.*	Morbos umbra *fugarat.*
Crimina *Pauli.*	Crimina *Sauli.*
Altius *nisi* tædeat.	Altius *nec* tædeat.
Vitale edictum jejunii.	*Vitalis* edictum jejunii.
Ad resistendum *debilior.*	Ad resistendum *fragilior.*
Laboriosum fuit.	*Nec* laboriosum fuit.
Vetus *hac* & in Paradiso.	Vetus *homo* & in Paradiso.
Unde de voluptate triumphat.	*Vix* de voluptate triumphat.
Ad id sanè *gratuitum* declinatur.	Ad id sanè *gratuitò* declinatur.
Quorum *melior* testis est nullus *mendacium.*	Quorum *melius* testis est nullus *quàm populus.*
Ubi casta *proles* est.	Ubi casta *pellex* est.
Contemptus *obtulit.*	Contemptus *oblitteravit.*
Si de *lascivia* tua.	Si de *lacuna* tua.
Quod *dicis meum* esse ratione quæ.	Quod *dicit* esse ratione quæ.
Atque *propriis* affectibus.	Atque *pro his* affectibus.
Vel *agrè* dicta.	Vel *equo* dicta.
Hujus *vita* limites.	Hujus *dicta* limites.
Convertibilis valetudo. Superi *non.*	*Inconvertibile.* Superi *tamen.*
Plurima quæ *non sensu, sed ratione.*	Plurima quæ *sensu, non & ratio.*
Illicitis *necnon quoscumque* reatus.	Illicitis *revocat resides que* reatus.
Aliquot *&* sine teste.	Aliquot *etiam* sine teste.
Collateraque Deo.	*Collataque* Deo.
Quis dicat *speciosa* veni.	Quis dicat *tu sponsa* veni.
Triumphat *effectu.*	Triumphat *affectu.*
Tempore omnes, nec *omni.*	Tempore omnes, nec *omnes.*
Exurit *marcescunt.*	Exurit *inanescunt.*
Anxietate *passionis commovit se ipsum.*	Anxietate *turbatus est passionis.*
Minus est affectum.	Minùs *difficile* est affectum.
Quorum simili *provocati* insania.	Quorum *mortes* simili *provocatus* insania.
Insania *veridicis* assertionibus.	Insania *vindicis* assertionibus.
Faveatque *uxoribus* illi.	Faveatque *uxorius* illi.

VENERABILIS HILDEBERTI

PRIMO

CENOMANENSIS EPISCOPI,

DEINDE

TURONENSIS ARCHIEPISCOPI,

INCIPIT MORALIS PHILOSOPHIA DE HONESTO ET UTILI.

Ex mſ Colbertino n. 2662 & Victorino 759 Nondum editus.

MONITUM.

T*Ractatum hunc eruimus ex optimo Manuſcripto Colbertino, num. 2662. ſexcentorum circiter annorum, in quo continebantur Venerabilis Hildeberti Epiſtolæ, poſt quarum ultimam immediatè, & eadem manu & caractere ſequebatur; & quem habitâ ſtyli ratione, & modis loquendi, quibus in Epiſtolis paſſim utitur Hildebertus, cenſuimus eſſe veram ejus lucubrationem, & illam-ipſam eſſe de qua loquitur Hildebertus in Epiſtola 12. lib. 1. ad Henricum I. Anglorum Regem, quâ illum de infelici filiorum ſuorum ſubmerſione ſolari conatur. Ibi enim illum ad conſtantiam hortatus, fusè & eleganter veri ſapientis inſtituta deſcribit:* Quæ videlicet Inſtituta, *inquit*, cùm ad me traducibus paginis pervenirent, publicis conſpectibus exponenda decrevi, veritus invidiam poſterorum, ſi ea poſteris inviderem. Hæc igitur illis exaravi, qui nec proſperis reverenter utuntur, nec immoti dura pertranſeunt. *His collimat, quod in Epiſtola 3. ejuſdem libri 1. ſcribit ad Adelam Stephani Bleſenſis Comitis Palatini conjugem, ut eam Comitatûs Bleſenſis clavum in abſentia mariti tenentem, ad clementiam, quam vel ſola humana ratio ſuadet, adhortetur, aſſerens rationem ipſam* de Clementia compendioſa Principibus Senecæ capitula vigilaſſe, in quibus ideo brevitatem dilexit non obſcuram, ut magnis occupatos legere non tæderet. *In hoc autem Tractatu præ cæteris auctoribus Senecæ potiſſimum ſententiis è libro de Clementia deſumptis utitur Hildebertus. Illum verò concinnaſſe è plurium prophanorum libris credimus, dum adhuc juvenis humanioribus litteris daret operam, & illorum libros præ manibus haberet, quod è frequentioribus poetarum citationibus evinci poteſt. Hunc porro Tractatum contulimus cum altero Manuſcripto è celebri Bibliotheca ſancti Victoris Pariſienſis, num. 759. à quo Colbertinum non aliter diſcrepare comperimus, niſi quod paulò amplior eſt, & quod quibuſdam in locis, ſed admodum paucis, quædam profanorum ſcriptorum ſententias nonnullis ſacræ Scripturæ teſtimoniis gaviſi ſumus ſtabiliri, & quodammodo conſecrari. Illi inſuper eò libentiùs adhæſimus, quò etiam majorem eum opinati ſumus affinitatem habere cum Tractatu metrico de quatuor Virtutibus Vitæ honeſtæ, quem inter Opuſcula poetica Hildeberti reperimus in Manuſcripto perantiquo Colbertino, num. 6327. & quem iſti de Honeſto & Utili Libro immediatè duximus eſſe ſubjungendum. Quem autem deſignet litterâ R. per quam notat virum optimum & ſublimem, ad quem hunc mittit Tractatum, decernere non auſim; Non tamen ſine probabilitate ſuſpicarer eum eſſe Reginoldum beati Auguſtini Monachum, ad quem Epiſtolam 15. libri 3. direxit Hildebertus, gratias illi referens, quod* aliquas poſitiones ingenioli, *ut ait*, ſui filias *benignè accepiſſet, & etiam ſuis operibus interſeruiſſet. Cæterum non dubium quin ex frequenti lectione Senecæ, Ciceronis, Salluſtii, & aliorum priſcæ ætatis eloquentiæ principum, quos Hildebertus adhuc juvenis aſſiduè verſaverat, & quorum in hoc Tractatu præcipuas ſententias, ut & ex celebrioribus poetis collegerat, illum ſibi formaverit conciſum & elegantem ſtylum, multa paucis differentem, & bonos ſales ubique ſpargentem, quem in ejus Operibus, ſed præſertim in Epiſtolis mirati ſunt hucuſque omnes eruditi.*

MORALIS PHILOSOPHIA
DE HONESTO ET UTILI.

MORALIUM dogma Philosophorum per multa dispersum volumina, tuo quidem instinctu, Vir Optime, & liberalis R. contrahere meditabar. Dumque primo canticinii silentio super hac re scrutabundus memoriam consulerem, repentè somnus obrepsit. Et ecce vir sobrio decore laudabilis, quasdam personas non minùs maturâ gravitate reverendas, antecedebat. Statimque, ut fit, solo animi augurio, primum illum esse latinæ eloquentiæ Auctorem Tullium mibi innotuit. Post quem ille Moralitatis eruditor elegantissimus Seneca cum quibusdam aliis, quos tibi eorum verba deinceps significabunt, se agebat.

Unâ igitur conferentes, arbitrabar descriptionibus, distributionibusque, Moralem Sophiam quasi in artem nos colligere. Mihique ipsi fas erat, quæ vel ab his, vel ab aliis audiveram, eorum proverbiis interponere. Expergefactus autem, stili officio audita designans, brevitati insistendum decrevi. Primùm ideò, quia fragilis est memoria, & rerum turbæ non sufficit; Necesse est enim quantùm recepit emittat, & antiqua recentibus obruat. Ideò egtegiè Scriptorem formare videtur, qui dicit: Quicquid praecipies, esto brevis, ut citò dicta percipiant animi dociles, teneant & fideles. Omne supervacuum pleno de pectore manat. Præter hæc, tuâ diligens instantia me tam sæpè polliciti consummationem poscebat, quod illud certum expertus sum, quia animo desideranti nihil satis festinatur, quodque desiderio mora est etiam celeritas. Ipsius præterea operis fructus, cellula memoriali diligenter reponendus, nullatenus diffusiùs se tractari permitteret. Nulla enim in te pars, nec publicis, nec privatis, nec forensibus, nec domesticis rebus, Morali Philosophia vacare potest. In hac excolenda, sita est vitæ honestas, & in negligenda turpitudo. De ea igitur accipe compendiosam particulam, ac si de magno flumine cyathum propinet quis sorbillandum. Puto autem te huic honestatis formæ, non minimam impendere diligentiam; Adeò namque arcto atque insolubili complexu inhæres honesto, quod nec vehemens tumultus hujus perniciosissimæ seditionis, honestatis tibi curam non excutit. Videmus enim quod licet temporis necessitas pertrahat te ad flagitia, mens tua contradicit & reclamat.

Scriptori, vel Oratori semper brevitati studendum.

Animo desideranti nihil satis festinatur.

Triplex est capiendi consilii deliberatio. Prima est de Honesto tantùm. Secunda de Utili tantùm. Tertia de conflictu utriusque. Prima subdividitur in duas. Dubitamus namque utrum honestum, an tempore * sit factum. Dubitamus etiam de duobus honestis, quod eorum honestius. Similiter secunda species, id est consultatio utilis duplex est. Inquiritur enim de duobus utilibus propositis, utrum eorum utilius sit? Tertia pars, quæ est de pugna Utilis & Honesti, indivisa est. Sunt itaque quinque consultationes. Prima, quid honestum. Secunda, de comparatione Honestorum. Tertia, quid utile. Quarta, de comparatione. Quinta consultatio, quando videntur Utile & Honestum sibi adversari. De his igitur in ordine præfatis dicendum est.

Operis partitio.

** supp. f. convenienti.*

Honestum est quod suâ vi nos trahit, & sua dignitate nos allicit. Virtus igitur & Honestum, nomina diversa sunt; res autem subjecta prorsus eadem. Adeo enim gratiosa est virtus, ut insitum sit, etiam malis, probare meliora. Quis est enim qui non inter scelera opinionem bonitatis affectet? Neminem reperies, qui nequitiæ præmiis sine nequitia frui non malit. Dividitur itaque Honestum in prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia est rerum bonarum & malarum, & utrarumque discretio. Justitia est virtus suum cuique conferens. Fortitudo, considentia periculorum suseeptorum, & labòrum perpessio. Temperantia, est virtus cohibens motus, suasu prosperitatis in nos impetum facientes. Inter has Prudentia reliquas tres præcedit, quasi ferens lucernam, & cæteris monstrans viam. Ejus enim est consulere; aliarum trium agere. Consilium autem prævenire debet actum. Unde ait Poëta: Priusquam incipias, consulito; & postquam consulueris, maturè facto opus est. Et Salomon: *Palpebra tua præcedant gressus tuos.* Id autem est, quod consilia actus tuos præveniant, prudentia scilicet justitiam. Sed ejus officium duo affectus, scilicet timor & cupiditas; Et dux fortunæ, scilicet adversitas & prosperitas præpediunt. Sit enim aliquis, quem sapientia sua dignum beneficio tuo faciat; Sit etiam alius dicens tibi, quod si illum sapientem tibi adjungas, incurres odium potentis alicujus, ecce timor ab officio justitiæ faciet te cessare. Rursus sit aliquis, erga quem debeam esse munificus; tunc si cupio servare quod habeo, vel quia utile mihi video, vel quia non facilè recupero, cupiditas justitiæ obviat. Idcirco justitiam duabus columnis fulcire oportet, scilicet

Honestum & virtus idem sunt.

Etiam mali meliora probant.

Honesti divisio.

Prudentia ad agendum alias virtutes debet præcedere.

Prov. 4. 25.

Duæ justitiæ columnæ, fortitudo & temperantia.

fortitudine contra timorem, & temperantiâ contra cupiditatem.

DE PRUDENTIA.

Prudentia quid sit.

Prudentiam diximus esse discretionem rerum bonarum & malarum, & utrarumque. Hæc namque virtus discernit bona à malis, & bona ab invicem, & mala ab invicem. Hæc quidem cùm suâ vi nos trahat, sub honesto continetur. Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis cupiditatem. In qua excellere pulchrum putamus; labi autem, errare, nescire, decipi, & malum & turpe. Hujus partes, providentia, circumspectio, cautio, docilitas; Providentia est præsens notio, futurum pertractans eventum. Hujus officia sunt, ex præsentibus futura perpendere; adversùs venientem calamitatem, consilio præmunire. Neque enim quod ante oculos situm est, sufficit intueri. Rerum exitus providentia metitur. Illud quidem ingenii est, ante constituere quid accidere possit in utramque partem, & quid agendum sit cùm quid evenerit; Nec committere ut aliquando dicendum sit: Non putaram. Consiliatoris autem debet esse, ne homo felicitati suæ credat officere, stultam fiduciam semper permansuræ potentiæ illi excutere, docere etiam omnia mobilia esse, quæ dedit casus, & majori cursu fugere quàm veniunt. Nec iisdem gradibus quibus ad summum ventum est, retroire, sed inter maximam & ultimam fortunam nihil interesse: sed falsi amici pro consilio adulationem afferunt; & una est eorum contentio, quis blandissimè fallat. Ex quo innumerabilia veniunt peccata, cùm homines inflati opinionibus turpiter irridentur. Unde Poëta: *Nihil est quod credere de se non possit, cùm laudatur diis aqua potestas.* Tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur. Ideirco multi ignoravere vires suas, & dum se credunt tam magnos quàm audiunt, attraxere supervacua bella, ut in discrimen perventura. Exemplum adulantium blandè fallentium & veri consiliatoris sit istud. Medorum Rex Xerxes Græcis bellum indixit. Cui familiarium alius dicebat Græcos nuntium belli non expectaturos, sed ad primam adventûs ejus famam terga versuros. Alius dicebat: Vix Græciam non vinci, sed obrui mole exercitûs. Alius, esse jam urbes tam desertas, ut vacuas invenirent. Non habiturum Regem, ubi tantas vires exercere posset. Alius dicebat: Vix illi naturam rerum sufficere; angusta esse classibus maria, militibus castra, explicandis copiis equestribus campestria, vix patere cœlum sagittis. Dum in hunc modum Regem nimiâ existimatione sui furentem concitarent, dixit Democritus: Multitudo ista, quæ tibi placet, tibi metuenda est. Verum est enim immodica numquam posse regi; nec diu durare potest quod regi non potest. Nihil tam magnum quod perire non possit. Acciderunt quæ dixit Democritus. Ex quo apparet, plus providentiæ inesse veris consultatoribus, quàm assentatoribus. Circumspectio est contrariorum vitiorum cautela. Hujus officium est frugalitatem sic servare, quod avaritiæ fugâ dissipationem non incurrat; sic à temeritate discedere, quod in timorem non cadat. Hujus officium persuadebat, qui dicebat: *Omni custodiâ serva cor tuum.* Dictus enim *custodiâ*, præmisit *omni*, ne hinc hostibus fores obstruas, & aliunde aditum pandas. Cautio est discernere à virtutibus vitia, virtutum speciem præferentia. Ad officia hujus ducit Isidorus, dicens: Quædam vitia virtutum speciem præferunt, unde perniciosiùs suos sectatores decipiunt, quia se sub velamine virtutis tegunt. Nam sub prætextu justitiæ crudelitas agitur, & remissa segnities mansuetudo creditur. Nullæ sunt, ait Cicero, occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in similitudine officii. Nam Trojanus equus idcirco fefellit, quia formam Minervæ mentitus est. Docilitas est prudentia erudiendi imperitos. Hujus officium est, ut per eam homo priùs seipsum; post alios formet, juxta illud Sapientis: *Fili mi, bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui; deriventur fontes tui foras, & in plateis aquas sparge.* Bibere aquam de cisterna sua, est haurire sapientiam de mente sua. Omnium autem hominum natura ita comparata est, ut aliena meliùs judicent quam sua. Quod ideo fit, quia in re nostra, aut gaudio sumus præpediti nimio, aut ægritudine. Fontes foras derivare, est scientias in alios transfundere. Circa hanc virtutem duo sunt vitanda. Unum ne ignota pro cognitis habeamus, iisque temerè assentiamur, hoc est enim præsumptio, Quod vitium qui volet effugere, (omnes autem velle debent) adhibebit ad res considerandas tempus & meditationem. Alterum est, magnum studium conferre in res obscuras, difficiles, & non necessarias. Quod vitium curiositas dicitur. Est enim curiositas, non magnæ utilitati operam nimiam impendere, sicuti si relictâ Morali Philosophiâ, vel Abacum, vel Geometriam studiosè legas. Nam melius est, si pauca sapientiæ præcepta teneas, & illa in promptu & in usu tibi sint, quàm si multa didiceris, sed illa non habeas ad manum. Quemadmodum luctator est, non qui omnes nexus didicit, sed qui in uno aut altero diligenter se exercuit. Non enim refert quàm multa sciat, sed si scit quantum victori satis est. Sic in disciplinis multa delectant, pauca

Ejus partes.

Sapientis non est dicere: Non putaram.

Inter maximam & ultimam fortunam nihil interest.

Adulatio quàm periculosa Principibus.

Immodica numquam regi posse sunt.

Circumspectio quid sit.

Prov. 4. 23.

Virtute simulatâ nil periculosius.

Docilitas quid sit.

Prov. 5. 15.

Aliena melius judicamus quàm nostra.

Ut vitetur præsumptio, adhibendum tempus & meditatio.

Curiositas quid sit.

juvant. Licèt nescias quæ ratio Oceanum effundat; quid sit, quod gemellorum conceptum separet, partum jungat; cur simul natis fata diversa sint, non multùm tibi nocebit transire, quod scire nec licet, nec prodest.

Non multùm nocet nescire quod scire nec prodest, nec licet.

DE JUSTITIA.

Justitia, quid sit.

Justitia est virtus conservatrix humanæ societatis & vitæ communitatis. Societatem, id est cohabitationem hominum sic servat justitia, dum homines qui cohabitant, obtinet unus vel agros, vel alias possessiones, quibus eget alius; Idcirco concitaretur invidia & seditio, nisi justitia adesset, quæ cuique jus suum conferret. Vitæ autem communitatem, id est, negotia taliter custodit, dum eumdem modum vivendi, ut mercaturam vel militiam plures sectantur; quæstus unius minuit lucrum alterius. Quæ res livorem moveret, nisi justitia adesset. Hæc virtus etiam omnia aspera transcendit. Nemo enim justus esse potest, qui mortem, qui exilium, qui dolorem, qui egestatem timet, aut qui ea quæ sunt his contraria, æquitati anteponit; ac meâ quidem sententiâ, omnis institutio vitæ, adjumenta hominum desiderat, quæ per justitiam parantur. In primis, ut habeat homo cum quibus familiares possit conferre sermones. His autem qui vendunt, emunt, locant, conducunt, contrahendis negotiis implicantur, necessaria est justitia. Cujus tanta vis est, ut nec illi qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine ulla particula justitiæ vivere. Nam qui eorum cuipiam, qui unà latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is nec latrocinio sibi locum relinquit. Archipirata, si non æqualiter prædam dispertiatur, aut interficitur à sociis, aut relinquitur. Dividitur autem justitia in severitatem & liberalitatem. Severitas est virtus debito supplicio coërcens injuriam. Primum ergo severitatis officium est, ne quis noceat, nisi lacessitus injuriâ. Secundum, ut communibus utatur pro communibus, privatis pro privatis. Sunt privata nulla naturâ, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam vacua invaserunt; aut victoriâ, ut qui bello potiti sunt; aut lege, ut qui testamento patrum hæredes facti sunt. Et quia, eorum quæ naturâ erant communia, proprium cujusque fit, quod cuique obtigit, id quisque teneat. Si quis plus appetit, violabit jus humanæ societatis. Et inde omnis seditio, quod in tuum usum mea privata transferre conaris. Nam quietissimè homines viverent, si duo verba tollerentur, meum ac tuum. Tertium severitatis officium est, exterminare ex hominum communitate pestiferum genus hominum. Ut enim quædam membra amputantur, si spiritu & sanguine carere cœperint, ne cæteris noceant, sic ista feritas & belluina immanitas, figurâ abutens humanâ, à communi vita segreganda est. Sunt enim homines non te, sed nomine. Nam quid interest utrùm ex homine se convertat quis in belluam, & an sub hominis figura immanitatem belluæ gerat. Non ergo talibus est parcendum. Nam Judex damnatur, cùm nocens absolvitur. Cavenda [tamen] est maximè ira in puniendo, cum qua nemo tenebit mediocritatem, quæ est inter nimium & parum.

Justus esse non potest qui aliquid timet.

Nec latrones inter se sine justitia vivere possunt.

Justitiâ dividitur in severitatem & liberalitatem.

Privata bona nulla sunt naturâ, sed aut veteri possessione, aut victoriâ, aut lege.

Meum ac tuum origo bellorum.

Judex damnatur, cùm nocens absolvitur.

DE LIBERALITATE.

Liberalitas quid sit.

Discrimen inter benignitatem & beneficentiam.

Liberalitas est virtus beneficiorum erogatrix, quam eamdem pro affectu benignitatem, pro effectu beneficentiam dicimus. Hæc virtus in tribuendo & retribuendo tota consistit. In tribuendo cave ne sis avarus; Quis, cùm aliquid à se peti suspicatus est, frontem non abduxit, vultum non avertit, & occupationes non simulavit? Eodem animo beneficium debetur quo datur; Et ideo non est negligenter dandum. Sibi enim quisque debet, quod à nesciente accepit. Nemo autem libenter debet, quod non accepit, sed extorsit. Secundò, cave dilationem. Errat qui spetat responsurum sibi, quem dilatione lassavit, expectatione torsit. Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis hæsit. Proximus est enim neganti, qui dubitavit; Qui tardè fecit, diu noluit. Tantum gratiæ demis, quantum moræ adjicis, cùm roganti suffundatur rubor. Qui hoc remittit, multiplicat munus suum. Optimum est enim antecedere desiderium cujusque, proximum sequi. Non tulit gratis, qui, cùm rogasset, accepit. Nulla enim res cariùs constat, quàm quæ precibus empta est. Nam molestum verbum & onerosum, & demisso vultu dicendum, *Rogo*. Victurum autem beneficium est, quod obviam venit. Gratius est quod de facili, quàm quod de plena manu sumitur, quia * actori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Nihil æquè amarum, quàm diu pendere. Æquiori animo quidam ferunt præscindi spem suam, quàm trahi. Tertiò, cave ne obsit beneficium his quibus videtur benignè dari, vel aliis. Qui dant cuipiam quod obsit illi, non benefici, non liberales, sed perniciosi assentatores judicandi sunt. Sunt autem multi cupidi gloriæ, qui eripiunt aliis quod aliis largiuntur. Hoc autem tam abest ab officio, ut nil magis sit officio contrarium. Hic ambitioni dedit, non illi. Eâ igitur utamur liberalitate, quæ prosit amicis, no-

Beneficium dilatio minuit beneficii meritum.

Optima per totum benefaciendi præcepta.

Molestum verbum: Rogo.

** f. auctori.*

Non dandum quod accipienti noceat.

ceat nemini. Quartò, cave ne beneficium majus sit facilitate sua. Inest enim in tali liberalitate cupiditas rapiendi, ut ad largiendum suppetant copiæ. Quintò, cave exprobrationem. Lex enim beneficii est inter duos, quod alter statim debet oblivisci dati, alter memor esse accepti. Numquam dara vir bonus cogitat, nisi admonitus à reddente. Multùm obligavit, qui accipere se putavit cùm daret. Dedit tamquam [non] recepturus; recepit tamquam non dedisset. Graves autem exprobrationes & leves, quos paulò post muneris sui pœnitet, gratiam omnem corrumpunt. Quibus dicitur: O superbia! nihil à te accipere liber; quicquid das corrumpis. Sextò, cave malitiosam astutiam inficiandi. Dixit Antigonus Cynico petenti talentum, plus esse quàm Cynicus debebat petere. Petenti verò nummum, respondit minus esse quàm Regem oporteat dare. Ecce malitiosè negabat. Nam posset dare talentum, quia ipse Rex erat, vel nummum, quia ipse Cynicus. Meliùs Alexander, qui cùm daret civitatem cuidam, dicenti non convenire civitatem humili fortunæ suæ, respondit: Non quæro quid te oporteat accipere, sed quid me dare. Septimò, cave de ingrato querelam facere. Meliorem facies ingratum ferendo, pejorem conquerendo. Dubiam verecundiam vox conviciantis clarior rupit. Nemo id esse, quod jam videtur, timet. Deprehensus pudor emittitur. Non est ille, qualem speravimus; simus, quales fuimus, ei dissimiles. Ingratus est adversus unum beneficium, adversus alterum non erit. Duorum oblitus est; tertium eorum quæ exciderunt memoriam reducet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna contuleris, ut ex amico fiat inimicus? Sis munificus in dando, non acerbus in exigendo. Nam cùm altiùs injuriæ quàm merita descendant, quid expectat qui offendit dum obligat? Officium itaque liberalitatis est, omni petenti dare, Deum imitari. Si Deum imitaris, da etiam ingratis. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria. Dii (ait Seneca) rerum omnium optimi actores, ignorantibus beneficia dare incipiunt, ingratis perseverant. Non cessant Dii beneficia congerere, unam sortiti intentionem, scilicet prodesse. Imitemur illos. Demus, etiamsi multa in irritum data sunt. Ingratus est? non mihi fecit injuriam, sed sibi. Nam gratum semper beneficium delectat, ingratum semel. Non est magni animi beneficium dare, & perdere; Perdere autem, & dare, magni animi est. Hæc est virtus dare beneficia, non utique reditura. Malim non recipere, quàm non dare. Qui non dat, vitium ingrati antecedit. Et beneficium accipere, est libertatem vendere. Ideo si promittis indigno, da, non tamquam munus, sed dictum tuum redime. Quamvis autem omni petenti dare debeas, tamen in beneficio habendus est delectus dignitatis. In quo spectandi sunt mores ejus cui datur, & animus erga nos, & cohabitatio, & vitæ societas, & ad nostras utilitates beneficia ante collata. Etiam si non vivitur cum perfectis, sed simulacra virturis appareant. Colendus est maximè quis in quantum lenioribus virtutibus, modestiâ scilicet & temperantiâ, ornatior erit. Nam fortis animus plerumque ferventior est in non sapiente. Plurimum illud est in officio, ut à quo plurimum diligimur, ei plurimum tribuamus. Iterum alia causa est, ejus qui calamitate premitur; alia, ejus qui res meliores quærit, nullis suis rebus adversis. Propensior enim benignitas in calamitosos, nisi fortè erant digni calamitate. In his tamen qui altiorem gradum ascendere volunt, animo restricti esse non debemus. Iterum meliùs apud bonos, quàm apud divites, puto collocari beneficium. Nam qui locupletes sunt, obligari beneficio volunt; sed cùm acceperint beneficium, quamvis magnum, beneficium se dedisse arbitrantur, aut aliquid à se expectari suspicantur. Item si malo opulento benefacias, in illo uno, aut fortè in ejus familia manet gratia. Si autem inopi bono, omnes inopes boni præsidium sibi paratum vident; Et cùm inopi bono benefacis, spectatum se, non suam fortunam putat. Ideo si in attentionem veniat res, sequere Themistoclem, qui ait: Malo virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ viro. Dabimus munera, non supervacua. Mulieri non dabis arma militaria. Dabimus munera non exprobrantia cuique morbum suum. Ebrioso non dabis vina. Munera duratura quæramus, quia numquam admonere debemus; munera non tam pretiosa, quàm rara, hactenus hæc attribuentes.

Dandum sine exprobratione. — *Superbia quicquid dat corrumpit.* — *Nusquam de ingrato querendum.* — *Altiùs injuriæ quàm merita descendunt.* — *Ingratis maximè benefacit Deus.* — *Beneficium accipere est libertatem vendere.* — *In beneficiis erogandis delectus est habendus.* — *Propensior est benignitas in calamitosos.* — *Dentur eleemosynæ, non exprobrantes egeno suam indigentiam.*

DE RETRIBUTIONE.

Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium. Nam si Hesiodus jubet reddere majore mensurâ quàm acceperis, quid debemus facere provocati beneficio? Imitare agros fertiles, qui multò plus afferunt quàm acceperunt. Quia si non dubitamus officia conferre his quos speramus nobis profuturos, quales debemus esse in eos qui jam profuerunt? Nam demus, vel non demus, in nostra potestare est; Non reddere verò bono viro non licet, si absque injuria id facere possit. Primò ergo

Gratus animus ager est, qui plus refert quàm accepit.

cave ne obliviscaris beneficii. Omnes enim immemorem beneficii oderunt, eamque injuriam sibi etiam fieri putant in liberalitate deterrenda. Nam ingratus est qui negat se accepisse beneficium; ingratus qui dissimulat, ingratus qui non reddit, ingratissimus omnium qui oblitus est. Numquam gratus fieri potest, cui totum beneficium elapsum est. Apparet illum non sæpè cogitasse de reddendo cui obrepsit oblivio. Numquam voluit esse gratus qui beneficium tam longè projecit, ut extra conspectum suum poneret. Memoria enim nil perdit, nisi ad quod non sæpè respexit. Ideo dico: Ne obliviscatis præteriti beneficii. Ad præterita enim beneficia pauci animum retorquent. Nemo quod fuit in præterito, tamquam in perdito ponit. Si ad Judicem te vocat, incipit non esse beneficium, sed creditum; Et cùm res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si est necessaria. Secundò, cave ne ad beneficium per injuriam accedas. Sunt enim quidam nimis grati. Hi aliquid incommodi precari solent, ut probent affectum beneficii memorem. Horum animus similis est pravo amore flagrantibus. Illi enim amicæ suæ optant exilium, ut fugientem comitentur. Optant * enim inopiam, ut magis desideranti donent. Optant morbum ut assideant. Et quicquid optaret inimicus, amantes vovent. Ferè idem exitus est odii & amoris insani. Sed nequitia est, ut extrahas, mergere, evertere ut suscites, includere ut emittas. Non enim beneficium injuriæ finis, nec umquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit intulerat. Tertiò, cave ne nimis festines ostendere te gratum. Qui antecedit tempus retribuendi, æquè peccat quàm qui non sequitur. Quod apud te non vis, onus judicas, non munus. Rejiciendi signum est protinus illud invicem mittere, & munus ex munere expungere. Pœnitet accepti beneficii, quem nondum redditi piget. Quartò, cave ne clam gratiam referas. Ingratus est qui remotis arbitris gratias agit. Hoc autem observa inprimis, ut benignè accipias. Si benignè accipis, retulisti gratiam. Non ut solutum te putes, sed ut securior debeas. Voluntati enim voluntate satisfecimus. Rem Dei debemus.

Ingratus est qui beneficium negat, ingratus qui dissimulat, ingratus qui non reddit, ingratissimus qui obliviscitur.

Quinam sint nimis grati.

* f. ejus.

Non nimis festinandum ostendere se gratum.

Non clam gratiam referas.

Rursùs beneficentia alia operæ, alia pecuniæ. Facilis est ea, quæ est pecuniæ, præsertim locupleti. Prima splendidior, & bono viro dignior. De illa scriptum est: Nulli præclusa virtus; omnibus patet, non quærit domum, non censum, nudo homine contenta est. Et quamvis utraque gratum faciat, tamen altera ex arca, altera ex virtute depromitur. Item: Ea quæ est pecuniæ, materiam suam exhaurit. Itaque benignitate tollitur benignitas. Hac quo in plures usus es, eò minùs in multos uti possis. Altera verò consuetudine benefaciendi paratiores & exercitatiores facit. Dum Macedonum favorem pecuniæ largitione captaret Alexander, scripsit ad eum pater hæc verba: Quis error in istam te spem induxit, ut eos fideles putares, quos pecuniâ corrupisses? An tu id agis, ut Macedones non te Regem, sed ministrum & præbitorem putarent. Fit enim deterior qui accipit, aut ad idem semper expectandum paratior. Non tamen hoc genus benignitatis omninò repudiandum est. Nam sæpe idoneis hominibus indigentibus de re familiari impertiendum est, sed diligenter & moderatè. Multi enim patrimonia effuderunt inconsultè largiendo. Nihil autem stultius quàm curare ut id diutiùs facere possis, quod libenter facias. Sequuntur etiam largitionem rapinæ. Cùm enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur, & majora odia eorum assequuntur, quibus ademerunt, quàm favores eorum quibus dederunt.

Beneficentia duplex est, alia operæ, alia pecuniæ.

Dignior operæ quam pecuniæ.

De re familiari dandum est, sed moderatè.

Duo sunt genera largitionum, quorum altera dissipatores, altera liberales facit. Dissipatores, qui epulis, & muneribus histrionum & lenonum pecunias profundunt, quarum memoriam, aut brevem, aut nullam omnino sunt relicturi. Liberales, qui suis facultatibus, aut captos à prædonibus redimunt, aut amicos in fructualium collocatione juvant, vel in aliqua re quærenda, vel augenda. Beneficentia operæ exercetur, juvando consilio, deffendendo in causis eloquio; Et admonendi sunt, cùm juvare alios volunt, ne alios offendant. Sæpe enim eos lædunt quos non debent, aut eos quos non expedit. Si imprudenter, negligentiæ est; Si scienter, temeritatis. Utendum est excusatione adversùs eos, quos invitus offendas, quare aliter facere non potueris, ceterisque officiis id quod violatum fuerit, recompensandum erit. Sed cùm accusatione & deffensione constet causa, laudabilior est deffensio, si tamen accusatio persæpe probata. Quam tamen semel, & non sæpe suscipere debemus. Duri enim hominis, vel potiùs vix hominis videtur esse periculum capitis inferre multis. Sordidum etiam est ad famam, committere ut accusator nomineris. Diligenter quoque tenendum est, ne innocentem judicio capitis arcessas, quod absque scelere nequit fieri. Nam quid tam inhumanum, quàm eloquentiam ad salutem hominum datam, ad bonorum perniciem convertere. Judicis est semper verum loqui. Patroni nonnumquam verisimile, etiamsi minus

Duo genera largitionum.

Opera beneficentiæ diversa.

Nil tam inhumanum quàm eloquentia ad aliorum uti perniciem.

sit verum deffendere. Omnes autem qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. Haud facilè animus providet ubi illa officiunt. Nam Judices sæpe propter invidiam adimunt diviti, & propter misericordiam addunt pauperi. Deponit autem quisque personam amici, cùm induit personam Judicis. Curandum est etiam, ut eos cum quibus sermonem conferimus, & vereri & diligere videamur. Objurgationes nonnumquam incidunt necessariæ. In quibus utendum est & vocis contentione, & verborum gravitate acriore. Id agendum est etiam, ut ea facere non videamur irati. Sed ut ad urendum & secandum, sic ad hoc genus castigandi, rarò & inviti veniemus. Sed tamen ira procul absit, cum qua nil rectè, nil consideratè fieri potest. Illud etiam acerbitatis quod haber objurgatio, significandum est causâ illius qui objurgatur esse susceptum. In illis etiam contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, etiamsi nobis indigna audiamus, rectum est gravitatem retinere, iracundiam pellere. Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, nec ab his qui adsunt, probari. Deforme etiam de seipso prædicare, præsertim falsa, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum. In his omnibus mores hominum, non fortunam sequi oportebit. Sed quis est qui causæ inopis & boni, non anteponet gratiam fortunati & potentis? A quo enim expeditior remuneratio videtur, in eum est voluntas nostra propensior.

Quò personam induit Judicis, vel etiam consultoris, exuat & amicum, & inimicum

Objurgandum quandoque, etiam graviter, sed sine ira.

Jactantia de se quàm ridicula.

Rursùs alia est benignitatis partitio. Quæcumque enim bonis virtutis reddunt debitum, ejus sunt partes. Reddit enim Deo jus suum, religio; pietas parentibus, innocentia minoribus, amicitia æqualibus, reverentia majoribus, concordia civibus, misericordia egenis. Religio est virtus divinitati curam cerimoniamque offerens. Hujus officium est, perpetrati sceleris pœnitere. Scelerum si bene pœnitet, eradenda pravæ cupidinis sunt elementa, & teneræ nimis mentes asperioribus formandæ studiis. Secundum, ideo quia religionis officium est, temporalium mutabilitatem parvipendere. Truditur namque dies die, novæque pergunt interire lunæ. Immortalia ne speres, monet annus, & almum quæ rapit hora diem. Damna tamen celeres reparant cœlestia Lunæ. Nos ubi decidimus? Quò pius Æneas? Quò Tullus dives & Ancus. Pulvis & umbra sumus; debentur morti nos nostraque. Ideo tertium sit hujus virtutis officium, vitam nostram ex toto Deo committere, juxta illud Poetæ: Si consilium vis, permittes ipsis expendere numinibus, quid conveniat nobis, rebusque sit utile nostris. Nam pro jucundis, aptissima quæque dabunt dii. Carior est illis homo quàm sibi. Orandum est ut sit mens sana. Non tamen votis auxilia deorum parantur, sed vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt. Ubi socordiæ atque ignaviæ te tradideris, ne quicquam deos implores. Sunt enim tunc irati & infesti. Tunc scito te omnibus cupiditatibus solutum, cùm eò perveneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Quanta dementia est hominum? Impiissima vota diis insusurrant, & si quis admoverit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, à Deo petunt. Tu verò sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; Sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant. Quantum religionis officium, veritatem servare. Nam liberi & servi personam veritas separat, mendacium jungit. Ideo hanc veritatem putant fidem appellatam, eò quod per eam fiat dictum. Non tamen promissa servanda sunt ea, quæ sint his quibus promiseris inutilia; Nec si tibi plus noceant, quàm illis prosint. Contra officium est, damnum majus anteponi minori. Ut si constitueris te cuipiam advocatum in causa illius venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non est contra officium, non facere quod dixeris. Sed nec deposita semper reddenda. Si enim gladium quis apud te sanâ mente deposuerit, & repetat insaniens, reddere peccatum est, officium non reddere. Si is qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, non reddas depositum. Faceres enim contra Rempublicam, quæ tibi debet esse carissima. Sic multa quæ honesta videntur naturâ, temporibus fiunt inhonesta.

Alia benignitatis partitio.

Religio quid sit, & varia ejus officia.

Debentur morti nos nostraque, ideo vitam nostram ex toto debere

nius Deo committere.

Deo carior est homo, quàm ipse sibi.

Deum nil roges, nisi quod palam rogare possis.

Fides undè dicta sit.

Depositum non semper reddendum.

Pietas est per quam sanguine junctis & patriæ benevolis officium & diligens tribuitur cultus. In officia hujus ipsa natura ducit. Quemadmodum nemo in amorem sui coarctandus est, sic nec lex jubet amare parentes, indulgere liberis. Supervacuum est enim, in quod imus nos impelli. Quocirca plus est cavendum, ne aliquam nostris moliamur injuriam. Quem enim alienum tibi fidum inveneris, si tuis hostis fueris? Qui fallere audebit patrem, qualis erit in cæteris? Innocentia est puritas animi, injuriæ omnem ultionem abhorrens. Hac virtute dum placantur, immunis aram si tetigit manus, non sumptuosâ blandior hostiâ, mollibit adversos penates. Hanc servare qui volet, omnia scelera sua, licèt minima, æstimet magna. Nam vitiis nemo sine nascitur. Optimus

Pietas, humana scilicet, quid sit.

Innocentia quid sit.

Sine viriis nemo nascitur, optimus est qui minimis urgetur.

ille est, qui minimis urgetur. Nemo satis credit tantum delinquere, quantum permittas, adeo indulgent sibi latiùs omnes. Hujus officium, multos allicere nullius læsione. Nam multis minatur, qui uni facit injuriam. Aliud officium est, ultionem non quærere. Ridiculum est enim odio nocentis innocentem perdere. Neque scelus scelere umquam vindicandum est. Multos pessumdedit, quod injurias acerbiùs ulcisci voluerunt.

Scelus scelere vindicat qui ulciscitur.

Amicitia quid sit. Ejus officia

Amicitia est voluntas bona erga aliquem, *causâ illius*. Hujus officium idem velle, & idem nolle. Alterum secretò admonere, palam laudare. Hæc quidem lex in amicitia, ut nec rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Alia est lex, ut cum amico cuncta deliberes, sed priùs de ipso. Ne studeas nosse, quod ipse vult latere. Dissimulare enim magis humanum est, quàm dare operam id scire quod nos amicus oderit. Quarta: Ne asperitas amicitiam dirimat, juxta illud Poëtæ: Adversis non deesse licet, si læta securis. Nulla fides umquam miseros elegit amicos. Si autem amari vis, ama.

Reverentia quid sit.

Reverentia est virtus, personis gravibus, vel aliquâ prælatione sublimaris, debitæ honorificationis cultum exhibens. Hujus officium est imitari majores. Optimum est enim majorum sequi vestigia, si rectà præcedant. Eligendus est autem nobis vir bonus, & semper ante oculos habendus, ut sic tamquam illo spectante vivamus, & omnia illo vidente faciamus. Magna enim peccatorum pars tollitur, si peccatis testis assistit. Ideo nullum locum putaveris esse sine teste.

Nullus locus putandus sine teste.

Concordia quid sit.

Concordia est virtus concives & compatriotas in eodem jure & habitatione spontaneà vinciens. Hujus hæc officia sunt, ut præclarè à Platone scriptum est: Non nobis solùm nati sumus, ortûsque nostri partem patria vendicat, partem amici. Atque, ut placet Stoicis: Omnia ad usum hominis creari, homines autem hominum causâ generatos esse, verùm ut ipsi inter se alii aliis prodessent. Idcirco in hoc naturam debemus ducem sequi, communes utilitates in medium afferre, devincire hominum inter homines societatem, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum facultatibus, tum facilè multa multis de jure suo cedendo. Est enim non modò liberale, sed interdum etiam fructuosum paululum de suo jure decedere. Nam concordiâ parvæ res crescunt; discordiâ maximè dilabuntur.

Nemo sibi soli nascitur.

Utile quandoque pacis causa de suo jure paululum decedere.

Misericordia quid sit.

Misericordia est virtus per quam animus super calamitate afflictorum movetur. Hæc virtus nihil humani à se alienum putat. Aliorum incommoda velut damna sua æstimat. Qui autem in calamitoso misericors est, sui meminit.

Duo vitia justitiæ opposita, truculentia & negligentia.

Duobus præfatis justitiæ generibus, totidem contraposita injustitiæ genera summoperè cavenda sunt, scilicet, truculentia & negligentia. Et est truculentia injustitia inferens injuriam. Negligentia verò, non propulsare injuriam, cùm possit, & debeat. Est autem negligentia severitati contraria. Contraponitur enim, deffendere, & deffensionem contemnere. Similiter truculentia liberalitati repugnat; repugnant enim beneficium dare, & injuriam irrogare. Truculentiæ causæ sunt, metus, avaritia, ambitio. Metus, cùm is qui nocere alteri cogitat, timet ne nisi id fecerit, ipse afficiatur incommodo. Avaritia autem, cùm injuriam aggrediuntur, ut adipiscantur ea quæ cupiunt. Ambitio autem, id est, amor prælationum, multos mortales falsos fieri coëgit. Aliud, clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere; amicitias inimicitiasque non ex re, sed ex commodo æstimare, magisque nullum quàm ingenium bonum habere. Est autem in hoc genere hoc molestum, quod in magnanimis & munificis, sæpiùs incidit potentiæ cupiditas. Magnanimitas autem promptiores facit ad pugnandum. Munificentia verò plura dat auxilia, unde & eorum ambitione majus provenit flagitium. Præterea verum est illud quod legitur: Nulla fides regni sociis, omnisque potestas impatiens consortis erit; Proh cœcus & amens ambitione furor! Nulla fides pietasque viris qui castra sequuntur. Venalesque manus; ibi fas ubi maxima merces.

Ambitio multos falsos fieri coëgit.

Truculentiæ partes, vis & fraus.

Dividitur truculentia in vim & fraudem. Fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur; utrumque ab homine alienissimum, sed fraus odio digna majore. Totius enim injustitiæ nulla capitalior, quàm eorum qui cùm maximè fallunt, id agunt ut viri boni videantur. Et idcirco: Numquam te fallant animi sub vulpe latentes. Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ promittunt atrocem animum. Frontis nulla fides.

Fronti nulla fides.

Causæ negligentiæ.

Quis enim non vitiis abundat tristibus obscœnis? Prætermittendæ autem defensionis, id est, negligentiæ hæ sunt causæ. Aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt, aut suis occupationibus sic detinentur, aut odio ita elongantur, ut eos quos tueri debent, desertos esse patiantur. Tutius autem bonum, quàm malum negligere. Bonus tantummodo segnior fit, ubi negligas malus improbior. Tutius quoque locupletem, quàm calamitosum. Omnes enim quibus res minùs secundæ sunt, nescio quomodo suspiciosi ad contumeliam omnia accipiunt, magisque propter suam impotentiam se semper credunt negligi. In omni autem injustitia permultum in-

Egentes & miseri, ut plurimum suspiciosi ad calumniam.

tereſt utrùm perturbatione animi, an conſultò fiat injuria. Perturbatio enim plerumque levis eſt, & ad tempus. Ideo leviora ſunt quæ repentino motu accidunt, quàm ea quæ præmeditata inferuntur.

DE FORTITUDINE.

Fortitudo quid ſit, & quæ ſint ejus partes, ſeu dotes

Fortitudo eſt virtus retundens impetus adverſitatis. Hujus autem partes ſunt quæcumque hoc efficiunt. Hæ autem ſunt, magnanimitas, fiducia, ſecuritas; magnificentia, conſtantia, patientia. Magnanimitas eſt difficilium ſpontanea, & rationabilis aggreſſio. Fiducia eſt certa ſpes animi, perducendi ad finem rem inchoatam. Securitas eſt incommoditates imminentes, & rei inchoatæ affines non formidare. Magnificentia eſt difficilium & præclarorum conſummatio. Conſtantia eſt ſtabilitas animi firma, & in propoſito perſeverans. Patientia eſt virtus contumeliatum & omnis adverſitatis impetus æquanimiter portans. Ad magnanimitatis officium perſuadet Poëta, cùm dicit: Componite mentes ad magnum virtutis opus ſummoſque labores. Et alius Poëta: Virtus recludens in meritis mox cœlum negatâ tentat ire viâ, cœtuſque vulgares, & udam ſpernit humum fugiente pennâ. Hæc enim virtus, cùm ad aſpera incunda pronum faciat, potiùs communem utilitatem, quàm ſua commoda attendit. Sicut enim ſcientia, remotâ juſtitiâ, calliditas potiùs quàm ſapientia appellanda eſt, ſic animus ad periculum paratus, ſi ſuâ cupiditate, non communi utilitate impellitur, temeritatis potiùs nomen habet, quàm fortitudinis. Idcirco prima ſit in hac virtute cautela avaritiæ. Non eſt enim conſentaneum qui metu non frangitur, frangi cupiditate, nec eum qui invictum ſe à labore præſtiterit, eum vinci cupiditate. Secunda eſt cautela ambitionis; per difficultates enim quæritur claritudo. Quod enim difficilius, hoc præclarius. Vix enim invenitur qui laboribus ſuſceptis, non quaſi mercedem deſideret gloriam. Virtutis enim fructum ſapiens in conſcientia, ſtultus autem in gloria ponit. Per gloriam autem ad prælationes arbitrantur ſe aſcenſuros. Vera autem magnitudo, Principem ſe eſſe mavult, quàm videri. Qui autem * errore imperitæ multitudinis pendet, in magnis viris non eſt habendus. Idcirco per gloriam non ſunt honores quærendi. Verum eſt enim illud Poëtæ: Virtus repulſæ neſcia ſordidæ, intaminatis fulget honoribus; Nec ſumit aut ponit ſecures arbitrio popularis auræ. Tertia eſt temeritatis cautela. Temerè namque in acie verſari, & manu cum hoſte confligere,

Scientia, remotâ juſtitiâ, calliditas eſt, non ſapientia.

Fortitudo, ſi cupiditate agit, temeritas eſt.

Gloria laborum merces, ſed ſtultis.

** ſ. ex ore.*

Horat.

immane quiddam eſt, & belluarum ſimile. Si tamen neceſſitas poſtulat, decertandum erit, & mors turpitudini anteponenda. Numquam periculi fugâ committendum eſt, ut imbecilles & timidi videamur. Verum eſt illud Poëtæ: Ignavum ſcelus eſt, tantùm fuga. Cavendum illud etiam, ne offeramus nos periculis ſine causâ, quo nihil poteſt eſſe ſtultius. Quare in adeundis periculis imitemur conſuetudinem medicorum. Illi enim leviter ægrotantes leviter curant. Gravioribus autem morbis, ancipites curationes adhibere coguntur. Igitur in tranquillo tempeſtatem optare adverſam dementis eſt. Subvenire autem viri ratione ſapientis eſt; eòque magis, ſi plus adipiſcare re explicatâ boni, quàm formidatâ mali. Verum eſt enim quod in Poëta legitur: Vis conſilii expers, mole ruit ſuâ. Vim temperatam dii quoque provehunt in majus. Iidem odere vires omni animo moventes. Fiduciæ officium eſt ad conſummationem rei feſtinare, juxta illud: Nil credens actum, cùm quid ſupereſſet agendum. Securitatis officium eſt, contra aſpera fortitudine ſolatium dare, juxta illud: Sperat in adverſis, metuit ſecundis alteram ſortem bene præparatum pectus; Informes hyemes reducit Juppiter, eaſdem ſummovet; Nec ſi malè nunc, & olim ſemper erit. Grata ſupervenier, quæ non ſperabitur hora. Contra hanc virtutem ſic confligit timor *: Morieris. Securitas *: Iſta eſt natura hominis, non pœna. Hâc conditione intravi, ut exirem. Gentium lex eſt, quod acceperis, reddere. Peregrinatio eſt vita; cùm multùm ambulaveris, redeundum eſt. Stultum eſt enim timere quod non poſſis vitare. Mors ultima pœna, non metuenda viris. Mortem non effugit, etiam qui diſtulit. Moriar, nec primus, nec ultimus. Omnes me anteceſſerunt; omnes ſequentur. Hâc conditione cuncta gignuntur; Quod cœpit, etiam deſinet. Timor: Sed decollaberis. Securitas: Quid refert quàm multa ſint vulnera? Non poteſt ampliùs quàm unum eſſe mortiferum. Timor: Sed peregrè morieris. Securitas: Non gravior foris, quàm domi ſomnus. Timor: Sed juvenis morieris. Securitas: Optimum eſt ante mori, quàm optes. Hæc data diu pœna juvenibus, ut renovatâ ſemper clade domûs, multis in luctibus, inque perpetuo mœrore, & nigrâ veſte ſeneſcat. Ideo optimum eſt mori, cùm juvat vivere. Nam niſi ſumma dies, pariter cum fine bonorum affuit, & celeri prævertit triſtia letho. Dedecorem fortuna prior quiſquam ne ſecundis tradere ſe fatis audet, niſi morte parata eſt mens. Juvenis moriar, fortaſſe alicui malo me fortuna

In neceſſitate mors turpitudini anteponenda.

Stultum eſt periclitari ſine causâ.

Dialogus elegans, ubi interloquuntur timor & ſecuritas.

** ſupp. dicens.*

** ſupp. reſpondet.*

Hâc conditione homo intrat in vitam, ut exeat Mors ergo non timenda.

tuna subducit. Ut nulli alii, certè vel senectuti. Non præmaturi cineres, non * fumus acerbum luxuriæ, si morte magis metuens senectus. Si plus vivere non possum, hæc est mea senectus. Quicumque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Timor : Insepultus eris. Securitas : Facilis jactura sepulchri. Tabes-ne cadavera solvat, an rogus, haud refert. Placido natura receptat cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent. Libera fortunæ mors est, capit omnia tellus quæ genuit ; Cœlo tegitur qui non habet urnam. Si nihil sentio, non pertinet ad me corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentum est. Non defunctorum causâ, sed vivorum inventa est sepultura. Alios terra obruit, alios ignis consumit. Timor : Sed ægrotabis. Securitas : Aut relinquam febrem, aut ipsa me. Cum morbo mihi res est, aut vincetur, aut vincet. Timor : Malè de te loquuntur homines. Securitas : Malis displicere, laudari est. Nullam auctoritatem habet sententia, ubi, qui damnandus est, damnat. Malè de me loquuntur, qui bene loqui nesciunt. Faciunt, non quod merear, sed quod solent. Ex quo animo audienda sunt imperitorum convitia, & ad honesta vadenti contemnendus est iste contemptus. Timor : Dolor imminet. Securitas : Si exiguus est, feramus, quia levis est patientia. Si gravis, feramus, quia non levis est gloria. Sed dicit * homo : Dura res est dolor. Securitas : Imo, tu mollis. Pauci dolorem ferre possunt ; Simus ex illis. Homo : Fugiamus dolorem. Securitas : Quid ? Quod ille sequitur fugientem. Homo : Paupertas mihi gravis est. Securitas : Immo tu paupertati. Non est in paupertate vitium, sed in paupere. Pauper es, quia pauper tibi videris. Homo : Non sum potens. Securitas : Gaude, impotens non eris. Homo : Injuriam potero accipere. Securitas : Gaude, facere non poteris. Homo : Magnam pecuniam habet ille. Securitas : Hominem illum judicas ? Arca est. Quis plenis invidet loculis ? Homo : Multum habet ille. Securitas : Si avarus, non habet ; si prodigus, non habebit. Homo : Multi illum sequuntur. Securitas : Mel muscæ sequuntur, cadavera lupi, frumenta formicæ. Prædam, non hominem sequitur ista turba. Homo : Pecuniam perdidi. Securitas : Fortasse te illa perderet, sed & illa quàm multos. Homo : Pecuniam perdidi. Securitas : O te felicem, si cum illa avaritiam perdidisti ! Homo : Pecuniam perdidi. Securitas : Quam ut tu habares, alius ante te perdiderat. Homo : Oculos perdidi. Securitas : Sed habet & nox voluptates suas. Homo : Oculos perdidi. Securitas : Quam multis cupiditatibus via incisa est. Homo : Amisi liberos. Securitas : Stultus est qui mortem mortalium deflet. Perierunt perituri. Recepit eos Deus, non abstulit. In hunc modum, numquam fidele consilium daturus timor, cum virtute init bellum. Sed verum est quod in Poëta legitur. Virum justum, & propositi tenacem, non ardor civium prava jubentium, non vultus instantis tyranni mente quatit solidâ. Sed contra : Multos summa in pericula misit venturi timor ipse mali. Fortissimus ille est, qui promptus metuenda pati. Fortis enim & constantis animi est, non perturbari rebus adversis, nec tumultu de gradu dejici, sed præsente consilio uti, nec à ratione discedere. Plura enim sunt quæ nos terrent, quàm quæ premunt, & sæpiùs opinione, quàm re laboramus. Ideo ne sis miser ante tempus, cùm illa quæ velut imminentia expavisti, fortasse numquam ventura sint.

* *f.* funus

Qui ad extremum fati sui venit, senex moritur.

* *f.* timor, & in sequentibus.

Pauper es, quia pauper tibi videris.

Numquam fidele consilium dedit timor.

Horatius.

Magnificentiæ officia, partim pacata, partim bellica. In pacatis duo præcepta Platonis tenenda sunt Prælatis. Unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quæcumque agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus Civitatis curent, ne dum aliquam partem tuentur, reliquas deserant. Qui enim parti consulunt, partem deserunt, perniciosissimam seditionem in Civitatem inducunt. Caveant etiam contentionem. Dicit enim Plato similiter facere eos qui inter se contenderent, ut potiùs Civitatem administrarent, ut si nautæ certarent quis eorum potissimum gubernaret. In bellicis autem officiis, illud primum est, eâ intentione suscipere bella, ut sine injuria in pace vivatur. Secundum, antequam egrediare, adhibe diligentem præparationem. Longa enim belli præparatio celerem affert victoriam. Hic autem apparatus in quatuor rebus cernitur, scilicet in clientelis, municipiis, sumptibus & armis. Omnia autem priùs experiri, quàm armis decertare, decet sapientem ; & melius est tibi prospicere, quàm in adversarium ulcisci, acceptâ injuriâ. Tertium officium est, ne nimis desperes propter cupiditatem. In pericula enim ducit amor habendi immoderatus, juxta illud : Aurum per medios ire satellites, & perrumpere amat saxa potentis ictu fulmineo ; munera sævos illaqueant duces. Quartum officium est, plus turpitudinem, quàm mortem horrere ; plus ad honestatem, quàm ad salutem, vel alia commoda spectare ; non tamen rumores saluti præponere. Quintum officium est, copias suas crebris laboribus exercere. Verum est enim quod in Poëta legitur : Variam semper dant otia mentem. Sex-

Magnificentiæ officia, partim pacata partim bellica.

Superiores suorum utilitati, non suæ studeant.

Toti communitati consulant, non parti.

Belli scopus pax

Apparatus belli in quatuor constat.

Horat.

Bellator honestus quomodo in bello se gerere debeat.

tum officium est, postquam ad bellandum ventum est, hortando bonam indolem erigere, modo laudibus animos * afficere, admonitionibus desidiam discutere. Septimum officium est, in concursu ad primos impetus præcuttere, inclinatis opem ferre, labentes fulcite. Octavum officium est, partâ victoriâ, conservare eos qui non crudeles, non immanes fuerunt. Nonum verò, fœdera & promissa hostibus servare. Non enim his acquiescendum est qui dicunt: Dolus, ao virtus, quis in hoste requirat? Indicat hoc Regulus, qui captus à Pœnis, cùm de captivis commutandis Romam venisset, juravit se rediturum. Primùm ut venit, captivos reddeudos non censuit. Deinde cùm retineretur, ad supplicium redire maluit, quàm fidem hosti datam fallere.

* f. efferre.

Sed cùm plerique arbitrentur res bellicas majores esse urbanis, omittenda est hæc opinio. Multi enim bella quæsietunt propter glotiæ cupiditatem. Verè autem si volumus judicare, parva sunt arma foris, si non est consilium domi. De talibus audi Poëtam dicentem: Omnes homines qui se se student cæteris præstare animantibus, summâ ope niti decet, ne vitam silentio transeant velut pecora. Sed nostra omnis vis in animo & corpore sita est. Animi imperio, corporis servitio magis utimur. Rectius itaque videtur ingenii, quàm virium opibus gloriam quærere. Omnino enim illud honestum, quod animo excelso quætimus, animi efficitur, non corporis viribus. Exercendum tamen est corpus, ut obedire consilio & rationi possit. Constantiæ verò officium, in utraque fortuna gravitatem retinere. Præclara est enim in omni vita eadem frons, & idem vultus. Nam argumentum benè compositæ mentis, est posse consistere, & secum morari. Unde Poëta præcipit, dicens: Æquam memento rebus in arduis servare meotem, non secus ac bonis, ab insolenti temperatam lætitia. Item: Rebus angustis animosus atque fortis appare sapienter idem; contrahes vento nimium secundo turgida vela. Hæc quidem est lex, ut nec malis persistamus, nec in bonis simus vagi. Est enim etiam in malis constantia, sed quæ virtus non est. Audi Poëtam: Pars hominum vitiis gaudet constanter, & urget propositum. Pars multa natat, modò recta capessens, interdum pravis obnoxia. Et alius Poëta dicit: Mobilis & varia est fermè malorum natura, cùm scelus admittunt. Superest constantia quid fas atque nefas tandem incipiunt sentire peractis criminibus, tamen ad mores natura recurrit damnatos, fixa & mutari nescia. Nam quis finem peccandi posuit sibi, quando recepit ereptum semel attrita de fronte ruborem? Quis hominum est, quem tu contentum videris uno flagitio? Huic virtuti contraponitur inconstantia, quæ est motus animi circa varias occupationes. In quo vitio adeo absque intermissione laborant quidam, ut hæc dicatur eorum constantia esse instabilis. Sunt enim qui in rebus contrariis parum sibi constent, voluptatum severissimi contemptores; in dolore sint molliores, gloriam negligant, frangantur infamia. Hoc vitium tangit Poëta, dum dicit: Mea pugnat sententia secum. Quod petiit spernit, repellit quod nuper omisit. Item: Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis. Alibi: Romæ Tibur amo, ventosus Tibure Romam. In pœna est animus, qui se non effugit unquam. Cœlum, non animum mutant, qui trans mare currunt. Alibi: Quo teneam nodo, mutantem Prothea vultus. Ex hoc vitio oritur, quod nemo suâ sorte contentus vivat, sed laudet diversa sequentes. Unde idem Poëta: Optat ephipia bos piger, optat arare caballus; quàm scit uterque libens censebo exerceat artem. Patientiæ officium monstrabat, qui dicebat: Gaudet patientia duris; lætior est quoties magno sibi constat honestum. Hæc virtus injuriarum remedium est; nam levius fit patientiâ quicquid corrigere est nefas; sicut è contra impatientia fortem exacerbat, quam mutare non possis. Unde Poëta: Quod sors fert, feramus æquo animo. Inscitia est enim adversus stimulum ut calcitres. Asperum medicum intemperans ferit. Nulla res tam facilis, quin difficilis sit, * quam invitus facias.

Parva sunt arma foris, si non est consilium domi.

Constantis viri est in utraque fortuna gravitatem retinere.

Horat.

Inconstantia quid sit.

Patientia quid sit, & ejus officia.

* quando.

DE TEMPERANTIA.

Temperantia est dominium rationis in libidinem & alios motus importunos. Hæc quidem virtus est totius vitæ otnatus, omniumque perturbationum sedatio. Hanc virtutem persuader Poëta, dicens: Sincerum est vas, ei si quodcumque infundas, acessit. Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas. Semper avarus eger. Certum voto pete finem. Invidus alterius rebus marcescit opimis. Qui non dominabitur iræ, infectum volet esse, dolor quod suaserit & mens; ira, furor brevis est. Animum rege, qui nisi paret, imperat; hunc frænis, hunc tu compesce catenâ. Hujus virtutis partes sunt, quæ in fœdis motibus dominantur *. Hæ autem sunt modestia, verecundia, abstineotia, honestas, moderantia, parcitas, sobrietas, pudicitia. Modestia est cultum & motum, & omnem nostram occupationem ultra defectum, & * circa excessum sistere. De

Temperantia quid sit, & ejus præstantia.

Temperantiæ partes.
* supp refrænare, reprimere.

* f. citra.

hae dicit Poëta : Est modus in rebus, sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum. In cultu observandum est, quod à forma removeatur omnis viro non dignus ornatus. Malus enim ornatus exterior, malè compositæ mentis nuntius est. Adhibenda est autem munditia, non odiosa, neque exquisita nimis, tantúmque agrestem & * humanam removens negligentiam. Motus autem alius corporis, alius animi. In corporeo, cavendum est ne in tarditionibus adeo molli gressu utamur, ut pomparum ferculis similes esse videamur, aut infesti nationibus, non suscipiamus nimias tarditates, quæ eùm fiunt, anhelitus moventur, vultus mutantur, ora torquentur. Ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Motus autem animorum duplices sunt. Cogitatio rationis, & appetitus voluntatis. Cogitatio in exquirendo vero exercetur; appetitus impellit ad agendum. Curandum ergo est, ut ratio præsit, appetitus obtemperet. Si enim non pareant appetitus rationi, cui subjecti sunt lege naturæ; non modò aoimi perturbantur, sed etiam eorpora. Licet ora ipsa eernere iratorum, vel eorum qui aut metu commoti sunt, aut nimia voluptate gestiunt. Quorom omnium vultus, voces, motus, status mutantur. Nam iræ stimulis accensum eor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, faeies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Verum est enim illud Poëtæ : Deprendas animi tormenta latentis in ægro corpore, deprendas & gaudia; sumit utrumque indè habitum facies. Ex quibus intelligitur appetitus omnes eontrahendos & sedandos. Occupationes autem, pro diversitate morum, ætatum, negotiorum, variæ sunt. Quemadmodum enim in eorporibus magnæ sunt Dei similitudines, eùm alios velocitate ad eursum, alios viribus ad luctandum valere; sie in animis majores sunt morum varietates. Quibusdam enim est lepos, id est fandi urbanitas, his hilaritas, illis serenitas; alios autem vides callidos ad celandum & dissimulandum. Sunt alii simplices & aperti, qui nihil ex occulto, nihil insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimiei. Quid enumerem per singula? Mille hominum species, & rerum decolor usus. Velle suum euique est, nec voto vivitur uno. Quot homines, tot sententiæ; suus cuique mos est. Ad quas igitur res erimus acti, in his potissimum occupati sumus. Et quamvis sint gratiora alia, atque alia meliora, tamen nos studia nostræ regulæ metiamur. Verbi gratiâ, si debilis est corpore, ingeniosus & vivaeis memoriæ, non militiam, sed studium litterarum sectetur. Si autem validus est & hebes, militiam, non studium litterarum. Neque enim attinet naturæ repugnare, nec quidquam sequi quod assequi nequeas. Si verò necessitas ad ea quæ nostri ingenii non erunt, nos detruserit, omnis cura adhibenda est, ut ea, si non decorè, saltem parum indecorè faciamus. Non tam enitendum est, ut bona, quæ nobis data non sunt, sequamur, quàm ut vitia fugiamus.

Malus ornatus exterior malæ mentis indicium est.

* f. inhumanam.

Animi duplices motus. Cogitatio rationis, appetitus voluntatis.

Totum hominem, vel exteriorem ira perturbat.

Hominum variæ occupationes,

& varii mores.

Quot homines, tot sententiæ.

Ad nostras occupationes eundum est quò maximè natura vergit.

Ætatum propria compeodiosè pandit Poëta his verbis :

Reddere qui voces jam scit puer, & pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere; plura
Colligit, & ponit temerè, & mutatur in horas;
Imberbis juvenis tandem custode remoto,
Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis,
Quærit opes & amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quærit, & inventis miser abstinet, & timet uti.
Vel quod res omnes timidè gelidéque ministrat.
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Sed pueri castigator, censorque minorum.

Horat.

Idem autem * præteritos, præsentes laudans despicit annos, quia in vita nostra eontinuum est detrimentum. Quod alibi idem monstrat Poëta, dicens : Damnosa, quid noo imminuit dies, ætas parentum pejor avis tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem. His ita se habentibus, adolescentis sit offieium, majores natu vereri, atque ex his deligere probatissimos, quorum eonsilio utatur. Ineuntis autem ætatis inscitia, senum regenda est prudentiâ. Dum enim animus in dubio est, parvo momento hue & illue impellitur. Ineunte autem adolesœntiâ, maxima est imbecillitas eonsilii. Tum id sibi quisque genus vitæ degendæ eonstituit, quod maximè adamavit. Itaque ante implieatur aliquo certo cursu vivendi, quàm potuit, quod optimum esset, judicare. Ideo juvenis sit officium tamquam in speeulo vitas omnium inspieere, atque ex aliis sibi exemplum sumere. Bonum est enim in alieno malo fugienda intueri. Maximè autem hæc ætas à libidine areeoda est, juxta illud : Breve sit, quod turpiter audes; Quædam cum prima resecentur erimina barba. Ludus enim genuit trepidum eertamen & iram, ira truces inimicitias, & funebre bellum. Exercenda est etiam in robore animi & eorporis, ut eorum & in bellicis & in civilibus valeat industria. Unde Poëta : Angustam amicè pauperiem pati, robustus acri militia puer

* f. præteritos laudans, præsentes despicit annos Sic enim est *laudator temporis acti*..

Ad vitæ genus eligendum optima juvenibus præcepta.

condiſcat. Et alibi : Nunc te melioribus offer; Quo ſemel eſt imbura recens ſervabit odorem teſta diu. Et alius Poëta : Udum & molle lutum es? Nunc præparandus & acri fingendus ſine fine rotâ. Atque etiam cùm relaxare animos, & dare voluptati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ. Quod erit facilius, ſi ludo ſuo majores natu velint intereſſe.

Ludo non aliter indulgendum, quàm ſomno & quieti.

Ludo enim & joco uti lieet, ſed ſicut ſomno & quietibus cæteris, rum ſcilicet cùm ſeriis rebus ſatisfecerimus. Neque enim facti ſumus ad ludum, ſed ad ſeveritatem. Nimirum : Sapere eſt abjectis utilè nugis, & tempeſtivum pueris concedere ludum.

Duplex eſt jocandi modus, illiberalis, urbanus.

Duplex eſt omnino jocandi genus. Unum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum. Alrerum, elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. Viti verò officia ſunr quæ ſuperiùs Poëta numeravit, in quibus cùm jubet aliquâ lege corrigendum.

Senibus corporis labores ſunt minuendi, animi labores augendi.

Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes verò animi augendæ videntur. Numquam enim quiſquam, ita bene, ſubductâ ratione fuit, quin res, ætas, uſus ſemper aliquid apporret novi, ut illa quæ credas te ſcire neſcias, & quæ tibi putaris prima, in experiendo repudies. Danda eſt etiam opera, ut amicos & juventutem conſilio juvent. Nil autem magis cavendum eſt ſenectuti, quàm ne deſidiæ ſe dedar. Alioquin illi dicerur : Invidiam placare paras, virture relictâ, &c.

Luxuria ſeni turpiſſima.

Luxuria verò cùm omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima eſt. Si enim libidinum acceſſit intemperantia, duplex malitia eſt. Ipſa enim ſenectus dedecus concipit, & intemperantia juvenum impudentiorem reddit. Verum eſt enim quod ſcriprum eſt : Velociùs & citiùs nos corrumpunt exempla domeſtica, dociles imitandis turpibus & pravis omnes ſumus.

Diverſa negotiorum officia.

Negotiorum quoque diverſa ſunt officia.

Quæ Prælatos, quæ privatos deceant.

Prælati quidem officium eſt, æſtimare ſe gerere perſonam civitatis, retinere decus, ſervare leges, meminiſſe eas eſſe commiſſas fidei ſuæ. Privati autem officium eſt pari jure cum civibus vivere, non nimis ſubmiſſum, nec nimis ſe * offerentem velle in Republica tranquilla & honeſta.

* f. efferentem.

Caveat autem ne in eum cadat illud Poëtæ : Semper in civitate, quibus opes nullæ ſunt, bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio ſuarum rerum mutari omnia ſtudent.

Quid peregrinum deceat.

Peregrini officium eſt, nil præter ſuum negotium agere, nihil de alio inquirere. Sordidum eſt eorum officium, qui emunt à mercatoribus quod ſtatim vendant. Nihil enim proficiunt, niſi admodum menriantur. Nec verò quidquam eâ vanitate turpius. Idcirco res familiaris quæri debet quæſtibus, à quibus abeſt turpitudo, conſervari autem parcimoniâ.

Turpe lucrum vitandum.

Nullus enim tantus quæſtus eſt, quàm quod babeas arcere. Si tamen quæri debet, imitetur eum de quo legitur : Demetrius noſter ſic vixit, non tamquam omnia contempſerit, ſed tamquam habenda aliis permiſerit.

Medicina & architectura artes honeſtæ.

Medicina, architectura honeſtæ ſunt, his quorum ordini conveniunt.

Mercatura dives, non inhoneſta.

Mercatura, ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt. Sin magna & copioſa, multa undique apportans, multis ſine narivitate impertiens, non eſt admodum vituperanda.

Agriculturâ homine libero nihil dignius.

Agricultura nil melius, nihil uberius, nihil homine libero dignius. Hanc laudat Poëta his verbis; Beatus ille qui procul negotiis, ut priſca gens mortalium paterna rura bobus exercet ſuis, ſolutus omni fœnore.

Verecundiam ipſa natura docet in actibus,

Verecundia eſt in geſtu & verbo honeſtatem ſervare. In compoſitione namque corporis noſtri, magnam rationem viderur habuiſſe natura; figuram enim noſtram, in qua eſt honeſta ſpecies, in aperto poſuit. Partes autem ad neceſſitates naturæ datas ideo abdidit, quia deformem aſpectum habituræ erant. Hanc diligentem fabricam naturæ imitata eſt hominum verecundia. Quæ enim natura occultavit, ea removent ab oculis omnes ſanam mentem habentes. Dant etiam operam, ut quàm occultiſſimè pateant neceſſitati.

in verbis,

In verbis quoque ſervanda eſt verecundia. Quarum enim partium uſus ſunt neceſſarii, eas nec partes, nec earum uſus ſuis nominibus appellant. Vitioſum eſt enim in re ſevera delicatum inferre ſermonem. Cùm Collegæ in Prætura Pericles & Sophocles de communi officio conveniſſent, & caſu formoſus puer tranſiret, dixit Sophocles; O, Pericles, pulchrum puerum! Reſpondit Pericles : Prætorem, Sophocles, decet habere non ſolùm manus, ſed eriam oculos continentes.

& etiam in oculis.

Si Sophocles in convivio idem dixiſſet, juſtâ caruiſſet reprehenſione. De hac verborum verecundia docet Poëta, dicens : Triſtia mœſtum verba decent vultum, iratum plena minarum, ludentem laſciva, ſeverum ſeria dictu. Format enim natura priùs nos intus, ad omnem fortunarum habitum juvat, aut impellit ad iram, aut ad humum mœrore gravi deducit & angit. Poſt effert animi motus interprete linguâ. Si dicentis erunt fortunis abſona verba, Romani tollent equites, pediteſque cachinnum. Intererit multum Davus-ne loquatur, an heros; maturus-ve ſenex, an adhuc florente juventâ fervidus, an matrona potens, an ſedula nutrix; mercator-ve vagus, cultor-ve virentis agelli. Quartum verò officium tradit, ubi dicir : Arcanum nec tu ſcrutaberis ullius unquam.

Secretum religiosè servandum

Quintum verò statim, cùm subdit: Commissumque teges, & vino tortus & irâ. Quid de quoque viro, & cui dicas, sæpe videto. Percunctatorem fugito, nam garrulus idem est; Nec retinent patulæ commissa fideliter aures. Et volat emissum semel irrevocabile verbum. Idcirco garrulo arcanum minimè aperies; Non enim potes ab alio exigere silentium, si tibi non præstiteris. Si enim garrulum accuses, respondet: Plenus sum rimarum; hac & illac

Libentiùs audiendum, quàm loquendum.

profluo. Idcirco in hoc incumbe, ut libentiùs audias, quàm loquaris. Summopere autem fuge jurgia. Nam contra parem contendere, anceps est; cùm superiore, furiosum; cum inferiore, sordidum; maximè autem sordidum, contra fatuum contentionem inire. Absentem namque

Abstinentia sectanda, & ejus regulæ servandæ.

lædit, qui cum ebrio litigat. Abstinentia verò & honestas, moderantia & parcitas, edulii irritamenta cohibent. Horum autem primum est, tempus statutum prandendi prævenire. Secundum, lautiores cibos quærere. Primum arguit Poëta, ubi dicit: Exul ab octava Marius bibit & fruitur. Secundum autem ibi: Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus in summis, minimisque, etiam cùm piscis emetur. Nec cupias * mulum, cùm sit tibi gobio tantùm in * loculis. Tertium est vitium in accurato apparatu operam dare; quod tangit idem Poëta dicens: Non minimo sane discrimine refert, Quo gestu lepores, & quo gallina secatur. Et alius Poëta: O prodiga rerum luxuries, numquam parvo contenta paratu, & quæsitorum terrâ pelagoque ciborum ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ! Discite quàm parvo liceat producere vitam, & quantùm natura petat. Satis est populis fluviusque Ceresque. Quartum est, nimio appetitu inhiare. Quintum, mensuram refectionis excedere. Quod intelligitur ubi dicitur: Malè verum examinat omnis corruptus Judex. Nempe inamarescunt epulæ sine fine petitæ. Abstinentia ergo est, statutum prandendi terminum non prævenire. Et quidem voluptates commendat rarior usus. Nihil enim jucundum, nisi quod efficit varietas. Jejunus raro stomachus vulgaria temnit. Honestas est, nec lautiores cibos quærere, nec in apparatu operam dare. Hæc virtus commendatur ubi dicitur: Plerumque gratæ divitibus vices, mundæque parvo sub lare pauperum cœnæ, sine auleis & ostro sollicitam explicuere frontem. Moderantia est, nimium ciborum appetitum rationis imperio revocare. Parcitas est, non excedere mensuram. Sobrietas est, excessum in potu cohibere. Hujus officium est, arcere mala ebrietatis, quæ his verbis pandit

* f. piscis delicatior, quem gallicè vocant un mulet.
* f. in loculis.

Quid sit moderantia, parcitas, sobrietas.

Poëta: Quid non ebrietas designat? Operta recludit, spes jubet esse ratas, ad prælia trudit inermes. Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes; fœcundi calices quem non fecere disertum. Pudicitia est, moderamine rationis petulantiam domare. Nam si libido animum possidet & dominatur, animus nihil valet. Nemo enim umquam libidini simul & usui paruit. Voluptas enim fragilis est, brevis, fastidio obrepta; quò avidiùs acta est, in contraria recedens. Cujus subinde necesse est aut pœniteat, aut quandoque pudeat. In qua nihil magnificum, aut quod naturam hominis diis proximi deceat. Res humilis, membrorum ministerio veniens exitu fœda. Istud quidem abominabile est propter fœtidam & ignominiosam corporis partem, animæ libertatem in serviles delicias inclinare, & laborem suum alienas delicias facere. Ideo semper habeat in promptu vir fortis quantùm natura hominis bestiis antecedat. Illæ nihil sentiunt nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu. Hominis autem mens alitur discendo, meditando. Quocirca si quis est ad voluptatem paulò propensior, modò ne sit ex pecudum genere. Ex hoc quidem intelligitur voluptatem non satis dignam esse hominis præstantiâ, quia latebras quærit. Si quis est enim paulò erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat appetitum voluptatis propter verecundiam. Idcirco fugiamus blandissimum voluptatum dominium. Nam voluptates sunt blandissimæ dominæ, quæ maximè à virtute detorquent.

Pudicitiæ virtutes.

Solâ pudicitiâ homines bestiis antecellunt.

Voluptati carnali, nonnisi latenter satisfit.

DE HONESTORUM COMPARATIONE.

Restat secundam quæstionem, scilicet de comparatione honestorum tractare. Cùm ad cognitionem prudentia, reliquæ verò * tres ad actionem pertineant, cognitioni anteponenda est actio. Hoc autem sic probari potest. Sit enim aliquis vehementer cupidus in agnoscendo rerum naturam, huic dum contemplabitur res cognitione dignissimas, subitò nunciet aliquis discrimen patriæ, cui opitulari ipse possit, nonne omne studium suum abjiciet, etiamsi æstimet se posse numerare stellas, & mundi magnitudinem metiri? Prudentia ergo posterior est tribus reliquis. In tribus autem præferenda est temperantia reliquis duabus. Temperantiâ enim homo regit seipsum; fortitudine & justitiâ familiam & civitatem. Sed meliùs est homini dominium sui, quàm externum, secundùm illud Poëtæ: Latiùs regnes avidum domando spiritum, quàm si

* scilicet justitia, fortitudo, temperantia.

Nihil melius homini, quam dominium sui.

Lybiam remotis gradibus ungas, & uterque Pœnus serviat uni. Si vis omnia subjicere, subjice te rationi. Multos enim reges, si te ratio regit. *Nihil enim homini bonum sine se bono.* Neque enim amore aliarum virtutum contra temperantiam agendum est. Sunt enim quædam ita fœda, ut nec causâ conservandæ patriæ facturus sit sapiens, quæ, etiam dictu, obscœna videntur. Inter duas, autem melior justitia fortitudine. Magnitudo enim animi, si à communitate humana sit remota, feritas quædam erit, & immanitas. In ipsa autem justitia sunt gradus officiorum. Prima enim diis immortalibus debentur, secunda patriæ, tertia parentibus, reliqua deinceps gradatim.

Phrasis Hildebertina ex Epist. 7. Lib. 1. M. Anglorum Reginæ, & alibi passim.

Justitia fortitudine melior.

Ejus officia & gradus.

DE UTILI.

Hactenus pars honestatis confecta est. Hoc autem quod nunc agimus, idipsum est quod Utile dicitur. Utile est quod propter fructum est expetendum. Hoc autem in bona animi, & bona corporis, & bona fortunæ quidam distribuunt. Animi verò bona, in scientias & virtutes disperguntur. De quibus, agentes de honesto, disseruimus. Corporis bona sunt, ut pulchritudo, nobilitas, velocitas, robur, magnitudo, valetudo, quæ sæpe plus incommodi, quàm fructûs afferunt, dum bonos mores invertunt, juxta illud Poëtæ: Rara est concordia formæ, atque pudicitiæ. Nobilitas quoque plus ignominiæ, quàm laudis degenerantibus solet afferre. Quantò enim vita majorum præclarior, tantò posterorum socordia flagitiosior. Et profectò ita se res habet. Major gloria posteris quasi lumen est, neque bona, neque mala eorum in occulto esse patitur. Qui autem demissi in obscuro vitam agunt, si quid deliquêre, pauci sciunt, fama atque fortuna eorum par est. Sic è contrario. Omne animi vitium, tantò conspectius in se crimen habet, quantò qui peccat, major habetur. Quod si veram requiris nobilitatem, audi Poëtam: Nobilitas sola est atque unica, virtus. Quis enim gloriosum dixerit, qui indignus genere, præclaro nomine tantùm insignis est? Miserum est aliorum incumbere famæ. Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas, quàm te Thersita similem producat Achilles. Quod si in hac nobilitate aliquis fructus est, profectò is est quem monstrat Philosophus his verbis: Optima hæreditas à patribus traditur liberis, omni patrimonio præstantior gloria virtutis, & rerum gestarum, cui dedecori esse, nefas judicandum est. In aliis autem corporis commodis, quis fructus est homini, quem in eisdem bestiæ præeunt. Non enim elephantos mole, tauros robore, tigres velocitate præibitis. Mors sola fatetur, quantula sint hominum corpuscula.

Utile quid sit, & quomodo dividatur.

Nobilitas generis quandoque turpis.

Quantò quis major habetur, tantò turpius delinquit, & è contrario.

Omni patrimonio præstantior est gloria virtutis

Fortunæ autem bona sunt opulentia, prælatio, gloria. Ad opulentiam referuntur prædia, clientelæ, peculium, thesaurus, ornatus. In prædiis ædificia & agri numerantur. Cavendum est autem, si ipse ædifices, ne extra modum sumptuum provideas. Observanda autem in ædificando mediocritas. Auream quisquis mediocritatem diligit, tutò caret obsoleti sordibus tecti, Sobrius aulâ. Ornanda est enim dignitas domo, non ex domo tota quærenda. Nec domo Dominus, sed Domino domus debet honestari. Nulla umquam domus parva, quæ multos recipit amicos. Ampla autem domus, si in ea est solitudo, dedecori est Domino, maximè si ab alio Domino solita est frequentari. Odiosum est enim, cùm à prætereuntibus dicitur: O domus antiqua, quàm dispari dominaris Domino! Audi Poëtam: Quem res plus nimio delectavere secundæ, mutatæ quatient, si quid mirabile pones. Invitus fuge magna, licet sub paupere tecto, Reges & Regum vita præcurrere amicos. Et alius Poëta dicit: O vitæ tota facultas, pauperis angustique laris! O munera nondum intellecta Deûm! Ideo sequamur in ædificio temperantiam illius, de quo legitur: Huic epulæ vicisse famem, magnique penates submovisse hyemem tecto. Laudabilis est enim multa supellex in parvo lare; namque exilis domus est, ubi non multa supersunt. Et Dominum fallunt, & furibus prosunt. Magnitudo enim domûs sollicitudines non pellit. Intactis opulentior thesauris Arabum, & divitis Indiæ cæmentis, licet occupes Thyrrhenum omne tuis, si figit summis verticibus sæva necessitas clavum, non animum metu, non mortis laqueis expedies caput. Divesve prisco natus ab Inacho, nihil interest an pauper, & infima de gente, Sub dio morieris, victima nil miserantis Orci. Omnes eodem cogimur; omnium versatur urna, seriùs, ocyus sors exitura. Non domus & fundus, non æris acervus & auri, ægroto Domini deduxit corpore febres. Qui capit, aut metuit, juvat illum; sic domus & res, ut lippum tabulæ pictæ, fomenta podagram. Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regumque turres.

Fortunæ bona quæ sint.

Non domu Dominos, sed Domino domus debet honestari.

Temperantia in ædificiis servanda.

Omnes eodem cogimur.

In clientelis officium sit primum, Dominum necessaria præbere; secundum, opera exigere. Errat Dominus, si æstimat servitutem in totum hominem descendere. Pars melior ejus excepta est. Corpora

Domini officia in servos & sibi subjectos.

In servitute solum corpus servus est, mens est sui juris.

obnoxia sunt Dominis; mens sui juris est, adeo libera & vaga, ut nec ab hoc carcere cui inclusa est, teneri possit, quominus imperio suo utatur, & ingentia agat, & in infinitum comes cœlestibus exeat. Ideosic

Sic cum inferiore vivas, ut tecum vis superiorem vivere.

cum inferiore vivas, quemadmodum superiorem tecum velis vivere. Quoties in mentem venerit quantùm tibi in servum liceat, veniat in mentem tantumdem in te Domino tuo licere. Familiaris Domini est officium primum, ad mores Domini sui suos reducere. Quem his verbis format Poëta: Dulcis inexpertis cultura potentis amici, expertus metuet. Tu dum tua navis in alto est, hoc cave, ne mutata retrorsum te ferat aura. Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi, sedatum celeres, agilem, gnavumque remissi; Potores bibuli media de nocte falerni, oderunt porrecta negantem pocula, deme supercilio nubem; plerumque modestus, occupat obscuri speciem taciturnus acerbi; Consentire * suis studiis qui crediderit, te fautor utroque tuum laudabit pollice ludum. Secundum officium est, dignos Dominos commendare, indignos cavere. Unde Poëta: Qualem commendas etiam atque etiam aspice, ne mox incutiant aliena tibi peccata pudorem. Fallimur, & quondam non dignum tradimus. Ergo quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri, ut penitus notum, si tentent crimina, serves, tuterisque tuo fidentes præsidio; nam jam tua res agitur, paries cùm proximus ardet, & neglecta solent incendia sumere vires. Tertium est, cohibere avaritiam, & libidinem. Unde idem Poëta: Non te semper inops agitet vexetque cupido. Non ancilla tuum jecur ulceret ulla. Quartum est, abjicere elationem, juxta illud: Nec tua laudabis studia, aut aliena reprehendes; Tu cede potentis amici lenibus imperiis. Quintum est, querimoniis supersedere. Unde idem Poëta: Coram Rege suo de paupertate tacentes, plus poscente ferent. Distat sumasne prudenter, an rapias; Nam tacitus pasci si posset corvus, plus dapis & rixæ, multò minus invidiæque. Quare autem hæc sint servanda, docet Poëta, dum dicit: Principibus placuisse viris non ultima laus est.

*f. tuis.

Servi ad Dominos officia.

Servi officium est, quicquid ab eo exigitur, complere, nec aliquâ gravari penuriâ. Verum enim est illud Poëtæ: Non sibi, sed domino gravis est quæ servit egestas. Summopere autem caveat garrulitatem, nam lingua mali pars pessima servi. Talem autem dominum, si fas est, eligat, cui servire non sit indecorum. Dignitate enim dominantium honestantur obsequia servorum. De peculio verò, thesauro, ornatu, quæ communi nomine divitiæ dicuntur, est illud Philosophi eleganter dictum: Nihil, inquit, est tam angusti animi, tamque parvi, quàm amare divitias. Nihil honestius, magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si habeas; non, si habeas, ad liberalitatem conferre. Nimis enim illiberalis videtur fuisse, qui dixit: Ego spem pretio non emo. A cujus rei desiderio his causis revocari debemus. Prima est, quia brevis est vita. Vitæ summa brevis spem nos vetat addere longam. Quî scis an adjiciant hodiernæ crastina vitæ tempora dii superi. Idcirco quid sit futurum fuge quærere. Prudens futuri exitum caliginosum nocte cœcà premit Deus, ridetque si mortalis ultra fas trepidat. Quod adest memento componere. Æquiùs ille potens lætusque degit, cui licet in diem dixisse: Vixi. Cras vel atrâ nube polum pater occupatum, vel sole puro. Lætus in præsens animus ultra oderit curare, & amara lento temperet risu. Nihil est ex omni parte beatum. In hoc quidem omnes fallimur, quod mortem non prospicimus. Magna pars ejus jam præteriit. Quicquid ætatis retro est, mors tenet. Ideo fige in animo te sine intermissione quotidie mori. Secunda causa, quia amor habendi virtutes invertit, juxta illud: Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui semper in augenda festinat & obruitur re. Nam non divitibus contingunt gaudia sola, nec vixit malè qui natus moriensque fefellit. Ideo magnus est, qui sic utitur auro ut fictilibus; nec minor ille, qui sic fictilibus ut auro. Sed dicit avarus: Unde habeas quærit nemo, sed oportet habere; Et genus & virtus, nisi cum re vilior alga est. Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis. Quantum quisque sua nummorum servat in arca, tantum habet & fidei. Nihil habet infelix paupertas durius in se, quàm quod ridiculos homines facit. Magnum pauperies opprobrium jubet quidvis facere & pati. Sed genus & formam regina pecunia donat. Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris parent divitiis; Quas qui contraxerit, ille clarus erit, fortis, justus, sapiens, etiam Rex; Sed totum hoc in contrarium dedit illi. Pro virtutibus enim affert pecunia vitium & infamiam, quæ est tertia animo contemnendi causa. Audi Poëtam: Prima peregrinos obscœna pecunia mores intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu divitiæ molles. Fœcunda culpæ sæcula nuptias primùm inquinavere & genus & domos. Quod nobilitas nulla sit ex pecunia, monstrat qui dicit: Licèt fœcundâ * ambules pecuniâ, fortuna non mutat genus. Nam improbæ crescunt divitiæ, tamen nescio quid curtæ semper abest rei. Cres-

Lingua mali pars pessima servi.

Nihil tam angusti animi, quàm amare divitias.

Cur contemnendæ divitiæ.

Futuri vitanda curiositas.

Quotidie morimur.

Sic auro utendum ut fictilibus, sic fictilibus ut auro.

In hoc dura paupertas, quod homines ridiculos facit.

Divitiis parent omnia.

Nulla è pecunia nobilitas

*f. abundes.

centem sequitur cura pecuniam, majorque fames. Quantùm quisque sibi plura negaverit, tantò à diis plura referet. Multa petentibus desunt multa. Bene est cui Deus obtulit parcâ, quod satis est, manu. Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus. Si ventri bene, si lateri est, pedibusque tuis, nil divitiæ poterunt regales addere majus. Crescit amor nummi, quantùm ipsa pecunia crescit, & minùs hanc optat qui non habet. Dives qui fieri vult, & cito vult fieri. Quinta causa, timor quem invehit pecunia. Pauca licèt portes argenti vascula puri, nocte iter ingressus contum gladiumque timebis. Cantabit vacuus coram latrone viator. Sexta causa est, quia vult serviturem quærentis. Sed certè misera est magni custodia censûs. Imperat aut servit collecta pecunia cuique. Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Idcirco assentio dicenti: Et mihi res, non me rebus submittere conor. Cùm hæc ita sint, non possidentem multa vocaveris rectè beatum. Rectiùs occupat nomen beati, qui deorum muneribus sapienter uti, duramque callet pauperiem pati, pejúsque letho, flagitium timet; honesta enim res est læta paupertas; Ipsa verò non est paupertas, si læta est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Pauper est, non qui parum habet, sed qui plus cupit. Si vis dives fieri, non pecuniæ est addendum, sed cupiditati detrahendum. Brevissima via ad divitias, est contemptus divitiarum; Contemnere enim omnia aliquis potest, habere omnia non potest. Ideo locupletior erat vacuus Diogenes omnia possidente Alexandro. Plus enim erat quod ille nollet accipere, quàm quod iste posset dare. Quid refert quantum ille in arca, quantum in horreis jaceat, si alieno imminet, si non quæsita, sed quærenda computat. Quis sit divitiarum modus quæris? Primus, habere quod necesse est; proximus, quod sat est. Parabile autem & appositum est quod natura desiderat. Ad supervacua sudatur. Ad manum est quod sat est.

Bona valetudo divitiis etiam regalibus præferenda

Nobis res, non nos rebus submittendi.

Honesta res est læta paupertas, quæ tamen non est paupertas, si læta.

Modus divitiarum est habere necesse, & quod sat est.

DE PRÆLATIONE.

Prælationum autem temperandus est appetitus. Gravior est enim casus altitudinis. Verum quidem de his legitur: Quosdam præcipitat subjecta potentiæ magnæ, invidiæ immergit longa atque insignis honorum pagina. Invidia fatorum series, summisque negatum stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus. In se magna ruunt, lætis hunc numina rebus crescendi posuere modum. O faciles dare summa deos, eademque tueri difficiles! Fortunam enim citiùs reperias, quàm retineas. Sæpius ventis agitatus ingens pinus, & celsæ graviore lapsu decidunt turres, feriuntque summos fulgura montes. Fortuna sævo læta negotio, ludum insolentem ludere pertinax transmutat incertos honores, nunc mihi, nunc alii benigna. Laudo manentem; si celeres quatit pœnas, resigno quæ dedit, & meâ virtute me involvo. Probamque pauperiem sine dote quæro. O fortuna! numquam es perpetuò bona. Secunda verò causa est, quia simulationem aperit. Illis enim difficile est in potestate temperare, qui per ambitionem sese probos simulavere. Sunt enim multi, non ex animo, sed ex fortuna, modò humiles, modò elati, juxta illud: Profectò sic est omnibus nobis, ut res se dant, ita magni atque humiles sumus. Prælati itaque sit officium studia allicere multitudinis in suas utilitates. Omnium enim rerum nec aptius quidquam ad prælationes tenendas, quàm diligi; nec alienius, quàm timeri. Tutius est enim volentibus, quàm coactis imperare. Subjecti enim, quem metuunt, oderunt. Quem quisque odit, periisse expetit. Malus enim custos, diuturnitatis metus. Unde est illud: Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci descendunt Reges, & siccâ morte tyranni. E contra benevolentia fidelis custos est, etiam ad perpetuitatem. Præconio enim laudis defunctum perennem facit. Qui se metui volunt, à quibus timentur, eosdem metuant ipsi necesse est. Unde Philosophus: Potentem censes, qui satellite latus ambit, qui quos terret, ipse plus metuit. Dionysius cultros metuens tonsoris, candente carbone sibi abradebat capillos. Alexander Pyrrhi ex epulis in cubiculum veniens ad uxorem, præmittebat stipatores suos, qui scrutarentur arcas muliebres, ne quod in vestibus latum absconderetur. Meminerit prælatus se privatum fuisse. Nam sæpe spes improbissimas amplectuntur, insperata assecuti, omnesque deteriores sumus licentiâ. Gloria est alicujus magnifici, vel bonæ artis latè patens præconium. Ad hanc ob hoc spectat humana intentio, quia absque eo nostra virtus paucis innotescit, juxta illud: Paulùm sepultæ distat inertiæ celata virtus. Præterea ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur, secundam vitam dat gloria. Ait Poëta: Dignum laude virum Musa vetat mori. Quam rem ut monstraret seriò se non dixisse, alibi posuit: Cùm bene notum porticus Agripennio te conspexerit, Apii ire tamen restat in via, quò devenit & Ancus. Mors spernit altera gloriam, involvit pariter humile & celsum caput, æquatque summis infima. Gloriam adeo immoderato affectu quærimus,

Prælationis ambitus quàm periculosus.

Ambitio hypocritas facit.

Prælatus studeat plus amari, quàm timeri.

Qui metui cupit, metuat ipse necesse est.

Omnes licentia deteriores sumus.

Secundam dat gloria vitam.

quærimus, quod boni magis videri, quàm esse; mali autem magis esse quàm videri volumus. Verum est illud Poëtæ: Falsus honor juvat, & mendax infamia terret. Gloriæ autem fructus persæpe fuit superbia. Unde Græcus tragicus exclamat: Gloria in millibus mortalium nihil facta aliud, quàm aurium inflatio magna. In qua nihil fructûs esse, si aliis bonis destituta sit, monstrat qui dicit: Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantùm est. Si quis tamen ad gloriam assequendam laboret, talem se efficiat, qualis vult haberi. Quod si ostentatione inani, & ficto sermone, vel vultu, stabilem se gloriam consequi posse opinatur, vehementer errat. Vera enim gloria radices agit, ficta autem omnia tanquam flosculi decidunt, nec simulacrum quicquam potest esse diuturnum.

Gloriæ fructus sæpè superbia.

DE UTILIUM COMPARATIONE.

Utilium diversæ species.

Quarta quæstio est de Comparatione Utilium. Hoc autem modo tractatur. Nam commoda corporis cùm exteriùs conferuntur, hoc modo. Valere malis quàm dives esse. Rursùs externa sic præferuntur bonis corporeis. Malis dives esse, quàm maximis viribus corporis uti. Ea quoque quæ sunt corporis, sibi invicem comparantur. Mea bona valetudo melior est magnitudine, vires celeritate. Externa quoque sibi invicem. Melior est gloria divitiis, vectigalia urbana, rusticis.

Quintam accipiendi consilii investigationem prædiximus esse quæstionem de pugna utilitatis & honestatis. Si enim utile est ad se trahere, honestum verò aliis erogare, persæpe in deliberando animus noster habet ancipitem cogitandi curam, utrùm scilicet, spretâ utilitate, honesto adhæreat, vel contra. Horum duorum oppositionem Ptolemæo Regi persuadere nitebatur, qui sic perorabat: Jus & fas multos, Ptolemæe, faciunt nocentes. Dat pœnam laudata fides, cùm sustinet illos quos fortuna premit. Fatis accede, deisque. Et cole felices, miseros fuge. Sydera terrâ ut distant, & flamma mari, sic utile tecto. Sceptrorum vis tota perit, si pendere parta incipit, evertitque artes respectus honesti. Libertas scelerum est, quæ regna immensa tuetur, sublatusque modus gladiis, hâc exeat aulâ qui volet esse pius, virtus & summa potestas non coëunt; semper metuet quem sæva pudebunt. Summâ verò auctoritate Philosophi tria hæc, scilicet, bonum, honestum, utile, sic permiscent, ut quicquid bonum est, id etiam utile censeant; & quicquid honestum est, idem bonum esse astruant. Unde sequitur omne honestum utile esse.

Honestum utili præferendum.

Quicquid bonum est, est utile: quicquid honestum est, est bonum; ergo quicquid honestum est, est utile.

Firmissimè itaque tene, & nullatenus dubites, ita omne honestum utile esse, quod nihil est utile, nisi sit honestum; nec duo ista numero differre, sed solâ proprietate. Verbi gratiâ: Hic homo & hoc animal numero non discrepant, quia hic homo est hoc animal, & nihil hoc animal, nisi hic homo. Tum etiam quia ad hoc ut sit hoc animal, non exigitur nisi substantia cum animatione & sensibilitate. Ad hoc autem ut hic homo sit, oportet esse rationabilitatem cum mortalitate, quæ proprietates dicuntur discrepare. Similis ratio est utilis & honesti. Cùm enim idem sint numero, ad hoc quod aliquid sit utile, exigit quod fructum habeat; Ad hoc verò ut honestum sit, requirit ut suâ dignitate nos alliciat. Cùm ergo unum & idem sint, sequitur rei nullius vilem esse usum, qui à virtutibus discrepet. Idcirco nulla omnino est utilis & honesti oppositio. Quia verò vulgus quemcumque temporalium usum utilem credit, illiciter autem honesto obviat, ideo de controversia utilis & honesti proposita est quæstio.

Sed videtur utile hominem incommodo alterius commodum suum augere, & alterum alteri aliquid detrahere. Hoc autem magis est contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor. Nam à principio convictum hominum tollit. Si enim hæc affectio nobis insit, ut quisque propter suum emolumentum spoliet aut violet alterum, necesse est dirumpi societatem humani generis, quæ est secundùm naturam; ut si unumquodque membrum putaret se plus valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse esset. Ita est & in humana societate. Nam sicut concessum est ut quisque malit sibi acquirere, quod ad usum vitæ pertineat, quàm alteri; & hoc naturâ non repugnante, ita non patitur natura, ut aliorum spoliis facultates nostras augeamus. Sed sicut magis contra naturam est detrahere alteri causâ sui commodi, quàm mors, quàm dolor, ita magis est secundùm naturam pro omnibus, si fieri posset, labores & molestias suscipere, quàm vivere sine molestiis in magnis voluptatibus. Præterea qui alium violat, ut ipse commodi aliquid assequatur, aut nil æstimat facere contra naturam, aut censet magis fugiendam paupertatem, quàm facere cuiquam injuriam. Si nihil æstimat se contra naturam facere, inhumanus est. Si censet facere injuriam malum esse, sed deterius paupertatem, vel mortem pati, errat. Gravius enim est vitium animi, quod est injustitia, quàm corporis, vel fortunæ mors & paupertas. Forsitan quispiam dixe-

Magis contra naturam est alterius incommodo commodum suum augere, quàm mors.

Plus est secundum naturam, pro omnibus pati, quàm vivere sine molestiis.

Nec ad mortem fame periclitanti sapienti licet insipienti panem præripere.

cit: Nonne igitur sapiens, si fame ipsâ conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? Minimè, inquam. Non enim est mihi vita utilior, quàm talis affectio animi, scilicet, ut neminem violem, causâ mei commodi. Dum enim vita perditur, corruptio corporis, scilicet mors incurritur. Si verò hanc affectionem abjiciam, vitium animi incurram. Et sicut gravius est animi quàm corporis vitium, sic melius est animi quàm corporis bonum, virtus scilicet quàm vita. Præterea non cadit in bonum virum mentiri, criminari, præripere, fallere causâ sui emolumenti. Nil profectò minus. Est ergo ulla res tanti commodi, aut ullum tam expetendum, ut viri boni nomen amittas? Quid est quod afferre tantum ista, quæ dicitur, utilitas possit, quantum auferre, si nomen viri boni eripuerit, fidem, justitiamque detraxerit? Quare ergo homines emolumenta rerum vident, pœnam verò non tantùm legum, sed turpitudinis, quæ acerbissima est, non vident? Quamobrem hæc deliberatio tollatur è medio. Deliberant utrùm hoc sequantur quod honestum esse videant, an se scientes scelere contaminent. In ipsa quidem dubitatione facinus inest, etiamsi ad idem non pervenerint. Ergo deliberanda ea non sunt, in quibus turpis est ipsa deliberatio, atque etiam ex omni deliberatione celandi spes removenda est. Satis enim nobis persuasum debet esse, etiamsi deos omnes celare possimus, nihil tamen avarè, nihil libidinosè, nihil inconvenienter esse faciendum. Non enim utile potest esse factum, tot vitiis inquinatum. Etsi vir sapiens annulum habeat hujus efficaciæ, quod eum invisibilem reddat, non tamen minùs sibi nocere putet peccare, quàm si non haberet. Honesta enim bonis viris, non occulta quæruntur; nec quidquam audebit vir bonus velle, quod non audeat prædicare. Quod si à flagitio ideo te revocas, quod hoc homines non lateret, non bonitatem diligis, sed pœnam metuis; Atque in hoc ferarum imitaris naturam. Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque suspensos laqueos, & opertum præcavet hamum. Oderunt peccare mali formidine pœnæ; Oderunt peccare boni virtutis amore. Cùm ex prædictis pateat solum honestum utile esse, si aliqua tibi turpitudo obrepta sit, relinquenda. Sed intelligendum est, ubi turpitudo sit, ibi utilitatem esse non posse. Verè autem si volumus judicare quoties utilitatis speciem præfert turpitudo, eventu ipsius rei solet redargui. Videmus enim quando id quod honestum est inutile videtur, ad hunc tamen finem reduci, ut ex eo inspe-

Turpitudinis pœna omnium maxima.

De turpibus vel etiam deliberatio turpis.

Non audeat vir bonus velle quod non audeat prædicare.

ratum veniat incommodum, ut de Dammone & Phyntia, quos hoc animo inter se fuisse ferunt, ut cùm alteri eorum Dionysius Tyrannus diem necis destinasset, is qui morti addictus erat, causâ disponendi suas res, paucos dies postularet. Interim vas factus est alter illius sistendi, hâc conditione, ut si ille non rediret, isti moriendum esset. Cùm autem ad diem ille se recepisset, admiratus eorum fidem Tyrannus, petivit ab eis, ut se in amicitiam tertium reciperent. Vide quomodo utile fuit, & hunc pro amico remansisse, & illum pro amico rediisse, licèt utrumque primò periculosum crederetur. Sic semper juxta numinum dispensationem, utilem & insperatum exitum habet honestas. Turpitudo autem tam perniciosum, quàm inhonestum. Idcirco semper cùm id quod utile videtur, cum eo quod honestum est, comparatur, utilitatis species jaceat, honestas valeat.

Ex inutili insperatum quandoque venit commodum.

Hæc præscripta servantem licet in tranquillo vivere, & ad normam rationis vitam reducere. Ut enim in fidibus cytharæ, quamvis paulùm discrepent, tamen ab artifice id animadverti solet; Sic nobis ducenda est vita, ne fortè quid discrepet, vel etiam multò magis, in quantum melior est actionum, quàm sonorum concentus. Itaque ut in fidibus musicorum aures vel minima sentiunt, sic nos si volumus esse acres vitiorum animadversores, magna sæpe intelligemus ex parvis. Ex oculorum obtutu, ex remissis, aut contractis superciliis, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex contentione vocis, & ex summissione, & cæteris similibus facilè judicabimus, quid eorum aptè fiat, quid-ve ab officio discrepet. Quo in genere non est incommodum quale quidque eorum sit, ex aliis judicare, ut si quid in aliis dedeceat, vitemus & ipsi. Fit enim nescio quo modo, ut magis in aliis cernamus, si quid delinquitur, quàm in nobis ipsis. Unde Poëta: Cùm tua pervideas oculis mala lippus inunctis; Cur in amicorum vitiis tam cernis acutùm. His ergo præscriptis, vir amator honestatis, crebrum & assiduum adhibeat usum, ferè enim omnia moralium doctorum elegantia verba hæc angusta particula comprehendit. Unde hic faciliùs ea intueri poteris, quàm si per multorum volumina vagando, dispersa colligeres. Multorum enim actorum lectio, & omnis generis volumen, aliquid vagum & instabile habet. Verum est namque quia nusquam est qui ubique est. Vitam in peregrinatione agentibus id evenit, ut multa habeant hospitia, paucas amicitias. Idem accidat necesse est his, qui nullis ingeniis familiariter se applicant, sed omnia

E parvis magna licet intelligi.

E vitiis aliorum nostra sunt corrigenda.

cursim & properanter transcurrunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui sumptus statim emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio, nec venit vulnus ad cicatricem, in quo medicamenta * tentantur. Non convalescit planta, quæ sæpe transfertur; nihilque tam utile est, ut in transitu prosit. Distrahit librorum multitudo. Itaque cùm legere non possis, quantum habeas, satis est habere, quantum legas. Fastidientis enim est stomachi, multa degustare; quia varia sunt & diversa, inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Et cùm multa percurreris, unum excerpe quod illo die concoquas. Illud enim bonum curandum est, quod vetustate fit melius. Præter hæc etiam, ea quæ de moribus præcepta videbis, reipsa & actu complere satage. Ut enim Medici vel Oratores, quamvis præcepta perceperint, quicquam laudis non usu consequi nequeunt; Sic cùm officii conservandi præcepta traduntur, si illa quidem non faciamus *, sed rei magnitudo usum quoque & exercitationem desiderat.

* id est f. sæpius mutantur.

Distrahit multitudo librorum, non instruit.

Optima legendorum librorum methodus.

* deest forte inutilia sunt.

Explicit Liber Moralium.

VENERABILIS HILDEBERTI
LIBELLUS
DE QUATUOR VIRTUTIBUS
VITÆ HONESTÆ.

E ms. Colbertino, n. 6117. Nondum edito.

MONITUM.

Satis superque fuerit solerti Lectori præmissam Moralem de Honesto & Utili V. Hildeberti Philosophiam perlegisse, ut subsequens Poëma de quatuor Virtutibus Vitæ honestæ nihil aliud esse deprehendat, quàm synopsim sententiarum & præceptorum moralium ab ipso in præcedenti Tractatu collectorum ad suum ipsius commodum, aut etiam ad institutionem juvenum, quibus ejus lucubrationes ad mores informandos tradebantur; Quod quidem de se testatur Petrus Blesensis, Epist. 102. ad R. Archidiaconum Nannetensem de Puerorum Institutione, his verbis: Profuit mihi quod Epistolas Hildeberti Cenomanensis Episcopi, stili elegantiâ, & suavi urbanitate præcipuas firmare & corde-tenus reddere adolescentulus compellebar. *Quidni ergo & ejus carmina ad juvandam puerorum memoriam composita, & quæ, teste Orderico Vitali Ecclesiasticæ Historiæ lib. 10. pag. 770. non solùm in Gallias spargebantur, sed etiam Romam* transferebantur, & dicacium scholis, *ut ait,* & Didascalis Quiritum admiranda videbantur; *& etiam illis fortasse memoriter discenda imponebantur. Hoc autem Poëma eruimus è Manuscripto Colbertino, annorum circiter quingentorum, quod ex subjecti similitudine præcedenti Libro duximus immediatè subjungendum. Nihil autem hic ad marginem notavimus, quia quot versus, tot ferè sententiæ.*

Quatuor eximias virtutum proprietates
Complures docti disseruere viri;
Quarum se formis si mens humana coaptet,
Perfectum faciet integra vita virum.
Officiis igitur propriis descripsimus illas,
Fiat ut his aptè morigeratus homo.

DE PRUDENTIA.

Qui cupis ergo tuos regat ut prudentia mores,
Visque sequi quò te duxerit ista comes,
Tunc poteris vitam componere per rationem,
Si penses meritis singula quæque suis.
Nec te multorum seducat opinio, sed res
Ut natura sua continet appretia.
Sunt etenim quædam quæ creduntur bona, nec sunt,
Sunt quæ creduntur, constat & esse bona.
Non mireris opes, quas amissurus habebis,
Nec magni pendas quicquid abire potest.
Non tua sic serves, tanquam custos alieni,
Sed tanquam Dominus, utere rite tuis.
Si sapiens fueris, te semper habebis eumdem,
Et cùm res variant, tu tamen ipse mane.
Utque manet varius rerum, vel temporis ordo,
Sic tu non mutes, sed magis aptifices.
Clausa manus pugnum, palmam compescit apertè,
Et diversa gerens, est tamen ipsa manus.
Sic sapiens se se diversis rebus adaptat,
Nec tamen hinc mores alterat ipse suos.
Esto subtilis discretor consiliorum,
Nec citò falsa levi credulitate probes.
De dubiis temere cito diffinire cavebis,
Ne sententia te præcipitata notet.

Nil affirmandum, quia quæque simillima veris,
Non & continuè vera probata liquent.
Sicut ab adverso quæ primò falsa putasti,
Sæpe fit ut post hæc vera fuisse probes.
Sæpe quidem veri speciem sibi falsa coaptant,
Sæpeque sub falsi tegmine vera latent.
Levis adulantem frons aspera celat amicum;
Sic rerum formis fallimur ambiguis.
Sed qui prudens est, inter tot nubila rerum,
Cautus inoffenso calle tenebit iter.
Si fueris prudens, venientes prospice casûs,
Proponens oculis quæque futura tuis.
Nil tibi sit subitum, sed quæ contingere possunt,
Omnia sint animo præmeditata tuo.
Prudens non dicit: Non hæc ventura putabam,
Sed velut expectans, atque paratus adest.
Præstolatur enim, non ut suspecta veretur,
Ne tanquam dubitet, sed quasi certa cavet.
Inde fit ut nequeant venientia lædere mentem,
Quæ ventura priùs cura cavere fuit.
Incepturus opus summam spectare memento.
Incipe; sed * læta percipienda manu.
* f. lentâ perficienda manu.
Ultima concordent primis, nam fine sinistro
Sunt quædam, quæ nec cœpta fuisse decet.
Falli non poterit sapiens, nec fallere quæret.
Hinc male versutus, inde vocatus hebes.
Sic à judiciis sapientis opinio distet,
Quodque putat debet legis habere vicem.
Dedignare tuos quasi quædam somnia sensus
Ludere, nec mentis sint vana pensa tuæ.
Quorum ludibriis si delectaris ineptis,
Omnia disponens, tædia sola feres.
Sed rata sint & certa tuæ molimina mentis,
Inque aliquid solidâ se gravitate premant.
Seu tua mens quærat, deliberet, aspiciatve,
A veri numquam tramite flectat iter.
Quin nec sermo tuus fluxu distillet inani,
Sed sit quod dicis, utile pondus habens.
Suadeat, aut moneat, soletur, præcipiatve,
Nil vacuum sit, nil utilitate carens.
Laudandi parcus, culpandi parcior esto;
Peccatur, si non adsit utrimque modus.
Laude tuâ quemquam meritum non gratia donet,
Laude tua careat, non homo, sed vitium.
Causis, non studiis testem te convenit esse.
Non quis homo, sed quæ causa sit inspicias.
Ad promittendum noli festinus haberi,
Promissoque decet largius ut sit opus.
Rarior in verbis, in factis amplior esto,
Et nisi consilio præduce nulla geras.
Per tria tempora se dispensat mens sapientis,
Præteritum, præsens, posteriusque sequens.
Præteritum recolas, quæ sunt ventura videto,
Quæ præsentia sunt cum ratione gere.
Perdit enim vitam qui negligit anteriora,
Venturi negligens, captus uterque ruit.
Proponet verò sibimet sollertia prudens,
Hinc bona venturi temporis, inde mala:
Ut mala respectu fiant leviora bonorum,
Et bona respectis sint moderata malis,
Non indiscretè semper verseris in actu,
Sed requiem menti des aliquando tuæ.
Non tamen illa situ requies torpescat inani,
Sed tua sint studiis otia plena probis.
Nam sapiens numquam manere per otia novit;
Laxat, non solvit corda rigore suo.
Tarda citat, sedat turbata, ligata resolvit;
Ardua complanat, aspera blanda facit.
Novit enim quid, quâque viâ tentare sit aptum,
Et quæ sit cœptis summa futura suis.
Omnia stultorum molimina consiliorum
Mente videt celeri, destruit arte levi.
Per partem totum capit, ex propiore remotum,
Abdita de patulis, grandia de minimis.
Non te permoveat grandis persona loquentis,
Nec tam quis, quàm quid prædicet, ipse vide.
Non quantis placeas, sed quibus suspiciendum;
Paucorum potius gratia sæpe decet.
Quære quod invenias, quod possis discere disce,
Appete quod deceat appetiisse bonos.
In tam sublimi numquam te culmine ponas,
In quo stando tremas, & regradando cadas.
Ardua sunt semper suspecta timore ruinæ;
Tutius in plano calle tenetur iter.
Cùm tibi prosperitas arriserit undique rerum,
Tunc cautela tibi major habenda venit.
Tunc velut insidiis hostilibus undique septo,
Uti consiliis sit tibi cura bonis.
Ut motus animi strictâ modereris habenâ,
Ne des impetui libera fræna tuo.
Et quasi qui tremulo vadit per lubrica gressu,
Sic passu cauto siste premendo pedem.
Ut circumspiciens quâ vel quò progrediaris,
Evadas vitæ multa pericla tuæ.

Explicit de Prudentia.

Incipit DE FORTITUDINE.

Si cui vere subest animi constantia fortis,
Fidenter vivit, liber & intrepidus.
Libertas alacrem faciens, fiducia firmum,
Et bene conscia mens haud trepidare sinit.
Grande bonum mentis firmæ, bene quæ sibi constans,
Vivendi finem sustinet absque metu.
Si sis magnanimus, lædi te posse negabis,
Pectoreque forti cuncta sinistra premes,
Deludes ridens quando * deserviet hostis; * f. deseviet.
Dices: Non læsit, lædere sed voluit.
Cúmque tuis manibus fuerit contraditus ille,
Et tibi vindictæ videris esse locum,
Ultio sufficiens erit ulcisci potuisse;
Nam satis est hosti parcere posse tuo.
Nobile vindictæ genus est ignoscere victo;
Si veniam tribuas, jam satis ultus eris.
Nullum subfodias, nullum sub murmure rodas,
Oderis insidias, egrediere palam.
Prælia non facies, si non indixeris ante;
Invalidum siquidem furta dolique decent.
Non est magnanimum temerè subiisse pericla,
Nec rursus pavido pertimuisse metu.
Nam nisi mens fuerit corruptæ conscia vitæ,
Nil est unde sibi possit inesse timor.

Explicit de Fortitudine.

Incipit DE TEMPERANTIA.

Nunc tibi virtutis dabimus præcepta modestæ,
Quæ motûs animi temperat atque premit.
Quam si sectaris, fluitantia quæque recide,
Et desideriis insere fræna tuis.
Perspice quid natura petat, quid avara cupido,
Illi cedatur, hanc cohibere decet.
Si moderatus sis, illò venturus es usque,
Ut possis etiam tu satis esse tibi.
Qui satis est sibimet, dives natus fuit ille,
Ille suas secum detulit ortus opes.
Has nec prædo sibi, nec fur auferre valebit,
His quantum vivet perfruiturus erit.
Sit modus optandi, modus & lex sit cupiendi,
Restringant libitus addita fræna vagos.

Absine blanditiæ, quibus irrerita voluptas
  Occultis animum pertrahit illecebris.
Non indigeries unquam subrepat edenti,
  Non se potanti misceat ebrietas.
Inter convivas hoc observare memento,
  Ne quem forte graves sobrietate tua.
Ne quasi sanctior his, illos damnans, videaris,
  Dum simili vitâ non imitaris eos.
Non nimium sis deliciis præsentibus hærens,
  Et quæ non adsunt, non inhiando petas.
Mensa tibi parvò constet, non inde voluptas
  Est quærenda tibi, sed cohibenda fames.
Non sapor, imo fames debet pulsare palatum,
  Nec se distendi vult stomachus, sed ali.
Quàm minimò poteris redimatur dira cupido,
  Quæ magis ut non sit, debet adesse labor.
Et sit divinum quasi conformatus ad instar,
  In quantum fas est exue carnis onus.
Si bene sobrius es, non sit tua splendida cultu,
  Sed præstans frugi commoditate * domus.
Nec vult sobrietas, sed nec decet ut domus addat
  Notitiam Domino, sed Dominus domui.
Non tibi sit studii quod non sis velle videri,
  Nec te plus quàm sis finxeris esse quod es.
Observa ne sit tibi parsimonia sordens,
  Ne sit paupertas squallida, munda parum,
Ne sit simplicitas torpens hebetudine stulta,
  Ne mansuetudo languiditate tepens.

* Sic in Tractatu præcedenti de Honesto & utili. *Nec domo Dominus, sed Domino domus debet honestari*, cap. de Temperantia.

Non sint angustæ tibi res, licet exiguæ sint,
  Paupertas hilaris ditia regna valet.
Non tua parva tibi, nec grandia sint aliena;
  Sit gratum quod habes, sufficiensque tibi.
Turpia vitabis prius ac contingere possint,
  Plusque tibi quàm tu, nemo verendus erit.
Cuncta ferenda tibi, nisi quæ sint turpia, crede.
  Turpia sunt autem læditur unde pudor.
Nec solum moneo te turpia facta cavere,
  Turpia sunt etiam verba cavenda tibi.
Quorum si laxet perversa licentia fræna,
  Paulatim fracto vita pudore fluet.
In verbis phaleras non quære, sed utilitatem,
  Tectaque mellitis sint tibi grata magis.
* Amittanda tibi joca sunt post seria quædam,
  Sed tamen & dignis ipsa gerenda modis.
Ne se majestas, ne se reverentia læsam
  Sentiat, aut damnum perferat inde pudor.
Nam culpabilis est risus, si vel nimius sit,
  Vel puerile fluens, vel muliebre sonans.
Sunt etiam risus quos gratia non comitatur,
  Et quibus invisus efficiatur homo.
Scilicet aut clarus dans * meritis signa superbè,
  Aut furtim factus corda maligna notans,
Aut à deliciis rivo deductus iniquo,
  Quem solet alterius sæpe creare dolor.

* f. admiscenda, vel admittenda.

* f. mentis signa superbæ.

Si videas igitur joca convenientia rebus,
  Cautus in his etiam te reverenter habe.
Ut te nec quisquam nimiæ notet asperitatis,
  Nec tamquam vilem spernere jure queat.
Urbanus non histrio sis, mediique leporis;
  Dente sales careant, scurrilitate joci.
Sermo clamorem vitet, risusque cachinnum,
  Incessus strepitum, cuncta modestus age.
Si tempus moneat curas laxare quiete,
  Illa quies sanè non tibi torpor erit.
Cúmque jocis alii se se ludisque resolvunt,
  Tu sancti quidquam, vel pietatis agas.
Si bene sobrius es, prorsus viretur adulans,
  Cùm tibi dicit ave, sicut ab hoste cave.
Grandis adulantum labor est vitare susurros,
  Nec male molliti carminis arte capi.
Vix quisquam tam sobrius est, tam durus & asper,
  Horum blanditias ut superare queat.

Quæ veluti quadam modulaminis arte potentes,
  Instar Syrenum fortia corda premunt.
A quoquam turpi tam sit tibi turpe probari,
  Ac si te propter turpia quisque probet.
Assentando tuum nullus mereatur amorem,
  Nullius simili tu mereare modo.
Non audacia te levis, aut jactantia culpet,
  Hæc ultra metam sobrietatis eunt.
Tu moneare libens, patienter corripiare,
  Quicquid adesse potest utilitatis ama.
Si quis te meritò quia peccasti reprehendit,
  Scire debes quoniam profuit ille tibi.
Quod si non meritò non peccantem reprehendit,
  Emendare tamen te voluisse puta.
Levia culpator fera verba ministrat amarus;
  Levia plus semper quàm fera verba time.
Exulta quotiens pravis infestus haberis,
  Nec parcunt famam dilaniare tuam.
Summa tibi sit laus a pravis vituperari;
  Grande boni signum displicuisse malis.
Ipse quidem studeas vitio fore liber ab omni,
  Et vitæ custos providus esse tuæ.
Alterius vero nec scrutator curiosus,
  Nec si delinquat censor acerbus eris.
Immo corripies non exprobrando reatum,
  Jocundis semper aspera præveniens.
Nec sit difficilis clementia corripientis,
  Correpto veniæ pandere velle sinum.
Sobrius id solum cupiat quod prosit habere,
  Id solum discat quod sibi scire juvat.
Quædam profuerit, quædam didicisse juvabit;
  Sunt quæ non prosunt, immo nocere solent.
Nec sustolle nimis, nimium nec deprime quemquam,
  Sanius est digno ponere quemque loco.
Cùm dicent alii studeas audire libenter;
  Dum monitus fueris, dicere promptus eris.
Non sis difficilis vel respondere roganti,
  Nec contendenti cedere difficilis.
Expedit interdum pravis quoque cedere dictis,
  Ne lis insurgat deteriore malo.
Corporis aut mentis motus ne sint inhonesti,
  Pervigil incumbat sollicitudo tibi.
Nec quia præter te testis non assidet alter,
  Idcirco tibi sit cura pudorque minor.
Nescio cur alium potius quàm te verearis,
  Nil refert an tu videris, an populus.
Tu tibi sis populus, tu curia, tuque theatrum,
  Sit tibi coram te, turpia velle, pudor.
Nobile, non leve cor, constans, non saxea mens sit,
  Nec bona cognatis sint vitiata malis.
Ut cognata sibi sunt virgultum, foliumque,
  Mobile stat tamen hoc, illud inane fluit.
Sic immobilitas est, non constantia saxo;
  Utraque sed speciem mutuat alterius.
Ergo devitet constans immobilitatem,
  Mobilis observet, ne levitate fluat.
Mobilitas constans, constantia mobilis esto,
  Sic erit alterius utraque quadra bonis.
Omnibus æqua te, nec contemnendo minores,
  Nec majores te, recta gerendo, timens.
Nullis blanditor, sed cunctis esto benignus
  Privatus paucis, omnibus æquus eris.
Muneris impensi videas ne sis repetitor,
  Redditor accepti negligus esse cave.
Judicium tibi sermone severius, atque
  Vità, quàm vultu durior asperitas.
Vindictâ clemens, detestans impietatem,
  Irasci tardus, parcere promptus eris.
Non tibi sit studio propriam diffundere laudem,
  Nec sit supplicio laus aliena tibi.
Crimina, rumores, morsusque & suspiciones,
  Non tibi sint ulla suscipienda fide.

Maxime ſpernantur, qui fictâ ſimplicitate
  Ut noceant aliis tecta venena ferunt.
Firmus in adverſis, humilis, cautuſque ſecundis
  Utere, propoſitum non variare tuum.
Tector virtutum ſis, ut quidam vitiorum,
  Nec magni valeat gloria vana tibi.
Nullius inſcitiam ſpernas, patienſque * loquentum,
  Rarius ipſe loqui diſce, tacere magis.
Non ſpernas hilares, quamvis ſis ſerius ipſe,
  Præbe te docilem, diſcere ſemper ama.
Nec te jactando quæ noſti pande libenter.
  Hæc vetet ut diſcat non tibi nota, pudor.

* f. loquendi.

Explicit de Temperantia.

Incipit DE JUSTITIA.

Quid niſi naturæ tacitum perpendere fœdus,
  Juſtitiæ nomen nos ratioque docet?
Quò rationales connexi fœdere cœtus,
  Albernâ junctum ſe tueantur ope.
Hoc igitur fœdus, quo nos natura ligavit,
  Quo ſtatus humanæ pacis & ordo manet,
Quoque Deus colitur, quo & homo reverenter amatur,
  Nil niſi juſtitiam jure vocare decet.
Hic non eſt quod quis dijudicet, expediatve,
  Expediet quicquid illa monebit agi.
Hanc igitur quiſquis ſectando vis adipiſci,
  Inprimis metuas, horror, ameſque Deum;
Cujus amore calens, ex hoc imitaberis illum,
  Ut nulli noceas, immo juvare velis.
Et tunc vir juſtus populo diceris ab omni,
  Tunc carus cunctis & venerandus eris.
Juſtus enim quò ſis, non ſolùm lædere nullum,
  Immo lædentes ipſe juvare ſtude.
Nondum juſtitiæ laus eſt non eſſe nocentem,
  Hinc tamen incipitur ad meliora gradus;
Scilicet ut prodeſſe velis, ubi lædere ceſſas,
  Raptores cohibens, reddere rapta jubens.
De dubiè dictis ne cures nectere litem,
  Sed mens dicentis inſpicienda magis.
Nil firmare majus tibi quàm jutare ratum ſit,
  Vim ſacramenti debet habere fides.
De cauſa veri quoties tractatur apud te,
  Eſt ſervanda fides, religioque tibi.
Nam licet ipſe Deum nolis jurando vocare,
  Verba tamen verax ad tua teſtis adeſt.
Si minus hoc etiam, nec ſic fuerit, tamen æquum,
  Ut præter verum juſtitiamque geras.
Si ſalvare fidem nequeas, niſi falſa loquendo,
  Sic * quoque ſalvandam dicimus eſſe fidem.
Excuſare magis debes, quàm fallere dici,
  Dum conſtat redimi falſa loquendo fidem.
Nam cùm cauſa ſubeſt quæ digna ſilentia poſcit,
  Juſtus ſecretum deſepelire cavet;
Quippe tacenda tacet, dici debentia dicit:
  Sic ſibi congrua pax, ſic ſibi tuta quies.
Dumque alios vincunt, alii vincuntur ab illo,
  Et ſolida regnans mentis in arce ſedet.
Hæc igitur vigili conſectans ſedulitate,
  Supremum poteris lætus adire diem,
Mundi mœſta videns hilaris, labentia firmus,
  Turbida tranquillus, ultima non metuens.

* cautè & f. ſic neque.

Explicit de Juſtitia.

De menſuris ſingularum Virtutum.

His igitur formis Virtutes commemoratas,
  Perfectum conſtat reddere poſſe virum,
Si ſtudeat certo vivendi fine tenere
  Singula quem virtus debet habere modum.

DE PRUDENTIA.

Jam ſi tranſiliat proprios Prudentia fines,
  Fies ſuſpectæ calliditatis homo.
Diceris hinc ſecretorum ſcrutator avarus,
  Quique nimis noxas diſcere quaſque velis.
Attonitus, ſemper meditans & ſuſpicioſus,
  Inviſa cunctis aſpiciere nota;
Cujus & alta nimis verſutia ſuſpicioſum,
  Audet ut admiſſum quodlibet inveniat,
Protenſo digito plenus monſtraberis aſtu,
  Tergiverſator duplicitate potens.
Invertens verum, debellans ſimplicitatem,
  Crimina commentans artificante dolo.
Denique conquires tam deteſtabile nomen,
  Ut malus à tota gente voceris homo.
His igitur maculis prudentia jure vocatur,
  Si non legitimum norit habere modum.
Eſt autem modus hic librâ meditatus utrâque,
  Ut nil verſutum, nil in ea ſit hebes.

DE MAGNANIMITATE.

Magnanimum ſi te nimium fiducia tollat,
  Redditur inflatus, turbidus atque minax;
Neglectoque modo quo ſe componit honeſtas,
  In nimis altum ſe voce manuque rapit.
Sub rectiſque ſuperciliis, truculentus agendo,
  Pacem perturbans, hinc ferit, inde fugat.
Sed licet impugnet perrupto quælibet auſu,
  Expugnare tamen non ſibi cuncta licet.
Incurret quædam, quorum nimis aſpera moles
  Illius vires in graviore premat.
Scilicet & durum finem miſerandus obibit,
  Vel lugubris illi fama ſuperſtes erit.
Ergo * magnanimum cordis menſura tenetur,
  Nec nimis audendo, nec metuendo nimis.

* f. magnanimi.

DE SOBRIETATE.

Sobrietas verò caveat ne parca nimis ſit,
  Nec timidam ſtricto contrahat ungue manum,
Ut ſpeculum membris ipſis adhibendo, quibuſque,
  Circumciſa nimis fœteat integritas.
Sobrietas igitur medio ſe calle coërcens,
  Vitet luxuriam, vitet avaritiam.
Ne vel luxuries diſſolvat prodiga quemquam,
  Vel per avaritiam ſordida vita notet.

DE JUSTITIA.

Juſtitiæ virtus vitiis obſeſſa duobus,
  Inter mollitiem ſævitiamque ſedet.
Cura ſit ergo vigil, ne vel ferus eſſe timendo,
  Indulgens nimium prava licere ſinas.
Vel dum ferventi ſtudio delicta recidis,
  Nulli curantem parcere nullus amet.
Sed tunc juſtitiæ cenſura videbitur apta,
  Et tali fiet regula recta modo.
Si diſciplinam nec lenta remiſſio vilem,
  Nec ferus inviſam fecerit eſſe rigor.
Qui vult ergo ſuam dignè componere vitam,
  Ut ſibi vel multis utilis eſſe queat,
Hæc præſcriptarum virtutum formula cordi
  Adſit diſcreta lege tenenda ſibi.
Ut cum perſonis cauſas, loca, tempora penſans,
  Curet ad hæc aptis ſe variare modis.

Explicit Libellus Hildeberti de quatuor Virtutibus Vitæ honeſtæ.

IN TRACTATUM SEQUENTEM

MONITUM.

Licèt hunc Tractatum in optimo Codice Manuscripto Monasterii B. Mariæ de Lyra in Provincia Normannia sexcentorum circiter annorum sub nota E. invenerimus medium inter plura Venerabilis Hildeberti indubitata Opera, & eâdem, ut apparet, manu exaratum, indeque illum ut genuinum illius Opusculum censere potuerimus, unica tamen lineola ipsi in præfato Manuscripto præfixa, quominus illum publicæ luci daremus, nonnihil remorata est. Illa scilicet ipsa est, quæ ad caput Elucidarii sancti Anselmi inter Opera ejus à nostro Gerberonio plures ante annos edita sic legitur: æpius rogatus à condiscipulis meis quasdam quæstiunculas enodare, importunitati illorum non fuit facultas..... *Sed cùm in præfato Manuscripto Lyrano sit illa linea per aliam lineam superductam deleta, illam ab aliquo fortè amanuensi Elucidarium S. Anselmi describere parato, suumque statim mutante consilium appositam, & ab ipsomet expunctam censuimus, ut hunc Hildeberti Tractatum, quem ad manum habebat, eidem membranæ demandaret. Nostrum igitur ad hunc scrupulum, ut minùs legitimum, libenter excussimus, nec talem putandum qui deberet obsistere quominus eximium hunc Tractatum & Hildebertinum censeremus, & dignum qui ad publicum commodum prælo committeretur, si modò aliunde id posset evinci.*

Hoc autem plurimis è capitibus non infeliciter nos putavimus assecutos. Et primò quidem è collatione hujus Theologici Tractatûs cum illo S. Anselmi Elucidario, quod præfatus Gerberonius, (qui eum è duobus Manuscriptis Anglicanis, altero scilicet è Bibliotheca Mortoniensis Oxonii rotulo, & altero Collegii sancti Benedicti Cantabrigiensis, desumpserat) ut sancto Anselmo indignum, & naniis, ut ait ipse, refertum in Appendicem rejecit, cùm è contra noster hic Hildeberti Tractatus [illegible] ubique, solidam & orthodoxam contineat doctrinam. Secundò, id evicimus è conformitate doctrinæ in hoc Theologico Tractatu contentæ, cùm ea quæ pluribus in Sermonibus ejusdem Hildeberti passim legitur, & quidem adeo similiter enunciata, ut sæpius totidem quasi verbis in utrisque explicetur, & iisdem argumentis & auctoritatibus fulciatur. Sic, verbi gratiâ, hujus Tractatûs cap. 20. dum de dæmonibus loquitur: Quia, *inquit*, contra Creatorem suum in tantum superbiit, dejectus est in istum caliginosum aërem.... Non est ei concessum habitare in cœlo, quod est clara patria; nec in terra, ne homines nimis infestaret, sed in aëre caliginoso, qui est ei carcer usque ad tempus judicii. Tunc enim detrudetur in barathrum inferni, secundùm illud: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus. *Quod idem & totidem pene verbis asserit Sermone secundo de Ascensione Domini, quem non solùm è manuscripto Victorino, sed & ex Lyrano, è quo & hunc Tractatum, eruimus, ubi sic habetur:* De cœlo empyreo lapsus est in hunc aërem caliginosum, qui tamquam carcer deputatus est ei usque in finem temporum, quando mittetur in ignem æternum, qui præparatus est ipsi & Angelis ejus. *Eamdem autem de dæmonibus doctrinam tradit, & iisdem pænè verbis explicat, & auctoritatibus probat, Sermone 1. in Nativitate Domini, Sermone 1. de Purificatione B. Mariæ, Sermone de Militia Christiana ad Monachos, & alibi passim.*

Similiter cùm agit Tractatûs hujus cap. 3. de Immensitate Dei, dicit eam ubique sine loco veraciter esse, sicut sempiternus est sine tempore. *Sic Sermone* 8. *de Mysterio Incarnationis*, Dei substantiam, quæ Deus est, *dicit esse* sine tempore sempiternam, sine loco ubique totam, sine sui mutatione omnia mutabilia facientem. *Idem repetit, & iisdem verbis, Sermone de Christi in nos beneficiis, & pluribus aliis.*

Idem, nisi nimii videremur, dicere possemus de Immutabilitate Dei, & cæteris ejus attributis, de quibus Hildebertus in Sermonibus suis eodem modo, & iisdem ut plurimùm terminis loquitur ac in hoc Tractatu; unde & conjicere posse putavimus hoc Opusculum veram & genuinam illius esse lucubrationem.

Nec igitur omnino temerè inde possemus conjicere Theologiæ Scolasticæ illius ævi Auctores non modicum ab hoc Tractatu subsidium, sive illorum doctrina substantia spectetur, sive etiam ordo attendatur, desumere potuisse. Et vel ipsum etiam Scholasticæ Theologiæ quasi Primipilum, Petrum dico Lombardum, Magistri Sententiarum nomine meritò decoratum, cùm pluribus annis vixerit Hildeberto posterior, utpote qui anno tantùm 1164. obierit, Hildebertus verò anno circiter 1132. è vivis excesserit, triginta scilicet annis & ampliùs ante præfatum Lombardum.

Cùm verò idem Petrus Lombardus pro totius suæ Theologiæ quasi fundamento asserat res quasdam esse quibus fruendum, alias quibus utendum, & ad id probandum eamdem beati Augustini ex lib. 1. de Doctrina Christiana, cap. 4. auctoritatem adducat, quam in hoc Tractatu totidem verbis citat Hildebertus, non immeritò conjici potest id Lombardum ex Hildeberti Tractatu desumpsisse.

Sed nec ipsum Robertum Pullum Cardinalem, cui nonnulli Scolasticæ Theologiæ Primatum etiam adscribunt, ambigerem, si ratio temporis habeatur, aliquatenus ex Hildeberti nostri studiis profecisse. Ipse enim Hildebertus Scholarcha Cenomanensis est institutus circa annum 1087. post annos circiter octo Cluniaci sub sancto Hugone exactos. Potuit autem Hildebertus hunc Tractatum elaborasse Cluniaci circa annum 1084. quo tempore Pullus, qui Academiam Oxoniensem non restituisse fertur, nisi an. 1133. vix annos adolescentiæ attigerat, cùm nonnisi anno 1150. obierit, & Petrus ipse Lombardus, qui nonnisi anno 1164. è vivis excessit, pueriles tantùm, aut saltem primos adolescentiæ transigeret annos. Si igitur temporum rationem spectemus, probabile est & Pullum & Lombardum ex Hildeberti se antiquioris studiis potiùs profecisse, quàm Hildebertum de illorum se juniorum lucubrationibus quidquam desumpsisse. Sicut & ipse plura de sancti Anselmi senioris sui didicisse potuit, ut revera ipse testatur Epistolâ 13. lib. 2. aliàs 22. ubi illi gratias agit, quod ipsi suum de Processione Spiritûs Sancti Librum benignè transmisisset. Quod autem Hildebertus hunc Tractatum adhuc juvenis, id est, circa vigesimum-quintum aut ampliùs annum ediderit, id conjici potest è terminis quibus initio hujus Tractatûs utitur, cùm ait se nonnisi cum modestia & timore *de fide & spe suâ rationem redditurum; quod non doctorem quasi è cathedra docentem, sed juvenem ingenuum condiscipulos, quibuscum agebat, alloquentem maximè decebat.*

Quod autem de Petro Lombardo Magistro Sententiarum diximus, tantum abest ut inde debito sacris celeberrimi Antistitis laboribus honori quidquam detrahi velimus, quin potiùs nobis ejus memoria summæ semper venerationi fuerit, & diligentia commendanda; utpote qui quicquid ad illustrandam sacræ Theologiæ doctrinam conducere poterat, tam sedulò, tam luculenter undecumque, publicam ad utilitatem, colligere, & in ordinem redigere curaverit; nec indignum eruditione & percelebri suâ famâ fortè putaverit, ut ab Hildeberto se antiquiore, ac Theologo jam tunc inter litteratos nominatissimo, plura suis & discipulorum suorum studiis commodaverit.

Attendat interea solers Lector Scolasticos illius ævi Theologos, non aliam in suis assertionibus observasse methodum, quàm quæ in hoc Hildeberti Tractatu Theologo deprehenditur, licèt diversis plerumque sint usi terminis. Sicut enim in exponenda doctrina sua, ut propositiones suas probet, utitur sacræ Scripturæ testimoniis, & sanctorum Patrum & Ecclesiæ Doctorum auctoritatibus; deinde quæ possent illi objici quolibet in articulo seu capite, ipse refert sub verbis, Quæritur, Solet quæri, Opponitur, *& similibus, quæ deinde doctè omnino & solidè solvere non omittit: sic Theologi Scolastici, postquam suas assertiones exposuerunt & probaverunt, sibi-ipsis ad majorem discussionem & intelligentiam objectiones suscitant sub hâc epigraphe* Objices, *quas postea ad sua principia reducunt & diluunt.*

Porro cùm suam doctrinam Hildebertus sanctorum Patrum auctoritatibus præcipuè fulciat, nec tamen illas exactè de verbo ad verbum semper retulerit, nos illas pro majori parte ad Lectoris commodum, quantâ potuimus diligentiâ, perquisivimus & notavimus. Cùm verò præcipuè nitatur auctoritatibus B. Augustini, qui, ut ipse ait in Lib. de Conflictu carnis & animæ, illi familiarior erat, illis præcipuè investigandis, non sine tædioso labore, incubuimus, ita tamen ut cùm ipsamet verba difficilius fuerit invenire, alia ejusdem sanctissimi Doctoris, eumdem sensum exhibentia, ad marginem suppleverimus. Aliorum verò Patrum sententias cùm rariùs citaverit, illarum investigationem curiosi Lectoris diligentiæ dimisimus, existimantes Hildebertum dignum esse cui in cæteris indubitata fides adhibeatur, cùm eum adeo fidelem in innumeris pene S. Augustini citationibus animadverterimus, ut in nulla prorsus sententia à sanctissimi Doctoris mente discesserit, præter eam quâ hujus Tractatûs Capite vigesimo, Angelos sine virtute & vitio creatos opinatus est; quod ut alienum à S. Augustini doctrina notare suo loco non omisimus.

Cæterùm, licet ad adjudicandum Hildeberto hunc Tractatum, alia & plura à prædictis argumenta afferre potuissemus, non ii tamen sumus qui eruditi Lectoris judicium ad nostram velimus cogere sententiam; quam non ut absolutè certam, sed ut è relatis conjecturis valde probabilem censuimus; Non ingratum interim illi fore sperantes, quod eximium hoc & antiquum Theologiæ monimentum, inter alia indubitata Venerabilis Hildeberti Opuscula medium repertum, ac è blattis & tineis à nobis non modico labore vindicatum, utilitati publicæ dicaverimus.

VENERABILIS

E ms. Lyrano 600. circiter annorum, nondum editus.

VENERABILIS HILDEBERTI
PRIMO
CENOMANENSIS EPISCOPI,
DEINDE
TURONENSIS ARCHIEPISCOPI,
TRACTATUS THEOLOGICUS.
PROLOGUS.

De fide & spe nostra cum timore & modestia omni poscenti nos respondendum est.

DE fide & spe quæ in nobis est *omni poscenti reddere rationem*, ut ait Petrus in Epistola sua, *parati esse debemus cum modestia & timore*. Itaque ut pariter serventur modestia in timore, & timor in assertione, *prophanas verborum novitates*, ut Apostolus præcipit, *vitemus*, & in nullam partem præcipiti assertione declinemus. Melius est enim non loqui magna, ut sine periculo non erretur, quàm definire contraria; sed utcumque possumus, auctoritatum * vestigia innitemur, & ubi certa deest auctoritas, his potissimùm assentire studeamus, qui maximè Auctoribus accedunt, & non de sensu nostro præsumentes, Scripturas ex pietate interpretemur. Scriptura enim, ut ait Beatus Augustinus, *altitudine superbos irridet, profunditate attentos tenet, magnos veritate, parvos instruit affabilitate.* Si quæ igitur obscura nobis occurrerint, sit nostri propositi ad auctoritates confugere, deinde quid nostri temporis sapientes inde sentiant, in medium conferre, & cur potius hos quàm illos imitari placeat; & ratione, & auctoritate simul concurrentibus, pro facultate nostra in lucem ponere.

1. Pet. 3. 15. — *2 Timoth 6. 20.* — * *f. vestigiis.* — *Lib 5. de Gen. ad litteram, cap 3. nu. 8.*

In rebus fidei, Scripturæ sacræ non proprio sensu, sed ratione & auctoritate sunt interpretandæ.

In Theologicis auctoritati præcipuè innitendum.

CAPUT PRIMUM.

De Fide.

Rom. 12. 5. — *Hebr. 11. 1* — Definitio fidei secundùm Apostolum.

ET quoniam fide tamquam mensurâ omnia moderanda sunt, ne quid ut superfluum diffluat, dicente Apostolo: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, de ea inprimis est videndum, quid sit, & quas partes habeat. *Fides*, ut ait Apostolus, est *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Substantia rerum spetandarum, quia in nobis subsistunt. Speranda vocat bona illa æterna quæ desideramus, ut immortalitas, &c. quæ in nobis per fidem jam subsistunt, in futuro per * experientiam. Argumentum enim apparentium, id est probatio; quia si quis dubitar inde posse aliquando probari humana ratione; ut si quis quærar: Unde scis partum Virginis, futurum etiam statum electorum, non habeo aliud argumentum, nisi: Credo indubitanter quod Prophetæ, & alii, qui per Spiritum Sanctum sunt locuti, inde dixerunt; Quod Deus illos nullomodo falleret, cùm in eis loquererut, & miracula facerer; Et cùm ex maxima parte quæ dixerunt videam impleta, cætera non dubito complenda. Est igitur fides sperandarum substantia rerum, quantùm ad nos; argumentum non apparentium, quantùm ad alios. Sed hac deffinitione magis ostenditur effectus fidei, quàm quod sit ipsa, nec etiam omnes partes fidei comprehendit, cùm speranda non præterita, sed tantùm futura contineat. Quare sic deffiniri potest fides: Est voluntaria certitudo absentium supra opinionem & infra scientiam constituta. Voluntaria, quia non cogitur; absentium, id est

* *f. supp. possidebimus.*

Alia definitio fidei secundum Hildebertum.

sensibus corporis non subjacentium; supra opinionem, quia plus est credere, quàm opinari; infra scientiam, quia minus est credere, quàm scire. Ideo enim credimus, ut aliquando sciamus.

Spes est fiducia futurorum bonorum ex gratia Dei & bona conscientia.

Charitas est amor Dei propter ipsum, & proximi propter Deum.

De fide oritur spes, quæ sic deffiniri potest: Spes est fiducia futurorum bonorum ex gratia Dei & bona conscientia. De fide & spe, secundùm quosdam, oritur charitas, quæ est amor Dei propter ipsum, & proximi propter Deum. De fide tamquam fundamento omnium bonorum, spes & charitas *, quia non potest sperari, vel speratum amari, nisi priùs credatur; Credi autem potest quod non speratur, vel amatur; licet tempore simul sint, & non priùs fides meritum habeat, quàm spes & charitas, tamen in causa fides præcedit spem & charitatem, quia inde speramus & diligimus, quia credimus. Similiter ex spe charitas, quia ideo diligimus futura bona, quia speramus. Quod autem speramus nos adepturos, illud diligimus: Sed quia, sicut auctoritas dicit, spes est certitudo veniens ex præcedentibus meritis, item sine meritis aliquid sperare, non spes, sed præsumptio debet dici, & sine charitate nullum est meritum, videtur quibusdam quod ex fide & charitate spes oritur. Ut enim dicit Augustinus, de fide & operibus *, fides quæ per dilectionem operatur, fundamentum est, non fides dæmonum, quâ ipsi credunt & contremiscunt; & si spes est ex fide operante per dilectionem, tunc ex fide & charitate *. Siquidem Auctores frequenter hunc ordinem ponunt, fides, spes, charitas. Hoc ideo fit, ut dicitur, quia charitas major est. Illa tamen opinio, ut mihi videtur, sic potest solvi. Spes est certitudo ex præcedentibus meritis, quod non debet intelligi ex meritis præcedentibus ipsam spem, quia nullum meritum spem præcedit, sed præcedentibus illud quod speratur. Hoc distat inter fidem & spem, quia fides de præteritis, ut Nativitas & Passio Christi; & præsentibus, ut in altari verum corpus Christi; & futuris, ut immortalitas, &c. Spes autem de futuris tantùm. Item fides de bonis & malis; Spes de bonis tantùm adipiscendis. Spes quippe alicujus incommodi magis debet desperatio à bonis, quàm spes appellari.

* supp. oriuntur.

Fides est fundamentum spei & charitatis.

Spes ex propriis meritis non est spes, sed præsumptio.

Cap 16.

* supp f. spei.

* f. spes oritur.

1. Cor 13 13.

In quo differant spes & fides.

Fides est tantùm non apparentium.

Hom 16. in Evang.

Illud quoque sciendum est quod fides est tantummodo de his quæ non videntur. Gregorius in homilia quadam: Apparentia non habent fidem, sed agnitionem. Item ibidem: Cùm Paulus dicat: Fides est sperandarum substantia rerum, id est, non apparentium, hoc veraciter dicitur credi, quod non valet videri; nam credi jam non potest, quod videri potest. Thomas aliud vidit, aliud credidit; Hominem vidit, & Deum confessus est, dicens: Dominus meus & Deus meus. Augustinus: [Credimus ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus. Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est quod non vides credere; Veritas, quod non credidisti, videre.] Videntur enim quædam auctoritates velle quod fides, etiam de iis quæ videntur, sit, ut in Joanne: *Nunc autem dico vobis priusquam fiat, ut cùm factum fuerit, credatis.* Unde Augustinus: Quid sibi vult: Ut cùm factum fuerit, credatis? Nam & ille cui dictum est: Quod vidisti, credidisti, non hoc credidit, quod vidit; Cernebat carnem, Deum credebat in carne latentem. Sed dicimus credi quæ videntur, sicut dicit unusquisque se oculis suis credidisse. Non tamen ipsa est quæ in nobis ædificatur fides, sed ex rebus quas videmus, agitur in nobis, ut ea credantur quæ non videntur. Idem Augustinus in lib. quæstionum evangeliearum: Est etiam fides, quando non verbis, sed rebus ipsis præsentibus creditur, cùm jam per speciem manifestam, se contemplandam præbebit sanctis ipsa sapientia Dei. De qua fide rerum lucisque ipsius præsentiâ forsitan Paulus dicit: *Justitia enim Dei revelatur in eo ex fide in fidem.* Sed potest dici quod Augustinus * hoc dicat non de sacramento fidei, sed de re fidei. Est enim ipsa fides, quâ Deum nunc in ænigmate per speculum cernimus in sacramentum illius futuræ visionis, quâ Deum facie ad faciem, * sicuti nunc, non videmus.

In Joan. Evang. cap. 8. Tract. 40.

Joan. 14. 29.

Tract 79. in Joan.

Simile quid Ser. 241. in Psal. sub finem.

Rom 1. 17.

* f. Apostolus.

* f non, sicuti nunc, videmus.

Potest quæri: Si Petrus habuit fidem Passionis Christi, quam oculis suis vidit, cùm * fides non sit apparentium? Ad quod potest dici: Non fidem, sed agnitionem habuit, nisi ut solet abusivè dici: Credo oculis meis; Sed in hoc quod vidit nullum meritum habuit, si credidit, sed in hoc quod illum credebat Deum esse, quem videbat in ligno pendere. Fides itaque, quæ est ad ædificationem, de apparentibus non est.

* f cùm fides sit non apparentium.

Soler quæri de fide utrùm sit virtus? Prosper ex dictis Augustini: Tres sunt summæ virtutes, fides, spes, charitas. Apostolus etiam: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justitiam.* Item fides habet meritum; sed nihil habet meritum nisi virtus. Quidam tamen dicunt quod non sit virtus per illud Apostoli: *Si habuero omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil sum.* Ubi innuit quod fides sine charitate possit haberi, sed nulla virtus sine charitate potest esse. Sanè tamen potest dici fides operans per dilectionem; sic virtus sine dilectione non est virtus. Si

Fides est vera virtus.

Rom. 4. 3.

1. Cor. 13. 2.

Sed si per dilectionem operatur.

opponis: Tunc sunt duæ fides; Non tamen duæ sunt, sed eadem aucta. Unde illud: *Adauge nobis fidem.* Ut enim Hieronymus dicit: Quantùm credimus, tantùm diligimus, & è converso.

Luc. 17. 5.

CAPUT II.

De fide Antiquorum.

Supradictis addendum est de cognitione fidei quam antiqui habuerunt, & quomodo aucta sit per legem Moysi, & per legem Evangelii; Et est fides aliquando parva cognitione, & magna constantiâ & devotione; ut in muliere, cui dictum est: *O mulier! magna est fides tua;* Aliquando magna cognitione, & parva constantiâ, ut in Petro, qui negavit; & in nobis etiam, quæ non * adeo Deo placet; Et quia non potest esse fides penitus sine cognitione licèt non perfecta, Deus ab initio notitiam suam sic temperavit, ut sicut numquam totus potuit comprehendi, sic numquam totus potuit ignorari. Ideo non totus voluit comprehendi, ut fides haberet meritum; nec totus occultari, ut infidelitas de igoorantia noo excusaretur. Et est quædam cognitio fidei, sine qua nullo tempore potuit salus esse, scilicet, cognoscere Deum esse, & remuneratorem sperantium in se, juxta illud Apostoli: *Oportet accedentem ad Deum, credere quia est, & quod remunerator est sperantium in se.* Sed cùm Deus invisibilis sit, juxta illud Evangelistæ Joannis: *Deum nemo vidit unquam*, quomodo indicari potuit? Partim humanâ ratione, partim divinâ revelatione; quem utrumque modum Apostolus ostendit. Ut enim dicit: *Quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Et dum dicit: Manifestum in illis, planè ostendit quod in illis erat, unde noscere Deum poterant; Cùm verò subjungit: *Deus illis manifestavit*, ostendit quod ratio humana per se insufficiens esset, nisi * ratio divina in adjutorium illi esset.

Fides aliquando parva cognitione, & magna fortitudine, & è contra

Math. 15. 28.

* *f.* ideo.

Deus ab initio nec totus notus, nec totus ignotus.

Heb 11. 6. *& inquirentibus se remunerator sit.* Vulg.

1. Joan 4. 12.

Deus innotuit partim humana ratione, partim revelatione.

Rom. 1. 19.

* *f.* revelatio.

Revelatio [autem] divina duobus modis fit; Internâ * aspiratione, & disciplinæ eruditione, quæ foris fit per facta vel dicta. Humanâ ratione poterant scire Deum esse. Cùm enim humana mens se non possit ignorare, scit se aliquando cœpisse. Nec hoc ignorare potest, quoniam cùm non fuit, sibi ut esset, substantiam dare non potuit. Ut ergo esset, ab alio facta est, quem idcirco non cœpisse constat; quia si ab alio cœpisset, primus omnibus existendi auctor esse non posset. Administratione etiam visibilium & gubernatione, divinam sapientiam & bonitatem poterant deprehendere. Apparet itaque quod etiam ante legem per ea quæ facta sunt, invisibilia Dei à creatura mundi conspici potuerunt.

Revelatio divina duplex, inspiratione & eruditione.

* *f.* inspiratione.

Etiam ante legem Deus agnosci potuit.

Per legem scriptam cœpit crescere cognitio fidei. Tunc enim ille cœpit promitti, per quem fieret liberatio, scilicet, Messias, non tamen modus redemptionis plenè cognoscebatur. Semper tamen & ante legem, & in tempore legis fuerunt aliqui, quibus fides Incarnationis revelata fuit, qui velut columnæ Ecclesiæ crediderunt.

Per legem scriptam fidei cognitio cœpit crescere.

Semper quibusdam & ante legem & post legem, revelata fuit fides Incarnationis.

Quæritur de illis simplicibus, quibus non erat facta revelatio, credebant tamen Deum esse, & remuneratorem sperantium in se, utrùm salvari sint. Quidam dicunt eos non esse salvatos propter istas auctoritates. Augustinus ad Optatum: Illa tantùm fides salvat, quâ credimus nullum hominem liberari à contagione mortis, quam de prima nativitate contraxit, nisi per unum mediatorem, cujus hominis ejusdemque Dei saluberrimâ fide etiam illi salvi facti sunt, qui priusquam veniret in carne, crediderunt venturum in carne. Eadem namque fides est nostra & illorum, quoniam illi crediderunt futurum quod nos credimus factum. Idem in lib. de correptione & gratia: Nemo liberatur à damnatione quæ facta est per Adam, nisi per fidem Jesu Christi. Gregorius super Ezechielem: Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David, &c. Quia omnes electi, qui in Judæa esse potuerunt, sive qui nunc in Ecclesia sunt, in mediatorem Dei & hominum crediderunt, & credunt. Augustinus de nuptiis & concupiscentia: Eadem fides mediatoris salvos justos faciebat antiquos, pusillos cum magnis; quia sicut credimus nos Christum in carne venisse, ita illi venturum; sicut nos mortuum, ita illi moriturum; sicut nos resurrexisse, ita illi resurrecturum; & nos & illi ad judicium mortuorum venturum. Et ideo dicunt isti quod nullus antiquorum potuit salvari, nisi ista quatuor ad minus crederent, scilicet, venturum, moriturum, resurrecturum, & judicaturum. Sed quibus non erat revelatio facta, hoc penitus ignorabant. Quomodo ergo hoc crediderunt? Alii, quibus magis assentimur, dicunt eos fidem Christi velatam in mysterio habuisse, & quod alii quibus revelatio erat facta, sciebant & credebant, hoc isti etsi nescirent, credebant. Commiserant enim illis fidem suam. Unde in Job: *Boves arabant, & asinæ pascebantur juxta eos;* Illi erant asinæ pascentes juxta boves, sicut hodie in Ecclesia multi simplices, etsi ita distinctè nesciant Trinitatem assigna-

To. 2.

Cap. 7.

Idem in hom. 24. in Job. 2.

Lib. 2. cap. 11.

Fideles simpliciter credentes, per fidelium doctiorum fidem potuerunt salvari.

Antiqui non potuerunt salvari, nisi per fidem Christi in mysterio velatam.

Job. 1. 14.

re, credunt tamen, quia in fide & humilitate adhærent illis qui hoc & faciunt & credunt.

Opponitur: Cùm hoc esset habere fidem Christi velatam in mysterio, credere scilicet Deum esse, & remuneratorem sperantium in se, & Philosophi hoc crederent, tunc habebant fidem Christi velatam in mysterio; Sed auctoritas dicit eos non posse humanâ ratione fidem Incarnationis habuisse; sed, ut jam diximus, hoc credere, scilicet, Deum esse, & remuneratorem sperantium in se per humilitatem adhærendo bobus arantibus, qui illud & sciebant & credebant, erat habere fidem Christi velatam in mysterio; quales putamus fuisse quosdam Gentiles, ut vidua Sareptana, Job etiam Gentilis fuit, & ita dicimus simplices illius temporis credidisse omnia quæ nos credimus, quia credebant scientibus & credentibus omnia. Sed in tempore gratiæ jam non sufficit credere Deum esse, & remuneratorem sperantium in se, sicut tunc, quia manifestatio veritatis jam facta est. Secundùm tempora enim profectus & mensura fidei [contigit.] Cornelius enim habebat fidem, sed non quæ sufficit ad salutem. Unde Augustinus: Dictum est ab Angelo Cornelio: Acceptæ sunt eleemosynæ & orationes tuæ, antequam in Christum crederet, nec tamen sine aliqua fide donabat & orabat. Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? Sed si posset sine fide Christi esse salvus, non ad eum mitteretur architectus Ecclesiæ Petrus. Ex qua auctoritate apparet, quod Cornelius licet crederet hoc quod illi simplices antiqui, tamen propter temporis qualitatem jam non sufficiebat.

Gentiles fidem habuerunt velatam in mysterio, & aliam Deo acceptam, sed tamen non sufficientem ad salutem.

Lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 7. n. 12.

Petrus Ecclesiæ Architectus.

CAPUT III.

De partibus fidei, sive de unitate Dei, & ejus in omnibus existentia.

Post supradicta partes fidei prosequamur. Duo sunt in quibus maximè consistit fides. Mysterium divinitatis, & sacramentum Incarnationis. Ac primùm de illa parte fidei quæ pertinet ad unitatem divinæ substantiæ. Sicut ratio approbavit Deum esse, ita & unum esse, ut principium omnium unum esset & finis. Si enim duo essent, vel utrumque insufficiens esset, vel alterum superfluum; quia si aliquid deesset uni, quod haberet aliud, non summè perfectum [esset.] Si verò nihil uni deesset, quod haberet aliud, cùm in uno omnia [essent,] alterum superflueret. Est ergo unum principium, unus auctor omnium * quod videtur, ut ratio & multæ auctoritates probant, ut in Prophetia: *Audi, Israel, Deus tuus, Deus unus est*, & ideo verè unus est, quia incommutabilis, & invariabilis. Apud eum quippe nulla est permutatio, nec vicissitudinis obumbratio, quia non est aliud esse, quàm sapientem esse, esse immensum, æternum, bonum, justum. Cùm autem dicitur justus, sapiens, &c. non diversitatem proprietatum ostendimus, quæ in Deo nulla est, sed diversos effectus, quos Deus in creaturis operatur. Cùm enim dicitur justus, intelligimus quia justè judicat; Sapiens, quia sapienter omnia facit, & gubernat; Misericors quando dicitur, intelligimus quia misericorditer parcit peccatoribus. Augustinus contra Arium: Intelligamus Deum quantùm possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ præsentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine commutatione mutabilia facientem, nihil patientem. Quod si quis Deum cogitat, & nondum potest omnino invenire quid sit, piè tamen caveat quantùm potest aliquid de illo sentire quod non sit. Hæc divina substantia ubique tota, & in ipsa omnia, quia in ipsa omnia, sicut Joannes testatur dicens: *Omnia in ipso vita erant*, id est, immutabiliter, quia eorum dispositio & ordo in ipso fuit ab æterno; non enim in Deo cœperunt esse, quæ in actu & ortum habent & mutabilitatem. Quod Deus ubique &*in omni creatura sit, ipse ait per Prophetam: *Cælum & terram ego impleo.* Et alibi: *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Item: *Sapientia à fine usque ad finem pertingit*, id est, à minima creatura usque ad maximam, ab una extremitate usque ad aliam. Sed aliter omnia in Deo, aliter Deus in omnibus. Omnia in Deo, non per essentiam, quia, ut Augustinus dicit: Quicquid in Deo est, Deus est; sed, ut diximus, per dispositionem; quia, ut Augustinus super Joannem dicit: Sicut arca, antequam fiat, est in mente artificis, ita sunt omnia in Deo ab æterno. Nec ideo sequitur, ergo ab æterno fuerunt, si in Deo ab æterno; quia si in Deo cœpissent, jam in Deo esset mutatio.

* *f. quæ videntur.*

Deut. 6. 4.

Quomodo Deus intelligatur bonus, sapiens, &c.

Qualem de Deo habere debeamus ideam.

Epist. 120. ad Consentium, nu. 13.

Joan. 1. 4.

Omnia in Deo, & Deus in omnibus.

Jerem. 23. 24.
Ps. 138. 8.
Sap. 8. 1.

Solet opponi: Si creaturæ sunt in Deo, quia à Deo sciuntur antequam fiant, ergo mala [sunt] in Deo, quia sciuntur ab eo antequam fiant. Sed, ut diximus, creaturæ in Deo sunt, quia dispositio earum est in eo, &c. malorum verò non est auctor Deus. Ut ostendimus, creaturæ non sunt in Deo per essentiam, Deus verò est in omni creatura per essentiam. Quidam verò

Non ideo omnia æterna sunt, quia in Deo ab æterno sunt.

Vide suprà.

Duo sunt objecta fidei, Divinitas & Incarnatio.

Deus necessario unum si unus est.

veritatis ealumniatores dicunt eum per porentiam, & non per eſſentiam eſſe ubique, quaſi eum contingere poſſent inquinationes ſordium, ſi ubique eſſer eſſentialiter, quod tam frivolum eſt, ut nec reſponſione ſit dignum, eùm etiam ſpiritus ereatus ſordibus corporis erſi leproſi, vel quantumcumque polluti inquinari non poſſit. Poſtremò quæratur ab eis quid potiùs de Deo eoncedendum ſit, vel quod nuſquam per eſſentiam ſit, vel ubique, vel quod alicubi, ita quod non ubique. Si quis audeat dicere quod nuſquam divina eſſentia ſit, quid eſt quod alicubi, & non ubique? Si enim ita alicubi divina ſubſtantia, quid non ubique? Ergo localis? Concedant ergo quod ubique eſſentialiter eſt. Auctoritas namque quam ſolent inducere, illorum errorem, poriùs quam juvet, deſtruit, hoc ſcilicet: Deus ubique eſt, non locis, ſed actionibus. Ut errorem foveant, * fures veritatis effieiuntur. Sic namque eſt in auctoritare illa: Ubique eſt Deus, eui non locis, ſed actionibus appropinquamus. Farendum eſt itaque Deum in omni loeo veraeiter eſſe & eſſentialiter, nec tamen loco comprehenditur ullo, quia ineirconſcriptibilis eſt. Auguſtinus ad Dardanum: Non quaſi * ſpecioſâ magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, ſicut fumus aut lux iſta diffunditur, ſed ita poriùs ſicut eſt ſapientia in duobus, quorum neuter ſit ſapientior, ſi idem corpore grandior; Una ſapientia in utroque eſt, in majore non major, in minore non minor, in uno quæ in duobus; ita & Deus ſine labore regens, ſine onere * continens mundum, in cœlo rotus, in terra rotus, & in utroque abſens. Ideo totus, quia non uni parti partem ſuam præſentem exhibet, & alteri alteram partem. In ſeipſo, quia non eontinetur eis in quibus præſens eſt, tamquam ſine illis eſſe non poſſit. Nam ſparia corporum tolle corporibus, corpora non erunt. Tolle ipſa corpora qualitatibus, non erunt ubi ſunt, & ideo neceſſe eſt ut non ſint.

Deus in omnibus eſt per eſſentiam.

* ſ. fucos veritati officiunt.

Deus in loco non localis.

* ſpatioſa.

* ſ. ſuſtinens.

Spatium, ſeu extenſio corporum propria.

Opponitur. Hodie fit nova ereatura, ſicut anima. Priùs nihil erat ipſa, quia de nihilo facta; non erat Deus in ea, cùm nihil erat; modo eſt in ea: ergo eſt ubi non erat priùs, igitur mutabilis eſt. Sed quemadmodum ſi nubes opponitur radio ſolis, non eſt tamen alibi radius quàm priùs, nubes vero eſt ubi non erat; ſed radius, non quia nubes ubi radius erat, ibi cœpit eſſe: ita Deus, cùm antequam creatura illa eſſer, ubique forer, ibidem erat, ubi illa facta eſt. Non ergo modò alibi quàm priùs. Ita etiam dieimus de mundo, & de omnibus creaturis, quod licet non ſemper fuerint, tamen auctoritas dicat Deum in ſingulis eſſe, non tamen ubi non erat, quia ubique ſine loco veraciter eſt, ſicut ſempiternus ſine tempore, ut Auguſtinus dicit: Quamvis igitur ad plenum diſeutere nondum ſufficimus, indubitanter tamen eredimus Deum ubique eſſentialiter eſſe. Sine eo non poteſt aliquid ſubſiſtere (etiam per momentum) ex omnibus quæ fecit, quia omnia eontinet & penetrat, & à nullo continetur, quia non poteſt comprehendi pro ſui immenſitate, nec pro ſui puritate maculari, nec pro ſui ſimplicitare dividi. Auguſtinus ad Dardanum: Non ſolum univerſitati ereaturæ, verùm & cuilibet ejus parti totus pariter adeſt. In eodem: Fatendum eſt ubique Deum eſſe per præſentiam divinitatis, ſed non ubique per habitationis gratiam. Propter hanc enim inhabitationem, ubi procul dubio gratia dilectionis ejus agnoſcitur, non dicimus: Pater noſter, qui es ubique, cùm & hoc verum ſit, ſed qui es in cœlis. Dicamus igitur Deum in omnibus ereaturis eſſe, & æqualiter eſſe per præſentiam deitatis, ſive per eſſentiam; per inhabitantem gratiam, non in omnibus, ſed in bonis tantùm, nec æqualiter, quia quantò meliores, tantò abundantiùs in eis habitat, id eſt perfectiùs cognoſcitur & diligitur ab illis. Sicut anima, ut Auguſtinus dicit in Epiſtola ad Hieronymum de origine animæ, per omnes particulas eorporis tota ſimul adeſt, nec minor in minoribus, nec major in majoribus; ſed tamen in aliis intenſiùs, in aliis remiſſiùs effectus ſuos exercet, cùm in ſingulis partibus corporis eſſentialiter ſit. In malis non eſt Deus per gratiam inhabitantem, quia non illuminantur ab eo; unde: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*; ſicut lux ſolis perfundit oculos cœci, ſed non capitur ab eo. Bonos verò illuminat lux iſta, ſed non æqualiter. Auguſtinus ad Dardanum: Cùm Deus qui ubique eſt, non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat, non æqualiter habitat. Nam unde eſt illud quod Elizæus popoſcit, ut dupliciter ſtaret in eo Spiritus Dei, qui erat in Elia; & unde in omnibus Sanctis alii ſunt ſanctiores, niſi habeant abundantiùs Deum inhabitatorem? Hique ab eo longè dicuntur eſſe, quia peccando diſſimillimi facti ſunt, & hi ei appropinquare, qui ſimilitudinem ejus bene vivendo recipiunt. Eſt ergo ubique Deus per præſentiam, ſive per eſſentiam, & æqualiter in omni loco, ſed non eſt in loco, id eſt non eſt localis.

Deus nullibi incipit eſſe, quia ab æterno ubique eſſentialiter.

Variè Deus eſt in creaturis, ſcilicet per eſſentiam, & in bonis per gratiam.

Ioan. 1.

4. Reg. 2. 9.

Peccatores à Deo longè ſunt, qui ei diſſimillimi per peccatum ſunt. Regio diſſimilitudinis.

De ſpiritu ereato quæritur utrum in loco ſit, vel illocalis ſit. Quidam dicunt quod non ſit localis, vel in loco, nimis inhærentes auctoritati Auguſtini ſuper

Spiritus creatus quomodo in loco ſit, & localis.

Genesim: Corporalis creatura movetur per tempora & loca; Spiritualis creatura movetur tantùm per tempora, movetur per affectiones, ut de tristitia in gaudium, discendo etiam quæ nescit, ut in Angelis; In hoc enim prius & posterius consideratur. Deus nec per tempora, nec per loca. Sed ubi Augustinus dicit quod spiritualis creatura non movetur, per loca hoc intellexit: Non habet localem circumscriptionem. Ea enim quæ dimensionem habent, loco circumscribuntur, quoniam eis secundum locum, principium, medium, & finis assignantur; Spiritus verò creatus non habet dimensionem, & tamen quia terminum habet, quia ita est ibi, quod * alibi localis est, licet non faciat in loco distantiam, quia etsi multi spiritus essent hic, locum non angustarent, ut minùs de corporibus continerent. Solus igitur Deus, quia intra se omnia continet, juxta illud: *In quo vivimus, movemur, & sumus*, non habet terminum, in loco non continetur, sed quicquid habet terminum, secundùm aliquid est locale. Ambrosius in Libro de fide ad Gratianum Imperatorem: Sic enim dixit Isaias: Quia missus est ad me unus de Seraphim: Et Spiritus quidem dicitur missus, sed Seraphim ad unum; Spiritus ad omnes. Seraphim mittitur in ministerium; Spiritus operatur ministerium. Seraphim de loco ad locum transit, non enim complet omnia, sed ipsum repletur à Spiritu. Hic plane dicit Ambrosius, quod Angeli locales sunt.

* *f. quod non alibi.*

Act. 17. 28.

If. 6. 6.

Angelus est spiritus localis.

CAPUT IV.

De Trinitate.

His consideratis, restat de his videre quæ ad distinctionem Trinitatis pertinent. Et prius testimonia auctoritatis inducamus. In Genesi: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Per pluralem Trinitatem ostendit. Psalmista: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te.* In Evangelio: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Hujus quoque vestigationis & considerationis habet ratio quædam exemplaria in his quæ facta sunt. Deus enim qui in se videri non potest, in opere suo manifestatus est. Nam sicut sapientia hominis non videtur, nisi ab ipso homine, nisi manifestetur per verbum, ita sapientia Dei non potuit agnosci, donec manifestata est per opus suum, quod est quasi extrinsecùs verbum, sapientiam Dei quodammodo revelans, sicut per verbum oris manifestatur verbum cordis, id est cogitatio mentis. Et quia inter omnes creaturas, magis accedit ad similitudinem Dei rationalis creatura; ea enim sola ad imaginem & similitudinem Dei facta est, in se ipsa potuit humana mens vestigium Trinitatis invenire evidentiùs quàm in cæteris; vidit enim quod in se ipsa nascitur sapientia, quæ est ipsa, & quoniam ipsa diligit sapientiam suam, & ita procedit sapientia ex mente, & de mente, & sapientia procedit amor, quo ipsa mens diligit sapientiam genitam à se, & sunt simul hæc tria, mens, amor, sapientia; & sunt tria, & tamen una substantia, in qua hæc tria, scilicet mens, amor, sapientia, inter se distincta, quoniam mens non est sapientia vel amor, nec sapientia mens vel amor, & tamen unitas substantiæ non recedit. Et conscendit mens ab ipsis ad Creatorem suum, & considerat eum sapientiam habere, & quomodo numquam sine sapientia fuit; Considerat etiam quod sapientiam suam semper dilexerit, & quod amorem ad eam semper habuerit, & est amor coæternus æterno, & coæternæ sapientiæ ipsius. Rursus considerat quod non potest in Deo aliquid diversum esse à Deo, & ita sapientia Dei Deus est, & amor Dei Deus, & ideo unitas manet in Trinitate, & hæc Trinitas est Pater, qui à nullo est, & sapientia Patris, quæ à Patre genita est, & Spiritus Sanctus, qui à Patre procedit, qui sæpissimè in divina Scriptura amor Patris & Filii appellatur; Et sunt istæ tres personæ distinctæ, quia Pater non est Filius, nec Spiritus Sanctus, nec Filius est Pater, vel Spiritus Sanctus; & tamen istæ tres personæ una substantia, unus Deus est. Augustinus, Lib. de Trinitate: Tres personas, vel ejusdem essentiæ, vel tres personas unam essentiam dicimus; tres personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud quid essentia, aliud persona.

Gen. 1.

Ps. 2. 7.

Joan. 1. 1.

In se ipsa mens humana invenit vestigium Trinitatis.

Hîc videndum est quare in Sancta Trinitate illa persona quæ à nullo est, appellatur Pater? Ideo scilicet quia de sua substantia genuit Filium, [qui] Sapientia Patris, seu Verbum dicitur, quia genita ab ipso Patre. Unde in Psalmo: *Eructavit cor meum Verbum.* Qui à Patre & Filio procedit, dictus est Spiritus Sanctus, quia inspiratur à Patre & Filio ad sanctificandum, & non tamen venit sine Patre & Filio, quia Trinitas indivisa est; sed inspirari à Patre & Filio, hoc illi est esse à Patre & Filio, quod æternum illi est, qui datur ex tempore, & accipitur. Sic Spiritus Sanctus donum est Patris & Filii, & cùm datur, ex tempore datur; & dari à Patre & Filio, non aliud illi est, quàm cùm datur, esse à Patre & Filio, quod æternum illi est,

Cur prima Persona Trinitatis dicatur Pater, secunda Filius, tertia Spiritus Sanctus.

Psal. 94. 1.

Trinitas est indivisa.

Cur Spiritus Sanctus dicatur Donum.

& intemporale, qui datur ex tempore. Sicut quod Spiritus est Patris & Filii, æternum illi ex tempore inspiratur à Patre & Filio. Beda in Homilia Dominicæ primæ post Ascensionem: Cùm Spiritûs gratia datur hominibus, profectò Spiritus mittitur à Patre, mittitur & à Filio; procedit à Patre, procedit & à Filio, quia ejus missio est ipsa processio, quia ex Patre & Filio procedit. Augustinus Lib. 5. de Civitate, ait: Procedit non quomodo datus. Quod autem datum est, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Item, si non procedit, nisi cùm datur, nec procederet utique priusquam esset quibus daretur. Nam donum potest esse, & antequam detur. * Donatum autem nisi datum fuerit, nullomodo dici potest.

** f Donum.*

Cur in anima humana mens, sapientia & amor non dicantur personæ, sicut in Trinitate Pater, Filius & Spiritus Sanctus.

Hic magna oritur quæstio, quare illa tria quæ in anima sunt, non dicantur tres personæ, sicut illa quæ horum similitudine in Deitate reperta sunt, tres personæ dicuntur, & sunt. Ad quod dici potest quod ideo non sunt personæ, quia sunt affectiones mutabiles circa animam. Aliquando enim anima est sine notitia & amore. Nec potest dici: Notitia hominis est homo, amor hominis est homo; sed sapientia Dei Deus est, amor Dei Deus est, quia non est in Deo, aliud ab ipso. Tres igitur personæ unus Deus, una substantia, una natura; istæ tres personæ, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Pater à nullo est. Unde Augustinus dicit: Pater est principium Trinitatis, hoc est, in Trinitate, quia non est principium sui ipsius, sed ab eo Filius & Spiritus Sanctus, ipse à nullo.

Lib. 4. nu. 29.

Spiritus Sanctus procedit à Patre & Filio.

Quod à Filio procedat Spiritus Sanctus auctoritates multas habemus. Apostolus: Dominus *misit Spiritum Filii sui clamantem in corda nostra: Abba, Pater.* Et in Evangelio: *Virtus Dei exibat de illo.* Græci tamen dicunt Spiritum Sanctum procedere tantùm à Patre, & non à Filio. Hoc ideo dicunt, quia in Symbolo Apostolorum nulla fit inde mentio, hoc est, in Credo minori, nec in Symbolo quod fuit datum in Nicæna Synodo, in fine cujus habetur qualiter dixerit: Anathema sit, quod nos ita exponimus, quasi aliter, id est, contrarium. Sed cùm istud non sit affirmatum ibi, vel negatum, non dicimus illi Symbolo contrarium.

Gal. 4. 6.

Credo minus & majus.

CAPUT V.

De variis nominibus personas Trinitatis per proprietates distinguentibus.

In Trinitate quædam nomina distinguunt personas, quædam significant unitatem naturæ.

His præmissis videndum est quod in sancta Trinitate sunt quædam nomina distinguentia personas. Sunt & alia unitatem naturæ vel substantiæ significantia, ut hæc nomina: Deus, omnipotens, æternus, immensus, & dicuntur secundùm substantiam, non enim est aliud naturæ esse, quàm Deum esse, omnipotentem, esse æternum, immensum, esse sapientem, justum, & similia. Et ideo sicut una essentia, & non tres: ita unus Deus, & non tres. Unus Deus, omnipotens, æternus, immensus, sapiens, &c. Augustinus in libro septimo de Trinitate: Quia hoc est illi Deum esse quod esse, tam tres essentias quàm tres deos dici fas non est.

Attributa Dei sunt ipse Deus.

Cap. 1. nu. 5.

Sunt & nomina significantia proprietates personarum.

Sunt alia nomina quibus distinguitur Trinitas. Pater, ingenitus, genitor. Et hæc conveniunt Patri tantùm. Filio soli conveniunt hæc alia nomina: Filius, genitus, natus, Verbum, & alia similia. Spiritui Sancto hæc alia: Spiritus Sanctus, donum, procedens à Patre & Filio, & hæc nomina significant proprietates, quibus personæ distinguuntur. Solius namque Patris est * principium, esse Patrem, esse ingenitum, quia à nullo est. Proprium Filii, esse genitum à Patre. Proprium Spiritûs Sancti, à Patre & Filio procedere; Sed in hoc quod Pater est Deus, omnipotens, sapiens, justus, &c. non distinguitur à Filio & Spiritu Sancto, quia & Filius Deus est, & omnipotens, & similia; & Spiritus Sanctus similiter.

** supp. esse.*

Spiritus Sanctus nec genitus, nec ingenitus dici potest.

Quæritur, cùm Spiritu Sancto non conveniat genitum esse, si esse ingenitus dici possit? Augustinus ad Orosium: Spiritum Sanctum, nec genitum, nec ingenitum fides certa declarat, quia si dixerimus ingenitum, duos Patres affirmare videbimur; Si autem genitum, duos filios credere culpamut. Item Orosius ad Augustinum: Voluntate Pater genuit Filium, vel necessitate. Augustinus: Nec voluntate, nec necessitate, quia necessitas in Deo non est; præturire voluntas sapientiam non potest. Nam quidam nostrûm, cùm eum interrogasset hæreticus, utrùm volens an nolens Filium Pater genuerit, laudabiliter respondisse refertur: Dic igitur & tu, hæretice, Deus Pater necessitate Deus, an voluntate? Si dixisset: necessitate, grandis sequebatur absurditas. Si voluntate, respondebatur illi: Ergo voluntate Deus.

Vide Commonitorium Orosii, & Lib. Augustini ad ipsum, to. 8. p 605. & seqq.

est, non naturâ; Ita sicut Pater naturâ est Deus, naturâ genuit Filium; & hæc genitura æterna & ineffabilis est. Unde Propheta: *Generationem ejus quis enarrabit?*

Pater naturâ genuit Filium, non necessitate, nec voluntate.
Is. 53. 8

Solent quidam sic opponere: Non est aliud Filium gigni à Patre, quàm esse à Patre; * non hoc convenit Spiritui Sancto, esse scilicet à Patre; quare convenit ei gigni à Patre. Ad quod dicimus, quod cùm Filius & Spiritus Sanctus à Patre sunt, aliter tamen Filius à Patre, & aliter Spiritus Sanctus. Augustinus: Spiritus quoque à Patre est, sed non quomodo natus, immo quomodo datus. Filius etiam à Patre procedit, ut ipse ostendit in Joanne, dicens: *Ego ex Deo processi & veni.* Et Filius à Patre est procedendo & nascendo. Spiritus à Patre non nascendo, sed procedendo; Uterque enim procedit à Patre, sed ineffabili & dissimili modo. Non est itaque Spiritus Sanctus genitus, quia cùm sit à Patre & Filio, si genitus esset, jam haberet duos Patres, & sic in Trinitate esset confusio, in qua & duo Patres, & duo filii essent. Quid autem sit gigni, quid sit procedere, in hac vita sciri non potest. Augustinus tamen in libro de Trinitate secundo de hac genitura dicit: Non aliter est illi esse de Patre, id est, nasci de Patre, quàm videre Patrem; aut aliud videre Patrem operantem, quàm pariter operari; Sed quis hoc intelligit? Ambrosius de Trinitate: Quomodo Filius à Patre sit genitus, impossibile est scire: mens deficit, vox silet, nec hominis tantùm, sed & Angelorum; Super Angelos, super Cherubim, super omnem sensum est. Credere jubemur, discurrere non permittimur. Aufer argumenta ubi fides quæritur. Id enim licet scire quod natus sit Filius; Non autem licet scire & discutere quemadmodum sit natus. Quidam tamen de ingenio suo præsumentes, dicunt se non nescire hæc, & hujusmodi, adhærentes illi auctoritati Hieronymi super Ecclesiasten, qui in sacris scripturis sæpissimè non pro impossibili, sed pro difficili ponitur, ut ibi: *Generationem ejus quis enarrabit?* Sed hoc intellexit Hieronymus de generatione quæ est secundùm carnem, quæ aliquo modo enarrari potest.

* f. sed hoc.
Spiritus Sanctus non natus, sed datus, non genitus, sed procedens.
Lib 2 contra Maximinum Arianum, nu. 1. & 8.
Joan. 8. 42.
Generatio divina Verbi tota ineffabilis, quia incomprehensibilis.
Cap. 1. nu 1.

Quæri solet, cùm generatio Filii à Patre nec principium habeat, nec finem, quia æterna est, utrùm debeat dici [Pater] semper generans, vel [Filius] semper genitus? Gregorius super Job: Dominus Deus Jesus Christus, in eo quod virtus est & sapientia Dei, de Patre ante tempora natus est, vel potiùs quia nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus veriùs: Semper natus [est.] Non autem possumus dicere: Semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At verò ut æternus designari valeat, & perfectus, & semper dicatur natus, quatenus & natus ad perfectionem pertineat, & semper ad æternitatem. Quamvis hoc ipsum quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deviemus, quia quod factum non est nec potest dici perfectum, & tamen infirmitatis nostræ verbis Dominus condescendens: *Estote*, inquit, *perfecti, sicut & Pater vester in cœlis perfectus est.* In Psalmo quoque dicitur: *Ego hodie genui te. Hodie* dixit, quia non præterit illa generatio; *Genui*, quia initio caret.

Christus Deus Homo benè dicitur semper natus, sed non semper nasci.
Math. 5. 48.
Ps. 2. 7.

CAPUT VI.

De æqualitate Patris, & Filii, & Spiritûs Sancti.

Supradictis adjiciendum est, quod licèt Filius [sit] de Patre, non tamen posterior [est] vel inferior, sed coæternus, coomnipotens, consubstantialis, [&] coæqualis Patri, & Patri & Filio Spiritus Sanctus. Augustinus in lib. de Trinitate: Sic coæternus Patri Filius, sicut splendor coævus igni, ei esset æternus, si ignis esset æternus. Et est notandum quod Filius est æqualis Patri secundùm substantiam, non secundùm proprietatem quâ distinguitur à Patre. In eo enim quod Filius est, unus Deus cum Patre, una natura, una substantia, æqualis est Patri. Si secundùm quod de Patre est genitus non est æqualis, ergo inæqualis, quod non est verum, quia secundùm hoc quod Pater est ingenitus, Filius genitus, nec * æqualitas consideratur; Idem & de Spiritu Sancto. Augustinus de Trinitate: Quod verò Filius à relativè ad Patrem dicitur, non secundùm quod ad Patrem dicitur Filius, æqualis est Patri Filius, sed secundùm quod ad se dicitur, æqualis est Patri Filius. Quicquid autem ad se dicitur, secundùm substantiam dicitur. Restat ergo ut secundum substantiam æqualis sit Patri; Eadem ergo utriusque substantia. Hujus sanctæ Trinitatis non debet dici pars una de tribus personis. Tota etenim Trinitas est una substantia simplex, & individua. Nec sunt aliquid majus duæ pars quàm una, vel tres quàm duæ. Cùm enim unaquæque illarum sit divina substantia, & illæ tres eadem illa substantia, non sunt duæ, tres, quid majus quàm una. Augustinus: In Trinitate, quæ Deus est, Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus, & hi tres unus Deus; nec hujus Trinitatis tertia pars est unus, nec majus aliquid sunt omnes quàm singulæ personæ, quia spiritualis, non corporalis

Lib 2. cap. 14 nu. 6 & seqq.
* f. nec inæqualitas.
Tota Trinitas est una, simplex & individua substantia.

corporalis est magnitudo. Idem: Quoniam Deus Trinitas est, non ideo putandus est triplex, alioquin minor esset in singulis, quàm in tribus. Pariter hoc etiam considerandum est quod de sancta Trinitate nihil dicitur secundum accidens; Quod enim secundum accidens dicitur, mutabile est, sed in Deo nihil mutabile. Non tamen omne quod dicitur de Deo, secundum substantiam dicitur, quia quædam secundum relationem vel proprietatem dicuntur, ut Pater, Filius. Augustinus in Lib. 5. de Trinitate: Accidens dici non solet, nisi quod aliquâ mutatione rei cui accidit, amitti potest; In Deo autem secundum accidens nihil dicitur, quia ei nihil accidit; Nec tamen omne quod dicitur secundum substantiam, subesse dicitur, quia sine aliquo respectu relationis dicitur, vel quia unitatem divinæ substantiæ exprimit, ut Deus, omnipotens, & similia. Et hæc omnia, ut ait Augustinus, de singulis dicuntur personis, & non pluraliter, sed singulariter de tribus simul dicitur. Sicut enim Pater Deus, omnipotens, sapiens, justus, & similia, ita Filius Deus, omnipotens, &c. & Spiritus Sanctus similiter, & hi tres unus Deus, omnipotens & unus Deus, sapiens, &c. Sic de omnibus quæ secundùm substantiam dicuntur, excepto hoc nomine, persona. Cùm enim hoc nomen persona secundùm substantiam dicatur, de singulis potest enuntiari personis. Pater est persona, Filius persona, Spiritus Sanctus persona; non tamen potest dici: Isti tres una persona. Augustinus: Persona à se dicitur, sicut Deus, & similia. Hoc autem solum nomen est, quod cùm dicatur de singulis, ad se pluraliter, non singulariter accipitur. In summa, inventum est hoc nomen, persona, ut ait Augustinus, ut cùm quæreretur: Quid tres, vel quid tria, uno nomine responderetur: Tres personæ. Augustinus: Ideo dicimus tres personas, ut non aliqua intelligatur essentiæ diversitas, sed ut uno vocabulo responderi possit, cùm dicitur: Quid tres, vel quid tria, dicitur: Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Dictum est, tres personæ, quo nomine non diversitatem intelligi voluit, sed singularitatem voluit, ut non solùm ibi Unitas intelligatur, sed Trinitas. In unitate namque non est diversitas, quia qualis Pater, talis Filius, sed distinctio, nec singularis, dicens: Est Deus, quia jam non esset persona. Augustinus, quæstionum veteris & novæ legis: Unus quidem, sed non singularis habet exterius in mysterio alterum qui sit cum altero. Ambrosius de fide ad Gratianum Imperatorem: Quod unius est substantiæ, separari non potest, etsi non sit singularitatis, sed unitatis. Singularitas ad personam pertinet, unitas ad naturam.

De sancta Trinitate nihil dicitur secundum accidens, seu accidentale.

Cap. 4 nu. 5.

Collatione cum Maximino Ariano, nu. 11.

In Trinitate non possunt dici tres una persona.

Hic non parva oritur quæstio, cur cùm hoc nomen, persona, restante Augustino, secundùm substantiam dicatur; & cùm hæc sit definitio personæ: Persona est rationalis substantiæ individua natura. Quomodo sit intelligendum: Filius est alia persona à Patre, hoc enim sanè potest dici: Pater est persona, id est, rationalis substantia; Sed cùm dicitur: Est alia persona, non audemus dicere: Est alia rationalis substantia. Item cùm dicimus: Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt tres personæ, non possumus dicere: Tres rationales substantiæ? Ad quod potest dici: Quando per se dicitur: Pater est persona, Filius est persona, id est, rationalis substantia; sed per adjectionem restringitur significatio: Filius est alia persona, id est, discreta per aliam proprietatem; Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt tres personæ, id est, discreti per tres proprietates. Sicut enim cùm dicitur: Filius est Deus, non distinguitur à Patre, sed cùm additur: Filius est Deus de Deo, jam fit distinctio; Ita cùm dicitur: Pater est persona, Filius est persona, sed nondum fit distinctio; sed cùm additur alia persona, vel per pluralem, sunt tres personæ, jam distinctio notatur. Si quis tamen hanc quæstionem convenientiùs potest solvere, ego nulli præjudico. Præterea est unum nomen, scilicet, Trinitas, quod de nulla persona singillatim dicitur, sed de omnibus simul; nec est substantiale, sed pluralitatem designat personarum, & ita quædam nomina sunt in sancta Trinitate, quæ dicuntur singillatim, & non communiter, ut Pater, Filius, & Spiritus Sanctus ad proprietatem referuntur; quædam conjunctim, & non singillatim, ut Deus, Omnipotens, & similia *.

In Trinitate singularitas pertinet ad personam, unitas ad naturam.

Quid sit persona in trinitate.

* supp. quæ ad naturam.

CAPUT VII.

De distinctione personarum sanctissimæ Trinitatis per singulares determinationes.

POst supradicta istud considerandum est, quod illa nomina quæ ad unitatem divinæ substantiæ pertinent per determinationes quinque, etiam sine determinatione accipiuntur in personarum distinctione, ut sapientia, bonitas ad substantiam referuntur, quia tres personæ una sapientia, una bonitas; & tamen cùm dicitur sapientia Patris ad Filium tantùm, bonitas Patris & Filii ad Spiritum Sanctum, similiter charitas. Tota enim Trinitas, unus spiritus, una charitas. Sed cùm additur, Spiritus Sanctus, cùm etiam dicitur charitas Patris & Filii, solummodo ad Spiritum Sanctum refertur. Pa-

Tota Trinitas, unus spiritus, una charitas.

Tres Trinitatis personæ per singulares determinationes distinguuntur.

ter enim spiritus, Pater etiam sanctus, sed non Spiritus Sanctus. Solent etiam sine determinationibus appositis personas significare hæc nomina, ut per sapientiam intelligatur Filius, ut in Proverbiis Salomonis sæpissimè invenitur, per bonitatem Spiritus Sanctus. Hoc etiam nomine usus est sæpe Hieronymus in significatione personarum, sic dicens: In * Psalmo confessionis tres spiritus postulat David, dicens: *Spiritu principali confirma me; Spiritum rectum innova in visceribus meis; Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Qui sunt isti tres spiritus? Spiritus principalis, Pater est. Rectus, Christus est; Sanctus, Spiritus Sanctus est. Ecce quod Hieronymus dicit tres spiritus, id est, tres personas. Augustinus quoque lib. 1. de doctrina Christiana tres res dixit, ad pluralitatem personarum respiciens. Ait quippe sic: [a] Res aliæ sunt quibus fruendum est; aliæ quibus utendum. Illæ, quibus fruendum est, nos beatos efficiunt; Illis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adjuvamur, si redire in patriam volumus. Utendum est modò, non fruendum; Frui enim est inhærere alicui rei propter seipsam. Res igitur quibus fruendum, est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, eademque Trinitas una quædam res est; communisque omnibus fruentibus ea. Pater itaque quod eadem nomina modò ad unitatem substantiæ, modò ad pluralitatem personarum significandam ponuntur. Similiter hæc nomina: Potentia, sapientia, bonitas, nomina substantiæ sunt, & singulis personis æqualiter conveniunt, & tamen sæpissimè in sacra scriptura per potentiam Pater, per sapientiam Filius, per bonitatem Spiritus Sanctus *; & quare hoc fiat, non est inutile vel quærere, vel quærenti satisfacere; Cùm hæc nomina, Pater, Filius, Spiritus, translata sint à creaturis ad Creatorem ipsum, ne videantur quod in nobis significant in Deo significare, attribuitur Patri potentia, Filio sapientia; In hominibus enim pater prior est filio, filius posterior; & ex antiquitate in patre defectus, ex posteriori ætate in filio imperfectio sensûs notari potest. Attribuitur ergo Patri potentia, ne videatur prior Filio, & tamen minùs potens; Filio sapientia, ne videatur posterior, & minùs sapiens Patre, vel inferior; Nec dicitur Filius sapientia, quasi ipse solus sapiens [sit,] cùm tota Trinitas una sapientia [sit.] Nec Pater potentia, quasi ipse sit solus potens, cùm tota Trinitas una sit omnipotentia; Sed ibi magis dicendum, ubi plus dubitari potuit. Unde in Symbolo dicitur: Credo in Deum Patrem omnipotentem. Spiritus etiam solet poni ad significandum * rigorem, & crudelem solet denotare; Et ideo Bonitas & Benignitas frequentiùs appellatur.

* id est in Psalmo poenitentiali 50. sc. *Miserere Ps. 50.*

Lib. 1. de Doctr. Christ. cap. 4. nu. 4. & 5.

Res quædam ad fruendum, quædam ad utendum; fruendæ beatos, utendæ ad beatitudinem tendentes efficiunt.

* supp intelligitur.

Tota Trinitas una sapientia, una potentia, &c.

Manifestus hic amanuensis error

* immò ad amorem significandum, nec crudelem solet denotare, & ideo, &c.

Hic oritur quæstio difficillima. Si in Deo tres personæ dicuntur esse, quia sapiens, & potens, & benignus est, quare non potiùs quatuor, vel quinque, vel multò plures, cùm sit fortis, justus, misericors, pius, &c. Ad quod dici potest quod quæcumque dicuntur de Deo, & creduntur veraciter, ad hæc tria referuntur. Si enim fortis dicitur, incorruptus, incommutabilis, & similia, totum hoc potentiæ est. Si providus, inspector, intelligens, totum sapientiæ est. Si pius, mansuetus, misericors, hoc bonitatis est. Et in his tribus summa perfectio est. Ubi enim occurrunt ista tria, posse, scire, velle, quod est benignitas, nihil deest. Si aliquod horum tollas, non est summa perfectio. Est ergo Trinitas perfecta, quæ nec potest minui, nec augeri. In creaturis quoque hujus sanctæ & individuæ Trinitatis signa apparent. Signum potentiæ est rerum immensitas; sapientiæ, pulchritudo; bonitatis, utilitas; & per hæc quæ foris sunt, invisibilia cognoscuntur à rationali creatura.

Cur sine multiplicatione personarum, unaquæque persona dicatur potens, sapiens, benigna, &c.

In creaturis sunt signa Trinitatis.

Sicut nomina substantialia, de quibus priùs diximus, dicuntur de singulis personis, similiter illa nomina, quæ respectu creaturæ competunt Deo temporaliter, velut hæc nomina, id est Deus, Creator, misericors. Ut enim Augustinus ait in Lib. de Trinitate, quod non fuit ante Dominus, quàm servus esset. Itaque temporaliter cœpit esse Dominus, quando creatura in tempore cœpit ei subservire. Similiter cœpit Deus creator esse in tempore, ex quo fecit creaturam, non enim creavit eas ab æterno, nec Creatori sunt coæternæ; Et cùm Pater sit Deus creator, & similiter Filius, & Spiritus Sanctus, non tres Domini, sed unus, non tres [sunt] creatores, sed unus. Quod aliqua temporaliter dicantur de Deo, & sine minutione sui, Augustinus ostendit per similitudinem rei, quæ incipit esse pretium, sine sui mutatione. In quarto de Trinitate: Nummus cùm dicitur pretium, relativè dicitur, nec tamen mutatus est cùm esse cœpit pretium, neque dicitur pignus, & si quæ similia. Si ergo nummus sine sui mutatione potest relativè dici pretium,

Lib. 5. cap. 16. nu. 17.

Deus..... ideò verus est Dominus, qui servo non indiget, & quo servus indiget.

Aug. Epistola ad Marcellinum 138. nu. 6.

Quædam de Deo licet æterno, temporaliter dicuntur sine minutione suæ æternitatis.

[a] Hinc conjici posse videtur Petrum Lombardum Libri primi sententiarum exordium desumpsisse. Ibi siquidem, quasi pro fundamento suæ Theologiæ, asserit quædam esse quibus fruendum, quædam quibus utendum, & in suæ sententiæ probationem, ipsissima B. Augustini verba assumit quibus hic utitur Hildebertus.

quantò magis de incommutabili substantia Dei accipiendum est, ut quamvis temporaliter incipiat dici, non tamen substantiæ Dei dicatur aliquid accidisse, vel intelligatur, sed illi creaturæ ad quam dicitur. Quod ergo incipit temporaliter dici, quod ante non dicebatur, manifestum est relativè dici non secundum accidens quod ei acciderit, sed secundum ejus accidens ad quod dicitur, patet. Itaque Deus & ex tempore Creator & Dominus; Et tamen verum est: Dominus omnium est ab æterno, Creator est ab æterno, sed tamen ab æterno Dominus, non ab æterno Creator.

Deus ab æterno Dominus, non ab æterno Creator.

CAPUT VIII.

Utrum proprietates personarum sint ipsæ personæ.

POst alia videtur inquirendum utrum proprietates illæ quibus distinguntur personæ, [sint] ipsæ personæ. Quod personæ distinguantur per proprietates, habetur in illa auctoritate, in essentia unitas, in personis proprietas, & in aliis multis auctoritatibus. Quidam voluerunt dicere quod proprietates illæ non essent ipsæ personæ, opponentes ita: Si per eas distinguntur personæ, quomodo sunt ipsæ personæ? Quos auctoritas & ratio confutat. Dicit enim Augustinus: Quicquid in Deo est, Deus est, ergo proprietas Patris Deus est; Sicut Pater Deus est, ita proprietas Patris Deus est, quia proprietas Patris ipse Pater est; non tamen dicitur ita simpliciter: Proprietas est Deus, vel est Pater, sed proprietas Patris. Sicut enim dicitur: Voluntas est Deus ita absolutè, sed voluntas Dei est Deus. Quid enim est proprietas Patris, proprietas Filii, proprietas Spiritûs Sancti, nisi ipsæ personæ inter se distinctæ & discretæ. Hieronymus in Epistola de explanatione fidei ad Damasum Papam: Confundentes Arium, unam eamdemque substantiam Trinitatis dicimus. Impietatem Sabellii designantes, tres personas sub proprietate distinguimus. Item: Non enim nomina tantummodo, sed etiam nominum proprietates, id est personas, vel ut Græci exprimunt, Ypostases confitemur. Ecce quod Hieronymus dicit proprietates & personas. Isidorus dicit: Ideo Deus simplex dicitur, sive non amittendo quod habet, seu quia non est aliud ipse, & aliud quod in ipso est. Ratione etiam potest ei obviari hoc modo: Si tres proprietates vel relationes in Deo sunt quæ non sunt, ipsa divina substantia apparet non fuisse solam ab æterno divinam essentiam quæ Trinitas est; sed sola Trinitas est quæ ab æterno, quæ & unus Deus est. Fateamur igitur tres personas, vel tres illarum proprietates unum Deum, unam substantiam, & unam divinam substantiam, & illas tres personas esse proprietates, quæ quamvis longè sint à sensibus nostris, & ab humana ratione, indubitanter tamen credi oportet. Ut enim ait Beatus Gregorius: Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum; non enim est fides contra rationem, sed super rationem: Et ideo qui nihil credere vult, nisi quod ratione comprehendit, ut Philosophi, non habet meritum fides sua; sed qui illud quod non est rationi contrarium, & tamen est supra rationem, credit. Unde Apostolus: *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est verbum fidei.* Propter quod non est contrarium rationi, sed super eam.

Symbolum S. Athanasii.

Hoc passim, & sæpius in Lib. de Trinitate.

Fides non est contra rationem, sed super rationem.

Rom. 10. 8.

Quid sit proprium Patris suprà assignatum est, scilicet esse ingenitum, quod est esse Patrem. Nec turbet quod Augustinus dicit: Non est * ingenitum dicere, quod Patrem dicere, quia Pater dicitur ad Filium; sed ingenitus nullam rationem notat: Et ideo non est idem dicere Patrem esse ingenitum, & esse Patrem; sed idem est & in sancta Trinitate esse ingenitum, & esse Patrem, sicut idem est esse sapientiam Patris, & esse Filium ejus, & esse Verbum Patris; sed tamen illud nomen, scilicet Filius, & notat relationem, & non illud Verbum, & Sapientia. Augustinus in Lib. de Trinitate: Non est idem ingenitum dicere, quod est Patrem dicere, quia etsi Filium non genuisset, nihil prohiberet cum ingenitum dicere, quia nec ideo quisque Pater, quia ingenitus, nec ingenitus ideo, quia Pater. Ideo non ad aliquid, sed ad se ingenitus dicitur; genitus verò non potest dici, nisi ad aliquid. Ideo quippe Filius, quia genitus, & quia Filius, utique genitus. Sicut autem Filius ad Patrem, sic genitus ad genitorem. Sicut Pater ad Filium, sic genitor ad genitum.

Ep. 138. ad Pascentium.
* supp. idem.

In hoc loco notandum est, quod cùm Filius sit Sapientia genita de Patre, & Pater sit sapiens sapientiâ suâ, utrum Pater sit sapiens Sapientiâ genitâ de se. Augustinus dicit hoc non esse concedendum. Si enim esset sapiens Sapientiâ genitâ ex se, cùm ei sit esse, quod est sapientem esse, jam Pater à Filio haberet esse, non Filius à Patre. Non ergo est sapiens Pater sapientiâ ex se genitâ, sed sapientiâ ingenitâ quæ ipse est. Pater enim est sapientia ingenita.

Si opponatur: Cùm Pater sit sapiens * sapientiâ vel genitâ, vel aliâ, non est verum, quia una sapientia tota Trinitas, &c.

* supp. sapiens est sapientia genita, vel alia, quod non est verum, quia una, &c.

sed in Patre ingenita, in Filio genita; sicut dicitur: Filius est Deus de Deo, lumen de lumine, principium de principio. Pater non est Deus de Deo, ergo aliud, non est principium de principio, ergo aliud. [Quod] non est verum, quia unus Deus cum Filio, & unum principium creaturarum omnium. Pater enim est principium Filii, quia de Deo Filius; Pater enim & Filius principium Spiritûs Sancti. Tota tamen Trinitas unum principium creaturarum. Similiter licet Pater non sit sapiens Sapientiâ genitâ ex se, non tamen aliâ sapientiâ sapiens est. Augustinus in Lib. de Trinitate: Si solus intelligit Filius sibi, & Patri, & Spiritui Sancto, illud consequitur, ut Pater non sit sapiens de se ipso, sed de Filio, nec Sapientia Sapientiam genuit, si eâ Sapientiâ Pater dicatur sapiens esse quam genuit. Ubi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse; ac per hoc Pater si non ipse sibi intelligit, & Filius intelligit Patri, profectò Filius Patrem sapientem facit: Et si hoc est Deo esse quod sapere, & illi ea essentia quæ sapientia, non Filius à Patre, quod verum est, sed à Filio potius Pater habet essentiam, quod falsum est. Est ergo Deus Pater sapiens eâ, quæ ipse est, sapientiâ suâ, & Filius sapientiâ Patris.

Lib. 7. cap. 1. n. 1.

Solet à quibusdam talis quæstio fieri: Deus Pater genuit Deum Filium, & ita Deus genuit Deum; quod sanè potest concedi. Legitur enim de Filio: Deus de Deo, lumen de lumine. Si Deus genuit Deum, vel se, vel alium, quorum neutrum concedendum est. Quod non genuit alium Deum manifestum est, quia non est nisi unus Deus. Quod non sit concedendum: Deus genuit se, Augustinus ostendit in Lib. de Trinitate, dicens: Qui putat hoc potentiæ, Deum ut se ipse genuerit, eò plus errat, quòd non solum Deus ita non est, sed nec spiritualis creatura, nec corporalis; Nulla enim omnino res est quæ se ipsam gignat, & ideo non debet dici: Deus genuit se; non enim divina substantia se ipsam, nec etiam divinam aliam substantiam, sed persona Patris genuit personam Filii.

Præterea sciendum est, quod sicut Trinitas inseparabilis est, ita operatur inseparabiliter; quicquid operatur Pater, hoc idem Filius, & Spiritus Sanctus. Opponitur: Soli Filio competit assumpsisse carnem; sed hoc est quædam operatio: Igitur aliquid [operatur] Filius, quod non Pater, quod non Spiritus Sanctus. Ad quod dicitur: Quod licet inseparabiliter operetur Pater, Filius & Spiritus Sanctus, tamen aliquid convenit uni quod non alii; Quod per similitudinem ostendunt Sancti.

Inseparabilia sunt opera Trinitatis.

In radio namque solis sibi inseparabiliter adjunguntur splendor & calor. Splendor illuminat, calor exsiccat, nec calor illuminat, nec splendor exsiccat. Similiter in sancta Trinitate tota Trinitas operata est Incarnationem Filii; Tota Trinitas operata est ut ille Homo esset, & ut Verbo uniretur, sed non ut toti Trinitati uniretur. Ergo illa operatio non magis Filii, quàm Patris, sed unio Filii, & non Patris, sicut solius Patris vox de nube audita est: *Hic est Filius meus, in quo mihi bene complacui.* Si enim esset vox Filii, vel Spiritûs Sancti, falsum esset: *Hic est Filius meus, &c.* Non enim Filius sui ipsius, vel Filius Spiritûs Sancti; & tamen tota Trinitas operata est illam vocem; sed soli Patri convenit, quia solus Pater per illam vocem significatus est: sicut etiam solus Spiritus Sanctus in columba apparuit, cùm tota Trinitas eam operata sit; sed solus Spiritus Sanctus in ea apparuit, quia solus Spiritus Sanctus per eam significatur.

Radius solis figura Trinitatis.

Matth. 17. 5.

Solet quæri si aliter Spiritus in columba illa, quàm in aliis creaturis? Non aliter quantùm ad præsentiam, vel essentiam Divinitatis, sicut jam diximus, quoniam omnibus creaturis æqualiter, sed quantùm ad significandum aliter.

CAPUT IX.

De præscientia prædestinationis.

Cum omnium quæ operatur Trinitas, præscientia ejus, dispositio, & voluntas actum præcedat, oboritur hîc investigatio de præscientia Dei, & de providentia, & prædestinatione, de voluntate Dei, & potestate. Et est sciendum quod sapientia Dei propter diversos effectus pluribus appellatur nominibus, scientia, providentia, prædestinatio, dispositio. Scientia existentium, præscientia futurorum, providentia gubernandorum, dispositio faciendorum, prædestinatio salvandorum.

Sapientia Dei propter diversos effectus diversa sortitur nomina.

De præscientia solet quæri, utrùm ipsa sit causa rerum, vel ipsæ res sint causa præscientiæ. Sed, ut Boëtius in libro de consolatione ostendit, neutrum est concedendum. Si enim quia præsciuntur [res] à Deo, ideo essent, cùm & mala præsciantur, jam esset præscientia causa malorum, quod penitus caret ratione. Item si res, quia futuræ sunt, ideo præsciuntur à Deo, tunc quod temporale [est] causa est [ejus] quod æternum est. Origenes tamen super Epistolam ad Romanos dicit: Non propterea aliquid erit; quia id scit Deus futurum, sed quia hoc futurum est

ſcitur à Deo antequam fiat. Quod ſic poteſt exponi : Quia futurum eſt, id eſt, quod futurum eſt, ut ibi non notetur cauſa. Sicut enim Iſaias prædixit cœcitatem Judæorum futuram, dicens : *Dedit eis Deus oculos ut non videant, &c.* nec tamen ideo facta eſt, quia ille prædixit, ſed quod futurum erat ille prædixit : Ita Deus ab æterno illam præſcivit cœcitatem, ſed non ideo facta eſt quia præſcivit, ſed quia futura erat præſcivit, quem nihil poteſt latere. Præſcientia autem impropriè dicitur in Deo; Apud eum namque, nihil futurum, præteritum nihil. In eo neque prius eſt, neque poſterius, ſed quantùm ad res quæ nobis futuræ ſunt, dicimus eum futura præſcire, quod, quantùm ad eum, eſt ea tamquam præſentia ſcire. Dicit auctoritas, quod ſcientia ejus non poteſt augeri, non poteſt minui. Nec enim plus poteſt ſcire qui omnia ſcit, nec minus qui non poteſt oblivíſci. Opponitur de hoc quod Hieronymus dicit ſuper Habacuc. Abſurdum eſt ad hoc Dei deducere majeſtatem, ut ſciat per momenta ſingula quot naſcuntur culices, quotve moriantur ; quæ pulicum & muſcarum ſit multitudo, quotve * naſcent piſces in aquis, & ſimilia. Non ſumus tam * facti adulatores Dei, ut dum potentiam Dei ad ima detrudimus, in nos ipſos injurioſi ſimus, eamdem rationabilium & irrationabilium providentiam eſſe dicentes. Quod quidam ita exponunt : Abſurdum eſt ad hoc Dei majeſtatem, &c. Scit quidem quia eum nihil poteſt latere, ſed non per momenta, ut nos, qui ſimul omnia non poſſumus ſcire. Alii ſic exponunt : Abſurdum eſt, &c. ut ſciat quot culices, &c. ita quod habeat inde curam, ut enim dicit Apoſtolus : *Non eſt Deo cura de bobus.* De hominibus eſt Deo cura, quia ad cuſtodiam eorum Angelos delegat, unde illud : *Angeli eorum ſemper vident faciem Patris.* Poteſt & alia * diſſimilis hic oppoſitio fieri. Eſt aliquis qui numquam lecturus eſt; poſſet tamen eſſe ut ipſe legeret. Quæritur utrùm Deus hunc lecturum ſciat, vel non; Non poſſumus dicere ſcire eum lecturum, quia hoc falſum eſt, quod ſit ipſe lecturus. Auguſtinus in lib. ad Renatum : Quid quod ipſa exiſtimatur omnino præſcientia, ſi quid præſcitur & non erit, quomodo rectè præſciri dicitur futurum, quod non eſt futurum ? Si dixerimus : Non eum ſcit lecturum, opponitur : Poteſt eſſe ut iſte legat ; quod ſi eſſet, utique ſciretur à Deo, & hoc poteſt eſſe : ergo poteſt eſſe ut ſciatur à Deo, ergo plus poteſt ſcire quàm ſciat ; quod penitus falſum eſt. Hujus quæſtionis ſolutionem aliorum judicio relinquimus ; Mihi tamen videtur quod neutra illarum ſit concedenda. Si quis enim quærit : Scit hunc lecturum, non dicam : Scit eum lecturum, vel neſcit eum lecturum, vel ſcit eum non eſſe lecturum. Numquam enim neſcit hoc, vel neſcit hoc, cùm eum nihil lateat, dicendum eſt : Hoc diſtat inter præſcientiam & prædeſtinationem, quod præſcientia de ſalvandis & damnandis, prædeſtinatio de ſalvandis tantùm. De prædeſtinatis nullus poteſt damnari ; De reprobis nullus poteſt ſalvari. Reprobi ſunt præſciti ad mortem ; Prædeſtinati prævisi ad vitam. Auguſtinus in libro de correptione & gratia : In Apocalypſi dicitur : Tene quod habes, ne alius arripiat coronam tuam. Si enim alius non eſt accepturus, niſi iſte perdiderit. Certus eſt electorum numerus, id eſt, prædeſtinatus electorum numerus, nec poteſt augeri, nec minui. Opponitur quod poſſit minui, quia omnes damnari poſſent. Quicumque enim ſalvatur, ex gratia ſalvatur, & quod gratis datur, poteſt non dari. Similiter probatur quod poſſet augeri, quia omnes poſſent ſalvari ; niſi enim poſſent ſalvari ; non imputandum eſſet eis quod damnantur ; ſed ideo verum eſt non poſſe augeri numerum prædeſtinatorum, quia non poteſt hoc eſſe ut aliquis ſalvetur, qui non ſit prædeſtinatus ; Non poteſt minui, quia non poteſt hoc eſſe, ut aliquis prædeſtinatus ſit & damnetur. Per ſe enim verum eſt : Iſte poteſt damnari, quia ideo verum eſt, quia poſſet non eſſe prædeſtinatus ; Sed non eſt verum : Iſte prædeſtinatus poteſt damnari, quia non poteſt utrumque eſſe, ut prædeſtinatus ſit & damnetur. Similiter verum eſt : Iſte poteſt ſalvari, & non eſt verum : Iſte reprobus poteſt ſalvari, quia non poteſt hoc eſſe, ut reprobus ſit & ſalvetur.

De præſcientia ſic ſolet opponi : Deus præſcivit hunc lecturum, vel aliquid hujuſmodi ; ſed poteſt eſſe ut iſte non legat : ergo poteſt non eſſe quod Deus præſcivit, igitur poteſt falli Dei præſcientia. Sed ſicut dicimus de aliqua re futura, ſi hoc futurum eſt, ſcilicet quod iſte legat, non poteſt quin illud ſit. Non enim poteſt eſſe ut futurum ſit & non eveniat, & tamen hoc quod futurum eſt non evenire poteſt, quia ita futurum eſt, ut poſſit non eſſe illud futurum eſſe. Similiter ſi præſcitum eſt, non poteſt non evenire, quia non poteſt eſſe ut præſcitum ſit, & non eveniat, & tamen hoc quod præſcitum eſt, poteſt non evenire ; quod ideo verum eſt, quia poſſet non eſſe præſcitum ; Nec inde ſequitur : Ergo poteſt falli præſcientia Dei, quia tunc falleretur ſi utrumque eſſet, ſcilicet, & quod præſcitum eſt, eſſet evenire, & non eveniret.

Iſ. 6. 10.

Præſcientia nonniſi impropriè dicitur in Deo, in quo nihil prius, nihil poſterius.

* *f.* natent.

* *f.* faceti, ſeu falſi.

1 Cor. 9. 9.

Angeli cuſtodes.

* *f.* non diſſimilis.

Quid ſimile Lib. 5. de Civit. cap. 10. nu. 2.

Quomodo differunt præſcientia, & prædeſtinatio.

Cap. 13 nu. 39.

Cùm prædestinatio sit divina electio,
Eph. 1. 4. juxta illud Apostoli: *Quos elegit ante mundi constitutionem*, solet quæri quare hunc elegit Deus magis quàm illum, ut de Jacob & Esaü. Quidam dicunt: Hunc elegit, quia talem futurum eum esse præscivit, qui in eum crederet, & ei serviret.
Lib. 1. cap. 23. nu. 2. Sed hoc Augustinus tetractat in lib. retractationum, planè ostendens quod si propter opera futura electus esset, jam non ex gratia esset electio. Si enim ex operibus, ut ait Apostolus, jam non ex gratia.
Idem asserit Augustinus Lib 3. de Libero Arbitrio cap 24. nu. 9. Idem in lib. de prædestinatione: Non quia futuros tales nos esse præscivit ideo elegit, sed ut essemus tales per ipsam electionem gratiæ suæ, quâ gratificavit nos in dilecto Filio suo. Cùm ergo nos prædestinavit, opus suum præscivit. Idem tamen Augustinus super locum illum in Malachia Pro-
Malach 1 3. pheta: *Jacob dilexi, Esaü autem odio habui*,
Rom. 9. 18 dicit: *Cui vult, miseretur; & quem vult,*
Et hoc ubi sup à ie Lib. Arb. *indurat*. Sed hæc voluntas Dei non potest esse injusta, venit enim de occultis meritis, quia & ipsi peccatores, cùm propter generale peccatum unam massam fecerint, non tamen inter eos est ulla diversitas; Præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo quamvis nondum sint justificati, digni efficiuntur justificatione; & idem præcedit
* f. induratione. in peccatoribus aliis, quo digni sint * obtusione. Sed quid intelligere voluerit nescimus, nisi fortè dixerimus hoc intelle-
* sc. B. Augustinum. xisse, quod supra diximus * eum retractasse.

CAPUT X.

De voluntate Dei.

NUnc de Voluntate Dei restat videre. Voluntas Dei prima causa est omnium, & ideo immutabilis. Aliæ enim causæ mutabiles sunt, quia non sunt primæ, & ideo sæpe falluntur; sed hæc quia non habet causam ante se, falli non potest, vel mutari; Et quia voluntas Dei prima causa est omnium, cùm dicitur: Hoc ideo est quia Deus voluit, non est quærendum quare Deus voluit. Primæ enim causæ nulla causa est. Cùm voluntas Dei una sit, quæ est ipse Deus, propter diversos tamen effectus dicuntur plures ejus volun-
Ps. 110. 2. tates. Unde Propheta: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus*. Sicut idem Propheta propter effectus mise-
Ps 88. 2. ricordiæ & justitiæ pluraliter dicit: *Misericordias Domini in æternum cantabo*; Et
Ps. 18. 9. alibi: *Justitia Domini recta lætificantes corda*, cùm tamen quantùm ad ipsum Deum una sit misericordia, una sit justitia, quæ est quod ipse; sic & de voluntate. Nam voluntas Dei in sacra scriptura aliquando accipitur ipsa quæ idem est cum Deo, & ipsi coæterna est, & hæc voluntas semper impletur. De hac dicit Apostolus: *Voluntati* Rom. 9. 19.
ejus quis resistit? Et alibi: *Ut probemus quæ* Rom. 12. 2.
sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. Et potest hæc voluntas beneplacitum Dei, vel dispositio appellari. Unde Propheta: *Quæcumque voluit fecit*, id est, quæcumque disposuit se facturum. Aliquando præceptio vel prohibitio dicitur voluntas Dei, quia sunt signa voluntatis Dei, ut signa iræ appellantur, ita; & si-
gna dilectionis, dilectio. Et dicitur irasci Sicut signum iræ Dei vocatur ira Dei, sic præceptio Dei vocatur voluntas Dei.
Deus, & tamen non est ira in eo; sed signum tantùm quod foris fit, quo Deus iratus ostenditur, ita appellatur, ut in Ægyptiis submersis. Ita præceptio vel prohibitio, quia indicant nobis quid Deus velit, voluntas Dei nominantur. De qua Do-
minus in Evangelio: *Fiat voluntas tua si-* Math 6. 19.
cut in cœlo & in terra. Et alibi: *Qui facit* Ibid. 7. 20.
voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. Contra
hanc voluntatem multa fiunt. Augustinus Cap 33. nu. 58.
lib. de spiritu & littera: Infideles quidem contra Dei voluntatem multa faciunt, cùm ejus Evangelio non credunt.

Sicut præceptio & prohibitio sunt signa voluntatis divinæ, ita operatio & permissio; & ideo sæpe voluntas [Dei] in sacra scriptura appellantur. Unde illud Apo-
stoli: *Vult omnes salvos fieri*, id est, nos fa- 1. Tim. 2. 4.
cit velle. Ecce qualiter illa quæ operatur in nobis, voluntas Dei nominatur. Similiter & promissio; unde item illud Apo-
stoli: *Quem vult indurat*. Et Augustinus in Rom. 9. 18.
Enchiridio: Non fit aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo; Nec dubitandum est Deum bene facere, etiam sinendo fieri quæcumque fiunt patenter malè. Non enim hæc nisi justo judicio fiunt; & profectò bonum est id omne quod justum est.

Habemus igitur quatuor signa divinæ Quatuor signa voluntatis Dei. Præceptio, prohibitio, operatio, permissio, quibus addi potest promissio.
voluntatis. Hæc sunt præceptio, prohibitio, operatio, permissio, cùm Dei voluntas una sit & immutabilis. Quare diligenter est intuendum, ubi loquitur scriptura de ipso beneplacito Dei, ubi etiam de signo beneplaciti. Cùm enim invenitur: Vult Deus bonum, non vult malum, de beneplacito Dei intelligitur Vult bonum, id est, approbat, judicat sibi concordare; Non vult malum, non approbat, non ju-
dicat * sui similia; Et quamvis non velit * f. & his similia.
mala, tamen vult mala esse. Ad quod videndum quod quædam sunt bona in se, & ad aliud, quædam bona ad aliud, & non in se; quædam etiam bona in se, & non ad aliud. Ea quæ sunt bona in se & ad aliud vult Deus, id est, vult & approbat ea esse,

quia ad aliud bona, sicuti omnia bona quæ fiunt bona in se, & non ad aliud, ut bona quæ possunt fieri, & non fiunt; ea vult Deus, quia vult omne bonum, id est approbat, & si non vult ea esse, id est non approbat ea esse, quia non sunt bona ad aliud quæ fiunt mala in se, & ad aliud bona, sicut mala quæ fiunt ea non vult Deus, id est non approbat, & tamen vult ea esse; nisi enim vellet ut mala essent, nullo modo esse potuissent: Si enim vellet ea non esse, & non posset hoc efficere, impotens esset, sicut & nos sumus, qui quod volumus, quandoque non possumus. Itaque non possent esse mala, nisi vellet ea esse, eo namque invito, quomodo aliquid fieret? cùm dicat Scriptura: *Voluntati ejus quis resistit?* Cùm Deus igitur ab æterno in sapientia sua omnia tam bona, quàm mala prævideret, inter illa omnia vidit quædam, quæ si essent bona in se, essent & ad aliud, & ea non solùm voluit, sed etiam esse voluit. Vidit & alia, quæ si essent, licet in se bona essent, non tamen ad aliud; & ideò si ea approbet, qui sine causa nihil vult esse, noluit ea esse. Item cùm vidit alia quæ in se mala sunt, & ad aliud bona, voluit ea esse. Quid enim melius est esse, vel ea quæ sunt bona in se tantùm, aut ea, quæ etsi non sunt bona in se, tamen ad aliud sunt bona, ea utique quæ ad aliud sunt bona? Nec tamen concedemus, si vult ea esse, & vult ea; nec illud, si sunt bona ad aliud, tunc sunt bona.

Rom. 9. 19.

Cùm ergo aliquis peccat, contra voluntatem Dei facit, quia contra præceptum ejus, & quia non vult Deus quod facit, & tamen facit quod Deus vult esse: Verbi gratiâ, Judæi tunc voluntatem Dei facerent, Christum occidendo, & tamen volebat Deus illud malum esse, quia ad aliud * bonum.

** supp. erat.*

Solent quidam sic opponere: Voluit Deus Pater Christum pati, & mori; ergo voluit ut Judæi flagellarent & occiderent eum, & ita fecerunt quod volebat Deus. Quod non est concedendum, quia cùm illorum actus malus esset, non placebat Deo, qui nullum malum vult, etsi placeret Deo ut esset actus ille. Ita enim solent accipi hæc verba: Iste facit quod vult Deus, id est qui * facit remunerat, gratum habet. Patet igitur quod Deus vult malum esse, & tamen non vult malum, nec vult ut aliquis faciat malum, quia non indè remunerat, immò punit, sed bonum vult esse, & ut homines faciant, quia gratum habet, & remunerat: Et hoc est quod Augustinus dicit in Enchiridio: Voluntas Dei semper impletur, aut de nobis, aut à nobis, aut in nobis de nobis, sed non tamen eam implemus cùm peccamus. A nobis impletur, quando bonum facimus; ideo enim facimus, quia scimus Deo placere. Augustinus. [Hæc sunt magna opera Dei exquisita in omnes voluntates ejus, & tam sapienter exquisita, ut cùm Angelica & humana creatura peccasset, id est quod non ille, sed quod voluit illa fecisset, etiam per eamdem creaturæ voluntatem, quâ factum est quod Creator noluit, impleretur illud quod voluit, bene utens, & malis tamquam summè bonis ad eorum damnationem quos justè prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benignè prædestinavit ad gratiam. Quantùm enim ad ipsos attinet, quod Deus voluit fecerunt. Quantùm verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere voluerunt. Hoc enim ipso quod contra voluntatem ejus fecerunt, de ipsis facta est voluntas ejus. Propterea namque *Opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus*, ut miro & ineffabili modo non fiat præter voluntatem, & quod etiam fit contra voluntatem ejus, quia non fieret si non fineret, nec utique nolens finit, sed volens, nec fineret bonus fieri malè, nisi omnipotens, & de malo facere posset bene.] Multi voluntatem Dei peragunt, unde mutare contendunt, & consilio ejus resistentes obsequuntur, quia hoc ejus dispositioni militat, quod per humanum studium resultat.

** f. factum.*

Hæc omnia ad litteram ex Enchiridio cap 100. n. 26.

Ps. 110. 2.

Potest hoc modo opponi: Bonum est malum esse, sed omnis boni Deus est auctor; ergo facit malum esse: Quod non est concedendum, quia non fiunt mala eo auctore. Sed potest dici, quod facit malum esse sicut bonum; ipse enim operatur malum in bonum.

De præceptione & prohibitione solet ita opponi: Præcepit Deus quod non vult esse, quia multis præcipiuntur bona quæ ipsi non faciunt, ut Judæis sæpissimè præcepit quod non fecerunt; sed non erat in beneplacito Dei quod illa facerent, vel quod illa essent, quia sicut jam diximus, quicquid vult Deus esse, cùm omnia possit, illud * totum est; alioquin impotens esset, si vellet aliquid esse, & illud non esset. Similiter malum prohibet facere alicui, ut eisdem Judæis sæpissimè, & cùm facerent illud, volebat illud Deus esse, quia nihil potest esse, nisi Deus velit illud esse. Unde apparet, quod præcepit alicui quod vult esse, & prohibet quod vult * esse; sed si vult esse, quare prohibet? & si non vult esse, quare præcipit? Ad quod potest dici, quod ideo præcipit illud, quia bonum est, & Domini est præcipere servo quod bonum est in se, & quod bonum est illi cui præcipit, & si placet juvare servum

** factum est.*

** f. vult non esse.*

ut illud faciat, misericordia est; si non placet juvare, justitia est. Similiter prohibet malum servo, quia in se malum, & illi malum cui prohibet, & Domini est servum à malo prohibere, ut non habeat inde excusationem.

Est & hic videndum, quod licet bonum sit isti quod præcipitur ei; non tamen bonum [est] universitati, & quod prohibet ei, licet ei malum, bonum est universitati; & quod majus bonum est, quod totius quàm quod partis, & minus malum quod unius partis, & majus quod totius: Ideo quod bonum est uni, & non universitati, non vult esse, & quod malum est uni, & bonum universitati, vult esse, ne bonum universitatis impediatur. Nihil enim * quod universitati bonum non sit, quamvis judicia Dei nobis occulta sint; sed ut dicitur in Job, *Nec folium de arbore sine causa cadit.*

* *supp. facit, aut permittit.*

CAPUT XI.

De omnipotentia Dei.

Nunc de potestate Dei dicendum est. Quod Deus omnia possit, multæ auctoritates dicunt. Augustinus in lib. quæstionum veteris & novæ legis: Omnia quidem potest Deus, sed non facit nisi quod conveniat veritati ejus & justitiæ. In eodem: Potuit Deus simul cuncta facere, sed ratio prohibuit: fatendum est ergo omnia Deum posse. Sed opponitur qood dicit in lil. de spiritu & littera Augustinus: Omnipotens non dicitur Deus, quod omnia possit facere, sed quia potest perficere quicquid vult, ita ut nihil possit resistere voluntati ejus quin compleatur, aut aliquo modo impedire eam. Ad quod potest dici quod Augustinus, ubi dicit: Omnipotens Deus non dicitur quod omnia possit tam largè, accipit omnia, ut ibi comprehenderet & mala, quæ non vult Deus, nec potest. Idem in lib. de Symbolo: Deus omnipotens non potest mori, non potest falli, non potest miser fieri, non potest vinci. Hæc itaque & hujusmodi ut possit omnipotens*, ac per hoc non solùm ostendit veritas omnipotentem esse, quod ista non possit, sed etiam cogit veritas [fateri] omnipotentem non esse qui hoc possit. Patet itaque quod est omnipotens, quia potest omnia quæ vult; Absolutè etiam potest dici quod omnia possit, neque tamen potest peccare, quia hoc non est aliquid de omnibus. Sed si opponitur de actionibus nostris, ut ambulare, &c. potest dici quod ad potentiam ejus pertineant, licet in se habere non possit. Non enim potest ambulare, & tamen potest facere ut ambuletur.

in Append. ex to. 3 parte 2.

Considerandum arbitror, si Deus plura possit facere quàm velit facere, vel faciat. Augustinus in Enchiridio: Omnipotentis voluntas multa facere potest, quæ nec vult, nec facit. Potuit enim facere ut duodecim legiones Angelòrum pugnarent contra illos qui eum cœperunt. In Evangelio Mathæo: *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?* In eodem: Tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum fides habet, quàm immutabilis & efficacissima sit voluntas Dei; quàm multa possit, & non velit, nihil autem velit quod non possit. His auctoritatibus patet quod multa possit Deus quæ non vult. Ratione id potest probari. Non vult Deus omnes justificare, & tamen quis dubitat eum posse? Augustinus in libro de natura & gratia: Dominus Lazarum suscitavit in corpore; numquid dicendum: Non potuit Judam suscitare in mente? Potuit quidem, sed noluit. Ad illud quod dicimus Deum posse facere quædam quæ non vult facere, opponitur illud quod Augustinus dicit in lib. de Symbolo: Hoc solùm non potest facere Deus quod non vult, & ita videtur quod non possit facere aliquid quod non vult. Sed ita exponendum est illud: Hoc solum non potest facere quod non vult, id est, nihil potest facere nolens. Non enim potest esse ut nolens faciat aliquid, qui cogi non potest.

Math. 26. 53.

Item opponitur: Quicquid potest Deus facere, potest velle. Sed quiddam potest facere quod non vult: potest igitur velle quod non vult; & si potest velle quod non vult, mutabilis est voluntas sua, nec est æterna, sed incipit aliud velle quod priùs non volebat. Augustinus in lib. Confessionum loquens ad Deum, ait: Nec cogeris invitus aliquid, quia voluntas tua non major quàm potentia. Esset autem major, si teipso tu esses major. Unde videtur quod non possit Deus facere aliquid quod vult facere. Ad quod potest dici: Quod voluntas Dei accipitur multis modis, ut supra assignatum est: aliquando pro effectu divinæ voluntatis, aliquando pro ea quæ in Deo est, quæ est ipse Deus. Cùm ergo Augustinus dicit: Multa potest facere Deus quæ non vult, ad effectum respexit, id est, quæ non operatur, potest operari. Non enim ex impotentia dimittit, & secundùm hoc potest dici: Potest Deus velle quod non vult. Sed si de ipsa Dei voluntate loquimur quæ est hoc quod ipse, nihil potest facere nisi hoc quod vult, nihil potest velle nisi quod vult. Idem enim est velle, quod

Lib. 7. cap. 4.

quod esse; idem etiam velle, quod posse: & ideo Augustinus dicit: Non est major voluntas quam potentia. Vel hoc vel alio modo competenti potest prædicta contrarietas solvi.

Non est hic prætermittendum quosdam scientia inflatos dicere Deum non posse facere aliud quàm facit, vel dimittere aliquid de his quæ facit, quod ita volunt adstruere: Quicquid Deus facit, bonum est fieri & justum, non enim potest facere nisi quod justum est, & quod bonum est fieri, nec debere non fieri. Igitur Deus non debet non facere ea quæ fecit; at quod non debet non potest; non potest ergo facere quæ facit. Similiter probant quod non debet facere aliud quàm facit, hoc modo: Quod non facit non debet fieri, quia si deberet fieri, illud faceret; at quod non debet fieri à Deo non potest ab eo fieri: ergo non potest facere ea quæ dimittit facere. Sed, ut mihi videtur, sub hoc verbo *debet* latet omne venenum. Si enim dicimus: Non debet illa facere Deus, infertur: Ergo non potest facere; si dicimus: Debet ea facere, ergo non potest dimittere quin faciat; sed neutrum de Deo est concedendum. Ut enim dicit Augustinus: Fuit alius modus possibilis Deo, sed nullus miseriæ nostræ sanandæ convenientior, nec tamen dicemus: Debuit alio modo redemisse mundum, vel non debuit, quia nihil ex debito, sed solâ bonitate facit; Homines ex debito faciunt, qui meliores inde fiunt, vel deteriores si non faciunt.

Solent dicere quidam quod ea quæ facit Deus non potest meliora facere, quia si posset, faceret, & si non posset invidus esset. Augustinus in lib. quæstionum octoginta-trium: Deus quem genuit, quoniam meliorem se generare non potuit, (nihil enim Deo melius) genuit æqualem. Si enim potuit, & noluit, invidus est. Et ex hoc volunt dicere quod si posset Deus rem meliorem facere, & non faceret, invidus esset, sed [[a] non valet simile, quia Filium genuit ex substantia sua Filium genuit, si posset idem æqualem facere, & non faceret, invidus esset. Alia quidem quæ non de substantia sua fecit, potuit meliora facere.] Augustinus super Genesim: Talem potuit Deus hominem fecisse qui nec peccare posset, nec vellet; & si talem fecisset, quis dubitat eum meliorem fuisse? Quærendum est qualiter intelligant rem non posse esse meliorem, si ideo non potest esse melior, quia majus bonum quod ei deest, ipsa capere non potest. Quod si ita est, potest esse melior si fiat capax majoris boni, quod & ipse qui fecit potest. Illa tamen locutio est ambigua: Deus potest melius, melius facere. Si enim ita exponatur: Potest meliùs, id est, meliori sapientiâ aliquid facere, falsa est, quia non potest augeri sua sapientia; sed hoc modo vera est: Potest melius, id est, meliorem rem facere.

CAPUT XII.

De fide Incarnationis.

NUnc de illa parte fidei est agendum, quæ ad sacramentum Incarnationis pertinet. Ut ait Apostolus: *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut de peccato damnaret peccatum.* Rom. 8. 3. Quibus verbis ex parte aperit mysterium Incarnationis. Ad hoc enim venit in mundum, ut damnaret diabolum, & hominem liberaret. Sed cùm in mundo esset Filius Dei, qui ubique est, quomodo venit in mundum? Venit, quia * invisibilis apparuit.

* *id est*, qui priùs erat invisibilis, visibilis apparuit

Solet quæri quare non Pater, nec Spiritus Sanctus carnem assumpsit, sed solus Filius. Ad quod potest dici: Quod Patrem non decuit, quia ei non convenit mitti, cùm non sit ab alio; nec Spiritum Sanctum, ne alius esset Filius in humanitate, & alius in Divinitate, & ita essent duo Filii in Trinitate. Est igitur persona Filii incarnata, ut idem qui erat Filius in Divinitate, esset Filius in humanitate. Erat etiam decens, ut sicut per sapientiam suam Pater mundum fecit, ita per eamdem redimeret; & quia in homine utraque natura corrupta erat, scilicet anima & corpus, utramque suscepit ut utramque liberaret, nec tamen personam hominis suscepit; naturam namque suscepit, & non personam. Augustinus in Lib. de fide ad Petrum: Deus enim Verbum non accepit personam hominis, sed naturam. In Christo enim duæ naturæ sunt, divina & humana, & tres substantiæ, caro, anima, Verbum, sed non duæ personæ. Alia enim natura, Deus; alia, homo; sed non alia persona Deus, & alia ille homo. Ut enim Augustinus dicit ad Fœlicianum: Aliud Dei Filius, aliud hominis Filius, sed non alius. Item Filius Dei, aliud de Patre, aliud de Matre, sed non alius. Ad illud quod dicitur non assumpsisse personam, opponitur sic: Animam & corpus suscepit, sed hoc facit * una persona, igitur

Quare non Pater, aut Spiritus Sanctus, sed Filius carnem assumpsit.

Verbum non personam hominis assumpsit, sed naturam.

* unam personam.

[a] Intricatissima hæc, ex amanuensis oscitantia, periodus. Sic fortè felicius redigi posse videtur: *Non valet simile, quia Filium genuit ex substantia sua, quem si æqualem sibi facere potuisset, prout poterat, & ei essentialiter necessarium erat, nec fecisset, invidus fuisset, præcipuè cùm de substantia sua meliorem facere non potuisset.*

suscepit personam. Quod ita solvunt quidam: Illa duo simul juncta sunt una persona; sed antequam assumerentur à Verbo, non erant simul juncta, illa enim assumendo univit, & * veniendo assumpsit: * f. uniendo.
Sed iterum potest opponi, quod anima est substantia rationalis individuæ naturæ, quod est distinctio personæ; igitur assumpsit naturam & personam, quod utique sequeretur, si priùs esset anima illa quàm assumeretur; est namque anima persona, sicut Angelus. Quid enim est homo, nisi anima hominis, & corpus? Sed ideo non assumpsit personam, quia non erat persona quod assumpsit, animam namque creando assumpsit, & assumendo creavit. Eadem oppositio fieret sic: Filius Dei hominem assumpsit, sed nullus homo est qui non sit persona; quod satis concedimus: sed ut diximus, non erat homo ille priusquam assumeretur. Licet enim corpus esset prius, non tamen anima; itaque non assumpsit hominem qui prius esset, sed quem assumendo creavit. Unde non videtur concedendum: Assumpsit aliquem hominem, sed simpliciter hominem; quod tamen sic probari posse videtur: Assumpsit hominem, qui in Cruce pependit, qui de Spiritu Sancto conceptus est, ergo aliquem; quod videtur sophisticum esse, ut istud aliud: In præterito anno vidi illum qui est Episcopus, ergo aliquem Episcopum. Sed quicquid in hujusmodi controversia concedatur, hoc indubitanter teneamus, quod non assumpsit personam.
Epist. 238. n. 4. Ut enim dicit Augustinus: Cùm de rebus constat, in verbis non est habenda controversia.

Prædictæ namque quæstioni rursus potest istud adjungi: Si ideo non est persona assumpta, quia non fuit homo ille antequam assumeretur à Verbo, tunc ille homo, ex quo fuit assumptus, persona fuit, & si homo assumptus à Verbo est persona, cùm homo ille sit unitus Verbo, persona est unita Verbo, & sic persona unita est personæ; quod non est concedendum: Non enim est alia persona homo assumptus à Verbo, sed una persona est cum Verbo. Legitur namque: Homo assumptus est in unionem personæ, non naturæ, quia non est una natura cum Verbo, id est una persona: Sicut enim anima & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus, quamvis multò major unio sit inter Deum & hominem, quàm inter animam & carnem; Major quippe unio inter spiritualem naturam & * spiritualem potest esse, quàm inter spiritualem & corporalem. Deus verò spiritualis natura, & homo spiritualis natura; unde tanta est unio inter Deum & hominem, ut homo

Ita ms. Codex. * f. spiritum.

dicatur Deus & homo. Sed nec anima caro dicitur, nec caro anima. Item de illa persona dici potest: Christus est verus Deus, verus homo; sed non potest dici: Homo est caro, homo est anima, homo est Deus. Sic autem exponitur: Id est unitus Deo Deus & homo; sic unitus homini Deus est homo, quam expositionem ego non improbo; sed tamen mihi videtur quod plus in verbis illis contineatur. Si enim aliud non dicitur his verbis: Homo est Deus, nisi homo unitus est Deo, quare non potest dici: Caro est anima, cùm [caro] sit unita animæ; vel anima est Deus, cùm sit unita Deo? Ideo itaque dicitur: Homo est Deus, Deus est homo, & qui homo, est & Deus. Unde in Propheta: *Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus.* Et in Joanne: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo.* Ut enim Gregorius dicit: Ipse est temporalis ex matre, ipse æternus ex patre; Ipse qui fecit, ipse factus est. Ps. 86. 5. Joan. 3. 13.

De hoc solet quæri utrùm sit concedendum quod homo assumptus est Deus. Sed cùm Augustinus dicat: Homo assumptus est unigenitus Dei Filius, non video quâ fronte negari possit. Quidam tamen negativam concedunt: Homo assumptus non est Deus, id est, humana natura non est divina, & quod hunc sensum habeant, probant auctoritate Hieronymi, qui ait: Verbum est Deus, non caro assumpta; Quæ auctoritas nihil contra nos facit. Nullus enim concedit hæc verba: Caro assumpta est Deus, vel humana natura est Deus; Licèt enim idem sit homo assumptus & humana natura, differentiam tamen faciunt in modo loquendi, sicut: Deus non est aliud quàm divinitas, & cùm dicatur: Homo est Deus, non tamen dicitur: Homo est divinitas; hoc enim esset dicere: Homo est divina natura; Ut enim dicit Ambrosius: Non versibilitate naturæ, sed unione personæ & homo Deus, & Deus homo est.

CAPUT XIII.

De iis quæ Christum spectant ut inter homines conversantem.

Propterea hoc indubitanter est concedendum quod non priùs carnem, ut quidam dixerunt, & deinde animam assumpsit, sed simul univit sibi Verbum Dei carnem & animam. In hoc verò differentiæ inveniuntur. Sapientes quidam dicunt quod caro illa quam de Maria suscepit, quadraginta diebus formata sit, & eâ jam formatâ, scilicet lineamenta hominis ha-

Verbum univit sibi, simul carnem & animam.

bente, Verbum Dei simul univit sibi carnem & animam. Et hoc volunt dicere ex auctoritate Augustini super Joannem, ubi dicitur: *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.* Super locum hunc dicit Augustinus: Hic numerus convenit perfectioni dominici corporis, quia, ut dicunt Physici, tot diebus forma humani corporis perficitur. Alii volunt dicere quod quàm cito per Spiritum Sanctum separata est illa caro, habuit aliquam distinctionem membrorum, sed adeo parvam quod oculis non subjaceret, sed per illos quadraginta dies, de quibus loquitur Augustinus, perfecta & notabilis fuit, & in ipso momento separationis carnem & animam simul suscepit, & istis magis assentiunt auctoritates. Gregorius *Junior*: Angelo nuntiante, adveniente Spiritu mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro. Augustinus in lib. de Trinitate: Non esset Dei hominumque mediator, nisi idem Deus, homo, idem in utroque & unus esset & verus; quam servilem formam à solo Filio susceptam tota Trinitas, cujus una est voluntas & operatio, fecit. Non autem in utero Virginis caro priùs concepta est, & postmodum Divinitas venit in carnem, sed mox ut Verbum venit in uterum, servatâ veritate propriæ naturæ, factum est caro, & perfectus homo, id est, veritate carnis & animæ natus est de carne illa cui unitum est Verbum.

Gregorius Junior.

Quæritur utrùm * . . . .

Hic lacuna in ms. *f. Utrum caro Chri sti fuerit à peccato immunis.*

Quod ita fuisse Augustinus dicit, sed ipsâ separatione per Spiritum Sanctum muodata fuit, & à peccato, & à fomite peccati. Mariam totam à peccato, non à fomite liberavit, quem tamen sic debilitavit, quod postea non peccasse creditur. Augustinus de natura & gratia: Exceptâ sanctâ Virgine Mariâ, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, haberi volo quæstionem; Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ sit collatum ad vincendum omni ex parte peccatum, quia concipere ac parere meruit quem constat nullum habuisse peccatum. Hâc ergo Virgine exceptâ, si omnes Sancti & Sanctæ congregari possent, quid responderent nisi quod Joannes ait: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus.* Sed si caro Christi in Maria, & in aliis de quibus descendit, fuit obnoxia peccato, quomodo solvetur illud: *Levi decimatus est in Abraham.* Christus enim decimatus est in Abraham. Quod ita solvit Augustinus: Levi decimatus est in Abraham, quia inde per concupiscentiam descendit. Christus non est in eo decimatus, quia caro Christi non descendit inde per concupiscentiam; sed nonne in David

B. Maria tota à peccato mundata, non à fomite peccati.

1. Joan 1. 8.

Hebr. 7. 9.

& in Maria per concupiscentiam eadem caro descendit? Non tamen caro Christi, quia hoc esset dicere quod in Christum descendisset per concupiscentiam, quod penitus falsum est.

Quidam volunt dicere, quod sicut in Adam ante peccatum fuit illa particula munda & sancta, ita post peccatum, & in ipso Adam, & in omnibus successoribus rectâ lineâ usque ad Mariam conservata est, & hoc dicunt à Gregorio se habere. Quod homo ille ab ipsa conceptione plenus [fuit] gratiæ & veritatis, & quod tantam habuerit sapientiam, quæ augeri non posset, multæ auctoritates contestantur. Jeremias: *Novam rem faciet Dominus super terram: fœmina circumdabit virum gremio uteri sui.* Quid est hoc: Fœmina circumdabit virum, nisi quia ab ipsa conceptione perfectus homo * secundùm sapientiam, licèt non secundùm quantitatem corporis, ut voluerunt quidam, scilicet, quod tantus in utero, quantus in cruce? Ab ipsa enim conceptione unxit eum Deus oleo lætitiæ præ participibus suis. Sed ad hoc videtur oppositum illud quod dicitur in Evangelio: *Jesus proficiebat ætate & sapientiâ apud Deum & homines;* sed potest dici quod si non in se proficiebat sapientia, proficiebat tamen in hominibus, qui scilicet de sapientia ejus proficiebant, & meliores fiebant, sicut solet dici: Proficit iste in Episcopatu suo, non quod ipse aliquando sapientior fiat, sed quia bene instruit alios; apud Deum, id est, ad honorem Dei, & ad profectum hominum. Beda super Lucam: Rectè dicitur plenus sapientiâ, non per intervalla temporum proficiendo in sapientia, quâ semper plenus fuit ab hora conceptionis, quoniam *in ipso*, ut ait Apostolus, *habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

Jerem 31. 22.

** supp. fuit.*

Luc. 2. 52.

Col. 2. 9.

Solet à quibusdam quæri utrùm anima Christi habuerit omnium rerum * sapientiam, vel habeat. Dicunt quidam quod * habuit omnem scientiam, nec omnia scivit quæ Deus scit. Quod ita volunt probare. Anima illa creata est, sed & in nullo æquatur creatura creatori; non igitur scivit quæ Deus scit. Item si anima illa cum Deo æqualem sapientiam habet, falsum erit Deum in omni bono majorem habere sufficientiam, quàm ejus creaturam. Item dicit Apostolus: *Solus Spiritus Dei scrutatur omnia, etiam profunda Dei;* igitur anima illa non potest scire omnia. Ad quod dici potest, quod licèt anima illa juncta Verbo Dei, sciat quicquid ipsum Verbum, non tamen æquatur ei in scientia, quia Verbo inest per naturam illa scientia, illi animæ per gratiam. Item quod opponunt: Deus in omni bono majorem habet suffi-

** f. scientiam.*

** f. quod non habuit.*

1. Cor 2. 10.

Anima Christi juncta Verbo, omnia scivit, sed Verbum per naturam, anima per gratiam.

fuerunt duæ voluntates. Dicit namque Augustinus: Non est alia voluntas Patris quam Filii, & secundùm illam voluntatem, voluit Christus pati, & mori, sicut & Pater volebat; sed est alia voluntas, quæ naturalis appetitus potest dici, cujus est nolle mori, & juxta hanc voluntatem dictum est: *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Et alibi: *Non veni facere voluntatem meam, sed ejus qui misit me*; sed in eo semper prævaluit voluntas rationis, quâ idem volebat cum Patre. Quod duæ voluntates fuissent in Christo, habemus à Metropolitanâ Synodo *, in qua Macharius Episcopus fuit damnatus, qui asserebat duas in Christo voluntates non fuisse.

Christus habuit duas voluntates.

* sc. Constantinopolitanâ tertiâ, an. 680.

Solet etiam quæri utrum aliquid oraret, vel desideraret quod non impetraret. Quidam volunt dicere quod non sit exaudita illa oratio, quâ ipse orabat: *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste*, quia ex infirmitate illud orabat. Similiter volunt dicere, quod ipse secundùm humanum affectum voluerit salutem omnium; unde illud: *In siti mea potaverunt me aceto*, id est cùm desiderarem fidem illorum. Sed cùm ipse dicat in Joanne: Non pro his rogo qui sunt de mundo, non videtur quod ipse oraverit, nisi pro salvandis. Non enim videtur conveniens, quod ejus oratio exaudita non fuerit, vel quod ipse aliquid oraverit, quod Patri sciret non placere, cùm ipse omnia sciret.

Nihil petiit Christus quod non impetraverit.

Ps. 68. 22.

A quibusdam solet quæri utrum sit concedendum: Christus est creatura. Non videtur per se concedendum. Nam si creatura est, habet initium; sed Christus est ab æterno, hoc itaque sequeretur inde: Si est creatura, habet initium; si habet initium, non fuit semper. Sed cum determinatione potest concedi: Christus est creatura secundùm quod homo, quia secundùm quod homo, habet initium; nec tamen per se concedendum est: Christus habet initium. Ambrosius quoque multis argumentis probat adversus Arium, quod non est creatura Christus, vel Filius adoptivus. Quamvis enim non sit Filius Dei per naturam secundùm quod homo, quia non est unius substantiæ cum Patre secundùm quod homo, non tamen est adoptivus. Adoptivus enim est qui cùm prius esset non Filius, adoptatur postea in Filium; sed non prius homo ille quàm Filius Dei fuit. Si ergo quæratur à me: Est Christus Filius Dei per naturam, concedam, sed cum determinatione: Christus secundùm quod homo, est Filius Dei per naturam, vel adoptionem, neutrum concedo, sed per unionem. Unde Apostolus: *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, &c.* Prædestinatio enim non secundùm quod Deus, sed secundùm quod homo, ei convenit. De hoc quod dicit Ambrosius: Quicquid habet Filius Dei per naturam, habet Filius hominis per gratiam. Solet opponi: Deus immensus, æternus, immortalis, ergo homo ille æternus, &c. Sed homo ille ex tempore mortalis, passibilis. Ad quod potest dici, quod sicut dicitur Deus passus, mortuus, crucifixus; unde Apostolus: *Deum gloriæ crucifixerunt*, & tamen Deus in natura sua non potest mori, non potest pati; sed per unionem Verbi dicuntur de Deo hæc omnia: ita & quæ Dei sunt dicuntur de homine illo per unionem Verbi. Unde in Propheta: *Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam Altissimus.* Et in Joanne: *Nemo ascendit in cælum, nisi Filius hominis, qui descendit de cælo.* Sed opponitur: Si homo ille est æternus, ergo caret initio, quod falsum est, habet enim initium ex tempore; sed non sequitur de homine ut æternus [sit,] & careat initio, quia prima est figurativa locutio, sicut non sequeretur: Deus crucifigitur & moritur, ergo desinit vivere. Ut enim dicit Augustinus: Videndum quod secundùm quid dicatur.

Christus est creatura, sed secundùm quod homo.

Non est adoptivus.

Rom. 4. 1.

In Vulg est Dominum, non Deum. 1. Cor. 2. 8.

Ps. 86. 5.

Joan. 3. 13.

Quæri etiam solet, si Christus habuerit fidem, spem & charitatem. De charitate certum est. Ipse enim ex charitate animam suam posuit pro fratribus. Quod spem habuerit, habemus in Psalmo, ubi dicit: *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te.* Et in alio: *In te Domine speravi.* Quos Psalmos de Christo exponunt Auctores. Sed Apostolus dicit: *Spes quæ videtur, non est spes; quod enim videt quis, quid sperat?* Christus autem omnia videbat. Sed illud dicit Apostolus secundùm id quod in nobis est. Quod fidem habuerit, non est concedendum.

Ps. 15. 1.

Ps. 30. 1.

Rom. 8. 24.

Christus fidem non habuit.

Quæritur etiam si aliquid meruerit sibi; certum est enim quod membris meruerit. Quod sibi etiam meruit Apostolus dicit, ubi ait: *Propter quod & Deus exaltavit illum.* Et in Psalmo: *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Meruit namque corpori suo immortalitatem, & impassibilitatem. Sed cùm ipse innocens esset, hoc totum debebatur sibi, & ita non ex merito hoc habuit. Potest tamen aliquis promereri quod sibi debetur, ut filius, cui debetur hæreditas patris, promeretur eam patri serviendo. Quod animæ nihil promeruit Christus multi dicunt, & quod animæ ejus nihil accreverit; perfectè enim, ut dicunt, beata erat, ut Joannes dicit: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, & quem misisti Jesum Christum. Gregorius quoque dicit quod non habuerit anima Christi, in quo proficere posset. Probari tamen potest quod etiam animæ promeruerit, & quod animæ accrevit aliquid post passio-

Christus meruit nobis, non sibi.

Ps. 109. 7.

Joan. 17. 3.

Meruit tamen suæ animæ post passionem, glorificationem, & corpori suo impassibilitatem.

nem; prius enim timorem habuit & justitiam; sed post passionem nec tristari potuit, nec turbari. Accrevit ergo animæ impassibilitas, ut jam pati non posset; quare non solum corpori, sed animæ etiam promeruit glorificationem, impassibilitatem, &c. Sed quod dicit Gregorius: Non habuit anima Christi, in quo proficere posset, intelligendum est de scientia, & de dilectiooe. Non enim poterat ejus scieotia augeri, vel dilectio. Illud quoque sciendum est, quod illius personæ, quæ est Christus, non est una pars Deus, & alia homo. Si enim partes integrales essent illius personæ, tunc augmentata esset illa persona, propter assumptum hominem. Augustinus: Christus una persona est geminæ substantiæ, nec tamen Deus pars hujus personæ dici potest. Alioquin Filius Dei, antequam formam Dei susceperit, non erat totus, & crevit, cùm homo Divinitati ejus accessisset.

Christus non habet partes.

Apollinaristæ tres partes in Christo asserebant, quod D. Aug. vanum & hæreticum affirmat, Lib. de dono perseverantiæ, cap. 24. n. 67.

dus status necessitatem moriendi habet, necessariò enim moritur. Tertius * locus non necessitatem habet moriendi ut secundus, nec possibilitatem moriendi, vel peccandi, ut primus. De primo statu habuit Christus posse mori, posse non mori; solâ namque voluntate mortuus est: Unde etiam dicitur à quibusdam voluntate mortalis, naturâ immortalis; quia cùm esset sine peccato, quod est causa mortis, numquam moreretur, * si vellet. De secundo statu habuit defectus istos, famem, sitim, &c. De tertio statu habuit non posse peccare. Potest quæri, cùm posset Christus mori morte non illatâ ab aliis, & in ea redimere humanum genus, quare voluit mori tali morte, in qua facta est multorum damnatio, sicut Judæ, & aliorum. [Responderi potest] ut nos traheret ad dilectionem sui. Quantò enim graviorem mortem pro nobis sustinuit, tantò magis eum diligere debemus.

* *f.* status.

* *f.* nisi vellet.

Quò mors Christi gravior, eò erga ipsum ardentior debet esse noster amor.

CAPUT XV.

Utrum Christus peccare potuerit.

SOlet quæri utrum Christus peccare potuerit. Quod quidam volunt probare illa auctoritate: *Potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit.* Sed hoc non putamus de Christo, sed de sanctis hominibus. Item opponunt: Christus habuit liberum arbitrium, ergo in utramque partem potuit flecti. Sed hoc non valet, cùm & Angeli habeant liberum arbitrium, & tamen ita sunt confirmati per gratiam, quod peccare non possunt. Sed multò magis credimus hominem illum, Deo unitum per gratiam, confirmatum esse ab ipsa conceptione. Item opponitur: Homo ille potuit non esse unitus Verbo, & si non esset unitus Verbo, peccaret sicut alii homines; ergo peccare potuit homo ille. Sed hoc non negamus, quin peccare posset, peccaret enim si non esset unitus Verbo; sed postquam fuit unitus Verbo, peccare non potuit. Et damnari potuit, quia peccatum sequitur damnatio. Sed quid absurdius, quàm quod Filius [Dei,] quod erat homo ille, damnari posset?

Eccli 31.10.

Christus non potuit peccare.

Hic notandum est tres esse status hominis, & quod de unoquoque suscepit Filius Dei. Primus status ante peccatum, in quo fuit homo conditus. Secundus status, ad quem per peccatum lapsus est. Tertius status, ad quem transferendus est post resurrectionem. Primus status possibilitatem moriendi habuit, non necessitatem. Poterat enim mori, poterat non mori. Secun-

Tres hominis status, ex cujus unoquoque aliquid sumpsit Christus.

CAPUT XVI.

Utrùm in morte Christi separata sit divinitas ab humanitate.

PRætera solet quæri utrùm in morte separata sit divinitas ab humanitate. Quidam volunt dicere quod à carne separata sit divinitas, non ab anima. Quibus non est credendum, cùm dicat Leo Papa: Ex quo hominem assumpsit, non deposuit. Et hoc omnes religiosi tenent, quia nec ab anima, nec à carne separata sit divinitas, post illam ineffabilem unionem. Non enim divinitas bis incarnata est, non bis assumpsit carnem. Indubitanter ergo dicimus: Ex quo Dei Filius factus est homo, semper Deus homo, & homo Deus. Anima enim separata est à carne, sed divinitas à neutro. Et ita exponit Augustinus verba illa: *Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam.* Non divinitas animam deposuit, sed caro & animam posuit in morte, & animam resumpsit in resurrectione. Idem in libro ad Fœlicianum dicit Augustinus: Sic in sepulchro carnem suam commoriendo non deseruit, sicut in utero Virginis connascendo formavit. Sic ergo non discedente vitâ mortuus est, sicut passus, non pereunte in se potentiâ. Erat uno eodemque tempore totus in inferno, totus in cœlo. Erat apud inferos resurrectio potentior, erat super cœlos vita * viventium; verè mortuus, verè vivus, in quo & mortem susceptio mortalitatis excepit, & vitam divinitas servata non perdidit. Opponitur: Si Filius Dei non est separatus ab homine in ipsa mor-

Ex quo Dei Filius factus est homo, semper remansit homo Deus, & Deus homo.

Joan. 10. 18.

Idem docet D. Aug. Tractatu 47 in Joan. in Ps. 4. n. 1. & alibi passim.

* *f.* vivacior.

te, ergo non tunc desiit esse homo; sed mortuus homo non est homo, nec igitur tunc erat homo. Quod quàm frivolum sit cuilibet manifestum est. Ita enim posset dici: Homo non est homo, quia non est rationale mortale, quod penitus falsum est. Cùm enim dicunt: Homo mortuus non est homo, vel est animal rationale mortale, loquebantur de homine secundùm hunc statum. Item opponitur: Si erat homo, vel mortalis, vel immortalis; mortalis, non, quia mortuus, immortalis nondum, quia post resurrectionem tantùm; quod nos satis concedimus. Quod tamen mortalis nec immortalis, objiciunt auctoritate Anastasii. Hanc scilicet: Maledictus qui hunc totum hominem, id est, & animam & corpus quod assumpsit denuò assumptum vel liberatum post tertiam diem à mortuis resurrexisse non confitetur: Fiat, fiat. Ad quod dicimus Anastasium tunc loqui contra eos qui negabant ejus resurrectionem, & putabant quod in morte detineretur ille qui solus inter mortuos liber [est,] & ideo dixit hominem denuò assumptum, id est, à morte liberatum. Item Ambrosius super Lucam: *Clamavit Jesus voce magnâ, dicens: Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Clamat homo separatione divinitatis mortuus. Nam cùm divinitas mortis libera sit, utique mors esse non poterat, nisi vita discederet, quia vita divinitas est. Sed Ambrosius intellexit divinitatem separari ab homine illo hoc quod morti exposuit hominem illum sicut in Psalmo: *Quare me dereliquisti*, id est, morti exposuisti? non quod derelictus sit, vel ab eo divinitas separata sit deserendo eum. Videbatur enim derelinqui à Deo, vel ab eo divinitas recedere, cùm non ostendit potentiam suam.

Matth. 27. 46.

Ps. 2. 1.

CAPUT XVII.

De Angelis. Quandonam creati fuerint.

Tractatis partibus fidei adjiciendum videtur de prima rerum creatione. Cùm Plato dixerit tria esse principia, materiam, formam, & opificem, fides Catholica unum principium omnium credit esse Deum, cujus scilicet bonitas omnium rerum causa fuit. Cùm enim summè bonus & perfectè beatus æternaliter esset, voluit alios participes esse suæ beatitudinis; & quia non potest ejus beatitudo participari nisi per intellectum, & quantò magis intelligitur, tantò magis habetur, fecit rationalem creaturam, ut intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur, & eam hoc modo distinxit, ut pars in sui puritatem permaneret, scilicet, Angeli, pars corpori jungeretur * ut animæ.

Secundùm Platonem, tria sunt rerum principia, secundùm fidem, unicum.

Deus ideo creavit intelligentem creaturam, ut intelligeretur, & inde amaretur.

** f. &.*

Quæritur cur ita factum sit, cùm majoris dignitatis esset anima, si in sui puritate permaneret. Ad quod potest dici, quod licèt anima dignior esset suo corpore, tamen eam corpori voluit Deus associari, ut in humana conditione ostenderet novam exemplum æternæ unionis, quæ est inter spiritum & Deum. Videbatur enim creaturam non posse uniri suo Creatori. Sed cùm spiritus, qui est excellentior creatura, tam infimæ creaturæ, sicut est corpus, in tanta dilectione uniatur, ut non possit coarctari ad hoc, ut velit eam relinquere, [* patet spiritum creatum eodem modo tam summo bono uniri & posse, & animæ fecit sociare corporibus,] ut in eis Deo famularentur, & verum & summum bonum promererentur. Cùm itaque, & in Angelos & in homines distincta sit rationalis creatura, primùm de Angelis agendum videtur, de quibus considerandum est quando creati fuerint, ubi facti fuerint, quales etiam facti fuerint.

** f. voluit spiritum creatum eodem modo tam summo bono uniri, ut eum possideret, & animas fecit sociari corporibus, ut in eis, &c.*

Quædam auctoritates videntur velle, quod ante omnem creaturam facti sunt Angeli, ut illud: *Primò omnium creata est sapientia*, quod de Angelis dictum est; cui videtur convenire quod dicitur in Genesi: *In principio creavit Deus cœlum & terram.* Si enim hæc in principio facta sunt, nihil ante cœlum & terram factum est. Et in Psalmo: *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* Quare dicendum videtur quod simul creata sunt & angelica natura & corporalis. Unde illud Salomonis: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* Omnia, id est, spiritualem & corporalem naturam, & ita non priùs tempore creati sunt Angeli, quàm illa materia quatuor elementorum. Tamen primò omnium creata est sapientia, quia si non tempore, præcedit dignitate. Hieronymus tamen in Epistolam ad Titum videtur aliud sentire, dicens: Sex millia necdum nostri temporis implentur anni, & quantas sæculorum æternitates fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes servierunt Deo, & absque temporum vicibus atque mensuris, Deo jubente, substiterunt. Cui auctoritati quidam adhærentes dicunt eum mundo tempus cœpisse, quoniam non fuit mutabilitas ante mundum, & tamen fuisse Angelos adstruunt ante mundum immutabiliter, intemporaliter. Nos tamen quod dictum est priùs magis approbamus, & quod Hieronymus dicit, ex dictis Origenis fuit, nec asserendo dictum est, sed du-

Eccli. 1. 4.

Gen. 1. 1.

Ps. 101. 26.

Simul creata sunt à Deo spiritualia & corporalia.

Eccli. 18. 1.

bitando dixit, & inquirendo: Quantas æternitates, &c. arbitrandum est prius fuisse, &c.

CAPUT XVIII.

Quo loco creati sunt Angeli.

UBi facti sint Angeli quæritur. Videntur auctores velle eos fuisse factos in cœlo. Unde in Evangelio: *Videbam Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Nec appellamus hic cœlum firmamentum, quod die secundâ factum est, sed cœlum empyreum splendidum, quod statim repletum est Angelis, illam scilicet partem superiorem usque ad quod machina illa elementorum adhuc indistincta porrigebatur. Simul enim, ut diximus, creati sunt Angeli & illa corporea materia. Unde Augustinus exponit ita locum illum: *In principio creavit Deus cœlum & terram*; Cœlum, id est, Angelos; Terram, totam illam machinam corpoream, in cujus superiori parte facti sunt Angeli; sed si in cœlo erant, quomodo, ut legitur in Isaia, diceret Lucifer: *Ascendam in cœlum; ponam sedem meam ad Aquilonem, ero similis Altissimo?* Ibi vocat cœlum sublimitatem divinitatis. Ascendam in cœlum, id est, ad æqualitatem Deitatis.

Luc. 10. 18

Lib. de Genesi ad litt. n. 7.

Is. 14. 13.

CAPUT XIX.

Quales in creatione facti fuerint Angeli.

Angelis in creatione tria sunt tributa, immaterialitas indeficiens, intelligentia spiritualis, liberum arbitrium.

DEinde restat dicere quales facti fuerint Angeli. In prima conditione tria videntur [eis] esse attributa. Essentia indivisibilis & immaterialis, & ideo indeficiens per rationem naturaliter insitam; Intelligentia spiritualis; Liberum quoque arbitrium, quo poterant sine violentia ad utrumlibet propriâ voluntate deflecti. Solet à quibusdam quæri, utrùm boni, vel mali; justi, vel injusti; liberi, vel miseri creati fuerint. [a] Eos fuisse bonos in primo exordio creationis constare debet, id est, sine vitio. Non enim Creator optimus poterat auctor esse mali. Sed nec justi, nec injusti tunc fuerunt, nec aliquam virtutem tunc habuerunt. Est enim omnis virtus meritum, & omne meritum ex libero arbitrio; sed liberum arbitrium semper est ad futurum, non ad præsens, vel præteritum; Quod non est, non potest tunc non esse, & quod non est non potest tunc esse, & ideo in potestate liberi arbitrii non est. Non igitur erat liberi arbitrii, ut tunc essent boni, quod erat ex creatione, vel mali, quod non erat; sed in posterum tantùm, sicut aliquis sedens in potestate habet ut stet, sed non tunc; non enim potest ut tunc stet, sed in futurum, & inde dicimus eos in principio creationis non habuisse aliquam virtutem, vel justitiam, vel aliam, nisi acceperimus aliquam virtutem naturalem, ut ratio, ingenium, & hujusmodi. Nec possumus dicere quod injusti essent, quia sine vitio erant; & cùm essent sine vitio, non erant miseri, cùm pœna non præcedat culpam. Nec tamen beati, quia non sunt creati in beatitudine, sed ad beatitudinem. Si tamen aliqua auctoritas dicat eos in ipsa creatione justos vel beatos fuisse, beatitudinem, vel justitiam vocat statum illum sine miseria, & sine vitio.

Angeli creati non in beatitudine, sed ad beatitudinem.

Opponitur à quibusdam hoc modo. Si in principio creationis suæ non habuerunt virtutes, vel beatitudinem, tunc fecit eos Deus imperfectos. Sed non decuit eum, qui summè potens est & perfectè bonus, aliquid facere imperfectum; Sed dici potest quod perfecti erant, quia habebant quicquid tunc habere debebant. Dicitur namque perfectum tribus modis, secundùm tempus, secundùm naturam, & universaliter perfectum. Secundùm tempus perfectum [est] quod habet quicquid tempus requirit, & convenit secundùm tempus habendi, & hoc modo erant perfecti Angeli; Secundùm naturam [perfectum est] quod habet quicquid debitum est, vel expedit naturæ suæ ad glorificationem, & hoc modo perfecti [fuerunt] Angeli post confirmationem [in gratia,] & Sancti post resurrectionem. Universaliter, & summè perfectum, cui nihil deest quod est solius Dei.

Perfectum tribus modis dicitur.

Quales fuerint Angeli in creatione, hoc diximus. Statim [verò] post creationem, quidam sunt conversi ad Creatorem suum, quidam aversi. Converti [autem] ad Deum, fuit diligere, averti; odio habere. In conversis, quasi in speculo, relu-

[a] Videtur Hildebertus hoc in loco deseruisse D. Augustinum, cui in omnibus aliis iam firmiter adhæret, cùm S. Augustinus, Lib. 12. de Civitate, cap. 11. n. 2. disertè affirmet, quod *Deus Angelos cum bona voluntate, id est cum amore casto, quo illi adhærerent, creavit, simul eis & condens naturam, & largiens gratiam. Unde*, inquit, *sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos Angelos fuisse credendum est.* Ita ipsemet, Lib. 2. de Gen. ad litteram, cap. 8. asserit *eos, ex quo creati sunt, ipsâ Verbi æternitate, sanctâ & piâ contemplatione perfruitos esse.* Et Lib. 2. contra Julianum, cap. 8. nu. 43. *Catholica*, ait, *fides dicit non prolatum esse malum, nisi de bono, & iniquum, nisi de justo. Quia priùs Angelus & homo, de quibus ista prolata sunt, boni erant utique & justi.*

cere

cere cœpit Dei ſapientia, quâ ipſi illuminati ſunt. Averſi excœcati ſunt, nec reluxit in eis divina ſapientia, quia averſi ſunt à lumine, tanquam ſpeculum à facie videntis. Illis ſtantibus, & illis ruentibus diſcrevit Deus lucem à tenebris. Lucem fecit & diſcrevit, quia quod boni erant, ejus donum fuit. Tenebras non fecit, sed ab eis lucem diſcrevit, & ita Angeli priùs creati. Unde dictum eſt: *In principio creavit Deus cælum & terram*, id eſt Angelos; deinde formati, quando ſcilicet ad Creatorem converſi ſunt. Unde dictum eſt: *Fiat lux.*

Gen. 1. 1.

Sed poteſt quæri utrum aliquid collatum ſit eis poſt creationem, per quod diligerent; quod ita eſt, ſcilicet gratia cooperans, ſine qua non poteſt proficere rationalis creatura. Cadere enim poteſt, ſed non proficere ſine gratia cooperante. Unde * nihil poteſt, quod non ſit imputandum illis qui ceciderunt. Sine gratia enim cooperante proficere non poterant; ſed illa non eſt illis data, nec culpa eorum fuit, quod non eſt data, quia in eis nulla culpa adhuc præceſſerat. Ad quod poteſt dici, quod quibus data eſt illa gratia, non fuit data ex merito, quia adhuc nullum meritum erat; ſed quod aliis non eſt data, culpa eorum fuit, non quod præceſſerit tempore, ſed in cauſâ; quia ſicut in eis gratia eſt cauſa meriti, & tempore non præceſſit meritum ipſum, ita in iſtis culpa fuit cauſa, quare ex judicio Dei juſto gratia non daretur; & tamen tempore, hoc non præceſſit illud, quia cùm Deo omnia ſint præſentia, nec eget alicujus teſtimonio, quàm citò aliquis peccat, juſtè poteſt eum judicare, non poſt, ſed ſimul. Quod ſi placet differre, miſericordia eſt. Illorum culpa in hoc poteſt conſiderari, quia licet ſine gratia cooperante, quam nondum acceperant, non poſſent proficere, tamen per id quod eis collatum fuerat ex gratia creatrice, poterant non cadere. Nihil enim erat in eis quod ad hoc poſſet eos compellere, & ſi non declinarent propriâ voluntate, quod datum eſt aliis, daretur & iſtis.

* ſ. intelligibilius, habitâ ratione ad id quod ſequitur: *Unde nihil eſt quod ſit imputandum illis qui ceciderunt; ſine gratia enim, &c.*

Gratia creatrix in Angelis.

Quæritur utrum aliqua mora fuerit inter creationem eorum & caſum. Ad quod dici poteſt quod non fuerit mora, & tamen prius iſtud eſt; illud poſterius, ſed ſine intervallo. Non enim ſemper fuerunt mali, ut quidam dicere volunt, pro illa auctoritate: *Ab initio homicida fuit, & in veritate non ſtetit.* Sed non dicitur: *In initio* homicida, ſed *ab initio*, id eſt ſtatim poſt initium, & *in veritate non ſtetit*, id eſt non permanſit, non quin in ea fuerit. Homicida poteſt dici ſui ipſius, quia & ipſe appellatur homo, ut ibi: *Inimicus homo hoc fecit*; vel ut Auguſtinus exponit: Ab initio, id eſt ex quo homo fuit, homicida fuit, quia per invidiam, in mortem præcipitavit. Item dicit Auguſtinus ſuper Geneſim: Non fruſtra putari poteſt ab initio temporis diabolum cecidiſſe ſuperbiâ, nec fuiſſe tempus, quo cum Angelis ſanctis pacatus vixerit & beatus; ſed ab ipſo primordio creaturæ apoſtataſſe, quia ut ait Dominus, non ſtetit, & hoc ab initio ex quo ipſe creatus eſt, qui ſtaret ſi ſtare voluiſſet; quæ auctoritas ſuprà dicto modo exponi poteſt.

Nulla fuit mora inter creationem & caſum Angeli, licet illud prius, hoc poſterius.

Ioan. 8. 44.

Matth. 13. 28.

Tract. 42. in Ioan. ad. 11.

CAPUT XX.

De excellentia Luciferi ante lapſum, & ruina poſt lapſum.

Ante eos qui ceciderunt unus fuit ª excellentior omnibus aliis, & non ſolùm his qui ceciderunt, ſed & omnibus eum fuiſſe excellentiorem videntur auctoritates velle, quemadmodum Job dicit: *Ipſe eſt principium viarum Dei.* Et in Ezechiele: *Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſcientia, & perfectione decorus, in deliciis paradiſi fuiſti.* Quod Gregorius ſic exponit: Quantò in eo ſublimior eſt natura, eò in illo imago Dei ſublimiùs inſinuatur expreſſa. Item in Ezechiele: *Omnis lapis pretioſus operimentum ejus.* Omnis lapis pretioſus, id eſt omnes Angeli, operimentum ejus, quia ut dicit Gregorius: Illorum comparatione cunctis clarior fuit, unde appellatus eſt Lucifer, qui non unus ordo, ſed unus ſpiritus putandus eſt, qui ut dicit Iſidorus, poſtquam creatus eſt abſque ullo intervallo, profunditatem ſuæ ſcientiæ

Job 40. 14.

Ezech. 28. 12.

Homil. 34. in Evang.

Ezech. 28. 13.

ª Idem aſſerit Hildebertus in Ser. 2. de Aſcenſione Domini, quem non ſolùm è mſ. Victorino eruimus, ſed & è Lyrano, è quo & hunc Tractatum Theologicum eduximus. In illo autem Sermone, & in hoc Tractatu, ad ſententiæ ſuæ probationem, iiſdem Evangelii teſtimoniis, & eodem modo explicatis, utitur. Unde & illum Sermonem, & hunc Tractatum Hildeberti genuinos fœtus eſſe cenſuimus. Quod etiam confirmari poteſt per ea quæ de malis Angelis dicit Hildebertus, dum quaſi totidem hujus Capitis verbis, *aërem caliginoſum aſſerit eſſe carcerem dæmonum, uſque dum detrudantur in illum ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis ejus.* Idem repetit, Ser. 1. de Purificatione Beatæ Mariæ, & Ser. de Militia Chriſtiana, & alibi paſſim. Hoc autem conformiter ad doctrinam D. Auguſtini, qui Enchiridii cap. 28. n. 9. aſſerit Angelos aliquos impiâ ſuperbiâ dejectos, *& in hujus aëris imam caliginem* de ſuperna cœleſti habitatione detruſos; & in Epiſtola 102. ad Deo gratias, nu. 20. *In hoc*, inquit, *proximo & caliginoſo cœlo habitant, tamquam in aërio carcere ſuo*

perpendens, in suum Creatorem superbiit, & ut dicitur in Isaia, Deo æquari voluit. *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum, & ero similis Altissimo.* Similis voluit esse, non per imitationem, sed per æqualitatem; & non solùm æqualis, sed etiam quod superior esse voluit, illa auctoritas velle videtur: *Extollitur supra omne quod dicitur aut quod colitur Deus*; & quia contra Creatorem suum in tantum superbivit, dejectus est in istum caliginosum aërem cum omnibus illis qui ei consenserunt, & hoc ad nostram probationem, ut sint nobis adminiculum exercitationis. Non est eis concessum habitare in cœlo, quod est elata patria, nec in terra, ne homines nimis infestarent, sed *in aëre caliginoso, qui est eis quasi carcer* usque ad tempus judicii. Tunc enim detrudentur in barathrum inferni, secundùm illud: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis ejus.* Et sicut majoris scientiæ sunt vel minoris, ita habent majores vel minores prælationes, quia quidam uni provinciæ, quidam uni vitio, unde dicitur spiritus superbiæ, spiritus luxuriæ. De hoc autem dubitatio est, utrum modò omnes in isto aëre sint usque ad judicium, an aliqui in inferno inferiori jam sint, quod de auctoritate non multùm certum habemus. Quidam tamen volunt dicere, quod Lucifer, qui plus cæteris peccavit, statim illuc demersus sit, & quidam ex aliis. Origenes etiam dicit quod illi qui à Sanctis, & justè, & piè viventibus vincuntur, non habent potestatem amplius tentandi alios, sed statim illuc demergantur. Quod satis verisimile est. Origenes: Puto etiam sanè quod Sancti repugnantes adversùs istos incentores, & vincentes eos, minuunt exercitum [eorum,] vel ut quàmplurimos eorum interimant, nec ultrà fas sit illum spiritum, qui à Sancto castè & pudicè vivente victus est, impugnare iterum alium hominem.

Is. 14. 13.

2. Thessal. 2. 4.

Aër caliginosus carcer dæmonum.

Matth. 25. 41.

Nec boni Angeli malum, nec mali bonum facere possunt.

Sciendum quoque est quod boni Angeli ita sunt confirmati per gratiam [in bono,] quod peccare non possint, mali [verò] obstinati per malitiam facere bonum non possint. Ad hoc opponitur quod liberum arbitrium habent, ergo in utramque partem possunt flecti. Sed non inde dicitur liberum, ut in hoc loco ostendemus, si liberum, id est, voluntarium; & boni non necessitate cogente, sed liberâ voluntate à malo abstinent; similiter & mali à bono. Item opponitur de hoc quod Hieronymus dicit: Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest. Cæteri, cùm sint liberi, in utramque partem suam possunt flectere voluntatem. Sed qualiter hoc intelligendum sit ex his verbis Isidori conjicere possumus: Angeli mutabiles naturâ, & immutabiles gratiâ [sunt.] Unde videtur concedendum [quod] boni Angeli possunt peccare ex natura sua, id est, eorum natura ad hoc non repugnat, nec tamen concedendum est [quod] boni Angeli possunt peccare, sed potiùs non possunt peccare, id est, gratia per quam confirmati sunt, ad hoc repugnat; & quamquam mali per malitiam sint obstinati, tamen vivacem sensum non amiserunt, quia, ut dicit Isidorus, triplici acumine scientiæ vigent, subtilitate naturæ, experientiâ temporum, revelatione superiorum potestatum. Augustinus: Spiritibus malis quædam verba de temporalibus rebus nosse permittuntur, partim subtilitate sensûs, partim experientiâ temporum callidiore, propter tam magnam longitudinem vitæ, partim sanctis Angelis quod ipsi ab Omnipotente Deo discunt, & jussu ejus, sibi renunciantibus. Aliquando autem nefandi spiritus, etiam quod ipsi acturi sunt, velut divinando prædicunt.

Lib. de divinatione dæmonum, cap. 4 nu. 8. & seqq.

Quæritur utrùm præscii fuerint sui casûs. Sed si suum lapsum præsciverunt, aut vitare noluerunt, & ita stulti & maligni erant ante lapsum, aut vitare voluerunt, sed non potuerunt, & ita erant miseri antequam caderent. Propter hæc inconvenientia dicit Augustinus super Genesim eos sui casûs non præscios [fuisse.]

CAPUT XXI.

De Ordinum distinctione.

Post supradicta videndum est, quod scriptura novem ordines Angelorum esse testatur in pluribus locis, & inveniuntur in ordinibus istis tria terna esse, & in unoquoque tres ordines, ut Trinitatis similitudo in eis præ aliis creaturis insinuetur impressa. Sunt enim tres superiores, tres inferiores, tres medii. Superiores, Seraphim, Cherubim, Throni; Medii, Dominationes, Principatus, Potestates; Inferiores, Virtutes, Archangeli, Angeli.

In distinctione Ordinum Angelicorum perfectior est imago Trinitatis.

Hîc videndum est quid appellemus Ordinem, & utrùm à creatione fuerit illa ordinum distinctio. Ordo Angelorum dicitur multitudo spirituum qui inter se præ aliis assimilantur; Ut Seraphim, qui præ aliis ardent charitate; Seraphim enim interpretatur *ardens*. Cherubim, qui præ aliis in scientia eminent; Cherubim namque interpretatur *plenitudo scientiæ*. Thronus interpretatur *sedes*. Throni vocantur, ut Gregorius ait, qui tantâ divinitus gratiâ replentur, ut in eis sedeat Deus, & per eos judicia sua decernat. Potestates, qui

potestates principatuum transcenderunt. Principatus vocantur, qui sibi subjectis, dum quæ sunt agenda disponunt, eis ad explenda divina ministeria principantur. Potestates ii, qui hoc potentiùs cæteris in suo ordine acceperunt, ut virtutes adversæ eis subjectæ refrænentur potestate, ne homines tentare valeant, quantùm desiderant. Virtutes, per quos signa & miracula frequentiùs fiunt. Archangeli, qui majora nunciant. Angeli, qui minora; & quia majus donum est charitas quàm scientia, ideo superior ordo à digniori nomen accepit. Item majus est scire quàm judicare; scientia namque informat judicium. Sic & de aliis, & ita secundùm excellentiam donorum assignatur excellentia Ordinum. Tamen, sicut Gregorius ait, illa dona omnibus sunt communia; Omnes enim ardentes charitate & scientiâ pleni sunt, sed quantò superiores, tantò excellentiores præ aliis eam possident. Gregorius: In illa summa civitate quisquis ordo ejus * nomine censetur, quam in munere pleniùs accepit.

* *supp.* rei.

Hic oritur quæstio hujusmodi: Si quis ordo pleniùs possidet illud donum à quo nominatur, tunc Cherubim in scientia præeminent omnibus; sed quia qui magis diligunt, plus cognoscunt, tantùm enim cognoscitur Deus, quantùm diligitur. Itaque Seraphim non solùm charitate, sed etiam in scientia præeminent. Unde quidam sic exponunt auctoritatem illam: Ejus rei nomine quisque censetur ordo, quam in munere pleniùs accepit, pleniùs enim ad omnes, scilicet, ad inferiores intelligitur. Vel nos possumus dicere quod illa comparatio fiat, non ad Angelos, sed ad alia dona. Sicut enim in hominibus, cùm idem habeat plures virtutes, tamen unam pleniùs aliis [possidet] ut Job patientiam, David humilitatem, ita & in Angelis. Unde sic exponi potest illa auctoritas: Ejus rei nomine censetur quam in munere pleniùs accepit, non pleniùs aliis Angelis omnibus, sed aliis donis.

Tantùm Deus cognoscitur quantùm diligitur.

Hic restat quærere, si Ordines isti à prima creatione fuerint, quod ita fuisse constat, cùm auctoritas dicat de singulis ordinibus aliquos cecidisse: sed ex illa parte non potest dici quod tunc charitate ardetent; non ergo videtur quod tunc essent Seraphim. Ad quod dici potest, quod quamvis à principio creationis non arderent charitate, tamen in hoc erat ille ordo discretus ab aliis, quia ad diligendum cæteris habilior erat. Sicut enim videmus in corporibus, quod in sui natura, quædam sunt aliis magis solida & firma, magis etiam aliis & munda & clara, sic & in illis spiritualibus naturis convenientes suæ puritati & excellentiæ, & in essentia, & in forma differentiæ gradus, & in ipso exordio conditionis potuerunt esse, quibus alii superiores, alii inferiores; Superiores, qui naturâ magis subtiles, & sapientiâ ampliùs perspicaces; Inferiores, qui naturâ minùs subtiles, & sapientiâ minùs perspicaces conditi sunt. Sed istas discretiones invisibiles invisibilium solus ponderare potuit, qui omnia in numero, & pondere, & mensura fecit.

De singulis ordinibus Angelorum aliqui ceciderunt.

Quæritur si omnes ejusdem ordinis pares sint & æquales. Quod quibusdam visum est. Sed illud non potest stare, cùm scriptura dicat Luciferum cunctis aliis excellentiorem, quem constat fuisse de ordine superiorum, & tamen in illo ordine excellentiorem. Sicut enim omnes virgines unius ordinis unus excellit alium in virginitate; sic etiam in Angelis potest esse. Legimus quod decimus ordo de hominibus compleri debeat; Mali namque Angeli cùm de singulis ordinibus caderent, fecerunt unum ordinem, quia in malitia similes, licèt impropriè in eis dicatur ordo, & ille de hominibus restauratur. Unde scriptura decimum ordinem compleri ex hominibus [indicat.] Sed cùm Gregorius dicat assumendos esse homines in ordines Angelorum, quidam in ordinem superiorum, qui scilicet magis ardent charitate; quidam in ordinem inferiorum, qui scilicet minùs perfecti sunt, non videtur quod de hominibus decimus ordo fiat, sed novem tantùm remaneant. Ad quod potest dici * quod secundùm convenientiam donorum quam habent Angeli, dicuntur assumendi in ordines Angelorum, sed secundùm naturam quam habent differentem ab illis, alium ordinem dicuntur facturi; & quamvis de hominibus restauretur quod lapsum est in Angelis, propter quod ait Apostolus: *Instaurare omnia in Christo quæ in cælis sunt, & quæ in terris*, non tamen est intelligendum quod solummodo pro illis qui ceciderunt factus sit homo. Licèt enim Angeli non cecidissent, homo non minùs factus esset. Unde Gregorius dicit, quod non sunt homines electi juxta numerum eorum qui ceciderunt, sed juxta numerum eorum qui permanserunt. Gregorius: Quod enim superna illa civitas ex Angelis & hominibus constat; ad quam * tantum humani generis ascendere, quantos illic contigit Angelos remansisse, sicut scriptum est: ᵃ *Statuit terminos Gentium juxta numerum Angelorum.*

Ordo decimus Angelorum reprobatur.

* *f.* quod non secundùm convenientiam donorum quam habent cum Angelis, dicuntur assumendi, &c.

Eph. 1. 10.

* *f.* tantos.

a Deut 32. 8. juxta 70.

ᵃ Ubi Vulg. habet: *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israël.*

CAPUT XXII.

De missione Angelorum.

VIdentur quædam auctoritates velle quod non omnes Angeli mittantur, ut in Daniele : *Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.*

Dan. 7. 10

Item Dionysius in Hierarchia : Superiora illa agmina ab intimis numquam recedunt, quoniam ea quæ permanent, usum exterioris officii numquam habent. Hierarchia *Episcopatus* interpretatur, quia de prælatione Angelorum ibi agitur. Istis auctoritatibus dicunt quidam quod non mittuntur nisi inferiores. Sed illud opponitur quod Isaïas dicit : *Volavit ad me unus de Seraphim.*

Is. 6. 6.

Quod ita solvit Dionysius : Hi spiritus qui mittuntur, percipiunt eorum vocabulum quorum gerunt officium ; unde dicunt illum Angelum qui missus est ad Isaiam ut mundaret labia Prophetæ, fuisse de ordine inferiorum ; sed ideo appellatur Seraphim, quia veniebat incendere & consumere delicta Prophetæ. Item dicit Apostolus : *Omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi.*

Hebr. 1. 14.

Unde videtur quibusdam quod omnes mittantur, & quod ille qui missus est ad nunciandum Sanctum Sanctorum fuerit de superiori ordine. Sed opponitur : Quare ergo non omnes appellantur Angeli, sed duo tantùm ordines inferiores ? Respondetur : Quia sæpiùs, & quasi ex officio injuncto hoc habent illi duo ordines ; nec debet indignum videri si etiam superiores mittuntur, cùm ille qui Creator est omnium ad hæc inferiora descenderit. Unde videtur quod Michaël, Gabriel, Raphaël de superiori ordine sint, nec sunt nomina ordinum, sed spirituum. Michaël, Quis ut Deus ? Gabriël, Fortitudo Dei. Raphaël, Medicina Dei.

De his ferè D. Greg. hom 14 in Evang.

Dicit scriptura quod Angeli sunt deputati ad custodiam hominum, ut in Evangelio : *Angeli eorum semper vident faciem Patris.*

Math. 18. 10.

Gregorius etiam dicit quod quisque habet unum bonum Angelum sibi ad custodiam deputatum, unum malum ad exercitandum.

Quisque suum bonum Angelum ad custodiam, malum ad exercitationem habet.

Cùm enim boni Angeli desiderent bonum nostrum, & communiter saluti omnium studeant, ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam, eum specialiter ad bonum hortatur. Sicut legimus de Angelo Tobiæ, de Angelo Petri in Actibus Apostolorum. Similiter & mali Angeli, cùm desiderent malum omnium, tamen magis infestat eum malus Angelus qui permissus est ei ad tentandum ; sed hoc dubium nobis est, nec de scriptura habemus determinatum.

D. Greg 4. Iob 25. & 19. Iob. 15.

Utrùm verò pluribus unus datus sit ad custodiam, an singuli singulis. Sed cùm electi tot sint, quot & boni Angeli sunt, plures constat esse inter bonos & malos homines, quàm boni Angeli sunt, quomodo sunt singuli & boni & mali, homines habentes singulos sibi ad custodiam delegatos.

Præterea sciendum quod cognitio Angelorum usque ad judicium augeri potest ; unde illud quod in Isaïa Domino ascendente Angeli quærunt : *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra ?* Et in Psalmo : *Quis est iste Rex gloriæ ?*

Angelorum cognitio, seu scientia crescere potest.

Is. 63. 1.

Ps. 23. 10.

Ita dici potest quod eorum cognitio non decrescit, quia nihil obliviscuntur, cùm sint confirmati per gratiam ; sed crescere potest usque ad consummationem futuram, quando fixi & immobiles erunt in eo quod scient, ut nec plus nec minus scire possint. Ad hoc quod dicimus cognitionem Angelorum augeri posse, videtur oppositum quod dicit Isidorus : Angeli in verbo Dei omnia sciunt antequam fiant. Gregorius in libro dialogorum : *Quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt ?*

Idem dicit Greg. 2. Iob. 2.

Sed potest dici quod si videant, immo habeant eum in quo omnes thesauri sapientiæ sunt, non tamen ibi cognoscunt, nisi quantum [eis ipse] vult aperire, & tamen dicuntur omnia scire, id est, nihil ignorare. Nihil enim ignorat, qui scit quodcumque debet scire, & quicquid tunc vult scire. Per omnia namque voluntas eorum divinæ concordat voluntati, nec aliud volunt scire, nisi quod cognoscunt Deum velle. Meritum Angelorum dicitur esse in hoc quod desiderant bonum nostrum, & nostro profectui student. Unde Apostolus : Et Angeli vestri sunt.

In hoc est meritum Angelorum, quod cupiunt bonum nostrum.

CAPUT XXIII.

De operibus sex dierum.

SIcut diximus : In principio creaturarum creavit Deus cœlum, id est, Angelos ; & terram, scilicet, illam materiam quatuor elementorum confusam adhuc, quæ dicta est chaos, & hoc fuit ante omnem diem. Restat igitur videre quomodo per sex dies, illam materiam distinxit.

Creationis ordo.

Sicut in Genesi dicitur : Primâ die facta est lux. Quidam expositores dicunt, quod lux illa fuerit splendidum quoddam corpus, quasi lucida nubes quædam, quæ, sicut sol modò, circumferebatur, ortu & occasu, noctem & diem faciens. Alii verò dicunt, quod lux illa quæ facta est primâ die, fuerit angelica natura ad Creatorem conversa, sicut jam diximus.

Gen. 1. per totum.

Secundâ die factum est firmamentum, ut divideret

Firmamentum aquæ consolidatæ ut crystallus.

aquas ab aquis. Beda dicit quod firmamentum sit de aquis consolidatis quasi crystallus lapis; quod satis verisimile est, cùm & color ejus hoc indicet. Quidam tamen expositores videntur velle quod igneæ naturæ sit. Quod super firmamentum aquæ fuerint, & in Genesi habetur, & in Propheta: Aquæ quæ super cœlos sunt, benedicunt Deo. Quales [autem] aquæ istæ sint non est nobis certum, sed, ut dicunt expositores, vel glacialiter solidatæ sunt, aut vaporaliter suspensæ ad similitudinem vaporis, scilicet fumi, quod verisimilius est. Tertiâ die congregatæ sunt aquæ in unum locum, & apparuit arida. Quartâ die facta sunt luminaria, ut essent in signa & tempora, id est, ut per ea fieret distinctio temporum. Ex quo enim creatura fuit, & tempus fuit, quia creatura esse non potuit sine mutabilitate, & ubicumque motus est, ibi prius & posterius, nec aliud est tempus nisi mora de illo quod est prius in id quod est posterius; sed ante luminaria non erat ista distinctio temporis, quomodo est per solem & lunam, & stellas alias. Quintâ die produxit aqua pisces & volatilia, unde est illud: Partim remittis gurgiti, partim levas in aëra. Sextâ die produxit terra animalia diversi generis, & in ea die post omnia factus est homo ad imaginem & similitudinem Dei; & meritò post omnia factus est qui omnibus præferendus erat. Sicut processimus videtur ipsa series, & plures expositores velle, quod scilicet ante omnem diem materies facta fuerit, sicut diximus, simul cum Angelis; postmodum per sex dies ex illa materia genera rerum sunt distincta. Quibusdam tamen videtur, quod non per intervalla temporum factæ sunt istæ distinctiones rerum, sed simul. Sed cùm Moyses loqueretur rudi populo & carnali, oportebat eum loqui de Deo sicut de aliquo homine, qui opera sua per moras temporum format & perficit. Unde Augustinus dicit: Quod à Deo simul potuit fieri, ab homine non potuit dici; nec negamus quin Deus potuisset fecisse, si ei placuisset; nec Augustinus illud asserit, sed dicit: Potuit simul fieri. Item Augustinus: Quia illud unde fit aliquid, etsi non tempore, tamen origine prius est quàm illud quod inde fit, potuit dividere Scriptura temporibus, quod Deus faciendi temporibus non divisit. Qui istis auctoritatibus adhærent, illos sex dies appellant, sex operum distinctiones, quæ secundùm Deum factæ sunt simul, sed ordine dici oportuit. Prima tamen sententia multò probabilior est. Septimâ die *requievit Deus ab omni opere suo quod patrarat*, quia nihil fecit post omnia genera rerum. Sed opponitur illud quod dicitur in Evangelio: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Operatur enim quotidie, novas animas creando, propagando etiam unum de alio. Sed non est hoc facere nova genera rerum; licet enim modo creetur nova anima, tamen nihil novum addit, cùm & priùs anima fuerit.

Qualis illa sit lux, & quo alternante motu .... remotum est à sensibus nostris, nec ita ut est, intelligi à nobis potest; quod tamen sine ulla hæsitatione credendum est. Ita D. Aug. Lib. 11. de Civitate Dei, cap. 7.

Gen. 2. 2.

Joan. 5. 17.

Alia littera dicit in Genesi: Requievit Deus die sextâ, &c. sed utrumque verum est, & quod dicitur: Sextâ requievit, quia die sextâ consummatâ, & septimâ inchoatâ à generibus rerum distinguendis cessavit.

Hîc potest quæri: Cùm in sex diebus omnia compleverit opera, & post illos sex dies nihil novi addiderit, quare procedimus numerando dies usque ad septimam. Si dicitur: Quia septima est alia ab illis, sic & octava alia ab illis, & nona, & sic de aliis. Sed non sunt aliæ in distinctione rerum. Similiter & septima non fuit alia in distinctione rerum, quia non fuit in ea alicujus operis distinctio facta, sicut in aliis sex diebus. Facere enim septimam diem, non fuit facere aliud genus rerum, quia jam præcesserat dies. Ad quod potest dici, quod licet in septima die non fuerit aliquod opus factum, tamen fuit ibi alius status rerum, scilicet consummatio omnium, & ideo usque ad eam procedimus, & postea statim reincipimus.

Septima dies in creatione quomodo intelligatur.

CAPUT XXIV.

De Creatione Hominis.

HIs excursis, de creatione hominis restat agere, & de lapsu ejus, & de reparatione. In Genesi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Ad imaginem Dei factus est homo secundùm animam. Sicut enim imago cernitur in speculo, ita anima in sua ratione Deum cognoscere potest. Unde illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Ut enim in facie cognoscitur homo, ita in ipsa ratione, tamquam in sua imagine, cognoscitur Deus. Homo itaque imago Dei est per rationem. Unde Apostolus: *Vir est imago & gloria Dei.* Et *ad imaginem*, quia non est ei usquequaque similis. Filius imago Patris [est,] & non ad imaginem, quia quicquid habet Pater, totum habet Filius per naturam. Homo verò ita est imago Dei, quod ad imaginem, quia non per naturam, sed per participationem, vel imitationem. Habet enim ea quæ deitatis sunt. Deus namque est ipsa justitia, sapientia, bonitas; homo non est ipsa sapientia, justitia, bonitas, sed potest esse sapiens, justus, bonus, &

Gen. 1. 26.

Ps. 4. 7.

Homo per rationem est imago Dei, & ad ejus imaginem quomodo.

1. Cor. 11. 7.

Lib. 11. cap. 7. similia. Augustinus in Lib. de Trinitate: [Homo est imago Dei, & ad imaginem, quia non est æqualis Patri, sed quadam similitudine accedit. Filius imago, & non ad imaginem, quia æqualis est Patri.]

Et est notandum quod non solùm ad imaginem Patris, sed totius Trinitatis factus est homo, cùm scriptum sit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Nostram, id est totius Trinitatis. Et notandum est quod imago appellatur ipsa imago impressa in re aliqua, & res in qua imprimitur. Unde & ipsa ratio imago dicitur, quia tanquam sigillum impressa est animæ, & homo imago Dei dicitur. Lib. 11. de Civit. capp. 26 & 28. Augustinus in Libro de Civitate Dei: Aliud est Trinitas res ipsa, aliud imago Trinitatis in re aliqua. Propter quam imaginem, similiter & illud in qua ipsa impressa est, imago dicitur. Sic imago dicitur simul & tabula, & quod in ea pictum est, [non propter tabulam ipsam,] sed propter picturam quæ in ea est. Ad similitudinem Dei factus est homo, quia innocens & sine vitio factus est.

De Angelis solet quæri utrum ad imaginem Dei (cùm id numquam legatur) sint facti. Sed licèt non sit scriptum, non est tamen dubitandum; Quod enim de homine dixit, & de Angelis intelligi voluit.

Dicitur & aliter homo ad imaginem Dei, quia sicut ex Deo omnia, ita ex Adam omnes homines. Sed hoc modo esse ad imaginem Dei, non convenit, nisi primo homini. In hoc potest dici anima ad similitudinem Dei, quia immortalis & indissolubilis. Cap. 2. n. 3. Augustinus in Lib. de quantitate animæ: Anima facta est Deo similis, quia immortalem & indissolubilem fecit eam Deus. Nec de substantia sua, ut quidam hæretici voluerunt, fecit eam Deus, sed ex nihilo. Augustinus: Quod de Deo est, necesse est ut ejusdem naturæ sit cujus ipse est, ac per hoc etiam immutabile sit; anima verò mutabilis est, non ergo est de ipso. Si autem de nulla re alia facta est, procul dubio de nihilo facta est, sed ab ipso Deo. Corpus verò formavit de limo terræ, cui inspiravit animam. Unde in * Vulg. Inspiravit. Gen. 2. 7. Genesi: * *Insufflavit in faciem ejus spiraculum vitæ*, id est ei animam inspiravit. Sed utrum in corpore, vel extra corpus creata sit, non multùm de auctoritate certum habemus. Augustinus tamen super Genesim: De anima primi hominis videtur quod extra corpus facta fuerit, & propriâ voluntate illud intraverit. Sed sicut ipsemet dicit, Idem lib. 9. de libero arbitrio, cap. 21. n. 59. magis quærendo super Genesim, quàm asserendo, locutus fuit. Sed quicquid de anima primi hominis dicatur, de aliis verisimilius est, ut in corpore creentur. Si quæratur in qua ætate factus fuerit homo, Augustinus dicit: Adam continuò factus est sine ullo progressu membrorum, in ætate virili, ut virga de manu Moysi continuò versa est in draconem. Adam creatus in ætate virili.

CAPUT XXV.

De formatione mulieris.

Sicut in Genesi dicitur: *Misit Deus soporem in Adam, & tulit unam de costis*, & inde mulierem formavit. Gen. 2. 21. Hic potest quæri quare non creavit Deus simul omnes homines, sicut & Angelos? Quia [scilicet] voluit ut unum esset principium humani generis, ad retundendam superbiam diaboli. Ut enim ejus elatio confunderetur, hoc homo accepit, quod diabolus per superbiam appetiit, scilicet esse principium, ut sicut Deus omnibus rebus existit principium creationis, ita homo esset omnibus hominibus principium generationis. Cur Deus non creavit simul omnes homines, sicut creaverat simul omnes Angelos. Est & alia causa quare ex uno Deus voluit esse omnes, ut dum cognoscerent se ab uno [esse,] se quasi unum diligerent. Ex uno Deus voluit esse omnes, ut omnes se quasi unum diligerent. In quo facto mysterium Christi & Ecclesiæ significatum est. Sicut enim mulier de latere viri dormientis formata est, sic * Ecclesia Sacramentis, quæ de latere Christi dormientis in Cruce profluxerunt, scilicet sanguis & aqua. * f. sic Ecclesiæ Sacramenta. Sanguine redemit fideles, aquâ abluit peccata in Baptismo.

Solet quæri utrùm cum additione rei extrinsecùs sumptæ de costa illa facta sit mulier; quod quidam solent dicere. Sed si ad perficiendum de costa illa corpus mulieris Deus extrinsecùs augmentum addidit, cùm illud quod addebatur majus fuerit quàm illa costa, potiùs de illo mulierem factam dicere debuit, unde scilicet plures substantiæ suæ partes acceperit. Costa ex qua Deus formavit mulierem, in semet multiplicata est. Restat ergo ut dicamus costam illam in semetipsam multiplicatam, & ex illa mulierem formatam, nullo additamento extrinsecùs sumpto. Majus enim fuit de nihilo aliquid facere, quàm parvam substantiam in semetipsam multiplicare. Idem dicimus de illis quinque panibus evangelicis.

Quæritur utrùm natura illius costæ esset ut inde fieret mulier? Ad hoc videndum est, quod omnium rerum quæ fiunt, causæ in Deo ab æterno fuerunt. Omnium quæ fiunt causæ in Deo ab æterno fuerunt. Ut enim homo sic fieret, vel equus, & similia, in Dei dispositione ab æterno fuit, & istæ dicuntur in scriptura primordiales causæ, quia istas aliæ non præcedunt; & quamvis una sit omnium causa, dispositio scilicet divina, quæ non est aliud quàm ipse Deus, tamen propter effectus plures, pluraliter

Lib. 1. de Trin. cap. 9. n. 16.

Vide etiam ad hæc D. August. Lib. 6. de Gen. ad litteram, cap. 15. nu. 24. & 29.

dicit Augustinus primordiales causas omnium rerum in Deo esse. Unde etiam inducit similitudinem artificis, in cujus dispositione est qualis futura sit arca, quadrata vel oblonga, & hæc dispositio æternaliter processit. In creaturis verò quarumdam rerum & non omnium causæ procedunt. Inseruit namque Deus, ut Augustinus ait, quasdam causas rebus, secundùm quas aliquæ ex eis proveniunt, ut de hoc semine tale germen, de hac arbore talis fructus; Ut qui juvenis modò est, tali tempore senescat, & similia: & hæ quoque appellantur primordiales causæ, licèt non multùm propriè dicantur; habent enim causas ante se, quæ in Deo æternaliter fuerunt; Quæ autem in creaturis sunt, & universaliter primæ non sunt; sed tamen in suo genere primæ sunt, [quia] ad posteriora primæ, & ideo istæ etiam primordiales dicuntur, quia in prima editione rerum, quæ facta est in sex diebus, eas Deus inseruit rebus, & sicut creaturæ mutabiles sunt, ita & hæ causæ mutabiles sunt. Cùm etiam sit in natura juvenis, ut aliquando senescat, mutari tamen potest; sed illæ quæ in Deo sunt, & increatæ, immutabiles sunt. Dispositio enim Dei mutari non potest, quia Deus immutabilis est. Apparet itaque ex illis, quod omnium rerum causæ in Deo sunt, quarumdam verò in natura rerum, sicut ostendimus de semine & arbore, & hæc dicuntur fieri secundùm naturam, id est, secundùm usitatum cursum rerum. Aliarum verò in solo Deo, & non in naturis rerum causæ consistunt, ut illud quod virga arida floruit, quod asina locuta fuit, & similia; & hæc dicuntur fieri per miraculum, quia contra naturam ipsarum fiunt, id est, non secundùm causas illis rebus à Deo insertas. Inter hæc illud ponit Augustinus, quod de costa facta est mulier; non enim erat in costa causaliter, ut de ea fieret mulier, sed in Dei potentia, qui non alligavit * numeris rerum potentiam suam. Augustinus super Genesim: Alius modus est ergo quo illa herba sic germinat, sic illa ætas parit, illa verò non; homo loquitur, pecus non potest. Horum & talium modorum rationes non tantùm in Deo sunt, sed ab illo etiam in rebus recreatis * atque creatæ. Ut autem lignum aridum floreat, & fructum gignat; ut fœmina in juventute sterilis in senectute pariat; ut asina loquatur, & similia, dedit quidem naturis quas creavit, ut ex eis & hæc fieri possent, non ut haberent in naturali motu. Habet ergo Dominus in semetipso absconditas quorumdam factorum causas, quas rebus creatis non inseruit, easque implet, non illo opere prudentiæ, quo naturas substituit ut sint, sed illo quo eas administrat ut voluerit, quas ut voluit condidit. Quorum unum erat, quod ita mulier facta est de latere viri dormientis. Inde habuit hoc prima rerum conditio, ut fœmina omnino sic fieret; sed tantùm hoc habuit, quia sic fieri posset. Sicut corpus mulieris de corpore viri traductum fuit, ita voluerunt quidam; quod anima ipsius Evæ de anima viri propagata esset, & omnes animæ post primam de traduce essent, sicut & corpora. Sed Hieronymus sub anathemate prohibet, inducens hanc auctoritatem Prophetæ: *Qui finxit sigillatim corda eorum*, ubi satis innuit, quod non animam de anima creat Deus, sed sigillatim de nihilo eas fecit. Augustinus verò nihil inde asserit, sed quærendo refert de anima diversorum sententias; Quorum quidam voluerunt quod simul omnes creatæ essent; quidam quod non simul, sed de traduce; alii quod nec simul, nec de traduce, quorum sententiam Hieronymus asserit.

Ratio primordialis causæ non competit creaturæ, nisi impropriè.

Mulier de costa Adæ, nonnisi miraculosè prodiit.

* *f. naturis.*

* *f. æque ac creatis.*

Animæ non sunt ex traduce sicut corpora, sed sigillatim creatæ.

Ps. 32. 15.

CAPUT XXVI.

De statu hominis ante peccatum.

Gen. 2. 15.

TUlit Deus hominem, & posuit in paradiso voluptatis. Quibus verbis planè ostendit Moyses, quod extra paradisum creatus [est,] & postmodum in paradiso positus. Quod ideo factum dicitur, quod non erat in eo permansurus, vel ne beneficium Dei imputaret naturæ, sed gratiæ. Paradisus in parte Orientali à Sanctis refertur locus eminentissimus, ut nec aquæ diluvii illuc pertingere possent, in quo erant ligna diversi generis; lignum vitæ, lignum scientiæ boni & mali, & alia plura. Lignum vitæ appellatum est, quia talis naturæ erat ejus fructus, ut deffenderet à mortis defectu, & omnis infirmitatis molestiâ. Aliud erat lignum scientiæ, quod non à natura nomen habuerit, ut conferret scientiam, sed ex prohibitione hoc indè consecutum erat, ut qui citò comederet de fructu ejus, sciret per experientiam mali, quid distaret inter bonum quod reliquerat, & malum quod invenerat. Habuit namque priùs scientiam boni & mali; boni, per experientiam, & non per scientiam; mali, per scientiam tantùm, & non per experientiam. Hic videndum * hominis ante peccatum. Sicut Apostolus dicit: *Primus Adam factus est in animam viventem*, id est corpus sensificantem, quod adhuc erat animale; Egebat enim alimonia ciborum: Mortale etiam habebat corpus; poterat enim mori, poterat non mori; pote-

Paradisus terrestris ubinam fuerit.

Lignum vitæ cur sic dictum, & quis ejus effectus.

* *f. supp. quis fuerit status hominis ante, &c.*

1. Cor. 15. 45.

tat peccare, poterat non peccare. Sed completo * numeto, transferret ad illum statum, in quo nec mori posset, nec peccare. Erat igitur ante peccatum immortalis, scilicet poterat non mori, ooo [ita] immortalis, quod noo posset mori. Et si noo * peccasseot, ut Augustinus dicit, esset in paradiso thorus immaculatus, conceptus sine libidine, partus sine dolore.

* f. completo certo annorum numero, transferendus ad illum statum, &c.

* sc. Adam & Eva.

Quales verò, si non peccasseot, oascerentur eotum filii, utrum mox & ambulare, & loqui, & cætera facere possent, nobis de auctoritate certum noo est. Augustinus tamen videtur velle quod quàm citò nati essent, hæc prædicta possent, sic dicens: Movet si primi homines non peccasseot, utrum tales filios habituri essent, qui nec linguâ, nec manibus uterentur; Nam propter necessitatem uteri, fortasse necesse erat nasci parvulos, quamvis cùm exigua pars sit corporis costa, non tamen propter hoc parvulam viro conjugem fecit Deus. Unde & ejus filios poterat omnipotentia Creatoris mox editos grandes facere: sed ut hoc omittam, poterat certè, quia multis animalibus præstitit, quorum pulli, quamvis sint parvuli, taioen, mox ut nascuntur, currunt, & matres sequuntur. Contrà homini nato nec ad incessum pedes sunt idonei, nec manus saltem ad carpendum habiles, & juxta se jacentibus mammis, magis possunt esurientes flere, quàm * surgere. Proindè infirmitati meotis congruit hæc omnioò infirmitas carnis. Sed cùm Augustinus in hoc nihil asserendo dicat, non absurdè videtur quibusdam, quod & tuoc expectaretur ætas ad illa facienda, & similia, non quod ex vitio esset, cùm non peccassent, sed ex conditione naturæ; sicut à cibo non penitùs abstinere poterant, nec tamen illud erat ex vitio, sed ex * natura conditionis. Hic potest sic opponi: Si non * peccareot, numquam morerentur; igitur etsi noo comederent, nisi peccarent, numquam morerentur. Poterant itaque sine alimooia vivere. Ad quod dicimus, quod non solùm peccarent, si de ligno vetito comedereot, sed etiam si coocessis noo utereotur, cùm naturaliter appeterent. Io hoc enim facerent contra naturalem rationem, quæ ad hoc data erat, ut licitis uterentur. Item opponitur: Cùm fames sit peccati, nisi peccassent, famem non paterentur, sed sine fame superfluum videtur comedere. Ad quod dicitur, quod licèt non peccassent, appetitum comedendi haberent, quo habito, ut famem prævenirent, concessis uterentur, & ille appetitus naturalis est & moderatus; fames verò immoderatus comedendi appetitus est. De hoc statu quem ostendimus, erat transferendus homo cum omni prole sua, sine mortis dolore, ad illud summum bonum, quod scilicet ei præparatum fuerat. Sicut enim duæ oaturæ sunt in homine, corporalis & spiritualis, ita duo bona præparaverat ei Deus, temporale, & æteroum; & quia priùs quod animale, deinde quod est spirituale, temporale priùs datum fuit: Alterum, id est æternum, ooo tunc datum, sed propositum fuit. Ad illius quod dederat custodiam, præceptum naturæ apposuit Deus. Præceptio naturalis fuit discretio, per quam ei inspiratum est quæ essent naturæ suæ necessaria, & quæ noxia. Ad illud quod proposuerat promerendum, præceptum obedientiæ dedit, dicens: *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas, &c.* Videns ergo diabolus quod homo per obedientiam illuc ascenderet unde ipse per superbiam ceciderat, invidit ei, & qui priùs per superbiam fuerat diabolus, id est *deorsum fluens*, per invidiam factus est sathan, id est *adversarius*, unde mulierem tentavit, in qua minùs quàm io viro rationem vigere sciebat; sed ne illa tentatio minùs occulta fieret, & ideò caveri non posset, nonnisi per serpentem tentare permissus fuit, ut per indumentum quod foris erat, versutiam advertere posset. Augustious super Genesito: Cùm accederet ad tentandum diabolus, nec posset, nisi permissus, ooo per aliud potuit, nisi per quod mittebatur.

De hoc vide D. Aug. Operis Imperf. contra Iulian, Lib 3. nu. 198.

* f. fugere.

* f. sed ex naturæ conditione.

* *peccarent pro peccassent, & similia, modus loquendi sæpè usitatus ab Hildeberto, quod & in sequentibus observandum.*

Gen. 2. 17.

Lib. 11. de Gen. ad litteram, cap. 12. nu. 16.

Quæritur quare mulier non horruerit serpentem? Respondetur quod cùm noviter creatus esset, officium loquendi accepisse à Deo putatur. Hoc autem modo tentatio facta est; Primùm interrogatione [illam] aggressus est, ut ex responsione ejus colligeret qualiter eam de cætero alloqui deberet: Cur non comeditis de ligno scientiæ booi & mali? Ad quem mulier: Ne fortè moriamur, &c. In quo verbo dedit locum tentandi, cùm dixit: Ne fortè, &c. Unde diabolus mox dixit: Comedite, & eritis sicut dii scientes booum & malum. Per tria teotavit; per gulam, cùm dixit: Comedite; Per vanam gloriam, cùm dixit: Eritis sicut dii; Per avaritiam, cùm dixit: Scientes booum & malum. Gula est immoderatus appetitus edendi. Vana gloria, amor propriæ laudis. Avaritia, immoderatus amor habendi. Cùm tentatio alia sit ioterior, alia exterior. Exteriori teotatione homo tentatus est. Tentatio exterior foris fit signo vel verbo, ut ille cui fit, ad consensum peccati inclinetur. Tentatio interior est motus pravæ delectationis, per quem animus ad peccatum impellitur, & multò difficiliùs vincitur. Homo igitur qui exteriori tentatione pulsatus est, cecidit, tantò gravius

Quomodo & quo ordine primi parentes tentati sunt.

Dæmon per tria tentavit mulierem.

gravius puniendus, quantò leviori impulsu fuerit prostratus.

CAPUT XXVII.

De peccato primi hominis.

Lib. 11. cap. 5. nu. 7.

Eia superbia! numquid dixit: Peccavi? Habet confusionis deformitatem, non habet confessionis humilitatem.

Lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 15. nu. 47.

* f. tentationi.

IN hoc loco videtur inquirendum quæ fuerit origo & radix illius peccati. Augustinus super Genesim dicit: Non esset hominem dejecturus tentator, nisi in animo ejus præcessisset elatio. Unde quidam volunt quod antequam cederet tentationi habuit illam elationem; sed cùm elatio vitium sit, inde sequeretur quod ante peccavit quàm cùm * elationi cederet. Non igitur suggestione priùs peccavit, cùm auctoritas dicat quod ideo peccatum diaboli inexcusabile est, quia non suggestione, sed propriâ superbiâ cecidit; homo verò, qui non per se cecidit, sed per alium, surgere potuit per mediatorem. Et ideo illa auctoritas sic potest exponi: Non erat tentator hominem dejecturus, scilicet in has miserias, nisi in animo ejus præcessisset elatio. Si enim diceremus: Non erat hominem dejecturus in peccatum, nisi elatio præcessisset, tunc antequam peccaret, elationem habuisset. Potest etiam dici quod non erat hominem dejecturus in * auctum illius peccati, ut scilicet pomum vetitum comederet, nisi elatio præcessisset. Est enim superbia radix vel causa omnis peccati. Audiens verò mulier: Eritis sicut dii, &c. elata est in superbiam, quæ superbia erat comprimenda per pœnas illud peccatum secutas. Sed cùm natura hominis esset sine vitio, solet quæri unde ille consensus ad malum processerit. Ad quod videndum est, quod Deus in primo homine duos posuerit appetitus, videlicet appetitum justi, & appetitum commodi. Appetitum justi secundùm voluntatem, ut in eo homo promereri posset, sive bonum retinendo, cùm deserere posset; sive malum retinendo, cum deserere posset. Appetitum commodi secundùm necessitatem; non enim potest homo non appetere commodum suum, & ideo istum cum necessitate posuit Deus in homine, ut in eo remuneraretur homo. Unde hæc erit impiorum maxima pœna in inferno, quia semper appetent commodum suum, & numquam assequi poterunt; sicut augmentum gloriæ bonis, qui ab amore habiti commodi tepescere non poterunt. Et in hoc appetitu commodi mensuram posuit Deus, ut quæ appetenda essent, & quando, & quomodo appeteret homo; sed quia ultra mensuram commodum appetiit, scilicet esse sicut Deum, justi appetitum deseruit, & in hoc peccavit quod justitiam deseruit. Non enim peccavit, quia commodum appetiit, sed quod illud appetendo justitiam deseruit: quod fuit appetere commodum ultra mensuram. Justitia namque est mensura in appetitu commodi. Fuit igitur peccatum primi hominis desertio justitiæ, quod Apostolus vocat *inobedientiam*.

* f. actum.

Natura hominis primi erat sine vitio.

Appetitus duplex in homine ab initio, justi scilicet & commodi.

Justitia est mensura in appetitu commodi.

Rom. 5. 19.

Quæritur utrùm voluntas illud peccatum præcesserit; sed non videtur quod voluisset aut deliberasset justitiam deserere. Voluit tamen illud videlicet appetere, propter quod justitiam deseruit, nec tamen volebat quod justitiam desereret, sed volebat illud propter quod justitiam deserebat. Voluntate enim justitiam deseruit, non quod voluntas in tempore illud præcederet; non enim verum est quod omne peccatum voluntas tempore præcedat, cùm & ipsa voluntas mali peccatum sit, sed de actu illud dicitur, quod omne malum ex voluntate procedit, sicut ille actus, videlicet comestio pomi, quod à quibusdam dicitur primum peccatum hominis, quod satis potest concedi. In uno enim peccato & reatus est & actus, nec dicuntur peccata duo, sed unum, ut qui habet voluntatem homicidii perpetrandi, & postea perpetrat, nec tunc aliud peccatum facit, sed quod habebat in voluntate priùs, tunc facit in opere.

In peccato duo sunt, reatus & actus.

Quæritur quis eorum plus peccaverit, scilicet Adam, vel Eva. Sed, sicut dicit Apostolus, *Adam non est seductus, sed mulier.* Unde etiam in Genesi mulier interrogata inquit: Serpens seduxit me. Vir autem interrogatus non ait: Seduxit me, sed: Dedit mihi de ligno, & comedi. Mulier dicitur in hoc seducta, quod auditis verbis illis: Eritis sicut dii, &c. adeo intumuit, ut crederet verum esse quod dicebatur; Adam verò non est seductus, quia, ut Augustinus dicit, non credidit illud verum esse, sed putavit utrumque fieri posse, & ut uxori morem gereret, & per pœnitentiam Deo satisfaceret; minùs ergo peccavit, qui de venia cogitavit. Ex quibus verbis apparet, quod major superbia fuerit in muliere, quàm in viro; igitur & majus peccatum. Mulier quoque peccavit in Deum & proximum; vir in Deum tantùm. Item mulier magis punita fuit, cui dictum est: In dolore paries filios tuos, &c. Unde apparet quod plus peccavit. Opponitur de hoc quod dicit Isidorus: Tribus modis peccatum geritur, ignorantiâ, infirmitate, industriâ. Ignorantiâ peccavit Eva, quia, ut Apostolus ait, seducta fuit. Adam industriâ peccavit, quia non seductus, sed sciens & prudens peccavit. Petrus infirmitate deliquit. Gravius est infirmitate, quàm ignorantiâ peccare, &

Adam non est seductus, sed mulier.

1 Tim. 2. 14.

Magis crediderunt Deum posse peccantibus ignoscere, quàm paterentur tolerunt non cognoscere quidnam esset, vel cur eos inde cibum sumere vetuisset.

Lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 31. nu. 41.

Quomodo mulier plus peccavit quàm vir.

gravius industriâ, quàm infirmitate. Industriâ peccat, qui studio & deliberatione malum perpetratur; infirmitate, qui casu vel turbatione delinquit. Ex his verbis videtur asseri quod plus peccavit vir quàm mulier. Ad quod potest dici, quod secundùm aliquid plus peccavit; in hoc scilicet quod videtur major fuisse deliberatio in viro, quàm in muliere, & quod majoris erat scientiæ, & cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Nec tamen diceemus absolutè quod plus peccavit; sicut de aliquo Presbytero vel Laïco diceremus, si committerent homicidium, Laicus ex longo odio, Presbyter ex subita ira, non posset absolutè dici quod ille Ordinatus plus peccaverit, & tamen secundùm aliquid plus peccavit, in hoc scilicet quod fecit contra Ordinem.

& quomodo vir plus peccavit quàm mulier.

Cur [Deus] non permitteret tentari hominem, illa tentatione probandum, convincendum, puniendum, cùm superba concupiscentia propriæ potestatis, quod conceperat, pareret, &c

Solet quæri cur Deus tentari hominem permiserit, quem tentanti cessurum esse præsciebat. Augustinus: Non mihi videtur magnæ laudis futurum hominem, si propterea posset benè vivere, quia nemo malè vivere suaderet, cùm & in natura posse, & in potestate haberet velle non consentire suadenti, Deo adjuvante.

Lib. 11 de Gen. ad litt. cap 13. nu 15.

Illud quoque solet quæri quare creavit Deus hominem, quem præsciebat esse casurum, cùm sit summè pius. Eadem est quæstio de Angelis qui ceciderunt. Augustinus super Genesim: Cùm per injustos justi, & per impios pii proficiunt, frustra dicitur, ut non crearet Deus quos præsciebat malos bonis profuturos. Cur enim non crearet quos præsciebat bonis profuturos, qui sicut prævidit quod mali essent futuri, sic etiam prævidit de malefactis eorum quid boni essent facturi.

Deus malos futuros prævidens, creavit tamen ad utilitatem Sanctorum.

Lib 11 de Gen. ad litt cap 22. nu. 29 Idipsum in eodem Lib plures repetit.

CAPUT XXVIII.

De gratia habita ante peccatum.

NUnc restat inquirere quam gratiam homo ante casum habuerit; utrum per eam potuerit stare, vel non? Ad quod videndum est, quod sine apposita gratia proficere non potuerit, sicut de Angelis diximus; sed non declinare ab eo quod acceperat per gratiam sibi in creatione collatam, poterat. Aliud enim est facere bonum, aliud declinare à malo. Per illud adjutorium gratiæ, quod acceperat in creatione, poterat declinare à malo; sed sine super apposita, non poterat facere bonum. Augustinus in Lib. de correptione & gratia: Si hoc adjutorium, vel Angelo, vel homini, cùm primùm facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere, si vellet, non utique suâ culpâ cecidisset; adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non posset. In eodem: Dederat Deus homini bonam voluntatem. In illa quippe eum fecerat rectum; Dederat ei *adjutorium, sine quo* in ea non posset permanere, si vellet, & per quod posset*. Ut autem vellet, reliquit in ejus arbitrio. In eodem: Acceperat posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset. Nam si habuisset, perseveraret. Istis auctoritatibus patet, quod homo poterat per id quod acceperat in creatione, non cedere tentanti. Nisi enim talis factus esset, quod posset non cadere, & tentanti resistere, sicut Augustinus ait, non suâ culpâ cecidisset. Opponitur: Quod sine gratia cooperante poterat perficere, hoc modo per illud adjutorium creatricis gratiæ poterat non consentire suadenti; sed hoc esset meritum, & omne meritum profectus est, ergo per eam proficere poterat. Ad quod dicimus, quod illum non consentire malo non est meritum, sed hoc quod à malo declinando, diligitur bonum. Non enim est meritum in hoc quod declinat à malo, sed in hoc quod declinando à malo fit bonum; nec tamen unum sine altero potest esse. Ita dicimus, quod si homo, vel Angelus declinasset à malo, haberet utique meritum, & proficeret, sed non in hoc quod à malo declinaret, sed in hoc quod declinando à malo bonum diligeret; ad quod egebat gratia cooperante. Ad illud verò primum sufficiebat adjutorium creatricis gratiæ. Habebat enim homo ante peccatum ex libero arbitrio, & ex illo adjutorio gratiæ, posse non peccare, id est vitare malum; sed, ut diximus, egebat gratia cooperante ad faciendum bonum. Post lapsum verò non solùm cooperante, sed etiam operante gratia eget. Operans gratia facit à peccatis surgere, facit etiam velle bonum. Cooperans gratia volenti cooperatur ut faciat bonum; sed ante lapsum non egebat, nisi cooperante. Nondum enim ceciderat, & ideò non egebat gratiâ, per quam surgeret, sed eâ solâ per quam proficeret. Post lapsum operans præcedit, quæ movet & excitat eos. De qua dicit Propheta: *Et gratia ejus prævenit me.* Hæc inspirando prævenit, illa adjuvando prosequitur. Priùs enim gratia operatur sine nobis, & ibi nihil meretur homo, quia tunc accipit bonum velle; sed post utitur acceptâ voluntate, & cooperatur gratiæ, in quo meritum hominis est. Non enim meritum hominis est in hoc quod accipit bonam voluntatem, quia ibi nihil facit, sed in hoc quod acceptâ utitur. Unde Apostolus: *Gratiâ Dei sum id quod sum, & gratia ejus in me vacua non fuit.*

Cap 11 nu. 31. & seqq.

* f. supp. si vellet.

Gratia creatrix.

* Vulg. *Misericordia ejus præveniet me.* Ps. 58. 11.

1. Cor. 15: 10.

Hoc etiam in simili potest videri. Priùs fit ferramentum, ut per illud homo aliquid faciat quod non per se incidit, sed ducente manu artificis. Ita voluntas priùs erigitur operante gratiâ, quâ erecta ad bene operandum juvatur & ducitur per cooperantem gratiam. Unde in Apostolo: *Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio*, sed gratia operatur velle & perficere, & cooperatur velle. Hoc ad operantem perficere, hoc ad cooperantem.

Rom. 7. 18.

Solet quæri utrùm homo ante lapsum habuerit virtutes? Quidam dicunt quod non habuit; quod sic ostendere volunt. Fortitudinem non habuit, quia cessit pravæ suggestioni; nec justitiam, quia contempsit præceptum Dei. Prudentiam non habuit, quia sibi non cavit. Temperantiam, quia * aliena appetiit. Sed illud satis concedimus, quia tunc non habuit, quando scilicet peccavit, sed quod post non habuerit, non est concedendum, cùm Augustinus dicat in quadam homilia: Adam perditâ charitate malus inventus est. Item princeps vitiorum, dum vicit Adam de limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitiâ * armatum, temperantiâ compositum, charitate splendidum, primos parentes illis donis ac tantis bonis expoliavit, pariterque peremit. Ambrosius ad Sabinum: Quando Adam solus erat, non est prævaricatus, quia mens ejus adhærebat Deo. Quidam verò asserentes, quod ex quo aliquis habet charitatem, non potest eam amittere, opponunt sic: Ad illud quod diximus: Augustinus ad Julianum Comitem: Charitas, quæ deseri potest, numquam vera fuit. Ad quod dicimus, quod vera fuit duobus modis; & quantùm ad permanentiam, & quantùm ad subsistentiam. Non fuit vera, id est, permanens & constans. Item: Sit tibi fons proprius, cui non communicet alienus, &c. Sed non dicitur qui futurus est alienus, id est, malus, sed qui tunc est alienus. Dum enim malus est, non potest habere charitatem; Tamen qui futurus est malus, potest modò [illam] habere; vel qui modo est malus, potest alio tempore habere [charitatem.] Stultum namque videtur dicere, quod in hac vita aliquis ita confirmatus sit, quod non possit malus fieri, quod in alia vita tantùm promittitur. Fatemur itaque eum charitatem habuisse, & postea perdidisse. Nec tamen aliquis putet nos dicere, quod in ipso exordio creationis suæ habuerit, sicut supra de Angelis diximus, sed per aliquam moram in paradiso fuit, cùm scriptura dicat soporatum eum fuisse, animalia etiam ante eum adducta, quibus nomina imposuit.

** f. alimenta indebitè appetiit.*

** f. ornatum.*

Quæritur utrùm fuerit præscius sui casûs. Ad quod dicimus quod non, sicut & de Angelo diximus, & hoc eâdem ratione quàm induximus. Augustinus super Genesim dicit. In pœnam hujus peccati ejectus est Adam de paradiso in locum istum miseriarum, sicut ibi dicitur: Ejecit eum de paradiso voluptatis, ne fortè comedat de ligno vitæ, & vivat in æternum. Hæc verba videntur velle quod si postea comedissent, numquam morerentur. Sed ex alia parte propter peccatum factus est mortalis, quomodo ergo peccato permanente non moreretur? Ad quod dicitur: Si non puniretur istâ pœnâ mortis, puniretur graviori, quia numquam finirentur miseriæ, quomodo finiuntur *, sicut & miseriæ diaboli numquam finientur; sed quia hoc certum de auctoritate non habemus, volunt dicere quidam, quod etsi comedissent postea, non conferret ei immortalitatem, & sub tali sensu exponunt verba ista: *Ne comedat de ligno vitæ*, id est, indignus est illo ligno vesci, quod priùs conferret immortalitatem; Et ideo ne posset accedere, posita est ante paradisum quædam ignea custodia, scilicet, flammeus gladius versatilis, quia in ministerio Cherubim ante paradisum volvebatur. Gladius ille tribulationes significabat hujus præsentis vitæ, quæ ad tempus & transitoriæ sunt. Cherubim est plenitudo scientiæ, & significat charitatem. Ad esum itaque ligni vitæ per tribulationes, & per charitatem, quæ est plenitudo scientiæ, post peccatum redire fuit necesse. Cùm enim Cherubim cum flammeo gladio sit ante ostium paradisi, non potest homo ad illud ingredi, nisi transierit per flammeum gladium.

De hac ejectione vide quæ dicit Aug. Lib 11. de Gen. ad litteram, cap 40 nu. 54 ubi & Adam tamquam excommunicatum fuisse asserit.

** scilicet per mortem.*

Gen. 3. 22.

Gen. 3. 24

Solet quæri utrùm priùs de ligno vitæ comedisset. Augustinus de Baptismo parvulorum: Rectè profectò intelligitur ante malignam diaboli persuasionem abstinuisse cibo vetito, atque usos fuisse concessis, & præcipuè ligno vitæ; sed hoc non videtur sub auctoritate dicendum.

CAPUT XXIX.

De libero arbitrio.

Præter alias pœnalitates pro peccato illo incurrit homo pœnam de * passione liberi arbitrii. Ut enim Augustinus dicit in Enchiridion: Homo malè utens libero arbitrio, & se perdidit & ipsum. Videndum est itaque quid sit liberum arbitrium, & quale ante peccatum [fuerit,] & qualiter depressum sit per peccatum. Sic potest definiri. Liberum arbitrium est

** f. amissione.*

Cap. 30 nu. 9.

Quid sit liberum arbitrium.

habilitas rationalis voluntatis, quâ bonum eligitur gratiâ cooperante, vel malum eâ deserente, & consistit in duobus, scilicet, in voluntate & ratione; Liberum namque dicitur quantùm ad voluntatem. Arbitrium quantùm ad rationem. Rationis est videre quid sit eligendum, vel non; Voluntaris est appetere; & ita ratio tamquam pedissequa monstrat viam, consulendo illud quod videt faciendum, dissuadendo contrarium. Voluntas tamquam domina ducit secum rationem ad quodcunque fuerit inclinata. Non enim trahitur voluntas à ratione, sed solùm monstrat ratio quid appetere debeat voluntas; ratio verò trahitur à voluntate, & ducitur etiam illis quæ fiunt contra rationem. Naturaliter namque ratio contradicit, hoc est, non esse illud faciendum judicat, & tamen vincitur, & consentit; & quoniam in istis duobus consistit liberum arbitrium, soli rationali creaturæ datum est. Ea enim sola inter creaturas voluntatem habet & rationem. Bruta animalia sensum habent, & appetitum videlicet sensualitatis, sed voluntate & ratione carent, & ideo liberum arbitrium non habent. Cùm itaque habeamus communem eum pecoribus sensum & appetitum, liberum arbitrium nos ab eis discernit, penes quod omne meritum consistit. Cùm enim nullâ vi, nullâ necessitate cogatur, non meritò beatitudinem seu miseriam promeretur, sensus autem & appetitus, nec beatum, nec miserum faciunt. Alioquin bruta animalia beatitudinis vel miseriæ possent fieri participia. Ingenium quoque & memoria, vel cuncta similia nec justum, nec injustum constituunt; sic nec tantum ingenium, nec memoria labilis imputatur. Sola itaque voluntas, quæ semper libera est, & numquam cogi potest, meritò apud Deum judicatur; ea semper à necessitate libera est. Ubi enim necessitas, ibi non est libertas; ubi non est libertas, nec voluntas, & ideo nec meritum.

Præterea sciendum est quod liberum arbitrium solummodo ad futura se habet; Quod enim præsens est, non est in potestate nostra utrùm sit, vel non sit; sed utrùm ita se habeat, vel non, in potestate est liberi arbitrii. Nec ad omnia futura se habet, sed ad ea tantùm quæ possunt fieri & non fieri.

Quatuor in libero arbitrio consideranda.

Nunc videndum est quale fuerit ante peccatum. Et possunt in homine quatuor status liberi arbitrii considerari. Ante peccatum ad bonum nihil impediebat, ad malum nihil compellebat. Tunc sine errore ratio judicabat, sine difficultate voluntas bonum apperebat. Post peccatum verò antequam per gratiam sit reparatum, premitur à concupiscentia, & vincitur. Post reparationem ante confirmationem, quæ erit in futuro, premitur, sed non vincitur. Post confirmationem nec poterit premi, nec vinci. Est namque triplex libertas; A necessitate, à peccato, à miseria. A necessitate & ante peccatum, & post peccatum æqualiter liberum est. Sicut enim tunc cogi non poterat, ita & modò est. Hæc libertas æqualiter est in omnibus, non minor in malis, quàm in bonis; tam plena est post peccatum, quàm ante peccatum. Est alia libertas, à peccato scilicet, de qua dicit Apostolus: *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Et alibi: *Cùm servi essetis peccati, liberi fuistis justitia .... Nunc autem liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Istam libertatem homo peccando amisit, & hoc est quod Augustinus ait: Homo malè utens libero arbitrio se perdidit, & ipsum. Non est amissa libertas à necessitate, sed libertas à peccato. Qui enim facit peccatum, servus est peccati. Hanc libertatem, quæ est à peccato, illi soli habent qui per gratiam reparantur, non quod penitus sine peccato sint, sed quod non dominatur eis peccatum; & hoc propriè appellatur libertas.

Libertas triplex, à necessitate, à peccato, à miseria.

1. Cor 3. 17.

Rom. 6. 20. 22.

In malo faciendo non propriè dicitur liberum arbitrium, quia ratio ibi discordat à voluntate. Judicat namque ratio non esse faciendum quod voluntas apperit. In bono concordat ratio voluntati, eique non contradicens servit. Unde dicit Augustinus in Enchiridion: Ipsa autem est vera libertas propter *rectè faciendi* licentiam, & pia servitus propter præcepti obedientiam; Et ita apparet quod in bonis & in malis voluntas libera est à necessitate, sed in solis bonis libera est à peccato. Unde Augustinus in libro de Gratia & libero arbitrio: Semper in nobis voluntas libera est, sed non semper bona. Aut enim * justitia libera est, quando servit peccato, & tunc mala est; Aut à peccato libera est quando servit justitiæ, & tunc bona est. Est iterum libertas à miseria, de qua inquit Apostolus: *Et ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Hanc libertatem in præsenti vita nullus habet. Potest enim in præsenti vita liber esse à peccato, quia, ut supra diximus, quamvis sine peccato nullus sit, tamen ex quo non regnat peccatum in homine, liber est à peccato; sed à pœna peccati nullus liberabitur in præsenti.

Cap. 30 nu. 9 ubi novi Editores nostri putant legendum propter recti facti licentiam, to. 6, pag. 207.

Cap. 15. nu. 31.

* *f.* à justitia libera est.

Rom. 8. 21.

CAPUT XXX.

In quo per peccatum imminutum sit liberum arbitrium.

EX prædictis constat in quo per peccatum imminutum sit liberum arbitrium, quia tunc nulla difficultas ad rectè * vivendum, nullum impedimentum de lege membrorum ad proficiendum; sed tamen antequam per gratiam liberatum sit à peccato, nec velle nec perficere bonum potest, sicut diceremus de aliquo compedito: Non potest hic ambulare, id est, in potestate sua non hoc habet, & tamen concedimus: Possibile est hunc ambulare, quia potest evenire ut solvatur & ambulet. Hunc nostrum defectum Apostolus memorat, inquiens: *Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio.* Nisi enim liberetur per gratiam intus operantem & excitantem cor, non potest arbitrium ipsum erigi ad bonum. Unde: *Si Filius vos liberaverit, verè liberi eritis.* Et postquam liberaverit, nisi juvetur per gratiam cooperantem, non potest perficere bonum, & ita indiget modò operante gratiâ, per quam liberetur, & cooperante per quam ad promerendum juvetur, cùm ante peccatum, sicut supradiximus, solâ cooperante indigeret; priùs enim quàm caderet non indigebat liberatore, sed cooperatore.

* f. volendum.

Rom. 7. 18.

Joan. 8. 36.

Sed hìc opponitur hoc modo: Antequam aliquis reparatum habeat liberum arbitrium, donec, scilicet, in peccatis est, habet ipse liberum arbitrium; si habet liberum arbitrium, potest in utramque partem flecti; Itaque liberum arbitrium non est liberum, vel si est liberum & cùm in peccatis adhuc est, potest ipse [homo] velle bonum, & ita videtur quod antequam detur gratia possit bonum velle; Sed ita est hic sicut in compedito illo, qui scilicet non potest ambulare antequam solvatur, & tamen per se verum est: Possibile est hunc ambulare, vel hic potest ambulare in eodem sensu. Similiter non negamus de illo peccatore, vel pagano, vel quovis alio, quin possibile sit eum velle bonum, vel quin possit bonum velle; sed nonnisi hoc modo, scilicet, nisi detur gratia per quam liberetur, & quæ ei cooperetur. Aliud est velle simpliciter, aliud est velle bonum sicut est; Aliud est timere simpliciter, aliud est timere Deum; Aliud amare, aliud Deum amare. Timere & amare simpliciter prolata affectiones sunt, cum additamento virtutes sunt. Velle est nobis per naturam, velle bonum per gratiam. Simplices enim affectiones sunt in nobis naturaliter tanquam ex nobis; Additamenta ex gratia. Unde Augustinus, lib. de corrept. & gratia: Quædam sunt magna bona, quædam media, quædam minima. Virtutes, quibus rectè vivitur, sunt magna bona. Species quorumlibet corporum, sine quibus rectè vivi potest, minima bona sunt. Potentiæ animi, sine quibus rectè vivi non potest, media bona sunt. Virtutibus nemo malè utitur; cæteris autem bonis, id est, mediis & minimis, non solùm bene, sed malè quisque uti potest: & ideo virtute nemo malè utitur, quia opus virtutis est bonus usus istorum, quibus etiam non bene uti possumus. In mediis bonis reperitur liberum arbitrium, quia & malè uti possumus illo, sed tale est ut sine illo rectè vivere nequeamus. Bonus autem usus ejus jam virtus est, quod in magnis reperitur bonis, quibus malè nemo uti potest. Ex hac auctoritate apparet quod voluntas inter media bona sit; Bona voluntas inter magna bona, quæ non per naturam, sed per gratiam inest nobis; Et tamen potest dici quod etiam mali naturaliter volunt bonum, & ita videtur quod ante susceptam gratiam aliquis habeat bonum velle. Nihil [autem] aliud est naturaliter velle bonum, quàm per rationem judicare illud bonum esse, sicut aliquis tyrannus dicit: Ego vellem esse bonus Monachus, exire de sæculo, & similia. Iste naturaliter appetit bonum, sed eum non delectat bonum; Unde nec propriè dici potest: Vult bonum, nec habet meritum illud tale velle; sed illud quod est cum delectatione boni, quando scilicet, placet ei bonum, & in proposito habet. Unde Apostolus: *Deus qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Priùs est voluntas bona per naturam, quæ non habet meritum, sed postea fit bona per gratiam, & tunc habet meritum.

Virtutes quibus rectè vivitur, magna bona sunt, species autem quorumlibet corporum, sine quibus rectè vivi potest, media bona sunt: potentiæ verò animi, sine quibus rectè vivi non potest, media bona sunt

Ita D. Aug. l. 2. de libero arbitrio, cap. 19. num. 50.

Phil. 2. 13.

Præterea sciendum est, quod non ideo dicitur liberum arbitrium quòd æqualiter se habeat ad utrumque, scilicet, ad bonum & ad malum, cùm per se quisque possit cadere; sed per se non potest surgere, nisi juvetur à gratia Dei. Per se enim sufficit ad malum liberum arbitrium, sed ad bonum non sufficit per se. Etiam boni Angeli non carent libero arbitrio, & tamen ita confirmati sunt, ut non possint esse mali. Similiter & mali Angeli non carent libero arbitrio, cùm ita sint obstinati, ut non possint esse boni. Liberum itaque arbitrium ex eo dicitur, quia est voluntatium. Quod enim boni Angeli non possint mali esse, non facit necessitas, sed confirmata per gratiam voluntas. Quod mali non possint boni esse, non facit aliqua coa-

ctio, sed voluntas obstinata in malo, & tamen isti & illi mutabiles sunt. Unde Hieronymus: Solus Deus est in quem peccatum cadere non potest. Cæteri, cùm sint liberi arbitrii, in utramque partem possunt flecti. De Deo etiam legitur quod habeat liberum arbitrium. Ambrosius ad Gratianum: Spiritus ubi vult spirat. Apo-
1 Cor. 12. 11 stolus quoque dicit: Quia *omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult. Prout vult* inquit, id est, pro liberæ voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio; Nec est aliud arbitrium in Deo nisi divina voluntas, quæ non necessitate, sed bonitate omnia facit. Ejus enim natura bonitas.

CAPUT XXXI.

Quare peccatum primi hominis imputetur posteris.

Postquam assignavimus peccatum primi hominis, & pœnam quam indè invenit, videndum est quare imputetur posteritati ejus. Omnes enim qui ab eo per concupiscentiam descendunt, obnoxii sunt illi peccato, & pro illo rei sunt originalis peccati. Ad quod potest dici, quod ideò imputatur omnibus, quia omnes illud commiserunt. Unde Apostolus dicit:
Rom. 5. 12. *In quo omnes peccaverunt.* Quod ita potest exponi: In eo omnes peccaverunt, id est in peccato ejus rei tenentur. Ut enim di-
Rom. 5. 19. cit Apostolus: *Per unius inobedientiam peccatores constituuntur multi*; quod indè est, quia per legem peccati ab eo descendunt; non ideò imputatur eis, quia in eo tunc fuerunt originaliter, cùm & Christus secundùm carnem in eo tunc fuerit. Sed per concupiscentiam, quæ venit de peccato illo, indè descenderunt, ita potest dici, quod ideò peccatum imputatur toti posteritati, quia in effectu hujus peccati, id est in lege peccati de hoc veniente, concipiuntur, videlicet in concupiscentia, furtum, homicidium, &c. Non imputantur posteritati, quia non fit ipsa generatio secundùm effectus illorum, id est secundùm motum de illis venientem. Solet autem à quibusdam prædicta quæstio sic solvi: Ideò illud peccatum omnibus imputatur posteris, & non alia, quia illud peccatum in paradiso commissum gravissimum fuit, quia non ignorantia induxit eum ad peccandum, nec fragilitas carnis, quia ante peccatum neutrum in eo fuit; undè adeò fuit maximum illud peccatum, quod etiam naturam mutavit. Tota enim hominis natura per peccatum illud corrupta fuit. Augustinus de [a] Quantitate Dei: a
Tantò majori injustitiâ violatum est illud mandatum, quantò faciliore potuit observantiâ custodiri. Nondum voluntati cupiditas resistebat, quod de pœna transgressionis postea secutum est. Sed non videtur absolutè concedendum, quod illud peccatum gravius omnibus aliis fuerit, cùm legatur: *Qui peccat in Spiritum Sanctum,* Math. 12. 32.
non remittetur ei, nec in hoc sæculo, nec in futuro. Sed illud peccatum constat in primis parentibus condonatum fuisse, ut dicunt Auctores. Augustinus Lib. de Baptismo parvulorum: Sicut illi primi homines postea justè vivendo, undè meritò creduntur per Domini Sanguinem ab extremo liberati supplicio, non tamen in illa vita meruerunt ad paradisum revocari, sic & caro peccati, etiamsi, remissis peccatis, homo in ea justè vixerit, non continuò meretur eam mortem non perpeti, quam traxit à propagine peccati.

Carni peccati debita mors est.

D. Aug. Exposit. Epist. ad Rom. nu. 48.

Ad hoc quod diximus in Adam fuisse omnes, solet sic opponi: Si omnes qui descenderunt à Cham fuerunt in Adam, per illam substantiam quam accepit Cham à primis parentibus, ibi extiterunt; sed in illa particula quæ fuit propagata in * Chain, non tot fuerunt atomi, quot homines ab eo descenderunt, unde non videtur verum, quod substantia uniuscujusque in primo parente fuerit. Ad quod potest dici, quod quamvis illa particula primùm fuerit valdè parva, tamen nullâ substantiâ exteriori in eam transeunte augmentata est, & facta est magna, tanta scilicet, quanta in resurrectione erit; fermentum enim habet à cibis, sed non transeunt cibi in ipsam humanam substantiam; quod ita probari potest: Puer qui eâ die in qua natus est moritur, in illa

* f. Cham.

[a] Quisnam sit iste Tractatus de Quantitate Dei, nec ex Indiculo Possidii, nec ex ullo alio Operum D. Augustini Indice liquet. Errorem fuisse suspicatus fuerim amanuensis, qui pro *Anima* oscitanter posuerat *Dei*; sed cùm in toto Lib. de Quantitate animæ nihil sit quod ad Adæ peccatum pertineat, Lectori satisfactum iri arbitratus sum, si monuero D. Augustinum pluribus in locis id asserere, quod hîc Hildebertus de gravitate peccati Adæ, è facilitate quâ potuerat tentationi resistere. Sic Lib. de corrept. & gratia, cap. 12. nu. 35. *Ille (Adam) & terrente nullo, & insuper contra Dei terrentis imperium, libero usus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate.* Item Lib. 2. Operis imperfecti contra Julianum, nu. 27. *Ei (Adæ) valdè liberum fuit ab eo quod pravè appetiverat abstinere, quia nondum erat vitium, quo caro concupisceret adversus spiritum .... nondum positus in carne peccati, ullum necessarium habebat auxilium de similitudine carnis peccati.* Plura similia afferri possent, sed hæc sufficiant, ut advertat Lector Hildebertum nil asseruisse, quàm quod ab ipso S. Augustino didicerat.

ſtatura reſurget quam habiturus erat, ſi vixiſſet uſque ad plenam ætatem, nullâ ægritudine vel vitio corporis impediente. Unde apparet quod etiam ſi viveret, non aliundè ſumerentur partes illius ſubſtantiæ, ſed in ſe augmentarentur, ſicut coſta de qua facta eſt mulier, & ſicut quinque panes Evangelici. Nec tamen negamus quin cibi & in humores, & in carnem tranſeant, undè quidam craſſiores ſunt quàm eſſe debeant; ſed illa ſuperfluitas non erit in reſurrectione, quia non eſt de veritate humanæ naturæ. Veritas [autem] humanæ * ſubſtantiæ dicitur, quod in primis parentibus fuit; & illud ſolùm erit in reſurrectione: Sed illæ partes quæ de cibis fiunt, & in quas tranſeunt, tamquam ſuperflua deponentur.

* *f. id eſt naturæ.*

CAPUT XXXII.

Quid ſit peccatum originale.

Deinceps inquirendum eſt quid ſit originale peccatum, & quare originale dicatur. Quidam dicunt quod originale peccatum ſit debitum quo tenentur omnes pro peccato primi hominis, quia pro illo debetur pœna æterna, niſi per gratiam liberentur. Illi dicunt, quod originale peccatum non ſit peccatum; ſed ſi quandoque Scriptura vocat illud peccatum, aſtruunt quod ibi peccatum pro pœna peccati ponitur, & ſicut pro peccato parentis quandoque exulant filii, ſecundùm juſtitiam ſæculi, ita ex juſtitia Dei tenentur omnes rei pro illo peccato; & ita ſecundùm iſtos, in anima pueri nullum peccatum eſt, quia dicunt ipſi: Si numquam peccavit, non eſt in ea peccatum, & tamen concedunt, quod in ea eſt originale peccatum, quia tenetur debito peccati. Sed contra Apoſtolum planè loquuntur iſti, cùm Apoſtolus dicat: *Per inobedientiam unius peccatores conſtituti ſunt multi.* Ecce quod Apoſtolus vocat eos peccatores, antequam regenerentur. Sed ſi tantùm eſſet pœna peccati ante culpam in iſtis, ut ipſi aiunt, non eſſent peccatores. Item dicit Apoſtolus: *Per unum hominem mors intravit in mundum, & per peccatum mors.* Aliud peccatum quod intravit, aliud ipſa pœna in verbis Apoſtoli innuitur.

Rom. 5. 19. — *Ibid. 12.*

Alii dicunt quod originale peccatum ſit inobedientia, & hæc inobedientia in omnibus eſt antequam renaſcantur; ſed non videtur quod puer ſit inobediens, quia numquam fuit ei imperatum; at qui nondum ratione uti poteſt, quomodo aut obediens, aut inobediens dici poteſt? Inobedientia quippe voluntatis eſt; & ſicut obedientia voluntaria eſt, ſic & inobedientia. Sed peccatum originale non eſt voluntarium. His itaque omiſſis, dici poteſt originale peccatum concupiſcentia mali, & ignorantia boni. Undè Auguſtinus in Lib. de corrept. & gratia: Sunt omni homini duo iſta pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia error, ut probet falſa pro veris. Ex difficultate cruciatus, ut reſiſtente & torquente dolore carnalis vinculi, non poſſent à libidine temperari. Sed poteſt opponi: Cùm anima pueri nondum aliquid velit, vel nolit, quomodo concupiſcentiam mali habet? Sed ſicut in oculo cæci in nocte vitium cæcitatis eſt, ſed non apparet, nec diſcernitur inter videntem & cæcum, niſi luce veniente, ſic in puero vitium eſt, ſed non apparet; ſed veniente tempore in quo debet bonum concupiſcere, malum ignorare, bonum ignorat, & concupiſcit malum. Item opponitur: In Baptiſmo remittitur peccatum originale; ſed poſt Baptiſmum remanet concupiſcentia mali, &c. & ita non videtur quod Baptiſmo remittatur originale peccatum. Sed, ut dicit Auguſtinus, licet remaneat concupiſcentia poſt Baptiſmum, non tamen quoad reatum, quia his qui renati ſunt, non imputatur, & hoc eſt remitti peccatum originis, non imputari; licet enim concupiſcentia carnis ſit in baptizato, tamen non imputatur, niſi eat poſt concupiſcentias; quod ſi jam fiat, non jam originale, ſed actuale eſt. Auguſtinus de nuptiis & concupiſcentia: Ex hac concupiſcentia, quæ licet in regeneratis jam non deputetur in peccatum quiſque naſcitur, proles obligata eſt originali peccato. Et paulò poſt: Dimittitur concupiſcentia carnis in Baptiſmo, non ut non ſit, ſed ut in peccatum non imputetur. Hoc eſt enim non habere peccatum, non eſſe reum peccati. Item: Quomodo alia peccata præterierunt actu, & remanent reatu, ut homicidium, & ſimilia, ita è contrario fieri poteſt, ut concupiſcentia prætereat reatu, & maneat actu. Ecce ex his auctoritatibus patet concupiſcentiam mali eſſe originale peccatum, ſub qua continetur ignorantia boni, & indè eſt, quod quandoque reperitur in ſacra Scriptura pluraliter peccatum originale, quia ſicut diximus, unum iſtorum ex altero eſt, undè & ſub eo, & in eo continetur.

Sunt revera omni peccanti animæ duo iſta pœnalia, ignorantia, & difficultas. Ex ignorantia dehoneſtat error, ex difficultate cruciatus affligit.
D. Aug. Lib. de natura & gratia, cap. 67. nu. 81.

Quamdiu remanet lex concupiſcentialiter in membris, manente ipſa, reatus ejus ſolvitur, ſed ei ſolvitur qui Sacramentum regenerationis accepit
Ita D. Aug. Lib. 2. de peccat meritis, cap. 28. nu. 45 Idem & alibi paſſim.

CAPUT XXXIII.

Quare dicitur originale.

Poſt hoc videndum eſt quare peccatum illud dicatur originale. Ideò ſci-

licet, quia ab origine contrahitur, id est à parentibus; quando [enim] generatur aliquis, traducitur ipsum peccatum. Unde David: *In peccatis concepit me mater mea.* (Pf. 50. 6.) Hic potest opponi hoc modo: Cùm generatur [homo,] sola caro à parentibus per propaginem [trahitur,] quoniam, ut superiùs ostendimus, animæ non sunt ex traduce, & ipsa propagatione carnis nondum infunditur anima, ut Physici dicunt, sed jam effigiato corpore; quod Moyses in Exodo manifestè ostendit, dicens: (Exod. 21. 22.) *Si quis percusserit mulierem, & abortiverit, si adhuc informe fuerit, mulctabitur pecuniâ. Quod si formatum fuerit, reddet animam pro animâ.* Formatum intelligitur animatum. Et si in ipsa propagatione transmittitur à parentibus peccatum, videtur, ait Gregorius, quod in eo sit originale peccatum, quod propagatum est. Sed illud adhuc inanimatum est, & omne peccatum animæ est. Quomodo igitur in illo semine peccatum esse potest? Sicut enim omnis virtus in anima est, ita & omne peccatum. Ad quod potest dici, quòd non solùm anima obnoxia est vinculo peccati. Gregorius: Sed etiam caro, non quod in carne sit illud peccatum, sed ex corruptione carnis illud contrahit anima; nisi enim caro in concupiscentia traduceretur, illo peccato anima non teneretur. Undè invenitur quod Christus non habuit carnem peccatricem, sed similem carni peccati, quoniam illa caro non ex concupiscentia viri de matre fuit propagata, sed operatione Spiritûs Sancti. Cæteri habent carnem peccatricem, non quod in carne sit peccatum, sed causa peccati. Augustinus de fide ad Petrum: Dum sibi vir & mulier invicem miscentur ut filios generent, fine libidine non est parentum concubitus. Ob hoc filiorum ex eadem carne nascentium, non potest esse sine peccato conceptus, ubi peccatum in parvulos transmittit, non propagatio, sed libido. Apparet itaque quod in ipsa conceptione transmittitur peccatum originale, quia nisi conceptio in carne sic fieret, anima ex carnis mixtione concupiscentiam non contraheret.

(Conjuges dum se non continent, debitum ab alterutro carnis exposcunt, non voluntate propaginis, sed libidinis voluptate; quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam.)

Si quæratur quid sit illa corruptio, quam in carne diximus esse, utrùm peccatum sit, vel non? Potest dici peccatum, id est, pœna peccati; sed sicut solemus accipere peccatum, culpam scilicet, non dicetur ipsa peccatum, si quid in carne corruptio peccati sit, per effectum potest sciri, ut in vase scitur esse vitium, per hoc quod reddit vinum acidum.

(Lib. 1. de nuptiis, & concupisc. cap. 24. on. 16.)

Item solet quæri: Cùm parentes alicujus per Baptismum mundati sint à peccato originali, quomodo potest filius ab illis contrahere peccatum illud? Quod Augustinus in libro de Bapt. parvulorum his similitudinibus ostendit. Quomodo præputium [quod] per circumcisionem aufertur, manet in eo quem genuerunt circumcisi? Quomodo etiam palea, quæ opere humano tantâ violentiâ separatur, manet tamen in fructu qui de purgato tritico nascitur, ita peccatum quod mundatur per Baptismum manet in eis quos genuerunt baptisati. Item in eodem: Et hoc enim gignit quod adhuc vetustum contrahit, non in eo quod in novitate promovit eum inter filios Dei. Non enim generant parentes filios secundùm illam generationem quâ denuò sunt nati, sed potiùs secundùm eam quâ carnaliter & ipsi primùm sunt generati.

(Hæc erat Juliani Pelagiani objectio contra traductionem peccati originalis, cui prolixè respondet Augustinus variis in locis.)

Præterea quæri solet quâ justitiâ teneatur peccato illo anima innocens à Deo creata, cùm non sit in potestate sua illud vitare. Non enim est in potestate liberi arbitrii illud vitare, vel non, cùm nondum utatur libero arbitrio, & cùm non sit priùs in corpore illo, quàm sit obnoxia illi peccato. Quod ita solvunt quidam: Ideo anima illa, quamvis ex traduce non sit, sed noviter à Deo creata & munda, rea est illius peccati, quia cùm infunditur corpori, invenit illud corpus aptum ad peccandum & idoneum, & in hoc delectatur, & ex hac ac tali delectatione contrahit peccatum illud. Sed si hoc esset, non originale, sed actuale dici deberet. Si enim ex delectatione est hoc peccatum, non est alienum, sed propriæ voluntatis, cùm Augustinus & aliqui vocent illud alienum. Augustinus in lib. de Baptismo parvulorum: Manifestum est alia esse propria unicuique peccata, in quibus hi tantùm peccant quorum sunt peccata. Aliud illud unum in quo omnes peccaverunt. Itaque dicendum putamus occultam esse Dei justitiam, quâ illius peccati anima tenetur rea, quod non est in sua potestate vitare, & quod ipsa propriâ voluntate non commisit. Ut enim Apostolus dicit: *Incomprehensibilia sunt judicia Dei, & investigabiles viæ ejus.* (Rom. 11. 33.)

Solet etiam quæri utrùm voluntarium sit, vel necessarium illud peccatum. Sed quòd non sit voluntarium constat per supradicta. Item si dicatur necessarium, non debet imputari. Et ideo volunt dicere quidam, quòd nec voluntarium sit, nec necessarium. Propheta tamen dicit: *De necessitatibus meis erue me.* (Pf. 24. 17.) Unde videtur absonum * licèt dicatur necessarium. (* f. ot non.) Si enim quis quærit utrùm cùm Deus qui fecit animam ipsam immaculatam, sciat eam ex corpore maculam peccati contrahere, & quando antequam separetur morte à corpore, & sic damnari, quare eam corpori conjungit?

conjungit? Respondemus hoc idem quod superiùs, scilicet, occultam esse Dei justitiam. Solent sic quidam opponere: Cùm anima in corpore creetur, nec priùs sit in corpore quàm illo peccato teneatur, igitur quàm cito est, maculam peccati habet. Itaque numquam talis est, qualis creatur à Deo. Creatur namque à Deo innocens, sed numquam innocens est, cùm sit maculata quàm cito est. Sed non est aliud: Creat Deus eam mundam, id est, ex creatione nullam habet maculam, & ita talis est quantùm ad creationem, qualem creat illam Deus. Semper enim est bona & munda quantùm ad creationem.

Quomodo anima in creatione est simul innocens & rea.

Præterea solet quæri si omnes animæ ex creatione æquales sint, vel aliæ sint aliis excellentiores, sicut & in Angelis fuit; Et videtur pluribus, quod ex ipsa creatione nulla sit habilior ad intelligendum, vel ad memoriter retinendum, quàm alia; quod satis probabile est. Opponitur: Quod si discedunt à corpore ante Baptismum, æqualem habent pœnam, si statim post Baptismum æqualem coronam; Et ita videtur, quod in ipsa creatione indifferentes sint. Sed, sicut nos jam diximus in Tractatu de libero arbitrio, ea quæ sunt ex prima creatione, ut ingenium & memoria, nec minùs beatum constituunt, vel pœnâ dignum.

CAPUT XXXIV.

De peccatis actualibus.

Postquam de originali peccato diximus, dicendum videtur de actualibus. De quibus primùm videndum est quod non imputentur posteris, juxta illud Ezechielis: *Non ultra erit istud proverbium in Israel: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur: Filius non portabit iniquitatem patris.* Ad hoc videtur contrarium quod dicitur in Exodo: *Ego reddam iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem his qui oderunt me.* Sed, sicut Hieronymus dicit, hoc dictum est de filiis imitantibus mala patrum, quod innuitur per finem hujus auctoritatis, *his qui oderunt me.* Si enim filius non imitatur peccata patris, non inde punitur. Opponitur: Si de imitantibus illud intelligendum est, quare solummodo usque in tertiam & quartam generationem dicitur, cùm omnes qui imitantur peccata patrum in quantalibet generatione sint, illis teneantur? Quod Sancti ita solvunt: Ideo dictum est in tertiam & quartam; quia usque ad quartam magis solet evenire hoc ut filii imitentur facta patrum, cùm adhuc eis nota & velut præsentia sint. Augustinus de temporali pœna illud exponit, quia in ultionem parentum puniuntur sæpe filii temporaliter pro peccatis parentum, ut cæci nascantur, vel post ortum fiant vel claudi, vel quàvis alia pœnâ afficiantur. Sed in futuro, sicut Apostolus ait: *Unusquisque onus suum portabit.* Hieronymus super Ezechielem dicit in nobis esse quasi patrem suggestionem carnis, primum filium quasi pulsum cognitionis ad peccandum, & hæc est prima proles. Nepos si decreverit facere, vel si opere compleverit; Pronepos si non solùm fecerit quod malum est, sed etiam in suo scelere glorietur, & hæc est quarta generatio, non quod tres præcedant generationes, sed dicitur quartor, quia quarto loco à primo motu, quia est quasi pater posita. Deus ergo primum & secundum stimulum, scilicet, cognitiones, sine quibus non potest esse, non punit ad damnationem, sed tertiam & quartam generationem, quia sunt peccata ad mortem. Ad probationem cujus rei, quod scilicet primus motus non punitur, Cham peccante dum irrideret nuditatem patris, non ipse qui risit, sed filius sententiam suscepit. *Maledictus*, ait, *Chanaan*, * *servus erit fratrum suorum.* Quæ enim justitia est, ut pater peccaverit, & in filium sententia proferatur, nisi fieret hujusmodi significatione?

Ezech. 18. 2. & 3.

Exod. 20. 5.

Quomodo Deus puniat peccatum usque in tertiam & quartam generationem.

Galat. 6. 5.

Vulg. servus servorum erit fratribus suis. Gen. 9. 25.

CAPUT XXXV.

Quæ sit causa peccati.

Assignavimus differentiam inter originale & actuale peccatum. Nunc indifferenter de peccato agendum est. De quo hæc quatuor inquirenda sunt: Quæ sit causa peccati; Quid dicatur peccatum esse, & in qua re, & quibus modis dicatur fieri. Causa omnis peccati [est] voluntas à Deo deficiens. Augustinus: Omnium bonarum rerum causa est Dei bonitas; Malorum verò causa est à Deo deficiens mutabilis voluntas, priùs Angeli, postea hominis.

Enchirid. cap. 23. 8.

CAPUT XXXVI.

Quid sit peccatum.

Si quæritur quid sit peccatum & malum, potest responderi: Nihil, juxta illud: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ut enim dicit Augustinus: Malum nihil est aliud quàm pri-

Peccatum nihil est. Joan. 1. 3. Conf. l. 3. c. 7. n. 12.

Totum illud quod dicitur malum, nihil est aliud quam corruptio.

D. Aug. contra Epistolam Manichæi, cap. 35 num. 39.

vatio boni. Itaque malum non est aliquid, sed alicujus privatio. Quicquid enim est, vel est opus Dei, vel est opus hominis imitantis Deum. Tunc autem homo nihil facit, cùm per peccatum recedit à Deo. Illud potest dici opus hominis imitantis Deum, quod operando homo non recedit à Deo, ut domum, & similia. Quod si subtiliter volumus hoc pensare, potest dici quia quicquid est, sit opus Dei. Operatur namque Deus duobus modis; Quædam per se, sicut naturalia; quædam per servos suos, sicut artificialia. Cùm ergo per servos suos illa faciat, constat cum ipsa facere. Unde potest dici quod, quicquid est, opus Dei est, sed malum non est opus Dei, nec igitur aliquid. Sed cùm malum non sit aliquid, quomodo potest bonum corrumpere? Abstinere à cibo non est aliqua substantia, & tamen substantia corporis, si omnino abstineatur à cibo, languescit & frangitur. Sic peccatum non est substantia, sed Deus substantia est, & verus cibus rationalis creaturæ. Sed cùm malum dicatur privatio boni, videndum est cujus boni. Ad quod videndum est, quod bonum differenter dicitur. Deus est summum bonum, & omne bonum, cujus essentia bonitas est. Idem enim est ei bonum esse, quod esse. Itaque sicut non potest non esse, cùm ipse principio careat & fine, sic non potest non esse bonus, cùm ejus essentia bonitas sit, & ideo hujus boni nulla potest esse privatio. Creaturæ dicuntur bonæ participatione, & ideo possunt privari bono suo, & sicut duæ sunt creaturæ, spiritualis & corporalis, ita duplex bonum creaturæ. Aliud namque bonum spiritualis creaturæ, aliud corporalis. Bonum spiritualis creaturæ in duobus consistit, in cognitione veritatis, & in amore virtutis. Bonum corporalis creaturæ, vel in ipsa, vel extra ipsam. Bonum in ipsa integritas est sensuum & affectionum, secundùm quinque sensus. Bonum extra ipsam est ordinata distributio in creaturis. Quod enim corrumpitur vel emendatur, pro homine est; & quicquid bonum vel malum, homini bonum est vel malum. Triplex itaque est bonum hominis. Aliud est extra ipsum, quod scilicet est in creaturis; aliud est in ipso, & quod in ipso; aliud in anima, aliud in corpore. Ita triplicia sunt mala. Universaliter enim cujuslibet boni privatio malum dicitur, sive illius boni quod est in corpore, sive illius quod est in creaturis. Sed cùm unumquodque istorum malum sit, aliud est culpa, aliud pœna, & non culpa, aliud nec culpa, nec pœna, sed ad pœnam. Illius namque boni quod est in anima corruptio, & peccatum est, & culpa. Boni siquidem

Duplex est Dei operatio, per se, & per creaturas.

Deus verus cibus creaturæ rationalis.

Idem Deo est bonum esse, quod esse.

Bonum creaturæ spiritualis duplex, cognitio veritatis, amor virtutis.

Mali triplex genus.

hujus incorruptione unimur Deo, corruptione elongamur à Deo. Sicut diximus, bonum animæ in duobus præcipuè consistit, quæ sunt cognitio veritatis, amor virtutis. Cognitionis corruptio ignorantia potest dici. De qua Apostolus: *Qui ignorat, ignorabitur.* Amoris corruptio, cupiditas, quæ *est radix omnium malorum.* Et quantò magis crescit hæc ignorantia & cupiditas, tantò magis bonum animæ corrumpitur, & secundùm hoc anima corrumpi dicitur. Cùm enim anima sit substantia incorporea, secundùm substantiam sui non potest corrumpi, sed secundùm bonum quod participat.

1 Cor. 14. 18.

1 Tim. 6. 10.

Hic potest quæri in quo ampliùs corrumpi potest anima, postquam caret illis duobus, cognitione scilicet veritatis, & amore virtutis. Cùm enim sit ibi substantia ipsa, & vitium sicut in dæmonibus, & in malis hominibus, cùm iterùm peccat, cujus boni corruptio dicetur ipsum peccatum? Aliud [enim] bonum non est ibi, nisi ipsa natura, quæ deformata est; sed ipsa non potest corrumpi secundùm essentiam, quia simplex est & incorporea. Nec in ea virtus est quæ corrumpi possit: Undè ergo privari potest? Oculus namque postquam semel privatus [est] visione, non potest ampliùs [illâ] privari. Ad quod dici potest quod quantò magis diligit injustitiam, tantò magis privatur justitiâ, non amittendo justitiam, quam non habet, sed habilitatem recuperandi eam, quæ utique bonum est. Quantò enim injustior, tantò magis recedit à justitia. Ita & in aliis. Sicut aliquis infirmus, quantò magis infirmatur, tantò ampliùs sanitate privatur, non amittendo sanitatem, quam non habet, sed quia ampliùs ab ea elongatur. Illa etiam bona naturalia, quæ adhuc habet anima, ut ratio, ingenium, memoria, &c. tantò ampliùs deteruntur & obtenebrantur, quantò magis anima peccatis deformatur.

Bona naturalia tantò magis minuuntur, quantò magis anima peccatis deformatur.

CAPUT XXXVII.

In qua natura sit peccatum.

NUnc videtur dicendum in qua natura peccatum esse dicatur; utrum in spirituali, vel in corporali, vel in utraque. Sed ut jam diximus, non quælibet corruptio boni peccatum est, sed illius boni tantùm quod est in spirituali natura. Apparet itaque quod in sola spirituali natura culpa, vel peccatum esse potest; nec negamus quin in corporea natura malum sit. Undè in Propheta: *Non est malum in Civitate, quod non Dominus fecerit.* Sed malum vocat

pœnam, non culpam, ut infirmitates, & hujusmodi. Et cùm omnis natura bona sit, sive corporalis, sive spiritualis, constat non esse malum nisi ubi est bonum. Undè Augustinus: Nullum est quod dicitur malum, quod simul sit bonum; nec malum potest esse, nisi ubi est aliquid bonum. Item Augustinus: Quid est malus homo, nisi mala natura? Quod si homo natura est, & sic homo aliquod bonum est, quia natura est, quid est malus homo, nisi malum bonum? Sed bonum, quia homo, malum, quia iniquus. Qui ergo dicit quod malum est hominem esse, aut quod bonum est iniquum esse, incidit in illud, ut quis dicat: Bonum est malum, & malum est bonum.

Idem insinuat loco citato contra Epist. Manichæi, cap. 15. num. 33.
Vide de gratia Christi cap. 18. num. 19.

Hic videndum est utrum mali actus debeant dici peccata, vel non. Quidam dicunt quod omnes actus indifferentes sunt, ut nec boni, nec mali dicantur esse quantùm ad se, sed dicitur bonus actus, quia fit bonâ intentione, malus, quia malâ intentione, ut occidere hominem zelo justitiæ bonum est, ex odio malum est; per se nec bonum, nec malum. Undè Ambrosius: Affectus tuus nomen operi tuo imponat. Cui sententiæ ita opponunt quidam: Si omnis actus indifferens est, tunc & adulterari & pejerare; sed isti actus non possunt esse nisi mali. Non igitur omnis actus indifferens est. Quod ita ipsi exponunt. Adulterari & pejerare, non tantùm actum notant, sed & vitium; & ideò quamvis hæc non sint indifferentia, non tamen minùs actus illi, scilicet jacere cum muliere, & jurare, indifferentes sunt. Itaque secundùm istos actus, non sunt peccata. Nec ideò dicitur occidere hominem malus actus, quia peccatum est, sed quia à mala intentione procedit. Sic etiam in aliis. Sanè tamen potest dici, quod mala actio peccatum sit, sub hoc sensu: Occidere hominem, peccatum est, id est actus peccati. Duo enim, ut dicit Augustinus, considerantur in peccato, actus & reatus; actus in opere, reatus in voluntate: ut in hoc peccato, quod est homicidium, reatus est ipsa iniquitas, vel vitium voluntatis, quo manente, homo reus est; sive actus sit, sive nondum fuerit, sive jam præteritus fuerit, utrumque vocatur homicidium consuetudine loquendi, & usu scripturæ, nec sunt duo peccata, vel duo homicidia, sed unum & idem, licet diversis modis, scilicet voluntate & actu. Duobus namque modis dicitur malum, substantivè & activè. Ipsa corruptio, vel privatio boni quæ fit in anima, non solùm mala est, sed & ipsum malum, id est malitia, ut injustitia, & similia. Actio dicitur mala, non quod sit ipsum malum, sed mali exhibitio.

Intentio tollit actuum indifferentiam.

** f. adjectivè.*

CAPUT XXXVIII.

Qui sint modi peccandi, seu quibus modis peccatum fiat.

Duobus modis peccatum committitur, ut dicit Isidorus, cupiditate scilicet & timore, dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat quod metuit. Item peccat homo in se, in Deum, in proximum. Illud quod fit in Deum, dicitur delictum, ut perjurium, indigna participatio Sacramentorum, quæ peccata in Deum dicuntur fieri, quia in istis major fit Dei contemptus. Alia quæ fiunt in nos, vel in proximum, non delicta, sed peccata dicuntur. Delictum quoque appellatur quando relinquimus facere quod jubemur; peccatum, quando facimus quod prohibemur, & non indifferenter alterum pro altero ponitur. Item, ut Gregorius dicit, septem sunt vitia capitalia, ex quibus oriuntur omnia alia mala. Nullum enim est quod à nullo eorum [non] sit exortum. Superbia est amor propriæ excellentiæ; Nec vitium est quod excellentiam amamus, sed quod illud quod bonum est, scilicet excellentiam, participatione usurpare nobis contendimus quasi singulari possessione. Sunt autem quatuor species superbiæ, ut Gregorius dicit. Prima est cùm homo bonum quod habet attribuit sibi. Secunda, cùm credit à Deo datum esse, sed tamen pro suis meritis. Tertia est cùm se jactat habere quod non habet. Quarta, cùm cæteris despectis, singulariter vult videri. Hæc ultima species viciniùs approximat diabolo, qui præ Angelis esse voluit. Ex superbia primo loco nascitur invidia, quæ est odium alienæ felicitatis. Cùm enim superbus videat proximum in eodem bono æqualiter vel per se exaltatum, incipit invidere illi, & inde ex levi injuria incitatur ad iram contra proximum. Ira est interni doloris impatientia. Ista tria omni interiori bono hominem spoliant. Tria enim sunt diligenda, Deus, proximus, & nos ipsi. Superbia tollit Deum; Invidia proximum; Ira seipsum. Deinde sequitur acedia, quæ est mentis confusio, sive interna tristitia; & quia mens humana sine aliquo gaudio vivere non potest, amisso interiori evagatur ad exteriora, quod facit avaritia, quæ est immoderatus amor habendi; Et cùm jam exterioribus delectatur, priùs delectatur vitio quod proximum naturæ est, scilicet, gula, quæ est immoderatus amor edendi; Et inde luxuria, quæ est libidinosæ voluptatis appeti-

Duobus modis peccatur, cupiditate & timore.
Discrimen inter delictum & peccatum.
Septem sunt vitia capitalia.
Lib. 23. in Iob cap. 17.
Lib. 23. in Iob. cap. 4.
Quomodò è superbia oriuntur alia peccata.

tus. Superbiæ ſupponuntur cætera, non quod de illis prædicetur, ſed poſt eam ponuntur ut matrem aliorum. Eſt enim ſuperbia radix omnium malorum. Sed iterum legitur: Cupiditas eſt radix omnium malorum, igitur & ſuperbiæ; Non itaque ſuperbia radix eſt omnium malorum. Ad quod poreſt dici quod ſuperbia & avaritia cum ſuperbia * ſit amor excellentiæ propriæ. Ut enim ait Auguſtinus: Quid avarius illo cui Deus non ſufficit. Vel poteſt dici ſuperbia radix omnium malorum, id eſt, malarum affectionum; Cupiditas omnium malorum, id eſt, malarum actionum.

*ſ. ſunt.

CAPUT XXXIX.

Quæ ſit differentia inter virtutes.

Contra illa ſeptem vitia ſeptem virtutes opponuntur, quas pariunt ſeptem dona Spiritûs Sancti. Inter dona & virtutes hæc eſt differentia, quod dona ſunt primi motus in corde quaſi quædam ſemina virtutum jacta ſuper terram cordis noſtri; virtutes quaſi ſeges, quæ ex ipſis conſurgit: Sicut enim effectus donorum, & habitus quidam boni jam confirmari, & dicuntur ſeptem dona, ſeptem ſpiritus. Unde in Apocalypſi vidit Joannes ſeptem ſpiritus diſcurrentes ante thronum Dei. Spiritus dicuntur aſpirationes quæ præcedunt virtutes, & ſunt dona ſolummodo, & non merita; virtutes verò ſunt dona & merita. In illis enim operatur Deus ſine nobis, in iſtis operatur nobiſcum. Ex timore, quod eſt initium ſapientiæ, naſcitur humilitas; Ex ſpiritu pietatis, manſuetudo naſcitur, & ita per ſingula quæ numerantur ibi: Beati pauperes, &c.

Virtutes & dona Spiritus Sancti quomodo inter ſe differunt.

Apoc. 5. 6.

Hîc videndum eſt quatuor eſſe timores, ut ait Auguſtinus: Servilis, mundanus, initialis, filialis. Servilis ceſſare [facit] à malo pro pœna ab homine inſtanti, retentâ tamen voluntate mali; Mundanus eſt, ceſſare à bono, pro pœna quæ timetur ab homine, ut in Petro fuit; Eſt præterea divinus timor, timere Deum propter pœnam præſentem vel gehennalem, ſed tamen timet Deum ſine dilectione boni; angorem & pœnæ tormentum habet, quod ſcilicet malorum eſt, & ſervilis eſt timor iſte. Si tamen timet adjunctâ jocunditate boni, initialis eſt, & hic timor eſt initium ſapientiæ, quando homo incipit ſapere & guſtare Deum, ubi timor & ſpes ſe invicem comitantur. Unde legitur: Timor non eſt ſine ſpe, & quantò plus bona voluntas creſcit, id eſt, charitas, tantò magis timor pœnæ decreſcit. Si verò ſola ſit dilectio, fit filialis & caſtus, qui permanet in ſæculum ſæculi. Conſtat igitur quod timor initialis non eſt in charitate, non dico perfecta, ſed inchoativa. Unde Joannes in Epiſtola ſua dicit: *Perfecta charitas foras mittit timorem*, ſcilicet, initialem, ubi innuit quod licèt nondum perfecta, eſt tamen charitas in timore initiali. Servilem & mundanum timorem prohibet Chriſtus, dicens: *Nolite timere eos qui corpus tantùm occidunt, animæ verò non habent quid faciant.* Poſt, de initiali timore ſupponit, dicens: *Sed eum timete qui corpus & animam poteſt mittere in gehennam*, quem non præciperet, niſi in eo charitas etſi nondum perfecta eſſet. Et notandum, quod aliquando in divina ſcriptura iſte timor appellatur ſervilis, quia ſervilis eſt affectus, & quia & ibi timor pœnæ ceſſatur & hic. Sed timor ille facit ceſſare à malo opere, ſed non voluntate; iſte & opere & voluntate. Beda ſuper parabolas dicit quod uterque timor ceſſabit in futuro. Cui videtur contraire quod dicit Pſalmiſta: *Timor Domini ſanctus, permaneus in ſæculum ſæculi.* Sed poteſt ſic exponi quod dicit Beda: Uterque timor ceſſabit, id eſt, uterque affectus timoris, affectus initialis timoris, timere puniri. Affectus filialis eſt timere ſeparari. Auguſtinus: Timor caſtus * gratis amat, non timens puniri, ſed ſeparari. Non enim timent perfecti puniri gehennali pœnâ, ſed ſeparari in præſenti per aliquam pœnam. In futuro verò nec puniri, nec ſeparari timebunt, & tamen erit ibi timor, ſed * reverentia. Duo enim in ipſo Deo attendent, majeſtatem & pietatem. Ex majeſtate, reverentia; ex pietate dilectio. Itaque majeſtatem timebunt, id eſt, ei cum reverentia ſubditi * erunt.

Quatuor ſunt timores, ſervilis, mundanus, initialis, filialis.

Niſi timore incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem. *D. Aug. in Pſ. 149. & poſt pauca:* Cœpiſti à timore, conſummeris ad ſapientiam.

1. Joan. 4. 18.

Math. 10. 28.

Pſ. 18. 10.

Timore initiali timemus puniri, timore filiali timemus ſeparari.

*ſ. gratis.

Caſtus timor eſt quo timetur offendi qui amatur. Alter quippe timet adultera virum ſuum, aliter caſta; adultera ne veniat, caſta ne deſerat. *Aug. in Pſ. 118. Ser. 22. or 4.*

*ſ. ſed reverentiæ.

Solet quæri utrùm in Chriſto uterque timor fuerit. Quod filialis in eo fuerit conſtat. Reverentiam enim Deo exhibebat ſecundùm humanitatem. Initialis, ut quidam dicunt, in eo non fuit. De illo quippe dicit Joannes in Epiſtola: *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Sed quis dubitat Chriſtum ſummè perfectum habuiſſe charitatem? Item timor initialis timor eſt gehennæ, ſed Chriſtus non timuit gehennam, fuit enim immunis ab omni peccato, unde certus erat quod illæ pœnæ nullomodo comprehenderent eum. Sed opponitur quod Iſaïas enumerat ſeptem dona in eo fuiſſe, dicens: *Requieſcet ſuper eum ſpiri-*

1. Joan. 4. 18.

Iſaiæ 11. 3.

* Hic videtur hiatus, qui fortè ad ſenſum Authoris ſic poſſet ſuppleri: *Pietatem experientur, & diligent.*

tus sapientiæ & intellectûs . . . . . & replebit eum spiritus timoris Domini. Sed, ut dicunt: Quod est membrorum attribuitur Christo. Non enim habuit illud donum Christus in se, sed in corpore suo. Item opponitur ab eis quod in Christo [fuit] plenitudo omnium donorum, ergo & istud donum. Quod ipsi ita solvunt: Non habuit Christus singula dona, cùm non habuerit pœnitentiam pro peccatis, quæ quidem donum Dei est, & cùm plenitudinem omnium donorum habuerit, quia ei nihil ad perfectionem defuit; sed si timorem initialem, vel pœnitentiam, vel alia consimilia, quæ etsi dona sint, & imperfectorum tamen sunt, habuisset, sine dubio non perfectionem darent, sed vitæ perfectæ initium facerent. Aliis videtur quod in Christo fuit illud donum, quod est timor initialis, nec tamen credendum est quod in Christo fuit timor initialis. Timor nàmque Domini unum donum est de illis septem, non duo, sed duos habet effectus, secundùm unum dicitur initialis; secundùm alterum dicitur castus, & filialis, & secundùm hunc effectum fuit in Christo; Fuit igitur in illo donum quod est in aliis timor initialis, & non tamen in Christo timor initialis, quia non secundùm illum effectum habuit Christus timorem, sicut sunt duo quorum unus habet fidem imperfectam, alius perfectam & constantem; Unam eos dicimus habere fidem, unam virtutem; Nec enim inde sequitur si habent eamdem, & iste imperfectam, igitur & ille imperfectam. Et istud probabilius videtur quàm quod priùs diximus. Quidam tamen concedunt hæc verba: Christus habuit timorem initialem, & gehennam timuit, & tamen certus fuit quod non posset eum comprehendere, ut aliquis in magna turri positus timet præcipitium ex quodam horrore, quamvis certus esset quod non rueret.

Quomodo Christus habuit donum timoris.

CAPUT XL.

De Sacramentis.

Contra peccata, tam originalia, quàm actualia, de quibus jam diximus, inventa sunt Sacramentorum remedia. De quibus hæc tria consideranda sunt; Quid sit sacramentum; quare institutum; & in quibus consistat. Augustinus: Sacramentum est sacræ rei signum, id est, Sacramentum est invisibilis gratiæ visibilis forma, ut in sacramento Baptismi significatur ablutio vitiorum, per illam exteriorem visibilem. Unumquodque enim Sacramentum, ejus rei similitudinem debet habere cujus est sacramentum. Unde Augustinus: Si enim Sacramenta quamdam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Opponitur quod prædicta distinctio non solùm convenit sacramentis, cùm ante significationem congruat aquæ ut sit visibilis forma invisibilis gratiæ, quia sicut aquâ auferuntur sordes corporis, ita per gratiam sordes animæ, sed ut solis sacramentis competat, sic intelligendum est. Sacramentum est visibilis forma invisibilis gratiæ in eo collatæ, quam scilicet confert ipsum Sacramentum; non enim solummodo est signum sacræ rei, sed etiam efficientia; Et hoc est quod distat inter signum & Sacramentum, quia ad hoc ut sit signum non aliud exigit, nisi ut illud significet, cujus perhibetur signum, non ut conferat. Sacramentum verò non solùm significat, sed & confert illud cujus est signum. Item hoc interest, quod signum potest esse pro sola significatione, quamvis careat similitudine, ut circulus * vini. Sed sacramentum non solùm ex institutione significat, sed etiam ex similitudine repræsentat. Sicut enim jam diximus, Sacramentum debet habere semper aliquam similitudinem rei cujus dicitur sacramentum. Sciendum quoque est quod sacramentum appellatur quandoque in sacra scriptura res sacra & mystica, ut sacramentum Incarnationis.

Sacramentum est signum rei sacræ.

Discrimen inter signum & sacramentum.

* supp venalis.

Deinde videndum est quare Sacramenta sint instituta. Tria sunt propter quæ instituta sunt. Propter eruditionem, humiliationem, exercitationem. Propter eruditionem, quia cùm homo ante peccatum haberet cognitionem veritatis, & tunc sine medio posset videre Deum, per superbiam excæcatus est; & ut ad agnitionem redeat necessaria sunt hæc visibilia, per quæ eruditur mens ad intelligenda invisibilia. Propter humiliationem, quia cùm rationalis creatura tantæ dignitatis erat, ut non ipsa sibi bonum esset, sed id solum quod est summum bonum, cùm aliis rebus, hoc quod sunt, sit suum bonum, ut lapidi, ligno; ut illud obtineret ante peccatum, non aliud oportebat, nisi ut desideraret, quia si desideraret, cognosceret suum bonum esse; Si autem sciret suum bonum esse, sciret illud esse melius se, quia quicquid est bonum alterius extra ipsum, melius est eo; Quod si sciret esse melius se, subjiceret se ei, & hoc desiderio haberet illud, quia tantæ libertatis est rationalis natura, ut numquam possit illud bonum habere nisi volens. Unde ipsa sola in judicium venit. Sed per superbiam homo illud bonum amisit, per humilitatem recuperare oportet. Sed non sufficit

Ad quid Sacramenta sunt instituta.

Propter eruditionem.

Propter humiliationem.

in hoc solo humiliari ut subjiciatur Deo, quia & hoc ante peccatum debebat, post quod oporret plus facere; ideo sunt * insioira Sacramenta, ut non solùm Deo subjiciamur, sed etiam inferioris naturæ, ut in istis quærat homo salurem, sed non ab istis; magna enim humilitatis exhibirio est in istis visibilibus, & homine multùm inferioribus salutem quærere. Propter exercirationem sunt instituta [Saeramenta,] quia, eùm oon possit homo essesine exercitatione, ut removeretur à mala exercitatione & superflua, & exerceretur in bona, instituit Deus Saeramenta, & eorum certa loca; ut in Ecclesia audiatur Missa, & in ipsa Saeerdoti Confessio fiat, & similia.

* f. instituta.

Propter exercitatio ocm.

Tria sunt exercitationum genera.

Tria sunt exercitationum genera. Unum ad ædificationem animæ pertinet, secundum ad corpus, tertium ad animæ subversionem. Primum [Deus] indixit, secundum concessit, ultimum prohibuit. Tria sunr in quibus consistit Saeramentum; rebus, factis, dictis: Rebus, ut aqua, oleum; factis, ur * submersio, insufflatio; dictis, ur invocatio Triniratis.

* seu immersio.

Quare ab initio non fuerunt instituta Sacramenta.

Hic potest quæri, cùm in istis Sacrameotis præcipuè constet salus hominis, quare ab inicio non fuerint instituta, ut ab inirio esset Saeramentum Baptismi, Confirmationis, &c. Ad quod potest dici, quod sicuti paulatim erevit per intervalla temporum agnitio fidei, ita eoogruebat ut tune essent obseura Sacramenta; modò, quia in lucem venerat, manifesta. Cùm enim Circumeisio & Baptismus signa sint ejusdem gratiæ, intùs à peccato liberantis, manifestiùs hæc in Baprismo significatur, *qui abluit totum* [a] *corpus*, quàm in Circumeisione, quæ unius partis tantùm partieulam auferebat. Itaque ab initio mundi, & in tempore legis naturalis, & in tempore legis scriptæ, contra peccata originalia & actualia fuerunt Sacramentorum remedia. Priùs sacrificia, ut hostia Abel, Noë, & aliorum fidelium. Postea non solùm sacrificia, sed etiam Circumcisio, quæ fuit tempore Abrahæ imperata. Gregorius Junior: Quod apud nos valet aqua Baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus fides sacrificii, vel pro his qui de stirpe Abrahæ prodierant, ministerium Circumcisionis. Sed cùm etiam pro parvulis sacrificia offerrentur, quomodo verum etit quod Gregorius dicit: Pro parvulis *sola fides*. Ad quod potest diei, quod per *sola*, non excluduntur sacrificia; sed dicitur *sola fides*, id est nudam, & mysteria velantem fuisse in parvulis, id est in his quibus non erat revelatio facta futuræ Incarnarionis. Pro majoribus virtus saerificii, quia perfecti, quibus revelatum fuerat mysterium Incarnationis, virtutem sacrificiorum intelligebant, quid scilicet significarent illa sacrificia.

Baptismus per totius corporis immersionem.

Gregorius Junior.

Circumeisio Abrahæ imperata fuit, quæ octavo die fiebat, & lapideis cultris io carne præputium *; ideò est jussa fieri, quia in remedium instituta est contra originale peccatum, quod à parentibus contrahimus, propagati in concupiscentia, quæ in parte illa magis dominatur, & significabat circumcisio carnis circumcisionem mentis, quâ mundatur anima à vitiis. Octavo die fiebat, quia per Octavam significatur Resurrectio, quæ erit post hanc vitam, quæ volvitur septem diebus; & ibi erit perfecta Circumcisio, quia liberabitur caro à servitute corrupti hominis. Duplex itaque erat illius Sacrameoti Circumcisio à peccatis, quæ est in anima, & circumcisio, & à peccatis, & ab omni pœna peccatorum, quæ erit in Resurrectione & in anima, & in corpore. Constat itaque tres esse Circumeisiones: Prima est Sacramentum, & duæ sunt res illius Sacramenti. Culteri lapidei Christum significabant, de quo Apostolus: *Petra autem erat Christus, qui scilicet tollit peccata mundi*.

* supp. f. aut ferebatur.

Tres sunt circumcisiones. Prima est Sacramentum, duæ aliæ sunt res Sacramenti.

De mulieribus quæritur quod remedium habebant contra peccatum. ℞. fidem, & sacramenta, & oblationes. Solet quæri etiam de parvulis, qui moriebantur ante octavum diem, quod remedium haberent, vel utrum damnarentur. Beda videtur dicere quod damnarentur, dicens: Qui nunc per Evangelium terribiliter & salubriter clamat: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest intrare in regnum Dei*, ipse dudum per legem suam clamabat: *Masculus, cujus præputii caro non fuerit circumcisa, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit*. Sed meliùs videtur hoc relinquendum Dei judicio, quàm temerè aliquid definire.

Quæritur quid distet inter Circumcisionem & Baptismum, quantùm ad effi-

[a] De variis Baptismi ritibus videsis nostrum Martenium, de antiquis Ecclesiæ Ritibus Lib. 1. cap. 1. art. 14. nu. 5. & seqq. ubi fusè de variis immersionibus, & earum ritu & numero, quas ubique in usu fuisse opinatur ad sæculum usque circiter decimum tertium, nec antea licitam, seu usitatam fuisse infusionem, seu perfusionem, nisi in casu extremæ necessitatis. Hic autem Hildeberti locus ejus favet sententiæ, quâ baptizandos toto corpore nudos in baptisterium immersos asserit. Quomodo autem, & quâ diligentiâ in hoc Baptismi administrando Sacramento tunc honestati utriusque sexûs consultum fuerit, prolixè, & ex optimis auctoritaribus, eruditè omninò ibidem disserit, quas hîc transcribere fortè Lectori tædio fuisset.

caciam. Beda: Idem salutiferæ curationis auxilium Circumcisio in lege contra originale peccati vulnus agebat, quod nunc Baptismus revelatæ gratiæ tempore consuevit, excepto quod regni januam necdum intrare poterant, tantùm in sinu Abrahæ post mortem beata requie consolati, supernæ pacis ingressum spe felici expectabant.

CAPUT XLI.

De decem præceptis, seu *de lege scripta.*

Dicto quæ fuissent remedia ante legem contra peccata, restat videre quæ sint superaddita per ipsam legem. De quo ista consideranda sunt, quare sit data, & quibus, & quando, & ubi. Lex scripta ideò data est, ut repararet legem naturalem, & reviviscere faceret [eam,] quæ per peccatum obsoleta erat, & ut populum rudem legalibus figuris ad futuram veritatem præpararet. Primum effecit per naturalia decem præcepta; secundum per figurativa, ut de Agno Paschali, & similia. Quibus data est? Semini Abrahæ in duodecim Tribus, quæ à duodecim filiis Israël processerunt.

Lex scripta ideò data, ut repararet legem naturalem, & præpararet ad Evangelicam.

Hîc potest quæri quare istis solis? Ad quod dici potest, quod ideò illi populo, & non alteri sit data, quia in figura fuit proposita. Undè Apostolus: *Omnia in figura contingebant illis*, & sufficiebat in uno ostendere, quod causa figuræ & exempli proponebatur à Deo. Sed nova lex omnibus imperatur, quæ non figura, sed res ipsa figurata erat; Et cùm essent in populo illo aliqui perfecti, mediocres, pessimi, perfectis in signum fuit data; mediocribus in pædagogum, ut facienda doceret, vitanda prohiberet, errata puniendo corrigeret; pessimis ab irato Judice in vindictam data est, ut qui in sordibus est, ampliùs sordesceret. Contrà bonis à pio Patre provisa est, ut qui justus est, justificetur ampliùs. Quando data est? Quinquagesimo die ab exitu de Ægypto, & immolatione Agni Paschalis. Sic & nova lex data est Apostolis, id est spiritus scribens in corde, quinquagesimo die post immolationem veri Agni, id est Christi. Ubi? In monte Sina, sicut Sermo perfectionem Novi Testamenti continens, quem fecit Christus in monte. In Veteri Testamento sicut in Novo, tria continentur; Promissa, Sacramenta, Præcepta. Promissa Veteris, temporalia bona, undè & Vetus dicitur, in quibus tamen, licet obscurè, figurabantur æterna promissa Novi, & beatitudo æterna. Sacramenta illius, ut Circumcisio, quæ & ante legem, & observantia Sabbati, sacrificia multa veri Agni Paschalis, & similia, quæ cùm non essent priùs, superaddita sunt in lege, per quam etiam futura veritas manifestiùs quàm priùs monstrabatur, etsi adhuc occulta. Sacramenta Novi [Testamenti] Baptismus, &c. Ideò autem bruta animalia sibi Deus immolari voluit, ut populum in suo cultu exerceret, & eos ab idololatria removeret, ne scilicet ea dæmoniis immolaret. Nunc de Præceptis restat dicere. In Præceptis comprehenduntur naturalia & figurativa. Naturalia dicuntur illa decem, quæ à naturali lege manant, nec sunt in scripta lege inchoata, sed renovata, quia per peccata erant deleta. Hæc sunt illa decem Mandata, quæ & moralia dicuntur, nec sunt terminata in nova lege, immò perfectiùs adimpleta. Figurativa ad tempus data sunt, ad futuram veritatem præsignandam provisa à Deo, & veritate adimpleta, finem acceperunt. In illis decem Præceptis dilectio Dei & proximi imperatur; tria quæ in prima Tabula, ad dilectionem Dei; septem alia, *quæ in secunda* * *Tabula, quæ ad dilectionem proximi referuntur.*

1. Cor. 10. 11.

Nova Lex, seu Evangelica, non uni populo, sed omnibus à Deo imperatur.

In veteri Lege tria erant Promissa, Sacramenta, Præcepta.

Præcepta, alia naturalia, alia figurativa.

* *In hæc verba desinit manuscriptus Codex Lyranus, sub ultima ultima paginæ linea apposita, quasi ad proximè sequentem paginam referenda, quæ deest, & quam probabiliter alia secuta fuerant ad hujus Tractatus integritatem; quod, ut ex præcedentibus conjici potest, nonnisi ad magnum legentium, & vel etiam ipsius Catholicæ Doctrinæ contigit dispendium.*

Tractatus Theologici Venerabilis Hildeberti Finis.

EJUSDEM

VENERABILIS HILDEBERTI
BREVIS TRACTATUS
DE SACRAMENTO ALTARIS.

Ex mſ. Colbertino n. 2662.

Numquam editus.

QUIS capiat intellectus qualiter caro Christi quotidie de cœlis ad nos in altare, & ab altari in nos venit, nec tamen cœlos deserit unde venit? Ut enim à cœlis priùs venit ad nos Christi divinitas, sic & nunc inde venit ad nos ejus humanitas; utque è cœlis venit divinitate, nec tamen discessit inde, sic & nunc è cœlis venit humanitate, quæ tamen semper ibidem persistit. Et sicut divinitas venit per humanitatem, ita & humanitas inde venit per divinitatem. Deus tum per humanitatem suam manifestè, & homo nunc per suam deitatem occultè. Tunc Deus sensibiliter, nunc homo insensibiliter. Tunc Deus humanè, & nunc homo divinè. Nec *homo solùm in spiritu suo, sed & in carne sua*, nec sine divinitate sua, sed cum sua, & in sua, & ex sua divinitate, & ideo totum geritur divinè.

Christus in Eucharistia caro cùm sit, cibus est spiritûs.

Quid enim divinius, quàm *quod Christi corpus, cùm caro sit*, & non spiritus, cibus tamen est non carnis & corporis, sed spiritûs & mentis. Cibus quidem interioris hominis est, nec tamen humanus, sed divinus spiritualiter & divinè in spiritum vadens, *non se in spiritum convertens*, sed spiritum spiritualiter & divinè pascens. Spiritualiter intrans, spiritualiter operans. Viâ spirituali à cœlis adveniens, viâ spirituali ad cœlum rediens.

Corpus Christi, & apud nos est, & in cœlis, & non diverso tempore, idem diversis in locis, totum, & verum.

Quod corpus cùm apud nos est, & in cœlis est. Apud nos quoque diversis in locis, in altaribus diversis, tempore non diverso. Nec per partes divisum, sed in altaribus singulis totum & integrum; nec alterum & alterum, sed numero unum. *Nec phantasticum, sed verum*, nec solùm in sacramento, sed in semetipso. Ipsum enim uno tantùm est loco modo naturali, pluribus autem in locis modo virtuali. In uno per naturam, in pluribus per gratiam & virtutem divinam. In uno corporali modo, in pluribus modo spirituali.

Pluribus in locis simul esse, non est nisi divini & increati spiritûs.

Non enim corporis est ut in pluribus locis simul esse possit, sed spiritûs, nec spiritûs fortasse alterius nisi divini, id est, increati & incircumscripti; non etiam spiritûs creati, & ideo circumscripti. Evenit autem quiddam simile, licèt per contrarium in spiritu divino, vel si potiùs dicendum est, in spiritu Deo. Quemadmodum enim corpus hoc à Deo assumptum, & corpus Dei effectum, & ideo quodammodo deificatum atque divinum in uno subsistens loco corporaliter & naturaliter, in pluribus tamen est spiritualiter atque virtualiter, sic & contra ipse Deus, quamvis in locis plurimis, immo in omnibus sit spiritualiter & essentialiter, secundùm modum tamen aliquem existendi, id est, personaliter in uno tantùm est loco, in ipso videlicet homine assumpto per gratiam *divinæ plenitudinis*, ut ait Apostolus, *habitans corporaliter*, quod corporis est assumens, & quod suum est corpori tribuens, non mutans, sed socians. Non enim sic intelligendum est spiritum summum alicubi habitare corporaliter, vel corpus * suum esse alicubi spiritualiter, quasi vel spiritus alicubi fiat corpus, vel corpus alicubi fiat spiritus; sed quia quod spiritus ille incircunscriptus alicubi juxta quemdam modum existendi, id est, per unionem personæ habitat circunscribiliter, id est, ita ibi ut nusquam sit alibi. Hoc fit ad corpus, cujus modus naturæ est circunscribi. Quod autem corpus hoc simul totum est, in locis pluribus fit ad modum spiritûs. Quod ergo dictum corporaliter & spiritualiter, non naturas significat subsistentium, sed subsistendi modos. Non enim propter naturam Dei inhabitantis, sed propter inhabitandi modum ait Apostolus *in Christo esse omnem plenitudinem divinitatis corporaliter.* Corpus verò Christi non solùm ad spiritûs modum, simul totum est in diversis locis, id est, in altaribus multis, sed & in singulis quoque, nonnullatenus spiritualem quemdam habet existendi modum. Quamvis enim ubique pro corporis varietate ipsum in seipso sit sensibile, nobis tamen in altari præsens *juxta speciem suam* existit insensibile. Unde ipsum & sensibiliter dici potest esse ibi, & insensibiliter. Sensibiliter quidem, propter *veram corporis sensibilitatem*, & propter sacramenti formam sensibus subjectam; insensibiliter verò quantùm

Coloſſ. 2. 9.

* *ſ.* ſummum.

Quomodo intelligatur quod in Christo habitat plenitudo divinitatis corporaliter.

Corpus Christi in Eucharistia in se sensibile, in Altari est insensibiliter.

tùm ad ſpeciem, & ſenſûs noſtri perceptionem. Non enim ita ibi eſt, ut ibi in ſpecie ſua, infirmis noſtris ſenſibus percipi poſſit. Eſt igitur ſecundùm aliquid ibi *corporaliter propter veram corporis naturam*, & ſacramenti, ut dictum eſt, formam, & propter quemdam exiſtendi modum; ſecundùm aliquid verò incorporaliter, quantùm videlicet ad actum ſentiendi, & modum quemdam exiſtendi.

Quomodo Corpus Chriſti eſt in una parte Altaris, & non eſt in altera.

Quod enim ſic eſt in altari, quod verè dici poteſt, quia in hac parte altaris eſt, & in illa parte non eſt. In ea enim eſt, in qua Sacramentum eſt ipſius, & in illa non eſt, in qua ejus Sacramentum non eſt, in hoc ad modum corporis in loco circumſcribiliter eſt.

Et in hoc Altari, & eodem tempore in altero.

Quod verò non ſic eſt in hoc altari, quin eodem tempore, & modo eodem totum ſit alibi, id eſt, in alio quolibet altari, in hoc incircumſcribiliter exiſtit, atque in hanc communem corporum naturam, & ſubſiſtendi modum longè tranſcendit. Nec ſolùm forſitan corporum, ſed & ſpirituum quoque creatos in hoc non parum excedit naturam, & ſubſiſtendi vincit potentiam. Non ergo in modum ſubſiſtendi, quem habet corpus hoc, non ex natura, nec ſecundùm naturam inveſtiges naturam, ſed virtutem magis attendas divinam. Non conſulas quid ſoleat & poſſit facere creata & minùs potens natura, ſed potiùs cogites quidnam poſſit [* non poſt ſe] gratia & virtus divina, quæ increata & omnipotens eſt natura, natura innata, unde eſt omnis tam natura, quàm potentia.

* *Videntur hæc verba ab amanuenſi inutiliter inſerta.*

Non igitur hominis ratio ſolita, ſolitam ſequi naturam, circa hoc inſolitum atque divinum, ſolitas ſuas afferat, vel recipiat quæſtiunculas. Non enim hìc habent locum inveſtigationes de illis quæ adjacent modis exiſtendi in loco * naturalibus, non autem virtualibus. Hi ſiquidem illos longè excedunt, & ab illis procul diſtantes ſunt.

* *ſ.* naturaliter, non autem virtualiter.

De Euchariſtia non modo ſolito diſputandum eſt, ſed credendum.

* *ſ.* cur.

Non ergo quicquam hìc quærere (quod aliàs quærit) præſumat ſenſus, *cùm corpus Domini ſcilicet ſit in altari, vel in illo quæ ipſius pars, in quo non ſit loco. Quæ corporis pars, ſub qua ſit Sacramenti parte, vel quomodo partes ſint diſpoſitæ. Quæ ſurſum, quæ deorſum, quæ dextrorſum, quæ ſiniſtrorſum, quæ ante, & quæ retro, & utrùm majorem locum occupet pars corporis major, & minorem minor, cum ſingulis ſub ſacramenti partibus, non ſint corporis partes ſingulæ, *ſed æquè ſub ſingulis, ut ſub univerſis* partes univerſæ; id eſt, non ſub una parte unum membrum, & ſub altera alterum, ſed ſub unaquaque ſingula *corpus integrum & immenſum.* Ideo enim & ſacramento per partes diviſo, *non tamen corpus in partes ſcinditur*, ut & ipſum diviſim, & per partes ſumatur, ſed ſub partibus diviſis, & in partibus ſingulis à ſingulis percipientibus *ipſum percipitur totum atque indiviſum.*

Totum eſt & integrum in qualibet parte.

Nulla etiam inſerat ratio, quia ſi corpus hoc totum eſt alicubi, non eſt totum alibi, vel ſi hoc corpore minor eſt locus, non capit corpus hoc, quod ipſo eſt majus. Vera ſiquidem ſunt hæc, non ſolùm in corporibus aliis, ſed & circa corpus hoc juxta modum exiſtendi, qui comitatur naturam, non autem circa eum qui virtutem ſequitur divinam. Quemadmodum verum eſt, ſi qua peperit, cum viro concubuit, verum autem circa pariendi vel concipiendi modum, quem novit natura, non autem verum circa modum quem naturæ non inſertum ſupra naturam penes ſe habet auctor & inſtitutor naturæ. Ut autem virtus Dei & immenſa valde tranſgreditur communem naturæ modum, ita & ſenſum, præcipuè verò humanum corruptum atque infirmum, nec in ullo quidem effectu virtutis divinæ, æquè ut in dominici corporis & ſanguinis Sacramento, deficere videtur vis rationis humanæ.

In nullo effectu virtutis divinæ ſic deficit humana ratio, ac in Euchariſtia.

In aliis fortaſſe aliquid poteſt, hìc verò quid? Numquid ei capabile eſt *qualiter ſubſtantia panis & vini in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Domini converſa*, non tamen converſa ſunt pariter, ſed manent immutata, *ſine panis & ſine vini ſubſtantia*, tam panis, quàm vini accidentia?

Tranſſubſtantiatio.

Quomodo accidentia ſine ſubjecto, vel hæc accidentia in quo nata ſint ſine ſubjecto? Via in iſtis eſt ignota rationi, ſed non penitus ignota fidei. *Ratio hìc totum ignorat, ſed fides præſumit quod ratio non capit.* Ex rationis defectu proficit fides.

Accidentia hìc ſine ſubſtantia, id eſt ſine ſubjecto.

Hìc ex rationis defectu proficit fides.

Novit fides per gratiam, quod ratio per nullam ſcire poteſt experientiam. Quò autem hìc ratio infirmior, eò fides fortior. Quò ratio hìc minus vel nihil operatur, eò fides plus vel totum operans amplius meretur. Libenter igitur ratio hìc ſuccumbat, ut fidei meritum accreſcat. Non invideat fidei merito, quia quod fides meretur, non meretur ſibi ipſi, ſed potiùs rationi. Fides enim evacuabitur, * permanebit & merito fidei promovebitur. Fides nonniſi in via, ratio autem erit & in patria, & ibi plena. Fides ſeminat, ſed ratio metet. Pro merito fidei ratio remunerabitur, quia ad meritum quodammodo cooperatur, & nonnihil, immo multum meretur. Meritum enim rationis eſt, quia ſe ſimplicitati nnn præfert fidei; non nititur præcedere, ſed ſequi. Quod ſi hoc non poteſt, non tamen contradicit, non inimicitur ſuæ virtuti, ſed gratiæ Dei. Cedit gratiæ, palmam concedit fidei; dat gloriam Deo confitens * ipſum [poteſt facere] quod ipſa non poteſt capere. Potiſſimùm verò circa hoc ſacramentum ſuum

* *ſupp.* ſorte charitas, aut ratio.

* *ſ. meliùs* ipſum poſſe facere.

experitur & agnovit defectum omnimodò, nisi quia vel hoc videt esse rationabile, ut in Dei secretis homini ad credendum traditis, quod penetrari non potest ratione, non tamen excidat à fide.

Finis brevis Tractatûs de Sacramento Altaris.

IN LIBRUM SEQUENTEM
BREVE MONITUM.

Librum hunc de Expositione Missæ eruimus è Manuscripto Colbertino, optimæ notæ, & sexcentorum circiter, ut conjicere potuimus, annorum, n. 6101. Ex hoc autem initium Expositionis Missæ, à Melchiore Hittorpio Coloniæ edita anno 1568. è vetustis Codicibus, quos non designat, desumptum esse manifestum fit, ex verbis scilicet ejusdem ipsissimis, usque ad Introitum Missæ, à quo sunt omnia omninò diversa. Hanc autem eò probabiliùs Hildeberto tribuendam esse duximus, quò magis Allegorias Hildeberto familiares sapit, & majorem habere videtur affinitatem cum cæteris ejus de sacra Eucharistia Poëmatibus, quorum præcipuo, (quod huic Expositioni consequenter atteximus) & indubitanter Hildeberto in omnibus editionibus, & etiam ab ipso Hittorpio tributo, in sua illa Auctorum de divinis Officiis collectione, immediatè subjungebatur in præfato Manuscripto Colbertino 6101. Hanc porro præparationis methodum ad finem hujus Ms. positam, ut ad rem opportuniùs, in ipso initio ponendam esse duximus.

VENERABILIS HILDEBERTI
LIBER
DE EXPOSITIONE MISSÆ.

E ms. Colbertino, n. 6101. Nondum editus.

Qualiter se præparare debeant Sacerdotes, qui ad efficiendum Corpus & Sanguinem Domini accedunt.

FUGIENDA est Sacerdotibus, qui ad efficiendum Corpus & Sanguinem Domini accedunt, superbia, invidia, detractio, murmuratio, odium, cupiditas, avaritia. Undè dicit Apostolus, quoniam *qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Vitanda sunt & levia, & venialia peccata, in quantum possibile est humanæ naturæ, & præstiterit gratia divina. Debent summoperè amplecti castitatem, & continentiæ studere. Si Laïcus, ut quicumque fidelis orare non potest, nisi careat officio conjugali; dicit enim Apostolus: *Nolite fraudare invicem, nisi ad tempus, ut vacetis orationi;* ergo Sacerdoti, cui semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orandum est; ergo Laïco semper carendum matrimonio. *1. Cor. 7. 5.*

Qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans Corpus Domini. Augustinus: Talis erat Judas, & tamen cum sanctis Apostolis Christi intrabat & exibat. Ad ipsam Cœnam Dominicam pariter accessit. Conversari cum eis potuit; eos inquinare non potuit. De uno pane & Petrus accepit, & Judas; & tamen quæ pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam; Judas ad mortem. Sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus. Bonos vivificat, malos mortificat. Sicut enim Judas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed malè [bonum] accipiendo, locum in se diabolo præbuit, sic indignè quisque sumens Dominicum Sacramentum, non efficit, non quia ipse malus, malum sit, aut quia non ad salutem accepit, nihil accepit. Corpus enim Domini & Sanguis nihilominus erat, etiam cum illis, quibus dicebat Apostolus: *Qui manducat indignè, judicium sibi manducat & bibit.* Quisquis autem in hac Ecclesia benè vixerit, nihil ei * judicant aliena peccata, quia unusquisque in ea proprium onus portabit. Et quisquis in ea Corpus Christi manducaverit indignè, judicium sibi manducat & bibit.

1. Cor. 11. 29.

D. Aug. in cap. 6. Evang. S. Ioan tract. 16. & in cap. 13. tr. 72.

Enar. in Ps. 3.

* præjudicant.

Ordo de Vestimentis sacris, & imprimis De Amictu.

Amictus est primum vestimentum quo collum undique cingimus. In collo namque vox est; ideò per collum, loquendi usus exprimitur. Per amictum, intelligimus custodiam vocis, de qua Psalmista
Ps. 38. 1. & 2. ait: *Dixi custodiam vias meas.* Et: *Posui ori meo custodiam.* In isto primo vestimento
a admonetur [a] castigatio vocis.

De Alba.

Postea camisiam induimus, quam Albam vocamus, quæ debet manus ac brachia stringere Sacerdotis, ne quid nisi utile faciat; pectus, ne quid inane cogitet; ventrem, ne ultra modum delicias appetendo, se gulosum facere præsumat; subjecta ventri membra, ne lasciviendo, totam Sacerdotalis habitûs pulchritudinem corrumpat; genua, ne ab orationis instantia torpeant; tibias & pedes, ne ad malum currant. Induantur ergo sic Sacerdotes, ut & corpus ab iniquis operibus, & mentem à pravis cogitationibus compescant.

De Cingulo.

Camisia cingulo continentiæ constringi-
Luc. 12. 35. tur, præcipiente Domino: *Sint lumbi vestri præcincti*, ut per duas virtutes, id est obe-
* *f.* naturalium mortificationem. dientiam Dei, & * naturalem disputationem, constringatur omnis voluptas.

De Stola.

Per stolam designatur onus leve & sua-
Math. 11. 29. ve, de quo dicit Dominus: *Tollite jugum meum super vos.* Et: *Jugum enim meum suave est.* In eo quod stola ad genua tendit, quæ solent curvari, causam humilitatis intelligimus, de qua Dominus dicit:
Ibid. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.*

De Casula.

Casula omnibus Clericis communiter propria. Casula quidem pertinet ad omnes Clericos generaliter. Significat opera quæ pertinent ad omnes. Hæc enim sunt fames, sitis, vigiliæ, nuditas, lectio, psal-
In illa omnia bona opera significantur. modia, oratio, labor operandi, doctrina, silentium, & cætera hujusmodi. Qui istis operibus vestitur, casula indutus est.

* seu Manipulo.

De Sudario. *

Sudarium, quod Manipulum vocamus, significat studium mundæ cogitationis, quo naturales, & velut ingenitas nostras delectationes studemus stringere. In manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporali vita tædium nos pati superflui humoris, hoc est carnalis delectationis. Habet etiam mens aliquoties tædium, dicente
Psalmista: *Dormitavit anima mea præ tædio.* Ps. 118. 28.
Per sudarium, intelligimus mundas cogitationes, de quibus detergimus molestias animi, & infirmitates corporis.

De Missa.

Missa pro multis causis celebratur. Prima, ut rogemus Deum. Secunda, ut suscipiat Deus preces nostras & oblationes. Variæ causæ Missam celebrandi. Tertia, pro offerentibus & defunctis. Quarta, pro osculo pacis. Quinta, ut sanctificata sit oblatio. Sexta, ut confirmetur per Spiritum Sanctum oblatio Corporis & Sanguinis Christi. Septima, ut cantetur Pater noster, in qua continentur Math 6 11. septem petitiones, id est tres spirituales, & quatuor temporales. Hanc orationem priùs docuit Dominus Discipulos & Apostolos suos; de qua dicit Propheta: *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus* Joel 2. 32.
erit. Septem sunt numero, pro septem donis Spiritus Sancti, vel pro septem gradibus Ecclesiæ. Cur quotidie iteretur ista oblatio, cùm Christus salvaverit mundum per Passionem suam, & mors illi ultra non dominetur? Cur Missa quotidie iteretur variæ causæ. Pro multis est causis. Prima, eò quod peccamus quotidie. Secunda, eò quod Corpus Christi pœnitentibus post peccata offerre jubeatur, ut salutem per Corpus Christi inveniant, atque exeant post pœnitentiam. Tertia, ut magnum beneficium passionis Domini oblivioni non tradatur. Quarta, ut similet diem judicii in Ecclesia, in quo justi ab injustis separabuntur.

De Introitu.

Introitus Missæ dicitur eò quod per eum introitus fiat ad Missæ ejusdem officium. Versus cantatur eò quòd per eum revertatur ad introitum. Gloria cantatur, ut ostendatur Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum æqualem habere gloriam, & coæternam majestatem. In principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen; id est, in præterito, præsenti, & futuro tempore.

De Kyrie eleyson.

Kyrie eleison celebratur, ut Pater qui

[a] Ita Pontificale Romanum in ordinatione Subdiaconi.

tradidit Filium suum unicum pro nobis, eruat nos à pœnis inferni. Christe eleyson, ut & Filius Dominus noster Jesus Christus unà cum Patre liberatis à pœnis perpetuis, det nobis vitam æternam, ut ipse
Joan. 12. 26. ait: *Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit & minister meus.* Kyrie *Domine*; eleyson *miserere* interpretatur.

De Gloria.

Gloria in excelsis Deo cantatur, ut ostendatur nato Christo gloriam in excelsis esse Angelis, qui nunquam peccaverunt, nec discordiam cum Deo habuerunt; Et pax à Christo Jesu in omnibus hominibus facta bonæ voluntatis, qui usque ad nativitatem Christi propter sua peccata discordiam cum Deo & cum Angelis habuerunt.

De Oratione.

Oratio dicitur ab orando, eò quod per ipsam orantur bona populo; Collecta verò, eò quod colligitur populus in unum ad orandum.

De Epistola.

Epistola legitur, ut ostendatur per Evangelium Christum prope venturum. Epi-
Epistola dicta *supra-missa*. stola enim *supra-missa* dicitur eò quod sit missa ab Apostolis super legem Moysi, & super Prophetas. Significat autem Joannis prophetiam, qui Christum prope esse annunciabat.

De Gradali.

Responsorium dicitur à respondendo, eò quod uni inchoanti nititur, ut laudem universus referat populus. Quod Gradale dicitur ab aliorum responsoriorum distinctione, quia hunc gradibus psallunt, & uno cessante hoc ipsum cæteri respondent. Sequitur versus. In versu necesse est ut suas cogitationes cantor ad se trahat, & secum cogitet quomodo, aut quid à magistro didicerit.

De Tractu.

Tractus unde dictus. Vide pag. 774. Tractus aliquando tribulationem, ut est De profundis, & Commovisti; aliquando lætitiam sonat, ut Jubilate, & Laudate.

De Alleluya.

De Alleluya vide pag. 774. Alleluya lætitiam, sive laudem Domino sonat in recordatione æternæ gloriæ. Versus tangit Cantorem, ut interiùs cogitet in quo habeat laudare Deum, aut in quo lætari. Alleluya dicitur: Laus tibi, æterne *. Lu. Laus tibi, lucis *. Laus tibi, illuminario lucis. Illa jubilatio, quam Sequentiam vocamus, illum statum ad Dominum Deum nostrum dicit, quando non erit necessaria locutio verborum, sed sola cogitatio mentis internæ monstrabit quod retinet in se.

* supp. Deus
* supp. Author.

De Evangelio.

Evangelium dicitur bonum nuntium, quia annunciat nobis nativitatem Christi, improperia, passionem, sepulturam, resurrectionem, in cœlum ascensionem, in fine mundi ad judicandum adventum; Annunciat quoque nobis in futuro vitam post mortem, requiem post laborem, regnum post servitium. Legitur Evangelium post Epistolam, ut per ipsum populo ejus prædicatio annuncietur.

De Symbolo.

Cantatur Credo in unum Deum, ut quia audivit populus Christum in Analogio prædicantem, ostendat quâ credulitate accipiat ejus doctrinam. Evangelium ex Analogio cantatum.

De Offerenda.

Offerentibus hominibus cantus celebratur, ut ostendatur homines debere gratias & laudes Deo referre, dum manibus cæterisque membris agere satagunt & operari, quibus valeant ei placere.

De Officio Missæ.

Solent quærere quidam simplices à quo loco totius officii Missa inchoëtur, ut si fortè ad totum officium non occurrerint, possint scire quibus officiis se repræsentare debeant, sine retractatione. Missa igitur vocatur ab eo loco ubi incipit Sacerdos Deo sacrificium offerre, usque ad Ite Missa est. Celebratio denique hujus Officii ita currit, ut ostendatur quod illo in tempore actum sit circa passionem Domini, ejusque sepulturam, & quomodo nos id ad memoriam reducere debeamus per obsequium nostrum, quod pro nobis actum est. De offerenda in libro Paralipomenon scriptum est: Ingressi sunt Sacerdotes ad Ezechiam Regem, dixeruntque ei: Sanctificavimus altare, & omnem domum Domini & holocausti. Et post pauca: Consurgens Rex Ezechias adunavit omnes principes civitatis, & ascendit domum Domini, obtuleruntque simul tauros septem, & arietes septem, & agnos septem, & hircos septem pro peccato, pro regno, pro Sanctuario, pro populo, dixitque Sacerdotibus filiis 2. Paral. 29. 20. & seqq.

Aaron ut offerrent super altare Domino. Constituit quoque Levitas in domo Domini cum cymbalis, & psalteriis, & cytharis secundùm dispositionem David. Cùmque offerretur holocaustum, cœperunt laudes canere Domino, & clangere tubis, atque in diversis organis quæ Rex David præceperat concrepare. Omni autem turbâ adorante, cantores, qui tenebant tubas, erant in officio suo, donec implerent holocaustum. Cùmque finita esset oblatio, incurvatus est Rex, & omnes qui erant cum illo, & adoraverunt. Similiter nunc in Ecclesia lecto Evangelio populus offert, chorus cantat, Sacerdos suscipit, Deoque corde, & ore, & manibus repræsentat, & incurvatur & orat. Officium igitur quod nos dicimus Offerendam ab eo loco inchoatur ubi post Evangelium Sacerdos dicit: Dominus vobiscum, & finitur in eo loco ubi excelsâ voce dicit: Per omnia sæcula sæculorum. Ideoque quod novissimum est, excelsâ voce profertur, ut audiatur à populo, & populi responsione confirmetur, oratio. Christus enim dignatus est venire Jerusalem die Palmarum, & ibi expectare diem immolationis suæ, descendit de monte Oliveti, turbâ multâ veniente illi obviam, & salutatum etiam secundùm bonum morem antiquæ in Judaïsmo traditionis. Quapropter salutat Sacerdos populum, dicens: Dominus vobiscum. Postea dicit: Oremus, hos admonens ut unusquique offerentium ad suam conscientiam revertatur. Si quis habet ad immolandum, immolet, id est, si quis conscius est proprii vitii, tôget ut mucrone invisibili nunc moriatur. Si quis habet voluntarium sacrificium, sive pro quacumque re id precetur antequam de manu ejus exeat, ut acceptabile sit Domino, ne despiciatur, sicut despectus est Caïn, quia non rectè offerebat.

De Corporali.

* *sive Syndon.* Interim ponitur * Syndo in altari, quam solemus Corporale nominare. Admonentur omnes, populus scilicet, & ministri, & ipse Sacerdos, ut sicut illud linteum castigatum est ab omni viriditate & humore naturali, ita sit mens offerentium ab omni carnali cupiditate. Dum Sacerdos suscipit oblationes, cantores cantant, quia quandiu turba cantabat: Osanna in excelsis, Christus eorum vota suscipiebat. Puritas lintei, puritatem mentium eorum signat qui Domino cantabant.

Item de Officio.

Sacerdos, susceptâ oblatione eorum quibus licitum est offerre, redit ad altare, ut in eo disponat oblationes coram Domino, quas illi immolaturus est in sequentibus Missæ. Christus enim post accepta vota cantantium Jerusalem & templum Domini intravit, in quo erat altare, ibique præsentavit se ad immolationem futuram. Cantante interim choro vadit Sacerdos ad altare, & orat, quod cæteros præmonet facere, ubi dicit: Oremus, quod facit ipse. Orat enim priùs pro delictis suis, ut dignus sit ad altare accedere, & ad tactum [ejus,] ne fiat illi quod factum est Bethsamitis, qui temerè viderunt arcam Domini; de quo scribitur in libro Samuël: Quia percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. 1. Reg. 6. 19.

De Thuribulo.

Ex Thuribulo quod super ipsum Sacerdos post orationem demonstrat, per quem ei propitiari dignetur Dominus, videlicet, per Dominum nostrum Jesum Christum, cujus corpus designat thuribulum, de quo scriptum est in Exodo: Ut offeratur in eo thimiama Domino, ne fortè moriatur. Exod. 30. 20.

Tunc versus Sacerdos ad populum, dicit: Orate pro me, fratres, &c.

Oratio secreta dicatur.

Secreta ideo nominatur, quia secretò dicitur, & solius est Sacerdotis soli Deo offerre sacrificium. Nam ideo quia cogitationibus Deo loquimur, non est necessaria vox reboans, sed verba tantùm, ut eisdem admoneatur Sacerdos quid cogitare debeat. Dicit etiam Sacerdos secretam, ut secreta Christi, quæ illo tempore agebantur, nobis ad memoriam reducantur. Agnus quippe Paschalis latebat in Christo qui immolandus erat. Hoc secretum erat Apostolis. Erat secretum cæteris fidelibus qui cum eo erant, usque ad diem Cœnæ, quo ipse aperiens manifestare dignatus est passionem suam. Erat secretum populo Judæorum & spiritibus malignis. De quibus dicit Apostolus: Quòd si Deum cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. PER OMNIA SÆCULA SÆCULORUM. Respondet populus ejus confirmans orationem: AMEN. Et Sacerdos dicit: DOMINUS VOBISCUM. Salutat Sacerdos populum, deprecando ut Dominus sit cum illis. Populus è contra orat pro Sacerdote, ut simul cum suo spiritu sit Dominus: ET CUM SPIRITU TUO. Et Sacerdos: SURSUM CORDA. ℞. HABEMUS AD DOMINUM. Unde beatus Augustinus: Nos, inquit, * *visum* adhuc sumus, sed cùm eo-

Vox altior ad orandum non necessaria.

Cur secreta oratio in Missa.

* *f. versum tertiam*

giramus quomodo in cœlo laudetur Deus, co■ibi habeamus, & non sine causa audiamus: SURSUM CORDA. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra. GRATIAS AGAMUS DOMINO DEO NOSTRO, pro tantis donis auditores confirmat. ℟. DIGNUM ET JUSTUM EST. Hîc necessariò extollitur vox. Clamat, inquam, Sacerdos ad populum, ut quod ipse jam habet, habeat & ille; hoc est, sursum corda, ac deinde ut gratias agat Deo pro serenitate mentis. Quod omnibus licet agere simul, id est gratias referre Deo, hoc acclamatur. Quod ad Sacerdotem solum pertinet, id est immolatio panis & vini, secretò agitur. Hoc verò officium præfatio, sive præparatio dicitur, quia præparat fratrum mentes ad honestatem in conventu reverendo sanctorum Angelorum, qui solent adesse consecrationi Corporis Christi; & ideò excelsâ voce cantatur. Inchoatur autem à salutatione, quando dicitur ante Sursum corda, & finitur in hymno SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS, &c. Præses hic officium illud nobis ad memoriam reducit, quando Christus ascendit in cœnaculum magnum stratum, & ibi multa locutus est cum discipulis suis, & hymnum retulit Deo Patri, quem Joannes commemorat, usque dum exiret in montem Oliveti, ubi gratias egit Deo Patri. Ibi hymnum cantavit, in quo precatus est Patrem, ut discipulos suos liberaret à malo, & quæ sequuntur in eodem Evangelio. Altare igitur est mensa Domini, in qua cum discipulis convivabatur. Corporale, linteum quo erat præcinctus; Sudarium, labor de Juda proditore. Ascendit igitur in cœnaculum vice Christi, quando dicitur: Sursum corda. Auditores respondent: HABEMUS AD DOMINUM, &c. Sequitur: VERE DIGNUM ET JUSTUM EST, ÆQUUM ET SALUTARE, NOS TIBI SEMPER ET UBIQUE GRATIAS AGERE, DOMINE SANCTE, PATER OMNIPOTENS, ÆTERNE DEUS, PER CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM. Ait Apostolus Paulus instaurari omnia in Christo, quæ in cœlis sunt, id est quod indè lapsum est in Angelis, ex hominibus redintegratur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cùm ipsi homines, qui prædestinati sunt in æternam vitam, & à corruptionis vetustate renovantur; ideóque Sacerdos dicit: PER QUEM MAJESTATEM TUAM LAUDANT ANGELI. Hîc etiam ordo Archangelorum subintelligitur. ADORANT DOMINATIONES, comprehendit hîc etiam sanctorum Spirituum Principatus. TREMUNT POTESTATES, COELI COELORUMQUE VIRTUTES. Per cœlos, qui sedes Dei sunt, Throni intelliguntur, quibus ad exercendum judicium suum, Deus omnipotens semper præsidet. AC BEATA SERAPHIM SOCIA EXULTATIONE CONCELEBRANT. Per Seraphim quoque & Cherubim, intelligitur ordo, scilicet vicinus ei, & proximus. De his novem Ordinibus Beatus Gregorius Papa satis in quadam homilia Evangelii disseruit; quod in suis, qui vult, inveniet locis. Horum igitur novem Ordinum Angelorum in divinis laudibus assiduitas, acceptabile Deo sacrificium intelligitur, eisdemque Ordinibus prælibatis Ordo decimus conditionis humanæ annexus est, & ex ejus voce dicit Sacerdos: CUM QUIBUS ET NOSTRAS VOCES UT ADMITTI JUBEAS DEPRECAMUR, SUPPLICI CONFESSIONE DICENTES: SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS. Sequitur hymnus; & ideò dicitur hymnus, quia refertus est gratiarum actione, & laudibus Angelorum. Hic hymnus additus est à Sixto Papa. Ordo in unum dicit: OSANNA IN EXCELSIS, BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI, OSANNA IN EXCELSIS.

Cor sursum levetur, ne putrescat in terra. — *Præfatio, id est præparatio.* — *Angeli assistunt consecrationi Corporis Christi.* — *Altare est mensa Domini.* — *Eph. 1. 10.* — *Præfationis devota & mystica applicatio.* — *Hom. 34. in Evang.* — *Homines decimum ordinem Angelorum constituunt.*

Hinc Isidorus: Osanna, inquit, in alterius linguæ interpretationem ex toto transire non potest. Osi enim salvifica interpretatur. Anna interjectio est, motum animi significans sub deprecantis affectu. Integrè autem dicitur Osianna, quod nos correptâ vocali i, Osanna dicimus. Interpretatur autem *salvifica*, subaudiendo vel populum tuum, vel totum mundum. Hanc partem hymni cantavit turba die Palmarum, præcedens Dominum Jesum. Diaconi verò, vel Subdiaconi, cæterique Ministri, qui circumdant Sacerdotem, repræsentant eos, qui cum Christo fuerunt in cœnaculo magno strato, eique astiterunt per ministerium corporale. Repræsentantur etiam mulieres, quæ discipulis fugientibus, perseveraverunt in Passione Domini.

Quid significet Osanna. — *Vide Serm. in Dominica Palmarum. Unde etiam probari potest hunc Tractatum esse Hildebertinum.*

Post finitum hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, inclinant se circumstantes, venerando divinam majestatem cum Angelis, & Domini Incarnationem cum turbis, & inclinati perseverant, usque dum finiatur omnis præsens oratio, id est usquequò dicatur post orationem Dominicam, SED LIBERA NOS A MALO. Hîc ergo repræsentantur illi, quibus in Evangelio Dominus dicit: *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.*

Luc. 22. 28.

TE IGITUR, CLEMENTISSIME PATER, PER JESUM CHRISTUM, FILIUM TUUM, DOMINUM NOSTRUM, SUPPLICES ROGAMUS per piam à te cogitationem, AC PETIMUS per bonorum operum executionem, UTI ACCEPTA HABEAS, bonam voluntatem nostram præveniendo, ET BENEDICAS, in bonis actibus subsequendo, HÆC DONA panis, ubi farina & aqua sunt, HÆC MUNERA,

Devota Canonis Paraphrasis.

ubi vinum & aqua sunt quibus donemur in æterna beatitudine, & quibus muniamur in præsenti vita contra diaboli persecutionem: HÆC SANCTA SACRIFICIA ILLIBATA, id est per quæ sanctificemur; & per repræsentationem horum visibilium, sacrificemus tibi coram te in Altari tuo sublimi, corde contrito, & humiliato spiritu, per hæc illibati, id est incontaminati à maculis hujus vitæ.

Hic Sacerdotes tres orationes exercent, sicut Dominus fecit postquam exivit in montem Oliveti ante traditionem suam. Primam pro universali Ecclesia cum suis rectoribus. Secundam pro specialibus fratribus, quorum eleemosynam susceperunt, aut munus, aut quorum sponsores facti sunt, vel quorum præsentia tuentur in officio Missæ, quorum sacrificium laus est. Tertiam pro seipsis Sacerdotibus & ministris, qui communicant sanctæ Mariæ & ipsis Apostolis in uno Domino, id est, exemplo illorum sacrificium visibiliter & invisibiliter offerentium, ut in omnibus protectione Domini muniantur.

Math. 26. 44.

Oratio specialis pro benefactoribus Ecclesiæ.

Docti enim sumus in veteri testamento pro quibus offerre debeamus sacrificia; scilicet, pro votis, pro spontaneis, pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro * Juda. Quando adimplemus ea quæ in tribulatione promisimus, pro votis facimus. Quando gratias agimus de perceptis, pro spontaneis. Quando compungimur de commissis, pro peccato. Quando erecti corde petimus, pro regno, pro Regibus. Quando pro stabilitate sacrorum graduum, pro sanctuario. Quando pro pace & unitate populi, pro Juda. Ubi fit sacrificium pro Papa, pro Rege, pro Antistite, pro cæteris rectoribus, ex Pauli institutione agitur, qui de hoc Timotheum instituit, dicens: *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, &c.*

Pro quibus oratur in Sacrificio

* *id est f.* pro inimicis.

1. Timot. 2. 1.

IN PRIMIS QUÆ TIBI OFFERIMUS PRO ECCLESIA TUA SANCTA CATHOLICA, QUAM PACIFICARE, CUSTODIRE, compescens visibiles inimicos, dans virtutem contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus, ADUNARE ET REGERE, propriam ad te conversationem, & mutuam in invicem charitatem; & regere ne à via veritatis declinemus, & ne ad tempus credamus, & in tempore tentationis recedamus, DIGNERIS TOTO ORBE TERRARUM, UNA CUM PAPA NOSTRO N. ET ANTISTITE NOSTRO N. ET OMNIBUS ORTHODOXIS, ATQUE CATHOLICÆ ET APOSTOLICÆ FIDEI CULTORIBUS.

MEMENTO, DOMINE, FAMULORUM, FAMULARUMQUE TUARUM, ET OMNIUM CIRCUMSTANTIUM. Ubi dicitur omnium circumstantium, ex auctoritate Canonum præcipitur quod Presbyter nullomodo debet solus Missam celebrare, nullus etiam debet hoc tempore orationis, [a] si imbecillitas ejus corporis manet, *sedere, sed circum astare omnes* & orare. QUORUM TIBI FIDES COGNITA EST, in oculis tuis credendo; ET NOTA DEVOTIO, pia opera exequendo, PRO QUIBUS TIBI OFFERIMUS, id est, quorum charitate & rogatu ad hoc altare cum oblatione accedimus, VEL QUI TIBI OFFERUNT HOC SACRIFICIUM LAUDIS, id est, qui per nos tibi offerunt, qui inopiam & necessitatem carnis sustentant, & ministris tuis dant temporalia, ut metant spiritalia PRO SE, SUISQUE OMNIBUS. Hæc quâ intentione faciant sequentia exponunt. Non pro lucris temporalibus, aut pompis hujus sæculi, sed PRO REDEMPTIONE ANIMARUM SUARUM, id est, PRO SPE SALUTIS percipiendæ cum Sanctis; ET INCOLUMITATIS SUÆ in corporibus, ut sanitas corporum transeat ad salutem animarum; TIBIQUE REDDUNT VOTA SUA, id est, quod voverunt corde, reddunt opere, ÆTERNO DEO VIVO ET VERO, quia præter te non est Deus, & quoniam qui dicuntur dii, falsi sunt & sine anima, nec sibi, nec aliis prosunt.

Presbyter non debet solus celebrare.

a

Nullus debet circa Altare tempore celebrationis sedere.

Quâ intentione fideles temporalia, sua Sacerdotibus debent offerre.

COMMUNICANTES, id est, offerimus tibi ista desiderantes & quærentes per hæc quæ omnes actus nostros excedunt, ut communionem & partem habeamus in perenni beatitudine cum eis qui se suaque corde, ore, & opere tibi obtulerunt in suam salutem, & hujus sacrificii exemplum & confirmationem; ET MEMORIAM VENERANTES. Ideo venerantes eorum memoriam agimus; exemplo eorum tibi quotidie sacrificamus, ne salutis tantæ effectus à fragili nostra memoria excidat; gratiarum actiones tibi Deo referentes & eis, quia es institutor tanti Sacramenti, & largitor totius boni, eis qui faciendo præcesserunt, & intercedendo subveniunt.

IN PRIMIS GLORIOSÆ SEMPERQUE VIRGINIS MARIÆ GENITRICIS DEI ET DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, SED ET BEATORUM APOSTOLORUM AC MARTYRUM TUORUM PETRI ET PAULI, ANDREÆ, JACOBI, JOANNIS, THOMÆ, JACOBI, PHILIPPI, BARTHOLOMÆI, MATHÆI, SIMONIS ET THADÆI, LINI, CLETI, CLEMENTIS, SIXTI, CORNELII, CYPRIANI, LAURENTII, CHRYSOGONI, JOANNIS ET PAULI, COSMÆ ET DAMIANI, [b] *necnon illorum, quorum solemnitas hodie in conspectu majestatis* b

[a] Error amanuensis, pro *nisi imbecillitas ejus corporis obstet.*

[b] Hæc verba non habentur in Canone quo nunc utimur in Missa. Notat autem Martenius noster

tua celebratur, ET OMNIUM SANCTORUM TUORUM, QUORUM MERITIS, PRECIBUSQUE CONCEDAS, UT IN OMNIBUS PROTECTIONIS TUÆ MUNIAMUR AUXILIO, PER EUNDEM.... Per eum accedimus ad te Deum Patrem, qui mediator existens, assistit vultui tuo, pro nobis dirigentibus per illum preces nostras ad te. Unde Paulus ait : *Accedens per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Hebr. 7.25.

HANC OBLATIONEM SERVITUTIS NOSTRÆ, SED ET CUNCTÆ FAMILIÆ TUÆ, QUÆSUMUS, DOMINE, UT PLACATUS ACCIPIAS. Hic fit oratio ad Deum, ut dignetur vota electorum suorum suscipere, atque ideò ei præsentatur per nomen demonstrativum, dicendo : HANC IGITUR OBLATIONEM, &c. Quod postea subjungitur, additum est à S. Gregorio : DIESQUE NOSTROS IN TUA PACE DISPONAS, ATQUE AB ÆTERNA DAMNATIONE NOS ERIPI, ET IN ELECTORUM TUORUM JUBEAS GREGE NUMERARI. Ostendit nullum securum esse posse in præsenti sæculo de sua stabilitate, quamvis perfectus esse videatur, ac ideo necesse fore ut semper deprecetur in pace disponi dies suos in præsenti sæculo, remotis visibilibus & invisibilibus inimicis, ut sic annumeretur in grege electorum.

A TE IGITUR, CLEMENTISSIME PATER, usque huc celebratur sacrificium electorum, qui non habent in carne quod eis repugnet, neque in conscientia quod turbet. Sicut enim erant duo Altaria in Tabernaculo Moysi, sive in Templo Salomonis, unum thymiamatis, alterum holocausti, ita sunt duo sacrificia sanctæ Ecclesiæ ; unum est, in quo omnes carnales motus sopiti sunt, quod celebratur ab initio orationis usque ad oblationem TU DEUS, ubi commemorantur qui jam regnant cum Deo, & quibus Ecclesia, etsi non in omnibus, tamen in multis membris suis unitur & concorporatur. Alterum est, in quo necesse est quotidie carnales motus mactare, quod agit Sacerdos, descendens ad universale sacrificium, & immolationem Christi, quod celebratur ab hoc loco. Quam oblationem usque NOBIS QUOQUE PECCATORIBUS.

QUAM OBLATIONEM TU DEUS IN OMNIBUS QUÆSUMUS BENEDICTAM, per quam hic & in æternum benedicamus ; ASCRIPTAM, per quam omnes in consortio Sanctorum conscribantur ; RATAM, id est, distinctam à cunctis oblationibus, quæ falsò falsis & vanis idolis immolantur, ubi nihil ratum est ; RATIONABILEM, per quam à bestiali sensu excitamur & intelligimus quâ ratione, vel quo respectu saluris agamus ; ACCEPTABILEM, ut qui ex nobis displicemus, per hanc acceptabiles tibi placeamus ; FACERE DIGNERIS, UT NOBIS [a] COR † PUS ET SAN † GUIS FIAT DILECTISSIMI FILII TUI DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. QUI PRIDIE QUAM PATERETUR ACCEPIT PANEM IN SANCTAS AC VENERABILES MANUS SUAS, ET ELEVATIS OCULIS IN CÆLUM AD TE DEUM PATREM SUUM OMNIPOTENTEM, TIBI GRATIAS AGENS, BENEDIXIT, FREGIT. Fregit ipsemet & panem quem porrigere discipulis debebat, ut ostenderet corporis sui fractionem & passionem absque sua voluntate non venturam, sicut ipse antea prædixerat. *Potestatem habeo ponendi animam meam.* Joan. 10. 18.

[a] Ex eodem ms.

DEDIT DISCIPULIS SUIS, DICENS : ACCIPITE ET MANDUCATE EX HOC OMNES, HOC EST CORPUS MEUM. Nam sicut caro Christi, quam assumpsit in utero virginali, verum corpus ejus est, & pro nostra salute occisum, ita panis quem Christus tradidit discipulis suis, & quem quotidie consecrant Sacerdotes in Ecclesia, cum virtute divinitatis, quæ illum replet, *verum corpus est Christi*. Nec sunt duo corpora illa caro quam assumpsit & iste panis, sed *unum & verum corpus sunt Christi*, in tantum ut dum hic frangitur & comeditur, Christus immoletur & comedatur, & tamen integer & vivus permaneat.

similia olim in variis Canonum libris post Sanctorum annotata nomina, memorata generatim fuisse nomina eorum *quorum solemnitas illa die celebratur*. Sic in vetustissimo Codice Bibliothecæ Regiæ annorum circiter nongentorum, post nomina Dionysii, Rustici & Eleutherii, Helarii, Martini, Augustini, Gregorii, Hieronymi, Benedicti, additur : [Necnon & illorum quorum hodie in conspectu gloriæ tuæ gloriosus celebratur triumphus.] Quæ verba, inquit Berno Augiensis Abbas, libello de Ritibus Missæ, addita sunt à Gregorio III. Papæ, de quo & liber pontificalis : [In Canone Missæ, inquit, hoc adjecit ita à Sacerdote dicendum : Quorum solemnitas hodie in conspectu tuæ majestatis celebratur.] In antiquo Sacramentario Gallicano hæc adduntur : [Et omnium Sanctorum tuorum, qui per universum mundum passi sunt propter nomen tuum, Domine, seu Confessorum tuorum, quorum meritis, &c.] Videsis Martenium ipsum lib. 1. de antiquis Ecclesiæ Ritibus, cap. 4. art. 8. Hic porro Hildeberti locus non parum ejus assertioni suffragatur.

[a] *De duabus Crucibus.* Sacerdos facit Cruces duas super oblata, juxta Calicem, ut doceat Christum esse depositum de Cruce, quia pro duobus populis crucifixus est.

De Cruce quæ fit super Calicem. Crux quæ formatur super Calicem, particulâ oblatâ, ipsum Corpus ante oculos nobis proscribit, quia pro nobis crucifixum est. Ideò tangit Sacerdos quatuor latera Calicis de Corpore, quia per illud humanum genus à quatuor plagis terræ, ad unitatem corporis accessit, & ad pacem Ecclesiæ Catholicæ redit.

SIMILI

SIMILI MODO POSTEAQUAM COENATUM EST, ACCIPIENS ET HUNC [a] PRÆCLARUM CALICEM IN SANCTAS AC VENERABILES MANUS SUAS; ITEM TIBI GRATIAS AGENS, BENEDIXIT, DEDIT DISCIPULIS SUIS, DICENS: ACCIPITE ET BIBITE EX EO OMNES; HIC EST ENIM CALIX SANGUINIS MEI NOVI TESTAMENTI ET ÆTERNI. Subaudi confirmator. Novi testamenti dicitur ad distinctionem veteris, quod confirmatum est sanguine hircorum & taurorum, sicut habetur in Exodo, cùm collegit Moyses hunc sanguinem, & aspersit populum, dicens: Hic est sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus. Similiter novum testamentum, id est, Evangelium, ubi continentur promissiones æternæ vitæ & patriæ cœlestis, confirmatum est sanguine passionis Christi, qui quotidie celebratur in Ecclesia. Omne enim testamentum in morte confirmatur testatoris. Æterni verò testamenti ideo dictum est, quia testamentum quod scripsit Moyses, & diversorum animalium sanguine aspersit, & confirmavit usque ad tempus correctionis, fuit impositum, sicut Paulus qui ad Hæbreos dicit: Et in adventu Christi resolutum est, quia quod tunc agebatur in diversis pecoribus, hoc ab adventu Christi
Hebr. 9.15. in oblatione panis & vini, & in sanctis probisque moribus agitur, in morte Christi confirmatum est; Æternum est juxta
Ps. 109. 4. illud Psalmistæ: *Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech.* A Passione enim Domini nostri Jesu Christi, usque ad consummationem sæculi, juxta ritum Melchisedech, offeruntur panis & vinum in Altari, & quod ibi videtur, & creditur, & intelligitur, numquam mutabitur.

MYSTERIUM FIDEI. Panis & vinum mysterium sunt, id est Sacramentum, vel designatio ejusdem fidei, ejusdem spei, ejusdem charitatis nostræ. Sicut enim de multis granis unus panis, & de diversis racemis unum vinum efficiuntur, ita per fidem integram, per spem perfectam, per charitatem intimam Dei & proximi, unum in Christo effici debemus, juxta illud in Evangelio: *Pater volo .... ut omnes unum sint.* Et alibi: *Erat eis cor unum, &c.* Ioan 17.21. Act. 4. 32.

QUI PRO VOBIS, ET PRO MULTIS EFFUNDETUR IN REMISSIONEM PECCATORUM, utique pro electis, & pro illis qui fervore charitatis, vestigia Passionis meæ sequi voluerint. [b] b

HÆC QUOTIESCUMQUE FECERITIS, IN MEI MEMORIAM FACIETIS. Dominus nobis hoc Sacramentum salutiferum relinquens, ut illud infigeret cordibus & menti nostræ, egit more alicujus hominis, qui proximus morti, munus aliquod pretiosum dimittit amico suo, dicens: Habe hoc cum omni diligentia penes te in memoriam mei, ut quotiescumque illud videris, mei recorderis. Hic igitur relictum munus suscipiens, non potest non dolere, & tristati de funere amici, quotiescumque hoc aspexerit, si illum toto animo dilexerit. Similiter & nos quotiescumque accedimus ad * consortium, consecrandum, vel percipiendum Sacramentum muneris æterni, quod nobis Dominus in memoriam sui dimisit tenendum, cum timore & compunctione cordis, omnique reverentia debemus accedere, recolentes quanto amore dilexit nos, qui pro nobis se ipsum obtulit ut nos redimerer. *f. conficiendum.

UNDE ET MEMORES, DOMINE, NOS SERVI TUI*, SED ET PLEBS TUA SANCTA EIUSDEM FILII TUI DOMINI NOSTRI TAM BEATÆ PASSIONIS, NECNON ET AB INFERIS RESURRECTIONIS, SED ET IN COELOS GLORIOSÆ ASCENSIONIS, OFFERIMUS PRÆCLARÆ MAIESTATI TUÆ DE TUIS DONIS AC DATIS. Dona sunt gratiæ divinæ, quando per invisibilem contriti cordis immolationem fideles se Christo offerunt. AC DATIS. Data sunt in opere temporali, quando hæc visibilia piâ frequentatione exequuntur. HOSTIAM PURAM, ut conscientias purificet; HOSTIAM SANCTAM, ut in bonis operibus ad exemplum aliorum sanctificet & confirmet; HOSTIAM IMMACULATAM, ut né in lapsum mortiferum incidamus, & immaculatos nos conservet; PANEM SANCTUM VITÆ ÆTERNÆ, qui per fidem in Deo jam facit subsistere in hoc fragili corpore, vitam

He nota ex ejusdem Ms margine sunt desumpta.

[a] *De præsentia Angelorum tempore sacrificii.* Quomodo posito in sepulchro Corpore Salvatoris, Angeli adstitisse leguntur, ita etiam celebrandis ejusdem sanctissimi Corporis mysteriis, tempore consecrationis assistere credendi sunt.

[b] *De elevatione Calicis.* Christi depositionem de Cruce monstrat elevatio Sacerdotis & Diaconi. Diaconus qui elevat Calicem de Altari, & involvit sudario ab * aure Calicis, usque ad * aurem, repræsentat Joseph, qui audacter introivit ad Pilatum, & petiit Corpus Jesu, & mercatus, syndonem involvit illud. *f. orâ. *f. oram.

De his qui portant Vasa Domini. Acolythus tenet patenam involutam linteo, Subdiaconus nudam; undè liquidò apparet, quod consecrata vasa à consecratis tantùm Clericis meritò debeant attingi, sicut Esdras antiquitùs instituit, & Decreta præcipiunt.

De erectione Subdiaconi. Quando verò Subdiaconi erecti in opus Presbyteri intuentur, repræsentant amicos & proximos, de quibus, explicatâ Passionis suæ serie, Patri conqueritur, dicens: *Elongasti à me amicum & proximum.* Quando præsentant se cum patena, affectum sanctarum fæminarum commemorant circa sepulchrum Domini. Ps 87. 19.

æternam contemplando, meditando, desiderando; ET CALICEM SALUTIS PERPETUÆ, quo animarum nostrarum infirmitas fideliter & salubriter potata, non ad tempus, sed perpetuò salvatur. A QUAM OBLATIONEM usque SALUTIS PERPETUÆ commemoratur ordo dominicæ Incarnationis & passionis, quo ordine egerit, & hoc Sacramentum nobis instituerit. Quod autem foras agitur, signaculum est illius quod intrinsecùs latet, juxta illud Apo-
1. Pet. 3. 18. stoli: *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu.* Sequitur:

SUPRA QUÆ PROPITIO AC SERENO VULTU RESPICERE DIGNERIS, ET ACCEPTA HABEAS, SICUT HABERE DIGNATUS ES MUNERA PUERI TUI JUSTI ABEL. Hoc factum est, cùm despecto munere fratris
Gen. 4. ejus Cain, ad munera ipsius [Abel] Dominus respexit, & sicut beatus Augustinus ait, ut ipsius hostiam sibi acceptam ostenderet, ignem de Cœlo misit, qui etiam eam totam inflammaret atque consumeret. Nam Cain hoc modo suum esse despectum, illius verò sacrificium Domino beneplacitum esse cognovit.

Gen. 15. 9. & seq. ET SACRIFICIUM PATRIARCHÆ NOSTRI ABRAHÆ. Aug. ex Tract. in Ps. 103. Dictum est de illo sacrificio satis mystico, cùm ex responso Domini accepit tria animalia, arietem triennem, vaccam triennem, capram triennem, & turturem, & columbam. Divisit arietem, divisit capram, divisit vaccam, aves autem non divisit. Sicut hoc. Hoc scilicet, quia quamdiu homines animales sunt & carnales, divisibiles sunt. Facilè in schismata, in sectas, in hæreses ducuntur. Sed aves, id est, spirituales, qui virtutum alis ad cœlestia transvolant, non habent divisionem, non cogitant schismata. Pax est in eis, custodiunt & in cæteris quantùm possunt. Ubi in aliis ipsa deficit, in se tenent,
Rom. 12. 18. implentes illud Apostoli: *Quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes.*

ET QUOD TIBI OBTULIT SUMMUS SACERDOS TUUS MELCHISEDECH, SANCTUM SACRIFICIUM, IMMACULATAM HOSTIAM.
Gen. 14. 18. Hic Abrahæ revertenti à cæde hostium, panem & vinum obtulisse legitur, sed Domino obtulisse non legitur. Credendum tamen, quod ipsum panem & vinum priùs Domino obtulisset, cùm Summus Sacerdos Domini dictus fuisset. In hac verò præcedenti oratione intelligitur populus, qui dat oblationem suam, id est panem & vinum, juxta ordinem Melchisedech: Et hoc exprimit pia desideria intrinsecùs latentia, sive sint pro gratiarum actione, juxta Altare thymiamatis, sive pro peccato, juxta Altare holocausti. Sacrificium enim visibile invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum est. Unde Augustinus: Orantes, atque laudantes, ad eum dirigimus sacrificantes voces, cui res ipsas quas sacrificamus in corde offerimus; & ita sacrificantes, non alteri visibile sacrificium offerendum esse noverimus, quàm illi, cujus in cordibus nostris invisibile sacrificium esse nos ipsi debemus. In hoc etiam sacrificio, quod Christus manibus suis instituit, commemorantur Abel, Abraham, Melchisedech, ubi Dominicum sacramentum longè ante præsignatum confirmatur, & tantorum virorum merita & intercessiones intelliguntur. Inseritur quoque mira fides sanctæ Ecclesiæ, ubi subjungitur:

SUPPLICES TE ROGAMUS, OMNIPOTENS DEUS, JUBE HÆC PERFERRI PER MANUS SANCTI ANGELI TUI IN SUBLIME ALTARE TUUM. Corpus Christi non merito consecrantis, sed in verbo efficitur Creatoris, & virtute Spiritus Sancti. Sicut enim Deus est qui baptizat, ita ipse Deus est, qui per Spiritum Sanctum hunc panem suam efficit Carnem, & hoc vinum suum efficit Sanguinem. Ut quid enim Sacerdos in conspectu Majestatis divinæ deferri ea * deposuit, nisi ut intelligatur quod * f. disposuit.
in eo Sacerdotio ista fiant?

UT QUOTQUOT EX HAC ALTARIS PARTICIPATIONE, SACROSANCTUM FILII TUI CORPUS ET SANGUINEM SUMPSERIMUS, BENEDICTIONE COELESTI ET GRATIA REPLEAMUR. Sacerdos oculis spiritualibus videt quod mortalibus non potest. Videt enim & credit sacrificium præsens per Angelorum manus deferri, & sentit mandendum esse ab humano ore Corpus Domini, & bibendum Sanguinem, cœlestique benedictione & gratia repleri animas sumentium. Nec verò mira fides, & pia ministrantium devotio obtinet, ut natura panis & vini vertantur in naturam rationabilem Corporis & Sanguinis Christi, ubi deleantur peccata eorum, qui contrito corde & humiliato spiritu agunt & intersunt. Inseritur & commemoratio pro universis defunctis, quando dicitur:

MEMENTO ETIAM, DOMINE, FAMULORUM FAMULARUMQUE TUARUM N. ET OMNIUM QUI NOS PRÆCESSERUNT CUM SIGNO FIDEI, ET DORMIUNT IN SOMNO PACIS. IPSIS, DOMINE, ET OMNIBUS IN CHRISTO QUIESCENTIBUS, &c. Quia pro incredulis impiisque defunctis illicitum est orare, sicut & pro malignis spiritibus. LOCUM REFRIGERII, LUCIS ET PACIS, UT INDULGEAS, DEPRECAMUR, PER CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM. LOCUM .... juxta B. Augustinum. Cùm sacrificia sive Altaris, sive quarumcumque eleemosynarum pro baptizatis defunctis

omnibus offeruntur, pro valdè bonis actiones gratiarum sunt, pro non valdè malis propitiationes sunt, pro valdè malis, etsi non sunt ulla adjuvamenta mortuorum, qualescumque sunt consolationes vivorum. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio, aut certè ut tolerabilior fiat ipsa damnatio. Sequitur:

NOBIS QUOQUE PECCATORIBUS FAMULIS TUIS, DE MULTITUDINE MISERATIONUM TUARUM SPERANTIBUS, PARTEM ALIQUAM ET SOCIETATEM DONARE DIGNERIS CUM TUIS SANCTIS APOSTOLIS ET MARTYRIBUS, CUM JOANNE, STEPHANO, MATHIA, BARNABA, IGNATIO, ALEXANDRO, MARCELLINO, PETRO, FÆLICITATE, PERPETUA, AGATHA, LUCIA, AGNE, CÆCILIA, ANASTASIA, ET CUM OMNIBUS SANCTIS TUIS. a [Determinato sacrificio quasi super Altare holocausti, & pio pœnitentium prælibato affectu, Ministri & circumstantes multitudinem peccatorum suorum considerant, & multitudinem miserationum Dei, & nondum sopitis motibus carnis, sicut in priori sacrificio, quod est thymiamatis, id est laudis, conscii de sua infirmitate humiliter petunt, ut cum Sanctis qui in fide hujus Sacramenti præcesserunt, habeant partem aliquam, & illorum vitam imitando, habeant societatem cum eis, in æterna beatitudine regnando; quod exponunt verba sequentia: INTRA QUORUM NOS CONSORTIUM, NON ÆSTIMATOR MERITI, SED VENIÆ QUÆSUMUS LARGITOR ADMITTE, PER CHRISTUM. Quia major est potentia tui summi medici, quàm infirmitas cujuslibet ægroti. PER QUEM HÆC OMNIA SEMPER BONA CREAS, SANCTIFICAS, CREAS panem & vinum, ut terra concipiat, & proferat: SANCTIFICAS simplicem naturam hujus panis & vini in naturam tui Corporis & Sanguinis transferas: VIVIFICAS, quia vivum & verum tuum efficis Corpus, per hoc interiorem hominem nostrum vivere faciens; Et quomodo sanctificas & vivificas, BENEDICIS. Primùm enim consecratur panis, & benedicitur à Sacerdotibus & Spiritu Sancto; & deinde licet panis videatur, tamen fit in veritate Corpus Christi. Unde ait B. Augustinus: Non omnis panis, sed panis accipiens benedictionem Christi, fit Corpus Christi. ET PRÆSTAS NOBIS, ut his fruamur. Dominus enim & Redemptor noster consulens nostræ fragilitati, quia cognovit nos pronos esse ad peccatum, tradidit nobis hoc Sacramentum, ut quia ipse jam non potest mori, & nos quotidie peccamus, habeamus verum sacrificium, quo possimus expiari PER IPSUM, quia Christus, secundum perfectam Deitatem, cum Patre largitor est totius boni cum eo: ET CUM IPSO, quia Christus præcessit testis fidelis in cœlo, & homines ut secum sint trahit: ET IN IPSO, quoniam cooperante Spiritu Sancto extra ipsum, non est locus veri sacrificii: EST TIBI DEO PATRI OMNIPOTENTI, qui hæc largiris IN UNITATE SPIRITUS SANCTI, OMNIS HONOR à nobis, id est exhibitio divini cultus, ET GLORIA, id est mundæ conscientiæ te glorificantis puritas, PER OMNIA SÆCULA SÆCULORUM. AMEN. Sequitur:

OREMUS. PRÆCEPTIS SALUTARIBUS MONITI. Præcepta salutaria constant in evangelica doctrina; ET DIVINA INSTITUTIONE FORMATI. Institutio intelligitur traditio quam ipse dignatus est tradere & instruere * interficiendo corporis & sanguinis sui Sacramento. Ubi notandum quod non est præsumptuosè intrandum ad eam, sed cum reverentia, & corde serenato AUDEMUS DICERE: PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS. Invenimus Patrem in cœlis; attendamus [igitur] qoemadmodum vivamus in terris. Sic enim debet vivere qui invenit talem patrem, ut dignus sit venire ad ejus hæreditatem. Intelligant ergo se esse fratres, quando habent unum Patrem, & non dedignetur parem habere servum suum dominus ejus, quem fratrem voluit habere Dominus Christus. SANCTIFICETUR NOMEN TUUM. Sanctificatio nominis est Dei, quâ nos efficimur sancti. Nam nomen ejus semper est sanctum. ADVENIAT REGNUM TUUM. Optamus etiam venire regnum ejus; veniet etsi nolimus; sed optare & orare ut veniat regnum ejus, nihil est aliud quàm optare ab illo, ut dignos nos faciat regno suo. Cùm ergo oramus, & dicimus: ADVENIAT REGNUM TUUM, optamus ut nobis veniat. FIAT VOLUNTAS TUA SIC. IN C. ET IN TERRA. Serviunt tibi Angeli in cœlo, nos tibi serviamus in terra. Non te offendunt Angeli in cœlo, non te offendamus in terra. Aliter. Cœlo enim comparatur spiritus noster, terræ autem caro nostra. Quod est ergo, FIAT VOLUNTAS TUA SICUT IN COELO ET IN TERRA, ut quomodo menti nostræ placet tua jussio, sic & consentiat caro nostra. Aliter. Ut cœlum ponamus Ecclesiam, quæ portat Deum; Terram verò Infideles, quibus dictum est: Terra es, & in terram ibis. Quando ergo ora-

* f. in perficiendo.

Ex eodem ms. a *De exaltatione vocis.* Quando Sacerdos exaltat vocem suam, dicendo: Nobis quoque peccatoribus, repræsentatur Centurio, qui ex intimo cordis affectu dixit: *Verè hic homo justus erat.* Gentiles quippe, moriente Christo, Deum timentes, apertâ voce confessionis Deum glorificant. Judæi solùm percutientes pectora, silentes redeunt.

mus pro inimicis Ecclesiæ, hoc oramus ut fiat voluntas ejus, sicut in cœlo & in terra. Hoc est, sicut in tuis fidelibus, sic & in tuis blasphematoribus, ut cœlum fiant.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE. Potest simpliciter accipi orationem istam nos fundere pro victu quotidiano, ut abundet nobis; & si non abundet, non desit nobis. Aliter, Panem nostrum, id est, Eucharistiam tuam, hoc est, corpus tuum da nobis quotidianum cibum. Ergo *Panem nostrum quotidianum* quid est? Id est, sic vivamus ut ab altari tuo non separemur. Et hoc ergo petimus simpliciter, & quicquid animæ nostræ, carnique in hac vita necessarium est, quotidiano pane concluditur. PROBET AUTEM SEIPSUM HOMO, ET SIC DE PANE ILLO EDAT, ET DE CALICE BIBAT. Unde B. Augustinus dicit : Videte ergo, fratres: Panem cœlestem spiritaliter manducate : Innocentiam ad altare portate. Peccara, etsi sint quotidiana, vel non sint mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite quid dicatis : DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS. Dimittis, dimittetur tibi : Securus accede; panis est, non venenum. Sed vide si dimittis; nam si non dimittis, mentiris, & ei mentiris quem non fallis. Mentiri Deo potes, Deum fallere non potes. Intus te videt, intus te examinat, intus aut damnat, aut remunerat.

Tractatu 26. in Ioan.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM. Duæ enim sunt tentationes. Una probationis, & altera seductionis; sed ne in hanc inducatur quilibet fidelis Patrem suum deprecatur, dicens : ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM, id est, ne nos patiaris induci ab eo qui nos tentat pravitatis auctore. SED LIBERA NOS A MALO. Qui vult liberari à malo, testatur quia in malo est. Ideo *declina à malo, & fac bonum; quære pacem, & sequere eam*, ut impleatur quod orasti, libera nos à malo. AMEN. Omnem igitur precem nostram Magister noster salutari sermone breviavit in hac oratione. Sequens quippe oratio, LIBERA NOS QUÆSUMUS, DOMINE, expositio est hujus novissimæ petitionis, id est, AB OMNIBUS MALIS... A quibus malis? Scilicet, PRÆTERITIS, PRÆSENTIBUS, ET FUTURIS. Et remotâ omni perturbatione malorum, pacis quies à Deo petitur, cùm dicitur : ET INTERCEDENTE BEATA ET GLORIOSA SEMPER VIRGINE MARIA, ET BEATIS APOSTOLIS PETRO ET PAULO, ATQUE ANDREA, CUM OMNIBUS SANCTIS, DA PROPITIUS PACEM IN DIEBUS NOSTRIS. Nulla pax tutior, quàm obedire Domini præceptis, declinare à malo, & facere bonum, & quia nihil humanis meritis potest tribui, subditur: UT OPE MISERICORDIÆ TUÆ ADJUTI; ac deinde aptiùs à quo, ET A PECCATO SIMUS SEMPER LIBERI; & quia pacem precamur, adjungit : ET AB OMNI PERTURBATIONE SECURI. PER DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM FILIUM TUUM, QUI TECUM VIVIT ET REGNAT IN UNITATE SPIRITÛS SANCTI DEUS PER OMNIA SÆCULA SÆCULORUM. ℟. AMEN. Sequitur : PAX DOMINI SIT SEMPER VOBISCUM. ℟. ET CUM SPIRITU TUO. Per pacem constat populum ad omnia quæ in mysteriis aguntur, atque in Ecclesia celebrantur præbuisse consensum, ac finita esse demonstrantur signaculo pacis concludentis. Quod verò corpus Christi in altari permanet, donec tres compleantur orationes, id est, PRÆCEPTIS SALUTARIBUS MONITI, & ipsa Oratio dominica, & LIBERA NOS QUÆSUMUS, DOMINE, significat corpus Christi tribus diebus quievisse in sepulcro. Post tres autem orationes de altari corpus Christi aufertur, eò quod pro sepulcro in hac significatione accipitur, quia post tres dies corpus Christi de sepulcro surrexit. [a]

Tentatio, alia probationis, alia seductionis.

Ps. 36. 27.

AGNUS DEI, QUI TOLLIS PECCATA MUNDI, MISERERE NOBIS, duabus vicibus; ad finem verò, DONA NOBIS PACEM. Est enim deprecatio pro populo, qui sumpturus est corpus Domini, ut misericordiâ innocentis Agni peccata subitanea & irruentia auferantur, scilicet, cogitationum & verborum. Sic ut passione suâ totius mundi tulit peccata, ita & nunc Ecclesiæ, quæ eum suscaptura est per Eucharistiam.

a Ex eodem ms.

DE * COMMUNIONE. Antiphona sequens, id est, vox reciproca jura fraternitatis custodit, ubi unusquisque alterius utilitati studeat, & curet provocare ad gaudia resurrectionis. Quem typum gesserant illi duo qui Dominum cognoverunt in fractione panis, & illico perrexerunt in Jerusalem, & invenerunt congregatos undecim, &c. Illi nempe cantaverunt Antiphonam, quam usitato [nomine] vocamus Postcommunionem.

** f. De Postcommunione.*

DE COLLECTA POST COMMUNIONEM. Ultimam benedictionem, quam orationem vocamus, dat Sacerdos, quia Dominus ante ascensionem suam in cœlos, du-

[a] *De Corpore Domini tripartito.* Per particulam oblatæ missæ in Calicem, ostenditur Corpus Christi, quod jam surrexit à mortuis. Per comestam à Sacerdote, vel à populo, ambulans adhuc super terram. Per relictam in Altari, jacens in sepulchro.

xit discipulos suos in Bethaniam, ibique benedixit eos. Hunc motem tenet Sacerdos, quando post consummata Sacramenta dat benedictionem solemnem.

De Ite, Missa est. Tunc demum à Diaconn dicitur: Ite, Missa est, id est, Ite in pace in domns vestras. Quia tamen Missa est pen vnbis oratio ad Deum, & per Angelos, qui nuntii dicuntur, allata est in divinæ conspectu Majestatis. Respondens populus dicit: Deo gratias. Quia Aposlnli post Ascensionem adorantes Dominum, regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno, & erant semper in sempln laudantes Deum, & benedicentes Dnminum. Altera henedictin, seu Collecta super ppulum sn Quadragesima. Hæc frequentatur quadragesimali sempore, post illam cnntinuatim ponitur, in qua spiritualis refectio commendatur; hic enim militum Christi commendantur pugnæ contra antiquum hostem. Antiqui verò sancti Patres in nnvissimn benedixerunt Sanctos. Quando autem familiarem
a affatum habemus cum servis Dei, [a] *more religionis nostræ*, antequam separemur ab illis, in ultimo benedictionem petimus.

De Ordine Crucum.

Sex sunt ordines Crucum in Cannne; quorum primus, ubi dicitur: *Et benedic hæc dona*, propter legem videlicet naturalem, id est, quod tibi fieri non vis; alteri ne facias, quæ fuit ab Adam usque ad Mnysen, quia etsi ipsius temporis sancti Patres non viderint Crucem Domini, cruciatum tamen carnis pro ejus amore tulerunt. Secundus, ubi *Quam oblationem tu Deus benedictam*, ob legem per Moysen datam; sub ipsa enim sancti Patres nb Christi desiderium, ejus cruciatum toleraverunt. Tertius ubi: *Et accipiens panem in sanctas ac venerabiles manus suas*, propter Prophetarum præconia, quæ fuerunt à Samuele Propheta, usque ad Jnannem-Baptistam, qui etiam adhuc vivus eum manibus tangebat. Quartus, ubi *hostiam puram* propter Evangelium quod Christus tempore suo evangelizavit, quia ipsis diebus cruciatum Christi ferentes Sancti, ejus corpus adunaverunt. Quintus, ubi *sanctificas, vivificas*, Gentilium Ecclesias tangens, quia corpus Christi tumulantes, ejus cruciatum perpessi sunt. *Per ipsum & cum ipso* ob in fine sæculi Gentium & Israël salutem, qui complentes simul Christi corpus, maximè Christi Crucem, hoc est, cruciatum patientur. Senarius enim numerus partibus suis computatus * primus perfectus est sine altero. Quinque ordines Crucum quæ fiunt ante sextum, quando cum oblata tangitur calix, quinque sunt sæculi ætates usque ad Christi adventum. Sextus ordn sexta est ætas à Christi adventu usque in finem sæculi. * f. minus.

De diversitate Crucum.

Quæ solent diverso modn fieri super panem & vinum, non est quid dicatur ex aliqua authoritate scripturæ cur taliter, & in tali loco figurantur, vel quare ab aliis plures, ab aliis pauciores fiant. Si semel Sacerdos crucem faceret super panem & vinum, posset sufficere, quia semel crucifixus est Dnminus. Sed, sicut ait Apostolus, unusquisque in suo sensu abundet, & quod fit ex pia devotinne, & ad aliquod mysterium respicit, non videatur otiosum. Quandn enim Sacerdns facit quinque cruces super panem & vinum, & circa calicem, mittit nos ad reconciliationem, seu recordatinnem quinque vulnerum quæ prn nnbis passus est Jesus Christus. Quando verò tres, sanctæ Trinitatis nobis fidem insinuat. Et his nmnibus debemus muniri supra & infra, & circa & intra. Ex verbis deinde sancti Augustini in libro de doctrina christiana: Quicquid ex testimnnin scripturarum potest aptari quod non sit absurdum, à catholico intellectu non est respuendum. Quando autem Dominus benedixit panem & vinum, si fecit crucis signaculum nnrunt qui interfuerunt, præsertim cùm necdum esset erectum sanctæ Crucis vexillum. Sed post passinnem Domini, sicut dicit B. Augustinus in expositione Evangelii Joannis, si non adhibeat hoc signum sive in frnntibus credentium, sive chrismali, sive sacrificio, sive aquâ baptismatis, nihil horum ritè perficitur; & quod ex pia devotinne fit sæpius, vel iteratur in confectione illius mysterii, virtutem tanti sacramenti nnbis accumulat. Beatus verò Ambrnsius dicit: Ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus morem sequere, si nnn vis pati, aut facere scandalum.

Cur Canon secretò dicatur, & Oratio Dominica altâ voce.

Notandum cur Canon secretò dicatnr, & Dominica Oratin altâ voce. Scilicet, Christus in Evangelio dicit: *Tu autem cùm oras, intra in cubiculum tuum, &c.* Et Jeremias Prnphera dicit: * In [b] sensu debet adnrari Deus. Et alibi: Si absconditus fue- Math. 6. 6. b * f. in spiritu.

[a] Nota morem antiquum benenedictionis, quam Monachi etiamnum plurimi à Superioribus suis in accessu & discessu è Monasterio solent accipere; undè & Monachatus Hildeberti posset probabiliter evinci.

[b] Non invenitur apud Jeremiam, nisi fortè æquivalenter.

rit homo in abſconditis, ego non videbo eum. Nonne cœlum & terram ego impleo? Ex hoc ſecretis verbis Canon pronunciatur; & etiam alio reſpectu, videlicet ut habito circumquaque ſilentio, miniſtri & circumſtantes ſeipſos infra ipſum Canonem recolligant, vimque & rationem tanti Sacramenti advertant quatenus eis proficiat. Oratio verò dominica brevi ſermone concluſa excelsâ voce canitur, quatenus per ejus pronunciationem & efficaciam omnes præſentes excitentur ad fidem tanti myſterii, & ex præcedentibus in Canone, & ex ſequentibus poſt dictam Orationem. Apoſtoli denique in fractione panis nihil pluſquam Orationem dominicam leguntur dixiſſe.

Quod ſeptem petitiones ſacri Canonis conveniunt ſeptem petitionibus dominicæ Orationis.

Notandus eſt ordo ſupradicti Canonis. Septem ſunt quippe petitiones in Canone ſicut & in dominica Oratione. Tres ab initio uſque ad *Quam oblationem*. Prima pro univerſali Eccleſia. Secunda pro ſpecialibus fratribus. Tertia pro Sacerdotibus, vel miniſtris, vel circumſtantibus. Quarta à *Quam oblationem* uſque *Nobis quoque peccatoribus*. Scilicet, ordo dominicæ paſſionis, tum ejus reſurrectionis & aſcenſionis memoria primò ponitur. Secundò, Abel, Abraham, Melchiſedech in dominicí Sacramenti confirmatione cum ſua oblatione inſeruntur. Tertiò, mira fides Eccleſiæ in conficiendis corpore & ſanguine Domini manifeſtatur. Quartò, pro univerſis defunctis memoria agitur. Legitur prima petitio in Oratione dominica. *Sanctificetur nomen tuum* convenit univerſali Eccleſiæ, quæ neſcit aliud nomen ſub cœlo, niſi nomen Domini. Secunda: *Adveniat regnum tuum* reſpondet ſpecialibus fratribus, qui reddunt vota, & oblationes faciunt, ut regnet in eis Deus. Tertia: *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra* congruit Sacerdotibus & miniſtris, qui beatæ Mariæ, & Apoſtolis, Sanctiſque aliis volunt & deſiderant uniri & incorporari. Quarta: *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie* aptatur ordini paſſionis, reſurrectionis, & aſcenſionis, quia ipſe eſt panis vivus qui de cœlo deſcendit. Quinta: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris* conjungitur ſanctis viris. Abel, Abraham, Melchiſedech, qui ad agnitionem promptiſſimi, & præſignatores dominici Sacramenti, per fidem & manſuetudinem obtinuerunt gratiam Dei. Sexta: *Et ne nos inducas in tentationem* apponitur miræ fidei ſanctæ Eccleſiæ, quæ orat ne inducantur in tentationes hæreticorum. Septima: *Sed libera nos à malo* omnium defunctorum memoriæ concordat, ubi viventes orant, ut cum omnibus fidelibus defunctis liberentur à malo.

Quod nonniſi jejuni debeant Corpus Domini accipere.

Liquidò patet quando primùm acceperunt diſcipuli corpus & ſanguinem Domini, non eos accepiſſe jejunos. Dicitur enim in Evangelio, quia cùm illi manducarent, accepit Jeſus panem, & benedixit, cùm etiam ſuperiùs dixiſſet: Cùm ſerò factum eſſet, recumbebat cum duodecim, & manducantibus dixit: Quoniam unus ex vobis tradet me, & poſtea tradidit Sacramentum. Numquid tamen propterea calumniandum eſt univerſæ Eccleſiæ inſtitutum quo à jejunis ſemper accipitur. Ex hoc enim placuit Spiritui Sancto, ut honore tanti Sacramenti in os Chriſtiani priùs dominicum corpus intret, quàm cæteri cibi. Nam ideo per univerſum orbem mos iſte ſervatur. Neque enim quia poſt cibos dedit Dominus, ideo pranſi, aut poſt cœnam fratres ad illud accipiendum convenire debent, aut ſic faciebant quos Apoſtolus arguit & emendat menſis ſanctis iſta miſcere. Salvator namque quo vehementiùs commendaret myſterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat, non præcepit, & ideo quo deinceps ordine ſumerent, ut Apoſtoli, per quos Eccleſias diſpoſiturus erat, ſervarent hunc * locum.

Math 26. 21.

* ſ. ritum.

Utrùm quotidie ſumenda ſit Euchariſtia.

Dixerit aliquis non quotidie accipiendam Euchariſtiam. Quæſieris quare? Quoniam, inquit, eligendi ſunt dies in quibus homo puriùs continentiùſque vivat, quò ad tantum Sacramentum digniùs accedat. Qui enim manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat & bibit. Alius è contra. Immo, inquit, ſi tanta eſt plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta talia differenda ſint, auctoritate Antiſtitis debet quiſque ab altario removeri ad agendam pœnitentiam, & eâdem auctoritate reconciliari. Hoc eſt enim indignè accipere, ſi eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio ſuo cùm libet, auferat ſe communioni, vel reddat. Cæterum ſi tanta non ſunt ut excommunicandus quiſque judicetur, non ſe debere à quotidiana medicina dominici corporis ſeparare. Rectiùs inter eos fortaſſe quiſque dirimit litem,

Non noſtro arbitrio, ſed Prælati, ad Communionem accedere, aut ab ea recedere debemus.

qui monet ut præcipuè in Christi pace permaneant; faciat autem unusquisque quod secundùm fidem suam piè credit faciendum. Neuter enim eorum exhorret corpus & sanguinem Domini, sed saluberrimum Sacramentum certatim honorare credunt. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisque eorum se alteri præposuit Zachæus & ille Centurio, cùm unus eorum gaudens in domum suam susceperit Dominum, alter dixerit: Non sum dignus ut sub tectum meum intres. Ambo Salvatorem honorificantes diverso & quasi contrario modo; Ambo peccatis miseri; Ambo misericordiam consecuti. Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo populo unicuique eorum secundùm propriam voluntatem manna in ore sapiebat. Sic in ore uniuscujusque Christiani Sacramentum illud, quo subjugatus est mundus. Nam ille honorando non audet quotidie sumere, & ille honorando non audet ullo die prætermittere. Contemptum solum non vult cibus iste, sicut manna fastidium. Indè enim & Apostolus indignè dicit acceptum ab eis qui non discernebant à cæteris cibis veneratione singulariter debitâ.

Explicit Liber Expositionis Missæ.

IN SEQUENS POEMA

BREVE MONITUM.

Varios in variis Codicibus manuscriptis & editionibus titulos sortitur hoc Poëma. Editio Parisiensis an. 1548. *habet:* De concordia veteris ac novi Sacrificii. *Antuerpiana an.* 1560. *à VVolfangio Lazio, & quidam Manuscripti:* Versus de Mysterio Missæ. *Ebroicensis Codex:* Incipit Liber Hildeberti de Missa. *Coloniensis & nova Lugdunensis an.* 1677. Hildeberti Turonensis Archiepiscopi Versus de Mysterio Missæ. *Qui quidem titulus innuere videtur Hildebertum hoc non edidisse Poema, nisi cùm Turonicæ Sedi præesset, post annum scilicet ætatis suæ septuagesimum, & annum Christi* 1125. *quod habitâ ratione senectutis ejus, & gravissimorum negotiorum, quibus statim post suam in Turonensem Sedem instaurationem incumbere compulsus est, minùs probabile videtur. Probabilius autem est illud composuisse, vel cùm adhuc sub sancto Hugone Cluniaci moraretur, vel cùm Scoliarcha Cenomanensis effectus est, tum cùm illum multùm intererat, ut ab erroribus Berengarii, cujus in humanioribus auditor fuerat, immunem omnino se præstaret, & scripto etiam publico probaret: quod & duobus præcedentibus Tractatibus, & præsenti, subsequentique Poemate effecit. Cæterum, cùm nec illorum titulorum varietas, nec temporis periodus, quâ illa edidit, magni sit ad rem momenti, nihil ad hanc discussionem Lectorem morabimur, id solùm monentes quod hoc Poëma ad sex manuscriptos optimæ notæ Codices recensitum & emendatum, & quinquaginta versibus è Manuscripto Colbertino* 6101. *auctum damus, quòdque summaria in Editionibus pluribus, & in nova ipsa Lugdunensi omissa, & in Editione Parisiensi, ut in manuscripto Codice Ebroicensi notata duximus hìc inserenda. Porro in Manuscripto Majoris-Monasterii, num.* 103. *sic pro titulo habetur:* Libellus metricè compositus Domni Hildeberti Cenomanensis Episcopi, de Concordia veteris ac novi Sacrificii divini. Incipit. *Deinde:*

Is erat Petrus Paillardi Monachus Majoris-Monasterii, suppar Hildeberti.

Fratris Petri Paillardi Cenomanensis, in Concordiam veteris ac novi Sacrificii divini,

ELEGIUM CARMEN.

Hildebertus adest Cenomanus, perlege Lector,
Hoc opus ingenio, moribus eximium.
Moribus eximium deerat meminisse libellum,
Quo Christi Cœnæ mystica sancta leges.
Mystica sancta leges, Missam, solemnia vota,
Hic credas verum semper adesse Deum.
Semper adesse Deum summa est clementia, cœlos
Christicolis confert hostia sacra suis.

Hostia sacra suis vitam præstare supernam
Est potis, hanc veniam poscimus ante Deum.
Poscimus ante Deum pellatur ut horrida rabes,
Quâ genus humanum labitur, atque cadit.
Labitur, atque cadit peccator, justus ubique
Lucida cœlorum spiritus astra petit.
Spiritus astra petit, felicis gaudia vitæ
Conferat æterni gratia sancta Dei.

Hæc de Officio Missæ per Hildebertum Episcopum Cenomanensem.

In altero ejusdem Monasterii Ms. num. 121. deest titulus, sed ejus loco hi versus habentur:

APOLOGIA.

Cùm te vetet, Lector, cùm te novus implicet error,
Obsecro, dans veniam scriptori, collige causam.
Tollere quæ potui, mendacia plura reliqui.
* *f. cursim.* Dum studeo sterilem * cursum transire laborem,
Pagina nulla capit quot sint mala quæ manus auxit,
Dum loquor, aut nugis oculus vacat, aut paret auris.
Proderit ad veniam forsan cognoscere culpam.
Excedunt numerum, latuit correctio quorum
Et nunc usque latent, quamvis quæsita fuissent.
Unde precor, misero scriptori parce coacto,
Ut meliora volens faceret tam perdita nolens.
Talibus audiris, si condescendere non vis,
Incertusque mihi benedicere, primitus audi.
Denique, Davus ego, tu, si potes, OEdipus esto.

HILDEBERTI
TURONENSIS ARCHIEPISCOPI
VERSUS
DE MYSTERIO MISSÆ.

SCRIBERE proposui quid mystica sacra priorum
Missa repræsentet, quidve Minister agat.
Pro multis una, pro quotidie repetitis
Est oblata semel hostia vera Deus.
Hebr. 9. Involucrum legis Christus patefecit, ovemque
Significativam vera removit ovis.
Presbyter hanc offert, & in hac cessare figuras,
Remque figurarum testificatur agi.
Sic etenim templi, sic & Crucis exprimit aram,
Ut sacra commemoret illius, hujus agat.
Ergo quid in Missa vel agatur, vel memoretur;
Quæ quibus assimiles, sub brevitate canam.

De Introitu Missæ.

Turba Prophetarum venturi nuncia Christi,
Mysterium fertur præcinuisse Crucis.
Hunc desideriis, hunc laudibus, hunc prece multa
Præsuspiravit, extulit, expetiit.
Hæc tria commemorat, similique sub ordine ponit
Introitus Missæ, quem Chorus ante canit.
Ante recensentur suspiria, postea laudes,
Inde preces, in quo quæque notentur, habes.
Exprimit Officium suspiria, gloria, laudes;
Kyrie eleyson ter triplicata preces.

De adventu Sacerdotis ad Altare.

Interea veniens in sacra veste Sacerdos,
Altaris dextram, dona daturus, adit.
Illius adventus, quibus, ô Judæa, revisit
Te tuus Emanuel, tempora plena notat.
Secreta siquidem procedit ab æde Minister,
a Ortu secreto vanit ad ima Deus.
Vestibus ille sacris tegitur, texit caro Verbum,
Tota carens macula, tota sacrata Deo.

a Ebr. *Ortu secreto.* Alii mss. *Ortus secretè.*

Ille

Illc stat à dextris, quia quæsiit Aothor inanes
Execrata Deos gens, quasi dextra fuit.

De Gloria in excelsis.

Angelicum post hæc sacrifex Pater incipit hymnum,
Incœptum complet vociferando Chorus.
Incipiens memorat quæ Salvatoris in ortu,
Gaudia pastores Angelus edocuit.
Cantica quæ post hunc superi cecinere, recenset,
Gloria, quam complet vociferando Chorus.

De Oratione.

a Hinc [a] oraturus, alios hortatur ut orent,
Math. 6. Discipulis Christus jussit, & egit idem:
Nam turbas in monte docens, oravit, & ipsis
Orandi formam fratribus instituit.

De Epistola.

Lectio quæ sequitur, doctrinam signat eorum,
Luc. 10. Qui sunt præmissi Septuaginta duo.

De Graduali.

Illorum monitis, dum responsoria cantat,
Ibid. Edocet assensum se tribuisse Chorus.

De Alleluya.

Actor. 2. Alleluya sequens memorat quæ gloria mentis,
Quam pia laus oris sit comitata fidem.

De Evangelio.

Inde sinistrorsum Domini sacra verba leguntur:
Plebs [b] baculos ponit, stat, retegitque caput.
b Neve superveniens zizania seminet hostis,
Math. 13. Frontibus imprimitur mystica forma Crucis.
Rejiciente fidem Judæâ, gratia Christi
Act. 13. Transiit ad gentes: Israel errat adhuc.
Transitus is, quoties Evangelium recitatur,
Mentibus occurrit, exprimiturque loco.
Ad lævam legitur, quia quo transivit aberrans,
Et velut à læva gens idolatra fuit.
Ut sis attentus, patiens, erectus in hostem,
Et caput, & baculus, & status ipse docet.
Quippe caput retegens, attentè audire moneris
Parcere, cùm baculum rejicis, instrueris.
c [c] Doctrinam verbi simulas affingere cordi,
Cùm super astringis pectus utrâque manu.
Stans discis, quoniam stantes pugnare solemus,
Quod te pugna gravis sub vigili boste manet.

De Symbolo.

Succinit ecce Chorus fidei compendia nostræ,
Assensum verbo se tribuisse docens.
Hic etenim monstrat, quantum profecerit, io quem
Crediderit, quæ sit, quidve datura fides.
Ordo bonus, quoniam quò Rex vocat atque Magister,
Respondet miles, discipulusque: sequor.
Quamque notam pastor novit, propriamque fatetur, Io. 10.
Hac se signatam testificatur ovis.
Quæque probant opifex, & signifer, & caput idem,
His opus, his proceres, his sua membra fovent.

De Offertorio.

Sic confessa fidem pia plebs, orare monetur,
Ut sit in hac stabilis, insuper aptet opus.
Effectum spondet Chorus, offertoria cantans:
Tanquam si dicat, credo, fatebor, agam.
Hinc est quod post hæc offert sacranda Minister
Dona, dehinc populus, quod sibi lege licet.
Ordo decens; Evangelium præcedere certis,
Pone fidem pandi, dona deinde dari.
Audis, ut credas; & credis, ut hostia fias.
Taliter incipimus esse, sumusque Dei.
Præterea donis, quæ plebs devotior offert,
Dona domus Judæ commemorare licet.
Cùm Salomon Templum, Salomon Altare sacraret, 2. Paral. 4. & 5.
Oblata à populo victima multa fuit.
Exemplo, Judæa, tuo plebs usa fidelis,
Altari dat se, dat sua, tu neutrum.

De Oblatione panis, vini & aquæ.

Non sine mysterio, [d] sine re, vel panis ad aram, d
Vel vinum fertur, cui soperaddis aquam.
Utraque danda Deo præsigoavere figuræ,
Traditio docoit, sanctior usus habet.
Utraque sob typico ritu, formaque futuri,
Melchisedech Domino sactificasse feruntur. Gen. 14.
Utraque discipulis cœnantibus ipse Redemptor Math. 26.
Tradidit, io Corpus otraque versa suum. 100
Usus & ipse placet, quo sic mactetur in imis, Marc. 14.
Ut sit in excelsis inviolata caro. Luc. 22.
Admixtum vino laticem miraris, at ipsum
Grande sacramentum est, nec ratione vacat.
Unda fluens, homo præteriens: ea mixta liqo,
Est Christo, Christi Sanguine, junctus homo.
Dividit unitos, vel aquam, vel vina ministrans,
Et caput à membris separat ipse suis.
Præterea nil fons sine sanguine, nil sine fonte
Sanguis, utrumque simul salvat, utrumque satiat.

---

[a] Reg. 4103. *Hinc Sacrifex orans, alios.*

[b] Hic alludere videtor ad veterem fidelium consuetudinem, quâ etiam Laïci divinis officiis aderant nonnisi stantes, sed quibus indulgebatur baculorum gestatio, ut prolixioribus solemnitatibus assistentes, baculis innixi minùs fatigarentur; quem ritum, ut notavit author modernus Vitæ piissimi D. de Chasteuil, etiamnum observant Maronitæ, in quorum Ecclesiis ad introitum præsto sunt plures baculorum fasces, è quibus quilibet ingrediens unum sumit, ut stans ad officium secundùm illorum consuetudinem, minùs fatigetur, quos tamen ad Evangelium, & ad sacræ hostiæ elevationem deponunt. Nam, ut notat Tertullianus de oratione cap. 12. *in conspectu Dei vivi assidere, Angelo adhuc orationis astante irreligiosissimum est, nisi,* ut ait, *exprobramus Deo quod nos oratio fatigaverit.* Hunc porro stationis ritum, Monachorum proprium fuisse ipse Hildebertus innuit, dom Sermone 3. in festo S. Petri, inter molestias, quas ad meritum illis ferendas esse suadet, numerat ægritudines *à longinqua in choro statione* provenientes. De qua in choro statione etiam Clericis imposita vide Martenium nostrum, Tract. de divinis officiis, cap. 3. ou. 12. ubi de hoc fusè & eruditè.

[c] Hi duo versus desunt in editis & aliis mss., leguntur autem in ms. Regio 4103. & in Victorino 27. & in Colb. 6101.

[d] Sine re, *vel* panis. Reg. 4103. sine re *tibi* panis.

Jo. 19. Cùm rimaretur pendentis viscera Christi
Lancea, manavit sanguis & unda simul:
Sicut utrumque simul fluxit, simul offer utrumque:
Unum deme, Crucis non imitaris opus.

a [[a] *Qualiter Calix & Hostia sint super Altare ponenda.*

Ista sacramenta modo vario ponuntur in Ara;
Oblati panis dextra tenet Calicem,
In Cruce pendentis quoniam latus Omnipotentis
Dextrum sanguineam vulnere fudit aquam.
Sic super Altare litat hoc memorandu Sacerdos,
Hostia sicque jugis scelera nostra lavat.
Non reprehendendum si Panis in anteriori
Parte locatur, habens posteriùs calicem,
Illius ordo priur tenet intuitum rationis,
Posteriorque favet usibus Ecclesiæ.]

De Secreta.

Math. 26. His ita præmissis, secretò Presbyter orat,
Marc. 14. Secretas memorans, assimilansque preces,
Luc. 22. Quas egit Christus, cùm te jam, Juda, remoto,
Abscessit modicum, terque precatus ait:

b *In exemplari [b] manuscripto erant hic inserta*
c *verba hæc [c] minio descripta:* [d] Pater, si
d fieri potest, transeat à me Calix iste.
(Ea ipsa metro sic reddi poterant:

Velle tuo salvu poterit sic rite precari:
Alme Parens, à me transfear iste Calix.)

Leviti. 16. & seq. His precibus veluti labiorum victima quædam,
Est oblata, typum legis & ipsa gerens.
Pro se, pro populo, pro Principibusque, Sacerdos
Supremus Domino mystica dona dedit.
Nam sua, nam populi, nam Pontificum malefacta
Portarunt aries, & caper, & vitulus.
Pontificum vitulus, populi mala pertulit hircus,
Ipsius excessum dux gregis ipse luit.
Hæc tria Salvator triplici prece commemoravit,
e Jam tunc pro nobis omnibus unus [e] agens.
Luc 22. Nam ter humi strato contritio cordis, & ille
Sanguineus sudor, Crux fuit ante Crucem.
Jam tunc anxietas, finem spondentibus umbris,
* una. Et veteri ritu gratior * unda fuit.

De Præfatione.

His actis, populum sublimi voce salutat
Presbyter; & sursum corda levare monet.
Inde Patri grates per Christum semper agendas
Asserit, & post hæc, dona sacranda sacrat.
Si bene cuncta notes, hoc totum Filius egit,
A prece discipulos, inde petendo Crucem.

Primùm jussit eos vigilare, statimque precari, Math 26.
f Post dormire, dehinc [f] agnus & ara tulit.
Nimirum dum dicit eis: Vigilate, salutat; Marc 14.
Quippe salus animæ, si vigilemus, adest. Luc. 22.
Dum jubet orari, sursum cor suadet habere,
Orari siquidem sola superna jubet.
Dum tandem vocat ad requiem, monet edere grates.
Mentis enim requie gratificamur ei.
Nam grates agere, est Domino nos reddere gratos,
Quod facit à vitiis, mens, manus, osque vacans.
Ut talis fiat quisquis sub Judice Christo
Sacrificat, sub quo justus & ipse tremit.
Cum superum cantu, quos Aræ constat adesse,
Admitti proprias postulat ille preces.

Cum quibus & nostras voces ut admitti.

Postulat ut sua vox laudi concordet eorum,
Quos adstare sacris pagina multa docet.
Si verbis hominis, quem nectar ubique supernum S. Gregorius.
Eructasse liquet, vis adhibere fidem.
Tempore quo supplex assistit Presbyter Aris,
Mactaturque Patri Filius ipse manens:
Æthra patent, cœlestis adest chorus, ima supernis
Junguntur: Fiunt * author & actus idem. * f. actor.
Cœtibus his dum mens, dum vox, dum vita Ministri,
Concordant, grates indobitanter agit.

Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Hinc bene [g] cum populo, ter Sanctus, quæque sequuntur, g
Antea quàm sacret mystica dona, canit.
Credimus has laudes assumptas ex Isaia, Isa. 6. 3.
In qoibus innuitur trinus & unus apex.
Ter positum Sanctus, trinum notat esse; sed unum
Declamat Dominus, atque Deus Sabaoth.
His tribus, huic uni Sacrifex litat, Angelus offert.
Adscribit Clerus, plebs veneratur idem.
Et quia percipiunt in sacro munere quidam,
Pro sacro Dominum munere glorificant.
Laudibus his venerantur eum, qoibus æthra resultant,
Quas duo de Seraphim nocte dieque canunt.
Has pro perceptis quasi grates rite rependunt,
Ne quando frustra percipienda petant.

h [h] *Qualiter vetus sacrificium cum novo condito concordat.* h

Hactenos explicui quid repræsentet in ipso
Officio Missæ, quidve Minister agat:
Ex quibus hoc totum, quod in æde priore jubetur
Offerri, coram commemorare licet.

[a] Hîc in editis & in pluribus manuscriptis desunt decem versus, quos è ms. Colb. 6101. hic supplevimus, cum epigraphe ad marginem inventa.

[b] Non designat quis fuerit ille ms. Codex, qui fortè fuit Colb. 6327. ubi revera hæc verba minio sunt descripta.

[c] In ms. Ebr. hæc verba leguntur minio picta: [Dehinc inclinat se Sacerdos ante altare, ut orans: In spiritu humilitatis. Dehinc monet populum secretò ut oret pro eo, dicens: Orate pro me, fratres.]

[d] Hæc verba desunt in Reg. 4103. sunt autem in Victorino.

[e] Post hunc versum Colb. 6101. solus sic habet:
[Oravit, pro se petiit, quia clarificavit,
Proque suis sibi quos ipse Pater dederat,
Hostibus, & veniam quærens, pro Principe poscit;
Plebis enim Princeps jussit eum perimi.
Stratus humi trinus, contritio cordis, & ille
Sanguineus sudor, Crux fuit ante Crucem,
Anxietas habita, finem spondentibus umbris,
Supremo Patri victima grata fuit.]

[f] Ita editi. Ebr. *&* *ara Dei*. Reg. 4103. Colb. 6327. & 6101. & Victorin. *ara fuit*. Ebr. *ara Dei*.

[g] Victorin. *pro* propulo.

[h] Sic habetur in Ebroic. pro summario.

Levitic. 9. Quidquid enim fit in Ecclesia, tantummodo prosit
Moribus aut fidei, victima grata Deo est.
Offerimus vitulos linguæ, mactamus & hircos.
Solvimus in cineres thus, oviumque * virum.
Dum canimus, vel dum legimus, quod prava refrænet.
Quod populum, quod nos ad meliora vocet:
Tunc etiam vitulus, tunc sacrificatur & hircus,
Cùm fastum calcas, luxuriamque premis.
Levit. 5. Agnus ab innocuis, à simplicibusque columba,
Turtur ab his qui flent, gaudia summa procul.
In clibano coctos panes Altaribus offers,
Si robur mentis nulla flagella movent:
Conspersos oleo, si jus pietas moderetur,
a Inque reos insta, quàm [a] liceat, libeat.
Non fermentatos, si mens tibi purior adit,
Excoquat & carnis fluxa supernus amor.
Offers & similam, si quos diviserat error,
Colligis, inque fidem jungis, idemque facis.
Hoc catechisans, mollis: In Baptismate mergens,
Unis informans aspera ferre, coquis.
Sic eadem moresque docent, Christumque figurant,
Sic geminos usus cætera legis habent.
Quod vero Missæ superest, ita sacra recenset
Legis, ut exhibeat sub Cruce sacra Crucis.
Quippe recensentur quicquid lex præco futuri,
Intra Sanctorum Sancta jubebat agi.
Hæc aperire labor, quia metro, nominibusque
Ignaris metri, materiaque premor.
b Da [b] veniam Lector; rem tantùm pandere & usum,
Non speciem, nostris versibus esse sat est.
Non tamen expectes ut singula verba, vel actus
Quoslibet aggrediar clarificare tibi.
Ad summam rerum curret stylus, & quibus umbram
Legis, opusque Crucis exprimat Ara, canam.
Levit. 16. Et semel, & soli Sanctorum Sancta patebant
Hebr. 9. Pontifici, precibus plebe vacante foris.
Angulus is velo distabat ab æde priori,
Adventu superum, colloquioque sacer.
Idem thuribulo, simul & thymiamatis Ara,
Et Testamenti fœdere clarus erat.
Clarus & insigni Tabula, quæ præminet arcæ,
Quam superobnubilat pronus uterque Cherub.
Summus eò Præsul semel accedebat in anno,
Pro se, pro populo mystica dona ferens.
Scilicet illius hirci vitulique cruorem,
Quos proles Aaron immolat ante fores;
Carbonesque simul, quos desuper exteriorem
Sumendos Aram pagina sacra docet,
Hos in thuribulo ponit, tantumque Sacerdos
Thus cremat, ut fumus uber obumbret eum.
Adspergit tabulam, post hæc adspergit & Aram
Exteriùs sacram sanguine pacifico.
Hinc redit ad populum, vestem lavat, attamen idem,
Nonnisi sub sero vespere, mundus erat.
Hic locus, hic Sacrifex, ea munera signa fuere;
Signa recesserunt, significata manent.
Exprimit Ecclesiam prior ædes, altera cœlum,
Antistes Christum, Sanguis, amara Crucis,
Carbones, summam virtutum Christe tuarum,
Thuribulum, carnem, thura cremata, preces.
Summa tabella Patrem, cælestes Ara Cohortes,
Veste notatur homo, vespere mors hominis.
Hæc perstricta tibi rerum velamina pandunt,
His ea, sed veluti semitetecta, vides.
Ex his non aliter fit res tibi pervia, quàm si
E foribus spectes interiora domus.
Interiora sacri, te, Christe, docente, patebunt,
Cujus morte parent interiora poli.
Quas igitur partes perstringere nitor, easdem,
Sicut habet series Canonis, exposui.
Sic levius disces quod opus, quæ verba Ministri:
Quid reminiscantur, legis agantve Crucis.

Te igitur, clementissime Pater, *usque* Illibata.

Intrabat Præsul vitulorum sanguine sacrum,
Intravit proprio Christus & ipse polum.
Intrat agens Sacrifex in sanguine semper ad Aram,
Effusi semper sanguinis ipse memor.
Nam quoties fusum, verbo, cruce, mente retractat,
Hunc specie toties in sacrosancta gerit.
Quippe velut quidam cruor est meminisse cruoris,
Hujus nos memores Crux iterata facit.
Mentio mortis adest, ubicumque perennibus escis
Imprimit uncta manus mystica signa Crucis:
Sic Aaron, Christumque sequens, Altare frequentat
Presbyter, hunc haustum sanguinis ipse gerit.
In primo siquidem versu vexilla salutis
Ter super appositas prærogat ille dapes.
In quo jam mortis, mitisque piusque recordans,
Appellat triplici nomine munus idem.
Dona vocat primùm, mox *munera* nuncupat escas,
Post *sacrificii* nomine censet eas.
Dona vocat, quoniam Deus has donavit, ut indè
Sustentaretur lege modoque caro.
Munera sunt, quoniam Deus his donatur, & indè
Munerat Authorem, qui dedit Author eas.
[c] Nam quod *sacrifici* censetur nomine, monstrat c
Quâ ratione priùs *munera* dicat eas.
Scilicet idcircò, quia sacrificantur, & aptè
Munerat Authorem, qui data reddit ei.
Sic eadem quæ *dona* vocat, cùm sacrificantur,
Munera sunt, quoniam munerat indè Deum.
His quoque nominibus pulchrè satis hostia triplex
Innuitur, scripto jam recitata meo.
Hoc etenim totum quod spondebatur in illis,
Completum memorant, sub specieque gerunt.
Nam quod speravit prius in vervece Sacerdos, *Levit.* 4.
In capro populus, in vituloque duces:
Crux dedit, esca sapit, totum canit esse tributum,
Nominibus trinis hæc tria sacra notans.

In primis quæ tibi offerimus, *usque* Antistite nostro.

Memento, Domine, famulorum, *usque* Deo vivo et vero.

Ingrediens Sacrasanctorum Leviticus, orat *Levit.* 16.
Pro se, proque suo Principe, gente, domo. *Hebr* 9.
Ante Crucem Christus rogat, & se clarificari, *Io.* 17.
Et custodiri quos dedit ipse Deus.
In cœlis etiam semper pro plebe Sacerdos, *Hebr.* 4.
Pro servo Dominus, pro grege Pastor agit.
Noster in hoc Sacrifex Aaron, Christumque secutus,
Pro tota primùm supplicat Ecclesia.
Hinc etiam pro Pontificis, Regisque salute,
Pro reliquis infrà sicut oportet agens.

*id est masculum, seu arietem.

[a] Reg. 4103. & Victorin. liceat, *feriat*; cæteri, liceat, *libeat*.

[b] Post hæc verba, ista habentur in Victorino: *Veniam petit expositor, si quid minùs dixerit.*

[c] Ita editi & mss. Colb. 6102. 6327. & Vict. Ebr. verò *Jam quod*. Reg. 4103. *Namque*.

COMMUNICANTES ET MEMORIAM, *usque* MUNIAMUR AUXILIO.

Levit. 16. Lege jubebatur sumptos Altaris ab igne
Carbones vivos in Sacrosancta geri.
Lege jubebatur Aaron festinus eisdem
Thuribulo positis thus adolere Deo.
Thuribulum carnis tanquam carbone refertum,
Virtutum cumulo Christus ad astra tulit.
Hos ex igne Deo quo mentis fluxa cremantur,
Quo laxæ carnis lubrica sumpsit homo.
a Tanquam carbones inter [a] Sacrosancta Sacerdos,
Nomina Sanctorum commemorando gerit.
Hos etenim vivis carbonibus assimilamus,
Qui splendent actu, juris amore calent.
Denique qui sequitur quod lex jubet, ombra figurat;
Dum litat, hunc ignem mente Minister habet.
Levit. 16. Ingrediens etenim Sanctorum Sancta Sacerdos,
Pectore gestabat nomina scripta Patrum.
Scilicet insinuans exempla, fidemque priorum,
His imitanda, quibus mystica mensa patet.
Nec satis esse Deo, verbis meminisse bonorum,
Si non exhibeas moribus ipse bonos.
Sic Sacrifex, intusque calens, extraque coruscans,
Carbones, carbo factus & ipse, gerit.
Sic bene contexit multorum nomina Patrum,
Sic meritis multos exprimit ipse Patres.

HANC IGITUR OBLATIONEM, *usque* NUMERARI. PER CHRISTUM. QUI PRIDIE QUAM PATERETUR, *usque* HOC EST ENIM CORPUS MEUM. SIMILI MODO POSTQUAM COENATUM EST, *usque* MEMORIAM FACIETIS. UNDE ET MEMORES, DOMINE, *usque* IMMACULATAM HOSTIAM.

Levit. 16. Hac nebulâ fumi tegitur Leviticus orans,
Ut pateat nulli, dum thymiama cremat.
Luc. 22. Hac prece pro nobis, hac sedulitate precatur
Christus, ut Angelicum transeat intuitum.
Nescitur quantùm sumptæ præsentiâ carnis,
Possit apud Patrem, quid sine voce preces.
His precibus cedit quidquid Leviticus offert,
Et quocunque modo, tempore, sive gradu.
b His Patrem precibus dedisceie Judicis [b] iras,
Et flecti constat, & meminisse Patris.
Tanquam sub nebula sacra dona frequentat & offert
c Quisquis agit Christi, [c] Christus & ipse, vices.
Hæc etenim virtus, hæc efficientia Verbi,
Et Crucis est, ut mens linguaque cedat eis.
Nescit homo, latet & Superos, quo provehat escas
Gratia verborum, mysteriumque Crucis.
d [[d] Dum super oblata Sacrifex expansus obumbrat,
Pennarum Cherubim denotat & Seraphim.
Cùm super obnubit sacram thymiamatis Aram,
Ad quam Pontificis est semel introitus.]
Incipit his verbis supplex instare Sacerdos,
Quæ, salvâ specie, munus utrumque novant.

Incipit, & toto contritus corde, cremansque
Thuribulo mentis lucida thura precum.

QUÆSUMUS UT PLACATUS.

Orat ut accipiat placatus dona, suaque
Ordinet in pace tempora nostra Deus.
Orat ut accipiat de massa perditionis,
Inter & electos nos numerare velit.
Orat ut hic idem benedicat quas dedit escas: *Quam oblationem,*
Orat ut ascriptas, atque ratas faciat.
Orat ut hoc Altaris opus ratione geratur,
Sitque quod acceptet, quod probet ipse Deus.
Dum rogat ut Dominus, quæ condidit, hæc benedicat, *Benedictam,*
Ut novet in melius, promoveatque rogat.
Dum rogat ascribi, quod eam sibi præroget escam, *Ascriptam,*
Atque dicet propriam, sanctificando rogat.
Dum rogat esse ratam, ne frustra speret in illa, *Ratam.*
Sed sit quæ prosit, sint rata vota rogat.
Dum rogat hanc ratione geri, quæ munera rectè *Rationabilem.*
Offert, ut rectè dividat, ipse rogat.
Istius ergo dapis benedictio, gratia major,
Uberior fructus, perpetuansque vigor.
Hoc sanè totum verbis confertur in illis,
Quæ subdit Sacrifex, non sua, sed Domini.
Quippe recensurus, quæ protulit ille, vel egit, *Math 26.*
Cùm cœnans idem, cœna beata fuit.

QUI PRIDIE QUAM PATERETUR, ACCEPIT PANEM.

Panis in hoc verbo, sed adhuc communis, ab ara *Math. 26.*
Sumitur, & sumptum tollit utraque manu. *Marc. 14.*
Presbyter hinc idem, cùm pervenit ad *benedixit*, *Luc. 22.*
Imprimit claro mystica signa Crucis.
Nec priùs in mensam demittit, quàm tua, Christe,
Verba repræsentans explicet ista super.

ACCIPITE ET MANDUCATE EX HOC OMNES.

Hinc levat & calicem, signatque, nec ante reponit,
Quàm super authoris verba retractet ita:

ACCIPITE ET BIBITE EX EO OMNES, *usque* IN REMISSIONEM PECCATORUM. *Accipite & bibite.*

Si qua fides patribus, quos vita beata perennat,
Esca fit hæc animæ, quæ modo carnis erat.
His verbis utrunque novas acquirere vires,
Majoresque suis scripta probata docent.
Sub cruce, sub verbo natura novatur, & aram
Panis honorificat carne, cruore calix.
Presbyter idcirco, cùm verba venitur ad illa,
In quibus altari gratia tanta datur;
Tollit utrunque, notans quod sit communibus escis
Altior, & quiddam majus utrunque [e] gerat. e
Quæque parans animæ, carnis somenta paravit,
Omnia sacratis inferiora cibis.
Et quondam quoties libaverit ista Sacerdos, *Hæc quotiescumque.*
Christus eum memorem præcipit esse sui.
Hoc sacramento nos commemorare fatemur, *Unde & memores.*
Quod mortem tulerit omnicreator homo.

[a] Ita Colb. 6101. & 6327. Reg. 4103. & Victor. *Sanctorum sancta.* Ebr. *Sacrorum sancta.*

[b] Colb. 6101. Ebr. 19. ita habent Colb. 6327. *iram.* Reg. 4103. & Victorin. *discedere* judicis iras.

[c] Ebr. Christi *Præsul*; cæteri, Christus.

[d] Hic in Colb. 6101. inveniuntur hi quatuor versus, qui non sunt in editis, nec in pluribus aliis manuscriptis.

[e] Colb. 6101. utrumque *gerit.* Colb. 6327. *gerat.* Sic & Reg. 4103. & Victor. Ebr. *ferat.*

Quod surgens cœlos ascenderit, hæc tria sanè,
Qualem Sacrificem vult cibus ille, notant:
a Scilicet, ut [a] carne moriatur, mente resurgat,
Math. 28. Ter quinis gradibus templa superna petat.
Luc. 16. * meantis. Sic memores passi, surgentis, ad astra * volantis,
Et nos & pariter plebs tua, magne Deus.
Offerimus præclaræ majestati tuæ, &c. De *donis* propriisque *datis* tibi munera pura,
Munera sancta, sed & immaculata damus.
Dona quidem nobis Domino data: nam quod in escam
Donat, nos ipsi sacrificando damus.
* admixta. *Pura* damus, quoniam non his * est mixta vetustas,
Aut ad salvandum non ope legis egent.
Sancta damus, quia qui sacras dijudicat escas.
Proficit, & libans sanctificatur eis.
Immaculata damus, quia quod fuit immaculata
* fit, Hostia, quodque dedit, nostra * fit, & dat idem.
Supra quæ propitio ac sereno vultu. Presbyter insistens implorat, ut illa serenus
Respiciat clemens, * ac beet illa Deus.
* approbet. Nec minùs hæc placeant, quàm quod puer obtulit Abel,
Gen 4. Quàm quod Abraham, quàm quod Rea, Sacrifexque Salem.
His tribus innuitur variorum forma sacrorum,
b Quæ ratio, quæ lex, [b] quæ sacra cœna dedit,
Gen. 14. Lex naturalis, lex tradita, lex breviata,
Placavere Deum munere quæque suo.
Et tamen impariter, quia speque, fideque supremè
Dicitur in reliquis plena fuisse salus.
Hæc sibi sufficiens, nec eget perfecta futuris,
Nec de præteritis, unde juvetur, habet.

SUPPLICES TE ROGAMUS. MEMENTO ETIAM, DOMINE. NOBIS QUOQUE PECCATORIBUS, *usque* OMNIS HONOR ET GLORIA.

Levit. 4. Adspergi tabulam lex, umbra jubebat & aram,
Exteriúsque sacrum sanguine pacifico.
Filius asseritur toties adspergere Patrem,
Adsperso quoties sanguine placat eum.
c [c] Adspergit semper [d] superos, quia semper eorum
d * Adsperso reparat, restituitque gregem.
* f. aspersum. Adspergit semperque homines, quia semper & ipsos
Adspersos renovat, conciliatque Patri.
Hos adstans aris adspergit, & ipse Sacerdos,
Cùm memor adspersi sanguinis, unit eos.
Unit eos placando Deum, supplendo ruinam
Spirituum, vitam restituendo reis.
e Vita [e] Deus moriens, hoc totum præstitit orbi,
Hoc per eum mortis mentio præstat adhuc.
Tunc igitur Sacrifex aspergit sanguine Patrem,
Cùm semel adspersi mentio placat eum.
Tunc idem cœtus adspergit Cœlicolarum,
f Cùm semel adspersi mentio [f] supplet eos.
Tunc adspergit & hos, quos abluit unda salutis,
Cùm semel adspersi mentio purgat eos.

Presbyter hæc satagens, sumpta sibi supplice forma,
In sublime geri mystica dona rogat.
Addit & erectus, ut participatio mensæ,
Quotquot eam sument, prosit, & intus alat.

MEMENTO ETIAM, DOMINE, FAMULORUM, &c.

Neve sepultorum pia mentio prætereatur,
Et bene defunctis, & sibi poscit idem.
Poscit idem sibi, dum Sanctis rogat associari,
Quos & nominibus * nominat ipse suis. * exprimit.
Angelus is, cujus manibus sacer ille minister
In sublime geri munus utrunque rogat.
Angelus est ejus, vel quos reverenda vetustas
Desursum missos dicit adesse sacris.
Ara superna, Dei conspectus, eò sacra ferri,
Est etiam meritis sacra placere Deo.
Angelicas ea ferre manus; est plaudere nostro
Affectu superos, mysteriisque sacris.
Quæ tam secreto plausu perlata feruntur
In sublime; placant, pacificantque Deum.
Ergo pius sacrifex aspergit sanguine Patrem,
Cùm sic adspersi mentio placat eum.
Cùm vivis veniam, refrigeriumque sepultis,
Impetrat, & partem, quam petit ipse sibi.
Et superos & mortales aspergere fertur:
Nam quæ nos purgat mentio, supplet eos.
Porro cum Sacrifex sublimem nominat aram,
Quo supplex orat dona sacrata geri.
Commemorat liquido velaminis interiora, Levit. 16.
Quo semel intrabat pontificalis apex.
Cùm sacra perferri sursum rogat, innuit hircum,
Quem lex deserti vasta subire jubet.
Quippe Duos foribus templi lex applicat hircos,
Uni desertum destinat, alter obit.
Christus diversis respectibus hircus oterque:
Nam tulit in ligno, vivit in arce poli,
Vivit & hic humilis, deserto regnat in illo, Luc. 15.
Quo propriis humeris, ipse [g] reduxit ovem. g
Sic meminit legis, meminit crucis ipse Sacerdos,
In sublime vehi munus utromque petens.

NOBIS QUOQUE PECCATORIBUS FAMULIS TUIS.

Idem dum memorat Sanctos, humerale recenset, Exod. 19.
Quod bis sena Patrum nomina scripta gerit.
Pectus enim logion, scapulas humerale tegebat * rationale.
Præsulis intrantis interiora sacri.
Hic in utroque gerens gemmis insculpta priorum
Nomina, venturi preco, typusque fuit.
Nos etenim gerimus logion, cùm nomina Patrum
Circa principium Canonis exprimimus.
Nos humeralis onus gerimus, cùm nomina Patrum
Hac in parte sacri Canonis inserimus.
Tunc etiam logion, tunc fert humerale minister,
Cùm mores Patrum, cùm labor ipse placet.

[a] Ita Editi. Reg. 4103. & Victor. 272. Colb. verò 6101. 6327. & Ebr. *carni*, quod melius.

[b] Editiones etiam Lugdun. nova, sed mendosè habebant, *qua lex tradita, lex breviata*, omnes autem mss. ad unum, *qua sacra cœna dedit*, ut ibi posuimus.

[c] Hujus aspersionis intra Canonem ipsum nullam mentionem, nec vel vestigium invenimus, evolutis licèt ad hoc, quâ potuimus diligentiâ, Liturgiarum auctoribus. Nec aliud nobis è conjecturis inde occurrit, nisi quod fortè fuerit particularis ritus Ecclesiæ Cenomanensis, quem tamen nec ipse Martenius, indefessus rituum ecclesiasticorum investigator, indicavit.

[d] Editi & plures mss. *superos*. Ebr. solus, *servos*, quod fortè melius.

[e] Ebr. *dehinc*.

[f] Reg. *purgat*.

[g] Ebr. 19. Colb. 6101. & Colb. 6327. *revexit* ovem.

PER QUEM HÆC OMNIA, DOMINE, BONA CREAS, &c.

Ecce subinfertur, quod tu, bone conditor orbis,
Per Christum *semper* hæc *bona* cuncta *creas*.
Sanctificas & vivificas, idem benedicis,
Glorificans primæ conditionis opus.
Nam quia sic homini Verbum Deus hæret, ut una
Sint persona, creans atque creatus homo,
Joan. 5. Quidquid per verbum Deus ordinat aut operatur,
Per Christum fieri dicitur illud idem.
Ergo per Christum rerum natura novatur,
Communisque cibus fit speciale bonum.
Per Christum quoque *sanctificat* Deus unus utrumque
Vivificat pariter & *benedicit* idem.
Sanctificat, quoniam datur hæc quoque gratia rebus,
Ut benè percipiens, sanctificetur eis.
[a] [[a] Vivificat quoniam datur hæc vegetatio rebus,
Ut moriens intus vivificetur eis.]
Hinc idem benedicit eas quia provenit inde,
Ut benedicatur qui bene sumit eas.
Per ipsum, Est honor, est etiam *per Christum* gloria Patri,
Per quem cuncta Pater glorificanda facit.
& cum ipso, Est & *cum Christo*, quia glorificatur & ipse,
Cum quo cuncta Pater glorificanda facit.
& in ipso. Est simul *in Christo*, quoniam Deus unus uterque,
Et quod in hoc uno est, est in utroque simul.

OREMUS. PRÆCEPTIS. PATER NOSTER. LIBERA NOS QUÆSUMUS, &c.

Levit. 16. Ad populum regredi, vestesque lavare supremum
Pontificem, legis mystica jussa volunt.
Ipse tamen mundus (eadem sic jussa cavebant)
Nonnisi, cùm jam sol occubuisset, erat.
Ecclesiæ Christus, quam non, abeundo, reliquit,
Subveniens, ad eam compatiendo redit.
Hæc ejus vestes in vivis abluit undis,
[b] Fons qui perpetuò [b] vulnera nostra sanat.
Fons tamen illa lavans, donec famulabitur orbi
Sol, velut immundus, atque lavandus erit.
Ejus enim membris, dum sol aget iste labores,
Hærebunt maculæ, quodque lavetur, erit.
Dicitur ad populum tanquam remeare Sacerdos,
Pro populo rursum multiplicando preces.
Jamque velut foris est, cùm vocem mutat, & orans
Admonet, ut pariter oret & ipse chorus.
Math. 6. Admonet orandi formam, sublime retractans,
Luc. 11. Quam statuit Christus, edocuitque suos.

PATER NOSTER, QUI ES IN COELIS.

Levit. 16. Talibus officiis, [c] interventuque sacrorum,
[c] Et simul intinctu sanctificantis aquæ.
Ipse lavans populum, sua vestimenta lavare
Fertur, & apta Deo reddere fonte precum.
Est tamen immundus, donec sol occidat, idem;
Nam dum vivit, habet, quod lavet, omnis homo.
Sic Sacrifex remeans, ut dignus percipiendis
Fiat, & ad vitam sumat utrumque simul.

Jam quasi cum populo septem sibi dona precatur, *Math. 6.*
Quæ voluit Christus, instituitque peti. *Luc. 11.*
Illorum tria prima quidem sine fine manebunt,
Sed reliquis finem spondet amara dies.
Semper enim sanctum nomen Patris, idque beato *Sanctificetur nomen tuum.*
Quod metuat, quod amet, quod [d] vereatur, erit. [d]
Semper & ipse bonus, regnum Patris, unde profectò *Adveniat regnum.*
Scandala cuncta procul, quodque resistat, erit.
Semper ut in cœlo, sic in tellure voluntas
Fiet, & in neutro, quod reprobetur, erit. *Fiat voluntas.*
Fit verò pariter in otroque paterna voluntas,
Cùm quod amat, quod vult Angelus, hoc & homo.
Præterea, sicut quidam sensere Priorum,
Terra, caro; cœlum, spiritus accipitur.
Consummatur in his pariter divina voluntas,
Cùm caro subjicitur, spirituique favet.
Hæc tria nunc justo variis eventibus adsunt,
Post mundi finem nescia finis erunt.
Quatuor esse sinent, nam pasci nullus egebit, *Panem nostrum.*
Cuive remittantur debita, nullus erit. *Et dimitte.*
Tentari nemo poterit; mala nulla deinceps,
A quibus electos liberet author, erunt.
Nam Verbum vitæ, panem puro quotidianum, *Et ne nos.*
Sive Sacramentum, quo viget intus homo.
Tunc neque doctrinâ, neque eâ dape justus egebit, *Sed libera;*
[e] Qui sciet omne bonum, cui Deus ipse cibus. [e]

LIBERA NOS QUÆSUMUS, DOMINE.

Et quia præteriti meminit, præsente gravatur;
Venturum metuit Presbyter ipse malum.
Ut prece Sanctorum Deus illum liberet, utque
Pax data tranquillet tempora nostra, rogat.
Officit Ecclesiæ, cùm perturbatio fervet;
Pax in spe fructus semina jacta fovet.
Hinc sequitur panis infractio tradita nobis
A Domino, quiddam legis & ipsa gerens.
Legis præcepto minui similago jubetur, *Levit. 2.*
Nonnisi frustratim sacrificanda Deo,
Sic sacrum panem cœnans fregisse Redemptor
Dicitur, & fractum distribuisse suis.
Nos quoque non frustra legem, Christumque sequentes,
Aptè partimur dona dicata Deo.
Nam tres Ecclesiæ sunt partes, una laborat
In terris, partem jam fovet alta quies.
Partem quæ restat, clementior excoquit ignis,
Excoctæque patet transitus ad requiem.
Diversas meritis, diversas sorte locorum,
Tres istas partes hostia fracta notat.
Pars intincta mero, vivis aptatur, opusque
Sanguinis & carnis expiat ipsa caro.
Pro bene defunctis, quorum purgatior unus
Hoc interventu non eget, alter eget.
Offerri reliquas ratio * jubet, obtinet usus; ** docet;*
Nec tamen hinc idem fructus utrique datur.
Nam dum pro justo sacris assistitur aris,
Pro justo grates ipse minister agit.
Cùm pro [f] fovendis nunc pœnam temperat ultor, [f]
Nunc & plena quies acceleratur eis,
His epulis epulas illius sumimus Agni,
Quem lex præcinuit, crux tulit, ara sapit.

[a] Hi duo versus desunt in mss. Colb. sunt autem in Ebroicensi.
[b] Colb. 6101. & 6327. habent *menstrua*.
[c] Ita Editi & mss. Colb. 6101. & Ebroic. Colb. verò 6327. officiis *agit inter utrumque*. Regius autem 4103. & Victorin. officiis *stans inter utrumque*.
[d] Colb. 6101. *mereatur*, erit.
[e] Meliùs Colb. 6101. Reg. 4103. Victor. 272. Ebr. *Qui*. Colb. 6327. *Cui*.
[f] Colb. 6101. & 6327. pro *salvandis*.

a [[a] Non crudus, nec coctus aquis, sed ab ignibus ustus,
Hic decet Agnus edi, plebibus & tribui.
Crudo puros homo, Jesus cocto quoque limphis
Scisma notatur, idem scinditur Emanuel.
Usta caro prunis assatur, & ossibus hæret:
Cœlitus astricta est sic caro nostra Deo.
Nec sine lactucis hoc debet agrestibus uti,
Quisquis agit supplex Sacrificantis opus.
Lactucæ agrestes, humilis compunctio cordis,
Quâ commmissa piè flendo, gemendo luat.]
Presbyter hunc in mysterio sumpturus ab ipso,
Tam sibi, quàm populo munera trina petit.
Inter eos siquidem primum rogat enumerari,
Quos in carne pudet turbine carnis agi.
Hinc in eo regno petit idem glorificari,
Quo sua membra caput glorificanda trahit.
Postremo, quia spiritui caro lenta resistit,
Cedit & infelix spiritus, ipse caro.
Implorat pacem, quâ fiat uterque quod alter,
Concordesque velint, atque sequantur idem.
Nam nisi re bene compositâ, non justificatur
Nunc, nec in æternum justificatur homo.
Agnus Dei ter repetitum. Hoc intellectu distinguit prisca vetustas,
Quod Clerus triplici voce precatur ita.
Ad Christi reditura fidem Judæa notatur,
c Cùm [b] Pater ad dextram cedit, & explet opus.
b [[c] Interea unanimis plebs bis communicat escis:
Unde Chorus reddit cantica digna Deo.
Hinc Sacrifex versùs Clerum, populumque salutat,
Et rogat ut supplices hæc sacrosancta juvent.
Subditur *Ite*, quia nostra est devotio Missa
Sedibus æthereis angelicis manibus.]
d [[d] Est ratio cur altaris pars tertia Missæ
Principium, finemque tenet, mediumque sinistra;
Dextera Judæos, Gentiles læva figurat.
Cœpit ab his, defertur ad hos, refertur ad illos
Nostra fides, & erunt sub mundi fine fideles.]
e [[e] Ecclesiæ partes credunt tres esse fideles:
Angelicum cœtum Domino semper comitatum,
Atque viros sanctos merito jam semibeatos;
Tertia torquetur pars, sed vexata piatur.
Ex hoc cœlestis fit mystica fractio panis.
Pars major partem designat jure peractam;
Altera de panibus, quæ sicca tenenda jubetur,
Pars designat eos quos dixi semibeatos.
Tertia, quam mos est positam cum sanguine sumi,
Præsentis vitæ signat positos in agone,
Quam simul adhuc retinet, donec sententia purget.]
Tollimur è medio fatis urgentibus omnes,
Et trahimur quò nos vita peracta vocat.
Hi numquam, hi semper, alii plectuntur ad horam,
Purgatorium. Purgatisque datur transitus ad requiem.
Hanc illis altare sacrum, vel criminis expers
Vita, vel obsequiis emptus amicus emit.
Perfectos, valdeque malos nil vota suorum,
Nil impensa precum, nil holocausta juvant.
Nam nec justus eget, nec pessimus ista meretur;
In medio est, veniam cui sacra mensa parat.
Ipsa tamen vivos à vitæ calle vagantes,
Ut redeant, saltem serò juvare solet.
Unde fit ut sacris quoties assistitur aris,
Particulis cedat hostia fracta tribus.
Pars intincta mero pro vivis orat, opusque
Sanguinis & carnis expiat ipsa caro.
Pro bene defunctis, quorum purgatior unus
Hoc interventu non eget, alter eget.
Offerimus tibi, Summe, duas, sed propter eosdem
Oblatæ pariter non operantur idem.
Nam pars pro Sanctis, pars est pro sanctificandis;
[[f] Illa refert grates, supplicat ista Deo. f
Hostia pro justis laus est, pro justificandis
Vota precum ut citius detur eis requies.
At reliquis, quorum mala mors, ac improba vita
Promeruit pœnam, non favet hæc venia.]
Fit cibus hic ex pane caro, Deus ex elemento,
Mysterio simplex, utilitate triplex.
Fit cibus hic ovis in ligno, leo fortis in urna,
Ales ad astra volans, Rex super astra sedens.
Neve putes illi tumulumve, crucemve deesse,
Ipse calix tumulum denotat, ara crucem.
[[g] Ara crucis, tumulique calix, lapidisque patena g
Sindonis officium, candida byssus habet.]
Utque fides adsit, terrorque recedat, & horror,
Fit cibus ipse caro, panis imago manet.

Post hos Versus, in Editione Parisiensi Claudii Chevallonii, an. 1548. subsequuntur immediatè sequentes hi Exametri, qui in aliis desunt Editionibus. Inveniuntur autem in solo Manuscripto Majoris-Monasterii, nu. 103. & ibi tribuuntur Hildeberto.

DE SACRAMENTO ALTARIS
ALII VERSUS.

Panis [h] in altari verbi virtute sacratus, h
Fit caro divina nostri medicina reatûs.
Non alius celebrat, quamvis alius videatur.
Mysterium sacrum Verbum Deus hoc operatur.
Verbum namque caro factum sacra verba magistrat,
Et per * Sacrificem carnem de pane ministrat. ** Nota verbum Hildeberto familiare.*
Hic opus, hic opifex Deus est; sacrat, atque sacratur,
Fitque creaturâ, per quem res cuncta creatur.
Nam res, cui panis pridem substantia mansit,
In Christi carnem deitatis munere transit.
Nescit homo, nescit; stupet Angelos hoc ita factum,
Arcanique sacri pavet inscrutabile pactum.
Nescit quo modulo, quo virtutis documento
Rex elementa creans prodit Deus ex elemento.
Sed dextræ Domini talis mutatio cedit,
Quo viget omne quod est, cui mundus & æther obedit.
A nostris oculis ideo sunt ista remota,
Hæc penitus nobis nisi mentis lumine nota,

[a] Hos decem versus solus mss. Colb. 6101. habet, qui desunt tam in editionibus, quàm in aliis mss.
[b] Ita mss. Ebr. & Colb. 6327. & editi. Colb. 6110. sic habet: Cùm *partem* ad dextram *cedit*.
[c] Sex hos versus solus habet Colb. 6101.
[d] Hos quinque versus exametros habent Colb. 1168. Reg. 4103. Victorin. 272. cum hoc titulo: *Quid significet utraque pars Altaris.*
[e] Undecim hos versus habet solus Colb. 1168. qui in omnibus aliis desunt; & immediatè subjunguntur versui qui desinit in verba: *Explet opus.*
[f] Variè in mss. aut locantur, aut etiam omittuntur plures è sequentibus versibus. In mss. Colb. 6101. leguntur prout hîc posuimus. In Ebr. & in editis, post verbum *sanctificandis*, sic habetur: *Mentio pro reliquis causam agit alterius*, qui est etiam in Colb. 6327.
[g] Hi duo in editis erant ad marginem, quos ut eumdem sensum exprimentes, inter alios inserendos duximus, licet in nullis mss. eos legerimus.
[h] Hi duo versus sumpti sunt è Libro de Eucharistia, proximè sequenti.

Ut sic nostra fides ad justitiam doceatur,
Et fidei merces major exinde sequatur.

E mss Colb. 6327. Reg. 4103 Ebr. 19. & aliis. Nondum editis.

EJUSDEM
DE NOVO SACRIFICIO
VETUS ABROGANTE.

MElchisedech Domino panem, vinumqoe litavit;
Christus idem statuens, pactum vetus evacuavit.
Inter utrumque diu fuit alter sacrificandi
Ritus, & obtinuit vim qualemcumque piandi;
Agnus enim legis carnales expiat actus,
Agnum designans qui nos lavat hostia factus.
Hoc semel oblato cursum prior ille peregit,
Quodque fuit signum præsens effectus abegit.
Quis locus auroræ, postquam sol venit ad ortum?
Quis locus est votis, teneat com navita portum?
Lex aurora fuit, bos & capra vota fuere;
Crux sol, crux portus, * hæc est ea prætetiere.
Sub cruce cessat Ephod, & deficit unctio Regis.
Crux clausit templum, crux solvit ænigmata legis.
Hircus, ovis, passer, vervex, & adeps vitulorum
Nil præconantur, Deus hostia finis eorom.
Parcat Hebræus ovi; crux carnes abstulit aræ;
Est pecudum pecudes post Christum sacrificare.
Mortuus ille semel, licèt ultra non moriatur, 700
Idem quotidie sine vulnere sacrificatur.
Panis in altari Deus in cruce, nil dubitetur.
Hoc vitæ verbo fieri vita ipsa fatetur,
Quæ vegeret mentem, nec Christus inania sanxit.
In Christi carnem panis substantia transit:
Hac in carne nihil carnale, nihilque cruentum:
Spiritus hanc tangit, videt, accipit ad monimentum
Ordo sacer, pia traditio, pia victima panis,
Quâ veteris ritûs cruor horridus extat inanis.
Secretum felix, nova virtus, utile sacrum,
Quo factus sanguis, liquor est vitale lavacrum.
Nam quia peccantes medicinâ semper egemus,
Hanc pro peccatis medicinam semper habemus.
Hæc datur ad vitam, sed si reus hanc verearis,
Qui Patris ad dextram sedet, & mactatur in aris.
Ecce vides in lege typos & signa perisse,
Ad proptiumque caput tria sacramenta redisse.

** f. & cetera.*

Finis Versuum de Mysterio Missæ.

IN LIBRUM SEQUENTEM
BREVE MONITUM.

HUnc Librum de sacra Eucharistia è Manuscripto Colb. 6327. erutum, verè Hildebertinum esse suadent allegoria, phrases, & dictiones Hildeberto familiares, & intermixti etiam versus integri indubitanter Hildebertini: v. g. In Natale sacro, &c. *qui in omnibus Manuscriptis illi tribuuntur; &* Panis in altari, &c. *qui sunt eorum primi, qui in Editione Parisiensi an.* 1548. *immediatè subjiciuntur Poemati ejus de Sacrificio Missæ. Nec mirandum quod Hildebertus bis, vel etiam pluries de sacra Eucharistia metricè tractaverit, cùm id diversis fortè temporibus præstiterit, nec sit innsitatum ut idem auctor pro varia opportunitate, vel occasione de eodem argumento sæpius egerit.*

VENERABILIS HILDEBERTI
LIBER
DE SACRA EUCHARISTIA.

E ms. Colbertino, nu. 6327. Nondum editus.

§. UNICUS.

Cur panis & vinum in Sacramento Corporis & Sanguinis Domini offeratur, & cur aqua admisceatur.

Omnia Summaria sunt in mss. minio picta.

SI Deus elegit tria quæ sibi sacrificentur,
Nolo tamen quod Sacra Dei diversa putentur;
Unus enim Deus est, unum quod sacrificatur,
Quamvis diversum pro temporibus videatur.
Nulla docet ratio, cùm verè sit Deus unus,
Qood cupiat varium, vel commutabile munus;
Ipse voluntatem non permutans aliquando,
Consuluit nobis, solum ritum variando;
Solus enim ritus, res verò non variatur;
His etenim rebus, Domino quibus ante litatur
Agnum primus Abel, vitulum lex sacrificavit,
Gratia, quæ superat, panem, vinumque litavit.
Hæc tria sola Deo creduntur grata fuisse;
Qui coluere Deum, dicuntur in his coluisse.
Ante datam legem præcessit lex rationis,
Tertia lex venit perfectæ Religionis,

Ergo

Ergo duæ leges, quæ nostram præveniebant,
Quod fit in Ecclesia præsignificando docebant.
Illa prior creditur sacros Patres habuisse;
Hæc circumcisos in carne Deo placuisse:
Illa Sacramentum, quod Christus veriùs egit,
Altaris nostri sub eisdem Panibus egit.
Hoc sub Abel, sub Melchisedech, sub Abram viguisse
Fertur, eosque novi sacri speciem tenuisse;
Quorum Melchisedech, quamvis non esse legatur
Progenies, tamen his non inferior numeratur.
Lex in qua Domino caro circumcisa placebat,
Pontifices unctos unius stirpis habebat.
Unctio talis erat, quæ Christum significaret,
Qui verus Sacrifex mundi peccata piaret.
Sed Tribus illa Levi, quia Pontifices tribuebat,
Sola Sacerdotum jus officiumque gerebat;
Et pro peccatis, & victima pacificorum
Nonnisi de manibus acceptabatur eorum.
Nullus in his arcem capiebat Pontificatûs,
Ni foret ex Aaron generis à stirpe creatus.
Hic semel & solus intrabat Sacra Sacrorum:
Intrans hircorum cum sanguine, vel vitulorum;
* duos pro duodecim. Exod. 28. 20. Ipse * duos lapides humeris hinc inde gerebat,
Nomina scripta Patrum quibus insignita ferebat:
Ergo Tribus omnes humero gestabat utroque,
Sacrificans, oransque Deum pro se populoque.
Hæc dixi breviter veteri de more litandi,
Ut de more novo major sit copia fandi.
Prævidit Dominus prius orbem quàm fabricaret,
Quomodo peccatum primi patris evacuaret.
Non peccarat Adam, Dominus prævideral ante
Quod sit holocausto redimendus quo velit ante;
Sed Domino placuit posthac monstrare figuris
Posset ut esse fides magis indubitata futuris.
Agnum primus Abel mactavit filius Adæ,
Agnus & ipse Dei, peccatum diluit Adæ:
Idem quippe Deus, & Præsul, & hostia factus
Prævaricantis Adæ, nostros quoque diluit actus.
Abel figura Christi. Agnus Abel, Christum Patris Agnum significavit;
Frater eum, sic & Dominum Judæa necavit.
Ergo videre potes quod Abel, Agnique figura,
Venturi Christi signabant sacra futura.
Melchisedech legitur panem vinumque dedisse,
Sed nusquam legitur limpham simul apposuisse.
Ut quid Melchisedech partem de parte recidit,
Nonne sacranda Deo posthac tria munera vidit?
Ergo figura novi si tunc ea sacra fuerunt,
Quam simul offerimus cur limpham non habuerunt?
Et Dominus Jesus, qui mundi crimina lavit,
Ante Crucem panem cum vino sacrificavit;
Sed nusquam legitur quod aquam simul ipse bibisset,
Vel quod discipulis aliud quàm vina dedisset.
Ergo quid est illud quod aquam vino sociamus,
Nec vinum, nec aquam per se, sed utrumque sacramus?
Quando Melchisedech, nec aquam præsignificasse,
Nec Deus in Cœna scribatur eam statuisse.
Si videas quid aquâ, quid vino significetur,
Quæstio lucebit, quæ nunc obscura videtur.
Non aliud Patri quàm Filius ipse litatur,
Per quem nostra Deo natura reconciliatur;
Panis enim qui nunc super Aram sanctificatur,
Corporis esse sui *substantia* non dubitatur.
Illud idem Corpus, quod nos de Virgine natum,
Quodque super cœlos jam credimus esse levatum;
Cur in Sacrificio vinum cum aqua misceatur. Et vinum Calicis, quod sanctificatur in Ara,
Est cruor effusus pro nobis in Crucis ara:
Dixit enim panem Corpus quod sumpserat esse,
Et Calicem potum fundendi Sanguinis esse:
Admiscemus aquam, quæ labitur & fluit: illâ
Significatur homo, res labilis atque favilla.
Ergo suo capiti reliquum corpus sociatur,
Cùm mea cum Christo substantia sanctificatur:
Humanatus enim noster verus mediator,
Naturam nostram velut ejus conciliator.
Si disjungis aquam, Christo nos dissociasti;
Si vinum demas, nihil est quod sacrificasti.
Sed cur Melchisedech panem tribuendo, merumque,
Prætermisit aquam, nec præformavit utrumque?
Tempus erat quo nec Christus de Virgine natus,
Nec peccator homo fuerat per eum reparatus;
Nec tunc uniri cum Christo merueramus,
A quo, peccato primi patris excideramus:
Nam nec Melchisedech, & quotquot sacrificarunt,
Nos à peccato primi patris expoliarunt.
Non igitur potuit nos Christo consociare
Quos constabat ei non posse reconciliare.
Expectabatur verissimus ille litator,
Quo vetus antiquum jus perderet expoliator,
Qui mirabiliter mortales morte redemit,
Et justus justè, quod habebat iniquus, ademit.
Forsitan hunc ipsum miraris sanctificasse
Panem cum vino, nec aquam vino sociasse,
Quamvis inciperent in eadem traditione
Quæ nos perpetuâ servamus religione.
Præsertim cùm jam lex esset, & umbra remota,
Et subeunte novâ, caderet vetus hostia tota;
Cùm Deus esset homo, qui nos homines redimebat,
Et quod Melchisedech prævenerat, instituebat.
Sed videas quàm dispositissimus ordo geratur,
Quomodo quæque suo sub tempore distribuantur;
Scimus enim quia nox in qua Deus hæc statuebat,
Lucem quâ fuerat passurus præveniebat.
Ergo mortalis, passibilis & moriturus,
Hæc sacra constituit, mox hostia vera futurus.
Et tu credis, homo, quod non redimi potuisti,
Nec reparandus eras, nisi fuso Sanguine Christi:
Sed nec Sanguis erat fusus, nec tu reparatus.
Propter id in Cœna non es Christo sociatus.
Sic Deus in Cœna panem vinumque sacravit,
Sed quæ te designat aquam non associavit;
Nam consummari prius omnia conveniebat,
Quæ de morte Crucis lex atque Propheta canebat.
Ergo Sacramento jam Christi morte peracto,
Principe peccati mirando jure subacto,
Nos quibus antiquum raptorem despoliavit,
Sicut jure suos Christus sibi consociavit.
Quod nec Abel, nec Melchisedech, nec victima legis
Fecerat, hoc fecit nostri victoria Regis.
Idem quippe Deus & Præsul & hostia factus,
Prævaricantis Adæ dissolvit & expiat actus.
Crux altare fuit ubi Christus sacrificatur;
Sanguis & unda fluunt, homo Christo consociatur.
Hîc & chirographum nostræ necis evacuatur, Coloss 2.14.
Perfidus occumbit, genus humanum reparatur.
Sic ubi providit nostræ Deus ipse saluti,
Nos à peccati miserandâ lege soluti,
Ejus præceptum simul exemplumque secuti,
Hujus holocausti serie decrevimus uti;
Nam quoties panem vinumque sacramus in Ara,
Admiscemus aquam quam miscuit in Crucis Ara.
Sicque quod in Cœna, quod & in Cruce sanctificavit,
Ne disjungat homo sibi quod Deus associavit.
Ergo, fidelis homo, panem quem sanctificatum
Sumis, crede Deum pro nobis sacrificatum.
Ipse Deo Patri cùm sit semel hostia factus,
Quotidiè nostros, dum sumitur, expiat actus;
Semper apud Patrem sit noster promediator
Nosque repræsentat verissimus auxiliator.

Pastor oves portat, ut eas ad ovile reponat.
Hic interpellat Patrem, qui cum Patre donat.
Hoc igitur sacrum gaudentes accipiamus,
Ut Deus in nobis, & nos in eo maneamus;
Namque quod in terris quasi quoddam pignus habemus,
Ipsius in Regno perfectius accipiemus.

Cur tres Missæ celebrentur in Natale Domini.

Hos versus omnes omninò mss. tribuunt Hildeberto, & hic inveniuntur in hoc ms.

In Natale sacro sanctæ solemnia Missæ
Quid signent, aut cur tres celebrentur, habe.
Nocte prior sub luce sequens in luce suprema
Sub Noe, subque David, sub Cruce sacra notant.
Sub Noe, sub David, sub Christo sacta fuere;
Nox, aurora, dies, umbra, figura Deus.

Incipit Prologus Operis sequentis.

Quisquis nostri Redemptoris vestiris imagine,
Et divinæ Sacramentis delectaris paginæ,
Nostrum lege codicellum, in quo scripsi breviter
Quid de Christi sit tenendum Corpore salubriter.
Hæc scriptura cùm sit cunctis valde necessaria,
Illis magis est tenenda qui colunt Altaria.
His ut discant, nec ignorent quid debetur homini
Qui cum Juda male rodit Sacramenta Domini.
Ergo cibum atque potum æternæ dulcedinis
Degustet interioris intellectus hominis,
Ut palatum bonæ mentis in legendo sapiat
Quantùm esca salutaris ad vitam proficiat.

§. I.

Quod vera eademque caro quæ nunc in Altari consecratur, est illa quæ de Virgine nata, & in Cruce creditur passa.

Duo iidem qui pag. 1149.

[Panis in Altari verbi virtute sacratus,
Fit divina caro nostri medicina reatûs.]
Fit caro non alia quàm Christi nos redimentis
Plena Sacramento, cibus & vegetatio mentis.
Hæc caro quotidie, quamvis caro non videatur,
Panis habens speciem, pro mundo sacrificatur.
Hæret rerum natura, stupet ordo sacratum
De modico panis quondam de Virgine natum:
Horret quod Verbum caro factum fit caro rursum;
Quod naturalem mutat res concita cursum,
Et tamen est eadem caro nunc de Virgine nata,
Et caro nunc verbo vitæ de pane sacrata.
Propter nos homines dignatus tunc homo nasci;
Nunc pius ille suo nos optat corpore pasci.
Est effectus homo nos ut lapsos relevaret;
Est ideo vitæ panis datus, ut satiaret.
Quid datus à cœlo vitæ panis valuisset,
Si redimendus homo patiendo fame perisset?
Non igitur nasci satis est de corpore Christum,
Si suus esuriens homo non incorporet istum.

§. II.

Quod mundo fame Verbi periclitanti Christus panis Angelorum innotuit.

Verbi dira fames homines aliquando premebat,
Esuriens nec homo quid manducaret habebat;
Angelicus panis de cœlis venit ad ima,
Cùm jamjam mundum succideret ultima lima,
Qui carnis nostræ paleâ sua numina velans,
Innotuit mundo, Deitatis signa revelans.
Noluit ergo suum pius actor plasma perire,
Descendens ut homo sua posset ad astra redire.
Totus corruerat homo, totus erat labefactus;
Occurrit Dominus pereunti victima factus,
Victima sed sancta, sed viva, sed immaculata;
Victima quæ maculas fugat ex se sanctificata;
Victima quâ major offerri nulla valebat,
Quæque satisfacere pro nobis sufficiebat.

§. III.

*Quod non alius præter Christum pro peccato Adæ satisfacere poterat; & cùm secundùm divinitatem immortalis esset, * semper secundùm humanitatis naturam sponte pro nobis mortuus est.*

* f. semel.

Hostia nulla valens, aut sufficiens satis esset
Quæ deleret Adæ culpam, si Christus abesset;
Nam debebat Adam, nec Adam tam pauper habebat
Unde satisfaceret, quem culpa gravis prohibebat.
Ipse Deus potuit, nec debuit, ergo necesse
Est ut homo Deus hoc faciat, sine quo nequit esse.
Hinc quia cuncta potest Deus, hinc & homo quia debet,
Materiam tali facto res utraque præbet;
Fit de naturis eadem persona duabus,
Corporibus nostris medens, necnon animabus;
Nec Deus hic vel homo duo sunt, unus quia Christus:
Alter in alterius natura non malè mixtus,
Qui cùm naturâ foret immortalis utrâque,
Majestate suâ servatâ, justitiâque,
Sponte crucem subiit, nisi vellet non moriturus
Sorte suâ vitam nobis sine fine daturus,
Quodque Deus verus non debuit ex deitate,
Hicque beatus homo pro justitiæ veritate
Sustinuit tandem fieri divina voluntas,
Quæ res perpetuo disponit numine cunctas.
Creditur in ligno Christus crucis hostia viva,
Per quem mortalis fieret substantia diva;
Hostia quâ fœlix, quâ mundus & æthra replentur,
De quâ qui comedunt, æternùm non morientur.
Hic verus cibus est, hæc vera refectio panis,
Quem qui non novit, fiet spes ejus inanis.
Hæc est vera caro veri quâ pascimur Agni,
Per quem sulphurei tepuit violentia stagni.

§. IV.

Quod agnus immolatus in lege assus, & à populo Israëlitico comestus, Christi typum gessit; succedente verò gratiâ, & vero sacrificio apparente, legales cessaverunt ceremoniæ.

Jam non per Moysen agnus populo datur assus,
Agnus Christus adest pro nobis in cruce passus.
Hujus venturi prior extitit ille figura;
Umbra recessit, adest lux, fit Deus hostia pura:
Hostia solemnis Christus modo sacrificatur,
Mors tamen huic passo semel ultra non dominatur.
Gratia successit, disparuit illa vetus lex,
Et mundo nova lex, nova lux, novus enituit Rex.
Nil modò placat ovis, nil agit sanguis vitulorum,
Nil holocausta boüm, periit vetus ordo sacrorum.
Jam jam desistit pecudes mactare minister,
Ex quo mactandus venit pius ipse Magister:
Ergo legem lex, agnum Deus agnus abegit,
Quodque figurabat vetus, hoc novus ipse peregit.
Quem velut igne sacro dum passio coxit amara,

Hostia viva Patri Crucis est oblatus in ara.
Hujus utrumque domûs signamus sanguine postem,
Et procul à nostris arcemus finibus hostem,
Dum labiis & corde Crucis sacra commemoramus,
Corpus & ipsius cum sanguine participamus.

§. V.

Quod integer, licèt diversis locis, immoletur, agnus perseverat, totusque in escam sumitur à populo fidelium.

Qui quamvis totum per mundum sacrificetur,
Integer in regno manet, unus semper habetur;
Et cùm distribui per particulas videatur,
Sumitur hîc totus, Cœlo totus veneratur.
Astra solumque replens manet unus semper ubique,
Numquam deficiens cibus omnis & omnia cuique;
Istum nempe cibum cibus olim significavit,
Quo Deus Israëlem deserta per avia pavit.
Manna fuit populis cibus omnibus omnis in ore,
Exod. 16. Pro variis animis vario existente sapore;
De quo qui modicum tamquam qui plus capiebat,
Et saturabatur, quia cunctis sufficiebat.
Mysterium magnum nostro sub tempore tandem
Enituit, causamque parit res mystica grandem.
Manna quidem Dominus de Virgine Matre creatur,
Cujus in altari corpus de pane sacratur.
c Sed quàm dissimiles sunt hic cibus, & cibus ille!
Nam cibus hic Deus est, cibus alter ut umbra favillæ.
Ille cibus periit, & edentes hunc periere,
Qui panem vitæ Christum non esuriere.
O panis sacer, & fidei laudabile munus!
Omnibus omnis adest, & sufficit omnibus unus.

§. VI.

Quod caro Christi non in merito consecrantis, sed in verbo Creatoris, & quod non à bono majus, nec à malo minus percipitur.

Angelus hunc panem sitit, esurit, hôc recreatur;
Hôc dum vivit, adhuc peregrinus homo vegetatur.
Quàm fœlix panis! caro fœlix! hostia dives!
In terris homines, qui pascit in æthera cives;
Non cupit hinc majus bonus; aut minus hinc homo nequam,
Christus namque sui partem facit omnibus æquam;
Sed malè sumentem trahit ad mortem sua noxa,
*id est gloria. Sumentem dignè sublimat in æthere * doxa.
Hic panis dum Presbyteri benedicitur ore,
Non valet in parvo minus, aut magis in potiore.
Sit licèt immundus, qui sacræ præsidet aræ,
Sorde tamen nullâ valet hoc sacrum maculare;
Par ubi virtus est, licèt impar vita sacrantis,
Nec creat illud opus homo, sed vis cuncta creantis.

§. VII.

Quod Sacerdos dum ad altare stat, Christi similitudinem gerat, Christumque offerat; ipse quoque Christus vivus & crucifixus dicatur.

Assistens aræ pro sacris Presbyter orat,
Manna cœleste Deus hic implet, gratia rorat,
Cùm pluit à superis divina potentia totum
Quicquid presbyteri sacrat admirabile votum.
Nil aliud *Sacrifex* est quàm Christi simulacrum, *Sacrifex.* Nota vocabulum Hildeberto familiare.
Dum tractat corpus Christi cum sanguine sacrum,
Dumque suos oculos in cœlum, cordaque figit,
Extendendo manus & brachia se crucifigit,
Et dum quæ fuerit mors Christi flendo retractat;
Facta suæ carnis Domino velut in Cruce mactat.
Sic Christum Christus offert homo victima factus,
Sicque Crucem patitur, dum commemorat Crucis actûs,
Qui ritè Christus, quoniam crucifixus & unctus,
Per * fidei membrum cum Christi corpore junctus. * *f.* fidem.

§. VIII.

Quod solus Omnipotens sanctificator & administrator sit sacrificii, Presbyter verò tantùm minister, quodque eodem verbo caro fit in altari, quo creata est in utero virginali.

Non alius celebrat, quamvis alius videatur,
Mysterium sacrum verbum Deus hoc operatur,
Verbum namque caro factum sacra verba ministrat,
Et per *Sacrificem* verbum de pane magistrat.
Hic opus, hic opifex Deus est; sacrat atque sacratur,
Fitque creatura per quem res cuncta creatur;
Nam res cui panis per idem substantia mansit,
In Christi carnem deitatis munere transit.
Nescit homo, nescit, stupet Angelus hoc ita factum,
Arcanique sacri pavet inscrutabile pactum:
Nescit quo modulo, quo virtutis documento
Rex elementa creans prodit Deus ex elemento;
Sed dextræ Excelsi talis mutatio cedit,
Quo viget omne quod est, cui mundus & æther obedit.

§. IX.

Quod cœlestium figulus vasorum potens est modicam panis portionem in melius, hoc est, in carnis suæ gloriam demutare, qui humanitatis nostræ testam assumptam, igne passionis suæ decoctam, de morte potuit ad vitam reformare.

Possibile est illi qui novit cuncta creare,
Ex alio rursus aliud quoddam revocare;
Molle lutum figulus cùm vult & quomodo tornat,
Et nova vasa creans ea scalpit & aptiùs ornat.
Patet opus Domino cui præeminet illa potestas,
Ut reparare queat quas vult dissolvere testas.
Illius ergo Dei virtus quæ Patris manifesta
Ad nos descendit, quem texit carnea testa.
Aruit hæc testa Crucis in clibano bene cocta,
Arte sui figuli de morte resurgere docta;
Sed sane cocta est quam non aqua varia mollit,
Quæ mundi maculas, & nostra superflua tollit.
Dura nimis testa, quæ tartara fortia fregit,
Et redimens hominem Cruce, mortem morte subegit.
Manat ab hac testa summæ bonitatis olivum,
Quod fugat in lavacro Baptismatis omne nocivum.
Testa quidem fœlix, quæ vitæ fonte repleta,
Corpora nostra fovet, animas quoque pace quieta;
Hac simul in testa divina lucerna resplendet,
Unde sacræ mensæ dapibus benedictio pendet.
Et quia nostra fides rem censet prorsus inanem
In sacra cœna sine vino sumere panem,
A Domino vinum percepto pane petamus,
Quidque Sacramenti sit in illo perspiciamus.
Nil comedisse prius prodest, si quando sitimus,

Nullâ parte sitim nostram compescere quimus :
Sunt desiderii post escas pocula magni,
Præsertim carnes assas, quia sumpsimus Agni,
Assa caro nobis facit ora magis sitibunda,
Quàm teneræ carnes quas mollis decoquit unda :
Ergo favente Deo mentis de fonte propino
Quicquid mysterii de sacro sentio vino.

§. X.

Quod idcirco vinum cùm pane in Sacrificio offertur, quia nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne rectè communicatur.

Fertur ad altare vinum, cùm pane litatur.
Munus utrumque Deo, cùm Pascha novum celebratur,
Gaudet utroque Deus, laudans acceptat utrumque,
Per quod mortalem Christum liquet esse Deumque:
Esse Deum, quia se Christus sub utroque reformat;
Mortalem, quoniam mortem Crucis inde reformat.
Illa duo de se tellus & vinea profert,
Presbiterique manu Genitori Filius offert;
Quod per Melchisedech fuit olim significatum,
Libantem Domino panem vinumque sacratum.
Hujus in historiis pariter reperire nequimus,
Cujus nec patrem, nec avorum nomina scimus.
Quis signatur eo nisi Christus homo sine patre
Heb. 4. 14. Natus ab æterno de Patre Deo, sine matre ?
f. Regemque, ut sequentis carminis fini consonet. Hunc ego Pontificem Summum probo jure *Deumque,
Qui penetrat cœlos, & donat ab æthere legem.
Panis confirmans hic est & vitis abundans,
Lætificans animas, & eas à crimine mundans.
Hunc panem vitemque sacrans flos virginitatis
* f. fructum plenum deitatis. Edidit huic mundo * fructu plenus deitatis.
Hoc de pane caro, de vite sacer cruor exit,
Quæ malè ne videant homines, sapientia texit,
Arcanum cœli Dominus pro tempore celat,
Et poscente fide, cui vult, & quando, revelat.

§. XI.

Profunda Sacramentorum cœlestium Dominus ideo occultari voluit, ut & perfidis celarentur, & fidelibus fidei meritum cresceret.

* f. ex. Nostris * non oculis ideo sunt ista remota,
Nec penitus nobis nisi mentis lumine nota,
Ut sic nostra fides ad justitiam doceatur,
Et fidei major merces exinde sequatur;
Aut ideo voluit Deus hæc arcana latere,
Ex hoc ne posset risum Judæa movere,
Si cæsi carnes hominis crudas ederemus,
Sanguinis & calicem crudi crodum biberemus.
Ergo cibi potûsque sacri ratione fruamur;
Perque fidem, non per speciem, sursum gradiamur;
Quæ quia corporeo viso gustuque nequimus,
Qualia sunt indè discernere mente velimus :
Mens satiata Deo gustu probet interiori
* f. visus. Quod * jus, quod lingua sensu nequit exteriori.
Nec modus aut species panis sunt inspicienda,
Immo Sacramenti virtus est corde tenenda.
Sed neque de vino quisquam nisi prospera speret;
Nam menti sanguis, vinum conspectibus hæret,
Quod quamvis vini videatur habere saporem,
Subveniente fide, sacrum liquet esse cruorem.
Hic est ille cruor qui Christi vulnere fusus,
Ore Sacerdotis animarum transit in usus.
Utque Sacramento res possit nulla deesse,
Debet in Altari vino fons vivus inesse.

§. XII.

Aqua pariter sanguini admiscetur, quia utrumque simul in Cruce de latere Salvatoris manavit; sanguis videlicet redemptionis, & unda Baptismatis, per quam Ecclesia figuratur.

Immiscetur aqua vino, quâ significamur,
Nos qui salvificis alimentis vivificamur.
Significantur aquâ populi quos gratia munit,
Quos quasi membra suo capiti Christi cruor unit.
Porro si vinum Domino sine fonte litatur,
Passio quod Christi fuerit pro gente negatur.
Nam si quod redimi deberet plasma deesset,
Cur effectus homo Deus, aut cur mortuus esset ?
E contra si fons fuerit vini sine misto,
Monstratur quoniam gens sola manet sine Christo;
Et sine fonte sacro vinum nihil hic operatur,
Nec fons salvificus sine sanguine propitiatur :
Sicut utrumque sacro fluxit de vulnere Christi,
Sic & utrumque simul decet in libamine sisti.
Sitis vera Deus, fons vitæ Christus habetur;
Fons de fonte, cruor de vite venire videtur.
Quare non aliud alio sine sacrificatur,
Dum sic ad plenum sacra passio commemoratur.

§. XIII.

In consecratione Dominici calicis aquam vino mixtam non legimus; sed ut in hoc Sacramento nihil ad commemorationem passionis deesset, Apostoli postmodum ita fieri decreverunt.

Hoc in natali calicis non est celebratum,
Quando Pascha novum vetus est post Pascha dicatum:
Nam panem tantùm Dominus vinique liquorem
In propriam mutans carnem, sacrumque cruorem,
Discipulis legitur cœnantibus attribuisse;
Utque sui memores faciamus, idem docuisse.
Mira Dei virtus quæ cœnat ! Cœna fit idem,
Cœnans quotidie nobiscum sicut ibidem.
Et quoniam lateris de vulnere sanguis & unda
Effluxere simul, ablutio nostra secunda,
Decrevit Patrum veterum censura modesta,
Ut sint illa duo simul ad Paschalia festa,
Ut quod in Altari factum Crucis esse videtur,
Hoc in honore Crucis nunc à nobis iteretur.
Implent mysterium sacrum tria, fons, caro, sanguis,
Quæ tria nos redimunt, & ab his tribus interit anguis.
Vinum de tribus his qui sacræ subtrahit Aræ,
Non dignè poterit sine [a] cauda sacrificare.

[a] Alludit ad ritum sacrificii veteris, in quo hostia cum cauda jubebatur offerri. *Offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino : adipem, &* caudam *totam.* Levit. 3. 9.

§. XIV.

Quod licet vinum & aqua ante consecrationem typicè misceantur, post (eam) nonnisi sanguis bibitur, quia aqua in sanguinem vertitur, ut populus qui per aquam figuratur, in melius se consummatum intelligat.

Sed licet in mensa Domini tria constituantur
Munera, sunt tantùm duo postquam sacrificantur.
Est aqua mixta priùs vino, sed quando sacratur,
Nonnisi sanguis erit, quo spiritus intus alatur.
Mystica res data, quam Christi cruor ebibit illam;
Nam transfert nostram Deus in sua membra favillam;
Transfert, quando suum per corpus ei sociamur,
Perque fidem tanto capiti nova membra creamur.
Transfert & pridem, cùm chrismatis unctio sacri
Nos populos facit esse novos in fonte lavacri;
Sed lavacri fontem fons vulneris esse figurat,
Et per utrumque Deus animarum vulnera curat;
Quorum corda facit prius in Baptismate munda,
Post lavacrum lapsos emundat sanguinis unda:
Ergo duo tantùm, cruor & caro percipiuntur;
Tertia res typus est populorum qui redimuntur.
Altera res saturat, sed inebriat altera mentem,
Catholicamque Deo confœderat utraque gentem.
His geminis gemina substantia nostra resultat,
Quam per Adam veterem mortis sententia mulctat,
Sanguine vita calet, gaudet caro carne refecta;
Gaudet utroque bono refici mundana senecta.
His renovatur homo peccatis inveteratus,
Hisque revivisciț fidei virtute renatus;
His humana suum natura resumpsit honorem,
His serpentinum gaudet superasse furorem.

§. XV.

Quod hujus Sacramenti perceptione, & salutifera Crucis virtute, Paradisus homini reseratur, & Diabolus superatur.

Jam paradisiacam repetit vetus incola sedem,
Jamque redemptus homo cœlum sibi vindicat ædem;
Crux facit hoc, cujus rutilans super omnia splendor
Hostes humani generis prosternit in [a] Endor.
Crucis elogium. Crux Domini thronus est cœli, baratrique catena;
Crux cœli clavis, via vitæ, mortis habena;
Crux penetrat cœlos, replet orbem, scindit abyssum;
Frontibus in nostris Crux impressit Crucifixum.
Jamque Thau scriptum nullius fronte videmus,
Ex quo signa Crucis nobis impressa tenemus.
Mystica signa Crucis sacer ille caracter habebat,
Qui gladium mortis pestemque malam prohibebat.
Nunc quia nos redimit vitalis gratia ligni,
Deletur typici sub signo littera signi;
Crux patefecit iter tendentibus ad paradisum;
Namque, quod obstabat, jus est fatale recisum.
Ensifer ille Dei Cherubim, aditu patefacto,
Christicolas intrare modo finit, ense retracto;
Flammivomus gladius, versatilis ille quiescit,
Lætaque Christicolis paradisi porta patescit.
Intrat quisquis amat; à tempore namque Joannis
Baptistæ, patet hæc sacra janua clausa tot annis.
Cœlum vim patitur; rapiunt illud violenti, Matth. 11. 12.
Ex quo successit post legem gratia genti.
Gaudet cœlorum Rex prædari super astra,
Armaque prædoni dat, ut his adeat sua castra;
Nec jam pro regno certanti damna minatur,
Immo vincenti dat præmia qui superatur.
Utile certamen! Felix violentia talis!
Cùm sua prædoni prædatio fit venialis,
Et cùm devictus victori præstat honorem,
Tunc victo victor se clamitat inferiorem.

§. XVI.

Quod ante legem, & in lege Patribus sanctis Regni janua clausa fuerit, post datam verò gratiam latroni pœnitenti, & peccatoribus pateat.

Primitùs obstrusa Patriarchis atque Prophetis,
Nunc est facta patens latroni porta quietis;
Cui clypeum virtus, mors vitam, spes bona telum,
Contulit arma fides, Christi confessio cœlum.
Porta verè patens, æstus pondusque diei
Pervolat iste latro, prior ad sedem requiei:
Illos ad regnum non induxere priora
Plurima sæcla, sed hunc introduxit brevis hora.
Vexavit Moysen in lege labor diuturnus,
Nunc hunc denarius, tamen æquat utrumque diurnus.
Quoque Prophetarum patres priùs & genitrices
Non poterant, intrant modo fures & meritrices.
Ecce latro pede post Christi vestigia fixo,
Introit ad regnum, crucifixus cum crucifixo.
Illa vocata canis credens intrat Chananæa:
Vinea dicta Dei gens retrocedis? Hebræa
Perfida, tu refugis intrare, latrasque retrorsum,
Nec cessas operi pietatis figere morsum.
Cùmque Dei pietas hos suscipiat mala flentes,
Exacuis dentes in eum pietate carentes.
Pone tuam rabiem, quia præteriere priora Exhortatio ad Judæos, ut Messiam verum Christum adorent.
Tempora; per Christum succedunt prosperiora.
Quos tua lex lapidare solet, ferroque necare,
Gratia nunc Christi studet ad vitam revocare,
Gratia nunc melior quàm littera quæ perimebat,
Sub qua justitia seu sol sub nube latebat.
Gratia Messiam jamjam venisse prophetat,
Aspera quæ legis removet juga, nosque quietat;
Et tamen expectas alium; sed disce, require
Scripta Prophetarum; Christum potes hic reperire,
Quem præmonstrarunt lex, Angelus, atque Propheta;
Christus adest, Christi sunt omnia laude repleta:
Hunc venisse Deum simul acclamant elementa:
Non elementorum tamen attendis documenta;
Nam cœli Regem natum monstrat nova stella,
Nuncque Deum perhibet præbens aqua vina novella.
Vitâ defunctos, ægrosque salute beavit,
Cujus sub pedibus mare se calcabile stravit:
Denique cùm moritur, sol lunaque sunt tenebrati,
Terra pavens tremuit, surrexerunt tumulati;
Hos quoque quos dudum male captivarat avernus,
Reddidit ad Superos, cùm Rex redit ille supernus.
Et velum templi, lapides, Crucis hostia scindit;
Sed nondum saxum quod habes in corde rescindit.
Visis tot signis non tu, Judæa, moveris?
Perfidiæ sed adhuc tenebris male cœca teneris.
Ecce quid expectas, sunt mystica quæque retecta;

[a] Alludit ad victorias Josue, de quibus Psalmista ait: *Disperierunt in Endor, facti sunt ut stercus terræ.* Ps. 82. 11.

Verum Messiam vel per miracula specta.
Et quia nuda patent velaminis interiora,
Intra nobiscum, Crucifixi numen adora;
Pone tui Moysi densum velamen ab ore:
Cultus disce novos, cultu cessante priore.

§. XVII.

Quod Christus verus sit Moyses, qui ereptis nobis à servitute diaboli, Agnus Pascalis immolatus est, quique per hujus mundi desertum ad regnum promissum nos introducit.

Qui Moysen quæris, Moysen jam respice Christum:
Nil Pharaonis onus oberit tibi, si colis istum.
Ille fuit typicus, verus nos iste redemit,
Et Pharaonicam gentem Crucis ense peremit.
Sic verus Moyses nos duxit per mare rubrum,
In fidei lavacro veterem perimendo colubrum.
Hic Pascale sacrum melius statuit celebrari
Agnus se passus pro nobis sacrificari.
Pascha tuum quondam fuit umbra figuraque veri:
Sol Deus effulsit, tenebrasque monet removeri,
Qui nos mundani deserti per regionem
Pascit, & ad lactis mellisque trahit stationem.
Pascit in Ecclesia, quotiens Evangeliorum
Verba recensentur nobis, virtusque sacrorum
Pascit in altari dum munificis alimentis,
Esurientis cùm reficit pia viscera mentis.
Pascit nempe domi, quando post spiritales
Donat abundanter nobis escas cereales;
Pascit & in cœlo, dum mens super æthera rapta
Hæret tota Deo, superûm dulcedine rapta;
Sic vitæ panis Christus nos pascit ubique,
Civibus angelicis escam præbens hominique.
Perfida gens igitur Patrum caligine fusca
Ut sis uva ferax, desistas esse labrusca;
Molliat imbre sacro te Christi gratia, demum
Ut pinguem facias in vitæ vile racemum.
Me quia detinuit paulùm digressio facta
Propter Judæam, modo, penna, priora retracta,
f. vacat. Ut * valet in petra frumenti spargere granum,
Sic quod Judææ Christum sero, judico vanum;
Et semen Christum, Judæam petra figurat
Fertilitate carens, quæ semper saxea durat.

§. XVIII.

Quod Dominus noster Jesus Christus ipse sit granum frumenti, quod cadens in terra mortuum, & resurgendo in Sacramento vita multiplicatum sit; de quo grano multa fidelium grana orta sunt, quæ cum illo unum nunc panem efficiunt in Ecclesia.

Hoc est frumenti granum quod terra fidelis
Germinat assiduè, reddens sua semina cœlis;
Hoc grano cœli sunt horrea multiplicata;
Urbs sacta Jerusalem pinguescit eo satiata;
Hoc est frumenti granum quod ab æthere venit,
Cujus adeps animas nostras & corpora lenit,
Illud sponte cadens in terra mortificandum
Est prius, atque per hoc surrexit multiplicandum.
Ex uno multis affluit copia granis,
De quibus efficitur nunc unus in æthere panis;
Nam quotiens Christo crescente fide generamur,
Ex uno grano quasi plurima grana creamur,
Cujus dum sapimus carnes, & sanguinis haustum,
Unus fit panis, vinumque fit hoc holocaustum,
Una sic in carne duo simul esse leguntur,
Christus & Ecclesia sic unum constituuntur.
Sic Deus in nobis, & in illo nos habitamus,
Dum caput hic nobis, nos illi membra paramus.

§. XIX.

Ne quisquam membrum diaboli factus, ad Corpus Christi, more Judæ, accedere præsumat, quem non tam prioris culpæ conscientia damnavit, quàm quod adhuc peccator & immundus ad sacram mensam præsumptuosè accessit.

Huic tanto capiti membrum quodcumque cohæret,
In Christi semper se vivere corpore speret:
Nec semel huic hærens turpi se labe relidat,
Aut membrum Christi meretricis falce recidat.
Non valet hoc membrum Christi de corpore dici,
Quod servit Sathanæ, quod subjicitur meretrici.
Immaculatus amat sponsus sponsam immaculatam
Fœdere virgineo sibi cœlitùs associatam.
Quapropter quisquis non es de corpore Christi,
Dum sordescis adhuc, & non pœnituisti,
Ad Domini mensam non est iter accelerare,
Ne, si præsumas, Judæ similis videare.
Judas omnimodis se deliquisse sciebat,
Et tamen à sacris epulis non se retrahebat,
Dupliciter reus hic, tam crimine proditionis,
Quàm de contemptu violatæ Religionis.
Quare judicio Domini mala tanta sequente
Introivit Sathanas in eum cum pane repentè.
Ergo punit eum sententia pœnaque duplex,
Cui non profecit Domini correctio * supplex. *f. simplex;*
Præbet in Ecclesia Judas exempla futuris,
Ne corpus Domini tractent animis nisi puris;
Nam qui cum Juda malè percipit, excipietur.
Qui bene cum Petro capit, ad Christi populum referetur.

§. XX.

Nulli fidelium ignorare licet Domini Corporis & Sanguinis Sacramentum, quod in Ecclesia quotidie celebratur, ne fortè ex eo quod ignorat, ad illud percipiendum censeatur indignus.

Percipiunt multi, sed quid quoque percipiant
Ignorant penitus, quibus ultio divina minatur:
Omnis id ignorans ignoratur, quia nescit
Unde salus oritur, veniæ fons unde patescit
Ignoratur: Homo comedens de sanctificatis,
Sicut ait Moyses, pœnam feret inscietatis.
Additur hic Salomon sacrum formans paradigma, *Prov. 23. 1.*
In quo mysterii sacri præfulget ænigma:
Quando sedes, inquit, ad prandia celsa potentis,
Quos comedes attende cibos discrimine mentis.
Nam quid proficiat menti caro vivificatrix,
Scire priùs debet ratio virtutis amatrix.
Nos movet hinc psalmus Regis simul atque Prophetæ, *Ps. 33. 9.*
Est quoniam suavis Dominus, gustate, videte.
Unde patet quoniam non ulli Presbyterorum
Ignorare licet virtutem mysteriorum.
Si bene quæ virtus viget in sacris homo sciret,
Mensam cœlestem numquam nisi mundus adiret;
* Hunc quia non didicit, sacra percipit irreverenter, *f. Hoc,*
Judiciumque sibi sumit, mortemque patenter;
Sicque fit ut Christi caro quæ datur ad medicinam,
Protinus huic mortis laqueum parat, atque ruinam.

Nam quamvis aliquis vitæ sit religiosæ,
Dum nescit quid agat, vivit sibi perniciosè.
Quomodo mysterii sacti deffendat honorem
Ejus qui nondum gustavit mente saporem?
Ergo qui nescit sacra, discat, & hæc veneretur,
Ne contemptoris mulctâ quandoque gravetur.

§. XXI.

Sacramenta dominica Presbyterum quemque decet scire, quibus subjectum sibi populum erudiat, & informet ad fidem, sine quibus Sacerdotio fungi dignè non poterit.

Scire velit primùm quid victima sit generalis,
Quid lignum vitæ, quid panis spiritualis;
Quidve sit ara, calix, quid in his aqua fusa, merumque;
Quæ duo sunt unum, postquam sacratur utrumque.
Scire velit quid diluvii tulit, abstulit unda,
Unda profunda quidem, sed & ipsa figura profunda.
Denique cur calicem crux signat, crux aret aram
Agni pro nobis occisi sanguine claram,
Cur Baptismali sit crismatis unctio fonti,
Quidque renatorum crux conferat illita fronti.
Sed quid sacrorum Domini penetramus abyssum?
Omnia scire velit * Sacrifex quibus itur ad ipsum.
Talia qui nescit post culpæ quodque gravamen,
Nec sibi, nec populo conferre valet medicamen,
Quin etiam cæcus cæcorum dux malè cedit,
Quem sua cum reliquis gravis ignorantia lædit;
Qui verò didicit quæ scire per omnia debet,
Rectè Presbyter est, & lucis iter bene præbet.

* Sacrifex

§. XXII.

Sacerdos post vestigia Christi gradiens, verbumque vita populo annuntians & Christus Domini & Angelus ipsius dicitur; Dumque proximum ad agnitionem Dei amoremque cœlestium inflammat, seraphicam sortitur dignitatem.

Presbyter est rectè, vitæ cujus sacra norma
Subjecto populo fit vivendi pia forma,
Cujus vita calens veræ virtutis amore,
Dum rectè Christum factis imitatur & ore,
Angelus est Domini, sed & ejus Christus habetur,
Qui portare Crucem, Christumque referre videtur;
Ipse tamen Christus Deus, ut paret ex Isaïa,
Angelus est summus, natus de Matre Maria,
Angelus ille quidem per se bonus extat abundè,
Angelus hic ab eo factus, bonus est aliunde.
Nuntius hic debet mandata fidelia cœli
A Domino missus populo deferre fideli;
Inde etiam populi flentisque gravamina terræ
Ad Dominum remeans quasi noster præco referre.
Qui stans in templo speculum fideique lucerna
Contemplando Deum meditandoque superna
Frigida corda gregis culpæ fuligine nigra,
Quæ pridem fuerant ad vitæ gaudia pigra
Ad superos revocans, fidei facit igne calere,
Et succensa Deo vitæ candore nitere.
Hic talis merito sarie splendet Seraphinâ
Proximus unde calet culpæ fugiente pruinâ.

§. XXIII.

Quod idem sit carbo lucens qui & Seraphim. Nam dum in Ecclesia rectores sancti populum Dei peccatorum tenebris extinctum verbo salutis & exemplo bona actionis ad superna reaccendunt, profectò carbones alios succendere perhibentur.

Hic populos fidei sua post vestigia ducens,
Carbones vivos facit illos carbo relucens,
Sed quid in Ecclesia carbonibus est faciendum?
Thus operum, thymiama precum, & cor his adolendum,
Thuribulo carnis mentisque cremetur utrumque.
Victima quæ placet duplex hominemque Deumque;
Nunc de carbonum multorum divite massâ,
Statim lingua duos mea dic ad cætera lassâ:
Ardens carbo fuit Laurentius ignis in igne,
Cui palmam grates mors contulit æthera dignè.
Carbo fuit Domini Nicolaüs Præsul honestus,
Virtutum ejus splendor procul est manifestus.
Ille cruore rubens carbo carbonibus assus,
Hic meritis ardens olei pinguedine crassus,
Quos dudum genitos nigros errore paterno
Succendi voluit Deus ignis ab igne superno.
Quem non alterius succendat pugna virilis,
Alterius moveat pietas etiam puerilis?
Illius exemplo mereamur sanguine laurum,
Hujus purgatæ vitæ Domino demus aurum.
Miles uterque Dei, dispensatorque fidelis
Ore, manu studuit thesauros condere cælis.
Hos exemplares fidei propono magistros,
Ut doceam per eos altaris quosque ministros
Esse pios, largos, fortes, castos, sapientes,
Rebus in adversis pro justitia patientes:
Tales sunt digni de ligno sumere vitæ,
Quos non excludit sententia mortis avitæ.
Tales ferre Deo libamina ferre merentur,
Et Domini sacris assistere non prohibentur.

SS Laurentii & Nicolai elogium.

§. XXIV.

Quod terribile sit valde ad Sacramenta altaris accedere, ubi inter Angelorum hominumque frequentiam, ipse summus Pontifex & Sacerdos Christus seipsum singulis in escam vita aut mortis porrigit, singulorumque merita subtiliter discernit.

Ergo Sacramentum vitæ prudens homo disce,
Judiciumque Dei dum percipis, illa, tremisce.
Terribilis res est, & quàm multùm verearis,
Corpore quod Christi, Christo præsente, cibaris.
Nam si fortè fidem scripturis vis adhibere,
Quæ nos sæpe solent de Christo vera docere,
Tempore quo Christus Genitori victima cara
Presbyteri manibus sublimi offertur in ara
Sanctorum chorus omnis adest, polus hîc reseratur,
Præsentemque Deum grex angelicus comitatur.
Hîc verè Christus præsens auctorque sacrorum,
Justorum mentes dijudicans atque majorum,
Novit enim planèque videt quis debeat uti
Pane salutari, seu vana vel apta secuti.
Et licèt assistat carnalis Presbyter aræ,
Summus Pontificum sacra dicitur hîc celebrare;
Hic panem frangit, hîc porrigit, hîc benedicit,
Corpus id esse suum quod dat cum sanguine dicit.

* f. Et tu. * Eia præsumis peccator homo nisi dignus,
Ad Domini mensam, vitæque accedere pignus.
Discite quàm primùm quid sis, & quid caro Christi,
Et quo vase velis divina stipendia sisti.
Vas nisi sincerum fuerit quo suscipiuntur
Illi perditiò malè quod rapit efficiuntur.
Unde monet Paulus primùm se quisque probare,
Et sic ad panem calicemque sacrum properare.
1.Cor.11.29. Quisquis enim corpus Domini dijudicat ante
Quid sit quod recipit, quantumve Deo reserante,
Illud securus comedat, tamen ante probatus,
Quem non accusat capitalis causa reatùs.
Nam quamvis aliquem culpent peccata minora,
Dum sine peccato nec in una vivitur hora,
Non tamen à sacris epulis reor hunc removendum:
Immo quod assiduè nocet illi, est redimendum.
Et quia quotidie peccati mole gravamur,
Talibus assiduè medicamentis relevamur;
Dispensativè sapientia Cunctipotentis
Providet unde queant curari vulnera mentis.

§. XXV.

Quod pro diversitate meritorum Christus in Ecclesia agnus & hædus, ut in lege præsignatum est, immolatur, ut, sicut ait Hieronymus, carnibus agni perfectiores, peccatores verò & impiè agentes penitus hædo pascuntur.

Præparet ergo Deo sua pectora quisque fidelis,
Fiat ut illius in mundis mansio cœlis.
Corda fugit Dominus torpentia, plenaque sorde,
Cujus semper inest in mundo gratia corde,
Et quem pauper adhuc animus compellit egere,
* f. nequit. Esuriemque bonam * ne quid agni carne replere:
Saltem manducet sacri de carnibus hœdi,
Qui pro peccato populi solet hostia cædi.
Non homines docet esse pares vetus ordo sacrorum,
Nec petit hoc ratio, nec disparitas meritorum.
Hinc hœdum Moyses jubet agni morte litari,
Dum sub utroque typo vult Christum significari.
Hœdus non tamen est, hœdos qui damnat & odit.
Sed quid sit quod quisque sacri discrimine prodit,
Agnum mactamus, cùm justitiam retinemus;
Hœdum cùm veniam poscentes crimina flemus.
Nec reor absurdum quod in hœdo significatur
Christus, qui caper aut hircus plerumque litatur; Levit. 16.
Lex siquidem geminos hircos altaribus offert,
Quod quia sit gemina Christo substantia profert.
Pro foribus templi plebs unum sacrificabant,
In caput alterius sua crimina multiplicabant;
Hunc unum populique sui peccata ferentem
Sic emittebant heremi deserta petentem.
Christus uterque caper nam cæditur in Cruce pendens,
Desertumque petit, cùm surgit ad æthera tendens,
Qui mala nostra tulit ligno suspensus, ovemque
Inventam retulit ad nonaginta novemque;
Qui Patris in dextra pollens deitatis honore
Regnat & in mundo replet aras carne, cruore;
Qui semel occisus licet ultra non moriatur,
Mors tamen ad vitam nobis ejus renovatur.
Christum quotidie devotio Presbyterorum
Mactat in altari celebratio jure sacrorum;
Nam quod in altari panis vinumque sacratur
In Cruce suspensus Salvator connumeratur.
Ara Crucis lignum, signatque calix monumentum;
Hic obit, hic dormit, dat utrumque sacrum monimentum;
Agnus in hac *, leo fortis ab hoc * surrexit, & ales * t. in ara. * t. monumento.
Astra petens aquila trahit ad se spirituales.

CONCLUSIO.

Quod Sacerdos & quisque fidelis capiti suo, quod est Christus, conformari debet, & tum sequi spiritualiter ad cælos.

Ergo priùs Sacrifex quotiens hæc sacra recenset,
Ut se conformet Christo carnis Cruce penset,
Cùm vitiis crucifixa caro priùs emoriatur,
Vivificata Deo mens surgat, eumque sequatur.
Sic bene cùm moritur consurgit, ei quoque vivit;
Sicque redemptus abit homo quò suus actor abivit.

Finis Libri de Sacra Eucharistia.

IN SEQUENTIA CARMINA
BREVE MONITUM.

HOc Poëma, sicut & plura alia subsequentia, quæ locis convenientibus designabimus, ex manuscripto Codice quingentorum circiter annorum eruimus; Is autem Codex è Bibliotheca percelebris Abbatiæ sancti Amandi in Pabula seu Elnonensis, translatus est in Bibliothecam Regiam, ubi nunc extat sub num. 274. cúmque præferat disertè nomen Hildeberti, quin genuina sit ejus lucubratio nullus videtur esse ambigendi locus. Illa autem Poemata eò libentiùs prælo commisimus, quò rerum omnium etiam temporalium & inanimatarum creationem ad fidelium ædificationem ad sensus spirituales & morales pro more suo subtiliùs & ingeniosiùs trahit & adaptat.

ILDEBERTUS

* Ita præfatus Codex sine H.

*ILDEBERTUS CYNOMANENSIS,

DE

OPERIBUS SEX DIERUM.

DIES PRIMUS.

OMNIPOTENS in principio cœlumque solomque
Fecit; Principium Filius ejus erat.
Gen. 1. v. 1. Fecit in hoc cœlum, qui cœlica mente requirunt;
Et terram, nimium terrea qui cupiunt.
v. 2. Tellurem vacuam Scriptura refert & inanem:
Sic vacui fiunt terrea qui cupiunt.
Quæ densis tenebris adoperta refertur abyssus,
Peccati tenebris nubila corda notat.
Ille ferebatur super undas spiritus almus;
Nam firmat mentes, vivificatque vagas.
Hisque notabatur verbis Baptisma quod ipse
Sacraturus erat temporibus fidei.
v. 3. Et dixit Dominus: Fiat lux, factaque lux est;
Nam Baptisma factum lux fidei sequitur.
Fides prima omnium virtus. Jureque prima fidem lux signat; nam prior illa
Virtus est omni qui venit ad Dominum.
Post hæc divisit tenebras lucemque Creator,
v. 4. Et tenebræ nox est, luxque vocata dies.
Per tenebras pravos, per lucem concipe justos,
Præscia divisit quos meritis deitas.

DIES SECUNDUS.

v. 4. Hinc firmamentum, quod luce sequente creatur,
Scriptura sacra Christianorum firmamentum. Dicunt Scripturam significare sacram,
Quæ post Baptismum fidei splendere nitentes
Confirmans, hostis munit ab insidiis.
Hinc divisit aquas ab aquis Deus, inter utrasque
Hoc firmamentum constituens medium.
Has per aquas hominum genus Angelicumque notatur,
Divisum meritis, conditione, locis;
In medio quorum Scriptura sacrata locata
Nobis præfertur, spiritibusque subest;
* id est Angelis. Nam lex divinis non est descripta * Ministris,
Qui plenè cernunt littera quod tegit.
Est data lex homini, quâ spiritualia carnis
Sicut aquas ab aquis, dividit à vitiis.

DIES TERTIUS.

v. 9. Tertia lux aderat, cùm humor confluxit in unum,
Fit mare; quæ latuit arida sic patuit.
Ventosum pravos mare signat, & arida justos,
Qui donec vivunt, justitiam sitiunt.
Hinc herbam viridem, fructumque ferentia ligna
Doctores, quos non frangere dura queunt.
Hæc cum seminibus producere terra jubetur,
Quæ sunt verba Dei, factaque justitiæ.
Quæ qui mente tenent, & fratribus illa ministrant,
Semine producunt hoc genus illa suum.
Arida dicta priùs est postea terra vocata;
Sic nos amotis terra vocamur aquis:
Nam nos à vitiis per aquarum fluxa notatis
Si sejungamur, terra ferax erimus.
Et Domino fructum reddemus multiplicatum,
Justitiæ splendens, & pietatis opus.

DIES QUARTUS.

Quarta luce Deus fecit duo lumina magna, v. 14.
Per quæ signantur Christus & Ecclesia.
In firmamento Scripturæ qui renitentes
Maxima credenti lumina dant populo:
Et velut illustrat proprio sol lumine lunam, Christus sol, Ecclesia luna.
Luce sua Christus sic replet Ecclesiam.
Lunaque nocturnas ut pellit luce tenebras,
Sic tenebras nostras effugat Ecclesia.
In firmamento stellas intellige justos, [vel Sanctos,]
Qui Scripturæ hærent, atraque nostra fugant.
Et bene terra priùs cum lignis protulit herbas, Stellæ sunt justi.
Postea fulserunt lumina clara polo;
Nam tunc quisque nitet virtutum luce fidelis,
Quodvis laudandum cùm priùs egit opus.

DIES QUINTUS.

Quæ reptant in aquis, volitantque per aëra pennis, v. 20.
Dicitur in quinta luce creasse Deus.
Suscepto Christi mens lumine nostra jubetur
In cordis pelago noxia discutere.
Quæque velut repunt, tenebrisque teguntur abyssi,
Protinus admoto pellere judicio.
Quæ quasi summa petunt, & fiunt proxima cœlo,
Hæc retinens animo servet alatque suo.
Quod vidisse bonum Deus affirmatur utrumque,
Hanc causam reddunt mystica qui capiunt.
Sunt mala quæ tacitè repunt in corde bonorum;
Nam nituntur eos ad mala pertrahere.
Sed cùm pelluntur, Sanctique per illa probantur,
Sunt bona, Sanctorum quòd cumulant meritum.
Hinc vidisse bonum, sed non fecisse refertur
Hæc Deus, illa bonos posse juvare videns.

DIES SEXTUS.

Sexta luce Deo produxit terra jubente v. 24.
Reptile, jumentum, cumque fera pecudem.
Hæc motus hominis designant exterioris,
Qui prædictorum terrea more petunt.
Quod mare produxit hominis notat interioris
Sensus, quos, piscis more, profunda tegunt.
At motûs hominis designant exterioris
Terreni fœtus, utraque nempe patent.
Hocque nota, quod nil ubi signat littera carnis
Motûs, productum quod voles invenies.
Nam caro nostra gravis, naturaque semper ad ima Caro nostra tota terrestris.
Nos trahit, & terram sic quasi nata petit.
Sic jam completis prædictis omnibus istis,
Ornatum mundo quæ speciemque dabant,
Quæque figuratum, quæ mundum ornare minorem
Possent, innuerent, conditor orbis ait:
Plasmemus hominem, quem nostra venustet imago v. 26.
Et similitudo: Munera quanta dedit,
Cuncta creans homini si dantis jussa teneret,
Et nisi peccando par pecudi fieret!

Non tamen hæc homini data credas exteriori,
Interior solus hæc homo dona tenet.
Hinc invisibilis, immortalisque creatus,
Est rationalis, sicque Deo similis.
Per rationem homo est imago Dei.
In nobis ratio quædam deitatis imago est,
Et nostri tantùm pars videt illa Deum.
Præferimur solâ mutis animantibus illâ,
Quique regit cœlum quærimus hujus ope.
Est similitudo deitatis, nos imitari
Justitiâ & morum nobilitate Deum.
Est aliud quod habet humana creatio dignum,
Quod bene verba Dei mystica significant.
Cur Deus creans hominem dixerit: *Faciamus;* creans cætera: *Fiat.*
Dixerat in reliquis: Fiat, Deus: hic, Faciamus,
Dixit; consilio res quasi digna fuit.
Jureque trina simul Deitas hunc est operata,
Quem solum propriam fecit ad effigiem;
Adjecitque Deus: Terræ dominetur, & illis
Quæ mare, quæ tellus, quæ levis aer habent.
Dignius hoc animal deitatis imagine clarum,
Præficitur reliquis, voce creantis, homo,
Non vi, quâ potius pollent animalia plura,
Sed ratione, Dei quæ tenet effigiem.
Quâ bene dum fruitur, meritò præponitur illis,
Dum male, jumentis efficitur similis.
v. 26. Sic Deitas hominem, censuræ pondere quodam
Consilioque, suam fecit ad effigiem.
Dum dicit nostram, Deitas est trina notanda;
Nam nostram solus dicere non poterat.
Fecit ad effigiem, repetendo: Dei, Deus, illum,
Non tres credendos innuit esse Deos.
Subditur his quod mas fuerit & fæmina facta,
Dicatur factus cùm prius unus homo;
Cap. 2. v. 26. Nam mas fæminei retinebat semina sexûs,
Et fuit ex costa fæmina facta maris.
In homine primo radicaliter erat mulier.
Unde volens hominis benedicere posteritati,
Ex una quoniam non poterat fieri,
Vox Domini meritò geminis benedixit in uno,
Ut fecisse Deus Melchisedech legitur:
In lumbis Abrahæ, qui tunc benedixit Aaron,
Cùm decimas, rediens victor ab hoste, daret.
Hinc homo primus erat duo, carne prophetabat in una,
Cùm de se factam susciperet sociam.
Vult & in hoc geminos quod sic benedicit in uno,
Commendare Deus vincula conjugii.
Inde Dei sequitur benedictio, quæ datur omni
Qui curâ vigili quæ jubet illa facit:
Crescite, multiplici tellurem prole replete,
Et vobis illam subdite; dicta nota.
* f. Præsitisque. * Præscitisque maris animantibus alitibusque,
His quoque quæ varii terra creat generis.
Crescere justitiâ nos vult & multiplicari,
Doctrinæque bonis corda repleri hominum.
Corporis & nostri terram macerando subactam,
Subdere nos animæ præcipit imperio,
Et cordis nostri dominari, corporis atque
Motibus illicitis, ut prius edocuit.
Quod cunctas herbas, fructumque ferentia ligna v. 9.
Dat Deus, his escas sic potes accipere.
Parvos & magnos, herbas & ligna, fideles
Accipe, qui Patribus dant alimenta sacris;
Nec solùm Patribus, sed & illa bonisque malisque
Præbent, quos pecudes significant & aves.
Nam Christi pietas posse dare præcipit omni
Qui petit, at sanctis præcipuè Patribus.
Vidit cuncta Deus quæ fecerat, & bona valdè
(Mox infertur) erant; respice dicta priùs.
In reliquis vidisse bonum per singula dictum est,
At non formato dicitur hoc homine.
Non vidisse bonum, vox mystica, sed bona dicit,
Non per se laudans hunc, nisi cum reliquis.
Spiritus ille Dei, per quem sunt ista relata,
Hic peccaturum noverat esse hominem.
Cur de homine singulatim non dixerit Deus: *Et erat valde bonum*, sed tantùm cum reliquis creaturis.
Noluit hunc ergo solum laudare, creantis
Qui solus jussum postpositurus erat;
Atque inter pecudum laudes laus dicitur ejus,
Qui peccans pecudi par meruit fieri.
Ergo die sextâ mundus formatus, & omnis
Illius ornatus est operante Deo.
Perfecto numero facta est perfectio mundi,
Disponente bono taliter artifice.
Complevitque suum septenâ luce Creator
Quod patrarat opus; cautius ista vide.
Nil fecisse die Dominus narratur in ista,
Et dicit quod in hac luce peregit opus. Cap. 2. v 3.
Si tamen attentè spectes, duo facta videbis;
Namque diem fecit & benedixit eum:
Et bene cuncta Deus numero complevit in isto,
Per quem circuitûs tempora semper agunt.
Hac in luce Deus requievit ab omnibus illis
Quæ perpetrarat; hæc quoque dicta nota.
Non Deus humano defessus more quievit,
Et quia vera quies est, labor hunc domuit.
Quomodo Deus requievisse dicitur.
Non sic, sed Domini cessare quiescere dicit,
Nam nova cessavit condere tunc opera.
Quod si perspicias animo subtilius ista,
Quod dici possit altius invenies.
Nos operamur, ob hoc operum mercede juvati,
Ut requiescamus; sed Deitas aliter.
Nempe Deus mundum solâ bonitate creavit,
Indiguit mundi non tamen ille bonis.
Et nec in his, sed ab his requievit, nullius horum
Indigus; & tribuens, non requiem accipiens. 102

Finis Operum sex Dierum.

E mʃ. Regio 274 olim Elnonenʃi.

Nondum editum.

INCIPIT

HILDEBERTI

CENOMANENSIS EPISCOPI

PHISIOLOGUS.

DE LEONE.

TRES Leo naturas & tres habet inde figuras,
Quas ego, Christe, tibi bis ʃeno carmine ʃcripʃi.
Altera divini memorant animalia libri,
De quibus appoʃui quæ rurʃus myʃtica novi,
Tentans diverʃis ʃi poʃʃem ʃcribere metris.
Nec numerum noʃtrum complent ʃimul addita ʃolum;
Nam Leo ʃtans fortis ʃuper alta cacumina montis
Qualicumque viâ deʃcendit vallis ad ima,
Si venatorem per notum ʃentit odorem,
Caudâ cuncta linit, quæ pes veʃtigia figit,
Quatinus inde ʃuum non poʃʃit quærere luʃtrum.
Natus non vigilat dum ʃol ʃe tertiò gyrat,
Sed dans rugitum pater ejus ʃuʃcitat illum.
Tunc quaʃi viveʃcit, tunc ʃenʃus quinque capeʃcit,
Et quotiens dormit ʃua numquàm lumina claudit.
Sic tibi qui * cœlum reʃides in culmine cœli,
Cùm libuit tandem terrenam viʃere partem,
Ut genus humanum relevares crimine lapʃum,
Non penitus notum fuit illi dæmoniturum
Viʃcera Mariæ tibi, Christe, fuiʃʃe cubile,
Et qui te genuit, triduum poʃt ʃurgere fecit,
Cùm mortis vindex, mortem Crucis ipʃe ʃubires.
Tu nos cuʃtodis, tu nullo tempore dormis,
Ne demat quemquam propriis lupus è grege raptum.

* ʃ. qui ʃummi.

DE AQUILA.

Eʃʃe ʃerunt Aquilam ʃuper omne volatile primam,
Quæ ʃe ʃic renovat quando ʃenecta gravat.
Fons ubi ʃit quærit qui numquam currere deʃit,
Et ʃuper hunc cœlo ʃitque propinqua Deo.
Tunc ʃibi ʃol ambas incendit fervidus alas,
Et minuit grandes, alleviatque graves.
Tunc quoque caligo conʃumitur igne propinquo,
Quam confert oculis vita vetuʃta ʃuis.
Mox ruit, & liquidis fontis ʃe mergit in undis,
Utque cadit nidu, ʃic nova fit ʃubitò.
Eʃt autem roʃtrum quo carpitur eʃca retortum
Vix valet ex aliquo ʃumere pauca cibo.
Sed feriens petram, vel mordens ut ʃolet eʃcam
Atterit obliquum; ʃic capit inde cibum.
Eʃt homo peccatis quæ ʃunt ab origine matris
Qualis idem eʃt Aquila; ʃed renovatur ita.
Nubem tranʃcendit, ʃoliʃque incendia ʃentit,
Mundum cum pompis deʃpiciendo ʃuis.
Fit novus in Chriʃto *ter merʃus* gurgite vivo.
De ʃe: Sum vivus fons, ait ille pius.
Os terit obliquum per verba precantia Chriʃtum
Quod Chriʃtus petra ʃit, littera ʃæpe tulit.

Nota Baptiʃmum per immerʃionem.

Jam novus eʃt panis ʃuper omnia mella ʃuavis:
Panis is eʃt Chriʃtus, ʃit ʃine morte cibus.

DE COLUBRO.

Jam ʃenex ʃerpens novus eʃʃe gaudet,
Atque jejunans macie perhorret,
Pellis effæta tremit; oʃʃa, non vis,
Sola manetis.
Quærit anguʃtum lapidis foramen,
Vix movens ʃeʃe, venienʃque tandem
Inde pertranʃit, ʃpoliatque carnem
Pelle vetuʃtâ.
Quos libet rivos reperiens aquarum
Ut ʃitim perdat jacit ante virus:
In aquis ergo minùs hunc timebo
Abʃque veneno.
Si virum quemquam ʃine veʃte ʃpectat,
Longiùs ʃerpens ut ab igne ceʃʃat;
At videns illum qui gerit amictum,
Surgit in illum.
Quem vir ut vincit, ʃequiturque multùm
Negligit corpus, facit inde ʃcutum,
Verticis uʃque tenet ille curam
Ne moriatur.
Fonte qui ʃacro ʃemel innovatur,
Denuo ʃi peccas, ʃilicernus extas:
Ergo ʃis ʃemper imitator anguis
Cùm veteraʃcis.
Sit cibus parcus, minuanturque artus;
Unde non mandis, miʃeros juvabis,
Pœnitens defle, Dominoque ʃæpe
Dic: Miʃerere.
Signat hunc callem lapidis foramen,
Signat & Chriʃtum petra; nam per ipʃum
Fit novus quiʃquam, capit atque vitam
Fine carentem.
Cujus ad celʃum veniendo templum,
Ut bibas ʃacrum beatumque verbum
Evomas primùm quod habes venenum,
Corde nocivum.
Corde ʃunt iræ magis angue nigræ,
Et velut matres odium creantes;
Corde ʃunt rixæ bene non amicæ,
Invidiæque.
Corde conceptis furiis ʃuperbis,
Nam coæquales ʃuperoʃque temnis.
Plena ʃunt iʃtis aliiʃque multis
Corda venenis.
His quidem purus quaʃi veʃte nudus
Dæmones anguis typicus fugabis,
Noctis ut cœcas deprimit tenebras
Orbita ʃolis.

Sed tamen multas patiere pugnas,
Atque dum vives in agone fies.
Unde serpentes imitare prudens
Verticis auctor.
Vis novus vitam sine fine dignam?
Semper illæsum caput est habendum:
Hoc caput dico quod habes in ipso
Principe Christo.

DE FORMICA.

Exemplum nobis præbet Formica laboris,
Quando suo solitum portitat in ore cibum.
Inque suis factis res monstrat spirituales,
Quas quia Judæus non amat, inde reus.
Ut valeat brumæ fieri secura futuræ,
Est calor, interea non requiescit ea.
Nosque laboremus, Fratres, dum tempus habemus,
Securi fieri tempore judicii.
Hæc frumenta legit, si comperit; hordea spernit:
Ipse novam legem colligo, non veterem.
Sed ne de pluviis aspersum germinet udis,
Aut ea non pereat, esse quod hinc nequeat,
Granum quodque legit, prudens formica bipertit;
Hoc est quod binas lex habet inde vias.
Quæ terrena sonat, simul & cœlestia monstrat;
Nunc mentem pascit, & modò corpus alit.
Nos orer ut repleat, famis ut formido recedat
Tempore judicii, quod simile est hyemi.

DE VULPE.

Plena dolis multis vocitatur subdola Vulpis;
*immo odit. Hanc * amat agricola quòd rapit altilia.
Sin habet illa famem quia desunt, invenit artem
Quâ sibi crocantes prendere possit aves.
In terram fusam se tendit atque supinam,
Et quasi mortua sit, flamina nulla trahit.
Cornix aut ater corvus putat esse cadaver,
Insidet ut comedat, morsibus excoriat.
Illa levis surgit, subitóque volatile sumit,
Dentibus & tristem reddit edendo vicem.
Inde tenet duplam quam prodest nosse figuram,
Nunc Zabulo similis, par aliquando viris.
Mortuus est verè qui mortem fecit habere:
Hoc est dissimulat quod mala non faciat.
Cujus edit carnem quisquis rem fingit inanem,
Hoc est peccatum quodlibet atque malum.
Quem quasi deglutit, cùm secum ad tartara ducit
Dæmon ab insidiis vulpeculæ similis.
Sic cum fraude viri sunt vulpis nomine digni,
Quales hoc plures tempore sunt homines.
Luc. 13 32. Herodesque fuit qui Christum quærere jussit,
Credere se simulans, perdere dissimulans.

DE CERVO.

Cervus habere duas naturas atque figuras
Dicitur à Phisio-, cùm docet inde, Logo.
Nam quosvis grandes cum naribus extrahit angues
De caveis terræ, de latebrisve petræ.
Quos vorat, & tetro mox fervescente veneno
Æstuat ad liquidas pergere fontis aquas.
*f. id est vomit. Quas cùm fortè bibit, his plenus toxica * vincit;
Se juvenemque facit, cornua quando jacit.
Nos quoque compressi serpentis fraude maligni
Virus contrahimus, urimur & facibus.
Hæc est luxoria, quam fert, odiumque vel ira,
Aut etiam nimia est æris avaritia.
Ad fontem vivum debemus currere Christum,
Qui cùm nos udat, sumpta venena fugat.

Et sumus his demptis juvenes, fractisque superbis,
Quæ quasi cornua sunt, cùm miseros feriunt.
Cornua sunt oneri, quæ portant vertice cervi,
Sed non dedecori inde videntur heri.
Si fluvios sternant pariter, pariterque peragrant,
Longiùs & pergunt pascua quando petunt.
Portant suspensum gradientes ordine mentum,
Alter in alterius clunibus impositus.
Hunc retinent usum, si sint vel in ordine centum,
Sed qui præcedit fessus ad ima redit.
Sic se vertentes cuncti, mutuòque ferentes
Numquam deficiunt, sicque viam peragunt.
Per tales mores alienos ferre labores
Cum pietate monent, atque juvare docent.
Sic lex est Christi nostri complenda Magistri,
Cujus, qui faciet, pascua reperiet.

DE ARANEO.

Vermis Araneos plurima fila nec assiduus
Quæ texere studet artifice retia, ea sunt tibi, musca,
Ut volitans capiaris ibi, dulcis es & utilis esca sibi.
Placet opus tenue, sed sibi nil valet ut fragile.
Quælibet aura trahit parulam; rumpitur & cadit in nihilum.
Hos sequitur homo vermiculos, despiciendo suos inimicos,
Quos comedit faciens miseros; & placet sibi nimium
Quando potest nocere alium: illud tamen malè est quod facit.
Cùm moritur quasi tela cadit, quam modò dictus Araneus agit.

DE CETO.

Est super omne pecus quod vivit in æquore Cetus,
Monstrum grande satis, cùm superextat aquis.
Prospiciens illum, montem putat esse marinum,
Aut quod in Oceanum insula sit medium.
Hic si quando famem, quam fert sæpissimè grandem,
Alleviare velit, callidus os aperit.
Unde velut hamum se flatus reddit odoris
Ad se pisciculos ut trahat exiguos.
Exiguos tantùm, quoniam comprendere magnum
Perfectumque nequit, sed nec in ore premit.
Piscis pisciculos claudit, conglutit & illos
Non sic, non sic jam sorbuit ille Jonam.
Si sit tempestas cùm vadit vel venit æstas,
Et pelagus fundum turbidat ille suum,
Continuò summas se tollit Cetus ad undas:
Est promontorium cernere non modicum.
Hinc religare citam pro tempestate carinam
Nautæ festinant, utque foris saliant.
Accendunt vigilem quem navis portitat ignem
Ut se calefaciant, aut comedenda coquant.
Ille focum sentit, tunc se fugiendo remergit
Unde priùs venit, sicque carina perit.
Viribus est Zabulus quasi Cetus corpore magnus,
Ut monstrant magni quos facit ille Magi.
Mentes cunctorum qui sunt ubique virorum
Esurit atque sitit, quosque potest perimit.
Sed modicos fidei trahit in dulcedine verbi,
Namque fide firmos non trahit ille viros.
In quo confidit quisque, vel spem sibi mittit,
Ad stiga mox rapitur, sic quoque decipitur.

DE SIRENIS ET HOMOCENTAURO.

Sirenes sunt monstra maris resonantia magnis

Vocibus, & modulis cantus formantia multis,
Ad quas incauti veniunt sæpissime nautæ,
Quæ faciunt sonitum nimiâ dulcedine vocum,
Et modò naufragium, modò dant mortale periclum;
Quod qui fugerunt hi tales esse tulerunt.
Ex umbilico constat pulcherrima virgo,
Quodque facit monstrum volucres sunt inde deorsum.
Est homocentaurus itidem natura biformis,
In qoibus est asinus in humano corpore mixtus.
Quamplures homines sic sunt nunc ore biformes,
Unum dicentes, aliud tibi mox facientes;
Qui foris, ut fantur, sic intus non operantur.
Utpote suut multi qui de virtute locuti
Opibus indulgent. His ô quàm pulpita fulgent!

DE ELEPHANTE.

Corpore tam grandes apud Indos sunt Elephantes
Ut bene firmares montibus esse pares.
Hi simul incedunt, ut oves pascua quærunt,
Adversi coëunt, cùm sibi conveniunt;
Hique semel pariunt, quamvis tot tempora vivont,
Hoc est trecentum, nec faciunt geminum.
Ast unum generans, & per duo tempora gestans,
Cùm parit, in magna, ne cadat, extat aqua.
Non habet ut surgat, quia numquam crura recurvat:
Si qua forte ruit hoc genitrix metuit.
Cùm vult pausare, vel somno se recreare,
Incumbit ligno arboris exiguo,
Quam notat atque secat venator, & obice celat,
Clamque sedens spectat dum requiem repetat.
Ille velut quondam securus ad arboris umbram
Cùm venit, incumbit, cumque ruente ruit.
Sin homo non âderit gemit, & tunc denique barrit;
Tunc anus currit, qui relevare cupit,
Sed nequit & satagit: cùm plorans hic quoque barrit,
Multi vel magni tunc veniunt alii.
Cùm nequeunt omnes, contendunt mittere voces,
Ad quas fit subitus, parvulus & minimus.
Cujus (& est mirum) promuscida sublevat illum,
Et sic prædictas effugit insidias.
De pilis hujus sistit sub domate fumus,
Serpentes cedunt, quæque venena gerunt.
Sic homo primus Adam per lignum, sic cecidit jam
Quem Moyses voluit tollere, nec potuit.
Post hunc Prophetæ voluerunt, nec potuere;
Ipsorum precibus venit ad hoc Dominus.
Qui cùm sit parvus, quoniam Deus est homo factus,
Sic relevavit eum pro comedendo reum,
Cujus odor, plenus de verbis scilicet hujus,
Sicut rite venit, inde beatus erit.

Omne quidem vitium fugiet de corde per ipsum;
Causa dehinc lethi nulla nocebit ei.

DE TURTURE.

Turtur inane nescit amare;
Nam semel uni nupta marito,
Nocte dieque juncta manebit.
Absque marito nemo videbit:
Sed viduata si caret ipso,
Non tamen ultra nubet amico.
Sola volabit, sola sedebit,
Et quasi vivum semper tenebit,
Operiensque casta manebit.
Sic est anima quæque fidelis,
Facta virili fœdere felix:
Namque Christus est sibi maritus,
Cùm sua de se pectora replet:
Et bene vivens sempes adhæret,
Non alienum quærit amicum.
Quamlibet orcus sumpserit illum,
Quem superesse credit in æthre,
Inde futurum spectat eumdem,
Ut microcosmum judicet omnem.

DE PANTHERE.

Est quadrupes Panther, quo numquam pulchrior alter,
Qui niger ex albo conspargitur orbiculatò.
Diversis pastus venatibus & satiatus,
Se recipit, dormitque cavo prostratus in antro.
Post verò surgit tridoum, tunc denique rugit.
Exit odor talis de gutture, tamque suavis,
Ut virtute sua superet vel aromata cuncta.
Ad quem mox tendit quæ vocem bellua sentit,
Atque secuta illum flatum dulcedine plenum.
Sic faciunt omnes; soli Panthera dracones
Cùm sonat, aut fugiunt, aut segnes corpore fiunt,
In caveisque latent, nec in ipso tempore parent.
Est autem dictus Panther allegorice Christus,
Qui super est homines forma collatus ad omnes:
At satur ille fuit, quia quot vult, tot sibi sumit,
Et somnum cepit, cùm nos moriendo redemit:
Rugitum misit postquam de morte revixit.
Cœlos ascendens, ubi regnat cum Patre præsens,
Quem Gentes cunctæ sic sunt credendo secutæ.
Aut fugit atque latet, nec in ipso tempore paret,
Serpens antiquus qui nobis est inimicus.
Namque palam, nullos licet, audet fallere multos.
Nos hinc deffendat qui sæcla per omnia regnat.
Carmine finito, sit laus & gloria Christo.
Cui si non alii placeant hæc metra, Tibaldi.

Explicit Liber Phisiologi.

* Ita mſ. Codex olim Einonenſis, nunc Regius, n. 274. ann. circ. 500.

** Cujus ſupra.*

DE ORDINE MUNDI.

MONITUM.

SEquens Poema eò juſtiùs Hildeberto tribuitur, quò majorem vel ex ipſo titulo videtur affinitatem habere cum ejuſdem præcedenti Poemate de Opere ſex dierum. Immo hoc quaſi illius continuationem dixeris, ſiquidem incipit hoc ubi præcedens deſiit. Illud enim ad formationem hominis die ſexto deſinit, nec ultra progreditur; Hoc autem ab Adæ peccato incipit, & ſic per tempora legis naturæ, deinde legis ſcriptæ quaſi ad legem novam & Evangelium mentes legentium præparat ad Verbi divini Incarnationem, ac demum ad Apoſtolorum prædicationem, & ipſam Eccleſiæ Romanæ per beatum Petrum fundationem, ſacram proſequitur hiſtoriam.

PROLOGUS, ſeu INVOCATIO.

MAXIME Sanctorum ſitiùnt quem vota piorum
Adventum cujus fæx temporis exigit hujus
Comple quod de te ſancti cecinere Prophetæ;
Pone modum mundo veniens in te furibundo.
Cernis ut ærumnis preſſus bonus ingemit omnis,
Hinc te quiſquis amat te toto pectore clamat.
Audi clamantes, regnum cœleſte vocantes;
Exorare veni regni collator amœni,
Falcem cenſuræ terris immitte futuræ,
Huc meſſore dato pro meſſibus accelerato
Culmis defeſſis quia ſternitur arida meſſis,
Meſſi depreſſæ præſens digneris adeſſe:
Ignorant terræ tibi gramina grata referre.
Quæ modo gignit humus ſunt hæc zizania, dumus!
Ergo cunctorum compenſator meritorum,
Huc te fer abſque mora, quia tempus poſcit & hora.
Olim damnatum de ſacra Virgine natum
Naſcendi cauſam fidei non antea clauſam,
Metro complebam, te præmonſtrante retexam.
Qui facis os muti cùm vis ſermonibus uti.

Gen. 3. v. 6. Arbore ſub quadam Protoplaſtus corruit Adam,
Pomi lege datâ, petulanter eâ violatâ
Suaſu ſerpentis pœnam ſubit ipſe nocentis,
Pœnam peccati dans cunctæ poſteritati,
Quâ mortis moles luit omnis poſthuma proles.
Nam patre deciſo detruditur à paradiſo.
Et patriam ſedem, patriam quoque perdidit ædem.
Exulat omnis homo guſtato cum patre pomo.
Hæc ſibi prima Ceres poſtquam fit criminis hæres;
Perque patris donum fit ad omnia peſſima primum.
Proh dolor! in pejus ſtirps ſemper defluit ejus;
Hunc quaſi communem geſtarunt ſæcula funem,
Traxit ad infernas per quem mors cuncta cavernas.
Hæc eſt ecclypſis quæ partibus accidit ipſis
Sanguine de quorum genus effluxit populorum.
Cùm ſoboles crevit vitioſa ſilex inolevit,
Invidiæque faces humanæ mentis edaces
In eam accenſæ ſoadet utatur ut enſe.
Gen. 4. 8. Utitur, ardeſcit, fratriſque cruore madeſcit.
Quàm veſana manus! vel quàm fuit ille profanus
Qui primus preſſit capulum quo talia geſſit!
Omnis & exertus crudeliter ille lacertus,
Quo feriente caro ruit icta fratris amaro.

Iſte cruor primus Geneſi velut indice ſcimus
Latè diffuſum ſimilem proceſſit in uſum,
Exemplo tali mortalibus exitiali;
Nec frater fratri, nec parcunt pignora patri,
Pignoribuſve pater, nec pignoribus ſua mater.
Dextras ſerviles juguli patiuntur heriles.
Si quæ ſunt iræ, mox ſuggerit ira ferire.
Iſtum ſi verbis exaſperat alter acerbis,
Exerit ultorem gladium, funditque cruorem.
Pro vili lucro madet omnis ſanguine mucro.
His ergo morbis dum primus deſipit orbis,
Semper peccatis plus accumulans cumulatis,
Miſcens humanis cœleſtia, fana profanis,
Duriter offenſus quem neſcit claudere ſenſus,
Carnes immundas ultrices cogit ad undas,
Navigio docto juſtus Noe liberat octo. Gen. 6. & 7.
Formula Baptiſmi quibus unda fuit * cataclîſmi. * i. diluvii.
His paucis mundi reparantur damna ſecundi,
Inque ſuum curſum volvebat tempora rurſum.
Jam patriſſabant, hoc eſt geniti generabant,
Gignunturque viri magno de corpore miri,
In turri quorum variatur vox labiorum.
Sordentes turbæ gemina lactantur in * Urbe * Sodoma & Gomorrha.
Luxoriæ mammâ, quos uſſit cœlica flamma;
Sed meritis juſtum Lot conſervavit inuſtum. Gen. 19.
Lucebat Phœbus ſub eiſdem forte diebus,
Non Phœbus cœli, ſed Abraham, qui mente fideli
Terris ſplendorem fidei dedit atque calorem.
Unam namque fidem tribus in pueris colit idem,
In deitate pari non tardans tres venerari.
Fit primus donis divinæ religionis,
Quæ libatores paſcunt decimis ſeniores.
Lege priùs bellâ fuit idem primus * Apella. * id eſt circumciſus.
Jam typicum credit, cui damno carnis obedit:
Ergo fide clarus, Dominoque per omnia charus,
Pro fidei pacto, naturæ jure ſubacto,
Accepit natum rugoſâ matre creatum. Gen. 21.
Hunc, licet eſſet ei ſpes unica progeniei,
Juſſus pene litat, ſed idem revocamine vitat. Gen 22.
Uno ſpectatus facto, piuſque ſceleratus,
Sed ſceleris nullam conflat dilectio bullam.
De ſpinis raptus mactatur laniger aptus
Pro puero vincto nequaquam ſanguine tincto.
Id quoque vir prudens typicum ſub pectore cudens,
Quod dictis celat, rectè faciendo revelat.
O meriti quanti pater extitit ille Tonanti!

Sunt cujus Gentes post se de se venientes,
Stellis collatæ, vel arenis annumeratæ,
Et quasi depictæ, quod in ipso sunt benedictæ.
Ex ista planta seritur generatio tanta,
Quam numeris clarè nequit Abacus æquiparare.
Hujus erat fortis Jacob luctamine fortis,
Cui dat per fraudem nostram benedictio laudem.
Gen. 28. Hinc Deus in scala cum cœlite visitur ala,
Alternans nomen venturæ stirpis ad omen;
Unde satis scitè dicti sunt Israelitæ.
Nati deinde seni Patriarchæ sunt duodeni:
Junior ætate, grandævus fit pietate.
Quem sol & luna venerantur nocte sub una,
Cum stellis totidem, quod fratribus accidit idem,
Hunc plaga Memphitis suscepit ab Ismaelitis.
Gen. 39. Cùm fugit incestum Joseph, parat hunc sibi quæstum,
Gen. 41. Ut regat Ægyptum, velut est in codice scriptum.
Præfectusque bonis dispensator Pharaonis,
Somnia dum solvit quæ saga mente resolvit.
Temperiem duram famis indicat esse futuram;
Temperies tristis septem duravit aristis.
Gen. 42. Desunt annonæ veteli Jacob in regione:
Ut fugiat cladem, patriâ discedit eâdem.
Cœli majestas jubet hoc, & cogit egestas.
Cum turba parva mox intrat Mempheos arva:
Natus adoratur: sic visio verificatur.
Gen. 47. Ampla datur tellus, nec sufficit iste popellus,
Sed generans tandem genitis implevit eamdem,
Exod. 1. Qui quasi calones & despecti cinistones,
** pro obedire tyrannis.* Per multos annos coguntur * obire tyrannos:
Quorum mœrorem miserans Deus atque laborem,
Binos elegit, quibus ipsis pondus abegit.
Signa dedit per quæ decertet frater uterque,
Exod. 3. Aaron facundus, Moyses ad signa secundus;
Hic labiis comptus, hic ad miracula promptus.
Adstant ergo boni coram Pharaone patroni,
Plebis ductores, mandatorumque datores.
Rex, facto verbo, subsannat corde superbo,
Exod. 5. Aspernando Deum, populum qui poscit Hebræum.
Ne videatur hebes, non vult dimittere plebes.
Ad primum martem magicam pugnatur in artem:
Alma fides certè potis hic monstratis apertè!
Nam quia non langues, it ligneus anguis in angues,
Exod. 7. & seqq. Multiplicans signum, fit serpens denuo lignum.
Cedere dum nescis Rex, deteriora lacessis;
Victis quippe Magis, cruciatur patria plagis.
** f. implet.* Ne biberent, sorde cruor * aufert flumina, fontes.
Omne genus piscis peregrina morte fatiscis.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Jussæ deinde rudes ranas genuere paludes,
Cuncta replentur eis, solis vacatur Hebræis
Et domus & furnus, lectus quoque Regis eburnus
Ranarum follis cum cocto fervet in ollis.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Tactu virgulti scinifes de pulvere multi
Et pecus & gentem vexant ea rura tenentem.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Muscæ venistis, tormentaque multa dedistis.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Ecce dolor quintus furit à foris & furit intus;
Morte ruit subitâ pecualis morbida vita:
Sternitur omne pecus, sed adhuc Rex pectore cæcus.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Jussu divino cineres præbente camino,
Vulneribus mille spargit dum signifer ille,
Vesicæ turgent, homines, jumenta perurgent.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Ut Deus ipse jubes densantur in aëre nubes;
Dat tonitrus sonitum quem nescit patria ritum;
Imber multarum subitò distillat aquarum;
Ignea fit grando, perit interitu miserando
Grandineis flagris quodcumque remansit in agris
Deperit & gramen, facit & quo fœmina stamen.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Ecce locusta gravis, quam ventus & aura suavis
Juxta sermonem Moysi fert per regionem,
Ad cumulum luctûs quæ rodit ab arbore fructus,
Et quodcumque viret, non fortiùs igne periret.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Lampade subtractâ, nimiâ caligine factâ
Gens involvuntur, triduanâ nocte premuntur,
Soleque privati tamquam sint exoculati
Quærunt palpatus alienos atque ducatus,
Tectis inclusi nulli sunt gressibus usi.
Nox involvit eos, sed non involvit Hebræos;
Cultor enim veri nescit sub nocte teneri.
Cedere dum nescis, Rex, deteriora lacessis.
Littera sit testis qualis fuit ultima pestis;
Mira magis miris succedunt, diraque diris,
Omnia lamentis complet manus Omnipotentis
Corpora cunctorum sternens primogenitorum.
In pecodum caulis mors regnat, regnat in aulis,
Plenaque nocturnis luget casa quælibet urnis:
Ultio divina grandis, grandisque ruina.
Mors involvit eos, sed non involvit Hebræos;
Namque typo magni cruor est in postibus agni.
Ægyptus plangit, Judæos urget & angit
Uti calle citò totiens per signa petito,
Post hiemes multas datur his exire facultas.
Surgunt haud lenti rebus variis opulenti,
Hi locupletati, sunt indigenæ spoliati,
Dudum captiva plebs discedit fugitiva.
Urget eum terror recidivus quem facit error,
Acriter instat ei Rex diræ barbariei.
Adducit vires ut sub juga dira redires:
Sed fidens esto tibi nulla pericula præsto,
Es cujus cultor, mirabilis hic erit ultor.
Cur te, Rex, fallis? Periturus parce caballis,
Cautiùs est verè moderantia lora tenere,
Ni flectas retro, sorbebere gurgite tetro;
Qui populos urges, urgebit te quoque gurges.
Omnia tempus habent, modò florent quæ modò tabent.
Jam mare laxatum per virgam pandit hiatum *Exod. 14 & seqq.*
Nutu divino - - - - - - - - - - - - - -
His cumulat pœnas, hic siccas sternit arenas.
Hîc eques, hîc magnus currus natat atque tyrannus.
Israël hoc transit, sed turba nefanda remansit.
Israël salvatur, salvator glorificatur.
Huic ergo genti per desertum gradienti
Polluxit victûs, & conservavit amictûs,
Mannaque præ castris velut imber fluxit ab astris.
Dum sitit è saxo potatur flumine laxo.
Per Testamentum sumit vitæ documentum.
Vivere prudenter Lex indicat, & reverenter;
Pectore vel sacris non curvari simulacris;
Sabbata servando feriari, nil operando; *Decem præcepta legis.*
Vitam mercari, si patres vult venerari.
Id quoque discernat, ne quem manus impia sternat;
Legis ei cultor minitat ne fiat adulter;
Esse vetat fures, quia pendent in cruce plures; *Exod. 20.*
Ad contestandum nil falso teste probandum,
Ad bene vivendum * prope nati nil cupiendum. ** id est proximi.*
Hæc & quæ restant Israël tibi terrea præstant.
Sic in eis vives ut sis in tempore dives,
Incustoditis mox ad tormenta venitis;
Si quisquam nutat mox lumen lumine mutat;
Dens dentem tollit, sic iram littera mollit.
Imperfectus eris quisquis sub lege teneris,
Legis enim strictum te condemnat maledictum,
Uno pro iota cùm sit transgressio tota.

Omnes ergo ligat quos præ:ipiendo fatigat.
Hebr. 11. 36. & seqq. Hujus mandati quasi quodam fune ligati
Nulli Sanctorum scandebant tegna polorum.
Ludibrium facti sunt quidam verbere tacti,
Justitiam fassi sunt quidam vincula passi,
Dicere jus ausi sunt quidam carcere clausi,
Serris affecti sunt quidam tergora secti,
Quidam tentati, quidam quoque sunt lapidati,
Ictu lictoris pensant in damna cruoris;
Hi sub speluncis latitant anfractibus, uncis;
Solivagis saltus placet & mons quilibet altus,
Non texto filo tecti, sed tegmine vili,
Quod capræ vilis paupertas texuit illis;
Rebus enim nudi sunt ad contraria crudi,
Nil affectantes, venturum corde vocantes;
Per spem credebant quæ mente futura videbant,
Crimine non fusci, signorum luce corusci.
Lepras curando, defunctos huc revocando,
Cœcos & mutos, surdos mentisque solutos.
Mundus, ut audistis, quid dignius attulit istis?
Sed nec ob hoc tuti quando sunt carne soluti.
Teste probo cartâ, quia nondum gloria parta,
Ob primi crimen dilexit janua limen
Extractæ costæ quod persuadetur ab hoste.
Linquimus intactos, numquam certamine fractos
Heroes fortes, multas pro lege cohortes,
Qui tectos parmis straverunt fortibus armis.
1. Reg. 17. Præterea David cujus manus improba stravit
Israel damnantem lauro nimis ore gigantem,
Inque Philistæis fuit usus mille trophæis.
Nomen Psalmistæ meruit quoque belliger iste,
Cui cantant psalmi dant organa Pneumatis almi,
Ut numero quodam de Christo texeret odam.
Inventus præco cui mundus consonet echo,
Nam psallens ordo magis utitur hoc decachordo,
Quod fidei ternæ mysteria more lucernæ
Irradiet cunctis à Christo nomine functis,
Et formando preces animæ valet abdere fæces.
Laudibus includam Machabæos; sed mage Judam,
Qui patris exemplo vacat omni tempore templo.
Et pro lege patrum potitur solamine fratrum,
Ense gigantæo pro scito pugnat Hebræo;
Immotus postis quem nullus territat hostis,
Circuit insomnis, ut perfuga corruit omnis,
Impugnatorum populatus castra suorum.
Incircumcisi si sunt eum robore visi,
Rege manu digna portans mavortia signa
Dat lituo rauco signum cum milite pauco,
Pugnæ tanta sitis pro legibus instat avitis,
Contra mucronem impellit, sicut ira leonem,
Et velut insignis sarmentis pascitur ignis.
Sic in Marte furens, ut tædas ignis adurens,
Per mare distortus ceu poscit navita portus,
Pro causis mille famosior extat Achille.
Maluit ergo mori, quàm lex raperetur honori.
Judith 1. Jam velut alludit notissima fœmina Judith,
Inque beatorum titulis vult esse virorum.
Quemque suum noscit, vulgari carmine poscit
Dextera virtutis fuerit cùm causa salutis.
Cum quibus est dextra non vult fore laudibus extra,
Carminis indago te claudet honesta virago,
Quæ carmen nostrum quoddam decorabit ut ostrum,
Officium linguæ si det facundia pingue,
Laude queat cultâ paucis ut claudere multa.
Major erat veris hujus sensus mulieris,
Quæ fit bellatrix, & prudens consiliatrix.
Tempore quo spernis, Bethulia, jus Holofernis,
Quodam decreto facto non alite læto,
Cùm se subdendum populo foret, aut moriendum.
Nam supra montes non sunt putei neque fontes.

Vota Sacerdotis melioribus incita votis,
Cautius enervat, populi quoque millia servat.
Mox viduum cultum, mox mutat sedula vultum:
Sumit ad ornatum quicquid putat esse beatum:
Interulam qualem pretium probat haud venialem,
Ut decet hunc sexum, crinem cohibet mitra pexum,
Sumit sufflamen croceum capitis religamen,
Pectus non vilis claudit quoque gemma monilis,
Brachia constringit, quæ vestis linea cingit,
Quæ cùm crispatur, vix unguibus accumulatur,
Serica resplendet quæ subtus suppara pendet,
Orbes armillæ crisos genuere favillæ,
Et digitis munus dedit annulus unus & unus.
Verrit & incessus pretioso syrmate gressus;
Nec minùs extollo quæ pendet fistula collo.
Ancillæ testes has comunt undique vestes,
Ne sint rugosæ, vel disparitate perosæ.
Pro radio lucis facies non est lita succis,
Nam facie mundâ nulli valet esse secunda;
Callidè perspector formæ paris atque revector,
Hanc si tu nosses captam, nil dicere posses.
Indole sub vita non sic fuit ipsa polita
Cùm præfinati polleret in ore mariti:
Nec dedit hanc normam, non hanc lascivia formam
Sensus astuti, sed sic vult viribus uti.
* Comerat ut bellum cum Principe sola duellum, ** f. confecat,*
Et pereat Princeps reparet ne bella deinceps,
Cùm cordis nido figet sua tela cupido.
Fœmineâ vittâ non certior ulla sagitta.
Sic pane velamus quo pisces attrahat hamus,
Cùm volucrem mulces dat fistula dulces.
De montis pirgo descenderat ut nova virgo,
Perque cavam vallem carpebat fœmina callem,
Mox iter enixa venit ad tentoria fixa.
Assyrii properant, quæ vel quid ut ordine quærant;
Quò propiùs veniunt, plus ac plus obstupescunt,
Utque novæ stellæ radium mirando puellæ,
O! si me velles, fert secum quisque satelles!
Sic non auditos omnes habet illa maritos.
Judith mente bonâ plebis vallante coronâ
Cum Duce sic fatur, genibusque minor veneratur.
Optime majorum, clarum decus Assyriorum,
Gloria cui floret, quem supplex mundus adoret,
Cui fera silvestris, cui bestia servit agrestis,
Mitia cum sævis, metuit quem bellua quævis,
Omneque pennatum, vel dat quibus unda natatum,
Apta tuæ laudi dignanter, si placet, audi.
Hic populus demens, cui non tua gratia clemens,
Non habet armorum spes ullas aut clypeorum,
Montibus aut muris non fidit corruituris,
Nec tutus falli, quia cingitur aggere valli.
Altera spes illis majoribus atque pusillis;
Hoc est munimen nullum committere crimen;
Si peccat nullus, per te non corruet ullus.
His est Salvator, qui Legifer atque Creator.
Et poteris frustra consumere plurima lustra
Pugnans incassùm pugnantem reddere lassum.
Sed fiet verum sub tempore quinque dierum,
Quod mihi monstravit, qui cuncta creata creavit.
Jam culpas discunt, * satis æstu namque fatiscunt. ** f. sitis.*
Ob sitis ardorem damnatum lege cruorem
Jam non discernunt, & ob hoc animalia sternunt;
Quem si forte bibunt, offendent atque peribunt.
Ut bos sub cultro plebs omnis corruet ultro.
Qui justos munit, facientes crimina punit.
Sic tibi trudendi stipulæ sunt more terendi,
Nec damni fragmen patietur militis agmen.
Ancillæ dictum non est, Dux optime, fictum.
Qui sedet astra super præmisit me tibi nuper;
Nuntia missa fero, tantumque salubria quæro:
Hac tecum de re tua vult ancilla manere.

Mox

Mox secum plandit cùm talia Barbarus audit,
Impatiensque moræ subito cœcatur amore;
Et stupri totum versans in pectore votum,
Laxius extensâ fit lætus divite mensâ;
In ventrisque lacum non cessat fundere Bacchum.
Plus solito plenus, Judith fuit igne serenus.
Nox trahit in somnum toto cum milite domum.
Fæmina digna satis dans formam virginitatis,
Stat Ducis ante thorum spirantem membra duorum.
Dextrâ victrici jugulum feriens inimici,
Ad somnum villi somnum mortis dedit illi:
Ense caput sectum maculavit sanguine lectum.
Tali morte datâ, Judith redit intemerata,
Collaudatque Deum, referens ex hoste trophæum.
Tales Athletas olim vetus attulit ætas,
Per quos evulsi sunt hostes atque repulsi,
Quos laus æternat, quos modo gloria vernat;
Nam spe præclari Regni cœlestis avari,
Mundi tormentum reputabant grande talentum.
Sed nec ob hoc tuti, quando sunt carne solui:
Pro Patrum noxa differtur cœlica doxa,
Pro Patrum thecnis caruerunt sæcula regnis,
Pro radice Patrom sorbebat sæcla barathrum.
Impius & Sanctus dabat hoc sub carcere planctus,
Armatus fortis, quos traxit ad atria mortis.
Sunt ibi mœrores, sunt fletus atque dolores,
Stridor dentalis, pœdor quoque perpetualis.
Est ibi caligo meruit quam patris origo,
Quinque per ætates condemnans posteritates:
Sed mortis metas dedit ultima temporis ætas.
Hanc abolens molem, dans verum cernere solem,
Solem de stella, Christom de matre puella.
At pudor est salvus pariat cùm Virginis alvus,
Excedens morem propter Deitatis honorem.
Luc. 1. Est ubi conceptus de cœlo semen adeptus,
Angelici vernæ jussum sermone supernæ,
Concipit è cœlis, dum sumit Ave Gabrielis.
Hæc est illa fides quam falsò, perfide, rides,
Contra naturam parientem credere puram.
Pristina signa roga quæ veneratur Synagoga,
Credere cogéris nunc perfidus onde teneris:
Nam rubus ardebat, sed frondis honore virebat;
Pertulit ardorem, nec perdidit ipse virorem.
Cùm radix non det, tamen arida virgula frondet,
Frondibus allatis decus addens virginitatis.
Imbre madet vellus, cùm non madet arida tellus;
Terra madet stillâ, cùm vellus non madet illâ.
Matre Deo digna sunt hæc pro Virgine signa:
Quod dedit insolitum monstrat Deus hîc repetitum.
Virgineus partus divinos dum parit artus,
Nullo sulcatum dat florem vomere partum.
Porta serata poli Domino fit prævia soli,
Florem munditiæ parit alvus clausa MARIÆ,
Integra gignendo, velut integra concipiendo:
Virginis ergo thorus quantâ sit dote decorus,
Cœli præcones docuerunt opiliones.
Moxque novum sydos, ceu quidam vernula fidus,
Cum prece donorum vocat illuc corda Magorum.
Miris unde modis rabies insanit Herodis,
Ac bimos mactat quos mater fæmina lactat.
Hunc mactando gregem, puerum vult perdere Regem;
Sed fuus illæsum pædagogus servat IESUM,
Sedulitate pia fugiens cum Matre MARIA.
Lacque puer soxit quod matris ab ubere fluxit,
Et quasi peccator mammas bibit Omnicreator,
Sed cœlo plenas, claustroque pudoris amœnas.
Quæ legi debet carnis præputia præbet:
Turture mundatur quo mundi culpa lavetur:
Vestitur pannis, victu vegetatur & anni,
Et velut addiscens, elementaque prima dehiscens,
Audit Doctores, interrogat & seniores:
Et fuit industris legi sex suffore lustris
Inscriptam gypso quam sumpserat orbis ab ipso.
Pro nostris damnis lavat hunc Jordanicus amnis,
Diluat ut nævum quem severat Eva per ævum.
Tentat eum Dæmon, sed sustinet ipse Palæmon. Math. 4.
In se limphantes fugit impia saxa minantes:
Esurit & stertit, sub pectore tristia vertit:
Discipulum plantis deservit more lavantis.
Id verò totum fuit à Deitate remotum;
Naturam namque plenam monstravit utramque:
Signis patratis jubar emicuit Deitatis.
Principio magnum mustum jubet edere stagnum, Ioan. 2.
Dat quoque mirari vinum sine vite creati.
Quos nox damnavit visus hominum reparavit:
Ut lepram purget, placidis hanc tactibus urget,
Et reddit putres animabus corporis utres.
Actu privatos facit artus consolidatos:
Quo corpus marcet fluxum quoque * seminis arcet: * f. sanguinis.
Panibus augmentum fauces dedit inter edentum,
Qui nos sacravit, qui millia quina cibavit.
Ventos sedavit, fluctus tumidos peragravit.
Quas tenor enervat linguas, ad verba reformat:
Ad voces sulcos auris surdebat hiulcos,
Febris & algores, febris tulit atque calores.
Post hæc comprensus, clavis fuit in Cruce tensus,
Conscendit palmam quam fecit fructibus almam:
In cujus ramo Deitatis perforat hamo
Leviathan malas, & mortis sincopat alas.
Serpens sublimis serpentibus obviat imis,
Dirus pugnator quod contraliat inde viator.
Vita subit lethum, dulcedo potat acetum,
Non homo, sed vermis, armatum vincit inermis,
Agnus prædonem, vitulus, moriendo, leonem.
Virginis agnus oves lavat urbem crimine quovis.
Hostia præclara * Statioc fit Christus in ara. Error amanuensis, qui prof. ταυρ., id est Crucis, posuit statioc
Vitæ libamen lateris dedit inde foramen;
Patrem placatum dans mundo conciliatum.
Unda, caro, sanguis, nequam pius expiat anguis.
Hæc tria nostra salus, quâ marcet pristina * malus: * sive arbor sc. vetita.
Hic pretii nummus redimit quo terrea sommus,
Quoque Deo Patri reparatur præda barathri.
Exul & antiquus quem suasor inescat iniquus,
Absorbtâ * tegnâ liber redit ad sua regna. * f. technâ, seu fraude.
Hac tude donari remearunt quique beati.
Implet promissum spolians Crucifixus abyssum.
Clausa tenet fossa pretiosi corporis ossa:
Ergo die * tritâ de busto carne petita, * id est tertiâ.
Surgit multorum cineres reparando piorum.
Postea tangendum se præbet atque videndum;
Et jam, non scorto, mulieri visus in horto,
Mortis ab ærumnis apparet liber alumnis.
Verba dat & mandit; Didymo sua vulnera pandit,
Palmas atque latus magis ut foret indubitatus.
His argomentis solidato robore mentis
Crimina laxandi jus tradidit, atque ligandi,
Ad meritique modum, dat rexum solvere nodum.
Mittens ut mundum doceant natale secundum,
Fonteque divino purgent sub nomine trino,
Voce jubet vivâ depellere cuncta nociva.
Omnibus expletis ex codice sicut habetis,
Victrici palma cœli repetivit agalma.
Æthera conscendit caro quæ crucifixa pependit,
Scandit jocundè Christus descenderat unde,
Et pius & durus Judex in fine futurus.
Par sibi majestas est cum Patre, parque potestas,
Est honor æqualis, virtus, & apex socialis.
Cum Patre regnante Deus unus & imduperator:
Spiritus amborum paritate refulget honorum;
Nam Patris ac Nati semper par est Deitati.
Hæ tres Personæ Deitatis religione

Non ſecernuntur, ſed ut unum jure colontur.
Eccleſiæ flamen docet unum credere Numen.
Hinc varias hæreſes, peccati ſordide præſes,
Atque novum ſchiſma conflas, torquendo ſophiſma.
Idola monſtraſti, fanorum ſede locaſti,
Quæ ſtultæ Gentes coluerunt ſacra ferentes.
Sic cum Neptuno Thetis eſt Dea, cum Jove Juno,
Numina digna loto; ſic & Proſerpina, Pluto:
Intonſus collo Deus eſt mendoſus Apollo,
Quid de ſilvana dicam triviáque Diana?
Quid de Latona magnum fugiente Pithona?
Scilleique canes non ſunt Deitatis inanes.
Impedii eſſe Deam meretricem quid Erithream?
Non ſunt mortales Pan, vel Cilleïus ales.
Num circa limphas non eſt fas quærere Nimphas?
Sæpe madent Divi qui ſunt in gurgite rivi,
Quos meliùs dices mœchos fore vel meretrices.
Illos errores primi fecere timores.
Facta Tyrannorum nomen rapuere Deorum.
Ad Regum nutum litat orbis datque tributum.
Sed Factor rerum, cùm poſceret ordo dierum,
His ponens finem, tulit hanc erroris Erynnem,
Bis ſenos * vernas mittens inferre lucernas
Mentibus homanis, * quos nos damnavit inanis.
Cœlitùs excocti, ſacro quoque Flamine docti,
Vadunt carnales verbo ſulcare novales.
Mox Petrus in Roma fidei diffudit aroma,
Sacrilegum rimm trudens ex Urbe Quiritum.
Ad cujus voces ſua curvant colla feroces.
Urbs Regina ſenis ſubmittere gaudet habenis
Altam cervicem tot Regnorum domitricem,
Quam bellare vafer non vicerat æmulus Afer.
Non aliter Pœnus Romano ſanguine plenus,
Totaque Carthago, ſibi quondam magna vorago,
Quæ Reges terræ ſibi vectigalia ferre
Fortiter impegit, dum mundi clima ſubegit,
Vincitur à Petro, ſua ponens idola retrò.
Diruit omne nefas vertex in vertice Cephas,
Flammantes aræ deſiſtunt exta vorare,
Arens ad titum non ructuat idolotytum,
Fibris caprinæ nec vexat fata ſaginæ,
Non bove, non porco ventura requirit ab orco,
Fortunæ caſum non conſulit Augur omaſum.
Nil quoque pennivago ſortitur ab alite ſago,
A Numaque datum ſaliarem Roma beatum.
Non canit Ancilis, quia jam ſibi fabula vilis:
Jam theatri plauſus ſub deſuetudine clauſus,
Gymnaſii * ludos faſtidit cernere ludos:
Ad luctam tingui vult nemo lampade pingui.

* id eſt Apoſtolos.
* f. quas nox.
* f. nudos.

Explicit de Ordine Mundi.

Mundi ornatum depingit, & periturum demonſtrat, ac proinde ad immarceſſibiles cœli delicias invitat.

Nondum editum.

Ex Manuſcripto Colbertino nu. 3019. tranſcriptum è manuſcripto Codice num. 4. Monaſterii Brenenſis Diœceſis Sueſſionenſis Ordinis Præmonſtratenſis.

MONITUM.

Quantum arte poëtica valuerit Hildebertus vel hoc ſolo Poëmatè liquet; licèt enim ibi metri leges aliquando paulò liberiùs tranſgreſſus fuerit, hoc quantulumcumque vitium ſenſuum nobilitas, ludus in verbis, & licita poetis orationis oblectamenta abundè compenſant, quibus tamen more ſuo lectorum mentes à terrenis ad cœleſtia conetur erigere. Hoc antem è Manuſcripto Colbertino num. 3019. eruimus, ubi ſub Hildeberti nomine tranſcriptum dicebatur è manuſcripto Codice num. 4. Monaſterii Brennenſis Diocæſis Sueſſionenſis Ordinis Præmonſtratenſis.

ERIGE, Clio, ſtilum, cultum ſermonis inaura,
Os reſperge meum nectaris imbre tui.
Hanc imitator apem, cujus prudentia ceram
Jejunam mellis non ſinit eſſe ſuam.
Mella niſi dederis, mea cera favum ſitit, ergo
Ros mihi mellifluo ſtillet ab ore tuo.
Eſt nemus unde loquor, nemus auſum tangere nubes,
Hic locus æmulus eſt, ô paradiſe! tuos.
Hîc experta fuit natura quid ars ſua poſſet,
Et, quanto potuit, pinxit honore locum.
Non ſtillavit in hæc loca quædam gloria rerum,
Sed quaſi cum nimbo copia fluxit opum.
Spirat ibi nardus, naſcuntur aromata, nectar
Conficitur, ſudant balſama, mella fluunt.
Poma rubus, laurus bacchas, oleaſter olivam,
Spina roſas gignit, lac pecus, uva merum.
Quælibet arbor ibi geminum ſortitur honorem,
Rami parturiunt, palliat umbra ſolum.
Ramorum populus & fructu gaudet & umbrâ,
Pellitur inde fames, tollitur inde calor.
Hîc videas ulmum quam non ſinit eſſe pudicam
Vitis, & in fructum poſtulat ejus opem.
Quodam conjugio ſibi nubunt vitis & ulmus,
Vitis quippe merum concipit, ulmus alit.
Surgit, floret, olet ibi cedrus, palma, cypreſſus;
Stat cedrus, floret palma, cypreſſus olet.
Malus, oliva, pyrus rubet, hinc viret, hinc tumet inde
Hæc pomis, illa frondibus, illa pyris.
Ut neque de vulgo lignorum mentio fiat,
Excedent numerum cætera ligna tamen.
Melle vel uvâ, thure vel herbâ ſylva ſuperbit;
Mel fluit, ova madet, thus olet, herba viret.
Hæc duo commendat ſapor, illa duo vigor, illa

Convivæ ſapiunt, febribus illa valent.
Pellit ab ore ſitim, tollit de corpore febrem
Ille vel ille ſapor, ille vel ille vigor.
Rupis dorſa tument, ubi parvis ſaucia rimis
In medio rimæ gurgitis inſtar habent.
Fonticulus foris erumpens ſingultat in ore,
Gurgitis hinc videas ludere fontis aquam.
Ultima pars rupis roſtri mentita figuram,
Quæ de rupe fluunt ſuſcipit hoſpes aquas.
Fodit in hoc roſtro geminum natura foramen,
Ut foris emungat utraquè màtis aquam.
O quàm laſcivus fons! quàm laſcivia dulcis!
Hinc aqua ludit, & hinc garrit, & inde ſalit.
Dulcis odore, fluens humore, colore nigreſcens,
In ripa redolent caſſia, myrrha, piper.
Vox avium, dulcor ſpecierum, purpura florum
Dulce canit, nares allicit, ornat humum.
Perflat ibi Zephyrus, non Eurus; aromata ſudant,
Non glacies; ibi ver, non ibi regnat hyems.
Nardus, flos, ales ſpirat, ridet, modulatur;
Hinc erumpit odor, hinc decor, inde melos.
Flagrat enim nardus, roſa vernat, avis canit; iſta
Naribus, hæc oculis, auribus illa placent.
Rivus, olor, pavo ſuadet, demulcet, adumbrat;
Somno littus, aquas murmure, pavo rotâ.
Rivus garrit, olor citharizat, pavo ſuperbit;
Murmure rivus, olor gutture, pavo rotâ.
Ludens hœdus avis, vaga lætus piſcis in herbâ
Sallitat in * nudo, cantat, in amnè natat. * f. in udo.
Cervus laſcivit, gaudet leo, dáma jocatur;
Cervus fronte, leo robore, dáma pede.
Curſitat hîc vitulus, ſalit hinnulus, accubat hîc bos.
Ludit, captat olus, itque reditque lepus.
Non onus hic, non hic laqueos, non ille ruinam,
Non hic inſidias, non timet ille canem.
Inter tot rerum præclata monilia, pratum
Imminet hîc ſpeculum ſylva jocoſa tuum.
De tot deliciis, de tot titulis ſibi grandem
Laudis faſciculum vendicat iſte locus.
Argis nonnullis, narciſſis pluribus, Orpheis
Innumeris humus hæc vernat, abundat, olet.
Stellifer Argus ibi, Narciſſus floriger, Orpheus;
Plectriger hic rutilat, hic decet, ille canit.
Argum pavo gerit, Narciſſum flos, olor Orpheum;
Hunc oculi decor, hunc ſua plectra decent.
Aſtris ſcintillat pavonis cauda decorem,
Flos gerit in folio, cygnus in ore lyram.
Contemnens humilem regali vertice vulgum
Audet in aſtra caput condere cedrus ibi.
Hæc inter reliquas titulum ſortitur honoris.
Nec ſibi dignatur quamlibet eſſe parem.
Non ibi conſpirant in cedri damna ſagittæ,
Non imber, torpor frigoris, ira Northi.
Fullo novus viridi tunicâ vel fronde virenti
Adversùs brumæ vim tunicavit eam.
Denſa nitens, viridis eſt ramus cortice, fronde
Ramis denſa nitens, cortice, frònde, virens.
Ramus ſub foliis, truncus ſub cortice, radix
Sub pede condit aves, nutrit apes, dat aquas.
Ramus aves ſub fronte tegit, ſub cortice truncus
Nutrit apes, radix ſub pede ſudat aquas.
Allodunt trunco quaſi quædam ludicra rimit;
Truncus hiat, rimam pompa frequentat apum.
Duplex nodus ibi duo porrigit ubera, nectar
Mellifluum ſtillat utraque mamma foras.
Naturâ digitis crater tornatilis ambos
Abſorbet nodos, ſugere mella parat.
Rivus qui garrit ſub cedrino pede ſpectat
Donec melle fluat amphora plena ſibi.
Plenum vas in aquam mel transjicit, & quaſi quoddam
Electrum faciunt hæc duo mixta ſimul.
Mel liquor alliciet ſibi potu, murmure nectar,
Potus in ore ſapit, murmur in ore melos.
Hinc aviam pompam quaſi junctis valle choræis
Ludere tunc favor cùm roſa pinget humum.
Hic præponit hyems, abit, hic aſſumit, adeſt ver;
Concludunt aliæ, ſuccinit ergo chorus.
Laudes exercent celebres philomena jocatrix,
Flens olor, ormella lenis, alauda levis.
Ipſis alludunt avibus ſua nomina quorum
Vox tibi mel ſapiet, ſi bene verba notes.
Hoc, Philomena, ſonas, quod filia lucis amœna es;
Nomine monſtrat olor, quod gerat ore lyram.
Quod canit ore melos ormella vocatur; alauda
Quod ſit avis dignâ laude probare poteſt.
O volucrum laſciva cohors! ô pompa jocoſa!
O moduli dulces! ô paradiſe Dei!
Singula complectens inter duo brachia murus,
Inſtar habens zonæ colligit omne nemus.
Amnis in ingreſſi zonam diſſibulat iſtam,
A nodo ſolvens brachia juncta ſuo.
Pons ſuper intextus lignis & marmore valli
Damna reſarcitur, fibula factus ei.
Pontis utrumque caput vallum fuit inde vel inde,
Et licet juncto gurgite nodat opus.
Porta ſtat in medio ſublimi vertice, noſtris
Ex oculis vertex ejus ad aſtra fugit.
Si quis vult portæ texturam diſcere pinu,
Mulcifer & cedro texuit illud opus.
Si quis veſtiget quis inauret eam decor, illam
Guttis vermiculant quatuor iſta ſuis.
Lacteus argenti decor, auri flammeus ardor,
Ignea gemmarum lux, elephantis ebur.
Argenti radius poſtes inſignit ibidem,
Per loca ſcintillans aurea flamma natat.
Limen utrumque micat gemmarum lumine; rimæ
Quas ibi limavit ſculptor inalbat ebur.
Singula cerne, nitet argentum, fulgurat aurum,
Gemmæ ſcintillant, nobile ridet ebur.
Totus in hoc opere ſudavit Mulciber; artis
Nobilitas ſummâ laude refulſit ibi.
Ne quid Vulcanus forſan delinqueret, omnis
Cyclopum legio fluxit ad illud opus.
Quædam de lignis majeſtas palliat auri,
Naturamque nedem ditat honore ſuo.
Bis ſex gemmarum ſtellis ibi rutilat arcus,
Et quaſi ſignifero circuit orbe fores.
Sicut mentiri valet ars, volat ales in auro,
Nant piſces, rutilant ſidera, vivit homo.
In porta rutilat crocus, ardet flamma pyropi,
Purpurat ille flores, ille ſerenat opus.
Cedere dedignans radiis ſtellantibus Irim
Cœli mentiri nititur iſte color.
Arcûs ætherei (ſalvo titulo loquar) iſte
Clarior eſt illo, pluſque nitoris habet.
Ille micare poteſt ope Phœbi, munere nubis;
Hic ſine ſole micat, & ſine nubis ope.
Ille quidem ſallit oculos, hic allicit, ille
Fulgurat ad tempus, permanet iſte diu.
Hæc eſt natura, niſi fallor; regia, vernans
Tot titulis, tot opum plena, tot ampla bonis.
* Hic ſtudeo, ſum totus in his, oculos decor, aures * f. his.
Cantus, odor nares allicit, ora ſapor.
Si quæras quid agat deſcriptio quam legis, iſtud
Depinget breviter littera noſtra tibi.
Dum nemos hoc velori quædam mundi roſa, toto
Floreat orbe, tamen tranſiet iſte decor.
Et quia flos mundi cito tranſit & aret, ad illam
Quæ numquam marcet currite, quæſo, roſam.
Eſt roſa quæ dicit: Ego flos campi; roſa certè
Aurea, principii neſcia, fine carens.

Ut gustaret olus homo debilis, hæc rosa sancta
Pro nobis olus est facta manens quod erat.
Floruit in cœlis, in mundo marcuit; illic
Semper olens, istic pallida facta parum.
Hunc florem paradisus habet, Seraphim videt, orbis
Non capit, infernus nescit, adorat homo.

Explicit de Ornatu Mundi.

VENERABILIS HILDEBERTI
PRIMO
CENOMANENSIS EPISCOPI,
DEINDE
TURONENSIS ARCHIEPISCOPI,
IN LIBROS REGUM CARMEN.

E Codice ms quingentorum ad minus annorum, Monasterii S. Mariani Antissiodorensis, Ordinis Præmonstratensis.

§.

IN LIBRUM PRIMUM.

1 Reg. c. 1. HELCANA de Ramatha Phenennæ sponsus & Annæ
Venerat in Silo sacra Deo facere.
Fert epuli partes Phenenna, sui quoque nati,
Una cibi pars est, Anna, tibi sterili.
Anna Sacerdoti reputatur Hely temulenta,
Cùm tacet in templo, flensque movet labia.
Flebilis Anna suos quia vultus non variavit;
Ut breve post tempus conciperet meruit.
Anna petit natum, Samuelem dat Deus illi,
Qui puer in Silo discipulus fit Heli.
Quos generavit Heli, Phinees dicuntur & Ophni,
Cum quibus ipse perit dom minus hos reprimit.
Hi comedunt adipem, quem jussit lex adoleri,
Et coeunt scortis ante domum Domini.
A Domino Samuel dum dormit ter vocitatus,
Promptus Heli ter adest, hunc * vocitante ratus;
Non voco; dixit Heli. Post hoc aliquo vocitante
Ne venias, sed dic: Audio, dic, Domine.
Adveniens Dominus Samuelem quarto vocatum
Edocet hoc quod Heli prævidet ipse malum.
Insiliunt hostes, gerit obvius Israel Arcam,
Et fore victorem se reputat per eam.
Israel it fugiens, Phineesque necantur & Ophni,
Vique Philistæa tollitur Arca Dei.
Dicitur in Silo quod ab hostibus Arca feratur,
Et retro de sella lapsus Heli moritur.
Hostis in Azoto juxta Dagon locat Arcam;
Mane jacet Dagon, sicut adoret eam:
Erigitur Dagon; jacet hic diluculo truncus,
Cæsa super limen sunt caput atque manus.
Civibus Azoti putrescunt omnibus ani,
Et subiti mures diripiunt segetes.
Accaron in Gazam, Geth mittit in Ascalon Arcam,
Et simul extalis putridus exit eis.
Aurea dona Deo, mures mittuntur & ani,
Atque super plaustrum ponitur Arca Dei.
Utraque vacca rudis mugit vitulo remanente,
Junctaque fert Arcam Bethsamis absque duce.
A Samuele Joel, necnon fuit ortus Abia,
Quos populus quæritur vendere judicia.
Ut det eis Regem poscunt populi Samuelem,
Quod Dominus reprobat, cùm fieri jubeat.
Cis patris amissas Saül in Suph quærit asellas,
Cui Samuel regnum donat, & ungit eum.
Quosque Jabes Galaad, nisi dextris privet ocellis,
Nulla Naas dare vult fœdera pacis eis.
Hoc Saül audito, veniens cum bobus ab agro
Compatiendo Jabes, mactat utrosque boves.
Frusta boum mittens Saül agmina quando vocavit:
Sic faciam bobus non venientis, ait.
Israël & Judæ Saül in Bezec agmina ducit,
Atque Naas cæso Rex populo placuit.
Sol micat, & Samuel prece dat tonitrum pluviasque,
Plebsque probat Regem se petiisse malè.
Innumeras ducens super Israël arva catervas,
Castra Philistæus collocat in Machmas.
Rex Saül & Jonathas habet ensem filius ejus,
Sed populo non est lancea vel gladius.
In spatio quod arat bos binus luce sub una,
Allophylos sternit quinque quater Jonatha.
Quos Jonathas sternit, qm * necat armiger unus, *f. quem sequitur armiger unus.*
A Domino factum prædicat hoc populus.
Dum fugat Allophylos, ne quisquam prandia sumat
Rex Saül in populum dans maledicta, vetat.
Esuriens Jonathas sumptum mel ab arbore mandit;
Ne Saül hunc perimat plebs rogitando facit.
Obsequium Samuel Saül injungit properandum,
Ut perimens Amalech deleat omne suum.
Ex Amalech pereunt quæ vilia visa fuerunt,
Pingue pecus restat, Rex quoque pinguis Agag.

*f. vocitante.

Obſequium Deitas omni præfert holocauſto,
Hæc Samuel perhibens, cedit Agag gladio.
Dum Samuel Jeſſe petit ædem Bethleemitæ,
Ut ſimulet ſacrum, ducit eò vitulum.
Filius eſt Jeſſe paſtor qui nomine David,
Iſraël unctus Rex à Samuele fuit.
More Sacerdotis Saül offert Rex holocauſtum,
Cúmque * placere cupit, provocat inde Deum.
Frunda jacit lapidem, ruit ictâ fronte Golias,
Tuque ſuo gladio, David, eum jugulas.
Mille Saül dantur, ſed David millia dena.
Diſplicet inde Saül cantio fœminea.
Cauſa potens canor eſt, quia dum David cytharizat,
Spiritus abſcedit qui Saul exagitat.
Rex Saül adſtantem vult haſtâ figere David,
Quæ cadit incaſsùm dum procul iſte ſalit.
Cùm Saül à David centum præputia poſcat,
Hic perimens hoſtes, pro Michol hæc duplicat.
Ad Saül ut David producant mane necandum,
Invigilant equites intus & ante domum,
Pelle tegens ſtatuam Michol inquit David adeſſe,
Quâque feneſtra fuit, fecit eum fugere.
Achimelech David panes gladiumque paravit,
Quod referente Doëg, Rex necat Achymelech.
Quando ruens David ſpumans quatit oſtia portæ,
Non necat Achis eum, nam putat hunc furere.
Dum Saül in fovea relevat ventris gravitatem,
David ibi latitans curtat ei clamydem.
Quando Nabal David pueris alimonta negarat,
Neſcit Abigaïl quæ Nabal uxor erat.
David ut iratus venit ad Nabal interimendum,
Abigaïl geſtans munera, placat eum.
Cùm Nabal audiſſet quod conjux dona dediſſet,
Ipſe dolore perit, quod ſua perdiderit.
Mortuus eſt Samuël populorum flente catervâ,
Cumque ſuis Patribus conditur in Ramatha.
Quando Saül dormit, pateram fert David & haſtam:
Cædere poſſet eum, ſed dat ei veniam.
Achis erat Rex Geth, qui David eò fugienti
Attribuit Siceleg, quò requieſcat ibi.
In Saül ad bellum vult Achis ducere David,
Sed proceres noluut, huncque redire facit.
Adveniunt hoſtes, & terras Iſraël intrant,
Rex Saül & populi quique ſui trepidant.
Rex Saül unius Pythoniſſæ petit ædem,
Et rogat hanc ut ei ſuſcitet exanimem.
Exanimem, mulier, Samuelem ſurgere cogis:
Et Samuel: Mecum eras, Saul, inquit, eris.
Gelboë non debet pluviâ, nec rore rigari,
Nam Saül & Jonathas interimuntur ibi.
Ex Amalech cunei captam Siceleg ſimul urunt,
Cum geminis David conjugibus redeunt.
Ut properans David cuneos Amalech ſuperavit,
Conjuge cum gemina lætus adit propria.
Proh dolor! in Bethſan ſuſpenſa Saul Jonathæque
Corpora murus habet, truncaque ſunt capite.
Turma Jabes tendit nocturno tempore Bethſam,
Atque petens murum, fert Saül & Jonatham.

* ſ. placare.

IN LIBRUM SECUNDUM.

Fert Amalechites quoniam Saül ipſe peremit,
Protinus in Siceleg David eum perimit.
Ungitur à Juda Rex David verſus in Ebron,
Ejus & imperio Dux Joab eſt equitum.
Iſraël in Regem natum Saül Iſboſeth ungit,
Atque ſuos cuneos inclytus Abner agit.
In Gabaon veniunt Joab, Abner, & agmina bina,
Et prope piſcinam parte ſedent variâ.
Bis pueri bis ſex dum juſſi ludere ludunt,
Per latus alterno vulnere ſe perimunt.
Agmina confligunt, fit utrimque graviſſima cædes;
Abner abit fugiens, atque ſui comites.
Eſt Aſaël velox curſu, compar capreatum;
Ille ſequens Abner currit, & urget eum.
Abner ait: Pueros, Aſaël, ſpolia fugientes
Cædere te nolo, frater enim Joab es.
Impatiens Aſaël premit Abner; at iſte ſequentem
Inguine percuſſo projicit exanimem.
Reſpha Saül pellex coit Abner; at Iſboſeth illum
Arguit: inde minax deſerit Abner eum.
Primo Saül David Michol uxorem ſociarat,
Poſt adimens illi Phaltiel hanc dederat.
Phaltiel ablatam ducens Michol, Abner in Ebron
Reddit eam David pacis ad indicium.
David & Abner edunt; Abner eum pace recedit,
Moxque dolo revocans hunc Joab interimit.
Iſboſeth obdormit, ſua ſunt nec oſtia firma,
Clamque necant gladiis hunc Recab & Banaa.
A Recab & Banaa ſumens caput Iſboſeth, ambos
Interimit David, præmia ferre ratos.
A Tribubus cunctis David Rex Iſraël unctus,
Conterit Allophilos belliger egregius.
Jeruſalem capiens, Jebuſæos inde fugavit,
Atque caput Regni David eam ſtatuit.
Per vallem Rapham venit hoſtis, & omnia vaſtat;
Inque Baal pharaſim David eum ſuperat.
A Domino doctus David non obviat hoſti,
Gyrat, & à tergo perniciem dat ei.
A Cariathiarim quæ dudum venerat Arca,
Eſt apud Aminadab qui manet in Gabaa.
David agi plauſtrum ponique ſuper jubet Arcam,
Atque boves jungens, ducere cœpit eam.
Quando regunt plauſtrum quos Abinadab generavit,
Oxa ſequens Arcam, prævius Ahio regit.
Arca Dei fertur; Rex ludit & Iſraël omnis;
Tympana, ſiſtra ſonant, liſtraque cum cytharis.
Arca Dei labi bove calcitrante videtur,
Oza manu tenet hanc, moxque cadens moritur.
Ulteriùs David timet Arcam ducere ſecum,
Atque Gethæus eam detinet Obededom.
Divitias augens Deus Obededom benedixit,
Cujus in æde tribus menſibus Arca fuit.
David ad Obededom cytharizans atria venit,
Unde ferens Arcam Jeruſalem rediit.
Quando Michol David videt ante Deum ſalientem,
Deſpicit hunc; ideo non peperit ſobolem.
David Ebron degens Ammon primò generavit,
Edita Jeſrael hunc Achinoëm peperit.
Filius eſt David puer Abſalon, & ſpecioſis
Iſraël & Judæ pulchrior eſt pueris.
Pulchra nimis Thamar ſoror Abſalon eſt uterina,
Ex genitâ Regis Tholomai Maaca.
Ut faceret Templum David Nathan inſinuarat;
Mane Nathan rediens ædificare vetat.
Ex Lodobar Machir eſt, & qui manet ejus in æde
Miphiboſeth claudus filius eſt Jonathæ.
A Lodabar ductus, necnon bona Patris adeptus,
Cum pueris David Miphiboſeth comedit.
Pace Naas David connexus Rex fuit Ammon:
Hic obit & regnat filius ejus Hanon.
David Hanon ſervos ut dent ſolamina miſit,
Seque quod explorent Rex furibundus ait:
Uſque nates ab Hanon mox veſtis quæque reciſſa,
Raſaque Legatis barba fuit media.
Regis Hanon fuit Urbs celeberrima, nomine Rabba;
Ut populetur eam Dux Joab accelerat.
Ut tueantur Hanon veniunt cum gente quaterna
Rex Rohab, Iſtob Rex, Rex Soba, Rex Maacha.
Ante fores Rabba pugnant Joab Abiſaique,
Et fugiunt victis Regibus indigenæ.
Dum manet Urias prope Rabbad in obſidione,

Jerusalem conjox est sua Bersabee.
Bersabeen secum David dormire coëgit,
Protinus illa domum, sed gravidata redit.
A Joab Urias fert Regi nuntia belli:
Ire domum jusso Rex epolas dat ei.
Nonnisi cum servis Urias vult recubare,
Nec domos allicit hunc, pulchrave Bersabee.
Post reditum quare cum conjuge non requievit
Rex rogat Uriam; virque severus ait:
Absit ut Uriam demulceat ulla voluptas,
Dum Joab armorum prægravat asperitas.
Rex ait Uriæ: Seto cœnabis apud me;
Quas Joab ostendas cras dabo literulas.
Ut digitus David signa quæ verba notavit,
Fert manus Uriæ signa necis propriæ.
Cæditur Urias densos ubi pugnat in hostes,
Dante Joab signom dum fugiunt comites.
Dum David ex Rabbath non vult sibi sumere palmam,
David adire facit, qui cito cœpit eam.
David Hanon perimens, fert illios diadema,
Jerusalemque redit, multa gerens spolia.
Ut cibet infirmum Thamar soror intrat ad Ammon;
Cúmque cibare parat, cogitur ut coëat.
In Baasor pransum deduxerat Absalon Amnon,
Quem fecit interimi dum putat hic refici.
Absalon in Gessur tribus annis est fugitivus,
Rex ibi Tholomai; tunc viget ejus avus.
Insinuante Joab ducens puerum Thecuitis
Aggreditur David talibus eloqotis:
Filius alter arat, quem filius iste peremit.
Hunc lapidare volunt, sic mihi nullus erit.
Filius hic vivet Rex David ait Thecuiti,
Nec patiar tibi bis mœstitiam fieri.
Mortuus est Amnon, dixit Regi Thecuitis,
Absalon ut perdas, hunc reparare neqois.
Admonitus caoto Thecuitis famine David
Absalon à Gessur mox remeare facit.
Jerusalem mœstus geminis manet Absalon annis,
Cùm faciem numquam possit adire patris.
Absalon ire facit legatos, & Joab orat,
Ut veniens illi colloquium faciat.
Absalon iratus segetes Joab igne cremavit;
Ire priùs renuens tunc Joab hunc adiit.
Efficiente Joab Rex Absalon oscula præbet,
Et sibi præsentem cùm velit esse jubet.
Absalon est in Ebron stipatus milite multo,
Hic & ab Achitophel Rex fit & à populo.
Jerusalem David pede nudo flensque reliquit,
Sed remanet Cusaï David amicus ibi.
Achitophel bis sex hominom millibus ire,
Et profugom David vult citò percutere.
Accelerant servi post Achimaam Jonatamque,
Atque volunt illos in Bahurim capere.
Dat mulier ptisanas super os putei quasi siccet,
In puteo Jonatas Achimaasque latet.
A puteo Bahurim Jonathas salit, Achimaasque,
Atque monent David longiùs aufugere.
Quod Cusai monoit quia credulus Absalon egit,
Achitophel merito se perimit laqueo.
Per Bahurim collem Regi David fugienti
Exprobrat, & lapides mittit in hunc Semei.
Principibus trinis committens agmina David,
Absalon ut servent in Galaad monuit.
Absalon impugnant Ethai, Joab, Abisaique,
Et populi cædes magna fit in nemore.
Absalon it mulo, ramo caput illius hæret,
Ejus abit mulus, pendulus ipse manet.
A Joab Absalon est triplex data lancea cordi;
Palpitat, huncque necant quinque bis armigeri.
Israël in David duce Siba bella paravit.
Sed reparans regnum Juda redoxit eum.

Præcipiens Amasæ quo multom regeret agmen
Vult Amasam David pro Joab esse ducem.
Dum simulas Amasæ Joab oscula, dextera mentum
Sustinet, & lævâ das lateri gladium.
Ut caperet Sibam Joab oppugnabat Abelam,
Quem mulier flexit quæ bene consuluit.
Docta caput Sibæ mulier projecit Abelæ,
Quod Joab à muro suscipit, itque retro.
Inde fames durat tribus annis tempore David
Qood populus Gabaa per Saül occubuit.
A Gabaonitis de stirpe Saül cruce fixi
Sont juvenes septem; sic abit ira Dei.
In cruce dum pendent Armoni, Miphibosetque
Respha parens servat corpora nocte, die.
Respha die volucres, noctuque feras abigebat,
Rex jubet, & natos Respha suos tumulat.
Jesbibenob pugnans vult lassum cædere David,
Protinus Abisai Jesbibenob perimit.
Castra Phylistæus Bethleem posuit prope portam,
Unde dari sitiens vult sibi David aquam.
Per medios hostes est Bethleem porta petita,
Fontibus à trinis, haustaque fertur aqua.
Absit ut ipse sitim relevem de sanguine vestro,
Rex ait, & fundens libat aquam Domino.
Israël & Judæ David populos numeravit,
Gadque Propheta Dei convenienter ait:
Trina dies pestis, vel erunt septem famis anni;
Vel fuga tres menses est toleranda tibi.
Malo, refert David, Domini me dextera tangat,
Quam manus hostilis me profugum faciat.
Trina dies agitur, cùm morti septuaginta
Millia de populo dat manus angelica.
Proxima Jerusalem fuit area quam prope David
Angelus apparet qui populum perimit.
Area cum bobus, plaustrum, juga sunt Areunæ,
Gratis & hæc Regi vult Areuna dare.
Tradita cum bobus pretio fuit area Regi,
Quos ibi Rex adolet, fitque salus populi.

Explicit Liber secundus.

Incipit LIBER TERTIUS.

FRigidus est David, quod fecit pigra senecta,
Nec calidus fieri veste potest aliquâ.
Virginibus pulchris præstans Abisag Sunamitis
Cum sene Rege jacet, quem cibat atqoe fovet.
Plebs, Joab, Abiathar Regem faciunt Adoniam;
David, ut agnovit, ne fieret vetuit.
Et jubet in Regem sibi substitui Salomonem.
Ducitur ille Gihon, Rex ibi fit Salomon.
Dom tenet altaris cornu trepidans Adonias,
Mandat ei Salomon: Fac bene, ne timeas.
Ductus ad extremum David jubet hoc Salomoni,
Ut gladio tandem det Joab & Semei.
Mortuus est David, flet Juda, flet Israël illum;
Hunc & in urbe sua Rex sepelit Salomon.
Quatenus uxorem dúcas Abisag Sunamitem
A Salomone petis, mox Adonia peris.
Jussus ab altari postquam Joab ire recusat,
Hunc ibi Banaïas Rege jubente necat.
Rex prohibet Semeï de Jerusalem proficisci;
In Gath abit Semeï, Rex jubet hunc perimi.
Io Gabaon Deus in somnis visus Salomoni:
Tu pete, quodque petes, hoc dabo, dixit ei.
Ut Salomon petiit sibi quo sapientia detur;
Hæc & opes, necnon gloria summa datur.
Dum, molier, dormis, tibi subripit altera vivum,
Clamque suum tibi fert exanimem puerum.
Bina petit puerum mulier, Salomonque necari
Hunc jubet, & medium censet utrique dari.
Una monet fieri, vetat altera. Rex, ea, dixit,

Est pueri mater, quæ perimi vetuit.
Facta fuit talis Domini domus à Salomone,
Ut fieri nullum possit opus simile.
Materia lapidum Domini domus ædificatur,
Et sonitus ferri nullus ibi capitur.
Lata quater quinis & ter denis fuit alta,
Sex decies cubitis longa domûs fabrica.
Ligna tegunt abiegna solum, murum tegit intus
Cedrus, & ex cedro fit laquearis opus
Ligna videt nemo, sed purum cernitur aurum,
Quo tegitur laquear, murus & omne solum.
Est cubitis denis geminus Cherub altus, & alas
Per cubitos denos pandit uterque duas.
Factus olivarum lignis geminus Cherub intus,
Omnibus est membris aureus exteriùs.
Ala Cherub gemini sic murum tangit, ut alæ
In medio templi sint sibi contiguæ.
Tanta datur Domino, Salomon dum dedicat aram,
Hostia per populum, ne numerare queam.
Millia bina Boum, vicenaque per Salomonem;
Ast ovium centum sunt data bisque decem.
Non minùs est aries tibi quàm centenus ad esum
Cum bove ter deno quoque die, Salomon.
Nullus aves, pisces, cervos, capreas numerabit,
Sive feras alias, quas Salomon comedit.
Millia quadrupedum duodena quibusque diebus
Rex Salomon pascit congrua militibus.
Millia dena quater sunt quadrupedum Salomonis,
Quæ cibat assiduè, curribus apta suis.
Arma quibus Salomon tribuit vestesque, cibosque,
Sunt equitum bis sex millia quâque die.
Cuncta domat mulier, quia te (sapientia) vincit.
Quando deos Salomon victus amore colit.
Sydoniam Astarthen, Chamos Moab, & Moloch Ammon,
Quos sua nupta Deos ipse colit Salomon.
Ut chlamydis bis sex scissuras fecit Achias,
Jussit ut inde decem, Jeroboam, capias.
Rex Salomon moritur, sepelit natus suus illum,
Qui Roboam dictus fert diadema suum.
Israël it cum Jeroboam; Roboam quoque poscit
Ut levet ipse jugum, quod Salomon posuit.
A Roboam quæsita senum sententia suadet
Ut placeat populis, & juga dura levet.
Insinuant juvenes non esse jugum relevandum,
Et Roboam credit consiliis juvenum.
Vos, Roboam profert, flagris pater ante cecidit;
Sed mihi pro flagris, scorpio multus erit.
Sola Tribus Judæ Regi Roboam famulatur;
Dena Tribus Regem Jeroboam sequitur.
Vult Aduram missus Roboam deferre tributum,
Sed lapidat veniens Israël omnis eum.
Accelerant centum simul octogena virorum
Millia cum Roboam perdere Jeroboam.
Nomine Semeias vates fuit; Ille catervas
Ut tot abire videt, sic ad eas perhibet:
Integritas Regni pro David erat Salomoni,
Sed Roboam fit honor pro Salomone minor.
Juda revertatur; non Israël interimatur,
Sed sedeat proprio Jeroboam solio.
Hoc simul audivit, regressus Juda quievit;
Post tamen est factus Jeroboam reprobus.
Ad Domini templum quod Jerusalem micat auro
Conveniunt plures Israël ex populo.
Jeroboam metuit ne regno sit casurus,
Si suus ad Roboam conveniat populus.
Artis opus miræ vitulos facit, & jubet ire
Jeroboam populos, ut recolant vitulos.
Aureus in Bethel vitulus est, par suus in Dan;
Hoc opus, hique dii, sunt tibi Jeroboam.
* pergere. Festa dies agitur, quâ cogit * perdere secum
Jeroboam Bethel multiplicem populum.

Thurificat vitulum Rex Jeroboam super aram:
Ecce vir ex Juda clamat at hoc in eam.
Vir domus David Josias nomine surget,
Qui super hanc aram Pontifices perimat.
Hoc aderit signum: Scindetur protinus ara,
Et cadet in terram qui cinis est in ea.
Rex levat inde manum, citiusque capi jubet illum;
Mox manus arida fit, nec retrahi potuit.
Scinditur ara cito, sicut vir dixerat ille,
Et populi cinerem conspiciunt cadere.
Jeroboam rogitat vir ut auxilium sibi poscat,
Qui petiit Dominum restituitque manum.
Inde vir ex Juda pergit, sequiturque Propheta
Unus, eumque rogat quò rediens comedat.
Vir Domini profert: Dum Bethel pergere jussit
Me Dominus, Bethel ne comedam vetuit.
Ille Propheta refert: Fuit Angelus ecce locutus,
Utque cibum tibi dem sum per eum monitus.
Vir redit & comedit, sed qui deceperat illum
Dum resident clamat vaticinans ad eum:
Tu nec obedisti, nec jam poteris sepeliri
Cum propriis patribus, sic loquitur Dominus.
Vir residens asino pergit, leo mox necat illum,
Inde nihil comedens, nec perimens asinum.
Conspicitur medio projectum calle cadaver,
Et stat asellus ibi, statque leo pariter.
Hoc ubi cognovit, petit ille Propheta necatum,
Flensque suum Bethel hunc vehit ad tumulum.
Jeroboam natus jacet æger Abia vocatus;
Atque quiete carens luget uterque parens.
Rex jubet ut pergens sua consulat uxor Achiam,
An subeat mortem natus Abia citam.
Fecerat hoc ætas, oculis nil cernit Achias;
Hic manet in Silo vera videns animo.
Se simulans aliam petit hunc Regina, sed ille:
Jeroboam conjux (protulit) ingredere.
Jeroboam peccat, vitulos quos fecit adorat;
Et tibi missus ego nuntia dura fero.
Æger Abia jacens, quem Jeroboam generavit,
Quando domum venies exanimatus erit.
Jeroboam generis tumulabitur amodo nullus,
Solus erit tumulo vester Abia datus.
Jeroboam generis si quis moriatur in agris,
Hunc comedent volucres; si quis in urbe, canes.
Et veniens Thersam Regina domum penetravit,
Natus Abia suus mox animâ caruit.
Juda Dei legem, Roboamque tenet tribus annis,
Nullus & interea prævalet hostis eis.
Jerusalem Sesac Rex Ægypti spoliavit,
Quando Deum Roboam Judaque deseruit.
Post tamen à Roboam Judâque fuit rogitatus,
Atque retro Sesac facit abire Deus.
Mortuus est Roboam, quo cum Salomone sepulto;
Natus Abia suus fungitur imperio.
Jeroboam veniens terras invadit Abiæ,
Et penitus Judam nititur atterere.
Ad Dominum clamans dum Rex confligit Abia,
Jeroboam fugiens vix redit ad propria.
Jeroboam moritur; Nadab autem filius ejus
Israël à populo Sceptriger erigitur.
Civibus Allophylis urbs Gebbethon est habitata;
Dum Nabad obsidet hanc cædit eum Baasa.
Agmina fugerunt, volucresque Nadab lacerarunt,
Et fuit in Thersa Rex positus Baasa.
Ense perit Baasæ dum Jeroboam genus omne;
Scitur, Achia, tuus sermo fuisse ratus.
A populo Judæ postquam sepelitur Abia,
Sceptrifer efficitus filius ejus Asa.
Perpetuum bellum fuit inter Asam Basaamque;
Verus Asæ Deus est; sed vitulus Baasæ.
Sæpe Propheta Jehu Baasæ mala vaticinatur,
Inde neci Baasa percutiente datur.

Ut nociturus Asæ dominetur per loca Judæ
Ædificare Rhama proposuit Baasa.
Sceptrigero Benadab qui fert diadema Syrorum,
Rex Asa munera dans experit auxilium.
Auxilio Benadad fiunt Baasæ mala multa;
Sic per eum non est ædificata Rhama.
Ut sepelit Baasam Regem facit Israël Helam,
Qui Baasæ patris moribus est similis.
Militiæ Princeps obsedit Gerbethon Amri;
Hela suos cuneos stare jubebat ibi.
Dum bibit in Thersa Rex Israel ebrius Hela,
Servus eum Zambri tradidit ense neci.
Obtinuit Thersam Zambri, Rex Israël, atque
Illius ense cadit tota domus Baasæ.
Aggreditur Thersam factus Rex Israël Amri,
Puniat ut servum qui dominatur ibi.
Israël adveniens circumdat mœnia Thersæ,
Viribus & totis vult ea destruere.
Quando videt Zambri quod sit capiendus ab Amri,
Ingrediens aulam, se cremat hic & eam.
Somer erat Princeps qui montem vendidit Amri;
Rex nova Samariæ mœnia fecit ibi.
Mortuus est Amri; quo Samariæ tumulato,
Filius ejus Achab ponitur in solio.
Rex Achab uxorem pravam Jezabel sibi jungit,
Et sequitur Baalim quem sua nupta colit.
Sydonius Rex est qui Mechabaal vocitatur,
Hic Jezabel pater est, & Baalim sequitur.
Asserit Elias quoniam nisi proferat ipse,
Nec populis rores, nec venient pluviæ.
Est prope Jordanem torrens, qui nomine Charit
Dicitur; Elias hic sedet, inde bibit.
Dante Deo, panem corvi carnesque ministrant;
Inde bis Eliam quâque die reparant.
Dum nimis imbre caret, torrens decrescit & aret;
Tum pater Elias quærit aquas alias.
Sydonius locus est; veteres dixere Sarepta:
Huc venit Elias, suscipit hunc vidua.
Exiguum viduæ vas cernitur esse farinæ;
Restat ei tantùm vas olei modicum.
Nil olei minus est, non est tenuata farina;
His tamen Elias utitur & vidua.
Natus obit viduæ, jacet Elias super illum,
Et precibus fusis vivificat puerum.
Tres abeunt anni cum seno mense, nec ulla
Omnibus in terris conspicitur pluvia.
Rex Achab Eliam quærens, non invenit illum;
Invenit Abdias, hocque refert ad eum:
Rex Achab in varias te quæri præcipit oras,
Et fieri tecum vult sibi colloquium.
Protinus Elias Abdiam pergere jussit:
Ille vocat Regem, Rex properando venit.
Mons prope Jesraël est, Carmeli nomine dictus.
Hunc petit Elias, Rex Achab & populus.
Ecce quater centum quinquagenique Prophetæ
Sunt ibi qui perhibent se Baalim colere.
Conspicit Elias tot Pontifices statuarum,
Nec dubitavit eis hoc dare propositum:
Ara sit una Baal, sit bos positus super unus,
Araque sit Domini, bosque super positus;
Appositis lignis supponatur nihil ignis:
Sic Baal atque meus se probet igne Deus.
Pontifices clament: Et si Baal est Deus, ignem
Mittat, & ipse suum devoret igne bovem.
Si Dominus Deus est, ego vociferabor ad illum,
Atque bovem Dominus devoret igne suum.
Inde super binam bos binus ponitur Aram,
Satque datur ligni, sed nihil ignis ibi.
Pontifices clamant, & cædunt corpora cultris;
Nec Baal audit eos, nec datur ignis eis.
Tunc petit Elias ut det Dominus Deus ignem;
Nec mora, consumit cœlica flamma bovem.
Præcipit Elias comprendi quosque Prophetas,
Atque Cison ductos ense peremit eos.
Jezraël Elias Regem monet ocyùs ire,
Ne redeuntis iter præpediant pluviæ.
Postulat Elias Carmeli vertice pronus,
Moxque dedit nubes & pluvias Dominus.
Jezraël ad Jezabel veniens Achab omnia narrat
Qualiter Elias hæc operatus erat.
Nuntiat Eliæ, quia perdidit ipse Prophetas,
Per famulum Jezabel, sic faciam tibi eras.
Dum fugit Elias, sub juniperum venienti
Appetitur sibi mors, atque sopor fit ei.
Angelus hunc vocat ut comedat, qui surgit, & ecce
Azimus hic panis, vasque videtur aquæ.
Prandet & obdormit, vocat Angelus hunc ad edendum,
Qui comedit panem quem videt appositum.
* Luxque denâ quater totidem cum noctibus ivit, *f. Luce denâ.
Cùm nihil Elias prandet, Orebque venit.
Montis Oreb quædam spelunca videtur, & intus
Dum manet Elias, inquit ei Dominus.
Egrediens stabis coram Domino veniente,
Tunc ibi prævenient res ita terrificæ.
Spiritus est grandis fortisque, nec est Deus illic.
Motio subsequitur mira, nec est Deus hîc.
Maximus est ignis, Deus est prope, non tamen hîc est;
Sibilat aura levis, hic veniens Deus est.
Contegit Elias dum palliolo sibi vultum,
Quid facis hîc, inquit cœlica vox ad eum?
Ille refert: Zelo zelatus sum, quia pergit
Post Balaam populus, teque sequi renuit.
* Israël ense tuum percussit quemque Prophetam, *f. Jezabel.
Me superesse dolens quærit ut inteream.
Inquit ei Dominus: Perges, Elia, tuoque
Victus erit studio Rex Asaël Syriæ.
Unge Levi Regem super Israël; ast Elysæus
Unctus erit pro te, sitque Propheta meus.
Rex Syriæ Benadad vult ter denis geminisque
Regibus adductis Samariam capere.
Rex Achab Israël est; hic inter mœnia clausus
Deficit & trepidat Samariæ populus.
Rex Benadad jubet hoc; argenti quicquid & auri
Hic habet, uxores & genitos det ei.
Territus iste refert: Ego sum tuus, & mea quæque,
Ut mihi mandasti, sunt tua, mi Domine.
Mandat ei Benadad: Servos ego eras tibi mittam,
Quodque placebit eis Samariæ capiam.
Mittit Achab Benadad, sibi quem videt insidiari,
Hoc nimis est durum, non patiar fieri.
Rex Achab & Benadad pugnant in vertice montis;
Terga Syri vertunt, Israël instat eis.
Rex Benadad fugiens, ubi videt se superatum,
Dixit Achab Regem montis habere Deum.
Annus abit, Benadad reparat currus equitesque,
Atque redit sperans Israël opprimere.
Cernitur in campis ab Achab Benadad superatus,
Et Dominus fortis scitur ubique Deus.
Urbs vocitatur Hasec; Benadad conclusus in urbe
Sic latet ut nomquam se putet aufugere.
Membra tegunt saccis, & sic ad Achab venientes
Quæ Benadad mittit verba ferunt proceres.
Servus erit Benadad tuus, & quæcumque jubebis
Efficiet, vitam tu sibi si dederis.
Inquit Achab: Volo; Sit Benadad mihi fœdere junctus,
Et vigeat frater tempus in omne meus.
Tunc humilis Benadad demisso vertice venit,
Inque suo curru Rex Achab hunc posuit.
Ecce Propheta suo comiti, me percute, dixit;
At fore percussor, qui comes est, renuit.
Ille refert comiti quoniam leo perderet ipsum.

It

It comes, & veniens mox leo perdit eum.
Vir venit alter, ei, Me percute, dixit; at ille
Percutit, & sanguis labitur à capite.
Inde Propheta sibi tegit omnem pulvere vultum,
Et veniens ad Achab, tale dat eloquium.
Dum modo pugna fuit, quidam cæpit fugientem,
Et mihi commisit lege sub hac hominem.
Hunc nisi restituas, argenti solve talentum,
Vel mihi pro capto da caput ipse tuum.
At mihi commissus fugiens evasit, & ille
Qui mihi commisit, jus petit inde grave.
Aut hominem reddes, aut argentum dabis illi,
Rex ait, aut debes judice te perimi.
Ut facie tersâ fuit agnitus esse Propheta,
Dixit Achab planè judicium simile.
Rex Benadad meritò fuerat vir mortis; at illi
Tu dator es vitæ, dignus es inde mori.
Vinea Nabod erat, fuit hæc in Jezraël urbe;
Rex Achab appetit hanc, & sibi vult emere.
Vinea, Nabod ait, patrum fuit ista meorum,
Sitque meæ prolis; non capiam pretium.
Hoc Achab audito, dat tristia membra cubili;
Nec comedit panem, vultque dolore mori.
Ut Jezabel ponit notulas, ponitque sigillum,
Jezraël has mittens, triste dat imperium.
Imperio Jezabel duo crimen testificati
Sunt ibi, quo Nabod debeat interimi.
Dicitur à Nabod: Rex atque Deus benedictus;
Inde videns testes, hunc lapidat populus.
Hoc Achab ut novit gavisus, Jesraël intrat;
Obvius Elias sic ad eum loquitur:
Perditor illius es cujus bona diripuisti,
Ira Dei vindex te dabit inde neci.
Fusus erit sanguis tuus, ac linget canis illum
Nabod ubi cruor est linctus ab ore canum;
Atque canes comedent Jezabel: utrumque peribit
Sic genus, ut Baasæ tota domus periit.
Induitur sacco, jejunat, luget, humique
Sternitur, & flexo pergit Achab capite.
Protulit Eliæ Deus: Hocne vides, quia plangit
Rex Achab, & veniam nocte dieque petit.
Dic Achab: Illius dare quod mala nolo diebus
Post, mala sunt toti danda suæ domui.
Rex Asa mortuus est, tumulat genitus suus illum
Nomine qui Josaphat suscipit imperium.
Rex Achab & Josaphat valido sibi fœdere juncti,
Samariam veniunt, atque loquuntur ibi.
Esse Ramoth Galaad debet mea, Rex Achab inquit.
Huc Josaphat secum protinus ire petit.
Ibo, refert Josaphat, sed consule, quæso, Prophetas
An valeat nobis affore prosperitas.
Ecce quadringenti veniunt, & quisque prophetat
Velle Deum Reges ire Ramoth Galaad.
Ferrea dat propriæ Sedecbias cornua fronti;
Et veniens ad Achab, talia dixit ei:
Perge Ramoth Galaad, subitò capturus es illam,
Atque fugans perdes cornibus his Syriam.
Israël in terra superest aliusne Propheta,
Rex Josaphat quærit. Tunc Achab istud ait:
Prospera qui numquam, sed semper dura prophetat,
Est prope Michæas. Exigit hunc Josaphat.
Mittitur Eunuchus, qui pergens advocat illum;
Et cito Michæas ducitur in medium.
Visne Ramoth Galaad nos pergere? Rex Achab inquit.
Pergite, Michæas, & bene cedet, ait.
Rex Achab adjurat Domini sub nomine verum
Dicere Michæam. Tunc ait hic ad eum:
Israel est visus, veluti pastore carentes
Ire solent sparsim per juga montis oves,
In solio celso residens Deus est mihi visus;
Multus & adstabat spirituum numerus:
* Precipiet quis Achab vestrûm Deus omnibus, inquit? * [illegible] Decipiet.
Hunc ego decipiam, Spiritus unus ait.
A Domino jussus per quem tu deciparis?
* Spiritus est mendax vatibus esse tuis. * f. Spiritus & mendax vatibus ero tuis.
Mox ubi Micheæ maxilla manu Sedechiæ
Acriter icta fuit, percutiens vir ait:
Mene, Deus, spreto, fuit hæc tibi verba locutus?
Ast alapam patiens, protulit intrepidus:
Quando petens latebras geminum conclave subibis,
An fuerim verax scire coactus eris.
Præcipitur tristi Michæam carcere claudi;
Itque Ramoth Galaad Rex Achab & Josaphat.
Rex Achab ut Syriæ Regem videt appropiare,
Qualiter incedat sic docuit Josaphat:
Vestibus insignis, curru, regalibus armis
Ibis, erisque meo conspicuus populo.
Tunc Achab omnino se Regem dissimulavit,
Et modico curru sic quasi miles abit.
Rex Syriæ cuneos quos fortes aspicit orat,
Ut reliquis spretis, Rex Achab intereat.
Præcipuus Syriæ cuneus credens Achab esse,
Aggrediens Josaphat, præcipitare parat.
Ut Josaphat clamans, quod non esset Achab patefecit,
Transit eum cuneus; sic Josaphat viguit.
Israël atque Syri duro certamine pugnant,
Estque diu dubium qui superare queant.
Ivit in incertum, casuque sagitta volavit,
Quâ prope pulmonem fixus Achab periit.
Quando fuit notum quia vincunt arma Syrorum,
Aufugitans Josaphat Jerusalem remeat.
Quem generavit Achab Rex Israël, est Ochozias,
Qui similis patris est, atque colit statuas.

Incipit LIBER QUARTUS REGUM.

Lapsus in æde tua per cancellos, Ochozia,
Membra movere nequis, atque mori metuis.
Accaron ire facis famulos, Ochozia, jubesque
Beelzebub an prope sit mors tua consulere.
Angelus Eliam famulis occurrere jussit,
Et quod eis verbum diceret edocuit.
Obvius Elias famulis ait: Est Deus unus,
Qui Deus Israël est, nec Deus est alius.
Beelzebub esse Deus quia creditus est Ochoziæ,
Et quia misit vos hunc modo consulere,
Dicite quod nequeat succurrere Beelzebub illi,
Sed Domini jussu mors prope fiet ei.
Famen ut Eliæ famuli referunt Ochosiæ
Rex * homines mittit, huncque venire petit. * f. milites.
Cum decies quinis Princeps properavit eorum,
Qui vocat Eliam Regis ad alloquium.
* Ammovet Eliam Princeps puerum quasi vilem, * Admonet.
Despiciensque Dei nominat hunc hominem.
Cœlitus Elias fecit descendere flammas,
Unde perit Princeps, atque sui comites.
Cum totidem Princeps venit alter, quos cremat ignis:
Tertius est salvus, nam fuit hic humilis.
Hic ait Eliæ: Ne me, Pater, obsecro perdas,
Pronus & inquit ei: Rex petit ut venias.
Ut venit Elias, profert: Ochozia peribis;
Amodo de lecto surgere non poteris.
Samariæ cives Regem tumulant Ochoziam,
Atque suo fratri sceptra dedere Joram.
Palliolo quodam Jordanis percutit undam.
Taliter Elias dividit ejus aquas.
Tunc Pater Elias fluvium sicco pede transit,
Atque sequens illum tunc Elisæus abit.

Protulit Elias: Pete quod tibi vis, Elisæe;
  Tollar, & ante volo quod cupies facere.
Spiritus Eliæ tibi duplex ut tribuatur,
  Hunc, Elisæe rogas; optima res petitur.
Tunc ait Elias: Licet hæc sit difficilis res,
  Dum ferar, hanc, si me videris, accipies.
Res veniunt miræ, quibus est divisus uterque,
  Scilicet ex igni currus adest & equi.
Dum Deus Eliam cum turbine tollit in auras,
  Hunc Elisæe videns: Mi Pater, ingeminas.
Palliolum cadit Eliæ, sed aquas Elisæus
  Percutit hoc, & non dividitur fluvius.
Ille Deum vocat Eliæ, Jordanis & undas
  Percutit, & cito dissociavit aquas.
Dum Jericho cuncti fontes biberentur,
  Expetiit curam plebs, Elisæe, tuam.
Sal jacis in fontes, Dominumque vocas, Elisæe,
  Et Jericho dulces inde bibuntur aquæ.
Ligna puer cædis, ferrum Jordanis in undis
  Labitur, hocque puer mutuo detuleras.
Vir Domini lignum præcisum ponit in undis,
  Moxque natat ferrum, quod puer inde trahit.
Fit dolor in turba, mors exclamatur in olla,
  Cùm coloquintida sit, quæ male missa fuit.
Tu moderans herbam, misces Elisæe farinam,
  Inde salutiferum præbuit olla cibum.
Dum pueri Bethel dicunt: Ascende, calve,
  Ludibrium reputas hoc, Elisæe, grave;
Tu maledicis eis. Ursi duo quos petierunt,
  Hosque quater denos atque duos perimunt.
Creditor in servos viduæ vult tollere natos;
  Ast olei tantùm possidet illa parùm:
Hinc, Elisæe, jubes fundi per plurima vasa.
  Sic olei guttis vasa replet vidua.
Quinque quater modicos in pera fert homo panes,
  Distribui turbæ, quos, Elisæe, jubes.
Cúmque viris centum dubitans puer inde minister,
  Mox saturos omnes & superesse videt.
Quæ Sunamitis erat mulier cernens Elisæum,
  Præbet ei panem, præstat & hospitium.
Acriter illa dolet quia filius est sibi nullus,
  Atque maritus ei jam nimis est vetulus.
Asseruit Vates huic post annum fore partum;
  Et simul annus abit, & peperit puerum.
Crevit, & in messem venit ad patrem puer ille,
  Et dolor in tenero fit pueri capite.
Mittitur ad matrem, genibus quem sustinet illa,
  Atque repente die mortuus est media.
Gressibus it promptis in Carmelum Sunamitis.
  Hic Elisæus erat, quem videt atque rogat.
Procidit hæc lachrymans, complexa pedes Elisæi,
  Quam removere suus vult famulus Giezi.
Vir Domini profert: Noli, quia mœror acerbus
  Hanc premit, & mihi non protulit hoc Dominus.
Inde suum baculum Giezi dat, quem properantem
  Sic monet: Hunc pueri pone super faciem.
Mœsta Virum Domini non dimittit Sunamitis,
  Et Giezi missum non putat esse satis.
Est baculus positus, sed non est vox neque sensus.
  Nuntiat hoc Giezi, Virque venit Domini.
Aspiciens puerum, super hunc cubas, Elisæe,
  Mortua nec dubitas membra tuis premere.
Jungitur os labiis, oculi junguntur ocellis,
  Atque manús manibus; fitque puer calidus.
Ut reparando precem, semel is, Elisæe, per ædem,
  Ad puerum remeas, & super hunc recubas,
Tunc vicibus septem puer oscitat, & Sunamitis
  Læta tulit puerum, qui viget incolumis.
A Syria veniens Naaman Princeps, Elisæum
  Poscit ut à lepræ vulnere curet eum.
Utque Propheta jubet, Naaman Jordanis in unda
  Est vicibus septem lotus, abitque lepra.
Post Naaman currens, argenti bina talenta
  Sumit ab hoc Giezi, quæ tegit ut propria.
Munus avaritiæ non vult Elisæus haberi.
  Qui jubet, & Naaman lepra datur Giezi.
Samariæ cives ut possint illaqueari,
  Insidias ponunt per loca multa Syri.
Samariæ Regi loca nuntiat hæc Elisæus.
  Sic Syriæ semper decipitur populus.
Rex Syriæ quærit quis proditor est famulorum.
  Tunc famulus quidam protulit hoc ad eum:
Samariæ Regi narrat Vates Elisæus
  In thalamo quicquid consilii capimus.
Rex Syriæ noctu jubet agminibus properare,
  Atque Virum Domini qui Dothan est capere.
Mane puer surgens prope muros agmina cernit,
  Flensque Viro Domini: Quid faciemus, ait?
Vir sacer Angelico montem videt agmine plenum
  Stare Deus facit hoc ejus ad auxilium.
Luminibus pueri nequit ignea turma videri,
  Moxque precante viro, visa fuit puero.
Aspiciens hostes, maledicit eis Elisæus,
  Et petit ut visum demat eis Dominus.
Tunc ad eos veniens, dedit illis talia verba:
  Urbs Dothan hæc non est, vestra nec ista via;
Dux ego vester ero, vos accelerate sequendo;
  Me duce cernetis, cernere quem cupitis.
Accelerant hostes, præcedit dux Elisæus,
  Donec eos clausit Samariæ foribus.
Mœnibus inclusos Rex Samariæ videt hostes,
  Torque necare parat belligeros homines.
Sufficienter eis Elisæus prandia præbet;
  Ad Syriæ Regem post remeare jubet.
Terra Moab debet pecudum præbere quot annis
  Millia bis centum Samariæ populis.
Sesa Moab Rex est, prohibetque venire tributum.
  Inde Joram Josaphat ducit in auxilium.
Rex comitatur Edom; sic tres Reges abierunt,
  Atque Moab Regem præcipitare volunt.
Septima lux tenet hos in desertis Idumææ;
  Flumen abest & fons, & lacus, & pluviæ.
In varias oras homines, jumentaque tendunt,
  Fertur aquæ modicum quod procul inveniunt.
Tres veniunt Reges, Vatemque rogant Elisæum
  Quatenus his Dominus donet aquas per eum.
Vir Domini psaltem fecit prope se modulari,
  Estque super Vatem facta manus Domini.
Tunc per agros jussit fieri fossas Elisæus,
  Et populo dixit: Sic loquitur Dominus.
A populo visus non ventus, non erit imber,
  Et tamen omnis aquas fossus habebit ager.
Cuncta trium Regum cùm surgunt agmina mane,
  Et per agros manant fluminis instar aquæ,
Ex tot aquis crescens fluvius, terram madefacit,
  Et rubeus torrens sic quasi sanguis erat.
Tres pariter Reges pugnasse Moab reputavit,
  Sanguineumque ratus currere flumen, ait:
I Moab ad prædam, quoniam tuus occidit hostis,
  Jam locuples fies illius ex spoliis.
It Moab; at illum fugat Israël, & Moab Urbem
  Aggreditur quamdam plus aliis celebrem.
Rex Moab aspiciens tres Reges prævaluisse,
  Sic timet, ut facinus perpetret horribile.
Cara nimis proles Regis Moab est puer unus,
  Qui patrii Regni debet habere decus.
Aspiciunt Reges, & triste ferens holocaustum,
  Immolat in muro Rex Moab hunc puerum.
Gentibus in Reges fuit indignatio magna,
  Qui Moab indulgent, & repetunt propria.
Maxima castra locans, valido circumdedit hoste
  Rex Syriæ Benadad mœnia Samariæ.
Clausus in Urbe Joram confligere non valet hosti,
  Atque fame pereunt Samariæ populi.

Vix pretium carni poterat dare plebs asininæ,
Atque columbarum stercora vix emere.
Samariæ Regem muliercula pauper adivit,
Judiciumque petens, talia proposuit:
Ista meum natum consumpsit fœmina mecum;
Ecce suum tollit, mandere quem pepigit.
Rex nimis inde dolens: Elisæus jam morietur,
Jurat, & ut necet hunc accelerans graditur.
Utque Joram stendens Elisæi limen adivit,
Aspiciens illum, sic Elisæus ait:
Samariæ fiet eras copia magna farinæ,
Sic, stater ut pretium sit modii similæ.
Unus adest Princeps, Rex incumbit super illum,
Ipse viro Domini tale dat eloquium:
Si Dominus nobis reseret cœli cataractas,
Non poterit fieri quod fore significas.
Vir Domini profert: Similam quam dico videbis,
Inde tamen gustum sumere non poteris.
Angelicæ noctu veniunt in castra phalanges,
Armaque dant sonitus undique terribiles.
Esse putat Benadad Pharium Regem vel Hethæum
Civibus obsessis qui ferat auxilium.
Mox Benadad fugiens in castris cuncta relinquit,
Atque suas animas salvificare cupit.
Bis gemini noctu veniunt in castra leprosi,
Inveniuntur opes, nemo videtur ibi.
Civibus hi referunt, quoniam discesserit hostis,
Castraque cernuntur plena quibusque bonis.
Samariæ cives properant in castra Syrorum,
Et capiuntur opes quæ superant numerum.
Insuper à populis affertur tanta farina,
Ut pateat verax vox, Elisæe, tua.
Ille malus Princeps Elisæum qui reprobavit,
Samariæ custos, Rege jubente fuit.
Hic miser à turba similam gestante gravatus
Occidit in porta sub populi pedibus.
Mortuus est Josaphat, qui fertur patris ad urnam,
Atque suus natus fert diadema Joram.
Hic statuas coluit, cujus genitrix Athalia
Extitit; hæc Amri Rege fuit genita.
Iste Baal sacris, & fratrum cæde suorum,
Regis Edom meruit perdere servitium.
Hic tamen aggrediens insurgentes Idumæos,
In Seira pugnans nocte fugavit eos.
Juda Joram sepelit. Post illum filius ejus
* Ochozias. Est * Aasias Rex, qui nimis est reprobus.
Hic Baal est cultor, docet hunc genitrix Athalia,
Quæ Baalim sequitur, Regis Achab genita.
Vir Domini venit Benadad languente Damasci.
Tunc Asaël Princeps protulit hoc ad eum.
Me Benadad mittens an sit prope mors sua quærit;
Vir Domini profert: Dic quia sospes erit.
Scire tamen volo te Benadad subito moriturum,
Atque tibi Dominus dat diadema suum.
Inde sequente die Benadad fuit exanimatus,
Ejus & in solio Rex Asaël positus.
Tunc, Elisæe, jubes puerum cito pergere quemdam,
Et facis hunc olei tollere lenticulam.
Cúmque Ramoth-Galaad puerum facis accelerare,
Taliter insinuas quid placet hunc facere.
* f. deduces. Quando Jehum cernens hunc in conclave *.....
Et quod ei facies non referas aliis.
Unge Jehum Regem; Rex Israël ipse futurus
Percutiat Jezabel; sic Achab omne genus.
Destruat ipse Baal; quicumque Baal veneratur
Ense Jehu pereat. Sic Dominus loquitur.
Protinus accelerat, Regemque Jehum puer ungit;
4. Reg. 9. Quid faciat profert, egrediensque fugit.
Quæritur à servis: Tibi quid fecit puer ille?
Idque Jehu cunctis protulit intrepidè:
Unctus ab hoc ego sum Rex Israël. Hoc Elisæus
Annuit, & Regem me fore vult Dominus.
Inde Jehum Regem populi venerantur, & illi
Subjiciunt vestes in speciem solii.
Vulnera facta Joram sunt Regi Samaritano,
Sumpserat hæc pugnans cum Syriæ populo.
Jezraël ille jacet, sed eum quem visere tendis,
Jezraël à Juda Rex Ahazia venis.
Rex Jehus ut Reges audivit Jezraël esse,
Agmen eò ducens quærit eos capere.
In gemino curru geminus Rex Jezraël exit,
Pacificumque Jehum dum putat, obvius it.
Ordine dispositam cogit Jehus ire catervam,
Atque regit cuneum prævius ipse suum.
Est-ne, Joram profert, mihi pax? Non est, Jehus inquit,
Cùm Jezabel meretrix, atque venefica sit.
Cúmque Joram fugiens verso curru graditetur,
Hunc Jehus in quodam Nabod agro sequitur.
Tunc Jehus arcitenens facit accelerare sagittam,
Quam voluit Dominus cor penetrare Joram.
Protinus à curru Dux Badacer ejicit illum,
Atque Joram maculat sanguine Nabod agrum.
Ut videt insidias currit fugiens * Ahazias; * Ochozias.
Saucius hic rediit, mox tamen interiit.
Jezrael ingrediens Jehus, illos percutit ense
Quos vidit ex toto Regis Achab genere.
Cernit in arce malam Jezabel Rex, perque fenestram
Hanc jubet Eunuchis præcipitare suis.
Exanimem Jezabel sic ungula trivit equorum,
Ejus ut ex membris nil pene sit reliquum.
Cernitur ex illa capitis solummodo testa,
Summaque pars manuum, pars quoque summa pedum.
Egregio cultu quos servant Samaritani,
Sunt decies septem Regis Achab geniti.
Samariæ cives illorum septuaginta
Jezraël ante Jehum cæsa ferunt capita.
Rex Jehus ut geminos capitum conspexit acervos,
Jezraël abscedit, Samariamque petit.
Aspicit hic fratres, * Aasia, tuos venientes, * Ochozia.
Hosque quater denos percutit atque duos.
Samariam veniens monuit Jehus accelerare,
Quosque Baal servos & Baalim colere.
Et referens quod Achab modicum Baal est famulatus,
Se famulaturum dixit ei potius.
Sacrificare Baal se velle Jehus simulavit,
Sacrilegisque domus tota repleta fuit.
Ingrediensque domum facit offerri sibi vestes,
Atque Baal jubet has sumere Pontifices.
Utque Baal servos vidit Baalim famulari,
Fecit eos omnes ensibus interimi.
Inde Baal statuam, fanum succendit & aram,
Fitque latrina loco, quo fuit ara modo.
Israël in regno necat omnes Rex Jehus illos
Stirpis Achab Regis quos videt esse viros.
Samariam venit Domino mittente Propheta,
Talia qui Regi protulit eloquia:
Hoc bene fecisti, Baalim quod comminuisti,
Et quod Achab Regis perditor es generis.
Sed quoniam populus vitulis offert holocausta,
Grata parum Domino sunt benefacta tua.
Samariæ Reges nascentur quatuor ex te,
Post alii surgent ex alio genere.
Samariæ populus, qui membra Jehu tumulavit,
Sceptrigerum Joachaz pro patre constituit.
Jerusalem regnum cupiens Athalia peremit,
Semine de Regum perdere quos potuit.
Perderet illa Joas, qui filius est * Aaziæ, * Ochoziæ.
Sed Josabeth furans elam studet hunc alere.
Joiada Præsul erat, cujus Josabeth fuit uxor,

* Ochozia. Sed tua parte patris, Rex * Aazia, soror.
Imperium Judæ sex annis est Athaliæ,
Atque Baal servit, quem Jezabel coluit.
Cúmque Joas pueri fieret jam septimus annus,
Arma dedit Præsul Joiada militibus.
Præsul eos Domini templum servare rogavit,
Et fore custodes Jerusalem monuit.
Utque vocans proceres sibi fœdere copulat omnes,
Non dubitat totum pandere consilium.
* Ochoziæ. Nam superesse Joas genitum profert * Ahaziæ,
Et quia patris ei vult diadema dare.
Consilium laudant proceres, nimis exhilarati,
Atque Joas Regem præcipiunt fieri.
Inde Joas ducens in templum Joiada pergit,
Atque coronat eum, Sceptrigerumque facit.
Fit canor in templo, manuum strepit undique plausus,
Atque Joas Regi clamat, Ave, populus.
Intrat, & insidias profert Athalia parari,
Joiada projiciens quam facit interimi.
Inde Sacerdotem disperdit nomine Mathan,
Atque Baal fanum conterit & statuam.
Sceptriger inde Joas in Regum ducitur ædes,
Et populis lautè dantur ubique dapes.
Sæpius in templo Rex offert maxima dona,
Plebsque dat altari munera sæpe sua.
Illa Sacerdotes Rex aspicit omnia ferre,
Et Domini templum quod vetus est ruere.
Protinus in templo Rex poni præcipit Arcam,
Et populus jugi munere replet eam.
Præsulis arbitrio fabris hoc traditur omne,
Egregio templum qui reparant opere.
Rex timuit Dominum dum Præsul Joiada vixit,
Præsule defuncto Rex statuas coluit.
Joiada quem genuit, reprobat scelus Zacharias,
Quem lapidat populus præcipiente Joas.
Ense Joas perimunt servi; tunc filius ejus
Est Amasias Rex Jerusalem positus.
Hic Amalec populos & Edom Regem superavit,
Atque Deos Amalec diripiens coluit.
Rex Hazaël Syriæ super Israël agmina ducit,
Qui Joachaz populos effugat & perimit.
Jam Joachaz currus superest solummodo denus,
Et decies tantùm millia sunt peditum.
Vim patiens Joachaz Dominum cœpit venerari,
Et petiit supplex auxilium Domini.
Auxiliante Deo Rex Israël inde quievit,
1110 Nec Joachax Regno Rex Hazaël nocuit.
Rex Joachaz moritur, qui Samariæ sepelitur,
Atque Joaz patrio ponitur in solio.
Visitat infirmum Rex quando Joaz Elisæum,
Se miserum clamat, si pater hic obeat.
Tunc patris imperio manibus Rex accipit arcum,
Atque pater super has ponit utramque manum.
Utque sagitta Joaz transitque fenestram,
Hâc, Elisæus ait, percuties Syriam.
Percute, Rex, terram jaculo, profert Elisæus;
Rex vicibus terram percutit inde tribus.
Ille refert: Terram si sex vicibus tetigisses,
Sex vicibus Syriam belliger atteretes.
Sed quia ter tangens cessasti tangere terram,
Amodo nonnisi tot percuties Syriam.
Israël à populis Elisæus dum tumulatur,
Latro peremptus erat, qui super hunc jacitur.
Mortuus ut tangit sanctos artus Elisæi;
Vivificant illum membra Viri Domini.
Rex Benadad Syriæ per terras Israël ivit,
Sed superante Joaz ter fugiens abiit.
Inde Joaz Regem, vecors Amasia, lacessis,
Qui tibi succenset talibus eloquiis:
Carduus in Libano præsumpsit mittere cedro,
Fac tua sit nati filia nupta mei.
Plurima confestim super illum bestia venit,
Et gravitate pedum carduus occubuit.
His monitis dictis Amasias non requievit,
Inque Joas Judam ducere non timuit.
Congrediente Joas capitur fugiens Amasias,
Huncque Joas vinxit, Jerusalemque petit.
Cúmque secare caput parat ense Joas Amasiæ,
Jerusalem cives hoc facit aspicere.
Civibus inde jubet reserare fores Amazias,
Jerusalemque manet Rex Dominusque Joas.
Jerusalem totum pro velle suo tulit aurum,
Perque quadringentos fregit eam cubitos.
Obsidibus sumptis Amasiæ vincula solvit;
Inde Joas clarus Samariam rediit.
Accelerant gladiis Amasiam cædere servi,
Et diadema patris fertur, Ozia, tibi.
Jerusalem muros veteres reparavit Ozias;
Hos etiam quos Rex diruit ante Joas.
Ille Palæstinos Ammonitasque subegit,
Atque tributa sibi solvere constituit.
Sunt hominum Regis ter centum millia septem,
Quamlibet armiferi qui superant aciem.
Geth penitus delens Jamniam fregit Ozias,
Atque neci cunctos tradidit indigenas.
Ex opibus nimis elatus, Ozia, fuisti,
Pluraque dum bona sunt, plus nocuere tibi. 1150
More Sacerdotis dare thus præsumis, Ozia,
Atque tuæ fronti lepra datur subita.
Jerusalem populus postquam sepelivit Oziam,
Pro patre substituit Sceptriferum Joathan.
Jerusalem cives Joathan Rex blandus amabat,
Atque tyrannorum victor acerbus erat.
Ille domûs Domini portam sic ædificavit,
Omnibus ut portis celsior hæc fuerit.
Membra Joas Regis postquam gestantur ad urnam,
Sceptrifer efficitur pro patre Jeroboam.
Jeroboam Benadad Regem Syriæ superavit,
Et loca Samariæ perdita restituit.
Jeroboam Regem tumularunt Samaritani,
Et patris imperium dant, Zacharia, tibi.
Aggrediens Sellum gladio perimit Zachariam,
Rexque brevi tenuit tempore Samariam.
Samariam venit Manahem, Sellumque necavit,
Et populus Regem constituit Manahem.
Samariæ populus postquam Manahem tumulavit,
Pro patre Phacceiam Sceptrigerum posuit.
Insidians Phacee Phacceiam perdit, & illi
Sceptrigero parent Samariæ populi.
Rex obiit Joatham, populus quem vexit ad urnam,
Et reprobus regnat filius ejus Achad.
Ille suum studuit flammis comburere natum,
Sculptilibusque suis sacrificavit eum.
Rex Syriæ Rasin, Phacee Rex Israël; isti
Jerusalem veniunt, hanc spoliare rati.
Rex Achaz Assyrio dans Theglathphalasar aurum,
In geminos Reges postulat auxilium.
Rex venit Assyrius, qui Rasin percutit ense,
Interimens multos ex populis Phacee.
Assyrius pugnans capit ingrediturque Damascum;
Rex Achax huc veniens munera fert ad eum.
Rex Achax aspiciens quàm pulchra sit ara Damasci,
Consimilem jussit Jerusalem fieri.
Sacrificat vitulos & oves Achaz hanc super aram,
Sicque Deos sequitur quos coluit Canaan.
Ille domûs Domini portas jubet undique claudi,
Ne populi vero dent holocausta Deo.
Insiliens Osee Phaceem simul ense peremit:
Hunc populus Regem Samariæ statuit.
Salmanasar Rex Assyrius super Israël ivit,
Samariamque petens, obtinet atque capit.
Hic Oseem claudens in carcere, Samaritanos
Vinxit, & adducens vertit in Assyrios.

Corpus Achaz Regis proceres faciunt sepeliri,
Atque patris Regnum dant, Ezechia, tibi.
Æneus est serpens, Moyses erexerat illum,
Stultaque thurificans plebs veneratur eum.
Depositum frangit serpentem Rex Ezechias,
Fanaque succendens comminuit statuas.
Per loca Judææ lucos excelsaque delet,
Et Domino soli sacrificare jubet.
Sennacherib Rex Assyrius locat agmina Lachis;
Sicque parat bellum Jerusalem populis.
Rabsacis est nomen legati, qui prope murum
Jerusalem populis hoc facit eloquium:
Jerusalem cives, ne fallat vos Ezechias,
Qui putat ut Domini salvet eum pietas.
Nec poterit vobis Rex vester ferre salutem,
Nec Dominus Regi ferre valebit opem.
Vel bibet urinas hæc gens, & stercora mandet,
Vel pedibus se se Sennacherib subiget.
Indicat Isaiæ per legatos Ezechias
De Domino verbum Rabsacis, atque minas.
Est, ait Isaïas, Ezechiæ nil metuendum;
Nam Dominus vobis conferet auxilium.
Jerusalem sperans evertere, jam prope Lobnam
Sennacherib gentem duxerat Assyriam.
Millia sunt centum simul octogena virorum;
Angelus hos perimit nox ubi facta fuit.
Sennacherib populos tot cernens mane peremptos,
In Niniven remeat, ne pariter pereat.
Sennacherib supplex in templo * Nestat adorat,
* Nesroch
Quem suus Adramelech filius ense necat.
Vota Deo confert Ezechias exhilaratus,
Thurificatque Deo Jerusalem populus.
Dum Pater Isaïas Ezechiam visitat ægrum,
Hunc dare juncta jubet, vaticinans obitum.
Tunc abit Isaïas; sed poscit flens Ezechias
Mortis ei tempus differat ut Dominus.
Regreditur Vates, qui Regi protinus inquit:
Quod Dominus voces illius audierit.
Hoc etiam quod Rex ter quinis viveret annis,
Postque dies ternas pergeret incolumis.
Rex ait Isaiæ: Quò credam me fore sanum,
Fac, precor, ut Dominus præbeat indicium.
Protulit Isaïas: Signum mirabile fiet,
Sol alius radios retro vel ante feret.
Rex dubitans, inquit: Cito sol petit æquoris undam:
Sed, rogo, fac solem retro tenere viam.
Maxima cernere plebs horologium properavit,
Solque decem gradibus retro viam tenuit.
Postque dies ternas sospes gradiens Ezechias,
Immolat in templo thurificans Domino.
Post etiam fœlix Rex vixit quinque ter annis,
Et populus Judæ constitit in requie.
Rex * Merodach Baladan mittens proceres Babylonis,
* Berodach.
Jerusalem fecit pergere cum notulis;
Qui simul ascendunt Ezechiæ Regis in aulam,
Atque sui referunt Regis amicitiam.
Sumptibus egregiis Ezechias suscipit illos,
Multiplici necnon munere ditat eos.
Omne quod in templo vel in gazis est pretiosum,
Nescius ostendit Rex oculis procerum.
Ingemit Isaïas, qui conveniens Ezechiam,
Sic voluit mentem promere vaticinam:
Rex Babylonis erit, qui surgens agmina ducet,
Atque gravi bello Jerusalem capiet.
Hic spolians templum, gemmas portabit & aurum,
Transferet in servos Jerusalem populos.
Tristis ut ad tumbam populus defert Ezechiam,
Impie Manasses, sceptra parentis habes.
Militiæ cœli Manasses thurificavit,
Auguribusque favens, Ariolos petiit.
Jerusalem justos occidit quosque Prophetas,
Inque domo Domini constituit statuas.
Ille suum natum comburens, sacrificavit,
Et Baalim sicut Metabaal coluit.
Obtulit in lucis & in excelsis holocausta,
Et populos Judæ duxit ad hæc scelera.
A * populis Judæ Manasses creditur antro,
Qui statuunt Ammon patris in imperio.
* Perditus à famulis, ubi Rex Ammon sepelitur,
A patre Josias Sceptriger efficitur.

* f. & melius: A populis Syriæ, siquidem Lib. 2. Paralip. c. 33. sic habetur: Idcirco superinduxit eis Principes Exercitûs Regis Assyriorum, ceperuntque Manassen, & vinctum catenis, atque compedibus duxerunt in Babylonem.

* f. proditus.

Aspiciens templum Josias jam prope ruptum,
Assore prudentes præcipit artifices;
Atque petens aurum quod det renovantibus ædem,
Hoc jubet Helciam quærere Pontificem.
Dum Pater Helcias in gazis colligit aurum,
Contigit ut Moysi tolleret inde librum.
Præcipit in templo Josias hunc aperiri,
Et facit hunc populo percipiente legi.
Hîc legitur sacra lex, quæ mortem judicat illis
Sculpile qui faciunt, thuraque dant statuis.
Rex propriam vestem scindit mœrore coactus,
Quod statuas coleret Jerusalem populus.
Rex etiam fœdus coram Domino celebravit,
Ut teneat legem quam Moyses docuit;
Et populi jurant, ne legem transgrediantur,
Sed faciant libro sicut in hoc legitur.
Illico Josias statuarum destruit aras,
Quas pater ante suus, quasque colebat avus.
Astaroth & Melchon, Chamos, Baal igne perurit,
Vasaque * tradita diis omnia comminuit.

* f. vota vel vasa dicata diis.

Solis equos aufert quos ante Dei videt ædem,
Ariolis infert auguribusque necem.
Quicquid in excelsis aut lucis ædificarat
Jerusalem populus, diruit atque cremat.
Dextera Josiæ cunctos ibi percutit ense
Idola qui faciunt, atque deos recolunt.
Protinus in Bethel Josias acceleravit,
Et statuas delet quotquot ibi reperit.
Pontifices perimit Rex Josias super aram,
Rex ubi thura dedit pristina Jeroboam.
Óssa sepulcrorum super aram præcipit uri,
Et penitus fecit hanc in cinerem redigi.
Aspiciens tumbam, cujus fuit illa requirit,
Atque senex Regi taliter unus ait:
Qui fuit ex Juda jacet hîc bonus ille Prophèta,
Qui fore prædixit quod tua dextra facit.
Illius ossa viri prohibet Rex inde moveri,
Ossa viri necnon qui sepelivit eum.
Samariæ cives Josias admonet omnes,
Ut statuas spernant, atque Deum recolant.
Sculptile quod vidit Josias diruit omne,
Et facit inquiri ne lateant statuæ.
Jerusalem rediens Phase Josias celebravit;
Non Phase clarius hoc à Samuele fuit.
Dum Pharao Necao terras petit Assyriorum,
Per loca Josiæ ducere vult populum.
Agmina Josias disponens in Necaonem,
Finibus à propriis pellere vult aciem.
Sed puero quodam jaciente, sagitta cucurrit,
Plagaque Josiæ facta repente fuit.
Jerusalem vehitur Josias, & sepelitur,
Atque * Joad patrio fungitur imperio. * Joachat.
Rex Necao veniens cæpit * Joad, atque ligatum * Joachas.
Transtulit, & Pharao carcere clausit eum.
Inde Joad fratrem Judæ voluit fore Regem;
Hic erat Eliacim, sed vocat hunc Joachim.
Jerusalem populi Joachim faciunt sepeliri,
Et Joachim nato dant diadema suo.
Rex Babylonius est, Nabuchodonosorque vocatur;
Hic populos Judæ belliger aggreditur.
Rex Nabuchodonosor Joachim capit, & ligat illum,
Et Joachim patruo tradidit imperium.

Hunc populus Judæ modo Matthania vocabatur,
Quem Nabuchodonosor nonc Sedecia vocat.
A Nabuchodonosor Sedecias inde recessit.
Jerusalem captâ, captus & ipse fuit.
Rex jugulare jubet famulis natos Sedeciæ,
Post oculos ejus præcipit effodere.
Rex Nabuchodonosor Sedeciam carcere clausit,
Sicque decus Regni Jerusalem periit.
A Babylone fuit missus Princeps Nabuzardan,
Jerusalem veniens ut spoliaret eam.
Hic Domini templum succendens, diruit arces
Quas tenuere priùs Jerusalem proceres.
Inde ferens gemmas, aurum transvexit, & omne
Materiâ clarum quod fuit, aut opere.
Transtulit hic tales geminas ex ære columnas,
Ut similes orbis non habeat geminas. 1354

Explicit Liber Hildeberti in Libros Regum.

VENERABILIS HILDEBERTI

CENOMANENSIS EPISCOPI

* E mſ. Codice Monaſt. S. Mariani Antiſſiodorenſis Ord. Præmonſtratenſis.

Diversorum Sacræ Scripturæ locorum Applicatio Moralis ab ipso excogitata & metricè reddita.

EX VETERI TESTAMENTO.

§. I.

Vocavitque Deus firmamentum Cælum. Gen. 1. 8.

Extat & in Colbert. n. 1367.

COELUM factum firmamentum mystica res est,
Nam cœlum bonus Angelus est, qui postea factus
Est firmamentum; firmatus ne queat ultra
Jam labi; quoniam stetit * hic, dum labitur alter.

* Colb. hic dilabitur.

§. II.

Similitudo Paradisi & Ecclesiæ.

E duobus Gemmeticensibus 77. & 98.

Denotat Ecclesiam Paradisus; & in Paradiso
Est lignum vitæ, Christus in Ecclesia.
Cætera ligna, viri justi; fructus, bonus actus.
Quatoor ex uno flumina fonte fluunt.
Sic Evangelii sunt libri quatuor; horum
Nos doctrina rigat, fructiferosqoe facit.
Lignum per quod Adam quæ sint bona, quæ mala novit,
Libertas nostri dicitur arbitrii.

§. III.

Deus cor respicit, non munus ipsum. Gen. 4. 4.

In Gemmeticensi.

Respexit Deus ad Abel, respexit ad ejus
Munera; plus placet affectus, quàm munera dantis.
Unde priùs dantem respexit, postea munus;
Nam per munus Abel, per Abel sunt munera grata.

§. IV.

Quid significent diversa contignationes Arca Noe. Gen. 6. 14.

Extat in supradicto Colb. 1367.

Arca Noë sursum fuit arcta, sed ampla deorsum,
In cubito perfecta; deorsum bruta locantur,
Et post hæc homines, volucres super: arca figurat
Ecclesiam; multos in eâ cognoscimus esse
* Irrationales; sic dilatatus in illis,
Sunt homines in ea, sed pauci qui sua quærunt
Et peccare cavent, sic angustatur in istis.
Sunt in ea rari qoibus est spernere mundum,
Virtutum pennis, ut aves, tolluntur ad astra;
Hi juxta cubitum resident in parte superna.
Nam bene pro meritis loca distinguntur eorum.
Christum designat cubitus; Spes tendit ad illum
Ecclesiæ, quo perveniens nil appetit ultra.

* Colb. irrationabiles.

§. V.

Arcum meum ponam, &c. Gen. 9. 13.

Judicium per aquam transivit, eritque per ignem.
Cæruleus color & rubeus notat istud in arcu;
Cæruleus color est in aqoâ, rubicundus in igne.

§. VI.

Quid significet Abraham patriam deserens. Gen. 12. 1.

Est Abrahæ dictum: Terramque tuosque relinque
Cognatos: Magnæ gentis dux constitueris.
Terra, caro; cognatio nostra, gens vitiorum.
Exit ab ambobus, qui carnem mortificavit
Cum vitiis; datur huic gens maxima, plurima virtus.

§. VII.

E Gemmatic. *Quid significat quod Dominus dixit Abrahæ : Egredere de terra & cognatione tua, & faciam te in gentem magnam.* Gen. 12. 1.

Terra, caro; cognatio nostra, genus vitiorum.
Exit ab hac terra, qui carnem mortificavit
Cum vitiis; datur huic gens maxima, plurima virtus.

§. VIII.

Cur Sodomitæ domum Loth ingredi nequiverint. Gen. 19. 1.

Vult intrare, nequit fera gens Sodomitæ, domum Loth.
Vitam justorum cupiunt reprehendere pravi,
Sed non inveniunt aditûs; quâ parte subintrent
Obstat eis paries firmissimus hospite sancto.

§. IX.

Loth fugiens Sodomam, vir castus. Gen. 19. 4.

Loth fugit ardentem Sodomam, montesque requirit;
Vir fugiens Venerem, mundæ petit ardua vitæ.

§. X.

E Gemmaticensibus etiam 77. & 98. *Immolatio Isaac, figura Sacrificii Christi.* Gen. 22. 5.

Est Abraham Pater; est Isaac Christus; duo servi,
Divisus populus sub Regum sorte duorum;
Stultitia est asinus. Isaac ad sacrificandum
Ducitur; expectant servi, retinentque jumentum.
Sic eum stultitia remanent, nec adesse merentur
Sacro mysterio, Christum nec credere passum.
Expectant potius venturum, donec ad illos
Ipse revertatur, cùm circa tempora mundi
Ultima suscipient verbum, fientque fideles.
Ligna puer, Christusque Crucem portasse feruntur,
Sic tamen est aries, non infans sacrificatus;
Sic Christi caro, non deitas, est in Cruce passa.

§. XI.

Rebecca figura Ecclesiæ. Gen. 24. 15.

Cùm sponsum Rebecca videret vecta camelo,
Descendit, faciemque suam suffusa rubore
Velavit. Sponsus Christum, Rebecca figurat
Ecclesiam de Gentibus; Hæc erat in vitiosis
Moribus & tortis; Ut Christum novit, ad ipsum
Tendens, de fastu mundi descendit, & actus
Præteritos recolens patitur confusa pudorem.

§. XII.

Sarra in duplici spelunca sepulta, typus vitæ contemplativæ & activæ. Gen. 25. 19.

Speluncâ duplici Saram sepelisse vir ejus
Fertur. Fossa duplex vitam designat utramque,
Activam, contemplativam; Virque Magistrum
Ecclesiæ: Conjux animam, quæ mortua mundo
In duplici vita sepeliri debet, ut hic sit
Contemplatorque-activus, vitiisque sepultus.

§. XIII.

Quid Odor filii sicut odor agri pleni. Gen. 27. 21.

Plenus ager florum plenum virtutibus orbem, In Gemmaticensi.
Pocula doctrinæ, flos violæ quæ serpit in imo,
Illos significat qui vitant culmen honoris.
Sic tanquam flores redolent exempla bonorum.
Filius est populus gentilis; cúmque per orbem
Sparsus jam credit, odor illius est odor agri.

§. XIV.

Occasio peccati fugienda. Gen. 34. 1.

Exiit ignotas mulieres Dina videre,
Opprimit hanc Sichem Dux terræ; mulcet eamdem
Blanditiis; Animam designat * digna vagantem * f. multa.
Extra propositum; corrumpit protinus illam
Spiritus immundus, qui princeps dicitur hujus
Mundi. Si velit hæc resipiscens crimina flere,
Blanditiis mulcet corruptor; gaudia mundi
Opponens, multisque modis retinere laborat.

§. XV.

Quid significat historia Joseph. Gen. 37. E Gemmet.

Per Jacob Patrem, per Joseph respice Christum,
Per fratres ejus Judæos; à patre Joseph
Fratribus est missus; Judæis à Patre Christus.
Hi sunt in Dothain. Dothain defectus utrique.
Sunt in defectu; Fratres fratri machinantur
Mortem, Judæi Christo. Spoliatur uterque;
Joseph veste suâ, carnali tegmine Christus.
Ingreditur Joseph cisternam, Christus avernum;
Venditur Ismaëlitis hic, & Gentibus ille
Per sacræ fidei commercia; ductus Ægyptum
Est Joseph, Christique fides est nota per orbem.
Hic dominatur ibi, Christus dominatur in orbe.

§. XVI.

Virga Moysi in serpentem versa quid figuret. Exod. 4. 3.

Israël est Moyses, & virga superna potestas;
Serpens, mortalis hominum natura; per illam
Mors venit; Moyses virgam tenet; Israël olim
Virtutem Domini sensit protectus ab illa.
In terram projecit eam, Dominumque Prophetæ
Incarnandum prædixerunt; Virga fit anguis,
Factus homo Deus est; Moyses fugit, impia Christum
Plebs fugit, atque negat; Serpentis postea caudam
Hic tenet Ecclesiæ quæ Christi corpus habetur.
Extremam partem credens Judæa tenebit.
Vertitur in virgam coluber, qui venerat ante
Mortalis Deus, apparebit crimina damnans.

§. XVII.

Quid significat exitus Israël de Ægypto. Exod. 14. In Gemmet.

Israëlitæ, nos; Pharao, Sathan; orbis, Ægyptus;
Baptismos, rubrum mare; Rex submergitur undis,
Et regnum Satanæ perit in Baptismate; tendit
Jerusalem populus, sed per deserta vagatur;

Nos per desertum mundi vivendo vagantes
Tendimus ad patriam cœlestem; Plurima restant
His carnalia prælia, spiritualia nobis.

§. XVIII.

z Gemm. *Quid significat quod Domino loquente in monte fumante stetit Moyses de longè, & Moyses accessit ad caliginem in qua erat Deus.* Exod. 20. 21.

Mons fumat, Deus hic loquitur, stat turba deorsum;
Accessit Moyses, idiotæ, turba, magistri,
Dux populi, fumus obscura parabola fertur.
Cùm Deus in sacra scriptura mystica profert,
Stant hebetes longè, cupientes exteriora;
Accedunt docti, scrutantur & interiora.

§. XIX.

Perimuntur à Levitis adoratores vituli. Exod. 32. 27.

*f. Accinctos. * Accinctus gladio de porta præcipit ire
Ad portam Moyses, fratres occidere. Res est
Mystica, nam gladius est verbum, portaque crimen.
Culpa per hanc ad nos intrat, cùm crimina doctor
Persequitur verbo, per singula transit
Accinctus gladio, de porta perveniendo
Ad portam, fratrem perimit, cùm crimen in illo
Extinguit; Perit hic vitio, cùi vixerat ante.

§. XX.

Quid Moyses videns posteriora Dei. Exod. 33. 23.

Cùm staret Moyses in petra, prætereuntis
Terga videt, non ora Dei. Petra Christus, in illa
Stat Moyses cùm gens permaxima credit in istum.
Non videt ora Dei; præsentem noscere Christum
Noluit hic populus; Videt ejus posteriora,
Post mortem cognovit eum pars maxima credens.

§. XXI.

Explicatio mystica vasorum templi. Exod. 37. 16.

In mensa Domini phialæ cyatique parantur.
Per mensam pastus doctrinæ significantur;
Per phialas verbi facundia maxima sacri.
Est cyathus mensura minor, minor ergo vocatur
Per cyathos verbi mensura: Det utraque doctor;
Perfectis phyalas, cyatosque minoribus, ut qui
Plus capiunt, plus inde bibant, minus inde minores.
In base sunt Cherubim, sunt & bos & leo sculpti.
Ordo Sacerdotum basis hæc, fert pondera templi.
Hic onus Ecclesiæ, Cherubimque scientia plena.
Sic in Presbytero perfecta scientia debet
Esse, bovis mansuetudo, feritasque leonis.
Virtutes plantet doctrinâ, nutriat illas
Mansuetudine, peccatum feritate repellat.

§. XXII.

Explicatio mystica vestium sacerdotalium. Exod. 39. 1.

Aurea Pontifici pendebant insita vesti
Tintinnabula, malaque punica; mystica res est.
Vestis opus designat, tintinnabula verbum,
Punica mala fidem, quæ plurima grana sub uno
Cortice conjungunt; sic plurima corda bonorum
Una fides nectit. Simul hæc tria quisque Sacerdos
Debet habere, fidem, doctrinam, Religionem.

§. XXIII.

Cedrus & hyssopus in sacrificio. * Levit. 14. * Consule 70. interpr.

Mactatam vitulam comitantur cedrus, hyssopus,
Coccus bis tinctus. Dum carnem mortificamus,
Mactamus vitulam. Per hyssopum significatur
Vera fides Christo. Petra Christus, Apostolus inquit.
Æternæ vitæ corrumpi nescia cedrus
Spem mihi designat; coccus rubicundus, amoris
Flammam, quâ pia mens ardet; bis tinctus utramque,
Et per quam Deus, & per quam vicinus amatur.
Dum caro mactatur, virtus hæc trina sequatur.

§. XXIV.

Diffidentia vitanda. Num. 13. 1.

Exploratores Jherico tardasse diebus
Quadraginta dicuntur: cùm castra redissent;
Judæis laudant regionis fertilitatem.
Non credunt, Deus arguit hos incredulitatis;
Quotque dies habuit legatio, jure tot annis
Differtur populo dubitanti fertile regnum.

§. XXV.

Avaritia punita. Num. 32. 1.

Cùm multas pecudes habuissent, pascua quærunt
Extra Jordanem, nec amant habitacula terræ
Promissæ Ruben, Gad, dimidiusque Manasses.
Sic nimis intenti terrenis rebus avari
Extra cœlestem patriam remanere merentur.

§. XXVI.

Non indueris vestimento quod ex lana linoque contextum est. Deut. 22. 11.

Vestem contextam lanâ linoque recusa.
Interiùs tegitur linum sub tegmine lanæ.
Accipe propter ovem per lanam simplicitatem;
Quam foris ostendit, retinens in pectore fraudem:
Lanam & linum qui fert veste, duplexque notatur
Qui prius in verbo fraudes animo meditatur.

§. XXVII.

Quid significat irriguum superius & inferius. Josue 15. 19.

Nata Caleph nobis animam designat; Asellus,
Irrationales motus; Asinum regit Axa.
Hæc regit, is regitur, animæ vis dignior illi.
Irriguum pater inferius dedit, atque supernum.

Sic

Sic suspiranti lacrymasque timore gehennæ
Dat Deus, & lacrymas patriæ cœlestis amore.

§. XXVIII.

In Gemmeticensi.

Quid significat quod Axa sedens super asinum flens & suspirans petiit à Caleb. Judic. 1. 15.

Ut tradunt Patres, animam notat Axa; Jumentum,
Irrationabiles motus; Regit Axa jumentum,
Et regit hos motus animæ vis dignior illis
Irriguum pater inferius dedit, atque supernum.
Sic suspiranti lacrymasque timore gehennæ
Dat Deus, & lacrymas patriæ cœlestis amore.

§. XXIX.

Quid significet Samson concutiendo columnas templum evertens. Judic. 16. 27.

Samson significat Christum; subversio templi
Corporis occasum: Multos in morte peremit
Samson; post mortem Christi, dum crescit in orbe
Religio, vitiis moriuntur quique fideles.

§. XXX.

De trina Samuëlis à Deo appellatione. 1. Reg. 3. 4.

Quare ter Samuelem vox divina vocavit,
Cùm tamen audiret sub prima voce vocantem;
Officium trinom notat ista vocatio trina,
Namque Propheta, Sacerdos, Dux erat ille futurus.
Sicque Ducem, sic Pontificem vocat, atque Prophetam.

§. XXXI.

Lenitas sermonis potentes iratos placat. 1. Reg. 16. 23.

David per citharam potuit lenire furorem
Regis, nos iram blando sermone potentum.

§. XXXII.

Quid significat Abner à Joab in inguine percussus. 2. Reg. 3. 27.

Abner Presbyteros signat sermone latino.
Lux patris est Abner, Deus est pater, & pater illos
Dat tam doctrinâ, quàm vitâ & lumine mundo.
Inguine percussit Joab hunc. Joab hostis apud nos
Dicitur, & generis humani denotat hostem.
Quando Sacerdotes prosternit subdolus hostis
Telo luxuriæ, Joab inguine percutit Abner.

§. XXXIII.

In Gemmeticensi.

Quid signent Bersabee, David & Urias. 2. Reg. 11. 3.

Bersabee Lex est, Rex David Christus[,] Urias
Judæi. Regi nuda puella placet.
Nuda placet Christo Lex non vestita figuris;
Aufert Judæis hanc, sociatque sibi.
Vir non vult intrare domum, nec spiritualem
Intellectum plebs Israël ingreditur.
Scripta gerit, per scripta perit deceptus Urias:
Sic & Judæus scripta sequendo perit.

§. XXXIV.

Apparens injustitia, fit quandoque justitia. 2. Reg. 16. 4.

Terram Miphiboseth David divisit iniquè
Inter eum servumque suum Siba. Rediddit illi
Pro meritis Deus hoc in potestate receptis.
Inter Jeroboam servum Roboamque nepotem
David, divisit regnum Deus: ultio digna.

§. XXXV.

Quid significet puer ab Elisæo suscitatus. 4. Reg. 4. 29. *E duobus etiam mss. Gemmeticensibus.*

Defuncto puero fertur misisse Propheta
Per famulum virgam; profuit illa nihil.
* Sic venit ad formam pueri se mensus, eumdem *f. sed.*
Ad vitam revocat; denotat hoc aliud.
Legem virga, cliens Moysen, Dominumque Propheta.
Mortuus omnes nos significare potest.
Lex data per Moysen, peccati morte sepultum
Non valet humanum vivificare genus.
Se Deus ad formam servi contraxit, & ad nos
Convenit; humanum suscitat inde genus.

§. XXXVI.

Quid sagitta à Joas Elisæi jussu directa. 4. Reg. 13. 14. *E duobus etiam Gemmeticensibus.*

Regi præcepit Elysæus ut afferat arcum,
Atque sagittas; Rex affert; aperire fenestram
Jussit; Rex aperit: Jace, dixit; at ille sagittam
Jecit. Mystica res hæc est, aliudque notatur.
Utraque lex arcûs cornu, vetus & nova chorda;
Corda sigens cornu flectit, veterisque rigorem
Legis. Ab historia nova flectit ad allegoriam:
Verba sagittæ sunt; Rex, doctor; aperta fenestra,
Doctrinæ lux est. Priùs hæc respondeat intus,
Post doceat doctor, jaciatque docendo sagittam.

§. XXXVII.

Nabuzardan, typus Satanæ gastrimargiam suadentis. 4. Reg. 25. 8.

Per Nabuzardan destruxit Rex Babylonis
Muros Jerusalem; Princeps erat ille coquorum.
Est Babylonis Rex Sathanas, princepsque coquorum
Venter; Jerusalem cœlestis mœnia, justi.
Unde Petrus: Vivos lapides vos ædificatos.
Spiritus immundus per ventrem sæpe fefellit.

§. XXXVIII.

Job testâ saniem radens. Pœnitentia. Job 2. 8. *E Gemmeticensi.*

Peccatum sanies; sanies hæc defluit extra
Cùm crimen de corde foras confessio mittit.
Asperitas vitæ per testam significatur.
Job saniem radit testâ, cùm crimina quisque
Confessus, tergit, durè vivendo, reatum.

§. XXXIX.

Quid Behemot absorbens fluvium. Job 40.18. *ε Gemmetic.*

Absorbet fluvium Behemoth, speratque quod ori
Influat illius Jordanis. Mystica verba.
Humanum genus hic Behemoth absorbuit ante
Baptismum; Modo Baptizatos tentat habere.

§. XL.

Quid significat quod dicitur Job: Numquid extrahere poteris Leviathan hamo. Job 40.20.

Piscator Pater est; mare, mundus; Filius, hamus;
Esca, caro; deitas, ferrum; generatio Christi,
Linea. Leviathan piscis dum devorat escam
Occidens carnem, captus deitate tenetur.

§ XLI.

Quid ignis in Syon, & caminus in Jerusalem. Isaiæ 31. 9.

In Syon ignis, in Jerusalemque caminus;
Visio Jerusalem, pacis speculatio Syon;
Syon Ecclesiam præsentem denotat, unum
Mens quasi de longè Dominum speculatur; in ista
Ignis amoris adest, sed non plenus; sed in illa
f. pax que. Jerusalem plenus ubi * pacque Deusque videtur.
Unde Propheta refert: Hic ignis, ibique caminus.

§. XLII.

ε Gemmet. *Quid significet in Ezechiel stans & sublimis & terribilis rota.* Ezech. 1. 18.

Scripturam rota, stans quia mores dirigit; alta
Cœlum promittens, terribilisque minans.

§. XLIII.

Quid luctus, carmen & væ. Ezech. 2. 9.

Mentis in excessu datus est liber Ezechieli.
In libro luctum, carmen, væ scripta videbat.
Pagina sancta liber, qui prædicat hæc tria nobis;
In terra luctum compunctis, in paradiso
Carmen lætitiæ, reptobis mala, væque gehennæ.

§. XLIV.

Quid aqua tenebrosa in nubibus aëris. Ps. 17. 12.

Doctrinam per aquam, per nubes sume Prophetas.
Ut Psalmista refert, in nubibus est tenebrosa
Hæc aqua, nam scribunt obscurè multa Prophetæ.

§. XLV.

Organa in salicibus à populo Dei suspensa. Ps. 136. 2.

Nostræ naturæ deitas unita refertur;
In Christo sic sunt dives egensque simul.
Ut fertur, salices sunt in medio Babylonis.
Hæc arbor sterilis steriles notat, actio quorum
Fructum non affert, sed sunt confusio mundi.
Doctrinam tales fugiunt; quapropter in illis
Organa suspendunt, maluntque tacere Magistri,
Quàm sanctum canibus, quàm gemmas tradere porcis.

§. XLVI.

In tympano & choro laudare Deum. Ps. 150. 4.

Exprimitur per tympana mortificatio carnis:
In cantu chorus est concors, cùm Religiosus
Mortificat carnem, discors à moribus horum
Cum quibus est, laudat Dominum per tympana, sed non
Voce chori. Laudes in utroque referre jubetur,
Ut se mortificans concors cum fratribus assit.

§. XLVII.

Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum. Prov. 1. 17.

Coram pennatis tenduntur retia frustra.
Virtutes pennas, pennatos accipe justos.
Retia, peccati laqueos à dæmone structos,
His opponuntur frustra, quia talia vitant.

§. XLVIII.

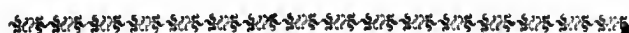
*Circulus aureus in naribus * suis, mulier pulchra & fatua.* Prov. 11. 22. ** seu porcis*

Stulta decensque simul mulier, quasi circulus auri
Est in nare suis, quæ cœno volvitur; aurum
In cœno decor est in stulto corpore; cœnum
Sordidat aurum, sordidat insipientia formam.

§. XLIX.

Salomon à Matre coronatur. Cant. 3. 11.

Quomodo suscepit Salomon à Matre coronam.
Est Salomon Christus, Mater Synagoga; corona
Spinea de spinis Christo dedit illa coronam.

* Sic in ipso Ms.

* S. HILDEBERTI CYNOMANENSIS EPISCOPI,

IN PRIMUM CAPUT ECCLESIASTES.

E ms. olim Elnonensi, nunc Regio, n 274-ann. circ. 500.

§. I.

Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas. V. 2.

REX Salomon clarus, sapiendi semper avarus,
Ingenii limâ rimarus somma vel ima,
Cùm mutare statum discerneret omne creatum,
Sive per augmentum, vel quodlibet * interimentum,
Voce satis sanâ percensuit omnia vana.
Vanum clamavit, mutabile significavit;
Omnia clausa locis tenet hujus regula vocis.
Atque per ætatem quicquid capit alteritatem,
Ut loquar expresse, quicquid, quod non erat, esse
Vanum censetur, quia quodam fine tenetur:
Est quoque finalis, cùm fit quandoque localis
Ordo supernorum gradibus qui crescit honorum.
Et tunc mutatur cùm nobis officiatur;
Sed genus humanum multo magis autumo vanum:
Est vanum planè, quia fit per corpus inane,
Quod sua putredo sorbet ceu ligna teredo.

* f. impedimentum.

§. II.

Quid habet amplius homo de universo labore suo quo laborat super terram. V. 3.

Ergo cùm talis natura sit andropodalis,
Ut quid multarum sibi fiscus divitiarum?
Quid mundi flores, quid falsos ambit honores?
Quod male servavit, vel qood stultè cumulavit,
Hæres disperget; mors hunc sub tartara merget:
Nil tollit secum nisi pectus crimine cæcum.

§. III.

Generatio præterit, & generatio advenit; terra autem in æternum stat. V. 4.

Omne genus gentis, velut undæ more fluentis,
Nunc sibi nascendo succedit, nunc moriendo.
Gens Gentem trudit sua quam generatio fudit:
Quos nunc præsentes, mox cernis deficientes.
Rex cœli demum dabit ignem, quando supremum,
Ut Patres scribunt, elementa quaterna peribunt;
Non sic ne plus sint, sed scilicet ut meliùs sint.
A cladum morbis postquam purgabitur orbis,
Incipiet verè tunc terra piata manere.

§. IV.

Oritur sol & occidit, & ad locum suum revertitur. V. 5.

Cursu solari voluit Deus ista probari,
Et per majoris legem monstrare minoris.
Sol oriendo quidem semper redit alter & idem:
Nunc premit auroram, nunc occiduam tenet oram.
Hic nunc emergens, nec ad declivia vergens,
Accelerat rursus * zinzivas visere cursus.
Ipsius occasus homini cuidam quasi suasus,
Rerum naturas ut cogitet interituras.

* f. Zinzavios, & ut suspicor, hac ab ipso inventâ dictione orbicularis solis recursus voluit intelligi.

§. V.

Ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem, &c. V. 6.

Pneuma vocat solem, quia verno tempore molem
Vivificans terræ, calefactat germina ferre:
Nunc manet obliquus, ne rebus fiat iniquus;
Sic faciens namque zonam moderatur utramque,
Ne sint algores nimii, nimiique calores.
Cùm se sustollit, Borealia frigora mollit.
Post hyemes mœstas tunc omnia recreat æstas.
Brumali plaustro cùm fit divèxus in austro,
Hunc confert quæstum, quod rebus temperat æstum.
Telluris fessæ quasi partûs ejus esse
Venter cessaret, per idem si cuncta gravaret.

§. VI.

Omnia flumina intrant mare, & mare non redundat. Ad locum unde, &c. V. 7.

Quamvis cunctarum labens decursus aquarum
In mare se fundant, numquam tamen inde redundant;
Quas Physici cuncti dicunt salsugine ponti
Estu siccatas à sæclis esse voratas,
Non affirmamus, nec certo teste probamus.
Nam si deficerent, recreari rursus haberent;
Sed postquam Plastes, ut post probat Ecclesiastes,
Sabbata sacravit, mundo nova nulla creavit.
Extunc ætatis nil est ortum novitatis:
Sórps durat rerum quas sex dedit ordo dierum;
Durat origo vetus, factor manet ipse quietus.
Ergo fluunt rivi, refluunt verum recidivi,
Ortus ad sedem limphæ revocantur eædem;
In mare fluxere, vadunt, veniunt redivivæ.
A factore datus patet in tellure meatus
Nomine terra maris; per aquas homo significaris;
Defluis in terram, nec imples ejus acerram.
Suscipit è primo formata cadavera limo
In sæcli meta; numquam tamen ipsa repleta:
Sed genus absorptum meliorem reddit ad ortum;
Hoc corruptivum quando surget redivivum.

§. VII.

Cuncta res difficiles, non potest eas homo explicare sermone; Non saturatur, &c. V. 8.

Leges occultas rerum sit nulla facultas,

Vel linguæ nisu fari, vel cernere visu,
Auris non audit, nec homo quis pectore claudit.
Nulli mandritæ præsentis tempore vitæ
Naturæ causas conceditur edere clausas.
Cuncta per ænigma modo discimus aut paradigma;
Nam modo per partes rerum cognoscimus artes.
Sed pia quando Dei vestræ facies faciei
In re patebit, tunc nobis omne patebit.
Tunc homo verè dabit condensa videre.

§. VIII.

Quid est quod fuit ? Ipsum quod futurum est; Nil sub sole novum, &c. v. 9. & 10.

Redditur huic mundo quod abiit jam pereundo,
Et nascetur idem quod habebant sæcula pridem.
Nam res sublatæ sunt semine reciprocatæ.
Nempe per ætatem conservant posteritatem;
Omni quippe rei stat linea progeniei.
Sic præsens disco fuerat quod tempore prisco
Exponendo modum brevis occet quæstio nodum.
Mors hominem stravit, genus & species reparavit
Diversum numero, sed eumdem nomine vero;
Nomen enim verum dat diffinitio rerum.
Hic, quæ distentat res materialis identat.
Per cujus munus plures homines velut unus.
Unica res essent, si circumstantia cessent
Dissociata locis, & euntis passio vocis.
Hic est mortalis ratione vigens animalis,
Alter ad id natus ratione vigens animatus;
Sed non est talis, quia res individualis.
Unum noscetur si diffinitio detur,
Univocum nomen rationis suscipit omen:
Unum sunt ergo; quod si per cætera pergo,
Lege pari functa veniet substantia cuncta.
Arboreæ plantæ species est quæ fuit ante
Arbor, & arbor abit, generis successio stabit.
Herbæ marcescunt, sed per semen revirescunt.
Sæcli vorago, quod prima creavit origo,
Ceu matris permen refovet per tempora semen,
Quod Deus æternat, quod multiplicando gubernat.

§. IX.

Jam enim præcessit ante nos. Non est priorum memoria, &c. v. 10. & 11.

Non est gestorum memoratio prætęritorom,
Nec sunt visuri præsentia nostra futuri.
Ecce silent anni quod commisere tyranni.
Magnificas pompas cùm nunc, oblivio rompas.
Sont rituli stulti stulta cum carne sepulti,
Mundi Tetrarchæ, Prætores atque Monarchæ,
Reges * patricum sub [a] claxendice silentum. * f. patrisiorum, seu illustrium avorum suorum.
Vilior est pulvis quorum ripensibus ulvis;
Spernit enim tales per quem non esurit ales.
Sic benè mundana pronunciat omnia vana:
Ergo regalis sententia stat generalis.

§. X.

Ego Ecclesiastes fui Rex Israël in Jerusalem. V. 12.

Post patrem David Salomon Rex imduperavit,
In rebus gestis ut notat scedula testis,
Quem Deus eximiâ plus * andropodale sophiâ
Cœlitùs instaurat, mundi quoque rebus inaurat;
Cui res jucundæ fluxerunt semper abundè;
Qui magnos sensu, magnus quoque divite censu,
Præcessit cunctos etiam diademate functos.

* f. id est, eximia supra capacitatem humanam sapientiâ ditaverat,

§. XI.

Et proposui in animo meo quærere, &c. Hanc occupationem pessimam. v. 13.

In mundi gyro quæ fiunt ordine miro,
Cùm Rex ignorat, sapienter scire laborat
Nutu divino, casuve labent inopino.
Cur teneros artus ipso quoque tempore partûs
Dæmonis ira liget, vel discerpendo fatiget;
Æquus cum nequam cur cladem perferat æquam,
Naufragioque pius pereat, ceu sortis alius;
Cur animas mundas, Deus, hæc in corpora fundas,
Per quæ probrosæ, perque fiunt * varirosæ.
Res has mundanas, aut istis assimilandas
Carne morans ullus non indagabit * omullus,
Cùm maneant illo deitatis clausa sigillo.
Quæ si decernat fieri qui cuncta gubernat,
Mensurâ, numero veniunt & pondere vero.
Si sors credatur, provisio summa negatur.
Talibus intendens, & in hoc quasi se reprehendens,
In semet discit quod ad hoc homo quisque satiscit,
Cùm se cassari videt ista minus penetrari;
Mox quoque compescit qui talia cuncta capescit.
Comprimit audaces qui tentant esse capaces,
Pessima pœnalis cùm sit præsumptio talis.
Nam Deus offensus reprobos incurrere sensus
Dat permittendo, qui perstant discutiendo.
Detestandus eris qui talia noscere quæris.

* id est fortè maculosæ, dictione composità à dictione Vari-torum quæ maculas faciem deturpantes significat.
* omullus, f homullus, sive homuncio.

EX NOVO TESTAMENTO.

In Gemetiç

§. I.

Cur Christus de desponsata nasci voluit. Math. 1. 20.

CUr voluit de desponsata Virgine nasci
Christus; causa fuit quia si foret innoba prægnans
Mox lapidaretur, paciensque * clientis agebat;
Et ne dæmonibus manifestus Virginis esset
Partus, desponsata fuit: seriemque parentum
Per Joseph, non per matrem scriptura referret.

* f consortis egebat.

§. II.

Quid significent tria Magorum munera. Math. 2. 11.

In Gemeticensi.

Dat Magus aurum, thus, myrrham; Rex suscipit aurum;
Thura, Deus; myrrham, qui moriturus erat.
Thus orando damus, aurum sapiendo superna,
Myrrham dum carnis mortificamus opus.

[a] *Claxendrice* Claxendrix à D. Ducange in Glossario Latino dicitur Classicum, seu tuba militaris unde in vita S. VVilfridi cap. 25.

Claxendix tonuit, Comites Rex promptulus auxit.

Potest etiam dici Classici ipsius tegumentum. Unde Priscil. lib. 5. Claxendix est concha, quâ signum tegitur. Ibid. Ducangius citat Glossam m. s. S Germani à Pratis, ubi sic habetur: Κλαωτϐὸιξ quasi Καλαωϐιδιξ à καλύω voco; vel custodia tubæ, id est conca quâ tegitur tuba, seu vexillum parvum quod illi adhæret. Sic igitur, ut putamus, possent intelligi hi versus.

Sunt rituli stulti stulta tum carne sepulti.

Id est stulti memoria cum ipsomet sepelitur, nec hujus oblivionis sunt experres ipsi etiam Tertrarchæ Reges &c. qui aliam oblivionis ut majores sui, quo in altum silentium quasi sub Claxendrice, id est ultima oblivione ita sepeliuntur, ut tandem processu temporum nulla de ipsis fiat memoria.

§. III.

Semen variè cadens. Math. 13. 18.

Petra capit semen, via, sentes, optima terra;
Arer, aves comedunt, suffocant, fructificavit.
Verbum, semen; ager, mundus; petra, qui bene cœpit.
Sed radice caret, cui deficit humor, & arer.
Est via, cùm verbum venit ad cor, & illico transit.
Hoc volucres comedunt, hoc nequam spiritus aufert.
Spinæ suffocant semen, cum divitiarum
Sollicitudo, Dei verbum de pectore tollit.
Ter denum fructum Domino fert copula casta,
Est duplus viduæ, centenus virginitatis.

§. IV.

In Gemeticensi. *Una merces variis horis ad vineam laborantibus.* Math. 20. 8.

Vinea culta Dei plebs est. Infantia, manè;
Flamma juventutis, quasi tertia; Nona, virilis
Ætas jam frigescens; Undecimamque, senectam
Accipimus. Dum manè puer, juvenisque sub æstu,
Vir circa nonam, veteranus vespere fiunt
Cultores, pretium datur unum, vita perennis.

§. V.

Duo cæci de Jericho à Christo sanati quid designent. Math. 20. 29.

Exit de Jericho Christus, cæcisque duobus
Dat lumen. Jericho mundus; moriendo relinquens
Mundum, Judæu, Gentili lumina Christus
Dat fidei, quos fecerat ignorantia cæcos.

Aliter Gemetic. de eodem.

Exit de Jericho Christus, dat lumen utrique
Cæco; de mundo moriens exivit, utrique
Dat fidei lumen, Gentilibus, Israëlitis.

§. VI.

In Gemmetic. *Nummus Christo oblatus quid significet.* Math. 22. 20.

Quale metallum sit, quod pondus, cujus imago
Quæritur in nummo; sic in Doctore metallum,
Sermo, figura, Patris sententia, pondus, honestas.

§. VII.

Quid unum, duo, & quinque talenta. Math. 25. 15.

Dat Dominus servis unum, duo, quinque talenta.
Quinque talenta figurant sensus quinque; duobus
Designantur & actus, & intellectus; in uno
Intellectus; in intellectu quisque petitus,
Peccat, cùm per doctrinam nihil ipse lucratur.
Qui sua pauperibus tribuit, qui quinque paravit
Sensibus, hic Domino lucra fert de quinque talentis.
Qui verbo & vitâ prodest, fert lucra duorum.

§. VIII.

Cur Christus tres discipulos secum oraturus assumpserit. Math. 26. 37.

Cùm tribus assumptis ter Patrem Filius orat,
Orandum nobis pro tribus insinuat;
Hoc est præteritis, instantibus atque futuris,
Quæ vel contraxit mens mala, lingua, manus.
Sis igitur prudens, sis fortis, nec tibi quidquam,
Imo Deo totum, quod dedit attribuas.
Hoc Petrus agnoscens, supplantans Jacobus, isque
Cujus commendat * gratia nomen, agit. * id est Joannes.

§. XI.

Quid significat quod in Passione Domini ager emptus est triginta argenteis in sepulturam peregrinorum. Math. 27. 7. Gemmet.

Ecclesiam notat emptus ager mercede cruoris.
Empta cruore Dei fuit hæc, datur ad tumulandum.
Sic ager hospitibus qui mundum deserit hospes
Est, & defunctus mundo; talisque sub arta
Ecclesiæ requiescit ad exteriora sepultus.

§. X.

Angelus candidus & fulgurans quid significet. Math. 28. 3.

Angelus in cultu candorem, fulgur in ore
Fert. Hoc significans, quod justis blandus, iniquis
Terribilis veniet, quem vivere nunciat ille.

§. XI.

Quid designet piscatio Apostolorum. Marci 1. 17.

Piscator Pater est; Mare, mundus; Filius, hamus;
Esca, caro; Deitas, ferrum; Generatio Christi,
Linea; Leviathan piscis dum devorat escam
Occidens carnem, captus deitate tenetur.

§. XII.

Granum & semen acceptum quid designet, Marci 4. 26.

Accepit fruges ad semen servus; ad esum
Liber in Ægypto populus. Res ista notanda.
Est liber cui multa licent, cui regula laxa.
Si sacro verbo pascatur, liber ad esum
Accipiet frugem; Si verbi semina quærit,
Et fieri doctor, Domini sit servus oportet.

§. XIII.

Quid syndonis rejectio. Marci 14. 52.

Qui res * mundanas pro religione relinquit,
* Effugit hic hostes abjectâ syndone nudus.

* Gemmet. humanas.
* Gemm. hostes evadit.

§. XIV.

Turtur & columba in sacrificio quid designent. Luc. 2. 24. Extat in ms. Colb n. 3367.

Hostia turturis atque columbæ, mystica res est.
Est turtur castus, simplexque columba pudore.
Sit tua mens turtur, sit simplicitate columba;
Sic accepta Deo, sic fides hostia sancta.

§. XV.

Vana invitatorum excusationes. Luc. 14. 20.

Villa, boves, uxor cœnam clausere vocatis;
Mundus, cura, caro claudunt æterna renatis.

§. XVI.

Quid ovis & dragma recuperata. Luc. 15. 4.

Pastor ovem, dragmam mulier cum lumine* testæ
  Quærit, & * invento gaudet uterque suo.
Pastor, lux; testâ mulier, Verbum caro factum,
  Est ovis, est idem dragma redemptus homo.
Hinc Cœli gaudent, quorum supplere ruinam
  Cernitur inventus, sicque reductus homo.

* f. testæ, id est lucernæ fictilis.
* f. inventâ suâ,

§. XVII.

Varius Divitis & Lazari vitæ exitus. Luc. 16. 21.

Dives, pauper, habet, quærit, negat, exit uterque,
  Dives ad interitum, Lazarus ad requiem.
Hic micam petit, hic digitum; sed mica negatur:
  Ergo nec accepit lingua refrigerium.
Illum circumdant arsurum purpura, byssus;
  Hunc nudum vitæ suscipit ecce sinus.

§. XVIII.

Quid significat quod discipuli cognoverunt Dominum in fractione panis. Luc. 24.

Panis significat scripturam, frangere panem,
Est exponere scripturas; cognuscitur inde
Christus cùm sensus aperitur spiritualis.

§. XIX.

Quid sex Nuptiarum hydriæ designent. Joan. 2. 6.

Sunt hydriæ mentes doctrinæ fonte repletæ.
Historicus sensus, aqua; vinum, spiritualis.
Cùm nos historiam revocamus ad allegoriam,
Tunc aqua fit vinum. Quia sex ætatibus orbis
Volvitur, has hydrias scribit sex esse Joannes.

§. XX.

Quinque viri Samaritanæ, & sextus non illius vir, quid innuant. Joan. 4. 9.

Quinque viros habuisse refert Jesus Samaritanam
  Ad puteum, nec vir sextus, ait, tuus est.
Quinque viros Moysi libros licès intuearis,
  Israël; hic primò subditus ille fuit.
Sed dum carnalem sensum, Judæa, requiris,
  Hic tibi jam sextus vir tuus esse nequit.
Hoc tibi dicebat bonus ille Magister & auctor,
  Dona suis tribuens vivificantis aquæ.
Si, lector, sensum moralem quæris in istis,
  Quinque viros sensus corporis accipias.
His si te credis tanquam rectoribus, erras.
  Error & hic sextus, non tamen ille vir est.

§. XXI.

Quinque panes multiplicati. Joan. 6. 9.

Panes quinque, duos pisces dat quinque virorum
Millibus, & satiat Deus hos; aliudque notavit.
Quinque libri Moysi sunt panes quinque; Prophetæ
Et Psalmi, pisces duo; millia quinque figurant
Perfectos homines, qui sensus quinque refrænant
Ne per eos peccent. Qui fert, Hebreorum
Est populus, qui fert legem, sed nec sibi panes
Ille, nec iste sibi legem fert; pane reali
Turbæ pascuntur, nos verò spirituali.

§. XXII.

Cæcus sanatus missus ad Siloë quid significet. Joan. 9. 7.

Cæcus abit, lavat, isque videt, quid significatur?
  Unctus collyrio mittitur ad Siloë.
Terra, saliva, catu, verbum, baptismatis unda,
  Fons Siloë, cæcus lumine mentis egens.
Hunc, tradendo fidem, linis, mergendo sub unda
  Abluis, hinc donas lampade justitiæ.

§. XXIII.

Quid Lazarus & ejus tumulus denotent. Joan. 11. 59.

Mens mala, mors intus; malus actus, mors foris usus,
  Tumba, puella, puer, Lazarus ista notant.
Dixi quid tumulus designat quatriduani,
  Dicam quid tumuli singula quæque dies.
Prima dies, Adæ peccatum; Lex rationis,
  Altera; Lex vetus est tertia; Quarta, nova.
Dum tres transgredior leges in crimine natus,
  Est per quatriduum Lazarus in tumulo.

§. XXIV.

Trina Petri negatio, trina confessio. Joan. 21. 15.

Ter Dominus Petrum rogat an se diligat, an non.
Ter Dominum Petrus se prorsus amare fatetur.
Non sine re fuit hoc; sicut damnaverat illum
Trina negatio, sic confessio trina piavit.

Aliter Gemmeticensis duos primos versus sic habet.

Scit Dominus, rogat ille tamen si diligat ipsum.
Petrus, ter rogat ille, ter iste fatetur amare.
Non sine re, &c.

§. XXV.

Quid significent tres mortui à Domino resuscitati, & quid quatuor dies quatriduani. Gemmeticens.

Mors mala, mors intus; malus actus, mors foris, usus,
  Tumba, puella, puer, Lazarus ista notant.
Dixi quid tumulus designat quatriduani,
  Dicam quid tumuli singula quæque dies.
Prima dies, Adæ peccatum; Lex rationis,
  Altera; Lex vetus est tertia; Quarta, nova.
Dum tres transgrediur leges in crimine natus,
  Est per quatriduum Lazarus in tumulo.

§. XXVI.

Templum Dei estis. 1. Cor. 3. 16.

Fundamenta, fides; paries, dilectio duplex;
Tectum, spes: templum pectoris efficiunt.

ALIA VERSUUM ARGUMENTA.

Ex eodem S. Mariani mſ.

§. I.

Ecclesia Dei mysticus est paradisus.

Spirat odor florum, tactus spiramine quorum,
Etsi non fessus, tamen hîc volo sistere gressus,
Ut recreem visum spatiando per hone paradisum.
Denotat Ecclesiam paradisus, & in paradiso
Est lignum vitæ, Christus in Ecclesia.
Cætera ligna, viri justi; fructus, bonos actus.
Quatuor ex uno flumina fonte cadunt.
Sic Evangelii sunt libri quatuor; horom
Nos doctrina regit, fructiferosque facit.
Lignum per quod Adam quæ sunt bona, quæ mala novit,
Libertas nostri dicitur arbitrii.

§. II.

De justa justitia administratione.

Qoando facit mihi justitiam pro munere Judex,
Exequitur justum non justè. Cùm facit idem
Justitiam pro justitia sine munere, justum
Exequitur justè. Duo commendantur in illo,
Mens & opus; Mentem Deus, & plebs approbat actum.

§. III.

E duobus Gemmeticensibus.

De judicio interiori.

Sunt in judicio personæ qoatuor: una
Est accusator; reus altera; tertia testis;
Judex quarta: manus tortoris crimina punit.
Has in me video personas, sum reus ipse;
Accusatrix est meditatio, * conscia testis:
Mens, ratio, judex, torquet me terror averni.

* conscientia.

§. IV.

Quid divisio Corporis Christi in tres partes significet.

Signant tres partes Christi de corpore; prima
Ipsius carnem, sanctosque secunda sepultos:
Aut defunctorum purgatos, prima; secunda
Qui purgantur adhuc; viventes tertia, sanguis
Martyrii pars est; in sanguine tertia tincta.
Martyrii calicem gustant in carne fideles.

Extat & in Colb. 1367. sed breviùs hoc modo:

Tres partes factæ de Christi corpore signant.
Prima suam carnem, sanctosque secunda sepultos:
Tertia viventes; hæc est in sanguine tincta.
* Martyrium calicem gustant in carne fideles.

* f. Martyrii.

§. V.

Quid varia stationes ad Altare.

Quid statio dextrâ signet, vel parte sinistrâ,
Vel quid per medium signetur, quæ fit ad Aram,
Noscat qui poterit, sed notum postea prosit.
Nos in principio Dominum fecisse beatos
Dextera designat, breviterque manemus in illa:
Cedimus ad partem, culpâ ducente, sinistram.
Hic Evangelicus credentibus ordo refertur.
Rursus per mediam mediator noster ad Urbem
Olim semirutam, proprium fundendo cruorem,
Ducit conservos in dextra parte locandos.

§. VI.

Vetus Adam à tribus victus.

Vicit Adam veterem gula, gloria, vana cupido.
Dum comedit vetitum, gula vincit; gloria, dum vult
Ut Deus esse; cupido, dum vult omnia scire.

§. VII.

Quid nos faciat peccare. Gemmet.

Quatuor esse reum faciunt; suggestio primùm,
Delectatio, consensus, defensio: dæmon
Suggerit, & caro delectatur; spiritus illi
Consentit; culpam defendit lingua proterva.

§. VIII.

Quid significet tonsura Clericalis.

Extat in Colb. n. 1367.

Ut capitis rasura * refert, Rex atque Sacerdos
Clericus est: Præsul fert mitram, Rexque coronam.
Accipitur quasi mitra quod est in vertice rasum;
Qui subtus remanent, sunt ipsa corona, capilli.

* Colb. docet.

§. IX.

Cur tempus Paschale per dies quadraginta celebretur.

Ad plus octo solent celebrari Festa diebus;
Pascha quater denis: Cur hoc sit quæritus; audi.
Per quadraginta morti se tradidit horas,
Tam cruce, quàm tumulo Christus; totidemque diebus
Festa resurgentis celebramus ad ejus honorem.

§. X.

Quid significat quod Solemnitas Pascha per quadraginta dies celebratur.

Cùm soleant actis compleri Festa diebus,
Cur complent quadraginta dies Solemnia Paschæ?
Christus mortuus est horis quadraginta; quot horis
Discipuli fuerant tristes de morte, resurgens
Lætificat totidem famulorum corda diebus.

§. XI.

Noë, Job & Daniel significant tres in Ecclesia Ordines.

Habetur & in mſ. Colb. 1367.

Job, Daniel, Noe sunt salvandi, teste Propheta:
Trinus in Ecclesia viget ordo vocatus in istis.
Uxoratos Job, Daniel se mortificantes,
Rectores Noë significat. Fuit ille maritus,
Carnem mortificans Daniel, Noë Rector in arca
* Pristinum: lectus, ager assignantur eisdem
Ordinibus; mola signat mundana; quietem
Lectus; ager populum, mola * sponsus est data lectus
Contemplarivis, agricultura magistris.
Ordo quisque duos reprobum gerit atque fidelem.

* f. Pistrinum.

* Colb. sponsis.

Hic manet ad pœnam raptus; capit ille coronam.

§. XII.

Judæi Barabbam Christo præferentes, culicem liquant.

Cùm poscunt solvi Barabbam, Christumque necari
Judæi, culicemque liquant, sorbentque camelum.
Accipe per culicem Barabbam, quia læditur, utque
Ore culex, Barabbas gladio, Christumque camelus

Signat; fert onus hic, & mundi crimina Christus.

§. XIII.

De Nativitate & Passione Domini.

Preco Puella Deus Grex Pastor Stella Sabæus.
Fert, patit, irrorat, stupet, audit, ducit, adorat;

Hic Genitrix Joseph Christus Nicodemus amicus
Cernit deponit deportat abstrahit hic flet
Natum, Doctorem, Crucem, clavus, tristis amicum.

VENERABILIS HILDEBERTI
CENOMANENSIS EPISCOPI
VERSUS
DE SANCTA SUSANNA.

E manuscripto Codice Majoris-Monasterii an. plus 500. & alrero V. Cl. D. Jacobi Dupoirier Turonis Doct. Medici ann. 400.

Sic Hildebertus pravos senes introducit Susannam accusantes.

HACTENUS arrisit Susannæ gratia formæ;
Hactenus in populo floruit ejus honor.
Fama serena fuit, sed nubila facta lucernam
Extinquunt famæ, nec rutilare sinunt.
Laudis famosæ vix rutilare sinunt.
Nam jubar exiguum de famæ lampade duces,
Ex oleo morum si nihil intus habes.
Vel quis erit fructus, si te flores nominis ornent,
Et de fruge boni nil tua vita metat.
Omne quod est rutilum, nomen non accipit auri.
Non aurum dico quicquid fulgore superbit,
Nec favus esse solet
Non appello favum quicquid in ore sapit.
Auri nobilitas luteam si vestiat ollam,
Non ideo sequitur hanc minus esse lutum.
Sic & Susannam si famæ candor inaurat,
Non ideo sequitur hanc minus esse ream.
innotuit
Nobis enituit quod mœcha sit, & quod iniqua
Sprevit mœcha virum, læsit iniqua Deum.
Virtuti vitium, sinceris turpia, legi
Illecebram, fidei prætulit illa dolum.
Nos urit graviter res hæc, opus hoc, scelus istud
Res deformis, opus flebile, triste scelus.
Juris enim nostri est, tales evellere plantas,
Ne pariat fructus arbor iniqua malos.
Prava
Parva quidem citò fructificant, at fertilis arbor.
Tædiùs urticâ crescere semper habet.
Lex igitur poscit, & res ut in arboris hujus
judex
Radicem vindex nostra securis eat.
Sed donec nobis clarescant omnia, parvam
Pœnæ concessit ultio nostra moram.
Ergo revolvatur res ordine ducta, totamque
Linguæ currentis auris habena reget.
Cùm sol hesternum libraret tempus, & urbis
Librasset causas statera nostra diu.
Surgimus, egredimur, Joachim nos excipit hortus,
Floridus ut recreet tædia nostra locus.
Nostro blanditur locus, arridetque labori.
Ridentem reddunt quatuor ista locum.
Hæc sunt: Arbor, humus, & fons, & avis; Viret arbor,
Vernat humus, garrit fons, cytharizat avis.
Arbor fronde viret, pubescit germine tellus,
Murmure fons garrit, gutture ludit avis.
Flos oculos pascit, nardus nares, avis aures;
Hic placet, hæc redolet, exprimit illa melos.
Sedimus hic igitur fallendo sub arbore solem,
Ut juvenescat nostra senecta parum.
Dumque locum nostri metitur luminis error,
Fors in Susannam lumina nostra tulit.
Pulsat posticam, patuit pulsata, patentem
Ingreditur, graditur, acceleratque scelus.
Et, quales optat lasciva libido, latenti
Dilecto tales obtulit illa genas.
Intrat enim succincta dolis, discincta puellis,
Picta genis, pedibus nuda, venusta comis.
socias
Excludens famulas, sine teste fuit obvia; Nemo
Delinquens oculos testis amare solet.
Arte suam pinxit faciem, quia pectus amantis
Prædari citiùs forma polita solet.
Turpem prodebat habitus quæsitus amorem,
Deformisque notæ testis & obses erat.
Signis sive notis, etsi non voce, reatum
Impuræ mentis hæc potuere loqui.
Frons stellata rosis, pictæ lascivia zonæ,
Collum torque tumens, * auris in ore nitens.
Pes levis & vestis rugis impacta superbis,
Et coma dedignans vincla magistra pati.
Cur sic? Ut placeat magis, & magis urat amantem.
Plus igitur placuit, plus & inarsit amans.
Arsit & exiliit, rapit hanc; manui manus, ori
Jungitur os; pudor est ordine cuncta sequi.
Currimus; hi fugiunt; sequimur, foris evolat ille.
Illa stat, ille ruit, tardior illa fuit.

* f. gemma per ora nitens.

Assumus,

Assumus, illa stupet; loquimur, rubet illa; minamur,
Illa dolet; causam quærimus, illa tacet.
Nos quasi subsannans oculo Susanna superbo
Quæsitum surdâ prætetit aure scelus.
Indicat ipsa tamen vel fronte, vel ore reatum.
** f. pavor.* Frons rubet, ecce pudor; os silet, ecce * favor.
Elucet quæ sit Susanna, nec esse sepultum
** al. vindicis.* Pertulit hoc facinus * judicis ira Dei.
Nec fallit sermo vulgi tam tritus in ore:
Donec fracturam sentiat olla, natat.
Qua modo naufragium nesceret, si prius esset
Hæc nec naufragium mundi sensisset in undis,
Remigio fidei sponsa secuta virum.
Si mores esset sponsa secuta viri.
Sed multùm distant sibi vir pius, uxor iniqua;
Vir fidus sponsæ, sponsa dolosa viro.
Sponsæ culpa tamen Joachim non torqueat ex hac,
Ecce nihil maculæ contrahit ille sibi.
Non ideo reus est, si vir suus est, quia damni
Nil oleum patitur, si societur aquæ.
Causa relata patet, nec testibus indiget: ergo
Torqueat & cruciet ultio digna ream.

DEFFENSIO DANIELIS.

Quis turbo turbam turbavit? Quis sonus urbem
Impulit? Unde fragor intonat, unde dolor?
State, viri, torquete reos, absolvite justam;
Hos sua culpa ligat, hanc sua causa juvat.
Pondere non æquo Susannæ causa pependit.
Non timuit mendax esse statera senum.
Canities etiam mentiri novit, & albam
Non semper retinet alba senecta fidem.
Ergo potest ipsis irasci moribus ætas,
Quæ stupet in senio non senuisse senes.
Albi temporibus, nigri sunt moribus; æquant
Tempora cana nivem, corda dolosa picem.
Pingues ut vitulos, vetulos admiror amantes,
corde
Amentesque, graves corpore, mente leves.
Hos gradus insignit, sed vita pressit, honoris
Summos attingit infima vita gradus.
Ambo Presbyteri, sed non præbent iter ulli;
Ambo Videntes, sed sine jure, Dei.
Hi quatuor versus desunt in ms. Maj. Monasterii. [Cúmque regant alios, tamen à dulcedine morum
Jejunus remanet tantus honoris apex.
Verbis frondescunt, sed non est fructus in actu;
Ore pluunt aliis, sed sine rore sibi.]
Hi sex versus desunt in ms. D. du Perrier. [Ore docent, & non exemplo, sed documentis
Non redimit mores aurea lingua malos.
Qui docet & peccat, lira sed delira vel ille est,
Unda, sed immunda, vel rosa, rosa tamen.
Dum tibi blanditur lira, dum verbi pluit unda,
Dum te demulcet laudis odore rosa.]
Sed quia delinquit, quasi delirat, quasi sordet,
Et quasi cor rosum verme cor intus habet.
Talis uterque docet, nocet, ungit, pungit; Obesse
Plus, prodesse minus, nostis utrumque tamen.
Cùm doceant alios, se non hortantur, & instar
Candelæ faciunt in sua damna jubar.
Proficit hæc aliis, sibi soli deficit ipsi;
Proficiunt aliis, deficiuntque sibi.
Vis tibi depingi brevibus præmissa, sequuntur
Ut breviore stilo claudam prædicta, sequuntur
Utres seu ventres, dolia sive dolos.
Ut populi loculos nummis emungere possint,
Proh dolor! in populos vendit uterque dolos.
Curant non aras, sed arcas; non vera, sed æra;
Non æquum, sed equos; non inopes, sed opes.
Hærent sed vanis, sed vinis, sive venenis;
Quærunt vana, colunt vina, venena spuunt.
Libras, non libros relegunt; parentque monetis,
Non monitis; pretio, non prece quemque juvant.
Non alleluya ructare, sed allia norunt:
Plus in Solmone quàm Salomone legunt.
Talibus ergo fides * inclinet nostra favorem, ** f. non præstet.*
Non quia fallaces non meruere fidem,
Fingunt quod vestris infundant auribus; iste
viri.
Non est ordo rei quem docuere rei.
Sed nihil intexet mea vox de stamine falsi,
Remque sequar breviter, sed sine nube doli.
Æstus erat, calor instabat, sol flammeus undas
Jusserat immemores frigoris esse sui.
Rivus qui ludens Joachim lascivit in horto,
Lampadis ejusdem vi tepefactus erat.
Illuc invitant Susannam balnea; surgit,
Hùc properat, fraudem nescit inesse loco.
Tentat aquam, laudat tentatam; nuda subintrat;
Laudatam nudam vidit uterque senum:
Vidit & incaluit; conceptæ pabula flammæ,
Ejus utræque genæ sunt in utroque sene.
Hinc species, indè spes, hinc venus, unde venustas;
cor vapnere senum.
Hinc color, unde calor urit utrumque senem.
Igni dant vires oculi, lux ignea, cervix
Lactea, cæsaries aurea, frontis honor.
Res nova! decrepitus audax amor verberat, ignis
O res mira! senex amat, extinctus cinis ardet,
Exangues stipula dant alimenta [illegible]
Spina vetus redolens, arida planta virens.
Non errant simili puerique, senexque reatu;
sicut
Errat amando puer, sævit amando senex.
[Excusat juvenum scelus ætas florida; non est *Hi duo versus non sunt in ms. D. du Perrier, quorum loco sunt quatuor seqq. qui desunt in ms. Maj. Monasterii.*
Respectu veniæ digna libido senum.]
[Flamma senum rorem veniæ non impetrat horum.
Sedari fornax non sine fonte potest.
Extingui leviùs puerilis culpa meretur;
Parvo rore premi flamma novella potest.]
Quid fero plura? Senes captivat forma, trahuntur
Illecebrâ; celeres ad sua vota volant.
Ergo preces fundunt, ergo dant, ergò minantur.
Nil prece, nil donis, nil valuere minis.
Cùmque nihil possunt venari retibus istis,
Aures innocuas his tetigere sonis:
Effectus nostro si non arridet amori,
Crimen fingemus ad tua damna novum:
Te sponsi fœdus læsisse fatebimur; istud
quarel.
In medio vulgi nostra loquela feret.
nutat
Pensans & metuens fluitat Susanna; ministrat
St[illegible] divenos amo.
Mens bene conscia spem, lingua dolosa metum.
Mens trahitur veloque spei, ventoque timoris;
Spemque metumque sequens, inter utrumque natat.
Devotâque volans ad cœlum mente, loquelam
Fletibus undantem misit in ora senum.
Navis quò fugiet geminis impulsa procellis?
Hinc mihi nulla salus; hinc fuga nulla mihi:
Syrtes incurret fugiens, mea cymba Carybdim;
Et mea fata cavens, in mea fata ferar.
Peccem? peccantem me puniet ira gehennæ:
Clamem? clamantem puniet ira senum.
Sed quia vestra, senes, manus in me sæviet, iram
Leniet inferni verbere trita caro.
Ut damnum carnis animam lucretur, ematque
Portum cœlestem, naufraga vita mihi.
Si caro spiritui, si Saræ serviat Agar,
Et lucrum mentis, passio carnis erit.

Dixit, & obsistit; sic prævalet una duobus
Sævis blanda viris, fœmina justa reis.
Non vincunt quam convincunt, quia nil adamanti
Malleus hic uncus.... nocere potest.
Ut mea vox populi sit digoa fide, locus istôs *
Separet, & ratio judicet acta senum.
Dic, frontose senex, dic * quem fuit ardor amoris
Conscia; respondet: Æstimo, prinus erat.

* f. quæ fuit arbor amoris conscia.

Dicat & hic ad quem non ista loquela volârat,
Quis fuit arbor; ait: Æstimo, schinus erat.
Quid plura? Condemnat sua lingua reos: docet iste (con vincit)
Quod negat ille; negat iste quod ille docet.
Nil restat nisi crux; sua pœna redundet in illos;
Vapulet & virgis doctor uterque suis.

Sic definit in utroque mss. Poema de Susanna, 210. carmina.

DE MACHABÆIS.

Ex eodem Manuscripto Sancti Mariani Antissiodorensis.

Ex Lib. 2. Machab. cap. 2.

BREVE MONITUM.

Inter Poëmata Marbodi Episcopi Redonensis invenitur Poëma ejusdem argumenti, quod inscribitur: Certamina septem Fratrum Machabæorum. *Sic autem incipit:* Antiquæ legis jus solvens jussio Regis. *Sic autem definit:* Certamine major. *Est autem omnino discretum ab hoc Hildeberti Poëmate.*

REGNUM Persarum quod per tot sæcula clarum
Floruerat latè fœlici nobilitate,
Postquam confregit Macedo, Dariumque subegit,
Elatæ mentis ruit in populos Orientis.
Tædia nulla moræ passus, modicoque labore
Per Lyricum litus rediens, Oriente potitus
Consulit Ammonem; post hæc rediens Babylonem
Vitâ discessit, post tot quæ tam citò gessit;
Morteque vicinâ, cùm nullius medicina
Jam sibi prodesset, nec jam nisi mors superesset,
Nutritos pueros * ad se vocat inclytus heros.
Ad quos sic inquit: Scio quod me vita relinquit;
Astra volunt superi nostrâ virtute tueri;
Me super astra ferunt, quia pro Jove ponere quæ-runt.
Forsan ad incursus & tela Typhæa recursus
Jupiter expavit, qui me super astra vocavit.
Si vos, ô Proceres! quoniam meus inclytus hæres
Ætatis teneræ non posset regna tenere,
Vos virtus quorum me collocat arce polorum,
Testor in hæredes. Divisit & illico sedes,
Juraqoe Regnorum, quæ quisque teneret eorum.
Inprimis ab eo datur Ægyptus Ptolemæo,
Regnaque Lisymacum jussit disponere Thracum;
Insuper & Ponti Syriam dat Laomedonti.
Provenit Antigono Phrygiæ pars maxima dono.
Sumpsit Cassander Chariam, Lybiamque Menan-der.
Gentes ignotæ Cilicum cessere Phylotæ;
Regnaque magnorum Phylo suscipit Illiriorum;
Medos majores Tropatus, Perdica minores,
Et stiparores servosque suos propiores.
Filius Antipatri cessit Macedonia fratri,
Primatemque Ducum jubet esse Ducem Seleucum,
Summam castrorum sibi dans, equitumque suorum,
Adjungens donis etiam Regnum Babylonis.
Hinc propagatus fuit Antiochus sceleratus;
Ex hoc processit, qui tot mala tantaque gessit;
Radix peccati, par nullius impietati,
Iræ cœlestis gladius, Judaïca pestis.
Istius impietas sibi nescia ponere metas.
Quicquid inhumanum, quicquid grave, turpe, prophanum,
Aut dici posset, aut experientia nosset,
In Judæorum gentem, veritam nihil horum,
Præcepit fieri, legemque jubens aboleri
Libros combussit, cujus lex impia jussis
Illos perquiri, qui si possent reperiri,
Absconsor legis caderet quasi victima gregis,
Justaque non justâ lex lege fuisset adusta.
Sed quibus ex causis, vel quàm crudelibus ausis
Antiochi Regis fuit hæc abjectio legis,
Templi vel terræ, placet, incaluique referre.
Delator patriæ quidam Simon hostis Oniæ
Fraude sed occultâ faciebat pessima multa,
Incolumique statu sub Oniæ Pontificatu
Pax inter cives erat, & Jerosolyma dives,
Et multis rebus fuit illis clara diebus;
Sed Simon ingratus putat hanc pacem cruciatus;
Et delatori requies erat illa labori,
Gaudia mœrori, summo pia vota pudori.
Ille videns quoniam superare nequiret Oniam,
Sed fraudes varias ejus vitaret Onias,
Cùm Duce Phenicis, patriæque loquens inimicis;
In propriam cladem curâ miser armat eâdem,
Quâ bonus & quantâ civis reprimit mala tanta.
Detulit ergo Duci Regis cuidam Seleuci
Non cumulasse parum Judæos divitiarum,
More sed & veteri docet in templo coaceri
Multum mulctarum, multumque supervacuarum;
Quæ si tollantur veluti quæ nil operantur,
Utilitas Regis fit, non injuria legis.
Fit Regi totum quod dixerat ordine notum;
Gratia fit Simoni, sed damnum Religioni.
Rex thesaurorum cupidus vocat Heliodorum:
Dicit & ostendit sua quo sententia tendit,
Se sciat offensum nisi deferat illico censum.
Heliodorus abit, vacuusque tamen remeabit.
Quæ sit causa viæ veniens declarat Oniæ,
Illeque confusus: Non tales, inquit, in usus
Templo collocatas liquet esse Deoque sacratas.
Res ibi congestas habet hîc communis egestas,
Debilibus turbis servantur & orbis & urbis,
Quas sic exponi satis obstat Religioni.
Heu dolor! immensus si diripitur modò census,
Spes pupillorum, viduæ cibus & miserorum;
Sentiet hoc facinus tam civis quàm peregrinus.
Dixit. At ille minis instare, diemque rapinis
Præfixit certum, quò dissipet omne repertum.
Ad quos rumores & Onias & seniores,
Quæ citò succurrunt, pietatis ad arma recurrunt.

* f. secum.

Præsul humi stratus, punit prior ipse reatus,
Et cum lamentis veniam rogat Omnipotentis,
Ne decus antiquum violet modò volgus iniquum,
Ne conculcari templum finat aut violari,
Vel commune bonum sub jura venire leonum.
Lux aderat luctûs. Venit ergo tyrannide doctus,
Armatasque manus secum trahit ille prophanus;
Sed color alter ei, status alter erat faciei,
Ex habituque viri poterant sua viscera sciri,
In facieque foris notissima signa timoris,
Signa dabant mentis magnum quiddam metuentis,
Menteque percussâ dat adhuc tamen impia jussa,
Pendet ad eventum mens anxia convenientum,
Sed pius errori Deus obstat Heliodori.
Quem simol accessit, tali virtute repressit:
Terribili vultu, subitoque venire tumultu
Admirantur equum. Super hunc eques, & duo secum
Vultu spectati juvenes, servire parati.
Arma fuere viro fulgore micantia miro,
Ut nemo sciret quis esset, & unde veniret;
Qui circumstantum nulli nocuit, nisi tantùm
Auctori sceleris, quem spes armaverat æris.
Hunc conculcatum, pueris illis laceratum
Quos adducebat tradit, cædique jubebat.
Terræ prostratus pœnas dabat ergo reatûs,
Quem populus tantæ virtutis viderat ante,
Jam salvo censu sine luce videt, sine sensu.
Tunc inimicitias declinans Regis Onias,
Qui turbaretur, si tantus homo moreretur,
Et nolens iræ causas gravioris inire,
Ne fieret pejus, pro vita supplicat ejus.
Quod simul explevit, & vindicis ira qoievit.
Vita salusque redit misero, sanusque recedit.
Tunc eques inquit ei: Memor istius esto diei,
Et vitæ propriæ non sis ingratus Oniæ.
Totius ergo chorus populi, sed & Heliodorus
Laudis in exemplum venit ad memorabile templum,
Dansque Deo grates, lacrymis lavat impietates.
Orat ut oretur pro se, culpamque fatetur;
Spondet ab hac hora se facturum meliora;
Sicque vale facto plebi, votoque peracto,
Per Celesyriam lætus redit Antiochiam,
Et Regi relegit vel quæ vel qualiter egit;
Qualiter evasit, templumque timere suasit.
Subridens, oro, dic, Rex ait Heliodoro
Quem decet ut mittam? Quem vis amittere vitam?
Et qui delinquis, talis sit nuntius, inquit.
Simon ad hæc sævit, nec adhuc à fraude quievit,
Pontificemque bonum legis patriæque patronum
Perfidiæ telis pulsat, falsisque querelis
Detrahit, infamat, per singula compita clamat
Quod facit in patriam totum fieri per Oniam.
Ast ubi tantarum laqueos inimicitiarum
Atque tot insidias poni sibi vidit Onias,
Nec nisi per Regem jam posse resistere legem,
Defensor patriæ se consulit Antiochiæ,
Illic privatè vivens vixitque beatè.
Hunc habuisse ferunt fratres; duo quippe fuerunt,
Sed non æquales meritis ejus, neque tales
Qualis & ante pater Simun extitit, & modò frater;
Sed jam græcarum consortes luxuriarum,
Menteque jam cæcâ dederant sibi nomina græca,
Et contra patrias leges Menelaüs Onias
Est appellatus; Major Jesus ante vocatus
Spreto fœlici Jason audet nomine dici.
Hostis naturæ, qui cladis origo futuræ,
Et jam vicinæ fuit Urbi causa ruinæ.
Per quem tot cædes, per quem sacra diruta sedes,
Leges pollutæ, genus & locus absque salute.
Respuit & mutat, nomenque salubre refutat.
Mutatum nomen signum fuit & velut omen
Temporibus Jasonis mutandæ Religionis.
Mos erat antiquus, qui pessimus est & iniquus,
Ut refugæ legum peterent solatia Regum,
Ut quia perversæ nequeant res vertere per se,
Pervertant Reges, ut pervertant ita leges.
Talibus intentus fallax Jason atque cruentus,
Ut cognovisset quod Rex Seleucus obisset,
Et successisset frater sibi, Rexque fuisset
Antiochus factus, tunc * pessima tempora nactus,
Contrahit immensum per amicos undique censum.

* al. optima.

Quo sibi collato, legumque statu vacuato,
Detulit ad Regem se velle relinquere legem,
Idque licere sibi rogat ex imagine scribi,
Judæosque rogat quod in hæc opprobria cogat,
Addicatque neci, nisi vivant quomodo Græci;
Ut quibus idem Rex, etiam sit eis eadem lex.
Quo sibi concesso, miser iste, pudore represso,
Adversus Patrum fecit decreta Theatrum.
Insuper in ludis ludens cum corpore nudis,
Ne circumcisus juvenum sit in agmine visus,
Celat & arte regit, popolusqoe quod egerat egit.
Res sacramenti specialiter huic data Genti,
Quam nullis annis violaverat ulla tyrannis,
Sub refuga vili perit excessu juvenili.
Insuper adjecit, & Ephebeiam sibi fecit,
Moreque Græcorum quicumque sibi puerorum
Usibus his aptus visus foret, illico raptus,
Ad turpes usus erat, heu pudor! intra reclusus.
Quid non audebit? Quis vero timenda timebit?
Aut quid turpe putat, qui non hoc turpe refutat?
Qui scelus hoc audet, cordis quibus ostia claudet?
Qui licitos credis coitus Jovis & Ganimedis,
Cuncta licere puta, nihil excipe, nilque refuta,
Nil fuge, nulla time gentis connubia primæ,
Nec reverere pecus, fac quidlibet & pene cæcus.
Scimus & hoc factum, nec qoemquam fulmine tactum;
Occisusque pater legitur, viriataque mater,
Nec tamen inde reos ferit ultio Penthapolæos,
Nec turpis cœnæ culpâ periere Micenæ:
Sed liquet & scitis quid corrigeris Sodomitis;
Fulminis ignatas liquet esse Busiridis aras.
Pro nece fraterna furit in Caïn ira superna:
Non arsit vivus tamen, immo fuit fugitivus.
Loth gravis incestus Sodomæ non pertulit æstus:
In venerem venter fugientis ab igne recenter
Spumat & illicite, sed non perit ut Sodomitæ:
Solus fit salvus, per qoem natæ tumet alvus.
Inde patet liquidò quàm sit gravis ista libido,
Respectu cujus pietas scelus extitit hujus.
Quis peccatorum fuit imber, ut imber eorum?
Vel quis, vel quorum gladius velut Sodomorum?
Soli sunt digni quos sulphure perdat & igni
Custos naturæ, stabili per sæcula jure.
Creverat in tantum contagio luxuriantum,
Ut velut edicto naturæ jure relicto,
In res præruptas ferret sua quemque voluptas.
Non erat ergo bonus, nisi qui foret ad mala pronus,
Qui male lascivus, qui turpiter & male vivus.
Tu bonus es civis; decus est inhiare nocivis.
Usibus obscænis se conformans alienis.
Nil cantilenis Jerosolyma debet Athenis.
Cella lupanaris colitur solemnius aris.
De pueris claris ibi multus inarticularis
Non erat; at juvenum cœtu tantummodo plenum.
Sed se quisque senum facit, exhibet Antiochenum.
Hæc est summa mali, causâ Jerosolyma tali
Rege sub hostili fuit opprobrio data vili.
Hac fuit ex causa veniæ spes & via clausa,
Urbeqoe pollutâ, gravis est nimis ira secuta,
Antiochoque datur cujus gladio feriatur.

Exemplo cujus Jerosolyma vixerat, hujus
Est experta fidem, jubet hor & punieridem.
Regum quotquot erunt, sunt & modo, sive fuerunt,
Rex plus crudelis fuit iste, minusque fidelis,
Fraudibus atque dolis sibi gloria vincere solis.
Hic quasi pacificus, veluuique nepotis amicus,
Et visurus eum Memphim venit Ptolemæum,
Clara parens cujus soror Antiochi fuit hujus.
Deque Philometore fuit Antiochique sorore
Natus, & ex more regnabat pro genitore.
Vis erat infantis rebus male congrua tantis:
Ætas digna regi non est bona justaque Regi;
Sed patruus pueri tutor rogat ejus haberi,
Cordeque fallaci dans verba simillima paci,
Se provisurum puero, patremque futurum,
Viribus & totis deffendere Regna nepotis,
Jurat. Cedit ei gravitas Procerum Ptolemæi:
Regno suscipitur pueri, sed fraus aperitur.
Nam compos voti parat arma necemque nepoti,
Fraudeque compertâ, sibi bella parantur aperta.
Pelusio belli graviter tulit Urbe repelli,
Quam si cæpisset, totum sibi succubuisset.
Fraudibus exclusus, belli transfertur ad usus:
Obsidet infantem; sed in obsidione morantem
Româ Legatus veniens ex parte Senatûs:
Roma salutiferum caput & deffensio rerum,
Terræ concessæ contentum finibus esse,
Et nihil obsessæ plebi se mandat obesse.
In nos delinquis, nisi nos & nostra relinquis,
Et Romam lædis, nisi cominus inde recedis.
Audio quid dicis, Rex subjungit: Sed amicis
Quid respondendum tibi sit, foret inde loquendum.
Circulus à lena baculo fit mox in arena,
Quo cingit Regem, proponit & hanc sibi legem:
Hunc si transibis, nisi des responsa, peribis.
Pauca sibi quædam Rex inserit: Ergo recedam;
Et post hæc dicta fugit, obsidione relictâ.
Jerusalemque redit, quoniam timet, & quia credit
Ut rebus notis, vilescat compatriotis,
Et tali causâ sibi sit Jerosolyma clausa,
Et sic Judæi cedant Regno Ptolemæi.
Quos ex converso sibi congaudere reverso
Vidit, & in portis occurrere vernula mortis.
Ergo receptus, totumque quod optat adeptus,
Perditor horrendus, numquam nisi pace timendus,
Cujus blanda minæ, pax bellum, dona rapinæ,
Ad solitum morem redit, ingenitumque furorem.
Fœderis oblitus, simul ac fuit Urbe potitus,
Ostendit quid erat, vel quid jam denique quærat.
Civibus arma parat, qui se civem simularat,
Cædibus insanit, & viros rebus inanit,
Mandat in imbelles sua sumat ut arma satelles,
Et quoscumque videt sibi displicuisse trucidet.
Fit vehemens cædes, sine luctu non erat ædes;
Cæsa jacent ab eis truncataque membra plateis:
Religio, pietas, lex, officium, locus, ætas,
Nullos protexit, neque movit eos, neque flexit.
Sed nec ab æde manus templi tenet ipse prophanus,
Gente sed armatâ ruit ad loca sanctificata,
Incendensque fores, aditus petit interiores.
Et quicquid clarum ratus est ibi divitiarum,
Dividit in prædam, veluti communia quædam.
Omnibus abrasis cum mensâ divite vasis,
Arcem munivit, Regnumque suum repetivit,
Gente quasi victâ, tristi sub lege relictâ.
Ad quam delendam dimisit adhuc ibi quemdam,
Qui Phrygiâ natus Philippus erat vocitatus,
Antiocho gratus, quia non modicum sceleratus:
Phrix à natura, Phrix moribus atque figurâ,
Rege suo dignus, quia fallax atque malignus.
Perfidiæ rursum providet interrumpere cursum.
Rex, ut erat moris, dirumpit fræna pudoris,
Atque volens gentem delere locumque potentem,
Hoc scelus horrendum dat Apollonio peragendum;
Instructumque satis de moribus impietatis
Millibus armatis sex quinque quater sociatis
Illum tantillum, quod vix evaserat illum,
Mittit destructum, luctu renovans ita luctum.
Deleat ut reliquum Rex mittit iniquus iniquum.
Hic bona prætendens, Regisque scelus reprehendens,
Pace dedit fictâ populis minùs aspera dicta,
Spemque dedit vitæ, nil primò jubens nisi mite.
Nil super accrevit, sed sic tolerando quievit,
Ne gens aspiret, donec lux festa rediret.
Lux septena redit, pietas simulata recedit.
Legibus imbelles petit impius ense satelles;
Intentos festis manibus fera turba scelestis
Abstrahit & mactat, variisque malis malè tractat,
Et de Judæi solemnis honore diei
Atque timore Dei de more vacant requiei;
Amentes, stulti, gratis pereunt & inulti,
Justaque causa necis fiunt sua sabbata cæcis.
His aliisque malis furor addidit imperialis
Jussa nefanda senis, quem miserat huc ab Athenis.
Primus ab altari statuam Jovis ille levari,
In temploque dari sibi thura, * suumque vocari
Imperat edicto; Patrumque tenore relicto
Ad libitum Regis, ardere volumina legis,
Sabbata quassavit, festosque dies reprobavit.
Quod fuit immundum fieri jubet amodo mundum.
Lex quasi non esset, sit; Circumcisio cesset;
Anthiochisque Deis fit in omnibus ara plateis.
De vetitis rebus ibi quemque quibusque diebus
Sacrificare volunt; & eos qui talia nolunt,
Atque reformidant tam turpia jussa, trucidant.
Qui generis clari, qui claræ laudis avari,
Qui firmi, stabiles animos habuere viriles,
Qui post virtutem, non carnis iere salutem;
Qui patrum mores, patresque sequendo priores,
Et peccatores, & temporis hujus honores
Nonnihili pendunt solummodo, sed reprebendunt.
Tales abjecti, quia non poterant malè flecti,
Sunt interfecti; sed ob hoc super æthera vecti
Sub sene crudeli meruere palatia cœli.
Nec tolerant illi, sed merces corde pusilli,
Qui sunt in mundo veluti paleæ, vel arundo,
Exultantque novis, & aguntur turbine quovis;
Qui radice carent, & cùm sol æstuat arent.
Hi cito mutati cesserunt impietati,
Gentiles facti, modò sponte, modòque coacti
Facti Gentiles, refugæ per sæcula viles.
Nec patitur tantum furor & rabies dominantum
Tali et oppressæ mala legis in urbibus esse:
Vicos, castella circumsonat ista procella.
Ad causas tales statuunt foris officiales
Qui multâ curâ perquirant singula rura
Quærere per vicos legem vel legis amicos.
Quâdam verò die * modi vicum Marathiæ
Venit * Apellenus Judex homo dæmone plenus;
Et quia de villæ dominis erat optimus ille,
Advocat atque monet ut thura Jovi sua donet.
Quas immunditias execratus Matathias,
Subridens, inquit: Si legem quisque relinquit
Non ego dimittam; tanti non æstimo vitam,
Ut pro servanda conservet ad ista nefanda.
Tu simulacra coles, sed non ego vel mea proles.
Hic homo cum natis studio fervens pietatis
Flebat quotidie venisse dies Jeremiæ,
Cum paucisque bonis pro damno Religionis
Tamque repentina patriæ templique ruina.
Multiplices quæstus dabat utpote civis honestus;
Sed cùm fautores & amicitias & honores

* f. Deumque.

* sit forte reponendum, vicum ingreditur Matathiæ.

* f. Apollonius.

Illi sponderent, nec plus quàm saxa moverent.
Quidam de vita metuens miser Israëlita
Astitit altari, voluitque Jovem venerari;
Quem leges patrias violare videns Matathias
Obviat offensæ, miserumque reverberat ense,
Laudeque præclarâ mactantem mactat in ara,
Et de sacrilegis aliquos, cum Judice Regis
Falsaque falsorum frangens simulachra deorum.
His hortamentis animos solidat sibi gentis:
Cui decus est curæ, cui lex, cui vivere jure,
Amodo jungatur mihi, meque meosque sequatur.
Prosilit his dictis, rebus patriâque relictis,
Cumque domo - - - - - -
Se sociare seni gaudent plures alieni.
Talibus auditis, qui præfuerant Samaritis,
Omnibus accitis, etiam Ducibus Solomitis,
Irati multùm veniunt hoc dedecus ultum,
Sed modicæ genti, quæ fessa labore recenti,
Tot fuerat pœnis afflicta locis alienis
Ob causas multas. Tunc non erat ulla facultas
Bella pati Gentis tantæ modo, tamque potentis.
Ergo diffusi fugiunt, caveisque reclusi
Ex tunc mille ferè proceres se continuere.
Quos ibi compertos adit hostis, ibique repertos,
Dumque jure colunt, offendere Sabbata nolunt,
Compulit igne mori, vitæque dedit meliori.
His ita defunctis, lex est data postea cunctis
Sabbata ne servent, contra quos hæc mala fervent,
Sed sicut vellent, adversus bella rebellent,
Proque suis rebus Festis pugnare diebus.
Illius Hebræi sic hostia sancta diei,
Legis legitimum sunt ausi rumpere primum.
Gentis reliquias revocans iterum Matathias,
Extinxit, planxit, servandaque Sabbata sanxit;
Utque labor esset, sed si bellis opus esset,
Bella licere putant; pro tempore tempora mutant:
Exemploque patrum teneant vestigia fratrum,
Ut pro lege mori, summo reputetur honori,
Parque pari zelo reddatur gloria cœlo.
Tunc fortes quique, propter mala gentis utraque,
Jungi quotidie festinabant Matathiæ;
Quos amor internus pietatis, amorque paternus
Fortes, securos ita fecerat, ac ita duros,
Ut requie spretâ, vili tenuique dietâ,
Summum quisque bonum, patriam putat esse leonum.
Nil erat escarum, domus & thorus, antra ferarum;
Nectar præclarum reputantur aquæ pluviarum,
Fit nigra sole caro, sitis est ingens, aqua raro
Crinibus excoctis modo sole, gelu modo noctis,
Pœnâ multiplici legum cruciantur amici:
Nec tamen ex istis oritur querimonia tristis,
Cordeque blasphemo male murmurat ob mala nemo,
Felix antidotum sanat patientia totum.
Tales ergo vias populum docuit Matathias,
Talia dum vixit fecit, faciendaque dixit.
Hic summam rerum, spirans extrema dierum,
Dimisit natis, quos de cultu pietatis
Sic prius instruxit, & ad hæc exempla reduxit.
Tota mali moles nos respicit, ô mea proles!
Castus amor legum movet in nos prælia Regum.
Regibus iratis, confidite, ne timeatis;
Fortis bellator Deus vobis auxiliator.
Gens mea, ne spernas ritus legesque paternas,
Sæcula perlustra; tunc cognosces quia frustra
Nemo Deum credit, nec ab ejus lege recedit.
Abraham tentatus fuit, & tentando probatus:
Joseph mendicus, patiens tamen atque quietus,
Peccatum sprevit, sed ob hoc sua gloria crevit.
De Phinees nostis, quia luxuriæ fuit hostis,
Quo confirmatus fuerit sibi Pontificatus.
Jesus confortans populum, requiemque reportans;
Plus aliis vixit, solemque suâ prece fixit.
Dum bene confidit, fieri Caleb omnia vidit.
Eliæ pietas falsos perimendo Prophetas,
Dum zelat velum, meruit conscendere cœlum.
Quis Deus est vester Deus approbat; indicat Esther
In libris, veterum vivit pietas mulierum.
His informati, mea dulcia pignora, nati,
Aspera quæque pati sitis pro lege parati,
Consiliique boni primatum do Simeoni,
Dilectusque meus fera bella gerat Machabæus.
Dispositis rebus, consummatisque diebus,
Vir justus moritur, juxtaque patrem sepelitur.
Cum planctu magno legum custode sepulto,
Judas surrexit, qui plebem pro patre rexit,
Religione sacer, qui bello claruit acer;
Corpore robustus, vultûsque decore venustus,
Mortis contemptor, generis patriæque redemptor,
Qui dedit, ut legimus, spem posse resurgere primus.
Armis bellantum succinctus more Gigantum,
Sumpsit loricam, gentemque minax inimicam
Stravit, submersit, patriæque suæ probra tersit.
Cujus vita brevis, sed strenua, sed sine nævis,
Nomen in æternum transvexit ad astra paternum.
Hujus conatus ut Apollonius sceleratus
Primùm cognovit, in eum tentoria movit,
Judam cum gente spetans delere repente.
Judas præscivit, gentem parat, obvius ivit,
Pugnaque conseritur; gladiis hinc inde feritur:
Vicit vero Deus, milesque Dei Machabæus.
Cæsa malignorum pars maxima, Dux & eorum,
Quem Judas stravit, gladioque suo spoliavit,
Ac in eo Princeps cœpit pugnare deinceps.
Duxque Seron tristis Judex successibus istis,
Finitimis cunctis prece vel pretio sibi junctis,
Morte Ducis clari properabat glorificari;
Cùmque propinquasset Bethoron, & castra locasset,
Surgit in occursum Judas, & gens sua sursum. 478

Expliciunt de Machabæis.

E ms. Codice Monasterii S. Mariani Antissiodorensis Ord. Præmonstratensis, ann. circiter quingentorum.

INCIPIUNT VERSUS DE SANCTO VINCENTIO.

QUAM nimis insanus Præses fuerit Dacianus,
Ex scelerum gestis illius scire potestis.
Hic apud Hispanos ritus recolendo profanos
Jusserat inquiri si fortè queant reperiri
Qui Christum credant, nec ab hoc errore recedant.
Hos graviter plecti præceperat, * ac cito flecti.
Lex quæ celatur nihil est, valet ut videatur;
Utque magis præsit communis, & in medio sit.
Lumen erat mundi VINCENTIUS; Iste recondi
Turpe nefasque putat, ideoque latere refutat.
Sic voluit dici Deus, utpote nomen amici.
Nam verè vicit sicut passio sua dicit,
Cùm satis attritam solvit sine sanguine vitam,
A lecto molli meruit super æthera tolli.
Notitiam Christi dederat Valerius isti,
Quo doctore bono, duce, præsule, patre, patrono
Vincendum didicit mundum quem postea vicit.
Doctrinâ clarus, sapiens, & ob hoc sibi carus,
Acceptâ curâ super ecclesiastica jura
Pro sene supplebat quod de sene deficiebat.
Cæsaris Augusta, quæ religione vetustâ
Propter factorem retinet factoris honorem,
Tantis tamque bonis floret munita patronis.
His igitur tentis, sicut jubet ira furentis,
Et pater & juvenis properant occurrere pœnis.
Illis oblatis ait arbiter impietatis:
Ergo vos estis per quos venit hæc nova pestis,
Et scelerum morbis errans confunditur orbis?
Inde suis fatur: Properanter uterque trahatur,
Hosque catena liget gravis, & via longa fatiget,
Et scelus hoc ausos Valentia carcere clausos
Conservet nobis; Servate quod imperu vobis;
Quos furtasse mori pœnâ metuens leviori,
Mole catenarum, nimioque labore viarum
Ne consummentur, nisi primo diu crucientur.
Concitus ascendit, & eò cum milite tendit.
Hujus ad adventum rabies insana forentum
Se gaudens profert, & eos uri jusserat offert.
Ut videt hos, inquit: Qui numina nostra relinquit,
Occisumque colit, video quia vivere nolit:
Sic certi sitis, nisi sacrificare velitis,
Vos debere mori nece quâ potero graviori;
Sed dum sic estis, quod adhuc licet atque potestis,
Auctoris vitæ Juvis ad simulacra venite.
Tunc pius Antistes: Tu respondendo resistes,
VINCENTI fili, virtute vigens juvenili,
Summus inest ardor fidei, sed voce retardor,
Carneque confectâ, carni dominante senectâ.
Tu cui tantorum est data cura ministeriorum;
Qui potes & nosti, dic quid fieri licet hosti.
Tunc gaudens prorsus sic est VINCENTIUS orsus:
Nos servos Christi violare fidem monuisti,
Et micas thuris vestris adolere figuris;
Sed nimis in vanum, quoniam liquet esse prophanum
In statuis mutis munus sperare salutis:
Præpono saxis quem cœli non capit axis.
Dic, Judex, inquam, dic quâ ratione relinquam,
Quâ ratione negem qui regnat in æthere Regem,
Et sequar errorem, lapidesque precer vel adorem.
Quoslibet ista mone, quia nos pro Religione
Ad tua jussa pati voluimusque sumusque parati.
Tunc Judex tristis: Contemnimur, inquit, ab istis.
Nil agimus verbis, gravibus pœnis & acerbis
Debent torqueri; Nolunt nisi fuste moveri.
Hic miser annosus, sermone superstitiosus
Exul, decrepitæ ferat infortunia vitæ.
Discipulusque senis aptabitur amodo pœnis;
Et stimulis iræ jubet hunc tormenta subire.
Primò suspensus, per membraque singula tensus,
Dum torqueretur, graviterque satis pateretur
Clamabat: O tortor! torque crudelius, hortor
Quid cessas? Quid agis? restat locus & cata plagis.
Quæso ne cesses; Utinam nunc fortior esses!
Acriùs ergo feri, ne fortè velis misereri.
Præses pallescit; quid agat mens anxia nescit.
Victum torquentem vicisse stupet patientem,
Carnificumque manus languere videt Dacianus.
Inquit: Ubi vires animi, dextræque viriles?
Quis tuus hic languor? Doleo vehementer & angor
Quod miser iste videt quod vincimur, indeque ridet.
Sed modò respira, dum sit tua fortior ira.
Differ, & expecta, donec virtute refectâ,
Quæ per verba rogas, fieri per verbera cogas.
Ut peragat cursum surgunt ad verbera rursum,
Et fractis costis, in viscera convolat hostis.
Spiritus invictus, qui non tamen hos timet ictus,
Perstat in Athleta securus, mensque quieta.
Artificemque mali tunc increpat ordine tali:
Confusum planè jam te video, Daciane,
Nam modò sublimis quid agas contemptor in imis;
Stansque super mundum mundi contemno profundum.
Quidlibet exerce, quævis faciendo coërce;
Te, qui torquebis, modò me plus posse videbis.
Talibus insanus responder ei Dacianus;
Fatur ad hæc rursus dux infrendens velut ursus,
Desine, VINCENTI, sic respondere potenti;
Contra torrentem validum nec dirige mentem;
Solvet ab his curis cito me Romana securis.
Obviat offensis, & punit eos meus ensis.
Sed tibi providi, leviterque monendo cecidi.
Parco juventuti nolens gravioribus uti;
Dum clementer ago Jovis attollatur imago,
Facque Jovi magno votum, vel thure vel agno.
Quod si parcentis das verba salubria ventis,
Restat ut absque mora fiant tibi deteriora.
Martyr ad hæc fatur: Frustra toties replicatur
Ut tormentorum, Daciane, timore tuorum
Propositum mutem contra fas atque salutem.
Fortis Agonistæ numquam fuit exitus iste;
Sicut enim vixi, vel me tibi vivere dixi,
Sic expecto mori, nulli cedendo dolori;
Nam pro morte bona mihi restat [habenda] honesta corona,
Quæ vestram laurum præcellit, & est super aurum,
Quam modò contemnis; Tibi verò pœna perennis.
Hæsit ad ista parum meditans dux nequitiarum.
In partes mille quid agat dum discutit ille,

Elegit demum quasi fortius atque supremum,
Impositum laminis vivum comburere flammis.
Ut peragat cursum, fit ferrea machina rursum
Serratis costis, sicut dictaverat hostis,
Accumulantque faces subtus, flammasque voraces:
Et jussum solvi Judex jubet hunc ibi volvi;
Sed prius affligit sale quem per vulnera figit.
Hunc ita tractatum legimus, patre Consule, natum:
Nec flos ætatis, nec gloria nobilitatis
In laqueos scelerum tulit hunc, nec copia rerum.
Carnem compescens sapienter, adhuc adolescens,
Mundum devovit; cor ab hoc oculosque removit:
Præponensque sequi doctrinam totius æqui,
Et nudus fieri, ne posset ab hoste teneri.
Inter conflictus carnis rejecit amictus,
Evasitque manus hostis, sine sindone sanus
Evasit pestem, sed servat adultera vestem.
Deliciosa caro, licet edita sit patre claro,
Maluit ista pati, quàm vanæ prosperitati
Corpore submisso pateretur in ignis abysso.
Ecce modo torrent homines hominem, nec abhorrent,
Flamma cruenta furit, caro stridet, sal crepat, urit,
Et tamen immotus manet, & super æthera totus,
Quoque valet nisu cœlis inhians prece, visu,
Ostendit gestu, quorum mens æstuet æstu,
Atque Deo grates super has agit anxietates.
Interea, quid erit, Judex de Martyre, quærit
Quem referunt sanum redeuntes ad Dacianum.
Insuper & tantæ virtutis adhuc velut ante,
Quod nec adhuc esset, sed adhuc magis improbus esset,
Obstupet & dicit: Magus est qui talia vicit,
Sed superanda Mago restat membrosa vorago,
Tartareusque lacus, carcer fœtens & opacus,
Qui lucem nescit, nec ibi sine nocte dies. it:
Vermis edax intus, meus hic alter labyrintus
Hic mihi servetur, qui jam meliùs moreretur.
Vivat, & in nullo quidquam sibi subveniatur:
Sit cibus & potus, sit homo procul atque remotus;
Vivere sic, mortis genus est grave: Sit modo fortis.
Semper in hoc vellem nostrum durare rebellem;
Nam viventis ita, nihil est nisi mors sua vita.
Insolitas testas superaddat iniqua potestas,
Quarum fragmentis doleat caro læsa jacentis,
Mutantique latus foret undique mucro paratus.
Jussus ibi claudi, quid cernat & audiat audi.
Hic locus invisus fit continuò paradisus,
Luceque cœlesti lucent aditûs inhonesti,
Angelicus cœtus, locus est candore repletus:
Obsequio quorum, fugiente dolore malorum,
Audit ab Angelici cœtus modulamine dici:
Perspice, VINCENTI, cujus virtute potenti
His in tormentis data sit constantia mentis:
Qui tibi virtutem dedit, in pœnisque salutem,
Palmam victori spondet, finemque labori:
Esto securus, noster comes ecce futurus.
Prosilit ad tantum custodia territa cantum;
Mente sed incertâ ne porta fuisset aperta,
Citiùs implorant, visoque quid esset adorant.
Fit locus horroris fidei domus, aula decoris.
Conveniunt turbæ, totâque fideliter urbe,
Quos diffundit amor, laudum ferit æthera clamor,
Irrumpuntque fores; sed qui veniunt propiores
Gaudent cum lacrymis oculos infigere rimis;
Quos attendentes propiùsque videre volentes
Taliter affatur Sanctus: Deus hæc operatur.
Qui fuerat pœnæ locus, est modò sedis amœnæ.
Pro fœtore gravi satiamur odore suavi.
Hic vernant violæ; lux clarior est mea sole.
Curia cœlestis, sicut modò scire potestis,
Hic manet, hic habitat, mihi servit, & hæc loca ditat.
Hæc igitur mando de me referenda nefando [tyranno.]
Nunc commentetur, vigilet modò ne superetur;
Quò magis ardescet, mea laus & gloria crescet,
Ut nihil inde cadat, si quid valet aut habet, addat.
Jussio fit statim, narratur ei seriatim
Lux ibi quanta micat, velquæ Martyr sibi dicat.
Inquit ad hoc dictum Judex: Scio me modò victum;
Attamen ad lectum referatur, ibique refectum
Subdemus pœnæ post dona quietis amœnæ.
Reddita paulùlum requies mihi molliat illum,
Utque dolor crescat caro restucianda quiescat.
Quid mens cœca furis fallacibus anxia curis?
Quid tractas tecum cor ab omni lumine cœcum?
Quid malè suspiras? Quis in has furor impulit iras?
Aspera promittis; Deus autem mitia mitis.
Tu lacerum funus; sed non ita trinus & unus.
Namque quiete datâ resolutus morte beatâ
Tollitur ad superos noster celeberrimus heros.
Sic Athleta Dei datus à requie requiei
A lecto molli meruit super æthera tolli.
His divulgatis, studio nimiæ pietatis
Menteque devotâ ruit illuc patria tota.
Dulces effectus, quod non moveant grave pectus?
Vel mentem cujus non flectat amor gregis hujus?
Hic venit ut plangat; juvat hunc ut vulnera tangat.
Hic astans plorat; procul hic malè conscius orat.
Illius instantis dat amor pius oscula plantis.
Hic de veste parum rapit in spem reliquiarum,
Quod pro thesauro servandum ducit in auro;
Quod cruor infecit, pia cota sacrum sibi fecit.
Judicis horrorem super his, nimiumque dolorem
Quis nunc exponet verbis? Quæ prospera donet?
Intumet aura gravis; fuge, ne pereas, mea navis;
Littora nota tene, ne, si laxentur habenæ,
Prævaleant undæ graviores atque profundæ.
Alnus parva minus tolerat, quàm ferrea pinus.
Qui nequeo ferre fluctus maris, hæreo terræ.
Terrâ vicinâ curtat mea parva carina;
Ut non delinquam graviùs, graviora relinquam.
Dicam quid restat, portus prope spem mihi præstat.
Jam quid agat nescit, nec adhuc Judex requiescit.
Horridus, exanguis, quasi fractis dentibus anguis
Huc illucque furit miser, utpote quem furor urit.
Everso vultu replet atria tota tumultu,
Horrendumque fremens resonabat talia demens:
Me miserum! quid agam, quis fecit quam gero plagam?
Donandumque neci potuque ciboque refeci;
Insuper adjeci, lectoque quiescere feci;
Estque meum munus quod habet laudabile funus.
Quæ fuit hæc mea mens? Miser ô ego stultus & amens
Quid decet ignoto! qui quod lex damnat honoro,
Quodque meæ legi numquam conceditur egi.
Quâ potero fronte defunctum cernere sponte?
Omnem sacrilegum damnat moderatio legum.
Qui legem novi, contra legem malè fovi.
Sed quia mente bonâ sibi non sunt hæc data dona,
Et contra votum quia contigit hoc mihi totum,
Restat ut ostendam quò propitio Jove tendam.
Esset inhumanum corpus sepelire prophanum.
Ergo sit esca canum, qui lætificent Dacianum,
Terris exclusum rapiat fera ventis ad usum.
Lege licet nostrâ corvos ibi figere rostra;
Rores nocturnos ferat, ardoresque diurnos;
Carneque corruptâ, rapiat fera viscera rupta.
Durus odor prodat miserum, quem bestia rodat,
Et lupus attentus, quid promittat sibi ventus

Dirigat hic cursus, laceret leo, dissipet ursus.
Quidlibet ergo licet, quia nil caro mortua dicet,
In quamvis partem cedet quæ perdidit artem.
Quid miser insanis? Furor hic fallax & inanis.
Quid malè disponis, mala mens, expers rationis?
Ut quid posse feras quod non potes improbe speras?
Imperat hic stellis cui tu vis esse rebellis.
Hic ea quæ desunt vocat atque videt quasi quæ sunt.
Imperat iste feris quem tu modò non revereris.
Factor factura Deus utitur ad sua jura.
Vertit in omne bonum rabiemque famemque leonum.
Corvus servorum servus solet esse suorum.
Quod ratione caret sibi subditur & sibi paret;
Tu tamen obsistis, ratio quem prætulit istis.
Cum quo bella gerit, servos ejus sibi quærit
Frustra servire furor immoderabilis iræ;
Nam divina manus quodcumque parat Dacianus,
Et quodcumque putat se facturum, cito mutat.
Expositosque foris titulu cumulabat honoris.
Qui nocuit mundo corvus lavat ecce secundo,
Qui juvit justos dapifer priùs & modo custos.
Juxta namque sedens avis ista, nec inde recedens
Pro custode datur, servit, timet & veneratur,
Atque super Sanctum dolet, atque facit quasi planctum;
Terribilesque feræ fragilem corvum timuere.
Terret eos alis, custodia spiritualis.
Hunc lupus immanis, quem venter agebat inanis,
Ut caput aspexit, procul ejus in ora reflexit,
Et caput in morem curvans facientis honorem,
Extra naturam, gessit pro corpore curam.
Sed nequit ista pati mens perfida, mens scelerati,
Nec favet huic parti, sed totum deputat arti;
Et quoniam terræ pugnam nequit amodo ferre,
Bella parabat aquæ, pugnâ superandus utrâque.
Claruerant signis tellus, aer, furor ignis;
Hic liquor est quartus, qui restat ut abluat artus.
Debet confundi per singula corpora mundi,
Ut contra stultum nil deserat orbis inultum.
Pressum mole gravi, jubet hunc imponere navi,
Exanimisque viri corpus pelago sepeliri,
Ut quia corvina rabies nequit atque ferina,
Plus ope divinâ possunt vel monstra marina.
Sed non procedit, nec enim sibi pontus obedit,
Et pelago mersus, prior est citiusque reversus
Navi, quam ventus juvat, impellitque juventus:
Quod pot[esse] virum post mortem non puto mirum,
Cùm sibi cœlica vis sit ventus, navita navis.
Expletumque scelus, properabat iniqua phaselus
Adlabens terræ quasi gaudia magna referre.
Insultat lictor, sed Martyr & hîc quoque victor,
Quem putat absorptum, jam præscierat sibi portum.
Fæmina, res fragilis, fidei solet esse virilis.
Rusticus admonitus per somnum poscere littus,
Et vili fossâ tumulo dare Martyris ossa,
Dum timet & dubitat, fideique negotia vitat,
Dum timet indignus venerabile tollere pignus,
Martyr matronæ pollenti religione
Adstat, apparet, quid agat docet, illaque paret.
Quod vir non audet, pia fæmina quærere gaudet:
Nocte sub obscura vigili venit ad mare curâ,
Quærit & inventum rapit, & dat ei monumentum. 514

Expliciunt feliciter.

INCIPIT

PASSIO SANCTÆ AGNETIS

VIRGINIS ET MARTYRIS.

Ex præfato Manuscripto sancti Mariani Antissiodorensis.

BREVE MONITUM.

Invenitur typis editum Francofurti an. 1624. typis scilicet VVechelianis apud Danielem & Davidem Aubrios & Clementem Schleichium. Idque in libro trigesimo Adversariorum Commentariorum Gaspari Barthii, fol. 1448. sed prolixius eo quod extat in Manuscripto sancti Mariani Antissiodorensis, cui ex undecim capitibus, in quæ in Barthiano dividitur, desunt ferè duo ultima capita quæ huic Sam-Mariano subjunximus. Porro Barthius hoc poema accepisse se monet ab Heriberto Rosvveydo S. J. Presbytero eruditissimo, qui illius authorem esse asserebat Hildebertum Cenomanensem Episcopum, quod ex hoc Manuscripto sancti Mariani confirmari meritò potest. Quominus igitur hoc Poema tribuatur Hildeberto non debet obstare quod Operibus Philippi Bonæ-Spei Abbatis editis Duaci an. 1630. sub finem attexatur, cùm ibidem plura alia carmina inserta fuerint, quæ ad fidem multorum optimæ notæ Manuscriptorum indubitanter sunt Hildeberti, cui specialiter in pluribus optimæ notæ mss. tribuitur.

CAPUT I.

† In editione Barthii hoc Poema dividitur in duodecim Capita.

CAPUT PRIMUM.

a AGNES a facta fui pennam Scriptoris inauret,
Linguam nectareo compluat imbre meam.
b b Cujus Martyrium metricis depingere tento
Floribus, ut doceat passio sacra fidem.
Floruit Urbs Romæ præmissæ Virginis ortu,
Et velut hoc speculo tota refulsit humus.
Orta puella novo respersit lumine Romam,
Inclyta stirpe, decens ore, decora fide.
Ut stellas sepelit radians vibratio lunæ,
Sic socias roseo virgo decore premit.
Tot dotes in eam naturæ gratia fudit,
Quod quasi mendicans post sua dona fuit.
Astra ligustra, rosas imitatur, reddit, adæquat
Ignea, clara, rubens lumine, fronte, genis.
Præfulgent oculi velut astra, caput velut Iris,
Frons quasi nix, facies ut rosa, dens ut ebur.
Præter tot specula dotum præfulgida cunctis,
Nobilior fidei gemma beavit eam:
Virgo quidem sexu, vir in actu, flava capillis,
Sensu cana, brevis corpore, magna fide.

CAPUT II.

PRo fidei titolo, cùm Romam purpurat ejus
c Passio, post c denum tertius annus erat.
d Quæ d postquam à studiis reditum parat, hæret in illam
Lumine Præfecti filius; illa placet:
Alliciunt juvenem flos oris, lux ocolorum,
Frontis lana, genæ purpura, dentis ebur.
Intuitum juvenis decor iste reverberat, intus
Verberat; inde sibi pabula sumit amor.
Curarum murmur in pectore serpit, amoris
e e Vulnere frustrata mens rationis hebet,
Succinctusque dolis, verbis & munere, carnis
Lilia virgineæ carpere tentat amans.
f Hanc prece f tentat amans, donis adit, arte fatigat;
Nil prece, nil dolis, nil amor arte valet.
g g Præmia promittit, formam jactat, genus effert;
h Non habuere locum h præmia, forma, genos.
Hic amat, hæc odit; hic supplicat, illa repugnat;
Ille dat, hæc spernit; hic cupit, illa negat.
i Omnis conspirat rabies i in damna pudoris;
Sed manet absque nota floridus ille pudor.
Stat pudor immotus, fit amor delusus amantis:
Spreverat auditum talibus illa sonis.

CAPUT III.

O Turbo pacis! ô dux necis! ô pudor orbis!
Supprime verba, moras rumpe, recede procul.
Quid das? quid k spectas? quid stulte petis sine lucro? k
Munera sunt sine re spes, sine messe labor.
Me ligat alter amans, quem l præponunt ubi stirpis l
Nobilitas, formæ gratia, culmen opum:
Ex cujus digitis gemmas mihi vendico; cujus
Ex ocolis lumen, cujus ab ore favum.
In thalamis ejus, in mensis ejus, in aulis
Ejus plectra canunt, mel fluit, m ostra micant. m
Ridet, olet, garrit, flos, thus, avis; ejus in hortis
Ridet flos, redolet thus, citharizat avis.
Hic est de cujus specie lunæ rota, solis
Circulus, astrorum flamma stupere solent.
Lunares radios & solis fulgur, & omnes
Cœli candelas cereus iste premit.
Omnia stellarum præclara monilia sumunt
Ex ejus speculo quicquid honoris habent.
Hic mea ditavit armillis brachia, pectus
Crystallis, collum torque, decore genas,
Cyclade membra, manum gemmis, n caput, aures n
a Sapphiris, mensam nectare, flore thorum. a
Hic est qui cœlum stellis, qui gramine terram,
Alite ditavit aera, pisce fretum.
Cujus odor, cujus tactus, cujus b decor ægros b
Sanat, defunctos suscitat, astra premit.
Isti me c voveo, sponsalia debeo, mentem c
Subdo, servitium præbeo, servo fidem,
Qui nulla niveum denigrat labe pudorem,
Sed castum casto servat amore decus.
O casti sponsi celebris dignatio! cujus
Oscula casta, sacer tactus, honestus amor.
Hunc sequor, hunc fateor, hunc nocte dieque frequento,
Mente sequor, fateor ore, frequento prece.

CAPUT IV.

FInis erat verbis, juvenem torquet furor, angit
Cura, dolor cruciat, d virginis urit amor. d
Cedit, abit, morbum simulat, totamque e furoris e
Illecebram febris nomine velat amans.
Febrem mentitur pectus, gena, lumen; anhelum
Pectus, gena pallida, lumen hebes.
Consilio medico didicit parere omnia: Nato
Blanditur, tentat viscera, spondet opem.
Surgit, abitque preces instillans virginis f auri, f
Adstipulans precibus aurea dona suis:
Dando, precando, nihil venantur Præsidis artes:
Pondere dona carent, devehit aura preces.
Fœderis insigne quod primo debet amanti,
Candor virgineus se violare negat.

a Varias lectiones Barthianæ Editionis ab hac nostra è Marianensi Codice desumpta, hîc notandas duximus.
b *Ejus.*
c *Decium* malè.
d *Quæ cùm de studiis.*
e *Pulvere fuscata lux rationis hebet.*
f *Tangit amor.*
g *Prædia promittit, jactat formam & genus.*
h *Prædia.*
i *in digna.*

k *sperat? quid stulte feris?*
l *præponet.*
m *assra.*
n *gemmis fertis caput.*
a *Pappiris.*
b *honor.*
c *voveo & sponsalia.*
d *fraus agit, urit.*
e *furentis.*
f *auro.*

CAPUT V.

a QUis sit amans cujus Agnes [a] colluctat amori,
Præfectus famulum consulit; ille docet:
Indicat hic tantâ delusam fraude puellam,
Ut se cum Christo fœdus inisse putet.
Totus ad hanc vocem Judex hilarescit, & ejus
Patribus insinuat hanc necis esse ream.
Nam quia famoso rutilabant nomine Patres
Virginis, inferre vim sine lege timet.
Ut Christi servos Romanos puniat ensis
Lex erat; hac Judex palliat arte scelus.
Hanc igitur jussit furor offerri sibi: votum
b [b] Jussis arridet: illa vocatur, adest.
Lenit & increpat hanc; modo blanditur, modo terret;
Nunc pluit ille preces, nunc tonat ille minas:
Sed neque rore precum sinceras polluit aures,
Nec mentem tonitru concutit ille suo.
Judex expertus se littus arare, vidensque
c Mentiri Domino, femina [c] prodit in hæc:
*f.nitorem. Si tuus ille pudor velit hunc servare * pudorem,
Ut celebres Vestæ sacra necesse tibi est.
Illas Vesta petit quas candor floridus ornat,
Virgineas quærit virginis ara manus.
d [d] Dixit ad hæc Virgo: Lapidi non supplico, lignum
Non veneror, Vestam nescio, sperno deos.
Vestra quidem Vesta lapis est, quam nomine falso
Vobis mentitur aurea forma deam.
Non aliquo deitas insigni consecrat illam;
Non aliquem sensum vita ministrat ei.
Huic desunt manuum tactus, linguæ sonus, auris
Auditus, frontis visio, naris odor:
Carne nec est palpans, nec fronte videns, nec odorans
Nare, nec auscultans aure, nec ore loquens.

CAPUT VI.

JUdex inquit ad hæc: Æras pro te puerilis
Supplicat, & pœnæ protrahit illa moram.
Sed sterili verbo quid tempora fallimus? Ecce
Quæ jubeo duo sunt, quodlibet illud age.
Aut sacra jussa feres, aut scortum facta, pudoris
Incurres maculam, tota sacrata reis.
Illa viri mentem responso vulnerat isto:
Falleris, & sterili nomine littus aras.
Candorem fidei neque carbo polluit aræ,
Nec carnis florem polluit ullus amans;
Christus utrumque sibi, corpusque fidemque sacravit,
Servans à macula corpus, ab hoste fidem.
Vir meus iste quidem, custos meus, & meus auctor,
Vir mentis, custos corporis, auctor opum.
e Christus enim [e] spes est, lux est, medicina suorum;
Spes miseris, cœcis lux, medicina reis.
Hoc duce me certè nec frangit pœna, nec ensis
Terret, nec vincit fraus, neque turbo quatit.
Hic est qui lucem phœbæâ lampade ditat,
Et lunæ speculo noctis honorat iter.

[f] Hic croceo flore ridentes purpurat hortos, f
Fronde nemus crispat, messe coronat agros.
Ut [g] verbis brevibus hunc depingam tibi, novit g
Omnia, disponit singula, cuncta potest.
In titulis ejus quàm lata sit area, linguâ
Volvere, mens scire, scribere [h] dextra nequit. h
Cùm meus iste Jesus tot dotum fulgeat auro,
Vestros nobilitat gratia nulla deos.
Dii vestri nec mente vigent, nec carne moventur,
Nec vitâ spirant, nec deitate nitent.
Gressu, non pedibus; sensu, non corpore; tactu,
Non manibus; verbis, non tamen ore carent.

CAPUT VII.

PAx hujus vocis in flammas suscitat iram
Præsidis; ad facinus compulit ira [i] manum. i
AGNEN deludi, tradi lenonibus, uri
Verbere, nudari vestibus ita jubet.
Paretur; nudat manus impia veste puellam:
Intuitum fallit nuda puella [k] viri. k
Crini virgineo se gratia tanta refudit,
Ut totum corpus crinis obumbret honor.
Tam celebris novitas animum mollire furentis
Non potuit, nec eum causa pudica movet.
Sed nova præceptis addens calcaria, servos
Instimulat, cumulans post data jussa minas.
Ergo minas sequitur effectus; cœpit ad ædis
Impuræ caveam virgo pudica trahi.
Ejus ad ingressum tenebras & sordis odorem
[l] Fondit & emungit cella maligna foras. l
Angelico Christus cellam fulgore serenat,
Luminis auctorem lumen adesse probat.
Angelus hic, ibi lux, odor est ibi: consecrat antrum
Angelus, irradiat lumen, adimplet odor.
Virgo preces fundit; non fallunt vota precantem;
Ut sacra membra tegat, [m] palla refulget ibi. m
Quæ sic mensuræ carnis respondet, ut ipse
Angelicam credas applicuisse manum.
O fœlix Christi dignatio! quo duce tantas
Luxuriæ Syrtes transnatat ille pudor.
Nullus eam delusit amans, sed lucis adorans
Vibrantes radios, quisque redibat orans.

CAPUT VIII.

JAm juvenum torpebat amor, cùm criminis auctor
Advolat huc juvenis ad sua vota celer.
Ingressusque locum sociis discingitur, antrum
Solus init [n] cinctus arte, furore, dolo. n
Luminis ingressu vix uti cœperat, ejus
Verberat intuitum lucis imago sacræ.
Spernit amans tantum decus, & nullius honoris
Impatiit titulo tam speciale jubar.
Ignarusque moræ medii fulgoris abyssum
Impetit, & propius imperat ire manum.
Cùmque sacram vellet manuum lascivia carnem
Tangere, mors illum sustulit, olta scelus.
De reditu juvenis comitum spes fallitur, ille
Non redit; hunc retinent compede fata suo.

[a] *collaudat amorem.*
[b] *Junxit, & arridet; virgo vocatur, adest.*
[c] *perdit.*
[d] *Reddidit hæc Virgo.*
[e] *spes & lux &c.*
[f] *Qui croceo.*
[g] *Ut brevibus hunc depingam.*
[h] *penna.*
[i] *virum.*
[k] *tamen.*
[l] *Fundens emergit.*
[m] *stola.*
[n] *cautus arte.*

Cur tantùm reditus juvenilis torpeat, unus
De sociis cellam consulit, antra subit.
Dumque vago cellam perlustrat lumine, funus
Ostendit, socios advocat, orat opem.
*f. huc. Affluit * hîc omnis juvenum lascivia, clamor
*f. stupent. Exoritur, resonant murmura, corda * strepunt.
Fama novi casûs patris aures sauciat; ille
a Territus advolat [a] huc, urbe sequente virum.
Indulget lacrymis oculus, cor cura molestat;
Tingitur imbre gena, scinditur ungue coma.
Ora, locum, mentem perrorat, concutit, ovat
b Lacryma, lingua, [b] furor, falsa, sonora, gravis.
Extinctum florem juvenilis corporis AGNÆ
Fraudibus assignat vox lacrymosa patris.
Imputat huic mortem, veluti si virgo fuisset
Juvenis in mortem fraudibus usa suis.
c Intulit hæc AGNAS: [c] Erras si fortibus osam
Nostram credideris in tua damna manum.
De tanta segete juvenum, cur Angelus ultor
Messuit hunc solum, congrua causa patet.
Perstrinxit juvenum mentes lux ista, sed hujus
d [d] Mentem non terigit luminis hujus honor.
Qui dum me graviter impurâ tangere dextrâ
e Nititur, [e] excussit ultio digna nefas.
Præses ad hæc: Natum mihi si cum luce resignas;
Sermoni pondus res dabit ista tuo.
f Virgo refert: [f] Opus hoc meritis non debeo vestris;
Discrepat à vestra gratia tanta fide.
Sed quia tempus adest ut Christi candida virtus
Prodeat in lucem, quod petis illud habe.
Nunc igitur cellæ se subtrahat illa juventus,
Ut magis in precibus sim studiosa meis.
Dixit: Ad hanc vocem subitò foris evolat omnis
Flos juvenum, fundit virgo beata preces.
Arridet precibus votorum gratia, surgit
Mortuus, affirmans numina digna face.
Huic sonat in lingua Jesus, illi Christus in ore
Est favus, in corde lumen, in ore melos.

CAPUT IX.

RES nova templorum cultores incitat, urit
Mentes cura, timor concutit, ira cremat.
g Omnes [g] in solam conspirant; hanc nece dignam
Clamant, & magicis artibus esse ream.
Patris pertentant animum pro sospite nato
Gaudia, sedatur sæva doloris hyems.
h Jam torpet rabies, jam detumet [h] ira minarum;
Jam dare vult veniam, jam parat esse pius.
Parcere vult flori niveo, nisi lex, nisi vulgus,
Et nisi Pontificum turba repugnet ei.
Vincitur his pietas tantarum turbine rerum
Fracta, nec ad finem mens pia duxit opus.
i [i] Jubilus inde tamen abit hinc, onerans, & honorans
k [k] Aspasium legum jure, suoque loco.
Ad populi nutum deflectens juris habenam
Injustè tractat Præsidis ille vicem.

[a] *advolat hunc.*
[b] *dolor fusa.*
[c] *ô! ô si fortibus.*
[d] *Mentis non.*
[e] *exclusit ultio digna scelus.*
[f] *refert: Post hac meritis.*
[g] *Omnes. . . . solam.*
[h] *unda.*
[i] *Nullus in tũ abit hinc.*

Quem dum vulgaris rabies de morte molestat
Virginis; ignibus hanc imperat ille dari.
[l] Implendo sceleri sacrifex accingitur, ignem l
[m] Accendit; mediis ignibus illa datur. m
Sulphuris auxilio jejunus pascitur ignis.
Fervet & exundat flamma cruenta nimis.

CAPUT X.

O Scelus! Illa caro quæ nullum moverat ignem
Illecebræ, mediis ignibus esca datur.
Nil tamen egit in hanc præsens combustio; vires
Est oblita suas nescia flamma sui.
Non est ausa suis in Virgine viribus uti,
Sed quasi compatitur, & miseretur ei.
Porro viros quosdam qui flammam sulphure pascunt;
Igneus [n] involvit in sua jura globus. n
Quæ stupeo duo sunt ibi; dux nequam & pius ignis,
Arbiter injustus justaque flamma fuit.
Ignescit sacrifex in pœnam Virginis, ignis
Frigidus est & iners, nilque caloris habet.
[[a] In flammæ medio, nimbo respersa superni a
Nectaris, his AGNAS vocibus usa fuit:
Christe, tibi laudum refero præconia; vota
Persolvo, grates offero, fundo preces.
Cujus dulcedo, cujus dilectio, cujus
Gratia munit, amat, servat ab hoste suo.
Te duce tortoris contempsi lora, charybdim
Luxuriæ, flammæ vim, juvenumque minas.
Pro te, Christe, tuli tot amara, sed ecce labori
Dignè respondent præmia justa meo.
Jam quod speravi video, teneo quod amavi,
Tango quod optavi, sortior id quod emi.
Oris virginei vox ad Christum volat, ejus
Nares respergens thoris odore sui.
Ad ejus vocem diræ tota molestia flammæ
Torpuit, ut numquam viveret ignis odor.
Ignis non ausus igitur spirare, furorem
Ponit, perdit vim, deprimit atque minas.

CAPUT XI.

TUrbam conturbat nova signi gratia; Signum
Vidit & invidit plebs, fremitumque dedit.
In scelus Aspasium plebs urget: ut ergo cruorem
Innocuum gladius ebibat, ille jubet.
Maturat facinus tortoris dextera; Pœnam
Esuriens, armat cuspis acuta manum.
Virgo cruore suo lictoris inebriat ensem;
Sanguinis effusi purpura pingit humum.
AGNATIS meritum triplex insigne venustat;
Munda caro, rosea passio, certa fides.
Agnum, qui mundi peccatum sustulit; istis
Virtutum titulis vindicat AGNA sibi. 193

[k] *Aspasium legum rore.*
[l] *Impendo sceleri sacri . . . . accingitur.*
[m] *Suscitat ad stipulas arida ligna rogo.*
[n] *invasit.*
[a] Quæ sequuntur supplentur ex Editione Barthii, de qua meminimus in hujus Poëmatis Summario, & ex Editione Duaciana anni 1630. suprà memorata.

Finis Martyrii Beatæ Agnetis Virginis.

Nusquam editum.

DE INVENTIONE SANCTÆ CRUCIS.

Ex præfato Manuscripto sancti Mariani Antissiodorensis, in quo uno hoc Poëma reperimus.

REX Constantinus mitis, nec honore supinus
Turmas hostiles membris animisque viriles
Dum prope sentiret, dum pene timore periret,
Aspicit in somnis per quod metus aufugit omnis,
Visio cœlestis ostenditur optima mœstis.
Quod sit cœlestis sequitur victoria testis;
Emicat in cœlo Crux lucida, Crux sine velo:
Nam videt hoc signum quasi lumen, non quasi lignum,
Et superinscriptum quod in hoc sit victor ad ictum.
Evigilans fatur famulis; Crux parva paratur,
Bello præfertur, fugit hostis, palma refertur.
Vim Crucis expertus, sed quid sit non benè certus
Mandat & inquirit, super hoc Helenamque requirit.
Sic Constantini genitrix pia sollicitatur
Pro Cruce, pro Clavis, quod nec locus inde sciatur,
Nec dape, nec fruitur somno, nec gloria scitur,
Nec requies capitur donec Jerosolymas itur.
Ardet, scrutatur si quod cupit, hoc mereatur.
Inde requisiti Scribæ, legisque periti,
Dum disceptatur, produnt qui scire putatur:
Sic præsentatur Judas; negat unde rogatur;
Helena turbatur, hæc intonat, hic meditatur;
Hic silet, hæc fatur; hic supplicat, illa minatur,
Dum paver ille patum tonitru reboante minatur
Ut cladi detur, claudi sine pane jubetur.
Hic ex Judæis in eorum lege peritus,
Ne dicam mores, traxit cum sanguine ritus.
Linea recta patrum, cùm mens foret inscia matrum,
Huic dedit ut caperet ubi Crux absconsa lateret.
Sed voluit Christus sua stigmata glorificare,
In medio mundi statuens pro lumine stare.
Ergo fame fessus Judas est vera professus.
Extrahitur, comedit; Sacra quærere jussus, obedit.
Vadit & explorat loca sancta, Deum Jacob orat:
Si vis justè piè prolem regnare Mariæ,
Pande tuis hodie summæ secreta Sophiæ.
Hæc orans plorat, plorans fodiendo laborat;
Dum cum sudore fletus fluit, ille liquore
Indulgendo more miro recreatur odore.
Balsama vel florem, vel quicquid spirat odorem,
Si conferre velis, confers terrestria cœlis.
De Cruce, de Clavis odor effluit ille suavis;
Illud spiramen dat spem, dat odore levamen.
Ut sit Vexilli simul index, & vigor illi
Vim Crucis addiscit, dum sub Cruce terra tremiscit.
Qui velut ante fidem credens exclamat ibidem,
Protestans ipsum cæsum priùs, hunc crucifixum
Esse Deum verum cui servit machina rerum.
Stat Regina videns, majoraque cernere fidens,
Judam credentem laudat; stupet ipsa stupentem.
Tres simul ille Cruces reperit, tollit, redit, hæret
Quæ sit Crux Domini; modò gaudens, nunc quasi mœret
Christi Vexilla quasi non habet, & tenet illa.
Orat ut ostendat quæ sit sua, quæve latronum;
Continuatque Crucis Christi clementia donum.
Quid moror? Absque morâ sub eâdem conspicitur horâ
Ferri defunctum, populum concurrere cunctum.
Tunc ait, & fletur: Locus est ut glorificetur,
Christe, tuum signum reverendum, dulce, benignum,
Sacrum thesaurum, pro quo dum spernitur aurum,
Devotis prodas, ut amor prorumpat in odas.
Arma quibus fortem, peccatum, tartara, mortem
Quondam vicisti, sit laus tibi, sit vigor isti.
His dictis, dum stat feretrum, dum spes sibi constat,
Dum Cruce sub gemina jacet ut prius illa ruina,
Vitam fert isti, laudem sibi tertia Christi.
In commune datur laus Christo, spes reparatur,
Et recalescit amor, ferit altius æthera clamor,
Et non absque moræ tractu sonat actor in ore:
Debita persolvunt præconia, facta revolvunt,
Damnant perfidiam, clamant cum prole Mariam:
Natus honoratur super omnia, Mater amatur:
Hos vitam dicunt, hos laudant, hos benedicunt.
Quem prius evicit Crux Agno sanctificata.
Hinc eadem torquet tot signis glorificata.
Ille venenosus, Christumque Crucemque perosus,
Hanc manifestari dolet, illum magnificari.
Dum Cruce turbatur, Crucis hostis vociferatur,
Nullam prætendens speciem, sed in aëre pendens.
Per Judam victor prius egi perditionem;
Nunc per te, ô Juda, victus fero perditionem.
Post Constantinum, statuam fidei peregrinum
Quod volo facturum, sed Christo, sed tibi durum
Te sibi subjiciet, tibi pro Duce bellua fiet.
Te male tractabit, te cædet, te cruciabit,
Nequitiæ pestis, sibi pessimus, omnibus hostis.
Sic indignatur, sic Judæ dura minatur,
In Regem magnum spondens pro Rege tyrannum.
Helena quid faciat, quod votis altera fiat?
Dum sua vota videt, non est qui scire sibi det
Quod cupit viso, sic est velut in Paradiso,
Ut per signa foris se prodat gustus amoris.
Nunc stat, nunc orat, nunc signa salutis adorat,
Nunc contemplatur, nunc psallit, nunc lacrymatur,
Flet simul & plaudit, nunc fletus gaudia claudit;
Omnibus applaudit quæ vel videt ipsa, vel audit.
Sicut amat Christum, vel præfert omnibus istum,
Sic quod laudatur laudat, vel amat quod amatur.
Sumptu Reginæ fit vivæ vas medicinæ,
Quod nitor argenti superinduit arte decenti:
Judæus Judas, si nomen tegmine nudas,
Mutans cognomen, jam complet nominis omen,
Christum credendo, Matrem cum Prole fatendo:
Sic baptizatur, sic gaudet, sic renovatur.
Quando fuit natus Judas, sed quando renatus,
Ut non Cyriacus dicas, dictus Quiriacus.
Nec solùm lavacro maculam lavit impietatis,
Sed studium, sed opus, sed vota colit pietatis.
Nam quid honestatem referam? quid sobrietatem?
Quid paupertatem? quid fletum? quid gravitatem?
Carnem cum vitiis crucifixit cum Crucifixo.
Hostia viva Dei moritur sibi, vivit in ipso:
Pendet pendente Christo, patitur patiente.
Dum quasi transfixi cor habet, recolens Crucifixum,
Carne Crucem gestat; sed amor solatia præstat:
Leve jugum Christi, leve pondus amore fit isti,

Dum cinerem tergit cordis, nubemque ferenat,
Dumque vagos motus ſub certâ lege reſtrænat.
Hos amplexatur, hos ſubmovet, hos moderatur,
Hos reputat dignos, hos viles, hoſque malignos.
Hunc plebs miratur, hunc prædicat, hunc veneratur,
Hunc omnes & amant, & dignum Præſule clamant:
Efficitur tandem Pater Urbis, nutrit eamdem,
Dum Præſul factus moderatur Præſulis actus.
Quæ facit hortatur, quæ præcavet illa minatur;
Nam minus ædificas, ſi, quod negat actio, dicas.
Helena ſollicita votis ex parte potita,
De Clavis quæritur, quia nullus adhuc reperitur.
Quem prius extorſit à Juda voce minaci,
Nunc blandis precibus ſic poſcit opem Quiriaci:
Cùm mea dilates Cruce gaudia, pro Cruce grates
Innumeras refero; ſed adhuc fixoria quæro:
De Cruce jam vota teneo, non de Cruce tota.
Pars non parva Crucis Clavi; ſed ſidera lucis
Clavos adde, Pater; habeat ſua pignora Mater:
Dum deſunt Clavi, mihi gaudia plena negavi.
His Præſul ſtrictus, nimiâ pietate ſubactus,
Spemque bonam referens, ſecum fixoria quærens,
Invenit, oſtendit Helenæ, quibus illa rependit
Obſequium dignum, ſi quæris quale, benignum.
Oſcula dans plorat, procumbens prorſus adorat:
Sic pia votorum compos Regina ſuorum,
In bona plus crevit, plus ſe, plus omnia ſprevit.
Jam ſibi non defert, jam mollibus aſpera præfert:
Jam fert indigne, quod in Aula, quod ſit in igne:
Calcat Reginam, cui ſpondent fata ruinam:
Deprimit Auguſtam, quam curis ſentit onuſtam:
Imperium ſpernit, quæ Regum funera cernit:
Culmen inhorreſcit, qua mens elata tumeſcit.
Huic honor eſt omni, timor abſque timore videri,
Laus patiens fieri, libertas lege teneri.
Se vocat indignam, ſe fœdam, ſeque malignam
Ante Crucem flere, ſacra tangere, ſigna videre.
Sic pia, ſic humilis, ſic ſplendida, ſicque virilis;
Sic rea, ſic ſterilis, ſic infima, ſic ſibi vilis;
Sic quod laudavit reprobat, renuit quod amavit,
Reſpuit ornatum non ex virtute paratum,
Delicias demit, quibus omnes Eva peremit:
Aurum vileſcit, gemmæ nitor obtenebreſcit,
Dulcor amareſcit, decor horret, pluma rigeſcit,
Gloria ſordeſcit, planctus placet, actio creſcit:
Linguam compeſcit, mentem regit, otia neſcit;
Corpus tabeſcit, friget caro, mens recaleſcit.
Chriſtus dulceſcit, Chriſti ſub amore quieſcit;
Improba cura ſilet, cadit intimus ille tumultus.
Dum ſenſus vel amor jacet, ad fugienda ſepultus,
Eva viro cedit, nec obeſt ſocio, ſed obedit;
Mens pia præcedit, ſequitur caro, pugna recedit;
Omnia pacantur, mens & caro conciliantur:
Sic eſt ſopita, ſic mundo mortua vita.
Quæ prius inferni flebat mortiſque timore,
Nunc Regis Regum, nunc Regni languet amore:
Ardet in amplexûs, & carnis rumpere nexus;
Nec recipit medicum, niſi contempletur amicum:
Hanc demum clemens vocat actor, vincula demens.
Sic in ſorte bona gaudet meliore corona.
Reginæ meritis, precibuſque piè repetitis,
Cor Conſtantini convertit gratia Trini.
Sic & delictis, & leprâ fonte relictis,
Cum novitate cutis, renovatur veſte ſalutis.
Quod pax Eccleſiæ, quod apex, quod gloria crevit,
Iſte laboravit, hic contulit, ille replevit:
Pontifici ſiquidem Sylveſtro Rex ſitus idem
Romam conceſſit, Regnum dedit, ipſe receſſit.
Qualiter hoc geſtum fuerit ſi ſcire moveris,
Contra propoſitum de Rege volumina quæris,
Rex dimittatur, Quiriaci laus repetatur.
Si quæris ſignum, morbos fugat atque malignum:
Si præfers vitam, ſub Præſule fert Heremitam.
Hunc talem tantum rapit, arctat atrox Julianus
Catholicum, Sanctum, vir Apoſtata, virque prophanus.
Quæ male præſumpſit, vomitum poſt ſacra reſumpſit;
Dæmoniis auctus, Dæmon ſub Dæmone factus.
Hic Conſtantino ſubiit, corvinus ovino:
Hic lupus, hic agnus; hic Rex pius, ille Tyrannus:
Hic datus eſt bellum fidei, paleiſque flagellum:
Quondam promiſſus grano, nunc tundere miſſus;
In Judam ſiquidem Draco, ſpondens prælia pridem,
Hunc præſignavit, hunc pertulit, hunc ſtimulavit.
Ex vitiis totus conſtans & crimine fotus,
Jam quaſi portentum, jam Dæmonis eſt monimentum.
Huic tribuit faſtum prælatio, gloria paſtum,
Copia fervorem vitiis, mala poſſe furorem.
Turbat pacificum, premit æquum, laudat iniquum:
Noxius inſonti dat honorem, dat ſua ſonti:
Triſtis læta videt, lætans ad triſtia ridet:
Horret ſectanda, ſequitur ſcelus, odit amanda;
Quodque pium punit, fuſo ſe ſanguine * punit. * f. munit.
Immo feræ morem retinet, ſitiendo cruorem,
Cui collata bonis radiant mala, quæque * Neronem, * f. Neronis.
Dictu mirificum, fert quemlibet intus iniquum.
Derogat ille Deo, collaudans ſacra deorum;
Et male ſubmerſus, bona mergere vult aliorum.
Chriſticolas perdit, cultus reparans Idolorum;
Dumque tenet tenebras, radios refugit radiorum:
Vultus cæcatus, cupit excæcare videntes,
Egreſſuſque vetat alios intrare volentes.
Lumine privatus, de ſummo præcipitatus,
Sternere vult ſtantes, ſtellas fuſcare micantes.
Portio ſerpentis de culminis arce ruentis,
Incaſſùm captat ſocios, paniſque coaptat.
Extinctus carbo cupiens extinguere vivum
Carbonem, præfert fidei libamina divum.
Nunc agit horrores, nunc vanos ſpondet honores;
Nunc blandis verbis, nunc flectere tentat acerbis.
Quid conturbaris? quid frendes? quid ſtomacharis?
Quid mala moliris? quid, perfide, vana requiris?
Mortes mille viro moveas, examine diro
Ne morti detur, vitam colit, ut feratur.
A duce disjungi miles nequit, aut ſibi jungi
Hunc Regem dicit, hunc prædicat, hunc benedicit:
Præfert internam, ponit ſub luce lucernam;
Non hanc obfuſcat modius, ſed in arce coruſcat.
Blandimenta, minæ, nonnullis cauſa ruinæ,
Nec ſibi cor tangunt, nec fortia pectora frangunt;
Infima pro ſummis, pro veris vana refutat;
Nec tenebris lucem, nec Chriſtum dæmone mutat;
In forti venâ fundatus, non in arena,
Petrâ fundatus ſpernit cum flumine fletus.
Si, Juliane, maris fluctus, ſi tela minaris,
Mens ſibi tranquilla ſpernit ſimul illud & illa.
Si caro tundatur, granum paleâ ſpoliatur;
Si comburatur, tolli rubigo putatur;
Si corrumpatur vetus, alter homo renovatur;
Hunc velut infirmat vigor, illum paſſio firmat.
Corpus truncare gladio potes, igne cremare,
Sed non tormentis penetras penetralia mentis.
Tecum tormenta ſi cuncta parent elementa,
Dum nihil efficiunt, quaſi jam nil omnia fiunt.
Non potes inferre quantum patientia ferre.
Spe bravii raptus pœnis eſt omnibus aptus:
Non timet aſſari, nec tundi, nec laniari.
Ad pœnas properat qui pœnis gaudia ſperat;
Ad bravium tendit, quod curſûs meta rependit;

Spe certando bonâ, sperat gaudere coronâ.
Quicquid, tortor, agis sale, flammis, aspide, plagis,
Ad decus, ad votum revocat spes intima totum.
Dum sanctum torques, in te tormenta retorques;
Et quia pressura dulcis sibi, sit tibi dura.
Subdi carbones sic fert quasi fercula dones.
Cum sale suffundens adipem, gravioraque spondens,
Per duo collata fulcis ut sit victima grata
Vi condita salis melius sapit hostia talis:
Sic magis accepta pinguis, non pinquis ineptâ
Messibus aptatur, si terra frequenter aratur;
Fertur neglecta, pro fructu ferre sic urtea.
Scissus ager carnis fert fructum centuplicatum,
Non vexata caro fert pro virtute reatum.
Est brevis anxietas quam terminat hora vel ætas,
Et quasi pœna levis nisi quam parat ultio sævis.
Ad vim fervoris, quæ te vastabat in ævum,
Ethna calore caret, plenum puto tore Vesuvum:
Hæc est horrendis horrenda, timenda timendis;
Hæc tibi debetur, si sævus sæva meretur.
Sic vigor invictus dum flammas spernit & ictus,
Vexat vexantem patiendo, crematque cremantem.
Hic dolet ardores, dolet hunc superare dolores.
Pœna fit inferni pœnam * sic cernere spetni. * f. se.
Pœnis lætatur, terroribus exhilaratur:
Vincit terrentem ratione, fide ferientem.
Hinc pensans pœnas, hinc sedes lucis amœnas,
Judicat occisum corpus nil ad paradisum.
Dum bona prægustat, dum præmia sanctus adorat,
Nec sentit pœnam, nec dura ferendo laborat.
Intus inest ignis, quem vota fovent sine lignis,
Quo putat ardorem carnis sine frigore torem.
Vires ardoris vincit prius ardor amoris,
Qui non comburit subjectum quem tamen urit.
Corporeæ molis suspirans fasce levari,
Ardet factoris faciem facie speculari.
In volucrum visus dare retia quid nisi risus?
Mens levis ad cursum volat aucupe libera sursum.
Stat bonus Athleta constans sibi mente quietâ,
Cui spes exultat vocis; vox laude resultat.
Sicut corda solet dare tensa sonum meliorem,
Sic pœnis tensis dat plenum laudis honorem:
Utque probat fornax vas fictile consolidando,
Ut feriendo sapis fervorem vimque sinapis,
Utque per ardorem thus undique fundit odorem,
Sic odor insignis fiunt & vulnus & ignis.
Sed depravatur Julianus, sed cruciatur,
Sed debacchatur, sed anhelat, sed superatur
Hic vir inhumanus, hic pessimus, hic Julianus.
Quod lupus est Agnæ, fit matri martyris Annæ.
Exemplo simili dum certat mente virili
Fœmina robusta suspensa primò, vel usta
Anticipat metam victrix vexata quietam.
Ut mater nato loca præparet alma probato
Huic exaltandum præit alta, beata beandum.
Sic Ammon magni major magus ille tyranni
Dum videt hunc Sanctum vim frangere mortificantum,
Dumque deos reputat nihil esse, fidemque salutat,
Christum testatur, pro Christo decapitatur.
Matre coronatâ Quiriacus spe solidatâ
Plus confortatur, plus gaudet, plus animatur.
Arguit ergo moram tortorum clausus ad horam,
Et quasi delinquunt, dum se, dum flagra relinquunt.
Quod sic ad plenum premit ignem, tela venenum,
Quod sic pugnatur, totum phantasma putatur.
Mens rea rem laudis referens ad crimina fraudis,
Lumine cæcatur, virtutis odore necatur.
Sic reputat signa quasi sint ex arte maligna,
Et Cruce munitum magicâ putat * esse peritum. * f. arte.
Jam perstringatur certamen cum levitate,
Jam subjungatur victori cum brevitate.
Dextrâ privatur, plumbum bibit, igne crematur,
Verbere vexatur, premit angues, inde necatur.
Sic Martyr fieri, sic mundi victor haberi,
Sic exaltari meruit, sic glorificari.
Isti debemus quod signa salutis habemus,
Quod Cruce gaudemus, quod eam Clavosque videmus.
Extulit hic primus sub quo Jerosolymis imus
Christi vexillum, veniendo per illud ad illum.
Hic margaritam multumque diuque cupitam,
Gemmam fulgentem, gemmam quæ ditat egentem
Omnibus ostendit, pro quâ pius omnia vendit.
Illud thesauri thesauro ditius auri
Mundo dispersit, quod humo gens invida mersit.
Per quem summa datur laudis, quantis mereatur
Laudibus efferri dubitat Maro posse referri.
Hic ut egestate, sudore, fame, pietate
Virtutis miræ lignum meruit reperire;
Sic per honestatem, per dura, per anxietatem,
Per paupertatem rapimus Crucis utilitatem.
Nemo voluptate, vel fastu, vel levitate;
Nullus per risum, per opes redit ad paradisum.
Qui tumidi ruimus, humiles ad summa redimus;
Pransi perdidimus, quod calle famis reperimus.
Hic Crucis inventor, quâ fixus nostra Redemptor
Vulnera sanavit, moriens nos vivificavit.
Crux tulit occisi gladium, portæ paradisi orsus.
Crux, Erebi morsus, * *mors mortis non fine prorsus.* * Ita exactè in hoc ms. *Fluminis orsus.*
Crux non clara parum spoliis spoliavit avarum.
Crux lætæ sortis victi tenet atria fortis.
Crux arbor vitæ, vitis plus sobria vitæ
Profert virtutis fructum, potumque salutis.
Crux pax, Crux portus, Crux veri luminis ortus.
Crux velut antidotum viöis; Crux est bene totum.
Vim penetrare Crucis Socratem si fortè reducis,
Non poterit Socrates, sed nec Maro pandere vates;
Crux indulcavit laticem, potumque paravit;
Crux silicem fregit, & aquas exire coëgit.
Crux per serpentem Crucifixi signa gerentem
Læsos sanavit, lædentes mortificavit.
Si munit postes, cladem propellit & hostes;
Si frontem tangit, lætis contraria frangit.
Crux implens legem, Regum tulit inclyta Regem.
Signa sub Heraclio quamplurima Crux renovavit,
Et reparans ægros, defunctos vivificavit.
Crux reprimit fontem reddens sine vulnere telum.
Crux aperit templi, cum cœli cardine, velum.
Crux removens umbram legalia signa * relevit. * delevit.
Crux gregis angelici numerum patriamque replevit.
Crux crucis opprobrium, Crux ligni crimen ademit.
Crux de peccato, Crux nos de morte redemit.
Crux aditus venit. Crux est medicina dolorum.
Crux via justitiæ. Crux est reparatio [illegible]orum.
Crux gradus ad superos. Crux scala parata fideli.
Crux confert meritum, Crux spem, Crux præmia Cœli.
Crux miseros homines in cœlica jura reduxit.
Omne bonum nobis cum sanguine de Cruce fluxit,
Quæ præfert longum, latum, sublime, profundum,
Effectu, formâ trahit, occupat omnia mundum;
Forma, vigor, ligna, pondus Crucis omnia digna!
Dulcia credenti, sed amara piè recolenti.
O Crux miranda! Crux splendida! Crux veneranda!
Crux amplectenda! Crux corde forisque ferenda!

Ut roseo flore, sacro distincta cruore,
Ut margarita, sic membris es redimita.
O Crux insignis Crucifixo, schemate, signis,
Servos conserva quibus es vigor atque Minerva!
Amen.

INCIPIT

VITA BEATÆ MARIÆ ÆGYPTIACÆ.

Edita apud Bollandum 7. Martii.

* Incipit hîc Phariæ fœlicis Vita Mariæ.

* In ms. S. Mariani Antissiodorensi sic inchoatur.

Recensita ad Manuscriptum sancti Mariani, Ms. Victorinum, num. 272. & Ebroicensem, num. 19. Porro in Ebroicensi hoc Poëma dividitur in plures Cantus, quos hîc notandos ad Lectoris commodum duximus.

CANTUS PRIMUS.

SICUT hyems laurum non urit, nec rogus aurum;
Sic Zosimam puerum nec opes, nec gloria rerum.
Quas cito labentes, & noxia quæque docentes
Sprevit, devovit, animoque manuque removit.
Et monachus factus monachi vigilavit in actus;
Proponensque sequi doctores juris & æqui,
Institit annorum legem cohibere suorum:
Institit, inque brevi mutatis moribus ævi,
Mores doctorum transcendit doctor eorum.
Ut pueri metas evasit debilis ætas,
Creverunt dona, crevit simul ipsa corona.
a Nil magis huic oneri, quàm [a] velle quiete foveri;
Nil magis ingratum, quàm non punire reatum.
Hujus erat testis modicus sopor, aspera vestis,
Et cibus & stratus, modò gloria, tunc cruciatus.
Testis erat monachi color, & caro nescia Bacchi:
Non caro, sed pellis macra, pallida, trita flagellis,
Docta reluctari sibi, spiritui famulari.
His in tormentis, sacræ modulatio mentis
Christo psallebat, si quando lingua tacebat.
A sanie busti mens semper conscia justi
Se non dimovit; Deus hæc, homo cætera novit.
Talibus ille modis dum psalmis instat & odis,
Vidit cœlorum secreta, futurus eorum;
Vidit & didicit quâ spe tot prælia vicit.
Spe Zosimas captus sacros ita crevit in actus,
Ut stagnum rivo, vel torpens ignis olivo.
b Et memor ad [b] mores prodesse cavere favores,
Cùm bene pugnaret, cavit ne fama volaret.
Quanto plus cavit, tantò magis illa volavit,
Et contra votum retulit laudabile totum.
Illuc innumeri populi venere doceri,
Quos, ut poscebat locus, ætas, ordo, docebat,
Vincens majores, ut stellas luna minores.
Hæc dum consuevit Zosimas, elatio crevit.
Dixit & hæc secum: Quidquid jubet ordo vel æquum
Eligo, sector, amo, discenda tenendaque clamo;
c Attenuant artus labor ingens & [c] sopor arctus.
Hæc puer elegi, puer hæc & plura peregi.
Jam tunc ordo gregis, jam remus & ancora legis;
Jam dignus cœlis, sacer actu, mente, loquelis:
Unus cum mundo pugnavi sine secundo.
Miratrix horum plebs, Clerus, grex monachorum
Me petit, audit, amat, peragit quod vox mea clamat.
Talia dum jactat Zosimas meritumque retractat,
Quidam surrexit cui Spiritus illa retexit.
Jam bene certasti, bene quà licuit superasti;
Nil obluctatur, caro servit, mens dominatur.
Sed tamen est dubius finis certaminis hujus;
Cúmque potes subjici, non debes dicere: Vici.
Nam quis vincatur, vel vincat, fine probatur.
Præmia victorum pendent * in fine laborum. * f. l.
Ut scriptura sonat, finis, non pugna coronat.
Cùm bene pugnabis, cùm cuncta subacta putabis,
Quæ post infestat, vincenda superbia restat.
Hæc nisi vincatur, promissa corona negatur.
Proh dolor! his telis superatur sæpe fidelis;
Hâc duce nonnumquam rosa vertitur in saliuncam.
Isti portento, sodes, obstare memento,
Nec vel te tantum præsumas dicere sanctum,
Vel te præ sanctis meritum promissa tonantis.
Multi sunt qui te superant examine vitæ,
Quos ut cognoscas, Jordanis littera poscas.
Regem cœlorum colit illic grex monachorum.
Cum monachis habites, quid agunt, age; cætera vites.
Exi, festina: dilatio, magna ruina.
Exit, abit properè, pulsatque, fores patuere:
Inde salutatus Abbas est pauca profatus.
Cur venias, aperi. Zosimas ait: Opto doceri,
Et peccatorum revelari mole meorum.
Asperitas cultûs, vox supplex, gratia vultûs,
Signa sacræ mentis, votum juvere petentis.
Responditque pater: Nemo, carissime frater,
Nemo [d] lavat morbis animam nisi conditor orbis, d
Prava coerceri, bona poscas inde doceri.
Si tamen hic cœtus placet, aut locus ipse quietus,
Si magnus modicis vis jungi palma miricis,
Stes: videas; homilis si proderit usus ovilis,
Et lege nobiscum pastus istius [e] ibiscum, e

[a] Ebr. *membra.*
[b] *ad meaores.*
[c] Ebr. *cibus.*

[d] Ebr. *levat morbis.*
[e] Ebr. *hibercum.*

Summus Pastorum nos nutriet esca suorum,
Esca fovens mentem post hanc nihil esurientem:
Nil animæ satius, quàm pasci visibus hujus.
Annuit his equidem Zosimas, mansit ibidem:
Mansit, & in cella nova vita sacerrima bella
Vidit, laudavit, didicit, servavit, amavit,
a Tam gregis hortatu crescens, quàm [a] tela rotatu.
Hujus cura gregis summi dilectio gregis,
Legis Doctores audire, docere minores,
Nolle favere cuti, jus pendere, legibus uti,
Nulla loqui temere, quasi dira venena cavere,
Itam, livorem, lites, maledicta, tumorem,
Sal, pisces, vinum, pulmentum, stramina, linum:
Non attingebant, quibus uti crimen habebant;
Non sapor his olerum, non res, non mentio rerum,
Nec crinis comptus, nec erat meditatio sumptus.
Nemo vel impensâ vestis, vel dispare mensâ,
Iovidit patri, non frater denique fratri.
* f absfuit. Par cibus & cultus, procul * abstulit inde tumultus:
Potus erat flumen, festivior esca legumen,
Cilicium vestis, male mollia cingula testis.
Gaudia lapsorum reditus, dolor error eorum.
Lectio vita patrum, monitus concordia fratrum.
In verbis horum Deus, aut sacra gesta piorum:
Invigilando more procul otia, psalmus in ore,
Attenuata caro eruce multa, somire raru;
Fletibus & crebris vulgabat facta latebris:
Vulgi rumores, fora, causas exteriores,
Momentum morum non noverat ullus eorum.
Hujus erat causa, locus abditus, ostia clausa,
Janitor austerus, grex, pastor, oterque severus.
Isti Claustrales nec certos Officiales,
Nec, si Pastorem demas, habuere Priorem.
b Si [b] quid poscebat res, aut pater ipse videbat;
Cura fuit cuique parere, reique, patrique.
Pastor agenda quidem monstrabat, agebat & idem,
Plusquam Prælatus cunctis servire paratus;
Nec magis hortari consuetus, quàm famulari.
Ille Beatorum decus, & speculum Monachorum,
Lux erat in tenebris, ibi clausus, ubique celebris
Morom primatus, schola juris, virga reatûs,
Crux sibi, forma gregi, via vitæ, gloria legi;
c [c] Notus gaudenti gaudere, dolere doleoti.
His gravis, his fractus, fuit omnibus omnia factus.

CANTUS II.

RÉs monet ut quædam quæ grex consueverat, edam,
Tempore quo sacro plebs purificata lavacro
In veniam scelerum summam decimare dierum
Incipit. E cellâ prodibant ad nova bella,
Sed priùs excessus Abbati quique professus
Præconfortabat mentem, corpusque juvabat
Sacramentorum gustu, modicoque ciborum.
* Praxis benedictionis apud Monachos in egressu, à Monasterio. Inde petebatur * benedictio sueta: dabatur;
Oscula jungebant, tunc tandem claustra patebant.
Jamque valedictocœtuque locoque relicto,
Grex simul exibat, eremum divisos adibat,
Pars, ut poscebat mos ipse, domi remanebat,
Conservaturi bona convenientia furi;
Sed ne sanctorum foret expers officiorum
Cella parata sacris studiis animæque lavacris,
Ornatu festo pauper, sed dives honesto.
Ædibus egressi latebras animumque professi
Pergebant, quorsum dabat optio, quisque seorsum.
Quisque pari voto certabat teste remoto
Psallere prostratus, lacrymis delere reatûs,
Supplicis laceræ carnis tibi, Christe, placere,
Lætari de te socio, duce, fine, quiete.
Te prætendebat, dabat, expectabat, habebat
Belli tutamen, testem, diadema, juvamen.
His insistebant studiis, pariterque fovebant
Corda sacra verbis, carnem radice vel herbâ.
Pars quota gestabat panem, partem recreabat
Fructus palmarum pro mensis deliciarum;
Pro dape festiva glans, aut silvestris oliva.
Hæc in deserto sumebat tempore certo,
Et certis horis requiem modicumque soporis.
[d] Taliter expletis triginta novemque diætis, d
Cella petebatur, remeabant cùm celebratur
Ramis palmarum pro canone Christicolarum.

CANTUS III.

HÆc admiratus Zosimas, & ferre paratus,
Nil ratus est [e] sacrius quàm ritum canonis hujus. e
Hunc simul [f] advertit revolutio temporis, exit; f
Exit, & à cella proficiscitur ad nova bella;
Transit Jordanem, portans pro tempore panem.
Et sic ingressus latebras eremique recessus,
Vota Deo solvit, nova cantica pectore volvit,
Solus agit vitam, sacra facta probant Heremitam.
Ex quo lucescit iter urget, nocte quiescit.
Stratus humi plorat, socium si quærit & orat,
Qui solaretur curas, simul & pateretur,
Actibus instrueret, superans superare doceret.
Quod petit assequitur, sociusque viæ reperitur.
Nam majore morâ solitâ dum psalleret horâ,
Tamquam currentem quemdam, sed veste carentem,
Vidit & expavit, quoniam fantasma putavit:
Visu turbatus signo Crucis est revocatus.
Viribus hinc sumptis, iter investigat euntis;
Currit, obestque parum labor, ætas, lustra ferarum.
Sancte senex propera, visurus spe meliora;
Quæ legis & sequeris, vestigia sunt mulieris.
Fœmina præcedit, quæ nec tibi fœmina cedit:
Ut pede, sic vitâ te præterit hæc Eremita.
Hæc meruit latebris ut nunc sit ubique celebris;
In latebris didicit mundum bene vincere, vicit,
Imbribus infecta, nigra phœbo, curva senectâ,
Hispida promendas partes, intecta tegendas,
Horrescunt illi nivei modicique capilli,
Vix attingentes humeros, vix colla tegentes,
[g] Impexi, rari, soliti sine lege vagari. g
Fœmina tota priùs, jam totum despuit hujus
Tota caro pridem, modò tota rebellis eidem.
Fœmina mortales bene dedignata sodales
Oblatum caso Zosimam fugit alite passu.
Hanc Zosimas sequitur, rogat ut stet, nec minùs itur.
Ille magis solito clamat: [h] Moderantiùs ito; h
Quisquis es, expecta, vetor ire labore, senectâ:
Expecta fessum, non sum fera, supprime gressum;
Sum res parva quidem, sed homo, peccator, & idem

[a] Ebr. rada.
[b] Ebr. Quod jus poscebat.
[c] Ebr. Gnarus gaudenti. Vict. Nautas gaudenti, mendosè.
[d] Ebr. Talibus.
[e] Ebr. satius.
[f] Ebr. advexit.
[g] Ebr. implexi.
[h] Ebr. moderatior.

Christus

a Christum confessus, [a] monachique frequento recessus;
Hîc delictorum veniam suspiro meorum;
Nec fuge, siste parum, verearis lustra ferarum.
Per nomen Christi, per præmia quæ meruisti,
Serve Dei, resta, benedic mihi, quod rogo præsta.
Numquid pro Christo deserto vivis in isto?
Quid non audisti saltem pro nomine Christi?
Illa gradum fixit, manibusque subobsita dixit:
Fœmina sum, Zosima, scelerum molimine prima;
Expers pannorum confundor ad ora virorum;
Nec sinit os verti pudor inguinis haud coperti:
Sed quia te Christi famulum scio, quod petisti
b Fiet, si dederis quo [b] probra regam mulieris.
Vis loquar aut restem, versus retro da mihi vestem.
Inde cuculla datur, quâ fœmina tecta profatur:
Cur, pater, insequeris latebras miseræ mulieris?
Cur, aut quò cursus? Fremit hic leo, [a] murmurat ursus.
Quod sperare bonum potes in regione leonum?
Hæc ea dum memorat, Monachus prosternitur, orat
Ut benedicatur; sed & hæc ea strata precatur
Fœmina: Sancte Pater; Monachus: Sanctissima Mater.
Clamitat uterque: Benedic; inculcat uterque.
Hæc ratio litis, hæc unica lis Eremitis;
Cætera pars vitæ concors fuit & sine lite.
Dum sic certatur, sacra fœmina talia fatur:

CANTUS IV.

MI Pater, offendis, nisi res ex ordine pendis:
Offendis verè, dum vir petis à muliere
Hoc tibi præberi quod debet vir mulieri.
Vera loqui detur, transgressor juris habetur
Qui rogat illa dari, quæ possunt jure negari:
Tu vir, tu pridem Monachus, tu Presbyter idem,
His tribus urgeris parere preci mulieris.
Te peccatrici benedicere, non benedici,
Præcipit ex more sacra manus uncta liquore,
c [c] Officium cujus gratia est muneris hujus.
Intulit ista Pater: Claret satis, ô sacra Mater,
Claret quantorum, Mater sacra, sis meritorum.
Nam licet ignotus fuerim, longeque remotus,
Nec dictum tibi sit quæ vita, quis ordo mihi sit,
Omnia novisti, nomen quoque non tacuisti.
Ista docent quanti sis, & quàm grata Tonanti.
Qui sic ergo places, hunc flectas, hunc mihi places:
Si petis, ipse dabit; pete, votum vita juvabit.
Vita Beatorum votis succurrit eorum:
Hanc Deus attendit, & præmia digna rependit.
Nullus ei flexus venit ex discrimine sexus,
Nec pro persona datur auferturve corona;
Gratia vel meritum dat munus cuique petitum.
His mulier cedit, lacrymisque rogantis obedit.
Surgitur, & paucis præmissis, illa requirit:
Quæ pax sacratum, quis sit status Ecclesiarum,
Quo studio Regum tractetur sanctio legum,
Quâ populus curâ servet mortalia jura?
Ille refert meritis ejus precibusque beatis,
Christicolas lætos & festâ pace quietos,
Et florere fidem. Post hæc persuadet eidem,
Ut quæ nunc floret, ne quando marceat, oret;
Antidotoque precum conforter & excitet æquum
In reverendarum Rectoribus Ecclesiarum.
Plura super memorat; ea paret, sternitur, orat:
Astra subit mente, grates agit ore silente,
Mens in secreto pulsat clamore quieto,
Signaque clamoris dat motus, non sonus oris.
Dum sic oratur, Zosimas stupet & veneratur
Ora, comas, vultum, pietatis habentia [d] multum, d
Pallentesque genas jam funeris omine plenas.
Quidquid spectatur, virtutem testificatur;
Cuncta beatorum sunt argumenta [e] virorum. e
Sed [f] subiere satis mirabiliora relatis; f
Nam dudum multimodas divini pectoris odas
Longius extendit, tamquam suspensa pependit
Aëre, jam tota procul à tellure remota,
Et tamquam terræ nollet contagia ferre.
Corpus purgatum sursum stetit inde levatum.
Sic Monacho coram Superûm fuit hospes ad horam,
Æternum Superis socianda caro mulieris.
Talibus expavit Zosimas, monstrumque putavit,
Aut aliquid verè quod dissonat à muliere.
Sed quod fallatur docet hæc, Fratremque lucratur,
Qui male turbatus redit ad se, sic revocatus:
Hei [g] mihi quo raperis? quid agis, Pater? unde moveris? g
Quis stupor hic mentis? bene sentio quod male sentis;
In me peccasti dum me phantasma putasti;
Sum mulier miseræ sortis, rea plus muliere;
Sum caro mortalis, palpatica, materialis,
Et quæ, si nescis, anima viget, indiget escis,
Tempore mutatur, saniem cineresque minatur.
Hoc ego quod modo sum de me promittere possum:
Sed quod vidisti, quod pene mutus stupuisti,
Non adscribatur mihi, nam Deus hoc operatur.
Ex ope cœlesti fit, si quid habetur honesti,
Et venit à Superis vel agas bene, vel mediteris.
Nos levis umbra sumus, nos actus turbine fumus,
Nos agri fœnum, primum caro, postea cœnum.
Forma perit rerum, datur altera quâque dierum:
Dum sic mutamur, taciti quoque testificamur
Quid res promittat, quò nos natura remittat;
Quod sumus aut erimus, quò tendimus, unde venimus.

CANTUS V.

POstea nil temere Zosimas ratus ex muliere,
Culpam cognoscit, veniam prece supplice poscit:
Urget eam lacrymis & suspiratibus imis,
Ne qua sibi celet, sed quid sit, & unde revelet,
Quo sustentetur victu, quis eam comitetur.
Addit & ista Pater: Refer, ô sanctissima Mater,
Proderit audiri, vult Christus hæc aperiri.
Hoc iter ille seni suggessit, eo duce veni:
Ille timere parum dedit in regione ferarum,
Direxit gressum, firmavit robore fessum,
Leniit algores, docuit tolerare vapores.
Quis, nisi juvisset Deus, hæc tam dura tulisset?
Ad speciale bonum veni, per lustra leonum;
Inde reportetur, quo Christo glorificetur.
Exeat è latebris hæc fax, hæc gemma celebris.
Non vult abscondi Deus inclita lumina mundi,
Ad radios quorum laxatur hyems animorum.
Ergo quid egisti refer in præconia Christi.
Quàm bene narratur, quo proximus ædificatur!
Criminis est verè morum documenta silere.
Hæc ait, & lacrymis ad vota recurrit opimis,
Quem mulier stratum levat alloquiturque levatum:

[a] Ebr. *Monachorumque frequento.*
[b] Ebr. *membra.*
[c] *Officii cujus gratia.*
[d] Ebr. *cultura.* Andeg. *vultum.*
[e] Ebr. *laborum.*
[f] Ebr. *Sed subire.* Andeg. *subiere.*
[g] Ebr. *Hei quo mihi raperis?*

Hei mihi ! quantarum meminisse cogor lacrymarum ?
Quam seriem scelerum, & quæ contagia rerum,
Mi Pater, exploras ? plus crimine nosse laboras
Quem non offendam, si turpem, si reticendam,
Si nullum veritam facinus digessero vitam ?
Quas aures poteris præstare probris mulieris ?
Quisve memor moris feret hæc monimenta pudoris ?
Quid sequar, aut quid agam ? pudet hanc ostendere plagam.
Sed si celetur, plagæ medicina luetur.
Obruta laus Christi luitur discrimine tristi !
Cùm mala sanantur, nisi grates hinc referantur,
Ad caput ingratum constat remeare reatum :
Ne sic offendam, vitam recitabo pudendam,
Et quibus unguentis lavit Deus ulcera mentis.
Expedit ut coram Monacho confundar ad horam,
Ne coram Sanctis confundar in ora Tonantis.
Hæc ait, & fletur; rubet, atque referre veretur.
Suspicit & nutat, faciem confusio mutat,
Alligat ora pudor, largus fuit undique sudor.
Si pars incipitur, vix ad postrema venitur.
Tandem quæsitæ perstringens crimina vitæ,
Sic dixit, vultu cooperto, paupere cultu.

CANTUS VI.

GErmine non humili genuit me Patria Nili,
Sed postquam crevi, generis titulos abolevi.
a Sæpe mihi [a] teneræ vitæ præcepta severæ
Attulit inde pater, hinc & censoria mater :
Mater, ut est moris, relegens decreta pudoris,
Dedocuit quæstum quem non commendat honestum,
Appositisque minis, dixit : Par esto Sabinis.
Regnet & in tenera facie matrona severa,
Nemo nimis propere didicit nocitura cavere;
Quamlibet ætatem niti decet ad probitatem.
Hæc assistentes memini monuisse parentes,
b Sed tribui [b] ventris monitûs utriusque parentis,
Et male contemni cœpit pudor à duodenni.
Exinde indecorem traxerunt ossa calorem,
Exinde averti thalami connubia certi,
Et rata torporem, nondum perisse pudorem,
Sustinui gratis dispendia virginitatis.
Neve resistentes different vota parentes,
Egredior patriam, proficiscor Alexandriam.
Nacta locum sceleri status communis haberi;
Nec satis id fuerat, quia quando vir mihi deerat,
Tecta peterravi, nullique rogata rogavi,
Infamis cultu, vaga lumine, lubrica vultu,
Visibus impostis, naturæ crimen & hostis,
Fractior incessus, & lenam sermo professus,
Clamavere foris; pudet hanc meminisse pudoris,
c Clamavit gestus, [c] minus est furor iste molestus.
Sic oblita mei, dux & via perniciei,
Historiis scelerum consumpsi quosque dierum,
Fassa diem mœstum, quo forte moneret honestum,
Quod quotiens fregi, festum celebratius egi,
Cantica quæ traherent scelus, incestumque docerent,
d Dilexi, didici; [d] mimas modulamine vici.
Cúmque salitores exhaustos, aut seniores
In nullam venerem jam fastidita moverem,
Sum blandita novis, hos emi munere quovis,
Et sociis scelerum divisi singula rerum,
Quas acus & fusus vitæ donarat in usus.
His instrumentis manus accedebat egentis,
His domus, his victus, his est quæsitus amictus,
His ad vota datus consors hæresque reatus.
[e] Quantum, nam memini, placuit mihi copia vini ? e
Quàm captabatur cibus, unde libido juvatur ?
Cùmque duo magni sint hostes sexus & anni,
Ebrietas istix est addita tertius hostis.
His mecum morbis, & per me perditus orbis,
Numquam labe pati potuit poteritve gravari.
Me minus erravit quisquis mala multiplicavit,
Et mihi defendi palmam male semper agendi.
Cùm jam non nossem quem crimine vincere possem,
Crimine multiplici post omnes me quoque vici.
Nam velut errorem prius ausa, deinde furorem,
Quidquid peccavi mala pessima [f] justificavi, f
Nec sceleri metas posuit vel serior ætas.
Talibus & tantis oculis invisa Tonantis,
Annos ter ternos exegi bisque quaternos.
Ecce die quodam, (sed qualiter hoc tibi prodam ?
Quàm miserè cecidi !) juvenes in littore vidi,
Vidi, captavi; quò vellent ire rogavi.
Subridens primus dixit : Jerosolimis imus.
Sciscitor an comitem paterentur. Subdidit idem :
Si nautum dederis, pater ære carina, vehéris.
Tunc ego : Pro navi pretium tibi nauta paravi;
Si pretium quæris, me pro pretio poteris.
Nil habeo nisi me; sed si placet, utimini me :
Nil habeo melius, cape fructum muneris hujus;
Ex hac fortuna faciam satis omnibus una,
Si de communi victus mihi provenit uni.
His dictis, juvenis gressus impressit ratenis,
Et quasi verborum spretâ levitate meorum,
Nautas hortatur, socios vocat, urget, eatur.
Ipsa comas stringo, vultus in crimina pingo,
Projicio fusum, succingor euntis in usum :
Prosequor intra ratem, spondet mare prosperitatem.
Blanditur ventus, ventum movet arte juventus,
Et paucis horis captatis utimur oris.
Hei mihi ! quò labor ? quâ linguâ cætera fabor ?
Da veniam miseræ, pudor exigit ista latere,
Et trahit [g] horrorem tantum meminisse furorem. g
Hæc ait, & flevit, rubor ora verenda replevit.
Flentem solatur Zosimas, referatque precatur.
Paruit, & tandem sic est [h] resecuta precantem. h

CANTUS VII.

MI Pater, in navi mea crimina multiplicavi.
Nil illic egi nisi quæ sunt obvia legi,
Et procul à curis fuit omnis mentio juris.
Quo malè projecto nautas in turpia flecto;
Excito torpentes, segnes voco probra verentes;
Cui scelus est gratum fortem puto, juro beatum.
Docta viri voto famulari corpore toto
Cura fuit sonti per mille pericula Ponti
Blandiri sceleri, nil præter honesta vereri,
In venerem volvi. vino persæpe resolvi,
Escis distendi, modulos variare canendi.
Omnibus his uti, quæ sunt infesta saluti.
Crede mihi, multùm miror scelus illud inultum,
Nec mare nec ventum facinus rupisse nocentum.
Miror quod pravis servivit in hæc probra navis;
Quod tot, quod tantis non obstitit ira tonantis;
Quod tulit incestûs & littus, & auster, & æstus.
Inter mille ferè mortes mala tuta fuere.

[a] Ebr. *Sæpe mihi modicè vitæ præcepta severa.*
[b] Ebr. *mentis.*
[c] Ebr. *nimis.*
[d] Ebr. *mimos.*

[e] Ebr. *Quàm male nam.*
[f] Ebr. *multiplicavi.*
[g] Ebr. *errorem*, sed meliùs *horrorem.*
[h] Ebr. *prosecuta.* Andeg. *secuta.*

Sed Dominus Jesus qui novit parcere læsus,
Læsus parcebat, parcendo redire monebat.
Jamque mihi gratis monstrabat fons pietatis
Quod licèt iratus differt punire reatus,
Invitusque ferit, quia culpæ parcere quærit.

CANTUS VIII.

NEve meæ Veneris longo sermone graveris,
a Deferor ad portum, subeo [a] nova mœnia scortum.
Juncta levi turbæ moror hospes & hostis in urbe.
Circumeo vicos, amplexus venor iniquos:
Cogitur in facinus tam civis, quàm peregrinus.
Hos ego dum capto, dum me male-sana coapto
Nequitiæ tantæ, Crucis Exaltatio sanctæ
Quæ tunc instabat, cives ad templa vocabat.
Turba præit patrum, sequitur devotio matrum.
Urbs exhausta fere me compulit ire videre,
Quærere quid traheret populum, quid in æde placeret.
Ivi lethalem mihi quæsitura sodalem:
b Et pudet & dicam, qui [b] subjectaret iniquam.
Sed secus hoc cessit, pietasque superna repressit
Incentivorum veneres æstusque meorum.
Quippe volens intrare fores, & sacra videre,
Non illas intrare sinor, non ista videre.
Porta patens populum venientem suscipiebat,
Me peccatricem vis cœlica rejiciebat.
Quæ dum fœmineâ contingere debilitate
Suspicor, eluctor quantâ licet improbitate;
Sed nec tunc potui portas intrare patentes,
Quamvis intrarent præeuntes atque sequentes.
Miror & indignor quod ab æde sacrâ revocarer;
Inseror & turbis, ut ab his impulsa juvarer;
Enitor, populoque manus appono prementi.
Sed nihil istorum prodest intrare volenti,
c Hos quoque conatus [c] terit enervatque reatus,
Nec patitur crimen sacrum contingere limen.
Ut sensi mecum, sic aio: Non erat æquum
Illa mihi miseræ mulieri templa patere,
Templa beatorum titulis reverenda laborum.
Hîc est confractum mortis lacrymabile pactum;
His nostros actus auctor fuit, hostia factus;
Hîc est damnatus, hîc mortuus, hîc tumulatus;
Hinc resurrexit, & vitam morte revexit.
Ad loca tam miræ dulcedinis ausa venire
d Non [d] oleæ rorem, non affero thuris odorem,
Nec mentem puram magis omnibus his placituram.
Qui probra testatur fœtor pro thure paratur;
Pro titulis morum, turbam gero flagitiorum,
Et quidquid miserum cadit in genus hoc mulierum.
Heu! Quid tentavi? Quo, qualis, & unde migravi?
Ad mensam Christi meretrix à fornice tristi;
His onerata malis adii loca talia talis.
Obstruit hoc aditum frustra mihi sæpe petitum.
Probra lupanaris Deus odit & arcet ab aris,
Et sordes mentis à vivificis alimentis.
Hinc vocem pressi, nec longiùs inde recessi:
Sed stans præ portis lacrymis immergor obortis;
e Terque repulsa queror, gravat ora [e] gementia mœror.
Diffidet affectus, tentat confusio pectus;
Incipit & morum meminisse, pudere malorum;

[a] Ebr. *sacra*.
[b] Ebr. *quid*.
[c] Ebr. *tenet*.
[d] Ebr. *olei*, & Andeg.
[e] Ebr. *madentia*, & Andeg.

Et quamvis sero tumulata resurgere quæro.
Quod bene quæro datur, & Lazarus extumulatur.

CANTUS IX.

FOrtè fuit juxta mulieris imago venusta
Illius eximiæ sub nomine picta Mariæ,
Quæ Salvatorem peperit, ceu stella nitorem.
Hanc dum conspicio, novor intus & altera fio.
Accedo propiùs flens, [f] supplico vultibus hujus, f
Atque genu flexo matrem Patris hâc prece vexo:
Ad te, Virgo pia, Virgo sacra, Virgo Maria,
Virgo novæ sortis venio, sed fœmina mortis,
Sed malè vulgaris, sed sordida, sed stabularis,
Sed quæ ploravi nisi cum ploranda patravi;
Cùm probra commisi, quasi probris inclyta, risi,
Et mœstus vultus hilaravit concuba multus.
Nox fuit in somnis, dum vir subit, omnibus omnis,
Et crimen duxi nisi mulum crimine nupsi
Concubitu vetito gaudens, populoque marito,
Taliter explevi cursum miserabilis ævi,
Taliter excessi; modò damno quod malè gessi,
Pœnitet erroris, fœdet sentina furoris;
Nec bene damnatum patiar vel amabo reatum,
Si sera laxetur quâ peccatrix retinetur,
Si liceat miseræ lignum vitale videre.
Hoc per te spero, per te succedere quæro.
Nam licèt iratus cedet, te supplice, Natus;
Cedet enim, siquidem Pater est & Filius idem.
Duplex affectus trahet exorabile pectus,
Ad quodvis munus flectetur uterque, sed unus.
Ergo sob hoc pacto præsta mihi quod bene capto;
Sis testis pacti, sis vindex tu quoque [g] facti. g
Nolo parcatur mihi, si facinus repetatur.
Erigor his dictis, vitiis jam mente relictis;
Inde reflecto pedem, bona spes comitatur ad ædem,
Impatiensque moræ feror [h] intus, sed absque labore: h
Gratulor admitti, posco delicta remitti,
In veniam ploro, vexilla salutis adoro.
A sacramentis absterrent crimina mentis,
Illis oblatis matrem repeto pietatis,
Et bene promeritæ grates ago, supplico ritè
Quid jubeat fieri, quo tendere quæso doceri;
Quæro viam morum, regat obsecro mater eorum.
Dum jam sollicitè pulsatur ad ostia vitæ,
Sic respondetur: (nec novi [i] qui loqueretur, i
Hoc novi tantùm quemdam sic esse locutum:)
Jordanem si transieris, [k] requie potieris. k
Hinc stupor obrepsit, qui postquam tempore cessit,
Egredior celeri pede sic mihi visa moneri.
Quæritur & rapitur via quâ Jordanis aditur.
Dum propero, quidam pro tempore convenienter
Tres mihi denarios offert, tribuitque latenter;
Hinc emo tres panes, egressaque mœnibus urbis,
Nitor & asportor, & cedo profuga turbis.
Vesper erat, subeo Baptistæ templa Johannis,
Quæ placido cursu dictus præterfluit amnis.
Illic in lacrymis gemituque professa reatum,
Mysteriis accedo gerens cor contribulatum.
Pane dehinc sumpto præfatum transvehor amnem,
Quæro modum vitæ quo pristina crimina damnem.
Tunc mihi delicias, tunc luxum carnis ademi;
Tunc scelerum tempus studio meliore redemi.
Sed te verborum tædet fortasse meorum,

[f] Ebr. *suspiro*.
[g] Ebr. *facti*, & Andeg.
[h] Ebr. *intro*.
[i] Ebr. *quid loqueretur*.
[k] *requiem invenies*. Andeg. *potieris*.

Solque rotâ celeri volat indocilis tetineri.
Ergo recede, Pater. Tunc ille: Piissima mater,
Dic age quod sequitur, nihil aptius hic aperitur.
Dic, ancilla Dei; superest pars magna diei,
Nil magis ad votum cedit quàm dicere totum.
Dic age, si memores, quos sis ibi passa labores,
Unde tibi victus, quis & unde præparatus amictus;
Si qua rebellavit tentatio, nec superavit;
Si priùs infestus carnis deferbuit æstus.
Hic ea mota senis precibus consedit arenis,
Et rorans lacrymis subjunxit talia primis:
Annos undenos quadruplicitérque novenos,
Mi Pater, explevi post lapsum flebilis ævi,
Nec tamen absque gravi certamine crimina lavi.
Tentor enim rursus, fit post sacra vota recursus
Ad pigmentorum calices, luxumque ciborum;
Pisces Ægypti, vinique cupido relicti
Me nuscetam tangunt, & eo vehementiùs angunt,
Quo magis iotendi dapibus, studioque bibendi.
Dum mihi sordebat modus, ebrietasque placebat,
Urbibus & peregre vitium dediscitur ægrè.
Proposito morum subit hostis ubique locorum.
Pectora firma parum mala mentio deliciarum
Urget & infestat, furit Eva, virumque molestat.
Eva cibum mortis cupit in vitalibus hortis.
Hei mihi! nam quædam pudet edere, sed tamen edam.
Disce nihil tutum nisi primo carne solutum:
Semper erit præsto quod & instet & obstet honesto.
Æstu oubendi desiderioque canendi
Execrandorum modulos & carmen amorum
Uror, & ad mentem retro resipiscentem
Amplexus veteri redeunt, & mille mariti,
Oscula captantur, ad nuptum vota vagantur;
Virtus est oneri, pudet ultra lege teneri;
a Tædet [a] atque jugis, postpono seria nugis,
Solivagam turbis, eremum conventibus urbis.
Hæc ad defectum pulsant phantasmata rectùm,
Et germen moris suffocat imago furoris,
Donec ad eximiam precibus conversa Mariam
A tentamentis revocarem lumina mentis.
b [b] Huc igitur venio, gemo, lacrymor, hostia fio,
Quæro reformari, precor inveterata novari.
Post holocausta precum redit & stat mens bona secum,
Post fletum cordis fugit omnis mentio sordis.
His medicamentis residebant ubera mentis,
Et redivivorum sartago flagitiorum,
Quæ malè fervebat penitus frigere solebat.
Præterea flentem miserabiliterque jacentem
Circumfulgebat splendor, totamque regebat
Missus aberrantem revocare, levare labentem,
Spem conferre bonam, dare vim, monstrare coronam.
Trina triennia, bina tetrennia sic abiere;
Lenibus aspera, mitibus effera mixta fuere.
Sed nova vulnera Virgo puerpera, cùm bene flevi,
Tersit & abluit; inde salus fuit; inde quievi.
Per tot lustra ferè duo panes esca fuere,
Quos mecum gessi simul huc ex orbe recessi.
Aruerant & duruerant, propriumque colorem
Perdiderant, & desierant conferre vigorem;
Inde tamen relevare famem perparca solebam.
Quid biberem cùm deficerem vix inveniebam.
Postquam sunt longo consumpti tempore panes,
c Mens hærens Domino curas [c] abstraxit inanes,
Ex tunc usque modo tentatio prisca resedit,
Ex tunc usque modò rationi sensus obedit;
Usque modo cibus exterior cum frondibus herba,
Usque modo cibus interior cœlestia verba.
Vestes quas habui, scidit trivitque vetustas;
Nuda dehinc tenui regiones sole perusta,
In quibus algores nimios, nimiosque calores
Horis nocturnis, horis perpessa diurnis,
[d] Supplico præteritæ scelus & dispendia vitæ. d
Muto jocis hymnos, purgo mœrore cachinnos,
Pœna voluptatem redimit, sitis ebrietatem,
[e] Paupertas luxum, labor otia, glarea mulsum, e
Crux mollem stratum, devotio sacra reatum.
Tot tormenta ferè fero quot probra præteriere.
Quidquid peccavit caro, carnis victima lavit.
Quid mihi pœnarum qualis conflictus earum,
Quotve cruces æquè renovantur nocte dieque,
Scit Deus ipsorum testis, mercesque laborum.
Sæpe sub ardenti [f] cancro, brumâque rigenti f
Frigore nocturno rigeo, cremor igne diurno;
Et nusquam tuta jaceo quasi morte soluta.
Additur huic pœnæ vis pulveris, ardor arenæ,
Nec gravitas horum lenitur forte locorum;
Nam locus, ut cernis, vacat arbore, monte, cavernis,
Et quibus arcetur canis ardor hyemsve cavetur.
Scis hominem sanè non solo vivere pane,
Nec vestimentis aut æde resistere ventis:
Omnibus est victus Deus, omnibus omnis amictus;
Cœlum Rex cœli moderatur, adestque fideli.
Cùm furit aura foris, premit auram fervor amoris;
Nec nive, nec ventis alget devotio mentis.
Ardua nulla bonis spes sidereæ regionis,
[g] Et mihi despondi mundum malè conscia mundi. g
Non mihi scripturæ cordi, non lectio curæ;
Nec doctrinarum vel mentis sola sacrarum.
Una fuit tantùm devotio, lapsus amantum,
Inque lupanari populo malè morigerari.
Si quid honestatis, si morum, si pietatis,
Si divinorum monimenta retracto librorum,
Cœlitus ecce datur, Deus hæc docet, hæc operatur.
Spiritus absqoe mora mentem replet, erudit ora:
Nullus discenti, oullus labor erudiendi.
Sic mihi præteritæ fluxerunt tempora vitæ:
Tempora quæ restant mercedis spem mihi præstant,
[h] Mortis solemnis, quia merces vita perennis. h

CANTUS X.

ORdine digessi quidquid malè vel bene gessi,
Nec pudoit retegi quæ flagitiosiùs egi.
Nil superest operis cur ampliùs hic remoreris:
Umbræ procrescunt, venit hesperus, astra nitescunt,
Nox cursu solito, reditum jubet: ergo redito.
Quæque [i] tibi soli commisi, pandere noli. i
Quando Monasterium Claustrales egredientur,
Et pariter fluvium Jordanis [k] ingredientur, k
Ipse domi residens morbo remanebis agente,
Quem tamen evades Domino tibi subveniente.
Incolumis factus exi, cunctamine dempto,
Altarisque cibum tecom deferre memento:
Quem cœlis spero, terris præsumere quæro.
Spero rem puram, peto rem, reique figuram:

[a] Ebr. *aqua jugis.*
[b] Ebr. *Hunc animo venio.*
[c] Ebr. *absterfit.*
[d] Ebr. *Supplico præterita.*
[e] Ebr. *Pauperies.*

[f] Ebr. *phœbo.*
[g] Ebr. *Ut mihi.*
[h] Ebr. *Meret.*
[i] Ebr. *Quæque dehinc soli.*
[k] Ebr. *transgredientur.*

Hoc animata cibo, quo tendo tutius ibo.
Hic mihi conductus, vector, via, patria, fructus.
Hoc duce carpe viam, tibi, mi Pater, obvia fiam.
His oculis iterum te conferet una dierum,
Conferet, & quædam quæ prosint Fratribus edam.
Tunc ego, tunc demum sum te visura supremùm.
Inde valedicto Zosima fugit illa relicto.
Ipse recedentem, nec vel prece respicientem,
Prosequitur visu, quam postquam prepete [a] visu
Sic asportari videt, & frustra revocari,
Convertit gressus, redit, egrediturque recessus.
Cella revertenti patet, hæret fæmina menti,
Fæmina, versatur in pectore, vixque putatur
Fæmina sic Superis par est habitus mulieris.
Sic est non hominis status, os, abjectio, cinis:
[b] Hoc & sola ferè recolit, captamque videre:
[c] Hoc Zosimas æquè suspirat nocte dieque.
Terminus optatur quo grex sacer egrediatur.
Terminus ecce redit; conventus ab æde recedit:
At morbo tactus Zosimas, & stare coactus,
Lætus agit grates, quia quod sibi fæmina vates
Dixerat, impletur. Jacet, at quandoque sequetur.
Dura libens tolerat quisquis sublimia sperat.
Spes ægrotanti Monacho, lectoque cubanti
Subvenit, alludit, gemitum lacrymasque retrudit,
Anxia refrænat, curas levat, ora serenat.
Nec spe frustratur, quia prisca salus reparatur,
Incolumemque brevi defectus debilis ævi
Non tenet; egreditur, labor exoptatus initur;
Et quasi pulmentis, aut multimodis alimentis
Fæmina lætetur, quæ nomina sola veretur,
Vas elixarum fert [d] secum lenticularum,
Tectaque sollicitè superaddens fercula vitæ.
Carpit iter plenæ sub sacræ vespere cœnæ,
Speque fideque citus properat contingere littus:
Usque gradum fixit, suspirans talia dixit:
Hei mihi! qui frustra sequor hæc & circuio lustra,
Aut oblita senis latet, aut tardatur arenis,
Aut prior accessit, sed spe frustrata recessit;
Et dum necto moras, adiit quas incolit oras.
Fortassis veniet, sed quæ mihi copia fiet,
Vel sacra tradendi, vel cum muliere loquendi?
Obstat Jordanis, nisi pede misus inanis:
Quippe vadum nusquam, sed nec pons, nec ratis usquam.
Plura senex questus circumfert lumina mœstus,
Prospicit attentè, mens [e] enim tacet ore tacente.
Ecce gradu propero, nudo pede, vespere sero,
Sicut promisit, venit illa, senemque revisit;
Subsistensque parum quasi fessa labore viarum,
Erigit ad Superos animum vultusque serenos,
Et flens fœcundæ signum Crucis imprimit undæ.
Sic ea portento similis pede pulverulento
Interjectarum transit discrimen aquarum.
Nulli qui credit se mundo, mundus obedit,
Menti sinceræ norunt elementa favere;
Quique bonis gaudet, bona poscere quælibet audet.
Nil frustra captat, qui se sine vulnere mactat.
Luna refulgebat, nec facta latere sinebat,
Ad radios cujus patefactis visibus hujus,
Et sene multimodas extorquet & elicit odas.
Ecce piis votis, ambagibus inde remotis,
Fæmina virque vacant, sacrâ prece numina placant,
Fletibus ora rigant, singultu verba fatigant,
Pro reprobis orant, exemplis verba colorant,
Gaudent sincerè mulier sene, vir muliere;
Summaque verborum Deus est, aut lectio morum.
His ea peractis venit ad calicem pietatis,
Et confessa priùs quàm quicquam tangeret hujus,
Totam se mactat lacrymis, calicique coaptat.
Inde genu positæ dantur sponsalia vitæ,
Et capiti Christo libamine jungitur isto,
Affatu tali tradens mandata sodali.

CANTUS XI.

MI Pater, excessus Fratrum scrutare regressus.
Doctrinam morum pars aspernatur eorum,
Et velut ignoret quâ fallere fraude laboret.
Quis mentis postem petat hostis, negligat hostem.
Astu subtili lupus insidiatur ovili.
Si qua vagatur ovis, perit obruta vulnere quovis,
Et patet ad morsum dum respicit illa retrorsum.
His obstet damnis Abbatis cura Johannis,
Horteturque gregem Monachi non spernere legem.
Fratri qui peccat lex Patrem qui silet æquat,
Quos quia culpa ligat par, par quoque pœna fatigat.
Sic Regem cœli contristans corruit Heli:
Ne sit ei talis transgressio judicialis,
Pro vigili cura Pater exstirpet nocitura.
Excubes ante fores, ferat æquâ mente labores,
Scrutetur mentes, confortet honesta volentes;
Excitet aggressos, premat immoderata professos,
Arguat, hortetur; quæ prædicat hæc operetur.
Mulceat immitis, denuntiet aspera mitis;
Hos coram pungat, modò verbis verbera jungat;
Ulcera culparum lavet, aut luat auctor earum.
Sit licèt hic tutus, sit felix prava secutus,
Judicium gravius Deus irrogat ausibus hujus,
Continuatque gravis clementia prospera pravis.
Qui modò torquetur nescit quàm magna lucretur.
Cùm furit atque ferit Deus olim parcere quærit,
Ista relaturus, & adhuc semel huc rediturus.
Vade, revise gregem, revereri percipe legem,
Assistens aræ pro peccatrice precare.
Sic ea fata redit, redeunti fluctus obedit,
Et siccis plantis famulam testata Tonantis
Desuper incedit, Zosimâque stupente recedit.
Ipse domum properè venit, & procul à muliere
Votis sinceris comes & memor est mulieris.
Obsidet hæc mentem, totum tenet una querentem
Quod sit tam magnus, quod lentè transeat annus.
Annus abit tandem, Pater exit; quærit eamdem,
Egressusque fores fert absque labore labores,
Quoque potest nisu, pede pervia, cætera visu
Circuit, explorat, flens hæc & plura perorat:
Christe, figura Patris, Pater & Stirps unica matris,
Exaudi flentem, rege quæso vasta sequentem;
Hanc ostende seni propter quam te duce veni,
Quam volo, quam quæro, cujus prece cœlica spero;
Quæ licèt in castris modò militet, insidet astris;
Jamque comes superûm fastidit lubrica rerum;
Jam conjuncta Deo fructum petit hæc hymenæo:
Fructum longævum, fructum qui duret in ævum.
Væ mihi, væ misero, frustra per devia quæro,
Cui domus in latebris solo cultore celebris;
Cui casa, desertum; thalami, specus haud coopertum;
Cui pudor est velum; comes, Angelus; atria, cœlum.
Quo ferar, aut quid agam? Sequar ustam sydere plagam?

[a] Ebr. *visu.*
[b] Ebr. *Hac & sola.*
[c] Ebr. *Hac Zosimas.*
[d] Ebr. *plenum.*
[e] Ebr. *non tacet.*

Multiplices pœnæ, senium, sitis, ardor, arenæ
His adversantur cœptis, & vota morantur.
Sic Zusimas questus circumfert lumina mœstus.
Nescit utrùm properet, dubiusque quid eligat, hæret;
Clamitat, auscultat; non vox, non echo resultat;
Non sonus auditur; non forma pedum repetitur.
Dumque pererraret, dum visu cuncta notaret,
Desuper algentes artus animâque carentes
Illuxit radius quasi dux & prævius hujus:
Omine lætatus, Dominumque Deum veneratus
Currit eò, reperit quam votis, quam pede quærit;
Sed jam defunctam, jam Christo re quoque junctam,
Jam superûm castris, rutilantem clariùs astris.
Glorificanda cato decocto purior auro,
Sicut oportebat mulierem, recta jacebat.
Quàm tristes questus Monachi! qui pectoris æstus?
Qui gemitus laceræ mentis? quæ verba fuere?
Is modò suspirat, modò totam lumine gyrat;
Nunc oculos cœlis, nec applicat ora querelis.
Prostratus mœret, pedibus reverenter adhæret;
Flet super & sanctis pia dividit oscula plantis.
Neve revertatur votis & voce precatur,
Grande potans munus comitari funere funus,
Occasuque pari convivere, contumulari.
Dum dolet, & dubius de nomine fluctuat hujus,
Suscitat ura senis inventum nomen arenis,
Et nubes mentis dilabitur his documentis:
Sancte Pater, Phariæ sepeli precor ossa Mariæ;
Gleba recondatur, cineri cinis adjiciatur.
Mox ut ei Christi corpus calicemque dedisti,
Victricem mundi dissolvit prima secundi.
Mysteriis plenæ transacto vespere cœnæ,
Nox gravis [a] irrepsit, quia sol cum sole recessit.
His Zosimas demum, nomenque diemque supremum
Agnoscit dubius. Quis conditor exstitit hujus?
Nam nil legisse mulierem, nil didicisse
Noverat istorum, nec vel memorem studiorum.
Comperit hinc etiam post tradita Sacra Mariam
Illuc traductam momento, moxque solutam,
Quo vix expletis bis quinque decemque diætis
Venerat is fessus, [b] victumque labore professus;
Qui nova lamentis testatus vulnera mentis
Assidet exanimi, madet imbre doloris opimi,
Iratus fatis studet officio pietatis;
Laudibus applaudit, tegit artus, lumina claudit;
Nunc amplexatur vestigia, nunc veneratur
Ora, comas, vultus. Erat his incuria cultus;
Horum majestas, contemptus, squalor, egestas.

Fœmina munda satis lacrymis pietate vocatis
Abluitur gratis, quia par prope glorificatis.
Ipse sepolturæ studet, huic vacat, hæc sibi curæ;
Sed quid agat nescit, tellus perdura rigescit:
Multa senem frangunt, labor & calor & sitis angunt;
Cedit vis annis, sinuosis brachia pannis,
Præ manibus nullus ligo, sed nec sarculus ullus.
Dum dolet atque gemit, nova res suspiria demit:
Lumina siccantur, quia spe meliora parantur.
Nam leo lugenti similis funusque colenti
Obsequium spondens, iramque feramque recondens,
Vertice submisso venit, fastoque remisso
Adjecit sanctas humilis collambere plantas.
Miratus talem tam devotumque sodalem,
Attribuit meritis mulieris; quod fera mitis,
Quod leo sit lenis, quod nomen inhæsit arenis,
Quod soper illuxit, & eum lux prævia duxit;
Quod desolatam custode, quod intumulatam
Non infestavit fera, non volucris laceravit,
Non solvit magnus fervor, non integer annus;
Jam depingebat quæ gloria membra manebat
Sub calidis ventis incorruptela jacentis.
Tot simul & tantis expertus dona Tonantis
Cuncta recordatur, relegit quod ubique loquatur;
Alloquio tali tradens mandata sodali:
Mi comes, urgemur, & eam sepelire monemur
Quam nescit mundus, cui major in orbe secundus.
Quod si venisti missus sub nomine Christi,
Si famulaturus, tumulum fode, post rediturus.
Exue terrorem, solitum dedisce furorem;
Ad laudem Christi cedet quod feceris isti.
His nondum dictis, feritate minisque relictis,
Lenius incedit, & ei leo promptus obedit,
Ignarusque moræ momento labilis horæ
Implet mandatum, peragens opus acceleratum.
Interea Monachus sacros ad sternitur artus:
Vestis cum nulla nisi trita vetusque cucullâ,
Quæ vix hærebat sibi jam contusa tegebat.
His indumentis involvit membra jacentis,
Scilicet ingentem thesaurum, jamque gerentem
Qoiddam splendoris, quiddam sollemnis odoris,
Quiddam præclarum de nectare Cœlicolarum.
Fæmina sanctorum mercede beata laborum,
Ad tumulum vehitur, famulante ferâ sepelitur.
Inde senex repedat, jubet ut leo verna recedat.
Visa domi recitat, delictis parcere vitat:
Increpat, hortatur, spondet bona, dura minatur.
Sic ubi cumplevit viginti lustra qoievit.

[a] Ebr. *obrepsit*.
[b] Ebr. *victuque*.

Ita mſ. Codex ann. circiter 500. olim Elnonenſis, ſive S. Amandi in Pabula, nunc Regius, n. 274. qui ſolus inter mſſ. quos vidimus hanc habet Hiſtoriam.

HISTORIA HILDEBERTI CYNOMANENSIS EPISCOPI, DE MAHUMETE.

BREVE MONITUM.

Hiſtoria, ſeu Narratio merè poëtica ad exercitationem quaſi academicam confićta potiùs quàm exaćta facti relatio qualis eſſe debet hiſtoria. Præterquamquod enim in anacroniſmum inſignem lapſus eſt Author, dum inſinuat Mahumetis ſectam, & inſignis hypocritæ, Sergii ſcilicet apoſtatæ, ut putamus, ab Eccleſia defectionem, circa Theodoſii & ſancti Ambroſii tempora refert accidiſſe. Quod narrat hic de vitulo in cavea ſecretè enutrito, deinde tauro facto ac furibundo, à Mahumete, quo Rex fieret, acicurato, cùm de hoc nihil omnino reperiatur apud Authores qui de rebus Mahumeticis egerunt, totum hoc nil niſi fabulam ſapit, quam Hildebertus fortè tunc juvenis, & litteris adhuc humanioribus vacans potiùs quam ſeriis, necdum adhuc hiſtoriâ valde peritus, exercitationis gratiâ in odium Mahumeticæ ſectæ excogitavit & compoſuit. Hinc parum abfuit quin hanc hiſtoriam ſeu fabulam omiſerimus, niſi in optimæ notæ Manuſcripto Elnonenſi, ex quo alioquin multa ſeria & lectu digniſſima eruimus, tam expreſsè prætuliſſet nomen Hildeberti, cujus cùm opera omnia quantacunque detegere potuerimus vulgare noſtri fuerit inſtituti, ne minimam quidem eorum partem reticere licitum nobis non ſumus arbitrati.

PROLOGUS.

HEU! quot ſunt ſtulti miſerandâ fraude ſepulti,
Contemptâ pie Dei cognitione rei!
Qui Chriſtum ſpernunt, cujus miracula cernunt,
Quem Dominum ſolum contremit omne ſolum.
Unde magis Gentes ſe damnant inſipientes,
Quæ Chriſtum rident, dum ſua regna vident.
Nam qui viderunt hunc paſſum, nec potuerunt
Credere, ſtultitiâ ſic redimunt vitia.
Sed ne delinquam, quoniam modo taliter inquam,
Neve tuendo reos ſim reus inter eos,
Chriſtum ſpreviſſe crimen contendo fuiſſe,
Sed qui deſipuit, ſic veniale fuit:
At ſcelus immane fit non tibi credere, Chriſte;
Utque loquar tutò, non veniale puto.
Nam facinus tale, tam durum, tam capitale,
Quis dignum veniâ crederet eſſe piâ?
Hos autem dignos æterna morte malignos,
Judice me capiet, atque vorax rapiet
Infimus infernus, nec qui ſatiatur Avernus;
Vixque poteſt ſcribi quid patiuntur ibi.
Ignis eos torret, ad quem mihi jam cutis horret;
Res equidem ſonitu, res gravis admonitu.
Inferni deſcriptio. Illos infeſtant miſeros vicibuſque moleſtant
Igneus inde vigor, frigoris inde rigor.
Nam ſic damnantur, ut frigora nunc patiantur,
Alternâque vice ſulphura mixta pice.
Vermis eos rodit, quos omnipotens Deus odit,
Pœnaque fit pravis multiplicata gravis.
Ignis ibi ſpiſſus, quem terra revolvit abyſſus;
Numquam grata dies eſt ibi, nulla quies.
Ultima quid ſervo? res huic accedit acervo
Cunctis præfatis plus miſeranda ſatis;
Semper lugere, cruciatûs fine carere:
Hoc verè gravius & miſerabilius.
Quæ cùm narrare nullus queat & numerare,
Cur ego dinumero, cùm careant numero?
Sed male ſecura gens flebiliter peritura,
Perfidiâ tabens, nil rationis habens,
Si poſſet ſcire ſic ſe debere perire,
Hoc puto deſereret, & ſibi conſuleret,
Linqueret errorem, te Chriſte ſequens meliorem,
Conſuleretque ſibi vota ferendo tibi.
Sed ſunt Pagani, qui ſpe luduntur inani,
Qui quæcumque volunt pro deitate colunt.
Nec Gens errore * ſubducitur illa minore, ** f. ſeducitur.*
De qua propoſui ſcribere, ceu potui.
Ipſa Jovis mundum fratris negat eſſe profundum,
Plutoni Stygium detrahit imperium,
Et reputat vanam rem cum Junone Dianam,
Nec facit eximium Palladis ingenium.
Martem cum Venere dicit Deitate carere,
Et negat eſſe Deum cum Protheo Nereum.
Quicquid & antiquæ fuit olim fraudis ubique,
Horum ſub titulis viluit his populis.
Hæc execrantur, & eos hæc qui venerantur;
Hos quoque confutant, & miſeros reputant.
Vivere dicentes ſicut fœnum comedentes,
Æquè Judæos Chriſticolaſque reos.
Se dicunt ſapere, ſed nos ratione carere,
Et nos ſicut eos dicimus eſſe reos.
Sic inſenſatos nos illi, ſeque beatos,
Dicentes verè ſe Dominum colere,
Qui Deus in cœlo juſto regit omnia * telo; ** f. zelo.*
Sed Gens revera non colit hunc miſera.
Hic ſi quæratur quis ſit quem ſic veneratur.

Nomen habet Mahumet; hoc duce fisa tumet.
Illi cunctorum cessit cultura Deorum,
Qui tenet ut proprium perfidiæ solium.
Expulit errores error novus iste priores,
Et Mahumet soli sunt data regna * doli. * f. poli.
At tu summorum speculum, * Godebalde, virorum, * Godebaldos hic quis fuerit non liquet.
Quod fuerit quæris principium sceletis,
Primaque tantorum fuerit quæ causa malorum,
Præcipis expediam; præcipis, & faciam.
Quo si dignatur Deus ut cœptum peragatur,
Dum tua jussa sequor, sic lege nostra precor.

CANTUS PRIMUS.

PLus nocet, ut nostis, ad cuncta domesticus hostis,
Et res ipsa docet qualiter ille nocet.
Nam male devotus quidam Baptismate lotus,
Plenus perfidiâ vixit in Ecclesia.
Per magicas fraudes quærens hominum sibi laudes,
Ut sua per studia corruat Ecclesia;
Quod dum celabat & cautè dissimulabat,
Ceu lupus Ecclesiis sedit in insidiis.
a [a] Dulci sermone, fictâ quoque religione
Blanditur populo sub fidei titulo.
Falsus ad hoc testis accesserat horrida pestis,
Fota cibis raro, marcida pane caro;
Qui procul à ludo fugiens, ibat pede nudo,
Submisso titè cuncta loquens capite.
Quando pergebat coram, sua labra movebat,
Ut sanctum teneat quisquis illum videat.
Sed suspirando si tolleret hic aliquando
Demissos oculos, concitet ut populos,
Tunc exaltabat palmas vocemque levabat,
Non pro se mœrens, sed populi miserens.
Nam de se tutus, nil est nisi pauca locutus,
Tantùm pro populo corde rogans tremulo;
Illius unde fidem plebs admirans sacra pridem,
In Jerosolymis est prope capta dolis.
Nam cùm transisset Pater illius Urbis, & isset
In cœlum subito corpore disposito,
Tunc exaltari Magus hic & pontificari
Affectans avidè; se tamen hæc pavidè
Dixit facturum, nisi sciret non nociturum
Si Præsul fiat, cùm Deus hoc cupiat.
Nil equidem gravius quàm sarcina nominis hujus;
Ad quod pondus, ait, me Deus ipse trahit.
Sed Deus inspector cordis, justus quoque rector,
Ut pius atque scius consulit in melius.
Nam quod præfatus cupiebat homo sceleratus
Christo displicuit, nec fieri potuit.
b Tunc Rex invictus [b] Theodosius & benedictus,
Hostis perfidiæ, filius Ecclesiæ,
Summus erat Regum, sub quo sacra sanctio legum
Prædicante pio floruit Ambrosio.
Hic cùm præscisset quod Præsul tantus obiisset,
Festinans abiit quà Pater hic obiit.
Et tandem multo cum luctu Patre sepulto,
Christum supplicibus consuluit precibus,
Ut sibi monstraret quem dignè pontificaret;
Cui sic insonuit vox & eum monuit:
Ne credas turbæ, latet hostis ut anguis in urbe.
Vox ut conticuit, Rex tacitus stupuit.
Quid sit miratur, tamen admirans veneratur,
Et replicat monitus taliter attonitus.
Sed cito plebs solvit quæ Rex dubitata revolvit:
Simplex delirum nam rapit ipsa virum,
Et velut invitum secum pertraxit iniquum
Ante fores Regis; simplicis ergo gregis
Dùm malè consultus fremit hic sine lege tumultus,
Rex quærit strepitus quid velit insolitus.
Cui quidam fatur: Plebs te prodire precatur.
Rex, sicut petitur, protinus egreditur.
Quem Magus egressum cernens stupet, & cito gressum
Flexit, nam verè tunc voluit fugere.
Nec quid vidisset scio, propter quod timuisset.
Hoc patet, invitus cùm fuit intuitus.
Nam nota palloris dat in ipso signa timoris:
Undelibens fugeret, si populus sineret.
Cui sic dicebat luctanti quem retinebat:
Quamvis lucteris, tu Pater urbis eris.
Utque retraxerunt, hunc Pontificem petierunt,
Laudantes equidem verba, virique fidem.
Pro quo de more dum perstrepit aula favore,
Infremuit subitus & favor insolitus.
Nam non humanis ululatibus, immo profanis
Ut plebs conticuit, ipsa domus fremuit.
Huc quia venerunt toto quæcumque fuerunt
Mundo dæmonia, turba Magi socia.
Audiit ut tantum plebs murmur vociferantum,
Sternitur atque racet, dum stupefacta jacet.
Quam Rex signavit, signoque Crucis revocavit,
Atque rogat Dominum, reddat ut his animum.
Aulam mundavit, populumque Deo reparavit;
Et malè præsagum talibus inde Magum
Vocibus affatur: Quid nunc tua fraus operatur,
Insidiosa lues? Hæc tua facta lues.
Nam qui damnosum sibi te scit & insidiosum,
Dum te discutiet, nunc malè percutiet.
Utque Deus verus tibi sit magis ipse severus,
Nunc ego parco tibi; sed patieris ibi
Perpetuo dignè quando cruciaberis igne,
Quò veniam cupies, nec tamen invenies.
I procul, immitis, dignissima victima Ditis;
Eminus hinc fugias. Quod nisi jam facias,
Quæ sit nostrorum sententia judiciorum
Tunc volo comperias: ergo cito fugias.
Inde suis fatur: Jubeo procul hic rapiatur.
Mox igitur rapitur, atque foras trahitur.
Sic dolus antiquus, sic pestis & hostis iniquus
Fallere non potuit, fallere quos voluit.
Qui tamen abstractus, & longiùs ire coactus
Hanc ignominiam dixit in Ecclesiam.
Ipse reportabo, neque sic, sed centuplicabo.
Vestra sit Ecclesia nunc licet eximia,
Sentiet ipsa * ruinas nostras, patiendo ruinas, * f. minas.
Cùm sua posteritas victa mihi meritas
Exolvet pœnas, & oti desidero plenas.
In quo præsagus, heu! fuit ille Magus.
Si quæris testem, paganam respice pestem,
Cujus nequitiæ signa manent hodie.

[a] Hæc hypocritæ & vaferrimi hominis descriptio non improbabiliter cadere posset in Sergium, non quidem illum Patriarcham Constantinopolitanum, hujus nominis I. qui ipse Monothelita, Heraclium Imperatorem Monothelitam, & Monothelitarum protectorem effecerat, (ut quidam erroneè sunt opinati,) sed alium Sergium Armenum Pseudo-monachum, & sui Ordinis Apostatam, qui Arianorum & Nestorianorum erroribus infectus, impio Mahometi suam tunc sectam instituere meditanti, tam tenaciter adhæserat, ut illo nequissimus ille Pseudo-propheta ad Alcoranum suum concinnandum usus fuerit.

[b] Manifestus hîc anacronismus, & huic Poëmati nonnullam suspicionis notam aspergens, cùm Theodosius & S. Ambrosius circa an. 392. claruerint, Mahumetes autem nonnisi circa an. 620. suas ineptias adinvenire cœperit.

Nam

Nam gens exosa Christum, gens perniciosa,
Gens Mahumet parens, & ratione carens
Certat adhuc stultum deffendere sedula cultum
Cur perit illa, scio, perpete supplicio.
Causa mali talis Magus iste fuit specialis,
Quem pro perfidia depulit Ecclesia.
Qui pulsus dirâ flagrans exæstuat irâ,
Et rapidâ vadens perditione madens.
In Lybiam cursus detorquet ut impius ursus.
Et tunc in Lybia floruit Ecclesia,
Affrica florebat, & Christo vota ferebat;
Sed bene quem coluit, heu! cito deseruit.
Nam modò prædictâ veniens Magus urbe relictâ,
Hanc quoque ritè piam sævit in Ecclesiam.
Hic etenim sanctè se vivere finxit ut ante,
Quod bene dum simulat arte malum cumulat.
Nam meditans cædes animarum, Consulis ædes
Hostis ut hospes init; Consul eum recipit.
Hospite gaudebat, quia reverenter habebat
Omnes Christicolas, utpote Cœlicolas.
Inde Magum fovit, cujus jejunia novit,
Et vidit ritûs, atque sacros habitus;
Nam vivebat ita sceleratus simplice vitâ,
Simplex apparens, & quasi felle carens,
Quod flos illarum dictus fuit Ecclesiarum.
Nullus enim poterat scire Magus quod erat:
Quare præfatus dives magis hunc veneratus,
Dilexit, timuit, utque pium tenuit.

CANTUS II.

Mamutius. CUi bene credebat hic servum dives habebat,
Nomine Mamutium, cujus id officium
Res dispensare Domini; super hæc vigilare;
Hæc fuit officii curaque Mamutii,
Qui procuravit, & super cætera cavit
Ut sic præfato serviat ipse Mago:
Quod sibi cuncta daret quæ vellet, nulla negaret,
Et quæ præciperet omnia mox faceret.
Hunc magis amplectens, & amicitiâ sibi nectens
Multis blanditiis atque veneficiis,
Alligat ut captum, quia Mamutium videt aptum
Materiam fieri proposito sceleri.
Hæc igitur verba jactabat voce protervâ:
Fidenter quære quæ placet eligere.
Elige, lecta dabo, quæsitaque multiplicabo;
Et quicquid quæres, me tribuente feres.
Ut Magus hæc pactus fuit, ille fietis stupefactus,
Quærens quid cupiat, quid sibi conveniat;
Et tandem dixit: Pater, ad tua verba revixit
Mens mea, quod quæro si fieri potero;
Nil aliud certè rogo contingat mihi per te,
Quàm liber fieri præsidio celeri.
Ad quæ prædictus respondit homo maledictus:
Compos quod quæris muneris hujus eris;
Sed male me noscis, quia talia munera poscis:
An mihi difficile quod minimis facile?
Esset enim pronum tibi quemlibet hoc dare donum;
Sed tibi me verè plura libet facere.
Nam cùm persona decet ut sint consona dona,
Parva decent humiles, magna mihi similes;
Consul eris per me: dixi tibi cætera fermè
Quæ dare proposui, sed melius tacui.
Et tunc hoc veniet, sed quod dixi tibi fiet.
Contra Mamutius intulit hæc citiùs:
Si tibi servus ero, non altera munera quæro;
Nam bene liber ero, si tibi serviero.
At Magus ut novit, sua mox præstigia movit,
Et sic immeritum Mamurii Dominum
Morbo percussit, tantisque doloribus ussit,
Quod sibi mors levius, vita foret gravior;
Cumque moraretur, nec tam cito moreretur,
Quod non prompta fuit mors, magis indoluit.
Et secum fatur: Nisi protinus hic moriatur,
Tunc ego non valeo; sed quid agam teneo.
Hoc tacitè dicto, replicat mox sicut è ricto
Sub recti specie murmura nequitiæ.
Et surgens nocte, subtraxit lumina doctè,
Ut faciant tenebræ tale nefas celebre,
Et quasi defunctos somno ligat ordine cunctos.
Quo facto propiùs criminis it socius;
Et sic exertis humero tenus ipse lacertis,
Infirmum manibus conterit & pedibus.
Hujus & absque mora cum naribus obstruit ora,
Cui sic spiramen abstulit; ipse tamen
Guttur ei fregit, mortemque subire coegit,
Reddens pro donis talia dona bonis.
Ergo redit gaudens, & dicit, in hoc sibi plaudens:
Nunc facto scelere me puto proficere.
At postquam luxit Phœbus, mundoque reduxit
Luminis officium, Consulis exitium
Servis detegitur; quod ubi multis aperitur,
Fugit ab ore color, insuetusque dolor
Omnes confundit: flens hic sua pectora tundit;
Hic crines lacerat; quemque dolor macerat.
Hic gemit, hic plangit, omnes unus dolor angit.
Tunc quoque Patroni mors miseranda boni
Non solum flentes movit quoscumque clientes,
Flebant assiduè, sed simul & viduæ;
Et luctu plenum super omnia vulgus egenum,
Mœrebantque piè quælibet Ecclesiæ.
Omnis sanctorum cum Clero grex Monachorum,
Princeps, plebs humilis tunc fuit in lacrymis.
His quoque præfatus accessit homo sceleratus,
Qui lacrymando madens, inque dolendo cadens;
Exemplum flendi factus fuit atque dolendi:
Quare nullus eum credidit esse reum.
Sed vir honoratus postquam fuerat tumulatus,
Et dolor ut sedit, mens sua cuique redit.
Tunc Magus in cœptis magis insistebat ineptis,
Taliter afficiens arteque decipiens
Consulis uxorem, quod vix pateretur amorem,
Si servum proprium nomine Mamutium,
Quamvis invitum festinet habere maritum:
De quo præsagum consulit illa Magum,
Qui quasi prudenter Magus intulit ista veterter:
Illud si faceres, tu tibi consuleres;
Sed bene cœpisti si feceris ut voluisti
Hoc, auctore Deo, consilioque meo.
Illa redit gaudens, quamvis istud scelus audens;
Dummodo Mamutium possit habere virum;
Impatiensque moræ, mox libertatis honore
Donat Mamutium; detrahit officium
Illi servile, pro quo sibi reddit herile,
Atque suum famulum constituit dominum.
Nempe maritali tædâ, rituque jugali
Huic se supposuit, heu! quia depuduit:
Quod quamvis dicam, fateor tamen esse pudicam,
Hanc & matronam rite fuisse bonam.
Sed dolus antiquus Magus hanc decepit iniquus,
Cui nec erat dirum mortificasse virum.

CANTUS III.

SIc ubi primatus jam fulsit honore beatus
Consul Mamutius, dives & eximius,
Ad se damnatum vocat ille suum sceleratum,
Quem sic alloquitur: Ecce tuus fruitur
Mamutius per te promissis rebus apertè,
Consul dicor ego, me tamen esse nego.
Jam Domini more nostro fungeris honore;
Noster honor tuus est, quippe tuus meus est:

Tu prædicabis, Pater, & facienda notabis,
  Præceptoque tuo pareo continuò.
Per me majorem, Magus inquit, habebis honorem,
  Si tibi quæ jubeo feceris ut moneo.
Haud ablactatum, sed nunc de matre creatum
  Sume tibi vitulum; res lateat populum.
Sumptum claudemus & nutriri faciemus,
  Ut nulli pateat quò vitulus lateat.
Res tamen ut verè possit sine teste latere,
  Est opus arte mea; fiet enim fovea
Omnibus ignota, sic & de luce remota,
  Ut quid ibi fiat sol neque luna sciat.
Illic ponatur vitulus; sed ne videatur,
  Solus ibi lateat, nil nisi nos videat.
Neve repentinâ se prodat vox vitulina,
  Ne possit prodi, debet in ima fodi;
Curaque sit prima, quò sic fodiatur in ima,
  Aures ne vituli vox feriat populi.
Nos duo pascemus illum, solique sciemus;
  Nil res proficiet si vaga turba sciet.
Ast oculus quintus vitulum si viderit intùs,
  Quintum post oculum scite putes populum.
Ergo fac celes, & nulli dicta reveles;
  Debes ipse tui calliditate frui.
Mamutius stabat, & respondere parabat,
  Sed Magus hunc cohibet, atque loqui prohibet.
Non est dicendum nunc, inquit, sed faciendum;
  Quare Mamutius se rapit hinc citius:
Et jam nil fatur, solùm facit & meditatur
  Compleat ut ritè singula sollicitè
Quæ Magus aptari præceperat atque parari.
  Quæsivit vitulum, res latuit populum.
Fodit speluncam qualis puto non fuit unquam,
  Cæcam, terribilem, dæmoniis habilem,
Quæ fuit infernis vicina, remota supernis,
  Et stigio ritu terra timenda situ.
Carcere damnatus tali vitulus modo natus
  Clauditur, & crebris pascitur in tenebris.
Paverunt usque Magus illum Mamutiusque;
  His solùm patuit, res alios latuit.
Soli paverunt vitulum, solique scierunt
  Quin jam taurus erat qui vitulus fuerat.
Quem si spectares, vitulum vix esse putares;
  Dixisses potiùs: Dæmonis est socius;
Nam non taurina fuit illi, sed peregrina
  Monstri forma novi, nec similaoda bovi.
Cornibus horrendus, plus rinocerote timendus;
  Ignea lux oculi terror erat populi.
Horruit ipsarum quasi spinis forma genarum;
  Huic habuit nares bestia nulla pares:
Terribilis flatus, patulus fuit oris hiatus,
  Cujus rictus atri forma fuit baratri;
Vertex cristatus, & equino more comatus,
  Colli magnifica, formaque terrifica.
Extabatque thoris pectus sublime decoris,
  Et conformis ibi vix fuit ipse sibi.
Heu! ponam dorsum vel cætera membra seorsum
  Dorso, pectoribus, cruribus & pedibus,
Silvis extanti fuit ut puto par Elephanti;
  Et si quis quærat, bestia talis erat.

CANTUS IV.

INterea flenda res accidit atque dolenda;
  Filius Ecclesiæ Rex obiit Lybiæ,
Qui, dum vivebat, suus orbis pace vigebat;
  Non ibi nequitia, sed pia justitia.
Quid foret impietas nullius noverat ætas;
  Perfidiæ vinum cavit ut exitium.
Fecerat hoc legis rigor, & mens strenua Regis,
  Quo regnante pia floruit Ecclesia.
Ille velut custos deffendens undique justos,
  Hostis quâ poterat impietatis erat:
Desolatarum spes ille fuit viduarum,
  Amplectens miseros, ceu proprios pueros:
Illis solamen, fuit illis ille levamen,
  Esse sui similes quosque putans humiles.
Sic bonus ille bonis, & amator religionis,
  Luctus in terra fit moriendo pia.
O verè pietas! vix luctus dat sibi metas;
  Flet robur juvenum, debilitasque senum:
Flet pietas matrum, mœret reverentia patrum,
  Flentque simul teneri cum patribus pueri.
Affrica mœrebat, quasi pro se quisque dolebat,
  Omnis Christicola, miles & agricola;
Par quoque servorum luctus fuit & dominorum,
  Dives inopsque dolet, non dolor esse solet
Talis: nam Clerus, Monachorum grexque severus,
  Et quisque coluit rite Deum, doluit.
Nam tutela boni fuit hujus vita Patroni,
  Quo moriente pia corruit Ecclesia.
Sic lacrymis usque tristes casûs utriusque
  Regis & Ecclesiæ flentur ubique piæ.
Ergo nimis multo cum luctu Rege sepulto,
  Signant in tumulo scripta sub hoc titulo:
Tres luctûs causæ sunt hoc sub marmore clausæ,
  Rex, decus Ecclesiæ, summus honor patriæ.

CANTUS V.

ASt ubi tantarum torrens abit ille lacrymarum,
  Instituit dubia Concilium Lybia,
Quo disceptatur Procerum quis constituatur,
  Quis sit Rex Lybiæ, digna salus patriæ.
Sic inter Proceres Regno dum quæritur hæres,
  Mamutio socius sic ait ille suus:
I, precor, & solito propetans velociùs ito,
  Et pete Concilium consiliis dubium.
Cùm liceat fari tibi, fac me quæso vocari;
  Nam scio me verè sic tibi proficere.
Sed loquerer plura, nisi forte forent nocitura;
  Hæc quoque dum moneo, te male detineo.
Omnia Mamutius mox ad verbum facit hujus;
  Se rapit inde cito plus properans solito:
Nil expectabat, fugientis more volabat,
  Donec Concilium venerat in medium,
Quo sceleris diri murmur jam cœpit oriri.
  Dum culmen rerum quisque cupit Procerum,
Quo mox immitis crevissent jurgia litis,
  Venisset medius ni cito Mamutius.
Nam cùm post verba præludia litis acerba,
  Arma viri caperent, castraque perstreperent.
Inter dementes populos, & in arma ruentes,
  Exiliit medius concitò Mammutius;
Et sic sedavis proceres & conciliavit.
  Quos ubi composuit, & populus siluit,
Paulò cunctatus, sic dicitur esse præfatus:
  Laudo composita jurgia præterita,
Quo tamen ex facto me nequaquam modo jacto,
  Sed venisse volo quod loquar absque dolo;
Gaudeo venisse, sed plus vos composuisse,
  Per quos justitia viget in hac patria,
Per quos vestrorum stat, crescit culmen honorum,
  Per quos eximia pace viget Lybia.
Vos tales verè decet omnes cœpta tenere;
  Et decet eximium quemlibet imperium.
Sed Regni munus mos exigit ut ferat unus;
  Una domus geminos non patitur Dominos.
Nam socio Regi Rex est quod crimina legi,
  Concordem socium non habet imperium.
Sed tamen ut rite sit Rex unus sine lite,
  Si cupitis celeri consilio fieri;

Hoc ego monstrabo, post consiliumque probabo
Non ullum melius esse vel utilius.
Nosco virum quemdam, non personam reverendam,
Sed contemptibilem, sed misero similem;
Et tamen est plenus hic religionis egenus,
Simplex & sapiens, quæque futura sciens;
Et puro sermone sapientior est Salomone,
Namque prophetia sunt sua consilia:
Iste requiratur ut judicet atque loquatur
Quid rectè fiat, quid male conveniat.
Ille perorabat, & dicere plura parabat;
Plura loqui cuperet, si populos sineret.
At partes æquè sic vociferantur utræque:
Mammutius taceat, dictaque res placeat.
Tunc male sensatus laudans hæc dicta Senatus,
Quis sit quem mittat, jam minimè dubitat;
Proque viro miræ virtutis protinus ire
Orant Mammutium; sed rogat hic socium,
Cui Procerum mille datur optio: deligit ille
Quemdam qui fatuus esset & ingenuus.
Ergo recesserunt, pariterque Magum petierunt,
Quem multùm rogitant & prece sollicitant
Ut veniat secum, quò judicet omnibus æquum,
Conciliumque regat; sed Magus ire negat,
Istud se facere dicens, sed nolle docere,
Immo quod taceat si quis eum doceat.
Hæc quoque dicebat & multoties repetebat,
In turba Procerum scire nihil miserum;
Qui tamen oratus, tandem, multúmque rogatus,
Flectitur ut nolens, & velut ire dolens;
Quodque foret læta mala mens, sibi fraude suetâ
Per tristes habitus dissimulat penitus.
Cúmque sibi stratum vidisset equum phaleratum,
Quid mihi cum phaleris? dixit homo sceleris.
Quis mihi stravit equum? nihil illi credite mecum;
Sit procul omnis equus, nil mihi tale decus.
Aut ferat his binis pedibus, vel si peregrinis,
Bis binis asini more ferat Domini.
Ergo legati, juxta verbum scelerati,
Conantur facere quod jubet, & properè:
Huic asinum quærunt, ipsumque superposuerunt;
Quo facto redeunt, & celeres abeunt:
Sed prædictante sibi nequitiâ, Magus ante
Taurum de cavea solverat interea,
Concilium quando jussus petiit properando
Dictus Mamutius ille suus socius.
Et frontem tauri titulo præcinxerat auri:
Sic ducens illum lumen ad insolitum,
Ceu moveat bella fera territa luce novellâ,
Exiliens mugit, & velut aura fugit.
Unde morâ parvâ cito proxima transvolat arva,
Non ulli miserens, singula quæque terens.
Nulli parcebat, homines & rura premebat,
Æquè stravit oves, prævalidosque boves.
Sternebatque sata tumidus, calcans pede prata;
Nec quod taurus erat esse memor poterat.

CANTUS VI.

ERgo damnosus multis & prodigiosus
Innumerum populum contrahit ad * speculum.
* id est spectaculum.
Cùm jam præfatus diro Magus homine natus
Concilium subiit, quo properans abiit.
In medio procerum stabat confusio rerum,
Hostis justitiæ, formula nequitiæ.
Stans humilis vultu, spectandus paupere cultu,
Sicut ovis tacuit; quod populo placuit.
Inde rogabatur ab eis, quod & ipse loquatur,
Et Regem solus deligat ipse dolus.
Cumque videretur dicturus, ubique siletur,
Ut queat audiri vox scelerata viri.
Ille gemens primò suspiria traxit ab imo
Pectore, flens subito more sibi solito.
Attollensque manus, sua volvit in ore profanus
Murmura sollicitè, pauca loquens tacitè.
Inde genu flectit, laqueos mens perfida nectit,
Ut credatur ei sub specie fidei.
Quod plebs miratur simplex & conlacrymatur,
Et sic esse reum nescia laudat eum.
Qui postquam lacrymis maduit, dicturus opimis
Cætera prosequitur tristis, & hæc loquitur:
Pro vestris rebus ego curo quibusque diebus;
Nam mihi vos hodie curaque quotidie.
Pro vobis oro, vobis prodesse laboro;
Vester semper ero quâlibet ut potero.
Sed quæ nunc istis pro rebus consuluistis
Personam vilem me misero similem.
Memet confundo si solus consilium do,
Si solus dedero justè protervus ero.
Quare de cœlo vobis modò nota revelo,
Sensus & ista meus non dabit, immo Deus.
Dignè regnabit taurum quicumque jugabit,
Qui juga non tulerit, ferreque nescierit.
Quem Deus eligat, hunc homo diligat & veneretur;
Placat namque Deum quisquis amabit eum.
Cur habeat signum tamen hæc electio dignum,
Absolvam leviter, si placet & breviter.
Hæc gens æquatur, & tauro consimulatur;
Nam genus hoc hominum vix patitur dominum.
Sed Rex constanter Lybiam regat atque potenter,
Qui taurum meliùs subjugat & leviùs.
Hic confirmabit & justitiam solidabit;
Noxia mutabit, & bona cuncta dabit.
Et quia regnabit, mala quælibet inde fugabit;
Florebitque piâ pace sub hoc Lybia.

CANTUS VII.

DIxerat, & multus sequitur sua verba tumultus:
Applaudunt juvenes, nec tacuere senes.
Esse sibi facile putat hoc robur juvenile,
Sed longum senium cui dedit ingenium,
Dicebat secum: Matura scientia mecum,
Et virtus juvenum vincitur arte senum.
Cur ego despero? Cur non regnum mihi quæro?
Si vetat hoc senium, suadeat ingenium.
Ars compensabit quod vis mihi parva negabit;
Dum quicquid facio, certa reget ratio.
Sic omnes Proceres regnum sperare videres:
Vi propriâ juvenes, calliditate senes.
Jam regio tota tantâ formidine mota,
Pars metuens fugitat, magna pavens latitat;
Sed qui fugerunt, ita conventum subierunt,
Ut sibi concilium conferat auxilium.
Esseque dicebant, pro quo trepidi fugiebant,
Monstrum terribile, pene bovi simile.
Qui parcit nulli, vix turbæ cederet ulli,
Quâque fugens rueret, omnia destrueret.
Ad quod conventus pavet omnis, & ipsa juventus
Monstrum pertimuit, atque pavens tremuit.
Tunc magis hortatur quod ad hoc monstrum veniatur,
Utque Magus voluit, obvia turba ruit.
Quæ procul ingentem cernens taurum venientem
Horruit, eximii spe tamen imperii
Illum qui captat se totum quilibet aptat.
Cùm jam magnificus taurus & horrificus
Stat medius, miro circumdatus undique gyro.

Ast ubi turba stetit, ista Magus repetit:
Eia Rex esse qui vis, modò sceptra capesse,
Imperium dotes ecce tenere potes.
Qui jugat hunc taurum, capiat me judice laurum,
Atque jubente Deo, terra sit hæc sub eo.
Vocibus his plausus datur, & nullus tamen ausus
Appropriare fuit, quisque sibi timuit.
Sed taurus stabat, in seque fremens dubitabat
Quid potiùs faceret, quos priùs impeteret.
Nam fore credebat hostes quoscumque videbat;
Quos circumspiciens cedit in his sitiens.
In se bacchatur, & in orbem sæpe rotatur.
Stabat enim dubius, quo ruat ipse priùs.

CANTUS VIII.

Hic quod dicendum reor minimè reticendum.
Strenuus essienis prosilit juvenis.
Hic ait ad taurum: Nisi victus des mihi laurum,
Nobiliter moriar, laudeque sic potiar.
Te feriente mori magno mihi fiet honori,
Nec tibi laus feritas, sed mihi strenuitas.
Inde per obliquum vadens ut fallat iniquum,
Per cornu propere tentat eum rapere.
Et puto cepisset, nisi bellua cauta fuisset;
Quæ dum capta fuit, obvia turba ruit.
Atque velut certo gauderet in hoste reperto,
Huic inhiat soli forma cruenta doli.
Quo viso juvenis velut auræ flamine lenis
Percussus rubuit, nec tamen extimuit.
Qui quamvis nosset quod non evadere posset,
Ni citiùs fugeret, & sibi consuleret,
Intrepidus restat: tantum virtus sibi præstat,
Ut malit cadere, quàm timidè fugere.
Armis ergo carens, animi sed robore clarens,
Quæ natura dedit, lætus ad arma redit.
Bellaque sic captat, ad quæ sua membra coaptat:
Dextra fuit gladius, læva manus clypeus.
En alter Sceva, nudâ sine tegmine lævâ
Qualia sustinuit, qualia non timuit.
Ense carens stabat, nec inermis adhuc dubitabat.
O mirâ mirum strenuitate virum!
Quem vix laude pari reor unquam posse vocari,
Cui mors grata fuit vivere dum potuit.
Maluit ergo mori quàm succubuisse timori,
Sed gaudet populo sic fieri * speculo. (* seu spectaculo.)
Tunc fera lethalis tamquam cursum juvat alis
In juvenem rapitur, quo miser opprimitur,
Et citiùs dictu lethali concidit ictu.
Ut taurus vidit quod juvenis cecidit,
Tunc ita sævit in hunc quasi victo diceret: I nunc
Et me fac scribi succubuisse tibi;
Sic potiere meo per sæcula longa trophæo.
Sed juvenis vitâ despoliatus ita
Proh dolor! expirat, quem bellua pessima gyrat,
Sic ludens in eo sicut in * hoste leo. (* f. ore.)
At variæ gentes dicebant ista videntes:
Venit revera cœlitùs ista fera,
Jureque regnabit illam quicumque jugabit.
Sed juvenem miserum jam penitus lacerum
Taurus ut aspexit per circum cornua flexit,
Atque suos geminos fortè videt dominos;
Quâque sibi notos videt illos stare remotos,
Hàc abiit propere, sed populus fugere
Cœpit ab hac parte, magicâ malè lusus ab arte,
Cùm mox Mamutius ille Magi socius
Nil patiendo metùs procedit ab agmine lætus,
Egreditur solus, fraus, scelus, ipse dolus,
Perfidiæque scelus; Adstat jam taurus anhelus,
Et sibi prolatas, sæpe sed ante datas
Ore manus lambit, dominumque frequentiùs ambit,
Quem sicut voluit Mahumetus tenuit.
Callidus ergo jugum jubet afferri sibi durum,
Oblatumque fuit, quod bovis imposuit
Victor cervici; Taurus patienter amici
Tactum sustinuit, quem dominum timuit.
Dum sic Mamutius feritatem mitigat hujus,
Accedunt trepidi mox Proceres stupidi;
Scriptaque legerunt, propter quæ plus stupuerunt,
Signis namque novis frons titulata bovis
Auro fulgebat, carmenque novum retinebat:
Quod, qui viderunt, tale fuisse ferunt:
Hunc Deus elegit, cui me servire coëgit,
Sic ego missus ei sum pietate Dei.
Postquam viderunt Proceres quæ scripta fuerunt,
Mamutium rapiunt, & Dominum faciunt.

CANTUS IX.

Tunc fragor in castris quasi bellicus intonat astris.
Bellum civile nil sonuit simile.
Dixisses fractas ipsas cœli catheractas;
Omnia si ruerent, non aliter fremerent.
Tanta fuit gentis vox indiscreta furentis,
Cùm sibi Mamutium constituunt Dominum.
Ille reluctatur, quin obluctando profatur:
Non æquum facitis, & puto nil sapitis.
Numquam quæsivi nec regna tenere cupivi:
Non æquum facitis; cur ita me rapitis?
Quod si perstatis vos ut mihi vim faciatis,
Ex desiderio non fruar imperio.
Unde magis raptus sceptris regalibus aptus
Solus clamatur, sicque corona datur.
Mamutius fit Rex postquam sacra deperiit lex;
Ordine nam tali venit origo mali.
Hos igitur fastus illi dederat suus astus,
Cujus perfidiâ saucia flet Lybia.
Cùm jam regnaret vir iniquus & imperitaret,
Tunc sic aggreditur hunc Magus, & loquitur:
Te benefactorum memorem decet esse meorum,
Quid sis, quid fueris si memor hujus eris;
Et mihi dona dabis, & me, nisi fallor, amabis,
Et sicut spero, non tibi vilis ero.
Nunc ergo si vis ut homo faveat tibi quivis,
Fac quod ego moneo, par eris inde Deo.
Sic tibi summa dabo, sic te super astra levabo:
Est mihi terrarum regna dedisse parum.
Per me summus eris; per me deus efficieris,
Si quæ te moneo feceris ut jubeo.
Lex mutandorum gravis est Evangeliorum,
Quæ sensu vacuos nos putat & fatuos,
Dum nos mœchari prohibet & luxuriari,
Et cognatorum destruit ipsa thorum.
Multaque præceptis vetat, & confirmat ineptis,
Quæ tu damnabis dum magis apta dabis.
Nam tu mœchandum statues, venerique vacandum.
Luxuriet penitus, sitque soluta venus.
Sed tua decreta debes hâc claudere metâ,
Ut modò sit licitum quicquid erat vetitum.
Sic tibi majorem populi sine lege favorem
Conciliare potes, si mea verba notes.
Nil magis est oneri quàm strictâ lege teneri:
Ergo fac liceant omnia quæ libeant.
Qualiter hoc fieri poterit, ratione doceri
Argutâ poteris, si mihi parueris.
Arguè scriptorum vitiosè dicta Priorum,
Et malè scripta priùs corrige nunc meliùs.
Quæ careant menda sine crimine tradè legenda,
Cætera deinde non bene digna fide.

Illi scripturæ debemus credere jure,
Jureque suscipio quæ caret arbitrio.
Contra, scripturam quæ dat legem nocituram
Justè despicio, nam nocet arbitrio.
Arbitrium latum sub libertate creatum,
Si legem statuas, protinus evacuas.
Sic non omne licet quod libertas mihi dicet,
Quæ sub lege suum non habet arbitrium.
Ergo decet Regem tantum talem dare legem,
Ut quicquid libeat, hoc etiam liceat.
Sic sic magnus eris, sic perpete pace frueris,
Hoc facti titulo jure placens populo.
Cui Rex tantorum referens grates monitorum
Intulit: Eximia sunt tua consilia.
Et tua doctrina nobis penitus peregrina
Nota tibi soli venit ab arce poli.
Per te divina mundo lucet medicina;
Nam loqueris, video, cuncta docente Deo.
Quare prostratus precor ut modò sim tibi gratus,
Sicut & ante fui, quando minùs valui.
Tu me fecisti Dominum, tu regna dedisti,
Sed nunc amplificas, & dona multiplicas.
Sic mecum stabis, & adhuc, pater, insinuabis
Per quod ego facere nil videar temerè.
Ergo mihi suade, faciendaque singula trade,
Et mihi te speculum, te facias oculum.
Semper, uti scisti, feci quicquid voluisti;
Nunc si prætereram quæ jubeas, peream.
Affrica parebit his quæ tua lingua docebit,
Et tibi discipulus totus erit populus.

CANTUS X.

AD magicos nutus Rex quæque nefanda secutus,
Sicut pollicitos est, ita sollicitus
Omnia complevit; sacras leges abolevit;
Et quicquid libuit, hoc licitum statuit.
Addit & hoc sceleri, nolentes hoc revereri
Rebus privari, suppliciisque dari.
Ad quæ decreta mens astrorum malè læta
Gaudet & insanit, dum malè flenda canit.
Multiplicans lætas voces lascivior ætas
Lætatur scribi multa licere sibi.
Jamque puellaris chorus, & plausus popularis
Solum Mamutium prædicat eximium.
Extuleratque virum quasi sacratum, quasi mirum
Aura favoralis semper amica malis.
O gens confusa, magico malè dogmate lusa!
O socianda feris! O miseranda! peris.
Libera sum, dicis; Libertas hæc inimicis
Nostris eveniat, nosque precor fugiat.
Libertas talis vobis erit exitialis,
Quæ vos damnabit, suppliciisque dabit.
Dum tibi consultum credis, gens, ô malè stultum!
Quo gaudens raperis, læta canens moreris.
Dum nunc exultas, pœnas cumulas tibi multas,
Et juxta meritum, tendis ad interitum.
Ergo prurigo Veneris scelerum fit origo,
Affrica dum temerè polluitur Venere.
Sollicitans nuptas ruit effrænata voluptas;
Nullaque virgo fuit nubere quæ potuit.
Aspernata thorum mulier vaga legitimorum,
Quodlibet esse pium credit adulterium.
Omnes ardebant; Vir & uxor idem faciebant;
Cœca fuit juvenum, cœca libido senum.
Quare plerumque sexum confudit utrumque,
Incertumque genus fecit iniqua Venus.
Sic homo confusum rationis perdidit usum,
Non faciendo secus quàm rude quodque pecus.
Nil fuit humanum, nisi constitit esse prophanum.
Qui minùs hæc timuit, sanctior ille fuit.
Ut scelus incepit, honor & reverentia cessit,
Quæ commisceri non poterat sceleri.
Quare laudari cœptos fuit, & celebrari
Omnis concubitus lege sacrâ veritus.
Dum tibi natura rapuerunt in tua jura,
Fœmina quæque parem, mas subigendo marem,
Et contra morem frater premit ipse sororem,
Nupta soror fratri victima fit barathri,
Incestat matrem sua proles, filia patrem:
Sic quicquid libuit lege novâ licuit.
Heu! quot prudentes facti sunt insipientes,
Nequitiæque favent, nec mala jura pavent.
Regis enim terror quosdam, sed publicus error
Plures per vitia traxit ad exitia.
Pauci constantes, solique Deo famulantes,
Dum meliora docent, ut populum revocent,
Confirmaverunt exemplo quod docuerunt;
Nam vel supplicio, vel prece, vel pretio
Crebrò tentari potuerunt, minimè superari:
Qui mox suppliciis expositi variis,
Pœnas spreverunt quas multas sustinuerunt.
Quidam verberibus, pars quota carceribus
Mundum vicerunt; quidam flagris perierunt:
Ille famem patitur; ille siti moritur.
Quidam truncari, quidam sunt igne cremati;
Vectibus hic foditur, aut oleo coquitur:
Ille coronatur, quia vivus decoriatur:
Hic sectus periit, astaque sic subiit.
Ille triumphavit, quia corvos in cruce pavit:
Hic imbrem lapidum sustinuit rapidum.
Tigribus oblati quidam, vel præcipitati,
Vicerunt alii supplicio gladii.
Cuncta relinquentes quidam, Dominumque sequentes,
In se crudeles dum metuunt homines,
Invia sylvarum peragrant, rabiesque ferarum
Illæsos patitur quos homo persequitur.
Qui sic viventi modo vivunt Omnipotenti,
Nacti perpetua præmia morte suâ.

CANTUS XI.

HInc sibi vindictam Dominus memor esse relictam,
Mamutium subitò percutit, & meritò;
Nam male pro gestis capit hunc epileptica pestis,
Quæ vexat miserum pro numero scelerum.
Cùmque flagellaret Deus illum, quò revocaret,
Non potuit sapere pro nimio scelere:
Sed velut effrænis equus haud retinetur habenis,
Sic ob supplicia, plus abit in vitia.
Sic solet iratus Christus punire reatus,
Quem dum sic punit, acrius ille furit.
Quare damnatum Magus ut videt hunc sceleratum,
Introrsus gemuit, nec modicè doluit:
Neve tamen tristis rebus videatur in istis,
Cautè dissimulat hoc quod eum stimulat;
Quod bene dum celat, ad majus crimen anhelat;
Ad quam nequitiam sic parat ipse viam.
Ut quoties caderet Rex, exanimisque jaceret,
Vel cùm deficeret, inde scelus caperet.
Certè nec mirum reputabitur hoc fore mirum,
Si quando legitur. Ordine nos igitur
Mandemus cartæ Magus hoc quâ fecerit arte,
Cujus nequitia nil nisi nequitia.
Nam quasi plaudebat Rex quandocumque dolebat,
Laudes rite Deo multiplicans ideo,
Quod respexisset populum, cui præposuisset
Regem magnificum, moribus angelicum,
Quique putaretur defunctus, cùm raperetur

In cœlum quotiens somma Deus totiens
Regni tractaret, vel cùm nova jura crearet.
Dixit enim per eum cuncta parrare Deum:
Quare deceptas monuit gentes & ineptas
Ut lacrymas teneant, & minimè doleant;
Immò lætentur, Regemque magis venerentur,
Cùm videant in eo complacuisse Deo.
Sed Gens polluta, magicum mox dogma secuta,
Illa suum proprium vertit in exitium.
Nempe suo more cùm resurgente dolore
Vi subitâ caderet, exanimisque foret,
Vulgus seductum vertens in gaudia luctum,
Unde priùs doluit, hinc modo conticuit
Mente virum captum, quia dicit ad æthera raptum
Ut det jura solo, præsideatque polo.

CANTUS XII.

PLebs ita gaudebat velut, inquam, & læta canebat:
Sed Magus interea pensat in æthera;
Qui cùm præsciret tempus quo morbus abiret,
Ut Regi vita jam redeat solita,
Tunc excludebat omnes, solusque manebat,
Fingens mysterium se celebrare pium.
Cúmque recessisset dolor, & Rex convaluisset,
Mox Magus hunc docuit, sicut ut ante fuit;
Atque suum virus instillat homo sibi dirus,
Ut pereat misera gens lue pestifera.
Sed Rex progressus, morbum pallore professus,
Taliter orditur, & populis loquitur:
Festivâ laude, Gens electissima, plaude;
Nam tua complacita sunt Superis placita:
Hoc tu fecisti, tu vere promeruisti
Quod cunctis adeo Cœlitibus placeo.
Quodqoe meum cursum quotiens ego dirigo sursum,
Convenit adscribi, Gens benedicta, tibi.
Sed quia plorastis, me quando dolere putastis,
Discite quàm gratus sit meus ille status.
Cùm velut amentem me cernitis atque dolentem,
In cœlum rapior, & minimè patior;
Tunc ego sanctorum fruor alloquio Superorum,
Condignasque Deo delicias habeo.
Quippe meos visus ibi delectat Paradisus
Glorior hymnificis laudibus Angelicis.
Nunc feror in plaustrum, nunc inde relabor ad Austrum,
Ignea quem gelidum zona facit calidum.
Inde refulgentes stellas motrumve frequentes,
Hisque notho pariter quæ via, quod sit iter.
Hinc mea miratur mens, cùm cœlo rapiatur,
Unde queant Superi constabiles fieri,
Ut non volvantur simul, immò nec moveantur.
Talia cùm videam, creditis ut doleam:
Hîc nunc languesco, sed ibi gaudens requiesco,
Quâ sine lite quies, quâ sine nocte dies.
Hunc tamen ad mundum mihi cùm fuerit redeundum,
Tunc certè doleo, tam cito quod redeo;
Nam bona tantarum cùm de foro deliciarum,
Vix patior reditum carnis ad interitum.
Unde recusarem reditus, & non remearem,
Nec mundum peterem, vos nisi diligerem.
Vos mihi sudoris, vos estis causa doloris.
Quare percipite, Gens mea, sollicitè
Quid modo vidissem cùm raptus ad alta fuissem;
Et quod ego promo, disce fidelis homo.
Mundum damnamus, si vos prius excipiamus;
Si vos excipimus, omnia despicimus.
Quid colat humanum nescit genus ut male sanum;
Nescit quid faciat, multa licet faciat.
Vos genus electum, vos nil facitis nisi rectum;
Vos verum sapitis membra sacri capitis.
Illi constringunt se legibus, & sibi fingunt,
Et nova jura creant, in quibus & pereant.
Vos Superis grati, vos libertate beati,
Vos Deus innocuos æstimat esse suos.
Illi sublati nunc essent & reprobati,
Venissent media ni mea consilia.
Nam cùm damnandæ Gentes essent medicandæ;
Sic mea quod decuit lingua locuta fuit:
Cœtus cœlestis, quia nil nescire potestis,
Quod sit magnifica Religio Lybica,
Vos ipsi scitis, & credo notare potestis,
Hanc Gentem noviter nosse salutis iter.
Ut discernaris quod honor sacræ novitatis,
Cùm vix extremam contigerit Lybiam,
Tam cito diffundi non posse per ultima mundi,
Quod nemo docuit discere quis potuit?
Unde precor Genti sano Doctore carenti,
Datur adhuc spatium, quò redimat vitium.
Sed puto ridebunt postquam facta nostra videbunt:
Ni cito pœniteant, judice me pereant.
Et sic damnentur, ut perpetuò crucientur:
Hîc ubi conticui, sic Superis placui.
Qui mihi decretus locus est sine fine quietus,
Ut quotiens redeam sceptra poli teneam.
Par ego vincens per sæcula Cunctipotenti,
Cum quo solus ego cuncta regenda rego.
Ergo gaudere, præceptaque nostra tenete
Cum multo studio; quippe procul dubio
Vos exaltabo, mihi vos ego consimilabo,
Hîc mihi si meritis consimiles eritis.
Si plenè purus vix esse potest moriturus,
Propter carnis onus, dum nequit esse bonus,
Nemo sub hoc onere valet unquam labe carere,
Unde subesse scio nos alicui vitio;
Quare pollutis hæc sit via prima salutis,
Ut post peccata quisque laverit aquâ:
Nempe sacramentum veniæ dabit hoc elementum;
Sed verè sacrum tale sit ut lavacrum.
Quisquis purgari bene vult & purificari,
Sic se sanctificet, & quater hoc replicet.
Quicquid deliqui, Mahumet purgator iniqui,
Dilue sacratam deprecor hanc per aquam.
Taliter ablutis summæ dabo dona salutis,
Regni perpetui semper honore frui.
Pluribus instruerem vos si modo tempus haberem,
Nunc dum protrahitur sermo, dies rapitur.
Corde sed intento, mea Gens, retinere memento
Sicut disposui singula quæ docui.
Ut libertatis ita jacturam caveatis,
Liber ut in propeto quisque sit arbitrio.
Nam si sic vultis vestris consistere culis,
Carnis post obitum tunc dabo pollicitum.
Hæc postquam dixit, Gens simplex laude canora
Intonat, adjectis plausibus absque mora;
Inque modum tonitrûs tantus ferit æthera clamor;
Quantum Junonis sub Jove nescit amor.

CANTUS XIII.

QUid facis his monitis scelerum caput, hostia Ditis,
Brutos atque rudes dum laqueare studes?
Sed metuis, credo, crudelis & impie prædo,
Ne solus pereas, quod minimè timeas.
Nam tu privatus non ibis & incomitatus,
Immo turba tua non erit exigua;
Nec multis annis tua serviet ira tyrannis,
Nec tua quod quærit vita perennis erit.

Ulrio divina, dum tu gaudes, inopina
  Jam te præveniet, nec leviter feriet:
Sicque repente cades, generalis & unica clades,
  Jam quoque digna Ditis aula tuis meritis.
Te membrum Sathanæ chaos sorbebit inane,
  Et quasi te fitiat, Tartarus omnis hiat.
Eia, lætare, quia desistes cumulare,
  Qui tibi post obitum fructiferas gemitum,
Et tibi, gens stulta, superest confusio multa,
  Nec tibi lætitia semper erit socia.
Cursu namque brevi spatium decurritur ævi,
  Post quod finitum vadit ad interitum.
Cúmque tuo Mahumet Platonis victima fies,
  Errorisque tui præmia percipies.

CANTUS XIV.

CUm jam crevisset fraus, & dolus invaluisset,
  Nec sceleri metas poneret impietas,
Tunc destructarum clamores Ecclesiarum.
  At Mahumet Dominus intuitus facinus
Sævit in auctorem sceleris, tantumque fororem
  Dignis persequitur suppliciis. Igitur
Solus ad auroram Rex, primam lucis ad horam
  Egreditur tacitè, fortè carens comite.
Et meditans ibat cogitans quæ dogmata scribat,
  Et quid cras doceat unde suis placeat.
Sed mors instabat, quæ cras vixisse negabat,
  Præveniens hodie dogmata perfidiæ.
Nam quæ verba daret populo cùm Rex agitaret,
  Corripuit solita pestis eum subita;
Et cadit exsanguis torpens quasi perfidus anguis,
  Nec, sicut voluit esse nocens, potuit.
Viscera constringens intus dolor æstuat ingens:
  Æstuat interiùs, nec minùs exteriùs.
Omnia torpebant, manus, os, pes, lingua rigebant;
  Totus diriguit, totus iners jacuit.
Guttur præclusum linguæ, vocis negat osum;
  Stabant & vacua lumine luce sua.
Quid moror? Immensus dolor abstulerat sibi sensus,
  Jamque subacta fere lingua parat fugere.
Quod portendebant spumæ quibus ora rigebant,
  Et malè continuus flatus & exiguus.
Sic absente Mago tenet hunc dum mortis imago,
  Accurrere sues digna repente lues;
Qui rapidus sic grex quasi spernens quod foret hic Rex,
  Totus in hunc properat, & miserum lacerat.
Ac vitæ reliquum quod adhuc sustentet iniquum,
  Exhaurit leviter, ille gemit graviter.
Et tandem moritur, morienti styx aperitur,
  Et stygius latro vertitur in barathro.
Et quia damnavit animas, & corpora stravit,
  Nil parcens animæ, corporibus minimè,
Nunc ipsum porcus, animam depascit & Orcus,
  Et sordis propriæ vertitur in sanie.
Jureque damnatus in utroque ferens cruciatus,
  Pœnarum genera sustinet ad scelera.

CANTUS XV.

CUm Magus audisset quoniam Rex solus abisset,
  Ac præter solitum protraheret reditum;
Solus eum sequitur, quo dum velociùs itur,
  Cernitur in media Rex cecidisse via.
Ultor adhuc stabat grex, & Regem lacerabat,
  Ac si lege cibi sit datus ille sibi.
Sed veniente Mago cessit porcina vorago,
  Atque caput scelerum deseruit lacerum.
Tunc fons peccati Magus ad corpus lacerati
  Accessit citius, quid faceret dubius.
Sed quid ad hoc faceret, nisi fleret, flensque doleret:
  Flens igitur gemuit, nec modicè doluit.
At cùm sentiret dolor hic quod inanis abiret,
  Et quod flere suum cederet in vacuum,
Secum dicebat: Quando pater Hectora flebat,
  Numquid ei lacrymæ profuerunt? Minimè.
Ergo cùm luctus nullos faceret sibi fructus,
  Corde quidem doluit, flere tamen posuit.
Tu quoque depone luctum simili ratione:
  Hunc etenim lacrymis amodo non redimis.
Talibus armatus monitis Magus & recreatus,
  Vultus composuit, & lacrymas tenuit.
Atque reportavit corpus, lectoque locavit,
  Arte licèt fera membra fovens lacera.
Ad quod miscetur quodcumque valere videtur:
  Succus laureolæ, flosque tener violæ.
Implebantque domum thus, balsama, nardus, amomum,
  Ex quibus ignotum fecerat antidotum.
Et membris cunctis regalibus inde perunctis,
  Vestibus ornat eum, tendit enim laqueum,
Quo deceptorum capiat mentes populorum,
  Gaudens fraude suâ non sibi continuâ.
Rege perornato mox more suo scelerato
  Regales famulos convocat & populos,
Quos sic affatur: Lux hæc solemnis habetur
  Quâ cœlos hodie Rex petiit Lybiæ.
Suscipitur cœlis Rex nobis quippe fidelis,
  Atque suos pueros vos vocat ad superos.
Nam dilatatus licèt ejus sit dominatus,
  Non tamen inde minus noster erit Dominus.
Immo suos Lybios non ut servos, sed amicos
  Confirmando teget, atque fovendo reget.
Sed quid turbatur cor vestrum, dum meditatur
  Et causam quærit cur pater hic dederit
Porcis rodenda sua membra nimis veneranda,
  Quàm caro sit vilis, mors docet hæc humilis.
Hæc ut monstraret & apertè significaret,
  Ipsa pati voluit, nosque per hæc monuit
Quàm fragiles simus; sed quamvis carne perimus,
  Post mortem reliqua spes tamen est aliqua.
Fit quia nostrarum mors ipsa salus animarum,
  Et quando morimur, tunc Mahumet sequimur.
Qui sublimabit, cunctosque sibi sociabit,
  Qui sua complere jussa volunt opere.
Cujus mandatis hæc addimus, ut caveatis
  Porcinâ temerè vos lue polluere.
Nec puto dicendum cur istud sit faciendum,
  Cùm per se pateat quid satis hoc doceat.
Ex hoc gens illa, contemptâ carne suillâ,
  Pollutum credit, de sue quisquis edit.
Et quia porcorum grex Regem rosit eorum,
  Ficta superstitio venit ab hoc odio.
Tunc sua præcepta gaudens Magus esse recepta
  Rerum gestarum credidit esse parum,
Ni consummaret scelus, & quasi sanctificaret.
  Qood plenus scelere sic parat efficere.

CANTUS XVI.

COnstruxit fanum, fanum non, immo prophanum,
  Cujus pro foribus sculptile marmoribus
Carmen habebatur, quod tale fuisse putatur:
  Hic bene quod petitur per Mahumet dabitur,
Hac in structura nihil extabat sine cura;
  Tota domus pretio fulsit & ingenio.
Marmore candebat paries quicumque patebat;

Sed marmor parium vicit opus varium,
Nam si vixisset opus atque loqui potuisset:
Materiam vici, diceret artifici.
Taliter ornatum fanum fuit atque paratum.
Sed si quis quærit quanta domus fuerit;
Cùm procul hinc statur, mons aureus esse putatur,
In tantum spatii continet & pretii.
Plus mirareris si forsan egrederis,
Fulgor enim lapidum te faciet stupidum.
Sic sic ornatum gemmis, auro variatum,
Sicut nocturnum lucida stella polum.
Sic opus elatum solo magnete paratum
In medio steterat quod velut arcus erat,
Sub quo portatur Mahumet, tumuloque locatur,
Qui si quis quærat ære paratus erat.
Et quia revera tam grandia contrahat æra,
In qua Rex jacuit tumba levata fuit.
Et sic pendebat, quod vis lapidum faciebat.
Ergo rudes populi prodigium tumuli
Postquam viderunt, rem pro signo tenuerunt
Credentes miseri per Mahumet fieri.
Pendere res plena quod pendeat absque catena,
Nec sic pendiculum quod teneat tumulum.
Hæc ubi viderunt stulti Mahumet coluerunt,
Gente quod in Lybica fecerat ars magica.
Hactenus errorum quia causas diximus horum,
Musa manum teneat, & Mahumet pereat. 1148

Explicit Historia Mahumetis.

VENERABILIS HILDEBERTI

LIBER DICTUS

MATHEMATICUS.

BREVE MONITUM.

E mss. Codice 500. ad minus ann. Elnonensis olim Monasterii, seu S. Amandi in Pabula, nunc Bibliotheca Regia, sub n. 274. qui solus inter mss. hoc habet Poema, quod immediatè subsequitur Historiam Mahumetis.

Cum Hildebertus author hujus historiæ nullam cui conveniat personam nominet, nec cuinam Romanorum Procerum conveniat, lectis ipsorum historiis, detegere potuerimus, nil aliud suspicari potuimus, quàm ejus fuisse gratuitum Commentum ad exercitationem academicam confictum, in derisum Astrologiæ, ut vocant, judiciariæ, à qua fortè sui temporis homines plus æquo deditos avertere voluit. Tantam porro narratio hæc cum OEdippi fabula videtur affinitatem habere, ut nisi tam expressè Hildebertus Romam nominasset, illam ipsam OEdippi fabulam censeremus: sanè nihil propius ad ejus imitationem accedit. Cæterum inde sagax Lector advertere poterit, non tantùm rythmicis carminibus Hildebertum præstasse, sed cùm illi à rythmorum angustia evadere datum est, versibus omnis generis apprimè versatum fuisse. Illud igitur Poema è Manuscripto Elnonensi annorum ad minus quingentorum erutum, & historiæ Mahumetis immediatè subjunctum, publicâ luce non indignum duximus.

CANTUS PRIMUS.

SEMPER ut ex aliqua felices parte quetantur
Leges humanæ conditionis habent.
Miles erat Romæ probus armis, rebus abundans,
Urbe potens, felix conjuge, clarus avis.
Voce, manu, facie, facundus, largus, honestus,
Vir sapiens, stabilis tempore, mente, fide.
Sponsa viro, non stirpe minor, non moribus impar,
Non ævo senior, dissimilisve fide.
Prompta, modesta, timens, non ut solet esse frequenter
Imperiosa suo fœmina pulchra viro.
Luxus opum nocuos quamvis declivis ad actus,
Non fecit mores degenerare bonos.
Cùm soleat levitas juvenilibus esse sub annis,
Non leve gessit opus fœmina pulchra, potens.
Casta decora fuit, quæ virtus rara venustis
In fragili sexu rarior esse solet.
Fœmineæ vitium naturæ, mobilitatem
Cavit, & ingenitæ crimina nequitiæ.
Affectusque leves quadam sub mole refixit,
Et potuit sexûs immemor esse sui.
Sic igitur proba, juncta viro formosa decoro,
Callida sensato, religiosa pio.
Sors arrisit eis, favit natura; beati
Omnibus, excepto munere prolis, erant.
Perfecti minus hoc uno, si prole carere
Est à perfecta prosperitate minus.
Spes igitur sobolis multos damnata per annos
Cætera naturæ dona placere vetat.
Successus alios, alios obscurat honores,
Fortunamque facit omnibus esse ream.
Flentque dolentque magis, nec enim natura repugnat,
Nec gravitas cui * languidioris obest.

* f. languidior vis.

Nec

Nec senis hæc gelidos caosari conjugis annos,
Ille nec uxoris frigida membra potest.
Ætati confisa suæ superûmque favori,
Spem gerit in voto fœmina sola suo.
Spemqoe super dubiam fari quid volverat ordo,
Certior esse volens consulit Astrologum,
Qui poterat stellis superûm dependere curas,
Parcarum mentem, consiliumque Jovis,
Naturæ causas secretaque scire latentes,
Et quæ fata, quibus legibus ire velint.
Ille mathematicæ studiis exercitus artis
Portentat numeros, astra movent numeri;
Exquiritque vagos numeri ratione planetas,
Quorum sollicitè puncta gradusque notat.
Et quâ consultæ momentum colligit horæ,
Et perpendit in his esse, modumque rei.
Est, ait, en video, tibi filius; ecce maritus
Implebit steriles fertilitate sinus.
Et Paridem geret in facie, geret intus Achillem,
Nec probitas fastum, nec sibi forma dabunt.
Pauperior Crœsus, minus illo doctus Ulysses.
Fræna dabit ratio rebus & ingenio.
Inter felicis fatalia commoda vitæ
Romuleæ dominus, & pater urbis erit.
Patrem, sed taceo, nisi quod premis, arguis, instas,
Occidet, fato sic agitante, suum.
Sic erit, adde fidem; Jovis est sic fixa voluntas.
Quicquid præcinui nil habet ambigui.
Fata tibi spondent, di spondent; sydera spondent;
Res rata quam spondent sydera, fata, dii.

CANTUS II.

GAudeat his fatis, doleatve revertitur anceps
Fœmina cœlestis conscia consilii,
Roma, tibi Regem, mortem paritura marito,
Tristitiam gaudens, gaudia tristis habet.
Sollicitam sensit vigili marcescere curâ
Vir suus, & causas hic rogat, illa docet.
Audit, & attentâ tristique recolligit aure
Miles fata suæ prodigiosa necis.
Hoc, ait, in voto superos piget esse secundos;
Inde mihi malus est Jupiter, inde bonus.
Quæsivi sobolem, datus est mihi filius hostis,
Damna fero voti prosperitate mei.
Unde precor, meus, uxor, amor, mea sola voluptas,
Altera pars animæ dimidiumque meæ,
Cùm fuerit soboles genio concepta sinistro,
Et tua maturum fuderit alvus onus,
Affectus oblita pios, oblitaque matrem,
Ne dubites puerum mortificare tuum.
Si patiaris eum superesse, mihi morituro
Hæc pietas species impietatis erit.
Finierat, flevere simul, mora nulla, sequenti
Nocte jacent pariter, concipit illa, tumet.
Maternos menses naturæ legibus implens
Edidit ad numeri tempora certa sui.
In nascente fuit tantæ deitatis imago;
Vix potuit credi materialis homo.
Nupta virum, mater puerum dum diligit, hæret,
Et dubitat puero parcere, sive viro.
Formosus niveusque puer se cogit amari,
Et matrem mollit, & vetat esse feram.
Pulcher & iratæ visus videre parenti,
Oranti similis, ne moreretur, erat.
Ad speciem petiere preces, discussit amatum
Formosæ sobolis gratia mente virum.
Quæ nunc esse suæ soboli Medea parabat.
Cœpit maternus scire quid esset amor.
Parcit ei pietatê ferox, majoraque vitæ
Tempora dat nato, dum breviora viro.
Et mentita necem procul inde remittit alendum,
Et tacitâ miserum decipit arte patrem.

CANTUS III.

EXilio felix puer est, alienaque lactens
Ubera, nutritur sedulitate piâ.
Crevit honor formæ, cùm florida cresceret ætas;
Laudari potuit tantus ab hoste decor.
Nomen in ambiguo, sed Patricida vocatur,
Imperat arcanâ calliditate parens,
Ut juvenis tantomque nefas, tantumque furorem
Horreat, audito nomine sæpe suo.
Ut rudis accepit primos infantia sensus,
Traxit & interior vim rationis homo.
Emicuit tam mente capax, velut esset adultus,
Maturos pleni temporis usque dies,
Ascendensque gradum docilis promptæque juventæ
Philosophis studuit proximus esse comes;
Novit enim quàm sideribus, quàm primitùs orbi
Sementem dederit materiamque Deus.
Quæ fuit in rebus ratio, quæ caosa creandis,
Quos habent nexus, quas elementa vices.
Et numeri quo fonte fluant, quâ lege ligentur,
Quo sibi conveniant scemate dispositi.
Musica quo numero, vel quâ sibi proximitate
Dissimiles jungat consocietque sonos.
Astra quibus spatiis distent septena planetæ,
Mensus utrosque polos, mensus utrumque mare;
Astrorumque vias, humanaque fata sub astris
Et fesso cœlos Hercule sustinuit.
Rhetoricosque volens non ignorare colores,
Succinctè didicit perspicuèque loqui.
Naturas generum limâ graviore revolvens,
Pectore divinum clausit Aristotelem.
Et quicumque potest humana lacessere membra,
Aut dolor, aut morbus, pellere novit eum.
Sic fecit pectusque capax, mentemque profundam
Amplum septenis artibus hospitium.
In Venerem suspecta quies, vitiisque propinqua
Otia jam juveni caosa timoris erant.
Tranquillosque timens lascivi temporis annos
Transit ad armatæ pondera militiæ.
Institit assiduis bellis, meruitque favorem,
Armaque successu non caruere suo.
Cæsareos titulos transgressus, & Herculis actus,
Unica Romuleæ gloria gentis erat.
Quem probitas adeo virtusque levavit in altum,
Esset ut Ausonii signifer Imperii.
Sed super orbis opes, supremaque culmina rerum
Certat vis superûm ponere posse virum.
Pugnat ad hoc Lachesis, super hoc fortona laborat,
Comprobat hic vires Jupiter ipse suas.
Et quia sic fieri fatalis postulat ordo,
Hanc sibi regnandi fata dedere viam.

CANTUS IV.

ÆMula Romani Carthago nominis, arma
Fortè sub Ausoniis finibus intulerat.
Ergo movent Aquilas infaustaque signa Quirites,
Conscriptosque patres hora sinistra trahit.
Occultarat enim sub opacis navibus agmen
Pænus, in excidium, regia Roma, tuum.
Sic super insidias inopinaque tela Senatus
Incidit, & potuit tunc sine marte capi.
Rex captivatur, captivaturque Tribunus,
Nec deprensa potest turba referre pedem.

Ducuntur gentes Æneadum, Latiæque potestas
  Gentis, & Albanæ nobilitatis honor.
Non alibi potuit melius cognoscere Roma
  Quod dubias dubius mundus haberet opes.
At Patricidam cum signifera legione
  Ducebat melior sors meliore viâ.
Qui procul aspecto confusi pulvere belli,
  Protinus intendit succubuisse suos.
Occurrens igitur venientem prævenit hostem,
  Objectoque sibi milite claudit iter;
Hostilesque globos satis melioribus intrans
  Devincit Pœnos, protegit Ausonios.
Ridiculos hominum versat sors cœca labores,
  Sæcula nostra jocus, ludibriumque diis.
Conversis vicibus jacet Africa, Roma triumphat,
  Victores victos extimuere suos.
Et tamquam timeat Romam sacer ordo deorum,
  Protinus & celeri damna levavit ope.
Sic igitur potuit veniam fortuna mereri,
  Dum dedit eventus post mala fata bonos.
Sors audita mali luctu confecerat urbem,
  Magnaque majoris damna pudoris erant.
Læta superveniens præmisso fama dolori
  Ex ipsis potuit gratior esse malis.
Primùm narratur quâ valle, quibusve latebris
  Pœnorum steterat insidiosa cohors,
Et quantus Latios belli cœcaverat ardor,
  Ne tacitos possent ante videre dolos.
Qualiter augustos Romanaque viscera Patres
  Truserat in laqueos Africa dira suos.
Quàm parvâ Patricida manu contriverit hostes,
  Et tibi, Roma, tuos reddiderit populos.
Sic Patricida suis formosus & inclytus actis
  Creber & in vulgi plurimus ore sonat.

CANTUS V.

REx ubi collegit quas fert victoria prædas,
  (Nam lucri dominus, non tamen auctor erat)
Romam vertit iter, Patribusque legenda verendis
  Littera dirigitur, littera talis erat:
Ut sibi pro victâ Carthagine debita laurus,
  Et meritus Latio more daretur honor.
Romani super his bene quid statuatur, acuto
  Consilio versant, exagitantque diu.
Undique pensatis rationis acumine rebus,
  Nil meriti factis Regis inesse vident,
Qui malè fuscatâ Romani laude decorus,
  Victus & in bello præda fuisset iners.
Neve tamen posset turpi doluisse repulsâ,
  Nam malè contemptum fert gravis ira Ducum,
Pagina signatur, cujus dare, sive negare
  Ambiguus sensus significare queat.
Nullius obsistit meritis, servire parata
  Semper victori regia Roma suo.
Nam cui laurigeros meruit victoria currus,
  Non illi meritos Roma rogabit eos;
Qui populos vicit Carthaginis, ille, fatemur,
  Ille triumphales scandere debet equos.
Spem mentita bonam fallaci littera vultu
  Imprimìs potuit lætificare Ducem.
Mox ubi consului mentem, totumque cucurrit,
  Et tulit ad sensum singula verba suum,
Sicut homo discretus erat, non motus in iram,
  Ambagem dubiæ sentio vocis, ait.
Ergo Patricidam (nec enim laudes alienas
  Regia mens ægrè sustinet) alloquitur:
O juvenis, quem si quis inest vigor insitus astris,
  Nascentem vidit syderis hora boni,
Cui fortuna favens, ne postmodo cœca vocetur,
  Excussit vitii crimen onusque sui.
In cujus facie naturæ cuncta potentis
  Argumenta patent, laus tua forma deæ.
Per quem (nec pudor est) ereptus ab hoste revertor,
  Redditus uxori, deliciisque meis.
Ecce dies, qui proveniens ex ordine fati
  Reddet virtuti præmia digna tuæ.
Sceptra tuus, fateor, meruit labor, accipe sceptra,
  Et meritum regimen urbis & orbis habe.
Vicisti Pœnos, & quos tibi Rôma paravit
  Curribus & pompis utere pace meâ.
Justè Roma videt, servataque linea recti
  Est in contemptu plus mihi grata meo.
Nec meus iste potest pudor aut injuria dici.
  Justitiæ potiùs nomen habere potest.
Ergo nec invideo, venturi præscia laurus
  Crinibus accedet digna corona tuis.
Ergo nec invideo, curru fulgente vehéris,
  Lætaque Roma tuum nomen ad astra feret.
Grande voco meritum quem dat tibi Roma triumphum,
  Quod tibi munus grandius esse puto.
Romanis aliisque meis te præfero Regnis,
  Estque fretum munus lataque terra meum.
Obstupuit juvenis, & (quæ rarissima virtus)
  De sibi collato tristis honore fuit.
Dum parere negat, venientes ordine pompas
  Aspiciunt, illinc vulgus, & inde Patres:
Rex capitis diadema sui, licet ipse repugnet,
  Collocat in juvenis vertice, sceptra manu.
Sic tectum trabeâ, sic omnia Regis habentem
  Obtulit oblatum, Roma recepit eum.
Et niveos super altus equos plaudente Senatu,
  Ad Capitolinum ducitur usque Jovem.

CANTUS VI.

AUdierat, nec enim gestorum * deficit index, *f. defuit.
  Imperium nati mater amica sui.
Movit ad hoc pietas, amor, & natura parentem;
  Lætitiâ potuit pene perire suâ.
In lacrymas tamen erumpunt pia gaudia matris,
  Quas dolor & potiùs damna parare solent.
Ut satis applausit cognato mater honori,
  Legitimo risus fine repressa suos
Pectoris arcanum velut in penetrale receptum,
  Et silet, & quid agat consulit ingenium.
Astrologi super augurio, super ordine facti
  Obstupet, & stellis sensit adesse fidem.
Jam de præterito trahit argumenta futuri,
  Cætera prædicto credit itura modo.
Ergo re faciente fidem pro morte mariti,
  Cogitur ad veros sponsa venire metus.
At sobolis decus aspiciens, obitumque mariti,
  Læta per alternas fitque molesta vices.
Quando virum, vel dulce viri quodcumque fuisset
  Præsens ante suæ lumina mentis habet.
Pectora jocundis successibus exhilarata
  Vendicat hospitium cura dolorque sibi.
Cùm Patricida redit, qualem quantumque videri
  Dat maternus amor, non habet ira locum.
Cùmque subit socialis amor fœdusque mariti,
  Integritas vitæ, nec violata fides.
Non peperisse velit; natus natique potestas
  Displicet, & prorsus desinit esse parens.
Interdum mitescit atrox, blandamque parentem
  Induit, & vincit filius ipse virum.
Alternis dolet, & gaudet, miseréque beata
  Ponderat ad casus dulcia fata malos.
Anxia distrahitur, dubioque misertima voto

Fluctuat, & bellum mater & uxor agit.
Si queat æterno Parcas prævertere curso,
Vellet pro domino fata subire suo.
Sed tristis Lachesis, sed inexorabile fatum
Nonnisi præscriptas vis habet ire vias.
Vir suus interea curis superoccupat ægram,
Tumque super fatis pervigil ejus erat.
Intuitoque viro cujus prope fata videbat,
Ingemit affectu vera Sabina pio.
Compressæque diu tandem velut agmine facto
Discursu lacrymæ liberiore fluunt.
Obriguit dominus lacrymis violentiùs ortis,
Nescio quid tanti sensit inesse mali.
Currit in amplexus, & dulciter oscula caræ
Conjugis irrumpit, & rogat unde dolet.
Cor tamen illa nihil promit; importunus at hæret,
Instat & incumbit, multiplicatque preces.
Quò plus mœsta silet, potuit suspectius esse
Quod dubitat tantâ sub gravitate loqui.
Quærit perque fidem talamique sacros hymenæos
Quis, quibus ex caosis fluxerit iste dolor.
Si res consilii tutas descendet in aures,
Si scelus: hoc poterit scire maritus amans.

CANTUS VII.

Lege thori thalamique fide compulsa fateri,
Quæ meliùs poterant utiliùsque tegi.
Est, ait, unde querar de te, natura creatrix,
Quæ nihil ad summam perficis osque manum.
Multa licèt dederis, minus est quod fæmina nascor,
Defecitque tuus has mihi parte favor.
Is meus est sexus qui detestatur honestum,
Qui quicquid scelus est vendicat esse suum.
Si liceat superis genus evertatur iniquum — *Phrasis Hildeberto familiaris.*
Fæmina; Vivat homo jam suus orbe suo.
Aura nocens, maris unda tumens, irataque pugna — *Elegans insectatio fœminei sexûs.*
Non necat ad numerum fæmina dira tuum.
Planta vel arbor habet quibus extendatur in ævum
Semina; perpetuom servat utraque genus.
Fæmina non aliter radicem criminis in se,
Sementemque mali, materiamque tenet.
Tempora si redeant antiquæ simplicitatis,
Argutique cadat spiritus ingenii,
Fæmina sufficiet artes reparare nocendi
Perfidiæque novum forsitan addet opus.
Tempore mitescunt positâ feritate leones,
Tempore leniri tigris & ursa solent.
Fixa pedem manet ad facinus, numquamque malignam
Mutat naturam fæmina sola suam.
Si qua suum penitus descivit fæmina sexum,
Plus niveo corvo prodigiosa fuit.
Sed quid naturæ vitio, vel quid genuinis
Motibus adscribo criminis hujus onus?
Quod mala, quod nequam, quod atrox, quod perdita feci,
Ad sexum refero turpiter ipsa meum.
Nam bene causa nitet, quâ se mea culpa coloret,
Seque meum facinus non habet unde tegat.
O conjux decepte diu! tibi creditur uxor,
Quæ tibi non uxor, sed magis hostis erat.
Forsitan obsequiis & blandâ sedulitate
Credebas animum promeruisse meum.
A primis cui gradibus tuus unicus ardor
Unicus affectus, unica cura fui.
Si benefacta tuis malè respondentia votis
Æqualis meriti non habuere vices,
Obsequium damnis, odiis pensamus amorem,
Opprobrio laudem, prodigioque fidem.
Quære, marite, novum pœnæ genus, exime ferrum,
Viscera funde sole, distrahe membra rotis.
His ego digna malis, quæ judicio Radamanti
Tartareâ patitur noxia turba domo.
Sed quia suspensus dubio sermone teneris,
Accipe quò tendant, quid mea verba velint.
Olim, si memoras, peperi quem sydera Regem,
Spondebantque senis sceptra tenere Numæ;
Spondebant, (sed flere magis, quàm dicere fas est)
Proh dolor! authorem funeris esse tui.
Territus augurio, contra sua viscera matrem
Præcipis armari, progeniemque premi.
Sed natura minis, monituque potentior omni
Non potuit partes destituisse suas.
Mentior, extinctum credis, temerariè credis,
Sed puer alterius lactis habebat opem.
Sic igitur culpamve velis, facinusque vocari,
Nunc illi puero vivitur ista dies.
Filius ille tuus, cujus rationis acumen,
Actus mirari, verba probare soles.
Filius ille tuus, quem prædicat orbis & omnis
Quæ sub septeno climate terra jacet.
Filius ille tuus, de quo quoque livor & hostis,
De quo mentiri fama vel ipsa timet.
Filius ille tuus, cujus Carthago triumphos
Nec gens Annibalis erubuisse potest.
Filius ille tuus, quem regni sede locatum
Cernis honoratâ sceptra tenere manu:
Verba Mathematici, nisi quod tua fata supersunt,
decreto
Omnia de certo fine peracta vides.
Currentesque suo fataliter ordine stellæ
Et tua defixo fata tenere trahent.

CANTUS VIII.

Vir stupuit, potuitque diù non credere * rebus, — * *f. verbis.*
Eventus * quarum prodigiosus erat. — * *f. quorum.*
Sollicitus longumque silens, se pectore toto
Contulit ad mentis interiora suæ.
Provida consulitur ratio, vigilatque receptus
Intus apud sese totus & omnis homo.
Singula discutiens gaudendum sensu, & ipsam
Perniciem proprii cœpit amare mali.
Ergo decus generis, & honores concipit altos,
Contemptorque suæ perditionis ait:
Cara comes mihi sanctus amor, mihi gratia consors,
Parce queri, lacrymas comprime, pone metus.
Non vitio tua facta dedi, pulchrisque marito
Fraudibus, & pulcra proditione places.
Non sub Judicibus timeas adducta severis,
Tam sincera tuum causa tuetur opus.
Ipsa licèt sileas pro te natura loquetur,
Sunt oratores jusque piumque tui.
Non tibi Rhetoricos opus induxisse colòres.
Ad regimen causæ non leve robur habes.
Mater eras, maternus amor pietasque coëgit,
Medæamque fugis, æmula Penelopes.
Jure timere queam quæ pignora mortificasses,
Has etiam promptas in mea fata manus.
Sed redimendos erat dominator & urbis & orbis
Unius ex facili perditione senis.
Ut vetus arbor ego, cujus de stirpe renascens
Virgula servatur, ipsa recisa perit.
Virga suam matrem longum distendit in ævum,
Perpetuatque meus filius esse meum.
Mira quidem novitas, lætus dolor, utile damnum,
Quæ duo fortunæ cernis inesse meæ.

Obsequium fortuna putat præstasse duobus,
  Surgat ut ex nostro semine sceptra regens.
Non decet ingratos divini muneris esse,
  Tangit munificos mens hilarata deos.
Non veniunt homini nisi magno magna labore,
  Partaque flegreo sidera Marte Jovi.
Ut merear Regisque pater dominusque vocari,
  Morte meâ tanti nomen honoris emo.
Sed moriens ego non moriar, totusque superstes
  Totus & in tali prole renatus ero.
Quod de fatali descendit origine rerum
  Ne dicas fieri fraude vel arte tuâ.
Fatum me perimit, fatum servavit eumdem
  Quem servasse putas; Omnia lege meant.
Dum patitur Lachesis jam jamque minantia rumpi
  Nostra fatigato pollice fila trahit.
Præsentem placet affari, propiusque videre
  Quem superi rerum constituere caput.
Si semel amplexus jungam semel oscula tero,
  Sufficiet vitæ terminus ille meæ.
Lætior Elíseos veniam, gentesque sepultas
  Et chaos & stygii pallida regna Jovis.

CANTUS IX.

Ergo palatinas Tarpeii culminis arces
  Per circumflexos scandit uterque gradus.
Illic cum Patribus residens Patricida verendis
  In commune suæ consulit urbis opus.
Ne pereant leges, ne decidat ordo Senatûs,
  Romæ majestas, Imperiique decor.
Ingressi, splendore domûs potuere teneri
  Si minor aut levior causa dedisset iter.
Ad Regem graviter sommisque laboribus itur,
  (Nam circumstantum densius agmen erat.)
Ut plebis rapuere globos penetratur ad ipsas
  Primatum cathedras, Imperiique thronum.
Matris ad occursum, nec enim pater agnitus illi,
  Consurgit solio Rex Patricida suo.
Impetû fastu vel majestate rejectâ
  Totus maternis subditur obsequiis.
Subsequitur, blandâque manu comportat euntem,
  Mitiùs alloquitur, blandiùs audit eam.
Naturæque suæ non immemor æqua potestas
  Personam servæ conditionis agit.
Cui genitrix: Concede loco, matrique benignus
  Condescende tuæ, dicere pauca velim.
*al. ferare. Redde parum te, nate, mihi, * frustrare labori
  Te quandoque gravi, jura Senatus agat.
Cura tuæ mentis moderando debita mundo
  Ex aliqua saltem parte remittat onus.
Roma sibi vigilet propriis quoque viribus usa
  Interdum discat Rege carere suo.
Hoc precor, hoc jubeo, Regem precor, impero nato:
  Jus habet in partus mater amica suos.
Declines igitur turbam, turbæque tumultus:
  Non bene consilium ducitur in medium.
Alta volunt propria sub majestate latere,
  Nec tutò veniunt ad populare palam.

CANTUS X.

Ergo divertunt ubi longâ pace silebat,
  Deditus arcanis consilioque locus.
Quod sancitur ibi tacitum, sublime, profundum,
  Auribus eripitur, fama maligna, tuis.
Rex Regum tantumque locus privata Senatus
  Audit, & æternâ nocte sepulta premit.
Sedit uterque parens, & filius inter utrumque;
  Dicenda primum fæmina fecit iter:
Fili, cujus opes, sapientia, forma, potestas
  Sunt mihi sidereis significata notis,
Dum recolo meritumque tuum, vitæque nitorem,
  Gaudeo, nate, tibi, Gaudeo, nate, mihi.
Si quâ parte mihi posset subrepere fastus,
  Nempe futura fui laude superba tuâ.
Per te Romulidas libertas prisca revisit
  Ausa suum terris exeruisse caput.
Olim decretis æterni legibus ævi
  Debitus in regimen temporis hujus eras.
Nostraque justitias priscumque reducis in aurum
  Sæcula, nec ferri nomen habere sinis.
Naturæ perlonga manus se contulit orbi,
  Et dedit in solo munere cuncta simul;
Utiliusque nihil in postera secla reservans
  Prodiga donatrix pene remansit inops.
Jam neque miretur Censorem Justinianum,
  Jam neque se jactet Roma Catone suo.
Si populus felix augustos vixit in annos,
  Nostra nec inferius tempora numen habent.
Dictus eras sensu Græcos quoque vincere, vincis;
  Marte valere, vales; sceptra tenere, tenes.
Sed quamvis sublime caput sub sidera condas,
  Rex super humanum dispositorque genus,
Unum deerat adhuc, non nosse tuum genitorem
  Ad solidè plenas prosperitatis opes.
Sed votis adstricta tuis fortuna laborat,
  Ut tua sit nulla gloria parte minor.
Iste pater, pater iste tuus, cognosce, revise,
  Qui de carne sua contulit esse tibi.
Filius exurgit, surgit pater, oscula jungunt,
  Nec cohibet lacrymas iste vel iste suas.
Implicitis strictisque diu complexibus hærent,
  Et cognata sacer pectora mulcet amor.

CANTUS XI.

At genitor vultu non exsatiatus amato
  Hæret & in juvenem lumina fixa tenet.
Aspiciens igitur tantæ miracula formæ,
  Aut stupefactus ad hæc, aut hilaratus ait:
Militiæ specialis honor, rationis & æqui
  Immotus limes, perpetuusque tenor.
Nate, (sed usurpo nomen fortasse paternum)
  Qui sævus pater est, desinit esse pater.
Nate, fatebor enim, tua te gestabat in alvo
  Mater, eoque mori tempore jussus eras.
Jussus eras, jussi, perfecti roboris annos,
  Maternosque volens anticipare dies.
Pœna parator ei quem non damnaverat error,
  Et præjudicium lingua paterna facit.
Ordo sed æternus præfixaque nexio rerum
  Humanæ vanum dissipat artis opus.
Servaturque puer placidè qui temperet orbem,
  Romuleaque regat mœnia facta manu.
Si duræ feritatis homo Romana gubernet,
  Funditus ex imo vertere cuncta queat.
Ne pereat mundus te simplicitatis amicum
  Imposuit Latio provida cura Jovis.
Imperii gladium libertatemque nocendi
  In placidi mutas & miserantis opus.
Qui Latium placidus, meorem Regis imperiosus,
  Et Regis nomen rectiùs inde tenes.
Quem geris expugnas hominem, carnisque malignæ
  Insistis motus lege tenere vagos.
Te cohibes, vivusque senex juvenilibus annis
  Nec te discinctè, sed sapienter agis.
Intra naturæ voluisti vivere fines,
  Lora tamen fræni liberioris habens,

Nec removens, formâve tumens, opibusve solutus
Proposita stabiles à ratione gradus.
Quo jus latius est, votique licentia major
Articulo vitam sub breviore trahis.
Unde fit ut cœli curis pro parte relictis
Promtiùs intendant ad tua verba dii.
Ipse Pater superûm, quotiens vel magna requiris,
Quamvis accelerans tardior esse timet.
Cùm tibi multimodi daret ornamenta decoris
Juppiter in dando movit utrasque manus.
Ne quid in humanis solidum consistere rebus
Dicat, & opponat credere stultus homo,
Phrasis Hildeberti. Inter successus & gaudia prosperitatum
Alter & infelix Angelus unus erit.
Fili, me perimes, immotaque pensa sororum
Istud ab æterno constituere scelus.
Olim dispositi lex & violentia fati
Utetur manibus in mea fata tuis.
Dextram non animum præbebis, nate, furori,
Qui tua tela regat spiritus alter erit.
Vi firmamenti divinorumque supernis
Cursibus astrorum cogeris esse nocens.
Cogeris esse nocens, manifestaque culpa deorum
Est, ubi non possis mitior esse patri.
Parcarum seriesque tenax, fixumque necesse
Simpliciter nostræ crimina cædis habent.
Tu neque, nate, nocens, nec enim reor esse nocentem
Qui, quia non potuit non nocuisse, nocet.
Non sine respectu, sine re Patricida vocaris;
Nominis attendas significata tui.
Condono mea, nate, tibi, cùm dicere vellet
Funera, vox linguam nulla secuta suam.
Imperfecta foret ruptæ sententia vocis,
Sed pia supplevit lacryma mentis opus.
Linquitur in lacrymas oculis super insitus humor,
Quasque potest pietas blanda ministrat opes.
Cúmque tamen scirent curas & pondera regni
Arte Patricidæ consilioque tegi,
In Latii peccare bonum peccare timentes,
Colloquii gratas corripuere moras.
Ergo recessuri natum super oscula lassant,
Alternantque vires, participantque virum.
Ad deliberandum complexandumque vicissim
Præbet ad alternos se Patricida sinus.
Distrahitur, discedit ab hac, prensatur ab illo,
Et venit ad dominos publica præda duos.
Cernere risus erat miserosque piosque parentes,
Tam male vel sanctus se moderatur amor.

CANTUS XII.

ATtendens quantoque probro, quantoque pudore
Fata velint vitam commaculare suam,
Altiùs ingemuit Patricida, suamque relabi
Fortunam sensit, comminuique decus.
Scit fragilem rapidumque vagæ vertiginis orbem,
Et cæci vultus numinis ambiguos;
Quodque nequit certoque gradu, fixoque tenore
Quanta velis mundi gloria stare diu.
Mœrorem post læta timens, post blanda ruinam
Secum sollicito pectore multa movet.
Fortunæ legesque graves, moresque maligni
Ingeminant curas, ingeminantque metum.
Sæpe suas metitur opes, actusque decoros
Colligit in numerum, cunctaque gesta probè;
Carthago deleta subit, Regesque subacti,
Et dolet aspiciens quantus & unde cadat.
Longos successus, longos fortuna favores
Punit & incestat deteriore malo
Morsque patris meritis & laudibus ingerit umbram,
Multiplici superest unica culpa bono.
Damnator cari capitis, vitæque paternæ
Ex rigida fati lege futurus erat.
Emptum morte velit, ut eodem limite posset
Finis principio concolor esse suo.
Si fas sideribus, si fas illudere Parcis,
Fata necemque patris præveniemus, ait.
Roma Patricidam dici, non esse videbit,
Et mendax sensus nominis hujus erit.
Nostra quid æthereis mens est cognatior astris,
Si duræ Lachesis triste necesse ferat,
Frustra Patricidam divinæ mentis habemus,
Si nequeat ratio nostra cavere sibi.
Sic elementa Deus, sic ignea sidera fecit,
Ut neque sideribus subditus esset homo.
Sic puri datur ingenii solertia major,
Possit ut objectis obvius ire minor.

CANTUS XIII.

HInc Capitolinas quibus influit Albula sedes
Venit, & Imperii nobile pressit ebur.
Regali jubet edicto sibi sistat ad unum
Collectus populus, junctaque turba senum.
Jurisconsulti, prætextatique Quirites,
Albani, Fabii, Patriciumque genus,
Conscriptique Patres, quorum moderamine mundus
Stringitur, & certis cogitur ire modis.
Ergo nobilitas & purpura venerat omnis,
Multaque congestæ millia plebis erant.
Sic ubi Dictator, jussique sedere Tribuni,
Et cum Signifero Consul uterque suo.
Erigitur de sede throni, monstratque silendum
Majestate manûs; denique verba facit.
Sanguis Iüleus, soboles gradiva, Quirites,
Hinc olim vires ducitis, inde genus.
Noscite, nec dubios suspectâ mente tenebo
Quid moveat vester, quid Patricida velit.
Postulat ambiguum sublato numine munus,
Quicquid id est Regi porrige, Roma, tuo.
Non circonspectâ, neque consultâ ratione,
Sed quasi profusè dextera larga dabit.
Denigrat meritum dantis mora; factaque raptim
Munera, plus laudis, plusque favoris habent.
Per superûm, per, si qua manet reverentia nostri,
Quicquid id est Regi porrige, Roma, tuo.
Porrige, si merui, si mentis ad intima nostræ
Nullus, vel tenuis reperit error iter;
Sincerè si tota mihi mea vivitur ætas,
Si nihil ex mundi colluvione tuli,
Si qui corda solet Regum & subvertere fastus,
Nec Venus enervem præcipitemque dedit,
Nulla licèt rerum sit mentio, nullaque vita
Quæ multos annos illabefacta manet.
Saltem blanditiæ nostræ, crebrique rogatus
Non poterunt populum non tetigisse pium.
Non ea Romuleam premit inclementia gentem
Supplicis ut surdâ respuat aure precem.
Crediderim munus magna pro parte contemptum,
Cùm color & vultus blandaque lingua rogat.
Turpe super donis dubitabitur inter amicos,
Et mora donandi non leve crimen habet;
Occupet orantem placituri muneris * actor, * f. auctor.
Officio celeri gratia major erit.
Profuit & Latio noster labor, & meritorum
Non venit ad mores gratia surda bonos.
Promovi leges Latias, coluique Senatum,
Nec meus in plebem perniciosus honor.
Quis Marius? quis Scylla potest? quis dicere Cæsar?

Nullus in imperio, oullaque læſa meo.
Non meruit Patricida nihil Carthaginis altæ
Victor, & Affratum collabefactor opum.
Mentitos vox noſtra ſibi non arrogat actus,
Cernite Pœnorum mœnia, fracta jacent;
Fracta jacent: captoſque Duces, prædamque ſilebo,
Ne videat laudes concelebrare meas.
Per Superûm, per ſi qua manet reverentia noſtri,
Quicquid id eſt Regi porrige, Roma, tuo.

CANTUS XIV.*

DEjectum vidiſſe Ducem, miſeréque loquentem
Erubuit populus, erubuere Patres.
Proque bono bona fama viro meritumque perorat,
Nec patitur ſteriles Principis eſſe preces.
Eſtque rogare Ducum ſpecies violenta jubendi,
Et quaſi nudato ſupplicat enſe potens.
Detur, ait populus, detur ſacer ordo, Tribuni
Detur, vox cunctis unica, detur, erat.
Dant igitur quæcumque petat diſcrimine nullo,
Si Latiæ totas poſtulat Urbis opes.
Non tuus excipitur caſtus, Lucretia, lectus
Nec pyra * Sacrifici præcipitanda Numæ.
* Sacrifici vox Hildebertina.
Ut Patricida preces exauditùm videt iri,
Sentit & arbitrio cuncta venire ſuo:
Cujus, ait, fuerim ſpe muneris ambitioſus,
Quidve mihi dederis Romula turba vide.
Nil equidem cupio noſtris ſuperaddere gazis,
Invenit finem copia noſtra ſuum.
Nec dives Latium, nec habet latiſſimus orbis
Quo queat in majus creſcere noſter honor.
Non Maronis opus, neque vivi marmoris arcem,
Sed puto quod duro poſſit ab hoſte dari,
Ut liceat propriamque mihi conſciſcere mortem,
Et miſeram vitæ præcipitare diem.
Eſt ea votorum ſpecies & ſumma meorum,
His pro muneribus vox mea blanda fuit.
Induperatorem quem tu tibi, Roma, creâras,
Et dederas populi publica jura tui,
Noonisi vel populo, vel concedente Senatu,
Vult libertatem mortis habere ſuæ.
Munus, Roma, tuum mors eſt mea, neſcia ſpectas,
Defenditque tuum nubilus error opus.
Simplicitas populi, pietas eluſa Senatûs,
Non poterit noſtri ſanguinis eſſe rea.
Sed neque blanditiis me ſollicitare Quirites,
Neve ſupervacuas multiplicate preces,
Propoſito reſilire ſuo cœptiſque moveri
Noſtra nequit ratio, ſed ſibi certa manet.
Quæſivi, nec ego jam non quæſiſſe nociva
Munera, nec populus non tribuiſſe poteſt.
Dum puram puro licuit ſub corpore mentem
Eſſe, nec ad ſcelerum pernicioſa trahi,
Innocuæ placuit vitæ fœlicior uſus.
Illo crimen erat tempore velle mori;
Nunc quia compellor turpi ſordeſcere culpâ,
Abſtrahor & vitæ ſimplicitate meæ.
* Ethæros actus animam partemque caducam,
* f. Æthereos.
Corpus ab alterutro diſſociare licet.
Doctus & extenſæ mentis famæque prioris
Judex Aſtrologus prodigioſa canit.
Dicit enim ſic penſa trium fuſoſque ſororum
Volvere, ſic curſus ſidera ferre ſuos,
Ut perimat Patricida patrem, carumque cruorem
Fundat, & incipiat turpiter eſſe nocens.
Sive meam vidit natalem Scorpius horam,
Sive Signiferi ſtella timenda Senis,
Aut gravis alterutro Saturnus inhæſerat aſtro,
Fuderat aut virus martia ſtella ſuum.

In latebras animæ gladius penetrabit adactus,
Profluet & vitæ maxima cauſa cruor.
Diſcutiet ſertum mentis carniſque tenorem,
Concordeſque vices, complacitamque fidem:
Diſcutiet, dico, nec enim mea mens habitaret
Corpoream vitio * participare domum.
* ſ. participante.
Nam velut oppoſita contraria fronte repugnant,
Sic meus in vitium ſpiritus arma movet,
Et mea mens oriunda polo cognataque ſtellis,
Naturæ memor eſt, principiique ſui;
Et quia primorum puros intelligit ortus
* Filia ſplendoris, noctis abhorret opus.
* id eſt ratio.
Noctis abhorret opus, altæque caput rationis
Spiritus ad carnis fluxa venire timet:
Nec mea ſic carni mens ancillatur iniquæ,
Nec ſic deſcivit, diriguitque ſemel,
Frangat ut in natum generoſo pectus honeſto,
Vel rigidos ſenſus colpa reſolvat iners.
Ergo dum ſancto mens eſt in corpore ſancta,
Nilque ſuper carnis conditione gemit,
Diſcedat luteaque domo, carniſque tenebris,
Vivificuſque comes æthereumque jubar.
In terra terrena caro, mens ignis ad ignem;
Ad ſpeciem redeat portio quæque ſuam.
Corporis inviſi cæcis excedere clauſtris
Non trepidat meritis mens mea tuta ſuis;
Carnis ab exceſſu ſuperos migrabit ad axes,
Sideris in numerum reſtituenda ſui.
Jocundum fœlixque mori cur abnegat? aut cur
Roma mihi campos invidet Elizios?
Compoſitæ poſt carnis onos cognata reviſam
Sidera, ubi vita liberiore fruens,
Rebus proſpiciam lætus, Ubique timebo,
Majoriſque feram ſedulitatis opus.

CANTUS XV.

ARgumenta movent perplexaque verba Quirites.
Non data quæ dederant arte probare volunt.
Non decet aut decuit rigidum ſanctumque Senatum
Argumentoſa calliditate loqui.
Enrymema ſonat, ſonat hinc inductio, Varrus
Verba per anfractus ſertque refertque vagos.
Neſcio quid magnum tacitè concludere tentat,
Et logicâ ſenſim me ratione ligat:
Sed tamen argutis non eſt ea lingua Sophiſtis,
Ut valeant cœpto me removere meo.
Eloquitur, vultumque ſui ſermonis inaurat
Pollio, facundi pectoris arma movet.
Suadet, adornat, agit, oratoremque colorat;
Alterat arte modos, alterat arte vires.
Non ea depictæ * venus eſt aut gratia vocis,
* id eſt venuſtas.
Quæ mea pervertat vota, meumque mori.
Agreſtis tam voce fuit, quàm veſte Camillus,
Gratus apud Superos ruſticitate ſua.
Non pictis nugis rigidi placuere Catones;
Sermo patens illis & ſine veſte fuit.
Agreſti Laöo monſtravit Græcia blandum,
Græcia perplexum, Græcia grande loqui.
O gravis illa dies, quâ ſimplex & rude verum
Sorduit, & picti plus placuere ſoni!
Æquor inacceſſas utinam feciſſet Athenas,
Non foret eloquii Roma nitore nocens.
Quiſve, quibuſve dabit, ſi noſtras ipſius ibit
Tam leve deſpectum Romula noſtra preces?
Qui ſuus illorum Dominus Latiique jacentis,
Captivas Aquilas victor ab hoſte tuli,
Æternique probri maculas & crimina terſi.
Rurſus & induitur Roma decore (colore) ſuo,

Si nihil Ausonios exorans purpura tangit,
Personæque meæ gratia surda perit.
At mecum faciunt legum decreta, meisque
Consensum votis littera præbet anus.
Ex olim meus est orator Justinianus,
Viventis causam mortua lingua facit.
Non actore gravi, neque verbo paupere nitor,
Arbiter in toto maximus orbe fuit.
Dux populi victor munus quod quærit habeto.
Dux ego, victor ego, munera quæro, date:
Sed quia muneribus vestri fungatur honoris
Rex ideo vester, desinit esse suus.
Pono citus trabeam, vestrum citus exuo Regem,
Liber & explicitus ad mea vota meus. 834

*Ita manuscriptus Codex.

* *Explicit Mathematicus.*

Sic desinis hoc Poëma ab ipso Hildeberto, ut videtur non absolutum, aut saltem ab amanuensi non integrè transcriptum, siquidem non refert qua tandem fuerit eventûs hujus catastrophe, quod res ipsa postulabat, quodque Lector quilibet jure desiderare poterat.

VENERABILIS HILDEBERTI CARMINA MISCELLANEA, TAM SACRA, QUAM MORALIA.

LIBELLUS QUI DICITUR FLORIDUS ASPECTUS.

E manuscripto Codice quingentorum circiter annorum Cl. Viri D. Jacobi du Poirier Doctoris Medici Turonensis.

PROLOGUS.

RAro exempli genere dives humilis invenitur; Hoc exemplum te expetit, Præsul [a] Venerabilis, quia cùm scientiæ prærogativâ, rerum affluentiâ, dignitatis eminentiâ, tuorum insignia consodalium supervoles & excedas, tamen (quod perrarum est) inter spinas hujusmodi lilium humilitatis in temetipso floruisse video, sicut in præsenti, Vir inclite, tua declarat petitio, qui à servo dominus, à paupere dives, dignus ab indigno aliquid dignatus es postulare, cùm potiùs debuisses imperare: Petis autem ut quicquid in versu ab antiquo, in quantum recolligere possum, elegantiori stilo præpollens uno volumine concludam, tuæque devotioni transmittam. Factum est ut postulasti, & licèt libellum istum nulla rithmorum commendet jucunditas, pluribus tamen in locis (salvâ authoris humilitate) sententiarum pondera, & verborum insignia poteris invenire; Tentavi enim tam verborum splendorem, quàm veritatem qualicumque stilo perstringere, illud proverbium attendens: Placere speciosa, prodesse pretiosa;

[a] Intelligit hîc fortè Hildebertus VVillelmum VVincestrensem Episcopum, qui ut patet ex Epistola 30. lib. 3. ab ipso postulaverat ejus *exarari sibi opuscula, & exarata transmitti*, quæ revera se ad illum missurum illâ Epistolâ pollicetur.

& illud Horatii: Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. Quod igitur flores isti ex diversâ, in unum confluxerunt materiâ, dignum duxi ut præsens opusculum, juxta operis tenorem, tituli sortiretur auspicium, Floridusque Aspectus vocaretur, eò quod floridi aspectûs sui gratiâ quorumlibet animos alliciat ad legendum; Nec immeritò tam festivi tituli dignitate principium nobilitavi paginæ, utpote qui operi jocoso dignanter alludat, ipsamque scripturæ januam proprii splendor vocabuli incoloret & depingat; Dignus, inquam, titulus qui præponitur, sed dignior pagina quæ subsequitur, quæ & in nonnullis sententiarum majestate scintillat, & in quibusdam sermonis aurei * resplendet & rutilat.

* supp. fulgore.

INCIPIT LIBELLUS
QUI DICITUR
FLORIDUS ASPECTUS.

De Nativitate Christi.

NECTAREUM rorem terris instillat Olympus;
Totam respergunt flumina mellis humum.
Aurea Sanctorum rosa de prato Paradisi
Virginis in gremium lapsa, quievit ibi.
Intra virgineum decus, intra claustra pudoris,
Colligit angelicam Virginis aula rosam.
Flos roseus, flos angelicus, flos iste beatus
Vertitur in fœnum, fit caro nostra Deus.
Vertitur in carnem Verbum Patris; at sine damno
Vertitur in matrem virgo, sed absque viro.
Lumine plena suo manet in nascente potestas,
Virgineum florens in pariente decus.
Res nova, res celebris, res omni digna stupore!
Et pudor & partus sunt sine lite simul.
Quatuor hæc partum commendant Virginis, auri,
Vox Gabrielis, opus Pneumatis, umbra Patris.
Virgo silet, loquitur Gabriel, inbalsamat * altum
Spiritus & virtus Patris obumbrat ei.
Virginis auris ibi fuit uxor, vir Gabrielis
Sermo, dos almus Spiritus, umbra Pater.
Sol tegitur nube, fœno flos, cortice granum,
Mel cera sacco purpura, carne Deus.
Ut nucleus testæ quasi mel ceræ, velut auro
Jungitur argentum, sic caro juncta Deo est.
Ergo si rectè discernas singula, dices
Mox favus electrum est, qui Deus est & homo;
Nam duo juncta nucem, duo juncta favum, duo juncta
Electrum statuunt, te duo Christe Jesu.
Solem stella parit, aurora diem, petra fontem,
Patrem nata Deum, fœmina virgo virum.
Ætheris ac terræ sunt hæc quasi fibula, sancto
Fœderis amplexu dissona regna ligans.
O castæ Matris felix dignatio! sic se
Terris inclinat hac mediante polus.
Hæc est illa Parens sacra, cujus nomen in ore,
Est favus in corde, dulcis in aure melos.
Hæc est quam cœli pictor Deus intus & extra
Pinxit, & angelica dote polivit eam.
Quantùm fas credi est, Deitas hanc tota refulsit,
Et quasi succincta venit ad istud opus.
Lavit enim mentem, carnemque polivit, ut esset
Intus sincera mens, caroque munda foris.
Splendor festivus totam sibi vindicat illam,
In qua præfulget omne decoris ebur.
Angelicæ lucis speculum decor ejus adumbrat;
Huc oculum flectit curia tota suum.
In titulos ejus citharizant omnia cœli
Organa, cœlestis musica ludit ei.
Hæc est cella capax, ubi mel Deitatis inundans,
Plenè cumpluit hanc muneris imbre sui.
Stella maris, candoris ebur, speculum paradisi,
Fons veniæ, vitæ janua, Virgo, vale.
Cœli scala boni, schola pacis, fibula thuris,
Virgula, pigmenti cellula, Virgo, vale.
De te tot laudum rutilant insignia, nescit
Quò plus ascendat tantus honoris apex.
Omnis virtutum species & aromata, totam
Te simul aspergunt thuris odore sui:
Tu sine defectu radius, tu flos sine spina,
Tu sine nube dies, tu sine sorde parens.
Quid loquor? hinc nullum crementum laus tua sumit;
Frustra lucet facis, tento juvare diem.
Quanta tuis pateat virtutibus area, nullis
Fasciculis laudum claudere lingua potest.

* f. alvum.

De Partu Virgineo.

Aaron virga, Dei Virgo peperisse feruntur;
Arboris illa nuces, ætheris ista Deum.
Semine virga caret, profert sine semine fructum;
Nescit Virgo virum, concipit absque viro.
Fert sine radice, genuit sine seminis usu
Arida virga nuces, integra Virgo Deum.
Floruit illa, dedit fructum, nux prodiit inde;
Concipit, ista parit, nascitur inde Deus.
De virga nux exoritur, de Virgine Christus;
Virga Maria fuit, nux Homo Christus erat.
In testa sanè species humana notatur,
In nucleo Deitas, in nuce Christus Homo.
In testa latens Deitas, in carne moratur
Cum nucleo testa, cum Deitate caro.
Dulce sapit nucleus, mulcet sapor iste palatum;
Dulce sapit Deitas, cor regit iste sapor.

De Venditione Joseph.

Cùm natura Jacob duodena stirpe beasset,
In pueris fortè gratia multa fuit.

Obfuscans

Obfofcans alios vultûs fulgore fereni,
Alter in his meruit Lucifer effe Jofeph.
Omnia folaris obfufcat fydera fulgor;
Sic omnes rofeo prævenit ore puer.
In vultus alios vigili minus ufa labore,
Huic natura dedit quicquid habebat opum.
In pueri vultum tantùm fuit illa decoris
Prodiga; poft munus pene remanfit inops.
Sic omnem fcrupulum limaverat ungue polito,
Ut virii labes nulla moleftet opus.
Commendant pueri decus, os rofeum, genaque florens,
Scintillans oculus, mens pia, pura caro.
Os, lumen, dentes imitatur, reddit, adæquat
Pura nitens niveum lilia, fydus, ebur.
In laudem pueri plenè natura laborat,
Miratutque fuam fic ftuduiffe manum.
Si minus egiffet aliquid forraffe (quod abfit)
Hot damnum redimi veftis honore poteft.
In pueto cultus naturæ munus honorat,
Cujus laus formæ laudibus addit opem.
Imbuerat veftem rofeo tinctura colore,
Ebria muriceo fanguine veftis erat.
Contulir hanc puero patriæ devotio curæ,
Alludens pedibus fimbria, lambit humum.
Cùm pater in fratres alios fe ftringat amoris
Glutine firmius huic patris inhæfit amor.
In fratres parit invidiam res ifta; miniftrant
Huic alimenta malo fomnia vifa Jofeph.
Quod fopor oftendit, ad fratrum detulit aures,
Quam declarat eis vifio talis erat.
Res habet, imus agro, manus inftat noftra maniplis,
Falx prædator agrum, fpes fua quemque trahit.
Prona meæ * gelinæ fubdit pars veftra cacumen,
Supplex, & quædam figna precantis habens.
Vulnerat auditum tenuis fcintilla loquelæ,
Fraternum cumulant altera vifa fcelus.
Somnia declarans, in confpectu patris infert
Rurfus fraternis auribus ifta puer.
Omnia fomnus habet, color unus palliat orbem,
Vifibus alludunt fomnia læta meis;
Sol caput inclinat, mihi lunæ fupplicat orbis,
Sideris undeni circulus orat opem.
Hæc vox in fratres livorem fufcitat, iram,
Provocat, excruciat pectora, crimen alit.
Mentem non lædit verbum puerile paternam;
* Retinet effectu verba carere fuo.
In mortem pueri livor fraternus anhelat,
Refpondent fceleri tempora grata fuo.
Fratribus abfque Jofeph miffis in pafcua, transfert
Se puer ante patrem; prodit in ifta pater:
Si putè ridet fratrum fortuna tuorum
Confule; paret, abit, confulit ille Sichem.
Surda tacent puero loca, ftat puer, hæfit in illo
* Lumine: vir didicit quid petat; ille docet.
Rufticus exit in his: Dotahim loca confule; reddit:
Quid petis? ille locum; credit, abitque puer.
In puerum fratres defigunt lumen, & iftis
Urentes verbis, mutua verba ferunt.
Ecce Jofeph, cujus fortuna laborat honori,
Cui dare promittunt fomnia quicquid habent.
Ebibat innocuum cufpis fraterna cruorem,
Ne fructus habeant fomnia vifa fuos.
Nomine velabit rabies fe noftra ferino;
Noftrum defendet culpa ferina fcelus.
Impietas & amor in eorum pectore pugnant;
Hæc inhiat fceleri, comprimit ille nefas.
Bella movet cum fraude fides, cum crimine virtus,
*Cum pietate fcelus, cum ratione furor.
Quæ modo perdere vult puerum, modo parcere, dici
Jure poteft pietas impia dulce fcelus.
Affectus de corde pios eliminat hofpes
Impietas, mentem deferit exul amor.
Fratres immemores fraterni nominis, urgent,
Maturantque fcelus, propofitoque ftudent.
Ne fibi fe perdat, ne fratrem mutet in hoftem,
Ut fcelus excludat, prodit in ifta Ruben:
Veftrum compefcat rationis habena furorem,
Nec maculet puras fanguinis unda manus.
Pro puero nobis decor oris fupplicat; ejus
Sunt oratores jus, pietas & amor:
Simplicitas veniam, fi quid deliquerit, orat;
Excufat puerum nefcia vita mali.
Tot bona nituntur noftrum mollire rigorem,
Tot precibus frangi faxea corda queunt.
Hæc cifterna vetus, quam longi temporis ufus
Compulit in fenium, contegat illa Jofeph.
Dulce etenim fiet hoc fcelus, impietas pia, jufte
Peccabit nofter hac pietate furor.
Verbum pondus habet, puerum cifterna recepit;
Culpam commendat hujus imago boni.
Gaudet, abitque Ruben, reliqui jejunia folvunt;
Comprimit efca famem, confulit unda fiti.
Vix jejuna fames primam libaverat efcam,
Præfens acceffit advena turba loco.
Judas protulit hæc: En noftro profpera voto
Sors bene refpondet, inftitor ecce novus.
Parcatur puero, vendatur, ferviat exul:
Parent, emptor adeft; venditur ergo Jofeph.
Res latet ifta Ruben; difcefferat: inde revertens,
De puero puteum confulit; ille tacet.
Sanguinis effe reos fraternos augurat enfes,
Oblitamque fui credidit effe fidem.
Hoc impulfa motu, pietas fufpirat; in ejus
Corde pius linguam folvit in ifta dolor:
Heu! quid agam? periit puer, ô cifterna furoris
Fraternique mali confcia, redde Jofeph.
Heu! quid agam? periit puer; ô furor! Ifte quid egit
* Dignum morte? nihil: fed quia juftus erat.
Heu! quid agam? periit puer, ille puer, puer ille,
In quo pendebat totus amore pater.
Heu! quid agam? periit puer ille meus, cruor ille
Lucifer, ille color lacteus, ille Jofeph.
Obice fingultu vocis ftetit impetus horrens,
Adventum lachrymæ lingua refrænat: itæ
Fletibus, ungue dolor rigat, exarat, ora, capillos.
Fletibus ora rigat, exarat ungue comas.
Ex animo pietatis adeps per lumina fluxit;
Affectum loquitur lacryma fufa pium.
Invigilant fraudi reliquorum pectora fratrum;
Effectu fraudes non caruere fuo.
Veftis uncta Jofeph hircino fanguine fraudi
Confulit; incauto mittitur illa patri.
Teftem prætendens pueri de morte cruorem,
Intimat illa patri jam nihil effe Jofeph.
Sanguinis hircini color omnem palliat artem,
Condemnans * alios juftificanfque reos.
Eludit patrios oculos res ifta; cruentum
Augurat ille pecus fanguinis effe reum.
Hic timor excludit fpem, pectus caufa moleftat,
Congelat hinc animum fæva doloris hiems.
Lumen, lingua, manus, fletu clamoribus ungue,
Ora, lorum, crines, abluit, implet, arat.
Fulgurat interiùs dolor hujus turbine peftis,
Intonat exteriùs talibus ira fonis:
Væ mihi, væ tibi, væ mihi patri, væ tibi Fili.
O furor! ô rabies! ô fera! redde Jofeph.
Surdior æquore, fævior afpide, nequior angue,
Horridior monftro, bellua, redde Jofeph.
Perfidior ftyge, fordidior fce, vilior hirco,
Afperior dumis, bellua, redde Jofeph.

* Galliè Gerbe: Ita Martinius in Lexic. & Ducang. in Gloff.

* f. Vellet hæc effectu verba carere fuo.

* f. limine.

* f. juftos.

Durior incude, nigrior & pice, durior hoste,
Tigride deterior, bellua, redde Joseph.
Melle suavior, igne micantior, aptior umbra,
Fratribus utilior, væ tibi parve puer.
Mitior agno, purior auro, clarior astro,
Jaspide lucidior, væ tibi parve puer.
Turture simplicior, vernanti gratior umbra,
Nobilior violis, væ tibi parve puer.
Pure quasi vitrum, scintillans ut Jovis astrum,
Candide sicut ebur, væ tibi parve puer.
Huc properate senes, huc florida confluat ætas,
De puero pueri, cum sene flete senes.
Tundite pectus, fundite fletus, plangite funus,
De puero pueri, cum sene flete senes.
Fons fluat ex oculis, in vestem sæviat unguis,
De puero pueri, cum sene flete senes.
In nobis hiemat totius grando procellæ,
De puero pueri, cum sene flete senes.
Clavo sublato fluitat ratis anchora nostræ,
De puero pueri, cum sene flete senes.
Heu puer! ille color meus est dolor, illa figura
Nostrâ est jacturâ, væ tibi pute puer.
Ille tuus nasus mihi casus, gloria vultus
Noster singultus, væ tibi pure puer.
Effigies grata mihi fata, genæ mihi pœnæ
Tam nova sors mea mors, væ tibi parve puer.
Illa decens facies mea nunc tabies, caro pura
Sors mihi dura, meum mors mihi redde Joseph.
Dulcia viscera sunt mea vulnera, * umbra tenella
Nostra procella, meum mors mihi redde Joseph.
Interitus tuus est meus exitus, illa loquela
Nostra querela, meum mors mihi redde Joseph.
Ille cruor roseus furor est meus, illa rapina
Nostra ruina, meum mors mihi redde Joseph.

* f. membra.

§. De Job, Noe & Daniele.

E ms. Turon & aliis.

Tres recipit cœlum, Danielem, Job, Noe; clauso
Limine mendicat cætera turba foris.
Si pondus rerum ratio bene consulat omnis,
Exprimet electos illa figura trium.
Castorum mores Danielis vita figurat;
Floruit illæsus in Daniele pudor.
Job designat eos quos fœdus inescat amoris;
Job complevit opus prolis amore sirum.
Hos Noe declarat quos Ecclesiæ ratis audit;
Arca secuta Noe, sub Noe tuta fuit.
Qui castè vivunt Daniel, qui conjugis implent
Debita Job, Noe sunt qui bene corda regunt.
Volvitur in saxo qui nubit, sudat in agro
Qui docet, in lecto vivere castus amat.
Huic mola debetur, ager huic, thorus huic; mola mundus,
Subdita plebs ager, vita quieta thorus.
Tres ibi cerno gradus; molit hic, * cubat ille
Spe prolis, lucro fratris, amore Dei.
Vult Deus hunc, vocat hunc, rapit hunc; proli vacat iste,
Ille gregem pascit, esurit ille Deum.
Hic tener, hic fortis, hic est lenis; quasi lacte
Vescitur hic, ille panibus, ille favis.
Impetit hunc * demum, super hunc dolet, invidet illi;
Quem domat hic, ille vulnerat, ille necat.
Istum campus habet, hunc collis, mons habet illum;
Ambulat hic, ille cursitat, ille volat.
Quicquid peccati est cavet hic, timet hic, fugit ille;
Hic inhiat, studet hic, affluit ille bonis.
Iste manu purus, sermone, manu sacer ille,
Integer est ille pectore, voce, manu.
Quid noto? militat hic, hic imperat, ille quiescit;
Hic bonus, hic melior, optimus ille gradus.
Hi tres in mundo fluitant; tamen iste pericli
Paulisper patitur, hic minus, ille nihil.
Ut mare transeat hic mons, hic quasi brachia navem
Præparat hic, pontem fabricat ille sibi.
Hunc motus manuum, ratis hunc, pons adjuvat illum;
Hic nat, remigat hic, transilit ille fretum.
Ter denos fructus emit hic, duplum metit ille,
Illi centenus præmia debet honor.

* supp. segit hic.

* f. dæmon.

§. De tribus donis Magorum.

Quid thus designet, quid obumbret mirtha, quid aurum
Exprimat inquiro, pagina sacra docet.
Hæc tria pondus habent sacris induta figuris;
Hæc tria plus pretii quàm foris intus habent.
Testa lapis cera est, quod verba foris tibi dicunt,
Quid latet interiùs, nucleus, unda, favus.
Eliciet testa nucleum, lapis evomet undam,
Cera favum premet, si bene cuncta notes.
Mortuus in mirtha Christus signatur, in auro
Rex, in thure Deus, sunt tria forma trium.
Huic offers mirtham, credatur mortuus, aurum
Regem credendo, thus venerando Deum.
Quid latet interiùs adhuc de verbis elice sensum,
Rursum mellitus prodiet inde liquor.
Per mirtham macerata caro, doctrina per aurum,
Per thus signatur vox lachrymosa precum.
Dat mirtham qui se macerat, thus quæstibus orans
Cum lachrymis, aurum qui sapienter agit.

§. De tribus hominis mansionibus.

Trina domus justo est, fit in aëre prima, secunda
Sub tellure jacet, stat super astra sequens,
Lar domus hæc, tumba domus hæc, polus est domus illa;
Præterit hæc, illa deficit, illa manet.
Hanc faber, hanc fossor, Christus parat hanc; lapis illam
Construit, hanc vermis, hanc pietatis opus.
Sorte diversa trium est, ruit hæc, jacet hæc, stat & illa
Plena malis, sordens pulvere, fulta bonis.
Hic labor, hic dolor est, sed ibi neutrum; domus ista
Turbinis est, ista funeris, illa joci.
Vivit in hac, sopitur in hac homo, regnat in illa;
Hîc mortalis, ibi terra, beatus ibi.
Jungitur hîc vivis, ibi defunctis, ibi Christo;
Transitus hîc, ibi mors, vita perennis ibi.
Ruminat hîc epulas, ibi vermiculos, ibi laudes;
Hîc lachrymas, ibi fel, balsama gustat ibi.
Hîc aliquid, nihil hîc, illic habet omne quod optat.
Hîc miser, hic nudus, dives habetur ibi.
In lare ros, cinis in tumba, flos in paradiso.
Hîc est fumus, ibi spuma, smaragdus ibi.
Vita latet tumbam, caro cœlum, spiritus exit
Suspirans, intrat mortua, lætus init.
In lare suspirat vivens, putrescit in urna
Mortuus, exultans regnat in urbe Dei.
Illa priora duo supremum contulit istud,
Primi culpa patris, gratia sola Dei.

§. De Laude Sansonis * Archipræsulis.

Tange, manus, calamum, Sansonis pinge triumphos,
De cujus titulis Gallica vernat humus.
Fasciculos tibi fac aliquos de floribus istis,

* f. Rhemensis, nullum enim alium legimus circa hæc tempora in Galliis Archipræsulem hoc nomine insignitum, præter Rhemensem.

Ex his connecti sarcina magna potest.
* f. Decus, * Hercus Ecclesiæ, virturis regia, juris
Linea, discordum fibula, Sanson, ave.
Declaras opere quod spondes nomine fortem,
Vivere Sansonem sæcula nostra stupent.
Cujus honor, cujus laus, cujus fama sereno
Terras infundunt lumine, vive, precor.
In cujus thalamis pluit omnis gloria rerum,
Ad quem confluxit alveus omnis opum.
In cujus digitis gemmas inviscerat aurum,
Dum latus excostat, anule, lima tuum.
Arrident uni tria, sors, natura, sophia;
Et tibi nituntur tradere quicquid habent.
Prodiga sors, prudens natura, sophia coruscans,
Fundit opes, mores format, honesta docet.
Sors equidem vultu sincero candida venit,
Tot succincta bonis pænè remansit inops.
Elimans mores digitis naturæ politis
Nullius vitii signa reliquit ibi.
Irrorans animum melliti rore saporis
Quicquid in arte latet scire sophia dedit.
In te non hiemat cujuslibet aura procellæ,
In quo virtutes tempora veris habent.
Inter virtutes quarum te pompa coronat,
In te virginitas regia sceptra tenet.
Virginitas dulcore favum, candore ligustrum,
Stellam fulgore, vincit odore rosam.
Virginitas redolens quasi thus, rutilans velut astrum,
Pura quasi vitrum, candida sicut ebur.
Quid noto? te ditat, te dotat, te polit aurum
Doctrinæ, fidei gemma, pudoris ebur.
Te mens, te lingua, te commendat manus, illa
Cogitat, hæc loquitur, perficit illa bonum.
Interius mentem virtutum fulgor inaurat,
Nomen inargentat lingua polita foris.

§. *De quatuor Evangelistis.*

Tange, Camena, stylum, phaleratos exue cultus,
Rerum majestas induat istud opus.
Non opus hîc phaleræ, sed dives sensus inauret,
Plus pretiosa valent, & speciosa minus.
Currus, Christe, tuus sit limes carminis, ex hac
Materia carmen texe, Camena, tuum.
Corpus materiæ parvâ complectere zonâ,
Et brevis esse studens, & gravis esse cavens.
Quæ juga, quæve rotæ teseram; quæ fræna, quis axis,
Quis vir, quis vitulus, quis leo, quis sit avis.
* f. interea. Quatuor * intueor paradisi flumina currunt.
Amminadab video quatuor ire rotis.
Te, Mathæe, prior; te, Marce, sequens rota; Lucam
* Ioannes Evangel. st. quem diligebat Iesus. Tertia; te quarta signat, * amice Jesu.
Sors diversa rotas trahit, it rota prima, secunda
Festinat, currit tertia, quarta volat.
Insignes ubi sunt axes, ubi nobile frænum,
Gnarus ubi ductor, est ibi lene jugum.
Utraque lex, axis; frænum est discretio; Christus
Est auriga; jugum sunt tua jussa, Deus.
Gratia cuique suas divisit opes, fluit iste,
Ventilat hic, ille fulgurat, ille tonat.
Hebræam didicit Matthæi pagina linguam,
In Græco reliqui tres studuere loqui.
Matthæi calamus aqua, Lucæ littera vinum est,
Marci pagina lac, mella Johannis opus.
Iste quasi terram sapit, hic stillat quasi myrrham,
Hic redolet quasi flos, hic ut aroma viget.
Hic agrum sulcat, in sulco seminat ille;
Hic operit semen, hic adoperta rigat.
Quilibet illorum docet, orbi personat iste,
Intonat hic, ille buccinat, ille canit.
Cymbala primus habet, gerit alter tympana, plectrum
Tertius exercet, organa quartus agit.
Dum jubar infundunt animis, hic est quasi lampas,
Cereus hic, ille Lucifer, ille dies.
Consule scripturas, hic ferreus, æreus ille,
Hic argenteus est, aureus ille stylus.
Hic hominis vultum, speciem bovis, ora leonis,
Alitis effigiem, quatuor ista noto.
Matthæum signat vir, bos Lucam, leo Marcum,
Ales discipulum qui sine sorde fuit.
Scriptorum titulos, titulorum consule causas,
Quæ loquor invenies pondus habere suum.
Matthæo species humana datur, quasi scripto
Indicat & titulo quid Deus egit Homo.
Os vituli Lucam declarat, qui specialem
Materiam sumpsit de Cruce, Christe, tua.
Effigiat Marcum leo, cujus littera clamat
Quantâ surrexit vi tua, Christe, caro.
Discipulum signat species aquilina pudicum,
Vox cujus nubes transit ad astra volans.
Christus homo, Christus vitulus, Christus leo, Christus
Est avis, in Christo cuncta notare potes.
Est homo dum vivit, bos dum moritur, leo verò
Quando resurgit, avis quando superna petit.
Fons distillat, adhuc verborum consule venas:
Quatuor hæc justus quilibet esse potest.
Mente vigens fit vir, mactans carnalia fit bos,
Dura domans leo fit, summa sequens fit avis.

§. *De Partu Virgineo.*

Sol, nubes, & aqua cœlestis luminis irim
Conficiunt; partum Virginis ista notant.
Sol Deitas, nubes carnis species, aqua Sanctus
Spiritus est, Iris stella Maria maris.

§. *De Natali Christi.*

Natus	Casta	Nitens	Exultans	Perfidus	Emptus
Rex	virgo	sidus	Angelus	hostis	homo
Quærit	nescit	dat	declarat	perdit	adorat
Nos;	labem;	lumen;	gaudia;	jura;	Deum.

§. *De Baptismo Christi.*

Roratur	Clamat	Sacratur	Adest	Solidatur
Salvator;	Genitor;	unda;	columba;	fides.

§. *De Oblatione Christi.*

Solvitur	Offertur	Plaudit	Fertur	Stupet	Orat
Lex;	turtur;	Mater;	Filius;	Anna;	Senex.

§. *De Passione Christi.*

Fert	Agitat	Damnat	Christus	Dæmon	Pharisæus
Probra;	reos;	Christum;	caræ;	furore;	Cruce.

§. *De Resurrectione Christi.*

Dæmon	Mors	Barathrum	Christus	Galilæa	Fideles
Flet;	petit;	orbatur;	surgit;	aditur;	orant.

§. *De Ascensione Domini.*

Scandit	Suspirant	Jubilat	Linquuntur	Aditur
Salvator;	fratres;	Angelus;	ima;	polus.

§. *De Adventu Spiritûs Sancti.*

Expectat, replet, expellit, grex, Spiritus, ardor:
Munera, corda, metum, mente, calore, fide.

§. *De Judicio Christi.*

Judex, cœlum, stix, discernet, nutriet, uret;
Facta, bonos, reprobos, jure, quiete, foco.

§. *De Christo Domino.*

Natus purus homo, fortis, surgens, levis, intus,
Virgine, culpâ, re, vi, carne, gradu, deitate,
Sumit, sacrat, fert, premit, excitat, intrat, adimplet,
Corpus, aquas, pœnam, mortem, se, cœlica, totum.

§. *Super Aaron.*

Fert Aaron tabulas legis ferugine tinctas,
Quas noster Aaron Evangelii polit auro.

§. *Super Virginem Mariam.*

Plus verè rutilat gemmis stellata Mariæ
Virginis effigies, speculumque reverberat auri.

§. *Super Arcam Dei.*

Arca Dei variis rerum frondosa figuris,
Quam Christi sanguis imbalsamat, exprimit aram.

§. *Super Aram.*

Purpurat hanc aram festivi gloria voltûs
Sic radiare vides quicquid vetus ara figurat.

§. *Super Majestatem.*

Non est hic opifex, sed opus; non rex, sed imago
Regia, quæ nostris oculis alludit in auro.

§. *Super Synagogam.*

Obnubit frontem Synagogæ legis amictus.

§. *Super Ecclesiam.*

Induit Ecclesiam scintillans laurea stellis.

§. *In Evangelio.*

Uxor, villa, boves, cœnam clausere vocatis;
Mundus, cura, caro claudunt æterna beatis.

EPITAPHIUM.

§. [a] *De Morte Roberti de Arbrissel.*

[a] *E ms. Elnonensi, seu S. Amandi, nunc Regio, n. 274 ann. circiter quingentorum.*

Astrorum cultorque Dei metit astra Deumque,
Sunt locus & merces, astra Deusque bono.
Iste bonus meliorque bonis, taceo meliorum
Optimus; Ad laudem sufficit esse bonum.
Hujus erat solidare fidem, mentique mederi,
Virtuti stimulos addere, spemque reis;
Extirpare scelus, non extirpare scelestos,
Et Christum membris conciliare caput.
Pane famem, potuque sitim non anticipavit,
Sed nec veste gelu, sed nec opus requie.
Prandia cum cœnâ potu non continuavit;
Fræna gulæ posuit, non gula fræna viro.
Attrivit lorica latus, [illegible] at ida fauces,
Dura fames stomachum, lumina cura vigil.
Indulsit raiò requiem sibi, rariùs escam;
Pascebat fauces gramine, corda Deo.
Hic sitiebat aquam, sed majus aquâ sitiebat:
Causa sitis geminæ Christus & unda fuit.
Legibus est attrita caro dominæ rationis,
Et sapor omnis eis, & sapor ille Deus.
Huic Pictavensi Petrum, qui præerat urbi,
Vita parem fecit pectore, mors meritis.
Per meritum dator emeritis quod dat recipitque
Gratus utrique Deus, gratus uterque Deo.

§. *Epitaphium* [b] *Episcopi constanti semper animo officio suo functi, & tandem in exilio suo pro justitia defuncti.*

[b] *E ms. Elnonensi, n. 19 & Turon.*

Petre, super petram nec inaniter ædificasti,
Illic & turres quibus iter ad astra locasti,
Flaverunt venti, ruit imber, flumina, grando;
Nil tamen istorum concussit eas aliquando,
Tu tempestates frustratus es undique totus,
Nec gravibus cedens, nec prosperitate solutus.
Tu vas electum, vas purum, vas in honorem,
Quod morum nectar, quod vitæ fundit honorem.
Tu Ducis ulceribus medici vice condoluisti
Palpatis frustra ferrum pius apposuisti.
De thalamo nuptam sponsam de sede fugarat.
Templa, thorum, patriam, vi, pellice, labe gravarat.
Sæpiùs hunc, ut se sibi redderet, admonuisti
Spernentem, Sathanæ sed mœrens exposuisti.
Hinc æger graviùs secretis ignibus arsit,
Virus & invidiæ malè saucia viscera carpsit.
Jezabel Helias, Herodiademque Joannes
Pertulit, hinc ambo titulos meruere perennes.
Te similis sexus, te par furor egit ab urbe;
Inde palatinis canibus sacra contaminata,
Mores abjecti, jus fractum, lex violata;
Hinc & Clerus ab his * consflictus, ab his laceratus. * *f. constrictus.*
Qui [c] facinus gratis adeunt, bona nemo rogatus:

[a] Ex hoc Epitaphio patet quàm falsò Hildeberto tribuatur famosa illa Epistola, quâ Beato Roberto exprobratur novom illud martyrii genus, à Goffrido Vindocinensi illi impositum, per nimiam cum mulieribus familiaritatem. Quis enim id credat de viro quem Hildebertus in hoc Epitaphio, ut tot titulis, insensissimum carnis hostem describit?

[b] Non alium sanè quàm Petrum Pictaviensem Episcopum, nec alium etiam Ducem quàm Guillelmum Aquitaniæ Ducem, potentissimom simul, & tunc nequissimum, quem cùm pastorali lenitate ad meliorem frugem reducere Petrus frustra conatus esset, tandem incomparabili zelo illom, stricto gladio, & Pontificis capiti jamjam imminente, mortem minitantem, anathemate ferire non dubitavit. Unde ab incestuoso Principe, vipereo meretriculæ sibilo infecto, ferventissimus incesti dissuasor Præsul sexcentis contumeliis exagitatus, & tandem in exilium actus, glorioso fine Martyr occubuit. Vide Malmesbur. in Historia de Willel. Sec. Lib. 4. & 5. & Baron. ad ann. 1130.

[c] Phrasis Hildebertina, ut patet ex Epist. 17. lib. 2. ubi de sceleratis sic ait: *Qui gratis ad facinus discurrunt, ad honestum nec pretio....*

Tu tamen immotus tot tantaque sustinuisti,
Præsul in exilio mortalia nostra professus,
Ora pro nobis ad edita regna regressus.

E ms. Turon.

§. *Epitaphium Petri Pictaviensis Episcopi.*

Virtutes quarum celebris dignatio Petri
  Moribus arrisit, colligo laude brevi.
Pieridom lyrifer, virtutum signifer, vitis
  Clavifer, Ecclesiæ lucifer iste fuit.
Consilii ros, ingenii flos, eloquii cos,
  Palladis os, morum dos, Heliconis honor.
Præter tot titulos quibus ille refulsit, in ejus
  Floruit illæsâ carne pudoris ebur.
Carnis candorem nullius carbo notavit,
  Illecebræ niveus flos sine labe fuit.
Qui de carne sua laudis vexilla reportans,
  Aurea quæ meruit præmia victor habet.
Piscator fuit hic hominum, piscesque fuerunt
  * Quinti, piscantur cùm sibi fata virum.

** supp. mensis, id est Maji, quo circiter mense in Gall. Christ. fertur obiisse Petrus Pictaviensis Episcopus.*

E ms. Codice Elnonensi, nunc Regio, n. 274.

§. *Epitaphium Magistri Anselli.*

Dormit in hoc tumulo celeberrimus ille Magister
[a] Ansellus, cui per diffusi climata mondi
Undique notitiam contraxit & undique laudem
Sana fides, doctrina frequens, reverentia morum,
Vita pudica, manus diffundens, actio cauta,
Sermo placens, censura vigens, correctio dulcis,
Consilium sapiens, mens provida, sobria, clemens.
Sed quæ larga Dei congessit gratia dotes,
Idibus invitis dissolvit Julius ater,
Quâ vivens viguit comitatur gratia functum.

Ex eodem ms. Elnonensi-Regio.

§. *De Morte [b] Comitis Flandrensis.*

Divisos meritis mors urnâ versat eâdem,
  Et nimis æqua pari pondere librat eos.
Non linguâ Rhetor deffenditur, non * equus armis,
  Non redimit virtus fortia, pulchra decor.
De Comitis casu mors sola triumphat; in illo
  Invidet hoc homini, non hominis senio.
Mors mitans senium quod nondum fecerat ætas,
  Est, ait, iste senex, define vita senem.
Pene simul Comes est Monachos, Monachusque cadaver,
  Et Comiti & Monacho tu comes esto, Deus.

** id est eques.*

Ex eodem ms. Elnonensi-Regio.

§. *Epitaphium cujusdam probi [c] viri.*

Vir venerandus obit, qui si quem fama superstes
  Post obitum cogit vivere, non obiit;
Qui totus pietas, totus concordia, totus
  Majestatis apex, copia totus erat.
Qui gravis atque pius, in eo vigilavit ut esset
  Cum pietate gravis, cum gravitate pius.

Lenis erat, sed & asper erat; sed lenis & asper:
  In neutro vehemens, sive remissus erat.
Qui duce temperie, medium tenuit vitiorum,
  Stare sciens inter plusque minusque medum.
Qui tamen in quantis erat, & per cuncta modestus,
  In servare modum cavit habere modum.

Ex eodem ms. Elnonensi-Regio.

§. *Epitaphium Milonis in carcere jugulati.*

Digne Milo vitâ, tua mors anathemate digna est;
  Hostis honeste doli victus es hoste dolo.
Torba premens unum, justum rea, libera vinctum,
  Sic animam solvit carcere, sic hominem.
Frenduit ira minax, riguit furor, infremuit fax;
  Fit scelus, & scelus hoc expiat omne scelus.
Maji sexta dies tenebris confessa dolorem:
  Nox rege dum patior quos rego, dixit, equos.

E ms. Turon.

§. *Epitaphium cujusdam divitis * Comitissæ.*

** f. Adela Comitissa Blesensis.*

Huic tria post cineres vitam conferre laborant,
  Mens humilis, blandus sermo, benigna manus.
Exempli speculum, patriæ rosa, lampas avorum,
  Fæminei sexûs immemor illa fuit.
Deliciis florens, vultu festiva, coruscans
  Exemplis, titulis inclita, stirpe nitens.
Sic intus mentem, foris os natura polivit,
  Ut sine crimine mens, os sine labe foret.
Quod genus exempli rarum est, se fæmina vicit,
  In se fæmineæ nil levitatis habens.
Cùm fidei mulier corvo sit rarior albo,
  Hæc tamen in sexu floruit ista fides.
Lance pari libræ signum libravit Apollo,
  Cùm metit hunc florem mortis iniqua manus.

Ex eodem ms.

§. *Epitaphium cujusdam Thomæ.*

Quem studio morum naturæ pinxerat unguis,
  Incausto tinguit mors inimica suo.
Nullius vitii glacies hiemavit in isto,
  In quo virtutes ver statuere suum.
Si quadravit eum virtutis gloria, nullam
  Compulit in partem quælibet aura visum.
Morum nobilitas excessit sanguinis ortum,
  Naturam juvit moribus iste suis.
Mens bona disposuit, sermo docuit, ma * . . . ;
  Hinc bonus, hinc melior, optimus inde fuit.
Tertia lux aderat Februi, cùm tertia febris
  Nuntia mortis adest perdere jussa Thomam.

** f. manus egit.*

§. *Epitaphium Magistri Theobaldi.*

Pinge, Thalia, virum festivo laudis honore,
  In cujus titulos collige quicquid habes.
Electrum fidei, sermonum pictor, alumnus
  Pieridum, fluvios nectaris iste fuit.

[a] Is fortè fuit Ansellus sacri & gloriosissimi Domini nostri Jesu Christi Sepulchri Cantor, inter Parisienses Canonicos, & ipse probabiliter Canonicus, educatus, cujus duæ Epistolæ ad Galonem, seu Walonem, tunc Parisiensem Episcopum, & ejus Clerum, de sacræ Crucis eximia portione ad illum ab ipso transmissa, referuntur in Gallia Christiana D. Roberti ad Episcopos Parisienses, qui quidem Gala Cardinalis, & Sedis Apostolicæ Legatus obiisse fertur 7. Kal. Martii anno 1114.

[b] Probabile videtur hunc Flandrensem Comitem non alium fuisse quàm Balduinum, Hapkinom dictum, qui in bello contra Anglos, Ludovico Crasso adhærens, graviter vulneratus, apud Flandros obiit 15. Junii an. 1119. in ipso ætatis flore, magnum bonis omnibus desiderium sui relinquens, propter eximias virtutes, præcipuè verò propter exactam justitiæ administrationem in vindictam scelerum; undè Hapkinus dictus fuerat, quia idiomate Flandrico Hapkin significat genus securis quo rei feriebantur. Tanta autem fuit pietate præditus, ut in habitu monastico mori & sepeliri voluerit: Unde hîc Hildebertus:

Pene simul Comes est Monachus, Monachusque cadaver,
Et Comiti & Monacho tu comes esto, Deus.

[c] Quis fuerit ille vir, nec in mss. notatur, nec nobis occurrit, cùm Hildeberti tempore innumeri propè fuerint quibus elogium istud posset applicari.

Scintillas in corde, favumque gerebat io ore,
Thus ejus nomen, flos fuit ejus opus.
Non succo, non incausto flore nitentis
Eloquii libros pingere doctus erat.
Scintillant vario quæ gessit scripta colore,
Ex ejus studio mellea verba fluunt.
Novit apes nutrire suas hic melle sophiæ,
Vestem subtili texere novit acu.
Pervins & liber stylus ejus ad omnia sculpsit,
Pinxit, inauravit omne quod egit opus.
Hoc vivente locus Dervensis floruit, isto
Sublato marcet nominis hujus odor.
Denigrat nomen mors immatura serenum,
Nec solito splendet saucia fama die.
Cùm lux Andrææ terras infunderet, ille
Multo ditatus melle reliquit apes.

E mſ. Turon.

§. *Epitaphium cujusdam nomine Clari.*

Anchora lapsorum, fidei radius, nitor orbis,
Flos patriæ, morum regula, Clarus obit.
Implevit claro fulgorem nominis actu,
Clarus nomen erat, actio clara fuit.
Quid noto? clarus erat re, Clarus nomine, clarus
Exemplo, clarus dogmate, clarus avis.
Insignis, pollens, largus, devotus, abundans,
Moribus, ingenio, munere, corde, bonis.
Præbuit, instruxit, dispersit, respuit, emit.
Exemplum, fratres, damna, cavenda, polum.
Sol in Septembri dum quinto surgeret ortu,
Cogitur occasum Lucifer iste pati.

E mſ. Turon.

§. *Epitaphium cujusdam Magistri.*

Sidera caligant radio privata sereno:
Gallia suspirat Præsule nuda suo.
Lumen ab hoc sole stellæ sensere minores:
Pallet sidereum sole ruente jubar.
Ut verum fatear, sol inter sidera, laurus
Inter dumeta, fons fuit inter aquas.
Sol hebet, astra gemunt, laurus jacet, obruta dumi
Suspirant, aret fons, tenuatur aqua.

E mſ. Turon.

§. *Epitaphium cujusdam Abbatissæ.*

Huic suus articulus non congruit ista, sed iste.
Induit ista virum, moribus usa viri.
Actus fæmineos animi virtute reliquit,
Et meruit sexu fortior esse suo.
Naturæ vitium morum velavit honestas,
Nil muliebre gerens, tota virilis erat.
Vendicat hinc virtus quod ei natura negavit:
Ista fuit sexu, moribus iste fuit.
Labem, justa, Deum, cavit, quæsivit, amavit,
Integra, pura, colens, corpore, mente, fide.
Contulit huic ortum * stellare virginis ortus;
Nascitur illa polo, nascitur ista Deo.

* f. stellaris.

Ex editis & è mſſ. Ebr. Bellovacensi & aliis.

§. *Epitaphium Berengarii.*

Quem modo miratur, semper mirabitur orbis,
Ille Berengarius non obiturus obit.
Quem sacræ fidei fastigia summa tenentem
a Jani quinta dies abstulit, ausa nefas.
Illa dies damnosa dies, & perfida mundo,
Quâ decus & rerum summa ruina fuit.
Qui status Ecclesiæ! quæ spes! quæ gloria Cleri!
Qui custos juris jure ruente ruit.

Quidquid Philosophi, quidquid cecinere Poetæ,
Ingenio cessit, eloquioque suo.
Sanctior & major sapientia, majus adorti,
Implevit sacrum pectus & ora Deo.
Pectus cùm voluit, vox protulit, actio prompsit:
Singula factori sic studuere suo.
Vir sacer & sapiens, cui nomen crescit in horas,
Quò minor est quisquis, maximus est hominum,
Cui census peperit partos servavit honores;
Cui potior pauper divite, jusque lucro;
Cui nec desidiam, nec luxum res dedit ampla,
Nec tumidum fecit multus & altus honor.
Qui nec ad argentum, nec ad aurum lumina flexit,
Sed doluit quotiens cui daret hic aberat.
Qui non cessavit inopum fulcire ruinas,
Donec inops dando factus & ipse fuit.
Cujus cura sequi naturam, legibus uti,
Et mentem vitiis, ora negare dolis,
Virtutes opibus, verum præponere falso,
Nil vacuum sensu dicere, nil facere,
Lædere nec nimiùm, cunctis prodesse, favores
Et populare lucrum pellere mente, manu.
Cui vestis textura rudis, cui nec fuit unquam
Ante sitim potus, nec cibus ante famem.
Quem pudor hospitium statuit sibi, postque libido
Incestos superat, tum superavit eum.
Quem natura parens cùm mundo contulit, inquit:
Regenerant alii, nascitur iste mihi.
Quæque vagabatur, & pene reliquerat orbem,
Inclusit sacro pectore justitiam.
Vir sacer à puero, qui quantùm preminet orbi
Fama, tam famæ præfuit ipse suæ.
Fama minor meritis cùm totum pervolet orbem,
Cùm semper crescat, non erit æqua tamen.
Vir pius atque gravis, vir sic in utroque modestus,
Ut livor nemo rodere posset eum.
Livor eum deflet quem carpserat antea, nec tam
Carpsit & odit eum, quàm modo laudat, amat.
Quàm prius ex vitâ, tam nunc ex morte gemiscit,
Et queritur celeres hujus abisse dies.
Vir verè sapiens, & parte beatus ab omni,
Qui cœlos animâ, corpore ditat humum.
Post obitum secum vivam, secum requiescam,
Nec fiat melior sors mea sorte sua.

E Schedis Baluzianis.

§. *Epitaphium Galfridi Comitis.*

Flos regni, patriæque pater, decus orbis, & idem
Orbis amor, generis gloria, gentis honos,
Galfridus Comes, hîc fatis proreptus iniquis;
Damnum plus damno, plusque dolore dolor!
Cujus amat, cujus recolit, cujus venerantur,
Publica res nomen, cujus adorat opus.
Quo reprimente malos, quo jura tuente bonosque
Pax fuit, & crevit copia pacis ope.
Quantus consilio, quantus virtute vel armis,
Quis nitor eloquii judiciive rigor,
Quàm constans, quàm munificus, quæ gratia formæ,
Quantus doctrinâ, quantus & ingenio,
Quos hostes domuit, vel quas everterit arces
Res probat, & populi fama per ora sonat.
Hic probitatis apex, hic nostri gloria sæcli,
Cùm floreret adhuc, occidit ante diem.
Communi de morte dolet communiter orbis:
Mors, licet unius, non fuit una tamen.
Omnes vivebant, omnes moriuntur in uno;
Sic in eo moritur unus & omnis homo.

a Ex Lib. 3. Hist. Pontif. Angl. Willelmi Malmesburiensis, apud quem in versu quinto malè habetur: *Jam quinta dies*; nec melius Editio Lugd. Bibliothecæ Patrum: *Jam tunc quina dies*; benè autem Belvacensis Codex & Ebroicensis: *Jani quinta dies.*

Publicus ergo dolor, quia publica tanta doloris
Damna; dolent omnes publica, quisque suum.
Septima Septembris decus abstulit orbis ab orbe;
Flore suo regnum, patria patre caret.

§. [a] *Epitaphium Suggerii Abbatis S. Dionysii.*

a Editum à R. P. Mabillonio in notis ad S Bernardum, nunc e ms. S Mariani Autissodorensis.

Occidit Ecclesiæ flos, gemma, corona, columna,
Vexillum, clypeus, gloria, lumen, apex.
Abbas Suggerius, specimen virtutis & æqui,
Cum pietate gravis, cum gravitate pius.
Magnanimus, sapiens, facundus, dives, honestus,
* Iudiciis præsens corpore, mente sibi.
Rex per eum texit cautè moderamina Regni;
Ille regens Regem, Rex quasi Regis erat:
Dumque moras ageret Rex per mare pluribus annis,
Præfuit hic Regno, Regis agendo vices.
Quæ duo vix alius potuit sibi jungere, junxit;
Et bonus ille * suis, & bonus ille Deo.
Nobilis Ecclesiæ decoravit, reparavit, auxit
Sedem, damna Chorum laude, vigore, * juris
Corpore, gente brevis, gemina brevitate coactus,
In brevitate sua noluit esse brevis.
b [b] Cui rapuit lucem lux septima Theophaniæ,
Veram vera viro Theophania dedit.

* Vel. Judiciis.
* viris.
* viris.

§. Epitaphium Gualonis, Parisiensis Episcopi.

Ita habet titulus in ms. Elnonensi-Regio, 274.

c [c] *Gualo ad Episcopum successorem patrui sui.*

Te Pater & Pastor vult sanum natus, ovisque;
Vota, Pater, nati suscipe, Pastor, ovis.
Et mihi sisque Pater, ex quo bonus, immo bonorum
Optimus, ille Pater destitit esse Pater.
Ille Pater mihi quæ de te dixisse recordor,
Gualo valent alii, prævalet hic aliis.
Hunc tibi trado Patrem, cujus commonico rebus,
Cui gravis hoc uno sum, quia parco suis.
Romam vado, vale; Romam se finxit iturum;
Sed meliùs potuit dicere: Vado mori.
Mors male blanda viro, minuensque quiete laborem,
Abrupit lucem nocte, viamque morâ.
Nolo virum, dixit, gelidas sudare per Alpes;
Sed stet, sed maneat, sed moriatur, ait.
Vas fidei, vas justitiæ, vas simplicitatis
Occidit: Illa, suo vase cadente, cadunt.
Sed te justitiæ vas subposuisse cadenti,
Audio; quod si sit nemo, sitque tamen.

§. *Epitaphium* [d] *Brunonis.*

d E ms. Turon à C. D. Dupoirier.

Ad superos superûm cultor sociusque recessit,
Commendans terræ Bruno quod ejus erat.
Sarciculasque leves, & agentem Prothea mundum
Despicit æternas pauper adeptus opes.
Suspicor angelicas hinc exultare cohortes,
Et cœli cives plaudere cive novo.
Sexta dies Octobris erat, cùm Bruno professus
Naturam, ad superos exoneratus abit.

§. *Epitaphium* [e] *Heliæ Comitis Cenomanensis.*

e Ex eodem ms.

Jura tuens, & pacis amans, & maximus armis
Helias censor scelerum, patronus honesti,
Justitia, & quidquid in Principe mundus adorat
Occidit, & pariter pax & decus urbis & orbis
Excidit Heliâ patriæ, heu! & rebus adempto.

§. *Epitaphium cujusdam Simoniaci in excommunicatione defuncti.*

E ms. Elnonensi-Regio, 274.

Hîc situs est quem nil decuit, nisi dedecus, & quem
Nil puduit, nisi quod credidit esse decus.
Ad mala vir promptus, ad pessima promptior idem.
Non bonus, imo malus; non malus, imo malum.
Fex hominum, fraus totus homo, cavit, atque vocanti
Nocte dat exequias, noctua luce canes.
Hei mihi! quàm timeo ne fraus homo fraude resurgat,
Ne mortem fallax fallere possit homo.
Urge membra, lapis; animam vos claudite, manes;
Horum conventu ne solidetur homo.
Vestras in vestro consumite, Tartara, pœnas,
Ni vestris vultis parcere; vester erat.
Terra, quod occultas dolus est, hoc est homo solâ
Morte bonus, per quam destitit esse malus.
Hic est ille scelus quo nemo simonior; hic est
Quo melior malus est quisque, minúsve malus.
Sus vitâ, canis officio, vulpecula mente.
Brutus erat vix se noscere, vixque Deum.
Spem miseris, rem divitibus, sua fortibus arma,
Ecclesiæ vires abstulit, & sibi se.
Hic armans in furta manus, in jurgia linguam,
Turpe cavere scelus credidit esse scelus.

§. *Versus de quodam paupere nuper rapto ad Præsulatum.*

Sæpe diem mœstum sequitur lux aurea, sæpe
Post * pluvias incipit esse dies.

* supp. longas,

[a] In notis prolixioribus R. P. Mabillonii ad Epistolam S. Bernardi 266. refertur hoc Suggerii Episaphium, ut evulgatum à Francisco Chiffletio S. J. & ut à Simone Capra-aurea, S. Victoris Canonico, compositum, cum aliqua tamen, sed exili differentia. Ibi enim incipit per verbum *Decidit*, non *Occidit*, *viris* pro *suis*, *viris* pro *juris*. Duo autem versus hujus Epitaphii è ms. S. Mariani desumpti, desunt in Victorino; duos verò ultimos, qui desunt in Marianensi, supplendos duximus è Victorino. Sic autem habent:

[b] *Cui rapuit lucem lux septima Theophania,*
Veram vera viro Theophania dedit.

Ex quibus innuitur Suggerium obiisse septima die infra Octavam Theophaniæ, seu Epiphaniæ, quæ incidit in duodecimam Januarii, sive in ineuntem decimam-tertiam ejusdem mensis, quam eruditus noster R. P. D. Michael Felibien assignat pio Suggerii decessui in præclara quam nuper edidit Regalis Monasterii S. Dionysii historia, p. 573.

[c] Nepos fortè ipsius Gualonis Episcopi, eodem insignitus nomine Gualonis, ad Episcopum Parisiensem, nomine Gerbertum, ejus immediatè successorem.

[d] Non dubitandum quin Author intellexerit Sanctum Brunonem, sacri Ordinis Cartusiani Fundatorem, qui revera obiit 6. die Octobris anni 1101.

[e] Is ipse est Helias, qui Hildeberti electioni adeo pertinaciter obstiterat, sed qui processu temporis, meritum ejus veneratus, intimam cum illo contraxit amicitiam, & cui tandem defuncto Hildebertus ipse honorificè parentavit, & quem in Ecclesia S. Petri de Cultura sepelivit.

Ad quid suspiret præmissi littera scripti,
Vir doret iste modo, stilla, favilla priùs.
Ejus pace loquor, non erat antea tanto
Nomine festivus, sed miser exul inops.
Tunc neque mitra caput, neque gemma manum, neque mentem
Virtus ornabat, sed quasi nullus erat.
Fermentum, non frumentum; ros, non rosa; ferrum,
Non aurum, nullus non erat ullus adhuc.
Nec florens opibus, nec elatus avis, nec honore
Prædirus, insigni nec probitate nitens.
Tunc velut in testa nucleus, velut in saliunca
Flos, velut in cera mel latitabat adhuc.
Nullius certè virtutis splendidus auro,
Sub vitii plumbo sorduit iste diu.
De misero lusit sors longo tempore, demum
Se peccasse sciens est miserata virum.
Et veluti veniam peteret sibi, leniter ille
Subridens, miserum tollit in axe suo.
Fortonæ curru de pulvere raptus ad arcem
Culminis, ad mitram Præsulis ille volat.
Ut tamen esistat salvus veri tenor, alter
Factus homo, jam se non putat esse suum.
Felix de misero, Præsul de paupere factus,
Vertitur in florem qui fuit herba priùs.
Gaudet qui doluit, stat qui jacuit, juvenescit
Qui senuit, non est iste quod ante fuit.
Herba priùs, modò flos; scintilla priùs, modò stilla;
Tunc æs, nunc aurum; tunc olus, ecce rosa.
Tunc quasi candela mendicans lumen ab igne,
Nunc quasi sol à quo cætera lumen habent.
Sic potuit veniam fortunæ culpa mereri,
Quæ modò supplevit quod dedit ante minùs.

E mss. Turon.

§. *Versus de quodam paupere.*

Vestra peritia dum regit omnia, sidera tangit;
Dum domat * effeta, mitigat aspera, fortia frangit.
Non odio, non fit pretio, non fit prece cerus;
Justitiæ rigor & fidei vigor omnibus æquus,
Non pretium tolit auxilium qui dona dedere;
Nec nocuit qui nihil potuit, qui donat habere.
Hinc fuit unica spes mea civica jura subire,
Et quasi brutum jurgia tutum fecit inire.
Sit docilis mihi, sit facilis mens vestra, precamur,
Forsitan bis patet, & tamen hic latet unde queramur.
Noxia pestis, littera testis, dives avarus.
Dives avarus quàm sit amatus, quàm malos hostis
Sentio plus nimio, sed vos tamen hic bene nostis,
Corpore maximus, ille nigerrimus, ille Pilatus,
Ille deorum spector, eorum templa paratus,
Ignibus urere, cunctaque spargere membra Senatûs.
Exitio nostri nimio vestro quoque natus,
Me malè percutit, & satis intulit aspera damna.
Aspera tristia, quæ sibi vilia, sed mihi magna;
Namque boves paucas & oves spe lactis alebam;
Hinc ego victum vix & amictum vestis habebam:
Flebat euntes & redeuntes invidus illat
Pergere lætas, atque repletas lacte mamillas
Quando videbat, defficiebat mente, quòd ille
Inde careret, cùm vel haberet millia mille.
Has sibi vendi poscit, habendi ductus amore.
Non volo vendere vi, prece, munere, sive timore:
Ergo superbia divitis impia mota furore
Dicere turpia cœpit, & omnia plena pudore;
Tunc mihi verbera, tunc gregis impia damna minatus,
Clausit euntibus & redeuntibus arte mearus;
Scilicet atria quâ pecori via sola patebat;
Jam gregibus dominoque cibus sic deficiebat.
Quid facerem? Quid me finerem pecudesque perire?
Grandis inedia divitis atria cogit adire.
Nam scio vendere quàm malè perdere tutius esse.
Tunc facio mihi quod ratio probat esse necesse.
Vendo quidem sibi, quandoquidem prohibet retinere.
Mereor apes quibus ille dapes nequeat prohibere.
Has quoque dum videt invidus invidet, utque necari
Possit in ortis pocula mortis sparsit amara.
Mane sequenti sole recenti fracta labore
Atria cerea linquit apes mea mellis amore.
Rex ut erat dignum, properat prior ad loca nota;
Inde duces, heu! non reduces, nunc curia tota.
Ut fuerant solitæ redeunt non absque canore,
Utque solo resident, solo moriuntur odore.
Qualia corpora, qualia pectora tunc abiere!
Agmina fortia, proh dolor! omnia procubuere;
Pluria corpore, maxima pectore, terrica moles.
Quid tibi parvula fecit apecula cœlica proles?
Sic bove, sic ape, sic & dape me spoliavit;
Vos quoque lædere, juraque spernere non dubitavit.
Quid faciam miser? An fugiam? Si fugero, victum
Non habeo, neque si maneo, panem vel amictum.
Ha! miseri patris pueri, vos quid facietis?
Sæpius interiùs mihi corda dolore movetis.
Non teneris etiam Liceris dat frustula panis
Maret anus, vacuaque manus, stupet * alius inanis. * f. alvus.
Sed ego miser hæc retego, nil ille movetur.
Plus doleo, plus damna fero, plus lætus habetur.
Vos igitur quid nunc agitur ne spernite quæso,
Judicioque pio misero succurrite læso.
Namque superbia divitis impia ni teneatur,
Dicere torpia, vel magis impia non vereatur.

Non noceat mihi quod doleat me pauper amari:
Immo fleat quòd non videat se hâc parte beari.
Non pretio vos allicio, sed amore paravi,
Obsequioque pio retinendos esse putavi;
Nam scitis quoniam meritis retinentur amici,
Hique juvandi sunt & amandi non inimici.
Exteriùs velut interiùs fit lumine cæcus:
Sic inimicis sicut amicis qui manet æquus,
Paupere fortior atque potentior ipse quidem sum,
Non ego noxius, aut magis impius inde tamen sum.
Imposuit mihi quod voluit per me petiisse;
Dixit apes, armenta, dapes, ait eripuisse:
Eripuissem si voluissem, sed nec ademi;
Ære dato, pactoque rato mihi vendidit, emi.
Jure meo nihil possideo, nolite tacere.
Æs habuit, res empta fuit, quis debet habere?
Hæc modo gratia quod pecori via nostra patebat;
Et quod in atria pluria turpia grex faciebat.
Prætereo quod flore meo mel apes faciebat,
Intima lilia, pabula miria ferre solebat,
Postea cerea, donaque mellea conficiebat.
Non vitem, non humum ditem piger ille colebat;
Non ager hordea, nec sibi vinea vina ferebat.
Hinc meritò, non enim dubito, miser esuriebat,
Ac reproborum more proborum lucra dolebat.
Præcipuè mea triste ferens ea quando videbat.
Cur habui pecudes doruit quod apes periere.
Denique mortis si quis in hortis semina sparsit,
Cur mihi verbum pauper acerbum fatus inarsit?
Sunt mihi lilia, prata, rosaria, fructus, & arbor;
Omnia vendere, singula perdere nonne vetabor?
Sunt mihi gramina, nescio nomina, res mihi mille,

Quæ

* id est inflata, seu superba.

Quæ super omnia spargere noxia curve veret ille ?
In mea pascua venit apes sua, quam prohibere
Si potuit, cur non voluit sua damna cavere ?
Sed video quod vos adeo lachrymosus adorat,
Damna meo quocumque modo reparare laborat ;
Dum loquitur, dum conqueritur, dum verba colorat,
Ex odio nostro nimio facundus adorat.
Ergo licentia pauperis impia ni teneatur,
Turpia dicere, falsaque fingere non vereatur.

E mſ. Elnonenſi olim, nunc Regio, n. 274.

§. *Versus Cynomannensis Episcopi de Nummo, seu Satyra adversus avaritiam.*

DEstituet terras decus orbis, gloria rerum,
Virtus, mortali dicta negare mori.
Non hunc in quoquam spondet flos indolis unquam,
Scis nihil ? est pietas ; nominis umbra, fides.
Si cœlum staret, si sol lucere negaret,
Si nix ferveret, frigida flamma foret,
Non sic pallerem, non sic mirando stuperem,
Quàm si nunc usquam quemque pium videam.
Fœmina quod vitulum generavit, vacca quod agnum,
Quod * vulpes quondam filia suxit equum, (*a f. vulpis.*)
Tunc enarranti non demeruit mage credi,
Quàm si nunc aliquem dicis habere fidem.
Vivit quisque sibi nunc temporis ; una voluntas
Pectore diverso nescit habere locum.
Quærit quisque suum, sibi soli solus amicus ;
Non existit onus quem gravet alterius.
Cum fueris fœlix, multo stiparis amico ;
Prospera mutentur, respice, solus eris.
Quos præsens jungit, fugiens fortuna resolvit,
Testans in pretio se fore, non homines.
Assecla fortunæ præludit callidus hamum ;
Morsus apis solvit, quos mel habet socios.
Non est ex alio qui verè dicere possit :
Hic meus, alter ego, mens sumus una duo.
Desperet quisquam quod posthac non erit usquam
Qui tibi, tu nulli ; qui sibi, nemo tibi.
Postquam cana fides, quòd ubique vigebat abhorrens,
Deseruit mundum, cum pietate nefas.
Vix impressa sui vestigia liquerat uni
Soli si fuerat ; sed puro nullus erat.
Amplectendo fidem, cunctis dans alter eidem ;
Unus nullorum, non * suus esse suum. (*a f. non sinit esse.*)
Instar * avis raræ spectandus, in aere pennas (** sc. Icarus.*)
Dum librat, ut perhibent, naufràgio periit.
Quos tu nunc audis in climate quolibet orbis
Dulcis amicitiæ par generare novum ?
Quis fratri frater nunc est ? Pilades quod Oresti ?
Quis cuiquam Theseus ? quod, Pirithoë, tibi ?
Nil Telamon voluit, nisi quod secum Meleager,
Quæ, Patrocle, tui mens, & Achillis erat.
Quos etenim emissos orcus si redderet orbi,
Discors, aut nullus esset utrique suus.
Si redeat vitæ Polinices, non sibi quisquam
Quem Thebas mittat, * Thideus alter erit. (** f. Theseus.*)
Nunc nunc ætatis vivi moriuntur amicis ;
Defunctus Scipio vivit adhuc Lelio.
Teste polo, Pollus partitur vivere fratri ;
Fratribus en multi, quod tibi Reme, tuus.
Flumine Phætontis successerat umbra sororum ;
Nunc multæ fratrum morte larem vacuant.
Plauserat Alceste pro conjuge fata mereri ;
Plures ecce viro quod Clitemnestra suo.
Næ sine se natus mare cum nato subit uno ;
Nunc multæ natis quod sua mater ....
Ejus qui patrem per mille pericula collo
Impositum, soli tunc metuens oneri,
Morti subduxit ; simili sub laude subivit
* Lausus, ovans gladium pro patre fulmineum. (** f. Plausus.*)
Hi metuisse mori se patre superstite gaudent ;
Quosdam nunc ætas longa patrum cruciat.
Natorale sacrum par ipsi dico parentes ;
Quod fuerint natis materies sceleris.
Certi sunt testes in se Pharnax & Orestes ;
Hic miseræ matri lethifer, ille patri.
Pectoris humani fraus ficta domestica vincens
Ipsam naturam, surgit in omne nefas.
Hæc ignem cineri subdens, aconitaque melli,
Secum luxus iners factus, & alea tumens.
Fas odii furor excedens, spinosa simultas ;
Heu ! sibi divinum subdiderunt hominem.
Cujus nunc mentem, dic, non juvat esse nocentem ?
Quis non volvat homo quodque nefas animo ?
Non tot nox stellas, tot habet maris unda procellas,
Non tot grana seges, crimina quot species.
Servit avaritiæ sed in hoc ævu scelus omne ;
* Incestat mundum nunc furiale luctum. (** f. infestat.*)
Hæc fas atque nefas confundens, sacra profanis
Miscet, non curans unde, sed ut rapiat.
Fulminis ocior igne, ruens per tela, per ignes,
Omne quod occurrit dira * Celeno rapit. (*a nomen unius harpia.*)
Plus acquirenti sitis incandet cupienti,
Hydrops exhaustis ut magis ardet aquis.
Illi potando ; sitis huic ignescit habendo :
Sanando morbus crescit utrique suus.
Turbine tam piceo candens non æstuat unda,
Fumat ut igne lucri pectus, avare, tuum.
Quos morsu lædit [sic] torrida dipsas adurit,
Tantâ siccatos afficiendo siti.
Hoc ardore minor fit haustus quilibet humor,
Nec tam candentis fit medicina sitis.
Sed genus hoc pestis, novus hic ardor sitientis,
Corpus siccati morte necat celeri.
Finis & huic morbo suus instat corpore necto,
Qui vivum nocuit, nil nocet exanimi.
At suavis menti, suavis cui provida carni,
Quos vivos torret, suave cupido fovet.
Cùm verò terræ sua reddiderit caro se se,
Ecce cupido rogi materies stygii.
Post finem, sine fine dabit flammas ibi * demum, (** f. demon.*)
* Hique non animo sufficiens animæ. (** f. sique non.*)
Candeat in cupido, cùm sic stygis esca cupido ;
Dicam oil tali socius igne sitis.
O patuli rictûs numquam satiabile monstrum,
Semper hiando vorans, semper ut addat hians !
Influat hoc barathrum mundus quod possidet aurum ;
Harpiæ talis ingluvies siliet.
Hunc auribibulum Pactolus & Hermus inundent,
Incandescit aquis Tantalus in mediis.
Extinxit flammas ardens Vesuvius, ut aiunt ;
Extingui nescit ignis avaritiæ.
Aurum quæ tangit facies nuda talis egebit,
Non minus hoc quod habet, quàm quod habere cupit.
Sed quem tam pleno perfundit copia cornu,
Te nudum tritâ pelle tegat tunicâ.
Huic supplex justâ quâ mollires prece saxa,
Os rapies siccâ fauce lupi citiùs.
Sic virtus abiit, terras Astræa reliquit,
Terga dedit pietas, dando locum sceleri.
Jus, fas, majestas Regni, Curule, Tribunal,
Nummo cesserunt ; omnia solus erit.
Publica spes nummus ; nunc Rege potentior erit :
Extollit præsens, dejicit aufugiens.
Nummus nobilitas, nummus sapientia, quæ nunc
Prætendens superat ; pauper ubique jacet.
Qui florere cupis, nummo stipa latus ; ipse
Te sublimabit, quæque cupita ferens.

Sceptriger est crescens ex omni crimine nummos ;
Omnia virtutis præmia solus habet.
Si præter nummum te spes animat bona rerum ,
Spem cassam pascis ; plus & Oreste furis.
Si via virtutis spondet tibi culmen honoris ,
Pendulus in baculo fidis arundineo.
Si Pegaso fultus centum superando chimeras ,
In cinerem dederis , nil modo pauper eris.
Quem prius illustrem bis sex fecere labores ,
Passum mille quidem nunc tegerent inopem.
Omnis inops ingluvius , etsi dignius ipsa
Præferis hunc virtus sublevet in manibus.
Piscis aquæ , mel api debetur , viribus uva ,
Caseus & lacti ; gloria , numme , tibi.
Umbra , jubar solis , nummi jubar , ombra decorem
Assequitur : non sit nummus , & umbra perit.
Solus nunc nummus virtutis habetur alumnus ,
Solus diligitur , solus adhuc colitur.
Stipatur multo tua curia , numme, senatu ;
Incurvare geno quem pudet , alme , tibi ?
Si nummi nondum templi surrexerit ara ,
Divinâ colitur religione tamen.
Si non per nummum juratur , quis tamen horret
Nunc causâ nummi sacrilegus fieri ?
Olim Philosophi fuerat lucra spernere nummum ;
Nunc nisi nummatus Plato foret fatuus.
Thebanus Crates amor hunc cùm philosophandi
Cogeret , exutum corporis illecebras ,
Optaret doctas ut adire docendus Athenas ,
Ipsâ rite prius te sibi Philosophus ,
Navigio secum prudens homo vexerat aurum ,
* Quod sibi quicquid erat hac vice vendiderat. * f. Quo.
Cùm duce jam vento puppis raperetur in alto ,
Aurum quod duxit fluctibus imposuit :
En , dicens , imum pete dira cupido profundum ;
Ne male me mergas , te bene mergo prior.
Diogenes lecto positus cùm membra quieti ,
Saccis nummorum suppositis capiti ,
Audiret furem nummorum spe fodientem ,
Mox huic projectis quos habuit loculis :
Nummos quos quæris compos , ait , accipe, mentis ,
Hac ut me curâ sollicitum releves ,
Ut nostrûm certè requiescere possit uterque ,
Tu quos quæris habens , his ego non metuens.
Græcus Aristippus grave cùm servos onus auri
Cogeret in Lybia tardius ire viam ,
Indignans auri jubet illos fasce levari ,
Et medio trivii tale nefas abjici.
His se Philosophos aurum calcando probabant ;
Est sine consilio nunc vacuus loculo.
Nunc contemplari nummos & philosophari ,
Nemo carens pretio , nunc manet in pretio.
Instar cui dandæ fuerant tibi , Musica , formæ ,
Ictus fabriles Pytagoras sapiens ,
Esset malleolo nunc vilior arte retecto ;
Si nihil in loculis ; nunc jocus est Mathesis.
Quid nunc ars Abaci , pars quæ vilissima calci ?
Nunc usura vorax calculat ipsa sibi.
Creditor ecce refert Abacista promptior omni ,
Quid redeat lucri quoque die capiti.
Concludendu sibi facili sophismate falsum ,
Nunc daret elinguem nummus Aristotelem.
Os quod sis nummi , te , facundissime Tulli ,
Causas acceptæ spingis agens docuit.
Quolibet in stulto nunc , numme , fluis sale multo ,
Delirat tantùm pauperis ingenium.
Causidico pereat qui linguam nummus inauret ,
Os torrens venâ pauperiore fluet.
Gorgona præsentans in pectore, non sine nummo
Desiperet , quamvis vertice nata Jovis.
Quisquis agens vincet , si causam nummus honestet ,
Justitiæ soli fisus ager fatui.
Stent leges tecum , pro te causetis honestum ,
Vincere si * possis , jus trahe de locolis. * f. poscis.
Causa reum damnet , proscribat Judicis ira ,
Cervix innexo palpitet & laqueo ,
Fac mediatorem nummum , citus * alta resolvet , * f alta.
Ipsa fauce reum mox necis eripiens.
Ipsum se Prætor falsum dictasse notabit ,
Nec solvisse reum fiet at inde pudor.

§. *De Partu B. Virginis.*

E ms. Ecclesiæ S Gatiani Turonensis & Ebroicensis , & aliis multis.

Sol , crystallus , aquæ dant qualemcumque figuram
Virginei partûs , ædificantque fidem.
Si tinguatur aquis , & soli subjiciatur ,
Scintillas præfert integer ille lapis.
Si bene cuncta notes , aqua , sol , cristallus , & ignis
Sunt Flamen , Verbum , Virgo , Deusque puer.
Flamen aquæ , Verbum soli , Virguncula gemmæ ,
Stirps igni quadam conditione coit.
Flamen aqua est , quia lavit eam ; Verbumque supernum
Sol , quia non violat , sed tamen intrat eam.
Virgo lapis , quia Virgo parit ; Puer unicus , ignis ;
Nam virtute micat , lumine corda replet.
Sic umbrâ Flamen , ingresso cœlibe Verbum
Virgo fiet , soboles carne Deoque simul.
Conficiunt cataplasma novum , quo vita sepultis ,
Virtute & mente moribus ordo redit.
[Hoc aperit tumulos , hoc agmina sacra refundit ,
Hoc supplet casum terra , gehenna , polus.
Ad cœlos hinc subibunt , cujus ossa , medullæ
Hoc animam carni reddet , utrique Deum.]

In ms. Elnonensi , sive Regio 274. hi quatuor versus subsequuntur , qui desunt in plerisque.

§. *Cur Deus homo.*

Adæ peccatum quæ conveniens aboleret
Victima ? Numquid homo ? Sed & hic reus unde placere ?
Angelus ? an fruges ? an vacca ? Sed hostia talis
Naturâ dispar , pretio minor esset inanis.
Hæc eadem quæ displicuit natura placere
Debuit , atque aliquid quod pacificaret habere.
Ergo fuit quatenus homo , qui præter idipsum
Quod puri est hominis , quiddam foret unde placeret.
Unitur carni Deus , & natura redemptrix
Par homini , quia verus homo , sed dignior ortu ,
Dissimilis culpâ , Deitate potentior idem ;
Quem quia non genuit ex lapsu nata voluptas ,
Justus pro lapsis agit , occisusque perorat.
Hostia sufficiens , quæ cœlos cive replevit ,
Quâ furor offensus cecidit , quâ gratia crevit.
Antidotum felix , quo vulnera nostra cohærent :
Angelus exultat , homo gaudet , tartara mœrent.

§. *De tribus partibus Corporis Christi.*

Signant tres partes de Christi corpore , prima
Ipsius carnem , Sanctosque secunda sepultos ;
Aut defunctorum purgatos prima , secunda
Qui purgantur adhuc ; viventes tertia. Sanguis
Martyrium pars est. In sanguine tertia tincta ,
Martyrii calicem gustant in carne fideles.

§. *Ad * G. Episcopum.*

* f. Gualonem tunc Parisiensem Episcopum.

Ad decus Ecclesiæ cùm te natura crearet ,
Sis expers vitii , cætera , dixit , habe.
Sic piger ad vetitum , celer ad concessa creatur ,
Præter virtutem nil sinis esse tibi.

§. *De Virgine Maria.*

Lacto Creatorem, salvum mihi crede pudorem.
Res nova: Virgo parens, & caro patre carens.

§. *Super Crucem.*

Crux finis legis, via vitæ, passio Regis,
Cui dedit interitum gratia, non meritum.

a

§. *Ad Episcopum Bajocensem.* [a]

Anulus hic nuper mœrebat clausus in arca,
Obscurusque lapis & quasi tristis erat.
At postquam dixi: Bajocas ibis, eisque
Majoris digitum Præsulis orbe ligans.
Lætior explicuit radios, sparsitque serenas
Gemma faces, oculis exhilarata tuis.
Hoc ex te Domino pretium lucratur, adestque
Plus lapidi Præsul, quàm lapis ipse sibi.

E ms. etiam Colbertino, n. 6327. Ebr. 19. & aliis.

§. *Unde malum.*

Quid petis unde malum, cùm sint bona cuncta creata?
Defectu proprio sunt mala quæ mala sunt.
Cùm radix vitio careat, vitium tamen ex se
Et per se citius dulcia poma trahunt.

§. *Ad nepotem.*

Forma vivendi præsto est tibi. Pauca loquaris,
Plurima fac, sit utrisque comes modus, utile, rectum;
Sobrius à mensis, à lecto surge pudicus.
Obsequiis instes, ea pro te præmia poscant.
Ut decet & prodest & amabis & oderis idem.
Stans casum timeas, speres prostratus, & illum
Quem colis insignem, miserum, abjectumque tuere.

b

§. *Ad* [b] *Odonem.*

Moribus, arte, fide, cœlesti pectore dignus
Cùm superes alios, desipis Odo tamen.
Credis enim populum versus amare disertus,
Teque placere putas moribus, arte, fide.
Moribus his quondam sacri placuere poëtæ,
Ingeniumque dedit prædia, nomen, opes.
Nunc aliud tempus, alii pro tempore mores;
Nunc odium virtus, sceptra merentur opes.
Nil artes, nil pura fides, nil gloria linguæ,
Nil fons ingenii, nil probitas sine re.
Nullus inops sapiens; ubi res, ibi copia sensûs.
Res sapiunt, pauper nil nisi pauper erit.
Nec jam divitibus tollunt sua crimina nomen;
Sed quod lex damnat gratia fulvit opum.
Hinc est quod populus aurum quasi numen adorans
Audet in ignotum sponte venire nefas.
Spe lucri totiens excedere jus & honestum
Sustinet, & gratis jam juris esse ritum.
Jus ruit, ordo perit, sceleri placet ara manusque
Vendere, quàmque inopem tam pudet esse probum.
Non igitur mirum si quisquam pravus & excors
Divinos vates nullius esse putat.
Quem comitantur opes sapientia vera relinquit
Semper mobilibus incomitata bonis.

§. *De lapsu mundi.*

Non bene discernis, qui præfers ima supernis;
Nec satis es tecum qui rebus subjicis æquum.
Quippe quid argentum? quid forma? quid ordo clientum?
Quid celebres fundi? Festum breve gloria mundi.
Nulla fides ejus, hodie malè, cras ibi pejus.
Expedit hoc uti, sed non præferre saluti.

§. *Ad * M. Reginam.*

E pluribus mss.
** sc. Mathildis Henrici I. Regis Angliæ filiam.*

Augustis patribus augustior orta Mathildis,
Quaslibet in laudes ora diserta vocas.
Sed frustra, quia nemo tibi præconia solvet,
Quæ genus, & mores, & bona forma petit.
Una loqui te lingua potest, quæ laudis opimæ
Materiam linguis omnibus una paras.
In vultu Regina tuo est, redoletque Sabinam
Non levis incessus, nec datus arte decor.
Non mores doctrina sacros, non virgo pudorem
Præterit; ex proavis fluxit utrumque bonum.
Cuncta tuæ genitricis habes, quæ clausa sepulcro
Illustrat meritis Anglica regna suis.
Neve simul caderet muliebris gloria sexûs,
Te peperit partu tota renata tuo.
Collaterata Deo quàm sit nihil omne relictum
Cernit, quàm sit inops filia regna tenens.
Hanc sibi securam de te curare, suumque
Taliter auctorem sollicitare reor:
Nondum me totam cœlesti sede recepi,
Magne Deus, requie semibeata fruor.
Pars jacet in tumulo, pars Anglica regna gubernat,
Divisamque tenent aula, sepulcra, polus.
Quam tenet aula, juva; quam clausa sepulchra, reforma;
Quam polus, exaudi, sisque corona tribus.

§. *De Roma.*

E pluribus mss.

Par tibi, Roma, nihil, cùm sis prope tota ruina.
Quàm magni fueris integra, fracta doces.
Longa tuos fastus ætas destruxit, & arces
Cæsaris, & superûm templa palude jacent.
Ille labor, labor ille ruit, quo dirus Araxes
Et stantem tremuit, & diruisse dolet.
Quem gladii Regum, quem provida jura Senatûs,
Quem superi rerum constituere caput;
Quem magis optavit cum scelere solus habere
Cæsar, quàm socius, & pius esse socer.
[Qui crescens studiis tribus, hostes, crimen, amicos,
Vi domuit, secuit legibus, emit ope.]
In quem dum fieret vigilavit cura priorum,

Hi duo versus hic interseruntur apud Homeyium.

[a] Fuit è Odonem fratrem Guillelmi Conquestoris, Normanniæ Ducis, & Regis Angliæ. Hoc autem Epigramma edidit Hildebertus antequam esset Episcopus; siquidem Odo hic obiisse fertur in Gall. Christ. an. 1096. Hildebertus autem anno tantùm 1097. consecratus est Episcopus.

[b] Probabile est hunc Odonem non alium fuisse quàm Odonem, sive Othonem, qui ex Discipulo S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, & ejus Monacho, demum Priore Cluniacensi, in Summum Pontificem assumptus, dictus est Urbanus secundus, cum quo, dum esset Hildeberti sub S. Hugone Condiscipulus, familiariùs agebat, eique quid de mundi corruptelis, & præcipuè de bonarum litterarum vulgari contemptu sentiret, quasi confratri & convictori, familiariter his versibus aperiret. Vide Chron. Cluniacense in S. Hugone, Biblioth. Cluniacensis, pag. 1641. col. 1.

Jovit opus pietas, hospitis unda locum.
Expendére duces thesauros, fata favorem,
Artifices studium, totus & orbis opes.
Proh dolor! urbs cecidit, cujus dum specto ruinas,
Penso statum, solitus dicere: Roma fuit.
Non tamen annorum series, non flamma, nec ensis
Ad plenum potuit hoc abolere decus.
Tantum restat adhuc, tantum ruit, ut neque * pars stans
Æquari possit, diruta nec refici.

* al. præstans, sed melius pars stans.

Confer opes, ebur & marmor, superûmque favorem,
Artificum vigilent in nova facta manus.
Non tamen aut fieri par * stanti fabrica muro,
Aut restaurari sola ruina potest.

* al. tanto, sed melius stanti.

Cura hominum potuit tantam componere Romam,
Quantam non potuit solvere cura deûm.
Hîc superûm formas superi mirantur & ipsi,
Et cupiunt fictis vultibus esse pares.
Non potuit natura deos hoc ore creare
Quo miranda deûm signa creavit homo.
Vultus adest his numinibus, potiúsque coluntur
Artificum studio, quàm deitate suâ.
Urbs felix, si vel dominis urbs illa careret,
Vel dominis esset turpe carere fide.

§. *Item idem de Roma.*

Dum simolacra mihi, dum numina vana placerent,
Militiâ, populo, mœnibus alta fui:
At simul effigies arasque superstitiosas
Dejiciens, uni sum famulata Deo,
Cesserunt arces, cecidere palatia Divûm,
Servivit populus, degeneravit Eques.
Vix scio quæ fuerim, vix Romæ Roma recordor;
Vix sinit occasus, vel meminisse mei.
Gratior hæc jactura mihi successibus illis.
Major sum pauper divite, stante jacens:
Plus aquilis vexilla Crucis, plus Cæsare Petrus,
Plus cinctis Ducibus vulgus inerme dedit.
Stans domui terras, infernum diruta pulso
Corpora stans, animas fracta jacensque rego.
Tunc miseræ plebi, modo Principibus tenebrarum
Impero; tunc Urbes, nunc mea regna polus.
Quod ne Cæsaribus videar debere, vel armis,
Et species rerum meque meosque trahat,
Armorum vis illa perit, ruit alta Senatus
Gloria, procumbunt templa, theatra jacent.
Rostra vacant, edicta silent, sua præmia desunt
Emeritis, populo jura, colonus agris.
Durus Eques, Judex rigidus, plebs libera quondam
Quærit, amat, patitur, otia, lucra, jugum.
Ista jacent, ne fortè meus spem ponat in illis
Civis, & evacuet spemque bonumque Crucis.
Crux ædes alias, alios promisit honores,
Militibus tribuens regna superna suis.
Sub Cruce Rex servit, sed liber lege tenetur;
* Sed diadema gerens jussa tremit, sed amat.
Fundit avarus opes, sed abundat; fœnerat idem,
Sed bene custodit, sed super astra locans.
Quis gladio Cæsar? quis sollicitudine Consul?
Quis Rhetor linguâ? quis mea castra manu
Tanta dedere mihi? Studiis & legibus horum
Obtinui terras; Crux dedit una polum.

* f. Et.

§. *De virgis variantibus Jacob.*

Ut major fructus cumulet sua præmia, virgas
Ordinat ante greges providus ecce Jacob.
Partim nudat eas sublato cortice, partim
Corticis indutas veste relinquit eas.
Ut majora metas in Christo gaudia, rectis
Scripturæ verbis instrue, Pastor, oves.
Non est mysterii candor quærendus in illis,
Non gaudent solo cortice vela foris.
Intimus est candor instructio mystica, cortex
Exterior dici littera sola potest.

§. *De peccato originali.*

Tot * syderum morbis totus prope subditur orbis,
Ut lue sit vacuus nec puer exiguus.
Quæ mala serpenti debentur, eumque regenti
Mandere qui monuit quod Dominus vetuit.
Ex illo dirus satagit Draco fundere virus,
Quæ bona sunt removens, quæ scelerosa fovens.

* f. sceleratum.

§. *Nomina septem Sapientum.*

E Gemmeticensi

Pitacus Militenus, Salon Atheniensis,
Plimon Spartacus, Clodolus Laccius,
Thales Milesius, Periander Corinthus,
Bias Pleneus.

[a] *Sententiæ ipsorum.*

Quænam summa boni? quæ mens sibi conscia recti. P.
Pernicies homini, quæ maxima? solus homo alter. S.
Quis dives? qui nihil cupiet. Quis pauper? avarus. P.
Quæ dos matronis pulcherrima? vita pudica. C.
Quæ casta est? de qua mentiri fama veretur. T.
Quod prudentis opus? cùm possit, nolle nocere. P.
Quid stulti proprium? non posse, & velle nocere. B.

§. *Quot modis temptamur vitio gulæ.*

E Gemmeticensibus.

Est notum quod quinque modis gula damnat edacem.
Cùm comedit nimis, aut comedendi prævenit horam;
Cùm nimio desiderio cupit, & capit escas;
Cùm vel delicias quærit, vel deliciose
Præparat hæc etiam quod non est deliciosum.
Ut discernantur magis hæc, exempla sequuntur.
Causa fuit Sodomæ peccanti panis abundans.
Jejunat populus, Jonathas jejunia solvit.
Esuriens Esau cupit escam, vendit honorem.
Magna datur. Carnes plebs deliciosa requirit.
De sacro crudum puer Ofni postulat armum,
Sic ad velle suum studiosè præparat illum.

§. *Quid Magorum munera significent.*

E ms. Turonensi.

Quid thus designet, quid adombret myrrha, quid aurum
Exprimat inquiro, Pagina sacra doce.
Hæc tria pondus habent sacris indota figuris.
* Hæc tam plus proni quàm foris intus habent.
Testa, lapis, cera est, quod verba foris tibi dicunt;
Quod latet interitus, nucleus, onda, favus.
Eliciet testa nucleum, lapis emovet undam,
Cera favum promet, si bene cuncta notes.
Mortuus in myrrha Christus signatur, in auro
Rex, in thure Deus; sunt tria forma trium.
Huic offers myrrham, credatur mortuus; aurum,
Credendo Regem; thus, venerando Deum.
Quid latet intus adhuc, de verbis elice sensum.
Rursum mellitus prodiet inde liquor.
Per myrrham macerata caro, doctrina per aurum

* f. Hæc tria plus pretii, quàm &c.

[a] Litteræ capitales his versibus appositæ desunt in ms. 77.

Per thus signatur vox lacrymosa precum.
Dat myrrham qui se macerat, thus quilibet orans;
Cum lacrymis aurum, qui sapienter agit.

E ms. S. Gatiani Turonensis & aliis

§. *Disputatio inter Pontificem Romanum, & Ulgerium Andegavensem Episcopum.*

And. Nescit amore regi, neque justitiæ, neque legi,
Nec Domino paret qui ratione caret.
His plenus morbis Nero noster, erat pavor orbis;
Sed formica leo fit tribuente Deo.
Rom. Hoc ego, Roma, queo, sed cerno deesse trophæo;
Mecum namqoe meum nolo manere reum.
Ergo volo cedat, sua vel mora quid velit edat;
Nolo pœniteat, sed procul hinc abeat.
Episc. Si bene tu saperes, nisi tu ratione careres,
Non foret in vitio quam teneo ratio.
Est mora magnus honor, tibi, Roma, resistere conor;
Nondum pœniteo, te nec adhuc timeo.
Nostram Papa moram dissolvet mortis ad horam;
Me reddent patriæ Præsulis exequiæ.
Rom. Alter ponetur dum vivit, dumque sequetur;
Sed nil tu facies, nilque lucri capies.
Episc. Quamvis præsenti credat, vitâque fruenti,
Postquam deficiet, nil per eum faciet.
Concil. Proscribam? reus est: talem proscribere jus est,
Sed non virtus est pellere qui vetus est.
Judic. Mitrâ privetur, jus & decus esse videtur,
In factis juvenem sic reprobare senem.

Ex eodem ms. Ebr. Edita apud Usserium, Lib. de symbolis, & in Supplem. R. P. Homeyi, & pluribus mss.

§. Oratio devotissima ad tres Personas Sanctissimæ Trinitatis.

Ad Patrem.

Alpha & Ω, [a] magoe Deus,
Heli, heli, Deus meus,
a Cujus virtus totum posse,
Cujus sensus totum nosse,
Cujus esse summum bonum,
Cujus opus quicquid bonum.
Super cuncta, subter cuncta;
Extra cuncta, intra cuncta.
Intra cuncta, nec inclusus;
Extra cuncta, nec exclusus;
Super cuncta, nec elatus;
Subter cuncta, nec substratus.
Super totus, præsidendo;
Subter totus, sustinendo;
Extra totus, complectendo;
Intra totus es, implendo.
Intra nunquam coarctaris,
Extra numquam dilataris,
Super nullo sostentaris,
Subter nullo fatigaris.
Mundum movens non moveris,
Locum tenens non teneris,
Tempus mutans non motaris,
Vaga firmans non vagaris.
b Vis [b] externa, vel necesse
Non alternat tuum esse.
Heri nostrum, cras & pridem,
Semper tibi nunc & idem.
Tuum, Deus, hodiernum,
Indivisum, sempiternum:
In hoc totum prævidisti,
Totum simul perfecisti
Ad exemplar summæ mentis,
Formam præstans elementis.

§. *Oratio ad Filium.*

Nate, Patri coæqualis,
Patri consubstantialis,
Patris splendor & figura,
Factor factus creatura,
Carnem nostram induisti,
Causam nostram suscepisti:
Sempiternus, temporalis;
Moriturus, immortalis;
Verus homo, verus Deus;
Impermixtus homo Deus.
Non conversus hic in carnem,
Nec [c] minutus propter carnem; c
Hic assumptus est in Deum,
Nec coosumptus propter Deum;
Patri compar Deitate,
Minor carnis veritate.
Deus pater tantùm Dei,
Virgo Mater [d] est sed Dei. d
In tam nova ligatura
Sic utraque stat natura,
Ut conservet quicquid erat,
Facta quiddam quod non erat.
Noster iste mediator,
Iste noster [e] legis dator e
Circumcisus, Baptizatus,
Crucifixus, tumulatus
Obdormivit & descendit,
Resurrexit & ascendit.
Sic ad cœlos elevatus
Judicabit judicatus.

§. *Oratio ad Spiritum Sanctum.*

Paraclitus increatus,
Neque factus, neque natus,
Patri consors, genitoque;
Sic procedit ab utroque
Ne sit minor potestate,
Vel discretus qualitate.
Quanti illi, tantus iste;
Quales illi, talis iste.
Pater alter, sed gignendo;
Natus alter, sed nascendo;
Flamen ab his procedendo,
Tres sunt unum subsistendo.
Quisque trium plenus Deus,
Non tres tamen Dii, sed Deus.
In hoc Deo, Deo vero
Tres & unum assevero
Dans Usiæ unitatem,
Et personis Trinitatem.
In personis nulla prior,
Nulla minor, nulla major:
Unaquæque semper ipsa,
Sic est constans atque fixa,
Ut nec in se varietur,
Nec in ulla transmutetur.

Hæc est fides orthodoxa,
Noo hîc error sine noxa.
Sicut dico, sic & credo,

[a] Reg. 4103. & Victor. *Deus meus.*
[b] Homeyus *alterna.*
[c] Reg. 4103. & Vict. 72. *assumptus.*
[d] Iidem *Virgo Mater sed & Dei.*
[e] Hom. *Legislator.*

Nec in pravam partem cedo.
Inde venit, bone Deus,
Ne desperem quamvis reus:
Reus mortis non despero,
Sed in morte vitam quæro.
Quo te placem nil prætendo
a Nisi fidem quam [a] deffendo.
Fidem vides, hanc imploro;
Leva fascem quo laboro.
Per hoc sacrum cataplasma
Convalescat ægrum plasma
Extra portam jam delatum,
Jam fœtentem, tumulatum.
Vitta ligat, lapis urget;
Sed si jubes, hic resurget.
Jube, lapis revolvetur;
Jube, vitta dirumpetur.
Exiturus nescit moras
Postquam clamas: Exi foras.
In hoc salo mea ratis
Infestatur à piratis;
Hinc assultus, inde fluctus,
Hinc & inde mors & luctus;
Sed tu, bone nauta, veni,
Preme ventos, mare leni;
Fac abscedant hi pyratæ,
Duc ad portum salvâ rate.
Infœcunda mea ficus,
Cujus ramus ramus siccus
Incidetur, incendetur
Si promulgas quod meretur;
Sed hoc anno dimittatur,
Stercoretur, fodiatur;
Quod si necdum respondebit,
Flens hoc loquor, tunc ardebit.
Vetus hostis in me furit,
Aquis mersat, flammis urit.
Inde languens & afflictus
Tibi soli sum relictus
b Ut [b] infirmus convalescat,
Ut hic hostis evanescat.
Tu virtutem jejunandi
Des infirmo, des orandi.
Per hæc duo, Christo teste,
Liberabor ab hac peste;
Ab hac peste solve mentem,
Fac devotum, pœnitentem;
Da timorem quo projecto
De salute, nil conjecto;
Da fidem, spem, caritatem;
Da discretam pietatem;
Da contemptum terrenorum,
Appetitum supernorum.
Totum, Deus, in te spero;
Deus, ex te totum quæro.
Tu laus mea, meum bonum,
Mea cuncta, tuum donum;
Tu solamen in labore,
Medicamen in languore;
Tu in luctu mea lyra;
Tu lenimen es in ira;
Tu in arcto liberator,
Tu in lapsu relevator.
c [c] Motum præstas in provectu,
Spem conservas in defectu.
Si quis lædit, tu rependis;
Si minatur, tu defendis.
Quod est anceps tu dissolvis,
Quod tegendum tu involvis.
Tu intrare me non sinas
Infernales officinas,
Ubi mœror, ubi metus,
Ubi fœtor, ubi fletus,
Ubi probra deteguntur,
Ubi rei confunduntur,
Ubi tortor semper cædens,
Ubi vermis semper edens;
Ubi totum hoc perenne,
Quia perpes mors gehennæ.
Me receptet Syon illa,
Syon David urbs tranquilla,
Cujus faber auctor lucis,
Cujus portæ lignum Crucis,
Cujus claves lingua Petri,
Cujus cives semper læti,
Cujus muri lapis vivus,
Cujus custos Rex festivus:
In hac urbe lux solemnis,
Ver æternum, pax perennis:
In hac [d] odor implens cœlos, d
In hac semper festum melos;
Non est ibi corruptela,
Non defectus, non querela;
Non minuti, non deformes,
Omnes Christo sunt conformes.
Urbs cœlestis, urbs beata
Super petram collocata;
Urbs in portu satis tuto,
De longinquo te saluto:
Te saluto, te suspiro,
Te affecto, te requiro.
Quantùm tui gratulantur,
Quàm festivè convivantur,
Quis affectus eos stringat,
Aut quæ gemma muros pingat,
Quis calcedon, quis jacynthus,
Norunt illi qui sunt intus.
In plateis hujus urbis
Sociatus piis turbis
Cum Moyse & Elia
Pium cantem Alleluya.
Amen.

---

§. In laudem Spiritûs Sancti.

E ms. Ebroicensi, n. 19, hic primò edita.

Prosa.

Spiritus Sancte, Pie Paraclite.
Amor Patris & Filii, nexus gignentis & geniti;
Utriusque bonitas & caritas, & amborum essentiæ puritas,
Benignitas, suavitas, jocunditas.
Vinculum nectens Deum homini; Virtus adunans hominem numini,
Non ut ipsa fieret pro semine sobolis,
Sed ut auctor creans carnem de carne Virginis
Deus ante diem condens omnia,
Dominus per diem gubernans condita.
Munus manens in dantis æternitate
Minus nihil habens ab ejus æqualitate.
Tua tempus præcedit processio,
Tua in tempore facta est effusio:
Ibi fons virtutum, flumen gratiarum;
Hic dator earum, & lux animarum.

[a] Reg. & Vict. *ostendo.*
[b] Ita Reg. & Vict. non *infernus*, ut Ebr.

[c] Reg. & Vict. *Metum.* Ebr. *motum*; quod melius.
[d] Reg. & Vict. *In hac ordo.* Meliùs Ebr. *odor.*

Glorioso, luminoso ab illo die exiens,
Hunc famosum & jocosum apud nos diem faciens.
Tibi soli digno coli cum Patre Filioque
Jugis cultus, honor multus sit semper procedenti ab utroque,
Voto, voce, hic & ubique. Amen.
Tu nostra salus, tu nostrum decus;
Vita & præmium, finis & gaudium.
Vis teatum cogens agnoscere,
Jus paratum libens ignoscere.
Te prævio fugit nox & interitus;
Nam dextræ Altissimi tu digitus.
Subtilis & docilis, sublimis & humilis.
Tu mitis & hilaris, amabilis, laudabilis;
Vanitatis mundator, mundiciæ amator;
Sanctitudinis, rectitudinis, beatæ plenitudinis
Et plenæ beatitudinis donator.
Vox suavis exulum mœrentium; melodia civium gaudentium.
Istis solamen ne desperent de te;
Illis juvamen ut suspirent ad te.
Consolator piorum, inspirator bonorum, consiliator mœstorum,
Purificator errorum, eruditor ignotorum, declarator perplexorum.
Debilem erigens, devium colligens, errantem corrigens
Sustines labentem, promoves conantem, perficis amantem,
Perfectum educis; de lacu fæcis & miseriæ
Deducis per semitam pacis & lætitiæ;
Inducis sub nube in aulam sapientiæ.
Hic pandit aditum libera caritas;
Hic claudit reditum effera pravitas.
Condonans culpas conversis; reservans pœnas aversis.
Quod si ad tuæ libram æquitatis, nostræ appendas massam pravitatis,
Ut fatear quod vereor, pœnas mortis intueor,
Et fortassis tuum apud judicium
Vitæ status justæ dabit solatium.
Et ecce sicut pannus menstruatæ nostra est justitia præ te.
Sic servire nos vis in timore
Ignorantes quis sit dignus irâ vel amore,
Unum constat quia tua sub tutela
Tui toti sumus tuti à turbela.
DEXTRÆ DEI TU DIGITUS,
Ubi totius splendor consilii, totius & spes solatii;
Relevator fastidii, pignus æterni gaudii.
Innoxius, indubius, quo nihil extat pulchrius, & quo nihil est dulcius,
Honestius, utilius & melius.
Liber, intrepidus, alacer, facillimus.
Fundamentum sanctitatis, alimentum castitatis,
Ornamentum lenitatis, lenimentum paupertatis,
Supplementum largitatis, munimentum probitatis.
Miserorum refugium, captivorum suffragium;
Illis aptissimus; istis promptissimus.
Spiritus veritatis, nodus fraternitatis
Ab eodem missus à quo & promissus.
Tu crederis omnium Judex, qui crederis omnium Opifex,
Honestans bene meritos præmio,
Onustans immeritos supplicio.
Illis quidem sanctis dum esse largior,
Istis verò reis vis esse parcior.
Ubique tua te vincit pietas,
Nam natura tua nil nisi bonitas.
Spiras ubi vis & quando vis; Doces quos vis & quantùm vis;
Imples & instruis certos in dubiis;
Firmas in subitis, regis in licitis.
Tu ordo decorans omnia; Decor ordinans & ornans omnia.
Dicta, facta, cogitata:
Dicta veritate, facta honestate, cogitata puritate.
Unctio tu docens de omnibus
In terris concessa, sed hæc divinitùs.
Collustrans caritate Deitatis
Quos in te collustravit identitas caritatis.
Donum bonum, bonum perfectum,
Dans intellectum, dans & affectum;
Dirigens rectum, formans affectum, firmans provectum,
Et ad portas paradisi coronans dilectum.
[a] Hunc timeant nostri Pontifices,
Sint pro reis sancti [*] Sacrifices, — *Sacrifices.*
Non reorum sævi carnifices,
Debilium seduli Pastores,
Non ovium fœdi prædatores.
In capturam mittant animatum
Rete sacrum, non pecuniarum:
Ne dum peccant remissibiliter
In Filium & Patrem pariter,
In Spiritum peccent indelebiliter.

---

§. In Natali Domini. — *E mss. & editis.*

Prosa.

PRomissa mundo gaudia
Superna solvit gratia
Die istâ.
In Virgine fœcunditas,
In prole fulsit Deitas
Die istâ.
In supernis genitus sine matre,
Hac in valle natus est sine patre
Die istâ.
Virga Jesse florida fructum dedit,
Gedeonis vellera ros infudit
Die istâ.
Pressus pede mulieris
Coluber contritus est
Die istâ.
Elisæus exiit,
Et de fructu adiit
Subsecutus baculum
Die istâ.
Eructavit cor Excelsi
Verbum bonum quod genuit
Die istâ.
Manducavit homo
Panem Angelorum
Die istâ.
Sator exit seminare semen verum,
Novus esse cœpit antiquus dierum
Die istâ.
Rex in prædam prodiit,

[a] Hæc clausula sapit omnino genium Hildeberti, qui sui temporis Simoniacos Ecclesiam deturpantes, indefesso semper zelo insectatus est. Hanc autem Prosam genuinum esse probat ejus fœtum verbum *Sacrifex*, illi singulare & familiare.

Et in sole tabernaculum posuit
Die istâ.
Terra vermem protulit,
Per quem Jonas perdidit
Et deflet tabernaculum
Die istâ.
Splenduit lucerna quam accendit mulier,
Micuit electrum quod videt Ezechiel
Die istâ.
Veritas de terra, de Sion Emmanuel
Ortus est, & missus in salutem Israël
Die istâ.
Fides matris Virginis,
Obumbramen Flaminis,
Verbi vis & luminis
Cataplasma confecerunt
Die istâ.
Hâc respirant miseri,
Spoliantur inferi,
Cedunt nobis superi,
Renovatur ordo rerum
Die istâ.
Tot beneficia
Sacra cæpit Ecclesia
Die istâ.
Deo sit gloria,
Ex cujus gratia
Speramus cœlestia. Amen.

---

a [a] §. *Versus de Fide Sanctæ Trinitatis.*

ESse quod est ex se Deus est, per quod datur esse,
Quod non est ex se, Deitatis non habet esse.
Esse quod est Deus est, cui verum competit esse.
Convenit huic soli, quod nulli convenit esse.
Ante Deum nihil est quod possit eo prius esse.
b [b] Post illum nihil est quod posterius queat esse.
c [c] Supra quem nihil est quod dicam celsius esse:
d [d] Extra quem nihil est quod dicam latius esse.
Omne quod est, opus illius est; dedit omnibus esse:
Et sine quo nihil est, nihil aut fuit, aut valet esse.
e Cujus Majestas disponens cuncta [e] penes se.
Ut nunquam cœpit, sic nunquam desinit esse.
Omne qood est, quod erat, quod erit par huic nequit esse.
f Præter quem solum Deus alter non [f] habet esse.
Namque Deum Verum verax ratio negat esse,
Quem lapis atque manus hominis perduxit ad esse.
At Deus omnipotens, cui nullus homo dedit esse.
g Imò qui faciens hominem [g] reparavit ad esse.
Hic verè Deus est, & non Deus hic nequit esse.
Et Deus ipse Deos super omnes creditur esse,

[a] Hanc Prosam ad calcem Tu. 5. Operum S. Bernardi retulit R. P. D. Jo. Mabillonius, quam in nota marginali ait in Editione Spirensi an. 1501. Operum S. Bernardi mellifluo Doctori fuisse tributam. Cùm autem in Editione Paris. an. 1548. tribuatur Hildeberto Cenoman. Episcopo, sub titulo: *De Fide Sanctæ Trinitatis*, quam tamen in nullo vidimus ms. illam, ne periret, vel inter dubia duximus divulgandam, licet à Mabilloniana in aliquibus discrepantem.

Mabilloniana. [b] *Ante Deum nihil est quod posterius queat esse.*

[c] *Supra quem nihil est quod credam latius esse.*

[d] *Extra quem, &c.* Deest hic versus.

[e] *per se.*

[f] *valet esse.*

[g] *perduxit ad esse.*

Totum totus habens, toti vult jure præesse.
Cuncta creando, sibi vult cuncta creata subesse:
Totus ubique [h] suum non alternat Deus esse. h
Qui modo non alius quàm pridem creditur esse,
Omnia transmutans, nequit hic mutabilis esse:
Æternusque Deus habet æternaliter esse.
Qui cùm sit magnus, major nequit aut minor esse.
[i] In quo semper erat in eodem permanet esse. i
Quem decet esse quod est, sed [k] non decet esse necesse: k
Imo nec esse, per hunc bonus omnis homo valet esse:
Non aliena bonum bonitas illum facit esse.
Ex propria bonitate sua scitur bonus esse. [l] l
Orthodoxa fides Personas tres probat esse
In Deitate, Deos sed tres negat in tribus esse.
[m] Ingenitus genitor genitum genuit Deus ex se: m
Non tamen hic genitor habuit genito prius esse.
Spiritus almus ab his procedens par habet esse;
Una sed in tribus his substantia creditur esse.
Atque coæternum Personis congruit esse.
Sic par Majestas, par virtus fertur inesse.
Quod Pater est hoc Filius est, hoc Spiritus esse
Dicitur. Unus enim Deus unum continet esse.
Qui tamen est genitor, non & genitus valet esse.
Qui verò genitus est, Spiritus hic nequit esse.
Sicut in uno tres Personas dicimus esse,
Sic in Personis tribus unum credimus esse.
Ergo factorem factura Deum sciat esse,
Cui mirabiliter mirabile competit esse.
Garriat ergo licet Sabellius hoc nihil esse,
[n] Hoc Orthodoxus tenet, & sic astruit esse. o
Arrius infœlix quia sic non credidit esse,
[a] Tartareis flammis meruit sine fine subesse. a
Taliter alta fides de vero disputat esse.
Taliter ut credant reor omnibus esse necesse.
[b] Et nisi credamus, nisi confiteamur id esse b
Firmiter & sanè, salvi non possumus esse.

---

§. Hildeberti [c] de exilio suo

Liber.

c *Ita Tribomius.* *Ad fidem mss. Ebroicensis, n. 19. San-Victorini, n. 272. & S. Mariani Antissiodorensis annorum ad minus 500. Editum in Supplem. Homeys.*

NUper eram locuples, multisque beatus amicis,
Et risere diu fata secunda mihi.
Larga Ceres, Deus Arcadiæ Bacchusque replebant
Horrea, tecta, penum, farre, bidente, mero.
Hortus, apes, famulæ, pulmento, melle, taperis
Ditabant largè prandia, vasa, domum.
Dextra laborabat gemmis, pomaria fructu;
Prata redundabant gramine, lacte greges.

[h] *ubique simul.*

[i] Hic versus deest.

[k] *non aliud decet esse.*

[l] Desunt hic duo versus qui sunt in Mabilloniana; sc.

Ergo factorem factura Deum sciat esse,
Cui mirabiliter mirabile competit esse.
Orthodoxa fides, &c.

Sunt hic inferiùs.

[m] *Ingenitus genita genitura dat Deus esse.*

[n] *Sic Orthodoxus tenet.*

[a] *Tartareas flammas meruit sine fine necesse.*

[b] *Hoc nisi.*

[c] Ms. S. Mariani habet: *De Fortuna.* Turon. *De lapsu hujus mundi.*

Agger

a [a] Agger opom, tranquilla quies, numerosus amicus
Delicias, somnos, consiliumque dabant.
b [b] Cætera quid referam mœstos solantia vultus,
Omnia captatæ prosperitatis erant.
Jurares superos intra mea vota teneri,
Et res occasum dedidicisse pari.
c [c] Mirabar sic te, te sic, fortuna, fidelem;
Mirabar stabilem, quæ levis esse soles.
Sæpe mihi dixi: Quorsum tam prospera rerum?
Quid sibi vult tantus, tam citus agger opum?
d [d] Si mihi nulla fides, nulla est constantia rebus.
Res ipsæ quid sint mobilitate docent.
Res hominum atque homines levis alea versat in [e] horas,
e Et venit à summo summa ruina grado.
Cuncta sub ancipiti pendent mortalia casu,
Et spondent propriâ mobilitate fugam.
Quicquid habes hodie, cras te fortasse relinquet,
Aut modò, dum loqueris, desinit esse tuum.
Has ludit fortuna vices, Regesque superbos,
Aut servos humiles non finit esse diu.
Illa dolosa comes, solâ levitate fidelis,
Non impunè favet, aut sine fine premit.
Illa mihi quondam risu blandita sereno
Mutavit vultus, nubila facta, suos.
Et velut æternam misero conata ruinam,
Spem quoque lætitiæ detrahit illa mihi.
Illa professa dolum, submersit, diruit, ussit
Culta, domos, vites, imbribus, igne, gelo.
* discussit. Insuper exhausit, * excussit, debilitavit
f Hoste, [f] noro, morbis, horrea, pomas gregem.
Accessit damnis novus ille gravisque tyrannus,
g Quo Cenomanorum [g] Consule jus periit.
Cujus avos puduit scelerum genuisse patronum,
Fortunæque parem mobilitate, dolis.
Ille pudor patriæ me non impune tuentem
Justitiæ leges, expulit à patria.
Inde ratem scando, vitam committo procellis,
* f. vela. * Uda tument, geminâ cymba juvatur ope.
Portus erat longè, cùm ventus fortior æstum
h [h] Movit, & in tumulos Auster aravit aquas.
Crescit hyems, agit aura ratem, furit unda dehiscens,
Imbre madet velum, nox tegit atra diem.
Desperare jubent venti, mare, turbine, fluctu,
Occursu rupes, ignibus ipse polus.
i In fragilem pinum totus pene [i] congerit iras
Orbis, & est hostis quicquid obesse potest.
Dum sic sævit hyems, dum pallet & ipse Magister,
Dum stupet, & fieri piscibus esca timet,
Ecce rapax turbo tollens ad sydera fluctus,
Impulit ad littus jam sine puppe ratem.
k Sic [k] miser & fœlix, quassâ rate, rebus ademptis,
Evasi ventos, æquora, saxa, Jovem.
Ecce quid est hominis, quid jure vocare paternum,
Quâ miser ille sibi plaudere dotè potest.
l [l] Hoc est, hoc hominis semper cum tempore labi,
Et semper quâdam conditione mori.
Est hominis nudum nasci, nudumque reverti
Ad matrem, nec opes tollere posse suas.
Est hominis putrere solo, * famemque fateri, * f. finemque.
Et miseris gradibus in cinerem redigi.
Istius est hæres homo prosperitatis, & illum
Certius his Dominum prædia nulla manent.
Res & opes præstantur ei; famulantur ad horam,
Et locuples mane, vespere pauper erit.
Nemo potest rebus jus assignare manendi,
Quæ nutus hominum non didicere sequi.
Jus illis Deus adscribit, statuitque teneri
Legibus, & nutu stare vel ire suo.
Ille simul semel & solus prævidit, & egit
Cuncta, nec illa aliter vidit, agitque aliter.
Ut vidit facienda facit, regit absque labore.
Distinguit formis, tempore, fine, loco.
[m] Crescendi studium rebus metitur, & illas m
Secretis versat legibus, ipse manens.
Ipse manens, dum cuncta movet, mortalibus ægris
Consulit, & [n] quâ sit spes statuenda docet. n
Si fas est credi te quicquam posse vel esse,
O fortuna! quid es? quod potes ipse dedit.
Pace tuâ, fortuna, loquar; blandire, minare,
Nil tamen unde querar, aut bene læter ages.
Ille potens, mitis tenor & concordia rerum,
Quicquid vult in me [o] digerat, ejus ero.

---

§. *Epistola Elegiaca Hildeberti ad Amicum, (ut ex verbis colligi potest,) transmarinum, seu Anglicanum, quâ eum rogat ne in suo infortunio ipsum contemnat, aut deserat; fortè dum à Guillelmo Rufo, aut ab Henrico I. ita exagitaretur, ut Romam petere coactus sit; ob Turres scilicet Ecclesiæ suæ, quas evertere semper immoto recusavit animo. Is autem Amicus fortè fuit Rogerius, seu Rogerus Episcopus Sulisberiensis, ad quem scripsit Epistolam duodecimam Libri 2.* — *E ms. Colbertino, n. 3019 foliò penultimo, antiquâ omnino manu, & 500. ad minus annorum.*

TUrpe quid dictu, sed si modo vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.
Cura quid expediat prior est, quàm quid sit honestum,
Et cum fortuna statque caditque fides.
Non facilè invenies multis in millibus unum
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti, facti si præmia desunt,
Non manet, & gratis pœnitet esse probum.
Mitius est lapso digitum supponere mento,
Mergere quàm liquidis ora natantis aquis.
Corripis ut debes stulti peccata sodalis,
Et mala me meritis ferre minora doles.
Vera facis, sed sera meæ convicia culpæ;

[a] Ebr. & Victorin. *Ager opum.* S. Mariani *Agger opum*, id est *collectio, congestus*; quod meliùs.

[b] Turon. *Singula quid memorem latos testantia casus.*
Omnia captiva prosperitatis erant.

[c] Toron. *Denique mirabar sic te fortuna.*
[d] Ita mss. omnes, non *Heu mihi!* ut reposuit Homeyus non ineleganter.
[e] Tur. *oras.*
[f] Victorinus *notho*, id est *violenti venti turbine.*
[g] id est *Civitatis Rectore. Maire de la Ville.*

[h] Homeyus apposuit *Impulit in.* Mss. ambo *Movit.*
[i] Ebr. *prope congerit iras.* Vict. *prope digerit iras.*
[k] Victorin *Sic miserè fœlix.*

[l] Turon. *Est hominis semper fluere & cum tempore labi.*

[m] Turon. *Distinctis idem cursum metitur, & illas Decretis versat legibus.*

[n] Toron. *Consulit atque ubi sit.*
[o] Tur. *proferas.*

Aspera confesso verba remitte meo.
Cùm poteram recto transire Ceraunia velo,
Ut fera vitarem saxa monendus eram:
Nunc mihi naufragio quid prodest discere facto,
Quânam debuerat currere cimba viâ?
Brachia dilapso potiùs præbenda natanti,
Nec pigeat mento supposuisse manum.
Turpe referre pedem, nec passu stare tenaci;
Turpe laborantem deseruisse ratem;
Turpe sequi casum, & fortunæ credere amicum:
Et nisi sit fœlix, esse negare suum.
Esse salutatum te vult mea littera primum,
a
Proxima subsequitur quid agas audire voluntas;
Et jam, quicquid agas, sit tibi cura mei.
Nec dubito quin sit, sed me timor ipse malorum
Sæpe supervacuos cogit habere metus.
Da veniam, quæso, nimioque ignosce timori,
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.
Qui semel est læsus fallaci piscis ab hamo,
Omnibus unca cibis æra subesse putat.
Sæpe canem longè visum fugit Anna, lupumque
Credit, & ipsa suum nescia vitat opem.
Membra reformidant mollem quoque nescia tactum,
Vanaque sollicitis incitat umbra metum.
Sic ego fortunæ telis confossus iniquis,
Pectore concipio nil nisi triste meo.
Jam dolor in mores venit meus; utque caducis,
Utque * percussis crebro saxa cavantur aquis, (* f. percussu.)
Sic ego continuò fortunæ vulneror ictu,
Vixque habet in nobis jam nova plaga locum;
Nec magis assiduo vomer tenuatur ab usu,
Nec magis est curvis apia trita rotis,
Pectora quàm mea sunt serie contacta malorum,
Queis nihil inveni quod mihi ferret opem.
Artibus ingenuo quæsita est gloria multis;
Infœlix perii dotibus ipse meis.
Adjuvat in duris aliquem præsentia rebus,
Obruit hoc absens vasta procella caput.
b Quem non obrueret taciti quoque [b] Cæsaris ira,
Addita sunt pœnis aspera verba meis.
Temperie cœli corpusque animusque juvatur,
Frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
Est in aqua dulci non invidiosa voluptas,
Æquoreo bibitur cum sale mixta palus.
Omnia deficiunt; animus tamen omnia vincit:
Ille etiam vires corpus habere facit.
Cœpta tene, quæso, nec in æquore desere ratem,
Meque simul serva, judiciumque tuum.
Supplicis exaudi, juvenum mitissime, vocem,
Quamque potes profugo, (nam potes,) affer opem.
Me fortuna tibi, de qua quod non queror hoc est,
Tradidit, hoc uno non inimica mihi.
Juppiter oranti surdas si præbeat aures,
Victima pro templo tunc cadet icta Jovi:
Si pacem nullam penitùs mihi præstat eunti,
Irrita Neptuno cur ego dona feram?
At quamquam longè toto sumus orbe remoti,
Scire tamen possis nos meminisse tui.
Et potiùs animam hanc vacuas reddemus in auras,
Quàm fiat meriti gratia vana tui.
Grande voco meritum, lacrymas quibus ora rigabas,
Cùm mea concreto sicca dolore forent.
Grande voco meritum, mœstæ solatia mentis
Cùm pariter nobis illa, tibique dares.
Adde quod absentis curâ mandata fideli
Perficis, & nullum ferre gravaris onus.
Quod facias quæris; quæras hoc scilicet, ipsum
Invenies, verè si reperire voles.
Velle parum est, cupias ubi repotiaris oportet,
Et faciat somnos hæc tibi cura breves.
Exposuit memet populo fortuna videndum,
Et plus notitiæ, quàm fuit ante, dedit.
Si locus est aliquis tanta inter nomina parvis,
Nos quoque conspicuos nostra ruina facit.
Si minus errasset, notus minus esset Ulysses;
Non nocet admisso subdere calcar equo.
Sic præstat virture sua ne prisca vetustas
Laude pudicitiæ tempora nostra premat.
Plausibus ex ipsis populi, lætoque favore,
Ingenium quodvis incaluisse potest.
Tamque ego sumpsisse tali clamore vigorem,
Quàm rudis auditâ miles ad arma tubâ:
Nec mihi nota Ducum, nec sunt mihi nota locorum
Nomina; materiam non habuere manus.
Quò magis oblector, debes ignoscere si quid
Erratum est illic præteritumque mihi.
Utque reformidant inflictum lumina solem,
Sic ad lætitiam mens mea segnis erat.
Nam quamquam sapor est allata dulcis in unda,
Gratiùs ex ipso fonte bibuntur aquæ.
Et magis adducto pomum decerpere ramo,
Quàm de cœlata sumere [c] lance juvat. c
Huic ego, quam patior, nil possum demere pœnæ,
Si judex facti cogerer esse mei.
Cùmque labent alii, jactataque vela relinquant,
Tu laceræ remanes anchora sola rati.
Grata tua est igitur pietas; ignoscimus illis
Qui cum fortuna terga dedere fugæ:
Cùm feriant unum, non unum fulmina terrent,
Junctaque percusso turba pavere solet:
Cùmque dedit paries venturæ signa ruinæ,
Sollicito vacuus fit locus ipse metu.
Quis enim ex timidis ægri contagia vitet,
Vicinum metuens ne trahat inde malum?
Pars estis pauci melior, qui rebus in arctis
Ferre mihi nullam quippe putatis opem.
Occidit & Theseus, & qui * comitavit Orestem; (* f. comitatus.)
Sed tamen in laudes vivit uterque suas.
Vos etiam seri laudabunt sæpe nepotes,
Claraque erit * scriptis gloria vestra meis. (* Plura igitur scripsit Hildebertus.)
Conveniens animo genus est; tibi nobile namque
Pectus, & [d] hæredem simplicitatis habes. d
Livor, iners vitium, mores non exit in altos,
Utque latens imâ vipera serpit humo.
Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum;
Grandius ingenio non tibi nomen inest.
Ergo alii noceant miseris, optentque timeri,
Tinctaque mordaci spicula felle gerant.
At tua supplicibus domus est assueta juvandis,
In quorum numero me precor esse velis.
Firma valent per se, nullumque * machaonia quærunt; (* id est nullo egent medico; Machaon quippe celebrem ferunt medicum Æsculapii filium.)
Ad medicam dubius confugit æger opem.
Scripta placent à morte feræ, quia lædere vivos
Livor, & injusto carpere dente solet.
Cùm desunt vires, tamen est laudanda voluntas;
Hac ego contentos auguror esse Deos.
Hoc facit ut veniat pauper quoque gratus ad aram,
Et placeat cæso non minus agna bove.
Fulminis afflatos interdum vivere talis

[a] Hic deest pentameter, quem sic potes supplere:

Et multis annis te cupit incolumem.

[b] Regis fortè Guillelmi Rufi, seu Henrici I. aut Ludovici Crassi. Vide Epistolam 45. Lib. 2.

[c] Vox alibi ab Hildeberto usurpata, ut Epistolâ 1. Lib. 1. ad Guill. de Campellis.

[d] Ms. habet h'edèe.

Vidimos, & refici non prohibente Jove.
Crede mibi, miseris cœlestia numina parent,
Nec semper læsos & sine fine premunt.
Juppiter in multos temeraria fulmina torquet,
Qui pœnam culpâ non meruere pati.
Principe sed nostro non est moderatior ullus,
Justitiæ vires temperat ille suis.

Subsequuntur in eodem Manuscripto plures versus, sed nullam nec cum præcedentibus, nec etiam inter se connexionem habentes, quos ideo duximus omittendos, ut nulli Lectorum commodo, seu oblectationi profuturos.

E ms. S. Mariani Antissiodorensis.

§. *De infidelitate fortunæ & amoris mundi.*

Nulli fidus amor, nulli fortona fidelis;
Nulli dispensant mel sine selle suum.
Extollit fortuna suos, prosternit eosdem;
Et quibus illa favet, non favet illa diu.
Urit amor, blanditur amor, delectat & urit:
Et magis unde placet, vulnerat inde magis.
Tempus, amor, fortuna rotam comitatur euntem,
Casus illa totæ, temperat illa vires.
Stante rotâ fortuna favet; cadit hæc, premit illam;
Succedit tempus, sed variatur amor.
Nutrit amor gemitus, generat fortuna timorem:
Gaudia principium, finis utrique dolor.
Hæc ludit vices varias, comitatur utrasque.
Inque diem tenebras, in tenebrasque diem.
Unde magis fortuna placet, fert inde dolorem;
Et quod dulce magis subripit illa cito.
Non equidem semper delectat amor. Sibi semper
Suppositum quoddam triste reservat amor.
Fortunam curæ, curæ comitantur amorem:
Hinc sitis, hinc gemitus, hinc labor, hinc lacrymæ.
Miscet amor lacti laqueos, mellique venenum;
Et fortuna malis plurima dura bonis.
Sic nec fidus amor, sic nec fortuna fidelis;
Sic fortuna * quidem, sic quoque frangit amor.

* *f.* fidem frangit.

E ms. Ebr.

§. *De instabilitate rerum humanarum.*

Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu quæ valuere ruunt.
Ludit in humanis divina potentia rebus,
Et certam præsens vix habet hora fidem.

E ms. Regio 4103. Vict. 272. Ebr. 29. & aliis Colb.

§. *De Matrimonii Sacramento.*

a Ut cognatos & affines uniret conjugium,
Raritate primæ prolis fuit necessarium:
Ut augerent charitatem nuptiæ sub gratia,
Ad externos transierunt sacra matrimonia.

Affines, consanguineos, conjugia prima
Non susceperunt, nec proles una, nec unus.
Unius Eva fuit conjux, vir unius Adam.
Præcessit coitum benedictio, gratia prolem.
Nupta sequens non sic, cui copia prava virorum
Affinem, consanguineum, fratremve jugavit,
Non solùm quia quæque parem non inveniebat,
Sed quia Messiam proles paritura * placebat.
Tu genitrix Isaac venturi præscia Christi
Conjugii sociam patienter sustinuisti.
Ante datam legem Jacob Rachel & Lia nupsit.
Uxores sub lege duas simul Helcana duxit.
Temporis illius si vis attendere nuptas,
Quæsita est soboles, non affectata voluptas.
Non sibi, sed generi matrona satisfaciebat;
Inde Redemptorem venturum prospiciebat.
Hinc uni multæ, non multis una maritis,
Hæserunt pariter, velut ulmo plurima vitis.
Non enim multis ad prolem sufficiebat;
Pluribus una viris non quo generaret egebat.
Sic populum Domini peperere sacræ mulieres,
Unde creandus erat suus ille Redemptor & hæres:
Illos adventus connubia prima reduxit;
Inde nec affinis, nec proxima sanguine nupsit;
Nam descendentes ab eadem stirpe ligantur
Proximitate suâ, carique sibi generantur;
Nil amplexus eis ad honestum præstat amorem.
Jam satis est fratrem, satis est hanc esse sororem;
Inter eos ideo connubia nulla junguntur
Quos generis pietas, & gratia præcomitantur.
Vult Deus ut fiant qui non nascuntur amici,
Vult homines alios quàm cognatos sibi dici.
Illas uxores, istos vult esse maritos.
Ex alienigenis illas, istosque petitos,
Conjugale bonum quos stirps sua separat, unit.
Fœderat hic populos, ligat urbes, mœnia munit.
Sic diffusus amor, sic res hæc publica crevit;
Sic mundus discors quæsitâ pace quievit.
Ut sacra sub Christo dilectio porrigeretur,
Fœmina sub Christi sic nubere lege jubetur.

* *f.* prœibat.

Ex ms. S. Mariani.

§. *De duobus Jacobis.*

Ex Jacobis non litiget amodò quivis;
Hic satus Alphæo fuit, alter à Zebedæo.
Quem priùs audisti, fratrem memor assere Christi,
Jerusalemque situm legimus, quem sæpe petitum,
Vulgoque solemnis Maii solet esse Kalendis.
Ultimus ast iste frater fuit Apocalistæ,
Gallicizque solum se gaudet habere colonum.
Anna, viro Joachim, peperit te, Virgo Maria,
De qua processit sine semine vera Sophia.
Post hunc de Cleopha peperit tibi, Virgo, sororem,
Quæ parit Alphæo Joseph Jacobumque minorem.
Hic quoque defuncto cordam Salome copulatur,
De quo natorum Zebedæi genitrix generatur:
Sic tribus una viris peperit tres Anna Marias.

Ex ms. Colb num. 6101.

§. *Cur dimittamus Alleluya in Septuagesima.*

Quamdiu Rex Babylon sibi subdidit Israëlitas,
Alleluya cohors psallere non potuit.
Sed grave supplicium tulit annis sexaginta;
Hinc à Christicolis Septuagesima fit.
Cùm captivus homo sentit crimen dominari;
Flere dolendo magis quàm jubilare libet.
Sed pietas cùm parcit ei divina reatum,
Gaudet & exultat, perstrepit & jubilat.

Ex eodem ms & ferè omnibus aliis.

§. *Cur dicantur tres Missæ in Natali Domini.*

In Natale sacro sacræ solemnia Missæ
Cur tres sint, aut cur ter celebrentur, habe.
Sub Noë, sub David, sub templo sacra fuerunt;
Sub Noë, sub David, sub Cruce sacra notant.
Nocte prior, sub luce sequens, in luce suprema;
Nox, aurora, dies, umbra, figura, Deus.

Paulò aliter in Ms. Colb 6327. Sic autem:

In Natale sacro sanctæ solemnia Missæ
Quid signent, aut cur tres celebrentur, habe.
Nocte prior, sub luce sequens, in luce suprema,

a Hoc summarium, quod deest in Ms. Ebroic. suppletum est è Regio 4103. & è Victor. 272.

Sub Noë, subque David, sub Cruce sacra notant.
Sub Noë, sub David, sub Christo sacra fuere.
Nox, aurora, dies, umbra, figura, Deus.

Ita Editio Homeys.

Ex eodem ms.

*§. In * Apparitione Domini.*

Ut didici pro re triplici lux hæc celebratur.
Unda merum fit, per * puerum Baptisma sacratur;
Tres Dominum trino trinum dono venerantur.
Noscitur ex * ære quia debet sceptra tenere,
Myrrhaque mortalem probat, & thus Pontificalem.

* id est Epiphania
* id est servum, sc. Joan. Baptistam
* s. auro, seu pecunià.

Ex eodem ms.

§. De sumptione sacra Eucharistiæ.

Dat Jesum Jesus, manet omnis ab omnibus esus;
Manditur illæsus, bibitur non vulnere cæsus.
Mysterium pulchrum, Crux ara, calixque sepulchrum,
Corpus grana sacrum, cruor uva fit, unda lavacrum.

Ex eodem ms. 6101.

§. Pœnitentia ad rectam Eucharistia administrationem necessaria.

Astans altari, pia mens, gaude lacrymari;
Libans libari, sacrans curato sacrari;
Agnum flendo vora, flens dilue membra, cor, ora.
Mysterio magno propians sis agnus in agno;
Agnum sumpturus sis omni crimine purus,
Nec priùs hunc capias quàm flendo victima fias;
Te primùm luctu, post vitæ pascito fructu:
Lacryma dat risum, mala delet, emit paradisum.

Ex eodem ms.

§. Christus in Cruce.

Mortem Serpentem Peccatum Tartara Gentem
Vici, calcavi, solvi, fregi, reparavi.

Ex eodem ms.

§. Ad Christi crucifixi imaginem.

Nec Deus est, nec homo, præsens quam cernis imago;
Sed Deus est & homo, quem sacra figurat imago.

Ex eodem.

§. Ubi Angelus venit ad Mariam.

Ad Gabrielis Ave fert germen Virgo suave,
Quem nequeunt cœli Virgo capit aure fideli.

Ex eodem.

§. Ubi fert Jesum Maria.

Virgo parens, consorte carens, tenet Omnipotentem,
Ut gremio sic corde pio fert cuncta ferentem.

Ex eodem.

§. Ubi parit Christum Maria.

Stella parit solem, mons montem, innuba prolem.
Hîc opifex fit opus, Verbum caro, cedrus hysopus.

Ex eodem.

§. Ubi baptisat Jesum Joannes.

Baptistes trepidat, Pater ipse tonat, stupet unda.
Mundat aquas; non est ab aquis Christi caro munda.

Ex eodem.

§. Ubi intrat Jerusalem super asellum.

Si superas bellum, si frænas carnis asellum,
Intras Jerusalem, tollens palmam specialem.

Ex eodem.

§. Ubi lavat pedes discipulorum.

Nobis forma datur, dum Rex famulis famulatur;
Quod Deus his perhibet, frater fratri quoque debet.

Ex eodem ms.

§. Ubi traditur [Christus] Judæis.

Lethum lætus adit Dux qui se pro grege tradit,
Tradit & ut carus Pater hunc, Judas ut avarus.

Ex eodem ms.

§. Ubi crucifigitur.

Te docet hic Jesus ne quæras lædere læsus,
Neu vereare pati pœnam reus immaculati.

Ibidem.

§. Ubi crucifixus est.

Qualia, quis, quare sim passus, homo, speculare;
Tristia Rex hilaris moriens bibo ne moriaris.
Sum clavis fixus, sis voto concrucifixus,
Sperne malam vitam; peccasti? surge, remittam.

Ibidem.

§. Ubi sunt mulieres ante sepulchrum.

Manè petunt celeres tumulum Jesu mulieres;
Angelus his dicit: Non est hîc vita, revixit.

Ibidem.

§. Ubi resurgit à monumento.

Christo virga datur, Cruce Crux, mors morte fugatur,
Lux paret, Eva redit, stat Adam, Draco flet, Leo cedit.

Ex eodem.

§. Ubi apparet Maria Magdalena.

Surgit, & exorto sol sole videtur in horto,
Magdalenæ soli dicens: Me tangere noli.

Ex eodem.

§. Ubi Thomas tangit latus Jesu.

Contingendo latus Thomas est certificatus;
Cernes credendo quod credidit ille videndo.

Ex eodem.

§. Ubi ascendit in cœlum Jesus.

Rex penetrat cœlum; jubilat cor matris anhelum:
Sic veniet, fantur superi; patres speculantur.

Ex eodem.

§. Ubi in specie ignis descendit [Spiritus] in Apostolos.

Ignea lingua datur, datus ignis in igne notatur,
Qui testes hilarat, cor replet, ora parat.

Ex eodem.

§. Titulus in Cruce.

Rex Judæorum rumpit vetus in Cruce lorum,
Humanumque genus redimit JESUS NAZARENUS.

Ex eodem ms. Colb. 6101.

§. Ubi nascitur Jesus.

Virgo parit florem, flos fructum, fructus odorem.
Transcendit morem Virgo generans Creatorem.
Hæc mater matrem præfert & virginitatem.
Hæc Patris est mater, quâ Rex tuus est tibi frater.
Virgo parit puerum; nova res, res maxima rerum.

Ex eodem mſ. Colb. 6101.

§. *Ubi Simon Magus offert pecuniam.*

Dona Dei pretio Simon dom quærit emenda,
Se fuiqoe ſimiles condemnat morte dolenda.

Ex eodem mſ Colb. 6101.

§. *Ubi parcit mulieri deprehenſæ in adulterio.*

Parcit peccatis mulieris fons pietatis:
Diſcant auſteri Patres miſeris misereri.

E mſ. Ebroic.

§. *De tribus hominum manſionibus.*

Trina domus nobis, lar, tumba, poluſque paratur.
Ligna larem, ligo ſarcophagum, devotio cœlum
Præparat; Occatus comes in lare, vermis in urna
est,
Angelus in cœlo; Lar pœnæ, tumba ſopori,
Cœlum lætitiæ diverſâ ſorte dicuntur.
Culpa priora duo dat, gratia ſola ſupremum.

Ex eodem.

§. *Quid ſit vita pudica.*

In noctem prandes, in lucem, Torgide, cœnas,
Multimodoque mades nocte dieque mero.
Cùmque euri ſtudeas, uxorem ducere non vis.
Cur nolis, dicis: Vita pudica placet.
Turgide, mentitis, non eſt hæc vita pudica.
Vis dicam quid ſit vita pudica? Modus.

Ex eodem.

§. *Quàm periculoſa mulierum familiaritas.*

Loquitur hic in perſona adoleſcentis ad meliorem frugem converſi.

Fœmina perfida, fœmina ſordida, digna catenis.
Mens malè conſcia, mobilis, impia, plena venenis,
Vipera peſſima, foſſa noviſſima, mota lacuna;
Omnia ſuſcipis, omnia decipis, omnibus una;
Horridà noctua, publica janua, ſemita trita;
Igne rapaciór, aſpide ſævior eſt tua vita.
Credere qui tibi vult, ſibi ſunt mala multa parata.
O miſerabilis, inſatiabilis, inſatiata.
Deſine ſcribere, deſine mittere carmina blanda,
Carmina turpia, carmina mollia, vix memoranda,
Nec tibi mittere, nec tibi ſcribere diſpoſui me;
Nec tua jam colo, nec tua jam volo, reddo tibi te.
Me mihi vivere, pace quieſcere, ſunt mea vota.
Conſului mihi, conſule tu tibi, ſis tua tota.
Quoſlibet elige, collige, dilige, ſint tibi mille;
Sit tibi carior, aut pretioſior ille vel ille.
Mens tua vitrea, plumbea, ſaxea, ferrea, nequam.
Fingere, fallere, prodere, perdere, rem putat
æquam.
Summa potentia funditus omnia deſtruat ante
Quàm mea ſumere, quàm mea tangere ſuſtineam te.

E mſ Turon.

§. *De perverſa muliere.*

Aufert, Includit, fallit, nudat, dat, adotit,
Privat, monſtrat, habet, expoliat mulier.
Primo viventi paradiſum, carcere Joſeph,
Ornatu Judam, crine virum validum,
Uriæ mortem, mœchando David, Salomonem
Religione, Petrum voce diabolicâ.

Ex eodem Ebroicenſi, & Colbert. 1050.

§. *Quàm nociva ſint ſacris hominibus fœmina, avaritia, ambitio.*

Plurima cùm ſoleant mores evertere ſacros,
Altiùs evertunt fœmina, cenſus, honor.
Fœmina, cenſus, honos fomenta fomeſque malorum
In ſcelus, in gladios corda manuſque trahunt.
Fœmina res fragilis, numquam niſi crimine conſtans,
Numquam ſponte ſuâ deſinit eſſe nocens.
Fœmina flamma vorax, furor ultimus, intimus hoſtis,
Et docet & diſcit quicquid obeſſe ſolet.
Fœmina vile forum, res publica, fallere nata.
Succeſſiſſe putat, cùm licet eſſe ream.
Fœmina triſte jugum, quæſtimonia juris & æqui,
Turpe putat quotiens turpia nulla gerit.
Fœmina tam gravior, quantò privatior hoſtis.
Invitat crimen munere, voce, manu.
Conſumenſque viros vitio conſumitur omni,
Et prædata viros præda fit ipſa viris.
Corpus, opes, animos enervat, diripit, angit;
Tela, manus, odium ſuggerit, armat, alit.
Urbes, regna, domos evertit, commovet, urit.
Unaque tot rerum ſpem * capit, arma premit.
Fœmina ſuſtinuit jugulo damnare Johannem,
Hippolitum letho, carcere ſpreta Joſeph.
Fœmina mente pari vitâ ſpoliavit Uriam,
Et pietate David, & Salomona fide.
Fœmina mente regit, linguâ probat, actibus implet,
Quo lex, quo populus, quo ſimul ipſa ruit.

* f. rapit.

Poſt verſum deſinentem in armat, alit. *ſic habet Mſ. Colb.* 1050.

Fœmina mente Parim *, vitâ ſpoliavit Uriam,
Et pietate David, & Salomona fide.
Fœmina ſuſtinuit jugulo damnare Joannem,
Hyppolitum letho, compedibuſque Joſeph.
Fœmina mente gerit, linguâ probat, actibus implet,
Quo lex, quo populus, quo ſimul ipſa ruit.

* id eſt dementavit.

a Nec minùs hâc animi vires immutat aurum,
Nec minùs illicitum currere monſtrat iter.
Vix eſt quem pudeat auro pervertere rectum,
Quem pigeat pretio quolibet eſſe reum.
Auro perficitur quicquid captator iniquè,
Nemoque prætenſo munere vana rogat.
Aurum corda movens, oculorum præda ſacrorum,
In facinus putas armat agitque manus.
Auro ſæpe labat virtus, & robur eorum
Quorum corda Deus, cætera laudat homo.
Et quem jurares cervicem impendere recto,
Spe modici fructûs cuncta licere putat.
Hoſtis atrox, Judexque gravis, tortorque ſeverus
Spe pretii laxant prælia, jura, manus.
Aurum caſtra locat, claſſem parat, exerit enſes;
Spernere vim, ventos, æquora, tela docet.
Solvit conjugium, diſrumpit clauſtra pudoris,
b Sacrâ cæde manus inquinat, ora dolis.
[Auro perjurus Polimneſtor. adultera Danae,
Perfida Tarpeia, trux Eriphyla fuit.]
Auro Craſſus obit; auro ruit Amphiaraüs;
Auro caſtra, duces, jus, populique cadunt.

b f. ſacras.

Hi duo verſus deſunt in mſ Colb. 1050.

Quem verò hæc res, nec fœmina frangere poſſunt,
Ambitus expugnat, conſceleratque pium.
Ambitus in vetitum mores deflectit, & infra
Poſſe ſuum quemquam non ſinit eſſe reum.
Hujus opus turbare duces, mutare coronas,
Innocuis lethum, ſceptra parare reis.
Urbibus excidium, templis præparare ruinam,
Sternere Patricios enſibus, igne lares.
Ludibrio Reges exponere, regna rapinis,
Flagitiis matres, excidioque ſenes.

a Mſ. Colb. 1050. *Non minùs immutat animos, aut ruit aurum.*

Naturam vitiis, superos offendere ritu,
  Parcere tunc tantum, cùm nocuisse nequit.
Quem simul arripiunt tantæ contagia cladis,
  Cuncta licere putat, dum sibi regna parat.
Sustinet hic gladios in patrem ferre, nec unquam
  Fraude, cruore, dolis mens, manus, ora vacant.

In Ms. Colbertino num. 1050. *post hæc verba:* manus, ora vacant. *adduntur quatuor sequentes:*

Glorior elatos, descendo mortificatus.
  Ah miser! ase teror, lætus ad alta feror.
Ut rota sic homines, movet hos immobilis ordo,
  Exaltans humiles, magnanimosque premens.

Ex Ebroic. ms. n. 19.

§. *Postquam initio varias Hildebertus deflevit diversarum Ecclesiarum clades, cuidam Ecclesiæ gratulatur quod vigilantissimum sit nacta Pastorem, qui eam ab illis suâ prudentiâ tutari posset. Hanc autem non improbabiliter dixerimus Salisberiensem Ecclesiam, cujus Episcopus electus est Rogerius circa an. R. S.* 1102. *ad quem Epistolam gratulatoriam libri secundi duodecimam scripsit Hildebertus.*

Jam tot in Ecclesias insurrexere procellæ,
Quot vel quàm magnas nullæ cepere tabellæ.
Tot sunt quæ mergant, tot sunt contraria lætis,
Ut vis una queat portum spetare quieris.
Pax & libertas, reverentia præteriere,
Bella, rapina, jugum, contemptus eis subiere.
Quos premit & spoliat prædonum turba furentum,
Extulit & coluit sanctorum cura parentum;
* Quæque sacris patribus risere prioribus annis,
Flent modò subjectæ * Simonibus atque tyrannis.
Hinc sibi venantes Regumque Ducumque favorem
Non metuunt in eos legis laxare rigorem.
Sic lac & lanas ovium sibi diripientes,
Fræna lupis laxant subterfugiumque silentes.
Speque lucri simulant scelus atque cavenda licere,
Quæ liceant sive non liceant didicere cavere.
Gratia, Christe, tibi qui nos hoc Patre serenas,
Qui regat Ecclesiam, qui jus, qui juris habenas;
Qui didicit Pastor non mercenarius esse;
Qui dum raptor adest, ovibus non novit abesse;
Qui sic errantes revocat, sic servit egenis,
Ut sit & his victus, & eis correctio lenis.
Illi quod factis, quod mente, quod ore mereror,
Post annos * pilii requies æterna paretur.

* id est quæ Ecclesiæ olim sanctis Præsulibus gloriatæ sunt.
* id est Symoniacis.
* f. prælii.

E ms. Ebroic. n. 19.

§. *In virum* [a] *Abbatem simul & Episcopum.*

Ars asino submisit equam; mixturaque mulum
  Lascivam sobolem prodigiosa dedit.
Sic tibi mixtus honos, sic ex Abbate simulque
  Præsule, nescio quis dicitur iste gradus.

Ex eodem.

§. *De incestuoso stupro ab Ammone propria sorori Thamar illato.* 2. Reg. cap. 13.

Languidus accubuit tamquam moriens puer Ammon,
  Illicitæ veneris cuspide fixus erat.
Exponat morbi causam pater inscius orat.
  Hos ad verba patris reddidit ille sonos.
En, ait, en morior; moriar nisi venerit ad me
  Filia vestra Thamar sanguine juncta mihi.
Hic petit, ille favet, favet huic tanquam morienti,
  Indulgens morbo dissimulante nefas.
Regia virgo Thamar sparsos ornata capillos
  Fratris ad obsequium Patre jubente venit.
Siste, puella, gradus, ne te tuus opprimat hostis,
  Et fias fratri barbara præda tuo.
Nescit; at illa cibos, confectaque pocula gestans,
  Infaustæ subiit limina prima domûs.
Arripit hanc frater, miserumque fatetur amorem,
  Et thalamis trepidam collocat ipse suis.
Instat amans, facinusque parat, clamante puellâ,
  At malè clamantis colligit ille preces.
Ammon, parce Thamar; frater, miserere sororis:
  Succedat thalamo res peregrina tuo.
Illicitos motus, & criminis effuge causam,
  Invidiamque Patris qui tibi misit eam.
Nec pietas occurrit ei, nec sanguinis ordo,
  Nam malè vincenti subjacet agna lupo.
Ille tulit titulos violare virginitatis;
  Illa dolet graviter, floribus orba suis.
Virgo redit miserè læsum conquesta pudorem,
  Indiciumque rei purpura scissa fuit.

§. *De secreto à Papyrio Prætextato adhuc puero Senatui Romano prudenter servato.*

Concilium fecere viri, seditque Senatus,
  Et tenuit longum publica causa diem.
Publica res agitur, privata negotia patrum,
  Papyrius tenerâ colligit aure puer.
Immaturus adhuc, sed jam prudens & honesti
  Providus, & puero plus erat ille puer.
Causa perorata est, muliebriter excipit illum
  Mater, quid tractat Roma, proterva rogat.
Quò plus difficilem sensit, vehementiùs instans
  Maternis precibus addidit illa minas.
Dissimulat verum puer improbitate parentis,
  Commentumque novâ calliditate movet.
Patribus orba suis tamquam sine milite Roma,
  Vix sua regna tenet, vix aliena perit.
Tempore primævo totum sibi subdidit orbem,
  Insidias orbis totius inde timet.
Sed visum est Ducibus sobolis spe multiplicandæ,
  Quod mulier nulli sufficit una viro.
Inde tamen dubitant, & adhuc sub Judice causa est
  An plures habeat unus, an una duos.
Creditur, & latè discurrit sermo per urbem,
  Et matronarum pectora fama movet.
Crastina lux fulsit, cives sub jure recensent,
  Insolitus tota clamor in urbe sonat.
Non aliis implent vastos clamoribus agros,
  Ad tua Bubacides festa Lyæe nurus.
Quæritur in populo quisnam sit & unde tumultus:
  Inter matronas ille tumultus erat.
Erompunt in verba simul: Desistite cives.
  Communis patriæ nos quoque causa movet.
Una duos habeat, quia sufficit una duobus,
  Talibus ausiliis Roma perennis erit.
Attenti sedere diu, novitate furoris,
  Attoniti tantâ seditione cives.
Difficilem causam studio majore revolvunt;
  Quæ sit summa rei, quæ sit origo rogant.
Comperiunt puerum sic illusisse parenti,

[a] Cadit forsan in Brunonem, Signinum Episcopum, qui non ita pridem electus Abbas Cassinensis, à Pascali II. ut refert Petrus Diaconus, Lib. 4. c. 44. prohibitus est ultra simul Episcopus esse & Abbas; unde frustra eum retinere conantibus Monachis, ad Episcopatum suum rediit, & post aliquot annos sancto fine quievit, miraculis post obitum clarus. Vide Baron. ad an. MCIV.

Veraque commento dissimulasse novo.
Prætextum dat ei monimentum Roma perenne,
Dotavitque suum nomine veste genus.

E mſ. Codice, olim Elnonensi, nunc Regio, n 174 ann circiter 500.

§. *Somnium de lamentatione Pictavensis Ecclesiæ.*

NOcte quadam viâ fessus, Thorum premens somno pressus,
In obscuro noctis densæ, Templum vidi Pictavense
Sub statura personali, Sub persona matronali.
Situs quidem erat ei Reverendæ faciei;
Sed turbarat frontem ejus Omni damno damnum pejus.
Sic est tamen rebus mersis, Ut perpeodas ex adversis
Quanti esset illis annis, Quibus erat sine damnis
Juvenilis ille color. Nullus erat, unde dolor
Nullus erat, sed in ore Livor erat pro colore.
Hæret crini coronella, Fracta nimis & procella.
Vicem complet hic gemmarum Grex corrosor tinearum.
Sunt in ventre signa famis, Quem ostendit rupta chlamys,
Per quam patet indecenter Locus ventris, & non venter.
Hæc est chlamys, hic est cultus, Quem attrivit annus multus
Ab extremo quidem limbo, Gelu rigens, madens nimbo.
Est vetustas hujus vestis, Novitatis suæ testis,
Innuendo quantâ curâ Facta esset hæc textura.
Nunc se tenet mille nodis, Implicata centum modis.
Hæc ut stetit fleto madens, Flendi causam mihi tradens,
De se quidem in figura Loquebatur inter plura,
Non desistens accusare Navem, nautas, ventos, mare,
Ut ex verbis * nesciretur Quid vel quare loqueretur.
Mox infigens vultum cœlis, Ora solvit his querelis:
Deus meus, exclamavit: Quis me turbo suffocavit?
Quæ potestas impotentem? Quæ vis surget me jacentem?
Unde metus? unde mœror? Unde veni, vel quo feror?
Qui vel quales hi piratæ Qui insultant mersâ rate?
Quæ procellæ, vel qui venti Sic insurgunt resurgenti?
Nauta bone, via bonis, Utens remo rationis,
Quàm ineptè, quàm incautè Sese habent mei Nautæ!
Sed hec Nautæ dici debent Qui fortunæ manus præbent;
Nec Rectorum more degunt Qui reguntur, & non tegunt.
His tam cæcis quàm ignavis, Est commissus clavus navis,
Quam curtavit parte una Piratæ vis importuna:
Nec à Nautis est subventum Contra ictus ferientum.
Timent viris non timenda Hi à quibus sunt regenda.
Motum frondis, ombram Lunæ Timet illa gens fortunæ:
Sic me cæcam cæco mari Patiuntur evagari.
Procul collum à monili, Procul latus à cubili,
Vilipendor à marito, Cùm ad thorum hunc invito.
Tribus annis noctem passa, Vehor mari nave quassâ.
Non excludi noctem luce, Nec errorem bono Duce.
Non exclusit annis tribus Potus sitim, famem cibus;
Vicem potûs, vicem panis Spes explebat, sed inanis;
Nam expecto tribus annis Quasi stultus fluxum amnis,
Amnis tamen elabetur, Nec ad bonam haurietur.
Malo fracto, scisso velo, Ad extremum nunc anhelo.
Nondum ventus iram lenit, Sed à parte portus venit;
Ad occasum flat ab ortu, Non ad portum, sed à portu.
Dispensator qui dispensas Cum privatis ses immensas,
Benecuncta, nil iniquè; Ita nusquam ut ubique,
Ortum suum cujus curæ Debent omnes creaturæ
Quas creasti non creatus, Factus numquam, tamen natus;
Qui nil tantùm potes nosse, Qui non potes plus non posse.
Tu qui magnus sine parte, Princeps pacis sine Marte,
Sine motu, sine loco, Motum præbes, præes loco;
Tu qui bonus, immo bonum, Quem amplecti paucis pronum,
Quem affari non est planum, Nescire quem est humanum:
Bone Fili, Bone Pater, Bona Virgo, sed & Mater;
Mater, inquam, immortalis, Sed caduca, sed mortalis;
Exaudire quem auditis, Et quod nolo ne velitis.
Constat vobis id me velle. Ne me vexent hæ procellæ,
Ne jam credar sorte regi Desponsata Regum Regi.
Me lædentes Rex inclina, Ne exultent de rapina;
Facientibus rapinam Rapina sit in ruinam;
Arce lupos cum Piratis, Ne desperet portum ratis.
Audi Pastor qui me regis, Da pastorem doctum gregis,
Se regnantem ratione, Deviantem à Simone,
Qui sic pugnet in virtute, Ne sint opes parum tutæ,
Sic dispenset; & hoc dicto, Somnus abit, me relicto.

a f. noscetetur.

§. *De Civitate Pictavi, & quodam ejus Præsule.*

E Mariano.

Si cunctas urbes numeremus ab Alpibus infra,
  Pictavis inter eas extulit una caput.
Hanc decorant Princeps, plebs maxima, Clerus honestus,
  Agger opum, turris multa, situsque loci.
Major ad hanc super hæc accedit gloria, * Præsul;
  Nobilis urbs tali Præsule digna fuit.
Sed quoniam virtus in Præsule pluris habetur,
  De virtute sua pauca referre libet.
Corpus, opes, studium, mores, cibus asper, egenus,
  Lectio, probra, domat, carpit, alit, fugiunt.
Virtutes, culpas, fructum, fovet, amputat, auget;
  Jus, lites, pacem, protegit, odit, amat.
Si genus & species essent in Præsule dotes,
  Huic dotes essent & genus & species.
Largitur pœnas invitus, præmia gaudens;
  Parciùs has meritis, largiùs illa, suis.
Fervet justitiâ, mitescit simplicitate;
  Quippe rigore gravis, nobilitate pius.
O miræ gravitatis homo! nil præter honestum
  Mens sua, lingua, manus, cogitat, edit, agit.
O miræ pietatis homo! nec honore superbit,

* sc. Petrus Episcopus.

Nec læsus cedit, nec dominando premit.
Fert misero, tribuit peccanti, servat amico
Auxilium, veniam, continuamque fidem.
Hunc mens ad cœlum virtutum sublevat alis,
a ª Jamque suâ fruitur pace videndo ª D-*eum.*
Sic tamen astra petit, ut non terr-*ena relinquat*,
Pastorem revocat sedula cura g-*regi.*
Ascendit speculando Deum, descendit *in imam*
Coram commissæ plebis; utrumque bonum.
Mente Maria vacat, sed in actu Marta lab-*orat.*
Est intenta gregi Martha, Maria Deo.
Sic apud hunc regnat Deus intus, proximus extra;
Hic desiderio, proximus obsequio.
Diligit ille Rachel, nec Liam ferre recusat,
Uxoremque novus duxit utramque Jacob.
Hujus amat vultum, juvat hujus carpere fructum,
Cùm sit pulchra Rachel, fertiliorque Lia.

E Marianae.

§. *De Pictavi Civitate, & ejus Rege.*

Servili depressa jugo longúmque sepulta,
Erige Pictavis libera facta caput.
Libertas tibi fera redit, de pulvere surge,
Tolle jugum, terge lumina, plaude manu.
Consulibus seducta tuis, tibi consuluisti:
Rex tuus ecce tibi mitis & acer adest.
In sibi subjectos mitissimus, acer in hostes;
Expedit urbs illo regia Rege regi.
Ille salutatis dum lucifer exit in ortus,
Occasum Martis stella cruenta petit.
Pax viget, arma jacent, labor occidit, otia vivunt.
Cessat lege dolus, fertilitate fames.
b ᵇ *Urbs latro*-ne vacat, via cædibus, arva rapinâ,
Hostis fr-ude-ntis obsidione fores.
Non pallet, *pulsi*s canibus, formidine civis;
Non implet vulgus seditione forum.
Præmi-a militibus redeunt, & civibus aurum,
Et suus obæsis inviolatus honor.
Servis libertas, fessis tutela colonis,
Spes miseris, risus flentibus, ira malis.

---

§. *De Nativitate Domini.*

Paulò aliter & prolixior invenitur in ms. Elnonensi-Regio num. 274. ann. circiter 500

SOl hodie nobis apparuit, onus & alter;
Hic opus, ille opifex; hic levis, ille manens.
Imperat hic stellis, at ut imperet, imperat illis;
Hic jubet ire dies, ille jubere jubet.
Sol oritur cum sole Deo, cum lumine lumen;
Lux cum luce, dies cum faciente diem.
Virgo parit sine nocte diem, sine semine fructum;
Fit gravis absque viro, fit sine patre * pater.) Est
Est ea res major, ea res est maxima rerum;
Est in ea lux major eâ, rex maxima rerum;
Est magis ampla suo sarcina facta loco.
Nox ea pene dies, nullique seconda dierum,
Quâ Deus induitur carne, caroque Deo.
Infectus factam nocte hâc in * fœdera factus.
Sol præit auroram, luciferumque dies.
Sol, inquam, verus, lux vera, jubarque serenum;
Illud & illa Deus, sicut & ille Deus.
[Virgo Deum peperit; sed si quis quomodò quærit,
Non est nosse meum, sed scio posse Deum.]

** f parans. Sic Regius.*
** Reg. infectaque factam.*
Hi duo versus desunt in Regio.

E ms. Elnonensi-Regio 274.

§. *In Visitationem Beatæ Mariæ ad Elizabeth.*

Innuba si gravis est, nova res, & cœlica vis est.
Fit gravis, ergo novum sydereumque bonum.
Oscula dat gravidæ verbo gravis; innuba nuptæ.
Utraque dum gravis est, maris altera conscia non est.

§. *Christus de seipso.*

Ex eodem ms.

Pontus, terra, polus mihi subdita; Rex ego solus.
Solus ab æterno creo cuncta, creata guberno.
Sum via virtutis, spes vitæ, porta salutis;
Ad patriam vitæ qui tenditis, ecce, venite.

§. *Quod bono male, & malo bene proveniat.*

E ms. Colb. 3019 f. 78.

Est aliquando bene, bene ne gravibus superetur.
Est malè quod maculas lavet, adversisque probetur.
Est aliquando malo bene quò graviùs feriatur.
Est malè quo redeat velut hic, quóque jam patiatur.

§. *De decem plagis Ægypti.*

E ms. Colb. 3019 f. 20. Ebr. n. 19.

Prima, rubens unda; ranæ rabesque, secunda;
Inde culex tristis; post musca nocivior istis;
Quinta pecus stravit; vesicas sexta creavit;
Pene subit grando; post bruchus dente nefando;
Nona tegit solem; Primam vexat ultima prolem.

§. *De Joseph.*

Ex eodem ms.

Patre vocante Joseph, venit hic, pater imperat illi:
Vade Sichem, fratresque tuos, pecudesque revise.
Venit Ebron, intratque Sichem, non invenit illic
Aut pecus, aut fratres. Videt hunc errare per agros
Rusticus, & quærit quid quærat. Reddidit ille:
Fratres quæro meos, dic sicubi noveris esse.
Nescio, respondit; memini tamen inde loquentes
Sic dixisse: Gregem Dothaim ducamus in herbas.
Quo properante Joseph, & adhuc procul inde remoto,
Fratribus est visus; quo viso consiliantur
Ut perimant illum. Sic & de fratre loquuntur:
En venit ille Joseph, qui somnia vidit; eamus,
Interimamus eum, sic scilicet experiemur
Quid sua portentant, vel quid sibi somnia prosint.
Intulit ista Ruben, unus de fratribus: Absit
Ut fratres fratrem perimant, sed projiciatur
Vivus in hunc puteum; puteum monstraverat illis.
Dum dubitant, dubii quid agant diversa loquuntur.
Ire vident homines quosdam, quos ire videntes
Hoc pariter laudant: Veniat, vendatur & istis.
Dicitur ob quantum Joseph vendatur; at illi
Dant pretium, Josephque suis in curribus aptant.

§. *De quatuor bonis & quatuor malis.*

Ex Cod ms. Colb. 3019. f. 78.

Spernere mondum, spernere sese, spernere nullum,
Spernere se sperni, quatuor hæc bona sunt.
Quærere fraudem, quærere pompam, quærere laudem,
Quærere se quæri, quatuor hæc mala sunt.

§. *Verba Christi in Cruce.*

Ex eodem ms.

A patria vitæ satis est errasse, redite.
Quos ego mercor ita, mea mors est publica vita.
Crux finis legis, via vitæ, passio Regis,
Cui dedit interitum gratia, non meritum.

ª Horum versuum finis laceratione folii deest, quos, ut potuimus ex ultima littera conjicere, perfecimus. Videat Lector utrùm feliciter.

ᵇ Deest in Manuscripto laceratione folii initium horum sex versuum, quod ad mentem authoris, ut putamus, supplevimus.

§. *Cælestia*

a mſ. Colbertino, n. 5050. & 3019. & Ebroic. 19.

§. *Cæleſtia præferenda terrenis.*

Non bene diſcernis, qui præfers ima ſupernis;
Nec ſatis eſt tecom, qui rebus ſubjicis æquum.
Quippe, quid argentum? quid forma? quid ordo clientum?
Quid celebres fundi? Feſtum breve gloria mundi.
Nulla fides ejus; hodie male, cras tibi pejus.
Expedit hoc uti, ſed non præferre ſaluti.

Ex eodem mſ. 5050.

§. *De variis actibus animæ.*

a f. varios. Hos animus...., ſeptem ſibi vindicat actus:
Vivificat, ſentit, varias amplectitur artes,
Corrigit exceſſus, virtutibus inſtat; in ipſam
Dirigit intuitum Deitatem, gaudet in illa.
Seminibus quoque primus ineſt; animalia bruta
Participant alium, duo noſtræ proprietatis.
Tres ſunt & Superûm; Superi tamen anteferuntur.
Ex actu proprio vegetantur corpora, creſcunt.
Provehit inde vigor, nexus, complexio, motus;
Et ſtatus, & ſpecies, & convenientia quædam.
Ex alio tangit, videt, audit, guſtat, odorat,
Odit, amat, petit apta ſibi, contraria vitat,
Solvitur in ſomnos, in ſomnia mente vagatur;
Præteriti meminit, venturis inſtat, agitque
Plurima, quæ ſenſu, quæ non ratione geruntur.
Tertius ingenuas, aliaſque perambulat artes,
Quæque vel ingenium, vel diſciplina miniſtrat,
Colligit, & vario provectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis revocat, reſideſque reatus
Abjurare docet; ex tunc cognoſcere ſeſe
Incipit, inque novum niti ac tranſire docetur.
Diſcimus et quinto naturæ lege teneri;
Res inconceſſas virtutis amore cavere;
Conceſſis aliquot etiam ſine teſte carere.
Sextus in aſpectum ſolis, luciſque ſupernæ,
Pene parem Superis animam rapit immaculatam.
Septimus aſtringit, ſtabilique ſubhærrat amore,
Collateratque Deo, quam dotem jam ſpeculetur;
b f. Qui thalami. b Quos thalamos, quis cultus eam, quæ Feſta ſerenent;
Quis dicat: Specioſa veni. Dixere beatæ,.
Majoreſque animæ; nec eis tamen antea virtus;
Aut ea lingua fuit, quibus hæc apetire liceret.
Excedit ſenſus, meritumque recondita merces.

Ex eodem mſ. 5050.

§. *De duodecim Patriarchis allegoricè per lapides Rationarii Summi Pontificis deſignatis.*

Ruben præcedens in origine, Jaſpis in æde;
Virtutum ſimul, & fidei primordia ſignat.
In partu Simeon, Saphirus in æde ſecundus;
Triſte cor inſinuat, cui converſatio cœlum.
Tertius appoliti Calcedon germine leni,
Incrementa boni, ſed adhuc occulta figurant.
In naſcendo Judas, & quartus in æde Smaragdus;
Ora profeſſa fidem, fideique loquuntur agones.
Appoſiti quinti Dan: Sardoniuſque paratos
Judicio memorant, humileſque ac pectore puros.
Sardius appoſitus Nephtalim tempore, ſextus,
Martyrium ſignant, & amoris duplicis ignes.
Chryſolitus templo; Gad patri, ſeptimus ortu
Accinctos in bella notant, ſignîſque micantes.
Inde Beryllus Aſer, octavus uterque figurant
Jam requiem mentis, operumque nitore beatos.
Nonus ſtructura Topazius, Iſſachar ortu
Contemplativos, & ſpe mercedis orantes.
Hinc decimus Zabulon Chryſopraſuſque recenſet
In bello fortes, pretiique nitore refectos.
Undecimus jactu Jacintus origine Joſeph
Votis addentes, atque omnibus omnia factus.
Inde verecundos, humiles, longoque merentes
Martyrio, dextram patris, amplexuſque figurat
Benjamin & pariter Amethiſtus uterque ſupremus.

Ex eodem mſ.

§. *De multiplici veritate.*

Quæ ſumma boni eſt? Mens ſemper conſcia recti.
Pernicies hominum quæ maxima? Solus homo alter.
Quis dives? Qui nihil cupiet. Quis pauper? Avarus.
Quæ dos matronæ pulcherrima? Vita pudica.
Quæ caſta eſt? De qua mentiri fama veretur.
Quid ſtulti proprium? Non poſſe & velle nocere.
Quod prudentis opus? Cùm poſſit, nolle nocere.

Ex eodem mſ.

§. *De ſeptem Horis Canonicis.*

Clauditur integra lux viginti quatoor horis;
Obſequiò Domini ſeptem ſacrantur earum.
Horam quâ primùm ſolaris ſphæra videtur,
Aſtruimus Primam. Sol factus in hac poſituſque *Prima.*
In cœlo, nobis diverſos exhibet uſus.
Hâc horâ Domino, qui tantâ lampade mundum
Illuſtrat, laus eſt reddenda, deinde precandum
Ne ſcelerum tenebris obvolvi nos patiatur.
Tertia multimodo ſublimis lumine fulget. *Tertia.*
Hâc eſt factus homo, data lex vetus; hâc Synagoga
Ore Redemptorem crucifixit; Spiritus almus
Diſcipulos docuit horâ quâ cœpimus eſſe.
Vas figulum laudet, ſtudeatque precando mereri,
Ne veterem ſapiat, ſed eum circumferat Adam.
Qui præjudicium tunc pertulit, oret adeſſe
Adverſum vitiis, & amicum moribus ignem.
In Sexta deliquit homo; tulit in Cruce Chriſtus; *Sexta.*
In genus humanum furit hoſtis meridianus.
Quiſquis es hâc horâ Crucifixi morte redemptus;
Munere pro tanto præmiſſis laudibus ores,
Ne draco nactus in hac de primo patre triumphum,
Te ſibi ſubſternat. Sed agat Deus hoſtia factus,
Ne carni cedas, aut hoſti meridiano.
Exiit in Nona reus homo de Paradiſo: *Nona.*
In Nona Chriſtus animam dedit, atque fideles
* In tenebris ut eos reduceret, inde reviſit. *a f. de.*
Spe factus conſors, tam lætæ ſortis eorum
Laudibus inſtet homo, reditum roget ad Paradiſum,
Qui clauſus nonâ eſt, & tunc nonâque patebit
Lunâ cum ſummâ ſtellarum Veſpere factam, *Veſperâ.*
Et Firmamento poſitam Scriptura recenſet,
Glorificetur in his tam multi luminis Auctor,
Qui variis facibus & cœli lumina pinxit,
Et cœli tenebras ut oportuit irradiavit.
Veſper erat cùm jam miſer, addictuſque labori,
Occaſum Solis, quem numquam viderat, Adam
Obſtupuit; tenebraſqoe timens, oraſſe refertur,
Ne divina ſibi ſolatia forte deeſſent.
Is quoque qui jactat ſe ſacro fonte renatum,
Laudibus exhibitis, & mente precetur, & ore;
Ne Sol juſtitiæ ſuper illius occidat auſus.
Completæ non eſt præfixum tempus in illa; *Completorium.*
Laudandus tamen eſt Dominus, votiſque petendum,
Ut quod peccavit tranſacto quiſque diurno,
Gratia dimittat; eadem quoque gratia præſtet,
Ne requiem noctis Sathan aut phantaſmata rumpant.
Diluvium mediâ prorupit nocte, gerenſque *Matutini ad mediam noctem.*
Baptiſmi formam, ſcelerum contagia lavit.
Hâc Moyſes horâ, merſo Pharaone ſuiſque,

Transiit exultans rubrum mare; David ad hymnos
Surrexit; pravos à justis dividet ignis.
Nobis exemplum, miseratio, judiciumque,
Prætenduntur in his, quibus ad meliora vocemur.
David opus, precis exemplum, miseratio; ductus
Inter aquas Moyses, sententia judicialis.
Fluctibus involvi, vel plecti, Judice Christo,
Auctori rerum laus exhibeatur in istis,
Qui facit ut nobis operentur ista salutem.
Erudit exemplum, veniam miseratio præstat,
Judicium terret; memor horum quisque fidelis,
Laudes. Ad Laudes Domini præscripto tempore surgat,
Laudibus & votis quærens evadere noctem,
Quâ circumfuso spes est ablata salutis.

Ex eodem mſ.

§. *De Tonsura Clericali.*

Ut capitis tonsura docet, Rex atque Sacerdos,
Clericus & Præsul fert mitram, Rexque coronam.
Accipitur, quia mitra quid est in vertice rasum;
Qui subtus remanent, sunt ipsa corona, capilli.

Ex eodem mſ.

§. *De Vinea Evangelica.*

Vinea culta fuit, cultores præmia quærunt;
Non labor æqualis, æqualia præmia quærunt.
Qui fuit extremus, dispensatore vocante,
Tantumdem recipit quantùm qui venerat ante.

Ex eodem.

§. *Quot sint anni ab Adam ad Christum.*

Bis decies deni centum quinquagies anni
A patre primævo sunt ad Christum minus uno.

E mſ. Colbert. n. 1367.

§. *De tribus Ordinibus qui sunt in Ecclesia.*

Trinus in Ecclesia viget ordo, notatus in istis.
Uxoratos Job, Daniel se mortificantes,
Rectores Noe significat. Fuit iste maritus,
Carnem mortificans Daniel, Noe rector in Arca.
** f. Pistrinum.* * Pristinum, lectus, ager assignatur eisdem
Ordinibus; mola significat mundana, quietem
Lectus, ager populum; mola sponsis est data, lectus
Contemplativis, & agri cultura magistris.
Ordo quisque duos, reprobum gerit atque fidelem.
Hic manet ad pœnam raptus, capit ille coronam.
Cœlum factum Firmamentum mystica res est:
Nam cœlum bonus Angelus est, qui postea factus
Est firmamentum, firmatus, ne queat ultra
Jam labi; quoniam stetit hic, dilabitur alter.
Arca Noe sursum fuit arcta, sed ampla deorsum.
In cubito perfecta, deursum bruta locantur;
Et post hoc homines, volucres super. Arca figurat
Ecclesiam: multos in ea cognovimus esse
Irrationabiles; sic dilatatur in illis.
Sunt homines in ea, sed pauci qui sua quærunt,
Et peccare cavent; sic angustantur in illis.
Sunt in ea rari, quibus est mens spernere mundum.
Virtutum pennis ut aves tolluntur in astra:
Hi juxta cubitum resident in parte superna;
Nam bene pro meritis loca distinguntur eorum.
Christum designat cubitus, spes tendit ad illum
Ecclesiæ, quò perveniens, nil appetit ultra.

E mſ. Colb. 1367.

§. *Oblatio turturis & columbæ quid significet.*

Hostia turturis atque columbæ mystica res est.
Est turtur castus, simplexque columba pudore.
Sit tua mens turtur, sit simplicitate columba;
Sic accepta Deo, sic fiet & hostia sancta.

E mſ. Turon.

§. *De Communione & Postcommunione.*

Gaudia Christicolis confert Communio sanctis,
Quâ verum Domini Corpus sub pane paratur,
Et specie vini Sanguis conceditur esse.
Hoc Sacramentum sumit pius ore Sacerdos;
Hoc faciat purâ semper durabile mente.

Ex eodem mſ.

§. *De gratiarum actione.*

Actis grata datur pro tanto munere Christo.
Exutat Dominum populus, laudesque revulvit:
Tum redit ad proprias, prolatis laudibus, ædes.
Missa est, ite domum, Christum laudate Fideles:
Missa est, ite domum, cuncti gaudete Fideles.
Deo gratias. Amen.

E mſ. olim Elnonensi, nunc Regio, n. 274.

§. *De quodam genere hominum, scilicet in omnibus fraudulenter conversantium.*

Sunt quorum sic noster amor fastidit amores
Sint ut amicitiis inimicitiæ potiores.
Obsequio damnum, contemptum verò favore,
Blanditiis rixas, odiumque merentur amore.
Frons quorum fallit rigidos mentita Catones,
Quos accusat opus, quos vita probat nebulones;
Occultatur in his acus, esca, flamma, favilla.
Credulus accessor hac pungitur, uritur illa.
* Grex his una doli confundit sancta nefandis; ** f. Lex.*
Dum modò pace dolos, dum palliat aspera blandis,
Lacte dealbat fel, gladium quoque melle perungit.
Nec cito provisus, cito toxicat, & cito pungit.
Eloquio fauces armantur, corda veneno;
Dulcis in ore Nothus, in pectore multa Celeno;
Mellitæ fauces, & amarum nectar in ore.
Linguam prodit opus, & privat verba sapore.
Sermo sapit nectar, sed mens inacessit aceto.
Credula turba cave, viscum virusque caveto.
Aspis habet virus, syren habet improba viscum.
Os æquat syren, cor virus, mens basiliscum.
Hos odit pietas, his adversatur honestum.
Præter honestatem qui nil censent inhonestum,
In quibus occultæ non est vox nuntia mentis,
In quibus est virtus; usus bene decipiendi.

Ex eodem mſ.

§. *De brevi subsistentia hominis.*

Dic, homo, responde quid homo sit, cur sit, & unde;
Dic, homo, quid sit homo, sed priùs an sit homo.
Idne putas esse quod ut est festinat abesse,
Quod cùm vix steterit, labitur, immo perit?
Stare putas hominem, cui mors ab origine finem
Nunciat: Et meus est; ingeminat: Meus est!
Longa manus morti; mors fortior Hectore forti.
Expugnant homines mœnia, mors homines.
Roma pati didicit mortem, quæ cætera vicit.
Mors regina tibi nascitur hîc & ibi.
Vita quid est pure nisi mortis signa futuræ?
Orta caro moritur, mortua non oritur.

VENERABILIS HILDEBERTI

CARMINA QUÆDAM INDIFFERENTIA.

E mſ. Regio, n. 274.

§. *Ad Romam de Deſcenſu ſui.*

ROMA nocens, manifeſta docens exempla nocendi,
Scylla rapax, puteuſque capax, aviduſque tenendi,
Si tibi te jam præteritæ modò comparo fractam,
In cinerem Romam veterem pater eſſe redactam.
Roma modò res abſque modo, ſitienſque lacuna,
Dives egens, quæ cuncta regens ſe non regit una.
Si quæris quanti fueris, tu quæ cecidiſti,
Numen eras, caput orbis eras, dum Roma fuiſti;
His alis rota facilis & ſua ſeque ferebat,
Danſque ſatis, nihil ipſa datis dare majus habebat.
Multa ſcientia, pauca ſuperbia, regula morum,
Os Ciceronis, vita Catonis, cura bonorum,
Arma potentia, cuncta domantia quæ nocuere,
Te caput omnibus, ut patet, urbibus impoſuere.
Sic fuit utilis hæc rota mobilis, & bene tecum,
Ut nihil ampliùs egerit altius, aut nihil æquum.
Vidit & India pila minantia; ſiguaque ſignis,
Zonaque pigrior, unde remorior ætheris ignis.
Vincitur Affrica, prælia Punica multa dedere.
Dat tibi Gallia, victaque Græcia quæ nocuere.
Vincis, & omnibus hoſtis es hoſtibus & timor æquè.
Docta reſiſtere, prompta repellere fortia quæque;
Inde pecunia, moxque ſuperbia concipiuntur,
Quæ duo turpia ſunt comitantia, ſeque ſequuntur.
Deſine credere te ſibi vincere, dum tibi credis
Fortia vincere, victaque lædere, te quoque lædis.
Prælia priſtina ſunt data ſemina prima furorum;
Afficit omnia rapta pecunia prima malorum;
Stat modus & perit, & caput exerit. Eris acervus,
Et domus amplior & numeroſior & tibi ſervus.
Trita palatia, templaque ditia, ditior ætas
Vult ſibi ſurgere, jam ſibi ponere neſcia metas
Machina regia, nititur obvia demere pronis,
Aſtra volantibus, æquora piſcibus, arva colonis;
Menſa capacior his modò quàm prior, & nitet ære,
Vas quoque fictile, ceu ſit inutile, ſpernit habere.
Sic bona turpibus urbs data ſumptibus eſt malefacta,
Fractaque, ſtantia ſtat ſuper omnia per priùs acta.

E mſ. Turon. * ſ. Adelam Comitiſſam Bleſenſem.

§. *Ad * A. Comitiſſam.*

Auguſti ſoboles ſerie ſublimis avorum,
Miſſa tibi placeant quantulacumque precor.
Nolo manus ſceptris, vel cervix apta coronæ
Ad mea flectantur munera, mente fave.
Ut ſatis eſt populo ſuperûm meruiſſe favorem,
Cùm cadit ad magnos hoſtia parva deos.
Sic implet votum tua gratia; plus homine erro
Si plus affectem quàm placuiſſe tibi.

§. *Ad Angliæ [a] Reginam.*

a E mſ Ebraicenſi, 19.

Qui ſolet ante homines Cicerone diſertior eſſe,
Facundus minùs eſt dum venit ante deos;
Sic ego cùm mediæ plebi loquar ore diſerto,
In vultu potui dicere pauca tuo.
Majeſtate tuâ ſtupui, totamque vaganti
Percurrens oculo, ſum ratus eſſe deam.
Parciùs elimans alias natura puellas,
Diſtulit in dotes eſſe benigna tuas.
In te ſudit opes, & opus mirabile cernens
Eſt mirata ſuas hoc potuiſſe manus.
Hæc * poſuit, vultuque deas, animoque parentes, * ſ. potuit.
Quos homines numquam poſt habuere diis.
Quodque magis miror, pulchram caſtamque creavit,
Quo nihil hic ſexus majus habere poteſt.
Quamvis ſexus, opes, genus, ætas, forma reſiſtent,
Nil te Reginam præter honeſta juvat.
Innumeros hoſtes & virgo vincis & una.
Vincis quod virgo vincere nolla poteſt.
Et quia non fuerat tantâ quis conjuge dignus,
Conjunxit ſponſam te ſibi, virgo, Deus.
Ne pudeat, Regina, tuas me dicere laudes,
Et dominam dici te patiare meam.

§. *In laudem Angliæ & ejus Regis Henrici I. & Reginæ ejus futuræ ſponſæ.*

Ex eodem mſ.

Anglia, terra ferax, tibi pax diuturna quietem,
Multiplicem luxum merx opulenta dedit.
Tu nimio nec ſtricta gelu, nec ſydere fervens,
Clementi cœlo temperieque places.
Cùm pareret natura parens, varioque favore,
Divideret dotes omnibus una locis,
Elegit potiora tibi, matremque profeſſa, *
Inſula ſis locuples, plenaque pacis, ait.
Quicquid luxus amat, quicquid deſiderat uſus,
Ex te proveniet, aut aliunde tibi.
Te ſiquidem, licet occiduo ſub ſole latentem,
Quæret & inveniet merce beata ratis.
Tempus erit quo ſceptra tibi promiſſa gubernet
Henricus nec avis, nec patre Rege minor.
Rege ſub hoc pax Eccleſiæ, reverentia legi,
Judicium vitio, gloria rebus erit.
Rege ſub hoc metuet latro, vel meminiſſe latronis.
Rege ſub hoc tutum præter honeſta nihil.
Hinc ſociam diſpono thori cui præparo quicquid
Agnoſcit virtus in muliere ſuum.
Neve notam trahat ex vitio vel ſtirpe parentum,
Sanguis erit Regum, juſtus utrique parens.
Hæc ea naſcetur quam purpura quærat & aula,

[a] Reginam fortè Mathildem, nondum Henrico I. Anglorum Regi nuptam, apud quam olim concionatus fuerat, ob egregias animi corporiſque dotes, mirificè laudat.

Ad quam confugiat pulsus ab orbe pudor.
Hæc ea nascetur quam Rex, quam Regia proles,
Quâ Cæsar plaudat conjuge, matre, socru.
Hæc ea nascetur quæ vivat & inster honesto;
Pauca viro pariet, pignora multa Deo.
Hæc ea nascetur quæ majestate coronam,
Sceptra manu, gemmas ore micante vivet.
Hæc perfusa genas, genio quem mundus adoret,
Ver geret in vultu, pectora legis erunt.
His ego Principibus sum te factura beatam,
Anglia; quod superest pandere nolo tibi.

§. *De Anglia & ejus Principe.*

Anglia nunc humilis, terrarum gloria quondam,
Fluctuat, & merso remige mersa jacet.
Quæ laudum titulis toto radiabat in orbe,
Ecclipsim patitur, sole relicta suo.
Quo periente perit, quo sospite sospes agebat
Otia; quo stabat stante, cadente cadit.
Legibus ille dolos, armis compescuit hostes,
Placatis placidus, indomitosque domans.
Felix imperio satis est feliciter usus,
Pacis amans, clarus munero, Marte potens.
Illius interitu decus interiit, intereuntque
Otia, pax legum, sanctio, jura, fides.
Jam freta navigio, fora * navibus, arva colonis, (* f. legibus.)
Plebs patrocinio, Clerus honore caret.
Jam * reparat Judex perjuria, bella tyrannus, (* f. repetit.)
Fur sicam, prædo tela, * cylixque ratem. (* id est pyrata.)
Ergo viri tanti casum gemit Anglia, cujus
Præcipiti casu præcipitata cadit.

§. *De Mathilde proba Regina Anglorum.*

Ex præfato ms. S. Moviani Antissiod.

Filia præteriti, præsentis nupta, futuri
Mater Regis, habes hoc speciale tibi.
Aut vix, aut numquam reperitur fœmina quæ sit
Hæc eadem Regum filia, nupta, parens.
Nec tua nobilitas est à te cœpta, nec in te
Desinet, & post te vivet * & ante fuit. (* f. ut.)
Nec tu degeneras, revera filia matris
Talem te genuit qualis & illa fuit.
Casta pudicam, pulchra decoram, provida cautam,
Larga tulit largam, religiosa piam.
Est rosa de radice rosæ; de religione
Religio; pietas de pietate fluit.
De stella splendor, de magno nomine majus.
Unum patris erat; sunt duo regna tibi.
Angli Reginam venerantur, te Comitissam
Normannorum plebs; utraque gens dominam.
Non ad sceptra venis rudis; usum tradit origo.
Est regnare tuum, resque paterna tibi.
Tu per naturam, per sortem cætera turba,
Regnas; Regnum dant hæc tibi, sors aliis.
Nulla potentior est in Regno; nulla decore
Est tibi par; omnis religione minor.
Sic mores, Regina, tuos componis & actus,
Ut sit in his justo plusve minusve nihil.
Quippe nocere potes? Non vis. Offenderis? Ultro
Condonas. Cernis tristia? Compateris.
Vis dare? Non differs. Vis parcè vivere? Nescis.
Si loqueris, meritum sermo vigoris habet.
Si taceas, rigor est; Si rides, risus honestus.
Oras? Orantis fletibus ora madent.
Jejunas? Gaudes. Comedis? Satiabere numquam.
Quicquid agas, frænum sobrietatis habes.
Intus simplicitas mentem foris, ornat honestas
Vultum, grata quidem singula, plusque simul.

§. *Virginem quamdam versu peritissimam laudat, & ut eum in exilio positum suorum munere carminum soletur, exposcit.*

E ms. Ebroic. 19.

Tempora prisca decem se jactavere Sybillis,
Et vestri sexûs gloria magna fuit.
Unius ingenio præsentia sæcula gaudent,
Et non ex toto virgine vate carent.
Nunc quoque sunt homini quædam commercia divûm,
Quos puto, nec fallor, virginis ore loqui.
Mente tuâ posuere dii penetrale verendum,
Teque sacrum vatem constituere suum.
Ore tuo quæcumque fluunt vigilata priorum
Transcendunt, solis inferiora diis.
Quicquid enim spiras, est immortale, tuumque
Tanquam divinum mundus adorat opus.
Deprimis ingenio vates celebresque poëtas,
Et stupet eloquio sexus uterque tuo.
Carmina missa mihi décies spectara revolvens
Miror, & ex Adytis illa venire reor.
Non est humanum tam sacros posse labores,
Nec te, sed per te Numina credo loqui.
Pondera verborum, sensus gravis, ordo, venustas
Vultum divinæ cognitionis habent.
Cùm miror quantâ se majestate tuentur,
Parciùs exilii triste recordor onus.
Forsitan ignoras, sed ego dum tutor honestum,
Dum sacri partes Ordinis, exul agor.
Exilii curas, & pondera dura laborum
Alleviare potes, carmine, virgo, tuo.
Allevies oro, nec quem fortuna reliquit
Linquere fortunæ tu comes ipsa velis.
Ne mihi verba neges, levius nil poscere possum;
Nil à te spero, si mihi verba neges.
Exulis obsequium nisi cujus fortè recuses,
Exul in obsequium nitor ubique tuum.

§. *De ortu & morte pueri cujusdam monstruosi.*

E ms. Turon.

Uxor Thyresiæ dum pleno ventre tumeret,
Numina consuluit quid velit esse tumor.
Phœbus ait: Vir erit: Venus inquit: Fœmina fiet.
Inquit Neptunus: Immo puella puer.
Respondit verbis res, concipit illa, puerque
Fœmina, vir, neutrum, nascitur omne simul.
Ille vel illa fuit, res nescio quæ duo solus.
Neuter, uterque puer, fœmina plura nihil.
Necdum florentes puer iste reliquerat annos,
Cùm de morte sua consulit ipse deos.
Prædixit Venus hunc laqueis occumbere, telo
Mars, Neptunus aquis. Singula pondus habent.
Hospes aquæ pinus fuit, ascendit puer, ensis
Labitur incauto, labitur ipse super.
Ramo præda fuit pes, pectus perfodiit ensis,
Unda caput mergit, ter perit unus homo.
Causa necis tria sunt, & ramus, & ensis, & unda.
Quem tenet ille ligat, hic necat, illa premit.
Pes pendens, latus effossum, mersum caput, hæret
Ramo, mucrone pungitur, amne necat.
Corrigiam pectus, caput hamo, cuspide, fluctu,
Ramus, mucro, latus, alligat, intrat, agit.

§. *De morte hominis, fera & anguis.*

Ex eodem.

Forte nemus lustrabat homo, fera forte redibat
Plena, latens anguis forte jacebat humi.
In pecudem pariter oculum cum cuspide misit
Rusticus, agnovit missa sagitta manum.

Hasta feram sternit, anguem fera comprimit, anguis
Tabem fundit; ea tabe necatur homo.
Ossa vorando, locum calcando, vomendo venenum,
Vir jaculo, pede sus, vipera tabe nocet.
Saucia contrita, sparsus telo, pede, viru,
Bestia, vipera, vir, sternitur, aret, obit.

Ex eodem.

§. *Epitaphium Senecæ.*

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,
Ite alias post hæc sollicitare animas.
Me procul à vobis Deus advocat, ilicet actis;
Rebus terrenis hospita terra vale.
Corpus avara tamen solemnibus accipe cunis;
Namque animam cœlo reddimus, ossa tibi.

Ex eodem.

§. *De Hermaphrodito.*

Dum mea me mater gravida gestaret in alvo,
Quid pareret fertur consuluisse Deos.
Phœbus ait: Puer est, Mars fæmina, Junoque neutrom:
Jam qui sum natus, Hermaphroditos eram.
Quærenti * lætum, Dea sic ait: Occidet armis,
Mars cruce, Phœbus aquâ: Sors rata quæque fuit.
Arbor obumbrat aquas, ascendo, labitor ensis
Quem tuleram casu; * labor & ipse super.
Pes hæsit ramis, caput incidit amne; tulique
Vir, mulier, neutrum, flumina, tela, crucem.

* f. lethum, id est genus mortis.

* cado.

Ex eodem.

§. *De Oppositis.*

Turbat hyems florem, nox lucem, larva decorem,
Ariditas rorem, mors vitam, corvus olorem.
Tristities risum, labor otia, stix paradisom,
Noctua pavonem, lupus agnum, Davus Adonem.

§. *Ad Hugonem.*

Si qua mihi scribis, ne cuiquam scripta revelem,
Submissis precibus, Hugo, rogare soles.
Ne timeas, numquam per me secreta patebunt;
Cùm relegam, nequeo scire quid ipsa velint.

E ms. Ebr. Regio. 274.

§. *De Avaro promissore.*

Pollicitis omnes oneras, homo, munere paucos;
Cùm sit avara manus, prodiga lingua tibi.
Pollicitis plus ora patent, quàm dextera donis;
Quàm melius dare te plurima, pauca loqui.
Promittis quod habes, & quod non habes, nec habebis,
Das quævis cuivis omnia, dasque nihil.
Hoc petit, excipis hoc; illud petit, excipis illud:
Hoc mihi servo, dicis, cætera tolle tibi.
To vel promittis uni tria, vel tribus unum;
Tres tamen, aut unus, nil vel habet, vel habent.
Quod ter promittis, non das semel; & tamen ipse
Das tribus, atque tibi; rem tibi, verba tribus.
Servus iners eris, mentem non tollis ab arca;
Mentis ibi fixæ sit brevis arca modus.
Cujus dextra manus manui suspecta sinistræ,
Suspectam lævam, ne sua tollat, habet.
Obliquam dextræ lævam, dextramque sinistræ,
Alternis oculos dividis excubiis.

§. *Ænigma.*

Ex eodem Ebr. Regio.

Copia tres hominom triplici provexit honore;
Tres ita provectos triplici sociavit amore.
Sic fuit una tribus, ut tres amor uniat unus;
Sic tres unit amor, ne separet hos nisi funus.
In quibus exemplar sit tertia vita duarum,
Et vice conversâ, de lumine lucet earum.
Sunt sibi pro speculis, exemplaque mutua præbent;
Tresque tribus quod sunt alternatim sibi debent.
Felices quibus elimat zelo meliore
Tertia vita duas, nec honor tabescit honore.
His bene servit honor, quia nullus servit honori:
Jure tenet virgam, cui non est virga timori.
Felix, cujus honor se possessore tumescit,
Quando non ipsi, sed ab ipso gloria cessit.

§. *Conclusio Operum metricorum Hildeberti; fortè cùm ex Anglia in Galliam transfretaturus esset.*

E ms. Codice, olim Elnonensi, nunc Regio; n. 274 annorum circiter 500.

Hactenus, ô Musæ, somno satis, & satis usæ,
Aspirare precor velis intrantibus æquor.
Nube vacet cœlum, mare sternite, tollite velum;
Malus & aura, ratis fieri non invideatis.
Impleat aura sinus, placido natet æquore pinus,
Quæ sibi fisa parum subiit discrimen aquarum.
Firma suis omnis innititur aula columnis.
Artibus aurigæ fit certior orbita ligæ.
Vitis tangit humum, si tangere desinat ulmum.
Sum ratis & vitis, vus ulmus nautaque suis.
Vos via, vos murus, vos Auster, vos Palinurus.
Effer, Clio, tubam, committe tuas mihi vices.
Calliope, suda, toto mihi numine spires.
Ecce subimus aquas, vos eia, vos duo Nautæ,
Dispensate, precor, moderantes singula cautè.
Eia, tu cornu, Clio doctissima, clange;
To digitis nervos, & cantu proxima tange.

Operum Venerabilis Hildeberti Finis.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI.
VENERABILIS
HILDEBERTI
SUPPARIS
OPUSCULA.

AD NOVAM

MARBODI REDONENSIS EPISCOPI OPUSCULORUM EDITIONEM

PRÆMONITIO.

ÆQUUM est, benevole Lector, ut de hac nova quam exhibemus Marbodi Redonensis Episcopi Editione tibi rationem reddamus. Et quidem nostri primò fuerat instituti sola Venerabilis Hildeberti Opera suæ illi luci, quâ olim potita fuerant, quantùm vires & media suppeterent, emendatiora reddere: Nec ultra progredi suadebant & ætatis provectioris incommoda, & Manuscriptorum Marbodi raritas; &, ut ingenuè fatear, ignoscendum satis octogenario seni requiei tantillæ ad alterius vitæ præparationem dicandæ desiderium. Verùm cùm in expendendis Hildeberti nostri ad manuscriptos Codices supra quadraginta lucubrationibus nonnullas in quibusdam illorum deprehenderimus intermixtas, quæ Marbodi essent; & vice versâ, cùm Opuscula Marbodi discutere, & ab Hildebertinis secernere nobis sæpius necessitas incubuisset, sensim sine sensu tot nobis obtigerunt, ut ex una parte nonnisi admodum ægrè ferremus si ea incuriâ nostrâ Reipublicæ litterariæ deessent, & ex altera nobis aliqua spes oborta fuerit non ingratum fortè fore pluribus litteratis, si vel è paucis quos nobis reperire contigit Marbodi Manuscriptis, vel è collectione eorum ejus Opusculorum, quæ passim à variis Auctoribus edita fuerant, accuratiorem aliquatenus & ampliorem Editionem proferre conaremur, quàm quæ olim è Redonensi prælo veteribus caracteribus prodierat, & cujus etiam exemplaria rarissima jam, ac penè nulla reperiebantur.

Et verò consilium hoc nostrum non solùm non improbavere Viri inter litteratos primatum obtinentes, verùm ad illud executioni mandandum benevolis cohortationibus plurimùm accenderunt. Horum sanè præcipuus fuit, qui tot ab annis Regiæ utrique Academiæ, ad orbis stuporem, præcipuus præest Doctissimus & tot titulis Illustrissi-

mus ABBAS BIGNONIUS, *qui dum ingenitâ sibi comitate, & hæreditariâ ab atavis in studiosos omnes benevolentiâ, nostros ad edenda Hildeberti Opera conatus à nobis acciperet, & acceptos habere dignaretur, nostrum etiam de evulgandis Marbodi Opusculis institutum adeo benignè gratulatus est, ut non modicos nobis, vel trepidantibus, ad id aggrediendum animos adderet. Quâ potuimus ergo diligentiâ, de Dei auxilio confisi, necnon amicorum subsidio, quos nobis manum adjutricem non denegaturos speravimus, ad perquirenda quaquaversus, sive edita, sive inedita Marbodi Opera, nos accinximus.*

Et editorum quidem simul collectorum Exemplaria adeò rara deprehendimus, ut, (quod mirum) in ipsa Urbe Redonensi, unde primò prodierant, nec unum quidem invenire potuerimus, & è Bibliothecis ipsis Parisiensibus, vel etiam instructioribus quas scrutati sumus, unicum Editionis præfatæ Redonensis, in Bibliotheca Collegii Mazarinæi reperimus, quod nobis eruditissimus ejus Præfectus D. Collau, Doctor Sorbonicus, perhumaniter commodavit, in quo nonnisi metrica, & sex Epistolæ sub finem continentur; quæ quidem omnia ad fidem quinque Manuscriptorum, quos vix è variis locis excepimus, recensere nobis cura fuit. In nullo tamen ex ipsis omnia continebantur Marbodi Opuscula, sed quædam tantùm in uno, quædam in altero. Unde sane in eorum recensione non modicus nobis incubuit labor, dum ad textus emendationem sæpiùs unum volvere & revolvere compulsi sumus. Paucas tamen, aut certè vix cujusdam momenti textûs variationes in illis advertimus, quarum præcipuæ fuerunt eæ quæ in Libello de Ornamentis Verborum repertæ sunt; quem Libellum à Marbodo ad Discipulorum eruditionem compositum fuisse probabile est, dum Andegavi publicè profiteretur Eloquentiam, & longe antequam inauguratus fuisset Episcopus. In Exemplari porro Redonensi sola præceptorum exempla metricè proferebantur, non ipsa præcepta quæ è Manuscriptis Andegavensi, Gemmeticensi, Beccensi, & Turonensi, qui nobis ex Insigni sancti Gatiani Ecclesia ultimus obtigit, supplere curavimus. Hunc autem nobis libenter commodare dignatus est Cl. D. Davannes Doctor Sorbonicus, ejusdem Metropoleos Canonicus & Bibliothecarius, Vir bonis litteris promovendis natus, mediante nostro D. Edmundo Martene, ex quo nonnulla non contemnenda collegimus, quæ in aliis Manuscriptis non videramus, V. G. Epitaphium Magistri Lanfranci, Epitaphium Anselmi Laudunensis Magistri, Versus Sybillæ de die Judicii, & alia plura & prolixa, quæ hucusque editis, & aliis è Manuscriptis erutis, superaddidimus.

Inter cætera autem Marbodi Opuscula, magno semper apud Litteratos in pretio fuit Liber de sexaginta gemmis seu lapillis, qui cum cæteris in Editione Redonensi sub ejus nomine prodiit anno 1524. & quem paulò post, anno scilicet 1531. Pictorius VVilligensis suis Scholiis Friburgi editis, & anno 1539. Alardus Amstelodamensis suis Commentariis illustravit. Hunc verò in Manuscriptis, quos nobis videre licuit, ita uniformiter Marbodo Andegavensi Episcopo tributum vidimus, ut non mediocriter mirati simus eruditissimum Morerium alium Marbodum, nec Episcopum, nec Andegavensem, sed Civem Cenomanensem Libri illius Auctorem designasse.

Cum verò id sine probatione asseruerit, Manuscriptorum fidei, & veteri Editioni nobis adhærendum fuisse duximus, præsertim verò Manuscripto insigni sancti Victoris coævo, aut ferè coævo, qui illum disertè Episcopo Andegavensi tribuit, & ubi non solùm Latinus textus legitur, sed etiam ejus Gallica interpretatio, ut plurimùm quasi de versu ad versum, sed illo antiquo Gallico idiomate, quod tunc apud Majores nostros erat in usu, & cui etiam subjicitur ejusdem Marbodi ingeniosa cujusque lapidis & virtutis ejus ad mores Applicatio, quam in hoc solo Victorino Manuscripto, nec usquam in ullo alio vidimus. Et quidem hujus Interpretationis primos tantùm versus, quasi ad illius ævi idiomatis specimen edere nobis mens fuerat; verùm plurium antiquitatis studiosorum consilio moti, illam ex integro è regione repræsentandam censui-

mus, quam ipsi velut authenticum antiquæ, licet obsoletæ, locutionis monimentum posteritati consignandum existimaverunt.

Supradictis etiam addidimus nonnullas Sanctorum Vitas à Marbodo prosâ editas, & à variis Auctoribus vulgatas, ex quibus solers Lector liquidò perspicere poterit ipsum non minùs orationis solutæ quàm strictæ peritum, nec illi immeritò tributum famosi & nominatissimi Magistri *titulum, quo illum Encyclica Andegavorum Monachorum de ejus obitu Epistola decoravit.*

Qualis verò & quantus fuerit Marbodus, è pluribus præcipuè diplomatibus in Archivo Monasterii sancti Albini Andegavensis asservatis liquet, quorum copiam nobis amplam fecit eruditus noster R. P. D. Petrus Cosson, ejusdem Monasterii Subprior, post diligentissimam & exactissimam illorum discussionem. Ex his autem evincitur ipsum Marbodum in Andegavensi Comitatu, vel etiam in ipsa Urbe Andegavensi clarâ ortum, & jam tunc numerosâ familiâ. Quod patet ex antiquo diplomate, quo Robertus Pelliciarius, dictus etiam in alio diplomate Paramentarius, Marbodi pater, præsente uxore suâ, cum duobus filiis suis Hugone & Salomone, cum pluribus sororibus suis, iisque annuentibus, cedit Monachis sancti Albini quemdam descensum aquæ, sub certis conditionibus; cui cessioni cùm Marbodus natu minor non interfuisset, major factus, illam ratam habet. Ejus porro familiæ nobilitatem innuere videtur Ulgerius Episcopus Andegavensis, cùm in ejus elogio funebri, quod infrà dabimus, asserit quod

Natus erat, quorum decus erat Andegavorum.

Licet autem ex ipso Marbodo, qui à juvenilibus annis se Deo & Ecclesiæ mancipavit, ejus familiæ non fuerit orta progenies, nil obstat quin è fratribus ejus Hugone & Salomone Laïcis plures natos liberos opinemur, è quibus eorum propagata fuerit numerosa familia, quæ ob insignem Marbodi famam, Marbodorum potiùs quàm Pelliciariorum è fratribus fortè obscuris nomine claruit.

Et certè si nos non fefellit conjectura, quâ Epistolam 35. Lib. 2. Epistolarum Hildeberti ab ipso conjecimus directam fuisse Marbodo, non quidem Episcopo, sed tunc tantùm Canonico; *(quâ illum dignitate ornatum asserunt Fratres Sammarthani in Gallia Christiana ad Eusebium, quod & alii) liquebit jam tunc Marbodi familiam fuisse nominatissimam; siquidem, ut in illa Epistola testatur Hildebertus, Canonicis Andegavensibus,* jam incubuerat timor Marbodi & suorum, quibus & ejus suspecta erat universitas parentelæ. *De qua non improbabile videtur exortam per avos & proavos fuisse illustrissimam Marbodorum familiam, vulgò dictam de* Marbœuf, *qui nunc etiam supremos in Suprema Armoricæ Curia Magistratus, summa cum integritate exercent, Regis obsequio semper addictissimi Ministri, Patriæ ferventissimi, etiam sæpe ad fortunarum periculum, Patroni. Nec huic Marbodianæ familiæ claritati repugnat publica, quâ claruit Andegavis Marbodus, Eloquentiæ Professio, cùm primoribus etiam viris in pretio semper fuerit Ars illa, inter liberales Artes potissima, quâ frequentissimè contigit, ut ad flectendos populorum & civium animos, cederent arma togæ, nihilque Reges ipsi & Principes viri ad sedandos vulgi sine sanguine tumultus, & compescendas seditiones efficacius, aut felicius adhiberent, quàm Eloquentiæ mite robur & dulce lenocinium.*

Hinc sane & ex illa, quam sibi Marbodus conciliaverat optimè & aptè dicendi facultate celebri fama, ad Scholarum Ecclesiæ Andegavensis Magisterium evectus est, & qui secundùm Burdigneum & Hiretum, rerum Andegavensium Historiagraphos, publicis Andegavensibus Scholis dederat initium; in modum, ut aiunt, cujusdam Universitatis, sacris etiam Ecclesiæ Scholis præesse dignus est habitus. Andegavensis porro fundationem Universitatis à Marbodo innuere videtur Ulgerius Episcopus Andegavensis, dum in ejus Epicedio sic ait:

Tranſtulit huc ſtudium, tranſtulit ingenium.

Hoc autem Scolaſtici munere egregiè functum fuiſſe per totos quatuordecim annos, ſcilicet ab an. 1067. *ad an.* 1081. *patet è duobus diplomatibus inſignis Eccleſiæ Cathedralis ſancti Mauritii Andegavenſis, in quibus expreſsè dicitur Scolaſticus Eccleſiæ Andegavenſis, cujus poſtea Archidiaconatum eſt conſecutus; in qua dignitate è variis etiam ejuſdem Eccleſiæ diplomatibus conſtat ipſum ita præclarè ſe geſſiſſe ſub tribus Præſulibus Andegavenſibus, Euſebio ſcilicet, Godefrido I. & Godefrido II. ut tandem exigentibus meritis, & jubente Urbano II. Summo Pontifice, in ipſo Turonenſi Concilio an.* 1096. *ut ait Ulgerius in ejus Epicedio:*

E Chartulario Sancti Mauritii, fol. 34. & 36 & ex eodem fol. 43.

Hic Præſul factus, nolens licet, atque coactus,

& ſolemni ritu conſecratus fuerit Eccleſiæ Redonenſis Epiſcopus. Hanc verò cùm per annos viginti & octo piè ſemper & ſapientiſſimè rexiſſet, tandem ad cœleſtem Patriam anhelans, abdicato ſponte Pontificatu, in Monaſterium S. Albini Andegavenſis, ubi Monachum ſub Regula S. Benedicti profeſſus, per aliquot annos regulariter vixit, & plenus dierum & bonorum operum ſanctiſſimè deceſſit III. *Idus Septembris an.* 1123. *annos natus octoginta circiter & octo, ut patet ex Epiſtola Congregationis Beati Albini Andegavorum Epiſcopi, ſeu Monachorum in Monaſterio ejus ibidem ſub Regula S. Benedicti Deo militantium, quâ univerſis Eccleſiæ filiis ſanctiſſimum Marbodi obitum denunciant. Quam quidem Epiſtolam, velut ſanctitatis ejus monimentum ære perennius, ad ſtudioſi Lectoris ædificationem, hîc ex integro ſubjiciendam duximus.*

Ex Archivo S. Albini Andegav. & ex exemplari anni 1524. Redonis excuſo, juſſu Yvonis Redonenſis Epiſcopi, quod aſſervatur in Bibliotheca Collegii Mazarinæi.

Epiſtola Encyclica Monachorum & Conventûs Sancti Albini Andegavenſis de obitu Marbodi Epiſcopi Redonenſis, ac deinde Monachi S. Albini.

UNiverſis unius ſacro-ſanctæ Eccleſiæ filiis, humilis Congregatio Beati Albini Andegavorum Epiſcopi: Plenam de hoſte victoriam, & de victoria coronam. Apoſtolica nos informat auctoritas, ut pro invicem orantes, alter alterius onera portemus, & ſic adimpleamus legem Chriſti. Legem igitur Chriſti nos ſervi Chriſti piâ ſollicitudine adimplere ſatagentes, denunciamus vobis Obitum Domni Marbodi Venerabilis Epiſcopi, ſemper cum laude memorandi, linguâ facundi, Religione præcipui, morum honeſtate præclari, litterarum eruditione doctiſſimi; Cujus ſermo ſale ſemper conditus erat; & ex ore illius omni dulcior melle fluebat oratio. Et quamvis eodem tempore variis ſtudiis tota Gallia reſonaret, ipſe tamen Oratorum Rex, Gallicanæ arcem eloquentiæ obtinebat. Tertio ſiquidem Idus Septembris, anno Domini milleſimo centeſimo vigeſimo tertio, infirmatus carne, ſed ſpiritu fortior, excedens à ſæculo, vivens in Chriſto, ſuâ nos viduavit præſentiâ, & amoris ſui jaculo vulneratos intolerabili dolore confecit. Qui poſt longa liberalium ſtudiorum longè latéque vernantium exercitia, quibus in Andegavenſi Civitate, cui famoſus, ac nominatiſſimus extitit Magiſter, efficaciſſimè claruit, electus à Reverendiſſimo Papa Urbano in Turonenſi Concilio Sanctæ Sedis Eccleſiæ, Redonenſis Eccleſiæ, annuente Domino, Pontifex ordinatus eſt. Quam ipſe dignitatem, immò onus, accinctus gladio Spiritûs Sancti, licet inter barbaros, & naturali quâdam armatos feritate, annos viginti octo feliciter & prudenter gubernavit. Superborum colla juſtitiæ cenſurâ perdomuit: Arguendo, obſecrando, increpando,

diffidentia pacificavit. Tandemque longævo confectus senio, plenus dierum in sancta professione, ut præmissum est, in Domino requievit. Ingressus itaque viam universæ carnis, mortemque vicinam præsentiens, onere Pontificali deposito, Sanctissimi Benedicti habitum humilitatemque suscepit, Monachumque professus, Beato Albino se tradidit; ac sic exoneratus, pauperem Christum pauper ipse secutus est: Ante quidem ut Martha sollicitus erat, & occupatus erga plurima; nunc, velut altera Maria, unum esse necessarium recognoscens, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo.

Tam authentico Marbodi virtutum testimonio, non abs re fuerit attexere quod de illo posteritati consignavit Epicedium Ulgerius ejus suppar, & in Archidiaconatu Andegavensi successor; & tandem Andegavensis Episcopus, qui vivum viderat, & ejus mores optimè noverat, qui & illud tumulo ejus appendit. Sic autem tam in Edito Redonensi, quàm in pluribus MSS. insignitur:

Versus Magistri Ulgerii Andegavensis Episcopi.

SI quis quantus erat Marbodus noscere quærat,
  Postulat hoc quod ego dicere posse nego.
In toto mundo non inveoitur eundo,
  Unus compar ei nomiois atque rei.
Omnes facundos sibi vidimus esse secundos:
  Nullus in iogenio par nec in eloquio.
Cessit ei Cicero, cessit Maro junctus Homero:
  Ut dicam breviter, vicit eos pariter.
Per cunctas metas per quas sua se tulit ætas,
  Nulla sibi placuit res nisi quæ decuit.
Curans ut fieret virtutem quod redoleret,
  Transtulit huc studium, transtulit ingenium.
Illi sic noto dedit eis, sed sine voto;
  Christi judicium Pontificum solium.
Hic Præsul factus nolens licet, atque coactus,
  Effecit melius, quæ beoe cuncta prius.
Æquâ mensurâ mensurans singula jura,
  Lenis erat placidis, & rigidus tumidis.
Jugiter orabat, jejunabat, vigilabat;
  Quodque sibi minuit, pauperibus tribuit.
Hic tam laudari dignus, tam dignus amari,
  Sorte cadens hominum, transiit ad Dominum.
Omnes personæ quæ sunt in Religione,
  Ingemuere nimis planctibus & lacrymis.
Nobilitas flevit, oec plebs à fletu quievit:
  Tam gemit & plorat, quàm bona commemorat.
In cunctis annis nova mors erit ista Britannis,
  Quos vivens tenuit, quos aluit, docuit.
Præcipuè Rhedoni, propriique morte Patroni,
  Est velut ægra jacens, factaque muta tacens.

Item de eodem Versus ejusdem Ulgerii.

MArbodi Vita doctrinæ luce perita,
  Enituit mundo sensu fœcunda profundo.
Natus erat, quorum decus extitit Andegavorum:
Post Redooum turbis, & Clero præfuit Urbis.
Dum studio vixit, quæ prosunt plurima dixit.
Occidit Antistes; facit hæc occasio tristes:
Sed succurrat ei Deus, & societ requiei.

Hujus autem sancti Præsulis, (ut ipsissimis utar Doctissimi Sirmundi verbis in Notis ad Epist. 14. L. 3. Epistolarum Goffridi Vindoc.) egregias virtutes præter Ulgerium his versibus complexus est Rivallonus Archidiaconus Redonensis.

Reddidit ingenium sapientem, lingua disertum,
Mens memorem, vigilem sollicitudo gregii,
Ætas longa senem, jucundum gratia moris,
Ordo Pontificem, Relligioque sacrum,
Sobrietas parcum sibi, munificentia largum
Pauperibus, tectum regula justitiæ.
Hic basis Ecclesiæ pondus portabat, & idem
Mansuetudine bos, & feritate leo.

Non igitur mirum si ad ultimam horum elogiorum coronidem accesserit gloriosissimum Illustrissimi Præsulis Tullensis, D. D. Andrææ Du Saussay testimonium, qui Marbodum nostrum sacris Galliæ Fastis inferre non dubitavit. Sic enim ille in Martyrologio suo Gallicano:

TERTIO IDUS SEPTEMBRIS, *seu xj. die Sept.*
REDONIS IN ARMORICA SANCTI MARBODI EPISCOPI ET CONFESSORIS. QUI SERIE HAC IN CATHEDRA DUODECIMUS, DUODECIM APOSTOLORUM AGNI NOMINA, TANQUAM VIVUS LAPIS VIRTUTUM EORUMDEM EXIMIA IMITATIONE SIBI DIVINITUS INDITA GESSIT: UNDE IN SUPERNAM SION EVECTUS, LAPIDIBUS PRETIOSIS QUIBUS ILLA RUTILAT ANNUMERATUS EST. *Ita non in notis, sed in ipso corpore Martyrologii.*

Pluribus hanc præfationem non inflabimus, cæteros Marbodi præclaros actus, prout se se ex ejus Opusculis offeret occasio, narraturi.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI
EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

Quarelarum plena est Epistola, sed justarum. Marbodus Redonensis Episcopus Romam profectus, Raynaldi confirmandi Andegavensis Episcopi gratiâ, delatione quorumdam, spoliatur interim ab eo cujus negotium gerebat, omnibus Ecclesiasticis bonis, & præterea exul pronunciatur; quod factum ab ingrato meritò sibi contigisse ait, eò quod contra fas piumque, præter Metropolitani Sententiam, & suam ipsius conscientiam, levissimum juvenem promovendum ad Episcopatum satagisset, quem tandem ad resipiscentiam & moderatiorem vitæ statum hortatur.

* al. Flumen & flumine, sed mendose, rectè enim dicitur fulmine afflatus, non flumine.

MARBODUS minimus Episcoporum, [a] R. glorioso Andegavorum Pontifici; non alta sapere, sed humilibus consentire. * Fulmen est, secundum cujusdam sapientis sententiam, ubi cum potestate habitat iracundia. Quamvis ergo periculosum mihi fore intelligam (utpote hoc fulmine jam afflatus) si paulò liberius te convenire tentavero, loquar tamen quod mens mihi, ratioque dictaverit; nec tanti faciam faven-

[a] *R.* Non alium designat, nisi Raynaldum de—Martigné, Episcopum Andegavensem, cujus ele-

tis tibi nunc fortunæ terrorem, ut mecum justitiæ facientis non asseram veritatem. Vitrea est enim fortuna, quæ sic splendet, ut facilè frangi possit; stabilis autem & inconcussa veritatis assertio. Quod si mihi more solito violentus extiteris, tunc maximè persecutionem meam astrues persequendo. Quæro igitur à te (religiose Episcope) quænam tam vehemens causa contra fratrem & Consacerdotem tuum (ne dicam patrem & [a] Consecratorem) indignationis tuæ furorem accendit, ut inexpugnabili odio me persequens, post damna & dedecora mihi meisque crudeliter illata, ad ultimum humilitatis meæ personam inauditam & indiscussam damnaveris, indignum me Clericorum tuorum collocutione præjudicans; nec ante * majestatis tuæ præsentiam passus admitti. Nunquid enim si in te peccassem, corripiendus priùs singulariter non eram, deinde duo, vel tres, si incorrigibilis existerem, adhibendi? Et ecce, cùm nihil horum præcesserit, contra regulam à Christo datam, quæ prima est, posuisti apud Ecclesiam tuam de absente conquestus. Deinde sicut Ethnicum & Publicanum me habens, in quo non mea, sed communis omnium Sacerdotum; non mea, inquam, sed ipsius Christi injuria, non tam constitutum à Domino Ecclesiasticæ correptionis ordinem pervertisti, quàm perversum & præcipitem turbulentæ iracundiæ motum tibi dominari manifestissimè declarasti. Non enim licuit mihi culpam vel excusare, vel negare, vel agnoscere, quatenus aut excusantis suscipienda ratio, aut negantis justè esset admittenda purgatio, aut confitenti clementer venia concedenda. In hoc ergo præjudicio, universas vias Domini reliquisti; quia nec misericordiam, nec veritatem secutus es. *Universa enim viæ Domini misericordia & veritas requirentibus testamentum ejus & testimonia ejus.* Nam etsi peccatum agnoscens, veniam postularem, humilitatis tuæ fuerat bene priùs de te merito libenter ignoscere, & ad reconciliationis gratiam festinare, etiam si Christus non dixisset, peccanti fratri septuagies septies dimittendum. Siquidem & apud Gentilium Philosophos, proximum ab innocentia locum tenet verecundior peccati confessio; & magnarum virium esse perhibent lædentem negligere, & vindictam putant vindicare potuisse, majusque vindictæ esse genus, ignoscere; infirmi autem ac muliebris esse animi, quærere ultionem, ex hoc vel solo colligi, ut Satyricus ait: *Vindicta quod nemo magis quàm fœmina gaudet.* Sed quæ culpa tandem extitit, quam tandem puniendam exterminio censuisti? Quod videlicet apud Dominum Papam, moras meas excusans, inter alia (quod verum est) scribere ausus sum An-

* *hoc verbo utitur ironicè.*

Correptionis legitimæ formula prætermissa.

Ps. 24. 10.

Math. 18.

Soror innocentiæ, confessio.

Juv. Sat 13. Fœmineum est vindictæ desiderium.

ctioni tam fortiter obstiterunt, Hildebertus præcipuè, & Gauffridus Vindocinensis Abbas, & alii Viri graves, utpote electioni tumultuosæ, contra Canones factæ. De qua vide Epistolas 4. 5. & 6. Hildeberti, Lib. 2. & notas nostras ibi appositas. Vide etiam Epistolam Goffridi Vindocin. 11. Lib. 3. ad ipsum Raynaldum, & de eadem electione ejusdem plures alias cum notis doctissimi Sirmondi, quas hîc transcribere Lectori tædium pareret. Huic tamen pravæ electioni sic faverat Marbodus, ut tùm Raynaldum, juvenem licet, & sine Ordine à Canonibus præscripto, tamen Pontificali regimini opinaretur futurum quandoque idoneum, ad illam tuendam totum se daret, & ad id etiam Romam pergeret; quò dum iret, à Stephano Andegavensi Decano insidiosè captus, in vincula etiam, ut notat, ferrea conjectus est. Unde tamen brevi elapsus, Turones accedens, Radulpho Archiepiscopo suasit ut Raynaldum consecraret; quod & ipso Marbodo, uno ex assistentibus Episcopis, ministrante, perfecit: Et cujus etiam consecrationis confirmationem Marbodus Romam iterùm progressus, obtinuit à Summo Pontifice Paschali II.

Tot tamen & tantorum laborum in prava causa impensorum dignas pœnas luit Marbodus, dum Raynaldus beneficiorum ejus immemor, & in benefactorem, quâ ratione nescitur, odio paulò post concitatus, illum omnibus spoliatum, è finibus Andegavensibus turpiter expulit, & quasi diris devovit. Sed tandem resipiscens, suum ipse Raynaldus damnavit ingratum animum, & ita sincerè in gratiam cum Marbodo rediit, ut dum Raynaldus Romam peteret, & ibi aliquam moram faceret, Marbodo suæ Andegavensis Ecclesiæ regimen amicè committeret. Hanc reconciliationis sinceræ circumstantiam primus notavit & probavit noster D. Petrus Cosson, dum nos monuit id se didicisse ex Charta quadam Fulconis Richini, in Tabulario insignis Ecclesiæ sancti Mauritii asservatâ, undè educitur Marbodum Andegavi omnia obiisse Pontificalia anno 1109. quo Raynaldus à Diœcesi sua tum aberat. Illa autem Charta, quâ Comes ille Richinus Ecclesiæ S. Mauritii concedit quicquid habebat apud Plaissiacum & Ruigniacum, sic habet: *Donum Fulconis Comitis * de Plaissiaco, & Ruigniaco, ant Grammario. Quicquid igitur habebat in Plaissiaco * Grammatici, cum omnibus appendiciis suis, necnon apud Ruigniacum, cum suis, ei benignè ac liberè dedit; Donumque cum baculo in manu Domni Marbodi Redonensis Episcopi, qui tunc temporis, Raynaldo II. Andegavensi Episcopo Romæ morante, Episcopi negotia administrabat, posuit. Testes qui afferaverunt annotavimus, quorum nomina notat subjecta descriptio. Marbodus Episcopus Redonensis, * Ermjardis Comitissa Britanniæ, &c.*

* *sc. Andegavensis.*

* *Gal. Grammoire.*

* *f. Ermengardis.*

Hæc porrò quasi vicaria Diœcesis alienæ assumpta à Marbodo administratio, animum in eo probat sincerè Christianum, dum inimico reconciliato, qui tot eum injuriis affecerat, quicquid amicissimo sibi exhibere potuisset, impendit officii. Vide ad hoc notas D. Loyauté in Appendice ad Epist. Hildeberti pag. xxv.

[a] *Consecratorem.* In consecratione enim Raynaldi Marbodus fuerat unus ex Assistentibus Radulpho Turonensi consecranti.

degavensem malitiam mihi impedimento fuisse, quæ facultati meæ plurimum detraxisset. Quod quidem ab anno priori, & ipsi Papæ, & Romanæ Ecclesiæ notum erat; & ipsa [a] Andegavensis malitia negare non potest. A quo igitur mihi veritas imputatur ad crimen, ab illo consequenter potest falsitas expectare mercedem: Et qui eum, qui sibi honorem pepererat, spoliavit, non est mirandum si dejectores & impugnatores suos honoribus sublimavit. Hæc est retributio impiorum, quam Dominus nescit, quâ mala retribuuntur pro bonis. Ejusdem generis est illa, quâ * bona redduntur pro malis, quando fit continenter ab eadem persona, non levitate gratiæ, sed perversæ malignitate naturæ. At fortasse pro malitia debui ponere bonitatem, ut dicerem quod tunc me Andegavensis bonitas impedisset. Sed hoc modo, vel me ipsum dum excusare molior, accusarem, bonum dicens impedimentum; vel si per antiphrasim loqui putarer, non mutaretur. Veram ergo & notam omnibus debui excusationis causam prætendere, cùm aliam penitùs non haberem. In quo læsum te putas; Andegavensem te esse intelligis: quod si non intelligis, nec te in hoc læsum debes existimare. Neque enim Episcopum nominavi, ubi Andegavensem dixi malitiam. Multiplex autem est Andegavensis malitia; multos Stephanos habet, multos Willelmos. Utinam tota in uno duorum capite resideret, pax esset forsitan inter nos, & inviolata concordia. Sed redeo ad culpam meam, quam solam sufficere tibi credis; imò non credis, sed alios credere cupis, ut meritò videar tot laborum quos pro te suscepi, mercede fraudatus. Quæ si nulla est, debet sileri; si parva, debet ignosci; si magna, majorum meritorum debet comparatione superari. Nam & [b] carcerem & catenas, dum ad te in auspiciis tuæ electionis vocatus festino, tui causâ passus sum, machinamento ejus qui tibi nunc placet Stephani; quasi tunc jam præsagiente & præmonente fortunâ, ut ab infausto cœpto desisterem; & non tantùm verborum, sed & factorum ludibria multa sustinui. Siquidem rerum mearum jacturam, gravis mihi proprii corporis contumelia levem fecit. Nec tamen elapsus destiti, ut tunc putabam, constanter, ut nunc intelligo, pertinaciter, urgere propositum; & contra optimos Clericorum, qui pluribus ex causis, absque suo assensu, à vulgo factam improbabant electionem, quoniam & infra annos, & extra Ordines, per tumultum populi magis ficta esset, quàm facta, promotionis tuæ causas astruere. Cessérat jam contradicentibus ipse Metropolitanus; & quia ratione superabatur, rem judicio Papæ non tam decidendam, quàm rescindendam reservare decreverat. Ego tamen multo conatu, multo discursu, magnis precibus, tandem apud ipsum ut consecrareris obtinui. Idem cùm Stephanus, cum quibusdam quos omnes tibi postmodum, meam (ut fertur) pactus dejectionem, ex infestissimis amicos fecisti, iniquam esse clamaret; ego stultè quidem & improvidè, sed nimio tuo favore seductus, meipsum devovi: In me (inquiens) sit ista iniquitas. Idem ne otiosè dixerim, cùm primùm licuit, tu ipse cavisti. Eandem iniquitatem in caput meum refundens, novo & inaudito genere charitatis, ut is potissimum amico dedecus & damnum inflixerit, pro cujus operibus & honore id ille sibi fuerat imprecatus. Et utinam me statim ut à nobis consecutus es, & inthronisatus, quemadmodum mente conceperas, honoribus spoliasses, nec dissimulandum deliberasses ad tempus, quousque opera mea usus fuisses, ad exhauriendum quod Romæ restabat periculum. Salvum mihi esset viaticum, quo tibi meis stipendiis militavi; salvi tot & tanti longissimi itineris labores, salvæ preces & lacrymæ quas pro te fudimus apud Papam, salva pecunia, quæ cùm esset necessaria (utpote longius progredienti) tui tamen egredientis usibus accommodavi. Cujus partem, postquam à te expulsus sum, cùm repetissem, vix tandem & difficulter recipere merui; partem in compensationem jumenti, quod à te commodatum in obsequio tuo consumpseram, tua cautela retinuit. Postquam ergo reversi sumus, & te confirmatum, conciliatâ tibi soli (sicut superiùs prælibavi) communium adversariorum parte, sensisti,

Impietas est reddere mala pro bonis.

* f. quâ mala redduntur pro bonis.

Episcopi ficta, non facta electio.

Crimen imponunt qui mercedem solvere nolunt.

[a] *Andegavensis malitia.* Malitia scilicet Stephani Decani Andegavensis, qui insidiosè captum Marbodum truserat in carcerem.

[b] *Carcerem & catenas.* Hoc ipsum non dubitaverim ad litteram intelligendum; tanta nimirum erat temporum illorum immanitas, ut non solùm gravissimorum rei vinculis ferreis innecterentur, sed si quis odio percitus inimicum captivum fecisset, statim onustum ferro in imum carcerem illum detrudebat, quin etiam & cruciatibus sæpè laniabat. Hoc bis expertus est Hildebertus, qui licet nullius criminis reus, sed à Guillelmo Rufo pro juribus Ecclesiæ in carcerem trusus, per annum integrum ferro onustus, pluribus cruciatibus identidem est attritus; & iterum à Rotroco proditoriè incarceratus cum suo Decano, ab Huberto ejus Dapifero, absque ulla Ordinis reverentia, vinculis ferreis constrictus, & tormentis pluribus ad sui redemptionem, quam Sacerdotio suo semper reputavit indignam, adactus. Hoc & Helias ipse Cenomanensis Comes, dum ab Henrico I. Angliæ Rege bello captus, Rotomagi sexcentis cruciatibus est afflictus. Vide Vitam Hildeberti.

protinùs

protinùs eorumdem consilio, nec opinantem aggressus, omnibus honoribus ac beneficiis quæ mihi Antecessorum tuorum contulerat liberalitas, me privasti; nec precibus ullis, aut præcedentium meritorum obtentu, à te impetrare potui, saltem sex mensium inducias, quibus pudori meo consulens, exire me fingerem, non expelli. Adeò non tibi satis fuit amicum damno afficere, nisi & dedecoris improperio cumulares. Cúmque me indignè tractatum conquererer, ad Papæ audientiam, è vestigio provocasti. A te ante audientia spoliatum, pro te sumptibus nuper exhaustum, per te laboribus fatigatum, ad hæc ætate jam senem, febribus anhelantem; ipse juvenis, robustus, opulentus, inito nuper honore gloriosus, ut scilicet, ibi te cogente causam dicerem, ubi pro te spontaneus eodem anno lacrymas dederam. Et tu quidem hæc omnia te credebas callidè speculatum; ego verò persensi hæc eadem malitiosè, crudeliter machinatum, tanquam si armatus & integer saucium & inermem, non hostem, sed amicum provocares ad pugnam. Nam ea quæ apud omnes alios mihi prodesse poterant ad impetrandam miserationem, tu solus convertebas ad me prorsus extirpandi occasionem. Et quæ cæteros mitigarent, quæ sunt clementiæ, te potiùs irritabant. Reversus ergo Româ, acceptâ videlicet faciendi quod jam feceras potestate, ne quid odio tuo deesset, delere nomen meum de Catalogo prorupisti, priùs omnia, meas etiam syllabas persecutus. Utinam & subscriberes: *Iniquo odio oderam illum.* Tale trophæum titulo tuo dignum erat. Idem si zelo justitiæ id fecisse

xxj. q. 1. c. 1. in duabus Eccl. &c.

responderis, quia videlicet Canon in duarum Civitatum Ecclesiis vetat Clericum ascribi, arguit te Sicarius, arguit te Stephanus, alter in Cenomannensi, alter in Turonensi Ecclesia priùs conscripti. Sed dum hæc refero, non quasi texens historiam, sed quasi texens injuriam, tua forsitan sublimitas indignatur, irascitur, incandescit, & dum imbecillitatem meam cum suis metitur viribus, ad exercendam accingitur ultionem. Noli, obsecro, cogitare quid possis, sed quid debeas meditare; nec fortunæ vires attendas, sed communis justitiæ considerationem. Quantùm enim in me tibi licuit, tantùm & aliis in te licet; & neminem eò fortuna provexit,

* *f.* illi minuetur.

ut non tantumdem * illuminetur, quantùm permisit: Excelsus multò faciliùs casus nocet. Memor igitur conditionis humanæ, impetum fervidæ juventutis compesce, & inflata nimiùm secundæ fortunæ vento vela contrahe, ne fortè ipsa tibi prosperi cursus velocitas causa fiat collisionis in scopulos. Nundum per ætatem, longam cœpisti experientiam, nec adhuc mens tua casuum varietate decocta maturuit. *In antiquis* (ait Scriptura) *est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Et alibi: *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi.* Si tibi ante annos debita provectioribus contigit reverentia, non id viribus tuis adscribas, quæ vel non erant, vel certè nesciebantur; fortuna enim sæpiùs plus quàm consilium valet, sicut tam in hoc, quàm in aliis frequenter experti sumus. Timenda tibi potiùs illa Sapientis sententia: *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.* Et illud: *Substantia festinata minuetur.* Refellenda etiam quorumdam de te (utinam falsa) opinio, qui ingenium tuum non tam mutatum felicitate, quàm manifestatum putant. Multorum siquidem vitia, quæ imbecillitate latent, dum eis instrumenta explicandæ nequitiæ desunt, cùm illis suæ vires placuerint, felicitas aperit. Sic pestifera serpens secure tractatur, dum riget frigore; non desunt illi tunc venena, sed torpent. Quod ne tibi justè possit aptari, summo conamine elaborandum est; & non solùm hoc ne te detexerint, sed & illud ne te effecerint fortunæ beneficia pejorem. *Divitiæ* (inquit Psalmista) *si affluant, nolite cor apponere.* Tum ergo tibi salutaria consilia advoca, cùm tibi alludit vitæ prosperitas. Tunc te valdè in lubrico retinebis, ac sistes, nec tibi dabis impetus liberos; scilicet si circumspicies quò eundum sit, vel quousque. Ne altiori te rei impone, in qua stanti tibi, vel tremendo descendendum sit, vel cadendum. Nec ista dico, ut in me fias vel indulgentior de cætero, vel liberalior, quod utrumque jam dudum certis indiciis desperavi, sed ne meo exemplo in multorum excurras perniciem, abutens scilicet potestate quam tibi permisit Dominus, *in ædificationem, & non in destructionem.* Ego enim licet Appenninum ad præsens evaserim, in quo mihi sepulchrum inter antecessores meos, quibus indignum me fateor (Melanium dico, & Moderannum) insolenti satis elogio devovebas; jam tamen defunctus laboribus, & debitam mihi (Domino largiente) adeptus mensuram, tranquillum magis vitæ finem expectare debeo, quàm superfluis ulterius stipendiis occupari. *Sufficit præteritum tempus* (sicut ait Apostolus) *ad consummandam voluntatem gentium*, ut de cætero jam non nobis vivamus, sed *ei qui pro nobis mortuus est, & resurrexit.*

Iob. 12. 12.
Deut. 32. 7.
Prov 20. 21
Prov 13. 11.
Magistratus virum indicat.
Ps. 61. 11.
Prosperitati non fidendum.
2. Cor. 13. 10.
1. Pet. 4. 3.
1. Thess. 4. 13.

EPISTOLA II.

Quod improbitas Ministri non impedit veritatem Sacramenti.

MArbodus minimus Episcoporum, Ingilgerio servo Dei Solitario, & Fratribus solitariam vitam secum agentibus: Appellare lucem diem, & tenebras noctem. Inter multa bona quæ de vestra Sanctitate prædicantur, audivimus quod zelum Dei habetis contra indignos Sacerdotes, sed non secundùm scientiam. Dicitur enim quod non solùm vos eorum oblationibus interesse non vultis, sed etiam Laicos, ne per eos aliquod Sacramentum suscipiant, dogmatizatis. Quod si verum est, timendum valde est, Dilectissimi, ne fortè diabolus, qui vos ad manifesta flagitia, (Deo servante,) non potest attrahere, per hujus erroris occultum laqueum, animas vestras in perditionem, quod absit, dejiciat. Quid enim aliud vetus hæresis Novatianorum? Quid habet aliud novus eorum error, qui ᵃ Patarini vocantur, quàm ut per Ministrorum indignitatem Ecclesiæ Catholicæ Sacramenta vilescunt? Quod quàm contrarium sit veritati, subjectæ authoritates ostendunt. Augustinus Tractatu 10. Psalmi contra hæreticos: [Christus, inquit, quid fecit vobis, qui traditorem suum tantâ patientiâ pertulit, ut ei primariò Eucharistiam confectam manibus suis, & ore suo commendatam, sicut & cæteris Apostolis traderet? Christus quid vobis fecit, qui eumdem traditorem suum, quem diabolum nominavit, qui ante traditionem nec loculis dominicis fidem potuit exhibere, cum cæteris Apostolis ad prædicandum Regnum cœlorum misit, ut demonstraret dona Dei pervenire ad eos, qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit * quæ accipiunt, qualis Judas fuit?] Idem alibi: Sacramenta Ecclesiæ neque bonus melius, neque malus pejus implere potest; nam quæcumque sit persona exterior, Spiritus Sanctus operatur interiùs. Item ex Registro Nicolai Papæ in Epistola ad Bulgaros: Consulendo decernitis utrùm Presbyterum habentem uxorem sustentare debeatis, & honorare*, an à vobis projicere. In quo respondemus quoniam licet ipsi valdè reprehensibiles sint, vos tamen Dominum convenit imitari, qui solem suum, ut restatur Evangelium, oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Projicere à vubis ideò non debetis, quoniam nec Judam Dominus, cùm esset mendax Discipulus, de numero Discipulorum dejecit. Verùm de Presbyteris vobis nec judicandum est, nec de vita ipsorum quidpiam investigandum; sed Episcoporum judicio quicquid illud est per omnia reservandum. Idem in eodem: Sciscitantibus vobis si à Sacerdote, qui sive in adulterio deprehensus est, sive de hoc solâ famâ respersus, debeatis Communionem suscipere; respondemus: Non potest aliquis, quantumcumque pollutus sit, Sacramenta divina polluere, quæ purgatoria cunctarum remedia contagionum existunt; [sicut] nec potest solis radius, per cloacas transiens & latrinas, aliquid contagionis exindè attrahere. Proindè qualiscumque Sacerdos sit, quæ sancta sunt coinquinare non potest. Idcircò ab eis, quousque Episcoporum judicio reprobentur, Communio percipienda est, quoniam mali bona ministrando, se ipsos tàntummodò lædunt; & cerea fax accensa sibi quidem detrimentum præstat, aliis verò lumen in tenebris administrat. Augustinus, Epistolâ ad Vincentium: Non propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt, sicut toleraverunt Prophetæ eos contra quos tanta dicebant; nec tamen communionem Sacramentorum illius populi relinquebant, sicut ipse Dominus nocentem Judam usque ad condignum exitum toleravit. Idem in Libro de Verbis Domini: Quàm multa, & quàm vehementer Jeremias increpavit in peccatores & sceleratos populi sui! Inter eos tamen erat, unum cum illis Templum intrabat, eadem Sacramenta celebrabat, in ea sceleratorum hominum congregatione vivebat; sed clamando exibat indè; hoc est exire indè, hoc est immundum non tangere, corde non consentire, & ore non parcere. Sunt & alia multa sanctæ authoritatis loca ad hoc ipsum pertinentia, quæ possem subnectere; sed si cui hæc non sufficiunt, nec plura sufficerent. Valete, Fratres dilectissimi, & orate pro nobis.

Vide Aug. cap 11. lib. 2. contra Parmenianum.

* *f.* à quo

EPISTOLA III.

Sacerdotes mali non sunt nisi post Canonicum Judicium fugiendi.

MInimus Episcoporum, Ingungerio Venerabili Sacerdoti, & Fratribus qui secum Deo serviunt; Salurem. Litteras vestræ Sanctitatis, litterulis à nostra parvitate priùs directis respondentes, ac-

ᵃ *Patarini*, sive *Patreni*. De quibus vide Matth. Paris in Historia Maj. in Henrico, an. 1236. & Concil. Lateran. sub Alex. III. cap. 23.

cepi; quibus perlectis, non mediocriter gavisus sum, cùm vos ea tantùm sentire & prædicare percepi quæ à Catholica non discrepant veritate. Nam hæreticos quidem generaliter omnes vitandos ac detestandos quis nesciat? Presbyteros quoque fornicarios sacri Canones deponendos ostendunt. Verùm non passim, neque inordinatè. Habet enim sancta Ecclesia, quæ corpus est capitis, quod est Christus, membrorum suorum distinctionem, & Officiorum distantiam, ut impunè alteri non liceat quod est alterius usurpare. Numquid omnia membra sunt oculus? Numquid omnia membra loquuntur? Dominus noster Jesus cuidam qui ad se clamaverat, dicens: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem, ita respondit: Homo, quis me constituit Judicem & divisorem inter vos? Multa ergo membra non debent judicare, aut loqui, quando quidem ipsi linguæ & verbo non licet, nisi per ordinem & constitutò loqui. Constitutio autem ista est & ordo judiciorum, ut quamvis vera sint quædam, non tamen credantur à Judice, nisi quæ ordine judiciario fuerint publicata. Et in omni judicio quatuor debent esse personæ, accusator, defensor, testes, Judex. Et in Decretis habetis, ut nullum judicium, nisi ordinabiliter habitum, teneatur. Nam præter damnandorum, quod habetur in regulis generale judicium, propriam tamen singulorum discussionem exigit proprietas personarum. Hanc igitur ordinis constitutionem quis audeat perturbare? aut non sibi permissam judicandi licentiam quis audeat usurpare? Nam teste Scripturâ, majus est periculum judicantis, quàm ejus qui judicatur. Et Dominus in Evangelio: *Nolite judicare, & non judicabimini*. Et Apostolus: *Nolite ante tempus judicare*. Undè de Beato Martino legimus: Neminem judicans, neminem condemnans. Et Dominus Jesus dixit ad quosdam qui in se confidebant tanquam justi, & aspernabantur cæteros, parabolam istam de Pharisæo & Peccatore; & adjecit *hunc justificatum ab illo*. Numquid & vos, quos stulti homines & imperiti, errore decepti, hæreticos garriunt, abjiciendi estis ante audientiam? Absit. Nolite ergo, dilectissimi Filii & Fratres, nolite condemnare & abominari peccatores; sed cum mansuetudine eos corripite, & orate pro illis, ut Deus eos convertat; vel si plus expedit, apud suos Judices singulos accusate, ut convicti vel confessi justè damnentur. Altus enim Deo propitio hoc tempore metus est, ne quis iniquitatem suam, ut dicitis, apertè defendat, aut hæc tanta mala bona esse contendat, simoniam dico & fornicationem. Plus autem hoc, quantùm intelligo, orando, quàm disputando poteritis obtinere. Deus omnipotens orantem pro nobis Sanctitatem vestram exaudiat.

In omni judicio quatuor debent esse personæ.

Math. 7. 1.

1. Cor. 4. 5.

Luc 18. 9.

Peccatores privato judicio non sunt condemnandi, nec fugiendi.

Plus orando, quàm disputando emendandi.

EPISTOLA IV.

Vitalem hortatur ut puellam idoneam, sed egenam, ad Monasterium admitti curet.

MInimus Episcoporum, Vitali servo Dei; boni operis perseverantiam. Audivimus Religionem tuam lucrandis animabus studiosè insistere, non quæ sua sunt quærere, sed quæ aliorum, ut salvi fiant; adeò ut Monasterium fæminarum, Deo cooperante, instituisse te asserant, ut & infirmiori sexui muliebri, tua non desit compassio. Propterea Sanctitatem tuam, dilectissime Frater, suppliciter interpello, ut in illo tuo grege recipere digneris pupillam quamdam in virginitate Deo servire cupientem, humano ad præsens auxilio destitutam, cujus carnalis pater in Monasterio conversus sæculo renunciavit; mater verò ad comparandum eidem puellæ in divitibus Monasteriis locum, pro sua paupertate aspirare non potest. Nam licet eadem puella litteras partim didicerit, prava tamen consuetudo in antiquis [a] Monasteriis apud nos obtinuit, ut pecunia scientiæ præferatur. Ideò ad tuam Religionem in hac petitione confugiendum putavi, quem ab ista contagione immunem esse non dubitavi. Fac ergo quod peto, dulcissime Frater, non tam pro meo, quàm pro illius amore, qui Pater est orphanorum & Judex viduarum; eà tamen conditione, ut & ego tibi libenter indulgeam, si quid à mea humilitate petendum putaveris.

Jam tunc igitur temporalia ad ingressum in Monasteriis offerebantur.

EPISTOLA V.

MInimus Episcoporum, Ancillæ Christi Agenoridi: Post clamorem mediæ noctis intrare cum sponso ad nuptias. *Fallax gratia, & vana est pulchritu-* Prov. 31. 30.

[a] [Prava tamen consuetudo.] Jam tunc igitur invaluerat illa prava consuetudo, quæ usque ad nos propagata est, quâ quò ditiora sunt Monasteria, eò ditiores à postulantibus puellis dotes exiguntur; quod quàm sit iniquum ex eo patet, quod devotis & honestis puellis, sed egenis, se Dei cultui mancipare toto corde cupientibus, non sufficiat divina vocatio, nisi Superiorum, vel etiam Monialium inordinatæ cupiditati per ingentes pecunias, Contractibus aut expressis, aut saltem tacitis extortas, abundè satisfiat; quod eò certè iniquius est, quò Monasteria sunt opulentiora.

do; mulier timens Dominum, ipsa laudabitur. Hanc Sapientis Salomonis sententiam à te, dilectissima Filia, comprobatam, & non tam voce confirmatam, quàm opere, vehementer congratulor; quippe quæ non solùm pulchritudinis tuæ gratiam, sed & gloriam divitiarum, ac sæculi voluptates; &, quod inter omnia hæc majus est, conjugis filiorumque affectum pro Dei amore quasi nihilum contempsisti. Si ergo secundùm sententiam Salvatoris, qui plus amat temporalia, quàm ipsum, dignus Deo non est, tu profectò digna Christo esse cœpisti, quem plus amasti, quàm mundum. Sed quoniam non incipere, sed perficere laudabile est, propterea quod alterum ex levitate animi quandoque, alterum verò semper ex mentis virtute procedit, studendum tibi summopere est, & totis viribus enitendum, non solùm ut jam apprehensa retineas, verùm etiam ut novis semper augmentis retinenda apprehendere contendas. Talis enim est nostræ mortalitatis conditio, ut eumdem statum diu servare non possit, ibi deficere statim incipiens, ubi proficere velle desierit. Quapropter sic tibi quotidie vivendum est, tanquam ipsâ die primùm incœperis, id est, ut nihil te promovisse credas, dum restet aliquid commonendum. *Fratres*, inquit Apostolus, *ego me non arbitror comprehendisse; sequor autem, si fortè comprehendam.* Et alibi: *Quæ quidem retrò sunt obliviscens, & in anteriora memetipsum extendens, sequor ad destinatum.* Si ergo sanctus Apostolus, tantam à Deo consecutus gratiam, ut cœli quoque secreta cognosceret, & non arbitratur se comprehendisse, quamdiu scilicet peregrinaretur à Domino, quis mortalium vel sanctissimus se aliquid assecutum esse confidat? Nam, sicut scriptum est, *Cùm consummaverit homo, tunc incipiet.* Et Dominus ad Discipulos loquens, inter alia dicit: *Cùm hæc omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Hoc est: Si Domino sua tantùm quantùm debebamus persolvimus, nihil ei utilitatis ex nostro contulimus. Quid enim habes quod non accepisti? Hæc autem dico, Carissima, non ut tibi tædium desperationis incutiam, sed ut te ad humilitatis custodiam provocem, ne fortè dum tua rudimenta dignis mundus laudibus prosequitur, spiritus elationis, quod absit, tibi latenter subrepat, quasi quæ sola nobilium fæminarum id loci vel temporis evangelicum præceptum impleveris, omnibus quæ possidebas renuntians, ut Christum nuda sequereris; undè te plurimi jam beatam, & cum mundo diabolum vicisse pronuntiant. Sed tibi longè aliter sentiendum est, sicut

Ibi deficere incipimus, ubi proficere desinimus.

Phil. 3. 13.

Ibid. 14.

Eccli. 18. 6.

Luc. 17. 10.

& sentire te credo, quoniam omnis qui opera carnis abdicans, religiosam vitam aggreditur, non tam continuò vincit inimicum quem provocat, & tunc primùm nequissimi hostis incipit experiri argutias, cùm ei manifestum certamen indixerit. Neque enim Palæstrita, cùm vestes projecerit, oleoque membra perunxerit, illicò de victoria stat securus, immò potiùs quantò ad pugnandum paratior, tantò fit discriminis incerto vicinior. Sic & qui fluvium procellosum nudatus parat trajicere, aptior quidem factus est ad natandum, sed nondum certus [est] utrùm valeat enare-re. Tibi quoque tuique similibus, quæ abjectis vitæ sæcularis impedimentis, ad luctandum cum nudo scilicet adversario nudæ prodiistis, ad superanda flumina Babylonis exerta brachia præparastis, gravis instat conflictus, discrimen incumbit non modicum; & si paululùm mentem manumve remiseritis, turpis ruinæ, vel certè pessimæ necis metus intenditur. Neque enim cessat hostis antiquus, non solùm tibi de futuris insidias struens, sed & de præteritis certamen accendens. Revocat ad memoriam pristinas voluptates, si fortè fatigatam præsenti molestiâ mentem, præteritarum saltem illecebrarum recordatio blanda demulceat. Novit callidus sumere tentandi de virtute materiam, & de Sanctorum abstinentia consuevit accendere desiderium epularum. Ipso instigante, quondam in deserto populus murmuravit, desiderans ollas carnium quas reliquerat in Ægypto; quas utique carnes, non tam cibum corporis opulentum, quàm carnalium voluptatum bullientem cupidinem debemus agnoscere. Novit de futuro tædium suscitare, & de itineris asperitate vel spatio terrere animum viatoris, quasi qui per amœna voluptatum diutiùs potuisset vitam producere, & bonis perfrui juventutis; sicque demùm in senectutem (quæ aptior religioni sit ætas) brevi labore requiem promereri. Hujusmodi suggestionibus religiosæ militiæ tyrones non desinit inquietare. Tu verò, Ancilla Christi, contra hæc omnia scuto fidei te protege, & præterita obliviscens, in altiora, sicut dictum est, temetipsam extende, in illo habens fiduciam cui te commisisti, qui non patietur te tentari supra id quod potes, sed faciet cum tentatione etiam proventum ut possis sustinere. Nam Dominus omnium, qui te in filiam adoptavit, & te unicò suo Regi nostro dignatus est desponsare, ipse te blando sinu complectitur, dulcibus te verbis alloquitur, dicens: *Audi Filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet Rex decorem tuum, quo-*

Diabolus etiam de virtute sumit tentandi materiam.

Exod. 16.

Periculosa est dilata ad senectutem conversio.

Ps. 44. 11.

niam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum. Obliviscere ergo vitiorum populum, quem amasti; execrare opera diaboli, quæ fecisti. Ipse est enim pater malè agentium, juxta quod Dominus ad Judæos Ioan. 8. 4. loquitur, dicens: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.* Audi ex lege verba consolationis, ne incurras ex suggestione peccati periculum damnatio- Ps. 118. 85. nis. Dices cùm audieris: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua: Omnia mandata tua veritas, &c.* Vide perspicaci mentis oculo quanta sit in temporalibus vanitas, quanta in æternorum dilectione suavitas. Audi, inquam, Filia, & vide, quia mundus nec audit, nec videt. *Cui enim non præsto sunt hæc*, sicut ait 2. Pet. 1. 9. Apostolus Petrus, *cæcus est, & manu tentans; oblivionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum.* Ponamus ergo, si placet, exempli gratiâ, aliquam fortunatarum, ut mundus putas, mulierem, nobilitate pollentem, formâ præcipuam, deliciis affluentem, prole fœcundam, conjugis amore felicem; ad hoc ei diuturna vitæ spatia concedamus, quibus ei luxuriari liceat, & omnimodâ perfrui voluptate. Quid tamen in his omnibus veræ felicitatis invenies? Nam ut cætera prætermittam incommoda, quæ falsis bonis necessariò permixta sunt, sollicitudinis videlicet & laboris, curarumque pervigilum ac timoris, causarumque ac negotiorum, sine quibus omnibus hîc administrari non possunt, quæ procul dubio illam ipsam mundi delectationem interpellant atque contaminant, ad ultimum certè morte omnia finiuntur, nisi quod acriores sentient pœnas qui molliùs fuerunt in sæculo conversati; & cùm causæ perierint, sine fine supererunt rationes causarum. Naturâ enim comparatum est, ut tantò quisque mortem cruciatumque timeat, quantò plus Ps. 36. 1. deliciarum novit in vita. *Noli* igitur *æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem, quoniam tanquam fænum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident. Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pascêris in divitiis ejus. Delectare in Domino*, quo- Ps. 72. 1. niam *Quàm bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde.* Habe igitur, Ancilla Christi, rectum cor, & non moveantur pedes tui, neque zeles super iniquos, pacem peccatorum videns. Non audias exteriora cum mundo: Inclina aurem tuam, & audi interiùs veritatem à Christo. Intra in Sanctuarium Dei, & intellige in novissima Ps. 72. 19. eorum, & dices: *Quomodo facti sunt in desolationem; perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium, Domine; in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Imaginaria etenim sunt bona temporalia, & velut in somno possidentur, juxta quod alibi dicit: Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis. Audi etiam aliquid de Sapientia Salomonis: *Si*, inquit, *multis annis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Ad ultimum audi ipsum Dominum, & Deum nostrum dicentem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego requiescere vos faciam. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris; jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Suave ergo est servire Deo, laboriosum verò servire diabolo; sicut dicturi sunt impii, serò in damnatione pœnitentes: Ambulavimus vias difficiles, & lassati sumus sine causa. Vidisti igitur ex ratione, & ex sacræ authoritate Scripturæ, sæcularis gloriæ cum molestiis vanitatem; vide & ex utroque veram vitæ humilis & religiosæ suavitatem. Quid enim suavius quàm necessariis esse contentum, quæ quidem naturæ pauca & parva sufficiunt, nec circa superflua, quæ immensa sunt & innumerabilia, fatigari? Cupiditati enim nihil satis est, quæ magis, cùm pascitur, irritatur. Quantis autem * difficilibus ac laboribus implicantur, qui terrena sectantur desideria, ut desiderata valeant adipisci? Tantis è contrariò carent angustiis qui eadem contempserunt. *Est autem quæstus magnus*, teste Apostolo, *pietas cum sufficientia: Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre quid possumus; habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in laqueum, & in tentationes diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, erraverunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* Qui ergo terrena carent cupiditate, carent & doloribus, carent & laboribus, non cruciantur invidiâ, non extolluntur superbiâ, non sollicitudinibus distenduntur, sed gaudent, sicut dicit Apostolus Petrus, *in incorruptibilitate quieti & modesti spiritûs, qui est in conspectu Dei locuples.* Quæ enim exteriores divitiæ possunt interiori de bona conscientia comparari? De quo Dominus ad Discipulos: *Et gaudium*, inquit, *vestrum nemo tollet à vobis.* Et de quo Apostolus Paulus: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Hæc tibi, Dilectissima, ad consolationem scribenda curavi, delectatus bono famæ tuæ

Imaginaria sunt bona temporalia.

Eccle. 11. 8.

Math. 11. 29.

Suave est necessariis esse contentum.

* f. difficultatibus.

1. Timot. 6. 6. & seqq.

1. Pet. 3. 4.

Ioan. 16. 22.

2. Cor. 1. 12.

odore, quem ab his qui vitam tuam propiùs inſpexere, percepi. Sed ne tibi majoribus & utilioribus circa Dei ſervitium ſtudiis occupatæ, hæc omnia quaſi nimis prolixa frequentiùs relegere forſè non vacet, viſum mihi eſt in fine Epiſtolæ breviorem vivendi formulam ex Majorum ſententiis comparare, ad quam ſaltem, velut ad ſpeculum, ſæpè recurras, ut ſi quid in te quod diſplicere debeat ex hujus inſpectione cognoveris, ad honeſtatis regulam ſtatim revoces, atque componas. Nam & dum vitam diligeres ſæcularem, habitûs vultûſque tui ſpeciem ad ſpeculum corrigebas. Conſiſtit itaque ſupradicta vitæ formula, ut breviter colligam, in quatuor virtutum obſervantia, quæ diverſis ſolent nominibus appellari. Harum prima eſt Prudentia. Secunda, Magnanimitas. Tertia, Continentia. Quarta, Juſtitia. Si ergo Prudentiam ſequi deſideras, tunc rectè vives, ſi omnia priùs æſtimes & perpendas, & dignitatem rebus, non ex opinione multorum, ſed ex earum natura conſtituas. Res tranſitorias non mireris, nec magni æſtimes quod caducum eſt. Si Prudentiam amplecteris, ubique ſis eadem, & prout rerum ac temporis varietas exigit, ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus immutes, ſed aptes, ſicut manus quæ eadem eſt, & cùm in palmum extenditur, & cùm in pugnum adſtringitur. Prudentis eſt examinare conſilia, & non citò facili credulitate prolabi, futura proſpicere, & quæ contingere poſſunt, animo cuncta proponere. Prudens numquam dicet: Non putavi hoc fieri, quia non dubitat, ſed expectat, nec ſuſpicatur, ſed cavet. Cogitationes vagas, & velut ſomno ſimiles, non recipias: Cogitatio tua ſtabilis & certa ſit. Sermo tuus non ſit inanis, ſed aut ſuadeat, aut moveat, aut conſuletur, aut præcipiat. Lauda parcè; vitupera parcè, ne vel malignitatis, vel adulationis ſuſpicionem incurras. Id quære quod poteſt inveniri; id diſce quod poteſt ſciri. Magnanimitas verò, quæ & Fortitudo dicitur, ſi inſit animo tuo, cum magna fiducia vives libera, intrepida; numquam judicabis tibi contumeliam fieri; de inimico dices: Non nocuit mihi, ſed animum nocendi habuit. Et cùm eum in poteſtate tua videris, vindictam putabis vindicare potuiſſe. Scito enim honeſtum & magnum vindictæ eſſe genus ignoſcere. Magnum humani animi bonum eſt conſtare ſibi, & non tremere, ſed finem vitæ intrepidum expectare. Hoc bonum ſola confert Magnanimitas. Continentiam autem, quæ & Temperantia nominatur, ſi habueris, removebis ſuperflua, & in arctum tua deſideria contrahes; conſiderabis quantùm natura poſcat, & quantùm cupiditas expetat; impones concupiſcentiæ frænum, & omnia, quæ ſunt blandimento, rejicies: Edes citra * crudelitatem; bibes citra ebrietatem. Nec præſentibus deliciis inhærebis, nec deſiderabis abſentes. Victus tibi conſtabit ex facili, nec ad voluptatem, ſed ad cibum accedes. Palatum tuum fames excitabit, non ſapor, atque ita quaſi ad exemplar divinum compoſita, à corpore ad ſpiritum quantùm poteris abduceris. Si Continentiam diligis, fugito turpia, antequam accidant, nec quemquam alium plus quàm te ipſam verearis. Omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. A verbis quoque turpibus abſtine, quia licentia eorum impudentiam nutrit. Non ſit tibi ſcurrilis, ſed grata urbanitas; ſales tui ſine dente ſint, joci ſine vilitate, riſus ſine cachinno, vox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu. Quies tibi non deſidia erit, & cùm ab aliis luderur, tu ſancti aliquid honeſtique tractabis. In veſtibus mediocritatem ſervabis, ut nec ſplendidæ ſint, nec abjectæ, quia, ſicut dicit Hieronymus, alterum delicias, alterum gloriam redolet. De Juſtitia aliis & aliis modis tractant Philoſophi, & eam eſſe volunt virtutem tribuentem cuique quod ſuum eſt. Cujus tu officia, quantùm ad Religionem tuam attinet, poteris exercere, ſi ſpiritum tuum Deo, corpus verò ſubdas ſpiritui. Injuſtum eſt enim & præpoſterum inferiora ſuperioribus repugnare. Si nemini facere velis injuriam, ſi cunctis prodeſſe cupias, quoniam & tibi à nullo injuriam optas fieri, prodeſſe autem tibi vis cunctos, ſi omnibus pro ætatum, conditionum, officiorum, meritorum differentia debitam exhibeas reverentiam; poſtremò, ſi omnia mala quæ in te ſunt tibi imputes, quicquid verò boni Deo attribuas. Sic enim fiet, ut nec alteri noceas per iniquitatem, nec tibi ipſi per elationem. Orantem pro nobis Religionem tuam Chriſtus cuſtodiat, dilectiſſima Soror.

Vitæ formula in quatuor virtutibus conſiſtit.

Quidlibet æſtimandum non aliorum opinione, ſed ex ipſa rerum natura.

Magnum vindictæ genus, ignoſcere.

* ſ. eruditatem.

EPISTOLA VI.

MInimus Epiſcoporum Roberto ſervo Dei. Non ſolùm rectè offerre, ſed etiam rectè dividere [decet.] Quoties de tua Fraternitate audio quod Chriſtianam Religionem deceat, quodque ſequacibus imitabile in tuam poſſit redundare mercedem, non ſolùm tuo nomine gaudeo, ſed & Capiti noſtro Chriſto congratulor, cujus per te bonus odor ipſo donante longè latéque diffunditur. At verò cùm quædam à te dici & fieri referuntur quæ nec ſanæ doctrinæ, nec honeſtæ vitæ

conveniunt, tristitiâ pariter metuque confundor, ne vel bonis tuis diversâ qualiber callidus hostis, quod absit, interserat, vel ipse rua bona simplici quâdam & indiscretâ securitate non colloces. Nam & in parietibus construendis, non materiæ tantùm, sed & aptæ compositionis habenda est ratio. Alioquin quæ per se bona erant, incipiunt malè composita displicere. Sic & in verbis non tantùm qualia proferantur, sed & qualiter, & quando vel apud quos orator peritus attendit. Decet autem professionem tuam, Charissime, qui fortissimæ Philosophiæ in te ipso proposuisti exemplum, nihil in verbis aut factis ostendere quod sacris auctoritatibus possit inveniri contrarium; vel unde, qui ædificari poterunt, offendantur. Dicit
1 Cor. 10. 32. enim Apostolus: *Sine offensione estote Judæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei*; Et alibi:
Rom. 14. 16. *Ne ergo blasphemetur bonum nostrum*. Ideo sollicitâ intentione vitam sermonesque tuos circumspice, ut nullam des occasionem adversario maledicti gratia. Meminisse debes cœlestium animalium, in quorum es numero computatus, quæ oculis plena describuntur ante & retro. Nam & ipse Evangelium Christi circumferens, super quadrigas Aminadab conscendisti. Vide ergo, fili, ne dum nimium de tua confidis sanctitate, infirmioribus membris offendiculum fias, aut scandalum, & pereat infirmus in sua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. Sed ne videar generaliter persequens in te non tam notanda corripere, quàm in quo, libet cortipienda norare, quæ circa te plurimos scandalizant, specialiter designabo, ut si culpam cognoveris, emendare non negligas. Sin minùs contrariæ opinionis errorem rationabili satisfactione dissolvas. Mulierum cohabitationem, in quo genere quondam peccasti, diceris plus amare, ut qui antiquæ iniquitatis contagium *, novæ religionis exemplo circa eamdem materiam studeas expiare. *Has etenim solùm communi accubitu per noctem, ut referunt, accubante simul & discipulorum grege, ut inter utrosque medius jacens, utrique sexui vigiliarum & somni leges præfigas*. Has peregrinationis tuæ loquuntur esse pedisequas, & disputanti tibi jugiter assidere. Sed & diversis in locis, & diversis in regionibus non parvum te asserunt habere numerum fœminarum per xenodochia & diversoria divisarum, quas maribus non impunè permixtas, ad pauperum & peregrinorum obsequia deputasti. Quod quàm periculosè sit factum, ut compendiosè dicam, vagitus infantium prodiderunt. In hoc ergo capitulo conversationem tuam plurimi reprehendunt, nec solùm ecclesiasticæ, sed & vulgares personæ, quippe cùm divinæ & humanæ leges huic societari manifestè reclament. Initium enim peccari à muliere factum est, & per illam omnes morimur; unde si peccatum volumus declinare, causam à nobis debemus amputare peccati. Nam, teste Scripturâ, *qui amat periculum, incidet in illud*. Et tu quando laxans retia in capturam, concludis piscium multitudinem copiosam, sed iterum pisces trahere diceris & serpentes, qui naturam mortiferam facilè mutare non possunt, quos impunè tractare non possis, quarum aspectus non potest esse innoxius, quas videndo, non terror, sed concupiscentia generatur. De quibus scriptura: Morbos aspides sibilant, & mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam. Quam Salomon sic comparat dicens: *De vestimentis procedit tinea, & à muliere iniquitas viri*. Item: Mulier pretiosam viri animam capit. Cave ergo ne te capti-ver. Non est diu tutum vicino serpente dormire. Quod si te vigilare responderis, & circa tui custodiam indefessas excubias celebrare; tales serpentes & vigilantibus solent vulnus infigere. Quippe quæ solo aspectu blandum medullitùs virus infundunt, & insatiabili pruritu mentis arcana sollicitant. Remove obsecro hujusmodi temperamenta, quæ etsi animam tuam per consensum non vulnetant, sine dubio tamen famam tuam commaculant, religionem infamant. Inde Augustinus: Pejus est quàm mœchia continentiam habere criminosam, & infamem facere sanctimoniam. Sed unde scire possumus utrùm & tibi communitas ista non noceat? Nam sicut dicit Hieronymus periculosè tibi ministrat cujus vultum frequenter attendis. Et iterum: Non debes in prætetita castitate confidere, quia nec Davide sanctior, nec Salomone potes esse sapientior, quos scimus per mulieres cecidisse. Quod si corpore non fornicaris, procul dubio inter mulieres habitans, diu castus esse non potes. Neque enim tu de illo impassibili es Eunuchorum genere qui sic nati sunt, qui utique mercedem non habent, sed de illis potiùs esse contendis, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum, de quibus dicitur: Dabo illis locum nominatum in domo mea, & in muris meis, & nomen melius à filiis & filiabus. Hi ergo certamen habent, & absque magno labore illicitum carnis appetitum, etiam absentibus fœminis, superare vix possunt. Quid si ad stipulam ignis accesserit? Noxium peccato suscitabit incendium, vel certè pondus certaminis aggravabit. Est autem nimis absurdum, teste Augustino, ut arctari quis cupiat ad laborem, cui delicatiùs of-

* supp. incurristi.

Eccli. 3. 27.

Eccli. 42. 13.

fertur triumphare; Nam si quisquam sibi proponat & dicat: Habere volo quod vincam; hoc est dicere: Vivere desidero sub ruina. Ut quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit uxorem? Qui carnem non manducat, ut quid habitationem suam carnis apparatibus implet? Et qui vinum non bibit, quid vini oblectatione perfruitur? Quasi non aliquoties habendo nec gustando, copiâ animus esculentis pascatur, & vini solâ fragrantiâ sæpius cupiditas suscitetur. Quid per hypocrisim vult ab hominibus dici abstinens, & in secreto carnibus & ebrietate distendi? Habent multi divitias, quas suis usibus negant, sed pro cupiditate eas conservant, quibus si nulla cupiditas inhæsisset, nec cupiditatis insignia possiderent. At verò quia cupiditate possessi sunt, perfruuntur animo quod usu non tangunt. Ita is qui despexit vinculum nuptiarum, & aliter vinculis fœmineis obligatur, quamvis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, conjunctione semper obligatur. Nam si desiderium fœminæ non haberet, numquam fœminam cum suis oblectamentis assumeret. Immo verò insuper mihi suspectum placitum dedit, qui non legitimam duxit, & legitimam recusavit. Ni fallor, in publico argumentatus est hominibus promittere castitatem, & in occulto sine uxore non esse: Duo argumenta sanctitatis & libidinis hinc & inde miranda sunt. Hæc super primo capitulo quod proposuimus, sufficere posse putamus. Cæterum de pannosi habitûs insolentia plurimi te redarguendum putant, quoniam nec canonicæ professioni, sub qua militare cœpisti, nec sacerdotali ordini, in quem promotus es, convenire videtur. Est enim singulis quibusque professionibus sive ordinibus apta quædam & congrua distinctio habitûs, quæ si permutetur, publicum offendit judicium. Sapiens autem publicos mores non perturbabit, nec populum in se novitate convertet. Videamus ergo ne ista per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa sint. Ergo & in vili & in humili habitu, communis sensus & * auctoritate consuetudinis habenda est à nobis ratio, modusque servandus. Aliud est splendidâ veste ornatum incedere, aliud mundâ tegi. Hoc quippe ad honestatem, illud verò ad vanitatem pertinere videtur. Similiter inter vilem sordidumque habitum, & inter sordidum discissumque non parva distantia est. Ille prior religionem decet atque modestiam, hic secundus stultitiam magis & animum indiscretum ostendit. Nam quemadmodum desiderare res delicatas luxuriæ est, ita usitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ. Non splendeat toga, sed nec sordescat quidem. Laudabilius multò est in holosericis humilem esse, quàm in panniculis gloriari. Hieronymus ad Nepotianum: Pullas vestes æquè vita ut candidas. Ornatus & sordes pari modo fugiendæ, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet. Non absque amictu lineo incedere, sed pretium linearum vestium non habere laudabile est. Quomodo igitur tibi abjecto * habitu opertum ad carnem cilicio attrito, pertusoque birro, seminudo crure, barbâ prolixâ, capillis ad frontem circumcisis, nudipedem per vulgus incedere, & novum quidem spectaculum præbere videntibus, ut ad ornatum lunatici solam tibi jam clavam deesse loquatur. Hoc tibi non tam apud simplices, ut dicere soles, auctoritatem, quàm apud sapientes furoris suspicionem comparat. Nam si quibus improvisus appareres, quid in te hominis est quo viso non compellerentur quærere: Ubi est homo? Redi ergo ad sensum communem, nec solus in sanctitate exemplo esse contendas, cùm Sapiens dicat: *Væ soli, quia cùm ceciderit, non habet sublevantem se.* Eccle 4. 10. Quod si imitandum tibi proposueris Joannem-Baptistam, imple priùs Confessorum, imple Apostolorum mensuram, ut ad eum quo in natis mulierum non surrexit major consequenter possis ascendere. Nam sicut ad ima non est recidendum, sic nec à summis incipiendum ratio docet. Porro quod in sermonibus quibus vulgares turbas & imperitos homines docere soles, non tantùm præsentium, ut decet, vitia reprehendis, sed etiam dignitatum crimina, quod non decet, enumeras, carpis, laceras. Tale mihi videtur ac si quis antidoto venenum admisceat, vel ex eodem foramine contra ordinem naturæ, sicut dicit Apostolus Jacobus, dulcem & amaram simul aquam Jac. 3. 11. amanet. Hoc enim non est prædicare, sed detrahere. Quænam autem in absentiam personarum reprehensione possit esse utilitas, vel quis inde fructus spiritualis proveniat, prorsus non video, quin potiùs auditoribus idiotis peccandi licentiam quodammodo videris dare, cùm eis exempla proponis majorum, quorum se possint auctoritate tueri. Hæc est enim conditio Superiorum, ut quidquid faciunt præcipere videantur. Absentes verò indignari magis possunt & conqueri, quàm ad emendationem tuâ provocari detractione. At enim tibi fortè conducit, ut cùm vulgari opinione omnis Ecclesiæ ordo viluerit; tu solus cum tuis habearis in pretio. Non enim desunt qui hoc tale taliter interpretentur. Sed hæc astutia veterem hominem sonat, terrena est, animalis est, diabolica est. Non decet tuam professionem, non decet

* f. auctoritate, seu recepta.

* f. habitu operto ad carnem cilicio attritam.

Superiores quod faciunt præcipere videntur.

decet hanc peregrinationem, non decet hos pannos. Videmus egentes Presbyteros à suis desertos gregibus velut indignos, quibus se offerant, quorum se commendent orationibus, à quibus injunctionem pœnitentiæ accipiant, quibus solvant decimas, vel primitias, qui omnes tuo se quæruntur judicio condemnatos; Videmus turbas ad te undique confluentes, tibi ruisque honores, quos propriis debent pastoribus, impendentes. Quos tamen, ut manifestum est, non religionis amor, sed ea quæ semper vulgo familiaris est curiositas, & novorum cupiditas ducit. Neque enim apparet vita eorum emendatior. Ita fit ut aliena damna tuis serviant emolumentis. Jam verò & illud quâ ratione defendi potest quod cujuslibet conditionis aut ætatis mares & fœminas qui te prædicante, sicut fit, ad horam compunguntur, passim admittas, & statim ad Religionem profitendam improbatos compellas, cùm dicat Apostolus: *Probate spiritus si ex Deo sunt.* Gregorius quoque Papa de non temerè ad conversionem recipiendis dicit: Cùm grave sit inexpertum obsequiis hominum sociari, quis possit dicere quantò sit gravius improbatos ad Dei servitium applicari? Inde ergo contigit ut plerique ad pristinos actus relapsi duplicem incurrant damnationem; quippe quos nulla coercet disciplina, sed suo quosque permittis arbitrio, sive solâ super eos tui nominis invocatione contentus, sive novis inhians lucris, ne circa acquisitos moram faciens damna temporum patiaris. Sufficere enim tibi dicis, ut refertur, si vel unâ nocte peccatum impedias. Quæ quidem intentio in infinitum vadit, ut prioribus neglectis, de sequentibus curam geras. Sed hoc modo quantùm crescit numerus discipulorum, tantùm augetur perditio neglectorum. Cujus te participem fore timendum est, juxta quod Dominus dicit: *Væ vobis, Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum; & cùm factus fuerit, facitis illum filium gehennæ.* Si autem pro uno proselyto facientibus, quid debetur tales plurimos facienti? Nam si unius damnatio plures condemnat, multò ampliùs plurium perditio redundat in unum. Tuorum autem proselytorum tantus est numerus, ut eos gregatim videamus per provincias discurrentes barbarum prolixitate notabiles, nigerrimis vestibus adopertos, qui per agros, ut dicitur, calceati, in Urbibus verò & in Vicis nudis pedibus gradiuntur. A quibus si quæritur causa, homines magistri se esse respondent, nec addere solent

1. Joan. 4.

Improbatos ad religionem admittere quàm sit periculosum.

Math. 23. 15.

cujus, ut scilicet absoluta responsio, de tua pronuntiet excellentia. Et id quidem satis constat homines illos esse, & secundùm hominem ambulare. Sed absit hoc eos à tuo habere magisterio, ut sic agant, vel sic loquantur quomodo mundus novit. Maluimus enim eorum culpas tuæ imputari negligentiæ, quàm tuâ auctoritate muniri. Taceo de juvenculis, quas, sicut dixi, sine examine professas mutatâ veste per diversas cellulas protinus inclusisti, quarum rudimentis, vel si regulari custodiâ cingerentur, non modicè timendum erat. Hujus igitur facti temeritatem mi[...]rabilis exitus probat; Aliæ enim urgente partu fractis ergastulis elapsæ sunt, aliæ in ipsis ergastulis pepererunt. Quod utique non accidisset, si tua prudentia exitus rerum metiretur; immo si verba Domini diligenter attenderes, quibus in imponendis oneribus metiendas docet portantium vires, apta similitudine demonstrans: *Nemo*, inquit, *mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur. Et nemo assumit incisuram panni rudis ad vestimentum vetus; alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit.* Ita ergo contigit & his miseris mulierculis, quibus nondum per longam experientiam vitâ veteri exutis, repentè novæ professionis præcepta commisisti. Quarum tumentibus uteris scissa sunt vestimenta, contemptis præceptis multò pejor facta est animarum scissura. Effuso partu rupti sunt uteri, spreto mandato perierunt utres. Non enim capiebat vetustas novum tantæ virtutis fervorem. Ergo & super hoc exitu tua culpatur Religio, quia in introitu non est habita mater virtutum discretio. Unde tibi, Frater, præsentibus periculis erudito major imposterum circa hujusmodi est adhibenda diligentia, maximè erga Deum dirigenda cum supplicatione devotio, ut idem Deus & Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc, nunc, & usque in sæculum. Ultimùm, sed à primo non discrepans, tuæ, ut putatur, reprehensionis capitulum est. De professione vitæ canonicæ, & stabilitate loci prioris, susceptaque cura regiminis super Fratres ibidem professos; quæ omnia propter sorores diceris contempsisse; Super quo vel rationabilem à tua Fraternitate petimus responsionem, vel certam tibi timemus damnationem. Et in hac quidem parte multa contra te suppetit copia dicendorum, sed nos pro te dicenda maluimus expectare. Orantem pro nobis Sanctitatem tuam Christus custodiat, dilectissime Frater.

Math. 9. 17.

Hæc est illa famosa Epistola, quam nonnulli inter Litteratos nominatissimi censuerunt à Marbodo

inscriptam fuisse B. Roberto de Arbrissel, celebris & Regalis Monasterii Fontis-Ebraldi piissimo Fundatori. Alii inter illos non minùs perspicui, suppositiniam arbitrati sunt; quorum controversiam absit ut dirimere definitivè audeamus. Quid tamen de illa potuerimus addiscere, benignus Lector non dedignabitur accipere. Et quidem non defuere qui illam Hildeberto nostro tribuendam duxerunt, eò maximè quod in Ms. Victor. n. 272. inter Hildebertinas inveniatur, nullam aliam opinionis suæ rationem proferentes. Observandum tamen illam omninò ultimam, & post omnes alias collocari, nec ibi ullum in capite verbum, nec ullam notam exaratam, quà conjici possit cujus sit Authoris, nec ullam etiam, quæ denotet nomen ejus cui directa sit. Sic enim absolutè à titulo incipit: *Reprehendis quemdam, cujus religio suspecta habebatur.* Deinde incipit sic: *Servo Dei non solùm rectè offerre, sed etiam, &c.* Ibi autem nullius omninò nomen, nec nota nominis apparet, quod tamen in aliis Epistolis numquam ferè deest; ut indè non facilè divinandum sit vel quis scribit, vel cui scribitur. Cur ergo illa Hildeberto adscribatur non video, nec etiam cur Roberto potiùs quàm alteri directam animadverto. Meritò igitur ab amanuensi Hildebertinis spontaneè subjectam, eò potiori jure superadditam suspicarer, quò certum est Hildebertum continuam semper cum B. Roberto coluisse amicitiam, cujus sacrum Ordinem suo & amicorum suorum patrocinio ab ipso initio fovit; cujus à Petronilla prima Fontebraldi Abbatissa Patronus exoptatus, & impetratus est à Summo Pontifice Honorio II. cujus res & negotia Anglorum Regi Henrico I. patericè commendavit, & cujus jura plusquàm quadraginta diplomatibus ab ipso subsignatis munivit, quæ in ipso Fontebraldensi Archivo diligenter & religiosè asservantur.

Controversiam autem dirimere videtur elegans illud Epitaphium, quo Hildebertus B. Roberti memoriam decoratam voluit; & hoc autem è Ms. Regio, n. 274. qui fuerat olim celebris Monasterii Elnonensis, seu S. Amandi, quingentorum circiter annorum, & optimæ notæ; quod suprà inter Hildeberti carmina retulimus ex integro pag. 1320. In hoc autem B. Robertum describit ut carnis hostem infensissimum, utpotè qui

Attrivit lorica latus, sitis arida fauces;
Dura fames stomachum, lumina cura vigil.
Indulsit raro requiem sibi, rarius escam;
Pascebat fauces gramine, corda Deo.
Legibus est attrita caro domina rationis;
Et sapor unus ei, & sapor ille Deus.

Quis est qui hominem tot austeritatibus carnem macerare solitum, vel modicùm incontinentiæ suspicetur, vel illius novi martyrii reum? quod illi Goffridus Vindocinensis, (siquidem genuina sit ejus Epistola,) exprobravit Viro sancto, quem Hildebertus in eodem Epitaphio cum B. Petro Pictaviensi, in exilio pro domo Dei martyrio coronato, conferre non dubitavit, dum ait:

Huic Pictavensi Petrum, qui præerat ovili,
Vita parem fecit pectore, mors meritis.

Absit igitur ut illam Epistolam Hildeberto tribuamus, quam diligentiâ summâ perquisitam, in uno tantùm ex duodecim Mss. & ampliùs quos vidimus, invenire potuimus, & hanc ultimam omnium, & sine nomine Authoris, ejusque cui dirigitur; & hinc per omnia ambiguam, & ideò saltem suspectam.

Ad Marbodum autem quod attinet, nec illi etiam sine scrupulo tribuendam putarem illam Epistolam, quam in nullo ex Mss. ejus, quorum maxima raritas, invenimus. Vidimus autem quinque numero, in quibus varia reperiuntur Marbodi Opuscula; Andegavensem nimirùm, duos Gemmeticenses, Beccensem unum, S. Gatiani Turonensem unum. In omnibus illis de hac Epistola nec iota unum, aut unus apex. In solo autem Exemplari Redonensi an. 1524. invenitur; sed ibi nullum allegat Ms. undè illam eruerit, nec magnam credimus fidem habendam Exemplari tanta cum oscitantia edito, ut in ipso ejus frontispicio gravissimus error & anacronysmus percellat legentium oculos, dum Marbodum obiisse tradit an. 1180. quem per Epistolam Encyclicam Monachorum S. Albini Andegavensis, piissimum obitum Marbodi denunciantem, quæ verso unico folio ibidem occurrit, constat decessisse tantùm an. 1123. Nec ista etiam Editio magnam Editoribus conciliavit æstimationem, cùm in illa videamus plerumque sacra sine ordine prophanis intermixta, tanta cum negligentia, ut indè suspicari liceat Typographum Marbodi Opuscula prælo subjecisse, prout illi indiscriminatim offerebantur, nullo, aut certè minimo habito delectu, nec ullâ undè eruta essent inquisitione factâ.

Scio quosdam eruditos indè probabile putasse posse illam Epistolam Marbodo tribui, quòd inter Hildebertinas Epistolas invenitur alia Epistola conquæstoria Marbodi ad Raynaldum Episcopum Andegavensem, ejusdem, ut censent, propemodùm styli ac ejus Epistola ad Robertum. De hoc nos sincerè monuit eruditus admodùm & R. Pater Soris, Fontebraldensis Visitator, in doctis, quas nobis subministrare dignatus est, ad hoc animadversionibus; undè opinabatur utramque posse eidem Authori adscribi. Et revera Epistola ad Raynaldum invenitur inter Hildebertinas; cur autem, non video, nisi quod cùm Hildebertus & Marbodus essent amicissimi, tertius amicus, ut Marbodi justas querelas posteris commendaret, illas Epistolis Hildebertinis admiscendas putavit; sed hoc tantùm in Editis: nam in nullo è Manuscriptis plusquàm duodecim quos discussimus (de cæteris nil spondeo) vidimus illam conquæstoriam Epistolam. Si verò, ut quidam putaverunt, aliquam de B. Roberto conquerendi rationem, ob suam in Concilio Pictaviensi depositionem, habuisset Marbodus, certè in illa Epistola de illo non tacuisset, sicut non tacuit de *malitia Andegavensi*, id est de Stephano Decano, cujus insidiis captus & catenis oneratus, in carcerem detrusus fuerat. Nec is erat Marbodus, ut si quid adversus B. Robertum habuisset querelarum, suam non potuisset probare innocentiam, & illius iniquitatem; aliudque non assumpsisset B. Roberti famam minuendi argumentum, quàm id quod in hac Epistola tota tractatur, in qua nec vestigium ullum indignationis Marbodi adversus B. Robertum apparet.

His sanè ducti argumentis, hanc Epistolam, si non omninò suppositiriam, saltem suspectam non possumus non habere, nec aliam esse quàm merum lividorum hominum machinamentum adversus zelantissimum Evangelii Concionatorem, qui publicam & notam illo tempore Clericorum incontinentiam suis concionibus, sicut in Conciliis tota Ecclesia suis Canonibus, insectabatur. Qui quidem venenato Roscelini hæretici calamo, suam infamiam in virum sanctum & continentissimum refundere machinati sunt, illum eodem telo configere tentantes, & sub eodem piarum mulierum ad perfectionem Christianam instituendarum prætextu, quo olim S. Hieronymus & alii sanctissimi Viri à perditissi-

mis & hæreticis hominibus percussi sunt, & quo Origenes ad id adactus est, ut vel ad suæ etiam salutis, & temporalis, & æternæ periculum, ad propulsandam calumniam mediis uteretur, quæ illum quantumvis fortè Catholicum ab Ecclesia extorrem fecerunt. Noninterim nos Lector eos existimet, qui judices nos in gravissima controversia constituamus. Sententiam nostram pandimus, cui præter veritatem in profundo satis puteo latentem, neminem subscribere cogimus, nec iis viam præcludere volumus, quorum maximè interest, ut hanc quam putamus Scycophantiam validioribus argumentis explodere perseverent.

Cùm autem hæc Epistola per urbem litterarium inter Marbodianas celebertima exstiterit, ne ad ejus discussionem alicujus argueremur oscitantiæ, varias ejus lectiones Editam inter Redonensem, & Manuscriptam unicam Victorinam, hîc subjicere non ingratum studioso Lectori futurum putavimus.

Variæ Lectiones Epistolæ ad Robertum Arbricellensem.

Ms. Codex Victorinus.

DEcet autem professionem tuam, Charissime, qui fortissimæ Philosophiæ in te ipso proposuisti exemplum, nihil in verbis aut factis ostendere quod sacris auctoritatibus possit inveniri contrarium, &c.

Vide ergo, Fili, ne dum nimium.

Frater, prò quo Christus mortuus est: *Sed* ne videar generaliter *persequens* in te non tam notanda corripere.

Ut *qui* antiquæ.

Has etenim solùm communi accubitu per noctem, ut referunt, accubante simul & discipulorum grege, ut inter utrusque.

Et tu *quando* laxans retia in capturam, concludis piscium multitudinem copiosam; sed iterùm pisces trahere diceris & serpentes, *qui* naturam.

Ibi: Mulier pretiosam viri animam *cæpit*. Cave ergo ne te captivét.

Remove igitur hujusmodi temperamenta.

Indè Augustinus: Pejus est quàm mœchiam, continentiam habere criminosam.

Diu castus esse non potes.

Noxium *peccato* suscitabit incendium.

Sub ruina. Ut quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit uxorem? Qui carnem non manducat, ut quid habitationem suam carnis apparatibus implet? Et qui vinum non bibit, quid vini oblectatione perfruitur?

In publico argumentatus *est* hominibus promittere castitatem, & in occulto sine uxore non esse: Duo argumenta, sanctitatis & libidinis, hinc & indè miranda sunt. Hæc super primo Capitulo.

Plurimi te redarguendum putant.

In se novitate converter. Videamus ergo ne ista per quæ admirationem parare volumus, &c.

Impressus Marbodi 1524. Redonis.

DEcet autem professionem tuam, Charissime, qui *ipsâ insoliti habitûs novitate, omnium in te oculos convertisti, & ultra pallium & crepidas*, fortissimæ Philosophiæ in te ipso proposuisti exemplum, nihil in verbis aut factis, &c.

Vide ergo, Fili *dilectissime*, ne dum nimium.

Frater, *propter quem* Christus mortuus est. Sic enim: Peccantes, ait Apostolus, & percutientes conscientiam eorum infirmam in Christum peccatis. Sed ne videar generaliter prosequens non tam in te notanda corripere.

Ut *quasi* antiquæ.

Has ergo *non solum communi mensâ per diem, sed & communi* accubitu per noctem dignaris, ut referunt, accubante simul & discipulorum grege, ut inter utrosque.

Et tu *quidem* laxans retia in capturam, concludis piscium multitudinem copiosam; sed *inter* pisces trahere diceris & serpentes, *quæ* naturam.

Undè alibi: Mulier *autem* viri pretiosam animam *capit. Cavendum* ergo ne te *captura eius* captivet.

Remove, obsecro, à te hujusmodi tentamenta.

Quod quantum sit peccatum Augustinus in Libro de singularitate Clericorum ostendit, dicens: Pejus quàm mœchia, continentiam, &c.

Diu castus *animo* esse non potes.

Noxium *pro certo* suscitabit incendium.

Sub ruina. *Sed quid pigritemur ex supradicti Authoris disputatione aliquâ hîc continuare particulam, ex qua vel solâ totus hujus culpandi contubernii fomes scindatur.* Ut quid, *ait*, sibi adhibuit mulierem, qui ducere contempsit uxorem? *Omnis qui non manducaverit carnem*, ut quid habitationem suam carnis apparatibus implet? Et qui non biberit vinum, quid vini oblectamine perfruitur?

In publico argumentatus *cum* hominibus promittere sanctitatem, & in occulto sine uxore non esse: Duo argumenta, sanctitatis & libidinis, hinc & indè miranda sunt; *& cætera in hunc modum plura subnectit, quæ manifestè intentionem inhonesta hujus sodalitatis aperiunt.* Hæc ergo super primo Capitulo.

Plurimi te *non immeritò* redarguendum putant.

In se novitate *vita* convertet. *Siquidem id agere debemus, quemadmodum dicit Seneca; (licet enim à Philosophis Gentilium morales sententias, tamquam vasa aurea & argentea, ab Ægyptiis mutuari.) Id ergo agere debemus, ne meliorum vitam sequamur quàm vulgus, non ut contrariam. Alioquin quos emendare volumus, fugamus à nobis & avertimus. Hoc primum Philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem; à qua professione dissimiliendo non separabit.* Videamus ne ista per quæ admirationem parare volumus, &c.

Inter vilem sordidumque habitum.
Hieronymus : Pullas vestes.

Quomodo igitur tibi abjecto habitu, opertam ad carnem cilicio, attrito * pertusoque byrrho.

Redi ergo ad sensum communem, nec solus in sanctitate exemplo esse contendas, cùm sapiens, &c.

Habet sublevantem. Quod si imitandum tibi, &c.

Docere soles, non tantùm præsentium, ut decet, vitia reprehendis, sed etiam Dignitatum crimina, quod non decet, enumeras, carpis, laceras.

Hos pannos. Videmus egentes Presbyteros, &c.

Se queruntur judicio condemnatos.

Profitendam improbatos compellas.

Gregorius quoque Papa de non temerè ad conversionem recipiendis dicit : Cùm grave sit.

Damnationem. Quippe quos nulla coercet disciplina, sed suo quosque permittis arbitrio, sive solâ super eos tui nominis invocatione contentus, sive novis inhians lucris, ne circa acquisitos moram faciens, damna temporum patiaris.

Discurrentes barbarum prolixitate notabiles, nigerrimis vestibus adopertos, qui per agros, ut dicitur, calceati, in Urbibus verò & in Vicis nudis pedibus gradiuntur.

Sine examine professas.

Aliæ in ipsis ergastulis pepererunt.

Demonstrans : Nemo, inquit, mittit vinum novum in utres veteres ; alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur. Et nemo assumit *incisuram* panni rudis ad vestimentum vetus ; alioquin aufert supplementum novum à veteri, & major scissura fit.

Orantem pro nobis Sanctitatem tuam Christus custodiat.

Inter vilem *solidumque* habitum.

Hieronymus ad Nepotianum, sic ait : Pullas vestes.

Quo igitur tibi abjecto habitu *regulari*, opertam ad carnem cilicio *cum* attrito pertusoque birro.

Redi *igitur, quæso te*, ad sensum communem, nec sine exemplo in sanctitate solus esse contendas, cùm sapiens, &c.

Habet sublevantem. *Propheta quoque non novitates excogitandas, sed advenienti quorum sequenda vestigia nos hortatur, dicens : State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.* Quod si imitandum, &c.

Docere soles, non tantùm præsentium, ot decet, vitia reprehendis, sed absentium quoque Ecclesiasticorum, non solùm Ordinum, sed etiam Dignitatum, crimina, quod non decet, enumeras, carpis, laceras.

Hos pannos. *Quod si te id captare negaveris, hoc tamen consecutum esse negare non potes.* Videmus egentes Presbyteros.

Se queruntur *prajudicio* condemnatos.

Profitendam *adigis* improbatos.

Beatus quoque Gregorius Papa de non temerè ad conversionem recipiendis *Fortunato scribens Episcopo, inter alia dicit* : Cùm grave sit.

Damnationem. *Quippe quorumdam* ultra curam non geris, quos nullâ coerces *regula* disciplinâ, sed suo *quemque* permittis arbitrio, sive solâ tui nominis super eos, *ut quidam putant*, invocatione contentus, sive novis, *ut tu perhibes*, inhians lucris, ne circa *jam* acquisitos moram faciens, damna temporum patiaris.

Discurrentes *bigerricis vestibus adopertos*, barbarum prolixitate notabiles, qui per agros *quidem*, ut dicunt, calceati, in Urbibus verò & in Vicis nudis pedibus gradiuntur.

Sine examine *Religionem* professas.

Aliæ in ipsis *cellulis* pepererunt.

Demonstrans non convenire majora præcepta minoribus. Nemo, inquit, *ponit* vinum novum in utres veteres ; alioquin utres rumpuntur, & vinum effunditur. Et nemo *assuit commissuram* panni rudis ad vestimentum vetus, &c.

Orantem pro nobis *Religionem* tuam Christus custodiat.

* *Pertusoque byrrho*, sive *birro*.

Byrrhus, seu birrus, cujusdam vestis genus est, Martinio interprete, quod solis militum servis ex Imperatorum * constitutione erat interdictum. Illo autem byrrho, sive birro, (quod in idem recidit) indutum fuisse beatum Cyprianum, cùm ad supplicium duceretur, refert Paulus Monachus, & Pontius ipsius sancti Cypriani Diaconus, qui ejus agonem eleganter descripsit in Actis, lacernam, quâ sanctus Martyr indutus erat, vocat byrrhum. Hoc autem satis quadrare videtur cum verbo sequenti, *seminudo crure*, ut sensus sit : Ita pertuso, ita lacerato byrrho, ut per scissuras seminudum crus indecorè posset quibuslibet apparere.

* *Pitha l. 1. advers. cap. 26.*

Marbodi Epistolarum Finis.

Ad vitam sancti Licinii Episcopi Andegavensis

MONITUM.

Hanc sancti Licinii Vitam apud Bollandum 13. Februarii à Marbodo concinnatam precedit altera ab Anthore Andegavensi anonymo edita paulò prolixior, quam ipse Marbodus rogatu Canonicorum Ecclesiæ Andegavensis contraxit, & in meliorem formam elegantiori stylò redegit, & quam huic præmittere superfluum censuimus, cùm ad eam, si libuerit, curiosus Lector recurrere possit. In cujus operis gratiam pro eo adhuc vivo, & tandem defuncto quasdam preces se persoluturos spoponderunt præfati Andegavenses Canonici. Hujus sponsionis Actus originalis in Tabulario Monasterii sancti Sergii Andegavensis paulò diversus ab eo qui apud Bollandum visitur. In hoc enim Marbodus Archidiaconum *se nominat; in Autographo sancti Sergii vocat se* Sacerdotem-Diaconum: *quod, ut puto in idem recidit, nisi quod, ut sæpe accidit, quandoque Archidiaconi non erant Sacerdotes. Ex hac porro sponsione nonnulli opinati sunt Marbodum non fuisse Canonicum Andegavensem, quippe qui cum Canonicis quasi extraneus pacisceretur. Cui opinioni non facilè subscriberem, cùm in insignioribus Capitulis nihil usitatius quàm hujusmodi fundationes, quas Canonici particulares de suo peculio faciunt, & quibus alios Concanonicos suos sub certis conditionibus ad quasdam pro se defuncto persolvendas preces publicas adstringunt. Quod adeo verum est, ut dum hæc scribo, in Obituario insignis Ecclesiæ Parisiensis, qui fortè mihi obtigit, in solo primo mense Januario usque ad decem & septem hujusmodi fundationes notaverim, & sic de cæteris. Quod in Parisiensi, hoc in Carnotensi, & aliis celebrioribus Ecclesiis usu receptissimum; nec inde, ut mihi videtur, concludendum hujusmodi fundatores non fuisse ejusdem Ecclesiæ Canonicos; nec ideo ex actu præfato inferendum existimo Marbodum non fuisse Canonicum Andegavensem, cùm & hic præfatos Canonicos expressè* fratres suos *appellet, quod nonnisi Canonico convenire videtur.*

E duobus veteribus Manuscriptis.

Apud Bollandum 13. Februarii.

VITA SANCTI LICINII

EPISCOPI ANDEGAVENSIS.

Auctore MARBODO Archidiacono Andegavensi, ac posteà Redonensi Episcopo.

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Vitam & actus beati Licinii Episcopi & Confessoris explicare cupientes, Dominum Deum, à quo omnis sapientia est, voluimus invocare; ut eodem Sancto intercedente ostium nobis sermonis aperiat, quatenus & vera, & non superflua, & auditoribus profutura dicamus. Quod ita demum fieri posse putamus, si nihil gestorum prætermittentes, sicut ea ex priori [a] editione collegimus, diversas adjectiones & replicationes, quæ vel prolongationis, vel ostentationis notam habent, magisque lectori tædium, quàm lectioni ornatum afferunt, ex toto recidamus. Hæc enim vel maximè causa extitit, quæ Fratres nostros ad injungendum nobis præsens opus impelleret, quoniam in priori opere superfluæ orationis importuna loquacitas minuere videbatur materiæ dignitatem. Significat enim quodammodo dicendorum defectum, frequens circa idem verborum revolutio. Neque verò nos aut animi levitate, aut vanitate aliquâ ducti sumus, ut quasi alieni operis correctores, studii nostri ostentatione vellemus vulgares rumusculos aucupari;

[a] Marbodus priorem sancti Licinii Vitam expolivit rogatu Canonicorum Andegavensium.

ſed æternæ potiùs mercedis intuitu, probabiliumque perſonarum precibus victi ſumus, ut majorem viribus non recuſaremus laborem. Non enim de nobis, ſed de auxilio divino præſumimus. Referemus ergo, quantùm poterimus, ſub ope Chriſti, quæ dicenda ſunt, ſalvâ rerum fide, ad prædicti Sancti laudem, & gloriam Dei; non ſolùm noſtram, ſed & omnium legentium utilitatem conſequi cupientes. Magnum enim ſtudii ſui fructum capit, qui ea ſcribens, quibus ædificentur legentes, multorum profectibus famulatur. Dabimus igitur operam oratione uti medriocri & temperatâ, quatenus nec gravitas obſcuritatem, nec humilitas utilitatem, nec tædium prolixitas operetur. Lectoris autem partes erunt, attentè & fideliter hæc accipere: ne ſibi, quod ad ſalutem comparatum eſt, in perniciem vertat, dum negligit. Sed jam narrationis initium faciamus.

CAPUT PRIMUM.

Sancti Licinii ſtudia, officia palatina, ſanctioris vitæ profeſſio.

S. Licinius ex regia ſtirpe; 2. IGITUR Licinius clariſſimo genere ortus, (Reges enim Francorum in ſuis majoribus numeravit) bonis omnibus animæ & corporis à natura ditatus, felicitatem ſuam virtutis ſtudio cumulavit. Cujus jam inde à pueritia talis extitit converſatio; ut in eo futuræ cujuſdam perfectionis, & inuſitati exempli ſpecies prælucerer. Nam præter exterioris formæ bonitatem, & vultûs modeſtiam, quâ ſpectantium mentes occulto quodam munere permulcebat; illud in puero cernebatur egregium, quòd ea vitia, quæ novellæ ætati videntur ingenita, & quaſi jure naturæ omnibus dominantur, jam tunc Dei gratiâ præventus aſpernabatur. Neque enim vel ad ludendum nimius, vel ad edendum importunus, vel ad loquendum garrulus erat. Non iram temerè colligebat, nec inter coævos ſuperbulâ violentiâ graſſabatur; non animi levitate, ut eſt puerilis mobilitas, ad diverſa protinus rapiebatur, ut cupidè quid inceptum, repentè contemneret. Proſus in puero virilis conſtantiæ plurima videbantur.

In pueritia moderatus;

3. Cùm ergo poſt prima elementa, ſicut liberi nobilium ſolent, in diſciplinam litterariam datus eſſet; ibi verò generoſæ naturæ benignitas & ingenium capax enituit. Audita à magiſtris facilè capiebat & retinebat memoria. Nec ejus attentionem, ſicut plerumque ſolet, timor verberum extorquebat, ſed amor ſcientiæ accendebat. Doctoribus reverentiam, pædagogis obedientiam, condiſcipulis benevolentiam, omnibus humilitatem noverat exhibere. Nec alienâ tarditate offenſus, nec de ſuo eſt acumine gloriatus. Non operum tantùm, ſed & verborum turpitudinem ſic horrebat, ut eam nec in aliis irreprehenſam pateretur. Jam planè puer cenſorius à contubernalibus timebatur, ſi quid auderent illicitum. Æmulorum inimicitias tolerabat æquanimiter, finiebat velociter. Iram patientiâ, ſuperbiam humilitate vincebat; detractionibus ſociorum nec aurem nec linguam adhibuit; contumelias in ſe jactatas diſſimulavit, in alios mitigavit. Prorſus in profeſſione diſcipuli morum magiſter factus erat.

In ſtudiis diligens,

& alienus ab adoleſcentiæ vitiis;

4. Decurſis ergo in hoc ſtudio pueritiæ annis, cùm ſibi ad magiſtrorum ſcientiam in ſacris & ſæcularibus litteris propriâ induſtriâ non modicum adjeciſſet, ad imperium patris, qui primum poſt Regem in Palatio locum tenebat, compulſus eſt philoſophiæ renuntiare, & ab otio ad negotia, à ſtudio ad militiam, à ſcholaſticis ad palatina munera tranſlatus eſt. Quem Rex Clotarius, cùm propter ſanguinis propinquitatem, tum propter egregiæ formæ dignitatem, ac morum elegantiam, quæ in adoleſcente eminebant, libens ſuſcepit, brevique poſt tempore cingulo militiæ honoratum, inter amicos habere cœpit, dignum planè cognitum, cum quo de magnis rebus, & regni adminiſtratione tractaret. Non enim illi deerat, vel ad conſulendum prudentia, vel ad tegendum fides, vel ſtrenuitas ad exequendum. Nec expeditâ facundiâ carebat, nec amore juſtitiæ: unde & actioni cauſſarum & juriſdictioni perutilis videbatur.

A patre ad Aulam regiam ducitur;

Miles creatur à Clotario II.

5. Præterea perpetuæ caſtitatis cuſtos & cultor, de ſua familiaritate Regis apud omnes judicium decorabat. Erga commilitones ſuos ita ſe geſſit, ut ſingulorum gratiam aliquo ſtuderet obſequio demereri. Omnibus affabilem ſe præbebat; omnium neceſſitatibus, ſi ope non poſſet, occurre-

Benignus erga aulicos.

bar consilio; in omnium contristabatur adversis; in suis lucris omnium prospera numerabat. Apud Regem proderat quibus posset, poterat autem omnibus quibus vellet. Sic nullus relinquebatur, ad quem non ejus aliquod beneficium perveniret. Prædicabat facta fortia singulorum, cùm de ipsius virtute præter ipsum nullus sileret. Prorsus in Aulæ satellitio Procuratoris partibus fungebatur. Unde factum est, ut à Rege, flagitantibus eunctis, Tribunus Militum crearetur, qui nunc more nostro Comes Stabuli nuncupatur. Quod officium sic transegit, ut ampliori dignissimus haberetur. Animus tamen ejus inter hæc semper vigilabat ad Deum, cui sine intermissione puras fundebat preces, ut se de præsenti sæculo nequam incorruptum eriperet. Sacræ lectioni quoties posset operam dabat; cujus assiduitate desiderium suum ad superna magis accenderet. Juventutis ardorem crebris jejuniis non tam extinguebat, quàm anticipabat; ne per luxum & licentiam humanus animus posset insolescere. In pauperes & afflictos usque adeo misericordiæ visceribus abundabat, ut nullum in his juvandis loci per temporis prætermitteret occasionem. Planè in milite Monachum, in activo contemplativum gerebat; Utrumque sic implebat, ut alterum; & à neutro ad alterum tardabatur.

Fit Comes Stabuli.

Piè in aula vivit.

6. Interea succedentibus sibi prosperis, eùm & patria bona jam ad eum jure hæreditario devenissent, & ex regali munificentia amplissimis polleret honoribus (nam & Comes Andecavensium factus erat) cogentibus amicis & ipso Rege, de clarissima familia sibi virginem desponsavit, contra animi sui votum, quo cœlibem vitam ducere, & abdicatis honoribus jam dudum Deo vocare decreverat. Quam cùm traducere jam pararet (mirum dictu!) in solenni conventu, leprâ percussam deprehendit. Sic à nuptiarum necessitate, quam sibi amicorum consilia importabant, optato infortunio solutus est.

Fit Comes Andegavensis.

Cogitur ad matrimonium sponsâ subitò leprosâ factâ.

7. Neque verò ruborem suum, festinato alio matrimonio studuit abolere; sed potiùs Dei providentiam votis suis concordare intelligens, vertit casum in occasionem, ne tentare iterum cogeretur, quod priùs tentatum secus cessisset. Itaque confirmato animo, ne quod olim volvebat, ultra differret, petitâ protinus missione, cingulum militiæ deposuit, & caducis renuntiavit honoribus, totumque se in Dei servitium tradens, tonsuram clericalem cum professione suscepit. O quantum gaudium de se Fratribus dedit! Quibus Dei laudibus ora omnium adimplevit! Quàm multorum corda in compunctionem, oculos laxavit in lacrymas, eùm viderent illam nobilissimæ stirpis indolem, fascibus & divitiis sublimatam, formâ præcipuam, gloriâ perpollentem, contemptis omnibus, Christi jugo generosas inclinare cervices; & de divite pauperem, de potente infirmum, servum de domino spontaneâ commutatione fieri! Rarum hoc quidem & magnis laudibus prosequendum, ea, cùm adsint, sine difficultate contemnere, quorum spem solam vix ullus etiam inter adversa dimittit. Sed Dei servus futuram gloriam cogitabat, cujus pulchritudini comparatum terrenum omne sordescit. Bonum ei erat Deo adhærere, & non in incerto divitiarum, sed in Domino Deo spem suam ponere.

Fit Clericus & Monachus,

magno bonorum gaudio,

8. Jam verò in Clericatu quantùm promoverit, ex antecedentibus possumus æstimare. Totam industriam, quam sæculi functionibus priùs impenderat, ad animæ suæ & Fratrum, cum quibus vivebat, utilitatem convertit; & qui ad utrumque divisâ intentione suffecerat, collectis viribus maximè suffecit ad alterum. Numquàm illum alti sanguinis gloria titillavit, quominùs vilissimorum obsequiis subderetur; nec ejus eruditio indoctorum aliquando simplicitatem irrisit; jejunans aliorum prandiis non detraxit, dormientes excubans non despexit; dissidentes revocare festinavit ad pacem, indisciplinatos ad ordinem; bona sibi omnium ad imitationem; mala verò proposuit ad cautelam. Et cùm ab omnibus amaretur ut pater, omnes venerabatur ut dominos.

Sanctè & humiliter in congregatione vivit.

CAPUT II.

Sancti Licinii functiones episcopales.

9. SEcundùm Christi præceptum, ad Ecclesiæ convivium invitatus, in novissimo loco recubuerat. Cùm ergo jam tempus esset ut ei à Domino diceretur: *Amice, ascende superiùs*, dictum est & Andecavensis Sedis Episcopo, pulsante corpus ægritudine: Da huic locum. Defuncto igitur [a] Audoino, qui priùs Andecavensem Ecclesiam regere videbatur; eùm jam sancti viri longè latèque percrebuisset opinio, utriusque ordinis acclamatione, eum promptissimo Regis assensu, petitur, rapitur, ordinatur; & qui in domo Dei abjectus esse elegerat, invitus & lacrymans

Luc. 14. 10.

Fit Episcopus Andecavensis invitus.

[a] Grandinus, *Audoyno.* Gazetus, *Andonino.* Saussaius, & Chesn. to. 1. Francic. *Andonino.* Claud; Robertus, *Audoeno* & *Andonino.*

præesse compellitur. Dignissimè planè, ut bona quæ diu per otium in se convexerat, tandem per dispensationem in multorum utilitatem refunderet.

10. Suscepto ergo regimine, non tam sibi honorem quàm onus judicans accrevisse, quasi nihil hactenus promovisset, quod consummaverat, tunc incepit, & qui sanctitate vitæ jam dudum cæteros cunctos præibat, quod solum restabat, vincere se ipsum instituit. Sed cui nulla probaretur deesse virtutum, quo cresceret non habebat, nisi quod numero non poterat, adderet quantitati. Extendit ergo vigilias, ampliavit orationes, protraxit jejunia, trivit carnem cilicio, corpus frigore cruciavit; & qui de se quod lueret non habebat, exemplo Christi, commissorum sibi peccata in se transtulit & languores. Eleemosynarum largitionem sic profudit, ut de remotis quoque provinciis ad eum famâ exciti greges pauperum properarent: quippe qui nullam prætermitteret munificentiæ portionem. Operiebat nudos, famelicos reficiebat, procurabat languidis medicinam, mortuis sepulturam; peregrinis dabat hospitium, mœstis impendebat solatium; captivis redemptionem, pupillis tuitionem, viduis patrocinium exhibebat; abluebat manibus pauperum pedes, flebat oculis, ore osculabatur, capillis tergebat. Postremò, tot exercebat misericordias, quot pariter humana vita miserias. Nec solùm in pauperes, sed in omnes quoque ordines, in quosdam etiam Episcopos sese liberalitas ejus extendit.

Majores suscipis pœnitentias.

In omne opus misericordiæ effusus.

11. Nec minùs interea suscepto fungebatur officio, singulis quibusque diebus Sacramentorum mysteria celebrans, & publicè prædicans verbum Dei, intentans peccatoribus terrores pœnarum, proponens gementibus gaudia præmiorum. Misericordiam & judicium cantabat tibi, Domine; judicium in rebelles, in supplices misericordiam. Tanta in labiis ejus gratia diffusa erat, ut quæ dicebat nemini displicerent. Notabat latenter vitia singulorum, culpam corripiens, non personam; & cùm in ejus dictis se quisque recognosceret, nihil in se injuriosè dictum poterat recognoscere. Neque verò aliquando illum in docendo materia destituebat, cùm vitâ suâ pro libro uteretur. Quotiens illi quærendum erat quid diceret, in promptu sibi erat meminisse quid faceret.

Quotidie celebrat.

Prædicat verbum Dei.

12. Quantùm ad districtionem, culpas persequebatur, naturæ parcebat; vitia odiens, homines diligebat. Arguebat in justitia delinquentes, suscipiebat in mansuetudine pœnitentes; sic zelum indulgentiâ, & zelo indulgentiam temperabat, ut nec ista corrumperet, nec illa vulneraret. In synodali tractatu de misericordia plurimùm disputabat, & in reorum defensionem, quantùm ratio pateretur, mentem exercebat & linguam; Sacerdotes accusatos maximè tuebatur. In personarum acceptionibus non honores attendebat, sed mores, ut tantò cuique plus deferret, quantò plus quemque Deum diligere perspexisset. Circuibat Ecclesias, Monasteria visitabat; quocumque se verteret, spiritalis lætitia nascebatur; animas verbo, corpora cibo reficiebat; circumquaque vitiis extirpatis inserebat virtutes, & expulsis langoribus sanitates restituebat. Immo vultu & eodem animo fortunam utramque spectavit, ut nec prosperâ extolleretur, nec frangeretur adversâ. In habitu & incessu mediocritatem servavit, in famulorum numero necessitatem, in qualitate honestatem quæsivit; Prorsus sic publica ministravit, quasi privata contemneret; sic privata curavit, quasi publica non curaret; nec, sicut plerique solent, à fulgore ad fumum recidit, sed à splendore ad splendorem, à minori virtute transiit ad majorem.

Lenis in puniendo.

Visitat Diœcesim.

13. Jam totam Galliam splendor ejus irradiaverat, & ad solam ejus famam non pauci nobilium, spretis divitiis, Christum pauperes sequebantur. Unde æstimandum est, quantùm præsens Domino lucraretur, qui & ubi non erat plurimos converrebat. Jam Regis Francorum & Optimatum spes opesque de ipsius potissimum auctoritate pendebant; jam & ipsis Episcopis magnus quidam & mirabilis habebatur. Omnes ad eum, velut ad fontem sitientes, in suis necessitatibus recurrebant. Omnes ex eo quod quisque cuperet hauriebant. Jam planè omnibus quidam humanus Angelus, vel potiùs homo angelicus videbatur. Nam præter incomparabilem sanctitatem, quâ mensuram hominis excedebat, tantâ miraculorum potentiâ coruscabat, ut ei apostolicam inesse gratiam nullus ambigeret. De miraculis aliqua recensebimus, ex quibus cætera fides lectoris poterit æstimare. Nam & ex paucis multa, & majora ex minoribus, & ex manifestis occulta colligi solent.

Multos exemplo convertit.

Consulitur ab omnibus.

Multa facit miracula.

CAPUT III.

Sancti Licinii ædificia, quietis studium, miracula.

14. Cum in solemni jejunio frequens populus ad Ecclesiam convenisset, quò scilicet secundùm Pastoris sui institutum, devotissimè recurrebat; ecce mulier, quæ à dæmonio tenebatur, cum vocibus

cibus furibundis & gestu vesano cœtum irrupit, cœpitque per Ecclesiam discurrendo mimos theatricos exercere, & verbis erraticis, qualia proferre solent ebrii, risum populi commovere. Intellexit Vir sanctus conatum diaboli, cujus studium est semper, quantùm potest, Dei Servitium impedire. Imperato ergo silentio, cùm populum de instanti materiâ pro tempore breviter monuisset, Dæmoniacam illam sibi jussit adduci; & fusâ super eam oratione, spectante populo, & rei exitum suspensis mentibus expectante, virtute Crucis & sacris adjurationibus statim expulit inimicum. Receptâ mente, fæmina grates egit, & publicâ oris sui confessione, grande apud omnes miraculum ampliavit. Nam se testata est septem priùs habuisse dæmonia. Neminem ibi laudes Dei crediderim siluisse, nullum tacuisse putaverim merita Sacerdotis. Verè enim forma capitis relucet in membro, & simul virtutis imagine Magistrum discipulus repræsentat. De Maria Christus septem ejecit dæmonia; de hac fæmina totidem, Christo præstante, Licinius. O! quamvis non possit servus Domino comparari, in hoc tamen miraculo qualitas qualitati, sexus sexui, & numerus numero respondet.

Dæmoniacam, turbantem concionem, precibus & signo Crucis liberat.

15. Rursùm dum inter Missarum Solennia die Dominicâ more suo populum hortaretur, cœcus quidam, Ghiso nomine, in parte consistens, levatâ voce rupit silentium, implorans Episcopum, ut qui verbo doctrinæ suæ mentium tenebras effugabat, ab ejus oculis, suis sanctis precibus, pelleret cœcitatem. Cui cùm respondisset Vir sanctus non esse hic locum interpellandi, & ne intempestivè obstreperet, quoniam populi turbaretur intentio: Non hoc, inquit, Præsul sanctissime, importunitati ascribas, sed fidei; non enim dubito me lumen protinùs tuis meritis recepturum. Nam nocte præteritâ per visionem mihi revelatum est hanc tibi gratiam reservari. Undè & ad te properare sum jussus, ut mihi quod desidero largiaris. Hæc cùm audisset Episcopus, & de promissæ virtutis effectu nullatenùs dubitaret, malens tamen hoc totius Ecclesiæ precibus, quàm suis meritis reputari, communem pro cœco poni jussit orationem; sicque finito Missarum Officio, populum dimisit, non quod ei futuri miraculi gratiam invideret, sed ut ipse popularem gloriam declinaret: deinde secretò cœcum assumens, cùm ejus oculos sacro oleo circumlivisset, videntem & lætum remisit ad propria.

Cœcum divinitùs monitum se ab eo curandum,

indictis populo precibus,

sacro oleo illuminat.

16. Cùm ad B. Licinii virtutum famam infirmorum turbæ confluerent, & de vulgari frequentiâ contemplationi mens dedita molestiam pateretur, timens Dei servus ne fortè de miraculorum magnitudine favor suam apud Deum mercedem minueret, statuit non ultrà se turbis præbere concurrentium, sed intra secretam cellulam clausus, quietem cœpit Angelicam meditari, uno tantùm Clerico contentus & duobus Ministris. Sed cùm nec sic pulsantium tumultus posset excludere, quippè qui ostio tenebantur, vocibus irrumpebant, & improbitate suâ plerique desideratum extorquebant suffragium; necessitate coactus, locum dimisit, cœpitque ex illo flagitare à Rege & comprovincialibus Episcopis Missionem, quatenùs in locum suum alio subrogato, ipse ad Eremum properaret. Cui petitioni cunctis reclamantibus, (Quis enim dubitaret destitutum Pastoris absentiâ Christi gregem, lupis rapacibus prædam futurum?) cùm ei plus in hac parte detrimenti, quàm in altera lucri fore objicerent; prætereà privatum commodum publicis utilitatibus anteferre, contra legem esse contenderent charitatis, non quærentis quæ sua sunt, sed quæ multorum, ut salvi fiant; victus tandem precibus & ratione Confratrum, solitudinis intentionem deposuit, totusque quasi de integro ad exequendam sibi creditam dispensationem conversus, familiæ Christi cœpit necessaria providere, intermissæ contemplationis jacturam fructuosæ actionis compendiis supplere festinans. Undè factum est ut ampliorem à Deo gratiam mereretur, qui totum se utilitatibus devoverat proximorum. Quod ut & mundo evidens esset, miraculis eum Dominus exindè majoribus & frequentioribus decoravit. Ex quibus nonnulla recitanda sunt; quorum tamen paucitas pro suâ magnitudine multorum possit numero coæquari.

Cellâ inclusus, contemplationi vacat;

Nec sic ab affluxu miserorum liber,

dimittere vult Episcopatum, nisi Rex & Episcopi obstitissent.

Majora facit miracula.

17. Cœperat Vir sanctus ædificare Monasterium extra Civitatem, non longè à muris, quod postmodùm rebus & possessionibus copiosè dotatum, in honorem S. Joannis Baptistæ, sicut optaverat, dedicavit. Ad quod opus visendum aliquando dum pergeret, uno tantùm familiarissimo sibi discipulo comitatus, obviam habuit pauperum turbam, qui ab eo cœperunt vocibus importunis eleemosynæ subsidia postulare; inter quos erant duodecim, quos cœcos partim, partim claudos fuisse accepimus: quibus cùm nihil responderet Episcopus, quippe cujus mentem assiduæ orationis, etiam inter eundum, rapiebat intentio, iteratis cum pulsare clamoribus, & nullam permittere dissimulandi licentiam. Commotus ergo paulisper, gradum fixit, & velut ad sui defensionem, elevatâ contra eos dextrâ, signum Crucis objecit instantibus. Protinùs ad Sancti zelum de-

Ædificat Monasterium.

Duodecim partim cœcos, partim claudos,

Xxxx

bilitas expavit & cæcitas; & fugatâ omni ægritudine, virtus Crucis intulit sanitatem. Sanari ergo medicum, qui jam discesserat, sequebantur, ut ei grates agerent quas debebant. Respexit prior, agnovitque miraculum Magnobodus (hoc nomen discipulo) & præeuntem Magistrum territus exclamavit; qui & ipse respiciens vidensque gratiam quam meruisset ignatus, pro multiplici dono multam dedit gloriam Creatori: statimque accersitis per eumdem discipulum opificibus, quos viserat, locum ex quo signaverat requisivit, sibique in honorem & memoriam Sanctæ Crucis fundari jussit Ecclesiam, quæ usque hodie permanens, antiquum credentibus miraculum repræsentat. ª

signo Crucis sanat, ignatus,

S. Magnobodus S. Licinii discipulus.

ibique Ecclesiam Sanctæ Crucis ædificat.

CAPUT IV.

Alia Sancti Licinii miracula, morbus, mors, sepultura.

18. Mos erat, ut dictum est, sancto Pontifici Episcopatûs sui per semetipsum visitare Diœceses, & piâ sollicitudine singularum non solùm regionum, verùm etiam personarum necessitates inquirere, ne quà fortè vel suâ, vel Sacerdotum negligentiâ, grex sibi commissus periclitaretur. Spargebat ubique semina verbi Dei, & confirmationibus & benedictionibus populum roborabat: Super hæc de facultatibus suis indigentium supplebat inopiam, & cum hospitibus habebat omni tempore mensam communem. Contigit ergo ut inter alios pauperes hospitio leprosum reciperet, cujus statura corporis egregia, & membrorum elegans compositio majorem infelici morbo faciebat invidiam. Quem Sanctus cùm cibo proprio refecisset, in oratorium se recepit, & noctem quæ instabat, eodem assistente, duxit insomnem, dum precibus indefessus misericordem Dominum interpellat pro misero. Jam mane facto, * exorcizatis aquis lavat infirmum, & ad sacrarum manuum tactum dicto citiùs lepra disparuit. O! virtum propheticæ dignitatis; O! novum antiquæ virtutis exemplum; Non glorietur in miraculis populus prior, ut legem veterem novo præferat Testamento. Unus Dominus utriusque, cujus est æqua in utroque potentia. Habemus aquam, habemus propheram, habemus leprosum: præstò sunt & nobis Naaman, Elisæus, Jordanis. Sed in hoc melior noster mundatus, quod ad priorem conversationem non est ultrà reversus, nec à suo recedere sustinuit Elisæo, à quo litteris instructus divinis, & Christianæ disciplinæ moribus institutus, mutato habitu comam deposuit; sicque per minores gradus probatus ex tempore, ad dignitatem Sacerdotii rancdem meruit pervenire: cujus vita laodabilis, & à Magistri vestigiis non recedens, multis postmodùm benè vivendi formam præbuit & exemplum.

Visitat Diœcesim

Pauperibus subvenit,

* Nota usum aquæ benedictæ.

& post preces leprosum sanat,

qui deinde Sacerdos fuit, & vir sanctus.

19. Prætereunte Præsule juxta portam Civitatis, rei qui portæ juncto carcere tenebantur, cognito quod transiret, lacrymosis eum vocibus inclamabant. Super quorum motus angustiâ, statuit à loco non recedere, nisi priùs miseros liberaret; nimitùm in illis se vinctum reputans, quorum in se per compassionem transferebat catenas. Missis ergo nuntiis, interpellat custodem, offerens pro captivis redemptionis pecuniam. Sed cùm illius pertinacia nec precibus flecti posset, nec pretio, vertit se fides vindicis quò solebat, ut quod ab hominis nequitiâ non poterat impetrare, ab insensibili materia mirabiliùs obtineret. Jecit in ostio carceris Crucis signum; & statim (mirum dictu!) ferrea ferârum compago dissiluit, nec potuit solitam catenarum natura servare duritiam, ubi fortior incubuit fides. Solutis ergo vinculis, omnes prosiliunt; & à sancto Sacerdote verbis & sumptibus confortati, cum gaudio revertuntur ad sua. Sunt &, alia ejus multa non minùs digna memoratu; sed propter compendium ista sufficiant. Nam fidelis quidem animus nihil ultrà desiderat, infidelis autem nec plura reciperet. Nunc ad ejus transitum properemus.

Cruce carcerem pandit,

& compedes reorum solvit, eosque dimittit.

20. Jam Dei servus bonum certamen certaverat, cursum consummaverat, fidemque servaverat: restabat illi à justo Judice merces, victoriæ corona, vel bravium. Debebatur militi jam emerito bonus ager, terra viventium: debebatur operario, qui pondus diei & æstûs portaverat, æternæ quieris denarius. Correptus ergo mense Augusto vehementibus acutæ febris ardoribus, in spem adductus quasi jam dissolveretur, exitum suum lætissimus expectabat. Sed cùm post tempus refrixisset incendium, intelligens ehronicam passionem, dilatum se & velut à vicino jam portu repulsum mœstus ingemuit; quippè qui præsentem vitam naufragium judicans, futuram patriam totis viribus inquirebat. Crevit ex dilatione desiderium, nec quidquam sibi propter recurrentis sæpè febris molestiam de prioris abstinentiæ consuetudine relaxavit. Non idcircò mollioribus stratis

Laborat febri;

Sed nil de pœnitentia ideò remittit.

ª Hujus meminit idem Marbodus in Vita sancti Magnobodi 16. Octobris. *In Suburbio*, inquit, *Civitatis suæ cœpit ædificare Monasterium, exemplo videlicet beati Magistri & prædecessoris sui Licinii.*

incubuit, nec cibi aut potûs qualitatem mutavit in melius. Imò verò multò nunc magis sollicitus ad Domini jam pulsantis ingressum, quantùm temporis supervixit, mentem semper reduxit à corpore, sola cogitans ad quæ ibat, oblitus omnium quæ linquebat.

21. Aderat mensis jam quartus, & aurum Christi purissimum tribulationis caminus satis probaverat. Dignus ergo per omnia in æternos Domini thesauros reponi, Kalendis Novembris Præsul sanctissimus migravit à corpore, sepultusque est magnificè, cum multa ordinum frequentia, in Monasterio S. Joannis Baptistæ, quod ipse à fundamentis construxerat, ibique ad Deo serviendum assiduè Collegium instituerat Monachorum. In cujus exequiis Angelos astitisse quicumque aderant perseniserunt, tam insuetâ repentè perfusi fragrantiâ, ut ei nullam prorsùs terrenam gratiam compararent. Sed & ibidem signorum ostensa consolatio, cunctorum qui de Pastoris sui dolebant absentiâ, tersit mœrorem. Nam sanati sunt ipsâ die ad ejus tumulum cæci duo, ægri complures. Nec sequentibus quidem usque ad ætatem nostram temporibus in ipso loco divina munera cessavêre, ad animarum & corporum pertinentia sanitatem. Datur hic fideliter petentibus remissio peccatorum, datur languentibus optatum remedium, datur egentibus præsentis vitæ subsidium.

Moritur Kal. Novemb.

Sepelitur diffuso per Angelos suavi odore.

Multis tunc ac postea miraculis illustratus

22. Hic ostensum est per præsentis Patroni merita tam grande miraculum, ut meritò plus quàm miraculum nominetur. Nam si est miraculum extinctum lumen oculorum reparari, plus esse patet miraculo, ubi numquam fuerunt, oculos ipsos creari: & si est cæcus qui habens oculos caret visu, qui ipsis caret oculis, plus est quàm cæcus. Homo igitur plus quàm cæcus, sed fide illuminatus præclarâ, ut rei exitus approbavit, ad Sancti sepulchrum multo tempore, precibus assiduis & devotis supplicationibus incumbebat, in quo tanta naturæ novitas apparebat, ut nec orbes haberet, nec locum, sed quod monstro simile videatur, à superciliis facies plana descenderet. Undique multi ad hoc spectaculum confluebant, ut tantò latiùs manaret postmodùm inauditæ fama virtutis, quantò priùs ubique tanti monstri novitas neminem latuisset. Hic ergo dum incessanter precibus pulsat Sanctum, ante ipsius corpus repentè oculos invenit & visum; & quod illi abstulerat naturæ defectus, divinæ gratiæ, per Sancti merita, reparavit effectus.

Quidam planâ facie absque oculis,

Illic oculos obtinet, & visum,

23. Hoc potissimùm in fine Operis velut Epilogum idcircò posuimus, ut quia ultimum recitatur, primum occurrat memoriæ, cùm nullâ superjectæ narrationis mole sit obrutum. Ex quo utique vel solo constat id, ad quod scilicet tota hujus laboris nostri spectat intentio, quàm benè summo Domino serviatur, & quàm nihil sit desperandum fideli, quandoquidem divinæ gratiæ etiam naturæ impossibilitas non obsistit, per Christum Dominum nostrum; qui cum, &c.

Hujus scripti finis,

24. Ego Marbodus indignus Archidiaconus Andegavensis Ecclesiæ, Vitam B. Licinii Episcopi descripsi & recognovi, rogatu Canonicorum ejusdem Ecclesiæ. Undè mihi illi pro laboris mei mercede promiserunt & dederunt partem, & communionem orationum & benefactorum, quæcumque in ipsa Ecclesia fient omni tempore, & singulis diebus, dum vixero, unam Collectam in Missa matutinali, *Deus qui justificas impium*: post obitum verò meum, totum Servitium quod fit pro uno Canonicorum in orationibus & Missis, & per singulos annos commemorationem anniversarii mei facere, sicut unius Canonici. Insuper omnibus & singulis diebus, præter festos dies, usque ad finem sæculi, cantare mihi post Primam, dum vadent in Capitulum, Psalmum *De profundis*, cum Capitulo, *Requiem æternam*, & Collectâ, *Absolve, Domine*. Hujus conventionis inter me & Canonicos, sit Dominus meus S. Licinius mediator & testis, & sponsor. Amen.

Auctori egregia data pro hoc scripto merces ab Andegavensibus.

Ad Vitam sancti Roberti primi Abbatis Casæ-Dei à Marbodo Episcopo Redonensi editam

M O N I T U M.

Quod de hac Marbodi lucubratione præfaremur, nihil opportunius censuimus quàm quod ad illam elucidandam præfati sunt nostri Sodales R. P. D. Jo. Mabillon & Theodericus Ruinart Actorum Sanctorum Ordinis sancti Patris nostri Benedicti, sæculo 6. parte 2. p. 183. Sic autem habent illorum

OBSERVATIONES PRÆVIÆ.

Tanta fuit beati Roberti apud omnes sanctitatis opinio, ut paulò post ipsius mortem de festivitate in ejus honorem instituenda, publicoque cultu ei exhibendo actum fuerit. Ea fuit ejus describenda vita occasio; quam provinciam in se suscepit Geraldus de Venna Casa-Dei Monachus, quique utpote beati viri Capellanus rebus gestis ac miraculis ab eo patratis præsens ut plurimum interfuerat. Id ex altera [a] *Vita ejusdem Sancti ediscimus, in qua hæc leguntur verba distinctione 2. cap. 6.* Geraldus de Venna discipulus & Capellanus beati Roberti vitam & miracula ejusdem descripsit, &c. *Is verò Romam adiit, ac recitatis coram summo Pontifice ac Cardinalibus beati Roberti virtutibus impetravit ut ejus sanctissimi viri festivitas celebraretur.*

Verùm etsi in hac Geraldi lucubratione nihil nisi certum & indubitatum haberetur, displicuit tamen nonnullis quod difficili ac prolixo stilo *exarata, ut ait Marbodus, tædium legentibus pareret. Quare ipse Marbodus, Abbatis & Monachorum Casa-Dei suasu, ad alteram concinnandam, vel potiùs ad eam quæ jam scripta erat, in meliorem & comptiorem formam revocandam manum admovit, quam cum uno libello comprehensam ad Casa-Dei Monachos transmisisset, ita placuit Abbati Marbodi opus, ut statim eum* frequentibus petitionibus, *ut ipse Marbodus loquitur, coegerit ad idem de secundo Geraldi libello præstandum, qui de beati Roberti virtutibus inscriptus erat. Abbatis desiderio satisfecit Marbodus tunc Andegavensis Archidiaconus, qui postmodum Rhedonensis Episcopus factus est, eidemque Abbati libellum hunc singulari epistolâ, quæ operi præfigitur, nuncupavit. At variant codices in hujus Abbatis nomine designando, quem nempe alii Stephanum, alii verò Seguinum appellant. Erroris occasionem præbuit prima utriusque nominis littera S. quæ cùm in vetustioribus codicibus sola exstaret, ab his in Stephani, ab istis verò in Seguini nomen traducta est, quod uterque Abbatis Casa-Dei munus vivente Marbodo obtinuerit. Verùm si quis rem paulò accuratiùs investigare velit, facilè reperiet Seguini nomen esse retinendum. Quamvis enim Stephani nomen plerique codices manuscripti exhibeant, vetustiores tamen indicant Seguinum, qualis est codex sanctæ Mariæ de Bretolio in Picardia, quem penes nos habemus. Idem haberi in veteri codice sancti Cypriani Pictaviensis nos monuit noster Petrus Laurentii, qui nobis multas ad hanc Vitam observationes suppeditavit. Favet Bernardi (Casa-Dei scilicet Monachi) testimonium. Is enim distinctione secundâ libri Tripartiti disertè tradit Marbodum Archidiaconum beati Roberti Vitam ad meliorem formam revocasse, ubi de visione Radulfi cujusdam loquens sic habet:* Hanc Archidiaconus Andegavensis Magister Marbodus, postea Rhedonensis Episcopus in secundo libro retulit, quem de miraculis scripsit beati Roberti. *Et quidem epistola nuncupatoria stilus Episcopum Abbati loquentem non sapit. Si verò Marbodus, adhuc Archidiaconus, hanc Vitam scripsit, necessariò inferendum est eam Seguino, non Stephano fuisse nuncupatam. Nam Stephanus an.* MCVIII. *Abbas Casa-Dei electus est, duodecim scilicet annis, postquam Marbodus Sedem Rhedonensem conscenderat. Is enim anno* MXCVI. *Episcopus factus est.*

[*Ita Editores Actuum supra laudatorum de hac Vita S. Roberti à Marbodo concinnata, qui & plures alias à variis auctoribus ibidem asserunt fuisse compositas, quò brevitatis gratiâ lectorem id expendere studiosiùs cupientem remittimus. Ibi autem pag. 184. eruditè omnino discutiunt quo anno sanctus Robertus obierit, quem annum Christi millesimum sexagesimum-septimum fuisse invictis probant argumentis, quæ hic transcribere Lectori fortè tædium peperisset.*]

[a] Illa est quam Bernardus composuit, & Tripartitam nuncupavit, quæque in Actibus præfatis SS. Ord. S. Benedicti hanc immediatè consequitur.

Ann. Ch. MLXVII. Apr. xvij.

E sæculo vj. Actorum Ord. S. Bened. parte 2. & ex Bolland.

Hæc vita ex alio Auctore excerpta.

VITA SANCTI ROBERTI

ABBATIS CASÆ-DEI.

Authore MARBODO Episcopo Redonensi.

PROLOGUS AUCTORIS.

** scilicet Geraldus de Venna Monachus Casa-Dei.*

1. VItam beati Roberti quam ex discipulis ejus * quidam, veraci quidem, ut credimus, sed difficili ac prolixo stilo narravit, simplici & brevi oratione, juvante Deo, tentabimus explicare; quatenus & brevis narratio tædium pellat, & simplex elocutio facilem intellectum admittat. Non quod illius Scriptoris ingenio aliquid derogemus, sed quia illorum, qui nobis hoc imponunt negotii, religioni & auctoritati plurimum prærogamus, quos quidem ad hoc jubendum ratio videtur traxisse. Nam cùm gesta Sanctorum ob hoc litteris mandentur, ut omnium legentium, vel audientium ad imitandum accendatur intentio; curandum est summopere Scriptori, ut in quantum fieri potest nullius excedat capacitatem, quod ad omnium spectat utilitatem. Alioquin totum negotium debito fine frustratur, si quos ad audiendum gratia rerum invitat, odiosa litteræ difficultas excludat; aut quos littera utcumque admittit, supervacua prolongatio languidos reddat. Quapropter nec inusitatis aut peregrinis dictionibus operam dari, nec diversis explicationibus convenit lectionem extendi. Neque enim timendum est, ne paupertas orationis divitias rerum exhauriat, cùm potiùs sit sperandum linguæ pauperis indigentiam rerum largitate ditandam in tam scilicet honesto genere causæ, ubi si omne velamen auferatur materiæ, dignitas se tuetur.

Auctor Lectoris captat benevolentiam.

2. Lectoris igitur benevolentiam & attentionem pariter inviramus, tantò videlicet majorem adepturi mercedem, quantò pluribus, Deo cooperante, labor noster placuerit. Proderit enim quibus placebit, sed & nobis valde placebit quod proderit; sicque labor noster fiet alieni causâ profectus, & alienus profectus nostræ causa mercedis. Nos autem curabimus pro viribus omnino ut placeat, brevitati, ut diximus, operam dando, non quâ necessaria defraudemus, sed quâ superflua rescindamus: dando etiam operam lenitati, non quâ materiæ dignitas minuatur, sed quâ facultas intelligentiæ conferatur. Quod si etiam parum accurata legentibus displicebit oratio, placeat saltem prompta scribentis devotio, placeat veritas relationis, placeat recens memoria sanctitatis. Nam licèt in quocumque tempore bene gestorum fidelibus sit grata recordatio, vehementiùs tamen afficit auditorem, quod velut sub oculis positum, præbens probatio suspicione falsitatis absolvit. Nunc quoniam de his satis est, ad narrationem veniamus.

INCIPIT VITÆ LIBER PRIMUS.

Robertus nascitur in solitudine.

3. ROBERTUS genere Arvernus, conditione liber, natus est de parentibus Christianis, matre RAINGARDE, patre GERALDO, qui, ut creditur, à beati GERALDI Aureliacensis stirpe priscam duxit originem. Hunc à prima infantia Dei servum futurum signis quibusdam ostensum est, quæ

non absurdum videtur inserere lectioni. Nam mater ejus ipso gravida, cùm imminente partûs tempore ad quoddam castrum tenderet, non fine Dei nutu, urgente necessitate, in solitudine partum effudit. Nimirum solitudinis erat futurus amator, & vitam hanc in qua nascebatur, viam reputaturus, non patriam. Delatus est inde cum matre ad castrum, & sicut fieri solet, cuidam mulieri traditus ad lactandum. Quem cùm illa mammæ admovisset, gustare noluit, non tam lactis detestatus odorem, quàm peccari * lactantis horrorem. Patuit hoc continuò, cùm & matris ubera libens suxit, & priorem illam, tentandi causâ adhibitus, rursum despexit. Mulier enim illa meretrix erat, & ob hoc infans, cùm lac respueret, damnabat peccatum; nesciebat utique quid damnaret, sed Dei virtus etiam in nescientibus operatur.

* Bull. lactantis.

Impudicæ lactem respuit.

Brivate educatur.

4. Crevit igitur cum infante divina miseratio, & cùm puer factus esset, traditus est disciplinæ apud vicum Brivatem in Ecclesia Martyris Juliani, ubi & Clericus factus & deputatus est inter Canonicos; procedente postea tempore, per Ordines ecclesiasticos ad Presbyteratum usque pervenit. Pueritiæ tempora sic peregit, ut ab his malis, quibus tenera ætas vel proprio vitio, vel alieno plerumque imbuitur, illæsus evaderet; cùm potiùs inter * initia statim meditatus innocentiam, purum vas pectoris recenti sapore virtutum infecit, ut à Deo præventus in benedictionibus dulcedinis, amaritudinem vitiorum nullam posset admittere. Jam tunc fide plenus æternorum, temporalia cuncta despiciens, spem suam in Domino totam locaverat, eumque, licèt parvus, non parvo diligebat affectu. Nam in Ecclesia toris sæpe noctibus cum lacrymis excubabat, mirantibus qui eum taliter reperiebant, utpote ab ipsis custodibus ignoratum. Orabat frequentiùs & legebat, ut in altero sibi Deum, in altero se Deo commendaret. Humilitatem sectabatur & obedientiam, quibus sic hominibus occurrebat, ut Dei offensam non incurreret. Pauperes & afflictos misericordiæ prosequebatur visceribus, quibus poterat opem, omnibus exhibens compassionem. Ulceribus plena corpora languidorum, abhorrentibus cæteris, non semel manibus contrectavit, manus lavit, exteriorem immunditiam æquanimiter tolerans, cùm interiora lucra potiùs cogitaret. Unde & creditum est manuum ejus pio attractu fugatam sæpe ægritudinem.

* al. vitia

Virtutes ejus in adolescentia.

5. Talem pueritiam secuta est melior adolescentia, cùm & rerum & virium incrementis ad Dei servitium uteretur. Nam, quod multis contingere solet, in illius ætatis fervente confinio, ut pulsante mentem novæ suggestionis vento, blanda naufragia pudoris patiantur, hoc ille providus anticipaverat, combiberatque jamdudum castitatis amorem, ut pectus virtutibus incoctum, nulla saltem turpis posset vexare cogitatio. Addebat ergo virtutes virtutibus, ædificabatque indesinenter turrem, cujus in pueritia jecerat fundamenta. Crescebant arbores, quas in corde plantaverat, & in vitam fructificabant æternam. Manifestior in dies divina gratia refulgebat in illo, etiam non pauci ad bene vivendum ejus incitabantur verbo pariter & exemplo. Jejunabat propensiùs & orabat, & quantùm posset, largâ manu distribuebat pauperibus. Nam & domum eleemosynariam construxit in vico, ut in ea velut sanctitatis palæstra pauperibus ministrans exerceretur assiduè. Certum est illum, cùm omnia pauperibus erogasset, in usus eorum sæpe chlamydem vel pallium adjecisse; Christum planè in pauperibus attendebat, & suam parvipendens, illius festinabat tegere nuditatem. Sic quondam Martinus chlamydem suam partitus cum paupere, eàdem veste Christum meruit videre contectum; & licèt istum non audeam conferre Martino, rem tamen rei non metuam comparare.

Cura ergà pauperes.

6. Interea Sacerdotio strenuè fungebatur, statutis horis assisteos in Ecclesia, offerens Deo frequenter hostias pro salute populi Christiani, quem totum velut unum hominem amplo caritatis sinu gestabat. Invitabat peccatores ad pœnitentiam, nunc pœnarum terrorem incutiens, nunc proponens gaudia præmiorum; docens nulli de venia desperandum, qui dignè conversus ingemuerit. Promittebat insuper orationum suffragia, ac per hoc non paucos assiduè lucrabatur Deo. Sed & cùm voce taceret, vitâ loquebatur, quamvis cùm voce loqueretur, vitam taceret. Nam cùm bene vivendi formam ostenderet in seipso, seipsum nullatenus ostendebat. Morum gravitatem præferebat in vultu, modestiam mentis incessu & habitu fatebatur. Affabilem se omnibus exhibebat, cùm tamen singulis pro conditionis, vel ætatis, vel etiam morum diversitate proprium præsentaret affectum. Hâc siquidem discretione vir prudens, omnium providebat saluti, ut quasi viciniùs & familiariùs omnibus persuaderet, cùm singulorum in se transformasset personas. Denique cùm omnes vitæ merito prævenirer, omnibus se credi volebat inferiorem. Inter hæc contemplationis amore flagrabat, ut qui semper bonis meliora, melioribus optima vellet adjungere. Gustaverat velut in transitu quàm suavis est Dominus, & totis me-

Sacerdos aliis prodest.

dullis cordis, desiderabat vacare soli Deo, ut quasi prælibatam dulcedinem pleno gutture mentis hauriret.

Cluniacum petens

7. Destinavit igitur mutare locum, & relictis omnibus Christum sequi; elegerat Cluniacense Cœnobium, religionis ac disciplinæ loci famâ commotus. Adhibito itaque sibi uno tantùm itineris, non consilii socio, inopinatus iter arripuit, metuens quod & accidit, ne, si manifestus fieret, detineretur à cœptis. Quis enim omnium tali vellet carere patrono, qui tam multorum persæpe necessitatibus occurrisset? Oculus erat cœco, pes claudo, vestimentum nudis, cibus jejunis, pupillis & viduis vir & pater, apertio clausis, tectum peregrinis, ægris medicina, mortuis sepultura. Comperto ergo quod latenter discederet; mirata enim familia proficiscentis domini solitudinem ac taciturnitatem, rem post paullo divulgaverat, propere omnes, velut pro salute publica solliciti, profugum insequuntur, tenent, reducunt. Erubuit vir sanctus, & propositum suum non magis impeditum, quàm manifestatum dolens, ex mentis ægritudine morbum incurrit. Unde cùm cœpisset convalescere, intelligens se Dei voluntate à loco quo intenderat revocatum, quia fortè alibi plus posset proficere, tentavit si vel inter suos implere posset optatum. Sed cùm domesticorum nemo salutaribus monitis præberet assensum, irrevocabiliter urgens propositum, profectus est Romam, ut Apostolorum intercessio à Deo sibi quod desiderabat consilium impetraret. Quod autem desiderabat; hoc erat, ut ab hominum frequentia remotus ædificare posset in solitudine Monasterium, ubi sub religionis habitu canonicam vitam cum duobus vel tribus duceret soli Deo professus. Reversus Româ, postulata in fide nihil hæsitans exspectabat: dilatus est aliquantulum, credo; ut dilatione cresceret desiderium.

Invitus reducitur.

Romam petit.

Militem pœnitentem socium adsciscit.

8. Interea miles quidam, Deo inspirante, compunctus, ad virum Dei consilium petiturus accessit; qualiter peccatorum suorum magnitudinem, quorum conscientia torquebatur, dignâ posset satisfactione delere, nihil esse dicens tam arduum, quod propter Dei recuperandam gratiam non subiret. Accepit à Sancto ut relictis omnibus ad Christi militiam se transferret. Cui cùm ille respondisset id quidem se facturum, si fieri posset cum ipso, libentissimè; intellexit vir Deo plenus hunc sibi socium ac voluntatis ministrum divinitus destinatum. Gavisus ergo non parum, totum desiderii sui secretum aperit, socium se pollicetur, pactum firmat, hominem lætum dimittit, dans illi negotium ut locum huic proposito congruum quæreret, & tertium sibi socium, si posset, adsciscat. Dictat loci congruentiam, Ecclesiolam scilicet aliquam in eremo, desertam licet ac dirutam, tamen parochialem, ubi de labore manuum, vel herbarum radicibus victus qualiscumque posset acquiri; parochialem, ut credo, ne si novum in alieno collocarent oratorium, veteribus locis inferre viderentur injuriam: nec enim quod supernæ tantùm causâ mercedis arripere disponebant, alicujus terrenæ cupiditatis saltem umbrâ decebat fuscari. Miles itaque fide jam plenus & constantiâ, ut cœptum suum Dei clementiâ prosperaret, ad memoriam Beatæ Virginis Anicium ire decrevit, sciens nihil sibi ad impetrandum efficacius, quàm si Matris apud Filium patrocinio uteretur. Quò dum properaret, ecce in via, Dei nutu, paratum invenit quod petebat, Ecclesiam scilicet veterem, vastâ cinctam solitudine, votis suis in omnibus respondentem. Exauditum erat ante preces pium ejus desiderium, & per Sancti merita, petitionem Ministri præcurrebat effectus. Tendit autem ille quò cœperat, ut loco precum grates persolveret. Addit & preces, ut Dei misericordia quod in eis cœperat consummaret. Reversus ad Magistrum, nuntiat quod ferebat, exponit loci solitudinem, & cæteras ad arctè vivendum opportunas inopportunitates. Congratulatus Vir Dei, gratias egit, & ad cætera strenuè prosequenda diligentiam fratris hortatur.

9. Deerat votis unum, ut tertium tanti propositi socium invenirent. Nam & inter duos tertius solet esse quasi vinculum charitatis; & sub hoc numero unanimes Trino & Uni Deo videbantur convenientiùs servituri. Accessit brevi quod deerat, divinâ gratiâ militis industriam prosequente; nam dum ille reversus ad suos, de acquirendo, sicut dictum est, socio cogitaret, nec dissimularet vultu mutatæ mentis habitudinem, requisitus à quodam familiari suo milite cur præter solitum cogitabundus appareret: Dicerem, inquit, si te scirem commissa fideliter servaturum. Dat ille continuò fidem quæ petebatur, auditque per ordinem quod petebat. Concipit inter audiendum virtutis amorem, & contubernalis sui provocatus exemplo, ad aggrediendum tantæ perfectionis propositum vehementer accenditur. Rogat postremò precibus submissis, ut Viro Dei se peccatorem insinuet, nec tantæ laudis consortio judicetur indignus. Offert se non socium, sed ministrum, & nunquam se ab hujus professionis tenore desiturum, sub fidei sponsione promittit. Sic prior miles sequentem lucratus, lætus cum socio revertitur ad Magistrum. Gaudet ille de spiri-

Alter miles ei adjungitur.

tali proventu, & fructus feminum quæ jecerat precibus Deo commendans, divinæ militiæ tyrones alloquitur: Congratulor, ô filii, vestræ promptæ devotioni; & propriæ infirmitatis conscius, in via Dei, quam ipse arctam & nimis arduam asserit, socios vos ac sustentatores habere desidero. Sed timendum nobis valde intelligo, ne temerè nos laboriosissimæ militiæ adstringamus, dum sola præmia cogitamus. Non enim incipere bonum, sed consummare laudabile est; non laudatur cœptum bonum, sed perseverantia; * propterea quòd illud quandoque per impetum, istud per virtutem semper contingit. Ad hæc non proponere summa, tolerabile est propter humanam fragilitatem; cadere autem à proposito, damnabile propter diabolicam transgressionem. Videte ergo diligenter, & iterum atque iterum vobiscum versate, ne dum tenditis ad cumulum perfectionis, fiatis vobis causa, quod absit, majoris damnationis. Proponite menti, dum licet, omnia commoda, quibus carere disponitis; & è diverso multas & magnas injurias, quibus mundo valedicentes traditis vosmetipsos; famem, sitim, algorem, nuditatem, vigilias, laborem, abjectionem, contumelias; postremò quicquid homines fugiunt, vos sequimini: cavete ne dum ista sequentur, vos fugiatis. Dicebat talia, non quod eos à cœptis salutaribus deterreret, sed ut contra ventura quælibet præmuniret, ac per hæc redderet ad tolerandum robustos, quos nulla tentationis varietas offenderet imparatos.

Robertus socios adhortatur.

* al. prætereo.

10. At illi nihil moti à proposito, immo sancti viri sermonibus multò magis animati, nullis se frangendos adversitatibus, nulla voluptatum recordatione vacillaturos, Christo juvante, promittunt. Sufficere sibi, quod satis experti essent peccati vias difficiles, & se lassatos intelligerent sine causa; velle deinceps militare Christo, cui serviri non potest sine mercede, cùm hoc ipsum non servire peccato magna sit merces. Præterea Deum infirmitati & ignorantiæ suæ penitus providisse aiebant, qui talem sibi dedisset magistrum, cujus & verbo doceri, & exemplo possent firmari; nam & insinuare facienda, & facere novetat insinuata; quapropter se illi adhæsuros, ac devotè famulaturos in omnibus. Ad hæc vir sanctus totum Deo arrogans, nihil sibi: Potens est, inquit, Deus stabilire nutantes, instruere nescientes. Neque timendus est in aliquo contrariæ potestatis incursus his, quos summa potestas protexerit. Protegit autem sibi vos procul dubio servientes, qui non servientes ad hoc protegere solet ut sibi serviant. Quapropter si adhærere Deo firmiter decrevistis, habetis me vel comitem, vel ministrum, utinam tam necessarium, quàm devotum. Cavete autem humanæ mentis inconstantiam, & adhuc, nisi molestum est, adeuntes Ecclesiam, interventu beati martyris Juliani, Deum, ut nobis utiliora provideat, implorate. Ingrediuntur Ecclesiam, orant prostrati, redeunt firmiores.

Quos constantes reperit.

11. Exploraverat satis eorum fidem, tempus jam venerat demigrandi: hoc tantùm restabat ut locus sibi à Deo concessus etiam à terrenis dominis traderetur. Assumpto ergo altero è duobus Anicium tendit, ubi morabantur duo germani Nobiles, ambo Canonici, alter etiam Abbas; alteri Arbertus, alteri * Rostagnus nomen; Abbas Arbertus ipsius beati viri discipulus ac Monachus postea fuit. Apud hos quod voluit facilè impetravit, quos pro vicinitate locorum fama sanctitatis ejus latere non poterat. Omnibus igitur ad votum paratis, die constitutâ eremum petiit cum duobus discipulis, quorum prior Stephanus, sequens Dalmatius vocabatur. Inveniunt spinas & vepres, horrorem simul ac solitudinem, postremò locum bonis omnibus indigentem, nisi quod eis bonum erat bonis omnibus indigere. Nam quantò longè fierent ab hominibus, tantò se Deo propinquiores credebant; & quantò pluribus indigerent temporalibus, tantò plura recepturos æterna. Auxit loci difficultates etiam vicinorum improbitas, qui morum immanitate feris consimiles, servos Dei, quos sustentare deberent, conviciis urgebant ac minis, insanos etiam judicantes, qui locum sterilem, quem vel si copias attulissent, non essent passuri, nihil habentes cœpissent incolere, eis quas poterant molestias inferebant. Nimirùm qui contra diabolum certamen inierant, jam nunc impugnabantur ab ejus membris. Quantas ibi molestias senserint ac pertulerint tacendo magis putamus exprimi, quàm loquendo; nam plerumque totum innuit taciturnitas, cùm vix partem absolvat loquacitas. Sed resistebant adversitatibus patiendo, & vincebant impugnantes non repugnando. Mentes duorum roborabat tertius, velut tyrones in acie veteranus, docens si primos hostis impetus superassent, sequentes multò superaturos faciliùs; nam quantus victo metus accrescit, tanta victori fiducia adaugetur. Igitur eos non solùm in præsenti reddebat victores, sed ad futura quoque certamina promptiores. Quod si postea vehementior incubuisset tentatio, jam turpissimum asserbat, si cederent in congressu secundo qui superassent in primo, quos scilicet experta fecisset & pugna doctiores, & victoria fortiores. Hoc modo vir spiritalium peritus armorum,

Arbertus.

* Cod. 1. Rostaganus.

Locum impetrant in eremo.

Stephanus, Dalmatius.

Ab incolis affliguntur.

armorum, rudes ac defecturos commilitonum animos confirmabat. Et ita velut quodam artificio propagabat in eis laboris patientiam, ut eos spe sequentium victoriarum ad conficiendas priores pugnas, & recordatione confectarum pugnarum ad acquirendas sequentes victorias. Sed & de sacris eos auctoritatibus instruebat, ut magis eligerent ad modicum affligi cum populo Dei, quàm temporalem habere peccati jucunditatem, cùm hanc partem sequatur æterna damnatio, illam sempiterna felicitas. Quapropter adspicerent in remunerationem, adspicerent in auctorem
Hebr 12. 2. fidei & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit Crucem, confusione contemptâ. His & aliis talibus fatigatos quandoque sociorum animos reparabat, cùm se nec laboris communitas, nec fraternæ sollicitudinis proprietas fatigaret; brevique post tempore tam constantes reddidit & perfectos, ut non solùm quascumque molestias gaudentes sufferrent, sed etiam pro persequentibus exorarent.

In Eremo pia exercitia.

12. Factâ ergo juxta Ecclesiam cellulâ, credo, de ramis ac frondibus, partiuntur inter se domesticam curam, ut illi manibus operarentur ad victum, ipse lectioni & orationi incumberet. Laborant illi manibus operando; laborabat & iste sæpè genuflectendo. Illis exercitatio operis eliciebat sudorem; hunc cordis compunctio lacrymis perfundebat. Illorum fatigationem pausatio, istius lassitudinem lectio recreabat. Proderat omnibus quod singuli; plus tamen duobus quod tertius laborabat: nam & Deum illis insinuabat per lectionis doctrinam, & illos Deo per orationis instantiam. Ita cùm seminaret eis sua spiritalia, non erat tam magnum si meteret eorum carnalia. In oratorio quod utcumque refecerant, certis horis, & nocte, & interdiu communes preces fundebant, cibum parcum & aridum cum gratiarum actione una sumebant, cujus pars maxima pauperibus & peregrinis, si qui fortè divertissent ad locum, reservabatur. Mos illis erat, si quid haberent, omni petenti tribuere; & sic socios instituerat Vir beatus, ut incunctanter vel totum darent, non cogitantes de crastino.

Charitas in pauperes.

13. Quâdam die profectis ad laborem Fratribus, cùm solus in Ecclesia substitisset, ubi mos illi erat quotidianas & continuas lacrymas cum precibus immolare, audit vocem petentis eleemosynam. Surgit festinus, ingreditur cellulam, dat totum quod reperit. Totum illud erat pars panis quæ superfuerat hesternæ cœnæ, suffectura tamen iterùm tribus ad mensam, quorum scilicet refectio parum distaret ab inedia. Reversis ab opere cibus defuit; quod cùm molestè tulisset Dalmatius, citò Vir sanctus querelam compescuit, verbis Christi prolatis in medium: *Nolite*, inquit, *solliciti esse animæ vestræ, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus? Scit enim Pater vester, quia his indigetis.* Quam sententiam sequens è vestigio confirmavit eventus, non sine miraculo dubitantis Fratris imperfectione notatâ. Abbas Arbertus, qui, ut superiùs dictum est, locum illum illis habendum concesserat, non ignorans affligi sterilitate solitudinis Sanctorum voluntariam paupertatem, tres eis mittebat clitellarios panibus oneratos ac vino. Duos ergo missi beato Viro præsentant; tertium in via, more quodam insolito, nuntiant defecisse. Nam neque viribus fuisse cæteris inferiorem, neque ulla priùs defectionis dedisse vestigia. Ad hæc Vir sanctus gratias egit; & ut erat semper simplicis ac promptæ ad ædificantes facundiæ, vultu hilari conversus ad Fratres: Discat, inquit, dilectus noster Dalmatius in fide Christi nihil ampliùs hæsitare, quando & nobis fiducia nostra præsenti mercede respondit, & se videt pro murmure, parvâ quidem, sed manifestâ & sufficienti ad correctionem pœnâ mulctatum: nam partem illam suam esse noverit, quæ remansit; non est ablata, sed dilata, ut & fidem sibi non dubitet, quæ defecerat, restaurandam. O quanta est virtus fidei, cujus defectum sentiunt & jumenta!

Math 6. 31.

A Deo remuneratur.

14. His & talibus frequenter utens sermonibus, non solùm socios instruebat, sed & incolarum mitigabat pristinam feritatem, paulatimque eos brutis moribus exuens, tamquam de feris homines faciebat, majori certè miraculo, quàm si, ut apud fabulas invenitur, humana corpora transmutaret in feras. Erigebat eorum mentis oculos ad agnoscendum omnium Creatorem, & quod præter ipsum nulla sit animarum quies, enumeratis mundanæ vitæ laboribus ac periculis, facilè convincebat. Ita factum est, ut nonnulli cingulum militiæ deponentes, & sancto ejus adhærentes contubernio, Christi se servitio ibidem in perpetuum manciparent. Sed & de Clericali ordine quidam ejus magisterio edocti, vitam solitariam & egenam domesticis deliciis prætulerunt. Crescente igitur numero discipulorum, crevit & Religionis observantia, quam non tantùm extorquebat censuræ districtio, quantùm offerebat perfectio charitatis. Nam præter illa quæ omnibus erant instituta communiter, aliquid singuli supererogabant ex proprio; eratque in illo pauperculo Christi grege spectabile sanctitatis commercium, cùm suis * adderet

Vicinos incolas mitiores reddit

* al. adhiberet.

quisque virtutibus quidquid in altero vidisset imitabile. Cúmque nihil habentibus pro Christo paupertas ipsa sufficeret, sola eos vexabat insufficientia sanctitatis. Nam quod apud avaros efficere solet inhonestus amor pecuniæ, ut adquisita quælibet parvipendant, dum solis inhiant adquirendis; hoc in illis operabatur honestissimus justitiæ amor, & inexplebilis quædam, si dici liceat, Religionis avaritia. Hanc eorum intentionem præcedebat tam magnæ perfectionis Signifer ac Magister, qui retroacta uliviscens, & in anteriora semetipsum extendens, more Apostoli, sequebatur ad destinatum, donec comprehenderet; & ejus exemplo discipulorum fulciebatur sequacitas.

Miraculis claret. 15. Hujus ergo tam sanctæ conversationis opinio in Dei laudem longè latéque finitimos excitabat. Accessit ad vitæ meritum tanta miraculorum potentia, ut jam illis in locis nullus ambigeret Virum sanctum planè à Deo meruisse gratiam curationum; quam sic ille pro humilitatis custodia fideliter petentibus ministrabat, ut divina beneficia non suis, sed sanctorum Martyrum, Agricolæ scilicet & Vitalis, in quorum serviebat Ecclesia, meritis imputaret. Sed & ejus merita dæmones non tacebant, cùm ab obsessis corporibus ejus imperio pellerentur. Mulierem dæmoniacam, cujusdam rustici uxorem, amicorum fides ad eum curandam adduxerat. Quæ in Ecclesiam, ubi Sanctus orabat, vix introducta, retinente qui eam possederat inimico, ore terrisono cœpit in eum minas & convicia jaculari. Rotberte, inquiens, Rotberte de Casa-Dei, quid à nostris sedibus advena nos tentas extrudere? Nos te potiùs cum tuis brevi perturbabimus, intolerabiles quas hîc patiere molestias incendio cumulantes. Nec tibi proderunt collegæ tui Agricola Bononiensis, Symphorianus Æduensis, Marcellus Diensis, Privatus Mimatensis, Julianus Brivatensis, quos tibi paras ad nos impugnandos adjungere. Videbat diabolus hæc futura, scilicet locum ibi fundandum, qui Casa-Dei novo nomine vocaretur, Sanctorum Reliquias, quorum nomina recensebat, illuc inferendas; & cùm futura bona vaticinaretur invitus, saltem non profutura, quod vellet, mentiebatur. Hoc solum de futuris libens prædixit, quod locus esset conflaturus incendio; sed & in hoc plus profuit prædicendo, quàm postea nocuit inferendo. Prædicendo, Sanctorum patientiam præmunivit, inferendo probavit. Interea mulier saltu & discursibus per Ecclesiam debacchata, repentino impetu convertitur ad Altare, tanquam manum sacris spoliis injectura. Vir sanctus infelicis fœminæ miseratus insaniam, dilatâ interim oratione, obvius prodiit, & virgulâ quam tenebat percussam leviter, severiùs increpavit; deinde conversus ad dæmonem: In nomine Domini, inquit, præcipio tibi exi ab ea, da gloriam Deo, & ne ultra revertaris expulsus. Concidit mulier ad vocem hanc, & inimico recedente, confecta protinùs obdormivit. Post modicum experrecta, mente jam sanâ, sed adhuc corpore fatigato, panem sibi flagravit afferri; quem à Viro Dei benedictum cupide sumpsit: & sic facta incolumis, repedavit ad sua, multo quoque postea vixit tempore, vivæ virtutis exemplum circumferens.

16. Item rusticus quidam, nomine * Constantius, prope sanctum Victorem habitans, cùm tanto plenus esset dæmonio, ut nulli parcens, se ipsum dentibus infestaret, solam Viri Dei præsentiam palam profitens formidabat. Quem sui toto corpore vinculis irretitum, & tamquam mortuum in feretro deportantes, eidem Sancto pavidum nimis ac reluctantem præsentant. Ille super eum factâ oratione, & oculis ac mente cœlum respiciens, adjurato per Dei nomen inimico, ut discederet imperavit. Nota jam erat adversis spiritibus verborum ejus potentia, & quod jussisset transgredi nefas erat. Ad primam ergo jubentis vocem territus adversarius, & vas captivum compulsus dimittere, quod solùm potuit, lassum reddidit & vexatum. Homo post paululum recreatus, sumptis quas Sanctus obtulit eulogiis, sanus & gaudens ad propria remeavit. Horum fama discurrens, multos sedibus suis exciverat, & visuri novum priscæ virtutis exemplum, mixti vulgo Nobiles undique confluebant. Quos suscipiebat ille satis convenienter & benignè; & cùm dapes corporeas in solitudine, quæ tot turbis sufficerent, non haberet, apponebat omnibus verbum Dei, quo tamquam pane, vel vino, vel piscibus, vel diversis deliciarum ferculis, credentium animas impinguabat. Mirabantur omnes vultûs illius modestiam, & oris ejus accommodatam singulis facundiam spiritualem, quibus ita quorumdam animos immutabat, ut contemptis subitò præsentis vitæ voluptatibus, solo futuræ beatitudinis amore flagrarent. Sed cùm plerique Christo servire omnino sub ipsius dicatu proponerent, & non parva esset competentium multitudo, multorum autem cohabitationem tam loci vastitas, quàm studiorum diversitas, excludere videretur; ortum est novum ex necessitate consilium famulantibus divinæ dispensationi, rerum etiam difficultatibus, ut ibi scilicet construeretur Monasterium,

* Al. Constantius

Item dæmoniacum.

in quo velut ovili Dominico sub regulari & monasticâ disciplinâ, quos Deus colligeret, unanimiter habitarent. Ad quod construendum viam pandebat fidelium non paucorum devotio, qui certatim in hos usus prœdia & pecunias ultronei conferebant.

Monasterium ædificat.

Videns Dei famulus tanti boni præparatam divinitùs occasionem, sciensque veraciter ad suæ periculum animæ pertinere, si tam multorum saluti, propriæ quietis respectu, deesset, habitâ super hoc cum Fratribus suis deliberatione, assensu etiam & consilio Arvernensis Episcopi bonæ memoriæ Renconis, laboriosâ procuratione se induit, cœpitque Monasterium ædificare, cum summa omnium gratulatione ac favore, juxta loculum in quo priùs habitaverat.

Renco Arvernensis Episcopus.

Optaverat olim vitam cum paucis solitariam, decreveratque nihil pecuniarum, vel possessionis à quoquam accipere; sed cùm & hæc adeptus esset, & ex divinæ largitatis affluentia, * fœcundiora succederent, ne supernis beneficiis videretur esse ingratus, ex Fidelium oblationibus, quas vel sponte propriâ, vel ipso adhortante contulissent, cœptum opus prosperè consummavit.

* Boll. fecundiora.

17. Eo tempore Francis imperabat Henricus, Sedem Apostolicam Leo nonus tenebat. Papam itaque supradictus Episcopus adiit, vir sanctus Regem Francorum, uterque super novi loci stabilitate auctoritatis robur & congrua privilegia petivit.

Quod Papa & Rex confirmant.

Utrique successit ad votum, Rege non solùm de collatis; vel conferendis eidem Monasterio concessionem firmante, sed & domum Dei, virumque sanctum regiis honorante muneribus; Papâ verò decretis Apostolicis roborante consilium, insuper etiam hominem Dei, cujus famam sanctitatis audierat, licèt invitum ac renitentem Fratribus præficiendum mandante. Factum est, & dedicato cum summa omnium gratulatione Monasterio, vir beatus monasticum habitum, regimenque cum benedictione suscepit, tam Fratrum precibus, quàm Præsulis auctoritate compulsus.

Abbas constituitur.

Alioquin tutius æstimabat regi, quàm regere, & de sua solùm, quàm de multorum vita reddere rationem. Qui tamen ad utrumque Dei opem suffecit, cùm neutrum de suis viribus præsumpsisset.

18. Quanta namque in eo, post susceptam regiminis curam, circa subditos industriæ vigilantia, erga Deum simplicitas mentis eluxerit, illud signorum frequens ostensio, illud spiritalia laboris ejus incrementa restantur. Nam præter sæcularium non modicam multitudinem, quorum animas verbo prædicationis suæ, vitæque exemplo, orationum etiam suffragiis est lucratus; ex quibus ad trecentos fermè Monachos adquisivit; præter Ecclesias circiter quinquaginta post diuturnam desolationem ad Dei servitium reparatas; illud constat esse præcipuum quod unicæ simplicitatis ac caritatis suæ formam transfudit in discipulos, & eidem loco cujus fundator extitit, egregiæ dotis instar reliquisse cernitur hæreditariam sanctitatem.

Trecentos Monachos regit

Ecclesias reparat.

19. De miraculis verò pauca perstringimus, hâc scilicet fide quâ nobis ea qui se vidisse asserunt, tradiderunt.

Miracula ante mortem.

Cæterum tota ipsius vita in terris, ingens quoddam miraculum fuit. Si qui tamen exterioribus signis faciliùs capiuntur, non quod illa majora, sed quod ipsi minùs sunt capaces, quales plùs ducere solet carnalium sensuum admiratio, non deest hac etiam in parte materia, quâ talium quoque utilitati serviatur. Militem de Monte-Gasconis, cui nomen Bernardus erat, tribus annis continuis renium injuriâ, quam nephresim medici nominant, laborantem, cum aquæ sanctæ adspersione super eum devotiùs orans, non solùm corporis incommodo liberavit, verùm etiam postea Monachum factum, Christi militiæ dedicavit.

Bernardum de Monte-Gasconis.

Nephreticum sanat,

Item alium per vitiati sanguinis corruptelam aquâ intercute laborantem, & naturalis caloris fomite jam demerso, superflui humoris abundantiâ protinus obruendum sacræ manûs impositione restituit.

& alios ægrotos.

Puerum quoque dæmoniacum gressibus ac linguæ privatum obsequio, rustici cujusdam filium sub loco, qui Calcis-mons dicitur, habitantis, eâdem potentiâ per manus impositionem cum orationis virtute curavit, triplicique miraculo in eadem persona, muto vocem, claudo progressionem, captivo reddit libertatem. Item præsentato sibi dæmoniaco, cùm panem sanctum in ipso Ecclesiæ ostio porrexisset, inimicus tantæ fidei virtutem non sustinens, non sine horrisono strepitu & intolerabili fœtore discessit, hominemque dimisit incolumem. Mulier membris omnibus dissoluta, quæ ipso Missam celebrante sacris mysteriis assistebat, allata scilicet non suis pedibus, sed manibus aliorum, ejus vocem quam de perpetuæ Virginis laudibus, in festo ipsius Annuntiationis ad populum disserebat, fideliter audiens, restituta est protinus sanitati. Nec latuit assistentes tantæ virtutis effectus, cùm de nervorum ejus concussione fragor emissus terrorem subitum, tamquam de tecti ruina, præsentibus incussisset.

20. Hæc pauca de Sancti hujus miraculis breviter memorasse sufficiat, ut nec provectiorum firmitas oneretur, & fides simplicium roboretur. Nam sepositâ virtutum talium mentione, quarum, ut in caussis dicitur, communis est locus, quoniam

bonis non semper, malis etiam quandoque contingunt; sola vitæ Sanctorum constantia prudentibus sufficit ad fidem pariterque exemplum, quam nisi bonus nemo potuit adipisci. Quid enim dignius umquam potest esse miraculo, quàm in tanta rerum mundanarum varietate immobilem mentis habitum custodire? quem vir iste beatus ita fixum divino munere conservavit, ut nec æratum, nec locorum, nec temporum, nec fortunarum diversitate à sancto proposito potuerit dimoveri. Unam petierat à Domino, hanc etiam requirebat, æternam scilicet in domo Domini habitationem, cujus intuitu quamlibet vitæ præsentis vel voluptatem, vel molestiam pro nihilo reputabat. Ita factum, ut per brevis laboris cursum, omne etenim quod transit breve est, ad æternæ quietis bravium perveniret, felici commercio terrenis lucratus cœlestia. Obitûs quidem sui diem creditur præscivisse, Fratribusque ad se convocatis post exhortationis verba, quibus eos divinis monitis instruebat, osculatus singulos vale dixit; sicque conversus ad Deum, seque & illos precibus commendans, plenus dierum dormivit in Christo; sepultusque est octavo Kalendas Maii in Casa-Dei nova, quam ipse ædificaverat regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est cum Patre & Spiritu Sancto honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Morte ante præscitâ, obit viij Kal Maii, an MLXVII De quo vide Acta SS. Sæc 6 p. 2 in Notis ad hanc vitam

LIBER SECUNDUS.

Domino verè sancto, & in Christi membris unicè amplectendo Stephano Abbati, Marbodus peccator.

Auctoris prologus.

1. Frequenter petis, vir egregie, immo sub assumptæ petitionis figura multò arctiùs jubes & cogis, ut priori libello quem de vita beati Roberti simplici sermone, utinam tam efficaciter, quàm libenter, composui, sequens opus de virtutibus ejus secundùm titulos primi scriptoris annectam. Honorat parvitatem meam repetitæ dignationis injunctio, sed onerat infirmitatem gravis laboris assumptio. Neque enim si prius tibi displicuisset, sequens à me opus tam instanter exigeres, nec rursus quod placeat absque labore & industria potest exsculpi. Sed neque etiam ineptus sum, ut si boni quid ago, meis hoc viribus arrogem, & non illi potiùs à quo cuncta bona procedunt; nec tam infidelis, ut in honestis ac piis laboribus divinum desperem auxilium. Gratulor igitur opusculum illud tibi, Pater, & sanctis Fratribus placuisse, & divinæ gratiæ per quam placuit, gratias ago. Sed quod restat eâdem ope divinâ fretus aggredior, quam mihi non meritorum meorum, quæ mala sunt vel nulla, præsumptio, sed beati Patroni, de quo sermo suscipitur, & vestræ Sanctitatis intercessio pollicetur. Mibi ergo, si quid errati erit, imputabitur, quicquid recti supernæ gratiæ. Nec scriptoris, precor, indignitas susceptæ causæ præjudicet dignitati, cùm vilibus etiam è contra plerumque mancipiis, dominorum intuitu deferatur. Nec qualiter, sed qualia dicantur fidelis Lector attendat, quoniam sæpe per Oratoris facultatem, & vera tenuiter, & copiosè falsa disseruntur. Nam & salubres escæ ministrantur fictilibus, & aureis poculis letale aliquando miscetur venenum.

2. Primùm igitur de Sancti virtutibus narraturo non alienum mihi videtur quorumdam blasphemiis obviare, in quorum frontibus & ore sacrilego draconis & bestiæ procul dubio caracter agnoscitur. De illa enim scriptum est: *Quod aperiet os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen ejus, & tabernaculum ejus, & eos qui in cælo habitant.* Ita igitur qui Sancto huic frustra moliuntur calumniam, indubitanter se probant ad illius bestiæ numerum pertinere. Aiunt ergo, non enim me piget velut ante Judices, depellendam callidæ malignitatis intentionem proponere. Novus iste Sanctus antiquum nobis pervertit ordinem sanctitatis. Nam cùm cæteri omnes, qui cum dilectione spem fideliter ad alta sustollunt, ascensiones in corde suo disponant, & superiora semper de inferioribus auspicentur, solus hic cùm priùs pedem posuisset in summo, sensim postmodum ad inferiora delapsus est. Instituerat longè à terrenis & laboriosis tumultibus, alto vertice nubes excedens, divina tantùm & cœlestia tranquillâ mentis acie speculari, & ecce paulatim ad activum laborem & humana negotia, postremò ad curam cœmentariam declinavit. Amphoram cœperat, urceum consummavit. Muravit consuetudinem nuptiarum, & contra morem patrium, & veteris historiæ fidem, ante Liæ thalamos, Rachel amplexus promeruit; expertus utramque, pulchram facie prætulit lippienti, dum illâ repudiatâ, huic perseveranter adhæsit. Quin potiùs expertus neutram, utramque frustra indigni more proci repellendus tentavit. Præposuit Martham Mariæ, & judicio Christi contrarius, Mariæ optimam partem asserentis, & si non voce, quod est gravius, opere blasphemavit; sed & propriæ vocis assertione convincitur, dum quod ipse post egit, affirmat esse damnabile. Sic enim discipulos eremum petiturus alloquitur: Non proponere, inquit, sum-

S. Roberti Apologia.

Apoc 13.6.

ma tolerabile propter humanam fragilitatem, cadere autem à proposito damnabile propter diabolicam transgressionem. Aut igitur fides non est habenda scriptori, aut eum qui voce propriâ transgressionis arguitur, non suum meritum, sed alienus error sanctificat. O lividis plenam salibus & superbâ contentione calumniam!

Robertus multa ab invidis patitur.

3. Jam & in hoc à beatorum sorte sanctus hic vir non discrepat, quod iniquorum maledictis & odiis propter Jesu Christi nomen impetitur, utique propter nomen Christi, licèt eodem maledici nomine censeantur. Nisi enim egregiè Robertus Christo servisset, nec tanta sanctitatis ejus per diversas regiones increbuisset opinio, isti profectò superbiæ filii nec suâ eum dignum ducerent detractione. Nunc verò quoniam & ipsi religionis sibi, per hypocrisim, laudem vindicare non metuunt, damnum gloriæ suæ putant quicquid laudibus alienis accesserit: inde fit, ut ad delendum Roberti nomen totis eruditionis suæ viribus enitantur contra spiritalem Dei servum, armis spiritalibus, & divinis auctoritatibus abutentes, utpote quos in castris suis Christus velut hostes nutrivit intestinos; sic & horum majores, quos ex parte diabolo superbia mater progenuit, ausi sunt quondam improperare Martino, quod flammarum adustus incendio, sub mortis instantia fugæ præsidium trepidus implorasset. Egit tum causam Martini, jubente Christo, Sulpicius, & lectoris judicio, confusis adversariis, silentium victor imposuit. Nunc quoque potens est Christus indoctam, & frustra sibi de scientia applaudentem superbiam, nostræ humilitatis obsequio vel confundere, vel docere. Age enim quisquis ille es novæ sanctitatis impugnator acerrime, qui veraciter novo homini infestus, adhuc veteris imaginem ore sonas, & mente geris. Age, inquam, obscuræ diligentiæ nobilis, immo notabilis ostentator, qui dum tibi lynceos oculos arrogares, ad talpinos recidisti, quæ tandem tibi videtur antiqua regula sanctitatis, ut scilicet activum quisque laborem priùs exerceat, per quem caritas compassione sollicitâ proximorum succurrit necessitatibus. Deinde novis semper virtutum profectibus ad altiora se tollens, contemplativæ arcem dulcedinis, in qua solius divinitatis insatiabili amore fruatur, tandem victor obtineat; quò cùm pervenerit, jam nefas inde inferiora respicere, sed sicut de quodam ridiculè dictum est, & hîc non incongruè dici potest: Miretur cœli cardines, ultra non curans homines. Ita ergo duas Ecclesiæ vitas, suis quamque finibus novus auctor & expers utriusque determinans, & sic confuso mentis errore, & impermixtas esse contendis, ut qui superiorem semel attigerit, ei fit ad inferiorem redire damnabile: hoc est qui Deum plenè dilexerit, non possit & fratrem diligere.

4. Novam pro religione crudelitatis regulam introducis, ut jam Græcia loquax multò fabuletur humaniùs, Orestem & Pyladem patriâ profugos, vi tempestatis in exterum litus expulsos, cùm capti ad Scyticæ Dianæ aram statuti essent, ut peregrino sanguine crudeli divæ sollemniter litaretur, datâ lege quod tantùm unus opperiret, diu multumque pium barbaris amicæ contentionis præbuisse spectaculum, dum alter alterum vicariâ morte conatur redimere. Jam tu Religione Christianâ ipsis idolatris agi suades immaniùs. Si quis pater mitissimus clausos diu profundo & tenebroso carcere liberos, stans in laci supercilio flebili voce compellet, demissâque scalâ, per gradus tritos cohortetur eniti; tum cæteris diffidentibus, & indocili mente turbatis, unus quilibet alacriori conatu & experientiâ firmiori, gressus arduos moliatur, isque cùm ad superiora lætus emerserit, implorantes frustra opem germanam fraterculos aversetur, nec eis consentiat per assensus notissimos facilem præbere ducatum; idque mentiatur paternâ dilectione se facere, cùm pater afflictos commiserans, ad opem ferendam pio illum affectu instimulare non cesset. Is igitur tibi perfectissimus videatur, si quispiam in amphitheatro pugnantem cum acerrimo gladiatore quem ipse jam vicerit, cujusque non ignoret argutias, sub mortis discrimine spectet germanum, cumque cùm possit non instruat, sed fraterni securus periculi, cum spectatore parente residens emeritus, intempestivis ejus velit osculis delectari; numquid non ab omnibus, & ab ipso patre improbus & crudelis, & in fratres neglectu judicatur impius parricida? Sed Dei, inquies, flammeus amor omnem rerum mortalium curam devorat & consumit. Ergo, si ita est, oritur novum & monstro simile in ipso charitatis regno discidium; & duobus mandatis, in quibus tota lex pendet & Prophetæ, intestinâ & plusquàm civili seditione confossa consequenter totius Christianæ fidei corruunt Sacramenta. Nam ut laxos circuitus brevi complexione succingam, si flagrantissimus amor Dei, in quo contemplativæ vitæ summa consistit, fraternam dilectionem, quæ est activæ causa vel maxima, devorat & extinguit, dum & ipse simul extinguitur, nulla remanet portio charitatis. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere? Item: Qui viderit

Charitatis fraternæ necessitas.

1. Joan. 4. 20.

1. Joan. 3. 17. fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Aut igitur Deum diligens amabit & proximum, aut proximum spernens contemnet & Deum. Porrò si cum Deo fratrem dilexerit, indigenti pro viribus necessaria ministrabit; quod sive opere, seu rem non habens, solâ faciat voluntate, * auctuum procul dubio negotium exercebit. Rursus otiosa, immò nulla erit fraterna dilectio, nisi meritis ad Deum erigatur intentio. Cogit nos quò debet rationis invictæ necessitas; ita igitur cùm duæ vitæ suis ab invicem meritis sint discretæ, ab eodem tamen communiter lege queunt vicaria possideri. Cúmque ad interiorem pro necessitate recurritur, non est casus, sed descensio, non est prævaricatio, sed compassio. In hac ergo parte virum sanctum transgressionis arguere, est, sicut apparuit, plus quàm verbis arguenda transgressio.

* f. actuum

Objectio Auctor satisfacit.

5. Quod verò illum prisci ordinis asseris perversorem, & ante Liæ thalamos Rachelis pulchritudinem, imprudentis proci exemplo, frustra tentasse, mirum, nisi somnians hæc vidisti: quippè gestorum ipsius evidens & ordinata narratio nec tuam, credo, latere potuit cæcitatem; ibi enim de præcedentibus ejus eleemosynis non siletur. Porrò, quod eum, contra Christi sententiam, Martham insimulas prætulisse Mariæ, frivola prorsus & vana probatur objectio. Nam si hæc ad temporis ordinem prælatio referatur; quod quidem ab incauti tantùm criminatoris stultitiâ non abhorret, se ipsam linguæ volubilis impugnat calumnia, dum eumdem nunc arguis id fecisse, quod paulò ante arguis non fecisse. Nam superiùs, quod Liam ante Rachelem non duxerit, hîc causaris, quod Mariæ Martham prætulerit. Sed mysticè idem sunt Lia & Martha, Rachel & Maria. Præferre igitur, quantùm ad ordinem, Martham Mariæ non potuit, si Liam Racheli non prætulit. Quod si dignitatis intelligatur prælatio, sic quoque in te vanitas eminet objectoris, de alienæ mentis judicio quod nesciat asserentis. Quantùm enim ex illius Viri sancti verbis aut operibus potuit apparere, Mariam veraciter Marthæ dignitate præposuit, qui propter Dei amorem Fratribus ministravit: in qua compassione, non ardui propositi retrogradus violator, sed electorum omnium, & ipsius Capitis exstitit piissimus æmulator. Hæc est enim antiquæ, hæc est & modernæ, hæc & futuræ regula sanctitatis, quam inter utrumque marginem, insignitis virtutum gradibus, usque in finem sæculi discurrere non cessat famulorum Christi prompta devotio.

6. Contra ea quæ ab his dicuntur qui activam vitam contemplativæ intermiscere nefas judicant, ut in beatum Rotbertum, cujus invident sanctitati, devolvere possint calumniam, satis dictum putamus. Separatim tamen, ne quis forte nos respuat, quasi præter Scripturarum auctoritatem sensu hæc præferentes humano, sacris testimoniis volumus illustrare sententiam; non alienum ab hujus operis intentione existimantes, si ad ædificationem legentium præsentem Dei famulum antiquis Sanctis fuisse ostendamus in hac discretionis virtute conformem. Huic ergo Scalæ Jacob Patriarcha, cùm super lapidem mysticum fessum caput dormiens reclinasset, innixum Dominum vidit, & Angelos Dei non solùm ascendentes per divinam contemplationem, sed etiam descendentes per humanam compassionem. Quod quidem mysterium & in suo connubio idem Patriarcha exercuit, dum post pulchriores amplexus, fœcundioris conjugis coitum sæpiùs repetivit. Hæc si æmulorum temeritas advertisset, nullatenùs divinam Historiam stultæ suæ crederet calumniæ suffragari. Quid enim aliud veteres Scripturæ? Quid aliud sacratissima loquitur novi Pagina Testamenti? Nam, ut pauca proponamus de singulis, Abraham fidei pater, Isaac promissionis filius, Jacob gratiæ spiritalis electio, qui specialiter beatæ Trinitatis in se mysterium prætulere, nonne & cum Deo sæpiùs loquebantur, & domestica nihilominùs negotia procurabant? Hæc in Jacob maximè vicissitudo elucet, qui cùm Deum facie vidisset ad faciem, undè & locum Phanuel nominavit, statim itineris exigente necessitate, ad disponendam conversus familiam, ancillas & uxores cum liberis & gregibus per turmas distribuit. Sic & Moyses Legislator solus cum Domino moratus in monte, commisso vicissim populo se reddebat; nec semper divini Tabernaculi incolebat secretum, sed foras egressus, tumultuosas languentium causas, non levi plerumque negotio, dirimebat. Illud quoque non longè videtur ab hac intelligentia resultare, quod sedens Axa super asinam, à patre suo irriguum superius, irriguum inferius, neutrum sine altero postulavit. Nec minùs & Christi Apostoli Petrus & Johannes ascendebant in Templum ad horam orationis nonam, quo numero Angelicæ summa contemplationis innuitur; & mox egressi, petentibus in Christi nomine beneficia conferebant. Paulus quoque Doctorum præcipuus, raptus in paradisum, non semel, & defœcatissimo mentis obtutu, cœli tertii secreta rimatus, iterùm se non solùm ad hominum, sed etiam ad car-

Robertus cum aliis Sanctis comparatur.

Gen. 28. 12.

Josue 15. 19.

nalium hominum coaptabat mensuram, benevolâ compassione incontinentibus aliquid etiam de voluptate concedens. Propter fornicationem, inquit, unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaque virum suum habeat; & uxori vir debitum reddat, similiter autem & uxor viro. Vide quid faciat imitanda perfectio charitatis; Secretarius paulò ante cœlorum, fit ecce cubicularius thalamorum. Sed & de collectis, quæ in Sanctis fiebant ad præparandam repromissam benedictionem, diligenter Corinthios hortabatur. Ita per geminæ plenitudinem charitatis, idem summus & imus, cœlicus & terrenus, sive mente excedebat Deo, sive sobrius erat nobis; à quâ sanctitatis regulâ nec cæteri Christi exorbitavere discipuli. Sed singulis proprias notas ad hoc negotium pertinentes affigere, & valdè longum, & non valdè necessarium, solus Dei Filius Jesus Christus nobis sufficiat ad exemplum; de cujus plenitudine omnes acceperunt, & cujus tota in terris vita, morum exstitit disciplina. Jesus ergo nunc ascendit in montem solus orare; nunc venit ad discipulos, quos videt in fluctibus laborare; nunc turbis erogat verbum Dei; nunc largitur munera sanitatum; transfiguratur in monte; suam gloriam paucis ostendit: reversus ad turbas, supplicantis pro filio patris coram multis exaudit miseriam. Aliquando Spiritu-Sancto exultans, cœli & terræ Domino confitetur: aliquando se ipsum conturbans, pro amici funere lacrymatur. Docet & verbo quod ostendit exemplo, cùm non solùm clauso ostio Patrem orare, sed & aperto beneficio fratri petenti succurrere nos hortatur. Idem & in Canticis contemplativa probat Ecclesia, querens se à lecto quietis internæ ad exteriorem quam exuerat curam, & prædicationis officium, Sponso revocante, com-
Cant. 5. 2. & seq. pelli. [Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Vox Dilecti mei pulsantis: Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. Exspoliavi me tunicâ meâ, quomodo induar illâ? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi aperire Dilecto meo.]

7. Ex his omnibus satis constans esse putamus & evidens contemplativos ad actionem non solùm licenter, sed & necessitate plerumque mutari, nec prioris pati meriti detrimentum; quia si quo fraudatur interiùs pulchra sterilitas, totum compensat exteriùs lippa fœcunditas. Sed quoniam hujus rei tam latè patet ostensio, ut tempus me citius quàm copia deserat exemplorum, tantò magis quæ sunt dicta sufficiant, quantò minùs dicenda deficiunt. Quocirca quoniam veritas falsitatem redarguit, & caritas instruxit invidiam, muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversùs justum iniquitatem in superbia & in abusione. Immo quia magis intendimus ædificare quàm vincere, cedat invidia caritati, & taxato veræ confessionis præconio nefandæ blasphemiæ redimatur impietas, ut in spiritu dilectionis & pacis beati viri merita pariter prædicemus. Miracula quippe, quibus, largiente Domino, sacri corporis ejus illustratur sepulchrum, meritorum ipsius certa sunt dubitantibus argumenta. Ergo hæc fidelibus & malevolis, si qui restant qualibus supra, quantùm Dominus dedit occurrimus, secundùm hujus opusculi tenorem pro nobis respondeant, ut quemadmodum, ait Apostolo, linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: ita è converso signa in linguam sint non fidelibus, sed infidelibus. B Roberti miraculâ post mortem.

8. Eâ ipsâ die quâ beati viri corpus sepulturæ tradendum jacebat, unus ex antiquioribus ejus discipulis, cæteris circa pias exequias satagentibus, solus in partem secesserat, utpote qui repentinam sui destitutionem præ diuturna consuetudine familiariùs pateretur. Hic cùm nimio luctûs angore fessus, & consternatus animo resedisset, ut solet, ex tristitia somnus irrepsit, & ecce divinitus mentis sibi lumine reserato, Igneum globum cœlo delapsum supra ubi corpus sanctum jacebat, conspicit adstitisse, cujus splendore lucifluo vicina quoque vehementiùs irradiatentur: cùmque ad tantæ visionis horrorem stupe-ret attonitus, adest cœlestibus stipata legionibus inæstimabilis fœmina venustatis, proprio fulgore prævii luminis æmulans claritatem; quam ex vultûs & habitûs majestate Reginam esse constaret. Hæc super feretrum igneo globo insistens, manu porrectâ jacentis dexteram apprehendit, blandæ vocis alloquio ut surgeret, & secum ascenderet cohortatur. Ita manibus consertis, recto itinere in cœlum gradientes, comitante se lumine, cùm jam ætheris confinia tangere viderentur, emissâ desuper ingenti dexterâ, cœloque patente recepti sunt. Hanc Domini fuisse Matrem nulli sit dubium, quæ devotam sibi animam post vitæ præsentis decursos ritè labores, cœlestibus, Christo suscipiente, gaudiis introduxit. Ejus quippe se vir sanctus post Christum specialiter obsequio mancipârat, eamque vivens in carne tam impatienti spiritualiter diligebat affectu, ut ab ejus laudibus, etiam cùm de alio ageretur, temperare non posset, ut ad ejus A B. Virgine videtur in cœlum induci.

memoriam etiam dormiens animo vigilaret. [* Christi & Mariæ penitus impressam cordi gestabat imaginem. Hoc velut unicum & dulce depositum lætabundo mentis gremio confovebat. Ligaverat in corde suo geminam hanc, disparis quidem, sed inæstimabilis utramque pretii margaritam, ad quam singulis horis insatiabili desiderio secretæ caritatis oculos revocaret. Semper in ejus ore versabatur Christus & Maria, castitas & misericordia; Mariam cœli portam, maris stellam, Spiritûs Sancti sacrarium, miserorum refugium, rosam pudoris, lilium castitatis, gemmam virginitatis, variatis ad delectationem nominibus, vocitabat. Si quis vellet Christi gratiam promereri, ambiendum priùs censebat ad Matrem, velut alteram Dei mediatricem & hominum, quippe cui Filius secundas reconciliationis partes delegaverit, & eos ipse Patri commendet, quos sibi Genitrix propria commendarit. Hunc magistri fervorem adhuc hodie discipulorum probat ac repræsentat devotio, qui per ejus traditionem quotidiani officii laudes in Cœnobio Casæ-Dei gloriosæ Virgini communiter & gratanter exsolvunt. Quocirca dubitari non debet beatam animam ab illa potissimum deductam in gaudium, cui, salvo Deitatis privilegio, studuerat servire potissimum. Nec defuit supradictæ visioni totius divinæ Trinitatis auctoritas, quoniam & in igne Spiritûs Sancti flagrantia, & in dextera Filii fortitudo, & in cœli specie Patris] majestas signanter enituit.

* Quæ inter hos uncinos includuntur, desunt in Codice Pistavino, & apud Labbæum; extant tamen in Cod. Brivatensi, & apud Bollandum

Febri laborans sanatur.

9. Item vir quidam * Vellavensis incola territorii febribus quartanis biennio continuo carpebatur; hic cùm implorandæ sanitatis desiderio multas diu Sanctorum memorias circuiens peretrasset, consumpto frustra studio periculosam ægritudinem intempestivi laboris molestiâ cumularat, nec vel suæ infidelitatis culpâ, vel patronorum impotentiâ fallebatur, sed beati Rotberti meritis, ut postmodum claruit, divinitus servabatur. Nam cùm ipso tumulationis ejus die, ante sacri corporis locum, quo eum pervagata circumquaque venerandi obitûs fama, inter promiscuas turbas properantes adduxerat, humi prostratus, non sine certa impetrandæ fiducia sanitatis, remedium diutius implorasset, inter orandum, somno cœlitus illabente, leviter obdormivit, eùm interea secreto divinæ pietatis affectu per beati viri merita venarum calefactis meatibus pigri diu frigoris vis noxia cœpit resolvi, & toto corpore patentibus poris febrifluis sudoribus pariter emanare. Sensit exonerata dormiens natura remedium, & homo absque medicæ curationis molestia omni repentè liberatus incommodo, alterum se mirans resurgere sibi videtur dum evigilat. Quantas tunc Deo pro recepta sanitate grates egerit, quantis Rotbertum vocibus inclamarit, solus ex ejus gaudio poterit æstimare, qui gaudium ex præeunte molestia mensuratit. Sicut enim plus gaudet qui majus evasit periculum, ita majores agit gratias qui plus gaudet.

* Le Velay.

Cæcus recipit lumen.

10. Hujus ergo tantæ virtutis opinio, tam eorum ore qui viderant, quàm & qui crediderunt referentibus, per regiones finitimas celeriter divulgata, languidorum, debiliumque greges ad sacrum beati viri sepulchrum, velut dispensandarum gratis sanitatum largifluam quamdam ac propalatam nuper cunctis languentibus officinam, diversis pariter itineribus adducebat. Inter quos miserum quemdam senem, cujus infortunio ad duplex, senectutis scilicet & paupertatis, incommodum gravissimum planè pessimumque cæcitatis onus accesserat, anxia thori consors ad sepulchrum statuit Confessoris. Ubi dum per triduum cæcus ille indefesso studio mentis oculos fixus in Christum, Rotberti nomen, cujus fidebat patrocinio, sæpius iterarer, nec vel momentum sibi relaxaret à precibus, offensa mulier importunâ viri ut videbatur garrulitate: Desine, inquit, vel tandem præsentibus inferre molestiam, si quiescenti facere non times injuriam. Nam qui te non putas à Sancto, nisi clames improbiùs, exaudiri, dum lumen imploras amissum, quem sic pulsas infamas audirum; nec mereris impetrare quod oras, dum vel ut surdo cæcus improperas; Exspecta potiùs cum silentio, & in cordis cubiculo funde preces. Hanc ille vocem sic indignabundus exhorruit, ut eam non tam fœminæ simplex eloquium, quàm fraudulentum serpentis sibilum judicaret. Parce, inquit, parce, mulier, stultè loqui, & impiam blasphemiam imagine fidei palliare. Siccine delicatas aures suspicaris Sanctorum, ut eas nimiis putes clamoribus enecari? Immo edocti divino Christi magisterio, quod non dant amico plerumque roganti, tandem largiuntur improbo pulsatori. Statimque conversus ad Sanctum, pium nomen acclamare cœpit instantiùs, imitatus evangelicum cæcum, quem turba magis accendebat in preces, increpans ut taceret. Mota jamdudum pietas Sacerdotis, potestatem à Deo testificandi cæco luminis impetrarat, sed probat petentis fidem, dum differt dare quod petitur, simulque beneficium plus desideratum fit gratius. Dum igitur homo persistit in precibus, occulta virtus manifestum dedit effectum, cœpitque densa caliginis nubes avelli, ut velut distante jam spatio, oculis mitantibus, cùm lucem nondum viderent,

viderent, suæ cæcitatis apparere, velut si lucem videntibus velamen obtendas; Admovit homo festinus palpitantibus oculis manum, & mirum in modum nil tangens quidquid officiebat detersit. Illuxit diu sepultis orbibus lux mirabilis, & totam mox reddidit corporis accensi substantiam clariorem. Rupit ergo seipsam non capiens gaudii mensura silentium, & novi in semet miraculi congruus prædicator, per totam repentè Basilicam cœpit mixtis laudibus gratias intonare. [Quis tunc ibi præsentium, Dei potuit silere præconia, qui beati Rotberti merita non cantavit? Manifestis siquidem probamentis virtus indubitata constabat, cùm oblatas sibi diversas species cœcus modò, distinctis quamque nominibus ad visionis indicia designaret, ne colorum vel formæ cujuslibet distantiâ falleretur. Inveniat hic, si potest, mordax invidia locum calumniæ, & ad depravandum saltem quod negari non potest, tentet ex odio quodlibet comminisci. Sed cùm conatus suos omnes deficere prorsus casso labore compererit, credat vel sibi quod nobis credere forsitan dedignatur, & exemplo vesani illius Prophetæ, ab asina sua, id est, propria stultitia redargutus tandem turpiùs resipiscat. Numquid enim totum hujus mirandæ virtutis effectum non sancti Viri meritis, sed petentis fidei contendet potiùs adscribendum; at enim petentis hæc erat fides, quod lumen posset amissum Rotberti precibus impetrare; inde est quod nomen Rotberti sæpius inclamabat. Aut igitur quod postulabat, ejusdem Sancti meritis impetravit, aut sibi ad impetrandum, ipsa quâ postulabat fides nil profuit. Nam & antea sæpe, fide utique christianâ, ad aliorum sepulchra Sanctorum amissum lumen imploraverat, & nusquam tamen meruerat exaudiri. Postremò, si tota foret beneficiorum largitio fidei postulantium imputanda, nullæ Christo gratiæ referrentur, qui sæpe laborantibus cùm diversa beneficiorum remedia contulisset, fidei tamen meritum non tacebat; Fides, inquiens, tua te salvum fecit, hoc est, ut salvus fieres impetravit, non mihi dando potentiam, sed à me gratiam promerendo. Fides igitur postulantis nec largientis potentiam, nec meritum patrocinantis evacuat.

Dæmoniaca liberatur. 11. Ecce & aliud mirandæ sanctitatis evidens documentum. Ex Lemovicensi pago misera quædam viginti ferè annis maligni spiritûs frequentibus incursionibus devastata, tandem ad beati Viri sepulchrum à fidelibus personis adducitur. Sanè non illam continuâ, ut solet, fatigatione vexare vis inimica consueverat, sed in morem chronicæ passionis graviùs post intervalla torquere. Itaque dum ante sacri corporis locum statuta, velut ante pium judicem reus absolutionis suæ sententiam, suspensis qui aderant omnibus, exspectaret, tantis repentè toto corpore convelli cœpit tremoribus, ut mortem potiùs exspectandam, horrenda * supplicii facies intentaret. * Boll. suspicii. Trepidabat nimirum, invisibilis cujusdam majestatis præsentiam ferre non valens nequitia spiritalis, & dum malè invasam substantiam, velut improviso superventu territa festinat dimittere, occlusis exitibus, undique circumcursans carcerem suum concutit tremebunda. Nam retinet ad tempus, ut torqueat censura prædonem, simulque futuræ mox purgationis miraculum, ostensâ præ oculis pestis horrendæ magnitudine, commendatur. Dum igitur in hac tam fœda specie miserandum adstantibus aliquamdiu propriæ calamitatis præbuisset spectaculum, subitam fœmina prorupit in vocem; & iteratis sæpè clamoribus, sancti Rotberti cœpit adjutorium invocare. Interea Mansionatius acceptam sacræ conspersionis aquam in os vociferantis roravit, & velut imbre cœlitùs misso, sævæ passionis totum subitò restinxit incendium. Usus aquæ benedictæ ad compescendos dæmones. [O miranda protmùs pii merita Confessoris, qui etiam per humilis ministri officium potentiam effugat inimici! Hoc planè est egregiæ cujusdam virtutis indicium, quæ passim non possit Sanctorum cuilibet provenire. Dedit hoc Christus Apostolis, ut in suo nomine malignis spiritibus imperarent; quod sæpissimè per se ipsos fecere Apostoli, rarò autem per alios quos juberent. Præsumpsit hoc olim magnus ille & mirabilis Elisæus, cujus sacrorum ossium contactu, cadaver hominis resurrexit; nec tamen puer præmissus cum baculo defunctum mulieris magnæ filium ejus imperio potuit suscitare; non quod tantum Prophetam fefellerit fiducia meritorum, sed quia non semper, etiam perfectis, tam exundans gratia confératur: quibus autem id aliquando confertur, perfectos esse dubitari omninò non potest. Reg. 4. 4.] Collapsa igitur mulier pavimento, jacuit aliquamdiu sine sensu, ut planè cunctis nihil aliud quàm mortua videretur. Nec magnum negotium erat Sancto vivacibus meritis suscitare mortuam, si forsitan quod videbatur hoc erat. Redeunte itaque vel animâ, vel sensu post spatium, apertis oculis cum quiete, in modum antiquæ illius Tabithæ resedit, & de recepta mentis & corporis sanitate servo Dei Rotberto, quantas poterat gratias referebat. Tunc præsentes qui aderant, & rei exitum jamdudum stupidi sustinebant, viso tanto tamque patenti miraculo, certatim Dei laudes piis clamoribus intonabant. Sed &

mulier ad patriam reversa incolumis, miræ virtutis exemplum quod senserat ipsa circumtulit.

Contractus erigitur.

* Le Forez.

12. Item vir quidam Forensis * territorii patriota, filium suum jam multo tempore nervorum contractione damnatum, ut non gradi, sed repere videretur, ad sepulchrum beati Viti pro ejusdem suæ sobolis sanitate pias preces fusurus advexit, ibique per unius hebdomadis spatium lacrymis insistens & votis, divinæ miserationis opem fideliter expectabat. Interea die quâdam, dum Fratres Missarum celebrarent Officia, cœpit puer subitis nervorum motibus agitari; & ut torpida diu crura tentaret extendere, [reviviscentis quodammodo naturæ pulsibus admoneri. Tentavit velut hæsitans quid moveret:] & ecce quodam impetu, cum fragore cutis extendebantur nervi, ut jam, vel si conaretur, non posset desistere. Sine dubio vis cœlestis arcta nimis, captivæ diu naturæ vincula dirumpebat, & quod exercebatur non erat in hominis potestate. Erigitur statim desuetos claudus in pedes, & vacillanti primùm incessu cogitur ambulare. Accurrunt ilicò lacrymantes præ gaudio qui cernebant, & injectis undique manibus, cum Dei laudibus erectum ad Altare perducunt. Fit tale gaudium apud omnes, quale utique supernæ præsentiæ manifesta probatio merebatur. Super omnium tamen præconia, patris vox gratulabunda festiviùs resultabat, cui causa lætandi propensior majorem dabat materiam declamandi. Sic cum filio, solidatis basibus, jam non claudo, reversus ad propria, grande miraculum patriis finibus introduxit.

13. Ex Oppido, quod Ceresium nominatur, Eques non ignobilis filiam habebat, quæ fœdum in modum, facie tumefactâ, geminis etiam jamdudum capta luminibus, duplicis incommodi gravi sarcinâ premebatur. Visum est patri post tempus, qui puellæ miserias mœstis visceribus indolebat, ut eam ad sancti Viri sepulchrum dirigeret, ubi multos recipere sanitatem celeberrima jam fama vulgaverat. Ducta est cæca ad Sanctum luridis tumoribus faciem deformata, & post modicum rediit videns, in pristinam decori vultûs imaginem reparata. Nam dum precibus assiduis pulsat Deum, quales sibi contriti cordis dictabat afflictio, dum beati Rotberti nomen & merita sæpiùs contestatur, unus ex Fratribus custos ædis, de vultu gestientis colligens supplicantis affectum, admovit etiam vocibus aurem, statimque pietate permotus ingemuit; & velox affectu, vinum quo lotum fuerat corpus Sancti detulit festinanter, eoque totam faciem palpitantis respersit. Verùm illa ubi persensit auxiliares sacrati laticis guttas, idem sibi fieri sæpiùs flagitabat. Quod cùm per dies aliquot factum esset, integram recepit fœmina sanitatem. Redit ad suos facie collustrata, quam nec videri jam pudeat, nec videntibus necesse sit invidere. Gavisus est pater, visâ filiæ sanitate, gavisa familia cum vicinis; & totum simul Oppidum communibus votis in Dei laudibus exultavit. Nec beati Rotberti siluere præconia, qui causam miseræ, more suo, strenuus interventor suscepit.

Dæmoniaca sævissima liberatur.

14. Notus est Vicus, quem Monasteriolum vocant indigenæ. Habitabat hic Miles filiam habens, quam miseris modis sævus spiritus agitabat. Hæc non tantùm terrisono fremitu, vel gestu horrendo, seu verbis spurcissimis, significabat insaniam, verùm quos posset morsibus impetebat; neque parcebat vel sibi, si quando aliques invadendi copia non daretur. Nec verò qui se patrem genuerat agnoscebat, nisi quod latentis inimici suggestu, majoribus illum quàm cæteros contumeliis infestabat: Sed quando eum gravioribus pulsasset injuriis, tantò magis in miseram paternæ pietatis viscera movebantur. Spectabat infelix in corpore filiæ pœnam suam, & quodammodo tormentis gravioribus angebatur. Sentiebat enim iste mente sanâ quod plangeret, cùm apud illam ipsius sensum doloris absorbuisset insania. Illa torvos vultus & perfusorum tabie cruentas acies oculorum * sæva versabat; mœsti parentis pallidas genas, uberibusque lacrymis lumina madefacta, genus spectaculi miserandum dolor effecerat. Rictus terrificos, & spumas furentes, & rotatæ cervicis tortiles gyros, & implexi capitis horridas comas; & quicquid aliud in nescientis corpore flebile cernebatur, totum in se transferebat pia compassio genitoris. Inter hæc, cùm nulla pateret via remedii, sævum dolorem exacerbabat plus ipsa desperatio sanitatis: Sed cùm in tantis tristitiæ fluctibus jactaretur, flavit subitò ab amicis salutaris aura secunda consilii, ad sancti Viri sepulchrum puellam dirigere, quo nullius petentis fides justo desiderio fraudaretur. Statim in spem certam erectus hanc esse salutis filiæ, velut attingendi littoris unicam viam, parat famulos & ancillam, & quæ necessaria videbantur, impositamque puellam vehiculo duci festinanter jubet ad Sanctum, membris tamen omnibus impeditam, ne more suo prosiliens, quoslibet obvios sauciaret. Iter illud medium quo tendebant Ligeris fluvius dirimebat, cujus utique rapidos fluctus solent etiam sana capita formidare. Hic vincta cœpit habere jam meliùs, & vultu

* Boll. secura.

tranquillo verbis mitibus comites appellare; nimiùm virtutis hoc erat, non naturæ remedium, ubi plus poterat lymphata maximè natura terreri. Quare, inquit, me pannis velut mortuam involvistis? Solvire, quæso, defessam, nec ulrrà velitis vinctam coërcere. Sic soluta confestim toto intervallo menre placirâ conquievit. At ubi ad sacrum tumulum velut ad locum examinis est perducta, silere noo potuit qui latebat, dum purgandos remorarum fibrarum sinus violenra rimatur discussio, pestis improba fremere cœpit dentibus, & grassari, & post paulò amittendam substantiam modis omnibus fatigare. Nam post triduum fraus expulsa, omnes causas molestiæ secum tulit. Redit in statum pristinæ sanitatis paulatim recreata natura; & post modicum plusquàm sospes ad patris domum, vires suas admirans, ipsa revertitur. Quid intulerit gaudii, [quid votorum, æstimandum Lectori relinquimus; nam nec extraneos à divinis laudibus] crediderim temperâsse, qui simplici erga miseram communis naturæ movebantur affectu; quantò ampliùs paterna pietas gestiebat, quam communis & propria cohortabatur afflictio. Nec immeritò sanctum Domini Confessorem multis omnes laudibus extulerunt, cujus meritis gloriosis tanta divinitùs miracula sunr concessa. Quæ, ne fortè cuipiam dubia viderenrut, quid in hanc patrem contigerit, placuir in ultimis recitare.

Archiepiscopus ad B. Rotberti sepulchrum peregrinatur.

15. Cùm talium fama virtutum apud Alpes maririmas increvisset, & in sancti Rotberti præconia, corda & linguas accenderet populotum, Archipræsul illius provinciæ, vir moribus æquiparans dignitatem, indignum ratus si velis vulgi rumotibus pontificalis gravitas fidem protinus adhiberet, statuit non indiscussum dimirrere, quod ad publicum vel errorem, vel meritum pertinere constabat. Fuerat sanè beato Viro, dum in carne viveret, diu notus, & amore similium studiorum junctissimus. Facto igitur, ut res petebat, congruo itineris apparatu, profectus est ire, non quidem voto increduli tentatoris, sed probandæ potiùs studio veritatis. Venit ergo cum comitatu exemplo Reginæ Austri ad locum, probaturus sicut illa sapientiam, sic iste poteotiam Salomonis. Susceptus est hospiraliter; ur decebat, sicque ubi visum est opportunum, ingressus in Monasterium fieri sibi copiam postulavit. Factum est protinus ut petebat, obseratisque foribus ædis, solus ipse remansit intrinsecus. Ibi totus effusus in preces, sancti Rotberti sepulchro advolvitur, &

Probat ipse & approbat miracula per S. Robertum perpetrata.

præ igne fervidæ caritatis liquefactus in lacrymas, ex medullis cordis invocat verum lumen, ut sibi dignetur manifestiùs revelare, si verè & absque aliquo suspicionis ambiguo divina potenria tantam beato Viro miraculorum gratiam contulisset, præsentibus sæculis insuetam. Dixit etiam multa conversus ad Sanctum, sicut ei parturiens preces anima suggerit, nec cessavit Matrem Virginem invocare, nec spiritus angelicos prætermisit. Interea dum precibus addit preces, divina protinus manifestatur responsio, non formata elementariis verborum sonis, sed evidentibus verum constans indiciis. Contractam diu corpore toto puellam, quæ ad sepulchrum Sancti, sicut postulaverat, portabatur, nutu Dei confluens undique communibus votis populus sequebatur. Pulsantibus apertæ sunt fores, & ingressa prosequens multitudo. Vix bene deposita tetigerat pavimentum, resolutis nervorum nodis, diruptâ cure poplitum, surgit in pedes, & per totam Basilicam gressum movens, rudimenta gaudet novi muneris exercere. Tollit populus voces in cœlum, & læto tumultu personant universa. Stat in parte stupefactus Episcopus, & de pristinæ pietatis scrupulo, non tantùm consono multorum testimonio, sed oculari etiam fide confunditur. Agnoscit etiam tacitus grariam quam petebat, & tam ciro se exaudirum miratur. Ne tamen aliqua pravæ suspicionis relinqueretur occasio, duplicato protinus miraculo confirmatur, ut quasi legitimus testimonii numerus non deesset. Nam vix bene de priori gaudio tumultus resederat, cùm ecce non parvâ comitatûs catervâ cæcus ab ortu puer adducitur, & omnium qui aderant in se mentes & ora convertit. Nec mora, statuitur ad sepulchrum, oratur pro illo à populo, & expulsâ statim caligine, mirantes oculos penetrat lux ignota. Exoritur rursum lætitia, rursum gratiæ, rursum voces. Miratur Episcopus repetito, cujus mentis pristinæ cæcitati similis materiæ virtus alludit. Opponitur cæcitas dubitanti, & illuminatio credulitati respondet. Nullus jam locus relictus erat ambiguo, & ultra in tanta evidentia nullus Thomas poterat dubitare. Erumpit ergo corroboratæ fidei provectus in vocem, & in aures omnium sonat & resonat verax confessio. Plus, inquit, hic video quàm audivi, & est longè inferior opinio veritate. Reversus est Præsul ad propria, reportans pretiosæ confessionis divitias, & dans gloriam Deo cœli, qui vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

Et cæcus lumen recipit.

Ad Vitam sancti Magnobodi Episcopi Andegavensis

BREVE MONITUM.

Hanc sancti Magnobodi Vitam ab Anonymo conscriptam, alteri à Marbodo composita præmittendam duximus, tum ne hoc antiquitatis monimentum studioso deperiret Lectori, tum quia de hac idem fecit Marbodus quod de Vita prolixiori sancti Licinii fecerat, dum ad ejus instar & ipsam prolixiorem contraxit, & ad meliorem formam redegit. Hanc autem hic potiùs inserendam censuimus quàm Vitam sancti Licinii priorem, quia hac ab Anonymo conscripta, & è duobus Manuscriptis veteribus eruta apud Bollandum præcedit immediatè Vitam à Marbodo concinnatam, ad quam proinde Lector potest, si libuerit, recurrere; hac autem nullibi quod sciam reperitur. Prodit autem è Schedis Mabillonianis.

VITA SANCTI MAGNOBODI CONFESSORIS.

§. I.

GLORIOSUS igitur atque eximius Christi Pontifex Magnobodus ex pago Andegavensi divinis antecedentibus indiciis nobiliter editus magnis miraculorum fulsit privilegiis, qui antequam valetudine corporis & loquendi peritiâ fungeretur, admiranda in eo collata sunt cœlitus virtutum carismata, ut restantur ejus ubique recolenda præconia. Parentes ejus secundùm humanæ propaginis genealogiam admodum spectabiles inter concives non mediocre obtinebant dignitatis locum, sub jure Lotharii filii Chilperici consistentes, qui cum consanguineis suis Theodorico scilicet & Theodeberto adhuc intra adolescentiæ annos constitutus exortis undique * grandinum simultatibus litem exercebat. Puerperio ergo suo, Christo auspice, prædicti genitores admodum gratulabundi de nativitatis ejus variis, sed non modicis lætati sunt portentis. Nam sicut solerti indagine compertum habemus, exordium natalis ejus in ipsa Epiphaniorum die recens extitit, quâ Auctor vitæ fœcundâ & intemeratâ genitus Virgine à Gentibus stellâ præduce voluit adorari, ac honorari munerum cultibus, necnon Jordanicis ablui lavacris, ac limphæ liquorem convertere in vini saporem, & in ipso concentu gallicinii quo diecula prænuntiari non ambigitur igniculus, materna mundo Sanctum edidit alvus, ut patenter demonstraretur lucis eum futurum amatorem & præconem, qui talibus indiciis suam decorabat nascendo natalem.

* *aut f. struktarum grandinibus.*

§. II.

De procella fluctûs divinitus sedata.

Itaque cùm pro diluendis originalibus peccaminum contagiis prædicti parentes ad regenerationis lavacrum deferre studerent pervium, quod eundi ad Basilicam copiam ministrabat, artatus Ligeris fluminis dirimebat, qui dum navali adminiculo meatu jam dicti amni transire vellent, repentè exorta tempestas totam penè salutia suæ ademit virtutem. Insurgunt procellarum nimbi, ac immensus vortex pelagi cimbam elidere minatur. Allidúntur remi, remigesque fluctuum impulsione desperationis evadendi periculi noxâ deterrentur. Inficitur cunctis horror timoris, ac sola præ oculis formidatur imago mortis; quid agerent nautæ, quo conatu subsidia quærerent immensitas undarum, ac sirtes gurgitum denegabant, cùm subitò, ut credimus, divino nutu sopitis omnium ventorum flabris inopinata & optata supervenit quies; & qui infestanti discrimine ad perniciem delabi formidabant, mirâ & indicibili celeritate omni metu absoluti, animisque gaudio oppletis littora fluminis sulcantes ad portum salutis pervenere. Perfectis ergo omnibus, pro quibus advenerant, atque ex more completis, ad lares

proprios alacres repedarunt.

§. III.

De coma capitis ejus attonsa, & de moribus puerilibus.

Procedente verò ætate cernentes prælibati parentes generosam filii sui indolem, sacris eum destinarunt imbuere litterarum studiis. Traditus ergo scholæ documentis omni intentione, ut ætas illa patiebatur, se in divinis mancipabat exercitiis. Quicquid ante perceperat intra cordis arcana capaci industriâ retinere satagebat. Cúmque infantiæ pueritiæque transcenderet curricula, pubescente jam annorum incremento, à sancto Licinio Andegavensium Episcopo verticis ablatâ cæsarie, Ecclesiæ sanctæ instituitur officiis, ac graduum honore sublimatus, ordinis sacri commendatur oraculis. Erat namque illi inter coævos mira diligentia, summa obedientia, non ficta caritas, eetnua benignitas, pernox in orationibus, ultroneus in vigiliis, parcimoniæ commerciis illustratus, sanctimoniæ privilegiis decoratus, doctrinæ cumulis eruditus, sapientiæ lampadibus illuminatus, mellifluâ sermonis sagacitate delibutus, jugum Christi, quod portantibus amatum cernitur, jugiter ferens, & onus ejus, quod subcollantibus leve judicatur, indesinenter gerens.

§. IV.

De honore Prælationis ejus.

Cernens igitur jam supradictus sanctus Præsul Licinius ejus industriam, & admirabilem mentis ejus intentionem, decrevit eum aliquantulum in superiori consistere gradu, & penes se retinere, ut adjutor sui in omnibus foret, & exemplis ejus cæteri æmulatores fierent. Siquidem Patrem eum præfecit sanctæ Congregationi, quæ in Cœnobio Colonetensi Christo famulabatur, ut lucerna in fastigio candelabri sita, claritate luminis magis cæteros illuminaret, & dogmate divinæ admonitionis paradigma obsequentibus exhiberet.

§. V.

De Legatione qua Romæ functus est, & quid ibi egit.

Cùm autem ipse prædictus Pontifex Licinius in Suburbio jam prælibatæ Civitatis Andegavensis Basilicam in honorem sancti Joannis-Baptistæ miro opere constructam dedicare vellet, recolendæ sanctitatis virum Magnobodum Ecclesiastici ordinis ministerio promotum accersiens, ad Urbem Romam, ubi pignora Apostolorum debitâ veneratione recoluntur, direxit, ut Reliquias à Summo Pontifice consequi mereretur, quibus Basilicam moderno cultu insertam consecrare posset. At ille jussis ejus obtemperans, maturavit iter; qui beatum Papam Urbis adiens, causam intimavit profectionis, atque ab eo gratanter exceptus, aliquamdiu cum ipso conversatus est: Cujus jussu, juxtà morem, divina Officia, ac Missarum solemnia celebrans, contigit ut ad matutinas Laudes cum Pontifice veniens Psalmorum ac Hymnorum melodiis interesset; at ubi ventum est ut Lectiones secundùm Ecclesiæ Romanæ ritum in pulpito recitari deberent, cum benedictione ejus assurgens, lectioni operam dedit, in qua diutiùs detentus, absque interpolatione cœpto operi insidens, quidam de circumsedentibus livoris facibus accensi, quod dicere nefas est, lucernam quæ visui Viri Dei famulabatur extinguere aggressi sunt. At ille illaram sibi ab æmulis controversiam cernens, constantior factus, nihilominùs opus quod subsidio lichni aliquandiu peregerat, carens ejus solamine, corde tenùs omne peragens, perlegit libri paginam, ut comprobaret Omnipotentis gratiâ non solùm lumine carnali, quod exteriùs patet, illum vigere, sed etiam spirituali, quod interiùs spiramine divino candet, plenissimè fervere. Igitur perceptis, pro quibus ierat, à beatissimo Papa pretiosis sancti Joannis Reliquiis, prospero cursu ad venerabilem Licinium Andegavis repedavit Pontificem, ferens pignus affabile; quod ille alacriter acceptum, ut mente conceperat, intra Oratorium moderno opere ædificatum recondens, expectabili sanctione dedicavit: in quo contuberniale Collegium Monachorum coacervans, juxta normam sanctæ professionis vivere instituit, ac plurima prædia ad opus * divino ibi militantium delegavit, atque Xenodochia ac Brephotrophia, diversaque mansionum habitacula ædificare procuravit.

* *supp. cultui.*

§. VI.

De transitu Andegavensium Episcopi, & de Ordinatione ejus.

His ita perpetratis, atque evolutis multorum annorum curriculis, cùm omnipotens Deus Præsulem Andegavensem ab hac ærumnosa ac caduca vita vellet absolvere, & beatum Magnobodum in Ecclesia sua Pastorem constituere, infirmitate

cogente, viribus cœpit destitui propriis, qui Fratrum ad se convocans examina, Viaticum petiit, & perceptâ sacri Corporis Christi Eucharistiâ, à discipulis summâ diligentiâ terræ conditus est, resurrecturus cum gloria. Illo ita assumpto, plebs Andegavensium, tam clericalis, quàm laïcalis, in unum coacervata, parili animo, una cum consensu incliti Francorum Regis Dagoberti, filii Lotharii, Magnobodum sibi fieri Pastorem adclamare cœpit, omnibus una sapientibus. Soli duo Presbyteri honore præcellentes inventi sunt, qui nimiâ obstinatione hanc electionis seriem, & statuta populi evertere moliebantur, quorum unus vocabatur Leudobaudus, alter verò nuncupabatur Ambrulfus, sancti Viri adversantes meritis; sed prævaluit definitio generalis adversùs flexuosa eorum præstigia: Insuper divino exardescente examine, tantâ cæde notati sunt, ut utrique oculos dextros evidenti experimento amitterent, & nusquam spem recuperandæ pristinæ sanitatis adipisci mererentur. Ita factum est, ut & versutus illorum astus mulctaretur, & Viri Dei electio nutu Dei signis præcedentibus sanctificaretur.

Fit Andegavensis Episcopus.

Leudobaudus & Ambrulfus.

§. VII.

Qualem se exhibuit adeptus apicem regiminis.

At verò beatus Magnobodus, ut assensus populi ferebat, infulam Sacerdotalem adeptus, voto omnium favente, in Cathedra Episcopali sublimatur; qui ut onus suscepit ovile, continuò ut bonus Pastor, pro ovibus sibi creditis evigilare cœpit. Admonebat protervos ut corrigerentur; persuadebat bonis ut in melius augmentando de die in diem proficerent. Quod verbis edocebat, operibus demonstrabat: Nihil in terris quæ sua erant quærens, sed quæ aliorum utilitati prodessent consulens, ægrotantibus opem ferebat, periclitantibus subsidia ministrabat; pauperum visitator, egenium consolator, Monachorum, Clericorum ac Sanctimonialium curam gerebat, viduarum ac pupillorum sollicitudinem sedulus exhibebat, pro inimicorum versutia orationi instabat, eosque charitatis fœdere mitigare satagebat; eloquio conspicuus, mênte serenus, pietatis ac misericordiæ armis circumdatus, justitiæ ac rectitudinis clipeo munitus; in adversis fortis, in prosperis humilis; nec terrore terreri potuit, nec munere frangi, nec blandimentis seduci; in consilio prudens, in actione vigens, in omni probitate morum intelligens; deditus jejuniis, eleemosynis dapsilis, Evangelicis præceptis adclinis, Psalmorum Canticorumque pervigil concentor, ac totius divinarum Scripturarum seriei non immemor: mactabat se ipsum quotidie holocaustum Domino, ac se in ara cordis contriti sacrificium offerebat, ut hostia immaculata fieret, & templum Dei viva intraret. His & his similibus virtutum gemmulis adornatus, taliter præerat Andegavensibus civibus Antistes constitutus Magnobodus: cujus actionis admirandæ si quis agnitor esse desiderat, sequens sermo absque mendacii fuco explicabit.

§. VIII.

De Vinctis quos apud Parisios divinitùs absolvit.

Igitur tali evidenti approbatione & omnium assertione, beato Magnobodo apice Præsulatûs decôrato, præfatus Rex Dagobertus, Monarchiam Regni Francorum obtinens, compertâ bonitatis ejus famâ, ad se Parisios, ubi tunc temporis morabatur, accersiri præcepit. Cujus jussionibus obtemperans; non segnis ire perrexit. Dum ergo intra Civitatem ingrediens, valvas transiret, rei qui in ergastulis irretiti facinoribus detinebantur, comperto ejus adventu, vocibus importunis clamantes, beati Viri solatia petebant. At ubi audivit miserorum lugubres ululatus, eorumque lamentabile exitium, misericordiâ motus, vestigia pressit quæ in procinctu erant, cundi ad Basilicam orationis gratiâ. Judicem ergo adiens cernuâ mente, rogitare cœpit ut damnatis veniam præstaret, & liberam pergendi facultatem indulgeret. At ille ut erat truculentus, responso improbo sancti Viri adversans voluntati, sine effectu abire fecit; qui à funesto contemptus, Ecclesiam quâ tendebat ingrediens, Christi clementiam exorabat, ut noxiis copiam eundi annueret, ac à loris nexuum erueret. Illo sic in prece perseverante, repentè compedes attriti manicisque contusis aditus carceris, nullo obice impediente, vinctis patuere. Prosiliunt namque, & sancti Pontificis advoluti vestigiis, gratiarum actiones referre cœperunt. Pro quorum salute ille Principis clementiam exorans, optatam absolutionem impetravit; ac ne ulteriùs in tanto facinore deprehenderentur comminando interdixit.

§. IX.

De cæco intra Basilicam illuminato.

Sub eodem tempore quidam lumine oculorum amisso magnifici Viri virtutibus auditis ad Andegavensem prædestinavit

duce præeunte pergere civitatem, confidens spe integrâ ejus solamine pristinam oculorum suorum recuperare salutem. Qui intra urbem ingrediens ut Pontificis medelam quæreret, dictum est quia infra septa Basilicæ divinis officiis intentus Missarum solemnia celebraret; ac ille hoc comperto præduce quo venerat Ecclesiam adiens beatum Pontificem invenit, ut dictum fuerat, in sacris mysteriis, quem voce importunâ clamitans deprecabatur, ut perditum restitueret lumen. Cujus querimoniis beatus Antistes misertus, oratione pro ejus incolumitate profusâ, peracto Missarum officio, perceptionem sacri Corporis in os ejus cum benedictione intromisit, qui continuò omni cæcitate depulsâ, acies oculorum, qui per multa annorum curricula fuerat latebris deputatus, ei restituitur, atque gratias agens Christi virtuti, cum alacritate mentis & corporis ad propria regressus est.

§. X.

De Presbytero à fluxu ventris sanato.

Nec illud silendum autumo quod cuidam Presbytero bonis operibus dedito evenisse contigit; dum enim profluvio ventris laboraret, & intestina ejus morbo viscerum usque ad perniciem vitæ dilabi & cruciari videretur, * visu quo poterat præcepit famulis suis ut quantocius ad Virum Dei accederent, & Eulogias quas dirigere decernebat, ipsi deferrent. Et illi jussionibus domini sui obsequentes, summa cum festinatione detulere quæ dominus eorum præceperat; qui benignè ab eo suscepti, gratanter accepit quæ ægrotus direxerat, & protinus rem agnoscens, panem benedixit, remeantibusque bajulis tribuit, jussitque ut absque dilatione æger ex eo perciperet. At illi concito gradu revertentes exenia Pontificis domino suo morbo obsesso attulere; quibus acceptis, & in esu sumptis, continuò omnis dolor intestinorum, refocillatis viscerum fibris, abscedens, pristinæ restituitur prosperitati, agens gratias Pontifici, qui ita eum à perniciosa clade eripuerat.

* f. nisu.

§. XI.

De prodigio super garrulitatem puerorum ostenso.

Igitur summæ sanctitatis vir Diœcesim sibi commissam illustrando atque admonendo circumiens pervenit ad quoddam prædium, quod Quattinacus vulgariter nuncupatur; quem pueri garruli in platea conglobati pariter procedentes ei obviam cachinnis ac vocibus debaccantes lacessere non formidabant, ac convitia ludendo nefanda jactitabant, quos ille intuens repente unus ex ludentibus pueris mixtus pulveri omni cum pertinacitate raptus per vasta aeris more globi hac illacque ferebatur. Tunc de sodalibus cum parentibus tristitiâ metuque profligati per devia quæque sequentes, ac rupium valliumque anfractus sectantes, nullo proficiebant effectu, excepto labore fatigationis; quid agerent consilium demebat casus inauditus & repentinus. Tandem desperatione adacti per invia & dumosas tramites satiscentes, reperiunt puerum inter condensa veprium semi-viventem, & vix exilem anhelitum trahentem; quem parentes cum magno gemitu pallio involutum, & pene cunctis artubus decerptum in præsentia sancti Viri obtulerunt, ac poplitibus flexis exorare cœperc ut doloribus filii sui compati dignaretur, quibus præcepit ut intra septa Ecclesiæ puerum ponerent, & Domini clementiam pro eo supplicarent. Verùm denuò abscedente turbâ, cùm ad Ecclesiam prædicti parentes mœrentes remearent, valentem puerum invenerunt, quem defunctum sperabant. Tunc Vir Domini, adprehensâ manu pueri, ex aditu porticûs levavit, & sanum & vitæ prœpotem reddidit parentibus, retribuens bona pro illusione sibi illata. At illi gratulabundi genibus ejus advoluti vota referentes, ad lares proprios remeavere.

§. XII.

De quodam Theudegisilo curato.

At verò quidam vir Theudegisilus nomine nimiæ ægritudinis incommodo laborabar, quem nulla medicorum ars, nec fomenta salubria ad sanitatis perfectum reducere valebant. Cùm autem ita morbo attritus spem omnem recuperandæ pristinæ valetudinis abolitam haberet, memor præfati Antistitis beneficii, ad ejus se deferri voce flebili poposcit obtutus. Quem ille intuens diræ ægritudinis tumore debilitatum, ad Christi suffragia conversus, orationum munia pro eo omni cum instantia fundere studuit; sicque, divinâ favente clementiâ, ab omni molestia corporis erutus, atque sanitatem adeptus, qui grabato usu alieno bajulatus fuerat, incessu proprio ac libero arbitrio ad sua repedavit.

§. XIII.

De navicula ad eum sine remige perlata.

Opere pretium est referre & illud quod

multi asserunt miraculum. Rediens namque venerabilis Pontifex cum agmine discipulorum ex vico, cui Othonense vocabulum est, ut tenderet ad suæ mœnia urbis, ad oram fluminis cùm accessissent, contigit eventu divino, ut credendum est, non adesse navale solarium, quo tutè possent transmeare fluvii alveum; siquidem linter citra amnem situs videbatur, sed deerat qui ejus utilitatibus consulens præsentiæ ipsius conducere cooaretur; qui more solito ad orationum solamina confugiens, diu in prece commoratus, repente prora ex loco, in quo adnexa tenebatur, exiliens, absque remige, nullo compellente, ad littus, in quo præstolabundus aderat, votis omnium patens natatu devehitur. Qui omnipotenti Domino, qui voluntatem timentium se facit, & deprecationes eorum exaudit, gratias rependens, cum universo comitatu suo nobili in eam descendens, ad locum quo tendebat & voluntas dirigebat, prospero cursu lætabundus pervenit.

§. XIV.

De Mummolo à febribus liberato.

Interea erat quidam æger nomine Mummolus qui quartano febrium typo graviter infestabatur, & diu macerationis molestiâ afficiebatur; quotidie autem eum hæc sæva pestis miserabilem languidum graviter vexaret, & nulla penitus remedia adipisci posset, morbo urgente ad mortis confinia compelli cœpit; jamque in suprema vitæ constitutus Virum Dei per internuntios petit ut sui misereri dignaretur, qui ejus irremediabilibus doloribus compassus oleum sacrâ benedictione sancitum ægroto direxit, atque ungi præcepit; quo accepto, ut est delibutus, fugatâ cunctâ langoris materiâ, sanus redditus multis denuò vixit annis.

§. XV.

De puella Baldetruda lumini restituta.

In eodem quoque pago Andegavensi puella quædam nomine Baldetrudis morabatur, quæ ita erat lùmine oculorum abdicata, ut omni desperatione addictâ spes videndi in perpetuum denegari videretur, cujus parentes orbitati condolentes in conspectu pii Patris Magnobodi statuentes supplici animo rogitabant, ut opem medelæ natæ suæ conferre dignaretur. Quorum petitionibus aurem accommodans, fidemque eorum cernens, ad orationis munimina conversus, cernuus Dominum exorabat ut lumen puellæ restitueret, qui ab exordio nativitatis editum curaverat cæcum. Illo itaque in hac ita perseverante prece, paulatim cœpit puella clausis palpitare luminibus, donec omni cæcitate depulsâ, ad integrum sortita lumen viatico proprio patentum attigit fores.

§. XVI.

De manu arida Domnioli.

Sed inter ista quidam nomine Domniolus longævâ obsessus infirmitate manum arefactam absque operis negotio ferè assuetus erat; sola namque figura hujus artubus inerat, sed efficacia roboris & sensibilis vigor absens velut sarcina alicujus materiæ illi adhærebat. Agnitioni itaque præcellentissimi Viri præsentatus, olei fomentum benedixit, ac arido mandavit ex eo se perungi, qui salubri medicamine linitus extemplò virtus membrorum virentibus venis, ac in robore coalescentibus nervis redire cœpit, omnique compagine soliditatis insertus comite valetudine ad sua repedavit ovanter.

§. XVII.

De nummis in refectione pauperum multiplicatis.

Quid autem referam de ineffabili Divinitatis miraculo quod per eum Omnipotentis gratia operare dignata est. Nam cùm tempore quodam urgente famis inediâ, ad Virum Dei, ut illi consuetum erat, agmina pauperum undique ex diversis locis confluerent, & ipse, more solito, ut dapsilis largitor absque reprocrastinatione agapem faciens, necessaria erogabat: Cui cùm in stipendiis eorum non modicum nummorum supplesset numerum, ad alenda non deficeret, usque ad satietatem omnes refecti sunt. Quibus cum alacritate euntibus, clientuli Pontificis summam nummorum indagantes, quæ fuerat in cibis egentium distributa, duplicata repererunt quæ erogando consumpsissent; qui admiratione attoniti, ad eum accedentes, ut res erat innotuerunt: siquidem centum quinquaginta ampliùs inventi sunt, quàm in sumptu egenorum distributi denumerarentur. At ille non elationis typo elevatus, suis meritis adscribens, sed clementiâ Dei imputans, ex intimo cordis antro gratias agens, omninò sub silentio tegere jussit; cavebat enim jactantiæ vitium.

§. XVIII.

§. XVIII.

De muliere paralitica sanata.

Hoc itaque prodigio Viri Dei meritis ita patefactis, denuo aliud subsequitur. Mulier etenim quædam paralisi morbo itterita à notis præfato Pontifici in grabato defertur, quæ ita erat omni compagine artuum dissoluta, ut omnibus officiis amissis solus vitalis spiritus anhelare absque negotio videretur; quam Vir Domini intuens, misericordiâ motus, altissimo Regi pro ejus recuperatione preces offerre studuit, quibus completis ad mulierem accedens, adprehensam manum illius ab imo elevare præcepit. At illa absque mora consurgens, omni langore fugato, incolumis reddita est; sicque nullius indiga solatii cum inopinato gaudio ad sua reversa est.

§. XIX.

De Lodento visui restituto.

Non longo post tempore cœcus quidam Lodovæus orbitatis latebrarum nodis irretitus vitam ærumnosam cum exitio ducebat, qui tali aditus penuria toto visu flagitabat, ut absque dilatione Pontificis præsentaretur conspectibus; quem affines importunis ejus acclamationibus tædio affecti ad medicum saluberrimo fomento sanandum adducere compulsi sunt. Pro quo orationi incumbens, ut & perfusus facie lachrymarum imbre, fugatâ cœcitatis nocte, ac sole adveniente optatum cœco restituit videndi munus.

§. XX.

De Archidiacono Pictaviensis Ecclesiæ.

Præterea Archidiaconus quidam Pictaviensis Ecclesiæ summæ simplicitatis vir nomine Agericus nimiam beati Viri ob sanctitatis suæ privilegia elientelam possidebat. Hic cum enormi dentium molestia clanculo Pontificem adiens, innotuit lugubri relatu immensitatem discriminis quam patiebatur intra antra oris; cujus doloribus sæpe dictus Pontifex compassus signum sanctæ Crucis recolendum super dentium fauces imprimens, ab omni incommoditate ora absolvit. Ita sanitatis titulo præmunitus, ad locum, de quo venerat æger, rediit alacer; qui demum meritorum suorum interveniente opinione, Præsulatûs apice decorandus ab universis eligitur Pontifex plebis ad regendum sanctæ Matris Ecclesiæ statum, ut postea declaravit eventus dignus Deo & actione conspicuus.

§. XXI.

De homine à vexatione sanato.

Sub eodem ferme tempore homo qui nuncupabatur Nannenus, ex prædio Vermenrense procreatus, omnium impugnatione dæmonum infestatus vexabatur diutiùs, qui nimium loris ac vinculorum concatenatione omni tempore nodatus ad Virum Dei adducitur ita mente fraudatus; qui cernens plasma Christi cruore redemptum ita inimici fraude obsessum, altiùs ingemiscens ad omnipotentem Domini confugit adminiculum supplex deprecans, ne hostis pertinax potestatem suam teterrimæ dominationis in hominem exerceret, pro quo ad terras veniens mortem subire non horruerat. Quid multis moror? Oratione expletâ mox ut sanctus Vir perduelli versato nutatui in corpore comminatus est ut ab imagine Dei velociùs abscederet. Ille statim ad nihilum redactis præstigiis suis ex obsessâ discedens dæmoniacus mente, recepta totius valetudinis expertus cum benedictione Pontificis regressus est.

§. XXII.

De muliere manu dexterâ solidata.

Nec illud silendum censeo quod cuidam puellæ ex agro quod vulgo * Cabariense vocant, evenisse contigit. Ea etenim, ut omnibus qui tunc temporis superstites aderant, satis compertum habetur, molestiâ infestante manum dexteram amiserat, quæ longo intervallo temporis hanc injuriam membri bajulans, petitione ejus impetrante, ad beatum sæpe prælibatum delata est Pontificem, qui oleum sacræ benedictionis munere infectum dexteram puellæ perungere sanxit; à quo omnium infirmitatum nexibus erepta, jussu Pontificis sanitatis compos ad sua repedare valuit incolumis, magnificans Christi virtutem, sanctique Viri à Domino concessam hujusmodi facultatem.

* al. Cabariacensem.

§. XXIII.

De exercitiis quæ quotidie agebat.

Ergo si cuncta & per singula sancti viri Magnobodi referre voluerimus quæ vivens in corpore gessit miracula, nondum libelli enormitate excederent, sed ea solummodo quæ relatione multorum comperta sunt, ut modicitas nostri exilis fon-

tis prævalet, breviter elucubrari ratum duximus. Nam interiùs & exteriùs virtutum floribus candens, magnis pollebat scientiæ privilegiis: pro ovibus siquidem sibi creditis sollicitus erat, ne ovile ab antiquo prævalli patefacto, aliquod detrimentum Christi grex sustineret, pro quo ipse pretiosum Sanguinem fuderat. Contra astum præstigiarum rapidi leonis, quærentis quem devoret, solers evigilabat, & omnes pedicas ejus prævigili instantia transiliebat. Io domo namque patris familias constitutus, mensuram tritici conservis erogans, pro salute & augmento ovilis sibi crediti sedulus pernoctabat, ut cùm Dominus adventum suum notificaret, non dormientem, sed vigilantem inveniret. Ideóque magnoperè orationis supplemento intentus, ut status sanctæ Dei Ecclesiæ conservaretur, exorabat mente indefessus. Inter cætera verò opera quæ diatim exercebat, sacrificium Domino offerre peculiare suum erat, in quo se ipsum in ara contriti cordis indesinenter mactans, hostia viva Domino fiebat; ac sanctæ Dei Genitricis omniumque Sanctorum commemorationem faciens, charismata sanctæ Eucharistiæ cernuâ prece sumens, pluribus exindè præbebat medelam ægrotis, ac salutem periclitantibus, nec ulla obstante obice algoris, aut itineris, aut cujuslibet necessitudinis, obmittere voluit. Psalmorum verò, Hymnorum, Canticorumque spiritualium concentibus tam diurnis quàm nocturnalibus horis ita deditus erat, ut absque his nil operis exercere videbatur; necnon Pentateuchi totiusque Historiæ non immemor, seriem divinarum Scripturarum mente sagaci retinebat. Jejuniis autem, ac parsimoniæ cultibus illustratus, augmentabat abstinentiæ normam. Siquidem in diebus Quadragesimæ observationis solus in cellula conclusus, solo pane & aqua contentus, & ad mensuram ponderis hoc percipiens, cum magna egestate vitam ducebat. Carnem ergo suam ita gravi penuriâ atque inediâ edomabat, ut assiduè cilicio contectus, hirtum ferret tegimen. Pauperum egenorumque, ac peregrinorum sedulò memor fiebat, atque hunc orphani patrem vocabant, pupilli ac profugi consolatorem clamitabant. Nam stipendiis ejus alebantur, opibus pascebantur, ac vestimentorum adminiculis tegebantur. Si quis ære alieno oppressus, ac necessitaris inopiâ præventus, ac ingratus quisque solatium ejus expetere compulsus est, sine reprocrastinatione invenire meruit quibus indiguit. Infirmorum cura ante omnia illi adhærebat, illorumque sollicitudinem mente vigili refovebat. Si morte urgente quisquam exitum consecutus est, ejus exequiis interesse studuit; & si necessitas exegisset, ex propriis sumptibus sepulturæ traditus est. Et quid plura? Omnia omnibus factus erat, ut omnes lucrifaceret. Sed tempus postulat ut ad narrationis seriem stylum latentia explanando ad ea revertamur.

§. XXIV.

De Sanctimoniali ab ægritudine liberata.

Sanctimonialis quædam nomine Procula gravem ægritudinem incurrerat, ita ut etiam fermè usque ad periculum vitæ addictam se fateretur. Hæc pro religione propositi sui homini Dei bene nota frequenti petitione poposcit, ut ab ipso visitari mereretur; cujus orationibus ille adminiculans dictâ vespertinâ synaxi famolam Dei invisere decernens, preces omnipotenti Domino pro ejus prosperitate profudit; quibus peractis imperante sancto Viro continuò discessit ab ea omnis morbus infirmitatis: ita ut post ea multis incolumis viveret annis.

§. XXV.

De controversia Abbatis Eraclei.

Sed sunt quamplurimi invidiæ ac malitiæ & rancoris ita illaqueati, ut unde exemplum bonæ actionis ac vitæ propositum sumere deberent, nequitiæ suæ exardescentibus tribulis ad perniciem sui exinde deteriores fiunt. Et ut enucleatiùs aperiamus: Quidam regimen Abbatis tenens, non tamen curam ipsius officii ut congruerer exercens, cognomento Eracleus, beati Antistitis Magnobodi virtutum insignia cernens, felle livoris irreritus veneni haustu eum perimere conatus est, virosque malitiæ sui sceleris conscios corrumpens, clandestinæ Viro Dei poculum mortis propinari jussit. Quos ille ad se venire conspiciens intellexit, divinâ providentiâ demonstrante, præstigia eorum mortifera, ac memor evangelici præcepti: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, omnem humanitatem eis exhibuit in cibo & in potu. Post refectionem verò ad se accersiens, cœpit eis monita salutis adhibere, atque persuadere ut à tali nefanda & vitanda versuria secederent, ne velut fratricidæ citia pari inferendo æternæ maledictionis mucrone barathri mulctarentur; cúmque his & hujusmodi sermonum persuasionibus letiferos exhortaretur, & ut ne serpentis controversiam, sed columbæ simplicitatem imitarentur, admoneret, dato pacis osculo abire fecit indemnes.

At illi pudore simul ac metu perculsi, ad eum, à quo directi fuerant, reversi intimavere ut res erat; qui ubi fraudes suas flexuosas intellexit denudatas, perculsa turbatione perterritus limina beati Martini fugabundus adiit, latibulum quærens; sed cùm sæpissime proditor à veridicis argueretur, & quæ egerat in palam notaretur, sub jurejurando innoxium se ab hujusmodi execrabili facinore fatebatur. Sicque in duplici reatu dilapsus, in homicidii scilicet noxa, & figmento perjurii, ultionem divinæ animadversionis consecutus est; nam ulcere diro percussus in fronte tamdiu extabuit, ut nulla ars medicorum salubria adhibere possent, atque hoc ita vulnere atro diutissimè attrectus mortem inopinatam incurrere meruit, qui vitæ sancti Viri insidiator extitit. Sicque eo liberato ab æmulo, misericordiâ Christi favente, quantùm pollebat virtutum donis declarabatur successibus prosperis.

§. XXVI.

De puella ab urbe Roma curata.

His ita transactis, puella quædam in urbe Roma, nobilissimis orta natalibus, triennio à febrium invasione intolerabili afficiebatur cruciatu; cúmque incurabilis ab omnibus hæc dira pestis videretur, penè jam usque ad exitum dilapsa, auditis miraculorum signis quæ intra Gallias Christi potentiâ, à Sancto gerebantur Magnobodo Andegavensium Episcopo, cœpit ejulatu clamare ut ad Virum Dei curanda adduci mereretur; cujus importunam querimoniam consanguinei non ferentes, longævum iter arripientes, transcensis pennarum Alpibus, atque horridam & asperam viam secantes, Gallias adiere: qui ut ubi sanctum Pontificem Andegavæ residere cognoverunt, celeri cursu ad eum propetantes, divinis Missarum solemniis intentum invenerunt, & protinùs causas itineris fessabundi innotuerunt; quos ille benignè suscipiens, Dominici Corporis Mysterium, quod sanctis manibus tractabat, in os puellæ intromisit; quæ absque mora, veneno diutini langoris deposito, pristinæque sanitati concessa, lætabunda cum comitibus ad Urbem quâ venerat regressa est.

§. XXVII.

De Abbate Monasterii S. Albini.

His diebus erat quidam Abbas, vocabulo Niulfus, qui Cœnobium, in quo sanctus Albinus, olim Andegavensium Antistes, corpore quiescit, secundùm normam sacræ religionis regere satagebat, qui diro morbo podagræ usquequaque obsessus, ab omni officio manuum extorris permanebat. Quamobrem adelphi & clientuli ejus mœstitiâ circumdati, ignorabant qualiter Patris sui pressuris subvenirent. Ut autem Sacerdoti notum factum est, sicut moris erat ægros visitare, ad eum visitationis gratiâ ire perrexit; quem in magna anxietate constitutum considerans, orationis voto completo, eulogias sacrâ benedictione decoratas ut sumeret æger adhortatus est; qui ut ubi cum fide percepit, continuò omnis molestia quæ eum invaserat ab eo recedens, totius valetudinis expertus est; ac grates rependens Pontifici, multis deindè annis præfato Cœnobio regimine præfuit, serviens Domino cum devotione.

§. XXVIII.

De incommodo cujusdam Dodonis.

Ac non multò post homo, nomine Dodo, ab ineunte ætate indicibili subreptus langore, diu mœrore afficiebatur ulceroso; qui cùm ita tabefactus redderetur, ad memoriam rediit quæ diatim à sancto gerebantur Antistite Magnobodo, accersitumque unum de vernaculis sibi parentibus, ad eum quantociùs properare jubet, hortaturque visu supplicii, ut causam suæ infirmitatis illi innotesceret, & benedictionis munus ab eo perceptum ipse deferret. At ille otiùs peragrans, ad Virum Dei accessit, narravitque rem adventûs sui; à quo panem benedictione consectatum sumens, non segniter repedans, detulit Domino suo, pro quo erat exenium salubre; ex quo cibatus, illicò divinam sensit adesse virtutem: siquidem incommoditas longæva recedens, in robore convalescens jocundiori dehinc præmunitus est sospitate.

§. XXIX.

De Diacono Romulo.

Per idem tempus, quidam Archidiaconi honore prælatus, Romulus nomine, in Aquitaniæ ortus confinio, à quadam impedimenti molestia sex annis arctiùs tenebatur adnexus. Cùm verò nulla spes adipiscendæ sanitatis arrideret, tandem divino instinctu, Antistitis famam eximii longè latéque diffusam eùm agnovisset, ad eum accedere Andegavis mente integrâ non piguit; atque ubertim flens, exorabat Pontificem ut sui misereri dignaretur; cujus angoris ille compariens, ut erat omnimodis misericordiæ deditus, admonuit ut à Domino quæreret salutem, qui absque eo

non poterat subvenire humana medicina; ipse verò cum eo per triduum orationi incumbens, quotidie divina Mysteria pro imbecille celebrans, Eucharistiæ communicavit. Quo facto, fugatâ omni immunditiâ morbi interiùs latente, cum gratiarum actione iter quo venerat lætanter regressus est.

§. XXX.

De miraculo ab Abbate Martino facto.

Magna sunt quæ suprà commemorata sunt; sed adhuc majora inserenda sunt. Dum etenim Hominis Dei celeberrima ubique divulgaretur fama, magnates, cæterique sanctitatis arce pollentes, ejus clientelam appetentes, nimio venerabantur affectu. Aut si qua itineris necessitas, aut casus subripuisset incautus, ejus benedictionis eulogias ab eo perceptas, quasi pro armis secum deferentes, protegi se confidebant. Undè accidit ut Pater cujusdam sacri cœnobii, nomine Martinus, pro necessitudine Monasterii sibi commissi sollicitus, Burgadelensem adiens Pagum navali commercio, hospitandi gratiâ, ad cujusdam mulieris lares cœcitatis orbitate defessæ, divertere curavit; qui mulieris detrimenta considerans, ac memor beneficii hospitalitatis, munera gratuita panis, quæ pro benedictione, ut diximus, secum detulerat, jam vespertinâ horâ irrumpente, mulieri tribuens, ut cum devotione perciperet imperavit. Quo sumpto, noctem in oratione cum ea pervigilem ducens, ut aurora diei illuxit, simul cum noctis caligine fugatæ sunt oculorum latebræ, ac cum jubare diei corusco lux quoque visuum irradiavit propatulo. Quod cernens familia, tanti novitate miraculi attonita, fit strepitus maximus collaudans Christi virtutem, ac benignum hospitis sui medicum. Ergo hic talis præfuit, sicut in hac sedula absque fuco mendacii recitamus sæpiùs, talis utique absens, talis in ferendo opem præsens.

§. XXXI.

De Baudomella puella sanata.

Addantur itaque miraculorum insignia, quæ inserantur in pagina. Ex prædio, cujus Cabariacense vulgò vocabulum est, quamdam puellam in puerilibus lustris constitutam, nomine Baudomellam, caligo irremediabilis lumen oculorum obduxerat; quæ solamine alterius ad beatum Pontificem adducta, exoratum est ut opem misericordiæ dignaretur impertiri. At ille invocato sanctæ Trinitatis ineffabili Sacramento, Crucisque trophæo super ipsam inserto, favente superno solamine, clarius lumen puellæ redditur, quod usquam à crepundiis exordii sui adepta fuerat.

§. XXXII.

De Godolena similiter illuminata.

Subsequitur deinceps aliud simile, de quo disserendum est, miraculum de adolescentula, scilicet nomine Godolena, quæ intra annos pubertatis detenta cœcitate ac tenebrata visuum acie, tenebrarum patiebatur noctem. Hæc à notis insinuata Christi Sacerdoti, solâ unctione olei, ac Crucis effigie catechisata, sine dilatione perspicuum recepit lumen, quod per multorum dierum orbitum fuerat tectum.

§. XXXIII.

De alia, vocabulo Goda.

Paulò post quoque aliud miraculum evidenti declaratur famâ. Mulier etenim, quæ nuncupabatur Goda, nimiùm eâdem atrâ afficiebatur cœcitate: Protinùs ergo alieno adminiculo usa, conspectibus gloriosi Præsulis præsentatur Magnobodi; quæ magis cœpit clamare vocibus ut sui misereretur Confessor excellens. Cujus querimoniis commotus, liquamine olei benedicti mulieris orbes luminum perunxit; quibus delibatis, expulsæ sunt tenebræ, adveniente inopinatæ lucis die.

§. XXXIV.

De adolescente à dæmone erepto.

Sub eodem quoque temporis articulo, quidam adolescens ad juventutis florem maturum, antiquo perduelle insidiante, qui mille per . . . . . decipit hominum corda, arreptus, ab ipso nimiùm fatigabatur: qui undique loris ac vinculorum nodis adtritus, ad Virum Dei adducitur ita mente privatus. At ille imaginem Christi cernens à prædone invasam, perditamque recuperare cupiens, secùs cellulam, in qua manens orationi vacabat, persistere jussit; quem cùm toto Quadragesimali tempore penes se detinens, orationibus precibusque pro eo Dominum exorans, adminiculante Domini virtute, fugato pervicaci hoste, curatus est; menteque receptâ, sensuque vivaci augmentatus, ad propria, undè coactus advenerat, ultroneus regressus est.

§. XXXV.

De puella arida sanata.

Adjiciamus etiam & aliud famosum, quod post egit, miraculum. Siquidem ex villa, quam Corniliacum nuncupant, puella tribus ætatis suæ lustris peractis in tanta inciderat corporis sui detrimenta, ut manuum pedumque officio fraudaretur naturali; nam prædictos artus humoris ac roboris amisso vigore in modum ligni tabefactos ferre ineptos assueta erat; quæ perlata obtutibus sancti Viti, benedictione olei sancita ab omni cœpit curari molestia: nam recuperatâ nervorum ac venarum facultate, jussu Pontificis ad patriam eundi gradiendique peritiâ gnara regrediens ductu proprio vixit denuo.

§. XXXVI.

De puero per ammonitionem & sanato & attonso.

Sed nec illud sub silentio tegendum autumo quod infra explanandum est. In agro namque qui Gerciaeus à vulgaribus vocitatur, quidam accola genuerat filium, qui ab ipsis exordiis nativitatis debilis manibus ac pedibus solius teptandi subsidio fungebatur. Ex cujus eventu diro parentes oppipate nolentes, divinâ solariante providentiâ, adfuit eis intempestivo noctis silicernio quidam specie eleganti, à quo dictum est: Sobolem quam nuper ita debilem suscepistis, Pontifici Magnobodo deferte, atque ab eo ut sacris initietur mysteriis petite, voventes eum in forte religionis dicare. Hàc itaque visione expergefacti, rem, quam in somnis audierant, in invicem revolventes, diluculâ illucescente surgunt, in vice sacerdotis Ecclesiæ offerunt futurum, ut ætate convalescente sacri cultûs verna floreret. Quo facto, omnis continuò imbecillitas membrorum ablata est, & robore corporis consolidatus sub præsentia sistitur Præsulis, qui comam capitis ejus, ut moris erat, abscindens, ut adolevit, divinis eum præfecit Mysteriis, serviens Domino toto cordisimo, qui eum in hoc ordine adscivit.

§. XXXVII.

De puella Leta nomine.

Quid verò referam de muliere quadam Lera nomine, quæ ita bajulabat manum dextram aridam, ut nulli officio domestico babilis agnosceretur. Hæc omni affectu mentis ad beatum Virum accedens innotuit lugubri querimoniâ quæ erga se agebantur, & artûs sui abolitam spem. At ille petitionibus suis assensum præbens, invocato Omnipotentis auxilio, & facto signo Crucis, incolumem reddidit dextram ut lævam, omnesque articuli compagine virtutis corroborati sunt nentes, ac fila torquentes.

§. XXXVIII.

De cæco nomine Karialpho.

Commemorandum est & illud quod, operante gratiâ supernâ, de quodam viro Kariulpho egit. Is enim caligine supervenientе cæcitatis condensa incurrit; perduce itaque usus ad Virum Dei properare studuit, eique discrimina corporis sui non sine grandi mœrore patefecit, & ut misericordiam adhiberet poposcit. Pro cujus misetia precibus ille fusis ad Dominum, signum admirabile Crucis oculis tenebrarum nocte sopitis imprimens, pulso orbitatis livore enixa est lux in pupillarum acie.

§. XXXIX.

De muliere languida Marcia.

Sed & quod pluribus est notum, non silendum arbitror, de quadam scilicet muliere Marcia vocata, quæ ita febrium invasione cruciabatur, ut nulla requies diei ac noctis illi concederetur. Unde factum est ut tantis afflicta penuriis ad sancti Pontificis præsentiam adire compulsa est; à quo more solito sacrâ unctione olei delibuta, omnis continuò recessit mortifera pestis, & in tantum prosperitatis compos facta est, ut quæ alieno venerat subsidio, proprio regrederetur tutamine.

§. XL.

De duabus puellis Necteria & Theodechildi.

Ergo si vera fateantur quæ relatione alterius didicimus, procul dubio frivola judicari non debent quæ oculis nostris conspeximus. Et ut enucleatiùs aperiamus: Duæ sorores puellæ, quarum una Necteria, reliqua verò Theodechildis vocabatur, secundùm humanæ propaginis genealogiam exspectabiles, utrùm propriis agentibus piaculis, aut parentum interitæ facinoribus, quod omnino non judicandum fore arbitramur, seu ut merita declarentur sæpius prædicti Pontificis, luminibus oculorum amissis gressus sui alterius dirigebantur solatiis. Quæ in conspectu ejus

adductæ, mox ut olei fomento cum orationis fomento mera pupillarum eatum delibuta est, omni orbitate depulsâ, naturali jocuoditate irradiante, ad propriam reversæ sunt mansionem suâ præmunitæ deambulatione.

§. XLI.

De Basilica quam ædificavit, cæterisque ædificiis.

Igitur talibus ac tantis sancti Viri ubique clarescentibus virtutum indiciis, atque crebrescentibus longè latéque actuum suorum lampadibus, ut sagax animus præmeditari cœpit quale se erga cultum divinæ religionis exhiberet, & quo augmento famulos Christi aggregaret ad propalandam sanctæ Dei Ecclesiæ normam ad profectum sui, & aliorum salutem, cujus sollicitudini, Omnipotentis gratiâ faventе, decrevit Basilicam construere, in honore videlicet gloriosi Martyris Saturnini primi Tholosanæ Civitatis Episcopi, & in honore omnium Martyrum, plurimorumque Sanctorum. Ergo, ut in mente conceperat, opere complens, Monasterium summo apparatu ædificans, viros sub sancto proposito deditos aggregare curavit, in quo etiam synthochia ac brephotosia construxit, ac peregrinorum perfectiúsque multorum; atque ut inediâ carerent inibi sub regula contuberniali degentes, omnia necessaria accumulavit, delegans prædia quamplurima, possessionisque multam congeriem; mandavitque ut post decessum incolatûs sui ibi corpus suum terræ commendatum supremum reparationis suæ præstolaretur diem.

§. XLII.

De filia cujusdam Theubaldi.

His ita cum magna elegantia peractis, omnibusque ædiculis, ut mente devoverat, constructis, quidam præpotens vir vocabulo Theudebaldus habens filiam atrociter vexatam, quæ nullo poterat remedio curari, flens & ejulans ad sanctum Pontificem adduci fecit, obsecrans poplitibus flexis ut filiæ suæ ab hoste obsessæ opem ferre dignaretur. Cui Vir beatus respondit non esse hoc suum, sed perfectorum Patrum qui hoc possent virtute propriâ à Domino consequi; sed precibus supplicantium devictus pignora Sanctorum super cervices puellæ imposuit cum benedictione olei & signaculo Crucis. Quo facto, iniquus prædo cum præstigiis suis fugatus, vas quod injustè invaserat relinquens, puella sensu animoque recepto incolumis restituitur sanitati. Sicque Beatus tanto decoratus miraculorum eventu ab omnibus colitur, à cunctis prædicatur. Parentes verò cum filia ad propria, unde mœrentes advenerant, tripudiantes revertuntur.

§. XLIII.

De muliere Prisca.

Hoc à beato Viro celebrato signo mirabiliùs denuò coruscat. Siquidem mulier Prisca nomine ab exordio nativitatis suæ cœca enixa per sex orbitas lustrium in hac ærumnosa perstitit orbitate. Sacerdori ergo oblata illico sensit divinam super se declaratam virtutem; elimata etenim, ubi conjiciebantur fore officia visuum, nomen sanctæ Crucis dexterâ impressam, absque dilatione solis præsentiam, quam nusquam viderat cernere promeruit. Illico clamor populi attollitur, ac multi gaudentes dicebant sanctum Pontificem simile Filio Dei fecisse, qui à vitæ exordio genitum curaverat cœcum.

§. XLIV.

De adolescente Vinciemalo.

Eodem quoque tempore quidam adolescens Vinciemalus nomen sortitus, talem incurrerat corporis molestiam, ut oculos tenebrato lumine amitteret; qui ad serenissimum Antistitem veniens, oleo sanctificato in pupillis delinitus est, & mox recedentibus tenebris lumen valens adeptus est quod æger perdiderat. Deinceps verò prosperitate fruitus, ipse super muri fastigia deambulans casu ab arduo corruit in ima, qui virtute olei sanctificati, quo à beato Pontifice perunctus est, cooperante, juxta assertionem plurimorum, ita illæsus inventus est, ac si minimè corruere videretur.

§. XLV.

De homine quinquennio ægrotante.

Denuò verò alius offertur, qui per quinque annorum curricula infirmitate detinebatur incommodâ; quem eximius Pastor, misericordiâ ductus olei liquore, benedictionis munere imbuti, ungens, ac oratione fusâ, vigor membrorum subitò virere cœpit; sicque immensitas doloris abscindens, homo qui clinicus advenerat, erectus repedavit, glorificans æterni Regis munificentiam, qui mirabilis in Sanctis suis, talia per eos operatur magnalia.

§. XLVI.

De Chidoaldo surdo.

Gitante dehinc temporum articulo, quidam, cognomento Gidoaldus, ægritudine diutinâ invalescente, officium auditûs amisit. Perlatus conspectibus venerandi Præsulis, nisibus quibus poterat exorabat remedia promereri. Ad quem Beatus prælibatus accedens, digitos in aures ejus immittens, simul quoque olei guttam infudit; à quibus continuò scaturiens tabes prosilivit cum fœtore horribili, ita ut circumstantes ferre nequirent: atque ita surdus expertus auditum, ac aptatus munere duplo, ad peculiarem suum repedare studuit lætus tramitem.

§. XLVII.

De muliere cui oculi claudebantur.

Sed & illud memoriæ commendandum est, quod mulieri cuidam ex Villa quam Volensem vocant, evenisse contigit. Ea namque, ut asserebat, tali impedimento gravabatur, ut si quando, re domesticâ interveniente, alicui operi intenta foret, oculi ejus heberescebant, ac per longa temporis intervalla cœcitate claudebantur. Ergo, ut mos aliorum ægrotantium erat, ad venerabilem Dei Hominem properans, narravit quæ circa infelicitatem suam agebantur, & conditionis suæ importunitatem. At ille ineffabilem pietatem Christi invocans, vagum lumen quod mulier pro ambiguo possidebat, stabile firmavit, atque discussis tenebris, ovantem abire fecit.

§. XLVIII.

De muliere visui restituta.

Dicamus ergo & illud, quod absque figmento mendacii testificari & astruere possumus. Item mulier in Vico, cui vulgò Vetciacense nomen inest, procreata, casu subripiente, semper optatum lumen capitis perdere coacta est; quæ Allofeia vocitata, ad benignissimum Virum adducta, precibus circumstantium devinctus est orationem pro ea fundere. At ille non refutans vota precantium, invocato Omnipotentis adminiculo, per unctionem salubrem visu restituto mulieri, ad propria, undè venerat, repedavit alacriter.

§. XLIX.

De alia paralytica.

Et illud obmittendum non censemus, quod in præsentia nostri actum est. Quædam siquidem mulier, simili modo fenestris luminis amissis, nomine Carigundis; insuper omni compagine membrorum abdicata, loquendi usu fraudata, omnimodis spem recuperandæ virtutis amiserat: quæ ex Villa Conflentis, ubi adita permanebat, ad Virum Dei deducta, per triduum fusis precibus pro ea ad Dominum, incolumem reddidit; atque omni cum integritate consolidata manus & pedum basis, in revertendo solatio non eguit alieno.

§. L.

De pervasore Ecclesiæ ejus.

Igitur sancto Viro tantis evidenti approbatione illustrato virtutum commerciis, controversia quoque reproborum contra efferbuit. Sed pœnâ mulctatus est, qui hostis pietatis intumuit. Et ut apertiùs disseramus, quidam intra Aulam Regiam commanens, cupiditatis livore anfractus, ut postea rei probavit eventus, jumentum, quod Ecclesiæ utilitatibus suppeditabat, visu temerario invasit, suisque usibus præfecit. Hoc ad aures Pontificis perlato, magis sub silentio occulere, quàm querelam voluit exagerare; sed insequenti nocte ultio divina eum percussit. Nam mox ut sopori se dedit, vidit se in somnis globis ignium circumvallari, ac Pontificis minis terribilibus semetipsum redargui. Cujus comminationibus expergefactus, magnis cœpit clamare vocibus torqueri se à beato Antistite, ac petere ut ab eo visitari mereretur. Ad quem ille ire non abnuens, cum visitatione admonuit æmulum, ne sanctæ Dei Ecclesiæ pervasor existeret, sed magis Christi famulos coleret, ac à stipendiis eorum abstineret. Quo facto, oratione fusâ, incolumem restituens, damnum quod Ecclesiæ intulerat restaurari præcepit. At ille absque mora jussis ejus obediens, quod injustè abstulerat reddens, liber & sospes abcessit.

§. LI.

De obitu & funere ejus.

Rexerat itaque jam prædictus sæpius Sanctus Pontifex Ecclesiam Andegavensem sibi à Domino creditam per multa annorum curricula, sub magno evangelicæ

prædicationis honore, sub excellenti pietatis devotione, ac per id temporis multitudinem populi catholico dogmate ad Christianæ fidei convertit sanctitatem. Ardebat in pectoribus singulorum cœlestis patriæ amor; Plebs ad Ecclesiæ sanctæ sinum statutis diebus concurrebat; Hymnidicas ubique odas Cleri concio personabat; Religio Christiana ex amussim augmentabatur; Resecabantur vitiorum stigmata: Accendebat bonorum operum incrementa. His & hujusmodi virtutum igniculis sancta Dei Ecclesiâ ubique potente, piissimus Pastor naturali eventu properante ad debitæ mortis confinia, maturante jam ætatis silicernio cœpit appropinquare. Qui ad se accersitis fratribus, quos sub sancto dogmate educaverat, resolutionem sui corporis intimans, ex hoc mundi ergastulo se transire innotuit, ac post paululum, febrium invalerudine irrumpente, viribus cœpit destitui corporis. Ad cujus discessum Clerus ac populus adglomeratus patroni sui famulabantur quantis poterant visitationis votis; quos ille conatu quo valebat admonens & instruens exhortabatur, ut à peccaminum laqueis se cavere studerent, & præceptis Domini in omnibus memores voluntati ejus parerent, justitiam sequerentur, caritatis fœdera cum pacis tranquillitate imitarentur: ut quando tempus vocationis eorum ab hac ærumnosa vita appropinquaret, non quasi socordes, ac desides invenirentur, sed vigilantes in bonis operibus præsto haberentur. Finitis ergo mandatorum privilegiis, quibus alumnos instruebat, erectis in cœlum manibus, inter verba orationis sedulò Dominum invocans, XVIII. Kalendas Novembris inter manus eorum spiritum Domino reddens, terræ corpus reliquit. Cujus anima, ut verè profitemur, ab Angelicis agminibus assumpta, conspectibus divinis oblata, lætatur cum gloria. Ad cujus exequias multi adfuere ex vicis & agris, fletibus ac gemitibus acra complentes. Ejus sanctissima gleba, succollante Sandapilâ, Clero ac populo, in Basilica quam ipse cum magna diligentia dedicaverat, perlata, in Mausoleo Sarcophagi summo cum honore condita est; ubi etiam quàm plurima fidelium somata dignâ veneratione habitâ requiescunt, præstolantes renovationis suæ diem, & venturi Judicii examen. In quo loco multa, Domino cooperante, fiunt magnalia, cœci illuminantur, claudi curantur, leprosi mundantur, dæmones ex obsessis corporibus fugantur, paralytici eriguntur, & innumerabilia, quæ enarrare incommodum videretur. Ex quibus unum quod memoriæ occurrit, huic paginæ inserendum censemus.

§. LII.

De duobus captis Cenomanensibus.

Post obitum siquidem Viri Dei, homines duo, quorum unus vocabatur Vualdo, alter verò dicebatur Bodecharius, ex patria Cenomanensi, ab Andegavensibus hostibus suis fortuitò capti, in compedibus ac manicis astricti, dirâ maceratione allidebantur; nam sub ergastulo horrendo, penuriâ ac inediâ panisque circumsepti, ludibrio ridentibus apparebant. Cùmque ita loris adnexi, per plateas ac per ambulacra, causâ opprobrii, cum egestate ducerentur, contigit divino respectu, ut ad limina, ubi funus habebatur memorandi Pontificis, non sine grandi cum custodia advenirent; qui cùm ad tumulum præfati Pontificis accederent, confestim enodatis vinculis, compagibusque catenarum eliminatis, vincti, qui putabantur absoluti, apparuere. Quod lanistæ cernentes, tantâ novitate miraculi metu percussi, has illacque divulgantes, omnibus innotuere. At ubi ad notitiam procerum civitatis pervenit, meritis hoc S. Magnobodi adscribentes, vinctos, quos apud se more hostili detruserant, propriæ libertati concedentes, abire sinunt. At illi ab omni querela impedimenti immunes, ad patriam sui incolatûs redierunt indemnes, collaudantes Christi virtutem, sanctique Magnobodi merita, qui de tanto discrimine eos eripuerat. Hæc ad aures vulgi divulgata, excrescere cœpit major veneratio erga sepulchrum sancti Antistitis, ita ut de longinquis & exteris regionibus variis obsessos langoribus adducerent, & inibi excubantes ab omni infirmitatis incommodo eruebantur. Ubique memoria ejus celebrabatur, ubique merita ejus absque interpolatione recitabantur, audientes & videntes ineffabilia miracula, quæ diatim à glorioso Præsule agebantur. Ergo animo devoto & prece supplici exoremus clementiam pietatis ejus, ut sicut in hac vita præsenti superstes, votis deprecantium favere studuit, ita quoque intercessor existere non dedignetur pro piaculis quæ quotidie super nos accumulantur, quatenùs ab omnibus sordium criminibus emundati, valeamus ab interitu gehennæ liberari, & in æterna lætitia doxâ frui cum Sanctis, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor & potestas cum Patre & Spiritu Sancto. Per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

Christus itaque Dominus Jesus, qui glorificat glorificantes se, mortuum puerulum

rulum ad laudem & gloriam nominis sui per hunc pretiosissimum Antistitem suum Magnobodum ab inferis revocare dignatus est. Quâdam namque die, dum ad supradictam basilicam cum maximo Cleri plebisque tripudio Missam celebraturus occurreret, mulier quædam, ut benedictionibus sancti Pontificis particeps efficeretur, cum filio uteri sui advenit; quæ cùm intra septa Ecclesiæ se recepisset, & parvulus ejus ab ea recessisset, Ecclesiæ valvas petiit, & in plateam, quæ ejusdem Ecclesiæ est vicina, ludos agere cœpit. Et subitò ex Valleia agmen equarum adveniens, atque ad insulam, quæ vulgariter Mons nuncupatur, tendens, per eandem plateam veloci cursu pertransibat. Cúmque prædictus puer ad dexteram, sive ad sinistram declinare non valeret, insidiante, ut credo, humani generis inimico, ab eodem agmine in frusta discerptus expiravit. Etenim cùm à sancto Pontifice Missarum solemnia fuissent expleta, mulier filii sui immemor ad propria revertebatur. Itaque cùm per plateam transitum fecisset, reperit filium suum in frusta discerptum, & cum magno animi dolore à terra eum levavit, statimque miseram se clamans; ac magnis vocibus aërem replens, nullo modo se poterat à lachrymis continere. Sed ubi ad memoriam redit quæ diutim à sancto gerebantur Præsule Magnobodo, concito gradu ad basilicam usque pervenit; nondum enim sanctus Antistes à Basilica discesserat. Ergo prædicta mulier suffocati filii sui corpus in conspectu Sancti exposuit, dicens: Vir sancte, restitue hunc mihi filium, qui pater populi agnosceris. Hæc atque multa his similia eâ dicente, devictus mulieris precibus Vir Dei ad arma consueta recurrens, populo spectante prosternitur in terra. Quid multis moror? Tandiu Sacerdos jacuit in pulvere, donec pariter surgens Pontifex de oratione, & puer de morte. Hinc circumstans populus non minimo stupore concutitur, inusitatum cernens miraculum, fragorque in partes attollitur, laudes in excelso Creatori referuntur; completurque veridica veritatis vox promittentis ac dicentis: Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet. Mater verò cum filio ad propria, unde advenerat, lætabunda regressa.

VITA SANCTI MAGNOBODI
ANDEGAVENSIS EPISCOPI.

Hanc sancti Magnobodi Vitam commodavit nobis noster R. P. Mabillonius, qui eam ex veteri Manuscripto Ecclesiæ Collegiatæ S. Magnobodi Andegavensis descriptam in scriniis habebat.

INCIPIT PROLOGUS
in Vitam sancti Magnobodi Andegavensis Episcopi.

QUi virorum fortium gesta litteris mandaverunt, Gentiles loquor, triplicem maximè mihi secuti videntur rationem, ut vel à præsentibus aliquam laboris sui mercedem reciperent, vel apud posteros ingenii ac studii sui perpetuarent memoriam, vel certè probabiliori intentione legentibus sive audientibus formam proponerent imitationis. Nos verò, id est, Christiani, qui terrena quærere prohibemur, & non famam perpetuam, sed vitam sectari jubemur æternam, ultimam tantùm superiorum trium causarum tenentes, reliquas duas utiliori compensatione mutamus; nam pro labore præsenti mercedem expectamus futuram, & de studio nostro non humanum favorem, sed Dei laudem captamus, à quo scilicet & facientibus opera, & scribentibus verba ministrantur. Igitur sancti Episcopi Magnobodi Vitam scripturus ego Marbodus minimus Episcoporum, hoc primum ab auditoribus peto ne inculti fortè sermonis obscuritas verum apud eos præjudicet claritati, sed pro suis singula meritis æstimantes sic

dictorum reprehendant tenuitatem, ut gestorum non abjiciant dignitatem; neque enim quicquid composité dicitur, statim recipiendum est; nec rursus quod inornaté, velut inutile respuendum: quin potiùs aureo vase quandoque propinatur venenum, & è contra salubres escæ ministrantur fictilibus. Nam & Apostolus non in sapientia verbi, sed in simplicitate sermonis prædicans regnum Dei, thesaurum istum in vasis se dicit habere fictilibus. Sic ego in uno Sancto divitias bonitatis Dei simplici stilo tamquam vase fictili tentabo proponere, ut quasi nullis extrinsecus hebetata fulgoribus, per se considerata puriùs sanctitas enitescat. Vera etenim virtus solâ sui ostensione contenta, artificiosâ verborum commendatione non indiget; sed ea potiùs quæ naturali gratiâ carent, illustrari cupiunt petitis extrinsecus ornamentis. Sed de his hactenus. Nunc ad narrationis initium veniamus.

Vera virtus solâ sui ostensione contenta, exteriori laude non eget.

INCIPIT VITA SANCTI ET GLORIOSI CONFESSORIS MAGNOBODI *Andegavensis Episcopi.*

S. Magnobodus Andegavis oriundus.

IGITUR Magnobodus Andegavensi territorio oriundus fuit, regnante apud Francos Lothario Chilperici filio, parentibus Christianis, quos inter concives, spectabile genus & honorum dignitas sublimabat. Quem à prima statim infantia divina gratia sic amplexa confovit, ut jam tunc dubitari non posset ultra communem nascentium sortem, egregium in eo aliquid, præclarumque portendi. Cùm ergo ad pueritiam pervenisset, quâ primùm ætate, mos est Nobilium liberos in disciplinam dari, traditus est litterarum magistro; quippe quem divinis mancipandum obsequiis, certis quibusdam excitata signis, fides parentum decreverat, & Ecclesiæ Christi præficiendum cœlestis ordo providentiæ disponebat. Itaque puer acris ingenii ac memoriæ singularis, divino comitatus favore, brevi coævorum supergressus est mensuram, jamque provectioribus cœperat facilè coæquari; nec multò post etiam magistrorum æmulatus scientiam, ad doctrinæ culmen incunctanter evasit: nec mirum si eum festinatis sapientia provexit augmentis, qui ab ipsis novellæ ætatis auspiciis, sanctitatis amore concepto, nullas mundanæ vanitatis admisit illecebras; quin potiùs rudis adhuc pectoris puritatem dulcibus virtutum benedictionibus studuit prævenire. Inde factum est ut meritò sanctitatis, intellectûs etiam privilegium obtineret, sicut dicit Psalmista: *Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi.* Adolescens factus, amplioribus cœpit virtutum studiis exerceri, nec proclivem in deteriora ætatem deformi luxu, aut inerti otio passus corrumpi, arctis semetipsum subdidit legibus abstinentiæ, ut scilicet nil ventri, nil indulgeret somno, nisi quantùm naturæ necessitas

Ps 118.

postularet. Orationi jugiter, aut lectioni vacabat, ut nullum temporis intervallum absque spirituali profectu sineret deperire. Hæc cùm ad beati Licinii Episcopi notitiam pervenissent, cujus mirabilis sanctitas inter Gallicanos Episcopos tunc temporis habebatur, congratulatus divinorum munerum largitati, vocatum ad se juvenem more ecclesiastico tonsoravit, ac clericalibus officiis deputatum, in castris Christi probatæ jam virtutis tyronem militare præcepit. Procedente mox tempore, per gradus ecclesiasticos ad sacerdotium usque provexit, dignum sanè judicans, cui sollicitudinis suæ curam deberet partiri, cujusque posset consilio emergentium difficultatum ambiguitatibus explicari; neque enim illi deerat vel prudentia, quâ rerum exitus metiret, vel constantia, quâ benè provisa intrepidus exequeretur. Castitate præclarus, humilitate excelsus, charitate diffusus, morum doctrinam etiam lingua tacens poterat, vita loquens, minoribus exhibere. Sed neque suavitate carebat eloquentiæ, nec copiâ dicendorum, quibus audientium corda ab amore hujus sæculi ad desideranda magis cœlestia commutaret. His ergo de causis, sanctus Episcopus Colonetense cœnobium regendum illi commisit, ut & grex fratrum rectoris sui provocatus exemplo, doctrinâ instructus, exhortatione accensus, ad meliora proficeret, & ipse in minoribus quasi præludens, ad majora postmodùm disponenda ipso usu exercitatior redderetur & aptior. In qua dispensatione tam fidelem se præbuit & prudentem, ut familiæ Domini, super quam constitutus erat, sufficienter corporis & animæ necessaria ministraret, & de sanctis profectibus non suam laudem, sed ipsius Domini gloriam præ se ferret.

A S. Licinio in Clerum destinatur.

Colonetense cœnobium Magnobodo regendum committitur à S. Licinio.

Nec dubium jam apud aliquem residebat ad magna quælibet exequenda idoneum fore, qui ad singula quæ gerebat, felici industriâ regebatur. Itaque jubente Pontifice suo, ad Romanum Papam legationem suscepit, pro causa scilicet quam breviter exponemus. Idem namque beatus Præsul Licinius in suburbio Civitatis suæ construxerat à fundamentis Ecclesiam sumptuosi operis ac præclari, quæ ex ipsius nomine nunc vocatur, in qua Deo servitutum constituere decreverat Collegium Monachorum. Quam in honorem sancti Joannis Baptistæ cupiens dedicare, ejusdem Sancti Reliquias à Præsule Sedis Apostolicæ flagitabat. Hac igitur de causa Romam directus Magnobodus, apud Papam facilè quod petiit impetravit; quem scilicet legati sanctitas atque industria quibus pollebat, statim latere non potuit. Nam & ejus modestiâ delectatus ac moribus, secum aliquamdiu commorari eum præcepit; tandemque apostolicâ benedictione cumulatum & votis, cum acceptis sancti Baptistæ pignoribus gaudentem remisit ad propria. Sed dum apud Papam maneret, quid ei contigerit non prorsùs prætermittendum existimo, quoniam & malignitatis reprehensionem, & imitandæ diligentiæ continere videtur exemplum. Dum inter officia nocturnorum, quibus eum Papa familiariter admittebat, ipsius jussu lectionem, ut mos est, in pulpito recitaret, quidam ex Clericis Palatinis invidiâ ducti, sicut se habet humana perversitas, quod scilicet alienigena quidam domesticorum partes apud dominum obtineret, & eorum quasi præriperet famulatum, lumen candelæ quo utebatur extinguere curaverunt, ut frustratâ intentione, confusus & velut demutatus abscederet. At ille nihil commotus, eodem tenore quo cœperat, memoriter paginam consummavit. Sicque factum est, ut quod illi ad dedecus erat dispositum, in gloriam potiùs verteretur. Acceptis itaque sanctus Licinius, quas Magnobodus deferebat, Reliquiis, primùm Deo bonorum omnium largitori, deinde etiam discipulo non modicas referens grates, Dedicationis Ecclesiæ novæ cum eodem discipulo gaudia sicut optaverat celebravit, collocatis ibidem quo digna erant honore sacrosanctis Præcursoris Christi pignoribus. Domi ergo forisque probatus & cognitus, sicut diximus, Magnobodus, non solùm magistro suo charissimus, sed etiam bonis omnibus & honestis venerabilis, & laude dignissimus habebatur; ab inhonestis verò laudari nec poterat, nec debebat: Tantum est enim laudari à turpibus, quantum si lauderis ob turpia. Post decessum itaque beati Licinii, quin statim levaretur Episcopus, nihil aliud intercessisse credendum est, nisi quod ipse honorem declinans, tutiúsque sibi judicans contemplationis otio inhærere, quàm negotiis regiminis implicari, ut alius substitueretur obtinuit. Verùm & illo postmodùm Dei dispensatione defuncto, jam satis clarum erat istum divino judicio postulari. Communibus igitur omnium votis, cum assensu Dagoberti Regis, ad quem jam successio Regni descenderat, electus est; & secundùm Dei dispositum, Ecclesiæ Andegavensi præsidere compulsus, duo tamen Presbyteri inter cæteros, honore sublimes, Ambrulfus scilicet & Leobaldus, ambitionis & invidiæ stimulis agitati, refragari ausi sunt, ut divino examini in comprobando electionis judicio, materia non deesset; ambo siquidem dextro confestim privati oculo, sinistro sensu restitisse manifestâ animadversione convicti sunt. Qualem verò in Episcopatu se gesserit nulli dubium esse potest, quandoquidem & ante nomen, rem nominis jam tenebat. Sed nunc maximè ad ipsum insistens, amplioribus se se virtutum cumulavit augmentis: Siquidem majus onus majoribus erat viribus sustollendum, & amplior honor propensiorem diligentiam merebatur. Neque enim poterat ignorare Vir doctus propriam pastoribus non sufficere sanctitatem, nisi & subditorum peccata curaverint; solosque eos conditionis haberi miserrimæ, quibus omnium imputentur errata, sicut è diverso felicissimos meritò judicari, qui de cunctorum meritis munerentur. Nullum ergo tempus, nullum desidiæ locum indulgens, super gregem Domini sollicitè vigilabat, ne qua fortè commissarum sibi ovium negligentiùs errans, insidiantis lupi morsibus vastaretur. Ministrabat omnibus in tempore pabula verbi Dei, prout singulorum capacitati congruere videbat; & ad similitudinem boni ducis, cui non sufficit verbo tantùm milites cohortari, nisi & manu fortiter egerit quicquid verbis insinuabat agendum, qualiter ageretur, moribus ostendebat & vitâ. Secundùm Apostolicum præceptum *corripiebat inquietos, consolabatur pusillanimes, suscipiebat infirmos, patiensque erat ad omnes*, ut nullius deesset saluti, cùm se singulorum necessitatibus coaptaret. Et sicut alius dicit Apostolus, *non quasi dominans in cleris erat, sed forma factus gregi ex animo.* Compassionis & misericordiæ sic abundabat visceribus, ut cum flentibus fleret, cum infirmantibus ægrotaret, cum scandalisatis ureretur, cum afflictis affligeretur. Nec minùs & aliorum prospera sua judicans, gaudebat cum gaudentibus, erigebatur cum revalescentibus

Romam ab eo mittitur.

Ecclesia S. Licinii.

Pro qua impetrat à Papa Reliquias S. Joan. Bapt.

Clerici Palatini.

Nocte legit extincto lumine.

Tam turpe est laudari à turpibus, quam laudari propter turpia.

Magnobodus fit Andegavensis Episcopus, assentiente Dagoberto Rege.

Ejus electionem turbantes divinitùs puniuntur.

Episcopo non sufficit propria sanctitas.

1 Thessal 5. 14.

1. Pet 5. 3.

Qualiter in Episcopatu se gesserit.

centibus, applaudebat exhilaratis, recreabatur cum refocillatis. Pauperum verò curam habebat præcipuam, quibus sæpissimè cibos esurienti, potum sitiens ministrabat. Denique suarum negligens, aliorum omnium necessitaribus serviebat; plenus scilicet dulcedine charitatis, non quæ sua sunt, sed quæ aliorum quærens, Monachorum, Sanctimonialium, seu Clericorum Collegia sæpiùs visitando, evulsis illico si qua inter eos noxia pullulassent, virtutum semina jaciebat, in vitam fructificatura æternam; nam & censura vigebat justitiæ, quâ delinquentium culpas feriret, & mansuetudinem indulgentiæ præsentabat, quâ correctis veniam non negaret. Justitiæ invictus amator, munerum verò fervidus execrator, à veritatis tramite, nec blandimentis noverat exorbitare, nec minis. In adversis erigebatur constantia, in prosperis humilitate gaudebat. Sed inter hæc ecclesiasticæ actionis tam fructuosa negotia, etiam contemplationis partes exequi non cessabat; in Ecclesia namque frequenter noctibus totis pervigilans, Psalmis & Hymnis, & Canticis spiritualibus delectabatur, purasque cum lachrymis offerens Deo preces, commisso sibi populo munimen & pacem cœlitùs impetrabat: neque enim poterat non exaudiri pro populo, qui & ipsum populum dignum instituerat exaudiri; siquidem assiduo usu excultos, verbisque & exemplis edoctos, ad bonitatis amorem converterat, & velut emollitæ jam & formas admittenti materiæ, imaginem subditis suæ religiositatis impresserat. Nihil ergo erat undè non meritò gratiæ referrentur Authori, quando & de multa satione fortis agricolæ probaretur industria, & de bono proventu agri fertilitas laudaretur: Nam, juxta sententiam Salomonis, *ubi non sunt boves, præsepe vacuum est; ubi autem multæ segetes, ibi manifesta fortitudo boum.* Tantis ergo ac talibus virtutum charismatibus plenus, bonum Christi odorem longè latèque diffuderat, & in sui laudem etiam longè positorum mentes excitabat & linguas. Accessit ad vitæ meritum etiam miraculorum potentia, ut qui meritorum exemplo nollent adduci, signorum ostentis possent convinci; quorum aliqua referemus, & quibus possint reliqua non negari.

Actioni jungit contemplationem.

Prov. 14. 4.

Evocatus Magnobodus Episcopus à Rege Dagoberto, cùm venisset Parisios, captivi, quos reatus sui merito, carcer pœnalis ferro vinctos arctabat, cognito quod præteriret, flebilibus modis à sancto Episcopo auxilium implorabant; quorum ille statim commotus miseriâ, iter quo ad Ecclesiam tendebat, deflexit, ut animum judicis, ad miserandum reis, quantis posset precibus inclinaret. Sed cùm illius duritiam emollire non posset, ingressus Basilicam, ad Dominum se convertit, orans & supplicans, ut quod humana negabat improbitas, divinâ clementiâ largiretur. Confestim solutis divinitùs nexibus catenarum, fores carceris sponte paruere inclusis; nulloque prohibente egressi, ubi Sanctus orabat in Ecclesiam confugerunt, & beati Viri pedibus advoluti, pro sua liberatione gratias referebant. At ille, quibus à Deo solutionem impetrarat, apud Principem quoque integram obtinens missionem, justis correptionibus emendatos, dimisit in pace.

Captivos miraculosè liberat.

Circa idem ferè tempus, cæcus quidam, auditis Sancti virtutibus, ut ad eum duceretur rogavit. Cùmque ad urbem pervenisset Andegavam, Episcopum in Ecclesia Sacramenta celebrantem invenit; ad quem protinùs clamore sublato, lumen amissum sibi restitui intempestivis vocibus flagitabat. Præsul verò nihil ejus importunitate offensus, tranquillâ mente mysteriis consummatis, orationem obtulit pro salute rogantis; deinde cùm ori ejus [a] infudisset Eucharistiam, lumen cæcus diu optatum sine mora recepit, gaudensque & gratias agens repedavit ad sua.

Cæcum illuminat.

Item Presbyter quidam religiosus jugi dyssenteriâ vexabatur; cùmque viscerum distrucciaretur injuriâ, & dolor insanus vires exhausisset patientis, ipsamque jam animæ sedem convelleret, fides tamen afflicti se collegit in vocem, vocatisque ad se famulis, præcepit, quo potuit nisu, ut panem ad Episcopum deferentes, ab ipso benedici rogarent, sibique relatum pro remedio certo porrigerent. Quod cùm factum fuisset, sumptis æger eulogiis, statim convaluit, miraculumque in se factum ipse testis idoneus divulgavit.

Vexatum dyssenteria sanat.

Alio rursùs tempore, eùm Diœceses circuiens, ad prædium quod dicitur Cattiniacus, accessisset, obviam habuit puerorum ludentium turbam, qui diabolo instigante, petulanter agentes, malignis eum vocibus & cachinnis, velut alterum Elisæum, lacessere non cessabant, cùm subitò, mirum dictu, unus eorum, qui cæteris procaciùs insistebat, pulverulento turbine sublatus in aerem, per inane terribiliter raptabatur; tandemque inter vepres ab alto collapsus, omnibus ferè mem-

[a] Ex hoc verbo satis probabiliter concludi posset tunc Eucharistiam fidelibus sub utraque specie concedi; non enim infunditur in os, nisi quod liquidum est; quod verò solidum, immittitur, vel traditur.

bris quassatus & dilaceratus colligitur. Quem parentes miserrimi cum gemitu & lamentatione ad sancti Episcopi præsentiam deportantes, ut sui misereretur orabant. At ille eum in atrio Ecclesiæ mandat deponi, illosque ad modicum jubet recedere. Post paululum cùm rediissent, sanum recipiunt, quem desperatum reliquerant.

Membris conquassatum puerum sanat.

Nec minùs Theudegisilum quemdam langore diutino maceratum, cui nulla prodesse potuerant remedia medicorum, cùm ei fuisset oblatus in lecto, orationis virtute sine mora restituit; sicque pedibus suis domum relatus est, qui manibus allatus fuerat alienis.

Ægrotos varios sanat. Theudegisilum.

A vico, qui dicitur Othomensis, revertens idem Vir sanctus, comitantibus discipulorum non paucis, ad fluminis portum, quo iter dirimebatur, accessit. Sed cùm portitor non adesset, & navicula oppositâ parte fluminis teneretur, transmeandi videbatur interclusa facultas; ille verò in orationem more suo procumbens, videntibus cunctis, occultâ virtutis potentiâ ad se traxit navigium; quod cum suo comitatu ingressus, eâdem virtute prospero cursu transvectus est.

Mummolum.

Mummolus quoque, hoc nomen erat infirmo, ab eodem sancto Episcopo virtutis divinæ sumpsit remedium; qui cùm multo jam tempore quartanarum febrium lentis ignibus carperetur, & jam penè consumptâ sanguinis puritate, melancholica gravitas obsessos artus inclinaret ad mortem, petit à Sancto per nuntios, ut sibi quam præstabat omnibus, misericordiam non negaret; qui statim afflicti miseratus angustiam, sacratum oleum nuntiis tradit, quo videlicet ungi præcipit patientem. Quod cùm factum fuisset, illicò æger sanatus surrexit.

Balderudem.

Sed & puella, nomine Balderrudis, oculorum luce privata, beato Viro virtutis materiam dedit. Cujus parentes cùm eam sanctis ejus præsentassent aspectibus, & pro ea suppliciter intercedere non cessarent, motus Pontifex tam parentum precibus, quàm & puellæ miseriâ, lucem veram Christum, qui omnem hominem in mundum venientem illuminat, flexis in terram pro ea genibus exorabat, cùm interim cœpit densa paulatim tenebrarum caligo rarescere, & per tenuem quasi membranam lux ignota diffundi. Tandemque prorsùs omni cæcitate discussâ, lumen clarissimum puella recepit.

Domolum.

Erat & Domolus quidam, damno manus aridæ multis notus, quam à compage viventis corporis, jam emortuam, & præ nervorum dissolutione velut extraneam dependentem, non ad opus, sed ad onus miser circumferebat; qui cùm sancto Viro fuisset oblatus, ille oleum benedixit, manumque aridam ex eo perungi præcepit. Factum est, & statim repletis venis, nervisque reparatis, manus revixit, & corpori suo, non minùs quàm altera, ad usus necessarios ministravit.

Nec prætermittendum puto quod ipsius Domini Christi videtur repræsentare virtutem, juxta quod ipse dicit: *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & majora horum faciet.* Nam tempore famis, cùm ad præfatum Episcopum innumerabilis multitudo pauperum confluxisset, in eorùm refectionem non parvam pecuniæ summam hilaris dator jussit expendi. Quâ erogatâ, omnibusque ad satietatem refectis, dispensatores ipsius duplicatam in loculis pecuniam repererunt: nimirùm qui in causa simili multiplicaverat quinque panes, dedit & solidis incrementum; nam licet materiæ sint diversæ, panis scilicet & argentum, eadem tamen virtus agnoscitur in utrisque. Factum est olim quiddam simile sub Helia, quando lecythus olei & farina hydriæ non defecit; in talibus enim Christus heri & hodie ipse, & in sæcula sæculorum.

Joan. 14.12.

Ejus in pauperes liberalitas duplo compensatur.

3. Reg. 17.

Paralyticam curat.

Mulierem quoque paralyticam, omni membrorum officio destitutam, cùm beato Episcopo fuisset in grabato à fidelibus præsentata, Christus per eum reparare dignatus est; nam postquam genu flexo, preces misericorditer fudit pro misera, apprehensâ ejus manu, incolumem protinùs Christo jubente levavit.

Harum ergo virtutum circumquaque discurrente præconio, undique ad eum, probatæ videlicet efficaciæ medicum, infirmorum greges & debilium properabant, maximè quia gratis & absque difficultate, divina singulis beneficia largiretur. Inter quos calamitosus quidam cœcus trahebatur, nomine Lodovarus, qui scilicet ut traheretur improbitate nimiâ & clamosis vocibus, à cognatis extorserat; quem sibi præsentatum cùm aspexisset Vir sanctus, misericordiâ permotus, ut erat omninò compatiens, lachrymas fudit, seque in orationem dedit pro misero. Confestim cœcitate depulsâ, mœstam diu faciem lux reddita lætificavit.

Lodovarus cœcus sanatur.

Archidiaconum Pictavensis Ecclesiæ, nomine Agericum, supradictus Vir sanctus familiarem habebat, utpotè virum bonæ simplicitatis, & religionis non fictæ; nam postmodùm suæ merito sanctitatis, præfatæ Ecclesiæ dignus Præsul levatus est. Is ergo Archidiaconus intolerabili dolore dentium vexabatur; quod cùm anxiè innotuisset Episcopo, ille signum Crucis dolentibus locis impressit, statimque

Agericus Archidiaconus Pictaviensis, ac tandem Episcopus, curatur.

omnis dolor sedatus est & extinctus.

Nannenus

Ex prædio Vernantensi, dæmoniacus quidam, nomine Nannenus, ad eum ductus est, loris constrictus & ferro, ne posset in obvios quosque grassari. Hunc quoque exorcismis & supplicationibus, & precum virtute mirabili, quâ solebat alios facilitate, purgavit.

Ex agro, qui dicitur Caprariensis, puella ei allata est dexteræ manus officio destituta; sed & statim oleo sacro inungens, debilitatis incommodo liberavit.

Procula Sanctimonialis.

Item Sanctimonialis, nomine Procula, ægritudine longâ decumbens, mortis periculum formidabat; quæ pro suæ religionis proposito nota Pontifici, ut se visitare dignaretur per nuntios imploravit. Ille ad eam non dedignatus accedere, consueto more Christum rogavit, ut auxilii sui super infirmam virtutem dignaretur ostendere. Quo facto, reddita mox fæmina sanitati, multis postea vixit annis.

Sed quia ex præcedentibus satis ostensum est Sanctum de quo loquimur gratiam habuisse curationum, & adhuc ex multis sequentibus ostendetur, inseramus unum, undè possit probari non omninò illi etiam prophetiæ spiritum defuisse. Est enim prophetiæ non de futuris tantùm, sed & de præsentibus & præteritis secretis divinitùs homini data cognitio.

Dono Prophetiæ decoratur

Eracleus Pseudo-Abbas Sanctum persequitur.

Eracleus quidam Pseudo-Abbas, incertum quibus aliis ex causis, sed invidiæ certè & odii facibus in Episcopum vehementer accensus, cùm manifestè eum impugnare nec auderet, nec posset, occultis insidiis parat extinguere. Itaque impietatis suæ conscios viros subornat, venenum tradit; & sub specie obsequii missos, qualiter ei bibendum porrigerent docet. Qui cùm ad eum venissent, eorum fraudes Vir sanctus spiritu revelante cognovit, interim dissimulans, accuratè eos recipi jussit: refectos verò ad se vocans, de concepta iniquitate secretò coarguit; & ne quid ultrà tale præsumerent, sub pœnarum interminatione commonuit: deindè singulos exosculatus, in pace dimisit. At illi confusione operti redeuntes, patrono suo rem ex ordine narraverunt. Mox ille de prodito scelere, conscientiâ turbante, perterritus, fugam iniit, & apud beati Martini monasterium Turonis, aliquanto tempore latebras fovit; verùm & ibi famâ vulgante, cùm frequenter proditor audiret, seque cum juramento excusans, homicidii facinus perjurio cumularet, ultio eum divina diu vivere non permisit; siquidem ulcere insanabili percussus in fronte, ob scelus

Divinitùs punitur.

occultum manifestâ pœnâ damnatus, extabuit.

Nunc ad sanitatum munera revertamur. Sed quia non parvo sunt numero, brevibus quasi capitulis acervatim plurima comprehendam, ne singulorum per ordinem explicata narratio tædium pariat auditori.

Puellam Romanæ nobilitatis, quam ad eum per difficile & longum iter opinio virtutum ejus traxerat, [a] infusione sacræ Eucharistiæ, febribus quibus triennio continuò vexabatur, liberavit, gaudentemque cum suo comitatu Romam remisit.

Niulfus Abbas S. Albini sanatur.

Abbatem sancti Albini, Niulfum nomine, * cyagrico morbo conflictum, datis ei pro antidoto eulogiis, statim sanavit.

* Chiagrico, vel Chirurgio.

Virum quemdam, Dodonem dictum, diuturnâ scabie jam confectum, & immundis ulceribus effluentem, curavit, missis ei nihilominùs eulogiis.

Romulum quoque Archidiaconum, sexennio toto infirmitate detentum, per orationem ejus & virtutem, ac Corporis Domini Communionem, erexit.

Martinus Abbas Burdegalensis.

S. Lucii eulogiis miracula patrantur.

Cœcam mulierem in pago Burdegalensi per Abbatem quemdam Martinum, absens ipse, & longè positus, illuminavit; siquidem ille Abbas pro causa monasterii sui illuc proficiscens, à sancto Episcopo, sicut & multi alii facere consueverant, eulogias pro benedictione acceptas secum detulerat, velut itineris commeatum. Quas cùm hospitæ suæ fideliter porrexisset, intercedente tantùm unius noctis spatio, illa visum cum aurora suscepit.

Gaudomella.

Gaudomellæ cuidam, sic vocabatur puella, ex prædio Cabatiacensi, caliginem quæ oculos ejus diu obtexerat, Crucis impressione detersit.

Godolena.

Aliam nomine Godolenam, unctione olei sacri, cum signo vivificæ Crucis, simili cœcitatis nocte absolvit.

Goda.

Nec minùs & aliam, quæ dicebatur Goda, eodem medicamine, eâdem incommoditate liberavit.

Sub ipso ferè tempore, adolescentem à dæmone obsessum, orationis instantiâ purgavit, cùm eum per totam Quadragesimam secum detinuisset.

Ex villa, quæ Corniliacus appellatur, puellam sibi allatam, quæ jam quindecimum agens annum, nullo adhuc manuum pedumve fungebatur officio, oleo sacrato artus perunctam protinùs restauravit.

Simili debilitate damnatum à nativitate puerum, ex Villa quam Jerziacum vocant, per merita Præsulis Dominus reparavit; quem parentes sui divinâ revelatio-

[a] Nota iterùm verbum infusionis sacræ Eucharistiæ, quo si prà usus est.

ne admoniti, ad eum detulerunt, & ut clericalibus dicaretur officiis jam sanatus, non difficulter obtinuerunt.

Læta. Mulier, nomine Læta, arentis dexteræ infortunio, tristis erat. Hanc quoque, invocato Dei nomine, per Crucis virtutem restauravit.

Carrulfus. Cœco cuidam Carrulfo, oratione super eum fusâ, signoque Crucis oculis ejus impresso, visum restituit.

Marcia. Mulierem Marciam, diurinis febribus maceratam, sacri olei unctione sanavit.

Necteria & Theodechildis sorores. Geminas sorores, non humili ortas loco, quarum una Necteria, Theodechildis altera vocabatur, utrasque cœcitate damnatas, orationis ope, & olei medicamine, uno momento ambas pariter lumine reddito clarificavit.

His cursim breviterque perstrictis, pauca quæ restant, suo loco, paulò latiùs exequemur, ne & narrandi uniformitas, quod de prolongatione superiùs timebamus, tædium gignat.

Miraculis fit humilior. Sed inter hæc tam crebra tamque magnifica miraculorum insignia, Vir sanctus tantâ se mentis ac corporis humilitate substravit, ut nullus ad se vanitatis, nullus extollentiæ pateret ingressus. Cilicio rectus assiduè, inediâ vigiliisque confectus, pauperis & dolentis habitum præferebat; quippè qui alienas in se per compassionem culpas transferens atque miserias, se ipsum Domino pro creditis sibi ovibus *Mira ejus austeritas.* opponebat; nec habens hic manentem civitatem, totis viribus inquirebat futuram. Nihil etenim se judicans promovisse, dum restaret aliquid promovendum, novis semper studebat augmentis, quæ quidem retro sunt, sicut dicit Apostolus, oblivis- *Philipp. 3. 13.* cens, & in anteriora semetipsum extendens. In dies ergo proficiens, & se ipso robustior, largitatis, humilitatis, abstinentiæ & pietatis suæ consuetudinem, reparatis semper nisibus ampliabat, memor scilicet Scripturæ, dicentis: *Cùm consummaverit homo, tunc incipit.* *Eccli. 18. 6.* Sed cùm nullum tempus sibi à sancto labore remitteret, maximè tamen sacræ Quadragesimæ *Quadragesimæ tempore, reclusus manet, solo pane & aquâ contentus.* dies in arctissima transigebat abstinentia; nempè solus hoc tempore clausus manebat in cellula, orationibus insistens & lachrymis, & quotidie cum oblatione Sacramentorum, se ipsum hostiam viventem Christo sacrificans. Nihil verò his diebus præter panem gustans & aquam; hæc quoque ipsa ad mensuram parvi ponderis capiebat; magis enim fletu quàm cibo reficiebatur, aut potu, cui scilicet ad Deum fontem vivum sitienti, lachrymæ suæ erant panes die ac nocte; quique, sicut in alio legitur Psalmo, ne Deus super orationem ejus irasceretur, quam fundebat pro populo, cibabat se pane lachrymarum, & potum sibi dabat in lachrymis in mensura.

Nec satis ducens bona tantùm dum viveret operari, etiam ultra vitam, sanctitatis suæ meritum cogitavit extendere. Consideratâ itaque loci & temporis opportunitate, in suburbio Civitatis suæ cœpit ædificare monasterium, exemplo videlicet beatissimi Magistri & prædecessoris sui Licinii, in quo servos Dei quanto posset numero congregaret, quibus & necessaria ex possessionibus suis & redditibus, ad sufficientiam delegaret; ut quia vitam hujus corporis contra naturæ legem perpetuare non poterat, successionem religionis suæ post se victuram, in multa sæcula prorogaret. Ædificatam igitur in honore sancti *Monasterium in honorem S. Saturnini ædificat & dotat.* Saturnini Martyris, primi scilicet Tolosanæ Urbis Episcopi, sicut optavit, Ecclesiam, non solùm rebus & possessionibus copiosè ditavit, sed etiam summo decore & elegantiâ intrinsecùs & extrinsecùs studuit exornare, ut aptè posset dicere cum Propheta: *Domine, dilexi decorem domûs tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* *Ps. 25. 8.* Siquidem interiores domûs parietes alternantibus spatiis musevo vestivit & gipso, iconas habentibus depictas & flores: Cujus mirifici operis, etiam post tot ruinas, usque ad nostra tempora vestigia permanent in ea, ex quibus manifestè colligi possit quanta novi operis venustas extiterit, cujus appareat vetustas ipsa mirabilis. At verò extrinsecùs ædem totam porticibus vallavit atque columnis, domosque construxit usibus fratrum communem vitam degentium necessarias, sed & alias suscipiendis aptas hospitibus, infirmisque recreandis idoneas, ut nihil probaretur ad bonæ actionis ministerium defuisse. Omnibus igitur ad votum perfectis, eumdem locum familiariùs cœpit incolere, utpotè secretis orationibus magis idoneum, exercendisque circa pauperes misericordiæ operibus aptiorem; nam & ibidem vitam finire, & corpore pausare post obitum, sicut & contigit, destinaverat. Ergo & ibi eum divina gratia clarificare non destitit, ut & vitam, & mortem Sancti sui miraculis ostenderet pretiosam.

Teudebaldus. Denique Teudebaldus quidam, præpotens & illustris persona, ad eum supplex accessit, obsecrans cum fletu & gemitu, ut filiæ suæ, quæ à dæmonio vexabatur, præstare dignaretur remedium: Nam & multi, inquit, hoc ipsum frustra experti sunt; tibi verò, ex virtute omnipotentis Dei, cujus es servus, nihil esse confido impossibile. Cui Sanctus imperfectionem suam excusans, à sanctioribus & perfectioribus hoc magis postulandum respondit. Sed

cùm ille & qui aderant perseverarent in precibus, victus mitissimus Præsul, Sanctorum Reliquias cervicibus puellæ imposuit, eique ex oleo sacrato signum sanctæ Crucis impressit. Quod cùm factum fuisset, statim fugato dæmone, mentem sanam puella recepit, & cum parentibus suis gratias & laudes agentibus, incolumis & lætabunda recessit.

Dæmonem ab Energumenis fugat.

Prisca.

Nec multo post tempore, mulier, nomine Prisca, ei à fidelibus curanda offertur. Hæc ab ipso matris utero cæcitate damnata, per annos triginta sub una nocte vitam mortis similem deducebat: Cujus miseriæ compatiens beatus Episcopus, invocato super eam Dei nomine, luminum loca Crucis virtute signavit; nec aliquâ interveniente morâ, clausas diu fores lux ingressa, omnibus qui aderant stupentibus, reseravit. Quantas tunc laudes populus Domino decantaverit, quantis extulerit præconiis Sacerdotem, lectori relinquimus æstimandum; siquidem quod quondam fuerat, ipso Christo faciente, mirabile, hoc nunc per Christum operante discipulo, multò mirabilius videbatur.

Vinciemalus.

Sub eodem ferè tempore, Vinciemalus adolescens tantæ infirmitatis vinciebatur malo, ut præ diuturna molestia, etiam lumine fraudaretur. Qui cùm fuisset Antistiti præsentatus, & ille pupillis sacrum oleum iofudisset, eodem momento visum sanitatemque duplici virtute recepit. Tertium quoque in eodem ipso parvo temporis intervallo est ostensum miraculum, quod duo præcedentia confirmaret; nam dum de reddita sibi sanitate gratulabundus per murum incautiùs deambularet, lapsus in præceps, toto contritus corpore putabatur; sed ita illæsus apparuit ac si minimè corruisset.

Alius quoque infirmus ei oblatus est, qui per quinquennium continuâ ægritudine decumbebat; sed & hunc orationis virtute, oleique sacrati unctione sanatum, gaudentem remisit ad propria.

Gidoaldus.

Nec minùs & Gidoaldus quidam, diutinâ totius corporis, & maximè capitis infirmitate confectus, obstructis audiendi meatibus penitùs obsurduerat; qui beati Præsulis aspectibus præsentatus, flebili eum voce ut sui misereretur orabat. At ille digitos auribus ejus immittens, etiam olei sacri liquorem non absque sanctis precibus instillavit; quo facto, erumpente sanie cum fœtore, auditum surdus, idemque æger sanitatem recepit.

Mulier etiam, non omninò ignota, ex villa, quæ dicitur Volosesisis, molestissimâ protsus capitis vertigine laborabat; nam quoties se ad aliquid domestici operis exercendum inclinare tentasset, subitâ oculi ejus percussione cæcati, tenebris intervenientibus, explicandi efficaciam præcidebant: Quæ cùm sancto Præsuli infelicitatis suæ tenorem, non sine questu & lachrymis, exposuisset, postquàm ille super eam more solito nomen Domini invocavit, nullam fæmina ulteriùs antiquæ infirmitatis sensit molestiam.

Alloicia.

Item mulier, nomine Alloicia, ex possessione quæ Verchiacensis appellatur, ut sibi lumen repararet amissum, junctis secum multorum precibus, sanctum Præsulem implorabat; quorum ille preces non respuens, orationem fudit pro cæca: deindè oculos ejus olei sanctificatione perungens, visum ei sine ulla cunctatione restituit.

Caricundis.

Aliam, nomine Caricundim, ex villa suburbana, quæ dicitur Confluentum, cæcam, mutam, paralyticam, & prorsùs omni spe recuperandæ aliquando sanitatis fraudatam, idem Vir sanctus in integram membrorum sensuumque firmitatem mirabili virtute restituit; siquidem per triduum pro eâ orationi insistens, tamquam si dies singulos singulis infirmitatibus deputaret, tandem illam efficaci prece ab omni prorsùs debilitate absolvit.

Aulicus quidam, sicut fieri solet, militari fastu, ecclesiastica jura despiciens, jumentum quod fratrum usibus serviebat, audacter avertit, suisque potiùs, ut putabat, mancipavit obsequiis. Quod cùm beato Pontifici nuntiatum fuisset, rem interim maluit dissimulare, quàm litis subire molestiam. Sed mox sequenti nocte, cùm se præsumptor ille quieti dedisset, adest ei per visum Præsul, ignium globis ac flammarum coruscatione terribilis, minas intentans non leves, quod rem ecclesiasticam sacrilegus usurpasset. Quibus ille terroribus excitatus, immensis clamoribus famulos vocat, dicit se à Præsule ob admissum facinus eruciari, irent velociùs, & ad se eum precibus multis venire rogarent. Quod cùm fuisset impletum; neque enim dedignatus est ad supplicem benignus accedere, orare cœpit miser Episcopum, ut sibi peccati hujus pœnam remitteret, cujus pœnitentiam ostendebat; nam & raptum animal se [illegible]tim cum satisfactione redditurum, & de cætero famulos Christi & res ecclesiasticas honoraturum firmissimè promittebat. Ita Vir sanctus, datâ super eum oratione, eâdem horâ & jumentum recepit, & correcto reddidit sospitatem.

Maluit Sanctus detrimentum pati, quàm litem etiam justam intentare.

In hac ergo gratia sanctitatis, virtutumque potentia perseverans beatus Magnobodus, ad senium usque pervenerat, & spirituales seminum fructus, quæ sparserat in populo sibi commisso, ubertim provenisse

provenisse gaudebat. Victor certaminis jam spectabatur in stadio, & repositam sibi à summo Imperatore & justo Judice, coronam justitiæ expectabat securus. Interea pulsante Domino corporis ostium, per infirmitatis molestiam, intellexit pervigil & diligentissimus servus diem sui exitùs imminere. Paratus itaque confestim aperire pulsanti, convocatis filiis & fratribus, quos in Christiana Religione nutrierat, resolutionis suæ tempus optabile denuntiat advenisse. Tum verò mœror immensus occupat universos, & pro sua destitutione gementium lachrymabilis vox omnium resonabat. At ille multis eos consolatus sermonibus, omnes & singulos cohortabatur, ut in fide Christi & bonis perseverarent operibus, & maximè pacis inter se fœdera conservarent, quoniam in sancta, inquit, dilectione totius divinæ legis, & omnium mandatorum summa consistit: nam & Dominus, ac Magister omnium Christus, hoc ultimum maximumque discipulis dedit mandatum; ex quo velut speciali charactere, suos ab extraneis discernendos ac dignoscendos esse prædixit. Idcircò & ego, filioli, ultimum vobis vale dicturus, charitatem super omnia cordibus vestris insinuo atque commendo, in qua, & per quam usque in finem sobriè & justè, & piè viventes, à summo Pastore & justo Judice mereamini ab infelicibus hædis secerni, & inter beatissimos agnos ad dexteram gloriæ collocari. Hæc & his similia cùm dixisset, elevatis ad Deum manibus, oculisque ac mente cœlum suspiciens, inter sacræ orationis verba, interque mœrentium discipulorum manus, spiritum Deo reddidit, septimo decimo Kalendarum Novembris die, sepultusque honorificè, cum multa undique concurrentium populorum frequentia, in Sacello apud Basilicam sancti Martyris Saturnini, quam, ut superiùs dictum est, ipse construxerat, inter clarissimos Confessores resurrecturus ad gloriam. Cujus exequias evidenti miraculo Dominus illustravit, ut omnibus fieret manifestum nunc eum maximè vivere post decessum, multóque

Sui obitûs tempus prædicit & denuntiat.

Discipulis charitatem commendat.

Spiritum Deo reddit vij Kal. Nov.

nunc magis posse apud Deum petentium necessitatibus subvenire, cùm jam nullo, liber spiritus, posset carnis onere præpediri; Nam dum funus venerabile duceretur, captivi duo, quorum alter Gualdo, alter Bodecarius vocabatur, qui longo jam carceris squalore afflicti, in compedibus & catenis per publicum, sub custodia, corrogandæ stirpis gratiâ, trahebantur, ubi ad Sancti feretrum accesserunt, laxatis spontè nexibus catenarum, expediti subito apparuere custodibus. Quod ubi ad Procerum civitatis pervenit notitiam, communi omnium decreto libertate donati, ob honorem Dei & sanctissimi Confessoris memoriam, in pagum Cenomanicum, undè capti fuerant, reversi sunt, ostensam circa se Domini misericordiam per sancti Confessoris merita non tacentes. Exindè ergo circa Sancti sepulchrum honor & digna crevit reverentia, ita ut ex longinquis etiam partibus venientes, pro diversis necessitatibus suorum quisque desideriorum reportent effectum, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Gualdo & Bodecarius captivi, ad ejus tumulum miraculosè liberati.

Sepulchrum ejus miraculis clarescit.

[a] Ego Marbodus Rhedonensis Episcopus, Vitam beati Magnobodi Episcopi descripsi, rogatu Canonicorum ejusdem Ecclesiæ; undè ipsi mihi pro laboris mei mercede promiserunt & dederunt partem, & communionem orationum & benefactorum quæcumque in Ecclesia ista fient omni tempore, & singulis diebus, dum vixero, unam Collectam in Missa matutinali, *Deus qui justificas impium*. Post obitum verò meum, totum Officium quod fit pro uno Canonicorum in orationibus & Missis, & per singulos annos commemorationem anniversarii mei facere, sicut unius Canonici. Insuper omnibus & singulis diebus, præter festos dies, usque ad finem sæculi, cantare post Primam, dum vadunt in Capitulum, *De profundis*, cum Capite, *Requiem æternam*, & Collectam, *Absolve, Domine*. Hujus conventionis inter me & Canonicos sit Dominus meus sanctus Magnobodus mediator & testis, & sponsor. Amen. a

a Ad hujus clausulæ lectionem, mirati sumus ipsam eamdem esse, & totidem verbis enuntiatam quam legeramus & notaveramus ad finem Vitæ S. Licinii immediatè præcedentem. Nihil autem aliud ad id nobis occurrit, nisi quod Vir admodùm religiosus ac pius nullam videtur occasionem prætermisisse conciliandorum sibi, sive vivo, sive defuncto, Ecclesiæ suffragiorum, quibus suos ad Sanctorum gloriam pios labores benè compensatos existimavit, si spiritualis operis mercedem sibi pro æterna salute profuturam consequeretur. Quam ergo à Canonicis sancti Mauritii Andegavensis pro Vita S. Licinii, dum esset Andegavensis Archidiaconus, sibi conciliaverat, hanc à Canonicis Collegiatæ S. Magnobodi, dum esset Redonensis Episcopus, totidem verbis, & sub iisdem conditionibus, sibi eodem pietatis consilio comparasse hac ipsâ clausulâ gloriatus est. Quàm firmam autem fidem in hac S. Magnobodi Vita à pio Lectore videatur exigere Marbodus, patet ex summâ ejus diligentiâ, quâ personarum etiam popularium nomina, in quarum gratia tot & tanta per sanctum Magnobodum Deus operatus est miracula, exactissimè referre curavit, sicut & locorum singularium, licet minùs notorum, vocabula, ubi contigerunt.

Apud Bollandum 1. Februarii.

HISTORIA THEOPHILI METRICA,

Ex Codice ms.

Authore, ut creditur, MARBODO, Episcopo Redonensi.

MONITUM.

AD hanc Vitam nihil aliud præfandum esse duximus, quàm id ex quo posset erui hoc Poëma posse censeri genuinum Marbodi fœtum. Hoc autem censuerunt & probaverunt eruditissimi & sagacissimi Patres Bollandus & Henschenius in prævio Commentario ad hanc Vitam, prosâ editam ab Eutychiano, quæ apud ipsos præcedit Vitam metro à Marbodo editam, quorum, To. I. ad iv. Februarii, hæc sunt verba: [Est nobis Codex ms. in quo vario carmine heroico hæc continentur, & quidem hoc ordine: Passio S. Laurentii. Vita S. Alexii. Pœnitentia Vicedomini per Genitricem Dei mirabiliter salvari. Passio SS. Thebæorum Martyrum. Poëma de Gemmis. *Excerptum de Scriptis Solini, &c. Nullus Author apponitur, quem opinamur* Marbodum, *ex Archidiacono Audegavensi Episcopum Redonensem, ann.* MXCVI. *in Concilio Turonensi, tum mense Martio ad tertiam Quadragesimæ hebdomadam habito, ab Urbano II. Pont. Rom. creatum.*

Hujus porrò Historiæ, (quam nonnulli Critici fabulosam opinati sunt,) veritatem tot insignibus monimentis iidem Bollandiani ibidem probavere, ut de illa dubitare minùs æquum, vel etiam minùs pium, & minùs summâ B. MARIÆ Dei Genitricis erga Filium pro peccatoribus auctoritate dignum existimaverim. Illa autem hic transcribenda non duximus, ne actum agere, & Volumen nostrum alienis observationibus inflare voluisse videamur. Ex illis etiam Lector studiosus addiscere poterit quanam olim in Ecclesia fuerit Vicedominorum, *(qualis erat Theophilus) seu Oeconomorum dignitas, & quanta in rebus Ecclesiæ dispensandis auctoritas.*

CAPUT PRIMUM.

Theophili Vita piè cœpta; lapsus in scelera, Christo & sanctâ Mariâ abjuratis.

Theophilus Vice-dominus Ecclesiæ Adanensis, vir præclarus.

QUidam magnorum Vice-domnus erat meritorum,
Theophilus nomen: tenuit quoque nominis omen.
Quippe malum cavit, cultum Deitatis amavit;
Totus in Ecclesiæ causis, totus theoriæ,
Totus in activis studiis, quo pro patre quivis
Pauper gaudebat, per eum nec egenus egebat.
Pontificem, Clerum, plebes, hic publica rerum
Spes sustentabat, & ad omnia sancta * vacabat.
Mortuus hinc fletur Præsul, conventus habetur
Pro successore, sit eo qui dignus honore.
Complacuit facet, ut meruit Vir ad hoc memoratus;
Hic veruit quod onus metuit grave Pontificatûs.
Dum petitur, nec is obsequitur, communiter itur:
Eligitur, quia diligitur, meritus quia scitur.
Consilium sanum venit ad Metropolitanum,
Qui jubet ut veniat, quò confirmatio fiat.
Cogitur, excusat Vice-domnus, & ire recusat:
Nec valuit, quia plebs voluit, quem sustulit almum;
Ut decuit, fert: nec tacuit quoque dicere Psalmum.
Tunc à Pontifice summo rogitatur amicè,
Ut flectat mentem, laudet magis Omnipotentem,
Consilium mutet, nec pontificare refutet.
Clerus & accessit, eademque monendo lacessit:
Plebs eadem dicit, nec eum sententia vicit.
Ast importunus obnititur omnibus unus,
Dicens non esse se plura subire necesse;
Sed sibi sufficere bene credita jura tenere:
Non attentandum quo se metuat superandum.
Ergo renitentem, nec Patrum jussa sequentem,
Hunc dimiserunt, alium cui substiterunt,
Ordine qui functus, ritu quoque Præsulis unctus.
Cùm dispensaret, res Ecclesiæque notaret,
Invidiæ fastu, facienteque dæmonis astu,
Præsul pulsatur, à multis cùm videatur
Parte quod ex omni præstaret honor Vice-domni,
Et nimis elatus ejusdem sit dominatus,
Quo nisi privetur, cito quilibet experietur,
Culmen ut inde malè vilescat Pontificale.
His Præsul fractus, Vice-domni discutit actus,
Quos quasi devovit, hunc officioque removit;
Cui successorem promovit deteriorem.
Theophili tunc res nihili factæ tentantur,
Dissimili vice, nec stabili, quia cuncta rotantur.
Dum sua copia, priscaque gratia ratificantur;
Sic opulentia, sicque potentia se comitantur.
Deficiunt ubi res, marcescunt illicò vires;
Dat famulos fatum, sequiturque favor dominatum.
Ista recordatus Vice-domnus præmemoratus,
Ingemuit miser, & doluit se despoliatum;
Pœnituit modo, postposuit quia Pontificatum.
Displicuit, prius ut viguit per prospera fultus;
Nunc eguit, populoque fuit probro quasi stultus.

Oblatum Episcopatum recusat.

* f. vocabat.

Sic stupnit, sic desipuit pro sorte malorum,
Cui nocuit, cui surripuit fraus dæmoniorum.
Nunc aliquis siquidem vir pestifer & magus idem,
Hebræus gente, se dæmone plenus agente,
Ut videt afflictum, necnon quasi mente relictum,
Mox adit, hortatur dolor instans ut referatur;
Forsan prodesse; nihil, etsi narret, obesse.
Ille refert mœstus causas ex ordine questus,
Divitiæ quantæ, seu quantus amor fuit ante,
Quomodo privatus vilesceret annihilatus;
Huncque receptutum, seu maturè periturum.
Lætior his factus, est consilium dare pactus;
Pactus & hoc jurat, quod (si certum fore curat,
Juret & ipse fidem pacto, quod tradet, eidem)
Jura gratus prisci poterit quoque sic adipisci,
Ut Vice-domnatum ferat ultra Pontificatum,
Summus summorum, quantò magis inferiorum.
Ille fidem spondet, tantùm monet irrita non det
Rerum promissa, nec nutet mente remissa.
Nunc, ait, ausculta qua mando fide tibi multâ.
Rex meus est satanas, res non solitus dare vanas;
Sed miseris solitus succurrere, dans quoque ritus
Quosque servandos illis quos ducit amandos.
His bona suppeditat, hos rebus honoreque ditat.
Sub tenebris noctu, serva tempus memor hoc tu,
Illi te sistam; sed ne trepidaveris istam
Pompam, præmoneo, venlet splendente trophæo.
Stans tantùm credas, tibi nec signum Crucis edas,
Per quod eum signum nequeas reperire benignum.
Experiere bonum tunc ad tua vota patronum.
Ergo miser lætus, hoc consolamine fretus,
Jussis parere, nec segniter illa tenere,
Se se promittit, quem sic magus in sua mittit.
Inde per horrorem noctis, dum cuncta soporem
In terris agerent, nec quâvis luce niterent
Stellæ vel luna, dictus miser & magus unà,
Ut convenerunt ad quæ loca constituerunt.
Vociferante mago, satanas Rex, mortis imago,
Illius signa, turbâ comitante malignâ,
Ipse retet, fuscus, barathri tamen igne coruscus,
Splendentique parum, decet ut Regem tenebrarum,
Adveniens sedit sublimis. Huic magus edit:
Ecce pater, quali, vel quàm cura speciali,
Ut tua laus & honor crescant, tua jura que, conor:
Est par servire dominis, jussis & obire;
Est bene servire dominis, adversa ferire.
Gloria majorum plebs est numerosa suorum.
Ergo tuam partem lucror per quamlibet artem,
Subducens Christo proprios, ut cernis in isto.
Iste potestate spoliatus, opem petit à te,
Cui nimiùm læso solitâ faveas ope, quæso;
Exemplo ductus quo proveniet tibi fructus,
Qui sic augetur, dum quis tua dona sequetur.
Hæc modo prætende miserendo, pater reverende;
Hujus perpes eris dominator, si misereris.
Fili, delinquit multùm, satanas ferus inquit,
Qui favet indignis per debita dona benignis,
Et nocet, ut nosti, sibimet, qui consulit hosti.
Hostis & hic meus est, nec dona ferat mea jus est.
Non mihi fas fisti signatos stigmate Christi:
His dare nil possum, quia valde perosus eos sum.
Ast hic, præstari si quid vult, seque juvari,
Christum cum Christi baptismate, Matreque Christi
Abneget; abscedat & eis, mihi sponteque credat:
Ut tunc gratetur me principe, quando fruetur
Sorte mei regni sub averni sede perenni.
Condelectatus mihi quando feret cruciatus,
Sustineat lætus vermes, incendia, fletus.
Hoc mihi concivis poterit pacto fore quivis.
Tunc mea dona feret, si nobis fidus adhæret;
Sed mihi suspecta nimis est hæc perfida secta
Christi cultorum, quoniam mihi quilibet horum
Obsequitur, fractus adversis, votaque nactus,
A me discedit, & Christo rursus obedit;
Qui vehemens mea jura premens, fovet hunc revocando,
Quem pia grata cogit, ut omnia salvet amando.
Theophilus dixit: Illum, quem plebs crucifixit,
Christum cum Christi baptismate, Matreque Christi
Abnego: Credo tibi, satanas. Mox talia scribi
Fœdera præcepit, & eo signante recepit.
Hoc ubi perficitur, ambobus ovantibus itur.
Excitat ergo dolum dæmon, non pristina solùm
Reddere, sed plura superaddere complacuit ita,
Ut princeps mundi, dispensans gaudia mundi.
Nec mora; compunctus Præsul, populus quoque cunctus,
Pro prius abjecto, nec jure, nec ordine recto,
Se peccasse sonat, Vice-domnatumque redonat.
Qui mox elatus subito fastu, dominatus
Jus exercebat, renovans ut quæque volebat:
Ipsi parebant, ipsum cuncti metuebant.
Sæpius invisit magus hunc, cui sors ita risit,
Ut congratetur, socius quia mortis habetur;
Ut moneat pacti satanâ cum principe facti;
Neve sui doni foret immemor atque patroni,
Immò pro dono paret per cuncta Patrono.
His miser intendit monitis, gratesque rependit;
Fœdus mandatum fore jurat & inviolatum.

CAPUT II.

Pœnitentia Theophili.

Sic irretitus, & rerum flore potitus,
Exultat stultus, jam Lazarus ille sepultus,
Jam desperatus, fœtensque jacet religatus.
Sed verus medicus: Dormit meus, inquit, amicus;
Excitet hunc mea vis. O Christi gratia suavis!
Non peccatoris vult mortem, sed melioris
Ad studium vitæ conversum vivere ritè.
Hujus præteritæ nec despexit bona vitæ,
Quam studiis vivis inopi succurrere cuivis,
Quam, quæ debebat, bene dispensare solebat.
Utilis ad quæque, sibi providus Ecclesiæque.
Hæc Deus attendit, qui centuplicata rependit,
Vere propitius, qui Petrum vidit, & hujus
Cor vidit, tetigit, & in hoc sua spicula figit.
Figit; quippe redit miser ad cor, protinus edit
Cordis mœrorem, stupet, ingeminatque dolorem;
Namque statûs prisci sane cepit reminisci.
Pensat confusus, à dæmonibus male lusus,
Lapsus quomodo sit de culmine, cùm neque prosit;
Quod beat incipere, sed fine beante carere.
Eisque recordatus simul æterni cruciatûs,
Ignis inextinctus barathro quia personat intùs,
Et damnatorum stridor, planctusque reorum,
Fœtor & imputus, & vermis non moriturus.
Cogitat hæc animo tunc mœrens cordis ab imo;
Insomnis durat, non jam sua gaudia curat.
Quo prius immensum tumuit formidine sensum;
Dejicit afflictus, ceu vulnere qui stupet ictus;
Seque periisse putat. Tunc talia mente volutat:
Ecce per admissum scelus, heu miser! heu mihi quis sum!
Dum starem tutus, quò sum labendo volutus?
Quò pergam? Quid agam? qui mortiferam gero plagam.
Non est salvator, nisi tu Deus ipse creator;

Ergo Dei Nato te cum Genitrice negato,
Quis me salvabit, fideique reconciliabit?
Quid profuit fastus per iniquos dæmonis astus,
Sic conquisiti, sic principe dæmone niti?
En servus factus, en perpetuò fore pactus
Sum civem satanæ me propter nomen inane,
Et pactum scripsi, quod tradens obligor ipsi.
Hei mihi! quod scripsi quis fortior abstrahet ipsi?
O si nescissem, si nunquam consuluissem
Hunc detestandum, barathroque magum eructandum,
Judice damnatum longè prius ut sceleratum!
Cur, qui te prodit, cur quisquis te Deus odit,
Sic exaltatur, & honoribus amplificatur?
Quid valuit mihi quod placuit, quod ab hoste petivi?
Quippe fluit quod mane cluit, quod mane cupivi.
Sola terit, nec culpa perit, nisi quæ venialis
Exstiterit, ceu culpa ferit mea me specialis.
Judicium, non effugium, mihi denique restat.
Auxilium, vel consilium quia quis mihi præstat,
Ante Deum mea caussa reum me quando vocabit;
Quodque meum scelus est, in eum spes nulla piabit.
Cumque sciam quod non veniam mea caussa meretur,
Quid faciam, cui nulla viam spes ferre videtur?
Quisque sibi meditatur ibi se quomodo purget,
Vixque sibi valet; omnis ibi justos timor urget.
Pro me non aliquis stabit, cùm jungar iniquis.
Væ mihi tunc misero, tunc plangetur quia serò!
Hic dolor æternus, nec luctum finit Avernus:
Hîc facies sævæ, nihil auditur, nisi væ, væ.
Qui cruciatur, ad hor reparatur, ut hîc patiatur;
Dumque precatur ut excipiatur, ut eripiatur,
Nemo juvatur, nemo levatur, pœna novatur:
Mors dominatur, nec miseratur, nec satiatur.
Heu defraudatus, sum luce Dei spoliatus,
Obsitus illecebris, circumfususque tenebris!
Demens ergo mei sum proditor atque fidei;
Perdit enim mentem qui denegat Omnipotentem.
Heu quàm peccavi, qui memet mortificavi!
Apprime vitiis animæ miser implicui me,
Et minimè datur, ut lacrymæ veniant: At opimæ
Si venient, non sufficient mala tanta lavare.
Inficient magis, & facient mala cor stimulare.
Sponte rui nec pertimui me subdere sordi.
Desipui miser, ut sapui mala dulcia cordi.
Esse meum datur esse reum, nocet, heu! nocet esse,
Sic piceum, sic tartareum, dum vivitur esse:
Esse perenne deinde paratur in igne gehennæ.
O mi! quid faciam? pars Christi quomodo fiam,
Ut justis jungar, fidei meritisque refungar?
Heu! quò deveni, prolapsus in extima cœni?
Surgere non fas est, non surgere velle nefas est.
Hoc sed conabor, sed opem cujusque precabor.
Quamvis peccarim, quamvis te, Christe, negarim,
Et regnatricem per sæcla tuam Genitricem,
Ocyus ibo tamen, ejus quærendo juvamen,
Poscens Reginæ cœlestis opem sine fine,
Nec capiens escam, nec potum, nec requiescam.
Unde cibor, fletus erit, & dolor inrequietus,
Mente Deo totâ fundendo gemens mea vota.
Hæc audere tamen, puto criminis est cumulamen,
Dum peccatoris oratio sordeat oris.
Plus irritatur infensus, quando rogatur.
Et si præsumam, primordia qualia sumam?
Rumpat vindicta ne cœlestis mea dicta?
Vocibus indignis ultor ne concrepet ignis?
Utraque pœna gravis orare tacereque pravis;
Dissuadet terror, vult spes, gemitûsque fit error.
Sed fas transibo, quamvis temerarius ibo.
Ut potero faciam, pulsando, rogando Mariam.
Sic exhortatus Vice-domnus se memoratus,
Et confortatus abit, in templo quoque stratus
Consolatricis mundi Domini Genitricis,
Jejunans, plorans, pernox & perdius orans;
Atque quaterdenos peragendo dies ita plenos,
Perstitit immotus, contrito pectore totus.

CAPUT III.

Increpatia sanctæ Mariæ apparentis, & spes veniæ impetrandæ data Theophilo.

Astitit inde pia dicens huic Virgo Maria:
Cur sic vexaris, homo, nec fletum moderaris,
Me vexans Nati Matrem per scripta negati?
Quæris & hoc per me, cùm prodideris pariter me,
Aut mos est hostem placari posse per hostem?
Offendet potiùs, & caussa gravabitur ejus.
Cur igitur poscis, quos sic temerasse renoscis?
Sed dum clamatis ad me Matrem pietatis,
Non poterit fieri, quo possum non misereri.
Nam non grata parum gens est mihi Christicolarum,
Gratis præ reliquis recolit mea lumina si quis,
Nominis estque mei memor amplo corde fidei;
Hunc quovis pacto salvare benigna retracto,
Hunc extollendo, refovendo, monendo; regendo;
Ast irritatum labor est accedere Natum,
Me pariter potiùs offensio commovet ejus.
Nunc tamen accedam, nec eum complexa recedam,
Dum fractum placem, dum missa feram tibi pacem:
Est Judex equidem pius, at justissimus idem,
Dans quod debetur, illos premit, his miseretur.
Percutit, ignoscit, ut res & gratia poscit.
Expedit hinc ergo, quo linquens crimina tergo,
Solers quisque vacet reus, illum quomodo placet
Si tamen æquetur, plagæ bene cura medetur:
Lenior hos curat dolor, hos decet acrior urat.
Nunc opus unguentis, nunc fortibus experimentis:
Quos nequit unctio, sedat adustio sæpe tumores;
Sanat sectio, non confectio sæpe dolores;
Sic correptio, quos non suasio, dat meliores;
Corrigit hos percussio, dirigit hos miseratio.
Dixerat. Huic fatus vir reddidit hæc animatus:
Inclyta cœlorum Regina; salus populorum,
Gloria Sanctorum, speculumque decoris eorum,
Electissima, præcelsissima Mater honorum,
Virgo piissima, tu certissima spes miserorum,
Tu studii, tu consilii lattix potioris,
Naufragii simul & varii tutela laboris.
Peccavi, Domina, nimis, & premit ista ruina;
O quàm peccavi, qui te Dominumque negavi!
Confiteor, quia detineor culpis miserandus:
Et vereor, quia, quod mereor, ferar ecce cremandus.
Quippe caret veniâ scelus hoc, mi sancta Maria;
At sunt * inulta satis exempla datæ pietatis, * f. multa.
Indelinquentes, miserabiliterque ruentes.
Sic Ninivitæ protelant tempora vitæ.
Sicque salvatur Rahab, Israël soriatur.
Sicque manu fortis David Rex crimine mortis
Sese fœdavit quod majori duplicavit;
Sed quod peccavit, deflendo gradum reparavit;
Inde prophetiâ clarus quoque psalmigraphiâ.
Si liceat fari, mea culpa valet similari
Petro constanti Dominum his terve neganti:
Quem quia respexit Salvator, protinus exit

Flendo satisfacere dignus, Dominumque videre,
Ecclesiæ Princeps, veniæ quoque forma deinceps.
Donatur veniâ quoque Magdalena Maria,
Quæ bene dum flevit, scelerum maculas abolevit,
Jam Domino grata, jam sæclis concelebrata.
Sicque vocante reus Domino placet ille Zachæus.
Sic statuit Paulum, quæ stravit gratia Saulum.
Qui graviter cecidit, talem Corinthia vidit.
Hinc Paulus scribit; quia talis carne peribit,
Ut vivat meliùs salvatus spiritus ejus.
Talis & insanus magus extiterat [a] Cyprianus:
Quot sordes illi, tot erant non fortè capilli.
Quippe malignatus & dæmonibus sociatus,
Justa prophanabat, parvos uteroque necabat.
Tandem compunctus redit, Ecclesiæ quoque junctus
Est per Justinam, mentem mutando ferinam.
Hinc Præsul factus, aliorum corrigit actus,
Martyrio dignus. Fecit Deus ista benignus:
Ut vult, ut præscit, qui nil, nisi nescio, nescit.
Me quoque tantorum relevant exempla virorum,
Ne malè desperem, quia desperans remanerem,
Namque mei miseri potis est Dominus misereri.
Sic tu, Sancta, roges, si Natum parcere coges.
Parcet enim pro te, quem parcere coge, rogo te.
Velle tuum faciet Natus, tu præcipe, fiet.
Nempe tui juris est ferre manum ruituris.
Cùm naturalis tibi sit pietas specialis,
Conditionalis, & sit tibi gratia talis:
Humani generis ut casibus auxilieris
Sicut tutatrix, ut mater & ut mediatrix.
Ipse Deus certè fit nobis hîc homo per te.
Ergo Deo mediam præstans hominique Mariam
Te pater ille dedit, cui mundus totus obedit.
Huic est affandi tibi fas, Natumque precandi.
Dumque loqui proli tibi sit facundia soli,
Tam prolis caræ tu viscera sancta precare.
Virgo sub hæc: Fili, dixit, jam more virili,
Ad bona prisca redi, credas quoque debita credi:
Voceque sinceræ fidei mentisque fatere,
Ex me quod natus, & per tua scripta negatus,
Semper viventis Christus Patris omnipotentis
Filius est verè, qui finem nescit habere;
Et qui venturus est, judiciumque daturus
Secum victuris, necnon à se perituris.
Talibus attractus, respondit homo tremefactus,
Qualiter audendo, Dominum Deumque fatendo,
Os queo tam dirè fœdatum nunc aperire;
Quod malè fœdavi, cùm te, Præsancta, negavi,
Ac ex te genitum, sacramenti quoque ritum,
Gratia quo quemque salvat Baptisma, Crucemque?
Tota salus hominis his rebus inest quia binis.
Abjurans sprevi, sic ad mea damna recrevi;
Fascibus elatus, sed crimine præcipitatus.
Absit mens dubia, respondit sancta Maria,
Constans accede tantùm, credendaque crede;
Atque salutatis bona pristina confitearis.
Namque Deus vehemens pietate per omnia clemens,
Suscipiet flentem te sicque satisfatientem.
Respondit: Credo, totum tibi me quoque dedo,
Confiteorque baptisma, Crucisque trophæum;
Quod Patris & Nati, vel Flaminis est Deitati
Compar Majestas, nec dispar & una potestas.
Nescit & utrumque qui finem principiumque;
Est tamen utrumque qui finis principiumque,
Per quem subsistunt elementa, nec ulla resistunt.
Hinc Patris æterna proles de sede supernâ
In sæcli fine veniens carnis genuinæ
Functus naturâ, prodit te Virgine purâ:
Te speciei, te regalis progeniei,
Te meriti Deici, supra quam copia dici.
Utpotè scrutantem tenes & corda probantem;
Quem peperisti, cui placuisti, fœmina Christi.
Sic humanatus Deus est homines miseratus,
Præter peccata patiens mortalia fata.
Hinc moriens, mortis fractis apud infera portis;
Sanctis illuxit optabilis, unde reduxit
Secum captivum populum, se mox redivivum
Discipulis pandit: hinc victor sydera scandit,
Quâ sedet à dextris consors Patris Omnipotentis;
Hinc & venturus est, judiciumque daturus
Secum victuris, necnon à se perituris.
Non accusante quoquam, vel justificante,
Hîc certis signis erit omne probans opus ignis.
Nam sibi justorum mens conscia, sive malorum,
Hic accusabit illos, vel justificabit,
Cuique suum donans, condemnans, sive coronans.
Hæc credens animo confessus, ob hoc tua primò
Inde patrocinia cunctorum quæro, Maria.
Ut juvet, ut relevet, ut in hoc examine servet,
Tu pia me Nati supplex offer bonitati.
Nec tibi sit durum quod flagitat os male purum.
Purifica potius illud cum vocibus ejus,
Maxima delicta ne præpediant mea dicta.
Tuque Dei Mater, satanas fac reddat ut ater
Quod testamentum scripsi sceleris monimentum;
Cautio nam talis me terret ut exitialis.
Hanc precor, ut nosti, tollas, quoniam potes hosti.
Nam tibi posse dedit, cui vis contraria cedit.
Exere posse tuum, mea spes, defensio, scutum;
Exere posse, bonam te demonstrando patronam.
Perdar, salvabor, quiscumque tuus reputabor.
Tunc pia prænatis hominum Mater pietatis
Talia dicentem, miseransque satisfacientem,
Sicut, ait, dixi, vos cultores Crucifixi,
Una fides, Chrisma, vel spirituale Charisma,
Quotquot rite dicat, sacer hos mihi cultus amicat;
Præcipuæ tales, qui cultu sunt speciales.
Ergo meum Jesum pro te, quamvis ita læsum,
Supplex affabor, pedibusque voluta precabor,
Ut restaureris gradu quo lapsus haberis.
Hæc ubi verba dedit, disparens illa recedit.

CAPUT IV.

Theophilo peccata remissa: Chirographum restitutum: Ejus obitus.

Tunc homo commotus tremit hoc affamine totus.
Ac ibi perstabat triduo, precibusque vacabat,
Fletibus infundens faciem, loca sanctaque tundens;
Nec quam dilexit oculos ab imagine flexit.
Astat rursus ei blandæ Virgo faciei,
Quem solans dicit: Tua jam constantia vicit,
Ut tibi Salvator parcat verè miserator,
Commissis veniam propter me dando Mariam.
Hanc igitur serves, mala nec rursus coacerves,
Sit felix obitus pro fine boni tibi ritus.
Constat opus fine, quod quisque metet sine fine:
Ne cedas igitur, quia cedens quisque feritur
Turpius à tergo; pugnans ne cesseris ergo.
Ille refert: Utique, mi sancta, Deoque tibique
Me voveo totum, firmet tua gratia votum.
Te duce, te comite, tegar usque sub ultima vitæ.

[a] Non quidem S. Cyprianus Carthaginensis Episcopus, & Martyr, sed Cyprianus olim magus, & tantùm Martyr, cum Justina Martyre, quorum Festum celebratur 26. Septembris.

Non est spes alia præter te, sancta Maria;
Humani generis sortem tu prima tueris.
Nemo speravit frustra, te nemo vocavit.
Salvas quærentes, exaudis quoque petentes.
Me credo soli tibi, tu me spernere noli.
Sitque mei cura tibi sectantis tua jura.
Et quod adhuc restat, quod adhuc me valde molestat,
Membranam dico, data quæ prius est inimico,
Quâ teneor strictus, quâ mente reverberor ictus;
Hæc fac reddatur, quia mens hinc excruciatur.
Sic iterans plorat, iterum se sternit, & orat,
Ut reddatur ei proscriptæ charta fidei.
Rursus postridie splendens persona Mariæ,
Porrigit in somno testamentum Vicedomino,
Cerâ signante munitum, ceu fuit ante.
Experrectus at is tremit hoc signo novitatis,
Ex nimia quem lætitiâ stupor, ut solet, angit.
Exiluit, tum quæ monuit spes carmina pangit,
Carmina talia, quæ magnalia testificantur.
O sapientia, quæ regit omnia, quæque creantur,
Magnificentia, summa potentia quam comitantur!
Indignos vocat, unde duces locat Ecclesiarum,
Dans sua fœdera, dans quoque munera justitiarum,
Sacro numine præstruit ordine quos animarum;
Hæc veneretur, glorificetur, magnificetur.
Ergo die, quæ pro requie Domino feriatur,
Turba frequens, pia jura sequens, ad templa gregatur:
Officiorum cúmque sacrorum laus celebratur,
Haud tulit ille moram, sed stratus Præsule coram,
Omnia quæ gesta fuerant fecit manifesta:
Artibus ut magicis, sese credens inimicis,
Deceptus fuerit, dum mundi gaudia quærit.
Quomodo jurarit hosti, Dominumque negarit,
Scripserit & pactum, signando per hoc scelus actum.
Et quia compunctus sit abhinc, fideique rejunctus
Per Matrem Christi, quæ chartam reddidit ipsi.
Chartaque monstratur cunctis; petit, illa legatur.
Hæc legitur: lecta postquam, sunt gesta retecta.
Illico quam pangit populus laus æthera tangit.
Præsul & ipse pius præcentor carminis hujus,
Sic ait: Audite, cunctique videre venite
Quæ Dominus fecit; fecit magnalia quæ scit:
Magna potens fecit, animam lassamque refecit.
Immo quam stravit fera mors, hic vivificavit.
Hinc exultate, Dominoque Deo jubilate,
Quem peccatoris mortem sic nolle probate.
Nam revocans movet, & solitâ fovet hunc pietate,
Datque piom Sanctis socium, vitæque beatæ.
Ista videntes, ista stupentes glorificate:
Talia munera, tam pia viscera magnificate.
Qualis & eniter hic qui pœnitet, ecce notate.
Fructiferarum vim lacrymarum considerate.
Nam lacrymis tumor ex animis plagæque medentur.
Harum flumine pectora crimine lota foventur.
Hoc medicamine pro relevamine quæque fruentur.
Morbida, sordida, turgida, lurida sic abolentur;
Pœnaque vindicis, itaque judicis effugientur,
Quas miseratio, sive remissio vera sequentur.
Promeritus dolor, interitus, lacrymis removentur.
Per gemitus, lacrymas, reditus super astra metentur.
Ergo mirari non sufficit, & venerari,
Non enarrari, non laudibus æquiparari,
Quæ sapientia, quæ patientia Cunctipotentis,
Quæ compassio, quæ dilectio sit miserentis
Circa peccatores, & criminibus famulantes.
Sed jam signorum vestigia cerno priorum;
Nam Moyses lator legis sacer, & mediator
Inter parentem populum, Dominumque jubentem,
Escis & rebus dum quadraginta diebus
Abstinet, atque vacat precibus, Dominum bene placat
Iratum populo; legem meruitque secundò.
Exemplo simili pius hic vir mente virili,
In templo Jesu Matris, sine corporis esu,
Explevit numerum totidem lacrymando dierum,
Ipsum placatum dum redderet ante negatum,
Propitiante piâ, necnon mediante Mariâ.
Talia præstantem, lapsos quoque sponte vocantem,
Summum laudemus, veneremur, glorificemus,
Ipsius & Matrem, restauravit quia fratrem:
Quæ lucis fons est, quæ lucis ad atria pons est,
Quæ fovet afflictos, peccati turbine victos.
Ipsa levat fessos, vitiorum pondere pressos.
Hæc desperatis spes, præstat opem bonitatis.
Porta Dei, portis hæc est contraria mortis,
Mentis sinceræ precibus quæ sueta patere,
Per se tendentes, se suppliciterque petentes,
Cunctos admittit, Dominoque poloque remittit.
Ad quam possamus, oculos & corda levamus:
Ad quam pulsamus humiles, aditumque rogamus;
Ad quam clamamus animis, precibus vigilamus:
Ad quam clamamus, exclusi ne maneamus.
Hæc nos confortet, ut vult, & sicut oportet.
Hæc nos tueatur, hæc & nostri memoretur,
Nosque sui memores det per placitos sibi mores,
Jugi conatu gaudere suo famulatu.
Quod dei possimus, det quocum posse velimus.
Nam cui servimus, hac si spernente petimus?
Hanc nos expetimus, cujus præconia scimus,
Ad quam confugimus, quò non fugisse nequimus.
Conspicimus siquidem per eam quâ frater hic idem
Clade sit ereptus, meritum super hæc & adeptus.
Ex hoc gratatur Pater, & bonus ille prosatur;
Jam ritu festo sint anulus & stola præstò,
Velenturque pedes; vituli pinguis quoque cædes
Nos convivari, gaudere det, ac epulari.
Namque tibi, Christe, peccans staret reus iste,
Vivere desivit, sed jam post funera vivit.
Ac est inventus, sub perditione retentus.
Hinc quid dicamus, his cùm non sufficiamus?
Sed formidamus, vindictam si taceamus.
Ergo nunc flentes dulci pro carmine mentes,
Hoc suspiremus, quod non proferre valemus.
Hæc gaudens cecinit Præsul sacer: Ac ubi finit,
Surgit humi stratus Vicedomnus, eumque precatus
Est, ne servetur, sed charta nefanda crematur.
Utque cremabatur, laus à populis iteratur,
Et Kyrie eleison, est Missarum quoque Canon
Ordine perfectus; Sacramentisque refectus
In virtute Dei Vice-domnus, per faciei
Fulsit splendorem, rutilo non sole minorem.
Cuncti mirantur hæc, & trepidi venerantur.
Plausibus hymnidicis sic ad templum Genitricia
Est Christi ductus, post præteritos ubi luctus,
Corpore jam nutans ægro, tamen illa salutans
Jugi, devotâ prece, spe, loca, signaque nota,
Per triduum durat, nec jam mortalia curat.
Cúmque salutasset fratres, & quod superasset
Ex rebus, servis Christi, miserisque catervis
Ut dispertivit, sine fine beatus obivit.
Quæque prius stratus, fovet hæc loca nunc tumulatus.
Qua collodatur, quâ virtutes operatur,
Præstans solamen justis precibus Deus. Amen.

CARMINA
SEPTEM FRATRUM MACHABÆORUM.

Hoc Poëma invenitur inter Opera Marbodi Episcopi Redonensis typis edita Redonis apud Joannem Macé Bibliopolam jussu Yvonis Redonensis Episcopi an. 1524. cujus Exemplar extat in Bibliotheca Collegii Mazarinai Parisiis.

Ex cap. 7. Lib. 2. Machabaeorum.

ANTIQUÆ legis jus solvens jussio Regis,
Ad res illicitas dum cogeret Israëlitas,
Septem germani renuentes jussa prophani,
Cum genitrice bona, cui maxima danda corona,
Virtutis veræ reliquis exempla dedere,
Ob patrium morem proprium fundendo cruorem.
Primus tormentis insultans robore mentis
Provocat Antiochum jaculans hæc spicula vocum:
Inventor sceleris quid * vos subvertere quæris,
Vesci porcinaq; cùm sit manifesta ruina?
Verbera sæva pati sumus exiliumque parati,
Membrave truncari, quàm legem prævaricari.
Mox furor irati linguam jubet ista profari,
Summaque jure pari manuumque pedumque putari,
Et cute detractâ capitis, nec mente subactâ
In fervente vivum frigi sartagine vivum.
Ille tenendo fidem perdurat in omnibus idem;
Et moriens dignè velut aurum fulget in igne.
Laudat vexati genitrix certamina nati
Ad pœnas similes animos natura viriles.
Spectat tormentum fratrum pia turba sequentum
Prædiscitque mori non succubitura dolori,
Sicque volens perimi jam vincit & in nece primi.
Primus abit mundus, venit ad tormenta secundus,
Cui veluti primo, postquam fuit omnis ab imo
Vertice rapta cutis spes est oblata salutis
Si carnis vescam porcinæ sumeret escam.
Ille negat prorsus vetitos attingere morsus;
Vultque necem potiùs, quàm vitam criminis hujus.
Quam propter mentem quam primus habebat habentem
Rex jubet interimi passum cruciamina primi;
Pectore sed forti, cùm jam caro proxima morti
In pœnis fieret, ne vel tunc vera sileret
Corripit insanum tali sermone tyrannum:
Impiè nequicquam Rex rem meditaris iniquam
Perdere tormentis nostræ legalia gentis,
Nam legis ritus divinitus est stabilitus.
Nosque per has pœnas sedes lucramur amœnas;
Quas præcedentes dudum meruere parentes.
Infers dura feris, sed vitæ spe melioris
Pœnas crudeles vincunt patiendo fideles.
Hic quoque sic fatus moritur sine labe reatûs.
Tertius accedit, nec ab horum sorte recedit
Quos moriendo sequi parat spe muneris æqui.
Ergo manus profert, linguamque petentibus offert,
Vultque perire magis, quàm vivens cedere plagis.
Hos artus, inquit, quos vita caduca relinquit
Do pro lege Dei spe perpetuæ requiei,
Reddendo iterum spe tantâ judice rerum.
Magnanimi juvenis mens nescia cedere pœnis
Hostibus horrorem, sibi dat victoris honorem,
Dum bellatores sequitur moriendo priores.
Exponit quartus post hunc cruciatibus artus,
Incipiensque mori, nec cedens mente dolori:
Mors, ait, ista brevis carnisque molestia quævis,
Quâ crucias gentem legis mandata sequentem,
Transitus ad vitam fit perpetuò stabilitam,
Quæ gemitum nescit, nec tempore victa senescit;
Quâ reparata caro fulgebit lumine claro,
Ignorans nævum sæclis mansura per ævum.
Qui modo nos urges, & tu funestè resurges,
Ut merito sceleris sine fine gemens crucieris.
Hoc sic extincto succedunt verbera quinto;
Qui licèt afflictus veluti non sentiat ictus
Vultu stans hilari non cessat fortia fari,
Dum vi sermonis pondus sustentat agonis,
Auctoremque mali compellat famine tali:
Cùm nutu Regis cui patet sanctio legis,
Et cui servimus dum te mactante perimus,
Quâ nos infestas tibi sic permissa potestas,
Quod censura poli non damnet credere noli,
Quodve suum cultum spernt patiatur inultum;
Nam pro se stratos faciet de morte beatos.
Te velut ingratum perimet priùs excruciatum,
Nec tua posteritas pœnas evadet avitas.
Quintus obit victor. Sexto dat vulnera lictor;
Visceribus tortis qui stans in limine mortis
Emittens vocem Regem confutat atrocem:
Erras non leviter, scelerum vesane minister,
Quod contra cœlum vibras ad vulnera telum
Mote giganthæo justo superante trophæo;
Nos pro peccatis Domino prohibente patratis
Dum pœnas luimus vitam moriendo subimus.
At tibi cor durum non est impunè futurum,
Supplicio duplici subiture manus inimici,
Hoc priùs in mundo, baratrique deinde profundo.
Sexto defuncto stat septimus ordine juncto.
Junior hic reliquis jussis tamen obstat iniquis.
Non minùs armatus tolerare graves cruciatus,
Assertorque Dei consors cupit esse trophæi,
Quem quod adhuc restat Regis vox blanda molestat.
Cum juramentis specialiùs hunc perhibentis
Se dilecturum, præclaraque multa daturum,
Vellet ad insolitum si se transducere ritum;
Sed scelus horrescens dum sperneret hoc adolescens,
Sexûs victricem vocat ad se Rex genitricem,
Exhortatur uti juvenisque suæque saluti
Consulat, & natum faciat suadendo beatum.
Ambiguum verbum capit, irridensque superbum
Promittit genitrix generosi germinis ultrix
Nato suasuram se, consiliumque daturam.
Ergo ter atque quater felix mirandaque mater
Plena Dei donis septem redimita coronis
Victrix, natorum toties in agone suorum
Præmia cui soli damus omnia, singula proli;
Respiciens natum certamen inire paratum,
Taliter hortatur ne pœna brevis timeatur:
Optima suadentis, fili, cape verba parentis,

Corpore quæ pleno te gessi mense deceno,
Cujus vis partus cruciavit corporis artus,
De cujus mammis suxisti lac tribus annis,
Suspice, nate, peto, cœlum terramque videto,
Aëra conspicito, maris æquora mente subito,
Sunt opus illa Dei diversæ materiei,
Singula plena bonis divinæ conditionis;
Nam polus insignes astrorum continet ignes,
Terra parit fœtus, quos est homo carpere suetus,
Unda genus nantum species gerit, aura volantum,
Quæ qui cuncta regit tibi servitura subegit,
Ut dum membra geris devotus ei famuleris.
Huic igitur soli subjectus cedere noli,
Sed ne degeneres fraterni sanguinis hæres;
Pro Domino, fili, fer pectore flagra virili,
Fer necis horrorem, totum sibi funde cruorem,
Ne pars ulla mei careat mercede diei,
Quâ, modo qui flemus, nova corpora suscipiemus.
Ne patiar damnum te perdens, vince tirannum.
Interea juvenis cujus mens dedita pœnis
Dudum flagra cupit, sic fando silentia rupit:
Quid, Rex, expectas, an ut ardua pectora flectas?
Lentas rumpe moras, frustra cunctando laboras.
Legi, non Regi, corpus mentemque subegi;
Ultra quàm vellem tardas punire rebellem;
Vexas cùm differs, sed cùm punis præmia confers.
Nam spes quæ restat nobis solatia præstat,
Parta dolore brevi spes vitæ pérpetis ævi.
Hâc spe suffultus nullos formido tumultus;
Hâc ego spe fretus tua provoco verbera lætus;
Hâc etiam fortis tutus peto limina mortis,
Orans pro reliquis ut non socientur iniquis,
Utque memor patrum placatus sanguine fratrum
Jam nostro generi Deus incipiat misereri.
Te cùm tormentis cogat manus omnipotentis
Nota Dei veri magnalia voce fateri.
Tunc Rex delusus solitos se convertit ad usus
Sævitiæ, quando nil egit pollicitando,
Quem magis accendit, quò spes frustrata pependit.
Et fervens ira juveni dat verbera dira,
Quem laniare parat, plusquam reliquos laniârat.
Hunc ferro, flammis, scuticâ, sartagine, lamnis,
Fustibus & lotis lacerat vis tota furoris.
Sic totti juvenis cedit caro mortua pœnis.
Spiritus ad lætum festinat currere cœtum.
In grege fraterno rutilans splendore superno
Munere quo primus medii ditantur & unus.
Addita prostratis Genitrix micat ultima natis,
Tantò splendidior, quantò certamine major.

Expliciunt versus Marbodi de certamine septem Fratrum Machabæorum.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI VERSUS DE SANCTO LAURENTIO.

Ex Codice mſ. quingentorum circiter annorum olim Monasterii S. Amandi in Pabula seu Elnonensis, nunc Regio, num. 274.

BREVE MONITUM.

Licèt hoc Poëma in Manuscripto sancti Mariani Antissiodorensis tribuatur Hildeberto, tamen illud ut opus Marbodi illi assignamus, tum quia in Manuscripto Elnonensi-Regio immediatè subsequitur Passionem sancti Victoris nominatim & expressè Marbodo tributam, tum quia in Editione Redonensi anni 1524. Operum Marbodi reperitur. Hujus autem Poëmatis Marbodum authorem agnoscit Sigebertus de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 158. eumque secuti sunt Trithemius, Possevinus, Vossius, Pisseus & alii.

A Decio tentus, gladioque furente peremptus
Martyribus mixtus fulgebat in æthere Sixtus
Cum quo Levitæ duo nacti præmia vitæ
Laude Creatoris pensabant damna cruoris,
Cùm flens & lætus his gaudia dans sibi fletus
Quærit sorte pari LAURENTIUS ense necari.
Cùmque pari properet, dilata pericula mœret,
Et se ceu victum gemit à tribus esse relictum;
Non tamen ut victus erat à tribus ille relictus,
Plus quibus ardebat, quos morte præire volebat;
Sed tamquam juvenis velut ætas congrua pœnis
Ut certaturus melius, majorque futurus
Dixerat huic flenti, secumque pati cupienti,
Vox præsaga senis cujus parebat habenis:
Desine te, fili charissime, pendere vili;
Quod modo non pateris, quia post triduum patieris,
Et lucra pœnarum pensabunt damna morarum.

Quid

Quid senibus jungi, quid teneras munere fungi
Ætatis fessæ? Juvenis, majora capesse;
Præmia grandævi sperent certamine levi,
Captet proventus pœnas tolerando juventus.
A gladio metas jam debilis impetret ætas;
[a] Lenis robustos fornax probat ignibus ustos,
Fortis velle viri non est semel ense feriri,
Et non est fortis consortem quærere [b] mortis.
[[c] Turbæ jungatur, si cedere quis meditatur,
Non parat hic dorsum qui vult pugnare seorsum.
[d] Bella, fide fortis, gravioris suscipe mortis.]
Ante quidem vado, sed materiam tibi trado
Majoris pœnæ; post pœnam, sedis amœnæ.
Ecce tuæ curæ consortem non habituræ
Tradit in expensum mea delegatio censum.
Quod tibi commendo fac pauperibus tribuendo;
Ut melius nosti, cupido ne serviat hosti.
Largiri propera, ne sit dilatio sera
Spargere cunctatur, non sparsis Rex potiatur.
Hæc post verba senis, captus vinctusque catenis
Est præsentatus Decio Levita beatus
Vel monstraturus thesauros vel [e] moriturus.
Quem sibi præsentem, sed non sua verba [f] timentem
Nunc terrore gravi Cæsar, nunc ore suavi
Flectere conatur, dum tali voce profatur:
Res damnatorum patuerunt crimina quorum
Esse mei juris cognoscit & incola ruris;
Nam quem sacrilegum damnat sententia legum,
Et sua jure pari fisco jubet annumerari.
Sic mea prorsus erunt Sixti quæcumque fuerunt,
Quem lex damnavit, gladiusque meus jugulavit.
Cur [g] mea laude caret, quia res mihi publica paret?
Sed quia cùm sit ita, non sunt tamen hæc repetita:
Hactenus ignosco [h] non reddita, nunc ea posco.
Si reddis vives, carus mihi munere dives,
Nam censum totum non est mihi sumere votum,
Pro [i] quasi servatis partem tibi desero gratis.
Si repetita negas, & cognita jura relegas,
Vix est pœna mori. Sub crimine jam graviori
[k] Amplior est talis transgressio, quàm capitalis;
Contemptum Regis cumulat despectio legis.
Ad facinus duplex non sufficit ultio simplex,
[l] Ultra quàm vellem cogor punire rebellem.
Si crimen furis solum, ferit atra securis;
Qui scelus annectat, hunc amplior ultio flectat.
Ergo peccati sit pœna duplex duplicati,
Quod his peccatur pœnis & morte luatur.
Ille fide fortis flagransque cupidine mortis
Pro nihilo reputans terrores, [m] verba refutans
Non [n] retulit verbum, Regem spernendo superbum
Irritare volens hunc, & sibi parcere nolens.
Tunc datus insano Prætori Valeriano,
Quas non frustretur pœnas tolerare jubetur,
Ni velit incensum dare dîs, & reddere censum.
Reddere sed censum, vel ad idola flectere sensum
Istud nolebat, quia Christi sacra colebat;
Istud si cuperet, [a] jam non erat unde valeret,
Jussa sequendo senis cùm cuncta dedisset egenis.
Hyppolitus tandem curam suscepit eamdem
Jussu Prætoris. [b] Prætoris jure minoris
Carcere qui clausum, tamquam capitale quid ausum
Vinxit cum multis pœnali [c] morte sepultis.
Nox & carcer ei requies, splendorque diei.
Hîc quemdam cœcum residentem in carcere secum,
Qui per ploratus nimios erat exoculatus,
Nomine Lucillum, docuisset cùm priùs illum
Corde Dei veri sacra credere, [d] vera fateri,
Baptismo lavit, visumque sibi reparavit,
Per lavacri flumen dans interiùs quoque lumen;
Sic alios idem cœcos curavit ibidem,
Qui famâ facti fuerant hinc [e] inde coacti.
His motus signis, verbis quoque Martyre dignis
Cœperat Hyppolitus gentiles [f] ponere ritus,
Et fidei veræ culturam velle tenere.
Mox Sacramentis doctrinæ [g] cuncta sequentis
Pleniùs instructus, solito subit ordine ductus
Divini fontis qui [h] lavit crimina sontis,
In quo mundatus lacrymas dedit atque precatus
Ut sua more pari domus esset digna lavari.
Ergo suus totus grex est Baptismate lotus.
Deposuere decem per sacra [i] piacula sæcem
Terque simul terni propriam virtùque paterni.
Postmodo quos tenios, & Cæsaris ense cruentos sud
Hyppolito junctos decoravit laurea cunctos.
Jussio Prætoris venit illico plena furoris
Discipulum Sixti sibi præcipiens cito sisti,
Quem sic affatur: Decius tibi sæva minatur,
Gazas occultas nisi [k] prodis, quas tibi multas
Esse frequens testis probat indiciis manifestis.
Has igitur [l] peteris, & dîs dare thura juberis.
[m] Quæ facias duo sunt; neutrum gravat, utraque prosunt.
His si parueris, vitâque bonisque frueris;
Crede meis verbis, & dulcia præfer acerbis,
Et dignis credi credendo libenter obedi,
Ne malis iræ reus imperialis obire
[n] Primùm vexatus per inauditos cruciatus,
Quàm felix dici merito legalis amici.
Sanctus ad ista refert: Qui mitibus aspera præfert
Mente caret planè, rem spernit, captat inane.
Mortis acerba pati, quàm vivere sorte beati
Si me malle putes, pro falsis vera refutes.
Nunc de thesauris tua quid loquar audiat auris:
[[a] Cogit vera labor proferre, nec inficiabor

[a] Elnon. *Mentis.*
[b] Elnon. *fortis.*
[c] Tres hi versus desunt in Elnon.
[d] Hic versus deest in Redon. Editione.
[e] Eln. *periturus.*
[f] Elnon. *trementem.*
[g] Eln. *Cur non lite caret.*
[h] Eln. *nunc*, sed contra sensum.
[i] El. *Rebus servati partem tibi confert.*
[k] Eln. *Amplius.*
[l] Hi quinque versus desunt in Edit. Redonensi.
[m] Elnon. *blanda.* Ita & Edit. Red.
[n] Edit. Red. *Non referens verbum, sprevit retinendo superbum.*
[a] Eln. & Edit. *quod.*
[b] Elnonensis habet *Juris Pratori minoris.*
[c] Elnon. *nocte.*
[d] Eln. *voce.*
[e] Eln. *lege.*
[f] Eln. & Edit. *spernere.*
[g] Eln. *certa.*
[h] Eln. *purgat.*
[i] Eln. *piamina.*
[k] Eln. *pendis.*
[l] Edit. Red. *Has igitur pœnas, & dis.* Meliùs MS. *peteris.*
[m] *Quæ facias, &c.* Hic verò & sequens desunt in Edit. Red.
[n] *Primum, &c.* Hic versus deest in MS. S. Mariani.
[a] Tres hi versus desunt in Elnonensi.

Ulterius, quando non eruor inficiando.
Gazas occultas, ignoto pondere fultas]
Quas mihi servavi, quos multo fœnore pavi,
Has à te [a] precor, à te nunc quoque * regie precor.
Si posset, fieri cuperem mihi parta tueri, (* Sic Ms.)
Jacturæ talis cunctatio fit venialis,
His opibus temerè quis possit velle carere?
Sed tua majestas, & Cæsaris alta potestas
Rerum jacturæ præponderat utraque jure;
Præterea geminam vitæ censûsque ruinam
Velle subire, furor; si damnis unius utor,
Amissâ vitâ, nequeo retinere cupita;
At retinens vitam, leviùs rem perde cupitam.
Expedit alterutrum mihi quàm * retinere neutrum; (* f. derelinquere.)
Sed quia suspensus de tanti corpore census
Hoc diversorum sparsi per [b] plura locorum,
Est ad adunandum [c] triduum tempus mihi dandum.
[d] Intellecta parum responsio fallit avarum,
Nec venit ad verum deceptus imagine rerum.
Gaudet Præfectus celerique cupidine vectus
Hæc Decio recitat; spes hunc quoque frivola ditat.
At Christi miles hos esse probans sibi viles
Quærit mendicos per sepes, compita, vicos,
Surdos & mutos, cæcos, [e] membrisque solutos,
Quorum prægrandem turbam cito nactus, eamdem
Prævius ipse gregis [f] ducit ad Prætoria Regis.
Rex expectabat, gremiumque manumque parabat,
Stipabatque latus sibi Prætor & ipse paratus.
His saccos plenos sperantibus obdit egenos.
Sic dilatatum jejunæ pestis hyatum,
Et vacuos morsus eludit, taliter orsus:
Hi sunt thesauri potiores montibus auri;
His cedunt planè pretiosæ vellera lanæ.
[g] His lapides cari non possunt æquiparari;
Hos nequeunt fures subducere, rodere mures.
Quod templis præbes, istis potiùs dare debes,
Quos Deus in cælis servat, tutela fidelis.
Ut [h] dedit hanc vocem, Regem quatit ira ferocem.
Ut dedit hoc verbum, Præses fremit ore superbo.
Ergo-ne sic visus tibi Rex occasio risûs,
Et de me scenam meditaris crimine plenam?
Taliter ostendis quod jussa mei levipendis;
Claret quod mimus, quod ludibrium tibi sumus.
Sed quid cunctaris? Per plurima quid variaris?
Præsto sunt aræ: dans thura Deos venerare.
Ille Deo plenus, vultuque nitente serenus
[i] Respondit tutus, mortisque timore solutus,
Idola digna coli deceptus credere noli,
Materiem ligni [k] quam scis quod subjacet igni,
Artificisve manum venerari crede prophanum.
Effigies æris non plus decet ut venereris;
Ipsum te fallis dum das incensa metallis.
[l] Nulla creaturæ cuiquam datur hostia jure.
Hoc sibi servavit soli qui cuncta creavit.
Non petit hic pecoris tantùm, cadaverque cruoris;
Et cibus & potus est à * deitate remotus; (* f. divinitate.)
Cujus culturæ modus est incedere purè,
Ejus habere fidem, qui permanet unus & idem.
Cum spe non segni flagrare cupidine Regni
Quod postquam veniet, Deus omnibus omnia fiet.
Audit ut hæc, diram Rex impius exit in iram,
[m] More furens Daci sic intonat ore minaci:
Fer tormenta cito, lictor, properansque ferito.
[n] Taurea blasphemum cogat spirare supremùm.
Mox denudatus loris est dilaceratus,
Sed vis tormenti dabat ejus gaudia menti.
Dextera delinquit tua, nec bene percurit, inquit,
Fesso lictori, quicquid potes adde furori,
Non me compelles deponere, sæve satelles,
Per data flagra foris hominis decus interioris.
Rex indignatus jubet omnimodos cruciatus
Protinus afferri, plumbatas, vincula ferri,
Cardûs, uncinos, fustes, unguesque ferinos,
Craticulam, laminas, baculus, & ad ultima flammas.
His ut tormentis vel flectere cor metuentis,
Vel si despiceret, corpus laniare valeret.
Hæc tibi, Laurenti, non sacrificare volenti,
Inquit, debentur; si sacrifices, removentur.
At contra Sanctus: Furor absit, ait, mihi tantus,
Ut cultum spernam Domini, legemque paternam,
Et non sensuris accendam munera thuris,
Vel me dedecorem pecudum fundendo cruorem.
Qui stat in arce poli Regi dabo munera soli;
Quod dico, soli, frustra pervertere noli.
Lucet sole polus, sed non regit omnia solus.
Ne credas stellæ libamina me dare velle.
Ergo minùs multo dabo cuilibet [a] extra sepulto;
At verò minimè naturæ motibus unæ,
Ut lapides, lignum, quæ me mihi subdere dignum, (* sc. animalium immolatorum.)
Non sibi subdere me, quia non sunt talia [b] post me.
Ergo Deo vero dare munera congrua quæro,
Non * suîs omentum, non intestina bidentum, (* id est, porci.)
Non bovis arvinam, non thus, carnemve caprinam,
Sed carnem propriam quò gratior hostia fiam.
De peculum tabo quid gratum sacrificabo?
Victima sunt orci, qui mactant intima porci.
Sanguine nullus ovis se mundat vulnere quovis,
Dans bovis arvinam mentis capit ipse ruinam;
Dans sua membra Deo, nequit ille carere [c] triumpho,
Vivet in æternum gestans diadema supernum,
Per breve tormentum lucratus grande talentum.
Nam Rex cœlorum merces est magna suorum.
Hæc mecum reputans, & præmia tanta salutans,
Omne genus pœnæ, grave sit licet, æstimo lene.
Qui moriturus eram, cur non ita vivere quæram?

[a] Eln. *Has à Rege petor, à te quoque regiè precor.*
[b] Eln. *per tuta.*
[c] Eln. *tempus tridui mihi.*
[d] Eln. sic exprimit duos versus:

Intellecta parum deceptus imagine rerum,
Gaudet præfectus, &c.

[e] Eln. *membris resolutos.*
[f] Eln. *trahit.*
[g] Hic versus deest in Elnonensi.
[h] Hic versus deest in Elnon. & sequens sic habet:

Hoc dicto verbo, Præses fremit ore superbo.

[i] *Respondit, &c.* Hic versus deest in Elnonensi.
[k] Eln. *quæ dignè subjacet.*
[l] Hic versus adest Ms. Elnonensi, & deest Marcianensi.
[m] Edit. Red. habet:

Impatiensque moræ tumido se præcipit ore.
Fer tormenta, &c.

[n] Eln. *Cur ea blasphemum, &c.*
[a] Eln. *extra sepulto.*
[b] Eln. & Edit. Red. *præ me.*
[c] Eln. & Edit. *trophæo.*

Prudenter cupimus quicquid vitare nequimus.
[a] Quis quod pœna foret sine lucro ferre putaret?
Expedit ergo mori mihi pro vita meliori,
Debita quam sceleri tormenta litando, mereri.
Talia dum fatur, dum talia sanus cruciatur,
Et sic lætatur patiens, quasi non patiatur
Laminas ardentes, fustesque cruore madentes;
Dum, ne [b] patiatur sibi forte timendo, precatur
Ut se dissolvat Deus, & sibi præmia solvat.
Auribus adstantum Regis, simul & flagra dantum
Vox illapsa sonat: Major te pœna coronat;
Hac quam nunc sentis vincat constantia mentis
[c] Omnia quæ restant, quæ plus tibi plurima præstant.
Cæsaris impia mens, & pectoris æstibus amens,
Vocem cœlestem pro vero Martyre testem
Dæmonis esse putans, & in [d] antrum candida mutans:
Nil ita, dixit, agis, cedet versutia plagis;
Per magicas artes licet hos illosque coarctes,
Me non decipies, nisi mactes victima fies.
Et quicquid fando peccasti, vilificando
Sacrorum cultum, non dimittetur inultum.
Verbera pro verbis patieris acerba superbis.
Instaura pœnas, fer, fide satelles, habenas.
Ictibus hunc vasta nudum, tensumque coacta.
Aspice quo fastu nos spernit, despicit astu;
Surdo cantamus, [e] cœcoque colorificamus.
Extensus, cæsus, quasi nullo verbere læsus,
Martyr agit grates, juvat illum ferrea crates,
Ad quam tendebat, quæ se post ista manebat;
Vult majora magis, præfert incendia plagis.
Cæsareus miles spectans hunc ducere viles
Pœnas illatas, nec formidare paratas,
Verborumque fidem quæ texuerat prius idem
Perpendens secum, verbisque videns opus æquum,
Nomine Romanus, mox desiit esse prophanus,
Fassus & ipse Deum, meruit [f] moriendo trophæum.
Cæsaris ira fremit, quod & hunc sibi Christus ademit.
Imputat & Sancto se cassum milite tanto,
Impatiensque moræ mens impia plena furore,
Nequando cesset, velut in culpa locus esset,
Quæ minus apta putat, ternus Jovis atria mutat,
Tempore nocturno, quasi prosperiore diurno.
Athletam Christi jubet absque mora sibi sisti,
Proque tribunali residens, ait ordine tali:
Deponens magicam dîs & nobis inimicam,
Dic [g] quis, & unde satus? Respondit ad ista Beatus:
Si patriam quæris, sum sanguine mixtus Iberis,
Romæ nutritus, fidei legisque peritus,
Quam quicumque colit, pro vita perdere nolit.
Cæsar ad hæc: Vanam legem colis atque prophanam,
Quando Deos nescis, mea nec tormenta pavescis.
Consilium muta, nec sacrificare refuta.
Parce tuæ vitæ, pro te cadat hostia tire.
Ni flammis dederis thus, restat ut ipse cremeris.
Confer mactari mactare, cremare cremari.
Respue quod pungit, cape quod blanditur & ungit.
Cur [h] tuleris gratis incendia fervida cratis?
Multa licet passus, non es tamen ignibus assus.
Impar & est isti pœnæ quodcumque tulisti.
Quantumcumque gravis, sit ad istam pœna suavis.
Hac nisi nocte mori vis, vade viâ meliori.
Martyr subridens * subdixit ad aspera fidens: *f. subjunxit.
Nil habet obscurum mea nox; in luce futurum
Est [i] quodcumque geris, qui velle latere videris.
Quod facis in tenebris vulgabit fama celebris.
Ausum sic fari jubet os Cæsar lapidari,
Cumque tribus costis, lectum ferris imperat hostis
Consimilem crati membris aptare Beati.
Protinus exutus, sine voce manens quasi mutus,
Sternitur ad pœnam, sibi delicias, sibi cœnam.
Prunis suppositis incenditur hostia mitis,
Furcis [k] arcetur; velut e labi meditatur
Qui vitâ pelli mallet, quàm crate revelli.
Quid furis incassùm? quid vexas omnia passum?
Ardentes prunas quid sæve minister adunas?
Credito passurum quicquid potes addere durum.
Qui [l] stans intactus, nullo tamen est labefactus
Lictor crudelis. Domini capit ista fidelis
Muneris instar ei; sunt hæc & causa trophæi.
Ignem perpessus, flammis & forcipe pressus,
Ridens lætatur, lætans quoque talia fatur:
[m] Erroris cultor, quem percutiet Deus ultor,
Qui [n] me nunc torres, nec inauditum scelus horres,
Adde scelus sceleri, nec formidato videri;
Nox delicta tegit, testes locus aptus abegit.
Viscera tosta vora; scelus est, sed agis graviora.
Qui torres nudum, [a] quasi nolles mandere crudum,
Ecce potes tostam, si mavis, rodere costam.
Disce miser tandem pœnam tibi te [b] dare grandem;
At mihi mercedem, cui nullam comparo cædem.
Hâc mereor pœnâ Regni cœlestis amœna,
Tu barathri pœnas, infernalesque catenas.
Est mihi parta quies, tu mortis victima fies.
Te, Christi spretor, manet ignis, frigora, fœtor;
Vermes, tortores, fletus, pressura, dolores.
Grates, Christe, tibi refero, merui quia scribi
In libro vitæ multumque diuque cupitæ.
Tollitur his dictis, terris, super astra, relictis;
Et requiem nactus, pro qua fuit hostia factus,
Gaudet in æternum, Regem cernendo supernum.

[a] Eln. & Edit. Red.

Quis quid pœna foret non ad lucra ferre laboret?

[b] Eln. *parcatur.*
[c] Eln. *Cætera quæ.*
[d] Eln. *in atrum.*
[e] Elnon. *cæcum quasi glorificamus.*
[f] Eln. *moriendo.*
[g] Eln. *Dic sis unde satus?*
[h] Eln. *tolleres.*
[i] *Est quodcumque, &c.* deest in Elnonensi.
[k] Eln. *urgetur.*
[l] Eln. *Qui tantis tactus.*
[m] Eln. *Cicropis cultor.*
[n] Eln. *Qui vivos torres.*
[a] Eln. *si nolis mandere.*
[b] Eln. *tradere.*

Expliciunt Versus de S. Laurentio.

IN SEQUENS POEMA
BREVE MONITUM.

Hoc Poëma duobus è Manuscriptis optimæ notæ eruimus, altero scilicet Regio quingentorum circiter annorum, num. 274. qui fuerat olim Bibliothecæ Elnonensis, seu sancti Amandi; altero sancti Gatiani Turonensis antiquiori, & ferè coævo: In utroque autem Passio sancti Victoris, & Passio sancti Mauritii continuè subsequuntur sub nomine Marbodi, & ad utrosque Editum Redonensem recensuimus. Ideoque licèt inter Hildebertina reperiatur in Manuscripto sancti Mariani Antissiodorensis, illud Marbodo adscribendum censuimus.. Ex hac autem sancti Victoris Passione advertere poterit Lector curiosus & antiquitatis etiam minùs concinnæ vel etiam obsoletæ studiosus quanta illius ævi Poetis etiam sacris insederit in suis carminibus sonori rythmi servandi, ut ita dicam, prurigo, ut cùm illis verba eodem modo resonantia non suppeterent, alia nova vel etiam nihil significantia finxerint, & etiam ob hoc Grammaticæ leges aliquando spreverint. Sic in hoc Poemate Author, licèt aliunde humaniorum litterarum peritissimus, posuit iliu *ut conveniret ad* diu, libi *ut accineret* tibi, sitibit *pro* sitiet *ut aptaretur ad* ibit, *& cætera hujusmodi.*

IN PASSIONEM S. VICTORIS
PROLOGUS
MARBODI ANDEGAVENSIS.

Cum studeat Dæmon Sanctis inferre [a] polæmon,
Nec jam lætetur, nisi fallat & insidietur,
Est opus instandi, ne quâlibet arte nefandi
Mens decepta cadat per quam sibi gaudia tradat.
Perditus & tristis semper vacat artibus istis,
Pugnat & instigat quærens ubi spicula figat;
Nam satis ignitas plures habet iste sagittas,
Quas quia non cernit stultus, quasi somnia spernit.
Spernitur, & spreto moritur pars ultima letho,
Dumque dolet vitam, dolet hanc non [b] esse sagittam.
Si fieri posset spondens quia jam bene nosset,
Condoluit frustra, quia polluit ultima lustra.
Quàm bene te, Christe, Martyr cognoverit iste
Mors probat; Ignoti non est hæc Passio voti.
Si non vovisset, non in Victore fuisset
Tam celebris virtus, quàm tortor abhorruit hirtus.
Vincere Victorem palmæ designat honorem;
Nec foret hic Victor, si posset vincere lictor.
Prologus explendus, quia mons gravis aggrediendus.
Ergo meis gestis non detrahat æmula pestis.
Tu, Deus, hanc arce, si quid minus infero, parce.

PASSIO SANCTI VICTORIS MARTYRIS.

Cum furor insani regnasset Maximiani,
Nec minùs insanus Collega Diocletianus,
Ut par majestas, ut par in utroque potestas,
Sic fuit ad funus Sanctorum spiritus unus.
Unus & ad pœnas animus laxabat habenas.
Et velut ad quosque suadebant templa deosque,
Sic titulum Christi prohibebant omnibus isti.

[a] Turon. *Palæmon.*

[b] Turon. *non nosse.*

Tantus erat terror, tantus jam creverat error,
Ut fidei cultum nusquam pateretur inultum.
Alter enim Princeps, pars cujus nemo deinceps
Hanc habuit curam cladem post liba futuram,
Massiliæ scribit: Nolens libare peribit;
a ᵃ Mandat & hoc turbis, magis autem civibus urbis,
Ut bene perquirant qui sunt qui in * numina spirant.
* f. qui numina spernant.
Ne lateat, scribit, quia si valet ipsemet ibit.
Adveniens ergo, postponens cætera tergo,
Præcipit assisti dictos de nomine Christi.
Sistitur iste foro de quo dictare laboro;
Nescit adhuc unus, quid dicat uterque tribunus!
Cur sic, Victor, hebes? aiunt, contemnere debes
Leges Romanas, & res inducere vanas?
Numquid non nosti quod Regnum debeat hosti?
Vel quæ dona feret qui nostris legibus hæret?
Insuper ut ducet tua jam devotio cutet.
Multum delinquis, Victor, concedo quod inquis.
Nec sumus ignari sic nos debere precari,
Victor, ait Præses, si non responsio deses.
Cor piger existis coram præsentibus istis,
Hic ubi sunt aræ nobiscum sacrificare?
Sic enim diras sedates Principis iras,
Nec foret incertum Regem tibi jure misertum.
Victor ad hæc Sanctus: Quantos sæpissimè planctus
Propter eos planxi, quantisve doloribos anxi
Cor, recolens illos, quos sic patet esse pusillos,
Ut miseris fanis, fanis? magis imo prophanis
Subjiciant mentes per abusum dona ferentes.
Numquid ad hoc numen si vis intendere lumen,
Cùm videas ipsum quod habes pro numine gypsum?
Esse Deum credes qui per te venit in ædes?
Nonne recordaris quia per te pausat in aris?
Primò fuit limus, nunc inter numina primus;
Seu fuit os vile, seu pellis, sive monile;
Ex aliqua fago fuit hic denatis imago,
Et modò multimodas qui per te suscipit odas,
Per te formatus, per te fuit appretiatus,
Per te solemnis, per te sibi fama perennis,
Perque tuum donum plebs hunc putat esse patronum.
Ut loquar expressè, si quid potuit Deus esse,
b Ocius hoc posset quod vel tua ᵇ numina nosset;
Quod sibi dcs nescit, cæcus tua dona capescit.
Si facis hoc votum, fas est imponere motum,
Hinc quod ei juras incassum solvere curas.
Est cui debemus dare nos, & quicquid habemus,
Scilicet Auctori, qui non parcendo cruori,
Pertulit ante mori, quàm subtraheremur honori,
A quo lugentes nostri cecidere parentes.
Prætor: Agendo moras quasi Rhetoris ore peroras,
Et satis exultas eò quod tibi tanta facultas
Effluat in verbis, & ob hoc fortasse superbis.
Sed licèt astutus, tamen es tua damna locutus.
Si colis occisum, movet hæc devotio risum;
Si cruce suspensum, constat te perdere sensum.
Quod moritur transit. Si quid fuit in Jove mansit.
De Jove certa fides, quia centum vulnera si des,
Numquid vita Jovis solvetur vulnere quovis?
Nunc quia rem cernis, cur jam libamina spernis?
Si mihi consentis, venies ad templa potentis.
Utque suus vates cùm veneris ante penates,
Quem contempsisti, cui debita jura tulisti,
Vel bove, vel vaccâ pro tanto crimine placa.
Sanctus ait: Quædam, sed non hæc omnia credam;
De Jove sum certus, qoia nullus in orbe repertus
Per quem vita Jovis solvatur vulnere quovis;
Quod non censerut subsistere, quid pareretur?
Sicut revera numquam fuit ipsa chimæra,
Juppiter ipse polo sic regnat nomine solo.
Quod colo suspensum, non perdo, sed augeo sensum;
Quod meus occisus tibi fit commotio risûs,
Hoc facit immensus furor, & turbatio sensûs.
Sint res perplexæ, studeat mens, conspicit ex se
Quid lateat, sed non nisi sæpe revolverit, & non.
Si non concedat quod conspicit & nisi credat,
Dum res discernes, nisi spernas credere, cernes.
Ut leve dem signum, formæ Jovis inspice lignum,
Pro populi cura sacra latet ipsa figura.
Sit, non sit verè, tamen hunc concedo latere.
Hæc modò sublimis quasi partibus imperat imis;
Lapsa per eventum, si corruat in pavimentum,
Dum fuerit fracta, sunt de Jove cuncta peracta.
Sic fuit in Christo, sicut concedis in isto,
Carne flagellatâ Deitas manet inviolata,
Mors & aperta cutis medicina fuere salutis,
Et cruor extractus pollutos abluit actus.
Quod fuit existit, nec mors, nec plaga resistit
Quin triduo facto, mortis jam principe fracto,
Rex deitate polo regnat, se Principe solo.
Transfer ad hunc mentem montes transferre potentem,
Ob scelus obliquum ne te subvertat iniquum.
Dixit ad hæc Prætor: Quod desipias ego lætor;
Præbes verba satis, sed nullius utilitatis;
Per similem casom speras hoc esse suasum
Partem divinam non sustinuisse ruinam;
Atque per hoc tandem vis ut fateamur eamdem
Vim Jovis & Christi, ceu par sit Juppiter isti.
Juppiter æternus deus est; tuus iste, modernus.
Juppiter in cælo vehitur saltante camelo;
Rex tuus ad bellum passurus duxit asellum.
Golgota mons mortis; Si tam sua dextera fortis
Transferat ut montes, vel possit perdere fontes,
Cur non translatus fuit, aut cur ipse Pilatus
Non luit hanc pœnam per qualemcumque catenam?
Nunc sine quod faris, nescis quibus ista loquaris.
Victor: Tu cessa, tua sit vox morte repressa,
Qui bona prava putas, & depravando refutas.
Omni personæ conceditur ex ratione
Propositum veri vero sermone tueri.
Esse putas cœlo vectum saltante camelo
Quem perhibet planè mœchatum fabula Danæ,
Ut liber auctoris diffamat sorde sororis.
Mastigiis mulcter si tantùm vixit adulter,
Si tamen est aliquid natura quod esse reliquit.
Respuo quicquid agas, cùm centum sumpsero plagas;
Dum me discerpes dicam: Nil in Jove perdes,
Hoc nisi dumtaxat, quia qui peccata relaxat,
Damnat in æternom qui vel putat hoc hodiernum.
Rex meus ad bellum supplex ascendit asellum,
Ut monstraretur cùm suppliciter veheretur
Mortem sponte pati sub conditione Pilati.
ᶜ Jamque . . . . fuga sic & præcedere nuga. c
Si fugis à bello, non sponte sedebis asello.
Denique si vellet nullus potuisse revellet.
Si quid obesset ei medio splendore diei,
Vel se celasset, vel se super astra levasset,
Posset & ulcisci, quia posset & hoc adipisci
Ut superi cœtus fieret solamine fretus.
Nec tetigit fontem, sed nec transponere montem
Cura fuit, grato tulit hæc Deus omnia fato.
Prætor: Quæ tractas nisi despicis, & nisi mactas,

ᵃ Tur. *Scribit.*
ᵇ Tur. *munera.*

ᶜ Hic versus deest in Turonensi, ponitur tamen in ima margine.

Paucos ante dies Jovis, ut reor, hostia fies,
Ut modò nobiscum qui posses cingere discum,
Ut decet Athletam sumens cum Rege diætam,
Tum tibi si velles daret aurum, pallia, pelles;
Postque datum munus modo posses esse tribunus.
* f. ornaret. Consilio nostro geminato * comeret ostro,
Ultra quemque parem faceret sibi consiliarem.
Posthabitis istis, Regique diisque resistis.
Causidicus factus, per quos ignoro retractus,
Despicis omne sacrum quoddam suadendo lavacrum.
Dicis & abstergi, velut alto in flumine mergi.
Per Jovis hoc fanum, per Regem Maximianum,
Perque supernorum collegia cuncta deorum,
a Si perseveras, & sic nos vincere [a] paras,
Posce Deûm scalas, & quas habet Angelus alas,
Ad quas festinas poterit mox esse ruinas.
De re tam cauta quid debet dicere nauta
Desine, vel demum pete littus, & accipe remum;
Et solitis bellis coëat lis ista procellis.
Ibis in infernum, jus evitando paternum.
b Mos fuit iste patris, nisi [b] conservirer aratris,
Rusticus obtusus patrios cùm sedit ad usus,
Desipit & plaudit, diffusus ad omne quod audit.
Quod fuit oblitus, legis putat esse peritus,
Promptus ut occurrat, referat quod quisque susurrat,
Surge, deosque voca, sumensque per occiput occâ
De grege quicquid ames, & sic faciendo reclames
Perspicuos vultus, & erit tuus error inultus.
Victor ait: Naturæ disponunt omnia cautè;
Prætores multi sunt in moderamine stulti.
Sit mihi vile genus, vel sit mihi victus egenus,
Hæc duo nil tollent, si juribus intima pollent.
Istius est morti titulus cœlestis honoris;
Si bene viventem videat, non spernit egentem.
Nec decet ut trister, si nuncuper esse minister
Littoris atque maris, licet improperando loquaris,
Ut mare sic mundus, gurges satis iste profundus;
Per plures mortes plures necat ipse cohortes.
Hos utinam fructus ad jura paterna reductus
Vincere sic nossem, quò vos excludere possem.
Ecce Deum testor, non tam pro morte molestor,
Quàm sum passurus, quantùm quia tu moriturus.
Non fugis hoc stagnum, non deseris hoc mare magnum.
Ast ego per stellas qui præcognosco procellas,
Dum mea lucra sequor, solitus transire per æquor,
Si placet ostendam quam rem credatis agendam.
Non cita sicut avis quæratur & integra navis,
Nec mora nostra gravis, cùm venerit aura suavis.
Proximus est portus, ubi fons & floriger hortus,
Vir bonus est hospes, satis est habitatio sospes.
Omnia dat gratis, congaudet & ipse paratis,
Fragrat in orbe domi multi redolentia pomi,
Si nequeas ore, solo medicaris odore.
Non animi languor, non est ibi corporis angor.
Sunt ibi personæ, pendent ibi mille coronæ.
Sunt ibi prætores, & ibi præbentur honores.
Hæc tibi monstramus; quod si non credis, eamus.
Si minus est quidquam, pœnam volo solvere.. dic quam?
Prætor ait: Laudo; si possim cernere, plaudo.
Sunt mihi cedrinæ fortes, agilesque carinæ.
Purpureâ telâ mihi sunt ubi fortia vela,
Dic ubi ducamus; cùm flaverit auster eamus.
Victor ad hæc dixit: Si mens cum voce revixit,
Jam super ad cœlum mentis prius erige velum,
Desuper aura flabit, per quam tua prora volabit.
Ob nimiam curam talem prætendo figuram.
Sit tua mens navis, sit spiritus aura suavis.
Ipse regat mentem mundum transire volentem,
Ducat & ad Christum, qui portum possidet istum,
In lavacro mergat, per quod tua crimina tergat;
Et fames & dipsis tollatur fluctibus ipsis,
Ingluvie sævâ quas olim pertulit Eva,
Ad scelus auditum cùm flecteret ipsa maritum.
Quis modo Prætoris rabiem, motusque furoris
Diceret, & cujus formam transferret in hujus?
Ut furit in scena triduò jejuna leæna,
Quæ lupus oca gerit, cùm prædam tollere quærit,
Quos habet incursus hominem cùm viderit ursus;
Non similis gestûs erat hic pro Martyre mœstus.
Cessat & à verbis, pœnis intentus acerbis.
Sunt ibi qui lictant pœnas, quasi carmina dictant;
Sed velut ex lima faciunt suspendia prima.
Pugnant pensores nimios inferre dolores;
Sed medicus cœli dat non sentire fideli.
Cùm foret in ligno suspirans corde benigno,
Sic ait: O gentes [c] mentis ratione carentes, c
Effrænes & bruti, mortem [d] non usque secuti, d
Jam modo suspensus rogo vos suspendere sensus,
A studio tali, nullo magis exitiali;
Cernitis extensum, sed ad hoc convertite sensum.
Cur ego suspendi paterer, cur undique tendi?
Cur vos Prætores, cur dedignarer honores?
Cur morerer gratis, quod vos omnino negatis,
Si meus hic cultus noviter non esset adultus,
Nec foret hic certus, nec legibus ante repertus?
Quæ lex jure docet vitulos ut quilibet [e] oret? e
Numinibus multis quæ spes, quæ causa salutis?
Cogit ad hoc menter per se majora potentes.
Quod manibus sculpis nunc est leo, vespere vulpis.
Cras homo, funde quater formatur Cerberus ater,
Transpositoque luto, mox est in imagine Pluto.
Multiplicans artem, cernes ibi surgere Martem.
Quid Deus inquire, quia magna scientia scire
Quis Deus existat, vel quis Deus esse resistat.
Si res affaris, & ad unamquamque loquaris,
Sacra vocata licet: Non sum Deus, hæc tibi dicet;
Si tacet, hinc constat, quia quod Deus est ibi non stat.
Si satis est clarum, nulla latet hoc animarum.
Si Deus hoc esset, numquam sibi sermo deesset.
Sermo deest, constat quia quod Deus est, ibi non stat.
Numquid opportunum quod se se dividat unum?
Semper & hucusque fuit unum sermo, Deusque;
Nec minus apponas quod jam transcendat Æonas.
Qui tibi nil demet, debet tibi demere semet.
Sic Deus [f] æternus, facie vultuque serenus, f
Non Patris iste comes; sed ot est in lumine fomes,
Mens, vigor, & sensus, per quem Pater omnia mensus,
Spirat sermones per pneumaticas rationes.
Sic de se mundam præbet sitientibus undam,
Quam quicumque bibit, non amplius ipse sitibit;
Percipietque fidem per quam venerabitur idem.
Sed si sciretis quod ab illo munus habetis,
Et quàm clementer tulit hunc sine semine venter,
Ut caro sic factus, carnales tolleret actus;
Et [g] quos captivos non ulteriùs redivivos, g
Post fractum postem, post vinctum solveret hostem,

[a] Tur. *speras.*
[b] Tur. *cum serviret.*
[c] Tur. *hominum.*
[d] Tur. *hucusque.*

[e] Turon. *oret.*
[f] Turon. *paternus.*
[g] Turon. *Et vos.*

Par foret impuris jam non servire figuris,
Esset, & hoc justum fanum Jovis esse perustum,
a Per fidei normam, deitatis perdere a formam.
Ex his prætextis Prætor commotus in extis,
Carcere trudit eum, peragat dum morte trophæum.
Torquet & includit, mentem levat, extera trudit.
b Tentat ut enervet; sed mens b minus anxia servet,
Nervat & infamat, qui sana deosque reclamat,
Ingrediens lætus sic æstimat esse quietus.
Ipse suæ mortis plus est in carcere fortis,
Flebat & orabat, Dominumque Deumque vocabat,
c Sic adlubendo loqui: c Deus ô, qui factor es! ô qui
Regna superna tenes! sapiens quâ lege refrænes,
Sydereos cursus relevans per tempora rursus,
Quod radit ex signis aër tuus, & tuus ignis,
Unde novant terræ, quæ possunt semina ferre,
d Impatiensque fretum d tumore facis esse quietum,
Spargis ut effundas, & rursus contrahis undas;
Te timet infernus, per te vacat iste paternus
Interitus mortis, fractis cum limine portis,
Qui semel ista facis, tu Rex & regula pacis,
Me rege cum rebus, sed plenis, quæso, diebus.
Hic ego nil plenum, nihil contemplor amœnum.
Labilis orbis abit, nos mors & ab orbe vocabit.
Occiduum signum de me satis æstimo dignum.
Sum quasi stella cadens, sed tu mihi surgere suadens
e Sic precor infræna, tali me e tene catenâ,
Quâ teneas mentem vitiis persæpe cadentem.
Spem tamen ut merear, veniat tuus ignis ut urar,
E quibus accensus foveatur denique sensus.
Desque meæ terræ tales & talia ferre
Semina vel fructus quæ sint mihi præmia luctûs.
Irriger atque laver quod ab ipsa messe papaver
Auferat, & fantum faciat procedere granum;
Et tibi more maris talis precor efficiaris,
Ut bene sopitus caveam transfundere littus,
*f. ferat. Et * frear inferni locus ipse profundus Averni,
Ne me desperet, quem si non parcis, haberet.
Si misereris ita, cur non abit hæc mea vita?
Nonne sub hoc Phœbo vivens nil tale videbo
Quod sit amor mentis tecum regnare volentis?
Nonne sub hac Luna res est de pluribus una?
f Quam non f delectet si quolibet ordine spectet,
g Quod rutilans Phœbus g referat discrimina rebus.
Sol meus appare, fons luminis irradiare.
Res ego nocturna, tu lumen, luxque diurna,
Sparge meam mentem tenebris & morte sedentem,
Et mihi spectanti quod pollicearis amanti
h Da precor hoc munus, quod h licèt nomine funus,
Re tamen expertâ magis est animatio certa;
Nam mihi sub divo satis est quia quod modò vivo,
Transitus est quidam, sed & hoc moriendo recidam.
Sic ait, & dictis somno veniente relictis
i Carcer odore fragrat, lux carceris i ante peragrat,
Angelicusque chorus subiit cum laude sonorus
Personat, & psalmum, cùm diceret, excitat almum,
k Excitat atque refert per nos k . . . . . .
Voce quod exoras paucas tibi destinat horas,
Et breve tempus erit sicut tua passio quærit.
Nam cito discedes, cito progredieris ad ædes,
In quibus ut fueris diuturnâ pace frueris,
Et vives vitâ, sicut bonus Israëlita.
Dixit & abscessit, redit umbra, metumque repressit
Visio tanta viros, cantus canit æthere mitos,
Cùm chorus abscedit, sed jam custodia credit
Rem fore cœlestem. Rogat hoc exponere testem
Quis sit & unde sonus? Laus est, ait l iste patronus, l
Quam m semel exolvit, semel & bis, terque resolvit. m
Carmen divinum, per quod nos credere Trinum
Vox audita monet, nos trinus & inde coronet.
Exposito visu toto vigilantia nisu
Spem cupit auditam, gaudens n proponere vitam n
Si merito mortis consors queat esse cohortis.
Sensit ut hoc custos sensus pietate perustos
Mortis amore cremat. Si mors tamen hoc sibi demat
Ut scelus erroris donum sibi tollat honoris.
Martyr ut agnovit sua quod custodia a novit, a
Per se conversos cupiens existere mersos,
Quærit Baptistam qui rem bene noverit istam,
Quærit, & inventum fidei monet ad documentum.
Hic monet, hic pergit, docet, ungit, & in b mare mergit. b
Martyr enim lætus tales producere fœtus,
Per quos à primo fuerat sub carceris imo,
Chrismate fœcundas pater est affectus ad undas.
Hoc facer expleto, sic his & Martyre læto,
Cùm redit ad sedem, repetunt hi carceris ædem.
Nox abit, hancque diu jam lux orientis * iliu. *ilia, licentia ad sonum rythmicum diu pro ilius.
Sparserat auroram, cùm primam Prætor ad horam
Mittens legatum jubet antevenire Beatum.
Jussit & itur eò. Plenos putat esse Lyæo
Cùm videt ardentes in sacro dogmate mentes,
Mentes, sed quorum? custodum, non aliorum.
Dicite, custodes, ait hic, quid dicere sodes.
Hos aiunt, quæris? sed non modò sodes haberis.
Cur? ait. Adjungunt: Quia nos sacra dogmatis ungunt
Chrismata; vos autem colitis pro numine cautem.
Luditis, an certis rationibus ista refertis?
Unus ait: Nos, non, sed quos Deus abdicat, hos non
Sumimus in fratres, nec te, si pro Jove latres.
Christiferum fœdus olet, hic ait ipse veredus,
Non hic nostrorum, non est odor iste deorum.
Dixit & adjunxit: Quis vos ita, quæso, perunxit?
Quis fuit his fictor? Docuit vos talia Victor.
Tunc satis iratus, nec plus in lite moratus
Jussit ut exirent, & quò graderentur abirent.
Jussit, & incedunt, gaudent quia proxima credunt
Fata beata fore, benedicunt mortis & horæ.
Ad fora fit ventum, jam sunt ibi millia centum
Qui simul expectant si mors aut verbera flectant
Cor fidei tantæ, c cùm Victor venerit ante. c
* Rector & ipse venit, priùs hunc per munera lenit; *f. Prætor,
Cùm refugit munus, promittit postea funus.
Sed neutrum donum potuit mutare patronum.
Conveniunt gentes nunc hinc, nunc inde ruentes,
Concurruntque locum diverso turbine vocum.

a Tur. *normam.*
b Tur. *nimis.*
c Tur. *Mens.*
d Tur. *tu mox.*
e Tur. *necte.*
f Tur. *desl. Pet.*
g Tur. *referat.*
h Tur. *quamvis.*
i Tur. *antra.*

k E Tur. *Dominus tibi refert.*
l Tur. *ipse.*
m Tur. *chorus.*
n Tur. *postponere.*
a Tur. *vovit.*
b *In mare*, id est in vas baptismale, in quod olim baptizati mergebantur, quod mare dicebatur.
c Tur. *cur.*

Fit strepitus multus, Rex quærit: Hic unde tumultus?
Quærit, & ut scivit, fora mox furibundus adivit.
Cùmque vident turbæ quia Rex procedit ab urbe,
Mox habitum mutant, metuunt Regemque salutant.
Rex abiit, fessum murmur jubet esse repressum,
Imperiique metus compescuit undique cœtus.
Tunc ait ad plebes: Si quid mihi, gens mea, debes,
Consilii recti, si vis mea jussa reflecti,
Cùm minùs irascar, ne vestro sanguine pascar,
Jam super hoc nequam pœnam pensate, sed æquam
Pœnam, sed talem quàm sentiat exitialem.
Nullus adhuc leges, nullus sic denique Reges
Sprevit, & in summos unquam fuit hic hominum mos
Dicere quod dixit; velut uno vulnere fixit
Nosque, deûmque genus, nullus nisi dæmone plenus.
Per similem sortem studuit contemnere mortem.
Hic homo suspensus cœpit pervertere sensus,
Versus & ad gentes, ad Christum vertere mentes.
Hoc aiebat eis: Fuerat lex æqua Thebæis,
Quorum jure quidem plusquam sex millia pridem
Ipsemet occidi. Nullum quoque postea vidi
Qui coleret Christum, donec modò vidimus istum.
Est mihi delatum vos hunc tenuisse ligatum,
Resque meos fidos claves habuisse * pagidos.
Nescio si verbis, vel si deceperit herbis,
Sed modò si quid amant hoc * extra numina clamant.
Juppiter & Juno, quos germine credimus uno
a Progenitos, isti pro cujus [a] nescio Christi
Nomine vilescunt; Quod si nova dogmata crescunt,
b Et vetus [b] usus abit, hoc Juppiter improperabit
Omnibus in quorum manibus sunt jura deorum.
Sed quoniam Regnis non convenit ultio segnis,
Quod facit & fatur sententia nostra sequatur.
Hæc ubi dicta dedit, quod jam magis utile credit
Hoc velut ex uno commendat turba Tribuno,
Quæ dum tota silet, si diva potentia vilet,
Prætor ait Regi: Nihil est punire quod egi,
De minimis rebus conclamat ab æthere Phœbus
Perdere se terris, ad quæ [c] reticenda referris c
Et pater & rutoc, nam si quibus usibus utor
Perdere duco grave, diis non reor esse suave.
Inde moneto virum, ne sit de Principe mirum
Cùm prius extstas, si res properaveris istas,
Vapulet ut credat, nova dixit, & hunc nova lædat
Pœna, novusque dolor: sic re, sic numina solor.
Si nihil * oblectat, sua re conversio flectat.
Si facit ut dudum, fac illum ducere nudum
Per fora, per vicos; ponatur & inter amicos
Quisquis eum cædet, cùm nec dîs nec tibi credet
Supplicis pejus sensus tibi consulit ejus.
Rex capit & laudat. Victor venit & quasi plaudat,
Lætior apparet, quia jam sua passio claret.
Tunc ait Augustus: Si nonnisi cæsus & ustus
Distuleris votum, constabit inutile totum,
Turpeque ducetur per te quodcumque feretur;
Nec Jovis hanc sumet, multùm licet hostia fumet.
Martyrium, spesque Victoris liba precesque
Cùm dederint risum, meritò reor esse recisum.
Denique nos perdes etiamsi multa super des;
Postea nulla tibi scribentur præmia tibi.
Dixerat Augustus: Si non nisi cæsus & ustus.
Victor ait: Mactem, quid tecum nescio tractem.
Cùm [d] . . . . . & cernas utrùm per talia sternas d
Spemque meamque fidem, etsi permanseris idem,
Ipse meus cultus, etiam vel quando sepultus,
Si cremar & cædar, pars est ubi non ego lædar;
Nec vereor tantùm furias & verba minantum,
Quin nihili pendam vel ad hæc suffragia tendam,
Ut Jovis hanc fumat, si qua mihi victima fumat,
Cujus imago sumus, sibi sit mea passio fumus.
Martyrium spesque Victoris, liba precesque
Cùm dederint risum merito ne crede recisum;
Omnia quæ dicis famulantibus offer amicis,
Non opus est donis ubi pugna paratur agonis;
Sufficit ut macter, tua dona tuusque retracter;
Exhibeantur eis qui te recitando choræis
Tunc potius fallunt sua cùm tibi carmina psallunt.
Rex ait: Abscede, nostrâque repulsus ab æde
Non priùs ora cibes quàm dîs libamina libes.
Tunc ait ad quendam: Multo tibi verbere vendam,
Nec volo jam crescas si quaslibet ederit escas. [e]
e

* f. paganos, seu cives subditos.

* f. cogtra

* f. objectat.

[a] Tur. *nomine.*
[b] *Et novus.*
[c] Tur. *retinenda.*
[d] E Tur. *Cùm sapias cernas.*
[e] Hoc Poema videtur imperfectum, cùm Author non attigerit ultimam Victoris Martyrii periodum. Unde in ms. S. Gatiani Turonensis, post hunc ultimum versum, sequitur unus minio pictus, qui sic habet:

Scribitur hîc partim Victoris Passio sancti.

ut inde intelligi detur non totam fuisse descriptam.

Explicit hîc Passio S. Victoris.

[f] PASSIO SANCTI MAURITII ET SOCIORUM EJUS.

Recensita ad mss Turonensem, Elnonensem-Regium, & Edit. Redonensem, an. 1524.

DUM cohibere parat Gallos, quos cùm glomerarat,
Ne variæ gentes varias habeant quoque mentes,
Mutua juvando sibi fœdera, dîsque libando,
Consociare manus jubet agmina Maximianus.
Cætera turba litat, nec fœdera, nec sacra vitat.
Hoc Thebæa putat legio scelus, ergo refutat.

[f] Sigebertus de Viris illustribus, ait Marbodum Redon. Episcopum, S. Mauritii & Sociorum certamen scriptis commendasse.

Centum

[* id est 6666 quo numero constabat legio.]
* Centum ter geminis vicibus duo millia trinis
Necnon ter denis quadrupliciterque novenis
Christi sacra colunt, ideo sacra dîs dare nolunt.
Hi simul Octodorum fugiunt, ubi thura deorum
Altera pars adolet, jurans quod cedere nollet.
Mox specie gratum quod circumeunt juga pratum,
Quos fuga lassavit scelerum profugos recreavit;
Contiguus Rhodano locus est cui nomen Agauno,
Qui requiem lassis tribuit, monumentaque passis.
Audit ut insolitum legionem ducere ritum,
Fœderis edictum spretû, castrumque relictum,
Idola ne colerent, aliosve litare viderent,
Contemptum legis plangit vesania Regis,
Adque suum quare molitur eos revocare,
Ore monens blando; sed & asper acerba minando:
Quod mea decernit sententia, gens mea spernit,
Atque deos viles meus audet dicere miles.
Et dîs & Domino reus est sub crimine bino.
Ultio compescat, ne prævaricatio crescat.
Posse meum discant, vel jussa sequi resipiscant.
Ad sacra cogantur, vel si renuant, feriantur.
Huc reditum flectant, ne culpam vulnera plectant.
Præstat ad Octodorum regredi, moresque [a] piorum
Non aspernari, quam nescio quid venerari,
Pristina sectari, quam pro novitate necari.
Nuntius hæc recitat; sed grex pius impia vitat,
Quod Rex hortatur contemnens, quodque minatur.
Statque fide fortis, vacuus formidine mortis,
Cœlica terrenis præponens gaudia pœnis.
Regnet ut afflictus, declinat vivere victus,
Præmia morte brevi meriturus perpetis ævi.
Quantus, ut ille status ruat, efficiet cruciatus?
Spes ubi sit talis, quid agat furor imperialis?
Hic fidei murus non est * aliqua ruiturus. [* f. unquam.]
Respondent igitur: Liquidò nobis aperitur
Error dæmonicus, quod Christo non sit amicus;
Quem quia diligimus, quod spernit amare nequimus.
Unde nefas remur, si templa deûm veneremur,
Per saliare sacrum fidei violare lavacrum.
Templa quidem fugimus, tamen ad tua [b] castra venimus,
Digna Deo dantes, nec, Rex, tibi danda negantes.
[c] Nec gradum flecti scelus est, sed corpore plecti,
[d] Et levius nobis opus est, quàm passio nobis.
Missus ut ista refert, Rex iram talibus effert:
Ergo-ne mandatum legale sinam violatum,
Et sine vindicta transire meos mea dicta?
Non impune ferent, ausis qui talibus hærent,
Assero jussa dari, sacra non debere negari.
Quod nequit hortatus, [e] compescat eos cruciatus.
Nec tamen est totum punire gregem mihi votum.
Quis velit hos temere, pariterque viros abolere?
Sorte placet numeri vel perdere, vel misereri.
Ite, reservatis aliis, decimos perimatis,
Ut nece paucorum * labet improbitas aliorum. [* f. luat.]
Ast ubi mandatum Sanctis regale [f] legatum,
Sanctus MAURITIUS, qui ductor erat gregis hujus,
Robotat ad mortem tali sermone cohortem:
Quod Christum colimus, nec jussa nefanda subimus,
Rex stimulis iræ jubet agmina nostra perire.
Pellite, quæso, metum, læti decernite lethum;
Nam nil terrenum necis esse potest alienum,
Quod vel morbus edit, vel quoquo fine recedit.
Quem sequimur cultum, si Cæsar passus inultum,
Vivere nos fineret, mors stare diu prohiberet.
Quod modicum durat, quis non bene perdere curat?
Nam bene mactatur, qui cœlica regna lucratur.
Huic honor est partus, qui Christo devovet artus.
Si cam vilescit, flatus super astra nitescit.
Nescit enim funus, sed habet sine lumine munus;
Quod nequit os fari, lux cernere, mens meditari.
Ergo piæ turbæ spes syderea sit in urbe,
Victorique Deum scitote parare [g] triumphum.
Jam timor abscedat, ne gloria tanta recedat.
Jam lictor veniat, jamjam decimatio fiat.
Tela licet gerimus, rogo ne [h] referre velimus.
Sit manus imbellis, sit vox animusque rebellis.
Corpora subsistent gladiis, non arma resistant.
Sanguine, non telis, debet superare fidelis.
Vincitur invictus, qui stat patienter ad ictus.
Constituêre pati, sermonibus his animati.
Nec mora; mucronem stringit furor in legionem.
Dant decimos pœnæ, parti parcendo novenæ.
O [i] quàm crudelis pietas! O rixa fidelis!
Miles ut occidat parcit, miserando trucidat;
Et pius ut vivat, se vitæ munere privat.
Hic studet ad flatum transferre luti cruciatum;
Iste labore luti, flatus servire saluti.
Ille necem differt; hic se mucronibus [k] infert.
Prævenit hic comitem, generat necis optio litem;
Et dolet exortem quisquis non sumere mortem.
Qui stat post nonum, putat ingens sumere donum.
Ter tribus expositis, non est dilatio [l] mortis.
Ille sed exultat quem mox decimatio mulctat.
Si liceat fieri, decimus cupit omnis haberi.
Qui pereunt decimi, veniunt ad præmia primi.
Cum sex centenis geminisque novem duodenis
Quatuor occisis, stat pars non territa visis,
Quam veluti fractam, mortisque metu labefactam,
Velle reservari, plusquam socios imitari,
Cæsar opinatur. Jubet ut sua jussa sequatur,
Sive reluctantur, [m] rursus decimi perimantur.
Hinc Exuperius legionis signifer unus,
Regia signa gerens, sed non ea [n] præmia quærens,
Parti quæ restat vires ad vulnera præstat.
Dum sic hortatur ne supplicium timeatur,
Quod non tormentis cedat constantia mentis:
Hactenus audistis, nunc cernere promeruistis;
* Et comites vestri fieri metuere magistri. [* f. En.]
A quorum meritis ne degenerare velitis.
Sed retinete fidem, contingat ut exitus idem.
Neve resistatis moneo, dicet arma feratis.
Quis velit ulcisci potiusquàm regna parisci?
[o] Quæ sua sunt hominis fœlicia, nescia finis.
Quo decoret taceo Deus agmina nostra trophæo;
Quod pretium detur, quis honor, quæ palma paretur;
Quæ cruor iste parit, [b] cùm spiritus æthera scandit:
Hæc magis utendo discuntur, quàm referendo.

[a] Tur. *priorum*.
[b] Turon. Eln. & Edit. Red. habent *jussa*.
[c] Elnon. *Inde gradum*. Edit. Red. & Turon. *Unde gradum*.
[d] Eln. & Edit. Red. *Non levius vobis opus est*.
[e] Edit. Red. *compescat*. Elnon. & Tur. *compellat*.
[f] Tur. *relatum*.
[g] Eln. Turon. & Ed. Red. *trophæum*.
[h] Tur. *ferire*.
[i] Sic & Edit. Red. sed Elnon.

Quanquam crudelis pietas est mixta fidelis.

[k] Sic & Edit. Red. sed Elnon. *offert*.
[l] Ed. Red. & Elnon. *mitis*.
[m] Eln. *jubet ut decimi*.
[n] Ed. Red. Eln. & Turon. *prælia*:
[o] Sic Ed. Red. Sed hic versus: *Quæ sua, &c.* deest in Elnon.
[b] Ed. Red. Eln. & Turon. habent *cùm Mauritius memoravit*; quod nullum habet sensum.

Talibus utuntur qui pro Domino moriuntur.
Unde capessendum reor illud, non fugiendum,
Quod requiem donat morientibus, hosque coronat.
Aspera nonne pati dubia sub sorte parati
Regi paremus, plagasque necemque timemus?
Quis cui sponderur quod perpes gloria detur,
Se miser excusat, miser hæc tormenta recusat,
Cùm pro se stratos Deus asserat esse beatos?
Nam se custodit, qui se pro te, Deus, odit,
Atque metit lætus, quæ spargit semina, fletus.
Fulta piis verbis non paret turba superbis,
Nec sacra dignatur; quapropter item decimatur.
Hanc vim tormenti duo sustinuere trecenti.
[a Sorte bis exactâ, reliquâ nec parte subactâ,
Cujus propositum manet exemplo stabilitum,
Invitat Princeps reliquos ad sacra deinceps.]
Si contemnatur sua jussio, dura minatur.
Sed fidei pugiles, reputando præmia, viles
Cæsareasque minas, & qualescumque ruinas
Corporis esse putant, quia pœnis gaudia mutant.
Optant ergo sequi socios, & muneris æqui
Participes fieri cupiunt moriendo mereri;
Neve diu tardent, sine sorte mori simul audent,
Martyrii primos decus ut contingat & imos.
Cæsar ut ad lethum videt omne tendere cœtum,
A solito cultu, nullo titubare tumultu,
Plusque per arma mori, quàm cedere velle pavori,
Non numerare parat, quos frustra bis numerarat.
Sed paritas fidei toti quod inest aciei,
Vindicat in tota, numeri quam sorte remotâ,
Conditione pari decernit mortificari;
Frænaque dans iræ, velut ad pugnam jubet ire
Ad comitum mortes fidas sibi, dísque cohortes.
Neu facinus dubitent, neu civica prælia vitent,
Præmia cædentis spolium jubet esse cadentis.
Mox furor ad pœnas sociorum laxat habenas,
Pro spe mercedis contemnens crimina cædis.
Qui licet arma ferant, cùm non evadere quærant,
Nec regitur parma quisquam, nec dirigit arma;
Sed similis pecori patientia muta furori
Subjacet abjectis clipeis, jugulisque * rejectis. (* f. retectis. Sic Elnon & Turon.)
Nec gladiis debent modo vulnera, quæ sibi præbent,
b Ictibus b aptando jugulum, gladiumque premendo.
Prompta manus sceleri, nullique volens misereri,
Nec juvenum florem, senii nec transit honorem.
Ista libens tolerat, qui cœlica præmia sperat,
Insistensque lucro, scit nulli parcere mucro.
c Sic pia turba cadit; sed ovans ad c sydera vadit.
Gaudeat hæc sedes tam sacras cernere cædes.
d Gaudeat obductus tam sacro d flumine fluctus.
Cæsaris impietas nescit sibi ponere metas.
Corpora cæsorum spectat, fluviosque cruorum.
Utque frequenter idem videat, remoratur ibidem,
Hac specie gaudens, & in his epulari audens.
Sic epulis eadem mixtam stupet area cladem.
Pars etenim vivit, pars altera vivere scivit.
Hanc gladius stravit, cibus hanc opulens satiavit.
Vitigenam rorem bibit hæc, vomit illa cruorem.
Nomine Victorem via detulit huc seniorem,
e Ultraque miranti comedentibus appropianti, e
Justo non vescas exercitus obtulit escas,
Victori, canos ejus veneratus & annos,
Quærens cur f comedit, nec ab hoc horrore recedit, f
Cur etiam plaudit, cujusdam vocibus audit:
Sacrilegam gentem, quæ nescio sacra colentem,
Nostraque spernentem, nec regia jussa sequentem,
Ecce vides stratam, nostris gladiis laceratam.
Victor ad hæc plangit, vehemensque senem dolor angit,
Et detestatur convivia, sicque præfatur:
Heu! cur tardavi? cur non iter acceleravi?
Ut pariter meras meruisset debilis ætas.
Nam licet exclusus senio sit militis usus,
Corpus & effœtum sit viribus, atque victum,
Quod me tantorum comitem vetat * inde virorum, * f. esse.
Vel fuga sacrorum contemptus dæmoniorum,
Servitium Christi turbæ me jungeret isti,
Ut similis pœnæ fierem comes atque coronæ.
Opto quidem pœnam, requiem meriturus amœnam.
Cùm modo flens, plaudet, cùm flebit qui modo gaudet,
Impie, quid clangis super hujus cæde phalangis?
Hi bene prostrati jam sunt super astra g locati. g
His Deus arridet, diademate quisque renidet.
Vos male gaudetis, qui tandem suscipietis
Nequitiæ fructum, tenebras, incendia, luctum.
Nam pius indultor, h justusque tamen Deus ultor, h
Quæ sua sunt munit, quæ sunt hostilia punit.
Cujus amor faciat, nostro quoque munere fiat,
Ne mora longa bonis me destituat legionis.
Pone sequi detur mihi, cùm simul ire negetur,
Atque fidem similem faciat par pœna sodalem.
Talia dum fatur, dum plura loqui meditatur,
Truncat eum lictor. Sic scandit sydera Victor,
Atque gregem reperit, cujus collegia quærit.
i Munere lethali, cui nil valet æquiparari, i
Et k quod fidem fassus fuit, æquo vulnere passus, k
Præmia fert eadem, palmâ decoratus eâdem.

a *Sorte, &c.* Hic versus & duo sequentes desunt in Elnon. non verò in Edit. Redonensi.
b Eln. *obd ndo.*
c Eln. *super æthera.*
d Eln. & Ed. Red. *sanguine.*
e Tur. *Utraque.*
f Sic Edit. Red. sed Elnon. *Quærens cur nec edit, nec ab hoc errore recedit.*
g Elnon. *levari.*
h Elnon. *justus quoque tunc Deus ultor.*
i Elnon. *Funere lætari.*
k Elnon. *Ac eadem fassus.*

Expliciunt Versus Marbodi de Passione Sancti Mauritii, & Sociorum ejus.

Ad mss. Andegaven & S. Gatiani Turonensem.

HÆC EST VITA SANCTÆ THAISIDIS.

VITAM cujusdam mulieris carmine dicam
Ut non desperent qui mundi rebus adhæreot,
Sed per eam discant quia vult Deus ut resipiscant,
Nec resipiscentes habet ob sua crimina viles,
Aut sibi pluris erunt qui crimina non habuerunt,
Sed mercede pari jubet hos illosque beari.
Vivitur in cœlo concorditer & sine zelo.
Pulchra puella nimis fuit olim nomine Thaisis
Ægypto tota propter sua crimina nota,
Namque Deum sprevit de cujus munere vivit.
Corporis ille decor & ad impia facta dedit cor.
Muscipulam Sathanæ perituris prostituit se;
Ad turpes usus formosos vendidit artus;
Noctes insomnes duxit dum suscipit omnes;
Tanta sitis stupri fuit illi, tantaque lucri;
Miscuit ætates, sprevit consanguinitates;
Concubitus mœchos concessis credidit æquos.
Difficilis nulli, nisi qui nihil attulit illi.
Ut domus absque fera fuit omnibus illa chimæra.
Nobilium multi censu prædivite fulti
Facti mendici sunt dum sua dant meretrici.
Dum Mars turbat hymen macularunt sanguine limen.
Ante suas ædes fiebat mutua cædes,
Et de rivali currebant sanguine rivi.
Illa premens stratum gemmis auroque beatum
Gaudet se rixæ causam pretiumque fuisse,
Et testes oris rivos putat esse cruoris.
Motus ex fama sanctus Paphnutius Abba,
Egregiâ vitâ signisque potens Eremita,
Efficitur mœstus, flet, fundit pectore questus:
Hei mihi! quot morbis, quàm turpibus interit orbis!
Quanta meo pago barathri surrexit imago!
Protinus exutus laicos vestivit amictus,
Dissimulans quod erat, dum Christo perdita quærat;
Argenti pondus capit ad quos noverat usus,
Et petit infandæ celeberrima tecta puellæ.
Ut fuit intrandi, fuit & data copia fandi;
Argentum profert, pretiumque libidinis offert.
Illa viro tapto: Properemus, dixerat, intro,
Et trahit ad lectum non hæc ad agenda profectum,
In quo strata cito dixit: Mi care, venito.
Non faciamus ita, responderat huic Eremita,
Namque patens locus est, latebras nos quærere jus est.
Thaisis ait contra: Deus aspicit intus & extra,
Tectaque noctis ei sic sunt quasi nuda diei,
a Quem si formidas, nullo [a] velamine fidas;
Si metuens homines latebras quæris interiores,
Nescis quod quæris, quia non metuenda vereris,
Humanos visus contemnito pariete fisus.
Intulit hic Monachus mulieris verba sequutus:
Si testis sceleris Deus est, ut & ipsa fateris,
Nec locus occultus valet ejus claudere vultus,
Ergo supervacuè paries opponitur iste;
Visibus humanis sit enim procul arbiter omnis,
Non tamen evades cùm venerit ultima clades;
Nam scelerum vindex scelerum fit testis & index.

O dilecta Deo, Regis cœlestis imago!
Si Dominum nosti, cur servis illius hosti?
Cur pro tam multis tecum pariterque sepultis
Æterno dignè crucianda cremaberis igne?
Non debes vitæ, non debes fidere formæ,
Omnes terra sumus, cito vita fugit, cito fumus.
Tam veris verbis subito perterrita Thaisis
Væ mihi, væ, dixit; pedibus senis oscula fixit,
Et lacrymas fundens, & pugnis pectora tundens
Ore virum blando rogat, & suspiria dando
Ut stans urbe foris expectat eam tribus horis,
Designansque locum rumpit commercia vocum.
Inde rapit gazas, pigmenta, monilia, gemmas,
Vestes, argentum, tripodas, crateres & aurum,
Et quæcumque sua fuerat de carne lucrata,
In mediumque forum convectat opes vitiorum,
Quadringentarum quas constituit esse librarum;
Suppositoque rogo: Priùs hæc, ait, igne cremabo,
Quàm pro servatis barathri cremer ignibus atri.
Et priùs omnino lecti consorte carebo
Quàm pro commissis barathri demergar abyssis.
O miseri cives! de quorum sum malè dives,
Qui scelus emistis, & cum mercede [b] peristis, b
Præteritæ vitæ fructum spectare venite.
Pompa superborum redit huc, & lucra malorum;
Ignis consumet quicquid corruptio gignet;
Pœniteat mecum vos, quos scelus inquinat æquum,
Participes culpæ meritorum participate.
Flens dabat has voces, & flere coëgerat omnes,
Cùm videt in tepidam simul omnia lapsa favillam.
Evolat absque mora detestans facta priora,
Et sequitur Sanctum cupiens cœlestia tantùm.
Ille puellarum veniens ad septa sacrarum,
Religio quarum contemptrix deliciarum
Huic, si deficeret, solamina ferre valeret,
In cellam modicam gaudentem trusit amicam,
Obstruxitque foris, monstrans exempla rigoris;
Unâ parte tamen breve jussit inesse foramen,
Per quod districtus posset contingere victus,
Parvum pondus aquæ, panisque die sibi quâque;
Nam potu gelido restinguitur atra libido,
Et moritur mundo vivens de pane secundo.
Delicias tales jubet ut sibi dent moniales,
Neve quid addatur metuendâ voce minatur.
Ergo redire parat postquam sua vota patrarat,
Cùm sic de cella clamat miseranda puella:
Mi pater, ausculta, nec enim paro dicere multa,
Ne rogo discedas donec mihi quod precer edas.
Mundi factorem breviter dic qualiter orem:
Nomen ait Christi, quo numquam digna fuisti
Os per pollutum non est producere tutum;
Nomen divinum sit ab ore tuo peregrinum;
Sed neque præsumas in cœlum tendere palmas,
Fraude diu blandâ quæ tractavere nefanda;
Tantùm mœsta sede, nec ab hoc sermone recede:
Qui me plasmasti quæso miserere [c] roganti,
Et caput & mentem conversa tuens orientem,
Mente licèt fessâ, numquam sic dicere cessa.
Hæc ubi dicta dedit plorans Patriarcha recedit.
Thaisis in obscuris solis intenta futuris
Luce fruens clarâ cordis se mactat in ara,
Jamque malis magnis cruciarat se tribus annis,

[a] Turon. *velamine.*
[b] Tur. *peristis.*
[c] Tur. *precanti.*

Cùm Pater ille pius miserando laboribus hujus
Christus ut tùm dederit veniam sibi noscere quærit.
Te * petit, Antoni, pat cujus religioni
Orbis ab extremis vivebar ad ultima nemo,
Quid quærat dicit, quod quærit postmodo discit.
Nam jubet insomnes fratres Antonius omnes
Nocte securum à lacrymis & supplice curâ,
Et precibus sanctis aures pulsare Tonantis,
Pro qua discenda descendit Paphnutius Abba,
Cuilibet ut clausam dignetur pandere causam.
Nec tamen his aperit quid sit quod discere quærit.
Tunc reliquis potior Paulus cognomine major
Mentis in excessu, fixo super æthera gressu,
Gemmis ornatum cernit radiare grabatum
Murice constratum, visuque per omnia gratum,
Quod tanquam stellæ tres servavere puellæ;
Quæ dum miratur soli sibi talia fatur:
Hanc, Pater Antoni, requiem tibi credo reponi.
Reddita vox, inquit quæ nil dubitabile linquit,
Non cujus dicis, sed Thaisidis meretricis.

* f. Tunc petit Antonium.

Hu ita compertis gressus ad Thaisida vertis,
Optime Paphnuti, mox fracto carcere duci
Præcipis inclusam longo cruciamine tusam,
Atque renitentem, latebrasque fovere volentem
Consolaris ita: Sit pax tibi, sit tibi vita,
Non ultra plores, finisti namque labores,
Omnia commissa tibi noveris esse remissa.
Reddidit illa Patri: Quod sub tempore carceris atri,
Quo semper luxi, nil longum, nil grave duxi
Ad peccatorum numerum pondusque meorum.
Hoc ita me pressit quod numquam à mente recessit
Naribus ut flatum sic gessi mente reatum.
Tunc Pater: Hoc, inquit, tibi nil pœnale relinquit,
Pectore quod tristi perfectè pœnituisti;
Namque Deo gratus plus spiritus est tribulatus,
Quàm tribulata caro cruciamine semper amaro.
Plus cor contritum probat, inque bono stabilitum,
Quàm si compescis te semper ab omnibus escis.
Quinquies illa tribus vixit super ista diebus,
Et sic cum Christo, mundo requievit ab isto.

PASSIO SANCTORUM MARTYRUM

FELICIS ET ADAUCTI.

FELIX fide, felix actu, Felix quidam nomine
Romæ natus & nutritus, & Sacerdos ordine,
Persecutione motâ Christiano nomini,
Vinctus Diocletiano præsentatur Cæsari.
Dracus erat tunc Præfectus, pessimus idolatra,
Qui Sanctorum jussu Regis cruciabat corpora.
Hoc injunctum erat illi merito sævitiæ,
Tanquam nulli misertuto, nil facturo lepidè;
Ad quem ductus sanctus Felix jussione Cæsaris
Stetit ad tribunal sævum vacuus formidinis,
Sprevit æque blandientem fraudulentis vocibus,
Et subinde sævientem minis terribilibus.
Jussus tandem thura dare statuæ Serapidis,
Templum cujus stabat juxta mansionem Præsidis,
Cùm daturus putaretur vota supplex idolo
Quæ debebat dare nulli nisi soli Domino,
Insufflavit faciei saxei simulacri,
Et subvertit quicquid erat consecratum Dæmoni.
Sic ostendit vanum esse quod pagani colerent,
Quorum, flante Christiano, numina corruerent.
Item ductus est in ædem * volucris Cylenii
Tamquam Dei fortioris magno Jove geniti.
Nam Serapis ex Ægypto natus, Deus advena
Posse minus putabatur quàm Romana numina.
Risit Felix caduceum, virgam soporiferam,
Risit & talares pennas, & thiaram auream:
Faciamus quod meretur, inquit, Jovis nuntio,
Nec alarum, neque virgæ totus sit præsidio.
Exsufflavit ergo Sanctus idolum Mercurii,
Et per flatum dedit casum statuæ cor [illegible]uli.
Mirum dictu! fregit bases * oris æreas,
Et simulachrum nefandum vertit in minutias.
Tertiò Dianæ sacram ductus in ædiculam,
Exsufflavit sicut priùs, & subvertit statuam,
Arcum fregit & sagittas, nec pepercit pharetræ,
Quibus se venatrix dea debuit deffendere.
Quid restabat jam ministris expectare melius,
Immo plus timendum erat cæteris numinibus.
Mille deos evertisset, si sufflasset millies,
Nec armati nec inermes evasissent dæmones.

* s. velocis Mercurii

* f. femoris &c.

Ad Præfectum revertuntur, & prædicta nuntiant,
Et ei quò plus loquuntur, plus furores excitant.
Felix lætus & quietos vultu stat intrepido,
Cruciari vel mactari cupiens pro Domino.
Tunc arreptus & pulsatus scandit in equuleum,
Et distentus laniatur ad Præfecti libitum.
Dic, infande, dic, impostor, quibus maleficiis
Destruxisti venerandam statuam Serapidis,
Maia natum germen Jovis & Latonæ filiam,
Per quas Roma tenet orbis totius Monarchiam.
Non est, inquit, sicut dicis, Præses stolidissime,
Non per istos regnat Roma, nec hos debes colere,
Nam Serapis & * Burbastis, & Osiris perditus
In inferno cruciandi mersi sunt profundiùs,
Jupiter & Maïa natus & Latone filia
Cruciantur in æternum propter sua crimina.
Solus Christus qui cum Patre regnat & cum Flamine,
Cujus virtus neque loco clauditur nec tempore,
Est amandus & colendus ut Creator omnium,
Per quem Roma tenet orbis totius imperium.
Tunc deponi jubet Sanctum Prætor ab equuleo,
Mandans suis quod volvebat tacito consilio.
Hostiensi viâ, dixit, ad secundum lapidem,
Arbor est ad quam mactatur juxta ritum veterem;
Huc ducatur, & rem sibi persuadere facilem
Si contemnit Deos nostros, veneretur arborem.
Ductus Felix à ministris, ut mactaret arbori
Quæ vicina stabat templo cujusdam simulachri,
Videns turbam circumstantem infidelis populi
Invocavit genu flexo nomen summi Domini.
Mox erectus & conversus ad nefandam arborem
Exsufflavit, ut solebat, & fugavit dæmonem:
Arbor, inquit, alta nimis duro fulta robore,
In virtute Jesu Christi protinus avellere;
Frange cadens fanum præsens, aras, & simulachrum,
Nec per te deciplantur ultra mentes hominum.
Vix finitis verbis istis arbor ingens corruit,
Et cum templo mensas, aras, idolum comminuit.
Repedatur ad Præfectum, nuntiantur tristia.
Reus felix præsentatur, quæritur sententia.

* f. Hercules dictus Buraicus à bura urbe Achaia in qua celebratur.

Prætor Dracus, draco sævus & cruenta bestia
Gemit victus, torquet rictus, sibilatque talia:
Reducatur sceleratus ad ruinas arboris,
Et radices ejus tingat undâ sonôs sanguinis;
Sentiat quid possit ira temerati Judicis,
In contrarium sumpturus omen sui nominis.
Decollati corpus aves devorent & bestiæ,
Nec sit dignus sepulturâ deos nolens colere.
Ducebatur ergo Sanctus feriendus gladio,
Concurrente, sicut solet, curioso populo.
Ecce quidam Christianus venit illis obviam,
Videt turbam, videt vinctum, quærit verbi gratiam;
Refert unus quod quærebat de gentili populo,
Putans illum delectandum sanguinis spectaculo.
Iste superstitionis Christianæ Presbyter
Deos spernens & Præfectum, Cæsaresque pariter,
Ducitur ut capitalem subeat sententiam
Ante templum quod subvertit flans per artem magicam.
Veni visum, pasce mentem scelerato sanguine,
Ni si * mucronis ictum poterit eludere.

* f. deest dictum, vel simile quid.

Exclamavit, his auditis, Christianus fortiter:
Ego quoque Christum colo sicut ille Presbyter,
Deos vestros non plus colo, quàm immunda pecora,
Nec observo nefandorum Principum imperia.
Hujus culpæ consors fiam, consors & supplicii,
Nec disjungat cruciatus caosâ junctos simili.
Inter hæc & ipse raptus à ministris impiis
Cum Felice trahebatur ad radices arboris,
Ubi cùm stetissent ambo jam districtis gladiis
Petierant dari sibi moram parvi temporis.
Tunc ad cœlum cor levantes fixis humi genibus
Pro suis interpellebant Christum percussoribus.
Mox surgentes armaverunt se Crucis signaculo,
Et dedere sibi pacem charitatis osculo.
Sic uterque percussori præparavit jugulum,
Et capitibus truncatis sunt adepti bravium,
Quorum corpora relicta bestiis & avibus
A fidelibus humata nocte sunt in scrobibus
Quas avulsæ magnæ stirpes arboris effoderant,
Et sepulchra Dei nutu Sanctis aperuerant.
Quod cùm mane didicissent aliqui Gentilium
Tentavere demoliri sepulturas Martyrum.
Quotquot autem præsumpserunt manus illic mittere
Violento sunt arrepti protinus à dæmone.
Sic primò, tempore cùm pax esset Christianis reddita
Super corpora Sanctorum est facta Basilica
Ex lapidibus delubri quod destructum fuerat,
Ut impleret illud Deus sicut disposuerat.
Hîc duorum celebratur Martyrum memoria,
Qui petentibus acquirunt multa beneficia.
Primus est vocatus Felix; Alter caret nomine.
Sed dixerunt hunc Adauctum postea Christicolæ,
Ex eventu posuere nomen illi congruum,
Quia se sancto Felici junxit ad Martyrium.

Explicit Passio.

ORATIO.

Sancte Felix & Adaucte pretiosi Martyres,
Qui per fidem superastis sævos mundi principes,
Impetrate mihi vestro peccatorum veniam,
Qui soletis sitienti terræ dare pluviam.
Vidi bis cùm siccitate morerentur segetes,
Arva finderentur siti, desperarent homines,
Postquam vestra sacro-sancta sunt prolata pignora,
Statim venit de supernis exoptata pluvia.
Rursum vidi cùm natarent arva magnis imbribus,
Premerentur curvæ messes noxiis graminibus,
Postquam vestras sacro-sanctas prompsimus reliquias,
Statim solsit impetrata cœlitùs serenitas.
Vos habetis potestatem cœli portas claudere,
Rursus inde quando vultis largos imbres fundere.
Irrigate, quæso, meam sitientis animam,
Non per imbrem, sed per illam, quæ me mundet, gratiam.
Vobis meus deservivit qualiscumque calamus,
Per vos mundi Conservator mihi sit propitius. Amen.

Egregia SS. Martyres [illegible] miracula.

Explicit.

INCIPIT

VITA BEATI MAURILII EPISCOPI ET CONFESSORIS.

LIBER PRIMUS.

Quod de Maurilio tentat mea dicere Clio,
Est amor in causa, majoraque viribus ausa;
Sperat opem Sancti, quem scit placuisse Tonanti.
Sit venia dignum, quia, quem valet, explicat hymnum,
Dum putat esse bonum versu celebrare Patronum,
Ossa regit cujus sedis locus inclytus hujus,
Annis ter denis justis quam rexit habenis.
Præsul magnificus, summæ deitatis amicus.
Hic Mediolano regnante satus Juliano,
Claræ stirps gentis, sed clarior indole mentis,
Est, Martine, datus tibi causâ discipulatus,
Inque libris sacris fuit ingenii puer acris.
Ætas in cella residens, rudis atque tenella,
Sub ferula tali doctrinâ jam speciali,
Est imbuta bonis divinæ traditionis;

Ortus Mediolani fit discipulus S. Martini.

Nec mundanarum sordes bibit illecebrarum,
Sed quasi vas putum, quasi vas in honore futurum,
Incoxit testæ succum virtutis honestæ.
Sed pro Catholica Martinum pars inimica
Errantis turbæ jam dicta pulsat ab Urbe.
Quem ratione pati puer ille volens comitari,
Interdicentum retinetur amore parentum.
Ambrosius morum Præsul documenta bonorum
Cernens in puero, jubet hunc accedere Clero,
Et fore Lectorem, spondetque gradum potiorem.
Sed non post multo pueri genitore sepulto,
Obstiterat cujus violentia nisibus hujus,
Ne prius arriperet quod volvere corde soleret,
Jam liber factus, jam congrua tempora nactus,
Exit ab æde patris, nec cogitat oscula matris.
Spernit opes mundi, studio præventus eundi.
Gaudet habere parum, quia tædet divitiarum.
Indigus esse cupit, quia noxia vincula rupit.
Christum mente gerit, præter quem nil sibi quærit.
Dumque locum mutat, nullum de gente salutat.
Respuit affectus carnales nobile pectus,
Martinumque sequi rem ponderis æstimat æqui,
Ob celebrem vitam jam factum Metropolitam.
Per juga, perque nives properat constantia dives
Egregiæ mentis, censuque ciboque carentis.
Alpes transgreditur, Regio Turonensis aditur.
Gaudet Martinus, cui notus erat peregrinus,
Per similes actus dudum sibi convena factus;
Nam paritas morum connectit corda duorum.
Disparibus viris oritur dissensio litis;
Conciliat justos vitæ sapientia custos,
Conveniuntque mali sibi fœdere perniciali.
Ergo Deo gratus tecum, Martine, moratus,
Stans in mandatis & servitio pietatis,
Temporis accessu virtutum perpete gressu
Ardua conscendit, dum semper ad ultima tendit.
Proficit absque mora, qui tendit ad interiora,
Sic commendatus, vitæque tenore probatus.
Tempore legitimo gradibus subvectus ab imo,
Qui puer ordinibus profecerat ante duobus,
Presbyter ordinatur à S. Martino.
Nunc à Martino promotus in ordine quino,
Munere septeno, crescente carismate pleno,
Presbyter est factus, renuens tamen, atque coactus.
Ergo Sacerdotis jam præditus ordine, totis
Viribus ad summum properat pertingere nummum,
Ob nummi quæstum portans & pondus & æstum,
Ac vinea Dei fodiens à mane diei.
Nec satis ista putat, sed te, Martine, salutat,
Et gemitus edit, dum flens à flente recedit;
Sed cupit abscondi fugiens à turbine mundi,
Contemplativæ captus dulcedine vitæ.
Nam labor est melius mondanos ferre tumultus,
Quos penitùs nescit qui contemplando quiescit.
Ergo vicinos descendit ad Andegavinos,
Ut foret his Præsul factus divinitus exul.
Eversio fani apud Calonam.
Stabat Calonne simulacrorum genus omne;
Ad Ligerim positus locus est hoc nomine dictus,
In veteri fano celebratus more profano.
Hîc populus stultus, veri gens nescia cultûs,
Surdis & mutis cum perditione salutis
Impia thura dabat, pecudumque cruore litabat.
Sanctus Maurilius, regionis Apostolus hujus,
Ut didicit fanum, ritumque manere profanum,
Ne fidei cultum, quem jam gaudebat adultum,
Sic ubi restaret, vetus impietas vitiaret,
Illuc accessit; mox arma sueta capessit,
Prædicat insanis, ut nollent credere vanis,
Jejunat, plorat, vigilat, prosternitur, orat.
Mox precibus dignis divinus militat ignis,
Arce ruens cœli vice grandinis, aut vice teli,
Quod volat emissum, revolatque per aëra fissum.
Protinus exustum recubat penetrale vetustum.
Ultrix flamma vorat quicquid Gentilis adorat.
Numine Vulcani miscentur numina fani.
Per cumulos cineris conflatio volvitur æris.
Jupiter & Juno rivo vertantur in uno.
Phœbus cum Luna per terram volvitur unâ,
Cumque suo mœcho Venus igne resolvitur æquo.
Furta rhori punit, dum fures Mulciber unit.
Cætera falsorum simulachra nefanda deorum
Consimilem cladem sub sorte merentur eâdem.
Ergo locum purgat, ne fraus extincta resurgat,
Et latices sacros mundandos spargit in agros,
Ubi erigit Ecclesiam.
Ecclesiamque Dei non spernendæ speciei
Mox ibi fundatam, se seque rogante sacratam,
Incola bissenos fertur tenuisse per annos.
Quæ bona gessit ibi non possunt omnia scribi.
Mira tamen quædam signis de pluribus edam.
Cuidam Saturno, qui tempore jam diuturno
Siccus utrasque manus vivebat, cætera sanus,
Vox ait in somnis: Manuum succurrere damnis,
Quas vacuè gestas datur en tibi plena potestas.
Sanguinis Italici vir sanctus, & incola vici
Dicti Calonne, tibi quod genus aufeter omne,
Signabitque manus, & fies illico sanus.
Nunc iter accelera, removens molimina sera.
Surgit homo properè, cupiens promissa tenere,
Et venit ad Sanctum; nec verba precantia tantùm,
Sed lacrymas fundit, nec marcida membra recedit,
Dictaque commemorat sibi cœlitùs, insuper orat,
Sicut erat signum, Crucis imprimat ut sibi signum.
Qui non ut dubitans, sed ut omni tempore vitans
Ad meriti fraudem mundanam sumere laudem,
Quod de præsenti poterat conferre petenti,
Dum sibi nil defert, in crastina tempora differt,
Effectu celeri nolens dare posse videri.
Nocte vigil totâ non cessat fundere vota,
Mane manus tangit, sic effugat omne quod angit;
Tangit mane manus, ægerque fit illicò sanus.
Oratione mancum sanat.
Cum meritis Sancti fundentis vota Tonanti,
Christi vexillo langor discessit ab illo.

Est aliud signum celebrari carmine dignum,
Pluraque post illud, quæ mira feruntur ut istud;
Dæmonis in prædam sævi data fœmina quædam
Vivens in pœnis geminis onerata catenis,
Atque sub hac massa gemino quoque lumine cassa
Ducitur ad Sanctum manibus pertracta rogantum,
Ut miseram purget quam dæmonis impetus urget,
Quam simul aspexit mox dæmon territus exit;
Tunc oculos cœcæ tangens consignat, & ecce
In virtute Crucis sunt reddita munera lucis
Clausis palpebris, pupillarumque tenebris.
Sic duo persona miracula gessit in una,
Dum fugat invisum redditque precamine visum.
Dum custos pecoris nocturnis pervigil horis
Cum sociis agitur serpentis ore feritur,
Cui coluber dirus fudit cum vulnere virus;
Utris at in morem traxit cutis ægra tumorem,
Et pus infusum dersaxit corporis usum.
Seminecem puerum devota fides sociorum
Sancto præsentat quem jam plebs ægra frequentat,
Qui pueri crebrâ munit Cruce singula membra,
Virus pellit
Quâ pestis plenas corruperat improba venas,
Et Cruce cum sputo pariter medicante soluto
Vulneris os lenit, mox pestis iniqua quievit.
Nam, mirum dictu! virùs pungentis in actu
Venis inclusum vulnus perit, estque refusum.
Pastor abit lætus mutans in gaudia fletus.
Venter matronæ vicina de regione
Dudum conclusus fallebat germinis usus
Tristes, in sterili cogens dormire cubili;
Dives uterque satis, nec parvæ nobilitatis
Conjux, sed quæ resumet hunc cui deficit hæres?

Hæc circa cultum deitatis sedula multùm
Ut Domini placito fieret fœcunda marito
Institerat frustra precibus per plurima lustra.
Ergo Sacerdotis pulsat pia viscera votis,
Et famulum Christi compellat pectore tristi:
Quid mihi, serve Dei, confert lux orta diei?
Quid noctis cursus, cùm torqueat anxia rursus?
Cuinam mane thoro surgens operosa laboro?
Quid domus & servi? quid copia fertilis arvi?
Quid valet argenti species hærede carenti?
Tu qui quanta petis precibus, Vir sancte, suetis
Impetrare soles, fac sit mihi mascula proles
Nata Creatori, data mox reddenda Datori.
Tu mihi sis Heli, sit natus par Samueli,
Dum puer altari mox incipiet famulari.
Motus Maurilius votis ac fletibus hujus
Orat & exorat; mulier gravidata laborat,
Et puerum fundit, fusum tibi, Christe, refundit
Ex matris voto mansurum tempore toto.

Intercedente S. Maurilio nascitur S. Renatus.

Hunc ita donatum fert fama fuisse Renatum,
Qui post præfatum possedit Pontificatum,
De quo mira ferunt hi qui nos ante fuerunt,
Quæ referenda puto, nec vera fuisse refuto,
Sed cùm tempus erit. Prior ordo sequentia quærit:
Colli Priseiaco locus est à tempore prisco,
Sic appellatus fuerat data causa reatûs
Idola plena malis culturæ dæmonialis
Incultæ gentis nonnullos decipientis.
Hanc Domini miles quæstus dum captat heriles
Ad Christi laudem cupiens evertere fraudem,
Assumptis secum quot ducere judicat æquum
Ad collem properat quam pars inimica repleret;
Mox inclusorum vox obvia dæmoniorum
Obstrepit, & queritur nullus ne locus reperitur
Quo te, Maurili, possimus pendere vili,
Quo deffendamur, dum te veniente fugamur,
Hinc quoque nos pellis, atrox, violente, rebellis.
Ille Crucem contra jaculatur vindice dextrâ,
Protinus explosum fugit omne superstitiosum,
Et dum pulsa fugit larvalis turba remugit;
Fœtor testatur quod fœdda turba fugatur.

Dæmones fugat.

Sanctus adunari jubet idola, sicque cremari.
Inde locum mundat; Nova protinus atria fundat,
Ecclesiamque Dei signum jubet esse trophæi.
Corpus Clementis quartanâ luce trementis
Frigoribus crebris quatit inclementia febris,
Sicque dies quartus cruciatos atterit artus,
Ut reparare tribus nequeat sua damna diebus.
Langor enim stomachi Cererem vel munera Bacchi
Respuit, & prorsus sunt illi tædia morsus.
His Monachus damnis vastatus jam tribus annis
Volvitur in lecto, nequiens procedere tecto,
Membris exutis jam spes ablata salutis,
Solaque vicinis erat expectatio finis.
Cùm memores medici Monachi languentis amici
Ejus ad aspectum portant cum corpore lectum
Vel malè victuro, vel fortè brevi morituro.
Qui citius dicto morbo vel funere victo
Differt exequias dum confert eulogias
Reddens quartanum divino munere sanum.

Febricitantem sanat.

Institor ob quæstum postponens quicquid honestum,
De re sorte pari cupiens quacumque lucrari,
Cresæus usuris & vendens omnia pluris
Captivos pueros mercatus adibat Iberos,
De numero quorum rudis impatiensque laborum
Unus agendo pedem sacram confugit in ædem
Quâ vir mansuetus fundebat cum prece fletus,
Fisus honore viri se vel non posse requiri,
Vel dimittendum prece, vel pretio redimendum;
Namque Sacerdotis terris laus nota remotis
Et Domino pueri poterat pretiosa videri.
Ergo rogat plorans, & eum prostratus adorans,
Ut quocumque modo velit hoc se solvere nodo.
Sanctus ad hæc plangit, quia quem labor anxius angit
Per linguam notam probat esse suum patriotam,
Offert argentum cupiens laxare redemptum.
Supplicat, implorat, multùmque diuque laborat
Vir Domino charus; renuit mercator avarus,
Denique captivum cædi jubet ut fugitivum,
Mandatoque truci violans sacraria, duci.
Indoluit Sanctus, zelusque fuit sibi tantus
Quod gravis exempli nimis est violatio templi
Ut fervor zeli peteret sublimia cœli.
Nam simulac mentem convertit ad Omnipotentem,
Et terræ stratus gemitum dedit, estque precatus,
Iræ cœlestis mors irruit impia testis,
Et violatoris vindex manifesta furoris;
Sicque repentinâ cecidit miser ille ruinâ.
Cætera turba tremens Sanctum rogat ut sibi clemens
Parcat, & exanimem vitæ det visere limen
Bis condemnatum per mortem, perque reatum.
Ille timens animæ, ne mersa foret sine fine,
Tendit humo flexus mortis prece solvere nexus.
Rem miram refero, sed quæ sit consona vero:
Imperium mortis superans oratio fortis
Per Domini nutum revocat jam carne solutum;
Sanctus humo surgit, corpus de morte resurgit;
Liber captivus gaudet simul & redivivus,
Munera dant læti pro templi crimine spreti.

Mortuum suscitat & captivum liberat.

Dum labor ingentem sed pondus enorme gerentem
Nauticus Andegavim certat propellere navim,
Qui labor in Ligeri solet irrequietus haberi,
Horrida tempestas causas movet ecce molestas,
Aër nigrescit, sensim gravis unda tumescit;
Incumbit ventus, trepidat per transtra juventus,
Nec retinet ventum velo vis juncta rudentum,
Malus & antennæ confracta feruntur ab amne.
Jam manus aplustri nequit imperitare magistri,
Jam fluctu plenam prope sorbuit unda carinam,
Turbo ratem volvit, pavor omnia corda resolvit.
Maurilium tantum clamat vox mœsta natantum,
Moxque Deo gratus festinat adesse vocatus
Signat eos dextrâ stans ripam fluminis extra,
Cessat tempestas, Crucis est manifesta potestas;
Imperio fidei redit hora serena diei,
Emergit navis, flat protinus aura suavis;
Et vehit ad portum, de limine mortis, ad ortum,
Quos quasi defunctos poteras modò plangere cunctos.

Tempestatem sedat.

Mos erat huic Sancto, cujus præconia canto,
Per villas & agros invisere quoslibet ægros,
Sive per Ecclesias recitare sacras homelias,
Ac Domino cœli verbo servire fideli.
Neu minus hoc ageret, fessusque labore sileret,
Utpote districtus modici libamine victûs
Obsequio sellæ pullum pascebat asellæ,
Nescius auratis compescere dura lupatis,
Ora superborum sessor sublimis equorum
Terga reluctantis spernebat quadrupedantis,
Mallens in pullo fastu procedere nullo,
Scilicet à Christo facto prædoctus in isto.
Quem fur invisus noctu subducere nisus
Dæmone correptus nescit quò tendat ineptus.
Nam celerando redit dum se procedere credit,
Et, dictu mirum! nequit hunc evolvere gyrum:
Mane stat ante fores post tractos nocte labores,
Ante sacrum limen compulsus prodere crimen
Furtum præsentat, demensque recedere tentat,
Dum ne curetur trepidat qui clausus habetur;
Cui licèt indigno pulso priùs hoste maligno

Crimen condonat, tria deinde numismata donat
Credit ad hoc factum quia paupertate coactum.
Quæ pietas Sancti bona præstat iniqua patranti
Fœnore multiplici scelus accumulans inimici;
Fur reddens asinum recipit pro simplice trinum
Auro ditatus, sospes, liberque reatûs.

Furi parcit & furem ditat.

Amelinam quamdam nullâ ratione juvandam
Dicebant medici, contristabantur amici,
Deque sepultura jam ceverat anxia cura.
Illa superborum serie sublimis avorum,
Dives opum, compos proprii, sed corporis impos,
Sic jam bissenos erat infirmata per annos,
Ut quò plus fieret sibi plus medicina noceret.
Mœsta domus flebat, quia desperata jacebat,
Cùm redit ad mentem non defore mira gerentem,
Et prece fisa viri se posse salute potiri.
Ars, medicis inquit, sine spe me vestra relinquit,
Sed nunc vel serò, meliora juvamina quæro:
Ite, suis dixit, quia spes extincta revixit;
Currite, quæso, citi, Patrono dicite miti
Ut pius afflictam nulloque juvante relictam
Visere dignetur, quia sæpe videndo medetur.
Qui quoscumque solet, numquid me visere nolet?
Ne lentùs fiam per inanem macrologiam,
Curritur, ascitur, cito cum veniente reditur;
Orat humi stratus, surgit non multa precatus,
Ad lectum properat, melius jam languida sperat.
Ungit eam medicus, fugit illico languor iniquus;
Unguine sacrato surgit semel uncta grabato.
Hactenus ante datum quæ gessit Pontificatum
Maurilius scripsi, quod gratum sit, precor, ipsi.
Cætera scriptori servanda forent meliori.

Desperatam curat.

Explicit Liber primus.

Incipit LIBER SECUNDUS.

Maurilio sancto pingui dum carmine canto,
Laudes illustris recitat quasi canna palustris.
Sed quoniam pius est, & ei me psallere jus est,
Scilicet à puero proprio, quem jungere Clero
Dignatus pavit, juvenemque docendo levavit,
Obsequium linguæ saltem tibi defero pingue,
Pensei ut affectum vice muneris æstimo tectum,
Si possem melius cederet muneris hujus.
Dum signis crebris radiaret ubique celebris
Laus Confessoris, nullo virtute minoris,
Nutu divino populo fuit Andegavino
Præsul substractus, decedere morte coactus,
Conveniunt turbæ, vidua sicut fit in Urbe.
Ordo sacratus, populares, atque Senatus
Tractant quærendo de Præsule substituendo,
In numero Cleri quis possit dignus haberi.
Hic favet ætati, favet alter nobilitati;
Iste clientelam commendat, at ille loquelam;
Divitias aliquis verbis extollit iniquis,
Mores postremo, vel spiritualia nemo.
Sic cùm multorum collisio fit studiorum,
Voto communi laus non conceditur uni.
Sed Sanctus tandem causam properans ad eamdem,
Decidit lites Martinus Metropolites.
Hic dum turba fremit, partes sic fando diremit:
Quid votis stultis rem fixam vertere vultis,
Fratres dilecti? nequeunt cœlestia flecti.
Laudes humanas Deus abjicit, utpote vanas.
Rex qui cuncta regit, jam Pontificem sibi legit.
Sedis Maurilius statuitur Episcopus hujus.
Cœli decretum compescuit illico cœtum.
Verbum Censoris sequitur vox una favoris.
Nec mora; legati properant ad tecta beati,
Præsentant raptum sacris altaribus aptum,
Cujus in introitu molli delapsa volatu

Fit Episcopus Andegavensis.

Signa columba dedit super hunc quæ candida sedit.
Rursus ad hoc signum plebs concinit ordine dignum,
Indicio tanto lustratum Flamine sancto.
Fecit idem quondam placidi Jordanis ad undam
Tempore Baptistæ summus Pater & tibi, Christe,
Quod tibi Rex cœli proprio facis ipse fideli.
Sic consecratus de culmine Pontificatûs
Plus humilis mansit, dum semper ad optima transit;
Inde quot ostentis illum favor Omnipotentis
Extulit, & quantis nequit edere vox recitantis.
Nam cœcis visum, claudis prece reddere nisum,
Sermonem mutis, nervos paralise solutis,
Auribus ablatum, vocis reserare meatum,
Emundando cutem lepræ conferre salutem.
Tam fuit huic pronum quàm præsens tradere donum,
Ipsius meritis spoliato carcere ditis
Mortua præteritæ sunt corpora reddita vitæ.
Pauca tamen referam, cùm tædia pellere quæram.

Miraculis claret.

Mane Petri sancti de Basilica redeunti,
Quâ vigil insomnem noctem deduxerat omnem,
Cœcus sic natus fuit obvius, estque precatus
Lucis ut obtusum captis daret orbibus usum.
Nescius ille moræ, sparsus tamen ora rubore,
Utpote vulgari qui nollet voce probari,
Mox ut eum signat, Crux lumina clausa resignat;
Sol novus illuxit, quia nox cum sanguine fluxit.

Cœco nato visum reddit.

Rem Sacramenti dum tractat luce sequenti
Astans altari mos est ubi sacrificari,
Ecce metu mortis lacrymis stans mater obortis
Orat pro nato subito languore gravato
Ut sibi post fontem consignet chrismate frontem.
Hæc soboli pressæ ne gratia possit abesse;
Ille studens aræ dum vult sacra continuare,
Dumque moras nectit, puerum mors improba plectit.
Sacris expletis succedunt tristia lætis;
Nam casum pueri quî posset non ita fleri?
Plus gemit ac mœret, quàm quæ sua pignora fleret.
Nec culpam talem sibi credere vult venialem,
Cum studio Missæ queat excusata fuisse.
Anxius hæc inter decernit abire latenter
Exul ut hoc facinus magis expiet & peregrinus.
Solus ad Oceanum, properat littusque Britannum
Claves sanctarum deportans Reliquiarum;
Operiens ergo ventos quibus Anglus aditur
Saxo mansuris insculpsit pauca figuris;
Quis foret & quorsum properaret tendere cursum
Providus hunc lapidi titulum voluit Deus indi
Quo plus clareret profugus, quâ gente lateret.
Jamque ratem scandit, jam ventus carbasa pandit,
Jam maris alta secat, jam terras cursus adæquat,
Cùm fraus antiqui numquam cessantis iniqui
Addit onus lacrymis per damna sequentia primis;
Nam cur detulerit claves dum transfuga quærit
Ac secum reputat, dum plurima corde volutat,
Casus flendo graves labuntur in æquora claves.
Tum verò tristis verbis se devovet istis:
Non flectam cursum, visam mea nec loca rursum,
Donec aquis mersæ claves sint inde reversæ;
Portas Andegavis clausit mihi perdita clavis,
Cùm clavis rediet, tunc nostra reversio fiet.
Jam maris emenso cursu portuque prehenso
Qualiter abdatur Præsul profugus meditatur
Cultu mutato, sed & ordine dissimulato
Uni Magnatum se collocat ad famulatum
Obsequio vili mensæ placiturus herili;
Fit custos olerum fugiens fastigia rerum,
Gaudens curat olus quo possit degere solus,

Historia S. Renati, quam plures eruditi valde dubiam censent.

S. Maurilius fugit in Angliam.

Stans

Stans procul à turbis & cognitionibus urbis
Vir sanctæ sortis merito versatur in hortis,
Hæreat ut menti quod sit locus hic monumenti,
De quo surrexit qui se super æthera vexit.
Dum latet ergo foris longinquis exul in oris
Planctibus immensis populus gemit Andegavensis,
Ceu data præda lupis, vel ceu sine remige puppis.
Sed desolatis impendit opem pietatis
Summus Pastorum rabiem cohibendo luporum.
Interea multis ostensa sopore sepultis,
Excidium pago nocturna minatur imago,
Ni redeat Sanctus referens solatia planctûs,
Quem jubet exquiri donec valeat reperiri.
Paret mandatis conventus nobilitatis;
Quatuor electi censentur & urbe profecti,
Quærant patronum, loca circueant regionum,
Nec finem cœpto ponant nisi Patre recepto;
Assensu plebis sumptus numerantur ephebis;
Terras pervolitant, nec dura nec aspera vitant,
Urbes scrutantur, per agros villasque vagantur,
Requiritur à deputatis Andegavensibus.
Nec tamen apparet quæsitus ubi latitaret;
Europâ totâ prope quæsierunt sua vota.
Jamque viæ senos cassus labor egerat annos,
Septimus Oceanum jubet annus redire Britannum,
Quo mare transirent si fortè virum reperirent.
Sed quid necto moram? Veniunt ad littoris oram,
Inveniunt scriptum quod diximus ante relictum,
Gaudent spe certâ quasi jam sit dragma reperta;
Puppem conscendunt, ad Anglos per mare tendunt,
Cum subitò saltum dat ab æquore piscis in altum,
Et cadit in navim portans in viscere clavim,
* Omne gavisi piscis de ventre recisi
Claves eliciunt quò tristes denuò fiunt,
Dum periisse putant pro quo toties loca mutant;
Nam claves notant, ob hoc quasi pro nece plorant.
Visio sed mentes confirmat vana timentes,
Hortans ne dubitent, neu cœpta sequi sua vitent
Ad perquirendum dubio procul inveniendum.
Hinc alacres facti cito trans mare fluctibus acti,
Proveniunt rectà Magnatis ad inclyta tecta,
Maurilius gratum cui præbebat famulatum
Post epulas olerum dans xenia quâque dierum.
Hunc ubi legati venientem sunt speculati
Prosiliunt stratis, oculis manibusque levatis,
Amplexique pedes complent his vocibus ædes:
Optime Pastorum, tandem miserere tuorum;
Ab illis agnoscitur & reperitur.
Cur pœnas luimus? Cur gens neglecta perimus?
Ob quod vis certum proprium non visere limen?
Urbs tua mœsta gemit quia te sibi casus ademit,
Cùm sis mansuetus tantos ne despice fletus;
Jam, sacer Antistes, capiant solatia tristes;
Redde tuis risum te discedente recisum;
Ad tua, Sancte, redi, vacuæ te reddito sibi.
Angelico ductu, famulante maris quoque fluctu,
Imperium Christi terræ nos appulit isti;
Neu dubitare velis, verbi cape signa fidelis;
Claves amissas huc aspice, reddimus ipsas.
Hæc ubi dixerunt, clavesque palam posuerunt,
Et recitaverunt quæ dicta vel acta fuerunt;
Tot signis victus consensit vir benedictus.
Flent qui præsentes aderant inopina tuentes,
Pauperiemque viri mirantur ad ista requiri.
Fama ciet gentes loca circumfusa tenentes,
Laudes inventi recitans sermone frequenti,
Quod magnus Præsul latuisset parvus & exul.
Currit eum donis plebs totius regionis,
Rex etiam terræ festinat munera ferre.
Hactenus ignotum cunctis est visere votum;
Sic donis dives comitatur ad æquora cives,
Andegavim appellit.
Transmissoque mari procul occursu populari
Dignè suscipitur, postliminioque potitur,
Quantus concursus, quæ succlamatio rursus,
Quas dederint grates nullus valet edere vates;
Sed non ante pedem priùs ad propriam tulit ædem
Quàm tumulum peteret pueri qui membra teneret
De Domino fisus sibi qui per somnia visus
Dixerat: Indultum tibi sit revocare sepultum,
Pro quo sic justas septem post mortis aristas.
Aggere dejecto rostris tumuloque retecto
Orat prostratus multùmque precando moratus;
Tandem surrexit puer & tumulo simul exit,
Post mausolæum referens de morte trophæum,
Cui concrismato nomen jubet esse Renato,
S. Renatum septem ante annos mortuum resuscitat.
Ne facto metas possit dare labilis ætas;
Vita functorum sic millia mille virorum;
Et post millenos reparari credimus annos.
Quos dedit hinc fructus Domino mandante reductus,
Quæ mala compressit, vel quæ miracula gessit
Non valet os fari, quia nec possunt numerari,
Quorum pauca noto dubio comperta remoto.
Rusticus ausus erat, quem pestis avata repleat,
Tempore solemni concidere ligna bipenni,
Astrictasque manus cupiens laxare profanus
Supplicio digno retinetur vindice ligno;
Quam vim tormenti menses post quinque gementi
Sanctus ut agnovit, tactu medicante removit,
Mancum sanat.
Nervis contractis ad munia prima redactis.
Belgicus ausus idem sub tempore sensit eodem,
Pascha Dei festum quàm sit temerare molestum.
Namque die sacro contra fas deditus agro
Compulit ad segetes purgandas ire clientes;
Protinus ira Dei violantem jura dici
Luminibus cæcat, quia cæco pectore peccat.
Mensibus his pœnis cruciatus ter duodenis,
Compulsus tandem medicinam poscit eamdem;
Vestem Pontificis ferri sibi mandat amicis,
Cæcum illuminat.
Quâ cito contactâ, sunt lumina lucida facta.
Hoc quoque laude pari signis valet annumerari
Quod per Pontificis meritum concordia pacis
Andegavos vinxit toto quo tempore vixit.
Ejus & in vita sunt commoda sic stabilita,
Ut modio Cereris pretium non cresceret æris,
Ac mensurâ meri sic semper posset haberi,
Fertilitas anni coalescens pace perenni,
Uberibus glebis impleverat horrea plebis.
Sensit præterea retinens ex hoste trophæa
Pagus Commonicus Domini quid possit amicus
Commonicus.
Celsâ rupe situs prisci contagio ritus.
Martis lucus erat quem plebs celebrate suerat,
Cædibus insanis post vina furendo quot annis
Vertens in sarum rixæ cædisque reatum.
Sanctus ut hoc scivit lucum festinus adivit,
Et prece jejunâ dum nocte Dominum rogat unâ
Cantu gallorum fugat agmina dæmoniorum.
Nares præsentum contristat odor fugientum.
Mane jubet cedi nemus, & non ante recedi
Suppositus lignis quàm robora devoret ignis,
Ecclesiaque Dei vice mox surgente trophæi,
Flammis lustratus locus est Petra casta vocatus.
Idololatriam à Petra casta fugat.
Ad Domini laudem sub tempore gessit eodem
Urbe Cinomannâ rediens miracula magna.
Pons est non longè, vocat hunc vicinia Leuge;
Hic oblatus ei puer est miseræ speciei,
Membris contractus morbique rigore coactus
In speciem spheræ sinuatum corpus habere,
Quem Deus evolvit postquam Sacer ora resolvit,
Membris contractum solvit.
Vinclaque tormenti prece sunt laxata potenti.
Ad portum Liddæ Sancto veniente subinde
Navita non aderat, fluvius vada summa repleverat,
Tertia causa moræ, naves procul ulteriore
Ripâ detentæ, quæ se movere repentè
Obsequio prompto sine remis & sine conto,

*f. Unde.

Fluvium miraculosè transmeat.

Exceptumque virum, (quod sit magis id quoque mirum)
Cum sociis per se transportavere reversæ.
Ipse tamen gratis jubet intuitu pietatis
Nautæ postpaulum præparanti reddere naulum,
Getziaco visa dum versaretur in illa,
Utpote quam fratrum fuerat mercatus in usum,
In speciem furvi mutatum dæmona corvi
A bove cornupetâ pepulit virtute fuetâ,
Per Crucis obtentum cogens exire cruentum.
Bucula sana redit, nec quemquam postea lædit.
Per fluvium vectus dum navigat urbe profectus,
Dum jacet in navi, dormitque sopore suavi
Excubiis lassus simul & jejunia passus,
Ex improviso conflictibus amne reliso
Bella ciet paci motu Meduana minaci.
Consurgunt fluctus, oritur fragor, atque tumultus,
Magnus ventorum pavor inficit ora virorum,
Et quamvis fortis quatitur formidine mortis
Evigilans Sanctus, nam conturbatio, planctus,
Et vis clamoris rupit secreta soporis,
Flumine signato, sumptoque liquore sacrato

Tempestatem sedat.

Undas respersit, tempestatemque repressit;
Fusus ab ampulla liquor est, & victa procella.
Jam catechizatus, sed nondum fonte renatus
Quidam mœrentum proles miseranda parentum,
Proh dolor! extinctus foris est, damnatus & intus;
Cesserat hæc feretro, pars cesserat illa barathro,
Cùm Præsul tristis compertus casibus istis,
Currit festinus subitum dissolvere funus.
Applicitus lecto jubet omnes cedere recto,
Et genibus fixis Erebi de faucibus ipsis
Certat sublatum lacrymando reducere flatum,
Nec tardante morâ, nam vixdum fluxerat hora,
Tam feretrum corpus, quàm flatum reddidit ortus.

Mortuum alterum resuscitat.

Ergo post luctum juvenem de morte reductum
Lætificat totum sacro Baptismate lotum.
Paulò post itidem geminos sanctissimus idem
Leprâ fœdatos verbo jubet ire piatos.

Leprosos mundat.

Adjacet antiquus Ligeri Saponaria vicus,
A quo digressus repetit dum mœnia fessus
Post visas omnes per circuitum regiones,
Utilitas quarum fuerat sibi causa viarum,
Ecce suæ sortis memores flent ultima mortis
Tristes vicini casumque gemunt peregrini.
Quem vitæ sanctæ famosum moribus ante
Laus Confessoris patriis exciverat oris,
Quo melior fieret, dum Præsulis acta videret,
Parca sed invidit, quæ vitæ fila tecidit.
Sanctus adest Præsul, dum fletur mortuus exul,
Solvit stans juxta defuncto debita justa,
Et prece solemni Domino dat vota perenni,
Cùm subitò nota fatorum lege remotâ
Attollit vultus populo spectante sepultus,
Jamque videt sospes propter quem venerat hospes.

Tertium mortuum suscitat.

Conclamant turbæ, quod non sit major in orbe
Pastor, teste Deo, censendus par Elizæo.
Talibus & tantis, nutu præeunte tonantis,
Signis insignis, psalmo vir dignus & hymnis,
Et vitæ mundæ cumulo ditatus abunde,
Cùm novies denum jam pervenisset ad annum,
Tempore completo cui cedunt debita letho,
Terræ mandavit quod Terra patens generavit.

Moritur nonagenarius.

Flatus vitalis substantia spiritualis
Idus Septembris mortalibus exuta membris
Mortem nescivit, sed semper in æthera vivit.
Gratia virtutum comitatur carne solutum,
Nam cœci nati tacto feretro reparati
Ad sacrum funus duo sunt; paralyticus unus.
Sed neque frustratur supplex quicumque precatur
Ipsius ad thecam rem si modò postulat æquam.

Miraculis post mortem claret.

Explicit.

VARIA

MARBODI

REDONENSIS EPISCOPI

CARMINA.

Hymnus primus de Magdalena.

MARIA Mater Domini, Maria soror Lazari
Duæ patronæ cœlitùs collatæ sunt fidelibus.
Impar ancilla Dominæ, sed pari fulgens nomine.
Hæc forma pœnitentiæ, at illa mater veniæ.
Est illa Virgo virginum, Sanctorum princeps omnium;
Hæc peccatorum conscia, & criminosis commoda.
Maria pedes genuit, quos illa plorans renuit.
Quia dilexit nimiùm purgatur labe criminum,
Hærens humi miserrima complectitur vestigia;
Undas quas fudit oculis piis desiccat osculis;
Accessit ejus merito mirabilis dignatio:
Unguento nardi pistici perfudit caput Domini,
Æqualis mundi terminis laus hujus vivet operis,
Concurrens Evangelio ipso testante Domino.
Huic se resurgens Dominus manifestavit primitùs,
Infamem quondam fœminam constituens Apostolam.
Sit Patri laus ingenito, & ejus Unigenito,
Cum Spiritu Paraclito, nec nato, nec ingenito.

Hymnus secundus.

OMnes immundi currite, fons patet indulgentiæ.
Nullus desperet veniam qui servat pœnitentiam.
Exemplum Dei filius ostendit peccatoribus
Mariam vas spurcitiæ septeno plenam dedecore,
Quâ quondam nulla turpior, quâ nunc vix ulla sanctior,
Quæ Christi pedes abluit, sed mox & caput inunxit.
Abhorret Christus neminem, Deus non spernit hominem.
Agamus illi gratias pias fundendo lacrymas;
Pedes quos nudat Dominus tergamus nostris crinibus;
Superfluis ex opibus ministremus pauperibus.
Augebit nobis gratiam qui præstat indulgentiam.
Ut nostra ex fragantia redoleat Ecclesia,
Peccatrix hæc sanctissima nostra propulset crimina,
Ejus nobis oratio sit virtutum largitio.
Sit Patri laus ingenito, &c.

Hymnus tertius.

PEccatrix quædam fœmina Ecclesiæ novissimâ
Exuta carnis onere cœlos ascendit hodie;
Cujus qui colunt exitum recenseant introitum,
Ad laudem summi Domini qui tantum præstat homini.
Sedebat apud Simonem Deus indutus hominem,
Accessit mœrens, languida, ad medici vestigia.
Ex magno desiderio processit hæc præsumptio,
Ut attrectaret meretrix quem tulit Virgo Genitrix.
Quid vellet voce tacuit, sed lacrymis exposuit;
Et osculis & crinibus oravit pro criminibus.
Interpellavit unguine cùm non est ausa famine,
Dans Pharisæo scandalum, sed Deo sacrificium.
Ob hoc recessit omnium soluta nexu criminum,
Ipso ferente veniam, qui protulit sententiam.
Sit Patri laus, &c.

Oratio ad Patrem.

UNiversæ creaturæ Dominator increate,
Rerum motus principalis, beatus, & immortalis,
Virtus una, splendor unus, in quo non est plus & minus,
Unus Deus, tres personæ, trinum nomen, unum esse,
Qui de limo primum patrem, & de patre primam matrem,
Consequenter ex duobus propagasti totum genus,
Quibus & de cœlo mentes inspirasti descendentes,
Ut sequenda nosse possent, sequerentur & quæ nossent:
Præsta mihi, Deus meus, factor & refector meus,
Ut mens ortûs sui memor te sequatur, bone ductor,
Et sic currat libens post te, ut & corpus trahat post se;
In mandatis tuis vadat, sic ut numquam prorsus cadat.
Peto ergo mentem sanam, & amantem disciplinam,
Et cum sanitate mentis incolumitatem carnis.
Tu plasmator utriusque, da quod competit utrique.
Ad peccandum proni sumus, & ad humum redit humus.
Tu ruinam nostram fulci pietate tuâ dulci.
Quid est homo proles Adæ germen necis dignum clade?
Quid est homo nisi vermis, res infima, res inermis?
Ne digneris huic irasci qui non potest mundus nasci;
Noli, Deus, hunc damnare, qui non potest non peccare;
Judicare non est æquum creaturam, non est mecum,
Non est miser homo tanti ut respondeat Tonanti.
Sicut umbra, sicut fumus, sicut fœnum facti sumus,
Miserere, Deus trine, miserere, miserere.

Oratio ad Filium.

JEsu Christe Deus noster, bone Pastor & Magister,
Qui cùm esses forma Dei, coæqualis Patris tui,
Propter hominum salutem induisti carnis vestem,
Et de ventre virginali tamquam sponsus processisti.
Sic in carnis vetustate conversatus sine labe,
Ut & opus adimpleres, & exemplum nobis dares.
Opus, inquam pietatis, superans affectum mentis;
Contumeliis vexatus, & in Crucem sublevatus
Generalis mortis jura destruxisti morte tuâ;
Dormivisti, surrexisti, super cœlos ascendisti,
Inde venies in fine quæ fecisti judicare
Redditurus digna factis cum redditione carnis.
Deus homo Jesu Christe, miserorum miserere,
Deus homo, Rex cœlorum, miserere miserorum:
Hujus fidei confessor licet reus & transgressor
Duplex oro, Jesu Christe, nomen super nomen omne,
Ut peccata confitenti, & virtutes anhelanti
Hæc condones, illas dones, sicut ipse docens mones,
Ut & lumbos præcingamus, & lucernas teneamus.
Cùm virtutes mandas quæri, quas appellas regnum Dei,
Da quod jubes ut quæramus, & sic jube quod agamus.
Inter cuncta quæ requiro, unum est ad quod suspiro,
Quod exopto speciatim hoc & posco nominatim,
Contra carnis corruptelam à te flagito medelam,
Propter tuam pietatem dona mihi castitatem,
Et meipsum & te nosse sicut est humanum posse.
His ex quibus voluisti me secundùm carnem nasci,
Et majoribus ipsorum computaris retroversum
Cunctis præsta, Deus dives, vitam inter tuos cives,
Fratres meos & sorores his in donis fac consortes.
Parentela mihi junctos, Clemens Deus, salva cunctos;
Omnes qui fideles vivunt, vel fideles obierunt,
Sempiterna fac quiete frui sine metu metæ.
Sit laus Patri sempiterno, Filioque coæterno;
Tibi, Flamen utriusque, laus sit æqua cum utroque.
Amen.

Oratio ad Deum.

CUm recordor quantâ curâ sum sectatus peritura,
Et quàm dura sub censura mors exercet sua jura,
In interiori meo, quod est patens soli Deo,
Dans rugitum sicut leo pro peccatis meis fleo.
Cùm recordor transiturum me per mortis iter durum,
Et quid de me sit futurum post examen illud purum
Mentis anxius tumultu, quæ virtutum caret cultu,
Tristi corde, tristi vultu preces fundo cum singultu;

Cum singultu preces fundo, flexo genu, pectus tundo,
Ore loquens tremebundo ad te clamans de profundo.
Jesu Christe fili Dei, consubstantialis ei,
Factor noctis & diei, quæso, miserere mei,
Per parenos primæ morsum lapsus sum, & hinc retrorsum.
Gravant nobis culpæ dorsum quas committimus seorsum.
Per secundam genitricem sæculi reparatricem
* Veterem converte vicem corpus lavans atque ....
Sit laus Christo, sit laus Patri, sit laus & * æternæ .....
Qui nos tueantur atri à suppliciis barathri.

* f. mentem.
* f. æterno Flamini.

Oratio ad sanctam Mariam.

O Sancta Virgo virginum! quæ genuisti Dominum
Triumphatorem Zabuli, reparatorem sæculi,
Ego peccator nimiom à te peto remedium;
Esto patrona misero & salus & deffensio.
Incumbunt hostes undique mortem quærentes animæ,
Perversi foris homines, intus maligni dæmones;
Jam mihi multa vulnera inflicta sunt, ô Domina!
Quæ nisi tu curaveris sunt mihi causa funeris;
Consensi suadentibus mortale crimen hostibus,
Et ob hoc reus teneor, culpam meam confiteor;
Nam quinque sensus corporis effecti portæ criminis:
Pulchra videndo cupiens, lene tangendo diligens,
Audivi libens turpia, narravi gaudens frivola,
Nares replevi sæpiùs illicitis odoribus,
Esu potuque dulcium sum delectatus nimiom;
Peccavi per superbiam, & per inanem gloriam,
Pollutus sum perjurio, contaminatus otio,
Per iniquum mendacium fefelli [sæpe] proximum,
Et de rapinis pauperum collegi lucrum pessimum;
Iræ vel avaritiæ servivi quasi dominæ;
In corpore vel anima commisi cuncta scelera,
Nam corpus quod non potuit, mens perpetrare voluit.
Me turpis cogitatio, me pestilens locutio,
Me culpa damnat operum, me nequitas consciorum;
Hæc tibi nunc confiteor, ô cunctis Sanctis Sanctior!
Tu causam meam suscipe, tu dignum pœnis eripe,
Exora tuum filium ut mihi det remedium;
Ex tua carne genitus favebit tuis precibus,
Et matri quæ se peperit negare nihil poterit.
Per ejus natalitium, per ipsius jejunium,
Per asperas injurias, flagella, sputa, alapas,
Quas sponte suâ pertulit qui se pro nobis obtulit,
Et per vestem coccineam, & per coronam spineam,
Per clavos, per patibulum, per cicatrices vulnerum,
Per aperturam lateris, per rivum sacri sanguinis,
Per sanctam Eucharistiam, & per Baptismi gratiam,
Per sacramenta fidei quam corde credens didici,
Imploro te pissima pro impetranda venia
Ut mihi Christi Passio culparum sit remissio,
Et ejus Resurrectio virtutum augmentatio. Amen.

Oratio ad Matrem Domini.

Nota hic exactam rhythmi repetitionem in initio, medio, & fine versuum.

STella maris, quæ sola paris sine conjuge prolem,
Justitiæ clarum specie super omnia solem;
Gemma decens, rosa nata recens perfecta decore,
Mella cavis inclusa favis mutata sapore,
Omnimodos tuus almus * odos præcellit odores,
Exuperat quos ver reserat tua gratia flores.
Corporeus te, casta, Deus conceptus inundat,
Exoriens passus moriens nos crimine mundat.
Ut miseros trahat ad superos venit altus ad ima,
Eripitur dum mors moritur plasmatio prima;
Eximium fuit hoc nimium tibi, sancta Virago,
Virgineum quod per gremium Patris exit imago.
Amplexus solet hic sexus sentire pudendos,
Ut paribus de seminibus queat edere flendos.
Tu verò prægnans utero, servansque pudorem
Producis Dominum lucis, vitæque datorem.
Luciferi Mater pueri, te mundus adorat,
Te precibus, te carminibus devotus honorat;
Post Dominum tu spes hominum, quo conscia mordet
Mens sceleris, quæ per Veneris contagia sordet,
Supplicium post judicium removeto gehennæ,
Elysios habitare pios concede perenne.

* f. licentia ad rythmum, seu sonum pro odor.

De duodecim Patriarchis.

COnsessor vel laus stat primus in ordine Judas,
Cernentem natum Ruben vocitaro secundum,
Tertius accinctus Gad vel tentatio dictus,
Quartus Aser cujus nomen sonat ipse beatus,
Nephtalim natum debemus ponere quintum,
Manasses sextus oblivio sive coactus,
Septimus est positus Simeon habitatio dictus,
Octavi nomen Levi sonat additionem;
Issachar est merces, quem nonum ponere debes;
Sit Zabulon decimus, habitaculum fortè vocatus;
Joseph undecimus, augmenti nomine dignus;
Dextræ filius est Benjamin, & ultimus hic est.

Hymnus de Sacerdotibus.

DUm Sacerdotum celebrant fideles
Festa solemni veneranda cultu,
In tuas laudes honor hic redundat,
Summe Sacerdos.
Cujus ex dono potuere Sancti
Sæculi fastus & opes caducas,
Ac voluptatum laqueos tenaces
Ludificare.
Sed nec adversis poterant moveri
A tuæ certo fidei tenore
Quos futurorum rata præmiorum
Spes animabat.
Unde post vitæ fragilis labores
Ritè decursos, patrias adepti
Ætheris sedes, solidâ beati
Pace fruuntur.

** M. Redonensis Episcopus H. Cenoman. Episcopo.*

* id est, Marbodus Red. Episcopus Hildeberto Cenom. Episcopo.

DUm tua scripta legens oculos ad nostra reduco,
E cælo terras videor spectare jacentes;
Sublimi nubes excedunt illa volatu,
Nec terris hærent humili reptantia gressu.
Sæpe relecta * parent solis sapientibus illa,
Arcanos sensus brevibus stringentia verbis.
* Gemma velut modico vix maxima clauditur auro,
Hæc * vultu facili rudibus doctisque patescunt,
Scilicet artificis minùs accurata paratu,
Et de communi leviter manantia vena.
Vestra per antithesim flectit se Musa frequenter
Exercens refluos sinuoso schemate giros;

* al. placent.
* al. Magna velut modico si gemma locatur in auro. Homœptus.
* al. aditu.

Nobis directo satis est procedere calle,
Quamlibet & crassâ coutexere verba minervâ,
* Ne eum subtili radio fetiamur Aragne.

* al. Necnon subtili ecriate paramus Aragne Hamejus.

Commendatio Castitatis.

UT flos in pratis, sic gratia virginitatis
In muliere bona, maribus quoque prima corona.
Ad res corruptas quos non trahit ulla voluptas,
Proxima castorum laus est virtutis eorum
Qui semel experti nolunt ad fœda reverti.
Tertia non talis, prior est & proxima qualis,
Sed pars virtutis tamen est, & causa salutis
Scilicet illorum qui post grave flagitiorum
Assuetumque malum retrahunt à crimine talum.
O bone Messia de Virgine nate Maria!
Quàm sunt felices quibus hoc mittitur è dices:
Inter virgineas sit portio vestra choræas,
Cum quibus est æquum me, quas & pergere mecum;
Hos quoque mercedis ratio secernet ab hœdis
Quorum vita munda decor est in sorte secunda.
Ultimus ô minam nostram regat ordo carinam
Ad vitæ portum, paradisi scilicet hortum!
Quem colit æterno gaudens per gramina verno
Gens felix, cum qua, si non tota, sim saliunca.

Commendatio virtutum per comparationem.

VIrginitas flos est, & virginis aurea dos est;
Concubitus fex est, merces sua pessima nex est;
Ebrietas fax est, limphæ potatio pax est;
Ira leo trux est, patientia prævia lux est;
Livor edax crux est, & ad impia tartara dux est;
Vera fides nix est, fraus & deceptio pix est;
Mens humilis thus est, inflata superbia pus est.

Ad Virginem Deo dicatam.

PRo corruptibili plenoque dolore cubili,
Quo macular nuptas brevis & culpanda voluptas,
Nec moderata satis per amorem posteritatis,
Quoque dies partûs cruciatos dissipat artus,
Es sortita thorum, quem nec pressura dolorum,
Nec timor infestat, nec sordida culpa molestat:
In quo Rex Regum jacet, & sua gloria tecum,
Cujus ad amplexus non est corruptio sexûs,
Qui te fœcundat, cujus te gratia mundat,
De quo, quando paris, nova gaudia, non cruciatis,
Germina virtutis generans mercede salutis;
Qui senium nescit, cui lux collata nigrescit,
Quem sol miratur, quem luna pavens veneratur,
Qui cœlum fecit, terræ fundamina jecit,
Cujus figmentum magni maris est elementum,
Imperio cujus nitor extitit aëris hujus.
O nimium felix! si nosceris esse fidelis
Connubio tanto, cujus præconia canto.
Debeo non quantum, sed quantum suppeto tantùm,
Obsecro te nolis pariturae gaudia prolis;
Nec sponsum speres cui non sit forsitan hæres,
Cujus vel cari possis de morte gravari,
Vel non dilecti vitâ ceu funere plecti.
Castis juncta choris nunc diceris aula pudoris,
Angelicus cœtus servat tibi munera lætus,
Cœli Virtutes cupiunt tibi ferre salutes,
Sponsam mirantur quotquot Sponso famulantur;
Ipsa Parens Christi, quam sponte secuta fuisti,
Te contemplatur, te diligit & veneratur.
* Hiscine contemptis tradas tua præmia ventis;
At de regina (sed sit procul ista ruina)
Inter spurcitias carnales concuba fias
Vilis personæ sub tristi conditione;
An fieri malis prædatio dæmonialis
Quàm pretio morum mercari regna polorum?

* f. Discite.

Ad virginem devotam.

SPlendidior stellâ, simplex & munda puella,
Quam Deus elegit, quam nulla libido subegit,
Fac ut cœpisti quod mundo displicet isti,
Sperne leves curas, & res attende futuras,
Disce placere Deo summo potitura tropæo,
Nil tibi præsenti castæ sit amabile menti,
Nec tibi sit durum quicquam cito periturum.
Rebus in humanis labor exercetur inanis,
Nec longum gaudet qui spe quod improbus audet.
Quod modò blanditur, per id ad loca tetra venitur;
Quod modò contristat à fletu postmodò distat.
O miserum risum quo perdit homo paradisum!
O lacrymas lætas quas longa remunerat ætas!

Dissuasio amoris Venerei.

EGregium vultum modicâ pinguedine fultum,
Plus nive candentem, plusquam rosa verna rubentem,
Sidereum visum, spondentem mollia risum,
Flammea librorum libamina subtumidorum,
Dentes candentes modicos seriemque tenentes,
Membraque cum succo, moresque bonos sine fuco
Illa puella gerit quæ se mihi jungere quærit.
Hanc puer insignis, cujus decor est meus ignis,
Diligit hanc, captat, huic se placiturus adaptat;
Quæ, puero spreto, me vult, mihi mandat: Aveto;
Et mihi blanditur, quia respuo, pene moritur.
Si fecisset idem mihi turpis fœmina pridem,
Ad Venerem motus fierem lascivia totus;
Pectore nunc duro, nec verba, nec oscula curo,
Oscula plena bonis lasciviæ perditionis,
Illecebris quorum capitur captator amorum
Verba cor intrantum blandissima dulcia, tantùm.
Ut flectant mentem silices ferrumque gerentem;
Sed mea dum crescit flecti vesania nescit;
Oscula dum sperno, spernens tamen oscula cerno,
Verbaque blanda sonis animum motura spadonis,
Quod quamvis cernam, non possum quin ea spernam;
Durius est ferro telum quo saucius erro:
Vires alterius * virii somes, necat hujus;
O res digna notâ! dat amor contraria vota;
Luxuriæ vitio castissimus en ego fio;
Quod duros mollit, hoc mollitiem mihi tollit.
Quid sibi vult, quæso, quod amoris cuspide læso
Displicet ipsa Venus? Quis avarus spernere fœnus?
Quis lucra mercator? Quis fruges novit arator?
Versâ naturâ mutantur pristina jura,
Si cibus impastum facit, & lascivia castum,
Si metus audacem, si mens secura fugacem.
Talis multa modi sunt hujus vincula nodi,
Sed regnum Sathanæ vexat dissensio planè,
Et se divellit dum culpam culpa repellit.
Regnum virtutum servat concordia tutum,
Et solvi nescit dum pace suâ coalescit.
Est igitur satius, ut castris applicer hujus,
Quod sua pax munit, quàm quod discordia punit,
Quod stat mansurum, quàm quod titubat ruiturum.

* f. vicit.

Pœnitudo lascivi amoris.

STrictus eram loris vesani nuper amoris,
Captus eram visco, sed nunc pudet, & resipisco;
Deficit ille furor, & jam minùs & minùs uror,
Mensque colorque redit, pallorque furorque recedit.
O bone Salvator! quàm decipit omnis amator!
Turpia pulchra putat, pro nigris candida mutat.
Cœni fœtorem pigmenti credit odorem;
Dulcia sicut mel testatur amara velut fel;
Dum comedit lapidem, se pane frui putat idem,
Et serpentinum viros potat quasi vinum.
Dum vitium fovi, non noram quæ modò novi;
Cœcus eram planè cor habens virtutis inane,
Præmia deceptus mihi magna videbar adeptus
Oscula si quando meruissem pauca rogando,
Sicut odor floris sic tunc odor illius oris
Esse videbatur, qui nunc secus esse probatur;
Ut rosa candorem miscens simul atque ruborem,
Sic mihi tunc vultus qui nunc pallore sepultus;
Non quia mutatus sit odor, vel vultus amatus,
Sed mutatus ego, quondam mihi cara relego.
Nam mens errabat mea tunc, reprobumque probabat;
Errabat mea mens fervore libidinis amens,
Nec succensa minùs quàm solvens saxa caminus.
Quid quod pupilla mihi carior ille, vel illa,
Vix vellet fari dum se sentiret amari.
Si tot vel tantis cor non crucietur amantis,
* f. malim. Sufficit hic fastus ut * malum vivere castus.
Ergo maneto foris puer aliger auctor amoris,
Nullus in æde mea tibi sit locus ô Cytheræa!
Displicet amplexus utriusque quidem mihi sexus,
Sed plus me lædit qui plus à jure recedit.
Omnia sunto foris vitæ delicta prioris,
Omnia nam sprevi, multumque per omnia flevi;
Mutavi vultum, flevique per omnia multùm;
Si repetam spretum vinum, mihi fiat acetum,
Et panis cœnum, vermis caro, lacque venenum,
Pro grue bufonem comedam, pro pisce draconem.

De Abbate usurpante Pontificalia.

ABbas sola gerens insignia Pontificatûs,
Scilicet annellum, guantos, sandalia, mitram;
Cùm super Abbatem sit & infra Pontificatum,
Esse potest neutrum, vel si dicatur utrumque,
Centauro simile monstrum reor esse biforme;
Quod si Pontificem simulat, sed permanet Abbas,
Permanet ergo latens sub pelle leonis asellus,
Aut velut in scena personam fert alienam.

* *Circa Majestatem.*

* Titulus fortè aptior foret, De Incarnatione Verbi.

NOn Patris hæc forma est, nec Nati forma paterna;
Forma tamen nati est, sed quam de Virgine sumpsit.
O signum magnum! timet & colit Angelus Agnum,
Et metuit tellus positum super æthera vellus;
Agnus enim Deus est, & ei servire salus est.
Corpus divinum vellus designat ovinum,
Bis scilicet virgâ Dux percutit atque Propheta,
Ictio bina Ducis sunt duo ligna Crucis;
Fons est de petra populo datus absque metreta,
Larga salus hominum corpore de Domini.
Discipuli bis sex quibus est commissa Dei lex,
Sunt lapides bis sex quos in diademate fert Rex.

Laus vitæ Monasticæ.

Ad Mss Andegav & S. Gatiani Turon. à R. P. Sirmundo vulgatum ut incerti auctoris in Notis ad Epist Gaffridi Vind. lib 4.

FElix Grex hominum qui Christi dogma sequentes
Contemptis opibus nil proprium retinent.
Unius arbitrio quos regula sancta coercet,
Quorum quisque suo nil agit arbitrio.
Cor quibus est unum, quibus indiscreta voluntas,
Par cunctis habitus, & cibus est similis;
Sic tamen ut capiat quo quisque videtur egere,
Ætas ut fragilis debilitasve jubet.
Luxus abest omnis, peccandi rara facultas,
Cuncti cunctorum cùm timeant oculos.
Lex communis habet visas mox prodere culpas,
Ut nascens vitium pœna sequens resecet.
Desidiam fugiunt, labor utilis occupat omnes,
Noxia torpentes ne subeant animos.
Confusum nihil est ubi fiunt ordine cuncta,
Curatur totum negligiturque nihil.
Nec solùm vitæ, sed constat & ordo loquendi,
Dispensant æquè maxima cum minimis.
Nonnisi præscripto quisquam loquiturve, siletve,
Stat, sedet, incedit ordine quisque suo.
Ecclesiæ limen noctesque diesque frequentant,
Et sanctis precibus seque suosque juvant.
Quid moror, & verbis evolvere singula tento?
Quicquid agunt opus est corporis aut animæ.
Quidquod sic habitant ut sit sacer ipse domorum,
Et situs & numerus, sufficiensque sibi.
Quadratam speciem structura domestica præfert
Atria bis binis inclyta porticibus.
Quæ tribus inclusæ domibus, quas corporis usus
Postulat, & quartâ quæ domus est Domini,
Discursum Monachis, vitam dant, & stationem,
Quâ velut in caulis contineantur oves.
Quarum prima domus servat potumque cibumque,
Ex quibus hos reficit juncta secunda domus;
Tertia membra fovet lassata labore diurno;
Quarta Dei laudes assiduè resonat.
Plurima prætereo simili condigna relatu,
Sed breviter dicam, nil superest, vel abest.
Hos igitur proceres, hunc dignum laude senatum
Exiguum specie, moribus eximium,
Comparo formicis quarum studiosa laborum
Turmula convectat corpore majus onus;
Quæ ne non possim communem ducere vitam
Iisdem sub laribus horrea parva locant.
Comparo divinis apibus, quæ corpore parvo
Ingentes animas egregiasque gerunt.
Exagonis cellis, quæ mella liquentia condunt,
Utile mirificum quod fabricantur opus.
Quæ disciplinam, quæ jura domestica servant,
Quasque simul reficit ingeniosa domus.
Comparo syderibus quibus aula superna refulget,
Aera quæ furvum noctibus irradiant.
Quæ semel impositam servant per sæcula legem,
Quæ solitos cursus & numeros peraguot.
Comparo gyranti solemniter omnia cœlo;
Insuper Angelicis comparo virtutibus.
Qui semper Sanctus replicatâ voce resultant
In terris Monachi quod modulantur idem,
Sic Cherubim cœlo, Monachi tellure manentes,
Uni dant unum servitium Domino.

Marbodus Samsoni Episcopo. *

* f. VVestriensi, sive VVincenstriensi Episcopo, quem Henricus Huntodinensis Clarissimum vocat Angl sacræ parte 2. p. 700.

INvidet antiquum pelagi mihi fluctus amicum;
Oceani limes separat unanimes.
Nec pons in ponto, nec sunt vada pervia conto,
Ut solet in Ligeri navis adacta geri.
Sed neque prudentis reor aut se tradere ventis,

Aut sua, se spretò, credere fata freto.
Æquora sunt tantùm generi concessa natantum,
Tellus gressilibus, aura volatilibus.
Ut chorus astrorum servat convexa polorum,
Quadrupla materies fert totidem species.
Regnum Neptuni generi sic comperit uni,
Nostra sed improbitas res it in illicitas.
Inde fit ut dubitem cautus ne pericula vitem,
An stultus fiam propter amicitiam.
Opto tuum vultum, mi Præsul, cernere multùm,
Amplectique senem quem colui juvenem.
Sacratasque manus cano conjungere canus,
Colloquiumque tui, dulcis amice, frui.
Hospitiique fidem, collataque munera pridem;
Quæ labor est scribi commemorare tibi.
Ne pater ingratus cui sum servire paratus,
Cui si me dedero, non tamen æquus ero.
Sed gelidum pectus, sed fessa labore senectus
Obstat ne faciam per maris alta viam.
Si fines vestri peterentur calle pedestri,
Ad caras ædes ferret, amice, pedes.
At tu qui vegetus, qui ventos spernere suetus,
Undis circuagi non metuis pelagi.
More tuæ gentis grave quidlibet aggredientis,
Visere, quando voles, littora nostra vales.
Hâc tu parte salus, tuus est pater hinc generatus,
Ad natale solum fas sit inire salum.
Hîc domus, hic fundus; prior hic locus, ille secundus;
Te locus hic docuit, quo locos ille eluit.
Ut patriam reperas, maris aude rumpere metas;
Illis namque plagis Præsul & exul agis.
Est & in his oris æquum tibi culmen honoris,
Urbem, quæ genuit te, tuus obtinuit.
Hic stas Antistes, licèt istinc corpore distes,
Urbem quippe rego, quam regit alter ego.
Huc igitur poteris, nisi nos non visere quæris,
Moliri reditum, cùm fuerit libitum.
Quò si fortè vocas citus occurram Bajocas,
Sedes Præsulibus sufficit illa tribus.
Aut si displicet hoc, si currere despicis istoc,
Dic quo jussus eam, sed cave ne peream.

* M. Episcopus R. Archidiacono.

* f. Marbodus Rivalloni Archidiacono. Namnetensi, de quo vide Notas D. Loyauté Append. pag. xv.

AMplector missos à te, carissime fili,
Versus ingenii signa benigna tui.
Amplector laudes famâ vulgante relatas,
Indolis acquirunt quas documenta tuæ.
Gratulor auspiciis vitæ morumque bonorum,
Quos in te Christus, qui dederat, recipit.
Ecclesiæ castris te gratulor adsociatum,
Qui modò sub mundi principe miles eras.
Nec te pœniteat, quasi sis pejora secutus,
Cito nodis factus milite de veteri.
Scilicet abjectus * magna elegit esse propheta (* f. magis eligis.)
Quàm peccatorum castra nefanda sequi.
Passa tamen non est de te dignatio Christi
Ut vilis fieres inferiore loco.
Archidiaconii mox sublimatus honore
Absque labore capis quod labor assequitur:
Sed non displiceat Rectoribus Ecclesiarum
Accepisse rudem, quod forte emeriti.
Censuræ Canonum res non præjudicat ista,
Quandoquidem, claudi lege, nequit probitas.
Consummata brevi compensat tempora multa
Virtus, & merito quod petit anticipat.
Altum quippe locum datis tu dotibus imples,
Ornas susceptum moribus officium.
Te perhibet justum, perhibet te fama pudicum;
Tu bonus alloquio, promptus & obsequio,
Ut non sit dubium generosi germinis esse,
Quem sic commendat nobilitas animi.
Rex te concupiit, mi dilectissime fili,
Ut David Uriæ conjugis obsequium.
Dæmone prostrato, sociavit te sibi Christus,
Ut per te crescat regia progenies.
Saulus eras, nunc Paulus eris, Christoque jubente
Postmodo Pontificis suscipies apicem.
Hæc nobis de te spes, generose Riallon,
Hâc ne frustremur, nocte dieque stude.
Me verò facilem, me promptum semper habebis,
Ut tibi non desit quicquid habere queam.
Conservus * Dominus tibi sim, patronus, amicus, (* f. Domini.)
Et quicquid justè plusve minusve petes.

M. Episcopus * E. Comitissæ.

* Ermengardi filiæ Fulconis Rechini, uxori Alani dicti Fergent Britanniæ Ducis.

FIlia Fulconis, decus Armoricæ regionis,
Pulchra, pudica, decens, candida, clara, recens,
Si non passa fores thalamos, partûsque labores,
Posses esse meo Cynthia judicio.
Sed quia juncta * mari castæ nequit æquiparari, (* id est, masculo, seu viro.)
Est etiam potior virginitatis honor.
In grege nuptarum credi potes una dearum,
Prima vel inprimis, ô speciosa nimis!
Sed tuus iste decor, fata Principe, Principis uxor,
Transiet ut fumus, & cito fiet humus.
Aut si dilato current tua tempora fato,
Heu dirum facinus, efficieris anus.
Vultus formosus laudatur, & est pretiosus,
Sed mors vel senium destruet hoc pretium.
Luce micans acies, quæ vulnerat aspicientes,
Et flavus crinis, fiet utrumque cinis.
Fama refert de te quod non sit fœmina præ te
Pollens eloquio, callida consilio.
Hæc quoque deficient, & tantùm fabula fient,
Narrat & antiquos fabula doctiloquos.
Stragula blattarum vestis cibus ac tinearum,
Et metuens fures aurea congeries.
Omni prudenti sic sunt quasi flamina venti,
Flamina prætereunt, nec minùs hoc pereunt.
Mollities lecti quid confert murice tecti?
Aufert quippe thori * gloria nulla mori. (* f. gaudia posse mori.)
Delicias mensæ quasi vilia fercula cense,
Carum cum vili vertitur in nihili.
Servos, ancillas, cum turribus, oppida, villas
Quisquis habet vivens, deseret & moriens.
Arminiæ pelles, exornatusque satelles
Quem laudis titulum dant tibi post tumulum?
Quid maris & terræ properem bona cuncta referre,
Quæ quasi te ditant, & tibi suppeditant?
Divitiæ tales sunt nulli perpetuales,
Cum mundo vadunt, cumque cadente cadunt.
At quod amas Christum, quod mundum despicis istum,
Et quod pauperibus vestis es atque cibus,
Hoc te formosam facit & Domino pretiosam;
Nec mors, nec senium destruet hoc pretium.

Ad * Reginam Anglorum.

* f. Matildem.

EST opere pretium tentasse pericula Ponti,
Et dubiæ sortis pertimuisse minas.
Reginam vidisse juvat, quam nulla decore
Corporis ac vultûs æquiparare queat.
Quem tamen occultans laxæ velamine vestis
Sola pudore novo dissimulare cupit.
Sed nequit abscondi propriâ quod luce coruscat,
Et vibrat radios nubila sol penetrans.
Egregios mores, ac melle fluentia verba
Plus reticere juvat, quàm minùs inde loqui.
Affectant aliæ quod eis natura negavit,

Purpureas niveo pingere lacte genas;
Fucatosque trahit facies medicata colores,
Distinguendo notas artis adulterio.
Comprimit extantes quarumdam fascia mammas,
Et longum fingit vestis adacta latus.
Hæ parùm recegunt laxosâ fronte capillos,
Et calamistrato crine placere volunt.
Tu, Regina, quod es, metuis formosa videri,
Quæ cöìmuni aliæ munera gratis habens.
Præstat habere palam quo te natura beavit,
Sis ingrata Deo si sua dona neges.
Accensam modio vis occultare lucernam,
Non tua, sed Domini munera dantis habes.
Virgo, pudica licèt, tamen optat pulchra videri,
Et castam mentem candida forma decet.
O Regis conjux proavis ex Regibus orta!
Magna tegi nequeunt, parva latere solent.
Vivet fama tui quantùm mea carmina vivent,
Et te cantabit, qui mea scripta leget.

De Annuntiatione Domini.

Missus ad egregiam Gabriel tulit ista Mariam:
Innuba semper ave, flos pulcher, olensque suave,
Christum ventre feres, benedicta super mulieres;
Solos erit salvus, tua quem salvaverit alvus;
Ex te nascetur qui sceptra David moderetur,
De fructu cujus spes germinis exiet hujus,
Nunc & in æternum gerit hic diadema paternum,
Jesus erit d ctus super omnia Rex benedictus.
O felix fructus! vertens in gaudia luctus.
O germen sanctum! neque tale fuit, neque tantum.
Talibus auditis fatur Virguncula mitis:
Quomodo concipiam, vel mater quomodo fiam,
Q æ, sicut vovi, neque nosco virum, neque novi?
Corruptos artus sequitur conceptio partos;
Quæ coitum nescit, venter suus unde tumescit?
Virgini sic fatâ, vox est divina relata:
P ogenies J sse Deus est, qui sic jubet esse,
Quique jubens esse, facit esse jubendo necesse.
Spiritus æternus tibi castæ, favorque paternus
Intùs obumbrabit, ventremque tuum gravidabit.
Filius ipse Dei, noctis sator atque diei,
Rector cœlorum Deus, & Dominus Dominorum,
N turæ geminæ, sine principio, sine fine,
Ultimus & primus, longus, brevis, altus & imus,
Parvulus & magnus, magnus leo, parvulus agnus.
Ex te mortalis qualis * pater, ex patre talis;
Et tu stella maris, miseris eris auxiliatrix,
Spes peccatorum, Regina beata polorum,
In terris, totis pia, sancta, vocabere, votis.
Justitiæ Solis Genitrix sine semine prolis,
Neu dubitare velis, verbo jam facta fidelis,
Elizabeth sterili datus est in ventre senili
De marcente viro magnus puer, ordine miro,
Lacte tumens pectus jam discit habere senectus,
Pignore gaudet anus, gaudet quoque pignore canus.
Partus cognatæ minor est, & dispar à te,
Judex & præco nec pondere penditur æquo.
Sed tamen ut similem servi probat ortus herilem,
Si sterilis gravis est, si Virgo puerpera vis est,
Unam qui credit non hunc res altera lædit.
Hinc firmam fidem, duo mira facit Deus idem.
Credula respondit: Qui per te tanta spopondit
Ut salvet mundum, mihi det tua verba secundum.

* *id est*, qualis pater ordinarius fuisset, scilicet mortalis.

De Epiphania.

Inter Festa Dei micat hujus origo diei,
In qua donatus nuper de Virgine Natus,
Muneribus trinis Deus est tribus à peregrinis,
Prævia Chaldæos quò fulgida miserat eos,
Stella viros duxit, quæ cœlo maxima luxit,
Dum stans innueret quâ Christus in æde jaceret.
Res miranda nimis, * sedis incognita primis!
Sub tecto solem monstravit stella jacentem.
O novitas rerum, veniens in fine dierum!
In stabulo jacuit qui tellurem stabilivit.
Per quem sol fulsit, matris puer ubera suxit.
Factorem lunæ meroerunt stringere cunæ.
Non solùm tellus, non tantùm bos & asellus,
Hoc opus expavit, quod non natura creavit,
Sed mare, sed barathrum, sed homo, sed & omne creatum,
Cœli virtutes hoc aspexere trementes.
Clausit majorem minor, & post nata priorem.
Sol fuit in stella, Deus in prægnante puella.
Hunc igitur solem, natam sine semine prolem,
Solem justitiæ, genitum de ventre Mariæ,
Obscurum solem, carnis sub nube latentem,
Monstrat stella Magis; parvi cunabula Regis
Tres adeunt Reges, tria mystica dona ferentes.
Auro regnantem venerantur, thure tonantem;
Apta sepulturæ confertur myrrha futuræ.
Primitias fidei consecravere Sabæi,
Ad Christum gentes venturas significantes.
Auctorem vitæ populi genus Israelitæ
Edens ignorat, credens Gentilis adorat.
Hâc igitur causâ celebratur, & est pretiosa
Festa dies hodie, quæ dicitur Epiphaniæ.
Fit celebris meritò fidei nascentis origo.
Altera causa subest, quâ nobilis ista dies est;
Incipiens annum Salvator inire tricenum,
Undas Jordanis petit, & baptisma Joannis,
Non dedignatus, quamvis sine labe creatus,
Turbis sorte pari vulgaribus associari.
Non eguit tergi, voluit qui flumine mergi;
Lotus aquas lavit, baptismaque sanctificavit.
Utque patens fieret quæ virtus carne lateret,
Lactea venit avis sine felle columba suavis,
Indiciumque dedit, super illum quando resedit,
Flamine * quodam sancto plenus foret in grege tanto.
Mox & de cœlis vox est audita fidelis,
Testificans gratum Patri super omnia gnatum.
Terruit hæc amnem vox, terruit ipsa Joannem;
Terruit adstantes, tonitrum sonuisse putantes.
Expavit numen tantum contingere flumen.
Jordanis cursum vertit fugiendo retrorsum;
Nam vox illa Patris fuit, & terror deitatis
Sanctificantis aquas, ad gentes purificandas
Non veteri lavacro, verùm baptismate sacro,
Quod per sona triplex sacrat & substantia simplex,
* Gnatiæ, & Innatus, & Spiritus immaculatus;
Et quod non hominem tantùm lavat exteriorem,
Sed mentes mundat, sed cor credentis inundat.
Signum præterea fecit Deus in Galilæa
Hac ipsaque die per circuitum redeunte,
Quo manifestavit, quia quæ novat ipse creavit;
Nam species rerum mutat factor specierum,
Et variat formas solus qui condidit illas.
Cum reliquis notis, sponsalibus innuba votis
Interetat Mater, cum discipulisque Magister.
Deficiente mero, calicum cessante ministro,
Jussit Christus aquâ repleri bis tria vasa,
Binas vel ternas capientia quæque metretas.
Moxque jubente Deo, mutatur limpha * loco,

* *f.* stellis.
* *f.* quod Sancto.
* *f.* Gnatus
* *f.* lixo.

Et

Et nova lex veterem superat gustata saporem.
Consuevere prium tu uti vina racemi;
Hoc virtute nova vinum * non fluxit ab una. * f. mox fluxit ab uvda.
Vino victa fitis, sed tum de germine vitis.
Vix labor humanus, cùm fertilis accidit annus,
Efficit arte merum vario molimine rerum;
Jussu divino subito rubet hidria vino,
Nec tardante morâ, fit protinus unda saporâ.
Gratia naturam præcellit, jussiu curam.
Gustato vino, placuit sapor Architriclino.
Tot sacramentis Deus unicus Omnipotentis,
Agnitus est hodie, sed & unicus ipse Mariæ.
Stella, columba, merum perhibent. simul hoc ità
verum.
Est etiam dignum quartum contexere signum,
Post anni cursum quod fecit in ordine rursum.
Millia quinque virum, sunt hic ut cætera mirum,
Panibus ex quinis pisciculisque binis
Paverat, & corbes superarunt inde quater tres.
Plura remanserunt quàm panes quinque fuerunt;
Corbes bis senæ superarunt fragmine plenæ.
Copia cœlestis, cùm vult Deus, influit escis.
Sic de fragmentis posses dare, Christe, trecentis
Millibus, & sportæ superessent inde trecentæ.
Hos quoties edimus, reparare comesta nequimus;
Sed quicumque vorat, totum comedendo minorat,
Et quicquid restat minus est, dum plurima præstat.
O brevis & metas patiens humana potestas!
Ultra naturam nequiens extendere curam.
At virtus Domini non est obnoxia fini.
Auctor naturæ propriu facit omnia jure.
Nam juvat attendi quis tunc fuit usus edendi;
Absque labore molæ cùm panis crevit in ore,
Crevit & in manibus, quamvis per frusta minutus;
Nec numero crevit, sed damnom massa replevit.
Quicquid in hoc victu fuit, est mirabile dictu.
Turbas repleruni panes, & quinque fuerunt,
Non numero plures, sed pondere fertiliores.
Piscibus augmentum par contulit usus edentum;
Quod non defecit, donec se turba refecit.
Sic ex quinque libris veteris Sapientia legis,
Ore magistrorum turbas reficit populorum;
Nec capit auditor quicquid valet edere Doctor.
O quantum festum, quàm nobile, quàm mani-
festum!

De Hipapante Domini.

SCribere delectat rem quæ pia pectora flectat;
Et recitare bonis juvat acta senis Simeonis.
Natus erat sub lege Deus de corpore Matris
Verus homo, non sicut homo, sine semine Patris:
Mater eum, licet esse Deum certissima nosset,
Proque reo solvenda Deo non solvere posset,
Lege tamen consueta dari pro germine primo,
Ferre parat cum prole nova duo munera templo:
Quippe columbino fœtu, vel turture bino,
Jussa fuit redimi pueri generatio primi.
Ergo Parens, sed labe carens, hæc dona ferebat;
Cujus onus portat ille bonus, Deus ipse nitebat.
Cùm tremulus Simeon vetulus, justissimus idem,
Vidit eum, sensitque Deum, sicut sibi pridem
Vaticinans ait Altitonans quod non moreretur,
Donec ei persona Dei gestanda daretur.
Tendens ergo manus, recipit sacra pignora canus,
Ut tenet infantem super astra poli dominantem.
Est igitur quod conspicitur mirabile mondo,
Cœlicolis & terrigenis, barathrique profundo.
Suscipitur qui non capitur regione locorum,
Et geritur, per quem geritur domus alta polorum.
O senium felix nimium! bene sustinuisti,
Jam radiat, quæ te satiat, præsentia Christi,
Ecce salutaris populorum sistitur aris,
Corpore se celat lumen, quod cuncta revelat.
Dic senior quo non melior, neque dulcior ullus
Quid tibi det qui corda videt Deus ille pusillus,
Fessus ait, sua membra trahit vix spiritus iste:
Sustinui quod non merui te cernere, Christe,
Jam satis est, & nil superest, nisi pace quietus
Posse frui, regnique tui pulsare direxit.
O lux perceleb is, nullis fucanda tenebris,
Clara * cicindelis, stellatis proxima cœlis! * Vermiculi genus tempore mensis nocte micantis.
Quâ te laude feram, quæ fers pro Virgine ceram
Lumine fulgentem, de se quoque lumen alentem,
Ut dedit Infanti Genitrix alimenta Tonanti,
Propterea turbæ nostra modulantur in urbe,
Et cum luciferæ procedunt munere ceræ,
Moxque melodiæ Christo sonat atque Mariæ
Omnis agit lætas grates & sexus & ætas,
Dissimulat nullus, nec dissonat ulla, vel ullus;
Ipse tenellorum grex innocuus puerorum
Obviat infanti festum celebrans properanti,
Virgineusque chorus ubi, Virgo Maria, canorus
Cum Simeone senum dat concio carmen amœnum.
Ultima castarum regit Anna choros viduarum:
Salve, clara dies, meri ò celeberrima fies,
Donec in Ecclesia regnabit sancta Sophia,
Lux recedenda, vale, festum decus & speciale.

Triumphus Christi in sua Ascensione.

DEstructor mortis, vitæque dator, leo fortis
Post quam surrexit, Thomâ dubitante retexit
Stigmata clavorum coram grege discipulorum,
Palpandumque dedit latus, bibit atque comedit,
Ne quod spectarent, umbram sine carne putarent;
Spiritus est, inquit, qui postquam membra relin-
quit
Expers est ossis, nec is est quem tangere possis,
Me carnem verè, sed & ossa videtis habere.
His argumentis deterfit vulnera mentis,
Indiciis tantis solidavit cor dubitantis.
Visus prætcrea plusquam semel in Galilæa
Fecit se notum removens dubitabile totum,
Expulerat Phœbus denis quater astra diebus,
Cùm revocare parat, postquam mandata patrarat,
Ad Patris æterni * solum, regnique superni. * f. solium
Tunc adhibens tunc tres binosque simul sibi testes,
Per quos diffundi possent hæc per loca mundi,
Exit ab urbe foras vicini montis ad oras,
Montis Oliveti fuerant quem scandere sueti.
Quo simul ascendit, palmas ad sidera tendit,
Cum quibus & vixit, discedens his benedixit;
Deque statu regni mansuro jure perenni,
Vel de promisso qui de Patre prodit & ipso
Multa priùs fatus est à tellure levatus,
Et cum voce tubæ vehitur per nubila nube,
Pennas ventorum Deus exuperando deorum,
Millia Sanctorum referens captiva priorum
De portis mortis quos eripuit leo fortis.
Obvia summorum canit harmonia polorum,
Angelicique chori reboant non laude minori,
Clara triumphanti congaudent astra Tonanti.
Suscipit æthereas oculis ac mente choræas
Grex devotum stupefactus discipulorum;
Cùm subito vestes nivei candoris habentes
Astant vicini, divino munere, bini
Missi de cœlis, auditque caterva fidelis:
Quid stupidi statis? Oculos quid ad astra levatis?
Filius ecce Dei petit astra, viri Galilæi,
In membris istis, quæ visa mano tetigistis
Cum cœli castris venturus Judex ab astris.
Hæc fati rursum tendunt ad sidera cursum.
Hærentes terræ cupiunt cor ad æthera ferre;

Sic docuit cunctos fervente fide sibi junctos
Christus discipulos velut ales regia pullos
Terrâ sublatum cœlis inferre volatum,
Ut coeant Aquilæ quo corpus habetur herile.
Sed quis mortalis poterit, rogo, vel quibus alis
Ardua moliri, summoque polo stabiliri,
Terrea cùm moles, cùm simus carnea proles,
Cùmque premens dorsum teneat nos culpa deorsum?
Hoc pondus morbi primus pater intulit orbi,
Ille pater primus cum quo peccando perimus.
Abstulit hoc pondus, mortem vincendo, secundus,
Quem si diligimus, per eum de morte reducus.
Pœnas inferni metuit mens subdita carni,
Ordine perverso rationis acumine terso;
Quæ dominabatur rursum caro subjiciatur
Imperio mentis purâ ratione vigentis,
Virtutum pennis repetatur vita perennis,
Pondere peccati defluximus unde gravati.
Et Pater & Natus veteres abolendo reatus,
Hâc ope confisus proprios ne subtrahe nisus,
Nam grave quod sentis vincet manus Omnipotentis.
Jam membrum Christi, qui dæmonis ante fuisti,
Ad caput aspira sumpturus præmia mira.

Sermo de vitiis & virtutibus.

Petendam esse solitudinem.

Quàm egregie versificarentur prisci illi Poetæ, cùm ad rythmum non constringerentur, hoc & pluribus ejusdem, pretii liberioribus carminibus liquet.

RUs habet in sylva patruus meus; huc mihi sæpe
Mos est abjectis curarum sordibus, & quæ
Excruciant hominem, secedere ruris amœna;
Herba virens, & sylva silens, & spiritus auræ
Lenis & festivus, & fons in gramine vivus
Defessam mentem recreant, & me mihi reddunt,
Et faciunt in me consistere; Nam quis in orbe
Sollicita, & variis fervente tumultibus extat,
Qui non extra se rapiatur, & expers
Ipse sui vanis impendat tempora rebus?
Hinc amor, inde odium, timor hinc premit, inde cupido;
Inter se diversa quidem, sed lege sub una
Ignaras veri falsò subdentia mentes.
Quatuor hæc sequitur vitiorum exercitus omnis;
Vix adeo est aliquis qui non putet ista sequenda,
Vel fugienda putans, qui non tamen ista sequatur;
Quippe renitentem trahit impetus ipse ruentum,
Et premit à tergo velut indevexa malorum.
Est igitur primum, turbis elabier, & sic
Præcipitem fixisse gradum, cursumque tenere.
Tum demum reditum festinet ad alta relictæ
Præmia virtutis, cui cura est ulla salutis;
Sed grave fortè putat, quoniam prærupta sequutus
Ardua moliri rursum nequit absque labore,
Esse putet graviùs in præruptissima mergi
Unde referre pedem, vel ibi sine fine manere,
Maximus hoc labor; illud sors pessima rerum.
Ergo quod levius priùs aggrediamur oportet,
Si leve nil restat, quod restat id aggrediamur.
Si malus es, noli pejor, vel pessimus esse;
Quod si sis etiam deterrimus, ad meliorem
Paulatim * cor repe statum; nam maxima laus est
Rem perdifficilem summo superare labore.
Si te contemnis, potes hanc contemnere laudem.
Sed nimis impius est & homo præposterus ille
Qui sua sollicitus curat, se despicit ipsum.
Frustra quippe lucris inhias, frustra colis agrum
Incultæ mentis damno si deficis ipse.
Nam si non sentis lucra vel dispendia mentis,
Deditus his solis quæ corporis indicat usus;

* f. cor tempe.

Cùm sensu careas desperatissimus æger,
Non homo jam, sed humus, vel bestia jure vocaris.
Hic de pestifera fit consuetudine morbus
Læthargo similis; sed & hinc evadere quosdam
Contigit exceptos mortis de faucibus ipsis;
Suscitat hos aliquandoquidem fortuna sinistra
Pulsans atque movens socordia pectora; quippe
Casibus adversis patet inconstantia rerum,
Nec fieri quemquam fugitivus posse beatum
Indicat ipse dolor qui de fugientibus extat.
Nunc uno prosper rerum successus, & ipsa
De non perdendis jam perdita sollicitudo
Suscitat ostendens etiam hanc, * imparcè laborem
Excitat, ut videant quanto languore graventur,
Sed non ut valeant languoris pellere causas.
Qui dolet, aut metuit, patet hunc non esse beatum;
Qui perdit quod amat, vel amat quod perdere possit,
Hic dolet aut metuit; sed non est ulla voluptas
Rebus in externis, quam non cito perdere possis.
Ergo voluptatum nullum facit ulla beatum,
Indicat hoc ipsi duplex fortuna fruenti,
Tristis in amissis, aut anxia de retinendis.
Sors eadem cupidos omnes infestat, & illum
Qui cùm nil habeat, multum tamen optat habere;
Et qui plura cupit, cùm jam sibi multa supersint.
His ita compertis, mentisque sopore fugato,
Morbi quære fugam: nam sponte suâ febrientem
Damnat apud medicum pereundi prava voluntas,
Nec tibi differ opem, quoniam dilatio curæ
Morte repentinâ nonnumquam interficit ægrum.
Ad resipiscendum præsens est aptior hora,
Intra tot curas infinitosque labores.
Aspice quàm breve sit quod vivimus; Omnia vitæ
Tempora præteritæ mortis consumpsit imago.
Mortis imago tenet nihilominus omne futurum.
Illud tantillum spatii brevis, atque pusillum
Quod vivis præsens, jam præteritum fit & absens.
Hæc & plura mihi licet, atque libet meditari,
Fronde sub agresti dum rure moror patrueli.

* f. impensè.

Contemptus præsentis vitæ.

Marb. MS S. Gatiani Tur.

VItæ præsentis si comparo gaudia ventis,
Cùm neutrum duret, nemo reprehendere curet.
Omnis in hoc mundo fidens, est sicut arundo,
Quam ventus jactat, fluviusque simul labefactat.
Sunt mala mixta bonis humanæ conditionis
Impare mensurâ, quia mixta bonis mala plura.
Non bene lætatur, cui flendi causa paratur,
Nec stat securus, qui nutat mox ruiturus.
Sic dare vita statum nulli valet ista beatum,
Cùm sit inæqualis, nunc lucida, nunc pluvialis.
Quod si forte daret, mors hunc tamen annihilaret,
Quicquid vita dedit tollens, dum vita recedit.
Job de præsentis vitæ brevitate querentis,
Hæc sunt verba ferè: Nascens homo de muliere,
Ut flos apparet; venit æstus, protinus aret.
Ergo sperne citam, longamque prælige vitam,
Atque labore brevi requiem pete perpetis ævi.
Fortunæ fragilis fiat tibi copia vilis,
Quæ nisi vilescat, frustra quem linquet inescat.
Pauperibus largè tua, dum tua sunt, bona sparge,
Hæres nec curæ tibi sit tuus, ô moriture.

Dissuasio mundanæ cupiditatis.

VOs qui diligitis bona quæ retinere nequitis,
Et non diligitis quæ perpetualia scitis,

Humanæ vitæ planctus audite; venite
Ut pernoscatis quàm vile sit id quod amatis,
Et resipiscatis, ne cum sathana pereatis.
Forma puellarum, deceptio mentis earum,
Et juvenum vultus circa barbam, sed adultus,
Quos levitas morum laqueis innectit amorum.
Horæ momento pereunt æqualia vento,
Fitque cadaver humus, perit impia tartara fumus.
Flent illos cari, nequeunt sed flendo juvari.
Qui miserè cœnas, metuens evacuare crumenas,
Et tibi non parcis, nova dum marsupia farcis,
Nescis quæ servas ad cujus opus coacervas.
Aurum quod nosti, servatur forsitan hosti.
Mors rapiet quod habes, fietque caro tua tabes;
Nec tecum tolles plenos rubigine folles.
Infelix flatus luet æternos cruciatus.
Forsan & hîc fletus; sed abit ut flendo juventus,
Ostro vestitus, gemmisque caput redimitus,
Potans præclarum, comedens bona deliciarum,
Jus mucronis habens, & in omnia crimina labens,
Contemptor juris, & abutens jure securis.
Qui gravat atque premit quos Christus ab hoste redemit,
Ut venit hora cadit, miser atque ad tartara vadit
Quod si ploratur, numquid plorando juvatur?
Linguâ facundi, qui sectantes lucra mundi,
Candida denigrant, & nigra loquendo dealbant,
Cùm dissolvuntur, nec nigra, nec alba loquuntur.
Longum tormentum manet hos in valle silentum,
Nec lacrymis flentum fit pœna minor patientum.
Singula quid memorem, vitæ miserando laborem,
In quibus insani studio vexantur inani,
Quod restat totum facit assimilatio notum.
O miseram sortem, vivendo quærere mortem!
O mala fortuna, quam syllaba destruit * una!

* mors scilicet.

Quod non sit expavenda mors corporis.

LIgna voluptatis plantaverat apta beatis,
Adæ proviso Dominus Deus in paradiso.
Cætera, dixit, ede; sed ab hoc ut ab hoste recede;
Et tetigit ficum: Nimis hoc erit, inquit, indignum,
Si propter ficum tibi me facias inimicum.
Quod si gustaris, sequitur simul ut moriaris.
Qui vult morte mori, de ficubus applicet ori.
Forte die quâdam mulier sua venit ad Adam,
Ex ejus costis mulier plasmata, sed hostis,
Vultu composito venit placitura marito,
Ut quod suaderet citò persuadere valeret.
Ille jacebat humi, quo posset ab arbore sumi
Dependens fructus, nostri primordia luctûs.
Conjugis alleva recubans tunc incipit Eva,
Pectore jam pleno serpentis ab ore veneno:
O mi, dixit, homo, cernis quæ gratia pomo,
Cernis quàm vescam se nobis ingerat escam,
Per manifesta foris spondens occulta saporis!
Præterea quare vellet Deus ista vetare
Poma tibi tantùm numero de fructificantum,
Ni cibos iste daret, dare quod Deus ipse negaret?
Arborei fœtûs festiva mandere lætus
Quam tibi do partem. Mulier seducta per artem
Dæmonis, insitum seduxit & ipsa maritum.
Ob scelux amborum numero crescente malorum;
Exulat à pago paradisi tota propago.
Et clamat: Væ, væ successio flebilis Evæ.
Sic non est igitur mirum si quisque moritur,
Ut non est mirum quod mandit Brito butyrum;
Quod * Normannigenæ potu satiantur avenæ,
Quod nostros enses formidant Pictavienses. *

* f. verius: Et quod Flandrigenæ.

* *Loquitur hic more Andegavorum, cum quibus & cum Redonensibus perpetuum & quasi à natura olim erat dissidium.*

Non esse mutandum repentè propositum.

QUidam mente bonâ, factâ sibi rite coronâ,
Temporibux raris, ut mos est fratribus illis,
Accipiunt pullos sub conditione cucullos,
Ne momentalis sit eis conversio talis.
Promittunt coram, quia convertuntur ad horam,
Quicquid promittunt qui gaudia carnis omittunt.
Post hæc insolitæ ducentes tædia vitæ,
Projiciunt pannos post tres aut quatuor annos,
Effectique vagi, currunt per devia pagi,
Jam mundo viles propter causas monachilex.
Inde verecundi, quia sunt ludibria mundi,
Cùm depellantur, quò nollent retrogradantur,
Jam Monachis viles, ut Regi transfuga miles.
Ergo quandoquidem vix ullus permanet idem.
Qui vestem mutat, si non prius ista volutat,
Et temerarius est, & ei male cedere vis est.

De multiplicibus damnatorum pœnis.

DÆmonis inventum sceleris sunt millia centum,
In quibus hunc mundum trahit ad pœnale profundum,
Quo qui clauduntur, nequiendo mori moriuntur;
Vellent quippe mori, quia * pars mors nulla dolori:
Quo miser ille furit, quem flamma perennis adurit.
Frons, oculi, naris, cervix, locux auricularis,
Ox, guttur, mammæ fiunt ibi pabula flammæ.
Dorsa, latus, venter flagrant indeficienter,
Nec frigent coxæ, nec mentula conscia noxæ.
O quantùm est tristis qui traditur ignibus istix!
Quàm fit lugubris qui traditur esca colubris,
Qui vim fœtoris vix sustinet omnibus horis,
Sævi tortoris qui tunditur undique loris!
Scilicet immitis fit in omnibus ultio diris,
Est tamen ipsorum distantia suppliciorum,
Quæ sic pensantur, ut crimina perpetiuntur
Pœnas majores majora, minora minores.

* f. pax, id est, minutio, seu dilatio doloris.

Oratio pœnitentis sæpè lapsi.

Reperitur in Ms Colbertino nú. 3019.

ME miserum quid agam? porro sub pectore plagam,
Plagam peccati fœtentis & inveterati,
Tanquam si portem sub eodem pectore mortem;
Quam quoties lavi, quoties emplastra ligavi,
A corruptelâ toties est victa medela.
Mille ligaturas admovi nil valituras;
Semper rupta cutis, semper via nulla salutis.
Hinc totis * oris cùm mens mea plena timoris;
Nam formidat ita subitò decedere vitâ,
Et flammas horret, quibus ultio crimina torret,
Flammas æternas, infernalesque cavernas.
Cùm tamen hæc meditor, frustra consurgere nitor;
Hærens quippe luto præ consuetudine outo,
In tot & tantis violavi jussa Tonantis,
Quod pene despero meliorari, quia sero:
Sed quamvis sero, tamen adjutoria quæro;
Non humana quidem, nam sunt mihi cognita pridem;
Solâ divinâ salvandus sum medicinâ.
Adme suspiro, cœli non subdite gyro.
Summe Sacerdorum tibi profero debile totum.
Dextera salvatrix fac hæreat ista cicatrix,
Nec renovet sulcum sicut solet ulcux hiulcum.
Christe Dei Verbum, qui despicis omne superbum,
Exaltas humiles, tollis de pulvere viles,
Plasmator rerum, lumen de lumine verum,
Hîc adhibeto manux, ut fecit Samaritanus.
Ablue divino * famen cum sanguine vino,

* f. totis horis est mens.

* f. crimen

Et donec vivo, perfundito vulnus olivo,
Ut vino lotum sanetur, & unguine totum.
O major cœlo! tibi quod dolet omne revelo,
Colpas agnosco, laxari debita posco,
Spernere me noli, quia peccavi tibi soli,
Nec me trade neci, quia coram te mala feci.
Mundi Salvator, nostræque salutis amator,
Per cujus nutum replet facundia mutum,
Per cujus numen recipit cœcatio lumen,
Visum restaura, qui * viciet omnia bona, (* f. videat.)
Et linguam mutam fac ad bona verba solutam.
Languida qui sanas, cava reples, aspera planas,
Rectificas tortum, mortem convertis ad ortum,
His aliisque malis pleno mihi sis venialis.
Virgo Parens Christi, placa mihi quem genuisti.
Audi, chare Deo, qui natus es ex Zebedæo.
Exora pro me, Petre, nobilis incola Romæ,
Et tu Paule sacer, vir spiritualis & acer.
Omnes electi, Dominum prece cogite flecti.

Ad Monachum detractorem.

Quod nullus sit desperandus dum vivit.

NEc te velle puto, nec te, Gaufride, saluto;
Nam cùm sis purus, & forsitan Abba futurus,
Nos velut extorres regni cœlestis abhorres.
Sed qui peccati nimio sunt fasce gravati,
Si convertantur, non solùm fasce levantur,
Sed vitæ mundæ cumulo ditantur abundè.
Larga Dei pietas nescit sibi ponere metas;
Te non consulto, cui vult miseretur inulto,
Quem vult indurat; sine te Deus omnia curat.
Cùmque sui juris sint justi cum perituris,
Præmia cum pœnis certis moderatur habenis.
Sed quia nescimus, donec sine corpore simus,
Quem Deus à dextra, quem ponere destinet extra,
Securus nemo vivit de fine supremo.
Nemo securus in qua sit parte futurus;
Nam cùm pœnalis transgressio sit generalis,
Cui vult ignoscit, à quo vult debita poscit,
Verax & clemens, damnans & crimina demens.
Dignus erat latro primùm cruce, deinde barathro,
Præmia pro pœna dedit illi gratia plena.
Angelicam vitam duxisse fertur eremitam,
Nescio quem pannis non usum pluribus annis,
Nec panis victu, nec aquâ, mirabile dictu,
In culpam tandem lapsum semel, utpore grandem,
Justè damnatum, pœnâ comitante reatum.
Ergo parce, precor, dum tolleris ipse per æquor,
* Ventis jactatam verbis, lacerare carinam. (* f. vanis.)

De lapsu primi hominis.

(Versus reciproci.)

MOrte gravatur homo; sed homo qui morte gravatur,
Vivere cùm posset, ne vivere posset, amavit.
Vulnera plangit homo; sed homo qui vulnera plangit,
Illicitum vulnus mordaci dente peregit.
Poma momordit Adam; sed Adam qui poma momordit,
Pro morsu mortem, pro vulnere vulnera sensit.
Eva fefellit eum; sed eum non falleret Eva,
Ni decepta foret; serpens deceperat Evam.
Fœmina suasit opus; sed opus quod fœmina suasit,
Vir vetuisset ei: quod ei vir si vetuisset
Mandere quod voluit, voluit quod mandere flesset.
Jure moritur homo; sed homo qui jure moritur,
Flendo meretur opem; sed opem quam flendo meretur,
Crimina si repetat, repetit quod crimina perdit.

De vita & morte.

EXilium tellus, cùm nobis patria cœlum,
Nasci, damnari, vitam finire, beari;
Unde mori nasci, nascique mori vocitemus.
Congrua diversis aptando vocabula rebus,
Asper quippe sonus, incultaque syllaba mors est;
Scilicet idcircò, quia, quam notat, aspera res est.
Ast affabilis est, jucundaque dictio, vita;
Nomen commendat res nomine significata.
Ergo debemus naturam quærere rerum,
Ex quo possimus de nomine cernere verum.
Quàm sit plena malis præsens quæ vita vocatur,
Plus ipsis rebus, quàm nostrâ voce probatur.
Non tam codicibus, quàm durâ sorte docemur,
Quantâ viventes hîc asperitate gravemur.
Esuries, algor, calor, & sitis, & valitudo,
Et labor, & pestes, & cætera sunt mihi testes,
Tantis pressa malis an debet vita vocari.
Numquid concedes ut vivere, sit cruciari?
Si trahit à rebus vox quælibet asperitatem,
Horrendam quærunt tot dura, tot aspera vocem.
Ergo decet mortis hæc nomine significari,
Ne vitæ nomen queat asperitate donari.
At contra poterit mors carnis vita vocari,
Cùm sit nostra fides hominem de morte beari.
* Hîc hominem dico, quem salvat gratia Christi, (* f. Hunc.)
Non illos tales, qualis, Prothoplaste, fuisti.
Non homines, sed humum placet hos, pecudesque vocare,
Quos carni constat, spretâ ratione, vacare.
Illis nec præsens, nec constat vita futura,
Quos premit hîc & ibi mortis damnatio dura.
At qui se miseros in valle gemunt lacrymarum,
Istis debetur paradisus deliciarum.
His mors natalis, mors est his janua vitæ,
Quos diadema beat, vestisque decus polymitæ.
Non oculus vidit, neque mens potuit meditari,
Non capit auditus, linguâque nequit recitari
Quanta parat Dominus super æthera præmia Sanctis,
Qui metuunt, & amant, & servant jussa Tonantis;
Ad quorum sortem pertingere nos mereamur,
Qui morimur semper, dum carnis mole gravamur.

Commendatio Jerosolimitanæ expeditionis.

IN toto mundo non est homo par * Boëmundo,
De cujus gestis cognoscere pauca potestis,
Multiplicem numerum superantia pondere rerum.
Ille Ducum primus, nisi falsa referre velimus,
Commovit Gentes in Turcos omnipotentes.
Auctor & exemplum violentis tollere Templum,
Constantinopolim, victo Duce, vicerat olim;
Nunc quoque vicisset, si Gens sua passa fuisset.
Rex tamen ad nutum pendit sibi grande tributum.
Hostes deinde feros aggressus Martius Heros,
Nicæam fregit, Turcos bellando subegit.
Antiochi muris, nisi cessissent, ruituris,
Induxit fortes, fortissimos ipse, cohortes.
Syria servit ei, mittunt nova dona Sabæi.
Parthus, Arabs, Medus cupiunt sibi jungere fœdus.
Mulcet eum donis Rex magnificus Babylonis
Soldanus, Persas pavet, & fugit illius enses,
Affrica formidat, devotaque munus ei dat.
Ipsius adventum Barus colit atque Tarentum.
Et quantum terræ nimis est mora longa referre.
Sed nec adhuc cessat quin fortia cœpta capessat
Versus ad occasum justissima bella suasum.
Debet enim planè, nisi nomen gestat inane,
Contra Gentiles pugnare deicola Miles,

(* Duce scilicet Apuliæ, qui in illa ita præclarè se gessit ut ad Antiochiæ principatum evectus fuerit. Baron ad an. 1099.)

Hunc Deus invitat qui bella domestica vitat,
Illicitus Mars est, ubi non contraria pars est,
Unius sectæ nequeunt consligere rectè.
Istis de causis pro tot vel talibus ausis
Per totum mundum fert fama boans Boëmundum,
Et reboet mundus quia tanta facit Boëmundus.

Ad Ms. S. Gatiani & Edit. Rid.

Ad nuntium mortis.

BUbo ferum nomen, dirum mortalibus omen,
Ut Maro testatur, dum cantat, fata minatur.
Illius cantum damnat genus omne volantum,
Atque pari voto scelus hoc fugat aëre toto.
Noctem ergo colit, cùm lucis tempora nolit;
Noctibus apparet, quoniam si luce volaret,
Jam caput invisum multo foret ungue recisum,
Membraque cum plumis divisaque sparsaque dumis,
Carpere pennatis cupientibus omnia vatis,
Vatis tam diræ, dignæ mala fata subire.
Huic volucri fœdæ simul, procul ergo recede,
Cartæ funebris * lator, damnande tenebris,
Qui vice bubonis non unquam læta teponis,
Semper mœsta canis non discessurus inanis;
Nam cùm nil portes, nisi tristitiam, nisi mortes,
Ceu benè gesta petis es cum voce molesta,
Et ne lacescas soccos petis, exigis escas,
Propter defunctum soleas damus, addimus unctum.
Bis nos contristas, mala dans res accipis istas;
Sic importunus vendis mihi munere funus.
Improbe, vade foras, superas quid * pollius oras?
Quid tibi cum vivis, barathri teterrime civis,
Vernula Plutonis, legatio perditionis?
Quid nos infestas vores iterando molestas?
Conveniat cœtus, gemitus dare, fundite fletus,
Aeraque pulsantes clamate velut Corybantes,
Cantica funereis lugubria ferte choræis,
Carmina mœsta dare, loca vestra diemque notate,
Dantes expensam, largam mihi ponite mensam.
Escarum gurges, quid nos tot talibus urges?
Fle qui flere jubes, plue distillans quasi nubes,
Potum mœroris bibe, vescere pane doloris,
Quem mala delectant, mala te simul omnia plectant;
Nos sine lætari, Christumque Patremque precari
Ut vitæ munus det nobis Trinus & Unus.
His nisi parueris, dum ventris commoda quæris,
Fustibus & ferro saturabere, pessime gerro.

* is scilicet qui ad funera invitat.

* f. pollutis.

Ad Ms. Andegav.

Consolatio lugentium, scilicet Mariæ & Marthæ.

AUxilium Christi vultu rogat anxia tristi
Ex Bethania comitata sorore Maria,
Ut revocet fratris manes à sedibus atris,
Et reddat sanum fœtentem quadriduanum.
Compatitur tristi mitis clementia Christi,
Et conturbatus ploravit, & est ita fatus:
Lazare, surge cito, vivens à morte redito.
Factor ut hæc dixit, factura vocata revixit,
Et recipit sanum soror utraque quadriduanum.
O pietas Christi! primùm lacrymata fuisti,
Ut nos instrueres cor habere pium quia fleres,
Mox vitam reparas quam scilicet * pararas;
Aeris atque maris qui conditor esse probaris,
Qui molem terræ jussisti flumina ferre,
Cui numerosa poli sunt sydera cognita soli,
Ut vitæ conversa sit pristina lacryma tersa,
Ut vitam speret quisquis tibi firmiter hæret.
Ergo sequens Christum devotio Christicolarum
Sic contristetur, ne desperare putetur;
Spe moderante metum tergant solatia fletum.
Hæc attendentem moveat compassio mentem,
Hæc attendentis respirent corda gementis.
Est contristari pia res in funere cari,
Sed tuba cantabit quæ corpora functa vocabit;
Et sub momento surgent simul à monumento,
Omnibus ut detur quod vita fidesque meretur.
Hæc rebus mœstis solatia ferre potestis.

* f. deest vocab. iple.

Oratio pro fidelibus defunctis.

CHristus Rex magnus, atque Dei Patris Agnus,
Qui ligno fixum se morti tradidit ipsum,
Ob nostros actus placabilis hostia factus,
Ante suum lethum fel prægustans & acetum;
Ut nos eriperet, quos vis inimica teneret
Arbore pro quadam, quam perfidus attigit Adam
Per deceptorem vetitum gustando saporem.
Unde fuit dignum pro ligno ponere lignum,
Sicque fuit justum pro gustu ponere gustum.
Hic tandem medicus cui subditus est inimicus
Et mors, & morbus, & frigus, & ardor, & ortus,
Huic cui vos vultis prosit, reliquisque sepultis.

Alia Oratio pro defunctis.

SUmme Pater Christi, qui semper es atque fuisti,
Et qui semper eris, nec cresces, nec minueris;
Da Deus Abbati regni promissa beati.
Nate Patris Christe, quem mundus credidit iste
Æqualem Patri, spoliatoremque barathri,
Abbatem serva pro quo rogat ista caterva.
Vivificum Flamen Patris Prolisque ligamen,
Nec minor alterutro, quoniam procedis ab utroque;
Abbati præsta non deficientia festa,
Per totum mundum cui natum dicta secundum
Voto communi trino servitur & uni.
Vivens ô vere! defunctorum miserere;
Ipsis esto pia Genitrix & Virgo Maria;
Ipsis omne nefas demitte, piissime Cephas;
Cum Petro Paule cœlestis janitor aulæ,
Thoma, Mathæe, Luca, Barnaba, Philippe, Mathia,
Simon, Thadæe, Joannes, Bartholomæe,
Et Petri frater, & Jacobe primus & alter,
Discipuli Domini, possessores paradisi,
Sedibus in lætis ipsis date dona quietis.
Sancti vel Sanctæ quotquot placuere Tonanti,
Regnum cœlorum præstent animabus eorum.

Quod non sit flendum pro morte Christiani.

NOs quibus est vitæ promissio facta futuræ,
Qui non nescimus quoniam cum nascimur imus,
Et non nescimus quoniam moriendo redimus,
Funere pro cari non est fas collacrymari,
Nec collætari fas pro non funere cari.
Vox est sola mori, vacuo flens parce dolori;
Spiritus & limus fuit omni-parens homo primus,
Spiritus & limus est omni-parens homo primus.
Quod fuit est, & erit, quid frustra plangere quærit?
Hunc mors non stravit, de quo nihil annihilavit.
Quid si per morsum duo sunt effecta seorsum,
Quæ cito rursus erunt sicut simul ante fuerunt,
Flere quis hoc curet, cùm singula portio duret?
Exemplo primi, medii spectentur & * uni:
Est homo quisque cinis, est & mens nescia finis,
Tam donec vivit quàm postquam vivere sivit.
Quis lacrymæ locus est ubi nil minus aut ibi plus est?
Nam duo per funus fit, qui fuerat priùs unus:

* f. imi.

Annumerate lucris dare corpora cara sepulcris,
Nam damnum nescit quisquis de funere crescit.

Reprehensio superfluorum in Epitaphio Joannis Abbatis.

QUod multis annis duravit vita Joannis,
Nec sua, dum vixit, bona sollicitudo refrixit,
Sed meliora bonis, melioribus optima jungens
Turrem virtutum quâ conscenderet ardua cœli
Fervens fundavit, ferventior ædificavit;
Quod bene vox texit, dum se pro tempore flexit,
Ungens & pungens, & mitibus aspera jungens,
Quod mandata Dei servavit spe requiei,
Quod pro servatis sua sors est juncta beatis.
Hoc totum legimus quod scilicet utile scimus,
Hoc & laudamus, & dignum laude probamus,
Nam bene laudatur, quo, qui legit, ædificatur.
Si bonus ista legit, gaudet, quia quod legit, egit;
Si malus, inde dolet quod sit malus, & fore nollet.
Quod verò restat lectori tædia præstat,
Et peregrinatur, nec qui legit ædificatur,
Nam quorsum tendit, vel, quæso, quid utile pendit
Quod Februus mensis fuit huic quasi lethifer ensis,
Quod tunc exivit cùm pisces Phœbus inivit.
Addere sic posses quæcumque superflua nosses,
Cùm cœlum sursum, cùm staret terra deorsum,
Cùm Ligeris flueret, cùm ventis unda tumeret,
Cùm pisces nârent, cùm passeruli volitarent,
Cùm mulier neret, cùm parvula filia fleret.
Si fiat calamus stans omnis in arbore ramus,
Fiat & in canstum quod suggerit omnibus haustum,
Si pro membrana sint omnia corpora plana,
Vivi vel functi si scribant talia cuncti,
Vivos vel functos lassabunt talia cunctos.

De differentia meritorum & locorum.

COElum, terra, chaos, distinctio trina locorum,
Excipiunt animas pro judiciis meritorum;
Valde namque bonis cœlo datur esse perenne,
Egregiéque malis cito redditur ira gehennæ;
His qui sunt neutrum, sed sunt tamen inter utrumque,
Traditur in terra qualis purgatio cumque,
Terris namque latis cruciantur frigore quædam,
Quarumdam flammis torreri crimina credam,
Per mare, per terras agit has labor irrequietas,
Quarum nonnullis solet apparescere cœtus.
Has quæ sunt valde precibus non posse juvari
Si quisquam dubitat, valet hâc ratione probari,
Nam prece deleri nequit inferni cruciatus,
Nec meliorari prece quit super astra locatus.
Restat ut hos tantùm prece commendare velimus
Quorum per pœnas purgari crimina scimus;
De quorum numero quia non fuit iste beatus
Emundet precibus nostros magis ipse reatus.

Naufragium Jonæ Prophetæ.

VOs qui nescitis, nunc discite de Ninivitis;
Discite de Jona Dominum fugiente Propheta,
Qualiter est mersus, vel qualiter inde reversus.
Qui Dominum fugitis, pelagi discrimen aditis,
Quo sorbet vivos ballena Dei fugitivos.
Qui culpas fletis, magnum solamen habetis;
Non desperetis, quia cedent tristia lætis.
Tu qui delinquis, tu qui delicta relinquis,
Ex libro Jonæ documenta tibi duo pone.
* *f.* directio. Lectio gestorum tibi sit * delectio morum.
Urbs ingens Ninive, multo celeberrima cive,
Divitiis opulens, Regni diademate pollens,
Per turpem vitam Dominum commovit in iram.
Sed Deus iratus differt punire reatus;
Vult veniam quæri, vult offensus misereri.
Ergo vocat Jonam, docet impendere ruinam
Urbi, sic meritæ per turpia crimina vitæ.
Surge meus Vates, propriosque relinque penates;
Ad Niniven propera, refer illis propria vera.
Clama per vicos, terrendo meos inimicos:
Urbs evertetur citiùs quàm quisqoe veretur,
Cives impuri sunt post modicum perituri.
Jonas surrexit; sed iter per devia flexit,
Ad mare descendit, dum Tharsum pergere tendit.
Non erat hoc jussum, tamen optat pergere Tharsum;
Sed profugum Domini fluctus tenuere marini.
O animum Vatis mirandæ simplicitatis!
Si procul esse putat Dominum sibi, dum loca mutat.
Qui complet totum, nihil huic valet esse remotum.
Si petat infernom fugiens, regnumve supernum,
Stat Deus in tergo, fugiensque desinat ergo.
Sed juvat attendi quæ causa fuit fugiendi.
Forte timens fatum, non ivit vaticinatum.
Nam quia portaret quod plebis corda gravaret,
Nuntius interitûs, satis foret undique tritus,
Vel gladio stratus, vel forsitan igne crematus.
At non est fortis, qui sic timet ultima mortis,
Ut bene posse mori vitæ postponat amori;
Nec Dominum credit, qui non sibi tutus obedit.
Ergo causa fugæ non convenit ista Prophetæ.
Sed Dominum norat, quia nos revocare laborat,
Et cito condonat, si quis mala pristina ponat.
Nam cur præmunit, cur non cito crimina punit,
Cur jacet ante minas, nisi quod dare vult medicinas?
Territat ægrotum medicus, petat ut sibi potum.
Hoc timuit missus, quem conservavit abyssus,
Ne mentiretur, nisi dictum res sequeretur.
Diceret everti, quos sciret posse reverti,
Qui si rescirent, nullâ ratione perirent.
Conscius ergo Dei fugit ora piæ faciei,
Descendit Joppem, festinat scandere puppem;
Dimittit litus, quasi plus sic in æquore tutus.
Sed mare non nescit, quod fluctibus undique crescit
Cum rabie venti turbare viam fugienti.
Turbo rapit velum, tangit ratis ardua cœlum,
Rursus ima cadit, metuendaqoe sub vada vadit.
Aër luce caret, neque sol, neque Cynthia paret;
Nec radiant stellæ, sed nox fuit illa procellæ;
Non paret ulla salus, fractus jacet in rate malus.
Dissiliunt remi, casus venit hora supremi,
Nautæ suspirant, quos tanta pericula gyrant.
Præpositus navi liquit moderamina clavi.
Undique triste tonat, cœlum fragor omne coronat.
Fulgura crebra micant, tamquam simul omnia dicant:
O fugitive redi, jussoque Tonantis obedi!
Hæc Jonas nescit, pressusque sopore quiescit.
Interiora ratis sunt facta cubilia Vatis.
Nauta sed accessit, pulsum pede voce lacessit:
Surge, quid est quod agis? multis dignissimè plagis
Dormis securus, cùm postmodo sis periturus:
Forsitan hâc horâ fluctu perit obruta prora.
Cum prece da fletum, fuget intercessio lethum,
Si poterit fieri, si non decet ultima fleri.
Interea ventis pelagique furore tumentis,
Exarmata ratis permiscrat omnia satis.
In mare jactatur quodcumque gravare putatur;
Nec tamen inde minùs mergi timet anxia pinus:

Crimine namque gravis manet, & non pondere, navis;
Nec, quia culpa premit, levat hanc qui pondera demit.
Jam satis apparet, quamvis mala tanta pararet,
Iram divinam patet exagitare carinam.
Ergo reum mortis vestigat missio sortis,
Et trahit ad pœnam captum sententia Jonam.
Mittitur in fluctus, cadit unda, caditque tumultus.
Iram Neptuni placat datus exitus uni.
Erigit absque mora se se gravis antea prora,
Causaque fit pacis submersio justa fugacis.
O recolenda satis, Deus, acta tuæ pietatis!
Qui parcendo feris, & percutiens misereris,
Nosque fovere soles, quasi sit homo tua proles,
In regione maris, virtus bona, tu dominaris,
Et, sicut claret, mors ipsa tremens tibi paret.
Mersum namque mari quis posse putet revocari?
Pisce quis absorbtum remeare putabit ad ortum?
Ecce venit cetus, maris alta secare suetus,
Piscis par monti, sævissima bellua Ponti,
Et veluti prædam rapit absorbetque Prophetam.
Sed quasi commissum, nolit, velit, hunc dabit ipsum,
Et feret invitus quem cepit ad utile littus.
Noctibus ergo tribus, totidemque Propheta diebus,
Ventre feri clausus, culpæ gravis expiat ausus.
Post hæc, ad portum vomit insons bellua * sortum,
Qui simul evomitus, tetigit palpabile littus,
Atque refulsit ei lux desperata diei.
Littora tam sivit, cupidâ quàm mente perivit,
Utque suam pœnam damnat mare, damnat arenam.
Tunc monitus rursum non audet flectere cursum;
Sed tendit recti citus ad Ninivitica tecta:
Utque moras nandi separet mensura viandi,
Unâ luce tribus via curritur apta diebus.
Mœnibus intratis, ait ista viris sceleratis:
Excidium Ninives vobis denuntio, cives,
Clamor vestrorum petit æthera flagitiorum,
Nec Deus hæc ultra longum patietur inulta;
Post sex hebdomades Urbem marcet impia clades.
Verba Dei cœli vobis loquor ore fideli.
Tertita Gens istis, compuncta fit, anxia, tristis,
Et mala quisque gemit quæ per bona nulla redemit.
Saccis induti majores atque minuti,
Jejunaverunt, lacrymasque precesque dederunt.
Rex quoque quod fecit, fastûs insignia jecit;
Magnis quippe malis cessit decor imperialis,
Et conturbatus pro cognitione reatûs,
Exemplo raro solio descendere claro
Non dedignatus, se planxit; & est lacrymatus.
Tunc coram Jona deponitur alta corona.
* Imprimiturque cinis capiti, memoratio finis,
Purpura projicitur, ciliciis Rex operitur.
Delicias cœnæ removet meditatio pœnæ,
Et vis mœroris fugat oblectamen odoris.
Pluma fuit lecti tellus, sibi nescia flecti.
Pro sonitu cytharæ suspiria mœsta fuere,
Et pro pigmentis miseræ contritio mentis.
Curia Magnatum fert consimilem cruciatum.
Aulicus & miles luctus imitantur heriles.
Multus ubique cinis, nullusque caret ciliciis.
In mœrore jacent, si forte Dominum sibi placent.
Hinc vox præconis loca pervolitans regionis,
Jussu regali cunctos monet ordine tali:
Omnis homo plangat, dolor anxius omne cor angat,
Et cibus & potus sit ab omni carne remotus.
Dum genitrix luget, nullus puer ubera suget.
Vox à jejunis resonabit stridula curis.

* s. sortitum, seu forte mersum.

* f. Imponiturque.

Pabula jumentis nova cura negabit alentis.
Grex baculo flentis arcebitur ipse fluentis,
Clamet ut omne pecus, labor omnibus incubet æquus.
Quis scit an attritis parrat sententia mitis,
Ne quatiat quassos, ne figat vulnera passos?
Insuper occidat quos propria cura trucidat.
Non gaudet lenis miseros affligere pœnis.
Non fit mansuetus miserorum sanguine lætus.
Tantis lamentis cessit furor Omnipotentis,
Suppliciis parcens, mortisque nefas procul arcens,
Et de Scripturis pia dans exempla futuris.

Ante Librum Ruth, aliquo intervallo posito, sequuntur sequentes versus sine titulo, & distincti per intervalla hoc modo:

Fixa corona	polis	radios jacit	æmula solis
Sidere septe	no cœ	lo spec	tanda sereno
In centro	cujus mi	cat aut	tor liminis hu
Stella parē	s prolis	nihilominus	æmula solis.

r. liminis hujus.

Ad caput Manuscripti S. Gatiani ponitur sequens versus minio pictus pro titulo:

Narrat Marbodus his versibus historiam Ruth.

INCIPIT LIBER RUTH.

JUdicis unius sub tempore gesta canemus,
Prodita scriptoris plano sermone prioris,
Quæ recitare juvat, quò rerum mentio fiat.
Clarior est opere fabricata semel repolite.
Elimelech quidam, Judæi stirpe creatus,
Cum consorte thori fugiens, natisque duobus,
Oppida dira fames rùm devastaret & agros,
Victu fœcundos se contulit ad Moabitas.
Quo moriente brevi, mansit viduata Noëmi.
At duo germani, ducti spe prolis inani,
Ducunt uxores Ruth & Orphan, credo, sorores:
Hic Chelion dictus, Mahalon fuit ille vocatus.
Annis bis quinis ibi vita fuit peregrinis.
Sic cedunt fatis sine germine posteritatis.
Planxit cum nuribus natis orbata duobus,
Durâ sorte premi memorans se casta Noëmi.
Et jam fessa malis fortunæ pernicialis,
Et terræ diræ, parat ad loca prisca redire;
Audierat siquidem quod jam cibus esset ibidem.
Inter & idolatras habitasse gemit Moabitas,
Jamque tenet reditum, lacrymis comitata duarum.
Restitit, & mœstas sic est affata puellas:
Quid * vivat, ô natæ, fidei pietate probatæ!
Gressus decrepitæ comitarier? Oro, redite.
Me fortuna premit; mihi spem quoque casus ademit.
O mihi dilectæ! spes est jam nulla senectæ,
Cui fructum ventris manus abstulit Omnipotentis.
Quod de me genitos possitis habere maritos,
Si modo concipiam, rursumque puerpera fiam,
Ut pueri crescant, & corpora vestra senescant,
Vos fieri fœtas prohibebit debilis ætas.
Deseruisse lares, sprevisse suos populares,
Norunt experti quàm sit grave, dulce reverti.
Ite domum, caræ, me causa monet remeare,
Ut natale solum mihi det pro dote sepulcrum.
Sunt mea vota mori; vos forte decet meliori
Partu fœlici matres de conjuge dici.
Vivite, salvete, pro me grave pignus habete
Corpora natorum cum conjuge functa meorum.

* f. juvat.

Hæc postquam dixit, flens flentibus oscula fixit,
Versaque carpit iter, suspiria dando frequenter.
Orpha deos patrios non passa, laresque paternos
Linquere, discedit repetens quæ prospera credit.
Ruth comitata socrum, putat hæc dispendia lucrum,
Dum se proselitam fieri cupit Israelitam,
Et mercede pari cum plebe Dei numerari.
Cui socrus: En, inquit, tua te cognata reliquit,
Estque reversa domum, pietate ducta parentum.
Tu quoque, nata, redi, verbisque monentis obedi.
Talibus auditis, respondit Ruth Moabitis:
Non erit, inquit, ita, sed tecum sit mihi vita,
Sit mors communis, domibus maneamus in unis;
Pars mea sit tecum, dum vixero pars tua mecum;
Quod colis ipsa colam, veneratier idola nolam.
O petra deserti nolens à domissa reverti!
Quid tibi mercedis, linquens tua, cedere credis?
Hospita quam sequeris victu caret, indiget æris.
Expers argenti, rogo, quid præstabit egenti?
Sed Rex cœlorum tibi, plusquàm turba deorum,
Complacet, hunc sequeris, huic velle placere videris.
Cui te committis, dabit hic tibi plura relictis.
Ipse potens, magnus, terræ dominator, & Agnus,
Hinc emittetur. De te Rex egredietur
Quartâ progenie, proavus cytharista Mariæ.
Tam firmæ menti causam bonitatis habenti,
Tamque piæ comiti non est socrus ausa reniti.
Quâ sibi conjunctâ, capiens solatia justa,
Ad fines Judæ properat, migraverat unde.
Dat requiem fessis Urbs Bethleem, tempore messis.
Spargitur absque mora mulierum sermo per ora:
Hæc est illa domi celebrata forisque Noëmi.
Non, inquit, tali sum nomine digna vocari,
Quam Deus afflixit, quam multo vulnere fixit;
Quondam plena bonis, nunc ecce revertor inanis.
Jam mihi quid pulchrum, nisi forte subire sepulchrum?
Ergo vocate Mara, quam mors vastavit amara;
Tanti præda mali, non debeo pulchra vocari.
His ita dispositis, habitans ibi Ruth Moabitis
Alloquitur socrum: Si vis, proficiscar in agrum,
Sicubi clementes potero reperire metentes,
Ut carpam reliquas sua post vestigia spicas.
Proderit ad victum nobis quodcumque relictum.
Unde socrus dixit, nurus impigra protinus exit.
O benedicta nurus, de qua Rex est oriturus!
En spicas vellis, peregrinis mixta puellis;
Ut viduam pascas, statuisti ne tibi parcas.
Instar formicæ, victum conquiris amicæ,
Nec flagrans æstas prohibet, quam cogit egestas.
Nescis quanta paret tibi, cui sol lunaque paret.
Ecce super cives virtute potens, homo dives,
* f. hæret. Booz non paucorum possessor, & * hujus agrorum
Elimelech functus fuerat, cui sanguine junctus,
Visere messorum veniebat agenda suorum.
Hisque salutatis, pro modo suæ bonitatis,
Et resalutatus, est cuidam talia fatus:
Hanc, puer, ignoro, sed quæ sit scire laboro.
Dixit, & audivit: Hæc Bethleem nuper adivit,
Scilicet invitis, quibus orta fuit, Moabitis,
Cum genitrice, viri cupiens sub lege morari;
Et fugiens Gentem, simulat nefanda colentem,
Idola ne coleret, meliora colentibus hæret.
Hincque die totâ non est quocumque remota;
Jam sol se solvit, nec adhuc jejunia solvit.
Filia, Booz dixit, cunctatio nulla tibi sit,
Sed secura meis in agro sociare puellis,
Ut prior insistas sub falce secantis aristas;
Carpere nec cesses volo, dum terat area messes,
Fac studio questum, nullum patiere molestum.
Mandabo pueris, ne quâ ratione graveris;
Quin & si quando sities potes, ut properando,
De quibus & pueri recreantur aquis recreari:
Et ne lacessas, cape cum messoribus escas,
Prona cadens terræ, grates parat illa referre,
Et quem jam norat Dominum regionis adorat.
Unde mihi, dixit, spes tam jocunda refulsit,
Ut pius indignæ concedas tanta benignè,
Et consoleris peregrinæ cor mulieris,
Vilis & ignotæ, propriâ tellure remotæ,
Vix ancillarum dignæ gregis esse tuarum?
Scimus, ait, de te quàm gesseris omnia rectè,
Ut post fata viri socrui subjecta fuisti,
Et quantùm Gentes fugiens simulachra colentes,
Ritus sprevisti quibus innutrita fuisti.
Nec te mœrentum tenuit dulcedo parentum;
Quin Domini mâlis servanda latere sub alis.
Credidimus veris, mulier virtutis haberis.
Hæc tibi compenset Rex, qui justissima censet.
Det tibi mercedem, qui cœli possidet ædem.
Dixit, & ad pueros conversus præcipit heros:
Hæc ubi vult metito, nec eam quisquam prohibeto;
Vos quoque de vestris volo dissimulare maniplis.
Partes prudenter quas colligat ipsa licenter,
Nullus id exploret; mihi * parcere nemo laboret. * f. parere.
Ergo Ruth assedit messoribus, atque comedit;
Et non expensæ retinens obsonia mensæ,
Ac servans secum, socrui dare judicat æquum.
Inde movens gressum redit, ut prius hordea messum,
Deque labore suo studio collecta diurno,
Virgâ confregit, purgataque grana redegit
Ephi mensuram modios tres exhibituram,
Quos tulit ad socrum reliqua cum parte ciborum;
Gestaque narravit, ac dicta Booz recitavit.
Illa refert grates, addit quoque provida Vates:
O mihi pro multis spes unica relicta sepultis!
Ut tibi consultum queat esse recogito multum,
Ne labor immodicus tibi sit fascis iniquus,
Mergat & inflexum fragilem sub pondere sexum
Anxia paupertas, quam sic evincere certas.
Ergo sollicito mea pectore jussa subito,
Ut citò proficias, & felix conjuge fias,
Qui te fœcundet, per quem tibi semper abundet
Panis cum vino non deficiente salino.
Quando Booz servos viset mensurus acervos
Composito vultu, festivo splendida cultu,
Quo cubet in strato noctu studiosa notato,
Cui jam stertenti passu te junge silenti,
Eximmque mone de legis conditione
Ut pro sublato tibi debeat esse marito,
Instauretque suo semen geniale propinquo,
Qui fato sterili caruit prægnante cubili.
Quid moror, & lento versu procedere tento?
Finis erat messis, partes dabat area fessis,
Ruth parens dictis, pueris hinc inde relictis,
Sensim fulcra thori jungenda petit meliori,
Excitumque monet quid lex jubet ut sibi donet.
Ille pavens subitò, sed pectore mox stabilito,
Respondit timidè: Castissima filia, fide,
Quod petis omne feres, si quidam me prior hæres
Non tibi reddiderit, quod legis formula quærit.
Sed nunc expecta, decurrat ut actio recta;
Non est hîc moris * vis anticipare prioris; * f jus.
Conveniendus erit numve velet, an tibi deerit;
Cras fiet notum cui junges nubile votum;
Nunc secura sile, castumque foveto cubile.
Hæc ubi complevit secura puella quievit.
Mane Booz surgens, & quod conceperat urgens
Præcipit ut mulier redeat festina latenter,
Inque signum palæ dat spicea dona puellæ,

Sex modios grani ne veste rediret inani,
Conveniens ruri pignus, signumque futuri.
Nam latet in granis cœlestis gratia panis,
Quem dedit Ecclesiæ Genitus de carne MARIÆ,
Qui per robustum signari creditur istum,
Ut nurus Ecclesiam, socrus effigiat Synagogam.
Exin cognato, populo præsente, vocato
Urbis & ante fores residere rogans seniores,
Hâc mediastinum compellit voce sobrinum:
* f. Jus. Elimelech ager est, qui, quod tibi dicere * vis est,
A te debet emi, viduâ vendente Noëmi;
Nam quod sis primus in sanguinis ordine scimus,
Quem tu si retines cupiens producere fines,
Ruth quoque lege viri debes uxore potiri
Defuncti fratris supplens vice munia patris.
Quod si nolueris, tu qui prior esse videris,
Jam meus est fundus qui sum tibi sorte secundus.
Respondit Juvenis: Mihi non opus est alienis
Usibus esse patrem, primum fore te volo fratrem;
Jure meo cedo, quod eratque meum tibi dedo.
Vincula solve pedis, si jure tuo mihi cedis.
Solvit & actutum dat ei talare solutum.
Mos erat antiquis, & lex quasi fixa propinquis
Ut prior hæredi tradens sua jura sequenti
Quod dixi faceret, quo cessio robur haberet.
Hoc igitur pacto solemni more peracto
Booz ad conventum plebis patrumque sedentum:
Calceus est testis, testes quoque vos, ait, estis
Quod fruor ecce bonis & conjugio Mahalonis.
Dixerunt illi majores atque pusilli:
Testes augeri bona poscentes mulieri,
Quam Deus assumpsit de Gentibus, & tibi junxit,
Ut sit progenie fœcunda simillima Liæ,
Et vice Rachelis dilecta, viroque fidelis,
Ac Bethleemiticas superet virtute maritas.
Sic invitati discedunt fausta precati.
Booz habet uxorem quâ nullus habet meliorem,
Et non post multum recipit de conjuge fructum;
Nam generatus Obed generantis gaudia complet;
Hic pater est Jesse, quem patrem novimus esse
Regis Psalmistæ, cujus de semine, Christe,
Te colimus natum, finem sperando beatum. Amen.

DE RAPTU DINÆ. Gen. 34.

Ad MS Andegavens. & Turon.

Discite claustra pati qui parcitis integritati
Nec proferre pedem, vestramque relinquere sedem.
Quæ latebras odit, se stulta puellula prodit,
Stuprum sollicitat quoties non publica vitat.
Forma pudicitiæ sit vobis vita MARIÆ
Virginis absque pari, quam fas tamen est imitari,
Hæc in plateis non est admixta choræis,
Huic in secreto tulit Angelus illud Aveto
Quod non audisset si non inclusa fuisset.
Pulchra nimis facie virguncula filia Liæ
Dina vagando foris sensit nova damna pudoris,
Integra mansisset, si non egressa fuisset;
Sed dum progreditur, dum forma decora politur
Naturæ donis sponsas superans regionis,
Materies ligni tanto non defuit igni,
Nam Princeps terræ nequit hæc incendia ferre.
Filius Hevæi novitate stupens faciei,
Fert Sichem juvenis crudelia vulnera venis,
Impatiensque moræ rapit hanc, spoliatque pudore;
Virgine stupratâ raptor tulit oscula grata,
Tristem solatus, donisque reconciliatus.
Sed levitas Dinæ fuit illi causa ruinæ,
Invenitque vicem cupidi violentia finem;
Nam juvenem stultum non dimissurus inultum
Germanus raptæ Simeon rem distulit aptè,
Et contra mœchum, quia fingere credidit æquum,
Arte necare parat qui se vi dedecorârat;
Dissimulata brevi silet indignatio Levi
Sanguine raptoris probrum mixtura sororis.
Hi duo germani sitientes fata prophani
Affantur stultum cordis reprimendo tumultum:
Quam corrupisti, juvenis, neque nos timuisti,
Si cupis uxorem nostram retinere sororem,
Fac solidam pacem rixam removendo loquacem,
Et cito fœdus ini, cito bella minantia fini;
Simus gens eadem, sub lege regamur eadem;
Unâ vivamus, communia rura colamus;
Sit lex nostrorum communis connubiorum;
Hebræis tectam non est fas linquere sectam,
Vobis ad ritum transire licet * reculitum, * f. requisitum.
Jungas ut plebes præputia ponere debes.
Conscia pars culpæ meritæ sit conscia pœnæ,
Circumdetur vir quisquis in urbe moratur;
Hujus honor facti sit testificatio pacti;
Abscissæ pellis placeat vindicta puellis,
Cum qui peccatis scelus ipsi cruore piatis,
Et tua gens tecum dum supplicium subit æquum.
Si memorata facis fient rata fœdera pacis,
Sin minùs in Dina manet impacata rapina,
Ipsam tollemus, passam licèt unde dolemus.
Hæc juvenilis amor, hæc suscipit & pater Hemor;
Hæc populus totus patris ac nati prece motus.
Protinus ergo cutis fiunt dispendia cunctis,
Curtanturque mares cum nobilibus populares.
Tertia majorem referens aurora dolorem
Debilibus turbis portas reseraverat urbis,
Ecce fremens fratrum furor ob scelus ante patratum
Abruptis portis importat vulnera mortis;
Nec satis est iræ sontem mucrone ferire,
Sævit & in gentem culpâ vindicta carentem,
Cædibus immensis grassatur noxius ensis,
Nullum discernit, vetulum cum pubere sternit.
Fit populi funus quod vir deliquerat unus,
Ipse jacet stratus proprii sub sorte reatûs,
Et pater ipsius quasi consors criminis hujus.
Postquam mucroni factum satis & Simeoni,
Dextraque dum cædit Levi lassata resedit,
Et quis quem fundat sanguis jam nullus abundat,
Ulti raptorem propriam retulere sororem.
At Jacob nati geminos fratres imitati
Mœnibus infusi leviter sunt viribus usi;
Urbs spoliata viris patuit sine marte rapinis,
Quisque quod insistit capit, & nemo sibi resistit;
Iste greges pecorum, gazas rapit ille domorum;
Ubera sugentes trahit hic, viduasque parentes;
Singula rimati sunt omnia depopulati.
Denique nil reliqui faciens victoris iniqui
Zelus cæsorum spoliat quoque membra virorum,
Finis vastantum sprevisse cadavera tantùm.
Sic causâ stupri locus est urbs facta sepulchri.
Stuprum commisit quod fræna vagando remisit.
Sic levitas Dinæ fuit hujus origo ruinæ.
Ergo cùm sit ita, consortia publica vita,
Virgo dicata Deo, cœlique beanda trophæo.
Quæ sedet in cella, cupit esse pudica puella;
Admissura mares amat occursus populares.
Nemo tamen solis putet hæc recitanda puellis;
Scripsimus hæc per quæ sexus doceatur uterque;
Ne velut effundi mens nostra per avia mundi,
Sed legem matris teneat, mandataque patris.
Castra fovens æquè cœlestia nocte dieque;
Nam quas conferimus, si res aptare velimus,
Filius Ecclesiæ quid erit nisi filia Liæ?
Sichem dæmon erit, qui nos corrumpere quærit;
Quem tunc mactamus cum membra pudenda domamus,
Cum quo cunctorum superatur gens vitiorum,
Cui fidei trinæ virtus est causa ruinæ,
Raptorem scorti dedit ut lux tertia nocti.

IN LIBRUM SEQUENTEM

BREVE MONITUM.

Hic Liber è variis manuscriptis Codicibus erutus est, scilicet ex Andegavensi 600. ad minus annorum, ex Beccensi paulò recentiori num. 98. & è Gemmeticensi 400. circiter annorum, & ex Editione tandem Redonensi an. 1524. In singulis autem variè reperitur inscriptus & prætitulatus. Et quidem Andegavensis omnium antiquissimus nullum habet titulum, & incipit absolutè : Versificaturo, &c. *habet autem in capite cujusque articuli summarium cujusque præcepti, quod subsequitur exemplum metricè editum. Hoc & similiter habet Codex Gemmeticensis, sed cum hoc titulo :* Marbodus discipulo suo, De Ornamentis Verborum. Versificaturo, &c. *Beccensis verò titulum habet, sed ita abrasum & deletum, ut visum omnino fugiat; nec inde cujus sit Authoris deprehendi possit, sed tantùm ex fine, ubi sic legitur :* Explicit Libellus Marbodi De Ornamentis Verborum; *Habet autem summaria præceptorum tantùm ad marginem, exempla verò in ipsa libri pagina cum titulo cujusque articuli. Editio tandem Redonensis an. 1524. nullum habet omnino summarium, sed tantùm titulum cujusque articuli cum exemplo metricè edito. Sed initio sic habet :* Prologus Libelli De Ornamentis Verborum. *Ex quibus omnibus perspectis hujus Libri editionem quasi Lectori futuram commodiorem duximus, ut sequitur, exhibendam. Porro è titulo Gemmeticensi præfixo potest inferri Marbodum hunc Libellum composuisse pro discipulis suis, cùm adhuc Andegavi Litteras humaniores & Rhetoricam doceret, & diu antequam ad Sedem Redonensem fuisset assumptus.*

MARBODUS DISCIPULO SUO, DE ORNAMENTIS VERBORUM.

PROLOGUS LIBELLI.

Versificaturo quædam tibi tradere curo
Scemata verborum studio celebrata * piorum,
Quæ sunt in prosa quoque non minimum speciosa.
Si potes his veluti gemmis & floribus uti,
Fiet opus clarum velut * ortus deliciarum,
Quo diversorum fragrantia spirat odorum,
Nec deerit fructus florum de germine ductus;
Mens auditoris persuasa nitore coloris.
Sed si fortè rudis vixdum vulgatia cudis;
Cùm sibi res mulras petat, * hoc & quæque facultas?
Prima priùs disce, fias ut idoneus hisce,
Parvis * imbutus temptabis grandia tutus.
Exemplis igitur quia sic bene res aperitur,
Siogula monstravi, per singula * particulavi
Nomina cum glosis, quibus hæc dinoscere possis.

* *f.* priorum.

* *f.* hortus.

* *Andeg.* hæc &.

* *And.* instructus.

* *Sic etiam Becc. sed Ed. Redonen. habet prætitulavi, ut & Andeg.*

---

§. I.

REPETITIO.

*Repetitio est, cùm * continentur, atque eodem verbo in rebus similibus & diversis principia sumuntur; hoc modo :*

* *Becc.* continentur ab uno eodemque. *Andeg.* continentur ab uno usque eodem.

Tu mihi Rex, mihi lex, mihi lux, mihi dux, mihi vindex,
Te colo, te laudo, te glorificans tibi plaudo.

Fæmina justitiam produxit, fæmina culpam. *
Fæmina vitalem dedit ortum, fæmina mortem.
Fæmina peccavit, peccatum fæmina lavit.

* *Hic desunt duo versus, qui sunt in Ms. Beccensi.*

§. II.

Conversio.

*Conversio est, per quam, non ut ante, primum repetimus verbum, sed ad postremum * revertimur; hoc modo:*

* Becc. convenitur.

Tu solus Deus es, bonus es, pius es, sapiens es,
Qui terram portas, mare portas, sidera portas,
Quem mare, terra, polus, nequeunt portare, vel aer.

§. III.

Complexio.

Complexio est, quæ utramque complectitur exornationem, & hanc quam modo exposuimus, ut & repetamus idem verbum sapiùs & crebrò, & ad idem postremùm revertamur; hoc modo:

Qui sunt qui pugnant audacter? Andegavenses.
Qui sunt qui superant inimicos? Andegavenses.
Qui sunt qui parcunt superatis? Andegavenses.
Egregios igitur livor neget Andegavenses.

§. IV.

Traductio.

Traductio est, quæ facit ut cùm idem verbum crebriùs ponatur, non modò non offendat animum, verùm & concinniorem reddat orationem; hoc modo:

Hic Articulus deest in Andegavensi, habetur autem in Beccensi & in Edit. Red.

Si nihil in vita jucundius est tibi vitâ,
Indecorem vitam perages virtute relictâ.
Cur illum curas, qui multas d-t tibi curas?
Semper amare velim, si * quid nihil insit amari.

* Sic Becc. sed E. Red. sed valet mortis amare.

§. V.

Contentio.

Contentio est, cùm ex contrariis rebus oratio conficitur; hoc pacto:

In luctu rides, inter convivia luges.
Mane petis lectum, dimittis vespere tectum.
Pax est, arma fremis, bellum pro pace precaris.
Cùm debes clamare, taces; cùm parcere, clamas.
Urbem rure cupis, laudas bona ruris in urbe.

§. VI.

Exclamatio.

Exclamatio est, quæ conficit significationem doloris, vel indignationis alicujus, per hominis, vel urbis, vel rei cujuspiam compellationem; hoc modo:

O Asiæ flos Troja potens! ô gloria quæ nunc
In cineres collapsa jaces. Ubi regia proles,
Ex Hecuba Priami veniens à * semine Divûm?
O Hector, quondam Trojûm fortissime frustra,
Conjugis in facie, * defectorque parentum,
Hostiles primo fœdasti sanguine currus!
Hanc adeò patriæ cladem, tua, perfide pastor,
Navibus invexit diis execrata voluptas!

* Andegav. & Red. facinus.

* Becc. defectorum; rectiùs Andegav. & Red. defunctorumque.

§. VII.

Ratiocinatio.

Ratiocinatio est, per quam ipsi à nobis rationem poscimus, quare quidquid dicamus, & crebrò nosmet à nobis petimus uniuscujusque propositionis explanationem.

Dives avarus eget. Per quid? quia cùm petit usus,
Tangere parta timet. Cur? ne minuatur * acervus.
Cur metuit minui? quia mavult crescere. Quare?
Non esset vitium, si non ratione careret.

* Becc. acutus.

§. VIII.

Sententia.

Sententia est oratio sumpta, quæ, aut quid sit, aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit; hoc modo:

Cui satis est quod habet, satis illum constat habere.
Cui non est quod habet satis, illum constat egere.
Ergo facit virtus, non copia sufficientem,
Et non paupertas, sed mentis hiatus egentem.

In Andegavensi deest exemplum hujus præcepti, & præceptum sequentis exempli; utraque autem sunt in Beccensi, sicut in Gemmeticensi.

§. IX.

Contrarium.

Contrarium est, quod ex diversis duabus rebus alteram breviter & facilè confirmat; hoc modo:

Qui sibi non parcit, mihi vel tibi quomodo parcet?
Qui sua divulgat probra, credis quod tua celet.
* Jam metues ægrum quem sanum despiciebas?
An soli cedes quem cum socio superabas?

* And Becc. & Red. Au metues.

§. X.

Membrum.

*Membrum orationis, est * oratio breviter absoluta, sine totius sententia demonstratione, quæ denuò de alio membro orationis excipitur; hoc modo:*

* Andeg & Becc res breviter.

Et me lædebas, & multùm proficiebas,
Et nostros super his inimicos lætificabas.

Andeg & Becc At mihi tibi, quod vectans.

§. XI.

Articulus.

*Articulus dicitur, cùm singula verba intervallis distinguuntur * intercisâ oratione; hoc modo:*

* Andeg & Becc [illegible]

Armis, classe, cibo dives mala castra petisti;
Solus, inermis, inops, inglorius ecce redisti.

* Andeg. & Becc. consumptus es.
Ferro, peste, fame * comptus es, & periisti.

§. XII.

Similiter cadens.

*Similiter cadens est, cùm in eadem constructione duo vel plura verba similiter iisdem casibus * construuntur; hoc modo:*

* Andeg. & Becc. efferuntur

Fac tibi fortunam, festina frangere lunam.
Et contra fatum * faciat te cura beatum.

* And. faciet.

§. XIII.

Similiter desinens.

Similiter desinens est, cùm, tametsi casus non insunt, verbi tamen similes sunt exitus; hoc pacto:

Censu ditari, virtute petis vacuari.
Sed nec dives eris, donec virtute carebis.
Molliter affaris, fallaciter insidiaris.
Inquiris blandè, * prodis commissa nefandè.

* And. promis.

§. XIV.

Commixtum.

Commixtum est, in quo duo superposita conveniunt; hoc modo:

Criminis est formam componere, spernere famam,
Scottum sectari, * miracimmum vocitari.
Hic qui magnanimum se vult fortemque videri,
Corde pavet leporis. Cùm territet ore leonis,
* Sicut dama fugit, quasi bos ad vulnera mugit.

* Beccensis. Mira cimmium Andeg. Miracocinium

* Hic versus additus est ex Andeg. & Becc. & Red.

§. XV.

Annominatio.

Sequentia desunt in Andeg. extant autem in hoc Gemmet. Becc. & Redon. Edit.

Annominatio est, cùm ad idem verbum, vel nomen acceditur commutatione, vel additione unius litteræ, vel litterarum, aut ad res dissimiles similia verba accommodantur; hoc modo:

Curia curarum genitrix, nutrixque malarum,
Injustis justos, inhonestis æquat honestos.
Alcide virtus, ullo superata labore,
Indomitas adituta domos, infanda * profunda,
Deformes formas non formidavit, & atra
Atria cerbereo sprevit metuenda latratu.

* f. profanda.

§. XVI.

Subjectio.

Subjectio est, cùm interrogamus adversarios, aut quærimus ipsi à nobis quid ab ipsis, aut contra nos dici possit; deinde subjicimus id quod oporteat dici, vel non oporteat, vel nobis adjumento futurum est, vel obfuturum; hoc modo:

Quæ tibi causa fugæ? numquid flagra? nulla dabantur.
An labor? ast ludo somnoque madere solebas.
Numquid * ferinæ fames? tu fercula percipiebas.
Num frigus? vestes mutabas luce profesta.
Ergo flagitii te conscia mens agitabat.
Quidnam deprensus facerem? fugeremne? sed hostis
Vectus equo peditem caperet. Veniamne precarer?
At crudelis erat. Pugnarem? fortior ille.
Promissis igitur falli restabat avarum.

* Becc & Red. forte.

§. XVII.

Gradatio.

*Gradatio est, in qua non ante ad consequens verbum descenditur, quàm ad superius * ascensum est; hoc modo:*

* Becc concessum.

Hic quæcumque videt cupit, & quæcumque cupivit
Allicit. Allectam vitiat, prodit vitiatam.
Ni virtus laudem, laus invidiam peperisset
Androgeo, sospes ad Gnossia Regna redisset.
Sed virtus laudem, laus invidiam generavit;
Invidiæ telis pars * hæc superata necavit.

* Bec. hunc.

§. XVIII.

Diffinitio.

Diffinitio est, quâ rei alicujus proprias amplectitur potestates breviter & absolutè; hoc modo:

Prodigus ut largo, sic parcus distat avaro.
Prodigus est, animi vitio retinenda profundens;
Largus, qui sumptum facit ex ratione libenter.
Parcus, qui retinet quicquid non postulat usus;
Qui retinet cupidè quod res deposcit, avarus.

§. XIX.

Transitio.

Transitio est, quæ cùm ostendit breviter quid dictum sit, proponit breviter quid consequatur; hoc modo:

Audistis qualem se præstitit iste parenti;
Nunc qualis fuit ipse parens audire vicissim,
Ut dignus nec prole queat, nec patre videri.

§. XX.

Correptio.

Correptio est, quæ tollit id quod dictum est, & pro eo id quod magis videtur idoneum reponit; hoc modo:

Postquam vidit amans, immò veraciùs amens,
Hanc attrectari, delinirique volentem,
Ceu lupus, aut potiùs catulis orbata leæna,
Involat os hominis; rapit illam, diripit illam;
Scilicet oblitus decoris, quin immo decóris.

§. XXI.

Occupatio.

Occupatio est, cùm dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id quod maximè tunc dicimus; hoc modo:

Quid referam à quantis tua sit maculata juventus
Flagitiis? quotiens sis publica verbera passus?
Prætereo cædes, perjuria, furta, rapinas.
Ad finem propero. * Quisnam, si cuncta referre,
Aut libare velit, lassandas præbeat aures?

* Tec. & Red. Quis enim.

§. XXII.

Disiunctum.

Disjunctum est, cùm eorum de quibus dicimus vel utrumque, vel unumquodque, certo concluditur verbo; hoc pacto:

Romanus populus Gallos in Cæsare vicit.
Sub Duce Pompejo Mitridatica Regna subegit.
Hannibalis vires Scipionis nomine fregit.
Aut morbo species cadit, aut ætate fatiscit.

§. XXIII.

Coniunctum.

Conjunctum est, cùm interpositione verbi, & superiores partes orationis comprehenduntur, & inferiores; hoc modo:

Aut ætas formæ decus atterit, aut valitudo.

§. XXIV.

Adiunctum.

Adjunctum est, cùm verbum quo res comprehendimus, non interponimus, sed aut primum, aut postremum collocamus; hoc modo:

Morbo, vel senio formæ decus evacuatur.
Extingunt speciem seu morbus, sive * senectus.

* Bec. juventus, sed mendòse.

§. XXV.

Conduplicatio.

*Conduplicatio est, cùm ratione * amplificationis, aut miserationis, unius, aut plurium verborum iteratio fit; hoc modo:*

* Bec. Amplificare, aut miseratione ejusdem unius, sed mendosè.

Tune patrem gladio crudelis nata necasti?
Tune patrem? pro quo fuerat tibi mors subeunda.
Num refugis lucem, fex & contagio vitæ?
Num refugis? Numquid si judex parcere vellet,
Non tibi deberes manibus conscicere mortem?

§. XXVI.

Commutatio.

Commutatio est, cùm duæ sententiæ inter se discrepantes ex transjectione ita efferuntur, ut à priore posterior contraria priori proficiscatur; hoc modo:

Nulla tacenda loqui, vel nulla loquenda tacere,
Quis sapiens jubeat, cùm supra nos sit utrumque?
Quisve jubens sapiat, cùm quod jubet, hoc nequit ipse?

§. XXVII.

Dubitatio.

Dubitatio est, cùm quærere videtur orator de duobus utrum potius, aut quod de pluribus potissimum dicat; hoc modo:

Tu mihi te confers homo, quo te nomine dicam?
Hæsito. Si dicam spurcissime, non erit æquum.
Si scelus appellem, minus est. Deformior an sis
Nequior ignoro. Nec hoc mihi, nec placet illud.

§. XXVIII.

Dissolutum.

Dissolutum est, quod conversionibus verborum è medio sublatis, separatis partibus effertur; hoc modo:

Dilige cognatos; caros venerare parentes.
Subditus esto Deo; mandatis legis obedi.

§. XXIX.

Præcisio.

*Præcisio est, cùm * motis quibusdam, quod cæptum est dicere, relinquitur audientium judicio; hoc pacto:*

* Bec. melius dictis.

Te non est æquum certamen ponere mecum,
Propterea quod me populus .... sed dicere nolo,
Ne cui, magna loquens, videar spirare superbum;
Te verò plagis, ignominiâque notavit.
Hæc tu * nunc audes? qui nuper in æde sacrata,
Sollemnique die .... sed præstat parcere verbis,

* Bec. tunc.

Ne te digna ferens, offendam judicis aures.

§. XXX.

Conclusio.

Conclusio est, quæ brevi argumentatione, ex his quæ jam dicta sunt, aut facta, confestim necessariò consequitur; hoc pacto:

Si Trojam non posse capi responsa ferebant
Absque Philoctete, quibus occidit ipse sagittis?
Hæque nihil Trojæ Paridis nece plus nocuerunt:
Nimirum Paridis mors est eversio Trojæ.

Epilogus.

Hæc tibi de multis, ne multa forent onerosa,
Primùm pauca dedi, quasi fercula deliciosa,
Singula distinguens, facili brevitate notavi.
Quæ quò plana forent, magis hæc placitura putavi.
Si gustata placent, & adhuc gustanda petuntur,
Cætera quæ restant, me dispensante dabuntur.
Sed priùs hæc debes studio versare frequenti,
Ut velut his vacuæ committas cætera menti.
Interea tanquam speculum, formamque Poëtæ,
Verum naturas qui scribere vultis habete,
Cujus ad exemplar, veluti qui pingere discit,
Aptet opus primum quisquis bene fingere gliscit.
Ars à natura, ratione * vocante, profecta, * Red ciente.
Principii formam proprii * retinere laborat. * Bocc. servare.
Ergo qui laudem sibi vult scribendo parare,
Sexus, ætates, affectus, * conditiones, * Bocc conditionis.
Sicut sunt * in re, studeat distincta referre. * Bocc sicut sunt jura.
Hæc spernens * Baius, hæc servans fiet Homerus. * Bcc Pavius, Redi Bamus.

Explicit Marbodus.

INCIPIT LIBER MARBODI EPISCOPI DECEM CAPITULORUM.

PRIMUM CAPITULUM.

De apto genere scribendi.

Ex Editione Redonensi an. 1524.

QUÆ juvenis scripsi, senior, dum plura retracto,
Pœnitet, & quædam vel scripta, vel edita nollem,
Tum quia materies inhonesta levisque videtur,
Tum quia dicendi potuit modus aptior esse.
Unde nec inventu pretiosa, nec arte loquendi,
Vel delenda citò, vel non edenda fuissent.
Sed quia missa semel vox irrevocabilis exit,
Erroremque nefas est emendare priorem,
Restat ut in reliquum jam cautior esse laborem,
Ne quid inornatè, vel ne quid inutile promam;
Præcipuè quia jam veniæ locus esse nequibit,
Qui quondam fuerat, dum stulta rudisque juventus,
Et levis, in culpam poterat toleranda videri.
Nunc vitæ, studiique simul diuturnior usus,
Acrius expectat rigidi censoris acumen.
Ergo propositum mihi sit, neque ludicra quædam
Scribere, nec verbis aures mulcere canoris;
Non quod inornatè describere seria laudem,
Sed ne, quod prius est, neglecto pondere rerum,
Dulcisonos numeros, concinnaque verba sequamur.
Est operosa quidem, multisque negata facultas,
Ut rerum virtus, verborum lege subactâ,
Servetur, verbisque canor sub rebus abundet;
Quod illi studio tunc affectare videbar.
Sed mihi nunc meliùs suadet maturior ætas,
Quam decet ut facili contenta sit utilitate;
Utque supervacuum studeat vitare laborem.
Est aliud quare puto continuare canoros
Versus absurdum, quoniam color unus ubique
Nil varium format, sed nec pictura vocatur,
Immo litura magis, quia delectare videntes
Res variæ, raræque solent; fit copia vilis.
Ergo diversos scriptis adhibere colores,
Et variare stilum, plus laudis habere putamus.
Nec tamen hoc solo carmen laudabile constat;
Nam lex scribendi rectè, tria postulat. Ut sit
Perspicuum, vitioque carens, ac schemate vernans.
Quod qui consequitur, fit dulcis & utilis idem,
Et retinere potest animos auresque legentum.
Hoc genus ergo mihi posthac propono sequendum,
In quo plus laudis reor, & minus esse laboris.
Nec tantùm omninò me pœnitet illa secutum,
In quibus, exercens animum, sudare solebam;
Nam gravior juveni labor aptior esse videtur,
Et citus à gravibus fit transitus ad leviora.
Præterea juvenem cantare jocosa decebat;
Quod manifesta seni ratio docet esse negatum,
Cujus morali condiri verba sapore
Convenit, & vitiis obsistere fronte severâ.
Ergo tenendo modum mediocris ubique figuræ,
Jam nunc experiar, scripturus seria, verbis
Non exquisitis, sed nec trivialibus uti;
Altera nam vilem facit, altera res odiosum.
Nec brevis, aut nimiùm cupiam prolixus haberi;
Altera nam tenebras, res altera tædia gignit.

Nec mihi sit summos fas attentare Poëtas,
Nec nimis abjectè me deterioribus addam.
Humanæ primùm vitæ de sorte loquemur,
Et quæ sint hominum causæ, cur tempora currant;
In quo non minimùm fore credimus utilitatis,
Ut cognoscat homo quò tendere debeat omnis,
Cùm dura sese genitum sub sorte queretur.
Hæc spectanda tibi, Præsul doctissime, mitto, — Hildebertum amicum fortè alloquitur
Cujus judicium falli, vel fallere nescit.
Si spectata probas, animos ad cætera sumam.
Si secus in reliquum tardo conamine surgam,
Tu frænum super his mihi, vel calcaria pones.

CAPITULUM II.

De Tempore et Ævo.

Post decies sextum curris mihi septimus annum, — Marbodi annus sexagesimus.
Ex quo de claustris uteri, ceu carcere cœco,
Fusus in hanc lucem, vagitus edere cœpi,
Ita venturos fletu testante labores;
Quod de communi nascentum colligo lege,
Illius ætatis prorsus nihil esse recordans;
Quippe recente luto fluidæ mens obruta carnis,
Torpet letheo veluti depressa sopore;
Quem * tantùm excutiens paulatim, temporis usu, — * f. tamen.
Discit præsentes rerum discernere causas,
Et de præteritis quædam pensare futura.
Nec tantùm ad plenum præfert rationis acumen,
Ætati pueri succedit fortior ætas,
Et calor ascendens firmat juvenilia membra,
Virtutis reddens hominem, vitiique capacem.
Hic jam dividuo sulcatur tramite vita,
Simplex hactenus, & puro deducta tenore;
Littera quod jam Y diviso vertice signat,
Qui dextrum cretâ, lævum carbone notavit.
Ardua virtutem, vitium pars prona figurat,
Descensu facili multos ad tartara mittens.
Ast gravis in cœlum labor est attollere gressus,
Quo, nisi paucorum, nequit ardens scandere virtus.
Ætatem sequitur juvenilem dicta virilis,
Humanum corpus solidis quia viribus implet.
Hic status est vitæ mortalibus, & quasi centrum,
Ex quo præcipiti devolvitur orbita lapsu,
Deficiensque calor sensus hebetando resolvit,
Deciduos artus senio mortique resignans.
Ecce per ætates produxi tempora quinque; — Quinque hominum ætates.
Si tamen ætatum pars est infantia prima,
Principium vitæ potiùs quàm vita vocanda.
Et mea deformis jam laxat membra senectus,
In senium properans, & mortis ad ultima ducens.
Quid misero prodest mihi tot vixisse per annos?
Quid lætos duxisse dies, & tempora grata?
Cùm quicquid placuit fugiens avexerit hora,
Nec tamen abstulerit mentem cruciantia; nam cùm
Gaudia transierint, operum stat pœna superstes,
Occultis plagis male conscia pectora torquens.
Nec minor inde tamen pœnæ censura timetur,
Cùm miser exierit de corpore spiritus isto.
Quod si præteritos vitæ replicare labores,
Et varios morbos, ac tristia fata parentum,
Ærumnasque graves, & mille pericula rerum,
Et male sollicito vigiles in pectore curas
Commemorare velim, major mensura dolorum
Fuscat, & obducit fugientis gaudia vitæ.
Vilia sanguinei primordia transeo partûs.
Prætereo cunas, pannorum fœda relinquo.
Infantum fletus, nutricum sperno labores.
Ad pueri propero lacrymas, quem verbere sævo
Iratus cogit dictata referre magister,
Dediscenda docens quæ confinxere Poëtæ,
Stupra nefanda Jovis, seu Martis adultera facta,
Lascivos recitans juvenes, turpesque puellas,
Mutua quos junxit, sed detestanda voluptas.
Imbuit ad culpam similem rude fabula pectus,
Præventusque puer vitii ferventis odore,
Jam cupit exemplo committere fœda deorum.
Ergo cùm primo genitali membra calore
Fervida, cor juvenis, stimulante libidine pulsant,
Fræna pudicitiæ, nullo prohibente, relaxat,
Ad lævos actus devexo tramite currens.
Quod si post culpam moveat confusio mentem,
Et velit in dextra vitio pollura reniti,
Lubrica fixa luto vestigia culpa retentat,
Assuetumque malo prohibet rectò vertere gressum.
Ergo per abruptum fertur miseranda juventus,
Crimina criminibus, seu mortes mortibus addens.
Quid referam species scelerum, perjuria, furta,
Sacrilegos ausus, cædes, incesta, rapinas?
Plurima prætereo, quæ nec memoranda videntur,
In quibus hæc ætas cœcâ se mente volutat.
Sed neque vir factus facilè concocta repellit
Probra voluptatum, nisi quod reverentius optat
Indulgere sibi, metuens dispendia famæ.
Jam studiosus opum, vani studiosus honoris,
Nec valet arbitrii virtute revincere pravum,
Cui se sponte suâ submisit criminis usum.
Inde senectutem mala consuetudo molestat;
Et cùm jam coitûs sibi sit subtracta voluptas,
Utpote cui gelidus cohibet penetralia sanguis,
Infatuata tamen prurit sub corde voluptas,
Et petit affectu quod non procedit in actum.
Sed nec opum solet in finibus minor esse cupido,
Nec de prædictis est ambitiosior ætas;
Quin & avaritiæ gravioris labe notatur,
Dum victura minùs, plus parcere sumptibus optat,
Quæ mala fert senium, morti vicinior ætas,
Decrepiti possunt delitamenta probare,
Cujus ad infantum fragilis redit actio vitam.
Nam prope sunt hominis similes occasus & ortus,
Qui velut ex nihilo vitam procedit in istam,
Et velut in nihilum vita discedit ab ista.
Ergo quid in vita placet hac mortalibus ægris,
Cujus ad occasum labor est ostensus ab ortu,
Et pars nulla vacat, quam non mala multa molestent?
Quid placet ergo viris, qui sola caduca sequuntur?
Numquid concubitus? sed equos decet illa voluptas;
An cibus & potus? pecudes quoque talia quærunt.
Num populi favor? at nihil est velocius aurâ.
Numquid divitiæ? sed eas hinc auferre nequimus.
Num formæ decor? at senio morbove fatiscit.
An potiùs diuturna placent hæc tempora vitæ?
Sed non expectat pars horæ prima secundam, — Quàm transitoria sit hominum vita.
Et nisi cùm periit nequit integra jure vocari.
Si longum tempus longum nihil esse probatur,
Quid refert igitur paucis vel pluribus annis,
Postquam transierint, vitam duxisse caducam?
Bestiolas nasci perhibent in flumine Gange,
Quarum membra luto surgens aurora figurat, — Simile.
Sol oriens animat, facit hora secunda moveri,
Tertia jam vegetis ludos saltusque ministrat;
At postquam summo radians stat Phœbus in axe,
Hæ quoque perfecto vires in corpore sistunt:
Hinc ubi sol currum devexum flectit in orbem,
Pigrius incipiunt lusu cessante moveri,
Et vigor exhaustos pedetentim deserit artus;
Vespere jam facto, rugas dat pellis aniles,
Et gravis incurvat titubantia membra senectus;
At simul Oceani radios sol mergit in undis,
Vita brevis tenues pariter discedit in auras,
Unius tantùm spatio porrecta diei.
An non his similes animalibus esse videmur,

Quos brevitas vitæ, quantumvis longa, coarctat?
Nam quicquid longum sub tempore ducitur ullo,
* supp. Cum. * Quo collatum, punctus brevis esse probatur,
Immò nec punctus, quoniam cùm mille per annos
Tempora transierint, stat punctus, at illa nihil sunt.
Quid, rogo, quid sapiens attendit Conditor orbis,
Ipse manens semper, cùm transitoria finxit?
Si genus humanum sumus hac sub lege creati,
Ut quicquid gerimus fugitivæ tempore vitæ
Transeat, & nosmet tandem simul intereamus,
Insipiens opifex, reprehendendusque videtur,
Cujus opus vanum veluti vas fictile transit.
Sic faber ignavus per opus culpatur ineptum,
Artificemque suum reprehendit fabrica nutans.
Sed neque quàm pecudum melior sors nostra videtur,
Cùm par interitus homines jumentaque tollat.
Si quis opus sumens, ut desinat, incipit, aut si
Tecta domus subiens, obintrat, ut egrediatur,
Insulsus meritò deridendusque videtur.
Nos quoque si tantùm nati sumus ut moriamur,
In vanum nati, frustra vixisse probamur.
Sed cùm sit sapiens, immò sapientia, qui nos
Condidit, atque suâ signavit imagine mentem,
Cui formata luto commisit membra regenda,
Probatur immortalitas animæ. Non est credendum nos funditùs interituros;
Sed potiùs constat, quod nec caro nostra peribit,
Æternæ menti miro semel ordine juncta.
Nam duo Cunctipotens hominem conflavit in unum,
Ut de diversis factus certamen haberet,
Arbitrioque suo vinci, vel vincere posset;
Sed bene pugnanti pareret victoria palmam,
Supplicium victo dignum censura pararet.
Sic foret æternum quod condidit optimus auctor,
Qui finem nescit, quem tempora nulla coarctant,
Quem penes omninò pax est, & semper idipsum.
Tempora facta puto, quorum variatio tempus
Efficit, ex variis generat discordia pugnam:
At studium pugnæ sequitur victoria, quæ si
Tollatur, pariter merces & pœna peribunt.
Sed neque justitiæ dabitur locus Omnipotentis,
Per quam pro meritis referantur merita cuique.
Ergo necesse fuit varios effingere motus,
Et de diversis unum compingere mundum,
Quo velut in stadio longo certetur agone,
Dum genus humanum per tempora tendit ad ævum,
Donec agonistis Judex examine justo
Singula disponens, pœnas vel præmia solvat.
Heu miser! illa dies mihi quæ tormenta parabit,
Qui lævum per iter semper devexa secutus,
Humilis Marbodi confessio. Illecebris carnis, superatâ mente, vacavi;
Cujus in omne nefas intentio prompta cucurrit;
Cujus opus virtus à crimine nulla redemit!
Si tantùm justus Deus est, pietate remotâ,
Nulla mihi veniæ spes est, mihi nulla salutis.
Sed quia justitiæ Domini clementia pars est,
(Nam sua jure suo repetit, laxat ve licenter,)
Confero me Domini supplex reus ad pietatem,
Qui justè damnare potest, & parcere cui vult;
Utque velit rogito mihi feminеci misereri,
Quem leo discerpsit, quem vipera sæva momordit,
Quem latro vulneribus, spoliatum veste, cecidit,
Levites sprevit, sprevit mea flagra Sacerdos;
Nec quisquam tulit auxilium sub morte jacenti.
Tu quoque si transis, hominum mitissime custos,
Quis curam geret, aut quis vulnera cruda ligabit?
Plurima qui veniæ spem per documenta dedisti,
Judicium removens, veniam concede roganti.
Nam quis judicio poterit contendere tecum?
Nulla mihi meriti fiducia. Si tamen optas,
(Ut pius es) meritum, quo jure queas misereri,
Sit mihi pro merito mœsti contritio cordis,
Sint lacrymæ mihi pro merito, sint verba, precesque.
Narratur lacrymis abluta negatio Petri.
Creditur & meritis meruisse latro paradisum.
Regis adulterium septem tolerata diebus
Dicitur emendasse fames; justique necati
Rex idem facinus ratione piavit eâdem.
Dæmone septeno fletu purgata Maria,
Prima resurgentem meruit cognoscere Christum.
Plurima sunt exempla quibus fiducia lapsis
Certa datur veniæ, quæ tu recolenda parasti,
Ne quis desperet, cùm te sciat esse benignum.
Ergo, benigne Pater, fac more tuo bene mecum,
Ut cum salvatis merear requiescere tecum.
Laus tua, Sancte, meo semper versetur in ore,
Et mea, scripturâ, confessio vivat in istâ.
Amen.

CAPITULUM III.

De Meretrice.

Innumeros inter laqueos quos callidus hostis
Omnes per mundi colles camposque tetendit,
Maximus est, & quem vix quisquam fallere possit
Fæmina, triste caput, mala stirps, vitiosa propago,
Plurima quæ totum per mundum scandala gignit;
Quæ lites, rixas, & duras seditiones
Excitat, & veteres bello committit amicos,
Separat affectus, natos ciet atque parentes:
Parva loquor, Reges solio movet, atque Tethrarcas,
Gentes collidit, quatit oppida, diruit urbes,
Cædes multiplicat, lethalia pocula miscet;
Per villas agrosque furens, incendia jactat.
Denique nulla mali species grassatur in orbe,
In qua nón aliquam sibi sumat fæmina partem.
Invidus est sexus, levis, iracundus, avarus,
Et circa potum nimius, ventrisque voracis;
Vindictâ gaudens, & vincere semper anhelans,
Per fas atque nefas cupiens implere quod optat;
Cui nihil illicitum, quod dulce sit, esse videtur.
It facie renitens, secretaque sordida celans,
Mendax atque procax, nec furti crimine purus;
Hinc lucris inhians, hinc igne libidinis ardens,
Garrulus, inconstans; & post mala tanta superbus.
His armata malis subvertit fæmina mundum;
Fæmina dulce malum, pariter favus atque venenum,
Melle linens gladium cor confodit & sapientum.
Quis suasit primo vetitum gustare parenti?
Fæmina. Quis patrem natas vitiare coëgit?
Fæmina. Quis fortem spoliatum crine peremit?
Fæmina. Quis justi sacrum caput ense recidit?
Fæmina, quæ matris cumulavit crimine crimen,
Incestumque gravem graviori cæde notavit.
Quis David sanctum, sapientem quis Salomonem
Dulcibus illecebris seduxit, ut alter adulter,
Alter sacrilegus fieret, nisi fæmina blanda?
Prætereo multas, quas pagina sacra recenset,
Infandam Jezabel, ausamque nefas Athaliam,
Et plures quas non est enumerare necesse.
Multas prætereo, quas connumerare Poëtæ,
Historiæque solent, Exiphilem & Clytemnestram,
Beliden & Prognen, concertatamque decenni
Terrarum bello Læda genitam meretricem,
Quasque solent alias populo recitare Tragædi.
Hujus in exemplum monstri gravis atque cavendi,
Finxit terribilem sapientia prisca chimæram;

Cui

Cui non immeritò fertur data forma triformis;
Nam pars prima leo, pars ultima cauda draconis,
Et mediæ partes nil sunt nisi fervidus ignis.
Hæc ad naturam meretricis ludit imago,
Ut prædam rapiat quæ præfert ora leonis,
Egregio simulans quiddam quasi nubile vultu;
Hâc specie captos flammis exurit amoris,
In quo nil solidi, nil ponderis esse videtur,
Sed levis, & ratione carens, fervensque libido,
Ultima sunt cujus lethali farta veneno,
Quippe voluptates mors & damnatio finit.
Fœmineam speciem gerit irrequieta Carybdis,
Quæ trahit in mortem sorbens sibi proxima quæque;
Hæc est & Syren, quæ stultos dulcia cantans
Allicit, allectos trahit, attractosque profundum
Mergit in interitum, quem declinavit Ulysses
Præcludens comitum famosis cantibus aures,
Se quoque vi cohibens ne cursum flectere posset
Nexibus arctatus fugientis in arbore navis;
Nec minus & Circes male dulcia pocula cavit,
Quæ qui potarunt formas traxere ferinas,
Effecti canibus similes, suibusque lutosis,
Per quos degeneres emollitique notantur,
Ducentes pecorum dominante libidine vitam.
O genus hominum! mellita venena caveto,
Et dulces cantus tractumque voraginis acræ,
Nec te compositi seducat gratia vultûs,
Flammas urentes, sævumque timeto draconem.
Si formosa vocat mulier te fallere quærens,
Tuque tibi fidens properas certamen inire
Pectore robusto spernens hostilia tela,
Falleris ignarus; non hæc certaminis hujus
Lex est, ut possis consertâ vincere pugnâ.
Præstat inire fugam, pedibusque parare salutem.
Si fugis, evades; si congrederis, capieris.
Sed neque despicias moneo, quia Gorgone visâ
Vertitur in lapidem quicumque libidine torpet.
Quisquis in Ecclesiæ, mundi secat æquora, navi
Ut queat optatum patriæ contingere portum,
Dulcisonos cantus & blanda pericula vitans,
Dogmate legitimo conclusas muniat aures
Adstrictus ligno divini fune timoris;
Lignum nostra salus Crux est, velut in rate malus,
Nec caret antennis, quæ sunt duo brachia ligni.

CAPITULUM IV.

De Matrona.

IN cunctis quæ, dante Deo, concessa videntur
Usibus humanis, nil pulchrius esse putamus
Nil melius muliere bonâ, quæ portio nostri
Corporis est; sumus atque suæ nos portio carnis,
Quam non immeritò naturæ lege coacti
Ut sociale bonum, vel cùm nos lædit, amamus;
Nam cùm simus idem, sub eadem conditione
Vivimus, & nihil est quod non commune geramus,
In cunctis similes, salvo discrimine sexûs:
Lex, ortus par est, alimentis utimur iisdem,
Æque vestimur, fletum risumque movemus
Affectu simili, sensu discernimus æquo
Quæ bona, quæ mala sint, quid justum, quid sit iniquum,
Et sermone pari sententia mutua currit.
Inter consimiles gratesque referre vicissim
Novimus, officiis alternaque dona mereri,
Et dare consilium quo noxia submoveantur.
Ista vir & mulier communiter omnia possunt
Quæ constat brutis animantibus esse negata,
Nec tamen & multi cupiunt, & amanda fatentur.
Quæ ratione carent, vivunt tamen atque moventur,
* Sterque, gradu nobis naturæ juncta secundo, *f. Scantque, gradu.*
Herbas & flores, & cuncta virentia terræ,
Quæ calor humori mixtus nutritque, fovetque,
Incrementum dans, & vires fructificandi.
Pulchra putant homines, animam tamen ista carere
Non ignorantes, sed enim crescendo moventur.
Tertius ergo gradus docet hæc minùs esse probanda
Vestes, argentum, gemmas, aurumque, vel omne
Quod motu caret, & tamen est optabile visu,
Quamvis à nobis longè * longéque remota. *f. latéque.*
Quarto quippe loco naturæ lege tenentur.
Admiranda ferunt etiam quibus ista negantur.
Ergo cùm mulier sit dignior omnibus istis,
Pulchrior argento, fulvo pretiosior auro,
Splendidior gemmis, quia luce carent rationis,
Quod miranda magis, vel quod potiùs sit amanda
Ex supradictis certum constare putamus.
His licèt ex solo venientibus ordine causis
Naturæ justi nexu sociamur amoris,
Quas tamen ex æquo sexus partitur uterque,
Nec minùs ista viris sunt quàm mulieribus apta.
Sed sunt multa quibus muliebris sollicitudo
Præminet, & propriam dat mundo fœmina causam,
Quam si submoveas, hominum genus omne peribit;
Nam si desit ager, rogo, quid tua semina prosunt?
Quis queat esse pater, si desit fœmina mater?
Transeo prægnantis duros longosque labores,
Anxia prætereo cruciantis tempora partûs
Quo nos in lucem mater * chrust ssima fundit *f. tristissima.*
Mox pretio prolis tantos oblita dolores.
Quis precor hoc meritum digno compensat amore?
Dicere quisve potest se matrem non habuisse?
Multa minora quidem, sed quæ tamen exigit usus
* Vice communis, tibi fœmina sola ministrat; *f. vitæ.*
Nam quis nutricis sumet nisi fœmina curam,
Quâ sine nemo potest natus producere vitam?
Quis lanam, linumque trahet? Quis volvere fusum?
Reddere quis pensum, vel texere quis patietur?
Usus in nostros sunt hæc; tam commoda sunt,
Ut si deficiant, vitæ minuatur honestas.
Plurima prætetea quæ cura domestica poscit
Promptiùs exequitur speciali fœmina cultu,
Multaque perpetitur, quæ nostra superbia transit.
Molliùs ægrotum tractat, plus sedula lecto
Assistit, studiosa cibos potumque ministrat.
Plus amat, & citiùs valet ad præcepta moveri,
Inque boni formam ceu mollis cera reflecti,
Et disciplinæ subjectior esse probatur.
At mens dura viri rigidâ cervice repugnat,
Vixque jugum patitur dum se negat inferiorem.
Adde quod in fragili magis est laudabile sexu
Virtutis studium, transgressio plus venialis;
Nec tamen in sexu virtus minor inferiori
Sæpe reperta fuit, sed nec transgressio major;
Namque scelus Judæ quæ pessima fœmina vincit?
Aut quis vir meritum valet æquiparare MARIÆ?
Hoc tamen excepto quoniam res unica constat,
Non paucas legimus mentes gessisse virorum,
Aut etiam superare viros; & pectore forti
Dignam mercedem meritâ cum laude tulisse.
Sara, Rebecca, Rachel, Hester, Judith, Anna, Noëmi,
Sidera ceu septem quas sæcula prisca tulerunt,
Æquiparasse viros, aut exuperasse leguntur.
Nam Judith egregium facinus, quod nemo virorum
Ausus erat, gessit, cæso rediens Holoferne,
Bethuliæque salus urbi data per mulierem,

Urbibus à reliquis pulsum deterruit hostem.
Hester Reginam commendat fama perennis,
Quæ velut agna lupo crudeli nupta tyranno
Non timuit, capitis discrimine, limen inire,
* Quod non exibat quisquis non jussus inisset, (* f. Quo.)
Opposuitque suam propria pro gente salutem,
Edictumque necis populi convertit in hostes.
Ruth taceo quæ sola socrum comitata pudicam,
Ad regale genus meruit transfundere prolem,
Dum fidei causâ patriam fugit atque parentes.
Aut sub lege nuva postquam laus integritatis
Virgineo partu mundo celebrata refulsit,
Innumerabilibus sunt tempora plena puellis,
Quæ vitæ damno compensavere pudorem,
Et documenta viris, hostem superando, dedere
Quod mentis virtus sit cedere nescia pœnis.
De numeru quarum meritis non inferiores
Agna, Fides, Agathes, Lucia, & Cæcilia, Thecla
Egregiâ virtute truces vicere tyrannos.
Possem Gentiles etiam memorare puellas
Mortis contemptu celebres, castoque pudore.
Æternam meruit moriens Lucretia famam
Damna pudicitiæ celeri nece sponte secuta;
Alcestes decoris refugit dum cernere lucem,
Hanc tamen & memorant dura sub conditione
Quâ caput alterutrum crudelia fata petebant
Morte suâ vitam Regis servasse mariti.
Casta suum ferro confoderat Attia pectus
Damnati cupiens præcurrere fata mariti;
Quod sibi dilecto cùm traderet: Accipe, dixit,
Quod feci vulnus mihi non dolet, & tua, Pethe,
Vulnera quæ facies, mihi vel post fata dolebunt.
His patet exemplis, patet & rationibus illis
Carminis in primu quas limine fiximus hujus,
Quod neque culpari mulier, quia fœmina tantùm,
Nec quia vir tantùm debet quis laude beari;
Sed magis in sexu vitium mutatur utroque,
Et pariter laudem virtus in utroque meretur.

CAPITULUM V.

De Senectute.

Ætatem vexant incommoda multa senilem,
Quæ de mortali procedunt conditione
Corporis humani compagem debilitante
Dum dissulvendos in mortem præparat artus;
Mens etenim vivax nec corpore clausa senescit,
Nec finem vitæ jam corpore libera novit.
Hæc sunt ergo ferè senibus plerisque molesta;
Singula sæpe novo tentantur membra dolore,
Nunc caput, aut pectus, nunc cor dolet, aut latus, at nunc
Extorquet gemitus vexans injuria lumbos;
Contrahitur nimio nunc totum frigore corpus,
Vixque valet multâ cumulatum veste foveri,
Pondus & impositum fessos mox opprimit artus,
Congeriemque jubet citius removere molestam;
Aut onus aut frigus misero tamen est tolerandum,
Sed neutrum perferre potest, at utroque gravatur,
Est utrobique labor, requies utrobique negatur.
Interdum subitâ correptus febre calescit;
Frigus adest & onus, sed eum calor angit iniquus.
Huic caligantes oculos tegit improba nubes,
Ut vix servorum valeat dignoscere vultus,
Aut penitus patulos lux invida deserit orbes.
Excussos alius gemit à radice molares
Infusum nodo dum panem versat in ore,
Et sorbere magis, quàm mandere cogitur escas,
Sostentatque cibus, sed non delectat edentem,
Fallit & * insipiens gustu torpente palatum; (* f. insipidus, sc. cibus.)
Vox exarmato quoque deformatur in ore,
Et collisa levi balbutit lingua labello.
Sunt quibus obstrusæ via jam præcluditur auris,
Et vel clamosâ vix possunt voce moveri.
Quorumdam nares sensu privantur odoris,
Ut nihil à cœno distet fragrantia thuris,
Hos neque contristat cerebrum, neque mulceat illud.
Sed neque tam dulcis senibus sopor explicat artus,
Nec se tam lenis vetulis sonus auribus infert,
Non sic æstiva fessi recreantur ab aura,
Nec similem præstant potusve cibusve saporem.
Tardo conatu suscepta negotia tractant,
Et quoties opus est, lento sermone perorant.
In quæstum cupidi quæsita tenaciter abdunt,
Et ne deficiant metuunt præsentibus uti,
Cúmque, quod his vitæ superest, paucissima poscat,
Frustra spe longi non pauca superflua servant.
Sed quis sanus iter longos parat ad breve sumptus?
An non desipit is qui quo brevior via restat,
Hoc plus sollicitus graviora viatica tollit?
Stultior est iste qui quo non utitur auget.
Cur? quia semper eget. Quare? quia parcit acervo.
Cur parcit? ne deficiant sibi commoda. Quænam?
Hospitium, vestes, cibus & diversa supellex.
Ast hæc deficient si sumpserit unde parentur;
Et ne deficiant, hâc deficient ratione;
Quod quàm sit stultum stultis etiam patet; Ergo
Sumat & expendat, paret & quibus expedit uti.
Sed gelidus sanguis senis interiora coarctat,
Et timet expensas, & eget, ne possit egere;
Ergo voluptates aufert provectior ætas.
Corporis enumerant quas inter commoda multi,
Inter quas fertur coitus vel maxima, cujus
Sera caloris egens ætas intercipit usum;
Propterea vulgo senibus culpatur ab ipsis,
Cúmque senectutem cupiant omnes adipisci,
Accusant omnes & detestantur adeptam
Quando voluptatum non idem sensus habetur.
Sed mihi multa placent quæ confert longior ætas,
Nec culpanda nego quædam quibus insimulatur.
Sic etiam non multa gerit laudanda juventus,
Nec minus est vitiis eadem subjecta quibusdam.
Laudo senectutem, quia turpes pellere motus
Noscitur, & mundum servare libidine corpus,
Tum quod inest senibus rerum prudentia major,
Et quod tranquillam sectantur amantque quietem,
Pellitur & petulans levitas gravitate senili,
Tum quod sæpe solent avertere publica damna
Consilium dubiis in rebus dando salubre,
Et discordantes revocans ad fœdera pacis;
* Et quod avaritiæ morbo plerique laborant, (* f. Non quod.)
Improbo præcipuè quia sumptu se quoque fraudant,
Et morti servant quæ vitæ postulat usus;
Nam quod in annoso tenuantur corpore vires,
Vel quod morborum miseros incursio vexat
Non magis arguo quàm quod non aut viribus infans
Stare potest * pueri, puer aut juvenilibus uti, (* f. propriis.)
Quodve sui morbi juvenes puerosque fatigant,
Scilicet ætatum distinctas proprietates.
Qui trahit in culpam naturæ jus reprehendit,
Quod senis obscurat fallax oblivio mentem,
Immemor & subitò facti solet esse recentis:
Hoc reor ætatis, non culpâ deficientis,
Sed magis incultæ vitiu contingere mentis;
Nam quos desidiæ dat luxuriosa juventus,
Excipit hos hebes insipiens odiosa senectus;
Quos prior in studiis ætas exercet honestis
Jucundos clarosque senes florere videmus,
Pectore qui memori recitant linguâque disertâ
Res noviter gestas, imitandaque facta priorum;

E contra quosdam juvenes puerosque videmus
Vix hodie quod heri gestum fuerat reminisci.
Unde patet non temporibus juvenumve senumve
Stultitiæ causam, sed moribus attribuendam;
Scilicet ætati luxus nocet improbus omni,
Et modus ætatem servat, decet, adjuvat omnem.
Multa senex memini juvenem me probra tulisse
Verborum cur non sequerer levitate coævos
Intempestivis epulis ludisque vacantes,
Cùm me discendi retineret sobria cura,
Quorum nonnullos miseram modo ferre senectam.
Mens hebes & corpus privatum sensibus ipsis
Indicat antiqui vestigia sordida luxûs.
Ast ego nunc suaves studiorum colligo fructus
Cùm lego, vel meditor, vel quidlibet utile scribo,
Vel mihi commissos moralibus instruo verbis.
His exercitiis mihi fit jucunda senectus;
Et si corporeis me fraudat viribus ætas,
Ingenium mihi mensque vigent & tempore crescunt.
Nec mihi contemptum peperit maturior ætas,
Sed cani capitis crevit reverentia major.
Ergo Creatori non cessem reddere grates,
Ætatem qui me miserans perduxit ad istam,
Quâ jam naturæ petulans deferbuit ardor,
Pacatosque * sunt tandem requiescere sensus.
Delectet juvenes latis discurrere campis,
Sectari lepores, capreas, aviumque volatus,
Delectent epulæ, ludi, spectacula, cantus,
Me mens oblectat meditantem talia, lectus.

* f. finit.

CAPITULUM VI.

De Fato et Genesi.

Per genesim intelligi voluit Auctor nativitatem, seu tempus & momentum nativitatis uniuscujusque.

Fato cuncta regi testatur opinio vulgi,
Munera fortunæ qui plus nascentis in hora
Constitui perhibent, quàm nobilitate parentum.
Nec desunt aliqui Doctorum nomen habentes,
Qui sibi nonnullâ ratione probare videntur
Quod nostros actus genesis violentia ducat,
Ut quicquid gerimus confirment esse necesse.
Est autem genesis natalis terminus horæ,
Quam sub stellarum testantur lege teneri,
Quarum cuncta situs nascentibus omnia præstat,
Sydera nam septem per signa ferunt duodena
Cursu retrogrado; tamen hæc cito, tardius illa
Temporibus certis intervallisque moveri.
Ergo Mathematici stellarum * numine septem
Prospera cuncta dari perhibent, casusque sinistros;
Juxta quod sese sociant per singula signa,
Aut à se brevibus spatiis longisque recedunt,
Sic tamen ut radius quæcumque proportio jungat.
Nec solùm causas tribuunt his exteriores,
Sed mores etiam nascentibus * videre credunt;
Namque Venus cum Marte manens in schemate quodam,
Tetragono solis radio se respiciente,
Cogit adulterii facinus committere natos,
Cogit & incestus patrari flagitiosos;
Unde putant tractum, quod Musa poëtica narrat,
Martis adulterium Solem Venerisque notasse.
Mars quoque respiciens Saturnum schemate quadro
Stellarum nullâ se respiciente bonarum
Efficit audaces, gladiatores, homicidas,
Dæmoniacos, fures, omnique libidine plenos.
Cum Jove juncta Venus parit omnibus omnia læta,
Si tamen obstat eis radiatio nulla maligna.
Unde Maro memorat quod Juppiter oscula natæ
Prælibans vultu, lævum fuget omne, sereno.

* f. nomine.

* f. edere credunt.

Mars fera bella movet; Belli Deus inde vocatur.
Pessima cunctarum Saturni stella putatur.
Mercurio Lunæque suos ars dividit actus,
Vitæ dans astris humanæ jura necisque:
His lucra, damna volunt, his corpora sana vel ægra;
His & virtutes omnes, & crimina cuncta;
His paupertates & opes ascribere causis,
Hæc apud Astrologos quondam mihi lecta recordor.
Firmicus infirmis rationibus ista probare
Contendit, cujus mihi themata falsa videntur;
Nam juxta quod ei placet inquisita notare
Affirmem quod sit mea constellatio fallax,
Sicut in hoc studio versans aliquando probavi,
Ni verear ne me potiùs quis fallere credat,
Aut in difficili falli numero potuisse,
Si non hæc notâ cunctis ratione refutem.
Primùm si verisimiles assertio falsa
Posset habere locos, ac gentibus insinuari
Quod genesis cogat quicquid committitur, usquam
Utile quid mundo, precor, hæc persuasio ferret,
Scilicet ut nullus quæcumque nefanda caveret,
Sed patrocinio cognati syderis utens
Vellet quisque suum scelus hâc ratione tueri.
Cur mihi quis post hæc Judex imponere culpam
Tentet, & insonti pœnam decernat iniquam,
Cogentem feriat, parcat censura coacto,
Vel potiùs laudet quicquid delectat agentem,
Omnia cùm constet descendere crimina cœlo?
Ergo metus pœnæ cohibens peccare volentes
Postquam defuerit, ruptis malus omnis habenis
Proruet in facinus, peragens quodcumque libebit.
Aspice quanta malis scelerum sit aperta fenestra,
Fur, latro, sacrilegus, raptor, perjurus, adulter,
Et quodcumque nefas toto punitur in orbe
Jam velut in licitum vetitos prorumpet in actus.
Quod si pœna reis deberi nulla probatur,
Et contra nulli debentur præmia justo,
Spes perit atque metus, perit paradisus & orcus,
Libertas perit arbitrii, vis cuncta coarctat.
Sic leges frustra, sic jura forensia frustra,
Consilium frustra, mentis prudentia frustra,
Templa Dei frustra, supplex oratio frustra,
Et quæcumque juvant miseros sunt omnia frustra.
Ergo nec ignaro nocet absque labore vacare,
Nec juvat agricolam multis cum bobus arare,
Si mala stella probum, vel si bona gignat inertem.
Et tamen alter eget, cùm sumptibus alter abundet.
Quid quod & auctorem condemnat opinio talis,
In quem perspicuè stellarum culpa redundat;
Aut igitur genesis prorsus reprobanda videtur,
Aut genesi salvâ, salvum nihil esse probatur.
Hæc satis esse reor, quibus cedat impius error;
Si tamen est aliquis super hæc qui plura requirat,
Et petat oppositâ genesim quasi fronte ferire,
Possumus hanc aliâ falsam ratione probare.
Sunt quædam quas nulla movet discordia gentes,
Bragmanos Seresque vocant qui vera probarent.
Nullus ibi raptor, spargens incendia nullus,
Nullus adulterium novit, perjuria nemo;
Incestum fugiunt, faciunt homicidia nusquam.
Numquid in his aliquid juris tenet aut Venus, aut Mars?
Aut numquid nullus sub eorum nascitur hora?
Sunt aliæ contra quibus est incestus in usu,
Quarum sunt homines assueti vivere rapto,
Sanguinis humani quibus est effusio vilis,
Qui nec adulterium, nec cætera crimina vitant,
Quos non audiitu, sed visu movimus ipso.
Numquid & hos prohibet sidus peccare benignum?
Aut horum nemo valet hoc sub sidere nasci?

Astrologia judiciaria quam fallax.

Denique Judæis quotquot versantur ubique
Octavâ curtata die sunt membra pudenda,
Omnibus & tenero fluxit de corpore sanguis,
Quis cunctos unâ genitos deliret in hora,
Quâ Mars sanguineus natis dare vulnera fecit
Omnes ut membro plagam paterentur in uno.
Ergo voluntatis non sideris esse probatur
In bivio positum lævam dextramque tenere;
Nec minus est clarum, quod sæpe timore voluntas
Vel spe mutatur, refugitque quod ante petebat,
Ut si quis planum cupiens incedere callem
Aspiciat subitò scissæ telluris hiatum,
Interitum metuens objecta pericula vitat;
Et rursus pariter saxosum tendere nolens,
Si subitò videat non parvi ponderis aurum
Spe lucri properans pensat mercede laborem,
Ingrediturque viam per quam priùs ire timebat.
Impellat juvenem Mars, & Venus atque Cupido
Quemlibet ad coitum cupientis idem mulieris,
Atque superveniat, cùm jam sit uterque paratus,
Ira viri gladios infestaque tela gerentis,
Suspensâque manu permittat opus morituris,
Nonne sub articulo necis impendentis utrique
Victa timore fugit peccandi tota voluntas,
Et facinus prohibens timor est violentior astris?
Sic etiam populos Regum decreta timentes,
Qui punire reos soliti delicta coërcent,
Vivere perpetuâ gaudentes pace videmos,
Et nec agunt prædas, nec ab his incendia fiunt,
Nec violare thoros alienos turpiter audent,
Nec dant infestis sibi mutua vulnera telis.
Ergo timor, non stella facit ne crimina fiant.
At quos nulla tegit vitiis inimica potestas,
Aut legum jurisve minax censura coërcet,
Cædibus inter se videas sævire cruentis,
Assuetos crebris pacem turbare rapinis,
Et vetitos coitus lasciva licentia miscet.
Ergo timore carens crimen patrat omne voluntas;
At spe mercedis fieri bona cuncta putamus,
Cùm sit & hæc ipsam merces evadere pœnam;
Sed pro mensura fidei sunt spesque timorque,
Indubitata fides spem perficit indubitatam,
Et certus timor est quem certa fides comitatur;
At titubante fide titubabit spesque timorque.
Unde fit ut modicæ fidei peccata frequentes;
Nam qui perfectè pœnas & præmia credunt,
Si peccare ôment ne pœnas perpetiantur,
Et bona semper agunt ut regnum promereantur.
Hæc contra genesim breviter scribenda putavi;
Ne tamen omnino fatum genesimque repellam,
Esse meum fatum Summi Patris assero Verbum,
A quo cuncta regi debent quicumque fateri,
Ingenitamque mihi dico genesis rationem,
Et libertatem quâ quò volo tendere possum,
Sponte bonum, vel sponte malum sine sidere patrans.
Ergo si fuerit rationi juncta voluntas
In signo Libræ Christo * se respiciente, (* f. me.)
Prospera cuncta mihi contingent hîc & ubique.
Hæc est cunctorum genesis bona Christicolarum.

CAPITULUM VII.

De Voluptate.

Græcia Philosophos habuit diversa sequentes,
Dum sibi quisque placens aliorum dogmata damnat,
Ut semel assumptam pudor est deponere partem.
Hi de principiis mundi vitaque beata
Millia verborum studuerunt texere multa,
In quibus ingenio, non re, subtiliter osi
Plura probabiliùs quàm verè composuerunt,
Errorisque sui multos habuere sequaces
Artifici captos dicendi commoditate,
Inter quos habitus non ultimus est Epicurus
Ex atomis perhibens mundi consistere molem.
Iste voluptatem summum determinat esse
Perfectumque bonum, quo quisque fruendo beatus,
Congaudensque sibi sine sollicitudine vivat,
Scilicet aut animas cum corporibus perituras,
Aut nullum credens meritum post fata manere.
Hujus discipuli plures sunt Piragoreis,
Socraticis plures, nec quisquam Philosophorum
Tot propriæ sectæ potuit reperire sequaces.
Quis numerare queat regiones, oppida, vicos,
Urbes atque domos Epicuri dogma sequentes?
Sed nec ego dubitem si corporis ulla voluptas
Hoc præstare potest, ut sollicitudine pulsâ
Perpetuo gaudens ætatem ducere possim,
Inter delicias præbere manus Epicuro.
At si constiterit quod perniciosa libido
Corpus debilitet, mentisque retundat acumen,
Obtineat ratio quod sit fugienda voluptas.
Primùm delicias Epicuro sufficientes
Nonnisi sollicitus queat ipse parare magister.
Sed, verbi causâ, nos illi cuncta paremus
Commoda solliciti, gratis quibus ipse fruatur,
Et videamus utrùm sit luxuriando beatus;
Nec verò tantùm demos sibi dulcia gustu,
Sed pascant oculos etiam pulcherrima visu,
Sensibus & ceteris adsit sua cuique voloptas:
Sterne, pues, lectos, loca terna parato quaternis,
Hunc poscit numerum genialis forma triclinum,
Cortinisque domum pictisque tapetibus orna,
Perque pavimentum redolentes spargite flores.
Ipse micans gemmis Princeps, ostroque superbus
Accubet in lecto pretioso murice tecto,
Stragula convivas, seu bissina vestis adornet,
Turba ministrorum cultu sit amicta decenti;
Pone dehinc mensas, mantilia candida, mappas,
Confectum niveâ profer similagine panem,
Mellitas etiam solemniter adde placentas,
Fulgentes calices, nitidos appone catinos,
Fercula diversis condita saporibus infer;
Quadrupedum carnes quas cura domestica nutrit,
Quasque canum silvis solet exagitare lattatus,
Omne genus volucrum quod regia mensa frequentat,
Æquoreos pisces & de fluvialibus undis
Affer, & electos de qualibet arbore fructus,
Et quicquid tellus homini producit edile,
De vilis ut stomachi dapibus fastidia vincas;
Utque voluptatem capiat subtile palatum,
Nec minùs & variis distendito potibus utres,
Cæcuba non desint, nec desint vina falerna,
Pocula pigmentis & melle sapora propina.
His pistor, pincerna, coquus, dapiferque parandis
Insistent opus est, & turba minor famulorum,
Ne si fortè moras protraxerit actio segnis
Sit miser ante fame Rex quàm comedendo beatus.
Interea ne quâ fraudetur parte voluptas,
Tibicen, tubicen, citaristria, salteria, mima,
Cimbala, psalterium, lira, timpana, fistula, voces;
Et si quod genus est quod musica dulcius aptet,
Singula delectent festivis cantibus aures.
Nardi læta domus pretiosi fragret odore,
Balsama respirent, nec desint galbana, nec thus.
Post hæc cùm fuerint jam viscera plena beati,
Balnea, tonsores, strigiles, onguenta, silottrum,
Queis niteat curata cutis, sint ritè parata.
Sic color atque sonus, sic & sapor omnis, odorque,

Sensus corporei quibus ad momenta fruuntur,
Si quos objectant usu præsente beatos
Efficiunt, miseros cito discedendo relinquunt;
Sed neque qui fruitur te quam cito scit perituram
Securus gaudet, nec sollicitudo beatum
Ulla decet, sine qua nemo fruitur perituris;
Nam cùm defuerint, cupit insistitque fruendis;
Dum fruitur metuit ne se fugitiva relinquant,
Inque vices miserum carpunt timor atque cupido.
Ergo nequit vigilans non sollicitudine pungi,
* Ansatur, & multo vino somnoque sepultus
Nil cupiens & nil metuens fortasse beatus
Esse potest, cùm se non sentiat esse beatum.
* An siquidem miser est, nisi tempore dormiat omni,
Dormiet æternùm, ne sit miser evigilando.
Ridiculum nimis hoc, illudque videtur ineptum
Quid quod & ebrietas & crapula corpus onustum
Interiùs vexant, inflataque viscera rumpunt,
Dum gravis immodicas stomacus non digerit escas,
Et malè fœtentes exhalat copia ructus,
Vixque sub hac massa pulmo respirat anhelus,
Limphatumque mero cerebrum cava tempora pulsat.
Quæ poterit, precor, esse quies in turbine tanto?
Quin etiam morbos parit immoderata voluptas.
Nervos dissolvit, venarum cursibus obstat,
Et generat nimias vitiato sanguine febres,
Ac reddit tremulos consumptis viribus artus.
Denique præcipitat brevioris tempora vitæ;
Postremò nihil est quod sic extinguere mentis
Scintillam queat & vigiles demergere sensus.
Contra sobrietas, mensuraque parca ciborum,
Luxuriæque modus sensus conservat alacres,
Et naturali confirmat robore corpus:
Et somnos dulces, & cuncta salubria præstat,
Excitat ingenium, mentis custodit acumen,
Multiplicatque dies, ac vitæ prorogat annos.
Quis, rogo, virtuti locus est, ubi tetra voluptas
Regnat? Num quisquam dominante libidine prudens,
Aut justus moderansve potest, seu fortis haberi?
Cur hominem jugulat manus importuna latronum?
Scilicet ut spoliis redimatur iniqua voluptas.
Cur frater fratrem, cur nomina sancta parentes
In mortem nati votis properantibus urgent?
Ut successuris contingat iniqua voluptas.
Denique cunctorum scelerum fit causa voluptas.
Ergo voluptatem nec summum constat habendam
Nec mediocre bonum, minimum negat ipse Sophista
Qui summum prohibet; sed nos utrumque negamus,
Quippe bonum natura boni nequit esse repugnans,
Ut vitium vitio confligere sæpe videmus.
At cunctis inimica bonis solet esse voluptas,
Quam summum patet esse malum, quia destruit omnem
Virtutis speciem; vitium parit & fovet omne.
Quapropter stultos Epicuri respue sensus,
Qui cupis ad vitam quandoque venire beatam;
Sperne voluptates inimicas Philosophiæ,
In grege porcorum nisi mavis pinguis haberi
Illisâ rigidam passurus fronte securim.

* f. Arctatur, nisi forte meliùs ansatur, id est ansatus efficitur, ut homo qui utrimque præ ebrietate labat, quasi duabus ansis apprehensus, hinc inde pellatur & repellatur.

* f. sic.

CAPITULUM VIII.

De vera Amicitia.

Quæ sit amicitiæ lex & modus inter honestos,
Veraque quàm suaves pariat dilectio fructus
Complecti verbis non est mihi plena facultas.
Sed tamen experiar super his attingere quædam;
Nam quod Philosophis fertur placuisse quibusdam
Ut proprio vivat sapiens contentus amore,
Nec sibi jungat onus per amicitias alienum
Casibus afflicti per quod crucietur amici,
Sicque statum rapiat sibi sollicitudo beatum,
Qui nisi securæ nequeat contingere menti;
Hoc, inquam, nulli non execrabile dogma
Quàm sit inhumanum naturâ judice claret,
Quâ genitivus amor natos ligat, atque parentes;
Et consanguineos sociali fœdere jungit,
Conjugumque fidem nexu tenet irresoluto;
Hæc vis & populos, & magnas continet urbes,
Alternamque vicem communicat officiorum,
Et facit unanimes sub eodem degere tecto;
Congregat hæc eadem quodam quasi complice sensu
Ejusdem generis quæ sunt animalia muta,
Et duce naturâ sibi congrua quæque requirunt,
Grataque consimiles animas concordia nectit.
Affert ergo nihil vox quæ studiosa novorum
Fingit amicitias inimicas Philosophiæ;
Nam quid tam clarum, quid tam dignum sapiente
Quàm gaudere bonis sibi congaudentis amici,
Affectuque pari casus portare sinistros,
Et junctis opibus se consilioque juvare?
Nam sibi quæ desunt uni cùm conferat alter,
Fortiùs assurgunt ad onus virtutis uterque,
Unaque devinctis quasi sit persona duabus,
Exemplarque sui videt alter & alter in uno.
Ergo remotus adest, & cùm sit egenus abundat,
Et valet infirmus, loquiturque tacens per amicum;
Quodque magis mirum cùm sit simul alter & idem,
Post mortem vivit, sibi scilicet ipse superstes.
Quid tam jocundum, vel quæ tam vera voluptas,
Quàm comes unanimis, cui sic tua gaudia narres,
Ut tibi, qui tecum de re sic gaudeat ut tu,
Condoleat pariter, juvet, attollatque jacentem?
Si cui contingant quæ vix contingere possunt
Uni cuncta simul, sed dantur singula multis,
Gloria, divitiæ, facundia, forma, potestas,
Munera fortunæ quæ singula magna videntur,
Sic ille & miser est, si destituatur amico.
Hæc à natura mortalibus insita * via est,
Ut simili gaudens contraria cuncta repellat.
Scilicet hinc oritur eunitum dilectio prima,
Quam benefacta fovent, & alit tenor officiorum,
Præbita cùm fuerint hilari sibi mutua vultu.
Hoc tam divinum cunctisque perutile munus
Qui non admittunt horum teterrima sors est.
Si tamen est aliquis tam ferreus & sine succo,
Ut nulli credat, nec quemquam possit amare,
Humani generis quem dicere possumus hostem,
Dum se contentus, nulli prodesse laborat,
Prælatos meritò reor huic quoscumque latrones,
Quos, perversa licèt, scelerum communio jungit;
Et meliùs pecudes sociabiliter in grege vivunt,
Quas communis amor lætas agit, indice lusu.
Hunc etenim motum qui non habet applicet ut se
Ad sibi consimilem nec amantem possit amare,
Hujus erit trunco saxove simillima vita.
Sed benefacta licet diffundere nostra velimus

* f. vis est.

In plures, vel, si contingere posset in omnes,
Est in amicitiis tamen hic cautela parandis,
Ne quisquis blandâ specie simulabit amicum,
Hic tibi continuò dignus videatur amari,
Aut illi clausæ mentis citò limina pandas.
Hos timor, ast illos spes allicit utilitatum,
Quorum turba frequens, nec sic abigenda videtur,
Ut nulli quidquam, nec ullo tempore credas,
Cùm bene nonnumquam falsis utamur amicis;
Nam genus hoc anceps assentatrique paratum
Fallere non metuit, quia non te, sed tua captat.
Fortunæ comites, & prosperitatis amici,
Dum manet illa, manent, & cum fugiente recedunt;
At quos virtutis nostræ trahit æmula virtus,
Et morum concors species adamata bonorum,
Qui non ut pecudem sic contemplantur amicum,
Ut pluris faciant qui plus dabit emolumenti,
Sed nos propter nos censent & gratis amandos,
Ut se propter se convincitur omnis amare;
Hic genus est cum quo communia cuncta geramus,
Quod nobis & cui nos nulla negare velimus,
Et cum quo firmum manet per sæcula fœdus.
Hanc etenim legem veris sancimus amicis,
* f. certè. Ne quid turpe rogent, * sese faciantve rogati;
Sed neque sustineant quæ sint præstanda rogati,
Dent ultro potiùs sibi congrua quæque vicissim.
Ergo vir sapiens, quem diligat, eligat ante,
Unanimemque sibi conformalemque futurum
Indiciis studeat cautus prænoscere certis.
Mercaturus equum prius explorare labores,
Ne pede sit molli, ne sint exilia crura,
Ne nimium tardo vincatur in æquore cursu,
Neu frænum retinens parere recuset habenis,
Et, cui te credas, non explorabis amicum?
Ergo gravem, justum, fidumque legamus oportet,
Utilibus qui non postponere possit honesta,
(Utile si tamen est aliquid quod non sit honestum)
Huic etenim tuto præcordia nostra patebunt,
In quibus agnoscet quicquid cognoverit in se
Dum tales erimus, qualem descripsimus ipsum;
Nam nisi virtutis cultores simus uterque,
Inter dissimiles poterit discordia nasci,
Quæ veros numquam turbare valebit amicos,
Cùm sit virtuti numquam contraria virtus;
At vitiosorum concordia sæpe vacillat,
Ut si fortè tenax nimis iste sit, ille profusus,
Aut aliud discors vitium divellat utrumque,
Utpote qui veri non esse probantur amici.
Ex quo colligitur quod fœdera sola bonorum
Nomen amicitiæ verâ ratione merentur,
Namque malos socians concors sed iniqua voluntas
Factio jure potest vel conspiratio dici.
Non igitur temerè neque fortuitu speciales
Debet amicitias cum quolibet alter inire,
Vulgares siquidem multas fortuna ministrat,
Sed priùs expertis primas concedere partes,
At reliquis uti varios ut oportet in usus.
Quod si contigerit vel nos examine falli,
Vel quos diligimus mores mutare priores,
Nam quosdam tenuis servat fortuna modestos,
Quos vel opes, vel honor si forsan riserit, inflant,
Aut aliæ plures faciunt decrescere causæ,
Hos non continuò fas est ab amore repelli;
Est adhibenda priùs leviter correptio mitis,
Mox etiam, si res petit, objurgatio dura,
Quæ vitium feriens pedetentim parcat amico:
Quem si constiterit vitio non posse revelli,
Jam ne nos maculent hominis consortia fœdi,
Fœdus amicitiæ sensim sit cura reduci,
Ut dissuta queant, non ut discissa videri.
Nec subitò bellum, vel jurgia suscipiamus,
Cum quo juncta fuit nobis eademque voluntas;
Nam quid turpe magis, quid tam recitabile vulgo,
Quàm priùs unanimes odiis contendere duris?
Sed si culpa gravis, vel publica commoda turbat,
Vel nobis capitis, seu famæ damna minatur,
Qui modo amicus erat, decernere cogimur hostem,
Et removere manu stultissima vota procacis.
Est igitur comitum perpes concordia felix,
Quæ stat in adversis æqualiter, atque secundis;
Sed quæ perpaucos jam res probat esse fideles,
Scilicet in pejus mundi vergente ruinâ,
Et nihil absque fide tutum satis esse probatur.
Suspectos opus est etiam patiamur amicos,
Queis licèt indignis vitæ tantùm indiget usus;
Sed nos infidum ne nil in corde geramus,
Aut illis similes in fraudibus efficiamur:
Curandum potiùs, nec dissimulanter agendum
Qualiter à vitio fictus discedat amicus
Exemplo nostræ correptus simplicitatis,
Quam tamen à damno solers astutia servat;
Nam vel si nullum possis reperire fidelem,
Numquid vita placet sine qualicumque sodali?
Hinc satis apparet quanti sit verus amicus,
Et quàm delectet cujus delectat & umbra;
Sed quorum virtus animos sibi conciliavit,
Virtutis studium veros conservat amicos,
Quam Deus imprimis post se jubet esse colendam,
Et sine qua verus numquam reperitur amicus.
Obtinet ergo locum Deitas super omnia primum,
Proxima stat virtus, post quam numeretur amicus.
Quo melius post illa duo nihil esse putamus.

CAPITULUM IX.

De Bono Mortis.

Humani generis gravis est & summa querela
Quod nulli parcat duræ sententia mortis,
Hanc omnis ætas, hanc sexus abhorret uterque,
Hanc detestatur pariter cum paupere dives,
Cum puero juvenis, vir cum sene, sanus & æger;
Hanc indoctus homo summum putat esse malorum
Omnia cum vita tollentem commoda vitæ;
Hæc hominem pecudi pro parte corporis æquat,
Dum simili tabo carnem dissolvit utramque;
Et, quid plura loquar? mortis violentia desit,
Reddita libertas perfecta videbitur orbi.
Mortis quippe timor qui maximus esse timorum
Creditur impendens cervicibus omnibus horis,
Sub quo stant Reges, omnisque caduca potestas,
Obscurat quicquid vita delectat in ipsa;
Quod quidam Damocles Siculi conviva Tyranni
Ignarus rerum priùs experiendo probavit.
Nam dum patroni sortem jactando beatam
Sæpe recenset idem felicis commoda regni,
Enumerans aurum, vestes, cælataque vasa,
Regales epulas, ludos, turbamque clientum,
Postremò licitum quodcumque liberet agendi,
Felicem repetens ad singula quæque Tyrannum,
Utpote qui nullum metuens timor omnibus esset.
Ergo, Tyrannus ait, Si res tibi tanta videtur,
Experiare licet fortunæ commoda nostræ;
Purpura regalis, sceptrum, diadema, tribunal,
Imperiique mei tibi sit permissa potestas;
En tibi sum quod eras, quod eram tibi, tu mihi fias.
Fascibus assumptis sublimi verna locatur
Conspicuus solio, geniali mensa paratu
Instruitur; Procerum circumstat turba sedentem

Certatim properans nutus implere jubentis.
Denique quicquid habent convivia regia lautum
Omne repræsentat famulus Rex ipse ministrans.
Cœperat ergo diem tot per bona ducere lætum,
Cùm videt è camera tenui pendentia filo,
In subitum vulnus mucronis acumina cœci
Lethiferum cerebro jamjam minitantia casum.
Excutitur trepidus solio properanter eburno,
Mixtaque deliciis ingrata pericula damnat
Regibus expertus necis impendere timorem.
Mors igitur cunctis odiosa, nocensque videtur,
Qui fragilis vitæ finem quasi damna queruntur:
Quos ratione carens vulgaris opinio ducit;
Nam quicquid natura potens jubet esse necesse,
Quodque suis spatiis distinguit providus ordo
Insipienter agis quisquis reprehendere tentas.
Quis sanus queritur tenebras succedere luci
Quam sol occasu dirimens metitur & ortu?
Quis quod mutatis vicibus solisque recursu
Nox hiberna trium spatium tenet una dierum,
Noctibus æqua tribus Cancri sub tempore fit lux?
Quis quod decurrit per tempora quatuor annus,
Veris temperiem distemperet acrior æstas,
Quæ mox autumno sibi succedente fugatur,
Quem glacialis hyems violento frigore pellit?
Ver aperit fructus, quos fervida decoquit æstas;
Maturos legit Autumnus, sed bruma recondit
Annum concludens, gelidaque simillima morti
Decutit arenti marcentes arbore frondes,
Constrictosque vetat producere gramina campos.
Naturæ lex est, ut sit reparabile nulli
Præteritum tempus, sint præteritura futura,
At præsens possit vix expectare loquentem.
Quis tantam sibi quæso fugam velit esse perennem?
Optandum potiùs cursûs attingere metam.
Ex utero matris cùm parvulus editur infans
Ceu pecus ignorans quid sit, quò tendat, & unde.
Incipit in stadio primos tunc ponere gressus,
Currit, & ad pueri crescendo pervenit annos;
At puer in juvenem per defluа tempora transit,
Inde vir efficitur, post hæc subit ægra senectus,
Cedit & hæc senio, senium mors ultima finit.
Prætereunt horæ, nec ad anteriora recursus
Esse potest ullus, nisi quod mens gesta recenset.
Cur magis ergo doles senium decedere morti,
Quàm quod decessit senio matura senectus,
Quodve senectuti decessit fortior ætas,
Cui succedenti decesserat ante juventus,
Quæ præcurrentes pueri concluserat annos,
Quos infantilis nuper præcesserat ætas?
Nam primos hominis damnare videberis ortus,
Ultima si damnas fugientis tempora vitæ,
Quæ ratione pari disponit conditor idem.
Cùm velut à docto bene sit descripta poëta
Naturæ studio mortalis fabula vitæ,
Laudato primo, laudetur & ultimus actus,
Quo jam finito lector: Vos plaudite, dicat,
Cætera fine suo clauduntur tempora vitæ,
Atque quot ætates quasi tot mortes obeundæ;
Ultima cunctarum deterrima fine carebit,
Cui via jam fessos longissima concutit artus;
Nam si vita senis miseri sine fine maneret,
Cui non, quæso, gravis, quæ se quoque prægravat, esset?
Expedit ergo mori senibus, quàm morte carere.
At si mors vitæ cursum, quod sæpe videmus,
Non expectato senio festina recidit;
Sic quoque nulla datur justæ tibi causa querelæ.
Gaudendum potiùs quod per compendia mortis
Qui subeundus erat vitæ labor abbreviatur.
Nec jam peccando nocet importuna voluntas,
Nec tibi quam laceras iteranda molestia mortis,
Mors homini dat sola mori non posse, nec ultra
Affligi pœnis, aut vulnera sæva timere.
Quæ bona tot confert, mala quâ ratione putatur;
Aut quæ tot removet mala, cur bona non habeatur?
An quia post obitum pœnas patiuntur iniqui?
Ast hæc non mortis, sed vitæ culpa probatur:
Nam si mors horum posset finire dolores,
Quondam vita gravis, mors exoptabilis esset;
Est etenim nihil his gravius, quàm morte carere.
Mors est ergo bonis requies, finisque malorum;
Pœnæ causa malis, non mors, sed vita maligna.
Denique si proprium res quæque recurrit ad ortum,
Utque fluant iterùm revocant sua flumina fontes,
Ut placuit docto qui scripsit mystica Regi,
Quo nullus toto vixit sapientior orbe,
Quis graviter ferat, aut potiùs non judicet æquum
Si recipit tellus ortum tellore cadaver,
Spiritus antiquæ repetit primordia sedis.
Postremò nisi mors compesceret improba vota,
Nulla foret mundo pacis censura tenendæ,
Nec quodcumque nefas committere quisque caveret:
Nam licet & pœnas, & rerum damna timerent,
Spes stabilis vitæ vacuaret certa timorem;
Mortis namque metus pœnas exaggerat omnes,
Damnaque spes vitæ dat cuncta minora videri.
Est igitur satius mortalia membra resolvi,
Hocque timore malos duro quasi fune teneri,
Quàm, cessante metu, per tempora ducere vitam;
Ac ruptis scelus omne ruens excurrere frænis.
At quod de vitæ quidam brevitate queruntur,
Quale sit attendens, video ratione carere:
Nam si propterea vivendi longa petuntur
Tempora, ne pereat spatio fraudata voluptas,
Expedit ut breve sit quod mens gerit improba; nempe
Majores pœnas diuturna libido meretur.
At bene viventis si mors cita præpedit actus,
Justi post obitum voti manet integra merces.
Nec nocet ergo bonis fragilis breviatio vitæ,
Et prodesse malis pœnas metuendo videtur.
Unde patet neutris causam superesse querelæ.

CAPITULUM X.

De Resurrectione Corporum.

QUod latuit priscos hujus mundi sapientes,
Qui cœli terræque plagas & tempora mensi,
Rerum naturas se comprehendisse putarunt,
Nobis certa fides visuque probata revelat,
Ipso qui mortem destruxit testificante,
Quod nova post cineres humana cadavera surgent;
Et reparata caro jam finis nescia surget.
Primitiæ Christus, Dux & Caput ipse piorum,
De Patris ad dextram prius ascendens levavit,
Et rediviva polo tandem sua membra locabit.
Neve quis hæc aliis contingere posse negaret,
Quod sibi concessit, qui solus criminis expers,
Et Deus est & Homo, vitæ mortisque magister,
Jusserat extinctos reduces ad munera vitæ,
Dum mortalis adhuc mixtus mortalibus esset,
Testari populo, quod spiritus & caro jungi
Ut potuere priùs, cùm nondum juncta fuissent,
Sic etiam post fata queunt disjuncta reduci;
Nec stat in alterutro gravior labor Omnipotenti.
Filius hæc viduæ proles docet unica matri,
Quem Deus à feretro, turbâ spectante, levavit.
Lazarus hæc clamat, dum prosilit à monumento

Velatus faciem, manibus pedibusque ligatis;
Institа nec retinet, cui jussio fortior instat.
Et ne desperet fragilis quoque talia sexus,
Clausa puella domi verum rediviva fatetur;
Testis uterque parens, & turba domestica testis.
Hæc igitur spes est, hæc expectatio sola,
Quæ consolatur multos magnosque labores,
In quibus à miseris sub tempore vivitur isto.
Ipsa merum mortis, pœnamque fidelibus aufert,
Excusatque, Domini ne sua videatur imago
In nihilum redigi, frustraque fuisse creata,
Si finis noster cinis est, vilisque favilla.
Hæc nobis sancti tradunt credenda Prophetæ.
Job quoque vir patiens, contemplatorque futuri,
Hac spe solatur percussæ vulnera carnis,
Quod sua de tumulo caro, pellis & ossa resurgent;
* Viventemque Domini redivivus & ipse videbit. (* f. Viventemque Deum.)
Ad secreta poli semel & bis raptus, idipsum
Affirmat Paulus, perhibens sermone fideli
Mundo terribilem tuba quod dabit ultima cantum;
Nec mora, defuncti scissâ tellure resurgent,
Occurrensque Deo pars in sublime feretur,
Altera devexum captiva trahetur in orbem.
Credere quid dubitem fieri quod posse probatur?
Quodque refert factum sacra pagina, quidni futurum,
In quo consistit fidei vis maxima nostræ?
Cujus & ipse typum, naturæ munere gesto,
Quâque die somno, ceu mortis imagine pressus,
Rursus & evigilans veluti de morte resurgo,
Ipsa mihi sine voce loquens natura susurrat:
Post somnum vigilas, post mortis tempora vives,
Clamat idem mundus, naturaque provida rerum,
Quas Deus humanis sic condidit usibus aptas,
Ut possint homini quædam signare futura.
Mutat luna vices, defunctaque lumine rursum
Nascitur, augmentum per menstrua tempora sumens.
Sol quoque per noctem quasi sub tellure sepultus,
Surgens mane novus reditum de morte figurat.
Signat idem gyros agitando volubile cœlum,
Aëra distinguens tenebris & luce sequente.
Ipsa parens tellus, quæ corpora nostra receptat,
Servat in arboribus vitæ mortisque figuram.
Et similem formam redivivis servat in herbis,
Nudatos foliis brumali tempore ramos,
Et velut arentes mortis sub imagine truncos
In propriam speciem frondosa resuscitat æstas;
Quæque peremit hyems nova gramina vere resurgunt,
Damnaque temporibus restaurant pristina certis,
Semina jacta manu sulcis moriuntur operta,
Quæ velut è tumulis cito vivificata resurgunt,
Ut suus incipiat labor arridere colonis.
Nos quoque spes eadem manet & reparatio vitæ,
Quâ revirescat idem, sed non resolubile corpus.
An mihi subjectis data sit renovatio rebus,
Totus & hanc speciem referens mihi serviat orbis,
Me solum premat irreparabile damnum;
Et quid erit causæ modico cur tempore vivens
Optima pars mundi, vitæque Datoris imago,
Post modicum peream, sublatâ spe redeundi?
At pro me factus duret per sæcula mundus,
Nonne putas dignum magis inferiora perire
Irreparabiliter, quàm quæ potiora probantur?
Sed tamen illa manent, ergo magis ista manebunt.
Præterea quænam ratio sinit ut bonus Auctor,
Cujus propositum fuit immortalia nobis
Corpora largiri, supplendis apta ruinis
Angelici casus, aut defecisse putetur,
Aut quasi mente levis, quod tunc voluit, modo nolle?
Absit utrumque Deo, cujus tam fixa voluntas
Ad bona quæ cœpit semel, estque plena potestas.
Ergo nihil restat cur jam dubitare velimus
Nos cum corporibus fruituros perpete vita.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI
CARMINA VARIA.

M. Redonensis Episcopus, R.[a] Lincolniensi Episcopo.

NEc mihi verba dari, nec te dare verba decebat;
Turpe mihi falli, sed plus tibi fallere turpe:
Nam sicut qui dat, magis accipiente probatur,
Sic qui promittit, nisi det, plus vilis habetur.

Descriptio vernæ pulchritudinis.

MORIBUS esse feris prohibet me gratia veris,
Et formam mentis mihi mutuor ex elementis;
Ipsi naturæ congratulor, ut puto, jure.
Distingunt flores diversi mille colores.
Gramineum vellus superinduxit sibi tellus.
Fronde virere nemus & fructificare videmus.
* Aurioli, merulæ, graculi, pici, philomenæ (* f. Aviculi.)
Certant laude pari varios cantus modulari.

[a] For è Roberto, dicto *Bloët*, qui in Carta transmutationis Abbatiæ de Ely in Episcopatum ab Henrico I. factæ an. 1108. nominatur. Angl. Sacræ To. 1. p. 681.

Nidus

Nidus nonnullis stat in arbore, non sine pullis,
Et latet in dumis nova progenies sine plumis.
Egrediente rosâ viridaria sunt speciosa.
Adjungas istis campum qui canet aristis.
Adjungas vites, uvas quoque, postmodo nuces.
Adnumerare queas nuruum matrumque choreas,
Et ludos juvenum, festumque diemque serenum.
Qui tot pulchra videt, nisi flectitur, & nisi ridet,
Intractabilis est, & in ejus pectore lis est.
Qui speciem terræ non vult eum laude referre,
Invidet Auctori, cujus subservit honori
Bruma rigens, æstas, autumnus, veris honestas.

Ad Amicum absentem.

SI quid in urbe colis quod ames, quod perdere nolis,
Idque colis purè, non sit tibi curia curæ.
Omnes rumpe moras; damnum tibi crescit in horas:
Hoc autem damnum, quia non reparabile, magnum.
Postpones omne quod te facit esse Calonne.
Perdes in hac villa plusquàm lucraris in illa:
Namque quid tanti, quanti puer æquus amanti?
Qui nunc est æquus, fiat mora, fiet iniquus.
Blanditiis siquidem tentatur pluribus idem;
Et qui tentatur, metus est ne decipiatur.
Ergo redi properè, si vis quod amas retinere.
Desine castellum, si vis retinere citellum.

Satyra in amatorem puelli sub assumpta persona.

DE puero quodam composuit Horatius Odam,
Qui facie bellâ possit satis esse puella.
Undabant illi per eburnea colla capilli.
Candida frons ut nix, & lumina nigra velut pix,
Implumesque genæ gratâ dulcedine plenæ,
Cùm in candoris vernabant luce ruboris.
Nasus erat justus, labra flammea, densque venustus.
Effigies menti modulo formata decenti.
Qui corpus quæret quod tectum veste lateret,
Tale coaptet ei quod conveniat faciei.
Hæc species oris radians, & plena decoris,
Cor spectatoris face succendebat amoris.
Sed puerum talem, pulchrum nimis & specialem,
Irritamentorum quorum libet aspicientum,
* Dic natura ferum plasmaverat atque severum, [* f. Hunc, vel Sic.]
Vellet ut ante mori, quàm consentire amori.
Asper & ingratus, tanquam de tygride natus,
Ridebat tantùm mollissima verba precantum,
Ridebat curas effectum non habituras,
Et suspirantis lacrymas ridebat amantis.
Illos ridebat quos ipse mori faciebat;
Impius ille quidem, crudelis & impius idem,
Qui vitio morum corpus vetat esse decorum.
Bella bonam mentem facies petit, & patientem,
Et non inflatam, sed ad hæc & ad illa paratam.
Flosculus ætatis citus est, nimiæ brevitatis.
Postquam marcescit, cadit, & revirescere nescit.
Hæc caro tam levis, tam lactea, tam sine nævis,
Tam bona, tam bella, tam lubrica, tamque tenella.
Tempus adhuc veniet, cùm turpis & hispida fiet;
Cùm fiet vilis caro cara caro puerilis.
Ergo dum flores, maturos indue mores.

Epigramma de domo lignea.

COndita de lignis domus esse potest cibus ignis,
Quem si non pascit, tamen it cito; nam veterascit.
Sed quid prodesset, si murus ferreus esset,
Cui mors dura tamen foret inventura foramen?
Ergo non curet quantùm sua mansio duret,
Qui modicum durat, etiam si talia curat.

Ad inquietum Fabrum.

CYclopum Liparis memoratur habere tabernas,
Quos labor exercet nocte dieque gravis;
Sic tamen ut capiant partem somnique cibique,
Et recreet fessas tantula pausa manus.
Te, fugiende Faber, nec opus, nec flamma fatigat,
Quominus incudem fervida massa premat.
Nulla tibi requies, nullam vicinia sentit,
Cùm tuus insistet proxima quaque labor.
Communis paries utinam par Alpibus esset,
Aut fieret fornax ignibus Ethna tuis!
Non reor humanâ qui sis de stirpe creatus,
Insopor ac potuit te genuisse draco.
Tu tamen ad ferrum, cùm sis demissus ab auro,
Pejori studio degener invigilas.
Aurea poma patrem, te ferrea massa retentat.
Huic oculos somnus, mors premat atra tuos.

Ad Amicum hospitem.

IN partes istas post quinque reversus aristas,
Vis à me scribi carmina pauca tibi.
Carmina pauca quidem, sed dulcia concupis idem:
Mixti more cibi poscis utrumque tibi.
Quod petis ecce damus, quia, quod petis, hoc & amamus,
Ut carmen breviter per leve currat iter.
Quod vis cúmque volo, quod non vis, hoc quoque nolo;
Et quod ego nolo, te quoque nolle volo.
Dilato letho, per tempora longa valeto,
Concedantque citum fata tibi reditum.

Versus in Flabello [inscripti.]

IMproba terretur muscarum turba flabello,
Quæ gratis mensis esse molesta solet.
Esse molesta solet, cùm dantur membra quieti,
Et quando legimus, esse molesta solet.
Esse molesta solet, cùm scribimus, aut meditamur,
Atque modis aliis esse molesta solet.

Ad Faustinum.

DUm partem, Faustine, tui perpendo libelli,
Quâ vacuæ pellis pagina muta jacet,
Partem quæ loquitur vacuam magis æstimo, quàm te;
Plena supervacuis pagina namque vacat.
Unde librum totum vacuum sic colligo, cujus
Altera pars nugas, altera nil retinet.

De Volucre conculcante gramina.

DUm pedês incedit volucris, nova gramina lædit.
Quò volet ergo volet, gramina ne violet.

Ad Scævolam.

TU majora feras, dum dona minora repellis,
Scævola, nonnumquam perdere magna soles:
Nam semel excluso, nec adhuc redeunte datore,
Jam nihil accipiens falleris arte tua.
O vafer! ô prudens! dum semper maxima captas,
Fiunt magna nihil calliditate tua.

Contra Invidum.

RUmpitur invidiâ quidam, carissime Juli.
Quod me Roma legit, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quod sum jocosus amicus.
Quod conviva frequens, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quod rus mihi dulce sub urbe est,
Parvaque in urbe domus, rumpitur invidiâ.
Rompitur invidiâ, quod turba semper in omni
Monstramor digito, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, quod amemur atque probamur.
Rumpatur quisquis rumpitur invidiâ.

In speciosam Puellam.

PArcius elimans alias natura puellas,
Distulit in dotes esse benigna suas.
In re fudit opes, & opus mirabile cernens,
Est mirata suas hoc potuisse manus.

Duo Amici tribus Amicis.

DIcunt Guillelmo Marbodus & Hugo: Valeto;
At soli Thomæ dicit uterque: Vale.
Guillelmo & Thomæ juncto Sansone: Valete;
Et sit trinis tribus, vel tribus una salus.

In Avitiam.

*f vocitari. NOminis ex vitio decet Avitiam * vitiari.
Scilicet à vitio dicitur Avitia.

Pro Avitia.

AVita, non à vitio magis æstimo dictam.
Ergo pati vitium non decet Avitiam.

*Aliud ab hoc omninò distinctum, licet sub eodem titulo, legitur suprà pag. 1577.

* *Consolatio lugentium.*

SIcut ad una redit quicquid locus infimus edit,
Et liber finis non valet esse cinis;
Sic res è sursum veniens petit æthera rursum,
Ut semper maneat quod Deus ipse creat.
Ipse Deus mentes, corpus genuere parentes.
Corpus morte perit, mens bona semper erit.
Quæ veniet tandem carnem resumet eamdem,
Ut redeat quod iit, fitque quod ante fuit.
Sed redeat sanctè, plus fœlix quàm fuit ante,
Ut vivat meliùs, nec cadat ulteriùs.
Hæc bene si scitis, non est cur flere velitis;
Nam quod rursus erit, quâ ratione perit?

E mss S. Gatiani Turon. Non edita.

PROSA.

Compunctio Peccatoris.

CUm recordor quantâ curâ
Sum sectatus peritura,
Et quàm dotâ succensorâ
Mors exercet sua jura
In interiori meo
Quod est patens soli Deo;
Dans rugitum sicut leo,
Pro peccatis meis fleo.
Dum recordor transiturum
Me per mortis iter durum,
Et quid de me sit futurum
Post examen illud purum,
Mentis anxius tumultu,
Quæ virtutum caret cultu,
Tristi corde, tristi vultu,
Fundo preces cum singultu;
Cum singultu preces fundo,
Flexo genu pectus tundo,
Ore loquens tremebundo,
Ad te clamo de profundo:
Jesu Christe, Fili Dei,
Consubstantialis ei,
Factor noctis & diei,
Quæso, miserere mei.
Per patentis primæ morsum,
Lapsi sumus huc deorsum.
Gravant nobis culpæ dorsum,
Quas commisimus seorsum.
Per fœcundam Genitricem,
Sæculi reparatricem,
Veterem converte vicem,
Corpus salvans atque Sychem.
Sit laus Christo nostro, Patri,
Sit laus suæ sanctæ Matri,
Qui nos tueantur atri
A suppliciis barathri.
Amen.

Epitaphium.

* BRuno Pater, jucunde senex, mitissime Præsul, a
Cujus cor pietas, lingua mel & lac erat;
Si tibi culpa fuit, quod nullum lædere velles,
Quale tuum meritum cum bona culpa fuit.
Quid tibi, care Pater, Clerus, populusque precemur?
Ut quod tu nobis, hoc tibi sit Dominus.

Epitaphium Gaufridi Episcopi Andegavensis.

HIc jacet Andegavæ Gaufridus Episcopus urbis,
Si caro Pontificis mortua nomen habet.
At si spiritui magis hoc aptare velimus,
Non jacet hic Præsul, sed super astra sedet.
Quod si corporeis tantùm situs est tribuendus,
Nec stat, nec recubat, nec super astra sedet.
Gloria carnalis pernicibus * evocat alis. *f evolat.
Quæ mundum patet gloria, fine caret.

Epitaphium Gaufridi Cantoris.

CAntor Gaufridus, Cantorum nobile sydus,
Dives agris, domibus, servitiis, opibus,
Prudens, famosus, probus, impiger, ingeniosus,
* Transit ut fumus, hic in humo fit humus. *f. Transiit.

a Hic Bruno Episcopus Andegavensis, ipse est qui in Gall. Christ. Sammarthonorum fratrum dicitur Eusebius Bruno, qui, ut aiunt, Huberto in Episcopatu Andegavensi defuncto, suffectus est an. 1047. Hujus autem Epitaphium, à Marbodo compositum, referunt non distinctum ab Epitaphio Gaufridi I. Turonensis nuncupati, cui immediatè præponitur. Quod cùm duobus versibus in Gallia Christ. quàm hic prolixius sit, ideò illud eodem modo & contextu quo habetur ibi, ad Gaufridum I. hic exhibendum duximus, cum Epitaphio etiam Gaufridi Cantoris. Sic autem continuè junguntur tria hæc Epitaphia.

Bruno Pater, jucunde senex, mitissime Præsul,
Cujus cor pietas, lingua mel & lac erat;
Si tibi culpa fuit, quod nullum læderé velles,
Quale tuum meritum cum bona culpa fuit.

Epitaphium Roberti Decani.

[ACtio causarum, civilis dictio joris,
In quibus ingenio vixerat & studio,]
Roberto curam dederant, nomenque Decani,
Ut Fratrum clypeus lingua diserta foret.
Sed nec opes sibi, nec personæ deerat honestas,
Usibus ut nostris tot dona proficerent.
Omnibus his meruit pœnas, vel præmia: Pœnas
Auferat * Opinens; præmia multiplicet.

* f. Omnipotens.

Epitaphium Roberti.

QUidam Robertus, nec dives homo, nec egenus,
Nec multùm sapiens, nec nimis insipiens,
Nec multùm notus, nec ab omni laude remotus;
Nec sanctus nimium, nec citus in vitium,
Cùm per singultum quateret sibi passio vultum,
Decidit, & nostrum diminuit numerum.
Nutriit Andegavis, quem perdidit Aurelianis:
Illa sibi mater; ista noverca fuit.
Heu, Roberte puer, votis excepte tuorum,
Quàm male, care nepos, est tua victa sitis!
Doctrinam sitiens, Ligerim, miserande, bibisti,
Potet te Christus fonte perennis aquæ.

Epitaphium Anselmi Laudunensis Magistri, & Decani Laudunensis celebris suo sæculo Abailardi, aliorumque illius ævi Litteratorum, in Theologia Præceptoris eximii, qui obiit an. 1117. Sepultus Lauduni in Æde Vincentiana. De quo Gallia Christiana ad Decanos Laudunenses.

E ms. S. Gatian. Tur. Non editum.

PRinceps Doctorum, Flos Cleri, gloria Vatum,
Transiit Anselmus per inevitabile fatum.
Hujus honestatis decus ex castissima vita
Indicium fuerat quantus fuit Israelita.
Lex, Evangelium, Psalmus, seu nube voluta;
Anselmo mediante, Deus dedit esse soluta.
Anglia, Francorum Regnum, Pannonia tota;
Gens Liguris, Plebs Apuliæ, Judæa remota,
Pluribus errorum tenebris prius illaqueata,
Senserunt documenta viri, documenta beata.
Hoc duce, floruerat studio sapientia grata,
Quæ modo marcescit, doctore suo viduata.
Artis Grammaticæ penitùs periere labores.
Cessat Aristotelis species, studiique rigores;
Rethoricos color emarcet, causæque Catonis:
Desolata jacet rerum natura Platonis.
Vilescit numerus, silet Arithmetica cura:
Sublato Rectore, jacent Geometrica jura.
Plange tuum Vatem viduati concio Cleri,
Non est qui dignè valeat tua jura tueri.
Urbs Lauduna dole, cecidit tuus ille Poëta.
Occubuere simul tua laus, & tempora læta.

Quid tibi, care Pater, Clerus populique precemur?
Ut quod tu nobis, hoc tibi fit Dominus.
Hic jacet Andegavæ Gaufridus Episcopus urbis,
Si caro Pontificis mortua nomen habet.
At si spiritui magis hoc aptare velimus,
Non jacet hic Præsul, sed super astra sedet.
Quod si corporeis tantùm situs est tribuendus,
Nec stat, nec recubat, nec super astra sedet.
Gloria carnalis pernicibus evolat alis.
Quæ mundum parit gloria, finem habet.
Cantor Gaufridus, Cantorum nobile sydus,
Dives agris, domibus, servitiis, opibus;

*Circa * majestatem qua præminet sepulchro.*

* majestatem, id est ornatum, vel coronidem, quæ præminet sepulchro.

Francia, quæ totum superat, me judice, mundum,
Anselmo similem non est habitura secundum.

*Conquestio * Captivi afflicti.*

CArceris angusti tenebras, frigusque famemque,
Atque sitim, vigilesque metus, larvasque minaces;
Et fera monstra breves miseri rumpentia somnos;
Præterea ferri pondus, duplicesque catenas,
Arctati quibus exeditur macilentia cruris,
Tum gravis ærumnam lecti, quo fessa jacentis
Membra frequens nodus terit, & brevitudo coarctat,
Terribilesque minas, tormentaque tristia, quorum
Nomina vel species horror vetat enumerare,
Pedorisque situm, sordesque madentis oleti,
Ecce quater denis jam noctibus atque diebus,
Intolerabiliter tolero, vivoque sepultus.

Dissuasio navigationis ob lucrum.

QUi vult scire minas tempestatesque marinas,
Audiat & discat quantùm maris unda * deluscat,
Quem faciat sursum velut in declivia cursum,
Ut madeant stellæ sparsæ de rore procellæ,
Ut mare conscissum metuendam pandat abyssum.
Hæc & plura satis multùm graviora relatis,
Audiat hæc, inquam, sed non & sentiat unquam;
Credat narranti, cui non sunt munera tanti,
Ut propter lucrum fiat maris esca volucrum,
Vel lucri tantùm spe fiat ut esca natantum.
Ille sibi credet mea quem dissuasio lædet;
Quem peregrinarum juvat usus divitiarum,
Quarum spe ductus, pulsabit remige fluctus;
Fluctus pulsabit, quæ dico vera probabit,
Et jam non verbis, sed rebus credet acerbis.

* f. dehiscat.

Contra seditiosum vulgus.

EX quo cœlestem meruit sapientia sedem;
Juncta Jovis lari pax summo nata parenti,
Invidiâ motus pugnat cum Pallade Bacchus.
Decidit in terras à cœlo cœpta simultas,
Nec nato Semele, nec desunt castra Minervæ:
Quæ diversa sequi res est non ponderis æqui.
Altera quisque probus; at iners petit altera vulgus:
Illa voluptati; sunt ista dicata labori.
Plures sunt igitur qui bacchica castra tuentur;
Hoc est, vina liquant, quàm qui pro Pallade pugnant.
Unde non est mirum si plebs fremit ebria dirùm
In sibi dissimiles, rata nos vilissima viles.

Prudens, famosus, probus, impiger, ingeniosus;
Transit ut fumus, hâc in humo fit humus.
[Actio causarum, civilis dictio juris,
*In quibus * ingenio fixeras & studium.]*

* f. ingenium.

Hi autem duo ultimi versus sunt duo primi Epitaphii Roberti Decani, immediatè sequentis.

* Ipsius fortè Marbodi, qui in Epistola ad Raynaldum de Martiniaco, cujus electioni injustè faverat, se ab ipsomet ingrato animo, carcerem & catenas perpessum queritur. Vide Epist. 1. Marbodi, & Notam ad illam, pag. 1391.

Commonitorium invectivum ad obsessos in castro.

SI circumcirca surgant adamantina castra,
Si novies solidi circumflua robora muri,
Fumificat rapido conflatilis unda metallo;
Si cubat in portis & cauda nixa draconis,
Rugiat igniferæ deformis ita chimeræ;
Vos tamen infames, acies homicida, latrones,
Supplicium sceleris nullâtenus effugietis;
Non quia terribiles tormenta tremenda fragores
Molibus impingant, & virgea texta refringant,
Nec quia multiplices importent undique mortes,
Falx, aries, fundæ, plumbata phalarica, talpæ.;
Sed quia pro viduis pugnat manus Omnipotentis,
Quarum nos lacrymæ plus angunt obsidione:
Nam formidandus foris imminet hostis, & intùs
Conscia mens secum gerit implacabile bellum.

Institutio pueri discipuli.

SI præceptorum superest tibi cura meorum,
Parce puer nugis, dum rus colo tempore frugis,
Præfigam metas, quales tua postulat ætas;
Quas si transgrederis, male de monitore mereris.
Contempto strato, summo re mane levato,
Facque legendo moram, quartam dum * taxat ad horam.
Quintâ sume cibum, vinum bibe, sed moderatum;
Et pransus, breviter dormi, vel lude parumper.
Postquam dormieris, sit mos tuus ut mediteris.
Quæ meditatus eris tabulis dare ne pigriteris.
Quæ didiscere spero quandoque videre.
Miseris huc quædam facies, ut cætera credam.
Post hæc, î lectum; cùm legeris, ito comestum.
Post sumptas escas, si jam monet hora, quiescas.
Si tempus superest, post cœnam ludere prodest.
Sub tali metâ constat tibi tota diæta.

* f. tardat.

De pueris coërcendis.

QUi puero parcit, leve cor pinguedine farcit.
Qui flagra continuat, pingue cor extenuat.

Ad Odonem Episcopum simul & Comitem.

VEri lucra boni Domino Marbodus Odoni.
Præsulis & Comitis gemino cùm nomine fidis,
a Insignis cùmque te perficiaris utrumque,
Præbentes æquè vos Clero militiæque,
Cum communi, sed utrique tamen velut uni;
Nam se quisque coli tantùm putat, ut sibi soli
Munera præstari, nec quæ velit ulla negari,
Cùm vobis dederit sors quicquid homo sibi quærit,
Gazas, ætatem, personaque nobilitatem,
Linguam quæ fari, mentem quæ scit meditari,
Morum candorem, plebis patrumque favorem;
Audeo pauca tamen vobis, velut ad renovamen,
Scribere, ne suis qui non meminisse velitis,
Si fas est dici, nostri specialis amici;
Non quia sim talis, qui vobis sim specialis,
Sed quia vos talem scio, quem faciam specialem.
Nec mihi quid detis, plùs vos amo, quàm quod habetis.
Et quod habetis amo, sed non ea bona reclamo.
Munera nolo dari mihi, sed volo pauper amari.
Sufficit ad munus, si nos amor alliget unus.

a Fortè meliùs ad mentem Auctoris:

Indiciis & vos cum proficiatis utrisque.

M. Gaulterio suo salutem.

ASsuetam turbis & luxu divitis urbis,
Et sic obtusam cùm rus volo mittere musam,
Illa retrocedit, sibi nec tutum fore credit
A te, Gauteri, metuende Poëta, videri.
Quippe loco frueris, quo, sicut & ipse fateris,
Te vacuum curis invitat gratia ruris,
Respondente lyra, cantante poëmata mira.
Hoc illam terret, ne si male jussa referret,
Aut sibi flagra dares, aut se ferus igne cremares,
Aut tunicâ scissâ, turpis foret inde remissa.
Est, inquit, villæ nequaquam deditus ille,
Ad quem nesciolam me vis modo mittere solam;
Quamvis rus habitat, tamen omnia rustica vitat.
Nam liber adstat ei magna pro parte diei,
Quin & post cœnam solet ipse vocare Camœnam,
Et vacuus curis, dictare legenda futuris.
Si quid inurbanè, si quid non dixero planè,
Judicio vatis fiam rea rusticitatis.
Ejus censurâ dabitur mihi multa litura,
Quem mea non temerè potuerunt errata latere.
Aut etiam certè si dixero plura disertè,
Propter pauca tamen faciet mihi grande foramen.
Mitte Coturnicum qui voce salutet amicum,
Unum de vernis, non est via longa paternis.
His verbis usæ respondi talia musæ:
Ne timeas, inquam, nec enim te, musa, relinquam,
Si tibi quid triste, (quod non puto) fecerit iste.
Immo libenter eas, ruris visura napæas,
Et visura chorum (quod debes velle) sororum.
Causa voluptatis fiet tibi visio vatis,
Quem dignum laudis, cùm nunquam videris, audis.
Paruit imperio mihi non incredula Clio,
Et quicquid mittat, sic te tamen ecce salutat:
Tot vivas annis, quot minis labitur annis.

Item ad eumdem Poëtam.

PEr cantus dulces ita me, charissime, mulces,
Ut vivit in villis, crepitantibus unda lapillis,
Verbosique thori dantem sua membra sopori,
Aut tanquam vivi sitientem pocula rivi,
Aut velut algentem calor, aut cibus esurienti.
Unde tibi grates magnas ago, maxime Vates:
Utque diu cantes, ego vel mea musa precantes,
Cantamus tecum, non respondendo per æquum;
Voce sed ut raucâ cigno gravis obrepit auca,
Quippe tuum cantum superat vox nulla volantum,
Inter vocales ego sum quasi gattulus ales.
Nam quod me celebras, illustrans luce tenebras,
Carmina diffundi, perhibens mea, per loca mundi.
Plus ideò dicis verbis ut ducar amicis,
Quàm quod sit verum, nisi fallor pondere rerum.
Cùm tamen has laudes nobis imponere gaudes,
Immortale decus reddat tibi Jupiter æquus.
Nescis livorem, mihi qui partiris honorem,
Quem prope solus habes; non hoc facit invida tabes,
Quæ nullum laudat, nonnullos nomine fraudat.
Quid quod & immitem sic vis excludere litem
A nostris ludis, ut verbis scribere nudis,
Expertesque salis versus me fingere malis
Mentem lectoris, quàm lædat causa saporis.
Quantùm sis mitis monstrat vitatio litis.
Ergo tibi cedit, tibi Clio libenter obedit.
Quas tu non curas, non curet & ipsa figuras.
Scribat inornatè, quando sic poscitur à te.
Carmen ad insulsum cytharæ mihi vertere pulsum,
Potius est multò, quàm scribere carmine culto.
Ergo relinquo sales; versus tibi dirigo tales,
In quibus esse satis videatur simplicitatis.

MARBODI
CARMINA VARIA.

Ex Manuſcripto S. Gatiani Turon. n. 164.

Non editum.

Epitaphium Karoli Regis Magni.

TUTOR opum, vindex ſcelerum, largitor honorum,
Karolus orbis honor, orbis & ipſe dolor.
Dum licuit, tua dum viguit, Martelle, poteſtas,
Fraus latuit, pax magna fuit, regnavit honeſtas.
Lauſduni rector, Caro civibus, hoſtibus Hector,
Par vultu Paridi ſubjacet huic lapidi.
Sic ſe conſervans, Domino per cuncta placebat.
Hic vir tam ſapiens, & in hoc luctamine fortis,
Non potuit tandem laqueos evadere mortis.
O quantos miſeri tunc invenere dolores!
Et gens Anglorum quantos amiſit honores!

E mſ. S. Gatiani. Invenitur prolixius in ultimo to. p. 2. Actorum S. Benedicti, ut à S. Anſelmo compoſitum.

Epitaphium Magiſtri Lanfranci Archiepiſcopi.

ARchiepiſcopii non divitias, nec honores
Lanfrancus ſubiit, ſed curas atque labores.
Natus in Italia de Papienſi regione
Civibus egregiis, & honeſtâ conditione,
Monachus atque Prior Becci fuit; hinc Cadomenſis
Abbas; poſt Præſul Primatûs Canturienſis,
Tutius Anglorum fuit Eccleſiæ reparator,
Et Normannorum nihilominus auxiliator.
Hujus doctrinam pars maxima ſenſerat orbis;
Et commune fuit viduis ſolamen & orbis,
Claudis, contractis, leproſis, dæmonioſis;
Surdis & cæcis, necnon etiam & vitioſis.
Poſt exhortamen non ſprevit ferre levamen;
Et quamvis epulæ cum potu delicioſæ,
Et veſtes fuerint molles & pretioſæ,
Ipſe tamen tectus fuit aſperitatis amictu,
Semper de vili vivens & paupere victu.
Verus juſtitiæ, non falſus in ordine cultor,
Nequitiæque fuit rectiſſimus & pius ultor.
Aſper in elatos, nulli pro munere ſupplex,
Innocuuſque bonis, & nullo tempore duplex.
Caſtus, & inceſtis parcendo ſubveniebat;
Juſtus, & injuſtos tolerando corripiebat.
Sic alios curans, paſtoris opus faciebat.

a E mſ. S. Gatiani Turonenſis ann. circiter 600. & ex Editione Redonenſi an. 1524 & ex Hiſtoria Britanniæ à R. P. noſtro D. Alexio Lobineau nuper edita.

De [a] Civitate Redonis.

URbs Redonis, ſpoliata bonis, viduata colonis,
Plena dolis, odioſa polis, ſine lumine ſolis,
In tenebris vacat illecebris, gaudetque latebris.
Deſidiam putat egregiam, ſpernitque ſophiam.
Jus atrum vocat omne patrum, meritura baratrum.
Cauſidicos per falſidicos abſolvit iniquos.
Veridicos & pacificos condemnat amicos.
Quiſque bonus reputatur onus, nequit eſſe patronus.
Bella ciet, neque deficiet, quia peſſima fiet.
Nemo quidem ſcit habere fidem nutritus ibidem.
Quid referam, gentemque feram, ſævamque Megæram?
Ruricolis fit ab armicolis oppreſſio ſolis.
Mors currit, quia prædo furit, villaſque perurit.
Ira Dei non obſtat ei, plena rabiei.
Qui graditur miſer exuitur, pugniſque feritur.
Pauperibus deeſt inde cibus, ſunt vulnera gibbus.

E mſ. S. Gatian Turon. Non editum.

Quomodo ſervitur Nummo.

CUm nummo detur decus à multis, & ametur,
Fallit honorantes fallax, & fallit amantes.
Princeps, Prælatus, Monachi, populique Senatus,
Clericus & miles, mulier, ſexuſque viriles,
Nummo lætantur, juſſiſque ſuis famulantur.

[a] Hos verſus primò quidem reticere omninò nobis mens fuerat, ne Redonenſes indigenas, tot nominibus & virtutibus nunc illuſtres, lædere voluiſſe videremur; verùm cùm illi nobis pluribus in Mſſ. occurrerint, in Mſſ. ſcilicet Turonenſi & Andegavenſi, & in Editione ipſa Redonenſi ann. 1524. veriti ſumus ne temeritatis accuſaremur, ſi illos in nupera etiam Britanniæ Hiſtoria relatos, noſtra auctoritate, quæ nulla eſt, ex Operibus Marbodi expungeremus. Et quidem præclaræ admodum hujus Hiſtoriæ eruditus Auctor opinari videtur illos non eſſe Marbodi, eò quod triplici rythmo donati ſunt in unoquoque verſu; ſed hoc non evincit illos abjudicandos eſſe Marbodo, cùm inter ejus carmina, multa tripliciter hoc modo reſonantia videantur. V. G. in Oratione ad Matrem Domini, pag. 1559.

Gemma decens, roſa nata recens, perfecta decore,
Mella cavis incluſa favis, mutata ſapore, &c. per viginti verſus.

Sic alia plura ejuſmodi Marbodi indubitata carmina referre poſſemus. Verùs autem putamus, aut certè probabiliùs Marbodum, Andegavenſem genere, verſus illos ardore juvenili compoſuiſſe, dum Andegavenſes & Redonenſes, ut olim ſæpiùs, variis inter ſe diſſidiis agitarentur; & eos ex illis eſſe verſibus opinamur, de quibus ipſe Marbodus initio Libri decem Capitulorum ſic ait:

Quæ juvenis ſcripſi, ſenior dum plura retracto,
Pœnitet, & quædam vel ſcripta, vel edita nollem.

Undè inquit:

Vel delenda citò, vel non edenda fuiſſent.

Nec enim probabile videtur Epiſcopum alioquin ſanctiſſimum, & ſui gregis amantiſſimum, illius nævos & defectus adeò atroci carmine voluiſſe poſteris commendare.

Omnis ei plaudit. Si quid jubet impiger audit.
Quod placet impletur, quod displicet hoc prohibetur.
Dum nummus loquitur, cunctorum vox sepelitur.
Justo præfertur, dum plurima causa refertur.
Cùm nil sermones, cùm nil valent rationes,
Cùm nil causidicus, cùm nullus profit amicus,
Nummus ut accedit, discordia tota recedit.
Quod fuit injustum, fit nummo judice justum.
Quicquid novisti mundanum, subjacet isti.
Illius ad libitum conceditur omne petitum.
Mitigat iratos, discordat pacificatos,
Viles extollit, duros à robore mollit.
Pervertit mores, dat regnum, mutat honores,
Corrumpit legem, statuens per munera Regem.
Quod fecit pridem, conversus destruit idem.
Quem premit arctatur, quem diligit ille juvatur.
Hunc amat, hunc angit, nummus connubia frangit.
Judicat incestum quod lex commendat honestum.
Justum disjungit, vetitum per munera jungit
Curia Pontificum, quamvis videatur iniquum.
Planè mentitur, cùm res ad dona venitur,
Regum majestas, Prælatorumque potestas.
Reges offendit, dum nummus munera tendit.
Pignus, honestatem, sensum, genus ac probitatem
Transcendit nummus, stans inter cætera summus.

E ms. S. Gatian. Turon. Non editum.

Quomodo decipitur qui Nummo servit.

HEu! cur lex temerè vili corrumpitur ære?
Cur, homo, deciperis? cur mundi laude teneris?
Cur, homo, te lædis? cur à pietate recedis?
Cùm legem spernis, tenebroso lumine cernis.
Aspice, mortalis, quæ laus, quæ gloria, qualis
Sit mundi fructus; nihil est in eo nisi luctus:
Quippe velut fœnum mundi marcescit amœnum.
Vive Deo soli, mundo te credere noli.
Qui credit mundo, frustratur fine secundo.
Cur nummo servis? cur hæret acervus acervis?
Ad vitæ metas cùm te pertraxerit ætas,
Heu tibi summa dies! pauper de divite fies.
Cur igitur quæris quibus ultra non potieris?
Adquiris gratis ubi nil est utilitatis.
O! qui consuevit sic vivere, quàm male sævit!
Mortis triste genus generat per fœnora fœnus.
Frangit & enervat corpus qui fœnus acervat.
Funeris ignatum duplex labor angit avarum.
Æstuat in quæstus, multo molimine gestus.
Quò res salvetur, numquam securus habetur.
Nunc sera, nunc muri fiunt obstacula furi.
Ecce coërcetur cupiens, furesque veretur.
Sic geminæ mortis pœnis cruciatur obortis.
Heu tibi quid dicam? cur mortem quæris iniquam?
Dum vivis moreris, quia mortis cultor haberis.
Quæ nunc vita datur, mors est, non vita probatur.
Vivus puniris, defunctus morte potiris.
Cur, miser, insanis? labor iste videtur inanis.
Dum plus lucraris, magis optando cruciaris.
Non tibi sufficiet, dum plurima copia fiet.
Hoc lue peccatum, solitum dediscе reatum.
Parvo momento finem properare memento,
Multimodisque datis, non posse resistere fatis.

P A R A B O L A.

E ms. S. Gatian Turon. Non edita.

De fraude à lupo Opilioni facta.

Fertur ut hic fecit fraudem lupus Opilioni.

SÆpè lupus quidam per pascua lata vagantes
Arripuit multas Opilionis oves.
Lædere raptorem postquam virtute nequivit,
Illaqueare dolo pastor eum studuit.
Nam rigidam flectit tanto conamine quercum,
Ut caput illius tangere posset humum;
Et capiti flexo laqueus sic nectitur unus,
Mobilis ut laqueum detineat baculus;
Sed laqueum terræ baculus sic applicat ille,
Ut laqueo pereat qui baculum moveat;
Et medio laquei sic inseritur caput agni,
Ut baculum moveat qui caput arripiat.
Tunc abit Opilio, lupus ingenium petit illud,
Et rapit agninum protinus ore caput.
Sed baculo moto, laqueus ligat illico collum,
Atque rigor quercus tollit in alta lupum.
Ut videt Opilio captum pendere latronem,
Mittit illuc lapides, accelerando necem.
Vulnera mille facit, lupus ut pereat lapidatus;
Sed nequit expelli spiritus ille malus.
Ut magis hunc cruciet tandem deponit ab alto,
Atque levans fustem, protulit ista lupo:
Nil faciunt lapides, cerebrum jam fuste relidam,
Atque meis agnis inferias faciam.
Mox lupus exclamat: Miserere piissime pastor,
Et tibi quæ referam percipe pauca precor.
Si mihi dignatus fueris concedere vitam,
Omnia quæ rapui centupla restituam.
Sed nihil hic habeo; si me patiaris abire,
Ne tibi sim fallax, utile pignus habe.
Congruus obses erit lupulus meus, hunc tibi tradam,
Ut veniente die quam dederis redeam.
Ut redeam numquam minimum damnum tibi gestat,
Pro sene confecto si juvenis pereat.
Ille nocere potest, ego nec vivendo nocebo,
Et tibi si pereo, commoda nulla dabo.
Tolle meam pellem, tibi non erit apta cothurno.
Tolle meam carnem, non erit apta cibo.
Nescio cur miserum corpus dispergere quæris,
Cùm tibi de neutra parte sit utilitas.
Ut breviter narrem, quantocius obside sumpto,
Dat remeare lupum credulus Opilio.
Ille parans artem quâ falleret Opilionem,
Dum remeat, Monachum reperit & famulum.
Mi Pater, inquit, ave, ne despice verba precantis;
Nec quia peccavi, me reprobare velis.
Pœnitet erroris, bona mundi sumere tædet,
Innocuumque pecus me jugulasse pudet.
Jugibus illecebris nil prodest membra fovere,
Si sit habenda mihi nulla salus veniæ.
Percute me virga, vel quovis tunde flagello;
Hanc animam tantùm, vir pie, redde Deo.
Cæsariem tundens, latam rogo rade coronam,
Et mihi sic raso da Monachi tunicam.
Neve putes frustra tantum perferre laborem,
Dum mihi non data sit, do tibi munus ovem.
Si tibi non placeant data fercula carnis ovinæ,
Da famulo carnem, tu tibi vellus habe.
Ut recipit Monachus nimis acceptabile donum,
Forficibus sumptis, illico tondet eum;
Atque caput radens, tantam studet esse coronam,
Ut sit ab auricula circus ad auriculam:
Et docet ulteriùs qualis foret ordo tenendus.

Inde cucullatum præcipit ire lupum.
Venerat ille dies quo reddi debuit obses,
Quo lupus ut redeat pollicitus fuerat.
Tunc redit: at pastor cognoscere vix valet illum;
Nam modo fulvus erat quem videt esse nigrum.
Qualis etas, inquit? nimis es mutatus ab illo
Qui pecudum raptor, raptus eras laqueo.
Ille caput flectens, postquam *benedicite* dixit,
Ora rigans lacrymis, talia verba dedit:
Vulneribus lapidum mihi quæ dederas maceratus,
Nuper eram languens, affuit & medicus.
Ille premens venam, pulsum male currere sensit,
Et mihi: Non vives, sed morieris, ait.
Interea Monachus venit qui viseret ægrum;
Et monet ut tandem pœniteam scelerum;
Spemque docet sanctam, quia nullus perditus esset,
Cui mala vita fuit, si bona mors fieret.
Denique persoasit penitùs contemnere mundum;
Et mihi sic raso tradidit hunc habitum.
Ut veteres mores alimentaque prisca reliqui,
Qui fueram langoens, illicò convalui.
Nunc quia debebat meus obses perdere vitam,
Ne pereat natus, ponere quæro meam.
Huc rediens, sicut me proposui rediturum,
Quod tibi restituam, nil habeo proprium.
Fallere nolo fidem, si vis mihi parcere, parce.
Si placet ut peream, me citiùs perime.
Hæc mea, pastor, ait, te lædet dextera numquam;
Sed quoniam læsit, postulo, da veniam.
Interimens Monachum, fierem duplex homicida.
Obses erit liber, tuque domum remea.
Tunc remeant hilares, tutique morantur in agro;
Cùm lupus esuriens retulit hæc lupulo:
Crede mihi, fili, nimis est caro dulcis ovina;
Et cibus asper erit caseus atque faba.
Non onus assumam quod non possim tolerare.
Dixit, & ut dudum cœpit oves rapere.
Sed breve post tempus dum raptor vescitur agno,
Aspicit hunc, & sic arguit Opilio:
Sanus es & Monachus, non debes carne cibari;
Non ita sancta jubet Regula Basilii.
Inde lupus: Non est simplex, ait, ordo bonorum;
Et modo sum Monachus, Canonicus modo sum.
Et sic in silvis lupus ivit subsiliendo.
Se male delusum comperit Opilio.

E mss S. Gatian. Turon. Non editum.

De Ordine Monastico & Ecclesiastico.

ORdo Monasticus Ecclesiasticus esse solebat;
Dura cibaria cùm per agrestia rura colebat.
Nulla pecunia, nulla negotia præpediebant.
Tam capitalia, quàm venialia nostra piabant.
Ad capitalia post venialia damna redactus,
Ordo Monasticus Ecclesiasticus est violenter,
Si ritualia comparat omnia dona potenter.
Ordo Monasticus Ecclesiasticus est sine fructu.
Intrat ovilia desuper ostia, non sine luctu.
Ordo Monasticus Ecclesiasticus est sine sensu.
Æstimat omnia spiritualia divite sensu.
Ordo Monasticus Ecclesiasticus est sine causa.
Pulsat ad ostia spiritualia jam sibi clausa.
Ordo Monasticus Ecclesiasticus unde vocatur,
Quando tenacibus atque rapacibus assimilatur?
Sed duo crimina per sua nomina nolo notare,
Quæ sapientia, vel reverentia nescit amare.
Plaga latentior; illa nocentior hostis habetur
Langor amabilis, immedicabilis esse videtur.
Dicere planius est inhonestius; ultro patebit.
Ultro quis audiet? ultro subaudiet, ultro patebit.
Terra, pecunia, templa, palatia magna parantur,
Unde superbia, sive potentia magnificantur.
Vana superbia quid per inania ludificatur?
Lucifer cecidit, & Deus capitur, & cruciatur.
Sed Dominus meus, Omnipotens Deus, Omnicreator,
Insipientibus & sapientibus auxiliator,
Hæc pius auferat, & bona conferat, ut mereantur
Quærere pascua spiritualia, ne moriantur.

E mss S. Gatian. Tur. Non editum.

Versus Sybillæ de die Judicii.

JUdicii signum, tellus sudore madescet,
E cœlo Rex adveniet, per secla futurus;
Scilicet in carnem præsens, ut judicet orbem.
Unde Deum cernent incredulus atque fidelis
Celsum cum Sanctis, cui jam termino in ipso,
Sic animæ cum carne aderunt, quas judicat ipse.
Cùm jacet incultus densis in vepribus orbis,
Rejicient simulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontumque polumque,
Inquirens tetri portas effringere averni.
Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur; sontes æternaque flamma cremabit,
Occultos actus retegens. Tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur solis jubar, & chorus interit astris.
Solvetur cœlum, lunaris splendor obibit.
Dejiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit in rebus hominum sublime vel altum;
Nam æquantur montes campis, & cærula ponti
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes, torrentes, fluminaque igni.
Et tuba cùm sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, variosque labores;
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens.
Et coram hoc Domino Reges sistentur ad unum.
Decidet è cœlo ignisque & sulphureus amnis.

E mss S. Gatian. Tur. Non editum.

De lapsu & reparatione hominis.

SErpens, uxor, homo, promittens, credula pomo,
Decepit, favit, præcepta Dei violavit.
Fraus, mors, elatus, spes, civis, uterque reatus.
Jus, vitam, Regem, stantes, cœlestia, legem,
Sprevit & offendit, prostravit, præcipitavit,
Amisit, fregit; hinc nos sibi culpa subegit.
Fraudes, invisum, vitam, mortem, paradisum,
Pressit, dejecit, dedit, extinxit, patefecit.
Jure, potestate, moriens, victor, pietate,
Lege prophetatus, tandem de Virgine natus,
Extremus, primus, Deus ac homo, summus & imus,
Infans, vir magnus, parvus, leo, vermis & agnus,
Rex, sol, mons, pax, flos, lex, dux, lux, spes, casa, fons, dos
Regum, justitiæ, virtutum, vera MARIÆ,
Ordinis Ecclesiæ, bonitatis, grata sophiæ,
Vitæ Sanctorum, patriæ vis, porta polorum.
Cui mundi moles servit Patris unica proles,
Laus, jus, mel, fax, fors, mens, sal, ros, pars, mna, vir, ars, mors
Rerum, victorum, pietatis clara, piorum,
Patris, doctoris, Gedeonis, Angelicorum,
Belligeratorum, viduæ, cœli, reproborum.
Huic quoniam Deus est, nos plaudere, psallere vis est.

E ms S. Gatian. Tur. Non editum.

Versus Canoniales.

RES monet & tempus Fratrum describere quæstus.
Ecclesiæ Proceres, Præsul, Clerique priores,
Qui sapitis rectè, qui vivere vultis honestè,
Huc oculos cordis, huc aures flectite mentis.
Audiat omnis homo, juvenis puer, innuba virgo,
Atque senes tremuli, quæ sit querimonia Cleri.
Quicquid penna notat, veri de flumine manat.
Qui dubitat verum, sciat actus præpositorum.
Ex fructu poterit cognoscere vipera quid sit.
Inter præpositos & nos fit regula discors.
Res male pensatur, dum lanx non æqua tenetur.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
His licet impunè facinus quodcumque patrare.
Excoriant aras, placet execranda potestas;
Et spoliant Sanctos, mutus tacet omnia custos.
Si calices frangant, cortinas, pallia vendant,
Non mutire licet. Quis demens talia culpet?
Quis temerè tales nunc diffamare latrones?
Qui reus est furti, donetur munere grandi.
Ne reprobes furtum, metuis si verberis ictum.
Qui culpant fures, hos damnat regula vindex.
Non modicum peccat, qui publica crimina narrat.
Omne genus scelerum sine judice vivet inultum.
Vivere vis dives? laudare memento latrones.
Est mihi pauperies, quia sæpe redarguo fures
In te. Sed meliùs volo vivere semper egenus,
Quàm socius furum sim, servus divitiarum.
Optima paupertas quam ditat mentis honestas.
Non mihi sunt gazæ, quas augent furta, rapinæ,
Fraus, præjudicium, perjuria, factio, lucrum.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
Nos vilis populus, & non memorabile volgus,
Mercenaria plebs, cui victus tota supellex,
Si querimur rite cur sic vivamus inepte;
Quò bona nostra ruant, cur non communia fiant?
Prosilit in medio larvæ deformis imago,
Hostis honestatis, fraudator religionis,
Fons & origo mali, sancti violator azyli,
Legum destructor, fraudis non fictus amator,
Testis nequitiæ, cui sunt perjuria curæ,
Qui subitò mille mendacia ructat ab ore,
Dux homicidarum, spes & protectio furum.
Vox asini dulcis hæc rudit cantica nobis.
Dicite, Rectores, Cleri censete priores.
Quis furor hic subitos? Quis tam temerarius ausus
Hac in plebe venit? Quænam vesania surgit?
Quo strepito sævit? Cur sic furibunda superbit?
Non impunitus erit auctor murmuris hujus.
Vivet in exemplo multis pro crimine tanto.
Prosequitur totus doctoris dicta maniplus.
Imperio larvæ sua stat sententia cuique.
Burburus immitis, sphynx semper amica cruoris,
Bestia crudelis, ferus arbiter, impia pestis,
Quem nobis stygiis Pluto transmisit ab undis,
His primùm verbis ructat documenta furoris:
Est stulto similis qui vult contendere dictis.
Nos leges regimus, nos jura tenenda docemus.
Si facimus furtum, volumus sit semper inultum.
Pro voto Regis pendet sententia legis.
Incassùm latrat, qui forum crimina culpat.
Pro merito furti petiit fur ardua cœli.
Fas est præpositis propriis ignoscere culpis,
Nec quamvis verè, licet horum furta notare.
Rex & præpositi nullâ sunt lege premendi.
Si Rex furatur, lex indiscussa tenetur.
Pro culpa Regis dormitat pagina legis.
Quamvis sint fures, venerantur ubique potentes.
Palliat infamem sua præpositura latronem.
Scutum nequitiæ mihi fit fallacia linguæ.
Qui loquitur verum, fiet hostis præpositorum.
Sic censura petit, sic lex & regula promit.
Qui contradicit, ferolatum flagra subibit.
* burbureis dictis faver excoriator herilis,
Sanctorum costas qui denudavit & aras.
Qui morbum patitur, ægris persæpe medetur.
Sacrilego furi licet optimè testificari.
Fur foveat furem, fovet ut meretrix meretricem.
Laudando furem, propriam sic augeo laudem.
Si furem reprobo, simili me polluo furto.
Prosilit in medio Radamantus gutture crasso:
Censes egregiè; numerus facit arma timere.
Stare simul liceat, facinus quos inquinat, æquat.
Laudat & hoc Catulus, Clodos simul & Manichæus.
Hic numerus furum bis ternos complet & unum.
Sed quia de Catulo nunc cœpit surgere sermo,
Quis fuit in puero, quis venit & unde notabo.
Hunc mendicantem, nudum, victumque petentem,
Solibus æstivis cessit rota fervida solis.
Hinc tremefacta cutis, & nigri plena * cruoris
Rumpitur, & fœdo deturpat membra veneno.
Æthiopi similis, venit sine tegmine pellis,
Pauper, inops, nudus, tiliatum cortice cinctus.
Talis erat primò qui nunc se proluit auro.
Quem rota fortunæ transvexit ad astra repentè,
Nunc rigidus Cato, dat nobis jura tonando.
Mirantur Proceres, morum probitate vigentes.
Nunc asinus pardis, nunc imperat upupa cygnis.
Si tamen in præceps volvatur cutinus anceps,
Tunc licet invitus, pardis se subdet asellus,
Et nimis elatus saliet de rupe Catellus.
Qui stat sæpe cadit, currens vestigia lædit.
Motibus incertis sic sic, fortuna, jocaris.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
Res vilis populus, ad pulpita sæpe legamus.
Præpositi sedeant, nos stantes psallere cogant.
Hos risus pascet, nos cantio longa fatiget.
Grex solito more cantat Alleluia Graduale.
Præpositi verbis contendant atque cachinnis.
Hoc illis studium, hæc utilitas seniorum.
Ac velut oppansos teneat si cæcus ocellos,
Nil de luce videns, sed aperto lumine vivens.
Haud aliter tales, vultu, non mente nitentes,
Stare Choro pulchrum, sed non est utile multùm.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
Non est fas æquè partiri fercula mensæ.
Sufficiat victus nobis sine murmure parvus.
Præpositis pulula, mihi sit tenuissima costa.
Os dabitur nudum, si costæ respuo donum.
Si mutire volo, depascar verbere crebro.
Præpositis triplex, nobis sit portio simplex.
Post tenuem costam carnem non sumimus assam.
Præpositi teneris triplicant sua fercula pullis.
Si jejunamus paucis quandoque diebus,
Sufficiat nobis permiatis caseus ovis,
Aut faba, quæ calidos cogit revirescere ficus.
Si semel in mense pisces contingat habere,
Gammarus, anguillæ, tiberinus, verna, cloacæ
Commaculant mensas, quos trivit longa vetustas.
Præpositi soli satientur pisce recenti.
Altera præpositis, datur altera portio nobis.
Nos infœlices vini nescimus odores.
Præpositi vinum, nos degustamus acetum.
Surgimus à mensa, sed non sine murmuris ira.
Hunc quatit ægra sitis, illum molestia ventris.
Longa fames stomachi raro fit amica quieti.
Hor Domini culpant, qui tenso gutture ructant.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
Nos extra Claustrum prohibemur figere gressum:

* f. Purpureis.
* f. coloris.

At

At Dominis cameræ licet ad sua tecta redire.
Fit rogus in medio, celebrantur & orgia Baccho.
Siccantur cuppæ spumanti nectare plenæ.
Tunc recitant leges, illic proscribimur omnes.
Sub cauda vilis titubat sententia legis.
Altera præpositis, est altera regula nobis.
Ille molendinos, hic nostros surripit agros.
Hic villas decimat, hic vectigalia fraudat.
Hic sylvas vendit, hic prata virentia tollit.
Nec totus census nostros transfertur ad usus.
Insuper Ecclesias cogunt sibi vendere nostras.
Hoc facit improbitas, non paupertatis honestas.
Barbarus hoc donum fecit sine laude bonorum.
* Exopici mures sic sic bona nostra furantes, (* f. Exotici, seu Extranei,)
Ut sorex granum, corrodunt omnia Fratrum.
Dant paleas nobis, complent sua tecta medullis.
Nec pudor est decimas, cum quartis tollere quartas.
Gallinæ, pulli, teneri cum matribus agni,
Vellera vervecum, faba, lentes, cannuba, linum,
Et decimæ pecudum sunt omnes præpositorum.
Stulta nimis res est, si clament talia Fratres.
Ad respondendum surgit grex præpositorum.
Carpere nec lanam, tenuem nec texere telam,
Aut fuso tortum sapitis devolvere linum.
Talia præpositi faciant, operumve magistri.
Pro mercede sua sit eis decimario nostra.
Dicite: Quid pecco, mihi si mea commoda quæro?
Qui sibimet nequam, cui fiet, dic, bonus umquam?
Si teneo placitum pro quæstu denariorum,
Pars mea sit totum, partiri nescio nummum.
Sufficiat victus vobis & portio census.
Omne quod est reliquum sit fiscus præpositorum.
Sic censent Canones, sic tractavere priores.
Sic volumus, sic laudamus, sic esse jubemus.
Heu dolor! heu luctus! ô detestabile tempus!
Heu facinus mirum! cur tanta potentia furum?
Dic ubi Rex, ubi lex, ubi jus, ubi regula vindex?
Fraus superat leges, excæcant munera Reges.
Regula cum jure dormitat, judice fure.
Pro capitis vitio membrorum pallet imago.
Principe funesto ruit Ecclesiasticus ordo.
Is finem fecit; sed cur sua larva remansit?
Crudelis Verres, faterque Simonis Ulixes,
Infamis cleptes, quid vivit in orbe superstes?
Proh Dee! quid cessas? cur non hunc fulmine quassas?
Omne decus templi periit sub judice tali.
Quod fuerat firmum ruit hoc luctante revulsum.
Omnia turbavit, nec adhuc purgare quiescit.
Cur tenet imperium? cur se vult esse magistrum?
Et cur doctores sub se premit atque priores,
Quem decet ex atavis asinum deducere sylvis,
Pegaseo monte si suxit mella sophiæ.
Permixtus musis dicat mihi littera quid sit?
Vel quid Præpositus, quid Clericus, aut Vicedomnus?
Hæc mihi non solvet, nisi quis mussando susurret:
Tale decus vitæ, tam splendida gemma sophiæ,
Ecclesiæ lampas, quæ dat pro luce tenebras,
Insulsus doctor, fatuorum stultus amator
Imperat hic breviter, rapiet quem Pluto patenter,
Et sibi præpositum faciet super agmina furum.
Illic sceptra regat, sic & hic perjuria frangat.

Proverbia Catonis Philosophi. (E ms. S. Gatian. Tur. Non vulgatum.)

Utilibus monitis prudens accommodet aures.
Non læta extollant animum, non tristia frangant.
Dispar vivendi ratio est, mors omnibus una.
Grande aliquid caveas timido committere cordi.
Numquam sanantur deformis vulnera famæ.
Naufragium rerum est mulier malefida marito.
Tu si animo regeris, Rex es, si corpore, servus.
Proximus esto bonis, si non potes optimus esse.
Nullus tam parcus, quàm prodigus ex alieno.
Audit quod non vult qui pergit dicere quod vult.
Non placet ille mihi quisquis placeat sibi multùm.
Juri servitium defer, si liber haberis.
Vel bona contemni docet usus, vel mala ferri.
Ex igne ut fumus, sic fama ex crimine surgit.
Irridens miserum, dubium sciat omne futurum.
Quantò major eris, tantò moderatior esto.
Alta cadunt odiis, parva extolluntur amore.
Criminis indultu secura audacia crescit.
Quemlibet ignavum facit indignatio fortem.
Divitiæ trepidant, paupertas libera res est.
Tunc homo culpandus quando est in crimine casus.
Fac quod te par sit, non alter quod mereatur.
Dissimilis cunctis vox, vultus, vita, voluntas.
Ipsum * te cruciat, te vindicat invidus ipse. (* f. se;)
Semper pauperies quæstum prædivitis auget.
Magno conficitur discrimine res memoranda.
Terra hominis patria est, quâ nascimur & tumulamur.
Aspera perpessu fiunt jocunda relatu.
Acriùs appetimus nova quæ jam * parte tenemus. (* f. parta.)
Labitur ex animo benefactum, injuria durat.
Tolle mali testes, leviùs mala nostra feremus.
Vir constans quicquid cœpit complere laborat.
Sæpe dolor siccat lacrymas, & gaudia fundunt.
Injustus qui sola putat proba quæ facit ipse.
Tristibus afficiar graviùs, si læta recordor.
Omne manufactum consumit longa vetustas.
Quid cautus caveas aliena exempla docebunt.
Haud ullum tempus vanitas simulata manebit.
Condit fercla fames plenis insuavia cuncta.
Doctrina est fructus dulcis radicis amaræ.

IN LIBRUM MARBODI REDONENSIS EPISCOPI DE GEMMIS,

MONITUM.

HUnc Librum excusum Redonis an. 1524. inter cætera Marbodi Opuscula, legitimum ejus esse fœtum didicimus è Mss. Colbertinis 4181. & 6609. & è Victorino Parisiensi, n. 905. in quo & traductio Gallica veteri idiomate, ejusdem manu quâ Originale ipsum, exscripta cernitur. De hoc autem ita Bollandus 4. Februarii, pag. 82. col. 2. loquitur. [*Poëma de Gemmis & Lapidibus, Auctore* Marbodæo, *seu* Marboldo, *(ita nomen variè scribitur) sæpiùs excusum tradit in Bibliotheca Gesnerus, citarique aliquando à Vincentio & Alberto, aliisque hujusmodi Auctoribus, sub* Liliarii, *vel* Lapidarii, *interdum etiam sub* Evacis *nomine, non quod Evax fuerit cognominatus, ut asserunt Balæus & Pitsæus, aliique, sed ob exordium ipsius Poëmatis, quod tale est:*

Evax Rex Arabum dicitur scripsisse Neroni.

Hoc autem, inquit Bollandus, ob sententiarum gravitatem, & verborum pondera, censuimus luce publica dignum.]

Porrò ad caput Victorini, qui nobis cæteris antiquior apparuit, utpotè sexcentorum ad minus annorum, scriptum legimus, sed manu longè recentiori. [*Author hujus Libri est Marbodus Redonensis Episcopus, qui ante Episcopatum litteras humaniores docebat Andegavi, & tandem ob singularem doctrinam in Episcopum Redonensem assumptus est. Florebat juxta Trithemii supputationem, anno Domini 1060.*] *Hoc autem Poëma recensuimus ad Mss. Codices S. Victoris Parisiensis, n. 905. & ad Turonensem Majoris-Monasterii, licet mancum sub finem, & ad primam Editionem Redonensem anni 1524. & etiam ad recentem 1695. Lugduni Batav. curis Abrahami Gorlæi, cum Scholiis Jacobi Gronovii.*

Vario autem in variis titulo insignitur, sed ad idem recidente. In Victorino siquidem sic intitulatur: Incipit Liber Lapidum; *quem titulum, utpotè antiquiorem, retinuimus. In Editione Redonensi:* Incipit Liber Marbodi de Lapidibus sexaginta. *Turonensis sub finem mancus & imperfectus:* Libellus Domni Hildeberti Cenomanensis Episcopi, *(hoc autem, ut ex omnibus aliis patet, omninò mendosè,)* de diversis naturis Lapidum. *De hoc autem Libro Petrus Diaconus, Lib. de Viris Illustribus Cassinensibus, suas ipse lucubrationes enumerans, cap. 47. & ultimo sic ait:* Librum Hevax Regis Arabum de Lapidibus transtulit. *Pro variis autem lectionibus in margine notatis, advertat Lector litteram V. significare Victorinum Ms. litteram T. Turonensem, R. Redonensem Editionem, G. Gorlaianam, M. post G. notulam marginalem Gorlaianæ Editionis. Ad cujus finem inveniuntur duæ Epistolæ Evacis Regis Arabum ad Tiberium Imperatorem, quæ quasi præfationis vicem ad ipsum Librum de Gemmis præstant; quas licet undè illas eruerit Gorlæus non indicet, illas tamen, ne quid desit, illi attexendas censuimus, sicut & versus sequentes, quos asserit nusquam editos fuisse. Ad Traductionem quod attinet, mens quidem primò fuerat primos tantùm illius aliquos versus veteris illius Gallici sermonis, quasi in specimen referre; verùm plures eruditi & antiquitatis studiosi, satiùs putarunt, si hoc antiquitatis monimentum non spernendum, ad Lectorum utilitatem & oblectamentum, ex integro, prout jacet, excudendum curaremus. Quorum judicio refragari non ausi sumus, cùm præcipuè nonnisi rarissima, ut ipsis visum est, habeantur undecimi, aut etiam duodecimi sæculi veteri illo Gallico idiomate lucubrationes, & hæc Poëmatis hujus Gallica versio fœlix adeò fuerit, ut in plerisque illius articulis, quasi de versu ad versum, fideliter gallicè reddita fuerint quæ latinè tradita fuerant.*

Ita Victorinus Codex ms.

INCIPIT LIBER
LAPIDUM,
AUCTHORE MARBODO,
EPISCOPO REDONENSI.

Hi quatuor versus habentur in Turonensi Ms. ante Prologum, qui hic leguntur sub finem

Gemmis à Gumni nomen posuere majores,
Quod translucerent gummi splendentis ad instar.
Nomine sed lapidis species signatur utraque;
Propter quod *Lapidum* titulo Liber iste notatur.

PROLOGUS.

* T. Ovax sed mendosè.
* G m fertur.

* EVAX Rex Arabum * legitur scripsisse Neroni,
Qui post Augustum regnavit in Urbe secundus,
Quot species lapidum, quæ nomina, quive colores,
* Quæ sit his regio, vel quanta potentia cuique.
* Hoc opus excipiens dignum, componere duxi
Aptum gestanti formâ breviore Libellum,
Qui mihi præcipuè, * paucis pateret amicis;
Nam majestatem minuit qui mystica vulgat,
Nec secreta manent, quorum fit conscia turba.
[* Hunc tribus, ut multum, dandum sancimus amicis.]
Qui * numerus sacer est, & nos sacra pandimus illis.
* Qui secreta Dei servando decenter honorant,
Quos gravitas morum, vitæ commendat honestas.
Occultas etenim lapidum cognoscere vires,
Quarum causa latens effectus dat manifestos,
Egregium quoddam volumus rarumque videri;
Scilicet hinc solers medicorum cura juvatur,
Auxilio lapidum morbos expellere docta:
Nec minus inde dari * certarum commoda rerum
Autores perhibent, quibus hæc perspecta feruntur.
Nec dubium cuiquam debet falsumve videri,
Quin sua sit gemmis divinitus insita virtus.
Ingens est herbis virtus data, maxima gemmis.

* G m. Quæ sit.
* R. Hic.
* G m pauc sque.
* V. Cum
* Qui numerus sacer est, & nos facit
* Hic versus in Victorino deest, & extat in Red Gorlao & Turon.
* G m & V. sanctarum.

PROLOGUE.

EVAX fut un multe riches Reis;
Lu regne tint des Arabais.
Muls fut de plusius choses sages,
Mult aprist de plusiurs langages.
Les set arts sut, si en fut maistre.
Mult fut poischant & de bon estre.
Grans tresors ot d'or e d'argent,
E fut larges a tuite gent.
Pur lez grent sen pur lapruece,
Kil ot egran largece.
Fut cunnuz emult amez
Par plusurs terres renumez.
Neruns en ot oi parler.
Pur ce ke tuit loi loer,
Lama forment en sun curagge,
Si li tramist un sen message.
Neruns fut de rume emperere.
En icel tens ke li reis ere,
Manda li Kelenveast
Par sa merei Kenullaisast,
De sun sen de sa curteisie,
Ne keireit altra manantie.
Evax un livre li escrist,
Kil meisme de sa main fist,
Ke fit de naturas de pierres,
De lor vertus e de lur maneires;
Dum venent, e u sun truvées,
En quels luis, e en quels cuntrées;
De lor nuns, e de lor culurs,
Quel poissance une, e quels valurs.
Mul sunt les lur vertuz cuvertes,
Mois lor aiés sunt overtes,
Li mire itrovent grant succurs:
Cil ki minuissent lor valurs,
A faire medicinement
I trovent grant seviement.
Nul sages om duter ne deit,
Ken pierres gran vertu ne seit,
Es erbes ne sunt tant trovées,
Vertuz si seient esprovées.
Deu les fist mult glorises,
Pur ce sapelent pretnises.

§. I.

DE ADAMANTE.

In Gorlaiano non dividitur per articulos, sed omnes versus sibi immediatè succedunt.

Ultima præcipuum genus India fert adamantis,
De crystallorum natum sumptumque metallis.
Hunc ita fulgentem cristallina reddit * origo, (* G. *imago*)
Ut ferruginei non desinat esse coloris:
Cujus durities solidissima cedere nescit,
Ferrum contemnens, nulloque domabilis igne.
* Quæ tamen hircino calefacta cruore fatiscit. (* V. *Hæc tamen.*)
Incudis damno, percussorumque labore,
Hujus fragmentis gemmæ sculpuntur acutis.
Hic sed avellana major nuce non reperitur.
Alterius generis producit Arabs adamantem,
Non sic invictum; nam frangitur absque cruore.
Nec par huic nitor est, pretiique minoris habetur,
Pondere sit quamvis, & enormi corpore major.
Tertius est adamas quem dat maris Insula Cyprus.
Quartum producit ferraria vena Philippis.
Omnibus æqua tamen vis est adducere ferrum;
Quod facit & magnes absente potens adamante:
[illegible] præsens adamas magneti, quod rapit, aufert.
[illegible]magicas artes idem lapis aptus habetur,
Indomitumque facit mirâ virtute gerentem;
Et noctis lemures, & somnia vana repellit.
Atra venena fugat, rixas & jurgia * mutat. (* G. *sedat.*)
Insanos curat, durosque reverberat hostes.
Clausus in argento lapis hic, aurove feratur,
Cingat & hinc lævum fulgens armilla lacertum.

§. II.

DE ACHATE.

Ut perhibent primùm, lapis est inventus Achates
In ripis fluvii, qui nomine dictus eodem.
* Hic pretio dives, Siculas perlabitur oras. (* V. *Est.*)
* Sic licet ipse niger, zonis tamen obsitus albis. (* Tur. *Sit.*)
* Hic lapis ingenitas * memoratur habere figuras; (* R. *His.* * G. *perhibetur.*)
Cujus nativis facies interlita venis,
Nunc Regum formas, nunc dat simulacra deorum.
* Rex Pyrrhus digito gessisse refertur achatem, (* V. *Rex purum.*)

E ce nus di ge ben pur veir,
Ke rieu ne poit vertu aveir,
Si deu liveios ne li cunsent,
E si delui neli descent.

§. I.

L'AYMANT.

ou plustost le Diamant.

De lune vus dirus a vant,
Kalum apele aimant.
Annas est piere ital.
Kele est clere cume cristal.
De fer brun a la culur.
Lom la trove en Inde majur.
Par fer, ne par fou niert ovrée,
Sel sang del bu●chiald n'est temprée.
Loiu li moile tant kest chialz,
Pois la depoice loiu o malz.
Sur enclume e des piecceltes,
Kenes claseut a guettes.
Les altres gemmes sunt taillíées,
Et gentement aparelliées.
N'est grendre d'une uuiz petite.
I ceste Kevus ai descrite.
Daraibe en vient de tel manere,
Ki nest si dure, ne si fiere,
Senz sanc de buc est depecée,
Nest si belle, ne si prisée.
Elest grandre, mais ne valt tant.
Elu uum porte daimant.
En cipre unis le rest litiere,
Li quart en Grece maius preire.
Tutes cestes tel nature sunt,
De fer traire lau els sunt.
I ceste piere valt granment.
A cels ki font enchantement.
Ki ceste porte epoit aveir
Force li dune epoeir.
E dogres sunges les defent,
E de famtosme ensement;
De veuins e de mortels puisuns,
Si tols e íres eten cuins,
Afforsenez dune remire.
Muls tor valt miels ke malvais mire.
Kila porte ia nert mal mis,
Par nul de tue ses inimiz.
Eu or deit estre, ou en argent,
E gardée honestement,
Porter si vols el braz senestre.
Segunt l'escrit isi deit estre.

§. II.

AGATHE.

Acate est cette apelee,
Por uneveu el est truvee;
Ke apelee est par cest uum.
Encezile de latidue lum.
Nevest ea plesurs figures,
En li formees de natures.
De reis i veie ou la figure,
Ke est en li de sa nature;

* G plena. Cujus * plana novem signabat pagina musas.
Et stans in medio cytharam tangebat Apollo;
Naturæ, non artis opus, mirabile dictu.
* R corallo. G corallo Hunc quoque * corallo similem gerit Insula Creta;
Cujus planities * criseis est illisa venis.
* G chryseis. & ad marg. crocotis Iste * nempe virus fugat, & quod vipera fundit.
* G nopa. Reddentem varias * facies dat & Indus achatem;
* V species. Nunc nemorum frondes, nunc dantem signa ferarum.
Hic sedare sitim, visumque fovere putatur.
Est & qui myrrhæ succensus spirat odorem.
Sanguineas maculas est qui perhibetur habere.
Cerea cui facies, quia creber, vilis habetur.
* T Portantis munus. * Portantem munit, viresque ministrat achates,
Facundumque facit, gratumque, bonique coloris,
* Hic versus deest in Grolaano. * Et persuasorem, mundoque, Deoque placentem.
Hæc Anchisiades comitante pericula vicit.

Ou daltre beste la semblance.
I tels en est la cuinuisance.
Une altre acate rest trovée,
En crete dum est aportée.
De coral porte la figure.
Grains dor i a peinz de nature.
A luz venins est si cuntraire,
La n el est ne poit malfaire.
En inde rest altre trovée,
Ke acate rest apelée.
Darbres i a peinz les ruins;
Entaillie i sunt furains;
Ki iceste porta sur sei,
Sa defent ia nuira sei.
Mais ki les garde, al les suvent;
Si en pert le veement.
Encor en est dune matire,
Ki lart si a odur de mire.
Une altre i ra ke est tachée,
Cum sel eit de sanc tuchée.
E un altre de gran valur,
Ke de cire porte culur.
Parce ke nest si grant plente,
Si sal um al kes en sulte.
Mais la force de li est grand.
Ume defent e fait poissant.
Culur li fait aveir vermeil,
Et fait estre de bon cunseil.
Cunseil duner fait a amis,
Duter est de ses inimis.

§. III.

DE ALLECTORIO.

* G spoliatus. m. VEntriculo galli, qui testibus est viduatus,
Cùm tribus, ut minimùm, factus spado, vixerit annis,
Nascitur ille lapis, cujus non ultima laus est,
Et per bis binos capit incrementa sequentes,
* T Censuramque. * Mensuramque fabæ erescens excedere nescit.
Christallo similis, vel aquæ, cum limpida paret.
* G Allectorum. Huic * Allectorio nomen posuere priores.
Invictum reddit lapis hic quemcumque gerentem;
* Tot sitientis. Extinguitque sitim * patientis in ore receptus.
Nam Milo Crotonias pugiles hoc præside vicit.
Hoc etiam multi superarunt prælia Reges.
* G excussorum Hoc * expulsorum promptus solet esse reductor,
* G Instaurat. * Acquiritque novos, veteresque reformat honores.
Hic oratorem verbis facit esse disertum,
Constantem reddens, cunctisque per omnia gratum.
Hic circa Veneris facit incentiva vigentes.
Commodus uxori quæ vult fore grata marito.
Ut bona tot præstet clausus portatur in ore.

Hic in Gorlaiano ponuntur decem versus de Geranite, quos infrà videre est sub titulo de Cherachite.

§. III.

ALLECTOIRE.

ALlectoire tenent a bon,
Ki creist el ventre del chiapun;
Treis anz coes pots est chiastrez,
Tan vit ke set ans a passez,
En son ventre trovent la piere,
Ke mut est precieuse e chiere.
Dune feve a la grandeur,
Evie semble de la culur.
O altrelel cume cistals.
Mult est la piere spiritals.
Ki la garde e tient en memoire;
Vertu li dune e gran victoire.
La sei tolt di ben sen faillie,
Niert vencuz s a en bataillie:
A ume cunquert bons amis,
E fast veincre ses inimis.
Amer le fait e ben parlant.
Feme livre de sun enfant,
E fait de sun senior amer.
E en buche se voit porter.

§. IV.

DE JASPIDE.

JAspidis esse decem species septemque feruntur.
Hic & multorum cognoscitur esse colorum,
Et multis nasci perhibetur partibus orbis.
Optimus in viridi translucentique colore,

§. IV.

JASPE.

JAspes sunt mult bones e cheres;
E sunt de dis esset maneres.
En sunt de maintes culurs.
En terres creisent en plesurs.

Et qui plus soleat virtutis habere probatur.
Castè gestatus * fugat & febres, & ydropem,
Appositusque juvat mulierem parturientem,
Et tutamentum * portanti creditur esse;
Nam consecratus gratum facit atque potentem,
Et sicut perhibent, phantasmata noxia pellit.
Hujus in argento vis fortior esse * putatur.

* G febrem fugat, arcet hydropem
* R portantis.
* T. & G probatur.

Mais celest mieldre eplus vaillant,
Ke est verte etres luisant,
E ki les meillors vertus porte.
Ome maintent bien & conforte;
E ki la garde chastement,
Mult li fait grant seurement.
Fevre toilt e idropisie.
A femme ie travalle aïe.
Ume defent efait poissant,
Amer le fait emult valliant.
Fantosme toit a lute gent.
Si se volt porter en argent.

§. V.

DE SAPHIRO.

* SAphyri species digitis aptissima Regum,
Egregium fulgens, puroque simillima cœlo,
* Vilior est nullo virtutibus atque * decore.
Hic & * Syrlites lapis à plerisque vocatur,
Quod circa Syrtes Lybicis permixtus arenis,
Fluctibus expulsis, fervente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tantum asseritur numquam transmittere visum;
Quem natura potens tanto ditavit honore,
Ut sacer & meritò gemmarum gemma vocetur:
Nam corpus * vegetat, conservat & integra membra.
Et qui portat eum, nequit * ulla fraude noceri.
Invidiam superat, nullo terrore movetur.
Hic lapis, ut perhibent, educit carcere vinctos,
* Obstructasque fores, & vincula tacta resolvit,
* Placatumque * Deum reddit, precibusque faventem.
Fertur & ad pacem bonus esse reconciliandam;
Et plusquam reliquas amat hanc * ydromantia gemmam,
Ut divina queat per eam responsa * mereri.
Scilicet ardorem refrigerat interiorem,
Sudorem stringit nimio * torrente fluentem,
Contritus * lacti * superillitus ulcera sanat,
Tollit & ex oculis sordes, ex * fronte dolorem;
Et vitiis linguæ simili ratione medetur.
Sed qui gestat eum, castissimus esse jubetur.

* G Saphirus, sive Syrtites.
* G Inferior.
* T. colore.
* R Consirtites.
* G vegetum conservare
V. vegetans.
R vegetum.
* R. illa
* G & V Obstrusasque
* T. Pacatum.
* R. Domina
* T nigromantia.
* G m & V movere.
* V terrore
* G. m. latere
* T. circumlitus.
* T & a fronte dolorat.

§. V.

SAPHIR.

SAphir est bels ecunvenable,
Endei derci resplendissable.
Alciel resemble Kant est purs,
E sen nues quant nest obscurs.
Nule vena vertu plus grant.
Granniur belte ne plus vaillant,
E el est bone e el est belle.
Si est trovee en la gravelle
Delibe de cele cuntrée,
E Syrtides est apelée.
Por un pople mult ancien
Keil apelent Sirtien.
Mais cele est mieldre esi valt plus,
Ki vient de cele terre asturs.
I ceste n'est pas tres luisant.
Mult a vertuz pruz e aillant.
Apelée est gemme des gemmes.
Mult valt a umes e a femmes.
Alcois dune mult bons conforts,
Les membres tient entiers eforts.
Etoil envie eboisdie,
E de psun ume delie.
E la ensei mult grant valur.
Ki la porte naura pour.
Acorder fait umes nez,
Eki la porte neit esmaiez.
Elest bone en sa nature.
En coe aveer la figure,
Kedit ca ke nun est sceu,
Ne par nulume ennen.
A medecine mult revalt.
Ume refreide ki a trop chialt,
Ki dedens a tro grand chialur,
E trop sue pur la dulur,
Eki en lait la solt tribler,
Si est bone a plaies saner.
Des oilz si toilt la ordur,
Et del chieu toilt grandulur,
Edela langue destruit lu mal,
Et fait aler sus cuntreval.
Porter se volt muls chiastement,
E garder mult honestement.
Eki issi la gardera,
La povertez nel custreindra.

§. VI.

DE *CALCEDONIO.

CAlcedon lapis est hebeti pallore refulgens,
Inter jacintum medioximus atque beryllum;
Qui si pertusus digito colloque * geratur,
Is qui portat eum perhibetur vincere causam.
Hæc species lapidis tantùm tricolor reperitur.

* V. Calcedone.
* V. feratur.

§. VI.

CALCEDOINE.

CAlcedoine est piere jalne,
Entre jacint eberil meaine.
Mult est amee epreisée,
E de riche gent ben renumée.
Sel est portée au col pendué,
Avieintre choses mult a vné.
Eki el dei la portera,
Tutes chioses veincre porra.
Desichie est envueiée,
Et de culurs treis est trovée.

§. VII.

DE SMARAGDO.

OMne virens superat formâ viridante Smaragdus;
Cujus bis quinæ species, binæque feruntur.
Sunt etenim Scytici, * Bactani, Niliacique.
Sunt & qui venis nasci perhibentur in æris,
Quos maculis vitiosa notat natura metalli.
Sunt * Calcedonii, * residos piget enumerare.
Præcipuus Scythicis honor est & * gratia major.
* Grissibus eripiunt servantibus hos * Arimaspi.
Quos visus penetrat, famæ potioris habentur;
Quorum luce virens vicinus * tingitur aër;
Quos neque sol mutat, nec clara lucerna, nec umbræ.
* Strata superficies quibus est, vel concava forma,
More jacentis aquæ, vultum spectantis * adumbrat.
His usum speculis testatur fama Neronem,
Cùm gladiatorum pugnas spectare liberet.
Optimus his situs est quorum sunt corpora plana.
Commodus iste lapis scrutantibus abdita fertur
Cùm præscire volunt ac divinare * futura.
Auget opes lapis hic se se reverenter habentis,
Omnibus in causis * dans persuasoria verba,
* Tamquam facundi sit vis sermonis in illa.
Collo suspensus durum fugat * erutriceum,
Et sanare potest * ipsâ ratione caducos.
Emundat fessos viridi * mulcedine visûs,
Et tempestates avertere posse putatur.
Fertur lascivos etiam compescere motus.
Perficit in viridem magis exactumque colorem,
Ablutus vino, viridique perunctus olivo.

* G Bractenæ. Ad m. Bactrians.
* G Corchedonis.
* id est reliquos.
* G gloria.
* G T. Gryphelus
* T. Erimaspi
* G m. tangitur
* T Sacra.
* G obumbrat.
* R per undam.
* V. dat.
* Solus G hunc habet versum
* G Hemitritaeum. T Ermitileum.
* G simili.
* G & T medicamine.
* G R. decorem.

§. VII.

SMARAGDE.

ESmaragde par sa culur
Seint tutes chioses de verdur,
Esi resunt de sis maneres.
Mult sunt preciuses écheres.
Lune trove loin en Sythie,
Et l'altre vient de Bractenie.
E altre en porte ensei etient,
Linilo ki deparais vient.
Un altre i a ben renomée,
Calcedoine est apelée.
Mult ē amée epreisée.
De Scythie ē enveiée.
Arimaspi i cele gent
Les aiment plus kcor ne argent.
E il les tollent as grifuns
A uns oisels granz es luns.
La bien clere est mieldre par veit
Ke lom poit bien parmi veeir.
Laltre qe ē plus teinte coscure.
I ce livent de sa nature,
Nele nemue pas sa belte,
Ne pur soleil, ne pur clarté,
Ne por umbre, ne por lumere,
Dun oscurera i a sa manere.
La plaine est bone pur mirer.
Muls la soleit Neiruns aimer.
Il en aveit un mireur,
O ses deduits veeit le jur.
I ceste piere fait saveir
Chioses par eve eveer
Ki sunt en lan a devenir,
Si bien lenkert ni poit faillir.
Richeise dune mult granment
Ki la porte bien chastement.
Ele fait ume bien parler
A cil ki la velent enorer.
Dune fevre garist mul fort,
Ke amaint ume dune mort,
Si a num emitteus.
Maint ume aura trait areus,
Quant de cest malfart tiet a vie,
Si la li nm alcol pendué,
Cuintre gutte chaive valt.
Ki la sur sei sempras li falt,

ſ Emeraude.

§. VIII.

DE SARDONICE.

* G Sardus onixque.
* G. m. & hinc.
* T. cum.
* V. fama
* R. & T. raro.
* T coloris.
* G vultumque.

SArdonicem faciunt duo nomina, * Sardus & Onix.
Tres capit ex binis unus lapis iste colores.
Albus * in his nigro, rubeus supereminet albo.
Ipsum distribuunt species in quinque magistri.
Sed qui tres puros impermixtosque colores
Sic in se retinent, * ut distent limite certo.
His honor amplior est, & eorum * forma probatur.
Densior & * clarus plus fertur habere * decoris.
Hic solus lapidum ceram convellere nescit.
Hic humilem castumque decet, * vultoque pudentem.
Cujus virtutes alias reperire nequivi.
Partibus hunc nostris Arabes, sed & India mittit.

§. IX.

DE ONICE.

* G. A collo
* G. Is omnes.
* Hic versus deest in R & in T.
* Quatuor autem hi versus adduntur in Grolsano, nec in Villoviano traduntur sunt

* AT collo suspensus Onix, digitove ligatus;
* In somno lemures & tristia cuncta figurat.
Multiplicat lites, & commovet undique rixas.
Dicitur & poeris nimias augere salivas.
Hunc quoque dant nobis Arabes, dat & India gemmam.
Hæc etiam quinas species perhibetur habere.
* Sanlius at præsens si sit tibi non nocet Onix.
* Nomen ab ungue trahens Græci sermonis in usu:
Nam quos nos ungues nostro sermone vocamus.
Hos ὄνυχες patrio solet ille vocare.
Sardius at præsens si sit tibi, non nocet Onyx.

§. X.

DE SARDIO.

* T receptus.
* G. rubri.
* G. putatur.

SArdius à Sardis est, à quibus ante * repertus,
Sortitus nomen. * Rubei solet esse coloris.
Hic inter gemmas utilissimus esse * probatur,
Præter fulgorem cùm nil ferat utilitatis;
Excepto quod Onix nequit hoc præsente nocere.
Huic quoque dat quinas species studiosa vetustas.

§. XI.

DE CRISOLITO.

R. per G.
* Grisolitus.
* quâ auro pro.
* G. nocturnus prohibet fortis
* T. Percussus.
* G gestare.

AUro * Crisolitus micat, & scintillat ut ignis.
Iste mari similis, quoddamque viroris adumbrans.
Esse * philacterium fixus perhibetur in auro.
Contra * nocturnos fortis tutela timores.
* Pertusus setis si transjiciatur aselli,
Dæmones exterret, & eos agitare putatur.
Trajectum lævo decet hunc * portare lacerto.

Les oilz salve eles gardeaire,
Si toilt tempeste eluxure,
Ki la deit estre de bon aire.
Et sil la volt encre vert faire,
Tres bien la let e lun emoille,
Apres si luinge de veit uile.

§. VIII.

SARDONIX *ou* SARDOINE.

SArdoine est de dous pieres traite,
De Sardoine edonicle faite.
De ces dous porte treis culurs;
De blanc, de neir e de rouurs.
Le blanc sur le neir est asis,
Et li ruiges sur le blanc mis,
Cest est de cinc maneres dite.
Si nest tro grant ne troppitite,
Cele ke bien a divisées,
Les treis culurs neent meslées.
La plus preisée est en appert
De nule cire ni aert.
Humile e chaste la deit aveir.
Altres vertus ni sai por veir;
Kar ellieure nest en escrit.
Darabe edinde vient cedit.

§. IX.

ONIX.

ONice fait gres sunges aveir,
Tenciuns esantosmes veeir;
Et si refait enfanz bavus,
Cume ire enoisus.
Darabe edinde sunt ces pieres,
Et sont dites de cinc maneres:
Et si le sarde est present,
Oni ce ne vus fera i a nusiment.

§. X.

SARDINE.

SArdine est ceste apelée
Dun ille u ele fut trovée.
Ruge est, en a vertu grant,
Fors tant ke toilt sanglutement.
E vers ocit e kel aura,
Onice mal ne luy fera.

§. XI.

CRYSOLITE.

CHrisolite fait a amer,
Si a semblant deve derner,
Enz a un grain dor el milon,
Si estemele cume fou.
Kil a porte naura pour.
Mult a la piere grant vigur,
Kil a perce, edunc imet

Al

Æthiopes legimus nobis hanc mittere gemmam.

§. XII.

DE BERILLO.

Conspicuos reddit sexangula forma beryllos.
* Qui nisi fiat hebes, his pallor inesse videtur.
* Eximios oleo similes lymphæve marinæ
Esse volunt, & eos probat horum gnara vetustas.
Hic lapis ad nostras partes descendit ab Indis.
Hic & conjugii gestare refertur amorem,
Et se portantem perhibetur magnificare.
Dicitur & sese * stringentis adurere dextram.
Infirmis oculis in qua jacet unda medetur,
* Potaque ructatûs simul & suspiria tollit.
Hepatis & cunctos fertur curare dolores.
Istius esse novem species * voluere magistri.

* G R. T. *Quodni.*
* G. *Extrema viola.*
* T. *gestantis.*
* G. *Pota simul ructatus simul &.*
* G m. *dixere.*

§. XIII.

DE TOPACIO.

Nominis ejusdem Topacion Insula gignit,
Qui quantò * ratius, tantò magis est pretiosus.
Hic species tantùm binas perhibetur habere.
* Alterius puro color est vicinior auro.
Clarior alterius tenuisque magis reperitur.
Fertur emoroicis idem lapis auxiliari;
Quodque magis mirum, lunam sentire putatur.
Ferventes etiam compescere dicitur undas.
Gignit & hunc Arabum gemmis ditissima tellus.

* G *Qui quantò rarior.*
* V. *Alterius. f. Alterasius, juxta traductionem in altera margine.*

§. XIV.

DE * JACINTO.

* Jacinti species docti tres esse loquuntur;
Nam sunt Granati, sunt Citrini, Venetique.
Confortativæ cuncti virtutis habentur,
Tristitiamque fugant & vanas suspiciones.
Granatos præfert gemmarum quisque peritus.
His * rufus color est, & rarius inveniuntur.
Cæruleus Veneto, qui protinus aëra sentit,
Nubilus obscuro, rutilans clarusque sereno.
Optimus huic tenor est, quem non aut * densior equo
Obscurat succus, aut rarus perspicuum dat.
Sed flus purpureus mixtum componit utrumque.
Hic & in os missus plus frigidus esse putatur.
Duritie solidâ cædi sculpique recusat,
* Fragmentisque tamen superabilis est adamantis.

* R & V. *Iacintho*
* G *Hyacintho.*
* G m. *russus.*
* G m. *depressior.*
* G R. *fragmentis tantùm.*

Sei dasme el pertusée,
Al senestre braz la pendra,
Le diablez ne lattendra.
Dethyopie vient ceste pierre
Tam precieuse & tam chere.

§. XII.

BERYL.

Beril est en Inde trovée,
E par sis angles est formée.
Pur aveiren granniur clarté,
E si enna granniur belte.
Ome e seme fait entrainer,
Eki la porte envrer.
Si om la tient ke lienoit;
Elestreinge la main licoit:
Les oilz malades sainera,
Livins ulom la lavera.
E som labeit ki fort sanglut;
E le li toldra suspir erut;
Et si retoilt tutes dulurs.
De fevre tels est sa vigur.
Certes resunt de nou maneres:
Mult sunt preciuses e chieres.

§. XIII.

TOPAZE.

Topaze en une isle est trovée,
Ki altresi est appellée.
Ele si est de dous maneres.
Poi enveit um sui sunt plus cheres;
Lunie a mireur resemble.
Laltrest plus clere, ce me semble.
La lune semble deluvir.
Cuntre li a grant vigur.
Des boillir fait leve boillant.
Pois ke la sent ne buils avant:
Si scherbot veez en une place,
Faites li cerne dello pace,
Ja ne purra del cern issir.
Hoc li cuviendra murrir.
C'est la provance de la piere:
D'Arabe vient honeste echere.

§. XIV.

JACINTE.

Jagunces sunt de treis maneres,
Et sunt mult preciuses pieres.
Lune est granate, laltre citine.
Laltre evage si unt medicine.
Tutes confortent par vigur.
Vains pensers toilent & tristur:
Cil ke sunt alkes bon perier
La granate tienent plus cher.
El a la plus bele culur.
Pur cela tienent a meillor,
Et pur ce lont en grant cherté,
Ke il ne trovent pas pleinté.
Le vage ne pert sa clarté,

Pallida Citrinos facies probat inferiores.
Sed quodcumque genus collo suspendere possis,
Vel digito portes, terras securus adibis,
Nec tibi pestiferæ regionis causa nocebit.
Sed magis hospitibus censebere dignus honore;
Justaque si qua petes, nullam patiere repulsam.
Æthiopes nobis transmittunt hanc quoque gemmam,
* Cum multis aliis vitæ communis in usum.

* Solus G. habet hanc versum.

§. XV.

*DE *CRISOPRASSO.*

* Ita R.

AT * Crisoprassum lapidum domus India mittit.
Hic porri succum referens, * mixtusque colore,
Aureolis guttis quasi purpura tincta * renidet.
Quas habeat vires potui cognoscere nondum;
Sed tamen esse reor, nec fas est omnia nosse.

* G. Et Chrysoprason.
* G m. mixtumque colorem.
* G. refulget. m. relucet.

§. XVI.

DE AMETISTO.

PUrpureus color ac violaceus est Ametisto,
Vel * quasi gutta meri solet aut rosa munda videri.
Quidam marcidiur velut evanescit in album,
Ut corruptus aquâ vini rubor inesse putetur.
India mittit eum gemmarum maxima nutrix.
Hic facilis sculpi, contrarius ebrietati, [a]
Carus haberetur meritò, si * rarior esset.
At nunc negligitur, * quoniam communis habetur.
Huic quoque dat species veterum solertia quinque.

* G Qui quasi. T. quia.
a
* V si rarus adesset.
* G. quando.

a *In Victorino huic versui interseruntur duo sequentes versus, sed manu longè recentiori, licet aliquatenus antiquâ.*

Hicque facit vigiles, tollitque malos cogitatus.
Hic intellectum confertque bonum lapidistæ.

Tant ne sera enoscurté.
I cel evage aiment il plus,
Ki nest trop clers, ne trop ascurs.
Ainz est de tempree culur.
Purpre edune grant freidur.
A celui ki la portera,
En sa buche grant chiald naura.
Pur la durece ke ala,
La entailliée ne sera,
Si de piecete nest ovrée,
Ki daimas est eclatée.
La citrine trait a palur.
Plus en est vils pur sa culur.
Quel ke jagunce um ait sur sei,
Al col pendu, ou en sun dei,
Mult poit aler segurement.
La mal creindra engrutement.
E a ostel kant y vendra,
Amez e ioiz il isera;
E aice kil requerra,
Raisnablement ia nifoldra.
Dethyope est ceste aportée.
Mult est bone e nnurée.

§. XV.

CHRISOPRAZE.

CRisopras vent dinde majur.
De jus de purres en a culur.
Gutte est dor eteinte purpurie.
Altres vertus na ics mie.

§. XVI.

AMETISTE.

AMetiste a culur purprin,
Otele cume gute de vin.
Daltre lel cum violette,
Ou cume rose munde enete.
Lune turne al kes a blanchur.
Laltre a divin meste rouur.
Dinde nus vient i ceste piere,
E est a entaillier legiere.
Kil a sur sei nenniuerra,
Ne ja juns ne lestourdira.
Pardreit sereit en grand cherté,
Seil nennert si grant plenté,
Grammeut deussent estre cheres.
E si en sunt de cinc maneres.

Les quatre vers suivans paroissent écrits de la même main que les deux latins ajoûtez, & ils en portent cette explication.

Cette pierre fait bien veiller,
Et mauvaises pensées hors gelter,
Et donne bon entendement.
Ces vertus a certainement.

§. XVII.

DE * CHELIDONIO.

* AT Celidonius lapis est quem gignit hirundo,
Ventre gerens pretium quo digna sit ipsa necari.
Nec de fulgentum numero lapis iste putetur.
Parvus & informis, sed nulli viribus impar,
Præclaros quodam lapides præit utilitate.
Hujus sunt binæ species, geminique colores;
Nam niger & rufus cæso * de ventre trahuntur.
Cedit gestato lunatica passio rufo.
Curat & insanos, & languores diuturnos.
Facundos facit & gratos, * multisque placentes,
Ex lino facto decet hunc involvere panno,
Et sic * in chela clausum portare sinistra.
At niger in panno, pacto gestatus eodem,
Ad finem dignum suscepta negotia ducit,
Obsistitque minis, & Regum mitigat iras;
Et dilutus aquâ languentia lumina sanat,
In panno croceo lini sub tegmine texto. *
Ipse lapis positus febres extinguere fertur,
Et simul humores * compescere quosque nocivos.

* V. Celidonio
* G. Et.
* T dum.
* T. mulsis que
* G m sub.
* G. expellere.

§. XVII.

CHELIDOINE.

CElidoine est bone, nun bele.
El ventre creist de la rundelle.
De vertu veint assez des cheres.
Dient kel est de dous maneres.
Dous sunt trove de dous culurs.
Lun trait a neir, laltre vouur.
La ruige toilt la passiun,
Ke prent a ume par luneisun,
Dunt il chel, e est afolez.
Langurus saine e forcenez.
Celui kil a fait bien parler,
E muls de tutte gent amer.
En linge drap seit volopée,
E al senestre braz portée.
En meisme ceste manere
Sest portée la neire piere.
Granz chioses aie a perfaire,
E defent ume de cuintraire.
Cuintrè ire de prinZ e de reis.
Dune force aie edefenis.
Leve u ceste piere est lavée,
Saine les oilZ de la bobée.
I ceste piere si seit prise,
En linge teint de safran mise.
Toilt fevre emas umurs.
Rialcois duvent granz dulurs.

§. XVIII.

DE GAGATE.

NAscitur in Lycia lapis prope gemma Gagates;
Sed genus eximium * longinqua Britannia * nutrit.
Lucidus & niger est levis, & levissimus idem.
Vicinas paleas trahit attritu calefactus.
Ardet aquâ lotus, restinguitur unctus olivo.
Prodest gestatus tumidis intercute limphâ,
Et dilutus aquâ dentes firmat labefactos.
* Per suffumigium mulieri menstrua reddit.
Accensus * prodit, fumi nidore caducos,
Effugat immites simili ratione chelidros.
Idem dæmonibus contrarius esse putatur.
Eversos ventres juvat, & præcordia tensa.
Vincit * præstigia, & carmina dira resolvit,
Et solet (ut perhibent) deprehendere virginitatem.
Prægnans potet aquam triduo quâ mersus habetur,
Quo vexabatur partum citu libera fundit. *

* G fœcunda
* G mittit. T. gignit.
* G. Cujus fumigium m. suffumigium.
* G. m prodest.
* R præstigeas.
* Hic desinit, nec ultra progreditur qui ad me missus est ms Codex Turonensis.

§. XVIII.

GAGATES ou JAYET.

JAyet naist en une cuntrée,
Ke Lice a nom. Si est clamée,
Pur poi nest gême cette piere.
Luisant est neire & legere.
Si naist en la majur Britaine,
En une terre ben lointaine.
Kant um la fust alkes freier,
E ele schalfe del breier.
La paillie trait asez étreint,
Enleve ait en loile estcint.
Si garist ume scinz eschar
Densture entre cuir & char,
Densoncure est grant sainement.
Lavée en vin garist les dents.
Desuz se se nestuve feme,
Ses natures li rend la gême,
Si lum la gete en un fou.
Ki chiet del mal sil est ellou,
Tantost cum il en sent lodur.
Si chiet ke il ne sent dulur.
Quant est ars, muls est mirables,
Chaice serpent, destruie diables.
Ventre torne, e trenche isuns.
Charmes malvais forz e poisuns,
Dels destruit tute malignité.
De feme set virginité.
Laive u ela treie jurs gen,
Sa feme enceinte nabeu.

Treis noiz dit tut ensement,
Qe il ni ait encumbrement,
Sempres la liverra sin faille,
De sun enfant sele travaille.

§. XIX.

DE MAGNETE.

* R Tragoditas.
* Cui naturu dedit.
* R Deendon.
G Dorendus.
m Decedon vel Edendon.
* V. Hic.
* G si
* G. amplexuru.
* G. tamen.

MAgnetes lapis est inventus apud * Trogloditas,
Quem lapidum genitrix nihilominus India mittit.
Hic ferruginei cognoscitur esse coloris.
Est * cui naturæ vicinum tollere ferrum.
* Deendor magus hòc primùm dicitur usus,
Conscius in magica nihil esse potentius arte.
Post illum fertur famosa venefica Circe
Hoc in præstigiis magicis specialiter usa.
* Hinc & apud Medos, cùm res venisset in usum,
Detexit lapidis magis experientia vires.
Nam qui scire cupit sua * num sit adultera conjux,
Suppositum capiti lapidem stertentis adaptet;
Mox quæ casta manet petit * amplexa maritum,
Non * tantum evigilans. Cadit omnis adultera lecto,
Tanquam pulsa manu, subito fœtore coacta.
Quem lapis emittit celati criminis index.
Si fur claustra domus spoliis gazisque refertæ,
Ingrediens, prunas ardentes per loca ponat,
Et superaspergat Magnetis fragmina prunis;
* Mox in ea quicumque domo mansere fugantur,
Ut per * tetragonum fumi vapor alta vaporet.
Mentibus eversis, velut impendente ruina,
Diffugient omnes in ea quicumque manebant,
Et fur securus rapiet quæcumque libebit.
Conciliare potest uxoribus ipsa maritos,
Et vice * versa nuptas revocare maritis.
Gratia præstatur simul, & sua dela per ipsum,
Sermonisque decor, disceptandique facultas.
Cum mulso datus, ydropem purganda resolvit,
Et combustutas super aspersus medicatur.

* Deest hic versus in Redonensi.
* G. tetraganum.
* G conversa.

§. XIX.

MAGNETE.

MAgnete trovent Trogodite,
En Inde e precieus est ditte.
Fer resemble e si le trait,
Altresi cum laimant fait.
Dendor lama mult durement,
Qi lusoit a enchantement.
Circe lus a dos mult chere,
Cele merveillose sorciere.
Si en fait un esperiment,
Ki est provè delungement,
Si verite voilt um saveir.
Si sa feme aime altre purveir,
La piere sur sun chief metra,
En dormant ke el ne saura.
Si chast est en sun dormant,
De li user li fera semblant.
Se ele ne lest gel uns pleins,
Enz ellit repundra sun jus,
Ecuin viendra huntensement,
Cum feit hutée laidement.
Cette pierre tel o dur donne,
As males noist, as pruz est bone.
Lierres kil a la tient mult chere.
La puldre fait de ceste piere.
En la maisun n deit entrer,
Quant ce est kil vols embler,
Vis chiarbons prent des fons,
Si sestablit par katre lous
De la maisun en katre sens,
Li funs sen failt come dencens.
Tuit cil ki sunt en la maisun,
Qant lu fum sentent deivirun,
Fuient sen o grant pour;
E il prent ke voil dellur.
Entrume e feme dune amur.
Dune parole e grant valur.
A tuz celz ki la portent dune
Cuntre ydropebeue est bone.
La puldre est bone sur ardure,
Et sur tute eschaldeure.

§. XX.

*DE * CORALLO.*

* R. Corallo.
* G. Coralius.
* G R. contacto.
G. m contactus.
* R portantibus.
* G. Illius
* G m maximus.

* COrallus lapis est, dum vivit in æquore, vimen.
Retibus avulsus, vel cæsus acumine ferri,
Aëre * contactus fit durior & lapidescit;
Cuique color viridis fuerat, modo puniceus fit.
Hic velut arbusti ramusculus esse videtur.
Circa semipedem vix longior inveniendus:
Ex quo finguntur gestamina commoda multis;
Quippe salutaris * gestantibus esse probatur.
* Ipsius est, ut ait Zoroastes, mira potestas;
Et sicut scribit Metrodorus * optimus Author,

§. XX.

CORAIL.

COrals cum arbre naist en mer.
Verz naist, e mul fait a amer.
Qant laire la tuche si devient dure.
Ruige devient de sa nature.
Dimi pie a de longur.
Ki la sur sei naura pour
De fuldre ne de tempeste.
Li chians n est cent gran plente.
Ne grestes, ne alsres orages
La u gist ne fait domages.

Fulmina, typhonas, tempestatesque repellit
A rate vel recto, vel agro, quocumque * feratur.
Ast in vineis aspersus, & inter olivas,
Aut à ruricolis cum semine jactus in * agros,
Grandinis avertit calamis contraria tela,
Multiplicans fructus, ut fertilitate redundent.
Umbras dæmonicas, & Thessala monstra repellit.
Introitus præstat faciles, finesque secundos.

*G geratur.
* G. agris.

Ele fait fruit multipliet,
Fantosmes tout e destorber,
E dune bon cumencement,
E meme a bon desinement.

§. XXI.

DE ALABANDINA.

* EST Asiæ regio, quæ nomen habens Alabanda,
Fert Alabandinam, cujus lux æmula Sardi,
Judicis ambiguum de nomine fallit acumen.

* G Ast.

§. XXI.

ALABANDINE.

ALamandine in Asie est trovée,
En Alamande la cuntrée,
E a Sardine si resemble,
Ke pur poi ne sunt ensemble.

§. XXII.

*DE * CORNEOLO.*

SEd neque * Corneolos lapides memorare pigebit,
Qui licet obscurum videantur habere * colorem,
Non spernenda tamen his creditur insita virtus:
Nam lapis hic digito, collove gerentis adhærens,
In disceptando surgentes mitigat iras.
Quique lavaturæ carnis * par esse videtur,
Sanguinis ex membro sistit quocumque fluorem,
Præcipuè talem patitur si fæmina fluxum.

* R. De Corneolis.
* G. Corneolus.
* G. ruborem m. colorem.
* G. bonus.

§. XXII.

CORNALINE.

COrneole est piere oscure.
Grant vertu a de sa nature.
Ele toilt ires e rancuins.
Ume fait parler par rusuins.
Icele est de meillur nature,
Ke de chiar semble laveure.
Sanc estanche qui trop sen ist,
Fēme del mal curteis garist.

§. XXIII.

DE CARBUNCULO.

ARdentes gemmas superat carbunculus omnes;
Nam velut ignitus radios jacit undique carbo,
Nominis unde sui causam traxisse videtur.
Sed græcâ linguâ lapis idem dicitur * Antrax.
Hujus nec tenebræ possunt extinguere lucem;
Quin * flammas vibrans, oculis micat aspicientum.
Nascitur in Lybia * Tragoditarum regione;
Et species ejus ter ternæ, tresque feruntur.

G. in Carbunculus, sive Anthracites.
* V flammans umbras
* f Trogloditarum.

§. XXIII.

* SCERBUNCLES.

SCherbuncles gette de sei rais,
Plus ardent piere ni a mais.
De sa clarte la noit resplent;
Mais le jur nen fera neient.
Naist en la cuntree de Trogodites,
E duze maneres li sunt descrites.

* f Escarboucles.

§. XXIV.

*DE * LIGURIO.*

VErtitur in lapidem quod stillat ab inguine Lyncis.
* Ligurium vocitant, & calculus est pretiosus;
Nam credunt ipsas hoc persentiscere Lynces,
Quæ mox egestum * certant operire liquorem,
Dum super accumulant congestæ pondus arenæ,
Scilicet invidiâ, ne nostros cedat in usus.
Electro similem Theophrastus habere colorem
Hunc ait, & simili paleas adducere pacto,
Æstimans ipsum stomachi placare dolorem;
Ictericis etiam priscum reparare * colorem,
Et perturbati compescere reumata ventris.

* V Ligirio & Ligurium.
G. Lyncurium.
* G. lapis est tamen hic pretiosus
* G properant.
* R. vigorem. G. calorem.

§. XXIV.

LA LIGURIENE.

LIgurium creist e sa reste.
El date dune fiere beste,
Ki parmi piere altresi veit,
Cum par mi veire si ferreit.
Linz a num, e mult est bele.
La piere pisse en gravele.
Mult voldroiit ke fust celée,
Covre la ke ne seit trovée.
Theophrastus ke bien le sot,
Dit ke a Electre resemblot,
E si attrait a sei la paille,
De ventre il toilt dulur senfaille,
De jaluice edemenaisun
Redune de garisun.

§. XXV.

DE ETHITE.

INter præcipuos lapides numeratur * Ethites,
Quem petit extremis orbis Jovis ales ab oris,

* G. Aëtites.

§. XXV.

L'ECHITE.

EChite tienent des plus chieres
Numree entre les altres pieres.

Custodem nidi defensoremque futurum,
Quo valeat pullis dubios avertere casus.
Continet hic alium prægnantis more lapillum.
Creditur ergo potens prægnantibus auxiliari,
Ne vel abortivum faciant, partuve laborent;
Appensus lævo solito de more lacerto.
Confert præterea gestanti sobrietatem.
Auget divitias, & amari cogit habentem,
Victoremque facit, populique favoribus ornat.
Incolumes pueros dat vivere, sive puellas,
Atque caducorum fertur * cohibere ruinas.
Si quis suspectus tibi sit de fraude veneni,
Tuque probate velis sua num sit iniqua voluntas,
Participem mensæ, quem formidas, adhibeto;
Pulmento posito, cui sit submissus * Ethites,
Si fraus corde subest, tentans glutire, nequibit;
* Sustuleris lapidem, cupidè gustata vorabit.
Puniceum lapis hic memoratur habere colorem,
Oceanique latens in littoribus reperitur,
Aut aquilæ nidis, aut Persarum regione,
Quem gemini Pollux Castorque tulisse feruntur.

* G. perhibere, vel sedare.
* G Aëtites
* G Sustuleris.

Qant laigles la mult sencunforte,
De mult lointain pais la porte,
Pur sus pulcins ke li defent,
En sun ni la mult cherement.
Un altre dedenz celi a.
Feme preinz ke sur sei laura,
De lenfant ne li estoit duter,
Gran bien li fait a lenfanter.
Albraz sen est relart penduë,
Se voil aveir i cest a vie.
Ki la sur sei ja venest ivre.
De gran affair nme delivre.
Accreist richiesses, efait um amer,
E veincre enimis, e de pople loër.
Soma alcun en suspecinn
Dengin, de venin on daltre poisun,
O lui a manger le cunveentri;
Desuz la manger la piere metri,
Salevor a mal glutir ne poit;
Tollez la piere, manger lestoit.
Meschines guverne e garrinns,
E destreint chiaetes delun eisuns.
Ruige culur a ceste piere.
Doccan vient, e est mult chere,
El ni des aigles la trove loin,
On en Perse la regiun.

§. XXVI.

DE SILENITE.

* NEc * Silenitem fas est omnino taceri,
Quæ velut herba virens, & Jaspidis æmula gemma,
Lunares motus & menstrua tempora servat:
Crescit enim lunâ crescente, minorque minutâ
Efficitur, tamquam cœlestibus anxia damnis.
Idcircò sanctus lapis à plerisque vocatur.
Dicitur esse potens ad amorem conciliandum.
Languentes etiam * tisicosque juvare putatur.
Toto gestatus crescentis tempore lunæ,
Nec minus & * toto per detrimenta fluentis,
Effectus miros, & commoda plurima præstat.
Hanc autem gemmam memorant in Perside nasci.

* G Neque R. Silenites.
* G physicosque.
* V. tota.

§. XXVI.

LA SILENITE.

Silenite a bele culur.
Jaspe semble de la verdur.
Sainte est & ola lune creist,
E ele decors si rede croist,
Amurs dune ele cors tient.
En Perse creist e diloc vient.

§. XXVII.

DE GAGATROMEO.

ASt diversicolor, quem dicunt Gagatromeum,
Pelli capreoli similis lapis esse refertur.
Quem qui gestarit Dux pugnaturus in hostem,
Hostem depulsum * terrâ marique fugabit.
Istius Alcides ope multa pericula vicit:
Succubuit quotiens lapidem non sustulit istum.

* G. terraque.

§. XXVII.

LA GAGATROMEE.

MUlt est bone Gagatromée.
Sest une piere tachetée,
Cume pel de chevrol sen faille.
Si om la porte en bataille,
Ses inimis porra chiacer,
Ja nul ne losera tucher.
Alchides sot bien sa valur,
Ki la porta en maint estur.
Tutes les ures ke il lot,
Unques veincuz estre ne pot;
Eqant il sur sei ne lavest,
Es nel pas veneuz esteit.

§. XXVIII.

DE CERAUNIO.

Ventorum rabie cùm turbidus æstuat aër,
Cùm tonat horrendum, cùm fulgurat igneus æther,
Nubibus * illisis, cœlo cadit iste lapillus,
Cujus apud Græcos extat de fulmine nomen.
Illis quippe locis quos constat fulmine tactos,
Iste lapis tantùm reperiri posse putatur;
Unde Ceraunius est græco sermone vocatus:
Nam quod nos fulmen, Græci dixere * ceraunon.
Qui castè gerit hunc, à fulmine non ferietur;
Nec domus, aut villæ, quibus affuerit lapis ille.
Sed neque navigio per * flumen vel mare vectus,
Turbine mergetur, vel fulmine percutietur.
Ad causas etiam vincendaque prælia prodest,
Et dulces somnos, & * dulcia somnia præstat.
Huic binæ dantur species, totidemque colores.
Crystallo similem Germania mittere fertur,
Cæruleo tamen infectum, * rutiloque colore.
Mittit & Hispanus, regione manens Lusitanâ,
Flammas spernentem, similemque colore Pyropo.

Marginal notes: * G el fus R illisus. — κεραυνόν. — * G flumina. — * R & somnia læta ministrat. — * R rutilumque.

§. XXVIII.

LA CERAUNIE.

Ceraunus est mult bele piere.
Si chet o fuildre mult est chere.
Ki chastement la portera,
La fuildre mal ne li fera.
U est ne perira maisun
De fuildre ne desturbuilun.
Batailles veint en plait est bone.
Bons songes bels esués done.
Dous culurs a mais ke un poie.
Teint ac? stal eteint abloe.
En Germanie la prent loin.
Laltre resemble papirun.
Ne fou ne flame ele ne crient.
Cette piere despanie vient.

§. XXIX.

DE ELIOTROPIA.

Ex re nomen habens est * Eliotropia gemma;
Quæ solis radiis in aqua subjecta * vacillo,
Sanguineum reddit mutato lumine solem,
Eclypsimque novam terris effundere cogit.
Denique post modicum vas ebullire videbis;
Aspergique foras subitæ scaturiginis imbrem;
Ut fit cùm nimbis distillat turbidus aer.
* Imbres de cœlo vocat, astringitque serenum.
Se quoque gestanti dat plurima vaticinari,
Atque futurarum quasdam * cognoscere rerum.
Hosque bonæ famæ, quibus est data, laudibus ornat,
Servat & incolumes, producens tempora vitæ.
Sanguinis adstringit fluxum, pellitque venena:
Nec falli poterit lapidem qui gesserit istum.
Tot bona divino data sunt huic munere gemmæ,
Cui tamen amplior * hic esse potentia fertur;
Nam si * jungatur ejusdem nominis * herba,
Carmine legitimo, * verbo sacrata potenti,
Subtrahit humanis oculis quemcumque gerentem.
Hanc nunc Æthiopes, nunc Cyprus & Affrica mittit
Sanguinis aspersam guttis, similemque Smaragdo.

Marginal notes: * G Heliotropio. — * R. basillo. — * G. habet hunc versum, qui deest in Vectorino & in Redon excuso — * G m. prædicere. — * G iis R his concessa potentia fertur. — * G. tingatur. — * R herba. — * verboque.

§. XXIX.

L'ELIOTROPE.

Elyotrope est une piere
De bien vertuose manere.
Metez la en cuntre soleil,
En un vaisel sil fait vermeil,
Ce eit avis ki la tendra,
Ke novels eclyps sera,
En poi de tens faira saillir.
Del vaisel laive ebuillir.
Cum seil ploeust a plante,
Bon los dune egrant santé.
Venin destruit & sanc estanche:
Boisdie veint ne fait noisance.
Une erbe ia ke mult est chere,
Ke si a num cume la piere;
Si um les poit andous aveir,
Sil volt nuls nel porra veir.
Dethyope vient e de cypre,
Si est trovee en Aufrike.
A esmaragdes semblent tutes,
Mais ke les ont sanguines guttes.

§. XXX.

DE GERACHITE.

* At Gerachiten vetus experientia laudat.
Iste colore niger superat virtute colorem;
Quem prius abluto si quis gustaverit ore,
Dicere mox poterit quid de se cogitet alter.
Cujus sic virtus perhibetur posse probari.
Muscis expositum corpus nudato gerentis,
Lactis commixto mellisque liquore perunctum,
Intactum cupido mirabetis agmine linqui.
Si lapidem tuleris, facto grege, spicula figent,
Imbutamque cutem sugent per vulnera mille.

Marginal notes: * R. & G. Et Geraniten. Ad m Hieracitem. In Gerlonano Gerachites collocatur inter Allectorium & Iaspidem.

§. XXX.

LA GERACHITÉ.

Gerachite a neire culur,
Mais ele est de grant vigur.
Se um a sa buche lavée,
E suz la lengue lait posée,
E neir diviner porra
Ꝙe altre de lui pensera.
Ki volt prover qel vertu ait,
De miel oinge un om e de lait,
Al soleil chiald fors sestera,
U de musches plente aura,
La piere tenge en sa buche,
Nel tuchera nis une muche;

§. XXXI.

DE EPISTITE.

** f. Bimini. Vide Diction Baudran.. G. m. Hephæstites, sive Epistites.* NAscitur in * Bimari pretiosior arte Corintho
Dictus Epistites, rutilans lapis & rubicundus,
Qui si ferventi fuerit conjectus aheno,
Ignibus exultans prius, illico sistitur unda,
Frigida post modicum lapidis virtute futura.
Fructibus à terræ volucres arcere locustas,
Et nebulas steriles & grandinis improba fertur.
Verbera, nec turbo (quos protegit iste) nocebit.
** G &.* Ad solem positus radios emittit * ut ignem,
Mirantes oculos perstringens luce corusca.
Accensas idem compescit seditiones,
Et tutum servat dubia sub sorte gerentem:
Pectore sed memori fixum teneamus oportet,
** R. hac.* * Quâ cor parte jacet lapides hos esse gerendos.

§. XXXII.

DE EMATHITE.

** G Hamatites.* SUmpsit * Emathites græcum de sanguine nomen,
Naturæ lapis humanæ servire creatus,
** G. Stiptica. R. Stipita.* * Typica cui virtus per multa probatur inesse;
Nam palpebrarum superillitus asperitatem,
Et visus hebetes pulsa caligine sanat.
** G. fragmentis. G m. ramentis.* Ejus * rasuræ si glarea mixta sit ovi,
Succo dilutus, quem punica mala remittunt,
** G. veluti collyria.* In medicinali * velut ad collyria core,
Vel resolutus aquâ, juvat hos qui sanguinis ore
** G. qua linit ulcera sanat.* Spumas emittunt, & * quæ sunt ulcera curat.
Potatus stringit patitur quem fœmina fluxum,
Carnes crescentes in vulnere, pulveris hujus
** G. & R. more.* Vis premit, & ventrem retinet sine * mora fluentem,
** R. fruenter, id est frugaliter.* Vino dilutus veteri bibitusque * frequenter.
Serpentis morsum, vel quod fit ab aspide vulnus
** G. sanat G m. curat.* Egregiè * curat, resolutus aquis & inunctus.
Mixtus melle potest oculos sanare dolentes.
Vesicæ lapidem bibitus dissolvere fertur.
Hic ferrugineo rufove colore notatur.
Africa mittit eum, sed & Æthiopes, Arabesque.

§. XXXIII.

DE * ABESTO.

** R. Abbesto. * G m. Ebeston.* ARcadiæ tellus lapidem producit * Abeston.
Ferreus huic color est; naturæ mira potestas:
Nam semel accensus conceptos detinet ignes,
Extinguique nequit, collucens perpete flamma.
Hi duo versus sunt tantum in Grolsano. [Hinc & apud Græcos Asbeston dicitur inde,
Quod semel accensum jam non extinguere posses.]

Ostez la piere kil ne lait,
Assez li ferunt mal elaist.

§. XXXI.

L'EPISTITE.

EPistites est avenant,
Bele e bien resplendissant.
Ruige est, e sa vertu si chere,
Kele boillit tolt a chaldiere.
Oisels oste de ses ruz,
E langustes storbels egresilz.
Mestees tolt segurement,
Vait ki la porte onestement.
Metez la el ras del soleil,
Claire de fou rendra vermeil.
Porter se volt de vers senestre,
Segun lescrit isi deit estre.

§. XXXII.

L'EMATHITE.

UN altre ni a Ematite,
Ke de vertu n'est pas petite.
Sanc estanche naturelment,
E malanz saine bonement.
Qant elle est de vin puldrée,
E o la glaire don meslée,
Des palpebres tolt laspreté,
E as oilz dune clareté.
Ki crache sanc si la piere a,
O une coce la freiera,
En jus tempre de ruige pume,
Dune sera abéinre alume,
Venaive tut ensement.
Li durra sempres sainement,
E a feme gran mester a.
Les flurs restreint kant trop en a.
Plaie estanche emenersun,
Del sur saner fait garisun.
Venins destruit quant est beue,
Qant serpent point sen fait a lue,
O miel valt mult as oilz do lanz.
A vieils umes & a enfanz.
De la vess e toilt la piere.
Dafri‹c›e vient honest e chiere,
Dethyopt rest aportée,
Et darabe o ele est née.

§. XXXIII.

L'ABESTE.

ABestos vient de la cuntrée
Darchado u el est trovée.
Ceste piere a de fer culur.
Si par est de si gran vigur,
Si de fou est prise dune part;
Niert mais esteinte tut nul art.

§. XXXIV.

§. XXXIIII.

DE *PEANITA.

GIgnitur in * Machedum regione lapis Peanitas
Feminei sexus referens * imitando labores.
Nam quibus ex causis dubium sed tempore certo
Concipit & patit, & parientibus auxiliatur
Ultima quas urget dubii discriminis hora.

* G m. *Peanites sive Paanites* * R *Machedum f Machicorum,* pays des Machicores *apud Madagascar.* V de Baudran ad *Machicolum.*

§. XXXIIII.

LA PEANITE.

PEanites taliet manieres,
Dedens si protattre piere,
Femele est dite ke quele vaille,
A feme a vie ki travaille.

§. XXXV.

DE *SADA

* DIfficile gemmas super omnes Sada repertur.
Nunquam sciretur nisi se daret inveniendam,
In medio si quidem * natus lapis iste profundo,
Naves vi quadam petit è regione meantes
Et prælabentis tabulis hærendo carinæ
Ad portum * vehitur merx ignaris data nautis.
Est autem morsu tabulæ sic fixa tenaci
Quod nequit abrasa ligni sine parte revelli.
* Praxinus huic color est, regio Chaldaica tellus.

*R *mutando* G *mutanao* G *texat* * R *Sadda.* * R. *Difficile gemmæ super omnes S. ade reperiri* * G *incautus* * R *naves in quadam* * G *trahitur* * G *Hic prasinus color est.*

§. XXXV.

LA SADE.

SAlde mult gravement est trovée,
En la terre a Caldeis est née,
Si neve trove en celle mier,
Vele poisse a deter.
Si si aert ja nen chiatra,
Desque ke tailliée en fera;
Vers le fust a si grant emur,
De prasine porte le culur.

§. XXXVI.

DE MEDO.

ASt in Medorum regione lapis reperitur
Quem Medum vocitant, mortis dator atque salutis;
Namque super cotem, mulieris lacte solutus
Quæ semel atque marem peperit, persanat inunctus
Visu fraudatos, multo jam tempore cæcos.
* Cos medicinalis viridis solet esse coloris
Lacte solutus ovis, semel atque marem parientis.
Expellit veterem * simili ratione podagram,
Et fessas reficit sub anhelo pectore fibras;
Hoc & nephretici sanescunt unguine renes.
Debet in argento mixtus virtove reponi,
Jejunoque dari; sic utile fit medicamen.
At resolutus aquis cotis sibi fragmine mixto,
Et porrectus ei tibi quem decreveris hostem
Ut lavet inde suam quasi pro medicamine frontem,
Obducet miseros, extincto lumine, vultus.
Si potum dederis, vomito pulmone peribit.
Hic totus niger est, sed non & * tota potestas.
Candida dum prodest, dum lædit nigra vocetur.

* R. *Quæ mendose* * R *pari di* * G. *nigra* G *m. nigra ta.*

§. XXXVI.

LA MEDE.

ENtre les Turs naist une piere,
Medus a num, si est mult fiere,
Iceste dune mort & vie,
A lun fait mal, altre aie.
Ki medecine faire en volt,
O une cot vest bien lesmoilt,
O lait de feme o il la met,
Ki nait ou ke un vaslet,
Asoilz rend le veement,
Ki nont veu delongement.
Epar meisme itar diz
Esmolu en lait de berbis;
Kun ainel maile ou aura;
Der ciellte poacre um sanera.
Neufretici cele gent,
En sunt mult precius ungent;
Des reims oster la gran dulur,
Ke jeun lure checun jur.
En vaissal volt estre dargent,
Ou de reims mul bel egent.
Ki sun enimi hunir volt,
O la cot el evie lesmoilt,
Sun frunt celui laver fera,
Del eve ufreiée fera,
Dedens le jur aura perduë
Sen demeurance la vuë.
O silli dune pur puissun,
Si vomira tut le pulmun.
Neire est la piere en sa culur;
Mult a gran force & gran vigur,
Bien est neire a cels kele ocit,
De neire mort les decunsit.

§. XXXVII.

DE *GELACIA.

AT quæ candorem fert grandinis atque figu-
ram
Ictibus * innumeris invicta Gelacia gemma,
Cujus naturæ vis tanta probatur ut omni
Tempore frigida sit, nulloque calescat ab igne.

* R. Gelasia. G Chalacia.
* G R. omnimodis.

§. XXXVII.

LA GELACE.

GElace est mult bele piere,
Si est de si dure maniere,
Ke ne poit estre depecée
In chalde nier nule feiée.

§ XXXVIII.

DE EXACONTALITO.

* EXacontalites lapis ex re nomen adeptus,
Qui sexaginta modico gerit orbe colores,
Corporis exigui numero dispendia supplet,
Dum tot gemmarum fert gemmula sola colores.
In Lybia lapis hic reperitur apud * Trogloditas.

* G. Exacontalitus.
* G Troglodicas. R. Tragodytas.

§. XXXVIII.

L'EXACONTALITE.

EXacontalites est peinte,
De seisante culurs est teinte,
Les culeurs a en sei petites,
Enliber naist as Trogodites.

§ XXXIX.

DE CHELONITE.

INdica testudo lapidem mittit Chelonitem
Gratum purpureo, varioque colore nitentem,
Quem si sub lingua loto quis gesserit ore
Posse Magi credunt hunc divinare futura,
Orto mane die sextam dumtaxat ad horam.
Tempore quo Lunæ subcrescere cernitur orbis,
Sed Lunâ primâ lapidis prædicta potestas
Totius fertur spatiu durare diei,
Quintæ post decimam concordant tempora * primæ
At detrimenti lunaris tempore toto
Ante diem tantum lapidi manet illa potestas.
Est etiam nulli lapis hic obnoxius igni.

* G. luna. G in prima. decrementi.

§. XXXIX.

LA CHELONITE.

EN Inde portent li nocium,
Piere ke Chelonites a num.
Ki la buche aura bien lavée,
Epois sur sa lengue posée,
Des le matin tot le creïssant,
Ges kal midi apareissant,
Poit diviner, ja ni faldra,
Ce kal creissant li avendra:
El decurs devant le jur,
Gesca prime a certe valur,
Quant est prime tuit le jur dure
Equintesine en sa nature,
De fou ne flãme ele ne crient.
En Inde naist e de la vient.
Mult est bel e bel aire,
Si est tote porpre & vaire.

§ XL.

DE *PRAXO.

COnspicuus * Praxus gemmis solet annumerari,
Sed non est carus, contentus quippe decore
Utile nil affert, nisi quod viret & decet aurum.
Altera sanguineis species est illita * guttis.
Tertia candidulis tribus est inscripta * figuris.

* R. Prasio.
* G. R Prasius.
* G venis.
* G. literis. R. litteris.

§. XL.

LA PRASINE.

PRasine est vert de bele manere,
Mais sa vertu n'est gueres chere:
Nulle vertu de li ne vient,
Fors ke Sulsant en or avient.
Treis blanches tachetées a ceste,
Altre ni a n'est pas si verte.
Nuna vertus ne medicines;
Mais ke veinctus'a sanguine.

§ XLI.

DE CRISTALLO.

CRistallus glacies multos durata per annos,
Ut placuit doctis, qui sic scripsere, quibusdam,
* Germinis antiqui frigus tenet atque colorem.
Pars negat, & multis perhibent in partibus orbis
Cristallum nasci quod non vis frigoris ulla,
Nec glacialis hyems umquam violasse probatur;
Sed certum cunctis, nec stat dubitabile cuiquam,
Quod lapis hic soli subjectus concipit ignem,
Admotosque sibi solet * hinc accendere fungos;

* G. Grandinis
* R. quas.
* G. bis.

§. XLI.

LE CRISTAL.

LIalquant dient ke Cristal,
Kece est glace natural,
Par ant endurcit de fridure,
Par le freit muë sa nature,
Ece retient li plesur,
Ke en mains tous nest sen fridur.
Ceste conceit le fou vermeil,
Ki la tient el rai del Soleil,

Hunc etiam quidam tritum cum melle propinant
Matribus infantes quibus assignantur alendi,
Quo potu credunt repleri ubera lacte.

Ede cal fouli tondre respirent,
Si li tache alges souvent,
Anurice est de bone,
Pur lait ke abreve li done.

§. XLII.

DE *GALACTIDA.

* R. Galactide G m. Galactis sive Galactites.

NEc minus & cineri similem Galactida dicunt
Cum mulso tritum lac multiplicare bibenti.
Si tamen ante cibos fuerit post balnea sumptus
* R. lana Aut ovis ex gravidæ lanis * traducere filum
Pertuso lapidi decet*, & circumdare collo,
Sic se portantis fœcundet ut ubera lacte;
Dat facilem partum simili ratione ligatos
Ad femur illius quæ parturiendo laborat.
At si mundato circumspergatur ovili
Cum sale mixtus aquæ solis redeuntis in ortu,
*G R. Scabiesque maligna fugatur. Lacte replentur oves. * scabies fugatur ab illis.
Præterea tantis veteres hunc laudibus ornant,
Ut bona cuncta putent solum præstare gerenti
Quæ simul à reliquis junctâ virtute darentur.
Sed turbat mentem si clausus in ore liquescat.
Hunc mittit Nilus, producit & hunc Achelous.
Lactis dat succum tritus, lactisque saporem.

§. VLII.

LA GALACTIDE.

FEme ke Galactide ait
Sela enfant mult aura lait.
Aler sodcit primes bannier,
Epois user devant manger.
Ki la percie e mes dedens
Fil de laine de berbis prens,
La norice al col pendu lait
Dune aura gran plenta de lait.
Feme ke travaille d'enfant
A sa coisse la lie devant,
La ni faldra sen demuirance
Ka sempres nait sa delivrance.
O aire sel est detrempée,
Elamandre dedans arrosée,
Les berbis lait assez auront,
O maie ruineuses ne seront.
Ceste piere a de fer culur,
Et si est mult de grand valur.
Li ancien dient pour veir
Ki ceste piere poit aveir;
De vertuz li vall altrelant
Cume les altres si fussant.

§. XLIII.

DE ORITE.

LEthiferos morsus niger atque rotundus Orites *
Quos fera vel cornu, vel sævo dente peregit,
Cum roseo mixtus perfectè curat olivo.
Per vastas eremos, interque feras gradientes
*G. morsus. Illæsos servat, * morbos abigendo ferarum.
* G. Qui Hic * viret, & maculas habet albas, alter Orites.
Casibus adversis portatus ubique resistit.
Tertius asseritur famæ gravioris Orites;
Altera pars cujus crebris nimis aspera clavis,
* G. duri. Altera lævior est * corpus quasi lamina ferri.
Hic facit appensus ne fiat fœmina prægnans,
* G aut ut si. R. ut sit. * G. cito. Aut vel * si prægnans fuerit, * fundet abortum.

§. XLIII.

L'ORYTE.

ORytes sunt de treis maneres,
Mult ja preciuses pieres;
Neve e ruunde est de nature,
Lune valt mult cuntre morsure,
Si envile rose est triblée,
E encuntre serpent portée,
Par els morsure ne navra,
Altre ma ke verdur trait,
Se il est um ki sur soi lait,
Beste cruel ne li poit faire,
Mal ne crioi ne nul cuintraire.
De blanc est sur le neir cachée;
Mult est amée e prisée.
La tierce Oryte est merveilluse,
Lune multe a broienuse,
Laltre pleine cum un altre gemme,
Iceste se sur li la feme,
*Ja a nul jur * neucentera,* * n'enfantera
O sal est preire sil perdra.

§. XLIIII.

DE *HIENA.

* R. Hienia. G. Hyenia.

TOllitur ex oculis lapis extollendus Hiene,
Dictus Hieha quam veteres (si credere dignum)
Fatidicum numen memorant inferre gerenti;

§. XLIIII.

L'HYENE.

HYene naist en la prunelle
Dune beste, piere est mul bele,
Sa piere apelent par sun num,
Kar la beste Hyene a num.

Quo queat imbutus prædicere quæque futura
totus. Sub lingua toto * si contineatur in ore.

Sede vin sa buche a lavée,
Et sur la langue lait posée,
Diviner poit se ne le fait,
Ke la piere sur la langue ait.

§. XLV.

DE *LYPAREA.

G m Litrea sive iparis.

PArtibus in Sciticis lapis est Liparea vocatus
Ad quem sponte sua properat genus omne ferarum
Quas venatorum suevit labor exagitare.
Non eget ergo canum cursu eurave sagaci
Saltus perlustrans lapidem qui gesserit istum;
Sternendæ satis est venabula tollere prædæ.

§. XLV.

LA LYPAREE.

EN Libe naist Lyparea,
Alge chiant ki sur lui la,
Nule beste ne lui fuira
Prendre en poit ce qu'en trouvera.

§. XLVI.

DE ENIDRO.

PErpetui fletus lacrymis distillat * Enidros *(*G Enydros.)*
Quæ velut è pleni fontis scaturigine manant,
Cujus naturæ grave sit deprehendere causam;
Nam si decurrit lapidis substantia, quare
Non minor efficitur, vel non omnino liquescit?
Si * ros exterior descendit ad interiora *(*G R. sin)*
Ut semper refluat, cur se non impedit ipsum
Scilicet ingrediens contrarius egredienti?

§. XLVI.

L'ENIDRE.

ENidre de curt lermant,
Cume funtaine tion surant,
Sa nature grieve est de prendre,
Ke lan decurt ene devient mendre,
Pur tan de rosée cum ele gale,
Nu ne sen perche e nun remete,
Entrant noist en un aive,
Cuntrarius ē calissice.

§. XLVII.

DE IRI.

IRim dant Arabes, sed gignit eam mare rubrum,
Crystallo similem cujus sexangula forma
Clarâ luce micans fert causam nominis hujus.
Nam si sub tecto radio sit subdita solis
Proximus inficitur paries varioque colore
Arcus * cœlestis depingit utriusque figuram. *(* V. Arcum cœlestem depingit utramque figuram.)*

§. XLVII.

L'IRIS

EN ruige mer naist une piere,
Tris a num, nest gaire chere.
Ki el rai del Soleil la tient,
L'arc del ciel en la parai vient,
Lumbre de li devient itals,
Et resemble ke seit cristals.

§. XLVIII.

DE ANDRODRAGMA.

A * Ndrodragma lapis formæ quasi tessera quadræ, *(* G. Adrodromanta.)*
Dicitur argenti repræsentare * nitorem. *(* V. celerem)*
Cujus durities quasi durities adamantis
Ipse maris rubri mixtus repetitur arenis,
Quem magus affirmat tantæ virtutis haberi
Ut possit præsens animos sedare calentes.

§. XLVIII.

L'ANDRODRAGME.

ANdrodragme est formée
Si cume del un poi quarrée;
Dargent a culur, mult est bele,
Lont la trove en la gravele,
De ruige mer ki sur sei la
La estre irez mais ne porra,
Lecia dune bon curage,
Ki la sur sei ni a damage.

§. XLIX.

DE OPTALLIO.

AVertens oculis morbos * Optallius omnes *(*R Ophtallius. G Ophtalmius)*
Asseritur furum tutissimus esse patronus;
* Nam se gestanti visus conservat acutos, *(* Hic versus deest in G.)*
At circumstantes obducta nube retundit
Ut spoliare domos possint impunè latrones.

§. XLIX.

L'OPTALIE.

OPtals si est de tel manere,
Ke pur sa vertu doit estre chere,
Des oils toilt la maladie,
As larrons fait grant aie,
E ki sur sei la portera,
Clere veue vieir li fera.
Mais cels ki sunt denvirun,
Cede bien pur le larrun,
Ke sen peine poissent rober,
La maisun e despoiller.

§. L.

DE MARGARITIS.

Tollitur à conchis species memoranda marinis
Unio dictus ob hoc, quod ab una * tollitur unus,
Non * duo vel plures unquam simul inveniuntur.
Cujus ad ornatum laudatur candida forma
* Cum deceat vestes, deceat nihil ominus aurum.
Conchæ, temporibus certis, referuntur hiantes
In cœlum, patulæ rores haurire supernos
Ex quibus orbiculi candentes concipiuntur.
De matutino fit clarior unio rore,
Ros vespertinus fœtus solet edere fuscos;
At * juvenes conchæ dant * baccas candidiores.
Obscurat fœtus concharum grandior ætas:
Quanto torantis fuerit plus aëris haustum,
Tanto majorem gignit rotatio baccam.
Ultra * femuncem sed crescere nulla putatur.
Quod si celsa micent tonitru convexa corusco,
Conchæ diffugiunt subita formidine clausæ.
Sic intercepto conceptio deperit hausta,
Et fit abortivum quod cœperat inde creari,
Insignes baccas prædam maris India gignit,
Gignit & insignes antiqua * Bracmania baccas.

* G nascitur.
* Nec duo.
* G. quod.
* G. Et
* G. m. baccarum
* G Semiuncem concrescere G m. Sed crescere.
* f. Britannia.

§. L.

LES PERLES.

En Inde naist en un peisun
Une piere que Perle a num;
Unio a num pur ce kele est sule,
Elu peisun apelent muisle.
Li sages dient ki les moles,
Cuntre lenel bacce les gules,
La rosee del ciel recuvent,
E de ce les Perles cuncuvent.
Blanches & cleres sunt les Perles,
Des jennes issent les plus beles:
Ki la rosée a plus el cors,
Gete la piere graniur fors.
Se il tone en la cuntree,
Quant els recuvent la rosèe,
Fuient luz eperist la piere,
Kes cunçue bele e chere.
La grossur dimi unce aura,
Ja nuls grainur ne la verra.
*En Inde naist & * inbritaine,*
Kom apelo la primeraine,
Cuntre gute corel est bone,
E cuntre tache ke naist en ume,
Cuntrê met doilz est sa nature:
Miels vals la clere ke loscure,
Li lôn perrier ancienur,
Tindrent la runnde a meillur.

* Bretaigne.

§. LI,

DE PANTHERO.

Pantheron multos testantur habere colores;
Nam niger & rubeus, viridis pallensque videtur,
Purpureus, roseusque simul, sparsimque colores
Hos habet, & vario distinctos schemate vernat.
Expedit hunc orto quam primùm sole videri
Ut victor possis omnes exire per actus,
Ipso namque die poterit te vincere nemo!
Pantheram patet esse feram diversicolorem
India quam gignit cujus pavefacta leonum
Voce fugit rabies, quam bestia contremit omnis
Hujus ad exemplar, sic est lapis iste vocatus.

§. LI.

LA PANTHERE.

Panthere est neire, ruige e verte,
Epale purpre e rosinete,
De tut ensemble a la culur,
Ki tarcit ner venù le jur.
Panthere est une beste averse,
E si est de culur diverse;
Bestes la fuient tant est fiere,
So entre li a num la piere.

§. LII.

DE ABSICTO.

* Absictos nigri non ultima gemma coloris
Ad gratam speciem rubeis intertita venis
Pondere majoris mensuram corporis æquat,
Hanc * simul admoto suscepit ab igne calorem,
Testantur calidam septem durare diebus.

* G Apistos.
* G. Semel. G Si ceperit igne.

§. LII.

L'ABSICTE.

Absictes est neire & pesant,
Veines a ruiges cume sang,
Qant juste fou est eschialfée,
Sec jur en est pris culurée,

§. LIII.

DE CALCOFANO.

* Calcofanos pulsata refert tinnitibus æra,
* Quam si tractetur reverenter corpore casto
Vocis dulce melos aiunt conferre gerenti;
Et ne raucescant liquidas deffendere fauces
Hic etiam nigrum perhibetur habere colorem.

* G. Calcophonus.
* Qui si tractetur reverenter corpore casto

§. LIII.

LA KALCOFANE.

Kalcofancs est piere neire,
Quant um la fiert si sune e nerre,
Ki la portera onestement,
Chianter pora mult hallement,
Edulce vois e bone aura,

§. LIIII.

DE MELOCHITA.

* G R. curas.

INfantum * curas virtute suâ Melochites
Protegit, & casus abigit quoscumque sinistros,
Ne teneros artûs pars possit iniqua nocere.
Dat lapidi pretium virtus cumulata decore

* G R. Crassum.

* Praxum quippe virens similis solet esse Smaragdo.
Hunc Arabum gentes priùs invenisse feruntur.

§. LV.

DE GEGOLITO.

* R. Cegoto Tecolithos.

* GEgolitus nucleo similis perhibetur olivæ
Aspectus vilis, naturæ vi pretiosus;
Namque solutus aquis, & ab his quibus expedit haustus
Dicitur esse potens lapidosos solvere renes
Vesicæque simul purgare dolentis arenas.

§. LVI.

DE * PYRITE.

* R. Pirithe. G Pyrites.

CUi fulvus color est cui nomen ab igne Pyrites
Se vetat astringi, pertractarique recusat.
Tangi vult leviter, pavidaque manu retineri,
Nam pressus nimium digitos stringentis adurit.

§. LVII.

DE * DIACODO.

* R. Diadoco. Diadochos

DIadocos per aquam responsa petentibus aptus
Dæmonis effigies varias ostendere fertur.
Nec lapis est alius qui fortius evocet umbras;
Sed si defuncto quis forsitan applicet illum
Protinus asseritur solitas amittere vires.

* G quo.

Namque sacer lapis est, & quem * mors sternit abhorret.
Hunc autem perhibent similem fulgore beryllo.

§. LVIII.

DE * DIONISIA.

* G Dionysia.

NIgra micat rubeis Dionisia consita guttis.
Hanc io aqua tritam vinum flagrare loquuntur,
Et tamen ebrietas ipsius odore fugatur;
In quo naturæ solito oil ordine currit
Dum lapis è limpha vini producit odorem
Quamque creare solet vinum, fugat ebrietatem.

§. LIX.

DE * CRISELECTRO.

* V. Criselectro.
* G Chrysolectrus m. Chrysolectrus.
* G. m. auris.

ESse * Criselectros similis describitur auro
Cujus ad electrum color inclinare videtur.
Hic matutinis visu jocundior * horis,
Dissimilem speciem post aspicientibus offert;
Cujus materies rapidissima dicitur ignis,
Nam cito vicino correptus flagrat in igne.

Si ke jamais ne roera.

§. LIIII.

LA MELOCHITE.

MElochite a grosse verdur,
De Smaragde a la culur,
Enfans defent par sa nature,
Ki la de grant mesaventure,
E garde e en vertu les tient,
Ceste piere darabe vient.

§. LV.

LA GEGOLITE.

GEgolitus se est dunee,
Encure aura destempree,
Lu piere se il la alcors,
O la grevele la gaste fors,
De garir unnest bien hastive,
A vile resemble fait dolive.

§. LVI.

LA PYRITE.

PYrites a falve culur,
Ki lestreint si gele chialur,
Suef tocher se voldra,
Senu les neiz bruster fera.

§. LVII.

LA DIACODE.

CIl ki Diacodos aura,
Par aive diviner porra,
Esacer desevretz desus,
Ne nule piere ne valt plus.
Si a mort ume luchera,
Sa vertu pert, mais ne laura,
La piere est sainte cmos het,
Kant èle ituche bien le set.

§. LVIII.

LA DIONISE.

DIonises sunt neires tutes,
Ede guttes de neires gutes,
Ki deave la triblera,
Odur de vin li sentira,
Ene kedent satet pruece,
Kele desent ume divrece.

§. LIX.

LA CRISELECTRE.

CEtte pierre a num Crisolectre,
Dor a culur esemble electre,
Vers tierce mue sa culur,
E la belte pois fuit le jur,
Nule rien plus toit fou ne sent,
Seli tuche sempres ciprent.

§. LX.

DE CRISOPACIO.

ETHiopum tellus lapidem *Crisopacion edit,
Quem tenebræ * produnt, occultant tempora lucis,
Noctibus igne micans, vanescit luce diurna,
Absque nitore * jacens auri pallore sepultus.
Hic quoque naturæ mutatus cernitur ordo,
Nam quæ nox celat solito lux more revelat.

* G. Chrysopassion.
*G. perdunt
Hic articulus est notatus in Gorlaano.
G. jacet
* G. lux calat subito non caca revelat.

§. LXI.

DE *ANULO ET GEMMA.

ANulus ut gemmam digitis aptandus haberet
Dicitur in primis fecisse Prometheus usum
Caucaseæ rupis quem fragmina lucida * ferro
Inclusisse ferunt, digitoque recepta tulisse.
Æras posterior * vinxit pretiosa metalla,
Et lapides caros adjecit, & insuper artem
Insuetamque manum triplici vestivit honore.
Sed fraus intactum quia nil humana relinquit
(Invida naturam dum scilicet ars imitatur)
Veras à falsis labor est discernere gemmas,
Callida quas didicit vitro simulare doloso,
Dum veram speciem mentitur adultera forma.
Inde fit ut virtus gemmarum nulla putatur
Ignaros quoties tentata probatio fallit;
Si * veræ species (fuerint si ritè sacratæ)
Effectus miri procul ambiguo comitantur.
[Gemmis à gummi nomen posuere priores
Quod transluecerent gummi splendentis ad instar,
Quæ non translucent cæcas voluere vocari.
Nomine sed lapidis species signantur utræque,
Propter quod Lapidum titulo liber iste notatur.]
* Hæc ex innumeris excerpta vocabula gemmis
Sufficiat nostro collecta labore teneri
Quæ decies senis distincta patent capitellis.

* G in De Anulo lapidumque repertore.
*G in Strupa.
* V junxit
*G. Sed veras species.
His versibus poema concludit Author quibus intio, servat, & qui in MS Turonensi positi sunt ad caput Poematis & ante ipsum Prologum, ubi & eros posuimus.
* In Gorlaano desunt hi tres versus.

§. LX.

LA CRISOPACE.

DEthiope vient iceste piere,
Crisopace a num, emult est chere.
Lanoit cume sot ele si sclarcist,
Lu jur en jalnur dor si sevelist,
Purce si change sa nature:
Kar jur est clere o la noit oscure.

§. LXI.

DE L'ANNEAU ET DE LA GEME.

AL quans ia ki pas ne creient,
Ke tels vertus en pieres seient,
Teles sont ke ja ne faudront,
Si en cols ne peche kis auront,
E kilesa sismeme aler deroit,
Ne poit faillir ke miels neteuseit,
Sira mult graut deceivement,
Escuntres suites ke lom vent.
Cuide li fots ke bone seit,
Pur la bette keil creit,
Lu sont decen lo plesur.
Ker coles nune nule valur,
Cil sot tres bien keles valeient;
E queles vertus eles aveient,
Ke livre en fist primerement,
Ede les fist demunstrement,
En mains lous e en maintos cuntrées
Sunt les vertus bien eprovées.
Bien est venu e cunen;
Et de plesurs aperceu.
Ko domne Deu les pieres fist,
E grauz vertus en eles mist,
E ki lor vertus ne saura
Par ces livres les cuneistra.
Tels cent la portent, e si lont,
Ki ne sevent ke eles font,
Asues en sunt sul del porter,
Ne sevent cum font a garder.

*Explicit Liber * Morbodi Episcopi de Lapidibus habens versus septingentos & triginta, & sexaginta lapides in se continens per LXI. Capitula, in iis numerando Capitulum de Annulo & Gemma.*

* R. Marbodi.

Sic desinit Codex Victorinus. n°. 905.

In eodem porro MS. subjunguntur Prosa sequens & Explicatio moralis Lapidum prædictorum, quarum authorem non dubitavimus ipsum esse Marbodum, cùm Gemmarum seu Lapidum ibi notata proprietates, quas ad sensum moralem, seu mysticum trahit eadem omnino sint, quas in præcedenti Poëmate retulit. Hæc autem Prosa & Explicatio deest in exemplari Redonensi an. 1524. Et in Gorlaano.

MARBODI

REDONENSIS EPISCOPI

PROSA.

De duodecim Lapidibus pretiosis in fundamento cœlestis Civitatis positis. Apocal. 21. 19.

E MS. S. Vict. n. 905 nusquam edita

Cives cœlestis patriæ,
Regi Regum concinite
Qui supremus est opifex
Civitatis Uranicæ,
In cujus ædificio
Consistit hæc fundatio.

Jaspis colore viridi
Præfert virorem fidei,
Quæ in perfectis omnibus
Numquam marcessit penitus,
Cujus forti præsidio
Resistitur diabolo.

Saphirus habet speciem
Cœlesti throno similem,
Designat cor simplicium
Spe certa præstolantium
Quorum vita & moribus
* . . . . . ** f. refulget & virtutibus.*

Pallensque Calcedonius
Ignis habet effigiem,
Subrutilat in publico,
Fulgorem dat in nubilo,
Virtutem fert fidelium
Occultè famulantium.

Smaragdus virens nimium
Dat lumen oleaginum,
Est fides integerrima
Ad omne bonum patula,
Quæ numquam scit deficere
A pietatis opere.

Sardonix constat tricolor
Homo fertur interior,
Quem denigrat humilitas,
Per quem albescit castitas;
Ad honestatis cumulum
Rubet quoque Martyrium.

Sardius est puniceus,
Cujus color sanguineus
Decus ostentat Martyrum
Ritè agonizantium:
Sextus est in catalogo
Crucis hæret mysterio.

Auricolor Chrysolitus
Scintillat velut clibanus,
Prætendit mores hominum
Perfectæ sapientiæ,
Qui septiformis gratiæ
Sacro splendescit jubare.

Beryllus est lymphaticus,
Ut sol in aqua limpidus,
Figurat vota mentium
Ingenio sagacium:
Quod magis libet mysticum
Summæ quietis * ostium? ** f. ocium.*

Topazius quo * carior ** f. rarior.*
Eo est pretiosior,
Extat nitore griseo
Aspectu & æthereo:
Contemplativæ solidum
Vitæ præstat officium.

Chrysoprasus purpureum
Imitatur concilium;
Est intertinctus aureis
Miscello quodam guttulis:
Hæc est perfecta Charitas
Quam nulla sternit feritas.

Jacintus est cæruleus
Nitore medioximus,
Cujus decora facies
Mutatur ut temperies:
Vitam signat Angelicam
Discretione præditam.

Ametystus præcipuus
Decore violaceus
Flammas emittit auteas
Notulasque purpureas:
Prætendit cor humilium
Christo commorientium.

Hi pretiosi lapides
Carnales signant homines;
Colorum & varietas
Virtutum multiplicitas;
His quicumque floruerit
Concivis esse poterit.

Jerusalem pacifera
Hæc tibi sunt fundamina,
Fœlix Deo & proxima
Quâ te datur anima;
Custos tuarum turrium
Non dormit in perpetuum.

Concede nobis agie,
Rex Civitatis cœlicæ
Post cursum vitæ lab lis
Consortium in superis;
Inter Sanctorum agmina
Cantemus tibi Cantica.
Amen.

MARBODI
REDONENSIS EPISCOPI

Lapidum pretiosorum de quibus in præcedenti prosa Mystica seu Moralis applicatio.

§. I.

Ex eodem MS. S. Victoris qui numquam edita.

JAspis est primum fundamentum Ecclesiæ Dei, & est viridis coloris. Quicumque illum super se habuerit, phantasma ei non nocebit. Significat autem eos qui fidem Dei semper tenent, & numquam ab ea recedunt vel arescunt, sed semper virent in ea, nec timent fallacias diaboli.

§. II.

SAphirus cœli colorem habet. Significat illos qui adhuc in terra positi cœlestibus in tendunt, & cuncta terrena despiciunt, quasi non sint in terra juxta illud: *Nostra autem conversatio in cælis est.*

§. III.

CAlcedonius quamdiu in domo est non lucet; sub diva idest sub aëre lucet; volentibus eum incidere & sculpere contrastar; calefactus radiis solis vel digitorum fricatu paleas ad se trahit. Per hoc notantur illi qui suam bonitatem celant, & bona opera in absconso faciunt, sed jejunium, eleemosinas & his similia juxta illud: *Tu autem cum jejunas, &c.* Cum autem foras inter homines exire coguntur, tunc apparet eorum bonitas & lucent; & si quis eis voluerit adulari vel laudes dare, quod est quasi sculpere vel pingere, non illorum vanas laudes recipiunt, sed fortiter resistunt, eis non acquiescendo, sed radio veri solis afflati, id est Christi vel digitis, id est donis Spiritus Sancti tractari & calefacti, verbo suæ prædicationis suæque bonitatis exemplo, paleas, id est, peccatores ad se trahunt, & sibi consociant, & in bonis operibus eos perseverare monent.

Math. 6. 17.

§. IV.

SMaragdus nimiæ viriditatis est. Omnes gemmas & herbas sua viriditate vincit. In arida & inhabitabili nascitur tantùm. Præ frigore non ibi habitant nisi grifes quæ sunt bestiæ leonibus similes, & habent alas aquilis similes, & monoculi asinaspi qui cum his dimicant. Per gemmam, id est Smaragdum eos nominamus qui viridiores sunt in fide omnibus, & superant infideles fidei viriditate, qui frigidi & aridi sunt in charitate, quam non habent. Grifes, qui eos servant, dæmones significant, qui hominibus invident fidem habentibus, quæ est pretiosa margarita, & gemma, & cum eis auferre conantur. Qui recte Grifibus assimilantur, quasi terrestres feræ & volucres, qui demersi sunt in infernum pro suis meritis, & volantes per superbiam quasi alites è cœlo lapsi sunt. Contra eos dimicant monoculi, id est, illi qui non ambulant duabus viis, nec habent duplex cor, nec duobus Dominis serviunt, sed semper suam intentionem & gemmam fidei, quam dæmones ab eis extorquere volunt, possident, eos superando Dei auxilio.

§. V.

SArdonix tres habet colores; subtus est niger, in medio candidus, desuper rubeus. Et eos figurat qui in corde suo sustinent pænas passionis pro nomine Christi, & intus in anima sunt candidi, id est, absque hypocrisi, si tamen ipsi sibi sint despecti & quasi nigri videantur sibi, id est peccatores.

§. VI.

SArdius est totus rubeus; significat Martyres sanguinem suum pro Christo fundentes.

§. VII.

CHrisolitus fulget quasi aurum, & emittit de se scintillas ardentes: figurat sapientes & charitativos qui quod sciunt aliis in opere & sermone ostendunt. χρυσὸς Crisos aurum dicitur, & per aurum sapientia & charitas intelligitur, quæ perfectior est omnibus virtutibus, sicut aurum perfectius est omni metallo.

§. VIII.

BEryllus lucet quasi aqua sole percussa, & calefacit manum tenentis. Notat eos qui sunt fragiles, sed percussi radio & gratia veri solis, id est, Christi, lucent bonis operibus, & calefaciunt eos qui

cum eis conversantur calore charitatis & exemplo bonæ vitæ.

§. IX.

TOpasius raro invenitur, & ideo carior habetur; duos habet colores, unum sicut aurum, & alterum clariorem. Claritate omnes superat gemmas, & nulla res pulcrior est ad videndum. Significat eos qui Deum & proximum diligunt. Qui autem proximum diligunt, sicut aurum fulgent, & à sordibus hujus sæculi purgati, & semper cœlestibus intendentes, clariores & pulcriores efficiuntur.

§. X.

CRysoprassus est purpureus intergutratus guttis aureis: eos significat qui semper in tribulatione & labore passionum vitam suam agunt, semper manendo in charitate.

§. XI.

JAcintus mutat colorem suum cum facie cœli; si cœlum est clarum ille lucet, si est obscurum non lucet. Significat eos qui cum sapientibus sensu contendunt, ut secundum modum auditorum se aptent
1 Cor. 2. 6 sicut dicit Apostolus: *Sapientiam loquimur*
1 Cor 3. 1. *inter perfectos*. Ad eos qui parum sciebant dicebat: *Non potui tanquam spiritualibus escam dare, sed quasi carnalibus lac vobis dedi potum, non escam*. Iste Apostolus Jacintus fuit, & ita [se] contemperabat omnibus ut omnia esset omnibus sic dicens:
1 Cor 9 22. *Omnia factus sum omnibus ut omnes lucrifacerem.*

§. XII.

AMetistus est totus rubeus, & quasdam roseas flammas de se emittit. Figurat eos qui tormenta passionis, quæ pro Deo sustinent, tamquam flammam charitatis ex se emittunt, orantes pro eis qui eos occidunt; & plus de peccatis eorum dolent qui eis mala faciunt, quam de hoc quod patiuntur. Et bene extremus ponitur, quia significat eos qui pro inimicis orant. Nam virtus virtutum est orare pro persequentibus. Et pauci inveniuntur hoc fecisse; sed tamen inveniuntur duo in veteri Testamento, scilicet Moyses & Samuel, & duo in novo, Dominus Christus & Stephanus inveniuntur.

Item, de Lapidum naturis. Ejusdem & ex eodem MS.

JAspis contra fulgura & tonitrua se habentibus valet. *Nusquam adsunt.*

Calcedonius lapis sanctificatus & circumligatus lunaticos curat. Præterea qui portat eum, numquam mergetur, neque vexabitur. Pulcrum quoque facit gestantem & fidelem & potentem, & omnia perficientem. Sculpere oportet Martem armatum & Virginem stolatam veste circumfusam tenentem laurum perpetua consecratione.

Aristoteles in Lib. de Lapidibus ait: Smaragdus suspensus in collo vel portatus in digito defendit à casu Epilepsiæ suspecto. Unde mandamus nobilibus ut semper collo filiorum suorum suspendatur, ne in hanc infirmitatem incidant. Smaragdus ad omnem divinationem probationem habet; in omni negotio portatus adauget substantiam & corpore & sermone.

Sardius viginti ordei granorum pondus portans, si in collo fuerit suspensus vel in digito portatus, non videbit terribilia seu timorosa in somniis, & incantationes & maleficia non timebit.

Chrysolitus omne genus serpentinum fugat; lapis spissus & lucidus similis auro. Hic applicatus ad rasuram auri, lavatus, philacterium * tutamentum est ad nocturnos timores; Transjectus setis asininis alligatus in sinistro brachio dæmonia vincit. ** f tutissimum.*
Est enim super . . .
& amoris & justitiæ. Facit autem advenam susceptum, & eloquentem, & gratiosum & amabilem ab his qui eum vident, & omnia ei * aperit. Juvat etiam ad indignationem oculorum. ** f ent. supᵉ. ipām qᵉ ᴛᴢıſ est ocul' 7. amoris 7. justicie.*

Beryllus lapis est magnus & lucidus. Sculpe in eo locustam marinam & sub pedibus ejus corniciam, & sub gemma pone herbinam modico auro inclusam consecrata gestato * a esse malorum omnium victorem facit, & ad oculorum vitia omnem valetudinem tribuit; & si hunc lapidem in aqua miseris, & de aqua illa potum dederis, raptum spiritum ac suspiriosum sanabit, & ab hepatis dolore liberabit. Utilis est portatus, & qui hunc lapidem super se habuerit, contra inimicos dimicans victor existet. Invenitur in India similis Smaragdo, sed cum pallore. ** ro cūing. a*

Topazius eum ab aliquo fuerit deportatus, nullus ei nocere poterit inimicus. Hoc ad maleficiorum aversionem habere in

* Cum è multis horum caracterum & verborum interpretationibus quæ aut à peritioribus in his divinandis, aut à nobis potuerunt excogitari, nulla nobis occurrerit quæ ad authoris sensum accederet, maluimus illa graphicè figurata sicut & duo verba sequentia sagacitati lectoris fœlicioris offerre, quam non intellecta subjicere.

domo bonum eſt.

Jacintum ſi quis habuerit in collo ſuſpenſum vel in digito, ſi intret in regionem peſtiferam non lædetur, ſed potius ab omnibus honorabitur; & ejus petitiones adimplebuntur.

Ameriſtus, ſi aquâ lavetur, & ſterili mulieri detur, continuò concipiet.

Achates mulierem abortivum habentem adjuvat, & citò egredi cogit.

Sardius bonus eſt portatus, à mulieribus amabilis eſt. Sculpe in eo vineam & hæderam involutam.

Oniehinum ſi quis habuerit, videns viſionem, interpretari valebit.

Corneolus in collo vel digito portatus mitigat iram & contentionem.

Sic exeſſe in ipſo MSS. Caſteis aptus libertati. Nam qui conſecraverit eum, & perfecerit quæ in eo fieri debent omnino impetrabit libertatem. Oportet autem ſic perficere adeptum lapidem. Sculpe in eo ſcarabæum, deinde ſub ventre ejus ſtantem poſtea protundatur in longitudinem, & cum aurea fibula conſecratus, & in loco præparato & ornato poſitus oſtendet gloriam quam ei Deus conceſſit.

Apocal. 21. 19. & 20. In Jaſpide ergo fidei viriditas deſignatur. In Saphiro ſpei cœleſtis altitudo. In Calcedone flamma charitatis internæ figuratur. In Smaragdo autem ejuſdem fidei fortis inter adverſa confeſſio. In Sardonice Sanctorum inter virtutes humilitas. In Sardio reverendus Martyrum cruor exprimitur. In Chryſolito vero ſpiritualis inter miracula prædicatio. In Beryllo, prædicantium perfecta operatio. In Topazio eorumdem ardens contemplatio. In Criſopraſſo Beatorum Martyrum opus pariter & præmium. In Jacinto Doctorum cœleſtis ad alta ſublevatio & propter infirmos humilis ad humana deſcenſio. In Ameriſto cœleſtis ſemper regni in humilium animo memoria deſignatur. Itaque ſinguli lapides pretioſi ſingulis ſunt fundamentis deputati, quia licet ſint omnes perfecti quibus civitas Dei nomen in monte Sancto ejus ornatur atque fundatur, ſpiritualis tamen gratiæ ſunt luce fulgentes.

Subſequuntur deinde ſexdecim verſus veteri Gallico idiomate eadem manu & ſcriptura forma exarati, ſic:

ICi ſunt nume les duze pieres
Ki ſont tenues as plus cheres,
Jaſpe, Saphir, Calcedoine;
Smaragde, Sardonice, Eſarde;
Criſolit, Berit, e Topace;
Criſopras, Jacint, e Ametiſte:
De ſaints umes portent figure,
Ki Deu ſervent ſen poure,
Tutes maneres de ſainteté,
Unt a umes figure,
Ki a Deu voldra ſervir,
Cumides pieres cuites clarZur,
En la Cité Deu ſera poſé,
E el fundament bien alloé,
En viſiun de paiZ repoſera,
En laquel ſeuſin joir porra.

Deinde in altero folio ſequenti ſic habetur.

Hic ſunt intitulata nomina Lapidum pretioſorum quorum virtutes & natura in iſto Lapidario declarantur. Primo dicitur.

LATINE.	GALLICE.
DE Adamante.	*AImant.*
De Achate.	*Acate.*
De Allectorio.	*Allectoire.*
De Jaſpide.	*Jaſpe.*
De Saphiro.	*Saphir.*
De Calcedone.	*Calcedoine.*
De Smaragdo.	*Smaragde.*
De Sardonice.	*Sardoine.*
De Onice.	*Onix.*
De Sardio.	*Sardine.*
De Griſolito.	*Griſoliſe.*
De Beryllo.	*Beryl.*
De Topacio.	*Topace.*
De Jacinto.	*Jagunde.*
De Cryſoptaſſo.	*Criſopras.*
De Ameriſto.	*Ametiſte.*
De Celidonio.	*Celidoine.*
De Gagate.	*Jaite.*
De Magnete.	*Magnete.*
De Corallo.	*Coral.*
De Alammandina.	*Alamandine.*
De Corneolo.	*Corneole.*
De Carbunculo.	*Charbuncle.*
De Ligurio.	*Ligurium.*
De Achate.	*Achate.*
De Silenite.	*Silenite.*
De Gagatromea.	*Gagatromte.*
De Ceraunia.	*Ceraunie.*
De Eleotropia.	*Eleotrops.*
De Gerachite.	*Gerachite.*
De Epiſtite.	*Epiſtite.*
De Emathithe.	*Ematite.*
De Abeſto.	*Abeſton.*
De Peanite.	*Peanite.*
De Sada.	*Sade.*
De Medo.	*Medus.*
De Gelacia.	*Gelace.*
De Exacontalito.	*Exacontalitos.*
De Chelonite.	*Chelonite.*
De Praxo.	*Praſine.*
De Criſtallo.	*Criſtal.*
De Galatida.	*Galatide.*
De Orite.	*Orite.*
De Hyena.	*Hyene.*
De Lyparea.	*Liparie.*

De Enidro.	*Enidros.*	De Gegolito.	*Gegolitus.*
De Iri.	*Iris.*	De Pyrite.	*Pyrite.*
De Androdragma.	*Androdragme.*	De Diacodo.	*Diacodos.*
De Optallio.	*Optale.*	De Dionisia.	*Dionise.*
De Margaritis.	*Margarite al. Perle.*	De Criselectro.	*Criselectre.*
De Pantheron.	*Panthere.*	De Crisoprasio.	*Crisopace.*
De Absicto.	*Absiltos.*		
De Calcofano.	*Calcofanos.*		
De Melochite.	*Melochite.*		

Sunt hic supra enumerati L XI. Lapides pretiosi.

Versus sequentes excerpti sunt ex Dactylotheca Abrahami Gorlai excusa Lugduni Batavorum an. 1695. cum explicationibus Jacobi Gronovei, ubi sub finem invenitur Liber de Gemmis sub hoc titulo: Marbodai Galli Poetæ vetusti Carmen de Gemmis seu Lapidibus pretiosis. Unde autem desumptum fuerit, nullum omnino nec Gorlaus, nec Gronovius Manuscriptum designant. Ante vero carmen ipsum, ibidem inveniuntur quasi vice Præfationis, duæ Epistolæ Evacis ad Tiberium Imperatorem quarum hic tenor est.

Salutem dicit Tiberio Evax.

DEsideranti tibi scribi à me mysteria omnium Lapidum quæ generi humano ea sapienti prodesse videantur, negandum tibi non fuit. Tu itaque custodi summa diligentia mysterium summi altissimique Dei. Hoc enim mysterium cæteris gentibus incognitum, Ægyptis vero cognitum, neque ἀλλοφύλοις, neque aliis hostibus tradideris, ne unquam ad sterilitatem hujus scientiæ deveniat Ægyptus, & ne eadem per aliquem concremata; incendio conflagretur, aut immissis in Ægyptum regibus servos efficiat omnes Ægyptus dominantes. Hic enim aliis traditurus non est, & ne alii sua potestate detineant, perpetua custodia habeatur. Juro autem tibi per summum Deum quod parem melioremve librum Ægyptus non habet. Cujus jurationis testis est summus Deus. Mittam enim libri bonum scilicet nomen, per quod genus noscetur. Igitur perpetua iste custodiatur in nobis. Præstat enim multum in omnibus actionibus per singulas Hierarchias quas Græci vocant omnium lapidum. Vale.

Evax Tiberio Imperatori salutem.

MAgnifica tua dona accepi per centurionem Lucinium Frontonem nomine, quem dignatus es mittere ad me. Et ego tibi invicem misi quodcumque charius per terram in Orientis partibus de omnibus lapidibus remediorum nomen existit. Vale.

Ex Editione Gorlai Lugduni Batavorum anni 1695 cum notis Gronovii sub finem ejus Dactylothecæ.

Marbodæi sive potius incerti Authoris versus aliquot hactenus desiderati.

Capnities. CApnities specie crystallinus optima gemma
Facundos faciens, curansque potenter hydropem
Magna sui gerulis est virtus & medicina.
Reddit formosos, & cunctas mitigat iras.
Pellit & ipse metus, fit gratia se comitanti.
Ophtalmius Magna salus oculis Ophtalmius esse probatur.
Sed fures utuntur eo, & quos nemo tenere
Hoc presente potest, cur hoc fit, noverit autor.
Obsianus. Obsianus lapis est, incerta repellere semper
Somnia qui potuit, securus eo comitante,
Qui dormire potest, non illum somnia fallunt.
Ignites. Ignites lapis est, cui subvitrens color esse
Cernitur, & mundus, qui fluxum sanguinis omnem
Stringere consuevit, tantum sit fronte ligatus.
Infirmos aliena loqui vetat hæc quoque gemma:
Verrucas, nævosque fugat, stygelque malignas
A pueris arcet, quorum sitiere cruorem.
Conflagrare vides incendia forte domorum,
Si tamen hunc adhibes, incendia sponte quiescunt.
Diadochos Diadochos specie, similisque colore Beryllo,
Plus omni speculo probat effigies speculantum:
Et nullus lapidum tantum medicatur adustis.
Hic ubi defunctis adhibetur, sistere fertur.
A virtute sua, fit hebes, neque lenit adustos.
Exebenus lapis est albus, satis & speciosus. *Exebenus.*
Hae gemma manus aurificum dum lympidat aurum,
Nil magis appreciat, nil illi charius illa.
Hæc valet ad stomachum, si sit conspersio facta
Cum vino vel aqua fractæ de pulvere gemmæ.
Novit & Exebeni vires insanus & amens.
Conservat partum, citò liberat & parientem,
Si dextro femori connexus erit parientis.
Lingurum prægnans, lingurum si gerat infans, *Lingurus.*
More suo minus ut timeant, lingurus habebit.
Regius & morbus linguro vincitur hausto,
Si teris in vino permixto pulvere gemmæ.
Daphnius eximius facit ut lymphaticus omnis, *Daphnius.*
Se præsente statim mereatur habere salutem,
Daphnius assuerit requiem dare dæmoniosis.
Daphnius ad fluxum valet & compescit hydropen.
Mennonius morbos, languores atque tumores, *Mennonius.*
Virtus * & omne fugans inimicitiasque repellens, * *virus.*

Facundum reddit, firmum facit atque fidelem
Quemque sui gerulum: vicerunt prælia reges,
Evasere necem causis capitalibus acti,
Præside Mennonio, quem qui gerit effugit itas.
Navita naufragium nunquam timet hoc comitante.

Galactiten. Ipsa Galactiten lapidem natura vocavit,
Hoc à lacte trahens Græcum simul atque Latinum,
Lac utrumque sonans, in eodem nomine junges.
Namque γάλα Græcè, lac dicimus esse Latinè,
Fæmina deficiens à lacte per hanc sibi gemmam
Lac suffire potest, cum mulso pulvere sumpto.
Contriti Lapidis si fæmina respuit haustum,
Vellus ovis gravidæ collo circumliget illa,
Sic Galactites super udo vellere sparsus,
Mox plenis puer uberibus lac sugere quibit.

Odontes. Odontem lapidem si quis venator habebit,
Si latro, si raptor lapidem gestaverit illum,
Pro votis succedet eis: quanquam pietatis
Officiis careat, nec erit culpabilis actor
Naturæ lapidumque Deus, qui nil sine causa
Efficit in rebus, cujus sunt omnia facta
Ponderis & numeri mansuræ subdita legi.

Lapis qui fronte nascitur asini. Frons onagri, vel frons asini plerumque tumescens,
Fert lapidem quandoque suum, qui pota venena,
Atque venenosos fertur compescere morsus.
Hunc in aqua radens, ut aquam pallere videbis,
Mox evasoro dare ne tardes patienti.
Hunc nuce majorem forma crispante videbis,
Atque superficie pallescere, non renitere.

Irim cœlestem tricolor lapis est imitatus, *Trisutes.*
Nomine Trisutes, juris facit esse peritos
Iste sui gerulos, regum digitos decet ergo.

Nascitur in Phrygia Phrygius, sed hic est quasi pumex, *Phrygius.*
Pumice sed gravior: facit hunc persusio vini
Follibus afflatum procul ignis viribus uri,
Et velut ignitum candescere sive rubere,
Fertur & extingui persusus nectare tantum:
Utilis iste lapis tingendis vestibus esse
Dicitur à Phrygiis fullonibus, hisque peraptus.

Sarcophagus lapis est, qui mortua corpora fertur *Sarcophagus.*
Ferme quater denis consumere posse diebus.
Hujus apod Trojam reperitur plurima vena.
Ejusdem generis sunt plurima saxa reperta,
Quæque etiam erodunt viventia corpora tactu,
Et minus observant, quæcunque cadavera claudunt.

Copia dat vilem, licet insignem specularem: *Specularis lapis.*
Hunc primum lapidem terris Hispania misit,
Nunc legimus multis Regionibus hunc reperiri,
Hic effosus humo, sic fissilis extenuatur
Quas libet in crustas, ut vitro tenuior omni
Cernatur, neque jam nisi vitrum credere possis.

Opusculorum Marbodi Redonensis Episcopi finis.

AD

VENERABILIS HILDEBERTI

OPERA,

ET MARBODI REDONENSIS EPISCOPI

OPUSCULA.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Numerus designat columnam. N. notam.

B

C

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Christus

D

F

G

H

L

Q

R

Domini

T

V.

Z

Finis Indicis Rerum & Verborum.

ADDENDA.

IN LIBRUM SEQUENTEM MONITUM.

*Laboris nostri metam nos tandem attigisse putabamus, & utcumque lætabamur, cùm ipso tempore quo Hildeberti Marbodique Operum Indici excudendo vacaremus, & ipso etiam pro majori parte jam excuso, moniti sumus ab erudito & officioso amico extare in percelebri Bibliotheca Collegii Claromontani RR. PP. Patrum Societatis Jesu Codicem Manuscriptum optimæ notæ, in quo inter plura variorum Auctorum Opuscula, continebatur Liber Marbodi Redonensis in Cantica Canticorum. Et quidem non ignorabamus Marbodum hunc olim edidisse Commentarium. Id enim è Sigeberto Gemblacensi in suo de Scriptoribus Ecclesiasticis Tractatu, Cap. 158. & pluribus aliis didiceramus; sed quâcumque à nobis ad illum perquirendum usi fueramus diligentiâ, incassùm laboraveramus, nec ulla nobis illius imposterùm recuperandi spes affulgebat, cùm felix hoc nobis consilium ex improviso contigit. Nostri igitur officii fuisse duximus, ut eruditissimum illius instructissimæ Bibliothecæ Præfectum R. P. Harduinum, tot bonarum litterarum monimentis clarum, quàm citiùs ad hoc conveniremus, ut nobis illius manuscripti codicis copia fieret. Qui quidem pro sua in litteratos omnes humanitate, quam nos & sodales nostri non semel fueramus experti, Codicem illum sexcentorum circiter annorum benignè concessit, in quo revera inter cætera plurium Auctorum Opuscula metrica, varia Hildeberti atque Marbodi passim intermixta carmina, in aliis quibus ad hanc editionem usi sumus à nobis inventa, & in hoc edita Volumine, reperimus, & inter illa tandem Librum hunc, seu Commentarium in Cantica Canticorum. Ad hujus tamen Codicis conspectum nonnihil hæsimus; Cùm enim summæ semper nobis religioni fuerit, ut quantùm fieri potuit, nihil adulterinum, nihil spurium in publicam lucem ex Operibus, sive Hildeberti, sive Marbodi, proferremus, nec ad caput Libri videremus ipsum Marbodi nomen, eâdem quâ contextus ipse manu inscriptum, nonnihil dubitavimus utrùm verè Marbodianus esset, quamvis ad marginem, manu recentiori, sed sexaginta circiter annos præferente, Marbodo cerneretur inscriptus. Re tamen graviùs ponderatâ ac discussâ, necnon collatâ hac recentiori scriptione cum cæteris ab eadem manu aliorum Operum inscriptionibus, cùm nobis innotuisset illas nonnisi ab erudito aliquo Scriptore, & emunctæ naris homine, satis feliciter exaratas, hunc verò Librum aliis indubitatis, sive Hildeberti, sive Marbodi Opusculis intermixtum deprehendissemus, illum è perspicacissimi & in his versatissimi suprà laudati R. P. Harduini consilio, non duximus utilitati publicæ subtrahendum, sed potiùs illi sub hac cautione, quamvis postliminio, proferendum censuimus. Nonnihil autem ad id audendum nos induxit ipse Operis stylus, & sensuum cum aliis Marbodi lucubrationibus collata conformitas, atque etiam & ipsa scribendi & explicandi methodus, quæ nobis nonnullam cum eâ quâ suum de Ornamentis Verborum Librum Marbodus digessit, affinitatem habere visa est. Sicut enim ibi artis hujus præcepta primò prosâ enunciat, deinde ipsorum exempla metricè profert, sic in hac Canticorum explanatione, prolatis primò ipsissimis sacri textùs verbis, ac metro ferè litteraliter redditis, sensum sive moralem, sive allegoricum, versibus ita exprimit, ut omninò orthodoxè, & ad SS. Patrum, & Catholicorum Interpretum mentem, Lectoribus ingeniosè insinuet. Quæ tria in ipso Manuscripto certis distincta notis, & nos distinguere sic curavimus, ut litteram ipsam Scripturæ italico charactere donaremus, ejus metricam enunciationem notaremus asterisco *, explanationem verò, seu moralem, seu allegoricam, hac nota ¶ designaremus, monentes interim dictiones quasdam interlineares, litterulis italicis expressas, in ipso sic extare Manuscripto.*

Id autem præterea nobis è præfato Manuscripto commodi contigit, ut præter plura Poemata, sive Hildebertina, sive Marbodiana, quæ nobis è variis Manuscriptis obtigerunt, Historiam Mahumetis, seu veriùs Commentum academicum, quod ex unico Manuscripto Elnonensi-Regio erueramus, illam ipsam in hoc Manuscripto Claromontano reperire, & cum ipso conferre licuerit. In quo quidem plures advertimus variationes, sed quarumdam tantùm dictionum, quæ nec historiæ, seu fabulæ substantiam, nec Auctoris sensum aut inverterent, aut confunderent, quibusdam tantùm versibus exceptis, quos ad hujus Libri calcem indicare non omittemus.

Tttt t

LIBER IN CANTICA CANTICORUM. AUCTORE MARBODO REDONENSI EPISCOPO.

INCIPIUNT CANTICA CANTICORUM.

CAPUT PRIMUM.

Versus 1. OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI.

* QUEM sitio votis, nunc oscula porrigat oris:
¶ Quem mihi venturum prompserunt organa Vatum,
Nunc etiam per se præsens dignetur adesse,
Oscula præbendo, sua dulcia verba loquendo.

v. 1. 2. *Quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis.*

* Ubera namque tui præcellunt pocula vini,
Suaviter unguentis redolentia sat pretiosis.
¶ Mitificans veterem tua lenis gratia legem,
Gratis justificat quos lex punire jubebat;
Hosque tuis donis dum spiritualiter ungis,
Reddunt præclaram post turpia crimina vitam.

v. 2. *Oleum effusum nomen tuum.*

* Sponse, tuum nomen olei prædulce liquamen,
Quod se dilatat, dum largo nectare manat.
¶ Gratia non stillat, sed ipsa voce redundat;
Christicolæ dicti nam sunt de nomine Christi.

v. 2. *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.*

* Inde places teneris, tu dulcis sponse, puellis:
¶ Scilicet una salus in te sanctis animabus,
Quas renovat lavacrum, vestit stola justitiarum.

v. 3. VOX ECCLESIÆ. *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum.*

* Attrahe me post te; me solam nil scio posse:
¶ Sic unguentorum currens in odore tuorum,
Advoco quos possum comitatum pergere nostrum.

v. 3. *Introduxit me Rex in cellaria sua.*

* In sua quæ struxit me Rex cellaria duxit,
¶ Significans per spem, quæ tradet post mihi per rem.

v. 3. *Exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum.*

* In nobis, minimè; tantùm lætabimur in te.
¶ Non velut immemores, sed amore piu recolentes
Sævitiam legis, quam mollit gratia lenis,
Non nostris meritis, sed solo munere dantis.

Recti diligunt te. v. 3.

* Nec quia das gratis, à rectis justus amaris,
¶ Nec nisi te justus perfectè diligit ullus;
Nec tamen est justus, nisi qui te diligit, ullus.

VOX ECCLESIÆ. *Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* v. 4.

* Fusca licet videar quasi castra nigrantia Cedar,
Sum speciosa nimis sicut pelles Salomonis.
¶ Fusca quidem plagis, sed honore nitens bonitatis,
Persero grande malum natos inter tenebratum;
Attamen internæ virtutis compta decore,
Pacifici veri templum conabor haberi.

Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. v. 5.

* O! vos, vicinæ, cur sim tam fusca videte.
Ob nimium solem pulchrum deperdo colorem:
¶ Gloria virtutum pallet fervore malorum,
Dum premor à pravis, nec sunt mihi tempora pacis:
At decus interiùs pressuris fit quoque majus.

Filii matris meæ pugnaverunt contra me. v. 5.

* Progenies matris dedit hæc primordia cladis,
¶ Christicolis primam se prætendens inimicam,
Cædibus atque minis pepulit quos finibus illis.

Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi. v. 5.

* Cernite ponendis vineis, quodque colendis
Tradita sum custos, botros ferrent ut onustos,
Deperiitque mihi quam primùm vinea sevi:
¶ Namque ego cunctarum mater vocor Ecclesiarum.
Sed translata loco migravit prima propago,
Funditùs eruere quam Judæi voluere.
Jamque duces verbi gyrant per climata mundi;
Palmitibus nostris jam totus pullulat orbis.

v. 6. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.*

* Hoc mihi fac notum quem mens mea diligit unum,
Quàve gregem pascas, quàve in fervore quiescas,
Nec vaga pascentes tecum lustrabo sodales.
Da mihi sincerè quæ sit tua mansio scire;
¶ Quæris enim mentes vitii fervore carentes.
Et fidei veræ Doctores tu mihi præbe,
Ne mihi quid partis contingat in hæresiarchis,
Quos dum mulo fidis scindit divisio sectis,
Se tamen ultores tibi spondent atque sodales.

v. 7. *Si ignoras te, ô! pulcherrima mulierum, egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.*

* Pulchrior ô! cunctis muliebri nomine cinctis,
Si temet nescis, vel quia formosa nitescis,
Errantes latè progressa greges comitare,
Pasce tuos hædos, veluti pastoribus est mos.
¶ Quæ velut ignores virtutes interiores
Ex quibus ornaris, afflicta malis lacrymaris;
Quæ bona si spernis, consors mea non reputaris,
Egrediens à me, mox hæreticis sociate.
Linque fidem veram, cùm disces dogmata nequam;
Quæ tibi parebit, plebs errans nomen habebit.
Hæc quoque, non agnis, sed consimilabitur hædis.

v. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.*

¶ Per mare salvatus veluti meus est equitatus,
Est mersus Pharao; sic te quoque glorificabo.
Baptismi lavacro te cunctâ sorde piabo,
Et patriam certam viventum do tibi terram.

v. 9. *Pulchra sunt genæ tuæ sicut turturis.*

* Sic pudibunda genis ot turtura, sponsa, videris,
¶ Præsentem nondum suspirans sedula sponsum;
Quare non vereor ne te malus auferat error.

v. 9. *Collum tuum sicut monilia.*

* Forma tui colli nitet assimilata monili:
¶ Nil facis incestum, nil voce sonas inhonestum;
Et quod voce sonas, vivendo decentiùs ornas.

v. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.*

* Auri murenulas argento vermiculatas,
Nos tibi nectemus, geminis pulchras speciebus.
¶ Virtutum species ego, doctoresque fideles
Sic tibi trademus, sic pulchras efficiemus,
Ut quæ ritè sapis, pulchro sermone loquaris.

v. 11. VOX ECCLESIÆ. *Cùm esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.*

* Cùm Rex accubuit, seque ad nostra humillima flexit,
Mox quoque majorem mea nardus fudit odorem.
¶ Se dedit ad terras, quia pro me summa potestas.
Huic vice condigna detestans qoæque maligna,
Offero devotè species virtutis odore.

Fasciculus myrrha dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. v. 12.

* Fasciculum myrrhæ puto dilectum redolere.
¶ Mœror inest animæ quasi mirrhæ succus amaræ,
Dum recolo sponsum pro memet mortificatum.
Qua locus est cordis recolam mysteria mortis,
Quam patiens pro me vitæ me donat honore.

Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. v. 13.

t. lætitia
* Hic botro similis, quem profert Cypria vitis,
Prominet Engaddi vineis ubere suavi.
¶ Qui me morte sua modicâ tui baverat horâ,
Soave mihi redolens fit vinum morte resurgens,
Cujus odor dulcis, & plusquam balsama suavis,
Lætificatque pios, sed & ipsos mundat iniquos.

VOX CHRISTI. *Ecce tu pulchra es, amica mea; ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.* v. 14.

* Pro facie nitida mihi pulchra videris amica,
Teque columbini mitem testantur ocelli.
¶ Munditiam mentis factis testando verendis,
Nil fictum simulas, nec fraudem pectore versas.

VOX ECCLESIÆ: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.* v. 15.

* Immo te solum dicam, mi sponse, decorum,
¶ Quæ mihi naturæ commendat gloria duplæ.
Tu pulcher propriè; decus omne sed est mihi per te.

Lectulus noster floridus. v. 15.

* Stramen habet nostrum redimicula plurima florum.
¶ Si requiem præbes, vernant virtute fideles.
Floret honestatis plus copia tempore pacis.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. v. 16.

* Cedros nostrarum ponemus tigna domorum,
Compositâque domo, fiet laqueare cupresso.
¶ Robore doctorum firmator vita minorum:
Sed nitet in popolo variæ virtutis imago,
Suntque tuæ domui partes utræque decori.

CAPUT II.

VOX CHRISTI. *Ego flos campi & lilium convallium.* v. 1.

* FLos ego sum campi, seu lilium amabile vallis.
¶ Flos ego virgineus, parvisque parentibus ortus,
Gloria sum mundi, veluti flos gloria campi,
Semper amans mentes nullo turgore tumentes.

Sicut lilium intèr spinas, sic amica mea inter filias. v. 2.

* Liliom ut ex densis emergit nobile spinis,
Sic tua fæmineum præcellit gloria tactum.
¶ Sic tibi vivendum, sic censes esse cavendom,
Ne tibi candorem, sive & virturis odorem,
Nequam vicini deperdant, aut inimici.

v. 3. VOX ECCLESIÆ. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.*

* Germina sylvarum præcellit nobile malum,
Sic mihi dilectum præ cunctis dico decorum.
¶ Ipse tamen propriè nativo clarus honore,
Fecit adoptivos fratres, sibi fecit amicos.

v. 3. *Sub umbra illius quem desideraveram sedi, & fructus ejus dulcis gutturi meo.*

* Qui mihi jucundam nunc præbet ab æstibus umbram,
Is quoque maturum concedet carpere fructum.
¶ Cujus in adversis me salvat dextera fortis,
Ipse sua facie salvabit me sine fine.

v. 4. *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.*

¶ In vini plenam ducens me Rex apothecam,
Ordine me duplicis clemens instruxit amoris,
Dicta novæ legis promulgans gratia Regis,
Quo sit amore Deus docuit, vel frater amandus.

v. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.*

* Floribus omnigenis fultam circumdate malis
Me vos, vicinæ, quia cor mihi languet amore.
¶ Vos animæ sanctæ virtutum robora nactæ,
Vivendi normam vestram mihi tradite formam,
Ut bona cœperitis, quæ jam perfecta tenetis.
Languida sum mundo, sponsi faciem sitiendo.

v. 6. *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

* Læva caput fulcit, sponsi me dextera cingit.
¶ Pristina dona mihi præsentis tempore sæcli,
Spes adipiscendi cœlestis sunt quoque regni.

v. 7. VOX CHRISTI. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.*

* Verba loquor vobis, quos mater visio pacis,
Obsecrans clarè vos per cervos capreasque,
Ne mihi dilectam, dulcique sopore solutam,
Aut sonus, aut strepitus de somno suscitet ullus,
Donec, ut ipsa velit, sponsam consurgere fas sit.
¶ Obsecro vos, animæ, quas mundæ gloria vitæ *salvæ*
A vitiis mirè permittit ad alta subire,
Videritis mentem mihimet quandocumque vacantem,
Ne mundi studiis hanc infestare velitis,
Donec ab hac opera placitâ sibi cesset in hora.

v. 8. VOX ECCLESIÆ. *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.*

* Hæc vox dilecti, qui pro me sollicitati,
Pro requieque mea dignatur promere verba.
Transilit hic montes, & colles strenuus omnes.
¶ Huic homines puri non possunt æquiparari,
Qui gestans hominem, Deus est altissimus idem.
* Ipse dedit saltum de cœlo in virginis alvum.
Inde crucem subiit, hinc ad phlegetonta subivit,
Victor ab inferno, cœlum petiit saliendo.

* *In margine eadem manu: In mundi campum venit per virginis alvum.*

Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum. v. 9.

* Comparat hunc capreæ sensus meus, hinnuloque,
Planitie spretâ, qui tendit semper ad alta:
¶ Nam deitas Christi non est penetrabilis ulli
Humanæ menti, carnis sub sese gementi,
Et similis rectè parvis animalibus esse
Christus homo fertur, humilem qui se profitetur.

En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. v. 9.

* Appositus paries nos impedit aspicientes:
Hic per cancellos nos respicit atque fenestras.
¶ Oppositus nobis mortalis conditionis
Est paries crassus, ne sponsum respiciamus:
Sed sponsi pietas nobis apetire fenestras
Carne latens voluit, dum per miracula fulsit,
Et velut acclinis nosci dignatur ab imis,
Dum per cancellos miserendi flectitur ad nos.

En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. v. 10.

* Dilectusque meus hæc est mihi verba locutus:
Ocius evigila, surgens properanter, amica,
Mente columbinâ, simplex, nullique nociva,
Insuper & variæ virtutis pulchra decore.
¶ Quæ requiescebas, tibi dum prodesse volebas,
Evigilans etiam pro fratribus exere linguam.
Interdum propriis, nunc fratrum prospice lucris;
Omni quippe rei tempus sub climate cœli.

Jam enim hiems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit. v. 11. 12.

* Asperitas hyemis jam transiit, & fragor imbris
Pullulat, & florum jam copia multi-colorum;
Tempus adest viti supereflua quæque recidi.
¶ Sol quia justitiæ jam mundum lustrat ubique,
Nubila perfidiæ fidei cessere serenæ,
Vernaque temperies tranquillat pace fideles,
Qui quamvis per se studeant bona gramina ferre,
Purgantur monitis ob spem fructus melioris.

Vox turturis audita est in terra nostra. v. 12.

* Insonuit nostræ vox turturis inclita terræ.
¶ Suasio Doctorum crebrescit apostolicorum,
Christicolis vitam quæ suadet habere pudicam,
Mentibus innocuis, desideriis gemebundis,
Ut præsens gemitus det veri gaudia risûs.

Ficus protulit grossos suos. v. 13.

* Protulit & ficus grossos quos respuit usus.
¶ Dum crescente fide, quidam proceres Synagogæ
Christicolis juncti, vellent tamen omnibus uti, *Act. 15.*
Quæ lex instituit, melior sententia vicit.

Vineæ florentes odorem dederunt. v. 13.

* Vinea jam florens gratos emittit odores.
¶ Multiplicat numerum, cùm cœtus Christicolarum
Virtutis variæ flores virescunt ubique.
Actibus è sacris emanat opinio suavis. *Act. 2.*

Vox

v. 13. VOX CHRISTI. *Surge, propera, amica mea, in foraminibus petra, in caverna maceria.*

* Ocius evigila, surgens properanter, amica.
columbam
Te mundam sponsam, te mitem dico puellam,
Quæ sibi tutum lapidis putat esse foramen,
Cui servat gratam maceria juncta cavernam.
¶ Qui requiescebas, tibi dum prodesse volebas,
Evigilans, etiam pro fratribus exere linguam.
Me semper recolens, tibi spem mea vulnera ponens,
Qui te sponsavi per dotem sanguinis almi,
Qui petra firma tibi, contra vires inimici
Angelicis armis te protego, amica fidelis.

v. 14. *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.*

* Quæso, tuam monstra faciem mihi, candida sponsa,
Perque sonos suaves tua vox mihi mulceat aures,
Vox tua dulcisona; facies, me judice, pulchra.
¶ Præbuerat gratum tibi contemplatio stratum,
De quo cùm surgis, populi te suadeo turbis
Exhibeas talem feci baptismate qualem.
Respiciant ut me tua dicta, vel acta pudicè,
* f. dirige. Quicquid agis, solùm propter me * dilige totum.

v. 15. VOX ADVERSUS HÆRESES. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas, jam vinea nostra floruit.*

* Vinea jam floret, precibus nunc vinitor oret,
Omnis inobstantes ruat ut vulpecula casses.
Callida maturis nocet isthæc bestia botris.
¶ Hæreticæ vulpes dum curvos repere calles
Primitùs incipiunt, mox dogmata prava relidunt
Ecclesiæ proceres, ne sumant tempore vires,
Et sic difficilè desistant hæresiarchæ.

v. 16. VOX ECCLESIÆ. *Dilectus meus mihi, & ego*
v. 17. *illi qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ.*

* Memet sponsus amat, ad eum quoque mens mea flagrat,
Et sibimet gratum parat inter lilia pastum,
Dum veniente die, simul inclinentur & umbræ.
¶ Præpediunt sponsi faciem mihi nubila mundi;
Huic tamen absenti bene pareo mente libenti.
Candida virginitas cui nunc, vitæque venustas
Complacet in Sanctis sibi plusquam lilia suavis,
Ut cùm nox aberit, cùm verum mane nitebit,
Ad faciem facie mihi se velit insinuare.

v. 17. VOX ECCLESIÆ. *Revertere, dilecte mi, similis esto capreæ hinnuloque cervorum super montes Bethel.*

* Jam, dilecte, redi, similis capreæ fugienti,
Hinnuloque super montana virentia Bethel.
Interea
¶ Dulcia fraternis postponens otia curis,
Ut tu, sponse, jubes, pro te subitura labores,
Deprecor ut quamvis victor domineris in altis,
Me tamen hinc repetens, tua des solatia præsens,
Atque instar capreæ fugientis hinnuleique,
Quæ nunc cernuntur, sed mox in opaca feruntur,
Sæpiùs ostendas, quia non me, sponse, relinquas,
Deque fidem dictis tua virtus prodita signis.

CAPUT III.

VOX ECCLESIÆ. *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea; quæsivi eum, & non inveni. Surgam, & circuibo civitatem; Per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi eum, & non inveni. Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem: Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cùm pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.* v. 1. 2. 3. 4.

* IN requie lecti dilectum quærere cœpi;
Sedula quæsivi, verùm reperire nequivi;
Ocius exiliens, & circumquaque requirens,
Suasit ut anxietas, per vicos atque plateas,
Offendi vigiles, urbem de more tuentes:
Visus an est vobis, quem visibus ambio totis?
Ergo virum tenui, nec ab illo quibo revelli,
In conclave meæ genitricis dum referat se.
¶ Dum depressa malis tenebris incredulitatis,
Stulta voluptatem male suadæ carnis amarem,
Scire tamen sponsum quæsivi, credula nondum,
Sub falsa specie, per dogmata Philosophiæ;
Sed secreta Dei nescit sapientia mundi.
Nunc imbuta fide, carnis jam docta nocivæ,
Illecebras spernens, & ad illum concita tendens,
Nunc bene viventes, iter arctum progredientes,
Aspicio tantùm; sed adhuc per lata vagantum
Devia luxuriæ cupio vestigia nosse,
Si qua mei sponsi sit in illis semita pandi:
Si festinanti mihi, sæpius & cogitanti,
Occurrunt properè doctores atque prophetæ,
Hos ego consului Regis mysteria summi,
A quibus ut didici quid eorum pandere libri
De Christo poterant, ad plenum scire volebam
Quantùm terrigenis præstet meus iste fidelis.
Deprendique Deum mortali corpore tectum,
Qui quoniam spontè descendens Patris ab arce,
Me sibi sponsavit, arrhâ fidei copulavit,
Sanguine dotavit, baptismate purificavit,
Semper adhærebo, dignamque vicem redhibebo.
Gratuito sponsi tam præcellentis amori
Cedit amor fidei; sciat hinc se Maro fefelli:
Omnia vincit amor; ego nulla adversa verebor
Ejus amore pati, quin hanc spem præmeditavi,
Pectore jam cœpi, sponsum quandoque reverti
In conclave meæ genitricis, id est Synagogæ; Conversio Synagogæ per Evangelium in Ecclesiam Christi.
Ut persuasa meis, Christo miserante, querelis,
Cùm sua credentes complebunt millia gentes,
Ipsa fide reduci, sibimet propriæque saluti
Consulat, & mecum festinet credere JESUM.
Non modica summa, sed toto semine fulta.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. v. 5.

* Jerusalem vos, ô! matris generosa propago,
Vos adjuratæ mihi per cervos capreasque,
Dilectæ gratum ne pergite rumpere somnum,
Usque soporatæ dum poderit evigilare.
¶ O! quorum matris fert nomen visio pacis,
Vos ad magnorum moneo cumulos meritorum,
Qui vice cervorum, saltatis in alta polorum,
Ut mundi curis in me somnum faciatis,
Nec nisi mane novo tegni surgatis ab illo.

v. 6. VOX SYNAGOGÆ. *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus mirrhæ & thuris, & universi pulveris pigmentarii?*

* Est veneranda satis eremi quæ scandit ab imis,
Nascitur ut gracilis mirrhâ vel thure crematis,
Aut pigmentato consurgens virgula fumo.
¶ Non queo mirari satis, & dignè speculari
Quanta sit, & qualis Gentilis concio prolis,
Sordibus abjectis quæ purificata paternis,
Ægyptum tandem linquens hanc spiritualem,
Jam parat ad montem virtutum tollere mentem;
Munditiamque precum, veluti non inscia legum,
Mittit in excelsum, corpusque domando superbum,
Congerie suavi studet omnigenæ pietati.

v. 7. 8. VOX ECCLESIÆ. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israël; Omnes tenentes gladios, & ad bella fortissimi; Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.*

* Qui spatio noctis vallant lectum Salomonis,
Sunt decies seni, virtute & robore lecti;
perits
In manibus gladii, procerea in bella parati,
Quisque sibi fortis tactus formidine noctis.
Idida
¶ Sponsus in Ecclesia requiescit fortis Abida,
Verus pacificus; hæc est quoque lectulus ejus
In tenebris mundi, quem vallant undique summi
Ecclesiæ proceres, fortes ad bella valentes
Dura, potestates qui vincunt spirituales.
haberi
Hi decies seni numero referuntur honesti;
His etenim bravii dabitur denarius almi.
Hic quibus est votum, senarius iste laborum?
Hi vigiles nostri constantes pectore forti,
Tunc gladiis minitant, tunc tela micantia vibrant,
Cùm gladio verbi vires reprimunt inimici,
Ne vitiet maculis sponsam veri Salomonis,
Ne male corrumpat quam Rex verus sibi sponsat.
At sibi fulgentem circa femur applicat ensem,
Cùm reprimit motum carnalem quilibet horum,
Elidat vires ne fluxa libido viriles,
Ne reprobus fiat, dum pluribus optima dicat.

dealbatum
v. 9. 10. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpuratum, media charitate, constravit propter filias Jerusalem.*

* De lignis Libani fulcrum fuerat Salomoni,
Argenti niridæ quod sustinuere columnæ;
Splenduerant auro reclinatoria puro,
Purpureis gradibus ascensus erat redimitus,
Ac medium mensæ Salomon constravit amore,
Esset ut ascensus planus, mulieribus aptus.
¶ Pacificus verus, bona præstans omnia JESUS,
Materiâ mensam non putrescente, verendam
Præparat in cœlis requiem vitæ locupletis.
Nescia defectûs, quæ durat ut ardua cedrus,
Præmia digna bonis dans pòst certamen agonis.
Argento fusæ bene sustentare columnæ
Mensam dicuntur, quia nonnisi pura loquuntur
De Domini lege doctores atque prophetæ;
Scilicet eloquium Domini velut igne probatum
Argentum renitet, quod si quis pectore servet,
Dignus ad hanc mensam veniet conviva verendam.
Hæc habet ex auro reclinatoria puro.
Cernitur ut reliquis aurum præstare metallis;
Sic nihil est clarum, nihil omni parte beatum,
Ni facies nostras illuminet alma potestas;
Estque bonum summum deitatis cernere vultum:
Hæc fessis requies, hæc est plenissima merces.
Purpureus tamen est ascensus, qui dabit isthæc
Gaudia Martyribus, quoniam locus est ibi primus,
Mittit in exemplum quos Christi passio magnum,
Ne dubitent Sancti cœli diadema mereri.
Sed quid nos miseri faciemus, quos neque pleni
Provexere dies, ut detur debita merces?
Quos neque martyrium, neque gloria justitiarum
Mittit ad æternæ reclinatoria mensæ.
Cùm desit meritum, maneat dilectio tantùm,
Ipsaque donabit fragilis quod vita negavit;
Nam medium mensæ Rex noster stravit amore,
Ne fragiles animæ timeant hac sede carere.
Legis adimpletrix valeas dilectio felix,
Quod fragiles mentes, nec spem virtutis habentes
Commendas Domino; nam jure beantur ab illo
Qui trepidant per se, sed in illo spem posuere.

VOX ECCLESIÆ. *Egredimini, & videte, filiæ Syon, Regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.* v. 11.

* Quæso, Syon natæ, spectatùm vos præparate
Impositum Regi diadema novum Salomoni,
Quo produxit eum populo mater redimitum,
Cùm sua jam certam desponsio posceret horam,
Et spem gaudendi daret hæc occasio menti.
¶ Vos animæ sanctæ, per spem meritumque locatæ,
Per merita fidei, quæ mittit ad atria cœli,
Ante fores urbis stipatis tendite turbis,
Ut spinis plexum positis cernete sertum
Pacifico vero, quod de se progenerato
Imposuit mater grassans Synagoga patenter;
Non tamen invito, sed jam venisse gaviso
Horam sponsandi, sibique Ecclesiam sociandi,
Jureque lætanti mundum per se reparari.
Hic Salomon vobis pompam cœlestis honoris
Contulit illusus, patitur, cùm sit Deus altus,
Quique pati venit, Judex in fine sedebit,
Morteque pacificâ mihi jungens summa vel ima,
Adveniet tandem sanctam discernere gentem.

CAPUT IV.

VOX CHRISTI. *Quàm pulchra es, amica mea? Quàm pulchra es! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet.* v. 1.

* O! mihi quàm nitida, & quàm pulchra videris, amica,
Teque columbini mirem testantur ocelli!
Hoc tamen excepto latitat quod pulchrius intrò.
¶ Bis repeto pulchram, factis dictisque venustam;
Scilicet incestum nihil, aut faciens inhonestum,
Ipsa tuas suades ad me properare sodales.
Cúmque columbinæ conserves munia vitæ,
Quæ te palma manet non hoc in tempore claret.

Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis. v. 2. v. 3.

* Æstimo, Sponsa, tuos æquales esse capillos
Caprigenis gregibus, quos mittit restis acervus;
Suntque tui dentes ut quæ subiere bidentes

De lavacro tonsæ, purgatis fordibus, amne.
Nulla quidem sterilis, sed fœtibus aucta gemellis.
¶ Cum ratione duplâ tua constat vita pudica.
Inter discentes procedens atque docentes,
Sunt equidem plebes doctoribus inferiores,
Conjugiis, opibus carus quos implicat usus,
Inque malo positi, tractando negotia mundi,
Pulvere peccati non possunt emaculari.
Hæ quia peccantes, nec se peccare negantes,
Cor mihi contritum, gratum libant holocaustum,
Sustentant inopes, miseris sunt compatientes,
Vultus inclinant, sed cor ad me resupinant,
De Galaad fœtis has comparo jure capellis,
Queis socer atque gener fœdus pepigere recenter,
Quod lapidum positus firmavit testis acervus.
lbis
Denique caprinis purgantur crimina pilis.
Ut lapis adjunctum primum supportat acervum;
Sic ego fundamen plebis superædificandæ,
Semper ero testis in cœli sede fidelis,
Spem veniæ genti tribuens peccata fatenti,
Insuper & vitæ dans pascua semper opimæ.
Sunt quoque doctores subjectis editiores,
Actibus atque locis quibus in baptismate lotis,
Nulla caduca placent, solis cœlestibus ardent,
Quicquid habent tribuunt, sibi nulla tenenda relinquunt.
Hos ovibus tonsis, & puro flumine lotis,
Comparo, quas fœtus comitatur quique gemellus:
Sed quia jucundos præbent, & non gemebundos,
Rebus ut exuo mundanis, meque secuti,
Sunt & amore mei, pariter fratrumque repleti,
Et steriles operum non possunt esse bonorum.

v. 3. *Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.*

* Coccineæ vittæ tua comparo labra facetæ,
Eloquiumque tui redolet dulcedine suavi.
¶ Promere doctrinam non cessant ora tuorum,
Sanguinis unda mei quia sit salvatio sæcli.
Hoc quoque dum faciunt, discentum lucra requirunt.
Tam quia prævalidè fraterno uruntur amore,
Ardet ot ex rubra splendens coccus genitura,
Idque nolunt solùm quatenus constringat in unum
Una fides populos, ut sparsos vitta capillos.
Dulcibus hi dictis demolcent pectora plebis,
Hæreat ut cordi sacri insinuatio verbi.

v. 3. *Sicut fragmen mali punici, ita gena tua absque eo quod intrinsecùs latet.*

* Credo colore genas tali tibi, sponsa, referras,
Ut si frangantur quæ punica mala vocantur;
Hoc tamen excepto latitat quod pulchrius intrò.
¶ Cùm sint, sponsa, tui doctores more venusti,
Esse verecundi cupiunt ad turpia mundi;
Sed rubor hos nullus verat, aut suffusio vultûs,
Pandere lucra crucis: fuerat quæ passio turpis,
Gloria nunc mundi per climata quadra rotundi;
Et rubor ille mei quid sanguinis attulit orbi?
Quantum candorem lucis, vitæque nitorem
Edidit ad Gentes in mortis valle sedentes?
Hæc eadem gaudent mysteria noscere vitæ.
Hæc quoque fraternis ardent reserare catervis.
Officio tali merito sunt hi modo clari;
Gloria mercedis, quæ nunc abscondita cœlis,
Hos in fine manet, non hoc in tempore claret.

Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. v. 4.

* Davidicæ turri tua colla decet similari.
Celsiùs hæc extans, & propugnacula gestans
Millenis clypeis, multis defenditur armis.
¶ Ut corpus capiti conjungit fistula colli,
Per quam vox extra, sed in alvum mittitur esca;
Sic mihi doctores subjectas jungere Gentes
Ardent quotidie, præbendo cibaria vitæ,
Voceque scripturas clarâ referendo profundas.
Hi mea sunt turris, spes ardua civibus urbis;
Quippe manu fortis, dominor qui viribus hostis,
Vasaque ditipui quæ cepi robore forti,
Sum Dominus, David quem nomine significavit.
Gestat & hæc fortis sua propugnacula turris,
Quæ sunt verborum muuimina tuta meorum.
Hic fidei verè discit plebs scuta levare,
Ut mille artifices millenus prælia scutis
Nostra cohors frangat, vitiis virtute resistat,
Vexillumque crucis præfigat in ardua frontis,
Et per tela precum procul effuget omne venenum.

Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. v. 5. 6.

* Ubera bina tui turgentia lacte liquenti,
Binis hinnuleis capreæ compono gemellis,
Nocte quibus gratus placet inter lilia pastus,
Dum veniente die simul inclinentur & umbræ.
¶ Lacte mei verbi qui nutrimenta magistri
Dant plebi teneræ Gentili Judaicæque,
Fœtus esse mei nuscuntur more fideli;
Namque meo zelo fervent, & amore gemello
Munditiam vitæ, quam me didicere docente,
Semper amant; oculis rectum rimantur acutis.
Hoc quoque monstrantes aliis, conscendere montes
Virtutum gaudent; his omnia terrea sordent.
Lilia Scripturæ, quæ spirant pascua vitæ,
Esuriunt animo, donec sub fine statuto
Mundi nox abeat, & verum mane nitescat,
Ad faciem facie cùm cernent se sine fine.

Vadam ad montem myrrhæ & ad collem thuris. v. 6.

* Ad myrrhæ montem, thuris quoque transeo collem.
¶ Corporis illecebras qui mortificant male suadas
Virtutum myrrhâ, spargentes carnea membra,
Infima spernentes, solis summis inhærentes,
Munditiâque precum tentantes tangere cœlum,
Proximus his adsum, cor non ego desero castum.

Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. v. 7.

* Censeo te pulchram, maculam quia non geris ullam,
Nec in præcipuis es solùm candida membris.
¶ Quæ præfert altè doctrinaque virginitasque;
Auget namque tuas abstemia turba coronas:
Conjugiis castis etiam tu glorificaris,
Nec tibi dedecori quisquam poterit reputari,
Quem nota majorum non insignit vitiorum,
Rugaque fallacis non turbat duplicitatis.

v. 8. *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis, de capite * Amana, de vertice * Sanir & * Hermon, de cubilibus leonum, de montibus leopardorum.*

*Interlinearis nota habet: Mons Silicia qui & Taurus. * id est invigilans. * id est anathema eorum.

* De Libano propera semel & bis sponsa vocata,
Accipe gemmatam, me promittente, coronam,
id est ferocitas
Quam juga sunt Amana, Sanir, Hermon paritura,
Montes pardorum, sævumque cubile leonum.
¶ Advoco te sponsam, lavacro baptismatis albam,
Ter repetendo: Veni, trinâ virtute replevi,
Pleniter ut notis fidei, spcique & amoris.
His ornata modis, præsentibus aucta coronis,
Hinc etiam fies, quoniam venient tibi mites,
Jam bene credentes, jam se tibi subjicientes,
Qui vice pardorum, sævoque furore leonum,
Contra te tumidi resident in culmine mundi.

v. 9. *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, in uno oculorum tuorum, & in uno crine colli tui.*

* O! tu, sponsa soror, volnus mihi trajicis in cor
Uno crine tui colli, vel lumine ocelli.
¶ In cruce sospensus, patiebar vulnera promptus,
Sponsa soror, pro te nimio devinctus amore,
Quemlibet electum salvans hac merce redemptum,
Sive sit ille docens, oculoso lumine fulgens,
Qui bene provideat subjectis, non sua quærat.
Assecla, seu vetis doctoribus ille fidelis
Hæreat, ut crines ad colla decora reclines.
Separet hos porro, cùm vitæ duplicis ordo,
Inter discentes procedens atque docentes,
Et sunt multorum facies individuorum.
Una fides omnes conformat particulares.

v. 10. *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!*

* Sponsa, tuæ mammæ quàm pulchræ sunt & amandæ!
¶ Quàm bene doctores doctrinis oberiores,
Te, mea cara, decent, qui lactea pocula præbent
Plebibus infirmis, & adhuc ad magna tenellis,
Donec perfectas verbi solidentur ad escas.

idem. *Pulchriora sunt ubera tua vino, & odor unguentorum tuorum super omnia aromata.*

* Pulchra magis vino tua, mi soror, ubera dico,
Unguentumque tuum præcellit aromata fusum.
¶ Crimina per veteris damnantur grammata legis,
Et malefactori restabat gratia nulli:
Lac Evangelii, quod per me tu didicisti,
Dat veniam gratis redeuntibus à malefactis.
Nunc quoque majoris dat famam religionis
Hoc tempus veniæ, quia legis tempora * priscæ.

* supp. prætereunt.

v. 11. *Favum distillans labia tua, mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.*

* Dant tua labra favum, per cerea mella liquarum,
Subque tua lingua lac & prædulcia mella;
Vestibus èque tuis redolet fragrantia thuris.
¶ Ut favus in cera latitat; sic littera plena
Subtilis sensus mysteria continet intùs,
Quæ dum doctores, veluti capsæ locupletes,
Ubere doctrinæ fundunt in vascula viva,
Fortibus hinc verbi redolet dulcedo superni.
Sub tamen hac lingua, quæ stellat dulcia mella,
Sensibus infirmis non desit copia lactis,
Illos historiis, hos pascat ut allegoriis.
Dumque cohærentes subjecti, sive docentes;
Te vallant, sponsa, quasi vestimenta decora,
Fragrat odor suavis mihi de vestris benefactis.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. v. 12.

* Hortus conclusus, soror, es formidine tutus,
Fons quoque signatus, non ad loca sordida lapsus.
Virtutis variæ quia germina pullulat in te,
Ut genus herbarum parit hortus multimodarum.
¶ Crebra ministrorum vallat tutela meorum
Te per circuitum, tu ne timeas inimicum.
Per volucres cœli, qui vult plantaria verbi,
Ne pariant fructum, tolli de corde bonorum.
Fons bene signatus rigat herbas quas habet hortus.
Quippe fidem veram nec spiritus, aut homo nequam
prava
Doctrinæ variæ poterit maculas viriare.
Quin etiam firmo sunt occultanda sigillo
Mystica scripturæ, quæ clarâ pandere luce
Sic luceant dignis, claudantur ut ipsa malignis:
Non etiam gemmæ sunt porcis projiciendæ.

Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. v. 13.

* Ædibus è priscis tua cùm plantaria mittis,
Punica mala ferens paradisus adest mihi præsens,
Cum variis pomis, specie vultuque decoris.
¶ Ante quidem parvis Judeæ in partibus hortus,
Arboribus celsis, & multa fruge repleris,
Nobilis extiterat; sed jam se mundus amœnat
Per te plantaris de primo germine ramis.
Scilicet omissis à te primoribus illis,
Vocis Apostolicæ sonus est auditus in orbe,
Post quos Martyribus locus est in orbe secundus,
Qui rubuere suo pro memet sanguine fuso,
Punica mala solent qualem proferre colorem.
Hinc quoque fraternas, soror, es sortita catervas,
Quas caro, nec sanguis, sed gluten jungit amoris;
Quæ similes granis uno sub cortice clausis,
Cuncta tenent unà, cunctis communia cuncta,
Nullaque virtutis perfectio desit in illis,
Ut bona multimodis gaudent plantaria pomis.

contemplatio passio caritas humilitas
Cyprus cum nardo, nardus cum croco, fistula & v. 14.
patientia mortificatio
cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha
afflictio
& aloe cum omnibus primis unguentis.

* Cyprus cum nardo, crocus ardens non sine nardo,
Floret in hoc horto rubra fistula cum cynamomo.
Ligna nec hîc desunt Libani qui vertice crescunt.
¶ Germina virtutis fert hortus spiritualis,
Quem tu, sponsa, colis, quæ commemoratio jugis
Cœlestis doni parit incrementa labori,
Dum nihil ex meritis præsumit quisque fidelis,
Spem revocans in me, meditantes taliter in se.
Munere cœlesti donabo candificari
Ut semen cypri, quod de cœlo venienti
Consimile est mannæ, quo plebs mea vixerat ante,
Mox quoque famosi similes redduntur odori
Nardi, præclarè per aristas multiplicati;
Nam facit insignes virtutum copia dives,
Fulgida tot variis quot aristæ sunt benefactis,
Dulcem rumorem spargens, ut nardus odorem.
Sed reputant verè se nil virtutis habere,
Ni rutilent æquè fratrumque meique in amore,

Ut

Ut crocus auricolor, quia non est altera major
Virtutum ex numero, quæ culmine polleat æquo
In consorte schola, quantùm dilectio sola.
Creditur ardentes crocus ut restinguere febres;
Sic etiam multas operit dilectio culpas.
Hi quoque sunt humiles, patienter dura ferentes,
Sic animis mites, sic vultu & corde reclines,
Ut prospectat humum rubra fistula, vel cinamomum.
Hisque venerandus color est, velnti rubicundus
Cortex in casia, quia detestantur iniqua.
Eminet his porro doctorum præcluus ordo.
Actio proceros, quos & sapientia claros
Efficit, ut Libani lignis possint similari,
Quæ superant alias speciali germine sylvas.
Sic aloës myrrhæ liquet incrementa virere,
Omnibus unguentis primis simul annumeratis.
Nec sibimet desunt qui sic compescere quærunt
Illecebras carnis, ne quâ putredine labis
Aut caro fœdetur, aut cor cupidum vitietur;
Aut justis thalamis per funeta dissociatis,
Conjugium spernunt, & sic immunia reddunt
Membra à luxuria, quamvis in corpore viva;
Ut sparsâ myrrhâ servantur mortua membra,
Aut aloës succo, ne fiant putrida tabo.
Sunt etiam quidam satagunt qui ducere vitam
Actibus in sanctis, ut odore suæ bonitatis,
Qualis ab unguentis manare solet pretiosis,
Oblectant alios, ipsos solantur egenos,
Pressorumque malis per viscera sic pietatis
Restituunt sensus, unguento ut debile corpus.

v. 15. *Fons hortorum puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*

* Tu fons hortorum, puteusque profundus aquarum,
De Libani summo quæ currunt impetu vasto.
¶ Eloquii sacri saliens fons amne salubri,
Irrigat Ecclesias illo de germine natas,
A te plantarit (quod complet sæcula) ramis.
Nunc tamen ille patens, & aperto flumine labens,
Hauritur facilè, puteo nunc conditur ille.
Historiæ verbis potatur concio plebis;
Illa superficies hanc allicit: at sapientes
Mystica de magnis norunt haurire profundis.
Illum vivarum fontem derivat aquarum
Impetus ille mei spiraminis, ut prohiberi
Obice pravorum numquam queat hæreticorum,
Quin bibat albatus populus, baptismate lotus.

v. 16. *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.*

* Surge furens Aquilo, sed & Auster blande venito,
Pollet aromatibus meus hic cum flatibus hortus.
¶ O! vos infestæ partes mihimetque meisque,
Me permittente, non autem præcipiente,
Nunc quasi currentes Aquilonis sumite mores,
Sævitiâ durâ minitando pericula plura,
Ecclesiæque meæ totas vires adhibete.
Nunc quasi suadentes Austri prætendite mores:
Tendite blandatum molimina decipularum:
Sibilet ex fictis lenis suadela loquelis;
Neutro proficitis; sed cùm certamen initis,
Ex odiis vestris decus illi crescit honoris.

CAPUT V.

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. v. 1.

* AD sua jam sponsus veniens plantaria promptus,
Vescatur pomis quæ nostris sevit in hortis.
¶ Jam dudum sensi quia de me spes bona cari
Provocat ut partes infestæ mille per artes
Me circumveniant, nec aspera spicula figant,
Verè terrentes, nec falsò blanda loquentes,
Me sibi cessuram reputent secum ruituram.
Sed neutro cedens, precor ut sponsus mihi præsens
Testis in hoc adsit, quia neutro vita tabescit,
Spes mea, sive fides sumens certamine vires,
palma
Ut pariant penè maturæ præmia vitæ.

Veni in hortum meum, soror mea sponsa; messui myrrham meam cum aromatibus meis. Comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. v. 1,

* O! soror, ad nostrum descendi sedulus hortum;
Messis aromaticæ lætabar, & ubere myrrhæ,
Degustansque favum per cerea mella liquatum,
Dulcia vina bibi cum nectare lactis opimi.
¶ Ut tu, sponsa, cupis, mihi delectatio jugis,
Permanet electum Sanctorum visere cœtum,
Corrigere errantes, infirmos reddere fortes,
Præmia perfectis dare post certamen agonis.
mortificatio
Sunt tamen ex istis, quos debilitatio carnis
Famaque virtutum, rebus jam prodita dudum;
Reddidit insignes homines, odore vigentes.
Hos velut emeritos, hinc mortis falce recisos,
Conditi, in æternis bene victuros apothecis.
Sunt & adhuc vivi, quia dum cœlestis opimi
Nectare sunt verbi, favus est ut melle liquenti,
Hoc aliis ructant ipsi, quo mente redundant.
Hoc proceres infra manet auditoria verba,
Quæ dum prompta capit, quæque à doctoribus audit,
Oblectatur eis velut à dulcedine mellis.
Sunt & in his fortes, ad sensus interiores
Potandos habiles. Sunt quidam ad sola capaces
Verba, superficiem quæ pandit historialem,
Quorum divinam quando contemptor opellam,
Nec votum dispar, licet actio pareat impar.
Hæ mihi sunt epulæ, cibus hic mihi deliciæque.

Comedite, amici, & inebriamini, carissimi. v. 1,

* Fronte dapes hilari, precor, sumatis, amici,
Ebrius ut fiat quisquis mea pocula bibat.
¶ Delicias Domini quia cognovistis, amici,
Quas mihi sanctarum pariunt actus animarum,
Congaudete bonis, imitandos hos quoque vobis
Ponite, justitiæ constante fameque sitique,
Pane mei verbi, quò sitis corpore firmi,
Jucundosque calix vos reddat spiritualis,
Nec quasi sensibiles ad mundi quosque labores.

Ego dormio, & cor meum vigilat. v. 2.

* Somnus abest cordi, dum laxo membra quieti.
¶ Pax aliquanta mihi, quia munere cessat amici,
Nec patior tales, quales rudis ante, labores.
Otia contemno, bona liberiùs faciendo,

Cordis & intuitum defigo libenter in illum.

v. 2. *Vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.*

* Vox audita mihi dudum pulsantis amici:
Ostiolum resera mihi, tu germana & amica,
Immaculata mea, nullique nociva columba;
Namque caput mihi ros infecit, gutta capillos,
Quæ gelidæ noctis vehementer decidit horis.
¶ O! mihi, quæ soror es, quia Regni certa cohæres,
De requie grata, precor, à me sponsa rogata:
Surgere festina, postponens otia pulchra,
Ad quæ tu tantùm tibi gaudes esse vacandum
lata
Laudibus & psalmis, ut lenta pace fruaris.
Publica fraternis te commiscere catervis,
Unde communi proponito dogma saluti;
Nam torpente fide, multi retrò rediere,
corde
Atque ab amore meo frigescunt, ore prophano
Blasphemando Patrem, plebemque nocendo fidelem
Perfidiæ tenebris, pressuris continuatis.

v. 3. *Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?*

* Exutâ tunicâ rursus ne vestiar illâ?
Nonne pedes lotos rursus faciam lutulentos?
¶ Vita quidem lectum contemplativa quietum
Jam mihi præbebat, solumque vacare libebat
Laudibus & psalmis, curis de corde fugatis.
Officio verbi nunc vox insistere amici
Me jubet, ut tradam fraternam commoditatem.
Ergo quid faciam? Num seminiverbia fiam?
Mente cogor, dudum consueta relinquere durum:
Durius at multò me contradicere jusso.
Si subeam verbum, restabit & hoc mihi certum,
Ingenti curâ dare fratribus exteriora.
Hæc referent tunicam mihi sollicitudinis illam,
Quam prius exueram, facie quoque pulverulentam,
Actio me sæcli quam luctûs flumine tersi.

v. 4. *Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus.*

* Missa per insertam dilecti dextra fenestram,
Me subitò tetigit, ventremque meum tremefecit.
¶ Dum requie jugi cupiens intrinsecus oti,
Differo præceptis promptè parere jubentis,
Utpote quæ nollem verbi portare laborem;
Adveniens cordi clemens miseratio Christi,
sensumque
Me veluti tetigit, ventremque meum tremefecit.
Ut recolens dignè quid pro me pertulit ipse,
Non mala formidem, non aspera ferre recusem,
Dummodo fautorem se præbeat & monitorem.

v. 5. *Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus meæ distillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrhâ probatissimâ.*

* Surrexi properè, sponso cupiens aperire:
De manibus myrrham distillavi liquefactam,
Et digiti myrrhâ distillavere probatâ.
¶ Post monitum sponsi, mentem pigredine ab omni
Protinus erexi, gressus sunt & mihi recti,
Ut pedibus pulchris proferrem munera pacis;
Membraque condivi sic myrrhâ spirituali,
Ut bona cùm loquerer, male vivens non reprobarer.
Hoc quoque discernens, ut famæ ludrica spernens,
Nil foris ostendam, sed sponsi præmia quæram.

Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat. v. 6.

* Ostioli vectem dum concita jam removerem,
Aufugiens à me dilectus eesserat inde.
¶ Cuncta resistenti removens molimina menti,
Parueram sponso, verbi officium subeundo,
Ut bona subjectis darent exemplaria factis,
Et mea mens humilis, & castigatio carnis.
Hisce modis, inquam, dum me reor esse propinquam,
Ejus ad exemplum daret ut mihi se manifestum,
Elongata magis mihi cognitio deitatis,
Quam nequit intuitus dignè specularier ullus
Humanæ mentis, carnis sub fasce gementis.

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. v. 6.

* Cùm mihi verba dedit miseræ, mentem liquefecit.
¶ Corporeæ molis quamvis vallata tenebris,
Ad sponsi faciem nequeam sustollere mentem;
Utpote quam vivi nequeunt homines speculari.
Sic tamen incalui monitoris voce salubri,
Ut mihi nil libeat, nisi tantùm flere quod arctat
Corporis hoc vinclum me non pertingere ad illum.

Quæsivi, & non inveni illum; vocavi, & non respondit mihi. v. 6.

* Sedula quæsivi, sed eum reperire nequivi;
Nam neque clamanti respondit, seque vocanti.
¶ Res geminas petit, desiderio icta fideli,
Aut hic præsentem sæclorum cernere Regem,
Aut etiam solvi, quò sic conjungeret illi.
Ad neutrum facilem sponsus mihi præbuit aurem.

Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem; percusserunt me, & vulneraverunt me; tulerunt pallium meum custodes murorum. v. 7.

* Offendi vigiles, urbem de more tuentes,
Qui me cædentes, & plagis afficientes,
Palliolum miseræ, fueram quo cincta, tulere.
¶ Anxia diversum cùm mens mea raperetur in æstum,
Et desideriis successus non foret illis,
Quæ peperit cordi longinqua absentia cari,
Consilio statui procerum quantocius uti,
Qui sibi, qui reliquis vigiles obstant inimicis,
In tenebris mundi defensant mœnia Christi,
Ne possint gladiis * conferri, sive sagittis. * f. transfigi.
Hi peracuta mihi responsa dedere roganti,
Vulnera mœroris cumulando per illa prioris;
Insuper & curas mihi submovere caducas,
Libera quò tantum suspirem cernere sponsum.

Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuncietis illi, quia amore langueo. v. 8.

* Jerusalem natæ, contestor, vos speculatæ,
Ut si fortassis dilectum reperiatis,
Audiar à vobis quoniam vi langueo amoris.
¶ O! animæ sanctæ, queis pacis visio summæ

Et merces fidei, per vos precor insinuari
Sponso languorem quo jactor ob ejus amorem.
Nil mihi jucundum, nil competit hic potiendum;
Languida sum mundo, faciem illius sitiendo.

v. 9. *Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô! pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?*

* Pulchrior ô! cunctis muliebri nomine cinctis,
Cùm nos adjures, decet ut qualis manifestes
Hic ex dilecto sit dilectus tuus. Esto,
Si tibimet notus vultu, virtute dilectus.
Quid nos adjures, si non hunc pandere curas?
¶ Discentes à te, cognovimus in deitate,
Esse tuum sponsum genitore Deo generatum,
Æquævum numen, verum de lumine lumen.
Nunc etiam qualis nostræ sub tegmine carnis
A te credatur, nobis quoque pande precamur,
Quò magis accensæ, vultum sitiamus anhelæ,
Quem sitit Angelicus certatim cernere vultus.

v. 10. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.*

* Dilectus meus hic cùm candidus & rubeus sit,
Est quoque præcipuus de multis millibus unus.
¶ De specie sponsi consulta quid absit ab omni
Humani generis massa profitebor amicis.
Candidus est certè, natus de virgine matre,
Expers peccati, per Adam quod posteritati
Primitus infusum, ramum hunc non attigit unum.
Est etiam rubeus, quia sanguis nos lavat ejus,
Vulnera vipereo vacuans inflicta veneno
Sanguine Sanctorum, quæ non sunt tersa priorum.
Est quoque præcipuus de multis millibus unus.
Venit ab arce poli, cui vox sibi congrua soli:
In quo complacui, dilectus ades mihi, fili.

v. 11. *Caput ejus aurum optimum, coma ejus sicut elatæ palmarum, nigra quasi corvus.*

* Huic caput est aurum splendens, & in igne probatum,
Et coma sublimis, palmæque simillima thyrsis,
Concolor aligeris plena nigredine corvis.
¶ In deitate Patri par est substantia Nati;
Per servi speciem, minor est Patre Filius idem:
Hinc caput est illi genitor, cujus bonitati
Nulla creatorum confertur forma bonorum;
Ut species auri vincit genus omne metalli.
Unicus hic autem genitori per deitatem
Factus homo, fratres fecit sibi, sive sorores,
Qui veluti crines ad colla decora reclines,
Et numerum densent, sponsoque tenaciter hærent,
Speque fideque virent, virtutum germine florent,
Et quasi palmarum spatulæ conantur in altum,
Viribus haud propriis fidunt; sed origine carnis
Se reputant nigros, nisi gratia candidet illos.

v. 12. *Oculi ejus sicut columbæ super rivos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident juxta fluenta plenissima.*

* Huic oculi pulchris similes super amne columbis,
Lacte priùs lotæ, quæ discunt flumen amare.
¶ Cùm videatur homo, specialis gratia Christo
Ex deitate manet, quâ spiritualia donet
Dona suis caris, ut eos concordia pacis,
Atque columbinæ delectent munia vitæ,
Primitus & vivis studeant insistere rivis
Scripturæ planæ; sed post lac historiale,
Flumina verborum conentur amare sacrorum,
In quibus insidias sathanæ videant inimicas,
More columbarum, resident quæ in litore aquarum,
Ut sic accipitrem prænoscant advenientem.

Gena illius areolæ aromatum, consita à pigmentariis. v. 13.

* Illius areolis ego testor aromate fœtis,
Qualis ab his herbis fragrantia manat odoris,
Digerit in numerum quas docta manus oliforum.
¶ Sic sponsi gestus cùm mansuetudine plenis,
Aut flentem Mariam suscepit, vel Chananæam,
Aut pressit fastûs tumidorum fronte severus,
Sive Patri grates transmisit ad æthera grandes,
Vel Lazaro lacrymas mœrens impendit amicas,
Et coram positos juvit, longéque remotos,
Hos re conspicuâ mulcens; hos præpete famâ.
Sed tamen hic habitus, gestus, reverentia, vultus,
Est cognoscibilis doctoribus atque prophetis.
Hi ventura canunt; hi visu cognita pandunt.

Labia ejus, labia distillantia myrrham primam. v. 13.

* Ejus labia sunt stillantia labia myrrham.
¶ Verba mei sponsi, populo quæ præbuit omni,
Discipulisve suis, florent candore salutis;
Præmia nam cœli promittunt cuique fideli.
Sed succus myrrhæ fluit ex his denuo primæ,
Cùm mox insinuant his qui illuc rendere curant,
Quod palmam Sanctis det mortificatio carnis.
Lilia florebant, cùm talia verba fluebant:
O! vos felices, spe regni rebus egentes.
O! vos felices, tranquillo pectore mites.
O! vos felices, afflictis compatientes.
O! vos felices, sincerum cor retinentes.
O! vos felices, mala pro me perpetientes.
Candida sed primam distillant lilia myrrham,
Cùm de Martyrii referuntur sorte beati.

Manus ejus tornatiles aureæ, plenæ hyacintis. v. 14.

* Testitudo manuum tornatilis extat ut aurum;
Utraque mirificis est palma repleta jacinthis.
¶ Ut magis est facile torno quàm qualibet arte
Artificis studium, sic quicquid erat faciendum,
Effectu facili perfecit dextera Christi,
In specie carnis virtute potens deitatis;
Nec Domini verbo naturæ restitit ordo.
Sed tamen omnibus his nos suspirare supernis
Commonuit dictis, firmavit dogmata signis.

Venter ejus eburneus, distinctus saphyris. v. 14.

* Alvus eburna sibi, saphiro picta nitenti,
¶ Est, quia naturæ sponso perfectio duplæ
E genitore Deus, homo sed de virgine natus,
Munia naturæ sua dispertivit utrique:
Quippe quod esuriit, sitiit, lassusque quievit,
Signa patent carnis; vitam dare funera passis,
Imperitare mari, vim dæmonibus minitari,
Ferre medelam ægris, insignia sunt deitatis.

Crura ejus columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. v. 15.

* Denique marmoreæ sunt ejus crura columnæ,
Quas non fundari basibus, nisi congruit auri.
¶ Gressus atque viæ quibus ad nos ipse venire
Virgine natus homo Deus est dignatus ab alto,
Fortes & rectæ, veluti de marmore factæ,
Atque auro fultæ, mundo fulsere columnæ.
A summo cœli fuit hæc egressio Christi.

Mox iter occursus ad summum detulit ejus,
Metis currentis exultans more gigantis,
Dum redit ad Patrem, cœli superat rigit arcem,
His tamen explendis fundamen erat deitatis
Consilium antiquum, firmo tatu stabilitum.

v. 15. *Species ejus ut Libani; electus ut cedri.*

* Ut Libanus celsus species ita præminet ejus,
Ipse quoque electus Libani velut altera cedrus,
Contiguos montes Libanus præcellit ut omnes.
¶ Gloria sic sponsi penitùs supereminet omni
merito
Sanctorum numeru, celsæque simillima cedro,
Præ natis hominum docet hunc formâ speciosum.

v. 16. *Guttur ejus suavissimum, & totus desiderabilis.*

* Guttur habet lepidum, cunctâ dulcedine plenum.
¶ Prædivus omninò summo perfectus & imo,
Evomit humores, quos mens purgata nocentes
Esurii atque sitii, quod sponsi gutture prodit.
Dogma salutiferum sibi plusquam mella saporum,
Hæc videt & gustat, quia dulcis conditor extat.
Hunc etiam totum liquet omnibus esse decorum,
In quo naturæ constat perfectio simplæ,
Quam sitit Angelicus certatim cernere vultus.

v. 16. *Talis est dilectus meus, & ipse amicus meus, filia Jerusalem.*

* Est igitur talis meus hic, quem dico, sodalis,
Qui se gratuitum non dignæ præstat amicum.
¶ Dilecti speciem cepi jam pandere pridem;
Consuluistis enim, quem sic vehementer amarem,
Quis sit, vel qualis, tamen omnibus ante relatis,
Hoc super addicto, rationis ut exigit ordo.
Præcedens meritum non hunc mihi fecit amicum;
Sed priùs ancillam gratis sibi fecit amicam.

v. 17. *Quò abiit dilectus tuus, ô! pulcherrima mulierum? Quò declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?*

* Quò tibi dilectus peregre tunc esse profectus
A te credatur, speciosa virago, precamur,
Edic ad liquidum, tecum quæramus ut illum.
¶ Sponsa quidem de te cognovimus omnia verè
Carnea jura tui sponsi, cujus deitati
Nil assompta caro minuit; nunc ille peracto
Tempore pugnandi, similandus jure giganti,
Quâ victor regnet, vel si mortalia curet
Dicere te nobis, ac nos tibi credere par est.

CAPUT VI.

v. 1. *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatis, ut pascatur in hortis, & lilia colligat.*

* Coelitus irriguum descendens sponsus in hortum,
Visitat areolam, pigmenti germine fœtam,
Deliciosa nimis ut pascua carpat in hortis,
Colligat & plenè candentia lilia quæque.
¶ Olim virgineam qui descendebat in aulam
Imber, ut in vellus, patriâ nunc sede receptus,
Sponsus adest nostro, quem dudum severat, horto,
Dogmate plantando, cœlesti fonte rigando,
Areolamque suam virtutum germine fœtam
Efficit, ut florem bonitatis dent & odorem
Catholici populi, divino vomere culti,
Oblectentque Deum veluti cibus acta piorum;
Et sic credentes sponsus sibi colligat omnes.

Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. v. 2.

* Sponso servo fidem, me sponsus amat redamantem,
Cui semper gratus placet inter lilia pastus.
¶ O! animæ sanctæ, consultum quæritis à me,
Quâ mihi dilectum speretis reperiendum.
Et quâ versetur descripsi, quidve operetur;
Insuper exemplum de me propono sequendum,
Atque quibus causis vos illi concilietis.
Nempe vicem fidei sponso conservo fideli,
Quem mera virginitas, morumque oblectat honestas.
Suadeo sic vobis casti commercia amoris,
Nil præferre sibi, si vultis vos redamari.

Pulchra es, amica mea, suavis & decora sicut Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. v. 3.

* Pro facie nitida mihi pulchra videris, amica,
Jerusalem qualis constat, species tua talis.
Est quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo castrorum contra bene dispositorum.
¶ Pulchra per acceptum baptismi tempore amictum,
Suavis, & omne decus conservans semper ab intus,
Ad visum pacis, verbis contendis & actis:
Hostibus invisis huic jure timenda videris,
Inque tuis castris fraterna pace globatis.
Non aditum sperant qui inferre pericula tentant;
Nempe locum cladis facit interruptio pacis,
Quam violare cupit qui semel præcipitavit,
Invidus & discors, & veri luminis excors.
Hic timet unitum fraterno glutine cœtum,
Qui sibi patentes discordet, possidet omnes.

Averte oculos tuos à me, quia ipsi me avolare fecerunt. v. 4.

* A me, sponsa, tui procul avertantur ocelli,
Ipsi me planè fecerunt avolitare.
¶ Si tendas aciem penetrare meam deitatem,
Nunc minimè poteris, & ob hoc præsentia carnis
Est ablata tibi, quò mentem spe potiori
Semper eò tendas, soliì quà culmina cernas,
Cum Patre regnantem, quem velles carne morantem.

CAPILLI TUI SICUT GREX. * *Hæc omnia invenies in superioribus dicta de Ecclesia; ideo nunc de Synagoga eadem replicare debemus, excepto quod ibi fragmen mali punici, hic autem cortex mali punici dicitur.* v. 4. * *Hæc observatio sic habetur in ms, minio descripta.*

Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus. v. 7.

* Reginis justæ per senas, pellicibusque
Per decadas octo metiri distinguitur ordo,
Turba puellaris numero non clauditur ullo.
¶ Convenit ut justè Reginis, pellicibusque
Ordo discretus sit diversis speciebus.
Quas nunc vera probat animas, in fine coronat
Nobilitas meriti; sed mittit perditioni
Fictio virtutis, quæ mundi dedita lucris,
Sub titulo verbi quærens terrena adipisci,
Separat à regni cœlestis sorte perenni.
Denique nobilibus doctorum sors animabus,

Utpote

Utpote Reginis, jure est speranda perennis,
Quæ præcepta decem per sacram cognita legem
Sic implent opere, pro summi Regis amore,
Ut sit eis votum senarius iste laborum.
Quæ cùm sint ipsæ regali germine fœtæ,
Progenerant sobolem doctrinis spiritualem,
Regis ut à dexteris assistant; at reprobandis
Pellicibus contra non est sors, sive corona;
Namque receperunt mercedem quam cupierunt.
Et dum constet eas regali semine fœtas,
Nec fieri sobolis genitrices spiritualis,
Non tamen in regni reputati sorte perenni
Hæ miseræ poterunt, quæ laudis munia quærunt,
Et præcepta decem, per sacram cognita legem,
Verbis promulgant, ut mundi præmia sumant.
Climate quadrifido, quo funditur, & revoluto
Tempore quadruplici, solvet sua debita fini.
Ex tamen utrisque Reginis, pellicibusque,
Quamvis diversè videantur dogmata ferre,
Maxima sanctarum prodit soboles animarum,
Quas adolescentes, & adhuc doctoris egentes,
Nubilis, haud fœtas doctrinis, efficit ætas.

v. 8. *Una est columba mea, perfecta mea, una est matris sua, electa genitricis sua.*

* Una columba mihi, perfecta decore nitenti,
Una suæ matri, dilecta suæ genitrici.

speciorum
¶ Quamvis multarum de personis facierum
Ecclesiæ populos sibi colligat, atque duobus
Ordinibus numerum discentum atque docentum
Compleat in finem, tamen hæc mea concio eidem
Spiritui paret, cujus carismate gaudet,
Pulchra columbinæ conservans munia vitæ,
Atque suæ matris, cui nomen visio pacis.
Æmula nunc peregrè partem sibi sortis amicæ
Spetat apud superos cives mihi jam sociatos.

v. 8. *Viderunt eam filia Sion, & beatissimam prædicaverunt; Regina & concubina laudaverunt eam.*

* Hanc quoque filiolæ dignam duxere decore;
Hoc placuit justè Reginis, pellicibusque.
¶ Veri doctores, auditoresque fideles,
Ecclesiam matrem venerantes, ejus honorem
Amplificant, augent, hanc semper crescere gaudent.
Quin ipsos etiam, qui non virtutis amicam,
Sed simulativam conantur ducere vitam,
Ejus terret amor, fitque omni tempore major.

v. 9. Vox Synagogæ. *Quæ est ista quæ progreditur sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.*

* Quænam dicetur, quæ sic progressa videtur,
Ortus ut auroræ, pleno vel luna decore,
Atque electa Deo, quasi sol splendore sereno?
Sic quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo castrorum contra bene dispositorum.
¶ Ecclesiam Domini, quam nescia primitùs odi,
Nunc stupeo talem, nec in una sede vacantem,
Sed magis in cuncti progressam climata mundi.
Ortus ut auroræ se toto spargit in orbe.
Sic hæc post veteris tenebras incredulitatis,
Mane novum veræ fidei se gaudet habere;
Et quasi luna nitens, & plenâ luce refulgens,
amplis
Eniteat quamvis radians virtutibus almis,
Quicquid virtutis, vel quicquid inest sibi lucis,
Non putat hoc ex se, sed donum desuper esse.
Ut per se vacuam nativo lumine lunam
Participem lucis facit illustratio solis,
Hæc electa Deo, quasi sol splendore sereno,
Luminis ad patrem mentis defigit acumen.
Hunc sibi sectandum, proponit, & hunc imitandum,
Nil foris attendens, sed corde ad præmia tendens,
Qua sol justitiæ justis radiat sine fine.
Hæc quoque terribilis, metuendus ut est inimicis
Ordo castrorum contra bene dispositorum,
Fortiter aëriis pugnam minitando catervis,
Illis tentandi loca, ne sint pervia, claudit;
Namque aditum cladis prohibet concordia pacis.

Vox Ecclesiæ. *Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica.* v. 10.

* Ad loca fœta nucum descendi visere visum
ad poma
Depressas valles, si sunt ex more feraces,
Id simul inspicerem si ferret vinea florem,
specie
Si facie solita dent germen punica mala.
¶ Quæ, Synagoga, quidem virtutum culmina pridem
In me miraris, hæc munera sunt deitatis;
Quicquid id est quod sum, mihi non adscribere possum,
Sed sponsi donis: At gratia tanta datoris
Non hebes est in me; sed sollicitudinis igne
Decoquor ad dignas illi grates adhibendas.
cortice
Ergo dum nuclei sunt testæ carcere clausi,
Carneque sub fragili latitat substantia cœli,
Cùm nequit alterutrum sibi mens lucere piorum;
Sponsi circuiens hortum, passimque requirens
Germina virtutum, verbis plantata docentum,
Exploro mentes velut in convalle jacentes,
Quæ cùm sint humiles, & verbi fonte madentes,
Mitia factorum producunt poma bonorum.
Hoc quoque contemplor, quam severat ipse Redemptor,
Vinea si floret, si nomen fructibus ornet,
Palmitibus sponsi ne desit cura putandi;
Præcipuè scrutans, si quos constantia durans
Reddit eo fortes, metuant ne ferre labores
Nomine pro sponsi, sed & undâ sanguinis udi,
Mente satis promptâ rubeant quasi punica mala.

Nescivi, anima mea conturbavit me propter qua- v. 11.
id est spontaneus ipse
drigas Aminadab.

* Nescia sum, subitis adeò perterrita miris;
Aminadab rapidæ me turbavere quadrigæ.
¶ Nescia donorum, sponso donante, datorum,
Sponsa decora tibi nova cùm spectacula vidi,
Obstupui planè; nam cùm lex atque prophetæ
Cœlitus existant, quis rem non horreat istam?
Nunc evangelicas adeò fervere quadrigas,
Quod semel populi donavit sponte saluti.

s. captiva vel sanguinea
Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te. v. 12.

* Suasa meis monitis, captiva redi Sunamitis,
¶ Ut quæ speramus vitæ bona, conspiciamus
Cuncta per aurigam sponsum, verbique quadrigam.
Præstita dona mihi stupido sensu retulisti,

Quæ mihi provenit; temet Synagoga manebit
Gratia, si redeas per legem, sive prophetas,
Si tibi promissum tandem vis credere Christum.
Credula si fueris, multa virtute * ditabis,
Fiat ut hoc cujus devotâ mente sitimus.

* pro ditaveris.

CAPUT VII.

v. 1. *Quid videbis in Sunamite, nisi choros castrorum?*

* Prospiciens avidè, quid cernis in Sunamite?
sonoros
Quid? nisi forte choros castrorum suave decoros.
¶ Perfidiâ duram, tu sponsa, doles Synagogam
Tardiùs ad fidei compendia velle reverti.
Tempus mox aderit, quo se tardasse dolebit,
Ac dolitura moras, vires effundere totas,
Incipiens per me, concordi stabit amore.
Tecum pro fidei verbo mors ipsa timeri
Non valet in castris pro me pugnare paratis.

v. 1. *Quàm pulchri sunt gressus tui, in calceamentis, filia Principis!*

* Gressus compositi noscuntur testificari,
Atque periscelides, quod filia Principis extes.
¶ Dum pedibus pulchris circumfers nuntia pacis
Ex motu verbi, per te quod in ultima ferri
Climata festinas; ad id exemplaria, vitas,
Dicta, & acta Patrum tibi sumens, sponsa, priorum,
Hæc ut gestorum sint munimenta tuorum.
Tutamenta pedum sunt, ut pelles animantum.
Indicium præbes quod filia Principis extes.
Illius alpha & ω qui dicor nomine vero,
Qui memet populi donavi sponte saluti.

v. 1. *Junctura femorum tuorum sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.*

* Juncturas femorum tales liquet esse tuorum,
Artificis doctâ quasi facta monilia dextrâ.
¶ Quomodo juncturæ femorum loca sunt geniture,
Sic mihi tu prolem gignis modo spiritualem
Per verbum fidei, sacrique fluenta lavacri.
Jungit & una fides gemina de plebe fideles,
Ut duo juncturâ femorum astringuntur in unum;
Qui quoniam fidei jungunt studium faciendi,
Quod mea verba jubent, ut pulchra monilia fulgent.
Non tamen hoc hominis meritum; faber ille decoris
Unicus est nobis; sine me nil quippe potestis.

v. 2. *Umbilicus tuus sicut crater tornatilis, numquam indigens poculis.*

* Pocula dans plenè crater tornatilis ex se,
Qui non siccetur, tuus umbilicus habetur.
¶ Doctores veri verbi dulcedine pleni,
Fundunt exteriùs quod eis exuberat intùs,
Et nil elati, verùm discentibus æqui,
In medio mentis, velut in testudine ventris,
Se fragiles recolunt, ideóque tumescere nolunt.
Hi veluti torno teretes, non pectore torto,
Laudibus haud vacuis inhiant, lucrisque caducis;
Sed spe directâ tendunt ad dona superna.
Hos quoque, quam fundant, non copia deserit unquam
Dogmatis almiflui credentum danda saluti;
Nec tantùm linguæ virtus sperantibus in me,
Quin & in adversis dabitur constantia cordis.

Venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis. v. 2.

* Venter triticeo tuus est similatus acervo,
Lilia quem niveis vallant stipata frutetis.
doctrinæ
¶ Pocula scripturæ cùm prælibentur ubique,
Pectora discentum verbis madefacta docentum,
Perfidiæ lolium cupiunt evellere primùm,
Ut post triticeo fidei cumuletur acervo;
Idque nequit fieri, nisi contendant reminisci
Se fragiles per se, fortes existere per me.
Ut venter fragilis munimen non habet ossis,
Verùm cautelam perquirit, egens, alienam;
Ut sibi triticeus spatio discordat acervus,
Nam latus fundo tenuatur acumine summo;
Sic sibi dissimilis constat plebs una fidelis:
Sunt etenim plures, sua qui, cùm sint locupletes,
Pauperibus tribuant, quàm qui possessa relinquant.
Clara quidem vitæ mercantur præmia utrique,
Et sua qui tribuunt, & qui possessa relinquunt;
Stella sed à stella distabit luce serenâ.

Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli. v. 3.

* Ubera bina tui turgentia lacte liquenti,
Binis hinnuleis capreæ compono gemellis.
¶ Lacte mei verbi qui nutrimenta magistri
Dant plebi teneræ Gentili, Judaicæque,
Fœtus esse mei noscuntur more fideli;
Namque meo zelo fervent, & amore gemello
Munditiam vitæ, quam me didicere docente
Semper amant; oculis rectum rimantur acutis.
Hoc quoque monstrantes aliis, conscendere montes
Virtutum gaudent; his omnia terrea sordent.

Collum tuum sicut turris eburnea. v. 4.

* Formula cervicis tibi sicut eburnea turris.
¶ Ut corpus capiti conjungit fistula colli,
Per quam vox extrà, sed in alvum mittitur esca;
Sic mihi doctores subjectas jungere plebes
Ardent quotidie, præbendo cibaria vitæ,
Voceque verborum reserando profunda meorum,
Moribus ut pulchris præstant, ut eburnea turris,
Subjectis vitæ dantes exempla beatæ.

Oculi tui sicut piscinæ in Ezebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. v. 4.

* Lumina piscinis Ezebon tua comparo puris,
In foribus portæ habitat quâ filia turbæ.
¶ Doctores veri piscinis assimilandi,
In foribus portæ quæ sunt urbis populosæ.
Sic bona prospiciunt his quos baptismate tingunt,
Ut membris oculi, dantes quoque pocula verbi,
Zonâ mœroris promittunt gaudia cunctis,
Ut præsens gemitus det veri gaudia risûs.
Ante fores urbis piscinis est locus istis,
Nec patet ad vitam veniendi copia cuiquam,
Ni per doctores lavet in baptismate sordes,
Atque salutarem verbi bibat inde liquorem.
Urbi Catholicæ stat nomen filia turbæ,
Utpote cui cives numerosa frequentia plures
Addere non cessat, dum mundi clausula restat.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. v. 4.

* Sponsa, tuus nasus quod olet cognoscere gnarus,
Ut turris Libani, quæ respicit ora Damasci.

¶ Officium nasi velut est discernere suavi
Id male quod fœtet, quod mulcet, sive quod horret;
Sic & odora tuis doctoribus est animi vis,
Spirauumque sagax discretrix, provida, verax,
Quæ fidei veræ satis delectetur amore,
Hæreticæ sectæ-fœtores horreat æquè.
Eminet his porro doctorum præcluus ordo,
Ut turris Libani, quæ respicit ora Damasci:
Nam decus exemplis, robur præstant documentis,
Et sibi subjectos contra munire cruentos
Non cessant homines, qui nunc quasi bellua pinguis,
Sanguinis & carnis sunt pastibus illecebrosis,
Sive potestatum contra tela aëriarum,
Sanguine læsarum quæ se pascunt animarum.

v. 5. *Caput tuum ut Carmelus, coma capitis tui sicut purpura Regis vincta canalibus.*

* In conoo capitis Carmelo consimilaris,
Suotque tui capitis crines ut purpura Regis
Cœpta colorari, fluitantum juncta canali.
¶ Sana tuæ mentis ratio, quæ præsidet illis
Mentibus interiùs, quasi membris arx capitalis.
Suggerit ipsa tibi subtiliter hoc speculari.
Temporibus priscis data circumcisio carnis
Unius & membri, quid distet spirituali,
Qui sensus animæ dum circumcidit honestè,
Præparat ascensum, velut in Chermel mihi gratum.
At de mente tua meditatio quæ fluit orta,
Mobilis & gracilis quasi pulchris compta capillis,
In se purpureum trahit illa mei monimentum
Sanguinis, exemplum sibi sumens inde sequendum.
Utque colorinidam regali murice lanam
Stringit funiculis, vinctâque canalibus imis
Condecet; haud secus hi qui me cupiunt imitari,
Membra timore meo configunt, nilque timendo,
Se reprimunt ipsos, velut in convalle canalis,
Ut mea dicta bibant, & regia purpura fiant.
Lana madens succo, testarum sanguine fuso,
Regia vestis erit; sic hos in fine manebit
Lætitiæ testis, meritorum congrua vestis.

v. 6. *Quàm pulchra es, & quàm decora, charissima, in deliciis!*

* O! quàm pulchra meis oculis, & honesta videris
Ubere multarum, charissima, deliciarum!
¶ Per meritum fidei contendens pulchra videri,
Negligis haud operum decus illi jungere plenum:
Et licet hîc crebris certaminibus tribuleris,
Jugiter aëriis pugnam minitans inimicis,
Et diversorum conflictibus hæreticorum,
Delicias tamen es amplectens spirituales,
Jam sapit illa tibi, quâ te quandoque potiri
Speras, dulcedo, toto durabilis ævo.

v. 7. *Statura tua assimilata est palmæ, & ubera tua botris.*

* Sponsa, tuam celsæ staturam comparo palmæ,
Ubera maturis sed dico simillima botris.
¶ Mens erecta tui spe tendit ad astra salubri,
Nec se curvari patitur culpâ capitali.
Hanc similem palmæ proceræ testor & altæ,
Quæ licet angusto stet robore, & aspera musco,
Corticis horrifici sit parte sub inferiori,
Cùm tamen ad liquidum se subrigit aëra primum,
Robur multiplicans, foliis, fructuque redundans,
Arboribus reliquis, quæ dilatantur in imis,
Et facie præstat, signa & victricia gestat.
Sic, soror, haud sortem te ad mundi reddis amorem;
Præmia vel laudes à nullo sumere gaudes,
Nec te magnorum terret formido laborum
Asperitate suâ, quin speres dona futura,
Quæ foliis verbi splendens, fructuque perenni,
Gestes in dextra palmæ victricia signa.
Hæc tibi virtutis durat constantia jugis.
Sed quos doctores statuis super inferiores,
Ubera sunt lactis, per verbum simplicitatis:
Sed cùm perfectis propinant vina salutis,
Munia maturis servant æqualia botris.

Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus ejus, & erunt verba tua sicut botri vineæ. v. 8.

* Palmam scandendi fixa est sententia menti,
Hinc quia maturum spero decerpere fructum.
Te tua maturis fiunt paria ubera botris.
¶ Quæ speras à me sponsalia, tunc tibi plenè,
O! soror, exolvam, cùm promptus brachia tendam
Affigenda cruci, mundi expandenda saluti.
Ad me cuncta traham, cruce dum mundavero terram:
Principe nam mundi superato, certa triumphi
Palma resurgentem, dextrâque Patris residentem,
Me manet. Ex hoc jam manifestiùs undique prodam
Mystica poma crucis, quæ sunt medicina salutis
Vulnere serpentis tactis mortalibus ægris.
Tunc quoque doctores, qui verbi lacte minores
Primò nutrierant, dum lassùs illa revelant
Condita sub psalmis mysteria, sive propheris,
Post lac historiæ vinum fluet allegoriæ.

Et odores tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum. v. 8. 9.

* Oris odor talis tibimet, fragrantia qualis
Dulcibus è malis emanat conglomeratis.
Guttur habes nitidum, redolens ut præclue vinum.
¶ Malorum novitas suaves exhalat ut auras;
Sic & odoriferi bona diffamatio verbi
Allicit absentes gratanti aspergine mentes.
Vocis & ipse sonus doctorum gutture promptus,
Fragrat ut antiqui sapor, & fragrantia vini.

Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum. v. 9.

* Dignum dilecto, quod jure bibatur ab illo,
Dentibus & labiis ut ruminet hoc venerandis.
¶ Sponsus, ut eximio similat mea guttura vino
Dogmata percepti conor quibus edere verbi;
Judico sic dignum mysteria tanta per ipsum
Primitùs educi, qui fons & origo salutis
Extitit humanæ, quæ plebibus insinuare
Concio doctorum, quasi mundus grex animantum,
Præmedirans in se, quod tandem ruminet ex se.

Ego dilecto meo, & ad me conversio ejus. v. 10.

* Sponso servo fidem, me sponsus amat redamantem.
¶ De thalamo matris, velatus tegmine carnis,
Dum sponsus nondum processerit, esse futurum
Hunc hominem novi, nostræque simillima carni
Munia gestorum promiserat, ut mihi dudum.
Ejus in adventum quapropter dirigo sensum,

Firmiter hoc credens quod pareat hic mihi præsens.

v. 11. 12. *Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum; commoremur in villis: Mane surgamus ad vineas. Videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.*

* Sponse, veni latos ut progrediamur in agros;
Stemus & in villis, & conversemur in illis.
Est operæ pretium nos surgere mane videndum
Vinea si floret, si flores fructibus ornet,
Si specie solitâ dent florem punica mala.
¶ Sponse, veni fragilis, velatus tegmine carnis,
Dogmaque divinum tua det præsentia primum.
Hoc quoque per latos mundi doctoribus agros,
Spargendum mandes, qui non quasi prætereuntes,
Sed stabiles potiùs, consuetos linquere ritus
Cogant paganos, verbi gladio superatos;
Et sic sollicitè falcastra sciant adhibere,
Ecclesiæ teneris est quæ tua vinea ramis,
Ut vineæ florem virtutum fructibus ornent,
Incaleatque piis mox auditoribus hæc vis,
Ut cupiant pro te fuso rutilare cruore,
Punica mala solent qualem proferre cruorem.

v. 12. *Ibi dabo tibi ubera mea.*

* Hîc præbebo meas tibi plenas lacte mamillas.
¶ Sponse, per humanos habitus cùm veneris ad nos,
Voxque tui verbi lato reboaverit orbi,
Incipiens à te, sed in omni posteritate
Divulgando magis doctores, quando putabis,
Vivis palmitibos quò fiant fructiferi plus,
Fortia sacrorum falcastra adhibent monitorum.
Tunc multam sobolem pariam tibi spiritualem,
Lacte sub historico pascendam tempore primo,
Donec perfectas verbi solidentur in escas.

v. 13. *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.*

* Limine portarum redolet vis mandragorarum.
¶ Dant operam qoando populis tua verba serendo
Spargere doctores miræ virtutis odores,
Erigit intentum plebs auditoria sensum;
Nam per eos portas vitæ sibi credit apertas.
Mandragoræ radix ut cernitur esse mutatrix
Corporis humani; sic subjectis humiliari
Doctores norunt passivo glutine motum,
Paulus ut enumerat, cùm se infit mantibus æquat.
Mandragoræ pomum, velut ob medicamina potum,
Dat somnos ægris post longa insomnia fessis;
Sic quoque doctores, quos mondi ferre labores,
Et strepitus cernunt, verbi medicamine vertunt
In requiem mentis; nec jam gaudere retentis,
Sed magis amissis opibus, ludisque relictis,
Ejusdem pomi bibito velut exteriori
Cortice, non sentit quæ pro medicamine tangit,
Ustio vel ferrum: sic cùm medicamine verbum
Plebi sorbendum præbetur ab ore docentum,
Ipsa superficies ejus solet addere vires
Mentibus ægrotis, sensumque fugare timoris,
Ne pro spe vitæ metuant adversa subire.

v. 13. *Omnia poma nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi.*

* Omne genus pomi veterisque novique ego novi
Conservare tibi, quem diligo mente fideli.
¶ In veteris legis scripturâ, sive Prophetis,
Aut Evangelicis, temet dictante, libellis,
Quicquid promissum dolcedinis est mihi fixum,
Hoc teneo certè quod donetur mihi per te.
Principium de te quoniam promissa habuere,
Non est ambiguum temet promissa daturum.

CAPUT VIII.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera v. 1.
matris meæ, ut inveniam te foris, & deosculer te, & jam me nemo despiciat?

* QUis dabit hoc, frater, ut te lactet mea mater,
Inventumque foris labiis te exosculer istis?
Nemoque me spernat, quam dilectam tibi cernat.
¶ Quis dabit optanti, faciemque tuam sitienti,
Ut quem non novi, mi sponse, parem monitori,
Æquævum numen, verum de lumine lumen,
Te quandoque meæ naturæ corpus habere
Aspiciens clarè, fratrem te jure vocare?
Credula præsumam, personam scilicet unam
Carne sub assumptâ, sed non deitate minutâ,
Inventoque foris temet verbo genitoris,
Ad faciem facie potiar: cui nunc ut amicæ,
Ore prophetarum mittit sponsalia tantum.
Me quoque non ultrà despectio terreat ulla:
a Sed quod spero magis, Judeæ finibus arctis, a
Quæ con . . . . tbi
Et tua . . . . sonet omni gloria terræ.

Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ, v. 2.
& in cubiculum genitricis meæ; ibi me docebis.

* Amplexu stringam, nec te, mi sponse, relinquam,
In conclave meæ genitricis dum referas te;
Notitiâ legis quia me, dilecte, replebis.
¶ O! si, sponse, foris mihimet præsens videaris,
Mox ego, mox, inquam, fidei per brachia stringam.
Tunc mihi dilectum, quia delectabile tecum
Hoc mihi tempus erit, quo te remanere decebit
In stadio mundi, cùm tempus erit redeundi
Luminibus lætis, te prosequar usque sub arcis
Mœnia sydereæ, quâ te cum Patre sedere
Vera fides credit. Post te quoque mens mea tendit,
Scilicet hanc ob spem, quo per te ducar eodem.
Teque boni fontem spectans, inducar in omnem
Veri notitiam, quam nunc penetrare nequibam.

Et dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum v. 2.
malorum granatorum meorum.

* Dulcia conditi promam tibi pocula vini,
Et de granatis dabo musti pocula malis.
¶ Materiam carnis cùm tu super astra levabis,
Et tibi consessus dabitur, mi sponse, paternus,
Est quia certa mihi spes ad te perveniendi,
Non tepidè vivam, sed totam cordis opellam
Sic tuus uret amor, ut sit virtutum operator,
Et quasi conditum norit fervescere vinum,
Ex operum studiis manifestans intima mentis.
Quin ita ferventes quorumdam cùm tibi mentes
Fecero, quò cupiant ipsam pro te perdere vitam,

a Hæc Manuscripti lacuna sic fortè suppleri posset:
Sed quod spero magis Iudea finibus arctis,
Quæ conclusa fuit disruptis robore verbi,
Tunc tua multimodè sonet omni gloria terra.

Martyrioque

Martyrioque suo pro temet sanguine fuso,
De quasi granatis dabo mystica pocula malis.
Una fides, unus his spiritus, atque amor unus,
Pluribus ut granis uno sub cortice clausis.
Est locus, exemplum placet his tua passio magnum,
Sanguine martyrii peccatis purificari,
Excoquit ut sordes mustum cùm bulliet omnes.

v. 3. *Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

* Læva caput fulcit, sponsi me dextera cingit.
¶ Jam desideriis sponsus, pompisque caducis
Me dormitantem quia cernit ob ejus amorem,
Tempore præsenti, septeno munere sancti
Pneumatis & verbi fulcit me luce superni,
Et reliquis donis, ductricia quæ rationis
Pignora nunc mihi sunt, veluti caput ante refixum
Subdita membra tegit. Post hoc me certa manebit
Indefectivæ prædives gloria vitæ.

v. 4. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.*

* Jerusalem natæ, contestor vos ego clarè,
Ne mihi dilectam, dulcique sopore sopitam,
Aut sonus, aut strepitus de somno suscitet ullus,
Donec, ut ipsa velit, sponsam consurgere fas sit.
¶ Obsecro vos animæ, baptismi fonte renatæ,
Jerusalem superæ cives quandoque futuræ,
Videritis mentem mihimet quandoque vacantem,
Ne mundi studiis hanc infestare velitis,
Donec ab hac opera placita sibi cesset in hora.

v. 5. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?*

* Quæve sit, aut qualis eremi quæ scandit ab imis,
Intra me stupeo, quæ cultu delicioso
Huic solet inniti, quo me decuit magis uti.
¶ O! qualis meriti, quantæ virtutis haberi
Convenit Ecclesiam, gentili stirpe creatam,
Quæ licet ante Dei, totius & nescia veri,
Ritibus errorum culturæ dæmoniorum
Dedita vixisset, quasi quæ legem didicisset
Nunc eremum veteris linquens incredulitatis,
Affluit omnigenæ virtutis schemate plenè.
Viribus haud propriis fidit; sed nititur omnis
Illius & nostro spes, & fiducia sponso.
Justius innixam, cui me conjunxerat unam;
Nam virtus Domini Judeæ est cognita soli.

v. 5. *Sub arbore malo suscitavi te; ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.*

* Arbore sub mali cùm temet vivificavi,
Scito tuam matrem corruptam esse sub eadem.
¶ Unde fit Ecclesiæ, gentili germine natæ,
Religio fidei, miraris corde stupenti,
Quæ numero crescit, virtutibus aucta nitescit.
Hoc cur acciderit ratio te justa monebit.
In cruce morte mea peccata luens aliena,
Cùm te restitui vitæ veræque saluti,
Turba Sacerdotum, Scribarum, vel Seniorum,
Quæ reliquæ genti, quasi matri consilianti,
Debuit officium, semet corrupit, iniquum
Barabbam eripiens, insontem me crucifigens.
Nec sibimet solùm nocuit; sed colla nepotum
Non secus ac ferro constrinxit sub maledicto.
Ergo per injustam doctorum turba repulsam,
Linquens Judæam, terramque petens alienam,
Congregat Ecclesiam de cunctis gentibus unam,
Quæ fidei sacram mihi desponsata per arrham,
Nil fidens in se, spe totâ nititur in me.
Hinc modo deliciis virtutum gaudet opimis.
Post etiam natis regni justè reprobatis,
Ut sua nunc est spes, fiet mihi certa cohæres.

Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. v. 6.

* Me velut egregium supra cor pone sigillum,
Brachiolumque tuum fac ferre mei monimentum;
Impetus ut mortis mea sic dilectio fortis,
Inferus ut strider, tua sic mens æmula fervet.
¶ Parva licet numero tu sis, tamen illa memento
Munere quæ sponsi sponsalia, sunt tibi soli.
Mater cunctarum quibus extas Ecclesiarum,
Sanguinis atque mei, quo te de morte redemi,
Redde vicem pretio, me gestans pro monimento
In corde & factis, cujus dilectio fortis
Sic fuit erga te, mortem duraret ad usque.
His meritis contra male respondens, Synagoga,
Invida, quæ mihi tunc de gentibus, Ecclesiæ nunc
Æmula perduras, nec adhuc resipiscere curas,
Parce sed his odiis, & eris mihi sponsa fidelis;
Nam te communi decet adgaudere saluti;
Unum atque Ecclesiæ decet ambas nomen habere.

Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. v. 6.

* Lampas habet quales flammas, dilectio tales.
¶ Vela velut flammam non celant vitrea sparsam;
Sic quoque quam mentem dilectio vera calentem
Intùs reddiderit, operum mox luce nitebit.

Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. v. 7.

* Hanc quoque multarum vis non est extinguere aquarum;
Obruet hanc nullus violentus fluminis ictus.
¶ Sæva meos contra quamvis hostiliter unda
Bulliat orta nimis, extinguere non valet ignis
Quem mea succendit dilectio; nulla movebit
Fundatos igne violentia, sed ruet in se.

Si dederit homo omnem substantiam domûs suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. v. 7.

* Pro rebus vanis pretii est dilectio talis,
¶ Ut nihili pendat, qui propter eam sua perdat,
Maxima sint quamvis bona mundi mox pereuntis.

Soror nostra parva, & ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eam propugnacula argentea. Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. v. 8. 9.

* Parvula non tumidis soror extat nostra papillis.
Alloqui tempus præsto est, quid ei faciemus?
Si murus fuerit, nos ædificare decebit
Hunc super argento de propugnacula puro.
Janua si fuerit, ratio nos ipsa docebit
Hanc tabulis cedri compingere glutine leni.
¶ Ecclesiæ teneræ de gentibus, atque novellæ,
Desunt doctores, qui verbi lacte minores,
Instat alant matrum; sed ne lucris animarum
Cessent prospicere, soror est opis indiga nostræ.
Parvula, nec numero constat, nec idonea verbo.
Ergo consilium sperandi demus amicum,
Taliter ut si qui possint in ea reperiri

Z z z z

Ingenio clari, vel quos sapientia mundi
Reddidit insignes, fidei nunc robur habentes,
Inclita divinis discant mysteria libris,
Quæ paria argento sunt terque quaterque probato;
Et velut ex muro pulchrè superædificato,
Propugnent bonis, obnitanturque dolosis.
Sed quia non adeò pollent sermone faceto,
Nec mundi tumidam didicerunt Philosophiam;
Et tamen edocti doctrinâ simpliciori,
In fidei portam possunt adducere quosdam,
His exempla Patrum sunt proponenda priorum,
Instar cedrorum, dulcissima mentio quorum
Immarcescibilis durabit, & inscia finis:
Ut dociles mentes isthæc exempla sequentes,
Vera fides planas faciat, dilectio latas.
De tabulis cedri fit janua glutine leni,
Quæ certis vicibus aut clauditur, aut aperitur.
Sic qui sacra Patrum recolunt exempla priorum,
Tempora discendi servabunt atque docendi,
In fideique mores adducent quosque minores.

v. 10. *Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.*

* Murus ego fortis, mihi sed sunt ubera turris,
Ex quo pacificum sibi mens mea senserat illum.
¶ In fidei porta quia sum superædificata,
Et lapides vivos, fraterno glutine junctos,
In me contineo, muri vice firma manebo.
Cùm mihi sint plures hæc intra mœnia cives,
Sunt tamen insignes, qui matrum munia agentes,
Verba lactis habent, dum blando dogmate suadent
Mentibus infirmis; necnon velut ardua turris,
Defensare bonos norunt, arcere dolosos.
Hos meritò turri, quæ cunctæ præminet urbi,
Hinc liquet esse pares, quoniam mores populares
Præcellunt virâ, morumque habedine mirâ.
Hoc decus omne mihi, nimirum munere sponsi,
Qui prius ancillæ dans gratis nomen amicæ,
Fecit apud Patrem proprio mihi sanguine pacem.

v. 11. *Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos; tradidit eam custodibus.*

* Vinea pacifico fuit isthæc, cujus origo
Parvula; nunc secum trahit omne genus populorum.
¶ Vinea pacifici debet plebs credula dici.
Non ea Judaico primùm sata germine pauco,
Unius & gentis circumdata finibus arctis;
Sed quæ gentili de germine cœpit oriri,
Jamque suos omnem ramos extendit in urbem,
Omnibus in populis dignis habitanda colonis.

v. 11. *Tradidit eam custodibus.*

* Hanc qui plantavit, custodibus ipse locavit.
¶ Ecclesiæ sponsus culturam impendere promptus
Spiritibus superis, doctoribus atque prophetis
Hanc defendendam contradidit atque colendam.

v. 11. *Vir affert pro fructu ejus mille argenteos.*

* Mille numismatibus vir fructum comparat ejus,
A virtute viri cui constat nomen oriri.
¶ Strenuus ille vir est, qui mercenarius haud est,
Sed totis studiis est cultor vitis herilis.
Huic, quoniam sperat sibi quo vindemia cedat,
Sordescunt nummi; sed & omnis gloria mundi,
Nunc & in Ecclesia lucratus herilia jura,
Jure boni servi tunc gaudeat Euge perenni.

v. 12. *Vinea mea coram me est.*

* Vinea quam sevi non excidet hæc mihi menti.
¶ Quamvis Ecclesiam custodibus ipse tuendam,
Tradiderim lectis custodibus atque prophetis;
Non tamen absentem, sed me sibi prospicientem,
Dum mundus steterit, custodem semper habebit.

v. 12. *Mille tui [argentei] pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus ejus.*

* Mille numismatibus signatas temporis hujus
Divitias fluxas prudenti mente recusas,
Ut mansura tibi serventur præmia cœli.
¶ Non cadet hæc frustra tibi spes, retributio multa.
Omne repensabit quod quisque fideliter egit.
Qui tamen hîc aliis desudant erudiendis,
Mercedis duplæ capient hi præmia vitæ.

v. 13. *Quæ habitas in hortis amici auscultant: fac me audire vocem tuam.*

* Pervigil hortorum cultrix soror irriguorum,
Per modulos suaves mihi vox tua mulceat aures.
Hâc etiam fidi satis oblectantur amici.
¶ Quæ non præterient, sed fixa habitacula ponent,
Germina virtutum, fructum facientia sursum,
Cordibus in sanctis, velut hortis sanctificandis,
Transplantare cupis, tibi sit constantia jugis
Voce sonare meum, quod gestas pectore, verbum.
Hæc jucunda mihi vox est; gaudent & amici.
Huic superi cives, tibimet quos ipse fideles
Tutores statui, qui congaudere saluti
Æternæ norunt animæ, quæ corpora linquunt.

v. 14. *Fuge, dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.*

* Aufugiens à me procul hinc, dilecte, recede,
Exemplo capreæ, mihi te tamen, hinnuleique,
Montibus ex altis monstrans, & aromate fœtis.
¶ Præcipis ut verbum divulgem, sponse, receptum,
Per sonos suaves mea vox tibi mulceat aures;
Parebo monitis; sed cùm tu victor abibis,
Liberiùs sacri complebo munia verbi,
Exemplum capreæ si tu tamen, hinnuleique,
Quæ sic cernuntur, sed mox in opaca feruntur,
Gesseris erga me, præsens ut nunc deitate
Sæpius ostendas, quia non me, sponse relinquas,
Perque tuos Sanctos, quos vita probabilis altos,
Quos & aromaticis victus contemperat herbis,
In quibus ipse habitas, sponsam, dilecte, revisas.

Finis Libri in Cantica Canticorum.

BREVE MONITUM.

Cum hunc Sermonem in aliorum serie casu omissum non deprehenderimus, nisi post Indicem ipsum excusum, non potuimus illum ubi decuisset reponere. Hujus autem omissionis causam non aliam fateri cogimur, quàm quod in omnibus ferè Manuscriptis invenitur Epistolis Hildeberti intermixtus, quas cùm Sermones ederemus, revolvere sumus obliti. Quod autem verè sit Hildebertinus vel hinc certo certius est, vel etiam & styli ejus omnimoda conformitate, vel etiam quod in omnibus Editionibus excusus fuerit, licet ab aliis [illegible]obus excusis separatus, & ante Librum de Sacrificio Missæ, quem alii subsequuntur.

Venerabilis Hildeberti Cenomanensis Episcopi,

SERMO IN DOMINICA PALMARUM.

De infirmitate Legis Moysi ad hominis reparationem, & virtute Legis Christi ad eam perficiendam.

Ps. 71. 12. DAvid in spiritu prævidens: *Liberavit* (inquit) *Dominus pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adjutor.*

Non omnium est scientia; Ignorant aliqui pauperem istum, ignorant pauperem illum. Scientes hortamur, ignorantes instruimus. Pauper ille, primus parens noster, & ejus successio est; potens iste, diabolus est: Primus parens in paradiso dives, extra paradisum pauper; primus parens, liber ante culpam, servus post culpam. Magnæ hujus divitiæ, quia abundavit omnibus quæ voluit, quamdiu voluit quæ Deus jussit; vera hujus libertas, quia sub solo Dei sui dominio, quamdiu benè libero usus est arbitrio: Ubi autem voluit quod Deus noluit, dives eguit, liber servivit; eguit medico, servivit peccato. Extunc pro gloria sortitus est ignominiam, pro tranquillitate sollicitudinem, pro colloquio Angelorum murmur & tumultum vitiorum. Extunc fecit illum Princeps hujus mundi regnum suum, & fortis armatus atrium suum, pater tenebrarum obcæcatum suum. Adversus hujusmodi potentem, nullum pauperi nostro adjutorium ex

Homo cur sibi redimendo insufficiens.

se, nullum ex ratione, nullum ex lege. Quia enim natus est de corrupto corruptus, de subacto subactus, de debitore debitor, de peccatore peccator, ad liberandum se non potuit sufficere per se. Potuit quidem ratio conferre filiis Adæ ut non peccarent ad mortem; sanare autem non potuit quam ex patre contraxerant mortem. Fuit enim illis de futuro cautela, non de præterito medicina. Saturata est lex, non quæ sanaret plagam, sed quæ factores legis præpararet ad gratiam. Nec *lex adducit ad perfectum imperfectum* nostrum, nec ad paradisum reducit ejectum nostrum, nec ad vitam reducit mortuum nostrum. Ad suscitandum filium Sunamitis, Giezi præcedens Helizæum, portavit baculum, domum intravit, superpositus est puero baculus; sed non erat puero nec vox, nec sensus. Meritò itaque mater pueri pedes Helizæi tenuit, meritò ab Helizæo non discessit, meritò in Helizæo speravit, dicens: *Vivit Dominus, & vivit anima tua, non dimittam te.* Audivit & exaudivit Helizæus deprecantem, descendit & intravit, totum se super puerum mortuum expandit, & mortuum suscitavit. Attendite historiæ figuram, nescientes; increpentur negligentes. Primus parens à Dei gratia derelictus, hinc animæ defectus est, hinc animæ mors est. Moritur caro, cùm ab anima destituitur; moritur anima, cùm à Deo separatur. Hæc mors

Heb. 7. 19.

4. Reg. 4.

homini promissa est ante peccatum, illata propter peccatum, ablata per eum qui non habuit peccatum. Sic enim homini dictum legisti: *Quâ die comederis, morte morieris.* Pro humano igitur genere tali morte mortuo, supplicavit mater pia, mater sancta, mater, de qua sic Apostolus ait: *Illa autem quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra.* Mater profectò non carnis opere, sed dilectionis exhibitione; Mater, quia tempore nos præcedit, oratione propter nos intercedit: Mater, inquam, quia maternus est ei erga nos affectus, quoniam gratissimus ei inde est profectus. Noverat hoc qui dicebat: *Gaudium est in cœlo coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* Postulavit illa manumissionem nostram, postulavit vitam nostram; postulavit, inquam, non labiorum motu, sed charitatis affectu. Exaudita est illa mater nostra, & curatum est de vita nostra. Ut enim homo erudiretur ad promerendum divitias gloriæ Dei, ut præpararetur ad susceptionem medicinalis gratiæ Dei, Giezi Prophetam præcessit cum baculo, quia Moyses præcucurrit cum legali Testamento. Baculus importabilis, onus legis. Lex illa, lex peccare docens, non justificans; lex puniens, non coronans; lex plus habens censuræ, quàm misericordiæ. Occidis? occidi juberis. Abscindis? abscindi juberis. Sabbato lignum colligis? lapidari juberis. Huic baculo suppositus est infirmus noster, gravatus est mortuus noster. Non est evacuata mors nostra, neque sanata plaga nostra. Oportuit ut ad suscitandum mortuum ipse accederet Helizæus, quia necesse fuit ut antidotum vitæ præpararet homini Homo-Deus. Expansus est ille in lectulo super mortuum; extensus est hic in patibulo propter mortuum. Spiritus vitæ redditus est inspirante Helizæo, quia gratia reddita est homini moriente Homine-Deo. Vivificatus puer redit ad gremium matris; homo justificatus ad consortium supernæ civitatis ascendit. Recolat igitur & veneretur purus homo quod memoratur hodie egisse pro homine Deus-Homo. Hodie quippe noster Eliseus domum in qua repositus erat mortuo baculus, intravit, quia missa salus Dei nostri hodie civitatem Jerusalem, in qua oves quæ perierant domûs Israël, legis pondere gravabantur, humilis ascendit. Attendat, inquam, homo quâ humilitate verus Propheta redemptionis nostræ officium intraverit, quantâ patientiâ tulerit, quàm mirabili charitate nos ad se traxerit. Si humilitatem ignoras, servili forma

Moritur homo duobus modis.

Galat. 4. 26.

Luc. 15. 10.

Baculus importabilis, onus legis Moysi.

Helizæi mortuum verum suscitantis cum Christo animas resuscitantis comparatio.

Dominus universitatis indutus est, de paupercula Virgine natus est, io præsepio eollocatus est. Idem cùm liber esset à lege, circumcisus est ex lege, sine querela conversatus est in lege; denique cum peccatoribus & publicanis cibum sumpsit; ad locum passionis accedens, asino insedit; discipulorum, quos elegerat ex plebe, pedes lavit; hoc ab ortu usque ad finem vitæ satagens, ot sicut in matre specialis, & sine exemplo fuit integritas, sic & in filio singularis & unica esset humilitas. Quod si de patientia quæritur, *sicut ovis ad occisionem ductus est*, spectaculo crucis addictus est, propter iniquitates nostras vulneratus est, & cum iniquis deputatus est: Quæ scilicet præjudicia, ne potiùs impotentiæ resistendi ascribas, quàm patientiæ, suppetebant ei *plusquam duodecim legiones Angelorum*, quibus posset etiam sacrilegorum manus evadere ministrorum. Ideò autem patienter præfatas tulit injurias, quia (sicut Leo Papa testatur) neminem salvaret illæsus, qui pro omnium salute venerat moriturus. Nam de charitate quid loquar, cùm hoc solùm sufficiat ad testimonium, quod cùm crucifigeret eum Judæus, orabat ot indulgeret illi Deus? Charitas ista, charitas admiranda; dum clavi manibus, lancea lateri, fel ori admoverentur ab inimicis, manus, & latus, & os agebant pro inimicis. Sanguine quippe lavabatur delictum quod crucifigens aliundè contraxerat, & oratione quod crucifigens committebat. Ostensa non sunt arma fortia, arma victricia, arma quibus pugnatur *adversus Principatus & Potestates, adversus mundi rectores, tenebrarum harum contra spiritalia nequitiæ in cælestibus*. His armis accinctus advocatus tuus, hodie campum pugnaturus intravit. Sextâ feriâ fortiter dimicavit, primâ sabbati triumphavit. Sub his armis actum est pro causa tua, pugnatum pro libertate tua, triumphatum pro gloria tua. Quid itaque reddes huic advocato tuo pro tam magno negotio tuo? Magnum quidem est pretium quod impendit pro te; sed parabile est, & ad manum habes quod postulat à te Postulat enim ne auferas ei jus suum; postulat ne alieno Domino assignes servum suum. Jus ipsius anima tua est; servus illius corpus tuum est. Jus suum fecit animam tuam, quando pro ea posuit animam suam; servum suum fecit corpus tuum, quando pro eo in mortem tradidit corpus suum. Toto se comparavit totum te. Attende igitur quid exigit à spiritu tuo, quid à corpore tuo, utroque servo suo. *Dilige eum ex toto corde tuo.* Exolutum est quod exigit à spiritu tuo. Impende totum te membris suis, & solutum est quod exigit à membris tuis. Caligaverunt in mortem oculi sui, ut averterentur ne viderent vanitatem oculi vagi, oculi tui. Convitiis & blasphemiis patuerunt aures suæ, ut non obturarentur ad clamorem pauperis aures suæ, aures tuæ: Felle & aceto potatum est os suom, ut loqueretur veritatem & judicium os mendax, os tuum. Extensæ sunt in cruce manus suæ, ut extenderentur inopi manus contractæ, manus tuæ: Crucifixi sunt clavis pedes sui, ut dirigerentur in semitas rectas pedes distorti, pedes tui: Angustias mortis pertulit corpus suum, ut ejus corporis membrum fieres putridum corpus, corpus tuum. Ecce quæ Domino Deo placent in te, pro quibus emit te, quæ postulat à te. In arbitrio tuo posuit Dominus tuus, ut ab eo merearis supplicium, aut præmium. Nescit ille parcere, si nequam servus es; nescit parcè remunerare, si bonus servus es. Si nequam te servum invenerit, cum malignis spiritibus invenies indignationem suam; si fidelem, cum Angelis & electis intrabis cœlestem Hierusalem civitatem suam. Porro beatus ille introitus designatur per pueros Hebræorum; designatur per eos resurrectio dormientium beatorum. Ingrediente siquidem Domino in sanctam civitatem Hebræorum, pueri resurrectionem vitæ denunciantes, cum ramis palmarum clamabant: *Osanna in excelsis.* Quid, fratres charissimi, quid aliud præsenti Responsorio decantatur, quàm futuræ resurrectionis qualitas, quàm capacitas, & membrorum beatitudo sempiterna? Quid prænuntiant egressi de domibus pueri, nisi fideles de sepulchris egressuros? Quid occursu eo declaratur, nisi quod ait Apostolus: *Nos qui vivimus, qui relinquimur, rapiemur cum Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus.* Erimus quidem cum Domino; sed si nos Dominus, non spiritu, sed malitiâ pueros invenerit, si palmas in manibus, si flores inspexerit. Rami palmarum signa victoriæ sunt; in floribus virtutum jucunditas ostenditur. Hanc Patriarcha Jacob de longe odorabatur, cùm dicebat: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Venienti ergo Salvatori pueri cum palmarum ramis occurrisse memorantur, quia venturo ad Judicium Christo egressi fideles de sepulchris vitiorum, apparere præmonentur. Sed quia necesse est sic illis deesse quod Judex judicet, ut inveniat quod coronet, iidem pueri flores gerunt in manibus, quia fideles nonnisi in virtutum decore placituri describuntur. Unde etiam dictum est: *Desine à malo, & fac bonum.* Vos igitur, fratres charissimi, humilitatem nostri Salvatoris attendentes, imitantes patientiam, amplectentes charitatem, contra vitiorum potentiam constantes insurgite; cum odore virtutum in Judicio occurrere satagite, ut eum laudare, & cum eo regnare valeatis; Qui vivit & regnat per omnia secula sæculorum. Amen.

Christus totus pro homine passus, hominem totum sibi devicit.

Matth. 21. 9.

1. *Thess.* 4. 16.

Ramorum mysterium.

Necessarium judicium ut veniat præmium

Ps. 36. 27.

ANIMADVERTENDA QUÆDAM.

PRimum est circa notam, quam Sermoni quarto in Adventu Domini, col. 129. ad marginem apposuimus, his verbis: *Hoc maximè Monachis convenit: Quidni & ipsi Hildeberto, ut Monacho, & Monachis loquenti?* In hanc verò notam, aliasque similes, identidem in his Sermonibus dispersas, quæ Hildeberti Monachatum videntur innuere, vel adstruere, vide quæ diximus in Vita Hildeberti, ubi argumenta in utramque partem attulimus, & sic Lectori quid de hoc opinandi liberet, integram permisimus libertatem. Quâ verò ipsi concessâ, illâ ipsâ nos uti vicissim, ut speramus, non improbabit æquus ipse Lector, dum nostram ad Hildeberti Monachatum, saltem probabiliter asserendum, propensionem non diffitebimur. Quæ quidem apud nos eò magis invaluit, quò post excusum etiam Hildeberti & Marbodi Indicem, è nostri ipsius Mabillonii Scriptis nobis occurrit, undè sententiæ Quercetani, Hildeberti Monachatum asserentis, quam initio Vitæ ejus retulimus, firmiùs nobis adhærendum crederemus. Narrat enim ipse Mabillonius (quem in senectute bona pissimâ nuper vitâ functum, nobiscum lugent, heu! boni omnes, universique litterati) in Præfatione ad Analectorum Tom. 3. qood cùm ibidem relatis Gestis Cenomanensium Episcoporum evulgandis incumberet: *In istis Actis* (en ejus verba) *deessent Acta novem ab*

Aldrico

Aldrico Episcoporum, quæ mancam, inquit, *editionem nostram reddebant, hoc intellecto humanissimus Baluzius, ex celebri, cui præfectus est, Bibliotheca Colbertina, Apographum Chesnianum, quod ex compendiosiori Episcoporum Cenomanensium historia descriptum est, nobis ultrò communicavit, ut ex eo editionis nostræ hiatum suppleremus.* Idipsum iterùm repetit ejusdem Analect. To. 3. pag. 275. ubi notat Acta illa propriâ Chesnii ipsius manu in illo Apographo descripta, incipere à Principio Episcopo, & in Guidone desinere, qui Hildeberto in Episcopatu Cenomanensi immediatè successerat, quique solus inter Cenomanenses Episcopos hoc nomine censetur.

Hinc autem certo certius liquet Chesnium, seu Quercetanum, apprimè Cenomanensium Episcoporum historiam calluisse, utpotè quam ipse descripserat, & inter alia, quæ Hildebertum Guidonis immediatum prædecessorem spectabant, optimè novisse. Ad hanc autem notitiam non devenerat, nisi præcipuè è lectione prolixiorum Gestorum Cenomanensium Episcoporum, quæ, ut ait Mabillonius, sua manu descripserat, & concinniori brevitate contraxerat, ubi ne vel syllaba de Hildeberti Monachatu legitur: Et tamen Vir tantus, quem omnes hucusque litterati ut doctissimum & perspicacissimum rerum antiquarum indagatorem suspexerunt, & quem suprà laudatus Mabillonios ibidem *alterum historiæ nostræ veluti parentem* vocat, non desiit Hildebertum Monachum Cluniacensem, & S. Hugonis Discipulum asserere, dum suis notis Cluniacense Chronicon illustrare studuit. Cui sanè labori suas adeò serias curas non impendisset Vir eximius, nisi illud à D. Francisco de Rivo, Cluniacensis Monasterii Magno Priore, & Doctore Sorbonico, jussu D. Jacobi de Ambasia, Cluniacensis tunc Abbatis, concinnatum, gravissimis rationum momentis, & authenticis monumentis stabilitum perspexisset. Unde illam, quam antequam hanc Mabillonii lucubrationem legissemus, D. Francisco de Rivo, nostrâ paulo forsan faciliori, alieno, quamvis amicissimo consilio, animi summissione, suspicionis aspersimus notam delere non erubescimus, quâ illum ex conjectura tantùm & opinione, Hildeberti Monachatum asserere potuisse minùs consideratè diximus in ipso Vitæ Hildeberti initio.

Nimirum sagacissimus Quercetanus non tanti fecit Scriptoris Gestorum illorum de Hildeberti Monachatu silentium, ut ab ejus abstineret assertione, cùm illum longè insigniora Hildeberti Gesta siluisse perspectum haberet, quæ non ideò vera non erant, quia illa Scriptor ille tacuerat. Numquidnam enim notum adeò Hildeberti sub Berengario discipulatum Scriptor ille commemoravit, è quo tamen Baronius illum, quasi solutioris vitæ fuisset, insectandi occasionem sumpsit? Numquid gravissimum illud Hildeberti cum potentissimo Rege Ludovico Crasso, pro Decanatu & Archidiaconatu Turonensi, dissidium, quod illi, à strenuissimi alioquin jurium Ecclesiæ Vindicis ditione tota, paraverat amandationem? Numquid & celeberrimam illam Nicolai Canonici demembrati litem enarravit, quam nec Gerardus Engolismensis Episcopus, Legatus ad hoc Apostolicus, sedare potuit, quæque Radulphi Decani Turonensis injustè accusati, Romam petentis, proditoriæ cædi locum præbuit, & humillimis quidem, sed gravissimis Hildeberti expostulationibus apud Summum Pontificem adversus faciliorem frivolarum, seu, ut vocat, moratoriarum appellationum à Curia Romana susceptionem? Et numquid tandem & ipsum retulit celeberrimum Nannetense Concilium, Ecclesiæ Britannicæ adeò necessarium, immò & toti Provinciæ tam opportunum, & ab Honorio II. postea comprobatum & confirmatum, Scriptor ille retulit? Nimii essemus si quæ ille de Gestis Hildeberti etiam insignioribus prætermisit, enumerare vellemus, quæ tamen indubitatè probantur, & ex ejus Epistolis, & ex aliis Opusculis, & authenticis monumentis fide dignissimis. Retulit scilicet Author ille, ut fit, quæ didicit, & circa illa fidem illi adhibendam censemus, & bonâ fide adhibemus; sed nec falsa, nec omninò dubia credimus quæ non retulit, ideò quia non retulit, si aliundè certis, aut saltem probabilibus argumentis constare possint. Idem sensit æquissimus rerum æstimator Quercetanus; ideóque de Hildeberto non credidit, nec asseruit solùm quæ Author ille scripsit, sed & quæ ex authenticis monumentis didicit. Hoc autem de Hildeberti Monachatu, quem in Chronico Cluniacensi sufficientibus probatum argumentis & titulis agnovit, quamvis ab illo Scriptore omissum, non dubitavit asserere. Præclari igitur hujus antesignani vestigiis, in asserendo saltem probabiliter Hildeberti Monachatu, eò potiori jure censuimus insistendum, quò, sive ex ejus Epistolis & Sermonibus, sive cæteris lucubrationibus, si non invicta argumenta, saltem id innuentia observavimus indicia, quæ, prout sese obtulit occasio, suis locis notare non negleximus. Hæc enim positivi quasi vim argumenti habere putavimus, cui major fides haberi debeatur, quàm simplicibus argumenti negativi conjecturis, quibus solis nituntur qui Monachatum Hildeberti minùs modestè (ne quid amplius & ad rem aptius dixerim) chimæram non verentur appellare, ut sacro Cluniacensi, immò & toti Benedictino Ordini Præsulem, sanctitate & doctrinâ inter ævi sui præcipuos conspicuum, solo quorumdam Scriptorum silentio freti, non dubitent abdicare. Et hoc occasione notarum à nobis identidem Sermonibus subjectarum, quibus nobis innui videbatur Monachatus Hildeberti, quem ante nos cum Quercetano asseruerunt D. Robertus & Sammarthani fratres, qui eum expressis verbis è Claustro Cluniacensi eductum ad Scholiarchæ Cenomanensis munus fuisse testantur; ut & recenter ipse Morerius, & alii plures; at hoc sine præjudicio partis adversantis secùs, si lubet, opinantis.

In Gall. Chr. st. in Episcopis Cenoman. ad Hildebertum.

Advertendum etiam nos eumdem Sermonem de S. Joanne-Baptista, qui in serie sexagesimus quintus est, col. 556. iterùm reposuisse ut centesimum trigesimum septimum pag. 809. eò quod & hic paulò brevior sit sexagesimo quinto, & in multis ab illo discrepet. In hoc nostrum imitari Dacherium, qui sui Spicilegii Tomo 4. eamdem Hildeberti Epistolam, ob quasdam, vel etiam paucas dictionum varietates, intra quatuor foliorum spatium, bis non neglexit, ad Lectoris commodum, repetere; sic & nos eamdem ob eausam, eumdem Sermonem hîc reposuimus inter eos, qui, ut monuimus col. 819. nobis postliminio obtigerunt. Harum autem varietatum specimen hic repræsentandum duximus, Lectori plures, si lubet, observaturo.

In Sermone 65. de S. Joanne Baptista.

Fratres carissimi, magnâ dispensatione voluit *Dominus humanum genus* redimere, & *quodam mirabili exemplo humilitatis*, Filium *suum* ad nostram liberationem mittere *providit*. Diligenti consilio

In Sermone 137. de S. Joanne Baptista.

Magna dispensatione, fratres carissimi, voluit *Deus hominem* redimere, & *mirabili exemplo humilitatis*, filium *proprium* ad nostram liberationem mittere. *Providerat* diligenti consilio *tempus missio-*

idonea missio fuit, postquam homines essent convicti *quod nihil salutis ex se habere possent*, neque per naturalem legem, neque per scriptam. Permisit enim duo tempora transire, scilicet ante legem, & sub lege. *Et in tempore gratiæ* ante scriptam legem *lex naturalis, & ducatus rationis, quo nequaquam potuit genus humanum salvari, quia pro fragilitate hominum cœpit excæcari*, & ad idololatriam converti. Lex verò scripta postea data, &c.

nis, per quod homines essent convicti *nihil salutis ex se habere posse*, neque per legem naturalem, neque per legem scriptam. Permisit enim duo tempora transire, scilicet ante legem, & sub lege, *ut veniret in tempore gratiæ.* Ante legem scriptam *lex naturalis erat, id est ducatus rationis, qua non fuit salus.* Lex verò scripta postea data, ipsa potiùs cœpit nocere, quàm juvare.

Plures hujusmodi in hoc repetito Sermone diligens Lector observare poterit differentias, quibus nos jure censebit adductos, ut quamvis uterque sit idem in substantia, & in præcipuis sensibus, illum sic variè exceptum, aut exscriptum exhibere compelleremur.

Advertas præterea, benigne Lector, nos in nota 6. ad Sermonem 5. in Adventu Domini, inde conjecisse illum esse genuinum Hildeberti fœtum, quod ibi eumdem Virgilii versum citet, & eodem sensu quo illum citaverat in Epistola ad Henricum I. Regem Anglorum, quæ est 12. Lib. 1. Quod etiam confirmari potest per id quod in hoc ipso idem repetit de modo quo asserit B. MARIAM coronasse Christum Filium suum, pag. 235. quem attulerat in quarto præcedenti, pag. 230. qui indubitanter Hildebertinus esse censetur.

Advertendum & hic Nuntium quemdam Anonymum circa mensem Decembrem 1707. Lutetiam non à longè forsan advenisse, qui Gallos eruditos moneret Epistolam 79. Hildeberto à tribus olim Editoribus & ab ipso doctissimo Dupinio & Homeyo, quem insectatur, tributam, non esse nisi S. Hieronymi Epistolæ ad Demetriadem fragmentum. Hunc autem eò libentiùs & humaniùs suscepimus, quò tribus ante ferè mensibus Typographo nostro, idipsum testari paratissimo, illam ipsam commiseramus distincto charactere excudendam, ut S. Hieronymi fragmentum; nobis interim gratulati quod idem nobiscum sensisse vidimus Nuntium illum, non ineruditum, cui ex animo gratias retulissemus, si tanto suo labori parcens, vel verbulo de se tanta nos urbaniùs monere dignatus fuisset, quamvis & id longè ante in nostra Præfatione generali notassemus.

Syllabus Manuscriptorum Codicum, quibus ad Editionem & recensionem Operum Ven. Hildeberti, primò Cenom. Episc. deinde Turon. Archiepisc. & Marbodi Episc. Redon. usi sumus, & quos ad caput cujusque Operis designavimus.

Regii quatuor, scilicet 4080. 4103. 4105. Elnonensis Regius 274. Colbertini decem, sc. 1168. 1050. 1367. 2131. 2662. 3019. 4017. 5133. 6101. 6327. Ebroicensis Perronianus unus. 19. Remigianus unus. S. Victoris Parisiensis quatuor, sc. 272. 202. 905. 468. Claromontanus unus. 41. Sangermanenses tres. 125. 381. 383. S. Audoeni Rothom. unus. S. Albini Andegavensis unus. Insignis Cathed. Bellovacensis unus. S. Radegundis Pictaviensis Collegiatæ duo. Insignis Cathed. S. Gatiani Turon. unus. Majoris-Monasterii duo, sc. 103 & 121. S. Mariani Altissiodorensis unus. Gemmeticenses duo. 77. & 98. Beccenses duo. 98. 197. Cl. D. du Poirier, Doct. Medici Turon. unus. Cl. D. Loyauté duo, quorum alter fuisse notatur Ecclesiæ Grandimontensis. Lyranus unus. Uticensis S. Ebrulphi unus.

Omnes Manuscripti numero quadraginta duo, quorum recentiores pauci quadringentorum ad minus annorum, cæteri longè plures Hildeberto & Marbodo aut coævi, aut penè coævi.

ERRATA CORRIGENDA.

Columna 3. ad notam b, post *muscas*, adde *qui*. Col. 6. ad notam d, *vigilavit*, lege *f. evulgavit*. Col. 7. ad notam a, *Roma*, lege *Rama*. Col. 29. lin. 7. *meriti*, lege *mariti*. Col. 59. ad notam b, 1132. lege 1134. & ubicumque inveneris 1132. lege 1134. Col. 67. lin. 28. *discurrunt*, lege *discurrant*. Col. 85. ad not. c, *suspectam*, lege *suspectas*. Col. 95. lin. 3. *consanguineos*, lege *consanguineos*. Ibid. ad notam a, lin. 1. lege *Difficile non est*, & lin. 16. lege *certum est non alium fuisse quàm Guillelmum*. Col. 100. ad notam, dele *Lib. 3.* Col. 102. ad notam c, dele *f. Serloni, de quo, &c.* lege *Raboto, qui electus an. 1106. obiit an. 1120.* & deinceps ubi Serlonem inveneris, lege Rabotium. Col. 133. lin. 5. *&*, lege *ut*. Col. 139. lin 36. *parcendum*. lege *parcendum*. Col. 148. lin. 17. *ipsius*, lege *tempus*, ut in nota b. Col. 222. ad marginem, dele *voluit*. Col. 229. ad marg. *Hoc maximè Monachus, &c.* De hac nota & similibus consule & Vitam Hildeberti, & suprà Animadvertenda. Col. 249. ad notam, lin. ult *utplurimum*, lege *quidam adhuc*. Col. 273. lin. antepenultima, dele *&*, lege *ad*. Col. 300. ad marg. dele *comparari*. Col. 376. ad marg. dele *derelicto Ægypto*, lege *exeunte Ægypto*. Col. 405. literulam a, & not. marg. repone inferiùs ad hæc verba: *Aperuit mihi, &c.* Col 415. dele ad marg. *f. algorem frigoris*, lege *animalis*. Col 495. dele titulum Ser. 54. qui non est Hildeberti ipsius, sed Editoris, & lege *In SS. Eucharistia Sacramentum* Festum quippe SS. Sacramenti non est institutum nisi ab Urbano IV. an. 1264. Col. 635. ad marg. lege *profunditate*. Col. 718. ad marg. dele *f. patentibus*. Col. 723. lin. 4. ante finem, lege *quò*. Col. 729. ad marg. dele *f. ferit*. Col. 747. lege in contextu *virtutis*, & dele notam marginalem. Col. 785. dele notam marg. *f. Clerici*. Col. 813. de nota a idem sentiendum quod de nota col. 229. apposita. Col. 893. dele notam marg. *supp. f. qua*. Col. 899. ad marg. dele *f. sua*. Col. 900 dele ad marg. *f. suggessit* Col. 1189. lin. 28. *hædus avis, vaga latus*, lege *hædus, avis vaga, latus piscis*. Col. 1222 *Zinzrvios*, lege *Zinzivos*. Col. 1240. dele notam marginalem inferiorem, & lege *Modin vicum Matathiæ*. Col. 1247. in Moniti lin. 1. *editum*, lege *edita*. Col. 1317. lin. 2. *ad Decus*, lege *Tu Decus*. Col. 1326 ad marg. dele *longas*, lege *latus*. Col. 1332. versu 5. de tribus partibus Corporis Christi, *Martyrum*, lege *Martyrii*. Iidem versus hic casu repetiti, qui jam supra col. 1229. Col. 1337. iidem versus de donis Magorum, qui suprà col. 1316. Col. 1350. §. de duobus Jacobis, versu 12. *hic*, lege *hoc*. Col. 1384. in Præmonitione ad Opuscula Marbodi, dele *per aliquot annos*, & lege *aliquamdiu*. Col. 1411. *utpote qui*, lege *cujus*. Ibid. lin. 56. dele *pone*, Col. 1520. in Monito *Pissaus*, lege *Pithsaus*. Cætera quæ occurrerint benignus & sagax Lector ignoscet, quæ per seipsum feliciùs emendare poterit.

